

Međunarodni sud za krivično gonjenje
osoba odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriji bivše
Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br. IT-05-88-T
Datum: 10. juni 2010.
Original: engleski

PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II

U sastavu: sudija Carmel Agius, predsjedavajući
sudija O-Gon Kwon
sudija Kimberly Prost
sudija Ole Bjørn Støle – rezervni sudija

Sekretar: g. John Hocking

Presuda od: 10. juna 2010.

TUŽILAC
protiv
VUJADINA POPOVIĆA
LJUBIŠE BEARE
DRAGE NIKOLIĆA
LJUBOMIRA BOROVIĆANINA
RADIVOJA MILETIĆA
MILANA GVERE
VINKA PANDUREVIĆA

JAVNA REDIGOVANA VERZIJA

PRESUDA
Tom I

Tužilaštvo

g. Peter McCloskey

Odbrana

g. Zoran Živanović i gđa Mira Tapušковиć za Vujadina Popovića
g. John Ostojić i g. Predrag Nikolić za Ljubišu Bearu
gđa Jelena Nikolić i g. Stéphane Bourgon za Dragu Nikolića
g. Christopher Gosnell i gđa Tatjana Čmerić za Ljubomira Borovčanina
gđa Natacha Fauveau Ivanović i g. Nenad Petrušić za Radivoja Miletića
g. Dragan Krgović i g. David Josse za Milana Gveru
g. Peter Haynes i g. Simon Davis za Vinka Pandurevića

SADRŽAJ**TOM I**

I. UVOD	1
II. RAZMATRANJA U VEZI S DOKAZIMA	3
A. OPŠTI PRINCIPI POSTUPANJA S DOKAZIMA	3
B. KONKRETNA RAZMATRANJA U VEZI S DOKAZIMA	5
(a) Svjedočenje i izjave optuženih	5
(i) Preliminarna pitanja	5
a. Borovčaninova izjava	5
b. Pandurevićev iskaz	6
(ii) Pandurevićeva vjerodostojnost	7
(iii) Izjave optuženih na osnovu pravila 84bis	7
(b) Iskazi osoba koje je Međunarodni sud osudio i iskazi saučesnika	8
a. [REDIGOVANO]	8
b. Momir Nikolić	10
(c) Dokazi vezani za identifikaciju	13
(d) Dokazi vezani za alibi	13
(e) Dokazi prihvaćeni na osnovu pravila 92bis, ter i quater	14
(i) Korištenje izjava prihvaćenih na osnovu pravila 92bis	15
(f) Presretnuti razgovori	16
(g) Izjave prihvaćene samo u svrhu ocjene vjerodostojnosti, a ne zbog istinitosti sadržaja	17
(h) Usaglašene činjenice, činjenice o kojima je presuđeno i stipulacije	17
(i) Usaglašene činjenice i stipulacije	17
(ii) Formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno	18
(i) Snimci iz vazduha	19
(j) Bilježnica Zvorničke brigade	20
(k) Dnevnik IKM-a Zvorničke brigade u Kitovnicama	23
III. ČINJENICE	25
A. KONTEKST (1991.–1994. GODINE)	25
1. Politička situacija u Bosni i Hercegovini 1991.–1992. godine	25
2. “Strateški ciljevi”	26
3. Formiranje VRS-a	26
4. Direktiva br. 4	26
5. Stvaranje “zaštićenih zona”	27
6. Sporazumi o demilitarizaciji i prekidu neprijateljstava	28
B. VOJNE I CIVILNE STRUKTURE	30
1. Vojska Republike Srpske (VRS)	31
(a) Glavni štab	32
(i) Komanda	32
a. Štabni sektor	34
b. Izvještavanje i postupak odlučivanja	35
c. Direktive	36
d. Inspekcije	37
e. Sektor za bezbjednosno-obavještajne poslove	37
i. Funkcije organa bezbjednosti	38
ii. 10. diverzantski odred	40
iii. Vojna policija	40
(ii) 65. zaštitni puk	41
(b) Drinski korpus	42
(i) Komanda	43

(ii) Organ bezbjednosti	44
(iii) Vojna policija	44
(c) Zvornička brigada	45
(i) Komanda	46
(ii) Organ bezbjednosti	48
(iii) Vojna policija	50
(iv) Inžinjerijska četa	51
(v) Podrinjski odred zvani "Vukovi sa Drine"	52
(vi) Operativni dežurni oficir i postupak izvještavanja	52
2. Civilna policija (snage MUP-a)	54
(a) Specijalna brigada policije (SBP)	56
(b) 2. Odred iz Šekovića	56
(c) Jahorinski regruti	57
(d) Posebne jedinice policije (PJP-ovi) Centra javne bezbjednosti u Zvorniku (CJB)	58
(e) Prepotčinjavanje jedinica MUP-a VRS-u	59
3. Civilna zaštita	59
C. PERIOD KOJI JE PRETHODIO VOJNOM NAPADU NA SREBRENICU I ŽĀPU (OD JANUARA DO JULA 1995. GODINE)	61
1. Odnosi između UNPROFOR-a i strana u sukobu	61
2. Direktive br. 7 i 7/1	65
3. Gomilanje snaga i sredstava za izvođenje vojne ofanzive	69
4. Regulisanje kretanja konvoja u RS-u	74
(a) Procedure tokom 1993. i 1994. godine	74
(b) Regulisanje kretanja konvoja UNPROFOR-a tokom 1995. godine	75
(c) Regulisanje kretanja humanitarnih konvoja tokom 1995. godine	77
(d) Regulisanje kretanja sanitetskih konvoja tokom 1995. godine	81
(e) Provjera konvoja	81
5. Restrikcije konvoja i humanitarna situacija u enklavama	82
D. VOJNI NAPAD NA SREBRENICU – "KRIVAJA-95"	91
1. Od 28. juna do 9. jula 1995. godine	91
2. Zauzimanje grada Srebrenice	96
3. Odlazak stanovništva iz grada Srebrenice u Potočare	101
4. Formiranje i odlazak kolone	103
E. POTOČARI (10.–13. JULI 1995. GODINE)	107
1. Sastanci u hotelu "Fontana"	107
2. Obezbeđivanje autobusa i goriva za prevoz stanovnika, bosanskih Muslimana	116
3. Snage bosanskih Srba preuzimaju kontrolu nad Potočarima	119
4. Razoružavanje Nizozemskog bataljona	121
5. Humanitarna situacija i atmosfera	122
6. Prevoz bosanskih Muslimana iz Potočara	125
(a) Ukcrcavanje u autobuse i odvajanje muškaraca, bosanskih Muslimana, od njihovih porodica	125
(b) Zatočavanje muškaraca, bosanskih Muslimana, u "bijeloj kući"	129
(c) Prevoz žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, na teritoriju pod kontrolom ABiH	131
(d) Prevoz muškaraca, bosanskih Muslimana, u Bratunac	133
(e) Zaključak	135
(f) Prevoz ranjenika iz Srebrenice	136
7. Ubijanje	138
(a) Škola u selu Luke blizu Tišće	138
(b) "Situaciono uslovljeno" ubijanje u Potočarima	139
(i) Ubijanje devet muškaraca, bosanskih Muslimana, čija su tijela pronađena 13. jula u blizini baze Nizozemskog bataljona	139
(ii) Ubijanje muškarca, bosanskog Muslimana, kod "bijeke kuće" 13. jula	141
F. BRATUNAČKO PODRUČJE (11.–15. JULI 1995. GODINE)	142

1. Uvod	142
2. Raspoređivanje snaga bosanskih Srba na bratunačkom području (11.–12. juli)	143
(a) Sastanak u Komandi Bratunačke brigade	144
(b) Dodatno raspoređivanje snaga bosanskih Srba na bratunačkom području (12.–13. juli)	148
3. Pretres terena u potrazi za muškarcima, bosanskim Muslimanima iz kolone (12.–13. juli)	148
4. Zatočavanje muškaraca, bosanskih Muslimana, iz kolone, koji su se predali ili bili zarobljeni duž puta Bratunac – Konjević Polje i puta Nova Kasaba - Konjević Polje (13. juli)	150
(a) Livada u Sandićima	151
(b) Konjević Polje	153
(c) Štab Bratunačke brigade	155
(d) Fudbalsko igralište u Novoj Kasabi	156
(e) Kamioni kod supermarketa u Kravici	158
5. Zatočavanje muškaraca, bosanskih Muslimana u Bratuncu (12.–14. juli)	158
6. Ubijanje muškaraca, bosanskih Muslimana (12.–14. juli)	163
(a) Okolina Konjević Polja	163
(i) Rijeka Jadar (13. juli)	163
(ii) Dolina Cerske (13. juli)	164
(iii) Nova Kasaba (13. juli)	166
(b) Duž puta Bratunac - Konjević Polje	169
(i) Livada u Sandićima (13. juli)	169
(ii) Skladište u Kravici (13.–14. juli)	170
(iii) “Situaciono uslovljeno” ubijanje u supermarketu u Kravici	179
(iv) Štab Bratunačke brigade	180
(v) “Situaciono uslovljeno” ubijanje u Bratuncu	181
a. Muškarci, bosanski Muslimani, zatočeni u hangaru (12.–13. juli)	181
b. Mentalno zaostali muškarac, bosanski Musliman, ispred škole "Vuk Karadžić" (13. juli)	182
c. Dvojica muškaraca, bosanskih Muslimana, koja su skinuta sa kamiona i dovedena u garažu	183
d. Muškarci, bosanski Muslimani, u školi "Vuk Karadžić" i ispred nje (13.–15. juli)	183
7. Komunikacija sa Glavnim štabom VRS-a 13. jula 1995. godine	185
8. Sastanci održani u Bratuncu od 13. do 14. jula 1995. godine	186
G. ZVORNICKO PODRUČJE (13.–17. JULI 1995. GODINE)	187
1. Uvod	187
2. Period koji je prethodio događajima u Zvorniku	187
3. Zatočavanje i ubijanje muškaraca, bosanskih Muslimana (13.–17. juli)	190
(a) Orahovac (13.–16. juli)	190
(i) Zatočavanje – škola u Grbavcima (13.–14. juli)	190
(ii) Ubijanje (14. juli)	191
(iii) Pokopavanje (14.–15. juli)	195
(iv) Forenzički dokazi	196
(b) Petkovci (14.–16. juli)	197
(i) Zatočavanje i “situaciono uslovljeno” ubijanje – škola u Petkovcima (14. juli)	197
(ii) Ubijanje – brana u Petkovcima (15. juli)	199
(iii) Pokopavanje (15.–16. juli)	200
(iv) Forenzički dokazi	201
(c) Škola u Ročeviću i Kozluk (14.–16. juli)	201
(i) Zatočavanje – škola u Ročeviću (14.–15. juli)	202
(ii) Ubijanje – Kozluk (15. juli)	207
(iii) Pokopavanje (16. juli)	209
(iv) Forenzički dokazi	210
(d) Pilica (14.–17. juli)	211
(i) Zatočavanje i ubijanje – škola u Kuli (14.–15. juli)	211
(ii) Ubijanje – Vojna ekonomija Branjevo (16. juli)	213
(iii) Zatočavanje i ubijanje – Dom kulture u Pilici	216
(iv) Pokopavanje (16.–17. jula)	217

(v) Forenzički dokazi	219
H. 16.–27. JULI 1995. GODINE	221
1. 16. juli 1995.godine: Otvaranje koridora za prolazak kolone muškaraca, bosanskih Muslimana	221
(a) Okolnosti koje su dovele do otvaranja koridora	221
(b) Otvaranje koridora	223
(c) Izvještaj i istraga o otvaranju koridora	224
2. Stalni pretres terena	225
3. Ubijanje na Zvorničkom području	226
(a) Baljkovica – blizu Nezuka	226
(b) Ranjeni zarobljenici, bosanski Muslimani, iz bolnice u Milićima	229
(c) Snagovo	232
(d) Četvorica preživjelih s Vojne ekonomije Branjevo	234
4. Prebacivanje u Batković	236
5. Ostali slučajevi ubijanja – okolina Trnova	239
I. PONOVRNO POKOPAVANJE	240
J. UKUPAN BROJ MRTVIH: FORENZIČKI I DEMOGRAFSKI DOKAZI	244
1. Uvod	244
2. Grobnice	244
3. Ekshumacije	245
(a) Prigovori u vezi s vremenskim okvirom	245
(b) Prigovori u pogledu načina i uzroka smrti	247
(c) Minimalan broj osoba u svakoj grobnici	251
4. Demografski dokazi	252
5. Podaci MKNL-a o nestalim osobama	258
6. Izvještaj vještaka Janca	262
(a) Izračunavanje broja preminulih	262
(b) Veze između primarnih i sekundarnih grobnica	263
7. Zaključak	266
K. ŽEPA	267
1. Situacija u Žepi 1995. godine	267
2. Prvi krug pregovora (13. juli 1995. godine)	272
3. Vojni napad VRS-a na Žepu u sklopu operacije "Stupčanica-95" (14.–19. juli 1995. godine)	275
4. Drugi krug pregovora (19. juli 1995. godine)	280
5. Nastavak borbi (20.–24. juli 1995. godine)	283
6. Treći krug pregovora (24. juli 1995. godine)	286
7. Prevoz civila, bosanskih Muslimana, iz Žepe	290
8. Sudbina vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe	298
IV. PRAVNI ZAKLJUČCI	307
A. ČLAN 3: OPŠTI USLOVI	307
1. Mjerodavno pravo	307
2. Konstatacije	309
B. ČLAN 5: OPŠTI USLOVI	310
1. Mjerodavno pravo	310
(a) Mora postojati napad	310
(b) Napad mora biti usmjeren protiv civilnog stanovništva	310
(c) Napad mora biti rasprostranjen ili sistematski	312
(d) Djela izvršioca moraju činiti dio napada	312
(e) <i>Mens rea</i> i postojanje znanja	313
2. Konstatacije	313
(a) Oružani sukob	313
(b) Rasprostranjen ili sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, čiji dio moraju činiti djela izvršilaca	313

(i) Početak napada – plan prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz enklava	314
(ii) Ograničavanje dostave humanitarne pomoći u enklave i popune zaliha UNPROFOR-a	315
(iii) Vojna dejstva koja su prethodila padu enklava	316
(iv) Vojni napad na enklave	317
(v) Odlazak žena, djece i staraca iz enklava	319
(vi) Odvajanje muškaraca i dječaka i njihovo kasnije pogubljenje	320
(vii) Odlazak muškaraca iz Srebrenice u koloni i djela počinjena nad tim muškarcima	320
(viii) Odlazak vojno sposobnih muškaraca iz Žepe	322
(ix) Zaključak	322
(c) Uslov znanja za krivična djela iz člana 5 Statuta	322
C. UBISTVO	323
(a) Mjerodavno pravo	323
(b) Optužbe	323
(c) Konstatacije	324
D. ISTREBLJIVANJE	327
1. Mjerodavno pravo	327
1. Konstatacije	328
E. GENOCID	329
1. Mjerodavno pravo	329
(a) Ciljana grupa	329
(b) Djela u osnovi	330
(i) Član 4(2)(a): ubijanje pripadnika grupe	330
(ii) Član 4(2)(b): nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe	330
(iii) Član 4(2)(c): smišljeno nametanje pripadnicima grupe životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja	331
(iv) Član 4(2)(d): uvođenje mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar grupe	332
(c) Genocidna namjera	333
(i) Namjera da se uništi ciljana grupa kao takva	333
(ii) Znatnost dijela ciljane grupe	336
2. Optužbe	337
3. Konstatacije	338
(a) Grupa	338
(b) Djela u osnovi	339
(i) Ubijanje pripadnika grupe	339
(ii) Nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe	339
(iii) Smišljeno nametanje pripadnicima grupe životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja i uvođenje mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar grupe	341
(c) Genocidna namjera	342
(i) Znatnost grupe	344
F. UDRUŽIVANJE RADI VRŠENJA GENOCIDA	346
1. Mjerodavno pravo	346
2. Optužbe	349
3. Preliminarno pitanje	349
4. Konstatacije	350
G. PRISILNO PREMJEŠTANJE KAO NEHUMANO DJELO I DEPORTACIJA	352
1. Mjerodavno pravo	352
(a) Prisilno premještanje kao nehumano djelo po članu 5(i)	352
(b) Obilježja prisilnog premještanja i deportacije	353
(i) <i>Actus reus</i>	353
a. Prisilni karakter raseljavanja	354
b. Zakonit boravak	355
c. Osnove po kojima je u međunarodnom pravu prisilno raseljavanje dopušteno	355
(ii) <i>Mens rea</i>	357

(c) Žrtve prisilnog premještanja, odnosno deportacije	357
2. Konstatacije	360
(a) Srebrenica	360
(i) Prisilno odvoženje žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, autobusima iz Potočara	360
(ii) Muškarci, bosanski Muslimani, iz kolone koja je bježala na teritoriju pod kontrolom ABiH	364
(iii) Prisilno odvoženje autobusima u Bratunac i na područje Zvornika muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su odvojeni i zatočeni u Potočarima, odnosno onih koji su se predali ili su bili zarobljeni iz kolone	366
(iv) Zaključak	367
(b) Žepa	368
(i) Situacija koja je prethodila vojnom napadu u julu 1995. godine	368
(ii) Prisilno odvoženje civila, bosanskih Muslimana, autobusima	368
(iii) Prisilno iseljavanje vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana	372
a. Preliminarno pitanje: žrtve prisilnog premještanja i deportacije iz navoda Optužnice	372
b. Prisilno premještanje, odnosno deportacija vojno sposobnih muškaraca	372
(iv) Zaključak	374
H. PROGON NA POLITIČKOJ, RASNOJ I VJERSKOJ OSNOVI	375
1. Mjerodavno pravo	375
(a) Obilježja krivičnog djela progona	375
(i) Djela ili propusti u osnovi	375
(ii) Posebna namjera	377
(b) Konkretna djela na kojima se temelji optužba za progon	377
(i) Ubistvo	378
(ii) Okrutno i nečovječno postupanje	378
(iii) Terorisanje civila	379
(iv) Uništavanje lične imovine	380
(v) Prisilno premještanje i deportacija	381
2. Konstatacije	382
(a) Djela u osnovi	382
(i) Ubistvo	382
(ii) Okrutno i nečovječno postupanje	383
(iii) Terorisanje civila	384
(iv) Uništavanje lične imovine	385
(v) Prisilno premještanje i deportacija	386
(b) Zaključak	386

Tom II

V. INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST	388
A. MJERODAVNO PRAVO	388
1. Član 7(1) Statuta	388
(a) Planiranje	388
(b) Podsticanje	388
(c) Naređivanje	389
(d) Pomaganje i podržavanje	390
(e) Činjenje, uključujući učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu	393
(i) Udruženi zločinački poduhvat (UZP)	393

2. Član 7(3) Statuta	397
(i) Odnos nadređeni-podređeni	398
(b) Nadređeni je znao ili je bilo razloga da zna	399
(c) Propust da se preduzmu nužne i razumne mjere	400
B. KONSTATACIJE	402
1. Udruženi zločinački poduhvat ubistva	402
(a) Argumenti tužilaštva	402
(b) Zajednički cilj	403
(c) Izrada i početne faze plana	403
(d) Provođenje plana	405
(e) Obim udruženog zločinačkog poduhvata	411
(f) Treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata	414
2. Udruženi zločinački poduhvat prisilnog uklanjanja stanovništva iz Srebrenice i Žepe	415
3. Vujadin Popović	418
(a) Optužbe protiv Popovića	418
(b) Položaj i funkcija koju je obavljao	418
(c) Postupci i lokacije na kojima se nalazio	420
(i) 11. juli 1995. godine	420
(ii) 12. juli 1995. godine	421
(iii) 13. juli 1995. godine	423
(iv) 14. juli 1995. godine	425
(v) 15. juli 1995. godine	429
a. Petkovci	429
b. Ročević	429
(vi) 16. juli 1995. godine	431
(vii) 17. juli 1995. godine	438
(viii) 23. juli 1995. godine	439
a. Bišina	439
b. Ranjeni zarobljenici, bosanski Muslimani, iz bolnice u Milićima	442
(ix) 2. avgust 1995. godine (Žepa)	444
(x) Septembar 1995. godine	444
(d) Zaključci	445
(i) Učešće u dva udružena zločinačka poduhvata	445
a. Udruženi zločinački poduhvat ubistva	446
i. Prva kategorija udruženog zločinačkog poduhvata	446
ii. Treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata	448
b. Udruženi zločinački poduhvat prisilnog uklanjanja	448
(ii) Tačka 1: genocid	450
(iii) Tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida	452
(iv) Uslov znanja za krivično djelo iz člana 5 Statuta	453
(v) Tačke 4 i 5: ubistvo	454
(vi) Tačka 3: istrebljivanje	454
(vii) Tačka 6: progon	455
(viii) Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)	456
(ix) Tačka 8: deportacija	457
4. Ljubiša Beara	458
(a) Optužbe protiv Beare	458
(b) Položaji i funkcije koje je obavljao	458
(c) Postupci i lokacije na kojima se nalazio	460
(i) Preliminarna pitanja - Bearini argumenti	460
a. Dokazi u vezi s identifikacijom	460
i. Navodi o namjernom lažnom svjedočenju	460
ii. Pouzdanost definitivne identifikacije	465
b. Dokazi u vidu presretnutih razgovora	471

c. Alibi za 13. i 14. juli 1995. godine	476
(ii) Enklava Srebrenica	481
a. Period do pada Srebrenice	481
b. 12.-13. juli 1995. godine	482
i. Deronjić	487
ii. Borovčanin	488
iii. Momir Nikolić	488
iv. Svjedok PW-161	489
v. Svjedok PW-170	490
c. 14. juli 1995. godine	492
d. 15. juli 1995. godine	496
e. 16. - 17. juli 1995. godine	498
(iii) Enklava Žepa	500
(iv) Operacija ponovnog pokopavanja	501
(d) Zaključci	502
(i) Učešće u dva udružena zločinačka poduhvata	502
a. Udruženi zločinački poduhvat ubistva	502
i. Prva kategorija udruženog zločinačkog poduhvata	502
ii. Treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata	504
b. Udruženi zločinački poduhvat prisilnog uklanjanja	504
(ii) Tačka 1: genocid	506
(iii) Tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida	509
(iv) Uslov znanja za krivično djelo iz člana 5 Statuta	509
(v) Tačka 3: istrebljivanje	510
(vi) Tačke 4 i 5: ubistvo	511
(vii) Tačka 6: progon	511
(viii) Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)	513
(ix) Tačka 8: deportacija	513
5. Drago Nikolić	514
(a) Optužbe protiv Nikolića	514
(b) Položaj i funkcija koju je obavljao	514
(i) Ovlasti koje je imao kao načelnik za bezbjednost Zvorničke brigade	514
(ii) Organ bezbjednosti i Vojna policija Zvorničke brigade	516
(c) Postupci i lokacije na kojima se nalazio	516
(i) 12. juli 1995. godine	516
(ii) 13. juli 1995. godine	517
(iii) 14. juli 1995. godine	522
a. Prevoz zarobljenika iz Bratunca u Zvornik	522
b. Škola u Kuli	523
c. Orahovac	524
d. Škola u Petkovicima	526
(iv) 15. juli 1995. godine	526
a. Škola u Ročeviću	526
(v) 16. juli 1995. godine	528
(vi) Iskazi svjedoka PW-102 i svjedoka PW-108 u vezi s Nikolićevim fizičkim učešćem u pogubljenjima	529
(vii) Poslije 17. jula 1995. godine	531
a. Četvorica preživjelih sa Vojne ekonomije Branjevo	531
b. Ranjeni zarobljenici, bosanski Muslimani, iz bolnice u Milićima	532
c. Operacija ponovnog pokopavanja	533
(d) Zaključci	534
(i) Učešće u dva udružena zločinačka poduhvata	534
a. Udruženi zločinački poduhvat ubistva	535
i. Prva kategorija udruženog zločinačkog poduhvata	535

ii. Treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata	536
b. Učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu prisilnog uklanjanja	537
(ii) Tačka 1: genocid	538
(iii) Tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida	543
(iv) Uslov znanja za krivična djela iz člana 5 Statuta	544
(v) Tačke 4 i 5: ubistvo	544
(vi) Tačka 3: istrebljivanje	545
(vii) Tačka 6: progon	546
(viii) Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)	547
(ix) Tačka 8: deportacija	547
6. Ljubomir Borovčanin	548
(a) Optužbe protiv Borovčanina	548
(b) Položaj i funkcija koju je obavljao	548
(c) Postupci i lokacije na kojima se nalazio	550
(i) Dolazak u Bratunac	550
(ii) Napredovanje prema Potočarima	552
(iii) Kontrola kretanja žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, na putu iz Potočara	553
(iv) Obezbjedenje puta Bratunac-Konjević Polje	554
(v) Skladište u Kravici	557
(vi) 14. – 18. juli 1995. godine	559
(d) Zaključci	560
(i) Preliminarno pitanje u vezi s neodređenošću navoda u Optužnici: optužba za ubistvo u vezi s livadom u Sandićima, tačke 3 do 6 i tačka 8	560
(ii) Prisilno premještanje	562
a. UZP prisilnog uklanjanja	562
i. Navodi tužilaštva	562
ii. Da li je Borovčanin znao za UZP prisilnog uklanjanja	564
b. Drugi vidovi odgovornosti	569
c. Pomaganje i podržavanje	569
(iii) Ubistvo	571
a. Prva kategorija UZP-a ubistva	571
i. Navodi tužilaštva	572
ii. Da li je Borovčanin znao za UZP ubistva	573
iii. Zaključak	585
b. Drugi vidovi odgovornosti	585
c. Pomaganje i podržavanje pogubljenja u skladištu u Kravici	586
i. Nadzor nas zarobljenicima i/ili kontrola nad njima	587
ii. Borovčaninova obaveza da zaštiti zarobljenike	589
iii. Da li je Borovčanin bio u mogućnosti da djeluje	589
iv. Da li je Borovčaninovo nečinjenje značajno doprinijelo zločinima	590
v. Borovčaninova <i>mens rea</i>	591
vi. Zaključak	592
(iv) “Situaciono uslovljeno” ubijanje	592
(v) Odgovornost nadređenog	593
a. Postojanje odnosa nadređeni-podređeni	593
b. Da li je Borovčanin znao ili je “bilo razloga da zna”	594
c. Propust da kazni	595
d. Zaključak	596
(vi) Tačke Optužnice	597
a. Uslov znanja za krivično djelo iz člana 5 Statuta	597
b. Tačke 4 i 5: ubistvo	598
c. Tačka 3: istrebljivanje	599
d. Tačka 1: genocid	600
e. Tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida	601

f. Tačka 6: progon	601
g. Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)	603
h. Tačka 8: deportacija	603
7. Radivoje Miletić	604
(a) Optužbe protiv Miletića	604
(b) Preliminarna pitanja	604
(i) Navodno učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu ubistva	604
(ii) Vremenski okvir Optužnice	605
(iii) Formalno primanje na znanje činjenica u vezi s konvojima humanitarne pomoći i konvojima UNPROFOR-a	606
(iv) Tumačenje riječi "nadzor"	606
(v) Navođenje pravno relevantnih činjenica	607
(vi) Odgovornost za krivična djela koja su počinili podređeni	608
(c) Položaj i funkcija koju je obavljao	609
(i) Ovlaštenja koja je imao kao načelnik Uprave za operativno-nastavne poslove	609
(ii) Miletićeva ovlaštenja 1995. godine	611
(d) Djela	619
(i) Izrada dokumenata i direktiva, uključujući Direktivu br. 7	619
(ii) Uloga u odobravanju konvoja	623
(iii) Uloga u operacijama u Srebrenici i Žepi	626
a. 28. juni do 6. juli 1995. godine	626
b. 7-11. juli 1995. godine	627
c. 12. juli 1995. godine	628
d. 13. juli 1995. godine	629
e. 14. juli 1995. godine	630
f. 15. juli 1995. godine	631
g. 16. juli 1995. godine	632
h. 17- 24. juli 1995. godine	633
i. 25. juli 1995. godine	636
j. 26. juli–1. avgust 1995. godine	637
(e) Konstatacije	639
(i) Učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu prisilnog uklanjanja	640
a. Prva kategorija Udruženog zločinačkog poduhvata	640
i. Navodi tužilaštva	640
ii. Izrada direktiva	641
iii. Ograničavanje dostave humanitarne pomoći i popune zaliha UNPROFOR-a	641
iv. Nadziranje i koordinacija	643
v. Zaključak	644
(ii) Uslov znanja za krivično djelo prema članu 5 Statuta	645
(iii) Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)	645
(iv) Tačka 8: deportacija	646
(v) Tačke 4 i 5: ubistvo	646
(vi) Tačka 6: progon	647
8. Milan Gvero	650
(a) Optužbe protiv Gvere	650
(b) Preliminarna pitanja	650
(c) Položaj i funkcija koju je obavljao	652
(i) Uloga pomoćnika komandanta za moral, vjerske i pravne poslove	652
(d) Djela i ponašanje	658
(i) Upoznatost sa strateškim ciljevima i direktivama	658
(ii) Uključenost u procedure za prolaz konvoja	659
(iii) Uključenost u događaje u Srebrenici	660
(iv) Uključenost u događaje u Žepi	667
(v) Uključenost u odvoženje ranjenika i bolesnika iz RS-a	670

(e) Konstatacije	673
(i) Udruženi zločinački poduhvat prisilnog uklanjanja	673
a. Upoznatost s planom	674
b. Učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu	674
i. Opšta uloga	674
ii. Ograničavanje humanitarne pomoći	676
iii. Odvoženje ranjenih i bolesnih iz RS-a	676
iv. Ratna propaganda, obmanjujuće informacije i prijetnje	678
v. Zaključak	681
(ii) Uslov znanja za krivično djelo iz člana 5 Statuta	681
(iii) Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)	681
(iv) Tačka 8: deportacija	682
(v) Tačke 4 i 5: ubistvo	682
(vi) Tačka 6: progon	683
9. Vinko Pandurević	685
(a) Optužbe protiv Pandurevića	685
(b) Položaj i funkcija	685
(c) Postupci i lokacije na kojima se nalazio	686
(i) 1–10. juli 1995. godine	686
(ii) 11. juli 1995. godine	689
(iii) 12. juli 1995. godine	690
(iv) 13. juli 1995. godine	692
(v) 14. juli 1995. godina	693
(vi) 15. juli 1995. godine	694
(vii) 16. juli 1995. godine	700
(viii) 17. juli 1995. godine	706
(ix) 18. juli 1995. godine	708
(x) 19. juli 1995. godine	710
(xi) 20–23. juli 1995. godine	710
(xii) 26–31. juli 1995. godine	717
(xiii) 3. avgust–15. septembar 1995. godine	718
(xiv) 16–17. septembar 1995. godine	719
(xv) 25–27. septembar 1995. godine	722
(d) Konstatacije	725
(i) Ubistvo	725
a. Udruženi zločinački poduhvat ubistva	725
i. Upoznatost sa zajedničkim ciljem	725
ii. Namjera da se provede u djelo zajednički cilj	738
iii. Doprinos zajedničkom cilju	738
iv. Zaključak	742
b. Drugi vidovi odgovornosti	742
c. Pomaganje i podržavanje ubistva ranjenih zarobljenika iz bolnice u Milićima	742
(ii) Prisilno premještanje	746
a. Udruženi zločinački poduhvat prisilnog uklanjanja	746
i. Upoznatost sa zajedničkim ciljem	746
ii. Namjera da se zajednički cilj provede u djelo	747
iii. Zaključak	753
b. Drugi vidovi odgovornosti	753
c. Pomaganje i podržavanje prisilnog premještanja	753
(iii) "Situaciono uslovljeno" ubijanje	754
(iv) Odgovornost nadređenog	755
a. Krivična djela koja su počinili podređeni	755
b. Odnos nadređeni-podređeni	757
c. Da li je znao ili da li je "bilo razloga da zna"	762

d. Propust da preduzme nužne i razumne mjere	764
i. Obaveza sprečavanja	764
ii. Obaveza kažnjavanja	768
e. Zaključak	773
(v) Tačke Optužnice	773
a. Uslov znanja za krivično djelo iz člana 5 Statuta	773
b. Tačke 4 i 5: ubistvo	774
c. Tačka 3: istrebljivanje	775
d. Tačka 1: genocid	776
e. Tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida	779
f. Tačka 6: progon	780
g. Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)	782
h. Tačka 8: deportacija	782
VI. KONSTATACIJE PRETRESNOG VIJEĆA	783
A. OPTUŽBE PROTIV VUJADINA POPOVIĆA	783
B. OPTUŽBE PROTIV LJUBIŠE BEARE	784
C. OPTUŽBE PROTIV DRAGE NIKOLIĆA	786
D. OPTUŽBE PROTIV LJUBOMIRA BOROVCANINA	787
E. OPTUŽBE PROTIV RADIVOJA MILETIĆA	788
F. OPTUŽBE PROTIV MILANA GVERE	789
G. OPTUŽBE PROTIV VINKA PANDUREVIĆA	790
VII. KUMULATIVNE OSUĐUJUĆE PRESUDE	793
VIII. ODMJERAVANJE KAZNE	799
A. SVRHA KAŽNJAVANJA	799
B. MJERODAVNO PRAVO	799
1. Težina krivičnog djela	800
2. Otežavajuće i olakšavajuće okolnosti	801
3. Opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije	804
C. ODREĐIVANJE KAZNI	805
1. Težina zločina	806
2. Opšta zapažanja relevantna za sve optužene	807
(a) Otežavajuće okolnosti	807
(b) Olakšavajuće okolnosti	808
3. Pojedinačna zapažanja	808
(a) Popović	808
(i) Karakter i obim učešća optuženog	808
(ii) Otežavajuće okolnosti	808
(iii) Olakšavajuće okolnosti	809
(b) Beara	810
(i) Karakter i obim učešća optuženog	810
(ii) Otežavajuće okolnosti	810
(iii) Olakšavajuće okolnosti	811
(c) Nikolić	812
(i) Karakter i obim učešća optuženog	812
(ii) Otežavajuće okolnosti	813
(iii) Olakšavajuće okolnosti	813
(d) Borovčanin	814
(i) Karakter i obim učešća optuženog	814
a. Prisilno premještanje	814
b. Ubistvo	815
(ii) Otežavajuće okolnosti	817

(iii) Olakšavajuće okolnosti	817
(e) Miletić	819
(i) Karakter i obim učešća optuženog	819
(ii) Otežavajuće okolnosti	819
(iii) Olakšavajuće okolnosti	821
(f) Gvero	822
(i) Karakter i obim učešća optuženog	822
(ii) Otežavajuće okolnosti	822
(iii) Olakšavajuće okolnosti	823
(g) Pandurević	823
(i) Karakter i obim učešća optuženog	823
a. Prisilno premještanje	824
b. Ubistvo	824
(ii) Otežavajuće okolnosti	825
(iii) Olakšavajuće okolnosti	826
a. Otvaranje koridora u Baljkovici i vandredni borbeni izvještaji	826
b. Drugi olakšavajući faktori	827
4. Opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije	829
5. Doživotna kazna i mogućnost prijevremenog puštanja na slobodu	829
6. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru	829
IX. DISPOZITIV	830
X. SUPROTNA I IZDVOJENA MIŠLJENJA SUDIJE KWONA	837
A. UVOD	837
B. NEKA PITANJA U VEZI S PRISILNIM PREMJEŠTANJEM	837
1. Šta sve obuhvata pojam žrtava prisilnog premještanja	837
(a) Načela iznošenja navoda u optužnici	837
(b) Bijeg muškaraca iz Srebrenice u koloni	838
(c) Prelazak vojno sposobnih muškaraca iz Žepe preko rijeke Drine	841
2. Predvidljivost situaciono uslovljenog ubijanja i Miletićeva odgovornost	843
3. Borovčaninova odgovornost za prisilno premještanje	845
C. OKVIRI UZP-A UBISTVA: TRNOVO	848
D. UTICAJ ISKAZA NA OSNOVU PRAVILA 92BIS (SUPERMARKET U KRAVICI)	849
E. DVA PITANJA U VEZI S PANDUREVIĆEM	852
1. Efektivna kontrola nad Zvorničkom brigadom tokom operacije "Krivaja-95"	852
(a) Uvod	852
(b) Jednostarješinstvo/jedinstvo komandovanja	852
(c) Situacija u kojoj se nalazio Pandurević	853
(d) Situacija u kojoj se nalazio Obrenović	855
(e) Zaključak	856
2. Pandurevićeva odgovornost za ranjene zarobljenike iz bolnice u Milićima	857
F. O ODMJERAVANJU KAZNE	860
1. Komentar o mojim suprotnim mišljenjima	860
2. Miletić: zloupotreba vlasti i dugotrajno učešće	861
3. Pandurević	862
XI. IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE PROST	865
DODATAK 1: GLOSAR	1
A. PODNESCI U OVOM PREDMETU	1
B. PRESUDE I ODLUKE MKSJ-A	3
C. PRESUDE I ODLUKE MKSR-A	10
D. PRESUDE MSP-A	14

E. VOJNI SUDOV I OSNOVANI POSLIJE 2. SVJETSKOG RATA	14
F. PRAKSA DRUGIH SUDOVA	15
G. SPISAK DRUGIH IZVORA	15
1. Domaće zakonodavstvo	15
2. Međunarodni pravni instrumenti i komentari	15
3. Izbor drugih pravnih izvora	16
4. Izvještaji	17
5. Rezolucije UN-a	17
H. SPISAK SKRAĆENIH NAZIVA	17
DODATAK 2: ISTORIJAT POSTUPKA	1
A. PRETPRETRESNI POSTUPAK	1
1. Optužnica i spajanje odnosno razdvajanje predmeta	1
2. Dovođenje, prvo stupanje pred Sud i izjašnjavanje o krivici	3
3. Dodjela branilaca po službenoj dužnosti	4
4. Pretpretresni podnesci	5
5. Vođenje postupka u pretpretresnoj fazi	5
6. Privremeno puštanje na slobodu	6
7. Određivanje vijeća	7
B. PRETRESNI POSTUPAK	7
1. Izvođenje dokaza tužilaštva	7
2. Oslobađajuća presuda	8
3. Izvođenje dokaza odbrane	8
4. Svjedok Vijeća	10
5. Postupak pobijanja i ponovno otvaranje dokaznog postupka	11
6. Završni podnesci i završne riječi	14
7. Usaglašene činjenice, stipulacije i činjenice o kojima je presuđeno	15
8. Postupci u vezi s nepoštovanjem Suda	16
9. Pitanja u vezi s dokazima	17
(a) Borovčaninova izjava	17
(b) Dokumentarni dokazi prihvaćeni bez posredstva svjedoka	18
(c) Vještaci	19
(d) Oспорavanje vjerodostojnosti vlastitog svjedoka	21
(e) Presretnuti razgovori kao dokazi	22
10. Privremeno puštanje na slobodu	22
11. Promjene u sastavu timova odbrane	25
12. Obilazak lica mjesta	26

I. UVOD

1. Ovaj predmet se odnosi na tragične događaje koji su se desili u julu 1995. godine, nakon pada enklava Srebrenice i Žepe. Prema tome, zločini navedeni u Optužnici počinjeni su u po zlu poznatom i bezočnom kontekstu. Početkom jula, na te dvije zone pod zaštitom Ujedinjenih nacija, koje su uspostavljene da bi se u njima mogli skloniti civili pogođeni ratnim nedaćama, izvršen je žestok vojni napad od strane snaga bosanskih Srba.¹ U obje enklave zaštitne snage Ujedinjenih nacija su onesposobljene i lišene moći djelovanja. Prestrašeni bosanski Muslimani, stanovništvo Srebrenice, pobjegli su u obližnji grad Potočare. Humanitarna situacija u kojoj su se tamo našli bila je katastrofalna i na kraju su žene, djeca i starci ukrcani u prepune autobuse i odvezeni iz svojih domova u istočnoj Bosni. Veliki dio muškog stanovništva, koji je odvojen od njih, zarobljen ili se predao, čekala je najstrašnija sudbina. Hiljade tih ljudi držano je u zatočeništvu u stravičnim uslovima i kasnije pogubljeno po kratkom postupku. U Žepi je niz vojnih napada takođe doveo do uklanjanja cjelokupnog stanovništva, bosanskih Muslimana, koje je odvezeno iz tog grada ili je pobjeglo. Fizički, emotivni i socijalni ožiljci koje su ta užasna djela ostavila još uvijek su prisutni, a intenzivna pravna, psihološka i historijska analiza tih događaja se nastavlja, kako i mora da bude.

2. Dok zločini počinjeni u Srebrenici i njenoj okolini u julu 1995. godine čine temelj ovog predmeta, ovo suđenje se u krajnjoj liniji ticalo sedmorice ljudi – **Vujadina Popovića, Ljubiše Beare, Drage Nikolića, Ljubomira Borovčanina, Radivoja Miletića, Milana Gvere i Vinka Pandurevića** – i individualne krivične odgovornosti kojom se oni terete. U tom kontekstu, uloga koju je u odnosu na te događaje trebalo da odigra Pretresno vijeće – mada značajna – bila je strogo definisana i ograničena. Njegov jedini zadatak bio je da razmotri dokaze koji su mu predloženi kako bi utvrdilo eventualnu krivičnu odgovornost te sedmorice ljudi koji su prema navodima tužilaštva optuženi za konkretne zločine. U tom konkretnom i strogo definisanom kontekstu, u ovoj Presudi se iznose rezultati ocjene dokaza koju je Pretresno vijeće izvršilo, te njegove konstatacije i obrazloženja tih konstatacija.

3. Godine 1995., svaki od optuženih je bio na nekom konkretnom položaju u vojsci, odnosno policiji. **Ljubiša Beara** je bio načelnik za bezbjednost u Glavnom štabu VRS-a i imao je čin pukovnika. **Vujadin Popović** je bio načelnik za bezbjednost Drinskog korpusa VRS-a i imao je čin potpukovnika. **Drago Nikolić** je bio načelnik za bezbjednost Zvorničke brigade Drinskog korpusa VRS-a i imao je čin potporučnika. **Ljubomir Borovčanin** je bio zamjenik komandanta Specijalne brigade policije MUP-a Republike Srpske. **Vinko Pandurević** je bio komandant Zvorničke brigade

¹ Za definiciju izraza "snage bosanskih Srba", v. par. 102.

Drinskog korpusa VRS-a i imao je čin potpukovnika. Zbog svojih djela i ponašanja navedenih u Optužnici, ova petorica ljudi - **Beara, Popović, Nikolić, Borovčanin i Pandurević** – optužena su za genocid (tačka 1); udruživanje radi vršenja genocida (tačka 2); istrebljivanje, kao zločin protiv čovječnosti (tačka 3); ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja (tačke 4 i 5); progon, kao zločin protiv čovječnosti (tačka 6); nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti (tačka 7), i deportaciju, kao zločin protiv čovječnosti (tačka 8).

4. Godine 1995., **Radivoje Miletić** je bio načelnik za operativno-nastavne poslove u Glavnom štabu VRS-a i imao je čin generala. **Milan Gvero** je bio pomoćnik komandanta Glavnog štaba VRS-a za moral, vjerske i pravne poslove i takođe je imao čin generala. Prema navodima Optužnice, **Miletić i Gvero** su odgovorni za ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja (tačke 4 i 5); progon, kao zločin protiv čovječnosti (tačka 6); nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti (tačka 7), i deportaciju, kao zločin protiv čovječnosti (tačka 8).

5. Pretresnom vijeću je predočena velika količina dokaza o događajima koji su se desili prije, u toku i poslije napada na Srebrenicu i Žepu u julu 1995. godine i o učešću i ulozi svakog od optuženih u tim događajima. Pretresno vijeće je saslušalo 315 svjedoka, a dokazi izvedeni u sudnici ispunili su ukupno 34.915 stranica transkripta. Od hiljada dokumenata koji su predočeni u ovom predmetu, u spis su uvrštena 5.383 dokazna predmeta, s ukupno 87.392 stranice.

6. Ova Presuda je podijeljena u dva toma. Tom I sadrži odjeljke koji se bave razmatranjima u vezi s dokazima, činjenicama i pravnim zaključcima. Tom II sadrži odjeljke koji se bave individualnom krivičnom odgovornošću, kumulativnim osuđujućim presudama i odmjeravanjem kazne, kao i izdvojena i suprotna mišljenja sudije Kwona i izdvojeno mišljenje sudije Prost, te dodatke.

II. RAZMATRANJA U VEZI S DOKAZIMA

A. Opšti principi postupanja s dokazima

7. Pretresnom vijeću su, u usmenom ili dokumentarnom obliku, predloženi neposredni i posredni dokazi, dokazi očevidaca i dokazi iz druge ruke, primarni i sekundarni dokazi, kao i činjenice o kojima su se strane složile ili o kojima je presuđeno pred ovim Međunarodnim sudom, te pismene izjave umjesto usmenog svjedočenja na osnovu pravila 92bis, 92ter i 92quater Pravilnika o postupku i dokazima Međunarodnog suda (dalje u tekstu: Pravilnik).

8. Pretresno vijeće je sve dokaze koji su izvedeni u toku suđenja ocijenilo u svjetlu cjelokupnog sudskog spisa i u skladu sa Statutom i Pravilnikom. U slučajevima u kojima Pravilnik nije pružao nikakve smjernice, dokazi su, kao što je propisano pravilom 89(B), ocijenjeni na način koji najviše ide u prilog pravičnom odlučivanju u predmetu i u duhu je Statuta i opštih pravnih načela, uključujući načelo *in dubio pro reo*.²

9. Prema članu 21(3) Statuta, optuženi se smatra nevinim dok mu se ne dokaže krivica. Na tužilaštvu leži teret da van razumne sumnje dokaže svako obilježje krivičnog djela i obilježje vida odgovornosti za koje se optuženi tereti, kao i svaku činjenicu koja je neophodna za izricanje osuđujuće presude.³ Pretresno vijeće je ocijenilo da li je težina koja je na kraju pridana prihvaćenim dokazima dovoljna da se van razumne sumnje dokažu obilježja krivičnih djela za koja se optuženi terete u Optužnici i, u krajnjoj liniji, njihova odgovornost. Ako je tužilaštvo dokazivalo stanje svijesti optuženog zaključivanjem, Pretresno vijeće bi razmotrilo da li je njegov zaključak jedini razumni zaključak do kojeg se moglo doći na osnovu datih dokaza.⁴ Ukoliko to nije bio slučaj, Vijeće bi konstatovalo da tužilaštvo nije dokazalo svoju tezu. Pretresno vijeće napominje da uz svoje konstatacije nije svaki put ponavljalo formulaciju "van razumne sumnje", iako je taj standard dokazivanja primjenjivalo kroz čitavu Presudu.

10. Prilikom ocjenjivanja svjedoka *viva voce*, Pretresno vijeće je uzimalo u obzir, između ostalog, njihovo držanje, ponašanje i karakter, kao i vrijeme koje je proteklo od događaja za koje se optuženi terete u Optužnici i mogući uticaj proteklog vremena na pouzdanost dokaza.

² Shodno načelu *in dubio pro reo*, svaka sumnja u vezi s dokazima rješava se u korist optuženog.

³ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 55; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 174–175; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 125.

⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 120.

11. Prema praksi Međunarodnog suda, dokazi iz druge ruke su prihvatljivi. Težina koju treba pridati dokazima te vrste zavisi od bezbroj promjenjivih okolnosti vezanih za dokaze iz druge ruke, zbog čega je Pretresno vijeće takve dokaze ocjenjivalo pojedinačno.⁵

12. Posredni dokazi su dokazi o okolnostima nekog događaja ili krivičnog djela na osnovu kojih se može izvesti razuman zaključak o postojanju neke činjenice.⁶ Posredni dokazi mogu biti neophodni za dokazivanje nekog činjeničnog navoda, pogotovo u krivičnim postupcima kao što su oni koji se vode pred ovim Međunarodnim sudom, gdje često ne postoje očevici niti nepobitni dokumentarni dokazi o nekom konkretnom činjeničnom navodu. Iako pojedinačni posredni dokazi, sami za sebe, mogu biti nedovoljni za dokazivanje neke činjenice, uzeti zajedno oni mogu imati odlučujuću ulogu.⁷ Dokazna vrijednost posrednih dokaza nije smatrana manjom od dokazne vrijednosti neposrednih dokaza.⁸ Kao i u slučaju neposrednih dokaza, ako je neka činjenica na kojoj počiva osuđujuća presuda dokazivana zaključivanjem na osnovu posrednih dokaza, izvedeni zaključak mora biti jedini razumni zaključak do kojeg se moglo doći na osnovu predočenih dokaza.⁹

13. U vezi sa svakim od svjedoka, Pretresno vijeće je ocjenjivalo vjerovatnoću i dosljednost predočenih dokaza, kao i okolnosti predmeta i potkrijepljenost drugim dokazima. Događalo se da o određenom događaju svjedoči samo jedan svjedok. Iako je Žalbeno vijeće zauzelo stav da svjedočenje jedinog svjedoka o nekoj pravno relevantnoj činjenici, pravno gledano, ne iziskuje potkrepljivanje,¹⁰ Pretresno vijeće je u takvim slučajevima s velikom pažnjom analiziralo dokaze prije nego što se na njih oslonilo u odlučujućoj mjeri.

14. Kada je osporavana autentičnost nekog dokumenta, Pretresno vijeće je prilikom njegovog ocjenjivanja uzimalo u obzir razne faktore, između ostalog, dokaze o njegovom izvoru, kontinuitet nadzora, iskaze vještaka-grafologa, kao i druge dokaze vezane za taj dokument. Pretresno vijeće nije smatralo da su dokumenti bez potpisa, datuma ili pečata nužno lišeni autentičnosti.¹¹ Čak i kad se uvjerilo da je određeni dokument autentičan, Pretresno vijeće nije automatski prihvatilo da izjave koje su u njemu sadržane predstavljaju tačan prikaz činjenica. Pretresno vijeće je takve dokaze ocjenjivalo u kontekstu cjelokupnog sudskog spisa.

⁵ V. *Tužilac protiv Aleksovskog*, predmet br. IT-95-14/1-AR73, Odluka po žalbi tužitelja u vezi s prihvatljivošću dokaza, 16. februar 1999. godine, par. 15.

⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458.

⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 21; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 35; *Tužilac protiv Martića*, predmet br. IT-95-11-T, Odluka o usvajanju smernica za standarde prema kojima treba prihvatati dokaze, 19. januar 2006. godine, Dodatak A, par. 10.

⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 21; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 35.

⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Štakić*, par. 219.

¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 506; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 62. Pitanje da li dokazi prihvaćeni na osnovu pravila 92^{quater} Pravilnika iziskuju potkrepljivanje razmotreno je u poglavlju II, odjeljak B.(e) dolje.

¹¹ Za konkretno pitanje težine koja je pridana dokumentima s otkucanim potpisom, u vezi s optuženim **Miletićem**, v. dolje par. 1638.

15. Pravo optuženog na obrazloženje, zagarantovano članom 23(2) Statuta i pravilom 98ter(C), ne znači da je Pretresno vijeće dužno da raspravlja o svakoj činjeničnoj tvrdnji iz Optužnice ili da objašnjava svaku pojedinost svoje ocjene predočenih dokaza.¹² Pretresno vijeće napominje da su, i kad neki konkretni dokaz nije izričito pomenut u Presudi, u obzir uzimani svi relevantni dokazi.¹³

16. U periodu od 2. do 7. oktobra 2006. godine, Pretresno vijeće i strane u postupku izvršili su obilazak lica mjesta na više lokacija u istočnoj BiH. Svrha tog obilaska bila je da se vide neka mjesta koja su relevantna za predmet u kojem Pretresno vijeće postupa.¹⁴ Pretresno vijeće prilikom obilaska nije uzimalo niti prihvatilo dokaze.¹⁵

B. Konkretna razmatranja u vezi s dokazima

17. Član 21(4)(g) Statuta predviđa da optuženi ne smije biti primoran da svjedoči. Protiv optuženih koji su koristili svoje pravo na šutnju nisu izvođeni nikakvi zaključci koji bi im išli na štetu.

(a) Svjedočenje i izjave optuženih

(i) Preliminarna pitanja

a. Borovčaninova izjava

18. Dana 25. oktobra 2007. godine, Pretresno vijeće je uvrstilo u spis izjavu koju je **Borovčanin** dao tužilaštvu 2002. godine u svojstvu osumnjičenog (dalje u tekstu: Borovčaninova izjava).¹⁶ Pretresno vijeće je zaključilo da su prilikom **Borovčaninovog** razgovora s tužilaštvom primijenjeni proceduralni zaštitni mehanizmi predviđeni pravilima 42 i 43 i da se izjava koju je dao može koristiti protiv njega.¹⁷ Pretresno vijeće je Borovčaninovu izjavu, većinom glasova, prihvatilo i kao dokaz protiv suoptuženih, ali ne u svrhu dokazivanja njihovih djela i ponašanja.¹⁸ Dana 14. decembra 2007. godine, Žalbeno vijeće je poništilo zaključak Pretresnog vijeća u vezi s ograničenim korištenjem Borovčaninove izjave protiv suoptuženih i vratilo predmetno pitanje na

¹² V. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 23.

¹³ V. *ibid.*; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 141.

¹⁴ T. 2425–2431 (16. oktobar 2006. godine).

¹⁵ V. T. 2426 (16. oktobar 2006. godine).

¹⁶ Odluka o prihvatljivosti razgovora s Borovčaninom i izmjenama i dopunama spiska dokaznih predmeta na osnovu pravila 65ter, 25. oktobar 2007. godine (dalje u tekstu: Odluka o Borovčaninovoj izjavi); dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine.

¹⁷ Odluka o Borovčaninovoj izjavi, par. 29–39.

¹⁸ *Ibid.*, par. 54–80.

ponovno rješavanje Pretresnom vijeću.¹⁹ Pretresno vijeće je 18. januara 2008. godine taj dokaz ocijenilo u skladu sa zaključcima Žalbenog vijeća i presudilo da se Borovčaninova izjava može koristiti protiv suoptuženih za sve svrhe.²⁰

b. Pandurevićev iskaz

19. Prema Pravilniku, strane u postupku su dužne da, prilikom unakrsnog ispitivanja, svjedoku iznesu svoje navode.²¹ **Pandurević** tvrdi da je, prema pravilu 90(H)(ii), tužilaštvo bilo dužno da mu prilikom njegovog svjedočenja iznese sve aspekte svojih navoda.²² **Pandurević** nadalje tvrdi da se, u onim slučajevima gdje tužilaštvo to nije učinilo, ne mogu izvesti nikakvi zaključci koji bi mu išli na štetu.²³ **Pandurević** takođe tvrdi da je tužilaštvo bilo dužno da ga unakrsno ispita o svim aspektima svojih navoda. Prema njegovoj tvrdnji, ako postoje dokazi koje mu tužilaštvo nije predočilo, a koji se kose s njegovim navodima, iz njih se ne mogu izvoditi nikakvi zaključci koji bi mu išli na štetu.²⁴

20. S obzirom na složenost i obim ovog predmeta, činjenicu da je **Pandurević** svjedočio u poodmakloj fazi postupka i da je bio svjestan konteksta pitanja i navoda tužilaštva pošto je bio u dovoljnoj mjeri obaviješten o optužbama kojima se tereti i pravno relevantnim činjenicama na kojima se te optužbe temelje, kao i s obzirom na činjenicu da je prisustvovao suđenju,²⁵ Pretresno vijeće smatra da tužilaštvo nije bilo dužno da **Pandureviću** prilikom unakrsnog ispitivanja iznese svaki aspekt svojih navoda.²⁶

21. Nadalje, tužilaštvo nije bilo dužno da **Pandurevića** unakrsno ispita u vezi sa svakim aspektom svojih navoda.²⁷ Pretresno vijeće ističe da ono nije dužno, kao što **Pandurević** sugeriše, da prihvati kao vjerodostojne one dijelove njegovog svjedočenja koje tužilaštvo nije izričito osporavalo u toku unakrsnog ispitivanja.²⁸ Kao što je slučaj sa svakim svjedokom, od Pretresnog

¹⁹ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR73.1, Odluka po žalbama na odluku o prihvatanju materijala u vezi s Borovčaninovim ispitivanjem, 14. decembar 2008. godine (gdje se upućuje, između ostalog, na *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.6, Odluka po žalbama na odluku da se transkript ispitivanja Jadranka Prlića uvrsti u spis, 23. novembar 2007. godine).

²⁰ T. 19992–19993 (18. januar 2008. godine).

²¹ Pravilo 90(H)(ii).

²² Pandurevićeva završna riječ, T. 34883–34884 (15. septembar 2009. godine).

²³ *Ibid.*

²⁴ Pandurevićeva završna riječ, T. 34758–34764 (14. septembar 2009. godine), T. 34883–34884 (15. septembar 2009. godine). V. takođe Završna riječ tužilaštva, T. 34840–34841 (15. septembar 2009. godine).

²⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 370.

²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 368–370 (gdje se upućuje, između ostalog, na predmet *Browne v. Dunn*, (1893.) 6 R. 1894, 67).

²⁷ *Ibid.*, par. 368.

²⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 371; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 820, 824. Žalbeno vijeće je navelo da "činjenica da tužilac svjedokinju Bemeriki nije unakrsno ispita o nekim aspektima njenog

vijeća se traži da utvrdi opštu vjerodostojnost optuženog koji svjedoči na svom suđenju i da zatim ocijeni dokaznu vrijednost njegovog iskaza u svjetlu ukupnih dokaza.²⁹

(ii) Pandurevićeva vjerodostojnost

22. **Pandurević** je u periodu od 22 dana opširno svjedočio i unakrsno je ispitan od strane tužilaštva i četvorice suoptuženih.³⁰ Pretresno vijeće je za mnoge dijelove njegovog iskaza konstatovalo da su vjerodostojni i na njih se oslanjalo kako bi utvrdilo činjenice ili ih dovelo u razumnu sumnju. Te konkretne konstatacije biće izložene dalje u Presudi.

23. Međutim, Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da je **Pandurević** u nekim slučajevima, u nastojanju da se zaštiti od odgovornosti, pokušavao da smjesti određene događaje u neko drugo vrijeme ili da negira određene činjenice. Pretresno vijeće je te slučajeve uzelo u obzir prilikom donošenja konkretnih zaključaka o pitanjima kojih se oni tiču, kao i prilikom ocjenjivanja **Pandurevićeve** opšte vjerodostojnosti. Međutim, ono iz tih slučajeva u kojima **Pandurevićev** iskaz nije prihvaćen ili je konstatovano da nije vjerodostojan nije izvodilo nikakve druge zaključke u vezi s njegovom krivičnom odgovornošću.

(iii) Izjave optuženih na osnovu pravila 84bis

24. **Gvero** i **Nikolić** dali su izjave na osnovu pravila 84bis. **Gvero** je dao izjavu na početku i po okončanju izvođenja svojih dokaza.³¹ **Nikolić** je dao izjavu po okončanju izvođenja svojih dokaza.³²

25. Svrha pravila 84bis je da se optuženom pruži mogućnost da dâ iskaz pred Pretresnim vijećem, a da pritom ne mora da pristupi kao svjedok.³³ Davanje izjave na osnovu pravila 84bis je dopunsko pravo optuženog, koje on može da iskoristi ako to želi, bez obzira na druga prava

svjedočenja ili da joj sudije nisu postavile pitanja o određenim stvarima ne može značiti da je Pretresno vijeće bilo dužno da određene dijelove njenog svjedočenja prihvati kao vjerodostojne". *Ibid.*, par. 820.

²⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Karera*, par. 19, 27–29.

³⁰ T. 30661 (27. januar 2009. godine) – 32469 (3. mart 2009. godine). **Pandurevića** su unakrsno ispitali **Popović**, **Nikolić**, **Beara** i **Borovčanin**.

³¹ Gverina uvodna riječ, T. 610–617 (23. avgust 2006. godine); Gverina izjava, T. 34899–34911 (15. septembar 2009. godine). V. *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.15, Odluka po interlokutornoj žalbi Jadranka Prlića na odluku o dopuni izjave optuženog Prlića na osnovu pravila 84bis, 20. april 2009. godine, par. 16–17.

³² Nikolićeva izjava, T. 34896–34899 (15. septembar 2009. godine). V. *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.15, Odluka po interlokutornoj žalbi Jadranka Prlića na odluku o dopuni izjave optuženog Prlića na osnovu pravila 84bis, 20. april 2009. godine, par. 16–17.

³³ *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.15, Odluka po interlokutornoj žalbi Jadranka Prlića na odluku o dopuni izjave optuženog Prlića na osnovu pravila 84bis, 20. april 2009. godine, par. 13 (gdje se upućuje na zaključak Pretresnog vijeća i on se ne mijenja).

predviđena Statutom i Pravilnikom.³⁴ O dokaznoj vrijednosti izjava datih na osnovu pravila 84bis odlučuju pretresna vijeća.³⁵ Ovo Pretresno vijeće je takve izjave tretiralo kao podneske.

(b) Iskazi osoba koje je Međunarodni sud osudio i iskazi saučesnika

26. Pretresno vijeće je saslušalo nekoliko svjedoka koji se zbog svog učešća u kriminalnim događajima koji čine temelj ove Optužnice mogu svrstati u kategoriju "svjedoka-saučesnika". Protiv nekih od njih je zbog tog učešća preduzeto krivično gonjenje, dok protiv drugih nije. Pretresno vijeće je iskaze svih takvih svjedoka analiziralo s velikim oprezom.³⁶ Iskazi tih svjedoka se razmatraju u čitavoj Presudi, tamo gdje je to relevantno. Međutim, postoje konkretni svjedoci-saučesnici čija su svjedočenja posebno važna i čiju vjerodostojnost su optuženi žestoko osporavali. Iz tog razloga, Pretresno vijeće će u ovom odjeljku dati opštu ocjenu vjerodostojnosti tih konkretnih svjedoka.

27. Međutim, ne smije biti zabune u vezi s namjerom Pretresnog vijeća ili njegovim analitičkim pristupom vjerodostojnosti. U jednom ovako složenom suđenju, gdje su činjenična pitanja mnogobrojna i svjedočenja pojedinih svjedoka obimna, nemoguće je za temelj bilo kojeg zaključka uzeti ocjenu opšte vjerodostojnosti bilo kojeg konkretnog svjedoka. U principu, neki svjedok može , biti vjerodostojan i pouzdan, a ipak dati netačan ili neistinit iskaz o nekom konkretnom pitanju. Isto tako, svjedok za kog je ocijenjeno da, generalno gledano, baš i nije otvoren ili iskren, može ipak iskreno i pouzdano svjedočiti o pojedinim stvarima. Iskaz datog svjedoka o pojedinim pitanjima takođe može biti potkrijepljen drugim dokazima. Pretresno vijeće je, stoga, pored toga što je iznijelo opšte zaključke o vjerodostojnosti relevantnih svjedoka, njihove iskaze o pitanjima koja su posebno važna za ovaj predmet ocjenjivalo i dalje u Presudi.

a. [REDIGOVANO]

³⁴ *Ibid.*

³⁵ V. takođe *ibid.*, par. 28.

³⁶ U vezi s iskazima takvih svjedoka, Pretresno vijeće je slijedilo stav koji je Žalbeno vijeće zauzelo u predmetu *Krajišnik*: "[U] u praksi oba *ad hoc* međunarodna suda [je] ustaljeno da ništa ne sprečava pretresna vijeća da se oslone na iskaze osuđenih osoba, uključujući i iskaze saučesnika osobe kojoj se sudi pred pretresnim vijećem. Zapravo, iskazi saučesnika i, u širem smislu, iskazi svjedoka koji bi mogli da imaju motive ili pobude da inkriminišu optuženog, nisu sami po sebi nepouzdana, posebno u slučajevima kad je takve svjedoke moguće posebno unakrsno ispitati; stoga oslanjanje na takve iskaze, kao takvo, ne predstavlja grešku u primjeni prava. Međutim, 's obzirom na to da svjedoci koji su bili saučesnici mogu da imaju motive ili pobude da inkriminišu optuženog pred Međunarodnim sudom, prilikom ocjenjivanja dokazne vrijednosti takvih iskaza, vijeća ih moraju pažljivo razmotriti u svjetlu okolnosti pod kojima su dati'. Shodno tome, pretresna vijeća bi trebala barem ukratko obrazložiti zbog čega prihvataju iskaze svjedoka koji bi mogli da imaju motive ili pobude da inkriminišu optuženog; na taj način, pretresna vijeća pokazuju da su te dokaze razmotrila s oprezom". Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 146 (fusnote izostavljene).

28. [REDIGOVANO]³⁷
29. [REDIGOVANO]^{38 39}
30. [REDIGOVANO]^{40 41 42 43}
31. [REDIGOVANO]
32. [REDIGOVANO]^{44 45 46}
33. [REDIGOVANO]^{47 48}
34. [REDIGOVANO]^{49 50 51}
35. [REDIGOVANO]
36. [REDIGOVANO]^{52 53}
37. [REDIGOVANO]^{54 55}
38. [REDIGOVANO]⁵⁶
39. [REDIGOVANO]^{57 58}
40. [REDIGOVANO]⁵⁹
41. [REDIGOVANO]^{60 61 62 63}

³⁷ [REDIGOVANO]
³⁸ [REDIGOVANO]
³⁹ [REDIGOVANO]
⁴⁰ [REDIGOVANO]
⁴¹ [REDIGOVANO]
⁴² [REDIGOVANO]
⁴³ [REDIGOVANO]
⁴⁴ [REDIGOVANO]
⁴⁵ [REDIGOVANO]
⁴⁶ [REDIGOVANO]
⁴⁷ [REDIGOVANO]
⁴⁸ [REDIGOVANO]
⁴⁹ [REDIGOVANO]
⁵⁰ [REDIGOVANO]
⁵¹ [REDIGOVANO]
⁵² [REDIGOVANO]
⁵³ [REDIGOVANO]
⁵⁴ [REDIGOVANO]
⁵⁵ [REDIGOVANO]
⁵⁶ [REDIGOVANO]
⁵⁷ [REDIGOVANO]
⁵⁸ [REDIGOVANO]
⁵⁹ [REDIGOVANO]

42. [REDIGOVANO]
43. [REDIGOVANO]
44. [REDIGOVANO]^{64 65}
45. [REDIGOVANO]⁶⁶
46. [REDIGOVANO]
47. [REDIGOVANO]

b. Momir Nikolić

48. Zbog svog učešća u događajima koji se desili poslije pada Srebrenice, Momir Nikolić se 7. maja 2003. godine izjasnio krivim za progon kao zločin protiv čovječnosti. Izrečena mu je kazna u trajanju od 27 godina,⁶⁷ koja je zatim u žalbenom postupku smanjena na 20 godina.⁶⁸

49. U toku pregovora o izjašnjavanju o krivici, Momir Nikolić je tužilaštvu pružio lažne informacije u nastojanju da obezbijedi sklapanje sporazuma.⁶⁹ Iako je taj iskaz u suštini bio samoinkriminirajući i on ga je nedugo zatim povukao, jasno je da taj slučaj baca sumnju na njegovu vjerodostojnost. Momir Nikolić je u ovom predmetu pristupio kao svjedok Vijeća nakon što ga je tužilaštvo povuklo kao svjedoka uz obrazloženje da je počeo da nanosi štetu tezi tužilaštva i izrazilo zabrinutost u vezi s njegovom vjerodostojnošću.⁷⁰ Tužilaštvo u svom Završnom podnesku tvrdi da se na Nikolićev iskaz treba oslanjati samo pod uslovom da je potkrijepljen.⁷¹ Više optuženih je iznijelo prigovore u vezi s vjerodostojnošću Momira Nikolića, kako generalno tako i u vezi s pojedinim dijelovima njegovog svjedočenja. U prilog svojim tvrdnjama oni su ukazali, između ostalog, na lažnu izjavu koju je on dao tužilaštvu tokom pregovora o izjašnjavanju o krivici i na

⁶⁰ [REDIGOVANO]

⁶¹ [REDIGOVANO]

⁶² [REDIGOVANO]

⁶³ [REDIGOVANO]

⁶⁴ [REDIGOVANO]

⁶⁵ [REDIGOVANO]

⁶⁶ [REDIGOVANO]

⁶⁷ Presuda o kazni u predmetu *Nikolić*.

⁶⁸ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Nikolić*.

⁶⁹ Momir Nikolić, T. 33090–33098 (23. april 2009. godine); dokazni predmet P04485, Tab B uz "Zajednički prijedlog za razmatranje sporazuma o izjašnjavanju o krivici između Momira Nikolića i tužilaštva", koji su potpisali g. Momir Nikolić, njegov branilac Veselin Londrović, subranilac Stefan Kirsch i viši zastupnik tužilaštva Peter McCloskey, 6. maj 2003. godine.

⁷⁰ V. T. 17398–17399 (2. novembar 2007. godine) (gdje je tužilaštvo povuklo Momira Nikolića kao svjedoka); Nalog da se pozove Momir Nikolić, 10. mart 2009. godine.

⁷¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 502.

navodne primjere poricanja odgovornosti i nedostatka iskrenosti u njegovom iskazu.⁷² Prilikom da ocijene i komentarišu vjerodostojnost Momira Nikolića imala su i druga vijeća – kako pretresna tako i Žalbeno vijeće – koja su pritom došla do različitih zaključaka.⁷³

50. Iako je primilo na znanje argumente koje su iznijele strane u postupku, kao i mišljenja koja su izložila druga vijeća, kad je riječ o svjedočenju Momira Nikolića u ovom predmetu, ovo Pretresno vijeće je dužno da donese sopstvenu ocjenu i zaključak o njegovoj vjerodostojnosti i težini koju treba pridati njegovom iskazu. Pretresno vijeće je pritom pažljivo razmotrilo njegov iskaz u svjetlu ukupnih okolnosti u kojima je dat.

51. Pretresno vijeće na početku napominje da je Momir Nikolić stupio pred ovo Vijeće nakon što je priznao krivicu u krivičnom postupku i nakon što mu je izrečena kazna zatvora.⁷⁴ To pokazuje da on barem djelimično prihvata sopstvenu krivicu. Pa ipak, Momir Nikolić je u dopunskoj izjavi koju je dostavio na zahtjev ovog Pretresnog vijeća između ostalog pokušao da ublaži karakter svog učešća u događajima i stepen svoje odgovornosti uopšte.⁷⁵ Isto tako, u nekoliko prilika u toku svjedočenja Momir Nikolić je pokušavao da umanjí svoju ulogu i odgovornost, a jednom je čak

⁷² V., npr., Popovićev završni podnesak, par. 289–305 (gdje se tvrdi da je iskaz Momira Nikolića "nedovoljno vjerodostojan" i upućuje na konkretne dijelove njegovog svjedočenja); Bearin završni podnesak, par. 121–123 (gdje se vjerodostojnost Momira Nikolića dovodi u pitanje i kaže, između ostalog, da je "[u] nastojanju da sklopi sporazum o izjašnjavanju o krivici Momir Nikolić išao čak dotle da tvrdi da je prisustvovao imaginarnom sastanku Deronjića i Beare, iako g. Deronjić, koji je autor te priče, nije g. Nikoliću namijenio takvu ulogu"), par. 156–166 (gdje se upućuje na konkretne dijelove svjedočenja Momira Nikolića); Nikolićev završni podnesak, par. 47–48 (gdje se tvrdi da su "činjenica da je tužilaštvo povuklo [Momira Nikolića] i razlozi za to povlačenje indikativni" i upućuje na to da je tužilaštvo "smatralo da mu on nanosi štetu i da nije vjerodostojan"), par. 589–646 ("Nedostatak vjerodostojnosti Momira Nikolića", gdje se upućuje na konkretne dijelove njegovog svjedočenja); Borovčaninov završni podnesak, par. 72, 92–102 (gdje se upućuje na konkretne dijelove svjedočenja Momira Nikolića, između ostalog, na njegovo svjedočenje o evakuaciji u Potočarima 12. i 13. jula, u vezi s kojim Borovčanin u par. 97 tvrdi da je "Momir Nikolić, naravno, umanjio sopstvenu ulogu u evakuaciji i ovlaštenja koja je imao u vezi s tim procesom tako što je 'koordinisanje' aktivnosti raznih jedinica koje je vršio prekvalifikovao u puko pružanje pomoći. Iza te prekvalifikacije stoji njegov očigledan interes da dobije nižu kaznu i ona se kosi s iskazima svjedoka koji su bili u Potočarima kao pripadnici međunarodne zajednice), par. 196–203 (gdje se upućuje na priznanje Momira Nikolića iz 2003. godine da je naredio pogubljenja u skladištu u Kravici, koje je kasnije povukao. Borovčanin tvrdi da je "[l]ažno priznanje jednog tako masovnog zločina u svrhu postizanja povoljnijeg sporazuma potpuno besmisleno" i dodaje da je to priznanje potkrijepljeno "obiljem posrednih dokaza" da je Momir Nikolić bio umiješan u pogubljenja u skladištu u Kravici); Miletićev završni podnesak, par. 229, 420 (gdje se tvrdi da je vjerodostojnost svjedočenja Momira Nikolića ograničena i upućuje na konkretne dijelove tog svjedočenja); Pandurevićev završni podnesak, par. 540 (gdje se tvrdi da je Momir Nikolić "svjedok jako problematične vjerodostojnosti. O razmjerama toga svjedoči činjenica da je tužilaštvo odustalo od toga da ga pozove, smatrajući da mu se ne može vjerovati.").

⁷³ Pretresno vijeće koje je izreklo kaznu Momiru Nikoliću iznijelo je ozbiljnu kritiku na njegov račun, konstatujući da je prilikom svjedočenja u više navrata izbjegavao odgovore i da nije uvijek susretljivo pružao informacije. Presuda o kazni u predmetu *Nikolić*, par. 156. Međutim, Žalbeno vijeće, koje je te komentare preispitalo u kontekstu odmjeravanja težine koju treba pridati saradnji kao olakšavajućoj okolnosti, konstatovalo je da Pretresno vijeće nije obrazložilo svoje zaključke u vezi s tim i da je stoga počinilo grešku. Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Nikolić*, par. 98–103. Na suđenju u predmetu *Blagojević i Jokić*, Momir Nikolić je svjedočio nakon što je sklopio sporazum o izjašnjavanju o krivici, ali prije nego što mu je izrečena kazna. S obzirom na te okolnosti i činjenicu da je bio saučesnik, Pretresno vijeće je bilo oprezno u ocjeni njegovog iskaza, koji je u nekim slučajevima prihvatilo, a u drugim odbacilo. V. Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 212, 262 (gdje je Pretresno vijeće prihvatilo iskaz Momira Nikolića zbog njegovog samoinkriminirajućeg karaktera), par. 472 (gdje Pretresno vijeće nije prihvatilo nepotkrijepljen iskaz Momira Nikolića o pitanjima koja su se direktno ticala Blagojevićevog znanja). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 80–83 (gdje je zaključeno da Pretresno vijeće nije nerazumno postupilo kada je određene dijelove iskaza Momira Nikolića prihvatilo, a druge odbacilo).

⁷⁴ Pretresno vijeće napominje da se ta situacija razlikuje od one u predmetu *Blagojević i Jokić*, u kojem je on svjedočio nakon što se izjasnio krivim, ali mu još nije bila izrečena kazna.

⁷⁵ Dokazni predmet C00002, Dopunska izjava Momira Nikolića, 16. april 2009. godine.

poricao da je napravio nešto što je dokazano drugim dokazima izvedenim pred Pretresnim vijećem.⁷⁶ Ti faktori, kao i lažna izjava koju je Momir Nikolić dao tužilaštvu u toku pregovora o izjašnjavanju o krivici, potakli su Pretresno vijeće da prilikom razmatranja njegovog iskaza bude vrlo oprezno i pažljivo.

52. Međutim, dopunska izjava koju je on dostavio i primjeri ublažavanja sopstvene uloge istovremeno se ne tiču nijednog ključnog dijela njegovog iskaza i nisu relevantni za ovaj predmet. U stvari, on je, otkako se u maju 2003. godine izjasnio o krivici, ostao prilično dosljedan u svom opisu relevantnih događaja. U ovom predmetu držao se ključnih dijelova svog svjedočenja uprkos opsežnom unakrsnom ispitivanju i osporavanju.⁷⁷ Uz to, što je važno, neki dijelovi iskaza koji je dao podjednako su inkriminirajući za njega i za druge.⁷⁸ S obzirom na njegovu nevoljnost da otvoreno prizna svoju punu odgovornost, to dodatno govori u prilog vjerodostojnosti tih dijelova njegovog iskaza.

53. Pretresno vijeće je takođe imalo priliku da vidi i sasluša Momira Nikolića i da ocijeni njegovo držanje i način na koji odgovara na pitanja Vijeća i ona postavljena u okviru unakrsnog ispitivanja. Uzimajući u obzir sve te faktore zajedno, Pretresno vijeće je mišljenja da njegov iskaz ima dokaznu vrijednost i da zaslužuje da bude uzet u obzir tamo gdje je to relevantno; međutim, ono je prilikom pripisivanja težine tom iskazu postupalo oprezno. Konkretno, kad se radilo o važnim pitanjima, Pretresno vijeće je ocjenjivalo njegovu vjerodostojnost u vezi sa svakim pitanjem posebno, uzimajući u obzir razne faktore, uključujući konkretan kontekst i prirodu iskaza, kao i njegovu potkrijepljenost drugim dokazima. S obzirom na velik broj i raznovrsnost okolnosti koje utiču na vjerodostojnost iskaza Momira Nikolića, Pretresno vijeće smatra da je takav pristup njegovom iskazu najrazboritiji, zbog čega će rezultati analize i obrazloženja zaključaka o njegovoj vjerodostojnosti biti izloženi dalje u Presudi.

⁷⁶ V. Momir Nikolić, T. 32925–32930 (21. april 2009. godine), T. 33012, 33028–33029, 33035–33039 (22. april 2009. godine), T. 33170 (24. april 2009. godine). Tokom svjedočenja Momira Nikolića, **Popović** ga je u jednoj prilici ispitivao o zabilješkama u vezi s ratnim zarobljenicima koje su rukom napisane na dokumentu iz dokaznog predmeta ID00382, Naređenje Komande Drinskog korpusa za aktivna borbena dejstva, s potpisom general-majora Milenka Živanovića, 2. juli 1995. godine, par. 10. Prema svjedočenju Dragoslava Trišića, te zabilješke je napisao Momir Nikolić. Dragoslav Trišić, T. 27059–27104 (20. oktobar 2008. godine), 27107–27109 (21. oktobar 2008. godine). Momir Nikolić je to poricao, tvrdeći da to naređenje nikada nije vidio, i dodao da uopšte nije ni bio ovlašten da mijenja sadržaj nekog naređenja koje je potpisao Živanović. Momir Nikolić, T. 33078–33080 (23. april 2009. godine). U toku unakrsnog ispitivanja od strane **Beare**, kad mu je pokazana odštampana verzija originalnog dokumenta iz dokaznog predmeta ID00382, Momir Nikolić je ponovio da to nije njegov rukopis. Kad mu je pokazan jedan dokument povezan s ovim prethodnim, dokazni predmet P03025, Naređenje Komande Bratunačke brigade za aktivna borbena dejstva, izdato komandama 1., 2., 3. i 4. bataljona, s Blagojevićevim potpisom, 5. juli 1995. godine, koji takođe sadrži neke rukom pisane zabilješke, Momir Nikolić je u svom svjedočenju rekao da ni te zabilješke nije on napisao. *Ibid.*, T. 33199–33200 (24. april 2009. godine).

⁷⁷ V., npr., Momir Nikolić, T. 32937–32939, 32944, 32960–32962 (21. april 2009. godine), T. 33178–33180 (24. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 10.

⁷⁸ V., npr., Momir Nikolić, T. 32904–32905, 32918, 32920–32922, 32937–32939 (21. april 2009. godine).

(c) Dokazi vezani za identifikaciju

54. U toku ovog postupka bilo je spornih pitanja u vezi s identifikacijom – kako vizuelnom tako i auditivnom – optuženih i njihovih podređenih na raznim mjestima i u razna vremena, kao i na raznim slikama i snimcima. Kao i u slučaju svih obilježja krivičnog djela, tužilaštvo je dužno da identifikaciju optuženog dokaže van razumne sumnje. Ako su neka pitanja u vezi s identitetom optuženog sporna, ona se moraju rješavati u svjetlu svih relevantnih dostupnih dokaza:

Premda svaka vizuelna identifikacija i drugi relevantan dokaz sami za sebe možda nisu nedovoljni da tužilaštvo uspješno ispuni svoju obavezu dokazivanja, kumulativni efekat tih dokaza, tj. ukupnost dokaza koji se tiču identiteta optuženog jeste ono što se mora odmeriti da bi se utvrdilo da li je tužilaštvo van razumne sumnje za svakog optuženog dokazalo da je on počilac dela koje mu stavlja na teret.⁷⁹

55. Pretresno vijeće prihvata da kod dokaza u vezi s identifikacijom postoji izrazito velika mogućnost pogreške i da se, da bi iskaz nekog svjedoka bio dovoljan kao dokaz o definitivnoj identifikaciji, čak i kada se čini da je dotični svjedok iskren, Pretresno vijeće mora uvjeriti da je njegov iskaz objektivno pouzdan.⁸⁰ Prilikom ocjenjivanja dokaza u vezi s identifikacijom, Pretresno vijeće je uzelo u obzir niz relevantnih faktora, kao što su uslovi u kojima je svaki od svjedoka, prema svojoj tvrdnji, vidio optuženog, trajanje posmatranja, pitanje da li je svjedok optuženog poznao prije identifikacije i svjedokov opis sopstvene identifikacije optuženog.⁸¹

(d) Dokazi vezani za alibi

56. Neki od optuženih u ovom postupku su se u svom dokaznom postupku pozivali na alibi.⁸² Pretresno vijeće prihvata da alibi nije "odbrana" u strogom smislu riječi⁸³ i da optuženi, osim što mora da izvede dokaze koji će vjerovatno izazvati razumnu sumnju u tezu tužilaštva, ne snosi teret dokazivanja alibija.⁸⁴

57. Kad optuženi iznese dokaze o alibiju, na tužilaštvu ostaje teret da isključi svaku razumnu sumnju da je taj alibi istinit.⁸⁵ Tužilaštvo je dužno da van razumne sumnje dokaže da su činjenice navedene u Optužnici, uprkos dokazima o alibiju, tačne.⁸⁶ Ukoliko, čak i u svjetlu dokaza koje je

⁷⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 153.

⁸⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 561; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 16.

⁸¹ V. Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 16.

⁸² Popovićev završni podnesak, par. 483–528; Bearin završni podnesak, par. 105–257.

⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Zigiranyirazo*, par. 17; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 581; v. Prvostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 23.

⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 202.

⁸⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 64.

⁸⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 15; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 581; Drugostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 200, 202; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 60.

ono izvelo, i dalje postoji "razumna mogućnost istinitosti" alibija, "odbrana" alibijem se mora prihvatiti.⁸⁷

58. Prilikom donošenja ocjene o "razumnoj mogućnosti istinitosti" alibija na koje su se pozvali optuženi u ovom predmetu, Pretresno vijeće je uzelo u obzir kumulativni efekt svih relevantnih dokaza i tužilaštva i odbrane. Kao i kod svih pitanja koja se tiču identiteta optuženog, da bi se utvrdilo da li je tužilaštvo isključilo svaku razumnu mogućnost da je alibi istinit, potrebno je odmjeriti "ukupnost" relevantnih dokaza,⁸⁸ uključujući faktor iskrenosti i pouzdanosti svjedoka i kvalitet eventualnih identifikacija.

(e) Dokazi prihvaćeni na osnovu pravila 92bis, ter i quater

59. U toku čitavog suđenja, obje strane su u velikoj mjeri koristile mogućnost da predlažu pismene izjave za uvrštavanje u spis na osnovu pravila 92bis, uključujući nekadašnje pravilo 92bis(D), te na osnovu pravila 92ter i 92quater.⁸⁹

60. Kad je riječ o izjavama prihvaćenim na osnovu pravila 92bis i 92quater, Pretresno vijeće podsjeća na zaključak Žalbenog vijeća u predmetu Galić da "u situacijama gdje svjedok koji je dao izjavu nije pozvan da bi se optuženom dala odgovarajuća i primjerena mogućnost da ospori tu izjavu i ispita dotičnog svjedoka, dokazi koje ta izjava sadrži mogu dovesti do osuđujuće presude samo ukoliko postoje i drugi dokazi koji potkrepljuju navode iz te izjave".⁹⁰ Dokaz koji nije bio

⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 414; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 61; Drugostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 205–206.

⁸⁸ V. Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 20.

⁸⁹ Pretresno vijeće napominje da su pravila 92ter i quater uvrštena u Pravilnik 13. septembra 2006. godine, dakle, nakon što je suđenje počelo i nakon što je donesena prva odluka o prihvatanju pismenih dokaza u ovom predmetu. V. Odluka po povjerljivom zahtjevu tužilaštva za prihvatanje pismenih iskaza umjesto usmenog svjedočenja na osnovu pravila 92bis, 12. septembar 2006. godine; Odluka po zahtjevu odbrane za odobrenje da uloži žalbu na odluku o prihvatanju pismenih dokaza na osnovu pravila 92bis, 19. oktobar 2006. godine; Nalog o izmjeni odluke po povjerljivom zahtjevu tužilaštva za prihvatanje pismenih iskaza umjesto usmenog svjedočenja na osnovu pravila 92bis od 12. septembra 2006., 19. oktobar 2006. godine; Odluka po povjerljivom zahtjevu tužilaštva da se odobri izmjena statusa dva svjedoka sa pravila 92bis na pravilo 92ter, 13. decembar 2006. godine; Odluka po povjerljivom zahtjevu tužilaštva da se dopusti izmjena spiska svjedoka dodavanjem osam operatera koji su vršili presretanje kao svjedoka na osnovu pravila 92ter i za određivanje zaštitnih mjera, povjerljivo, 17. januar 2007. godine; Odluka po zahtjevu za promjenu statusa svjedoka *viva voce* u svjedoke na osnovu pravila 92ter, 31. maj 2007. godine; Odluka po zahtjevu tužilaštva za dodavanje osamnaest svjedoka na spisak tužilaštva u skladu s pravilom 65ter i prihvatanje njihovih pismenih izjava u skladu s pravilom 92bis, 29. januar 2008. godine; Odluka po zahtjevu tužilaštva za uvrštavanje u spis dokaznih predmeta na osnovu pravila 92quater, 21. april 2008. godine; Odluka po Nikolićevom i Bearinom zahtjevu za odobrenje da ulože žalbu na odluku na osnovu pravila 92quater, 19. maj 2008. godine; Odluka po interlokutornim žalbama Beare i Nikolića na odluku Pretresnog vijeća od 21. aprila 2008. kojom su u spis uvršteni dokazi u skladu s pravilom 92quater, povjerljivo, 18. avgust 2008. godine; Odluka po Bearinim zahtjevima za prihvatanje pismenih iskaza umjesto svjedočenja *viva voce*, 10. juli 2008. godine; Odluka po Nikolićevom zahtjevu na osnovu pravila 92bis, 28. juli 2008. godine; Odluka po Borovčaninom zahtjevu za uvrštavanje pismenih dokaza na osnovu pravila 92bis, 22. septembar 2008. godine; Odluka po Pandurevićevom zahtjevu za uvrštavanje u spis pismenih dokaza na osnovu pravila 92bis i 92ter, 17. decembar 2008. godine; Redigovana verzija "Odluke po zahtjevu kojim se u ime Drage Nikolića traži prihvatanje dokaza na osnovu pravila 92quater", zavedene na povjerljivoj osnovi 18. decembra 2008., 19. februar 2009. godine; Odluka po Gverinom zahtjevu za uvrštavanje u spis dokaza na osnovu pravila 92quater, 3. februar 2009. godine; Odluka po zahtjevu generala Miletića za prihvatanje jedne pismene izjave na osnovu pravila 92bis, 9. juni 2009. godine.

⁹⁰ *Tužilac protiv Stanislava Galića*, predmet br. IT-98-29-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92bis(C), 7. juni 2002. godine, fusnota 34, gdje se upućuje, između ostalog, na *Solakov v. FYROM*, Presudu od 31. oktobra 2001. godine, par. 57: "Konkretno, ako se osuđujuća presuda isključivo ili u odlučujućoj mjeri, zasniva na iskazima svjedoka koga optuženi nije

predmet unakrsnog ispitivanja, a kojim se dokazuju djela i ponašanje optuženog ili koji je od ključnog značaja za tezu tužilaštva ne može poslužiti kao isključiva osnova za izricanje osuđujuće presude.⁹¹ Prilikom ocjenjivanja dokaza koji su prihvaćeni na osnovu pravila 92*quarter* i odmjeravanja njihove težine, Pretresno vijeće je posebno vodilo računa o posljedicama nemogućnosti da se oni provjere unakrsnim ispitivanjem na ovom suđenju.⁹²

(i) Korištenje izjava prihvaćenih na osnovu pravila 92*bis*

61. Žalbeno vijeće je zaključilo da pravilo 92*bis* nije u suprotnosti s članom 21(4)(e) Statuta, koji predviđa sljedeće:

Prilikom rješavanja po svim optužbama na osnovu ovog Statuta, optuženom se, uz puno poštovanje načela ravnopravnosti, garantuju sljedeća minimalna prava:

[...] da ispita svjedoke koji ga terete ili da se oni ispituju u njegovo ime, kao i da se svjedoci odbrane dovedu i ispituju pod istim uslovima kao i svjedoci koji ga terete [...].⁹³

62. U prilog tom svom zaključku, Žalbeno vijeće se pozvalo na praksu Evropskog suda za ljudska prava (dalje u tekstu: ESLJP) vezanu za slične zaštitne odredbe iz Evropske konvencije o ljudskim pravima.⁹⁴ Naime, ESLJP je zaključio da je prihvatanje pismenih izjava koje nisu bile predmet unakrsnog ispitivanja u skladu s pomenutim pravima.⁹⁵ U praksi ESLJP-a je eksplicitno prihvaćen stav da je izricanje osuđujuće presude, koja se isključivo, ili u odlučujućoj mjeri, zasniva na dokazima izvedenim putem svjedoka koga optuženi nije mogao ispitati, nespojivo s pravom na pravično suđenje koje garantuje Konvencija.⁹⁶ Žalbeno vijeće je na sličan način ograničilo korištenje izjava na osnovu pravila 92*bis* s obzirom na član 21(4)(e) Statuta, zaključivši da je, ako su dokazi koji su od ključnog značaja za odgovornost optuženog za konkretna krivična djela

imao mogućnost ispitati ili koji nije ispitan u njegovo ime, bilo tokom istrage bilo tokom suđenja, pravo odbrane je ograničeno u mjeri koja je nespojiva sa zahtjevima člana 6." V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 316, 318.

⁹¹ *Tužilac protiv Martića*, predmet br. IT-95-11-AR73.2, Odluka po žalbi na odluku Pretresnog veća u vezi sa iskazom svedoka Milana Babića, 14. septembar 2006. godine, par. 20; *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.6, Odluka po žalbama na odluku da se transkript ispitivanja Jadranka Prlića uvrsti u spis, 23. novembar 2007. godine, par. 53.

⁹² *V. Tužilac protiv Stanislava Galića*, predmet br. IT-98-29-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92*bis*(C), 7. juni 2002. godine, fusnota 34, gdje se upućuje na presude Evropskog suda za ljudska prava. V. takođe, npr., *Tužilac protiv Miloševića*, predmet br. IT-02-54-T, Odluka po zahtevu optužbe za prihvatanje pismenih izjava u skladu sa pravilom 92*bis*, 21. mart 2002. godine, par. 7; *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.6, Odluka po žalbama na odluku da se transkript ispitivanja Jadranka Prlića uvrsti u spis, 23. novembar 2007. godine, posebno par. 50–61.

⁹³ *Tužilac protiv Stanislava Galića*, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92*bis*(C), 7. juni 2002. godine, fusnota 34.

⁹⁴ Evropska konvencija, član 6(3)(d).

⁹⁵ *Isgrò v. Italy*, Presuda od 19. februara 1991. godine.

⁹⁶ *Bocos-Cuesta v. The Netherlands*, Presuda od 10. februara 2006. godine, par. 67–70; *Solakov v. FYOM*, Presuda od 31. januara 2002. godine, par. 57; *Lucà v. Italy*, Presuda od 27. februara 2001. godine, par. 38–40; *Isgrò v. Italy*, Presuda od 19. februara 1991. godine, par. 34.

izvedeni putem izjave na osnovu pravila 92bis koja nije bila predmet unakrsnog ispitivanja, osuđujuća presuda za ta krivična djela neodrživa,⁹⁷ osim u slučaju da su ti dokazi potkrepljeni.⁹⁸

63. Pretresno vijeće, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona,⁹⁹ konstatuje da se primjena ove prakse mora pažljivo sagledati u kontekstu konkretnih krivičnih djela za koja ovaj Međunarodni sud ima nadležnost i prirode navoda u konkretnom predmetu. Osobe kojima se sudi pred ovim Međunarodnim sudom optužene su, i na kraju oslobođene optužbi ili osuđene, za zločine protiv čovječnosti, ratne zločine ili genocid. Kao što je to i ovdje slučaj, u mnogim predmetima koji se vode pred ovim Međunarodnim sudom djela u osnovi koja čine temelj neke tačke optužnice po svojoj prirodi su višestruka, često i višeslojna, tako da se optuženom osuđujuća presuda neće izreći na osnovu zaključaka o jednom djelu. Gledano u tom kontekstu, pred ovim Međunarodnim sudom će se rijetko desiti da osuđujuće presude za ta krivična djela budu isključivo, ili u odlučujućoj mjeri, zasnovane na dokazima koji su izvedeni na osnovu pravila 92bis, tim više što to pravilo ne dopušta prihvatanje izjava kojima se dokazuju djela i ponašanje optuženog.

(f) Presretnuti razgovori

64. Dana 7. decembra 2007. godine, Pretresno vijeće je prihvatilo 213 pojedinačnih presretnutih razgovora.¹⁰⁰ Pretresno vijeće se uvjerilo da je tužilaštvo pokazalo da ti presretnuti razgovori ispunjavaju uslov relevantnosti iz pravila 89(C).¹⁰¹ Ono je zatim razmotrilo pitanje da li bi, "na osnovu ukupnih dokaza, razumni presuditelj o činjenicama mogao da zaključi da su presretnuti razgovori zaista ono što tužilaštvo tvrdi – zapis o razgovorima pripadnika VRS-a nastao u dato vrijeme".¹⁰² Pretresno vijeće je razmotrilo svjedočenja nekoliko svjedoka o presretnutim razgovorima, konkretno, iskaze tehničara za presretanje komunikacija, jednog vještaka za radio-relejne veze¹⁰³ i jednog analitičara tužilaštva.¹⁰⁴ Ono je razmotrilo sve prigovore koje je iznijela odbrana, uključujući teoriju da su presretnuti razgovori falsifikovani, dokaze o kontinuitetu nadzora i činjenicu da za veliku većinu presretnutih razgovora nisu predočeni audio-zapisi.

⁹⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 193, fusnota 486; predmet *Prlić*, Odluka po žalbama na odluku da se transkript ispitivanja Jadranka Prlića uvrsti u spis, 23. novembar 2007. godine, par. 53.

⁹⁸ *Tužilac protiv Stanislava Galića*, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92bis(C), 7. juni 2002. godine, fusnota 34.

⁹⁹ V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 40-46.

¹⁰⁰ Odluka o prihvatljivosti presretnutih razgovora, 7. decembar 2007. godine (dalje u tekstu: Odluka o presretnutim razgovorima), par. 3, 79. Tom prilikom je prihvaćena i pripadajuća dokumentacija u vidu fotokopija relevantnih dijelova originalnih, rukom pisanih sveski na b/h/s-u, prijevoda tog materijala na engleski, odštampanih primjeraka originalnih, elektronskih verzija transkripata iz rukom pisanih sveski na b/h/s-u, kao i prijevoda tih transkripata na engleski, te dokumentacija u vidu traka s audio-zapisima nekih od presretnutih razgovora. *Ibid.*

¹⁰¹ Odluka o presretnutim razgovorima, par. 29.

¹⁰² *Ibid.*, par. 37.

¹⁰³ V. Đuro Rodić, T. 12059–12130 (24. maj 2007. godine), T. 12452–12525 (12. juni 2007. godine); dokazni predmet 1D00321, Analiza presretanja; dokazni predmet 1D00322 (povjerljivo); dokazni predmet 1D00323, Dodatak II.

¹⁰⁴ V. Stefanie Frease, T. 6084–6113 (19. januar 2007. godine), T. 6357–6415 (25. januar 2007. godine), T. 7756–7810 (26. februar 2007. godine), T. 7817–7895 (27. februar 2007. godine), T. 8047–8056 (1. mart 2007. godine), T. 8058–8165 (2. mart 2007. godine), T. 8168–8251 (5. mart 2007. godine), T. 8252–8309 (6. mart 2007. godine).

Ukratko, Pretresno vijeće je zaključilo da je tužilaštvo pokazalo da su presretnuti razgovori, uzeti kao cjelina, *prima facie* relevantni i da imaju dokaznu vrijednost.¹⁰⁵ Donošenje konačnih zaključka o relevantnosti i dokaznoj vrijednosti svakog pojedinog presretnutog razgovora odgođeno je do okončanja dokaznog postupka.¹⁰⁶

65. Pretresno vijeće je i dalje uvjereno, posebno u svjetlu iskaza tehničara za presretanje komunikacija, da predmetni presretnuti razgovori predstavljaju zapis o razgovorima pripadnika VRS-a nastao u dato vrijeme. Ono se uvjerilo da ne postoje nikakvi nedostaci u kontinuitetu nadzora nad presretnutim materijalom i smatra da nema dokaza u prilog navodima odbrane da su presretnuti razgovori bilo falsifikovani bilo neovlašteno mijenjani. Po mišljenju Pretresnog vijeća, iskaz vještaka odbrane Đure Rodića ne izaziva razumnu sumnju u tom pogledu.¹⁰⁷

66. Ukratko, Pretresno vijeće je konstatovalo da presretnuti razgovori, opšte uzevši, imaju dokaznu vrijednost i da su pouzdani. Pretresno vijeće je konkretne prigovore u vezi s određenim presretnutim razgovorima razmatralo pojedinačno.

(g) Izjave prihvaćene samo u svrhu ocjene vjerodostojnosti, a ne zbog istinitosti sadržaja

67. Pretresno vijeće je određeni broj ranijih izjava svjedoka uvrstilo u spis isključivo u svrhu ocjene njihovog iskaza *viva voce* ili ocjene njihove vjerodostojnosti, u slučaju da je ona osporavana.¹⁰⁸ Takvi dokazi su korišteni isključivo u svrhu u koju su prihvaćeni. Isto tako, Pretresno vijeće je izjave čiji davaoci nikada nisu pozvani radi svjedočenja, a predočene su nekom svjedoku radi osporavanja njegove vjerodostojnosti, koristilo isključivo u svrhu ocjene vjerodostojnosti dotičnog svjedoka, a ne zbog istinitosti njihovog sadržaja.¹⁰⁹

(h) Usaglašene činjenice, činjenice o kojima je presuđeno i stipulacije

(i) Usaglašene činjenice i stipulacije

68. Iako je, u skladu s pravilom 65ter(H), Pretresno vijeće ulagalo napore da olakša postizanje sporazuma između strana u postupku po pitanju pravno relevantnih činjenica vezanih za Optužnicu,

¹⁰⁵ Odluka o presretnutim razgovorima, par. 38–78.

¹⁰⁶ *Ibid.*, par. 74–78.

¹⁰⁷ V. Odluka o presretnutim razgovorima, par. 65.

¹⁰⁸ V., npr., T. 8036 (1. mart 2007. godine); T. 21193 (7. februar 2008. godine) (u vezi s dokaznim predmetom 1D00432, dokaznim predmetom 1D00383 i dokaznim predmetom 1D00438); Odluka po zahtjevu odbrane za odobrenje za ulaganje žalbe na odluku o uvrštavanju u spis izjava iz razgovora sa svjedokom PW-104, 25. april 2007. godine.

¹⁰⁹ V., npr., Odluka po zahtjevu odbrane za izuzimanje iz spisa izjave o činjenicama Momira Nikolića, 6. februar 2008. godine, par. 19–22. Pretresno vijeće napominje da je u ovom konkretnom slučaju Momir Nikolić kasnije pozvan kao svjedok Vijeća.

strane se u pretpretresnoj fazi nisu usaglasile po tom pitanju.¹¹⁰ U toku suđenja je podnesen određeni broj "stipulacija" između strana, koje su uvrštene u spis.¹¹¹ Pretresno vijeće je takve stipulacije tretiralo kao usaglašene činjenice. Pretresno vijeće podsjeća da nijedan sporazum postignut između strana u postupku za njega nije obavezujući¹¹² i da ono nije dužno da donosi eksplicitne zaključke o činjenicama o kojima su se strane složile ili o nespornim činjenicama; već samo upućivanje na takve činjenice pokazuje da ih je ono prihvatilo kao istinite.

(ii) Formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno

69. Pretresno vijeće je, na osnovu pravila 94(B), formalno primilo na znanje stotine činjenica o kojima je presuđeno u predmetima *Krstić, Blagojević, Krajišnik i Orić*.¹¹³

70. Pretresno vijeće podsjeća na svoju Odluku po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, u kojoj je navelo zaključak Žalbenog vijeća u predmetu *Slobodan Milošević* da "formalnim primanjem na znanje neke činjenice o kojoj je već presuđeno, veće utvrđuje osnovanu pretpostavku o tačnosti te činjenice, koju stoga ne treba ponovo dokazivati na suđenju, ali koja se, kao predmet te pretpostavke, može pobijati na suđenju".¹¹⁴

71. Činjenice o kojima je presuđeno koje su formalno primljene na znanje ona strana u postupku koja nije tražila njihovo formalno primanje na znanje može, kao i sve osporive dokaze, pobijati tokom suđenja. Stoga je Pretresno vijeće prilikom konačnog vijećanja odmjerilo težinu relevantnih činjenica, pri čemu je uzelo u obzir cjelokupan sudski spis i, prije svega, sve dokaze koje je radi pobijanja činjenica o kojima je presuđeno izvela strana u postupku koja nije tražila njihovo formalno primanje na znanje.¹¹⁵

¹¹⁰ Pravilo 65ter(H) predviđa sljedeće: "Pretpretresni sudija će evidentirati o kojim pravnim i činjeničnim pitanjima postoji slaganje, odnosno neslaganje. S tim u vezi, on može naložiti stranama da predaju pismene podneske pretpretresnom sudiji ili pretresnom vijeću".

¹¹¹ V. Dodatak II (Historijat postupka), odjeljak B.7.

¹¹² V. Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 18.

¹¹³ Odluka po zahtjevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno, s Dodatkom, 26. septembar 2006. godine (dalje u tekstu: Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno); Odluka po Popovićevom zahtjevu za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno, s Dodatkom, 2. juni 2008. godine.

¹¹⁴ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, par. 20; *Tužilac protiv Slobodana Miloševića*, predmet br. IT-02-54-AR73.5, Odluka po interlokutornoj žalbi optužbe na odluku Pretresnog veća po predlogu optužbe za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno od 10. aprila 2003., 28. oktobar 2003. godine, str. 4. Žalbeno vijeće u predmetu *Karemera* potvrdilo je taj zaključak: "Što se tiče formalnog primanja na znanje na osnovu pravila 94(B), njegova posljedica je jedino rasterećenje tužilaštva od obaveze da na početku predoči dokaze u prilog datom argumentu; odbrana zatim može taj argument dovesti u pitanje izvođeci pouzdane i vjerodostojne dokaze o suprotnom." *Tužilac protiv Karemera, Ngirumpatsea i Nzirorere*, predmet br. ICTR-98-44-AR73(C), Odluka po interlokutornoj žalbi tužioca na odluku o formalnom primanju na znanje, 16. juni 2006. godine, par. 42.

¹¹⁵ *Tužilac protiv Krajišnika*, predmet br. IT-00-39-T, Odluka po trećem i četvrtom zahtjevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno, 24. mart 2005. godine, par. 17; v. takođe *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-PT, Odluka po zahtjevu za primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno na osnovu pravila 94(B), 14. mart 2006. godine, par. 11 ("Činjenice o kojima je već presuđeno i koje su formalno primljene na znanje na osnovu pravila 94(B)

(i) Snimci iz vazduha

72. Da bi dokazalo navode o operaciji pokopavanja i ponovnog pokopavanja, tužilaštvo je dostavilo snimke prekopavane zemlje koji su snimljeni iz vazduha nakon što su počinjena ubistva navedena u Optužnici, a pribavljeni su od Vlade Sjedinjenih Država.

73. **Beara** je iznio tvrdnju da su snimci iz vazduha koje je predložilo tužilaštvo nepouzdati.¹¹⁶ Richard Butler je u svom svjedočenju rekao da, po njegovom mišljenju, te snimke iz vazduha niko nije mogao da mijenja,¹¹⁷ dok je Jean-René Ruez, svjedok putem kojeg ih je tužilaštvo predložilo, objasnio zašto je umetao i brisao datume na određenim snimcima.¹¹⁸ Prigovor u vezi s prihvatljivošću, odnosno pouzdanošću snimaka iz vazduha uložio je samo **Beara**.¹¹⁹ Pretresno vijeće je 7. februara 2008. godine zaključilo da je u vezi sa svim snimcima iz vazduha koje je predložilo tužilaštvo izvedeno dovoljno dokaza u pogledu relevantnosti i dokazne vrijednosti, te ih je uvrstilo u spis, bez prejudiciranja težine koja će im biti pridana na kraju ovog postupka.¹²⁰

74. U svom Završnom podnesku, **Popović** tvrdi da se prekopavana zemlja koja se vidi na određenim snimcima iz vazduha ne može legitimno dovesti u vezu sa zločinima za koje se optuženi terete, budući da ne postoje snimci s kojima bi se oni mogli uporediti.¹²¹ On nadalje tvrdi da "za neke od snimaka nemamo nikakav pokazatelj koji ih dovodi u vezi s datim mjestom grobnice i to zato što ni na jednom od njih nema oznake lokacije, odnosno koordinata".¹²²

75. Pretresno vijeće smatra da Ruezovo objašnjenje da je za potrebe ovog predmeta izbrisao određene datume koje je Vlada Sjedinjenih Država upisala bijelom bojom i zamijenio ih datumima koje je upisao olovkom u boji ne ide na štetu težine koju treba pridati snimcima iz vazduha. Pretresno vijeće je mišljenja da je neutemeljen **Popovićev** argument da nije predloženo dovoljno snimaka da bi se moglo pouzdati u opise sa snimaka pribavljenih od Vlade Sjedinjenih Država. Pretresno vijeće je na kraju konstatovalo, posebno u svjetlu opširnih iskaza Rueza, Deana Manninga i Richarda Butlera, da su snimci iz vazduha autentični i pouzdani i pridalo im je odgovarajuću težinu.

Pravilnika mora procijeniti Pretresno vijeće i odlučiti koji se eventualni zaključci iz njih mogu izvući, što će zahtijevati njihovo razmatranje zajedno sa svim ostalim dokazima izvedenim pred Sud.").

¹¹⁶ V., npr., T. 21171–21172 (6. februar 2008. godine).

¹¹⁷ Richard Butler, T. 20182 (22. januar 2008. godine).

¹¹⁸ Jean-René Ruez, T. 1654–1655 (14. septembar 2006. godine).

¹¹⁹ T. 21175–21176 (6. februar 2008. godine).

¹²⁰ T. 21187–21188 (7. februar 2008. godine).

¹²¹ Popovićev završni podnesak, par. 737–742.

¹²² *Ibid.*, par. 741.

(j) Bilježnica Zvorničke brigade

76. Bilježnica Zvorničke brigade¹²³ je dokument koji je dežurni oficir te brigade koristio za bilježenje informacija i poruka, službene i privatne prirode, koje je primao od pretpostavljene komande, potčinjenih jedinica i načelnika štaba.¹²⁴ Bilježnica Zvorničke brigade je dokument te brigade nastao u to vrijeme.¹²⁵

77. Prema tvrdnji tužilaštva, Bilježnica Zvorničke brigade je, iz raznih razloga, i autentična i pouzdana.¹²⁶ Tužilaštvo tvrdi da ona nije prepravljena i da njome nije manipulirano, kao i da, uprkos određenim kasnijim dodacima i prigovorima u vezi s kontinuitetom nadzora, sadrži zabilješke napisane 1995. godine.¹²⁷ Ono tvrdi da su bivši dežurni oficiri Milanko Jovičić, Sreten Milošević, Ljubo Bojanović i Milan Marić prepoznali svoj rukopis u tom dokumentu i potvrdili da su relevantne zabilješke koje su napisali tačne.¹²⁸ Da su oni napisali te zabilješke potvrdila je i Kathryn Barr, vještak-grafolog kojeg je pozvalo tužilaštvo, kao i Ljubomir Gogić, vještak-grafolog koga je pozvala odbrana.¹²⁹ Pored toga, jedan broj svjedoka, uključujući **Pandurevića**, svjedoka PW-168, Miodraga Dragutinovića, Zorana Aćimovića, Mihajla Galića i svjedoka PW-140, svjedočio je o tome kako je Bilježnica Zvorničke brigade korištena u praksi i potvrdio da je njen sadržaj tačan, što govori u prilog njenoj pouzdanosti.¹³⁰ U prilog pouzdanosti i tačnosti tog dokumenta takođe govori nekoliko presretnutih razgovora i borbenih izvještaja Zvorničke brigade.¹³¹ Na Bilježnicu Zvorničke brigade su se, prilikom ispitivanja svjedoka, pozivali čak i neki od branilaca.¹³²

78. **Beara** osporava autentičnost i pouzdanost Bilježnice Zvorničke brigade.¹³³ **Beara** tvrdi da neke njene stranice nedostaju, da je jednoj osobi u čijem je posjedu ona bila bilo u interesu da prepravlja zabilješke i da se za nekoliko bilježaka ne zna ko ih je napisao.¹³⁴ Prema **Bearinim** riječima, s obzirom na neprimjereni kontinuitet nadzora i nesporne prepravke i kasnije dodatke,

¹²³ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine.

¹²⁴ Miodrag Dragutinović, T. 12623–12624 (14. juni 2007. godine).

¹²⁵ *Ibid.*, T. 12624 (14. juni 2007. godine).

¹²⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 1183–1195.

¹²⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 1184.

¹²⁸ *Ibid.*, par. 1185.

¹²⁹ *Ibid.*, par. 1186.

¹³⁰ *Ibid.*, par. 1191–1193.

¹³¹ *Ibid.*, par. 1191.

¹³² *Ibid.*, par. 1194.

¹³³ Bearin završni podnesak, par. 339–354.

¹³⁴ *Ibid.*, par. 339–354.

Bilježnica Zvorničke brigade je nepouzdana.¹³⁵ On nadalje tvrdi da su zabilješke koje se odnose na njega nedosljedne, nepotpune i nepotkrijepljene, zbog čega ih ne treba uzimati u razmatranje.¹³⁶

79. Osvrćući se zatim na iskaz Kathryn Barr, vještaka-grafologa tužilaštva, Beara tvrdi da je ona ustanovila da postoje čvrsti, ali ne i neborivi dokazi da je većinu bilježaka za 14. i 15. juli 1995. godine, sadržanih na stranicama 126-135 Bilježnice Zvorničke brigade, napisao Dragan Jokić.¹³⁷ Prema **Bearinoj** tvrdnji, Barr čak ni nakon dodatne analize nije posvetila primjerenu pažnju činjenici da je između uzorka rukopisa i spornog teksta uočila razliku u pisanju pojedinih znakova, zbog čega je njena analiza u tom pogledu pogrešna.¹³⁸ Budući da ona nije dala konkretno mišljenje o tom pitanju, **Beara** tvrdi da se ne može isključiti mogućnost da je taj tekst napisala neka druga osoba sa sličnim stilom pisanja.¹³⁹ **Beara** nadalje tvrdi da su, po mišljenju vještaka-grafologa odbrane Ljubomira Gogića, većinu relevantnog teksta napisala tri skriptora, dok su skriptori nekoliko konkretnih bilježaka nepoznati.¹⁴⁰ Konkretno, on je za nekoliko bilježaka koje se odnose na **Bearu** ustanovio da ih je napisao nepoznati skriptor i da su napisane asinhrono, tj. nezavisno jedne od drugih.¹⁴¹ Za razliku od Kathryn Barr, Gogić je izvršio analizu apsorptivnih i luminiscentnih svojstava teksta na relevantnim stranicama kako bi otkrio eventualne prepravke i otiske.¹⁴² Ustanovio je da su neke prepravke napisane mastilom koje je po apsorptivnim i luminiscentnim svojstvima identično mastilu kojim je napisan sadržaj prije prepravljanja, zbog čega nije mogao da zaključi kada su te prepravke napravljene.¹⁴³ **Beara** ističe da se Barr i sama složila da je moguće da su zabilješke koje se odnose na njega dodate kasnije.¹⁴⁴

80. **Popović** tvrdi da, s obzirom na probleme u vezi s kontinuitetom nadzora, Bilježnica Zvorničke brigade nije vjerodostojna.¹⁴⁵ On nadalje tvrdi da nije jasno koji je od dežurnih oficira i kada napisao zabilješku za 16. juli 1995. godine.¹⁴⁶ Vještak-grafolog tužilaštva Barr nije mogla da potvrdi da je zabilješku za taj dan napisao Trbić.¹⁴⁷ Isto tako, prema **Pandurevićevoj** tvrdnji,

¹³⁵ Bearin završni podnesak, par. 339–340, 353–354.

¹³⁶ *Ibid.*, par. 354.

¹³⁷ *Ibid.*, par. 342. Te stranice nose oznaku ERN 02935744–02935753.

¹³⁸ *Ibid.*, par. 345.

¹³⁹ *Ibid.*, par. 345–346. Kathryn Barr nije dala mišljenje o tome koliko je još skriptora pisalo na stranicama koje je analizirala i nije znala ko je i kada napisao sporne zabilješke niti da li su zabilješke dodavane naknadno. *Ibid.*, par. 343.

¹⁴⁰ Bearin završni podnesak, par. 347.

¹⁴¹ *Ibid.* par. 348–349. Gogić je objasnio da asinhrono znači da se prethodno obustavljeni položaj ruke pri pisanju mora ponovo uspostaviti za sljedeći, zaseban upis. *Ibid.*, par. 349. V. takođe Ljubomir Gogić, T. 25574, 25579–25581 (10. septembar 2008. godine). Dokazni predmet 2D00582, Vještačenje rukopisa na fotokopijama stranica iz "Dnevnika operativnog dežurnog", "IKM Kitovnice – Dnevnika operativnog dežurstva" i "Pomoćne knjige", str. 8–9.

¹⁴² Bearin završni podnesak, par. 351.

¹⁴³ Bearin završni podnesak, par. 351. Gogić je došao do istog zaključka u vezi s primjerima asinhrono napisanih bilježaka koje je naveo. *Ibid.* V. dokazni predmet 2D00582, Vještačenje rukopisa na fotokopijama stranica iz "Dnevnika operativnog dežurnog", "IKM Kitovnice – Dnevnika operativnog dežurstva" i "Pomoćne knjige", str. 5–6.

¹⁴⁴ *Ibid.*, par. 351–352.

¹⁴⁵ Popovićev završni podnesak, par. 564.

¹⁴⁶ *Ibid.*, par. 563–566.

¹⁴⁷ *Ibid.*, par. 563.

tužilaštvo je često izvodilo neutemeljene zaključke iz nerazjašnjenih bilježaka u Bilježnici Zvorničke brigade.¹⁴⁸

81. **Nikolić** tvrdi da je Bilježnica Zvorničke brigade jako problematična po pitanju kontinuiteta nadzora, prepravaka i dodataka, te da je stoga nepouzdana.¹⁴⁹

82. Strane u postupku su temeljito analizirale Bilježnicu Zvorničke brigade i o tačnosti njenog sadržaja unakrsno ispitale veliki broj svjedoka, koji su za razne zabilješke potvrdili da su tačne i pojasnili njihovo značenje.¹⁵⁰ Iskazi tih svjedoka su pritom potkrijepljeni dokumentarnim dokazima.¹⁵¹ Pored toga, Barr je za nekoliko bilježaka potvrdila da su ih napisali pripadnici Zvorničke brigade, što govori u prilog autentičnosti tog dokumenta.¹⁵² Pretresno vijeće konstatuje da se Bilježnica Zvorničke brigade, opšte uzevši, podudara s drugim dokazima izvedenim na suđenju. Pretresno vijeće je ocijenilo prigovore u vezi s autentičnošću i pouzdanošću Bilježnice Zvorničke brigade koji su izneseni na osnovu kontinuiteta nadzora i kasnijih prepravaka i dodataka. Ono je pritom, tamo gdje je to relevantno, uzelo u obzir objašnjenja koja su svjedoci dali u vezi s nadzorom i prepravkama,¹⁵³ kao i iskaze vještaka-grafologa.¹⁵⁴ Pretresno vijeće konstatuje da ni

¹⁴⁸ Pandurevićev završni podnesak, par. 13–16.

¹⁴⁹ Nikolićev završni podnesak, par. 440, 456–461, 468–472.

¹⁵⁰ Milanko Jovičić, T. 11487–11488 (14. maj 2007. godine); Sreten Milošević, T. 33967–33969, 34004, 34006–34007, 34009 (15. juli 2009. godine); Ljubo Bojanović, dokazni predmet P03135a, Povjerljivi transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11760 (8. juli 2004. godine); Milan Marić, dokazni predmet P03138, Transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11617–11620 (7. juli 2004. godine); Vinko Pandurević, T. 31083 (9. februar 2009. godine), T. 31864–31865 (20. februar 2009. godine), T. 32241–32242 (27. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15826 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16842–16843 (zatvorena sjednica) (25. oktobar 2007. godine), T. 16981 (zatvorena sjednica), T. 16995–16996 (zatvorena sjednica) (26. oktobar 2007. godine), T. 17023–17024 (zatvorena sjednica) (29. oktobar 2007. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12830–12831 (19. juni 2007. godine); Zoran Aćimović, T. 22054–22055 (10. juni 2008. godine); Mihajlo Galić, T. 10658 (27. april 2007. godine); svjedok PW-104, T. 7938–7939 (djelimično zatvorena sjednica) (28. februar 2007. godine).

¹⁵¹ Dokazni predmet P01161a, Presretnuti razgovor, 14. juli 1995. godine, 20:38 sati; dokazni predmet P01164a, Presretnuti razgovor, 14. juli 1995. godine, 21:02 sati; dokazni predmet P01176a, Presretnuti razgovor, 15. juli 1995. godine, 09:39 sati; dokazni predmet P01204a, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 22:33 sati; dokazni predmet P01206a, Presretnuti razgovor, 17. juli 1995. godine, 06:15 sati; dokazni predmet P01208a, Presretnuti razgovor, 17. juli 1995. godine, 08:59 sati; dokazni predmet P00322, Dnevni izvještaj 1. zvorničke pješadijske brigade o stanju br. 06/215 podnesen Komandi Drinskog korpusa, s Pandurevićevim potpisom, 12. juli 1995. godine; dokazni predmet 7DP00325, Dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade br. 06-216 podnesen Komandi Drinskog korpusa, s Pandurevićevim potpisom, 13. juli 1995. godine; dokazni predmet 7DP00326, Dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade br. 06-216 podnesen Komandi Drinskog korpusa, s Obrenovićevim potpisom, 14. juli 1995. godine; dokazni predmet 5DP00327, Vanredni izvještaj Zvorničke brigade br. 06-216/2 podnesen Komandi Drinskog korpusa, s Obrenovićevim potpisom, 14. juli 1995. godine; dokazni predmet 5DP00328, Dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade br. 06-217 podnesen Komandi Drinskog korpusa, s Pandurevićevim potpisom, 15. juli 1995. godine.

¹⁵² Kathryn Barr, T. 13181–13182, 13185–13187, 13208, 13219, 13241–13244, 13259 (25. juni 2007. godine), T. 13275 (26. juni 2007. godine) (gdje se upućuje na zabilješke koje su napisali Jokić, Štrbac i Nikolić); dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine; dokazni predmet P02846, Izvještaj o analizi rukopisa naslovljen "Dragan Jokić", 16. juli 2003. godine, par. 5.3; dokazni predmet P02847, Izvještaj o analizi rukopisa naslovljen "Dragan Jokić", 22. avgust 2003. godine, par. 1, 6; dokazni predmet P02848, Izvještaj o analizi rukopisa naslovljen "Dragan Jokić", 27. januar 2004. godine, par. 2.4–2.5. Dokazni predmet P02844, Izvještaj o analizi rukopisa naslovljen "Milorad Trbić", 10. januar 2007. godine; dokazni predmet P02845, Izvještaj vještaka-grafologa tužilaštva Kathryn Barr, 29. juni 2006. godine; Izvještaj o analizi rukopisa naslovljen "Milorad Trbić, Drago Nikolić i Ljubislav Štrbac", 29. juni 2006. godine. V., npr., Kathryn Barr, T. 13184–13186 (25. juni 2007. godine); dokazni predmet 2D00582, Vještačenje rukopisa na fotokopijama stranica iz "Dnevnika operativnog dežurnog", "IKM Kitovnice – Dnevnika operativnog dežurstva" i "Pomoćne knjige", str. 6–7. V. takođe Ljubomir Gogić, T. 25599–25605 (11. septembar 2008. godine).

¹⁵³ [REDIGOVANO]

¹⁵⁴ Ljubomir Gogić, T. 25579–25580 (10. septembar 2008. godine), T. 25592–25594, 25597–25598, 25601 (djelimično zatvorena sjednica), T. 25605–25606 (11. septembar 2008. godine). V. takođe Kathryn Barr, T. 13181–13182, 13186–13187, 13200, 13208–13209, 13211–13212, 13250–13251, 13257 (25. juni 2007. godine); dokazni predmet P02846, Izvještaj o analizi

okolnosti vezane za kontinuitet nadzora ni prepravke i dodaci ne utiču na pouzdanost tog dokumenta. Pored toga, ono konstatuje da nerazjašnjene zabilješke iz Bilježnice Zvorničke brigade ili zabilješke koje su napisali nepoznati skriptori ni na koji način ne podrivaju njenu autentičnost, posebno s obzirom na prirodu tog dokumenta i okolnosti u kojima je nastao. Na osnovu ukupnih predočenih dokaza, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Bilježnica Zvorničke brigade tačna, autentična i pouzdana. Ono se nadalje uvjerilo da je Bilježnica Zvorničke brigade dokument te brigade koji je nastao u to vrijeme.¹⁵⁵

(k) Dnevnik IKM-a Zvorničke brigade u Kitovnicama

83. Dnevnik IKM-a Zvorničke brigade u Kitovnicama vođen je kako bi se zabilježile sve aktivnosti o kojima izvjesti ili koje prijavi dežurni oficir na Isturenom komandnom mjestu, situacija na liniji razgraničenja i situacija na terenu uopšte.¹⁵⁶

84. **Nikolić** osporava pouzdanost Dnevnika IKM-a Zvorničke brigade u Kitovnicama, konkretno, bilježaka za period od 13. do 22. jula 1995. godine.¹⁵⁷ On tvrdi da taj dokument, zbog veoma problematičnog kontinuiteta nadzora i dokaza da je s njime manipulirano, nema dokaznu vrijednost i da ga ne treba uzimati kao dokaz koji potkrepljuje svjedočenje Mihajla Galića i svjedoka PW-168.¹⁵⁸ Na prvi pogled se čini da su zabilješke iz Dnevnika IKM-a Zvorničke brigade u Kitovnicama za period od 13. do 22. jula sastavljala samo dva oficira: Mihajlo Galić i jedan nepoznati oficir.¹⁵⁹ **Nikolić**, između ostalog, tvrdi da su zabilješku za 12. juli izgleda sastavljale dvije različite osobe i da to upućuje na zaključak da su stranice između njihovih bilježaka istrgnute.¹⁶⁰ Prema **Nikolićevoj** tvrdnji, na tim stranicama je bila njegova zabilješka za 13. juli, koju je sastavio dok je bio dežurni oficir na IKM-u.¹⁶¹ **Nikolić** takođe tvrdi da Galićeve zabilješke sadrže informacije kakve se "normalno" nisu prosljeđivale IKM-u niti su dežurnom oficiru na IKM-u bile dostupne.¹⁶² Izgleda da su Galićeve zabilješke za period od 13. do 15. jula sastavljene na temelju borbenih izvještaja Zvorničke brigade, dok je procedura nalagala upravo suprotno.¹⁶³ **Nikolić** nadalje tvrdi da je i "format dnevnika IKM-a" između 13. i 22. jula "promijenjen", što je još jedan

rukopisa naslovljen "Dragan Jokić", 16. juli 2003. godine, par. 5.3; dokazni predmet P02847, Izvještaj o analizi rukopisa naslovljen "Dragan Jokić", 22. avgust 2003. godine; dokazni predmet P02848, Izvještaj o analizi rukopisa naslovljen "Dragan Jokić", 27. januar 2004. godine.

¹⁵⁵ Prilikom donošenja takve ocjene, Pretresno vijeće ima u vidu prepravke i dodatke za koje je ustanovljeno da su uneseni kasnije.

¹⁵⁶ Nebojša Jeremić, T. 10500 (25. april 2007. godine); Dragan Stojkić, T. 21993 (9. juni 2008. godine); dokazni predmet P00347, Dnevnik dežurnog operativnog oficira Isturenog komandnog mjesta (IKM) Zvorničke brigade, 7. juli – 5. oktobar 1995. godine.

¹⁵⁷ Nikolićev završni podnesak, par. 681.

¹⁵⁸ *Ibid.*, par. 680–697; Nikolićeva završna riječ, T. 34503 (9. septembar 2009. godine).

¹⁵⁹ Nikolićev završni podnesak, par. 686–687.

¹⁶⁰ *Ibid.*, par. 690.

¹⁶¹ *Ibid.*, par. 690.

¹⁶² *Ibid.*, par. 693.

¹⁶³ *Ibid.*, par. 693.

pokazatelj da je s tim dokumentom manipulirano.¹⁶⁴ Naposljetku, on tvrdi da je Dnevnik IKM-a Zvorničke brigade u Kitovnicama, uprkos tome što izgleda kao da je u totalnom raspadu, "savršen, u smislu da mu ne nedostaje ni jedna jedinica stranica", što je neobično ako se ima u vidu da drugim sličnim knjigama Zvorničke brigade nedostaju stranice.¹⁶⁵ Postoji i potvrda, s pečatom i potpisom, ali ne i datumom.¹⁶⁶ Prema **Nikolićevim** riječima, iz toga se vidi da je s njom manipulirano.¹⁶⁷

85. Pretresno vijeće je pažljivo razmotrilo **Nikolićevu** argumentaciju. Ono je također razmotrilo dokaze izvedene u prilog pouzdanosti predmetnog dokumenta, posebno svjedočenje Mihajla Galića, kada je on prepoznao svoj rukopis i potpis u Dnevniku IKM-a Zvorničke brigade u Kitovnicama. Pretresno vijeće smatra da je njegov iskaz vjerodostojan.¹⁶⁸ Ono napominje da je Galić sastavio znatan dio bilježaka za relevantni period. Pretresno vijeće smatra da su **Nikolićeve** tvrdnje o prepravkama i stranicama koje nedostaju potpuno spekulativne i da nemaju nikakvu potporu u dokazima. Pored toga, njegove tvrdnje u vezi s tim pitanjem su protivrječne: prema **Nikolićevim** riječima, Dnevniku IKM-a Zvorničke brigade u Kitovnicama nedostaju stranice, ali je također suviše kompletan da bi mogao biti autentičan.¹⁶⁹ Isto tako, Pretresno vijeće smatra da, za razliku od **Nikolićeve** tvrdnje, ni informacije sadržane u Dnevniku ni format u kom su one napisane ne pružaju nikakve dokaze o manipulisanju.¹⁷⁰ Na osnovu pažljive analize sadržaja Dnevnika IKM-a Zvorničke brigade u Kitovnicama, izvršene u svjetlu svih predočenih dokaza, Pretresno vijeće se uvjerilo da je taj dokument tačan, autentičan i pouzdan.

¹⁶⁴ Nikolićev završni podnesak, par. 688–689.

¹⁶⁵ *Ibid.*, par. 694.

¹⁶⁶ *Ibid.*, par. 695.

¹⁶⁷ *Ibid.*, par. 695–697; Nikolićeva završna riječ, T. 34503 (9. septembar 2009. godine).

¹⁶⁸ Mihajlo Galić, T. 10500–10501 (25. april 2007. godine).

¹⁶⁹ V. gore, par. 84.

¹⁷⁰ V. gore, par. 84.

III. ČINJENICE

A. Kontekst (1991.–1994. godine)

1. Politička situacija u Bosni i Hercegovini 1991.–1992. godine

86. Ovaj predmet odnosi se na događaje koji su se, kako je navedeno, desili 1995. godine u Srebrenici i Žepi na području Podrinja, u istočnom dijelu Bosne i Hercegovine (dalje u tekstu: BiH).¹⁷¹

87. Opština Srebrenica je 1991. godine imala 37.000 stanovnika, od kojih su tri četvrtine bili Muslimani, a jedna četvrtina Srbi.¹⁷² Grad Srebrenica imao je otprilike 3.500 stanovnika, s istim nacionalnim sastavom.¹⁷³ Žepa je bila selo sa manje od 3.000 stanovnika,¹⁷⁴ većinom bosanskih Muslimana.¹⁷⁵ Rijeka Drina je označavala istočnu granicu tog područja sa Srbijom.¹⁷⁶

88. BiH je 15. oktobra 1991. godine započela svoj put ka nezavisnosti usvajanjem skupštinske deklaracije o suverenosti,¹⁷⁷ poslije koje je 3. marta 1992. godine uslijedila deklaracija o nezavisnosti.¹⁷⁸ Skupština srpskog naroda u BiH¹⁷⁹ nije bila naklonjena ovakvom razvoju događaja i, reagujući na njega, jednoglasno je 27. marta 1992. godine proglasila Srpsku Republiku BiH (kasnije Republiku Srpsku).¹⁸⁰ Uslijedila je borba za kontrolu teritorija između tri glavne grupe: bosanskih Muslimana, bosanskih Srba i bosanskih Hrvata. U istočnom dijelu BiH, sukob između bosanskih Srba i bosanskih Muslimana bio je naročito žestok.¹⁸¹ Međunarodna zajednica je iznijela prijedlog za pregovore, predlažući “kantonizaciju” BiH “zasnovan[u] na nacionalnim principima, pri čemu se uzimaju u obzir ekonomski, geografski i drugi kriterijumi”.¹⁸² Pregovarač EU Cutileiro

¹⁷¹ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, Činjenica br. 9; Dokazni predmet 7DP02109, Mapa zone odgovornosti Drinskog korpusa.

¹⁷² Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 12; Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu *Popović*, Dodatak, Činjenica br. 19.

¹⁷³ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu *Popović*, Dodatak, Činjenica br. 19.

¹⁷⁴ Dokazni predmet P02502, Sedmični izvještaj o stanju, UNPROFOR, 15. juli 1995. godine, str. 3.

¹⁷⁵ Esmā Palić, T. 6909, 6928 (6. februar 2007. godine).

¹⁷⁶ Dokazni predmet P02502, Sedmični izvještaj o stanju, UNPROFOR, 15. juli 1995. godine, str. 3; dokazni predmet 7D00064, Mapa Zvornika.

¹⁷⁷ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 7.

¹⁷⁸ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu *Popović*, Dodatak, Činjenica br. 18.

¹⁷⁹ Skupština srpskog naroda u BiH osnovana je 24. oktobra 1991. godine Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu *Popović*, Dodatak, Činjenica br. 10.

¹⁸⁰ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu *Popović*, Dodatak, Činjenica br. 18. Radi lakšeg snalaženja, Pretresno vijeće će u cijeloj Presudi koristiti naziv “Republika Srpska” (dalje u tekstu: RS).

¹⁸¹ Momčilo Krajišnik, T. 21582 (2. juni 2008. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 8; Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu *Popović*, Dodatak, Činjenica br. 20.

¹⁸² Dokazni predmeti P03324, 1D01156, Izjava o načelima o novom ustavnom poretku Bosne i Hercegovine, Sarajevo, 18. mart 1992. godine, odjeljak A.

izložio je ove principe — takozvani Cutileirov plan — na otvaranju konferencije o BiH u Lisabonu početkom maja 1992. godine.¹⁸³

2. “Strateški ciljevi”

89. Poslije neuspjeha konferencije u Lisabonu, delegacija bosanskih Srba izradila je šest “strateških ciljeva” srpskog naroda u BiH.¹⁸⁴ O tim ciljevima raspravljano je na javnoj sjednici tokom 16. zasjedanja Skupštine srpskog naroda u BiH, održanog 12. maja 1992. godine u Banjoj Luci.¹⁸⁵ Prvi cilj predstavljalo je “državno razgraničenje od druge dve nacionalne zajednice”.¹⁸⁶ Treći se odnosio na područja Srebrenice i Žepe, a činilo ga je “[u]spostavljanje koridora u dolini reke Drine, odnosno eliminisanje Drine kao granice između srpskih država”.¹⁸⁷

3. Formiranje VRS-a

90. Vojska RS-a formirana je 12. maja 1992. godine (dalje u tekstu: VRS).¹⁸⁸ Radovan Karadžić, predsjednik RS-a, postao je vrhovni komandant VRS-a; general Ratko Mladić postao je komandant Glavnog štaba VRS-a.¹⁸⁹ VRS je uživao vojnu superiornost, dok je Armija BiH (dalje u tekstu: ABiH) usvojila jednu vrstu gerilskog ratovanja, koja je krajem 1992. godine postala prilično uspješna.¹⁹⁰

4. Direktiva br. 4

91. Dana 19. novembra 1992. godine, Mladić je izdao Direktivu op. br. 4.¹⁹¹ U Direktivi br. 4 navodi se da neprijateljske snage nastavljaju s intenzivnim borbenim dejstvima i da na proljeće planiraju preduzeti još žešću ofanzivu “sa krajnjim ciljem da potpuno unište Srbe”.¹⁹² Korpusu

¹⁸³ Momčilo Krajišnik, T. 21583, 21587–21588 (2. juni 2008. godine). V. dokazni predmeti P03324, 1D01156, Izjava o načelima o novom ustavnom poretku u BiH, Sarajevo, 18. mart 1992. godine, Odjeljak E: “Osnovače se radna grupa koja će imati zadatak da tačno odredi teritoriju konstitutivne jedinice prema nacionalnim principima i uzimajući u obzir ekonomske, geografske i druge kriterijume. Karta sastavljena na osnovu apsolutne ili relativne većine stanovnika određene nacionalnosti u svakoj opštini služi kao polazište u radu radne grupe[...].” Na sastanku u Lisabonu početkom maja i predstavnici međunarodne zajednice na čelu sa Cutileirom predložili su jednu mapu. Momčilo Krajišnik, T. 21586 (2. juni 2008. godine); dokazni predmet 1D01160, “Cutileirova mapa”.

¹⁸⁴ Momčilo Krajišnik, T. 21583, 21598 (2. juni 2008. godine); dokazni predmet P02755, Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 12. maj 1992. godine, objavljena u *Službenom glasniku Republike Srpske*, tom II, br. 22, član 386, 26. novembar 1993. godine.

¹⁸⁵ Dokazni predmet P00025, Zapisnik sa 16. sjednice Skupštine srpskog naroda u Bosni i Hercegovini. Šesnaestoj sjednici predsjedavao je Krajišnik, a strateške ciljeve iznio je Karadžić. *Ibid.*, str. 13–15. Šesnaestoj sjednici je prisustvovao i Mladić, koji je govorio o potrebi rada kako na vojnom tako i na političkom nivou u svrhu postizanja strateških ciljeva. *Ibid.*, str. 40.

¹⁸⁶ Dokazni predmet P02755, Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 12. maj 1992. godine, objavljena u *Službenom glasniku Republike Srpske*, tom II, br. 22, član 386, 26. novembar 1993. godine.

¹⁸⁷ *Ibid.*

¹⁸⁸ Manojlo Milovanović, T. 12319 (31. maj 2007. godine).

¹⁸⁹ V. dolje, par. 104.

¹⁹⁰ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu *Popović*, Dodatak, Činjenica br. 21.

¹⁹¹ Dokazni predmet P00029, Naređenje Glavnog štaba VRS-a br. 02/5-210, Direktiva op. br. 4, 19. novembar 1992. godine.

¹⁹² Dokazni predmet P00029, Naređenje Glavnog štaba VRS-a br. 02/5-210, Direktiva op. br. 4, 19. novembar 1992. godine, str. 1–2.

VRS-a data je sljedeća direktiva: “[S]tabilizovati odbranu na dostignutim linijama, očistiti slobodnu teritoriju Republike Srpske od zaostalih skupina neprijatelja i paravojskih formacija, [...], povratiti izgubljene teritorije u Hercegovini i otvoriti koridor preko Hercegovine”.¹⁹³ Drinski korpus je konkretno zadužen da glavninu svojih snaga upotrijebi za odbranu Višegrada, a “[o]stalim snagama na širem prostoru Podrinja [trebalo je] iznurivati neprijatelja. Nanositi mu što veće gubitke i prisiliti ga da sa muslimanskim stanovništvom napusti prostore Birača, Žepe i Goražda. Prethodno ponuditi razoružavanje borbena sposobnih i naoružanih muškaraca, a ako ne pristaje – uništiti ga.”¹⁹⁴

5. Stvaranje “zaštićenih zona”

92. Do januara 1993. godine srebrenička enklava je dodatno proširena prema sjeverozapadu.¹⁹⁵ Borbe su se u narednim mjesecima intenzivirale.¹⁹⁶ Napadi koji su dolazili sa obiju strana imali su za cilj preuzimanje kontrole, prvenstveno nad područjima u blizini glavnog puta koji je presijecao ovaj region sa sjeverozapada na jugoistok, puta Bratunac-Konjević Polje.¹⁹⁷ Stanovnici okolnih područja, bosanski Muslimani, slili su se u grad Srebrenicu.¹⁹⁸ Do proljeća 1993. godine populacija grada Srebrenice izuzetno se povećala i dostigla 50.000 do 60.000 stanovnika.¹⁹⁹ U Žepi je takođe prilikom popisa 1993. godine ustanovljeno da je broj stanovnika porastao na oko 10.000, pošto je bila preplavljena bosanskim Muslimanima sa drugih područja.²⁰⁰ Humanitarna situacija u Srebrenici je bila očajna.²⁰¹ U martu i aprilu 1993. godine UNHCR je iz Srebrenice evakuisao između 8.000 i 9.000 bosanskih Muslimana, uprkos tome što se vlada bosanskih Muslimana u Sarajevu protivila evakuacijama, tvrdeći da one doprinose “etničkom čišćenju”.²⁰²

93. U martu 1993. godine, general Philippe Morillon, komandant UNPROFOR-a za BiH, obratio se okupljenim uspaničenim građanima Srebrenice i obavijestio ih da je grad pod zaštitom

¹⁹³ *Ibid.*, str. 3.

¹⁹⁴ *Ibid.*, str. 5. Ta uputstva odnosila su se na zadatak utvrđen u ranijoj Direktivi br. 3 od 3. avgusta 1992. godine, za koji je u Direktivi br. 4 navedeno da nije izvršen: “[N]isu u potpunosti razbijene neprijateljske grupacije u širem rejonu Goražda, Žepe, Srebrenice i Cerske.” *Ibid.*, str. 3. Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 19.

¹⁹⁵ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 20.

¹⁹⁶ *Ibid.*, Činjenica br. 21.

¹⁹⁷ *Ibid.*; dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 1.

¹⁹⁸ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 22.

¹⁹⁹ *Ibid.*

²⁰⁰ Dokazni predmet P02502, Sedmični izvještaj o stanju, UNPROFOR, 15. juli 1995. godine, str. 3. Dokazni predmet 6D00027, Obavještajno-bezbjednosni podaci, Komanda Rogatičke brigade, 13. decembar 1993. godine, str. 1. U ovom obavještajnom izvještaju navode se brojke od 10.000 do 16.000 ljudi i iznosi zvaničan podatak od 16.000 koji su koristile humanitarne organizacije kao što su UNHCR i MKCK, dok su predstavnici UNPROFOR-a naveli podatak od oko 10.000. U tom dokumentu se dalje navodi da je broj ljudi “predimenzioniran – svjesno, dok je krajnji cilj – nagomilavanje viška hrane.” *Ibid.* Hamdija Torlak, T. 9717–9718 (29. mart 2007. godine), T. 9844 (2. april 2007. godine). Hamdija Torlak pominje cifru od otprilike 9.000 ljudi. *Ibid.*

²⁰¹ Svjedok PW-155, T. 6825–6826 (5. februar 2007. godine); svjedok PW-118, T. 3477 (2. novembar 2006. godine). V. takođe Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno u predmetu *Popović*, Dodatak, Činjenica br. 23 i Činjenica br. 24.

²⁰² Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 26.

UN-a.²⁰³ Poslije Morillonove izjave, Savjet bezbjednosti UN-a, reagujući na “ubrzano pogoršanje stanja u Srebrenici i njejoj okolini”, usvojio je 16. aprila 1993. godine Rezoluciju br. 819, kojom je Srebrenica proglašena “zaštićenom zonom” i kojom se pozivaju “paravojne jedinice bosanskih Srba da odmah obustave oružane napade na Srebrenicu i da se odmah povuku iz njene okoline”.²⁰⁴ Savjet bezbjednosti je takođe pozvao na preduzimanje hitnih koraka kako bi se povećalo prisustvo UNPROFOR-a u Srebrenici i okolini.²⁰⁵

94. Na osnovu Rezolucije Savjeta bezbjednosti, UNPROFOR je posredovao oko sklapanja sporazuma o prekidu vatre između ABiH i VRS-a, koji je potpisan 18. aprila 1993. godine.²⁰⁶ U njemu se poziva na razoružavanje srebreničke enklave pod nadzorom UNPROFOR-a.²⁰⁷ Istog dana, u Srebrenicu su stigli prvi pripadnici UNPROFOR-a.²⁰⁸

95. Savjet bezbjednosti je 6. maja 1993. godine usvojio Rezoluciju br. 824 kojom se Žepa i Goražde takođe proglašavaju zaštićenim zonama.²⁰⁹ UNPROFOR je uspostavio prisustvo u Žepi, gdje je stigla Ukrajinska četa, u čijem je sastavu bilo oko 80 vojnika (dalje u tekstu: Ukrajinska četa).²¹⁰ Ukrajinska četa je formirala bazu u centru Žepe i kontrolne punktove na svim prilazima.²¹¹ Glavni kontrolni punkt na južnom ulazu u Žepu postavljen je u Bokšanici, u pravcu Rogatice.²¹²

6. Sporazumi o demilitarizaciji i prekidu neprijateljstava

96. VRS i ABiH su 8. maja 1993. godine, u prisustvu UNPROFOR-a, zaključili sporazum o demilitarizaciji Srebrenice i Žepe.²¹³ U tom sporazumu je navedeno sljedeće: “[S]vaka vojna ili paravojna jedinica će se morati ili povući iz demilitarizovane zone ili dati/predati svoje oružje [...] UNPROFOR-u”.²¹⁴ Demilitarizacija Srebrenice morala je biti provedena i proglašena do 10. maja, a demilitarizacija Žepe do 12. maja 1993.godine.²¹⁵ Strane su se dalje složile da će se, kada demilitarizacija bude proglašena okončanom, “svo teško naoružanje i sve jedinice koje ugrožavaju

²⁰³ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 24; svjedok PW-106, T. 3930–3931, 3933 (15. novembar 2006. godine), T. 4003 (16. novembar 2006. godine).

²⁰⁴ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 29 i Činjenica br. 30.

²⁰⁵ *Ibid.*, Činjenica br. 33.

²⁰⁶ *Ibid.*, Činjenica br. 34.

²⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁸ *Ibid.*, Činjenica br. 36.

²⁰⁹ *Ibid.*, Činjenica br. 29.

²¹⁰ Meho Džebo, dokazni predmet br. P02486, Povjerljivo - izjava na osnovu pravila 92ter (23. mart 2007. godine), str. 2; svjedok PW-155, T. 6828–6829 (5. februar 2007. godine). Louis Fortin, T. 18267 (27. novembar 2007. godine); Hamdija Torlak, T. 9718–9719 (29. mart 2007. godine).

²¹¹ Hamdija Torlak, T. 9718–9719 (29. mart 2007. godine).

²¹² Dokazni predmet PIC00082, Mapa Žepe i okolnog područja (Brezova Ravan i Bokšanica), s oznakama koje je unio svjedok Hamdija Torlak; Hamdija Torlak, T. 9741–9743 (30. mart 2007. godine); Špiro Pereula, T. 24170–24171 (28. juli 2008. godine).

²¹³ Dokazni predmet 5D00502, 6D00031, Sporazum VRS-a i ABiH o demilitarizaciji Srebrenice i Žepe, 8. maj 1993. godine.

²¹⁴ *Ibid.*, str. 2.

demilitarizovane zone [...] povući. Teško naoružanje i tenkovi će biti koncentrisani u ograničenim područjima koje će nadzirati UNPROFOR i u principu izvan dometa demilitarizovane zone”.²¹⁶

97. General Halilović, načelnik štaba Vrhovne komande ABiH, naredio je 28. diviziji ABiH u Srebrenici da povuče sve naoružano ljudstvo i vojnu opremu iz novouspostavljenog demilitarizovanog područja. On je takođe izjavio da ništa od ispravnog naoružanja i municije ne treba biti predato UNPROFOR-u. Shodno tome, predato je samo staro i neispravno oružje, a zadržano je sve što je bilo ispravno.²¹⁷ Najveći dio oružja u Žepi predat je UNPROFOR-u; postoje, međutim, dokazi koji ukazuju na to da je dio oružja u ličnom vlasništvu — lako pješadijsko naoružanje, lovačke puške, karabini i pojedine automatske puške — ostalo u rukama njenih stanovnika.²¹⁸

98. Period relativne stabilnosti uslijedio je nakon uspostavljanja “zaštićenih zona”, kada je došlo do smanjenja granatiranja²¹⁹ i poboljšanja humanitarne situacije.²²⁰ Ipak, uslovi u kojima su živjeli stanovnici bili su daleko od idealnih.²²¹ Obje strane su kršile sporazum o “zaštićenoj zoni”.²²² Ni Žepa ni Srebrenica nisu nikada u potpunosti demilitarizovane; roba i oružje premješteni su iz jedne enklave u drugu.²²³ Helikopteri bosanskih Muslimana letjeli su narušavajući zonu zabranjenog leta;²²⁴ ABiH je otvarala vatru prema linijama VRS-a i kretala se kroz “zaštićenu zonu”; 28. divizija je nastavila da se naoružava; a ABiH je oduzimala barem jedan dio humanitarne pomoći koja je pristizala u enklavu.²²⁵ U Srebrenici, 28. divizija ABiH vršila je izviđačke i diverzantske aktivnosti protiv snaga VRS-a raspoređenih na tom području.²²⁶ U Žepi, ABiH je 27. januara 1994. godine od jedinica 1. i 2. žepkog odreda formirala 1. žepsku brigadu (dalje u tekstu: Žepska brigada).²²⁷ Žepskom brigadom komandovao je pukovnik Avdo Palić.²²⁸ S druge strane, VRS je bio

²¹⁵ Dokazni predmeti 5D00502, 6D00031, Sporazum VRS-a i ABiH o demilitarizaciji Srebrenice i Žepe, 8. maj 1993. godine, str. 2.

²¹⁶ *Ibid.*, str. 3.

²¹⁷ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 49. Svjedok PW-169 je, međutim, izjavio da su, kada je demilitarizacija Srebrenice proglašena, “svi [...] predali oružje”. Svjedok PW-169, T. 17345 (1. novembar 2007. godine).

²¹⁸ Hamdija Torlak, T. 9721–9722 (30. mart 2007. godine), T. 9819 (2. april 2007. godine).

²¹⁹ *Ibid.*, T. 9833–9834 (2. april 2007. godine).

²²⁰ Meho Džebo, dokazni predmet P02486, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (23. mart 2007. godine), str. 2.

²²¹ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 51; Meho Džebo, dokazni predmet P02486, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (23. mart 2007. godine), str. 2.

²²² Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 47.

²²³ Dokazni predmet P02502, Sedmični izvještaj o stanju, UNPROFOR, 15. juli 1995. godine, str. 3. V. takode Meho Džebo, T. 9599 (28. mart 2007. godine); Hamdija Torlak, T. 9819 (2. april 2007. godine).

²²⁴ Dokazni predmet 5D01049, Izvještaj Drinskog korpusa o preletu neprijateljskog helikoptera u toku noći, 6./7. februar 1995. godine, upućen Glavnom štabu VRS-a, 7. februar 1995. godine; Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 50.

²²⁵ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 50.

²²⁶ *Ibid.*, Činjenica br. 46.

²²⁷ Dokazni predmet 6D00083, Dokument Žepske brigade upućen 1. korpusu ABiH, 2. februar 1994. godine, str. 3-4.

²²⁸ *Ibid.*, str. 4.

organizovan na geografskoj osnovi, a Srebrenica je potpala pod nadležnost Drinskog korpusa; između 1.000 i 2.000 vojnika VRS-a bilo je razmješteno oko srebreničke enklave.²²⁹

99. Krajem jula 1994. godine, Glavni štab VRS-a saopštio je svojim korpusima da je Sporazum o prekidu vatre od 18. aprila 1993. godine “van snage”.²³⁰ Kao razlog je naveo da ABiH i UNPROFOR nisu izvršili Sporazum o demilitarizaciji budući da se pripadnici ABiH “i dalje kreću naoružani, otvaraju vatru iz pješadijskog naoružanja i minobacača” na VRS i stanovništvo.²³¹ Drinskom korpusu je naređeno da se enklave svedu na zonu koja je predviđena u sporazumu — Srebrenica (grad) i Žepa (grad i zone od 3 km) — i da, “po svaku cenu”, spriječi komuniciranje i izlazak Muslimana na relacijama između Srebrenice i Žepe i Srebrenice i Tuzle.²³²

100. Dana 31. decembra 1994. godine potpisan je još jedan sporazum o prekidu neprijateljstava između VRS-a i ABiH.²³³

101. Stanje u Srebrenici i Žepi nije se bitnije izmijenilo tokom sljedećih mjeseci. *Status quo* je trajao do perioda koji je neposredno prethodio napadu na Srebrenicu.²³⁴

B. Vojne i civilne strukture

102. U vrijeme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, policijske snage RS-a u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova (dalje u tekstu: MUP) (dalje u tekstu: snage MUP-a) po zakonu su ulazile u sastav Oružanih snaga. Shodno tome, Oružane snage su se 1995. godine sastojale od dviju komponenata, Vojske Republike Srpske (dalje u tekstu: VRS) i snaga MUP-a (dalje u tekstu, zajedno: snage bosanskih Srba).²³⁵ Tokom perioda od 1992. do 1995. godine, vrhovni komandant

²²⁹ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 44. V. takođe dokazni predmet P03177, Izvještaj Bratunačke brigade s Ognjenovićevim potpisom, 4. juli 1994. godine. Ognjenović, koji je u to vrijeme bio komandant Bratunačke brigade, u skladu sa zadacima utvrđenim u Direktivi br. 4, naveo je sljedeće: “U Podrinju smo rat dobili, ali muslimane nismo dotukli, što moramo uraditi u narednom periodu. Moramo ostvariti konačni cilj – da Podrinje bude u cjelosti srpsko. Enklave: Srebrenica, Žepa i Goražde moraju biti vojnički poražene. Vojsku RS moramo neprekidno opremiti, obučavati, disciplinovati i pripremiti za izvršenje tog odlučujućeg zadatka – protjerivanja muslimana iz enklave Srebrenica. Oko enklave nema povlačenja, već se mora ići naprijed. Neprijatelju treba zagorčavati život i činiti nemogućim privremeni opstanak u enklavi, shvatajući da mu u njoj nema opstanka.” *Ibid.*, str. 2–3.

²³⁰ Dokazni predmet 5DP02749, Naređenje Glavnog štaba VRS-a upućeno Drinskom, Hercegovačkom i Sarajevsko-romanijskom korpusu, s Mladićevim potpisom, 22. juli 1994. godine, str. 1. V. takođe dokazni predmet P02667, Naređenje Drinskog korpusa, s Živanovićevim potpisom, 24. juli 1994. godine.

²³¹ *Ibid.*

²³² *Ibid.*

²³³ Dokazni predmet 5D01292, Naređenje Glavnog štaba VRS-a o realizaciji sporazuma o potpunom prekidu neprijateljstava, 31. decembar 1994. godine, s Dodatkom.

²³⁴ V. dolje, poglavlje III, odjeljci C i D.

²³⁵ Dokazni predmet P00422, *Službeni glasnik RS-a*, tom III, posebno izdanje br. 1, 29. novembar 1994. godine, str. 3 (na osnovu čl. 2 Zakona o primeni Zakona o odbrani u uslovima neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, Oružane snage RS-a čine snage VRS-a i MUP-a), str. 9 (na osnovu čl. 4 Zakona o primeni Zakona o unutrašnjim poslovima za vreme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, MUP se smatra dijelom Oružanih snaga RS-a, a njegovim snagama rukovodi predsjednik RS-a kao vrhovni komandant); Dokazni predmet 4D00092, Shema - Struktura Oružanih snaga RS.

Oružanih snaga bosanskih Srba bio je Radovan Karadžić, predsjednik RS-a.²³⁶ Karadžić je bio na čelu “Vrhovne komande”, političkog tijela u čijem su sastavu bili predsjednik Republike, potpredsjednici, predsjednik Skupštine, predsjednik Vlade, ministar odbrane i ministar unutrašnjih poslova.²³⁷ Vrhovni komandant izdavao je direktive, koje su odražavale strateške političke ciljeve i definisale dugoročne aktivnosti snaga bosanskih Srba.²³⁸

1. Vojska Republike Srpske (VRS)

103. VRS je formiran od komponenti Jugoslovenske narodne armije (dalje u tekstu: JNA) i sastojao se od šest korpusa organizovanih na geografskoj osnovi: 1. krajiškog korpusa, 2. krajiškog korpusa, Istočnobosanskog korpusa, Sarajevsko-romanijskog korpusa, Hercegovačkog korpusa i korpusa relevantnog za ovu Presudu — Drinskog korpusa.²³⁹ Rukovođenje i komandovanje tim korpusima vršio je Glavni štab.²⁴⁰ VRS je preuzeo mnoge propise JNA koji su se odnosili na vojnu organizaciju.²⁴¹ U VRS-u je vladao princip jedinstva komandovanja.²⁴²

²³⁶ Manojlo Milovanović, T. 12177 (29. maj 2007. godine); Richard Butler, T. 19601 (14. januar 2008. godine); dokazni predmet. 7DP00703, Zakon o vojsci RS-a, objavljen u *Službenom glasniku srpskog naroda u BiH*, 1. juni 1992. godine, Član 174.

²³⁷ Manojlo Milovanović, T. 12174, 12177–12178 (29. maj 2007. godine). Kao ministar unutrašnjih poslova, Tomo Kovač je bio u sastavu Vrhovne komande. Petar Škrbić, T. 15545 (18. septembar 2007. godine). Iako nijedan od članova Glavnog štaba nije bio u sastavu Vrhovne komande, na neke od njenih sastanaka pozivani su Mladić ili drugi članovi Glavnog štaba. Manojlo Milovanović, T. 12177–12178 (29. maj 2007. godine).

²³⁸ Manojlo Milovanović, T. 12192–12193 (29. maj 2007. godine). V. dolje, par. 115.

²³⁹ Dokazni predmet. P02764, Izvještaj vještaka R. Butlera o komandnoj odgovornosti Glavnog štaba VRS-a, 9. juni 2006. godine, par. 1.0; Manojlo Milovanović, T. 12319 (31. maj 2007. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Činjenica br. 75 (Drinski korpus formiran je u novembru 1992. godine, s konkretnim ciljem da se “poboljša” situacija bosanskih Srba koji žive u oblasti Srednjeg Podrinja čiji je značajan dio predstavljala Srebrenica).

²⁴⁰ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Činjenica br. 84; Dokazni predmet P02764, Izvještaj vještaka R. Butlera o komandnoj odgovornosti Glavnog štaba VRS-a, 9. juni 2006. godine, par. 1.0.

²⁴¹ Manojlo Milovanović, T. 12162 (29. maj 2007. godine); Petar Škrbić, T. 15494 (17. septembar 2007. godine); svjedok PW-168, T. 15747 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine). V. takođe Vinko Pandurević, T. 30717–30718 (27. januar 2009. godine); Richard Butler, T. 20765–20766 (31. januar 2008. godine); dokazni predmet br. P00694, Pravilo brigada (pešadijska, motorizovana, brdska, planinska, mornarička pešadija i laka) JNA, Savezni Sekretarijat za narodnu odbranu, 1984.; dokazni predmet 5DP00699 Uputstvo za rad komandi - štabova JNA, 1983. godine.

²⁴² Petar Škrbić, T. 15494 (17. septembar 2007. godine). Na osnovu člana 173 Zakona o VRS-u, “[k]omandovanje u Vojsci zasniva se na načelima jedinstva komandovanja u pogledu upotrebe snaga i sredstava, jednostarešinstva i obaveze izvršenja odluka, zapovijesti i naređenja pretpostavljenog starješine”. Dokazni predmet 7DP00703, Zakon o Vojsci RS-a, objavljen u *Službenom glasniku srpskog naroda u BiH*, 1. juni 1992. godine; Richard Butler, T. 20659–20660 (29. januar 2008. godine). Ovaj princip je na sljedeći način ilustrovao Mirko Trivić: pomoćnik komandanta za pozadinu iz korpusa mogao je zahtijevati od komandanta za pozadinu brigade da se određeni zadatak izvrši, ali je pomoćnik komandanta brigade bio dužan da kaže pomoćniku komandanta korpusa da se mora konsultovati sa svojim komandantom brigade ili, u njegovom odsustvu, sa vršiocem dužnosti načelnika štaba, zato što bez znanja komandanta brigade nije mogao angažovati snage iz pozadinskog dijela brigade. Mirko Trivić, T. 12007–12008 (23. maj 2007. godine). Ali v. Milovanović, T. 12328–12329 (31. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je jedan oficir Glavnog štaba barem u dva navrata izdao naređenja direktno komandantima brigada ne obavještavajući o njima komandanta korpusa); i svjedok PW-168, T. 16612–16614 (zatvorena sjednica) (19. oktobar 2007. godine); T. 16146–16147 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine); T. 16072–16074 (zatvorena sjednica) (9. oktobar 2007. godine) (gdje je izjavio da ipak, sa praktičnog stanovišta, ako bi neki visoki oficir iz Vrhovne komande posjetio trupe, on bi mogao, ne pozivajući se na komandanta brigade, direktno izdavati naređenja jedinicama brigade (ili pojedincima), i ta naređenja bila bi poštovana. Dotični visoki oficir bi po pravilu obavijestio komandanta brigade ili načelnika štaba o svojim naređenjima. Ako bi komandant Glavnog štaba izdao naređenje direktno komandantu brigade, brigada bi izvršila to naređenje uprkos činjenici da bi, teoretski, svako naređenje komandanta Glavnog štaba trebalo biti izdato posredstvom komandanta Drinskog korpusa.

(a) Glavni štab

104. Glavni štab je bio najviši operativni organ VRS-a, a komandant je bio general Ratko Mladić.²⁴³ On je u operativnom smislu djelovao pod vođstvom Radovana Karadžića, vrhovnog komandanta, te u saradnji i sa Ministarstvom odbrane i sa MUP-om.²⁴⁴ Mladić je bio neposredno podređen Karadžiću.²⁴⁵ Sjedište Glavnog štaba nalazilo se u Crnoj Rijeci, dok je logističko (pozadinsko) komandno mjesto bilo u Han-Pijesku.²⁴⁶

(i) Komanda

105. Na čelu Komande Glavnog štaba bili su komandant, kabinet komandanta i odjeljenje za vezu sa stranim vojnim predstavnicima, uključujući UNPROFOR, koje je bilo u vezi s kabinetom komandanta i direktno potčinjeno Mladiću.²⁴⁷ Komanda Glavnog štaba se dalje sastojala od više različitih komandnih organa, od kojih je svaki bio organizovan da pruža potrebnu tehničku stručnu pomoć komandantu Glavnog štaba.²⁴⁸ Ona se sastojala od štabnog sektora; sektora za moral, pravna i vjerska pitanja; sektora za obavještajno-bezbjednosne poslove; sektora za pozadinu (pozadinske službe); i sektora za mobilizaciju i personalne poslove.²⁴⁹ Na čelu štabnog sektora bio je general Manojlo Milovanović, kao načelnik štaba, koji je takođe, prema potrebi, obavljao dužnosti zamjenika komandanta i bio direktno potčinjen Mladiću. Na čelu ostalih sektora bili su pomoćnici komandanta, koji su takođe bili direktno potčinjeni Mladiću: general **Milan Gvero** je bio pomoćnik komandanta za moral, pravna i vjerska pitanja; general Zdravko Tolimir je bio pomoćnik

²⁴³ Dokazni predmet. P02764, Izvještaj vještaka R. Butlera o komandnoj odgovornosti Glavnog štaba VRS-a, 9. juni 2006. godine, par. 2.0.

²⁴⁴ Manojlo Milovanović, T. 12325–12326 (31. maj 2007. godine); dokazni predmet P02764, Izvještaj vještaka R. Butlera o komandnoj odgovornosti Glavnog štaba VRS-a, 9. juni 2006. godine, par. 2.0; Odluka Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 86. Manojlo Milovanović, koji je bio načelnik Štaba u Glavnom štabu u julu 1995. godine, u svom svjedočenju je rekao da je primao direktna naređenja od Karadžića. On je dalje izjavio da je imao zakonsku obavezu da izvršava Mladićeve naređenja, a samo izuzetno, u hitnim slučajevima, da izvršava direktna naređenja “vrhovnog komandanta”, koji je bio njegov drugi pretpostavljeni. Kad god bi Milovanović primio takva direktna naređenja, bio je obavezan obratiti se Mladiću, koji bi mu rekao ili da to izvrši, a u ovom slučaju i kako, ili da ne izvrši. Milovanović je upozorio Karadžića da se radi o dupliranju komandovanja i da će to prouzrokovati odugovlačenje zbog toga što je, umjesto 24 sata, za izvršenje naređenja potrebno 48 sati. Manojlo Milovanović, T. 12178–12179 (29. maj 2007. godine).

²⁴⁵ Manojlo Milovanović, T. 12178 (29. maj 2007. godine).

²⁴⁶ Nedeljko Trkulja, T. 15082 (10. septembar 2007. godine), Petar Škrbić, T. 15468 (17. septembar 2007. godine). Za potrebe komunikacije, kodni naziv Komande Glavnog štaba bio je “Panorama”. Kada je uz riječ “Panorama” korišten broj “01”, to se odnosilo na komandanta Glavnog štaba. Vinko Pandurević, T. 31013 (2. februar 2009. godine). Za opis službenih prostorija u Crnoj Rijeci, v. dokazni predmet P02828, Skica lokacija službenih prostorija u sjedištu Glavnog štaba; Manojlo Milovanović, T. 12209–12213 (30. maj 2007. godine).

²⁴⁷ Petar Škrbić, T. 15539–15540 (18. septembar 2007. godine); Ljubomir Obradović, T. 28212, 28258 (14. novembar 2008. godine). Na čelu odjeljenja za vezu sa stranim vojnim predstavnicima bio je pukovnik Miloš Đurđić, koji je takođe bio sekretar ili *aide de camp* komandanta. Slavko Kralj, T. 29256 (4. decembar 2008. godine); Ljubomir Obradović, T. 28258 (14. novembar 2008. godine); Petar Škrbić, T. 15540, 15542 (18. septembar 2007. godine).

²⁴⁸ Dokazni predmet P02764, Izvještaj vještaka R. Butlera o komandnoj odgovornosti Glavnog štaba VRS-a, 9. juni 2006. godine, par. 2.6.

²⁴⁹ Pored toga, postojala je uprava za ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušnu odbranu, kao i uprava za planiranje, razvoj i finansijske poslove. Dokazni predmet P00692, Struktura Glavnog štaba; Petar Škrbić, T. 15498–15500 (17. septembar 2007. godine); Bogdan Sladojević, T. 14359–14360 (27. avgust 2007. godine); dokazni predmet P02764, Izvještaj vještaka R. Butlera o komandnoj odgovornosti Glavnog štaba VRS-a, 9. juni 2006. godine, par. 2.6.

komandanta za obavještajno-bezbjednosne poslove; general Petar Škrbić bio je pomoćnik komandanta za organizaciju, mobilizaciju i personalne poslove; a general Đorđe Đukić je bio pomoćnik komandanta za pozadinu.²⁵⁰ Načelnik štaba i pomoćnici komandanata davali su Mladiću savjete o tome kako treba provoditi strateške ciljeve Vrhovne komande, kao i planiranje i izvođenje potrebnih borbenih dejstava.²⁵¹

106. Načelnik štaba bio je na istom nivou kao pomoćnici komandanta, ali je smatran prvim među jednakima²⁵² budući da je, u odsustvu komandanta, načelnik štaba preuzimao komandu na komandnom mjestu i mogao je izdavati naređenja pomoćnicima komandanata koji su mu u tom slučaju bili potčinjeni.²⁵³ Kada su sa komandnog mjesta bili odsutni i Mladić i Milovanović, komandanta je zamjenjivao jedan od pomoćnika komandanta, obično najstariji po činu general koji je bio prisutan.²⁵⁴ Međutim, VRS je uvijek bio pod Mladićevom komandom dok se on nalazio na teritoriji RS-a. Osoba koja zamjenjuje komandanta imala je samo ovlaštenja vezana za organizacioni rad na komandnom mjestu.²⁵⁵

107. Među pomoćnicima komandanta nije bilo preklapanja ovlaštenja i obaveza.²⁵⁶ Pomoćnici komandanta mogli su izdavati izvršna naređenja u nadležnosti svojih sektora, kao što je naređenje nekoj jedinici da obradi informacije. Međutim, oni nisu mogli izdavati borbena naređenja potčinjenim jedinicama, ukoliko Mladić, kao komandant, nije ovlastio pomoćnika komandanta da komanduje tim jedinicama.²⁵⁷

108. Kao pomoćnik komandanta za moral, pravna i vjerska pitanja, **Gvero** je bio odgovoran za učvršćivanje i praćenje stanja morala u jedinicama VRS-a,²⁵⁸ kao i za upravljanje informativno-

²⁵⁰ Manojlo Milovanović, T. 12146, 12152–12153 (29. maj 2007. godine); Slobodan Kosovac, T. 29997 (12. januar 2009. godine); Petar Škrbić, T. 15467–15469 (17. septembar 2007. godine). Kada je riječ o preostala dva sektora, general Jovo Marić bio je pomoćnik komandanta za ratno vazduhoplovstvo i protivvazdušnu odbranu, a general Stevo Tomić pomoćnik komandanta za finansije. Manojlo Milovanović, T. 12153–12154 (29. maj 2007. godine). U sektoru za pozadinu, pukovnik Željko Kerkez bio je načelnik pododjeljenja za saobraćaj i transport. Željko Kerkez, T. 24066, 24068 (25. juli 2008. godine). Pododjeljenje za saobraćaj i transport bilo je zaduženo za planiranje, organizaciju i transport svih materijala, tehničkih resursa i ljudstva, i kretanje ljudstva iz jedinica na nivou korpusa. *Ibid.*, T. 24068–24069 (25. juli 2008. godine).

²⁵¹ Ljubomir Obradović, T. 28295 (17. novembar 2008. godine); Manojlo Milovanović, T. 12249 (30. maj 2007. godine); Dokazni predmet P02764, Izvještaj vještaka R. Butlera o komandnoj odgovornosti Glavnog štaba VRS-a, 9. juni 2006. godine, par. 2.3.

²⁵² Petar Škrbić, T. 15501–15502 (17. septembar 2007. godine); Manojlo Milovanović, T. 12307 (31. maj 2007. godine).

²⁵³ Manojlo Milovanović, T. 12159 (29. maj 2007. godine), T. 12307 (31. maj 2007. godine).

²⁵⁴ *Ibid.*, T. 12305 (31. maj 2007. godine); Ljubomir Obradović, T. 28368–28369 (18. novembar 2008. godine) (19. novembar 2008. godine). V. takođe dokazni predmet 7DP00417, Privremeni propisi o službi u VRS-u, avgust 1992. godine, čl. 17 (gdje se navodi sljedeće: Pripadnici Vojske su dužni da izvršavaju naređenja najstarijeg prisutnog starješine, kada nije prisutan pretpostavljeni starješina); Richard Butler, T. 20826 (31. januar 2008. godine) (gdje se takođe navodi da su Privremeni propisi o službi bili na snazi 1995. godine).

²⁵⁵ Ljubomir Obradović, T. 28455 (19. novembar 2008. godine).

²⁵⁶ Petar Škrbić, T. 15541 (18. septembar 2007. godine). Shodno Propisima o službi i doktrini VRS-a, takođe nije bilo moguće ni da jedan pomoćnik komandanta preuzme funkcije drugog pomoćnika komandanta. Manojlo Milovanović, T. 12245 (30. maj 2007. godine).

²⁵⁷ Manojlo Milovanović, T. 12242–12243 (30. maj 2007. godine), T. 12304–12305 (31. maj 2007. godine), T. 12371–12372 (1. juni 2007. godine).

²⁵⁸ *Ibid.*, T. 12242, 12245–12246 (30. maj 2007. godine); Novica Simić, T. 28593 (21. novembar 2008. godine). Organizovanje proslava i svečanosti vršeno je u svrhu podizanja morala. Manojlo Milovanović, T. 12246–12247 (30. maj 2007. godine).

propagandnom kampanjom među jedinicama u svrhu podrške ratnim ciljevima.²⁵⁹ Kada je riječ o pravnim poslovima, **Gvero** je zajedno sa Ministarstvom odbrane pratio rad vojnih sudova.²⁶⁰ On se takođe bavio nepravilnostima u vojsci koje nisu bile predmet krivičnog gonjenja, kao što su kršenja discipline u jedinicama koja utiču na stanje njihovog morala.²⁶¹

109. Sektor za mobilizaciju i personalne poslove bio je zadužen za mobilizaciju žive sile i materijalnih sredstava za potrebe VRS-a.²⁶² Odgovornost sektora za pozadinu bila je da obezbijedi nabavku sve opreme i materijala koji su potrebni za rat, kao što su municija i oružje, gorivo, hrana, odjeća i obuća. Međutim, odgovornost načelnika štaba bila je da odlučuje o raspodjeli materijala jedinicama.²⁶³

a. Štabni sektor

110. Štabni sektor je bio organizaciona jedinica u okviru Glavnog štaba na čijem čelu je bio Milovanović kao načelnik štaba. On se sastojao od organa za rodove – uključujući pješadijske jedinice, oklopne i mehanizovane jedinice, inženjerske jedinice,²⁶⁴ kao i Uprave za operativno-nastavne poslove na čijem čelu je bio general **Radivoje Miletić**.²⁶⁵ Uprava za operativno-nastavne poslove bila je podijeljena u tri odjeljenja: Odjeljenje za operativne poslove, Odjeljenje za nastavne poslove i Operativni centar.²⁶⁶ **Miletićev** neposredni pretpostavljeni bio je Milovanović.²⁶⁷

111. Zadatak Štabnog sektora bio je planiranje i praćenje borbenih dejstava. Jedna od funkcija načelnika štaba bila je da, u konsultaciji sa svojim pomoćnicima, predlaže komandantu kako da koristi jedinice VRS-a u borbi.²⁶⁸ Redovni dnevni zadaci načelnika štaba uključivali su primanje

²⁵⁹ Petar Škrbić, T. 15567–15571 (18. septembar 2007. godine); dokazni predmet P02764, Izvještaj vještaka R. Butlera o komandnoj odgovornosti Glavnog štaba VRS-a, 9. juni 2006. godine, par. 2.10, 2.11; Slobodan Kosovac, T. 30388–30389 (20. januar 2009. godine).

²⁶⁰ Manojlo Milovanović, T. 12246–12247 (30. maj 2007. godine).

²⁶¹ *Ibid.*

²⁶² Petar Škrbić, T. 15467–15468 (17. septembar 2007. godine).

²⁶³ Manojlo Milovanović, T. 12162–12164 (29. maj 2007. godine).

²⁶⁴ Petar Škrbić, T. 15502–15503 (17. septembar 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P00692 Struktura Glavnog štaba.

²⁶⁵ Petar Škrbić, T. 15502 (17. septembar 2007. godine); Ljubomir Obradović, T. 28202–28203, 28205 (13. novembar 2008. godine); T. 28212 (14. novembar 2008. godine); Bogdan Sladojević, T. 14359 (27. avgust 2007. godine). **Miletić** je preuzeo dužnost načelnika za operativno-nastavne poslove u julu 1993. godine, a 28. juna 1995. godine unaprijeđen je u čin generala. Manojlo Milovanović, T. 12158–12159 (29. maj 2007. godine).

²⁶⁶ Petar Škrbić, T. 15502 (17. septembar 2007. godine); Ljubomir Obradović, T. 28210–28211 (14. novembar 2008. godine). Načelnik Odjeljenja za operativne poslove bio je Ljubomir Obradović; načelnik Odjeljenja za nastavu bio je Krsto Đerić. *Ibid.*, T. 28210 (14. novembar 2008. godine).

²⁶⁷ Mirko Trivić, T. 11936 (22. maj 2007. godine).

²⁶⁸ Manojlo Milovanović, T. 12155 (29. maj 2007. godine). Sistem rada Štaba zasnivao se na kolegijumima, svakodnevnim sastancima. Obično su svi pomoćnici pripremali prijedloge u vezi sa svojim oblastima, a Milovanović je pripremao prijedloge za borbeni upotrebu jedinica. *Ibid.*

izvještaja iz korpusa, njihovu obradu, referisanje i davanje savjeta komandantu Glavnog štaba, kao i podnošenje dnevnih (takozvanih “redovnih”) borbenih izvještaja Vrhovnoj komandi.²⁶⁹

112. Kao načelnik za operativno-nastavne poslove, **Miletić** je bio zadužen za prenošenje Mladićevih odluka putem naređenja ili drugih dokumenata; njihovo upućivanje Korpusu; praćenje izvršenja komandantovih naređenja; i obavještavanje komandanta u vezi s izvršenjem njegovih naređenja, kao i s tim da li se ono odvija po planu, takođe putem prosljeđivanja izvještaja iz Korpusa komandantu.²⁷⁰ Odjeljenje za operativne poslove koordiniralo je rad na planiranju borbenih dejstava i rad drugih organa, a izrađivalo je i borbene dokumente. Dokumenti koje je sastavljalo Odjeljenje za operativne poslove bili su dostavljani na uvid načelniku štaba; on bi ih zatim podnosio komandantu na odobrenje i potpis. Uprava za operativno-nastavne poslove planirala je operacije na strateškom nivou, tj. te operacije obuhvatale bi cjelokupnu vojsku ili snage dva ili više korpusa; s druge strane, komande korpusa planirale su aktivnosti na operativnom nivou. Uprava za operativno-nastavne poslove takođe je imala određenu ulogu u postupku odobravanja neke operacije Korpusa od strane komandanta. Ako bi dokumenti bili podneseni na vrijeme, ona bi pregledala naređenja koja je pripremao Korpus i davala savjete komandantu preko načelnika štaba.²⁷¹

b. Izvještavanje i postupak odlučivanja

113. Postupak odlučivanja u Komandi Glavnog štaba u smislu planiranja i izvođenja borbenih dejstava bio je zasnovan na izvještajima koje je Glavni štab primao od podređenih jedinica. Svakog dana oko 15:00 sati, komandanti bataljona upućivali su izvještaje komandantima brigada. Komandanti brigada proučavali su te izvještaje i sastavljali sopstvene borbene izvještaje koji su upućivani komandantima korpusa, koji su ponovo proučavali sve te izvještaje i sastavljali izvještaje koje je trebalo uputiti Glavnom štabu prije 08:00 sati. Kada bi svi borbeni izvještaji stigli iz svih različitih korpusa, primali bi ih Milovanović ili, u njegovom odsustvu, **Miletić**. **Miletić** bi proučio sve izvještaje i identifikovao ono što je relevantno za svaki sektor.²⁷² Svakog jutra u 07:00 sati, sastajali bi se Mladić, pomoćnici komandanta, i obično **Miletić**—načelnik za operativno-nastavne poslove, načelnik za obavještajne poslove, i **Beara**—načelnik za bezbjednost. Obično bi Mladić sazivao sastanke i davao riječ Milovanoviću ili **Miletiću**, koji bi obavještavali sve prisutne o

²⁶⁹ *Ibid.*, 12174–12175 (29. maj 2007. godine).

²⁷⁰ *Ibid.*, T. 12159–12161 (29. maj 2007. godine).

²⁷¹ Ljubomir Obradović, T. 28287, 28295–28296 (17. novembar 2008. godine).

²⁷² Manojlo Milovanović, T. 12187–12188 (29. maj 2007. godine). Prema Milovanovićevim riječima, kada bi on bio odsutan, **Miletićeva** funkcija je bila da direktno savjetuje Mladića u vezi s tim izvještajima. *Ibid.*, T. 12311 (31. maj 2007. godine). **Miletić** bi takođe informisao Vrhovnu komandu o svim relevantnim borbenim vijestima. *Ibid.*, T. 12182, 12185 (29. maj 2007. godine).

problemima na ratištu.²⁷³ Pomoćnici komandanta i načelnici uprava proučavali bi pojedini na koje im je skrenuta pažnja i iznosili Mladiću prijedloge zasnovane na svojoj ekspertizi.²⁷⁴

114. Opisani postupak odlučivanja odražavao je takozvani “potpuni metod” koji je primjenjivan kada je komandantu i užem krugu Komande stajalo na raspolaganju dovoljno vremena da se upoznaju sa stanjem i izvrše neophodne procjene. Druga dva metoda koji su primjenjivani bili su “skraćeni metod”, gdje je postupak odlučivanja bio skraćen, iako su u njemu učestvovali svi organi Komande; i “metod bez konsultacije organa”, koji je primjenjivan kada je situacija bila hitna i kada nije bilo vremena.²⁷⁵

c. Direktive

115. Direktive su predstavljale opšte dokumente u kojima su postavljani ciljevi koje je trebalo postići, za razliku od naređenja u kojima su navođeni konkretni zadaci.²⁷⁶ Direktive su mogli izdavati vrhovni komandant ili komandant Glavnog štaba.²⁷⁷ Direktive koje je izdavao vrhovni komandant bile su politički dokumenti i dokumenti o politici rata u kojima se definišu dugoročne aktivnosti Oružanih snaga.²⁷⁸ Budući da Vrhovna komanda nije bila tehnički osposobljena da rješava vojna pitanja, većinu tih direktiva uobličavao bi Glavni štab na osnovu smjernica vrhovnog komandanta i zatim ih podnosio na uvid Vrhovnoj komandi.²⁷⁹ Glavni štab bi unio izmjene i ispravke, a zatim pripremao konačnu verziju koju je trebalo vratiti vrhovnom komandantu na potpis.²⁸⁰ Kada bi vrhovni komandant potpisao direktivu, Komanda Glavnog štaba bi izdala naređenje za izvršenje Komandi korpusa.²⁸¹

116. Većina direktiva je izrađivana takozvanim “punim” ili “potpunim” metodom, koji je uključivao rad svih komandnih organa Glavnog štaba.²⁸² Svaki komandni organ pripremio bi

²⁷³ *Ibid.*, T. 12188–12189 (29. maj 2007. godine). Kada bi Mladić i Milovanović bili odsutni, najstariji po činu general bi predsjedavao sastanku, pri čemu bi **Miletić** i dalje objašnjavao situaciju. *Ibid.*

²⁷⁴ *Ibid.*, T. 12189 (29. maj 2007. godine).

²⁷⁵ Ljubomir Obradović, T. 28465–28466 (19. novembar 2008. godine); Slobodan Kosovac, T. 30050–30051 (13. januar 2009. godine); Dokazni predmet 5D00759, Izvještaj S. Kosovca o funkcionisanju VRS-a, 2008. godine, str. 51; Dokazni predmet 5DP00699, Uputstvo za rad komandi – štabova JNA, 1983., str. 55–56. V. takođe Richard Butler, T. 19685–19691 (15. januar 2008. godine), gdje se upućuje na dokazni predmet P00414, Analiza borbene gotovosti i aktivnosti VRS-a u 1992. godini, Han-Pijesak, april 1993. godine, str. 8.

²⁷⁶ Slobodan Kosovac, T. 30055, 30461 (13. januar 2009. godine).

²⁷⁷ Novica Simić, T. 28659 (21. novembar 2008. godine).

²⁷⁸ Manojlo Milovanović, T. 12192 (29. maj 2007. godine).

²⁷⁹ *Ibid.*, T. 12193 (29. maj 2007. godine).

²⁸⁰ *Ibid.*, T. 12193 (29. maj 2007. godine).

²⁸¹ *Ibid.*, T. 12194 (29. maj 2007. godine).

²⁸² Ljubomir Obradović, T. 28304 (17. novembar 2008. godine), T. 28472–28473 (19. novembar 2008. godine). V. takođe dolje, par. 1646. Dokazni predmet 5DP00699, Uputstvo za rad komandi-štabova JNA, 1983., str. 52–62, gdje se opisuju tri metoda odlučivanja, tj. puni metod, skraćeni metod i odluke komandanta bez prethodnih konsultacija u Komandi. Taj dokument se još uvijek koristio u VRS-u. Ljubomir Obradović, T. 28465 (19. novembar 2008. godine). U vezi s drugačijim metodima v. takođe *Ibid.*, T. 28465–28466 (19. novembar 2008. godine); Dragiša Masal, T. 29072 (1. decembar 2008. godine).

elemente koji se odnose na njegov sektor.²⁸³ Uprava za operativno-nastavne poslove zatim bi spojila sve elemente koje su pripremili drugi komandni organi i koje je odobrio komandant Glavnog štaba i inkorporirala sve te elemente u jedan dokument pod nazivom “direktiva”.²⁸⁴ Godine 1995., **Miletić**, kao načelnik za operativno-nastavne poslove, izradio bi spojeni dokument, tj., direktivu.²⁸⁵

d. Inspekcije

117. Na nivou Glavnog štaba, VRS je imao *ad hoc* timove koji su slani u jedinice kako bi utvrdili nivo borbene gotovosti i stanje na linijama fronta. Komande korpusa usvojile su i koristile isti sistem u pogledu nižih jedinica. Oficiri koji su vršili inspekciju komandi i jedinica imali su vođe timova. Timom iz Glavnog štaba koji vrši inspekciju korpusa rukovodio bi neki član Komande Glavnog štaba. Komandant Glavnog štaba, ili komandant korpusa ako je dotični tim upućen iz korpusa, mogao je da ovlasti vođu tima ili jednog od oficira da utiču na stanje u nižim jedinicama na licu mjesta, i oni su to redovno činili.²⁸⁶ Taj “uticaj” je takođe mogao da bude “u komandnom smislu”, budući da bi taj tim vršio inspekciju jedinica ne samo da utvrdi stanje, nego i da “otkloni nedostatke” i, iz tog razloga, zaduženi oficiri su morali biti u mogućnosti da izdaju naređenja. Vrsta naređenja bi zavisila od zadatka koji je povjeren timu za inspekciju. Ako je nekom pomoćniku komandanta povjeren zadatak da se pozabavi datim stanjem, on je tada morao da ima ovlaštenja za izdavanje naređenja. Međutim, on je svoja naređenja prosljeđivao preko komandanta jedinice.²⁸⁷

118. Glavni štab i korpus su vršili najavljene i nenajavljene kontrole i inspekcije podređenih jedinica Glavnog štaba i korpusa. Nenajavljene kontrole od strane Glavnog štaba su vršili Mladić ili, po Mladićevom naređenju, Milovanović. Ako bi bilo koji od drugih oficira došao da izvrši inspekciju jedinica, njihove posjete bi bile najavljene. Inspekcije načelnika sektora morao je da odobri Mladić.²⁸⁸

e. Sektor za bezbjednosno-obavještajne poslove

²⁸³ Ljubomir Obradović, T. 28472 (19. novembar 2008. godine).

²⁸⁴ *Ibid.*, T. 28305 (17. novembar 2008. godine), T. 28475 (19. novembar 2008. godine); Novica Simić, T.28510–28512 (19. novembar 2008. godine).

²⁸⁵ Ljubomir Obradović, T. 28474 (19. novembar 2008. godine).

²⁸⁶ Manojlo Milovanović, T. 12327–12328 (31. maj 2007. godine).

²⁸⁷ *Ibid.*, T. 12349–12351 (31. maj 2007. godine). Kao primjer, Milovanović je naveo da on ne bi prosto vršio inspekciju Zvorničke brigade i pomjerao neki bataljon; on bi kontaktirao **Pandurevića**, komandanta, i rekao mu šta treba učiniti, a **Pandurević** bi bio taj koji izdaje naređenje. *Ibid.*, T. 12351 (31. maj 2007. godine). U principu, komandant brigade bio je dužan da smjesta obavijesti komandanta korpusa o nekoj inspeksijskoj posjeti. *Ibid.*, T. 12334–12335 (31. maj 2007. godine).

²⁸⁸ Manojlo Milovanović, T. 12333–12334 (31. maj 2007. godine). Milovanović je često prolazio kroz Zvornik i navraćao u Komandu Zvorničke brigade. U takvim prilikama, praktično u odsustvu bilo kog drugog iz Komande Drinskog korpusa, komandant brigade bi izvještavao Milovanovića, na njegov zahtjev, o stanju u Brigadi. *Ibid.*, T. 12335 (31. maj 2007. godine).

119. Sektor za bezbjednosno-obavještajne poslove na čijem je čelu bio general Tolimir, pomoćnik komandanta za bezbjednosno-obavještajne poslove, bio je podijeljen u dvije uprave: Upravu za obavještajne poslove i Upravu za bezbjednost. Pukovnik Petar Salapura, načelnik za obavještajne poslove i puk. **Ljubiša Beara**, načelnik za bezbjednost, bili su direktno podređeni Tolimiru.²⁸⁹

i. Funkcije organa bezbjednosti

120. U ovom odjeljku takođe se generalno govori o specijalnoj funkciji organa bezbjednosti u VRS-u, koja nije relevantna samo za Glavni štab nego i za funkcionisanje organa bezbjednosti na nivou korpusa i brigade. Funkcija organa bezbjednosti u VRS-u generalno se sastojala u otkrivanju i sprečavanju neprijateljskih aktivnosti usmjerenih protiv VRS-a, što je uključivalo otkrivanje, praćenje i sprečavanje obavještajne djelatnosti neprijatelja.²⁹⁰ Neprijateljske aktivnosti mogle su dolaziti izvana ili iz VRS-a.²⁹¹ Kontraobavještajni zadaci organa bezbjednosti, koji su činili oko 80% njegovih zadataka, ogledali su se u sprečavanju da informacije o VRS-u dospiju u ruke neprijatelja.²⁹² Na nivou Glavnog štaba, odgovornost organa bezbjednosti za kontraobavještajni rad uključivala je to da Uprava bezbjednosti sastavlja planove kontraobavještajne zaštite jedinica, organa i ustanova VRS-a.²⁹³

121. Zbog jedinstva komandovanja, organi bezbjednosti u VRS-u su bili direktno potčinjeni komandantu jedinice u čijem su se sastavu nalazili.²⁹⁴ Međutim, organ bezbjednosti obavljao je kontraobavještajne zadatke ne primajući nikakva konkretna naređenja.²⁹⁵ Ti zadaci su bili dio stručne nadležnosti organa bezbjednosti; s obzirom na visoko tehničku i nezavisnu prirodu tih

²⁸⁹ *Ibid.*, T. 12153 (29. maj 2007. godine); Ljubomir Obradović, T. 28249 (14. novembar 2008. godine). Jedan od oficira koji su služili u obavještajnom ogranku bio je puk. Radoslav Janković. Dokazni predmet P00692, Struktura Glavnog štaba.

²⁹⁰ Peter Vuga, T. 23052 (30. juni 2008. godine); dokazni predmet P00407, Pravilo službe organa bezbednosti u Oružanim snagama SFRJ, 1984., str. 7; Milomir Savčić, T. 15240–15241; 15270–15271 (12. septembar 2007. godine).

²⁹¹ Peter Vuga, T. 23052–23053 (30. juni 2008. godine); dokazni predmet P00407, Pravilo službe organa bezbednosti u Oružanim snagama SFRJ iz 1984. godine., str. 7.

²⁹² Kontraobavještajni rad razlikuje se od obavještajnog rada, koji predstavlja prikupljanje informacija o neprijatelju. Kontraobavještajne procjene vrše isključivo organi bezbjednosti. Kontraobavještajna procjena predstavlja stalno ocjenjivanje nivoa opasnosti, zasnovano na svim raspoloživim informacijama. Ta procjena distribuira se kroz više nivoa. Peter Vuga, T. 23106–23108 (1. juli 2008. godine); dokazni predmet 3D00275, Uputstvo o metodima i sredstvima rada organa bezbednosti JNA, Savezni Sekretarijat za narodnu odbranu, 1986., par. 10–11, 13; dokazni predmet P02741, Instrukcija o rukovođenju i komandovanju bezbjednosno-obavještajnim organima VRS-a, s potpisom Ratka Mladića, 24. oktobar 1994. godine, par. 1. Iako je glavni zadatak organa bezbjednosti bio kontraobavještajni rad, on je takođe bio zadužen za postupanje “[u] radnjama koje prethode započinjanju krivičnog postupka, kao i u krivičnom postupku saglasno odredbama saveznih zakona kojima je uređen krivični postupak i nadležnost vojnih sudova.” Dokazni predmet P00407, Pravilo službe organa bezbjednosti u Oružanim snagama SFRJ iz 1984. godine, par. 7(e). Savezni zakon kojim se uređivao krivični postupak bio je Ukaz o proglašenju zakona o vojnim sudovima i njime se organ bezbjednosti i Vojna policija određuju kao sudski istražni organi. Dokazni predmet 4DP00420, *Službeni glasnik RS-a*, br. 27: Ukaz o proglašenju zakona o vojnim sudovima, čl. 56.

²⁹³ Milomir Savčić, T. 15241 (12. septembar 2007. godine).

²⁹⁴ Richard Butler, T. 19634–19635 (14. januar 2008. godine); dokazni predmet P00407, Pravilo službe organa bezbjednosti u Oružanim snagama SFRJ iz 1984. godine, par. 16.

²⁹⁵ Peter Vuga, T. 23055–23056 (30. juni 2008. godine); dokazni predmet P00407, Pravilo službe organa bezbjednosti u Oružanim snagama SFRJ iz 1984. godine, str. 7–9.

zadataka, organu bezbjednosti bila je potrebna specijalizovana podrška nadređenih jedinica bezbjednosti.²⁹⁶ To je imalo za posljedicu da oficiri organa bezbjednosti — u korpusu i brigadama — imaju dva paralelna lanca uputstava: redovni komandni lanac i stručni lanac za podršku, koji nije bio iznad redovnog komandnog lanca.²⁹⁷

122. Po stručnoj ili specijalističkoj liniji, organi bezbjednosti — u brigadama i na nižim nivoima — bili su direktno potčinjeni načelnicima bezbjednosti u korpusu, a oni su bili direktno potčinjeni Upravi bezbjednosti. Iako je u određenoj mjeri postupao samostalno, organ bezbjednosti je bio dužan da redovno podnosi izvještaje višem oficiru bezbjednosti. Viši oficir bezbjednosti morao je da ima puni uvid u rad potčinjenog organa bezbjednosti, kako bi davao smjernice i ocijenio da li potčinjeni organ bezbjednosti radi u skladu s pravilima ili prekoračuje svoja ovlaštenja.²⁹⁸

123. U redovnom komandnom lancu, organi bezbjednosti dostavljali su izvještaje komandantima jedinica u čijem su se sastavu nalazili; na primjer, organ bezbjednosti Drinskog korpusa bi dostavljao izvještaje komandantu Drinskog korpusa, a organ bezbjednosti u Zvorničkoj brigadi bi dostavljao izvještaje komandantu Zvorničke brigade.

124. Kada je riječ o kontraobavještajnom radu, organi bezbjednosti primali su od nadređenih organa bezbjednosti uputstva kako da obavljaju zadatke. Komandanti jedinica u čijem su sastavu bili znali su za ta uputstva kako bi se omogućilo potpuno izvršavanje zadataka.²⁹⁹ Stručni lanac podrške takođe je davao smjernice komandantima jedinica u vezi s određenim procedurama ili opasnostima kojima bi jedinice mogle biti izložene.³⁰⁰ Vojni propisi priznavali su te odvojene lance na koje su se takođe odnosila uputstva koja je izdavao Mladić.³⁰¹

125. U Glavnom štabu, organ bezbjednosti na čijem je čelu bio **Beara** imao je odjeljenje Vojne policije koje je bilo angažovano na stručnim pitanjima djelovanja Vojne policije. On je bio odgovoran za sastavljanje planova i programa, borbenu obuku i opremanje jedinica Vojne policije.³⁰² Uloga Uprave bezbjednosti bila je čisto stručna, što je značilo da ona nije imala

²⁹⁶ Richard Butler, T. 19635–19636 (14. januar 2008. godine). V. takođe dokazni predmet P00407, Pravilo službe organa bezbjednosti u Oružanim snagama SFRJ iz 1984. godine, par. 18.

²⁹⁷ Richard Butler, T. 19636 (14. januar 2008. godine).

²⁹⁸ Peter Vuga, T. 23109 (1. juli 2008. godine).

²⁹⁹ Špiro Pereula, T. 24154–24155 (28. juli 2008. godine).

³⁰⁰ Richard Butler, T. 19636 (14. januar 2008. godine).

³⁰¹ *Ibid.*, T. 19636 (14. januar 2008. godine); Petar Vuga, T. 23094–23095 (1. juli 2008. godine); dokazni predmet. P02741, Instrukcija o rukovođenju i komandovanju bezbjednosno-obavještajnim organima VRS-a, s potpisom Ratka Mladića, 24. oktobar 1994. godine, par. 2 (“Bezbjednosno-obavještajnim organima neposredno komanduje komandant jedinice – ustanove u čijem se sastavu nalaze, s tim da sa njima u stručnom pogledu centralizovano rukovode bezbjednosno-obavještajni organi, pretpostavljene komande, što ukazuje na njihovu punu samostalnost u realizaciji obavještajnih i kontraobavještajnih zadataka i operativnom kombinovanju [...]”). Isto tako, ove instrukcije su predviđale da “[k]ontrolu stručnosti, zakonitosti i pravilnosti u radu bezbjednosno-obavještajnih organa vrše isključivo prvopretpostavljeni organi za bezbjednosno-obavještajne poslove, osim onog dijela njihovog angažovanja koji se odnosi na komandno-štabne poslove.” *Ibid.* par. 7.

³⁰² Milomir Savčić, T. 15241, 15271–15272 (12. septembar 2007. godine).

komandnu funkciju u odnosu na Vojnu policiju. Ona bi iznosila prijedloge komandantu Glavnog štaba u vezi s upotrebom Vojne policije.³⁰³

126. Kada je riječ o ratnim zarobljenicima, vojni propisi nisu navodili da ratni zarobljenici spadaju u stručnu nadležnost organa bezbjednosti. Organ bezbjednosti bi, međutim, mogao koristiti ratne zarobljenike kao izvor informacija.³⁰⁴

ii. 10. diverzantski odred

127. 10. diverzantski odred bio je specijalna jedinica Glavnog štaba, koja je bila direktno podređena Upravi za obavještajne poslove na čijem je čelu bio pukovnik Petar Salapura, načelnik za obavještajne poslove u Glavnom štabu. U njegovom sastavu bilo je između 50 i 60 ljudi u dva različita voda: jednim u Vlasenici i jednim u Bijeljini.³⁰⁵ Vojnici u 10. diverzantskom odredu bili su obučeni za diverzantske aktivnosti.³⁰⁶ U julu 1995. godine, uniforme 10. diverzantskog voda činili su: crni kombinezon sa zamjenjivim oznakama 10. diverzantskog odreda; regularna dvodijelna maskirna uniforma VRS sa zamjenjivim oznakama 10. diverzantskog odreda; uniforma američke vojske i uniforme ABiH i HVO.³⁰⁷

iii. Vojna policija

128. Vojnom policijom su generalno rukovodili i komandovali komandanti jedinica Vojne policije u njenom sastavu.³⁰⁸ Na nivou korpusa, Vojnom policijom je komandovao komandant korpusa, a na nivou brigade, Vojnom policijom je komandovao komandant brigade. Na nivou

³⁰³ *Ibid.*, T. 15271–15272 (12. septembar 2007. godine).

³⁰⁴ Peter Vuga, T. 23081–23083 (30. juni 2008. godine); dokazni predmet 3D00275, Uputstvo Saveznog sekretarijata za narodnu odbranu o metodima i sredstvima rada organa bezbednosti JNA iz 1986. godine, par. 134. Vuga je objasnio da, shodno Pravilima, ratni zarobljenici ne bi spadali u nadležnost organa bezbjednosti budući da se radilo o razoružanim neprijateljskim vojnicima koji stoga nisu bili nosioci ugrožavanja kojima bi se bavili organi bezbjednosti. Nadalje, obezbjeđivanje ratnih zarobljenika, uključujući njihov transport i držanje u logorima za ratne zarobljenike, ne bi iziskivalo takav stepen profesionalizma ili stručnosti koje bi zahtijevalo angažovanje organa bezbjednosti. Peter Vuga, T. 23081–23082 (30. juni 2008. godine). V. međutim svjedok PW-168, T. 16228–16229 (zatvorena sjednica) (11. oktobar 2007. godine), koji je u svom svjedočenju rekao da je bilo uobičajeno da se organi bezbjednosti i Vojna policija bave ratnim zarobljenicima, kako je navedeno u dokaznom predmetu P00107, Naredenje Komande Drinskog korpusa 04/156-2, Zapovest op. br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine, str. 7 ("[O]rgani bezbednosti i vojne policije odrediće rejone prikupljanja i obezbeđenje ratnih zarobljenika i ratnog plijena").

³⁰⁵ Dražen Erdemović, T. 10931–10934 (4. maj 2007. godine); Manojlo Milovanović, T. 12165–12166 (29. maj 2007. godine). Potporučnik Milorad Pelemiš bio je komandant 10. diverzantskog odreda. Dražen Erdemović, T. 10935 (4. maj 2007. godine); dokazni predmet P02869, Naredenje 10. diverzantskom odredu br. 123-2/95, s potpisom Franca Kosa, 10. juli 1995. godine.

³⁰⁶ Dražen Erdemović, T. 10935 (4. maj 2007. godine). Diverzantske aktivnosti uključivale su "ulaženje iza neprijateljskih linija, uništavanje hangara sa municijom, postavljanje eksploziva ispod naoružanja velikog kalibra, rušenje mostova." *Ibid.*

³⁰⁷ *Ibid.*, T. 10939 (4. maj 2007. godine).

³⁰⁸ Dokazni predmet P00707, Pravilo službe Vojne policije Oružanih snaga SFRJ, 1985., par. 12.

Glavnog štaba, Vojna policija je bila u sastavu jedne elitne jedinice, 65. zaštitnog puka, koja je bila direktno potčinjena Mladiću.³⁰⁹

129. Zadaci Vojne policije obuhvatali su obezbjeđenje objekata, puteva i komandanata putem patrolne i sprovedničke službe; kao i borbu protiv ubačenih diverzantskih i terorističkih grupa.³¹⁰ Vojni propisi predviđali su da, kada je riječ o sprovedničkoj službi, Vojna policija sprovodi ratne zarobljenike sa lokacija na kojima su privremeno držani u logore za ratne zarobljenike.³¹¹

130. Iako je komandant jedinice u čijem je sastavu bila Vojna policija komandovao Vojnom policijom, organ bezbjednosti je vršio “stručni” ili “specijalistički” nadzor nad Vojnom policijom.³¹² Na osnovu svog stručnog znanja, organ bezbjednosti predlagao je komandantu jedinice u čijem su sastavu bili organ bezbjednosti i Vojna policija kako da koristi Vojnu policiju i pomagao je komandantu Vojne policije davanjem stručnih smjernica za izvršavanje naređenja koja je izdavao komandant jedinice.³¹³

(ii) 65. zaštitni puk

131. 65. zaštitni puk (dalje u tekstu: Zaštitni puk), motorizovani puk, bio je elitna jedinica VRS-a.³¹⁴ On je obezbjeđivao Glavni štab, ali je takođe korišten kao rezervna snaga Glavnog štaba, za intervencijske potrebe.³¹⁵ Komandant Zaštitnog puka, pukovnik Milomir Savčić, bio je direktno potčinjen Mladiću kao komandantu Glavnog štaba ili, “ako je puk angažovan za odbranu Glavnog štaba”, najstarijem po činu generalu u Glavnom štabu.³¹⁶

132. U julu 1995. godine, u sastavu Zaštitnog puka bile su sljedeće jedinice: bataljon Vojne policije, motorizovani borbeni bataljon, diverzantska jedinica povezana sa 10. diverzantskim

³⁰⁹ V. dolje, par. 131–133.

³¹⁰ Mikajlo Mitrović, T. 25054 (2. septembar 2008. godine).

³¹¹ *Ibid.*, T. 25055 (2. septembar 2008. godine); dokazni predmet P00707, Pravilo službe Vojne policije Oružanih snaga SFRJ 1985. godine, par. 55, 57. V. takođe Richard Butler, T. 19637 (14. januar 2008. godine), T. 20343–20344 (24. januar 2008. godine) (gdje se navodi da se ratni zarobljenici predaju na staranje vojnoj policiji koja im pruža zaštitu dok ne budu predati onima koji će biti odgovorni za njihov dugotrajni pritvor); dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa br. 04/156-2, Zapovest op. br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine, str. 7 (“[O]rgani bezbednosti i Vojne policije odrediće rejone prikupljanja i obezbedenje ratnih zarobljenika i ratnog plijena”).

³¹² Mikajlo Mitrović, T. 25051–25052 (2. septembar 2008. godine); Peter Vuga, T. 23058–23059 (30. juni 2008. godine); dokazni predmet P00407, Pravilo službe organa bezbjednosti u Oružanim snagama SFRJ, 1984., par. 23; dokazni predmet P00707, Pravila službe Vojne policije Oružanih snaga SFRJ, 1985., par. 13 (gdje stoji da “[Vojnom policijom] u stručnom pogledu rukovodi starešina organa bezbednosti vojne jedinice i ustanove u čijem se formacijskom sastavu nalazi jedinica vojne policije ili joj je pridodata”).

³¹³ Peter Vuga, T. 23058–23060 (30. juni 2008. godine); dokazni predmet P00407, Pravilo službe organa bezbednosti u Oružanim snagama SFRJ, 1984. godine, par. 23; Dokazni predmet P00707, Pravilo službe Vojne policije Oružanih snaga SFRJ, 1985., par. 13.

³¹⁴ Manojlo Milovanović, T. 12164 (29. maj 2007. godine).

³¹⁵ *Ibid.*

³¹⁶ *Ibid.*, T. 12165 (29. maj 2007. godine).

odredom Glavnog štaba, artiljerijski raketni bataljon protivvazdušne odbrane, tenkovska četa, pozadinska četa, minobacačka četa i saobraćajna četa.³¹⁷

133. Jedinica koja je najrelevantnija za ovu Presudu je Bataljon Vojne policije, koji je imao štab u Novoj Kasabi, na putu Milići-Konjević Polje. Komandant tog Bataljona Vojne policije bio je Zoran Malinić.³¹⁸ Kada je trebalo rasporediti Bataljon Vojne policije, Mladić bi izdavao naređenja Savčiću kao komandantu Zaštitnog puka, koji bi, sa svoje strane, izdavao naređenja Maliniću.³¹⁹ U ostvarivanju svoje stručne nadležnosti, Uprava bezbjednosti Glavnog štaba, na čijem je čelu bio **Beara**, iznosila je Mladiću prijedloge u vezi s upotrebom Bataljona Vojne policije.³²⁰

(b) Drinski korpus

134. Štab Drinskog korpusa uspostavljen je prvo u Han-Pijesku, a kasnije je premješten u Vlasenicu, gdje je bio lociran tokom jula 1995. godine.³²¹ IKM Drinskog korpusa IKM u julu 1995. godine prvobitno je uspostavljeno u Pribićevcu, a kasnije je premješteno u Krivače, koje se nalaze između Han-Pijeska i Žepe.³²²

135. U sastavu Drinskog korpusa bile su sljedeće potčinjene brigade: 1. zvornička pješadijska brigada (dalje u tekstu: Zvornička brigada); 1. bratunačka laka pješadijska brigada (dalje u tekstu: Bratunačka brigada); 1. vlasenička laka pješadijska brigada (dalje u tekstu: Vlasenička brigada); 2. romanijska motorizovana brigada (dalje u tekstu: 2. romanijska brigada); 1. birčanska pješadijska brigada (dalje u tekstu: Birčanska brigada);³²³ 1. milička laka pješadijska brigada (dalje u tekstu: Milička brigada); 1. podrinjska laka pješadijska brigada (dalje u tekstu: Rogatička brigada); 5. podrinjska laka pješadijska brigada (5. podrinjska brigada);³²⁴ 1. samostalni pješadijski bataljon Skelani (dalje u tekstu: Skelanski bataljon). Ove brigade su bile borbeno sposobne, a podršku su im pružali 5. mješoviti artiljerijski puk (dalje u tekstu: Mješoviti artiljerijski puk), 5. inženjerijski

³¹⁷ *Ibid.*, T. 12164 (29. maj 2007. godine); Milimir Savčić, T. 15234–15235 (12. septembar 2007. godine).

³¹⁸ Milimir Savčić, T. 15235–15237 (12. septembar 2007. godine).

³¹⁹ *Ibid.*, T. 15239–15240 (12. septembar 2007. godine).

³²⁰ *Ibid.*, T. 15240 (12. septembar 2007. godine).

³²¹ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, činjenica br. 77; svjedok PW-109, T. 14598 (djelimično zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine); Milenko Jevđević, T. 29802 (16. decembar 2008. godine) Za komunikacione potrebe, kodni naziv Komande Drinskog korpusa bio je "Zlatar". Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, činjenica br. 87; Vinko Pandurević, T. 31045 (3. februar 2009. godine).

³²² Milenko Jevđević, T. 29517 (10. decembar 2008. godine), T. 29525 (11. decembar 2008. godine), T. 29595 (12. decembar 2008. godine) (gdje se opisuje njegov dolazak na IKM Pribićevac 5. jula, uspostavljanje mobilnog centra veze i uspostavljanje komunikacija sa Komandom Drinskog korpusa u Vlasenici); Vinko Pandurević, T. 30943 (30. januar 2009. godine) (gdje se upućuje na IKM u Krivačama 15. jula).

³²³ Takođe poznata pod nazivom Jekovička brigada. Dokazni predmet 7DP02109, Mapa zone odgovornosti Drinskog korpusa.

³²⁴ Takođe poznata pod nazivom Višegradaska brigada. *Ibid.*

bataljon (dalje u tekstu: Inženjerijski bataljon),³²⁵ 5. bataljon veze (dalje u tekstu: Bataljon veze) i 5. bataljon Vojne policije (dalje u tekstu: Bataljon Vojne policije).^{326,327}

(i) Komanda

136. General-major Milenko Živanović stupio je na dužnost komandanta Drinskog korpusa i obavljao je do 13. jula 1995. godine, kada je izvršena primopredaja dužnosti komandanta general-majoru Radislavu Krstiću, koji je obavljao dužnost načelnika štaba Drinskog korpusa.³²⁸

137. Direktno podređeno komandantu Korpusa bilo je Odjeljenje za bezbjednost, kojim je komandovao potpukovnik **Vujadin Popović**,³²⁹ Odjeljenje za pozadinu³³⁰ i Odjeljenje za moral, pravna i vjerska pitanja.³³¹

³²⁵ Dokazni predmet 1D00379, Pregled imajućeg brojnog stanja u jedinicama DK za mesec juli 1995. godine pokazuje da je u julu 1995. godine, 5. inženjerijski bataljon je imao 134 pripadnika, uključujući 111 vojnika, od kojih su svi bili rezervisti. Bataljon se sastojao od četiri čete i jednog voda: pionirske čete, putno-mosne čete, inženjerijske čete, pontonirske čete i pozadinskog voda. Mile Simanić, T. 14675-14677 (3. septembar 2007. godine), gdje se upućuje na dokazni predmet P02672, Redovni borbeni izvještaj 5. inženjerijskog bataljona Komandi Drinskog korpusa, 14. juli 1995. godine, str. 1–2. U julu 1995. godine, jedan dio Petog inženjerijskog bataljona bio je stacioniran u Konjevici -Polju, smješten u nekoliko oštećenih privatnih kuća i djelimično u školi. Mile Simanić, T. 14625–14626 (3. septembar 2007. godine).

³²⁶ U sastavu Bataljona Vojne policije bilo je približno 40 ljudi. Gordan Bjelanović, T. 22063–22064 (10. juni 2008. godine); svjedok PW-172, T. 32568 (djelimično zatvorena sjednica) (10. mart 2009. godine).

³²⁷ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, činjenica br. 83. Zvorničkom brigadom komandovao je potpukovnik **Vinko Pandurević**, Bratunačkom brigadom pukovnik Vidoje Blagojević, Vlaseničkom brigadom major Mile Kosorić, 2. romanijskom brigadom pukovnik Mirko Trivić, Birčanskom brigadom pukovnik Svetozar Andrić, Miličkom brigadom kapetan prve klase Milomir Nastić, Rogatičkom brigadom potpukovnik Rajko Kušić, 5. podrinjskom brigadom potpukovnik Radomir Furtula, a Skelanskim bataljonom kapetan prve klase Bogdan Radetić. Mješovitim artiljerijskim pukom komandovao je pukovnik Dragoljub Borovina, Inženjerijskim bataljonom kapetan prve klase Milenko Avramović, Bataljonom veze major Milenko Jevđević i Bataljonom Vojne policije poručnik Ratko Vujović. Dokazni predmet 1D00379, Pregled imajućeg brojnog stanja u jedinicama DK za mesec juli 1995. godine. V. takođe Mirko Trivić, T. 11795, 11803 (18. maj 2007. godine), T. 11976 (23. maj 2007. godine); Milenko Lazić, T. 21806 (5. juni 2008. godine); Vinko Pandurević, T. 30881 (30. januar 2009. godine), T. 31187 (10. februar 2009. godine), T. 32193 (26. februar 2009. godine); Mile Simanić, T. 14622 (3. septembar 2007. godine); Milenko Jevđević, T. 29480 (10. decembar 2008. godine), T. 29921 (17. decembar 2008. godine); Richard Butler, T. 19763 (16. januar 2008. godine); dokazni predmet P00686, Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (Revizija) – operacija “Krivaja-95”, R. Butler, 1. novembar 2002. godine, str. 18–24. 5. mješoviti artiljerijski puk bio je stacioniran u Vlasenici. Milenko Lazić, T. 21806–21807 (5. juni 2008. godine). Za Drinski korpus i zone odgovornosti brigade, v. dokazni predmet 7DP02109, Mapa br. 4 iz Knjige mapa: Zona odgovornosti Drinskog korpusa. Mirko Trivić, komandant 2. romanijske brigade objasnio je da bi se “zona odgovornosti” mogla tumačiti kao zona borbenih dejstava i da ona pokriva područje na kom su raspoređene trupe. Mirko Trivić, T. 11941 (22. maj 2007. godine).

³²⁸ Dokazni predmet br. P00118, Dokument Komande Drinskog korpusa - Primo-predaja dužnosti komandanta korpusa, potpisom potpukovnika Radenka Jovičića od 13. jula 1995.; Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, činjenice br. 78, 80.

³²⁹ Svetozar Kosorić, T. 33786 (30. juni 2009. godine); Gordan Bjelanović, T. 22065 (10. juni 2008. godine); svjedok PW-168, T. 15768 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine); Milorad Birčaković, T. 11012 (7. maj 2007. godine). Gordan Bjelanović, pripadnik Bataljona Vojne policije Drinskog korpusa je u svom svjedočenju rekao da bi se **Popovićeve** kolege, koje su i same bile oficiri, obraćale **Popoviću** sa “Pop”. Gordan Bjelanović, T. 22071 (10. juni 2008. godine). Bjelanović je u svom svjedočenju dalje rekao da je **Popović** imao golf, koji je pripadao organu bezbjednosti. Njime je upravljao vozač po imenu Dušan Vučetić i on je, prema Bjelanovićevim riječima, takođe bio korišten za vožnju drugih pojedinaca. Gordan Bjelanović, T. 22071–22072 (10. juni 2008. godine).

³³⁰ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, činjenica br. 80; Božo Momčilović, T. 14071–14072 (22. avgust 2007. godine). Odjeljenjem za pozadinu komandovao je pukovnik Lazar Aćimović. Pukovnik Rajko Krsmanović bio je načelnik saobraćajne službe u Odjeljenju za pozadinu. Željko Kerkez, T. 24088 (25. juli 2008. godine); Dragoslav Trišić, T. 27066 (20. oktobar 2008. godine).

³³¹ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, činjenica br. 80. Odjeljenjem za moral, pravna i vjerska pitanja komandovao je puk. Slobodan Cerović. *Ibid.*

138. Štab, koji je bio direktno podređen načelniku štaba, sastojao se od Odjeljenja za operativno-nastavne poslove;³³² Odjeljenja za popunu i personalne poslove³³³ i Odjeljenja za obavještajne poslove.³³⁴ Direktno potčinjen načelniku štaba takođe je bio načelnik veze.³³⁵

(ii) Organ bezbjednosti

139. U Drinskom korpusu, organi za bezbjednosno-obavještajne poslove nisu bili dio jednog odjeljenja. Oni su radili odvojeno jedan od drugog, ali su razmjenjivali informacije koje su bile od interesa za bilo koje od njih.³³⁶ **Popović** je bio jedini oficir u organu bezbjednosti Drinskog korpusa.³³⁷ U stručnom komandnom lancu, **Popović** je bio potčinjen **Beari**, načelniku bezbjednosti Glavnog štaba. **Popović** je bio pretpostavljen organima bezbjednosti brigada Drinskog korpusa, uključujući **Dragu Nikolića**, načelnika bezbjednosti u Zvorničkoj brigadi, i Momira Nikolića, načelnika za bezbjednosno-obavještajne poslove u Bratunačkoj brigadi.³³⁸ Zadaci organa bezbjednosti na nivou Korpusa bili su isti kao i oni koji su gore navedeni.³³⁹

(iii) Vojna policija

140. Bataljon Vojne policije Drinskog korpusa, na čijem je čelu bio poručnik Ratko Vujović, bio je direktno podređen komandantu Korpusa, dok je **Popović**, načelnik bezbjednosti, u stručnom ili tehničkom smislu bio nadređen Vojnoj policiji kako je gore navedeno.³⁴⁰

141. Pripadnici Vojne policije Drinskog korpusa nosili su istu uniformu kao i drugi pripadnici VRS-a; međutim, pripadnici Vojne policije nosili su drugačije oznake na lijevoj naramenici uniforme, na kojima je pisalo "5. bataljon Vojne policije" a ispod toga "Vojna policija Drinskog korpusa" sa grbom.³⁴¹

³³² Milenko Lazić, T. 21753 (4. juni 2008. godine). Na čelu Odjeljenja za operativno-nastavne poslove i obuku bio je puk. Milenko Lazić, načelnik za operativno-nastavne poslove i obuku, koji je takođe bio zamjenik načelnika štaba. *Ibid.*

³³³ Dokazni predmet br. P00685, Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici – operacija "Krivaja-95", R. Butler, 15. maj 2000. godine, str. 108.

³³⁴ Svetozar Kosorić, T. 33760 (30. juni 2009. godine). Na čelu Odjeljenja za obavještajne poslove bio je Svetozar Kosorić. Pavle Golić je bio oficir Odjeljenja za obavještajne poslove i bio je potčinjen Kosoriću. Richard Butler, T. 20082–20083 (21. januar 2008. godine); dokazni predmet P00685, Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici – Operacija "Krivaja-95", R. Butler, 15. maj 2000. godine, str. 108.

³³⁵ Neđo Blagojević, T. 22264 (17. juni 2008. godine).

³³⁶ Svetozar Kosorić, T. 33786 (30. juni 2009. godine).

³³⁷ Richard Butler, T. 20081 (21. januar 2008. godine); Dokazni predmet P00685, Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici – operacija "Krivaja-95", R. Butler, 15. maj 2000. godine, str. 108.

³³⁸ Svetozar Kosorić, T. 33760 (30. juni 2009. godine); Richard Butler, T. 19646–19647 (14. januar 2008. godine).

³³⁹ V. gore, par. 120–126.

³⁴⁰ Milenko Lazić, T. 21742 (4. juni 2008. godine). V. gore, par. 130.

³⁴¹ Gordana Bjelanović, T. 22061–22062 (10. juni 2008. godine). Prema Bjelanovićevim riječima, pripadnici Bataljona Vojne policije nosili bi bijeli oprtač jedino kada su bili na kontrolnim punktovima. *Ibid.*

(c) Zvornička brigada

142. 1. zvornička pješadijska brigada (dalje u tekstu: Zvornička brigada) imala je štab u tzv. kasarni u preduzeću "Standard" u Karakaju, oko dva kilometra sjeverno od Zvornika, na putu Konjević Polje-Zvornik-Bijeljina.³⁴² U julu 1995. godine, jedno IKM bilo je locirano u selu Kitovnice, u zaseoku Delići (dalje u tekstu: IKM u Kitovnicama), 15 kilometara od kasarne u preduzeću "Standard", u pravcu sela Orahovac.³⁴³

143. U sastavu Zvorničke brigade 1995. godine bilo je više od 5.000 ljudi.³⁴⁴ Prema strukturi prilikom osnivanja, Zvornička brigada sastojala se od osam pješadijskih bataljona.³⁴⁵ Godine 1994., Drinski korpus prepotčinio je 8. bataljon Zvorničke brigade Bratunačkoj brigadi, i on je tako postao 4. bataljon Bratunačke brigade. Međutim, otprilike 20. jula 1995. godine, taj bataljon je ponovo prepotčinjen Zvorničkoj brigadi, kada je ponovo dobio svoj prvobitni naziv, 8. bataljon.³⁴⁶

144. 1. bataljon Zvorničke brigade, takođe poznat pod nazivom Bataljon Lokanj Pilica,³⁴⁷ bio je lociran u Loknju, selu lociranom pokraj Pilice, i njime je komandovao poručnik Milan Stanojević; 2. bataljonom, lociranom u selu Malešić, koje se nalazi na oko 14 kilometara od Ročevića, komandovao je Srećko Aćimović; 3. bataljonom, lociranim u Boškovićima, komandovao je kapetan Branko Studen; 4. bataljonom, koji je bio lociran u Rebićima, komandovao je potporučnik Pero Vidaković, a Lazar Ristić bio je zamjenik komandanta; 5. bataljonom, lociranim u Kiseljaku,

³⁴² Miodrag Dragutinović, T. 12724 (15. juni 2007. godine); Milorad Birčaković, T. 11011 (7. maj 2007. godine). 1. laka zvornička pješadijska brigada je osnovana u junu 1992. godine. Godine 1993., ta brigada je preimenovana u 1. zvorničku pješadijsku brigadu, naziv koji je zadržala do početka 1996. godine kada je pretvorena u 303. motorizovanu brigadu. Svjedok PW-168, T. 16057–16059 (zatvorena sjednica) (9. oktobar 2007. godine). Za plan Štaba Zvorničke brigade u julu 1995. godine, v. dokazni predmet P02913, Shematski prikaz Štaba Zvorničke Brigade; dokazni predmet 3DIC00254, Tlocrt Štaba Zvorničke brigade s oznakama koje je unio Sreten Milošević (gdje se vidi da je na prvom spratu pod br. 1. soba dežurnog oficira, pod br. 2 kancelarija pomoćnika komandanta za pozadinu; pod br. 3 kancelarija komandanta brigade; pod br. 4 kancelarija načelnika štaba; pod br. 5 kancelarija načelnika bezbjednosti; pod br. 6 strana na kojoj se nalazio put Zvornik-Bijeljina; i pod br. 7 strana na kojoj se nalazila rijeka Drina. Sreten Milošević, T. 33964–33966 (15. juli 2009. godine). Gorivo koje je koristila Brigada bilo je uskladišteno na benzinskoj pumpi u Karakaju, nekoliko stotina metara od Komande Brigade. Vinko Pandurević, T. 31209 (10. februar 2009. godine). Brigada je takođe imala kasarnu u Karakaju i kasarnu u Kozluku. Svjedok PW-168, T. 16138 (10. oktobar 2007. godine) (zatvorena sjednica). Borbenim ili odbrambenim dejstvima nije nikada komandovano iz kasarne u preduzeću "Standard", već sa IKM ili nekog drugog položaja bliže liniji fronta. *Ibid.* Za potrebe komunikacije, kodni naziv Komande Zvorničke brigade bio je "Palma". Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, činjenica br. 87.

³⁴³ Milorad Birčaković, T. 11013 (7. maj 2007. godine); Lazar Ristić, T. 10167 (17. april 2007. godine), gdje je obilježen dokazni predmet 3DIC00087, Mapa 3D94, s oznakama koje je unio svjedok (gdje se vidi lokacija IKM-a u Kitovnicama). IKM u Kitovnicama se sastojalo od jedne male montažne zgrade sa dvije ili tri sobe u kojima je bio centar veze; kontejnera u blizini zgrade u kom su bili smješteni pripadnici bezbjednosti i vezisti; a na sjeveru, nekih 300 metara dalje od tog objekta, bio je posmatrački položaj, sačinjen od drveta i zemlje i povezan s montažnom zgradom. Zvornička brigada imala je tokom rata tri lokacije za IKM-e. Vinko Pandurević, T. 30967–30968 (2. februar 2009. godine).

³⁴⁴ Miodrag Dragutinović, T. 12636 (14. juni 2007. godine); dokazni predmet 7DP00382, Izvještaj Zvorničke brigade br. 05/283-03, 20. juli 1995. godine. Tokom 1995. godine, Zvorničkoj brigadi je nedostajao veliki broj obučanih viših oficira. Iako je u njenom sastavu bilo više od 5.000 vojnika, ona u svojim redovima nije nikada imala više od 12 profesionalnih oficira. Svjedok PW-168, T. 15742 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine).

³⁴⁵ Dokazni predmet 7D00622, Shema - Struktura Zvorničke brigade.

³⁴⁶ Svjedok PW-168, T. 16441–16442 (16. oktobar 2007. godine), T. 16502 (17. oktobar 2007. godine) (zatvorena sjednica).

³⁴⁷ 1. bataljon imao je radni vod (dalje u tekstu: Radni vod 1. bataljona) na Vojnoj ekonomiji Branjevo, koji je pripremao hranu za vojnike i povremeno putovao na liniju fronta da kopa rovove. Radnim vodom komandovao je kapetan Radivoje Lakić. Jevto Bogdanović, T. 11314–11316, 11343 (10. maj 2007. godine).

komandovao je potporučnik Vladan Matić; 6. bataljonom, lociranim u Petkovcima, komandovao je kapetan 1. klase Ostoja Stanišić, a Marko Milošević bio je zamjenik komandanta; 7. bataljonom, lociranim u Memićima, komandovao je potporučnik Drago Beatović; a 8. bataljonom komandovao je kapetan 1. klase Radika Petrović, dok je Boško Petrović bio zamjenik komandanta.³⁴⁸ Svi komandanti bataljona podnosili su izvještaje i bili direktno potčinjeni komandantu brigade.³⁴⁹

145. Pored osam pješadijskih bataljona, postojao je takozvani bataljon R. Njegovi pripadnici bili su raspoređeni po fabrikama i školama i bili su mobilisani samo u hitnim situacijama, kada je postojala posebna potreba. U sastavu bataljona bilo je manje od 250 ljudi, što je bilo mnogo manje nego u slučaju ostalih bataljona.³⁵⁰

146. Pored pješadijskih bataljona, Zvornička brigada takođe je imala inženjersku četvu, četvu Vojne policije, četvu veze, mješovitu artiljerijsku diviziju, laku artiljerijsku diviziju protivvazdušne odbrane, pozadinski bataljon, i manevarski bataljon takođe poznat pod nazivom “Podrinjski odred” ili “Vukovi sa Drine” (kako se navodi u ovoj Presudi).³⁵¹

(i) Komanda

147. Godine 1995., **Vinko Pandurević** bio je komandant Zvorničke brigade. Dragan Obrenović je bio načelnik štaba i zamjenik komandanta; on je bio potčinjen i podnosio je izvještaje direktno **Pandureviću**.³⁵²

148. Direktno potčinjeni **Pandureviću**, kao komandantu brigade, takođe su bili kapetan Sreten Milošević, pomoćnik za pozadinu,³⁵³ major Nenad Simić, pomoćnik komandanta za moral, vjerska i

³⁴⁸ Radivoje Lakić, T. 10265, 10273 (19. april 2007. godine); Slavko Perić, T. 11368 (11. maj 2007. godine); Srećko Aćimović, T. 12931 (20. juni 2007. godine); Lazar Ristić, T. 10131 (17. april 2007. godine); Ostoja Stanišić, T. 11593–11595, 11603 (16. maj 2007. godine); svjedok PW-168, T. 16132 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine); T. 16441 (16. oktobar 2007. godine) (zatvorena sjednica); dokazni predmet P00686, Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (Revizija) – Operacija “Krivaja-95”, R. Butler, 1. novembar 2002. godine, str. 20–21.

³⁴⁹ Miodrag Dragutinović, T. 12567–12568 (13. juni 2007. godine).

³⁵⁰ Svjedok PW-168, T. 16105–16107 (9. oktobar 2007. godine) (zatvorena sjednica) U julu 1995. godine, na osnovu jednog naređenja **Pandurevića**, bataljon R zauzeo je položaje u blizini Orahovca, od sela Planinci sve do Crnog vrha. *Ibid.*, T. 16106–16107 (9. oktobar 2007. godine) (zatvorena sjednica). V. takođe dokazni predmet 7D00622, Shema - struktura Zvorničke brigade.

³⁵¹ Svjedok PW-168, T. 16130 (10. oktobar 2007. godine) (zatvorena sjednica); dokazni predmet 7D00622, Shema - struktura Zvorničke brigade.

³⁵² Miodrag Dragutinović, T. 12562 (13. juni 2007. godine); T. 12633–12634 (14. juni 2007. godine); Milan Marić, dokazni predmet P03138, transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11549 (6. juli 2004. godine). **I Pandurević** i Obrenović preuzeli su svoje dužnosti u Brigadi u decembru 1992. Miodrag Dragutinović, T. 12562 (13. juni 2007. godine), T. 12633–12634 (14. juni 2007. godine).

³⁵³ U svojstvu pomoćnika komandanta za pozadinu, Milošević je bio zadužen za obezbjeđenje zaliha potrebnih za život i rad Zvorničke brigade kao što su hrana, odjeća i gorivo. Krstić, načelnik Tehničke službe, Boško Nikolić, koji je bio zadužen za intendantsku službu i Radisav Pantić, koji je bio načelnik za saobraćaj i transport, bili su pripadnici pozadinskog organa i direktno pod Miloševićevim rukovodstvom. Transportom se bavio pozadinski bataljon kojim Milošević nije rukovodio, ali je imao funkcionalnu vezu sa njim, na osnovu svoje stručne nadležnosti. Sreten Milošević, T. 33958–33959, T. 33961, 33996 (15. juli 2009. godine). V. takođe Željko Kerkez, T. 24102 (25. juli 2008. godine).

pravna pitanja; i **Drago Nikolić**, pomoćnik komandanta za bezbjednost, pri čemu se ta funkcija ponekad navodi kao funkcija načelnika bezbjednosti.³⁵⁴

149. Komandant, načelnik štaba i tri pomoćnika komandanta činili su užu komandu koja je u hijerarhijskom smislu bila iznad ostalih štabnih oficira i bila je zadužena za planiranje aktivnosti Brigade.³⁵⁵

150. Shodno načelu jedinstva komandovanja, komandant brigade komandovao je jedinicama u svojoj Brigadi i onima koje su joj bile pridate.³⁵⁶ Komandant brigade bio je odgovoran za stanje svojih jedinica, između ostalog, za njenu bezbjednost, moral, borbenu gotovost, obučenosť i pravilno izvršavanje zadataka.³⁵⁷ On je donosio odluke, davao zadatke jedinicama i kontrolisao njihovo izvršenje.³⁵⁸ On je takođe bio odgovoran za provođenje zadataka koje mu je povjerila Vrhovna komanda i obezbjeđenje reda u brigadi, kao i za poštovanje međunarodnih ratnih pravila.³⁵⁹

151. Komandant brigade takođe je definisao dužnosti načelnika štaba. Načelnik štaba mogao je postavljati zadatke u duhu naređenja komandanta; on nije mogao izdavati naređenja samostalno. Poslije davanja zadataka potčinjenim jedinicama, on je kontrolisao rad tih jedinica. Načelnik štaba je mogao predlagati komandantu upotrebu jedinica, a kada bi komandant donio odluku, načelnik štaba bi formulisao tu odluku u borbeno naređenje i, zajedno sa Štabom, sastavljao sve borbene dokumente u kojima se definišu pojedinosti konkretnog naređenja.³⁶⁰

152. Štab Zvorničke brigade, koji je predstavljao otprilike 50 – 60 posto Komande brigade, sastojao se od organa za operativno-nastavne poslove, organa za obavještajne poslove, organa za popunu i personalne poslove, organa za borbena oružja, uključujući načelnika inžinjerije, i

³⁵⁴ Sreten Milošević, T. 33959–33960 (15. juli 2009. godine); Milan Marić, dokazni predmet P03138, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11549 (6. juli 2004. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12562 (13. juni 2007. godine); Ljubo Bojanović, dokazni predmet P03135a, Povjerljivi transkript prihvaćen osnovu pravila 92*quater*, BT. 11675 (8. juli 2004. godine); Vinko Pandurević, T. 30781–30782 (28. januar 2009. godine) (gdje je izjavio da je **Drago Nikolić**, kao pomoćnik komandanta za bezbjednost, bio njegov potčinjeni), T. 30832 (29. januar 2009. godine). Naziv **Nikolićevog** položaja bio je “načelnik za bezbjednost”; dokazni predmet P00686, Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (Revizija) – Operacija “Krivajac-95”, R. Butler, 1. novembar 2002. godine, str. 20. V. *takođe* dokazni predmet 7D00622, Shema-struktura Zvorničke brigade;

³⁵⁵ Ljubo Bojanović, dokazni predmet P03135a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11674–11675 (8. juli 2004. godine); Milan Marić, dokazni predmet P03138, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11549–11550 (6. juli 2004. godine).

³⁵⁶ Dokazni predmet P00694, Pravilo brigada (pešadijska, motorizovana, brdska, planinska, mornaričke pešadije i laka) JNA, Savezni Sekretarijat za narodnu odbranu, 1984., par. 115; svjedok PW-168, T. 15746, 15749 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine).

³⁵⁷ *Ibid.*

³⁵⁸ *Ibid.*

³⁵⁹ Svjedok PW-168, T. 15747 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine).

³⁶⁰ *Ibid.*, T. 16156–16157 (10. oktobar 2007. godine) (zatvorena sjednica).

kancelarije.³⁶¹ Obrenović je kao načelnik štaba bio na čelu organa štaba. Članovi Štaba direktno potčinjeni načelniku štaba bili su Duško Vukotić, načelnik za obavještajne poslove; major Miodrag Dragutinović, načelnik za operativno-nastavne poslove;³⁶² Mihajlo Galić, načelnik za personalne poslove; Dragan Jokić, načelnik inženjerije; i Milosav Petrović, načelnik veze.³⁶³

(ii) Organ bezbjednosti

153. U julu 1995. godine, za “bezbjednost” i “obavještajne poslove” su bila zadužena dva zasebna organa u Zvorničkoj brigadi.³⁶⁴ U skladu sa “stručnom” ili “specijalističkom” nadležnošću organa bezbjednosti, **Drago Nikolić** je, kao načelnik bezbjednosti u Zvorničkoj brigadi, bio nadležan za kontraobavještajni rad, tj., sprečavanje neprijatelja da pribavi informacije iz Brigade.³⁶⁵ I načelnik za bezbjednost i načelnik za obavještajne poslove mogli su ispitivati zarobljenike radi pribavljanja informacija.³⁶⁶

154. **Nikoliću** je pomagao poručnik Milorad Trbić.³⁶⁷ **Nikolićevi** zadaci kao organa bezbjednosti Brigade bili su sljedeći: kao komandni organ Brigade on je bio zadužen za poslove bezbjednosti, specijalistički nadzor nad Vojnom policijom i krivični postupak;³⁶⁸ dok je njegov drugi djelokrug rada, vezan za njegovu specijalnost, obuhvatao kontraobavještajni rad.³⁶⁹

155. **Nikolić** je imao dvije linije subordinacije: “specijalističku” ili “stručnu” liniju, i “liniju subordinacije”. Kada je riječ o stručnim ili kontraobavještajnim aktivnostima, ti bezbjednosno-

³⁶¹ *Ibid.*, T. 15749–15750 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine); dokazni predmet P00694, Pravilo brigada (pešadijska, motorizovana, brdska, planinska, mornaričke pešadije i laka) JNA, Savezni Sekretarijat za narodnu odbranu, 1984. godine, par. 116.

³⁶² Pored načelnika za operativno-nastavne poslove, u Odjeljenju za operativno-nastavne Zvorničke brigade poslove radilo je više službenika. Sljedeći uputstva načelnika Štaba, Odjeljenje za operativno-nastavne poslove bi učestvovalo u planiranju, organizaciji i izradi dokumenata za borbene operacije, te pripremanju analiza i izvještaja zasnovanih na tim dokumentima. Milan Marić, dokazni predmet P03138, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11551 (6. juli 2004. godine). Za funkcije organa za operativno-nastavne poslove, v. takođe dokazni predmet P00694, Pravilo brigada (pešadijska, motorizovana, brdska, planinska, mornaričke pešadije i laka) JNA, Savezni Sekretarijat za narodnu odbranu, 1984. godine, par. 117.

³⁶³ Mihajlo Galić, T. 10573 (26. april 2007. godine); Milan Marić, dokazni predmet P03138, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11550-11551 (6. juli 2004. godine); Ljubo Bojanović, dokazni predmet P03135a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11675–11676 (8. juli 2004. godine); Zoran Aćimović, T. 22026–22027 (9. juni 2008. godine). Postojali su takođe načelnik artiljerije, načelnik protivvazdušne odbrane i načelnik veze. Dokazni predmet 7D00622, Shema - struktura Zvorničke brigade.

³⁶⁴ Svjedok PW-168, T. 15754–15755 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine). Početkom 1995. godine, tadašnji komandant Drinskog korpusa, general Živanović, izdao je naređenje pod naslovom “Izmene u organizaciji obavještajno-bezbednosnog obezbeđenja VRS-a”, kojim su obavještajni i bezbjednosni zadaci podijeljeni između bezbjednosnih i obavještajnih organa u redovnim pešadijskim brigadama. U tom naređenju takođe se potvrđuje da su “[o]rgan bezbednosti i obavještajni organi [...] obavezni svakodnevno razmjenjivati informacije od međusobnog značaja.” Dokazni predmet P03031, Naređenje Komande Drinskog korpusa, 29. januar 1995. godine, str. 2.

³⁶⁵ Dokazni predmet P00694, Pravilo brigada (pešadijska, motorizovana, brdska, planinska, mornaričke pešadije i laka) JNA, Savezni Sekretarijat za narodnu odbranu, 1984. godine, par. 208–209, 225; Vinko Pandurević, T. 31622–31623 (17. februar 2009. godine).

³⁶⁶ Svjedok PW-168, T. 16224 (zatvorena sjednica) (11. oktobar 2007. godine), T. 17045 (zatvorena sjednica) (29. oktobar 2007. godine).

³⁶⁷ Milorad Birčaković, T. 11012 (7. maj 2007. godine) (gdje se navodi da je Trbić bio zamjenik načelnika za bezbjednost).

³⁶⁸ Nebojša Jeremić, T. 10418, T. 10420–10421, T. 10447 (24. april 2007. godine), T. 10481 (25. april 2007. godine). V. takođe dolje, par. 160–161 kada je riječ o službi za suzbijanje kriminala.

³⁶⁹ Peter Vuga, T. 23284 (4. juli 2008. godine).

obavještajni organi su bili pod centralnim nadzorom organa bezbjednosti i obavještajnih poslova Vrhovne komande. To je značilo da je, po stručnoj liniji, **Nikolić** bio potčinjen **Popoviću**, kao pomoćniku komandanta za bezbjednost Drinskog korpusa, i potpadao pod njegov nadzor.³⁷⁰ Po liniji subordinacije u Brigadi, međutim, **Nikolić** je bio potčinjen komandantu brigade. Stoga je **Nikolić**, u onoj mjeri u kojoj je to bilo neophodno za bezbjednost Brigade, morao da obavještava **Pandurevića** o procjenama, zaključcima i prijedlozima koji su bili formulisani kroz kontraobavještajni rad.³⁷¹ Ipak, kako bi se obezbijedila sva potrebna tajnost u pogledu kontraobavještajnog rada, komandant Brigade ne bi morao biti informisan o specijalizovanim uputstvima ili aktivnostima organa za bezbjednost u vezi s kontraobavještajnim radom.³⁷²

156. Uloga načelnika bezbjednosti u odnosu na Vojnu policiju bila je, prije svega, da savjetuje komandanta brigade o najboljem načinu upotrebe Vojne policije i, drugo, da provodi planove za Vojnu policiju za koje komandant brigade na kraju odluči da su primjereni, postupajući po izvedenom ovlaštenju komandanta brigade i razrađujući “konkretne i određene zadatke” za Vojnu policiju.³⁷³ U tom kontekstu, načelnik bezbjednosti je mogao izdavati uputstva direktno Vojnoj policiji i njenom komandantu u duhu naređenja komandanta brigade, ne tražeći odobrenje komandanta brigade za svako od svojih uputstava. Isto tako, kada je riječ o manjim zadacima koji ne iziskuju veći broj pripadnika, uključujući hitno hapšenje neke osobe, načelnik bezbjednosti je mogao koristiti Vojnu policiju bez odobrenja komandanta.³⁷⁴

³⁷⁰ Dokazni predmet P02741, Instrukcija o rukovođenju i komandovanju bezbjednosno-obavještajnim organima VRS-a iz Glavnog štaba, s potpisom Ratka Mladića, 24. oktobar 1994. godine, par. 2. Svjedok PW-168, T. 15758, 15767–15768 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine), T. 16213–16215 (zatvorena sjednica) (11. oktobar 2007. godine). Centralizovano rukovođenje u pogledu bezbjednosno-obavještajnog rada značilo je da su na jedno mjesto, gotovo istovremeno, stizale sve raspoložive informacije o prijetnjama; on je obavljan na maksimalnom nivou iskustva, stručnosti i obaviještenosti, a zatim je prosljeđivan svim nadležnim organima bezbjednosti. Peter Vuga, T. 23095 (1. juli 2008. godine).

³⁷¹ Peter Vuga, T. 23095 (1. juli 2008. godine); dokazni predmet P02741, Instrukcija o rukovođenju i komandovanju bezbjednosno-obavještajnim organima VRS-a iz Glavnog štaba, s potpisom Ratka Mladića, 24. oktobar 1994. godine, par. 3; Dokazni predmet P00407, Pravilo službe organa bezbjednosti u Oružanim snagama SFRJ, 1984. godine, par. 12; svjedok PW-168, T. 15768 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine). Prema Vuginim riječima, organ bezbjednosti takođe nije mogao djelovati sasvim samostalno. Komandant jedinice morao je dati odobrenje za određene segmente rada organa bezbjednosti. Na primjer, organu bezbjednosti je bilo dopušteno da primjenjuje vlastite samostalne metode jedino ako se time ne zadire u ljudska prava i slobode. Petar Vuga, T. 23076–23077 (30. juni 2008. godine).

³⁷² Richard Butler, T. 19644 (14. januar 2008. godine), T. 20050–20051 (21. januar 2008. godine), T. 20345–20346 (24. januar 2008. godine) (gdje je izjavio da su među informacijama koje je pomoćnik komandanta za bezbjednost mogao uskratiti svom komandantu bile istrage o pripadnicima jedinice, kao i o samom komandantu brigade). V. takođe Vinko Pandurević, T. 30781–30782 (28. januar 2009. godine) (gdje se navodi da je **Nikolić**, kao pomoćnik komandanta za bezbjednost, bio njegov potčinjeni, ali da je samo u obimu od 20%, jer je 80% **Nikolićevog** rada predstavljao kontraobavještajni rad i da **Pandurević** nije morao da ima uvid u njega). Postupanje sa ratnim zarobljenicima i korištenje vojne policije u tom pogledu ne bi iziskivalo tajnost u odnosu na komandanta. Svjedok PW-168, T. 15763 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine); Richard Butler, T. 19645 (14. januar 2008. godine).

³⁷³ Miodrag Dragutinović, T. 12777 (18. juni 2007. godine); Richard Butler, T. 19637–19640 (14. januar 2008. godine); dokazni predmet P00707, Pravilo službe Vojne policije Oružanih snaga SFRJ iz 1985. godine, par. 13. Prema Pravilu, pomoćnik komandanta za bezbjednost bio bi odgovoran za borbeni gotovost Vojne policije. On ne bi utvrđivao kako treba obavljati borbene aktivnosti; naime, jedinica Vojne policije bila bi pridružena pješadijskoj formaciji a “komandant za borbena dejstva” bi davao zadatke Vojnoj policiji. Richard Butler, T. 20335–20336 (24. januar 2008. godine).

³⁷⁴ Svjedok PW-168, T. 15763 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine), T. 16704–16707 (zatvorena sjednica) (22. oktobar 2007. godine).

157. Međutim, s obzirom na svoju znatnu veličinu, Zvornička brigada nije bila organizovana po formacijskoj strukturi prilikom osnivanja.³⁷⁵ U jednom naređenju od 21. marta 1994. godine, **Pandurević** je preinačio organizacionu strukturu Brigade u nastojanju da svede Brigadu na najniži broj organizacionih jedinica i smanji broj neposrednih veza između jedinica i komandanta brigade.³⁷⁶ Stoga je Brigada preinačena tako da jedinice budu pridružene Štabu, što je značilo da Četa Vojne policije, kao i Četa veze, Inženjerska četa i Izviđački vod, nisu bili pod direktnom komandom komandanta brigade, već su direktno podnosili izvještaje načelniku štaba i odgovarajućim pomoćnicima komandanta ili načelnicima. Ipak, **Pandurević** je i dalje komandovao tim jedinicama, ali putem posrednika, načelnika štaba i pomoćnika komandanta ili načelnika, koji bi mu podnosili izvještaje. On je i dalje bio konsultovan o svim konkretnim zadacima, uključujući upotrebu Vojne policije u borbi, koju je morao odobriti.³⁷⁷

(iii) Vojna policija

158. Četa Vojne policije Zvorničke brigade imala je sjedište u kasarni u preduzeću "Standard" i sastojala se od otprilike 110 vojnika organizovanih u tri voda.³⁷⁸ Komandir Čete Vojne policije bio je poručnik Mimir Jasikovac.³⁷⁹ Iako je **Pandurević**, kao komandant brigade, komandovao Vojnom policijom, Jasikovac je podnosio izvještaje direktno načelniku štaba i **Nikoliću**, kao načelniku bezbjednosti.³⁸⁰

159. Pretresno vijeće je takođe saslušalo iskaz da je **Nikolić** izdavao uputstva i direktna naređenja četi Vojne policije Zvorničke brigade. Nebojša Jeremić je "svaki dan" viđao komandira Čete Vojne

³⁷⁵ Vinko Pandurević, T. 30761 (28. januar 2009. godine); v. dokazni predmet 7D00324, Naređenje Komande Drinskog korpusa upućeno 1. zvorničkoj pješadijskoj brigadi, s potpisom potpukovnika Radenka J., 20. septembar 1995. godine (gdje se napominje da bi Zvornička brigada trebala imati četiri pješadijska bataljona umjesto sedam). **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da je u raznim periodima, Zvornička brigada imala čak 6.000 ljudi i da je, s obzirom na svoju veličinu i opremu, mogla predstavljati brigadu ili čak motorizovanu brigadu. Trebalo je da budu dvije zvorničke brigade, ali 2. zvornička pješadijska brigada nije nikada osnovana. Stoga, Zvornička brigada nije odražavala "idealnu" strukturu prema Pravilu brigada JNA iz 1984. godine. Vinko Pandurević, T. 30759, 30762 (28. januar 2009. godine). V. takođe dokazni predmet 7D00539, Organizaciona shema pješadijske brigade.

³⁷⁶ Vinko Pandurević, T. 30764–30765 (28. januar 2009. godine); dokazni predmet 7D00806, Naređenje Komande Zvorničke brigade, s potpisom majora Vinka Pandurevića, 21. mart 1994. godine.

³⁷⁷ Vinko Pandurević, T. 30764–20766 (28. januar 2009. godine), T. 31685 (18. februar 2009. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12568–12570 (13. juni 2007. godine), T. 12595–12596 (14. juni 2007. godine), T. 12777 (18. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da je u julu 1995. godine u Zvorničkoj brigadi primjenjivana ubrzana procedura podnošenja izvještaja. Službe u okviru Štaba podnosile bi izvještaje direktno "svojim načelnicima", a načelnik štaba bi direktno davao konkretne zadatke jedinicama. U miru, odgovarajući načelnici bi predložili neki zadatak komandantu, koji bi zatim donosio odluku i saopštavao je posredstvom načelnika štaba dotičnim jedinicama. U julu 1995. godine, komandant Vojne policije nije podnosio izvještaje komandantu brigade, nego načelniku za bezbjednosti. Komandant Vojne policije bi podnosio izvještaje načelniku štaba, ali zbog efikasnosti rukovođenja i djelotvornijeg komandovanja, oni su u to vrijeme skratili proceduru tako da bi komandant Vojne policije mogao podnositi i podnosio je izvještaje direktno načelniku za bezbjednost. Naređenje o angažovanju neke jedinice Vojne policije dolazilo bi bilo od komandanta Zvorničke brigade bilo od načelnika štaba, "ako su policijske jedinice učestvovala u nekoj operaciju u okviru Komande brigade.").

³⁷⁸ Svjedok PW-168, T. 15759 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine).

³⁷⁹ Nebojša Jeremić, T. 10418 (24. april 2007. godine); svjedok PW-168, T. 16239 (11. oktobar 2007. godine) (zatvorena sjednica).

³⁸⁰ Nebojša Jeremić, T. 10418, 10447 (24. april 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 30764–30766 (28. januar 2009. godine), T. 31685 (18. februar 2009. godine); dokazni predmet P00707, Pravilo službe Vojne policije Oružanih snaga SFRJ iz 1985. godine, par. 12.

policije Miomira Jasikovca u **Nikolićevoj** kancelariji kako prima uputstva za svoj rad.³⁸¹ Uobičajena praksa je bila da **Nikolić** postrojava vojne policajce, a pripadnici Vojne policije su **Nikolića** smatrali svojim “komandantom”, i pretpostavljenim Jasikovcu.³⁸²

160. U okviru čete Vojne policije Zvorničke brigade, postojala je Služba za suzbijanje kriminaliteta sa sjedištem u kasarni u preduzeću "Standard".³⁸³ Služba za suzbijanje kriminaliteta bavila se istragom o krivičnim djelima koja eventualno počine pripadnici Brigade.³⁸⁴ **Nikolić** je bio taj koji bi naredio Službi za suzbijanje kriminaliteta da pokrene istragu.³⁸⁵ Poslije dnevnih referisanja sa komandantom brigade, **Nikolić** ili, u njegovom odsustvu, Trbić, davali bi uputstva pripadnicima Službe za suzbijanje kriminaliteta. Oni bi zatim izvještavali **Nikolića** o onome šta je urađeno, a on bi onda podnosio izvještaj komandantu brigade.³⁸⁶

161. Pripadnici Službe za suzbijanje kriminaliteta prikupljali su dokumentaciju koja je morala biti priložena uz krivične prijave, kao što su izvještaji vojnika Zvorničke brigade i svjedoka.³⁸⁷ Ako bi se radilo o nekom težem krivičnom djelu, kao što je ubistvo, pripadnici Službe djelovali su u saradnji s civilnom policijom.³⁸⁸ Služba za suzbijanje kriminaliteta bi zatim cjelokupnu dokumentaciju, zajedno s krivičnom prijavom, prosljeđivala Vojnom tužilaštvu u Bijeljini.³⁸⁹

(iv) Inžinjerijska četa

162. Inžinjerijska četa Zvorničke brigade sastojala se od tri voda — pionirskog voda, putnomosnog voda i voda za inženjerijske radove.³⁹⁰ Komandir je bio Dragan Jevtić, a njegov zamjenik Slavko Bogičević.³⁹¹

163. Načelnik inžinjerije u Štabu nije bio komandant Inžinjerijske čete, ali je imao “funkcionalnu vezu” s Inžinjerijskom četom u kontekstu svoje “stručne” ili “specijalističke” nadležnosti.³⁹² Kao i **Nikolić** kada je riječ o Vojnoj policiji, Dragan Jokić, kao načelnik inžinjerije, davao bi stručne

³⁸¹ Nebojša Jeremić, T. 10422–10443 (24. april 2007. godine)

³⁸² Svjedok PW-142, T. 6441, 6492 (djelimično zatvorena sjednica) (29. januar 2007. godine).

³⁸³ Nebojša Jeremić, T. 10417–10418 (24. april 2007. godine). Načelnik Službe za suzbijanje kriminaliteta je bio Goran Bogdanović. *Ibid.*, T. 10434 (24. april 2007. godine).

³⁸⁴ Nebojša Jeremić, T. 10418–10419 (24. april 2007. godine).

³⁸⁵ *Ibid.*, T. 10421 (24. april 2007. godine).

³⁸⁶ Nebojša Jeremić, T. 10421–10422, 10442, 10444, 10449 (24. april 2007. godine). Jeremić je u svom svjedočenju rekao da je **Nikolić** bio njegov neposredni pretpostavljeni u Službi za suzbijanje kriminaliteta. Kada je riječ o borbenim pitanjima u sferi Vojne policije i vojnih poslova, Jeremićev pretpostavljeni je bio komandant Čete Vojne policije, Miomir Jasikovac. *Ibid.*, T. 10447–10448 (24. april 2007. godine).

³⁸⁷ *Ibid.*, T. 10419–10420 (24. april 2007. godine).

³⁸⁸ *Ibid.*, T. 10420 (24. april 2007. godine).

³⁸⁹ *Ibid.*, T. 10420, 10444–10445 (24. april 2007. godine).

³⁹⁰ Damjan Lazarević, T. 14436 (29. avgust 2007. godine); Ljubo Bojanović, dokazni predmet P03135a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92^{quater}, BT. 11679–11680 (8. juli 2004. godine).

³⁹¹ Damjan Lazarević, T. 14434–14435 (29. avgust 2007. godine).

³⁹² Svjedok PW-168, T. 16159–16160 (10. oktobar 2007. godine) (zatvorena sjednica).

savjete komandantu brigade u vezi s upotrebom Inženjerijske čete. Pošto komandant donese odluku u vezi s angažovanjem Inženjerijske čete, Jokić je mogao izdavati naređenja direktno Inženjerijskoj četi i njenom komandiru u duhu naređenja komandanta brigade.³⁹³ U julu 1995. godine, Jevtić je podnosio izvještaje direktno Jokiću.³⁹⁴

164. Inženjerijska četa imala je svoju opremu i u julu 1995. godine, putno-mosni vod imao je dva – tri kamiona, 75 buldožera i "skip", jednu malu građevinsku mašinu sa točkovima, poput traktora, sa manjom kašikom za utovar sa prednje i jednom kašikom sa stražnje strane.³⁹⁵ Budući da Inženjerijska četa nije posjedovala veću mehanizaciju, kada bi se javila potreba, ona bi rekvirirala veću mehanizaciju od raznih civilnih građevinskih preduzeća.³⁹⁶

(v) Podrinjski odred zvan "Vukovi sa Drine"³⁹⁷

165. "Vukovi sa Drine" bili su samostalna manevarska jedinica koja je korištena za borbena dejstva i bila direktno potčinjena komandantu Zvorničke brigade.³⁹⁸ U julu 1995. godine, "Vukovi sa Drine" imali su oko 360 ljudi, kojima je komandovao kapetan prve klase Milan Jolović, poznat pod nadimkom Legenda.³⁹⁹

166. U julu 1995. godine, dio "Vukova sa Drine" je bio angažovan u operaciji "Krivaja-95" kao komponenta Taktičke grupe 1 kojom je komandovao **Pandurević**, dok je drugi dio bio angažovan na sarajevskom ratištu.⁴⁰⁰

(vi) Operativni dežurni oficir i postupak izvještavanja

167. Zvornička brigada imala je jednog operativnog dežurnog oficira (dalje u tekstu: dežurni oficir) u kasarni u preduzeću "Standard" i jednog na IKM.⁴⁰¹ Dežurni oficir je bio viši oficir koji je

³⁹³ *Ibid.*, T. 15757 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine), T. 16159 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2004. godine). Pripadnici Inženjerijske čete primali su uputstva od Jokića, bilo direktno bilo posredstvom Jevtića. Ostoja Stanojević, dokazni predmet P02260, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5676–5677 (4. decembar 2003. godine); Damjan Lazarević, T. 14434 (29. avgust 2007. godine).

³⁹⁴ Damjan Lazarević, T. 14434 (29. avgust 2007. godine).

³⁹⁵ Damjan Lazarević, T. 14436–14438 (29. avgust 2007. godine). "Skip" nije mogao biti korišten za neke značajnije građevinske radove. *Ibid.*, T. 14437 (29. avgust 2007. godine).

³⁹⁶ *Ibid.*, T. 14438 (29. avgust 2007. godine).

³⁹⁷ Takođe poznat pod nazivom Manevarski bataljon ili "POSS", skraćenica za Podrinjski odred specijalnih snaga. Svjedok PW-168, T. 15808 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16414-16415 (zatvorena sjednica) (16. oktobar 2007. godine).

³⁹⁸ Miodrag Dragutinović, T. 12567–12568 (13. juni 2007. godine); T. 12673-12674 (15. juni 2007. godine). Odred se sastojao od dvije pješadijske čete, mješovite minobacačke čete za podršku, pozadinskog voda, odjeljenja za vezu i oklopne čete. Svjedok PW-168, T. 15807–15808 (26. septembar 2007. godine).

³⁹⁹ Miodrag Dragutinović, T. 12673 (15. juni 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 30848 (29. januar 2009. godine).

⁴⁰⁰ Miodrag Dragutinović, T. 12673–12674 (15. juni 2007. godine); svjedok PW-168, T. 15807–15808 (26. septembar 2007. godine).

⁴⁰¹ Vinko Pandurević, T. 32396 (3. mart 2009. godine). Dužnosti dežurnog oficira na IKM zavisile su od ozbiljnosti borbenog stanja na liniji fronta; dežurni oficir imao je direktnu mogućnost da posmatra front, da prima informacije od isturenih jedinica i

obavljao svakodnevnu obavezu koja je izvršavana "cijelih 24 sata".⁴⁰² On je bio potčinjen komandantu brigade.⁴⁰³ U kasarni u preduzeću "Standard" bio je takođe pomoćnik dežurnog oficira, dok na IKM nije bilo nikoga.⁴⁰⁴ Po propisima, dežurni oficir na IKM nije mogao napustiti IKM a da nema zamjenu ili dopuštenje pretpostavljenog oficira.⁴⁰⁵ Kao opšte pravilo, dežurni oficir bio je na dužnosti 24 sata, počinjući između 07:00 i 08:00 sati, dok je pomoćnik dežurnog oficira bio na dužnosti od ponoći do 05:00 sati.⁴⁰⁶

168. Komandant Brigade bi definisao smjenu operativnog dežurstva naredjenjem.⁴⁰⁷ Na osnovu spiska koji je Štab sastavio, komandant brigade bi odlučivao o tome ko će biti na spisku dežurnih oficira.⁴⁰⁸ Ovu odluku bi provodio načelnik za operativno-nastavne poslove, koji je sačinjavao dnevni, sedmični ili mjesečni raspored na osnovu odluke komandanta brigade.⁴⁰⁹

169. Tokom svog dežurstva, dežurni oficir je morao biti u toku sa svim značajnim događajima u Brigadi i pratiti izvršavanje zadataka.⁴¹⁰ Dežurni oficir predstavljao je ključni punkt za sve informacije o neprijateljskim aktivnostima. Vanredni događaji prijavljivani su organu bezbjednosti. Komandanti bataljona morali su podnositi izvještaje samo ako je to iziskivala promjena na terenu.⁴¹¹

170. Dežurni oficir vodio je "bilježnicu" u koju je bilježio sve informacije koje su pristizale tokom njegovog dežurstva, čak i one lične prirode.⁴¹² Takođe je postojao "dnevnik" koji se u suštini zasnivao na informacijama iz Bilježnice, ali bi izostavljao lične stavke i informacije nevezane za funkcionisanje Brigade.⁴¹³ Dnevnik je pisan svakog dana na kraju dežurstva i činio je osnovu jutarnjih referisanja sa komandantom.⁴¹⁴ Pored Bilježnice i Dnevnika, postojao je takozvani "ratni dnevnik", koji je vođen u Operativnom odjeljenju i koji je sadržao samo najznačajnije informacije u

da komunicira s dežurnim oficirima u kasarni u preduzeću "Standard". Vinko Pandurević, T. 32396–32397 (3. mart 2009. godine).

⁴⁰² Miodrag Dragutinović, T. 12620–12621 (14. juni 2007. godine).

⁴⁰³ *Ibid.*, T. 12762 (18. juni 2007. godine). V. takođe dokazni predmet 7D00442, Uputstvo o operativnom dežurnom oficiru u Zvorničkoj brigadi, str. 4 (gdje se navodi da je dežurni oficir potčinjen komandantu brigade).

⁴⁰⁴ Vinko Pandurević, T. 32396 (3. mart 2009. godine). Pomoćnik bi bio niži po činu. Miodrag Dragutinović, T. 12620–12621 (14. juni 2007. godine).

⁴⁰⁵ Vinko Pandurević, T. 32397 (3. mart 2009. godine).

⁴⁰⁶ Sreten Milošević, T. 33963 (15. juli 2009. godine).

⁴⁰⁷ Svjedok PW-168, T. 16165 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine). V. dokazni predmet 7D00442, Uputstvo o operativnom dežurnom oficiru Zvorničke brigade.

⁴⁰⁸ Svjedok PW-168, T. 16165 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine).

⁴⁰⁹ *Ibid.* Operativno odjeljenje je objavljivalo raspored dežurstava sedam dana unaprijed. Miodrag Dragutinović, T. 12620–12621 (14. juni 2007. godine).

⁴¹⁰ Miodrag Dragutinović, T. 12622–12623 (14. juni 2007. godine). Kada je riječ o funkcijama dežurnog oficira v. takođe dokazni predmet 5DP00699, Uputstvo za rad komandi - štabova JNA, 1983., članovi 65 i 66.

⁴¹¹ Miodrag Dragutinović, T. 12763–12766 (18. juni 2007. godine).

⁴¹² *Ibid.*, T. 12623–12624 (14. juni 2007. godine). V. dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine.

⁴¹³ Miodrag Dragutinović, T. 12624 (14. juni 2007. godine). V. dokazni predmet 7DP00378, Dnevnik dežurnog oficira Zvorničke brigade, 12. februar 1995. godine - 3. januar 1996. godine.

⁴¹⁴ Miodrag Dragutinović, T. 12624 (14. juni 2007. godine).

vezi s funkcionisanjem Brigade i borbenim operacijama. On nije vođen svakodnevno, a ponekad je samo retroaktivno ažuriran.⁴¹⁵ Od ova tri dokumenta, Bilježnica je u najvećoj mjeri odražavala aktuelne događaje.⁴¹⁶

171. Dežurni oficir u kasarni u preduzeću "Standard" bio je obavezan da podnosi (redovne) pismene dnevne borbene izvještaje Komandi Drinskog korpusa najmanje dva puta u toku 24 sata, a takođe i usmene izvještaje, s učestalošću koja je varirala zavisno od perioda, ponekad svaka dva sata.⁴¹⁷ Jedan od daktilografa u štabnoj kancelariji prekucavao bi pismeni dnevni borbeni izvještaj koji je sastavljao dežurni oficir, nakon čega bi ga dežurni oficir nosio na teleprinter u prostoriji za šifrovanje.⁴¹⁸ Dežurni šifro-teleprinterista šifrovao bi izvještaj i prosljeđivao ga Vrhovnoj komandi koristeći zaštićene komunikacije.⁴¹⁹ Poslije prosljeđivanja, kopija borbenog izvještaja čuvala bi se u Komandi brigade.⁴²⁰

172. Ti dnevni borbeni izvještaji dežurnog oficira, sastavljeni uglavnom od informacija primljenih od komandanata ili dežurnih oficira bataljona, bili bi otkucani ili u ime **Pandurevića** ili u ime Obrenovića, u zavisnosti od toga ko je komandovao u dotično vrijeme.⁴²¹ Tokom određenog perioda, bilo je obavezno da ili **Pandurević** ili Obrenović potpišu (redovne) pismene dnevne borbene izvještaje, ali budući da oni obično nisu bili u štabu, procedura je kasnije promijenjena tako da bi ih dežurni oficir mogao potpisivati i slati.⁴²²

173. Za razliku od dnevnih borbenih izvještaja, takođe su postojali vanredni borbeni izvještaji koji su izdavani samo ako je to bilo potrebno iz vanrednih razloga. Te vanredne borbene izvještaje koji su se bavili "vanrednim" događajima obično bi slao **Pandurević**, a ponekad i Obrenović.⁴²³

2. Civilna policija (snage MUP-a)

174. U julu 1995. godine, MUP nije imao ministra, a na njegovom čelu je bio zamjenik ministra Tomislav Kovač.⁴²⁴ On se sastojao od Resora javne bezbjednosti i Resora državne bezbjednosti.

⁴¹⁵ *Ibid.*, T. 12624–12625 (14. juni 2007. godine). V. dokazni predmet 7DP00384, Ratni dnevnik Zvorničke brigade, od 12. maja do 15. oktobra 1995. godine.

⁴¹⁶ Miodrag Dragutinović, T. 12626 (14. juni 2007. godine).

⁴¹⁷ Svjedok PW-168, T. 16165–16166 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12627, 12629 (14. juni 2007. godine); dokazni predmet. 7D00442, Uputstvo o operativnom dežurnom oficiru u Zvorničkoj brigadi, tačka 14.

⁴¹⁸ Svjedok PW-168, T. 16167 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine).

⁴¹⁹ Svjedok PW-168, T. 16167 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine).

⁴²⁰ *Ibid.*, T. 16169 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine).

⁴²¹ *Ibid.*, T. 16168 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine).

⁴²² *Ibid.*, T. 16167 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine). Šifro-teleprinterista bi samo prosljeđivao otkucani potpis, a ne svojeručni potpis ili rukom pisane zabilješke. Svojeručni potpis primalac dokumenta stoga ne bi vidio; on bi vidio samo otkucani potpis. Ako bi oznaka "SR" bila dodata ispod otkucanog potpisa to bi značilo da je dotična osoba svojeručno potpisala dokument. *Ibid.*, T. 17178 (zatvorena sjednica) (30. oktobar 2007. godine).

⁴²³ *Ibid.*, T. 16168–16169 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine).

MUP je takođe imao jedinice koje su bile komponenta snaga bosanskih Srba za učestvovanje u borbenim dejstvima, tj. specijalnu brigadu policije (dalje u tekstu: SBP), koja je bila direktno podređena kabinetu ministra, i posebne jedinice policije (dalje u tekstu: PJP) organizovane na regionalnom nivou.⁴²⁵

175. Dok je SBP bio zasebno formirana borbena jedinica, PJP se sastojao od pripadnika redovnog sastava policije koji su bili organizovani u PJP-ove za potrebe izvođenja borbenih zadataka.⁴²⁶ PJP-ovi su bili dio centara javne bezbjednosti (dalje u tekstu: CJB-ovi) na regionalnom nivou i popunjavani su policajcima iz lokalnih stanica javne bezbjednosti (dalje u tekstu: SJB-ovi).⁴²⁷ Redovne policijske stanice bile su organizovane kao unutrašnje organizacione jedinice u okviru SJB-ova.⁴²⁸ SJB-ovi su bili dio Resora javne bezbjednosti MUP-a,⁴²⁹ dok je SBP u organizacionom smislu pripadala kabinetu ministra.⁴³⁰ Iako su SBP i PJP-ovi saradivali, oni nisu bili u hijerarhijskom odnosu.⁴³¹ Za vrijeme ratnog stanja, MUP bi kontrolisao i SBP i PJP-ove preko Štaba policijskih snaga Ministarstva.⁴³²

⁴²⁴ Dokazni predmet 4D00140, Informacija zamjenika ministra unutrašnjih poslova RS-a upućena Policijskoj upravi u Bijeljini, Komanda policijskih snaga MUP-a, 19. juni 1995. godine, s potpisom Tomislava Kovača; Dokazni predmet 4D00119, Memorandum zamjenika ministra unutrašnjih poslova RS-a upućen predsjedniku RS-a; Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora predstavnika Tužilaštva s Ljubomirom Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 15–16 (gdje se konstatuje da u to vrijeme nije bilo ministra i da je Kovač bio “načelnik štaba”). V. takođe dokazni predmet P00094, Depeša s naređenjem ministra upućena jedinicama MUP-a RS, 10. juli 1995. godine (upućena iz kabineta ministra, s potpisom Tomislava Kovača u svojstvu “komandanta štaba”); dokazni predmet 1D4D00394, Naređenje MUP -a od 13. jula 1995. godine, s potpisom zamjenika ministra Tomislava Kovača.

⁴²⁵ Mladen Bajagić, T. 26729–26731 (7. oktobar 2008. godine); dokazni predmet 4D00212, *Službeni glasnik RS-a*, br. 6/94 - Zakon o unutrašnjim poslovima, prečišćen tekst, 25. mart 1994. godine, članovi 14, 18, 21, 24; dokazni predmet 4D00448, Shema-struktura MUP-a u julu 1995. godine – shema br. 1a iz Izvještaja vještaka Bajagića; dokazni predmet 4D00459, Shema-Struktura Štaba policijskih snaga. Komandant PJP-a bio je pridružen Upravi policije koja je bila u sastavu Resora javne bezbjednosti. Mladen Bajagić, T. 26737–26738 (7. oktobar 2008. godine); dokazni predmet 4D00451, Struktura Resora javne bezbjednosti – shema br. 1a iz Izvještaja vještaka Bajagića. Pripadnici PJP-a i SBP-a često su zajedno izlazili na teren i dok su bili na terenu, njihovi zadaci su bili gotovo isti. Tim zajedničkim borbenim grupama komandovao je pripadnik SBP-a. Dobrisav Stanojević, T. 12868, 12904 (19. juni 2007. godine).

⁴²⁶ Dragan Nešković, T. 27465 (28. oktobar 2008. godine); svjedok PW-160, T. 8571–8572 (9. mart 2007. godine).

⁴²⁷ Dragan Nešković, T. 27450–27451 (28. oktobar 2008. godine).

⁴²⁸ Mladen Bajagić, T. 26699 (6. oktobar 2008. godine); dokazni predmet 4D00172, *Službeni glasnik srpskog naroda u BiH*, br. 4, 23. mart 1992. godine – Zakon o unutrašnjim poslovima, čl. 30.

⁴²⁹ Dokazni predmet 4D00144, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji MUP-a, april 1994.; čl. 6. Komandant PJP-a bio je pridružen Upravi policije, koja je bila u sastavu Resora javne bezbjednosti. Mladen Bajagić, T. 26737–26738 (7. oktobar 2008. godine); dokazni predmet 4D00451, Struktura Resora javne bezbjednosti – shema br. 1a iz Izvještaja vještaka Bajagića.

⁴³⁰ Dokazni predmet 4D00144, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji MUP-a, april 1994. godine, čl. 2; Mladen Bajagić, T. 26699 (6. oktobar 2008. godine).

⁴³¹ Mladen Bajagić, T. 26798 (8. oktobar 2008. godine); dokazni predmet 4D00459, Shema- Struktura Štaba policijskih snaga.

⁴³² Dokazni predmet P00422, *Službeni glasnik RS-a*, tom III, posebno izdanje br. 1, 29. novembar 1994. godine, str. 12 (na osnovu čl. 13 Zakona o primeni Zakona o unutrašnjim poslovima za vreme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, ministar unutrašnjih poslova rukovodi jedinicama policije preko Štaba komande policijskih snaga Ministarstva); dokazni predmet 4D00144, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji MUP-a, april 1994. godine, čl. 57 (gdje se kaže: “U slučaju proglašenja ratnog stanja obavezuje se štab Ministarstva kojim rukovodi ministar [...]. Štab [...] sačinjavaju ministar, zamjenik ministra, rukovodilac resora javne i državne bezbjednosti, komandant specijalne brigade policije, komanda brigade i komandant posebnih jedinica policije. Pod snagama policije [...] smatraju se pripadnici specijalne brigade policije i pripadnici aktivnog i rezervnog sastava policije.”); Mladen Bajagić, T. 26800–26801 (8. oktobar 2008. godine); dokazni predmet 4D00459, Shema-Struktura Štaba policijskih snaga. Tokom 1995. godine, takođe je postojao Štab policijskih snaga u Zvorniku koji je pratio situaciju u tom sektoru. Načelnik Štaba policijskih snaga bio je Dragomir Vasić. Iako je Štab bio prvobitno lociran u CJB-u Zvornik, negdje u vrijeme pada Srebrenice on je premješten u policijsku stanicu u Bratuncu. Tokom tog perioda, Dragomir Vasić dijelio je kancelariju sa Miodragom Josipovićem, načelnikom SJB-a u Bratuncu. Dragan Nešković, T. 27418 (27. oktobar 2008. godine), T. 27445–27446, 27489 (28. oktobar 2008. godine); Nenad Filipović, T. 26981 (10. oktobar 2008. godine); Slaviša Simić, T.

(a) Specijalna brigada policije (SBP)

176. Tokom rata, SBP je funkcionisala kao borbena jedinica.⁴³³ Štab SBP-a bio je u Janji.⁴³⁴ U julu 1995., Goran Sarić je bio komandant, a **Borovčanin** je bio zamjenik komandanta SBP-a.⁴³⁵ Kao zamjenik komandanta SBP-a, **Borovčanin** nije mogao izdavati naređenja pripadnicima PJP-a.⁴³⁶

177. U julu 1995. godine, u sastavu Specijalne brigade policije bilo je više odreda koji su bili raspoređeni širom RS-a, kao i jedinica s policijskim psima.⁴³⁷ Svaki odred pokrivaio je neku konkretnu teritoriju; međutim, prema potrebi, odredi su upućivani na druga područja širom BiH pod komandom VRS-a aktivnom na dotičnom području.⁴³⁸ Lokacije odreda poklapale su se sa štabovima CJB-a.⁴³⁹

(b) 2. Odred iz Šekovića

178. Jedan od odreda SBP-a bio je 2. odred iz Šekovića.⁴⁴⁰ U julu, taj odred je bio pod komandom Radeta Čturića sa nadimkom Oficir.⁴⁴¹ Čturićevi neposredni pretpostavljeni bili su Sarić i **Borovčanin**.⁴⁴²

179. Odred je imao tri pješadijska voda, kao i pozadinski vod, pri čemu je svaki od njih imao od 20 do 30 ljudi.⁴⁴³ Odred je imao minobacačku podršku, jednu pragu, dva tenka T-55 i oklopno

27491–27493 (28. oktobar 2008. godine); dokazni predmet 4D00244, MUP RS, CJB Zvornik – Izvještaj sa sastanka Štaba policijskih snaga Centra, s potpisom načelnika Centra Dragomira Vasića, 21. mart 1995. godine.

⁴³³ Svjedok PW-160, T. 8571 (9. mart 2007. godine); Mladen Bajagić, T. 26746–26747 (7. oktobar 2008. godine), gdje se takođe upućuje na dokazni predmet 4D00192, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji Ministarstva unutrašnjih poslova u uslovima neposredne ratne opasnosti, septembar 1992. godine, čl. 23. Za sveobuhvatan spisak zadataka SBP-a, v. takođe dokazni predmet 4D00144, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji MUP-a april 1994. godine, član 2 za SBP (gdje se navodi da SBP “izvršava posebne poslove i zadatke, i to: učešće u borbenim dejstvima, neutralisanje diverzantsko-terorističkih grupa i pojedinaca, uspostavljanje u većem obimu narušenog javnog reda i mira, vrši odbrambene pripeme ratnog sastava Brigade, vrši stručno osposobljavanje pripadnika Brigade, [...] izvršava i druge poslove i zadatke koji joj se narede od strane ministra”).

⁴³⁴ Svjedok PW-160, T. 8570–8571 (9. mart 2007. godine). Janja je selo koje se nalazi na 12 kilometara od Bijeljine. *Ibid.*, T. 8571 (9. mart 2007. godine).

⁴³⁵ Mendeljev Đurić, T. 10797 (1. maj 2007. godine); Dragan Nešković, T. 27437 (28. oktobar 2008. godine). U julu 1995. godine, Sarić je bio podređen Tomislavu Kovaču. Svjedok PW-160, T. 8572, 8574 (9. mart 2007. godine).

⁴³⁶ Dragan Nešković, T. 27437 (28. oktobar 2008. godine). Nešković, pripadnik PJP-a pri SJB u Bratuncu, u svom svjedočenju je rekao da bi on pomogao ako bi **Borovčanin** zatražio nekakvu pomoć, na primjer, ako bi želio da telefonira iz njihovih prostorija ili pošalje telegram ali se to moralo zabilježiti. *Ibid.*, T. 27437–27438 (28. oktobar 2008. godine).

⁴³⁷ Svjedok PW-160, T. 8570 (9. mart 2007. godine); Mendeljev Đurić, T. 10797–10798 (1. maj 2007. godine). Mladen Bajagić, T. 26750–26751 (7. oktobar 2008. godine) (gdje se navodi da je broj odreda porastao sa sedam na devet odreda). Odredi su bili locirani u Bijeljini, na Jahorini, u Šekovićima, Doboju, Banjoj Luci, i Prijedoru. Svjedok PW-160, T. 8570 (9. mart 2007. godine); Mendeljev Đurić, T. 10798 (1. maj 2007. godine); dokazni predmet 4D00144, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji MUP-a, april 1994. godine, član 2. Za strukturu specijalnog odreda policije, v. dokazni predmet 4D00455, Shema br. 5 iz Izvještaja vještaka Bajagića – Struktura Specijalnog odreda policije u julu 1995.

⁴³⁸ Mendeljev Đurić, T. 10798 (1. maj 2007. godine); T.10906 –10907 (3. maj 2007. godine).

⁴³⁹ Mladen Bajagić, T. 26749 (7. oktobar 2008. godine); dokazni predmet 4D00499, Izvještaj vještaka Mladena Bajagića – Organizacija i nadležnost MUP-a RS (1992.-1995. godine), par. 130.

⁴⁴⁰ Predrag čelić, T. 13458 (28. juni 2007. godine).

⁴⁴¹ Predrag čelić, T. 13458–13459 (28. juni 2007. godine); Milenko Pepić, T. 13539 (9. juli 2007. godine). Čturić je preuzeo komandu od Miloša Stupara sredinom juna 1995. godine. Predrag čelić, T. 13459 (28. juni 2007. godine); Milenko Pepić, T. 13539 (9. juli 2007. godine).

vozilo s trocijevnim oruđem, takođe poznato kao BOV.⁴⁴⁴ Pripadnici odreda imali su ručne granate i mitraljez M-84.⁴⁴⁵ Uniformu odreda činili su ili maskirni kombinezon ili dvodijelna sivomaslinasta maskirna uniforma s amblemom na lijevom ramenu na kom je pisalo “Specijalna brigada – policije”, s brojem u sredini i zastavom sa grbom i dvoglavi orlom.⁴⁴⁶

(c) Jahorinski regruti

180. U Centru za obuku na Jahorini (dalje u tekstu: Objekat za obuku na Jahorini) bili su smješteni policajci na obuci, regruti koji su služili vojni rok u MUP-u i dezerteri koji su bili zarobljeni i tamo raspoređeni radi obuke (dalje u tekstu: Jahorinski regruti).⁴⁴⁷ Obuku su vršili inspektori MUP-a i instruktori SBP-a.⁴⁴⁸ Duško Jević, s nadimkom Staljin, bio je pomoćnik komandanta za operativno-nastavne poslove i obuku u SBP-u i načelnik Objekta za obuku na Jahorini.⁴⁴⁹ Bio je odgovoran komandantu SBP-a Sariću, a u njegovom odsustvu, **Borovčaninu**.⁴⁵⁰

181. Jahorinski regruti formirali su dvije čete kojima su komandovali pripadnici redovnog sastava SBP-a; 1. četom komandovao je Mendeljev Đurić zvani Mane, a 2. četom komandovao je Neđo Ikonić.⁴⁵¹ Duško Jević bio je njihov neposredni pretpostavljeni.⁴⁵² Svaka od četa sastojala se

⁴⁴² Predrag čelić, T. 13459, 13462–13463 (28. juni 2007. godine); Milenko Pepić, T. 13539 (9. juli 2007. godine).

⁴⁴³ Predrag čelić, T. 13459–13460, 13494 (28. juni 2007. godine); Milenko Pepić, T. 13540, 13581–13582 (9. juli 2007. godine). Komandir 1. voda bio je Marko Aleksić. Komandir 2. voda bio je ranjen u Sarajevu; umjesto njega, 2. vod je primao naređenja od komandanta odreda Čutura. Komandir 3. voda, takođe poznatog pod nazivom “Skelanski” vod, bio je Milenko Trifunović sa nadimkom čop. Predrag čelić, T. 13459–13461 (28. juni 2007. godine); Milenko Pepić, T. 13540–13541 (9. juli 2007. godine).

⁴⁴⁴ Predrag čelić, T. 13461 (28. juni 2007. godine).

⁴⁴⁵ *Ibid.*, T. 13461–13462, 13501–13502 (28. juni 2007. godine); Milenko Pepić, T. 13542 (9. juli 2007. godine).

⁴⁴⁶ Predrag čelić, T. 13462, 13501 (28. juni 2007. godine); Milenko Pepić, T. 13541–13542 (9. juli 2007. godine). Oni nisu nosili bijele oprtače. Predrag čelić, T. 13501 (28. juni 2007. godine).

⁴⁴⁷ Milan Stojčinović, T. 27598–27599, 27602 (30. oktobar 2008. godine), gdje se upućuje na dokazni predmet 4D00094, Izvještaj o radu MUP-a za 1995. godinu, str. 2; svjedok PW-160, T. 8571 (9. mart 2007. godine), T. 8647 (djelimično zatvorena sjednica) (12. mart 2007. godine); svjedok PW-100, T. 14789 (5. septembar 2007. godine). Objekat za obuku nalazio se u hotelu “Jahorina”. Svjedok PW-160, T. 8568 (9. mart 2007. godine). Svjedok PW-100, Jahorinski regrut, prolazio je obuku u vezi s fizičkom spremnošću, naoružanjem, minama, gađanjem, situacijama s taocima i projektilima za ručni raketni bacač. Svjedok PW-100, 14797–14798 (5. septembar 2007. godine). Pretresno vijeće ima u vidu **Borovčaninovu** tvrdnju da je objekat za obuku na Jahorini bio u sastavu MUP-a, ali ne u sastavu SBP-a i da je “jedina veza između [SBP-a] i Centra za obuku MUP-a na Jahorini bila ta da su neki od instruktora slučajno bili pripadnici [SBP]. Borovčaninov završni podnesak, par. 28. V. dolje, par. 1567, fusnota 4867, gdje se Pretresno vijeće osvrće na tu tvrdnju.

⁴⁴⁸ Mendeljev Đurić, T. 10843–10844 (2. maj 2007. godine); svjedok PW-160, T. 8647 (djelimično zatvorena sjednica) (12. mart 2007. godine).

⁴⁴⁹ Milan Stojčinović, T. 27573–27574 (29. oktobar 2008. godine); svjedok PW-100, T. 14789, 14799–14800 (5. septembar 2007. godine); svjedok PW-160, T. 8569 (djelimično zatvorena sjednica) (9. mart 2007. godine), T. 8647 (djelimično zatvorena sjednica) (12. mart 2007. godine).

⁴⁵⁰ Svjedok PW-160, T. 8569 (djelimično zatvorena sjednica) (9. mart 2007. godine).

⁴⁵¹ Svjedok PW-100, T. 14791–14792 (5. septembar 2007. godine); Mendeljev Đurić, T. 10792, 10796–10797 (1. maj 2007. godine). Svaka četa bila je podijeljena u tri ili četiri voda koje su predvodili pripadnici redovnog sastava SBP-a. Svjedok PW-100, T. 14792, 14794, 14797 (5. septembar 2007. godine); svjedok PW-160, T. 8572 (9. mart 2007. godine).

⁴⁵² Mendeljev Đurić, T. 10797 (1. maj 2007. godine).

od oko 100 ljudi.⁴⁵³ Rekrutima su izdavane dvodijelne maskirne uniforme bez ikakvih oznaka, automatska puška i svjetloplavi pancirni prsluk.⁴⁵⁴ Nisu imali ni oklopna vozila ni tenkove.⁴⁵⁵

(d) Posebne jedinice policije (PJP-ovi) Centra javne bezbjednosti u Zvorniku (CJB)

182. Na podrinjskom području, PJP-ovi su bili organizovani u CJB-u, koji se nalazio u Zvorniku i na čijem je čelu bio Dragomir Vasić.⁴⁵⁶ Zamjenik načelnika CJB-a u Zvorniku bio je Mane Đurić.⁴⁵⁷ SJB-ovi podređeni CJB-u Zvornik nalazili su se u Zvorniku, Bratuncu, Skelanima, Milićima, Vlasenici i Šekovićima.⁴⁵⁸ CJB u Zvorniku je imao šest četa PJP; u sastavu svih četa bili su policajci iz svih SJB-ova u okviru CJB-a.⁴⁵⁹ Komandir 1. čete PJP-a pri CJB-u u Zvorniku bio je Radomir Pantić.⁴⁶⁰

183. Prilikom obavljanja redovnih policijskih dužnosti, pripadnici PJP-a nosili su plavu maskirnu policijsku uniformu sa amblemom na lijevom ramenu na kojem je pisalo "policija".⁴⁶¹ Međutim, kada su učestvovali u borbama kao pripadnici PJP-a, oni su nosili sivomaslinaste maskirne uniforme sa policijskim oznakama.⁴⁶² U borbama su nosili automatsko oružje, a ne pištolje za svakodnevne dužnosti.⁴⁶³ Komandiri čete, zamjenici komandira i komandiri vodova u četama PJP-a bili su snabdjeveni motorolama.⁴⁶⁴ Čete PJP-a nisu imale oklopna vozila, artiljerijske jedinice ili minobacačka odjeljenja.⁴⁶⁵ Nisu imale medicinski tim ili pozadinski vod; VRS je bio zadužen za

⁴⁵³ Svjedok PW-160, T. 8572–8573 (9. mart 2007. godine).

⁴⁵⁴ Svjedok PW-100, T. 14790 (5. septembar 2007. godine); svjedok PW-160, T. 8577–8578 (9. mart 2007. godine). Uniforme koje su nosili Jahorinski regruti predstavljale su različite verzije maskiranih uniformi koje su nosili pripadnici redovnih jedinica SBP-a i nisu bile iste boje. *Ibid.*, T. 8577 (9. mart 2007. godine); Mendeljev Đurić, T. 10847 (2. maj 2007. godine).

⁴⁵⁵ Svjedok PW-160, T. 8578 (9. mart 2007. godine).

⁴⁵⁶ Dragan Nešković, T. 27415 (27. oktobar 2008. godine), T. 27451 (28. oktobar 2008. godine).

⁴⁵⁷ Slaviša Simić, T. 27493 (28. oktobar 2008. godine). Pretresno vijeće napominje da pomenutog Maneta Đurića treba razlikovati od Mendeljeva Đurića zvanog Mane, koji je komandovao jednom četom Jahorinskih regruta. V. gore, para. 181.

⁴⁵⁸ Dokazni predmet 4D00144, Pravilnik o unutrašnjoj organizaciji MUP-a, april 1994. godine, čl. 9; Dragan Nešković, T. 27451 (28. oktobar 2008. godine). U julu 1995. godine, načelnik SJB-a u Bratuncu bio je Miodrag Josipović, dok je komandant bio Slavoljub Mladenović. Svjedok PW-170, T. 17873 (zatvorena sjednica) (19. novembar 2007. godine); Slaviša Simić, T. 27489 (28. oktobar 2008. godine).

⁴⁵⁹ Dobrisav Stanojević, T. 12867, 12903 (19. juni 2007. godine); Nenad Filipović, T. 26981–26982 (10. oktobar 2008. godine); Žarko Zarić, T. 26910 (9. oktobar 2008. godine).

⁴⁶⁰ Žarko Zarić, T. 26908 (9. oktobar 2008. godine). Zamjenik je bio Radoslav Stuparević. U sastavu 1. čete PJP bilo je oko šezdeset ljudi podijeljenih u tri voda. *Ibid.*; Dobrisav Stanojević, T. 12867, 12904 (19. juni 2007. godine).

⁴⁶¹ Dragan Nešković, T. 27413 (27. oktobar 2008. godine); Slaviša Simić, T. 27488–27489 (28. oktobar 2008. godine); Nenad Filipović, T. 26980, 27010–27011 (10. oktobar 2008. godine); Žarko Zarić, T. 26909–26910 (9. oktobar 2008. godine). Većina automobila policijske stanice u Bratuncu bili su marke folksvagen golf. Dragan Nešković, T. 27467–27468 (28. oktobar 2008. godine). Dva automobila bila su ofarbana u policijske boje, plavu i bijelu, jedan automobil bio je tamnocrvene dok je drugi bio tamnoplave ili indigo boje. U njima su bile radio - stanice za dvosmjernu komunikaciju. *Ibid.*, T. 27467–27468, 27470 (28. oktobar 2008. godine).

⁴⁶² Žarko Zarić, T. 26910 (9. oktobar 2008. godine); Dobrisav Stanojević, T. 12868–12869 (19. juni 2007. godine); Nenad Filipović, T. 26982–26983 (10. oktobar 2008. godine).

⁴⁶³ Nenad Filipović, T. 26983 (10. oktobar 2008. godine); Zoran Janković, T. 27350 (23. oktobar 2008. godine).

⁴⁶⁴ Nenad Filipović, T. 26983, 26992 (10. oktobar 2008. godine); Zoran Janković, T. 27350–27351 (23. oktobar 2008. godine).

⁴⁶⁵ Nenad Filipović, T. 26984 (10. oktobar 2008. godine).

obezbjedivanje hrane i municije.⁴⁶⁶ Kada im je bio potreban prevoz radi obavljanja zadataka na terenu, čete PJP-a ne bi koristile redovne policijske automobile nego autobuse.⁴⁶⁷

(e) Prepotčinjavanje jedinica MUP-a VRS-u

184. Član 14 Zakona o primeni Zakona o unutrašnjim poslovima za vreme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja predviđao je da se snage MUP-a koje se naredbom vrhovnog komandanta snaga bosanskih Srba upućuju na borbena dejstva prepotčinjavaju komandantu jedinice VRS-a u čijoj zoni odgovornosti izvršavaju borbene zadatke.⁴⁶⁸ Međutim, u njemu je dalje propisano da snagama MUP-a, “neposredno komanduje određeni komandant – pripadnik [MUP-a] [...] [Z]a vreme dok su prepotčinjeni [VRS-u], zadržavaju svoju formaciju i ne mogu se rasparčavati i razdvajati”.⁴⁶⁹ To je bilo propisano za svaku konkretnu aktivnost, na primjer za borbena dejstva ili pretraživanje terena, bez obzira na to da li su jedinice MUP-a bile prepotčinjene VRS-u.⁴⁷⁰

185. Naređenjem ministra od 10. jula 1995. godine, **Borovčanin** je određen za komandanta jedinice MUP-a u čijem su sastavu bili: 2. odred iz Šekovića; 1. četa PJP-a iz Zvornika; mješovita četa združenih snaga MUP-a iz RS-a i Republike Srpske Krajine; i četa Jahorinskih regruta.⁴⁷¹ Jedinici MUP-a je naređeno da 11. jula ode u “rejon Srebrenice”, gdje je **Borovčanin** kao komandant jedinice morao izvještavati Krstića.⁴⁷²

3. Civilna zaštita

186. Civilnu zaštitu osnovala je Vlada RS-a u svrhu odbrane civilnog stanovništva.⁴⁷³ Ona se sastojala od nekoliko jedinica za “opštu namjenu” i “specijalizovan[ih] jedinica”, uključujući radni

⁴⁶⁶ *Ibid.*, T. 26983–26984 (10. oktobar 2008. godine); Zoran Janković, T. 27351 (23. oktobar 2008. godine); Dokazni predmet P00422, *Službeni glasnik RS-a*, tom III, posebno izdanje br. 1, 29. novembar 1994. godine, str. 12 (na osnovu člana 14 Zakona o primeni Zakona o unutrašnjim poslovima za vreme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, komandant kojem je prepotčinjena policijska jedinica, u zoni u kojoj policijske snage izvršavaju borbene zadatke, obezbeđuje logističku podršku policijskoj jedinici, kao i ostalim jedinicama VRS-a).

⁴⁶⁷ Nenad Filipović, T. 26984 (10. oktobar 2008. godine); Zoran Janković, T. 27351–27352 (23. oktobar 2008. godine).

⁴⁶⁸ Dokazni predmet P00422, *Službeni glasnik RS-a*, tom III, posebno izdanje br. 1, 29. novembar 1994. godine, str. 12. V. Milomir Savčić, T. 15287–15288 (12. septembar 2007. godine); Dobrisav Stanojević, T. 12873 (19. juni 2007. godine); Dokazni predmet P00008, Naređenje predsjednika RS-a, 22. april 1995. godine.

⁴⁶⁹ Dokazni predmet. P00422, *Službeni glasnik RS-a*, tom III, posebno izdanje br. 1, 29. novembar 1994. godine, str. 12. V. takođe dokazni predmet P00008, Naređenje predsjednika RS, 22. april 1995. godine.

⁴⁷⁰ Svedok PW-168, T. 16152–16153 (10. oktobar 2007. godine) (zatvorena sjednica). Dobrisav Stanojević objasnio je pojam “prepotčinjavanja” rekavši da je, iako je VRS vodio borbene operacije, PJP predstavljao “dopunu” koja je bila povremeno angažovana prema potrebi. Dobrisav Stanojević, T. 12873 (19. juni 2007. godine).

⁴⁷¹ Dokazni predmet P00094, Depeša ministra upućena jedinicama MUP-a RS, 10. juli 1995. godine, (gdje se u relevantnim dijelovima navodi: “1) Izdvojiti dio snaga MUP-a RS koji učestvuje u borbenim dejstvima na sarajevskom ratištu i uputiti kao samostalnu jedinicu u rejonu Srebrenice u toku sutrašnjeg dana 11.07.1995. g. 2) U sastav jedinice ulaze Drugi specijalni odred policije iz Šekovića, Prva četa PJP CJB Zvornik, mješovita četa združenih snaga MUP-a RSK-a, Srbije i Republike Srpske i četa iz kampa Centra za obuku na Jahorini. 3) Za komandanta jedinice MUP-a određujem Ljubišu Borovčanina zamjenika komandanta Specijalne brigade policije.”).

⁴⁷² Dokazni predmet P00094, Depeša s naređenjem ministra upućena jedinicama MUP-a RS, 10. juli 1995. godine.

⁴⁷³ Svedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7863, 7895 (20. april 2004. godine).

vod za izvršavanje radnih obaveza koji je bio angažovan sve vrijeme.⁴⁷⁴ Civilna zaštita bila je organizovana na državnom, regionalnom i opštinskom nivou.⁴⁷⁵ U njenom sastavu su uglavnom bili ljudi koji nisu bili sposobni za vojnu službu, ali su ipak bili radno sposobni.⁴⁷⁶

187. Na opštinskom nivou, na čelu Štaba Civilne zaštite bio je predsjednik Izvršnog odbora, a u njegovom sastavu su bili načelnik štaba iz Ministarstva odbrane, jedan član iz policije i jedan član iz vojske, te nekoliko članova određenih da se staraju o provođenju posebnih mjera i aktivnosti kao što su prva pomoć, zaštita i spašavanje od požara, nadzor i "asanacija" ili čišćenje terena.⁴⁷⁷

188. U Bratuncu su dvije jedinice bile zadužene za asanaciju ili čišćenje terena. Postojala je jedinica za radnu obavezu (dalje u tekstu: Jedinica radne obaveze) koja je bila pridružena opštini i bila je sve vrijeme angažovana. Ona je takođe bila raspoređena da pomaže organizacijama kao što je Crveni krst, da pomaže prilikom utovara i istovara humanitarne pomoći.⁴⁷⁸ Pored toga, postojao je vod za asanaciju ili čišćenje terena (dalje u tekstu: Jedinica asanacije) koji je povremeno angažovan na čišćenju okoline.⁴⁷⁹ On je bio pridružen komunalnom preduzeću "Rad", a na njegovom čelu je bio Dragan Mirković, direktor preduzeća, koji je takođe bio član Štaba Civilne zaštite.⁴⁸⁰ U Jedinici radne obaveze je bilo oko 20 ljudi, a u Jedinici asanacije deset do 15 ljudi.⁴⁸¹

189. Oprema koja je bila na raspolaganju Jedinici radne obaveze bila je ograničena i obuhvatala je traktor, vozilo Lada, pogrebna kola i razne motorne alate.⁴⁸² Jedinica asanacije je na raspolaganju imala traktor, kamion FAP, skip i vozilo za odvoženje otpada.⁴⁸³ U slučajevima kada su bili potrebni vozila ili oprema koji pripadaju preduzećima u državnom vlasništvu, njih je moglo mobilisati Ministarstvo odbrane.⁴⁸⁴ Na taj način je korišten jedan utovarivač marke ULT koji je bio u vlasništvu preduzeća "Gradina".⁴⁸⁵

⁴⁷⁴ *Ibid.*, BT. 7862 (20. april 2004. godine).

⁴⁷⁵ Svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7863 (20. april 2004. godine).

⁴⁷⁶ *Ibid.*, BT. 7934 (20. april 2004. godine); svjedok PW-170, T. 17914 (zatvorena sjednica) (19. novembar 2007. godine). Nekoliko djelimično sposobnih pripadnika bilo je naoružano. Svjedok PW-170, T. 17914 (zatvorena sjednica) (19. novembar 2007. godine).

⁴⁷⁷ Svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7863–7864, 7895–7897 (20. april 2004. godine). U vojnom kontekstu, "asanacija" ili čišćenje terena vezivalo se za uklanjanje i transport ranjenih i poginulih boraca i pokopavanje poginulih. *Ibid.*, BT. 7864–7865 (20. april 2004. godine); Ostoja Stanišić, T. 11733–11734 (17. maj 2007. godine).

⁴⁷⁸ Svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7864–7865 (20. april 2004. godine).

⁴⁷⁹ *Ibid.*, BT. 7864–7866 (20. april 2004. godine).

⁴⁸⁰ *Ibid.*, BT. 7864–7866 (20. april 2004. godine). Javna komunalna preduzeća kao što je "Rad" postojala su u svim gradovima u BiH. Svjedok PW-161, T. 9541 (djelimično zatvorena sjednica) (27. mart 2007. godine).

⁴⁸¹ Svjedok PW-170, T. 17913–17914 (zatvorena sjednica) (19. novembar 2007. godine).

⁴⁸² Svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7866 (20. april 2004. godine).

⁴⁸³ *Ibid.*

⁴⁸⁴ *Ibid.*, BT. 7867 (20. april 2004. godine).

⁴⁸⁵ *Ibid.*

190. Naređenja o izvršenju mjera Civilne zaštite izdavao bi Izvršni odbor.⁴⁸⁶ Jedinice Civilne zaštite mogle su biti raspoređene da pomažu VRS-u, ako bi ona to zatražila, ali je za to uvijek bilo potrebno naređenje Izvršnog odbora.⁴⁸⁷ Civilna zaštita i VRS su djelovali zajedno i koordinirali aktivnosti, ali je svako od njih imao svoj komandni lanac.⁴⁸⁸

C. Period koji je prethodio vojnom napadu na Srebrenicu i Žepu (od januara do jula 1995. godine)

1. Odnosi između UNPROFOR-a i strana u sukobu

191. U januaru 1995. godine, bataljon UNPROFOR-a iz Nizozemske (dalje u tekstu: Nizozemski bataljon), pod komandom potpukovika Thomasa Karremansa, stigao je po sistemu rotacije u srebreničku enklavu.⁴⁸⁹ Nizozemski bataljon je imao mali komandni centar u Srebrenici (dalje u tekstu: baza čete Bravo) i jednu veću bazu (dalje u tekstu: četa Charlie) oko pet kilometara sjeverno od Srebrenice u Potočarima, gdje je bio smješten štab.⁴⁹⁰ Trinaest posmatračkih položaja (dalje u tekstu: posmatrački položaji) bilo je postavljeno duž granice enklave.⁴⁹¹ U srebreničkoj enklavi su takođe bili raspoređeni Vojni posmatrači Ujedinjenih nacija (dalje u tekstu: vojni posmatrači UN-a), koji su imali zadatak da prate kršenja sporazuma o prekidu vatre.⁴⁹² Kancelarija vojnih posmatrača UN-a nalazila se u zgradi pošte (dalje u tekstu: PTT) u blizini bolnice u Srebrenici.⁴⁹³

192. Pieter Boering, koji je predstavljao Nizozemski bataljon, održavao je jednom sedmično sastanke sa 28. divizijom ABiH u Srebrenici, najčešće u zgradi PTT-a.⁴⁹⁴ Do početka ili sredine februara 1995. godine imenovana osoba za vezu bio je Naser Orić, komandant 28. divizije ABiH, koga je kasnije zamijenio Ramiz Bećirović, načelnik štaba 28. divizije.⁴⁹⁵ Pitanja o kojima je razgovarano na tim sastancima odnosila su se na razoružanje, krijumčarenje, napuštanje enklave od strane civila i držanje depoa oružja u Srebrenici.⁴⁹⁶ U odnosima između ABiH i UNPROFOR-a

⁴⁸⁶ *Ibid.*, BT. 7875 (20. april 2004. godine).

⁴⁸⁷ Svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7888, 7890 (20. april 2004. godine).

⁴⁸⁸ *Ibid.*, BT. 7891 (20. april 2004. godine).

⁴⁸⁹ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 42; Robert Franken, T. 2435–2436 (16. oktobar 2006. godine).

⁴⁹⁰ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 39; Rupert Smith, T. 17479–17480 (5. novembar 2007. godine); Leendert van Duijn, T. 2260 (27. septembar 2006. godine); Pieter Boering, T. 1870 (19. septembar 2006. godine).

⁴⁹¹ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 40.

⁴⁹² Joseph Kingori, T. 19156 (12. decembar 2007. godine).

⁴⁹³ *Ibid.*, T. 19156 (12. decembar 2007. godine), T. 19417 (11. januar 2008. godine). Mali centar za vezu ABiH bio je lociran u istoj zgradi. *Ibid.*, T. 19161 (12. decembar 2007. godine), T. 19186 (13. decembar 2007. godine); Pieter Boering, T. 2029 (22. septembar 2006. godine), T. 2179 (26. septembar 2006. godine).

⁴⁹⁴ Pieter Boering, T. 1881 (19. septembar 2006. godine), T. 2029 (22. septembar 2006. godine).

⁴⁹⁵ *Ibid.*, T. 1880–1881 (19. septembar 2006. godine); Robert Franken, T. 2437 (16. oktobar 2006. godine), T. 2594 (17. oktobar 2006. godine). V. takođe Joseph Kingori, T. 19160 (12. decembar 2007. godine).

⁴⁹⁶ Pieter Boering, T. 1882 (19. septembar 2006. godine).

bilo je teškoća. Na primjer, ABiH je sprečavala Nizozemski bataljon da pristupi području pod njenom kontrolom u zapadnom dijelu srebreničke enklave, poznatom pod nazivom “trougao bandera”.⁴⁹⁷ U februaru 1995. godine, ABiH je uzela za taoce vojnike Nizozemskog bataljona koji su pokušavali da patroliraju na tom području.⁴⁹⁸

193. Boering se takođe redovno sastajao sa VRS-om.⁴⁹⁹ Glavna osoba za kontakt s Nizozemskim bataljonom bio je Momir Nikolić, načelnik za obavještajno-bezbjednosne poslove u Bratunačkoj brigadi.⁵⁰⁰ Većina tih sastanaka održavana je u blizini posmatračkog položaja Papa Nizozemskog bataljona, blizu Žutog Mosta (dalje u tekstu: Žuti Most), koji se nalazio na sjevernoj granici enklave između Potočara i Bratunca.⁵⁰¹ Pitanja o kojima je raspravljano na tim sastancima odnosila su se na teškoće s konvojima i zalihama.⁵⁰² Tokom jednog uvodnog sastanka održanog u januaru 1995. godine između Nizozemskog bataljona i VRS-a, komandant Drinskog korpusa Živanović je izjavio da je za VRS najznačajnije pitanje da enklava bude demilitarizovana jer će, u suprotnom, izgubiti pravo na postojanje.⁵⁰³

194. Dana 31. decembra 1994. godine potpisan je novi Sporazum o prekidu neprijateljstava između VRS-a i ABiH.⁵⁰⁴ U tom sporazumu su utvrđeni principi slobodnog kretanja UNPROFOR-a i drugih međunarodnih organizacija, naročito UNHCR-a.⁵⁰⁵ Praktične pojedinosti tih principa dalje su dogovorene između UNPROFOR-a i VRS-a, što je rezultiralo Sporazumom o principima slobode kretanja od 31. januara 1995. godine.⁵⁰⁶

195. Nijedna strana nije bila zadovoljna provođenjem Sporazuma između VRS-a i UNPROFOR-a od 31. januara. Glavni štab VRS-a je 12. februara informisao svoje korpuse o tom sporazumu i

⁴⁹⁷ *Ibid.*, T. 1885 (19. septembar 2006. godine); Robert Franken, T. 2441–2442 (16. oktobar 2006. godine), T. 2601–2604 (17. oktobar 2006. godine).

⁴⁹⁸ Robert Franken, T. 2601–2602 (17. oktobar 2006. godine); Pieter Boering, T. 1884–1885 (19. septembar 2006. godine); Eelco Koster, T. 31183119 (27. oktobar 2006. godine). To je bilo u blizini ili posmatračkog položaja Bravo ili posmatračkog položaja Charlie. Pieter Boering pokušao je da organizuje njihovo puštanje na slobodu, ali je takođe uzet za taoce na tri dana. Pieter Boering, T. 1884–1885 (19. septembar 2006. godine).

⁴⁹⁹ Pieter Boering, T. 1874 (19. septembar 2006. godine).

⁵⁰⁰ *Ibid.*, T. 1869, 1873–1874 (19. septembar 2006. godine).

⁵⁰¹ *Ibid.*, T. 1874–1875 (19. septembar 2006. godine); Joseph Kingori, T. 19167–19168 (13. decembar 2007. godine); Robert Franken, T. 2588 (17. oktobar 2006. godine).

⁵⁰² Pieter Boering, T. 1875 (19. septembar 2006. godine).

⁵⁰³ *Ibid.*, T. 1869, 1907–1908 (19. septembar 2006. godine). Tužilaštvo je Boeringu predočilo izjavu koju je on 1998. godine dao istražiteljima tužilaštva: “General Živanović je tokom prijema održao dugačak govor, u kom je objasnio da ima kuću u enklavi i da se želi tamo vratiti. On je takođe rekao da Nizozemski bataljon mora demilitarizovati enklavu jer će, u suprotnom, biti srušena sa zemljom.” Boering je potvrdio svoju raniju izjavu. *Ibid.*

⁵⁰⁴ Dokazni predmet 5D01292, Naređenje Glavnog štaba VRS-a, Realizacija sporazuma o potpunom prekidu neprijateljstava potpisanog 31. decembra 1994. godine, s Dodatkom, str. 6–7. V. gore, par. 100.

⁵⁰⁵ *Ibid.*, par. 5.

⁵⁰⁶ Dokazni predmet 5D01404, Principi slobode kretanja, s potpisima Brinkmana i Tolimira, 31. januar 1995. godine. Principi slobodnog kretanja koji su utvrđeni i sporazumu trebali su da stupe na snagu 1. februara 1995. godine i konkretno se odnose na “kretanje UNPROFOR-a po teritoriji pod kontrolom Srba”. *Ibid.*

naveo da UNPROFOR pokušava da izbjegne izvršavanje obaveza utvrđenih u sporazumu.⁵⁰⁷ Naglašene su važeće procedure, uključujući prethodno odobravanje konvoja UNPROFOR-a i detaljne kontrole konvoja.⁵⁰⁸ UNPROFOR je takođe bio nezadovoljan provođenjem sporazuma i napisмено se žalio VRS-u da to dovodi do “oštrih restrikcija [...] pravila koja regulišu slobodu kretanja”, što se “vrlo negativno odrazil[o]” na izvršenje zadataka UNPROFOR-a.⁵⁰⁹

196. Jedan izvještaj UNPROFOR-a upućenom sjedištu UN-a u New Yorku, koji se odnosi na prva dva mjeseca 1995. godine, pokazuje da je UNPROFOR bio isfrustriran i ponašanjem bosanske Vlade i ABiH, za koje je smatrao da se sa sve većom nepopustljivošću odnose prema mirovnom procesu, uprkos tome što su prihvatile Sporazum o prekidu neprijateljstava od 31. decembra 1994. godine.⁵¹⁰ ABiH je UNPROFOR-u nametnula ograničenja kretanja, posebno zapadno od srebreničke enklave i na području oko vazduhoplovne baze u Tuzli, a na tom području je uočen do tada nezabilježen broj konvoja sa gorivom i zalihama.⁵¹¹ Sudeći po gomilanju snaga i sredstava pozadine, UNPROFOR je ocijenio da ABiH priprema ofanzivu.⁵¹² UNPROFOR je takođe smatrao da su postupci bosanskih Muslimana “djelimično osmišljeni tako da ubijede međunarodnu zajednicu da [Sporazum o prekidu neprijateljstava od 31. decembra 1994. godine] ne funkcioniše, u cilju diskreditovanja bosanskih Srba”.⁵¹³ U istom izvještaju takođe je primijećeno da su “restrikcije od strane Srba, s druge strane, u značajnoj mjeri smanjene, iako su stroge kontrole još uvijek na snazi u pogledu isporuka goriva enklavama. Međutim, mora se imati u vidu da UNPROFOR nema pristupa područjima pod kontrolom Srba.”⁵¹⁴

197. Tokom proljeća 1995. godine, neprestano su se vodile borbe između VRS-a i ABiH, uključujući područje istočnih enklava.⁵¹⁵ Takođe je rasla napetost između Nizozemskog bataljona i

⁵⁰⁷ Dokazni predmet 5D00725, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Korpusu u vezi s kretanjem UNPROFOR-a po teritoriji Republike Srpske, s potpisom Zdravka Tolimira, 12. februar 1995. godine.

⁵⁰⁸ *Ibid.* Drinski korpus je dotična uputstva prosljedio brigadama. Dokazni predmet 5D00849, Dokument Drinskog korpusa upućen brigadama, s potpisom Milutina Skočajića, 13. februar 1995. godine. V. takođe dokazni predmet 5D00850, Kretanje UNPROFOR-a po teritoriji Republike Srpske, dokument Birčanske brigade, s potpisom Svetozara Andrića, 15. februar 1995. godine.

⁵⁰⁹ Dokazni predmet 5D01305, Dopis UNPROFOR-a upućen Milovanoviću, s potpisom C.H. Nicolaia, 2. mart 1995. godine.

⁵¹⁰ Dokazni predmet 5D00729, Telegram Akašija upućen Ananu, 1. mart 1995. godine, str. 1.

⁵¹¹ *Ibid.*, str. 1–4. Butler je u svom svjedočenju rekao da je ABiH koristila prekid vatre da se naoruža i da je VRS bio veoma svjestan te činjenice. Richard Butler, T. 20529 (28. januar 2008. godine). Smith je u svom svjedočenju rekao da mu je na proljeće 1995. godine postalo jasno da će Sporazum o prekidu neprijateljstva propasti budući da ABiH dobija više ljudstva, ima brojčanu superiornost na području na koje se bila prisiljena povući, prima oružje i nastojaje da promijeni situaciju u svoju korist upotrebom oružane sile. Rupert Smith, T. 17471 (5. novembar 2007. godine).

⁵¹² Dokazni predmet 5D00729, Telegram Akašija upućen Ananu, 1. mart 1995. godine, str. 4.

⁵¹³ *Ibid.*

⁵¹⁴ *Ibid.*, str. 5.

⁵¹⁵ Paul Groenewegen, dokazni predmet P02196, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter, BT. 1016 (10. juli 2003. godine); dokazni predmet 5D01054, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Milenka Živanovića, 27. februar 1995. godine (gdje se pominje napad ABiH iz Srebrenice na sektor Rovni-Poljanci i otvaranje vatre iz Goražda po sektoru Kamenjača); Dokazni predmet 5D00728, Izvještaj o realizaciji Sporazuma o prekidu neprijateljstava tokom marta 1995. godine, str. 2–3 (gdje se pominje intenziviranje vojne aktivnosti, uključujući pokretanje dvije ofanzive ABiH u Tuzli i Travniku, i granatiranje od strane VRS-a u Tuzli, Goraždu i Mostaru). Postojali su obavještajni podaci VRS-a prema kojima je ABiH planirala operaciju u cilju povezivanja snaga iz Kladrja sa enklavama Srebrenice i Žepe, kao i izvođenje drugih napada.

28. divizije ABiH.⁵¹⁶ Srebrenica nije bila demilitarizovana, a Nizozemski bataljon nije tražio oružje po kućama, nego bi ga samo plijenio kada bi prilikom patroliranja naišao na naoružane bosanske Muslimane.⁵¹⁷ U srebreničkoj enklavi aktivno je funkcionisala crna berza, mada Nizozemskom bataljonu nije bilo poznato porijeklo robe.⁵¹⁸ U martu su određene količine hrane, ulja i goriva “izdvojene iz kontigenta humanitarne pomoći” za ABiH “preko UNHCR-a”.⁵¹⁹ “To je bio jedini izvor snadbijevanja” ABiH u Srebrenici.⁵²⁰ VRS je imao obavještajne informacije da je 28. divizija nastojala silom zadržati civilno stanovništvo u Srebrenici i spriječiti njegovo bjekstvo.⁵²¹

198. Dana 5. marta 1995. godine, održan je sastanak između generala Ruperta Smitha, komandanta UNPROFOR-a za Bosnu i Hercegovinu,⁵²² i generala Ratka Mladića, generala Zdravka Tolimira i Nikole Koljevića, potpredsjednika RS-a.⁵²³ Koljević i Mladić su očekivali da će se BiH ponovo angažovati u ratu⁵²⁴ i izrazili mišljenje da UN doprinosi problemu zbog toga što UNPROFOR snadbijeva enklave i dopušta ABiH da izvodi operacije protiv bosanskih Srba.⁵²⁵

Dokazni predmet 5D01064, Dokumenti Obavještajnog odjeljenja Drinskog korpusa, s potpisom Pavla Golića, 11. april 1995. godine; Dokazni predmet 5D01065, Obavještajni izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Pavla Golića, 13. april 1995. godine (gdje se pominje uporna odbrana ABiH na području Majevice; intenziviranje grupisanja snaga ABiH i izviđačke aktivnosti iz Kladnja, Živinica, i Kalesije prema Han-Pijesku, Vlasenici i Šekovićima; i napadna dejstva ABiH na Barbanovcu, Komaru i pravcu Šerići-Blanica). Prema riječima pripadnika Nizozemskog bataljona, ABiH je povremeno zauzimala položaje u blizini posmatračkih položaja i odatle otvarala vatru na VRS, u nastojanju da odvuče paljbu VRS-a na posmatračke položaje, Robert Franken, T. 2626–2627 (18. oktobar 2006. godine); Eelco Koster, T. 3119 (17. oktobar 2006. godine). Prema Egbersovim riječima, u drugim prilikama, ABiH bi otvarala vatru na Nizozemski bataljon sa položaja blizu granica enklave kako bi se Nizozemskom bataljonu učinilo da VRS otvara vatru na njih i kako bi oni uzvratili paljbom po VRS-u. Vincent Egbers, T. 2862 (28. oktobar 2006. godine). V. takođe Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 41. (“Većinu vremena bosanski Srbi i bosanski Muslimani takođe su držali grupe svojih vojnika na položajima u blizini tih punktova kako bi ih pokrivali.”)

⁵¹⁶ Vincent Egbers, T. 2859–2860 (20. oktobar 2006. godine).

⁵¹⁷ Pieter Boering, T. 1909–1910 (19. septembar 2006. godine). V. takođe Cornelis Nicolai, T. 18559 (30. novembar 2007. godine); Eelco Koster, T. 3067 (26. oktobar 2006. godine).

⁵¹⁸ Johannes Rutten, T. 5234 (7. decembar 2006. godine), T. 4869 (30. novembar 2006. godine); Pieter Boering, T. 1891, 1910–1911 (19. septembar 2006. godine), T. 2032–2033 (22. septembar 2006. godine); Vincent Egbers, T. 2874 (20. oktobar 2006. godine).

⁵¹⁹ Dokazni predmet 5D01360, Ministarstvo odbrane BiH, Dokument srebreničke opštine o evidentiranju donacija za ABiH, s Hasanovićevim potpisom, 31. mart 1995. godine, str. 1. Radilo se o 18.000 kg brašna, 6.000 kg graha, 450 kg kuhinjske soli, 470 kg šećera, 1.200 litara jestivog ulja, 9.900 konzervi hrane, 750 kg mlijeka u prahu, 100 kg deterđenta, 70 litara goriva.

⁵²⁰ Dokazni predmet 5D01360, Ministarstvo odbrane BiH, Dokument srebreničke opštine o evidentiranju donacija za ABiH, s Hasanovićevim potpisom, 31. mart 1995. godine, str. 1.

⁵²¹ Svjedok PW–168, T. 16409 (zatvorena sjednica) (16. oktobar 2007. godine). V. takođe dokazne predmete 5D00509, 1D00495, Vanredni izvještaj Komande 2. korpusa Armije BiH u Tuzli u vezi sa sastankom s Kenom Biserom, upućen Rasimu Deliću, s potpisom Seada Delića, 9. decembar 1994. godine, str. 3; Dokazni predmet 6D00097, Naređenje organa bezbjednosti 8. operativne grupe ABiH za Srebrenicu, s potpisom Nedžada Bektića, 30. januar 1995. godine (gdje se navodi da će biti preduzete mjere kako bi se spriječilo da ljudi ilegalno napuštaju zonu odgovornosti 28. divizije i da sa njima treba postupati kao s dezerterima); Dokazni predmet 5D00244, Naređenje 28. divizije ABiH Žepskoj brigadi, s potpisom Ramiza Bećirovića, 27. maj 1995. godine (u kom se naređuje komandama svih jedinica 28. divizije da preduzmu sve potrebne mjere kako bi se spriječili pripadnici Armije i civili da napuste Srebrenicu i Žepu); dokazni predmeti 1D00628, 5D00496, Zahtjev Komande 2. korpusa ABiH za obezbjeđenje uslova u demilitarizovanoj zoni Srebrenica upućen Rasimu Deliću, s potpisom Hazima Sadića, 5. juli 1993. godine (gdje se navodi da ni u kom slučaju ne smije biti dopušteno nijednom stanovniku da se iseli iz demilitarizovane zone); Robert Franken, T. 2550, 2583 (17. oktobar 2006. godine); Eelco Koster, T. 3059 (26. oktobar 2006. godine); dokazni predmet 1D00035, Dopis Akašija (Štab Zaštitnih snaga UN-a u Zagrebu) upućen Ananu u vezi sa stanjem u Srebrenici, 12. juli 1995. godine, par. 5. ABiH je i u Žepi pokušavala da spriječi civile da napuste enklavu. V. dolje, par. 667.

⁵²² Rupert Smith, T. 17464–17465 (5. novembar 2007. godine). Smith je bio komandant UNPROFOR-a za Bosnu i Hercegovinu od januara do avgusta 1995. godine. *Ibid.*

⁵²³ Dokazni predmet P02933, Zabilješke sa sastanka između Smitha, Mladića i Tolimira, 5. mart 1995.; Rupert Smith, T. 17474–17477 (5. novembar 2007. godine).

⁵²⁴ Rupert Smith, T. 17474 (5. novembar 2007. godine).

⁵²⁵ *Ibid.*, dokazni predmet P02933, Zabilješke sa sastanka između Smitha, Mladića i Tolimira, 5. mart 1995. godine

Mladić je takođe govorio o posljedicama međunarodnih sankcija po bosanske Srbe i zaprijetio blokadom svih enklava ukoliko te sankcije ne budu ukinute.⁵²⁶ Nakon što je posjetio Srebrenicu, Smith se sastao s Mladićem u Vlasenici 7. marta.⁵²⁷ Mladić je rekao Smithu da “te enklave predstavljaju veliku smetnju u [njegovoj] pozadini” i da će ih on [Mladić] “spriječiti da postanu problem”.⁵²⁸ U vezi s pitanjem kretanja pomoći i zaliha enklavama, Mladić nije pomenuo sankcije ni uslove za dopuštanje prolaska pomoći.⁵²⁹ Smith je izrazio vlastitu zabrinutost u pogledu nestašice sanitetskog materijala nevladinih organizacija u Srebrenici i opšte nestašice zaliha Nizozemskog bataljona. Mladić je zatim saopštio da je tokom posljednja 24 sata propustio konvoje s hranom i lijekovima za enklave Srebrenice i Žepe.⁵³⁰ Mladić je pitao Smitha za vojnu situaciju u Srebrenici, a Smith je odgovorio da u gradu nije vidio nikakvo oružje.⁵³¹ Mladić je izjavio da očekuje napad ABiH i da je UN dozvolio zaštićenoj zoni da se proširuje tako da se našla naspram strateški važnog puta od istoka prema zapadu, između enklava Srebrenice i Žepe, što je išlo u korist ABiH.⁵³² Mladić je dalje izjavio da su zaštićene zone trebale biti manje.⁵³³ Mladić je objasnio da ga je ta ta zabrinutost navela da ograniči količinu hrane, lijekova i goriva namijenjenog enklavama.⁵³⁴ Smith je ponovio da bi, iako shvata vojne razloge za takav postupak, to bilo protumačeno kao napad na zaštićene zone koji bi bio osuđen od strane međunarodne zajednice.⁵³⁵

2. Direktive br. 7 i 7/1

199. U martu 1995. godine, Karadžić je izdao Direktivu op. br. 7 Vrhovne komande,⁵³⁶ koju je sastavio **Miletić**.⁵³⁷ Direktive Vrhovne komande bile su dokumenti s političkim smjernicama za VRS i odražavale su dugoročne aspiracije RS-a.⁵³⁸ U Direktivi br. 7 se u kratkim crtama iznose stavovi Vrhovne komande u vezi s međunarodnom političkom situacijom poslije Sporazuma o

⁵²⁶ Rupert Smith, T. 17478 (5. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02933, Zabilješke sa sastanka između Smitha, Mladića i Tolimira, 5. mart 1995. godine, par. 4. U tim Zabilješkama se navodi da je Mladić “nastavio da zahtijeva reciprocitet u isporuci pomoći i zaliha; na svaki konvoj koji odlazi u enklave, jedan konvoj bi trebao ići bosanskim Srbima. Takođe je predložio da UNPROFOR vrši nabavku potrepština u oblastima pod kontrolom bosanskih Srba.” *Ibid.*

⁵²⁷ Dokazni predmet P02933, Zabilješke sa sastanka između Smitha, Mladića i Tolimira, 5. mart 1995. godine, par. 7; dokazni predmet P02934, Zabilješke sa sastanka između Smitha i Mladića, 7. mart 1995. godine; Rupert Smith, T. 17479 (5. novembar 2007. godine). Sa Smithom su u enklavu takođe ušla jedno ili dva vozila za snadbijevanje. *Ibid.*

⁵²⁸ Rupert Smith, T. 17482 (5. novembar 2007. godine).

⁵²⁹ Dokazni predmet P02934, Zabilješke sa sastanka između Smitha i Mladića, 7. mart 1995. godine, par. 2.

⁵³⁰ *Ibid.*, par. 4. Mladićeve riječi upućene Smithu na tom sastanku potvrdile su Smithu da Mladić i njegov štab “u velikoj mjeri kontrolišu” restrikcije i odobrenja za obnavljanje zaliha u enklavama. Rupert Smith, T. 17482–17483 (5. novembar 2007. godine).

⁵³¹ Dokazni predmet P02934, Zabilješke sa sastanka između Smitha i Mladića, 7. mart 1995. godine, par. 5.

⁵³² Rupert Smith, T. 17483–17484 (5. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02934, Zabilješke sa sastanka između Smitha i Mladića, 7. mart 1995. godine, par. 5.

⁵³³ *Ibid.*

⁵³⁴ *Ibid.*

⁵³⁵ *Ibid.*

⁵³⁶ Dokazni predmet P00005, Direktiva br. 7 Vrhovne komande RS-a, 8. mart 1995. V. takođe Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 60.

⁵³⁷ Dokazni predmet P00005, Direktiva br. 7 Vrhovne komande RS-a, 8. mart 1995. godine, str. 15. V. takođe Manojlo Milovanović, T. 12274–12275 (30. maj 2007. godine). V. takođe dolje, par. 1649.

prekidu neprijateljstava od 31. decembra 1994. i konstatuje da su se tim sporazumom “stvorili [...] uslov[i] za vojno jačanje i naoružavanje Muslimana i Hrvata”, kao i za “opstanak muslimanskih enklava (Cazinska Krajina, Goražde, Žepa, Srebrenica, Sarajevo)”.⁵³⁹ U njoj se dalje navode zadaci VRS-a, uključujući odbranu teritorije RS-a od svih napada i izvođenje borbenih operacija kako bi se neprijatelju nanijeli “što već[i] gubi[ci] u živoj sili i tehničko-materijalnim sredstvima”.⁵⁴⁰ U slučaju prekida primirja i produžetka rata, strategijski ciljevi VRS-a bili su “izvršiti što dublje prodore, razbiti i uništiti snage [neprijatelja], naneti što veće gubitke u živoj sili i materijalno-tehničkim sredstvima, i na taj način silom oružja nametnuti neprijatelju konačno rešenje rata, a svet prisiliti da prizna faktičko stanje na terenu i završiti rat” i “popraviti operativno-strategijski položaj Vojske RS”.⁵⁴¹ U tom kontekstu, u Direktivi se konkretno navode zadaci za odgovarajuće korpusse VRS-a.⁵⁴² Zadatak Drinskog korpusa bio je sljedeći:

Krajnje upornom i aktivnom odbranom, a u sadejstvu sa delom snaga SRK, na s/z delu ratišta i oko enklava, sprečiti prodore neprijatelja na izabranim operativno-taktičkim pravcima. Demonstrativnim i aktivnim borbenim dejstvima uz primenu mera operativno-taktičkog maskiranja, vezivati što jače snage za sebe, na severozapadnom delu ratišta, a prema enklavi Srebrenica i Žepa što pre izvršiti potpuno fizičko odvajanje Srebrenice od Žepe, čime sprečiti i pojedinačno komuniciranje između ovih enklava. Svakodnevnim planskim i osmišljenim borbenim aktivnostima stvoriti uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života mještana u Srebrenici i Žepi.⁵⁴³

[...]

Za slučaj odlaska snaga UNPROFOR-a iz Žepe i Srebrenice, komanda DK će isplanirati operaciju pod nazivom “Jadar” sa zadatkom razbijanja i uništenja muslimanskih snaga u ovim enklavama i definitivnog oslobađanja Podrinja.⁵⁴⁴

U Direktivi se dalje govori o značaju jedinstva između srpskog političkog i vojnog rukovodstva i naglašava potreba “ofanzivnije[g] propagandn[og] delovanja” u cilju “stvaranja slobodne i jedinstvene srpske države na prostoru bivše Jugoslavije”.⁵⁴⁵ U njoj se konkretno navodi sljedeće

Preko nadležnih državnih i vojnih organa, zaduženih za rad sa UNPROFOR-om i humanitarnim organizacijama, planskim i nenametljivim restriktivnim odobravanjem zahteva, smanjiti i ograničiti logističku podršku snaga UNPROFOR-a u enklavama i

⁵³⁸ Manojlo Milovanović, T. 12192 (29. maj 2007. godine), T. 12348 (31. maj 2007. godine); Milenko Lazić, T. 21762 (4. juni 2008. godine); Mirko Trivić, T. 11917–11918 (22. maj 2007. godine).

⁵³⁹ Dokazni predmet P00005, Direktiva br. 7 Vrhovne komande RS-a, 8. mart 1995. godine, str. 2.

⁵⁴⁰ *Ibid.*, str. 7.

⁵⁴¹ *Ibid.*, str. 7–8.

⁵⁴² *Ibid.*, str. 8–14.

⁵⁴³ *Ibid.*, str. 10. V. takođe Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenice br. 61–62.

⁵⁴⁴ Dokazni predmet P00005, Direktiva br. 7 Vrhovne komande RS-a, 8. mart 1995. godine, str. 11.

⁵⁴⁵ *Ibid.*, str. 14.

dotur materijalnih sredstava muslimanskom živilju, i učiniti ih ovisnim od naše dobre volje, a istovremeno izbeći osudu međunarodne zajednice i svetskog javnog mnjenja.⁵⁴⁶

200. Direktiva br. 7 je bila klasifikovana kao državna tajna.⁵⁴⁷ Shodno pravilima VRS-a, takve dokumente je trebalo čuvati u posebnom sefu.⁵⁴⁸ Direktiva br. 7 je čuvana u **Miletićevoj** “kasi” u Glavnom štabu.⁵⁴⁹ Na osnovu odluke vrhovnog komandanta,⁵⁵⁰ Direktiva je prosljeđena korpusima od strane načelnika štaba u Glavnom štabu, Manojla Milovanovića, dopisom od 17. marta 1995. godine.⁵⁵¹

201. Dana 20. marta 1995. godine, brigade Drinskog korpusa primile su naređenje Drinskog korpusa za odbranu i aktivne borbene operacije, Zapovest op. br. 7, koju je potpisao Živanović⁵⁵² i kojom se komandanti brigada obavještavaju⁵⁵³ o predstojećim zadacima, strategijskim ciljevima, i dugoročnim ciljevima koji su sadržani i opisani u Direktivi br. 7.⁵⁵⁴ Time je Drinski korpus praktično preuzeo Direktivu br. 7 i prilagodio je svojim sopstvenim operacijama.⁵⁵⁵ U uvodnom dijelu te zapovijesti se ponavlja tekst koji se pojavljuje u Direktivi br. 7: “Svakodnevnim planskim i osmišljenim borbenim aktivnostima stvoriti uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života meštana u Srebrenici i Žepi.”⁵⁵⁶ U toj zapovijesti se pominje oslobađanje podrinjskog područja, a Drinski korpus zadužuje da izvrši “što pre [...]

⁵⁴⁶ *Ibid.*, str. 14.

⁵⁴⁷ *Ibid.*, str. 2.

⁵⁴⁸ Dokazni predmet 5D01194, Pravilo, Službena prepiska i kancelarijsko poslovanje u Vojsci Jugoslavije iz 1994. godine, pravilo 48. U vezi s posebnim mjerama u pogledu dokumenata klasifikovanih kao (državna) tajna, v. takode Dragiša Masal, T. 29055 (1. decembar 2008. godine).

⁵⁴⁹ Ljubomir Obradović, T. 28343 (17. novembar 2008. godine).

⁵⁵⁰ Slobodan Kosovac, T. 30105 (14. januar 2009. godine.). V. takode Manojlo Milovanović, T. 12194 (29. maj 2007. godine).

⁵⁵¹ V. npr., dokazni predmet P00005, Direktiva br. 7 Vrhovne komande RS-a, 8. mart 1995. godine, str. 1 (dopis kojim se Direktiva prosljeđuje Krajiškom korpusu); dokazni predmet 5D01326, Dopis kojim se Direktiva br. 7 prosljeđuje Hercegovačkom korpusu, s Milovanovićevim potpisom, 17. mart 1995. godine; dokazni predmet 5D01327, “Dopis kojim se Direktiva br. 7 prosljeđuje Sarajevsko-romanijskom korpusu, s Milovanovićevim potpisom, 17. mart 1995.. Direktiva br. 7 upućena je svim korpusima, Ratnom vazduhoplovstvu i protivvazdušnoj odbrani i Centru vojnih škola VRS-a. Dokazni predmet P00005, Direktiva br. 7 Vrhovne komande RS-a, 8. mart 1995. godine, str. 2.

⁵⁵² Dokazni predmet P00203, Komanda Drinskog korpusa, Zapovest za odbranu i aktivna borbena dejstva op.br. 7, s potpisom Milenka Živanovića, 20. mart 1995. godine; Milenko Lazić, T. 21818–21822 (5. juni 2008. godine). Budući da je Direktiva br. 7 prosljeđena komandama korpusa, komande brigada nisu direktno primile Direktivu br. 7. Milenko Lazić, T. 21763, 21781 (4. juni 2008. godine); Mirko Trivić, T. 11916–11917 (22. maj 2007. godine); dokazni premet P00107, Komanda Drinskog korpusa, br. 04/156-2, Zapovest za aktivna b/d op.br.1 “Krivaja-95”, 2. juli 1995. godine.

⁵⁵³ Milenko Lazić, T. 21819 (5. juni 2008. godine).

⁵⁵⁴ *Ibid.*, T. 21818–21822 (5. juni 2008. godine).

⁵⁵⁵ Vinko Pandurević, T. 31430–31431 (13. februar 2009. godine).

⁵⁵⁶ Dokazni predmet br. P00203, Komanda drinskog korpusa, Zapovest za odbranu i aktivna borbena dejstva op.br. 7, s potpisom Milenka Živanovića, 20. mart 1995. godine, str. 6. Lazić se složio da je tekst u dokaznom predmetu P00203 veoma sličan onom koji je korišten u izvještaju Bratunačke brigade od 4. jula 1994. godine, koji je potpisao komandant Ognjenović (dokazni predmet P03177), koji u relevantnom dijelu glasi: “Okolo enklave Srebrenica nema povlačenja, već se mora ići naprijed. Neprijatelju treba zagorčavati život i činiti nemogućnim privremeni opstanak u enklavi, da bi što prije [...] masovno napustila enklavu, shvatajući da mu u njoj nema opstanka”. Milenko Lazić, T. 21852 (5. juni 2008. godine); dokazni predmet P03177, Izvještaj iz Komande Bratunačke brigade, s Ognjenovićevim potpisom, 4. juli 1994. godine, str. 3.

potpuno fizičko odvajanje Srebrenice od Žepe, čime sprečiti i pojedinačno komuniciranje između ovih enklava”.⁵⁵⁷

202. Dana 31. marta 1995. godine, Mladić je izdao Operativnu direktivu br. 7/1 Glavnog štaba VRS-a, koju je sastavio **Miletić**.⁵⁵⁸ U Direktivi br. 7/1 Glavnog štaba opisuju se kršenja Sporazuma o prekidu neprijateljstava od strane ABiH 31. decembra 1994. godine i proglašava da se međunarodna zajednica našla u “u ćorsokaku, bez konkretnih ideja i praktičnih rešenja za zaustavljanje rata”.⁵⁵⁹ Iako se u Direktivi br. 7/1 navode pokušaji nastavljanja pregovaračkog procesa,⁵⁶⁰ u njoj se takođe izlaže operacija "Sadejstvo-95", sa osnovnim ciljem da se “nanesu neprijatelju što već[i] gubi[ci], povrat[i] ugled VRS-a u narodu i svetu i prisil[i] neprijatelja na pregovarački proces i prekid rata na dostignutim linijama”.⁵⁶¹ Snagama VRS-a je naređeno da operaciji "Sadejstvo-95" doprinesu putem, između ostalog, planiranih borbi, bojeva, i operacija u skladu s Direktivom br. 7 na području enklava Srebrenice i Žepe.⁵⁶² Drinskom korpusu je konkretno naređeno sljedeće: “[U]pornom odbranom i aktivnim b/d na s/z delu ratišta i oko enklava, sprečiti prodor neprijatelja na izabranim operativno-taktičkim pravcima, a demonstrativnim dejstvima i primenom mera operativno-taktičkog maskiranja vezivati mu što jače snage”.⁵⁶³

203. Direktiva br. 7/1 bila je upućena komandama korpusa, uključujući Drinski korpus.⁵⁶⁴ Ona ne sadrži pasus iz Direktive br. 7 u kom se naređuje da treba stvoriti “uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života meštana u Srebrenici i Žepi”.⁵⁶⁵

⁵⁵⁷ Dokazni predmet P00203, Komanda Drinskog korpusa, Zapovest za odbranu i aktivna borbena dejstva op.br. 7, s potpisom Milenka Živanovića, 20. mart 1995. godine, str. 6. Lazić je u svom svjedočenju rekao da je oslobađanje Srebrenice i područja gornjeg i srednjeg Podrinja bilo cilj vlade i vojske bosanskih Srba više od dvije godine prije sastavljanja dokaznog predmeta P00203 i Direktive br. 7. Milenko Lazić, T. 21825 (5. juni 2008. godine). Kada je upitan da li je oslobađanje tog područja značilo prisilno protjerivanje muslimanskog stanovništva, Lazić je odgovorio: “[N]ije baš, ovaj, operacija planirana za tako nešto...Ja mislim da se može iz zapovesti za izvršenje tog zadatka videti da nije imalo za cilj prisiljavanje muslimanskog stanovništva već razdvajanje enklava. U što se kasnije ta operacija pretvorila, ja to ne znam jer nisam učestvovao.” *Ibid.*, T. 21825–21826 (5. juni 2008. godine).

⁵⁵⁸ Dokazni predmet 5D00361, Direktiva br. 7/1 Glavnog štaba VRS-a, s Mladićevim potpisom, 31. mart 1995. godine.

⁵⁵⁹ *Ibid.*, str. 1–2.

⁵⁶⁰ *Ibid.*, str. 2.

⁵⁶¹ *Ibid.*, str. 3–4.

⁵⁶² *Ibid.*

⁵⁶³ *Ibid.*, str. 5. U Direktivi se dalje navodi da zadaci Drinskog korpusa trebaju biti sljedeći: “[U] sadejstvu sa IBK što pre realizovati zadatke iz operacije 'Spreča-95', i u I etapi operacije izbiti na liniju: Vis-Kalesija, a zatim izvršiti pregrupisanje snaga i u sadejstvu sa snagama IBK, 1.KK i V i PVO, u II i III etapi operacije, primenom pogodnog manevra, ubacivanjem jačih grupa u pozadini neprijatelja i uvođenjem jačih oklopno-mehanizovanih snaga izvršiti napad opštim pravcem: Kalesija-Dubrave-Tuzla i što pre izbiti na liniju: s. Šerići-Živinice-Jasićak-Ravno brdo, i na taj način odseći snage 2.K tzv. A BiH južno od navedene linije.” *Ibid.*, str. 5. Milovanović se složio da u paragrafu 5.3 Direktive br. 7/1 Glavnog štaba, koji se odnosi na zadatke Drinskog korpusa, zadaci Drinskog korpusa nisu usvojeni na način na koji ih je definisala Vrhovna komanda i dodao da je Mladić “preuzeo na sebe odgovornost da ublaži, odnosno amortizuje odluku vrhovnog komandanta” u toj Direktivi. Mladić nije naredio “upad srpske vojske u enklave”, nego je želio da “ide na izolaciju 2. korpusa [ABiH]”. Manojlo Milovanović, T. 12277 (30. maj 2007. godine). Prema Savčićevim riječima, bilo je “toliko” očigledno u Direktivi br. 7/1 Glavnog štaba “[d]a je zadatak komandanta - da je komandant Drinskog korpusa izmenio zadatak [iz Direktive br. 7]”. Mladić, komandant Drinskog korpusa, nisu naredili “upad na srpske vojske u enklave”, nego da se “ide na izolaciju 2. korpusa [ABiH].” Milomir Savčić, T. 15321–15322 (13. septembar 2007. godine).

⁵⁶⁴ Dokazni predmet 5D00361, Direktiva Glavnog štaba VRS-a br. 7/1, s Mladićevim potpisom, 31. mart 1995. godine, str. 1.

3. Gomilanje snaga i sredstava za izvođenje vojne ofanzive

204. Počevši od sredine aprila 1995. godine, ABiH je u sklopu priprema za operaciju povezivanja enklava Srebrenice i Žepe helikopterom prebacila komandante u srebreničku enklavu i prokrijumčarila uniforme, municiju, ručne bacače granata, rakete i drugo naoružanje.⁵⁶⁶ ABiH je takođe izvodila noćne napade na srpske vojne položaje i okolna srpska sela.⁵⁶⁷ VRS se žalio Nizozemskom bataljonu na te incidente, međutim, kako su naveli iz Nizozemskog bataljona, oni ih nisu mogli istražiti zbog ograničenja kretanja i popune rezervi goriva koja je nametnuo VRS.⁵⁶⁸ UNPROFOR je u vezi s tom situacijom uputio pritužbe ABiH i VRS-u.⁵⁶⁹

205. ABiH je u maju dobila velike količine hrane, koje su bile “[i]zdvojene iz kontigenta humanitarne pomoći koja je stigla na ovo područje preko UNHCR-a, a jedan dio ovih količina je dobiven od [Nizozemskog] bataljona”.⁵⁷⁰ Glavni štab VRS-a bio je upoznat s ovom praksom.⁵⁷¹

206. Dana 15. maja 1995. godine, Krstić, komandant Drinskog korpusa, naredio je da treba stvoriti “uslove za produžetak napada na Žepu [...] [i] Srebrenicu”, a snagama VRS-a oko srebreničke enklave da brane svoje položaje budući da se u ABiH “[i]ntenzivno vrše pripreme za

⁵⁶⁵ Dokazni predmet 5D00361, Direktiva Glavnog štaba VRS-a br. 7/1, s Mladićevim potpisom, 31. mart 1995. godine.

⁵⁶⁶ Dokazni predmet 4D00013, Vanredni izvještaj Generalštaba ABiH, 13. juli 1995. godine (gdje se navodi da je obavljeno 17 helikopterskih letova u Srebrenicu i Žepu i konkretno navode oprema i materijal koji su isporučeni; među akcijama koje su preduzete dalje se navodi sljedeće: “Na pripreme za buduću operaciju spajanja enklava doveli smo i vratili 4 komandanta brigada, 2 načelnika štaba brigada i načelnika štaba 26. divizije”); Pieter Boering, T. 1910–1911 (19. septembar 2006. godine), T. 2038 (22. septembar 2006. godine) (gdje je izjavio da su od sredine aprila u Srebrenici korišteni helikopteri i da je njemu lično poznato pet slučajeva kad se to desilo); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 50. Dokumentacija ABiH potvrđuje da su u enklavu unošeni vojna oprema, uniforme, čizme i municija. Dokazni predmet 4D00011, Analiza i hronologija događaja u Srebrenici, str. 3, 10–11; Dokazni predmet 4D5D00011, Dokument ABiH u vezi s raspodjelom opreme jedinicama u Srebrenici i Žepi, s Hadžihasanovićevim potpisom, 21. april 1995. godine; dokazni predmet 6D00067, Dokument ABiH u vezi s raspodjelom opreme jedinicama u Srebrenici i Žepi, s Hadžihasanovićevim potpisom, 27. april 1995. godine; dokazni predmet 5D00265, Izvještaj ABiH Izvještaj o doturu UBS i materijalno-tehničkih sredstava u enklave Žepa i Srebrenica, s Hadžihasanovićevim potpisom, 28. maj 1996. godine; Dokazni predmet 4D00005, Dokument iz Skupštine BiH, s Delićevim potpisom, 30. juli 1996. godine, str. 3–4; dokazni predmet 1D00464, Vanredni izvještaj Generalštaba Armije BiH upućen Komandi 1. korpusa, s potpisom Rasima Delića, 13. juli 1995. godine. Prema Torlakovim riječima, UNPROFOR je znao ili je trebao znati da se ABiH naoružava. Hamdija Torlak, T. 9828–9829 (2. april 2007. godine).

⁵⁶⁷ Robert Franken, T. 2579 (17. oktobar 2006. godine); Pieter Boering, T. 2110 (25. septembar 2006. godine); Hamdija Torlak, T. 9722–9723, 9784 (30. mart 2007. godine); dokazni predmet 4D00129, Dokument iz kancelarije Štaba UNPROFOR-a u Sarajevu upućen Mladiću, s Nicolaievim potpisom, 26. juni 1995. godine. V. takođe dokazni predmet 5D01079, Vanredni borbeni izvještaj Drinskog korpusa upućen Glavnom štabu VRS-a, s potpisom Damira Pajtića, 27. maj 1995. godine; dokazni predmet 5D00003, Operativni izvještaj 28. divizije ABiH, s Bećirevićevim potpisom, 30. juli 1995. godine.

⁵⁶⁸ Pieter Boering, T. 2112–2113 (25. septembar 2006. godine); Cornelis Nicolai, T. 18531, 18560–18561 (30. novembar 2007. godine).

⁵⁶⁹ Dokazni predmet 4D00128, Dokument iz Štaba UNPROFOR-a u Sarajevu upućen generalu Deliću, s potpisom C.H. Nicolaia, 26. juni 1995. godine; dokazni predmet P02939, Dopis Ruperta Smitha upućen Mladiću, 26. juni 1995. godine.

⁵⁷⁰ Dokazni predmet 5D00955, Dokument Ministarstva odbrane BiH upućen Sekretarijatu za odbranu u Tuzli, s potpisom Sulje Hasanovića, 5. juni 1995. godine. Prehrambeni artikli uključivali su 25.900 kg brašna, 596 kg šećera, 1.423 litara jestivog ulja, 619 kg soli, 5.000 kg graha, 17.020 narezaka, 100 kg mlijeka u prahu, 62 kg sokova, 7.780 ribljih konzervi; 117 komada pohovane ribe; 480 kg mljevenog mesa; 18.60 kg govedine; 125 fileta ribe; 120 kg karfiola, 90 kg kelja, 150 kg mrkve, 240 kg boranije, 171 litara nafte, 1 litar motornog ulja. V. takođe Joseph Kingori, T. 19481 (11. januar 2008. godine) (gdje se potvrđuje da je, uz znanje UNHCR-a, ABiH primila mali procenat humanitarne pomoći koja je stigla); Robert Franken, T. 2537–2538 (17. oktobar 2006. godine) (gdje je izjavio da je Nizozemski bataljon bio svjestan toga da ABiH uzima robu iz kontigenta humanitarne pomoći).

⁵⁷¹ Slavko Kralj, T. 29309–29311 (5. decembar 2008. godine).

izvođenje ofanzivnih dejstava sa [...] [između ostalog] enklava Srebrenica i Žepa sa osnovnim ciljem presecanja teritorije RS-a, spajanj[a] enklava sa centralnim dijelom [...] i izla[ska] na rijeku Drinu”.⁵⁷² Sljedećeg dana, Krstić je izdao još jedno naređenje kojim je izmijenjeno naređenje od prethodnog dana, a planirana ofanzivna dejstva odgođena do “obezbeđenja dovoljnih snaga”.⁵⁷³ Drinski korpus javio je Glavnom štabu VRS-a da “ni[je] u mogućnosti realizovati [njegovu] naređenje o potpunom zatvaranju enklava i preduzimanju napadnih dejstava prema istim”, zbog nedostatka snaga, ali da nastavlja pripreme u skladu s tim naređenjem.⁵⁷⁴ U izvještaju Glavnog štaba predsjedniku RS-a navodi se da se “[n]astavlja [...] sa pripremama za stabilizaciju odbrane oko enklava Srebrenica i Žepa”.⁵⁷⁵

207. Dana 25. maja 1995. godine, NATO je bombardovao položaje VRS-a na Palama.⁵⁷⁶ Reagujući na to, VRS je granatirao razne mete u BiH.⁵⁷⁷ Po naređenjima Drinskog korpusa, Bratunačka brigada je granatirala srebreničku enklavu.⁵⁷⁸ Četiri granate su ispaljene “po gradu Srebrenic[i]”.⁵⁷⁹ Pretresno vijeće konstatuje da je taj napad VRS-a predstavljao neselektivni napad na civile. Tužilaštvo tvrdi da je, uslijed tog napada, u Bučinovićima poginula jedna devetogodišnja djevojčica čija je sestra tom prilikom teško ranjena.⁵⁸⁰ Međutim, Pretresno vijeće ne raspolaže nikakvim pouzdanim dokazima koji potkrepljuju tvrdnju da su smrt te djevojčice i povreda njene sestre bile izazvane granatama koje je na Srebrenicu ispalila Bratunačka brigada.

208. Krajem maja 1995. godine, Živanović, komandant Drinskog korpusa, naredio je Zvorničkoj, Bratunačkoj i Skelanskoj brigadi da spriječe prodiranje ABiH na područje Zelenog Jadra “posle

⁵⁷² Dokazni predmet P00204, Naređenje Drinskog korpusa, s otkucanim Krstićevim potpisom, 15. maj 1995. godine, str. 1–2. To naređenje bilo je izdato Rogatičkoj brigadi, 65. zaštitnom puku, Romanijskoj brigadi, Vlaseničkoj brigadi, Miličkoj brigadi, Skelanskom bataljonu, Bratunačkoj brigadi, Birčanskoj brigadi i CBS-u u Zvorniku. *Ibid.*, str.1.

⁵⁷³ Dokazni predmet P00205, Naređenje Drinskog korpusa, kao dodatak prethodnom naređenju br. 04/112-14, s otkucanim Krstićevim potpisom, 16. maj 1995. godine, str. 1.

⁵⁷⁴ Dokazni predmet P02892, Dnevni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s Krstićevim potpisom, 16. maj 1995. godine, str. 1.

⁵⁷⁵ Dokazni predmet P02896, Izvještaj Glavnog štaba predsjedniku, s otkucanim Miletićevim potpisom, 16. maj 1995. godine, str. 3.

⁵⁷⁶ Dokazni predmet P03970, Izvještaj Nizozemskog instituta za ratnu dokumentaciju o padu Srebrenice od 25. maja 1995. godine do 6. jula 1995. godine, str. 2; dokazni predmet P03370, Naređenje Drinskog korpusa, s potpisom Milenka Živanovića, 25. maj 1995. godine, str. 1 (gdje se navodi da je NATO napao u 16:00 sati); dokazni predmet P03788, Naređenje Drinskog korpusa, s potpisom Milenka Živanovića, 25. maj 1995. godine, str. 1.

⁵⁷⁷ Dokazni predmet P03970, Izvještaj Nizozemskog instituta za ratnu dokumentaciju o padu Srebrenice od 25. maja 1995. do 6. jula 1995. godine, str. 2; dokazni predmet 5D01077, Naređenje Drinskog korpusa, s potpisom Milenka Živanovića, 25. maj 1995. godine, str. 1 (gdje se navodi da je VRS reagovao na napad NATO-a tako što je “odgovori[o] dejstvom po izabranim ciljevima”). V. takođe dokazni predmet 3D5D01161, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a o stanju na ratištu, s Milovanovićevim potpisom, 25. maj 1995. godine, str. 4. Prema Gavriću, Bratunačka brigada je otvorila vatru na Srebrenicu odgovarajući na vatru po svojim položajima sa područja Budaka, koju je otvorio i jedan neprijateljski tenk. Naređeno je da se taj tenk uništi. Mićo Gavrić, T. 26507–26508 (1. oktobar 2008. godine). S obzirom na ukupne dokaze, Pretresno vijeće smatra da taj dio Gavrićevog svjedočenja nije vjerodostojan.

⁵⁷⁸ Dokazni predmet. P03359, Vanredni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, s potpisom Vidoja Blagojevića, 25. maj 1995. godine; dokazni predmet P03358, Dokument Bratunačke brigade, s potpisom Miće Gavrića, 25. maj 1995. godine.

⁵⁷⁹ Dokazni predmet P03359, Vanredni borbeni izvještaj Bratunačke Brigade upućen Drinskom korpusu, s potpisom Vidoja Blagojevića, 25. maj 1995. godine (gdje se navodi da su sa položaja Miće Gavrića ispaljene četiri granate na Srebrenicu).

⁵⁸⁰ Optužnica, par. 52.

napuštanja punkta u Zelenom Jadru od strane UNPROFOR-a”.⁵⁸¹ Dana 2. juna 1995. godine, Živanović je izdao dodatno naređenje Komandi Bratunačke brigade i komandantu "Vukova sa Drine",⁵⁸² pod naslovom “Uspostava fizičke kontrole nad objektima i asvaltnom komunikacijom Zelenog Jadra”.⁵⁸³ Kontrola nad područjem Zelenog Jadra, a naročito puta, bila je od strateškog značaja.⁵⁸⁴ Dana 3. juna 1995. godine, VRS je izvršio prodor i silom preuzeo posmatrački položaj Echo Nizozemskog bataljona na Zelenom Jadru, koji se nalazio južno od srebreničke enklave.⁵⁸⁵ Prema borbenom izvještaju Drinskog korpusa Glavnom štabu toga dana, “[s]tanovništvo iz Zelenog Jadra [...] u panici se iselilo”, a primijećeno je kako se ljudi sa šireg rejona Zelenog Jadra kreću prema Srebrenici poslije povlačenja UNPROFOR-a.⁵⁸⁶ Shodno tome, uspostavljena su dva nova posmatračka položaja Nizozemskog bataljona, Sierra i Uniform.⁵⁸⁷ Komandant Nizozemskog bataljona ocijenio je da je situacija u enklavi Srebrenice “veoma kritična”.⁵⁸⁸

209. Krajem maja ili početkom juna 1995. godine povećao se broj bosanskih Muslimana koji su nosili oružje.⁵⁸⁹ Nizozemski bataljon je uočio da ABiH ima nove uniforme i bolje oružje,⁵⁹⁰ ali je “nekako zažmirio i to dopustio, ako muslimanski borci, naoružani muslimanski borci, hodaju naokolo s kalašnjikovima”.⁵⁹¹ Otprilike krajem maja i u junu, ABiH je izvršila nekoliko napada i

⁵⁸¹ Dokazni predmet P04097, Naređenje Drinskog korpusa o zaposjedanju rejona Zeleni Jadar, s potpisom Milenka Živanovića, 29. maj 1995. godine, str. 1.

⁵⁸² "Vukovi sa Drine" takođe su bili poznati pod nazivom "Podrinjski odred" ili "Manevarski bataljon". V. gore, par. 146.

⁵⁸³ Dokazni predmet P02894, Naređenje Drinskog korpusa Bratunačkoj brigadi u vezi s uspostavom kontrole nad rejonom Zelenog Jadra, s potpisom Milenka Živanovića, 2. juni 1995. godine.

⁵⁸⁴ Dokazni predmet P00686, Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (Revizija) – Operacija “Krivaja-95”, R. Butler, 1. novembar 2002. godine, par. 1.38; Richard Butler, T. 19766 (16. januar 2008. godine); dokazni predmet P04535, Snimak na Petrovdan 12. juli 1995. godine, str. 7 transkripta; Milenko Jevđević, T. 29730–29731 (15. decembar 2008. godine). V. takođe Robert Franken, T. 2454–2455 (16. oktobar 2006. godine).

⁵⁸⁵ Robert Franken, T. 2452–2456 (16. oktobar 2006. godine); Milenko Jevđević, T. 29498 (10. decembar 2008. godine), T. 29734 (15. decembar 2008. godine); dokazni predmet P02894, Naređenje Drinskog korpusa Bratunačkoj brigadi o uspostavljanju kontrole nad rejonom Zeleni Jadar, s potpisom Milenka Živanovića, 2. juni 1995.; dokazni predmet 5D01083, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa Glavnom štabu, s potpisom Milenka Jevđevića, 3. juni 1995. godine; dokazni predmet P00534, Izvještaj zasnovan na referisanju o Srebrenici, 4. oktobar 1995. godine, par. 2.47; dokazni predmet P00528, Izvještaj UN-a o Srebrenici, 15. novembar 1999. godine, str. 51; dokazni predmet P04535, Snimak na Petrovdan 12. juli 1995. godine, str. 7 transkripta (koji sadrži Živanovićev govor u kom se napad na posmatrački položaj Echo pominje u kontekstu priprema za napad na Srebrenicu. On je tom prilikom rekao sljedeće: “[P]robalimo kako izgleda izgonjenje UNPROFOR-a oružjem”). V. takođe dokazni predmet PIC00197, Mapa pod naslovom ‘Raspored naših, neprijateljskih i snaga UNPROFOR-a u enklavama Srebrenica i Žepa’, s oznakama koje je unio svjedok; Richard Butler, T. 19766–19767 (16. januar 2008. godine); dokazni predmet P02714, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen komandama vojnih pošta 7111 i 7102, s Miletićevim potpisom, 2. juni 1995. godine, str. 3.

⁵⁸⁶ Dokazni predmet 5D01083, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Milenka Jevđevića, 3. juni 1995. godine, str. 1.

⁵⁸⁷ Robert Franken, T. 2454 (16. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P00534, Ministarstvo odbrane Nizozemske, Referisanje o Srebrenici, par. 2.47; dokazni predmet P00528, Izvještaj generalnog sekretara UN-a o Srebrenici, 15. novembar 1999. godine, str. 51, par. 223.

⁵⁸⁸ Robert Franken, T. 2455 (16. oktobar 2006. godine).

⁵⁸⁹ Pieter Boering, T. 2170 (26. septembar 2006. godine); Eelco Koster, T. 3058–3059 (26. oktobar 2006. godine), Robert Franken, T. 2537 (17. oktobar 2006. godine).

⁵⁹⁰ Robert Franken, T. 2438 (16. oktobar 2006. godine), T. 2537 (17. oktobar 2006. godine); Pieter Boering, T. 2038–2039, 2066–2067 (22. septembar 2006. godine) (Boering je u svom svjedočenju rekao da je vidio samo nove uniforme i neko lako naoružanje, ali ne i nove kalašnjikove); Vincent Egbers, T. 2862 (20. oktobar 2006. godine). V. takođe svjedok PW-114, dokazni predmet P02188, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter, KT. 1491 (28. mart 2000. godine); Joseph Kingori, T. 19374 (10. januar 2008. godine); Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 50.

⁵⁹¹ Pieter Boering, T. 2116 (25. septembar 2006. godine).

diverzantskih operacija.⁵⁹² Takođe je došlo do gomilanja snaga VRS-a, posebno u južnom dijelu srebreničke enklave.⁵⁹³

210. Kako su naveli oficiri Nizozemskog bataljona, otprilike od maja pa sve do napada u julu, enklave su sve više granatirane i na njih je sve više otvarana snajperska vatra.⁵⁹⁴ Na meti tog granatiranja i snajperskog djelovanja bila je ABiH.⁵⁹⁵ Postoje dokazi da je ponekad i civilno stanovništvo nasumično gađano i da je među njima bilo žrtava.⁵⁹⁶ Nizozemski bataljon je tokom juna i jula iz svoje baze u Potočarima više puta bio svjedok da se iz pravca Bratunca granatiraju kuće u kojima su živjeli bosanski Muslimani, što je za posljedicu imalo da ti stanovnici napuste svoje kuće.⁵⁹⁷ Momir Nikolić je djelovanje snajpera protiv civila okarakterisao kao “jedan segment stvaranja jednog, znači, otežavanja života u enklavi, nedozvoljavanja da ljudi rade, da civili rade svoj posao i tako dalje”.⁵⁹⁸ Patrole Nizozemskog bataljona takođe su uzimane na metu prilikom izlazaka iz baze, što je negativno uticalo na mobilnost Nizozemskog bataljona.⁵⁹⁹ Među jedinicama koje su učestvovala u snajperskom djelovanju bile su Bratunačka brigada, kao i Skelanski bataljon i

⁵⁹² Dokazni predmet 1D01008, Kopija naređenja 28. divizije ABiH o intenziviranju svih oblika aktivnosti, s potpisom Ramiza Bećirovića, 22. maj 1995. godine; dokazni predmet 5D01079, Vanredni borbeni izvještaj Drinskog korpusa Glavnog štabu VRS-a, s potpisom Damira Pajtića, 27. maj 1995. godine (gdje se izvještava da je 27. maja 1995. godine pet pripadnika Miličke brigade ubijeno iz zasjede); dokazni predmet 1D01007, Naređenje 28. divizije ABiH o preduzimanju mjera na pripremanju izvođenja diverzantske akcije, s potpisom Ramiza Bećirovića, 5. juni 1995. godine; dokazni predmet 1D01009, Naređenje 28. divizije ABiH o preduzimanju mjera na pripremanju izvođenja diverzantske akcije, s potpisom Mladena Marinkovića, 14. juni 1995. godine (gdje se navodi da će biti primijenjene diverzantske mjere za “destabiliziran[e] agresorskih redova i erozivn[o] djelovanj[e] na moral njegovih vojnika”); dokazni predmet 1D00742, Izvještaj 28. divizije ABiH upućen Komandi 2. korpusa u Tuzli, s otkucanim potpisom Ramiza Bećirovića, 30. juni 1995. godine (gdje se navodi da je 28. divizija locirana u enklavama intenzivirala svoja dejstva).

⁵⁹³ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2169–2170 (5. april 2000. godine); Cornelis Nicolai, T. 18460 (29. novembar 2007. godine).

⁵⁹⁴ Robert Franken, T. 2440–2441 (16. oktobar 2006. godine); Pieter Boering, T. 1895, 1897–1898 (19. septembar 2006. godine). Momir Nikolić je u svom svjedočenju rekao da su pripadnici ABiH takođe otvarali snajpersku vatra iz demilitarizovane zone “[n]on-stop”, “ubijali vojnike na položajima i takođe ubijali civile koji su bili - neposredno koji su imali imanja u određenim rejonima u zoni odgovornosti Bratunačke brigade.” Momir Nikolić, T. 33063 (23. april 2009. godine).

⁵⁹⁵ Cornelis Nicolai, T. 18461 (29. novembar 2007. godine).

⁵⁹⁶ *Ibid.*, T. 18461 (29. novembar 2007. godine) (gdje je izjavio je u junu 1995. godine Nizozemski bataljon uočio nasumično granatiranje po civilima); Robert Franken, T. 2441 (16. oktobar 2006. godine) (gdje je izjavio da su prilikom incidenta granatiranja i otvaranja vatre više puta ranjeni civili); Momir Nikolić, T. 32965–32966 (21. april 2009. godine) (gdje je izjavio da je otvarana snajperska vatra na civile); Joseph Kingori, T. 19366–19369 (10. januar 2008. godine) (gdje je izjavio da su gađani zemljoradnici), T. 19475 (11. januar 2008. godine) (gdje je izjavio da su civili u enklavi bili gađani granatama); svjedok PW-106, T. 3939–3940 (15. novembar 2006. godine); Pieter Boering, T. 1895–1896 (19. septembar 2006. godine) (gdje je izjavio da su, u junu i julu, pripadnici Nizozemskog bataljona u bazi u Potočarima bili svjedoci granatiranja kuća nastanjenih bosanskim Muslimanima iz pravca Bratunca). V. takođe dokazni predmet 4D00134, Mjesečni izvještaj 28. divizije ABiH, s otkucanim potpisom Nedžada Bektića, 23. juni 1995. godine (gdje se izvještava da je 10. juna 1995. godine jedan civil ranjen snajperskom vatrom VRS-a); dokazni predmet P04109, Izvještaj Odjeljenja obavještajnih poslova 28. divizije ABiH, s otkucanim potpisom Ekrema Salihovića, 3. juli 1995. godine (gdje se navodi “posebno intenzivno otvaranje snajperske vatre” iz rejonu Buljima, Zelenog Jadra i Zalažja, kao i da je jedna žena ubijena snajperskim metkom 2. jula 1995. godine).

⁵⁹⁷ Pieter Boering, T. 1895–1896 (19. septembar 2006. godine). Boering je u svom svjedočenju rekao da je takođe čuo i da su se slični događaji dešavali i malo južnije, ali da on lično nije bio svjedok toga. *Ibid.*

⁵⁹⁸ Momir Nikolić, T. 32966 (21. april 2009. godine). Milenko Jevđević, komandant Bataljona veze Drinskog korpusa, u svom svjedočenju je rekao da Drinski korpus nije u svojim skladištima imao snajperske puške i da na raznim linijama fronta nikada nije vidio nijednu snajpersku pušku u zoni odgovornosti Drinskog korpusa. Milenko Jevđević, T. 29490–29491 (10. decembar 2008. godine), T. 29738 (15. decembar 2008. godine). U vezi s izvještajima da su ispaljivani neki snajperski meci, Jevđević je zaključio da se, u stvari, to odnosilo na metke iz puškomitraljeza ili poluautomatske puške. *Ibid.* Jevđević je ostao pri tom stavu tokom detaljnog unakrsnog ispitivanja od strane Tužilaštva. *Ibid.*, T. 29739–29753 (15. decembar 2008. godine). Pretresno vijeće konstatuje da Jevđević nije vjerodostojan kada je riječ o ovom dijelu njegovog svjedočenja.

⁵⁹⁹ Robert Franken, T. 2441 (16. oktobar 2006. godine); Pieter Boering, T. 1896–1897 (19. septembar 2006. godine), T. 2236 (27. septembar 2006. godine).

Milićka brigada.⁶⁰⁰ Dana 26. juna 1995. godine, Smith je dopisom pozvao Mladića da poštuje zaštićene zone i bezbjednost snaga UNPROFOR-a. On je obavijestio Mladića da “[g]otovo svakodnevno [prima] izvještaje o granatiranju naseljenih područja [...] Srebrenice”.⁶⁰¹ Smith je takođe izvijestio da je sve više izvještaja o direktnom gađanju baza i vozila UNPROFOR-a.⁶⁰²

211. Rano ujutro 26. juna 1995. godine, bosanski Muslimani napali su selo bosanskih Srba Višnjica u blizini Srebrenice i tom prilikom spalili kuće i pobili više ljudi.⁶⁰³ Istog dana, ABiH je izvršila nekoliko drugih napada, uključujući onaj u Crnoj Rijeci.⁶⁰⁴

212. Jednom prilikom tokom sedmica koje su prethodile vojnom napadu na Srebrenicu, vojnici VRS-a — uključujući pripadnike 10. diverzantskog odreda i Bratunačke brigade — infiltrirali su se u Srebrenicu kroz tunel jednog starog rudnika.⁶⁰⁵ Svrha infiltracije bila je “da naprav[e] pobunu” u redovima ABiH da bi oni “počeli da [se] predaju i da se ne bore više za Srebrenicu”.⁶⁰⁶ Kada su izašli iz tunela, došli su do jednog uzvišenja, sa kojeg su lansirali “nekoliko” projektila iz ručnih bacača.⁶⁰⁷ Vojnici VRS-a takođe su otvarali vatru tamo gdje su vjerovali da se nalazi komanda Nasera Orića.⁶⁰⁸ Poslije napada, ljudi su se izvukli natrag kroz tunel i vratili u Bratunac.⁶⁰⁹ Prema izvještaju Nizozemskog bataljona, prilikom tog upada ranjeno je dvoje civila dok je jedan poginuo.⁶¹⁰

⁶⁰⁰ Momir Nikolić, T. 32965 (21. april 2009. godine).

⁶⁰¹ Dokazni predmet P02939, Dopis Ruperta Smitha upućen Mladiću, 26. juni 1995. godine; Rupert Smith, T. 17507 (5. novembar 2007. godine).

⁶⁰² *Ibid.*

⁶⁰³ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 67; dokazni predmet 6D00179, Dokument 2. korpusa ABiH o podacima dobijenim radio izviđanjem - Tuzla, s potpisom Esada Hadžića, 27. juni 1995. godine. V. takođe dokazni predmet 1D00742, Izvještaj 28. divizije ABiH Komandi 2. korpusa u Tuzli, s otkucanim potpisom Ramiza Bećirovića, 30. juni 1995. godine (gdje se opisuje napad od 26. juna, kao i drugi napadi od 23. juna); dokazni predmet 5D01100, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s Krstićevim potpisom, 26. juni 1995. godine.

⁶⁰⁴ Dokazni predmet 1D00742, Izvještaj 28. divizije ABiH upućen Komandi 2. korpusa u Tuzli, s otkucanim potpisom Ramiza Bećirovića, 30. juni 1995. godine, str. 1–2. Dana 26. juna, snage ABiH napale su komandno mjesto Glavnog štaba i tom prilikom je sedam vojnika ubijeno, a nekoliko ranjeno. Milomir Savčić, T. 15243–15244 (12. septembar 2007. godine).

⁶⁰⁵ Dražen Erdemović, T. 10935–10936 (4. maj 2007. godine); Momir Nikolić, T. 32975–32977 (22. april 2009. godine); Joseph Kingori, T. 19476 (11. januar 2008. godine); dokazni predmet 5D00541, Izvještaj Štaba Nizozemskog bataljona, 24. juni 1995. godine.

⁶⁰⁶ Dražen Erdemović, T. 10937 (4. maj 2007. godine).

⁶⁰⁷ *Ibid.*; Momir Nikolić, T. 32976 (22. april 2009. godine). V. takođe dokazni predmet 5D00541, Izvještaj Štaba Nizozemskog bataljona, 24. juni 1995. godine, str. 2.

⁶⁰⁸ Dražen Erdemović, T. 10937 (4. maj 2007. godine).

⁶⁰⁹ *Ibid.*, T. 10937 (4. maj 2007. godine). V. takođe dokazni predmet 5D00541, Izvještaj Štaba Nizozemskog bataljona, 24. juni 1995. godine, str. 2.

⁶¹⁰ Dokazni predmet 5D00541, Izvještaj Štaba Nizozemskog bataljona, 24. juni 1995. godine, str. 2. V. takođe Momir Nikolić, T. 32976 (22. april 2009. godine) (gdje je izjavio da su, prema izvještajima Nizozemskog bataljona, tokom tog incidenta ubijeni civili, pri čemu on smatra da ih je bilo od četvoro do sedmero).

213. Neposredno prije napada na Srebrenicu ukupan broj stanovnika srebreničke enklave porastao je sa 36.000 na početku godine na 42.000 ljudi, od kojih su otprilike 85% bile raseljene osobe.⁶¹¹

4. Regulisanje kretanja konvoja u RS-u

(a) Procedure tokom 1993. i 1994. godine

214. Početkom aprila 1993. godine, Glavni štab VRS-a uspostavio je procedure kojima se reguliše prolazak konvoja UNPROFOR-a i humanitarnih konvoja (drugih organizacija) kroz teritoriju RS-a prema kojima je konvojima mogao biti dopušten prolaz samo uz pismeno odobrenje Glavnog štaba VRS-a.⁶¹² Konvoji bez pismenog odobrenja i konvoji koji su stigli ranije nisu mogli da ulaze na teritoriju RS-a ni pod kojim okolnostima.⁶¹³ Utvrđeni su namjeravani putevi dotura do Srebrenice i Žepe, a korpusima je naređeno da podignu kontrolne punktove, da vrše kontrolu konvoja i obezbijede nesmetano kretanje odobrenih konvoja.⁶¹⁴ Nije bilo dopušteno da se u enklave unose ni oprema ni municija, iako su hrana i lijekovi koje je odobrio Glavni štab VRS-a bili dopušteni.⁶¹⁵ Kretanje UNPROFOR-a u enklave i iz njih bilo je zabranjeno bez odobrenja Glavnog štaba VRS-a.⁶¹⁶

215. Procedure za odobravanje kretanja konvoja izmijenjene su kasnije barem jednom. U odobravanju humanitarnih konvoja učestvovala su civilne vlasti, uključujući Ministarstvo odbrane, MUP i koordinaciono tijelo za humanitarnu pomoć.⁶¹⁷ Glavni štab VRS-a nastavio je da pismeno

⁶¹¹ Dokazni predmet P00493, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a o situaciji s hranom u Srebrenici, 8. juli 1995. godine, str. 1. V. takođe dokazni predmet 5D00040, Politika Zaštitnih snaga UN-a i informacija Savjetu bezbjednosti, 11. juli 1995. godine, par. 2(b); dokazni predmet 4D00127, Pregled o broju stanovnika i domaćinstava, domaćeg i raseljenog stanovništva, opština Srebrenica, Opštinski štab Civilne zaštite, 11. januar 1995. godine.

⁶¹² Dokazni predmet 5D00768, Naređenje Glavnog štaba VRS-a o kretanju konvoja humanitarne pomoći i UNPROFOR-a kroz prostor RS-a, s Milovanovićevim potpisom, 2. april 1993. godine. V. takođe dokazni predmet 5D00378, Dokument Glavnog štaba VRS-a o regulisanju kretanja konvoja UNPROFOR-a, 3. april 1993. godine; dokazni predmet 5D00771, Naređenje Glavnog štaba VRS-a o kontroli konvoja humanitarne pomoći i UNPROFOR-a, s Milovanovićevim potpisom, 9. april 1993. godine; dokazni predmet 5D00769, Dokument Glavnog štaba VRS-a o kontroli kretanja humanitarne pomoći, s potpisom Manojla Milovanovića, upućen korpusima, 3. april 1993. godine.

⁶¹³ Dokazni predmet 5D00378, Dokument Glavnog štaba VRS-a o regulisanju kretanja konvoja UNPROFOR-a, 3. april 1993. godine; Manojlo Milovanović, T. 12281–12282 (30. maj 2007. godine).

⁶¹⁴ Dokazni predmet 5DP02749, Naređenje Glavnog štaba VRS-a Drinskom, Hercegovačkom i Sarajevsko-romanijskom korpusu, s Mladićevim potpisom, 22. juli 1994. godine; Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 48. V. takođe dokazni predmet 5D00378, Dokument Glavnog štaba VRS-a o regulisanju kretanja konvoja UNPROFOR-a, 3. april 1993. godine.

⁶¹⁵ Dokazni predmet. 5DP02749, Naređenje Glavnog štaba VRS-a Drinskom, Hercegovačkom i Sarajevsko-romanijskom korpusu, s Mladićevim potpisom, 22. juli 1994. godine; Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 48.

⁶¹⁶ Dokazni predmet 5DP02749, Naređenje Glavnog štaba VRS-a Drinskom, Hercegovačkom i Sarajevsko-romanijskom korpusu, s Mladićevim potpisom, 22. juli 1994. godine.

⁶¹⁷ V. dokazni predmet 5D01285, Naređenje Glavnog štaba VRS-a o kretanju konvoja humanitarne pomoći kroz RS, s Milovanovićevim potpisom, 1. avgust 1993. godine, par. 1–3; dokazni predmet 5D00806, Naređenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s obezbjeđenjem funkcionisanja humanitarne pomoći, s Milovanovićevim potpisom, 30. decembar 1993. godine; dokazni predmet 5D01218, Dokument predsjednika RS-a upućen Glavnom štabu VRS-a, komandantu Glavnog štaba VRS-a i načelniku štaba, s Karadžićevim potpisom, 24. april 1994. godine, par. 3; dokazni predmet 5D00605, Naređenje Glavnog štaba VRS-a o kretanju humanitarne pomoći, s Milovanovićevim potpisom, 31. avgust 1994. godine; Slavko Kralj, T. 29233–29234 (3.

obavještava svoje potčinjene jedinice o svim odobrenjima datim za konvoje, i bez tog obavještenja konvojima nije dopuštan prolaz.⁶¹⁸ Pored toga, od avgusta 1994. godine, na osnovu jednog Milovanovićevog naređenja, VRS je imao obavezu da kontroliše sve konvoje koji su prelazili liniju razgraničenja, u cilju sprečavanja svakog neodobrenog kretanja, provjeravajući da li nose odobrenu robu i zaustavljajući konvoje kada njihov prelazak nije bio prethodno najavljen Glavnom štabu.⁶¹⁹ One koji bi pokušali da pređu liniju “ilegalno” trebalo je uhapsiti, a njihovu opremu oduzimati.⁶²⁰ Naređenjem je korpusima takođe skrenuta pažnja na činjenicu da su nastali problemi u proceduri davanja odobrenja i da se najave propisno ne saopštavaju Glavnom štabu VRS-a od “organa koji izdaju odobrenja”.⁶²¹

(b) Regulisanje kretanja konvoja UNPROFOR-a tokom 1995. godine

216. Tokom 1995. godine, zahtjevi za prolazak konvoja UNPROFOR-a upućivani su VRS-u.⁶²² O njima su zatim obično odlučivali Mladić ili Milovanović.⁶²³ UNPROFOR bi najavio konvoj Glavnom štabu VRS-a telefaksom u kancelariju na Palama, 48 sati unaprijed, i na engleskom i na srpskom jeziku.⁶²⁴ Svakog dana je primano oko 20 do 30 zahtjeva.⁶²⁵ Po prijemu, te dokumente su razvrstavali pukovnik Miloš Đurđić ili major Slavko Kralj, u zavisnosti od toga koji od njih je bio prisutan, i oni su na dokumente često dopisivali svoje komentare ili sugestije.⁶²⁶ Zahtjev bi se zatim prosljeđivao Milovanoviću ili Mladiću, koji bi upisivali “da” ili “ne” na vrhu stranice originalnog dokumenta, kao i svoje inicijale i tako naznačavali da li ga prihvataju ili odbijaju.⁶²⁷ Tolimir,

decembar 2008. godine); dokazni predmet 5D00785, Dokument Glavnog štaba VRS-a sa smjernicama u vezi s konvojima humanitarne pomoći, s potpisom Manojla Milovanovića, 6. avgust 1993. godine.

⁶¹⁸ Dokazni predmet 5D00605, Naređenje Glavnog štaba VRS-a o kretanju humanitarne pomoći, s Milovanovićevim potpisom, 31. avgust 1994. godine, str. 2.

⁶¹⁹ *Ibid.* V. takođe dokazni predmet 5D01269, Sažetak presretnutog razgovora između Milovanovića i generala UN-a Van Baala, 19. avgust 1994. godine, 23:40 sati; dokazni predmet 5D01271, Sažetak presretnutog razgovora između Milovanovića i generala UN-a Brinkmana, 31. avgust 1994. godine, 22:18 sati; dokazni predmet 5D01273, Sažetak presretnutog razgovora između Mladića i generala UN-a Brinkmana, 5. oktobar 1994. godine, 00:05 sati. Presretnuti razgovori pokazuju da je Glavni štab VRS-a uskraćivao odobrenje za prolazak nekim konvojima sa gorivom tokom/približno tokom avgusta i oktobra 1994. U dokaznom predmetu 5D01269, Milovanović je izjavio da je konvojima uskraćivan prolazak zbog toga što je Glavni štab VRS vjerovao da UNPROFOR dovlači nenormalne količine goriva u zaštićene enklave. Milovanović se takođe raspitivao zašto UNPROFOR donosi teško naoružanje u enklave na šta je general van Baal odgovorio da, shodno odredbama sporazuma o teškom naoružanju, raketni sistem Milan ne spada u kategoriju teškog naoružanja.

⁶²⁰ Dokazni predmet 5D00605, Naređenje Glavnog štaba VRS-a o kretanju humanitarne pomoći, s Milovanovićevim potpisom, 31. avgust 1994. godine, str. 2.

⁶²¹ *Ibid.*, str. 1.

⁶²² Slavko Kralj, T. 29258 (4. decembar 2008. godine).

⁶²³ *Ibid.*, T. 29258–29260, 29281, 29294–29295 (4. decembar 2008. godine); Ljubomir Obradović, T. 28255, 28263–28264 (14. novembar 2008. godine).

⁶²⁴ Slavko Kralj, T. 29258, 29287 (4. decembar 2008. godine); Ljubomir Obradović, T. 28263 (14. novembar 2008. godine). Nicolai je u svom svjedočenju rekao da je UNPROFOR telefaksom upućivao svoje zahtjeve sjedištu vojnih posmatrača UN-a na Palama, koji bi dotičnu poruku prosljeđivali vlastima VRS-a. Cornelis Nicolai, T. 18451 (29. novembar 2007. godine). Koster je u svom svjedočenju rekao da su zahtjevi za obnavljanje zaliha Nizozemskog bataljona upućivani “višem ešalonu sjeveroistočne komande” čijim posredstvom bi stizali u “štab bosanskih Srba na Palama”. Eelco Koster, T. 3033 (26. oktobar 2006. godine).

⁶²⁵ Slavko Kralj, T. 29273, 29287 (4. decembar 2008. godine).

⁶²⁶ *Ibid.*, T. 29258 (4. decembar 2008. godine); Ljubomir Obradović, T. 28409, 28431 (18. novembar 2008. godine).

⁶²⁷ Slavko Kralj, T. 29259, 29273 (4. decembar 2008. godine), T. 29320 (5. decembar 2008. godine); Ljubomir Obradović, T. 28263–28264 (14. novembar 2008. godine), T. 28409 (18. novembar 2008. godine).

Miletić, Gvero i Đurđić povremeno su takođe parafirali zahtjeve.⁶²⁸ Kada neki dijelovi zahtjeva ne bi bili odobreni, ti dijelovi bili bi podvučeni, a na zahtjevu zabilježeno da je odobren, izuzev kada je riječ o podvučenim dijelovima. Od UNPROFOR-a je povremeno traženo da razjasni dio koji nije odobren. Na osnovu odobrenog zahtjeva, novi dokument — objašnjenje — bi se sastavljao i zavodio u Đurđićevoj kancelariji a zatim prosljeđivao na potpis, najčešće Milovanoviću.⁶²⁹ Mladić, Tolimir, i **Miletić** takođe su potpisivali te dokumente.⁶³⁰ Dokumenti bi se zatim prosljeđivali UNPROFOR-u.⁶³¹

217. Pored obavještenja UNPROFOR-u, Glavni štab bi, pridržavajući se redovnog komandnog lanca, pismeno obavještavao relevantne potčinjene jedinice o odlukama koje se tiču odobrenih zahtjeva za konvoje UNPROFOR-a.⁶³² Bez tog obavještenja, konvojima nije dozvoljavano da prođu.⁶³³ Obavještenja su sadržala informacije o odobrenim konvojima — kao što su datum putovanja, sastav i teret, kao i broj konvoja — i uputstva podređenim jedinicama, na primjer, za vršenje detaljne kontrole vozila kako bi se spriječio prolaz robe za koju nije dato odobrenje.⁶³⁴ U odsustvu Milovanovića, **Miletić** je je stavljaao (otkucane) potpise na obavještenja.⁶³⁵

218. Između 1. januara i 28. aprila 1995. godine, odobreno je najmanje 977 zahtjeva za konvoje UNPROFOR-a, a 438 zahtjeva je odbijeno.⁶³⁶ Za period od aprila do jula 1995. godine predočeno je

⁶²⁸ Dokazni predmet 5D01447, Stipulacije u vezi s dokumentima koji se odnose na konvoje, 2. juni 2009. godine, par. 3(b) i Dodatak, tabele 1, 3; dokazni predmet P03999, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a o odobrenjima kretanja konvoja, s otkucanim Milovanovićevim potpisom, 22. februar 1995.; dokazni predmet P04040, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a o odobrenjima kretanja konvoja, s otkucanim Milovanovićevim potpisom, 21. april 1995. V. takođe dolje, par. 1656–1657, 1762.

⁶²⁹ Slavko Kralj, T. 29259, 29276 (4. decembar 2008. godine); Ljubomir Obradović, T. 28409–28410 (18. novembar 2008. godine). V. takođe dokazni predmet 5D01447, Stipulacije u vezi s dokumentima koji se odnose na konvoje, 2. juni 2009. godine, para. 3(a) i Dodatak, Tabela 3.

⁶³⁰ Dokazni predmet 5D01447, Stipulacije u vezi s dokumentima koji se odnose na konvoje, 2. juni 2009. godine, para. 3(a) i Dodatak, tabele 1, 3; Slavko Kralj, T. 29259–29261 (4. decembar 2008. godine); Ljubomir Obradović, T. 28464–28465 (19. novembar 2008. godine).

⁶³¹ Slavko Kralj, T. 29259 (4. decembar 2008. godine).

⁶³² Slavko Kralj, T. 29259–29260, 29285, 29299–29300 (4. decembar 2008. godine); Ljubomir Obradović, T. 28409–28410 (18. novembar 2008. godine).

⁶³³ V. gore, par. 214–215.

⁶³⁴ V., npr., dokazni predmet P02554, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a upućeno Sarajevsko-romanijskom korpusu i Drinskom korpusu, s Miletićevim potpisom, 1. juli 1995. godine, str. 2–3; dokazni predmet P02497, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a za Žepu, Goražde i Srebrenicu upućeno raznim brigadama, s Miletićevim potpisom, 18. juni 1995. godine. Pretresnom vijeću su predočeni protivrječni dokazi o tome da li su obavještenja potčinjenim jedinicama predstavljala naređenja. Pretresno vijeće, međutim, smatra da nomenklatura obavještenja nije relevantna. Pretresno vijeće se uvjerilo da su obavještenja po svojoj prirodi bila obavezujuća i smatra nezamislivim da ih potčinjene jedinice ne bi poštovale, između ostalog, na osnovu činjenice da su ih uglavnom potpisivali Milovanović ili Mladić. Upor. Mirko Trivić, T. 12043–12044 (23. maj 2007. godine).

⁶³⁵ Slobodan Kosovac, T. 30190 (15. januar 2009. godine), T. 30480-300481 (21. januar 2009. godine); Slavko Kralj, T. 29272 (4. decembar 2008. godine). V. takođe dokazni predmet 5D01447, Stipulacije u vezi s dokumentima koji se odnose na konvoje, 2. juni 2009. godine, Dodatak, Tabela 3, prema kojima je na tim obavještenjima povremeno bio (otkucani) potpis Đurđića i Pandžića.

⁶³⁶ Dokazni predmet 5D01447, Stipulacije u vezi s dokumentima koji se odnose na konvoje, 2. juni 2009. godine, par. 3(b) i Dodatak, Tabela 2. Pretresnom vijeću je dalje dostavljeno više obavještenja u vezi s konvojima UNPROFOR-a koja su prihvaćena kao dokazi od 1. januara do 28. aprila 1995. godine, ali koja nisu uvrštena u Stipulacije u vezi s dokumentima koji se odnose na konvoje. Dokazni predmet P04065, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a upućeno Komandi UNPROFOR-a, s Mladićevim potpisom, 7. januar 1995. godine (jedno odobrenje za misiju s helikopterom); dokazni predmet P04001, Dopis Glavnog štaba VRS-a upućen UNPROFOR-u u vezi s konvojima, s Milovanovićevim potpisom, 25. februar 1995. godine (jedno djelimično odobrenje, 10 odobrenja); dokazni predmet 5D00620, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a upućeno Drinskom

malo dokaza u vezi sa zahtjevima za konvoje, odgovorima, i obavještenjima. Pretresno vijeće, u stvari, ima samo informaciju da je 28. aprila 1995. godine, Glavni štab obavijestio svoje potčinjene jedinice da je odobrio 21 konvoj UNPROFOR-a, a da je uskratio odobrenje za četiri konvoja UNPROFOR-a.⁶³⁷ Međutim, ne može se smatrati da je to potpuna evidencija za taj period.

(c) Regulisanje kretanja humanitarnih konvoja tokom 1995. godine

219. Kako je objašnjeno, od prvobitnog uvođenja procedura za prolazak konvoja, na humanitarne konvoje primjenjivale su se drugačije procedure (koje su se razlikovale od onih za UNPROFOR).⁶³⁸

220. Procedura odobravanja humanitarnih konvoja izmijenjena je 14. marta 1995. godine, kada je Karadžić naredio da se formira Državni komitet za saradnju s Ujedinjenim nacijama i međunarodnim humanitarnim organizacijama.⁶³⁹ Komisija je imala sjedište na Palama.⁶⁴⁰ Nikola Koljević, potpredsjednik Republike Srpske, imenovan je za predsjednika Komiteta.⁶⁴¹ Pukovnik

korpusu u vezi s konvojem UNPROFOR-a, s Milovanovićevim potpisom, 6. mart 1995. godine (12 odobrenja); dokazni predmet P02687, Dokument Glavnog štaba VRS-a, s Milovanovićevim potpisom, 7. april 1995. godine (12 uskraćivanja odobrenja); dokazni predmet P02651a, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Vojnoj pošti 7111, s Miletićevim potpisom, 14. april 1995. godine (četiri odobrenja, 13 uskraćivanja odobrenja); dokazni predmet P03989, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen komandama vojnih pošta 7111 i 7598, s Miletićevim potpisom, 18. april 1995. godine (sedam odobrenja, jedno djelimično odobrenje, 11 uskraćivanja odobrenja).

⁶³⁷ V. dokazni predmet P02497, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a za Žepu, Goražde i Srebrenicu upućeno raznim brigadama, s Miletićevim potpisom, 18. juni 1995. godine (tri odobrenja); dokazni predmet P02554, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a upućeno Sarajevsko-romanijskom korpusu i Drinskom korpusu, s Miletićevim potpisom, 1. juli 1995. godine (šest odobrenja, od kojih su dva uslovna, tri uskraćivanja odobrenja); dokazni predmet P02556, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a upućeno Drinskom korpusu, s Miletićevim potpisom, 3. juli 1995. godine (jedan polazak konvoja iz Srebrenice odobren, za jedan povratak u Srebrenicu uskraćeno odobrenje); dokazni predmet P02558, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a upućeno vojnim poštama 7598 i 7111, s Miletićevim potpisom, 5. juli 1995. godine (dva odobrenja, jedno djelimično odobrenje, jedan polazak odobren dok je povratak u Srebrenicu odbijen); dokazni predmet P02565, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a upućeno Vojnoj pošti 7111, s Miletićevim potpisom, 12. juli 1995. godine (jedno odobrenje); dokazni predmet P02586, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a upućeno Vojnoj pošti 7111 u vezi s odobrenim kretanjem osoblja UNPROFOR-a, s Miletićevim potpisom, 27. juli 1995. godine (jedno odobrenje). V. nadalje dokazni predmet 5D01115, Obavještenje Drinskog korpusa u vezi s konvojem UNPROFOR-a upućeno Romanijskoj brigadi i Rogatičkoj brigadi, s Krstićevim potpisom, 20. juli 1995. godine (jedno odobrenje); dokazni predmet 5D01117, Obavještenje Drinskog korpusa u vezi s odobrenim kretanjem tima UNPROFOR-a upućeno Romanijskoj brigadi i Rogatičkoj brigadi, s Krstićevim potpisom, 25. juli 1995. godine (jedno odobrenje); dokazni predmet 5D01118, Obavještenje Drinskog korpusa u vezi s odobrenim kretanjem tima UNPROFOR-a upućeno Romanijskoj brigadi i Rogatičkoj brigadi, s Krstićevim potpisom, 25. juli 1995. godine (dva odobrenja); dokazni predmet 5D01120, Obavještenje Drinskog korpusa u vezi s odobrenim kretanjem tima UNPROFOR-a upućeno Romanijskoj brigadi i Rogatičkoj brigadi, s Krstićevim potpisom, 27. juli 1995. godine (jedno odobrenje). Prema Kosovčevim riječima, obavještenja Drinskog korpusa predstavljala su kontinuitet odobrenja konvoja koja je davao Glavni štab Slobodan Kosovac, T. 30177–30178 (15. januar 2009. godine).

⁶³⁸ V. gore, par. 214–215.

⁶³⁹ Dokazni predmet 6D00007, *Službeni glasnik RS-a*, Godina IV, broj 3, Odluka o obrazovanju Državnog komiteta za saradnju sa Ujedinjenim nacijama i međunarodnim humanitarnim organizacijama, s Karadžićevim potpisom, 14. mart 1995. godine. V. takođe Manojlo Milovanović, T. 12278 (30. maj 2007. godine), T. 11289–12290 (31. maj 2007. godine) (gdje je izjavio sljedeće: "Direktiva broj 7, koliko se sećam, je izdata 8. marta. Ova odluka je donesena 11. marta kako sam video dole negde pri dnu, a objavljena je u *Službenom glasniku* 14. marta, znači, ipak njena objava je posle Direktive broj 7.").

⁶⁴⁰ Slavko Kralj, T. 29295 (4. decembar 2008. godine).

⁶⁴¹ Dokazni predmet 6D00007, *Službeni glasnik RS-a*, Godina IV, broj 3, Odluka o obrazovanju Državnog komiteta za saradnju sa Ujedinjenim nacijama i međunarodnim humanitarnim organizacijama, s Karadžićevim potpisom, 14. mart 1995. godine, str. 3, čl. 1 (Odluke o imenovanju predsjednika, potpredsjednika i članova Državnog komiteta za saradnju s UN-om i međunarodnim humanitarnim organizacijama); Slavko Kralj, T. 29295 (4. decembar 2008. godine). V. takođe Manojlo Milovanović, T. 12278 (30. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je mislio da su u sastavu Komiteta takođe bili jedan ili dva oficira koji su odluke Komiteta prosljeđivali Glavnom štabu kako bi se sve eventualne borbene aktivnosti suspendovale na putevima kojima je dostavljana ili je trebala biti dostavljana humanitarna pomoć).

Durđić iz Glavnog štaba bio je član Komiteta zadužen za koordinaciju odnosa Komiteta s Ministarstvom odbrane i Glavnim štabom VRS-a.⁶⁴² Jedno od radnih tijela Komiteta bilo je Koordinaciono tijelo za humanitarne operacije.⁶⁴³ Shodno nalogu kojim je osnovan Komitet, odobrenja za kretanja konvoja i službenika UN-a i humanitarnih organizacija na teritoriji RS-a trebalo je da izdaje to Koordinaciono tijelo na osnovu odluka Komiteta.⁶⁴⁴

221. Pretresnom vijeću nisu predočeni dokazi neophodni da bi se u potpunosti shvatila i stvorila jasna predodžba o procesu odobravanja humanitarnih konvoja u cjelini. Stoga se mogu donijeti samo ograničeni zaključci. Na osnovu dokaza koji su mu predočeni, Pretresno vijeće konstatuje da su, poslije formiranja Državnog komiteta, zahtjevi za konvoje humanitarne pomoći morali biti upućivani tom Komitetu na razmatranje.⁶⁴⁵ Komitet je donosio mišljenja u vezi sa zahtjevima, a Koordinaciono tijelo je u skladu s tim izdavalo “odobrenja” relevantnim organizacijama koje su ih tražile.⁶⁴⁶ Koordinaciono tijelo je zahtjeve za konvoje takođe upućivalo Glavnom štabu VRS-a, zajedno s mišljenjem Komiteta.⁶⁴⁷ Pukovnik Đurđić saopštavao je mišljenje Komiteta ili Mladiću ili Milovanoviću, koji su ih u većini slučajeva odobravalu.⁶⁴⁸

222. Pošto bi Milovanović ili Mladić dali odobrenje, Glavni štab je slao obavještenje relevantnim potčinjenim jedinicama pružajući im detaljne informacije o odobrenim konvojima, kao što je to činio i za konvoje UNPROFOR-a.⁶⁴⁹ Bez takvog obavještenja iz Glavnog štaba, konvojima nije dopuštano da prođu.⁶⁵⁰ Obavještenja o konvojima humanitarne pomoći koja su upućivana potčinjenim jedinicama obično su sadržavala referencu na Koordinaciono tijelo i u njima je stajalo da je Glavni štab “saglas[an] sa odobrenjem”, da je saglasan “na osnovu zahteva”, da je saglasan sa

⁶⁴² Dokazni predmet 6D00007, *Službeni glasnik RS-a*, Godina IV, broj 3, Odluka o obrazovanju Državnog komiteta za saradnju sa Ujedinjenim nacijama i međunarodnim humanitarnim organizacijama, s Karadžićevim potpisom, 14. mart 1995. godine, str. 3, član 2(7) (Odluke o imenovanju predsjednika, potpredsjednika i članova Državnog komiteta za saradnju s UN-om i međunarodnim humanitarnim organizacijama); Slavko Kralj, T. 29234 (3. decembar 2008. godine), T. 29295 (4. decembar 2008. godine). Đurđićev neposredni pretpostavljeni bio je Mladić, koji je kasnije prenio dio ovlaštenja u vezi s humanitarnim aktivnostima načelniku štaba. *Ibid.*, T. 29265 (4. decembar 2008. godine).

⁶⁴³ Dokazni predmet 6D00007, *Službeni glasnik RS-a*, Godina IV, broj 3, Odluka o obrazovanju Državnog komiteta za saradnju sa Ujedinjenim nacijama i međunarodnim humanitarnim organizacijama, s Karadžićevim potpisom, 14. mart 1995. godine, str. 2, član 5(1).

⁶⁴⁴ *Ibid.*, član 6.

⁶⁴⁵ Upor. Slavko Kralj, T. 29233–29234 (3. decembar 2008. godine), T. 29295–29297 (4. decembar 2008. godine); Manojlo Milovanović, T. 12278 (30. maj 2007. godine), T. 12289 (31. maj 2007. godine). V. takođe dokazni predmet. 5D01284, Presretnuti razgovor sa Đurđićem u vezi s Koordinacionim tijelom i obavještenjima, str. 1–2.

⁶⁴⁶ Dokazni predmet 6D00007, *Službeni glasnik RS-a*, Godina IV, broj 3, Odluka o obrazovanju Državnog komiteta za saradnju sa Ujedinjenim nacijama i međunarodnim humanitarnim organizacijama, s Karadžićevim potpisom, 14. mart 1995. godine, str. 2, član 6.

⁶⁴⁷ Slavko Kralj, T. 29296 (4. decembar 2008. godine). Pretresno vijeće takođe ima u vidu obavještenja iz Glavnog štaba potčinjenim jedinicama koja upućuju na mišljenja Koordinacionog tijela i sadrže pojedinosti o odobrenim i odbijenim stavkama / konvojima.

⁶⁴⁸ Slavko Kralj, T. 29299 (4. decembar 2008. godine).

⁶⁴⁹ *Ibid.*, T. 29260, 29285, 293299–29300 (4. decembar 2008. godine); Ljubomir Obradović, T. 28410 (18. novembar 2008. godine). Koordinaciono tijelo nije slalo svoja uputstva ili odluke direktno korpusu i brigadama. Slavko Kralj, T. 29294–29302 (4. decembar 2008. godine).

⁶⁵⁰ V. gore, par. 214–215.

“realizacijom zahteva” ili “odobrenja” Koordinacionog tijela.⁶⁵¹ Ta obavještenja uglavnom su potpisivali Milovanović ili **Miletić**.⁶⁵²

223. Pretresnom vijeću su predočeni dokazi o tome da VRS poslije formiranja Državnog komiteta više nije imao uticaja na proceduru odobravanja humanitarnih konvoja nego da su oni samo “bili dužni da izvršava[ju] naloge Komiteta”.⁶⁵³ Međutim, na osnovu svih predočenih dokumenata i iskaza svjedoka, Pretresno vijeće donosi drugačiji zaključak. Pretresno vijeće konstatuje da je, čak i poslije formiranja Državnog komiteta, Glavni štab i dalje imao značajnu ulogu u procesu razmatranja zahtjeva za humanitarne konvoje i njihovog odobravanja ili odbijanja. Donoseći taj zaključak, Pretresno vijeće ima u vidu samu proceduru kojom su dokumenti iz Komiteta i zahtjevi za konvoje podnošeni na odobrenje Milanoviću ili Mladiću — najvišem ešalonu Glavnog štaba. To jasno svjedoči o značajnoj ulozi VRS-a. Pored toga, vještak odbrane je u svom svjedočenju rekao da je, prema sistemu u RS-u, VRS uvijek mogao da vrši vojnu procjenu i, “pa, ako ima [problema], da kod koordinacionog tela interveniše”.⁶⁵⁴ Pored toga, Pretresno vijeće je prihvatilo naređenje koje je Karadžić 13. juna 1995. godine uputio Glavnom štabu i u kom se navodi sljedeće: “Odmah dati pozitivno mišljenje za sve notifikacije koje su pristigle putem

⁶⁵¹ V., npr., dokazni predmet P02678, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Drinskom, Sarajevskom-romanijskom i Istočnobosanskom korpusu, s potpisom Manojla Milovanovića, 2. april 1995. godine; dokazni predmet P02652b, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima upućeno komandama vojnih pošta 7111 i 7102, s Miletićevim potpisom, 14. april 1995. godine; dokazni predmet 5D00903, Dokument Glavnog štaba VRS-a, u vezi s humanitarnim konvojima, s otkucanim Milovanovićevim potpisom, 12. maj 1995. godine; dokazni predmet 5D00856, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen vojnim poštama 7102, 7111, 7161, 7001 u vezi s konvojima humanitarne pomoći, s otkucanim Milovanovićevim potpisom, 12. maj 1995. godine; dokazni predmet 5D00905, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a upućeno Drinskom korpusu i Istočnobosanskom korpusu u vezi s konvojima humanitarne pomoći, s otkucanim Milovanovićevim potpisom, 19. maj 1995. godine; dokazni predmet P02714, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNHCR-a, s otkucanim Miletićevim potpisom, 2. juni 1995. godine; dokazni predmet 5D01429, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima upućeno Drinskom korpusu i Istočnobosanskom korpusu, s otkucanim Miletićevim potpisom, 12. juni 1995. godine; dokazni predmet P02717, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima upućeno Drinskom korpusu, s otkucanim Miletićevim potpisom, 12. juni 1995. godine. Obavještenja su povremeno ukazivala na to da neke stavke nisu odobrene. V. dokazni predmet P02689, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Drinskom korpusu, s Milovanovićevim potpisom, 7. april 1995. godine, str.2 (“[N]ije odobreno: [...] [m]aterijal švedskog projekta izgradnje za Srebrenicu i Drinjaču” i “govedina, so, ulje i šperploča za enklave [Srebrenicu]”); dokazni predmet P04062, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s odobrenjem konvoja humanitarne pomoći upućeno Drinskom korpusu, s Miletićevim potpisom, 30. juni 1995. godine (“[n]ismo odobrili da u sastavu ovoga konvoja bude još jedan kamion sa školskom opremom”); dokazni predmet 5D01429, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a upućeno komandama Drinskog korpusa i Istočnobosanskog korpusa, s Miletićevim potpisom, 12. juni 1995. godine, str. 2 (“[n]ismo odobrili 1 kamion školskog pribora za Srebrenicu 13. juna 1995. godine”); dokazni predmet P02714, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNHCR-a, s otkucanim Miletićevim potpisom, 2. juni 1995. godine, str. 1-2 (“[n]ismo odobrili 1 kamion sa školskim priborom [za Srebrenicu]”, “[n]ismo odobrili 60 l. ulja za testere [za Žepu]”, “[n]ismo odobrili da švedski projekat izgradnje ide u Srebrenicu”). Pretresno vijeće napominje da su, iako na prvi pogled ti dokumenti mogu upućivati na zaključak da je odluku da se odbiju te stavke donio Glavni štab, Pretresnom vijeću takođe predočeni dokazi o tome da je jednom drugom prilikom takvo odbijanje bilo isključivo zasnovano na mišljenju Državnog komiteta. Stoga nije ustanovljeno ko je donio konačnu odluku o odbijanju tih stavki. V. dokazni predmet 5D00905, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a upućeno Drinskom korpusu i Istočnobosanskom korpusu u vezi s konvojima humanitarne pomoći, s Milovanovićevim potpisom, 19. maj 1995. godine, str. 2 (“[n]ismo odobrili da se i Srebrenicu dopremi 24.05. satelitski teleks sa opremom”); dokazni predmet 5D01308, Telefaks Koordinacionog tijela za humanitarnu pomoć u vezi s konvojima, 17. maj 1995. godine, str. 1 (gdje se navode odobreni konvoji, ali precizira da satelitski teleks za UNHCR nije odobren); v. takođe *ibid.*, str. 2, 8.

⁶⁵² Slobodan Kosovac, T. 30189–30190 (15. januar 2009. godine), T. 30480–300481 (21. januar 2009. godine); Slavko Kralj, T. 29272 (4. decembar 2008. godine).

⁶⁵³ Manojlo Milovanović, T. 12278 (30. maj 2007. godine), T. 12289–12290 (31. maj 2007. godine).

⁶⁵⁴ Slobodan Kosovac, T. 30418 (20. januar 2009. godine).

[Koordinacionog tela], a odnose se na sedmični plan isporuka UNHCR-a od 10. do 17. juna i koje su već revidirane od strane Komiteta.”⁶⁵⁵ Da Glavni štab nije učestvovao u odobravanju konvoja ne bi bilo nikakve potrebe za takvim naređenjem. Najzad, Pretresno vijeće napominje da su obavještenja Glavnog štaba potčinjenim jedinicama bila formulisana tako da nagovještavaju odlučujuću ulogu Glavnog štaba u tom procesu.⁶⁵⁶

224. Pretresno vijeće ima dokaze za devet obavještenja, koja je Glavni štab poslao svojim potčinjenim jedinicama poslije 28. aprila, koja se tiču humanitarnih konvoja drugih humanitarnih organizacija, a ne UNPROFOR-a, gdje se Glavni štab poziva na Koordinaciono tijelo.⁶⁵⁷ On je takođe poslao dva obavještenja o humanitarnim konvojima u kojima se nije pozvao na Koordinaciono tijelo.⁶⁵⁸

⁶⁵⁵ Dokazni predmet P03051, Naredba predsjednika RS-a upućena Glavnom štabu VRS-a, s Karadžićevim potpisom, 13. juni 1995. godine, str. 1.

⁶⁵⁶ V. gore, par. 222.

⁶⁵⁷ Dokazni predmet 5D00856, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen vojnim poštama 7102, 7111, 7161, 7001 u vezi s humanitarnim konvojima, s otkucanim Milovanovićevim potpisom, 12. maj 1995. godine (odobrenje konvoja za 13. maj i 15.–16. i 18. maj, uskraćivanje odobrenja za konvoj 17. maja); dokazni predmet 5D00903, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima, s Milovanovićevim potpisom, 12. maj 1995. godine (odobrenje konvoja za 13.–14. maj i 16.–18. maj); dokazni predmet 5D00905, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima humanitarne pomoći upućeno Drinskom korpusu i Istočnobosanskom korpusu u vezi s konvojima humanitarne pomoći, s Milovanovićevim potpisom, 19. maj 1995. godine (odobrenje konvoja za 20.–21. maj i 23.–26. maj; uskraćivanje odobrenja za satelitski teleks sa pratećom opremom za Srebrenicu); dokazni predmet 5D00907, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima upućeno vojnim poštama 7111 i 7102, s Milovanovićevim potpisom, 28. maj 1995. godine (odobrenje jednog konvoja za 30. maj); dokazni predmet P02714, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNHCR-a, s otkucanim Miletićevim potpisom, 2. juni 1995. godine (odobrenje konvoja za 3.–4. juni i 6.–8. juni; uskraćivanje odobrenja švedskom projektu izgradnje za Srebrenicu, jedan kamion sa školskim priborom, 60 litara ulja za testere); dokazni predmet P02717, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima upućeno Drinskom korpusu, s otkucanim Miletićevim potpisom, 12. juni 1995. godine (odobrenje jednog konvoja za odlazak osoblja MSF-a 13. juna, odobrenje za rotaciju uskraćeno); dokazni predmet 5D01429, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima upućeno Drinskom korpusu i Istočnobosanskom korpusu, s otkucanim Miletićevim potpisom, 12. juni 1995. godine (odobrenje konvoja 13.–15. juna; uskraćivanje odobrenja za jedan kamiona sa školskim priborom za Srebrenicu, 60 litara ulja za testere); dokazni predmet P04062, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s odobrenjem konvoja humanitarne pomoći upućeno Drinskom korpusu, Miletićevim potpisom, 30. juni 1995. godine (odobrenje konvoja za 4.–5. juli; uskraćivanje odobrenja za konvoje 1.–2. jula i 5.–6. jula, uskraćivanje odobrenja za jedan kamion sa školskim priborom); dokazni predmet P02570, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s kretanjem ekipa MKCK-a i UNHCR-a upućeno raznim vojnim poštama, s potpisom Miletića, 18. juli 1995. godine (odobrenje kretanja MKCK-a i UNHCR-a za 19.–21. juli). Stipulacije takođe obuhvataju obavještenja potčinjenim jedinicama u vezi s humanitarnim konvojima, međutim, njihov broj nije preciziran. V. dokazni predmet 5D01447, Stipulacije u vezi s dokumentima koji se odnose na konvoje, 2. juni 2009. godine, Dodatak, Tabela 3. Pored toga, Pretresno vijeće je prihvatilo nekoliko obavještenja iz perioda od 1. januara do 28. aprila 1995. godine koja nisu obuhvaćena Stipulacijama. Dokazni predmet P02678, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Drinskom, Sarajevskom-romanijskom i Istočnobosanskom korpusu, s Milovanovićevim potpisom, 2. april 1995. godine (osam odobrenja za radne posjete, kretanje i isporuku humanitarne pomoći); dokazni predmet P02689, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Drinskom korpusu, s Milovanovićevim potpisom, 7. april 1995. godine (odobrenje konvoja za 8.–9. april i 11.–13. april; uskraćivanje odobrenja za materijal namijenjen švedskom projektu izgradnje, te govedinu, so, ulje i šperploču za Srebrenicu); dokazni predmet P02652b, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima upućeno vojnim poštama 7111 i VP 7102, s Miletićevim potpisom, 14. april 1995. godine (sedam odobrenja).

⁶⁵⁸ Dokazni predmet P02551, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s kretanjem civilnih posmatrača UN-a upućeno Vojnoj pošti 7111, s otkucanim Miletićevim potpisom, 29. juni 1995. godine (jedno odobrenje kretanja civilnih posmatrača UN-a); dokazni predmet P02661a, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a upućeno Istočnobosanskom korpusu, Drinskom korpusu, Sarajevsko-romanijskom korpusu i Hercegovačkom korpusu, s Miletićevim potpisom, 26. juli 1995. godine (pet odobrenja ili putnih dozvola za posjete ekipa MKCK-a prihvatnim centrima i zatvorima 26.–29. juli).

(d) Regulisanje kretanja sanitetskih konvoja tokom 1995. godine

225. Odobrenja za kretanje u enklave i iz njih radi medicinske evakuacije — kopnenim putem ili helikopterom — izdavali su Mladić ili Milovanović.⁶⁵⁹ U zahtjevima za medicinsku evakuaciju konkretno su navođeni priroda povrede i kolika je hitnost evakuacije, i njima je uvijek davan prioritet.⁶⁶⁰ Prema Kraljevim riječima, VRS je smatrao da ima zloupotreba prilikom medicinskih evakuacija helikopterom i one su stoga pažljivo kontrolisane.⁶⁶¹ Glavni štab je slao obavještenja UNPROFOR-u i njegovim potčinjenim jedinicama u vezi s odobrenim medicinskim evakuacijama.⁶⁶²

(e) Provjera konvoja

226. Svi konvoji provjeravani su od strane VRS-a na raznim kontrolnim punktovima.⁶⁶³ Kontrole konvoja UNPROFOR-a bile su dogovorene u Sporazumu o principima slobode kretanja. Konvoje je trebalo provjeravati samo jednom.⁶⁶⁴ Nije dopuštano da prođe ništa što nije bilo na listi odobrene robe navedene u obavještenjima.⁶⁶⁵ Na osnovu informacija primljenih iz brigada, korpusi su putem redovnih i vanrednih izvještaja informisali Glavni štab o prolasku konvoja i svim eventualnim problemima na koje su nailazili.⁶⁶⁶ Pretresnom vijeću su predočeni dokazi o tome da je u junu Nizozemski bataljon vršio detaljne kontrole i pretrese konvoja, pored kontrola od strane VRS-a.⁶⁶⁷

⁶⁵⁹ Slavko Kralj, T. 29288 (4. decembar 2008. godine).

⁶⁶⁰ *Ibid.*, T. 29287–29288, 29293 (4. decembar 2008. godine).

⁶⁶¹ *Ibid.*, T. 29294 (4. decembar 2008. godine). V., npr., dokazni predmet 5D01126, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a o stanju na ratištu, s Milovanovićevim potpisom, 14. februar 1995. godine.

⁶⁶² Slavko Kralj, T. 29292 (4. decembar 2008. godine). V., npr., dokazni predmet. 5D00890, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a o medicinskoj evakuaciji, s Milovanovićevim potpisom, 21. mart 1995. godine; dokazni predmet 5D00894, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s medicinskom evakuacijom upućeno vojnim poštama 7111 i 7598, s Milovanovićevim potpisom, 27. mart 1995. godine; dokazni predmet. 5D01298, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s medicinskom evakuacijom, s Milovanovićevim potpisom, 13. februar 1995. godine; dokazni predmet P02567, Dokument Glavnog štaba VRS-a u vezi s medicinskom evakuacijom, s otkucanim Miletićevim potpisom, 16. juli 1995. godine. V. takođe dokazni predmet 5D01114, Obavještenje Drinskog korpusa u vezi s odobrenim kretanjem MKCK-a radi medicinske evakuacije upućeno Romanijskoj brigadi i Rogatičkoj brigadi, s Krstićevim potpisom, 20. juli 1995. godine

⁶⁶³ Svjedok 5DPW-26, dokazni predmet 5D01446, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (12. maj 2009. godine), str. 2; Vinko Pandurević, T. 30809–30810 (29. januar 2009. godine), T. 32141–32142 (26. februar 2009. godine); Robert Franken, T. 2444 (16. oktobar 2006. godine); Richard Butler, T. 19739 (15. januar 2008. godine).

⁶⁶⁴ Dokazni predmet 5D01404, Principi slobode kretanja, s potpisima Brinkmana i Tolimira, 31. januar 1995. godine, str. 1

⁶⁶⁵ Svjedok PW-138, T. 3797–3798 (8. novembar 2006. godine).

⁶⁶⁶ Slavko Kralj, T. 29285 (4. decembar 2008. godine). V., npr., dokazni predmet 5D01070, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa upućen Glavnom štabu VRS-a, s Krstićevim potpisom, 4. maj 1995. godine, par. 3; dokazni predmet br. 5D01106, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa upućen Glavnom štabu VRS-a, s Živanovićevim potpisom, 4. juli 1995. godine, par. 3. Brigade su izvještavale svoje korpusne koji su, sa svoje strane, podnosili izvještaje Glavnom štabu. Dokazni predmeti P00230, 4D00316, Analiza borbene gotovosti Bratunačke brigade za prvo polugodište 1995. godine, s potpisom Vidoja Blagojevića, 4. juli 1995. godine, str. 19; dokazni predmet 5D00320, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade upućen Drinskom korpusu, s Pandurevićevim potpisom, 2. april 1995. godine, par. 10; dokazni predmet 5D00321 Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade upućen Drinskom korpusu, s Pandurevićevim potpisom, 4. april 1995. godine, par. 10.

⁶⁶⁷ Dokazni predmet 5D00054, Izvještaj Nizozemskog instituta za ratnu dokumentaciju, Dio 3, Pad Srebenice, poglavlje IV, Raspoloženje u enklavi: period maj-juli 1995. godine, str. 4–6; svjedok 5DPW-26, dokazni predmet 5D01446, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (12. maj 2009. godine), str. 2. Jednom prilikom u drugoj polovini juna 1995. godine, UNHCR je odbio kontrolu Nizozemskog bataljona i odlučio da vrati konvoj bez isporučivanja pomoći. *Ibid.*, str. 2.

5. Restrikcije konvoja i humanitarna situacija u enklavama

227. Karadžić je u više navrata UNPROFOR-u izražavao zabrinutost da se ABiH putem konvoja za pomoć snabdijeva gorivom i drugim materijalom.⁶⁶⁸ Na jednom sastanku UNPROFOR-a i bosanskih Srba održanom 30. aprila 1995. godine na visokom nivou, on je primijetio sljedeće: “[S]matramo da su humanitarni konvoji i konvoji UNPROFOR-a komercijalni konvoji koji idu u korist Muslimana. Mi se nalazimo pod dvostrukim ograničenjima (sankcijama), stoga možete očekivati još ograničenja.”⁶⁶⁹ Na sastanku održanom na Palama 20. aprila u svrhu pregovora o produženju važnosti Sporazuma o prekidu neprijateljstava od 31. decembra 1994. godine Gvero je takođe izjavio da UNPROFOR raspolaže dovoljnim rezervama goriva i da UNPROFOR snabdijeva ABiH u Srebrenici gorivom.⁶⁷⁰

228. Kako su rekli oficiri Nizozemskog bataljona, humanitarna situacija u srebreničkoj enklavi se pogoršala početkom marta 1995. godine, kada su konvojima u sve većoj mjeri uskraćivana odobrenja. Isporuke hrane i lijekova u značajnoj mjeri su redukovane i povremeno su uskraćivane, a zalihe u njihovom skladištu u Srebrenici su se smanjile.⁶⁷¹ Čak i kada su odobrenja za prolazak davana, VRS je redovno blokirao konvoje na putu i vraćao ih,⁶⁷² a pristizalo je sve manje i manje

⁶⁶⁸ Dokazni predmet P02935, Zabilješke sa sastanka između Smitha i Karadžića, 5. april 1995. godine, par. 3, 10; Rupert Smith, T. 17489–17490 (5. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02522, Dokument Glavnog štaba VRS-a i Drinskog korpusa, s Miletićevim potpisom, 6. mart 1995. godine, str. 2; Rupert Smith, T. 17500–17501 (5. novembar 2007. godine); dokazni predmet 6D00163, Izvještaj potpukovnika Baxtera o sastanku između Smitha i Karadžića, 9. maj 1995. godine (na tom sastanku, Karadžić je izjavio da UN raspolaže znatnim rezervama goriva u enklavama i da oni snabdijevaju ABiH gorivom); dokazni predmet 6D00164, Izvještaj UNPROFOR-a o sastanku 21. maja 1995. godine između Smitha i Karadžića, 21. maj 1995. godine, par. 4 (gdje se navodi da je Karadžić tokom sastanka rekao da “enklave zapravo predstavljaju zaštićene zone za [ABiH]”, odnosno da su enklave “tempirana bomba koja samo što nije eksplodirala”). U vezi sa snabdjevanjem ABiH, v. takođe Robert Franken, T. 2537–2538 (17. oktobar 2006. godine), T. 2642 (18. oktobar 2006. godine) (gdje je izjavio da bi, u načelu, kada bi neka humanitarna pomoć stigla, ABiH uzela jedan dio za vlastite potrebe); Dragiša Masal, T. 29037 (28. novembar 2008. godine) (gdje je izjavio da su konvoji humanitarne pomoći “vrlo često [...] prevozili veću količinu goriva nego što im je potrebno za potrošnju, na osnovu normi potrošnje njihovih vozila. To gorivo je prodavano vojsci i civilima, ali prvenstveno vojsci muslimanskih ... Muslimanske armije u Žepi i u Goraždu.”); dokazni predmeti 5D00031, Sažeti prikaz krminogenih radnji u zaštićenim zonama u BiH, s Mežićevim potpisom, 12. januar 1996. godine, str. 8–13 (ABiH bi takođe uzimala robu iz skladišta humanitarne pomoći za vlastite potrebe ili ih je prodavala na crnoj berzi); dokazni predmet 6D00072, Naredenje Birčanske brigade u vezi sa sprečavanjem krijumčarenja goriva od strane UNPROFOR-a, UNHCR-a i drugih organizacija, s Andrićevim potpisom, 12. maj 1995. godine; Meho Džebo, T. 9619 (28. mart 2007. godine); Manojlo Milovanović, T. 12282–12283 (30. maj 2007. godine).

⁶⁶⁹ Rupert Smith, T. 17495–17496 (5. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02937, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa sastancima u Sarajevu i na Palama - 20. april 1995. godine, 30. april 1995. godine, par. 12.

⁶⁷⁰ Rupert Smith, T. 17492–17493 (5. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02936, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa sastancima u Sarajevu i na Palama - 20. april 1995. godine, 22. april 1995. godine, par. 9.

⁶⁷¹ Leendert van Duijn, T. 2260–2261 (27. septembar 2006. godine), T. 2322 (28. septembar 2006. godine); Johannes Rutten, T. 4807–4808 (29. novembar 2006. godine), T. 5230–5232 (7. decembar 2006. godine); Eelco Koster, T. 3034–3035, 3097 (26. oktobar 2006. godine); Pieter Boering, T. 1893–1894, 1898–1899 (19. septembar 2006. godine); Robert Franken, T. 2446 (16. oktobar 2006. godine). Franken je u svom svjedočenju rekao da su u njegovom bataljonu restrikcije konvoja od strane VRS-a nazivali “terorom nad konvojima”. *Ibid.*, T. 2450 (16. oktobar 2006. godine). V. takođe Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 53.

⁶⁷² Cornelis Nicolai, T. 18456–18457 (29. novembar 2007. godine). Franken je u svom svjedočenju rekao da zna za jedan konvoj UNHCR-a “koji je UNHCR vratio zbog toga što su bosanskim Srbima na kontrolnim punktovima morali dati dizel-gorivo ili slično, a da su oni to odbili i vratili se.” Robert Franken, T. 2446 (16. oktobar 2006. godine). V. takođe Momir Nikolić, T. 33294 (27. april 2009. godine).

konvoja sa zalihama.⁶⁷³ U izvještaju UNPROFOR-a o provođenju Sporazuma o prekidu neprijateljstava napomenuto je da je sloboda kretanja konvoja UNPROFOR-a kroz teritoriju pod kontrolom VRS-a ograničena, da su svi konvoji s gorivom i poneki s hranom blokirani, a da su zalihe u istočnim enklavama, uključujući Srebrenicu, dostigle “kritičan nivo”.⁶⁷⁴ UNHCR je izvjestio da je količina pomoći u hrani koja je isporučena u Srebrenicu u martu praktično bila ista kao u februaru.⁶⁷⁵ U martu 1995. godine, UNHCR je takođe uspio da u Srebrenicu dostavi zalihe lijekova prvi put od novembra 1994.⁶⁷⁶ Srebrenička bolnica takođe je primila medicinsku opremu i neke druge artikle putem isporuka iz vazduha i od Nizozemskog bataljona, ali je ipak bila suočena s nestašicom osnovnog sanitetskog materijala.⁶⁷⁷

229. Nizozemski bataljon dobijao je zalihe putem konvoja, ali je od marta ili aprila odobravano sve manje i manje konvoja.⁶⁷⁸ VRS je kategorično odbijao da komunikaciona oprema, oružje, municija i rezervni dijelovi budu čak i stavljani na traženi spisak za popunu zaliha.⁶⁷⁹ Konvoji za obnovu zaliha goriva podliježali su većim restrikcijama od sredine februara, pri čemu je bio dozvoljen dolazak samo jednog konvoja s gorivom do juna.⁶⁸⁰ Nizozemski bataljon je zbog nestašice goriva morao obustaviti motorizovane patrole i mogao je patrolirati samo pješke.⁶⁸¹

⁶⁷³ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 52. V. takođe Johannes Rutten, T. 5230–5232 (7. decembar 2006. godine), (Rutten je procijenio da su u Srebrenicu dva konvoja UNHCR-a stigla u januaru, jedan ili dva u februaru, jedan krajem marta, nijedan u aprilu, jedan u maju, dok u junu nije došao nijedan).

⁶⁷⁴ Dokazni predmet 5D00728, Izvještaj o provođenju Sporazuma o prekidu neprijateljstava tokom marta 1995. godine, par. 6, 12. V. takođe Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica 53. Za pojedinosti o konvojima odobrenim u martu 1995. godine, v., npr., dokazni predmet 5D01312, Glavni štab VRS-a - Informacija o odobrenim i neodobrenim konvojima, s Miletićevim potpisom, 10. mart 1995. godine; dokazni predmet 5D00909, Redovni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, s potpisom Slavka Ognjenovića, 21. mart 1995. godine; dokazni predmet 5D00911, Redovni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, s potpisom Slavka Ognjenovića, 25. mart 1995. godine; dokazni predmet 5D01314, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a upućeno Komandi UNPROFOR-a, s Milovanovim potpisom, 29. mart 1995. godine. Za pojedinosti u vezi s konvojima za koje je uskraćeno odobrenje, v., npr., dokazni predmet P02531 Dokument Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a upućeno Drinskom korpusu, s otkucanim Miletićevim potpisom, 10. mart 1995. godine; dokazni predmet P03924, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućeno Komandi UNPROFOR-a, s Milovanovim potpisom, 31. mart 1995. V. takođe dokazni predmet 5D01447, Stipulacije u vezi s dokumentima koji se odnose na konvoje, 2. juni 2009. godine, Tabela 3.

⁶⁷⁵ Dokazni predmet P04145, Informativne zabilješke UNHCR-a o bivšoj Jugoslaviji, br. 7/95, juli 1995. godine, str. 21 (gdje se navodi 479 mt u februaru i 482 mt u martu, od mjesečno planirane norme od 678 mt); dokazni predmet 5D01411, Pregled humanitarne pomoći dostavljene bosanskim enklavama. Prema UNPROFOR-ovom izvještaju o provođenju Sporazuma o prekidu neprijateljstava tokom marta 1995. godine, UNHCR je ispunio 93% cilja u pogledu isporuke pomoći u hrani za Srebrenicu. Dokazni predmet 5D00728, Izvještaj o provođenju Sporazuma o prekidu neprijateljstava tokom marta 1995. godine, par. 7.

⁶⁷⁶ Dokazni predmet P04125, telegram UN-a, koji je Akaši uputio Ananu, 22. mart 1995. godine.

⁶⁷⁷ Svjedok PW-106, T. 3941–3942 (15. novembar 2006. godine), T. 4004–4005 (zatvorena sjednica), 4048 (zatvorena sjednica) (16. novembar 2006. godine).

⁶⁷⁸ Cornelis Nicolai, T. 18457 (29. novembar 2007. godine); Eelco Koster, T. 3034–3035 (26. oktobar 2006. godine).

⁶⁷⁹ Eelco Koster, T. 3034–3035 (26. oktobar 2006. godine); Robert Franken, T. 2443–2444, 2447–2448 (16. oktobar 2006. godine); Leendert van Duijn, T. 2262–2263 (27. septembar 2006. godine). V. takođe Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 48.

⁶⁸⁰ Eelco Koster, T. 3034–3035, 3097 (26. oktobar 2006. godine); Robert Franken, T. 2445 (16. oktobar 2006. godine). V. takođe Cornelis Nicolai, T. 18456 (29. novembar 2007. godine) (gdje se napominje da je jedan konvoj s gorivom uspio da uđe u enklavu u martu; međutim, svi kasniji konvoji s gorivom su odbijeni).

⁶⁸¹ Cornelis Nicolai, T. 18459 (29. novembar 2007. godine); Robert Franken, T. 2446–2447 (16. oktobar 2006. godine); Leendert van Duijn, T. 2261 (27. septembar 2006. godine). V. takođe Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, činjenica br. 55. Dnevne potrebe Nizozemskog bataljona za gorivom kretale su se između 8.000 i 9.000 litara. Do jula, Nizozemski bataljon je na minimum sveo potrošnju na ne više od 250 litara dnevno. Robert Franken, T. 2447

Nestašica goriva, u kombinaciji s nestašicom sanitetskog materijala, nagnala je Nizozemski bataljon i da prestane pružati medicinsku pomoć civilnom stanovništvu preko mobilnih punktova Crvenog krsta u nekoliko sela u srebreničkoj enklavi.⁶⁸² Nizozemski bataljon je s hotelom "Fontana" sklopio Sporazum o pružanju ugostiteljskih usluga⁶⁸³ ali je ipak bio suočen s nestašicama svježe hrane i vode, što se negativno odražavalo na zdravstveno stanje pripadnika Nizozemskog bataljona.⁶⁸⁴ Situacija s kojom se suočavao UNPROFOR u srebreničkoj enklavi i drugim enklavama postala je takva da je UNPROFOR morao razviti detaljan vojni plan za obnavljanje zaliha isporukama iz vazduha.⁶⁸⁵ Brojno stanje ljudstva u Nizozemskom bataljonu se postepeno smanjivalo jer su vlasti bosanskih Srba zabranjivale ponovni ulazak oficirima koji bi napustili enklavu.⁶⁸⁶ Broj pripadnika Nizozemskog bataljona se u prvoj polovini 1995. godine značajno smanjio, dostigavši nivo na kom taj bataljon nije bio u stanju da svoje zadatke izvršava na zadovoljavajući način.⁶⁸⁷

230. Od početka aprila, Momir Nikolić, načelnik za obavještajno-bezbjednosne poslove Bratunačke brigade, zahtijevao je od nekih humanitarnih konvoja da ulaze u Srebrenicu samo u njegovom prisustvu i uz njegovo odobrenje.⁶⁸⁸ Momir Nikolić je često, posebno u periodu koji je prethodio napadu na Srebrenicu, telefonom primao usmena naređenja u vezi s konvojima prema

(16. oktobar 2006. godine), T. 2656–2658 (18. oktobar 2006. godine). Tokom marta i aprila, Nizozemski bataljon je bio prisiljen da koristi gorivo UNHCR-a. Robert Franken, T. 2638–2639, 2658 (18. oktobar 2006. godine); Eelco Koster, T. 3097 (26. oktobar 2006. godine).

⁶⁸² Robert Franken, T. 2643–2644 (18. oktobar 2006. godine).

⁶⁸³ Pieter Boering, T. 2108 (25. septembar 2006. godine); dokazni predmet 5D00525, Sporazum o pružanju ugostiteljskih usluga između hotela "Fontana" i Nizozemskog bataljona, 18. mart 1995.; Nedeljko Ilić, T. 29391–29394 (9. decembar 2008. godine) (gdje je izjavio da je on snadbijevao Nizozemski bataljon hranom i pićem jednom ili dva puta sedmično, u skladu sa Sporazumom o pružanju ugostiteljskih usluga s hotelom "Fontana"); dokazni predmet 5D01173, Faktura hotela "Fontana" za Nizozemski bataljon, 5. maj 1995. godine; dokazni predmet P04074, Faktura hotela "Fontana" za Nizozemski bataljon, 2. maj 1995. godine; P04073, Faktura hotela "Fontana" za Nizozemski bataljon, potpisao Nedeljko Ilić, 17. februar 1995. godine. Fature se odnose uglavnom na pića.

⁶⁸⁴ Leendert van Duijn, T. 2260–2262 (27. septembar 2006. godine). Za pročišćavanje vode je bilo potrebno gorivo. *Ibid.*; Vincent Egbers, T. 2919 (20. oktobar 2006. godine); Robert Franken, T. 2447 (16. oktobar 2006. godine).

⁶⁸⁵ Cornelis Nicolai, T. 18454–18456 (29. novembar 2007. godine). Pripreme za plan počele su u martu. Plan je bio spreman krajem aprila. *Ibid.*

⁶⁸⁶ Pieter Boering, T. 1872 (19. septembar 2006. godine); Leendert van Duijn, T. 2261 (27. septembar 2006. godine), T. 2407 (29. septembar 2006. godine); Cornelis Nicolai, T. 18457–18458 (29. novembar 2007. godine); Robert Franken, T. 2449–2450 (16. oktobar 2006. godine); Johannes Rutten, T. 4960 (4. decembar 2006. godine); Vincent Egbers, T. 2708 (18. oktobar 2006. godine). V. takođe Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 48. Međutim, u januaru i februaru, neki zahtjevi UNPROFOR-a za kretanje osoblja UN-a bili su odobreni: dokazni predmet P03999, Dokument Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima upućen UNPROFOR-u, s Milovanovevim potpisom, 22. februar 1995. godine; dokazni predmet P04001, Dokument Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima upućen Komandi UNPROFOR-a, s Milovanovevim potpisom, 25. februar 1995. godine. Ali v., npr., dokazni predmet 5D01310, Informacija o neodobrenim konvojima, upućena Komandi UNPROFOR-a, s otkucanim Milovanovevim potpisom, 20. februar 1995. godine, kojim se uskraćuje odobrenje za prolazak konvoja s nekim artiklima i kretanje jedne osobe iz Srebrenice u Sarajevo i natrag.

⁶⁸⁷ Robert Franken, T. 2449–2450 (16. oktobar 2006. godine) (gdje je izjavio da su se snage Nizozemskog bataljona u Srebrenici smanjile sa 318 ljudi u januaru 1995. na 147 u julu); Cornelis Nicolai, T. 18458 (29. novembar 2007. godine) (gdje je izjavio da je broj vojnika UNPROFOR-a u enklavi na kraju smanjen sa 600 na približno 350 ljudi); Pieter Boering, T. 1872 (19. septembar 2006. godine) (gdje je izjavio da se broj pripadnika Nizozemskog bataljona od januara do jula 1995. smanjio sa 400 ili 450 na 300 ili manje). V. takođe Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, činjenica br. 48.

⁶⁸⁸ Dokazni predmet P02678, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Drinskom, Sarajevsko-romanijskom i Istočnobosanskom korpusu, s Milovanovevim potpisom, 2. april 1995. godine. Ovo obavještenje je potpisao Milovanović, ali ono sadrži rukom pisano zaobilježbu koju je potpisao Momir Nikolić, u kojoj se navodi da nijedan konvoj iz MKCK-a ili iz MSF-a ne može ući u Srebrenicu bez njegovog odobrenja i prisustva; Momir Nikolić, T. 33291, 33293–33294 (27. april 2009. godine). Nikolić je u svom svjedočenju rekao da mu je ili naređeno ili rečeno da to učini budući da sasvim "sigurno" nije na sopstvenu inicijativu odlučivao o toj instrukciji. *Ibid.*, T. 33293 (27. april 2009. godine).

kojima je trebalo da konvojima uskrati prolazak, uprkos ranijim pismenim obavještenjima Glavnog štaba.⁶⁸⁹

231. Prema izvještajima UNHCR-a, Srebrenici je u aprilu dostavljeno nešto više pomoći u hrani nego u martu.⁶⁹⁰ UNPROFOR je izvijestio da su isporuke pomoći UNHCR-a “uglavnom dobre” i da je ostvareno otprilike 80% postavljenog cilja.⁶⁹¹ Međutim, nekoliko konvoja s gorivom za UNPROFOR je odbijeno,⁶⁹² a najmanje četiri konvoja sa hranom, građevinskim materijalom, humanitarnom pomoći i sanitetskom opremom uskraćeno je odobrenje za prolazak u Srebrenicu.⁶⁹³

⁶⁸⁹ Momir Nikolić, T. 33291, 33294 (27. april 2009. godine).

⁶⁹⁰ Dokazni predmet P04145, Informativne zabilješke UNHCR-a o bivšoj Jugoslaviji, br. 7/95, juli 1995. godine, str. 21; Dokazni predmet 5D01411, Pregled humanitarne pomoći dostavljene bosanskim enklavama.

⁶⁹¹ Dokazni predmet 6D00200, Dnevni izvještaj UN-a, 6. juli 1995. godine, par. 4; dokazni P04126, Telegram UN-a koji je Akaši uputio Ananu, 18. april 1995. godine. V. takođe, npr., dokazni predmet P02678, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Drinskom, Sarajevsko-romanijskom i Istočnobosanskom korpusu, s Milovanovevim potpisom, 2. april 1995. godine (gdje se daje saglasnost za prolazak raznih vozila, uključujući vozila Ljekara bez granica i MKCK-a, s teretom, uključujući i školski/kancelarijski pribor, sapun, zubnu pastu, četkice za zube, kafu, šibice, osobni prtljag, lijekove i cigarete); dokazni predmet 5D00914, Redovni borbeni izvještaj Bratunačke brigade, 4. april 1995. godine (gdje se napominje da je MKCK-u odobren prolaz sa teretom u vidu pošte i sjemenskog krompira); Dokazni predmet 5D00915, Redovni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom Korpusu, s potpisom Slavka Ognjenovića, 5. april 1995. godine i dokazni predmet 5D00916, Redovni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, s potpisom Slavka Ognjenovića, 8. april 1995. godine (gdje se u oba dokumenta napominje da se kretanje konvoja odvijalo bez teškoća prema utvrđenom planu); dokazni predmet 5D00918, Redovni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, s potpisom Slavka Ognjenovića, 11. april 1995. godine; dokazni predmet 5D00917, Redovni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, s potpisom Slavka Ognjenovića, 15. april 1995. godine (gdje se napominje da su dva vojna posmatrača napustila Srebrenicu i da je MKCK ušao sa tovarom pošte, te da je ruski konvoj UNHCR-a ušao sa tovarom hrane i sredstava za higijenu); dokazni predmet 5D00921, Izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, s potpisom Slavka Ognjenovića, 22. april 1995. godine (gdje se napominje da je u Srebrenicu ušao ruski konvoj s brašnom); dokazni predmet P02651a, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Vojnoj pošti 7111, s Miletićevim potpisom, 14. april 1995. godine (kojim se Vojna pošta Zvornik obavještava o odobrenim konvojima UNPROFOR-a, uključujući konvoj za Srebrenicu od 15. aprila koji je prevezio, između ostalog, 9,5 tona suhe/konzervisane hrane, 4 tone smrznute hrane i 8,7 tona hladne/konzervisane hrane i 16 članova osoblja. Za 15. april nisu odobreni jedan konvoj za Žepu koji se sastojao od tri džipa i osam kamiona, drugi konvoj za Žepu za potrebe rotacije vojnih posmatrača UN-a i tri konvoja za Srebrenicu sa osobljem, dizel gorivom, tehničkom i medicinskom robom, kerozinom i mašinskim uljem); dokazni predmet P03987 Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Komandi UNPROFOR-a, s Miletićevim potpisom, 18. april 1995. godine (gdje se odobrava prolaz konvoja za Srebrenicu 19. aprila sa osobnom opremom, opremom za vozila, dnevnim obrocima za vozače, poštom i drugim materijalom, hranom, prikolicom za vodu, kontejnerom sa medicinskom opremom, drvima za poboljšanje životnih uslova u bazi, ekserima, kopir-aparatom, satelitskim telefonskim sistemom, kablovima i konektorima opreme za vezu, krovnim materijalom, kancelarijskim materijalom, materijalom za čišćenje, toaletnim papirom, televizorima i video rekorderima); dokazni predmet P02689, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Drinskom korpusu, s Milovanovevim potpisom, 7. april 1995. godine (gdje se odobrava prolaz nekoliko konvoja sa hranom, odjećom, uljem, ulošcima, i šibicama, ali gdje nije odobren, između ostalog, materijal za švedski projekat izgradnje, šperploča i određeni prehrambeni artikli).

⁶⁹² Dokazni predmet P02687, Dokument Glavnog štaba VRS-a, s Milovanovevim potpisom, 7. april 1995. godine (gdje se navode odbijeni konvoji i timovi UNPROFOR-a, uključujući nekoliko vozila i osoblje koje je 8. aprila trebalo transportovati dizel gorivo u Srebrenicu zbog toga što “imaju 79 tona goriva kod [Nasera] Orića”); dokazni predmet P02651a, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Vojnoj pošti 7111, s Miletićevim potpisom, 14. april 1995. godine, str. 3 (koji sadrži spisak odbijenih konvoja UNPROFOR-a, uključujući transport dizel goriva u Srebrenicu); dokazni predmet P03989, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen komandama vojnih pošta 7111 i 7598, s Miletićevim potpisom, 18. april 1995. godine (gdje se uskraćuje odobrenje za prolazak dva konvoja koji su trebali prevoziti dizel, kerozin i mašinsko ulje u Srebrenicu).

⁶⁹³ Dokazni predmet P02687, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Sarajevsko-romanijskom i Drinskom korpusu, s Milovanovićevim potpisom, 7 April 1995. godine (gdje se uskraćuje odobrenje za kretanje konvoja UNPROFOR-a koji su trebali sadržati gorivo, kerozin, gas, humanitarnu pomoć (krevete, hranu, odjeću, lijekove, školski pribor), ulje, rastvarače i drugi materijal za održavanje vozila, suhu hranu, ljude, bolničke krevete, rentgenski aparat, signalnu opremu, kancelarijsku opremu i sredstva za čišćenje); dokazni predmet P02651a, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Vojnoj pošti 7111, s Miletićevim potpisom, 14. april 1995. godine, str. 3–4 (gdje se uskraćuje odobrenje za prolazak konvoja sa tehničkom i medicinskom robom, kao i kerozinom i mašinskim uljem); dokazni predmet P02689, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Drinskom korpusu, s Milovanovićevim potpisom, 7. april 1995. godine (gdje VRS navodi da “su saglasni sa realizacijom odobrenja koordinativnog tela” vezano za sedmični plan UNHCR-a za dostavljanje Srebrenici 72 mt brašna, graha i uložaka 8. aprila; 72 mt brašna, mlijeka za dojenčad, kvasca, uložaka, odjeće, i šibica 11. aprila; 72 mt brašna i 5.600 litara lož ulja 12. aprila; i za Žepu, 40 mt brašna, graha, i dva bureta nafte 12. aprila. Nije odobren materijal za švedski projekat izgradnje za

Dva redovna borbeno izvještaja iz Zvorničke brigade od 2., odnosno 4. aprila ukazuju na to da je VRS oduzeo neke artikle iz konvoja.⁶⁹⁴ Zaplijenjeni artikli sastojali su se od sterilizatora "Veld", deterdženta za rublje, sredstva za čišćenje, šampona, ručnika, piva, vina, votke, kafe, cigareta, upaljača i cigaret papira.⁶⁹⁵ Nije jasno da li je prolaz zaplijenjenih proizvoda bio ranije odobren.⁶⁹⁶

232. Poslije Akašijevog dopisa Karadžiću, 10. aprila je nastavljen transport sanitetskog materijala za Nizozemski bataljon, nakon čega se stanje u pogledu medicinskih zaliha popravilo pa je Nizozemski bataljon nastavio pružati medicinsku pomoć lokalnom stanovništvu punim kapacitetom.⁶⁹⁷ Međutim, obnavljanje tih zaliha je krajem aprila ponovo prekinuto.⁶⁹⁸

233. Početkom maja, UNHCR je imao "dosta redovan pristup" istočnim enklavama.⁶⁹⁹ Poslije vazdušnog napada od strane NATO-a 25. maja 1995. godine, UNHCR je bio prisiljen da otkáže neke konvoje za Goražde zbog bezbjednosnih razloga i restrikcija VRS-a, iako je pristup Srebrenici i Žepi bio "neometan".⁷⁰⁰

Srebrenicu 9., 11. i 13. aprila dok se ne dobije stav Komiteta za saradnju o tom zahtjevu. Takođe nisu odobreni govedina, so, ulje i šperploče za srebreničku enklavu 8.–9. aprila i 11.–13. aprila.

⁶⁹⁴ Dokazni predmet 5D00320, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade upućen Drinskom korpusu, s Pandurevićevim potpisom, 2. april 1995. godine, par. 10; dokazni predmet 5D00321, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade upućen Drinskom korpusu, s Pandurevićevim potpisom, 4. april 1995. godine, par. 10.

⁶⁹⁵ *Ibid.*

⁶⁹⁶ V. dokazni predmet 5D00320, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade upućen Drinskom korpusu, s Pandurevićevim potpisom, 2. april 1995. godine; dokazni predmet 5D00321, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade upućen Drinskom korpusu, s Pandurevićevim potpisom, 4. april 1995. godine; dokazni predmet 5D00605, Naređenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s kretanjem humanitarne pomoći, s Milovanovićevim potpisom, 31. avgust 1994. godine. U borbenom izvještaju Drinskog korpusa od 4. aprila Glavni štab se ne izvještava o zaplijenjenoj robi. Dokazni predmet 5D00722, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Milenka Živanovića, 4. april 1995. godine.

⁶⁹⁷ Dokazni predmet 5D00053, Izvještaj Nizozemskog instituta za ratnu dokumentaciju, poglavlje IV. Zalihe za slučaj nužde, str. 4. Prema tom izvještaju, nakon što je transport sanitetskog materijala obnovljen bilo je veoma malo nestašica. Zalihe nekih artikala bile su čak "isuviše velike". *Ibid.*

⁶⁹⁸ Dokazni predmet P00510, Dnevni izvještaj o stanju, Vojni posmatrač UN-a, 11. juli 1995. godine", str. 4. Prema tom izvještaju, Nizozemski bataljon nije bi u stanju da pruži veću pomoć ranjenima "jer im zalihe nisu stizale od kraja aprila". *Ibid.*

⁶⁹⁹ Dokazni predmet 6D00200, Dnevni izvještaj UN-a, 6. juli 1995. godine, par. 4.

⁷⁰⁰ Dokazni predmet 6D00200, Dnevni izvještaj UN-a, 6. juli 1995. godine, par. 4. Za informacije o mogućnosti pristupa konvoja Srebrenici tokom sedmica koje su prethodile vazdušnim napadima NATO-a, v., npr., dokazni predmet 5D00924, Redovni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Komandi Drinskog korpusa, s potpisom Slavka Ognjenovića, 6. maj 1995. godine, par. 8, gdje se napominje da je u Srebrenicu ušao konvoj UNHCR-a sa 72 tone brašna; dokazni predmet 5D00925, Redovni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, s potpisom Slavka Ognjenovića, 9. maj 1995. godine, par. 7, gdje se navodi da je ušao jedan ruski konvoj UNHCR-a s tovarom govedine u konzervama, biljnog ulja, soli i otrova za pacove; dokazni predmet 5D00926, Redovni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, 10. maj 1995. godine, par. 7, gdje se navodi da je u Srebrenicu ušao jedan ruski konvoj UNHCR-a s tovarom od 74 tone brašna i 22 tona graha; dokazni predmet 5D00927, Redovni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, s potpisom Slavka Ognjenovića, 16. maj 1995. godine, par. 6, gdje se izvještava o prolasku konvoja sa tovarom brašna, suhog kvasca, sapuna i higijenskih uložaka; dokazni predmet 5D00928, Redovni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, s otkucanim potpisom Novice Pajića, 20. maj 1995. godine, par. 8, gdje se navodi da je u Srebrenicu ušao jedan ruski konvoj UNHCR-a s brašnom; dokazni predmet 5D00929, Redovni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, s potpisom Slavka Ognjenovića, 21. maj 1995. godine, par. 8, gdje se navodi da je ušao jedan konvoj UNHCR-a sa građevinskim materijalom i 200 litara dizela za švedski projekat izgradnje; dokazni predmet 5D00930, Redovni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, 23. maj 1995. godine, par. 7, gdje se navodi da je u Srebrenicu ušao jedan konvoj UNHCR-a s hranom.

234. U junu je humanitarnoj pomoći za Srebrenicu omogućavan “sporadičan” pristup, pri čemu je UNHCR ostvario samo 30% postavljenog cilja pomoći za enklavu.⁷⁰¹ Dana 2. juna 1995. godine, Glavni štab je obavijestio relevantnu komandu Vojne policije o sedmičnom planu za konvoje UNHCR-a.⁷⁰² Odobreni konvoji za srebreničku enklavu uključivali su devet kamiona koji su uglavnom prevozili brašno i ulje za 3. juni i 6. juni, kao i deset kamiona takođe sa brašnom, uljem i drugim prehrambenim artiklima za 7. juni.⁷⁰³ Glavni štab nije odobrio jedan kamion sa školskim priborom i materijalom za švedski projekat izgradnje za Srebrenicu.⁷⁰⁴ Dana 12. juna, Glavni štab je poslao obavještenje Drinskom korpusu i Istočnobosanskom korpusu u vezi s odobrenim konvojima UNHCR-a za tu sedmicu. Dana 13. juna odobreni konvoji za Srebrenicu su uključivali osam kamiona s brašnom, ribom, uljem, šećerom i sapunom; za 14. juni, deset kamiona uglavnom s brašnom i, u manjem obimu, grahom, mlijekom u prahu i biskvitima; a za 15. juni, dva kamiona sa materijalom za švedski projekat izgradnje.⁷⁰⁵

235. Dana 1. jula, Glavni štab je obavijestio Zvorničku brigadu da je prolazak dva konvoja u Srebrenicu uslovno odobren nakon što je dogovoreno da će kamioni transportovati istu količinu humanitarne pomoći za Zvornik poput one koja će biti propuštena za bosanske Muslimane.⁷⁰⁶ Zvorničkoj brigadi je dato posebno uputstvo da provjeri kamione kada stignu u Zvornik kako bi se utvrdilo da li oni prevoze humanitarnu pomoć i da o tome obavijesti komandanta Glavnog štaba⁷⁰⁷ nakon čega će dobiti uputstvo u vezi s daljim postupkom za kretanje konvoja.⁷⁰⁸ Dana 3. jula, Glavni štab je uputio obavještenje Drinskom korpusu informišući ga o odobrenju Glavnog štaba za

⁷⁰¹ Dokazni predmet P04145, Informativne zabilješke UNHCR-a o bivšoj Jugoslaviji, br. 7/95, juli 1995. godine, str. 21. U junu 1995. godine, Srebrenica je primila 230 tona hrane pri čemu je mjesečni predviđeni cilj bio 678 tona. *Ibid.* V. takođe dokazni predmet P04138, Dnevni izvještaj UN-a, upućen Ananu od strane Akašija, 20. juni 1995. godine, str. 2, 4 (gdje se navodi da su se problemi s konvojima, kako onih za obnovu pozadinskih zaliha tako i konvoja UNHCR-a, nastavili u mnogim dijelovima zone odgovornosti UNPROFOR-a. Za istočne enklave, VRS je smanjio broj odobrenih kamiona sa 56 na 23, količinu hrane za 50%, a količinu goriva za 70%; VRS je uskratio odobrenje za prolazak dvaju ambulantskih vozila namijenjenih snagama UN-a i nije dopustila nikakvu rotaciju ni pojačanje snaga); dokazni predmet 4D00301, Dokument Komande 2. korpusa ABiH, s potpisom Seada Delića, 28. juni 1995. godine (gdje se pominje teška situacija u vezi sa snabdijevanjem hranom građana i pripadnika ABiH).

⁷⁰² Dokazni predmet P02714, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Komandi Vojne policije, s Miletićevim potpisom, 2. juni 1995. godine.

⁷⁰³ *Ibid.* Dana 3. juna, kamioni su trebali prevesti 72 tone, od čega su 64 tone obuhvatale brašno i ulje. Dana 6. juna, devet kamiona trebalo je da preveze 72 tone, koje su obuhvatale 64 tone brašna i 320 kutija s uljem. Dana 7. juna, deset kamiona je trebalo da preveze 72 tone, koje su obuhvatale 11 tona brašna, 769 kutija s uljem, 21 tonu graha, 1.376 kutija s govedinom i 18 kutija cucli za bočice.

⁷⁰⁴ Dokazni predmet P02714, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Komandi Vojne policije, s Miletićevim potpisom, 2. juni 1995. godine.

⁷⁰⁵ Dokazni predmet 5D01429, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima upućeno Drinskom korpusu i Istočnobosanskom korpusu, s otkucanim Miletićevim potpisom, 12. juni 1995. godine, str. 1. Jedan kamion sa školskim priborom za Srebrenicu za 13. juni nije odobren. *Ibid.*, str. 2.

⁷⁰⁶ Dokazni predmet P02554, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Sarajevsko-romanijskom i Drinskom korpusu, s Miletićevim potpisom, 1. juli 1995. godine, str. 3.

⁷⁰⁷ V. Ljubomir Obradović, T. 28424–28427 (18. novembar 2008. godine).

⁷⁰⁸ Dokazni predmet P02554, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Sarajevsko-romanijskom i Drinskom korpusu, s potpisom Miletića, 1. juli 1995. godine, str. 3.

konvoj Nizozemskog bataljona koji je trebao poći iz Srebrenice 4. jula. Povratak tog konvoja nije odobren.⁷⁰⁹

236. U jednom izvještaju vojnih posmatrača UN-a se navodi da su početkom jula zalihe hrane u skladištu UNHCR-a bile “skoro na nuli” i da “nema čak dovoljno zaliha za javne kuhinje da obezbijede jedan obrok dnevno za najugroženije”.⁷¹⁰ Vojni posmatrači UN-a, nakon što su posjetili pijace i maloprodajne objekte na širem području Srebrenice, izvijestili su da su cijene osnovnih potrepština u porastu i da je jasno da je situacija s hranom izuzetno kritična budući da većini stanovnika nedostaje sredstava da kupi hranu.⁷¹¹ UNHCR je imao tri planirana konvoja za Srebrenicu, koja bi pokrila 65% potreba stanovništva, međutim, odbijanje VRS-a da propusti u enklavu u prosjeku više od jednog konvoja sedmično značilo je da se podmiruje manje od 25% potreba stanovništva.⁷¹² Medicinske zalihe su bile male, procijenjeno je da mogu potrajati još samo dvije do četiri sedmice.⁷¹³

237. Humanitarna pomoć stizala je u Žepu redovnije nego u Srebrenicu⁷¹⁴ i bosanski Muslimani iz Srebrenice išli su u Žepu po hranu.⁷¹⁵ U jednom izvještaju ABiH upućenom opštini Žepa, izvještava se da UNHCR “relativno dobro snabdijeva” Žepu humanitarnom pomoći, pri čemu je prosječno 85% njegovih isporuka stiglo u periodu od 1. decembra 1994. do 15. februara 1995. godine.⁷¹⁶ UNPROFOR je izvijestio da je oko 80% UNHCR-ovog predviđenog cilja u pogledu

⁷⁰⁹ Dokazni predmet P02556, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Drinskom korpusu, s potpisom Miletića, 3. juli 1995. godine.

⁷¹⁰ Dokazni predmet P00493, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 8. juli 1995. godine, par. 2(a). Iako je bosanska Vlada izvijestila da je 13 civila umrlo od gladi, UNHCR je napomenuo da, “iako je stanje s hranom teško, ono nije doseglo nivo na kom bi stanovništvo bilo suočeno s gladovanjem”. Dokazni predmet 6D00200, Dnevni izvještaj UN-a, 6. juli 1995. godine, par. 4. V. takođe Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 64 (“Do sredine 1995. godine, humanitarna situacija za civile, bosanske Muslimane i vojno osoblje u [srebreničkoj] enklavi postala je katastrofalna”).

⁷¹¹ Dokazni predmet P00493, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 8. juli 1995. godine, par. 2(d); Joseph Kingori, T. 19196–19197 (13. decembar 2007. godine). ABiH je 6. jula izvijestila da su zabilježeni prvi slučajevi da su neke osobe umrle od gladi. Dokazni predmet P00432, Borbeni izvještaj 28. divizije ABiH, s potpisom Ramiza Bećirovića, 6. juli 1995. godine, par. 4.

⁷¹² Dokazni predmet P00493, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 8. juli 1995. godine, par. 3. V. dokazni predmet P04062, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima upućeno Drinskom korpusu, s potpisom Miletića, 30. juni 1995. godine (odnosi se na odobrenje sedmičnog plana UNHCR-a. Za Srebrenicu, odobreno je osam kamiona, uglavnom s brašnom i nešto mlijeka i ulja za 4. juli. Za Žepu, odobreno je sedam kamiona za 5. juli, uglavnom s brašnom i nešto mlijeka, graha i ulja. Konvoji za Srebrenicu 1. i 5. jula nisu bili odobreni. Takođe nije odobren kamion sa školskim priborom.).

⁷¹³ Dokazni predmet P00493, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 8. juli 1995. godine, par. 5. Medicinske evakuacije iz Srebrenice odobravane su tokom prve polovine 1995. godine. Slavko Kralj, T. 29287–29293 (4. decembar 2008. godine).

⁷¹⁴ Svjedok PW-155, T. 6829 (5. februar 2007. godine).

⁷¹⁵ *Ibid.*, T. 6829–6830 (5. februar 2007. godine); Meho Džebo, dokazni predmet P02486, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (23. mart 2007. godine), str. 2, par. 5.

⁷¹⁶ Dokazni predmet 5D01357, Izvještaj Štaba Vrhovne komande upućen opštini Žepa, s otkucanim potpisom Hasana Muratovića, 27. februar 1995. godine. Količina realizovane pomoći (u procentima) po stavkama navedena je kako slijedi: mahunarke 57%; meso/riba/sir 112%; kvasac 40%; riža/brašno 109%; mlijeko u prahu 62%; ulje 114%; so 120%; i šećer 73%. Pretresnom vijeću su predočeni dokazi o odobrenjima prolaska kroz teritoriju pod kontrolom VRS-a. Glavni štab VRS-a je krajem januara 1995. izvijestio da su svi odobreni konvoji bezbjedno prošli kroz teritoriju Republike Srpske. Dokazni predmet 5D01122, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a o stanju na ratištu, s Milovanovićevim potpisom, 29. januar 1995. godine, str. 3; dokazni predmet 5D01123, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen predsjedniku RS-a i korpusima, s Milovanovićevim potpisom, 30. januar 1995. godine, str. 3; dokazni predmet 5D01124, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen 1. i 2. krajiškom, Sarajevsko-romanijskom i Istočnobosanskom korpusu, s Milovanovićevim potpisom, 31. januar 1995. godine. Dana 2. februara, Glavni štab VRS-a izvijestio je da su konvoji prošli kroz zonu odgovornosti Drinskog korpusa u skladu s planom koji je odobrio Glavni štab. Dokazni predmet 5D01048, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Milutina Skočajića, 2. februar

isporuka hrane ostvareno.⁷¹⁷ Prema izvještajima UNHCR-a, količina hrane koja je dovezena u Žepu iznosila je 112 tona u martu, 104 tone u aprilu i 180 tona u maju (od ciljnih 160 tona mjesečno).⁷¹⁸ Međutim, humanitarna pomoć za Žepu je na kraju takođe smanjena.⁷¹⁹

238. Krajem marta, ilegalna trgovina u Žepi bila je toliko rasprostranjena i nekontrolisana da je postala problem i za ABiH.⁷²⁰ Bilo je opšte poznato da pripadnici Ukrajinske čete prodaju gorivo i robu na svojim kontrolnim punktovima.⁷²¹ Radi kontrole ulaska ljudi, vozila i robe, ABiH je postavila kontrolni punkt u Brezovoj Ravni, na južnom ulazu u Žepu.⁷²² Kontrolni punkt se nalazio blizu kontrolnog punkta Ukrajinske čete i na njemu su bili naoružani pripadnici policije iz Stanice javne bezbjednosti u Žepi (dalje u tekstu SJB).⁷²³ Dana 30. marta, SJB bosanskih Muslimana na tom kontrolnom punktu zaplijenio je ilegalnu robu pronađenu tokom pregleda konvoja, koja je

1995. godine, par. 3. Dana 22. februara, Glavni štab VRS-a obavijestio je o tri konvoja koji su trebali da idu u Žepu, za koje je odobren cjelokupan tovar hrane koji je zatražio UNPROFOR (izuzev kafe, koja je količinski reducirana). Dokazni predmet P03999, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen UNPROFOR-u, s otkucanim Milovanovićevim potpisom, 22. februar 1995. godine. Dana 25. februara, Glavni štab VRS-a odobrio je prolazak konvoja iz Žepe za Sarajevo. Dokazni predmet P04001, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen UNPROFOR-u, s Milovanovićevim potpisom, 25. februar 1995. godine. Dana 28. februara, Drinski korpus izvjestio je Glavni štab VRS-a da su svi planirani konvoji prošli kroz teritoriju Republike Srpske bez teškoća. Dokazni predmet 5D01056, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Milenka Živanovića, 28. februar 1995. godine, par. 3.

⁷¹⁷ U martu 1995. godine, UNHCR je u Žepu je isporučio 80% planirane pomoći, a tri konvoja su blokirana. Dokazni predmet 5D00728, Izvještaj o provođenju Sporazuma o prekidu neprijateljstva za mart 1995. godine, par. 7. U aprilu su odbijena dva zahtjeva za prolazak hrane (propraćena zahtjevom za transport Vojne policije UN-a). Dana 18. aprila, odbijena su dva zahtjeva UNPROFOR-a za transport vojnih policajaca UN-a od Sarajeva do Žepe radi rotacije, kao i za prevoz tehničkih sredstava, hrane i pića. Dokazni predmet P03986, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen UNPROFOR-u, s Miletićevim potpisom, 17. april 1995. godine; Dokazni predmet P03989, Dokument VRS-a upućen vojnim poštam 7111 i 7598, s Milovanovićevim potpisom, 18. april 1995. godine. Jedan pregled Komande Drinskog korpusa u vezi s odobrenim količinama humanitarne pomoći za Žepu u aprilu pokazuje da su količine brašna, graha, konzervirane govedine, jestivog ulja i mlijeka za dojenčad bile gotovo identične onima koje su bile odobrene u martu, ali da nema isporuke mlijeka u prahu, đusa u prahu, šećera, soli i suhog kvasca. Dokazni predmet 5D00953, Izvještaj Drinskog korpusa o pregledu humanitarne pomoći muslimanskom enklavama za mart i april 1995. godine, s potpisom Slavka Novakovića, 3. maj 1995. godine. Dana 4. maja, Drinski korpus je izvjestio da je jedan konvoj UNHCR-a sa devet kamiona koji su prevozili 72 tone hrane prošao u Žepu. Dokazni predmet 5D01070, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa upućen Glavnom štabu VRS-a, s Krstićevim potpisom, 4. maj 1995. godine, str. 1. Glavni štab je 17. maja odobrio konvoj za Žepu sa 26 tona brašna, 2,5 tone graha, 156 kutija s govedinom, 111 kutija s kvascem i 3 tone šećera. Dokazni predmet 5D00903, Dokument Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima, s otkucanim potpisom Manojla Milovanovića, 12. maj 1995. Rogatička brigada izvjestila je Drinski korpus o prolasku konvoja UNHCR-a 17. maja. Dokazni predmet 5D01257, Izvještaj Rogatičke brigade, s potpisom Rajka Kušića, 18. maj 1995. godine, par. 3. Dana 19. maja, Glavni štab VRS-a je odobrio konvoj UNHCR-a za Žepu u kom je bilo 40 tona brašna, graha, konzervirane govedine, šećera, hrane za dojenčad i deterdženta za rublje. Dokazni predmet 5D00905, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen komandama Drinskog korpusa i Istočnobosanskog korpusa, s Milovanovićevim potpisom, 19. maj 1995. godine.

⁷¹⁸ Dokazni predmet P04145, Informativne zabilješke UNHCR-a o bivšoj Jugoslaviji, br. 7/95, juli 1995. godine, str. 21; Dokazni predmet 5D01411, Pregled humanitarne pomoći dostavljene bosanskim enklavama.

⁷¹⁹ Meho Džebo, Dokazni predmet P02486, Izjava na osnovu pravila 92ter (23. mart 2007. godine), par. 3; svjedok PW-155, T. 6829 (5. februar 2007. godine); dokazni predmet P04145, Informativne zabilješke UNHCR-a o bivšoj Jugoslaviji, br. 7/95, juli 1995. godine, str. 21; dokazni predmet 5D01411, Pregled humanitarne pomoći dostavljene bosanskim enklavama.

⁷²⁰ Dokazni predmet 5D00223, Izvještaj Službe javne bezbjednosti ABiH, 4. april 1995. godine. V. takođe dokazni predmet 5D01359, Dopis ABiH u Žepi upućen Generalštabu Armije sa zahtjevom za upute u vezi s krijumčarenjem, s potpisom Avde Palića, 31. mart 1995. godine.

⁷²¹ Svjedok PW-155, T. 6829 (5. februar 2007. godine); Meho Džebo, T. 9619–9620 (28. mart 2007. godine), T. 9669 (29. mart 2007. godine); Louis Fortin, T. 18269–18270 (27. novembar 2007. godine). V. takođe dokazni predmet 5D01359, Dopis ABiH u Žepi upućen Generalštabu ABiH sa zahtjevom za upute u vezi s krijumčarenjem, s potpisom Avde Palića, 31. mart 1995. godine.

⁷²² Dokazni predmet 5D00223, Izvještaj Službe javne bezbjednosti ABiH, 4. april 1995. godine.

⁷²³ *Ibid.*

pripadala jednom majoru Ukrajinske čete.⁷²⁴ UNPROFOR je vršio ogroman pritisak na ABiH da ukloni taj kontrolni punkt.⁷²⁵

239. Tokom aprila, Glavni štab VRS-a dopustio je osoblju UN-a stacioniranom u Žepi da napušta enklavu, ali ne i da ulazi u nju.⁷²⁶

240. U periodu od 7. marta do 18. juna, Glavni štab VRS-a nije odobrio nijedan transport goriva za Žepu.⁷²⁷ Nedostatak goriva doveo je do toga da Ukrajinska četa prestane koristiti svoje generatore, što je uticalo na njen kapacitet skladištenja hrane.⁷²⁸ Krajem maja, situacija sa zalihama hrane je, prema izvještajima UNPROFOR-a, dosegla "kritičnu tačku."⁷²⁹ Dana 7. juna, VRS je zaustavio jedan konvoj UNHCR-a koji je bio na putu za Žepu radi detaljne kontrole pošto je u njemu pronađena municija za pješadijsko oružje.⁷³⁰ Kada je za gorivo 18. juna dato odobrenje, Rogatička brigada je izvijestila Glavni štab da je, uz saglasnost Ukrajinske čete, za vlastite potrebe uzela pet od deset tona goriva.⁷³¹ Konvoj od 18. juna takođe je donio dugo očekivanu hranu i vodu Ukrajinskoj četi.⁷³²

241. U maju, UNHCR je dostavio 180 tona pomoći u hrani za Žepu, iako je cilj bio 160 tona.⁷³³ Međutim, humanitarnoj pomoći Žepi, kao i Srebrenici, bio je dat "sporadičan" pristup, pri čemu je

⁷²⁴ *Ibid.* Ilegalna roba uključivala je kafu, čokoladu, upaljače za cigarete i cigaret-papir.

⁷²⁵ Dokazni predmet 5D00223, Izvještaj Službe javne bezbjednosti ABiH, 4. april 1995. godine.

⁷²⁶ Početkom aprila, Glavni štab VRS-a dopustio je timu UNHCR-a da ode u radnu posjetu Ukrajinskoj četi. Dokazni predmet P02678, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Drinskom, Sarajevsko-romanijskom i Istočnobosanskom korpusu, s Milovanovićevim potpisom, 2. april 1995. godine, str. 1. Dana 18. aprila, prolazak iz Žepe za Sarajevo odobren je jednom vojnom posmatraču UN-a i šoferu. Dokazni predmet P03987, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen UNPROFOR-u, s Miletićevim potpisom, 18. april 1995. godine. Najmanje pet zahtjeva za transfer u Žepu radi rotacije odbijeno je u aprilu. Dana 14. aprila, Glavni štab VRS-a odbio je zahtjeve za dva konvoja za Žepu; jedan je bio sastavljen od tri džipa i osam kamiona, a drugi je imao za svrhu rotacije vojnih posmatrača UN-a. Dokazni predmet P02651a, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Vojnoj pošti 7111, s Miletićevim potpisom, 14. april 1995. godine. Dana 18. aprila, odbijena su dva zahtjeva UNPROFOR-a za kretanje od Sarajeva do Žepe u svrhu transporta vojnih policajaca UN-a radi rotacije, kao i određene količine tehničkih sredstava, hrane, i pića. Dokazni predmet P03989, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen komandama vojnih pošta 7111 i 7598, s Miletićevim potpisom, 18. april 1995. godine. Dana 22. aprila, uskraćeno je odobrenje za prebacivanje vojnog osoblja UN-a u Žepu. Dokazni predmet 5D01315, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Komandi UNPROFOR-a u Sarajevu, s Milovanovićevim potpisom, 22. april 1995. godine.

⁷²⁷ Dokazni predmet P02956, Sedmični izvještaj o stanju za Sektor Sarajevo, 3. juni 1995. godine, str. 3; dokazni predmet P02497, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a upućen Vojnoj pošti 7111, s Miletićevim potpisom, 18. juni 1995. godine.

⁷²⁸ Dokazni predmet P02956, Sedmični izvještaj o stanju za Sektor Sarajevo, 3. juni 1995. godine, str. 3. V. takođe Rupert Smith, T. 17816 (9. novembar 2007. godine).

⁷²⁹ Dokazni predmet P02956, Sedmični izvještaj o stanju za Sektor Sarajevo, 3. juni 1995. godine, str. 3; dokazni predmet P04132, Sedmični izvještaj o stanju za Sektor Sarajevo, 1. juni 1995. godine, str. 1.

⁷³⁰ Dokazni predmet 5D01259, Redovni borbeni izvještaj Rogatičke brigade upućen Drinskom korpusu, s potpisom Rajka Kušića, 8. juni 1995. godine, par. 3. V. takođe dokazni predmet 5D01405, Presretnuti razgovor, 8. juni 1995. godine, 17:58 sati; dokazni predmet P03051, Naređenje predsjednika RS-a upućeno Glavnom štabu VRS-a, s Karadžićevim potpisom, 13. juni 1995. godine, par. 2.

⁷³¹ Dokazni predmet P02496, Dokument Rogatičke brigade upućen Glavnom štabu VRS-a, s potpisom Rajka Kušića, 23. juni 1995. godine.

⁷³² Dokazni predmet P02497, Izvještaj Glavnog štaba upućen Vojnoj pošti 7111, s Miletićevim potpisom, 18. juni 1995. godine, par. 1. Ukrajinska četa smatrala je "neuobičajenima" artikle za popunu zaliha koji su se sastojali od 525 kg kečapa, 1.396 kg krompira, 150 litara sirceta i nekih začimjenih malezijskih borbenih sledovanja. U tom konvoju navodno nije bilo nikakvog mesa, šećera, soli, brašna, povrća ili voća. Dokazni predmet P02957, Sedmični izvještaj o stanju za Sektor Sarajevo, 24. juni 1995. godine.

⁷³³ Dokazni predmet P04145, Informativne zabilješke UNHCR-a o bivšoj Jugoslaviji, br. 7/95, juli 1995. godine., str. 21.

UNHCR ostvarivao samo oko 30% predviđenog cilja u pružanju pomoći. Prema obavještenju Glavnog štaba u vezi s odobrenim konvojima UNHCR-a za tu sedmicu, koje je 12. juna upućeno Drinskom korpusu i Istočnobosanskom korpusu, za Žepu je bilo odobreno pet kamiona koji su uglavnom prevozili brašno i nešto graha, ribe, sapuna i šećera.⁷³⁴ Jedan kamion sa školskim priborom i jedan kamion sa uljem za testere nisu odobreni.⁷³⁵ Dana 21. juna, jedan konvoj UNHCR-a stigao je u Žepu, noseći 50 tona uglavnom prehrambenih proizvoda, od 160 tona čija je isporuka bila planirana za taj mjesec.⁷³⁶

D. Vojni napad na Srebrenicu – "Krivaja-95"

1. Od 28. juna do 9. jula 1995. godine

242. Dana 28. juna 1995. godine, Radovan Karadžić, predsjednik RS-a i vrhovni komandant VRS-a, i Momčilo Krajišnik, predsjednik Skupštine bosanskih Srba, došli su s pratnjom u Komandu Drinskog korpusa u Vlasenici.⁷³⁷ General Živanović, komandant Drinskog korpusa, bio je odsutan, pa je na sastanak s Karadžićem pozvan Krstić, načelnik štaba Drinskog korpusa.⁷³⁸ Karadžić je upitao Krstića za koje vrijeme mogu da krenu na Srebrenicu.⁷³⁹ Krstić je odgovorio da bi mu trebalo tri do pet dana, u zavisnosti od cilja.⁷⁴⁰ Karadžić je rekao da treba nastojati da te pripreme budu što je moguće kraće.⁷⁴¹ Krstić je rekao Karadžiću da Drinskom korpusu nedostaje municije, goriva i hrane, na šta mu je Karadžić odgovorio da će dobiti sve što zatraži.⁷⁴² Bilo je neobično to što je Karadžić kao vrhovni komandant direktno intervenisao u Korpusu zaobilazeći Glavni štab.⁷⁴³ U takvim slučajevima, Korpus je imao obavezu da obavijesti Glavni štab, što je učinjeno telegramom.⁷⁴⁴

243. Nakon što je Karadžić otišao, Krstić je u svoju kancelariju pozvao Lazića, načelnika za operativno-nastavne poslove Drinskog korpusa, i rekao mu da u operativnu salu pozove "cijelu Komandu".⁷⁴⁵ Oko pola sata do jednog sata poslije Karadžićeve posjete, održan je sastanak na

⁷³⁴ Dokazni predmet 5D01429, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima upućeno Drinskom korpusu i Istočnobosanskom korpusu, s otkucanim Miletićevim potpisom, 12. juni 1995. godine, str. 1.

⁷³⁵ *Ibid.*, str. 1–2.

⁷³⁶ Dokazni predmet 6D00200, Dnevni izvještaj UN-a, 6. juli 1995. godine, par. 4; P04145, Informativne zabilješke UNHCR-a o bivšoj Jugoslaviji, br. 7/95, juli 1995. godine, str. 21.

⁷³⁷ Milenko Lazić, T. 21727, 21745 (4. juni 2008. godine), T. 21861 (5. juni 2008. godine).

⁷³⁸ *Ibid.*, T. 21727 (4. juni 2008. godine).

⁷³⁹ *Ibid.*, T. 21727 (4. juni 2008. godine), T. 21862 (5. juni 2008. godine).

⁷⁴⁰ *Ibid.*, T. 21727 (4. juni 2008. godine), T. 21862 (5. juni 2008. godine).

⁷⁴¹ *Ibid.*, T. 21727 (4. juni 2008. godine), T. 21862 (5. juni 2008. godine).

⁷⁴² *Ibid.*, T. 21866 (5. juni 2008. godine).

⁷⁴³ Milenko Lazić, T. 21745–21746 (4. juni 2008. godine). Pravilo je bilo da komandni lanac treba slijediti, ali da su dopušteni izuzeci kao što je ovaj. U tim izuzetnim slučajevima, Krstić je imao obavezu da obavijesti Glavni štab. *Ibid.*, T. 21746 (4. juni 2008. godine).

⁷⁴⁴ *Ibid.*, T. 21746 (4. juni 2008. godine), T. 21865 (5. juni 2008. godine).

⁷⁴⁵ *Ibid.*, T. 21724, 21728, 21757–21758 (4. juni 2008. godine).

kojem je Krstić objasnio Komandi Drinskog korpusa zadatak.⁷⁴⁶ Komanda Korpusa započela je rad na sastavljanju borbenog plana.⁷⁴⁷ Krstić je bio odgovoran za sastavljanje i formulisanje plana, koji je kasnije postao poznat kao "Krivaja-95".⁷⁴⁸

244. Dana 2. jula 1995. godine, dva naređenja, "Krivaja-95", izdata su u ime Živanovića, komandanta Drinskog korpusa.⁷⁴⁹ Prvo naređenje bilo je pripremno naređenje upućeno Zvorničkoj, Birčanskoj, Romanijskoj, Vlaseničkoj, Podrinjskoj, Bratunačkoj, Miličkoj i Skelanskoj brigadi Drinskog korpusa.⁷⁵⁰ Navedeno je da je ABiH pokrenula ofanzivu širokih razmjera u cilju presijecanja RS-a na više pravaca i da će njene snage iz enklava Srebrenice i Žepe djelovati tako da presijeku nadvoje zonu odgovornosti Drinskog korpusa i povežu enklave sa teritorijom pod kontrolom ABiH.⁷⁵¹ Komanda Drinskog korpusa naredila je, na osnovu direktiva br. 7 i 7/1, dotičnim jedinicama da se pripreme za napad.⁷⁵²

245. Drugo naređenje bila je zapovijest za aktivna borbena dejstva, prema kojoj je Drinski korpus trebao "i dalje izvoditi upornu i aktivnu odbranu [...] što pre razdvojiti enklave Žepa i Srebrenica".⁷⁵³ Ta zapovijest nije obuhvatala zauzimanje grada Srebrenice.⁷⁵⁴ Zapovijest za aktivna borbena dejstva predviđala je da Drinski korpus "ima zadatak da slobodnim snagama izvodi ofanzivna dejstva [...] da što prije razdvoji enklave Žepa i Srebrenica i suzi ih na gradsko područje."⁷⁵⁵ Shodno toj zapovijesti trebalo je "iznenadnim napadom potpuno razdvojiti i suziti enklave Srebrenica i Žepa, popraviti taktički položaj snaga u dubini zone i stvoriti uslove za eliminisanje enklava".⁷⁵⁶ Naređenjem su dalje odgovarajućim brigadama dati konkretni zadaci na različitim pravcima i navedeno je da su organi bezbjednosti i Vojne policije odgovorni za

⁷⁴⁶ *Ibid.*, T. 21728 (4. juni 2008. godine).

⁷⁴⁷ *Ibid.*, T. 21728 (4. juni 2008. godine). Krstić je reference za te dokumente uzeo iz direktiva br. 7 i 7/1. *Ibid.*, T. 21864 (5. juni 2008. godine).

⁷⁴⁸ *Ibid.*, T. 21731 (4. juni 2008. godine); dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa br. 04/156-2, Operativno naređenje br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine.

⁷⁴⁹ Dokazni predmet 5DP00106, Naređenje Drinskog korpusa br. 01/04-156-1, Pripremno naređenje br. 1, s otkucanim potpisom Milenka Živanovića, 2. juli 1995. godine; dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa br. 04/156-2, Operativno naređenje br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine.

⁷⁵⁰ Dokazni predmet 5DP00106, Naređenje Drinskog korpusa br. 01/04-156-1, Pripremno naređenje br. 1, s otkucanim potpisom Milenka Živanovića, 2. juli 1995. godine. Na ovo pripremno naređenje nije skrenuta pažnja Glavnom štabu VRS-a budući da nije bilo obavezno da komandant šalje priprema naređenja višoj komandi. Mirko Trivić, T. 11913–11914 (22. maj 2007. godine).

⁷⁵¹ Dokazni predmet 5DP00106, Naređenje Drinskog korpusa br. 01/04-156-1, Pripremno naređenje br. 1, s otkucanim potpisom Milenka Živanovića, 2. juli 1995. godine, par. 1.

⁷⁵² *Ibid.*, par. 2.

⁷⁵³ Dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa br. 04/156-2, Operativno naređenje br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine, par. 4. Zadatak je bio da se izbije na liniju Predol–Divljinja–Banja Guber–Živkovo brdo–Alibegovac–Kak, a zatim do linije Gradac–Bojan–[iljato brdo.

⁷⁵⁴ Odluka o činjenicama o kojima je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br 70; dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa br. 04/156-2, Operativno naređenje br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine, par. 4.

⁷⁵⁵ Dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa br. 04/156-2, Operativno naređenje br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine, par. 2.

⁷⁵⁶ *Ibid.*, par. 4.

određivanje rejona prikupljanja i obezbjeđenje ratnih zarobljenika i ratnog plijena.⁷⁵⁷ U postupanju s ratnim zarobljenicima i civilnim stanovništvom, snagama je naređeno da se u potpunosti ponašaju u skladu sa Ženevskim konvencijama.⁷⁵⁸

246. VRS je procijenio da je oko 10.000 naoružanih ljudi bilo organizovano u 28. diviziju ABiH u Srebrenici,⁷⁵⁹ dok je Nizozemski bataljon procijenio da je 28. divizija bila organizovana sa 3.000 ili 4.000 ljudi.⁷⁶⁰ Oficirima Nizozemskog bataljona nije bilo jasno gdje je tačna lokacija štaba 28. divizije ABiH budući da su imali dojam da se ona neprestano pomjera.⁷⁶¹ U sastav 28. divizije ABiH ulazilo je šest potčinjenih brigada, sa grupom za vatrenu podršku brigade, u svojoj zoni odgovornosti.⁷⁶² Jedan detaljni interni dokument ABiH pokazuje da su brigade ABiH koristile privatne kuće, hotele i industrijske objekte za smještaj komande i druge vojne svrhe. Na primjer, u gradu Srebrenici korišten je GRAD UPI, poljoprivredno-prerađivački kompleks, a u Potočarima su korištene četiri porodične kuće.⁷⁶³

247. Dana 2. jula, na osnovu pripremnog naređenja "Krivaja-95", osnovane su dvije taktičke grupe (dalje u tekstu: "Taktička grupa 1" ili "TG-1", odnosno "Taktička grupa 2" ili "TG-2").⁷⁶⁴

⁷⁵⁷ *Ibid.*, par. 5, 10. B. Konkretnije govoreći, dijelu Bratunačke brigade povjeren je zadatak da spriječi intervenciju ABiH iz Potočara prema Srebrenici, a bataljonu Zvorničke brigade povjeren je zadatak da napadne snage ABiH na pravcu tri šumovita brda (500 metara sjeverno od Zelenog Jadra) – selo Pušmulići – Bojna – Srebrenica. *Ibid.*, par. 5.

⁷⁵⁸ *Ibid.*, par. 10. B. Prema Trivićevim riječima, njima su dati zadaci da djeluju protiv pripadnika 28. divizije ABiH, ali da izbjegavaju bilo kakve sukobe s osobljem UN-a. Trivić je potvrdio naređenje Glavnog štaba Drinskom korpusu, u kom je naglašeno da bi oni trebali u potpunosti štiti pripadnike UNPROFOR-a i civilno stanovništvo, bosanske Muslimane, dok ne demilitarizuju područje Srebrenice. Mirko Trivić, T. 11884–11886 (21. maj 2007. godine), Dokazni predmet P00033, P00849, Saopštenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s borbenim dejstvima oko Srebrenice upućeno Komandi Drinskog korpusa, s Tolimirovim potpisom, 9. juli 1995. godine.

⁷⁵⁹ Mirko Trivić, T. 11807–11809 (18. maj 2007. godine), T. 11881 (21. maj 2007. godine). V. takođe Milenko Lazić, T. 21735 (4. juni 2008. godine).

⁷⁶⁰ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2164 (5. april 2000. godine).

⁷⁶¹ Johannes Rutten, T. 4959 (4. decembar 2006. godine). V. takođe Robert Franken, T. 2646 (18. oktobar 2006. godine) (gdje je izjavio da je 28. divizija ABiH imala, više-manje, dva štaba; koristili su jednu učionicu u Potočarima i neke prostorije u bivšoj pošti u Srebrenici); Pieter Boering, T. 2178–2179 (26. septembar 2006. godine) (gdje je izjavio da je Štab 28. divizije ABiH bio u gradu Srebrenici, ne u samom centru, nego na periferiji).

⁷⁶² Dokazni predmet 7D00814, Generalštab ABiH br. 4/19-2, Reorganizacija ABiH, str. 3; dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa br. 04/156-2, Operativno naređenje br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine, par. 1. 280. brigada, koja je imala komandno mjesto u selu Budak, trebala je braniti Zonik, industrijsku zonu u Potočarima. 281. brigada, koja je imala komandno mjesto na području Sućeske, trebala je braniti Borovac, selo Žedanjsko, selo Sućeska i Kok. 282. brigada, koja je imala komandno mjesto u selu Bojna, trebala je braniti pošumljene visove 200 metara sjeverno od Zelenog Jadra, Prhulja, Živkovog brda, rejon sela Pasmulići, rejon Bojne i Vagan. 283. brigada, koja je imala komandno mjesto na području sela Slapovići, trebala je braniti Alibegovac, selo Bučje, selo Kiprova i Viogor. 284. brigada, koja je imala komandno mjesto u selu Milačevići, trebala je braniti Jabučno, selo Jagličići i selo Pale. Rezervna 28. divizija, koja se sastojala od jednog brdskog bataljona i policijskih snaga bila je locirana u Srebrenici, u Potočarima i selu Luka, u gotovosti za napad na ugroženim pravcima. Dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa br. 04/156-2, Operativno naređenje br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine, par. 1. Međutim, Nizozemski bataljon je procijenio da su snage ABiH u enklavi bile organizovane u četiri brigade. Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2164 (5. april 2000. godine).

⁷⁶³ Dokazni predmet 4D00135, Izvještaj Ministarstva odbrane BiH o poslovnom prostoru koji koristi ABiH, s potpisom Sulje Hasanovića, 22. februar 1995. godine, par. II. 280. brigada ABiH, koja je imala komandno mjesto u Budaku, trebala je braniti, između ostalog, industrijsku zonu u Potočarima, a rezervna 28. divizija bila je locirana u školi u Potočarima. V. dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa br. 04/156-2, Operativno naređenje br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine, par. 1. Ali v. Johannes Rutten, T. 4829–4832 (30. novembar 2006. godine) (gdje je izjavio da nije bilo stvarnih vojnih meta ili položaja na kojima su bili vojnici BiH u blizini područja Potočara).

⁷⁶⁴ Dokazni predmet 5DP00106, Naređenje Drinskog korpusa br. 01/04-156-1 Pripreмно naređenje br. 1, s otkucanim potpisom Milenka Živanovića, 2. juli 1995. godine, par. 1–2; Miodrag Dragutinović, T. 12573 (13. juni 2007. godine); Mirko Trivić, T.

TG-1 je imala za cilj "razdvajanje jedinica 28. divizije u enklavama Žepa i Srebrenica i suženje samih enklava."⁷⁶⁵ Istoga dana, **Pandureviću** je Krstić dao usmeno naređenje da komanduje TG-1,⁷⁶⁶ a Milan Jolović, zvani Legendom, imenovan je za zamjenika komandanta.⁷⁶⁷ Mirko Trivić, komandant Romanijske brigade komandovao je TG-2.⁷⁶⁸ Dana 4. jula, kada je napustila kasarnu u preduzeću "Standard" u Zvorniku, TG-1 je podijeljena u dva segmenta, od kojih je jednim komandovao sam **Pandurević**, a drugim major Milutinović.⁷⁶⁹

248. Dana 5. jula 1995. godine, segment Taktičke grupe 1, na čijem je čelu bio **Pandurević**, i Taktičke grupe 2, na čijem je čelu bio Trivić, stigao je u Zeleni Jadar, na jugu srebreničke enklave.⁷⁷⁰ Poslije podne, komandanti, uključujući **Pandurevića**, primili su svoje instrukcije i konkretna naređenja za napad na srebreničku enklavu.⁷⁷¹

249. Borbena gotovost proglašena je za 6. juli, u 04:00 sata.⁷⁷² Istog dana ujutro, Glavni štab poslao je izvještaj o stanju, s **Miletićevim** otkucanim potpisom, Karadžiću, vrhovnom komandantu VRS-a, da je izvršena priprema snaga Drinskog korpusa za aktivna borbena dejstva prema područjima Srebrenice i Žepe.⁷⁷³ Otprilike u 03:00 sata, vojni napad na Srebrenicu započeo je sa svih položaja.⁷⁷⁴ Granatiranje je bilo intenzivno i konstantno.⁷⁷⁵ Šest raketa kalibra 120mm palo je

11798 (18. maj 2007. godine). Taktička grupa je provizorna formacija sastavljena od više borbenih grupa u svrhu izvršavanja nekog konkretnog zadatka u određenom roku i na određenom mjestu. Veličina taktičke grupe obično je ekvivalentna veličini bataljona, ali ima pojačanja. Ta pojačanja mogu biti ili artiljerijska pojačanja ili oklopne i mehanizovane snage. Borbena grupa može predstavljati dio taktičke grupe; stoga je ona manje veličine i snage, ali ponekad može biti skoro identična taktičkoj grupi. Vinko Pandurević, T. 30813 (29. januar 2009. godine).

⁷⁶⁵ Miodrag Dragutinović, T. 12575–12576 (13. juni 2007. godine).

⁷⁶⁶ Vinko Pandurević, T. 31441–31443 (13. februar 2009. godine).

⁷⁶⁷ Dokazni predmet P00318, Naređenje Zvorničke pješadijske brigade upućeno načelniku bezbjednosti, s Pandurevićevim potpisom, 2. juli 1995. godine; Vinko Pandurević, T. 30848 (29. januar 2009. godine). Jedinica majora Jolovića zvala se "Vukovi sa Drine". Mirko Trivić, T. 11814 (18. maj 2007. godine).

⁷⁶⁸ Miodrag Dragutinović, T. 12577–12578 (13. juni 2007. godine). TG-2 se sastojala od borbene grupe kojom je komandovao major Ljubo Erić, organizovane sa 200 ljudi iz Romanijske brigade. Mirko Trivić, T. 11798–11800 (18. maj 2007. godine). Trivićeva prvobitna borbena grupa bila je pojačana trupama koje su bile jednake bataljonu. Artiljerija borbene grupe sastojala se od tri tenka i dva minobacača, zajedno s pješadijskim naoružanjem koje su nosili vojnici. Mirko Trivić, T. 11800, 11806 (18. maj 2007. godine).

⁷⁶⁹ Vinko Pandurević, T. 30852–30853 (29. januar 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12675–12678 (15. juni 2007. godine). Zvornička brigada je prilikom formiranja TG-1 dala jedan laki bataljon. Otprilike 400 ljudi napustilo je kasarnu u preduzeću "Standard" u Zvorniku 4. jula. Miodrag Dragutinović, T. 12671–12672 (15. juni 2007. godine); dokazni predmet 7DP00384, Ratni dnevnik Zvorničke brigade, str. 2. **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da je prvi segment bio 3. ešalon, dok je drugi segment predstavljao 1. i 2. ešalon, na čijem je čelu bio on lično. Prvi segment, oklopna mehanizovana četa, išla je iz Zvornika preko Bratunca za Pribičevac, dok je pješadijska jedinica, drugi segment, išla iz Zvornika preko Bratunca, Skelana do Zelenog Jadra. Vinko Pandurević, T. 30852 (29. januar 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12675–12678 (15. juni 2007. godine).

⁷⁷⁰ Vinko Pandurević, T. 30853 (29. januar 2009. godine); Mirko Trivić, T. 11800–11801 (18. maj 2007. godine); dokazni predmet P02111, Mapa br. 6 iz Knjige mapa. Uveče 5. jula, **Pandurević** je otišao da vidi drugi segment TG-1, oklopnu mehanizovanu četu, u Pribičevcu kako bi se upoznao s tamošnjom situacijom i kako bi im se dali konkretni zadaci. Vinko Pandurević, T. 30853 (29. januar 2009. godine). Prema Dragutinovićevim riječima, segment na čijem je čelu bio **Pandurević** ostao je u Zelenom Jadru do 6. jula. Miodrag Dragutinović, T. 12679 (15. juni 2007. godine).

⁷⁷¹ Mirko Trivić, T. 11801, 11809 (18. maj 2007. godine).

⁷⁷² *Ibid.*, T. 11807–11810 (18. maj 2007. godine); dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa br. 04/156-2, Operativno naređenje br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine, par. 4.

⁷⁷³ Dokazni predmet P02895, Izvještaj Glavnog štaba o stanju na ratištu, s otkucanim Miletićevim potpisom, 6. juli 1995. godine, str. 4.

⁷⁷⁴ Vinko Pandurević, T. 30855 (29. januar 2009. godine) (gdje je izjavio da su u ranim jutarnjim satima 6. jula, prije zore, sve jedinice TG-1 bile na svojim polaznim položajima, i da su one sve zajedno krenule u napad); Joseph Kingori, T. 19173 (13. decembar 2007. godine). V. takođe Lazar Ristić, T. 10042 (16. april 2007. godine) (gdje je izjavio da je 6. jula jedinicama

u bazu Nizozemskog bataljona u Potočarima oko 03:30 sati, a najmanje 250 artiljerijskih i minobacačkih projektila zabilježeno je u srebreničkoj enklavi do 20:00 sati.⁷⁷⁶ Poređenja radi, granatiranje Srebrenice i Potočara 7. jula bilo je manje intenzivno zbog loših vremenskih uslova,⁷⁷⁷ iako je nastavljeno.⁷⁷⁸ Oko baze Nizozemskog bataljona u Potočarima bilo je žestokog granatiranja, a zabilježeno je da su tri granate pale u Srebrenicu.⁷⁷⁹ Dana 8. jula, granatiranje je pojačano, pri čemu je 30 granata palo u Srebrenicu i Potočare.⁷⁸⁰

250. Pet posmatračkih položaja Nizozemskog bataljona u južnom dijelu enklave pali su jedan za drugim u prodoru VRS-a.⁷⁸¹ Neki vojnici Nizozemskog bataljona povukli su se u enklavu nakon što su napadnuti njihovi posmatrački položaji, dok su se drugi predali pod nadzor VRS-a.⁷⁸² Vojnici ABiH su pokušavali da spriječe povlačenje Nizozemskog bataljona sa posmatračkih položaja.⁷⁸³ Dana 8. jula, dok su se vojnici sa jednog posmatračkog položaja povlačili na nekom vozilu, jedan vojnik Nizozemskog bataljona ubijen je ručnom bombom koju je bacio jedan vojnik ABiH, nakon

VRS-a upućen radio signal da je napad na Srebrenicu počeo); Miodrag Dragutinović, T. 12679 (15. juni 2007. godine); svjedok PW-121, dokazni predmet 02227, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 5748-5749 (26. juli 2000. godine); dokazni predmet P00233, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, s potpisom pukovnika Blagojevića, 6. juli 1995. godine; dokazni predmet P00490, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 6. juli 1995. godine, str. 1.

⁷⁷⁵ Leendert van Duijn, T. 2263 (27. septembar 2006. godine).

⁷⁷⁶ Dokazni predmet P00490, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 6. juli 1995. godine, str. 1; dokazni predmet. P00491, Izvještaj UNPROFOR-a, 6. juli 1995. godine, str. 2. (gdje se navodi da je gađana baza Nizozemskog bataljona u Potočarima i da je posmatrački položaj Foxtrot pogođen sa više tenkovskih projektila; takođe je došlo do žestoke paljbe u južnom, istočnom i sjevernom dijelu srebreničke enklave, a izbrojano je 150 detonacija, iako tačan broj eksplozija, zbog sirena koje su pozivale u sklonište, nije mogao biti dat; uslijed artiljerijskog napada na srebreničku enklavu poginuo je jedan civil i ranjeno jedno dijete); Joseph Kingori, T. 19172–19173, 19177–19181 (13. decembar 2007. godine); Pieter Boering, T. 1920, 1922 (19. septembar 2006. godine); Robert Franken, T. 2456-2457 (16. oktobar 2006. godine); Saliha Osmanović, dokazni predmet P03228, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (19. juni 2000. godine) str. 2 (gdje je izjavila da je njen sin poginuo od granate koja je pala 6. jula).

⁷⁷⁷ Cornelis Nicolai, T. 18539 (30. novembar 2007. godine).

⁷⁷⁸ Joseph Kingori, T. 19181 (13. decembar 2007. godine); svjedok PW-127, T. 3502 (2. novembar 2006. godine). Najmanje 200 granata pogodilo je Srebrenicu. Joseph Kingori, T. 19188 (13. decembar 2007. godine).

⁷⁷⁹ Dokazni predmet P00492, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 7. juli 1995. godine, str. 1 (gdje se navodi da su tri čovjeka ranjena uslijed granatiranja u okolini baze Nizozemskog bataljona i da su dva čovjeka ranjena uslijed granatiranja u Srebrenici), str. 2 (gdje se navodi da se "šta god da su im ciljevi, čini se da im je koncentracija usmjerena na civilne ciljeve u gradu Srebrenici i u Potočarima"). Dokazni predmet P00494 Izvještaj UNPROFOR-a, 7. juli 1995. godine, str. 2 (gdje se navodi da je u srebreničkoj enklavi zabilježeno 147 detonacija; gađana je električna centrala udaljena 200 metara od baze Nizozemskog bataljona u Potočarima; zbog granatiranja unutar enklave, četiri civila su ubijena, a 17 ih je ranjeno); dokazni predmet P02975, Upozorenje UNPROFOR-a upućeno VRS-u, 9. juli 1995. godine", str. 2 ("Vojska bosanskih Srba je u petak, 7. jula 1995. godine ponovo počela napade na srebreničku enklavu nasumice pucajući na zaštićenu zonu [...] i direktno na objekte UN-a, uzrokujući smrt više civila."); Cornelis Nicolai, T. 18477 (29. novembar 2007. godine), T. 18534 (30. novembar 2007. godine).

⁷⁸⁰ Dokazni predmet. P00497, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 8. juli 1995. godine, str. 4 (gdje se navodi da su vojni posmatrači UN-a izbrojali 60 eksplozija od 13:35 sati do 14:06 sati u Srebrenici i Potočarima); dokazni predmet P00495, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 8. juli 1995. godine, 14:30; dokazni predmet P00496, Izvještaj UNPROFOR-a, 8. juli 1995. godine, 21:00 (gdje se takođe navodi da broj detonacija u srebreničkoj enklavi ne zna tačno). Pijaca je pogođena više puta, a bolnica i zgrada PTT-a su gađane, iako nisu pogođene. Joseph Kingori, T. 19192 (13. decembar 2007. godine), T. 19354–19356 (10. januar 2008. godine).

⁷⁸¹ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 93.

⁷⁸² *Ibid.*, činjenice 95 i 96. Vojnici Nizozemskog bataljona koji su lišeni slobode odvedeni su u Bratunac i Miliće. Deset do petnaest vojnika Nizozemskog bataljona je zarobljeno, i oni su na kraju držani u hotelu "Fontana". Pieter Boering, T. 1923–1924 (19. septembar 2006. godine). Posmatrački položaj Foxtrot pao je 8. jula, kada je odbrambeni zid raznesen tenkovskom paljbom, a ljudstvo posmatračkog položaja savladale su srpske snage, ali im je dopušteno da se povuku u grad Srebrenicu. Robert Franken, T. 2460 (16. oktobar 2006. godine).

⁷⁸³ Cornelis Nicolai, T. 18463 (29. novembar 2007. godine); dokazni predmet P00534, Ministarstvo odbrane Nizozemske, Referisanje o Srebrenici, par. 3.2.

što je bezuspješno pokušao da zaustavi to vozilo.⁷⁸⁴ Kada je južna odbrambena linija enklave počela da pada, oko 4.000 bosanskih Muslimana, koji su živjeli u obližnjem švedskom stambenom kompleksu, pobjeglo je na sjever u grad Srebrenicu.⁷⁸⁵ Potpukovnik Karremans, komandant Nizozemskog bataljona, opisao je napad VRS-a od 7 do 9. jula kako slijedi:

[N]avedene operacije su tokom tri dana izvršavane svim mogućim sredstvima: napadima na položaje ABiH i UN-a, granatiranjem enklave i onemogućavanjem Holandskog bataljona putem zastrašivanja korištenjem artiljerije, minobacača i višeciljevnih raketnih bacača (M-63 i M-77) iznad baze u Potočarima u kojoj se nalazi 200 vojnika. Većina mojih osmatračnica gađana je iz minobacača. VBS tačno zna šta radi i koliko daleko u tome može ići. Oni izvode svoje operacije prema premoćnom [...] i dobro organizovanom planu.⁷⁸⁶

251. Dana 9. jula, pored granatiranja, uočena je neprijateljska vatra iz lakog naoružanja.⁷⁸⁷ Do večeri, VRS je prodro četiri kilometra u dubinu enklave, zaustavivši se na samo jedan kilometar od grada Srebrenice.⁷⁸⁸ Posmatrački položaj Mike na sjevernoj granici srebreničke enklave bio je pod minobacačkom i direktnom vatrom, i komandantu posmatračkog položaja bilo je dopušteno da se povuče.⁷⁸⁹ VRS je uspio uspostaviti liniju sa koje je mogao u potpunosti kontrolisati granice enklava i spriječiti svaku komunikaciju između Srebrenice i Žepe.⁷⁹⁰

2. Zauzimanje grada Srebrenice

252. Kasnije 9. jula, Karadžić je izdao naređenje kojim ovlašćuje VRS da zauzme grad Srebrenicu.⁷⁹¹ To naređenje Tolimir je poslao iz Glavnog štaba na IKM u Pribićevcu, putem

⁷⁸⁴ Cornelis Nicolai, T. 18463 (29. novembar 2007. godine); Pieter Boering, T. 1924 (19. septembar 2006. godine); Vincent Egbers, T. 2931 (20. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P00534, Ministarstvo odbrane Nizozemske, referisanje o Srebrenici, par. 3.2., 6.23.

⁷⁸⁵ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 99. Sela bosanskih Muslimana u južnom dijelu enklave bila su pod paljbom, a stanovništvo je natjerano da ode u grad Srebrenicu. Pieter Boering, T. 1923 (19. septembar 2006. godine).

⁷⁸⁶ Dokazni predmet P02974, Memorandum pukovnika Karremansa upućen komandantu, Štab Komande za BiH, 9. juli 1995. godine. Nicolai se složio s posljednjom rečenicom iz Karremansove procjene. Cornelis Nicolai, T. 18480 (29. novembar 2007. godine).

⁷⁸⁷ Joseph Kingori, T. 19224 (13. decembar 2007. godine). Vojni posmatrači UN-a izvijestili su da su čuli 78 eksplozija u gradu Srebrenici između 14:00 sati i 15:16 sati. Dokazni predmet P00499, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 9. juli 1995. godine, 17:00 sati.

⁷⁸⁸ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 100; Cornelis Nicolai, T. 18474 (29. novembar 2007. godina).

⁷⁸⁹ Robert Franken, T. 2461 (16. oktobar 2006. godina).

⁷⁹⁰ Vinko Pandurević, T. 30859 (29. januar 2009. godina). **Pandurević** je bio mišljenja da je TG-1 ispunila zadatak koji joj je dat za "Krivaju-95". Vinko Pandurević, T. 30860 (29. januar 2009. godine).

⁷⁹¹ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 101; dokazni predmeti P00033, P00849, Saopštenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s borbenim operacijama oko Srebrenice upućeno Komandi Drinskog korpusa, s Tolimirovim potpisom, 9. juli 1995. godine (gdje se navodi da je, između ostalog, Karadžić "saglasan [...] da se nastave dejstva radi zauzimanja Srebrenice, razoružanja muslimanskih terorističkih bandi i potpune demilitarizacije enklave Srebrenica."). V. takođe Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92^{quater}, BT. 6132 (19. januar 2004. godine).

telegrama koji je bio upućen **Gveri** i Krstiću lično.⁷⁹² Time je cilj operacije “Krivaja-95” promijenjen sa sužavanja enklave na gradsko područje na zauzimanje grada Srebrenice.⁷⁹³

253. Otprilike u isto vrijeme, četi Bravo Nizozemskog bataljona je naređeno da brani grad Srebrenicu zauzimanjem blokirajućih položaja na južnom rubu grada.⁷⁹⁴ Položaji Nizozemskog bataljona utvrđeni su oko 06:30 sati 10. jula.⁷⁹⁵ Sa jednog od blokirajućih položaja vojnici Nizozemskog bataljona posmatrali su granatiranje grada Srebrenice i gledali eksplozije kuća i dim.⁷⁹⁶ Poslije podne, VRS je napao blokirajuće položaje Nizozemskog bataljona.⁷⁹⁷ To je navelo Nizozemski bataljon da od štaba UNPROFOR-a zatraži vazдушnu podršku.⁷⁹⁸ Međutim, toga dana nije dobivena nikakva vazдушna podrška NATO-a.⁷⁹⁹

254. Prije zore 10. jula, 28. divizija izvršila je kontranapad i gotovo potisnula TG-1 na njene polazne položaje, tako da je TG-1 izgubila sve položaje koje je zauzela dan prije toga.⁸⁰⁰ Negdje prije podneva 10. jula, **Pandurević** je na isturenom komandnom mjestu Drinskog korpusa u Pribićevcu razgovarao radio-vezom (putem RUP-12) sa Mladićem,⁸⁰¹ koji je naredio da se položaji koji su izgubljeni toga dana hitno povrate.⁸⁰² Poslije podne, TG-1 je uspjela ponovo zauzeti jedan izgubljeni položaj.⁸⁰³ Na kraju toga dana, TG-1 je uspjela da ponovo zauzme izgubljene položaje.⁸⁰⁴

⁷⁹² Dokazni predmeti P00033, P00849, Saopštenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s borbenim operacijama oko Srebrenice, upućeno Komandi Drinskog korpusa, s Tolimirovim potpisom, 9. juli 1995. godine.

⁷⁹³ Vinko Pandurević, T. 31061, 31063 (3. februar 2009. godine) (gdje se objašnjava da je “cilj te operacije [...] promjenjen” kada je 9. jula “stigao onaj akt na IKM Drinskog korpusa u Pribićevac, da je predsjednik republike zadovoljan sa tokom operacije i da je odobrio da se nastave dejstva i da VRS uđe u grad Srebrenicu”). V. takođe Vinko Pandurević, T. 31332 (12. februar 2009. godine) (gdje se objašnjava da je “[s]ama pojava generala Mladića na IKM-u Drinskog korpusa i njegovo naređenje da se produži u pravcu Srebrenice, promjenil[a] [...] tok operacije i proširil[a] njene ciljeve”).

⁷⁹⁴ Robert Franken, T. 2462–2464 (16. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P02263, Naređenje Frankena Groenu, 9. juli 1995. godine. Franken je izdao naređenje kapetanu Groenu, koje je opisano kao “kao ozbiljan nalog sa zelenim svjetlom” da upotrijebe sva vojna sredstva koja im stoje na raspolaganju i da se ponašaju kao “redovna vojska”, ne podliježući restrikcijama misije UN-a.” Robert Franken, T. 2464–2465 (16. oktobar 2006. godine).

⁷⁹⁵ Robert Franken, T. 2471 (16. oktobar 2006. godine). V. takođe Cornelis Nicolai, T. 18482 (29. novembar 2007. godine).

⁷⁹⁶ Leendert van Duijn, T. 2265–2266 (27. septembar 2006. godine).

⁷⁹⁷ Cornelis Nicolai, T. 18482 (29. novembar 2007. godine); Robert Franken, T. 2472–2473 (16. oktobar 2006. godine).

⁷⁹⁸ Cornelis Nicolai, T. 18482 (29. novembar 2007. godine). Boering je u svom svjedočenju rekao da je negdje u julu 1995. godine, pukovnik Karremans izjavio na sastanku sa vođama ABiH u enklavi da će vazдушna podrška UN biti pružena. Pieter Boering, T. 1923, 1926 (19. septembar 2006. godine). Kako je rekao Nicolai, načelnik Štaba UNPROFOR-a od kraja februara do početka septembra 1995. godine, Sarajevo je odobrilo zahtjev, ali je štab u Zagrebu oklijevao da donese konačnu odluku, čime je odgođeno stvarno raspoređivanje vazdušne podrške. Cornelis Nicolai, T. 18482–18483, 18446–18447 (29. novembar 2007. godine).

⁷⁹⁹ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 113.

⁸⁰⁰ Vinko Pandurević, T. 30861–30862 (29. januar 2009. godine); dokazni predmet 7D00474, Vanredni borbeni izvještaj Komande Drinskog korpusa, s Krstićevim potpisom, 10. juli 1995. godine. Prema riječima Dragutinovića, VRS je bio potisnut od strane 28. divizije na Biljeg, gdje se nalazio posmatrački položaj Nizozemskog bataljona, a snage 28. divizije bile su u neposrednoj blizini. Miodrag Dragutinović, T. 12572–12573 (13. juni 2007. godine), T. 12687 (15. juni 2007. godine).

⁸⁰¹ Vinko Pandurević, T. 30862 (29. januar 2009. godine).

⁸⁰² *Ibid.*, T. 30863 (29. januar 2009. godine).

⁸⁰³ *Ibid.*, T. 30863 (29. januar 2009. godine). To je bio položaj Živkovo brdo. *Ibid.*

⁸⁰⁴ *Ibid.*, T. 30865 (29. januar 2009. godine).

Na strani VRS-a je poginulo šest vojnika, dok ih je 10 ranjeno, uglavnom iz redova pripadnika TG-1.⁸⁰⁵

255. Dana 10. jula, situacija u gradu Srebrenici je bila napeta.⁸⁰⁶ Sela u srebreničkoj enklavi su padala, a opsada se intenzivirala, što je za posljedicu imalo priliv bosanskih Muslimana u grad Srebrenicu.⁸⁰⁷ Na grad Srebrenicu ispaljene su brojne rakete.⁸⁰⁸ Došlo je do intenzivnog granatiranja grada Srebrenice, s više od 160 ili 200 detonacija, a Nizozemski bataljon uspio je izbrojati oko 32 aktivna artiljerijska ili minobacačka položaja VRS-a.⁸⁰⁹ Baza čete Bravo takođe je granatirana.⁸¹⁰ U 11:00 sati, dvije teške granate, vjerovatno artiljerijske granate kalibra 155mm, direktno su pogodile područje oko bolnice u kojoj je oko 2.000 civila potražilo utočište, i tom prilikom šestoro njih je ubijeno.⁸¹¹ ABiH je 10. jula još bila prisutna u gradu Srebrenici, ali je počela da napušta enklavu tokom noći.⁸¹²

256. Dana 10. jula, pukovnik Salapura, načelnik Obavještajnog odjeljenja Glavnog štaba, naredio je da se u Srebrenicu upute pripadnici 10. diverzantskog odreda.⁸¹³ Istog dana, **Borovčanin** je imenovan za komandanta nove samostalne jedinice MUP-a, koja se sastojala od 2. odreda Specijalne brigade policije MUP-a RS iz Šekovića (dalje u tekstu: 2. odred SBP-a iz Šekovića), 1. čete PJP-a SJB-a iz Zvornika (dalje u tekstu: 1. četa PJP-a), mješovite čete združenih snaga MUP-a Republike Srpske Krajine, Srbije i RS-a i čete jedinice jahorinskih dezertera iz Objekta za obuku na Jahorini (dalje u tekstu: 1. četa Jahorinskih regruta).⁸¹⁴

⁸⁰⁵ *Ibid.*, T. 30873-30874 (30. januar 2009. godine); 7D00474, Vanredni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s Krstićevim potpisom, 10. juli 1995. godine.

⁸⁰⁶ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 104.

⁸⁰⁷ Osman Salkić, dokazni predmet P02225, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (4. decembar 2004. godine), str. 4. Ljudi su pristizali u Srebrenicu i govorili kako VRS pali sela. Joseph Kingori, T. 19232 (13. decembar 2007. godine).

⁸⁰⁸ Joseph Kingori, T. 19237 (13. decembar 2007. godine); dokazni predmet P00505, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 10. juli 1995. godine, str. 3.

⁸⁰⁹ Robert Franken, T. 2473-2474 (16. oktobar 2006. godine). Vojni posmatrači UN-a izvijestili su da je od jutra do 12:30 sati potvrđeno preko 100 detonacija u Srebrenici. Takođe je zabilježeno 49 granata od 12:50 sati do 13:53 sata. Dokazni predmet P00505, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 10. juli 1995. godine, str. 3.

⁸¹⁰ Robert Franken, T. 2473 (16. oktobar 2006. godine), T. 2551 (17. oktobar 2006. godine). Ne samo položaji ABiH nego i položaji UN-a i civili građani su od strane VRS-a. Cornelis Nicolai, T. 18485 (29. novembar 2007. godine). Dana 10. jula, jedna minobacačka granata pala je blizu čete Bravo i ranila jednog dječaka. Pieter Boering, T. 1932 (19. septembar 2006. godine).

⁸¹¹ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 106; Joseph Kingori, T. 19229-19230 (13. decembar 2007. godine); dokazni predmet P00501, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 10. juli 1995. godine, 10:25. Svi prozori bolnice bili su razbijeni, a zidovi i prostorije bolnice bili su zasuti gelerima zbog čega je bilo teško obavljati kirurške zahvate. Dokazni predmet P00501, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 10. juli 1995. godine, 10:25 sati, par. 2. Kingori je lično izvršio inspekciju bolnice i izjavio da se ona, po svemu sudeći, ne koristi kao vojna bolnica. Joseph Kingori, T. 19223 (13. decembar 2007. godine). Kada ga je **Miletić** upitao da li je moguće da su 10. jula vojnici ABiH i štab 28. divizije ABiH građani prilikom granatiranja grada Srebrenice od strane VRS-a, Robert Franken je odgovorio: "Da, moguće je, ali moram iznijeti jednu primjedbu: To su onda bili veoma loši strijelci pošto su gađali čitav grad umjesto dvije lokacije." Robert Franken, T. 2646-2647 (18. oktobar 2006. godine).

⁸¹² Cornelis Nicolai, T. 18527 (30. novembar 2007. godine); Leendert van Duijn, T. 2267-2268 (27. septembar 2006. godine); Robert Franken, T. 2584 (17. oktobar 2006. godine), T. 2646 (18. oktobar 2006. godine).

⁸¹³ Dragan Todorović, T. 13998 (21. avgust 2007. godine); dokazni predmet P02869, Naređenje 10. diverzantskom odreda, 10. juli 1995. godine. V. gore, par. 119, 127.

⁸¹⁴ Dokazni predmet P00057, Naređenje ministra br. 64/95 upućeno jedinicama MUP-a RS, s otkucanim potpisom Tomislava Kovača, 10. juli 1995. godine, par. 1-4.

257. Ujutro 11. jula, Nizozemski bataljon je shvatio da su pripadnici 28. divizije ABiH nestali.⁸¹⁵ Stanovništvo bosanskih Muslimana nastavilo je da pristiže u grad Srebrenicu iz spoljnog dijela enklave.⁸¹⁶ Hiljade ljudi, koji su očajnički tražili zaštitu, tiskalo se oko baze čete Bravo Nizozemskog bataljona u gradu Srebrenici, provalivši na kraju unutra silom.⁸¹⁷ Haotičan prizor se pogoršao kada su minobacačke granate pale u bazu oko podneva, ranivši nekoliko ljudi.⁸¹⁸ Neki ljudi su ranjeni i ubijeni u gradu Srebrenici.⁸¹⁹ Poslije granatiranja baze čete Bravo i uz podsticaj pripadnika Nizozemskog bataljona, bosanski Muslimani krenuli su na sjever od grada Srebrenice u pravcu Potočara.⁸²⁰ Granatiranje ih je pratilo na putu za Potočare.⁸²¹

258. Nizozemski bataljon uputio je hitne zahtjeve za vazдушnu podršku NATO-a u svrhu odbrane grada Srebrenice, ali nikakva pomoć nije stigla do 11. jula oko 14:30 sati, kada je NATO bombardovao tenkove VRS-a koji su nadirali prema gradu.⁸²² Avioni NATO-a takođe su pokušali da bombarduju artiljerijske položaje VRS-a sa kojih se pružao pogled na grad, ali su morali odustati od te operacije zbog loše vidljivosti.⁸²³ Poslije podne, **Gvero** je nazvao štab UNPROFOR-a u Sarajevu⁸²⁴ i rekao da će se, ukoliko vazдушna podrška smjesta ne bude obustavljena, “[g]eneral Nicolai, u funkciji zamjenika komandanta [...]smatrati odgovornim za svaki dalji razvoj događaja i sudbinu svojih ljudi i civilnog stanovništva u Srebrenici”.⁸²⁵

⁸¹⁵ Robert Franken, T. 2479 (16. oktobar 2006. godine).

⁸¹⁶ *Ibid.*, T. 2479–2480 (16. oktobar 2006. godine).

⁸¹⁷ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 108.

⁸¹⁸ *Ibid.*, Činjenica br. 109; Joseph Kingori, T.19538–19539 (11. januar 2008. godine).

⁸¹⁹ Mirsada Malagić, dokazni predmet P02218, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 1944–1945 (3. april 2000. godine) (gdje je izjavila da su prije njenog odlaska iz Srebrenice, granate pale usred jedne grupe ljudi i da je među ranjenima bila i ona; i da su, kada je napustila Srebrenicu, u prvoj bazi UNPROFOR-a, blizu Srebrenice, pale granate i da je više ljudi, uključujući nju, ranjeno); svjedokinja PW-126, T. 3598–3599 (6. novembar 2006. godine) (gdje je izjavila da su 11. jula ljudi napustili Srebrenicu zato što su vidjeli kako druge ubijaju i da je čula jednu ženu kako viče da joj je sin ubijen).

⁸²⁰ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 110; Robert Franken, T. 2480 (16. oktobar 2006. godine), T. 2550–2551 (17. oktobar 2006. godine).

⁸²¹ Leendert van Duijn, T. 2268–2270 (27. septembar 2006. godine) (gdje je izjavio da su granate padale oko njega dok je nastojao da organizuje povlačenje izbjeglica iz baze čete Bravo u Potočare); Robert Franken, T. 2480–2481 (16. oktobar 2006. godine) (gdje je izjavio da je primio izvještaje o granatiranju kolone izbjeglica minobacačima i artiljerijom dok je išla od baze čete Bravo u Srebrenici prema Potočarima), T. 2610–2611 (17. oktobar 2006. godine) (gdje je izjavio da su, prema izvještajima koje je on primio, ljudi koji su išli u koloni iz Srebrenice prema Potočarima bili granatirani i da su ranjene ljude iz kolone pokupili vojnici Nizozemskog bataljona i odvezli ih u oklopnim transporterima u stacionar Nizozemskog bataljona). Ali v. dolje, Izdvojeno mišljenje sudije Kwona, fusnota 849.

⁸²² Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 113.

⁸²³ *Ibid.*, Činjenica br. 114. Pieter Boering je u svom svjedočenju rekao da je ograničena vazдушna podrška bila pružena. Pieter Boering, T. 1927–1928 (19. septembar 2006. godine). Nicolai je u svom svjedočenju rekao da je data bliska vazдушna podrška manjih razmjera, sa ograničenim brojem aviona. Cornelis Nicolai, T. 18486 (29. novembar 2007. godine).

⁸²⁴ Cornelis Nicolai, T. 18486–18488, 18512 (29. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02906, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaia i Gvere, 11. juli 1995. godine u 16:15 sati.

⁸²⁵ Dokazni predmet P02906, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaia i Gvere, 11. juli 1995. godine u 16:15 sati; dokazni predmet P02374a (povjerljivo); Cornelis Nicolai, T. 18486–18487 (29. novembar 2007. godine). Prema riječima Nicolaia, to je značilo da će, ako vazдушna podrška ne bude obustavljena, baza Nizozemskog bataljona u Potočarima i okolna područja biti granatirani. Prilikom unakrsnog ispitivanja, Nicolai je potvrdio da u Zabilješkama o telefonskom razgovoru između **Gvere** i njega lično ne stoji da će baza u Potočarima i okolna područja biti granatirani. On je, međutim, ostao pri svom stavu, navodeći sljedeće: “[U] trenutku ovog razgovora, kada je general Gvero ukazao na posljedice, ja sam smatrao da je to predstavljalo prijetnju granatiranjem baze”. *Ibid.*, T. 18486–18487, 18511 (29. novembar 2007. godine).

259. Baza Nizozemskog bataljona u Potočarima bila je tada prepuna bosanskih Muslimana iz grada Srebrenice, a više hiljada njih nalazilo se na otvorenom prostoru oko baze.⁸²⁶ Od planova NATO-a da se nastavi sa vazдушnim napadima odustalo se poslije prijetnji VRS-a da će pobiti pripadnike Nizozemskog bataljona koji su bili u njegovom zarobljeništvu, kao i prijetnji da će granatirati bazu Nizozemskog bataljona u Potočarima i okolna područja.⁸²⁷

260. Dana 11. jula, VRS je zauzeo grad Srebrenicu.⁸²⁸ Tokom jutra, **Pandurević** je primio usmeno naređenje od Krstića da nastavi dejstva sa TG-1 i da preuzme kontrolu nad gradom Srebrenicom i okolnim objektima.⁸²⁹ Između 13:00 i 14:00 sati, pripadnici 10. diverzantskog odreda stigli su do centra grada u Srebrenici.⁸³⁰ Još vojnika VRS-a tada je počelo da se spušta sa okolnih brda.⁸³¹ Otprilike između 16:00 i 17:00 sati, borbena grupa TG-1 krenula je južno od grada Srebrenice i preuzela kontrolu nad objektima najbližim gradu, dok je druga borbena grupa ušla u grad i preuzela kontrolu nad jednim objektom zapadno od grada.⁸³² TG-2 je trebala pokrivati šire područje koje se nalazilo nešto zapadnije.⁸³³ TG-1 je ušla u grad Srebrenicu i smjestila svoju komandu u policijsku stanicu.⁸³⁴ Istog dana, Mladić, Živanović, Krstić, **Popović** i **Pandurević** prošetali su praznim ulicama grada Srebrenice.⁸³⁵ Sačekali su ih pripadnici 10. diverzantskog odreda, "Vukova sa Drine" i Romanijske brigade.⁸³⁶ Mladić je više puta upućivao vojnike da nastave prema Potočarima i Bratuncu.⁸³⁷

261. Po dolasku u grad Srebrenicu, pripadnici 10. diverzantskog odreda pozivali su malobrojne ljude koji su ostali da izađu iz svojih kuća.⁸³⁸ Pripadnici odreda uputili su oko 200 civila prema fudbalskom terenu na drugoj strani grada Srebrenice.⁸³⁹

⁸²⁶ Cornelis Nicolai, T. 18487 (29. novembar 2007. godine).

⁸²⁷ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 115.

⁸²⁸ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 107; Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*quater*, BT. 6155–6156 (19. januar 2004. godine); Božo Momčilović je u svom svjedočenju rekao da su 11. jula, kasno popodne ili uveče, srpske snage ušle u Srebrenicu i da je IKM zatvoreno. Božo Momčilović, T. 14098, 14115 (22. avgust 2007. godine).

⁸²⁹ Vinko Pandurević, T. 30867 (29. januar 2009. godine), T. 30874–30875 (30. januar 2009. godine).

⁸³⁰ Dražen Erdemović, T. 10946–10948 (4. maj 2007. godine). Erdemović je izjavio da misli da je ta lokacija bila centar grada, gdje su se nalazile zgrade i džamija. Dražen Erdemović, T. 10946. **Pandurević** je, kako je rekao, 11. jula ujutro vidio pripadnike 10. diverzantskog odreda. Vinko Pandurević, T. 30880 (30. januar 2009. godine).

⁸³¹ Dražen Erdemović, T. 10946–10948 (4. maj 2007. godine).

⁸³² Vinko Pandurević, T. 30875–30876 (30. januar 2009. godine).

⁸³³ *Ibid.*, T. 30875 (30. januar 2009. godine).

⁸³⁴ Miodrag Dragutinović, T. 12689 (15. juni 2007. godine).

⁸³⁵ Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 00:24:30–00:33:15; Jean René Ruez, T. 1330 (8. septembar 2006. godine); Vinko Pandurević, T. 30882 (30. januar 2009. godine).

⁸³⁶ Dražen Erdemović, T. 10947–10948, 10951 (4. maj 2007. godine); Jean René Ruez, T. 1329 (8. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 00:24:30–00:24:39, 00:28:20–00:28:58; dokazni predmet. P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 7, 9.

⁸³⁷ Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 00:25:45–00:26:20, 00:28:00–00:28:13, 00:29:00–00:29:30, 00:30:28–00:30:36, 00:31:11–00:31:50; dokazni predmet P02048 Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 7–12.

⁸³⁸ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 119; Dražen Erdemović, T. 10944, 10953 (4. maj 2007. godine).

262. Istog dana, Karadžić je imenovao Miroslava Deronjića za civilnog komesara za “opštinu Srpska Srebrenica” sa zadatkom da revitalizira to područje za povratak raseljenih Srba.⁸⁴⁰

3. Odlazak stanovništva iz grada Srebrenice u Potočare

263. Dana 10. jula grupe civilnog stanovništva iz grada Srebrenice počele su se kretati na sjever, prema Potočarima.⁸⁴¹ Uveče 10. jula, 28. divizija ABiH zaustavila je civilne stanovnike, bosanske Muslimane, koji su pokušavali da napuste grad Srebrenicu i odu u Potočare, rekavši im da se vrate.⁸⁴² Iste večeri, 1.500 naoružanih ljudi okupilo se na pijaci u gradu Srebrenici.⁸⁴³ Nizozemski bataljon je tada posljednji put uočio prisustvo 28. divizije ABiH u gradu Srebrenici.⁸⁴⁴

264. Dana 11. jula, hiljade bosanskih Muslimana pobjeglo je iz Srebrenice u Potočare tražeći zaštitu u bazi Nizozemskog bataljona.⁸⁴⁵ Major Robert Franken, zamjenik komandanta Nizozemskog bataljona, izdao je naređenje kapetanu Groenu, komandiru čete Bravo, da se povuče iz Srebrenice i ide za začeljem bosanskih Muslimana u pravcu sjevera.⁸⁴⁶

265. Nekoliko hiljada bosanskih Muslimana kretalo se putem od Srebrenice do Potočara, većina njih pješke.⁸⁴⁷ Pretresno vijeće konstatuje da je stanovništvo bilo izloženo artiljerijskoj i pušcanoj vatri dok je odlazilo i išlo dalje putem od grada Srebrenice do Potočara.⁸⁴⁸⁴⁹ Neki ljudi su ranjeni,

⁸³⁹ Dražen Erdemović, T. 10953 (4. maj 2007. godine). V. Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 119.

⁸⁴⁰ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 118; dokazni predmet P00010, Direktiva predsjednika Republike Srpske br. 01-1340/95 (01-1350/95). Prema Deronjićevim riječima, Karadžić je od njega zatražio da se postara za srpske i muslimanske civile koji su napustili Srebrenicu i koji su bili u Potočarima. Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92^{quater}, BT. 6157 (19. januar 2004. godine).

⁸⁴¹ Pieter Boering, T. 1931 (19. septembar 2006. godine), T. 1937 (21. septembar 2006. godine). Tokom noći 10. jula, Van Duijn je vidio ljude kako bježe sa svim što su mogli ponijeti iz južnog u sjeverni dio enklave. Leendert van Duijn, T. 2267 (27. septembar 2006. godine).

⁸⁴² Robert Franken, T. 2583 (17. oktobar 2006. godine).

⁸⁴³ *Ibid.*, T. 2584 (17. oktobar 2006. godine), T. 2646 (18. oktobar 2006. godine).

⁸⁴⁴ *Ibid.*, T. 2584 (17. oktobar 2006. godine).

⁸⁴⁵ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 120. Vincent Egbers je rekao da bi bilo ispravno reći da je odlazak ljudi iz Srebrenice u Potočare inicirao UN zato što je stanovništvo bilo u panici i nije znalo šta da čini. Vincent Egbers, T. 2879 (20. oktobar 2006. godine).

⁸⁴⁶ Robert Franken, T. 2435, 2480 (16. oktobar 2006. godine). Franken je želio da četa Bravo ostane između Srba i civila i da dovede civile u Potočare. *Ibid.*, T. 2480 (16. oktobar 2006. godine).

⁸⁴⁷ Johannes Rutten, T. 4834 (30. novembar 2006. godine; dokazni predmet 6DIC00054, Snimak iz vazduha s oznakama koje je unio Rutten; Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3394–3395 (24. maj 2000. godine).

⁸⁴⁸ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 121; svjedokinja PW-126, T. 3599–3600 (6. novembar 2006. godine) (gdje je rečeno da je, kada je svjedokinja PW-126 oko 11:00 sati napustila Srebrenicu krećući se polako prema Potočarima granatiranje neprekidno trajalo; kad bi velike granate padale dok su išli putem prema Potočarima, ona i njen brat sakrivali su se iza drveća i kuća i nastavljali dalje kada bi se stvari smirile); Momir Nikolić, T. 32977–32978 (22. april 2009. godine) (gdje je izjavio da su 11. jula poslije podne civili koji su se kretali iz Srebrenice prema Potočarima bili gađani od strane 2. bataljona Bratunačke brigade; Momir Nikolić je od ljudi koji su gađali civile koji su se kretali prema Potočarima čuo da su oni mislili da se radi o kretanju muslimanskih snaga, ali je on smatrao da se radi samo o izgovoru; Momir Nikolić je od pripadnika Nizozemskog bataljona i civilnih posmatrača saznao da su gađani civili; po mišljenju Momira Nikolića, sa položaja 2. bataljona i drugih položaja Bratunačke brigade se jasno moglo razabrati da li su ljudi u pokretu bili naoružani); Vincent Egbers, T. 2717–2718 (18. oktobar 2006. godine) (gdje je izjavio da su, kada je ukrao ljude na oklopni transporter i krenuo prema Potočarima, oni četiri ili pet puta gađani iz minobacača s lijeve i desne strane puta, prije nego što je on otišao; uslijed tog otvaranja vatre ljudi u koloni su bili krajnje prestrašeni), T. 2882 (20. oktobar 2006. godine) (gdje je izjavio da su neke granate pale na 100 metara od kolone); Mirsada Malagić, dokazni predmet P02218, Transkript prihvaćen na

bilo je mrtvih tijela duž puta, a civili su bili prestravljeni.⁸⁵⁰ Vojnici Nizozemskog bataljona usmjeravali su stanovništvo koje je bježalo prema Potočarima, a kamioni Nizozemskog bataljona bili su poslani da pomažu u prevozu stanovništva.⁸⁵¹

266. Od oko 15:00 sati 11. jula, bosanski Muslimani, uglavnom žene, djeca i starci, počeli su pristizati u bazu Nizozemskog bataljona u Potočarima — prvo u malim grupama, a zatim u vidu velike neprekidne rijeke.⁸⁵² Ljudi su upućivani da uđu u bazu Nizozemskog bataljona kroz rupu u ogradni zid u stražnjem dijelu.⁸⁵³ Negdje oko 18:00 sati, kada je 4.000 ili 5.000 bosanskih Muslimana bilo u bazi, drugi bosanski Muslimani su bili spriječeni da uđu.⁸⁵⁴ Oni su bili razmješteni po susjednim fabrikama, autobuskoj stanici, praznim kućama ili dalje, na zapadnoj strani puta.⁸⁵⁵ Do

osnovu pravila 92bis, KT. 1946–1947 (3. april 2000. godine) (gdje je rekla da su, nakon što je ona krenula iz Srebrenice prema Potočarima, duž čitavog puta, odnosno oko četiri kilometra do baze UNPROFOR-a, granate padale sa obje strane puta; te granate više su imale za cilj zastrašivanje djece i bespomoćnih ljudi); svjedok PW-118, dokazni predmet P02210, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1330 (27. mart 2000. godine) (gdje je izjavio da je bilo nekog granatiranja, ali da on ne može biti siguran da li je sama kolona gađana; mnogo granata je palo u blizini puta); svjedokinja PW-121, dokazni predmet P02227, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 5751 (26. juli 2000. godine) (gdje je izjavila da su na putu prema Potočarima, granate stalno padale oko nje); svjedok PW-125, T. 3309 (31. oktobar 2006. godine) (gdje je izjavio da, dok su ljudi pješke išli prema Potočarima, oni nisu bili direktno granatirani nego su granate padale oko njih); Leendert van Duijn, T. 2268–2270 (27. septembar 2006. godine); Robert Franken, T. 2480–2481 (16. oktobar 2006. godine) (gdje je izjavio da je od strane zapovjednika čete Bravo obaviješten da je stanovništvo koje se kretalo prema Potočarima bilo izloženo minobacačkoj i artiljerijskoj vatri), T. 2610–2611 (17. oktobar 2006. godine); Pieter Boering, T. 1938 (21. septembar 2006. godine) (gdje je izjavio da su se mogli čuti razni pucnji iz kombinacije vatrenog oružja, pušaka, mitraljeza i povremeno granatiranje iz minobacača, premda se nije radilo o veoma bliskoj udaljenosti).

⁸⁴⁹ **Izdvojeno mišljenje sudije Kwona:** Uz dužno poštovanje, ne slažem se sa zaključkom većine sudija da je “granatiranje pratilo [bosanske Muslimane] na putu za Potočare”, kako je navedeno gore u par. 257, ili da je “stanovništvo bilo izloženo artiljerijskoj i puščanoj vatri dok je odlazilo i išlo dalje putem od grada Srebrenice do Potočara”, kako je navedeno gore u glavnom tekstu. Osjećam se obaveznim da napišem izdvojeno mišljenje zbog toga što, po mom mišljenju, dokazi koji su predloženi Pretresnom vijeću ne potkrepljuju tu konstataciju i ona, kako je trenutno formulisana, može da navede na pogrešan zaključak. Nema nikakvog dokaza o tome da su granate pale među bosanske Muslimane koji su se kretali od grada Srebrenice prema Potočarima ili da su ti ljudi gađani ili da je na njih pucano sa bliske udaljenosti. Dokazi na koje se pozvala većina sudija (izuzev kada je riječ o Činjenici br. 121 o kojoj je već presuđeno na prijedlog tužilaštva i svjedočenju Momira Nikolića, koji se ipak nedvosmisleno ne bave kontekstom i načinom na koji su bosanski Muslimani bili izloženi artiljerijskoj i puščanoj vatri) u prethodnoj fusnoti 848 ne potkrepljuju takav zaključak. Većina izvedenih dokaza ukazuje na to da su granate padale pored puta ili oko njega. Pored toga, u tom pogledu, podsjećam na Frankenovo svjedočenje da su, “[snage bosanskih Srba], da su željele da ubiju svakoga u toj koloni, to mogle da učine”. Robert Franken, T. 2611 (17. oktobar 2006. godine). Premda prihvatam da su neke granate pale blizu stanovnika, bosanskih Muslimana koji su bježali u Potočare, ne mogu se složiti s tvrdnjom da su bili “izloženi artiljerijskoj i puščanoj vatri” kao namjeravani ciljevi.

⁸⁵⁰ Svjedokinja PW-126, T. 3599 (6. novembar 2006. godine) (gdje je izjavila da je duž puta bilo mrtvih i krvi, i da je dosta ljudi doživjelo u pomoć; bilo je ljudi obliivenih krvlju, mrtvih i nepokretnih); Momir Nikolić, T. 32977–32978 (22. april 2009. godine) (gdje je izjavio da je od pripadnika Nizozemskog bataljona i vojnih posmatrača saznao da su civili gađani i da su oni koji su bili ranjeni tokom napada evakuisani i da su im pripadnici Nizozemskog bataljona pružili medicinsku pomoć); Robert Franken, T. 2610–2611 (17. oktobar 2006. godine) (gdje je izjavio da su, prema izvještajima koje je on primio, ljudi koji su išli u koloni od Srebrenice do Potočara bili granatirani i da su ranjene ljude iz kolone pokupili vojnici Nizozemskog bataljona i odvezli oklopnim transporterima u stacionar Nizozemskog bataljona). Ali v. Vincent Egbers, T. 2882–2883 (20. oktobar 2006. godine), (gdje je izjavio da niko nije ubijen kada su granate pale 100 metara od kolone; ranjenici koji su bili na njegovom oklopnom transporteru došli su iz bolnice, a nisu bili pokupljeni duž puta).

⁸⁵¹ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2113, 2181 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten, T. 4883 (30. novembar 2006. godine). Prema riječima Vincenta Egbersa, oko 20 ljudi bilo je u njegovom oklopnom transporteru i na njemu. Vincent Egbers, T. 2883 (20. oktobar 2006. godine).

⁸⁵² Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3391–3392 (24. maj 2000. godine). V. takođe Eelco Koster, T. 3035–3036 (26. oktobar 2006. godine) (gdje se navodi da je jedna ranjena žena stigla u Potočare 10. jula uveče); Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2111 (5. april 2000. godine).

⁸⁵³ Tu rupu je napravio Nizozemski bataljon 10. jula uveče i zatvorio je. Ponovo je otvorena 11. jula. Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2108, 2110–2113 (5. april 2000. godine).

⁸⁵⁴ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2113 (5. april 2000. godine).

⁸⁵⁵ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno. Dodatak, Činjenica br. 122; Robert Franken, T. 2485 (16. oktobar 2006. godine); Paul Groenewegen, dokazni predmet P02196, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT.

kraja dana 11. jula, pored ljudi koji su bili u samoj bazi Nizozemskog bataljona, oko 15.000 ljudi bilo je i izvan nje.⁸⁵⁶ Taj broj takođe je uključivao oko 300 muškaraca, bosanskih Muslimana, u bazi Nizozemskog bataljona i oko 600 do 800 muškaraca, bosanskih Muslimana, izvan nje.⁸⁵⁷ Major Franken naredio je majoru Otteru da pronade bezbjedan put za usmjeravanje ljudi u bazu Nizozemskog bataljona u Potočarima zbog toga što je put ispred baze bio na direktnom nišanu artiljerije VRS-a, uključujući protivtenkovski top lociran na području posmatračkog položaja Papa koji je sve vrijeme pucao na bazu.⁸⁵⁸ Između 06:45 i 08:51 sati, 45 granata preletjelo je preko baze Nizozemskog bataljona izazivajući veliku paniku među bosanskim Muslimanima koji su tamo našli utočište, ali namjerno promašujući zgrade.⁸⁵⁹

4. Formiranje i odlazak kolone

267. Uveče 11. jula 1995. godine među bosanskim Muslimanima proširio se glas da žene i slabije osobe trebaju ići u Potočare, a da se vojno sposobni muškarci trebaju okupiti u Šušnjarima,⁸⁶⁰ selu

1020 (10. juli 2003. godine); Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3393–3394 (24. maj 2000. godine); Jean René Ruez, T. 1314–1318 (7. septembar 2006. godine) (gdje se vidi baza Nizozemskog bataljona u Potočarima i okolne fabrike); dokazni predmet P01545, Video-snimak: Od Srebrenice do Potočara/Šušnjara, 00:42 (gdje je prikazan ekspresni depo koji je koristilo autobusko preduzeće), 00:36–01:06 (gdje je prikazana plava fabrika koja se nalazila odmah ispred Nizozemskog bataljona), 01:22–01:25 (gdje je prikazana fabrika akumulatora koju je bataljon UN-a koristio kako svoju glavnu bazu); Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2113 (5. april 2000. godine).

⁸⁵⁶ Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3395–3396 (24. maj 2000. godine); svjedok PW-115, dokazni predmet P02200, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, BT. 6082–6083 (17. decembar 2003. godine); Robert Franken, T. 2487–2488 (16. oktobar 2006. godine). V. takođe Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 122 (gdje se navodi procjena da se do kraja dana 11. jula, nekih 20.000 do 25.000 bosanskih Muslimana okupilo u Potočarima); dokazni predmet P00510, Dnevni izvještaj o stanju vojnih posmatrača UN-a, 11. juli 1995. godine, str. 4 (gdje se navodi da je u 16:00 sati 20.000 izbjeglica već stiglo u bazu Nizozemskog bataljona u Potočarima i da taj broj neprestano raste, kao i da su u 17:30 sati izbjeglice još pristizale u bazu); Paul Groenewegen, dokazni predmet P02196, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1020 (10. juli 2003. godine); dokazni predmet ID00035 Dopis Akašija (Štab Zaštitnih snaga UN-a, Zagreb) Ananu u vezi sa situacijom u Srebrenici, 12. juli 1995. godine, str. 2; Pieter Boering, T. 1939 (21. septembar 2006. godine); Vincent Egbers, T. 2719 (18. oktobar 2006. godine).

⁸⁵⁷ Robert Franken, T. 2489 (16. oktobar 2006. godine). V. takođe dokazne predmete ID00463, 4D00017, Vanredni borbeni izvještaj Generalštaba Armije Republike Bosne i Hercegovine, s potpisom načelnika štaba Envera Hadžihasanovića, 12. juli 1995. godine, str. 1–2 (gdje se u relevantnom dijelu navodi da je, oko 23:00 sata 11. jula, u zoni borbenih dejstava bilo između 15.000 i 20.000 izbjeglica, zajedno sa 300 boraca ABiH u logoru u Potočarima); Leendert van Duijn, T. 2350–2351 (28. septembar 2006. godine). Kada mu je pokazan dokazni predmet ID00463, Van Duijn je izjavio da mu se brojke od 15.000 do 20.000 izbjeglica i 300 “boraca” ABiH u bazi Nizozemskog bataljona u Potočarima čine netačnim i da je, u svakom slučaju, ukupan broj vojno sposobnih muškaraca koje je on vidio 12. i 13. jula 1995. godine i muškaraca koji su bili izdvojeni bio veći od 350. *Ibid.*

⁸⁵⁸ Robert Franken, T. 2481 (16. oktobar 2006. godine); Robert Franken označio je na dokaznom predmetu PIC00017, Snimak Potočara iz vazduha, gdje su se nalazile baza UN-a, autobusni depo i napuštene fabrike; i označio je put koji je major Otter uspostavio za prihvatanje izbjeglica. Robert Franken, T. 2482–2483 (16. oktobar 2006. godine).

⁸⁵⁹ Dokazni predmet P00511, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a od 11. jula 1995. godine, 19:10 (gdje se navodi da je oko 06:40 sati takođe ispaljeno 22 raketa i granata prema Budaku i Gracu); Joseph Kingori, T. 19237, 19240–19241 (13. decembar 2007. godine) (gdje je izjavio da je zvuk te 22 rakete veoma plašio civile koji su se okupljali u bazi). V. takođe Eelco Koster, T. 3037–3038, 3044–3045, 3057 (26. oktobar 2006. godine) (gdje je izjavio da su 11. jula granate pale između kuća i blizu izbjeglica); Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3399 (24. maj 2000. godine); dokazni predmet ID00035, Dopis Akašija (Štab Zaštitnih snaga UN-a, Zagreb) Ananu u vezi sa situacijom u Srebrenici, 12. juli 1995. godine, str. 1.

⁸⁶⁰ Svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (28. maj 2000. godine), par. 2; svjedok PW-110, T. 812 (25. avgust 2006. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 245. Dokazi predočeni Pretresnom vijeću jasno ne pokazuju izvor odluke da se krene u Šušnjare i način na koji je ona saopštena. Jedan svjedok dao je iskaz da su “civilne strukture” naredile pokret. Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2943 (14. april 2000. godine). Jedan drugi svjedok je u svom svjedočenju rekao da je “komanda Armije” naredila svim vojno sposobnim muškarcima da krenu prema Šušnjarima.

na ivici srebreničke enklave, smještenom u jednoj dolini nekoliko kilometara sjeverozapadno od Srebrenice.⁸⁶¹ Umjesto da nastave putem prema Potočarima, muškarci, bosanski Muslimani, odvojili su se od porodica na brdu Lehovići, sjeverozapadno od Srebrenice,⁸⁶² i krenuli u šume i pješke prema Šušnjarima.⁸⁶³ Svjedočenja raznih svjedoka, bosanskih Muslimana, ukazuju na to da su ti muškarci pokušavali da pobjegnu u koloni pošto su se bojali da će biti ubijeni ako ostanu tamo kada enklava padne u ruke bosanskih Srba.⁸⁶⁴

268. Oko 19:00 sati 11. Jula, Komanda 28. divizije ABiH stigla je iz Srebrenice u Šušnjare, nakon čega su ljudi počeli da se okupljaju u “Seadovoj kući”.⁸⁶⁵ Oko 22 sata, oni koji su bili u “Seadovoj kući”, uključujući vlasti bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Ramiza Bećirovića, koji je bio načelnik štaba 28. divizije ABiH i zamjenjivao njenog komandanta, Nasera Orića, vijećali su i

Svjedok PW-113, dokazni predmet 4D00048, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter, (24. juli 1995. godine), str. 2. Suprug Salčinović, koji je bio vojnik ABiH, rekao joj je da mu je naredeno da ode prije pada Srebrenice. Samila Salčinović, dokazni predmet P03233, Izjava na prihvaćena osnovu pravila 92bis (18. juni 2000. godine), str. 3. Svjedokinja Ibišević je u svom svjedočenju rekla da je “vojno rukovodstvo” u Srebrenici kazalo ženama, djeci i starijim ljudima da krenu prema bazi Nizozemskog bataljona u Potočarima, a odraslim muškarcima da se pokušaju probiti kroz šumu do Tuzle. Šehra Ibišević, dokazni predmet P03235, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (21. juni 2000. godine) str. 2. Drugi svjedoci su u svojim svjedočenjima rekli da su ih opšti haos i panika oko njih nagnali da bježe u pravcu suprotnom od Potočara. Svjedok PW-111, T. 6972 (6. februar 2007. godine), T. 7032–7033 (7. februar 2007. godine); svjedok PW-106, T. 3950 (15. novembar 2006. godine); Osman Salkić, dokazni predmet P02225, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (4. decembar 2004. godine), str. 4; svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis, KT. 3016–3017 (14. april 2000. godine). Mevludin Orić, komandant “odbrambenog odreda” bosanskih Muslimana u selima u susjedstvu Lehovića, u svom svjedočenju je rekao da nije izdato nikakvo naređenje bosanskim Muslimanima da se okupe u Šušnjarima. Mevludin Orić, T. 974, 985, 987 (29. avgust 2006. godine). Prije okupljanja muškaraca, svjedok PW-113 je od vojnika BiH i UNPROFOR-a čuo da se očekuje da će avioni NATO-a bombardovati srpsku vojsku. On je takođe čuo da vojnici BiH planiraju krenuti u kontranapad kako bi povratili izgubljene položaje. Svjedok PW-113, T. 3378 (1. novembar 2006. godine); dokazni predmet 4D00048, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (24. juli 1995. godine), str. 2. Na izlazu iz srebreničke enklave, lažni operateri su emitovali vijest da će avioni NATO-a reagovati i da ljudi trebaju sačekati i još ne napuštati Srebrenicu. Svjedok PW-106, T. 3945 (15. novembar 2006. godine).

⁸⁶¹ Svjedok PW-110, T. 794–795 (25. avgust 2006. godine); Mevludin Orić, T. 872 (28. avgust 2006. godine) (gdje je izjavio da su Šušnjari odabrani kao sabirna lokacija zbog toga što je to selo, budući da je okruženo brdima, bilo najbolje zaštićeno od granatiranja i nije se lako moglo vidjeti).

⁸⁶² Dokazni predmet PIC00019, Mapa Srebrenice s oznakama koje je unio Egbers.

⁸⁶³ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2943 (14. april 2000. godine); svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (28. maj 2000. godine), par. 2; svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3239 (23. maj 2000. godine); Šehra Ibišević, dokazni predmet P03235, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (21. juni 2000. godine) str. 2. (gdje je izjavila da su žene, djeca i jedan broj muškaraca koji nisu željeli napustiti svoje porodice otišli u Potočare, dok su se drugi sposobni muškarci pokušali probiti kroz šumu na slobodnu teritoriju); Osman Salkić, dokazni predmet P02225, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (4. decembar 2004. godine), str. 4; svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis, KT. 3016–3017 (14. april 2000. godine). V. takođe svjedok PW-111, T. 6972 (6. februar 2007. godine), T. 7032–7033 (7. februar 2007. godine) (svjedok PW-111 je otišao u Jagliče).

⁸⁶⁴ V. Mevlida Bektić, dokazni predmet P03245, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (16. juni 2000. godine), str. 2; Hana Mehmedović, dokazni predmet P03244, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (17. juni 2000. godine), str. 2; Salih Mehmedović, dokazni predmet P03241, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (15. juni 2000. godine), str. 2; Hanifa Hafizović, dokazni predmet P03230, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (16. juni 2000. godine), str. 2 (gdje je izjavila da su se njeni zet i brat plašili da će biti ubijeni ako odu u bazu Nizozemskog bataljona u Potočarima i da su zaista svi muškarci koji su otišli u Potočare bili ubijeni); svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3239 (23. maj 2000. godine) (gdje je izjavio da je krenuo u šumu nakon što su bosanski Srbi zaposjeli grad Srebrenicu zbog toga što je stanje bilo haotično i bezizlazno budući da su mogli očekivati samo smrt, a zaštite od strane Nizozemskog bataljona nije bilo). V. takođe Samila Salčinović, dokazni predmet P03233, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (18. juni 2000. godine), str. 3 (gdje je izjavila da su se muški članovi njene porodice plašili da odu u Potočare); svjedok PW-127, T. 3509, 3537 (2. novembar 2006. godine) (gdje je izjavio da je bilo očigledno da je cilj bosanskih Srba bio da “nas sve pobiju”. Svjedok PW-127 je to zaključio “zbog svega što nam se dešavalo [od početka rata], i svolg[] ono[] granatiranj[] u Srebrenici.” On je takođe izjavio sljedeće: “[Z]ato što smo mi bili Muslimani, išli su da nas sve pobiju.” On je upravo zato krenuo s kolonom); svjedok PW-111, T. 6972 (6. februar 2007. godine) (gdje je izjavio da je stanje u Srebrenici bilo haotično, artiljerijski napadi i granatiranje intenzivni, tako da su oni morali da idu i on je otišao sa kolonom).

donijeli odluku da u koloni krenu prema području pod kontrolom ABiH na sjeveru.⁸⁶⁶ Ta odluka je zatim usmeno saopštena.⁸⁶⁷ Budući da se Šušnjari nalaze južno od puta Bratunac – Konjević Polje, koji je bio glavni asfaltni put na tom području,⁸⁶⁸ kretanje prema Tuzli značilo je probijanje kroz položaje VRS-a i na kraju prelazak preko područja Konjević Polje – Nova Kasaba.⁸⁶⁹

269. Prije ponoći 11. jula, kolona je formirana na ulazu u Buljim, selo u blizini sela Jagličići i Šušnjari.⁸⁷⁰ Oko ponoći,⁸⁷¹ kolona duga oko 10 kilometara, koja se sastojala od otprilike 10.000 do 15.000 ljudi,⁸⁷² krenula je prema Konjević Polju, prolazeći kroz Novu Kasabu, a zatim prema Tuzli.⁸⁷³ Ta grupa se sastojala većinom od muškaraca starih od 16 do 65 godina, premda je i jedan manji broj žena, djece i staraca išao s kolonom.⁸⁷⁴

⁸⁶⁵ Mevludin Orić, T. 871–872 (28. avgust 2006. godine), T. 1076–1077 (30. avgust 2006. godine).

⁸⁶⁶ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, činjenice br. 245–246; Mevludin Orić, T. 990–992 (29. avgust 2006. godine), T. 1077 (30. avgust 2006. godine), T. 1100 (31. avgust 2006. godine); svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (28. maj 2000. godine), par. 2; svjedok PW-110, T. 812–814 (djelimično zatvorena sjednica) (25. avgust 2006. godine); svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3241–3242 (23. maj 2000. godine) (gdje je izjavio da su se u Šušnjari konsultovali “načelnik opštine i drugi ljudi koji su vodili kao civilne vlasti i još neki koji su i u toku rata bili u Srebrenici načelnici nekih sekretarijata”, kao i da je tamo bila i “Teritorijalna odbrana”); svjedok PW-106, T. 3945–3947 (15. novembar 2006. godine).

⁸⁶⁷ Mevludin Orić, T. 1077 (30. avgust 2006. godine).

⁸⁶⁸ Dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 1; svjedok PW-110, T. 794 (25. avgust 2006. godine); Jean René Ruez, T. 1381 (8. septembar 2006. godine).

⁸⁶⁹ V. Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, činjenice br. 251–252. “Nastojeći se probiti iz enklave, kolona bosanskih Muslimana prvo se kretala kroz zonu odgovornosti Bratunačke brigade [...] [i] napredovala [je] prema zoni odgovornosti Zvorničke brigade.”

⁸⁷⁰ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 247; svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2945 (14. april 2000. godine); svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (28. maj 2000. godine), par. 3–4; Ramiz Husić, dokazni predmet P02203, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (9. juni 1999. godine), str. 4, par. 3. Jagličići su bili selo na samom rubu srebreničke enklave, u blizini posmatračkog položaja Mike. Svjedok PW-111, T. 7032 (7. februar 2007. godine); svjedok PW-138, T. 3871–3872 (9. novembar 2006. godine); Vincent Egbers, T. 2707 (18. oktobar 2006. godine). Buljim je selo iznad Šušnjara. Svjedok PW-112, T. 3284 (30. oktobar 2006. godine). V. takođe svjedok PW-106, T. 4045 (djelimično zatvorena sjednica) (16. novembar 2006. godine).

⁸⁷¹ Svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (28. maj 2000. godine), par. 4 (gdje se navodi da su zbog dužine kolone ljudi na začelju krenuli tek oko 02:00 sata 12. jula 1995. godine). Ali vidi svjedok PW-111, T. 6972 (6. februar 2007. godine), T. 7032 (7. februar 2007. godine) (gdje je izjavio da je u Jagličiće stigao 12. jula u zoru i da je istog dana popodne napustio Jagličiće zajedno s drugim muškarcima u koloni i krenuo kroz šumu prema Tuzli).

⁸⁷² Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2944–2945 (14. april 2000. godine); svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3017 (14. april 2000. godine); Mirko Trivić, T. 11848 (21. maj 2007. godine); Salih Mehmedović, dokazni predmet P03241, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (15. juni 2000. godine), str. 2; Mevludin Orić, T. 872–873 (28. avgust 2006. godine), T. 991 (29. avgust 2006. godine), T. 1078 (30. avgust 2006. godine); svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (28. maj 2000. godine), par. 3 (gdje je izjavio da se kolona sastojala od otprilike 17.000 ili 18.000 ljudi); svjedok PW-112, T. 3231, 3258 (30. oktobar 2006. godine); svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3240 (23. maj 2000. godine) (gdje je izjavio da se na području Šušnjara okupilo 12.000–15.000 muškaraca); Osman Salkić, dokazni predmet P02225, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (4. decembar 2004. godine), str. 4 (prema kojoj je kolona bila duga oko sedam kilometara); svjedok PW-106, T. 3950–3951 (15. novembar 2006. godine) (gdje je izjavio da je kolona bila duga nekoliko kilometara).

⁸⁷³ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 257; svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis, KT. 2945 (14. april 2000. godine); Ramiz Husić, dokazni predmet P02203, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (9. juni 1999. godine), str. 4, par. 3; Salih Mehmedović, dokazni predmet P03241, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis, (15. juni 2000. godine), str. 2.

⁸⁷⁴ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenice br. 248–249; svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2944 (14. april 2000. godine) (gdje se navodi da je bilo oko 200–300 žena, a da su muškarci bili stari od 16 do 50 ili 60 godina); svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3188–3189 (23. maj 2000. godine) (gdje se navodi da su oni bili stari od 10

270. Kolona je bila izmiješana, sa civilnim i vojnim komponentama. Postoje dokazi da je otprilike jedna trećina ljudi u koloni bila naoružana.⁸⁷⁵ Premda su neki svjedoci u svojim svjedočenjima rekli da su muškarci u koloni nosili samo lovačke puške,⁸⁷⁶ postoje dokazi i o poluautomatskom i automatskom vatrenom oružju,⁸⁷⁷ kao i raznom drugom oružju.⁸⁷⁸ Neki od muškaraca, bosanskih Muslimana u koloni bili su djelimično ili potpuno odjeveni u vojne uniforme; drugi su nosili civilnu odjeću.⁸⁷⁹

271. Na čelu kolone bile su jedinice 28. divizije ABiH,⁸⁸⁰ uključujući Ramiza Bećirevića, koji je zamjenjivao komandanta, sa deminerima i naoružanim vojnicima,⁸⁸¹ a odmah za njima je išlo osoblje srebreničke bolnice.⁸⁸² Preostali dio kolone je bio mješovitog sastava.⁸⁸³ Brdski bataljon ABiH, koji je bio pod komandom Ejuba Golića, bio je odgovoran za zaštitu začelja kolone.⁸⁸⁴

do 70 godina). V. takođe svjedok PW-106, T. 3949 (15. novembar 2006. godine), T. 4029 (djelimično zatvorena sjednica) (16. novembar 2006. godine).

⁸⁷⁵ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 256. Otprilike jedna trećina bila je naoružana. Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2944 (14. april 2000. godine); svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3240 (23. maj 2000. godine); svjedok PW-112, T. 3259, 3283–3284 (30. oktobar 2006. godine) (gdje se konkretno navodi da se procjena o “jednoj trećini” isključivo odnosila na ljude iz kolone koji su bili u Buljimu, gdje su se naoružani muškarci, bosanski Muslimani u civilnoj odjeći, vratili da pomognu nenaoružanim ljudima u koloni koji se nisu uspjeli probiti kroz linije bosanskih Srba). V. takođe, svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3217–3218 (23. maj 2000. godine) (gdje se navodi da je u koloni bilo ljudi koji nisu vojno sposobni, među kojima su uglavnom bili civili sa malo oružja). Dokazni predmet P00060, Izvještaj CJB-a Zvornik, 12. juli 1995. godine, (gdje se navodi da se 12. jula, oko 17:30 sati, “veći dio vojno sposobnih oko 8.000 (od toga 1.500 naoružanih) na čelu sa Golić Ejubom i Mandžić Ibrahimom [...] nalazi[o] u reonu Konjević Polja i Sandića”); svjedok PW-111, T. 6972–6973 (6. februar 2007. godine), T. 7032–7034 (7. februar 2007. godine) (gdje se navodi da je svjedok PW-111, pripadnik 282. brigade, koja je bila u sastavu 28. divizije, stigao u Jagliče 12. jula u zoru i napustio Jagliče istoga dana popodne zajedno s drugim ljudima u koloni, koji su kroz šumu krenuli prema Tuzli; u koloni je bio veliki broj ljudi sa lovačkim puškama i drugim vrstama oružja). Ali v. Zoran Janković, T. 27371, 27373, 27389 (27. oktobar 2008. godine), prema kojem je 80% ljudi u koloni nosilo oružje.

⁸⁷⁶ Svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (28. maj 2000. godine), par. 3; svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3189–3190, 3217 (23. maj 2000. godine).

⁸⁷⁷ Svjedok PW-127, T. 3512 (2. novembar 2006. godine); svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3218 (23. maj 2000. godine).

⁸⁷⁸ Ramiz Husić, dokazni predmet P02203, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (9. juni 1999. godine), str. 5, par. 1; svjedok PW-111, T. 7034 (7. februar 2007. godine); dokazni predmet 4D00013, Vanredni izvještaj Generalštaba ABiH, 13. juli 1995. godine (gdje se pominje isporuka oružja i municije na srebreničko područje, uključujući dvije nitroglicerinske puške sa 100 nitroglicerinskih metaka i raketni bacač kalibra 107 mm sa 28 raketa kalibra 107 mm). V. takođe Zoran Janković, T. 27371, 27373, 27389 (27. oktobar 2008. godine), gdje je izjavio da su muškarci u koloni, bosanski Muslimani imali puške sa nitroglicerinskim mecima, snajperske puške, protivhelikopterske rakete i dva browninga.

⁸⁷⁹ Svjedok PW-112, T. 3259–3261 (30. oktobar 2006. godine); svjedok PW-156, T. 7140 (8. februar 2007. godine); svjedok PW-110, T. 647 (24. avgust 2006. godine), T. 806 (25. avgust 2006. godine); Mevludin Orić, T. 875–876 (28. avgust 2006. godine); Zoran Janković, T. 27371 (27. oktobar 2008. godine).

⁸⁸⁰ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis, KT. 2996 (14. april 2000. godine); svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (28. maj 2000. godine), par. 3; svjedok PW-106, T. 3958, 4027 (djelimično zatvorena sjednica) (15. novembar 2006. godine); Odluka Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 256. V. takođe Mevludin Orić, T. 991 (29. avgust 2006. godine) (gdje je izjavio da su u vrijeme kada je odluka da se krene prema Tuzli donesena, svi oni koji su bili naoružani i bili vojnici morali su da slušaju komandu nadređenih, a da su se civili jednostavno kretali iza vojske).

⁸⁸¹ Mevludin Orić, T. 1051 (30. avgust 2006. godine).

⁸⁸² Svjedok PW-106, T. 4019, 4026–4027 (djelimično zatvorena sjednica) (16. novembar 2006. godine).

⁸⁸³ Mevludin Orić, T. 1050 (30. avgust 2006. godine).

⁸⁸⁴ Svjedok PW-127, T. 3574 (djelimično zatvorena sjednica) (3. novembar 2006. godine); svjedok PW-139, T. 3749 (7. novembar 2006. godine); svjedok PW-110, T. 795 (25. avgust 2006. godine). Ali v. Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 256, gdje se pominje “Samostalni bataljon 28. divizije ABiH”.

E. Potočari (10.–13. juli 1995. godine)

272. Nakon što su pješke prešli oko četiri – pet kilometara od Srebrenice do Potočara, bosanski Muslimani, koji su stigli u bazu Nizozemskog bataljona u Potočarima, bili su iscrpljeni i prestrašeni.⁸⁸⁵ Dana 11. jula, otprilike 20.000 ljudi okupilo se u bazi Nizozemskog bataljona i ispred nje.⁸⁸⁶ Granatiranje toga dana, a posebno granate koje su preletjele preko baze Nizozemskog bataljona, prouzrokovale su paniku među ljudima koji su se tamo okupili.⁸⁸⁷

273. Naveče 11. jula, Franken, zamjenik komandanta Nizozemskog bataljona, imenovao je komandanta straže i kružno postavio isturene punktove kako bi se snage bosanskih Srba spriječile da uđu na to područje i tako zaštitili bosanski Muslimani koji su se okupljali u Potočarima.⁸⁸⁸ Nizozemski bataljon takođe je uspostavio dva punkta za prvu pomoć i podijelio vodu i nešto hrane.⁸⁸⁹

1. Sastanci u hotelu "Fontana"

274. Dana 11. jula oko 20:00 sati u hotelu "Fontana" u Bratuncu održan je sastanak predstavnika VRS-a i Nizozemskog bataljona.⁸⁹⁰ Prema Mladićevim riječima, taj sastanak je zatražio Nizozemski bataljon.⁸⁹¹ Nizozemski bataljon predstavljali su pukovnik Karremans, major Boering i štabni narednik Rave, a VRS je predvodio general Mladić u čijoj su pratnji bili general Živanović, pukovnik Radislav Janković, jedan obavještajni oficir Glavnog štaba, potpukovnik Svetozar Kosorić, načelnik za obavještajne poslove Drinskog korpusa, major Momir Nikolić, načelnik za bezbjednosno-obavještajne poslove Bratunačke brigade i drugi oficiri VRS-a.⁸⁹²

⁸⁸⁵ Robert Franken, T. 2488–2489 (16. oktobar 2006. godine); Paul Groenewegen, dokazni predmet P02196, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1019 (10. juli 2003. godine); Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3394 (24. maj 2000. godine); Jean René Ruez, T. 1312 (7. septembar 2006. godine) (gdje je rekao da se Potočari nalaze približno na četiri – pet kilometara od Srebrenice); dokazni predmet P01514, Video-snimak napravljen južno od grada Srebrenice u 00:01:54–00:01:59 (na kom je prikazan put od Srebrenice do Potočara s bazom Nizozemskog bataljona koja se nalazila južno od grada Srebrenice); Pieter Boering, T. 1931–1932 (19. septembar 2006. godine), T. 1937–1938 (21. septembar 2006. godine). V. takođe dokazni predmet 4D00017, Vanredni izvještaj Generalštaba ABiH, 12. juli 1995. godine, str. 1.

⁸⁸⁶ V. gore, par. 264, 266.

⁸⁸⁷ V. gore, par. 266.

⁸⁸⁸ Robert Franken, T. 2488 (16. oktobar 2006. godine).

⁸⁸⁹ *Ibid.*

⁸⁹⁰ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 1; dokazni predmet P01992, Insert iz video-snimka prvog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 14–37.

⁸⁹¹ Dokazni predmet P01992, Insert iz video-snimka prvog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 00:09:38–00:09:42; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 19.

⁸⁹² Pieter Boering, T. 1941–1943, 1948–1949 (21. septembar 2006. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 1; Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, činjenica br. 165. Pieter Boering je rekao da misli da je i Krstić bio prisutan. Pieter Boering, T. 1943 (21. septembar 2006. godine).

275. Mladić je vodio ovaj sastanak na prijeteći način.⁸⁹³ On je optužio Nizozemski bataljon za otvaranje vatre na vojnike VRS-a i propust da razoružaju zaštićenu zonu.⁸⁹⁴ Karremans je rekao da je s generalom Nicolaiem u Komandi UNPROFOR-a u Sarajevu, a i sa “državnim vlastima”, razgovarao o zahtjevu u ime bosanskih Muslimana u Potočarima.⁸⁹⁵ Karremans je rekao da je Komanda UNPROFOR-a uvjerena da je enklava izgubljena i da je on tamo da “pregovara ili zatraži povlačenje bataljona i izvlačenje [...] izbjeglica [okupljenih u Potočarima], i da li [ima] mogućnosti da se pomogne u tom izvlačenju”.⁸⁹⁶ Karremans je Mladiću rekao da se u bazi Nizozemskog bataljona u Potočarima nalazi najmanje 10.000 žena i djece, zajedno sa 82 ranjene osobe, i da su mnoge žene govorile sljedeće: “Mi čekamo na autobuse, a možemo li napustiti enklavu?”⁸⁹⁷ Mladić je izjavio da ni UNPROFOR ni stanovnici, bosanski Muslimani, ne predstavljaju cilj njegovog “dejstva” i rekao Karremansu: “Oдавde možete izaći svi, oстати svi ili umreti svi”.⁸⁹⁸

276. Karremans je zatražio od Mladića humanitarnu podršku, uključujući hranu i lijekove.⁸⁹⁹ Oni su razgovarali o stanju onih stanovnika, bosanskih Muslimana, koji su bili ranjeni, a Mladić je rekao da će VRS zbrinuti ranjenike.⁹⁰⁰ Na kraju sastanka, Mladić je upitao Karremansa da li bi on mogao zatražiti neke autobuse posredstvom generala Nicolaia, a Karremans je odgovorio da misli da se to može organizovati.⁹⁰¹ Mladić je zatražio od Karremansa da se u 23:00 sati vrati radi drugog sastanka i da na sastanak dovede predstavnike bosanskih Muslimana iz Potočara kako bi se s njima

⁸⁹³ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 168.

⁸⁹⁴ Dokazni predmet P01992, Insert iz video-snimka prvog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 00:02:11–00:06:59; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 15–18; Boering je u svom svjedočenju rekao da se na tom sastanku nije osjećao ravnopravnim; naime, osjećao se ugroženim zbog Mladićevog tona i načina na koji su Mladićevi tjelohranitelji odguruli Karremansa u ugao. Pieter Boering, T. 1945–1946 (21. septembar 2006. godine). Momir Nikolić je rekao da je Mladić “prijetio nizozemskim oficirima i zastrašivao ih”. Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 1.

⁸⁹⁵ Dokazni predmet P01992, Insert iz video-snimka prvog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 00:09:43–00:10:00; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 19.

⁸⁹⁶ Dokazni predmet P01992, Insert iz video-snimka prvog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 00:10:36–00:11:41; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 19; Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 170.

⁸⁹⁷ Dokazni predmet P01992, Insert iz video-snimka prvog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 00:11:02–00:11:08, 00:11:57–00:12:05, 00:23:20–00:23:28, 00:33:19–00:33:29; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 19–20, 27, 34.

⁸⁹⁸ Dokazni predmet P01992, Insert iz video-snimka prvog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 29–30; Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenice br. 170, 171.

⁸⁹⁹ Dokazni predmet P01992, Insert iz video-snimka prvog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 20.

⁹⁰⁰ Dokazni predmet P01992, Insert iz video-snimka prvog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 33–34.

⁹⁰¹ Dokazni predmet P01992, Insert iz video-snimka prvog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 36; Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 173.

“dogovorio”, te je rekao da, ako ABiH u Srebrenici “žel[i] da razgovara”, Karremans treba povesti jednog od njihovih predstavnika.⁹⁰²

277. Drugi sastanak počeo je otprilike u 23:00 sata te noći.⁹⁰³ U Mladićevoj pratnji bili su Krstić, Radislav Janković, Kosorić, i Momir Nikolić.⁹⁰⁴ U pratnji Karremansa i Boeringa bio je Nesib Mandžić, bivši nastavnik koji je pristao da neslužbeno predstavlja stanovnike, bosanske Muslimane koji su se okupili u Potočarima.⁹⁰⁵ Boering je drugi sastanak opisao kao “očajnu situaciju, u nastojanju [...] da se jasno stavi do znanja da želimo napustiti enklavu i da nema izgleda za bolju podršku.”⁹⁰⁶ Karremans je Mladiću objasnio tešku humanitarnu situaciju u Potočarima, da tamo ima između 15.000 i 20.000 ljudi, da mnogi još pristižu, i da 95% posto njih čine žene, djeca i starci.⁹⁰⁷ On je rekao Mladiću da ima 88 ranjenih osoba i objasnio mu da postoji hitna potreba za hranom, lijekovima i gorivom.⁹⁰⁸ Karremans je rekao Mladiću da je UNHCR spreman da obezbijedi 30 autobusa, da on takođe želi zamoliti Komandu UNPROFOR-a za autobuse i da treba pripremiti plan evakuacije kojim bi se utvrdio prioritet osoba koje treba prve prevesti.⁹⁰⁹

278. Tokom sastanka, prisutni su mogli da čuju skvičanje svinje koju su klali u blizini, što je Boering doživio kao prijatnu.⁹¹⁰ Pored toga, Mladić je naredio da se polomljena tabla sa Skupštine opštine u Srebrenici donese na sastanak i predoči Mandžiću, što je Boering protumačio kao poruku

⁹⁰² Dokazni predmet P01992, Insert iz video-snimka prvog sastanka u hotelu "Fontana" preuzet iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 30, 31, 36; Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, činjenice br. 172, 175.

⁹⁰³ Pieter Boering, T. 1951 (21. septembar 2006. godine); dokazni predmet P01992, Insert iz video-snimka prvog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz dokaznog predmeta P02047, 00:39:03–00:39:05; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 37; Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, činjenica br. 176. Momir Nikolić je rekao da je taj sastanak održan u 22:00 sata. Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 1.

⁹⁰⁴ Pieter Boering, T. 1952, 1954, 1959 (21. septembar 2006. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, činjenice br. 178, 181.

⁹⁰⁵ Pieter Boering, T. 1950–1951 (21. septembar 2006. godine); Robert Franken, T. 2486–2487, 2501 (16. oktobar 2006. godine); Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, činjenica br. 182. Boering je u svom svjedočenju rekao da su oficiri Nizozemskog bataljona tražili predstavnika stanovnika, bosanskih Muslimana, u Potočarima nakon što su napustili prvi sastanak, i da su pitali Mandžića samo zbog toga što su ga tada vidjeli i što su ga ranije nekoliko puta sreli. Pieter Boering, T. 2137, 2139–2140 (25. septembar 2006. godine). Franken je u svom svjedočenju rekao da su do tada komandanti ABiH već bili nestali. Robert Franken, T. 2501 (16. oktobar 2006. godine).

⁹⁰⁶ Pieter Boering, T. 1958 (21. septembar 2006. godine).

⁹⁰⁷ Dokazni predmet P01994, Insert iz video-snimka drugog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz dokaznog predmeta P02047, 00:01:10–00:03:33; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 38–39.

⁹⁰⁸ Dokazni predmet P01994, Insert iz video-snimka drugog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz dokaznog predmeta P02047, 00:02:02–00:15:18; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 39–46.

⁹⁰⁹ Dokazni predmet P01994, Insert iz video-snimka drugog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz dokaznog predmeta P02047, 00:08:48–00:09:20, 00:13:50–00:14:17, 00:15:55–00:16:18; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 42, 45, 46.

⁹¹⁰ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, činjenica br. 183; Pieter Boering, T. 1953–1954, 1958–1959 (21. septembar 2006. godine); dokazni predmet P01994, Insert iz video-snimka drugog sastanka u hotelu "Fontana" preuzet iz dokaznog predmeta P02047, 00:01:44–00:02:02.

Mandžiću da VRS kontroliše Srebrenicu.⁹¹¹ Na kraju, Mladić se direktno obratio Mandžiću, rekavši sljedeće:

Ja vas molim da zapišete. Pod broj jedan, trebate da položite oružje, i svima koji polože oružje garantujem život. I imate moju reč, kao čoveka i generala, da ću iskoristiti svoj uticaj da pomognem nedužnom muslimanskom stanovništvu koje nije cilj dejstva Vojske Republike Srpske. [...] Da bih mogao da odlučim i kao čovek i kao komandant, trebam da dobijem jasan stav predstavnika vašeg naroda: da li želite da opstanete, ostanete ili nestanete. I spreman sam sutra primiti delegaciju odgovornih ljudi muslimanske strane u 10 sati na ovome mestu, sa kojima mogu razgovarati o spasu izbavljenja vašega naroda iz enklave, bivše enklave Srebrenica [...] Da li ste me razumeli? Nesibe, i u Vašim je rukama sudbina vašeg naroda. Ne samo na ovom prostoru.⁹¹²

279. Mandžić je rekao da nema ovlaštenje da pregovara u ime ABiH ili bosanskih Muslimana u Potočarima.⁹¹³ Mladić je rekao Mandžiću da mora dovesti sa sobom u hotel sljedećeg jutra “ljude koji mogu obezbediti predaju oružja i spasiti vaš narod od uništenja”.⁹¹⁴ Poslije tog sastanka, Mandžić je, uplašen, krenuo da potraži još predstavnika bosanskih Muslimana u Potočarima koji bi mu se mogli pridružiti na trećem sastanku.⁹¹⁵ Karremans je poslao Komandi UNPROFOR-a telefaks-poruku u kojoj je naveo da se situacija pogoršava i napomenuo da je više od 15.000 ljudi u situaciji krajnje ugroženosti i da ih on neće moći braniti.⁹¹⁶

280. Neposredno prije trećeg sastanka održanog u hotelu "Fontana" 12. jula u 10:00 sati, Momir Nikolić se izvan hotela sastao sa svojim pretpostavljenim **Popovićem**, načelnikom za bezbjednost Drinskog korpusa.⁹¹⁷ **Popović** je rekao Momiru Nikoliću da će više hiljada žena i djece, bosanskih Muslimana, biti prevezeno iz Potočara na teritoriju pod kontrolom ABiH blizu Kladnja, a da će vojno sposobni muškarci u masi civila, bosanskih Muslimana, biti odvojeni, privremeno zatočeni u Bratuncu i ubrzo poslije toga ubijeni.⁹¹⁸ **Popović** je rekao Momiru Nikoliću da “[s]ve balije treba pobiti”.⁹¹⁹ **Popović** je zatražio Nikolićevu pomoć za tu operaciju, a Nikolić je sugerisao da

⁹¹¹ Pieter Boering, T. 1959–1960 (21. septembar 2006. godine); dokazni predmet P01994, Insert iz video-snimka drugog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz dokaznog predmeta P02047, 00:09:49–00:10:02; Odluka Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, činjenica br. 184. Momir Nikolić je rekao da je Mladić “prijetio prisutnim nizozemskim oficirima i Nesibu Mandžiću i zastrašivao ih” tokom tog sastanka. Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 1.

⁹¹² Dokazni predmet P01994, Insert iz video-snimka drugog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz dokaznog predmeta P02047, 00:20:46–00:24:14; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 47–48; Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, činjenica br. 187.

⁹¹³ Dokazni predmet P01994, Insert iz video-snimka drugog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz dokaznog predmeta P02047, 00:17:59–00:20:45, 00:24:34–00:24:45; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 47–48; Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, činjenica br. 188.

⁹¹⁴ Dokazni predmet. P01994, Insert iz video-snima drugog sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz dokaznog predmeta P02047, 00:24:46–00:24:53; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 48; Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, činjenica br. 189.

⁹¹⁵ Pieter Boering, T. 1962 (21. septembar 2006. godine).

⁹¹⁶ *Ibid.*, T. 1965 (21. septembar 2006. godine); dokazni predmet P00531, Dopis komandanta Nizozemskog bataljona u vezi sa sastancima s generalom Mladićem 11. i 12. jula.

⁹¹⁷ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2.

⁹¹⁸ *Ibid.*

⁹¹⁹ Momir Nikolić, T. 32918 (21. april 2009. godine).

muškarci, bosanski Muslimani, mogu biti zatočeni u objektima kao što su škola "Vuk Karadžić" i hangar u Bratuncu.⁹²⁰ U jednom trenutku tokom tog razgovora pridružio im se Kosorić, načelnik za obavještajne poslove Drinskog korpusa,⁹²¹ nakon čega su sva trojica nastavila razgovor o mogućim lokacijama na kojima će muškarci, bosanski Muslimani, prije pogubljenja biti zatočeni, uključujući ciglanu i rudnik u Sasama.⁹²² U vrijeme tog razgovora, nijedan od konvoja nije napustio Potočare.⁹²³

281. **Popović** i drugi su osporavali iskaz Momira Nikolića o tom razgovoru vođenom 12. jula.⁹²⁴ Kako je ranije napomenuto, Pretresno vijeće je pristupilo s oprezom iskazu Momira Nikolića zbog zabrinutosti u pogledu njegove vjerodostojnosti.⁹²⁵ Ono je tako postupilo u vezi s ovim konkretnim razgovorom, što je od značaja. Kao prvo, Pretresno vijeće napominje da je Momir Nikolić prepričao taj razgovor u maju 2003. godine u svojoj Izjavi o činjenicama i prihvatanju odgovornosti,⁹²⁶ a njegov opis sadržaja tog razgovora s **Popovićem** ostao je od tada dosljedan.

282. Pretresno vijeće je pažljivo proučilo njegovo svjedočenje u vezi s tim, imajući u vidu da je to bila prva prilika u kojoj su okolnosti tog razgovora bile predmet intenzivne analize, budući da je jedan od ostalih navodnih učesnika — **Popović** — bio optuženi na suđenju. Stoga je, po mišljenju Pretresnog vijeća, razumljivo da je tom prilikom otkriveno više pojedinosti. Iako njegov opis nije do kraja jasan kada je riječ o tome ko je tačno u koje vrijeme bio prisutan, Pretresno vijeće smatra da se to može pripisati okolnostima u kojima je sastanak održan i protoku vremena. Međutim, značajno je napomenuti da je on, i pored obimnog unakrsnog ispitivanja u vezi s tim, ostao dosljedan kada je riječ o temi tog razgovora.⁹²⁷

283. Pošto je pažljivo i u cjelini ocijenilo njegov iskaz u vezi s tim, Pretresno vijeće ga prihvata kao pouzdan. Konkretno, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Popović** rekao Momiru Nikoliću za plan da se muškarci, bosanski Muslimani, odvoje i ubiju, i da se taj razgovor odvijao onako kako ga je opisao Momir Nikolić.

284. Potkrepljujući ovaj zaključak, Pretresno vijeće napominje da je Momir Nikolić, potvrđujući temu tog razgovora, samog sebe direktno inkriminisao u vezi s predmetnim pitanjima. On je

⁹²⁰ *Ibid.*, T. 32918 (21. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00002, Dopunska izjava koju je Momir Nikolić dao na zahtjev Pretresnog vijeća, 16. april 2009. godine, str. 2.

⁹²¹ Svetozar Kosorić, T. 33760 (30. juni 2009. godine).

⁹²² Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2.

⁹²³ Momir Nikolić, T. 32921 (21. april 2009. godine).

⁹²⁴ V., između ostalog, Popovićev završni podnesak, par. 289–305; Nikolićev završni podnesak, par. 590–646.

⁹²⁵ V. gore, par. 48–54.

⁹²⁶ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine.

⁹²⁷ V. Momir Nikolić, T. 32904, 32917–32919 (21. april 2009. godine), T. 33042 (22. april 2009. godine), T. 33329–33330 (28. april 2009. godine).

smjestio sebe i svog pretpostavljenog iz organa bezbjednosti u komandni lanac odgovornih za organizovanje pogubljenja. Nadalje, on je ukratko izložio sugestije koje je iznio u pogledu mogućih lokacija zatočavanja i pogubljenja. Takođe treba istaknuti da je on na taj način otklonio svaku eventualnu mogućnost tvrdnje da se njegova uloga u kasnijim odvajanjima u Potočarima ogledala u provođenju običnog postupka provjere, koja se razlikuje od operacije ubistva. To je od značaja, imajući u vidu da su svjedoci naveli da je on u Potočarima sa sobom imao spisak osumnjičenih ratnih zločinaca.⁹²⁸ Svi eventualni argumenti u njegovu korist zasnovani na tom iskazu eliminisani su onim što je on rekao u vezi sa svojim razgovorom s **Popovićem** vođenim 12. jula ujutro. Ti faktori potkrepljuju pouzdanost njegovog iskaza.

285. Postoje i dokazi koji potkrepljuju njegovo svjedočenje s tim u vezi. Postoji video-materijal na kojem se **Popović** i Momir Nikolić vide zajedno ispred hotela "Fontana" prije trećeg sastanka 12. jula ujutro.⁹²⁹ **Popović** i Kosorić su prije sastanka 12. jula viđeni kako razgovaraju ispred hotela "Fontana".⁹³⁰ Pored toga, oficir Nizozemskog bataljona Boering vidio je Kosorića i Momira Nikolića zajedno u Bratuncu poslije trećeg sastanka u hotelu "Fontana".⁹³¹

286. Nekoliko događaja koji su uslijedili neposredno poslije tog razgovora takođe potkrepljuju verziju tog razgovora koju je iznio Momir Nikolić. Ubrzo poslije tog razgovora, na trećem sastanku u hotelu "Fontana", Mladić je prvi put najavio da će se u Potočarima vršiti "provjera" muškaraca, što odgovara onome što je **Popović** rekao Nikoliću da će se desiti.⁹³² Momir Nikolić tvrdi da je pomenuo školu "Vuk Karadžić" i hangar u Bratuncu kao lokacije zatočavanja i te su lokacije na kraju zaista i korištene.⁹³³ Nadalje, on je pomenuo ciglanu kao potencijalno mjesto pogubljenja i, prema drugim dokazima, **Beara** je sljedećeg dana pregledao upravo tu lokaciju.⁹³⁴

287. Pretresno vijeće smatra indikativnim i to što tragični događaji koji su se ubrzo poslije toga desili tačno odgovaraju onome što je Momir Nikolić opisao u tom razgovoru. Muškarci, bosanski Muslimani, bili su odvojeni u Potočarima, zatočeni u Bratuncu i na kraju ubijeni u masovnim

⁹²⁸ Pripadnici Nizozemskog bataljona su u svojim svjedočenjima rekli da je Momir Nikolić, zajedno s pukovnikom Vukovićem, uložio određeni napor da provjeri identitet zatočenih muškaraca u Potočarima i da su oni to činili uz pomoć spiska navodnih ratnih zločinaca koji je bio u njihovom posjedu. V. gore, par. 323; Joseph Kingori, T. 19270 (14. decembar 2007. godine); Johannes Rutten, T. 4853, 4899 (30. novembar 2006. godine); dokazni predmet 4D00015, Spisak ratnih zločinaca poznatih Komandi Bratunačke brigade, 12. juli 1995. godine.

⁹²⁹ Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 01.42.50; dokazni predmet P01936, Stop-fotografije preuzete iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 29.

⁹³⁰ Svjedok PW-109, T. 14589–14591 (djelimično zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine) (gdje je izjavio da su u tom razgovoru učestvovali i general Krstić i pukovnik Krsmanović, i da su ti ljudi razgovarali o autobusima za prebacivanje stanovnika, bosanskih Muslimana, iako svjedok PW-109 nije čuo **Popovića** kako govori).

⁹³¹ Pieter Boering, T. 1976–1977 (21. septembar 2006. godine).

⁹³² V. dolje, par. 1051–1052.

⁹³³ V. dolje, par. 452–455, 460–463.

⁹³⁴ Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92^{quater}, BT. 6275 (20. januar 2004. godine (gdje se navodi da se 14. jula **Beara** raspitivao o korištenju ciglane za smještaj zarobljenika).

pogubljenjima. Iako se većina pogubljenja odigrala u Zvorniku, razgovori između **Beare** i **Deronjića** u noći 13. jula svjedoče o tome da se radilo o promjeni plana do kojeg je došlo zbog **Deronjićevog** protivljenja da se ubijanja vrše na njegovom području.⁹³⁵ Momir Nikolić opisuje uloge koordinatora koju su u toj operaciji trebali odigrati **Popović** i organ bezbjednosti i to je, u stvari, ono što Pretresno vijeće smatra da se desilo.⁹³⁶ Pretresno vijeće je razmotrilo mogućnost da je Momir Nikolić iskonstruisao svoj iskaz o tom razgovoru tako da odgovara događajima koji su se poslije toga odvijali. Međutim, budući da je on na taj način u tako ranoj fazi sebe direktno inkriminisao u vezi s operacijom ubistva, Pretresno vijeće smatra da to ne predstavlja razumnu mogućnost. Pošto je odvagunulo sve navedene faktore, Pretresno vijeće zaključuje da je svjedočenje Momira Nikolića o tom razgovoru pouzdano.

288. Donoseći taj zaključak, Pretresno vijeće napominje da je Kosorić u svom svjedočenju negirao da je 12. jula o operaciji ubijanja razgovarao s Momrom Nikolićem i **Popovićem**.⁹³⁷ Pretresno vijeće je razmotrilo Kosorićev iskaz po tom pitanju. Pretresno vijeće napominje da je Kosorić bio svjedok koji oklijeva i da njegov iskaz nije bio sasvim iskren.⁹³⁸ On je izbjegavao davati odgovore i očigledno je umanjivao svoju ulogu u događajima i negirao svako svoje učestvovanje u njima. Pretresno vijeće ne smatra pouzdanim njegov iskaz o sadržaju ovog razgovora i on ne izaziva nikakvu sumnju Pretresnog vijeća u pogledu zaključka o razgovoru između Momira Nikolića, **Popovića** i, na kraju, Kosorića, 12. jula ujutro. Stoga, Pretresno vijeće konstatuje da je razgovor između **Popovića** i Momira Nikolića vođen 12. jula ujutro, kako je to u svom svjedočenju naveo Momir Nikolić.⁹³⁹

289. Otprilike u 10:00 sati 12. jula, održan je treći i posljednji sastanak u hotelu "Fontana".⁹⁴⁰ Ovaj put, Mandžiću i oficirima Nizozemskog bataljona pridružile su se još dvije osobe iz mase bosanskih Muslimana u Potočarima, Ibro Nuhanović i Ćamila Omanović, od kojih nijedna nije

⁹³⁵ V. dolje, par. 1264, 1266.

⁹³⁶ V. dolje, par. 1068, 1072, 1166, 1168.

⁹³⁷ Svetozar Kosorić, T. 33763–33765 (30. juni 2009. godine).

⁹³⁸ Kosoriću je upućen nalog *subpoena* radi davanja iskaza (v. Odluka po zahtjevu Vujadina Popovića za nalog *subpoena ad testificandum*, povjerljivo, 14. maj 2009. godine). Tokom svog svjedočenja, Kosorić je često izbjegavao da odgovori na pitanja, odgovarajući bilo da se ne sjeća bilo da ne zna i neprestano je iznosio alternativna opravdanja umjesto direktnih odgovora. Na više puta ponovljeno pitanje da li se sastao s Momrom Nikolićem ispred hotela "Fontana" 12. jula, Kosorić je rekao da se ne sjeća. Međutim, kada mu je predočeno svjedočenje majora Boeringa da je 12. jula vidio Nikolića i Kosorića u hotelu "Fontana", Kosorić je izjavio: "To mi nije poznato". Svetozar Kosorić, T. 33793–33794 (30. juni 2009. godine). čak i kada mu je predočen insert iz video-snimka na kom je Kosorić prikazan u Potočarima, Kosorić je tvrdio da se ne sjeća da je tamo stajao dok su oficiri davali intervju novinarima, a kada je pritisnut, izjavio je da je tamo bio samo kao član Mladićeve pratnje. Svetozar Kosorić, T. 33789 (30. juni 2009. godine). Kosorić je takođe izbjegavao dati odgovor u vezi sa sastancima u hotelu "Fontana". Kada je upitan da li je prisustvovao prvom sastanku, izjavio je da je bio samo osoba za vezu da bi na kraju odgovorio da je zapravo prisustvovao tom sastanku. Svetozar Kosorić, T. 33779–33780 (30. juni 2009. godine).

⁹³⁹ V. gore, par. 280.

⁹⁴⁰ Pieter Boering, T. 1968 (21. septembar 2006. godine); Ljubisav Simić, dokazni predmet 4D00606, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7607 (15. april 2004. godine); dokazni predmet P01995, Insert iz video-snimka trećeg sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz dokaznog predmeta P02047.

službeno predstavljala ABiH ili opštinske vlasti Muslimana u Srebrenici.⁹⁴¹ U Mladićevoj pratnji bili su Krstić, Kosorić, Radislav Janković i **Popović**.⁹⁴² Bilo je prisutno i nekoliko predstavnika civilnih vlasti, uključujući Ljubisava Simića, predsjednika opštine Bratunac, Srbislava Davidovića, predsjednika Izvršnog odbora opštine Bratunac, Miroslava Deronjića, civilnog komesara za Srpsku opštinu Srebrenica,⁹⁴³ i Dragomira Vasića, načelnika CJB-a Zvornik.⁹⁴⁴ Predstavnici bosanskih Muslimana “traž[ili] su prolaz i vojno sposobnih, jer navodno nemaju oružje, a kontakt sa svojom vojskom koja je po šumama [nisu imali].”⁹⁴⁵

290. Obraćajući se predstavnicima bosanskih Muslimana, Mladić je rekao sljedeće:

Ja želim da vam pomognem. Ali tražim apsolutnu saradnju civilnog stanovništva jer je vaša vojska poražena. Nema potrebe da ginu vaši; ni vaš muž, ni vaša braća, ni vaše komšije. Dovoljno je da kažete šta želite. I sinoć sam rekao gospodinu: možete opstati ili nestati. Za vaš opstanak tražim da svi vaši muškarci koji su pod oružjem, makar i da su zločine pravili, a i jesu mnogi protiv našeg naroda, predaju oružje Vojsci Republike Srpske. Nakon predaje oružja, možete birati da ostanete na teritoriji ili, ako vam to odgovara, da idete tamo gde želite [...] koliko god vas izrazi želju, poštovaće se želja svakog pojedinačnog stanovnika.⁹⁴⁶

Mladić je takođe rekao da će on obezbijediti vozila za prevoz bosanskih Muslimana, ali da neko drugi mora obezbijediti gorivo, napominjući konkretno da bi UNPROFOR trebao dovesti četiri–pet cisterni s gorivom zbog toga što se veliki broj bosanskih Muslimana okuplja u Potočarima.⁹⁴⁷ Mladić je najavio da će svi muškarci, bosanski Muslimani biti provjereni u odnosu na ratne zločine.⁹⁴⁸ Na kraju sastanka, Mladić i Deronjić su, zajedno s Vasićem, razgovarali s oficirima Nizozemskog bataljona o tehničkim pojedinostima u vezi s prevozom i postigli dogovor da

⁹⁴¹ Pieter Boering, T. 1968 (21. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 49–51.

⁹⁴² Dokazni predmet P00453, Izjava koju su Franken, Mandžić i Deronjić potpisali 17. jula 1995. godine, str. 1 (gdje se navode učesnici sastanka od 12. jula); Pieter Boering, T. 1968–1969 (21. septembar 2006. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2; dokazni predmet P01995, Video-insert s trećeg sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz dokaznog predmeta P02047.

⁹⁴³ Dokazni predmet P00453, Izjava koju su Franken, Mandžić i Deronjić potpisali 17. jula 1995. godine, str. 1 (gdje se navode učesnici sastanka od 12. jula); Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*quater*, BT. 6189, 6192–6194, 6200–6201 (19. januar 2004. godine), 6423 (22. januar 2004. godine); Ljubisav Simić, dokazni predmet 4D00606, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*ter*, BT. 7608 (15. april 2004. godine).

⁹⁴⁴ Dokazni predmet P00453, Izjava koju su Franken, Mandžić i Deronjić potpisali 17. jula 1995. godine, str. 1 (gdje se navode učesnici na sastanku 12. jula); Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*quater*, BT. 6193 (19. januar 2004. godine); Ljubisav Simić, dokazni predmet 4D00606, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*ter*, BT. 7608 (15. april 2004. godine); Ljubisav Simić, T. 27207 (22. oktobar 2008. godine).

⁹⁴⁵ Dokazni predmet P03040, Izvještaj CJB-a Zvornik MUP-a RS o trećem sastanku u hotelu "Fontana", 12. juli 1995. godine, str. 1.

⁹⁴⁶ Dokazni predmet P01995, Insert iz video-snimka trećeg sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz dokaznog predmeta P02047, 00:04:26–00:05:38; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 51.

⁹⁴⁷ Dokazni predmet P01995, Insert iz video-snimka trećeg sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz dokaznog predmeta P02047, 00:06:18–00:06:48; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 52. V. takođe dokazni predmet P03040, Izvještaj CJB-a Zvornik MUP-a RS o trećem sastanku u hotelu "Fontana", 12. juli 1995. godine, str. 1.

⁹⁴⁸ Pieter Boering, T. 1969, 1974 (21. septembar 2006. godine). V. takođe dokazni predmet P03040, Izvještaj CJB-a Zvornik MUP-a RS o trećem sastanku u hotelu "Fontana", 12. juli 1995. godine, str. 1.

Nizozemski bataljon bude u pratnji konvoja.⁹⁴⁹ Mladić je zatražio od civilnih vlasti bosanskih Srba da obezbijede hranu i mlijeko za dojenčad, da organizuju stacionar i da one koji su se nalazili u bolnici u Srebrenici prebace u stacionar Nizozemskog bataljona.⁹⁵⁰ Poslije tog sastanka, Radislav Janković iz Odjeljenja za obavještajno-bezbjednosne poslove Glavnog štaba VRS-a, rekao je Momiru Nikoliću da “koordiniš[e]” prevoz žena i djece i odvajanje vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana.⁹⁵¹

291. Nakon što su otišli sa tog trećeg sastanka, Boering i Karremans razgovarali su o onome što se desilo i shvatili da nisu tačno razumjeli šta je dogovoreno na sastanku.⁹⁵² Njima nije bilo jasno kako će se vršiti pregledi ili provjere bosanskih Muslimana u Potočarima,⁹⁵³ ko će se brinuti za njihove humanitarne potrebe, odnosno ko će vršiti prevoz ili obezbijediti gorivo.⁹⁵⁴ Karremans je onda poslao Boeringa natrag u Bratunac kako bi dobio dodatne informacije.⁹⁵⁵ Po povratku u hotel "Fontana", Boering je zatekao Momira Nikolića zajedno s Kosorićem.⁹⁵⁶ Momir Nikolić je rekao Boeringu da je sve već dogovoreno, da je “to već u toku”, da Boering nema šta dalje da traži u Bratuncu i da treba smjesta otići.⁹⁵⁷ Dok se vozio natrag u Potočare, Boering je vidio kolonu autobusa i kamiona koji su se kretali prema Potočarima.⁹⁵⁸

292. Pet dana kasnije, 17. jula, Mandžić, Deronjić i Franken, zamjenik komandanta Nizozemskog bataljona, na zahtjev Radislava Jankovića, potpisali su izjavu za koju se navodi da predstavlja podsjetnik o tome šta je dogovoreno na sastanku 12. jula u hotelu "Fontana".⁹⁵⁹ U toj potpisanoj izjavi se kaže da su, na zahtjev strane bosanskih Muslimana da se povedu pregovori o evakuaciji civilnog stanovništva, bosanskih Muslimana, iz srebreničke enklave, dvije strane dogovorile sljedeće: (1) da civilno stanovništvo, bosanski Muslimani, može ostati u enklavi ili se iseliti, u zavisnosti od želje svakog pojedinca, (2) da civilno stanovništvo, bosanski Muslimani, može otići

⁹⁴⁹ Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*quater*, BT. 6192–6193 (19. januar 2004. godine). V. takođe dokazni predmet P03040, Izvještaj CJB-a Zvornik MUP-a RS o trećem sastanku u hotelu "Fontana", 12. juli 1995. godine, str. 1.

⁹⁵⁰ Ljubisav Simić, dokazni predmet 4D00606, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*ter*, BT. 7611 (15. april 2004. godine). V. takođe Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*quater*, BT. 6200 (19. januar 2004. godine), BT. 6423 (22. januar 2004. godine).

⁹⁵¹ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2; Momir Nikolić, dokazni predmet C00002, Dodatna izjava, str. 2, T. 33268–33269 (27. april 2009. godine).

⁹⁵² Pieter Boering, T. 1976 (21. septembar 2006. godine).

⁹⁵³ *Ibid.*, T. 1969 (21. septembar 2006. godine).

⁹⁵⁴ *Ibid.*, T. 1975 (21. septembar 2006. godine).

⁹⁵⁵ *Ibid.*, T. 1976 (21. septembar 2006. godine).

⁹⁵⁶ Pieter Boering, T. 1976–1977 (21. septembar 2006. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2.

⁹⁵⁷ Pieter Boering, T. 1976 (21. septembar 2006. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2.

⁹⁵⁸ Pieter Boering, T. 1976 (21. septembar 2006. godine), 2008 (22. septembar 2006. godine).

⁹⁵⁹ Robert Franken, T. 2516–2519 (16. oktobar 2006. godine), 2530 (17. oktobar 2006. godine); Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*quater*, BT. 6205–6206 (19. januar 2004. godine), 6217–6218 (20. januar 2004. godine); dokazni predmet P00453, Izjava koju su Franken, Mandžić i Deronjić potpisali 17. jula 1995. godine, str. 1.

gdje god želi ako izabere da napuste enklavu, i da je ono izabralo da budu evakuisano u Kladanj, i (3) da će evakuaciju provesti VRS i policija RS-a, pod nadzorom i u pratnji UNPROFOR-a.⁹⁶⁰ Deronjić je izjavio da su neki segmenti potpisane izjave bili netačni kada je riječ o dogovorima postignutim na sastanku 12. jula, uključujući konkretno to da civilno stanovništvo može ostati ili otići u zavisnosti od toga šta želi.⁹⁶¹ Franken je u svom svjedočenju rekao da je ta izjava predstavljala “besmislicu” budući da bosanski Muslimani nisu imali "realnu mogućnost da ostanu [...] ili da odu u bilo kom pravcu”, a Mladić je naredio da oni idu u Kladanj.⁹⁶²

2. Obezbjedivanje autobusa i goriva za prevoz stanovnika, bosanskih Muslimana

293. Tokom noći 11. jula, Mladić je telefonom zatražio od generala Petra Škrbića, pomoćnika komandanta za organizaciju, mobilizaciju i personalne poslove Glavnog štaba,⁹⁶³ da zatraži da se mobilišu autobusi Ministarstva odbrane RS-a (dalje u tekstu: MO) koje treba uputiti na sportski stadion u Bratuncu do 14:30 sati 12. jula.⁹⁶⁴ Škrbić je poslao Momčilu Kovačeviću, pomoćniku ministra MO,⁹⁶⁵ hitan pismeni zahtjev za autobuse sljedećeg jutra.⁹⁶⁶ Dana 12. jula u 09:50 sati, MO je primilo Škrbićev hitni zahtjev da mobilíše najmanje 50 autobusa koji do 14:30 sati moraju biti upućeni na stadion u Bratuncu iz opština “Pale, Sokolac, Rogatica, Višegrad, Han-Pijesak, Vlasenica, Milići, Bratunac i Zvornik”.⁹⁶⁷ Odgovarajući na taj zahtjev, Kovačević je poslao naređenje lokalnim sekretarijatima MO u Sarajevu i Zvorniku, tražeći da se mobilíše najmanje 20, odnosno 50 autobusa.⁹⁶⁸

⁹⁶⁰ Dokazni predmet P00453, Izjava koju su Franken, Mandžić i Deronjića potpisali 17. jula 1995. godine, str. 1.

⁹⁶¹ Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92*quater*, BT. 6205-6206 (19. januar 2004. godine), 6217-6218 (20. januar 2004. godine).

⁹⁶² Robert Franken, T. 2517–2518 (16. oktobar 2006. godine), T. 2530 (17. oktobar 2006. godine).

⁹⁶³ Petar Škrbić, T. 15467–15469 (17. septembar 2007. godine).

⁹⁶⁴ *Ibid.*, T. 15469–15474, 15481 (17. septembar 2007. godine); dokazni predmet P02899, Dokument Glavnog štaba br. 09/31/18-3/154, s otkucanim Škrbićevim potpisom, 12. juli 1995. godine.

⁹⁶⁵ V. dokazni predmet P00012, Dokument Ministarstva odbrane RS-a, Zahtjev br. 02-21-3614/95 za mobilizaciju autobusa, Momčilo Kovačević, 12. juli 1995. godine.

⁹⁶⁶ Petar Škrbić, T. 15472–15473, 15476 (17. septembar 2007. godine); dokazni predmet P02899, Dokument Glavnog štaba br. 09/31/18-3/154, s otkucanim Škrbićevim potpisom, 12. juli 1995. godine.

⁹⁶⁷ Dokazni predmet. P02899, Dokument Glavnog štaba br. 09/31/18-3/154, s otkucanim Škrbićevim potpisom, 12. juli 1995. godine.

⁹⁶⁸ Dokazni predmet P00012, Dokument Ministarstva odbrane RS-a, Zahtjev br. 02-21-3614/95 za mobilizaciju autobusa, Momčilo Kovačević, 12. juli 1995. godine. Dokazni predmet P00014, Dokument Ministarstva odbrane RS-a, Zahtjev br. 02-21-3638/95 za mobilizaciju autobusa, s potpisom Momčila Kovačevića, 12. juli 1995. godine; dokazni predmet P00013, Dokument naslovljen – Zahtjev za mobilizaciju autobusa iz Sekretarijata Ministarstva odbrane u Zvorniku, br. 02-21-3615/95, s potpisom Momčila Kovačevića, 12. juli 1995. godine. Reagujući na Kovačevićovo naređenje upućeno MO – Zvornik, Stevan Ivanović, sekretar MO – Zvornik, naredio je sekretarijatima MO u Zvorniku, Milićima, Vlasenici, Šekovićima i Bratuncu da smjesta mobilišu sve autobuse i kamione i jave se na sportski stadion u Bratuncu. Ivanović je dalje naredio otkazivanje svih redovnih autobusnih linija i zatražio da se svakih 30 minuta podnosi izvještaj o provođenju tog naređenja. Dokazni predmet P02900, Naređenje Ministarstva odbrane RS-a br. 02–78/95, upućeno sekretarijatima Ministarstva odbrane u Zvorniku, Milićima, Vlasenici, Šekovićima i Bratuncu, 12. juli 1995. godine; dokazni predmet P02901, Naređenje Ministarstva odbrane RS-a br. 02–79/95 upućeno sekretarijatima Ministarstva odbrane u Zvorniku, Milićima, Šekovićima i Bratuncu, s potpisom Stevana Ivanovića, 12. juli 1995. godine.

294. Dana 12. jula u 07:35 sati, Krstić je naredio potpukovniku Krsmanoviću, načelniku za saobraćaj Drinskog korpusa, da pošalje 50 autobusa sa Pala, iz Višegrada, Rogatice, Sokoca, Han-Pijeska, Vlasenice, Milića, Bratunca i Zvornika na sportski stadion u Bratuncu do 17:00 sati tog dana.⁹⁶⁹ U 08:35 sati, Bratunačka brigada primila je od Živanovića hitno naređenje Komande Drinskog korpusa, upućeno svim potčinjenim jedinicama Drinskog korpusa, u kom se traži sljedeće: “Sve raspoložive autobuse i minibusse koji su vlasništvo jedinica VRS-a, staviti na raspolaganje Komandi Drinskog korpusa dana 12.07.1995.”, tako da najkasnije do 16:30 sati dođu na sportski stadion u Bratuncu i pridržavaju se uputstava u vezi s lokacijama za distribuciju goriva, dok su autobusi iz Zvorničke i Bratunačke brigade trebali biti napunjeni gorivom od strane svojih komandi.⁹⁷⁰ U tom naređenju dalje je navedeno da je Komanda Drinskog korpusa uputila zahtjev MO-u da se mobilišu državni i privatni autobusi.⁹⁷¹

295. Dana 12. jula u 10:00 sati, Drinski korpus izvijestio je Glavni štab da će se koristiti autobusi iz raznih opština,⁹⁷² ali da je njihovo tačno krajnje odredište još uvijek nepoznato.⁹⁷³

296. U određenom trenutku 12. jula, Živanović je poslao još jedno hitno naređenje iz Komande Drinskog korpusa Zvorničkoj i Bratunačkoj brigadi, naloživši Zvorničkoj brigadi da reguliše saobraćaj na raskrsnici Konjević Polje, dok je Bratunačkoj brigadi naređeno da u saradnji sa SJB-om Bratunac reguliše saobraćaj na putu Konjević Polje – Bratunac u 16:30 sati, posebno oko stadiona u Bratuncu.⁹⁷⁴ Prioritet su imali “autobusi za evakuaciju”.⁹⁷⁵ Reagujući na to, Zvornička brigada poslala je odred Vojne policije u Konjević Polje.⁹⁷⁶ U 13:05 sati, snimljen je presretnuti razgovor u kom je Krstić naredio Vlaseničkoj brigadi da stupi u kontakt s MUP-om, a zatim obezbijedi put koji će se koristiti kao ruta za evakuaciju autobusima.⁹⁷⁷

297. VRS je uložio znatne napore da izvrši rekviziciju autobusa.⁹⁷⁸ Gorivo, čija je nestašica vladala u to vrijeme u VRS-u, bilo je potrebno u velikim količinama da bi se stanovnici, bosanski

⁹⁶⁹ Dokazni predmet P01101d, Presretnuti razgovor, 12. juli 1995. godine, 07:35 sati. V. gore, fusnota 330.

⁹⁷⁰ Dokazni predmet P00110, Naređenje Drinskog korpusa, sa Živanovićevim potpisom, 12. juli 1995. godine; Dragoslav Trišić, T. 27064 (20. oktobar 2008. godine).

⁹⁷¹ Dokazni predmet P00110, Naređenje Drinskog korpusa, sa Živanovićevim potpisom, 12. juli 1995. godine; V. takođe Dragoslav Trišić, T. 27064–27066 (20. oktobar 2008. godine); dokazni predmet P00322, Dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade br. 06/215, s otkucanim potpisom Vinka Pandurevića, 12. juli 1995. godine.

⁹⁷² Dokazni predmet P00156, Dokument Drinskog korpusa br. 21/6-686 upućen Glavnom štabu VRS-a, komandnom mjestu i pozadinskom komandnom mjestu (na znanje), s potpisom komandanta, general-majora Živanovića, 12. juli 1995. godine. Navedene su opštine Pale, Sokolac, Višegrad, Rogatica, Han-Pijesak, Milići, Šekovići, Bratunac i Zvornik. *Ibid.*

⁹⁷³ *Ibid.*

⁹⁷⁴ Dokazni predmet 7DP00157, Naređenje Drinskog korpusa, sa Živanovićevim potpisom, 12. juli 1995. godine.

⁹⁷⁵ *Ibid.*,

⁹⁷⁶ Dokazni predmet P00322, Dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade br. 06/215, s otkucanim potpisom Vinka Pandurevića, 12. juli 1995. godine; Vinko Pandurević, T. 30925–30926 (30. januar 2009. godine). V. takođe svjedok PW-168, T. 15823 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16150–16151 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine).

⁹⁷⁷ Dokazni predmet P01114a, Presretnuti razgovor, 12. juli 1995. godine, 13:05 sati.

⁹⁷⁸ V. dokazni predmet P01105a, Presretnuti razgovor, 12. juli 1995. godine, 09:15 sati, iz bilježnice br. 92.

Muslimani, prevezli iz Potočara.⁹⁷⁹ U ranim satima 12. jula, po Mladićevom naređenju, Drinski korpus zatražio je odobrenje iz Glavnog štaba za 10.000 litara dizel-goriva i 2.000 litara benzina za snadbijevanje gorivom autobusa koji su korišteni za prevoz.⁹⁸⁰ U raznim presretnutim materijalima zabilježeni su razgovori o problemima koje je VRS imao da nabavi gorivo 12. jula.⁹⁸¹

298. Slično naređenjima poslatim 12. jula, Kovačević je 13. jula poslao naređenja sekretarijatima MO u Sarajevo, Zvornik i Bijeljini, tražeći hitnu mobilizaciju svih raspoloživih prevoznih sredstava iz određenih opština koja se trebaju javiti na određeno mjesto ili biti u pripravnosti.⁹⁸²

299. Dana 12. jula u 10:00 sati u Štabu Bratunačke brigade održan je sastanak kojem je prisustvovao jedan broj oficira, uključujući Mladića, Krstića, **Pandurevića** i Mirka Trivića.⁹⁸³ Tokom tog sastanka, Trivić je čuo Mladića kako telefonom naručuje vozila i gorivo za prevoz stanovnika, bosanskih Muslimana, iz Potočara.⁹⁸⁴ Mladić je rekao da će se postarati za autobuse, dok je osobi sa kojom je on razgovarao naređeno da se postara za gorivo.⁹⁸⁵

300. Dana 13. jula, u jednom izvještaju upućenom MUP-u na Palama, Resoru javne bezbjednosti u Bijeljini i Štabu policijskih snaga u Bijeljini, Vasić je naveo da će MUP biti zadužen za “evakuacij[u] preostalog civilnog stanovništva iz Srebrenice autobusima za Kladanj (oko 15.000 hiljada).” i da je “hitno” potrebno 10 tona nafte.⁹⁸⁶

301. Franken je u svom svjedočenju rekao da je “neko iz UN-a” odlučio da UNPROFOR obezbijedi gorivo za prevoz stanovnika, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.⁹⁸⁷ Međutim, s obzirom na nestašicu goriva u Nizozemskom bataljonu, prvo je VRS obezbijedio gorivo koje je Nizozemski bataljon kasnije morao nadoknaditi.⁹⁸⁸ VRS je uspio sam nabaviti gorivo i u određenom trenutku 12. jula jedna cisterna sa gorivom stigla je iz Drinskog korpusa i bila na

⁹⁷⁹ Dragoslav Trišić, T. 27114–27115 (21. oktobar 2008. godine).

⁹⁸⁰ Dokazni predmet P00156, Dokument Drinskog korpusa br. 21/6-686 upućen Glavnom štabu VRS-a, komandnom mjestu i pozadinskom komandnom mjestu (na znanje), s potpisom komandanta, general-majora Živanovića, 12. juli 1995. godine.

⁹⁸¹ Dokazni predmet P01105a, Presretnuti razgovor, 12. juli 1995. godine, 09:15 sati, iz bilježnice 92; dokazni predmet P01111a, Presretnuti razgovor, 12. juli 1995. godine, 12:20 sati.

⁹⁸² Dokazni predmet P00015, Dokument Ministarstva odbrane RS-a, Zahtjev (br. 01–21–3655/95) za mobilizaciju autobusa za transport ljudstva, 13. juli 1995. godine; dokazni predmet P00016, Dokument Ministarstva odbrane RS-a, Zahtjev br. (01–21–3656/95) za mobilizaciju autobusa za transport ljudstva, 13. juli 1995. godine; dokazni predmet P00017, Dokument Ministarstva odbrane RS-a, Zahtjev (02–21–3640/95) za mobilizaciju autobusa, 13. juli 1995. godine.

⁹⁸³ V. dolje, par. 366–376.

⁹⁸⁴ Mirko Trivić, T. 11845 (21. maj 2007. godine), T. 11980–11981 (23. maj 2007. godine).

⁹⁸⁵ *Ibid.*, T. 11845 (21. maj 2007. godine).

⁹⁸⁶ Dokazni predmet P00886, Dokument CJB-a Zvornik upućen Kabinetu ministra, MUP Republike Srpske, Pale, Resor javne bezbjednosti Bijeljina, Štabu policijskih snaga Bijeljina, s potpisom načelnika Centra Dragomira Vasića, 13. juli 1995. godine.

⁹⁸⁷ Robert Franken, T. 2568 (17. oktobar 2006. godine). Franken je rekao ili “Smith ili Karremans”. *Ibid.*

⁹⁸⁸ *Ibid.*, T. 2569 (17. oktobar 2006. godine).

raspolaganju kako bi se autobusi na parkiralištu transportnog preduzeća "Vihor" u Bratuncu napunili gorivom.⁹⁸⁹

3. Snage bosanskih Srba preuzimaju kontrolu nad Potočarima

302. Ujutro 12. jula, dok su grupe bosanskih Muslimana još pristizale u Potočare,⁹⁹⁰ snage bosanskih Srba, uključujući neke Jahorinske regrute,⁹⁹¹ 1. četu PJP-a iz Zvornika⁹⁹² i Bratunačku brigadu,⁹⁹³ približavale su se Potočarima i području baze Nizozemskog bataljona iz svih pravaca.⁹⁹⁴ One su zaposjele posmatrački položaj Papa i kontrolni punkt UN-a na Žutom Mostu, pri čemu nije bilo reakcije Nizozemskog bataljona.⁹⁹⁵ Nešto prije trećeg sastanka u hotelu "Fontana", Dragomir Vasić, načelnik CJB-a Zvornik, poslao je izvještaj, između ostalog, snagama MUP-a u Bijeljini i na Palama, u kom je naveo da združene policijske snage napreduju prema Potočarima u cilju "zarobljavanja UNPROFOR-a i okruženja cijelog civilnog stanovništva, te čišćenju terena od neprijateljskih grupa."⁹⁹⁶

⁹⁸⁹ Dragoslav Trišić, T. 27078–27079 (20. oktobar 2008. godine), T. 27111–27115 (21. oktobar 2008. godine); dokazni predmet 4D00613, Pregled prijema i utroška pogonskog goriva Bratunačke brigade, 2. avgust 1995. godine, str. 1; dokazni predmet 5D01385, Priznanica za gorivo Bratunačke brigade, 13. juli 1995. godine; dokazni predmet 5D01386, Priznanica za gorivo preduzeća "Vihor", 14. juli; Robert Franken, T. 2569–2570 (17. oktobar 2006. godine).

⁹⁹⁰ Robert Franken, T. 2488 (16. oktobar 2006. godine).

⁹⁹¹ Svjedok PW-160, T. 8579–8581 (9. mart 2007. godine), T. 8676–8677 (12. mart 2007. godine). V. takođe svjedok PW-100, T. 14802–14803, 14807 (5. septembar 2007. godine); Mendeljev Đurić, T. 10805–10807, 10833–10834, 10857–10859 (2. maj 2007. godine), T. 10893 (3. maj 2007. godine); dokazni predmet PIC00098, Dokazni predmet P02478 koji je označio Mendeljev Đurić.

⁹⁹² Žarko Zarić, T. 26917–26918, (9. oktobar 2008. godine), T. 26952 (10. oktobar 2008. godine); Nenad Filipović, T. 26995–26997 (10. oktobar 2008. godine); svjedok PW-160, T. 8580–8581, 8592 (9. mart 2007. godine).

⁹⁹³ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2; svjedok PW-160, T. 8593 (9. mart 2007. godine), T. 8675 (djelimično zatvorena sjednica) (12. mart 2007. godine).

⁹⁹⁴ Robert Franken, T. 2489–2490 (16. oktobar 2006. godine), T. 2614 (17. oktobar 2006. godine); Johannes Rutten, dokazni predmet. P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2116–2117 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten, T. 4835–4836, 4877 (30. novembar 2006. godine); Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis, (24. i 25. oktobar 1995. godine i 12. maj 2000. godine), str. 3 (24. i 25. oktobar 1995. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2; Leendert van Duijn, T. 2273 (27. septembar 2006. godine), T. 2335–2339 (28. septembar 2006. godine); dokazni predmet 4DIC00014, Mapa koju je označio Van Duijn. V. takođe Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3402 (24. maj 2000. godine); svjedok PW-160, T. 8592–8593 (9. mart 2007. godine), T. 8675 (djelimično zatvorena sjednica) (12. mart 2007. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 27–28; Žarko Zarić, T. 26917–26918, (9. oktobar 2008. godine), T. 26952 (10. oktobar 2008. godine); dokazni predmet. 4D00547, Snimak Žutog Mosta iz vazduha u krupnom planu. Takođe postoje dokazi da su vojnici VRS-a u crnim uniformama prošli kroz Potočare 12. jula. Joseph Kingori, T. 19245 (13. decembar 2007. godine); svjedok PW-114, dokazni predmet P02188, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1499–1500, 1544 (28. mart 2000. godine). V. takođe Dražen Erdemović, T. 10939–10940, 10951–10952, 10960, 10996 (4. maj 2007. godine) (gdje se navodi da se uniforma sastojala od crnog kombinezona i oznaka koje su se mogle skinuti i da ih je većina dok su bili u Srebrenici 11. jula nosila crne uniforme). Samo na osnovu dokaza da je jedna od uniformi 10. diverzantskog odreda bila crna, Erdemovićevog iskaza da se on toga dana nije približavao Potočarima, kao i činjenice da pripadnici 10. diverzantskog odreda koje je on prepoznao na fotografijama nisu nosili crne uniforme, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da su vojnici u crnom koji su se 12. jula približavali Potočarima bili pripadnici 10. diverzantskog odreda.

⁹⁹⁵ Dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o borbenom angažovanju snaga MUP-a u operaciji "Srebrenica-95", 5. septembar 1995. godine, str. 2; dokazni predmet P03789, Borovčaninov izvještaj upućen SBP-u i ostalim policijskim štabovima, 13. juli 1995. godine, p. 1; svjedok PW-160, T. 8657–8659 (12. mart 2007. godine); Mendeljev Đurić, T. 10805–10807, 10856–10858 (2. maj 2007. godine); dokazni predmet P02852, Transkript razgovora Tužilaštva s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 61, 63–64; Nenad Filipović, T. 26994, 26996–26997 (10. oktobar 2008. godine); Robert Franken, T. 2588 (17. oktobar 2006. godine).

⁹⁹⁶ Dokazni predmet P00059, Depesa koju je potpisao Dragomir Vasić, 12. juli 1995. godine, par. 6. V. takođe Zarko Zarić, T. 26937–26938 (9. oktobar 2008. godine).

303. Kako su snage bosanskih Srba napredovale prema Potočarima, njihovi pripadnici su pretresali kuće, a neke kuće i stogovi sijena su zapaljeni.⁹⁹⁷ Bosanski Muslimani okupljeni u Potočarima mogli su vidjeti kuće i stogove sijena u plamenu i to je, zajedno sa dolaskom snaga bosanskih Srba, izazvalo paniku među njima.⁹⁹⁸

304. Kada su stigli u Potočare, pripadnici snaga bosanskih Srba, uključujući jedinice MUP-a, koji su svi bilo dobro naoružani,⁹⁹⁹ zauzeli su položaje duž puta, među bosanskim Muslimanima.¹⁰⁰⁰ Dok su se neki pripadnici snaga bosanskih Srba na primjeren način odnosili prema bosanskim Muslimanima,¹⁰⁰¹ bilo je slučajeva ismijavanja i prijetnji.¹⁰⁰² Neki su vrijeđali bosanske Muslimane, govoreći im, na primjer, “nikad u Srebrenicu više doći nećete” ili “vaša je Turska, najbolje bi bilo da idete u Tursku.”¹⁰⁰³

305. U jednom trenutku, snage bosanskih Srba, uključujući pripadnike MUP-a s psima, ušli su u bazu Nizozemskog bataljona sa Frankenom i drugim oficirima Nizozemskog bataljona da provjere da li se tamo skrivaju vojnici ABiH i prolazili pored bosanskih Muslimana koji su se tamo sklonili.¹⁰⁰⁴ Među pripadnicima snaga bosanskih Srba koji su ušli u bazu bili su Momir Nikolić,

⁹⁹⁷ Svjedok PW-114, dokazni predmet P02188, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT.1501 (28. mart 2000. godine); Leendert van Duijn, T. 2273 (27. septembar 2006. godine), T. 2339 (28. septembar 2006. godine); Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 144; Mendeljev Đurić, T. 10806, 10833 (2. maj 2007. godine).

⁹⁹⁸ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2116–2117 (5. april 2000. godine); Hana Mehmedović, dokazni predmet P03244, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (17. juni 2000. godine), str. 2; svjedok PW-118, dokazni predmet P02210, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1250–1251 (24. mart 2000. godine); Mirsada Malagić, dokazni predmet P02218, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 1950–1951 (3. april 2000. godine); dokazni predmet P04536, Snimak iz Potočara – Video-snimak ulaska srpskih snaga u Potočare 12. jula 1995. godine. 00:03:06–00:03:43, p. 1 (transkript); Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 144.

⁹⁹⁹ Svjedok PW-126, T. 3601 (6. novembar 2006. godine); svjedok PW-114, dokazni predmet P02188, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1504–1507 (28. mart 2000. godine).

¹⁰⁰⁰ Joseph Kingori, T. 19245–19246 (13. decembar 2007. godine); Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2117–2118 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten, T. 4877 (30. novembar 2006. godine); Hana Mehmedović, dokazni predmet P03244, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (17. juni 2000. godine), str. 2; Mirsada Malagić, dokazni predmet P02218, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 1951 (3. april 2000. godine).

¹⁰⁰¹ Svjedok PW-126, T. 3601 (6. novembar 2006. godine); svjedok PW-118, dokazni predmet P02210, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1251 (24. mart 2000. godine); svjedok PW-118, T. 3483 (2. novembar 2006. godine).

¹⁰⁰² Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2117–2118, (5. april 2000. godine); Johannes Rutten, T. 4877 (30. novembar 2006. godine); Mirsada Malagić, dokazni predmet P02218, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 1951 (3. april 2000. godine).

¹⁰⁰³ Svjedok PW-126, T. 3601 (6. novembar 2006. godine).

¹⁰⁰⁴ Robert Franken, T. 2490–2491, 2493 (16. oktobar 2006. godine); Paul Groenewegen, T. 2975 (25. oktobar 2006. godine); Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (24. i 25. oktobar 1995. godine, 12. maj 2000. godine), str. 12 (12. maj 2000. godine); dokazni predmet 1D00035, Dopis Akašija (štab Zaštitnih snaga UN-a, Zagreb) Ananu u vezi sa situacijom u Srebrenici, 12. juli 1995. godine, str. 3; Šehra Ibišević, dokazni predmet P03235, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (21. juni 2000. godine), str. 3–4. Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 14, 18, 89–91, 144–146; svjedok PW-160, T. 8570 (9. mart 2007. godine), T. 8631 (12. mart 2007. godine). Pretresno vijeće konstatuje da su snage bosanskih Srba sa psima bile snage MUP-a.

načelnik za obavještajno-bezbjednosne poslove Bratunačke brigade, **Borovčanin** i jedan od njegovih komandanata.¹⁰⁰⁵

4. Razoružavanje Nizozemskog bataljona

306. Rano popodne 12. jula, Rutten i drugi vojnici Nizozemskog bataljona patrolirali su na području autobuske stanice u Potočarima kada su na to područje stigle snage bosanskih Srba i oduzele im neku opremu i lične stvari.¹⁰⁰⁶ Vojnici Nizozemskog bataljona odgurnuti su u stranu kad su pokušali spriječiti pripadnike snaga bosanskih Srba da odnesu njihovu opremu.¹⁰⁰⁷ U tom trenutku, sa brda se začula artiljerijska paljba ABiH, a snage bosanskih Srba su uzvratile vatru, koristeći neke vojnike Nizozemskog bataljona kao štitove.¹⁰⁰⁸ Kada je to vidio, Rutten je uperio pištolj na pripadnike snaga bosanskih Srba i zahtijevao od njih da puste nizozemske vojnike.¹⁰⁰⁹ Oni su to učinili, ali su nastavili odnositi opremu Nizozemskog bataljona.¹⁰¹⁰

307. Kasnije tog popodneva, na području autobuske stanice, neki Jahorinski regruti su pod prijetnjom oružjem prisilili Ruttenu i vojnike Nizozemskog bataljona pod njegovom komandom da predaju dodatnu opremu, uključujući oružje, komunikacionu opremu i pancirne prsluke.¹⁰¹¹ Rutten i drugi vojnici Nizozemskog bataljona zatim su zadržani nekoliko sati kod malog mosta blizu autobuske stanice.¹⁰¹² Čuvala su ih dva Jahorinska regruta sve dok ih Mendeljev Đurić, zvani Mane, komandir 1. čete Jahorinskih regruta, nije pustio na slobodu poslije nekoliko sati, i to tek nakon što

¹⁰⁰⁵ Joseph Kingori, T. 19450–19451, 19454 (11. januar 2008. godine); svjedok PW-160, T. 8583, 8585 (9. mart 2007. godine), T. 8671 (12. mart 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P04536, Snimak iz Potočara – video-snimak ulaska srpskih snaga u Potočare 12. jula 1995. godine i transkript, 00:07:13–00:07:44, str. 3–4 (transkript) (gdje je prikazan Duško Jević, kako ujutro 12. jula pita oficire Nizozemskog bataljona da li među civilima koji su se sklonili u bazu Nizozemskog bataljona ima i vojnika ABiH i muški glas koji pita koliko tamo ima muškaraca i u kojoj starosnoj dobi).

¹⁰⁰⁶ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2118, 2120–2121 (5. april 2000. godine); svjedok PW-114, dokazni predmet P02188, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1510 (28. mart 2000. godine), KT. 1562 (29. mart 2000. godine).

¹⁰⁰⁷ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2118 (5. april 2000. godine).

¹⁰⁰⁸ *Ibid.*, KT. 2118–2119 (5. april 2000. godine).

¹⁰⁰⁹ *Ibid.*, KT. 2119 (5. april 2000. godine).

¹⁰¹⁰ *Ibid.*, KT. 2119 (5. april 2000. godine).

¹⁰¹¹ *Ibid.*, KT. 2120–2122 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten, T. 4810–4811 (29. novembar 2006. godine), T. 4920–4922 (4. decembar 2006. godine). Ali v. svjedok PW-100, T. 14875 (6. septembar 2007. godine); svjedok PW-160, T. 8659 (12. mart 2007. godine), T. 8708 (13. mart 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 70–71; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 7, 24; svjedok PW-160, T. 8587, 8604 (9. mart 2007. godine), T. 8637–8638 (djelimično zatvorena sjednica), 8639, 8654, 8683 (12. mart 2007. godine); Mendeljev Đurić, T. 10806–10807, 10864, (2. maj 2007. godine). Pretresno vijeće konstatuje da su 12. jula popodne jedina jedinica specijalne policije prisutna u Potočarima pod **Borovčaninovom** komandom bili Jahorinski regruti, pod komandom Mendeljeva Đurića zvanog Mane, koji je pustio na slobodu Ruttenu i druge vojnike Nizozemskog bataljona. Pretresno vijeće stoga konstatuje da su neki Jahorinski regruti opljačkali i zarobili Ruttenu i njegove ljude.

¹⁰¹² Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2122–2123 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten, T. 4816 (29. novembar 2006. godine); dokazni predmet PIC00052, Snimak iz vazduha s oznakama koje je unio Rutten. V. takođe dokazni predmet PIC00181, Dokument u vezi s posljedicama pada Srebrenice iz Štaba UNPROFOR-a u Sarajevu, Kabinet general-potpukovnika Ruperta Smitha, str. 2–3.

je Rutten kod njega dva puta protestovao zbog pritvaranja vojnika Nizozemskog bataljona i oduzimanja njihove opreme.¹⁰¹³

308. U ranim večernjim satima 12. jula, neki Jahorinski regruti oduzeli su opremu vojnicima Nizozemskog bataljona stacioniranim na području autobuske stanice.¹⁰¹⁴ U grupama od trojice ili četvorice prilazili su jednom po jednom vojniku Nizozemskog bataljona tražeći od njih da predaju oružje, pancirne prsluke i šljemove.¹⁰¹⁵ Dva Jahorinska regruta zahtijevala su od poručnika Kostera, oficira Nizozemskog bataljona, da im preda svu opremu, a kada je on to odbio na njega su uperili vatreno oružje.¹⁰¹⁶ Pustili su ga tek kada je zaprijetio da će incident prijaviti Manetu.¹⁰¹⁷ Tako je većina od 30 do 40 oficira Nizozemskog bataljona koji su te noći bili tu s Kosterom ostala bez opreme.¹⁰¹⁸

5. Humanitarna situacija i atmosfera

309. Tokom perioda od 11. do 13. jula u Potočarima je bilo veoma malo hrane i vode.¹⁰¹⁹ Tokom dana, stanovnici, bosanski Muslimani, koji su se tamo okupili bili su izloženi paklenoj vrućini.¹⁰²⁰ Tokom noći, iako je bilo hladno, većina ljudi je morala spavati napolju bez ćebadi.¹⁰²¹ Budući da je hrane bilo malo, sljedovanja Nizozemskog bataljona mogla su biti dijeljena samo onim bosanskim Muslimanima koji su se nalazili u bazi Nizozemskog bataljona.¹⁰²² Nizozemski bataljon nije mogao pročistiti vodu zbog nedostatka goriva.¹⁰²³ Premda je napolju bio bunar,¹⁰²⁴ mala količina raspoložive vode nije bila dovoljna za 20.000 do 30.000 bosanskih Muslimana koji su se nalazili u samoj bazi Nizozemskog bataljona i ispred nje.¹⁰²⁵

¹⁰¹³ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2122–2124 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten, T. 4929–4930 (4. decembar 2006. godine).

¹⁰¹⁴ Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3411 (24. maj 2000. godine); Eelco Koster, T. 3049–3052 (26. oktobar 2006. godine).

¹⁰¹⁵ Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3411 (24. maj 2000. godine).

¹⁰¹⁶ *Ibid.*; Eelco Koster, T. 3052–3053 (26. oktobar 2006. godine).

¹⁰¹⁷ Eelco Koster, T. 3052–3054 (26. oktobar 2006. godine).

¹⁰¹⁸ Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3411 (24. maj 2000. godine); Šehra Ibišević, dokazni predmet P03235, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (21. juni 2000. godine), str. 3–5.

¹⁰¹⁹ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 123; dokazni predmet 1D00035, Dopis Akašija (Štab Zaštitnih snaga UN-a - Zagreb) Ananu u vezi sa situacijom u Srebrenici, 12. juli 1995. godine, str. 2; Mirsada Malagić, dokazni predmet P02218, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 1950 (3. april 2000. godine); Pieter Boering, T. 1940 (21. septembar 2006. godine); dokazni predmet 4D00017, Vanredni izvještaj Generalštaba ABiH, 12. juli 1995. godine, str. 1.

¹⁰²⁰ Robert Franken, T. 2511 (16. oktobar 2006. godine); Vincent Egbers, T. 2719 (18. oktobar 2006. godine); svjedok PW-121, dokazni predmet P02227, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 5751–5752 (26. juli 2000. godine); Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9772 (24. maj 2004. godine).

¹⁰²¹ Paul Groenewegen, dokazni predmet P02196, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1021 (10. juli 2003. godine).

¹⁰²² Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3398 (24. maj 2000. godine).

¹⁰²³ Robert Franken, T. 2511 (16. oktobar 2006. godine); Vincent Egbers, T. 2919–2920 (20. oktobar 2006. godine).

¹⁰²⁴ Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3398 (24. maj 2000. godine).

¹⁰²⁵ Vincent Egbers, T. 2919 (20. oktobar 2006. godine); Robert Franken, T. 2488, 2511 (16. oktobar 2006. godine); Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3398 (24. maj 2000. godine); Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 124; svjedok PW-114, dokazni predmet

310. Dana 12. jula, civilne vlasti bosanskih Srba, postupajući po Mladićevom naređenju, poslale su u Potočare vatrogasna kola s vodom za piće i nekoliko cisterni s vodom i dostavile nešto hrane, uključujući hljeb i slatkiše, koje su pripadnici snaga bosanskih Srba dijelili civilima, bosanskim Muslimanima.¹⁰²⁶ Mladić je lično dijelio hranu, kao i **Borovčanin**; **Popović** je takođe bio prisutan.¹⁰²⁷ Sve to je kamerom snimala jedna srpska televizijska stanica.¹⁰²⁸ Međutim, čim su se kamere okrenule, neki pripadnici snaga bosanskih Srba uzeli su natrag hljeb i drugu robu.¹⁰²⁹ Kako je rekao Simić, predstavnik civilnih vlasti bosanskih Srba, "[h]rana je bila kap u moru, moram reći. Bio sam iznenađen kada sam shvatio kakva je situacija. Nikada nisam vidio nešto tako. To je bilo šokantno [...] i dan-danas ostaje šokantno za mene."¹⁰³⁰

311. Opšte stanje u pogledu higijene u Potočarima pogoršavalo se veoma brzo uslijed prenatrpanosti i istovremenog nedostatka uslova za smještaj.¹⁰³¹ Ljudi koji su bili povrijeđeni takođe su tražili da se sklone u bazu Nizozemskog bataljona.¹⁰³² Neki ljudi su čak sami sebe povređivali u nadi da će imati bolji tretman i biti prebačeni pod nadzor MKCK-a.¹⁰³³ Ljekari su obavijestili Frankena da će, bez vode i poboljšanja higijenske situacije, ljudi pomrijeti u naredna dva–tri dana.¹⁰³⁴ Dana 11. jula 1995. godine, vojnici Nizozemskog bataljona dijelili su osnovni

P02188, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1510 (28. mart 2000. godine). V. takođe dokazni predmet P00515, P00489, Izvještaj Vojnih posmatrača UN-a, 13. juli 1995. godine.

¹⁰²⁶ Ljubisav Simić, dokazni predmet 4D00606, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7610–7613, 7660–7661 (15. april 2004. godine); Ljubisav Simić, T. 27198–27200 (22. oktobar 2008. godine); svjedok PW-162, T. 9207 (22. mart 2007. godine); T. 9299 (23. mart 2007. godine); svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7868 (20. april 2004. godine); Mendeljev Đurić, T. 10894–10895, 10900 (3. maj 2007. godine); Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3404–3405 (24. maj 2000. godine); Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2127 (5. april 2000. godine); Dragoslav Trišić, T. 27066–27067 (20. oktobar 2008. godine).

¹⁰²⁷ Mendeljev Đurić, T. 10900–10901 (3. maj 2007. godine); Leendert van Duijn, T. 2277 (27. septembar 2006. godine); dokazni predmet P04536, Snimak iz Potočara - Video-snimak ulaska srpskih snaga u Potočare 12. jula 1995. godine, 00:16:28–00:18:10 (na kom je prikazano kako **Borovčanin** dijeli hranu); 00:30:13–00:30:14 (na kom je prikazan **Popović** na licu mjesta), str. 10–11 (transkript); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 13–14, 143. V. takođe Dragoslav Trišić, T. 27164 (21. oktobar 2008. godine).

¹⁰²⁸ Svjedok PW-160, T. 8721 (13. mart 2007. godine); dokazni predmet P04536, Snimak iz Potočara-Video-snimak ulaska srpskih snaga u Potočare 12. jula 1995. godine, str. 11 (transkript); dokazni predmet P01577, Video-insert koji prikazuje oklopni transporter UN-a u Srebrenici, preuzet iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom – 00:09:16 do 00:10:06; Pieter Boering, T. 2008 (22. septembar 2006. godine); Joseph Kingori, T. 19248 (13. decembar 2007. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 143.

¹⁰²⁹ Joseph Kingori, T. 19248 (13. decembar 2007. godine); Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2125 (5. april 2000. godine).

¹⁰³⁰ Ljubisav Simić, dokazni predmet 4D00606, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7612 (15. april 2004. godine); Ljubisav Simić, T. 27273 (23. oktobar 2008. godine).

¹⁰³¹ Robert Franken, T. 2511 (16. oktobar 2006. godine); Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 125; dokazni predmet ID00035, Dopis Akašija (Štab Zaštitnih snaga UN-a Zagreb) Ananu u vezi sa situacijom u Srebrenici, 12. juli 1995. godine, str. 2.

¹⁰³² Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 125.

¹⁰³³ Leendert van Duijn, T. 2299 (27. septembar 2006. godine).

¹⁰³⁴ Robert Franken, T. 2511 (16. oktobar 2006. godine).

sanitetski materijal i ukazivali prvu pomoć potpomognuti od strane Ljekara bez granica,¹⁰³⁵ ali vladala je nestašica sanitetskog materijala.¹⁰³⁶

312. U bazi Nizozemskog bataljona, vojnici Nizozemskog bataljona pokušavali su da umire bosanske Muslimane pošto je među njima povremeno izbijala panika.¹⁰³⁷ Zbog prisustva snaga bosanskih Srba ljudi se nisu usuđivali da napuste bazu i koristili su je i za vršenje nužde i za spavanje, a bilo je i porođaja.¹⁰³⁸ U bazi Nizozemskog bataljona najmanje jedna osoba izvršila je samoubistvo,¹⁰³⁹ a više ljudi je umrlo, od kojih neki od dehidriranosti.¹⁰⁴⁰

313. Raspoloženje tokom noći između 12. i 13. jula karakterisao je strah.¹⁰⁴¹ Pripadnici snaga bosanskih Srba kretali su se kroz masu i više puta odvodili ljude, bez obzira na njihovu starost, poslije čega bi se čuli povici, jauci, krici i rafali.¹⁰⁴² Neki od muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su odvedeni nisu se vratili.¹⁰⁴³

314. Tokom noći odvođene su i žene i tada bi se takođe čuli krici.¹⁰⁴⁴ Jedan svjedok čuo je djecu kako plaču i vrište, a žene su vikale: “Pusti me”, “Nemoj,” “Daj, vrati”, “Ostavi”, što je doprinijelo atmosferi panike i straha.¹⁰⁴⁵

¹⁰³⁵ Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3397, 3401 (24. maj 2000. godine); Eelco Koster, T. 3060 (26. oktobar 2006. godine). V. takođe Ljubisav Simić, dokazni predmet 4D00606, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7611–7612, 7629 (15. april 2004. godine).

¹⁰³⁶ Robert Franken, T. 2511 (16. oktobar 2006. godine); Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 125. V. takođe Ljubisav Simić, dokazni predmet 4D00606, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7611–7612, 7629 (15. april 2004. godine); Zlatan Čelanović, T. 6676–6677 (31. januar 2007. godine).

¹⁰³⁷ Leendert van Duijn, T. 2299 (27. septembar 2006. godine).

¹⁰³⁸ Robert Franken, T. 2511 (16. oktobar 2006. godine). V. takođe Joseph Kingori, T.19273-19274 (14. decembar 2007. godine); dokazni predmet P00515, P00489, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 13. juli 1995. godine.

¹⁰³⁹ Eelco Koster, T. 3095 (26. oktobar 2006. godine); svjedok PW-114, dokazni predmet P02188, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1526 (28. mart 2000. godine); Paul Groenewegen, T.2985–2986 (25. oktobar 2006. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 146; Mirsada Malagić, dokazni predmet P02218, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 1959–1960 (3. april 2000. godine); Robert Franken, T. 2511 (16. oktobar 2006. godine); Leendert van Duijn, T. 2299 (27. septembar 2006. godine).

¹⁰⁴⁰ Robert Franken, T. 2511 (16. oktobar 2006. godine); svjedok PW-114, dokazni predmet P02188, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1509 (28. mart 2000. godine); Joseph Kingori, T. 19273–19274 (14. decembar 2007. godine); dokazni predmeti P00515, P00489, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 13. juli 1995. godine.

¹⁰⁴¹ Paul Groenewegen, dokazni predmet P02196, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1028 (10. juli 2003. godine).

¹⁰⁴² Ahmo Hasić, T. 1176-1177 (6. septembar 2006. godine); Hana Mehmedović, dokazni predmet P03244, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (17. juni 2000. godine), str. 2, 4; Šehra Ibišević, dokazni predmet P03235, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (21. juni 2000. godine), str. 5. V. takođe Mirsada Malagić, dokazni predmet P02218, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 1955–1959 (3. april 2000. godine); Hanifa Hafizović, dokazni predmet P03230, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (16. juni 2000. godine), str. 2–3.

¹⁰⁴³ Šehra Ibišević, dokazni predmet P03235, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (21. juni 2000. godine), str. 5; Hana Mehmedović, dokazni predmet P03244, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (17. juni 2000. godine), str. 2; Mirsada Malagić, dokazni predmet P02218, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 1955-1957 (3. april 2000. godine) (gdje se navodi da se njihove porodice od toga dana nisu ni vidjele ni čule s njima i da je među tim ljudima bio Ahmo Salihović, koji je bio jedan od komšija Mirsade Malagić i koji je naveden na spisku osoba čija su posmrtni ostaci ekshumirani iz grobnica vezanih za Srebrenicu, koje je sakupila i identifikovala Međunarodna komisija za nestala lica (dalje u tekstu: Spisak preminulih koji je 2009. godine sastavila Međunarodna komisija za nestala lica), i Bijao Fejzić, koji je u to vrijeme imao oko 17 godina, ali čije se ime ne pojavljuje na Spisku preminulih koji je 2009. godine sastavila Međunarodna komisija za nestala lica). V. dokazni predmet P04494 (povjerljivo).

¹⁰⁴⁴ Šehra Ibišević, dokazni predmet P03235, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (21. juni 2000. godine), str. 3; Behara Krdžić, dokazni predmet P03237, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (16. juni 2000. godine), str. 3; Hana Mehmedović, dokazni predmet P03244, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (17. juni 2000. godine), str. 2, 4.

315. Dok se spuštala noć, bosanski Muslimani su bili sve prestrašeniji, a Ahmo Hasić, bosanski Musliman koji je bio tamo, opisao je to kao da je bio “na ovom svijetu u paklu”.¹⁰⁴⁶ Drugi svjedoci opisali su tu noć na sljedeći način: “[T]u noć [...] je bilo [ubijanja, silovanja] stvarno, stvarno užasno [...]”, i “[k]ad čuješ da možda nekih 30.000 odjednom sve vrisne, to, to se opisati ne može”.¹⁰⁴⁷

6. Prevoz bosanskih Muslimana iz Potočara

(a) Ukrcavanje u autobuse i odvajanje muškaraca, bosanskih Muslimana, od njihovih porodica

316. U ranim ili kasnijim popodnevnim satima 12. jula, desetine autobusa i kamiona počelo je stizati u Potočare ispred baze Nizozemskog bataljona.¹⁰⁴⁸ Kada je započelo ukrcavanje u autobuse, Jević je stajao ispred baze Nizozemskog bataljona i, komunicirajući radio-vezom s Manetom,¹⁰⁴⁹ upućivao autobuse i kamione da se okrenu kako bi se ljudi mogli ukrcati.¹⁰⁵⁰ Mane, koji je predvodio Jahorinske regrute, zajedno s pripadnicima Vojne policije Bratunačke brigade, koordinirao je ukrcavanje bosanskih Muslimana u autobuse.¹⁰⁵¹ Pukovnik Lazar Aćimović, pomoćnik komandanta Drinskog korpusa za pozadinu, rekao je Frankenu da je on zadužen za prevoz.¹⁰⁵² Ljudi koji su ukrcavani u autobuse su većinom bili žene, djeca i starci, bosanski Muslimani.¹⁰⁵³

317. Kako bi spriječili agresiju i kontakt na obje strane, vojnici Nizozemskog bataljona pokušali su da trakom ograde slobodnu zonu između stanovnika, bosanskih Muslimana, i snaga bosanskih

¹⁰⁴⁵ Svjedok PW-118, dokazni predmet P02210, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1254 (24. mart 2000. godine); svjedok PW-125, T. 3310–3311 (31. oktobar 2006. godine).

¹⁰⁴⁶ Ahmo Hasić, T. 1176-1177 (6. septembar 2006. godine); Mirsada Malagić, dokazni predmet P02218, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 1955 (3. april 2000. godine).

¹⁰⁴⁷ Svjedokinja PW-125, T. 3311 (31. oktobar 2006. godine); Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3398–3399 (24. maj 2000. godine) (gdje se ova situacija opisuje kao “nadrealna”).

¹⁰⁴⁸ Robert Franken, T. 2492 (16. oktobar 2006. godine); Pieter Boering, T. 2008 (22. septembar 2006. godine); Vincent Egbers, T. 2719 (18. oktobar 2006. godine); Leendert van Duijn, T. 2285 (27. septembar 2006. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 203; Dokazni predmet P00512, Štab vojnih posmatrača UN-a, Sektor za BiH-sjeveroistok, Dnevni izvještaj o stanju, 12. juli 1995.

¹⁰⁴⁹ Mendeljev Đurić, T. 10808–10809, 10816 (2. maj 2007. godine).

¹⁰⁵⁰ Svjedok PW-160, T. 8586, 8596–8598 (9. mart 2007. godine); dokazni predmet PIC00073, Snimak Potočara iz vazduha s oznakama koje je unio svjedok PW-160.

¹⁰⁵¹ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 210; Leendert van Duijn, T. 2290, 2300–2301 (27. septembar 2006. godine). Ali v. Mendeljev Đurić, T. 10810–10812 (2. maj 2007. godine), T. 10898 (3. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da su oni usmjeravali ljude prema autobusima zajedno s Nizozemskim bataljonom, ali da “[n]ije bilo [njegovu] da [osigura] bezbjedno ukrcavanje, [...] nego da obezbijed[i] bezbjednost na prostoru gdje se oni nalaze. Ali, s ukrcavanjem i transportom [on] nije imao ništa.”). Pretresno vijeće, na osnovu svih dokaza koji su mu predloženi, konstatuje da su Mane i Jahorinski regruti pomagali prilikom ukrcavanja bosanskih Muslimana u autobuse. Zbog toga što je on umanjivao svoju ulogu u tome, Pretresno vijeće konstatuje da Đurić nije vjerodostojan po tom pitanju.

¹⁰⁵² Robert Franken, T. 2492 (16. oktobar 2006. godine). V. takođe Joseph Kingori, T. 19274–19275 (14. decembar 2007. godine); dokazni predmeti P00515, P00489, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 13. juli 1995.; Dragoslav Trišić, T. 27058, 27066, 27092 (20. oktobar 2008. godine).

¹⁰⁵³ Paul Groenewegen, dokazni predmet P02196, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1026 (10. juli 2003. godine); Robert Franken, T. 2496–2497 (16. oktobar 2006. godine); Mendeljev Đurić, T. 10897 (3. maj 2007. godine); Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 203.

Srba.¹⁰⁵⁴ Rano popodne 12. jula, **Borovčanin** je bio unutar te trakom ograđene zone.¹⁰⁵⁵ Vojnici Nizozemskog bataljona pokušavali su da se rasporede kao ljudski kordon, u vrstu, između stanovnika, bosanskih Muslimana, na jednoj strani, i snaga bosanskih Srba, od kojih su neki bili s psima,¹⁰⁵⁶ i autobusa na drugoj.¹⁰⁵⁷ Radi lakše kontrole mase koja se kretala prema autobusima, vojnici Nizozemskog bataljona na smjenu su propuštali male grupe bosanskih Muslimana.¹⁰⁵⁸

318. U jednom trenutku, Mladić, koji je takođe bio na tom području, krenuo je prema okupljenim bosanskim Muslimanima i rekao im da budu strpljivi, da svako ko želi može ostati i da će svako ko želi da bude prebačen u Kladanj ili bilo gdje drugo biti prebačen, i da se mogu osjećati bezbjedno.¹⁰⁵⁹ Mladić je takođe izjavio da se prvenstvo ukrcavanja u autobuse daje ženama i djeci u odnosu na muškarce.¹⁰⁶⁰ Međutim, otprilike u to vrijeme, presretnut je jedan razgovor u kom je on rekao da je “to [...] kapituliralo sve i predalo se, i evakuisaćemo sve, ko hoće i ko neće.”¹⁰⁶¹

319. Ubrzo nakon što su stigli prvi autobusi i kamioni, snage bosanskih Srba, uključujući neke Jahorinske regrute na čelu s Manetom,¹⁰⁶² i Vojnu policiju Bratunačke brigade, pod nadzorom Momira Nikolića, počele su odvajati muškarce, bosanske Muslimane, od njihovih porodica i nisu im dopustile da se ukrcaju u autobuse.¹⁰⁶³ Odvojeni muškarci bili su stari od 15 do 65 godina.¹⁰⁶⁴

¹⁰⁵⁴ Paul Groenewegen, dokazni predmet P02196, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1024–1025 (10. juli 2003. godine); Paul Groenewegen, T. 2967–2968 (25. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, p. 13; dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 67–68; svjedokinja PW-125, T. 3312 (31. oktobar 2006. godine).

¹⁰⁵⁵ Dokazni predmet P04536, Snimak iz Potočara-Video-snimak ulaska srpskih snaga u Potočare 12. jula 1995. godine, 00:16:35–00:17:17, p. 8 (transkript); dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 69; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 13, 143.

¹⁰⁵⁶ Paul Groenewegen, dokazni predmet P02196, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1024–1025 (10. juli 2003. godine); Paul Groenewegen, T. 2975 (25. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P04536, Snimak iz Potočara-Video-snimak ulaska srpskih snaga u Potočare 12. jula 1995. godine, 00:18:10–00:19:00, str. 9 (transkript). V. takođe Eelco Koster, T. 3052–3053 (26. oktobar 2006. godine).

¹⁰⁵⁷ Leendert van Duijn, T. 2274, 2285–2286, T. 2291 (27. septembar 2006. godine). V. takođe Paul Groenewegen, T. 2981 (25. oktobar 2006. godine); svjedokinja PW-126, T. 3630–3631, 3638–3639 (6. novembar 2006. godine).

¹⁰⁵⁸ Leendert van Duijn, T. 2286 (27. septembar 2006. godine); Mendeljev Đurić, T. 10809–10812 (2. maj 2007. godine), T. 10898 (3. maj 2007. godine); svjedok PW-160, T. 8679 (12. mart 2007. godine).

¹⁰⁵⁹ Mile Janjić, dokazni predmet. P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9772 (24. maj 2004. godine); svjedok PW-160, T. 8581 (9. mart 2007. godine), T. 8720 (13. mart 2007. godine), T. 8721–8722 (djelimično zatvorena sjednica) (13. mart 2007. godine); Mendeljev Đurić, T. 10809 (2. maj 2007. godine); dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 01:58:57–01:59:00, 02:02:33–02:02:54; dokazni predmet P02048, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 55–56.

¹⁰⁶⁰ Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9772 (24. maj 2004. godine); dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 01:59:04–01:59:08, 01:59:19–01:59:21; dokazni predmet P02048, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 55.

¹⁰⁶¹ Dokazni predmet P01113a, Presretnuti razgovor, 12. juli 1995. godine, 12:50 sati.

¹⁰⁶² Leendert van Duijn, T. 2290, 2300–2301 (27. septembar 2006. godine); Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9779–9780 (24. maj 2004. godine); Mile Janjić, T. 17938–17941 (20. novembar 2007. godine).

¹⁰⁶³ Leendert van Duijn, T. 2286 (27. septembar 2006. godine), T. 2317 (28. septembar 2006. godine); Joseph Kingori, T. 19251–19252 (13. decembar 2007. godine); Mile Janjić, T. 17937–17938 (20. novembar 2007. godine); svjedok PW-100, T. 14818–14819 (5. septembar 2007. godine). Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2, Momir Nikolić, T. 33012 (22. april 2009. godine). Ali v. Mendeljev Đurić, T. 10811, 10816–10817, 10838, 10862–10863, 10872 (2. maj 2007. godine) (gdje on negira svoju ulogu, odnosno ulogu Jahorinskih regruta u odvajanju muškaraca); Mile Janjić, T. 18015, 18017–18019, 18021 (21. novembar 2007. godine) (gdje se navodi da Vojna policija

Odvajanje je izazvalo veliku uznemirenost i zabrinutost među stanovnicima, bosanskim Muslimanima.¹⁰⁶⁵

320. Kako su odvajanja nastavljena, pripadnici snaga bosanskih Srba povremeno su upotrebljavali silu i gurali ljude u prenatrpane autobuse i kamione.¹⁰⁶⁶ Kada je Van Duijn, oficir Nizozemskog bataljona, vidio ta odvajanja upitao je Maneta, koji mu se predstavio kao "lokalni komandant srpskih snaga", zašto odvajaju muškarce.¹⁰⁶⁷ Mane je odgovorio da oni imaju spisak ratnih zločinaca i žele provjeriti muškarce, bosanske Muslimane.¹⁰⁶⁸ Van Duijn je Manetu iznosio prigovore kad god bi dječaci ili muškarci koji su bili isuviše stari da budu vojnici bili odvajani od svojih porodica i, u svim tim prilikama, dječaci ili muškarci su propuštani i pridruživali su se svojim porodicama na autobusima koji su napuštali Potočare.¹⁰⁶⁹ Među nekim od muškaraca koji su odvajani bili su invalidi i ljudi koji su hodali sa štapovima.¹⁰⁷⁰

321. Prevoz i odvajanje trajali su do 12. jula uveče.¹⁰⁷¹ Mane je rekao Van Duijnu da će tokom noći prekinuti i da će se vratiti sljedećeg dana u 08:30 sati da nastave prevoz.¹⁰⁷² Prije nego što su otišli, Jević je izvršio prozivku Jahorinskih regruta.¹⁰⁷³ Jević je iste večeri o tome podnio izvještaj **Borovčaninu** u policijskoj stanici u Bratuncu, a **Borovčanin** mu je rekao da će s "evakuacijom" nastaviti sljedećeg dana.¹⁰⁷⁴

Bratunačke brigade nije učestvovala u odvajanju bosanskih Muslimana 12. i 13. jula). Imajući u vidu sve dokaze koji su mu predloženi, Pretresno vijeće konstatuje da su Mane i pripadnici 1. čete Jahorinskih regruta takođe učestvovali u odvajanju muškaraca, bosanskih Muslimana. Pretresno vijeće konstatuje da svjedočenja Đurića i Janjića u vezi s tim pitanjem nisu vjerodostojna.

¹⁰⁶⁴ Joseph Kingori, T. 19251, 19254–19255 (13. decembar 2007. godine); Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9829–9831 (25. maj 2004. godine); Leendert van Duijn, T. 2289, 2291 (27. septembar 2006. godine), T. 2347 (28. septembar 2006. godine); Paul Groenewegen, T. 3001–3002 (25. oktobar 2006. godine); Peter Boering T. 2012 (22. septembar 2006. godine). V. svjedok PW-110, T. 632–633 (djelimično zatvorena sjednica) (24. avgust 2006. godine); Ahmo Hasić, T. 1173 (6. septembar 2006. godine); svjedok PW-105, T. 7744 (djelimično zatvorena sjednica) (26. februar 2007. godine); svjedok PW-106, T. 3927, 3968 (djelimično zatvorena sjednica) (15. novembar 2006. godine); svjedok PW-107, T. 4113 (17. novembar 2006. godine); dokazni predmet P03522 (povjerljivo).

¹⁰⁶⁵ Joseph Kingori, T. 19251–19252, 19256–19257 (13. decembar 2007. godine); Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9786 (24. maj 2004. godine). V. takođe Paul Groenewegen, T. 2968–2969 (25. oktobar 2006. godine).

¹⁰⁶⁶ Robert Franken, T. 2651–2652 (18. oktobar 2006. godine); svjedok PW-160, T. 8589–8590 (djelimično zatvorena sjednica) (9. mart 2007. godine); Joseph Kingori, T. 19255–19256 (13. decembar 2007. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 3.

¹⁰⁶⁷ Leendert van Duijn, T. 2287 (27. septembar 2006. godine).

¹⁰⁶⁸ Leendert van Duijn, T. 2287 (27. septembar 2006. godine), T. 2346 (28. septembar 2006. godine); Mile Janjić, T. 18036 (21. novembar 2007. godine); dokazni predmet 4D00015, Spisak ratnih zločinaca poznatih Komandi Bratunačke brigade, 12. juli 1995. godine; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 10–11, 21. Ali v. Mendeljev Đurić, T. 10883–10884 (3. maj 2007. godine). V. takođe Johannes Rutten, T. 4853–4855 (30. novembar 2006. godine); Joseph Kingori, T. 19283 (14. decembar 2007. godine).

¹⁰⁶⁹ Leendert van Duijn, T. 2289, 2291 (27. septembar 2006. godine), T. 2347 (28. septembar 2006. godine).

¹⁰⁷⁰ Svjedok PW-169, T. 17313 (1. novembar 2007. godine).

¹⁰⁷¹ Leendert van Duijn, T. 2295–2296 (27. septembar 2006. godine); Eelco Koster, T. 3025–3026 (25. oktobar 2006. godine); svjedok PW-160, T. 8607 (9. mart 2007. godine).

¹⁰⁷² Leendert van Duijn, T. 2295–2296 (27. septembar 2006. godine).

¹⁰⁷³ Svjedok PW-100, T. 14821 (5. septembar 2007. godine); Leendert van Duijn, T. 2297–2298 (27. septembar 2006. godine). Prozivka je obavljena na putu između kuće sa travnjakom i "bijeće kuće", gdje je vršeno odvajanje muškaraca. *Ibid.* Pretresno vijeće konstatuje da je prozivka snaga bosanskih Srba koju je pomenuo Van Duijn bila prozivka Jahorinskih regruta.

¹⁰⁷⁴ Svjedok PW-160, T. 8607–8608 (9. mart 2007. godine).

322. Dok su odvajanje i prevoz bosanskih Muslimana bili u toku, Mladić je neprestano išao po tom području.¹⁰⁷⁵ Radislav Janković je takođe bio prisutan u Potočarima.¹⁰⁷⁶ Mile Janjić, pripadnik Vojne policije Bratunačke brigade, zajedno s drugim pripadnicima Vojne policije Bratunačke brigade i jednim pripadnikom MUP-a, pomagao je Jankoviću u prebrojavanju bosanskih Muslimana koji su se ukrcavali u autobuse.¹⁰⁷⁷

323. Autobusi su počeli da stižu već od 06:00 sati 13. jula 1995. godine;¹⁰⁷⁸ vojnici Nizozemskog bataljona započeli su sa prevozom bosanskih Muslimana prije dolaska snaga bosanskih Srba, kako bi zadržali muškarce, bosanske Muslimane, s njihovim porodicama i omogućili njihovo ukrcavanje u autobuse.¹⁰⁷⁹ Kada su se pripadnici snaga bosanskih Srba vratili, otprilike dva sata kasnije, muškarci, bosanski Muslimani, ponovo su odvojeni od svojih porodica.¹⁰⁸⁰ Mane je ponovo predvodio pripadnike snaga bosanskih Srba koji su usmjeravali ljude u autobuse i odvajali muškarce od njihovih porodica.¹⁰⁸¹ Momir Nikolić, zajedno s pukovnikom Vukovićem, oficijom za vezu Skelanske brigade s Nizozemskim bataljonom,¹⁰⁸² imao je spisak navodnih ratnih zločinaca i provjeravao identitet muškaraca, bosanskih Muslimana, u bazi Nizozemskog bataljona.¹⁰⁸³

324. Tog jutra, Momir Nikolić je ponovo naredio Janjiću i drugim vojnim policajcima Bratunačke brigade, koji su 12. jula već bili u Potočarima, da se vrate tamo kako bi nastavili obavljati iste zadatke koje su obavljali i dan ranije.¹⁰⁸⁴ Janjić je zatekao iste ljude koji su tamo bili 12. jula, uključujući Radislava Jankovića i pripadnike SBP-a.¹⁰⁸⁵ Ukrcavanje u autobuse završeno je

¹⁰⁷⁵ Mendeljev Đurić, T. 10809 (2. maj 2007. godine), T. 10900–10901 (3. maj 2007. godine); Leendert van Duijn, T. 2292 (27. septembar 2006. godine); Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9771–9772 (24. maj 2004. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 13, 144–145; dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 1:58:10–2:02:56 (gdje je prikazan Mladić kako hoda okolo i razgovara s tamo okupljenim bosanskim Muslimanima).

¹⁰⁷⁶ Leendert van Duijn, T. 2280–2281, 2283 (27. septembar 2006. godine); Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9770 (24. maj 2004. godine); Robert Franken, T. 2493 (16. oktobar 2006. godine), T. 2597–2598 (17. oktobar 2006. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 5.

¹⁰⁷⁷ Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9767–9770, 9773–9778 (24. maj 2004. godine), BT. 9840–9846 (25. maj 2004. godine); Mile Janjić, T. 17943, 17946–17948 (20. novembar 2007. godine), T. 18011–18012 (21. novembar 2007. godine); svjedokinja PW-126, T. 3602 (6. novembar 2006. godine).

¹⁰⁷⁸ Leendert van Duijn, T. 2298–2300 (27. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02196, Paul Groenewegen, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1028 (10. juli 2003. godine).

¹⁰⁷⁹ Leendert van Duijn, T. 2300 (27. septembar 2006. godine), T. 2318–2319 (28. septembar 2006. godine); Mendeljev Đurić, T. 10815, 10870–10871 (2. maj 2007. godine).

¹⁰⁸⁰ Leendert van Duijn, T. 2300–2301 (27. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02196, Paul Groenewegen, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1030–1031 (10. juli 2003. godine). V. takođe Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9792–9793 (24. maj 2004. godine).

¹⁰⁸¹ Leendert van Duijn, T. 2290, 2300–2301 (27. septembar 2006. godine); Mile Janjić, T. 17938–17941 (20. novembar 2007. godine).

¹⁰⁸² Momir Nikolić, T. 33269–33270 (27. april 2009. godine).

¹⁰⁸³ Joseph Kingori, T. 19270 (14. decembar 2007. godine) (gdje je takođe izjavio da je s Momiom Nikolićem i Vukovićem bio i pukovnik Drcić), T. 19450–19451 (11. januar 2008. godine); dokazni predmet 4D00015, Spisak ratnih zločinaca poznatih Komandi Bratunačke brigade, 12. juli 1995. godine; Johannes Rutten, T. 4853, 4898–4899 (30. novembar 2006. godine).

¹⁰⁸⁴ Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9793–9795, 9797–9798 (24. maj 2004. godine); Mile Janjić, T. 18015–18016 (21. novembar 2007. godine).

¹⁰⁸⁵ Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9794–9795, 9797 (24. maj 2004. godine); Mile Janjić, T. 18015–18016 (21. novembar 2007. godine).

kasno popodne, neposredno prije sumraka.¹⁰⁸⁶ Dok su ukrcavani posljednji autobusi, Janković je naredio Janjiću da ode u Srebrenicu kako bi provjerio da li je tamo ostao iko od bosanskih Muslimana.¹⁰⁸⁷ Jasno je da su snage bosanskih Srba željele biti sigurne da tamo više nije ostao niko od bosanskih Muslimana.¹⁰⁸⁸

(b) Zatočavanje muškaraca, bosanskih Muslimana, u "bijeloj kući"

325. I 12. i 13. jula 1995. godine, muškarci, bosanski Muslimani, koji su odvojeni od svojih porodica, bili su zatočeni u obližnjim kućama; jedna od njih bila je jedna bijela kuća (dalje u tekstu: "bijela kuća").¹⁰⁸⁹ "Bijela kuća" nalazila se na oko 150 metara ispred glavnog ulaza u bazu Nizozemskog bataljona u pravcu Bratunca, na oko 15 do 20 metara od glavnog puta, i bila je pod stražom snaga bosanskih Srba.¹⁰⁹⁰

326. Franken je 12. jula primio izvještaje o maltretiranju muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su držani u "bijeloj kući".¹⁰⁹¹ On je tokom popodneva poslao na lice mjesta patrole, ali im snage bosanskih Srba nisu dozvolile da uđu u "bijelu kuću".¹⁰⁹² Franken se žalio Radislavu Jankoviću, koji mu je odgovorio da su ti muškarci ratni zarobljenici i da će on preduzeti mjere da spriječi bilo kakvo maltretiranje.¹⁰⁹³ Međutim, tokom čitavog dana, Franken je i dalje primao uznemirujuće izvještaje.¹⁰⁹⁴

327. Da bi "zaštitio" muškarce, bosanske Muslimane, koji su još bili u bazi Nizozemskog bataljona, Franken ih je popisao na jednom spisku.¹⁰⁹⁵ U nadi da će odvratiti snage bosanskih Srba od maltretiranja zatočenih muškaraca, bosanskih Muslimana, Franken je obavijestio Radislava Jankovića o tom spisku i o tome da imena muškaraca na spisku nisu poznata samo u okviru UN-a,

¹⁰⁸⁶ Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9798 (24. maj 2004. godine).

¹⁰⁸⁷ *Ibid.*, BT. 9799–9800 (24. maj 2004. godine).

¹⁰⁸⁸ Joseph Kingori, T. 19441–19442 (11. januar 2008. godine).

¹⁰⁸⁹ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2129–2130 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten T. 4815–4816 (29. novembar 2006. godine), T. 4855 (30. novembar 2006. godine); dokazni predmet PIC00052, Snimak iz vazduha s oznakama koje je unio Rutten; Pieter Boering, T. 2012, 2015, 2017–2018 (22. septembar 2006. godine), dokazni predmet P01535, Fotografija "bijele kuće"; Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9782–9783 (24. maj 2004. godine); Mile Janjić, T. 18006–18007 (20. novembar 2007. godine).

¹⁰⁹⁰ Pieter Boering, T. 2012 (22. septembar 2006. godine); Vincent Egbers, T. 2749–2750 (19. oktobar 2006. godine); Joseph Kingori, T. 19455 (11. januar 2008. godine); svjedok PW-169, T. 17310–17312 (1. novembar 2007. godine); Robert Franken, T. 2497 (16. oktobar 2006. godine); Ahmo Hasić, T. 1235–1236 (6. septembar 2006. godine).

¹⁰⁹¹ Robert Franken, T. 2498–2500 (16. oktobar 2006. godine); Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2134 (5. april 2000. godine); Momir Nikolić, T. 32989–32990 (22. april 2009. godine). Ali v. Ahmo Hasić, T. 1178–1179 (6. septembar 2006. godine), 1252–1253 (7. septembar 2006. godine); Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2134 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten T. 4857–4858, (30. novembar 2006. godine).

¹⁰⁹² Robert Franken, T. 2499 (16. oktobar 2006. godine).

¹⁰⁹³ Robert Franken, T. 2499 (16. oktobar 2006. godine).

¹⁰⁹⁴ *Ibid.*, T. 2499–2500 (16. oktobar 2006. godine).

¹⁰⁹⁵ *Ibid.*, T. 2500–2503 (16. oktobar 2006. godine); Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3423–3424 (24. maj 2000. godine).

nego da su takođe poslata nizozemskoj Vladi.¹⁰⁹⁶ Učinjeni su pokušaji da se popišu i muškarci, bosanski Muslimani, ispred baze Nizozemskog bataljona, ali zbog zastrašivanja od strane snaga bosanskih Srba, to nije moglo biti učinjeno.¹⁰⁹⁷

328. Poslije podne 12. jula, Boering je vidio pripadnike snaga bosanskih Srba, koje je predvodio Mladićev tjelohranitelj, kako odlaze iza "bijeke kuće".¹⁰⁹⁸ Drugi pripadnici snaga bosanskih Srba sa psima spriječili su Boeringa da ih slijedi.¹⁰⁹⁹ On je kasnije čuo hici.¹¹⁰⁰ Dana 13. jula, Kingori, vojni posmatrač UN-a, otišao je u "bijelu kuću", pokušavajući da istraži izvještaje Nizozemskog bataljona o tim incidentima.¹¹⁰¹ Međutim, snage bosanskih Srba spriječile su ga u tome.¹¹⁰² Pored toga, on je takođe vidio kako jednog čovjeka, bosanskog Muslimana, odvođe iza "bijeke kuće", a zatim je čuo paljbu iz vatrenog oružja, ali je od njega pod prijetnjom zatraženo da napusti to područje.¹¹⁰³

329. Dana 13. jula, "bijela kuća" bila je prepuna muškaraca, bosanskih Muslimana, uključujući neke koji su sjedili ispred nje.¹¹⁰⁴ Prednji balkon na lijevoj strani takođe je bio pun.¹¹⁰⁵ Pripadnici Nizozemskog bataljona procijenili su da je u "bijeloj kući" i na njenom balkonu bilo otprilike 300-400 ljudi, bosanskih Muslimana.¹¹⁰⁶ Tog popodneva, **Borovčanin** je stajao sa Van Duijnom, Kingorijem i Mikijem, prevodiocem, ispred "bijeke kuće" pred kojom su na gomili bile naslagane stvari zatočenih muškaraca, bosanskih Muslimana.¹¹⁰⁷

330. Zatočenim ljudima, bosanskim Muslimanima, nisu bili obezbijeđeni nikakva hrana, voda ili sanitarni objekti.¹¹⁰⁸ Kingori se žalio Mladiću na uslove i prenatrpanost muškaraca, bosanskih

¹⁰⁹⁶ Robert Franken, T. 2503 (16. oktobar 2006. godine).

¹⁰⁹⁷ *Ibid.*, T. 2502 (16. oktobar 2006. godine).

¹⁰⁹⁸ Pieter Boering, T. 2013, 2015–2016 (22. septembar 2006. godine).

¹⁰⁹⁹ *Ibid.*, T. 2013 (22. septembar 2006. godine).

¹¹⁰⁰ *Ibid.*, T. 2013, 2016 (22. septembar 2006. godine). Pretresno vijeće napominje da taj incident nije nikome stavljen na teret u Optužnici, a da se ono takođe nije uvjerilo da su iza "bijeke kuće" ispaljeni hici.

¹¹⁰¹ Joseph Kingori, T. 19267–19268, 19271–19272 (14. decembar 2007. godine) V. takođe dokazni predmet P00514, P00488, Ažurirani izvještaj o stanju, 13. juli 1995. godine; dokazni predmet PIC00181, Dokument u vezi s posljedicama pada Srebrenice iz Štaba UNPROFOR-a u Sarajevu, Kabinet general-potpukovnika Ruperta Smitha, 13. juli 1995. godine, str. 2.

¹¹⁰² Joseph Kingori, T. 19267 (14. decembar 2007. godine).

¹¹⁰³ *Ibid.*

¹¹⁰⁴ Leendert van Duijn, T. 2303 (27. septembar 2006. godine); Joseph Kingori, T. 19249 (13. decembar 2007. godine); Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2135 (5. april 2000. godine).

¹¹⁰⁵ Johannes Rutten, T. 4971 (4. decembar 2006. godine); Zoran Petrović, T. 18770–18771 (5. decembar 2007. godine); dokazni predmet P02011, Video-snimak koji je napravio novinar Zoran Petrović, verzija Studija B, koja sadrži dve scene koje nisu na prvobitnom video-snimku (V000-0550), 00:07:28–00:07:34.

¹¹⁰⁶ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2150 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten, T. 5216 (7. decembar 2006. godine); dokazni predmet 1DIC00058, Fotografija "bijeke kuće" s oznakama koje je unio Rutten; Paul Groenewegen, dokazni predmet P02196, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1031 (10. juli 2003. godine); Paul Groenewegen, T. 2973, 3015–3016 (25. oktobar 2006. godine).

¹¹⁰⁷ Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na sudenju u vezi sa Srebrenicom, 02:29:45–02:30:00; Joseph Kingori, T. 19292 (14. decembar 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 85, 125–127; Leendert van Duijn, T. 2301 (27. septembar 2006. godine).

¹¹⁰⁸ Joseph Kingori, T. 19291 (14. decembar 2007. godine); svjedok PW-169, T. 17311 (1. novembar 2007. godine).

Muslimana, zatočenih u "bijeloj kući", ali ga je Mladić ignorisao.¹¹⁰⁹ Mladić je takođe zabranio Kingoriju ulaz u "bijelu kuću".¹¹¹⁰ I Egbers i Rutten, oficiri Nizozemskog bataljona koji su uspjeli da odu u "bijelu kuću" ujutro i poslije podne 13. jula, zabilježili su da su muškarci, bosanski Muslimani, izgledali veoma uplašeni.¹¹¹¹ Neke ljude koji su tamo bili zatočeni ispitivali su pripadnici snaga bosanskih Srba.¹¹¹²

331. Oba ta dana prije ulaska u "bijelu kuću" muškarci, bosanski Muslimani, morali su da ostave napolju sve lične stvari, uključujući lične karte i pasoše.¹¹¹³ Dana 13. jula, kada je Van Duijn podsjetio Maneta na razlog koji mu je prethodnog dana naveo za odvajanje muškaraca, bosanskih Muslimana - traganje za ratnim zločincima - i na činjenicu da su tim ljudima bili potrebni pasoši kako bi dokazali svoj identitet, Mane se nasmijao i rekao Van Duijnu da im više neće biti potrebni pasoši.¹¹¹⁴ Stvari muškaraca, bosanskih Muslimana, kasnije su spaljene nakon što su oni 13. jula odvezeni iz Potočara.¹¹¹⁵ Većina ljudi koji su odvojeni u Potočarima 12. i 13. jula 1995. godine od tada više nije živa viđena.¹¹¹⁶

(c) Prevoz žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, na teritoriju pod kontrolom ABiH

332. Dana 12. i 13. jula 1995. godine, žene, djeca i starci, bosanski Muslimani, prevezeni su iz Potočara autobusima i kamionima na teritoriju pod kontrolom ABiH blizu Kladnja.¹¹¹⁷ U pratnji

¹¹⁰⁹ Joseph Kingori, T. 19249–19250 (13. decembar 2007. godine); T. 19293 (14. decembar 2007. godine); dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:30: 46.6 (gdje je prikazana "bijela kuća" koju je Kingori identifikovao kao mjesto "gdje su satjerani svi muškarci").

¹¹¹⁰ Joseph Kingori, T. 19250–19251 (13. decembar 2007. godine).

¹¹¹¹ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2150 (5. april 2000. godine); Vincent Egbers, T. 2751–2752 (19. oktobar 2006. godine), T. 2887 (20. oktobar 2006. godine). V. takođe Leendert van Duijn, T. 2303–2304 (27. septembar 2006. godine).

¹¹¹² Robert Franken, T. 2497 (16. oktobar 2006. godine); svjedok PW-114, dokazni predmet P02188, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1512 (28. mart 2000. godine); Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2134 (5. april 2000. godine); svjedok PW-100, T. 14818–14819 (5. septembar 2007. godine).

¹¹¹³ Robert Franken, T. 2497 (16. oktobar 2006. godine); Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3408–3409 (24. maj 2000. godine); Joseph Kingori, T. 19251, 19256 (13. decembar 2007. godine), T. 19454 (11. januar 2008. godine); Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, KT. 2132, 2134, 2195 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten, T. 4893 (30. novembar 2006. godine); Pieter Boering, T. 2018–2019 (22. septembar 2006. godine); Leendert van Duijn, T. 2303–2304 (27. septembar 2006. godine); Momir Nikolić, T. 32989 (22. april 2009. godine); Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9783 (24. maj 2004. godine), BT. 9832 (25. maj 2004. godine).

¹¹¹⁴ Leendert van Duijn, T. 2304 (27. septembar 2006. godine).

¹¹¹⁵ Robert Franken, T. 2512–2513 (16. oktobar 2006. godine) (gdje je izjavio da dokazni predmet P01897, "fotografija", prikazuje kako gori gomila stvari kod "bijele kuće"); svjedok PW-114, dokazni predmet P02188, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1512–1513 (28. mart 2000. godine), T. 1541–1542 (29. mart 2000. godine); dokazni predmet P02194, Fotografija na kojoj se vidi kako gore stvari.

¹¹¹⁶ Hanifa Hafizović, dokazni predmet P03230, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (16. juni 2000. godine), str. 1, 3, 5; Nura Efendić, dokazni predmet P03238, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (21. juni 2000. godine), str. 2–4; Behara Krdžić, dokazni predmet P03237, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (16. juni 2000. godine), str. 2–3. Na primjer, Kasim Hafizović i Senahid Hafizović, koje su identifikovale Hanifa Hafizović i Nura Efendić, i čija se imena pojavljuju na Spisku preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL; Meho (Meša) Efendić koga su identifikovale Nura Efendić i Hanifa Hafizović i čije se ime pojavljuje na spisku preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL; i Nazif Krdžić, koga je identifikovala Behara Krdžić, i čije se ime pojavljuje na Spisku preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL. V. dokazni predmet P04494 (povjerljivo).

¹¹¹⁷ Nura Efendić, dokazni predmet P03238, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (21. juni 2000. godine), str. 2, 4; Šehra Ibišević, dokazni predmet P03235, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (21. juni 2000. godine), str. 5; Samila Salčinović,

svakog konvoja bili su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade ili pripadnici SBP-a.¹¹¹⁸ Autobusi i kamioni prolazili su kroz Bratunac, prema Konjević Polju i Vlasenici, a mnogi od njih zaustavljali su se kod sela Tišća na putu za Kladanj.¹¹¹⁹

333. Vojnici Nizozemskog bataljona pokušali su da prate autobuse i pratnja prvog konvoja 12. jula, na čijem je čelu bio Kosorić, načelnik za obavještajne poslove Drinskog korpusa, zapravo je uspjela.¹¹²⁰ Kasniji pokušaji Nizozemskog bataljona da ide u pratnji autobusa 12. jula propali su zbog toga što su džipove Nizozemskog bataljona oteli pripadnici snaga bosanskih Srba.¹¹²¹ Oni su oteli njihova vozila, njihovo oružje, njihove pancirne prsluke, municiju i opremu koju su pripadnici Nizozemskog bataljona imali u džipovima.¹¹²² Snage bosanskih Srba zaplijenile su u to vrijeme otprilike 16 vozila UN-a.¹¹²³

334. U više navrata vozila kojima su prevoženi žene, djeca i starci, bosanski Muslimani, zaustavile su snage bosanskih Srba koje su provjeravale da li unutra ima muškaraca, prijetile im i od žena tražile novac.¹¹²⁴

335. Po dolasku u Tišću pripadnici VRS-a usmjeravali su žene, djecu i starce u pravcu Kladnja.¹¹²⁵ Oni su nastavljali pješke prema teritoriji pod kontrolom ABiH, a kasnije su se ukrcali u autobuse koji su ih odvezli u Dubrave, u okolini Tuzle.¹¹²⁶ Major Sarkić, oficir za vezu Miličke brigade, koji je bio zadužen za te vojnike VRS-a, zatražio je od Boeringa, oficira Nizozemskog bataljona koji je bio u pratnji prvog konvoja 12. jula, da prati bosanske Muslimane dok su pješke

dokazni predmet P03233, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (18. juni 2000. godine), str. 1; Pieter Boering, T. 2010, 2015 (22. septembar 2006. godine).

¹¹¹⁸ Mile Janjić, T. 17934–17935 (20. novembar 2007. godine), T. 18016–18017 (21. novembar 2007. godine); Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (24. i 25. oktobar 1995. godine i 12. maj 2000. godine), str. 3 (24. i 25. oktobar 1995. godine); dokazni predmet P01133a (povjerljivo).

¹¹¹⁹ Hana Mehmedović, dokazni predmet P03244, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (17. juni 2000. godine), str. 2, 6; Hanifa Hafizović, dokazni predmet P03230, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (16. juni 2000. godine), str. 2; Pieter Boering, T. 2021–2022, 2078 (22. septembar 2006. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 215.

¹¹²⁰ Pieter Boering, T. 2020–2021 (22. septembar 2006. godine) (gdje se navodi da se prvi konvoj sastojao od oko deset autobusa i šest kamiona); Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis, (24. i 25. oktobar 1995. godine i 12. maj 2000. godine), str. 3 (24. i 25. oktobar 1995. godine), str. 12.–13. (12. maj 2000. godine); Vincent Egbers, T. 2720 (18. oktobar 2006. godine), T. 2803–2804 (19. oktobar 2006. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, činjenice br. 130, 131, 217.

¹¹²¹ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 217.

¹¹²² Vincent Egbers, T. 2721 (18. oktobar 2006. godine); Robert Franken, T. 2494–2495 (16. oktobar 2006. godine).

¹¹²³ Robert Franken, T. 2495 (16. oktobar 2006. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 218.

¹¹²⁴ Hana Mehmedović, dokazni predmet P03244, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (17. juni 2000. godine), str. 6; Šehra Ibišević, dokazni predmet P03235, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (21. juni 2000. godine), str. 2, 5; Mirsada Malagić, dokazni predmet P02218, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 1975–1976 (3. april 2000. godine).

¹¹²⁵ Mirsada Malagić, dokazni predmet P02218, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 1981–1982 (4. april 2000. godine).

¹¹²⁶ Nura Efendić, dokazni predmet P03238, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (21. juni 2000. godine), str. 1, 3; Mejra Mešanović, dokazni predmet P03234, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (19. juni 2000. godine), str. 2; Samila Salčinović, dokazni predmet P03233, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (18. juni 2000. godine), str. 1; Mirsada Malagić, dokazni predmet P02218, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 1981.–1982. (4. april 2000. godine); Vincent Egbers, T. 2747–2749 (19. oktobar 2006. godine), T. 2923 (20. oktobar 2006. godine).

išli kroz ničiju zemlju prema strani bosanskih Muslimana u Kladnju, udaljenom otprilike pet kilometara, što je Boering i učinio.¹¹²⁷ Toga dana Mulder, oficir Nizozemskog bataljona, takođe je u vozilima koja su ih upravo prevezla našao nekoliko leševa bosanskih Muslimanki, na kojima, po svemu sudeći, nije bilo nikakvih rana.¹¹²⁸

336. Boering je prisustvovao jednom incidentu kada su vojnici VRS-a, koje je predvodio major Sarkić, izdvojili neke bosanske Muslimane koji su bili "stariji od 14 i mlađi [...] [od] 60-70" godina iz grupe ljudi koji su se upravo iskrcali iz prvog konvoja autobusa blizu Tišće i odveli ih u pravcu šume.¹¹²⁹ Major Sarkić rekao je Boeringu "da taj posao rad[i] po zadatku iz Drinskog korpusa, s [Milićkom brigadom]".¹¹³⁰

337. Ujutro 13. jula 1995. godine vojnicima Nizozemskog bataljona ponovo je dat zadatak da prate konvoje u Kladanj.¹¹³¹ Međutim, pripadnici snaga bosanskih Srba ponovo su pod prijetnjom vatrenim oružjem prisilili desetak oficira Nizozemskog bataljona da se zaustave, uzeli su njihova vozila i opremu, uključujući šljemove i pancirne prsluke, i natjerali ih da posjeduju duž puta kod Konjevića.¹¹³² Kada je Rutten pokušao da prati posljednji konvoj toga dana iz Potočara, njegov automobil su pod prijetnjom oružjem blokirali pripadnici snaga bosanskih Srba koji su vozili dva automobila, tako da se on vratio natrag.¹¹³³

(d) Prevoz muškaraca, bosanskih Muslimana, u Bratunac

338. U prvim konvojima autobusa koji su napustili Potočare bilo je nekoliko muškaraca, ali su neki od njih odvojeni na kontrolnim punktovima, uključujući Tišću, prije nego što su stigli u Kladanj.¹¹³⁴ Kasnije 12. jula, muškarci, bosanski Muslimani, koji su bili zatočeni u "bijeloj kući" odvedeni su jedan za drugim pod stražom pripadnika snaga bosanskih Srba u druge autobuse.¹¹³⁵

¹¹²⁷ Pieter Boering, T. 2023–2025 (22. septembar 2006. godine). V. takođe dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:13:19–02:17:31.

¹¹²⁸ Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (24. i 25. oktobar 1995. godine i 12. maj 2000. godine), str. 13 (12. maj 2010. godine). V. takođe dokazni predmeti P00515, P00489, Izvještaj vojnih posmatrača UN-a, 13. juli 1995. godine.

¹¹²⁹ Pieter Boering, T. 2022–2023 (22. septembar 2006. godine); dokazni predmeti 1D00018, 4D00025 Izjava Pietera Boeringa, 3.–6., 10. februar 1998. godine, str. 11.

¹¹³⁰ Pieter Boering, T. 2022–2024 (22. septembar 2006. godine) (gdje je izjavio da je to rečeno na lošem njemačkom). V. takođe Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (24. i 25. oktobar 1995. godine i 12. maj 2000. godine), str. 13–14 (12. maj 2000. godine).

¹¹³¹ Vincent Egbers, T. 2749 (19. oktobar 2006. godine); Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, 24. i 25. oktobar 1995. godine i 12. maj 2000. godine, 12. maj 2000. godine), str. 3 (24. i 25. oktobar 1995. godine), str. 14 (12. maj 2000. godine).

¹¹³² Vincent Egbers, T. 2753–2757 (19. oktobar 2006. godine); Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis (24. i 25. oktobar 1995. godine i 12. maj 2000. godine), str. 3–4 (24. i 25. oktobar 1995. godine), str. 14 (12. maj 2000. godine).

¹¹³³ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2154–2155 (5. april 2000. godine).

¹¹³⁴ V. gore, poglavlje III, odjeljak E. 6(c). V. takođe Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 3.

¹¹³⁵ Joseph Kingori, T. 19256 (13. decembar 2007. godine); svjedok PW-100, T. 14818–14819 (5. septembar 2007. godine).

Pripadnici snaga bosanskih Srba prisiljavali su ljude da se ukrcaju u autobuse, neke od njih su udarali nogom ili kundacima pušaka.¹¹³⁶ Na početku tog procesa u svakom konvoju sa ženama, djecom i starcima, bosanskim Muslimanima, bio je po jedan autobus koji je prevozio muškarce iz "bijele kuće" prema Bratuncu.¹¹³⁷ Kasnije, muškarci su prevoženi odvojeno od konvoja žena, djece i staraca.¹¹³⁸ Između 10 i 15 autobusa prepunih muškaraca, bosanskih Muslimana, napustilo je Potočare 12. jula.¹¹³⁹

339. Jedan od vojnih posmatrača UN-a pokušao je da zabilježi imena muškaraca koji su se ukrcavali u autobuse tražeći od njih da ih izvikuju.¹¹⁴⁰ Oni su zapomagali, pitajući UNPROFOR zašto ne spriječi bosanske Srbe da ih odvajaju i odvođe "da [ih] ovi ljudi ubiju".¹¹⁴¹ Vojnici Nizozemskog bataljona pokušali su da slijede autobus u kom su bili ti muškarci, ali su zaustavljeni kod posmatračkog položaja Papa na području Žutog Mosta, a kada su pokušali da krenu dalje, ponovo su ih zaustavile snage bosanskih Srba.¹¹⁴² Kada je džip iz pratnje kasnije stigao na začelje konvoja, autobus u kojem su bili muškarci, bosanski Muslimani, već je nestao.¹¹⁴³

340. Dana 13. jula, Van Duijn, oficir Nizozemskog bataljona, koji je želio da bude siguran da će Nizozemski bataljon pratiti muškarce, bosanske Muslimane, dok su oni odvojeno prevoženi iz "bijele kuće", pokušao je da se ukrca u autobus u kom su bili samo muškarci, bosanski Muslimani, ali je spriječen pod prijetnjom vatrenim oružjem.¹¹⁴⁴ Mane ga je odvuкао i jasnim, odmjerenim tonom rekao mu da se ne ukrca u taj autobus.¹¹⁴⁵ Pod pratnjom brigade Vojne policije Bratunačke brigade, muškarci, bosanski Muslimani, odvedeni su u školu "Vuk Karadžić" i staru školu u Bratuncu.¹¹⁴⁶

¹¹³⁶ Svjedokinja PW-126, T. 3618–3619 (djelimično zatvorena sjednica) (6. novembar 2006. godine). V. takođe svjedok PW-160, T. 8589–8590 (djelimično zatvorena sjednica) (9. mart 2007. godine).

¹¹³⁷ Robert Franken, T. 2497–2498 (16. oktobar 2006. godine), T. 2591 (17. oktobar 2006. godine); Hana Mehmedović, dokazni predmet P03244, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (17. juni 2000. godine), str. 2–3. Neki od muškaraca odvedeni su u jedan hangar iza škole "Vuk Karadžić" u Bratuncu. Svjedok PW-169, T. 17315–17316, 17318, 17330 (1. novembar 2007. godine); Ahmo Hasić, T. 1178 (6. septembar 2006. godine).

¹¹³⁸ Robert Franken, T. 2497–2498 (16. oktobar 2006. godine).

¹¹³⁹ Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9786 (24. maj 2004. godine), BT. 9844–9845 (25. maj 2004. godine); Mile Janjić, T. 17933, 17942–17945 (20. novembar 2007. godine). V. takođe Momir Nikolić, T. 33009–33010 (22. april 2009. godine).

¹¹⁴⁰ Joseph Kingori, T. 19263 (14. decembar 2007. godine).

¹¹⁴¹ *Ibid.*, T. 19256–19257 (13. decembar 2007. godine).

¹¹⁴² Robert Franken, T. 2498 (16. oktobar 2006. godine); Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2108 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten, T. 4962 (4. decembar 2006. godine).

¹¹⁴³ Robert Franken, T. 2498 (16. oktobar 2006. godine).

¹¹⁴⁴ Leendert van Duijn, T. 2304–2305 (27. septembar 2006. godine).

¹¹⁴⁵ *Ibid.*, T. 2305–2306 (27. septembar 2006. godine).

¹¹⁴⁶ Ahmo Hasić, T. 1178 (6. septembar 2006. godine), T. 1259–1260 (7. septembar 2006. godine). Međutim, Pretresno vijeće napominje da su se strane u postupku složile da je on identifikovao staru školu na jednom snimku Bratunca iz vazduha na pripremnoj sesiji 2003. godine. V. T. 21190–21191 (7. februar 2008. godine); Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9805 (24. maj 2004. godine); Mile Janjić, T. 17934 (20. novembar 2007. godine), T. 18016–18017 (21. novembar 2007. godine); svjedok PW-115, dokazni predmet P02200, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, BT. 6090–6094, 6098 (17. decembar 2003. godine). Na osnovu slijeda događaja koji je opisao svjedok PW-115, Pretresno vijeće zaključuje da je on mislio na 13. juli 1995. godine. Svjedok PW-115 pokazao je lokaciju škole na dokaznom

(e) Zaključak

341. Sve u svemu, Potočare je 12. jula napustilo negdje između 10.000 i 15.000 bosanskih Muslimana.¹¹⁴⁷ Stanovništvo koje je ostalo u Potočarima, bosanski Muslimani, izuzev nekih ranjenika, uklonjeno je 13. jula.¹¹⁴⁸

342. Momir Nikolić zajedno s Jevićem¹¹⁴⁹ i nekoliko jedinica VRS-a i MUP-a -Vojna policija Drinskog korpusa pod vođstvom majora Petrovića,¹¹⁵⁰ elementi 10. diverzantskog odreda,¹¹⁵¹ elementi Vojne policije 65. zaštitnog puka,¹¹⁵² 2. i 3. bataljon Bratunačke brigade,¹¹⁵³ Vojna policija Bratunačke brigade¹¹⁵⁴ i pripadnici MUP-a s njemačkim ovčarima¹¹⁵⁵ - i 12. i 13. jula pomagali su u odvajanju i zatočavanju vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, i prevozu stanovnika, bosanskih Muslimana.¹¹⁵⁶

predmetu P02202, Snimak grada Bratunca iz vazduha, s oznakama koje je svjedok unio tokom pripremne sesije, gdje se vidi lokacija škole "Vuk Karadžić", kako je naznačeno na dokaznom predmetu P02103, Dokumenti predloženi posredstvom Rueza, str. 272.

¹¹⁴⁷ Dokazni predmet P00059, Depeša koju je potpisao Dragomir Vasić, 12. juli 1995. godine, par. 3; dokazni predmet P00239, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, s Blagojevićevim potpisom, 12. juli 1995. godine, par. 7.

¹¹⁴⁸ Robert Franken, T. 2504 (16. oktobar 2006. godine); Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3413–3414 (24. maj 2000. godine); dokazni predmet P00516, Izvještaj o stanju vojnih posmatrača UN-a, 13. juli 1995.; Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 219.

¹¹⁴⁹ Momir Nikolić, T. 32904–32905 (21. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2; Momir Nikolić, dokazni predmet C00002, Dopunska izjava, 16. april 2009. godine, str. 3; Leendert van Duijn, T. 2278–2279 (27. septembar 2006. godine); Mendeljev Đurić, T. 10809 (2. maj 2007. godine). Ali v. svjedok PW-160, T. 8587–8588, 8591–8592 (9. mart 2007. godine), T. 8619–8620, 8657 (12. mart 2007. godine), T. 8720, 8725–8726, 8744 (13. mart 2007. godine). Pretresno vijeće konstatuje da su Jević i Jahorinski regruti pomagali u odvajanju muškaraca, bosanskih Muslimana, i ukrcavanju žena, djece i starijih ljudi, bosanskih Muslimana. V. gore, par. 316, 319–321, 323.

¹¹⁵⁰ Momir Nikolić, T. 33012–33013 (22. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2; Momir Nikolić, dokazni predmet C00002, Dopunska izjava, 16. april 2009. godine, str. 3. V. takođe Dragoslav Trišić, T. 27073–27074, 27087 (20. oktobar 2008. godine), T. 27168 (21. oktobar 2008. godine). Momir Nikolić, T. 32986–32987 (22. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2; Momir Nikolić, dokazni predmet C00002, Dopunska izjava, 16. april 2009. godine, str. 3.

¹¹⁵¹ V. takođe Robert Franken, T. 2616 (17. oktobar 2006. godine).

¹¹⁵² Momir Nikolić, T. 32986–32987 (22. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2; Momir Nikolić, dokazni predmet C00002, Dopunska izjava, 16. april 2009. godine, str. 3. V. takođe Dragoslav Trišić, T. 27166 (21. oktobar 2008. godine).

¹¹⁵³ Momir Nikolić, T. 33012–33013 (22. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2; Momir Nikolić, dokazni predmet C00002, Dopunska izjava, str. 3. V. takođe dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 18–19; Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 132; Dragoslav Trišić, T. 27069 (20. oktobar 2008. godine).

¹¹⁵⁴ Momir Nikolić, T. 33012–33013 (22. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2; Momir Nikolić, dokazni predmet C00002, Dopunska izjava, 16. april 2009. godine, str. 3; Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 210; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 146; dokazni predmet P03246, Razgovor s Borovčaninom - knjiga stop-fotografija, str. 85. V. takođe Dragoslav Trišić, T. 27073–27074 (20. oktobar 2008. godine), T. 27168 (21. oktobar 2008. godine); svjedok PW-160, T. 8592–8593 (9. mart 2007. godine), T. 8675 (12. mart 2007. godine). V. gore, par. 316, 319, 322, 324, 332, 340.

¹¹⁵⁵ Momir Nikolić, T. 32986–32987 (22. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2; Momir Nikolić, dokazni predmet C00002, Dopunska izjava, 16. april 2009. godine, str. 3. V. takođe dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 89–91, 144; svjedok PW-160, T. 8570 (9. mart 2007. godine).

¹¹⁵⁶ Momir Nikolić, T. 33012–33013 (22. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2; Momir Nikolić, dokazni predmet C00002, Dopunska izjava koju je Momir

343. Tokom tog procesa uklanjanja stanovnika, bosanskih Muslimana, u Potočarima su bili prisutni sljedeći oficiri VRS-a: Mladić,¹¹⁵⁷ Krstić,¹¹⁵⁸ Radislav Janković,¹¹⁵⁹ **Popović**,¹¹⁶⁰ Svetozar Kosorić,¹¹⁶¹ Momir Nikolić,¹¹⁶² Željko Kerkez, načelnik saobraćajne službe Glavnog štaba,¹¹⁶³ pukovnik Aćimović¹¹⁶⁴ i pukovnik Krsmanović, načelnik saobraćajne službe Drinskog korpusa.¹¹⁶⁵

(f) Prevoz ranjenika iz Srebrenice

344. Dana 11. jula, oficiri Nizozemskog bataljona premjestili su neke od ranjenika i bolesnika iz bolnice u Srebrenici u Potočare.¹¹⁶⁶ Drugi su odvedeni u bolnicu u Bratuncu,¹¹⁶⁷ iako je 13. jula u srebreničkoj bolnici bilo još nekih ranjenika i bolesnika.¹¹⁶⁸

345. Dana 12. jula, Nicolai je kontaktirao **Gveru** u vezi s evakuacijom ranjenika, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.¹¹⁶⁹ Nicolai je obavijestio **Gveru** o dogovorima koji su postignuti u vezi s “evakuacijom ranjenih ljudi” iz Srebrenice na trećem sastanku u hotelu “Fontana”.¹¹⁷⁰ **Gvero** i Nicolai nisu se složili u vezi s transportovanjem ranjenika vazdušnim putem.¹¹⁷¹

346. Dana 15. jula, u Beogradu je održan sastanak između Miloševića i Mladića, s jedne, i Akašija, Carla Bildta, Thorvalda Stoltenberga i Smitha, s druge strane, tokom kojeg je, između

Nikolić dao na zahtjev Pretresnog vijeća, 16. aprila 2009. godine, str. 3. Pretresno vijeće napominje da je Momir Nikolić u svom svjedočenju rekao da su pripadnici “Vukova sa Drine” Zvorničke brigade učestvovali u zadacima u Potočarima vezanim za “transport žena i djece za Kladanj, te izdvajanje i pritvaranje vojno sposobnih muslimanskih muškaraca”. Pretresno vijeće, međutim, konstatuje da, u svjetlu činjenice da je njegovo svjedočenje u vezi s tim pitanjem nejasno i nepotkrijepljeno, ti dokazi su nedovoljni da se zaključi da su pripadnici “Vukova sa Drine” pomagali u odvajanju i prevozu bosanskih Muslimana u Potočarima. V. dolje, par. 2001.

¹¹⁵⁷ V. gore, par. 310, 322, 330.

¹¹⁵⁸ Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:03:05–02:04:25; svjedok PW-109, T. 14592 (zatvorena svednica) (31. avgust 2007. godine); Mile Janjić, T. 17964–17965 (20. novembar 2007. godine).

¹¹⁵⁹ V. gore, par. 322, 326–327.

¹¹⁶⁰ V. gore, par. 310.

¹¹⁶¹ Pieter Boering, T. 2020–2021 (22. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 15–16. **Borovčanin** je takođe izjavio da su Glogovac Siniša iz Državne bezbjednosti u Zvorniku i jedan drugi operativac Državne bezbjednosti, čije ime **Borovčanin** nije znao, takođe bili prisutni u Potočarima 12. jula. *Ibid.* V. gore, par. 333.

¹¹⁶² V. gore, par. 305, 319, 323–324.

¹¹⁶³ Željko Kerkez, T. 24068, 24087 (25. juli 2008. godine).

¹¹⁶⁴ V. gore, par. 316.

¹¹⁶⁵ Željko Kerkez, T. 24088 (25. juli 2008. godine).

¹¹⁶⁶ Robert Franken, T. 2610–2611 (17. oktobar 2006. godine), T. 2628–2629 (18. oktobar 2006. godine); Vincent Egbers, T. 2717–2718 (18. oktobar 2006. godine), T. 2918, 2929 (20. oktobar 2006. godine); Pieter Boering, T. 1940 (21. septembar 2006. godine).

¹¹⁶⁷ Joseph Kingori, T. 19265 (14. decembar 2007. godine).

¹¹⁶⁸ *Ibid.*, T. 19269–19270 (14. decembar 2007. godine).

¹¹⁶⁹ Cornelis Nicolai, T. 18493, 18495 (29. novembar 2007. godine), T. 18553 (30. novembar 2007. godine). V. Joseph Kingori, T. 19280 (14. decembar 2007. godine); dokazni predmet P00519, Ažurirani izvještaj o stanju, 14. juli 1995. godine.

¹¹⁷⁰ Cornelis Nicolai, T. 18494–18495 (29. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02907, Zabilješke o telefonskom razgovoru između generala Nicolaia i generala Gvere, 12. juli 1995. godine u 14:45 sati, str. 1.

¹¹⁷¹ Dokazni predmet P02907, Zabilješke o telefonskom razgovoru između generala Nicolaia i generala Gvere, 12. juli 1995. godine u 14:45 sati, str. 1; Cornelis Nicolai, T. 18495 (29. novembar 2007. godine), T. 18554–18555 (30. novembar 2007. godine). V. takođe dokazni predmet ID00035, Dopis Akašija (Štab Zaštitnih snaga UN-a, Zagreb) Ananu u vezi sa situacijom u Srebrenici, 12. juli 1995. godine, str. 2.

ostaloga, razgovarano o situaciji u Srebrenici.¹¹⁷² Postignuti su neformalni dogovori da se UNHCR-u i MKCK-u omogućiti puni pristup području Srebrenice i da UNPROFOR treba da organizuje hitnu evakuaciju ranjenika iz Potočara i Bratunca.¹¹⁷³ Pred kraj sastanka, dogovoreno je da se **Gvero** sastane sa UNHCR-om, u podne 16. jula 1995. godine, radi razgovora o evakuaciji ranjenika.¹¹⁷⁴

347. Dana 16. jula, predstavnici Glavnog štaba VRS-a i MKCK-a dogovorili su se da evakuaciju stotinjak ranjenika, bosanskih Muslimana, iz Bratunca u Tuzlu provedu timovi MKCK-a 17. jula.¹¹⁷⁵

348. Na lokalnom nivou, Nizozemski bataljon kontaktirao je VRS i general Nicolai je shvatio da je postigao dogovor da se evakuiše nekoliko ranjenih bosanskih Muslimana iz bolnice u Bratuncu za Tuzlu.¹¹⁷⁶ Međutim, kada je konvoj stigao na granicu teritorije pod kontrolom bosanskih Srba, snage bosanskih snaga otvorile su vatru na njega i prisilile ga da se vrati.¹¹⁷⁷ Kada je Nicolai 16. jula oko 15:00 sati nazvao VRS i zatražio da se konvoj propusti kako je dogovoreno, rečeno mu je da nije postignut detaljan dogovor i da **Gvero** o tom pitanju razgovara sa UNHCR-om.¹¹⁷⁸

349. Franken i predstavnici MKCK-a, sastali su se sa Radislavom Jankovićem, Momiom Nikolićem i Deronjićem sastao tek 17. jula radi razgovora o stanju ranjenika, bosanskih Muslimana, koji su ostali u bazi Nizozemskog bataljona u Potočarima i u bolnici u Bratuncu.¹¹⁷⁹ Na tom sastanku, Franken se složio da se ranjenici predaju MKCK-u.¹¹⁸⁰ Međutim, Momir Nikolić je insistirao na tome da otprati predstavnike MKCK-a do stacionara u bazi Nizozemskog bataljona pošto je smatrao da među ranjenicima, bosanskim Muslimanima, ima ratnih zločinaca.¹¹⁸¹ U saopštenju za štampu od 18. jula 1995. godine, MKCK je saopštio da je 17. i 18. jula, uz **Gverinu** saglasnost, 88 ranjenika i bolesnika evakuisano iz Bratunca i Potočara za Tuzlu.¹¹⁸² Bosanski Srbi

¹¹⁷² Dokazni predmet P02942, Telegram UNPROFOR-a u vezi sa sastankom u Beogradu, upućen od strane Akašija Ananu, 17. juli 1995. godine; Rupert Smith, T. 17530–17532 (6. novembar 2007. godine).

¹¹⁷³ Dokazni predmet P02942, Telegram UNPROFOR-a u vezi sa sastankom u Beogradu, upućen od strane Akašija Ananu, 17. juli 1995. godine.

¹¹⁷⁴ *Ibid.*; Rupert Smith, T. 17533 (6. novembar 2007. godine).

¹¹⁷⁵ Dokazni predmet P02567, Dokument Glavnog štaba VRS-a u vezi s medicinskom evakuacijom, s otkucanim Miletićevim potpisom, 16. juli 1995. godine.

¹¹⁷⁶ Cornelis Nicolai, T. 18497 (29. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02978, Zabilješke o telefonskom razgovoru između generala Nicolaia i puk. Markovića, 16. juli 1995. godine u 15:00 sati.

¹¹⁷⁷ Cornelis Nicolai, T. 18497–18498 (29. novembar 2007. godine).

¹¹⁷⁸ *Ibid.* V. takođe P02978, Zabilješke o telefonskom razgovoru između generala Nicolaia i puk. Markovića, 16. juli 1995. godine, 15:00 sati.

¹¹⁷⁹ Robert Franken, T. 2514–2515 (16. oktobar 2006. godine). V. takođe Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 224. Pretresno vijeće smatra da se ovdje moralo raditi o Miroslavu Deronjiću koji se pojavljuje kao potpisnik dokaznog predmeta P00453, Izjava koju su Franken, Deronjić i Mandžić potpisali 17. jula 1995. godine, str. 2.

¹¹⁸⁰ Robert Franken, T. 2516 (16. oktobar 2006. godine).

¹¹⁸¹ *Ibid.*

¹¹⁸² Robert Franken, T. 2530 (17. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P00536, Saopštenje za štampu MKCK-a br. 95/32, 18. juli 1995. godine. V. takođe dokazni predmet P04157, Intervju koji je MKCK dao televizijskoj kući *Deutsche Welle*, 20. juli 1995. godine, str. 2; dokazni predmet P02567, Dokument Glavnog štaba VRS-a u vezi sa medicinskom evakuacijom, s otkucanim Miletićevim potpisom, 16. juli 1995. godine; dokazni predmet P00524, Izvještaj o stanju vojnih posmatrača UN-a,

su odbili da daju odobrenje za odlazak još 23 bosanska Muslimana pošto su to bili vojno sposobni muškarci, i oni su zadržani u bratunačkoj bolnici.¹¹⁸³ MKCK ih je smatrao ratnim zarobljenicima.¹¹⁸⁴

350. Dana 19. jula, Smith i Mladić su potpisali sporazum u kom je navedeno da su se obje strane saglasile da se izvrši “[e]vakuacija ranjenih Muslimana iz Potočara, kao i iz bolnice u Bratuncu” i “[e]vakuacija onih žena, djece i starijih Muslimana koji žele da odu.”¹¹⁸⁵

7. Ubijanje

(a) Škola u selu Luke blizu Tišće¹¹⁸⁶

351. Svjedok PW-118, bosanski Musliman, uspio se 13. jula 1995. ujutro ukrcati u jedan od autobusa kod baze Nizozemskog bataljona u Potočarima.¹¹⁸⁷ Tokom vožnje prema Lukama u autobusu su ga skrivale žene, bosanske Muslimanke.¹¹⁸⁸ Selo Luke nalazi se na otprilike 5 kilometara jugozapadno od Tišće, koja se pak nalazi na otprilike 35 kilometara sjeverozapadno od Potočara.¹¹⁸⁹ Autobus se na tom mjestu zaustavio, a ženama i djeci naređeno je da nastave pješke.¹¹⁹⁰ Svjedoka PW-118 zaustavio je jedan vojnik VRS-a i odveo ga u školu u selu Luke po naređenju jednog majora VRS-a.¹¹⁹¹ Po dolasku u školu oko 10:00 sati, svjedoku PW-118 su vezane ruke i on je sjedio na zemlji ispred škole dok nije pala noć.¹¹⁹² Desetak vojnika VRS-a ga je zatim sprovelo u školu sa još 21 muškarcem, bosanskim Muslimanom, gdje su ih ispitivali i tukli.¹¹⁹³

17. juli 1995. godine; dokazni predmet P02570, Naređenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s kretanjem međunarodnih humanitarnih organizacija, s Miletićevim potpisom, 18. juli 1995. godine. V. takođe Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, činjenica br. 224.

¹¹⁸³ Dokazni predmet P00536, Saopštenje MKCK-a za štampu br. 95/32, 18. juli 1995. godine; dokazni predmet P02567, Dokument Glavnog štaba VRS-a u vezi s medicinskom evakuacijom, s otkucanim Miletićevim potpisom, 16. juli 1995. godine; dokazni predmet P00524, Izvještaj o stanju Vojnih posmatrača UN-a, 17. juli 1995. godine.

¹¹⁸⁴ Dokazni predmet P00536, Saopštenje MKCK-a za štampu br. 95/32, 18. juli 1995. godine.

¹¹⁸⁵ Dokazni predmet P02265, Sporazum između generala Smitha i generala Mladića, 19. juli 1995. godine; Robert Franken, T. 2698 (18. oktobar 2006. godine).

¹¹⁸⁶ U Optužnici se navodi da su 13. jula 1995. godine neki bosanski Muslimani odvedeni u školu u selo Luke, gdje su bili maltretirani i fizički napadani, i da je dana 13. jula i 14. jula ili otprilike tog datuma, 25 muškaraca, bosanskih Muslimana, iz škole odvezeno na obližnji pašnjak i pogubljeno. Optužnica, par. 30.5.

¹¹⁸⁷ Svjedok PW-118, dokazni predmet P02210, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1257–1258 (24. mart 2000. godine).

¹¹⁸⁸ *Ibid.*, KT. 1257–1259 (24. mart 2000. godine); svjedok PW-118, T. 3467 (1. novembar 2006. godine).

¹¹⁸⁹ Dokazni predmet P02110, Mapa br. 5 izvorničkog područja iz Knjige mapa, gdje su crvenim tačkama označena mjesta pogubljenja.

¹¹⁹⁰ Svjedok PW-118, dokazni predmet P02210, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1259–1261 (24. mart 2000. godine).

¹¹⁹¹ *Ibid.*, KT. 1261 (24. mart 2000. godine); svjedok PW-118, T. 3427 (1. novembar 2006. godine). V. takođe dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana Renéa Ruela, str. 20–21; Jean-René Ruez, T. 1369–1370 (8. septembar 2006. godine); Pieter Boering, T. 2022–2023 (22. septembar 2006. godine).

¹¹⁹² Svjedok PW-118, dokazni predmet P02210, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1263, 1268–1269, 1281 (24. mart 2000. godine); svjedok PW-118, T. 3427 (1. novembar 2006. godine).

¹¹⁹³ Svjedok PW-118, dokazni predmet P02210, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1285–1287 (24. mart 2000. godine); svjedok PW-118, T. 3428 (1. novembar 2006. godine), T. 3472 (2. novembar 2006. godine); dokazni predmet P02283, Fotografija svjedoka (povjerljivo). Svjedok PW-118 prepoznao je jednog od vojnika, bosanskih Srba koji su bili u školi u selu Luke toga dana kao Savu Ristanovića. On je takođe vidio još nekoga koga je znao od prije rata, za koga mu je rečeno da je komandant specijalne interventne jedinice vojske. Svjedok PW-118 je u svom

Svako pitanje bilo je popraćeno udarcem u glavu pesnicom ili puškom ili udarcem nogom u grudi.¹¹⁹⁴ Svjedok PW-118 čuo je vojnike kako razgovaraju o Kravici i govore: “Rasturili smo balije.”¹¹⁹⁵

352. Nešto iza ponoći, zatočenicima je naređeno da se ukrcaju na kamion.¹¹⁹⁶ Kamion je vozio prema Vlasenici, skrenuo lijevo i nakratko se zaustavio kod jednog malog potoka.¹¹⁹⁷ Svjedok PW-118 čuo je jednog od vojnika VRS-a kako lupa na krov kamiona i govori: “Ne tu, vozi ih gore gdje su prije ljude vozili.”¹¹⁹⁸ Kamion se zatim odvezao do jedne napuštene livade u Rašićevom gaju, gdje su vojnici VRS-a počeli da pucaju na zatočenike u kamionu i izbacuju ih napolje.¹¹⁹⁹ Dva muškarca koji su sjedili do svjedoka PW-118 iskočili su iz kamiona i potrčali, ali su uspjeli preći samo oko 20 metara prije nego što su pogođeni iz vatrenog oružja.¹²⁰⁰ Svjedok PW-118 takođe je iskočio iz kamiona i potrčao.¹²⁰¹ On je čuo jednog od vojnika VRS-a kako govori, “Pobježe, mater mu balijsku”, a onda su vojnici VRS-a počeli da pucaju na svjedoka PW-118.¹²⁰² Svjedok PW-118 se dokopao šume i na kraju došao na teritoriju pod kontrolom ABiH.¹²⁰³

353. Pretresno vijeće konstatuje da su 13. jula otprilike 22 muškarca, bosanska Muslimana, ispitivana i tučena dok su se nalazili u školi u selu Luke. Tokom noći, ti zarobljenici su ukrcani u jedan kamion, odvezeni na livadu u Rašića gaju i pobijeni iz vatrenog oružja.

(b) “Situaciono uslovljeno” ubijanje u Potočarima

(i) Ubijanje devet muškaraca, bosanskih Muslimana, čija su tijela pronađena 13. jula u blizini baze Nizozemskog bataljona¹²⁰⁴

svjedočenju rekao da su vojnici VRS-a koji su tukli zatočenike bili obučeni kao ovaj komandant i nosili su uniforme “kombinezonskog tipa” s povezima u raznim bojama vezanim pozadi, sličnim uniformama diverzantskih jedinica. Svjedok PW-118, dokazni predmet P02210, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1271–1274, 1276–1277, 1282, 1284, 1287–1288 (24. mart 2000. godine). Pretresno vijeće konstatuje da isključivo na osnovu ovog dokaza ne može zaključiti da su vojnici VRS-a koji su tukli zatočenike, bosanske Muslimane, bili pripadnici 10. diverzantskog odreda.

¹¹⁹⁴ Svjedok PW-118, dokazni predmet P02210, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1285–1286 (24. mart 2000. godine).

¹¹⁹⁵ *Ibid.*, KT. 1285 (24. mart 2000. godine).

¹¹⁹⁶ *Ibid.*, KT. 1288–1290 (24. mart 2000. godine).

¹¹⁹⁷ *Ibid.*, KT. 1292–1293 (24. mart 2000. godine).

¹¹⁹⁸ *Ibid.*, KT. 1293 (24. mart 2000. godine).

¹¹⁹⁹ *Ibid.*, KT. 1294–1296 (24. mart 2000. godine). Svjedok PW-118 je dva muškarca koji su bili sa njim na kamionu i koji su ubijeni kod Rašića gaja identifikovao kao Azema Bočića i Abdula Kadira. Svjedok PW-118, dokazni predmet P02210, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1262, 1301–1302 (24. mart 2000. godine). Pretresno vijeće napominje da se nijedno od tih imena ne pojavljuje na spisku pojedinaca čiji su posmrtni ostaci ekshumirani iz grobnica vezanih za Srebrenicu, koje je sakupila i identifikovala Međunarodna komisija za nestala lica (dalje u tekstu: Spisak preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL). V. dokazni predmet P04494 (povjerljivo).

¹²⁰⁰ Svjedok PW-118, dokazni predmet P02210, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1296 (24. mart 2000. godine).

¹²⁰¹ *Ibid.*, KT. 1297 (24. mart 2000. godine).

¹²⁰² *Ibid.*

¹²⁰³ *Ibid.*, KT. 1297, 1301 (24. mart 2000. godine).

¹²⁰⁴ U Optužnici se navodi da je 12. jula devet muškaraca, bosanskih Muslimana ubijeno u šumi blizu baze Nizozemskog bataljona pokraj glavnog puta na strani na kojoj leži Budak. Za to ubijanje se navodi da spada u “situaciono uslovljeno” ubijanje.

354. Poslije podne 13. jula 1995. godine oficiri Nizozemskog bataljona Rutten, Koster i Van Schaik otišli su da istraže glasine koje su čuli o tome da su muškarci, bosanski Muslimani, ubijeni u Potočarima, pokraj jednog potoka, u blizini puta na strani na kojoj leži Budak.¹²⁰⁵

355. Njih su mještani uputili na jedno polje blizu potoka, na otprilike 500 metara od baze Nizozemskog bataljona, gdje su otkrili devet muških leševa u civilnoj odjeći.¹²⁰⁶ Svi osim dvojice čija su lica bila okrenuta postrance ležali su lica okrenutog dolje prema potoku.¹²⁰⁷ Rutten je pregledao svaki leš i provjerio ima li znakova života.¹²⁰⁸ Leševi su još bili topli, oko njih nije bilo muha, a na leđima u blizini srca krv je još uvijek curila iz strijelnih rana od pješadijskog naoružanja.¹²⁰⁹ Na zemlji nije bilo tragova krvi.¹²¹⁰

356. Van Schaik je vidio lične isprave kako leže pored leševa, ali, pošto su snage bosanskih Srba otvorile vatru na oficire Nizozemskog bataljona, on nije uzeo dokumente.¹²¹¹

357. Po povratku u bazu Nizozemskog bataljona Rutten je obavijestio Komandu Nizozemskog bataljona o tome da su otkriveni leševi,¹²¹² ali nije provedena nikakva dodatna istraga budući da su snage bosanskih Srba ograničile kretanje Nizozemskog bataljona izvan baze.¹²¹³

Optužnica, par. 31.1.a. V. takođe Završna riječ tužilaštva, T. 34175 (3. septembar 2009. godine) (gdje se napominje da, iako se u Optužnici navodi 12. juli, dokazi pokazuju da su mrtvi muškarci pronađeni 13. jula). Pretresno vijeće napominje da je odbrana o tome obaviještena.

¹²⁰⁵ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2138–2139 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten, T. 4906–4907 (30. novembar 2006. godine), T. 4965 (4. decembar 2006. godine); Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3415 (24. maj 2000. godine); Eelco Koster, T. 3025–3026 (25. oktobar 2006. godine), T. 3073–3075 (26. oktobar 2006. godine).

¹²⁰⁶ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2139–2140 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten, T. 4965 (4. decembar 2006. godine); dokazni predmet PIC00053, Snimak iz vazduha, dokazni predmet P02179, s oznakama koje je unio Rutten; Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3415–3416 (24. maj 2000. godine); Eelco Koster, T. 3072–3074 (26. oktobar 2006. godine); dokazni predmet PIC00025, Snimak iz vazduha, dokazni predmet P01516, s oznakama koje je unio Koster. V. takođe svjedok PW-114, dokazni predmet P02188, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1506, 1528–1533 (28. mart 2000. godine), KT. 1538–1539 (29. mart 2000. godine); svjedok PW-114, T. 3146–3147, 3157–3159 (27. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P02190, Snimak Potočara iz vazduha 13. jula, s oznakama koje je unio svjedok PW-114; dokazni predmet 4DIC00027, Snimak iz vazduha, dokazni predmet P01516, s oznakama koje je unio svjedok PW-114; Robert Franken, T. 2505–2507 (16. oktobar 2006. godine); dokazni predmet PIC00017, Snimak Potočara iz vazduha, s oznakama koje je unio Franken.

¹²⁰⁷ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2140 (5. april 2000. godine); Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3415 (24. maj 2000. godine); Eelco Koster, T. 3077 (26. oktobar 2006. godine); svjedok PW-114, T. 3147 (27. oktobar 2006. godine).

¹²⁰⁸ Johannes Rutten, T. 4878, 4907–4908 (30. novembar 2006. godine).

¹²⁰⁹ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 2140 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten, T. 5257–5258 (7. decembar 2006. godine); Eelco Koster, dokazni predmet P02187, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3415 (24. maj 2000. godine); svjedok PW-114, dokazni predmet P02188, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1539 (29. mart 2000. godine); svjedok PW-114, T. 3170 (27. oktobar 2006. godine).

¹²¹⁰ Johannes Rutten, T. 4812 (29. novembar 2006. godine); svjedok PW-114, T. 3170 (27. oktobar 2006. godine).

¹²¹¹ Johannes Rutten, T. 4916–4917 (4. decembar 2006. godine); Eelco Koster, T. 3032–3033 (26. oktobar 2006. godine), T. 3116–3117 (27. oktobar 2006. godine). Rutten je snimio nekoliko fotografija tih devet tijela i sačuvaio je film dok se nije vratio u Nizozemsku, gdje ga je major De Ruiter iz obavještajnog ogranka Nizozemske vojske odnio na razvijanje. Sljedećeg dana, Rutten je obaviješten da je film uništen. Tog istog dana, kada je Rutten razgovarao sa komandantom Bloemenom, imao je utisak da je ovaj drugi vidio razvijene fotografije. Johannes Rutten, T. 4901–4902 (30. novembar 2006. godine), T. 4979–4982 (4. decembar 2006. godine), T. 5268–5269 (7. decembar 2006. godine).

¹²¹² Johannes Rutten, T. 4965–4966 (4. decembar 2006. godine).

¹²¹³ *Ibid.*, T. 4879 (30. novembar 2006. godine).

358. Dana 25. jula 2005. godine, ekshumirani su posmrtni ostaci tri osobe iz grobnice na polju zvanom Rabin, u vlasništvu Osme Šahinagića, u Potočarima.¹²¹⁴ Dana 25. aprila 2006. godine, na istom polju su iz druge grobnice ekshumirani posmrtni ostaci šest osoba, koje su kasnije identifikovane.¹²¹⁵ Na fotografiji polja Rabin snimljenoj iz vazduha vide se dva područja sa zemljom prekopavanom u periodu od 17. do 27. jula 1995. godine.¹²¹⁶ Ta dva područja s prekopavanom zemljom nalazila su se blizu mjesta na kom su oficiri Nizozemskog bataljona naveli da su pronašli devet muškaraca, bosanskih Muslimana, i na istom području na kom su ekshumirana tijela na dva mjesta gdje su pokopane žrtve 2005. i 2006. godine.¹²¹⁷

359. Pošto je razmotrilo sve dokaze koji su mu predočeni, Pretresno vijeće konstatuje da su snage bosanskih Srba 13. jula 1995. godine ubile devet muškaraca, bosanskih Muslimana, na jednom polju u blizini potoka, na oko 500 metara udaljenosti od baze Nizozemskog bataljona.

(ii) Ubijanje muškarca, bosanskog Muslimana, kod "bijeke kuće" 13. jula¹²¹⁸

360. Dana 13. jula 1995. godine, dok je patrolirao na području na kojem su se bosanski Muslimani ukrcavali u autobuse, Paul Groenewegen, vojnik Nizozemskog bataljona, čuo je veliku viku.¹²¹⁹ Vika je dolazila iz pravca kuće gdje je jedan nenaoružani muškarac, bosanski Musliman, od oko 30 godina, u civilnoj odjeći, pokušavao da se odupre da ga ne odvedu četiri pripadnika snaga bosanskih Srba.¹²²⁰ Oni su ga prilično agresivno natjerali da stane licem prema zidu, okružili ga i pucali mu u glavu sa udaljenosti od otprilike tri metra.¹²²¹ Čovjek je smjesta pao.¹²²² Drugi

¹²¹⁴ Dušan Dunjić, T. 27860–27864 (5. novembar 2008. godine); dokazni predmet 4D00540, Forenzički izvještaj vještaka prof. Dušana Dunjića o Potočarima i Sandićima, str. 32–37; dokazni predmet P03894, Skica lica mjesta ekshumacija u Potočarima 25. jula 2005. godine, lokacija br. SR POT-01; dokazni predmet P03486, Zapisnik o ekshumaciji br. 1466/05 za Potočare, 27. jula 2005. godine.

¹²¹⁵ Dokazni predmet P04490, Istraga o Srebrenici Dušana Janca, istražitelja Tužilaštva MKSJ-a, , Tužilaštvo MKSJ - Dopunjeni rezime forenzičkog dokaznog materijala – ekshumacija grobnica u vezi sa Srebrenicom, 13. mart 2009. godine, str. 4, 34; dokazni predmet P03517d (povjerljivo). Tu su navedeni Ramo Zukić, Mujo Pejmanović, Sadik Suljagić, Redžo Dautović, Hasib Čavkušić, Muaz Šišić, posljednji put viđeni 11. jula 1995. u Potočarima, izuzev Rame Zukića koji je posljednji put viđen u šumi. *Ibid.* Dušan Dunjić, T. 27859 (djelimično zatvorena sjednica), 27860–27864 (5. novembar 2008. godine); dokazni predmet 4D00540, Forenzički izvještaj prof. Dušana Dunjića o Potočarima i Sandićima, str. 32–37 (gdje se takođe navodi da su u grobnici pronađene i lične isprave koje su pripadale Hasibu Čavkušiću i Muazu Šišiću); dokazni predmet P03895, Skica lica mjesta ekshumacija u Potočarima 25. aprila 2006. godine, lokacija br. POT 01 SRE; dokazni predmet P03485, Izvještaj o obdukciji br. KTA-RZ. 22/06 za Potočare, 15. maj 2006. godine (ekshumacija provedena 25. aprila 2006. godine).

¹²¹⁶ Dokazni predmet P03483 Snimak iz vazduha prekopavane zemlje - Potočari, Bosna i Hercegovina, 27. juli 1995. godine.

¹²¹⁷ Dokazni predmet P03897, Poređenje snimaka iz vazduha prekopavane zemlje i svjedočenja pripadnika Nizozemskog bataljona u vezi s lokacijom devet tijela u Potočarima; dokazni predmet P03894, Skica lica mjesta ekshumacije u Potočarima 25. jula 2005. godine, lokacija br. SR POT-01; dokazni predmet P03895, Skica lica mjesta ekshumacije u Potočarima 25. april 2006. godine, lokacija br. POT 01 SRE; Dušan Dunjić, T. 27862–27865 (5. novembar 2008. godine).

¹²¹⁸ U Optužnici se navodi da je 13. jula, jedan muškarac, bosanski Musliman, odveden u jednu zgradu iza "bijeke kuće" i pogubljen. Optužnica, par. 31.1. d.

¹²¹⁹ Paul Groenewegen, dokazni predmet P02196, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1030, 1034 (10. juli 2003. godine).

¹²²⁰ *Ibid.*, BT. 1033–1035 (10. juli 2003. godine); Paul Groenewegen, T. 2965, 2976, 3013–3014 (25. oktobar 2006. godine).

¹²²¹ Paul Groenewegen, dokazni predmet P02196, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1034 (10. juli 2003. godine); Paul Groenewegen, T. 2965–2967, 2990–2991, 3014 (25. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P02266, Mapa, s oznakama koje je unio Groenewegen; Robert Franken, T. 2506 (16. oktobar 2006. godine), Robert Franken, T. 2572–2573, 2589 (17. oktobar 2006. godine).

¹²²² Paul Groenewegen, dokazni predmet P02196, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1035 (10. juli 2003. godine).

pripadnici snaga bosanskih Srba prolazili su oko mjesta na kom se to desilo i posmatrali incident, ali su išli za svojim poslom.¹²²³ Pogubljenje se odigralo na otprilike 70–80 metara od mase bosanskih Muslimana,¹²²⁴ i oni su to mogli vidjeti.¹²²⁵ Groenewegen je prijavio pogubljenje kasnije te iste večeri, a sljedećeg jutra je dao službenu izjavu.¹²²⁶

361. Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici snaga bosanskih Srba 13. jula ubili jednog bosanskog Muslimana, u blizini "bijeke kuće" naočigled bosanskih Muslimana koji su tamo bili okupljeni.

F. Bratunačko područje (11.–15. juli 1995. godine)

1. Uvod

362. Za potrebe ovog odjeljka, termin "bratunačko područje" obuhvata teritoriju ograničenu putem Bratunac-Konjević Polje na sjeveru, putem Konjević Polje - Milići na zapadu i putem Bratunac - Srebrenica na istoku. Grad Bratunac se nalazi u Republici Srpskoj, otprilike na pet kilometara od Potočara i deset kilometara od Srebrenice u pravcu sjevera i bio je izvan parametara "zaštićene zone" Srebrenice.¹²²⁷ Bratunac je ulazio u zonu Bratunačke brigade čiji se štab nalazio u gradu Bratuncu.¹²²⁸ Tamo su se nalazili i drugi objekti značajni za potrebe ove Presude, kao što su hotel "Fontana",¹²²⁹ kancelarija SDS-a u Bratuncu, kao i stanice Vojne i Civilne policije. Grad Bratunac nije se mogao zaobići na putu iz Potočara u Kladanj i druge dijelove teritorije pod kontrolom ABiH.

363. Kako je ranije pomenuto u ovoj Presudi, tokom noći sa 11. na 12. juli 1995. godine, kolona muškaraca, bosanskih Muslimana, pokušala je da napusti enklavu Srebrenice prema Tuzli, probijajući se kroz odbrambene linije VRS-a na bratunačkom području.¹²³⁰

¹²²³ *Ibid.*, BT. 1035–1036 (10. juli 2003. godine).

¹²²⁴ *Ibid.*, BT. 1036 (10. juli 2003. godine); Paul Groenewegen, T. 2989–2990 (25. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P02266, Mapa, s oznakama koje je unio Groenewegen. V. takođe Robert Franken, T. 2506 (16. oktobar 2006. godine), T. 2621–2622 (17. oktobar 2006. godine); dokazni predmet 6DIC00018, Fotografija Potočara iz vazduha, s oznakama koje je unio Franken.

¹²²⁵ Paul Groenewegen T. 2989–2990 (25. oktobar 2006. godine).

¹²²⁶ Paul Groenewegen, dokazni predmet P02196, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1036 (10. juli 2003. godine); Paul Groenewegen, T. 2991–2992 (25. oktobar 2006. godine); Robert Franken, T. 2505–2506 (16. oktobar 2006. godine), T. 2572–2573, 2589 (17. oktobar 2006. godine).

¹²²⁷ Dragan Nesković, T. 27432 (28. oktobar 2008. godine); Mićo Gavrić, T. 26495 (1. oktobar 2008. godine); dokazni predmet P01876, Mapa sjevernog područja na kojoj su prikazane zone odgovornosti bataljona, str. 2; dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom Jeana-Renéa Rueza, str. 5.

¹²²⁸ Zlatan Čelanović, T. 6627–6628, 6649 (31. januar 2007. godine); dokazni predmet PIC00060, Dokazni predmet P02103, s oznakama koje je unio Zlatan Čelanović. V. takođe gore, 135.

¹²²⁹ V. gore, par. 274–293.

¹²³⁰ V. dolje, par. 267–271.

2. Raspoređivanje snaga bosanskih Srba na bratunačkom području (11.–12. juli)

364. Dana 11. jula 1995. godine, reagujući na informacije koje su primile o pokretima 28. divizije ABiH, snagama VRS-a, većinom jedinicama Drinskog korpusa, naređeno je “[u] cilju sprečavanja povratka i izvlačenja muslimanskih snaga u i iz Srebrenice i komuniciranja na pravce enklava - Kladanj i Olovo i obratno,” [...] “[d]opunskim zaprečavanjem, zasednim dejstvima i patrolama, obezbediti kontrolu teritorije duž linije fronta i po dubini zona i rejona odbrane”.¹²³¹

365. Dana 12. jula 1995. godine,¹²³² otprilike oko 09:00 sati, Krstić je sazvao sastanak u Bojni,¹²³³ kojem su takođe prisustvovali **Pandurević**, Mirko Trivić, pukovnik Svetozar Andrić i pukovnik Obrad Vičić.¹²³⁴ Toga dana, više različitih jedinica raspoređeno je da pokriva razne dijelove puta Bratunac - Konjević Polje.¹²³⁵ Komandant 2. odreda SBP-a iz Šekovića Rado Čuturić¹²³⁶ naredio je svojoj jedinici da obezbjeđuje put od “muslimanskih snaga” koje su pokušavale da se probiju u pravcu Tuzle.¹²³⁷ Predveče 12. jula, 1. četa PJP-a takođe je bila raspoređena u Sandićima, s uputstvom da ostane tamo i obezbjeđuje put Bratunac - Konjević Polje, što su oni i činili do ranih sati sljedećeg jutra.¹²³⁸ Tokom kasnog poslijepodneva i noći 12. jula duž puta je raspoređeno ukupno oko 170 pripadnika Jahorinskih regruta.¹²³⁹ Praga i jedno borbeno vozilo BVP sa trocijevnim topom raspoređeni su na području na kom je bila raspoređena 1. četa

¹²³¹ Dokazni predmeti 7DP00438, 4D00079, Naređenje Milenka Živanovića upućeno Drinskom korpusu, 11. juli 1995. godine; dokazni predmet 6DP00439, Naređenje za sprečavanje spajanja snaga 28. divizije, 11. juli, str. 2. V. takođe dokazni predmet 4D00078, Naređenje Mladića upućeno Drinskom korpusu, 11. juli 1995. godine.

¹²³² Vinko Pandurević, T. 30897 (30. januar 2009. godine); Mirko Trivić, T. 11833 (21. maj 2007. godine), T. 11978, 11998–12000 (23. maj 2007. godine).

¹²³³ Bojna se na jugu graniči sa gradom Srebrenicom. Dokazni predmet P02116, Mapa "Krivaja-95", Srebrenica i Bratunac.

¹²³⁴ Vinko Pandurević, T. 30897 (30. januar 2009. godine); Mirko Trivić, T. 11795 (18. maj 2007. godine). Dana 12. jula 1995. godine, Obrad Vičić bio je načelnik za operativno-nastavne poslove Drinskog korpusa. Za detaljniji opis položaja Mirka Trivića, pukovnika Andrića i pukovnika Vičića.

¹²³⁵ Lazar Ristić, T. 10043–10044 (16. april 2007. godine), T. 10190 (18. april 2007. godine); dokazni predmet 7D01056, Mapa zone odgovornosti Zvorničke brigade po naređenju Drinskog korpusa.

¹²³⁶ Postoje protivrječni dokazi o tome ko je bio komandant 2. odreda SBP-a iz Šekovića u julu 1995. godine. Neki dokazi ukazuju na to da je komandant bio Rado Čuturić. Predrag Čelić, T. 13459 (28. juni 2007. godine); svjedok PW-160 T. 8625 (12. mart 2007. godine); Milenko Pepić, T. 13539 (9. juli 2007. godine). V. takođe Borovčaninov završni podnesak, par. 26. Ali v. dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Ljubomirom Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 64; Završni podnesak tužilaštva, par. 594, 1410, 1874, 1991, 1997, 2145; dokazni predmet P00070, Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske – Personalni upitnik za utvrđivanje čina ovlaštenog službenog lica, Miloš Stupar. Nakon što je razmotrilo ukupne predočene dokaze, Pretresno vijeće se oslanja na Pepićev i Čelićev iskaz, s obzirom na to da su oni bili članovi 2. odreda SBP-a iz Šekovića i konstatuje da je Čuturić bio komandant 2. odreda iz Šekovića u relevantnom periodu.

¹²³⁷ Milenko Pepić, T. 13549–13551, 13589–13590 (9. juli 2007. godine). Duž tog puta, iz pravca Kravice prema Sandićima, 2. vod 2. odreda SBP-a iz Šekovića bio je raspoređen najbliže Kravici—otprilike na jedan kilometar od skladišta u Kravici, neposredno na granici koja je razdvajala sela Sandići i Kravice, nedaleko od putnog znaka koji je označavao početak područja Sandića — 3. vod bio je raspoređen najbliže Konjević Polju, a 1. vod bio je raspoređen između ta dva voda. *Ibid.*, T. 13550–13551 (9. juli 2007. godine).

¹²³⁸ Dobrisav Stanojević, T. 12880–12883, 12896, 12900–12901 (19. juni 2007. godine); dokazni predmet PIC00132, Mapa Sandića, s oznakama koje je unio svjedok; dokazni predmet P02852, Transkript razgovora Tužilaštva s Borovčaninom, 20. februar 2004. godine, str. 78–79.

¹²³⁹ Dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o borbenom angažovanju snaga MUP-a u operaciji "Srebrenica- 95", 5. septembar 1995. godine, str. 3; dokazni predmet P00060, Izvještaj CJB-a Zvornik, 13. juli 1995. godine; Mendeljev Đurić, T. 10812–10813, 10819, 10865–10866, 10869–10870 (2. maj 2007. godine); Nenad Filipović, T. 26998–26999, 27015 (10. oktobar 2008. godine); Žarko Zarić, T. 26931–26933 (9. oktobar 2008. godine); svjedok PW-160, T. 8602–8604 (9. mart 2007. godine), T. 8683, 8687 (12. mart 2007. godine).

PJP-a iz Zvornika,¹²⁴⁰ a 13. jula pridružio im se i jedan tenk.¹²⁴¹ Pored toga, elementi bataljona Vojne policije 65. zaštitnog puka Glavnog štaba VRS-a i, poslije toga, druge čete PJP-a Zvornik, jedna četa PJP-a Bijeljina, jedna četa PJP-a Doboj i 2. četa Jahorinskih regruta, pored ostalih, takođe su učestvovali u blokiranju kolone 12. i 13. jula na raznim mjestima na području Bratunca, uključujući okolinu Konjević Polja i Nove Kasabe.¹²⁴²

(a) Sastanak u Komandi Bratunačke brigade

366. Tužilaštvo i optuženi slažu se da je, poslije pada Srebrenice, održan sastanak komandanata VRS-a u Komandi Bratunačke brigade. Međutim, datum tog sastanka je bio žestoko osporavan. Tužilaštvo tvrdi da je taj sastanak održan 12. jula.¹²⁴³ S druge strane, **Pandurević** tvrdi da je taj sastanak održan 11. jula.¹²⁴⁴

367. Argumentacija tužilaštva usredsređena je na svjedočenje i dnevnik Mirka Trivića, komandanta Romanijske brigade, koji je u svom svjedočenju rekao da je sastanak održan 12. jula 1995. godine.¹²⁴⁵ **Pandurević** osporava pouzdanost Trivićevog dnevnika, takođe ukazujući na svoje vlastito svjedočenje i na svjedočenja Milenka Jevđevića, Zvonka Bajagića, Eileene Gillece i Miodraga Dragutinovića, koji kažu da je sastanak održan 11. jula.¹²⁴⁶

368. Pretresno vijeće je pažljivo razmotrilo dnevnik u cijelosti, i sagledalo je relevantne dijelove u kontekstu, u svjetlu iskaza koji je dao Trivić i drugih dokaza koji su mu predočeni. Pretresno vijeće napominje da se taj dnevnik u određenom trenutku raspao i da ga je ponovo sastavio Trivić, da su stranice numerisane na vrhu i da su izvađene određene stranice koje su sadržale lične

¹²⁴⁰ Dobrisav Stanojević, T. 12882 (19. juni 2007. godine); v. takođe dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o borbenom angažovanju snaga MUP-a u operaciji "Srebrenica-95", 5. septembar 1995. godine, str. 3; dokazni predmet. P00062, Dokument CJB-a Zvornik, s potpisom Dragomira Vasića, 13. juli 1995. godine".

¹²⁴¹ Dobrisav Stanojević, T. 12882 (19. juni 2007. godine).

¹²⁴² Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 259; svjedok PW-168, T. 15991–15992 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine); dokazni predmet P01121a, Presretnuti razgovor, 12. juli 1995. godine, 16:40 sati (gdje se precizira da se jedno odjeljenje Civilne policije nalazi oko Konjević Polja i Hrnčića, a da se 65. zaštitni puk oko Nove Kasabe, Jelaha i Kamenice); svjedok PW-160, T. 8600 (djelimično zatvorena sjednica), 8603–8604 (9. mart 2007. godine), T. 8683, 8687 (12. mart 2007. godine); dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o borbenom angažovanju snaga MUP-a u operaciji "Srebrenica-95", 5. septembar 1995. godine, str. 3; dokazni predmet P00886, Dokument CJB-a Zvornik upućen MUP-u RS-a, s otkucanim Vasićevim potpisom, 13. juli 1995. godine; Dokazni predmet P03112, Depesha CJB-a Zvornik br. 12-6/08-508/95 u vezi s aktivnostima raznih jedinica PJP-a, Dragomir Vasić, 14. juli 1995. godine.

¹²⁴³ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 224. V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 1355–1361, 1380, 1387–1388. V. takođe dolje, par. 1855.

¹²⁴⁴ Pandurevićev završni podnesak, par. 98, 411, 413–419; Vinko Pandurević, T. 32151, 32173 (26. februar 2009. godine). V. takođe dolje, par. 1855.

¹²⁴⁵ Mirko Trivić, T. 11836–11837 (21. maj 2007. godine), T. 11978–11979 (23. maj 2007. godine); dokazni predmet P04630, Trivićev dnevnik, str. 0648–6799.

¹²⁴⁶ Vinko Pandurević, T. 32161–32163 (26. februar 2009. godine); Pandurevićev završni podnesak, par. 414–418, 421. Prema **Pandurevićevim** riječima, broj zabilješki u Trivićevom dnevniku koje se odnose na Žepu nije u urednom stanju, što utiče na tačnost redoslijeda stranica u prednjem dijelu, budući da bi te stranice, kao dio jedne bilježnice, trebale biti povezane. Pandurevićev završni podnesak, par. 422–423. To zbog toga što je Trivić pisao o dešavanjima tokom srebreničke operacije na uobičajen način, da bi zatim okrenuo bilježnicu naopačke i unosio zabilješke o žepskoj operaciji odstraga. *Ibid.*, par. 421. Pretresno vijeće napominje da se datum 12. juli zaista ne pojavljuje na istom listu kao referenca na sastanak.

informacije.¹²⁴⁷ Ipak, Pretresno vijeće konstatuje da nema ničeg što bi upućivalo na zaključak da je Trivić imao ikakav motiv da modifikuje strukturu dnevnika ili da ga reorganizuje u prilog argumentaciji tužilaštva. Oznake na vrhu stranica dodao je pošto se dnevnik raspao kako se najbolje mogao sjetiti prema prvobitnoj strukturi dnevnika.¹²⁴⁸ Pretresno vijeće smatra da je u tom pogledu upravo Trivić u to vrijeme bio u najboljoj poziciji da zna koji je bio ispravan redosljed.

369. Pretresno vijeće ne može isključiti mogućnost da je stranica 0648-6788 dnevnika stavljena na pogrešno mjesto i da ne predstavlja nastavak 0648-6787.¹²⁴⁹ Međutim, to nema veliki značaj u kontekstu stranica neposredno prije ili poslije nje, budući da se, na osnovu uvida u stranice od 0648-6787 do 0648-6795 u kontekstu, Pretresno vijeće uvjerilo da je u njima tačno opisan napad na grad Srebrenicu, od 09:00 do 17:30 sati, koji je kulminirao Mladićevim dolaskom i njegovom trijumfalnom šetnjom po gradu 11. jula. Nadalje, Pretresno vijeće napominje da stranice od 0648-6794 do 0648-6795 dobro teku, budući da Trivić završava donekle personalizovanim opisom svog razgovora s Mladićem, a zatim okreće novu stranicu na kojoj bilježi događaje od 17:30 sati pa sve do 11. jula. Te zabilješke su razumljivo kratke poslije sudbonosnog pada Srebrenice. Događaji koji su ovdje zabilježeni su generalno potkrijepljeni dokazima u sudskom spisu.¹²⁵⁰

370. Prelazeći na stranice od 0648-6796 do 0648-6798, koje se odnose na dan 12. jula, Pretresno vijeće se uvjerilo da, nakon što je opisao zadatke koji su mu dodijeljeni, Trivić na sljedećoj stranici izlaže stvarno kretanje jedinica kroz grad i o tome piše dalje na sljedećoj stranici. Što je još značajnije, događaji opisani na stranici 0648-6797 odražavaju ono što je na osnovu drugih dokaza već utvrđeno — ujutro 12. jula održan je sastanak u Bojni s Krstićem, “pun grad boraca”, “zbjeg naroda [...] [koji su] se razbježali po šumi”, i Krstić dolazi u selo Viogor — što sve skupa ukazuje na činjenicu da se to moglo desiti samo 12. jula.¹²⁵¹ Stranica 0648-6798 logično se nadovezuje na posljednju zabilješku na prethodnoj strani — Krstić dolazi, Trivić razgovara sa njim, a zatim bilježi svoja razmišljanja o onome što je rečeno.¹²⁵²

¹²⁴⁷ V. Odluka po zahtjevu tužilaštva da ponovo otvori svoj dokazni postupak, 26. januar 2010. godine; dokazni predmet 7D01240, Stipulacije između Tužilaštva i odbrane u vezi s Trivićevim dnevnikom.

¹²⁴⁸ V. Odluka po zahtjevu tužilaštva da ponovo otvori svoj dokazni postupak, 26. januar 2010. godine; dokazni postupak 7D01240, Stipulacije između Tužilaštva i odbrane u vezi s Trivićevim dnevnikom.

¹²⁴⁹ Pretresno vijeće napominje da postoji razumna mogućnost da bi to moglo predstavljati nastavak onoga što se dešavalo 11. jula, a ne 10. jula. V. dokazni predmet P04630, Trivićev dnevnik.

¹²⁵⁰ V. gore, par. 260, 264, 266; Vinko Pandurević, T. 32166–32167 (26. februar 2009. godine) (gdje se navodi da Bratunačka brigada nije imala problema u napadu 10. jula). Datum 11. juli pojavljuje se na stranici 0648-6789. V. dokazni predmet P04630, Trivićev dnevnik.

¹²⁵¹ Mirko Trivić, T. 11832–11833, 11853–11854 (21. maj 2007. godine); dokazni predmet PIC00116, Mapa br. 02116, s oznakama koje je unio Mirko Trivić; Vinko Pandurević, T. 30897 (30. januar 2009. godine). V. takođe gore, par. 266, 272, 342–343, 365.

¹²⁵² Čak i da se prihvati je ta stranica bila stavljena na pogrešno mjesto i da se diskusija o Birčanskoj brigadi prebaci u odjeljak vezan za 11. juli, Pretresno vijeće se uvjerilo da se stranica 0648-6798 ipak nadovezuje na stranicu 0648-6799 i ne utiče na mjesto zabilješke o sastanku Komande Bratunačke brigade te noći koja se nalazi na stranici 0648-6799. V. dokazni predmet P04630, Trivićev dnevnik.

371. Prelazeći na stranice od 0648-6799 do 0648-6801, Pretresno vijeće je mišljenja da one takođe predstavljaju logičan slijed. Na stranici 0648-6799, Trivić bilježi naređenja koja mu je dao Krstić, uključujući i da su komandanti brigada trebali otići u Komandu Bratunačke brigade te noći u 21:00 sat. To su događaji koji su se nedvosmisleno desili 12. jula i, što je najznačajnije, jasno je da zabilješkom “u 22:00 č. dolazi general Mladić”, Trivić opisuje osporavani sastanak u Komandi Bratunačke brigade.¹²⁵³ Ovaj opis sadržan je na stranicama od 0648-6798 do 0648-6800. Na vrhu stranice 0648-6800, Trivić bilježi da će se 13. jula ujutro vojnicima obratiti Mladić. Preostale zabilješke odnose se na kasne sate 12. jula, a prva zabilješka na stranici 0648-6801 počinje sa planiranim Mladićevim govorom u selu Viogor vojnicima koji su trebali krenuti za Žepu 13. jula.¹²⁵⁴

372. Pretresno vijeće je ovaj dnevnik razmotrilo zajedno sa iskazom koji je dao Trivić, i konstatuje da je dnevnik pouzdan.¹²⁵⁵ Konkretno, Pretresno vijeće je takođe imalo u vidu određene značajne pokazatelje, kao što je činjenica da je Trivić u svom svjedočenju rekao da je oko 20:30 sati prošao kroz Potočare na putu na sastanak u Komandi Bratunačke brigade, gdje je vidio veliku masu ljudi i jedinice VRS-a i MUP-a.¹²⁵⁶ Time se dokazuje da je Trivić prošao kroz Potočare 12. jula. Pretresno vijeće je takođe razmotrilo **Pandurevićev** argument da je Mladić 13. jula otišao da podigne moral trupama, iako je navodno 11. jula naredio pokret u Žepu.¹²⁵⁷ Pretresno vijeće se u to nije uvjerilo, jer bi to značilo da su trupe marširale čitavog dana 12. jula prije nego što im je u cilju podizanja morala održan govor u Viogoru 13. jula, što ne predstavlja vjerodostojnu mogućnost.

373. Pretresno vijeće takođe je razmotrilo iskaze Jevđevića, Bajagića i **Pandurevića**, imajući u vidu i argumente koji se odnose na obrok na bazi ribe koji se po tradiciji jede za večeru na Petrovdan, 11. jula, što navodno ukazuje na to da je sastanak u Komandi Bratunačke brigade održan 11. jula.¹²⁵⁸ S obzirom na prisutne i sadržaj sastanka, a u svjetlu ostalih vjerodostojnih dokaza, jasno je da su i Jevđević i Trivić i **Pandurević** prisustvovali istom sastanku. Međutim, Pretresno vijeće

¹²⁵³ V. takođe Mirko Trivić, T. 11839–11842 (21. maj 2007. godine).

¹²⁵⁴ V. takođe *ibid.*, T. 11853–11854 (21. maj 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 30904–30905 (30. januar 2009. godine).

¹²⁵⁵ U tom kontekstu, Pretresno vijeće je razmotrilo iskaz svjedoka PW-109 i zaključilo da, premda je njegovo sjećanje u pogledu vremena, datuma i događaja donekle neprecizno, u svjetlu Trivićevog iskaza, Vijeće konstatuje da je njegov iskaz o datumu sastanka u Komandi Bratunačke brigade tačan. Svjedok PW-109, T. 14591 (djelimično zatvorena sjednica), 14594–14595 (djelimično zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 14586 (djelimično zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine).

¹²⁵⁶ Mirko Trivić, T. 11837–11838, 11853 (21. maj 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 11981–11982 (23. maj 2007. godine).

¹²⁵⁷ Vinko Pandurević, T. 30897 (30. januar 2009. godine), T. 32153 (26. februar 2009. godine). V. Mirko Trivić, T. 11832–11833, 11843 (21. maj 2007. godine).

¹²⁵⁸ Zvonko Bajagić, T. 32513, 32516–32519, 32527–32535 (9. mart 2009. godine); *Ibid.*, dokazni predmet 7D01092, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter, str. 2; Milenko Jevđević, T. 29607–29609, 29649–29650 (12. decembar 2008. godine), T. 29754–29762 (15. decembar 2008. godine), T. 29766–29777, 29799–29814, 29824–29830 (16. decembar 2008. godine), T. 29914, 29918–29928 (17. decembar 2008. godine). Dokazni predmeti 7DP00438, 4D00079, Naređenje Milenka Živanovića upućeno Drinskom korpusu, 11. juli 1995. godine, str. 2; Dokazni predmet 6DP00439, Naređenje za sprečavanje spajanja snaga 28. divizije, 11. juli 1995. godine, str. 2; dokazni predmet P04418, Putni radni list za VW golf, reg br. P-7105 za juli 1995.

konstatuje da dokazi **Pandurevića**, Jevđevića i Bajagića o obroku na bazi ribe ne mogu biti odlučujući kada je riječ o datumu tog sastanka.¹²⁵⁹

374. Isto tako, Pretresno vijeće je ocijenilo iskaz Eileen Gilleece, koja je, na osnovu svojih zabilješki, u svom svjedočenju rekla da joj je **Pandurević** rekao da je 11. jula prisustvovao sastanku s Krstićem i Mladićem u Bratuncu i rekao joj da je 12. jula Drinski korpus krenuo prema Žepi.¹²⁶⁰ Na osnovu pouzdanih dokaza koji pokazuju da je do pokreta u Žepu došlo 13. jula, Pretresno vijeće konstatuje da je taj iskaz nepouzdan. Nadalje, Vijeće je takođe razmotrilo iskaz Dragutinovića, i napominje da ga ne smatra uvjerljivim.¹²⁶¹

375. Imajući u vidu ukupne predočene dokaze i pridajući posebnu težinu Trivićevom svjedočenju i dnevniku, Pretresno vijeće konstatuje da je sastanak u Komandi Bratunačke brigade održan 12. jula.

376. Uveče 12. jula 1995. godine, Mladić, Živanović, Krstić, Trivić i **Pandurević**,¹²⁶² između ostalih, sastali su se u Komandi Bratunačke brigade, gdje je Mladić stigao oko 22:00 sata i čestitao komandantima na njihovim uspjesima.¹²⁶³ On je naredio Krstiću da se pripremi za oslobađanje Žepe.¹²⁶⁴ Trivić i **Pandurević** predložili su da se njihove snage pošalju na odmor i budu zamijenjene, ali taj njihov prijedlog nije prihvaćen.¹²⁶⁵ Na kraju sastanka, Mladić se složio da se lično obrati vojnicima sljedećeg dana kako bi im podigao moral s obzirom na to da neće biti pušteni na odmor.¹²⁶⁶ Mladić se složio da to učini 13. jula, prije pokreta u Žepu.¹²⁶⁷ Nadalje, Bratunačkoj i Milićkoj brigadi, naređeno je da u sadejstvu sa snagama MUP-a obezbjeđuju put Bratunac-Konjević Polje i put Konjević Polje - Milići.¹²⁶⁸ VRS je bio zabrinut u bezbjednosnom smislu u vezi s tim

godine, u vezi s čim je Bajagić negirao da je on 12. jula napunio rezervoar automobila; dokazni predmet 7D01090, Razgovor sa Svetozarom Andrićem, str.1.

¹²⁵⁹ V. dokazni predmet P04535, Snimak na Petrovdan 12. jula 1995. godine (gdje je ta riba takođe služena na svečanom ručku povodom Petrovdana).

¹²⁶⁰ Eileen Gilleece, T. 6728 (1. februar 2007. godine); dokazni predmet P02408, Redigovane zabilješke razgovora s Milenom Živanovićem i Vinkom Pandurevićem, 2. oktobar 2001. godine, str. 3.

¹²⁶¹ Miodrag Dragutinović, T. 12579–12580, 12583–12584 (13. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da je ujutro 12. jula u Zelenom Jadru vidio **Pandurevića**, koji mu je rekao da je išao u Bratunac da prisustvuje sastanku koji je sazvao Krstić).

¹²⁶² Mirko Trivić, T. 11837–11841 (21. maj 2007. godine). Jevđević je takođe bio prisutan na tom sastanku, Milenko Jevđević, T. 29607 (12. decembar 2008. godine); Vinko Pandurević, T. 32151 (26. februar 2009. godine).

¹²⁶³ Mirko Trivić, T. 11841–11842, 11844 (21. maj 2007. godine).

¹²⁶⁴ *Ibid.*, T. 11841–11842 (21. maj 2007. godine).

¹²⁶⁵ *Ibid.*, T. 11842 (21. maj 2007. godine).

¹²⁶⁶ *Ibid.*, T. 11843 (21. maj 2007. godine).

¹²⁶⁷ *Ibid.*, T. 11843 (21. maj 2007. godine). Sljedećeg jutra 13. jula, između 10:00 i 11:00 sati, Mladić i Krstić obratili su se Trivićevim trupama. *Ibid.*, T. 11853–11854 (21. maj 2007. godine). V. takođe Vinko Pandurević, T. 30904–30905 (30. januar 2009. godine).

¹²⁶⁸ Mirko Trivić, T. 11844 (21. maj 2007. godine). Trivić je konkretno pomenuo “komunikacije na pravcu od Srebrenice koje vode od Srebrenice prema Vlasenici preko Bratunca.” Pretresno vijeće će ove komunikacije navoditi kao put Bratunac-Konjević Polje i put Konjević Polje-Milići.

putnim pravcem zbog toga što je smatrao da se nekoliko hiljada naoružanih vojnika ABiH pokušava probiti kroz linije odbrane VRS-a, u nastojanju da dođe do Tuzle i Kladanja.¹²⁶⁹

(b) Dodatno raspoređivanje snaga bosanskih Srba na bratunačkom području (12.–13. juli)

377. Tokom noći 12. jula, pedesetak ljudi iz 1. čete Jahorinskih regruta raspoređeno je da izvrši obezbjeđenje dionice puta Bratunac - Konjević Polje, otprilike do Glogove.¹²⁷⁰ Tokom noći 13. jula, jedna veća grupa iz sastava 1. čete Jahorinskih regruta, zajedno sa 2. četom Jahorinskih regruta, raspoređena je da pokrije dužu dionicu puta: od Glogove sve do ulaza u Kravicu.¹²⁷¹

378. Tokom noći između 12. i 13. jula, došlo je do borbi duž puta Bratunac - Konjević Polje. Kolonu su napale snage VRS-a koje su tamo bile stacionirane. Jedan pripadnik 1. čete PJP-a iz Zvornika je ubijen, a nekoliko ih je ranjeno.¹²⁷²

379. Nadalje, naređenja VRS-a da se blokira kolona u zonama odgovornosti Bratunac, Zvornik i Vlasenica izdata su 13. jula. Na primjer, Glavni štab VRS-a naredio je komandama Drinskog korpusa, Zvorničke brigade, Birčanske brigade i Vlaseničke brigade, da se angažuju na “otkrivanju, blokiranju, razoružavanju i zarobljavanju uočenih muslimanskih grupa, kao i njihovom sprečavanju prolaska na muslimansku teritoriju. Duž cele komunikacije: Zvornik-Crni vrh-Šekovići-Vlasenica organizovati zasedna dejstva.”¹²⁷³ Daljnja operativna naređenja izdavana su na nivou Drinskog korpusa.¹²⁷⁴

3. Pretres terena u potrazi za muškarcima, bosanskim Muslimanima iz kolone (12.–13. juli)

380. Kolona je upala u zasjedu VRS-a 12. jula 1995. godine, oko 08:00 sati, ispod brda Buljim blizu Bara, otprilike tri kilometra od Jaglića u pravcu puta Bratunac – Konjević Polje.¹²⁷⁵ Otprilike 30 ljudi iz kolone je ubijeno, a najmanje 45 ih je ranjeno.¹²⁷⁶ Prednji dio kolone izložen je žestokom granatiranju oko 10:30 sati između Buljima i Kamenice, na kratkoj udaljenosti južno od puta

¹²⁶⁹ Mirko Trivić, T. 11844–11845, 11847–11848 (21. maj 2007. godine), T. 11984–11985, 11989 (23. maj 2007. godine).

¹²⁷⁰ Mendeljev Đurić, T. 10812–10813, 10819, 10865–10866, 10868–10870 (2. maj 2007. godine).

¹²⁷¹ *Ibid.*, T. 10819–10824, 10868–10869 (2. maj 2007. godine).

¹²⁷² Milenko Pepić, T. 13594–13595 (9. juli 2007. godine); Nenad Filipović, T. 27001, 27003 (10. oktobar 2008. godine); dokazni predmet P02852, Transkript razgovora Tužilaštva s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 79; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 33–34, 41.

¹²⁷³ Dokazni predmet P00045, Naređenje Glavnog štaba VRS-a upućeno Drinskom korpusu, s otkucanim potpisom Milana Gvere, 13. juli 1995. godine, str.1.

¹²⁷⁴ Dokazni predmet 4D00080, Naređenje Komande Drinskog korpusa, 13. juli 1995. godine; dokazni predmet P00116, Naređenje Drinskog korpusa, 13. juli 1995. godine.

¹²⁷⁵ Svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (28. maj 2000. godine), str. 2; dokazni predmet 7D01066, Mapa angažovanja TG-1.

¹²⁷⁶ Svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu 92ter (28. maj 2000. godine), str. 2 par. 5. V. takođe svjedok PW-156, T. 7083 (8. februar 2007. godine); svjedok PW-127, T. 3512–3513 (2. novembar 2006. godine); Mevludin Orić, T. 876 (28. avgust 2006. godine).

Bratunac – Konjević Polje, južno od Sandića.¹²⁷⁷ Ubijeno je 15-20 bosanskih Muslimana.¹²⁷⁸ Oko podneva, u dvosatnoj zasjedi ubijena su četvorica.¹²⁷⁹ Petnaest minuta kasnije ubijeno je još deset osoba, a 20 ih je ranjeno, od kojih su neki bili vojnici ABiH koji su nosili puške.¹²⁸⁰

381. Oko 18:00 sati 12. jula, nakon što su se pregrupisali i pokupili ranjene, ljudi u koloni izloženi su žestokom granatiranju dok su prelazili preko puta Bratunac - Konjević Polje.¹²⁸¹ Tokom tog dvadesetominutnog napada neki ljudi su ubijeni, a neki teško ranjeni.¹²⁸² Snage bosanskih Srba granatirale su kolonu tokom čitave noći¹²⁸³ i postavljali joj zasjede više puta,¹²⁸⁴ uključujući zasjedu blizu Kravice.¹²⁸⁵ Snage bosanskih Srba otvarale su vatru iz protivavionskih topova i bacale ručne bombe sa puta Bratunac - Konjević Polje u šumu.¹²⁸⁶ Tokom noći sa 12. na 13. juli došlo je do razmjene vatre između snaga bosanskih Srba i ljudi u koloni.¹²⁸⁷ Pored toga, neki ljudi u koloni izvršili su samoubistvo koristeći ručne bombe.¹²⁸⁸ Mrtvi i neki od ranjenih ostavljeni su.¹²⁸⁹ U različita vremena 12. i 13. jula ljudi u koloni razdvojili su se u više grupa, bilo po svom izboru bilo zbog toga što su se bili odsječeni od glavne grupe.¹²⁹⁰

382. Pored postavljanja zasjeda i granatiranja kolone, snage bosanskih Srba koristile su i drugu taktiku da zaustave napredovanje kolone. Na primjer, pripadnici snaga bosanskih Srba megafonom

¹²⁷⁷ Osman Salkić, dokazni predmet P02225, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92 bis (4. decembar 2004. godine), str. 4; dokazni predmet 7D01066, Mapa angažovanja TG-1.

¹²⁷⁸ Osman Salkić, dokazni predmet P02225, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (4. decembar 2004. godine), str. 4. V. takođe svjedok PW-156, T. 7083 (8. februar 2007. godine).

¹²⁷⁹ Ramiz Husić, dokazni predmet P02203, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (9. juni 1999. godine), str. 4; svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter, KT. 3243 (23. maj 2000. godine).

¹²⁸⁰ Ramiz Husić, dokazni predmet P02203, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (9. juni 1999. godine), str. 4.

¹²⁸¹ Osman Salkić, dokazni predmet P02225, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (4. decembar 2004. godine), str. 4. V. takođe svjedok PW-113, T. 3363–3365 (31. oktobar 2006. godine).

¹²⁸² Osman Salkić, dokazni predmet P02225, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (4. decembar 2004. godine), str. 4.

¹²⁸³ Svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1383 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-113, T. 3347, 3354–3357, 3364–3365 (31. oktobar 2006. godine). V. takođe, *Ibid.*, T. 3356 (31. oktobar 2006. godine); svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (28. maj 2000. godine), str. 3; svjedok PW-139, T. 3732–3734 (7. novembar 2006. godine).

¹²⁸⁴ Svjedok PW-113, T. 3354–3355 (31. oktobar 2006. godine); Mevludin Orić, T. 877 (28. avgust 2006. godine). V. takođe svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92 bis, KT. 2946–2947, 2991, 3003–3004 (14. april 2000. godine).

¹²⁸⁵ Svjedok PW-111, T. 7040 (7. februar 2007. godine).

¹²⁸⁶ *Ibid.* V. takođe svjedok PW-106, T. 3956–3957 (15. novembar 2006. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 260.

¹²⁸⁷ Svjedok PW-111, T. 7039–7040 (7. februar 2007. godine); svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter, (28. maj 2000. godine), par. 5.

¹²⁸⁸ Svjedok PW-113, T. 3342–3346 (31. oktobar 2006. godine); svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter, (28. maj 2000. godine), str. 3; svjedok PW-139, T. 3732–3734 (7. novembar 2006. godine); svjedok PW-110, T. 797–798 (25. avgust 2006. godine); Marinko Jevđević, T. 23848–23849 (23. juli 2008. godine); svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92 bis, KT. 2946 (14. april 2000. godine).

¹²⁸⁹ Svjedok PW-111, T. 7040 (7. februar 2007. godine). V. takođe svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1383–1384 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-106, T. 3957, 3959 (15. novembar 2006. godine), T. 4009 (16. novembar 2006. godine); dokazni predmet 2D00233, Službena zabilješka iz policijske stanice Srebrenica, Kadija Avdić, 24. avgust 2003. godine.

¹²⁹⁰ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2945–2946 (14. april 2000. godine); Ramiz Husić, dokazni predmet P02203, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (9. juni 1999. godine), str. 4; Osman Salkić, dokazni predmet P02225, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (4. decembar 2004. godine), str. 4; svjedok PW-106, T. 3958 (15. novembar 2006. godine); Mevludin Orić, T. 876 (28. avgust 2006. godine), T. 975–976 (29. avgust 2006. godine); v. takođe Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 261.

su dozivali ljude iz kolone u šumi govoreći im da će biti granatirani ako se ne predaju, obećavajući da će poštovati Ženevske konvencije i ukazujući im na to da će biti prebačeni na teritoriju pod kontrolom ABiH.¹²⁹¹ Na drugim mjestima snage bosanskih Srba pucale su po šumi protivavionskim topovima i drugim oruđima ili su koristile ukradenu opremu UN-a kako bi zavarale bosanske Muslimane i navele ih da povjeruju da je UN prisutan kako bi pratio kako će se postupati prema njima nakon zarobljavanja.¹²⁹² Otprilike oko 14:00 ili 15:00 sati 13. jula, snage bosanskih Srba postavile su ultimatum bosanskim Muslimanima u šumi, ili da se predaju ili da budu ubijeni,¹²⁹³ nakon čega se veliki broj bosanskih Muslimana predao.¹²⁹⁴

4. Zatočavanje muškaraca, bosanskih Muslimana, iz kolone, koji su se predali ili bili zarobljeni duž puta Bratunac – Konjević Polje i puta Nova Kasaba - Konjević Polje (13. juli)

383. Dva glavna pravca duž kojih su pripadnici snaga bosanskih Srba 13. jula zarobili velike grupe bosanskih Muslimana iz kolone ili su im se oni predali, bila su put Bratunac - Konjević Polje i put Nova Kasaba - Konjević Polje.¹²⁹⁵ Razgovor koji je presretnut u 17:30 sati 13. jula ukazuje na to da je na tri lokacije na području Bratunca bilo zatočeno otprilike 6.000 zarobljenika, bosanskih Muslimana, na na svakoj lokaciji ih je bilo oko 1.500 do 2.000.¹²⁹⁶ Jedna od tih lokacija je izgleda bila fudbalski stadion u Novoj Kasabi, za drugu je navedeno da se nalazila “gore gdje je onaj punkt na raskršću”, a treća je bila “na pola puta od punkta do tamo ukrcaja.”¹²⁹⁷ U tom kontekstu, Pretresno vijeće je mišljenja da je jedno od tih mjesta livada u Sandićima, a drugo Nova Kasaba.

¹²⁹¹ Svjedok PW-106, T. 3956 (15. novembar 2006. godine); Osman Salkić, dokazni predmet P02225, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (4. decembar 2004. godine), str. 4; svjedok PW-111, T. 6974–6475 (6. februar 2007. godine); svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1384 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-110, T. 650 (24. avgust 2006. godine); svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2946 (14. april 2000. godine). V. takođe Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 264.

¹²⁹² Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 265. V. takođe dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:50:13.

¹²⁹³ Svjedok W-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1384 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-110, T. 650 (24. avgust 2006. godine).

¹²⁹⁴ *Ibid.*

¹²⁹⁵ U vezi s putem Bratunac-Konjević Polje, v. svjedok PW-111, T. 6973 (6. februar 2007. godine); svjedok PW-100, T. 14837–14838 (5. septembar 2007. godine), T. 1488214883 (6. septembar 2007. godine); svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3245–3247 (23. maj 2000. godine); svjedok PW-110, T. 648–650 (24. avgust 2006. godine); svjedok PW-120, dokazni predmet P02220, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2766–2767 (12. april 2000. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 268; dokazni predmet P02215, Mapa puta kojim se svjedok PW-119 kretao prema Nezuku.

¹²⁹⁶ Dokazni predmet P01143a, Presretnuti razgovor, 13. juli 1995. godine, 17:30 sati.

¹²⁹⁷ *Ibid.*

(a) Livada u Sandićima

384. Duž puta Bratunac - Konjević Polje, otprilike na jedan i po kilometar od skladišta u Kravici u pravcu Konjević Polja, nalazila se velika čistina okružena šumom - livada u Sandićima.¹²⁹⁸

Tokom 13. jula, procjenjuje se da je tamo bilo zatočeno između 1.000 i 2.000 bosanskih Muslimana iz kolone koji su se predali ili bili zarobljeni.¹²⁹⁹

385. Nakon predaje nekim bosanskim Muslimanima je naređeno da podignu ruke na potiljak, spuste svoje stvari na gomilu i predaju svoj novac.¹³⁰⁰ U nekim slučajevima oni koji su nosili oružje bacili su ga prije nego što su se predali.¹³⁰¹ Iako je zarobljenicima data voda, nisu im obezbijeđeni ni hrana ni ljekarska njega.¹³⁰² Neki pripadnici snaga bosanskih Srba vrijeđali su zarobljenike i od njih tražili novac.¹³⁰³ Međutim, nekim ženama, mladim djevojkama i nekolicini dječaka koji su bili mlađi od 15 godina, dozvoljeno je da napuste livadu u Sandićima i ukrcaju se na autobuse koji su išli na teritoriju pod kontrolom ABiH.¹³⁰⁴

386. Nekoliko jedinica snaga bosanskih Srba bilo je prisutno na području livade u Sandićima 13. jula.¹³⁰⁵ I 2. odred SBP-a iz Šekovića¹³⁰⁶ i 1. četa PJP-a iz Zvornika¹³⁰⁷ su toga dana ostali

¹²⁹⁸ Dokazni predmet P02986, Knjiga puta – stop-fotografije iz Petrovićevog video-snimka i slike lokacija prikazanih na Petrovićevom video-snimku, str. 21; dokazni predmet PIC00132, Snimak iz vazduha, s oznakama koje je unio svjedok; V. dolje, dokazni predmet P02111, Mapa-Zvorničko područje; svjedok PW-100, T. 14822 (5. septembar 2007. godine).

¹²⁹⁹ Procjene o broju zatočenika držanih na livadi kreću se od 900 do 2.000. Svjedok PW-110, T. 657–658 (24. avgust 2006. godine); svjedok PW-127, T. 3516–3517, 3524 (2. novembar 2006. godine), T. 3557–3558 (3. novembar 2006. godine); svjedok PW-111, T. 6975 (6. februar 2007. godine), T. 7052 (7. februar 2007. godine); Ramiz Husić, dokazni predmet P02203 Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (9. juni 1999. godine), str. 64; svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1386, 1391 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-156, T. 7086 (8. februar 2007. godine). Pretresno vijeće napominje da su, iako je svjedok PW-156 u svom svjedočenju rekao da je čuo da je livada na kojoj su ga držali bila u Lolićima, Lolići i Sandići blizu i konstatuje da je svjedok PW-156 držan na istoj livadi u Sandićima koju su opisali drugi svjedoci koji su tamo bili. V. takođe Tomasz Blaszczyk, T. 18637 (3. decembar 2007. godine) (gdje se napominje da je lokacija na "području" Lolića udaljena otprilike 900 metara od livade u Sandićima). V. takođe Zoran Petrović, T. 18791–18792, 18795–18796 (5. decembar 2007. godine), T. 18857–18858 (6. decembar 2007. godine); dokazni predmet P02011, Video-snimak koji je napravio Zoran Petrović, verzija Studija B; dokazni predmet P02986, Knjiga puta – stop-fotografije iz Petrovićevog video-snimka i slike lokacija prikazanih na Petrovićevom video-snimku, str. 56; dokazni predmet P02047, Video-snimak suđenja za Srebrenicu, 02:47:45–02:48:12.

¹³⁰⁰ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 270; svjedok PW-111, T. 6972–6973 (6. februar 2007. godine).

¹³⁰¹ Svjedok PW-111, T. 7038–7039 (7. februar 2007. godine).

¹³⁰² Svjedok PW-110, T. 660 (24. avgust 2006. godine). V. takođe svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1396–1397 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-127, T. 3533–3534 (2. novembar 2006. godine); svjedok PW-156, T. 7088 (8. februar 2007. godine).

¹³⁰³ Svjedok PW-111, E. P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 1386 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-110, T. 651 (24. avgust 2006. godine), T. 804–805 (25. avgust 2006. godine) (gdje se navodi da je zatočenicima rečeno da legnu potbuške na livadu i viču "Živio kralj").

¹³⁰⁴ Svjedok PW-110, T. 656, 658–659 (24. avgust 2006. godine); svjedok PW-111, T. 6976–6977, 6981 (6. februar 2007. godine). V. takođe svjedok PW-127, T. 3535 (2. novembar 2006. godine).

¹³⁰⁵ Svjedok PW-127, T. 3530–3531 (2. novembar 2006. godine), T. 3566 (djelimično zatvorena sjednica) (3. novembar 2006. godine); svjedok PW-156, T. 7089 (8. februar 2007. godine); svjedok PW-110, T. 759, 802–803 (25. avgust 2006. godine); svjedok PW-111, T. 6973–6974 (6. februar 2007. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 54–56.

¹³⁰⁶ Dokazni predmet P02000, Video-snimak koji je snimio Zoran Petrović tokom jula 1995. godine, koji je dostavio BBC, na 00:09:51 (na kojem se vidi Milenko Trifunović, pripadnik 2. odreda SBP-a iz Šekovića); Predrag Celić, T. 13489–13490 (28. juni 2007. godine) (gdje identifikuje Trifunovića); Dobrisav Stanojević, T. 12894–12896 (19. juni 2007. godine) (gdje identifikuje Trifunovića, s nadimkom Dugi, pripadnika 1. čete PJP-a iz Zvornika, kako stoji do svog brata, takođe sa nadimkom Dugi, pripadnika 2. odreda SBP-a iz Šekovića); Milenko Pepić, T. 13549–13551, 13555–13556, 13589–13590, 13594 (9. juli

raspoređeni na livadi u Sandićima i oko nje, duž puta Bratunac - Konjević Polje.¹³⁰⁸ Pripadnici 1. čete Jahorinskih regruta takođe su bili raspoređeni na livadi u Sandićima i oko nje.¹³⁰⁹ U određenom trenutku tokom popodneva 13. jula, na livadu u Sandićima je došla još jedna grupa pripadnika snaga bosanskih Srba odjevenih u crne uniforme da čuva zarobljene bosanske Muslimane.¹³¹⁰ Na zarobljene bosanske Muslimane bio je uperen mitraljez na crnom tenku postavljenom blizu livade.¹³¹¹ U blizini su bila i dva-tri oklopna transportera.¹³¹²

387. **Borovčanin** je tokom popodneva 13. jula bio na livadi u Sandićima.¹³¹³ Negdje tokom popodneva,¹³¹⁴ na livadu je došao Mladić i rekao zatočenim ljudima da nikome neće biti nanoseno nikakvo zlo već da će biti razmijenjeni kao ratni zarobljenici, kao i da će njihove porodice biti bezbjedno prebačene na teritoriju pod kontrolom ABiH.¹³¹⁵

-
2007. godine); Zoran Petrović, T. 18855 (6. decembar 2007. godine); dokazni predmet P01936, Stop-fotografije preuzete iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 66 (na kom se vidi čovjek s nadimkom Dugi, pripadnik 1. čete PJP-a iz Zvornika, kako stoji do svog brata, takođe s nadimkom Dugi, pripadnika 2. odreda SBP-a iz Šekovića).
- ¹³⁰⁷ Dokazni predmet P02000, Video-snimak koji je snimio Zoran Petrović tokom jula 1995. godine, dostavljen od strane BBC-a, 00:22:25–00:24:05 (na kom se vidi Predrag Krstić, pripadnik 1. čete PJP-a iz Zvornika); dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:49:15.27; Dobislav Stanojević, T. 12896–12897 (19. juni 2007. godine) (gdje identifikuje Predraga Krstića, Vasića, pripadnika 1. čete PJP-a iz Zvornika sa crnom maramom oko glave i jedinog policajca iz Skelana, te Dugog, pripadnika 2. odreda SBP-a iz Šekovića); dokazni predmet P02832, Stop-fotografija čovjeka u vojnoj uniformi s crnim povezom oko glave blizu livade u Sandićima preuzeta sa video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom u 02:49:15–02:49:27 (na kojoj se vidi jedna osoba sa crnim povezom oko glave čije je prezime “Vasić”, koji je bio pripadnik 1. čete PJP-a iz Zvornika i policajac iz Skelana); dokazni predmet P01936, Video-fotografije preuzete iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 65 (na kojoj je prikazan čovjek s nadimkom “Dugi”, pripadnik 1. čete PJP-a iz Zvornika, kako stoji do svog brata, takođe s nadimkom Dugi, pripadnika 2. odreda iz Šekovića).
- ¹³⁰⁸ Zoran Petrović, T. 18782–18784, 18786 (5. decembar 2007. godine), T. 18855 (6. decembar 2007. godine); dokazni predmet P00062, Dokument iz CJB-a Zvornik koji je potpisao Dragomir Vasić, 13. juli 1995.; dokazni predmet P00886, Dokument iz CJB-a Zvornik upućen MUP-u RS, s otkucanim Vasićevim potpisom, 13. juli 1995. godine; dokazni predmet P03112, Depeša CJB-a Zvornik u vezi s aktivnostima raznih jedinica PJP-a, Dragomir Vasić, 14. juli 1995. godine; Mendeljev Đurić, T. 10822–10824 (2. maj 2007. godine); dokazni predmet P02054, Visokokvalitetna kopija snimljenog materijala Zorana Petrovića u rolni od 8 mm, 00:16:25–00:22:14; dokazni predmet P02985, Transkript Petrovićevog video-snimka, str. 10–14.
- ¹³⁰⁹ Mendeljev Đurić, T. 10812–10813, 10819, 10822, 10826, 10865–10866, 10869–10871 (2. maj 2007. godine); svjedok PW-160, T. 8586 (9. mart 2007. godine), T. 8642–8644 (12. mart 2007. godine); dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:47:20–02:47:22, 02:47:51, 02:49:37, 02:49:45; dokazni predmet P02000, Video-snimak koji je snimio Zoran Petrović tokom jula 1995. godine, dostavljen od strane BBC-a, na 00:18:45–00:21:32; svjedok PW-100, T. 14813–14818, 14820–14827, 14843–14844 (5. septembar 2007. godine), T. 14908–14909 (6. septembar 2007. godine). Na osnovu svjedočenja svjedoka PW-100 kada se sagleda u kontekstu drugih posrednih dokaza, kao što je činjenica da su bosanski Muslimani autobusima odvezeni iz Potočara 12. jula, Pretresno vijeće konstatuje da je svjedok PW-100 opisivao livadu u Sandićima i da je bio na toj livadi 13. jula.
- ¹³¹⁰ Svjedok PW-110, T. 804–805 (25. avgust 2006. godine); svjedok PW-111, T. 6976 (6. februar 2007. godine).
- ¹³¹¹ Svjedok PW-127, T. 3524 (2. novembar 2006. godine); svjedok PW-111, T. 6976 (6. februar 2007. godine); Ramiz Husić, dokazni predmet P02203, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (9. juni 1999. godine), str. 7; dokazni predmet P02986, Knjiga puta – stop-fotografije iz Petrovićevog video-snimka i slike lokacija prikazanih na Petrovićevom video-snimku, str. 28.
- ¹³¹² Svjedok PW-110, T. 804 (25. avgust 2006. godine), V. takođe Dobrisav Stanojević, T. 12882 (19. juni 2007. godine).
- ¹³¹³ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 47–51; Zoran Petrović, T. 18783, 18793 (5. decembar 2007. godine), T. 18855 (6. decembar 2007. godine). V. takođe svjedok PW-160, T. 8585–8586 (9. mart 2007. godine).
- ¹³¹⁴ Svjedok PW-110, T. 748–749 (25. avgust 2006. godine); svjedok PW-111, T. 6977–6978 (6. februar 2007. godine).
- ¹³¹⁵ Svjedok PW-110, T. 661–662 (24. avgust 2006. godine), T. 748–749 (25. avgust 2006. godine); svjedok PW-111, T. 6977–6978 (6. februar 2007. godine); svjedok PW-160, T. 8585–8586 (9. mart 2007. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 271.

388. Tokom popodneva, zarobljenici su u grupama prebacivani sa livade u Sandićima.¹³¹⁶ Dok su neki ukrcavani u autobuse ili išli prema obližnjem skladištu u Kravici,¹³¹⁷ drugi su ukrcavani u autobuse i kamione i odvođeni u Bratunac.¹³¹⁸ U međuvremenu, takođe je bilo slučajeva prelaćivanja i ubijanja zarobljenika, bosanskih Muslimana,¹³¹⁹ od strane nekih pripadnika snaga bosanskih Srba.¹³²⁰

(b) Konjević Polje

389. Jedan broj ljudi, bosanskih Muslimana, iz kolone 13. jula 1995. godine se predao ili je bio zarobljen na raskrsnici puteva Bratunac-Konjević Polje i Nova Kasaba - Konjević Polje.¹³²¹ Rečeno im je da legnu licem prema zemlji i stave ruke na potiljak dok su pretresani i dok im je oduzimana sva imovina.¹³²² Neki od bosanskih Muslimana odvedeni su u jedno skladište u Konjević Polju, gdje su držani pod stražom u jednoj prostoriji.¹³²³ Zarobljenim bosanskim Muslimanima, iako ne svima, dati su voda, kao i nešto piva i cigareta.¹³²⁴ Čuvala su ih tri vojna policajca.¹³²⁵ Jedna grupa od tridesetak zarobljenih bosanskih Muslimana, uključujući svjedoka PW-116, prevezena je od

¹³¹⁶ Svjedok PW-111, T. 6978–6979, 6981 (6. februar 2007. godine), T. 7056 (7. februar 2007. godine); svjedok PW-156, T. 7094, 7112–7113 (8. februar 2007. godine). V. takođe Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 272.

¹³¹⁷ Svjedok PW-111, T. 6978–6979, 6981 (6. februar 2007. godine), T. 7056 (7. februar 2007. godine); svjedok PW-156, T. 7094, 7112–7113 (8. februar 2007. godine). V. takođe Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 272.

¹³¹⁸ Svjedok PW-110, T. 663 (24. avgust 2006. godine); svjedok PW-113, T. 3337–3338 (31. oktobar 2006. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 272.

¹³¹⁹ Svjedok PW-127 identifikovao je na livadi u Sandićima Dulana Tabakovića, Tabakovićeve dva sina, Ahmu Tihića i Džemu Tihića, te još jednog muškarca, brata Seada Krdžića. Svjedok PW-127, T. 3531–3532 (djelimično zatvorena sjednica) (2. novembar 2006. godine). Svjedok PW-127 identifikovao je Tabakovićeve dva sina u dokaznom predmetu P02407, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom u 02:50:48 sati; svjedok PW-127 T. 3540 (djelimično zatvorena sjednica) (2. novembar 2006. godine); Ramiz Husić, dokazni predmet P02203, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (9. juni 1999. godine), str. 7 (gdje je izjavio da je vidio kako Dulana Tabakovića odvođe u kukuružište i da nije vidio da se on vratio). Nijedan od zarobljenika nije se vratio i svjedok PW-127 nije više nikada vidio te zarobljenike. Svjedok PW-127, T. 3532 (2. novembar 2006. godine). Pretresno vijeće napominje da nikakav Dulan Tabaković nije pronađen na Spisku preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL. Međutim, tamo su Ahmo Tihić i Džemo Tihić. Tamo je takođe Sejad Krdžić, koji, po svemu sudeći, ima dva brata: Seida Krdžića i Adema Krdžića. V. dokazni predmet P04494 (povjerljivo).

¹³²⁰ Svjedok PW-127 T. 3530–3531, 3533–3534 (2. novembar 2006. godine); svjedok PW-156, T. 7088 (8. februar 2007. godine); svjedok PW-111, T. 6976 (6. februar 2007. godine), T. 7054–7055 (7. februar 2007. godine).

¹³²¹ Mevludin Orić, T. 883–885, 902–903 (28. avgust 2006. godine); Željko Kerkez, T. 24090 (25. juli 2008. godine); svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2949 (14. april 2000. godine). Orić je izjavio da ih je tada bilo ukupno 13 ljudi i da su neki od njih otišli dolje da se predaju, misleći da su bezbjedni kada su ugledali vozila. Mevludin Orić, T. 884–885 (28. avgust 2006. godine). Mevludin Orić je dalje izjavio da više nije bio vojnik ABiH kada je krenuo iz Jaglića prema Tuzli. *Ibid.* Pripadnici snaga bosanskih Srba — od kojih je jedan bio izvjesni “Gligić” ili “Simić” — bili su naoružani i nosili su maskirne uniforme. Orić je naznačio lokaciju na kojoj je bio zarobljen na dokaznom predmetu PIC00002, Mapa s oznakama koje je unio Mevludin Orić. Ona se nalazi blizu raskrsnice u Konjević Polju. Mevludin Orić, T. 886–887, 904 (28. avgust 2006. godine).

¹³²² Mevludin Orić, T. 885–889 (28. avgust 2006. godine). Orić se sjeća da je u predmetu *Blagojević* naveo prezime osobe koja mu je rekla da legne na zemlju, ali se ne sjeća da li je rekao Gligić ili Simić. Dotični čovjek bio je iz Studenića, blizu Potočara. Mevludin Orić, T. 1002 (30. avgust 2006. godine). Mevludin Orić je izjavio da su mnogi od zarobljenika, bosanskih Muslimana, bacili svoje lične isprave prije nego što su se predali. Mevludin Orić, T. 889–890 (28. avgust 2006. godine).

¹³²³ Mevludin Orić, T. 889 (28. avgust 2006. godine); svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2949 (14. april 2000. godine) (gdje se pominje jedan “hangar” u kom su držani 20 minuta).

¹³²⁴ Mevludin Orić, T. 888 (28. avgust 2006. godine); svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2949 (14. april 2000. godine) (gdje je izjavio da je vode, koja im je data, bilo nedovoljno).

¹³²⁵ Mevludin Orić, T. 890–894 (28. avgust 2006. godine), T. 1123 (31. avgust 2006. godine) (koji je takođe rekao da su stražari nosili plave pancirne jakne s okruglim amblemima na rukavima na kojima je velikim slovima pisalo “VP” – “Vojna policija”).

skladišta do fudbalskog igrališta u Novoj Kasabi u tri ili četiri civilna kamiona.¹³²⁶ Druga grupa zarobljenih bosanskih Muslimana, uključujući Mevludina Orića, ukrcana je u dva autobusa negdje oko 21:00 ili 22:00 sata i, zajedno s vojnim policajcima koji su ih čuvali, prevezena iz skladišta do Bratunca.¹³²⁷

390. Trojica bosanskih Muslimana i jedan dječak od otprilike 15 godina iz kolone takođe su 13. jula 1995. godine zarobljeni na putu Bratunac - Konjević Polje, blizu Konjević Polja.¹³²⁸ Jednog od njih, svjedoka PW-112, zarobili su pripadnici MUP-a.¹³²⁹ Oduzeli su mu lične isprave i stvari¹³³⁰ i odveli ga na prvo mjesto zatočenja, gdje je vidio onu drugu dvojicu muškaraca, bosanskih Muslimana.¹³³¹ Tu trojicu čuvali su pripadnici snaga bosanskih Srba,¹³³² od kojih je barem jedan bio pripadnik MUP-a.¹³³³ Ta trojica odvedena su na drugu lokaciju, gdje su ih ispitivala četiri pripadnika snaga bosanskih Srba.¹³³⁴ Poslije ispitivanja, ta trojica su odvedena na treće mjesto zatočenja, gdje im se pridružio onaj dječak.¹³³⁵ Oni su svi kasnije odvedeni u jedno skladište na obali rijeke Jadar, gdje su bili zatočeni sa još 12 zarobljenika, bosanskih Muslimana, i gdje im je naređeno da skinu odjeću, postrojani su uza zid i batinani.¹³³⁶ Pripadnici snaga bosanskih Srba koji

¹³²⁶ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2948–2950 (14. april 2000. godine) (gdje se navodi da je grupi od 30 muškaraca sa kojima je držan u skladištu naređeno da se ukrcaju na tri ili četiri civilna kamiona koja su bila parkirana na raskrsnici Konjević Polje).

¹³²⁷ Mevludin Orić, T. 889 (28. avgust 2006. godine) (gdje navodi da mu je rečeno da će zarobljenici, uključujući njega samog, na povratku u Bratunac biti prebacivani autobusima kojima su civili transportovani iz Potočara u Kladanj), 890–894 (28. avgust 2006. godine), T. 1123 (31. avgust 2006. godine).

¹³²⁸ Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3245, 3250, 3252–3253, 3263 (23. maj 2000. godine).

¹³²⁹ Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3245–3250, 3251–3253 (djelimično zatvorena sjednica) (23. maj 2000. godine). Svjedok PW-112 je opisao pripadnike snaga bosanskih Srba koji su ga zarobili i oduzeli mu isprave kao osobe koje su na sebi imale “[...] kombinezone tamnoplave boje sa malim šarenim, nisu bile skroz plave, nego one maskirne uniforme, iz jednog dijela, tu su oko pojasa imali kaiš i imali su rajsferšlus naprijed.” *Ibid.*, KT. 3247. Svjedok PW-112 prepoznao je jednog od ljudi koji su učestvovali u njegovom zarobljavanju kao Milisava Gavrića iz Srebrenice. *Ibid.*, KT. 3253. Pretresno vijeće je saslušalo iskaz da je Milisav Gavrić bio policajac. Svjedok PW-126, T. 3602, 3625 (djelimično zatvorena sjednica) (6. nov 2006. godine).

¹³³⁰ Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3246 (23. maj 2000. godine).

¹³³¹ Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3250 (23. maj 2000. godine); dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom Jeana-Renéa Rueza, p. 32; Jean-René Ruez, T. 1378 (8. septembar 2006. godine).

¹³³² Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3250–3251 (javna sjednica s povremeno zatvorenim dijelovima) (23. maj 2000. godine).

¹³³³ *Ibid.* Svjedok PW-112 znao je ovog čovjeka od prije rata i identifikovao ga je kao Dragišu Žekića. Svjedok PW-112 je u svom svjedočenju rekao da je, kada je vidio Žekića u Konjević-Polju, on nosio tamnoplavu jednodijelnu maskirnu uniformu kao pripadnici MUP-a koji su ga uhapsili, svjedok PW-112, T. 3251–3252 (djelimično zatvorena sjednica) (23. maj 2000. godine). Pretresnom vijeću nisu predočeni drugi dokazi u vezi s radnim mjestom Dragiše Žekića, ali, s obzirom na boju njegove uniforme, zaključuje da je on zapravo bio pripadnik MUP-a.

¹³³⁴ Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3255–3261 (23. maj 2000. godine); svjedok PW-112, T. 3222 (30. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P02275, “Fotografija” (na kojoj je označena kuća u kojoj su ispitivani svjedok PW-112 i druga dvojica muškaraca, bosanskih Muslimana).

¹³³⁵ Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3262–3263 (23. maj 2000. godine); svjedok PW-112, T. 3221 (30. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P01935, Fotografija (na kojoj je označena kuća u koju su svjedok PW-112 i druga dvojica muškaraca, bosanskih Muslimana, dovedeni poslije ispitivanja). Dječaka je pretukao jedan policajac dok su držani na toj lokaciji. Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3263 (23. maj 2000. godine).

¹³³⁶ Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3264–3271 (javna sjednica s povremeno zatvorenim dijelovima) (23. maj 2000. godine).

su zarobljenike u skladištu čuvali i tukli nosili su vojne maskirne uniforme.¹³³⁷ Među njima je bio i Nenad Deronjić,¹³³⁸ pripadnik MUP-a.¹³³⁹

(c) Štab Bratunačke brigade¹³⁴⁰

391. Otprilike oko 10:00 ili 11:00 sati 13. jula “pripadnici specijalnih snaga” ili “specijalci” doveli su Nazifa Avdića,¹³⁴¹ Muniba Dedića,¹³⁴² Aziza Husića,¹³⁴³ Muju Husića¹³⁴⁴ i Hasiba Ibiševića¹³⁴⁵ kod Zlatana Čelanovića, referenta za pravne poslove, vjerska pitanja i moral u Bratunačkoj brigadi,¹³⁴⁶ odnosno u njegovu kancelariju u Štabu Bratunačke brigade.¹³⁴⁷ U jednom trenutku poslije toga Momir Nikolić doveo je u Čelanovićevu kancelariju Rešida Sinanovića,¹³⁴⁸ bivšeg šefa bratunačke policije.¹³⁴⁹ Nakon što su ispitani, šestoricu bosanskih Muslimana odveli su pripadnici “ili neke specijalne vojne jedinice ili specijalne neke policije” u školu “Vuk Karadžić” u Bratuncu.¹³⁵⁰

¹³³⁷ *Ibid.* KT. 3268 (djelimično zatvorena sjednica) (23. maj 2000. godine).

¹³³⁸ V. dolje, par. 408.

¹³³⁹ Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3267 (djelimično zatvorena sjednica) (23. maj 2000. godine).

¹³⁴⁰ U Optužnici se navodi da su snage MUP-a 13. jula 1995. godine zarobile šest muškaraca, bosanskih Muslimana iz Srebrenice, a zatim ih ispitivale u Štabu Bratunačke brigade. U Optužnici se dalje navodi da su ta šestorica muškaraca poslije ispitivanja bili zatočeni zajedno s ostalim zarobljenicima, bosanskim Muslimanima, u Bratuncu, a zatim po kratkom postupku pogubljeni, par. 30.1.

¹³⁴¹ Zlatan Čelanović, T. 6658 (31. januar 2007. godine); dokazni predmet P00249, Zabilješke u vezi s ispitivanjem Nazifa Avdića, Muniba Dedića, Aziza Husića i Hajrudina Begzadića. U Optužnici se pominje “Zazif Avdić, od oca Rame, rođen 15. septembra 1954. godine,” Optužnica, par. 30.1(a). Međutim, Pretresno vijeće napominje da rukom pisane zabilješke Zlatana Čelanovića u vezi s ispitivanjem upućuju na Nazifa Avdića, od istog oca i s istim datumom rođenja koji su navedeni u Optužnici i smatra da je njegovo ime u Optužnici pogrešno napisano štamparskom greškom.

¹³⁴² Zlatan Čelanović, T. 6658 (31. januar 2007. godine); dokazni predmet P00249, Zabilješke u vezi s ispitivanjem Nazifa Avdića, Muniba Dedića, Aziza Husića i Hajrudina Begzadića. U Optužnici se kao datum rođenja Muniba Dedića navodi 26. april 1956. godine. Optužnica, par. 30.1(b). Pretresno vijeće napominje da se u rukom pisanim zabilješkama Zlatana Čelanovića u vezi s ispitivanjem kao datum rođenja Muniba Dedića navodi 26. april 1966. godine, ali smatra tu referencu štamparskom greškom.

¹³⁴³ Zlatan Čelanović, T. 6658 (31. januar 2007. godine); dokazni predmet P00249, Zabilješka u vezi s ispitivanjem Nazifa Avdića, Muniba Dedića, Aziza Husića i Hajrudina Begzadića.

¹³⁴⁴ Zlatan Čelanović, T. 6655 (31. januar 2007. godine); dokazni predmet P00247, Zabilješka u vezi s ispitivanjem Muje Husića.

¹³⁴⁵ Zlatan Čelanović, T. 6659 (31. januar 2007. godine); dokazni predmet P00250, Zabilješka u vezi s ispitivanjem Hasiba Ibiševića.

¹³⁴⁶ Zlatan Čelanović, T. 6626, 6630 (31. januar 2007. godine).

¹³⁴⁷ Zlatan Čelanović, T. 6628, 6632, 6645, 6647 (31. januar 2007. godine). Čelanović je opisao one koji su doveli zarobljenike kao ljude u novim uniformama koje su se sastojale od crnog ili tamnoplavog kombinezona, iako su dvojica bila odjevena u višebojne maskirne uniforme, što je ukazivalo da su bili dio neke elitne jedinice, budući da je čelanovićeve jedinice imala stare, iznošene uniforme. *Ibid.*, T. 6645, 6647, 6671 (31. januar 2007. godine).

¹³⁴⁸ Svjedok PW-162, T. 9219 (22. mart 2007. godine); Zlatan Čelanović, T. 6632–6633 (31. januar 2007. godine).

¹³⁴⁹ Zlatan Čelanović, T. 6632–6635 (31. januar 2007. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 4; T. 32932 (21. april 2009. godine). Momir Nikolić je takođe rekao svjedoku PW-138 da je odveo Rešida Sinanovića u Bratunac. Svjedok PW-138, T. 3826–3827 (8. novembar 2006. godine). Momir Nikolić je sumnjičio Sinanovića za učestvovanje u napadu na selo Bjelovac. Zlatan Čelanović, T. 6634 (31. januar 2007. godine).

¹³⁵⁰ Zlatan Čelanović, T. 6645 (31. januar 2007. godine). Čelanović je školu u koju su muškarci odvedeni nazvao “škola Branko Radičević”, ali je izjavio da nije siguran kako se ta škola zvala u julu 1995. godine. *Ibid.*, T. 6638–6639 (31. januar 2007. godine). Čelanović je svjedoku PW-162, koji je toga dana posjetio Sinanovića, takođe rekao da će Sinanović poslije podne biti prebačen u školu “Branko Radičević”. Svjedok PW-162, T. 9219, 9226–9227 (22. mart 2007. godine). Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da je to nekad bila škola “Vuk Karadžić”. V. svjedok PW-162, T. 9221 (22. mart 2007. godine). Nakon što je sa Sinanovićem jedan sat razgovarao, Čelanović je smatrao da nema osnova za sumnju da je on nanio bilo kakvo zlo bosanskim Srbima. Čelanović je takođe ispitao ostalih pet bosanskih Muslimana u dvorištu ispred zgrade i došao do zaključka da većina njih nisu bili vojnici nego civili. Čelanović je ispitivao te ljude o ljudima i događajima pomenutim u knjizi *Hronika našeg groblja*. Zlatan Čelanović, T. 6634–6635, 6637, 6657–6658 (31. januar 2007. godine).

(d) Fudbalsko igralište u Novoj Kasabi¹³⁵¹

392. Dana 13. jula 1995. godine, grupu od otprilike 300 ljudi, bosanskih Muslimana, koji su se predali ili bili zarobljeni na području puta Nova Kasaba - Konjević Polje, pripadnici snaga bosanskih Srba prevezli su u kamionima pokrivenim ceradama za koje je svjedok rekao da su bili "civilni kamioni [...] kamioni 'Boksita'".¹³⁵² Odvedeni su u pravcu Nove Kasabe nakon što su im oduzeti zlato i novac.¹³⁵³ Pripadnici snaga bosanskih Srba koji su bili na kamionima nosili su tamnoplave maskirne uniforme.¹³⁵⁴

393. Grupi zarobljenika u kojoj je bio svjedok PW-116 naređeno je da izađe iz kamiona na fudbalskom igralištu u neposrednoj blizini Nove Kasabe, fudbalskom igralištu Nova Kasaba.¹³⁵⁵ Grupa od 15 do 20 naoružanih vojnih policajaca 65. zaštitnog puka, stacionirana u školskoj zgradi u blizini fudbalskog igrališta u Novoj Kasabi u neposrednoj blizini Nove Kasabe već je bila prisutna na ulazu na igralište.¹³⁵⁶ Oni su psovali zatočenike i naredili su im da uđu na igralište.¹³⁵⁷ Po dolasku grupe zatočenika u kojoj je bio svjedok PW-116 na igralištu je već bilo nekoliko stotina zarobljenika, bosanskih Muslimana, koji su sjedili u redovima.¹³⁵⁸ Nisu dobili ni hrane ni vode.¹³⁵⁹ Nad zarobljenicima je stražarilo ukupno stotinjak vojnih policajaca iz 65. zaštitnog puka u maskirnim uniformama, od kojih su neki vatreno oružje držali upereno na zarobljenike.¹³⁶⁰

¹³⁵¹ Pretresno vijeće pominjaće lokaciju u Novoj Kasabi na kojoj su držani zarobljenici, bosanski Muslimani, kao "fudbalsko igralište u Novoj Kasabi", iako su ga svjedoci navodili naizmjenično i kao "fudbalsko igralište", v. Vincent Egbers, T. 2726 (18. oktobar 2006. godine), svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2950 (14. april 2000. godine), dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom Jeana-Renéa Rueza, str. 27–28.

¹³⁵² Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2948, 2950 (14. april 2000. godine).

¹³⁵³ *Ibid.*, KT. 2950 (14. april 2000. godine). V. takođe Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Činjenica br. 274.

¹³⁵⁴ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2948 (14. april 2000. godine).

¹³⁵⁵ *Ibid.* KT. 2950–2951 (14. april 2000. godine); dokazni predmet P01664, Stop-fotografija fudbalskog igrališta snimljena iz helikoptera.

¹³⁵⁶ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92 bis, KT. 2950, 2952–2953 (14. april 2000. godine); Mirko Trivić, T. 11860–11861 (21. maj 2007. godine), T. 12002 (23. maj 2007. godine); Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (24. i 25. oktobar 1995. godine, 12. maj 2000. godine), str. 4–5 (12. maj 2000. godine); Bojan Subotić, T. 24976, 24984 (1. septembar 2008. godine); Vincent Egbers, T. 2758 (19. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P01688, Fotografija škole u Novoj Kasabi.

¹³⁵⁷ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2952 (14. april 2000. godine).

¹³⁵⁸ Vincent Egbers, T. 2756 (19. oktobar 2006. godine); Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (24. i 25. oktobar 1995. godine, 12. maj 2000. godine), str. 14–15 (24. i 25. oktobar 1995. godine); Bojan Subotić, T. 24980, 25018–25019 (1. septembar 2008. godine). V. takođe dokazni predmet P01130a, Presretnuti razgovor, 13. juli 1995. godine, 10:09 sati; dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom Jeana-Renéa Rueza, str. 27–28 (gdje se vidi fudbalsko igralište u Novoj Kasabi sa zarobljenicima 13. jula 1995. godine u 14:00 sati). V. takođe svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2950–2952 (14. april 2000. godine); Mirko Trivić, T. 11859–11860 (21. maj 2007. godine), T. 12002 (23. maj 2007. godine).

¹³⁵⁹ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2955 (14. april 2000. godine).

¹³⁶⁰ Mirko Trivić, T. 11860–11861 (21. maj 2007. godine), T. 12002 (23. maj 2007. godine); Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (24. i 25. oktobar 1995. godine, 12. maj 2000. godine), str. 4–5 (12. maj 2000. godine); Bojan Subotić, T. 24976, 24984 (1. septembar 2008. godine); Vincent Egbers, T. 2758 (19. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P01688, Fotografija škole u Novoj Kasabi; svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2952–2953 (14. april 2000. godine).

394. U određenom trenutku stigao je jedan sivomaslinasti oklopni transporter iz kojeg je izašao Mladić.¹³⁶¹ Mladić je vikao na zarobljenike i rekao im da ih njihove vlasti na teritoriji pod kontrolom ABiH ne žele, da će im njegovi ljudi dati vode i hrane, “pa ćemo viditi dal' ćemo vas u Krajinu kod Fikreta Abdića ili [...] u Batkovića u Bijeljini, dole u logor”.¹³⁶² Snage bosanskih Srba s psima pokrivala su šumu kako bi spriječile bilo koga da pređe put Nova Kasaba - Konjević Polje.¹³⁶³

395. Otprilike sat vremena nakon što je Mladić otišao zarobljenici su ukrcani u kamione i autobuse.¹³⁶⁴ Odgovarajući na primjedbu jednog od zatočenika koji je rekao da bi trebali ponijeti svoje torbe, jedan od srpskih vojnika je rekao da im one više neće trebati; nešto kasnije, stvari zarobljenika, bosanskih Muslimana, su spaljene.¹³⁶⁵ Do otprilike 19:00 sati 13. jula 1995. godine sve bosanske Muslimane koji su bili zatočeni na fudbalskom igralištu u Novoj Kasabi pripadnici 65. zaštitnog puka Vojne policije prevezli su u Bratunac i predali ih civilnim policajcima u Bratuncu, koji su ih čekali u školi "Vuk Karadžić" u Bratuncu.¹³⁶⁶ Zarobljenici su prevezeni autobusima i velikim civilnim kamionima koji su stigli iz pravca Zvornika i Milića.¹³⁶⁷ Ukupno je osam vojnih policajaca iz 65. zaštitnog puka pratilo konvoj autobusa i kamiona, na čijem čelu je bilo jedno oklopno vozilo, a na začelju praga.¹³⁶⁸ Oni su se često zaustavljali na putu zato što su zatočenici bili uznemireni uslijed prenatrpanosti vozila i vrućine, dopuštajući im da piju vode kada bi prošli pored nekog potoka.¹³⁶⁹ Iz tog razloga oni su u Bratunac stigli oko 21:00 sat.¹³⁷⁰

396. Dana 13. jula, petoricu oficira Nizozemskog bataljona, koji su pokušali da iz Potočara otprate konvoje sa ženama, djecom i starcima, bosanskim Muslimanima, na teritoriju pod kontrolom ABiH, zarobili su vojnici VRS-a, i njih su u jednoj školskoj zgradi u blizini fudbalskog igrališta u Novoj Kasabi čuvali pripadnici Vojne policije 65. zaštitnog puka.¹³⁷¹ Oni su tamo držani

¹³⁶¹ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2953 (14. april 2000. godine); Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 278.

¹³⁶² Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2954 (14. april 2000. godine).

¹³⁶³ *Ibid.* KT. 2953–2954, 2992 (14. april 2000. godine).

¹³⁶⁴ *Ibid.* KT. 2954–2955 (14. april 2000. godine); Bojan Subotić, T. 24987–24989, 24991 (1. septembar 2008. godine).

¹³⁶⁵ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2954–2955 (14. april 2000. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, činjenica br. 277.

¹³⁶⁶ Bojan Subotić, T. 24971, 24985, 24988, 24990–24993, 24995, 25011, 25025–25026, 25029, 25033–25034 (1. septembar 2008. godine). V. takođe poglavlje III, odjeljak F.5.

¹³⁶⁷ *Ibid.*, T. 24987–24991 (1. septembar 2008. godine).

¹³⁶⁸ Bojan Subotić, T. 24991, 25025 (1. septembar 2008. godine) (gdje je izjavio da nije bilo dovoljno vojnih policajaca da prate konvoj).

¹³⁶⁹ *Ibid.* T. 24992–24993 (1. septembar 2008. godine).

¹³⁷⁰ *Ibid.* T. 24993 (1. septembar 2008. godine).

¹³⁷¹ Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (24. i 25. oktobar 1995. godine, 12. maj 2000. godine), str. 4–5 (24. i 25. oktobar 1995. godine), 14–15 (12. maj 2000. godine); Vincent Egbers, T. 2756–2758, 2784–2788, 2799–2800 (19. oktobar 2006. godine); Bojan Subotić, T. 24976, 24984, 24995, 25014 (1. septembar 2008. godine); dokazni predmet P01688, Fotografija škole u Novoj Kasabi. V. takođe par. 333, 337.

preko noći, a pušteni su na slobodu tek sljedećeg popodneva.¹³⁷² Dok se nalazio u školi, Martijn Anne Mulder, jedan od vojnika Nizozemskog bataljona, vidio je naoružane pripadnike VRS-a kako u aneks škole dovode tridesetak zatočenika u civilnoj odjeći, a kasnije je čuo pucnje iz pištolja.¹³⁷³

(e) Kamioni kod supermarketa u Kravici

397. Dana 13. jula 1995. godine svjedok PW-116, koji je bio u koloni bosanskih Muslimana predao se policajcima, bosanskim Srbima,¹³⁷⁴ blizu Kravice, i bio je zatočen na fudbalskom igralištu u Novoj Kasabi prije nego što su ga prisilili da se ukrca na tri ili četiri kamiona sa još 118 drugih bosanskih Muslimana.¹³⁷⁵ Svi kamioni zaustavili su se blizu supermarketa u Kravici i ostali tamo preko noći s ukranim bosanskim Muslimanima.¹³⁷⁶

398. Muškarci, bosanski Muslimani u kamionu, dozivali su tražeći pomoć i nešto vode.¹³⁷⁷ Nisu dobili nikakvu hranu i samo jednu kofu vode sve vrijeme dok su se nalazili u kamionu.¹³⁷⁸ Neki od zatočenika su pili sopstvenu mokraću zbog nesnošljive vrućine pod ceradom kamiona.¹³⁷⁹

5. Zatočavanje muškaraca, bosanskih Muslimana u Bratuncu (12.–14. juli)¹³⁸⁰

399. U večernjim satima 12. jula, vozila u kojima su bili bosanski Muslimani počela su da stižu u Bratunac,¹³⁸¹ i nastavila da stižu i 13. jula.¹³⁸² Otrprike u 19:00 sati 13. jula, na fudbalsko igralište u

¹³⁷² Vincent Egbers, T. 2760–2761, 2773–2776, 2817, 2819–2831 (19. oktobar 2006. godine), T. 2848–2851, 2854–2856 (20. oktobar 2006. godine). V. takođe Milomir Savčić, T. 15249 (12. septembar 2007. godine).

¹³⁷³ Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (24. i 25. oktobar 1995. godine, 12. maj 2000. godine), str. 5 (24. i 25. oktobar 1995. godine).

¹³⁷⁴ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2949 (14. april 2000. godine). Svjedok PW-116 je u svom svjedočenju rekao da su ti ljudi nosili tamnoplave maskirne uniforme, ali dao on u vrijeme tih događaja nije razlikovao uniforme policije i vojske. Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2949 (14. april 2000. godine). Svjedok PW-112 vidio je policajce u plavim uniformama blizu Kravice 13. jula 1995. godine. Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3244–3247 (23. maj 2000. godine). Simanić je u svom svjedočenju takođe rekao da su policajci “u rejonu Konjević Polja” nosili plave uniforme. Mile Simanić, T. 14721 (4. septembar 2007. godine). Pretresno vijeće se uvjerilo da su vojnici, bosanski Srbi kojima se svjedok PW-116 predao bili policajci.

¹³⁷⁵ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2946–2951, 2954–2956, 2959–2960 (14. april 2000. godine). Muškarci u kamionu u kom je bio svjedok PW-116 sami su se prebrojali. *Ibid.*, KT. 2956 (14. april 2000. godine). Svjedok PW-116 takođe je pokazao lokaciju fudbalskog igrališta (između Nove Kasabe i Konjević Polja) i Kravice na mapi. *Ibid.*, KT. 2958–2959 (14. april 2000. godine). V. dolje, par. 446–449.

¹³⁷⁶ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2956, 2958–2959, 2961–2962 (14. april 2000. godine). V. takođe Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 276.

¹³⁷⁷ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2961 (14. april 2000. godine).

¹³⁷⁸ *Ibid.* KT. 2959 (14. april 2000. godine). Dana 14. jula, svjedok PW-116 je zajedno s drugim zarobljenicima odveden u školu u Petkovcima. Dok su bili u kamionima, ponovo su ih tukli i prijetili im smrću ako bilo ko od njih pokuša da pobjegne. V. dolje, par. 495–498.

¹³⁷⁹ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2961 (14. april 2000. godine).

¹³⁸⁰ U Optužnici se navodi da su od 12. do 15. jula 1995. godine, muškarci bosanski Muslimani, koji su bili odvojeni od svojih porodica u Potočarima, i muškarci, bosanski Muslimani, koji se predali ili bili zarobljeni od strane snaga bosanskih Srba duž puta između Bratunca, Konjević Polja i Milića, privremeno zatočavani u zgradama i vozilima u Bratuncu. Optužnica, par. 28–29.

¹³⁸¹ Svjedok PW-162, T. 9214–9215 (22. mart 2007. godine); svjedok PW-169, T. 17307, 17315, 17330 (1. novembar 2007. godine). V. takođe svjedok PW-161, T. 9494, 9513 (27. mart 2007. godine).

Novoj Kasabi stiglo je petnaestak vozila koja su se vraćala iz Kladnja, kako bi zarobljenike prevezla u Bratunac.¹³⁸³ Bosanski Muslimani koji su odvedeni u Bratunac bili su zatočeni u raznim objektima, kao što je škola "Vuk Karadžić"¹³⁸⁴ i hangar koji se nalazio između škole "Vuk Karadžić" i stare građevinske škole.¹³⁸⁵ Zarobljenici, bosanski Muslimani, također su bili zatočeni u vozilima,¹³⁸⁶ parkiranim blizu škole "Vuk Karadžić",¹³⁸⁷ Skupštine opštine,¹³⁸⁸ stadiona¹³⁸⁹ i garaže preduzeća "Vihor".¹³⁹⁰ Dana 12. jula 1995. godine, tri autobusa bila su parkirana ispred zgrade opštine u Bratuncu,¹³⁹¹ druga tri autobusa bila su parkirana u obližnjoj ulici,¹³⁹² a između 20 i 25

¹³⁸² Mevludin Orić, T. 889 (28. avgust 2006. godine), T. 931 (29. avgust 2006. godine); svjedok PW-110, T. 648, 663 (24. avgust 2006. godine); Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92^{quater}, BT. 6422 (22. januar 2004. godine); Zlatan Čelanović, T. 6638, 6694–6695 (31. januar 2007. godine); svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3017–3018, 3027–3028 (14. april 2000. godine); svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1397–1398 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-113, T. 3369 (31. oktobar 2006. godine); Bojan Subotić, T. 24991, 25025 (1. septembar 2008. godine); Vincent Egbers, T. 2749–2753 (19. oktobar 2006. godine), T. 2884–2885 (20. oktobar 2006. godine). V. također Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9798, 9805–9806 (24. maj 2004. godine); Mile Janjić, T. 18016–18017 (21. novembar 2007. godine); Dobrisav Stanojević, T. 12886 (19. juni 2007. godine); Jean-René Ruez, T. 1474 (11. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom Jeana-Renéa Rueza, str. 11, 119, 121 (gdje se vidi pogled na grad Bratunac s konvojima autobusa i lokacijama zatočavanja 12. i 13. jula 1995. godine).

¹³⁸³ Bojan Subotić, T. 24989–24990 (1. septembar 2008. godine).

¹³⁸⁴ Ahmo Hasić, T. 1178–1179 (6. septembar 2006. godine), T. 1259–1260 (7. septembar 2006. godine); Zlatan Čelanović, T. 6653 (31. januar 2007. godine); svjedok PW-138, T. 3833 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine); svjedok PW-162, T. 9218, 9221 (22. mart 2007. godine); Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92^{quater}, BT. 6418 (22. januar 2004. godine); Mevludin Orić, T. 931 (29. avgust 2006. godine); dokazni predmet P02094, Rukom nacrtana skica mape Bratunca, nacrtao i potpisao Mevludin Orić. Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9808 (24. maj 2004. godine). Pretresno vijeće napominje da je nekoliko svjedoka tu školu nazvalo školom "Branko Radičević" i konstatuje da su škola "Vuk Karadžić" i škola "Branko Radičević" jedna te ista škola. Svjedok PW-162, T. 9218, 9221 (22. mart 2007. godine); Zlatan Čelanović, T. 6638–6639 (31. januar 2007. godine).

¹³⁸⁵ Svjedok PW-169, T. 17315–17318, 17330 (1. novembar 2007. godine); svjedok PW-138, T. 3833 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine). V. također Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92^{quater}, BT. 6418 (22. januar 2004. godine); svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1392 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-170, T. 17866, 17868–17869 (19. novembar 2007. godine); dokazni predmet PIC00187, Snimak grada Bratunca iz vazduha (dokazni predmet P01552), s oznakama koje je unio svjedok PW-170; dokazni predmet PIC00188, Fotografija hangara u školi "Vuk Karadžić" (dokazni predmet 02103 str. 13), s oznakama koje je unio svjedok PW-170; dokazni predmet P01553, Snimak grada Bratunca iz vazduha - dopunjen napomenama o raznim ključnim lokacijama.

¹³⁸⁶ Mevludin Orić, T. 908–909 (28. avgust 2006. godine); svjedok PW-138, T. 3833 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine); Zlatan Čelanović, T. 6639, 6645 (31. januar 2007. godine); svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3027–3028 (14. april 2000. godine); svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1397–1398 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-113, T. 3369 (31. oktobar 2006. godine), T. 3386 (1. novembar 2006. godine).

¹³⁸⁷ Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9805, 9808 (24. maj 2004. godine); Zlatan Čelanović, T. 6638 (31. januar 2007. godine); svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3028 (14. april 2000. godine); svjedok PW-115, dokazni predmet P02200, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, BT. 6093 (17. decembar 2003. godine); Mevludin Orić, T. 908–909 (28. avgust 2006. godine), T. 931 (29. avgust 2006. godine); dokazni predmet P02094, Skica mape Bratunca, koju je nacrtao Mevludin Orić; dokazni predmet P02202, Dokazni predmet P-677 sa suđenja u predmetu *Blagojević i Jokić* - snimak Bratunca iz vazduha; dokazni predmet PIC00077, Snimak iz vazduha, dokazni predmet P01553 (škola "Vuk Karadžić"), s oznakama koje je unio svjedok PW-161.

¹³⁸⁸ Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9809 (24. maj 2004. godine).

¹³⁸⁹ Zlatan Čelanović, T. 6642, 6651 (31. januar 2007. godine); dokazni predmet PIC00060, Dokazni predmet P02103 s oznakama koje je unio Zlatan Čelanović; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 35–36, 82–83.

¹³⁹⁰ Svjedok PW-110, T. 663–666 (24. avgust 2006. godine), T. 810 (25. avgust 2006. godine). Svjedok PW-110 je u svom svjedočenju rekao da mu je, kada su se vozila zaustavila, jedan od zarobljenika rekao da se nalaze blizu garaže preduzeća "Vihor". Svjedok PW-110, T. 663, 665–666 (24. avgust 2006. godine). Pored toga, svjedok PW-110 je u svom svjedočenju rekao da je vidio kolonu vozila koja su tamo bila parkirana. Svjedok PW-110, T. 666–667 (24. avgust 2006. godine). V. također dokazni predmet P01553, Snimak grada Bratunca iz vazduha - dopunjen napomenama o raznim ključnim lokacijama. Pretresno vijeće konstatuje da je svjedok PW-110 bio zatočen u jednom vozilu koje je bilo parkirano blizu garaže preduzeća "Vihor".

¹³⁹¹ Svjedok PW-161, T. 9494 (27. mart 2007. godine); svjedok PW-162, T. 9212–9215 (22. mart 2007. godine).

¹³⁹² Svjedok PW-162, T. 9214–9215 (22. mart 2007. godine).

autobusa bilo je parkirano na stadionu.¹³⁹³ Pored toga, dana 13. jula 1995. godine, dvadesetak autobusa i kamiona bilo je parkirano u ulici koja vodi prema školi "Vuk Karadžić",¹³⁹⁴ a najmanje dvadesetak autobusa bilo je parkirano blizu garaže preduzeća "Vihor".¹³⁹⁵

400. Uslove u objektima i vozilima u kojima su zarobljenici, bosanski Muslimani, bili zatočeni karakterisala je pretrpanost.¹³⁹⁶ Na primjer, između 150 i 200 bosanskih Muslimana držano je u jednoj prostoriji u školi "Vuk Karadžić",¹³⁹⁷ u hangaru iza škole "Vuk Karadžić" bilo je otprilike 400 zarobljenika,¹³⁹⁸ a bosanski Muslimani koji su bili u vozilima bili su natrpani zajedno.¹³⁹⁹

401. U školi "Vuk Karadžić" zarobljenici su natjerani da svoje torbe, uključujući hranu, ostave ispred zgrade.¹⁴⁰⁰ Dok su bili tamo, od njih nije traženo da navedu svoja imena, i sa njima niko nije razgovarao.¹⁴⁰¹ Podijeljeno je jedva nešto hrane, dok voda jeste davana, ali je nije bilo dovoljno.¹⁴⁰² Nije ukazivana nikakva medicinska pomoć,¹⁴⁰³ iako su Pretresnom vijeću predloženi dokazi da je zatočenim bosanskim Muslimanima u Bratuncu pružena određena medicinska pomoć.¹⁴⁰⁴

402. Ujutro 13. jula, zarobljenicima koji su bili zatočeni u hangaru iza škole "Vuk Karadžić" naređeno je da predaju lične karte, novčanike i satove.¹⁴⁰⁵ Zatočenicima je dato nešto vode, ali nimalo hrane, a kada su se na to požalili stražari su pucali iznad njihovih glava i zaprijetili im da će ih pobiti.¹⁴⁰⁶ Tokom popodneva u hangar je došao Mladić i rekao zarobljenicima da će biti

¹³⁹³ *Ibid.*, T. 9215 (22. mart 2007. godine).

¹³⁹⁴ Zlatan Čelanović, T. 6638, 6652 (31. januar 2007. godine). V. takođe, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9798, 9805 (24. maj 2004. godine).

¹³⁹⁵ Svjedok PW-110, T. 676 (24. avgust 2006. godine).

¹³⁹⁶ Ahmo Hasić, T. 1178–1179, 1222 (6. septembar 2006. godine); svjedok PW-169, T. 17315–17316, 17319 (1. novembar 2007. godine); svjedok PW-110, T. 666 (24. avgust 2006. godine); svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1398, 1402 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3027 (14. april 2000. godine); Mevludin Orić, T. 898, 907 (28. avgust 2006. godine).

¹³⁹⁷ Ahmo Hasić, T. 1178–1179, 1222 (6. septembar 2006. godine).

¹³⁹⁸ Svjedok PW-169, T. 17315–17316, 17319 (1. novembar 2007. godine).

¹³⁹⁹ Svjedok PW-110, T. 666 (24. avgust 2006. godine); svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1398 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3027 (14. april 2000. godine); Mevludin Orić, T. 898, 907 (28. avgust 2006. godine).

¹⁴⁰⁰ Ahmo Hasić, T. 1179–1180 (6. septembar 2006. godine).

¹⁴⁰¹ *Ibid.*, T. 1179, 1222 (6. septembar 2006. godine).

¹⁴⁰² *Ibid.*, T. 1189–1190 (6. septembar 2006. godine). Ahmo Hasić je u svom svjedočenju rekao da su tek poslije druge noći provedene u školi, prije napuštanja Bratunca, a poslije ukrcavanja na autobuse, vojnici i vozači, bosanski Srbi, dali zarobljenicima nekoliko kriški hljeba. *Ibid.*, T. 1190 (6. septembar 2006. godine).

¹⁴⁰³ Ahmo Hasić, T. 1189–1190 (6. septembar 2006. godine).

¹⁴⁰⁴ Bojan Subotić, pripadnik Bataljona Vojne policije 65. motorizovanog zaštitnog puka, rekao je u svom svjedočenju da je zarobljenicima koji su kasnije dovedeni u Bratunac previjao rane. Bojan Subotić, T. 24980–24981 (1. septembar 2008. godine). Pretresnom vijeću takođe su predloženi dokazi o tome da je veliki broj ranjenih, bolesnih i nemoćnih odveden u medicinski centar u Bratuncu i da je 11. ili 12. jula 1995. Izvršni odbor uputio civilnu zaštitu da obezbijedi 42 zarobljenika, bosanska Muslimana, koji su bili odvedeni u medicinski centar u Bratuncu. Zarobljenici su ostali u medicinskom centru u Bratuncu oko dan – dva, a kasnije su odvedeni u pratnji jednog ljekara i predstavnika Nizozemskog bataljona. Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92quater, BT. 6202 (19. januar 2004. godine); svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7867–7868, 7919 (20. april 2004. godine); svjedok PW-170, T. 17877–17878 (zatvorena sjednica) (19. novembar 2007. godine).

¹⁴⁰⁵ Svjedok PW-169, T. 17326 (1. novembar 2007. godine), T. 17379–17380 (2. novembar 2007. godine).

¹⁴⁰⁶ *Ibid.*, T. 17319, 17326 (1. novembar 2007. godine)

razmijenjeni u Kalesiji.¹⁴⁰⁷ Dok je bio u hangaru, primijećeno je kako Mladić daje uputstva otprilike desetorici pripadnika snaga bosanskih Srba.¹⁴⁰⁸

403. U vozilima parkiranim na raznim lokacijama širom Bratunca, zarobljenicima je davano malo ili nimalo hrane,¹⁴⁰⁹ a kada im je davana voda, to nije bilo dovoljno.¹⁴¹⁰ Zatočenicima nije ukazivana nikakva medicinska pomoć.¹⁴¹¹

404. Neke zarobljenike koji su bili zatočeni na raznim lokacijama u Bratuncu tukli su pripadnici snaga bosanskih Srba.¹⁴¹² Krici, jauci i rafalna paljba čuli su se u okolini mjesta zatočenja.¹⁴¹³ U nekoliko navrata, u autobusu parkiranom blizu škole "Vuk Karadžić" intervenisao je vojni policajac i zaustavljao premlaćivanja.¹⁴¹⁴ Neki od zarobljenika koji su izvedeni iz prostorija i vozila nisu se vratili.¹⁴¹⁵ Kada je jedan od zarobljenika upitao da li treba sa sobom ponijeti torbu rečeno mu je da mu ona više neće trebati.¹⁴¹⁶ Druge zarobljenike su pripadnici snaga bosanskih Srba vratili nakon što su ih pretukli i pokazali ih drugim zarobljenicima.¹⁴¹⁷ U školi "Vuk Karadžić", zarobljenike bi premlaćivali dok su išli u klozet tako da su oni radije vršili nuždu tamo gdje su se nalazili.¹⁴¹⁸

405. Naveče 13. jula, svjedok PW-110 bio je zatočen u jednom vozilu parkiranom blizu garaže preduzeća "Vihor".¹⁴¹⁹ Tokom čitave noći, svjedok PW-110 je mogao čuti ljude za koje je pretpostavljao da su vojnici kako prozivaju bosanske Muslimana iz određenih sela da se jave.¹⁴²⁰ One bosanske Muslimane koji su se odazvali izvodili su iz vozila i tukli kundacima pušaka.

¹⁴⁰⁷ *Ibid.*, T. 17324–17325 (1. novembar 2007. godine).

¹⁴⁰⁸ *Ibid.*, T. 17325 (1. novembar 2007. godine).

¹⁴⁰⁹ Mevludin Orić, T. 919 (28. avgust 2006. godine); svjedok PW-110, T. 668 (24. avgust 2006. godine). Pretresno vijeće napominje da mala količina hrane koja je obezbijedena nije bila dovoljna. Pored toga, ona je dijeljena na pojedinačnoj osnovi, a ne u sklopu nekog organizovanog sistema. Mile Janjić je u svom svjedočenju rekao da su on i još dva vojna policajca zarobljenicima, bosanskim Muslimanima, na njihovo traženje dali nešto hljeba. Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9848 (25. maj 2004. godine).

¹⁴¹⁰ Svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1399, 1402 (21. juli 2003. godine). V. takođe svjedok PW-161, T. 9494 (27. mart 2007. godine); svjedok PW-162, T. 9213–9214 (22. mart 2007. godine); svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3030 (14. april 2000. godine); Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9848 (25. maj 2004. godine); svjedok PW-110, T. 668, 674 (24. avgust 2006. godine); Mevludin Orić, T. 919 (28. avgust 2006. godine).

¹⁴¹¹ Svjedok PW-110, T. 668 (24. avgust 2006. godine).

¹⁴¹² Svjedok PW-169, T. 17319–17323 (1. novembar 2007. godine); Ahmo Hasić, T. 1189 (6. septembar 2006. godine); svjedok PW-110, T. 663, 666–667 (24. avgust 2006. godine), T. 808 (25. avgust 2006. godine), T. 835–836 (28. avgust 2006. godine); Mevludin Orić, T. 910–911, 914–918 (28. avgust 2006. godine); Ahmo Hasić, T. 1180–1181, 1187–1189, 1223 (6. septembar 2006. godine), T. 1253 (7. septembar 2006. godine). V. takođe dolje, par. 452–454,460.

¹⁴¹³ Svjedok PW-169, T. 17320 (1. novembar 2007. godine), T. 17387–17388 (2. novembar 2007. godine); svjedok PW-110, T. 666–667 (24. avgust 2006. godine); Ahmo Hasić, T. 1180–1181, 1187, 1222 (6. septembar 2006. godine); Mevludin Orić, T. 918–919 (28. avgust 2006. godine).

¹⁴¹⁴ Mevludin Orić, T. 910–911, 914 (28. avgust 2006. godine).

¹⁴¹⁵ Svjedok PW-169, T. 17320–17321 (1. novembar 2007. godine), T. 17385–17386 (2. novembar 2007. godine); Ahmo Hasić, T. 1180, 1187–1188, 1223 (6. septembar 2006. godine); Mevludin Orić, T. 915–919 (28. avgust 2006. godine); svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3029 (14. april 2000. godine). V. takođe dolje, par. 453, 460–461.

¹⁴¹⁶ Svjedok PW-169, T. 17320 (1. novembar 2007. godine).

¹⁴¹⁷ *Ibid.*, T. 17320–17321 (1. novembar 2007. godine).

¹⁴¹⁸ Ahmo Hasić, T. 1189 (6. septembar 2006. godine).

¹⁴¹⁹ Svjedok PW-110, T. 663 (24. avgust 2006. godine), T. 749 (25. avgust 2006. godine).

¹⁴²⁰ *Ibid.*, T. 663, 667 (24. avgust 2006. godine), T. 808 (25. avgust 2006. godine), T. 835–836 (28. avgust 2006. godine).

Svjedok PW-110 je čuo krike i jauke i rafalnu paljbu.¹⁴²¹ Pripadnici snaga bosanskih Srba izgleda nisu imali spisak s imenima zarobljenika i ni u jednom trenutku tokom te noći nisu upitali zatočenike za njihova imena.¹⁴²²

406. Nad zatočenim bosanskim Muslimanima u Bratuncu stražarili su pripadnici snaga bosanskih Srba,¹⁴²³ uključujući vojne policajce iz Bratunačke brigade.¹⁴²⁴ Vojni policajci primili su od Momira Nikolića uputstva da odvedu zarobljenike u Bratunac.¹⁴²⁵ Pripadnici MUP-a takođe su viđeni oko škole "Vuk Karadžić"¹⁴²⁶ i ispred zgrade opštine 12. jula 1995. godine.¹⁴²⁷ Na sastanku koji je 13. jula naveče održan u Štabu Bratunačke brigade odlučeno je da muškarce, bosanske Muslimane u Bratuncu i okolini, trebaju i dalje "čuvati djelovi vojne policije Bratunačke brigade, razne civilne snage MUP-a i naoružani dobrovoljci iz Bratunca."¹⁴²⁸

407. Velika koncentracija zarobljenika, bosanskih Muslimana, u gradu izazvala je zabrinutost među bosanskim Srbima, naročito zbog toga što su snage ABiH još bile aktivne na tom području.¹⁴²⁹ Naveče 13. jula, Zlatan Čelanović se sastao s **Bearom** u Bratuncu i prošetao s njim do

¹⁴²¹ *Ibid.*, T. 666–667 (24. avgust 2006. godine), T. 810–811 (25. avgust 2006. godine).

¹⁴²² *Ibid.*, T. 677–678 (24. avgust 2006. godine). Svjedok PW-110 pomenuo je samo jedan incident u kom je jedan zarobljenik upitan za ime ili za ime svog oca. U tom incidentu, koji se desio 14. jula 1995. godine, zarobljenik je dao samo svoje lično ime. *Ibid.*, T. 668–669 (24. avgust 2006. godine). Mile Janjić je u svom svjedočenju rekao da nije imao skoro nikakvog kontakta sa zarobljenicima. Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9848 (25. maj 2004. godine). V. takođe Zlatan Čelanović, T. 6639–6640 (31. januar 2007. godine) (koji je u svom svjedočenju rekao da je kazao **Beari** da je "samo nekoliko ljudi dovedeno pred policiju, da, da od rezultata legitimisanja nema ništa").

¹⁴²³ Mevludin Orić, T. 908–909 (28. avgust 2006. godine); Ahmo Hasić, T. 1181 (6. septembar 2006. godine); svjedok PW-169, T. 17315 (1. novembar 2007. godine). Svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3027–3029 (14. april 2000. godine); svjedok PW-115, dokazni predmet P02200, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92 bis, BT. 6093–6095 (17. decembar 2003. godine). V. takođe dokazni predmet. P00220, Dnevnik Vojne policije Bratunačke brigade, str. 13; Zlatan Čelanović, T. 6691 (31. januar 2007. godine); Milomir Savčić, T. 15292–15293 (12. septembar 2007. godine).

¹⁴²⁴ Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9804, 9808–9809 (24. maj 2004. godine). V. takođe svjedok PW-138, T. 3834–3836 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine), T. 3907–3908 (djelimično zatvorena sjednica) (9. novembar 2006. godine); Zlatan Čelanović, T. 6689–6690 (31. januar 2007. godine).

¹⁴²⁵ Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9804, 9807–9808, 9811 (24. maj 2004. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 4; Momir Nikolić, T. 33170 (24. april 2009. godine).

¹⁴²⁶ Bojan Subotić, T. 24971, 24987–24988, 24991–24993, 24995, 25006–25008, 25029, 25033–25034 (1. septembar 2008. godine).

¹⁴²⁷ Svjedok PW-161, T. 9494, 9526–9527 (27. mart 2007. godine); svjedok PW-162, T. 9213 (22. mart 2007. godine). V. takođe Ahmo Hasić, T. 1178–1181 (6. septembar 2006. godine), T. 1253 (7. septembar 2006. godine).

¹⁴²⁸ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 6.

¹⁴²⁹ Zoran Petrović T. 18814–18815 (5. decembar 2007. godine); Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92quater, BT. 6418–6419, 6437 (22. januar 2004. godine); svjedok PW-162, T. 9215–9216 (22. mart 2007. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 93. Međutim, Pretresno vijeće je takođe saslušalo drugačiji iskaz, prema kojem je stanje u Bratuncu bilo bezbjedno i bez incidenata između zarobljenika, bosanskih Muslimana i građana, bosanskih Srba, koji su živjeli u gradu. Svjedok PW-170, T. 17877 (zatvorena sjednica) (19. novembar 2007. godine).

škole "Vuk Karadžić"¹⁴³⁰ i stadiona,¹⁴³¹ gdje su vidjeli vozila sa zatočenim bosanskim Muslimanima.¹⁴³²

6. Ubijanje muškaraca, bosanskih Muslimana (12.–14. juli)

(a) Okolina Konjević Polja

(i) Rijeka Jadar (13. juli)¹⁴³³

408. Ujutro 13. jula 1995. godine, pripadnici bosanskih snaga ispitivali su svjedoka PW-112.¹⁴³⁴ Kasnije su ga odveli do skladišta u blizini obala rijeke Jadar, gdje su njega i druge bosanske Muslimane tukli pripadnici snaga bosanskih Srba, uključujući Nenada Deronjića, koji je bio pripadnik MUP-a.¹⁴³⁵ Oni su se razlikovali od pripadnika MUP-a koji su ga ranije tog jutra zarobili i zatočili blizu Konjević Polja.¹⁴³⁶ Svjedok PW-112 je čuo Nenada Deronjića kako govori da zarobljenici neće biti razmijenjeni, dodajući sljedeće: "[J]a ću ih da pobijem".¹⁴³⁷ Na kraju je svjedoku PW-112 i petnaestorici drugih zarobljenika - među kojima je bio jedan petnaestogodišnji dječak - naredeno da se ukrcaju u autobus pod stražom četiri pripadnika snaga bosanskih Srba i onda su odvezeni do jednog proširenja na putu iznad Konjević Polja.¹⁴³⁸ Tamo su pripadnici snaga bosanskih Srba, među kojima je bio Nenad Deronjić, postrojili zarobljenike uz obalu rijeke i pucali na njih.¹⁴³⁹ Svjedok PW-112 je vidio kako je muškarac koji je stajao ispred njega pogođen iz

¹⁴³⁰ Zlatan Čelanović, T. 6640–6641, 6650 (31. januar 2007. godine). V. dolje, par. 1207–1249 za diskusiju o lokacijama na kojima se **Beara** nalazio 13. jula 1995. godine.

¹⁴³¹ Zlatan Čelanović, T. 6641–6642 (31. januar 2007. godine) (gdje je Zlatan Čelanović u svom svjedočenju rekao da je **Beara** gledao na stadion sa ulaza, dok je on stajao iza).

¹⁴³² Zlatan Čelanović, T. 6640–6642, 6650 (31. januar 2007. godine); dokazni predmet PIC00060, Dokazni predmet P02103 s oznakama koje je unio Zlatan Čelanović.

¹⁴³³ U Optužnici se navodi da je 16 bosanskih Muslimana odvedeno iz Konjević Polja na jedan prostor na osami na obalama rijeke Jadar, gdje je 15 njih pogubljeno po kratkom postupku, par. 30.2.

¹⁴³⁴ Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3245, 3250, 3252–3253, 3255–3261 3263 (23. maj 2000. godine), T. 3222 (30. oktobar 2006. godine).

¹⁴³⁵ *Ibid.*, KT. 3267, 3269–3270, 3287 (djelimično zatvorena sjednica) (23. maj 2000. godine), T. 3215–3216 (djelimično zatvorena sjednica) (30. oktobar 2006. godine) (gdje identifikuje Nenada Deronjića kao pripadnika MUP-a, budući da ga je poznavao nekoliko godina). V. takođe Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 4; Momir Nikolić, T. 32931 (21. april 2009. godine); Slaviša Simić, T. 27535 (29. oktobar 2008. godine). Pretresno vijeće takođe ima u vidu iskaz Richarda Butlera koji je rekao da je Nenad Deronjić bio pripadnik 2. čete PJP-a iz Zvornika. Richard Butler, T. 19829 (16. januar 2008. godine). Budući da Butler nije naveo na kojoj osnovi je došao do tog zaključka, Vijeće neće smatrati pouzdanim taj njegov iskaz. Iako se uvjerilo da je Nenad Deronjić bio pripadnik MUP-a, Pretresno vijeće ne može konstatovati da je on bio pripadnik bratunačke policije i pripadnik 2. čete PJP-a iz Zvornika, kako je navedeno u Optužnici. V. Optužnica, par. 123 (d).

¹⁴³⁶ V. gore, par. 383, 389–390.

¹⁴³⁷ Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3270 (23. maj 2000. godine).

¹⁴³⁸ Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3272, 3274–3276, 3286–3287; dokazni predmet P01470, Mapa (na kojoj je prikazano područje između Zvornika i Nove Kasabe i gdje je žutom tačkom označena lokacija na kojoj se autobus zaustavio).

¹⁴³⁹ Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3274–3276, 3279–3280, 3287 (djelimično zatvorena sjednica) (23. maj 2000. godine); dokazni predmet P01923, Fotografija (na kojoj je prikazan rub rijeke Jadar gdje je došlo do pogubljenja). V. gore, par. 390.

vatrenog oružja.¹⁴⁴⁰ Svjedok PW-112 je takođe bio pogođen metkom u lijevi kuk i on se bacio u rijeku. Dok se udaljavao plutajući, pripadnici snaga bosanskih Srba nastavili su da pucaju na njega.¹⁴⁴¹ Napoljetku, iako je teško krvario, uspio je izvući se iz vode.¹⁴⁴² Kasnije je naišao na jednu odvojenu grupu muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su bježali iz Srebrenice blizu rijeke Drinjače i nastavio ići s njima.¹⁴⁴³ Dana 15. jula 1995. godine, primljen je u klinički centar Gradina u Zvorniku.¹⁴⁴⁴

409. Pretresno vijeće konstatuje da su 13. jula 1995. godine pripadnici snaga bosanskih Srba, uključujući Nenada Deronjića, prevezli 16 muškaraca, bosanskih Muslimana iz kolone, na jedan prostor na obali rijeke Jadar i strijeljali ih. Pretresno vijeće dalje konstatuje da je 15 njih ubijeno.

(ii) Dolina Cerske (13. juli)¹⁴⁴⁵

410. Dana 13. jula 1995. godine, svjedok PW-120, muškarac, bosanski Musliman koji je bježao iz Srebrenice, bio je na jednom brdu koje se nalazi na manje od 500 metara od puta Konjević Polje - Nova Kasaba.¹⁴⁴⁶ Gledajući dolje prema dolini Cerske, svjedok PW-120 je vidio dva–tri autobusa kako skreću desno sa tog asfaltnog puta, vozeći u pravcu Cerske.¹⁴⁴⁷ Te autobuse slijedili su jedan oklopni transporter i jedno zeleno vozilo u kom su bili vojnici u maskirnim uniformama.¹⁴⁴⁸ Te autobuse i oklopne transportere slijedio je pak jedan žuti rovokopač s kašikom.¹⁴⁴⁹ Otprilike deset minuta nakon što su se ta vozila odvezla izvan vidokruga svjedoka PW-120, on je začuo žestoku paljbu iz lakog oružja i mitraljeza koja je odjekivala dolinom.¹⁴⁵⁰ Pucnjava je trajala oko 15 do 30 minuta.¹⁴⁵¹ Autobusi su se vratili prazni istim putem, i nastavili u pravcu Konjević Polja, a nešto kasnije je za njima otišao i rovokopač s kašikom.¹⁴⁵²

¹⁴⁴⁰ Svjedok PW-112, dokazni predmet P02272, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3276–3277 (23. maj 2000. godine).

¹⁴⁴¹ *Ibid.*, KT. 3277, 3280 (23. maj 2000. godine).

¹⁴⁴² *Ibid.*, KT. 3278 (23. maj 2000. godine).

¹⁴⁴³ *Ibid.*, T. 3277–3278 (30. oktobar 2006. godine).

¹⁴⁴⁴ *Ibid.*, T. 3277–3278, 3280 (30. oktobar 2006. godine).

¹⁴⁴⁵ U Optužnici se navodi da su “[d]ana 13. jula 1995. godine, u ranim poslijepodnevni satima, pripadnici VRS-a i/ili MUP-a prevezli [...] oko 150 bosanskih Muslimana na jedno mjesto uz neasfaltirani put u dolini Cerske, udaljeno oko 3 (tri) kilometra od Konjević Polja, pogubili ih po prijekom postupku i pomoću teške mehanizacije zatrpali zemljom.” Optužnica, par. 30.3.

¹⁴⁴⁶ Svjedok PW-120, dokazni predmet P02220, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92 bis, KT. 2733–2737, 2741–2742, 2769–2770 (12. april 2000. godine); v. takođe dokazni predmet 7D01066, Mapa borbenog angažovanja TG-1 u akcijama (na kojoj su prikazana sela Jelah i Krke istočno od puta Konjević Polje-Nova Kasaba, koje je svjedok PW-120 opisao kao dva sela koja okružuju brdo Dolina, sa mjesta na kom se nalazio 13. jula).

¹⁴⁴⁷ Svjedok PW-120, dokazni predmet P02220, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2738–2739, 2772, 2784 (12. april 2000. godine). Sa mjesta na kom se nalazio, svjedok PW-120 je takođe vidio kamione i autobuse koji su se kretali od Konjević Polja prema Novoj Kasabi tokom čitavog dana. *Ibid.*, KT. 2737, 2785 (12. april 2000. godine).

¹⁴⁴⁸ *Ibid.*, KT. 2738–2739 (12. april 2000. godine).

¹⁴⁴⁹ *Ibid.*, KT. 2737, 2739 (12. april 2000. godine).

¹⁴⁵⁰ Svjedok PW-120, dokazni predmet P02220, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2739, 2781 (12. april 2000. godine).

¹⁴⁵¹ *Ibid.*

¹⁴⁵² *Ibid.*, KT. 2739, 2780, 2785–2787 (12. april 2000. godine).

411. U septembru 1995. godine, svjedok PW-120 je naišao na nešto što mu se učinilo kao velika grobnica duž puta kroz Cersku dolinu, prema raskrsnici puta Nova Kasaba - Konjević Polje-Zvornik.¹⁴⁵³ Svjedok PW-120 je vidio iskopanu zemlju i vidljive tragove rovokopača i osjetio je smrad iz zemljišta.¹⁴⁵⁴ Forenzički antropolozi kasnije su iskopali masovnu grobnicu jugozapadno od uskog, neasfaltiranog puta kroz dolinu Cerske.¹⁴⁵⁵

412. Na osnovu forenzičkih dokaza je utvrđeno da ta grobnica predstavlja primarnu neprekopavanu grobnicu.¹⁴⁵⁶ Među posmrtnim ostacima koji su ekshumirani iz te grobnice, 142 tijela su na osnovu analize DNK identifikovana kao tijela osoba koje su prijavljene kao nestale poslije pada Srebrenice.¹⁴⁵⁷ Ekshumirano je 150 tijela muškaraca; svi, osim jednog, umrli su od strijelnih rana.¹⁴⁵⁸ Čahure pronađene u grobnici podudarale su se s čahurama pronađenim duž puta i u blizini grobnog lokaliteta.¹⁴⁵⁹ Na osnovu tog dokaza, William Haglund, forenzički antropolog koji je vodio ekshumaciju, zaključio je da su žrtve bile postrojene duž južne strane puta, dok su se osobe koje su na njih pucale nalazile na sjevernoj strani puta, zasipajući žrtve rafalima.¹⁴⁶⁰

413. Od 150 tijela koja su izvađena iz grobnice u Cerskoj, najstarija su pripadala ljudima koji su bili u pedesetim godinama, a najmlađa osobama između 11 i 15 godina starosti.¹⁴⁶¹ U grobnici je pronađeno ukupno 48 ligatura, od kojih su njih 24 pronađene oko ručnih zglobova žrtava vezanih

¹⁴⁵³ *Ibid.*, KT. 2751–2754, 2758–2759, 2777 (12. april 2000. godine).

¹⁴⁵⁴ *Ibid.*, KT. 2751–2754, 2777 (12. april 2000. godine).

¹⁴⁵⁵ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 309; dokazni predmet P00611, Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička obrada na lokalitetu Cerska, 15. juni 1998. godine, naslovna stranica, vii, str. 16. Pregled je proveden od 31. jula i 22. avgusta 1996. godine. Za lokaciju masovne grobnice u Cerskoj, v. dokazni predmet P00611, Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička obrada na lokalitetu Cerske, 15. juni 1998. godine, str. 16. Pretresno vijeće se uvjerilo da je lokacija koju je identifikovao svjedok PW-120 ista kao lokacija grobnice na kojoj je ekshumacija izvršena 1996. godine. Upor. dokazni predmet P02221, dokazni predmet P-120 u predmetu *Krstić* i dio dokaznog predmeta P-801 u predmetu *Blagojević i Jokić* sa dokaznim predmetom P00611, Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička obrada na lokalitetu Cerska, 15. juni 1998. godine, str. 6.

¹⁴⁵⁶ William Haglund, dokazni predmet P02150, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3737 (29. maj 2000. godine). “Primarna grobnica” predstavlja prvobitnu lokaciju na kojoj su tijela pokopana. *Ibid.*, KT. 3742 (29. maj 2000. godine). Zaključak da je neka grobnica neprekopavana zasniva se na činjenici da su posmrtni ostaci relativno netaknuti i da je, u tim vrstama grobnica raspadanje brže. *Ibid.*, KT. 3737–3738 (29. maj 2000. godine).

¹⁴⁵⁷ Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Prilog A, str. 2. Pretresno vijeće konstatuje da nema nikakve nepodudarnosti sa činjenicom o kojoj je presuđeno u predmetu *Krstić* da je u to vrijeme identifikovano devet tijela, s obzirom na protok vremena i kasniju identifikaciju. Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 315. Istražitelj tužilaštva Dušan Janc je u svom svjedočenju rekao da je identifikacija DNK, proces koji još traje. Dušan Janc, T. 33524 (1. maj 2009. godine).

¹⁴⁵⁸ William Haglund, dokazni predmet P02150, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3734 (29. maj 2000. godine). Uzrok smrti jedne osobe nije utvrđen. Dokazni predmet P00611, Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička obrada na lokalitetu Cerske, 15. juni 1998. godine, str. 52.

¹⁴⁵⁹ Dokazni predmet P00611, Izvještaj Williama Haglunda kriminalističko-tehnička obrada na lokalitetu Cerska, 15. juni 1998. godine, str. 9–10. čaure je pronašao tim za ekshumaciju. dokazni predmet P00611 Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička obrada na lokalitetu Cerske, 15. juni 1998. godine, *Ibid.*

¹⁴⁶⁰ William Haglund, dokazni predmet P02150, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3734–3737 (29. maj 2000. godine). Za opštu analizu Haglundovog rada na širem području Srebrenice, v. dolje, par. 612–620.

¹⁴⁶¹ Dokazni predmet P00611, Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička obrada na lokalitetu Cerska, 15. juni 1998. godine, str. viii, 25, 28; Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenice br. 311–312; William Haglund, dokazni predmet P02150, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3734 (29. maj 2000. godine). Haglund je objasnio da prilikom utvrđivanja minimalnog i maksimalnog raspona starosti, uvijek postoji margina greške od minus ili plus jedan. William Haglund, T. 9007–9008 (15. mart 2007. godine).

iza leđa.¹⁴⁶² 147 tijela bilo je odjeveno u civilnu odjeću, a predmeti koji ukazuju na muslimansku pripadnost, kao što su molitvene brojanice i vrećice i dokumenti Islamske zajednice, pronađeni su na devet tijela.¹⁴⁶³

414. Pretresno vijeće zaključuje da su 13. jula 1995. godine neidentifikovani pripadnici snaga bosanskih Srba prevezli otprilike 150 bosanskih Muslimana na jedan prostor duž zemljanog puta u dolini Cerske i tamo ih pobili.

(iii) Nova Kasaba (13. juli)¹⁴⁶⁴

415. Dana 13. jula 1995. godine, otprilike 2.000 do 3.000 bosanskih Muslimana iz kolone nalazilo se u zamci između Nove Kasabe i Konjević Polja pošto su put Nova Kasaba-Konjević Polje blokirali pripadnici snaga bosanskih Srba.¹⁴⁶⁵ Dok su se neki krili po okolnim šumama,¹⁴⁶⁶ drugi su se predali snagama bosanskih Srba.¹⁴⁶⁷ Ostale su oko 13:00 sati opkolili pripadnici snaga bosanskih Srba i potisnuli ih prema asfaltnom putu.¹⁴⁶⁸ Do tada se svjedok PW-119 već odvojio od kolone bosanskih Muslimana i skrivao se u okolnim šumama.¹⁴⁶⁹ Otprilike u to vrijeme, sa mjesta na kom se nalazio na 300 do 500 metara od puta Nova Kasaba - Konjević Polje, svjedok PW-119 je vidio pripadnike snaga bosanskih Srba koji su opkolili bosanske Muslimane¹⁴⁷⁰ i posmatrao kako bosanski Srbi ubijaju otprilike 200 do 300 bosanskih Muslimana, koji su, nakon što su odlučili da se predaju, stajali na određenoj udaljenosti od glavne grupe u kojoj je ukupno bilo oko 2.000 bosanskih Muslimana.¹⁴⁷¹

¹⁴⁶² William Haglund, dokazni predmet P02150, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3734 (29. maj 2000. godine); Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 314; dokazni predmet P00611, Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička obrada na lokalitetu Cerske, 15. juni 1998. godine, str. viii.

¹⁴⁶³ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 313. Pronađeni su jedna vojna jakna i dva para pantalona vojničkog tipa. V. dokazni predmet P00611, Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička obrada na lokalitetu Cerska, 15. juni 1998. godine, str. 50, 53.

¹⁴⁶⁴ U Optužnici se navodi da su “[u] ranim poslijepodnevrim satima 13. jula 1995. godine vojnici VRS-a i-ili MUP-a, uz podršku otprilike četiri oklopna transportera, sproveli [...] stotinjak bosanskih Muslimana do jednog mjesta na brdu nedaleko od puta između Konjević Polja i Nove Kasabe, postrojili [...] zatočenike u nekoliko redova i pogubili vatrom iz teških mitraljeza. Nedugo zatim stigla je i druga grupa u kojoj je bilo otprilike 30 zatočenika, koji su postrojeni i takođe pogubljeni. Ubrzo potom stigla je i treća grupa i pogubljena na sličan način.” Optužnica, par. 30.3.1.

¹⁴⁶⁵ Svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3190–3191 (23. maj 2000. godine); dokazni predmet P02215, Mapa puta kojim se svjedok PW-119 kretao prema Nezuku. V. par. 382–383, 389.

¹⁴⁶⁶ Svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3188–3189, 3191–3192 (23. maj 2000. godine).

¹⁴⁶⁷ Svjedok PW-120, dokazni predmet P02220, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2766–2769 (12. april 2000. godine).

¹⁴⁶⁸ Svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3192–3193 (23. maj 2000. godine).

¹⁴⁶⁹ *Ibid.*, KT. 3188–3189, 3191–3193 (23. maj 2000. godine).

¹⁴⁷⁰ *Ibid.*, KT. 3192–3193 (23. maj 2000. godine).

¹⁴⁷¹ *Ibid.*, KT. 3192–3193, 3221, 3226–3227 (23. maj 2000. godine).

416. Tokom iskopavanja koja su provedena od 22. do 26. jula 1996. godine, četiri plitke grobnice su locirane blizu puta Nova Kasaba - Konjević Polje-Zvornik, sjeverno od Nove Kasabe.¹⁴⁷² Sve te četiri grobnice su bile primarne, neprekopavane grobnice, a stanje leševa ukazivalo je na to da su bili pokopani otprilike godinu dana.¹⁴⁷³ Među posmrtnim ostacima ekshumiranim iz tih grobnica na osnovu analize DNK identifikovana su 32 tijela osoba koje su poslije pada Srebrenice prijavljene kao nestale.¹⁴⁷⁴ Osobe čija su tijela pronađena u jednoj od tih grobnica ubijene su u samoj grobnici.¹⁴⁷⁵ Od posmrtnih ostataka koji su pronađeni u tim grobnicama, 27 pojedinaca imalo je ruke vezane iza leđa ligaturama,¹⁴⁷⁶ i svi su, osim jednog, umrli od strijelnih rana.¹⁴⁷⁷ 31 ih je nosilo civilnu odjeću,¹⁴⁷⁸ a na dva tijela¹⁴⁷⁹ pronađen je islamski “zapis”.¹⁴⁸⁰

417. Otprilike na kilometar i po od četiri primarne grobnice ekshumirane tokom 1996. godine, četiri dodatne primarne grobnice, koje su bile veoma blizu jedna drugoj, iskopane su blizu puta Nova Kasaba-Konjević Polje-Zvornik između 18. avgusta i 6. septembra 1999. godine.¹⁴⁸¹ Među posmrtnim ostacima ekshumiranim iz tih grobnica je na osnovu analize DNK-a identifikovano 51 tijelo osoba koje su prijavljene kao nestale poslije pada Srebrenice.¹⁴⁸² U mjeri u kojoj je to moglo

¹⁴⁷² William Haglund, dokazni predmet P02150, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3738–3739 (29. maj 2000. godine); William Haglund, T. 8910 (15. mart 2007. godine); dokazni predmet P00621, Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička istraga četiri grobnice na području Nove Kasabe, 15. juni 1998. godine, str. vii, 5, 26. Prema riječima Deana Manninga, te grobnice su locirane uz pomoć tehničkih uređaja za snimanje iz vazduha. Dean Manning, T. 19056–19057 (11. decembar 2007. godine).

¹⁴⁷³ William Haglund, dokazni predmet P02150, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3742 (29. maj 2000. godine); dokazni predmet P00621, Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička istraga četiri grobnice na području Nove Kasabe, 15. juni 1998. godine, str. 48. Pregledi leševa u grobnicama obavljani su od 27. avgusta do 1. septembra 1996. godine, dokazni predmet P00621, Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička istraga četiri grobnice na području Nove Kasabe, 15. juni 1998. godine, str. viii, 1.

¹⁴⁷⁴ Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Dodatak A, str. 2.

¹⁴⁷⁵ William Haglund, T. 8910–8911 (15. mart 2007. godine). Kada je upitan da kako je znao da su ljudi čiji su ostaci nađeni u grobnici poznatoj pod nazivom Nova Kasaba 2 ubijeni u samoj grobnici, forenzički antropolog William Haglund je rekao: “Oni su bili u klečećem položaju sa trupovima nagnutim prema naprijed, [sa] glavama naprijed. Mnogi od njih bili su još u tom položaju, neki su pali na stranu u tom položaju. A većina tih ljudi [...] 95 posto njih pogođeno je u glavu iz vatrenog oružja.” William Haglund, T. 8911 (15. mart 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P00621, Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička istraga četiri grobnice na području Nove Kasabe, 15. juni 1998. godine, str. viii, 14, 25.

¹⁴⁷⁶ William Haglund, T. 8910 (15. mart 2007. godine). V. takođe William Haglund, dokazni predmet P02150, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3740 (29. maj 2000. godine).

¹⁴⁷⁷ William Haglund, dokazni predmet P02150, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3740 (29. maj 2000. godine). Osoba koja nije umrla od strijelnih rana umrla je od masivnih povreda glave, prouzrokovanih nepoznatim instrumentom. *Ibid.*, KT. 3740 (29. maj 2000. godine).

¹⁴⁷⁸ Dokazni predmet P00621, Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička istraga četiri grobnice na području Nove Kasabe, 15. juni 1998. godine, str. 40 (gdje se navodi da su obadvije dotične osobe nosile jaknu vojnog tipa i pantalone vojnog tipa).

¹⁴⁷⁹ Haglund definiše “zapis” kao komadić papira na kom je na arapskom zapisan stih ili rečenica iz Kurana. Taj papir je umotan u trokut komadićem crvene tkanine koja je premazana uljem ili voskom kako bi se učinila otpornijom. Dokazni predmet P00621, Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička istraga četiri grobnice na području Nove Kasabe, 15. juni 1998. godine, str. 45.

¹⁴⁸⁰ Dokazni predmet P00621, Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička istraga četiri grobnice na području Nove Kasabe, 15. juni 1998. godine, str. 45. Ekshumaciju tijela iz tih grobnica proveo je forenzički antropolog William Haglund. Za opštu analizu Haglundovog rada na širem području Srebrenice, v. dolje, par. 612–620.

¹⁴⁸¹ Dokazni predmet P00560, Izvještaj o ekshumaciji grobnica u istočnoj Bosni, avgust-oktobar 1999. godine., str. 3 (gdje se navodi da su tri grobnice bile locirane u prednjoj i stražnjoj bašti kuće, a da se četvrta nalazila na susjednom polju istočno od njih), 7, 12, 15, 18, 44 (s mapom na kojoj je prikazana lokacija grobnica blizu puta); dokazni predmet P00575, Aktivnosti MKSJ-a u Bosni i Hercegovini tokom 1999. godine, Izvještaj glavnog patologa, str. 1; Jose Pablo Baraybar, dokazni predmet P02474, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3810, 3815, 3819, 3822, 3823 (30. maj 2000. godine).

¹⁴⁸² Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Dodatak A, str. 2–3.

biti utvrđeno, sve žrtve bile su muškarci, stari od 13 do 85 godina, pri čemu je većina bila starija od 25 godina.¹⁴⁸³ S jednim od pokopanih pojedinaca pronađena su 54 neispucana projektila municije za kalašnjikov u šaržeru blizu njegovog tijela.¹⁴⁸⁴ Nijedno od tijela nije imalo poveze za oči niti ligature,¹⁴⁸⁵ a u dvije grobnice pronađene su molitvene brojanice.¹⁴⁸⁶ Od svih tijela, na 48 su se vidjeli tragovi strijelnih rana.¹⁴⁸⁷ Od onih koji su bili ustrijeljeni, 60 posto ih je ustrijeljeno sa strane ili straga.¹⁴⁸⁸ Patolog John Clark je u svom svjedočenju rekao da je postojao opšti obrazac rana koje su upućivale na pogubljenje i da “postoje sve indikacije da su ti ljudi bili pogubljeni”.¹⁴⁸⁹

418. Fotografija iz vazduha snimljena 27. jula 1995. godine prikazuje površine prekopanog zemljišta na lokaciji oba niza grobnica,¹⁴⁹⁰ dok se na snimku iz vazduha koji je snimljen 13. jula 1995. godine ne vidi nikakvo prekopano zemljište na toj lokaciji.¹⁴⁹¹ Tokom 1999. godine, istražitelji tužilaštva su otkrili metke, fragmente metaka, čahure granata i nešto što je izgledalo kao šrapnel na tom koncentrisanom području.¹⁴⁹²

419. Mjesto na kom je svjedok PW-119 prešao put Nova Kasaba - Konjević Polje podudara se s lokacijom grobnica na kojima su i 1996. i 1999. godine vršene ekshumacije, iako su informacije nedovoljno precizne da bi se moglo zaključiti koji se od dva niza grobnica nalazio bliže mjestu na kom je bio svjedok PW-119 kad je vidio ubijanje.¹⁴⁹³

¹⁴⁸³ John Clark, dokazni predmet P02128, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3925 (31. maj 2000. godine).

¹⁴⁸⁴ Jose Pablo Baraybar, dokazni predmet P02474, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3818, 3857, 3884–3885 (30. maj 2000. godine); dokazni predmet P00560, Izvještaj o ekshumaciji grobnica u istočnoj Bosni, avgust-oktobar 1999. godine, str. 11, Baraybar je u svom svjedočenju rekao da je paket s mecima bio bukvalno pričvršćen za tijelo, ali ne pojasom. Jose Pablo Baraybar, dokazni predmet P02474, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3884–3885 (30. maj 2000. godine).

¹⁴⁸⁵ Dokazni predmet P00575, Aktivnosti MKSJ-a u Bosni i Hercegovini tokom 1999. godine; Izvještaj glavnog patologa za 1999. godine, str. 13 (gdje se navodi mogućnost da su u jednom slučaju ručni zglobovi bili vezani ligaturom).

¹⁴⁸⁶ Dokazni predmet P00560, Izvještaj o ekshumaciji masovnih grobnica u Istočnoj Bosni, avgust-oktobar 1999. godine, str. 21.

¹⁴⁸⁷ Dokazni predmet P00575, Aktivnosti MKSJ-a u Bosni i Hercegovini tokom 1999. godine; Izvještaj glavnog patologa za 1999. godinu, str. 13.

¹⁴⁸⁸ *Ibid.*, str. 14.

¹⁴⁸⁹ John Clark, dokazni predmet P02128, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3968–3971 (31. maj 2000. godine). Clarkovo mišljenje u vezi s tim odnosilo se na sve obdukcije koje su izvršene tokom 1999. godine u Kozluku, Novoj Kasabi, Konjević Polju i Glogovoj. *Ibid.*

¹⁴⁹⁰ Jean-René Ruez, T. 1427–1430 (11. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom Jeana-Renéa Rueza, str. 64; William Haglund, dokazni predmet P02150, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3738–3739 (29. maj 2000. godine) (gdje se upućuje na dokazni predmet 14/4 iz predmeta *Krstić*, identičan dokaznom predmetu P00649, Rezime sudskomedicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice, 16. maj 2000. godine, Dodatak A, str. 12).

¹⁴⁹¹ Jean-René Ruez, T. 1424–1425 (11. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom Jeana-Renéa Rueza, str. 61.

¹⁴⁹² Dokazni predmet P00649, Rezime sudskomedicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice, 16. maj 2000. godine, Dodatak A, str. 8. V. takođe Jean-René Ruez, T. 1426 (11. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom Jeana-Renéa Rueza, str. 63. Lokacija livade koja se pominje u vezi s dva niza grobnica pokazana je na dokaznom predmetu P02103, Dokumenti predloženi s izjavom Jeana-Renéa Rueza, str. 64. Jean-René Ruez, T. 1427–1430 (11. septembar 2006. godine).

¹⁴⁹³ Svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3190–3191 (23. maj 2000. godine); dokazni predmet P02215, Mapa puta kojim je svjedok PW-119 išao prema Nezuku; dokazni predmet P00560, Izvještaj o ekshumaciji grobnica u istočnoj Bosni, avgust-oktobar 1999. godine, str. 44–45; dokazni predmet P00621, Izvještaj Williama Haglunda – kriminalističko-tehnička istraga četiri grobnice na području Nove Kasabe, 15. juni 1998. godine, str. 5.

420. Na osnovu uvida u dokaze koji su mu predloženi, Pretresno vijeće konstatuje da se ubijanje u Novoj Kasabi o kojem se govori u Optužnici u nekim ključnim detaljima ne podudara s onim koje je opisao svjedok PW-119.¹⁴⁹⁴ Pored toga, nema ničega što bi suštinski povezivalo ekshumirane grobnice s incidentom koji je opisao svjedok PW-119. Nema drugih dokaza o ovom konkretnom incidentu i ničega što bi povezivalo iskaz svjedoka PW-119 s bilo kojim drugim incidentom kojim se optuženi terete u Optužnici ili s nekom grobnicom. Međutim, Pretresno vijeće konstatuje da DNK i forenzički dokazi zaista povezuju posmrtno ostatke koji su pronađeni u tim grobnicama s masovnim ubijanjem koje je uslijedilo poslije pada Srebrenice.¹⁴⁹⁵

(b) Duž puta Bratunac - Konjević Polje

(i) Livada u Sandićima (13. juli)¹⁴⁹⁶

421. Do kasnog popodneva ili rane večeri 13. jula, svi osim 10 do 15 zarobljenika, bosanskih Muslimana, prevezeni su u Bratunac ili u skladište u Kravici.¹⁴⁹⁷ Jahorinskim regrutima je rečeno da neće doći više autobusa i da se strijeljanjem moraju riješiti zarobljenika.¹⁴⁹⁸ Naređenje da se preostali zarobljenici strijeljaju stiglo je posredstvom osobe po imenu "Aleksa", koji je bio zamjenik komandira voda jedne čete SBP-a.¹⁴⁹⁹ Svjedok PW-100 i dva Jahorinska regruta odbila su da izvrše naređenje da pogube zarobljenike.¹⁵⁰⁰ Međutim, druga dva Jahorinskih regruta pristala su

¹⁴⁹⁴ Tvrdnja da je stotinjak bosanskih Muslimana sprovedeno na brdo gdje su ih postrojili i pogubili, da je ubrzo poslije toga stigla druga grupa od 30 zatočenika, koji su postrojani i pogubljeni, i da je ubrzo poslije toga stigla treća grupa koja je na sličan način pogubljena, ne podudara se s iskazom koji je dao svjedok PW-119 u vezi s ubistvima koja je on vidio. V. Optužnica, par. 30.3.1; svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3192–3193, 3221, 3226–3227 (23. maj 2000. godine). Pretresno vijeće napominje da se tužilaštvo u svom završnom podnesku ne oslanja na iskaz svjedoka PW-119 kako bi potkrijepilo navod da su u Novoj Kasabi izvršena pogubljenja. Na svjedoka PW-119 se poziva samo u vezi s pogubljenjem u Nezuku. V. Završni podnesak tužilaštva, par. 1006–1019.

¹⁴⁹⁵ V. dolje, poglavlje III, odjeljak J.1–3, 5–7.

¹⁴⁹⁶ U Optužnici se navodi da je naveče 13. jula, 10–15 zarobljenika, bosanskih Muslimana koje su snage MUP-a držale na livadi u Sandićima i koji su tamo ostali dok su drugi zarobljenici odvedeni na druge lokacije, po kratkom postupku pogubljeno od strane pripadnika jedne jedinice policajaca RS-a iz Centra za obuku na Jahorini. Optužnica, par. 30.4.1.

¹⁴⁹⁷ Svjedok PW-100, T. 14830 (5. septembar 2007. godine); v. takođe dolje, poglavlje III, odjeljak F.6(b)(ii) u vezi s lišavanjem života u skladištu u Kravici.

¹⁴⁹⁸ *Ibid.*, T. 14830–14831 (5. septembar 2007. godine).

¹⁴⁹⁹ Svjedok PW-100, T. 14830–14831 (5. septembar 2007. godine) (gdje se navodi da je Aleksa bio zamjenik komandira jednog voda 1. čete Jahorinskih regruta ili SBP-a). Aleksa je bio zamjenik čovjeka po imenu Goran a komandir Aleksine čete zvao se Mane. Premda nije bio siguran, svjedok PW-100 je takođe rekao da je Aleksa bio pripadnik SBP-a. Aleksa je već bio na livadi u Sandićima kada su kasno popodne tamo upućeni Jahorinski regruti. Jahorinski regruti izvještavali su pripadnike SBP-a koji su imali dvosmjerni radio i bili stacionirani približno pola kilometra dalje svaki put kada bi zarobljenike trebalo odvesti. Svjedok PW-100 je takođe rekao da je Aleksa imao dvosmjerni radio. *Ibid.*, T. 14829–14831 (5. septembar 2007. godine), T. 14906–14907 (6. septembar 2007. godine). Svjedok PW-100 je bio u 1. četi Jahorinskih regruta, a njegov komandir je bio Mane. Svjedok PW-100, T. 14797, 14801 (5. septembar 2007. godine). Mendeljev Đurić, zvani Mane je u svom svjedočenju pred ovim Pretresnim vijećem rekao da je 13. jula kasno popodne primio naređenje svog pretpostavljenog zapovjednika, Jevića, da rasporedi ljude duž puta Bratunac - Konjević Polje, sve negdje do Glogove. Mendeljev Đurić, T. 10812–10813, 10819, 10865–10866, 10869–10870 (2. maj 2007. godine). Međutim, Pretresnom vijeću nisu predloženi nepobitni dokazi da je on bio pod Aleksinom komandom. Postoje značajni dokazi koji pokazuju da su 2. odred SBP-a iz Šekovića i 1. četa PJP-a iz Zvornika takođe bili raspoređeni u blizini livade u Sandićima tokom čitavog dana i ranim večernjim satima 13. jula. V. gore, par. 384–388.

¹⁵⁰⁰ Jahorinski regruti koji su odbili da ubijaju muškarce, bosanske Muslimane, držani su u samici jedan dan bez hrane. Svjedok PW-100, T. 14833–14834 (5. septembar 2007. godine).

da izvrše naređenje i pronašla su još dobrovoljaca da ubiju zarobljenike, bosanske Muslimane.¹⁵⁰¹ Zarobljenici su odvedeni, svjedok PW-100 je zatim čuo rafalnu paljbu, a Aleksa se poslije toga s pripadnicima Jahorinskih regruta koji su se dobrovoljno javili da ubijaju bosanske Muslimane vratio na mjesto u blizini livade u Sandićima na kom je svjedok PW-100 ostao na putu.¹⁵⁰²

422. U periodu od 14. do 21. juna 2004. godine, bosanska Federalna komisija za nestale osobe izvršila je ekshumaciju tijela iz jedne grobnice u blizini livade u Sandićima.¹⁵⁰³ Među posmrtnim ostacima koji su ekshumirani iz tih grobnica, na osnovu analize DNK-a identifikovano je 17 tijela osoba koje su bile prijavljene kao nestale poslije pada Srebrenice.¹⁵⁰⁴ Međutim, lokacija grobnice i oskudni dokazi o toj ekshumaciji ne dopuštaju Pretresnom vijeću da konstatuje da je ta grobnica povezana s ubijanjem koje se navodi u Optužnici.¹⁵⁰⁵

423. Pretresno vijeće konstatuje da su 10 do 15 bosanskih Muslimana koji su bili zatočeni na livadi u Sandićima ubili pripadnici Jahorinskih regruta, po naređenju Alekse, zamjenika komandira voda jedne čete SBP-a.

(ii) Skladište u Kravici (13.–14. juli)¹⁵⁰⁶

424. Skladište u Kravici je poljoprivredna zadruga koja se nalazi na putu Bratunac - Konjević Polje.¹⁵⁰⁷ Ono se sastojalo od zapadne sobe, (dalje u tekstu: zapadna prostorija), istočne sobe, (dalje u tekstu: istočna prostorija) i centralne prostorije.¹⁵⁰⁸ Iz pravca Bratunca, idući na zapad prema Novoj Kasabi, skladište u Kravici nalazi se između Žutog Mosta,¹⁵⁰⁹ koji je lociran na istoku i

¹⁵⁰¹ Svjedok PW-100, T. 14832–14833 (5. septembar 2007. godine).

¹⁵⁰² *Ibid.*

¹⁵⁰³ Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Dodatak A, str. 28–29.

¹⁵⁰⁴ *Ibid.*

¹⁵⁰⁵ V. takođe Borovčaninov završni podnesak, par. 406 (gdje se navodi da je više osoba koje su identifikovane iz te grobnice viđeno živo poslije 13. jula). Na spisku nestalih i preminulih iz 2007. godine nalaze se četiri osobe čija su tijela identifikovana iz grobnice kod livade u Sandićima, ali je datum njihovog nestanka bio poslije 13. jula 1995. godine. Dokazni predmet P03006 (povjerljivo), str. 16, 76, 94, 133; Dean Manning, T. 19116–19118 (djelimično zatvorena sjednica) (12. decembar 2007. godine); Ewa Tabeau, T. 21065–21068 (djelimično zatvorena sjednica) (5. februar 2008. godine); Dušan Dunjić, T. 27823–27824 (djelimično zatvorena sjednica) (4. novembar 2008. godine); dokazni predmet 4D00540, Forenzički izvještaj prof. Dušana Dunjića o Potočarima i Sandićima, str. 67.

¹⁵⁰⁶ U Optužnici se navodi da su 13. jula 1995. godine, specijalne policijske snage MUP-a zarobile na stotine muškaraca, bosanskih Muslimana, i zatočile ih u jednom velikom skladištu u Kravici. U Optužnici se dalje navodi da su “pripadnici VRS-a i/ili specijalnih snaga MUP-a” po kratkom postupku pogubili više od 1.000 muškaraca, bosanskih Muslimana zatočenih u skladištu, čija su tijela pokopana u masovnim grobnicama koje su se nalazile u blizini, u Glogovoj i Ravnicama. Optužnica, par. 30.4.

¹⁵⁰⁷ Milenko Pepić, T. 13555, 13559–13561 (9. juli 2007. godine); Miladin Jovanović, dokazni predmet 2D00554, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter, 24. april 2007. godine, str. 1; Miladin Jovanović, T. 24219–24220 (28. juli 2008. godine); dokazni predmet P01563, Stop-fotografija preuzeta iz filmskog snimka skladišta u Kravici napravljenog iz vazduha; dokazni predmet P04529, Skica s dimenzijama skladišta u Kravici, s označenom kopijom dokaznog predmeta P01563 i priloženom deklaracijom Tomasza Blaszczyka, 4. maj 2009. godine.

¹⁵⁰⁸ Jean-René Ruez T. 1142–1445, 1149, 1451–1455 (11. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom Jeana-Renéa Rueza, str. 91, 93, 103, 112, 114.

¹⁵⁰⁹ Pretresno vijeće napominje da se ovaj Žuti Most razlikuje od onog u Potočarima. V. Milenko Pepić, T. 13557 (9. juli 2007. godine).

livade u Sandićima na zapadu.¹⁵¹⁰ Dana 13. jula, 2. vod 2 odreda SBP-a iz Šekovića bio je raspoređen duž puta koji je najbliži skladištu u Kravici, otprilike na jedan kilometar od njega, tačno na granici koja odvaja sela Sandiće i Kravicu.¹⁵¹¹ Tokom popodneva, oko 16:50 sati, **Borovčanin**, koji se nalazio u jednom automobilu na putu Bratunac - Konjević Polje, obaviješten je da je kolona zarobljenika sa livade u Sandićima u pokretu,¹⁵¹² i naredio Čturiću, komandantu 2. odreda SBP-a iz Šekovića, da zaustavi saobraćaj na putu Bratunac - Konjević Polje.¹⁵¹³

425. U međuvremenu, Čturić je obavijestio Milenka Pepića, potčinjenog pripadnika 2. voda, da će velika grupa zarobljenika, bosanskih Muslimana, biti sprovedena putem od livade u Sandićima do skladišta u Kravici.¹⁵¹⁴ Čturić je dao Pepiću radio i odvezao ga do Žutog Mosta, na oko 700 metara od skladišta u Kravici, u pravcu Bratunca.¹⁵¹⁵ Na kraju je putem radija dao Pepiću uputstvo da zaustavi konvoj autobusa sa ženama, djecom i starcima, bosanskim Muslimanima, koji su išli od Potočara do Konjević Polja i dalje na teritoriju pod kontrolom ABiH, kako bi zarobljenici, bosanski Muslimani, koje su sprovodili od livade u Sandićima do skladišta u Kravici mogli nesmetano proći.¹⁵¹⁶ Pepić je zaustavio konvoj kada je stigao na lokaciju na kojoj je on bio.¹⁵¹⁷

426. Svjedoci PW-111 i PW-156 bili su među ostalim muškarcima, bosanskim Muslimanima, zatočenim na livadi u Sandićima koje su neidentifikovani pripadnici snaga bosanskih Srba odveli, pješke ili autobusom, do skladišta u Kravici 13. jula.¹⁵¹⁸ Svjedoku PW-156 i mnogim drugim bosanskim Muslimanima naređeno je da formiraju kolonu i krenu od livade u Sandićima prema Kravici, pri čemu su do skladišta u Kravici stigli između 15:00 i 17:00 sati.¹⁵¹⁹ Pripadnici snaga bosanskih Srba koji su ih pratili bili su u vojnim uniformama, s automatskim puškama i

¹⁵¹⁰ Milenko Pepić, T. 13555-13557, 13570-13571 (9. juli 2007. godine); dokazni predmet PIC00137, Mapa, s oznakama koje je unio Milenko Pepić. V. dolje, dokazni predmet P02111, Mapa Zvorničkog područja.

¹⁵¹¹ Milenko Pepić, T. 13550-13551, 13589-13590, 13594-13595 (9. juli 2007. godine); Predrag Čelić, T. 13472 (28. juni 2007. godine). V. takođe gore, par. 384, 386.

¹⁵¹² Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, na 02:45:25-02:45:53; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 70; Dokazni predmet P02054, Kopija snimljenog materijala Zorana Petrovića u rolni od 8 mm, na 00:16:48-00:16:58; Dokazni predmet P02985, Transkript Petrovićevog video-snimka, str. 10-11. V. dolje, par. 1454, 1514.

¹⁵¹³ Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, na 02:45:25-02:45:53; Dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 70; dokazni predmet P02054, Kopija snimljenog materijala Zorana Petrovića u rolni od 8 mm, na 00:16:48-00:16:58; dokazni predmet P02985, Transkript Petrovićevog video-snimka, str. 10-11; Milenko Pepić, T. 13559-13560 (9. juli 2007. godine). V. dolje, par. 1454, 1514.

¹⁵¹⁴ Milenko Pepić, T. 13538-13539, 13555-13556, 13561-13562 (9. juli 2007. godine).

¹⁵¹⁵ Milenko Pepić, T. 13555-13557, 13570-13571 (9. juli 2007. godine); dokazni predmet PIC00137, Mapa s oznakama koje je unio Milenko Pepić preuzeta iz P02111. Čturić ga je odvezao do "Žutog Mosta" u Kravici. Ovaj "Žuti Most" nije žuti most koji se nalazio iznad baze Nizozemskog bataljona u Potočarima. Milenko Pepić, T. 13557 (9. juli 2007. godine).

¹⁵¹⁶ Milenko Pepić, T. 13555-13557, 13559, 13595-13596 (9. juli 2007. godine).

¹⁵¹⁷ Milenko Pepić, T. 13559-13561 (9. juli 2007. godine).

¹⁵¹⁸ Svjedok PW-156, T. 7094, 7112-7113, 7123 (8. februar 2007. godine); svjedok PW-111, T. 6978-6979, 6981 (6. februar 2007. godine), T. 7056 (7. februar 2007. godine). V. takođe Milenko Pepić, T. 13556-13557, 13559 (9. juli 2007. godine).

¹⁵¹⁹ Svjedok PW-156, T. 7090-7091, 7094, 7106 (djelimično zatvorena sjednica), 7123 (8. februar 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom Jeana-Renéa Rueza, str. 92 (snimak iz vazduha na kom se vidi da su približno u 14:00 sati 13. jula dva autobusa bila parkirana pored ulaza u istočnu prostoriju skladišta u Kravici); Jean-René Ruez, T. 1443-1444 (11. septembar 2006. godine); Mevludin Orić, T. 897-898 (28. avgust 2006. godine), T. 1061-1062 (30. avgust 2006. godine).

redenicima.¹⁵²⁰ Jedan bosanski Srbin u civilu s njemačkim ovčarom predvodio je kolonu dok se kretala prema skladištu u Kravici.¹⁵²¹

427. Svjedoku PW-111 je naređeno da se ukrca u prvi od dva autobusa koja su došla na livadu u Sandićima.¹⁵²² Autobus je bio prepun.¹⁵²³ Svjedok PW-111 je bio jedan od prvih zarobljenika, bosanskih Muslimana, koji su stigli u skladište u Kravici.¹⁵²⁴ On je stigao poslije podne kada je još bilo sunčano i veoma toplo.¹⁵²⁵ Odveden je u istočnu prostoriju skladišta u Kravici.¹⁵²⁶ Bilo je potrebno oko sat-dva da se ta prostorija napuni zarobljenicima, bosanskim Muslimanima.¹⁵²⁷ U međuvremenu, svjedok PW-156 bio je zatočen u zapadnoj prostoriji.¹⁵²⁸ Skladište u Kravici bilo je prepuno bosanskih Muslimana koje su čuvali pripadnici snaga bosanskih Srba, uključujući pripadnike 2. odreda SBP-a iz Šekovića¹⁵²⁹ i pripadnike Vojne policije, 1. pješadijskog bataljona i "Crvenih beretki" Bratunačke brigade,¹⁵³⁰ koji su nosili zelene maskirne, višebojne uniforme.¹⁵³¹ Jedan od njih nosilo je plavi šljem UN-a.¹⁵³² Zarobljenicima su oduzimani novac, zlato i satovi.¹⁵³³ Zarobljenim bosanskim Muslimanima dato je nešto vode u kofi, ali je to bilo nedovoljno s obzirom na broj zarobljenika.¹⁵³⁴

428. Svjedočanstvo svjedoka PW-111 i PW-156, dvojice preživjelih, o tome kako su strijeljanja počela razlikuju se, ali to može biti djelimično zbog činjenice da su bili zatočeni u različitim prostorijama skladišta u Kravici.¹⁵³⁵ Prema svjedočanstvu svjedoka PW-156, strijeljanja su počela u zapadnoj prostoriji skladišta u Kravici.¹⁵³⁶ On se sjeća da je, kada je i posljednji od zarobljenika, bosanskih Muslimana ušao u zapadnu prostoriju, jedan od njih protestovao pred jednim

¹⁵²⁰ Svjedok PW-156, T. 7113 (8. februar 2007. godine); Predrag čelić, T. 13477–13478, 13503–13504 (28. juni 2008. godine).

¹⁵²¹ *Ibid.*, T. 7090, 7112–7113 (8. februar 2007. godine).

¹⁵²² Svjedok PW-111, T. 6978–6979, 6981, 6987 (6. februar 2007. godine).

¹⁵²³ *Ibid.*, T. 6978–6979 (6. februar 2007. godine).

¹⁵²⁴ *Ibid.*, T. 6987 (7. februar 2007. godine).

¹⁵²⁵ *Ibid.*, T. 6987, 7056 (7. februar 2007. godine).

¹⁵²⁶ *Ibid.*, T. 6987–6988 (7. februar 2007. godine); dokazni predmet PIC00063, Snimak iz vazduha, s oznakama koje je unio svjedok PW-111 preuzet iz dokaznog predmeta P01563; dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom Jeana-Renéa Ruela, str. 103, 114.

¹⁵²⁷ Svjedok PW-111, T. 6990 (7. februar 2007. godine).

¹⁵²⁸ Svjedok PW-156, T. 7101–7104 (8. februar 2007. godine); dokazni predmet PIC00065, Fotografija 01565, s oznakama koje je unio svjedok PW-156; dokazni predmet PIC00066, Fotografija 01565, s oznakama koje je unio svjedok PW-156; dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom Jeana-Renéa Ruela, str. 93, 112.

¹⁵²⁹ V. dolje, par. 1522–1523.

¹⁵³⁰ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 5 (gdje se navodi da je, nakon što se raspitao, utvrdio da su među onima koji su učestvovali u pogubljenjima u skladištu u Kravici, pored pripadnika MUP-a, bili sljedeći: Nikola Popović iz Kravice, koji je pripadao Vojnoj policiji Bratunačke brigade; Milovan Matić, koji je pripadao 1. pješadijskom bataljonu Bratunačke brigade; Ilija Nikolić, koji je pripadao 1. pješadijskom bataljonu Bratunačke brigade; i Rašo Milanović, koji je bio komandir policijske jedinice u Kravici); dokazni predmet 4DP01892, Knjiga pacijenata Doma zdravlja u Bratuncu (gdje se pominje pripadnik "Crvenih beretki", Miroslav Stanojević, koji je bio ranjen).

¹⁵³¹ Svjedok PW-156, T. 7094, 7089, 7128 (djelimično zatvorena sjednica) (8. februar 2007. godine); svjedok PW-111, T. 6990, 6992 (7. februar 2007. godine).

¹⁵³² Svjedok PW-111, T. 6992 (7. februar 2007. godine).

¹⁵³³ *Ibid.*, T. 6990–6991, 7057 (7. februar 2007. godine).

¹⁵³⁴ *Ibid.*, T. 6992, 7058 (7. februar 2007. godine).

¹⁵³⁵ V. gore, par. 1516, 1529.

¹⁵³⁶ Svjedok PW-156, T. 7095, 7123 (8. februar 2007. godine).

stražarom, bosanskim Srbinom, zbog toga što nema gdje da sjedne i da je stražar otvorio vatru na njega i druge zatočenike.¹⁵³⁷ U uglu zapadne prostorije, svjedok PW-156 je pognuo glavu i zatvorio oči.¹⁵³⁸ Pucnjava je nastavljena, s prekidima, skoro do sumraka.¹⁵³⁹ Kada je pala noć, pucnjava je utihnula.¹⁵⁴⁰

429. U međuvremenu, svjedok PW-111, koji je bio u istočnoj prostoriji, izjavio je da su “poslije nekog [...] vremena,”¹⁵⁴¹ pripadnici snaga bosanskih Srba koji su čuvali zarobljenike u istočnoj prostoriji postali uznemireni i ljuti.¹⁵⁴² Svjedok PW-111 je zatim čuo i vidio otvaranje vatre ispred istočne prostorije u pravcu zapadne prostorije.¹⁵⁴³ Pripadnici snaga bosanskih Srba koji su ih čuvali takođe su izgledali prestrašeno.¹⁵⁴⁴ Dvojica njih — jedan s plavim šljemom UN-a i drugi s kovrdžavom kosom do ramena i crnim naočalama — željeli su da pucaju na zarobljenike.¹⁵⁴⁵ Zaustavio ih je treći koji im je rekao da te zarobljenike ne treba ni za šta kriviti.¹⁵⁴⁶ Strijeljanje napolju je trajalo oko pola sata.¹⁵⁴⁷ Nakon što se smirilo, pripadnici snaga bosanskih Srba naredili su dvojici bosanskih Muslimana da odu i unesu ranjenog “vojnika”, bosanskog Srbina.¹⁵⁴⁸ Stvari su se zatim smirile i postalo je veoma tiho.¹⁵⁴⁹

430. Kasnije je pet do deset pripadnika snaga bosanskih Srba ušlo u istočnu prostoriju, a onaj s kovrdžavom kosom do ramena i crnim naočalama i onaj s plavim šljemom UN-a bili su prvi koji su počeli pucati na zatočenike.¹⁵⁵⁰ Svjedok PW-111 je smjesta legao potrbuške, uvjeren da će oni pobiti sve zarobljenike.¹⁵⁵¹ Bilo je mnogo buke, dima i pucnjave iz raznih vrsta oružja.¹⁵⁵²

431. Neko vrijeme nakon što je Pepić zaustavio konvoj autobusa, on i Čelić, koji je takođe bio pripadnik 2. voda 2. odreda SBP-a iz Šekovića, sa svog položaja na putu Bratunac - Konjević Polje čuli su jaku i intenzivnu paljbu iz vatrenog oružja, kao “da se puca samo sa jedne strane”, koja je dolazila iz pravca skladišta u Kravici.¹⁵⁵³ On je takođe čuo razmjenu poruka preko radija,

¹⁵³⁷ Svjedok PW-156, T. 7095, 7123 (8. februar 2007. godine).

¹⁵³⁸ *Ibid.*

¹⁵³⁹ *Ibid.*

¹⁵⁴⁰ *Ibid.*, T. 7095, 7123–7124 (8. februar 2007. godine). Svjedok PW-156 nije mogao identifikovati pripadnike snaga bosanskih Srba koji su pucali. *Ibid.*, T. 7124 (8. februar 2007. godine).

¹⁵⁴¹ Svjedok PW-111, T. 6992 (7. februar 2007. godine).

¹⁵⁴² *Ibid.*, T. 6992–6995, 7059, 7065 (7. februar 2007. godine).

¹⁵⁴³ *Ibid.*, T. 6992–6995, 6997–6999 (7. februar 2007. godine); dokazni predmet PIC00063, Snimak iz vazduha, s oznakama koje je unio svjedok PW-111, preuzet iz P01563 (gdje je strelicom koju je ubilježio svjedok PW-111 pokazano da su stražari pucali u pravcu zapadne prostorije i šume).

¹⁵⁴⁴ Svjedok PW-111, T. 6998 (7. februar 2007. godine).

¹⁵⁴⁵ *Ibid.*, T. 6992 (7. februar 2007. godine).

¹⁵⁴⁶ *Ibid.*, T. 6992 (7. februar 2007. godine).

¹⁵⁴⁷ *Ibid.*, T. 6995–6996, 7060 (7. februar 2007. godine). V. takođe Miloš Đukanović, T. 11768 (18. maj 2007. godine).

¹⁵⁴⁸ Svjedok PW-111, T. 6993 (7. februar 2007. godine).

¹⁵⁴⁹ *Ibid.*, T. 6999 (7. februar 2007. godine).

¹⁵⁵⁰ *Ibid.*, T. 6999–7000, 7060–7062 (7. februar 2007. godine). V. takođe svjedok PW-158, T. 7095, 7123 (8. februar 2007. godine).

¹⁵⁵¹ Svjedok PW-111, T. 6999–7000 (7. februar 2007. godine).

¹⁵⁵² *Ibid.*, T. 6999 (7. februar 2007. godine). V. takođe svjedok PW-156, T. 7095, 7123 (8. februar 2007. godine).

¹⁵⁵³ Milenko Pepić, T. 13560–13561 (9. juli 2007. godine). V. takođe Predrag Čelić, T. 113478–3479 (28. juni 2007. godine).

uključujući Čturića kako zove **Borovčanina**¹⁵⁵⁴ i izvještava da se “desila šnala”, što je značilo da je neko ubijen ili ranjen.¹⁵⁵⁵

432. U međuvremenu, nakon što je primio Stuparovu poruku da hitno ode tamo, **Borovčanin** je stigao u skladište u Kravici negdje između 17:15 i 17:30 sati.¹⁵⁵⁶ **Borovčanin** je vidio gomilu tijela ispred zapadne i centralne prostorije skladišta u Kravici i veliki broj rupa od metaka na spoljnim zidovima.¹⁵⁵⁷ Vrata zapadne prostorije skladišta u Kravici su bila zatvorena.¹⁵⁵⁸ **Borovčanin** je rekao da je nakratko porazgovarao sa Stuparom i da je zatim otišao sa lica mjesta.¹⁵⁵⁹

433. Otprilike u 17:30 sati, Čturić se vozio pored Žutog Mosta iz pravca skladišta u Kravici prema Bratuncu sa zavijenom rukom.¹⁵⁶⁰ Zaustavio se nakratko i rekao Pepiću da je upravo stigao iz skladišta u Kravici, gdje je jedan zarobljenik, bosanski Musliman, uzeo pušku Krste Dragičevića, pripadnika 3. voda, Skelanskog voda, 2. odreda SBP-a iz Šekovića, pucao na njega i ubio ga.¹⁵⁶¹ Čturić je zgrabio puščanu cijev od tog zarobljenika, bosanskog Muslimana, opekao ruku i krenuo prema Domu zdravlja u Bratuncu.¹⁵⁶² Čturić je rekao Pepiću da se u skladištu u Kravici “puca po Muslimanima”.¹⁵⁶³ Miroslav Stanojević, pripadnik "Crvenih beretki" Bratunačke brigade takođe je povrijeđen u ovom incidentu “opečenih ruku”.¹⁵⁶⁴ Kada je Čturić otišao, Pepić je nastavio da zadržava konvoj.¹⁵⁶⁵

434. Čturić je ponovo prošao pored Pepića, vraćajući se iz Doma zdravlja u Bratuncu.¹⁵⁶⁶ Poslije nekog vremena, Čturić je naredio Pepiću da ponovo otvori put Bratunac - Konjević Polje i pusti konvoj da prođe, što je on učinio.¹⁵⁶⁷ Pepić je ostao na svom položaju dok autobus 2. odreda

¹⁵⁵⁴ *Ibid.*, T. 13558 (9. juli 2007. godine).

¹⁵⁵⁵ *Ibid.*, T. 13561 (9. juli 2007. godine).

¹⁵⁵⁶ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 63; Zoran Petrović, T. 18797–18798 (5. decembar 2007. godine). **Borovčanin** se uglavnom slaže s ovim hronološkim prikazom, navodeći, međutim, da se on tamo vjerovatnije nalazio između 17:20 i 17:30 sati. Borovčaninovi završni argumenti, T. 34563 (9. septembar 2009. godine). V. takođe dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 65, 72.

¹⁵⁵⁷ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 64, 66; dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, na 02:56:14–02:56:17, 02:56:24–02:56:49; dokazni predmet P02011, Video-snimak koji je napravio Zoran Petrović, verzija Studija B, na 18:08–18:11. V. dolje, par. 1516–1519.

¹⁵⁵⁸ U svojim završnim argumentima, tužilaštvo je ponudilo sklapanje sporazuma o činjenicama da su vrata skladišta u Kravici koja se vide na video-snimku bila zatvorena kada je **Borovčanin** bio tamo. Završna riječ tužilaštva, T. 34232 (4. septembar 2009. godine). V. Borovčaninov završni podnesak, par. 150.

¹⁵⁵⁹ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 64–65.

¹⁵⁶⁰ Milenko Pepić, T. 13561 (9. juli 2007. godine); dokazni predmet 4DP01892, Knjiga pacijenata Doma zdravlja u Bratuncu (gdje stoji da je čturić primljen u 17:40 sati, a da je tijelo Krste Dragičevića dovezeno u 19:00 sati).

¹⁵⁶¹ Milenko Pepić, T. 13561–13565, 13577, 13599 (9. juli 2007. godine); dokazni predmet 4DP01892, Knjiga pacijenata Doma zdravlja u Bratuncu.

¹⁵⁶² Milenko Pepić, T. 13562 (9. juli 2007. godine).

¹⁵⁶³ *Ibid.*, T. 13563 (9. juli 2007. godine).

¹⁵⁶⁴ Dokazni predmet 4DP01892, Knjiga pacijenata Doma zdravlja u Bratuncu.

¹⁵⁶⁵ Milenko Pepić, T. 13566 (9. juli 2007. godine).

¹⁵⁶⁶ *Ibid.*, T. 13566 (9. juli 2007. godine).

¹⁵⁶⁷ Milenko Pepić, T. 13566–13567, 13598–13599 (9. juli 2007. godine).

SBP-a iz Šekovića nije prošao da ga pokupi i odveze do Konjević Polja, negdje u večernjim satima ili u sumrak.¹⁵⁶⁸ Plastovi sijena koji tamo nisu bili ranije toga dana vidjeli su se ispred skladišta u Kravici.¹⁵⁶⁹ Ispred skladišta u Kravici su takođe bili naoružani pripadnici snaga bosanskih Srba.¹⁵⁷⁰

435. Tokom cijele noći sa 13. na 14. juli, pripadnici snaga bosanskih Srba su povremeno ulazili u skladište u Kravici, pucali i ubacivali ručne bombe kroz prozore.¹⁵⁷¹ Svjedok PW-111 uspio je da pobjegne iz skladišta u Kravici provukavši se kroz jedan uski prozor tokom zatišja u pucnjavi.¹⁵⁷² Kada je pao na zemlju, svjedok PW-111 je začuo glas neke osobe koja je rekla: “Eno ga, iskoči još jedan.”¹⁵⁷³ Dok je svjedok PW-111 ležao potrbuške čekajući da bude ubijen, jedan vojnik prišao je i pucao mu u desno rame.¹⁵⁷⁴ Ne reagujući, svjedok PW-111 je ležao nepokretno tokom ostatka noći, pretvarajući se da je mrtav.¹⁵⁷⁵ Svjedok PW-156 takođe se pretvarao da je mrtav dok je ležao među mrtvima u skladištu u Kravici.¹⁵⁷⁶ U jednom trenutku, svjedok PW-156 se pokrenuo među mrtvima i našao jednog komšiju koji je još bio živ.¹⁵⁷⁷ Kada je taj čovjek ustao, pogođen je rafalnom paljbom.¹⁵⁷⁸ Svjedok PW-156 je zatim postavio dva tijela preko sebe i ostao tamo sve vrijeme 14. jula.¹⁵⁷⁹ Tokom noći sa 14. na 15. juli, svjedok PW-156 je na kraju uspio da pobjegne iz skladišta u Kravici.¹⁵⁸⁰

436. Pripadnici snaga bosanskih Srba su 14. jula ujutro prozivali ranjenike da izađu iz skladišta u Kravici da ih odvedu u bolnicu.¹⁵⁸¹ One koji su izašli primoravali su da pjevaju srpske nacionalističke pjesme o Draži Mihajloviću, a zatim ih pobili.¹⁵⁸² Ranjenima koji su zapomagali od bola ili tražili vode psovali su “tursku majku” ili “islam[sko] pleme” prije nego što su i njih ubili.¹⁵⁸³

437. Forenzičkim pregledom skladišta u Kravici kasnije su otkriveni ne samo jasni tragovi ljudske krvi, kostiju i tkiva po zidovima, podu i plafonu, nego i dokazi o oštećenjima

¹⁵⁶⁸ Milenko Pečić, T. 13567, 13572, 13600–13601 (9. juli 2007. godine); Predrag Čelić, T. 13480, 13505 (28. juni 2007. godine).

¹⁵⁶⁹ Milenko Pečić, T. 13573 (9. juli 2007. godine).

¹⁵⁷⁰ *Ibid.*, T. 13575, 13599 (9. juli 2007. godine).

¹⁵⁷¹ Svjedok PW-111, T. 6999–7000 (7. februar 2007. godine).

¹⁵⁷² *Ibid.*, T. 7001 (7. februar 2007. godine).

¹⁵⁷³ *Ibid.*, T. 7003 (7. februar 2007. godine).

¹⁵⁷⁴ *Ibid.*, T. 7003–7005 (7. februar 2007. godine).

¹⁵⁷⁵ *Ibid.*, T. 7005 (7. februar 2007. godine).

¹⁵⁷⁶ Svjedok PW-156, T. 7095–7096 (8. februar 2007. godine).

¹⁵⁷⁷ *Ibid.*, T. 7095–7096, 7106–7107 (djelimično zatvorena sjednica) (8. februar 2007. godine).

¹⁵⁷⁸ *Ibid.*

¹⁵⁷⁹ *Ibid.*, T. 7095–7096 (8. februar 2007. godine).

¹⁵⁸⁰ *Ibid.*, T. 7097–7098 (8. februar 2007. godine).

¹⁵⁸¹ *Ibid.*, T. 7005 (7. februar 2007. godine); svjedok PW-156, T. 7096 (8. februar 2007. godine).

¹⁵⁸² Svjedok PW-111, T. 7006 (7. februar 2007. godine).

¹⁵⁸³ Svjedok PW-156, T. 7096–7097 (8. februar 2007. godine).

prouzrokovanim oružjem, bombama i eksplozivom.¹⁵⁸⁴ Takođe su pronađene ručice ručnih bombi i uzorci ostataka eksploziva.¹⁵⁸⁵

438. Dana 14. i 15. jula 1995. godine, do skladišta u Kravici dovezeni su rovokopači radi utovara tijela mrtvih.¹⁵⁸⁶ Ujutro 14. jula pripremane su grobnice u Glogovi¹⁵⁸⁷ a tokom sljedeća tri dana iskopane su dodatne jame dok su stizali kamioni s tijelima.¹⁵⁸⁸ Dana 14. jula, Dragan Jokić je Ostoja Stanojeviću—vozaču inženjerske čete Zvorničke brigade — naredio da se javi u zgradu jedinice Civilne zaštite u Zvorniku na zadatak čišćenja smeća.¹⁵⁸⁹ Naređeno mu je da tijela kod skladišta u Kravici utovari i odveze ih na mjesto pokopavanja kod Glogove, da bi 15. jula odnio dva tovара.¹⁵⁹⁰ Jedna mala grupa pripadnika Civilne zaštite iz Bratunca upućena je u Glogovu da kopa grobnice, a jedna veća grupa u Kravicu da utovara tijela.¹⁵⁹¹ Momir Nikolić je rekao pripadnicima Civilne zaštite da trebaju otići u Kravicu gdje su ih vozilima sproveli pripadnici Vojne policije Zvorničke brigade.¹⁵⁹²

439. Za primarne grobnice¹⁵⁹³ na dvije različite lokacije utvrđene su forenzičke veze s događajima u skladištu u Kravici: u dvije grobnice u Ravnicama — Ravnice 1 i Ravnice 2 — pronađen je građevinski materijal, uključujući stiropor, beton i gips, koji ih dovodi u vezu sa skladištem u Kravici,¹⁵⁹⁴ a u dvije grobnice u Glogovi — Glogova 1 i Glogova 2— pronađeni su

¹⁵⁸⁴ Dean Manning, T. 18979–18980 (10. decembar 2007. godine); dokazni predmet P00649, Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice, 16. maj 2000. godine, str. 5, Dodatak A, str. 4–7. Istraga je otkrila značajan broj udara metaka u skladište u Kravici, kako iznutra tako i spolja. Dean Manning, T. 18979 (10. decembar 2007. godine). Istraga unutrašnjosti skladišta u Kravici takođe je otkrila ostatke eksploziva i oštećenja od udara. Dokazni predmet P00649, Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice, 16. maj 2000. godine, str. 5, Dodatak A, str. 6; Dean Manning, T. 18979–18980 (10. decembar 2007. godine); dodatak P02103, Dokumenti predloženi s izjavom Jeana-Renéa Rueza, str. 94–99, 102, 104–106, 112–118.

¹⁵⁸⁵ Dokazni predmet P00649, Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice, 16. maj 2000. godine, str. 5, Dodatak A, str. 6. Ručice ručnih bombi takođe su pronađene grupisane oko dva prozora na zapadnoj strani skladišta u Kravici. *Ibid.*, Dodatak A, str. 4.

¹⁵⁸⁶ Svjedok PW-111, T. 7006 (7. februar 2007. godine); svjedok PW-156, T. 7097–7098, 7103–7104, 7106–7107 (djelimično zatvorena sjednica), 7124 (8. februar 2007. godine); dokazni predmet PIC00066, Slika 01565, s oznakama koje je unio svjedok PW-156; svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7909 (20. april 2004. godine); svjedok PW-170, T. 17862–17863 (zatvorena sjednica) (19. novembar 2007. godine).

¹⁵⁸⁷ Svjedok PW-161, T. 9370–9371 (23. mart 2007. godine); svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7876, 7879 (20. april 2004. godine); svjedok PW-170, T. 17862 (zatvorena sjednica) (19. novembar 2007. godine).

¹⁵⁸⁸ Svjedok PW-161, T. 9391–9392 (26. mart 2007. godine).

¹⁵⁸⁹ Ostoja Stanojević, T. 13656–13657 (10. juli 2007. godine).

¹⁵⁹⁰ Ostoja Stanojević, dokazni predmet P02260, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5685, 5688–5691 (4. decembar 2003. godine).

¹⁵⁹¹ Svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7876, 7879, (20. april 2004. godine); svjedok PW-170, T. 17862 (zatvorena sjednica) (19. novembar 2007. godine).

¹⁵⁹² Krsto Simić, dokazni predmet 4D00608, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, BT. 7321–7322 (23. februar 2004. godine).

¹⁵⁹³ V. dolje par. 608.

¹⁵⁹⁴ Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Dodatak A, str. 7.

polomljeni komadi zida i okvira od vrata koji se ne razlikuju od onih koji se nalaze u skladištu u Kravici.¹⁵⁹⁵

440. Pored toga, forenzički dokazi povezuju sekundarne grobnice¹⁵⁹⁶ na tri različite lokacije s događajima u skladištu u Kravici. U Zelenom Jadru, sedam grobnica može se dovesti u vezu sa skladištem u Kravici: u Zelenom Jadru 5 i 6, vezu su potvrdili beton, gips i drugi građevinski materijal koji se nalazio u grobnicama;¹⁵⁹⁷ u grobnici Zeleni Jadar 2, dijelovi tijela pronađeni u grobnici odgovarali su jednom zubu koji je pronađen u skladištu u Kravici.¹⁵⁹⁸ Pored toga, u svim grobnicama u Zelenom Jadru — Zeleni Jadar 1A, 1B, 2, 3, 4, 5 i 6 — veze s primarnom grobnicom Glogova 1 utvrđene su identifikacijom dijelova tijela koji su pripadali istim osobama i u grobnici Glogova 1 i u relevantnoj sekundarnoj grobnici.¹⁵⁹⁹

441. Međutim, dvije sekundarne grobnice u Blječevi povezane su s primarnom grobnicom Glogova 2, a jedna sekundarna grobnica u Blječevi povezana je sa primarnom grobnicom Glogova 1. Veze su utvrđene identifikacijom dijelova tijela koji su pripadali istim osobama i u primarnoj i u relevantnim sekundarnim grobnicama.¹⁶⁰⁰

442. Pored toga, u Budaku, dvije sekundarne grobnice takođe su povezane s primarnom grobnicom Glogova 1. Te veze ponovo su potvrđene identifikacijom dijelova tijela koji su pripadali istim osobama i u primarnoj i u relevantnim sekundarnim grobnicama.¹⁶⁰¹

443. Istražitelj tužilaštva Dušan Janc pripremio je izvještaj vještaka u kom je zaključio da su posmrtni ostaci 1.319 osoba pronađeni u primarnim i sekundarnim grobnicama povezanim s ubijanjem u skladištu u Kravici.¹⁶⁰² Janc je naknadno podnio corrigendum svog izvještaja u kom je naveo da su neke od tih 1.319 osoba možda umrle u okolnostima nevezanim za događaje u skladištu u Kravici.¹⁶⁰³ Janc ne navodi izričito za koliko bi taj broj trebalo umanjiti, premda ukazuje na to da

¹⁵⁹⁵ *Ibid.*, str. 6. V. takođe Dean Manning, T. 18981 (10. decembar 2007. godine); dokazni predmet P01565, Panoramska fotografija skladišta u Kravici; dokazni predmet P02993, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Deana Manninga, 27. novembar 2007. godine, str. 5–7, 16; dokazni predmet P00674, Izvještaj o iskopavanjima i ekshumacijama Glogova 1 tokom 2000. godine, str. 18–19; Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 329.

¹⁵⁹⁶ V. dolje, par. 608.

¹⁵⁹⁷ Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Dodatak A, str. 21.

¹⁵⁹⁸ Dušan Janc, T. 33394–33395 (28. april 2009. godine), T. 33486–33490 (1. maj 2009. godine); dokazni predmet P04525, Izvještaj o pregledanju i uzimanju dokaznog materijala iz skladišta u Kravici, septembar/oktobar 2000. godine, koji je pripremio Michael J. Hedley, 9. mart 2001. godine, str. 9. Ta veza nije navedena u izvještaju Janca, budući da on za nju nije znao u vrijeme sastavljanja izvještaja. Dušan Janc, T. 33495 (1. maj 2009. godine).

¹⁵⁹⁹ Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Dodatak A, str. 21–25. Takođe su utvrđene veze DNK koje povezuju svaku sekundarnu grobnicu sa drugim sekundarnim grobnicama.

¹⁶⁰⁰ *Ibid.*, str. 26–27. Takođe su utvrđene veze DNK koje povezuju svaku sekundarnu grobnicu sa drugim sekundarnim grobnicama.

¹⁶⁰¹ *Ibid.*, str. 27–28. Takođe su utvrđene veze DNK koje povezuju svaku sekundarnu grobnicu s drugim sekundarnim grobnicama.

¹⁶⁰² Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Dodatak A, str. 34–36. Ove osobe identifikovane su analizom DNK kao osobe koje su prijavljene kao nestale poslije pada Srebrenice. *Ibid.*

¹⁶⁰³ Dokazni predmet P04492, *Corrigendum* dopunjenog Rezimea forenzičkog dokaznog materijala – ekshumacija grobnica vezanih za Srebrenicu – mart 2009. godine, pripremio Dušan Janc, 9. april 2009. godine.

su sljedeća tijela bila pokopana u grobnicama vezanim za skladište u Kravici, ali da se ne mogu povezati s ubijanjem u skladištu u Kravici: (a) 12 osoba koje su vraćene VRS-u iz Srbije;¹⁶⁰⁴ (b) do 80 tijela sa prostora oko škole "Vuk Karadžić";¹⁶⁰⁵ (c) 6–7 tijela iz Potočara;¹⁶⁰⁶ (d) 10–15 tijela iz Konjević Polja;¹⁶⁰⁷ i (e) jedan kamion s tijelima sa područja duž puta Bratunac - Konjević Polje.¹⁶⁰⁸ Nadalje, Pretresno vijeće napominje da su mu predočeni dokazi u vezi s tri osobe pokopane u grobnici Glogova koji ukazuju na to da one nisu bile žrtve ubijanja u skladištu u Kravici.¹⁶⁰⁹ Pored toga, jedna osoba iz sekundarne grobnice u Blječevi posljednji put je viđena 18. jula i stoga se ne može povezati s pogubljenjem u skladištu u Kravici.¹⁶¹⁰ Kako je dolje navedeno, Pretresno vijeće prihvata dokaze koje je predočio Janc u vezi s DNK i forenzičke veze utvrđene između primarnih i sekundarnih grobnica.¹⁶¹¹ Uzimajući gorenavedene dokaze u obzir, Pretresno vijeće zaključuje da je u skladištu u Kravici ubijeno najmanje 1.000 ljudi.

444. Mnogi bosanski Srbi čuli su u to vrijeme izvještaje o incidentu "opečenih ruku" i o tome kako su zarobljenici strijeljani u skladištu u Kravici.¹⁶¹² Pretresno vijeće je dolje detaljno razmotrilo razna svjedočenja, okolnosti incidenta "opečenih ruku" i pogubljenja do posljednjeg čovjeka koje je tamo očigledno izvršeno, kao i to koji su pripadnici anaga bosanskih Srba učestvovali u ova dva incidenta.¹⁶¹³

445. Pretresno vijeće je mišljenja da je jedini razuman zaključak taj da je pogubljenje bosanskih Muslimana, do posljednjeg čovjeka, izvršeno u skladištu u Kravici, predstavljalo dio zajedničkog

¹⁶⁰⁴ V. Dušan Janc, T. 33664–33665 (5. maj 2009. godine).

¹⁶⁰⁵ V. svjedok PW-161 T. 9538, 9555–9556 (27. mart 2007. godine); svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7883, 7916–7918, 7920 (20. april 2004. godine); svjedok PW-170, T. 17863–17864 (zatvorena sjednica) (19. novembar 2007. godine); Dušan Janc, T. 33638–33639 (4. maj 2009. godine) (gdje je u zapisnik pročitana dio izjave Desmira Dukanovića u kojoj je on izjavio da su tijela iz škole "Vuk Karadžić" pokopana u Glogovoj. Janc je prihvatio da je to svjedočenje tačno).

¹⁶⁰⁶ V. svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7886, 7925 (20. april 2004. godine).

¹⁶⁰⁷ V. svjedok PW-161, T. 9372 (23. mart 2007. godine), T. 9455 (26. mart 2007. godine).

¹⁶⁰⁸ V. *ibid.*, T. 9389 (26. mart 2007. godine).

¹⁶⁰⁹ Jedna osoba nestala je 11. jula 1995. godine u Udrc-Zvorniku, daleko od Kravice; druga je nestala 18. jula 1995. godine, poslije incidenta u skladištu u Kravici; za treću nije zabilježen datum nestanka. Dušan Janc, T. 33675–33676 (5. maj 2009. godine); dokazni predmet 4D00535 (povjerljivo), Izvod iz "Nestalih iz Srebrenice" - Ažuriranog izvještaja MKNL-a za 2007. godinu, (samo Glogova). Janc se složio da te osobe nisu mogle biti žrtve ubijanja u skladištu u Kravici, iako je izjavio da podaci o datumu nestanka nisu uvijek pouzdani. Dušan Janc, T. 33675–33676 (5. maj 2009. godine).

¹⁶¹⁰ *Ibid.*

¹⁶¹¹ V. dolje, par. 653–658, 660.

¹⁶¹² V. svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7873 (20. april 2004. godine); svjedok PW-170, T. 17909 (zatvorena sjednica) (19. novembar 2007. godine); Miladin Jovanović, dokazni predmet 2D00554, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (24. april 2007. godine), str. 2; Mendeljev Đurić, T. 10829 (2. maj 2007. godine); Dragan Nešković, T. 27440 (28. oktobar 2008. godine); Miloš Đukanović, T. 11767–11768, 11791 (18. maj 2007. godine); svjedok PW-160, T. 8622, 8624–8626 (javna sjednica s povremenim zatvorenim dijelovima) (12. mart 2007. godine); Predrag čelić, T. 13480–13483 (28. juni 2007. godine); Slaviša Simić, T. 27515 (29. oktobar 2008. godine); Ljubisav Simić, dokazni predmet 4D00606, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7629–7630 (15. april 2004. godine); Ljubisav Simić, T. 27206–27207 (22. oktobar 2008. godine); svjedok PW-100, T. 14835 (5. septembar 2007. godine), T. 14888 (6. septembar 2007. godine); svjedok PW-168, T. 15877–15878 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16527–16528 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 5. V. dolje, par. 1516–1526.

¹⁶¹³ V. dolje, par. 1516–1536.

plana da se pobiju vojno sposobni muškarci Srebrenice i genocidnog plana. Pretresno vijeće se takođe uvjerilo da su zarobljenici tamo bili zatočeni privremeno, najvjerovatnije da bi bili prebačeni na neko drugo mjesto zatočenja, što je predstavljalo stalni obrazac, da bi na kraju bili ubijeni. Međutim, Pretresno vijeće konstatuje da je kao reakcija na neočekivani incident “opečenih ruku” plan ubistva zatočenika, bosanskih Muslimana, koji su bili zatočeni u skladištu u Kravici pomjeren unaprijed i da su oni ubijeni na licu mjesta.

(iii) “Situaciono uslovljeno” ubijanje u supermarketu u Kravici¹⁶¹⁴

446. Tokom noći sa 13. na 14. juli 1995. godine pripadnici snaga bosanskih Srba koji su čuvali kamione kod supermarketa u Kravici, koji su stigli sa fudbalskog igrališta u Novoj Kasabi,¹⁶¹⁵ tukli su zarobljenike kundacima pušaka i tražili od ljudi iz određenih sela oko Srebrenice da kažu svoja imena.¹⁶¹⁶ Zatim su iz kamiona izveli upravo te zarobljenike.¹⁶¹⁷ Petbosanskih Muslimana su tokom noći jednog po jednog izveli iz kamiona u kom je bio svjedok PW-116.¹⁶¹⁸ U vezi s tim ljudima svjedok PW-116 je izjavio: “Nisam vidio da su ih tu na licu mesta pobili, ali nisu se vratili na kamion.”¹⁶¹⁹ Svjedok PW-116 je cijelu noć slušao rafale iz vatrenog oružja, krikove, jauke i dozivanje upomoć u blizini svog kamiona.¹⁶²⁰

447. Jedan pripadnik snaga bosanskih Srba zaprijetio je da će ubiti svjedoka PW-116 i deset drugih zarobljenika ukoliko čuje bilo kakav zvuk iz kamiona.¹⁶²¹ Otprilike oko 14:00 ili 15:00 sati 14. jula, kamion sa svjedokom PW-116 otišao je u pravcu Zvornika, a bosanski Muslimani su upozoreni da će deseterica biti ubijena ako bilo ko od njih pokuša da iskoči iz kamiona.¹⁶²² Iza kamiona u kom se nalazio svjedok PW-116 je vidio kako kreće još jedan kamion u čijoj su kabini bila dva naoružana pripadnika snaga bosanskih Srba.¹⁶²³ Jedan od njih je kroz prozor držao uperenu pušku prema kamionu u kom se vozio svjedok PW-116.¹⁶²⁴

¹⁶¹⁴ U Optužnici se navodi da je “[t]okom noći 13. na 14. juli, u blizini jednog supermarketa u Kravici jedan pripadnik VRS-a ili MUP-a gurnuo je cijev puške jednom zarobljenom bosanskom Muslimanu u usta i po prijekom postupku ga pogubio. Osim toga, u istom tom periodu pripadnici VRS-a i/ili MUP-a su udarali, tukli kundacima i po prijekom postupku vršili pogubljenja zarobljenih bosanskih Muslimana koji su se predali, bili zarobljeni iz kolone muškaraca u povlačenju iz srebreničke enklave ili bili izdvojeni u Potočarima, a bili su zatočeni u kamionima kod tog supermarketa.” Optužnica, par. 31.3. Pretresno vijeće napominje da je 2. septembra 2009. godine tužilaštvo dostavilo *Corrigendum* Završnog podneska tužilaštva, u kom je odustalo od navoda da je jedan vojnik, bosanski Srbin, gurnuo cijev puške jednom bosanskom Muslimanu u usta i ubio ga. Tužilaštvo je zadržalo ostale navode iz par. 31.3 Opužnice. *Corrigendum* Završnog podneska tužilaštva, 2. septembar 2009. godine, par. 9.

¹⁶¹⁵ V. gore, par. 397–398.

¹⁶¹⁶ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2957 (14. april 2000. godine).

¹⁶¹⁷ *Ibid.*, KT. 2957, 2992 (14. april 2000. godine).

¹⁶¹⁸ *Ibid.*, KT. 2957 (14. april 2000. godine).

¹⁶¹⁹ *Ibid.*, KT. 2957 (14. april 2000. godine).

¹⁶²⁰ *Ibid.*, KT. 2957 (14. april 2000. godine).

¹⁶²¹ *Ibid.*, KT. 2961 (14. april 2000. godine).

¹⁶²² *Ibid.*, KT. 2961–2962 (14. april 2000. godine). V takođe dolje, par. 470, 473–474, 1061, 1063.

¹⁶²³ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2962 (14. april 2000. godine).

¹⁶²⁴ *Ibid.*, KT. 2962 (14. april 2000. godine).

448. Pretresno vijeće napominje da je svjedočenje svjedoka PW-116 prihvaćeno na osnovu bivšeg pravila 92bis(D) Pravilnika, bez unakrsnog ispitivanja od strane optuženih u ovom predmetu. Ta izjava je jedini dokaz predočen Pretresnom vijeću u vezi s konkretnim premlaćivanjem i ubijanjem izvršenim kod supermarketa u Kravici, kako je navedeno u Optužnici.¹⁶²⁵ Međutim, treba napomenuti da su okolnosti koje opisuje svjedok PW-116 analogne onima na drugim lokacijama na kojima je utvrđeno da je vršeno “situaciono uslovljeno” ubijanje. Taj incident čini jedan od nekoliko navoda sadržanih u Optužnici koji se odnose na “situaciono uslovljeno” ubijanje koje je predstavljalo prirodnu i predvidljivu posljedicu UZP-a prisilnog uklanjanja i UZP-a ubistva.¹⁶²⁶ To ubijanje čini dio činjeničnih navoda na kojima se zasnivaju tačke Optužnice za ubistvo i progon protiv Miletića i Gvere. Protiv ostalih optuženih iznosi se kombinovani navod o pogubljenjima po kratkom postupku hiljada osoba i više “situaciono uslovljeno” ubijanje na kojima se zasnivaju tačke Optužnice za ubistvo, istrebljivanje i progon. Stoga, ovi konkretni činjenični navodi vezani samo za “situaciono uslovljeno” ubijanje u okviru UZP-a III, o kojima je svjedočio svjedok PW-116, ne bi nikada mogla predstavljati osnovu za osuđujuću presudu bilo kojem od optuženih za genocid, zločine protiv čovječnosti ili ratne zločine, kako je navedeno u Optužnici. Iz toga proizlazi da se nepotkrijepljeni iskaz svjedoka PW-116, u kontekstu činjenica ovog predmeta, ne može klasifikovati kao dokaz koji bi mogao činiti jedinu pa čak ni odlučujuću osnovu za osuđujuću presudu bilo kojem od optuženih. Nijednom optuženom ne može se izreći osuđujuća presuda isključivo ili velikim dijelom na osnovu ovog iskaza, koji nije provjeren unakrsnim ispitivanjem i nije potkrijepljen. Stoga je većina sudija Pretresnog vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Kwona,¹⁶²⁷ spremna prihvatiti ga kao osnovu za zaključak da je tužilaštvo dokazalo navode o ovom premlaćivanju i ubijanju.

449. Imajući u vidu sve dokaze koje su mu predočeni, većina sudija Pretresnog vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje da su tokom noći sa 13. na 14. juli, pripadnici snaga bosanskih Srba prijetili, premlaćivali i po prijekom postupku pogubili nepoznat broj zarobljenika, bosanskih Muslimana, koji su bili zatočeni u kamionima kod supermarketa u Kravici.

(iv) Štab Bratunačke brigade¹⁶²⁸

450. Nakon što su ih 13. jula ispitali u Štabu Bratunačke brigade, pripadnici specijalne policije ili specijalnog voda VRS-a odveli su Nazifa Avdića, Muniba Dedića, Aziza Husića, Muju Husića,

¹⁶²⁵ V. Optužnica par. 31.3.

¹⁶²⁶ V. Optužnica, par. 31.

¹⁶²⁷ V. gore, par. 62–63. V. Suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje, par. 40–46.

¹⁶²⁸ U Optužnici se navodi da je 13. jula 1995. godine, poslije ispitivanja, šest muškaraca, bosanskih Muslimana iz Srebrenice, bilo zatočeno zajedno sa ostalim zarobljenicima, bosanskim Muslimanima, u Bratuncu, nakon čega su pogubljeni po kratkom postupku, par. 30.1.

Hasiba Ibiševića i Rešida Sinanovića u školu "Vuk Karadžić" u Bratuncu.¹⁶²⁹ Izuzev Ibiševića i Sinanovića,¹⁶³⁰ posmrtni ostaci ovih ljudi pronađeni su u primarnoj grobnici u Kozluku i u povezanoj sekundarnoj grobnici.¹⁶³¹

451. S obzirom na slične okolnosti u kojima su ti ljudi zarobljeni, ispitani i zatočeni, kao i na ono što je Pretresnom vijeću predočeno o tome šta se dogodilo zarobljenicima, bosanskim Muslimanima koji su bili u školi "Vuk Karadžić", Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici snaga bosanskih Srba ubili Nazifa Avdića, Muniba Dedića, Aziza Husića, Muju Husića i Hasiba Ibiševića. Rešid Sinanović je preživio, ali postoje određeni dokazi da je on naknadno ubijen u jednom drugom pogubljenju.

(v) "Situaciono uslovljeno" ubijanje u Bratuncu

a. Muškarci, bosanski Muslimani, zatočeni u hangaru (12.–13. juli)¹⁶³²

452. Do 13. jula 1995. godine ujutro, najmanje 400 bosanskih Muslimana bilo je zatočeno u hangaru iza škole "Vuk Karadžić", a neke od njih pripadnici snaga bosanskih Srba su odvodili i tukli.¹⁶³³ Neki od zarobljenika se nisu vratili, dok su druge pripadnici snaga bosanskih Srba odvodili natrag u prostoriju nakon što su ih pretukli. Pokazivali su ih drugim zarobljenicima, a zatim odvlačili sa strane u hangar.¹⁶³⁴ Nakon što su izveli osobu po imenu Hamed Efendić, svjedok PW-169 je čuo pucanj, a iza toga ljude kako viču: "Vucite ga, mrtav je, gotov je. Vuci ga tamo."¹⁶³⁵

¹⁶²⁹ V. gore, par. 391.

¹⁶³⁰ Dokazni predmet P03159a (povjerljivo), str. 165. Rešid Sinanović ne pojavljuje se na Spisku preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL. V. dokazni predmet P04494 (povjerljivo). Dopis od 5. marta 2003. godine, koji je iz zdravstvenog centra "dr Milenko Marin" u Loznici, Srbija, upućen Veselinu Londroviću, tadašnjem braniocu Momira Nikolića, priložen je kao dokazni predmet P02407. Tom dopisu je priložen protokol iz bolnice u Banji Koviljači, Srbija, u kom se pojavljuje ime osobe po imenu "Rešid" s datumom 15. jula 1995. godine. Iako su u prijevodu na engleski jezik kao nečitke označene sve druge informacije o identitetu, Čelanović je u svom svjedočenju rekao da je iz originalnog dokumenta jasno da se takođe pojavljuje prezime Sinanović. Prema Čelanovićevim riječima, ta zabilješka predstavlja dokaz da je Sinanović 15. jula 1995. godine bio na liječenju u bolnici. Dokazni predmet P02407, Dopis i fotokopija ljekarskog protokola, str. 3; Zlatan Čelanović, T. 6660–6661 (31. januar 2007. godine). V. takođe Momir Nikolić, T. 33073–33074 (23. april 2009. godine), T. 33352–33353 (28. april 2009. godine).

¹⁶³¹ Dokazni predmet P04494 (povjerljivo), str. 102 (Nazif Avdić), str. 42 (Munib Dedić), str. 7 (Aziz Husić), str. 82 (Mujo Husić). Pretresno vijeće napominje da je u dokaznom predmetu P04494 kao datum rođenja Nazifa Avdića naveden 10. septembar 1954. godine, dok se u Optužnici pominje Zazif Avdić, rođen 15. septembra 1954. godine. Pretresno vijeće konstatuje da ta nepodudarnost nije značajna. Svastika/snaha Hasiba Ibiševića je u svom svjedočenju rekla da je njegovo tijelo ekshumirano u Pilici i identifikovano. Šehra Ibišević, dokazni predmet P03235, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis, str. 5 (21. juni 2001. godine). Ime Hasiba Ibiševića ne pojavljuje se na Spisku preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL, međutim, ono se pojavljuje na spisku nestalih i preminulih iz 2005. godine. V. dokazni predmet P04494 (povjerljivo); dokazni predmet P03159a (povjerljivo), str. 76.

¹⁶³² U Optužnici se navodi da je, 12. i 13. jula 1995. godine, više od 50 muškaraca, bosanskih Muslimana, odvedeno iz hangara iza škole "Vuk Karadžić" u Bratuncu i po kratkom postupku pogubljeno. Optužnica, par. 31.2.a.

¹⁶³³ V. gore, par. 402, 404.

¹⁶³⁴ Svjedok PW-169, T. 17320–17321 (1. novembar 2007. godine).

¹⁶³⁵ *Ibid.*, T. 17321 (1. novembar 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 17388 (2. novembar 2007. godine).

Tijelo osobe po imenu Hamed Efendić ekshumirano je 1998. godine iz grobnice Zeleni Jadar, južno od Srebrenice, i identifikovano.¹⁶³⁶

453. Svjedok PW-169 nije vidio da je iko ubijen tokom noći sa 12. na 13. juli.¹⁶³⁷ Međutim, on je čuo krikove, jauke i jedan pucanj iz vatrenog oružja.¹⁶³⁸ On je pretpostavljao da su oni zarobljenici koji se nisu vratili u hangar ubijeni.¹⁶³⁹ Ujutro 13. jula 1995. godine, tijela pet zarobljenika koji su prethodno pretučeni izvukli su iz prostorije u kojoj je bio svjedok PW-169 i drugi zarobljenici.¹⁶⁴⁰ Oni koji su odveli tijela iz prostorije rekli su svjedoku PW-169 da su vidjeli gomilu tijela iza hangara.¹⁶⁴¹ Svjedok PW-169 je procijenio da je otprilike 40 zarobljenika ubijeno.¹⁶⁴²

454. Odvođenje zarobljenika iz hangara nastavljeno je 13. jula 1995. godine.¹⁶⁴³ Ljudi su premlaćivani, a neki ubijani.¹⁶⁴⁴ Tokom popodneva 13. jula, prije nego što su prevezeni iz Bratunca, zarobljenici, bosanski Muslimani, u hangaru prebrojani su i bilo ih je 296.¹⁶⁴⁵ Svjedok PW-169 je procijenio da je toga dana ubijeno još 40 zarobljenika.¹⁶⁴⁶

455. Pretresno vijeće se uvjerilo da je negdje između 40 i 80 zatočenika, bosanskih Muslimana odvedeno iz hangara iza škole "Vuk Karadžić" i ubijeno 12. i 13. jula 1995. godine

b. Mentalno zaostali muškarac, bosanski Musliman, ispred škole "Vuk Karadžić" (13. juli)¹⁶⁴⁷

456. Dana 13. jula 1995. godine, jedan od zarobljenika koji su držani u autobusu parkiranom izvan škole "Vuk Karadžić" zaspao je.¹⁶⁴⁸ Jedan od vojnih policajaca VRS-a ušao je u autobus i udario tog čovjeka u rame. Dotični čovjek, koji je bio mentalno zaostao, uzvratio je udarac.¹⁶⁴⁹

¹⁶³⁶ Dokazni predmet P04494 (povjerljivo). Grobnice u Zelenom Jadru 2, 5 i 6 su sekundarne grobnice koje se nalaze južno od Bratunca i Srebrenice. Forenzički dokazi povezuju primarnu grobnicu Glogova 1 sa sekundarnim grobnicama Zeleni Jadar 5 i 6. Richard Wright, dokazni predmet P02162, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3666–3667 (26. maj 2000. godine); dokazni predmet P00666, Izvještaj Richarda Wrighta o ekshumacijama u istočnoj Bosni tokom 1998. godine, 24–25; dokazni predmet P00561, Izvještaj o antropološkom pregledu ljudskih ostataka iz istočne Bosne tokom 2000. godine, str. 4; dokazni predmet P02475, Izvještaj o iskopavanjima na lokaciji Glogova 2 1999.–2001. godine, 25. avgust 2003. godine, str. 20; dokazni predmet P02476, Izvještaj o iskopavanjima na lokaciji Zeleni Jadar 6, Bosna i Hercegovina 2001. godine, str. 12–13. Glogova se nalazi na približno 8 kilometara istočno od Kravice, u pravcu Bratunca. Jean-René Ruez, T. 1540 (12. septembar 2006. godine).

¹⁶³⁷ Svjedok PW-169, T. 17387–17388 (2. novembar 2007. godine).

¹⁶³⁸ *Ibid.*, T. 17387–17388 (2. novembar 2007. godine).

¹⁶³⁹ Svjedok PW-169, T. 17389 (2. novembar 2007. godine).

¹⁶⁴⁰ Svjedok PW-169, T. 17321–17322 (1. novembar 2007. godine).

¹⁶⁴¹ *Ibid.*, T. 17322 (1. novembar 2007. godine).

¹⁶⁴² *Ibid.*, T. 17320, 17324 (1. novembar 2007. godine), T. 17385 (2. novembar 2007. godine).

¹⁶⁴³ *Ibid.*, T. 17320, 17322–17323 (1. novembar 2007. godine).

¹⁶⁴⁴ *Ibid.*, T. 17323 (1. novembar 2007. godine), T. 17387 (2. novembar 2007. godine).

¹⁶⁴⁵ *Ibid.*, T. 17324–17325 (1. novembar 2007. godine).

¹⁶⁴⁶ *Ibid.*, T. 17322–17324, 17346 (1. novembar 2007. godine).

¹⁶⁴⁷ U Optužnici se navodi da je 13. jula 1995. godine uveče jedan mentalno zaostali muškarac, bosanski Musliman, izveden iz autobusa parkiranog ispred škole "Vuk Karadžić" u Bratuncu i po kratkom postupku pogubljen. Optužnica, par. 31.2.c.

¹⁶⁴⁸ Mevludin Orić, T. 889, 908–909, 911 (28. avgust 2006. godine).

¹⁶⁴⁹ Mevludin Orić, T. 911–912 (28. avgust 2006. godine), T. 1071–1072 (30. avgust 2006. godine). Mevludin Orić je izjavio: "Ljudi koji su sjedili oko njega, znaš, i koji ga poznaju vjerovatno rekli su da nije on sasvim normalan, da je nenormalan čovjek,

Nakon što ga je vojni policajac opsovao, druga dva vojna policajca ušla su u autobus i izvela tog čovjeka napolje. Ispred autobusa okružili su ga vojni policajci i vojnici VRS-a i odveli su ga prema školi.¹⁶⁵⁰ Mevludin Orić čuo je kratak rafal i krikove tog čovjeka.¹⁶⁵¹ On je taj događaj opisao na sljedeći način: "Kad su ga izvukli [...] [o]ni su ga vukli prema školi. Čuo je se rafal. Kraći rafal. Čuo sam da je zapomagao i da je neko rekao: 'Vucite ga u školu'. U tom momentu sam to čuo i ništa dalje."¹⁶⁵²

457. Pretresno vijeće konstatuje da su vojni policajci i vojnici VRS-a 13. jula ubili jednog mentalno zaostalog čovjeka.

c. Dvojica muškaraca, bosanskih Muslimana, koja su skinuta sa kamiona i dovedena u garažu¹⁶⁵³

458. Ujutro 14. jula, neposredno prije polaska, jedan vojnik prepoznao je dvojicu zarobljenika, bosanskih Muslimana, u vozilu u kojem je bio svjedok PW-110 parkirano blizu garaže preduzeća "Vihor",¹⁶⁵⁴ i naređeno im je da izađu.¹⁶⁵⁵ Nije se čula nikakva pucnjava nakon što su ta dvojica zarobljenika odvedena. Svjedok PW-110 je čuo vojnike kako viču: "Vodite ih sad Fikretu i [A]liji pa ih razmijenite", i vozila su krenula bez te dvojice zatočenika.¹⁶⁵⁶

459. Imajući u vidu nedovoljnost predočenih dokaza, Pretresno vijeće se nije van razumne sumnje uvjerilo da su ta dva bosanska Muslimana ubijena.

d. Muškarci, bosanski Muslimani, u školi "Vuk Karadžić" i ispred nje (13.–15. juli)¹⁶⁵⁷

460. Dana 13. i 14. jula 1995. godine, pripadnici snaga bosanskih Srba izveli su šest-sedam zatočenika, bosanskih Muslimana, iz jedne prostorije u školi "Vuk Karadžić".¹⁶⁵⁸ Ti zarobljenici se nisu vratili u prostoriju.¹⁶⁵⁹ Zarobljenike su takođe tukli.¹⁶⁶⁰ Iz škole su izveli jednog čovjeka, nakon

da je lud. Vjerovatno ga takvog poznaju, ti zarobljenici i oni su to govorili, ali oni su ga izvukli i ubili su ga." *Ibid.*, T. 911 (28. avgust 2006. godine).

¹⁶⁵⁰ Mevludin Orić, T. 911–914 (28. avgust 2006. godine), T. 927 (29. avgust 2006. godine), T. 1071–1072 (30. avgust 2006. godine); dokazni predmet P02094, Rukom nacrtana skica mape Bratunca, koju je nacrtao i potpisao svjedok Mevludin Orić.

¹⁶⁵¹ Mevludin Orić, T. 913 (28. avgust 2006. godine), T. 1072–1073 (30. avgust 2006. godine).

¹⁶⁵² Mevludin Orić, T. 913 (28. avgust 2006. godine). V. takođe *ibid.*, T. 1073 (30. avgust 2006. godine).

¹⁶⁵³ U Optužnici se navodi da su uveče 13. jula 1995. godine dvojica muškaraca, bosanskih Muslimana, izvedena iz kamiona u gradu Bratuncu u obližnju garažu i po kratkom postupku puguobljena. Optužnica, par. 31.2.b.

¹⁶⁵⁴ Svjedok PW-110, T. 668, 671–673 (24. avgust 2006. godine).

¹⁶⁵⁵ *Ibid.*, T. 809, 811 (25. avgust 2006. godine).

¹⁶⁵⁶ *Ibid.*, T. 668–669, 673 (24. avgust 2006. godine), T. 809, 811 (25. avgust 2006. godine).

¹⁶⁵⁷ U Optužnici se navodi da su, u Bratuncu, od večeri 13. jula do jutra 15. jula, pripadnici VRS-a i/ili MUP-a bez prestanka vršili pogubljenja bosanskih Muslimana u osnovnoj školi "Vuk Karadžić" i ispred nje. Optužnica, par. 31.2.d.

¹⁶⁵⁸ Ahmo Hasić, T. 1180–1181, 1187–1188, 1223 (6. septembar 2006. godine). Ahmo Hasić je u svom svjedočenju rekao: "[Vojnici su radili] kako ko hoće. Nije bilo nikoga da kaže 'stop', da se spriječi to." *Ibid.*, T. 1188 (6. septembar 2006. godine).

¹⁶⁵⁹ *Ibid.*, T. 1180, 1187–1188, 1223 (6. septembar 2006. godine).

¹⁶⁶⁰ *Ibid.*, T. 1180, 1189, 1222 (6. septembar 2006. godine), T. 1252–1253, 1255, 1260 (7. septembar 2006. godine).

čega su se čuli jauci i krici.¹⁶⁶¹ On se nije vratio.¹⁶⁶² Tokom čitavog dana i noći između 13. i 15. jula mogli su se čuti krici i rafali iz mitraljeza.¹⁶⁶³

461. Tokom noći sa 13. na 14. juli 1995. godine, zarobljenici koji su držani u autobusima kod škole "Vuk Karadžić" izvedeni su iz autobusa i više se nisu vratili.¹⁶⁶⁴ Jedan vojnik VRS-a¹⁶⁶⁵ i druga dva pripadnika snaga bosanskih Srba kupili su zarobljenike, bosanske Muslimane, iz različitih vozila,¹⁶⁶⁶ kao i iz školskog dvorišta, i odvodili ih u školu.¹⁶⁶⁷ Iz škole su se čuli krici i rafali. Nijedan od onih koji su odvedeni nije se vratio.¹⁶⁶⁸ Tokom noći sa 13. na 14. juli jedan zarobljenik, bosanski Musliman, pozvao je ostale zarobljenike da pruže otpor.¹⁶⁶⁹ Ubrzo poslije toga se iz pravca škole "Vuk Karadžić" začula paljba iz automatskog oružja.¹⁶⁷⁰

462. Otprilike 13. jula 1995. godine ispred škole "Vuk Karadžić" moglo se vidjeti pet-šest tijela.¹⁶⁷¹ Jedan kamion sa tijelima viđen je kako prolazi kroz centar Bratunca 14. jula 1995. godine.¹⁶⁷² Pored toga, ujutro 15. ili 16. jula 1995. godine, između 40 i 60 muških leševa pronađeno je razbacano u više učionica u prizemlju i na prvom spratu škole "Vuk Karadžić".¹⁶⁷³ Ta tijela su pokopana u Glogovi.¹⁶⁷⁴

463. Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici snaga bosanskih Srba ubili nepoznat broj zarobljenika, bosanskih Muslimana, u školi "Vuk Karadžić" i ispred nje od večeri 13. jula do jutra 15. jula 1995. godine.

¹⁶⁶¹ Ahmo Hasić, T. 1180 (6. septembar 2006. godine).

¹⁶⁶² *Ibid.*

¹⁶⁶³ *Ibid.*, T. 1181, 1187, 1192–1193, 1222 (6. septembar 2006. godine).

¹⁶⁶⁴ Mevludin Orić, T. 915–919 (28. avgust 2006. godine); svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3029 (14. april 2000. godine).

¹⁶⁶⁵ Orić je identifikovao tog vojnika kao izvjesnog "Iliju" iz Spata, koga je on poznao prije rata i viđao ga u Bratuncu i Srebrenici. Mevludin Orić, T. 915–918 (28. avgust 2006. godine), T. 1053 (30. avgust 2006. godine).

¹⁶⁶⁶ U vozilu Mevludina Orića taj vojnik je tražio izvjesnog "Čatića" ili "Džanića" i odveo je zarobljenika koji je sebe identifikovao kao tu osobu. Mevludin Orić, T. 915 (28. avgust 2006. godine).

¹⁶⁶⁷ Mevludin Orić, T. 915–917 (28. avgust 2006. godine).

¹⁶⁶⁸ *Ibid.*, T. 918–919 (28. avgust 2006. godine).

¹⁶⁶⁹ Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9812 (24. maj 2004. godine); Mile Janjić, T. 18002 (20. novembar 2007. godine).

¹⁶⁷⁰ Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9811– 9812 (24. maj 2004. godine); Mile Janjić, T. 18002 (20. novembar 2007. godine).

¹⁶⁷¹ Svjedok PW-161, T. 9390 (26. mart 2007. godine); dokazni predmet PIC00077, Dokazni predmet P01553 (škola "Vuk Karadžić") s oznakama koje je unio svjedok PW-161. V. takođe Momir Nikolić, T. 32946 (21. april 2009. godine) (gdje je izjavio da su se tijela nalazila pored puta, a u pravcu zgrade opštine).

¹⁶⁷² Zoran Petrović T. 18817–18818 (5. decembar 2007. godine).

¹⁶⁷³ Svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7883, 7916–7918, 7920 (20. april 2004. godine); svjedok PW-170, T. 17852, 17863, 17866, 17879, 17881 (19. novembar 2007. godine); dokazni predmet PIC00187, Snimak grada Bratunca iz vazduha (dokazni predmet P1552) s oznakama koje je unio svjedok PW-170.

¹⁶⁷⁴ Svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7920 (20. april 2004. godine); svjedok PW-161, T. 9391 (26. mart 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P04492, *Corrigendum* Dopunjenog rezimea forenzičkog dokaznog materijala – ekshumacije grobnica u vezi sa Srebrenicom – mart 2009. koji je pripremio Dušan Janc, 9. april 2009. godine.

7. Komunikacija sa Glavnim štabom VRS-a 13. jula 1995. godine

464. Zarobljenici su 13. jula i dalje bili predmet više naređenja i dopisa Glavnog štaba VRS-a.¹⁶⁷⁵ Dana 13. jula, u ranim popodnevnim satima, Glavni štab VRS-a izdao je naređenje, s **Gverinim** otkucanim potpisom, kojim se komande Drinskog korpusa, Zvorničke brigade, Birčanske brigade i Vlaseničke brigade upućuju da se angažuju na “otkrivanju, blokiranju, razoružavanju i zarobljavanju” bosanskih Muslimana.¹⁶⁷⁶ Takođe im je naređeno da sprečavaju prelazak bosanskih Muslimana na teritoriju pod kontrolom ABiH, kao i sljedeće: “[Z]arobljene i razoružane [M]uslimane smestiti u za to pogodne prostorije koje se mogu obezbediti sa manjim snagama i odmah izveštavati pretpostavljenu komandu.”¹⁶⁷⁷

465. Oko 15:00 sati 13. jula 1995. godine, Tolimir je izdao naređenje Komandi bataljona Vojne policije 65. motorizovanog zaštitnog puka¹⁶⁷⁸ u vezi s procedurom postupanja prema ratnim zarobljenicima.¹⁶⁷⁹ Mladiću i **Gveri** dostavljene su kopije.¹⁶⁸⁰ Tolimir je sugerisao da se zabrani “pristup svim nepozvanim licima, snimanje i fotografisanje zarobljenika, [...] prelazak do daljnog svih vozila Ujedinjenih nacija na pravcu Zvornik-Vlasenica” i njihovo preusmjeravanje preko Šekovića i preduzimanje mjera za sklanjanje ratnih zarobljenika van magistralnog puta Milići-Zvornik i njihovo odvođenje na prostore zaštićene od osmatranja sa zemlje ili iz vazduha.¹⁶⁸¹

466. Naveče 13. jula, oko 22:30 sati, Tolimir je uputio još jedan dopis, ovaj put **Gveri** lično u Glavni štab.¹⁶⁸² Tolimir je obavijestio **Gveru** da je, za slučaj da on ne nađe adekvatan smještaj za sve ratne zarobljenike s područja Srebrenice, u logoru na Sjemeću obezbijeden prostor za 800 zarobljenika, gdje mogu biti iskorišteni za poljoprivredne radove.¹⁶⁸³

¹⁶⁷⁵ V. dokazni predmet 7D2D00642, Presretnuti razgovor, 13. juli 1995. godine, 11:25 sati (gdje se navodi sljedeće: “Beara [...] šalje u Kasabu 4 autobusa, 2 kamiona i 1 šleper za prevoz zarobljenih Muslimana. Isti će biti otpremljeni u logor u s. Batkovići gdje će se izvršiti 'selekcija' na ratne zločince i na obične vojnike.”); Ljubomir Mitrović, T. 23608, 23613–23616, 23638–23639, 23642–23643 (11. juli 2008. godine). V. dolje, par. 1263–1274. V. takođe dokazni predmet P00117, Naređenje Drinskog korpusa-Sprečavanje prolazaka muslimanskih grupa ka Tuzli i Kladnju, Živanović, 13. juli 1995. godine, Zatočenički objekat u Batkoviću nalazio se približno u zoni odgovornosti Istočnobosanskog korpusa. Novica Simić, T. 28581 (20. novembar 2008. godine). V. dolje, par. 590–596.

¹⁶⁷⁶ Dokazni predmeti P01059, P00045, Naređenje Glavnog štaba VRS-a, Sprečavanje polaska muslimanskih grupa ka Tuzli i Kladnju, upućeno Drinskom korpusu, s otkucanim Gverinim potpisom, 13. juli 1995. godine, str. 1.

¹⁶⁷⁷ *Ibid.*

¹⁶⁷⁸ Dokazni predmet P00192, Postupak sa ratnim zarobljenicima, upućeno Mladiću i Gveri, s otkucanim Savčičevim potpisom. V. takođe Milomir Savčić, T. 15261–15263 (12. septembar 2007. godine).

¹⁶⁷⁹ Dokazni predmet P00192, Postupak sa ratnim zarobljenicima, upućeno Mladiću i Gveri, s otkucanim Savčičevim potpisom; Novica Simić, T. 28726 (24. novembar 2008. godine). V. takođe Petar Škrbić, T. 15616–15617 (19. septembar 2007. godine).

¹⁶⁸⁰ *Ibid.*

¹⁶⁸¹ Dokazni predmet P00192, Postupak sa ratnim zarobljenicima, upućeno Mladiću i Gveri, s otkucanim Savčičevim potpisom.

¹⁶⁸² Dokazni predmet P00131, Informacija o smještaju ratnih zarobljenika, upućeno od strane Tolimira Gveri lično, 13. juli 1995.

¹⁶⁸³ *Ibid.*, str. 1.

467. Otprilike u to vrijeme,¹⁶⁸⁴ Mladić je izdao naređenje, koje je po sadržaju bilo slično onome što je Tolimir ranije tog popodneva¹⁶⁸⁵ predlagao, Drinskom korpusu i drugim jedinicama,¹⁶⁸⁶ upućujući ih da preduzmu određene mjere, između ostalog, “[u] cilju organizovanog odvijanja planiranih borbenih dejstava i drugih aktivnosti u širim rejonima Srebrenice i Žepe”.¹⁶⁸⁷ U tom naređenju im je dalje naloženo da “svim nepozvanim licima” spriječe ulaz u zonu izvođenja borbenih dejstava u Srebrenici i Žepi, da zatvore za saobraćaj komunikacije Konjević Polje-Kravica-Bratunac i Rogatica-Borike-Višegrad i postave rampe i kontrolne punktove na određenim raskrsnicama.¹⁶⁸⁸ Takođe je trebalo da spriječe ulazak svih domaćih i stranih novinara i suzdrže se od davanja informacija ili izjava sredstvima javnog informisanja o stanju borbenih dejstava, posebno o ratnim zarobljenicima, evakuisanim civilima i prebjezima.¹⁶⁸⁹

8. Sastanci održani u Bratuncu od 13. do 14. jula 1995. godine

468. Niz sastanaka održan je naveče 13. jula i rano ujutro 14. jula u kancelarijama SDS-a u Bratuncu. Pripadnici civilnih vlasti, uključujući Miroslava Deronjića, sastali su se s pripadnicima VRS-a, uključujući, između ostalih, **Bearu**, da razgovaraju o logistici operacije ubijanja.¹⁶⁹⁰ Na kraju je odlučeno da zarobljenike, bosanske Muslimane koji su držani u Bratuncu, treba prebaciti u Zvornik gdje će biti izvršena pogubljenja.¹⁶⁹¹ Takođe je detaljno razgovarano o operaciji pokopavanja, uključujući moguće lokacije grobnica, i neophodnim resursima.¹⁶⁹²

¹⁶⁸⁴ Dokazni predmet 5DP00035, Naređenje Glavnog štaba VRS-a u vezi sa sprečavanjem oticanja tajnih vojnih podataka, s otkucanim Mladićevim potpisom, 13. juli 1995. godine (gdje u originalnoj verziji na bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku pored “13. jula” stoji “22:30”, što ukazuje na vrijeme kada je naređenje poslato i vrijeme kada je primljeno u 12:20 sati 14. jula, pogrešno označeno kao “13. juli”).

¹⁶⁸⁵ Danko Gojković, dokazni predmet P02776, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (16. maj 2006. godine), str. 24–26; Danko Gojković, T. 10727–10731 (1. maj 2007. godine).

¹⁶⁸⁶ To su bili 65. zaštitni puk, 67. puk veze, sektor za moral, vjerska i pravna pitanja i obavještajno-bezbjednosne poslove—na znanje—i Rogatičkoj brigadi, 5. podrinjskoj brigadi, Romanijskoj brigadi, Birčanskoj brigadi i Bratunačkoj brigadi, Miličkoj brigadi, Vlaseničkoj brigadi i Zvorničkoj brigadi. V. dokazni predmet 5DP00035, Naređenje Glavnog štaba VRS-a u vezi sa sprečavanjem oticanja tajnih vojnih podataka, s otkucanim Mladićevim potpisom, 13. juli 1995.

¹⁶⁸⁷ Dokazni predmet 5DP00035, Naređenje Glavnog štaba VRS-a u vezi sa sprečavanjem oticanja tajnih vojnih podataka, s otkucanim Mladićevim potpisom, 13. juli 1995. godine.

¹⁶⁸⁸ *Ibid.*, str. 1.

¹⁶⁸⁹ *Ibid.*

¹⁶⁹⁰ Ljubisav Simić, dokazni predmet 4D00606, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7625–7627 (15. april 2004. godine); Ljubisav Simić, T. 27238–27239, 27245 (22. oktobar 2008. godine); Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92quater, BT. 6226–6227, 6274, 6278 (20. januar 2004. godine), BT. 6438, 6440–6443, 6447–6450 (22. januar 2004. godine). V. takođe Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 6 (gdje je izjavio da je u prostorijama SDS-a održan sastanak na kom je vidio Deronjića i **Bearu**); Momir Nikolić, T. 32937 (21. april 2009. godine); **Borovčanin** je takođe čuo svađu **Beare** i Deronjića te večeri. Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 83. 92. V. takođe dolje, par. 1263–1274.

¹⁶⁹¹ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 6; Momir Nikolić, T. 32944–32945 (21. april 2009. godine), T. 33180 (24. april 2009. godine). V. dolje, par. 472, 1061, 1106, 1270, 1357.

¹⁶⁹² Svjedok PW-161, T. 9362, 9367–9372 (23. mart 2007. godine), T. 9459 (26. mart 2007. godine), T. 9485–9487, 9553 (djelimično zatvorena sjednica) (27. mart 2007. godine, svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7873–7874, 7876, 7901–7902 (20. april 2004. godine); svjedok PW-170, T. 17862 (zatvorena sjednica) (19. novembar 2007. godine); Momir Nikolić, T. 33127–33130 (djelimično zatvorena sjednica) (23. april 2009. godine), T. 33355 (28. april 2009. godine); svjedok PW-162, T. 9230–9232, 9235 (22. mart 2007. godine). V. dolje, par. 1263–1274.

G. Zvorničko područje (13.–17. juli 1995. godine)

1. Uvod

469. Zona odgovornosti Zvorničke brigade protezala se zapadnom obalom rijeke Drine, od Pilice na sjeveru do ušća pritoke Drinjače na jugu.¹⁶⁹³ U julu 1995. godine, **Vinko Pandurević** je bio komandant,¹⁶⁹⁴ Dragan Obrenović je bio načelnik štaba,¹⁶⁹⁵ a **Drago Nikolić** je bio načelnik bezbjednosti.¹⁶⁹⁶ Štab Zvorničke brigade, poznat kao kasarna u preduzeću "Standard", nalazio se u Karakaju, duž puta Konjević Polje-Zvornik-Bijeljina, koji je slijedio rijeku Drinu.¹⁶⁹⁷ Kasarna u preduzeću "Standard" predstavljala je kompleks koji se sastojao od nekoliko zgrada, iza kapije sa obezbjeđenjem.¹⁶⁹⁸ U njoj su bili smješteni, između ostalog, Komanda brigade, Inženjerska četa i četa Vojne policije.¹⁶⁹⁹ Istureno komandno mjesto Zvorničke brigade nalazilo se u Kitovnicama (dalje u tekstu: IKM u Kitovnicama), 15 kilometara od kasarne u preduzeću "Standard", prema Orahovcu.¹⁷⁰⁰

2. Period koji je prethodio događajima u Zvorniku

470. Predveče 13. jula 1995. godine, **Drago Nikolić** nalazio se na IKM u Kitovnicama.¹⁷⁰¹ Između 19:00 i 20:00 sati, **Drago Nikolić** je nazvao Obrenovića i rekao mu da ga je **Popović** obavijestio da će veliki broj zarobljenika biti doveden iz Bratunca u Zvornik.¹⁷⁰² **Popović** je takođe rekao **Dragi Nikoliću** da zarobljenike dovode u Zvornik da ih ubiju.¹⁷⁰³ **Nikolić** je naveo da je Mladić ovo lično naredio, i da su o tome obaviješteni pretpostavljena komanda i **Pandurević**.¹⁷⁰⁴

¹⁶⁹³ Dokazni predmet 7DP02109, Mapa br. 4 iz Knjige mapa: Zona odgovornosti Drinskog korpusa; Miodrag Dragutinović, T. 12655–12658 (14. juni 2007. godine); dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 1. Ali v. svjedok PW-168, koji je u svom svjedočenju rekao da su Kula, Branjevo, Pilica, Ročević, Petkovci i Orahovac (uključujući školu) bili izvan zone odbrane bataljona Zvorničke brigade i na znatnoj udaljenosti od linija fronta Brigade, gdje je bila stacionirana većina njenih aktivnih pripadnika. Svjedok PW 168, T. 16131 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine).

¹⁶⁹⁴ Vinko Pandurević, T. 30668–30669 (27. januar 2009. godine); dokazni predmet 7DP00372, Podaci o vojnoj službi Vinka Pandurevića, str. 4–8.

¹⁶⁹⁵ Vinko Pandurević, T. 30686 (27. januar 2009. godine); gore, par. 147.

¹⁶⁹⁶ Vinko Pandurević, T. 30781–30782 (28 Jan 2009. godine); gore, par. 148.

¹⁶⁹⁷ V. gore, par. 142.

¹⁶⁹⁸ V. dokazni predmet 3D00498, Fotografija; dokazni predmet 3DIC00245, Dokazni predmet 3D00497 (fotografija), s oznakama koje je unio Momir Nikolić; dokazni predmet 3DIC00244, Dokument 3D00502, s oznakama koje je unio Momir Nikolić; Momir Nikolić, T. 33221–33222 (24. april 2009. godine), T. 33241–33244 (27. april 2009. godine).

¹⁶⁹⁹ V. gore, par. 142, 158; Miodrag Dragutinović, T. 12565 (13. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da je Inženjerska četa imala štab u kasarni u preduzeću "Standard").

¹⁷⁰⁰ V. gore, par. 142; Milorad Birčaković, T. 11013 (7. maj 2007. godine).

¹⁷⁰¹ V. gore, para. 1345.

¹⁷⁰² Svjedok PW-168, T. 15830 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). Pretresno vijeće napominje da **Nikolić** to osporava. Za detaljnu analizu v. dolje, par. 1346–1356.

¹⁷⁰³ *Ibid.*, T. 15830–15831 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). **Nikolić** je rekao sljedeće: "Naređenje je da zarobljenike dovedu tu u rejon Zvornika i da se streljaju". *Ibid.*

¹⁷⁰⁴ Svjedok PW-168, T. 15831 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

Nikolić je takođe rekao da će zarobljenike dovesti **Beara** i **Popović**, koji su takođe dobili zadatak da organizuju i sprovedu tu operaciju i da je **Popović** zatražio od **Nikolića** da pomogne.¹⁷⁰⁵

471. **Nikolić** je upitao Obrenovića može li mu staviti na raspolaganje Miomira Jasikovca, komandira čete Vojne policije Zvorničke brigade¹⁷⁰⁶ i jedan vod vojne policije.¹⁷⁰⁷ Uveče 13. jula, po Obrenovićevom naređenju, Miomir Jasikovac i njegov vod Vojne policije stavljeni su na raspolaganje da pomognu u tom zadatku.¹⁷⁰⁸ Jasikovac je naredio pripadnicima čete Vojne policije Zvorničke brigade da odu u školu u Grbavcima u Orahovcu kako bi pripremili školu za dolazak zarobljenika.¹⁷⁰⁹ Kada su stigli u školu, pripadnici Vojne policije slijedili su Jasikovčeva naređenja i izvršili neophodne pripreme.¹⁷¹⁰ Te večeri, jedan konovoj od šest autobusa sa muškarcima, bosanskim Muslimanima, napustio je Bratunac i stigao u školu u Grbavcima.¹⁷¹¹ U pratnji autobusa je bio neidentifikovani viši po činu oficir VRS-a koji je razgovarao s Jasikovcem u školi.¹⁷¹² **Nikolić** je takođe bio prisutan u školi te noći i rasporedio je pripadnike čete Vojne policije Zvorničke brigade da tokom noći ostanu iza škole kako bi čuvali zarobljenike.¹⁷¹³ U školi su te noći bili i neki neidentifikovani vojnici VRS-a.¹⁷¹⁴

472. Dana 14. jula oko 08:00 sati, **Nikolić**, **Popović** i **Beara** održali su u kasarni u preduzeću "Standard" sastanak u trajanju od 15 do 20 minuta.¹⁷¹⁵ Iako nema nikakvih neposrednih dokaza o tome o čemu je razgovarano na tom sastanku, imajući u vidu vrijeme održavanja tog sastanka i

¹⁷⁰⁵ *Ibid.*, T. 15830–15833 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

¹⁷⁰⁶ *Ibid.*, T. 15759 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine).

¹⁷⁰⁷ Svjedok PW-168, T. 15830–15832 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). **Nikolić** je najprije zatražio četvu Vojne policije, ali kada mu je rečeno da je to nemoguće insistirao je da dobije Jasikovca i vod. *Ibid.*, T. 16050 (zatvorena sjednica) (9. oktobar 2007. godine).

¹⁷⁰⁸ Svjedok PW-168, T. 15759 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine), T. 15830–15833, 15836–15837 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). V. gore par. 1345–1356.

¹⁷⁰⁹ Dragoje Ivanović, T. 14539–14541 (30. avgust 2007. godine); Stanoje Birčaković, T. 10741–10744, 10764 (1. maj 2007. godine); svjedok PW-143, T. 6527 (30. januar 2007. godine); Stevo Kostić, T. 26003 (22. septembar 2008. godine); svjedok PW-142, T. 6441, 6443 (djelimično zatvorena sjednica), 6446–6447 (javna sjednica s povremeno zatvorenim dijelovima), (29. januar 2007. godine). Iako nijedan od tih svjedoka nije mogao navesti tačan datum večeri kada su pripadnici Vojne policije Zvorničke brigade otišli u školu u Grbavcima, jasno je da su oni otišli u tu školu veče uoči dana kada su zarobljenici ubijeni. Dragoje Ivanović, T. 14539–14552 (30. avgust 2007. godine); Stanoje Birčaković, T. 10741–10754 (1. maj 2007. godine); svjedok PW-143, T. 6527–6541 (30. januar 2007. godine). Pregled angažovanosti ljudstva Vojne policije Zvorničke brigade pokazuje da su na dan 14. jula svi pripadnici Zvorničke brigade, osim jednog, bili odsutni iz kasarne u preduzeću "Standard". Dokazni predmet P00354, Pregled angažovanja ljudstva Zvorničke brigade, juli 1995.

¹⁷¹⁰ Dragoje Ivanović, T. 14540–14541 (30. avgust 2007. godine); Stanoje Birčaković, T. 10744, 10766 (1. maj 2007. godine); svjedok PW-142, T. 6446–6447 (javna sjednica s povremeno zatvorenim dijelovima) (29. januar 2007. godine).

¹⁷¹¹ Svjedok PW-162, T. 9216 (22. mart 2007. godine); svjedok PW-169, T. 17324, 17326–17327 (1. novembar 2007. godine). Svjedok PW-169, koji je prevezen iz Bratunca u Orahovac 13. jula 1995. godine, u svom svjedočenju je rekao da je putovao u konvoju od šest vozila. Svjedok PW-169, T. 17327 (1. novembar 2007. godine). V. takođe Stanoje Birčaković, T. 10745–10746, 10766 (1. maj 2007. godine); Dragoje Ivanović, T. 14541, 14543 (30. avgust 2007. godine).

¹⁷¹² Dragoje Ivanović, T. 14542 (30. avgust 2007. godine).

¹⁷¹³ Svjedok PW-143, T. 6529–6533 (javna sjednica s povremeno zatvorenim dijelovima) (30. januar 2007. godine); v. dolje, par. 1350–1356.

¹⁷¹⁴ Svjedok PW-143, T. 6530–6531 (30. januar 2007. godine).

¹⁷¹⁵ Milorad Birčaković, T. 11014–11017 (7. maj 2007. godine), T. 11090–11091 (8. maj 2007. godine). V. dolje, par. 1106, 1272, 1357.

položaj tih ljudi, kao što su radili prije i poslije toga,¹⁷¹⁶ Pretresno vijeće konstatuje da se taj sastanak ticao organizacije i koordinacije operacije ubijanja. Poslije sastanka s **Popovićem** i **Bearom, Nikolić** i Birčaković otišli su u hotel "Vidikovac", oko dva kilometra od Zvornika, i čekali na autobuse iz Bratunca.¹⁷¹⁷

473. Dana 14. jula, zarobljenici koji su bili držani na raznim lokacijama oko Bratunca primorani su da se ukrcaju u autobuse¹⁷¹⁸ a pratili su ih, pored ostalih, pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade¹⁷¹⁹ i civilne policije iz Zvornika.¹⁷²⁰ Bilo je više autobusa koji su činili konvoj.¹⁷²¹ U autobusima je bilo pretrpano i izuzetno vruće — zarobljenici su padali u nesvijest, neki su umirali, a drugi su pogođeni dok su pokušavali da pobjegnu.¹⁷²²

474. **Popović** je u svom tamnoplavom golfu pratio konvoj vozila preko Konjević Polja do Zvornika.¹⁷²³ On je naredio komandantu Vojne policije Bratunačke brigade da slijedi njegovo vozilo u oklopnom transporteru UN-a.¹⁷²⁴ Konvoj se na putu za Zvornik zaustavio kod hotela

¹⁷¹⁶ Naročito to da je **Popović** prethodne noći nazvao **Nikolića** radi razgovora o planu da se ubiju muškarci, bosanski Muslimani (gore, par. 470 i dolje, par. 1104) i neposredno poslije sastanka, **Popović** i **Nikolić** organizovali su prevoz muškaraca, bosanskih Muslimana, u Bratuncu za Zvornik, gdje su tokom narednih dana ubijeni (dolje, par. 474, 1107, 1358). Pretresno vijeće takođe ima u vidu svoje zaključke o ulozi organa bezbjednosti u operaciji ubistava. V. dolje, para. 1068.

¹⁷¹⁷ Milorad Birčaković, T. 11017 (7. maj 2007. godine), T. 11121 (8. maj 2007. godine).

¹⁷¹⁸ U nekim vozilima novi vojnici zamijenili su one koji su čuvali zarobljenike u Bratuncu, dok su u drugima ostali isti. Svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3031 (14. april 2000. godine); Mevludin Orić, T. 934–935 (29. avgust 2006. godine); svjedok PW-169, T. 17325 (1. novembar 2007. godine); Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9815–9816 (24. maj 2004. godine); Ahmo Hasić, T. 1191 (6. septembar 2006. godine).

¹⁷¹⁹ Dokazni predmet P00220, Dnevnik Vojne policije Bratunačke brigade, od 30. juna 1995. do 29. aprila 1996. godine, str. 14 (gdje izvještaj za 14. / 15. juli glasi: "Policija je angažovana na sprovođenju muslimanskih izbjeglica"); svjedok PW-138, T. 3857, 3859 (djelimično zatvorena sjednica) (9. novembar 2006. godine).

¹⁷²⁰ Svjedok PW-142 je u svom svjedočenju rekao da su zarobljenike čuvali civilni policajci u plavim borbenim kombinezonima, od kojih su neki bili naoružani, a neki nosili pancirne jakne. On je prepoznao neke civilne policajce iz Zvornika koji nisu bili u sastavu Zvorničke brigade. Svjedok PW-142, T. 6446, 6449, 6467–6469, 6475–6476, 6481–6482 (djelimično zatvorena sjednica) (29. januar 2007. godine). V. takođe Dragoje Ivanović, T. 14541 (30. avgust 2007. godine) (koji je u svom svjedočenju rekao da je vidio oficire VRS-a na autobusima koji su stigli u školu u Orahovcu); Milorad Birčaković, T. 11019 (7. maj 2007. godine), T. 11085, 11122, 11149–11150 (8. maj 2007. godine), T. 11158–11159 (9. maj 2007. godine) (gdje potvrđuje svoju raniju izjavu da su stražari koji su obezbjeđivali autobuse bili civilni policajci u plavim uniformama, a zatim kaže da nije siguran da li su stražari obezbjeđenja bili civilni ili vojni policajci, priznajući zatim da se moglo raditi i o vojnim i o civilnim policajcima).

¹⁷²¹ Svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1400-1402 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3029–3030 (14. april 2000. godine); Mevludin Orić, T. 934–938 (29. avgust 2006. godine); Ahmo Hasić, T. 1190-1191 (6. septembar 2006. godine.), T. 1291–1292 (7. septembar 2006. godine); svjedok PW-169, T. 17326–17328 (1. novembar 2007. godine). V. takođe svjedok PW-110, T. 675–677 (24. avgust 2006. godine), T. 761 (25. avgust 2006. godine); svjedok PW-138, T. 3837–3844 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine), T. 3849 (9. novembar 2006. godine); Milorad Birčaković, T. 11017–11018 (7. maj 2007. godine); Nebojša Jeremić, T. 10423–10426 (24. april 2007. godine), T. 26074, 26085–26087 (23. septembar 2008. godine); Stevo Kostić, T. 26002–26003 (22. septembar 2008. godine), T. 26074, 26077 (23. septembar 2008. godine).

¹⁷²² Svjedok PW-110, T. 674 (24. avgust 2006. godine); svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3029–3030 (14. april 2000. godine); svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1400, 1402 (21. juli 2003. godine); Ahmo Hasić, T. 1191–1192 (6. septembar 2006. godine), T. 1273–1274, 1291–1292 (7. septembar 2006. godine).

¹⁷²³ Svjedok PW-138, T. 3842–3844 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine), T. 3849–3851 (9. novembar 2006. godine) (gdje je izjavio da je **Popović** bio na čelu konvoja za školu u Grbavcima). **Popović** je tvrdio da se on 14. jula nalazio negdje drugdje, a taj iskaz se analizira dolje, u par. 1114–1115.

¹⁷²⁴ Svjedok PW-138, T. 3796 (djelimično zatvorena sjednica), T. 3837–3840–3843 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine); svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3029–3030, 3032 (14. april 2000. godine); Mevludin Orić, T. 934–938 (29. avgust 2006. godine) (gdje je izjavio da je na čelu konvoja bio jedan

"Vidikovac", gdje su čekali **Nikolić** i Birčaković.¹⁷²⁵ Tamo se Birčaković pridružio konvoju i nastavio, pored Karakaja, do škole u Grbavcima.¹⁷²⁶ **Nikolić** se sam odvezao od hotela "Vidikovac" do škole u Grbavcima u svom opel rekordu.¹⁷²⁷

3. Zatočavanje i ubijanje muškaraca, bosanskih Muslimana (13.–17. juli)

(a) Orahovac (13.–16. juli)¹⁷²⁸

(i) Zatočavanje – škola u Grbavcima (13.–14. juli)

475. Orahovac je mali zaselak sjeverozapadno od Zvornika.¹⁷²⁹ Nalazi se na otprilike 10 kilometara zapadno od kasarne u preduzeću "Standard".¹⁷³⁰ Škola u Grbavcima nalazi se na glavnom putu u centru Orahovca.¹⁷³¹

476. Dana 13. jula, civilni policajci sproveli su autobusima zarobljenike, bosanske Muslimane, do škole u Grbavcima.¹⁷³² Po dolasku, ti policajci su uz pomoć vojnih policajaca Zvorničke brigade i neidentifikovanih oficira VRS-a sproveli bosanske Muslimane u fiskulturnu salu.¹⁷³³

oklopni transporter UNPROFOR-a); Stanoje Birčaković, T. 10745–10746, 10766 (1. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je na čelu konvoja u kom je bilo 15–20 autobusa bio jedan oklopni transporter UN-a).

¹⁷²⁵ Milorad Birčaković, T. 11017–11019 (7. maj 2007. godine), T. 11083–11085 (8. maj 2007. godine).

¹⁷²⁶ Svjedok PW-138, T. 3838, 3842–3844 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine); Milorad Birčaković, T. 11017–11019 (7. maj 2007. godine).

¹⁷²⁷ Milorad Birčaković, T. 11022 (7. maj 2007. godine), T. 11124–11125 (8. maj 2007. godine).

¹⁷²⁸ U Optužnici se navodi da je na stotine bosanskih Muslimana prevezeno od Bratunca do škole u Grbavcima, gdje su zatočeni, a dva zarobljenika ubijena. Otprilike 1.000 muškaraca, bosanskih Muslimana, zatim je prevezeno iz škole u Grbavcima na jednu obližnju poljanu, gdje su pogubljeni. Optužnica, par. 30.6.

¹⁷²⁹ Dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 1; Mevludin Orić, T. 937 (29. avgust 2006. godine).

¹⁷³⁰ Dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 1.

¹⁷³¹ Milorad Birčaković, T. 11031, 11035 (7. maj 2007. godine); dokazni predmet P01700, Snimak škole u Grbavcima i LZ-02 i LZ-01 iz vazduha.

¹⁷³² V. gore, par. 473.

¹⁷³³ Stanoje Birčaković, T. 10745–10746, 10766 (1. maj 2007. godine); Dragoje Ivanović, T. 14541, 14543 (30. avgust 2007. godine); svjedok PW-169, T. 17328 (1. novembar 2007. godine); svjedok PW-142, T. 6441, 6443–6445, 6476, 6479–6482 (djelimično zatvorena sjednica) (29. januar 2007. godine); Nada Stojanović, dokazni predmet 3D00511, Transkript razgovora na osnovu pravila 92^{quater} (1. juli 2002. godine), str. 12, 17, 20–21, 38, 40; Milorad Birčaković, T. 11021–11022 (7. maj 2007. godine), T. 11086–11087 (8. maj 2007. godine); Lazar Ristić, T. 10075–10077, 10080–10082 (16. april 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P00289, Otpremna knjiga Kp-6 saobraćajne službe s podacima o kretanju vozila od 2. decembra 1994. do 31. decembra 1995. godine, str. 8 (gdje je zabilježeno da je vozilo Zvorničke brigade bilo u Orahovcu u 01:00 sati 13. jula sa napomenom "Orahovac – policija"); Sreten Milošević, T. 34014 (15. juli 2009. godine) (gdje je izjavio da on misli da se u verziji na bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku stoji "0100" – u prijevodu se kaže da je taj broj nečitak). Četiri pripadnika Vojne policije Zvorničke brigade za koje je Dragoje Ivanović rekao da su ga pratili u Orahovac, kao i sam Dragoje Ivanović, vode se kao da su bili "na terenu" 14. jula, prema Pregledu angažovanja ljudstva Vojne policije Zvorničke brigade. Dokazni predmet P00354, Pregled angažovanja ljudstva policijske jedinice Zvorničke brigade za juli 1995. V. takođe Dragoje Ivanović, T. 14540 (30. avgust 2007. godine). Tužilaštvo je, međutim, tvrdilo da je Pregled angažovanja ljudstva izmijenjen tako da se sakrije njihovo prisustvo. Stevo Kostić je potvrdio da je Vojna policija Zvorničke brigade upućena u školu u Grbavcima i izjavio tokom svog svjedočenja da je izmijenio pregled angažovanja ljudstva za deset vojnika koji su bili u Orahovcu kako bi pokazao da su bili na terenu, iako je rekao da je to bila uobičajena praksa, da to nije urađeno kako bi se sakrile informacije niti na osnovu ičijeg naređenja. Stevo Kostić, T. 26015–26016, 26025, 26043, 26053–26057 (22. septembar 2008. godine), 26071 (23. septembar 2008. godine); dokazni predmet P00354, Pregled angažovanja ljudstva policijske jedinice Zvorničke brigade za juli 1995. godine. Na osnovu ocjene svih dokaza, Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da su pripadnici Vojne policije Zvorničke brigade bili u školi u Grbavcima uveče 13. jula i 14. jula 1995. godine.

477. Dana 13. i 14. jula zarobljenike su čuvali pripadnici Vojne policije Zvorničke brigade.¹⁷³⁴ Između 20 i 40 vojnika VRS-a - nepoznatih Vojnoj policiji Zvorničke brigade koji su ih vidjeli - takođe je bilo prisutno 14. jula.¹⁷³⁵

478. Ujutro 14. jula, konvoj vozila u čijoj je pratnji bio **Popović** stigao je u školu u Grbavcima vozeći zarobljenike koji su ranije bili zatočeni na raznim lokacijama u Bratuncu.¹⁷³⁶ U svakom autobusu su bili pripadnici civilne policije, koji su zarobljenike u autobusima sprovodili zajedno sa pripadnicima Vojne policije Zvorničke brigade koji su već bili u školi.¹⁷³⁷ Zarobljenici su bili prisiljeni da ostave lične stvari i neke dijelove odjeće na gomilu ispred škole.¹⁷³⁸ Kada je posljednja grupa ljudi dovedena u školu, stotine zarobljenika je već bilo natrpano u fiskulturnu salu, u toj mjeri da su neki morali da sjede u krilu drugog zarobljenika.¹⁷³⁹ Stražari su povremeno pucali u zidove i u plafon.¹⁷⁴⁰ Zarobljenicima nisu dali nikakvu hranu i malo vode. Nužda se mogla vršiti samo u kofu.¹⁷⁴¹ Ranjenima nije ukazivana nikakva medicinska pomoć, a neki stariji ljudi su se od vrućine onesvijestili.¹⁷⁴²

(ii) Ubijanje (14. juli)

479. Oko podneva 14. jula, pripadnici Inžinjerijske čete Zvorničke brigade okupili su se na jednoj poljani nedaleko od škole u Grbavcima i počeli da kopaju jednu veliku jamu.¹⁷⁴³ U međuvremenu, negdje poslije podne 14. jula, deset pripadnika 4. bataljona Zvorničke brigade stiglo je u fiskulturnu

¹⁷³⁴ V. gore, par. 476, fusnota 1733, gdje Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici Vojne policije Zvorničke brigade bili u školi u Grbavcima uveče 13. jula i 14. jula.

¹⁷³⁵ Dragoje Ivanović, T. 14544 (30. avgust 2007. godine); Stanoje Birčaković, T. 10747 (1. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je oko 08:00 sati stiglo između 20 i 40 vojnika, bosanskih Srba, koji su mu bili nepoznati); Tanacko Tanić, T. 10327-10335 (23. april 2007. godine), T. 10400-10403 (24. april 2007. godine). Sreten Milošević, pomoćnik komandanta Zvorničke brigade za pozadinu, bio je prisutan u školi u Grbavcima 14. jula. Sreten Milošević, T. 33977 (15. juli 2009. godine).

¹⁷³⁶ Mevludin Orić, T. 908-909 (28. avgust 2006. godine), T. 933-934 (29. avgust 2006. godine); svjedok PW-169, T. 17315-17316, 17333, 17345 (1. novembar 2007. godine); svjedok PW-110, T. 663, 665-666 (24. avgust 2006. godine). V. gore, par. 1108.

¹⁷³⁷ Svjedok PW-142, T. 6446, 6475-6476, 6481 (29. januar 2007. godine); Milorad Birčaković, T. 11122-11123 (8. maj 2007. godine).

¹⁷³⁸ Mevludin Orić, T. 938-939 (29. avgust 2006. godine); svjedok PW-110, T. 677, 695-696 (24. avgust 2006. godine) (gdje je izjavio da mu je po dolasku oduzeta kožna jakna, a da su drugi bili prisiljeni da skinu svoje košulje). V. takođe, Milorad Birčaković, T. 11029 (7. maj 2007. godine); Tanacko Tanić, T. 10336 (23. april 2007. godine) (gdje je izjavio da je 14. jula u školi u Grbavcima vidio gomilu odjeće i jednu štaku).

¹⁷³⁹ Svjedok PW-169, T. 17332-17333 (1. novembar 2007. godine).

¹⁷⁴⁰ Svjedok PW-110, T. 698-699 (24. avgust 2006. godine). V. takođe Jean-René Ruez, T. 1479-1480 (11. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 126-127, 129 (gdje se vide rupe od metaka u zidovima i na plafonu škole u Grbavcima).

¹⁷⁴¹ Svjedok PW-110, T. 700-702 (24. avgust 2006. godine).

¹⁷⁴² Mevludin Orić, T. 942-945 (29. avgust 2006. godine), T. 1005 (30. avgust 2006. godine); svjedok PW-169, T. 17333 (1. novembar 2007. godine); svjedok PW-110, T. 700-701 (24. avgust 2006. godine).

¹⁷⁴³ Cvijetin Ristanović, dokazni predmet P02256, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5361-5364, 5371-5372, 5406-5408 (1. decembar 2003. godine).

salu.¹⁷⁴⁴ Lazar Ristić, vršilac dužnosti komandanta 4. bataljona, poslao je svoje ljude na zahtjev Milorada Trbića.¹⁷⁴⁵

480. Po dolasku vojnika 4. bataljona, stražari su počeli da pucaju u zidove i plafone, a sporadična pucnjava mogla se čuti izvana.¹⁷⁴⁶ Najmanje dva zarobljenika izvedena su iz fiskulturne sale - ubrzo zatim se začula rafalna paljba - i oni se nisu nikada vratili.¹⁷⁴⁷ Tog popodneva su ispred škole viđena najmanje dva leša.¹⁷⁴⁸ Jedan drugi zarobljenik, koji je ustao i uzviknuo: “Nemojte se, ljudi, bojati, ima nas dosta!”, ustrijeljen je na ulazu u fiskulturnu salu pred zarobljenicima.¹⁷⁴⁹

481. Usred tih incidenata, počeo je prevoz na mjesto pogubljenja. Zarobljenici su najprije ušli u svlačionicu, gdje su im vezali ruke i stavili im poveze na oči.¹⁷⁵⁰ Zatim je svakom zarobljeniku data po šolja vode da popije.¹⁷⁵¹ Zarobljenike su zatim na TAM-ove kamione ukrcali pripadnici Zvorničke brigade, uključujući pripadnike 4. bataljona, pozadinske čete i Vojne policije.¹⁷⁵² Većina pripadnika civilne policije je do tada napustila školu u Grbavcima.¹⁷⁵³

482. Zarobljenici su prevezeni na jednu poljanu koja se nalazila otprilike na kilometar od škole, na kojoj su pripadnici Inžinjerijske čete Zvorničke brigade počeli radove na iskopavanju jedne

¹⁷⁴⁴ Lazar Ristić, T. 10035–10037, 10062–10063, 10068–10069 (16. april 2007. godine), T. 10116 (17. april 2007. godine); svjedok PW-168, T. 15888 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); Milorad Birčaković, T. 11039 (7. maj 2007. godine), T. 11143 (8. maj 2007. godine). U jednom trenutku tokom popodneva 14. jula, u fiskulturnu salu je došao Mladić i obratio se zarobljenicima. Mevludin Orić, T. 947 (29. avgust 2006. godine); svjedok PW-169, T. 17334 (1. novembar 2007. godine).

¹⁷⁴⁵ Lazar Ristić, T. 10035–10037, 10062–10063, 10068–10069 (16. april 2007. godine), T. 10116 (17. april 2007. godine) (gdje je izjavio da mu je 14. jula rečeno da je Gojko Simić bio u školi u Grbavcima, iako je on znao da je Simić tog dana bio na dopustu); Milorad Birčaković, T. 11038–11039 (7. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je Gojko Simić, pripadnik 2. čete 4. bataljona koga je Birčaković poznao od 1992. godine, bio jedan od ljudi koje su poslali); svjedok PW-168, T. 15888 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine) (gdje se navodi da mu je Ristić rekao da je poslao ljude u Orahovac 14. jula, a njegovi ljudi bili su tamo kada su vršena pogubljenja). Pretresno vijeće se uvjerilo da je Gojko Simić 14. jula bio prisutan u školi u Grbavcima.

¹⁷⁴⁶ Mevludin Orić, T. 945–946 (29. avgust 2006. godine), T. 1006 (30. avgust 2006. godine). V. takođe Jean-René Ruez, T. 1479–1480 (11. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Ruela, str. 126–127, 129 (gdje se vide rupe od metaka na krovu škole u Grbavcima).

¹⁷⁴⁷ Svjedok PW-110, T. 698–699, 703 (24. avgust 2006. godine), T. 765 (25. avgust 2006. godine); svjedok PW-169, T. 17333–17334 (1. novembar 2007. godine). V. Mevludin Orić, T. 945–946 (29. avgust 2006. godine), T. 1006 (30. avgust 2006. godine).

¹⁷⁴⁸ Tanacko Tanić, T. 10336 (23. april 2007. godine).

¹⁷⁴⁹ Mevludin Orić, T. 945–946 (29. avgust 2006. godine).

¹⁷⁵⁰ *Ibid.*, T. 949, 952–953 955–956 (29. avgust 2006. godine); svjedok PW-169, T. 17335–17336 (1. novembar 2007. godine); svjedok PW-110, T. 708–712 (24. avgust 2006. godine); Milorad Birčaković, T. 11025–11026 (7. maj 2007. godine); svjedok PW-142, T. 6454, 6458 (djelimično zatvorena sjednica) (29. januar 2007. godine); Sreten Milošević, T. 33978 (15. juli 2009. godine) (gdje je izjavio da su ljudima stavljali poveze na oči dok su se ukrcavali u autobuse).

¹⁷⁵¹ Svjedok PW-110, T. 709 (24. avgust 2006. godine), T. 765–766 (25. avgust 2006. godine); svjedok PW-169, T. 17335 (1. novembar 2007. godine); Mevludin Orić, T. 949 (29. avgust 2006. godine).

¹⁷⁵² Mevludin Orić, T. 953–956 (29. avgust 2006. godine); svjedok PW-169, T. 17335–17336 (1. novembar 2007. godine); svjedok PW-110, T. 708–712 (24. avgust 2006. godine); Milorad Birčaković, T. 11025–11026, 11038 (7. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je jedan od vozača bio iz 4. bataljona Zvorničke brigade); svjedok PW-142, T. 6454, 6458 (djelimično zatvorena sjednica) (29. januar 2007. godine); svjedok PW-101, T. 7559, 7571–7572, 7579 (22. februar 2007. godine), T. 7682–7683 (23. februar 2007. godine); svjedok 3DPW-10, T. 25658–25660 (djelimično zatvorena sjednica), 25664–25668, 25671–25672 (15. septembar 2008. godine) (gdje je izjavio da su najmanje dva pripadnika Zvorničke brigade prevozila zarobljenike).

¹⁷⁵³ Svjedok PW-142, T. 6454, 6476 (29. januar 2007. godine); Milorad Birčaković, T. 11087, 11128 (8. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da ga je jednom ili dvaput, jedan civilni policajac iz Bijeljine pratio dok je slijedio kamione do mjesta pogubljenja i natrag, iako je to bilo zato što je brat tog civilnog policajca bio zatvoren u Srebrenici i on je bio tamo da od ljudi (vjerovatno zarobljenika u autobusima) traži informacije).

velike jame.¹⁷⁵⁴ Dana 14. jula oko 14:00 sati, Obrenović je čuo preko radija da dežurni oficir traži dvojicu mašinista iz Inženjerske čete Zvorničke brigade da “idu da prave neki put”, a kada se on raspitivao o tom zahtjevu, rečeno mu je da dvojica mašinista moraju otići u Orahovac “u vezi sa poslom koji obavljaju **Beara i Popović**”.¹⁷⁵⁵

483. Vojnici iz 4. bataljona i pozadinske čete prevozili su zarobljenike na mjesto pogubljenja.¹⁷⁵⁶ Kamioni, od kojih je najmanje jedan pripadao Zvorničkoj brigadi,¹⁷⁵⁷ više puta su išli tamo i natrag tokom čitavog popodneva i tokom večeri, pri čemu su ti kamioni stizali i odlazili otprilike svakih deset minuta.¹⁷⁵⁸ Ubrzo nakon što su prvi kamioni otišli, paljba iz vatrenog oružja čula se iz pravca u kom su se ti kamioni odvezli.¹⁷⁵⁹

484. Kada bi stigli na poljanu, zarobljenicima bi naredili da se iskrcaju iz kamiona, postrojili ih i pucali na njih iz automatskih pušaka.¹⁷⁶⁰ Jedan od onih koji su pucali bio je pripadnik 4. bataljona Zvorničke brigade.¹⁷⁶¹ Zarobljenici su padali jedan preko drugog dok su ispaljivani hici.¹⁷⁶² Neki ranjeni zarobljenici tražili su da ih ubiju, ali su neko vrijeme ostavljani da leže u bolovima prije nego što je na njih ponovo pucano iz neposredne blizine.¹⁷⁶³

485. Mevludin Orić opisao je to ubijanje na sljedeći način:

U mene amidžića pogodilo odmah. Pogoden, zapomagao je, stiskao me za ruku. Ja sam se trzno' iz ruke i bacio se zemlji. On je pao po meni. Ovaj dio, donji dio kičme. Po kičmi je pao po meni. Ja sam od tog momenta se pravio mrtav. On je ono jedno vrijeme kao drhto

¹⁷⁵⁴ Cvijetin Ristanović, dokazni predmet P02256, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5367–5372, 5407–5408 (1. decembar 2003. godine); Cvijetin Ristanović, T. 13620–13621 (10. juli 2007. godine) (gdje je izjavio da je jama iskopana otprilike na jedan kilometar od škole, duž puta između Orahovca i Križevića, blizu punkta za vodosnadbijevanje i prijelaza ispod pruge Živinice/Zvornik). V. takođe, Milorad Birčaković, T. 11031–11035 (7. maj 2007. godine); Dokazni predmet PIC00104, Dokazni predmet P01700 s oznakama koje je unio Milorad Birčaković; dokazni predmet PIC00105, Dokazni predmet P01700 s oznakama koje je unio Milorad Birčaković.

¹⁷⁵⁵ Svjedok PW-168, T. 15842–15846, 15853–15857 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine) (citat na T. 15845).

¹⁷⁵⁶ Milorad Birčaković, T. 11038 (7. maj 2007. godine); svjedok 3DPW-10, T. 25658–25660 (djelimično zatvorena sjednica), 25662–25674 (15. septembar 2008. godine). V. takođe Sreten Milošević, T. 33978 (15. juli 2009. godine).

¹⁷⁵⁷ Ostoja Stanojević, dokazni predmet P02260, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5675, 5694–5695 (4. decembar 2003. godine) (gdje je izjavio da, uprkos činjenici da je u putnom radnom listu Zvorničke brigade zabilježeno njegovo ime kao vozača koji je 14. jula vozio tamić iz Orahovca, on je samo napunio to vozilo benzinom i nije 14. jula otišao u Orahovac). V. dokazni predmet P00298, Dokazni predmet P-517 - predmet br. IT-02-60-T - Putni radni list Zvorničke brigade za TAM 75 (M-5264) (1. juli 1995.–31. juli 1995. godine). Pretresno vijeće konstatuje da je, bez obzira na to ko je bio vozač, kamion koji je pripadao Zvorničkoj brigadi bio u Orahovcu 14 jula.

¹⁷⁵⁸ Mevludin Orić, T. 962 (29. avgust 2006. godine) (gdje je izjavio da su kamioni stizali svakih četiri-pet minuta); svjedok PW-110, T. 713, 715 (24. avgust 2006. godine.) (gdje je izjavio da su kamioni stizali svakih 10–15 minuta); svjedok PW-169, T. 17336–17337 (1. novembar 2007. godine); Stanoje Birčaković, T. 10753–10754 (1. maj 2007. godine).

¹⁷⁵⁹ Svjedok PW-143, T. 6540–6541 (30. januar 2007. godine).

¹⁷⁶⁰ Mevludin Orić, T. 955–956 (29. avgust 2006. godine); svjedok PW-169, T. 17335–17336 (1. novembar 2007. godine); svjedok PW-110, T. 712 (24. avgust 2006. godine).

¹⁷⁶¹ Svjedok PW-110, T. 717–718 (djelimično zatvorena sjednica) (24. avgust 2006. godine), T. 731–732 (djelimično zatvorena sjednica) (25. avgust 2006. godine) (gdje je izjavio da je prepoznao glas Gojka Simića, pripadnika 4. bataljona Zvorničke brigade, kako na mjestu pogubljenja govori ostalima da pakuje municiju i odu na livadu na kojoj je trava bila pokošena da bi se nastavilo s ubijanjem, i on je pretpostavljao da je Simić bio glavni). V. gore, par. 479, fusnota 1745, gdje je Pretresno vijeće konstatovalo da je Gojko Simić bio 14. jula u Orahovcu.

¹⁷⁶² Mevludin Orić, T. 956 (29. avgust 2006. godine).

¹⁷⁶³ *Ibid.*, T. 956–957, 962 (29. avgust 2006. godine); svjedok PW-110, T. 712–715 (24. avgust 2006. godine), T. 727–728 (25. avgust 2006. godine).

na meni i samo je se ukočio. Izumro je na meni. Ostali tu u grupi, čulo ih se dvojica trojica da su počeli pomagati, ranjeni su bili. Ovi su došli dovršili ih. Tako je to nastavilo, dovlačenje, ubijanje.¹⁷⁶⁴

486. Milorad Birčaković, pripadnik Vojne policije Zvorničke brigade, slijedio je jedan od tih kamiona u opel rekordu dok se vozio na mjesto pogubljenja i natrag.¹⁷⁶⁵ On je pratio kamione četiri do šest puta, jednom ili dvaput u pratnji jednog civilnog policajca iz Bijeljine.¹⁷⁶⁶ Cvijetin Ristanović, pripadnik Inžinjerijske čete Zvorničke brigade, koristio je jedan rovokopač iz Zvorničke brigade za kopanje rovova dok je ubijanje vršeno.¹⁷⁶⁷ Tokom večeri 14. jula, **Nikolić** i jedan “potpukovnik ili pukovnik” bili su prisutni tokom pogubljenja.¹⁷⁶⁸

487. Svjedok PW-101 je gledao kako zatočenike postrojavaju i streljaju.¹⁷⁶⁹ On je u svom svjedočenju rekao:

U toj hrpi, u toj gomili mrtvih tijela, koja više nisu nalikovala ljudskim, to je bila samo gomila mesa u komadima, a zatim se pojavilo ljudsko biće. Ja kažem ljudsko biće, ali je to zapravo bio neki dječak od pet-šest godina. To je bilo nevjerovatno. Nevjerovatno. Ljudsko biće je izašlo i počelo se kretati prema stazi, stazi na kojoj su radeći svoj posao stajali muškarci s automatskim puškama. [...] A zatim su sasvim iznenada oni spustili svoje puške i svi su se, do posljednjeg, naprosto ukočili. A tamo je bilo samo dijete. Da se radilo o osobi od 70 ili 80 godina bilo bi to strašno, a kamoli o nevinom, slatkom djetetu. A to dijete bilo je prekriveno tkivom utrobe drugih ljudi. [...] I kako se to dijete pojavljivalo iz gomile pogubljenih, govorilo je: “Babo”, to je kako oni zovu oca. On je govorio: “Babo, gdje si?”¹⁷⁷⁰

488. Kako je rekao svjedok PW-101, “potpukovnik ili pukovnik” upitao je vojnike šta čekaju i rekao “[š]ta čekate, završavajte.”¹⁷⁷¹ Vojnici su to odbili, a svjedok PW-101 je na kraju odveo dječaka u jednu bolnicu u Zvorniku.¹⁷⁷²

¹⁷⁶⁴ Mevludin Orić, T. 956 (29. avgust 2006. godine).

¹⁷⁶⁵ Milorad Birčaković, T. 11025–11029, 11031, 11035, 11037 (7. maj 2007. godine), T. 11087, 11126, 11129 (8. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da mu je naredeno da slijedi autobuse do jednog izvora vode, čiju je lokaciju naznačio na fotografiji tog područja koja je snimljena iz vazduha). V. dokazni predmet P01700, Snimak škole u Grbavcima i LZ-02 i LZ-01 iz vazduha; dokazni predmet PIC00103, Dokazni predmet P01700 s oznakama koje je unio Milorad Birčaković. V. takođe dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 135 (gdje se vidi da je mjesto koje je Birčaković naznačio bilo mjesto na kom su kasnije pronađene grobnice).

¹⁷⁶⁶ Milorad Birčaković, T. 11027–11028 (7. maj 2007. godine), T. 11087, 11128 (8. maj 2007. godine).

¹⁷⁶⁷ Cvijetin Ristanović, dokazni predmet P02256, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5361–5364, 5406–5408 (1. decembar 2003. godine); Cvijetin Ristanović, T. 13627–13629 (10. juli 2007. godine); dokazni predmet P00300, Dokazni predmet P-515 - predmet br. IT-02-60-T - Putni radni list Zvorničke brigade za Rovokopač (C-3117) (gdje je zabilježeno da je 14. jula jedan rovokopač vozio na relaciji “Baza-Orahovac-obratno, iskop rova”); svjedok PW-169, T. 17337 (1. novembar 2007. godine); svjedok PW-110, T. 715, 719–721, 723 (24. avgust 2006. godine) (gdje je izjavio da je stigao jedan utovarivač i da su njegova svjetla osvijetljavala područje na kojima je ubijanje nastavljeno); dokazni predmet P02851, Pregled angažovanja ljudstva Inžinjerijske čete Zvorničke brigade, juli 1995. godine; Mevludin Orić, T. 957 (29. avgust 2006. godine) (gdje je izjavio da je na mjestu pogubljenja čuo zvuk građevinske mehanizacije).

¹⁷⁶⁸ Svjedok PW-101, T. 7581–7582, 7585–7586, 7589–7590 (22. februar 2007. godine). Za detaljnu analizu uloge koju je odigrao **Nikolić**, v. dolje, par. 1361–1365. V. takođe zaključke u vezi s identifikacijom “potpukovnika ili pukovnika” dolje, par. 1111–1112.

¹⁷⁶⁹ Svjedok PW-101, T. 7580 (22. februar 2007. godine).

¹⁷⁷⁰ *Ibid.*, T. 7581–7582 (22. februar 2007. godine).

¹⁷⁷¹ *Ibid.*, T. 7581–7582 (22. februar 2007. godine) (citat na str. T. 7582).

(iii) Pokopavanje (14.–15. juli)

489. Kako je ranije navedeno, grobnice su iskopavane kako su se pogubljenja vršila,¹⁷⁷³ i oba ta posla nastavljena su i tokom večeri.¹⁷⁷⁴ Naređenje da se iskopa grobnica došlo je od Dragana Jokića, dežurnog oficira i načelnika inženjerije Zvorničke brigade.¹⁷⁷⁵ Po dolasku u Orahovac, Cvijetin Ristanović primao je naređenja od Slavka Bogičevića, zamjenika komandira Inženjerijske čete.¹⁷⁷⁶

490. Pokopavanje je nastavljeno 15. jula, kada je Ristanoviću Damjan Lazarević, komandir njegovog voda u Inženjerijskoj četi Zvorničke brigade, naredio da se vrati u Orahovac.¹⁷⁷⁷ Toga dana, Ristanović je kopao drugu grobnicu i primijetio otprilike četiri do šest ljudi odjevenih u radnu civilnu odjeću (iz Civilne zaštite ili javnog komunalnog preduzeća u Zvorniku) i vojnike.¹⁷⁷⁸ On je takođe na toj lokaciji vidio leševe.¹⁷⁷⁹

¹⁷⁷² *Ibid.*, T. 7582–7584 (22. februar 2007. godine), T. 7659–7660 (23. februar 2007. godine). V. takođe svjedok PW-105, T. 7742–7751 (26. februar 2007. godine); dokazni predmet P02452 (povjerljivo); svjedok PW-101, T. 7596 (22. februar 2007. godine). Pretresnom vijeću predloženi su različiti iskazi o putu tog dječaka od mjesta pogubljenja do bolnice. Svjedok PW-101 je rekao da je bio sam sa tim dječakom, međutim, Tanacko Tanić je rekao da je on takođe bio prisutan u kombiju, zajedno sa Sretenom Miloševićem i drugima. Bez obzira na tu nepodudarnost, Tanić je potvrdio da je dječak “što je preživio streljanje” bio prisutan u kombiju sa svjedokom PW-101 i da je svjedok PW-101 odveo tog dječaka u bolnicu u Zvorniku. Tanacko Tanić, T. 10351–10352, 10353 (djelimično zatvorena sjednica) (23. april 2007. godine). Svjedok 3DPW-10 je rekao da je svjedok PW-101 odveo dječaka iz škole u Grbavcima, a ne sa mjesta pogubljenja. Svjedok 3DPW-10, T. 25688 (djelimično zatvorena sjednica) (15. septembar 2008. godine). Mirko Šakotić, koji je bio na dužnosti u saobraćajnoj jedinici Zvorničke brigade 14. jula rekao je da je toga dana poslao svjedoka PW-101 u Užice u Srbiji, kako je navedeno u putnom nalogu Zvorničke brigade za juli 1995, i da upis “loko” (lokalna vožnja) za taj dan nije mogao pokriti putovanje u Orahovac. Mirko Šakotić, T. 25768–25770 (16. septembar 2008. godine); dokazni predmet 3D00473 (povjerljivo), str. 3. Svjedok PW-101 je sa svoje strane rekao da je njegovo putovanje u Orahovac potpadalo pod “loko”. Svjedok PW-101, T. 7619–7621 (djelimično zatvorena sjednica) (22. februar 2007. godine). Uzimajući u obzir sve dokaze, Pretresno vijeće konstatuje da protivrječnosti u tom iskazu ne mogu dovesti u pitanje suštinu iskaza svjedoka PW-101, a ne mogu dovesti u pitanje ni vjerodostojnost svjedoka PW-101. Pretresno vijeće stoga prihvata iskaz svjedoka PW-101.

¹⁷⁷³ Cvijetin Ristanović, dokazni predmet P02256, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5363–5387, 5406–5407 (1. decembar 2003. godine); Cvijetin Ristanović, T. 13622, 13625–13626 (10. juli 2007. godine) (gdje je izjavio da mu je više puta naređeno da prestane kopati i okrene se kako se kamion približavao, poslije čega je čuo vikanje i paljbu iz vatrenog oružja, da je vidio jedan broj mrtvih tijela i da je koristio G-700 u vlasništvu jednog privatnog preduzeća u Zvorniku); dokazni predmet P00297, Knjiga dnevnih zapovijesti Inženjerijske čete Zvorničke brigade, str. 15–16 (gdje se vidi da su BGH-700 i ULT-220 radili u Orahovcu 15. i 16. jula); Damjan Lazarević, T. 14446–14451, 14457–14461, 14471–14472 (29. avgust 2007. godine) (gdje je izjavio da je na više lokacija na mjestu pogubljenja vidio brojna mrtva tijela i da je ULT-220 korišten za ubacivanje tijela u grobnice); dokazni predmet P00302 Dokazni predmet P-522-predmet br. IT-02-60-T – Putni radni list Zvorničke brigade za ULT 220 iz “Birač-Holderinga”, str. 1–2 (gdje se navodi da je ULT-22 u vlasništvu “Birač-Holderinga” bio korišten od strane VRS-a 15. jula 1995. godine za “iskop rova u Orahovcu”).

¹⁷⁷⁴ Mevludin Orić, T. 964, 966 (29. avgust 2006. godine).

¹⁷⁷⁵ Cvijetin Ristanović, dokazni predmet P02256, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5361–5364, 5406–5408 (1. decembar 2003. godine); dokazni predmet P02851, Pregled angažovanja ljudstva Inženjerijske čete Zvorničke brigade za juli 1995. godine.

¹⁷⁷⁶ Cvijetin Ristanović, dokazni predmet P02256, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5371–5372 (1. decembar 2003. godine); dokazni predmet P00300, Dokazni predmet P-515 - predmet br. IT-02-60-T – Putni radni list vozila Zvorničke brigade za rovokopač (C-3117) (gdje je zabilježeno da je 14. jula rovokopačem upravljao Cvijetin Ristanović i da je put Baza-Orahovac-obratno “iskop rova”).

¹⁷⁷⁷ Cvijetin Ristanović, dokazni predmet P02256, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5363, 5382, 5411 (1. decembar 2003. godine).

¹⁷⁷⁸ *Ibid.*, BT. 5382–5384, 5412 (1. decembar 2003. godine).

¹⁷⁷⁹ *Ibid.*, BT. 5383–5384, 5386 (1. decembar 2003. godine). V. takođe dokazni predmet P02258, Dokazni predmet P-661 - predmet br. IT-02-60-T - Skica koji je svjedok napravio tokom razgovora s Tužilaštvom, str. 2 (gdje je pokazano mjesto na kom je Ristanović vidio leševe).

(iv) Forenzički dokazi¹⁷⁸⁰

491. Tokom 1996. i 2000. godine izvršene su ekshumacije na lokalitetima dviju primarnih prekopanih masovnih grobnica, označenih kao Lažete 1 i 2, u blizini puta koji vodi prema školi u Grbavcima.¹⁷⁸¹ Platnene trake koje su “vjerojatno korištene kao povezi za oči” bile su nađene uz tijela 89 osoba u grobnici Lažete 1, a tijela triju osoba pronađena su s ligaturama.¹⁷⁸² Iz grobnice i oko nje izvađeno je ukupno 456 čahura.¹⁷⁸³ Kada je riječ o grobnici Lažete 2, 14 čahura prikupljeno je na površini grobnice, a platneni povezi za oči pronađeni su uz 107 tijela.¹⁷⁸⁴ U vezi s grobnicom Lažete 1, zaključeno je da su, u slučajevima u kojima je uzrok smrti mogao biti utvrđen, to bile strijelne rane, a mišljenje vještaka bilo je da je način smrti svih osoba bilo ubistvo.¹⁷⁸⁵ Pored toga, forenzički dokazi povezuju sedam sekundarnih grobnica lociranih na putu za Hodžiće s primarnim grobnicama na lokacijama Lažete 1 i 2.¹⁷⁸⁶

492. Među posmrtnim ostacima ekshumiranim iz primarnih grobnica u Orahovcu i sekundarnih grobnica koje su sa njima povezane, analizom DNK-a je identifikovano 807 osoba za koje je utvrđeno da su poslije pada Srebrenice prijavljene kao nestale.¹⁷⁸⁷ Uzimajući u obzir sve dokaze, uključujući svjedočenja i procjene¹⁷⁸⁸ svjedoka, Pretresno vijeće konstatuje da je 14. jula 1995. godine u Orahovcu pogubljeno između 800 i 2.500 muškaraca, bosanskih Muslimana.

¹⁷⁸⁰ Pretresno vijeće će forenzičke dokaze koji su mu predočeni razmotriti u vezi sa svakom grobnicom koja je povezana s ubijanjima u Zvorniku. Pretresno vijeće napominje da to razmatranje predstavlja samo analizu dokaza i da nije nužno izvesti zaključak u vezi s tačnim brojem osoba ubijenih na svakoj lokaciji. Forenzički dokazi se razmatraju u svrhu potkrepljivanja dokaza koji su već predočeni u vezi s tim pogubljenjima i ilustracije razmjera navedenih zločina.

¹⁷⁸¹ Dokazni predmet P00649, Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice, 16. maj 2000. godine, Dodatak A, str. 24; dokazni predmet P00616, Izvještaj Williama Haglunda – Kriminalističko-tehnička obrada grobnice na lokalitetu Lažete 2, 15. juni 1998. godine, str. 1–2; dokazni predmet P02459, Lažete 1, Bosna i Hercegovina, Izvještaj o iskopavanju i ekshumaciji, str. 2, 4; Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenice br. 364, 365, 369.

¹⁷⁸² Dokazni predmet P02459, Lažete 1, Bosna i Hercegovina, Izvještaj o iskopavanju i ekshumaciji, str. 3, 22–23, 30; Freddy Peccerelli, T. 8751 (13. mart 2007. godine).

¹⁷⁸³ Dokazni predmet P02459, Lažete 1, Bosna i Hercegovina, Izvještaj o iskopavanju i ekshumaciji, str. 10.

¹⁷⁸⁴ Dokazni predmet P00616, Izvještaj Williama Haglunda – Kriminalističko-tehnička obrada grobnice na lokalitetu Lažete 2, 15. juni 1998. godine, str. 69; dokazni predmet P00649, Rezime sudsko-medicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice, 16. maj 2000. godine, Dodatak A, p. 25.

¹⁷⁸⁵ Dokazni predmet P00616, Izvještaj Williama Haglunda – Kriminalističko-tehnička obrada grobnice na lokalitetu Lažete 2, 15. juni 1998. godine, str. 49 (gdje se navodi da su uzrok smrti 158 od 165 osoba bile strijelne rane).

¹⁷⁸⁶ Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Dodatak A, str. 36; dokazni predmet P00666, Izvještaj Richarda Wrighta o ekshumacijama u istočnoj Bosni 1998. godine, str. 22–24 (gdje se navodi da su veze obuhvatale krečnjak, stijene, polen, grumenje egzotičnog zemljišta i crnu plastičnu cijev) Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 374; Dean Manning, T. 18976 (10. decembar 2007. godine) (gdje je izjavio da su se čahure pronađene na primarnim i sekundarnim grobnicama podudarale).

¹⁷⁸⁷ Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, str. 2, Dodatak A, str. 36–37; Thomas Parsons, T. 20873 (1. februar 2008. godine) (gdje je izjavio da su te osobe nestale poslije pada Srebrenice MKNL-u dostavile porodice nestalih osoba).

¹⁷⁸⁸ Procjena o broju zarobljenika zatočenih u školi u Grbavcima varira. U Optužnici se navodi približno 1.000 muškaraca. Optužnica, par. 30.6. V. svjedok PW-110, T. 697–698 (24. avgust 2006. godine) (gdje se procjenjuje da je bilo 500 do 1.000 muškaraca); svjedok PW-142, T. 6478–6479 (djelimično zatvorena sjednica) (29. januar 2007. godine) (gdje se procjenjuje da je bilo 1.000 muškaraca); Mevludin Orić, T. 943 (29. avgust 2006. godine) (gdje se procjenjuje da je bilo više od 2.000 muškaraca); svjedok PW-169, T. 17338, 17352 (1. novembar 2007. godine) (gdje se procjenjuje da je bilo 2.500 zarobljenika).

(b) Petkovci (14.–16. juli)¹⁷⁸⁹

493. Skretanje prema Petkovicima s puta Konjević Polje–Zvornik–Bijeljina nalazi se na otprilike jedan kilometar sjeverno od kasarne u preduzeću "Standard".¹⁷⁹⁰ Petkovci su mali zaselak na oko šest do sedam kilometara zapadno od glavnog puta, a nova osnovna škola, "škola u Petkovicima",¹⁷⁹¹ je dvospratnica koja se u njemu nalazi.¹⁷⁹² Štab 6. bataljona Zvorničke brigade bio je smješten u staroj školi u Petkovicima, na otprilike 600 do 800 metara od škole u Petkovicima.¹⁷⁹³ Brana Crveni mulj, poznata kao "brana u Petkovicima", nalazi se samo na tri do četiri kilometra od Petkovaca.¹⁷⁹⁴

(i) Zatočavanje i "situaciono uslovljeno" ubijanje – škola u Petkovicima (14. juli)

494. Ujutro 14. jula, dežurni oficir Dragan Jokić telefonom je obavijestio Marka Miloševića, zamjenika komandanta 6. bataljona Zvorničke brigade, da će zarobljenici, bosanski Muslimani, biti dovedeni u školu u Petkovicima u pratnji "obezbeđenja".¹⁷⁹⁵ Milošević je o tome obavijestio komandanta Bataljona, kapetana Ostoju Stanišića, kada se ovaj kasnije tog popodneva vratio u Komandu bataljona.¹⁷⁹⁶

495. Stotine muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su bili zatočeni na raznim lokacijama u Bratuncu odvedene su u školu u Petkovicima 14. jula popodne.¹⁷⁹⁷ Zarobljenicima je naređeno da izvikuju prosrpske parole, a prilikom ulaska u školu su ih udarali kundacima pušaka.¹⁷⁹⁸ Neki

¹⁷⁸⁹ U Optužnici se navodi da je približno 1.000 muškaraca, bosanskih Muslimana, prevezeno od Bratunca do škole u Petkovicima gdje su zatočeni, a zatim su odvedeni do jedne brane u blizini Petkovaca, gdje su pogubljeni. U Optužnici se dalje navodi da su "mnogi" muškarci, bosanski Muslimani, ubijeni u školi u Petkovicima prije nego što su prevezeni od brane. To ubijanje navodi se kao dio "situaciono uslovljenog ubijanja". Optužnica, par. 30.7–30.8, 31.4.

¹⁷⁹⁰ Dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 156.

¹⁷⁹¹ Marko Milošević, T. 13318 (26. juni 2007. godine).

¹⁷⁹² Marko Milošević, T. 13318 (26. juni 2007. godine); Jean-René Ruez, T. 1494–1497 (11. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 157–168.

¹⁷⁹³ Marko Milošević, T. 13318 (26. juni 2007. godine); Ostoja Stanišić, T. 11606 (16. maj 2007. godine); dokazni predmet P02815, Fotografija Petkovaca iz vazduha, s oznakama koje je unio Ostoja Stanišić tokom pripremnog razgovora 13. maja 2007. godine.

¹⁷⁹⁴ Svjedok PW-168, T. 15917 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); Jean-René Ruez, T. 1495 (11. septembar 2006. godine).

¹⁷⁹⁵ Marko Milošević, T. 13299–13301, 13336, 13341–13342 (26. juni 2007. godine).

¹⁷⁹⁶ Marko Milošević, T. 13301 (26. juni 2007. godine); Ostoja Stanišić, T. 11600–11601 (16. maj 2007. godine).

¹⁷⁹⁷ Svjedok PW-113, T. 3337–3338, 3367–3368 (31. oktobar 2006. godine); svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1389–1393, 1396–1405 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2950–2956, 2961–2965 (14. april 2000. godine); dokazni predmet P01730, Fotografija stepeništa u školi u Petkovicima, dokazni predmet P01729, Fotografija škole u Petkovicima; dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 158–162; Jean-René Ruez, T. 1495–1496 (11. septembar 2006. godine).

¹⁷⁹⁸ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2965 (14. april 2000. godine) (gdje je izjavio da su muškarce šamarali, udarali nogama i kundacima pušaka, i da im je bilo naređeno da stave ruke na potiljak i glasno skandiraju: "Živjela Republika Srpska" i "Srebrenica je srpska"); svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1404–1405 (21. juli 2003. godine) (gdje se navodi da su muškarce udarali kundacima pušaka i prisiljavali da ponavljaju da su zemlja i Srebrenica srpske).

zarobljenici su bili primorani da čekaju u autobusima i do sat vremena prije nego što im je dozvoljeno da izađu. Njihovim vapajima za vodu nije udovoljeno.¹⁷⁹⁹

496. Zarobljenici su bili zatočeni u pretrpanim učionicama na oba sprata škole.¹⁸⁰⁰ Pod jedne od učionica bio je prekriven krvlju i mokraćom.¹⁸⁰¹ Stražari su od zatočenika tražili novac, a na hodniku je bila skupljena gomila ličnih isprava i odjeće.¹⁸⁰² Kada je svjedok PW-116 ušao u učionicu u kojoj je bio zatočen, u uglu je vidio dva muškarca koji su bili teško premlaćeni i obliveni krvlju.¹⁸⁰³ Uprkos vrućini, zarobljenicima je davano malo ili nimalo vode i nije im bilo dopušteno da otvore prozore.¹⁸⁰⁴ Zarobljenicima nije bilo dozvoljeno da koriste WC.¹⁸⁰⁵

497. Na zarobljenike su njihovi stražari takođe pucali i udarali ih.¹⁸⁰⁶ Kada je jedan bosanski Musliman pokušao da pogleda kroz prozor, na njega je pucano i on je ranjen ležao u učionici.¹⁸⁰⁷ Druge zarobljenike su odvodili iz učionica, poslije čega su se mogli čuti zvuci paljbe iz vatrenog oružja, premlaćivanja i jauci.¹⁸⁰⁸ Zarobljenici koji su odvedeni nisu se vraćali, a tri-četiri leša viđena su kasnije u krvlju prekrivenom hodniku.¹⁸⁰⁹ Pucnjava se sve do ponoći mogla čuti u čitavoj zgradi.¹⁸¹⁰ Pretresno vijeće konstatuje da je više bosanskih Muslimana ubijeno iz vatrenog oružja tokom zatočavanja u školi u Petkovicima 14. jula 1995. godine.

498. Kasno poslije podne 14. jula, Ostoja Stanišić je primio poziv Dragana Jokića koji ga je uputio da obavijesti **Bearu** - za koga je Jokić rekao da se može pronaći kod škole u Petkovicima - da

¹⁷⁹⁹ Svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1402 (21. juli 2003. godine) (gdje se navodi da je jedan zatočenik bio tako žedan da je pio vlastitu mokraćnu).

¹⁸⁰⁰ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2966, 2995 (14. april 2000. godine); svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1406 (21. juli 2003. godine).

¹⁸⁰¹ Svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1406 (21. juli 2003. godine).

¹⁸⁰² Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2965–2968 (14. april 2000. godine). V. takođe svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1407 (21. juli 2003. godine).

¹⁸⁰³ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2966–2967 (14. april 2000. godine).

¹⁸⁰⁴ Svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1406–1407 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2966 (14. april 2000. godine).

¹⁸⁰⁵ Svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1406 (21. juli 2003. godine) (gdje se navodi da su skoro svi bili natopljeni mokraćom).

¹⁸⁰⁶ Pretresnom vijeću nisu predočeni dovoljni dokazi na osnovu kojih bi se mogao utvrditi identitet osoba koje su čuvale zarobljenike.

¹⁸⁰⁷ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2966–2967 (14. april 2000. godine); dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Ruela, str. 165–166 (gdje se vide rupe od metaka na tabli u jednoj od učionica škole u Petkovicima); Jean-René Ruez, T. 1499 (11. septembar 2006. godine).

¹⁸⁰⁸ Svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1407–1408 (21. juli 2003. godine).

¹⁸⁰⁹ Svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1407–1408, 1415 (21. juli 2003. godine); svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2970 (14. april 2000. godine).

¹⁸¹⁰ Svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1408 (21. juli 2003. godine). I Marko Milošević i Ostoja Stanišić su 14. jula čuli paljbu iz vatrenog oružja iz pravca škole. Marko Milošević, T. 13307 (26. juni 2007. godine); Ostoja Stanišić, T. 11607 (16. maj 2007. godine).

se **Beara** treba javiti u kasarnu u preduzeću "Standard".¹⁸¹¹ Poslije tog poziva, Stanišić je poslao Marka Miloševića da prenese poruku. Milošević je sreo **Nikolića** na jednoj raskrsnici, 70-80 metara od škole u Petkovcima.¹⁸¹² Milošević je tu poruku prenio **Beari** nakon što mu je **Nikolić** pokazao gdje je.¹⁸¹³ Milošević je vidio nekoliko autobusa i kamiona parkiranih niže na putu i vojnike koji su stražarili pred školom.¹⁸¹⁴ Tu je bilo prisutno četiri-pet oficira Vojne policije.¹⁸¹⁵

(ii) Ubijanje – brana u Petkovcima (15. juli)

499. U ranim jutarnjim satima 15. jula, zarobljenike u školi u Petkovcima izveli su iz učionica i rekli im da skinu cipele i veći dio odjeće.¹⁸¹⁶ U hodniku je stajala gomila ličnih isprava, odjeće, obuće i dokumenata.¹⁸¹⁷ Zarobljenicima su zatim vezali ruke iza leđa i rekli im da se ukrcaju u kamione koji su bili parkirani ispred škole.¹⁸¹⁸ Grupe zarobljenika prevezene su u više kamiona koji su pripadali 6. bataljonu Zvorničke brigade na jednu poljanu blizu brane u Petkovcima.¹⁸¹⁹ Svjedok PW-116 je izjavio da je u kamionu u kom se nalazio bilo otprilike 100 ljudi.¹⁸²⁰ Kamion u kom je bio svjedok PW-113 zaustavio se nekoliko puta, pri čemu je nekim zarobljenicima rečeno da se

¹⁸¹¹ Ostoja Stanišić, T. 11601, 11604 (16. maj 2007. godine), T. 11703–11705, 11725–11726 (17. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je, kada je on upitao Jokića kojoj "komandi" **Beara** treba da se javi, Jokić na to rekao: "Zna on u koju komandu treba da se javi."); Marko Milošević, T. 13302–13303 (26. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da je rekao **Beari** da se javi u "Komandu brigade").

¹⁸¹² Ostoja Stanišić, T. 11604–11606 (16. maj 2007. godine); Marko Milošević, T. 13302–13304 (26. juni 2007. godine).

¹⁸¹³ V. dolje, par. 1279, 1366. Marko Milošević, T. 13303–13304 (26. juni 2007. godine); dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj–27. juli 1995. godine, str. 128 (gdje je za 14. juli zabilježeno sljedeće: "15:00 [sati] – dolazi puk. Beara da se Orovoc [sic], Petkovci, Ročević, Pilica").

¹⁸¹⁴ Marko Milošević, T. 13304–13305 (26. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da je vidio plavi golf III parkiran kod autobusa i kamiona). V. takođe Ostoja Stanišić, T. 11605 (16. maj 2007. godine).

¹⁸¹⁵ Marko Milošević, T. 13304–13305, 13344 (26. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da pripadnici Vojne policije nisu bili iz Zvorničke brigade, iako nije znao svakog vojnog policajca Vojne policije Zvorničke brigade); Ostoja Stanišić, T. 11605 (16. maj 2007. godine). Dokazni predmet P00220, Dnevnik Vojne policije Bratunačke brigade, 30. juni 1995.–29. april 1996. godine, str. 14 (gdje je za 14. juli zabilježeno sljedeće: "Policija je angažovana na sprovođenju muslimanskih izbjeglica"). Ni Milošević ni Stanišić nisu svjedočili o tome iz koje su brigade došli ti vojni policajci. Tužilaštvo tvrdi da su ti ljudi morali biti iz Zvorničke brigade zbog toga što je "škola u Petkovcima bila u zoni odgovornosti Zvorničke brigade, a vojni policajci su bili s Dragom Nikolićem". Završni podnesak tužilaštva, par. 784. Pretresno vijeće je mišljenja da mu nisu predloženi dovoljni dokazi za donošenje zaključka o tome kojoj brigadi su pripadali ti vojni policajci.

¹⁸¹⁶ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2968 (14. april 2000. godine) (gdje je izjavio da mu je naređeno da skinu svu odjeću, ali mu je dopušteno da na sebi ostavi samo potkošulju); svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1409 (21. juli 2003. godine) (gdje je izjavio da su ga skinuli do pasa).

¹⁸¹⁷ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2968 (14. april 2000. godine).

¹⁸¹⁸ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2969–2970 (14. april 2000. godine); svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, BT. 1409–1410, 1414–1416 (21. juli 2003. godine).

¹⁸¹⁹ Svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1415–1418, 1423 (22. juli 2003. godine); svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2968–2970, 2974–2975 (14. april 2000. godine); dokazni predmet P00944, Putni radni list koji važi od 1. jula do 31. jula 1995. godine, Vojna pošta Zvornik, str. 2 (gdje je zabilježeno da su dva tamića iz 6. bataljona Zvorničke brigade 15. jula napravila šest, odnosno četiri vožnje, od Petkovaca do brane u Petkovcima). V. takođe svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2988 (14. april 2000. godine) (gdje se identifikuje područje pokazano u dokaznom predmetu P01741, Pogled iz helikoptera na to područje, anotirano u sudnici); svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1497–1498 (22. juli 2003. godine); Jean-René Ruez, T. 1499 (11. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jean-René Ruela, str. 173–176 (gdje se navodi da se područja za koja su pokazali svjedoci PW-116 i PW-113 nalaze kod Petkovaca).

¹⁸²⁰ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2974 (14. april 2000. godine).

iskrcaju. Nakon što su odabrani zarobljenici tako postupili, pokraj kamiona se začula rafalna paljba.¹⁸²¹

500. Kada je jedna grupa zarobljenika stigla na poljanu pored brane u Petkovicima, ona je bila osvijetljena reflektorima, a puno mrtvih tijela ležalo je licima okrenutim prema zemlji, vezanih ruku.¹⁸²² Zarobljenicima je naređeno da se postroje i pripadnici snaga bosanskih Srba pucali su im u leđa i glave s udaljenosti od sedam do deset metara.¹⁸²³ Zarobljenici su popadali po tijelima.¹⁸²⁴ Dvojica zarobljenika pala su na zemlju pretvarajući se da su mrtvi¹⁸²⁵ i posmatrala pogubljenje ostalih zarobljenika:

Oni su i dalje u tom redu mom, s desne strane izvodili druge grupe[...] Meci su oko mene udarali u kamenje, toliko zviždali da sam samo se trzao i čekao da me pogode [...] Pomišljao sam i samo čekao da umrem.¹⁸²⁶

Dok su pripadnici snaga bosanskih Srba provjeravali tijela kako bi se uvjerali da su zarobljenici mrtvi, jedan od njih pucao je jednom zarobljeniku u glavu.¹⁸²⁷

(iii) Pokopavanje (15.–16. juli)

501. U ranim jutarnjim satima 15. jula, jedan utovarivač marke ULT i jedan rovokopač koji su pripadali Inžinjerijskoj četi Zvorničke brigade radili su blizu brane u Petkovicima.¹⁸²⁸ Jedan utovarivač kupio je tijela i stavljao ih u jedan veliki traktor.¹⁸²⁹ Svjedok PW-116 vjeruje da su ta tijela odnesena negdje u blizinu brane u Petkovicima.¹⁸³⁰ Kasnije tog istog dana, na zahtjev seljana iz Petkovaca, Stanišić je odobrio da se jedan kamion koji je pripadao 6. bataljonu koristi za odvoženje tijela iz škole u Petkovicima.¹⁸³¹

¹⁸²¹ Svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1417 (22. juli 2003. godine).

¹⁸²² Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2975, 2984 (14. april 2000. godine).

¹⁸²³ *Ibid.*, KT. 2975–2976 (14. april 2000. godine).

¹⁸²⁴ *Ibid.*, KT. 2976–2977 (14. april 2000. godine).

¹⁸²⁵ Svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1419–1421 (22. juli 2003. godine).

¹⁸²⁶ *Ibid.*

¹⁸²⁷ Svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1420–1421 (22. juli 2003. godine).

¹⁸²⁸ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2978–2981 (14. april 2000. godine); dokazni predmet P00297, Knjiga dnevnih zapovesti Inžinjerske čete Zvorničke brigade, str. 15.

¹⁸²⁹ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2981, 2983–2984 (14. april 2000. godine); svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 1423 (22. juli 2003. godine) (i svjedok PW-113 i svjedok PW-116 su u svojim svjedočenjima rekli da su vidjeli kako utovarivač kupi mrtva tijela. Svjedok PW-116 poznavao je građevinsku opremu i bio je uvjeren da je ono što je vidio bio buldožer, tipa broj 7, s jednim "Caterpillarom", sa gusjenicama i utovarivač ULT 160, proizveden u Kragujevcu prije rata).

¹⁸³⁰ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2982 (14. april 2000. godine). Svjedok PW-116 nije obrazložio zašto tako misli.

¹⁸³¹ Ostoja Stanišić, T. 11610–11612 (16. maj 2007. godine).

(iv) Forenzički dokazi

502. Godine 1998. blizu brane u Petkovicima izvršena je ekshumacija primarne prekopavane masovne grobnice.¹⁸³² Navodi se da se oblik više fragmenata lobanja podudara s uočenim strijelnim ranama na glavi.¹⁸³³ U toj grobnici takođe je pronađena dvostruka ligatura i tkanina koja je možda korištena kao povez za oči.¹⁸³⁴ Zabilježeni su dokazi o strijelnim ranama.¹⁸³⁵ Pored toga, forenzički dokazi povezuju pet sekundarnih masovnih grobnica duž puta za Liplje s primarnom masovnom grobnicom kod brane u Petkovicima.¹⁸³⁶

503. Među posmrtnim ostacima ekshumiranim iz primarne grobnice kod brane u Petkovicima i sekundarnih grobnica koje su sa njom povezane, identifikovano je 805 tijela osoba koje su prijavljene kao nestale poslije pada Srebrenice.¹⁸³⁷ Uzimajući u obzir sve dokaze, uključujući svjedočenje i ocjene svjedoka,¹⁸³⁸ Pretresno vijeće konstatuje da je 15. jula 1995. godine u Petkovicima pogubljeno više od 800 bosanskih Muslimana.

(c) Škola u Ročeviću i Kozluk (14.–16. juli)¹⁸³⁹

504. Selo Kozluk nalazi se pored Drine, otprilike deset kilometara sjeverno od kasarne u preduzeću "Standard", duž puta Konjević Polje-Zvornik-Bijeljina.¹⁸⁴⁰ Skretanje za Ročević je još

¹⁸³² Dokazni predmet P00666, Izvještaj Richarda Wrighta o ekshumacijama u istočnoj Bosni tokom 1998. godine, str. 7; dokazni predmet P01746, Snimak iz vazduha, 5. juli 1995. godine; Dean Manning, T. 18934 (10. decembar 2007. godine) (gdje se vidi prostor prekopavanog zemljišta blizu brane u Petkovicima, gdje su kasnije vršene ekshumacije, pri čemu se na fotografiji iste lokacije koja je iz vazduha snimljena 5. jula 1995. godine ne vidi to prekopavanje).

¹⁸³³ Dokazni predmet P00640, Izvještaj dr Lawrencea sa lokaliteta Brana, juni 1998. godine, str. 7.

¹⁸³⁴ *Ibid.*, str. 2.

¹⁸³⁵ Dokazni predmet P00640, Izvještaj dr Lawrencea sa lokaliteta Brana, juni 1998. godine, str. 2 (gdje se navodi da je bilo šest definitivnih rana iz vatrenog oružja, dvije vjerovatne rane iz vatrenog oružja i 15 mogućih rana iz vatrenog oružja koje su identifikovane u sadržaju 10 vreća s posmrtnim ostacima).

¹⁸³⁶ Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Dodatak A, str. 36–37. Put za Liplje nalazi se na oko 14 kilometara od brane u Petkovicima. Dokazni predmet P00666, Izvještaj Richarda Wrighta o ekshumacijama u istočnoj Bosni tokom 1998. godine, str. 20. Grobnica Liplje 2 sadržala je istu vrstu kamenja koje je pronađeno u primarnoj grobnici. Richard Wright, dokazni predmet P02162, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3658 (26. maj 2000. godine); dokazni predmet P00666, Izvještaj Richarda Wrighta o ekshumacijama u istočnoj Bosni tokom 1998. godine, str. 20, 24; dokazni predmet P00640, Izvještaj dr Lawrencea sa lokaliteta Brana, juni 1998. godine, str. 8 (gdje se napominje da je obrazac oštećenja [usljed] vremenskih prilika i smrkavanja uzrokovanog kamenim ulomcima u grobnici Liplje 2 bio sličan kao u grobnici kod brane u Petkovicima).

¹⁸³⁷ Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Dodatak A, str. 36–37; Thomas Parsons, T. 20873 (1. februar 2008. godine) (gdje je izjavio da su informacije o tome da su te osobe nestale poslije pada Srebrenica MKNL-u dostavile porodice nestalih osoba).

¹⁸³⁸ Svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 2968 (14. april 2000. godine) (gdje je izjavio da je u jednoj od učionica škole u Petkovicima bilo približno 200 muškaraca).

¹⁸³⁹ U Optužnici se navodi da je približno 500 muškaraca, bosanskih Muslimana, bilo zatočeno u školi u Ročeviću, a zatim prevezeno na jednu lokaciju blizu Kozluka i pogubljeno. Optužnica, par. 30.8.1, 30.10. Pretresno vijeće napominje da su žrtve koje su zatočene u školi u Ročeviću iste one koje su ubijene blizu Kozluka.

¹⁸⁴⁰ Dokazni predmet P01760, Mapa Kozluka; dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 1.

pet-šest kilometara sjeverno, a škola u Ročeviću nalazi se samo oko 100 metara od te raskrsnice.¹⁸⁴¹

Komanda 2. bataljona nalazila se u Malešiću, otprilike 14 kilometara od Ročevića.¹⁸⁴²

(i) Zatočavanje – škola u Ročeviću (14.–15. juli)

505. Do večeri 14. jula bosanski Muslimani su već bili zatočeni u školi u Ročeviću, gdje su ih čuvali pripadnici Bratunačke brigade, uključujući vojne policajce.¹⁸⁴³

506. Srećko Aćimović, komandant 2. bataljona Zvorničke brigade, dao je iskaz Pretresnom vijeću.¹⁸⁴⁴ **Nikolić** je osporavao pouzdanost Aćimovićevog iskaza, na osnovu toga što je Aćimović bio lično umiješan u događaje u Ročeviću, i toga što se dijelovi njegovog svjedočenja ne podudaraju s drugim dokazima koji su predloženi Pretresnom vijeću.¹⁸⁴⁵ **Nikolić** na toj osnovi tvrdi da je Aćimovićev iskaz nepouzdan i da mu ne treba pridati nikakvu dokaznu vrijednost.¹⁸⁴⁶

Pretresno vijeće je razmotrilo ukupan Aćimovićev iskaz, uključujući detaljna unakrsna ispitivanja koja su provedena.¹⁸⁴⁷ Pošto ga je vidjelo i saslušalo, Pretresno vijeće je uzelo u obzir ne samo sadržaj njegovog svjedočenja nego i njegovo držanje i način na koji ga je iznio. Nadalje, Pretresno vijeće je to svjedočenje ocijenilo u kontekstu drugih dokaza koji su mu predloženi, a takođe je uzelo u obzir i njegovu internu postojanost. Pretresno vijeće je mišljenja da je Aćimović tokom svog cjelokupnog svjedočenja nastojao umanjiti vlastitu ulogu u događajima u Ročeviću. Pretresno vijeće smatra da, s obzirom na tu motivaciju, Aćimović nije uvijek govorio istinu u svom prikazu događaja i nije bio potpuno iskren. Vijeće je dalje mišljenja da nedosljednosti koje su otkrivene između dijelova Aćimovićevog iskaza i drugih dokaza koji su predloženi Pretresnom vijeću u većini slučajeva proizlaze iz njegovog pokušaja da umani vlastitu odgovornost, možda i pred samim sobom. Međutim, Pretresno vijeće se ne slaže s **Nikolićem** da to čini Aćimovićev iskaz u potpunosti nepouzdanim. Mnogi aspekti njegovog iskaza su u skladu s drugim dokazima, a neki su konkretno

¹⁸⁴¹ Svjedok PW-165, T. 9919–9921 (3. april 2007. godine); Dragan Jović, T. 18059 (21. novembar 2007. godine); Mile Janjić, T. 17949–17951 (20. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02494, Mapa Ročevića; dokazni predmet PIC00083, Dokazni predmet P02494, s oznakama koje je unio svjedok PW-165; dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 1.

¹⁸⁴² Srećko Aćimović, T. 12931 (20. juni 2007. godine).

¹⁸⁴³ Mile Janjić, T. 17951–17952, 17954, 17998 (20. novembar 2007. godine); Mile Janjić, dokazni predmet P02963, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 9756 (24. maj 2004. godine); Dragan Jović, T. 18053, 18083 (21. novembar 2007. godine). Svjedok PW-138 je rekao Pretresnom vijeću da Vojna policija Bratunačke brigade nije nikada bila zadužena za čuvanje zarobljenika, bosanskih Muslimana, ali je kasnije izjavio da nije siguran. U svom ranijem svjedočenju pred Međunarodnim sudom i jednom drugom predmetu, svjedok PW-138 je naveo da je Vojna policija Bratunačke brigade u stvari pomagala u čuvanju bosanskih Muslimana u Bratuncu. Kada je taj iskaz predložen svjedoku PW-138 u ovom predmetu, on je potvrdio njegovu tačnost. Svjedok PW-138, T. 3834–3836 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine), T. 3908 (djelimično zatvorena sjednica) (9. novembar 2006. godine). Nakon što je razmotrilo svjedočenje svjedoka PW-138, a imajući u vidu iskaz Mileta Janjića da je u školi vidio pripadnike Vojne policije Bratunačke brigade, Pretresno vijeće konstatuje da su pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade i vojnici čuvali zarobljenike u školi u Ročeviću tokom noći 14. jula.

¹⁸⁴⁴ T. 12928 (20. juni 2007. godine)–13158 (22. juni 2007. godine) (uključujući djelimično zatvorenu sjednicu).

¹⁸⁴⁵ V. Nikolićev završni podnesak, par. 892–955.

¹⁸⁴⁶ *Ibid.*, par. 892, 907, 955.

¹⁸⁴⁷ Srećko Aćimović, T. 12992 (21. juni 2007. godine)–13157 (22. juni 2007. godine) (uključujući djelimično zatvorenu sjednicu).

potkrijepljeni.¹⁸⁴⁸ Nadalje, on se vjerodostojno pridržavao nekoliko navoda, uprkos intenzivnom unakrsnom ispitivanju. Stoga, Pretresno vijeće smatra da njegov iskaz mora pažljivo ispitati u vezi sa svakim bitnim pitanjem kako bi utvrdilo koju mu težinu eventualno treba pridati, te je u skladu s tim postupilo u analizi koja slijedi.

507. Aćimović je u svom svjedočenju rekao da je za zatočavanje u školi u Ročeviću saznao posredstvom civila, a takođe je čuo i da su neki zarobljenici ubijeni ispred škole u Ročeviću.¹⁸⁴⁹ Između 20:30 i 21:30 sati 14. jula, nakon što je lično posjetio školu, Aćimović je nazvao Komandu Zvorničke brigade u kasarni u preduzeću "Standard", a dežurni oficir mu je rekao da su **Pandurević** i **Obrenović** odsutni, ali da je **Popović** upravo stigao.¹⁸⁵⁰ Aćimović je izvijestio **Popovića** o tome da su zarobljenici zatočeni u školi u Ročeviću i da ima izvještaja da su neki ubijeni. **Popović** je rekao Aćimoviću da ne dramatižuje stvari budući da će zarobljenici biti razmijenjeni sljedećeg jutra.¹⁸⁵¹

508. Aćimović je u svom svjedočenju rekao da je između 01:00 i 02:00 sata 15. jula primio telegram od Komande Zvorničke brigade da će jedan vod vojnika biti poslat da pogubi zarobljenike u školi u Ročeviću.¹⁸⁵² Kako je rekao Aćimović, taj telegram je bio šifrovan, a dešifrovali su ga pripadnici 2. bataljona.¹⁸⁵³ Aćimović je o tom telegramu razgovarao sa dva bliska saradnika u 2. bataljonu, Vujom Lazarevićem, pomoćnikom komandanta za moral i vjerska pitanja, i Mitrom Lazarevićem, referentom za opšte poslove.¹⁸⁵⁴ Oni su se svi složili da niko od ljudstva neće biti upućen na taj zadatak, a Komandi Zvorničke brigade upućen je telegram u kom se navodi da 2. bataljon nema na raspolaganju ljudstvo za pogubljenje zatočenika.¹⁸⁵⁵ Aćimović je u svom svjedočenju rekao da je od Komande Zvorničke brigade primio drugi šifrovani telegram s istim naređenjem i da je poslat drugi odgovor.¹⁸⁵⁶ Aćimović je izjavio da je o drugom telegramu ponovo razgovarao sa svoja dva bliska saradnika, kao i sa komandirima četa ili zamjenicima komandira.¹⁸⁵⁷

¹⁸⁴⁸ Npr., Mitar Lazarević, Dragan Jović, Veljko Ivanović.

¹⁸⁴⁹ Srećko Aćimović, T. 12934–12935, 12941–12943 (20. juni 2007. godine), T. 13006 (21. juni 2007. godine), T. 13123–13124 (22. juni 2007. godine).

¹⁸⁵⁰ *Ibid.*, T. 12937–12940 (20. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da je telefonirao iz Kozluka "poljskim telefonom" u "bivšoj svojoj pozadinskoj jedinici"); Mitar Lazarević, T. 13372–13373, 13392 (27. juni 2007. godine).

¹⁸⁵¹ Srećko Aćimović, T. 12940–12941 (20. juni 2007. godine), T. 13008–13009 (21. juni 2007. godine). Iako nije identifikovao **Popovića** kao osobu s kojom je razgovarao Aćimović, Mitar Lazarević je rekao da je Aćimović razgovarao s "bezbednjakom iz Korpusa". Mitar Lazarević, T. 13372–13373, 13392 (27. juni 2007. godine). S obzirom na kontekst i sadržaj prenesenog razgovora, Pretresno vijeće konstatuje da je Aćimovićev iskaz u vezi s tim razgovorom pouzdan.

¹⁸⁵² Srećko Aćimović, T. 12944–12946 (20. juni 2007. godine); Mitar Lazarević, T. 13373–13374, 13386 (27. juni 2007. godine).

¹⁸⁵³ Srećko Aćimović, T. 12945 (20. juni 2007. godine), T. 13020–13021 (21. juni 2007. godine).

¹⁸⁵⁴ *Ibid.*, T. 12943, 12948 (20. juni 2007. godine).

¹⁸⁵⁵ *Ibid.*, T. 12943, 12946–12948 (20. juni 2007. godine). V. takođe, Mitar Lazarević, T. 13375–13377, 13406 (27. juni 2007. godine).

¹⁸⁵⁶ Srećko Aćimović, T. 12947–12950 (20. juni 2007. godine).

¹⁸⁵⁷ *Ibid.*, T. 12948–12949 (20. juni 2007. godine), T. 13059 (21. juni 2007. godine), T. 13069–13070, 13141 (22. juni 2007. godine).

Međutim, Mitar Lazarević je u svom svjedočenju rekao da je bio samo jedan telegram i jedan odgovor.¹⁸⁵⁸

509. **Nikolić** je tvrdio da Aćimovićev iskaz po tom pitanju treba odbaciti zato što je (a) bilo nemoguće da Komanda 2. bataljona primi šifrovani telegram i što (b) drugi svjedoci iz 2. bataljona nisu bili obaviješteni o telegramu, i da on, stoga, sigurno nije postojao.¹⁸⁵⁹ Pretresno vijeće ima u vidu protivrječna svjedočenja u vezi s načinom i vremenom dostave telegrama, kao i brojem primljenih telegrama.¹⁸⁶⁰ Međutim, Pretresno vijeće je mišljenja da to kako je tačno ta instrukcija primljena predstavlja periferno pitanje. Suština Aćimovićevog svjedočenja je u tome da je iz kasarne u preduzeću "Standard" primljena instrukcija da jedan vod treba poslati da pogubi zarobljenike u školi u Ročeviću, a Pretresno vijeće ne smatra nepodudarnosti dovoljno ozbiljnim da bace sumnju na postojanje ove instrukcije. Pretresno vijeće takođe napominje da je Mitar Lazarević potkrepio taj iskaz.¹⁸⁶¹ Suština tog iskaza je dalje potkrijepljena činjenicom da su vojnici iz 2. bataljona zapravo bili upućeni u školu u Ročeviću i da su zarobljenici koji su tamo bili pogubljeni.¹⁸⁶² Pretresno vijeće takođe napominje da je analogan postupak korišten kako bi se obezbijedila pomoć 1. bataljona za čuvanje zarobljenika u školi u Kuli. Prvi telegram poslat je iz Komande Zvorničke brigade, nakon čega je **Nikolić** uputio i telefonski poziv.¹⁸⁶³ Iako dokazi ne ukazuju na to da je ubijanje pomenuto bilo u telegramu bilo u telefonskom pozivu, Pretresno vijeće smatra da sličnost tog procesa pruža određenu dodatnu potkrepu Aćimovićevom iskazu.

510. Aćimović je oko 14:30 sati primio telefonski poziv od **Nikolića**, koji mu je rekao da je to naređenje "odozgo" i da se mora izvršiti.¹⁸⁶⁴ **Nikolić** ga je ponovo pozvao oko 07:00 ili 08:00 sati

¹⁸⁵⁸ Mitar Lazarević, T. 13405 (26. juni 2007. godine).

¹⁸⁵⁹ Nikolićev završni podnesak, par. 920–943, gdje se upućuje, između ostalog, na iskaz Dragana Stevanovića, komandira jedinice veze 2. bataljona, da "[š]ifre nisu korištene" u Komandi 2. bataljona. Dragan Stevanović, T. 32856 (1. april 2009. godine).

¹⁸⁶⁰ V. takođe Mitar Lazarević, T. 13373–13376 (27. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da je telegram bio šifrovan i da su ga vjerovatno dešifrovali vezisti 2. bataljona, uključujući Milisava Cvijetinovića, i da je Milan Radić, komandir 3. čete 2. bataljona, znao za to, kao i da su svi oni koji su bili prisutni u Komandi 2. bataljona pročitali telegram); Milisav Cvijetinović, T. 25835–25838, 25855, 25891 (17. septembar 2008. godine) (gdje je izjavio da ni on ni bilo koji drugi vezista nisu bili sposobni ili stručni da šifruju ili dešifruju telegrame, i da njemu nije poznat nikakav telegram u kom se tražilo da vojnici učestvuju u pogubljenjima); Milan Radić, dokazni predmet 3D00477, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (6. april 2008. godine), str. 2 (gdje se navodi da je on 15. jula bio na terenu i da nije imao nikakvu komunikaciju sa 2. bataljonom); Petko Tomić, T. 26181 (24. septembar 2008. godine); Petko Tomić, dokazni predmet 3D00478, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (6. april 2008. godine), str. 2 (Radićev zamjenik, koji je izjavio da nikada nije rekao Radiću za postojanje takvog telegrama i rekao da nije prisustvovao nikakvom sastanku komandira četa u Komandi 2. bataljona tokom kog je razgovarano o takvom telegramu, niti je on ikada bio obaviješten o tom telegramu); Dragan Jović, T. 18086 (21. novembar 2007. godine) (Aćimovićev vozač, koji je izjavio da nikada nije čuo za postojanje bilo kakvog telegrama); Dragan Stevanović, T. 32848–32849 (1. april 2009. godine) (gdje je izjavio da nikada nije čuo za neki telegram kojim se naređuje 2. bataljonu da stavi na raspolaganje vojnike koji će učestvovati u pogubljenju zatočenika).

¹⁸⁶¹ Mitar Lazarević, T. 13399, 13421 (djelimično zatvorena sjednica) (27. juni 2007. godine) .T. 13373–13374 (27. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da je telegram bio šifrovan i da su ga vjerovatno dešifrovali vezisti 2. bataljona, uključujući Milisava Cvijetinovića, i da je Milan Radić, komandir 3. čete 2. bataljona, znao za to, i da su svi oni koji su bili prisutni u Komandi 2. bataljona pročitali telegram).

¹⁸⁶² V. dolje, par. 517, 519–520.

¹⁸⁶³ V. dolje, par. 527.

¹⁸⁶⁴ Srećko Aćimović, T. 12949–12951 (20. juni 2007. godine); Mitar Lazarević, T. 13377–13378, 13387–13388, 13392 (27. juni 2007. godine) (gdje je rekao da Aćimović nije uopšte pomenuo **Nikolića**, ali da je, nakon što je poslat uzvratni telegram, čuo

kako bi ustanovio da li je Aćimović izvršio to naređenje.¹⁸⁶⁵ Aćimović je rekao **Nikoliću** da neće uputiti nikoga da pogubi zarobljenike.¹⁸⁶⁶ **Nikolić** je bio ljut i naredio je Aćimoviću da se sastane sa njim u školi kasnije tog jutra.¹⁸⁶⁷

511. Negdje oko 09:00 ili 10:00 sati 15. jula, Aćimović se odvezao do škole u Ročeviću, gdje je vidio najmanje desetak leševa koji su ležali na zemlji.¹⁸⁶⁸ **Nikolić** nije bio prisutan, ali se Aćimović sastao s **Popovićem** ispred škole.¹⁸⁶⁹ **Popović** je vikao na Aćimovića, pitajući ga zašto nije doveo ljude kako mu je naređeno.¹⁸⁷⁰ **Popović** je prijetio Aćimoviću da će biti smatran odgovornim za nepoštovanje naređenja.¹⁸⁷¹ **Popović** je Aćimovića takođe pitao za pogodne lokacije za pogubljenja i vršio na njega pritisak da zatraži od vojnika u školskom dvorištu da pronađu dobrovoljce koji su spremni učestvovati u pogubljenju.¹⁸⁷² Aćimović se obratio Draganu Joviću, pripadniku 2. bataljona koji je bio u školi u Ročeviću, i rekao mu da se raspita da li izvjesni “Drašković”, čiji je brat ubijen u ratu, želi da učestvuje u pogubljenju zatočenika u školi u Ročeviću.¹⁸⁷³ Aćimović je izjavio sljedeće: “To mora, to je naređenje takvo. Naređenje se mora izvršiti”.¹⁸⁷⁴ Uzimajući u obzir ovaj iskaz, zajedno s iskazima drugih prisutnih svjedoka, a naročito potkrepu u vezi s **Popovićevim** prisustvom, te kasnije radnje Aćimovića i drugih, kako je utvrđeno, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Aćimovićev opis tog susreta s **Popovićem** pouzdan.

512. Tokom svog sastanka s Aćimovićem, **Popović** je nazvao kasarnu u preduzeću "Standard", tražeći da u Ročević budu poslani kamioni.¹⁸⁷⁵ **Popović** je takođe zatražio da se hitno pošalju ili

Aćimovića kako psuje i svađa se preko telefona s nekom nepoznatom osobom). Imajući u vidu ovu potkrepu Aćimovićevog iskaza, Pretresno vijeće prihvata Aćimovićev iskaz po tom pitanju.

¹⁸⁶⁵ Srećko Aćimović, T. 12951 (20. juni 2007. godine).

¹⁸⁶⁶ Srećko Aćimović, T. 12951–12952 (20. juni 2007. godine).

¹⁸⁶⁷ *Ibid.*, T. 12952–12953, 12956 (20. juni 2007. godine).

¹⁸⁶⁸ *Ibid.*, T. 12957–12958 (20. juni 2007. godine); Mitar Lazarević, T. 13367, 13379 (26. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da je Aćimović otišao u školu u Ročeviću sam, da obavijesti one u školi da on neće poslati nijednog čovjeka da učestvuje u pogubljenjima, kao i da mu je Aćimović rekao da su 14. jula zarobljenici ubijeni u školi); Dragan Jović, T. 18049–18050 (21. novembar 2007. godine) (gdje je rekao da je čuo da je 14. jula kod škole u Ročeviću bilo leševa).

¹⁸⁶⁹ Srećko Aćimović, T. 12957–12958 (20. juni 2007. godine); Dragan Jović, T. 18055–18056 (21. novembar 2007. godine) (gdje je izjavio da je u školi u Ročeviću vidio Aćimovića kako razgovara s jednim “krupnim” čovjekom izbrijanog, okruglog lica koji je nosio uniformu bez oznaka čina i nije nosio nikakvo oružje ni šapku. Jović ga nije prepoznao kao pripadnika Zvorničke brigade).

¹⁸⁷⁰ *Ibid.*, T. 12958–12959, 12964–12965 (djelimično zatvorena sjednica) (20. juni 2007. godine).

¹⁸⁷¹ *Ibid.*

¹⁸⁷² *Ibid.*, T. 12959–12961, 12964–12966 (djelimično zatvorena sjednica) (20. juni 2007. godine), T. 13117 (djelimično zatvorena sjednica) (22. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da ga je, kada je rekao **Popoviću** da neće obezbijediti ljude niti učestvovati u pogubljenju zarobljenika, **Popović** opsovao i rekao “Da li ti znaš šta se je dešavalo sa Srbima u Kravici i ostalim srpskim selima koja su bila popaljena i koja su se nalazila oko Srebrenice?”).

¹⁸⁷³ Dragan Jović, T. 18056–18057 (21. novembar 2007. godine).

¹⁸⁷⁴ *Ibid.*, T. 18057 18081 (21. novembar 2007. godine) (gdje je izjavio da je “Drašković” odbio da učestvuje u pogubljenju zarobljenika); svjedok PW-174, T. 32701, 32706 (djelimično zatvorena sjednica), 32716–32717 (djelimično zatvorena sjednica), 32760 (djelimično zatvorena sjednica) (23. mart 2009. godine) (gdje je izjavio da je kod škole vidio Vukašina Draškovića kako ide u pravcu mjesta pogubljenja, iako svjedok PW-174 nije znao da li je on pucao na zarobljenike). Suprotno Jovićevom svjedočenju, Aćimović je u svom svjedočenju rekao da nije regrutovao dobrovoljce za učešće u pogubljenjima. Srećko Aćimović, T. 13121 (djelimično zatvorena sjednica) (22. juni 2007. godine). Pretresno vijeće se uvjerilo da je to jedan od slučajeva u kojima je Aćimović umanjivao svoju ulogu u događajima i stoga prihvata Jovićev iskaz u vezi s tim pitanjem.

¹⁸⁷⁵ Srećko Aćimović, T. 12965–12966 (djelimično zatvorena sjednica) (20. juni 2007. godine).

Trbić ili Jasikovac.¹⁸⁷⁶ Negdje oko 11:00 sati ili oko podneva, Jasikovac je obišao školu u Ročeviću gdje je dao naređenja pripadnicima Vojne policije Zvorničke brigade.¹⁸⁷⁷

513. **Popović** je bio ljut kada je stigao samo jedan kamion i rekao je da će zarobljenike sve morati pobiti blizu škole.¹⁸⁷⁸ **Popović** je pokušao da nabavi dodatne kamione angažovanjem civilnih vozača.¹⁸⁷⁹ Aćimović je u svom svjedočenju rekao da namjerno nije kontaktirao nijednog vozača.¹⁸⁸⁰ Međutim, Dragan Jović i Veljko Ivanović, jedan drugi pripadnik 2. bataljona, u svojim su svjedočenjima rekli da im je Aćimović naredio da zarobljenike prevezu na mjesto pogubljenja blizu Kozluka.¹⁸⁸¹ Pretresno vijeće, imajući u vidu da je Aćimović imao motiv da u svom svjedočenju umanjí vlastitu odgovornost, prihvata iskaze Jovića i Ivanovića u vezi s tim pitanjem.

514. U jednom trenutku, u kancelariju je došao jedan vojnik i rekao da se neko dobrovoljno javio da učestuje u pogubljenju.¹⁸⁸² Taj dobrovoljac nije bio pripadnik Zvorničke brigade, a **Popović** mu je rekao da ode napolje i potraži druge dobrovoljce.¹⁸⁸³ Aćimović je otišao iz škole rano popodne, ostavljajući tamo tri vojnika iz 2. bataljona.¹⁸⁸⁴

515. Neki drugi vojnici iz Zvorničke brigade takođe su bili prisutni u školi u Ročeviću.¹⁸⁸⁵ Pripadnici Vojne policije Zvorničke brigade, postupajući po naređenjima svog komandanta

¹⁸⁷⁶ Srećko Aćimović, T. 12986–12987 (21. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da je **Popović** zatražio “jednog od one dvojice koji su bili, ili koji se nalaze u Petkocima ili Orahovcu” i da je, poslije tog događaja, Milorad Trbić rekao Aćimoviću da je **Popović** vjerovatno mislio ili na Trbića ili na Jasikovca). Imajući u vidu ovaj iskaz, a takođe imajući u vidu da je Jasikovac kasnije stigao u školu u Ročeviću, Pretresno vijeće zaključuje da je **Popović** tražio Trbića ili Jasikovca.

¹⁸⁷⁷ Svjedok PW-142, T. 6463 (djelimično zatvorena sjednica) (29. januar 2007. godine); Dragoje Ivanović, T. 14553–14555 (30. avgust 2007. godine) (gdje je izjavio da je Jasikovac ušao u školu na oko 20 minuta i da su se, kada je on izašao, oni vratili u kasarnu u preduzeću "Standard", i da on u školi nije vidio nijednog drugog pripadnika Zvorničke brigade, iako je tamo vidio vojnike VRS-a); dokazni predmet P00296, Putni radni list za opel rekord P-4528, str. 4 (gdje je zabilježeno da je automobil Zvorničke brigade 14. jula putovao, između ostalog, u Ročević).

¹⁸⁷⁸ Srećko Aćimović, T. 12968–12969 (djelimično zatvorena sjednica) (20. juni 2007. godine). V. takođe dolje, par. 1282, gdje se vidi da je u 10:00 sati 15. jula presretnut **Bearin** razgovor kada je pokušavao da angažuje 15–30 ljudi i rekao sljedeće: “Ja ne znam šta da radim, Krle, najozbiljnije ti kažem. Ima još 3.500 'paketa' koje moram da razdijelim, a nemam rješenja.”

¹⁸⁷⁹ Srećko Aćimović, T. 12967–12970 (djelimično zatvorena sjednica) (20. juni 2007. godine).

¹⁸⁸⁰ *Ibid.*, T. 12969–12970 (djelimično zatvorena sjednica) (20. juni 2007. godine); T. 13105 (22. juni 2007. godine).

¹⁸⁸¹ Dragan Jović, T. 18058–18059 (21. novembar 2007. godine); Veljko Ivanović, T. 18174, 18177–18178 (26. novembar 2007. godine) (gdje je izjavio da je Aćimović rekao da ne želi voziti zarobljenike na mjesto pogubljenja, ali je Aćimović slegao ramenima i rekao mu da se to “mora odraditi”. Ivanović je ponovo odbio, govoreći Aćimoviću da bi vožnja na teren značila polukružno okretanje u njegovom selu, ali je Aćimović rekao: “Ovo mora da odradite [...] A ja ovo ne mogu gledat”). U oštroj suprotnosti sa svjedočenjem i Jovića i Ivanovića, Aćimović je nepokolebljivo negirao da je izdao bilo kakva naređenja svojim ljudima da učestvuju u pogubljenju i izjavio da je **Popović** bio taj koji je izdao ta naređenja. Srećko Aćimović, T. 12957, 12968–12969 (djelimično zatvorena sjednica) (20. juni 2007. godine).

¹⁸⁸² Srećko Aćimović, T. 12971 (djelimično zatvorena sjednica) (20. juni 2007. godine).

¹⁸⁸³ Srećko Aćimović, T. 12971–12972 (djelimično zatvorena sjednica) (20. juni 2007. godine), T. 13118 (djelimično zatvorena sjednica) (22. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da nikada ranije nije vidio tu osobu i opisao dobrovoljca kao osobu staru 17 – 18 godina, odjevenu u civilnu odjeću).

¹⁸⁸⁴ *Ibid.*, T. 12988–12989 (21. juni 2007. godine), T. 13109–13110 (djelimično zatvorena sjednica) (22. juni 2007. godine) (gdje je na djelimično zatvorenoj sjednici izjavio da su ti ljudi bili Veljko Ivanović, Dragan Jović i Đoko Nikolić).

¹⁸⁸⁵ Svjedok PW-142, T. 6461–6462, 6487–6488 (29. januar 2007. godine) (gdje je izjavio da su ti uniformisani muškarci bili pripadnici Zvorničke brigade iz okoline, ali nije mogao potvrditi kojoj su jedinici oni pripadali); svjedok PW-143, T. 6545 (30. januar 2007. godine).

Jasikovca, čuvali su zarobljenike¹⁸⁸⁶ i postavili kontrolni punkt odmah ispred škole kako bi civilima onemogućili pristup.¹⁸⁸⁷ U jednom trenutku toga dana, pored kontrolnog punkta su prošla dva vozila u kojima su bili oficiri za bezbjednost Zvorničke brigade.¹⁸⁸⁸

516. Ispred škole se vidjelo nekoliko mrtvih tijela.¹⁸⁸⁹ U jednom trenutku pokraj škole se okupila masa ljutih civila, bosanskih Srba.¹⁸⁹⁰ Kasnije istog dana, pripadnici Vojne policije Zvorničke brigade ukrkali su u kamione zarobljenike zatočene u školi u Ročeviću i prevezli ih do jedne šljunkare blizu Kozluka, zajedno s mrtvim tijelima.¹⁸⁹¹

(ii) Ubijanje – Kozluk (15. juli)

517. Dana 15. jula 1995. godine, Veljko Ivanović, pripadnik 2. bataljona Zvorničke brigade, bio je stacioniran u Karakaju kada je primio naređenje da donese tri sanduka municije za automatske puške do škole u Ročeviću.¹⁸⁹² Ivanović je to naređenje primio od čovjeka po imenu Pantić.¹⁸⁹³ Ivanović je isporučio municiju Aćimoviću kod škole.¹⁸⁹⁴ Kasnije toga dana, Dragan Jović, drugi pripadnik 2. bataljona, bio je u školi u Ročeviću kada je od Aćimovića saznao da će zarobljenike

¹⁸⁸⁶ Svjedok PW-142, T. 6460 (djelimično zatvorena sjednica), 6461 (29. januar 2007. godine); svjedok PW-143, T. 6542–6543, 6545 (30. januar 2007. godine) (gdje je izjavio da su vojnici VRS-a pripadali jednom od bataljona Zvorničke brigade, uz napomenu: “To je bilo moje mišljenje. Nisam ni pomišljao da su neki vojnici iz drugih brigada tu”).

¹⁸⁸⁷ Svjedok PW-165, T. 9905, 9909–9913, 9919–9921 (3. april 2007. godine), T. 9988, 10002 (4. april 2007. godine); dokazni predmet P02494, Mapa Ročevića; dokazni predmet PIC00083, Mapa P02494 s oznakama koje je unio svjedok; dokazni predmet 3DIC00085, Mapa škole u Ročeviću, s oznakama koje je unio svjedok; svjedok PW-142, T. 6461 (29. januar 2007. godine); svjedok PW-143, T. 6542–6543, 6545 (30. januar 2007. godine). Svjedok PW-165 je u svom svjedočenju rekao da je to naređenje primio 11. jula. Svjedok PW-165, T. 9913, 9916 (3. april 2007. godine). Međutim, na osnovu iskaza svjedoka PW-142 i PW-143 da su oni dobili taj zadatak dan nakon što su stacionirani u školi u Grbavcima, zajedno s Pregledom angažovanja ljudstva Vojne policije Zvorničke brigade o kojem će dolje detaljnije biti riječi, Pretresno vijeće zaključuje da je svjedok PW-165 pogriješio u pogledu datuma i da je zapravo 15. jula bio prisutan u školi u Ročeviću s drugim muškarcima. V. svjedok PW-142, T. 6460–6461, 6478 (29. januar 2007. godine); svjedok PW-143, T. 6542–6543, 6550 (30. januar 2007. godine). Tužilaštvo tvrdi da je Pregled angažovanja ljudstva Vojne policije Zvorničke brigade za juli 1995. godine izmijenjen kako bi se promijenila lokacija šest oficira sa “R” na “T”. Stevo Kostić, T. 26053 (22. septembar 2008. godine); dokazni predmet P00354, Pregled angažovanja ljudstva Vojne policije Zvorničke brigade, juli 1995. godine. Stevo Kostić, četni evidentičar Vojne policije Zvorničke brigade, u svom svjedočenju je rekao da je on bio odgovoran za vođenje evidencije angažovanja i da, iako je on unio neke izmjene u evidenciju, to nije učinjeno s namjerom da se prikriju informacije. Pored toga, on je u svom svjedočenju rekao da se slovo “R” ne pojavljuje na tom dokaznom predmetu na njegovom spisku skraćenica. Stevo Kostić, T. 25982, 26015–26016 (22. septembar 2008. godine), T. 26070 (23. septembar 2008. godine). Kostić je u svom svjedočenju takođe rekao da je slovo “T” uglavnom korišteno za označavanje da se neki vojnik nalazi na terenu. *Ibid.*, T. 26025, 26043 (22. septembar 2008. godine). Pretresno vijeće smatra da nema potrebe da rješava po ovom pitanju - bez obzira na to da li je Pregled angažovanja ljudstva mijenjan; u svakom slučaju, dokazi ukazuju na to da su vojni policajci Zvorničke brigade bili na terenu.

¹⁸⁸⁸ Svjedok PW-165, T. 9923 (3. april 2007. godine), T. 9961 (4. april 2007. godine). U Putnom radnom listu, izdatom Miloradu Birčakoviću, zabilježeno je pet putovanja u Ročević 15. jula. Dokazni predmet P00296, Putni radni list za opel rekord, P-4528, str. 4. V. takođe dolje, par. 1370.

¹⁸⁸⁹ Svjedok PW-142, T. 6461–6462, 6487 (29. januar 2007. godine).

¹⁸⁹⁰ *Ibid.*, T. 6461, 6467–6468 (29. januar 2007. godine) (gdje je izjavio da je mislio da se civili žele svetiti zarobljenicima u školi zbog toga što je čuo nekoga kako viče: “Pustite me da dođem da ja ubijem!”); svjedok PW-165, T. 9911–9912 (3. april 2007. godine) (gdje je izjavio da je u školi bila jedna grupa od 20–30 ljutih civila, bosanskih Srba).

¹⁸⁹¹ Svjedok PW-142, T. 6461–6462, 6464 (29. januar 2007. godine).

¹⁸⁹² Veljko Ivanović, T. 18176–18179 (26. novembar 2007. godine).

¹⁸⁹³ *Ibid.*, T. 18176–18177 (26. novembar 2007. godine). Pantić je bio načelnik za transport u kasarni u preduzeću “Standard”. *Ibid.*, T. 18178 (26. novembar 2007. godine).

¹⁸⁹⁴ Veljko Ivanović, T. 18177 (26. novembar 2007. godine).

koji su tamo držani pogubiti.¹⁸⁹⁵ Jović i Veljko Ivanović prevezli su zarobljenike do mjesta pogubljenja poslije podne.¹⁸⁹⁶

518. Zarobljenici su ukrcani u kamione koji su stigli iz 2. bataljona, u čijoj su pratnji bila dva do četiri vojna policajca koji su pomagali u stražarenju kod škole.¹⁸⁹⁷ Jović i Ivanović su učestvovali u prevozu tri–četiri kamiona punih zarobljenika, pri čemu je korišten kamion 2. bataljona.¹⁸⁹⁸ Zarobljenicima su stavili poveze na oči i vezali im ruke.¹⁸⁹⁹ Ivanović je izjavio:

Oni su bili polumrtvi, iscrpljeni, nema vode, nema hljeba. Niko nije pitao za život ni molio. Niko. To me brine. Niko nije rekao 'Ostavite me živa'.¹⁹⁰⁰

519. Vojni policajci su iskricali zarobljenike kod šljunkare u Kozluku.¹⁹⁰¹ Grupa bosanskih Srba - od kojih je najmanje jedan bio pripadnik Vojne policije Zvorničke brigade - pobila je zarobljenike iz vatrenog oružja.¹⁹⁰² Ivanović je ta pogubljenja opisao kao neorganizovana i konfuzna i u jednom času se zapitao da li će strijelci završiti pogađajući jedan drugog.¹⁹⁰³ Neki od ranjenih pali su u Drinu i držali su se za rastinje dok je na njih pucano.¹⁹⁰⁴ Ranjenike koji su pokušavali pobjeći hvatali su i tukli.¹⁹⁰⁵ Među zarobljenicima je bio i jedan dječak od 12–14 godina, za koga je rečeno

¹⁸⁹⁵ Dragan Jović, T. 18048, 18051, 18056–18057 (21. novembar 2007. godine).

¹⁸⁹⁶ *Ibid.*, T. 18063 (21. novembar 2007. godine (gdje je izjavio da je prevezio zatočenike od 14:00–15:00 do 18:00–19:00 sati); Veljko Ivanović, T. 18179 (26. novembar 2007. godine) (gdje je rekao da je u školu u Ročeviću stigao oko 11:00 sati, dok je prevoz na mjesto pogubljenja je počeo nešto poslije toga, a završen je u 14:30–15:00 sati); svjedok PW-142, T. 6461–6462, 6464–6465 (29. januar 2007. godine) (gdje je izjavio da je u školu u Ročeviću stigao oko 11:00 sati i da je prevoz na mjesto pogubljenja započeo nešto poslije toga, a završen je do noći).

¹⁸⁹⁷ Dragan Jović, T. 18059–18060, 18083 (21. novembar 2007. godine) (gdje je izjavio da nije znao kojoj su jedinici pripadali ti vojni policajci). I pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade i pripadnici Vojne policije Zvorničke brigade viđeni su kod škole u Ročeviću toga dana. V. gore, par. 505, 512, 515.

¹⁸⁹⁸ Dragan Jović, T. 18061–18062 (21. novembar 2007. godine) (gdje je izjavio da je dva ili tri puta kamionom, na koji je moglo stati približno 10 zatočenika, prevezao zatočenike od Ročevića do Kozluka; Veljko Ivanović, T. 18191 (djelimično zatvorena sjednica) (26. novembar 2007. godine). Upor. Srećko Aćimović, T. 12930–12931 (20. juni 2007. godine); T. 13110, 13118–13119 (djelimično zatvorena sjednica) (22. juni 2007. godine) (gdje je negirao da su određeni pripadnici njegovog bataljona koje je Veljko Ivanović imenovao kao učesnike u prevozu zarobljenika to i činili, ali je potvrdio da su, kada je on napustio školu u Ročeviću, Veljko Ivanović, Dragan Jović i Đoko Nikolić ostali i da on pretpostavlja da su oni učestvovali u prevozu zarobljenika).

¹⁸⁹⁹ Veljko Ivanović, T. 18182 (djelimično zatvorena sjednica) (26. novembar 2007. godine).

¹⁹⁰⁰ *Ibid.*, T. 18218 (djelimično zatvorena sjednica) (26. novembar 2007. godine).

¹⁹⁰¹ Dragan Jović, T. 18059–18060 (21. novembar 2007. godine).

¹⁹⁰² Veljko Ivanović, T. 18189–18192, 18195, 18222 (djelimično zatvorena sjednica) (26. novembar 2007. godine); Dragan Jović, T. 18060 (21. novembar 2007. godine); svjedok PW-174, T. 32701–32702, 32707–32713 (djelimično zatvorena sjednica), 32720, 32758 (djelimično zatvorena sjednica), 32762 (djelimično zatvorena sjednica) (23. mart 2009. godine) (gdje je izjavio da je bio prisutan na mjestu pogubljenja dok je vršeno ubijanje, i da je na toj lokaciji vidio 15–20 vojnih policajaca, od kojih je jednog prepoznao kao vojnog policajca Zvorničke brigade s nadimkom “Cigo”. “Cigo” je imao pušku, ali ga svjedok PW-174 nije vidio da puca iz nje. Svjedok PW-174 opisao je “Cigu” kao visokog, tamnoputog i mršavog, i izjavio je da “Cigo nije bio u Srećinom bataljonu nego u Zvorničkoj brigadi”. Svjedok PW-174 je izjavio da se sa Cigom upoznao dvije ili tri godine poslije jula 1995. i da ga sada dobro poznaje. Svjedok PW-174 je takođe izjavio da mu je Dragan Jović dao pušku i rekao: “Zašto si došao tu? Zašto me doveo tu nego da, što stojim tu?”, na šta je svjedok PW-174 reagovao tako što je pucao iz puške u jamu kojoj su bili zarobljenici). Pretresno vijeće se na osnovu iskaza svjedoka PW-174 uvjerilo da je u pogubljenjima u Kozluku učestvovao najmanje jedan pripadnik Vojne policije Zvorničke brigade. V. takođe Milorad Birčaković, T. 11049 (7. maj 2007. godine); svjedok PW-142, T. 6489–6490 (29. januar 2007. godine).

¹⁹⁰³ Veljko Ivanović, T. 18189–18191 (djelimično zatvorena sjednica), 18222 (djelimično zatvorena sjednica) (26. novembar 2007. godine).

¹⁹⁰⁴ *Ibid.*, T. 18224 (djelimično zatvorena sjednica) (26. novembar 2007. godine).

¹⁹⁰⁵ *Ibid.*, T. 18189 (djelimično zatvorena sjednica) (26. novembar 2007. godine).

sljedeće: “Molio je da ga ostavimo živog.”¹⁹⁰⁶ Isprva nijedan od ljudi nije htio da puca na tog dječaka, ali je na kraju pronađen egzekutor i taj dječak je ubijen.¹⁹⁰⁷

520. Nešto poslije toga, Jović je prevezao vojnike i još zarobljenika od škole u Ročeviću do šljunkare, i primijetio je da, pored pripadnika vojne policije, ima više vojnika nego ranije.¹⁹⁰⁸

(iii) Pokopavanje (16. juli)

521. Ujutro 16. jula Dragan Jokić, dežurni oficir i načelnik inženjerije Zvorničke brigade, naredio je Damjanu Lazareviću, komandiru 2. voda Inženjerijske čete Zvorničke brigade, da ode u Kozluk da pokopa tijela.¹⁹⁰⁹ Istog jutra Jokić je takođe naredio drugoj dvojici pripadnika Inženjerijske čete Zvorničke brigade, Milošu Mitroviću i Nikoli Rikanoviću, da otputuju u Kozluk s rovokopačem.¹⁹¹⁰ Na mjestu pogubljenja bile su jame pune tijela i slomljenog stakla iz obližnje fabrike stakla.¹⁹¹¹ Kada su stigli Mitrović i Rikanović, Lazarević im je pokazao tijela i rekao im da ih zatrpaju koristeći jedan skip, za koji se, međutim, ispostavilo da je premalen za taj zadatak.¹⁹¹² Kasnije je civil po imenu Rade Bošković stigao s utovarivačem ULT-220 a Lazarević ga je uputio da zatrpa tijela.¹⁹¹³

522. Pretresno vijeće prima k znanju znatnu umiješanost elemenata Zvorničke brigade u događaje u školi u Ročeviću i Kozluku. Dok su bosanski Muslimani bili zatočeni u školi u Ročeviću, Aćimović je bio prisutan s pripadnicima 2. bataljona,¹⁹¹⁴ a Jasikovac je bio prisutan s pripadnicima

¹⁹⁰⁶ Veljko Ivanović, T. 18190 (djelimično zatvorena sjednica) (26. novembar 2007. godine).

¹⁹⁰⁷ *Ibid.*; dokazni predmet P04494 (povjerljivo), str. 176 (gdje je zabilježeno da su u grobnici u Kozluku 1995. godine pronađeni posmrtni ostaci jednog četrnaestogodišnjaka).

¹⁹⁰⁸ Dragan Jović, T. 18060–18062, 18065–18066 (21. novembar 2007. godine) (gdje je izjavio da nije ni znao ni prepoznao te vojnike i da nije znao da li su oni bili iz 2. bataljona).

¹⁹⁰⁹ Damjan Lazarević, T. 14436, 14431, 14435–14436, 14454–14455 (29. avgust 2007. godine) (gdje je izjavio da je to naređenje prenio ili Slavko Bogičević, zamjenik komandira Inženjerijske čete Zvorničke brigade ili Vojkan Šekonjić, četni starješina); Jean-René Ruez, T. 1507–1508 (12. septembar 2006. godine) (gdje je izjavio da jedan snimak iz vazduha ukazuje na to da je masovna grobnica u Kozluku iskopana između 5. i 17. jula 1995. godine); dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 192; dokazni predmet P00649, Sažetak forenzičkih dokaza – stratišta i masovne grobnice, 16. maj 2000. godine, Dodatak A, str. 48; Dean Manning, T. 18933–18934, 18976 (10. decembar 2007. godine); dokazni predmet P01761, Snimak Kozluka iz vazduha, 5. i 17. juli 1995. godine; dokazni predmet P01763, Snimak Kozluka iz vazduha, 7. i 27. septembar 1995. godine.

¹⁹¹⁰ Miloš Mitrović, dokazni predmet P02259, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, BT. 5603, 5612 (3. decembar 2003. godine); dokazni predmet P00295, Putni radni list vozila Zvorničke brigade za juli 1995. godine, str. 489–490 (iz kojeg se vidi da je rovokopač marke "Torpedo" iskopavao roveve u Kozluku osam sati 16. jula. Mitrović je prepoznao taj rovokopač "Torpedo" kao skip koji je odvezao u Kozluk); Damjan Lazarević, T. 14435, 14454–14455 (29. avgust 2007. godine).

¹⁹¹¹ Damjan Lazarević, T. 14455–14457 (29. avgust 2007. godine) (gdje je izjavio da su se tijela nalazila blizu Drine gdje je iskopavan šljunkar za građevinsku industriju i odlagano slomljeno staklo iz fabrike za flaširanje mineralne vode "Vitinka"); dokazni predmet P00665, Izvještaj Richarda Wrighta u vezi s Kozlukom iz 1999. godine, 2. februar 2000. godine, str. 4 (gdje se navodi da se ekshumacija koju je on vršio dešavala na prostoru deponije otpadaka i vađenja šljunka duž rijeke Drine).

¹⁹¹² Miloš Mitrović, dokazni predmet P02259, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5604–5609 (3. decembar 2003. godine); Damjan Lazarević, T. 14456–14457 (29. avgust 2007. godine), T. 14522 (30. avgust 2007. godine).

¹⁹¹³ Miloš Mitrović, dokazni predmet P02259, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5606–5607, 5609–5610 (3. decembar 2003. godine), T. 5630–5631 (4. decembar 2003. godine); Damjan Lazarević, T. 14458–14459 (29. avgust 2007. godine), T. 14522 (30. avgust 2007. godine).

¹⁹¹⁴ Srećko Aćimović, Dragan Jović i Veljko Ivanović su u svom svjedočenju rekli da su bili prisutni. Gore, par. 511, 517.

Vojne policije Zvorničke brigade.¹⁹¹⁵ Obojica su izdavala naređenja svojim potčinjenima.¹⁹¹⁶ Pripadnici 2. bataljona su prevezli zarobljenike iz škole na mjesto pogubljenja.¹⁹¹⁷ U pogubljenjima je učestvovao najmanje jedan pripadnik Vojne policije Zvorničke brigade,¹⁹¹⁸ a pripadnici Inženjerske čete Zvorničke brigade zakopavali su tijela.¹⁹¹⁹

(iv) Forenzički dokazi

523. Ekshumacija iz jedne primarne prekopavane masovne grobnice izvršena je u Kozluku 1999. godine.¹⁹²⁰ Sva tijela su bila odjevena u civilnu odjeću, za koju se moglo utvrditi da pripada osobama muškog pola, a za najmanje 237 osoba je zaključeno da su umrle od povreda iz vatrenog oružja.¹⁹²¹ Na toj lokaciji je pronađeno na stotine čahura, a na osnovu forenzičkih dokaza je utvrđeno da su mnoge od žrtava ubijene iz vatrenog oružja na lokaciji grobnice.¹⁹²² Povezi za oči nađeni su na 44 tijela, a ligaturama su i dalje bila vezana 140 tijela.¹⁹²³ Pored toga, forenzički dokazi povezuju šest sekundarnih grobnica na Čančarskom putu s primarnom grobnicom u Kozluku.¹⁹²⁴

524. Među posmrtnim ostacima ekshumiranim iz primarne grobnice u Kozluku i sekundarnih grobnica koje su sa njom povezane, analizom DNK identifikovano je 1.040 tijela osoba koje su prijavljene kao nestale poslije pada Srebrenice.¹⁹²⁵ Uzimajući u obzir sve dokaze, uključujući ovaj forenzički dokaz i procjene očevidaca,¹⁹²⁶ Pretresno vijeće zaključuje da je 15. jula 1995. godine u Kozluku pogubljeno više od 1.000 ljudi.

¹⁹¹⁵ V. gore, par. 512.

¹⁹¹⁶ Jasikovac je naredio svojim ljudima da čuvaju zarobljenike, Aćimović je naredio svojim ljudima da pronađu vozače. Gore, par. 512–513.

¹⁹¹⁷ V. gore, par. 518.

¹⁹¹⁸ V. gore, par. 519.

¹⁹¹⁹ V. gore, par. 521.

¹⁹²⁰ Dokazni predmet P00665, Izvještaj Richarda Wrighta u vezi s Kozlukom iz 1999. godine, 2. februar 2000. godine, str. 3–4.

¹⁹²¹ *Ibid.*, str. 2; dokazni predmet P00575, Aktivnosti MKSJ-a u Bosni i Hercegovini tokom 1999. godine: Izvještaj glavnog patologa, str. 6, 10–12. V. takođe Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, str. 28 Dodatak, činjenice 453 i 454.

¹⁹²² Dokazni predmet P00665, Izvještaj Richarda Wrighta u vezi s Kozlukom iz 1999. godine, 2. februar 2000. godine, str. 11, 13–14; Richard Wright, dokazni predmet P02162, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter, KT. 3687–3688, 3716–3717 (29. maj 2000. godine); Richard Wright, T. 7507–7509 (21. februar 2007. godine).

¹⁹²³ Dokazni predmet P00575, Aktivnosti MKSJ-a u Bosni i Hercegovini tokom 1999. godine: Izvještaj glavnog patologa, str. 7.

¹⁹²⁴ Sekundarne grobnice povezane s Kozlukom su čančarski put 2–5, 7 i 13. Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Dodatak A, str. 36–37. Te veze činili su, između ostalog, polomljeno zeleno staklo od boca, naljepnice fabrike za flaširanje bezalkoholnih pića "Vitinka" u Kozluku i zemlja s komadima donesene ilovače koja je sadržala crvene pločice i klinker. Dokazni predmet P00665, Izvještaj Richarda Wrighta u vezi s Kozlukom iz 1999. godine, 2. februar 2000. godine, str. 14 Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 461.

¹⁹²⁵ Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Dodatak A, str. 36–37; Thomas Parsons, T. 20873 (1. februar 2008. godine) (gdje je izjavio da su informacije o tome da su te osobe nestale poslije pada Srebrenice dostavljene MKNL-u od strane porodica nestalih osoba).

¹⁹²⁶ Svjedok PW-142, T. 6478–6479 (djelimično zatvorena sjednica) (29. januar 2007. godine) (gdje je izjavio da je u školi bilo zatočeno oko 1.000 zarobljenika, uz potvrdu da je teško dati procjenu, ali da on misli da je broj zarobljenika u Ročeviću bio isti kao u Orahovcu, gdje je, prema njegovom shvatanju, bilo zatočeno 1.000 ljudi).

(d) Pilica (14.–17. juli)¹⁹²⁷

525. Pilica je malo selo u opštini Zvornik koje se nalazi otprilike 25 kilometara sjeverno od kasarne u preduzeću "Standard", duž puta Konjević Polje – Zvornik - Bijeljina.¹⁹²⁸ Dom kulture u Pilici nalazi se na tom putu u centru grada.¹⁹²⁹ Da bi se došlo do škole u Kuli u Pilici, mora se skrenuti s puta Konjević Polje – Zvornik - Bijeljina otprilike jedan kilometar južno od Pilice i putovati dva–tri kilometra tim putem pored malih parcela obradivog zemljišta dok se ne dođe do jedne dvospratnice boje breskve, škole u Kuli.¹⁹³⁰ Štab 1. bataljona Zvorničke brigade bio je u Manojlovićima, u selu Lokanj, koje se nalazi između dva i četiri kilometra zapadno od Pilice.¹⁹³¹

526. Krajem 1994. godine, **Pandurević** je izvršio rekviziciju šest hektara zemlje od preduzeća "Agroprom" radi proizvodnje hrane za 1. bataljon.¹⁹³² Taj komad zemljišta postao je poznat kao Vojna ekonomija Branjevo,¹⁹³³ koja se nalazi na otprilike dva do tri kilometra od Pilice, putem kojim se skreće sa puta Konjević Polje-Zvornik-Bijeljina.¹⁹³⁴ U julu 1995. godine Vojna ekonomija Branjevo nalazila se pod vlašću i kontrolom 1. bataljona Zvorničke brigade.¹⁹³⁵

(i) Zatočavanje i ubijanje – škola u Kuli (14.–15. juli)

527. Ujutro 14. jula 1995. godine, Momir Pelemiš, zamjenik komandanta 1. bataljona, saopštio je članovima Komande da se čuo "s nekim iz brigade", koji ga je obavijestio da će grupa od 200 bosanskih Muslimana biti dovedena u školu u Kuli.¹⁹³⁶ Telegramom iz Komande Zvorničke brigade u kasarni u preduzeću "Standard" 1. bataljonu je naređeno da pripremi školu u Kuli za dolazak između 100 i 200 zarobljenika.¹⁹³⁷ Otprilike jedan sat nakon što je taj telegram stigao, **Nikolić** je

¹⁹²⁷ U Optužnici se navodi da je 1.200 muškaraca, bosanskih Muslimana, prevezeno od Bratunca do škole u Kuli, gdje su bili zatočeni. "Preostal[i] ljud[i]" iz te grupe prevezeni su do Vojne ekonomije Branjevo i pogubljeni. Pet stotina muškaraca koji su se predali ili bili zarobljeni iz kolone muškaraca koja se povlačila iz Srebrenice, odnosno bili odvojeni u Potočarima ubijeni su u Domu kulture u Pilici.

¹⁹²⁸ Dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 1.

¹⁹²⁹ Zoran Radosavljević, T. 22118, 22131–22132 (11. juni 2008. godine); dokazni predmet 1DIC00203, Mapa opštine Zvornik, s oznakama koje je unio svjedok; dokazni predmet P01820, Video-snimak Doma kulture u Pilici; Jean René Ruez, T. 1534–1535 (12. septembar 2006. godine).

¹⁹³⁰ Dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 1, 197–208.

¹⁹³¹ Slavko Perić, T. 11369, 11371 (11. maj 2007. godine); Rajko Babić, T. 10214–10215 (18. april 2007. godine); Radivoje Lakić, T. 10264–10265, 10286–10287 (19. april 2007. godine).

¹⁹³² Radivoje Lakić, T. 10265–10268, 10297 (19. april 2007. godine) (gdje je, između ostalog, rekao da je 1. pješadijski bataljon povremeno nazivan Lokanjsko–pilički bataljon).

¹⁹³³ *Ibid.*, T. 10265, 10293–10294 (19. april 2007. godine).

¹⁹³⁴ Dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 1; Ahmo Hasić, T. 1200–1201 (6. septembar 2006. godine) (gdje je izjavio da se Vojna ekonomija Branjevo nalazila na dva i po kilometra od Pilice).

¹⁹³⁵ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 439; Radivoje Lakić, T. 10264–10267 (19. april 2007. godine) (gdje je izjavio da je bio kapetan prve klase 1. bataljona Zvorničke brigade i da je bio zadužen za Radni vod na Vojnoj ekonomiji Branjevo. Komandant njegovog bataljona bio je Milan Stanojević).

¹⁹³⁶ Slavko Perić, T. 11369, 11371, 11375–11376 (11. maj 2007. godine) (citat na str. T. 11375).

¹⁹³⁷ Rajko Babić, T. 10214–10217, 10241 (18. april 2007. godine) (gdje je izjavio da je pregledao telegram i da je, kada se vratio u Komandu bataljona 16. jula, provjerio dnevnik i utvrdio da stranica dnevnika koja je sadržala "naredbu"—po svemu sudeći, prvobitno naređenje za pripremu škole—nedostaje. Niko nije htio reći Babiću kako, odnosno zašto ta stranica nedostaje); Slavko Perić, T. 11375–11378 (11. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je znao za telegram u tom smislu); Dokazni predmet 3D00131, Dnevnik dežurnog oficira Zvorničke brigade, od 13. do 15. jula 1995. godine, str. 7-15 (koji ne sadrži

nazvao Slavka Perića, pomoćnika komandanta za obavještajno-bezbjednosne poslove u 1. bataljonu, i rekao mu “nešto slično tome što se sadržavalo u telegramu” i da Perić treba otići u školu u Kuli kako bi obezbijedio da ne bude problema s lokalnim stanovništvom.¹⁹³⁸ Sat-dva poslije prijema tog naređenja, oko 10 do 15 pripadnika 1. bataljona obezbjeđivalo je školu u Kuli u okviru priprema za dolazak zarobljenika.¹⁹³⁹

528. Poslije podne 14. jula, nakon što su pripadnici 1. bataljona stigli u školu u Kuli, grupe zarobljenika, bosanskih Muslimana, počele su stizati u autobusima i kamionima pod stražom pripadnika snaga bosanskih Srba koji nisu bili iz 1. bataljona.¹⁹⁴⁰ Zajedno s tim ljudima, pripadnici 1. bataljona preuzeli su stražarske dužnosti u školi.¹⁹⁴¹

529. Zarobljenici su smješteni u fiskukturnu salu i učionice, a neki su ostali u autobusima koji su bili parkirani ispred škole.¹⁹⁴² Uslovi su bilo veoma teški zbog prenatrpanosti.¹⁹⁴³ Hrane i vode bilo je malo, a nikome nije ukazivana nikakva medicinska pomoć.¹⁹⁴⁴ Zarobljenici su batinani kada bi

nikakve informacije o naređenju da se škola pripremi za dolazak zarobljenika 14. jula i ništa na skeniranom originalu ne ukazuje na to da je stranica koja se odnosi na 14. juli istrgnuta); Pero Petrović, dokazni predmet P02470 (povjerljivo), BT. 5499–5500, 5503–5504 (2. decembar 2003. godine) (gdje je izjavio da mu je Perić rekao da je izdato naređenje da se prostorije škole u Kuli pripreme za dolazak zarobljenika. Petrović je zatim nazvao Komandu Zvorničke brigade i razgovarao s Draganom Jokićem, pitajući ga šta se događa u Pilici. Jokić je odgovorio da zarobljenici nisu Petrovićeva briga i da Petrović treba gledati svoja posla budući da je situacija pod kontrolom). V. takođe gore, par. 508 (gdje je rekao da je između 01:00 i 02:00 sata 15. jula, Komanda Zvorničke brigade poslala telegram 2. bataljonu s naređenjem da se jedan vod za pogubljenje zarobljenika pošalje u školu u Ročeviću).

¹⁹³⁸ Slavko Perić, T. 11375–11378 (11. maj 2007. godine) (citat na str. T. 11376). Perić je rekao da ono što mu je kazao **Nikolić** nije predstavljalo naređenje, iako je nedugo poslije toga u svom svjedočenju **Nikolićevo** uputstvo okvalifikovao kao naređenje. *Ibid.*, T. 11378, 11380 (11. maj 2007. godine).

¹⁹³⁹ Među njima su bili Slavko Perić, Rajko Babić, oficir za opšte poslove, i Dragan Pantić, pomoćnik komandanta bataljona za moral i informacije. Slavko Perić, T. 11380–11381 (11. maj 2007. godine); Rajko Babić, T. 10214, 10219–10220 (18. april 2007. godine). V. takođe, par. 494 (gdje se navodi da je 14. jula Jokić nazvao Marka Miloševića, zamjenika komandanta 6. bataljona Zvorničke brigade, u Petkovce i obavijestio ga da će zarobljenici, bosanski Muslimani, biti odvedeni u školu u Petkovcima).

¹⁹⁴⁰ Slavko Perić, T. 11381–13382 (11. maj 2007. godine); Rajko Babić, T. 10221–10224, 10232–10233 (18. april 2007. godine). Perić nije znao ko su ti vojnici niti ko im komanduje. Slavko Perić, T. 11381–11382, 11389, 11396 (11. maj 2007. godine). Babić nije znao odakle su ti vojnici, dodajući da je siguran da oni nisu bili iz 1. bataljona Zvorničke brigade, ali nije znao da li su iz neke druge jedinice Zvorničke brigade. Rajko Babić, T. 10223, 10250 (18. april 2007. godine).

¹⁹⁴¹ Slavko Perić, T. 11383–11385 (11. maj 2007. godine). Kada je riječ o ulozi 1. bataljona, Perić je u svom svjedočenju rekao sljedeće: “[...] a šta im je bio pravi zadatak, znači, da ne bi došlo do kontakta sa ovim okolnim stanovništvom. [...] P. Da li hoćete da kažete da su ti ljudi štitili zarobljenike od lokalnog stanovništva? O. Da. P. Da li su ti ljudi takođe sprečavali zarobljenike da bježe? A. To je sad jako složeno pitanje. Znači, isključivu nadležnost nad ovim ljudima su imali ovi ljudi iz njihove pratnje. Oni su ih mogli odvesti u svakom trenutku i uraditi s njima šta su god htjeli. Mi smo tu bili neki nijemi posmatrači.” *Ibid.*, T. 11385 (11. maj 2007. godine). Tužilaštvo tvrdi da je Perićevo objašnjenje “sasvim nelogično”, i da je razumno zaključiti da je 1. bataljon bio tamo da spriječi zarobljenike da pobjegnu. Završni podnesak tužilaštva, par. 892–893. Rajko Babić je u svom svjedočenju rekao da je jedan zarobljenik ustrijeljen dok je pokušavao da pobjegne, u vezi s čim je izjavio: “Tada su vjerovatno naši vojnici u pratnji spriječili ga da pobjegne, vjerovatno pucajući za njim i tako su ga pogodili u nogu.” Rajko Babić, T. 10229 (18. april 2007. godine). Pretresno vijeće prihvata argument tužilaštva i konstatuje da je uloga 1. bataljona bila da čuva zarobljenike kako bi se obezbijedilo da oni ne bi pobjegli.

¹⁹⁴² Rajko Babić, T. 10221–10227 (18. april 2007. godine); Slavko Perić, T. 11393 (11. maj 2007. godine), T. 11429–11430 (14. maj 2007. godine); Ahmo Hasić, T. 1194 (6. septembar 2006. godine) (gdje je izjavio da su muškarci s kojima je on bio zatočen u Pilici bili stari od 15 do 80 godina).

¹⁹⁴³ Svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3036 (14. april 2000. godine).

¹⁹⁴⁴ *Ibid.*, KT. 3032–3033, 3036–3037 (14. april 2000. godine) (gdje je izjavio da je voda koju su on i četvorica ostalih dobrovoljno prikupili bila nedovoljna za sve zatočenike i da je on dobio paštetu i krišku hljeba nakon što se onesvijestio, ali da nije vidio da je bilo kom drugom data hrana u noći 14. jula); Ahmo Hasić, T. 1195 (6. septembar 2006. godine) (gdje je izjavio da su u jednom trenutku nekim zatočenicima dati komadi hljeba veličine zalogaja).

išli u WC, tako da su nuždu vršili stojeći.¹⁹⁴⁵ Tokom čitave noći čuli su se krici, jauci i rafalna paljba iz vatrenog oružja, a neki muškarci su izvođeni napolje da se nikada više ne vrate.¹⁹⁴⁶ Jedan zarobljenik ranjen je iz vatrenog oružja u nogu dok je pokušavao da pobjegne.¹⁹⁴⁷

530. Oko 10:00 ili 11:00 sati 15. jula Perić je otišao u kasarnu u preduzeću "Standard" kako bi razgovarao o nedostatku saradnje Komande Zvorničke brigade u vezi sa zahtjevom za premještanje zarobljenika iz škole u Kuli.¹⁹⁴⁸ Perić je o situaciji u školi razgovarao sa četiri-pet oficira, uključujući Dragana Jokića, opisujući je "[još] dramatičnijom nego što ona zaista jeste".¹⁹⁴⁹ Perić je atmosferu na sastanku opisao kao napetu i zaključio da su oficiri nezainteresovani za ono što on govori.¹⁹⁵⁰

531. Tokom večeri 15. jula, 15–20 vojnika 1. bataljona došlo je u školu u Kuli da preuzme dužnost od vojnika 1. bataljona koji su tamo bili preko noći.¹⁹⁵¹ Takođe 15. jula, jedno mrtvo tijelo viđeno je na zemlji ispred škole u Kuli,¹⁹⁵² dok je devet mrtvih tijela odjevenih u civilnu odjeću pronađeno na otprilike 50 metara od škole u Kuli.¹⁹⁵³ Ta tijela utovarili su u jedan kamion pripadnici Radnog voda 1. bataljona Zvorničke brigade.¹⁹⁵⁴ Pretresno vijeće konstatuje da je između 14. i 15. jula 1995. godine ubijeno deset bosanskih Muslimana koji su bili zatočeni u školi u Kuli u Pilici.

(ii) Ubijanje – Vojna ekonomija Branjevo (16. juli)

532. Ujutro 16. jula, Komanda Zvorničke brigade koja se nalazila u kasarni u preduzeću "Standard" obavijestila je Pelemiša da će neko doći da odvede zarobljenike iz škole u Kuli.¹⁹⁵⁵

533. Oko podneva u školu u Kuli su došli **Beara** i **Popović**.¹⁹⁵⁶ U jednom presretnom razgovoru vođenom 16. jula u 13:58 sati zabilježeno je kako dežurni oficir Zvorničke brigade kaže

¹⁹⁴⁵ Ahmo Hasić, T. 1193 (6. septembar 2006. godine).

¹⁹⁴⁶ Svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3033–3036; 3038, 3050 (14. april 2000. godine); Ahmo Hasić, T. 1192–1195 (6. septembar 2006. godine).

¹⁹⁴⁷ Rajko Babić, T. 10229 (18. april 2007. godine).

¹⁹⁴⁸ Slavko Perić, T. 11392, 11395 (11. maj 2007. godine).

¹⁹⁴⁹ *Ibid.*, T. 11395–11397, 11399–11401 (11. maj 2007. godine) (citat na str. T. 11397) (gdje je izjavio da je većinu oficira brigade znao iz viđenja, i da je jedan od prisutnih oficira mogao biti Jokić. On je takođe rekao sljedeće: "Mislim da je jedan od njih otišao iz te kancelarije, vratio se veoma brzo i pozvao se na majora Obrenovića, da li da je se s njim vidio i čuo ne mogu da tvrdim i otprilike je prenio totalnu nezainteresovanost za taj problem"); svjedok PW-168, T. 15869–15871 (26. septembar 2007. godine) (gdje je izjavio da se Obrenović 15. jula oko 11:00 sati vratio u Komandu Zvorničke brigade, i da mu je Jokić rekao da ima velikih problema sa čuvanjem zarobljenika i njihovim pokopavanjem). Na osnovu iskaza svjedoka PW-168 i Slavka Perića, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Dragan Jokić bio jedan od oficira koji su prisustvovali tom sastanku.

¹⁹⁵⁰ Slavko Perić, T. 11395–11396, 11399–11400 (11. maj 2007. godine).

¹⁹⁵¹ Rajko Babić, T. 10231–10233 (18. april 2007. godine).

¹⁹⁵² Milorad Birčaković, T. 11046 (7. maj 2007. godine).

¹⁹⁵³ Jevto Bogdanović, T. 11323–11324, 11344 (10. maj 2007. godine).

¹⁹⁵⁴ *Ibid.*, T. 11323–11324, 11344 (10. maj 2007. godine).

¹⁹⁵⁵ Slavko Perić, T. 11408 (11. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da ga je Pelemiš pozvao i prosljedio mu ove informacije. Pelemiš nije rekao kako će zatočenicima biti prevezeni, kao ni gdje će biti prevezeni).

dežurnom oficiru Drinskog korpusa da **Popović** traži da se u Pilicu dostavi 500 litara goriva.¹⁹⁵⁷ Takođe, u 11:11 sati, vođen je razgovor između **Beare**, Milorada Trbića i dežurnog oficira Drinskog korpusa, u kom je bilo riječi o provođenju “trijaže” nekih zarobljenika.¹⁹⁵⁸

534. Tog istog dana, Jevti Bogdanoviću, pripadniku Radnog voda 1. bataljona, Radivoje Lakić, komandir tog istog voda i upravnik Vojne ekonomije Branjevo,¹⁹⁵⁹ naredio je da ode u školu u Kuli.¹⁹⁶⁰ Po dolasku, Bogdanoviću su prisutni vojnici naredili da čuva stražu, kako bi zarobljenici, koji su svi nosili civilnu odjeću, mogli biti ukrcani u autobuse.¹⁹⁶¹ Zarobljenici su odvođeni iz škole u grupama od otprilike osam ljudi, ruku vezanih na leđima—neke grupe imale su i poveze za oči—a onda su ukrcavani u autobuse i prevezeni na Vojnu ekonomiju Branjevo.¹⁹⁶² Dok su ga izvodili iz škole, Ahmo Hasić je u prizemlju škole vidio jedno mrtvo tijelo u lokvi krvi.¹⁹⁶³

535. Brano Gojković je bio zadužen za jednu jedinicu 10. diverzantskog odreda Glavnog štaba, koja je bila direktno potčinjena Upravi za obavještajne poslove.¹⁹⁶⁴ Ujutro 16. jula, Gojković je naredio osmorici svojih ljudi¹⁹⁶⁵ da pogube sve bosanske Muslimane koji autobusima trebaju stići na Vojnu ekonomiju Branjevo.¹⁹⁶⁶ Navedena osmorica otišla su u kasarnu u preduzeću "Standard", gdje su im se pridružili izvjesni “potpukovnik” i dvojica vojnih policajaca.¹⁹⁶⁷ Oni su zajedno

¹⁹⁵⁶ Slavko Perić, T. 11414 (11. maj 2007. godine). O pouzdanosti Peričeve identifikacije biće riječi dolje, par. 1125, fusnota 3674. Pretresno vijeće ima u vidu jednu zabilješku u Bilježnici dežurnog oficira Zvorničke brigade unesenu između 04:00 sata i 06:00 sati 16. jula, gdje je zabilježeno da je 1. bataljon zatražio 50 litara nafte, 20 litara benzina i 10 sanduka municije za “odvoz ljudstva na Kulu”. Dokazni predmet P00377, Dnevnik dežurnog oficira Zvorničke brigade, od 29. maja do 27. jula 1995. godine, str. 37. Za dodatnu analizu ove zabilješke, v. dolje, par. 1372.

¹⁹⁵⁷ Dokazni predmet P01189a, Presretnuti razgovor, 16. juli. 1995. godine, 13:58 sati.

¹⁹⁵⁸ Dokazni predmet P01187a, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 11:11 sati. Ovaj razgovor je detaljnije analiziran dolje, par. 1285.

¹⁹⁵⁹ Radivoje Lakić, T. 10264–10265, 10267 (19. april 2007. godine); dokazni predmet P02506, Dokument Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 7. decembar 1994. godine.

¹⁹⁶⁰ Jevto Bogdanović, T. 11314–11315, 11319, 11343 (10. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je njegov Radni vod bio u sastavu 1. bataljona i da su mu to naređenje prenijeli Stevo Ostojić i Rajo Jurošević).

¹⁹⁶¹ *Ibid.*, T. 11320–11322 (10. maj 2007. godine).

¹⁹⁶² Svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3040–3041 (14. april 2000. godine); Ahmo Hasić, T. 1192–1195, 1200–1201 (6. septembar 2006. godine); Rajko Babić, T. 10234–10235 (18. april 2007. godine).

¹⁹⁶³ Ahmo Hasić, T. 1195–1196 (6. septembar 2006. godine).

¹⁹⁶⁴ V. Dražen Erdemović, T. 10963 (4. maj 2007. godine).

¹⁹⁶⁵ Dražen Erdemović, Zoran Svetković, Marko Boskić, Zoran Goronja, Franc Kos, Stanko Savanović i izvjesni Golijan. Dražen Erdemović, T. 11005 (7. maj 2007. godine). Dražen Erdemović je bio pripadnik 10. diverzantskog odreda kome je izrečena osuđujuća presuda za učestvovanje u ubijanju na Vojnoj ekonomiji Branjevo. *Ibid.*, T. 10928 (4. maj 2007. godine). V. takođe Optužnica, par. 123(d). U Optužnici se navodi da je fizički izvršilac bio “Zoran Goronja”, ali Pretresno vijeće smatra da je ta slova nepodudarnost posljedica štamparske greške. V. Optužnica, par. 123(d). Erdemović je zaključio da je potporučnik Milorad Pelemiš, komandir 10. diverzantskog odreda, rekao Brani Gojkoviću “šta treba da se uradi” u vezi s aktivnostima na Vojnoj ekonomiji Branjevo. Dražen Erdemović, T. 10963 (4. maj 2007. godine).

¹⁹⁶⁶ Dražen Erdemović, T. 10962–10963 10970–10972 (4. maj 2007. godine).

¹⁹⁶⁷ *Ibid.*, T. 10964–10971 (4. maj 2007. godine). U vezi s identitetom tog potpukovnika, v. dolje, par. 1131–1135. Erdemović je rekao da se sjeća da je pročitao “Vojna policija” na uniformama tih ljudi i zaključio da su oni iz Drinskog korpusa, zato što je shvatio da se Štab Drinskog korpusa nalazio u Zvorniku. *Ibid.*, T. 10966–10967 (4. maj 2007. godine). Budući da je Erdemovićeva pretpostavka bila zasnovana na netačnim informacijama (Štab Drinskog korpusa zapravo se nalazio u Vlasenici, v. gore, par. 134), Pretresno vijeće ne može izvesti zaključak u vezi s pripadnošću tih vojnih policajaca.

nastavili do Vojne ekonomije Branjevo, ali su “potpukovnik” i vojni policajci otišli kada su počeli da stižu bosanski Muslimani.¹⁹⁶⁸

536. Od 10:00 do 15:00 ili 16:00 sati, osam pripadnika 10. diverzantskog voda pogubilo je zarobljenike, bosanske Muslimane.¹⁹⁶⁹ Rano popodne iz Bratunca je stiglo osam ili deset vojnika VRS-a koji su se priključili pogubljenju.¹⁹⁷⁰

537. Erdemović, pripadnik 10. diverzantskog odreda, opisao je to ubijanje na sljedeći način:

Izveli su deset osoba. Mi smo stajali u koloni. [...] prve osobe iz prvog autobusa su bile, imale su povez na očima i bile su im ruke zavezane na leđima. [...] Odveli smo te ljude, ne mogu tačno da kažem, ali ja mislim 100 do 200 metara od autobusa i onda smo, bilo nam je naređeno da pucamo u te ljude. Bili su okrenuti nama leđima. [...] Izvodili su ljude iz autobusa po grupama i, jedna grupa iza, tako su dovodili ljude, po deset, ja mislim, i bili su streljani.¹⁹⁷¹

538. Oni koji su preživjeli opisano pogubljenje bili su u grupama odvedeni na jednu livadu koja je bila prekrivena leševima, gdje im je rečeno da se leđima okrenu prema vojnicima koji su tamo čekali.¹⁹⁷² Brano Gojković je izdao naređenje za otvaranje vatre, a zarobljenici su, nakon što su pogođeni, popadali na zemlju.¹⁹⁷³ Vojnici su zatim pitali da li je iko ostao živ i pucali na one koji su odgovorili.¹⁹⁷⁴ Dok su Ahmu Hasića vodili na mjesto pogubljenja, udarali su ga nogom u stomak zbog toga što nije imao da predâ vojnicima novac. On je opisao očaj ljudi koji su bili zarobljeni sa njim dok su preklinjali za vodu prije nego što ih ubiju. Drugi su pristajali da se izjasne kao Srbi, iako ih to nije spasilo.¹⁹⁷⁵

¹⁹⁶⁸ Dražen Erdemović, T. 10969–10971 (4. maj 2007. godine).

¹⁹⁶⁹ *Ibid.*, T. 10962, 10971–10973, 10983 (4. maj 2007. godine).

¹⁹⁷⁰ Ti ljudi takođe su tukli zarobljenike. Dražen Erdemović, T. 10974–10975 (4. maj 2007. godine). Brano Gojković, vođa jedinice 10. diverzantskog odreda u kojoj je bio Dražen Erdemović, prepoznao je te ljude, međutim, Erdemović nije znao kojoj su jedinici ti ljudi pripadali, iako se jednog od njih sjetio pošto je on bio odjeven u američku vojnu uniformu i imao povez oko glave. *Ibid.*, T. 10974, 10992 (4. maj 2007. godine). Erdemović je tog čovjeka prepoznao na dokaznom predmetu PIC00101, Slika muškarca s povezom oko glave, s oznakama koje je unio Erdemović i dokazni predmet. P01918, Slika muškarca s povezom oko glave u Potočarima 12. jula 1995. godine. Dražen Erdemović, T. 10976–10977 (4. maj 2007. godine). Muškarac s povezom oko glave takođe je identifikovan, na osnovu iste fotografije, od strane Dobrisava Stanojevića, koji ga je prepoznao kao Radenka Tomića, s nadimkom Gargija, pripadnika dviju jedinica, koji je prvo bio u jedinici "Panteri", a kasnije prekomandovan u Bratunačku brigadu. Nije naveden vremenski period u kom je Tomić mogao biti prekomandovan u Bratunačku brigadu. Dobrisav Stanojević, T. 12888, 12891, 12899 (19. juni 2007. godine); dokazni predmet PIC00127, Fotografija P01936 s oznakama koje je unio svjedok. Pretresno vijeće zaključuje da je Radenko Tomić, s nadimkom Gargija, vojnik VRS-a, učestvovao u pogubljenjima na Vojnoj ekonomiji Branjevo.

¹⁹⁷¹ Dražen Erdemović, T. 10971–10972 (4. maj 2007. godine).

¹⁹⁷² Svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3040–3041 (14. april 2000. godine); Ahmo Hasić, T. 1202–1203 (6. septembar 2006. godine); dokazni predmet 7D00013 (povjerljivo), str. 4; Dražen Erdemović, T. 10970–10971 (4. maj 2007. godine). Erdemović je u svom svjedočenju takođe rekao da je potporučnik Milorad Pelemiš, komandant 10. diverzantskog odreda, morao znati za ubijanje zato što “[n]i jedna akcija naše jedinice nije mogla da se uradi bez znanja našeg komandanta jedinice”. *Ibid.*, T. 11004 (7. maj 2007. godine).

¹⁹⁷³ Dražen Erdemović, T. 10972 (4. maj 2007. godine); Ahmo Hasić, T. 1201–1203 (6. septembar 2006. godine); svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3041 (14. april 2000. godine).

¹⁹⁷⁴ Svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3042 (14. april 2000. godine); Ahmo Hasić, T. 1203–1205 (6. septembar 2006. godine) (gdje je izjavio da je do dva sata pred zoru čekao da pobjegne s livade).

¹⁹⁷⁵ Ahmo Hasić, T. 1201–1202 (6. septembar 2006. godine).

539. Svjedok PW-117 se sjeća sljedećeg:

Kad su srpski vojnici zapucali, ja sam se bacio na zemlju. Ruke su mi bile svezane na leđima, pao sam licem ka zemlji. Jedan je čovjek pao meni na glavu. Ja mislim da je bio mrtav na mjestu. Osjetio sam krv po meni, vruća. Pucali su zatim, naredili su da se prituče jedan po jedan. i čula se pojedinačna paljba. Jedan vojnik je rekao da ne puca u glavu jer mozak pršće. Da puca u leđa.¹⁹⁷⁶

(iii) Zatočavanje i ubijanje – Dom kulture u Pilici

540. Nekoliko dana prije 16. jula 1995. godine, vojnici VRS-a doveli su zarobljenike u Dom kulture u Pilici.¹⁹⁷⁷ Negdje oko 15:00 ili 16:00 sati 16. jula, “potpukovnik” se vratio na Vojnu ekonomiju Branjevo i naredio vojnicima VRS-a koji su tamo bili raspoređeni da odu u Dom kulture u Pilici da bi pogubili 500 bosanskih Muslimana koji su tamo bili zatočeni.¹⁹⁷⁸ Ona osmorica pripadnika 10. diverzantskog odreda odbila su da odu tamo.¹⁹⁷⁹ Vojnici VRS-a iz Bratunca koji su takođe bili na Vojnoj ekonomiji Branjevo toga dana dobrovoljno su se javili i otišli s “potpukovnikom” i dva vojna policajca.¹⁹⁸⁰ Putevi iz pravca Pilice obezbjeđeni su, a istog popodneva sa Vojne ekonomije Branjevo mogla se čuti paljba.¹⁹⁸¹ Paljba i eksplozije mogli su se čuti tog popodneva i iz mjesta Pilice, dolazeći iz pravca Doma kulture u Pilici.¹⁹⁸²

541. Na osnovu instrukcije “potpukovnika”, Erdemović je u 15:00 ili 16:00 sati otišao u jedan kafić odmah preko puta Doma kulture u Pilici 16. jula, odakle je mogao vidjeti jedan broj tijela ispred Doma kulture u Pilici.¹⁹⁸³ Na prilazu centru postavljen je kontrolni punkt na kom su stražarili naoružani civilni policajci.¹⁹⁸⁴ Poslije kraćeg vremena, vojnik VRS-a Radenko Tomić, čiji je nadimak bio Gargija i koji je učestvovao u pogubljenjima na Vojnoj ekonomiji Branjevo, ušao je u taj kafić i rekao “potpukovniku”, da je “sve završeno”.¹⁹⁸⁵ Kasnije, neposredno prije nego što su svi otišli iz kafića, “potpukovnik” je ustao i saopštio: “Ko je ost'o živ, ost'o je.”¹⁹⁸⁶

¹⁹⁷⁶ Svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3041 (14. april 2000. godine).

¹⁹⁷⁷ Svjedoci takođe pominju Dom kulture u Pilici kao Dom u Pilici ili Društveni dom u Pilici. Pero Petrović, dokazni predmet P02470, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5511–5515 (2. decembar 2003. godine); dokazni predmet P02471, Crtež koji je nacrtao Pero Petrović. Slavko Perić je primijetio obezbjeđenje — ljude u vojnim i policijskim uniformama koje nije prepoznao — ispred Doma kulture u Pilici 15. jula, pošto je otputovao tamo zato što je saznao da drže zarobljenike. Slavko Perić, T. 11404–11405 (11. maj 2007. godine).

¹⁹⁷⁸ Dražen Erdemović, T. 10970–10971, 10975, 10982 (4. maj 2007. godine).

¹⁹⁷⁹ *Ibid.*, T. 10982 (4. maj 2007. godine).

¹⁹⁸⁰ *Ibid.*, T. 10982 (4. maj 2007. godine).

¹⁹⁸¹ Radivoje Lakić, T. 10269–10271 (19. april 2007. godine).

¹⁹⁸² Dražen Erdemović, T. 10983–10985 (4. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da su se paljba i eksplozije čuli oko 15:00 ili 16:00 sati).

¹⁹⁸³ *Ibid.*, T. 10983–10986 (4. maj 2007. godine); dokazni predmet P01820, Video-snimak Doma kulture u Pilici, 0:34–0:55.

¹⁹⁸⁴ *Ibid.*, T. 10984 (4. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da su tamo bila dva–tri naoružana civilna policajca, odjevena u plave maskirne uniforme MUP-a RS).

¹⁹⁸⁵ *Ibid.*, T. 10985 (4. maj 2007. godine). V. gore, par. 536, fusnota 1970.

¹⁹⁸⁶ *Ibid.*, T. 10986 (4. maj 2007. godine).

(iv) Pokopavanje (16.–17. jula)

542. Dana 16. jula 1995. godine,¹⁹⁸⁷ “kurir” iz 1. bataljona¹⁹⁸⁸ stigao je na Vojnu ekonomiju Branjevo i zatražio da pet ljudi ode u Dom kulture u Pilici da utovari leševe.¹⁹⁸⁹ Lakić je poslao sve ljude iz svog Radnog voda 1. bataljona (odnosno, Jevtu Bogdanovića, Dušana Trivkovića, Jevtu Lazarevića, Jovana Ilića, Raju Juroševića, Voju Lakića i Stevu Ostojića) da izvrše taj zadatak.¹⁹⁹⁰

543. Oni su se onih nekoliko kilometara do Doma kulture u Pilici vozili s “kurirom” na traktoru. Duž puta, primijetili su tijela desetak ljudi u civilnoj odjeći sa očiglednim strijelnim ranama.¹⁹⁹¹ Kada su stigli u Dom kulture u Pilici, tamo su bili vojnici.¹⁹⁹² Vojnici su obezbjeđivali to područje i nisu puštali lokalne seljane u Dom kulture.¹⁹⁹³ Kada su stigli u Dom kulture u Pilici, pripadnici 1. bataljona ukrcali su mrtva tijela na dva “tiperaša”. Navodi se da su u Domu kulture u Pilici leševi bili “[j]edan na drugome tamo, povaljani i tako”,¹⁹⁹⁴ da su tijela — od kojih su dva pripadala ženskim osobama — sva bila odjevena u civilnu odjeću i, po svemu sudeći, te osobe su ubijene u Domu kulture.¹⁹⁹⁵

544. Forenzički dokazi potkrepljuju zaključak da je u Domu kulture u Pilici bilo ubijanja.¹⁹⁹⁶ Velike koncentracije očigledno rasprskane krvi i tkiva pronađene su na zidovima, a u vezi s tim je

¹⁹⁸⁷ Lakić je u svom svjedočenju rekao da su se to dogodilo u nedjelju, a 16. juli 1995. godine je pao u nedjelju. Radivoje Lakić, T. 10275 (19. april 2007. godine).

¹⁹⁸⁸ Radivoje Lakić, T. 10272–10273 (19. april 2007. godine).

¹⁹⁸⁹ *Ibid.*, T. 10272–10275 (19. april 2007. godine).

¹⁹⁹⁰ *Ibid.*, T. 10272–10275 (19. april 2007. godine); Jevtu Bogdanović, T. 11327, 11343 (10. maj 2007. godine). Lakić je u svom svjedočenju rekao da mu je bilo teško odabrati petoricu ljudi i da mu je njegov pomoćnik Periša sugerisao da pošalje sve svoje ljude (Lakić je u svom svjedočenju rekao da ih je bilo šestorica), što je on učinio. Lakić je na osnovu njihovog izraza mogao reći da ne žele ići, ali su se povinivali. Radivoje Lakić, T. 10274 (19. april 2007. godine). Suprotno Lakićevoj izjavi da su u Radnom vodu bila šestorica muškaraca, Bogdanović je u svom svjedočenju rekao da je bilo 12 pripadnika Radnog voda, izuzimajući njega. Jevtu Bogdanović, T. 11329 (10. maj 2007. godine). Bogdanović je u svom svjedočenju takođe rekao da je Lakić bio prisutan u Pilici kada ti ljudi utovarali kamione. *Ibid.*, T. 11332 (10. maj 2007. godine). To je suprotno Lakićevom svjedočenju, gdje je on rekao da nije otišao u Pilicu sa svojim ljudima. Radivoje Lakić, T. 10275–10276 (19. april 2007. godine). Budući da je posmatralo Lakićevo svjedočenje, Pretresno vijeće zaključuje da on nije rekao potpunu istinu o svom prisustvu u Pilici, i prihvata Bogdanovićevo svjedočenje da je Lakić bio u Pilici sa svojim ljudima.

¹⁹⁹¹ Radivoje Lakić, T. 10273–10274 (19. april 2007. godine); Jevtu Bogdanović, T. 11327 (10. maj 2007. godine). Dana 17. jula 1995. godine, Stevo Ostojić je tu grupu napustio čim mu se ukazala prilika bez ikakvih posljedica. Radivoje Lakić, T. 10274 (19. april 2007. godine). Pero Petrović je vidio petoricu muškaraca odjevenih u majice s kratkim rukavima i sivomaslinaste pantalone kako utovaraju leševe ispred Doma kulture u Pilici. Petrović je u svom svjedočenju rekao da je to vidio u ponedjeljak ujutro poslije Petrovdana, koji pada 12. jula. Pero Petrović, dokazni predmet P02470 (povjerljivo), BT. 5517–5518 (2. decembar 2003. godine). 12. juli je 1995. godine pao u srijedu, što znači da je sljedeći ponedjeljak bio 17. juli 1995. godine.

¹⁹⁹² Bogdanović nije znao iz koje su jedinice ili bataljona bili ti vojnici. Jevtu Bogdanović, T. 11328 (10. maj 2007. godine).

¹⁹⁹³ Jevtu Bogdanović, T. 11328 (10. maj 2007. godine).

¹⁹⁹⁴ Jevtu Bogdanović, T. 11329–11330 (10. maj 2007. godine) (citat na str. T. 11330).

¹⁹⁹⁵ *Ibid.*, T. 11330–11331 (10. maj 2007. godine).

¹⁹⁹⁶ Od 27. septembra do 2. oktobra 1996. godine, jedan tim u čijem su sastavu bili službenici tužilaštva MKSJ-a i pripadnici Službe za kriminalističke istrage Pomorskih snaga SAD izvršio je inspekciju Doma kulture u Pilici. Dokazni predmet P00679, Izvještaj Službe za kriminalističke istrage Pomorskih snaga SAD, str. 1, 3–4; Dean Manning, T. 18981–18983 (10. decembar 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P01817, Fotografija strážnjeg dijela prostorije Doma kulture u Pilici (gdje se vidi krv i tkivo po zidovima, kao i šteta na podu koja ukazuje na eksploziju; Dokazni predmet P00599, Izvještaj de Bruyna o forenzičkim uzorcima eksploziva, 2. mart 2000. godine, str. 5 (gdje se navodi da je kasnija analiza uzoraka uzetih iz Doma kulture u Pilici potvrdila postojanje ostatka eksploziva).

primijećeno da je “malo [...] površina koje nisu njima prekrivene”, a takođe su primijećena i višestruka oštećenja koja odgovaraju udaru zrna iz vatrenog oružja i eksplozijama.¹⁹⁹⁷

545. Dana 17. jula, Milenko Tomić, vozač i pripadnik bataljona R¹⁹⁹⁸ Zvorničke brigade, javio se u Dom kulture u Pilici, postupajući po naređenju svog pretpostavljenog, Radislava Pantića.¹⁹⁹⁹ Tomić je stigao u Dom kulture u Pilici s kamionom koji je pripadao "Metalnom" (preduzeću za koje je radio) i, zajedno s jednim vojnikom čiji identitet nije utvrđen, prevezao dva kamiona leševa iz Doma kulture u Pilici na Vojnu ekonomiju Branjevo.²⁰⁰⁰

546. Ujutro 17. jula 1995. godine, Damjan Lazarević, komandir 2. voda Inžinjerijske čete Zvorničke brigade,²⁰⁰¹ naredio je pripadnicima Inžinjerijske čete Zvorničke brigade, uključujući rukovodca mehanizacijom Cvijetina Ristanovića, da na Vojnu ekonomiju Branjevo odvezu jedan rovokopač i tamo iskopaju jamu.²⁰⁰² Taj zadatak Lazareviću su povjerali Slavko Bogičević, zamjenik komandira Inžinjerijske čete, i Vojkan Šekonjić, četni starješina.²⁰⁰³ Dok je izvršavao Lazarevićevo naređenje, Ristanović je primijetio jedan utovarivač koji je radio u blizini jednog broja leševa na toj lokaciji.²⁰⁰⁴

547. Damjan Lazarević je lično bio na Vojnoj ekonomiji Branjevo dok je trajalo pokopavanje, i primijetio da su tijela uglavnom ručno utovarana na mehanizaciju, iako je rukovalac mašinom povremeno koristio kašiku za utovar tijela.²⁰⁰⁵ On je takođe primijetio da je možda bilo prisutno i

¹⁹⁹⁷ Dokazni predmet P00679, Izvještaj Službe za kriminalističke istrage Pomorskih snaga SAD, str. 3, 10–11 (citat na str. 3).

¹⁹⁹⁸ V. gore, para. 145.

¹⁹⁹⁹ Milenko Tomić, T. 21001, 21022 (5. februar 2008. godine); dokazni predmet P00295, Putni radni list Zvorničke brigade iz jula 1995. godine, str. 583–584.

²⁰⁰⁰ Milenko Tomić, T. 21001–21002, 21006 (5. februar 2008. godine); dokazni predmet P00295, Putni radni list Zvorničke brigade iz jula 1995. godine, str. 584 (gdje je zabilježeno pet putovanja na relaciji “Zvor-Pilica-Kula-Pilica-Zvor” na dan 17. jula 1995. godine); dokazni predmet P00305, Putni radni list br. 22-1667/95 (gdje je zabilježeno da je jedan kamion iz preduzeća "Metalno" izdat Milenku Tomiću 17. jula 1995. godine).

²⁰⁰¹ Damjan Lazarević, T. 14436 (29. avgust 2007. godine).

²⁰⁰² Cvijetin Ristanović, dokazni predmet P02256, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5360, 5389–5392, 5418 (1. decembar 2003. godine); dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine. (Bilježnica), str. 153 (gdje je zabilježen sljedeći zahtjev (i da je on prenesen Draganu Jokiću, načelniku inžinjerije, i Sretenu Miloševiću, pomoćniku komandanta za pozadinu) za 16. juli u 22:22 sata: “iz 1 p/b traže 1 utovarivač, 1 rovokopač i kamion sa ceradom koji [treba] da je u Pilici 08:00”); Damjan Lazarević, T. 14472 (29. avgust 2007. godine); dokazni predmet P00297, Knjiga dnevnih zapovesti Inžinjerijske čete Zvorničke brigade, str. 17 (gdje je zabilježeno da su BGH-700 i ULT 220 bili u Branjevu 17. jula 1995. godine); Damjan Lazarević, T. 14480 (29. avgust 2007. godine); dokazni predmet P00302, Putni radni list Zvorničke brigade za ULT 220 iz "Birač-Holdinga", str. 2 (gdje je zabilježeno da je za ULT-220 upis za 17. juli 1995. godine bio “VRS, iskop rova u Branjevu” za osam i po sati); međutim, Damjan Lazarević je u svom svjedočenju rekao da ova mašina nije bila u Branjevu 17. jula 1995. i da je u Branjevu bila jedna druga mašina ULT-220, vlasništvo kamenoloma u Jošanici. Damjan Lazarević, T. 14481 (29. avgust 2007. godine). Uzimajući u obzir sve ove dokaze, Pretresno vijeće konstatuje da je oprema Inžinjerijske čete Zvorničke brigade korištena za kopanje rovova u Pilici 17. jula 1995. godine.

²⁰⁰³ Damjan Lazarević, T. 14435, 14459 (29. avgust 2007. godine).

²⁰⁰⁴ Ti leševi bili su na livadi. Cvijetin Ristanović, dokazni predmet P02256, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5393–5395 (1. decembar 2003. godine); dokazni predmet P02258, Skica Cvijetina Ristanovića, str. 1; dokazni predmet P00299, Putni radni list Zvorničke brigade za vozilo Mercedes 2626, str. 2. (gdje je zabilježeno da je jedan utovarivač tipa 700 vozio na putnom pravcu “Baza-Standard-Branjevo-Baza” 17. jula 1995. godine).

²⁰⁰⁵ Damjan Lazarević, T. 14461–14462 (29. avgust 2007. godine).

nekoliko ljudi iz pozadinskog bataljona Zvorničke brigade,²⁰⁰⁶ kao i da su radnici javnog komunalnog preduzeća i organi Civilne zaštite pomagali u pokopavanju.²⁰⁰⁷

(v) Forenzički dokazi

548. Tokom 1996. godine, ekshumirana su tijela iz primarne masovne grobnice na Vojnoj ekonomiji Branjevo, koja su, sva osim jednog, bila odjevena u civilnu odjeću.²⁰⁰⁸ U svakom slučaju u kom je mogao biti utvrđen pol, utvrđeno da se radilo o muškarcima, a tamo gdje je uzrok smrti mogao biti utvrđen, radilo se o strijelnim ranama.²⁰⁰⁹ Izvađene su ligature kojima su bile vezane 83 osobe, a dokazi o pripadnosti muslimanskoj vjeri nađeni su kod pet osoba.²⁰¹⁰ Iznesen je stav da su dotične osobe vjerovatno ubijene najmanje godinu dana prije ekshumacije koja je izvršena 1996. godine.²⁰¹¹ Pored toga, četiri sekundarne grobnice locirane duž Čančarskog puta povezane su s primarnom grobnicom na Vojnoj ekonomiji Branjevo.²⁰¹²

549. Među posmrtnim ostacima koji su ekshumirani iz primarne grobnice na Vojnoj ekonomiji Branjevo i sekundarnih grobnica koje su s njom povezane, analizom DNK identifikovano je 960 tijela osoba koje su prijavljene kao nestale poslije pada Srebrenice.²⁰¹³ Pored 960 osoba identifikovanih u tim grobnicama, pronađena je peta sekundarna grobnica povezana s primarnom grobnicom na Vojnoj ekonomiji Branjevo, Čančarski put 8. Ekshumacija te grobnice izvršena je u

²⁰⁰⁶ *Ibid.*, T. 14462 (29. avgust 2007. godine).

²⁰⁰⁷ *Ibid.*

²⁰⁰⁸ Dokazni predmet P00622, Izvještaj Williama Haglunda u vezi s grobnicom na Vojnoj ekonomiji Branjevo, 15. juni 1998. godine, str. ix, 43, 49, 67–68. V. takođe Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 431.

²⁰⁰⁹ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br 432; dokazni predmet P00622, Izvještaj Williama Haglunda u vezi s grobnicom na Vojnoj ekonomiji Branjevo, 15. juni 1998. godine, str. 43, 50–51, 67; William Haglund, dokazni predmet P02150, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3754 (29. maj 2000. godine).

²⁰¹⁰ Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 433.; dokazni predmet P00622, Izvještaj Williama Haglunda u vezi s grobnicom na Vojnoj ekonomiji Branjevo, 15. juni 1998. godine, str. 52–53 (gdje je zabilježeno da su pronađeni amuleti, brojanice i dokumenti koji ukazuju na pripadnost islamskoj zajednici).

²⁰¹¹ Dokazni predmet P00622, Izvještaj Williama Haglunda u vezi s grobnicom na Vojnoj ekonomiji Branjevo, 15. juni 1998. godine, str. 68 (gdje se navodi da je ovaj zaključak zasnovan isključivo na ostacima “s tkivom” i relativnom odustvu prirodnog procesa razglobljavanja ostataka).

²⁰¹² Ove grobnice su čančarski put 9–12. Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Dodatak A, str. 13–14, 37. čančarski put nalazi se približno 30–40 kilometara jugozapadno od Vojne ekonomije Branjevo. Dokazni predmet 4DP04524, Srebrenica – primarne i sekundarne masovne grobnice; veze DNK i forenzičkih dokaza; Dušan Janc, T. 33496–33497 (1. maj 2009. godine. Veza između grobnica zasniva se na analizi zemljišta, polena i tekstila. V. dokazni predmet P00559, Izvještaj Josea Pabla Baraybara – Antropološki pregled posmrtnih ostataka iz istočne Bosne tokom 1999. godine, str. 3, 8; dokazni predmet P00562, Izjava Antonyja G. Browna, 26. februar 1999. godine, str. 10; dokazni predmet P00675, Izvještaj S.E. Maljaarsa o ispitivanju tekstila, 11. februar 2000. godine, str. 23; Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 488. Snimci iz vazduha ukazuju na to da je Čančarski put 12 nastao između 7. i 27. septembra 1995. godine i da je zatrpan prije 2. oktobra 1995. godine. Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 434; dokazni predmet P01868, Snimak iz vazduha, čančari, 27. septembar 1995. godine; dokazni predmet. P01869, Snimak iz vazduha, Čančari, 2. oktobar 1995. godine (s oznakom CR-12); Dean Manning, T. 19148 (12. decembar 2007. godine).

²⁰¹³ Dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Dodatak A, str. 37; Thomas Parsons, T. 20873 (1. februar 2008. godine) (gdje je rekao da su informacije da su te osobe nestale poslije pada Srebrenice MKNL-u dostavile porodice nestalih osoba).

oktobru i novembru 2008. godine i utvrđeno je da sadrži tijela najmanje 84 osobe, kao i pet platnenih ligatura.²⁰¹⁴

550. Uzimajući u obzir sve dokaze, uključujući forenzičke dokaze, kao i dokaze u vezi s procijenjenim brojem pogubljenih zarobljenika²⁰¹⁵ i prevozom tijela od Doma kulture u Pilici do Vojne ekonomije Branjevo,²⁰¹⁶ Pretresno vijeće zaključuje da je 16. jula 1995. godine na području Pilice (na Vojnoj ekonomiji Branjevo i u Domu kulture u Pilici) pogubljeno između 1.000 i 2.000 osoba.

²⁰¹⁴ Dokazni predmet P04499, Sažeti izvještaj MKNL-a u vezi s Čančarskim putem 8, sačinjen od 20. oktobra do 19. novembra 2008. godine, str. 8.

²⁰¹⁵ Dražen Erdemović, T. 10983 (4. maj 2007. godine) (gdje je procijenio da je pogubljeno 1.000–1.200 zarobljenika. On je tu svoju procjenu zasnovao na činjenici da je na Ekonomiju stiglo 15–20 autobusa); Ahmo Hasić, T. 1205, 1229 (6. septembar 2006. godine) (gdje, na osnovu broja leševa koje je vidio, iznosi procjenu da je na Vojnoj ekonomiji Branjevo 16. jula 1995. godine ubijeno između 1.000 i 1.500 muškaraca);

²⁰¹⁶ Gore, par. 545 (dokaz da su leševi prevezeni od Doma kulture u Pilici do Vojne ekonomije Branjevo). V. takođe Dražen Erdemović, T. 10982 (4. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je u Domu kulture u Pilici bilo 500 zarobljenika); Jevto Bogdanović, T. 11333 (10. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je u julu 1995. godine u Domu kulture u Pilici i oko njega vidio približno 550 tijela). Negdje od sredine do kraja jula 1995. godine, Pero Petrović je čuo od mještana da su oni koji su ubijeni u Domu kulture u Pilici sahranjeni na Vojnoj ekonomiji Branjevo. Pero Petrović, dokazni predmet P02470, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5519 (2. decembar 2003. godine); Pero Petrović je u to vrijeme bio predsjednik Mjesne zajednice u Pilici. Pero Petrović, dokazni predmet P02470, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 5496 (2. decembar 2003. godine).

H. 16.–27. juli 1995. godine1. 16. juli 1995.godine: Otvaranje koridora za prolazak kolone muškaraca, bosanskih Muslimana(a) Okolnosti koje su dovele do otvaranja koridora

551. Ujutro 15. jula, Krstić je naredio **Pandureviću** — koji se nalazio u okolini Podžeplja²⁰¹⁷ — da se vrati sa svojim snagama u zonu odgovornosti Zvorničke brigade radi “blokiranja” kolone i “sprečavanj[a] posledica od eventualnog napada na Zvornik” i spajanja kolone sa snagama 2. korpusa ABiH.²⁰¹⁸

552. Otprilike u 11:00 sati 15. jula, Dragan Obrenović se sastao s Dragomirom Vasićem u kasarni u preduzeću "Standard" radi razgovora o situaciji s kojom se suočavala Zvornička brigada kada je riječ o 28. diviziji. **Borovčanin** i Miloš Stupar — iz 2. odreda iz Šekovića — pridružili su se tom sastanku kasnije.²⁰¹⁹ Do tog vremena, Duško Vukotić, pomoćnik načelnika štaba Zvorničke brigade za obavještajne poslove,²⁰²⁰ već je u ime Obrenovića obavio nekoliko razgovora sa [emsom Muminovićem, u kojima je Muminović zatražio slobodan prolaz 28. divizije kroz zonu Zvorničke brigade.²⁰²¹ Na sastanku je razgovarano o jednom inicijalnom prijedlogu, koji je potekao ili od

²⁰¹⁷ Podžeplje se nalazi sjeverno od Žepe, prema Han-Pijesku. Dokazni predmet 7DIC00126, Mapa s oznakama koje je unio Miodrag Dragutinović.

²⁰¹⁸ Dokazni predmet 5D7D00686, Naređenje o povratku dijela Zvorničke brigade, s Krstićevim potpisom, 15. juli 1995. godine. V. takođe dolje, par. 1859. V. takođe dokazni predmet 5DP00327, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, 14. juli 1995. godine (gdje se napominje da je jedan dio kolone bio dugačak dva–tri kilometra); dokazni predmet 5DP00169, Izvještaj Drinskog korpusa o formaciji naoružanih Muslimana, 14. juli 1995. godine; dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj–27. juli 1995. godine, str. 138 (gdje se navodi da je u 09:21 sati 15. jula: “Obrenović – naredio da se hitno traži pojačanje iz korpusa. IZVESTIO”). Pukovnik Milanović naveo je da su velike grupe neprijateljskih vojnika još uvijek bile prisutne na području istočno od puta Milići-Konjević Polje-Bratunac i da je Bratunačka brigada još uvijek pretraživala taj teren. Odluka o presuđenim činjenicama koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 285. V. takođe dokazni predmet 4D00083, Naređenje Bratunačke brigade, s Blagojevićevim potpisom, 14. juli 1995. godine; dokazni predmet 4D00085, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s otkucanim Krstićevim potpisom, 15. juli 1995. godine. Pukovnik Milanović je predložio, u odsustvu raspoloživih kadrova iz Drinskog korpusa, da komandant Bratunačke brigade, pukovnik Blagojević, bude postavljen za komandanta snaga angažovanih na čišćenju terena. General Krstić je kasnije prihvatio taj prijedlog. Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 286; v. takođe dokazni predmet 4D00086, Dokument Ignjata Milanovića u vezi s pretresom terena, 15. juli 1995. godine. Dokazni predmet P00913, Izvještaj CJB-a, 15. juli 1995. godine (gdje se navodi da su 15. jula ofanzivne snage MUP-a krenule prema Crnom vrhu i Baljkovici zajedno sa VRS-om).

²⁰¹⁹ Svjedok PW-168, T. 15869–15873 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16524 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine), T. 16527–16528 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Ljubomirom Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 102.

²⁰²⁰ V. gore, par. 152.

²⁰²¹ Svjedok PW-168, T. 15872 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16545–16546 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine).

Vasića²⁰²² ili od **Borovčanina**,²⁰²³ da se odobri slobodan prolaz bosanskim Muslimanima iz kolone.²⁰²⁴

553. U tom trenutku Obrenović je zatražio da Komanda Drinskog korpusa odobri prijedlog da se 28. divizija pusti da prođe kroz njihovu teritoriju.²⁰²⁵ On je takođe pokušao da kontaktira **Pandurevića**, koji je bio nedostupan pošto je već bio na putu prema Komandi Zvorničke brigade.²⁰²⁶ Budući da su komandant Drinskog korpusa i načelnik štaba bili nedostupni, Dragan Obrenović nazvao je Glavni štab VRS-a i zatražio da ga povežu s “nek[im] od generala”.²⁰²⁷ **Miletić** je odgovorio na poziv i rekao da ne odobrava taj prijedlog; naredio je Obrenoviću da upotrijebi sve raspoloživo ljudstvo i opremu Zvorničke brigade za nastavak borbe s kolonom i “da to uništ[e]”.²⁰²⁸

554. Otrprilike u 00:00 sati, **Pandurević** se sastao s Obrenovićem, **Borovčaninom**, Vasićem, Danilom Zoljićem - komandantima jedinica PJP-a iz Zvornika - i Milošem Stuparom, u kasarni u preduzeću "Standard"; i naredio im je da odsjeku kolonu i tako neutrališu snage 28. divizije.²⁰²⁹ Na kraju tog sastanka, **Pandurević** je poslao Obrenovića u Komandu 4. bataljona u Baljkovici, dok je **Borovčanin** poveo svoje jedinice u rejon Parloga i Baljkovice.²⁰³⁰ **Pandurević** je otišao na IKM u Kitovnicama. On je u svom svjedočenju rekao da je situacija na terenu bila znatno drugačija od one koja mu je ranije opisana: u sektorima 4. i 6. bataljona Zvorničke brigade bilo je mirno i samo je sporadična pucnjava dolazila iz pravca Memića, na lijevoj strani IKM-a.²⁰³¹ Međutim, **Borovčanin** je, po dolasku u Baljkovicu, vidio da su njegove jedinice izložene intenzivnoj vatri i da je dio kolone zauzeo položaj na kom su bile njegove jedinice.²⁰³²

555. Poslije podne 15. jula, nakon što je **Pandurević** rasporedio snage neophodne za slučaj da dođe do borbi, između njega i Muminovića došlo je do nesporazuma u vezi s propuštanjem čitave

²⁰²² *Ibid.*, T. 15872 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

²⁰²³ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Ljubomirom Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 102–103.

²⁰²⁴ Svjedok PW-168, T. 15872 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Ljubomirom Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 102–103.

²⁰²⁵ Svjedok PW-168, T. 15873–15874 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). V. takođe P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Ljubomirom Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 102–103.

²⁰²⁶ Svjedok PW-168, T. 15873 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

²⁰²⁷ *Ibid.*, T. 15873 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16639 (zatvorena sjednica) (19. oktobar 2007. godine).

²⁰²⁸ *Ibid.*, T. 15874 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

²⁰²⁹ V. dolje, par. 1862–1863. Vinko Pandurević, T. 30962–30963 (2. februar 2009. godine). V. takođe dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Ljubomirom Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 40; svjedok PW-168, T. 16524–16525 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine); Žarko Zarić, T. 26945 (10. oktobar 2008. godine).

²⁰³⁰ V. dolje, par. 1863.

²⁰³¹ Vinko Pandurević, T. 30964–30969 (2. februar 2009. godine). **Pandurević** je stigao na IKM u Kitovnicama oko 13:00 sati. *Ibid.*

²⁰³² Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Ljubomirom Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 106. Baljkovica se nalazi sjeverozapadno od Zvornika, blizu Nezuka. Dokazni predmet 7D01056, Mapa zone odgovornosti Zvorničke brigade prema naređenju Drinskog korpusa iz 1992. godine.

kolone kroz liniju odbrane VRS-a na područje Nezuka.²⁰³³ U 19:25 sati te večeri, **Pandurević** je poslao vanredni izvještaj u kom obavještava Komandu Drinskog korpusa da je ponudio komandantu 28. divizije da se civili odvoje, a ostali predaju, ali da je 28. divizija to odbila, tražeći da im se svima dopusti da prođu.²⁰³⁴

556. Naveče 15. jula i u ranim jutarnjim satima 16. jula, u nekoliko talasa je dolazilo do napada 2. korpusa ABiH, a borbe između dviju formacija bile su žestoke.²⁰³⁵

(b) Otvaranje koridora

557. Između 09:00 i 10:00 sati 16. jula, nakon što ga je Obrenović obavijestio da je stanje u 28. diviziji veoma teško s obzirom na brojne gubitke, **Pandurević** je uspostavio kontakt sa 28. divizijom u cilju pregovora za prolazak kolone.²⁰³⁶ Između 10:00 i 11:00 sati uslijedili su pregovori između **Pandurevića** i Muminovića, pri čemu u tom intervalu nije otvarana vatra iz artiljerijskog oružja.²⁰³⁷ **Pandurević** je, suprotno Krstićevim naređenjima, pristao da propusti 28. diviziju i “civilno stanovništvo koje ju je pratilo”.²⁰³⁸ Dogovor je bio da se otvori nekoliko stotina metara širok koridor na pravcu Resnik i Žuta Zemlja, premještanjem vojnika 4. bataljona Zvorničke brigade iz tri rova i upućivanjem vojnika 28. divizije da prođu kroz taj koridor. Takođe je dogovoreno da neki vojnici 2. korpusa trebaju ući u pravcu Baljkovice i pomoći u evakuaciji ranjenih i bolesnih u koloni.²⁰³⁹

558. Između 13:00 i 14:00 sati 16. jula - nakon što je VRS napustio rovove i nakon što su neprijateljstva prekinuta za otprilike dva sata - dotični sporazum je stupio na snagu.²⁰⁴⁰ Linije odbrane ponovo su uspostavljene oko 18:00 sati 17. jula.²⁰⁴¹ **Pandurević** je sve to vrijeme pratio situaciju i procijenio da je otprilike 5.000 do 6.000 bosanskih Muslimana iz kolone prošlo kroz

²⁰³³ Vinko Pandurević, T. 30977–30978 (2. februar 2009. godine). V. takođe par. 1867.

²⁰³⁴ Dokazni predmet P00329, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s Pandurevićevim potpisom, 15. juli 1995. godine. V. takođe dolje, par. 1868–1870.

²⁰³⁵ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Ljubomirom Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 109. Rano ujutro 16. jula, negdje oko 04:00 sati, borbe su dalje eskalirale kada je 2. korpus napao položaj 4., 6. i 7. bataljona Zvorničke brigade. Vinko Pandurević, T. 31012 (2. februar 2009. godine), T. 31056 (3. februar 2009. godine); Lazar Ristić, T. 10097 (16. april 2007. godine). 7. bataljon je uspješno odbio taj napad. Miodrag Dragutinović, T. 12601 (14. juni 2007. godine).

²⁰³⁶ V. dolje, par. 1872–1873.

²⁰³⁷ V. dolje, par. 1873. V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12707–12708 (15. juni 2007. godine); Lazar Ristić, T. 10150 (17. april 2007. godine).

²⁰³⁸ V. dolje, par. 1873–1874.

²⁰³⁹ Vinko Pandurević, T. 31034 (3. februar 2009. godine) (gdje se konkretno navodi da, u vrijeme postizanja sporazuma, **Pandurević** nije iznio nikakav protivzahtjev, ali da je kasnije zatražio puštanje na slobodu dva zarobljenika).

²⁰⁴⁰ V. dolje, par. 1873.

²⁰⁴¹ Vinko Pandurević, T. 31093–31094 (9. februar 2009. godine).

koridor 16. i 17. jula, neki naoružani, a neki u uniformama.²⁰⁴² U drugim dokazima su Pretresnom vijeću predočene nešto veće brojke.²⁰⁴³

(c) Izveštaj i istraga o otvaranju koridora

559. U 13:55 sati 16. jula, **Pandurević** je saopštio Komandi Drinskog korpusa da je uspostavio koridor za prolazak bosanskih Muslimana i da se još vode borbe sa 28. divizijom.²⁰⁴⁴ Poslije nekoliko bezuspješnih pokušaja Glavnog štaba VRS-a i Drinskog korpusa da **Pandurevića** obavijeste o situaciji na terenu, **Pandurević** je u 20:00 sati istog dana podnio izvještaj Komandi Drinskog korpusa u kom, između ostalog, navodi da je odlučio da “otvor[i] koridor civilnom stanovništvu – koga je bilo oko 5000 hiljada [...] Vjerovatno je među civilima izaš'o i određen broj vojnika, ali sve što je prošlo prošlo je nenaoružano.”²⁰⁴⁵

560. Ujutro 17. jula, dvojica oficira iz Glavnog štaba VRS-a, pukovnik Nedeljko Trkulja²⁰⁴⁶ i Bogdan Sladojević,²⁰⁴⁷ otputovali su u Komandu Zvorničke brigade po **Miletićevom** naređenju.²⁰⁴⁸ Sladojević je shvatio da je svrha njihovog puta bila da se utvrdi da li nekoga treba pozvati na odgovornost za to što je koloni bosanskih Muslimana dozvoljeno da prođe na pravcu Udrc-Crni vrh prema Tuzli.²⁰⁴⁹ Poslije podne, Trkulja i Sladojević su otišli na IKM u Kitovnicama da se sastanu s

²⁰⁴² *Ibid.*, T. 31075 (3. februar 2009. godine). V. dolje, par. 1873. V. takođe Ostoja Stanišić, T. 11713–11714 (17. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je to bila “velika masa ljudi [...] jedna velika, duga kolona”); Lazar Ristić, T. 10157–10159 (17. april 2007. godine) (“Bilo ih je puno. Stvarno ogromna kolona, ali ne mogu da procijenim.”); Miodrag Dragutinović, T. 12708 (15. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da je primijetio kolonu dijelom iz Pandurice i vidio da su neki od bosanskih Muslimana bili vojnici).

²⁰⁴³ Svjedok PW-168, T. 15897 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine) (gdje je iznio procjenu da je kroz koridor prošlo 7.000 do 10.000 ljudi, od kojih je polovina bila naoružana).

²⁰⁴⁴ V. dolje, par. 1874.

²⁰⁴⁵ Dokazni predmet 7DP00330, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s Pandurevićevim potpisom, 16. juli 1995. godine. V. takođe dolje, par. 1874, 1876.

²⁰⁴⁶ Trkulja je penzionisani pukovnik. U julu 1995. godine on je bio načelnik oklopnih jedinica Glavnog štaba VRS-a. Nedeljko Trkulja, T. 15072, 15074–15075 (10. septembar 2007. godine).

²⁰⁴⁷ Dana 13. jula 1995. godine, pukovnik Bogdan Sladojević je prekomandovan u Han-Pijesak, gdje ga je **Miletić** obavijestio da će biti načelnik operativnog odjeljenja Glavnog štaba. Bogdan Sladojević, T. 14358–14361 (27. avgust 2007. godine).

²⁰⁴⁸ Nedeljko Trkulja, T. 15105–15107, 15110 (10. septembar 2007. godine). Tog jutra, Sladojević je vidio **Miletića** kako daje Trkulji neki papir, pri čemu je ovaj potonji kasnije rekao Sladojeviću da je **Miletić** natuknuo “da će se nešto desiti” u rejonu Baljkovice. Bogdan Sladojević, T. 14367–14368 (27. avgust 2007. godine). V. dolje, par. 1680.

²⁰⁴⁹ Bogdan Sladojević, T. 14367, 14372–14373, 14406 (27. avgust 2007. godine) (gdje je izjavio da se takođe pričalo da je koloni bosanskih Muslimana dopušteno da prođe preko “zone odbrane” Zvorničke brigade); Miodrag Dragutinović, T. 12604–12605 (14. juni 2007. godine); T. 12709–12710 (15. juni 2007. godine). V. takođe dokazni predmet 7DP00378, Dnevnik dežurnog oficira Zvorničke brigade, 12. februar 1995. godine - 3. januar 1996. godine, str. 4 (gdje se navodi sljedeće: “08.45 sati – Ekipa starešina na čelu sa pukovnikom Trkuljom boravila u brigadi – IKM povodom sagledavanja stanja u novonastaloj situaciji, ista se vratila u 15:00 časova”); Vinko Pandurević, T. 31090–31092 (9. februar 2009. godine). Dokazni predmet P00927, Naređenje Glavnog štaba VRS-a, Objedinjavanje dejstava na razbijanju zaostalih muslimanskih snaga, s Mladićevim potpisom, 17. juli 1995. (gdje se navodi sljedeće: “1. Iz [Glavnog štaba] uputiti trojicu starešina (pukovnici Trkulja Neđo, Stanković Milovan i Sladojević Bogdan) u Komandu [Zvorničke brigade] za ispomoc na objedinjavanju snaga VRS-a i MUP-a, planiranju i koordinaciji borbenih aktivnosti u blokiranju, razbijanju i uništenju zaostalih muslimanskih snaga u širem rejonu Kamenice i Cerske. 2. Ekipa [Glavnog štaba] VRS-a će sagledati stanje na frontu i u pozadini brigade, raspoložive snage, saslušati predlog i mišljenje komandanta [Zvorničke brigade]”).

Pandurevićem.²⁰⁵⁰ Treći oficir Glavnog štaba, pukovnik Milovan Stanković, već je bio sa **Pandurevićem** na IKM-u u Kitovnicama.²⁰⁵¹

561. **Pandurević** je oficire Glavnog štaba izvijestio o borbenom stanju i razlozima za otvaranje koridora.²⁰⁵² Sladojević i Trkulja napustili su IKM između 15:00 i 16:00 sati istog dana, a Trkulja je usmeno referisao **Miletiću** 18. jula.²⁰⁵³

2. Stalni pretres terena

562. Ujutro 17. jula prije 09:00 sati, u Štabu Bratunačke brigade sazvan je sastanak u svrhu podjele zadataka Bratunačkoj brigadi i uključenim jedinicama MUP-a radi “angažovanja u pretresu terena na [tom] području”.²⁰⁵⁴ Tokom ove operacije, dijelovi terena, uključujući rejone Pobuđa, Glogove, Hrnčića i Konjević Polja, pretreseni su u potrazi za snagama ABiH.²⁰⁵⁵ Pretresom terena je komandovao Mićo Gavrić iz Bratunačke brigade.²⁰⁵⁶

563. **Pandurević** je 17. jula naredio Miodragu Dragutinoviću, pomoćniku načelnika štaba za operativno-nastavne poslove Zvorničke brigade da izvrši izviđanje tog područja i provjeri da li se ABiH pridržava sporazuma koji je ranije postignut između **Pandurevića** i Muminovića i da li se zadržava u okviru dogovorenih granica koridora.²⁰⁵⁷ Dana 18. jula, Dragutinović i njegova jedinica nastavili su da pomažu 4. i 7. bataljonu Zvorničke brigade u borbi sa ciljem da “ojača[ju] odbranu”.²⁰⁵⁸

²⁰⁵⁰ Miodrag Dragutinović, T. 12602–12603 (14. juni 2007. godine). V. takođe dolje, par. 1887.

²⁰⁵¹ Bogdan Sladojević, T. 14369–14370, 14372 (27. avgust 2007. godine). Pukovnik Milovan Stanković bio je referent u odjeljenju za bezbjednosno-obavještajne poslove Glavnog štaba VRS-a. Bogdan Sladojević, T. 14370 (27. avgust 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P00927, Naređenje Glavnog štaba VRS-a, Objedinjavanje dejstava na razbijanju zaostalih muslimanskih snaga, s Mladićevim potpisom, 17. juli 1995. godine (instrukcija da se upute trojica starješina iz Glavnog štaba VRS-a—pukovnici Neđo Trkulja, Milovan Stanković i Bogdan Sladojević—u Komandu Zvorničke brigade).

²⁰⁵² V. dolje, par. 1887.

²⁰⁵³ Nedeljko Trkulja, T. 15115 (10. septembar 2007. godine); Bogdan Sladojević, T. 14377–14378 (27. avgust 2007. godine).

²⁰⁵⁴ Svjedok PW-160, T. 8631, 8633 (12. mart 2007. godine); Mićo Gavrić, T. 26488–26490 (1. oktobar 2008. godine). Svjedok PW-160 je u svom svjedočenju rekao: “Uključeni su demineri od strane vojske a od strane policije uključene su jedinice sa službenim psima, raspoređeni su po jednim i drugim jedinicama.” Svjedok PW-160, T. 8631 (12. mart 2007. godine). Ali v. Momir Nikolić, T. 32946–32947, 32957 (21. april 2009. godine) (gdje je izjavio da on nije bio zainteresovan za “operaciju čišćenja” koja je počela 17. jula 1995. godine i da u njoj nije učestvovao).

²⁰⁵⁵ Svjedok PW-160, T. 8634 (12. mart 2007. godine), T. 8704–8706 (13. mart 2007. godine); Mićo Gavrić, T. 26488–26489, 26514 (1. oktobar 2008. godine); Dragoslav Trišić, T. 27093 (20. oktobar 2008. godine); dokazni predmet 4DP00262, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade, 18. juli 1995.; dokazni predmet 4DIC00074, Mapa s oznakama koje je unio svjedok PW-160; svjedok PW-160, T. 8700–8703, 8706 (13. mart 2007. godine).

²⁰⁵⁶ Svjedok PW-160, T. 8699 (13. mart 2007. godine). V. takođe svjedok PW-160, T. 8705 (13. mart 2007. godine); dokazni predmet 4D00086, Dokument pukovnika Ignjata Milanovića u vezi s pretresom terena, 15. juli 1995. (gdje je zapisan prijedlog da se “komandant 1. [Bratunačke brigade] ovlasti i postavi za komandanta svih snaga koje učestvuju u pretresu terena, kao i asanaciju bojišta istočno od komunikacije (i u zahvatu komunikacije Kasaba-Drinjača”).

²⁰⁵⁷ Miodrag Dragutinović, T. 12602–12603 (14. juna 2007. godine).

²⁰⁵⁸ *Ibid.*, T. 12603–12604 (14. juni 2007. godine).

564. Tokom prva tri–četiri dana nakon što je koridor zatvoren, elementi Zvorničke brigade takođe su učestvovali u pretraživanju terena u potrazi za vojnicima ABiH.²⁰⁵⁹ Neki vojnici ABiH su ubijeni, a drugi su zarobljeni.²⁰⁶⁰ U presretnutom razgovoru vođenom 23. jula 1995. u 08:00 sati, **Pandurević** je rekao pukovniku Ceroviću, pomoćniku za moral, pravne i vjerske poslove Drinskog korpusa, da oni još “hvata[ju] [...] Turke”.²⁰⁶¹ Dana 23. jula 1995. godine, Zvornička brigada je još uvijek vršila pretres terena.²⁰⁶²

3. Ubijanje na Zvorničkom području

(a) Baljkovica – blizu Nezuka²⁰⁶³

565. Dana 15. jula 1995. godine, **Miletić** je izdao obavještenje o preraspoređivanju jedne jedinice 1. krajiškog korpusa u cilju pomoći “za razbijanje i uništenje odbeglih muslimanskih grupa u širem rejonu Kamenice”.²⁰⁶⁴ Krajiški korpus uputio je jednu pješadijsku četu 16. krajiške motorizovane brigade, koja se javila Zvorničkoj brigadi u 18:30 sati 16. jula 1995. godine.²⁰⁶⁵ I **Pandurević** i komandant 16. brigade Krajiškog korpusa su bili obaviješteni.²⁰⁶⁶ 16. brigada ostala je pod

²⁰⁵⁹ Vinko Pandurević, T. 31099, 31130 (9. februar 2009. godine) (gdje se navodi da su Podrinjski odred, Istočno-bosanski korpus i 4. i 7. bataljon i njihovi interventni vodovi bili među jedinicama koje su učestvovali); svjedok PW-168, T. 15905 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); Ljubo Bojanović, dokazni predmet P03135, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, BT. 11734–11735 (8. juli 2004. godine). V. takođe dokazni predmet P01206a, Presretnuti razgovor, 17. juli 1995. godine, 06:15 sati (gdje je zabilježeno kako Krstić pita Trbića, pomoćnika za bezbjednost Zvorničke brigade, “Dobro, jeste li pobili Turke gore?”). V. takođe dolje, par. 1892.

²⁰⁶⁰ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj–27. juli 1995. godine, str. 164 (gdje se navodi da ih je “[l]ikvidirano još 28 zarobljeno 3”); Vinko Pandurević, T. 31130 (9. februar 2009. godine). V. takođe dolje, par. 1892, 1897. V. takođe dokazni predmet P01261a, Presretnuti razgovor, 19. juli 1995. godine, 08:12 sati (gdje se navodi da je **Pandurević** imao saznanja o operaciji čišćenja blizu Baljkovice. Tokom tog razgovora, **Pandurević** je rekao pukovniku Ceroviću sljedeće: “juče smo jedno 20 i nešto likvidirali” i naveo sljedeće: “jutros jedno 150 imamo tamo jurimo u okruženju”, a to se odnosilo na one koji su bili opkoljeni na području Planinci-Baljkovica); dokazni predmet P00336 Dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s otkucanim potpisom Vinka Pandurevića, 19. juli 1995. godine (gdje je zabilježeno da je 19. jula jedna četa 16. krajiške brigade, pored ostalih, vodila operaciju pretresa oko Kalesije kojom prilikom je “uhapšeno 2 i likvidirano 13 muslimanskih vojnika”). V. takođe dokazni predmet P01387b, Presretnuti razgovor, 2. avgust, 09:50 sati, gdje Krstić pita Obrenovića sljedeće: “Je li vi radite dole?” i kaže Obrenoviću: “[N]i jednog nemojte ostavljat' živoga”.

²⁰⁶¹ Vinko Pandurević, T. 31146 (9. februar 2009. godine); dokazni predmet P01309a, Presretnuti razgovor, 23. juli 1995. godine, 08:00 sati.

²⁰⁶² Dokazni predmet P01307a, Presretnuti razgovor, 23. juli 1995. godine, 06:40 sati (gdje je zabilježeno da je dežurni oficir Zvorničke brigade Ljubo Bojanović rekao Krstiću da je “šest Turaka zarobljeno”).

²⁰⁶³ U Optužnici se navodi da su 19. jula 1995. godine, pripadnici 1. krajiškog korpusa VRS-a, koji su bili prepotčinjeni Zvorničkoj brigadi, zarobili desetak muškaraca, bosanskih Muslimana iz Srebrenice u blizini mjesta Nezuk. Ubrzo poslije toga, njih su po kratkom postupku pogubili oni koji su ih zarobili. Optužnica, par. 30.13.

²⁰⁶⁴ Dokazni predmet P02754, Izvještaj o upućivanju jedinica jačine pješadijske čete za ispomoć 1. Zvorničkoj pješadijskoj brigadi, par. 1. V. dolje, par. 1641.

²⁰⁶⁵ Dokazni predmet P00405, Naređenje 1. krajiškog korpusa o upućivanju jedne pješadijske čete u rejon Zvornika, s potpisom Momira Talića, 16. juli 1995. godine, str. 1 (gdje je zabilježeno da je Momir Talić, komandant 1. krajiškog korpusa, izdao naređenje depešom, koje je takođe sadržalo uputstva za upućivanje “starešin[e] u svojstvu prethodnice [...] [koji će] od komandanta brigade dobiti potrebna uputstva i naređenja”); dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 151.

²⁰⁶⁶ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 151.

komandom **Pandurevića** do 21. jula 1995. godine, kada je ta jedinica preraspoređena u Sarajevsko-romanijski korpus na osnovu naređenja koje je potpisao **Miletić**.²⁰⁶⁷

566. U jednoj zabilješci od 18. jula u Bilježnici dežurnog oficira Zvorničke brigade upisan je jedan izvještaj Ljube Bojanovića, koji je bio na IKM u Kitovnicama, da je jedna jedinica 16. brigade Krajiškog korpusa bila raspoređena otprilike na četiri kilometra od Nezuka.²⁰⁶⁸

567. Dana 18. jula, jedna grupa od 500 do 1.000 bosanskih Muslimana iz kolone, okupila se u Baljkovici, blizu Nezuka.²⁰⁶⁹ Sljedećeg dana, manje grupe muškaraca počele su da se odvajaju od veće grupe pokušavajući da pređu na teritoriju pod kontrolom ABiH.²⁰⁷⁰ Negdje između podneva i 14:00 sati, vojnici, uključujući one iz sastava 16. krajiške brigade, zarobili su šestoricu tih ljudi²⁰⁷¹ i rekli im da predaju svoje dokumente i dragocjenosti i legnu licem prema zemlji.²⁰⁷² Zatim su ih

²⁰⁶⁷ Dokazni predmet P03923, Naređenje Glavnog štaba VRS-a o upućivanju motorizovane čete iz 16. krajiške motorizovane brigade u rejon Trnova, s Miletićevim potpisom, 21. jula 1995. godine, str. 1. V. dolje, par. 1641.

²⁰⁶⁸ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. jula 1995. godine, str. 160 (gdje se navodi da je Brigada bila raspoređena na "H 602"); dokazni predmet 3DIC00232, Mapa područja Kladnja i Zvornika, s oznakama koje je unio svjedok; Jovo Marković, T. 27665 (31. oktobar 2008. godine) (gdje je govorio o položaju "H 602"); dokazni predmet 3D00094, Mapa područja Kladnja i Zvornika - (Baljkovica-Zvornik-Snagovo-Memići) (gdje se vidi da se "H 602" nalazi na približno 4 kilometra od Nezuka); Vinko Pandurević, T. 31587 (17. februar 2009. godine) (gdje se navodi da je izvještaj u Bilježnici dežurnog oficira potekao od Ljube Bojanovića); Ljubo Bojanović, dokazni predmet P03135, BT. 11723, 11732 (8. jula 2004. godine) (gdje se navodi da je on 16. jula bio na IKM u Kitovnicama). V. takođe dokazni predmet P00334, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s Pandurevićevim potpisom, 18. jula 1995. godine, par. 2 ("Snage Zvorničke pješadijske brigade ojačane sa četom iz 16. krajiške brigade, četom iz Bratunačke [lake pješadijske brigade], dva voda iz Vojne policije Bijeljina i vodom iz Vlaseničke [lake pješadijske brigade] su uspešno odbile sve napade neprijatelja sa fronta i vršile blokadu i pretres terena u širem rejonu Crni vrh – Pandurica – Križeviči...").

²⁰⁶⁹ Svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3194–3196 (23. maj 2000. godine) (gdje je izjavio da je u Baljkovicu stigao 18. jula i da je sljedećeg dana zarobljen); svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (18. maj 2009. godine), par. 9–10 (gdje je rekao da je zarobljen 18. ili 19. jula); T. 3686 (7. novembar 2006. godine). Iako otpusnica ukazuje na to da je svjedok PW-119 ranjen 11. avgusta, Pretresno vijeće se ipak na osnovu iskaza svjedoka PW-119 i PW-139 uvjerilo da se taj incident desio 19. jula. V. dokazni predmet P02213 (povjerljivo) (Otpusnica od 12. avgusta 1995. godine, gdje se navodi da je svjedok PW-119 liječen u vojnoj bolnici od strijelne rane iznad lijeve ključne kosti i da je rana zadobijena prethodnog dana).

²⁰⁷⁰ Svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3194–3196 (23. maj 2000. godine); svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (18. maj 2009. godine), par. 9.

²⁰⁷¹ Pretresno vijeće napominje da je svjedok PW-119 u svom svjedočenju rekao da ih je bilo jedanaest u grupi, dok je svjedok PW-139 u svom svjedočenju rekao da se šest muškaraca predalo (u oba slučaja, ovaj broj uključuje svjedoka). S obzirom na to da svjedok PW-139 može imenovati ljude s kojima je bio zarobljen (uključujući svjedoka PW-119), Pretresno vijeće prihvata iskaz svjedoka PW-139 u vezi s tim pitanjem. Svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (18. maj 2009. godine), par. 10; *ibid.*, T. 3673–3675 (djelimično zatvorena sjednica) (6. novembar 2006. godine). V. takođe svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3196 (23. maj 2000. godine).

²⁰⁷² Svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3196–3197, 3205–3206, 3212 (23. maj 2000. godine); svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (18. maj 2009. godine), par. 9–10; *ibid.*, T. 3672–3675 (djelimično zatvorena sjednica) (6. novembar 2006. godine). Svjedok PW-119 je siguran da je vidio da su vojnici imali žute oznake na lijevom rukavu. Bio je to "žuti krug kao amblem jedan na kome je pisalo "Krajišnici", tako nešto, "Krajiški", nisam siguran." Svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3205–3206, 3224–3225, 3229–3230 (23. maj 2000. godine). Na nekoliko drugih amblema, svjedok PW-119 misli da je vidio slova "DRE" na lijevom rukavu, dolazeći do zaključka da je riječ bila "Drinski" ili "Drina". On ima "osjećaj da je to stajalo tamo". Svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3206–3207, 3223, 3225 (23. maj 2000. godine). Svjedok PW-139 je u svom svjedočenju rekao da su vojnici VRS-a nosili maskirne uniforme s oznakama na rukavu na kojima je ćirilicom pisalo "Vojska Republike Srpske" u tri boje srpske zastave i orlom sa četiri ćirilična slova "S". Svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (18. maj 2000. godine), par. 11; *ibid.*, T. 3680 (6. novembar 2006. godine). Orao je bio sličan motivu oznake na dokaznom predmetu 7D00063, Fotografija vojne oznake. PW-139, T. 3719 (7. novembar 2006. godine). Jedan vojnik je rekao da su oni bili "Krajišnici", iz Krajine. Svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljivo - izjava na osnovu pravila 92ter (18. maj 2000. godine), par. 11; T. 3680 (6. novembar 2006. godine). Na osnovu svih dokaza, Pretresno vijeće konstatuje da su tamo bili prisutni ljudi iz 16. brigade 1. krajiškog korpusa koji su bili prepotčinjeni Zvorničkoj brigadi.

ispitivali pod prijetnjom oružjem.²⁰⁷³ Jedan vojnik VRS-a pod nadimkom Stari bio je zadužen za ispitivanja, tokom kojih je jedan od bosanskih Muslimana rekao da se u okolini nalazi oko 500 pripadnika ABiH.²⁰⁷⁴ Nakon što je čuo te informacije, Stari je smjesta telefonom prenio uputstvo jednom drugom komandantu, “Vuki Šinoviću”, da “[ih] dokrajči” i rekao prisutnim vojnicima VRS-a sljedeće “Uradiće to Vukovi.”²⁰⁷⁵

568. Poslije ispitivanja vojnici VRS-a su odveli bosanske Muslimane na stranu i pobili ih jednog po jednog iz automatskih pušaka iz neposredne blizine.²⁰⁷⁶ Jedan od bosanskih Muslimana nije ubijen zbog toga što je putem radija stiglo naređenje da ga odvedu u Zvornik i razmijene za zarobljene vojnike VRS-a.²⁰⁷⁷ Taj čovjek je na kraju odveden u zatočenički centar Batković.²⁰⁷⁸ Jedan drugi bosanski Musliman preživio je iako je bio pogođen u lijevo rame.²⁰⁷⁹

569. Svjedok PW-139, jedan od onih koji su preživjeli ovaj incident, imenovao je petoricu muškaraca s kojima je zarobljen.²⁰⁸⁰ Jedan od muškaraca koje je on imenovao jeste svjedok PW-119. Za drugog čovjeka svjedok PW-139 je mogao samo dati dio imena. Imena trojice preostalih muškaraca pojavljuju se na Spisku nestalih i preminulih iz 2007. godine sa statusom “nestali”, što znači da su prijavljeni kao nestali poslije pada Srebrenice, ali da još nisu identifikovani ili njihova smrt nije potvrđena analizom DNK. Pretresnom vijeću nisu predloženi nikakvi drugi forenzički dokazi u vezi s ovim incidentom.²⁰⁸¹ Na osnovu svjedočenja očevidaca i uzimajući u obzir da su ta

²⁰⁷³ Svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3197–3199 (23. maj 2000. godine); svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (18. maj 2000. godine), par. 11; svjedok PW-139, T. 3677–3678 (djelimično zatvorena sjednica) (6. novembar 2006. godine).

²⁰⁷⁴ Svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3198, 3202–3204 (23. maj 2000. godine) (gdje je izjavio da je Stari imao “vojni uniformu [...] bez oznaka čina nekog ili nešto. Uglavnom, vojna maskirna uniforma. Stariji čovjek, proćelav, čupave ruke, onako malo niži”).

²⁰⁷⁵ *Ibid.*, KT. 3198, 3203–3204 (23. maj 2000. godine). Svjedok PW-119 je pretpostavio da se pod “Vukovima” misli na jedinicu “Vukovi sa Drine”, zbog toga što je svjedok PW-119 čuo za tu jedinicu. *Ibid.*, KT. 3229 (23. maj 2000. godine). Kada je komandant razgovarao putem radija, pomenuo je jednog drugog komandanta po imenu “Vuka Šinović”. Svjedok PW-139 imao je utisak da je Vuka Šinović bio pripadnik “Vukova sa Drine”, ali se nije mogao sjetiti zašto je tako mislio. Svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter (18. maj 2000. godine), par. 11.

²⁰⁷⁶ Svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3198–3207 (23. maj 2000. godine) (gdje je izjavio da je odveden na jednu padinu i pogođen u lijevo rame sa udaljenosti od otprilike jednog metra. Dok je ležao na toj padini praveći se mrtav, svjedok PW-119 je čuo kako ljude oko njega ubijaju iz vatrenog oružja i vidio više leševa. Prije nego što je krenuo prema teritoriji pod kontrolom ABiH, svjedok PW-119 je viknuo dva ili tri puta kako bi provjerio ima li preživjelih, ali niko nije odgovorio. Svjedok PW-119 je mogao vidjeti da je muškarac koji je ležao do njega mrtav zato što nije davao znake života. Prije nego što je pogođen, svjedok PW-119 je takođe primijetio da je jedan od muškaraca koje su prije njega odveli na strijeljanje mrtav po boji njegove kože). V. takođe dokazni predmet P02213 (povjerljivo).

²⁰⁷⁷ Svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (18. maj 2000. godine), par. 11 (gdje je izjavio da je komandant bio taj koji je nazvao telefonom, ali bez dodatnih pojedinosti). Sagledavši ga u kontekstu iskaza svjedoka PW-119, Pretresno vijeće zaključuje da je taj komandant zapravo bio Stari.

²⁰⁷⁸ *Ibid.*, par. 12–13.

²⁰⁷⁹ Svjedok PW-119, dokazni predmet P02212, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, KT. 3200–3202 (23. maj 2000. godine).

²⁰⁸⁰ V. svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (18. maj 2000. godine), par. 10; T. 3674–3675 (djelimično zatvorena sjednica) (6. novembar 2006. godine).

²⁰⁸¹ Ewa Tabeau, T. 21032 (5. februar 2008. godine); dokazni predmet P03159a (povjerljivo), str. 3, 12, 112. Dva imena koja je dao svjedok PW-139 takođe se pojavljuju na Spisku preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL, međutim, imena navedena na spisku su neprecizna (data su dva alternativna imena), a posmrtni ostaci pronađeni su na dva različita mjesta (jedna nespješivovana brana i Liplje, približno 12 kilometara jugoistočno od Baljkovice). Imajući ovo u vidu, Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza da se zaključi da se radi o posmrtnim ostacima muškaraca koje je imenovao svjedok PW-

trojica nestala u isto vrijeme, Pretresno vijeće se uvjerilo da su četvorica bosanskih Muslimana ubijena u Baljkovici 19. jula. Međutim, Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza da se van razumne sumnje utvrdi da su pripadnici 16. krajiške brigade, koji su učestvovali u zarobljavanju muškaraca, učestvovali u ubijanju te četvorice.²⁰⁸²

(b) Ranjeni zarobljenici, bosanski Muslimani, iz bolnice u Milićima²⁰⁸³

570. Dana 14. jula, poslije zadržavanja od oko 24 sata u bolnici u Milićima, jedna grupa ranjenih bosanskih Muslimana prebačena je u bolnicu u Zvorniku.²⁰⁸⁴ Naređenje za njihovo premještanje došlo je od dr Ratka Rokvića, načelnika sanitetske službe VRS-a, koji je bio član Glavnog štaba VRS-a.²⁰⁸⁵ Ti ljudi su izgledali uplašeno, a neki su bili teško ranjeni.²⁰⁸⁶ U izvještaju koji je potpisao dr Davidović, direktor bolnice u Milićima, navodi se da je iz Milića u Zvornik prebačeno ukupno 18 bosanskih Muslimana.²⁰⁸⁷ U spis je uvrštena medicinska dokumentacija u vezi s 11 bosanskih Muslimana.²⁰⁸⁸ Pretresno vijeće konstatuje da je 11 bosanskih Muslimana prebačeno iz Milića u bolnicu u Zvorniku.

139. V. dokazni predmet P04494, (povjerljivo); dokazni predmet P01876, "Mapa 'sjevernog' područja sa zonama odgovornosti bataljona" (gdje se vidi da se Liplje nalazi na približno 12 kilometara jugoistočno od Baljkovice).

²⁰⁸² Pretresno vijeće napominje da postoji dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade s otkucanim **Pandurevićevim** potpisom i datumom 19. juli 1995. godine, gdje se navodi da je jedna četa 16. krajiške brigade, između ostalih, provela operaciju pretresa u okolini Kalesije, kojom prilikom je "uhapšeno 2 i likvidirano 13 muslimanskih vojnika". Dokazni predmet P00336, Dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s otkucanim potpisom Vinka Pandurevića, 19. juli 1995. godine. Međutim, u odsustvu dodatnih dokaza, Pretresno vijeće ne može zaključiti da pominjanje u ovom izvještaju muslimanskih vojnika koji su "eliminirani" predstavlja referencu na četiri muškarca ubijena pored Nezuka. U tom pogledu, Pretresno vijeće smatra da se može izvesti razuman zaključak da se navod u izvještaju o vojnicima "eliminiranim" tokom operacije odnosi na vojnike koji su ubijeni u borbi.

²⁰⁸³ U Optužnici se navodi da je približno 13. jula 1995. godine, 19 ranjenih muškaraca, bosanskih Muslimana, odvedeno u bolnicu u Milićima, nakon što su se predali ili bili zarobljeni. Ubrzo poslije toga, 11 od 19 ranjenika prebačeno je u bolnicu u Zvorniku po naređenjima iz Glavnog štaba VRS-a; a odatle su nekoliko dana kasnije odvedeni u stacionar Zvorničke brigade. Približno 20. jula, pripadnici VRS-a su po kratkom postupku pogubili 11 muškaraca, bosanskih Muslimana. Optužnica, par. 30.15.

²⁰⁸⁴ Jugoslav Gavrić, T. 9114–9115 (21. mart 2007. godine); dokazni predmet P02482, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (19. januar 2003. godine), str. 1–3; Radivoje Novaković, dokazni predmet P02480, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (6. mart 2003. godine), p. 2; *ibid.*, T. 9029–9030, 9036 (20. mart 2007. godine); dokazni predmet P01884, (povjerljivo); dokazni predmet 6DP01880, Zabilješka u vezi s prebacivanjem ranjenika iz bolnice u Milićima u bolnicu u Zvorniku, s potpisom Radomira Davidovića, 20. juli 1995. godine. V. takođe Jugoslav Gavrić, T. 9120 (21. mart 2007. godine) (Gavrić je shvatio da je jedini razlog iz kog su ti muškarci prebačeni taj što bolnica u Milićima nije imala kapaciteta za njihovo liječenje; to je predstavljalo rutinsku praksu i dešavalo se i ranije); dokazni predmet P01882, Dvije stranice izvađene iz knjige evidencije pacijenata bolnice u Milićima sa bilješkama od 13. jula 1995. godine, str. 1–2 (stranice izvađene iz knjige evidencije pacijenata bolnice u Milićima, gdje se vidi da je 14 muškaraca, bosanskih Muslimana, primljeno u bolnicu 13. jula 1995. godine).

²⁰⁸⁵ Dokazni predmet P03178, Kadrovska evidencija Glavnog štaba VRS-a, str. 0505-7641; dokazni predmet 6DP01888, Dopis iz bolnice u Milićima, s potpisom dr Davidovića, 20. juli 1995. godine (gdje se navodi da "ranjenici" trebaju biti prebačeni u bolnicu u Zvorniku po naređenju načelnika sanitetske službe VRS-a, načelnika Opštine i načelnika SJB-a u Milićima); dokazni predmet P01880, Izvještaj o pružiocima zdravstvenih usluga upućen Komandi Drinskog korpusa, generalu Radislavu Krstiću, s potpisom dr Davidovića (gdje se navodi da su ranjeni muškarci, bosanski Muslimani, prebačeni u bolnicu u Zvorniku po naređenju Glavnog štaba).

²⁰⁸⁶ Jugoslav Gavrić, dokazni predmet P02482, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (19. januar 2003. godine), str. 2. Prema medicinskoj evidenciji bolnice u Milićima, imena tih muškaraca su: Aziz Bećirović, Mensur Salkić, Behaija Kurtić, Izet Halilović, Behudin Lolić, Huso Salihović, Vahdet Suljić, Remzija Ibišević, Mujo Bečić, Sulejman Begović i Mehmedalija Hamzabegović. dokazni predmet P01884 (povjerljivo). Iako je ovaj dokazni predmet povjerljiv, Pretresno vijeće smatra da nema nikakve prepreke da se imena tih muškaraca objelodane u javnosti, budući da su ona navedena u javnoj Optužnici.

²⁰⁸⁷ Dokazni predmet P01880, Izvještaj o pružiocima zdravstvenih usluga upućen Komandi Drinskog korpusa, generalu Radislavu Krstiću, s potpisom dr Davidovića, str. 2.

²⁰⁸⁸ Dokazni predmet P01884 (povjerljivo).

571. Dr Radivoje Novaković, hirurg bolnice u Zvorniku, liječio je te zarobljenike, bosanske Muslimane, i rečeno mu je da će biti razmijenjeni.²⁰⁸⁹ Aziz Bećirović,²⁰⁹⁰ jedan od tih bosanskih Muslimana, pretrpio je teške povrede lica i preminuo je u bolnici u Zvorniku.²⁰⁹¹

572. Ranjeni zarobljenici, bosanski Muslimani iz bolnice u Milićima ostali su u bolnici u Zvorniku više nego jedan dan prije nego što su ponovo premješteni, ovaj put u kasarnu u preduzeću "Standard".²⁰⁹² Budući da je jedan od njih preminuo u bolnici u Zvorniku, Pretresno vijeće konstatuje da je deset ranjenih zarobljenika prebačeno iz bolnice u Zvorniku u kasarnu u preduzeću "Standard". U vrijeme prebacivanja tih bosanskih Muslimana u kasarnu u preduzeću "Standard", njihove povrede nisu bile opasne po život.²⁰⁹³ Bosanski Muslimani zadržani su u kasarni u preduzeću "Standard" pet do sedam dana,²⁰⁹⁴ pod stražom Vojne policije Zvorničke brigade.²⁰⁹⁵

573. Po **Pandurevićevom** naređenju, Obrenović je otišao u stacionar kasarne u preduzeću "Standard" kako bi provjerio bezbjednosno stanje ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana iz bolnice u Milićima.²⁰⁹⁶ **Pandurević** je takođe kontaktirao Višu komandu kako bi riješio problem ranjenih zarobljenika, budući da Zvornička brigada nije bila opremljena da stražari i stara se o njima.²⁰⁹⁷ Dva presretnuta razgovora od 23. jula 1995. godine potkrepljuju zaključak da je **Pandurević** tražio smjernice po pitanju ranjenih zarobljenika i da mu je rečeno da će **Popović** doći

²⁰⁸⁹ Radivoje Novaković, T. 9036 (20. mart 2007. godine).

²⁰⁹⁰ U dokaznom predmetu P01884 upućuje se na "Aziza Bećirovića", a i na "Aziza Bećirevića", međutim, u Novakovićevom svjedočenju *viva voce* pominje se samo "Bećirević". Budući da je Novaković u svom svjedočenju govorio o Bećirovićevoj medicinskoj evidenciji iz dokaznog predmeta P01884, Pretresno vijeće zaključuje da on upućuje na Aziza Bećirovića navedenog u Optužnici.

²⁰⁹¹ Radivoje Novaković, dokazni predmet P02480, Izjava na osnovu pravila 92ter (6. mart 2003. godine), str. 2; *ibid.*, T. 9039–9041, 9075, 9084 (20. mart 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P01884, (povjerljivo), str. 34; dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 144 (gdje se navodi sljedeće: "U bolnici izumro Bećirević Aziz; javljeno da komunalno završi posao"). Ali v. Radivoje Novaković, T. 9081–9082 (20. mart 2007. godine) (gdje je izjavio da se ne sjeća da je prijavio smrt Aziza Bećirovića ni da je Zvornička brigada o tome obaviještena). Novakovićev iskaz u vezi s tim pitanjem ne utiče na zaključak Pretresnog vijeća da je Aziz Bećirević zaista preminuo u bolnici u Zvorniku.

²⁰⁹² Zoran Begović, dokazni predmet P02481, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (2. april 2003. godine), par. 7; Radivoje Novaković, dokazni predmet P02480, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (6. mart 2003. godine), str. 2.

²⁰⁹³ Zoran Begović, T. 9146–9147 (21. mart 2007. godine).

²⁰⁹⁴ Zoran Begović, dokazni predmet P02481, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (2. april 2003. godine), par. 8–9. Dr Novaković i drugi ljekari nastavili su ukazivati ljekarsku pomoć muškarcima, bosanskim Muslimanima, i nakon što su oni prebačeni u kasarnu u preduzeću "Standard", premda im je Novaković tamo samo jednom ukazao ljekarsku pomoć. Radivoje Novaković, dokazni predmet br. P02480, 6. mart 2003. godine, str. 3; Zoran Begović, dokazni predmet P02481, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (2. april 2003. godine), par. 15.

²⁰⁹⁵ Zoran Begović, T. 9140 (21. mart 2007. godine); *ibid.*, dokazni predmet P02481, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (2. april 2003. godine), par. 10; svjedok PW-168, T. 15914 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Svjedok PW-168 nije precizirao da li je policija bila vojna ili civilna, međutim, na osnovu Begovićevog svjedočenja i činjenice da su oni bili hospitalizovani u kasarni "Standard", Pretresno vijeće zaključuje da su ranjene bosanske Muslimane čuvali vojni policajci Zvorničke brigade.

²⁰⁹⁶ Vinko Pandurević, T. 31169 (10. februar 2009. godine); Zoran Begović, T. 9134 (21. mart 2007. godine), dokazni predmet P02481, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (2. april 2003. godine), str. 2–3; svjedok PW-168, T. 15914 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Konkretno, **Pandurević** je rekao Obrenoviću da on treba zabraniti svim pripadnicima Zvorničke brigade da ulaze u stacionar (svjedok PW-168, T. 15914 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), i da će se sa ranjenim zarobljenicima, bosanskim Muslimanima, postupati na isti način kao s bilo kojom drugom ranjenom osobom. Vinko Pandurević, T. 31169 (10. februar 2009. godine).

²⁰⁹⁷ Svjedok PW-168, T. 15914 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

da riješi taj problem.²⁰⁹⁸ U prvom razgovoru u 08:00 sati, **Pandurević** kaže pukovniku Ceroviću da ima neke ranjene zarobljenike sa kojima ne zna šta bi i raspituje se o mogućnosti razmjene.²⁰⁹⁹ Drugi poziv upućen je pet minuta kasnije i Cerović upućuje dežurnog oficira da prenese **Pandureviću** poruku da će **Popović** stići u 17:00 sati da “kaže šta treba učiniti u vezi s poslom o kojem smo razgovarali.”²¹⁰⁰

574. Nešto poslije toga, kako je izjavio svjedok PW-168, dežurni oficir je obavijestio Obrenovića da su ranjeni zarobljenici odvezeni veoma rano tog jutra.²¹⁰¹ Kasnije istoga dana kada je saznao da su ranjeni zarobljenici odvedeni, Obrenovića je **Pandurević** takođe informisao da je **Popović** stigao sa Mladićevim naređenjem da ranjeni muškarci, bosanski Muslimani, budu likvidirani.²¹⁰² Ranjeni zarobljenici napustili su kasarnu u preduzeću "Standard" bez svoje medicinske dokumentacije.²¹⁰³

575. **Pandurević** negira da je odobrio pogubljenje ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Milićima, posvjedočivši umjesto toga da mu je 24. jula Obrenović javio da su ti ranjeni zatočenici odvedeni u zatočenički centar Batković u Bijeljini.²¹⁰⁴ Begović, načelnik sanitetske službe Zvorničke brigade, u svom svjedočenju je rekao da mu je Obrenović rekao da će ranjeni muškarci biti razmijenjeni u Bijeljini.²¹⁰⁵ Jadan vojnik u kasarni u preduzeću "Standard" rekao je Novakoviću, hirurgu bolnice u Zvorniku, da su ranjeni muškarci, bosanski Muslimani, odvedeni da budu razmijenjeni blizu Patkovače u opštini Bijeljina.²¹⁰⁶

576. Kako je ranije navedeno, Aziz Bećirović je preminuo u bolnici u Zvorniku.²¹⁰⁷ Posmrtni ostaci jednog drugog pacijenta, Redže Mustafića, identifikovani su u grobnici u Liplju.²¹⁰⁸ Prema

²⁰⁹⁸ V. dolje, par. 1903–1904.

²⁰⁹⁹ Dokazni predmet P01309a, Presretnuti razgovor, 23. juli 1995. godine, 08:00 sati; Vinko Pandurević, T. 31146 (9. februar 2009. godine) (gdje je izjavio da misli da je druga osoba u ovom presretnutom razgovoru bila pukovnik Cerović).

²¹⁰⁰ Dokazni predmet P01310a, Presretnuti razgovor, 23. juli 1995. godine, 08:05 sati. V. takođe dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 177 (gdje se navodi sljedeće: “08:30 sati – Potpukovnik Cerović javio za komandanta da će potpukovnik Popović doći do [17:00 sati]”); Vinko Pandurević, T. 32262–32263 (27. februar 2009. godine). Svjedok PW-168 je, na osnovu svog znanja o incidentu i uvida u presretnuti razgovor, u svom svjedočenju rekao da je pomenuti “Ljubo” major Ljubo Bojanović, koji je bio na dužnosti toga dana. Svjedok PW-168, T. 16025 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine). Pretresno vijeće konstatuje da je “Ljubo” referenca na Ljubo Bojanovića, a da je “Vinko” referenca na **Pandurevića**.

²¹⁰¹ Svjedok PW-168, T. 15914–15916 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). V. takođe dolje, para. 1905.

²¹⁰² Svjedok PW-168, T. 15915–15916 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine) (gdje je rekao da su muškarci preuzeti “od Drage Nikoliće i odvezeni”). V. takođe Interni memorandum u vezi s verifikacijom tačnosti prijevoda u predmetu br. IT-05-88-T, pretres od 27. septembra 2007. godine, povjerljivo, 4. decembar 2009. godine. V. takođe dolje, par. 1905.

²¹⁰³ Zoran Begović, T. 9147–9148 (21. mart 2007. godine).

²¹⁰⁴ Vinko Pandurević, T. 31170 (10. februar 2009. godine).

²¹⁰⁵ Zoran Begović, T. 9133–9134, 9148 (21. mart 2007. godine).

²¹⁰⁶ Radivoje Novaković, dokazni predmet P02480, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (6. mart 2003. godine), str. 3.

²¹⁰⁷ V. gore, par. 571.

²¹⁰⁸ Dokazni predmet P04494 (povjerljivo), str. 163.

stanju od novembra 2007. godine, ostalih devet ranjenih bosanskih Muslimana vodili su se još kao nestali.²¹⁰⁹

577. Na osnovu ovih dokaza, uzimajući u obzir da je deset ranjenih zarobljenika iz bolnice u Milićima nestalo otprilike u isto vrijeme i da su oni posljednji put viđeni dok su bili pod **Popovićevim** nadzorom, Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da su deseterica zarobljenih ranjenika, bosanskih Muslimana, koja su odvedena iz kasarne u preduzeću "Standard", ubijena.

(c) Snagovo²¹¹⁰

578. Negdje između 14. i 24. jula, u Snagovo je raspoređen jedan vod PJP-a u čijem je sastavu bilo osam do jedanaest policajaca iz raznih policijskih stanica, uključujući SJB Ugljevik.²¹¹¹ Svi pripadnici voda PJP-a u kom je bio svjedok PW-107 su bili odjeveni u iste maslinaste uniforme.²¹¹² Dragan Kulić, načelnik SJB-a u Ugljeviku,²¹¹³ izdao je vodu PJP-a naređenja tokom kratkog sastanka prije njegovog raspoređivanja.²¹¹⁴ Njihova naređenja su bila:

da odu na područje Snagova, da odu tamo i počiste teren. [...] Kad je rekao da ni muha ne smije izaći, podrazumijevalo čišćenje terena. Znači, ubijanje. Šta bi drugo bilo u prevodu? Nije rekao ali to se podrazumijeva.²¹¹⁵

579. Kada je vod došao u rejon Snagova, u pozadini se mogla čuti puščana vatra, zajedno s pripadnicima snaga bosanskih Srba koji su preko megafona pozivali bosanske Muslimane da se

²¹⁰⁹ Dokazni predmet P03159a (povjerljivo). Imena pacijenata Muslimana, kao i imena njihovih očeva, odgovaraju imenima koja su navedena u dokaznom predmetu P01884 (povjerljivo), međutim za Izeta Halilovića, Husu Salihovića, Remziju Ibiševića, Muju Bečića i Sulejmana Begovića, imena očeva nisu zabilježena u dokaznom predmetu P01884. Datum rođenja Mehmedalije Hamzabegovića u dokaznom predmetu P03159a (povjerljivo) je 15. januar 1957. godine, dok se u Optužnici kao datum rođenja ove osobe navodi 15. februar 1957. godine. Pretresno vijeće konstatuje da ta nepodudarnost nije od suštinske važnosti.

²¹¹⁰ U Optužnici se navodi da su 22. jula 1995. godine ili otprilike tog datuma, snage MUP-a zarobile i pogubile približno šest muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su izvedeni iz kolone u šumi nedaleko od mjesta Snagova, u zoni odgovornosti Zvorničke brigade. Optužnica, par. 30.15.1.

²¹¹¹ Svjedok PW-107, T. 4093–4094, 4102–4104 (djelimično zatvorena sjednica) (17. novembar 2006. godine); dokazni predmet P02295 (povjerljivo). Svjedok PW-107 je u svom svjedočenju rekao da je krenuo za Snagovo 10. ili 12. jula 1995. godine, ali je naglasio da nije siguran u pogledu datuma. Svjedok PW-107, T. 4093 (djelimično zatvorena sjednica) (17. novembar 2006. godine). U izvještaju Centra javne bezbjednosti Bijeljina, policijska stanica u Ugljeviku, navodi se da je vod svjedoka PW-107 bio raspoređen na zadatak između 14. i 24. jula 1995. godine. Dokazni predmet P02295 (povjerljivo). Na osnovu ovog dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da je svjedok PW-107 bio raspoređen između 14. i 24. jula 1995. godine.

²¹¹² Svjedok PW-107, T. 4112, 4158 (djelimično zatvorena sjednica) (17. novembar 2006. godine). V. takođe svjedok PW-106, T. 3968–3969, 3991, 3996 (djelimično zatvorena sjednica) (15. novembar 2006. godine); dokazni predmet 6D00004 (povjerljivo). Svjedok PW-106 je u svom svjedočenju prvo rekao da je vidio oznake Vojne policije RS-a Ugljevik. Međutim, svjedok PW-106 je kasnije izjavio da nije siguran da li su oznake ukazivale na vojnu ili civilnu policiju. *Ibid.*

²¹¹³ Svjedok PW-107, T. 4079–4080 (djelimično zatvorena sjednica) (16. novembar 2006. godine).

²¹¹⁴ *Ibid.*, T. 4094, 4097–4099 (djelimično zatvorena sjednica) (17. novembar 2006. godine), T. 4216–4217 (djelimično zatvorena sjednica) (20. novembar 2006. godine); dokazni predmet 7D00069 (povjerljivo), str. 3.

²¹¹⁵ Svjedok PW-107, T. 4094, 4097 (djelimično zatvorena sjednica) (17. novembar 2006. godine). Zaključak da je suština Kulićevog naređenja bila da se ubiju svi bosanski Muslimani na koje nađu potkrepljen je činjenicom da je Kulić strogo ukorio vod svjedoka PW-107 kada su se vratili u SJB Ugljevik s jedinim bosanskim Muslimanom. V. svjedok PW-107, T. 4124 (djelimično zatvorena sjednica) (17. novembar 2006. godine), T. 4186 (djelimično zatvorena sjednica) (20. novembar 2006. godine).

predaju, govoreći: “Predajte se. Ne bojte se”.²¹¹⁶ Po čitavom terenu bilo je razbacano nekoliko leševa muškaraca i djece u stanju raspadanja.²¹¹⁷

580. Otprilike 20. jula 1995. godine, vod PJP-a je u blizini Snagova zarobio jednu grupu od pet bosanskih Muslimana²¹¹⁸ koji su išli prema Tuzli.²¹¹⁹ Kada je vod PJP-a preuzeo nadzor nad tim bosanskim Muslimanima, iznenada se pojavilo dvadesetak pripadnika snaga bosanskih Srba, koji su bili odjeveni u maslinaste vojne uniforme slične uniformama PJP-a.²¹²⁰ Jedan od njih je nosio traku oko glave i on je pucao četvorici bosanskih Muslimana u glavu.²¹²¹ Mислеći da je jedan od zatočenika maloljetnik, jedan od pripadnika voda PJP-a odveo ga je na stranu i skrenuo mu pogled od strijeljanja.²¹²²

²¹¹⁶ Svjedok PW-107, T. 4110–4111 (17. novembar 2006. godine), T. 4169–4170 (20. novembar 2006. godine). Svjedok PW-107 je izjavio da ne zna da li su bosanski Srbi koji su koristili megafone bili vojnici ili policajci budući da se nalazio predaleko od njih i da su i vojnici i policajci bili obučeni u iste vojne uniforme. *Ibid.*, T. 4169–4170 (20. novembar 2006. godine).

²¹¹⁷ *Ibid.*, T. 4110–4111 (17. novembar 2006. godine). Svjedok PW-107 je izjavio da se nije približavao tijelima zbog zadaha i da zbog toga nije znao da li je smrt bila posljedica strijeljnih rana ili šrapnela. *Ibid.*, T. 4165–4166 (20. novembar 2006. godine).

²¹¹⁸ Svjedok PW-106 je bio pripadnik ove grupe i on je u svom svjedočenju rekao da je se grupa prvobitno sastojala od sedam muškaraca (uključujući njega), međutim, neposredno prije njihovog zarobljavanja, jedan pripadnik grupe otišao je u izvidanje terena i poslije toga više nije viđen, a drugi pripadnik grupe uspio je da pobjegne dok su druge zarobljavali, tako da je na kraju zarobljeno pet muškaraca. Svjedok PW-106, T. 3961, 3963–3966 (15. novembar 2006. godine), 4037 (16. novembar 2006. godine). Svjedok PW-107 je u svom svjedočenju takođe rekao da je njegov vod PJP-a naišao na trojicu bosanskih Muslimana - dva muškarca stara od 35 do 40 godina i jednog šesnaestogodišnjaka - koji je izašao iz šume, dovikujući im da ne pucaju. Svjedok PW-107, T. 4112–4113 (17. novembar 2006. godine). Svjedok PW-107 je u svom svjedočenju rekao da su drugi pripadnici njegovog voda PJP-a dali izjave da se radilo o četvorici muškaraca, bosanskih Muslimana. Svjedok PW-107, T. 4113 (17. novembar 2006. godine). Budući da je svjedok PW-106 mogao imenovati sve osim jednog od muškaraca u njegovoj grupi i da su imena tih ljudi takođe zabilježena na Spisku nestalih i preminulih iz 2007. godine i na Spisku preminulih iz 2009. godine (v. dolje, par. 638), Pretresno vijeće prihvata iskaz svjedoka PW-106 da su petorica muškaraca bila zatočena.

²¹¹⁹ Svjedok PW-107, T. 4112–4114 (17. novembar 2006. godine); svjedok PW-106, T. 3949–3950, 3960–3965 (15. novembar 2006. godine). Svjedok PW-106 je u svom svjedočenju rekao da se može sjetiti datuma na osnovu činjenice da je, kada je zarobljen, već bio proveo 11 dana u šumi. Svjedok PW-106, T. 3963 (15. novembar 2006. godine). Ovo otprilike odgovara iskazu svjedoka PW-107 da je naišao na svjedoka PW-106 četiri ili pet dana pošto je krenuo na izvršenje zadatka, odnosno poslije 14. jula 1995. Svjedok PW-107, T. 4108 (17. novembar 2006. godine); dokazni predmet P02295, (povjerljivo). Ali v. dokazni predmet 6D00004, (povjerljivo) (gdje se navodi da je grupa zatočena 22. jula).

²¹²⁰ Svjedok PW-107, T. 4112, 4114 (17. novembar 2006. godine), T. 4171–4172 (20. novembar 2006. godine). U Optužnici se u par. 123(d) navodi da je fizički izvršilac ovog zločina bio jedan "policajac iz policijske stanice u jednoj opštini u istočnoj Bosni". Uniforme koje su nosili novopridošli muškarci bile su izdate od vojske. *Ibid.*, T. 4172 (20. novembar 2006. godine). Svjedok PW-107 nije rekao zašto je mislio da su novopridošli muškarci bili policajci. S obzirom na nesigurnost svjedoka PW-107 u pogledu izgleda tih muškaraca, Pretresno vijeće se nije van razumne sumnje uvjerilo da sui oni bili pripadnici jedinice PJP-a.

²¹²¹ Svjedok PW-106, T. 3969–3970 (15. novembar 2006. godine); svjedok PW-107, T. 4114–4115 (17. novembar 2006. godine). Svjedok PW-107 nije znao tog čovjeka koji je nosio traku oko glave, premda je kasnije čuo da je on iz Zvornika. Svjedok PW-107, T. 4114 (17. novembar 2006. godine). Svjedok PW-107 je u svom svjedočenju rekao da se nalazio deset ili dvadeset metara dalje i da su bosanski Muslimani pretreseni i strijeljani deset minuta nakon što su zarobljeni. Svjedok PW-107, T. 4114–4115 (17. novembar 2006. godine), T. 4176, 4231 (20. novembar 2006. godine). Nasuprot tome, svjedok PW-106 je u svom svjedočenju rekao da su osobama iz te grupe ruke vezane iza leđa, da su ih odveli 200 metara dalje i žestoko tukli dvadesetak minuta, nakon čega su svjedoka PW-106 odveli 200 do 300 metara dalje od grupe kada je čuo rafal iz vatrenog oružja i pojedinačne pucnje. Svjedok PW-106, T. 3965–3967, 3969–3970 (15. novembar 2006. godine). Neke od ovih nepodudarnosti predočene su svjedoku PW-107 tokom unakrsnog ispitivanja, ali je on ostao pri svojoj verziji događaja. V. svjedok PW-107, T. 4231–4232 (djelimično zatvorena sjednica) (20. novembar 2006. godine). Pretresno vijeće zaključuje da ova nepodudarnost nije od suštinske važnosti i da su svjedoci PW-106 i PW-107 zapravo svjedočili o istoj epizodi.

²¹²² Svjedok PW-107, T. 4114–4115 (17. novembar 2006. godine), T. 4230–4231 (djelimično zatvorena sjednica) (20. novembar 2006. godine). Ovaj zatočenik zapravo nije bio maloljetnik. On je osobama koje su ga zarobile dao lažan datum rođenja koji je ukazivao na to da mu je 14 godina u nadi da će mu poštediti život. Svjedok PW-106, T. 3968 (djelimično zatvorena sjednica) (15. novembar 2006. godine).

581. Preživjeli zarobljenik, bosanski Musliman, bio je prestrašen i istraumiran i ostao je s vodom PJP-a do odlaska u SJB u Ugljeviku 24. jula 1995. godine.²¹²³ Pripadnici voda PJP-a dali su mu hrane i vode.²¹²⁴ Po dolasku u SJB u Ugljeviku, zarobljenik je podvrgnut ispitivanju, kojom prilikom ga je jedan muškarac u maskirnoj uniformi ošamario prije nego što ga je, po Kulićevom naređenju, jedan policajac u civilnom policijskom automobilu odveo u zatočenički logor Batković.²¹²⁵

582. Kulić je ukorio pripadnike voda PJP-a, jasno stavljajući do znanja da tog zarobljenika, bosanskog Muslimana, nije trebalo dovesti u SJB u Ugljeviku.²¹²⁶ Pripadnicima voda PJP-a naređeno je da napišu izvještaje o tome zašto nisu izvršili naređenja i svi su suspendovani u trajanju od tri do četiri dana.²¹²⁷

583. Forenzički i demografski dokazi ukazuju na to da su zarobljenici, bosanski Muslimani, koji su ubijeni bili na spiskovima nestalih ili preminulih.²¹²⁸ Na osnovu svjedočenja očevidaca i uzimajući u obzir da su sva četvorica nestala u isto vrijeme i da nikada više nisu viđena, Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da su ta četvorica bosanskih Muslimana ubijena blizu Snagova na dan 22. jula 1995. godine ili otprilike tog datuma. U Optužnici se navodi da su u ovom incidentu ubijena šestorica bosanskih Muslimana; međutim, na osnovu dokaza je jasno da su petorica bosanskih Muslimana zarobljena, da su četvorica njih pogubljena, a da je jedan preživio pogubljenje.

(d) Četvorica preživjelih s Vojne ekonomije Branjevo²¹²⁹

584. Dana 16. jula 1995. godine Ahmo Hasić je preživio pogubljenje na Vojnoj ekonomiji Branjevo zajedno s još četvoricom bosanskih Muslimana: Almirom Halilovićem, Sakibom Kivirićem, Eminom Mustafićem i Fuadom Đozićem (dalje u tekstu: četvorica bosanskih

²¹²³ Svjedok PW-106, T. 3969–3970, 3973 (15. novembar 2006. godine); svjedok PW-107, T. 4115, 4119, 4123 (djelimično zatvorena sjednica) (17. novembar 2006. godine); dokazni predmet P02295, (povjerljivo).

²¹²⁴ Svjedok PW-106, T. 4060–4061 (djelimično zatvorena sjednica) (16. novembar 2006. godine); svjedok PW-107, T. 4119 (djelimično zatvorena sjednica) (17. novembar 2006. godine), T. 4180 (20. novembar 2006. godine), T. 4185 (djelimično zatvorena sjednica) (20. novembar 2006. godine).

²¹²⁵ Svjedok PW-106, T. 3974–3975, 3998 (djelimično zatvorena sjednica) (15. novembar 2006. godine); svjedok PW-107, T. 4127 (djelimično zatvorena sjednica) (17. novembar 2006. godine).

²¹²⁶ Svjedok PW-107, T. 4124 (djelimično zatvorena sjednica) (17. novembar 2006. godine).

²¹²⁷ Svjedok PW-107, T. 4125 (djelimično zatvorena sjednica) (17. novembar 2006. godine). V. takođe *ibid.*, T. 4128 (djelimično zatvorena sjednica) (17. novembar 2006. godine), T. 4186–4187 (djelimično zatvorena sjednica) (20. novembar 2006. godine).

²¹²⁸ Posmrtni ostaci muškaraca, bosanskih Muslimana, identifikovani su analizom DNK, pri čemu je jedan skup ostataka pronađen u jednoj grobnici u Snagovu. Jedan od muškaraca, bosanskih Muslimana, još uvijek se se vodi kao nestao. Nejasno je da li je četvrti muškarac, bosanski Musliman, nestao ili preminuo pošto se njegovo ime dvaput javlja na Spisku nestalih i preminulih iz 2007. godine. Dokazni predmet P04494, (povjerljivo), str. 29, 106; dokazni predmet P03159a (povjerljivo), str. 68, 107.

²¹²⁹ U Optužnici se navodi da su dana 19. jula 1995. godine ili otprilike tog datuma, snage VRS-a i/ili MUP-a u zoni odgovornosti Zvorničke brigade zarobile četiri bosanska Muslimana koji su preživjeli pogubljenje na Vojnoj ekonomiji Branjevo i predale ih pripadnicima bezbjednosti Zvorničke brigade pod nadzorom [...] **Nikolića**, radi ispitivanja. Poslije nekoliko dana u zatočeništvu pripadnici Zvorničke brigade su ih po kratkom postupku pogubili. Optužnica, par. 30.14.

Muslimana).²¹³⁰ Četvorica bosanskih Muslimana rastala su se s Hasićem u jednoj šumi pored mjesta pogubljenja na Vojnoj ekonomiji Branjevo naveče 16. jula 1995. godine.²¹³¹

585. Dana 18. jula 1995. godine u Loknju, u opštini Zvornik, četvorica bosanskih Muslimana naišla su na Neška Đokića, lokalnog zemljoradnika i vojnika VRS-a. Đokić im je donio hranu i čistu odjeću pošto je odjeća koju su nosili bila umazana krvlju.²¹³² Na kraju je Đokićev sin, Slobodan (koji je takođe bio vojnik VRS-a), rekao toj četvorici bosanskih Muslimana koji je najkraći put do Teočaka.²¹³³

586. Četvorica bosanskih Muslimana slijedila su put koji im je pokazao Slobodan, ali su se izgubili i naišli na jedno srpsko selo. Predali su se srpskom vojniku po imenu "Bojo", koji ih je nahranio i poslije toga odveo u Komandu VRS-a u Teočaku, odakle su sprovedeni u Ugljevik na ispitivanje.²¹³⁴ Dana 23. jula 1995. godine, četvorica bosanskih Muslimana odvedena su u zatočenički objekat kasarne u preduzeću "Standard".²¹³⁵ Po njihovom dolasku, Nebojša Jeremić, vojni policajac Službe za suzbijanje kriminaliteta Zvorničke brigade, uzeo je izjave od trojice zarobljenika, bosanskih Muslimana, odnosno od Almira Halilovića, Sakiba Kivirića i Emina Mustafića.²¹³⁶ Jeremićev kolega u Službi za suzbijanje kriminaliteta, Čedo Jović, uzeo je izjavu od četvrtog zarobljenika, Fuada Đozića.²¹³⁷ Četvorica bosanskih Muslimana otkrila su da su im

²¹³⁰ Hasić je u svom svjedočenju rekao da su muškarci koje je sreo bili stari između 16 i 25 godina i da je jedan od njih bio iz Jagodnje. Ahmo Hasić, T. 1205–1206 (6. septembar 2006. godine). To odgovara izjavama svjedoka koje su kasnije uzete od tih muškaraca u zatočeničkom objektu kasarne u preduzeću "Standard", gdje se precizno navodi da su ti muškarci rođeni 1964., 1965., 1969. i 1980. godine. Dokazni predmet P00392, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Almira Halilovića, str. 1; dokazni predmet P00389, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Sakiba Kivirića, str. 1; dokazni predmet P00390, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Emina Mustafića, str. 1; dokazni predmet P00391, dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Fuada Đozića, str. 1.

²¹³¹ Ahmo Hasić, T. 1205–1206 (6. septembar 2006. godine). Hasić je u svom svjedočenju rekao da je kasnije čuo da su četvorica bosanskih Muslimana s kojima je pobjegao zarobljena i odvedena u Zvornik. *Ibid.*

²¹³² Dokazni predmet P00393 Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Neška Đokića, str. 1. Đokić je bio pripadnik 1. bataljona Zvorničke brigade. Đokić je izjavio sljedeće: "Pošto su bili krvavi a i po odjeći odmah sam znao da se radi o Muslimanima, pošto su ovih dana bježali iz Srebrenice prema svojoj teritoriji". *Ibid.*

²¹³³ *Ibid.*; dokazni predmeti P00345, P00386 Izvještaj Zvorničke brigade br. 17/94, s potpisom Drage Nikolića, str. 1; dokazni predmet P00389, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Sakiba Kivirića, str. 1; dokazni predmet P00390, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Emina Mustafića, str. 1. V. takođe Nebojša Jeremić, T. 10428–10430 (24. april 2007. godine).

²¹³⁴ Dokazni predmet P00392, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Almira Halilovića; dokazni predmet P00389, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Sakiba Kivirića; dokazni predmet P00390, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Emina Mustafića; dokazni predmet P00391, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Fuada Đozića.

²¹³⁵ Svjedok PW-168, T. 15916–15917 (27. septembar 2007. godine) (zatvorena sjednica). V. takođe dokazni predmet P00392, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Almira Halilovića, str. 1; dokazni predmet P00389, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Sakiba Kivirića, str. 1; dokazni predmet P00390, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Emina Mustafića, str. 1 (koji svi ukazuju na to da su izjave uzete 23. jula 1995. godine).

²¹³⁶ Nebojša Jeremić, T. 10431–10433 (24. april 2007. godine); dokazni predmet P00392, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Almira Halilovića; dokazni predmet P00389, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Sakiba Kivirića; dokazni predmet P00390, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Emina Mustafića.

²¹³⁷ Nebojša Jeremić, T. 10419, 10433 (24. april 2007. godine); dokazni predmet P00391, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Fuada Đozića.

pomogla dvojica vojnika VRS-a.²¹³⁸ Jeremić je tada posljednji put vidio tu četvoricu bosanskih Muslimana; on nije znao šta se na kraju sa njima desilo.²¹³⁹

587. Otprilike u isto vrijeme, Neško i Slobodan Đokić dovedeni su u kasarnu u preduzeću "Standard" radi ispitivanja.²¹⁴⁰ U jednom trenutku tokom ispitivanja, **Nikolić** je rekao Jeremiću da su to "naši borci koji su pomagali neprijatelju" i da protiv njih treba pokrenuti krivični postupak.²¹⁴¹ **Nikolić** je ošamario Slobodana Đokića, zbog toga što nije htio priznati iz kojih razloga su on i njegov otac dovedeni u kasarnu u preduzeću "Standard".²¹⁴² Jeremićev kolega je od njih uzeo izjave.²¹⁴³ **Nikolić** je naredio Jeremiću da sastavi naređenje u ime komandanta brigade kojim će se njima dvojici izreći kazna vojnog zatvora u trajanju od 60 dana.²¹⁴⁴ Ubrzo nakon što su njih dvojica dala svoje izjave, **Nikolić** je napustio kancelariju.²¹⁴⁵

588. Četvorica bosanskih Muslimana prijavljena su kao nestala poslije pada Srebrenice i još nisu identifikovana, a nije potvrđeno ni da su mrtvi putem analize DNK-a.²¹⁴⁶

589. Imajući u vidu predočene dokaze i uzimajući u obzir da su četvorica bosanskih Muslimana bili pod nadzorom Zvorničke brigade nakon što su nedavno izbjegli masovno pogubljenje, Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da su ta četvorica bosanskih Muslimana ubijena negdje poslije 23. jula 1995. godine.

4. Prebacivanje u Batković

590. Zatočenički centar Batković za ratne zarobljenike nalazio se na otprilike deset kilometara sjeveroistočno od Bijeljine i 50 kilometara sjeveroistočno od Zvornika, u zoni odgovornosti Istočnobosanskog korpusa.²¹⁴⁷ Sredinom jula 1995. godine, komandant zatočeničkog centra

²¹³⁸ Svjedok PW-168, T. 15916–15917 (27. septembar 2007. godine); dokazni predmet P00392, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Almira Halilovića; dokazni predmet P00389, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Sakiba Kivirića; dokazni predmet P00390, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Emina Mustafića; dokazni predmet P00391, Dokument Vojne policije Zvorničke brigade, Izjava Fuada Dozića.

²¹³⁹ Nebojša Jeremić, T. 10439 (24. april 2007. godine).

²¹⁴⁰ *Ibid.*, T. 10427 (24. april 2007. godine).

²¹⁴¹ Nebojša Jeremić, T. 10427 (24. april 2007. godine).

²¹⁴² *Ibid.*, T. 10427–10428 (24. april 2007. godine).

²¹⁴³ *Ibid.*, T. 10427–10429 (24. april 2007. godine).

²¹⁴⁴ *Ibid.*, T. 10427, 10473–10474 (24. april 2007. godine). Međutim, Jeremić se nije mogao sjetiti da li je naređenje kojim se izriče kazna zatvora u trajanju od 60 dana zaista napisano u ime komandanta brigade. *Ibid.*, T. 10438 (24. april 2007. godine). Suprotno tim usmenim uputstvima, **Nikolić** je potpisao rješenje o pritvoru za Neška i Slobodana Đokića u trajanju od samo tri dana, od 24. jula 1995. do 27. jula 1995. godine. Dokazni predmet P00385 Rješenje protiv Neška Đokića i Slobodana Đokića (za pomaganje četvorici muškaraca, bosanskih Muslimana).

²¹⁴⁵ Nebojša Jeremić, T. 10428 (24. april 2007. godine).

²¹⁴⁶ Dokazni predmet P03159a, (povjerljivo), str. 39, 52, 93, 126.

²¹⁴⁷ Novica Simić, T. 28706 (24. novembar 2008. godine); Ljubomir Mitrović, T. 23615–23616, 23658 (11. juli 2008. godine); dokazni predmet P03132, (povjerljivo). V. dokazni predmet P03521, Snimak Batkovića iz vazduha.

Batković, u saradnji s MKCK-om, pripremio je smještaj i hranu, kao i sanitetski materijal u očekivanju dolaska oko 1.300 zarobljenika.²¹⁴⁸

591. Dana 18. jula, otprilike 20 zarobljenika, od kojih je većina bila ranjena, stiglo je u Batković.²¹⁴⁹ Oni su došli iz bolnice u Bratuncu, u pratnji vojnih policajaca iz Istočnobosanskog korpusa, shodno naređenju iz Glavnog štaba VRS-a.²¹⁵⁰

592. Poslije 17. jula, **Pandurević** je naredio da zarobljenici, bosanski Muslimani, koji su se predali, budu predati Vojnoj policiji, koja ih je zatočila u vojnom zatvoru kasarne u preduzeću "Standard".²¹⁵¹ Do 20. jula, u Zvorničkoj brigadi je već bilo više zarobljenika i **Pandurević** je htio da budu razmijenjeni.²¹⁵² Do 22. jula, vojni zatvor, u koji nije moglo stati više od 30–40 ljudi, bio je pun.²¹⁵³ **Pandurević** je 22. jula sačinio vanredni borbeni izvještaj u kom od Komisije Drinskog korpusa traži da "Komisija za razmjenu počne sa radom što prije."²¹⁵⁴ On je takođe zatražio instrukcije o tome "šta da rad[i] sa zarobljenicima, gdje ih smjestiti i kome ih predati".²¹⁵⁵

593. Ujutro 23. jula, **Pandurević** je još uvijek pokušavao da zarobljenike premjesti iz svog pretrpanog zatočeničkog objekta i zatražio je da dio njih bude prebačen u zatočenički centar Batković.²¹⁵⁶ Drinski korpus odlučio je da ih prebaci iz kasarne u preduzeću "Standard" u

²¹⁴⁸ Dana 13. jula, Milenko Todorović, načelnik bezbjednosti Istočnobosanskog korpusa, obavijestio je Ljubomira Mitrovića iz Komisije za razmjenu zarobljenih i mrtvih Istočnobosanskog korpusa, da se u logoru Batković vrše pripreme za dolazak 1.300 vojnika, bosanskih Muslimana, koji trebaju biti smješteni u dva hangara. Ljubomir Mitrović, T. 23608, 23638–23639, 23642–23643 (11. juli 2008. godine). Mitrović nije mogao objasniti nepodudarnost između broja od 1.300 zarobljenika koje su očekivali u Batkoviću i samo 200 njih koji su stvarno došli. Ljubomir Mitrović, T. 23663–23666 (11. juli 2008. godine). On je izjavio sljedeće: "Moglo se pretpostaviti da se nešto loše događa, ali ni od kog nisam primio takvo obaveštenje". Ljubomir Mitrović, T. 23644, 23670–23671 (11. juli 2008. godine). V. takođe svjedok PW-162, T. 9215 (22. mart 2007. godine) (gdje je izjavio da mu je jedan policajac rekao 11. jula da će zarobljenici, bosanski Muslimani iz Bratunca, biti prebačeni u Batković). Svjedok PW-168 je Tužilaštvu izjavio sljedeće: "**Drago Nikolić** mi je rekao da oni neće upućivati zarobljenike u Batković zato što Crveni krst zna za Batković. On je rekao da je naređeno da zarobljenike treba dovesti u Zvornik i strijeljati", svjedok PW-168, T. 17092-17093 (zatvorena sjednica) (29. oktobar 2007. godine). Svjedok PW-168 je usvojio raniju izjavu koja je zabilježena u dokaznom predmetu 7D00289 (povjerljivo), str. 12.

²¹⁴⁹ Ljubomir Mitrović, T. 23643–23644 (11. juli 2008. godine); Novica Simić, T. 28729–28730 (24. novembar 2008. godine); dokazni predmet P03522, (povjerljivo); dokazni predmet 3D00017, (povjerljivo).

²¹⁵⁰ Novica Simić, T. 28729–28730 (24. novembar 2008. godine). Simić se nije mogao sjetiti ko je u Glavnom štabu izdao to naređenje. *Ibid.*

²¹⁵¹ Vinko Pandurević, T. 32438 (3. mart 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12711, 12740 (15. juni 2007. godine).

²¹⁵² Vinko Pandurević, T. 31137 (9. februar 2009. godine); dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 167. **Pandurević** je, kako je sam rekao, želio da odmah razmijeni zarobljenike, ali je u tome bio spriječen 20. jula i 22. jula zbog borbi i zato što je mislio da bi pokušaj premještanja bio isuviše riskantan. Vinko Pandurević, T. 31144 (9. februar 2009. godine).

²¹⁵³ Vinko Pandurević, T. 31142–31146 (9. februar 2009. godine); dokazni predmet P01307B, Presretnuti razgovor, 23. juli 1995. godine, 06:40 sati.

²¹⁵⁴ Vinko Pandurević, T. 31142, 31146 (9. februar 2009. godine); dokazni predmet 7DP00340, Borbeni izvještaj Zvorničke brigade, 22. juli 1995. godine, par. 3.

²¹⁵⁵ Dokazni predmet 7DP00340, Borbeni izvještaj Zvorničke brigade, 22. juli 1995. godine, par. 3.

²¹⁵⁶ Vinko Pandurević, T. 31145–31147 (9. februar 2009. godine); dokazni predmet P01309a, Presretnuti razgovor, 23. juli 1995. godine, 08:00 sati. **Pandurević** je objasnio da smatra da je riječ "Matković," kako je zabilježeno u dokaznom predmetu P01309a, štamparska greška budući da su razgovarali o Batkoviću. Vinko Pandurević, T. 31147 (9. februar 2009. godine).

Batković.²¹⁵⁷ Između 23. i 26. jula, u Batković je prebačeno otprilike 140 do 150 ratnih zarobljenika.²¹⁵⁸

594. Dana 26. jula, civilna policija iz Bijeljine sprovela je zarobljenike iz Pilice u Batković.²¹⁵⁹ Na području Bratunačke brigade, od sredine do kraja jula 1995. godine, veći broj bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Potočara, koji su prešli u Srbiju, vraćen je Bratunačkoj brigadi a zatim prebačen u zatočeničke objekte u Knežini, Batkoviću, odnosno Vlasenici, na osnovu naređenja Komande Drinskog korpusa.²¹⁶⁰

595. Dana 26. jula, zarobljenici u Batkoviću registrovani su od strane MKCK-a, kojem nisu nametnute nikakve restrikcije u pogledu pristupa zatočeničkom centru.²¹⁶¹ Ukupno oko 185 zarobljenika registrovano je kao ratni zarobljenici u zatočeničkom centru Batković u drugoj polovini jula 1995. godine.²¹⁶²

596. Razmjena bosanskih Muslimana zatočenih u Batkoviću počela je u julu 1995. a okončana je do 24. decembra 1995. godine, kada je taj zatočenički logor zatvoren.²¹⁶³

²¹⁵⁷ Vinko Pandurević, T. 32435 (3. mart 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12711, 12740 (15. juni 2007. godine).

²¹⁵⁸ Vinko Pandurević, T. 31168–31169 (10. februar 2009. godine), T. 32325 (2. mart 2009. godine); dokazni predmet P03522, (povjerljivo) (spisak 171 osoba iz Batkovića koje su razmijenjene krajem 1995. godine). Prijavlivanje zarobljenih neprijateljskih vojnika predstavljalo je uobičajenu praksu, a u dnevnom borbenom izvještaju Zvorničke brigade upućenom Drinskom korpusu za 24. juli navodi se da je zarobljeno 14 vojnika ABiH. Dana 25. jula, prijavljeno je da ih je još 25 zarobljeno i poslato u Batković; a za 26. juli da je još 34 vojnika ABiH zarobljeno i poslato u Batković. Vinko Pandurević, T. 31163–31166 (10. februar 2009. godine); dokazni predmet P00342, Dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, 24. juli 1995. godine, par. 3; dokazni predmet 3DP00344, Dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, 25. juli 1995. godine, par. 3; dokazni predmet 3DP00346, Dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, 26. juli 1995. godine, par. 2.

²¹⁵⁹ Novica Simić, T. 28642 (21. novembar 2008. godine); P00346, Dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, 26. juli 1995. godine, par. 2.

²¹⁶⁰ Momir Nikolić, T. 33147–33148 (24. april 2009. godine). Nikolić je u svom svjedočenju rekao da zna da su zarobljenici prebačeni u Batković i Vlasenicu zato što je Zlatko Cejanović bio osoba zadužena za sastavljanje popratnih dokumenata za slanje tih ljudi u navedene objekte; Nikolić je vidio spiskove iz Batkovića i Knežine koji sadrže imena zarobljenika i odakle oni dolaze. Momir Nikolić, T. 33148 (24. april 2009. godine). Nikolić je odbacio mogućnost da zarobljenici nisu transportovani u Batković nego da su ubijeni ut Glogovoj. Momir Nikolić, T. 33152 (24. april 2009. godine).

²¹⁶¹ Dokazni predmet 2D00522, Ažurirani izvještaj MKCK-a o aktivnostima MKCK-a u bivšoj Jugoslaviji; Ahmo Hasić, T. 1282–1283 (7. septembar 2006. godine); Ljubomir Mitrović, T. 23646 (11. juli 2008. godine); Novica Simić, T. 28568–28569 (20. novembar 2008. godine); svjedok PW-139, T. 3687 (7. novembar 2006. godine). V. takođe dokazni predmet P02265, Sporazum između Smitha i Mladića, 19. juli 1995. godine.

²¹⁶² Dokazni predmet 3D00017, (povjerljivo); dokazni predmet P03522, (povjerljivo). V. takođe Ahmo Hasić, T. 1283 (7. septembar 2006. godine); svjedok PW-139, dokazni predmet P02288, Povjerljivo - izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter, 28. maj 2000. godine, par. 13, *ibid.*, T. 3699, 3745–3746 (7. novembar 2006. godine); Novica Simić, T. 28568–28569 (20. novembar 2008. godine), T. 28642 (21. novembar 2008. godine); svjedok PW-107, T. 4226–4227 (djelimično zatvorena sjednica) (20. novembar 2006. godine); Novica Simić, T. 28731 (24. novembar 2008. godine); svjedok PW-106, T. 4006 (djelimično zatvorena sjednica) (16. novembra 2006. godine).

²¹⁶³ Ljubomir Mitrović, T. 23648 (11. juli 2008. godine); Ahmo Hasić, T. 1230 (djelimično zatvorena sjednica) (6. septembar 2006. godine). Ali v. svjedok PW-106, T. 3980 (djelimično zatvorena sjednica) (15. novembar 2006. godine) (gdje je izjavio da je on bio u Batkoviću do 26. decembra 1995. godine). Simić je u svom svjedočenju rekao da je, kao prvo, 30 muškaraca razmijenjeno za zarobljene pripadnike VRS-a na Lisači. Novica Simić, T. 28711–28712 (24. novembar 2008. godine). Dana 27. jula, Komisija u Tuzli, koja se bavila razmjenama za bosanske Muslimane ponudila je da razmijeni 101 srpskog zarobljenika za sve bosanske Muslimane koji su bili zatočeni u Batkoviću, što je predstavljalo ponudu koju Ljubomir Mitrović, predsjednik Komisije za razmjenu zarobljenih i mrtvih Istočnobosanskog korpusa nije mogao prihvatiti, zato što je, kako je rekao, tokom pregovora sve vrijeme važio dogovor "jedan borac za jednog borca". Međutim, kasnije tokom septembra, iz Batkovića su na kraju prebačene dvije grupe zarobljenika - 45 zarobljenika je prebačeno u Kotorsko na području Krajiškog korpusa, a 88 zarobljenika, bosanskih Muslimana, prebačeno je iz Batkovića da bi bili razmijenjeni za 66 muškaraca. Ljubomir Mitrović, T. 23647–23648 (11. juli 2008. godine).

5. Ostali slučajevi ubijanja – okolina Trnova²¹⁶⁴

597. Borbena jedinica "Škorpioni" bila je raspoređena na otprilike 150 kilometara od Zvornika na liniji fronta Trnovo/Treskavica, u zoni odgovornosti Sarajevsko-romanijskog korpusa.²¹⁶⁵ U julu 1995. godine, poslije pada Srebrenice, "Škorpioni" su doveli šestoricu bosanskih Muslimana iz Srebrenice na jednu izolovanu lokaciju u blizini dviju napuštenih zgrada u Godinjskim Barama, blizu Trnova.²¹⁶⁶ Dvojicu su prisilili da legnu okrenuti licem prema zemlji, a ostalu četvoricu su postrojili jednog ispred drugog.²¹⁶⁷ Pripadnici "Škorpiona" ubili su četvoricu muškaraca jednog po jednog iz automatskih pušaka, a zatim su odvezali ruke dvojici muškaraca koji su ležali na zemlji i prisilili ih da odnesu tijela do jedne od napuštenih zgrada.²¹⁶⁸ Kada su ta dvojica to učinila, pripadnici "Škorpiona" ubili su ih iz automatskih pušaka.²¹⁶⁹ Pripadnici "Škorpiona" ostavili su tijela u napuštenoj zgradi.²¹⁷⁰ Te događaje je na video-traci zabilježio Slobodan Stojković, koji je i sam bio pripadnik "Škorpiona".²¹⁷¹

598. Posmrtni ostaci te šestorice bosanskih Muslimana kasnije su pronađeni u napuštenim zgradama u Godinjskim Barama i oko njih.²¹⁷² Tijela je otkrio jedan tim iz bosanske Komisije za nestala lica, a u obdukcionim zapisnicima je zaključeno da je svaka žrtva umrla od strijelnih rana.²¹⁷³

²¹⁶⁴ U Optužnici se navodi sljedeće: "[N]egdje u julu ili avgustu 1995. godine, nakon pada srebreničke enklave, jedna jedinica srpskog MUP-a zvana "Škorpioni", radeći zajedno s VRS-om i/ili MUP-om RS, pogubila je po kratkom postupku u blizini Trnova, u Bosni i Hercegovini, šest Muslimana iz Srebrenice[...]" Optužnica, par. 30.16.

²¹⁶⁵ Dokazni predmet P03248, Stipulacija u vezi s Trnovom, par. 1. V. T. 21188–21189 (7. februar 2008. godine).

²¹⁶⁶ Dokazni predmet P03248, Stipulacija u vezi s Trnovom, par. 2, 4. Ti ljudi su bili Safet Fejzić, Azmir Alispahić, Smajil Ibrahimović, Sidik Salkić, Juso Delić i Dino Salihović. Osman Salkić i njegov rođak Azmir Alispahić bili su u koloni ljudi koja je poslije pada Srebrenice pokušavala da prodre na teritoriju pod kontrolom ABiH. Kolona je 12. jula 1995. godine upala u zasjedu između Buljima i Kamenice, a Salkić nije više nikada vidio Alispahića, premda mu je rečeno da je on preživio tu zasjedu. Salkić je uspio da identifikuje Alispahića na fotografijama koje su mu pokazane. On nije bio u stanju da identifikuje Alispahićeve posmrtno ostatke u mrtvačnici u Visokom, ali mu je rečeno da je utvrđena podudarnost DNK. Osman Salkić. dokazni predmet P02225, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (4. decembar 2004. godine), str. 4–5. Prema Spisku preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL, posmrtni ostaci Azmira Alispahića pronađeni su na dvije lokacije: u Han-Pijesku i Godinjskim Barama. Dokazni predmet P04494, (povjerljivo), str. 93. Svjedok PW-125 identifikovao je Safeta Fejzića na stop-fotografiji sa video-snimka koji su snimili "Škorpioni" blizu Trnova u julu 1995. Svjedok PW-125, T. 3304–3305, 3314 (djelimično zatvorena sjednica) (31. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P02278 (povjerljivo). Ime Safeta Fejzića s podacima koji odgovaraju onima koje je naveo svjedok godine Svjedok PW-125 pojavljuju se na Spisku preminulih osoba koji je 2009. godine sastavio MKNL, što ukazuje na to da su njegovi posmrtni ostaci pronađeni i u Han-Pijesku i u Godinjskim Barama. Dokazni predmet P04494 (povjerljivo) str. 119. Posmrtni ostaci trojice drugih muškaraca - Sidika Salkića, Juse Delića, Dine Salihovića - takođe su pronađeni u Godinjskim Barama. Dokazni predmet P04494 (povjerljivo), str. 119, 145, 133. Pretresno vijeće konstatuje da su muškarci, bosanski Muslimani, koji se pominju u dokaznom predmetu P03249, Video-snimak "Škorpiona" i prateći transkripti, muškarci koji su imenovani u dokaznom predmetu P03248, Stipulacija u vezi s Trnovom, par. 4. Jedan od tih muškaraca, Samil Ibrahimović, ne nalazi se na Spisku preminulih osoba koji je 2009. godine sastavio MKNL.

²¹⁶⁷ Dokazni predmet P03248, Stipulacija u vezi s Trnovom, par. 2; dokazni predmet P03249, Video-snimak "Škorpiona" i prateći transkripti.

²¹⁶⁸ *Ibid.*

²¹⁶⁹ *Ibid.*

²¹⁷⁰ *Ibid.*

²¹⁷¹ Dokazni predmet P03248, Stipulacija u vezi s Trnovom, par. 1–2; dokazni predmet P03249, Video-snimak "Škorpiona" i prateći transkripti.

²¹⁷² Dokazni predmet P03248, Stipulacija u vezi s Trnovom, par. 3.

²¹⁷³ *Ibid.*

599. Pretresno vijeće konstatuje da su poslije pada Srebrenice pripadnici jedinice "Škorpioni" ubili šestoricu bosanskih Muslimana, odnosno Safeta Fejića, Azmira Alispahića, Smajila Ibrahimovića, Sidika Salkića, Jusu Delića i Dinu Salihovića.

I. Ponovno pokopavanje²¹⁷⁴

600. Kako je ranije konstatovano, muškarci, bosanski Muslimani, pokopani su u julu na Vojnoj ekonomiji Branjevo, u Kozluku, kod brane u Petkovicima, u Orahovcu²¹⁷⁵ i Glogovi.²¹⁷⁶ Tokom septembra i oktobra 1995. godine, izvršene su ekshumacije primarnih grobnica na tim lokacijama, a tijela su ponovo pokopana u sekundarnim grobnicama.²¹⁷⁷

601. Na osnovu naređenja iz Glavnog štaba VRS-a, **Popović** je Momiru Nikoliću dao instrukcije da izvrši ponovno pokopavanje tijela bosanskih Muslimana u Glogovi.²¹⁷⁸ Momiru Nikoliću je isto uputstvo dao njegov komandant, Blagojević.²¹⁷⁹ **Popović** je takođe rekao Momiru Nikoliću da je organ bezbjednosti Drinskog korpusa dobio zadatak da obezbijedi potrebnu količinu goriva za izvođenje te operacije.²¹⁸⁰ Kada taj zadatak bude obavljen, Momir Nikolić je trebalo da podnese izvještaj o utrošku goriva primljenog od Drinskog korpusa.²¹⁸¹

602. Dana 14. septembra 1995. godine, Glavni štab je uputio hitno naređenje, s Mladićevim otkucanim potpisom, Komandi Drinskog korpusa i Sektoru za pozadinu Glavnog štaba VRS-a, odobravajući pet tona dizel-goriva D-2 za inženjerske radove u zoni odgovornosti Drinskog korpusa, koje je trebalo isporučiti kapetanu Miloradu Trbiću, zamjeniku načelnika bezbjednosti Zvorničke brigade.²¹⁸² U tom naređenju se dalje navodi da je "Trbić odgovoran za precizno vođenje evidencije o broju moto-časnova rada inženjerskih mašina i na osnovu istoga [treba] pravdati

²¹⁷⁴ U Optužnici se navodi da su od približno 1. avgusta 1995. do približno 1. novembra 1995. godine "pripadnici VRS-a i MUP-a" učestvovali u organizovanim i sveobuhvatnim nastojanjima da se prikriju ubijanja i pogubljenja u zonama odgovornosti Zvorničke i Bratunačke brigade prebacivanjem tijela iz primarnih masovnih grobnica u sekundarne grobnice. Konkretno, u Optužnici se navodi da su tijela ekshumirana sa Vojne ekonomije Branjevo, iz Kozluka, brane u Petkovicima, Orahovca i Glogove, a kasnije prebačena i pokopana na lokacijama duž čančarskog puta (tijela sa Vojne ekonomije Branjevo i iz Kozluka), lokacijama blizu Liplja (tijela sa brane kod Petkovaca), lokacijama blizu Hodžića (tijela iz Orahovca) i na lokacijama blizu Zelenog Jadra (tijela iz Glogove). Optužnica, par. 32.

²¹⁷⁵ Grobnice u Orahovcu navode se i pod nazivom Lažete. Dean Manning, T. 18937 (10. decembar 2007. godine).

²¹⁷⁶ V. gore, par. 438–439, 489–490, 501, 521, 545–547.

²¹⁷⁷ Dean Manning, T. 18933–18938 (10. decembar 2007. godine); Krsto Simić, dokazni predmet 4D00608, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis, BT. 7336–7337 (23. februar 2004. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 7; Damjan Lazarević, T. 14468–14469 (29. avgust 2007. godine). V. takođe gore, par. 440–443, 491, 502, 523, 548–549, 608, 653–658.

²¹⁷⁸ Dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 7; Momir Nikolić, T. 32960–32962 (21. april 2009. godine). V. takođe svjedok PW-138, T. 3865, 3867 (djelimično zatvorena sjednica) (9. novembar 2006. godine).

²¹⁷⁹ Momir Nikolić, T. 32960 (21. april 2009. godine).

²¹⁸⁰ *Ibid.*, T. 32961–32962 (21. april 2009. godine).

²¹⁸¹ *Ibid.*, T. 32962–32963 (21. april 2009. godine).

²¹⁸² Dokazni predmet P00041, Naređenje Glavnog štaba VRS-a o dodjeli goriva, s otkucanim Mladićevim potpisom, 14. septembar 1995. godine; Vinko Pandurević, T. 31243 (11. februar 2009. godine). V. takođe dokazni predmet 3D00217, Izvod iz dokaznog predmeta P379 - Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine - zabilješka za 14. septembar 1995. godine.

utrošak goriva.”²¹⁸³ Ovo naređenje je istog dana proveo načelnik Tehničkog odjeljenja Sektora za pozadinu Glavnog štaba, pukovnik Žarko Ljuboječić, koji je izdao 5.000 litara dizela D-2 Drinskom korpusu.²¹⁸⁴ Drinski korpus je zatim isporučio gorivo za operaciju Trbiću.²¹⁸⁵

603. Na području Bratunačke brigade, ekshumacija i prebacivanje leševa iz Glogove u Zeleni Jadar vršeni su noću tokom određenog perioda.²¹⁸⁶ Postupajući u skladu s uputstvima **Popovića** i **Blagojevića**, Momir Nikolić je pomagao u operaciji ekshumacije i ponovnog pokopavanja.²¹⁸⁷ Bratunačka brigada primila je dvije isporuke goriva za tu operaciju, jednu od pet tona i drugu od tri tone.²¹⁸⁸ Momir Nikolić je vodio evidenciju o količinama goriva i vozilima koja su korištena i radnu evidenciju za ljude koji su bili angažovani, koje je podnio Bratunačkoj brigadi po završetku tog zadatka.²¹⁸⁹ Momir Nikolić je takođe tokom redovnih sastanaka komandantu podnosio izvještaje o toj operaciji.²¹⁹⁰ Operacija ponovnog pokopavanja nazvana je “asanacija”, što na bosanskom/hrvatskom/srpskom jeziku označava higijenske i sanitarne mjere.²¹⁹¹ Prema riječima Momira Nikolića, “asanacija” je obično bila vezana za uklanjanje i pokopavanje poginulih s bojišta, međutim, u ovom konkretnom slučaju, taj termin se odnosio na premještanje tijela pokopanih u Glogovi u manje sekundarne grobnice na području oko Srebrenice.²¹⁹² Ta operacija je trebala biti tajna, ali je sve rađeno otvoreno i javno²¹⁹³ i iziskivalo angažovanje mnogo ljudi, resursa, sredstava i vozila.²¹⁹⁴

604. Momir Nikolić je od Miroslava Deronjića zatražio da obezbijedi pomoć civilnih vlasti u vezi s operacijom ponovnog pokopavanja.²¹⁹⁵ Prema Deronjićevim uputstvima, radnici Opštinskog štaba Civilne zaštite u Bratuncu javili su se u Štab Bratunačke brigade, gdje ih je Momir Nikolić uputio

²¹⁸³ Dokazni predmet P00041, Naređenje Glavnog štaba VRS-a o dodjeli goriva, s otkucanim Mladićevim potpisom, 14 septembar 1995. godine.

²¹⁸⁴ Dokazni predmet P00042, Naređenje Glavnog štaba VRS-a o izdavanju 5.000 litara dizel-goriva D-2, s otkucanim potpisom Žarka Ljuboječića, 14. septembar 1995. godine. Zvorničkoj brigadi dostavljena je kopija ovog izvršnog naređenja.

²¹⁸⁵ Svjedok PW-168, T. 15921–15922 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

²¹⁸⁶ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 7; svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivi transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, BT. 7889 (zatvorena sjednica) (20. april 2004. godine); Krsto Simić, dokazni predmet 4D00608, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, BT. 7336–7339, 7344 (23. februar 2003. godine); Dragoslav Trišić, T. 27169 (21. oktobar 2008. godine).

²¹⁸⁷ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 7; dokazni predmeti C00002, P04483, Daljnja izjava Momira Nikolića, 16. april 2009. godine, str. 4. V. takođe Krsto Simić, dokazni predmet 4D00608, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, BT. 7336–7337 (23. februar 2003. godine).

²¹⁸⁸ Momir Nikolić, T. 33058 (23. april 2009. godine).

²¹⁸⁹ Momir Nikolić, T. 32962–32963 (21. april 2009. godine). Momir Nikolić je u svom svjedočenju rekao da je, po završetku operacije, dostavio Drinskom korpusu evidenciju o izdavanju i potrošnji goriva. *Ibid.*, T. 33059 (23. april 2009. godine).

²¹⁹⁰ Dokazni predmeti C00002, P04483, Daljnja izjava Momira Nikolića, 16. april 2009. godine, str. 4.

²¹⁹¹ Momir Nikolić, T. 32959–32960 (21. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 7; dokazni predmet P00219, Referisanje i sastanci Bratunačke brigade, 28. juni 1995.– maj 1997. godine, str. 25. Dragoslav Trišić, T. 27169–27170 (21. oktobar 2008. godine) takođe je u svom svjedočenju rekao da je Nikolić tokom sastanka podnio izvještaj o “asanaciji”.

²¹⁹² Momir Nikolić, T. 32960–32961 (21. april 2009. godine), T. 33052 (22. april 2009. godine). Nikolić je u svom svjedočenju rekao da to smatra pogrešnom upotrebom termina “asanacija”.

²¹⁹³ Momir Nikolić, T. 32964 (21. april 2009. godine).

²¹⁹⁴ *Ibid.*, T. 32962, 32964 (21. april 2009. godine).

²¹⁹⁵ *Ibid.*, T. 33060 (23. april 2009. godine).

da pomognu u operaciji ponovnog pokopavanja.²¹⁹⁶ Bratunačka brigada je provela operaciju ponovnog pokopavanja u sadejstvu s elementima 5. inženjerskog bataljona Drinskog korpusa.²¹⁹⁷ Vojna policija Bratunačke brigade obezbjeđivala je put od Bratunca do Srebrenice kako bi olakšala kretanje vozila kroz nastanjena područja.²¹⁹⁸ Oni su takođe obezbjeđivali lokacije grobnica dok su radnici iz Opštinskog štaba Civilne zaštite izvršavali svoje zadatke.²¹⁹⁹ U tome je učestvovala i civilna policija.²²⁰⁰ Tijela iz primarnih grobnica u Glogovi ponovo su pokopana u sekundarnim grobnicama na području oko Zelenog Jadra negdje između 24. avgusta i 23. oktobra 1995. godine.²²⁰¹ Jedan rovokopač-utovarivač i rovokopač s kašikom korišteni su za iskopavanje, a četiri do pet kamiona korišteno je za prebacivanje tijela iz Glogove u Zeleni Jadar.²²⁰²

605. U zoni odgovornosti Zvorničke brigade, ekshumacija i premještanje tijela iz primarnih grobnica provedena je tokom nekoliko noći, u septembru i oktobru 1995. godine.²²⁰³ Milorad Trbić

²¹⁹⁶ Svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter, BT. 7886–7887, 7927–7929 (zatvorena sjednica) (20. april 2004. godine). Momir Nikolić je potvrdio da su na početku operacija ljudi podnosili izvještaje njemu. Kada je upitan može li potvrditi da je Deronjić njemu slao ljude, Momir Nikolić je odgovorio da ne može isključiti mogućnost da je Deronjić bio umiješan. Međutim, on nije znao da li je Deronjić njemu slao ljude i mislio je da to nije slučaj. Momir Nikolić, T. 33061–33062 (23. april 2009. godine). Pretresno vijeće ne smatra da to utiče na vjerodostojnost svjedoka PW-170.

²¹⁹⁷ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 7.

²¹⁹⁸ *Ibid.*; svjedok PW-138, T. 3863–3864 (zatvorena sjednica) (9. novembar 2006. godine). V. takođe Krsto Simić, dokazni predmet 4D00608, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, BT. 7337 (23. februar 2004. godine).

²¹⁹⁹ Krsto Simić, dokazni predmet 4D00608, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92bis, BT. 7337 (23. februar 2004. godine). V. takođe svjedok PW-170, dokazni predmet. P02960, Povjerljiva izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter, BT. 7886–7887, 7928–8929 (zatvorena sjednica) (20. april 2004. godine).

²²⁰⁰ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 7.

²²⁰¹ Dokazni predmet P01652, Snimak Zelenog Jadra iz vazduha, 24. avgust i 2. oktobar 1995. godine (s oznakom ZJ-2) (što Manning tumači kao dokaz da je Zeleni Jadar 2 nastao između 24. avgusta i 2. oktobra 1995. godine); dokazni predmet P01653, Snimak Zelenog Jadra iz vazduha, 20. i 23. oktobar 1995. godine (s oznakama ZJ-2) (koji Manning tumači kao dokaz da je ta grobnica zapečaćena između 20. i 23. oktobra 1995. godine); dokazni predmet P01654, Snimak Zelenog Jadra iz vazduha, 7. septembar i 2. oktobar 1995. godine (s oznakom ZJ-3) (koji Manning tumači kao dokaz da je Zeleni Jadar 3 nastao između 7. septembra i 2. oktobra 1995. godine); dokazni predmet P01655, Snimak Zelenog Jadra iz vazduha, 20. oktobar 1995. godine (koji Manning tumači kao dokaz da je Zeleni Jadar 3 zapečaćen do 20. oktobra 1995. godine); dokazni predmet P01656, Snimak Zelenog Jadra iz vazduha, 7. septembar i 12. oktobar 1995. godine (s oznakama ZJ-4 i ZJ-5) (koji Manning tumači kao dokaz da su Zeleni Jadar 4 i 5 nastali između 7. septembra i 12. oktobra 1995. godine); dokazni predmet P01657, Snimak Zelenog Jadra iz vazduha, 18. oktobar 1995. godine (s oznakama ZJ-4 i ZJ-5) (koji Manning tumači kao dokaz da su Zeleni Jadar 4 i 5 zapečaćeni do 18. oktobra 1995. godine); Dean Manning, T. 18939–18942 (10. decembar 2007. godine); Dušan Dunjić, T. 22869 (26. juni 2008. godine); dokazni predmet P00649, Rezime sudskomedicinskog dokaznog materijala - stratišta i masovne grobnice, Dean Manning, str. 14; Dokazni predmet P02994, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Deana Manninga, 24. avgust 2003. godine, str. 4; Richard Wright, T. 7499 (21. februar 2007. godine); dokazni predmet P00560, Izvještaj Josea Pabla Baraybara – Antropološki pregled posmrtnih ostataka iz istočne Bosne tokom 1999. godine, 8. decembar 1999. godine, str. 6, 33; dokazni predmet P02476, Izvještaj Josea Pabla Baraybara o Zelenom Jadru 6, 2001. godine, 25. avgust 2003. godine, str. 12–13. V. takođe Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenica br. 488.

²²⁰² Krsto Simić, dokazni predmet 4D00608, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis, BT. 7337–7339 (23. februar 2004. godine). Richard Wright je u svom svjedočenju rekao da Zeleni Jadar nije iskopan utovarivačem sa prednjom ralicom budući da nije bilo ulazne rampe, čitavih tragova ili otisaka zupčanika. Wright je bio mišljenja da je Zeleni Jadar iskopan rovokopačem sa stražnjom kašikom, koji predstavlja "mašinu sa krakom koji može da kopa". Richard Wright, dokazni predmet P02162, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3666 (26. maj 2000. godine).

²²⁰³ Damjan Lazarević, T. 14485–14487 (29. avgust 2007. godine), T. 14509–14511 (30. avgust 2007. godine); svjedok PW-168, T. 15920, 15927 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 31242 (11. februar 2009. godine), T. 32304 (2. mart 2009. godine). V. takođe dokazni predmet 7D00681, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s Pandurevićevim potpisom, 27. septembar 1995. godine, par. 6 (gdje je zabilježeno da je upotrebjeno 3.870 litara dizel-goriva D2-Diesel, iako se ne navodi u koju svrhu).

je koordinirao tu operaciju.²²⁰⁴ Pretresnom vijeću su predočeni fotografski dokazi koji pokazuju aktivnosti na tim lokacijama između 7. septembra i 2. oktobra 1995. godine.²²⁰⁵

606. Od rukovalaca mehanizacijom iz Inženjerske čete Zvorničke brigade koji su izvršili prvobitna pokopavanja²²⁰⁶ traženo je da iskopaju tijela na Vojnoj ekonomiji Branjevo, u Kozluku i Orahovcu,²²⁰⁷ zajedno s novim rukovaocima mehanizacije iz drugih jedinica Zvorničke brigade.²²⁰⁸ Pripadnici Inženjerskog bataljona Drinskog korpusa takođe su pomagali.²²⁰⁹ Za kopanje su korišteni rovokopači,²²¹⁰ a kamioni raznih preduzeća korišteni su za prevoz tijela na lokacije sekundarnih grobnica budući da su kamioni Inženjerske čete bili stari i nisu se mogli koristiti “da se to završi.”²²¹¹ Komandir Putno-mosnog voda Inženjerske čete Zvorničke brigade izjavio je da, iako je širi krug vojnika i civila u određenoj mjeri možda bio svjestan toga što se dešava, samo

²²⁰⁴ Damjan Lazarević, T. 14488–14489 (29. avgust 2007. godine). Lazarević je u svom svjedočenju rekao da bi, na kraju svakog posla, Trbić pozivao radnike da mu podnesu izvještaj o obavljenom poslu. Lazarević je u svom svjedočenju rekao da je od majora Jokića i Slavka Bogičevića dobio zadatak da pomaže u operaciji ponovnog pokopavanja. *Ibid.*, T. 14468 (29. avgust 2007. godine).

²²⁰⁵ Dokazni predmet P01723, Snimak Orahovca iz vazduha, 7. i 27. septembar 1995. godine (s oznakama LZ-01 i LZ-01); dokazni predmet P01747, Snimak brane u Petkovicima iz vazduha, 7., 27. septembar 1995. godine; dokazni predmet P01763, Snimak Kozluka iz vazduha, 7. i 27. septembar 1995. godine; dokazni predmet P01800, Snimak iz vazduha, 21. septembar 1995. godine (s oznakama za put Bijeljina - Zvornik); dokazni predmet P01801, Snimak iz vazduha, 27. septembar 1995. godine; dokazni predmet P01835, Snimak Snagova iz vazduha, 7. septembar 1995. godine (nema oznaka); dokazni predmet P01836, Snimak Snagova iz vazduha, 2. oktobar 1995. godine (s oznakama LP-1 i LP-2); dokazni predmet P01838, Snimak Snagova iz vazduha, 7. septembar 1995. godine (nema oznaka); dokazni predmet P01839, Snimak Snagova iz vazduha, 2. oktobar 1995. godine (s oznakom LP-4); dokazni predmet P01847, Snimak Ravnog iz vazduha, 7. septembar 1995. godine (nema oznaka); dokazni predmet P01848, Snimak Ravnog iz vazduha, 2. oktobar 1995. godine (s oznakom CR-2); dokazni predmet P01849, Snimak Ravnog iz vazduha, 7. septembar 1995. godine (nema oznaka); dokazni predmet P01850, Snimak Ravnog iz vazduha, 2. oktobar 1995. godine (s oznakom CR-3); dokazni predmet P01851, Snimak Ravnog iz vazduha, 7. septembar 1995. godine (nema oznaka); dokazni predmet P01852, Snimak Ravnog iz vazduha, 2. oktobar 1995. godine (s oznakama CR-4 i CR-5); dokazni predmet P01853, Snimak Redžića iz vazduha, 7. septembar 1995. godine (nema oznaka); dokazni predmet P01854, Snimak Redžića iz vazduha, 2. oktobar 1995. godine (s oznakom CR-6); dokazni predmet P01855, Snimak Redžića iz vazduha, 7. septembar 1995. godine (nema oznaka); dokazni predmet P01856, Snimak Redžića iz vazduha, 2. oktobar 1995. godine (s oznakom CR-7). V. takođe Dean Manning, T. 18933–18939, 18943–18944 (10. decembar 2007. godine); Jean-René Ruez, T. 1537–1541 (12. septembar 2007. godine); dokazni predmet P02103, Dokumenti predloženi s izjavom svjedoka Jeana-Renéa Rueza, str. 240–244, 247; Richard Wright, dokazni predmet P02162, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3658–3659 (26. maj 2000. godine); dokazni predmet P00649, Rezime sudskomedicinskog dokaznog materijala - stratišta i masovne grobnice, Dean Manning, str. 14–15; dokazni predmet P00665, Izvještaj Richarda Wrighta u vezi s Kozlukom, 24. juni–6. avgust 1999. godine, str. 14; dokazni predmet P00666, Izvještaj Richarda Wrighta o ekshumacijama u istočnoj Bosni tokom 1998. godine, str. 20–22. V. takođe Odluka o činjenicama o kojima je presuđeno koje je predložilo tužilaštvo, Dodatak, činjenice br. 404, 488.

²²⁰⁶ V. gore, par. 482, 486, 490, 521–522, 546–547.

²²⁰⁷ Damjan Lazarević, T. 14468 (29. avgust 2007. godine).

²²⁰⁸ *Ibid.*, T. 14484 (29. avgust 2007. godine).

²²⁰⁹ Vinko Pandurević, T. 31243 (11. februar 2009. godine).

²²¹⁰ Damjan Lazarević, T. 14529 (30. avgust 2007. godine). V. takođe Richard Wright, dokazni predmet P02162, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3661 (26. maj 2000. godine). Tokom ekshumacija od strane istražitelja, primijećeno je da se sekundarne lokacije u velikoj mjeri međusobno podudaraju u pogledu veličine i oblika kao i mehanizacije kojom su napravljene. Na svim lokacijama, izuzev Zelenog Jadra, vidjeli su se tragovi točkova i zupčanika rovokopača, zvanog utovarivač s prednjom kašikom, što ukazuje na to da ih je napravila takva mašina. Richard Wright, dokazni predmet P02162, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3661, 3669 (26. maj 2000. godine). Lazarević je u svom svjedočenju izjavio da je BGH rovokopač, takođe zvani rovokopač sa stražnjom kašikom. To vozilo ima kašiku na prednjem dijelu i uglavnom se koristi za kopanje kanala i gradnju temelja. To je vozilo sa gusjenicama i može se okretati u bilo kom pravcu. Damjan Lazarević, T. 14445 (29. avgust 2007. godine). Lazarević je u svom svjedočenju dalje rekao da je ULT građevinska mašina sa kašikom na prednjem dijelu, koja je uglavnom korištena za utovarivanje građevinskog materijala. Iako ta mašina može biti korištena za manja iskopavanja na ravnim površinama, ona ne može dublje kopati. *Ibid.*, T. 14446 (29. avgust 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P02174, Brošura za ULT-200.

²²¹¹ Damjan Lazarević, T. 14485 (29. avgust 2007. godine).

veoma mali broj ljudi znao je za pojedinosti operacije.²²¹² Kamioni koji su nosili tijela prolazili su kroz Zvornik ostavljajući za sobom nepodnošljivi zadatak i uznemirujući lokalno stanovništvo.²²¹³

J. Ukupan broj mrtvih: Forenzički i demografski dokazi

1. Uvod

607. Pretresnom vijeću je predložen obiman forenzički i demografski dokazni materijal u vezi s brojem osoba koje su ubijene poslije pada Srebrenice. Pretresno vijeće napominje da tačan broj mrtvih nije neophodan za donošenje zaključka u pogledu krivičnih djela navedenih u Optužnici.²²¹⁴ Međutim, takva procjena je relevantna, posebno za krivično djelo genocida i istrebljenja, zločin protiv čovječnosti. Stoga će Pretresno vijeće razmotriti dokazne predmete koji su mu predloženi kako bi se došlo do procijenjenog broja osoba koje su ubijene u masovnim pogubljenjima poslije pada Srebrenice. Tamo gdje je to primjereno, neki forenzički dokazi (zajedno s relevantnim prigovorima) razmatraju se u dijelu u kojem se govori o konkretnom krivičnom djelu na koje se ti dokazi odnose.²²¹⁵

2. Grobnice

608. Tužilaštvo je izvršilo ekshumacije u Srebrenici i njenoj okolini u periodu od 1996. do 2001. godine, kada je nadležnost za ekshumacije preostalih grobnica predata Vladi BiH, u saradnji s Međunarodnom komisijom za nestala lica (dalje u tekstu: MKNL).²²¹⁶ Prema stanju od marta 2009. godine, pronađene su 73 grobnice, a ekshumacije su izvršene u slučaju svih tih grobnica, osim jedne: 31 primarne grobnice,²²¹⁷ 37 sekundarnih grobnica²²¹⁸ i pet grobnica za koje nisu bile

²²¹² *Ibid.*, T. 14511 (30. avgust 2007. godine).

²²¹³ Vinko Pandurević, T. 31242 (11. februar 2009. godine), T. 32304 (2. mart 2009. godine); Damjan Lazarević, T. 14485 (29. avgust 2007. godine).

²²¹⁴ Zaključak u pogledu broja ubijenih osoba ne čini obilježje navedenih krivičnih djela. V. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 471; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 260, gdje se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Ntakirutimana*, par. 516; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 501.

²²¹⁵ V., na primjer, gore, par. 439–443.

²²¹⁶ Dokazni predmet P02993, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Deana Manninga, 27. novembar 2007. godine, str. 1.

²²¹⁷ Dokazni predmet P04490 Istraga o Srebrenici – Dopunjeni rezime forenzičkog dokaznog materijala – Ekshumacije grobnica u vezi sa Srebrenicom – mart 2009. godine, pripremio Dušan Janc, Dodatak A, str. 1–9, 25, 28–33. Istražitelj tužilaštva Dušan Janc identifikovao je 31 primarnu grobnicu—uključujući masovne grobnice, manje grobnice i pojedinačne grobnice—na sljedećim područjima: Cerska; Nova Kasaba (2 grobnice); Orahovac (2 grobnice, takođe poznate kao Lažete 1 i 2); Pilica (Vojna ekonomija Branjevo; Brana u Petkovicima; Kozluk; površinski ostaci u Kozluku; Glogova (2 grobnice); Ravnice (2 grobnice); Konjević Polje (2 grobnice); Godinjske Bare; Bišina; Sandići; Potočari; srebrenička bolnica; Nova Kasaba (2 grobnice); Kaldrmice; Brežljak; Motovska Kosa; Križevići; vlasenička Jelovačka česma; Kaldrmice (1 pojedinačna grobnica); Pasmulići (1 pojedinačna grobnica); Šeher (1 pojedinačna grobnica); Krušev Dol-Vukotin Stan (1 pojedinačna grobnica). *Ibid.* Pretresno vijeće napominje da je Janc na svoj spisak grobnica uvrstio površinske ostatke za koje je imao informacije da se uzrok smrti može povezati s događajima u Srebrenici. Jedan takav primjer su Godinjske Bare.

²²¹⁸ Dokazni predmet P04490, Istraga o Srebrenici – Dopunjeni rezime forenzičkog dokaznog materijala – Ekshumacija grobnica u vezi sa Srebrenicom – mart 2009. godine, pripremio Dušan Janc, Prilog A, str. 9–28. Dušan Janc identifikovao je 37 sekundarnih masovnih grobnica na sljedećim lokacijama: 13 grobnica duž Čančarskog puta; sedam grobnica duž Hodžićkog puta; pet grobnica u Liplju; sedam grobnica u Zelenom Jadru, tri grobnice u Blječevoj i dvije grobnice u Budaku. *Ibid.* Ta

dostupne nikakve informacije o tome da li su one primarne ili sekundarne²²¹⁹ (dalje u tekstu, zajedno: grobnice vezane za Srebrenicu). Primarna grobnica je prva grobnica u koju su posmrtni ostaci pokopani, a sekundarna grobnica je grobnica u koju su posmrtni ostaci preneseni nakon što su prvobitno bili pokopani u primarnoj grobnici.²²²⁰

3. Ekshumacije

609. Nekoliko eksperata koji su vršili ekshumacije tih grobnica svjedočilo je pred Pretresnim vijećem; pored ostalih, antropolozi William Haglund,²²²¹ Jose Pablo Baraybar,²²²² Richard Wright²²²³ i Fredy Peccerelli,²²²⁴ kao i forenzički patolozi John Clark²²²⁵ i Christopher Lawrence.²²²⁶ Zaključci pojedinačnih izvještaja vezani za konkretne grobnice navedeni su u dijelovima ove Presude koji se odnose na Potočare,²²²⁷ Bratunac²²²⁸ i Zvornik²²²⁹.

(a) Prigovori u vezi s vremenskim okvirom

610. Forenzički izvještaji koje je predložilo tužilaštvo uglavnom ne upućuju na zaključak o tačnom vremenu smrti osoba pokopanih u grobnicama vezanim za Srebrenicu. Dušan Dunjić,

grobница poznata je kao Čančarski put 1 i njena ekshumacija nije bila izvršena u vrijeme svjedočenja Dušana Janca. Dušan Janc, T. 35621 (4. maj 2009. godine).

²²¹⁹ Dokazni predmet P04490, Istraga o Srebrenici – Dopunjeni rezime forenzičkog dokaznog materijala – Ekshumacija iz grobnica vezanih za Srebrenicu – mart 2009. godine, pripremio Dušan Janc, Prilog A, str. 20–21, 32 (Te grobnice pronađene su u Liplju (tri grobnice) i Novoj Kasabi (dvije pojedinačne grobnice)).

²²²⁰ Dean Manning, T. 18930 (10. decembar 2007. godine).

²²²¹ William Haglund je vršio ekshumacije u Novoj Kasabi, Lažetama blizu Orahovca, dolini Cerske i u Pilici (Vojna ekonomija Branjevo). Dokazni predmet P00621, Izvještaj Williama Haglunda - Kriminalističko-tehnička istraga četiri grobnice u Novoj Kasabi, 15. juni 1998. godine; Dokazni predmet P00616, Izvještaj Williama Haglunda o grobnici Lažete 2, 15 juni 1998.; Dokazni predmet P00611, Izvještaj Williama Haglunda - Kriminalističko-tehnička istraga grobnice na lokalitetu Cerska - tom I, 15. juni 1998. godine; dokazni predmet P00622, Izvještaj Williama Haglunda - Kriminalističko-tehnička obrada grobnice na lokalitetu Pilica (Vojna ekonomija Branjevo) - tom I, 15. juni 1998. godine.

²²²² Jose Pablo Baraybar je dao iskaz o ekshumacijama u Kozluku, na čančarskom putu, Glogovi, Zelenom Jadru, Novoj Kasabi, Konjević-Polju, Lažetama, Hodžićkom putu, Pilici (Vojna ekonomija Branjevo) i Ravnicama. Dokazni predmet P00559, Izvještaj Josea Pabla Baraybara - Antropološki pregled posmrtnih ostataka iz istočne Bosne tokom 1999. godine; dokazni predmet P00561, Izvještaj o antropološkom pregledu ljudskih ostataka iz istočne Bosne tokom 2000. godine, pripremio Jose Pablo Baraybar, 2. februar 2001. godine; dokazni predmet P02476, Izvještaj o iskopavanjima na lokaciji Zeleni Jadar 6 tokom 2001. godine, 25. avgust 2003. godine; dokazni predmet P00560, Izvještaj Josea Pabla Baraybara o antropološkom pregledu masovnih grobnica u istočnoj Bosni, 8. decembar 1999. godine

²²²³ Richard Wright je radio na ekshumacijama na brani u Petkovicima, u Kozluku, Glogovi, Liplju, na čančarskom putu, Hodžićkom putu i Zelenom Jadru. Dokazni predmet P00666, Izvještaj Richarda Wrighta o ekshumacijama u istočnoj Bosni tokom 1998. godine; dokazni predmet P00665, Izvještaj Richarda Wrighta o Kozluku tokom 1999. godine, 2. februar 2000. godine; dokazni predmet P00674, Izvještaj prof. Richarda Wrighta o iskopavanjima i ekshumacijama masovne grobnice Glogova 1 u 2000. godini, 9. februar 2001. godine.

²²²⁴ Fredy Peccerelli radio je na ekshumacijama u Lažetama. Fredy Peccerelli, T. 8773–8776 (13. mart 2007. godine); dokazni predmet P02459, Lažete 1, Bosna i Hercegovina, Izvještaj o iskopavanju i ekshumaciji.

²²²⁵ John Clark je radio na ekshumacijama u Kozluku, Novoj Kasabi, Konjević-Polju, Glogovi, Lažetama, Ravnicama i Zelenom Jadru. Dokazni predmet P02446, Izvještaj pod naslovom - Aktivnosti MKSJ-a u Bosni i Hercegovini tokom 2001. godine, 14. maj 2003. godine; dokazni predmet P00598, Izvještaj dr Johna Clarka - Aktivnosti MKSJ-a u Bosni i Hercegovini tokom 2000. godine, grobnice vezane za Srebrenicu, 24. februar 2001. godine; dokazni predmet P00575, Izvještaj dr Johna Clarka - Aktivnosti MKSJ-a u Bosni i Hercegovini tokom 1999. godine, grobnice vezane za Srebrenicu.

²²²⁶ Christopher Lawrence je radio na ekshumacijama kod brane u Petkovicima, Liplju, Hodžićkom putu, čančarskom putu i Zelenom Jadru. Dokazni predmet P02160, Christopher Lawrence, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3979–3980 (31. maj 2000. godine).

²²²⁷ V. gore, par. 358.

²²²⁸ V. gore, par. 411–413, 416–419, 422, 439–443.

²²²⁹ V. gore, par. 491–492, 502–503, 523–524, 548–549.

profesor sudske medicine koji je svjedočio kao vještak odbrane, izjavio je da tačno vrijeme smrti za ta tijela nije moglo biti utvrđeno. Pošto je pregledao neke od izvještaja vještaka tužilaštva,²²³⁰ Dunjić je primijetio greške i nedosljednosti prilikom praćenja promjena u truljenju leševa²²³¹ i nedostatke prilikom bilježenja stanja u kom su ta tijela pronađena.²²³² Dunjić je naglasio značaj valjanog provođenja tih procedura, budući da analiza artikulacije zglobova i analiza stepena očuvanosti, truljenja, ili skeletizacije može omogućiti procjenu vremena smrti.²²³³

611. Pretresno vijeće prihvata Dunjićevo mišljenje da utvrđivanje tačnog vremena smrti žrtava u grobnicama vezanim za Srebrenicu isključivo na osnovu izvještaja o obdukcijama i ekshumacijama može ponekad biti problematično. U tom pogledu, Pretresno vijeće napominje da se u mnogim izvještajima o ekshumaciji ne procjenjuje tačno vrijeme smrti žrtava na osnovu obdukcionih izvještaja.²²³⁴ Međutim, Pretresno vijeće napominje da, iako je Dunjić priznao da neki antropolog, da bi donio zaključke, prilikom procjenjivanja vremena smrti, može u obzir uzeti i druge faktore, a ne samo stanje tijela,²²³⁵ Dunjić je, po svemu sudeći, ipak izolovano posmatrao izvještaje o ekshumaciji. Dunjićev izvještaj i svjedočenje s tim u vezi ne pokazuju da je uzeto u obzir ono što se dogodilo u Srebrenici i njenoj okolini u julu 1995. godine. Pretresnom vijeću je predočena velika količina takvih dokaza. Od toga je najvažnije da Vijeće raspolaže dokazima da su u julu 1995. godine izvršena višestruka masovna pogubljenja velikih razmjera na području na kojem su provedene ekshumacije masovnih grobnica. Pretresno vijeće se nije uvjerilo da bi problemi s izračunavanjem tačnog vremena smrti za svaku od nekoliko hiljada osoba čija su tijela ekshumirana iz grobnica vezanih za Srebrenicu doveli u pitanje pouzdanost izvještaja vještaka koje je predložilo tužilaštvo.

²²³⁰ Dunjić je pregledao izvještaje iz Nove Kasabe (primarna grobnica), Pilice (Vojna ekonomija Branjevo) (primarna grobnica), Zelenog Jadra (sekundarna grobnica) i Ravnice (gdje su leševi pronađeni na površini). Dušan Dunjić, T. 22778 (25. juni 2008. godine).

²²³¹ Na primjer, Dunjić je uočio greške i nedosljednosti u bilježenju stepena truljenja leševa u poređenju s truljenjem vanjskih dijelova leša. Pored toga, Dunjić je napomenuo da je naročito značajno utvrditi vrijeme smrti. Dušan Dunjić, T. 22790 (25. juni 2008. godine); dokazni predmet 1D01070 Sudsko-medicinska ekspertiza obdukcionih izvještaja i medicinske dokumentacije koja se odnosi na ekshumacije, Dušan Dunjić, mart/april 2008. godine, str. 42–44.

²²³² Dušan Dunjić, T. 22856, 22873, 22906 (26. juni 2008. godine). Dunjić je osporio opis stanja očuvanosti, truljenja i djelimične skeletizacije tijela. On je kritikovao riječi koje je upotrijebio Clark, kao što su “potpuno” ili “artikulacija, djelimična”, koje, prema Dunjiću, predstavljaju “apsolutno nedovoljan opis stanja zglobova”. *Ibid.*, T. 22786 (25. juni 2008. godine).

²²³³ *Ibid.*, T. 22786–22788 (25. juni 2008. godine). Ima nekoliko faza u procesu koji dovodi do potpunog truljenja mekog tkiva (skeletizacije), a višestruki faktori, kao što su okruženje, način smrti ili zadobijene povrede, mogu uticati na proces truljenja. *Ibid.*

²²³⁴ V., na primjer, dokazni predmet P02446, Izvještaj - Aktivnosti MKSJ-a u Bosni i Hercegovini tokom 2001. godine, 14. maj 2003. godine (gdje nije data procjena vremena smrti); dokazni predmet P00598, Izvještaj dr Johna Clarka - Aktivnosti MKSJ-a u Bosni i Hercegovini tokom 2000. godine, grobnice vezane za Srebrenicu, 24. februar 2001. godine (gdje nije data procjena vremena smrti); dokazni predmet P00666, Izvještaj Richarda Wrighta u vezi s ekshumacijama u Istočnoj Bosni 1998. godine, str. 28–31 (gdje je jedini dokaz o vremenu smrti bio datum kada je stao ručni sat koji je pronađen u grobnici); i dokazni predmet P00665, Izvještaj Richarda Wrighta o Kozluku iz 1999. godine, 2. februar 2000. godine, str. 14 (gdje su jedini dokazi koji se pominju u vezi s vremenom smrti bile cvijetne biljke koje su nađene u grobnici).

²²³⁵ Dušan Dunjić, T. 22894–22895 (26. juni 2008. godine).

(b) Prigovori u pogledu načina i uzroka smrti

612. Forenzički dokazi koje je predložilo tužilaštvo ukazuju na to da su glavni utvrđeni uzrok smrti bile strijelne rane.²²³⁶ Međutim, uzrok smrti nije mogao biti utvrđen u “značajnom broju slučajeva” zato što su nedostajali dijelovi tijela i meko tkivo, a uzrok smrti se nije mogao utvrditi samo na osnovu kostiju.²²³⁷ Clark je primijetio da u grobnicama koje je on ekshumirao nije “zasigurno bilo ničega što bi upućivalo na zaključak da se radi o žrtvama palim u borbi”.²²³⁸

613. Dunjić je pregledao izvještaje i zapisnike o obdukcijama posmrtnih ostataka iz odabranih grobnica vezanih za Srebrenicu koje su ekshumirali Haglund, Lawrence i Clark (i primarnih i sekundarnih grobnica) i površinskih ostataka.²²³⁹ On je ocijenio da su mnogi od zaključaka koji se tiču uzroka i načina smrti bili proizvoljni i da nisu zasnovani na naučnim dokazima, posebno u slučajevima u kojima je zaključeno da je preminula osoba umrla nasilnom smrću.²²⁴⁰ Dunjić je izjavio da je u nekim slučajevima koje je on pregledao, osoba koja je izvršila ekshumaciju i/ili obdukciju izvela proizvoljne zaključke koji nisu potkrepljeni nalazima;²²⁴¹ donijela zaključak ne bilježeci detaljan opis rane, čime je onemogućena provjera tog zaključka;²²⁴² ili zabilježila da je način smrti ubistvo, ali nije donijela zaključak o uzroku smrti.²²⁴³

614. Dunjić je posebno kritikovao rad Haglunda, Lawrencea i Clarka. U vezi s Novom Kasabom, Dunjić je izjavio da je opis rana na tijelima iz grobnica koje je ekshumirao Haglund bio “katastrofalan” i da se odlikuje ozbiljnim nedostatkom preciznosti i detalja.²²⁴⁴ Po Dunjićevom

²²³⁶ Dean Manning, T. 18956 (10. decembar 2007. godine); dokazni predmet P02994, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Deana Manninga, 24. avgust 2003. godine, str. 2–3.

²²³⁷ Dean Manning, T. 18956 (10. decembar 2007. godine).

²²³⁸ John Clark, dokazni predmet P02128, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3939 (31. maj 2000. godine) (koji se odnosi samo na tijela na kojima je obdukcija izvršena 1999. godine); John Clark, T. 7342–7344 (20. februar 2007. godine). Međutim, Clark je nekoliko puta priznao da nije bio u stanju da u potpunosti isključi mogućnost da su neke od žrtava umrle u borbi. John Clark, T. 7344, 7368, 7369, 7371, 7372 (20. februar 2007. godine).

²²³⁹ Dušan Dunjić, T. 22774–22778 (25. juni 2008. godine); dokazni predmet 1D01070 Sudsko-medicinska ekspertiza obdukcionih izvještaja i medicinske dokumentacije koja se odnosi na ekshumacije, Dušan Dunjić, mart/april 2008. godine, str. 4–5. Dunjić je pregledao izvještaje iz Nove Kasabe (primarna grobnica), Pilica (Vojna ekonomija Branjevo) (primarna grobnica), Zeleni Jadar (sekundarna grobnica) i Ravnice (gdje su leševi pronađeni na površini). Dušan Dunjić, T. 22778 (25. juni 2008. godine).

²²⁴⁰ Dušan Dunjić, T. 22857–22858 (26. juni 2008. godine). Na primjer, Dunjić je naveo da je za Novu Kasabu 1, 2 i 3 zaključak da su žrtve umrle nasilnom smrću bio proizvoljan zbog prisustva višestrukih povreda prouzrokovanih šrapnelom. *Ibid.*

²²⁴¹ *Ibid.*, T. 22792–22793 (25. juni 2008. godine). Dunjić je takođe zaključio da primjedbe u vezi s traumatološkim dokazima nisu u skladu s propisanim stručnim forenzičkim standardima zbog toga što zaključak da je rana nanesena vatrenim oružjem postojala nje potkrepljena nijednim detaljem u traumatološkom nalazu - dijagnoza je jednostavno data bez ikakvog popratnog opisa povrede (na primjer, veličina, rubovi, kanali, preostala tkiva, itd). *Ibid.*

²²⁴² *Ibid.*, T. 22816 (25. juni 2008. godine.).

²²⁴³ Dušan Dunjić, T. 22816–22818 (25. juni 2008. godine).

²²⁴⁴ *Ibid.*, T. 22784–22790 (25. juni 2008. godine); T. 22857–22858 (26. juni 2008. godine); dokazni predmet 1D01070 Sudsko-medicinska ekspertiza obdukcionih izvještaja i medicinske dokumentacije koja se odnosi na ekshumacije, Dušan Dunjić, mart/april 2008. godine, str. 4, 35–65. U vezi s izvještajima o obdukcijama vezanim za Novu Kasabu, Dunjić je primijetio sljedeće: “U pojedinim obdukcionim zapisnicima uočio sam da se u traumatološkom nalazu (u kome treba detaljno opisati ono što je uočeno na lešu) umjesto toga daju gotove dijagnoze i zaključci, koji čak u nekim slučajevima nisu tačni (za pojedine prelome lobanje bez karakterističnog opisa ulazne i izlazne rane od projektila, tvrdi se da su nastali od projektila, a za sličan opis povreda, druge lobanje u drugom slučaju, navodi se da je nastao od tupine - za oba slučaja se navodi da je uzrok smrti u vezi sa povredom lobanje - to je stručno neprihvatljivo. Obdukcioni zapisnici su šturi - nepotpuni, sa veoma slabim opisom povreda”.

mišljenju, to čini rezultate nepouzdanim zbog toga što se ne mogu provjeriti.²²⁴⁵ Dunjić je iznio istu kritiku po pitanju Haglundovog izvještaja u vezi s Pilicom (Vojna ekonomija Branjevo), navodeći da se zaključak koji je donesen o uzroku smrti ne može provjeriti na osnovu opisa u izvještaju,²²⁴⁶ kao i Clarkov rad u Ravnicama, navodeći da nedovoljan opis povreda onemogućava da se provjeri da li su rane nastale onako kako je opisano.²²⁴⁷

615. Dunjić je takođe naglasio činjenicu da su mnoga tijela u grobnicama vezanim za Srebrenicu bila u poodmakloj fazi truljenja u vrijeme ekshumacije, što znači da je gotovo nemoguće zaključiti da li je rana nađena na tijelu nanesa prije ili poslije smrti.²²⁴⁸

616. Dunjić je priznao da, izuzev stanja posmrtnih ostataka, postoje mnogi faktori (na primjer, svjedočenja svjedoka i drugi dokazi) koje treba uzeti u obzir prilikom donošenja zaključka o uzroku smrti.²²⁴⁹ U tom pogledu, Pretresno vijeće napominje da su u grobnicama pronađene ligature i povezi za oči, što ukazuje na to da su ekshumirana tijela pripadala žrtvama masovnih pogubljenja.²²⁵⁰ Dunjić se složio da bi se, kada je riječ o tijelima kod kojih su pronađene ligature,

Dokazni predmet 1D01070, Sudsko-medicinska ekspertiza obdukcioničkih izvještaja i medicinske dokumentacije koja se odnosi na ekshumacije, Dušan Dunjić, mart/april 2008. godine, str. 29.

²²⁴⁵ Dušan Dunjić, T. 22816 (25. juni 2008. godine); T. 22904–22905 (26. juni 2008. godine).

²²⁴⁶ *Ibid.*, T. 22865 (26. juni 2008. godine). Na primjer, kada je riječ o jednom slučaju ekshumacije u vezi s Pilicom, Dunjić je uočio da je dat sljedeći opis povreda (Opšti opis ostataka: Nekompletno telo - nedostaje glava, ali je baza lobanje prisutna. Putrifikacija i saponifikacija), i naveo: "Opis povreda nedovoljan, nije moguće proveriti nalaz, data gotova dijagnoza povrede koja nije ničim potkrepljena. Kao i u ostalim slučajevima, diskutabilan uzrok smrti". Dokazni predmet 1D01070 Sudsko-medicinska ekspertiza obdukcioničkih izvještaja i medicinske dokumentacije koja se odnosi na ekshumacije, Dušan Dunjić, mart/april 2008. godine, str. 74.

²²⁴⁷ Dokazni predmet 1D01070, Sudsko-medicinska ekspertiza obdukcioničkih izvještaja i medicinske dokumentacije koja se odnosi na ekshumacije, Dušan Dunjić, mart/april 2008. godine, str. 105–122. V. dokazni predmet P00598 Izvještaj dr Johna Clarka - Aktivnosti MKSJ-a u Bosni i Hercegovini tokom 2000. godine, grobnice vezane za Srebrenicu, 24. februar 2001. godine. Na primjer, Dunjić je u jednom od izvještaja o obdukciji uočio sljedeći opis: "Glavne povrede: Glava i vrat: Lobanja fragmentirana u parčiće različite veličine. Rekonstrukcija otkriva mali otvor u desnoj parijetalnoj kosti sa unutrašnjim bevelingom. Čeona kost, delovi maksile, deo okcipitalne kosti nedostaju. Trup: Mali otvor na grebenu lopatice. Sva rebra i većina pršljenova nedostaju. Ekstremiteti: Sve kosti obe ruke nedostaju, osim leve ulne. Prelom gornje trećine desne tibije sa fragmentima kosti od srednjeg dela tela kosti. Polomljen medijalni deo ilijuma desnog kuka. Polomljena donja trećina levog femura sa fragmentima. Polomljen gornji kraj i leve tibije i fibule sa delovima koji nedostaju. Projektili: Dva metka, fragment bakarne košuljice metka. Dva metalna fragmenta u čarapi. Deo čaure u plastičnoj kesi u vreći gde je telo. Uzrok smrti: Povreda glave naneta vatrenim oružjem". U vezi s tim, Dunjić je primijetio sljedeće: "Nepotpun opis povreda, nalaz o povredama iz vatrene oružja površan. Zaključak, kao u većini slučajeva, diskutabilan. Date su gotove dijagnoze o povredama vatrenim oružjem, a nisu kao takve i opisane". Dokazni predmet 1D01070, Sudsko-medicinska ekspertiza obdukcioničkih izvještaja i medicinske dokumentacije koja se odnosi na ekshumacije, Dušan Dunjić, mart/april 2008. godine, str. 107.

²²⁴⁸ Dušan Dunjić, T. 22796–22797 (25. juni 2008. godine). Clark je uvažio ovaj problem, navodeći "Strogo govoreći, prema tome, kod ovih često necjelovitih i raspadnutih tijela bilo je sasvim nemoguće ustanoviti da li je do bilo koje od pronađenih povreda nužno došlo tokom života. Teoretski je do svih njih moglo doći nakon smrti, što važi čak i za sasvim očigledne rane od vatrene oružja. Ove komentare, međutim, treba posmatrati naspram opažanja da su se tijela svih tih ljudi nalazila u masovnoj grobnici, da je kod svih njih smrt morala biti uzrokovana na neki način, te da je u slučajevima u kojima ona nije nastupila prevashodno zbog ranjavanja vatrenim oružjem posrijedi neki drugi uzrok koji nije očigledan. Još uvijek je moguće da je smrt nastupila npr. trovanjem, gušenjem itd., no takve mogućnosti treba posmatrati u kontekstu činjenice da je velika većina ovih žrtava nekoliko puta pogođena hicima, i to u različite dijelove tijela." Dokazni predmet P02446, Izvještaj - Aktivnosti MKSJ-a u Bosni i Hercegovini tokom 2001. godine, 14. maj 2003. godine, str. 3.

²²⁴⁹ Dušan Dunjić, T. 22895 (26. juni 2008. godine).

²²⁵⁰ Prema Manningovom izvještaju, ligature i/ili povezi za oči pronađeni su u sljedećim grobnicama: Cerska (48 ligatura); Nova Kasaba 1996. godine (27 ligatura); Orahovac (takođe poznat kao Lažete 2 A i B) (1 ligatura i 107 poveza za oči); Orahovac (takođe poznat kao Lažete 2C) (40 poveza za oči i 4 ligature); Orahovac (takođe poznat kao Lažete 1) (138 poveza za oči); Hodžički put 3 (16 poveza za oči), Hodžički put 4 (40 poveza), Hodžički put 5 (34 poveza za oči i 1 ligatura); Pilica (Vojna ekonomija Branjevo) (83 ligature i 2 poveza za oči); čančarski put 3 (37 ligatura i 8 poveza za oči), čančarski put 12 (16 ligatura i 8 poveza za oči); brana u Petkovicima (1 ligatura); Liplje (23 ligature); Zeleni Jadar 5 (2 ligature); Glogova 1 (12 ligatura);

moglo zaključiti da se radi o žrtvama pogubljenja strijeljanjem.²²⁵¹ Vještaci tužilaštva takođe su ukazali na činjenicu da je kod nekoliko poveza za oči tkanina bila probušena mecima i da je položaj nekoliko tijela koja su ekshumirana na različitim lokacijama ukazivao na to da su im ručni zglobovi bili vezani.²²⁵² Na nekim lokacijama grobnica takođe je pronađen veliki broj čahura što ukazuje na to da su dotične osobe ubijene na lokaciji grobnice.²²⁵³

617. Dunjić je ispitao više slučajeva iz Nove Kasabe za koje je zaključio da je uzrok smrti mogao biti posljedica legitimnih borbenih operacija.²²⁵⁴ Istražitelj tužilaštva Dušan Janc složio se da su neke osobe čija su tijela pronađena u grobnicama vezanim za Srebrenicu možda stradale od protivpješadijskih mina, izvršile samoubistvo ili poginule u legitimnim borbenim operacijama, i izjavio da se takvi slučajevi najvjerojatnije mogu pronaći među površinskim ostacima.²²⁵⁵ Janc je, na osnovu 648 osoba koje su dotad bile identifikovane iz površinskih ostataka, procijenio da je ukupan broj takvih slučajeva mogao biti 1.000, ali da bi taj broj mogao biti i veći.²²⁵⁶ Borbene

Kozluk (168 ligatura i 55 poveza za oči). Dokazni predmet P02994, Istraga o Srebrenici – Rezime sudskomedicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice 2001. godine, Dodatak D. V. takođe Dušan Janc, T. 33614–33616 (4. maj 2009. godine).

²²⁵¹ Dušan Dunjić, T. 22935–22936 (27. juni 2008. godine); dokazni predmet 1D01070, Sudsko-medicinska ekspertiza obdukcionihi izveštaja i medicinske dokumentacije koja se odnosi na ekshumacije, pripremio Dušan Dunjić, mart/april 2008. godine, str. 23.

²²⁵² Dean Manning, T. 18930–18931 (10. decembar 2007. godine).

²²⁵³ Stotine čahura pronađeno je na lokaciji grobnice u Kozluku. Dokazni predmet P00665, Izvještaj Richarda Wrighta o Kozluku iz 1999. godine, 2. februar 2000. godine, str. 11, 13, 14; Richard Wright, dokazni predmet P02162, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3688, 3716–3717 (29. maj 2000. godine); Richard Wright, T. 7507–7508 (21. februar 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P00649, Rezime sudskomedicinskog dokaznog materijala – stratišta i masovne grobnice 2000. godine, Izvještaj Deana Manninga, 16. maj 2000. godine. Istražitelj tužilaštva Dean Manning naveo je da su čahure pronađene u Zelenom Jadru 5, povezujući tu masovnu grobnicu sa skladištem u Kravici. Čahure su takođe pronađene u Cerskoj pored puta u blizini grobnice. Kod masovne grobnice u Lažetama takođe su pronađene čahure identične čahurama pronađenim u tri sekundarne grobnice, Hodžički put 3, 4 i 5. Najzad, čahure su pronađene na površini kod brane u Petkovicima i u grobnici kod brane u Petkovicima. *Ibid.*, Dodatak A, str. 56, 9–11, 23–37, 40–41.

²²⁵⁴ Dokazni predmet 1D01070, Sudsko-medicinska ekspertiza obdukcionihi izveštaja i medicinske dokumentacije koja se odnosi na ekshumacije, Dušan Dunjić, mart/april 2008. godine. Ukupno, Dunjić je pregledao oko 159 pojedinačnih obdukcionihi zapisnika sa šest lokacija na kojima su pronađene masovne grobnice: Nova Kasaba (33); Pilica (Vojna ekonomija Branjevo) (52); Zeleni Jadar (20); Ravnice (20); Potočari (11) i Sandići (23). Bilo je nekoliko obdukcionihi zapisnika iz Nove Kasabe, uključujući neke u kojima je Dunjić zaključio da je smrt mogla nastupiti tokom borbi i druge za koje Dunjić nije donio taj zaključak. Dunjić je za potrebe svog izvještaja vještaka pregledao 31 obdukcionihi zapisnik iz Nove Kasabe 8 i zaključio da su u 25 slučajeva bile moguće povrede zadobijene u oružanoj borbi. To je bilo evidentno u slučajevima Nova Kasaba 8:48, 8:49, 8:50, 8:51, 8:52, 8:55, 8:56, 8:57, 8:58, 8:61, 8:62, 8:63, 8:64, 8:65, 8:66, 8:67, 8:69 zbog toga što su u tijelu pronađeni projektili, šrapneli, ili metalni fragmenti. *Ibid.*, str. 44–65. V. Dušan Dunjić, T. 22837–22854 (26. juni 2008. godine).

²²⁵⁵ Dušan Janc, T. 33593 (4. maj 2009. godine).

²²⁵⁶ *Ibid.*, T. 33594–33604 (4. maj 2009. godine). Janc se nije složio s Butlerovom izjavom s tim u vezi da bi broj od “1.000 do 2.000 [...] bio razuman”. *Ibid.* Janc je izračunao da je bilo ukupno 648 ljudi čiji su posmrtni ostaci pronađeni na tlu ili na površini. Ukupan broj posmrtnih ostataka koji su prikupljeni je 957. *Ibid.*, T. 33515 – 33517 (1. maj 2009. godine). V. takođe dokazni predmet P04490, Dopolnjeni rezime forenzičkog dokaznog materijala – Ekshumacije na lokacijama grobnica u vezi sa Srebrenicom – mart 2009. godine, pripremio Dušan Janc, Dodatak B, str.2. V. Richard Butler, T. 20251 (23. januar 2008. godine). Janc nije prihvatio sugestiju da je 2.000–3.000 tijela pronađeno na bojištu na području Pobudja. Dušan Janc, T. 33595–33599 (4. maj 2009. godine). V. takođe dokazni predmet 2D00702, Izjava g. Velida Mujkića, 23. avgust 1995. godine (gdje je jedan muškarac iz kolone izjavio da je 500 muškaraca ubijeno na bojištu). Janc je kategorizovao lokacije na kojima su prikupljeni posmrtni ostaci u četiri “šira područja: područje Pobuda (koje se proteže južno od puta Bratunac-Konjević Polje); područje Baljkovice (koje se proteže sjeverozapadno od Zvornika); područje Snagova (koje se proteže jugozapadno od Zvornika); druga područja (izvan gorepomenutih područja, ali ipak relativno blizu njih).” Dokazni predmet P04490, Ažurirani sažetak forenzičkih dokaza – Ekshumacije na lokacijama grobnica vezanih za Srebrenicu, mart 2009. godine, Dodatak B, str. 2. Upor. dokazni predmet 1D00374, UNPROFOR, Ažurirani podaci o Srebrenici-Tuzli, 17. juli 1995. godine. Prema ovom UNPROFOR-ovom izvještaju od 17. jula 1995. godine, “Oni koji su pobjegli iz Srebrenice stigli su u Vazduhoplovnu bazu Tuzla kako bi se pridružili svojim porodicama. Vojni posmatrači UN-a, predstavnici za civilne poslove i drugi razgovarali su odvojeno s više osoba koje su opisale slične patnje: [...] Usput je smrtno stradalo do tri hiljade osoba, uglavnom od mina i

operacije odvijale su se u blizini grobnica vezanih za Srebrenicu (konkretno, u Ravnom Buljimu, Kamenici, Sandićima i Konjević Polju i Udrcu), ali Janc nije smatrao da su osobe pokopane u obližnjim grobnicama mogle smrtno stradati uslijed tih operacija, zbog toga što su - naročito u grobnicama u Novoj Kasabi i Cerskoj - pronađeni dokazi o ligaturama i povezima za oči.²²⁵⁷

618. Dunjić je takođe ispitao rad Lawrencea u Zelenom Jadru 5 i, s obzirom na dokaze o ranama prouzrokovanim ručnim bombama i šrapnelima, tvrdio da su zadobijene povrede mogle nastati uslijed borbenih dejstava.²²⁵⁸ Međutim, Pretresno vijeće napominje da je Zeleni Jadar 5 sekundarna grobnica koja je vezana za grobnicu u Glogovi, primarnu grobnicu povezanu s pogubljenjima u skladištu u Kravici. Pretresnom vijeću su predloženi dokazi o oštećenjima prouzrokovanim ručnim bombama i eksplozivom u skladištu u Kravici.²²⁵⁹

619. Pretresno vijeće napominje da je podmakli stadij truljenja i skeletizacije tijela predstavljao problem za one koji su vršili ekshumacije grobnica vezanih za Srebrenicu, naročito prilikom utvrđivanja uzroka smrti. Ipak, kada se izvještaji o ekshumacijama razmotre zajedno sa drugim dokazima predloženim Pretresnom vijeću u vezi s masovnim pogubljenjima velikih razmjera koja su se desila na području Srebrenice u julu 1995. godine, Pretresno vijeće je uvjeren u pouzdanost zaključaka u vezi s uzrocima smrti koji su izvedeni u izvještajima vještaka tužilaštva.

620. Haglund je pristupio kao svjedok tužilaštva u predmetu Tužilac protiv Rutagande, gdje je Pretresno vijeće koje je postupalo u tom predmetu konstatovalo da se, “na osnovu svjedočenja dr Kathleen Reich, forenzičkog patologa kojeg je kao vještaka pozvala odbrana, nije uvjerilo da je naučni metod koji je primijenio profesor Haglund takav da dopušta Vijeću da se tokom rješavanja u predmetu osloni na njegove zaključke” i da, “iznad svega, Vijeće napominje da tužilac nije pokazao direktnu vezu između zaključaka profesora Haglunda i dr Peerwanija i konkretnog navoda u Optužnici.”²²⁶⁰ Izgleda da je, iako je dr Reich kritikovala Haglundov metod utvrđivanja uzroka smrti, te zaključke zapravo donio drugi vještak u tom predmetu, dr Peerwani.²²⁶¹ U predmetu Rutaganda, dr Reich je takođe kritikovala Haglundov metod utvrđivanja vremena smrti pošto on nije uzeo u obzir informacije o insektima, analizu tkanine i odjeće, nije uzeo odljeve lobanja i nije

napada VRS-a. Ne zna se koliko ih je zarobljeno. Neki su počinili samoubistvo. Nepoznat broj ostalih otišao je u Žepu”. *Ibid.*, str. 2. V. takođe Borovčaninov završni podnesak, par. 522.

²²⁵⁷ Dušan Janc, T. 33611–33616 (4. maj 2009. godine). V. dokazni predmet 2DIC00252, Dokument br. 2110 koji je tužilaštvo objelodanilo na osnovu pravila 65ter, s oznakama koje je u sudnici unio svjedok g. Janc, 4. maj 2009. godine za mapu borbenih područja u vezi s grobnicama.

²²⁵⁸ Dušan Dunjić, T. 22869–22873 (25. juni 2008. godine); dokazni predmet 1D01070, Sudsko-medicinska ekspertiza obdukcioničkih izvještaja i medicinske dokumentacije koja se odnosi na ekshumacije, Dušan Dunjić, mart/april 2008. godine, str. 93–104.

²²⁵⁹ V. gore, par. 437.

²²⁶⁰ William Haglund, T. 8923 (15. mart 2007. godine), gdje se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Rutaganda*, par. 257–258.

²²⁶¹ *Ibid.*, T. 8924–8927 (15. mart 2000. godine).

koristio procjene o tjelesnoj građi. Haglund je odgovorio da ti metodi ili nisu uobičajena praksa u Kanadi ili u Sjedinjenim Državama ili nisu mogli biti primijenjeni u kontekstu Ruande.²²⁶² Haglund je takođe pristupio kao vještak tužilaštva u predmetu Tužilac protiv Kayisheme i u tom kontekstu nije bio kritikovan.²²⁶³ Tužilaštvo je osnovalo stručnu komisiju da istraži pritužbe protiv Haglunda i jedan drugi patolog je utvrdio da Haglund nije napravio nikakav prestup, navodeći da ništa u vezi s provođenjem ekshumacija nije ugrozilo njihovu naučnu valjanost.²²⁶⁴ Pretresno vijeće je mišljenja da ništa što je iznijela odbrana ne može izazvati razumnu sumnju u pouzdanost Haglundovog rada, koju je tužilaštvo dokazalo pred Pretresnim vijećem.

(c) Minimalan broj osoba u svakoj grobnici

621. Broj osoba koje su pokopane u svakoj od grobnica vezanih za Srebrenicu nije moguće utvrditi prostim prebrojavanjem tijela, s obzirom na stepen razglobljavanja posmrtnih ostataka.²²⁶⁵ Prilikom utvrđivanja broja mrtvih na lokacijama grobnica, antropolozi su određivali minimalni broj osoba (MBL). MBL predstavlja procjenu minimalnog broja osoba koji je neophodan za utvrđivanje broja dijelova tijela ili kostiju ekshumiranih iz date grobnice.²²⁶⁶ Do te procjene dolazi se izračunavanjem najprisutnije vrste kosti na datoj lokaciji grobnice.²²⁶⁷ Smatra se da kosti koje ne pripadaju vrsti kostiju koja je odabrana za izračunavanje MBL predstavljaju pojedince samo ako je toliko očito da ta dotična kost ne predstavlja pojedinca čije je prisustvo već utvrđeno pomoću drugih kostiju.²²⁶⁸

622. Dean Manning, istražitelj koji je radio za tužilaštvo, napisao je u svom izvještaju da se Tužilaštvo ranije, prilikom analize posmrtnih ostataka, oslanjalo na antropološki MBL. Međutim, kada su podaci o identifikaciji pomoću DNK postali dostupni posredstvom MKNL-a, Tužilaštvo je

²²⁶² *Ibid.*, T. 8928–8929 (15. mart 2007. godine).

²²⁶³ *Ibid.*, T. 8904 (15. mart 2007. godine).

²²⁶⁴ Dokazni predmet 2D00070, Haglund – Izvještaj Nadzorne komisije, 2. februar 1998. godine, str. 7; William Haglund, dokazni predmet P02150, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3760 (29. maj 2000. godine); T. 8913, 8921, 8974 (15. mart 2007. godine).

²²⁶⁵ Debra Komar, T. 23903–23904 (23. juli 2008. godine); dokazni predmet P00559, Izvještaj Josea Pabla Baraybara - Antropološki pregled posmrtnih ostataka iz Istočne Bosne 1999. godine (Dokazni predmet P-233 u predmetu *Krstić*), str. 5–6.

²²⁶⁶ Jose Pablo Baraybar, dokazni predmet P02474, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3793 (29. maj 2000. godine); T. 8797, 8865 (14. mart 2007. godine).

²²⁶⁷ Jose Pablo Baraybar, T. 8798 (14. mart 2007. godine); dokazni predmet P02474, Transkript prihvaćen na osnovu pravila 92ter, KT. 3804 (29. maj 2000. godine). Najprisutnija kost bila bi neuparena kost ili jedna kost iz para. Dokazni predmet P00559, Izvještaj Josea Pabla Baraybara - Antropološki pregled posmrtnih ostataka iz istočne Bosne 1999. godine (dokazni predmet P-233 u predmetu *Krstić*), str. 6.

²²⁶⁸ Jose Pablo Baraybar, T. 8802, 8865–8866 (14. mart 2007. godine). Na primjer, ako se pronađe stotinu desnih butnih kostiju odraslih, pronađeno je i stotinu odraslih. Međutim, ako se, pored toga, pronađe kost ruke nekog djeteta, ali ne i njegova butna kost, ručna kost smatraće se dodatnim pojedincem, iako nije pronađena nikakva dodatna butna kost. *Ibid.*, T. 8802 (14. mart 2007. godine).

radije koristilo te podatke nego antropološki MBL zbog toga što podaci MKNL-a “daju mnogo tačniji broj lica u masovnim grobnicama”.²²⁶⁹

623. Debra Komar, antropologinja koja je pristupila kao vještak odbrane, pregledala je radove Wrighta, Baraybara i Lawrencea i utvrdila metodološke manjkavosti njihovog izračunavanja MBL u svakoj grobnici.²²⁷⁰ Na primjer, prilikom ekshumacija koje je nadzirao Wright, glavni patolog u mrtvačnici nije pokušao da ponovo sastavi dijelove tijela; vreće s tijelima jednostavno su evaluirane kako su stizale.²²⁷¹ Po mišljenju Debre Komar, ponovno sastavljanje je neophodno za valjanu analizu broja osoba, a propust da se ponovo sastave posmrtni ostaci narušava integritet zaključaka u Wrightovom izvještaju.²²⁷²

624. Čak i kada bi Debra Komar bila u pravu kada je riječ o metodološkim manjkavostima koje je utvrdila u pogledu izračunavanja MBL, njen zaključak ne može imati nikakav suštinski značaj u ovom predmetu zato što se dokazima na osnovu DNK predočenim Pretresnom vijeću daje prednost u odnosu na MBL kao metod izračunavanja ukupnog broja posmrtnih ostataka u svakoj grobnici. Pretresno vijeće će se osloniti na podatke MKNL-a kada bude ocjenjivalo ukupan broj mrtvih u grobnicama vezanim za Srebrenicu.

4. Demografski dokazi

625. Helge Brunborg, demograf koji je radio za tužilaštvo, sastavio je spisak od 7.661 osobe koja je nestala u vrijeme pada Srebrenice (dalje u tekstu: Spisak nestalih iz 2005. godine).²²⁷³ Ewa Tabeau, demograf, koja je takođe radila za tužilaštvo, sastavila je ažuriranu verziju Spiska nestalih iz 2005. godine, u kojoj se navode imena svakog od 7.661 osobe navedene na Spisku iz 2005. godine i dodatno naznačava da li je MKNL identifikovao posmrtne ostatke svake od navedenih osoba.²²⁷⁴ Na Spisku nestalih iz 2005. godine i u njegovoj ažuriranoj verziji koju je pripremila Ewa Tabeau koriste se podaci MKNL-a, evidencija MKCK-a²²⁷⁵ i evidencija Ljekara za ljudska

²²⁶⁹ Dokazni predmet P02993, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Deana Manninga, 27. novembar 2007. godine, str. 2.

²²⁷⁰ Debra Komar, T. 23889–23890 (23. juli 2008. godine); Dokazni predmet 2D00534, Dr Komar, Izvještaj vještaka, 28. februar 2008. godine, str. 2–5.

²²⁷¹ Debra Komar, T. 23898–23900 (23. juli 2008. godine). V. dokazni predmet P00666, Izvještaj Richarda Wrighta MKSJ-u u vezi s ekshumacijama u istočnoj Bosni 1998. godine.

²²⁷² Debra Komar, T. 23900 (23. juli 2008. godine).

²²⁷³ Dokazni predmet P02413, Ažurirani izvještaj Helgea Brunborga - Nestali i mrtvi iz Srebrenice: Izvještaj i spisak iz 2005. godine.

²²⁷⁴ Ewa Tabeau, T. 21032 (5. februar 2008. godine); dokazni predmet P02413, Ažurirani izvještaj Helgea Brunborga - Nestali i mrtvi iz Srebrenice: Izvještaj i spisak iz 2005. godine, 16. novembar 2005. godine; dokazni predmet P03159, Izvještaj pod naslovom Nestali iz Srebrenice: Izvještaj o napretku identifikacije na osnovu DNK koju je 2007. godine proveo MKNL, pripremili E. Tabeau i A. Hetland, 11. januar 2008. godine, s dodacima I i II; dokazni predmet P03159a, (povjerljivo). Ewa Tabeau takođe je predočila dodatni spisak 426 zapisa MKNL-a koja se ne nalaze na Spisku nestalih iz 2005. godine (165 osoba) ili koji predstavljaju manje izvjesne uparene uzorke (261 pojedinaca). Dokazni predmet P03159a, (povjerljivo).

²²⁷⁵ Više od 95% informacija o nestalim osobama na spisku MKCK-a prijavili su članovi porodice. Podaci MKCK-a sadržali su datum rođenja, pol, ime, prezime, očevo ime, mjesto i datum nestanka i, eventualno, mjesto rođenja ili mjesto boravka. Brunborg nije primio originalne upitnike MKCK-a koji su sadržali više pojedinosti zbog politike neutralnosti MKCK-a. Helge

prava.²²⁷⁶ Za razliku od Spiska preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL, Spisak nestalih koji je pripremila Ewa Tabeau sadrži imena osoba koje su prijavljene kao nestale, ali za koje još nije izvršena identifikacija na osnovu DNK.

626. Brunborg je provjerio podatke MKCK-a o osobama prijavljenim kao nestale poredeći ih, koliko god je to bilo moguće, s drugim izvorima.²²⁷⁷ Kako je ranije pomenuto, ukupan broj osoba registrovanih na Spisku nestalih iz 2005. godine iznosi 7.661.²²⁷⁸ Tužilaštvo tvrdi da bi na taj spisak trebalo dodati 165 osoba.²²⁷⁹ Ti ljudi su identifikovani putem analize DNK, ali se nisu mogli upariti s identitetom nijedne osobe navedene na Spisku nestalih iz 2005. godine.²²⁸⁰

627. Spisak nestalih iz 2005. godine upoređen je s Popisom stanovništva Bosne i Hercegovine iz 1991. godine (dalje u tekstu: Popis iz 1991. godine) kako bi se utvrdilo da li su nestale osobe registrovane u Popisu iz 1991. godine.²²⁸¹ Ako su nestale osobe bile registrovane u Popisu iz 1991. godine, Brunborg je zaključio da su one, u stvari postojale.²²⁸² Tokom popisa, prikupljene su informacije o ukupno 4,3 miliona osoba,²²⁸³ i on je sadržao podatke o imenu, očevom imenu,

Brunborg, T. 6779–6782 (1. februar 2007. godine); T. 11184, 11185, 11189 (9. maj 2007. godine); T. 11255, 11285 (10. maj 2007. godine); dokazni predmet P00571, Izvještaj Helgea BRUNBORG - Izvještaj o broju nestalih u umrlim iz Srebrenice, str. 3–4.

²²⁷⁶ Ewa Tabeau, T. 21032–21033, 21042, 21050, 21063 (5. februar 2008. godine); dokazni predmet P02412, Izvještaj Helgea Brunborga - Izvještaj kojim se pobija Izvještaj o broju nestalih i mrtvih iz Srebrenice, 25. avgust 2004. godine, str. 5–6. Ljekari za ljudska prava prikupili *ante mortem* podatke kako bi pomogli u identifikaciji nestalih osoba. Spisak Ljekara za ljudska prava sadržao je podatke koje su dali članovi porodica u vezi s fizičkim karakteristikama, posebnom odjećom i posebnim karakteristikama zuba. Ljekari za ljudska prava prikupili su slične podatke kao MKCK, ali su popisivali i nacionalnu pripadnost nestalih osoba. Na spisku Ljekara za ljudska prava ima manje slučajeva nego na spisku MKCK-a, najvjerovatnije zbog toga što su Ljekari za ljudska prava počeli kasnije od MKCK-a aktivno raditi na popisivanju ljudi samo u Tuzli i Sarajevu. Helge Brunborg, T. 6783 (1. februar 2007. godine); dokazni predmet P02413, Ažurirani izvještaj Helgea Brunborga - Nestali i mrtvi iz Srebrenice: Izvještaj i Spisak iz 2005. godine, 16. novembar 2005. godine, str. 7.

²²⁷⁷ Helge Brunborg, T. 11285–11286 (10. maj 2007. godine).

²²⁷⁸ *Ibid.*, T. 6783–6784 (1. februar 2007. godine); dokazni predmet P02413, Ažurirani izvještaj Helgea Brunborga - Nestali i mrtvi iz Srebrenice: Izvještaj i Spisak iz 2005. godine, 16. novembar 2005. godine, str. 19; dokazni predmet P02423, Broj slučajeva na Spisku nestalih i umrlim u vezi s padom Srebrenice koji je 2005. godine dostavilo tužilaštvo. Broj od 7.661 predstavlja najmanji broj. Dokazni predmet P02413, Ažurirani izvještaj Helgea Brunborga - Nestali i mrtvi iz Srebrenice: Izvještaj i spisak iz 2005. godine, str. 2. U Dopuni ovog izvještaja naglašava se da se za 103 imena koja se pojavljuju na spisku identifikovanih mrtvih koji je dostavio MKNL, ali za koje nije utvrđena podudarnost sa spiskom nestalih osoba MKCK-a može smatrati da predstavljaju produženje Spiska nestalih osoba koje je 2005. dostavilo tužilaštvo. Dokazni predmet P02416 (povjerljivo), str. 10; dokazni predmet P02418 (povjerljivo). 96.4% žrtava prijavljeno su kao nestalo u julu 1995. godine, pri čemu ogromna većina u periodu od 11. do 18. jula. Krajem avgusta 1995. godine, gotovo 99% žrtava prijavljeno je kao nestalo (tj. 7.558); “samo” 103 žrtve nestale su u periodu od septembra do decembra 1995. Potočari su bili mjesto nestanka najvećeg broja nestalih (2.070), a slijedili su šuma (1.085), Kravica (811), Konjević Polje (804) i Kamenica (723). Dokazni predmet P02413, Ažurirani izvještaj Helgea Brunborga - Nestali i mrtvi iz Srebrenice: Izvještaj i spisak iz 2005. godine, 16. novembar 2005. godine, str. 20–22.

²²⁷⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 1134.

²²⁸⁰ Dokazni predmet P03159a (povjerljivo), str. ii.

²²⁸¹ Helge Brunborg, T. 6792 (1. februar 2007. godine).

²²⁸² Helge Brunborg, T. 6792 (1. februar 2007. godine). V. takođe *Ibid.*, T. 11186 (9. maj 2007. godine).

²²⁸³ *Ibid.*, T. 6791 (1. februar 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P02413, Ažurirani izvještaj Helgea Brunborga - Nestali i mrtvi iz Srebrenice: Izvještaj i spisak iz 2005. godine, str. 7. Popisom je obuhvaćena cjelokupna populacija Bosne i Hercegovine na dan 31. marta 1991. godine. *Ibid.*

datumu rođenja, mjestu boravka, bračnom stanju, prihodima, školskoj spremi i jedinstvenom matičnom broju.²²⁸⁴

628. Spisak nestalih iz 2005. godine takođe je upoređen s biračkim spiskom sastavljenim 1997. i 1998. godine i bazom podataka UNHCR-a o raseljenim osobama i izbjeglicama.²²⁸⁵ Brunborg je objasnio da je time provjeravana valjanost spiskova nestalih zbog toga što su se preživjeli koji su možda pogrešno prijavljeni kao nestali mogli registrovati da glasaju.²²⁸⁶ Brunborg je na taj način sa spiska isključio 12 osoba.²²⁸⁷

629. Samo 68 osoba na Spisku nestalih iz 2005. godine su žene,²²⁸⁸ a većinu čine osobe stare od 16 do 60 godina,²²⁸⁹ 87,9% ih je bilo muslimanske nacionalnosti,²²⁹⁰ 30 osoba je imalo manje od 16 godina starosti, a 360 osoba (uključujući jednu ženu) bilo je starije od 60 godina.²²⁹¹

630. Miladin Kovačević, demograf koji je pristupio kao vještak odbrane, ponovio je proceduru koju je primijenio Brunborg kada je sastavljao Spisak nestalih iz 2005. godine, odnosno Kovačević je uporedio Spisak nestalih iz 2005. godine sa biračkim spiskovima i popisom iz 1991. godine.²²⁹² Kovačević je utvrdio da se 57 od 7.661 pojedinaca sa Spiska nije moglo upariti ni sa kim na popisu primjenom kriterijuma koje je usvojio Brunborg.²²⁹³

631. Kovačević je takođe primijenio drugačiji pristup od Brunborgovog kako bi procijenio broj nestalih osoba poslije pada Srebrenice. On je pripremio tabele koje pokazuju, između ostalog, (i) ukupno stanovništvo srebreničke enklave, uključujući vojnike, u konkretnim periodima od 1991. do

²²⁸⁴ Helge Brunborg, T. 6788-6789 (1. februar 2008. godine). Popis je takođe sadržao informacije o velikom broju varijabli, uključujući, između ostalog, opštinu i mjesto boravka, ime i prezime, očevo ime, redni broj domaćinstva, jedinstveni matični broj građana, datum i mjesto rođenja, pol, zanimanje, nacionalnu pripadnost, maternji jezik, vjeroispovijest i broj rođene djece. Dokazni predmet P02413, Ažurirani izvještaj Helgea Brunborga - Nestali i mrtvi iz Srebrenice: Izvještaj i spisak iz 2005. godine, 16. novembar 2005. godine, str. 7.

²²⁸⁵ Helge Brunborg, T. 6792-6793 (1. februar 2007. godine); T. 11190 (9. maj 2007. godine); dokazni predmet P02413, Ažurirani izvještaj Helgea Brunborga - Nestali i mrtvi iz Srebrenice: Izvještaj i spisak iz 2005. godine, str.17–18.

²²⁸⁶ Helge Brunborg, T. 6793–6794 (1. februar 2007. godine). Brunborg je rekao da je, iako su birački spiskovi sadržali datume rođenja, jedinstveni matični broj i opštinu prebivališta, značajan nedostatak bio u tome što je njima bila obuhvaćena samo populacija iznad 18 godina starosti i da je u prosjeku samo 70% stanovnika bilo upisano u biračke spiskove. *Ibid.*

²²⁸⁷ Helge Brunborg, T. 6793, 6796, 6811 (1. februar 2007. godine); dokazni predmet P02413, Ažurirani izvještaj Helgea Brunborga - Nestali i mrtvi iz Srebrenice: Izvještaj i spisak iz 2005. godine, str. 18; dokazni predmet P02423 Dokument pod naslovom - Broj slučajeva na Spisku nestalih i umrlih u vezi s padom Srebrenice po kategorijama žrtava koji je 2005. godine dostavilo Tužilaštvo. Brunborg je istakao da je vjerovatnije da su svi koji su isključeni, ili većina njih, bili pogrešno registrovani kao birači ili raseljene osobe, a ne pogrešno registrovani kao nestali. Dokazni predmet P02413, Ažurirani izvještaj Helgea Brunborga - Nestali i mrtvi iz Srebrenice: Izvještaj i spisak iz 2005. godine, str. 18.

²²⁸⁸ Helge Brunborg, T. 6800 (1. februar 2007. godine).

²²⁸⁹ *Ibid.*, T. 6800 (1. februar 2007. godine); dokazni predmet P02424, Grafikon - starosna struktura nestalih i mrtvih u vezi sa Srebrenicom (apsolutni brojevi).

²²⁹⁰ Dokazni predmet P03159, Izvještaj pod naslovom Nestali iz Srebrenice: Izvještaj o napretku identifikacije na osnovu DNK koju je 2007. godine proveo MKNL, pripremili E. Tabeau i A. Hetland, 11. januar 2008. godine, s dodacima I i II, str. 8–9.

²²⁹¹ Dokazni predmet P03159, Izvještaj pod naslovom Nestali iz Srebrenice: Izvještaj o napretku identifikacije na osnovu DNK koju je 2007. godine proveo MKNL, pripremili E. Tabeau i A. Hetland, 11. januar 2008. godine, s dodacima I i II, str. 8–9.

²²⁹² Miladin Kovačević, T. 22652–22655 (23. juni 2008. godine); T. 22677–22678 (24. juni 2008. godine).

²²⁹³ Miladin Kovačević, T. 22665 (23. juni 2008. godine); T. 22676, 22684 (24. juni 2008. godine); dokazni predmet ID01129 Izvještaj vještaka o broju nestalih u Srebrenici u julu 1995. godine, Miladin Kovačević, par. 14.

januara 1995. godine,²²⁹⁴ (ii) broj raseljenih osoba za svaki period,²²⁹⁵ i (iii) razliku između tih brojki.²²⁹⁶ Za svaki period koji je uzet u obzir u tabeli se za stanovnike Srebrenice navode četiri cifre u rasponu od 36.051 do 37.255.²²⁹⁷ Prema riječima Kovačevića, sve cifre navedene u tabeli zasnivaju se na popisu iz 1991. godine i dokumentima Vlade BiH.²²⁹⁸ U vezi s brojem raseljenih osoba, Kovačević je, spajajući nekoliko dokumenata, na kraju došao do jedinstvene cifre od 34.537 osoba kao minimalnog broja raseljenih, uzimajući u obzir samo one koje su se vodile kao nestale od 1995. godine, i eliminišući sve eventualne duplikate.²²⁹⁹ Prilikom oduzimanja broja nestalih osoba od ukupnog stanovništva - za svaki period koji je uzet u obzir - najveći broj je bio 2.988.²³⁰⁰ Te konstatacije navele su Kovačevića na zaključak da broj nestalih osoba poslije pada Srebrenice nije mogao biti veći od 3.000.²³⁰¹

632. Kovačević je izjavio da je, prilikom izračunavanja broja raseljenih osoba (34.537), uzeo u obzir samo ljude koji su raseljeni 1995. godine.²³⁰² Pretresno vijeće napominje da je situacija u Bosni i Hercegovini bila takva da je tokom čitave te godine u Srebrenici i okolini vjerovatno raseljeno mnogo ljudi. To znači da postoji vjerovatnoća da cifra od 34.537 uključuje osobe koje su raseljene ili prije jula 1995. godine ili znatno poslije toga. Po mišljenju Pretresnog vijeća, ovaj nedostatak preciznosti čini Kovačevićevu analizu nepouzdanom.

633. Pored toga, Pretresno vijeće napominje da Kovačevićeva analiza isključuje sve eventualne podatke o broju osoba koje su prijavljene kao nestale poslije pada Srebrenice, zanemarujući tako jedan značajan izvor koji je koristio Brunborg. Kovačević je krenuo da utvrdi koliko je ljudi nestalo poslije pada Srebrenice, a pritom nije uzeo u obzir podatke MKCK-a i Ljekara za ljudska prava o osobama koje su prijavljene kao nestale poslije pada Srebrenice. Kada je riječ o dokumentima koji su Kovačeviću bili dostupni, jasno je da se on opredijelio da zanemari značajne izvore i da ne

²²⁹⁴ Periodi koji su uzeti u obzir u tabeli su sljedeći: januar 1994. godine, 1991. godina, 11. januar 1995. godine i 11. januar 1994. godine. Dokazni predmet 1D01129 Izvještaj vještaka o broju nestalih u Srebrenici u julu 1995. godine, Miladin Kovačević, tabela 1, str. 8.

²²⁹⁵ Ova cifra je utvrđena na osnovu raznih dokumenata iz Predsjedništva opštine Srebrenica, Zavoda za statistiku u Tuzli i Opštinskog štaba Civilne zaštite u Srebrenici. Dokazni predmet 1D01129, Izvještaj vještaka o broju nestalih u Srebrenici u julu 1995. godine, Miladin Kovačević, str. 10–11.

²²⁹⁶ Dokazni predmet 1D01129 Izvještaj vještaka o broju nestalih u Srebrenici u julu 1995. godine, Miladin Kovačević, tabela 1, str. 8.

²²⁹⁷ *Ibid.*

²²⁹⁸ Miladin Kovačević, T. 22696 (24. juni 2008. godine); dokazni predmet 1D01129, Izvještaj vještaka o broju nestalih u Srebrenici u julu 1995. godine, Miladin Kovačević, str. 8, 9–13, tabela 1; dokazni predmet 1D00312, Dokument iz Zavoda za statistiku Republike BiH, Okružni sekretarijat za odbranu Tuzla, potpisao Fahrudin Salihović, 11. januar 1994. godine.

²²⁹⁹ Miladin Kovačević, T. 22697–22698 (24. juni 2008. godine); dokazni predmet 1D01129 Izvještaj vještaka o broju nestalih u Srebrenici u julu 1995. godine, Miladin Kovačević, tabela 1, str. 8, 11–12.

²³⁰⁰ Miladin Kovačević, T. 22687, 22696 (24. juni 2008. godine).

²³⁰¹ Miladin Kovačević, T. 22687 (24. juni 2008. godine). U vezi brojem koji je on dao —2.988—Kovačević je u svom svjedočenju rekao da je “[t]aj broj daleko ispod broja 7.661 i [...] ovi indikativni brojevi dovode u sumnju utvrđeni broj od 7.661.” *Ibid.*; dokazni predmet 1D01129 Izvještaj vještaka o broju nestalih u Srebrenici u julu 1995. godine, Miladin Kovačević, par. 35.

²³⁰² Miladin Kovačević, T. 22697–22698 (24. juni 2008. godine); dokazni predmet 1D01129 Izvještaj vještaka o broju nestalih u Srebrenici u julu 1995. godine, Miladin Kovačević, tabela 1, str. 8, par. 41–42.

navodi nikakvo objašnjenje zašto je to učinio. Po mišljenju Pretresnog vijeća, ovaj pristup ne samo da je zbujujući nego je u osnovi pogrešan i čini nepouzdanom Kovačevićevu analizu.²³⁰³

634. Svetlana Radovanović, drugi demograf koji je takođe svjedočio kao vještak odbrane, kritikovala je Brunborgov pristup zbog toga što je on zanemario mnoge druge raspoložive izvore koji bi, da su korišteni u njegovoj studiji, dali pouzdaniji spisak nestalih osoba.²³⁰⁴ Primjeri tih izvora uključuju Bilten raseljenih osoba koji je objavilo Ministarstvo BiH, razne baze podataka ABiH, bazu podataka koje je prikupila grupa pod nazivom Muslimani protiv genocida,²³⁰⁵ kao i bazu podataka DEM 2T, koju je prikupio Zavod za statistiku u BiH i RS-a na osnovu naloga Međunarodnog suda.²³⁰⁶

635. Svetlana Radovanović je zaključila da cifru od 7.661 osobe na Spisku nestalih iz 2005. godine treba smanjiti za jednu četvrtinu, koja obuhvata dvije kategorije osoba koje su pogrešno uključene.²³⁰⁷ U prvu kategoriju spadaju osobe koje, prema riječima Svetlane Radovanović, nisu mogle biti pronađene na popisu iz 1991. godine, i stoga ih, prema Brunborgovoj metodologiji, nije trebalo ubrojati.²³⁰⁸ Svetlana Radovanović je izbrojala 1.002 osobe, otprilike 13% od 7.661, čiji se podaci nisu podudarali s dokumentacijom popisa.²³⁰⁹ Svetlana Radovanović je tvrdila da je, bez obzira na to što je nestanak tih osoba prijavljen MKCK-u, njihovo uvrštavanje u Spisak nestalih iz 2005. godine, bez utvrđivanja podudarnosti njihovih podataka s podacima iz popisa, bilo neprimjereno prema metodologiji koju je koristio Brunborg.²³¹⁰ Brunborg je u svom svjedočenju

²³⁰³ **Izdvojeno mišljenje sudije Kwona:** Iako se slažem sa zaključkom Pretresnog vijeća da je Kovačevićeva analiza nepouzdana iz razloga navedenog u paragrafu 632, izražavam, uz dužno poštovanje, neslaganje s dodatnom ocjenom većine sudija o Kovačevićevoj analizi, koja se razmatra u par. 633. Većina sudija konstatuje da je Kovačevićeva analiza nepouzdana zbog toga što je on zauzeo "zbujujući" i "suštinski manjkav" pristup zanemarujući značajne podatke MKCK-a i Ljekara za ljudska prava o osobama koje su prijavljene kao nestale poslije pada Srebrenice, koji su predstavljali glavne izvore za Izvještaj Helgea Brunborga, demografa koji je radio za tužilaštvo. Napominjem da su zadaci koje su Kovačeviću dali **Popovićev** i **Pandurevićev** branilac bili da "[predoči] svoje mišljenje o broju nestalih iz Srebrenice jula meseca 1995. godine", a takođe da ocijeni "metod koji je koristio Helge Brunborg u izradi svog Izveštaja". Dokazni predmet 1D01129, Izvještaj vještaka Miladina Kovačevića, str. 1. Mišljenja sam da je Kovačević, kao vještak odbrane, obavljajući svoj zadatak da ispita objektivnost i tačnost Brunborgovog izvještaja, imao pravo da odabere svaki metod koji mu je stajao na raspolaganju kako bi procijenio broj nestalih osoba u Srebrenici u tom periodu i osporio Brunborgovu analizu. Štaviše, on je mogao odabrati da kritikuje tačnost glavnog izvora u Brunborgovom izvještaju, koji čine podaci MKCK-a i Ljekara za ljudska prava; on je mogao odabrati da ukaže na manjkavost Brunborgovog metodološkog pristupa; i/ili je mogao odabrati da provede vlastitu analizu ne oslanjajući se ni na jedan od Brunborgovih izvora i da zatim uporedi svoje rezultate s Brunborgovim. Kovačević se opredijelio za ovaj posljednji pristup, koji smatram naročito osnovanim u ovom slučaju. Iako ocjena Pretresnog vijeća o tome da li je Kovačevićeva analiza sama po sebi bila precizna predstavlja zasebno pitanje, ne smatram da je njegov pristup "suštinski manjkav" ili "zbujujući" isključivo zbog činjenice da on nije uzeo u obzir podatke MKCK-a i Ljekara za ljudska prava kao izvor njegove analize. Smatram savršeno razumnim to da Kovačević nije htio koristiti podatke MKCK i Ljekara za ljudska prava u svojoj analizi, budući da su ti podaci činili osnovu Brunborgovog izvještaja, koji je upravo on bio zadužen da ospori.

²³⁰⁴ Svetlana Radovanović, T. 24326–24327 (29. juli 2008. godine); T. 24475–24476 (31. juli 2008. godine); dokazni predmet 3D00398, Demografski nalaz prof. dr Svetlane Radovanović, mart 2008. godine, str. 6, 21–23.

²³⁰⁵ Svetlana Radovanović, T. 24326–24327 (29. juli 2008. godine); T. 24345–24347 (30. juli 2008. godine).

²³⁰⁶ *Ibid.*, T. 24355–24358 (30. juli 2008. godine).

²³⁰⁷ Svetlana Radovanović, T. 24363–24365 (30. juli 2008. godine); dokazni predmet 3D00398, Demografski nalaz prof. dr Svetlane Radovanović, mart 2008. godine, str. 19.

²³⁰⁸ Svetlana Radovanović, T. 24363–24365, 24403–24404 (30. juli 2008. godine); dokazni predmet 3D00398, Demografski nalaz prof. dr Svetlane Radovanović, mart 2008. godine, str. 13, 19.

²³⁰⁹ Svetlana Radovanović, T. 24408–24409 (30. juli 2008. godine); T. 24497 (31. juli 2008. godine).

²³¹⁰ *Ibid.*, T. 24497–24499 (31. juli 2008. godine).

rekao da su vjerovatan razlog iz kog podudarnost podataka za ovih 1.000 pojedinaca nije mogla biti utvrđena predstavljale slovne greške ili nepotpuni datumi rođenja i druge pojedinosti - budući da su obrasci skenirani, greške su mogle nastati uslijed nečitkog rukopisa.²³¹¹ Datum rođenja bio je nepotpun “samo [za] nekoliko osoba”, a u takvim slučajevima Brunborg je koristio druge raspoložive podatke, kao što su mjesto rođenja i prebivalište.²³¹² Pretresno vijeće prihvata Brunborgov rad, naročito zbog toga što se on osvrnuo na pitanje koje je pokrenula Svetlana Radovanović i pokušao da popuni praznine u svom radu koristeći druge raspoložive podatke.

636. Drugu kategoriju koju je navela Svetlana Radovanović čine ljudi čije je podatke Brunborg uspio upariti sa popisom iz 1991. godine, ali koji nisu bili povezani s događajima u Srebrenici u julu 1995. godine, bilo zbog toga što su umrli prije 10. jula 1995. godine, bilo zbog toga što se ne mogu u teritorijalnom smislu povezati sa srebreničkom enklavom.²³¹³ Na osnovu Brunborgovih podataka, Svetlana Radovanović je procijenila da je bilo još 1.000 takvih ljudi.²³¹⁴ Pretresno vijeće ima u vidu da je Ewa Tabeau u svom svjedočenju navela da su osobe na Spisku ABiH koje su registrovane kao nestale prije jula 1995. godine, a koje je Svetlana Radovanović vjerovatno uključila u svoju procjenu pogrešno uključenih osoba, na kraju identifikovane u grobnicama vezanim za Srebrenicu.²³¹⁵ Na toj osnovi, Pretresno vijeće se ne može složiti s tvrdnjom koju je iznijela Svetlana Radovanović da su te osobe pogrešno uključene na Spisak nestalih iz 2005. godine.

637. Prilikom izračunavanja broja raseljenih osoba poslije pada Srebrenice, i Kovačević i Svetlana Radovanović koriste dokumente koji su u njihovim izvještajima identifikovani samo brojem.²³¹⁶ Ni u jednom od tih izvještaja ne objašnjava se ni izvor ni sadržaj tih dokumenata. Upitana o porijeklu tih dokumenata, Svetlana Radovanović je odgovorila da ne zna odakle oni dolaze.²³¹⁷ Pretresno vijeće u tom pogledu napominje da se i Svetlana Radovanović i Kovačević oslanjaju na dokumente i izvore koji ne pružaju Pretresnom vijeću nikakvu osnovu za ocjenu njihove pouzdanosti. Ovo posebno važi za Svetlanu Radovanović, budući da ona, kada je o tome

²³¹¹ Helge Brunborg, T. 6789 (1. februar 2007. godine); T. 11186 (9. maj 2007. godine). Upor. dokazni predmet P02413, Ažurirani izvještaj Helgea Brunborga - nestali i mrtvi iz Srebrenice: Izvještaj i spisak iz 2005. godine, str. 7–8. Brunborg je izjavio da se takva skeniranja obično provjeravaju, ali da je Zavod za statistiku u Sarajevu rekao da nije bilo dovoljno vremena za to. Helge Brunborg, T. 11202 (9. maj 2007. godine).

²³¹² Helge Brunborg, T. 11203–11205 (9. maj 2007. godine).

²³¹³ Svetlana Radovanović, T. 24363–24365 (30. juli 2008. godine); dokazni predmet 3D00398, Demografski nalaz prof. dr Svetlane Radovanović, mart 2008. godine, str. 19.

²³¹⁴ Svetlana Radovanović, T. 24364 (30. juli 2008. godine).

²³¹⁵ Ewa Tabeau, T. 21052 (5. februar 2008. godine).

²³¹⁶ I Radovanović i Kovačević su te dokumente identifikovali kao “D000-2101, D000-2102, D000-2103 i D000-2104”. Dokazni predmet 1D01129 Izvještaj vještaka o broju nestalih u Srebrenici u julu 1995. godine, Miladin Kovačević, par. 41; dokazni predmet 3D00398, Demografski nalaz prof. dr Svetlane Radovanović, mart 2008. godine, str. 22.

²³¹⁷ Svetlana Radovanović, T. 24503–24504 (31. juli 2008. godine) (“To su CD-ovi koje sam ja dobila od odbrane kao obelodanjene materijale tužilaštva. P. Dobro. Zna li ko je sastavio te spiskove? O. Mislite te spiskove imenima, prezimenima i tako dalje. Pa sad, ne bih mogla tačno, ne sećam se da, ne znam zaista ko, ne mogu se sada setiti. Ja sam to poodavno radila. Ne znam koje sastavio spiskove u ovom trenutku, ali bih mogla da proverim. Postoje CD-ovi, mogu se videti spiskovi pa se može i ustanoviti ko ih je sastavio.”)

upitana, nije mogla identifikovati izvor tih dokumenata. Budući da nema dovoljno informacija kojima bi se potkrijepili zaključci koje su izveli Svetlana Radovanović i Kovačević, Pretresno vijeće njihova svjedočenja smatra pukim nagađanjem.

5. Podaci MKNL-a o nestalim osobama

638. Međunarodna komisija za nestala lica (dalje u tekstu: MKNL) sastavila je spisak osoba čiji su posmrtni ostaci ekshumirani iz grobnica vezanih za Srebrenicu i identifikovani (dalje u tekstu: Spisak preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL).²³¹⁸ Identitet je utvrđen uparivanjem uzoraka DNK s posmrtnih ostataka sa uzorcima DNK rođaka osoba koje su prijavljene kao nestale.²³¹⁹ Spisak preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL takođe sadrži 294 “jedinstvena” profila DNK. Jedinstveni profil DNK znači da je profil utvrđen, ali da nijedan donator koji odgovara tim posmrtnim ostacima nije mogao biti pronađen zbog čega se nije mogla izvršiti identifikacija.²³²⁰

639. Thomas Parsons, direktor za forenzičke nauke u MKNL-u, u svom svjedočenju je rekao da je, prema stanju od 30. novembra 2007. godine, MKNL dobio uzorke od rođaka 7.772 osobe koje su prijavljene kao nestale u julu 1995. godine i profile DNK sa 8.445 skupina posmrtnih ostataka pronađenih na površini i u grobnicama vezanim za Srebrenicu, koji predstavljaju 5.280 različitih pojedinaca.²³²¹ Od tih 5.280 profila DNK, MKNL je upario 5.055 skupina posmrtnih ostataka sa DNK članova porodica.²³²²

640. Pretresnom vijeću su iznesena različita tumačenja podataka MKNL-a u nastojanju da se izračuna ukupan broj osoba pokopanih u grobnicama vezanim za Srebrenicu.

641. Parsons je koristio podatke koji je MKNL prikupio prema stanju od 30. novembra 2007. godine kako bi procijenio ukupan broj osoba pokopanih u grobnicama vezanim za Srebrenicu, uključujući one pokopane u grobnicama koje još nisu ekshumirane. Njegova procjena zasnovana je na dvije pretpostavke. Prvo, da su do sada provjereni uzorci kostiju reprezentativni u smislu izgleda za uparivanje DNK, za sve osobe koje su pronađene u grobnicama vezanim za Srebrenicu. Drugo, da je razlog za neuspjeh uparivanja DNK na datom uzorku kosti taj što nema referentnog uzorka u

²³¹⁸ Dokazni predmet P04494 (povjerljivo).

²³¹⁹ Thomas Parsons, T. 20872–20873; 20876; 20889–20903 (1. februar 2008. godine). Informacije o mjestu nestanka nestalih osoba dostavljali su MKNL-u direktno članovi porodica. Thomas Parsons, T. 20873 (1. februar 2008. godine).

²³²⁰ Dušan Janc, T. 33507 (1. maj 2009. godine); dokazni predmet P04494a (povjerljivo). V. dokazni predmet P04491 (povjerljivo), str. 150, gdje se navode osobe pronađene u grobnici Zelene Jadar 1B čija identifikacija nije izvršena. Dušan Janc, T. 33510–33511 (1. maj 2009. godine).

²³²¹ Thomas Parsons, T. 20878 (1. februar 2008. godine); dokazni predmet P03005 (povjerljivo).

²³²² Thomas Parsons, T. 20878, 20904 (1. februar 2008. godine).

bazi podataka profila DNK živih članova porodice nestalih.²³²³ Na toj osnovi, Parsons je izračunao da su referentni uzorci prikupljeni za 95,7% osoba koje su MKNL-u prijavljene kao nestale.²³²⁴ Parsons je koristio podatke koji su mu bili dostupni za procjenu ukupnog broja osoba nestalih poslije pada Srebrenice, uzimajući u obzir 4,3% osoba koje su prijavljene kao nestale i za koje uzorak još nije pronađen. Parsons je procijenio da ovaj ukupan broj iznosi otprilike 8.100.²³²⁵

642. Debra Komar, antropologinja koja je pristupila sudu kao vještak odbrane, kritikovala je Parsonsov zaključak tvrdeći da nema nikakvog osnova za pretpostavku da su uzorci koje je prikupio MKNL reprezentativni za populaciju u cjelini ili u smislu izgleda za uparivanje DNK i da je, prema tome, zaključivanje na osnovu raspoloživih podataka nepouzdanost.²³²⁶ Debra Komar je ispitala neobrađene podatke MKNL-a i, nakon što je eliminisala duplikate parova, pronašla ukupno 3.959 identifikovanih osoba.²³²⁷ Međutim, Debra Komar u svom izvještaju nije navela, a ni u svom svjedočenju nije rekla kako je došla do tog broja i na kojoj osnovi, a na osnovu informacija u njenom izvještaju ne može se sa sigurnošću utvrditi koje je tačno podatke MKNL-a ispitala.

643. Debra Komar je upozorila na opasnost od oslanjanja na izolovane podatke MKNL-a. Ona je u svom svjedočenju rekla da bi, u idealnoj situaciji, uzorci bili uzeti od oba roditelja nestale osobe i korišteni da se identifikuje dotična osoba, budući da DNK neke osobe predstavlja kombinaciju DNK svakog roditelja.²³²⁸ U mnogim situacijama, uključujući one s kojima se suočavao MKNL, DNK jednog ili oba roditelja nije dostupan zbog čega se koriste uzorci od daljih rođaka.²³²⁹ Međutim, budući da se na osnovu provjere DNK može utvrditi podudarnost u situaciji u kojoj su moguće višestruke identifikacije, identifikaciji je potrebno dodati antropološku komponentu kako bi se spriječilo da “više osoba koje su u suštini lažno ili netačno nagomilane predstavljaju jednog

²³²³ Dokazni predmet P03005 (povjerljivo). Parsons je izjavio sljedeće: “Te pretpostavke su vjerovatno gotovo tačne, ali MKNL ne tvrdi da su potpuno tačne, niti da se stepen nepouzdanosti može empirijski tačno procijeniti. [...] Veliki spektar varijabli koje MKNL ne može razmatrati s empirijskom tačnošću mogao bi imati manji uticaj na procijenjeni broj, u smislu da ga može umanjiti ili povećati, ali, uopšteno uzevši visoka stopa podudaranja govori u prilog procjeni broja na gotovo 8.100 [nestalih] osoba”. *Ibid.*

²³²⁴ Do ovog procenta se stiglo uzimajući u obzir broj posmrtnih ostataka za koje je podudarnost utvrđena (5.055) i dijeleći taj broj s brojem prikupljenih profila DNK (5.280). [$5.055 \div 5.280 = 95.7\%$].

²³²⁵ Dokazni predmet P03005 (povjerljivo). Do ovog broja se došlo uzimajući broj prikupljenih uzoraka (7.772) i množeći ga sa 100/95.7.

²³²⁶ Dokazni predmet 2D00534, Dr Komar, Izvještaj vještaka, 28. februar 2008. godine, str. 2.

²³²⁷ *Ibid.*

²³²⁸ Debra Komar, T. 23940 (24. juli 2008. godine). Debra Komar je u svom svjedočenju rekla da DNK oba roditelja i njihovog djeteta čini ‘trougao’ i da su u idealnom svijetu potrebne sve tri strane trougla kako bi se izvršila identifikacija. *Ibid.*

²³²⁹ Debra Komar, T. 23939–23941 (24. juli 2008. godine). Standardne operativne procedure MKNL-a za statističko izračunavanje identifikacije na osnovu DNK predviđaju da je svako sa biološkom krvnom vezom s nestalom osobom potencijalni donator. Dokazni predmet P03224, Standardne operativne procedure Međunarodne komisije za nestala lica (MKNL) za statističko izračunavanje identifikacija na osnovu DNK korištenjem programa DNA View, str. 14. Debra Komar je izjavila da korištenje roditelja ili oba niza roditelja za utvrđivanje podudarnosti bilo “neuporedivo preporučljivije” od korištenja daljih članova porodice, kao što su babe i djede, rođaci u drugom koljenu, ili polubraća i polusestre. Debra Komar, T. 23941 (24. juli 2008. godine).

pojedince”.²³³⁰ Debra Komar je navela takav primjer: slučaj u kom je antropološka starosna procjena iznosila 45–55 godina, dok je procjena na osnovu DNK bila 23 godine. Ponovna analiza tih posmrtnih ostataka otkrila je da je, iako se za njih prvobitno mislilo da predstavljaju samo jednu osobu, kost sa koje je uzet uzorak DNK pripadala nekom drugom pojedincu, a ne preostalim posmrtnim ostacima.²³³¹ Pretresno vijeće napominje da je zabrinutost koju je iznijela Debra Komar u vezi s tim da bi identifikacija na osnovu DNK trebala obuhvatiti antropološku komponentu kako bi se obezbijedila veća tačnost otklonjena Parsonsovim svjedočenjem, koje će biti razmotreno dolje, da MKNL provodi dodatnu istragu o slučajevima u kojima postoji sumnja da bi identifikacija mogla biti pogrešna.²³³²

644. Parsons je naglasio da Spisak preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL ne predstavlja spisak zaključenih slučajeva, nego izvještaje o uparivanju podudarnosti DNK koji sa “visokom statističkom sigurnošću pripisuju ime nekog pojedinca uzorku neke žrtve”.²³³³ On je u svom svjedočenju rekao da postoje tri razloga iz kojih identifikacija koju je proveo MKNL može biti pogrešna, u kom slučaju bi MKNL bio obavezan da provede dodatnu istragu.²³³⁴ To su sljedeći slučajevi: (a) kada su dodatni rođaci žrtve takođe nestale osobe, a ta informacija nije prijavljena MKNL (ovo može dovesti do toga da se izvještaj MKNL-a o nekoj utvrđenoj podudarnosti izda za pogrešnog rođaka); (b) kada je originalni uzorak DNK pogrešno obilježen prije nego što stigne do MKNL (ovo može dovesti do toga da se tačan par dodijeli pogrešnom slučaju); i (c) kada se uzorak ili etiketa zamijene tokom procesa provjere u MKNL-u.²³³⁵ Prema Parsonsovom riječima, na Spisku preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL bilo je samo osam slučajeva koji su iziskivali “određenu dodatnu istragu” s obzirom na očigledne nepodudarnosti.²³³⁶

645. Oliver Stojković, profesor forenzičke genetike koji je pristupio kao vještak odbrane, primijetio je da je MKNL izvršio 4.000 identifikacija prije nego što je dobio stručnu akreditaciju.²³³⁷ On smatra da nije moguće zaključiti da li je rad koji je obavljen prije akreditacije

²³³⁰ Debra Komar, T. 23943–23945 (24. juli 2008. godine). Debra Komar u kratkim crtama navodi greške u procesu identifikacije na osnovu DNK i neophodnost antropološke analize, pozivajući se na dokazni predmet 2D00540, Yazedjian L.N., Kešetović R., Arlotti A., Karan Z., Značaj korištenja tradicionalnih antropoloških metoda u sistemu identifikacije na osnovu DNK, sjednica godišnje skupštine Američke akademije forenzičkih nauka 2005. godine. *Ibid.*

²³³¹ Dokazni predmet 2D00534, Dr Komar, Izvještaj vještaka, 28. februar 2008. godine, par. 1.4.

²³³² Dolje, par. 644.

²³³³ Thomas Parsons, T. 33404 (29. april 2009. godine).

²³³⁴ Thomas Parsons, T. 33404–33405 (29. april 2009. godine); dokazni predmet P04526 (povjerljivo).

²³³⁵ Dokazni predmet P04526 (povjerljivo), str. 1.

²³³⁶ Thomas Parsons, T. 33404 (29. april 2009. godine).

²³³⁷ Oliver Stojković, T. 23010 (30. juni 2008. godine). Stojković je izjavio da akreditacija, u kontekstu analize DNK, znači da se neka priznata organizacija postarala da obezbijedi da i analiza DNK i laboratorije i postupci mjerenja i kalibracije budu u potpunom skladu s međunarodnim standardima. Oliver Stojković, T. 23010–23011 (30. juni 2008. godine). V. takođe dokazni predmet 1D0169, Analiza dokumenata u vezi s identifikacijom posmrtnih ostataka iz Srebrenice putem DNK koju je obavio MKNL, Oliver Stojković, str. 15.

proveden valjano i stručno.²³³⁸ Parsons je u svom svjedočenju rekao da od 2001. godine, kada su laboratorije MKNL-a za analizu DNK prvi put započele s radom, procedure i metodologije MKNL-a stalno evoluiraju kako bi se obezbijedilo da način na koji MKNL vrši profiliranje DNK bude uvijek u skladu s aktuelnim stručnim standardima.²³³⁹ Međutim, Pretresno vijeće je mišljenja da nepostojanje akreditacije MKNL-a prije oktobra 2007. godine²³⁴⁰ ne dovodi u pitanje autentičnost identifikacija izvršenih prije tog vremena. Iako Stojković spekuliše da nepostojanje akreditacije dovodi u pitanje rad MKNL-a, Pretresno vijeće je mišljenja da davanje akreditacije zapravo predstavlja izraz priznanja radu MKNL-a.

646. Stojković je u svom svjedočenju takođe rekao da ne može ocijeniti pouzdanost zaključaka MKNL-a²³⁴¹ zbog toga što mu nisu dostavljeni elektroferogrami, koji predstavljaju rezultate genetičke analize nekog uzorka.²³⁴² Stojkoviću su dostavljeni izvještaji o DNK, metodološki izvještaji i standardne operativne procedure.²³⁴³ Međutim, on je u svom svjedočenju rekao da, opšte uzevši, nezavisna i samostalna provjera valjanosti profila i izvještaja o DNK može biti provedena samo ako mu se stave na raspolaganje elektroferogrami.²³⁴⁴

647. Poslije Stojkovićevog svjedočenja, **Popoviće**va odbrana je podnijela Zahtjev na osnovu pravila 66(B) za objelodanjivanje dokumentacije na osnovu koje je utvrđen identitet ekshumiranih osoba, tvrdeći da svjedočenje Thomasa Parsonsa i Spisak preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL, a koji je predložen njegovim posredstvom, sadrže ograničeni opis procedura usvojenih u postupku identifikacije od strane MKNL-a, i da nije iznesen nikakav dokaz o tome kako su identifikacije stvarno izvršene.²³⁴⁵ Pretresno vijeće je odbilo taj Zahtjev napominjući, prije svega, da je on kasno podnesen i da je **Popoviće**va odbrana mogla zatražiti taj materijal čim je primila

²³³⁸ Oliver Stojković, T. 23012 (30. juni 2008. godine). V. takođe dokazni predmet 1D1069, Analiza dokumenata u vezi s identifikacijom posmrtnih ostataka iz Srebrenice putem DNK koju je obavio MKNL, Oliver Stojković, str. 15.

²³³⁹ Thomas Parsons, T. 20868–20869, 20871 (1. februar 2008. godine).

²³⁴⁰ Parsons je u svom svjedočenju izjavio da je MKNL dobio akreditaciju u oktobru 2007. godine. Thomas Parsons, T. 20872 (1. februar 2008. godine).

²³⁴¹ Dva izvještaja u vezi s DNK razmotrena su u sudnici. V. dokazni predmet 1D01242 (povjerljivo); dokazni predmet 1D01243 (povjerljivo).

²³⁴² Oliver Stojković, T. 22985, 22992–22993 (27. juni 2008. godine); T. 23016–23017 (30. juni 2008. godine). Stojković je u svom svjedočenju rekao da “[e]lektroferogrami predstavljaju rezultate konkretne genetičke analize s konkretnog biološkog uzorka koji je analiziran u svakom konkretnom predmetu. Na osnovu tih elektroferograma koje prikuplja i u elektronskoj formi čuva kompjuterski uređaj koji je prikačen na sistem za elektroferozu, dakle na osnovu tih elektroferograma taj kompjuterski uređaj pomoću dva posebna [...] softverska programa] može da kreira [...] DNK profil koji zaista predstavlja sastavni deo DNK izveštaja.” *Ibid.*, T. 22984–22985 (27. juni 2008. godine).

²³⁴³ Dokazni predmet 1D01069, Analiza dokumenata u vezi sa identifikacijom posmrtnih ostataka iz Srebrenice putem DNK koju je obavio ICMP, pripremio Oliver Stojković, str. 9–11.

²³⁴⁴ Oliver Stojković, T. 22984–22985 (27. juni 2008. godine); T. 23017 (30. juni 2008. godine). Stojković je takođe izjavio da elektroferogrami imaju veliku dokaznu vrijednost u sudskom postupku i neophodni su vještaku kako bi iznio svoje mišljenje o pouzdanosti analize DNK. *Ibid.*, T. 22986, 22987, 22991–22992 (27. juni 2008. godine).

²³⁴⁵ Zahtjev Vujadina Popovića za objelodanjivanje na osnovu pravila 66(B) i Zahtjev za odobrenje da se dostavi Dopuna Izvještaju vještaka prof. Stojkovića, 6. avgust 2008. godine.

Stojkovićev izvještaj vještaka i, drugo, da u Zahtjevu nije pokazano da je dotični materijal bio pod “nadzorom ili kontrolom tužilaštva”.²³⁴⁶

648. Stojkoviću je na kraju dostavljena zbirka uzoraka analize DNK, uključujući elektroferograme, vezana za jednu grobnicu u Bišini (jednu od grobnica vezanih za Srebrenicu). Stojković je pregledao taj materijal i iznio tvrdnju da, uprkos Parsonsovom svjedočenju da je u vezi s vađenjem DNK usvojen konzervativan pristup,²³⁴⁷ to u praksi nije uvijek bilo tako.²³⁴⁸ Međutim, kada je Stojković dao jedan primjer u prilog tom zaključku, priznao je da taj rezultat ipak potpada pod standard koji je utvrdio MKNL, napominjući da je on bio potreban u okviru tražene “donj[e] granic[e] za prijavljivanje podudaranja”.²³⁴⁹

649. Pretresno vijeće je mišljenja da je Stojkovićeva rigorozna provjera tog uzorka, da bi na kraju došao do istog zaključka kao MKNL, zajedno s Parsonsovim svjedočenjem, u toj mjeri ubjedljiva, kada je riječ o pouzdanosti analize MKNL-a, da objelodanjivanje dodatnih elektroferograma ne bi napravilo nikakvu razliku. Stoga, Stojkovićeva analiza uzorka elektroferograma ima za svrhu samo da osnaži zaključak da je analiza DNK koju je izvršio MKNL pouzdana. Nema nikakvog osnova za zaključak da bi dalje objelodanjivanje u ovom slučaju dovelo do drugačijeg zaključka.

6. Izvještaj vještaka Janca

(a) Izračunavanje broja preminulih

650. Dušan Janc, istražitelj koji je radio za tužilaštvo, podnio je rezime forenzičkog dokaznog materijala u vezi s nestalima i mrtvima poslije pada Srebrenice.²³⁵⁰ Glavni osnov Jančevog izvještaja bio je Spisak preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL.²³⁵¹ Na osnovu svoje analize tog spiska, Janc je zaključio da je, prema stanju od marta 2009. godine, iz grobnica vezanih za Srebrenicu 5.358 osoba identifikovano pomoću analize DNK.²³⁵²

²³⁴⁶ Odluka po Popovićevom zahtjevu za objelodanjivanje na osnovu pravila 66(B) i Zahtjevu za odobrenje da se dostavi Dopuna Izvještaju vještaka profesora Stojkovića, 6. oktobar 2008. godine, par. 6–11.

²³⁴⁷ V. Thomas Parsons, T. 33440(29. april 2009. godine).

²³⁴⁸ Oliver Stojković, dokazni predmet 1D01448, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (9. maj 2009. godine), par. 22–28.

²³⁴⁹ *Ibid.*, par. 26. Stojković je izjavio da je procijenjena vjerovatnoća umanjena sa 99,99999% na 99,95%. *Ibid.*

²³⁵⁰ Dušan Janc, T. 33378–33379, 33382 (28. april 2009. godine). Izvještaj Janca takođe predstavlja revidiranu dopunu izvještaja koji je u novembru 2007. pripremio Dean Manning. *Ibid.*, T. 33378–33379 (28. april 2009. godine). V. dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009.; dokazni predmet P02993, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Deana Manninga, 27. novembar 2007. godine.

²³⁵¹ Dušan Janc, T. 33378–33382 (28. april 2009. godine). Janc je takođe koristio dokumente Kantonalnog tužilaštva u Tuzli i Tužilaštva BiH, kao i dokumente iz Instituta za nestale osobe BiH. *Ibid.* Spisak preminulih koji je 2009. godine sastvio MKNL je spisak osoba koje su prijavljene kao nestale poslije pada Srebrenice i čiji su posmrtni ostaci ekshumirani na području oko Srebrenice i identifikovani. Identifikacija je potvrđena uparivanjem uzorka DNK s uzorkom DNK nekog rođaka osobe koje je prijavljena kao nestala. V. gore, par. 638.

²³⁵² Dušan Janc, T. 33507 (1. maj 2009. godine); dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, str. 2. Broj 5.358 obuhvata 294 “jedinstvena” profila DNK, što znači da je profil DNK utvrđen, ali da

651. Pored 5.358 osoba identifikovanih u grobnicama vezanim za Srebrenicu, Janc je u svom izvještaju naveo da je na površini zemlje u okolini Srebrenice ili u plitkim grobnicama otkriveno ukupno 648 skupina posmrtnih ostataka.²³⁵³ Ovaj broj obuhvata samo one posmrtne ostatke za koje je podudarnost DNK zabilježena na Spisku preminulih koji je 2009. godine sastavio MKNL, budući da, bez identifikacije, Janc nije mogao biti siguran da su ti posmrtni ostaci pripadali osobama povezanim s događajima poslije pada Srebrenice.²³⁵⁴

652. Janc je tri od grobnica vezanih za Srebrenicu označio kao “mješovite grobnice”, zbog toga što su sadržale posmrtne ostatke osoba u vezi s kojima postoje dokazi da okolnosti njihove smrti nisu bile vezane za događaje koji su uslijedili poslije pada Srebrenice.²³⁵⁵ Prilikom izračunavanja ukupnog broja osoba pokopanih u grobnicama vezanim za Srebrenicu,²³⁵⁶ Janc nije uključio osobe u vezi s kojima su postojali dokazi da njihova smrt nije bila vezana za događaje koji su uslijedili poslije pada Srebrenice.²³⁵⁷

(b) Veze između primarnih i sekundarnih grobnica

653. U Jančevom izvještaju detaljno se navode veze koje su utvrđene između grobnica na osnovu povezanosti DNK (koja se utvrđuje kada se posmrtni ostaci najmanje jedne osobe pronađu u najmanje dvije različite grobnice) i forenzičke povezanosti (koja se utvrđuje kada postoji veza između forenzičkih dokaza pronađenih u najmanje dvije različite grobnice).²³⁵⁸ Tamo gdje se povezanost DNK utvrđivala između primarne grobnice i sekundarne grobnice, Janc je, ukoliko nije

nema donatora čiji bi se podaci podudarali s podacima u vezi s tim posmrtnim ostacima i tako definitivno identifikovali osobu kojoj pripadaju. Dušan Janc, T. 33507 (1. maj 2009. godine). Janc u ovaj ukupan broj nije uvrstio ljude koji su identifikovani, ali za koje postoje informacije da njihova smrt nije vezana za događaje koji su uslijedili poslije pada Srebrenice. V. takođe, par. 652.

²³⁵³ Dušan Janc, T. 33513–33516 (1. maj 2009. godine); dokazni predmet P04490, Rezime forenzičkog dokaznog materijala Dušana Janca, 13. mart 2009. godine, Prilog B. Zaključak Janca zasnivao se na informacijama pribavljenim od Komisije BiH za nestale osobe vezanim za površinske ostatke koji su prikupljeni u periodu od 1996. do 2008. godine. Dokazni predmet P03609, Federalna komisija za nestale osobe BiH – Informacija o lokacijama na kojima su nađeni identifikovani posmrtni ostaci, 28. decembar 2007. godine; dokazni predmet P04501, Institut za nestale osobe, Odjeljenje u Tuzli – Tabela ekshumacija tokom 2008. godine. V. takođe dokazni predmet P03901, Mape posmrtnih ostataka na širem području Srebrenice od jula 1995. godine (gdje su prikazana područja na kojima su pronađeni površinski ostaci, uključujući Snagovo i Baljkovicu).

²³⁵⁴ Dušan Janc, T. 33517–33518 (1. maj 2009. godine); dokazni predmet P04490, Dopunjeni rezime forenzičkog dokaznog materijala – Ekshumacija iz grobnica u vezi sa Srebrenicom – mart 2009. godine, Dušan Janc, str. 5.

²³⁵⁵ Dušan Janc, T. 33508–9, 33519–33521, 33525–33526 (1. maj 2009. godine); T. 33640–33644, 33648–33649 (4. maj 2009. godine); dokazni predmet P04492, *Corrigendum* Dopunjenog rezimea forenzičkog dokaznog materijala – Ekshumacije iz grobnica u vezi sa Srebrenicom – mart 2009. godine., Dušan Janc, 9. april 2009. godine. Mješovite grobnice su Glogova, Blječeva 1 i Liplje 8. *Ibid.*

²³⁵⁶ V. gore, par. 650.

²³⁵⁷ Dušan Janc, T. 33508–33509, 33526–33527 (1. maj 2009. godine). Za pojedinosti o isključivanima vezanim za grobnicu u Glogovi, v. gore, par. 443.

²³⁵⁸ Dokazni predmet P04490, Dopunjeni rezime forenzičkog dokaznog materijala – Ekshumacija iz grobnica u vezi sa Srebrenicom – mart 2009. godine, Dušan Janc, Prilog C, str. 65.

imao dokaze koji ukazuju na suprotno,²³⁵⁹ zaključio da bi se sva tijela pokopana u sekundarnoj grobnici mogla povezati sa pogubljenjem s kojim je povezana prva grobnica.²³⁶⁰

654. Janc je naglasio da je, u slučajevima kad je utvrđena veza između grobnica na osnovu DNK, dotična osoba brojana samo jednom u okviru njegovog zaključka u vezi s ukupnim brojem osoba koje su pronađene u grobnicama vezanim za Srebrenicu. Janc je naglasio da ukupan broj obuhvata samo “glavne slučajeve”, odnosno, osobe koje su identifikovane putem analize DNK.²³⁶¹ Kada se prikupe različiti dijelovi tijela, oni se kategorizuju kao dijelovi koji se mogu upariti (povezati s drugim dijelovima tijela pronađenim u nekoj odvojenoj grobnici) i ne dodaju ukupnom broju žrtava kako bi se izbjeglo dupliranje.²³⁶² Janc je sastavio tabelu koja prikazuje broj forenzičkih, i DNK veza koje su utvrđene između svake od primarnih i sekundarnih grobnica vezanih za Srebrenicu.²³⁶³ Ta tabela je priložena na kraju ove Presude.

655. Dušan Dunjić, profesor sudske medicine koji je pristupio sudu kao vještak odbrane, osporio je zaključke Janca u pogledu DNK veza između primarnih i sekundarnih grobnica, tvrdeći da se samo za ona tijela kod kojih postoji DNK veza može smatrati da potiču iz primarne grobnice s kojom je utvrđena povezanost.²³⁶⁴ Analizirajući izvještaj Janca, Dunjić je izračunao da je između primarnih i sekundarnih grobnica utvrđeno samo 307 DNK veza. Dunjić nije raspolagao dokazima o forenzičkoj povezanosti grobnica i pogrešno je protumačio Jančev izvještaj da su DNK veze predstavljale jedinu osnovu na kojoj je Janc zaključio da svih 4.049 tijela iz sekundarnih grobnica potiče iz primarnih masovnih grobnica.²³⁶⁵ Jasno je da to nije slučaj. Pretresno vijeće naglašava da su, pored DNK veza, sve primarne grobnice, osim jedne, takođe povezane sa sekundarnim grobnicama putem forenzičkih veza (uključujući uzorke zemljišta, uzorke polena, poveze za oči, ligature, staklo i čahure).²³⁶⁶

656. Dunjić je kritikovao što je Janc klasifikovao grobnice kao sekundarne. Po Dunjićevom mišljenju, “veliki broj” tijela pronađenih u sekundarnim grobnicama je, zapravo, pokopan samo jednom.²³⁶⁷ Prema Dunjićevim riječima, ovaj zaključak potkrijepljen je forenzičkim dokazima koji

²³⁵⁹ V., na primjer, dokazni predmet P04492, *Corrigendum* Dopunjenog rezimea forenzičkog dokaznog materijala – Ekshumacija iz grobnica u vezi sa Srebrenicom – mart 2009. godine, Dušan Janc, 9. april 2009. godine (gdje se navodi da su posmrtni ostaci 12 osoba vraćeni iz Srbije pokopani u grobnici Glogova 1).

²³⁶⁰ Dušan Janc, T. 33534–33543 (1. maj 2009. godine).

²³⁶¹ *Ibid.*, T. 33540–33543 (1. maj 2009. godine).

²³⁶² *Ibid.*

²³⁶³ Dokazni predmet P04490, Dopunjeni rezime forenzičkog dokaznog materijala – Ekshumacija iz grobnica u vezi sa Srebrenicom – mart 2009. godine, Dušan Janc, Prilog C, str. 65.

²³⁶⁴ Dušan Dunjić, dokazni predmet 1D01447, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (10. maj 2009. godine), par. 42–44, 58–59.

²³⁶⁵ *Ibid.*, par. 77–85.

²³⁶⁶ Dokazni predmet P04490, Dopunjeni rezime forenzičkog dokaznog materijala – Ekshumacija iz grobnica u vezi sa Srebrenicom – mart 2009. godine, pripremio Dušan Janc, Prilog C, str. 65. Od sedam primarnih grobnica, Glogova 1 jedina nije forenzički povezana sa sekundarnom grobnicom. *Ibid.*

²³⁶⁷ Dušan Dunjić, dokazni predmet. 1D01447, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92bis (10. maj 2009. godine), par. 76.

ukazuju na različite stadijume truljenja i skeletizacije.²³⁶⁸ S obzirom na uvjerljive dokaze o povezanosti tijela navedene u izvještaju Janca, Dunjićeva tvrdnja ne može izazvati razumnu sumnju u pogledu veza utvrđenih između grobnica. Pretresno vijeće smatra da su Dunjićeva zapažanja u tom pogledu u najboljem slučaju spekulativna, napominjući da ima mnogo faktora koji mogu uticati na stepen truljenja i skeletizacije leševa.²³⁶⁹ Pretresno vijeće je mišljenja da Dunjićeva opšta primjedba o različitim stadijumima raspadanja leševa u sekundarnim grobnicama, posebno u poređenju s uvjerljivim dokazima o povezanosti, ne izaziva razumnu sumnju u vezi s ponovnim pokopavanjem tih posmrtnih ostataka.

657. DNK veze nisu utvrđene za sekundarne grobnice Čančarski put 1, Čančarski put 4 i Čančarski put 8.²³⁷⁰ Janc je objasnio da još nije izvršena ekshumacija grobnice Čančarski put 1, a da su ekshumacije grobnica Čančarski put 4 i 8 tek nedavno izvršene i da tužilaštvo još ne raspolaže svim informacijama u vezi s njima.²³⁷¹ Forenzička veza je utvrđena između grobnice Čančarski put 8 i grobnice na Vojnoj ekonomiji Branjevo.²³⁷² Pretresno vijeće napominje da je Janc u svoju procjenu uračunao 10 identifikovanih osoba iz grobnice Čančarski put 4.²³⁷³ Budući da mu nisu predloženi nikakvi dokazi o tome da je grobnica Čančarski put 4 povezana s bilo kojom od primarnih grobnica, Pretresno vijeće će tih 10 osoba izuzeti iz svoje procjene.

658. Tamo gdje postoje dokazi da su u nekoj grobnici pokopani posmrtni ostaci osoba koje nisu vezane za pad Srebrenice, Pretresno vijeće podržava Jančev pristup, da te osobe (bez obzira na to da li su pronađene u primarnoj ili sekundarnoj grobnici) ne mogu biti uračunate u ukupan broj preminulih poslije pada Srebrenice. Pretresno vijeće uvažava činjenicu da, čak i u odsustvu konkretnih dokaza, uvijek postoji mogućnost da su neke osobe koje su umrle u okolnostima koje nisu vezane za događaje u Srebrenici bile dodate u sekundarne grobnice. Međutim, budući da je ta mogućnost veoma mala, Pretresno vijeće se uvjerilo da forenzička i/ili DNK veza između grobnica predstavlja uvjerljivu osnovu za zaključak da se žrtve pokopane u sekundarnim grobnicama mogu povezati s incidentom koji je vezan s primarnom grobnicom, i Pretresno vijeće tako zaključuje.

²³⁶⁸ *Ibid.* Više o Dunjićevim kritikama zasnovanim na različitim stepenima truljenja leševa v. gore, par. 610–611.

²³⁶⁹ Dušan Dunjić, T. 22787 (25. juni 2008. godine) (gdje se navodi: “Na taj stepen truljenja i skeletizacije utječu brojni faktori: sredine, načina smrti recimo, povređivanja, gde se telo zadržalo [...] Od stepena truležnih promena zavisi procena vremena smrti. Pod jedan: koji su to spoljašnji faktori doprineli, recimo, da jedan deo tela brže truli, drugi sporije. Treća stvar: u kakvoj se situaciji taj leš nalazio pre sahranjivanja i da li su truležne promene koje su konstantovane nastale isključivo u grobnici odakle je izvađen leš”).

²³⁷⁰ Dušan Janc, T. 33621 (4. maj 2009. godine); dokazni predmet P04490, Dopunjeni rezime forenzičkog dokaznog materijala – Ekshumacija iz grobnica u vezi sa Srebrenicom – mart 2009. godine, Dušan Janc, Prilog C, str. 65.

²³⁷¹ Dušan Janc, T. 33621 (4. maj 2009. godine).

²³⁷² Dušan Janc, T. 33503–3505, 3505 (djelimično zatvorena sjednica) (1. maj 2009. godine); dokazni predmet P04504, Zapisnik o ekshumaciji (lokalitet Kamenica - KAM08ZVO), 20. oktobar 2008. godine, str. 7; dokazni predmet P04491 (povjerljivo), str. 23.

²³⁷³ Dokazni predmet P04490, Dopunjeni rezime forenzičkog dokaznog materijala – Ekshumacija iz grobnica u vezi sa Srebrenicom – mart 2009. godine, Dušan Janc, str. 3.

7. Zaključak

659. Kako tvrdi tužilaštvo, “dokazi o DNK pokazuju da je, prema stanju od marta 2009. godine, iz [...] grobnica vezanih za Srebrenicu ili iz površinskih ostataka identifikovano najmanje 6.006 osoba”.²³⁷⁴ Tužilaštvo je do te brojke došlo sabravši osobe identifikovane u grobnicama vezanim za Srebrenicu (5.358) s onima koje su identifikovane među površinskim ostacima (648).²³⁷⁵ Tužilaštvo takođe sugerije da će, budući da su istrage još u toku, taj broj neizbježno rasti i procjenjuje da će ukupan broj biti veći.²³⁷⁶ Kako tvrdi tužilaštvo, može se procijeniti da je poslije pada Srebrenice nestalo ili umrlo najmanje 7.826 ljudi.²³⁷⁷ Ovaj broj je izračunat tako što su broju osoba navedenih na Spisku nestalih iz 2005. godine (7.661) dodate osobe koje nisu prijavljene kao nestale prema podacima MKCK-a ili Ljekara za ljudska prava (165).²³⁷⁸

660. Kako je gore navedeno, Pretresno vijeće se uvjerilo u pouzdanost izvještaja vještaka Janca. Janc je dopustio mogućnost da su neke osobe nabrojane u njegovom izvještaju vještaka mogle umrijeti od posljedica djelovanja protivpješačkih mina, usljed samoubistva ili legitimnih borbenih operacija i izjavio da se takvi slučajevi najčešće sreću među površinskim ostacima. Pretresno vijeće stoga u svoju procjenu neće uključiti površinske ostatke.

661. Pored toga, Pretresno vijeće u svoju procjenu neće uključiti deset osoba identifikovanih iz grobnice Čančarski put 4, budući da nije utvrđena povezanost te grobnice sa nekom od drugih grobnica koje su u vezi sa Srebrenicom.

662. Pored toga, Pretresno vijeće napominje da Jančev proračun da je 5.358 osoba identifikovano u grobnicama vezanim za Srebrenicu obuhvata osobe za koje je Janc pogrešno mislio da su žrtve pogubljenja u skladištu u Kravici, što je ispravljeno u *corrigendumu* njegovog izvještaja i u odjeljku ove Presude koji se odnosi na skladište u Kravici.²³⁷⁹ Među tim pogrešno obuhvaćenim osobama je 12 osoba koje su vraćene VRS-u iz Srbije, 80 osoba iz škole "Vuk Karadžić" i sa prostora oko nje, 6–7 iz Potočara, 10–15 iz okoline Konjević Polja i “jedan kamion” sa područja duž puta za Konjević Polje. Pretresno vijeće napominje da, i s izuztkom 12 osoba koje su vraćene VRS-u, okolnosti smrti navedenih osoba ukazuju na to da su one umrle u događanjima koja su uslijedila poslije pada Srebrenice. Stoga, pored 10 osoba iz Čančarskog puta 4, Pretresno vijeće će i ovih 12 osoba takođe oduzeti od Jančevog proračuna koji obuhvata 5.358 osoba.

²³⁷⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 1130.

²³⁷⁵ *Ibid.*, par. 1143.

²³⁷⁶ *Ibid.*, par. 1130, 1143.

²³⁷⁷ *Ibid.*, par. 1134.

²³⁷⁸ *Ibid.* V. takođe dokazni predmet P03159a (povjerljivo), str. 2.

663. Uzimajući u obzir masovna pogubljenja poslije pada Srebrenice, operaciju pokopavanja, operaciju ponovnog pokopavanja, veliku količinu forenzičkih dokaza i demografskih podataka o nestalim osobama, kao i utvrđene forenzičke i DNK veze između grobnica, Pretresno vijeće prihvata Jančeve dokaze koji se odnose na povezanost između grobnica vezanih za Srebrenicu.

664. Pretresno vijeće se van razumne uvjerilo da je najmanje 5.336 identifikovanih osoba ubijeno u pogubljenjima poslije pada Srebrenice.²³⁸⁰ Pretresno vijeće takođe napominje da dokazi koji su mu predloženi nisu sveobuhvatni. I dan-danas se otkrivaju nove grobnice i provode ekshumacije, a broj identifikovanih osoba će porasti. Pretresno vijeće stoga smatra da bi taj broj mogao dostići i 7.826.²³⁸¹

K. Žepa

1. Situacija u Žepi 1995. godine

665. Iako su uslovi života u Žepi 1995. godine bili teški, humanitarna situacija je bila manje drastična nego u Srebrenici.²³⁸² Međutim, ABiH je u januaru 1995. godine izvijestila da se povećava broj bosanskih Muslimana koji “ilegalno” napuštaju zonu odgovornosti Žepske brigade ABiH.²³⁸³ ABiH je sumnjivala VRS da potpomaže takve postupke.²³⁸⁴

666. Nakon što je Savjet bezbjednosti UN-a 1993. godine proglasio Žepu zaštićenom zonom, ta enklava, kao ni Srebrenica, nikada nije u potpunosti demilitarizovana.²³⁸⁵ Sredinom februara 1995. godine, kako su se vojne aktivnosti na obje strane intenzivirale, VRS je zatražio od Komande UNPROFOR-a da zbog aktivnosti ABiH proglasi Žepu “nedemilitarizovanom zonom”, a da će u suprotnom započeti napadna borbena dejstva.²³⁸⁶ Žepskoj brigadi ABiH je naređeno da stepen

²³⁷⁹ Dokazni predmet P04492, *Corrigendum* Dopunjenog rezimea forenzičkog dokaznog materijala – Ekshumacija iz grobnica u vezi sa Srebrenicom – mart 2009. godine, Dušan Janc, 9. april 2009. godine. V. gore, par. 443.

²³⁸⁰ Kako je objašnjeno gore, par. 662, ovaj broj je izračunat na sljedeći način: $5.358 - 12 - 10 = 5.336$.

²³⁸¹ Ta procjena predstavlja broj osoba koje su prijavljene kao nestale poslije pada Srebrenice (7.661) i dodatan broj jedinstvenih DNK profila koji su identifikovani, ali nisu upareni s osobama koje su prijavljene kao nestale (165) nije utvrđena. Dokazni predmet P03159a (povjerljivo), str. 2.

²³⁸² Meho Džebo, dokazni predmet P02486, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (23. mart 2007. godine), str. 2 (gdje je izjavio da su ljudi u Žepi ipak “bili bolje opskrbljeni hranom od Srebrenice. Ljudi iz Srebrenice su dolazili pješke u Žepu po hranu”).

²³⁸³ Dokazni predmet 6D00097, Naređenje organa bezbjednosti 8. operativne grupe ABiH “Srebrenica”, 30. januar 1995. godine; Meho Džebo, T. 9616–9617 (28. mart 2007. godine).

²³⁸⁴ Dokazni predmet 6D00097, Naređenje organa bezbjednosti 8. operativne grupe ABiH “Srebrenica”, 30. januar 1995. godine.

²³⁸⁵ Dokazni predmeti P02502, P02875, Sedmični izvještaj o stanju za sektor Sarajevo, UNPROFOR, 15. juli 1995. godine, str. 3. V. takođe Meho Džebo, T. 9599 (28. mart 2007. godine); Hamdija Torlak, T. 9819 (2. april 2007. godine). Esmā Palić je u svom svjedočenju rekla da je, iako su tokom 1992. godine protiv Žepe izvedena dva napada praćena granatiranjem i vazдушnim udarima, od maja 1993. do marta 1995. godine granatiranje bilo obustavljeno. Esmā Palić, T. 6910–6911 (6. februar 2007. godine).

²³⁸⁶ Dokazni predmet 5D00228, Naređenje ABiH za podizanje borbene gotovosti jedinica, s potpisom Envera Hadžihasanovića, 17. februar 1995. godine, str. 1 (Hadžihasanović je izjavio da je VRS to tražio zato što su “registrovani helikopterski preleti kojima [ABiH] doprema oružje i municiju; da su uočeni pokreti [ABiH] u rejonu Žepe; da se pripadnici [Ukrajinske čete] optužuju da prikrivaju aktivnosti i namjere ARBiH i [da im] to ne garantuje više sigurnost; da su u noćnim satima

borbene gotovosti podigne “na najveći nivo”.²³⁸⁷ Glavni štab VRS-a je predvidio da će ABiH otpočeti ofanzivu da poveže enklave Žepe i Srebrenice, te je stoga naredio Drinskom korpusu i 65. zaštitnom puku da upute vojnike prema enklavama.²³⁸⁸ U martu 1995. godine ponovo je započelo granatiranje rubnih područja, a u junu 1995. godine je “stvarno počelo snažn[o] granatiranj[e]” koje je dovelo do civilnih žrtava.²³⁸⁹

667. Početkom maja 1995. godine, Ratno predsjedništvo Žepe²³⁹⁰ je posredstvom Žepske brigade ABiH²³⁹¹ obavijestilo rukovodstvo BiH u Sarajevu da dio stanovništva Žepe, bosanskih Muslimana, traži da bude evakuisan na druge teritorije pod kontrolom ABiH.²³⁹² Tokom rata, najmanje dvije trećine stanovništva činile su izbjeglice iz gradova i sela u okolini Žepe.²³⁹³ Ratno predsjedništvo Žepe upitalo je rukovodstvo BiH da li je, po njegovom mišljenju, “socijalna evakuacija” ove grupe ljudi u trenutnoj vojno-političkoj situaciji opravdana.²³⁹⁴ Ratno predsjedništvo Žepe takođe je zatražilo stav rukovodstva BiH o tome da li o “socijalnoj evakuaciji” može pregovarati sa Milanom Pećancem, oficijom bezbjednosti VRS-a.²³⁹⁵ Žepska brigada ABiH takođe je Glavnom štabu ABiH izrazila zabrinutost u pogledu mogućeg “samovoljnog i ilegalnog” bjekstva bosanskih Muslimana, uključujući “civile, žene, djecu i [pripadnike ABiH]”, iz Žepe na teritorije pod kontrolom ABiH.²³⁹⁶ U svom odgovoru, brigadni general iz Generalštaba ABiH Enver Hadžihasanović dao je uputstvo komandantu Žepske brigade ABiH Paliću da preduzme mjere u cilju “sprečavanja samovoljnog i

15/16.02.1995. godine uočeni preleti naših helikoptera na koje je otvarana pješadijska vatra.”). V. takođe dokazni predmet 6D00073, Naređenje ABiH, s potpisom Seada Delića, 17. februar 1995. godine.

²³⁸⁷ Dokazni predmet 5D01356, Naređenje Žepske brigade ABiH, s potpisom Namera Orića, 18. februar 1995. godine. V. takođe Slobodan Kosovac, T. 30141–30142 (15. januar 2009. godine).

²³⁸⁸ Dokazni predmet 5D01055, Naređenje Glavnog štaba VRS-a, s otkucanim potpisom Manojla Milovanovića, 28. februar 1995. godine. V. takođe Slobodan Kosovac, T. 30143–30144 (15. februar 2009. godine).

²³⁸⁹ Esma Palić, T. 6911 (6. februar 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 6914 (6. februar 2007. godine).

²³⁹⁰ Torlak je u svom svjedočenju rekao da je 1993. godine formirano Ratno predsjedništvo Žepe čiji je predsjednik bio Benjamin Kulovac, kojeg je 1995. godine naslijedio Mehmed Hajrić. Hamdija Torlak, T. 9713, 9716–9717 (29. mart 2007. godine).

²³⁹¹ Torlak je u svom svjedočenju rekao da je taj dokument uputila Žepska brigada ABiH zbog toga što je od sredine 1994. godine jedini sistem veze bio pod kontrolom ABiH i da je stoga svaki dokument mogao biti upućen u Sarajevo samo posredstvom Žepske brigade ABiH. Hamdija Torlak, T. 9846–9847 (2. april 2007. godine).

²³⁹² Dokazni predmet 5D00259, Zahtjev Ratnog predsjedništva Žepe rukovodstvu ABiH, 5. maj 1995. godine, str. 1 (gdje se napominje da “[o]d ukupnog broja stanovnika Žepe 65% čine izbjeglice koje su došle uglavnom sa teritorija opština Han-Pijesak, Rogatica, Višegrad i Vlasenica. [...] Taj dio stanovništva vrši stalni pritisak na opštinske vlasti u Žepi sa zahtjevom da im se omogući evakuacija kod svojih u druge dijelove R BiH”; Broj onih koji su tražili da budu evakuisani iznosio oko 150).

²³⁹³ Esma Palić, T. 6909–6910 (6. februar 2007. godine).

²³⁹⁴ Dokazni predmet 5D00259, Zahtjev Ratnog predsjedništva Žepe rukovodstvu ABiH, 5. maj 1995. godine, str. 1–2.

²³⁹⁵ Dokazni predmet 5D00259, Zahtjev Ratnog predsjedništva Žepe rukovodstvu ABiH, 5. maj 1995. godine, str. 1–2 (gdje se navodi da su pregovori bili predloženi za 10. maj 1995. godine). V. takođe Hamdija Torlak, T. 9846 (2. april 2007. godine). Torlak je u svom svjedočenju rekao da ni u jednom dijelu BiH nije bilo nikakvih pregovora na lokalnom nivou bez saglasnosti viših vlasti. *Ibid.*, T. 9846–9867 (2. april 2007. godine).

²³⁹⁶ Dokazni predmet 5D00224, Izvještaj Žepske brigade Generalštabu ABiH, s potpisom Saliha Hasanovića, 25. maj 1995. godine. Kada mu je pokazan ovaj dokument, Torlak je potvrdio da je poznao Saliha Hasanovića i da je on bio oficir zadužen za bezbjednost Žepske brigade. On je u svom svjedočenju rekao da je bjekstvo pripadnika ABiH predstavljalo nešto što Žepska brigada ABiH nije željela. Hamdija Torlak, T. 9847–9849 (2. april 2007. godine).

ilegalnog napuštanja teritorije Žepe od strane jednog broja civilnih lica i eventualno pripadnika ARBiH”.²³⁹⁷

668. Tokom tog perioda, VRS je vjerovao da ABiH priprema ofanzivna dejstva na širem području Tuzle, Kladnja, Srebrenice i Žepe u cilju presijecanja teritorija pod kontrolom VRS-a.²³⁹⁸ Drinski korpus je naredio pojačanu odbranu fronta oko Žepe.²³⁹⁹ Prijavljeno je da se “zatvaranj [e]” Žepske enklave postepeno privodi kraju.²⁴⁰⁰

669. Dana 2. juna 1995. godine, 28. divizija ABiH naredila je Žepskoj brigadi ABiH da ne dozvoli vojnicima Ukrajinske čete da odu, da vojnike Ukrajinske čete razoruža i zarobi ako pokušaju otići; i da obavijesti Ukrajinsku četu da je ABiH spremna da je brani.²⁴⁰¹ Sredinom juna 1995. godine, Žepska brigada ABiH izvela je jedan napad izvan žepske enklave u cilju smanjenja pritiska na sektor Sarajevo.²⁴⁰² Neposredno poslije tog napada, VRS je krenuo u protivnapad na enklavu.²⁴⁰³ Krajem juna 1995. godine, minobacači VRS-a gađali su kontrolne punktove Ukrajinske čete i njenu bazu.²⁴⁰⁴ Lokalni komandant VRS-a je Ukrajinskoj četi saopštio da će napadi biti nastavljeni dok ona ne pristane da napusti enklavu.²⁴⁰⁵

²³⁹⁷ Dokazni predmet 6D00039, Uputstvo Generalštaba ABiH upućeno Žepskoj brigadi, s potpisom Envera Hadžihasanovića, 26. maj 1995. godine, str. 1. V. takođe dokazni predmet 5D00244, Naređenje 28. divizije ABiH upućeno Žepskoj brigadi, s potpisom Ramiza Bećirovića, 27. maj 1995. godine (gdje se navodi sljedeće: “Komande svih jedinica u sastavu 28. divizije dužne su preduzeti sve mjere na sprečavanju pripadnika Armije i civilnih lica u namjeri da napuste d/z Srebrenice i Žepe, bez prethodno pribavljenog odobrenja od Komande divizije, ili Komandi jedinica, bilo da se ta lica namjeravaju uputiti iz jedne u drugu demilitarizovanu zonu, ili namjeravaju napustiti demilitarizovanu zonu i uputiti se u pravcu drugih slobodnih prostora u Republici BiH, ili eventualno uputiti se u pravcu Srbije”). V. takođe dokazni predmet 5D00235, Naređenje 28. divizije ABiH upućeno Žepskoj brigadi, s potpisom Ramiza Bećirovića, 17. juni 1995. godine (gdje se navodi sljedeće: “I pored izdatih naredbi o sprečavanju vojnih lica i civila u napuštanju demilitarizovanih zona Srebrenice i Žepa sve su učestalije pojave da pojedinci i manje organizovane grupe napuštaju ove prostore i bez odgovarajućih odobrenja odlaze u pravcu Kladnja i Tuzle.”); Dokazni predmet 4D00301, Dokument Komande 2. korpusa ABiH, s potpisom Seada Delića, 28. juni 1995. godine. Kada je upitan da li je pokušao da spriječi vojno sposobne muškarce da napuste enklavu Žepe, Torlak je izjavio da su “svi [...] željeli da izađu iz Žepe, ali nije postojao način”. Hamdija Torlak, T. 9781 (30. mart 2007. godine).

²³⁹⁸ Dokazni predmet P00204, Naređenje Drinskog korpusa, s otkucanim potpisom Radislava Krstića, 15. maj 1995. godine.

²³⁹⁹ *Ibid.* V. takođe dokazni predmet P00205, Naređenje Drinskog korpusa, s otkucanim potpisom Radislava Krstića, 16. maj 1995.; dokazni predmet 5D01257, Izvještaj Rogatičke brigade upućen Drinskom korpusu, s potpisom Rajka Kušića, 18. maj 1995. godine.

²⁴⁰⁰ Dokazni predmet 5D01237, Naređenje Drinskog korpusa, s potpisom Radislava Krstića, 18. maj 1995. godine, str. 1.

²⁴⁰¹ Dokazni predmet 6D00075, Naređenje 28. divizije ABiH upućeno Žepskoj brigadi, 2. juni 1995. godine.

²⁴⁰² Hamdija Torlak, T. 9722–9723 (30. mart 2007. godine). Torlak je u svom svjedočenju rekao da su ti napadi bili kontraproduktivni zbog toga što su samo pružali izgovor VRS-u da napadne Žepu. *Ibid.*, T. 9820–9821 (2. april 2007. godine). V. takođe dokazni predmet 5D00229, Naređenje Generalštaba ABiH upućeno 28. diviziji, s potpisom Sulejmana Budakovića, 17. juni 1995. godine; dokazni predmet 5D00227, Borbeni izvještaj Žepske brigade ABiH upućen 2. korpusu i 28. diviziji, s potpisom Avde Palića, 28. juni 1995. godine; dokazni predmet P02970, Sedmični izvještaj o stanju za sektor Sarajevo, 2. juli 1995. godine. Pripadnici Žepske brigade ABiH koji su djelovali u većim diverzantskim grupama ubijali su civile na okolnoj teritoriji RS-a i primali su od 2. korpusa ABiH uputstva da napadaju VRS kako bi ga udaljili od Sarajeva. Milan Vojinović, T. 23694–23695 (21. juli 2008. godine).

²⁴⁰³ Hamdija Torlak, T. 9821 (2. april 2007. godine).

²⁴⁰⁴ Dokazni predmet P02970, Sedmični izvještaj o stanju za sektor Sarajevo, 2. juli 1995. godine, str. 4. UNPROFOR je izvjestio da je 30. juna uništen jedan oklopni transporter Ukrajinske čete. Dokazni predmet P02502, P02875, Sedmični izvještaj o stanju za sektor Sarajevo, 15. juli 1995. godine, str. 3.

²⁴⁰⁵ Dokazni predmet P02970, Sedmični izvještaj o stanju za sektor Sarajevo, 2. juli 1995. godine, str. 4 (gdje se izvještava da “nasilje nad UNPROFOR-om može biti uvod u opšti napad na enklavu”).

670. Tokom 1995. godine, u Žepi je živjelo od 6.500 do 8.000 ljudi.²⁴⁰⁶ U julu 1995. godine, 1.200²⁴⁰⁷ do 2.000²⁴⁰⁸ stanovnika činili su vojno sposobni muškarci, iako je bilo teško napraviti razliku između civila i vojske.²⁴⁰⁹ Prema Torlakovim riječima, od tih 1.200 ljudi, od 600 do 700 njih bili su vojnici Žepske brigade ABiH, kojima je komandovao Palić.²⁴¹⁰

671. Početkom jula, VRS je izvijestio da ABiH žestoko napada jedinice Drinskog korpusa u enklavama Žepa i Srebrenica.²⁴¹¹ I Drinski korpus i Bratunačka brigada izdali su naređenja svojim jedinicama da nastave s aktivnom odbranom oko enklava.²⁴¹² Dana 9. jula 1995. godine, Palić je izvijestio Generalštab ABiH da je petodnevni napad VRS-a uspješno odbijen, da je uslijed minobacačkog granatiranja bilo ranjavanja civila, da je u okolnim selima uništeno 30 kuća, dok je njihovo stanovništvo evakuisano.²⁴¹³ Ukrajinska četa je predala ABiH, na njen zahtjev, 127 komada oružja koje je zaplijenjeno poslije postizanja sporazuma o demilitarizaciji iz 1993. godine i za koje je UNPROFOR smatrao da nije od naročite vojne vrijednosti.²⁴¹⁴

672. Dana 10. jula 1995. godine, Mladić je naredio Drinskom korpusu i 65. zaštitnom puku da 12. aprila izvedu ofanzivna borbena dejstva protiv enklave Žepa.²⁴¹⁵ Istog dana, Palić je zaprijetio da će u slučaju napada VRS-a zaplijeniti borbenu opremu Ukrajinske čete, a njene vojnike uzeti za taoce.²⁴¹⁶ UNPROFOR je izvijestio da je poslije pada Srebrenice u Žepi “zavladala panika” i da je Mladić izjavio da očekuje da će se “muslimanske paravojne snage” u enklavi predati u roku od 48 sati.²⁴¹⁷ VRS je nastavio s napadima na kontrolne punktove Ukrajinske čete.²⁴¹⁸ Na sam grad Žepu i

²⁴⁰⁶ Esma Palić, T. 6910 (6. februar 2007. godine) (gdje je izjavila da je u Žepi živjelo 8.000 ljudi); Hamdija Torlak, T. 9718 (29. mart 2007. godine) (gdje je izjavio da je u Žepi bilo oko 7.000 stanovnika); dokazni predmet 1D00019, Izvještaj Generalštaba ABiH upućen komandantu ABiH, 23. februar 1995. godine, str. 5 (gdje se navodi da u Žepi živi oko 6.500 ljudi).

²⁴⁰⁷ Hamdija Torlak, T. 9721 (30. mart 2007. godine).

²⁴⁰⁸ Dokazni predmet P03523 Izvještaj Službe državne bezbjednosti MUP-a RS, s otkucanim potpisom Dragana Kijca, 28. juli 1995. godine, str. 1.

²⁴⁰⁹ Hamdija Torlak, T. 9832 (2. april 2007. godine).

²⁴¹⁰ *Ibid.*, T. 9721 (30. mart 2007. godine).

²⁴¹¹ Dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa 04/156-2, Op.br.1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine; dokazni predmet P03025, Naređenje Komande Bratunačke brigade za aktivna borbena dejstva upućeno komandama 1., 2., 3. i 4. bataljona, s Blagojevićevim potpisom, 5. juli 1995. godine. V. takođe dokazne predmete 1D00382, 4D00377, 4D00378, Naređenje Drinskog korpusa, s potpisom Milenka Živanovića, 2. juli 1995. godine; dokazni predmet 4D00326, Izvještaj Komande 2. korpusa ABiH, s potpisom Seada Delića, 8. juli 1995. godine.

²⁴¹² Dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa, Op. br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine; Dokazni predmet P03025, Naređenje Komande Bratunačke brigade za aktivna borbena dejstva upućeno komandama 1., 2., 3. i 4. bataljona, s Blagojevićevim potpisom, 5. juli 1995. godine. V. takođe dokazne predmete 1D00382, 4D00377, 4D00378, Naređenje Drinskog korpusa, s potpisom Milenka Živanovića, 2. juli 1995. godine.

²⁴¹³ Dokazni predmet P02951, Izvještaj Žepske brigade ABiH, s potpisom Avde Palića, 9. juli 1995. godine (gdje se dalje napominje sljedeće: “Ako se ovakvo stanje nastavi imamo odobrenje od komadanta Ukrajinske jedinice da uzmemo od njih oružje koje smo predali.”).

²⁴¹⁴ Dokazni predmeti P02502, P02875, Sedmični izvještaj o stanju za sektor Sarajevo, 15. juli 1995. godine, str. 2. V. takođe Louis Fortin, T. 18273 (27. novembar 2007. godine); Meho Džebo, T. 9599–9600 (28. mart 2007. godine).

²⁴¹⁵ Dokazni predmet P00181, Naređenje Glavnog štaba VRS-a upućeno Drinskom korpusu i 65. zaštitnom motorizovanom puku, s potpisom Ratka Mladića, 10. juli 1995. godine, str. 5.

²⁴¹⁶ Dokazni predmet P00076, Izvještaj Resora državne bezbjednosti MUP-a VRS, s potpisom Dragana Kijca, 12. juli 1995. godine, str. 1–2.

²⁴¹⁷ Dokazni predmeti P02502, P02875, Sedmični izvještaj o stanju za sektor Sarajevo, 15. juli 1995. godine, str. 2. Dana 11. jula prijavljeno je sljedeće: “Svako eventualno povlačenje [Nizozemskog bataljona] iz Srebrenice imaće ozbiljne posljedice po snage UNPROFOR-a u Žepi i Goraždu: i) vlade koje su uputile te snage možda će htjeti da ih povuku; ii) u slučaju nizozemskog

okolna sela takođe je otvarana sporadična artiljerijska, minobacačka i vatra iz teških mitraljeza.²⁴¹⁹ Većina stanovništva, bosanskih Muslimana, u Žepi povukla se u okolne šume i pećine.²⁴²⁰

673. Dana 12. jula 1995. godine, **Pandurević** se javio u Bojnu i prisustvovao sastanku na kom su bili prisutni Trivić, pukovnik Andrić, pukovnik Vičić i Krstić.²⁴²¹ Jedinicana VRS-a dati su zadaci - da krenu prema Srebrenici-Viogoru-Sučeski u pravcu Žepe i da se “kao rezerva” kreću tim pravcem, pri čemu su dvije borbene jedinice iz Romanijske brigade i Birčanske brigade trebale vršiti pretres terena, tragajući za elementima 28. divizije ABiH.²⁴²² VRS je napredovao kako je planirano prema Žepi.²⁴²³

674. Uveče 12. jula 1995. godine, u Komandi Bratunačke brigade održan je sastanak²⁴²⁴ na kom je Mladić naredio Krstiću da se pripremi za oslobađanje Žepe.²⁴²⁵ Tokom tog sastanka, Trivić i **Pandurević** su zatražili da njihove snage budu zamijenjene kod provođenja operacije Žepa, budući da je njihovim vojnicima bio potreban odmor, ali je Mladić odbio taj zahtjev.²⁴²⁶ Oni su zatim zatražili da se Mladić obrati njihovim trupama radi podizanja morala.²⁴²⁷ Mladić je pristao da to učini 13. jula, prije polaska za Žepu.²⁴²⁸ Sljedećeg jutra, Mladić i Krstić su otišli u Viogor.²⁴²⁹ Mladić se obratio jedinicama i komandantima, uključujući **Pandurevića** i Trivića.²⁴³⁰ Mladić je takođe saopštio da je Krstić sada preuzeo komandu nad Drinskim korpusom.²⁴³¹ Mladić je naredio taktičkim grupama da budu spremne za marš prema Žepi u cilju izvršenja zadatka preuzimanja enklave Žepa.²⁴³²

povlačenja, održivost njihovog daljeg prisustva biće dovedena u sumnju u očima zaraćenih strana, kao i stanovništva enklava; iii) srpski napad na Žepu ili na Goražde očigledno bi izložio ozbiljnom riziku sigurnost snaga UN-a na tom području”. Dokazni predmet 5D00040, Smjernice Zaštitnih snaga UN-a i Informacija Savjetu bezbjednosti, 11. juli 1995. godine, str. 2–3.

²⁴¹⁸ Dokazni predmet P02502, P02875, Sedmični izvještaj o stanju za sektor Sarajevo, 15. juli 1995. godine, str. 2–3; dokazni predmet 6D00204, Izvještaj o stanju Zaštitnih snaga UN-a, 10. juli 1995. godine, str. 3.

²⁴¹⁹ Dokazni predmeti P02502, P02875, Sedmični izvještaj o stanju za sektor Sarajevo, 15. juli 1995. godine, str. 2.

²⁴²⁰ Dokazni predmet P00076, Izvještaj Resora državne bezbjednosti MUP-a upućen VRS-u, s potpisom Dragana Kijca, 12. juli 1995. godine, str. 1.

²⁴²¹ V. dolje, par. 1853.

²⁴²² Vinko Pandurević, T. 30897–30900 (30. januar 2009. godine). V. takođe Mirko Trivić, T. 11835–11836 (21. maj 2007. godine).

²⁴²³ Vinko Pandurević, T. 30899–30901 (30. januar 2009. godine); dokazni predmet P00886, Dokument CJB-a Zvornik upućen MUP-u RS, s otkucanim Vasićevim potpisom, 13. juli 1995. godine. ABiH se pripremala za napade VRS-a. Dokazni predmet 4D00013, Vanredni izvještaj Generalštaba ABiH, 13. juli 1995. godine. Istog dana, 5. podrinjska brigada uputila je Komandi Drinskog korpusa borbeni izvještaj, izvještavajući da brigada realizuje zadatke “po planu”. Dokazni predmet P02902, Borbeni izvještaj 5. podrinjske brigade, s potpisom Radomira Furtule, 12. juli 1995. godine.

²⁴²⁴ V. gore, par. 376.

²⁴²⁵ *Ibid.*

²⁴²⁶ *Ibid.*

²⁴²⁷ *Ibid.*

²⁴²⁸ *Ibid.*

²⁴²⁹ *Ibid.*

²⁴³⁰ Vinko Pandurević, T. 20904–30905 (30. januar 2009. godine). V. takođe Mirko Trivić, T. 11853–11854 (21. maj 2007. godine).

²⁴³¹ Vinko Pandurević, T. 30905 (30. januar 2009. godine).

²⁴³² Miodrag Dragutinović, T. 12587 (13. juni 2007. godine); Dokazni predmet 7D00941, Zapovijest Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 13. juli 1995. godine, str. 1–2. **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da je naređenje izdao usmeno i da je pismenu zapovijest koju je sastavio Dragutinović prvi put vidio u sudnici. Taj dokazni predmet takođe sadrži **Pandurevićev** potpis, ali je on u svom svjedočenju rekao da ne misli da ga je potpisao. Vinko Pandurević, T. 30906–30907 (30. januar 2009.

2. Prvi krug pregovora (13. juli 1995. godine)

675. Uveče 12. jula 1995. godine, poslije brzog prodora VRS-a prema Žepi, VRS je preko komandanta Ukrajinske čete Semjona Dudnika kontaktirao Palića, informišući ga da je zainteresovan za održavanje razgovora.²⁴³³ Ratno predsjedništvo Žepe najprije je od Generalštaba ABiH i političkog rukovodstva u Sarajevu zatražilo odobrenje da se upusti u takve razgovore.²⁴³⁴ Političko rukovodstvo BiH oklijevalo je da Ratnom predsjedništvu Žepe odobri započinjanje pregovora s VRS-om, potičući umjesto toga organizovani otpor.²⁴³⁵ VRS je kasnije zahtijevao da se sastanak održi najkasnije do 11:00 sati 13. jula 1995. godine, ili da će se, u suprotnom, nastaviti borbena dejstva i prodor prema Žepi.²⁴³⁶ Ratno predsjedništvo Žepe je na kraju dobilo odobrenje iz Sarajeva, pod uslovom da ništa ne potpisuju.²⁴³⁷

676. U Izvještaju Drinskog korpusa od 13. jula navedeno je da je Palić više puta odgađao sastanak s VRS-om zato što su u toku bile konsultacije s političkim rukovodstvom BiH.²⁴³⁸ Napomenuto je sljedeće: “Mišljenja smo da je rukovodstvo Žepe spremno za iseljenje, ali da na njihovu odluku nepovoljno utiče rukovodstvo iz Sarajeva.”²⁴³⁹ Živanović je smatrao da bosanski Muslimani koriste istu taktiku kao u Srebrenici - žene i djeca, bosanski Muslimani, evakuišu se na organizovan način, a vojno sposobni muškarci će se “ilegalno prebac[iti]” na teritoriju pod

godine). V. takođe Mirko Trivić, T. 11862–11863 (21. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je ujutro 13. jula 1995. godine Triviću već bio dat zadatak da djeluje kao rezervna snaga za elemente Zvorničke brigade koji su bili pod komandom **Pandurevića** u operaciji Žepa). **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da su se oko ponoći zaustavili u Vlasenićima da natoče gorivo, nakon čega su nastavili dalje, najprije prema Han-Pijesku, a onda su se zaustavili oko 02:00 sati 14. jula u selu Rijeka da odspavaju nekoliko sati. Vinko Pandurević, T. 30908–30911 (30. januar 2009. godine); dokazni predmet 7D00091, Putni radni list iz jula 1995. godine, str. 2. V. takođe dolje, par. 1856.

²⁴³³ Hamdija Torlak, T. 9723 (30. mart 2007. godine), T. 9794–9795 (2. april 2007. godine); dokazni predmet P02745, Izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Milenka Živanovića, 13. juli 1995. godine, str. 1.

²⁴³⁴ Hamdija Torlak, T. 9723 (30. mart 2007. godine), T. 9794–9795 (2. april 2007. godine). Torlak je u svom svjedočenju rekao da je bilo potrebno odobrenje da bi bosanski Muslimani u Žepi mogli da pregovaraju na lokalnom nivou. *Ibid.*, T. 9795 (2. april 2007. godine).

²⁴³⁵ Dokazni predmet 5D00275, Dopis Generalštaba ABiH upućen Žepskoj brigadi, s potpisom Envera Hadžihasanovića, 13. juli 1995. godine, str. 1 (gdje se vidi da je Enver Hadžihasanović, načelnik štaba ABiH, obavijestio predsjednika Ratnog predsjedništva Žepe o sljedećem: “[N]e treba pregovarati sa agresorskom stranom. Od agresorske strane možete očekivati bezuslovni ultimativni zahtjev za predajom. Narod i borci Žepe trebaju nastaviti sa pripremom za organizovani otpor agresoru i spriječiti bilo kakvu paniku a odlučnim nastupom uvjeravati narod o mogućnosti uspješnog otpora agresoru. Predsjedništvo i Vlada BiH ulažu maksimalne napore na međunarodnom vojnom i političkom planu.”). V. takođe dokazni predmet 6D00104, Dopis Generalštaba ABiH s potpisom Rasima Delića, 13. juli 1995. godine, gdje se izvještava da je ABiH prenijela Ratnom predsjedništvu Žepe stav Vlade BiH “da ne treba pregovarati i da će se Žepi pokušati pomoći vojno i politički.” Upitan da li je znao da je Hadžihasanović protiv toga da on učestvuje u pregovorima, Torlak je u svom svjedočenju rekao sljedeće: “[k]oliko se sjećam tog 13. jula jutro, obzirom, ponavljam, sva komunikacija je išla preko centra veze koji je bio ili držala je vojska. Znači, većinu tih stvari smo kao odgovor dobijali u usmenoj formi. Bez, znači, dokumenata. Koliko se sjećam, sa dva različita mjesta na naš zahtjev su stigla dva oprečna odgovora. Jedni su bili za, da idemo a drugi, ne znam da li se radilo sad o vojnom koji je bio za, a politički protiv ili obrnuto. I mi smo odlučili da se ide i krene na te razgovore”. Hamdija Torlak, T. 9851–9852 (2. april 2007. godine).

²⁴³⁶ Dokazni predmet P02745, Izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Milenka Živanovića, 13. juli 1995. godine, str. 2. V. takođe dokazni predmet P00077, Izvještaj Resora državne bezbjednosti MUP-a RS, s potpisom Dragana Kijca, 13. juli 1995. godine, str. 1 (gdje se navodi da “[n]eki indikatori ukazuju da je rukovodstvo Muslimana iz Žepe spremno prihvatiti pozive na mirnu predaju od strane vlasti Republike Srpske.”).

²⁴³⁷ Hamdija Torlak, T. 9794–9795 (2. april 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 9851–9852 (2. april 2007. godine).

²⁴³⁸ Dokazni predmet P02745, Izvještaj o Žepi, s potpisom Milenka Živanovića, 13. juli 1995. godine, str. 1.

²⁴³⁹ *Ibid.*

kontrolom ABiH.²⁴⁴⁰ Živanović je smatrao da, izbjegavanjem sastanka sa VRS-om, bosanski Muslimani u Žepi kupuju vrijeme za evakuaciju vojno sposobnih muškaraca iz Žepe.²⁴⁴¹ On je naredio da se preduzmu sve mjere borbene podrške u cilju sprečavanja prelaska formacija ABiH na teritoriju pod kontrolom VRS-a.²⁴⁴²

677. U podne 13. jula 1995. godine²⁴⁴³ održan je sastanak na kontrolnom punktu 2 Ukrajinske čete u Bokšanici.²⁴⁴⁴ Hamdija Torlak, predsjednik Izvršnog odbora u Žepi i član Ratnog predsjedništva Žepe,²⁴⁴⁵ i Mujo Omanović, član Izvršnog odbora,²⁴⁴⁶ predstavljali su bosanske Muslimane iz Žepe.²⁴⁴⁷ VRS su zastupali Tolimir i pukovnik Rajko Kušić, komandant Rogatičke brigade.²⁴⁴⁸ Tolimir, koji je vodio glavnu riječ tokom najvećeg dijela sastanka, rekao je “da je Srebrenica pala i sad je red na Žepu”.²⁴⁴⁹

678. Predstavnici bosanskih Muslimana zatražili su od VRS-a sljedeće:

1. Da im se omogući da u roku tri dana izvrše konsultacije sa stanovništvom Žepe i rukovodstvom u Sarajevu o odluci da isele iz Žepe u željenom pravcu;
2. Da im se omogući iseljenje svog civilnog i vojno sposobnog stanovništva;
3. Da se evakuacija iz Žepe vrši uz prisustvo UNPROFOR-a, UNHCR-a, MKCK-a, i vojnih posmatrača;
4. Da im rukovodstvo RS i GŠVRS garantuju bezbjedan transport preko teritorije RS;
5. Da im se omogući ostanak na teritoriji – licima koja izraze želju.²⁴⁵⁰

679. VRS je prihvatio sve zahtjeve, izuzev prvog, insistirajući da predstavnici bosanskih Muslimana iz Žepe sve neophodne konsultacije zaključe do 15:00 sati, kada je trebalo da počne evakuacija svih civila, bosanskih Muslimana, i vojno sposobnih muškaraca koji su predali svoje

²⁴⁴⁰ *Ibid.*

²⁴⁴¹ *Ibid.*

²⁴⁴² *Ibid.*, str. 1–2.

²⁴⁴³ Dokazni predmet P00188, Izvještaj Rogatičke brigade, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 13. juli 1995. godine, str. 1. V. takođe Hamdija Torlak, T. 9723–9724 (30. mart 2007. godine).

²⁴⁴⁴ Hamdija Torlak, T. 9723–9724 (30. mart 2007. godine).

²⁴⁴⁵ *Ibid.*, T. 9713 (29. mart 2007. godine).

²⁴⁴⁶ *Ibid.*, T. 9724 (30. mart 2007. godine).

²⁴⁴⁷ *Ibid.*, T. 9723–9724, 9729 (30. mart 2007. godine); dokazni predmet P00188, Izvještaj Rogatičke brigade, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 13. juli 1995. godine, str. 1. Torlak je u svom svjedočenju rekao da Avdo Palić nije prisustvovao sastanku zbog toga što se plašio. Hamdija Torlak, T. 9729 (30. mart 2007. godine).

²⁴⁴⁸ Hamdija Torlak, T. 9723–9724 (30. mart 2007. godine). V. takođe gore, par. 135. Mladić i Tolimir su došli na komandno mjesto Zaštitnog puka u Borikama 23. juna 1995. godine, a Tolimir je još bio tamo 14. jula. Milomir Savčić, T. 15243, 15247 (12. septembar 2007. godine).

²⁴⁴⁹ Hamdija Torlak, T. 9725 (30. mart 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 9850–9851 (2. april 2007. godine).

²⁴⁵⁰ Dokazni predmet P00188, Izvještaj Rogatičke brigade, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 13. juli 1995. godine, str. 2 (Tolimir je takođe izjavio da jamči bezbjednost civilima, bosanskim Muslimanima, koji odluče da ostanu i prihvate vlast RS-a). V. takođe Hamdija Torlak, T. 9730 (30. mart 2007. godine), T. 9801–9802 (2. april 2007. godine).

oružje.²⁴⁵¹ Oni su trebali biti evakuisani autobusima iz Žepe u Olovo ili Kladanj.²⁴⁵² VRS je predočio dvije alternative: ili potpuna evakuacija cjelokupnog stanovništva Žepe ili vojno rješenje.²⁴⁵³ VRS je takođe odredio da svi vojno sposobni muškarci moraju biti evidentirani i razmijenjeni za ratne zarobljenike, bosanske Srbe, koji su bili zatočeni od strane ABiH.²⁴⁵⁴

680. Poslije ovog sastanka, predstavnici bosanskih Muslimana iz Žepe posavjetovali su se s preostalim članovima Ratnog predsjedništva Žepe. Poslije duže rasprave, Palić je preko Dudnika iz Ukrajinske čete obavijestio VRS da bosanski Muslimani u Žepi neće prihvatiti zahtjev VRS-a.²⁴⁵⁵ Postojala je opšta zabrinutost da predložena evakuacija možda neće biti provedena na dogovoreni način.²⁴⁵⁶ Do tog vremena, Srebrenica je pala, ali vijesti o tome šta se dogodilo stanovništvu Srebrenice, bosanskim Muslimanima, još nisu bile došle do Žepe.²⁴⁵⁷ Bosanski Muslimani u Žepi zatražili su odgađanje svoje odluke do podneva 14. jula 1995. godine.²⁴⁵⁸ Tolimir je izvijestio Glavni štab VRS-a i Komandu Drinskog korpusa da VRS ne prihvata taj zahtjev, napominjući sljedeće:

Odbili smo pomeranje roka za odluku i zatražili novi kontakt koji očekujemo. Planiramo im ponuditi evakuaciju svog stanovništva i vojno sposobnih, ukoliko to prihvate danas. Ukoliko budu prolongirali rok iseljenja, uslovićemo zadržavanje dijela vojno sposobnih. Prema našim saznanjima, pod pritiskom rukovodstva iz Sarajeva, odgađaju donošenje odluke, jer im se obećava zaštita snagama za brzo reagovanje. Cijenimo da smo našim predlozima za iseljenje izazvali dezorganizaciju u njihovim redovima. Sve izbjeglice u Žepi su se opredjelile za iseljenje kao i dio domaćeg stanovništva. Očekujemo da će dio muslimanskih vojnika napuštati linije odbrane radi organizovanja porodica za iseljenje.²⁴⁵⁹

Ubrzo nakon što su 13. jula pregovori propali, VRS je napao enklavu Žepe, izvodeći pješadijske napade i granatirajući linije odbrane ABiH, kao i naseljena područja.²⁴⁶⁰ ABiH je organizovala otpor kako bi se suprotstavila tim napadima.²⁴⁶¹

²⁴⁵¹ Dokazni predmet P00188, Izvještaj Rogatičke brigade, s potpisom Zdravka Tolimira, 13. juli 1995. godine, str. 2.

²⁴⁵² Hamdija Torlak, T. 9725 (30. mart 2007. godine).

²⁴⁵³ Hamdija Torlak, T. 9724 (30. mart 2007. godine); dokazni predmet P00188, Izvještaj Rogatičke brigade, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 13. juli 1995. godine, str. 2.

²⁴⁵⁴ Dokazni predmet P00188, Izvještaj Rogatičke brigade, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 13. juli 1995. godine, str. 2 (Tolimir je izjavio da je taj zahtjev "bio taktički potez da bi im se u ponovljenom razgovoru kojeg su uslovljavali konsultacijama sa rukovodstvom u Sarajevu odbili eventualni kontra – argumenti.").

²⁴⁵⁵ Hamdija Torlak, T. 9726 (30. mart 2007. godine). Razgovori su održani između predsjednika Ratnog predsjedništva, Mehmeda Hajrića, koga su ponekad nazivali "gradonačelnikom" Žepe. Hajrić je po profesiji takođe bio vjerski službenik, odnosno "hodža". *Ibid.*, T. 9717 (29. mart 2007. godine). V. takođe Thomas Dibb, T. 16287–16288 (15. oktobar 2007. godine) (gdje je izjavio da hodža nije bio borac, već da je bio povezan sa džamijom).

²⁴⁵⁶ Hamdija Torlak, T. 9726 (30. mart 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 9862 (3. april 2007. godine).

²⁴⁵⁷ *Ibid.*, T. 9726–9727 (30. mart 2007. godine).

²⁴⁵⁸ Dokazni predmet P00188, Izvještaj Rogatičke brigade, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 13. juli 1995. godine, str. 2.

²⁴⁵⁹ Dokazni predmet P00188, Izvještaj Rogatičke brigade, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 13. juli 1995. godine, str. 2–3.

²⁴⁶⁰ Hamdija Torlak, T. 9727 (30. mart 2007. godine) (gdje je izjavio da je sve bilo granatirano, uključujući "linije odbrane i ovamo naseljena mjesta, sela."). U svom izvještaju Glavnom štabu VRS-a, Tolimir je naveo da, ako bosanski Muslimani "odustanu od iseljavanja na već ponuđene uslove, planiramo početi sa borbenim dejstvima." Dokazni predmet P00187, Izvještaj Rogatičke brigade o Žepi, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 13. juli 1995. godine, str. 2.

681. Takođe 13. jula, Krstić je podređenim jedinicama, uključujući Bratunačku, Rogatičku i Zvorničku brigadu, dao naređenje da započnu vojnu operaciju “Stupčanica-95” protiv enklave Žepa.²⁴⁶² U svom naređenju, Krstić je naveo da je otprilike 1.200 vojnika Žepske brigade ABiH organizovalo odbranu enklave Žepa i da je:

“[P]ored tih snaga u Žepu se izvuklo oko 700-1000 vojnika iz razbijenih jedinica u enklavi Srebrenica i vjerovatno će se uključiti u odbranu enklave Žepa. [...] Odlučio sam koristeći efekte dejstva u enklavi Srebrenica odmah preći u napad i razbiti neprijatelja u enklavi Žepa sa ciljem osloboditi i očistiti srpsko Podrinje od muslimanskih snaga i likvidirati enklave.”²⁴⁶³

Krstić je odredio da gotovost za napad počne u 08:00 sati 14. jula.²⁴⁶⁴ Krstić je dalje naveo da civilno stanovništvo, bosanski Muslimani, i UNPROFOR nije na meti operacija, dodajući sljedeće uputstvo: “[I]ste prikupljati i stražom obezbjeđivati, a naoružane muslimanske grupe razbijati i uništavati.”²⁴⁶⁵

3. Vojni napad VRS-a na Žepu u sklopu operacije "Stupčanica-95" (14.–19. juli 1995. godine)

682. Ujutro 14. jula 1995. godine, Tolimir je izvijestio, između ostalog, Komandu Drinskog korpusa i Krstića da su vojnici ABiH na liniji fronta i da se civilno stanovništvo sklonilo izvan naseljenih mjesta u Žepi.²⁴⁶⁶ Tolimir je dalje izvijestio da su sve jedinice Rogatičke brigade i

²⁴⁶¹ Hamdija Torlak, T. 9728 (30. mart 2007. godine). Istog dana, komandant ABiH Rasim Delić obavijestio je predsjednika ABiH da su materijalno-tehnička sredstva isporučena u Srebrenicu i Žepu. Dokazni predmet 1D00464, Vanredni izvještaj Generalštaba ABiH, s potpisom Rasima Delića, 13. juli 1995. godine, str. 1.

²⁴⁶² Dokazni predmet P00114, Naređenje Komande Drinskog korpusa u vezi sa Žepom, s potpisom Radislava Krstića, 13. juli 1995. godine, str. 1.

²⁴⁶³ *Ibid.* Trivić je u svom svjedočenju rekao da mu je data procjena da na području Žepe ima otprilike 1.500-2.000 naoružanih pripadnika snaga ABiH, da su oni organizovani i da je stiglo još 500-700 ljudi iz Srebrenice, poslije njenog pada u ruke VRS-a. Mirko Trivić, T. 11903 (22. maj 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P6D00165 (povjerljivo), str. 119–120 (gdje se za 12. juli navodi sljedeće: “[B]osanske snage [u Žepi], jedna brigada sa 5 bataljona, tj. 2.000 vojnika (obavještajno odjeljenje kaže 1.000, plus jedan bataljon u Luci. Isti komandant brigade kao u Srebrenici”). V. takođe Louis Fortin, T. 18412 (28. novembar 2007. godine).

²⁴⁶⁴ Dokazni predmet P00114, Naređenje Komande Drinskog korpusa u vezi sa Žepom, s potpisom Radislava Krstića, 13. juli 1995. godine, str. 1. V. takođe Milenko Jevđević, T. 29611–29612 (12. decembar 2008. godine) (gdje je izjavio da je to naređenje sastavio pukovnik Vičić); Vinko Pandurević, T. 30914 (30. januar 2009. godine). Što se tiče Zvorničke brigade, Krstić joj je naredio da “napada neprijatelja pravcem s. Purtići – s. Čavčići – Žepa sa zadatkom razbiti neprijatelja na pravcu napada i izbiti na liniju Palež – Borak sa koje produžiti napad i u sledećem zadatku izbiti u Žepu.” Dokazni predmet P00114, Naređenje Komande Drinskog korpusa u vezi sa Žepom, s Krstićevim potpisom, 13. juli 1995. godine, str. 2. Kosovac je u svom svjedočenju rekao da Odjeljenje Glavnog štaba za operativno-nastavne poslove nije primilo niti je imalo ikakvu ulogu u izdavanju ovog naređenja niti je imalo ikakvu ulogu u izdavanju tog naređenja i da dijelovi koji su relevantni za napad na enklavu Žepa od 13. jula 1995. godine ne sadrže elemente koji navode na zaključak da on implicira raseeljavanje stanovništva, bosanskih Muslimana, ili bilo kakve aktivnosti protiv njih. Slobodan Kosovac T. 30172–30173 (15. januar 2009. godine).

²⁴⁶⁵ Dokazni predmet P00114, Naređenje Komande Drinskog korpusa u vezi sa Žepom, s potpisom Radislava Krstića, 13. juli 1995. godine, str. 4. Krstić je obavijestio Glavni štab VRS-a da su pripreme za Žepu ušle u završnu fazu. Dokazni predmet P00136, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Radislava Krstića, 13. juli 1995. godine, str. 1. Glavni štab VRS-a izdao je izvještaj, koji je potpisao Miletić, prosljeđujući ovu informaciju predsjedniku RS-a. Dokazni predmet P00047, Izvještaj Komande Glavnog štaba, s potpisom Radivoja Miletića, 13. juli 1995. godine, str. 3.

²⁴⁶⁶ Dokazni predmet P00189, Izvještaj Rogatičke brigade, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 14. juli 1995. godine, str. 1–2 (gdje se navodi da su predstavnici bosanskih Muslimana odbili da dodu na jedan sastanak koji je bio zakazan za to jutro zbog toga što rukovodstvo u Sarajevu nije odobrilo evakuaciju. Tolimir je takođe napomenuo da je Ukrajinsku četu obavijestio da bosanski Muslimani planiraju da blokiraju kontrolne punktove Ukrajinske čete i predložio Ukrajinskoj četi da uspostavi dva komandna mjesta kako bi VRS mogao vršiti “kontrolu rada i izvještavanja UNPROFORA prema pretpostavljenima.”).

elementi 65. zaštitnog puka u stanju borbene gotovosti od 08:00 sati.²⁴⁶⁷ Otprilike u to vrijeme, na IKM-u Drinskog korpusa u Krivačama, koje se nalazilo između Han-Pijeska i Žepe,²⁴⁶⁸ Krstić je naredio **Pandureviću** da krene u napad iz Podžeplja²⁴⁶⁹ u pravcu Žepe.²⁴⁷⁰ Taj napad je trajao čitav dan.²⁴⁷¹

683. Dana 14. jula 1995. godine, VRS je zatražio od Ukrajinske čete da se povuče sa svojih kontrolnih punktova pošto će oni biti napadnuti u 14:00 sati.²⁴⁷² Ubrzo poslije 15:00 sati, VRS je započeo pješadijske napade i na Ukrajinsku četu i na Žepsku brigadu ABiH.²⁴⁷³ Žepska brigada ABiH organizovala je otpor,²⁴⁷⁴ uglavnom oko kontrolnih punktova Ukrajinske čete.²⁴⁷⁵ Do 15. jula, VRS je preuzeo kontrolu nad kontrolnim punktom 2 Ukrajinske čete u Bokšanici.²⁴⁷⁶

²⁴⁶⁷ Dokazni predmet P00189, Izvještaj Rogatičke brigade, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 14. juli 1995. godine, str. 2.

²⁴⁶⁸ Dokazni predmet 7DIC00126, dokazni predmet 7D00624, s oznakama koje je unio Miodrag Dragutinović; Miodrag Dragutinović, T. 12696 (15. juni 2007. godine); Milenko Jevđević, T. 29610 (12. decembar 2008. godine). IKM u Krivačama je počeo sa radom u 18:00 sati 13. jula 1995. godine. Dokazni predmet P00114, Naređenje Komande Drinskog korpusa u vezi sa Žepom, s Krstićevim potpisom, 13. juli 1995. godine, str. 4.

²⁴⁶⁹ Za lokaciju Podžeplja, v. dokazni predmet 7DIC00126, dokazni predmet 7D00624, s oznakama koje je unio Miodrag Dragutinović.

²⁴⁷⁰ Miodrag Dragutinović, T. 12592 (13. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da je **Pandureviću** naredeno da izvrši napad pravcem Podžeplje-Brložnik-Purtići).

²⁴⁷¹ Miodrag Dragutinović, T. 12592–12593 (13. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da su **Pandurevićeve** jedinice zauzele Brložnik i stigle iznad Purtića). Za lokacije Brložnika i Putrića, v. dokazni predmet 7DIC00126, dokazni predmet 7D00624, s oznakama koje je unio Miodrag Dragutinović. Savčić, komandant 65. zaštitnog puka Glavnog štaba VRS-a, u svom je svjedočenju rekao da je 14. jula 1995. godine u rejonu Sjeversko dobio zadatak da se javi "Barijeri 01" - kodno ime za Mladića - u rejon Laza. Na svom putu do Laza, Savčić je sreo pukovnika Svetozara Andrića, koji mu je rekao da je Drinski korpus dobio zadatak da se postara da granice Žepe dovede na "one koje su propisane odgovarajućom odlukom." Savčić se toga dana takođe sastao s komandantom Bratunačke brigade Vidojem Blagojevićem, a tokom tog perioda i sa Krstićem na istom području. Milomir Savčić, T. 15246, 15278–15279, 15284 (12. septembar 2007. godine). U Lazama, Mladić je naredio Savčiću da napadne neprijatelja pravcem Laze-Gusinac-Brezova Ravan, da razbije borbeno obezbjeđenje Žepske brigade ABiH u rejonu Gusinac i zauzme rejon Brezova Ravan. *Ibid.*, T. 15246–15247 (12. septembar 2007. godine). Savčić je od Komande Drinskog korpusa zatražio da oformi dvije artiljerijske grupe - jednu grupu minobacača od 120 milimetara iz Bratunačke brigade i drugu grupu topova B-1 iz Rogatičke brigade. Te artiljerijske grupe formirane su u 16:00 sati sljedećeg dana. *Ibid.*, T. 15279 (12. septembar 2007. godine), T. 15327, 15370 (13. septembar 2007. godine). Istog dana, 14. jula, Blagojević je poslao dnevni borbeni izvještaj Komandi Drinskog korpusa, navodeći da je vod "Crvenih beretki", koji je bio u sastavu Bratunačke brigade, upućen u 10:00 sati u rejon Milića radi uključivanja u zadatak prema Žepi. Dokazni predmet 4D00088, Dnevni borbeni izvještaj, s potpisom Vidoja Blagojevića, 14. juli 1995. godine; Dragoslav Trišić, T. 27086–27087 (20. oktobar 2008. godine). Istog dana, Krstić je obavijestio Glavni štab VRS-a o svojoj odluci da treba "blokirati enklavu Žepa i prisiliti neprijatelja na predaju u cilju oslobađanja enklave Žepa". Dokazni predmet 4D00084, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s otkucanim potpisom Radislava Krstića, 14. juli 1995. godine, str. 2.

²⁴⁷² Dokazni predmeti P02502, P02875, Izvještaj o stanju za sektor Sarajevo, 15. juli 1995. godine, str. 2; dokazni predmet. ID00373, Dopis UNPROFOR-a upućen generalnom sekretaru UN-a, 14. juli 1995. godine, str. 2.

²⁴⁷³ *Ibid.* Istog dana, Tolimir je uputio zahtjev Glavnom štabu, na ličnost **Miletića**, za uređaj za radio vezu i kriptozastitu kako bi mogao da prati radio-veze formacija angažovanih u borbenim dejstvima oko Žepe. Dokazni predmet P00183, Izvještaj Rogatičke brigade upućen Glavnom štabu VRS-a, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 14. juli 1995. godine.

²⁴⁷⁴ Hamdija Torlak, T. 9728 (30. mart 2007. godine), gdje je izjavio da su napadi trajali do 19. jula 1995. godine. ABiH je posjedovala lako naoružanje, pješadijsko i protivoklopno naoružanje i lake raketne lansere. Milomir Savčić, T. 15327–15328 (13. septembar 2007. godine). Savčić je potvrdio da su, kada je stigao u Žepu, stanovnici bosanski Muslimani već bili napustili selo Žepu i otišli da potraže utočište u brdima. *Ibid.*, T. 15331–15332 (13. septembar 2007. godine).

²⁴⁷⁵ Dokazni predmeti P02503, P02671, Vanredni borbeni izvještaj Rogatičke brigade, s otkucanim potpisom Rajka Kušića, 14. juli 1995. godine, str. 1.

²⁴⁷⁶ Dokazni predmet P02799, Izvještaj Rogatičke brigade, s potpisom Zdravka Tolimira, 14. juli 1995. godine, str. 1–2 (Tolimir je 14. jula izvijestio da je VRS preuzeo potpunu kontrolu nad kontrolnim punktom 2 Ukrajinske čete u Bokšanici, koji će ostati u funkciji kao da nije "blokirani i običen našim snagama [VRS-a]"; da je VRS uputio Ukrajinsku četu na kontrolnom punktu 2 da izda naređenje da se ne otvara vatra na jedinice VRS-a i da, umjesto toga, "simuliraju dejstvo pucanjem u vazduh ukoliko ih na to prisile Muslimani"; i da će se kontrolni punktovi Ukrajinske čete zadržati kako bi se spriječio eventualni vazdušni napad NATO-a na borbene formacije VRS-a). V. takođe dokazne predmete P02503, P02671, Vanredni izvještaj Rogatičke brigade, s otkucanim potpisom Rajka Kušića, 15. juli 1995. godine, str. 1. Dana 15. jula 1995. godine, Tolimir je izdao naređenje Odjeljenju bezbjednosti 1. krajiškog korpusa da transportuje razglas od 5.000 vati u garnizon u Rogatici. Dokazni predmet

684. Dana 15. jula 1995. godine, VRS je izvijestio da je ABiH otvarala vatru iz minobacača na jedinice Drinskog korpusa u enklavi.²⁴⁷⁷ UNPROFOR je istog dana izvijestio da je vjerovatno da će Žepa “uskoro” pasti i da će oko 10.000 bosanskih Muslimana u Žepi “Srbi preseliti [...] kao što su uradili sa stanovnicima Srebrenice.”²⁴⁷⁸

685. Žestoke borbe između ABiH i VRS-a nastavile su se oko kontrolnih punktova Ukrajinske čete.²⁴⁷⁹ U noći sa 15. na 16. jula,²⁴⁸⁰ vojnici ABiH su za taoca uzeli jednog vojnika Ukrajinske čete, zahtijevajući da Ukrajinska četa preda ABiH sve oružje, opremu i municiju i zaprijetivši da će ga, u suprotnom, ubiti.²⁴⁸¹ Nakon što su njihovi razgovori propali, ABiH je prodrla u bazu Ukrajinske čete u Žepi i uzela sve oružje, vojnu opremu, vozila i lijekove.²⁴⁸² VRS je takođe zaprijetio da će pobiti vojnike Ukrajinske čete na njihovim kontrolnim punktovima u slučaju vazdušnih napada NATO-a.²⁴⁸³

686. U međuvremenu, VRS je nastavio s napadima na Žepu.²⁴⁸⁴ Brezovu Ravan, gdje se nalazio kontrolni punkt 1 Ukrajinske čete,²⁴⁸⁵ i selo Vratar, locirano iza Žepe,²⁴⁸⁶ snage VRS-a su zauzele negdje između 15. i 25. jula.²⁴⁸⁷

P02788, Naređenje u vezi s prebacivanjem razglasnog sistema iz Pres centra Krajiškog korpusa u garnizon u Rogatici, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 15. jula 1995. godine.

²⁴⁷⁷ Dokazni predmet P00049, Dnevni borbeni izvještaj Glavnog štaba VRS-a br. 03/3-196, s otkucanim potpisom Radivoja Miletića, 15. jula 1995. godine, str. 3.

²⁴⁷⁸ Dokazni predmeti P02502, P02875, Izvještaj o stanju za sektor Sarajevo, UNPROFOR, 15. jula 1995. godine, str. 2.

²⁴⁷⁹ V. dokazne predmete P02502, P02875, Izvještaj o stanju za sektor Sarajevo, UNPROFOR, 15. jula 1995. godine, str. 3; dokazni predmet P02958, Izvještaj o stanju Zaštitnih snaga UN-a, 16. jula 1995. godine; Hamdija Torlak, T. 9797 (2. april 2007. godine) (gdje je izjavio da su borbe u Žepi bile najžešće 18. jula).

²⁴⁸⁰ Dana 16. jula, Blagojević je obavijestio Komandu Drinskog korpusa da je dio jedinice Bratunačke brigade sa oko 400 najkvalifikovanijih vojnika angažovan na četiri lokacije, uključujući Žepu. Dragoslav Trišić, T. 27092 (20. oktobar 2008. godine); dokazni predmet 4D00596, Zahtjev Bratunačke brigade upućen Drinskom korpusu, s potpisom Vidoja Blagojevića, 16. jula 1995. godine, str. 1.

²⁴⁸¹ Dokazni predmet 6D00132, Izvještaj o stanju Nizozemskog bataljona, 17. jula 1995. godine, str. 1.

²⁴⁸² *Ibid.*, (gdje se napominje da je ABiH takođe prijetila da će koristiti vojnike Ukrajinske čete kao ljudske štitove protiv napada VRS-a). V. takođe Rupert Smith, T. 17765 (9. novembar 2007. godine); dokazni predmet 5D01112, Vanredni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Radislava Krstića, 19. jula 1995. godine; dokazni predmet P02958, Izvještaj o stanju Zaštitnih snaga UN-a, 16. jula 1995. godine. Avdo Palić je izvijestio Generalštab ABiH da on i njegovi vojnici “UNPROFOR razoružava[ju] po unaprijed datim uputama.” Dokazni predmet 6D00034, Dopis Žepske brigade upućen Asimu Džambasoviću, s potpisom Avde Palića, 16. jula 1995. godine.

²⁴⁸³ Dokazni predmet P02958, Izvještaj o stanju Zaštitnih snaga UN-a, 16. jula 1995. godine, str. 2; dokazni predmet P02959, Izvještaj o stanju, UNPROFOR, 16. jula 1995. godine; dokazni predmet P02340f, Presretnuti razgovor, 16. jula 1995. godine, 17:31 sat. V. takođe Hamdija Torlak, T. 9879–9880 (3. april 2007. godine).

²⁴⁸⁴ Marinko Jevđević, pripadnik bataljona Vojne policije Zaštitnog puka Glavnog štaba VRS-a je u svom svjedočenju rekao da ga je 16. jula 1995. godine njegov komandant Zoran Malinić obavijestio da je Savčić, komandant 65. Zaštitnog puka, ostavio poruku da njegov “paket” - što se često odnosilo na vojnike—treba u zoru da krene na područje Žepe i da je 17. jula 1995. godine Mladić naredio Jevđeviću u Gođenju da povede svoje trupe prema selu Ljubomislje. Marinko Jevđević, T. 23853, 23855 (23. juli 2008. godine). Te večeri, Jevđević se pridružio jednom vođu pod komandom poručnika Stojana Maksimovića u skladu sa Savčićevim naređenjem i pokušao je izvršiti napad na Brezovu Ravan. *Ibid.*, T. 23857 (23. juli 2008. godine). Jedinice Drinskog korpusa, bataljon Bratunačke brigade i elementi 2. romanijske brigade, kao i Bičanske brigade takođe su raspoređeni oko Žepe. *Ibid.*, T. 23860 (23. juli 2008. godine).

²⁴⁸⁵ Marinko Jevđević, T. 23868 (23. juli 2008. godine). Kada je riječ o lokaciji kontrolnog punkta 1 Ukrajinske čete, v. dokazni predmet P02799, Rogatička brigada, s potpisom Zdravka Tolimira, 14. jula 1995. godine, str. 1; dokazni predmet PIC00082, Mapa Žepe i okolnog područja (Brezova Ravan i Bokšanica), s oznakama koje je unio Hamdija Torlak; Hamdija Torlak, T. 9741–9742 (30. mart 2007. godine).

²⁴⁸⁶ Milomir Savčić, T. 15333 (13. septembar 2007. godine).

687. Dana 19. jula 1995. godine, usred operacija,²⁴⁸⁸ Mladić je preko radija izdao naređenje svim jedinicama VRS-a da prekinu borbe.²⁴⁸⁹ Oko podneva istog dana, Mladić se u pratnji Tolimira i potpukovnika Milenka Inđića, sastao s generalom Smithom iz UNPROFOR-a u restoranu "Jela" u Han-Pijesku,²⁴⁹⁰ gdje se nalazilo komandno mjesto Glavnog štaba VRS-a za logistiku (pozadinu).²⁴⁹¹ Oni su razgovarali o Srebrenici, uključujući povlačenje Nizozemskog bataljona, i slobodi kretanja za UNHCR i UNPROFOR u Srebrenici i Žepi.²⁴⁹² Prema jednom izvještaju UNPROFOR-a, Mladić je došao s "jasnom namjerom" da potpiše sporazum u vezi s tim pitanjima;²⁴⁹³ sporazum je postignut na kraju sastanka.²⁴⁹⁴ Mladić je rekao Smithu da je Žepa praktično pala toga dana oko 13:30 sati,²⁴⁹⁵ ali to zapravo nije bio slučaj, iako je grad bio opkoljen od strane VRS-a.²⁴⁹⁶ Mladić je takođe obavijestio Smitha da je organizovao sastanak s

²⁴⁸⁷ Marinko Jevđević, T. 23859–23860 (23. juli 2008. godine) (gdje je izjavio da su oni zauzeli Brezovu Ravan kasnije toga jutra, 18. jula 1995. godine. Prilikom unakrsnog ispitivanja od strane tužilaštva, Jevđević je ponovio da je Brezova Ravan zauzeta tog dana, suprotno svjedočenju Savčića koji je rekao da je bilo potrebno približno deset dana —od 15. jula do 25. jula—da bi se zauzela ta lokacija. *Ibid.*, T. 23868 (23. juli 2008. godine); Milomir Savčić, T. 15280 (12. septembar 2007. godine), T. 15333 (13. septembar 2007. godine) (gdje je izjavio da je njegova jedinica 15. jula 1995. godine zaposjela područje Gusinca i da je, od toga dana do 25. jula 1995. godine, vođena žestoka bitka u cilju zauzimanja objekta Brezova Ravan, koji je na kraju zauzet 24. ili 25. jula 1995. godine); Meho Džebo, T. 9650 (29. mart 2007. godine) (gdje je izjavio da je Brezova Ravan pala u ruke bosanskih Srba dan – dva prije nego što su stanovnici, bosanski Muslimani, evakuisani); dokazni predmet 1D00019, Izvještaj Generalštaba ABiH upućen komandantu ABiH, 23. februar 1996. godine, str. 5 (gdje se napominje da je 23. jula 1995. godine VRS ovladao objektom Brezova Ravan). Iz Vratara, Marinko Jevđević je vidio veliki broj civila, bosanskih Muslimana, koji su dolazili iz sela u okolini Žepe. Marinko Jevđević, T. 23861–23863 (23. juli 2008. godine).

²⁴⁸⁸ Dana 19. jula 1995. godine, 1. bataljon pod vođstvom Blagojevića izvodio je borbena dejstva u širem rejonu Žepe. Dokazni predmet 4DP00263, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade, s potpisom Vidoja Blagojevića, 19. juli 1995. godine. V. takođe dokazni predmet 4D00592, Izvještaj Bratunačke brigade, s potpisom Dragomira Eskića, 19. juli 1995. godine, str. 1.

²⁴⁸⁹ Marinko Jevđević, T. 23860 (23. juli 2008. godine). V. takođe Hamdija Torlak, T. 9798 (2. april 2007. godine) (gdje je izjavio da su 19. jula 1995. godine borbe prestale i da je Mladić zatražio pregovore s bosanskim Muslimanima iz Žepe); dokazni predmet 5D01439, Video-insert i transkript sastanka u Bokšanići", str. 5 (tokom razgovora o transportovanju bosanskih Muslimana iz Žepe 19. jula 1995. godine, Mladić je rekao da je on prekinuo dejstva).

²⁴⁹⁰ Rupert Smith, T. 17534 (6. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02943, Šifrovani telegram - sastanak između Smitha i Mladića, 19. juli 1995. godine - koji je Smith uputio Štabu UNPROFOR-a u Zagrebu, 19. juli 1995. godine, str. 2. Dana 15. jula 1995. godine, Smith se sastao s Miloševićem i Mladićem u Beogradu. U jednom izvještaju UNPROFOR-a navodi se da je postignut neformalni sporazum o više pitanja, što će biti potvrđeno na sastanku između Smitha i Mladića zakazanom za 19. juli što treba tretirati kao povjerljivo zbog toga što je "Mladićevo prisustvo na sastanku pitanje veoma osjetljive prirode". Dokazni predmet P02942, Izlazni šifrovani telegram – sastanak u Beogradu između predstavnika UNPROFOR-a, Miloševića, Mladića i Smitha, 15. juli 1995. godine; sastanak između Gvere i predstavnika UNHCR-a u hotelu "Jahorina" 16. jula 1995. godine – upućeno Ananu iz Štaba UNPROFOR-a u Zagrebu, str. 1–3.

²⁴⁹¹ V. gore, par. 104.

²⁴⁹² Rupert Smith, T. 17537 (6. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02943, Šifrovani telegram - sastanak između Smitha i Mladića, 19. juli 1995. godine - koji je Smith uputio Štabu UNPROFOR-a u Zagrebu, 19. juli 1995. godine, str. 2.

²⁴⁹³ Dokazni predmet P02943, Šifrovani telegram - sastanak između Smitha i Mladića, 19. juli 1995. godine – koji je Smith uputio Štabu UNPROFOR-a u Zagrebu, 19. juli 1995. godine, str. 2. Sporazum postignut između strana u vezi sa Žepom uključuje: "4. da će dati pozitivan odgovor zahtjevu za logističke konvoje UNPROFOR-a namijenjene za Potočare i Žepu, Goražde i Sarajevo. Pravci kretanja konvoja će biti: Za Žepu: iz Beograda kroz Višegrad i Rogaticu. [...] 6. da će dati pozitivan odgovor UNHCR-ovom zahtjevu za konvoje humanitarne pomoći, prema procijenjenim potrebama, za Goražde i Sarajevo, kao i za Srebrenicu i Žepu." *Ibid.*, str. 5.

²⁴⁹⁴ *Ibid.*, str. 5–6; dokazni predmet P02265, Sporazum između Smitha i Mladića, 19. juli 1995. godine, str. 1–2 (isto kao na str. 5–6 dokaznog predmeta P02943).

²⁴⁹⁵ Rupert Smith, T. 17536 (6. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02943, Šifrovani telegram - sastanak između Smitha i Mladića, 19. juli 1995. godine - koji je Smith uputio Štabu UNPROFOR-a u Zagrebu, 19. juli 1995. godine, str. 4. V. takođe dokazni predmet 6D00135, Izvještaj o stanju, UNPROFOR, 23. juli 1995. godine, str. 2.

²⁴⁹⁶ Rupert Smith, T. 17537–17538 (6. novembar 2007. godine). U izvještaju UNPROFOR-a takođe se napominje da je rukovodstvo BiH u Sarajevu negiralo i to da se Žepa predala. Dokazni predmet 6D00135, Izvještaj o stanju, UNPROFOR, 23. juli 1995. godine, str. 2. Smith je u svom svjedočenju rekao da nije vjerovao u ono što je rekao Mladić zato što strana bosanskih Muslimana nije prisustvovala sastanku i da "[su] bili začuđeni time što su oni koji su vršili opsadu imali, kako je izgledalo, jednu grupu ljudi, civile, da započnu pregovore s njima prije nego što su se zapravo pozabavili vojskom." Rupert Smith, T. 17538 (6. novembar 2007. godine).

predstavnicima bosanskih Muslimana u Žepi i Dudnikom iz Ukrajinske čete radi organizovanja “evakuacije izbjeglica” iz enklave Žepa.²⁴⁹⁷

688. Političko rukovodstvo BiH u Sarajevu bilo je u kontaktu s ABiH i Ratnim predsjedništvom Žepe u vezi s pregovorima oko prevoza stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Žepe.²⁴⁹⁸ U jednom dopisu koji je 18. jula 1995. godine upućen komandantu ABiH Rasimu Deliću, predsjednik BiH Izetbegović navodi da je Smith rekao da bi UNPROFOR mogao evakuisati žene, djecu i stare osobe.²⁴⁹⁹ Izetbegović je dalje napomenuo da bi u cilju nastavljanja borbi u Žepu mogli biti upućeni jedna brigada ili bataljon vojnika, rekavši da bi se moglo pronaći 500–1.000 dobrovoljaca.²⁵⁰⁰ U drugom dopisu koji je 19. jula 1995. godine upućen predsjedniku Ratnog predsjedništva Žepe, Mehmedu Hajriću, Izetbegović je predložio plan za izmještanje što je moguće više civila dok vojnici nastavljaju otpor,²⁵⁰¹ ili zajedničko izvlačenje (civila, bosanskih Muslimana, i vojnika).²⁵⁰² Torlak je u svom svjedočenju rekao da mu nisu bili poznati planovi političkog rukovodstva BiH u Sarajevu, da je situacija na terenu bila potpuno drugačija od načina na koji se tumačila u Sarajevu i da su on i bosanski Muslimani koji su pregovarali u Žepi morali sami donositi odluke.²⁵⁰³

²⁴⁹⁷ Dokazni predmet P02943, Šifrovani telegram - sastanak između Smitha i Mladića, 19. juli 1995. godine - koji je Smith uputio Štabu UNPROFOR-a u Zagrebu, 19. juli 1995. godine, str. 4; Rupert Smith, T. 17537 (6. novembar 2007. godine). Komandant Palić je, preko radio-veze Ukrajinske čete na Posmatračkom položaju 2 u Bokšanici, primio zahtjev da se sastane s Mladićem. Hamdija Torlak, T. 9728–9729 (30. mart 2007. godine). V. takođe Edward Joseph, T. 14155 (22. avgust 2007. godine). UNPROFOR je 20. jula 1995. godine izvijestio da je taj sastanak održan oko 16:00 sati i da je bio organizovan kako bi se napravili prvi koraci u pravcu evakuacije civilnog stanovništva, bosanskih Muslimana iz Žepe, “do koje je došlo [uslijed] zauzimanja Žepe od strane VRS-a.” Dokazni predmet P02944, Šifrovani telegram UNPROFOR-a, 20. juli 1995. godine, str. 1. V. takođe 6D00103, Izvještaj Žepske brigade ABiH, 20. juli 1995. godine, str. 1.

²⁴⁹⁸ U međuvremenu, 17. jula 1995. godine, Izetbegović je, posredstvom Smitha, pokušao pregovarati s VRS-om o uslovima za bezbjednu evakuaciju civilnog stanovništva Žepe. Mladić je zatražio sastanak s predstavnicima BiH i sa Smithom, ali je Vlada BiH na kraju odbila da uputi bilo kakve predstavnike sa Smithom zato što je sastanak trebalo održati na teritoriji pod kontrolom UN-a ili na neutralnoj teritoriji. Mladić je uputio Smithu novi prijedlog prema kojem “bi moralo doći do bezuslovne predaje [ABiH u Žepi], a nakon toga bi se mogli povesti razgovori u cilju razrade mehanizama evakuacije civila i svih drugih detalja.” Vlada BiH je odbila Mladićeve uslove. Dokazni predmet P03058, Zabilješke UNPROFOR-a o pregovorima s bosanskim Srbima u vezi s izmještanjem civila iz Žepe, 17. juli 1995. godine. U dopisu od 17. jula 1995. godine ministar vanjskih poslova RBiH obratio se Savjetu bezbjednosti UN-a sa zahtjevom za evakuaciju civilnog stanovništva iz Žepe. Dokazni predmet 5D01350, Saopštenje predsjednika Savjeta bezbjednosti UN-a, 20. juli 1995. godine.

²⁴⁹⁹ Dokazni predmet 6D00107, Dopis Izetbegovića upućen Deliću, 18. juli 1995. godine.

²⁵⁰⁰ *Ibid.*

²⁵⁰¹ Dokazni predmet 6D00036, Dopis Izetbegovića upućen Hajriću, 19. juli 1995. godine (gdje se navodi sljedeće: “Mi ćemo činiti sve da vam pomazemo (1) dostavom MTS, (2) dobrovoljcima i (3) ofanzivnim dejstvima u vašem pravcu (mislim da ovo danas kreće). Ako u ovome ne uspijemo, vi se probijate onim putevima (vi ih znate), ali sada bez tereta žena i djece koji bi u međuvremenu bili izvučeni.”).

²⁵⁰² Dokazni predmet 6D00036, Dopis Izetbegovića upućen Hajriću, 19. juli 1995. godine (Izetbegović pita Hajrića “koji plan treba gurati”). Istog dana u 14:30 sati Hajrić je napisao Izetbegoviću dopis u kom pokreće određena pitanja (“(1) O čemu je raspravljao Savjet bezbjednosti i mogu li UN prisiliti četnike da dopuste evakuaciju cjelokupnog stanovništva, po mogućnosti helikoptersku? (2) Je li Savjetu Bezbjednosti ponuđen zahtjev da obezbjedi ovakvu evakuaciju? (3) Imate li zarobljenih četnika koje bi mogli iskoristiti kao vid ucjene?”) i istakao sljedeće: “Na vaš plan ne znam šta da kažem. U svakom slučaju bolje da se bilo ko spasi nego niko, ali stalno insistirate da se obezbjedi evakuacija cjelokupnog stanovništva. Svjesni smo situacije, izbora nemamo, boriti se do zadnjeg moramo.”. Dokazni predmet 5D01366, Dopis Hajrića upućen Izetbegoviću, 19. juli 1995. godine. Vještak za vojna pitanja Kosovac je u svom svjedočenju rekao da ovaj dokument ukazuje “na antagonizam između lokalne vlasti i vlasti Republike [BiH]. [...] Državno rukovodstvo insistira i uvek je insistiralo da stanovništvo ostane u Žepi i da na takav način ostvaruje svoje ciljeve, a lokalno stanovništvo i lokalna vlast je insistirala da odu iz Žepe.” Slobodan Kosovac, T. 30173–30174 (15. januar 2009. godine).

²⁵⁰³ Hamdija Torlak, T. 9797–9799 (2. april 2007. godine).

4. Drugi krug pregovora (19. juli 1995. godine)

689. U 16:00 sati 19. jula 1995. godine, Mladić, Tolimir i Kušić su se na kontrolnom punktu 2 Ukrajinske čete u Bokšanici sastali sa Torlakom i Benjaminom Kulovcem, koji je takođe bio član Ratnog predsjedništva Žepe, s kojima je bio Dudnik iz Ukrajinske čete.²⁵⁰⁴ Torlak je mislio da je, u datim okolnostima, “pitanje Žepe najbolje riješiti na taj način da cjelokupno stanovništvo napusti sigurno i bezbjedno zonu Žepe”.²⁵⁰⁵ Mladić je rekao da će VRS omogućiti “po slobodnom izboru stanovništva bezbedan prelazak preko naše teritorije [VRS-a]”²⁵⁰⁶ i obezbijediti autobuse i kamione za prevoz pod pratnjom UNPROFOR-a.²⁵⁰⁷ On je zatim precizirao da će prvi konvoj s ranjenicima i bolesnicima krenuti za Kladanj u 10:00 sati 20. jula, a da će konvoj sa ženama i djecom krenuti u 14:00 sati istog dana.²⁵⁰⁸ Kada ih je Mladić upitao koliko ljudi želi ostati u Žepi, predstavnici bosanskih Muslimana su odgovorili da najmanje deset porodica želi da ostane.²⁵⁰⁹

690. Mladić je takođe zahtijevao da muškarci, bosanski Muslimani, starosti između 18 i 55 godina polože oružje i odu u bazu Ukrajinske čete u Žepi, odakle će biti odvedeni u zatočenički centar kako bi bili razmijenjeni za zarobljene vojnike VRS-a.²⁵¹⁰ Predstavnici bosanskih Muslimana iz Žepe pristali su na Mladićeve zahtjeve, pod uslovom da ih prihvate vojnici ABiH u žepskoj enklavi.²⁵¹¹ Torlak je u svom svjedočenju rekao da nije bilo drugog izbora nego da se prihvate Mladićeve zahtjevi, a preostalo neriješeno pitanje u tom trenutku bila je sudbina muškaraca, bosanskih Muslimana, u Žepi,²⁵¹² koji se nisu htjeli predati iz straha za svoje živote zbog onoga što se desilo u Srebrenici.²⁵¹³

691. Poslije sastanka, predstavnici bosanskih Muslimana prenijeli su političkom rukovodstvu BiH u Sarajevu Mladićeve zahtjeve i od njih zatražili da pronađu način i obezbijede da muškarci,

²⁵⁰⁴ *Ibid.*, T. 9728–9729 (30. mart 2007. godine); dokazni predmet P02943, Šifrovani telegram - sastanak između Smitha i Mladića, 19. juli 1995. godine - koji je Smith uputio Štabu UNPROFOR-a u Zagrebu, 19. juli 1995. godine, str. 4. Torlak je u svom svjedočenju rekao da je taj sastanak snimljen na filmsku traku. Hamdija Torlak, T. 9753–9758 (30. mart 2007. godine); dokazni predmet P02489 (povjerljivo); dokazni predmet 5D01439, Video-insert i transkript sastanka u Bokšanici 19. jula 1995. godine.

²⁵⁰⁵ Dokazni predmet 5D01439, Video-insert i transkript sastanka u Bokšanici, str. 1.

²⁵⁰⁶ *Ibid.*; dokazni predmet 6D00103, Izvještaj Žepske brigade ABiH, 19. juli 1995. godine, str. 1–2.

²⁵⁰⁷ Dokazni predmet 5D01439, Video-insert i transkript sastanka u Bokšanici, str. 2; dokazni predmet 6D00103, Izvještaj Žepske brigade ABiH, 19. juli 1995. godine, str. 1–2. V. takođe Hamdija Torlak, T. 9730 (30. mart 2007. godine, gdje je izjavio da je Mladić odredio da ranjenici, žene, djeca i stariji ljudi budu prebačeni u Olovo ili u Kladanj, i da će autobusi biti obezbijedjeni sljedećeg dana; dokazni predmet P02944, Šifrovani telegram UNPROFOR-a, 20. juli 1995. godine, str. 1.

²⁵⁰⁸ Dokazni predmet 6D00103, Izvještaj Žepske brigade ABiH, 19. juli 1995. godine, str. 2. V. takođe dokazni predmet. P02944, Šifrovani telegram UNPROFOR-a, 20. juli 1995. godine, str. 1 (gdje se izvještava da će u 50 autobusa sa ženama i djecom biti evakuisani i stari ljudi i da će tri kamiona Ukrajinske čete evakuisati ranjenike u Sarajevo).

²⁵⁰⁹ Dokazni predmet P02490 (povjerljivo).

²⁵¹⁰ Hamdija Torlak, T. 9730–9731 (30. mart 2007. godine) (gdje je izjavio sljedeće: “S tim da vojno sposobni muškarci iz Žepe se ne predaju prvo UNPROFOR-u nego da se pokuša, tad smo to definisali kao helikopterska evakuacija vojno sposobnih muškaraca i razmjena za zarobljene srpske vojnike.”), T. 9801–9802 (2. april 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P02944, Šifrovani telegram UNPROFOR-a, 20. juli 1995. godine, str. 1; dokazni predmet 6D00103, Izvještaj Žepske brigade ABiH, 19. juli 1995. godine, str. 2.

²⁵¹¹ Dokazni predmet P02944, Šifrovani telegram UNPROFOR-a upućen generalnom sekretaru, 20. juli 1995. godine, str. 1.

²⁵¹² Hamdija Torlak, T. 9730–9731 (30. mart 2007. godine).

²⁵¹³ *Ibid.*, T. 9799, 9854 (2. april 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 9862–9863 (3. april 2007. godine).

bosanski Muslimani, budu razmijenjeni za zarobljene vojnike VRS-a.²⁵¹⁴ Kasnije te večeri, Ratno predsjedništvo Žepe i Žepska brigada ABiH uputili su političkom rukovodstvu BiH u Sarajevu i Deliću jedan zahtjev. To je bio zahtjev da se za razmjenu obezbijedi 400 vojnika VRS-a²⁵¹⁵ i da se organizuje helikopterski prevoz stanovnika, bosanskih Muslimana iz Žepe, izuzimajući ranjenike, bolesnike i stare ljude.²⁵¹⁶

692. U 18:15 sati 19. jula 1995. godine, Delić je izdao naređenje Komandi 2. korpusa i Žepskoj brigadi ABiH da organizuju odbranu i nastave s “odsudnim dejstvima uz preuzimanje upada [...] i zasjeda”.²⁵¹⁷ Torlak je u svom svjedočenju rekao da nije znao za to naređenje budući da se nalazio na pregovorima i da je vladalo opšte mišljenje da se pripadnici Žepske brigade ABiH neće predati jer strahuju za svoje živote.²⁵¹⁸

693. Kasno uveče 19. jula 1995. godine, Smith je primio Mladićev dopis, kojim ga obavještava da se Žepa “predala” i da su predstavnici bosanskih Muslimana “prihvatil[i] uvjete predaje.”²⁵¹⁹ Mladić je dalje od Smitha zatražio da pošalje 50 kamiona za prevoz stanovnika, bosanskih Muslimana, i pet cisterni s gorivom za Ukrajinu četu.²⁵²⁰ Glavni štab se pripremao da obezbijedi neophodna vozila i preduzimao mjere za sprečavanje pljačke i otimanja ratnog plijena iz žepske enklave.²⁵²¹ Smith je u svom svjedočenju rekao da se u to vrijeme Žepa još nije bila predala, i da je “čitav aranžman bio uslovljen” pristankom ABiH na njega.²⁵²²

²⁵¹⁴ *Ibid.*, T. 9731 (30. mart 2007. godine), T. 9802–9803 (2. april 2007. godine).

²⁵¹⁵ Dokazni predmet 6D00102, Transkript razgovora između Amora Mašovića i ‘Žepe’, 20. juli 1995. godine, str. 1.

²⁵¹⁶ Dokazni predmet 6D00103, Izvještaj Žepske brigade ABiH, 19. juli 1995. godine, str. 2 (gdje se takođe napominje da to treba organizovati s VRS-om do 06:00 sati 20. jula 1995. godine i da se “[r]adi [...] o sudbini 7.000 stanovnika Žepe, a od toga 2.000 vojno sposobnih muškaraca.”).

²⁵¹⁷ Dokazni predmet 5D00270, Naređenje Generalštaba ABiH, s potpisom Rasima Delića, 19. juli 1995. godine.

²⁵¹⁸ Hamdija Torlak, T. 9853–9854 (2. april 2007. godine).

²⁵¹⁹ Dokazni predmet P02944, Šifrovani telegram UNPROFOR-a, 20. juli 1995. godine, str. 3. V. takođe Rupert Smith, T. 17537 (6. novembar 2007. godine) (gdje je izjavio da je ujutro 20. jula morao vidjeti taj dopis).

²⁵²⁰ Dokazni predmet P02944, Šifrovani telegram UNPROFOR-a, 20. juli 1995. godine, str. 3 (Mladić je dalje izjavio sljedeće: “Ranjenici će biti prevezeni u Sarajevo vozilima UNPROFOR-a u 10:00 sati. Ostali će biti prevezeni u Kladanj, s početkom u 14:00 sati i u skladu s pripremljenim rasporedom.”).

²⁵²¹ Dokazni predmeti P03065, 5D01113, Naređenje sektora za pozadinu Glavnog štaba VRS-a u vezi s prevozom civila iz Žepe, 19. juli 1995. godine, str. 1–2 (Sektor za pozadinu Glavnog štaba VRS-a izdao je naređenje, koje je mogao potpisati Ratko Mijanović, i uputio ga Komandi svoje pozadinske baze, Komandi Drinskog korpusa, pomoćniku komandanta za pozadinu, i načelniku za nastavno-operativne poslove za prevoženje stanovništva i izvlačenje ratnog plena iz Žepe. Mijanović je u svom svjedočenju rekao da je on to vjerovatno potpisao i da je bio odgovoran za ovo naređenje u kom se navodi sljedeće: “1. Načelnik građevinske službe Glavnog štaba VRS-a obezbediće za 20. juli 1995. godine u selu Sjeversko na Bokšanici: jedan autobus za prevoženje povrijeđenih i oboljelih, u 10,00 časova; 50 autobusa za prevoženje stanovništva (žene i deca), u 13,00 časova. [...] 2. Načelnik sanitetske službe Glavnog štaba VRS-a obezbediće jednu sanitetsku ekipu sa sanitetskim motornim vozilima sa potrebnim lekovima i sanitetskim materijalom. Ekipa se javlja u selo Sjeversko 20. jula 1995. godine u 10,00 časova. 3. Komanda 27. protivoklopne brigade formira ekipu sa potrebnim brojem transportnih sredstava za prikupljanje i izvlačenje ratnog plena. Sredstva i životinje – stoku iz ratnog plena propisno uskladištiti, knjižiti u materijalnu evidenciju, dostaviti izvještaj Glavnom štabu VRS-a i tretirati kao materijalna sredstva obezbedena redovnom linijom materijalnog obezbedenja. 4. Ispred Glavnog štaba VRS-a prikupljanjem i izvlačenjem ratnog plena rukovodio pukovnik Jovanović Milisav koji će za slučaj potrebe preko načelnika operativno-nastavne uprave Glavnog štaba VRS-a obezbediti jedinicu policije. 5. Komanda Drinskog korpusa narediće komandama jedinica u rejonu Žepa da ekipi za izvlačenje ratnog plena pruži svu potrebnu pomoć.” Mijanović je u svom svjedočenju rekao da ne zna ni za kakav plan za transport stanovnika, bosanskih Muslimana, iz Žepe 19. jula. Ratko Mijanović, T. 28938–28942 (27. novembar 2008. godine), T. 28984–28988 (28. novembar 2008. godine). V. takođe dokazni predmet P01271d, Presretnuti razgovor, 19. juli 1995. godine u 21:16 sati (učesnici su razgovarali o organizovanju vozila koje

694. U 14:00 sati 20. jula na sarajevskom aerodromu je, na Mladićev zahtjev, održan sastanak između potpukovnika Indića, koji je predstavljao VRS, i Amora Mašovića, predsjednika Državne komisije za razmjenu ratnih zarobljenika, bosanskih Muslimana, koji je predstavljao Vladu BiH.²⁵²³ Obje strane su pristale na razmjenu zarobljenika po principu svi za sve,²⁵²⁴ odnosno 1.500–2.000 vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe u zamjenu za ratne zarobljenike iz VRS-a koje je držala BiH.²⁵²⁵ Međutim, taj sporazum nije potpisan zbog spora oko spiskova zatočenika, bosanskih Muslimana, odvedenih iz Srebrenice.²⁵²⁶ U međuvremenu, Glavni Štab VRS-a je odobrio kretanje jedne ekipe MKCK-a, s obzirom na potrebu da se izvrši “[h]itna medicinska evakuacija ranjenih i bolesnih iz Žepe”, kao i kretanje jedne ekipe UNPROFOR-a na relaciji Sarajevo-Rogatica-Žepa.²⁵²⁷

695. Istog dana, službenici Odjeljenja UNPROFOR-a za civilne poslove, Joseph i Bezručenko,²⁵²⁸ sastali su se s Mladićem i Tolimirom u krugu kontrolnog punkta 2 Ukrajinske čete u Bokšanići.²⁵²⁹ Mladić je ponovio svoje uslove za “evakuaciju” žepске enklave²⁵³⁰ i izjavio da će snage VRS-a nastaviti napad na enklavu u 19:00 sati toga dana ako bosanski Muslimani ne pristanu

je trebalo poslati u sektor Sjeversko); Dokazni predmet P03015, Dokument Komande Drinskog korpusa u kom se traži angažovanje bataljona Vojne policije Glavnog štaba VRS-a, s otkucanim Krstićevim potpisom, 20. juli 1995. godine.

²⁵²² Rupert Smith, T. 17538 (6. novembar 2007. godine).

²⁵²³ Dokazni predmet P02499, Memorandum UNPROFOR-a za Sektor Sarajevo, 20. juli 1995. godine, str. 2; dokazni predmet P02871, Memorandum za Sektor Sarajevo u vezi s pregovorima o Žepi, 20. juli 1995. godine, str. 1; dokazni predmet 6D00102, Transkript razgovora između Amora Mašovića i “Žepe”, 20. juli 1995. godine, p. 1; Hamdija Torlak, T. 9803 (2. april 2007. godine).

²⁵²⁴ *Ibid.*

²⁵²⁵ V. dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a o Žepi, pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 3.

²⁵²⁶ Dokazni predmet P02499, Memorandum UNPROFOR-a za Sektor Sarajevo, 20. juli 1995. godine, str. 2; dokazni predmet P02871, Memorandum UNPROFOR-a za Sektor Sarajevo u vezi s pregovorima o Žepi, 20. juli 1995. godine, str. 1; Dokazni predmet 6D00102, Transkript razgovora između Amora Mašovića i “Žepe”, 20. juli 1995. godine, str. 1. Taj sporazum obuhvatao je puštanje na slobodu svih vojnika ABiH koji su bili zatočeni u zatvorima i logorima bosanskih Srba, uključujući neke nove zarobljenike iz Srebrenice, i civile, bosanske Muslimane koji su tamo bili zarobljeni, i evakuaciju stanovnika, bosanskih Muslimana, koji su željeli napustiti Žepu. Dokazni predmet 6D00102, Transkript razgovora između Amora Mašovića i “Žepe”, 20. juli 1995. godine, str. 2. UNPROFOR je izvijestio da “[S]rbi polaze od pretpostavke da će [evakuacijom] biti obuhvaćeni svi, uključujući vojnike. Bosanci polaze od pretpostavke, koju je izložio predsjednik Izetbegović, da ona treba obuhvatiti samo ‘ranjive’ pripadnike stanovništva. Ovi pregovori nastavljeni su bez ikakvog stvarnog napretka tokom vikenda.” Dokazni predmet 6D00135, Izvještaj o stanju, UNPROFOR, 23. juli 1995. godine, str. 2. UNPROFOR je izvijestio da su otprilike u isto vrijeme, predstavnici UNPROFOR-a i međunarodnih organizacija uspostavili kontakt s predstavnicima bosanskih Muslimana iz Žepe, koji su pristali na evakuaciju, dok je komandant ABiH u Žepi, najvjerovatnije Avdo Palić, tvrdio da nikakva evakuacija neće biti provedena ukoliko on u tom smislu ne dobije direktna naređenja od rukovodstva BiH u Sarajevu. Dokazni predmet P02871, Memorandum UNPROFOR-a za Sektor Sarajevo u vezi s pregovorima o Žepi, 20. juli 1995. godine, str. 1.

²⁵²⁷ Dokazni predmet 5D01114, Obavještenje Drinskog korpusa u vezi s odobrenim kretanjem MKCK-a radi sanitetske evakuacije upućeno Romanijskoj brigadi i Rogatičkoj brigadi, s Krstićevim potpisom, 20. juli 1995. godine; dokazni predmet 5D01115, Obavještenje Drinskog korpusa u vezi s konvojem UNPROFOR-a upućeno Romanijskoj i Rogatičkoj brigadi, s Krstićevim potpisom, 20. juli 1995. godine.

²⁵²⁸ Joseph je u svom svjedočenju rekao da je Mladić zatražio prisustvo predstavnika Sektora za civilne poslove UNPROFOR-a i da su predstavnici UNHCR-a i MKCK-a takođe bili prisutni. Edward Joseph, T. 14154 (22. avgust 2007. godine), T. 14160 (23. avgust 2007. godine). V. takođe dokazni predmet 6D00135, Izvještaj o stanju, UNPROFOR, 23. juli 1995. godine, str. 2.

²⁵²⁹ Edward Joseph, T. 14154–14155 (22. avgust 2007. godine), T. 14160 (23. avgust 2007. godine); dokazni predmet P02871, Memorandum UNPROFOR-a u vezi s pregovorima o Žepi, 20. juli 1995. godine, str. 1; dokazni predmet 6D00135, Izvještaj o stanju, UNPROFOR, 23. juli 1995. godine, str. 2. Joseph je u svom svjedočenju rekao da je taj sastanak snimljen na filmsku traku, što je odavalo utisak da se održava u propagandne svrhe. Edward Joseph, T. 14161 (23. avgust 2007. godine).

²⁵³⁰ Dokazni predmet P02871, Memorandum UNPROFOR-a u vezi s pregovorima o Žepi, 20. juli 1995. godine, str. 1–2.

na njegove uslove.²⁵³¹ U pozadini je preko razglasa emitovana poruka da stanovništvo, bosanski Muslimani, nemaju nikakvih izgleda i da to područje “kontrolise general Mladić”.²⁵³² Torlak je u svom svjedočenju rekao da je VRS smatrao da je “to razvlačenje, da ga nazovem, odnosno nestvaranje uslova za početak evakuacije, kako je tražio general Mladić”, predstavljalo odbijanje njegovih zahtjeva.²⁵³³

5. Nastavak borbi (20.–24. juli 1995. godine)

696. VRS je kasnije intenzivirala napad na Žepu, uzimajući za cilj linije odbrane, zgrade i kuće, kao i Ukrajinsku četu.²⁵³⁴ ABiH je takođe otvarala vatru na položaje Ukrajinske čete.²⁵³⁵ Negdje u

²⁵³¹ Edward Joseph, T. 14165–14166 (23. avgust 2007. godine); dokazni predmet P02871, Memorandum UNPROFOR-a u vezi s pregovorima o Žepi, 20. juli 1995. godine, str. 2. U telefonskom razgovoru između Amora Mašovića, predsjednika Državne komisije za razmjenu ratnih zarobljenika, bosanskih Muslimana i jedne nepoznate osobe u Žepi koji je zabilježen oko 22:00 sata 20. jula, Mašović je rekao da je, nakon što je u 19:00 sati saznao za ultimatum, ponudio potpukovniku Indiću da obavijesti Mladića da su bosanski Muslimani spremni da provedu prvu etapu sporazuma od 21. jula i da on do tada nije dobio odgovor bosanskih Srba. Dokazni predmet 6D00102, Transkript razgovora između Amora Mašovića i ‘Žepe’, 20. juli 1995. godine, str. 1.

²⁵³² Edward Joseph, T. 14162 (23. avgust 2007. godine). V. takođe Esmā Palić, T. 6912, 6951–6952 (6. februar 2007. godine) (gdje je izjavila da je nekoliko dana poslije pada Srebrenice iz svoje kuće čula razglas iz pravca sjeverozapada - područja zvanog Borovačke stijene, gdje su se nalazili položaji srpske vojske: “[N]arode Žepe. Govori vam Ratko Mladić. U Žepi ne možete ostati. Uzmite bijele zastavice i krenite prema Brezovoj Ravni gdje vas čekaju autobusi koji će vas odvesti na teritoriju pod kontrolom Alije Izetbegovića. Nemojte slušati ludog Avdu. Vi ste njegovi taoci. On će vas odvesti u smrt.”). Joseph je u svom svjedočenju takođe rekao da je tokom sastanka čuo zvuke paljbe iz topova i drugog oružja s obližnjih položaja VRS-a i usmjerene prema Žepi i da je na početku otvaranja vatre iz oružja Mladić iznenada postao veoma ozbiljan i promijenio držanje s prijateljskog u odbojno. *Ibid.*, T. 14162–14166 (23. avgust 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P02871, Memorandum UNPROFOR-a u vezi s pregovorima o Žepi, 20. juli 1995. godine, str. 2.

²⁵³³ Hamdija Torlak, T. 9731 (30. mart 2007. godine).

²⁵³⁴ Hamdija Torlak, T. 9731–9732 (30. mart 2007. godine) (gdje je izjavio da je napadnut štab Ukrajinske čete); dokazni predmet P02871, Memorandum UNPROFOR-a u vezi s pregovorima o Žepi, 20. juli 1995. godine, str. 2 (gdje se napominje da je VRS nastavio sa žestokim bombardovanjem Žepe i da je konvoj UN-a koji je bio upućen da pomogne u transportovanju ranjenika poslat natrag u Sarajevo). V. takođe dokazni predmet 6D00133, Izvještaj UNPROFOR-a, 20. juli 1995. godine (gdje se napominje da su borbe između VRS-a i ABiH počele tog dana); dokazni predmet P02874, Memorandum UNPROFOR-a za Sektor Sarajevo u vezi sa Nactrom sporazuma o demilitarizaciji, 19. juli 1995. godine (gdje se napominje da je VRS nastavio da bombarduje Žepu i njeno civilno stanovništvo iz teškog naoružanja i da je VRS takođe uzimao na metu vojnike Ukrajinske čete). Trivić je u svom svjedočenju rekao da je njegovoj jedinici naredeno da obustavi neprijateljstva 19. jula, ali mu je ubrzo nakon toga rečeno da borbe trebaju biti nastavljene sljedećeg dana. Mirko Trivić, T. 11868 (21. maj 2007. godine). Marinko Jevđević je u svom svjedočenju rekao da poslije prekida vatre 19. jula njegove snage nisu otvarale vatru i da na njih nije otvarana vatra, ali da su se borbe vodile na području oko Žepske planine i kote Zlovrh gdje je ABiH pokušavala da se probije kroz linije fronta. Marinko Jevđević, T. 23867–23868 (23. juli 2008. godine). Dana 19. jula, Krstić je izvjestio sljedeće: “Odlučio sam u skladu sa naredjenjem komandanta Glavnog štaba Vojske [RS] ispoštovati prekid vatre i dogovoreni način evakuacije Muslimana iz Žepe. U slučaju nepoštovanja dogovorene procedure od strane Muslimana, pristupiti borbenim dejstvima, ući u Žepu i razbiti muslimanske oružane formacije”. Dokazni predmet 5D01112, Vanredni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s Krstićevim potpisom, 19. juli 1995. godine. V. takođe dokazni predmet 5D01350, Izjava predsjednika Savjeta bezbjednosti UN-a, 20. juli 1995. godine (gdje se “najenergičnije [osuduje] ofanziva snaga bosanskih Srba na zaštićenu zonu.”).

²⁵³⁵ Dokazni predmet 6D00091, Izvještaj o stanju, UNPROFOR, 20. juli 1995. godine u 20:45 sati glasi: “Tri minobacačka projektila ciljano direktno na kasarnu Ukrajinske čete. Zabilježene brojne eksplozije u krugu baze Ukrajinske čete. Baza Ukrajinske čete takođe je pogođena vatrom iz ručnog naoružanja i mitraljeza. Poriijeklo vatre je Armija BiH”; dokazni predmet 6D00092, Izvještaj o stanju, UNPROFOR, 20. juli 1995. godine u 20:55 sati glasi: “ABiH otvara vatru iz teških mitraljeza na bazu Ukrajinske čete. Bosanski vojnici su bacili nekoliko granata u ograđeni prostor Ukrajinske čete. Pripadnici Ukrajinske čete zauzeli su odbrambene položaje, ali još nisu odgovorili. Situacija je krajnje kritična”. V. takođe dokazni predmet P02871, Memorandum za Sektor Sarajevo u vezi s pregovorima o Žepi, 20. juli 1995. godine, str. 2; dokazni predmet 6D00165 (povjerljivo), str. 139. Torlak je bio skeptičan u pogledu informacija sadržanih u dokaznom predmetu 6D00091 i izjavio da u to vrijeme ABiH u Žepi nije imala minobacačke projekte, nego uglavnom pješadijsko oružje i par protivoklopnih oruđa, kao i da je on vidio kako su bazu UNPROFOR-a pogodili bosanski Srbi kada je on bio tamo. Hamdija Torlak, T. 9805–9806, 9821 (2. april 2007. godine). Prema UNPROFOR-u, predsjednik Vlade BiH Haris Silajdžić obavijestio je UNPROFOR da je razgovarao s Avdom Palićem i naredio mu da obustavi vatru po bazi Ukrajinske čete u Žepi. Silajdžić je takođe rekao da je najvećim dijelom vatra otvarana iz jednog tenka VRS-a koji je bombardovao grad Žepu. Dokazni predmet 5D00413, Memorandum za

tom periodu, **Miletić** je poslao hitan izvještaj podređenim korpusima Glavnog štaba i Karadžiću, navodeći da dio snaga Drinskog korpusa izvodi borbena dejstva oko žepske enklave.²⁵³⁶

697. U 11:00 sati 21. jula 1995. godine, održan je sastanak između komisija objiju strana za razmjenu zarobljenika, tokom kojeg su bosanski Srbi ponovili Mladićev zahtjev da ne može biti napretka dok “komandant bosanske vojske” ne prihvati sporazum o kapitulaciji koji je postignut dva dana prije toga.²⁵³⁷ U jednom izvještaju UNPROFOR-a situacija u Žepi se opisuje kako slijedi:

Čini se da je trenutno došlo do zastoja po pitanju Žepe. Srbi žele potpunu kapitulaciju bosanskih snaga u Žepi, a spremni su na minimalne ustupke. Oni neće da pregovaraju ni oko kakve pogodbe sa bosanskim zapovjednikom u [žepskom] džepu i ne žele da UNPROFOR niti bilo ko drugi djeluje kao posrednik. Bosansko rukovodstvo u Sarajevu nije sklono da ovjeri srpsko osvajanje sporazumom i želi da se njihovi ljudi i dalje bore. U žrvnju između jednih i drugih su ljudi Žepe koji, čini se, očajnički žele neki dogovor -- premda još uvijek nisu do te mjere očajni da bi prkosili Sarajevu. Malo je vjerovatno da će doći do evakuacije Žepe tokom narednih dan ili dva. Najvjerovatnije će Srbi sada intenzivirati svoj vojni pritisak kako bi prisilili lokalnog vojnog zapovjednika da prihvati srpske uslove. To bi moglo potrajati nekoliko dana, imajući u vidu da oklijevaju uvesti pješadiju, dok Bosanci ne budu razbijeni bombardovanjem.²⁵³⁸

698. Stepennapetosti među bosanskim Muslimanima u Žepi je u to vrijeme bio izuzetno visok; Palić je zaprijetio da će, ukoliko predstavnici UN-a ne dođu do 08:00 sati 21. jula 1995. godine,²⁵³⁹ ABiH pobiti vojnike Ukrajinske čete.²⁵⁴⁰ Frustracija je takođe bila vidljiva na strani VRS-a. U jednom izvještaju VRS-a upućenom lično **Miletiću**, Tolimir je predložio da se bosanski Muslimani unište hemijskim oružjem ili aerosolnim minama i bombama, što bi ih prisililo da se brzo

Sektor Sarajevo u vezi sa pregovorima o Žepi, 21. juli 1995. godine, str. 1. Imajući u vidu predočene dokaze, Pretresno vijeće konstatuje da je ABiH otvarala vatru na položaje Ukrajinske čete.

²⁵³⁶ Dokazni predmet P03020, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s potpisom Radivoja Miletića, 21. juli 1995. godine, str. 4. Dana 20. jula 1995. godine u 10:30 sati, Krstić je uputio zahtjev **Miletiću** lično u Glavni štab. Krstić je zatražio raspoređivanje bataljona Vojne policije Zaštitnog puka kako bi se spriječilo pljačkanje ratnog plijena u Žepi nakon što ona bude oslobođena od strane VRS-a. Dokazni predmet P03015, Dokument Komande Drinskog korpusa u kom se traži angažovanje bataljona Vojne policije Glavnog štaba VRS-a, s otkucanim Krstićevim potpisom, 20. juli 1995. godine.

²⁵³⁷ Dokazni predmet 5D00413, Memorandum za Sektor Sarajevo u vezi s pregovorima o Žepi, 21. juli 1995. godine, str. 2. Istog dana poslije podne propao je sastanak na sarajevskom aerodromu u vezi s razmjenom zarobljenika i evakuacijom Žepe. Dokazni predmet P03251, Zbirka memoranduma Davida Harlanda, 20. juli 1995.–3. avgust 1995. godine, separator 4, str. 2. U tom izvještaju se navodi: “Kad je sastanak završio, Srbi su potvrdili da ne može biti evakuacije iz Žepe, čak niti za ranjenike, sve dok se ne potpiše sporazum o razmjeni zarobljenika po načelu ‘svi za sve’, i dokle god predstavnici bosanske vojske u žepskom džepu ne prihvate sporazum o kapitulaciji što su ga prije dva dana potpisali general Mladić i civilno vodstvo Žepe. Nikakav novi sastanak nije zakazan.”

²⁵³⁸ Dokazni predmet P03251, Zbirka memoranduma Davida Harlanda, 20. juli 1995.–3. avgust 1995. godine, separator 4, str. 3.

²⁵³⁹ Dokazni predmet 6D00087, Izvještaj o stanju, Ukrajinski bataljon, 20. juli 1995. godine.

²⁵⁴⁰ *Ibid.* V. takođe dokazni predmet P6D00165 (povjerljivo), str. 140. U jednom izvještaju UNPROFOR-a od 23. jula 1995. godine takođe se navodi da je 21. jula u Žepi ABiH zaprijetila da će pobiti vojnike Ukrajinske čete u glavnoj bazi ako UNPROFOR ne organizuje sastanak između lokalnog komandanta bosanskih Muslimana i bosanskih Srba. U njemu se dalje napominje da je, iako je intervencija kod predsjednika Vlade Silajdžića dovela do smirenja situacije, odnos između vojnika Ukrajinske čete i mještana, bosanskih Muslimana, i dalje veoma napet i “mogao bi s vremenom u svakom trenutku da se pogorša.” Dokazni predmet 6D00135, Izvještaj o stanju, UNPROFOR, 23. juli 1995. godine, str. 2. Torlak je u svom svjedočenju rekao da ne zna za napad ABiH na Ukrajinsku četu ni prijetnje Avde Palića. Hamdija Torlak, T. 9806 (2. april 2007. godine). Međutim, u jednom drugom izvještaju UNPROFOR-a napominje se da je, odgovarajući na zahtjev UNPROFOR-a, predsjednik Vlade BiH Silajdžić izjavio: “[V]odi se kampanja dezinformisanja, nema nikakvih prijetnji Ukrajincima u Žepi”. Dokazni predmet P03251, Zbirka memoranduma Davida Harlanda, 20. juli 1995.–3. avgust 1995. godine, separator 4, str. 2.

predaju.²⁵⁴¹ Tolimir je dalje istakao sljedeće: “[M]išljenja smo da bi se uništavanjem zbjegova muslimanskog stanovništva iz pravca Stublića, Radave i Brloške planine, Muslimani prinudili na bržu predaju.”²⁵⁴²

699. Dana 22. jula 1995. godine, UNPROFOR je predložio zaraćenim stranama da pristanu na potpunu demilitarizaciju enklave Žepa.²⁵⁴³ Na sastanku održanom na sarajevskom aerodromu istog dana bosanski Muslimani su htjeli da razgovaraju o modalitetima evakuacije ranjenika i drugih iz Žepe, dok se za bosanske Srbe “činilo da [,,]tu operaciju smatraju zavisnom od bosanskog prihvatanja sporazuma o kapitulaciji [postignutog] od strane bosanskih civilnih vlasti u Žepi 19. jula.”²⁵⁴⁴

700. Dana 23. jula 1995. godine, na sarajevskom aerodromu je održan još jedan sastanak između delegacije bosanskih Muslimana, koju je predvodio Mašović, i delegacije bosanskih Srba, koju je predvodio Dragan Bulajić.²⁵⁴⁵ Delegacija bosanskih Srba je obaviještena o stavu političkog rukovodstva BiH u Sarajevu: neće biti ni predaje ni totalne evakuacije žepske enklave; trebalo bi organizovati ograničenu evakuaciju onih koji se žele izvući; i trebalo bi izvršiti razmjenu zarobljenika po principu "svi za sve" kako bi se bosanski Srbi naveli da prihvate predloženu evakuaciju.²⁵⁴⁶ Bosanski Srbi su odgovorili da bi se totalna evakuacija mogla izbjeći, ako bi se, umjesto nje, provela demilitarizacija i prihvatila “srpska vlast”.²⁵⁴⁷

²⁵⁴¹ Dokazni predmet P02794, Izvještaj Rogatičke brigade, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 21. juli 1995. godine.

²⁵⁴² Dokazni predmet P02794, Izvještaj Rogatičke brigade, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 21. juli 1995. godine. Savčić je u svom svjedočenju rekao da se u to vrijeme Žepska brigada ABiH nalazila između stanovništva, bosanskih Muslimana, i snaga VRS-a tako da VRS nije bio u stanju da dođe do civila, bosanskih Muslimana, koji su bježali. Milomir Savčić, T. 15371–15373 (13. septembar 2007. godine).

²⁵⁴³ Dokazni predmet 6D00135, Izvještaj o stanju, UNPROFOR, 23. juli 1995. godine, str. 3 (gdje se navodi sljedeće: “[O]vaj aranžman poštedito bi [bosanske Muslimane] humanitarne katastrofe kakva se dogodila u Srebrenici. Isto tako bi im ostavio komad teritorije u istočnoj Bosni, možda kao bazu za buduće teritorijalne pretenzije.”). V. takođe dokazni predmet P03251, Zbirka memoranduma Davida Harlanda, 20. juli 1995.–3. avgust 1995. godine, separator 5, str. 2. Prema jednom izvještaju UNPROFOR-a, ovaj prijedlog za demobilizaciju prvi put je iznesen 19. jula. V. dokazni predmet P02874, Memorandum za sektor Sarajevo u vezi s Nacrtom sporazuma o demilitarizaciji, 19. juli 1995. godine. UNPROFOR je 21. jula 1995. godine izvijestio da je održan sastanak između službenika Odjeljenja za civilne poslove UNPROFOR-a i Tolimira, koji je izrazio određeni interes za prijedlog o radikalnoj demilitarizaciji. Dokazni predmet 5D00413, Memorandum za Sektor Sarajevo u vezi s pregovorima o Žepi, 21. juli 1995. godine, str. 2. Ovaj prijedlog je na kraju povučen. Edward Joseph, T. 14271 (24. avgust 2007. godine) (gdje je izjavio da je postojala vojna situacija zbog koje je brzo eliminisana mogućnost sporazuma o demilitarizaciji).

²⁵⁴⁴ Dokazni predmet P03251, Zbirka memoranduma Davida Harlanda, 20. juli 1995.–3. avgust 1995. godine, tab. 5, str. 3.

²⁵⁴⁵ Dokazni predmet 5D00416, Memorandum za Sektor Sarajevo u vezi s pregovorima o Žepi, 23. juli 1995. godine, str. 2. Dragan Bulajić je bio predstavnik Komisije za razmjenu RS-a, koja je bila civilni organ. Dokazni predmet 6D00102, Transkript razgovora između Amora Mašovića i “Žepe”, 20. juli 1995. godine, str. 1; Edward Joseph, T. 14270 (24. avgust 2007. godine). Joseph je u svom svjedočenju rekao da se, dok su se u Sarajevu vodili pregovori, veoma malo znalo o sudbini muškaraca iz Srebrenice. Edward Joseph, T. 14172–14173 (23. avgust 2007. godine).

²⁵⁴⁶ Dokazni predmet 5D00416, Memorandum UNPROFOR-a za Sektor Sarajevo u vezi s pregovorima o Žepi, 23. juli 1995. godine, str. 2. U 19:30 sati istog dana, Smith se sastao s ministrom BiH Muratovićem, koji je rekao da oni “nikada neće dopustiti da civilno stanovništvo Žepe bude transportovano iz enklave autobusima i kamionima kako se [to] desilo u Srebrenici, zbog toga što bi uslijedila razdvajanja i nova zvjerstva.” Rupert Smith, T. 17540–17541 (6. novembar 2007. godine); Dokazni predmet P02945, Izvještaj UNPROFOR-a o sastancima između Smitha i Šaćirbeja i Muratovića, 23. juli 1995. godine, str. 2. Muratović je dalje izjavio da je “bosanska vlada spremna za razmjenu ratnih zarobljenika po principu 'svi za sve' i u paketu sa demilitarizacijom Žepe, pri čemu bi predlog Civilnih poslova poslužio kao osnovni dokument. Deklarisani interes bosanske

701. Istog dana, borbe između VRS-a i ABiH intenzivirale su se na području kontrolnog punkta 1 Ukrajinske čete na Brezovoj Ravni.²⁵⁴⁸ VRS je uspostavio nove linije koje su se nalazile blizu centra Žepe; ABiH više nije mogla braniti centar Žepe.²⁵⁴⁹ ABiH je prestala s organizovanom odbranom.²⁵⁵⁰ Posredstvom UNPROFOR-a, Mladić je zatražio da bosanski Muslimani iz Žepe obnove pregovore.²⁵⁵¹

6. Treći krug pregovora (24. juli 1995. godine)

702. Dana 24. jula na kontrolnom punktu 2 Ukrajinske čete u Bokšanici održan je treći sastanak između bosanskih VRS Muslimana iz Žepe i VRS-a.²⁵⁵² Bosanske Muslimane predstavljao je samo Torlak, dok su VRS predstavljali Mladić i Tolimir.²⁵⁵³ Mladić je bio ljut i insistirao je da Torlak potpiše sporazum, tvrdeći da nema alternativnog rješenja.²⁵⁵⁴ Torlak je u svom svjedočenju rekao da je cilj bosanskih Muslimana u to vrijeme bio da se započne s evakuacijom civilnog stanovništva budući da je bilo nemoguće odbraniti Žepu.²⁵⁵⁵

703. Mladić je pokazao Torlaku jedan dokument u kom su bili navedeni uslovi prevoza stanovnika, bosanskih Muslimana, iz Žepe,²⁵⁵⁶ i predaje muškaraca, bosanskih Muslimana (dalje u tekstu: Sporazum od 24. jula 1995. godine),²⁵⁵⁷ kojima je određeno sljedeće:

Par. 1 Među sukobljenim stranama nastupiće smjesta prekid vatre.

vlade prije svega je evakuacija ranjive populacije (ranjeni, bolesni, starije osobe, žene i djeca); naredna stepenica je obustava borbi u Žepi dok se ne postigne mirovni sporazum. Njihov je uslov da VRS omogući svima koji to žele slobodan odlazak iz enklave helikopterima, te da se onima koji ostanu omogući normalan život u demilitarizovanoj zoni. [...] Muratović je izjavio da je spreman sastati se sa Koljevićem i Krajišnikom kako bi razgovarali o demilitarizaciji Žepe. Zamolio je generala Smitha da stupi u vezu sa bosanskim Srbima te da dogovori sastanak; rekao da sa njim na sastanak može da dođe i predstavnik ABiH, ukoliko to bude potrebno. General Smith je odgovorio da će dogovoriti sastanak sa Mladićem kako bi se postigao dogovor po ovoj stvari." Dokazni predmet P02945, Izvještaj UNPROFOR-a o sastancima između Smitha i Šaćirbeja i Muratovića, 23. juli 1995. godine, str. 2–3.

²⁵⁴⁷ Dokazni predmet 5D00416, Memorandum UNPROFOR-a za sektor Sarajevo u vezi s pregovorima u Žepi, 23. juli 1995. godine, str. 2.

²⁵⁴⁸ Dokazni predmet 6D00134, Izvještaj UNPROFOR-a, 23. juli 1995. godine, str. 1.

²⁵⁴⁹ Hamdija Torlak, T. 9732 (30. mart 2007. godine).

²⁵⁵⁰ Milomir Savčić, T. 15280 (12. septembar 2007. godine).

²⁵⁵¹ Hamdija Torlak, T. 9732 (30. mart 2007. godine). Istog dana, pukovnik Baxter, Smithov pomoćnik za vojna pitanja, nazvao je **Gveru** da organizuje sastanak s Mladićem radi razgovora o Žepi. **Gvero** je odgovorio da će prenijeti tu poruku Mladiću. Dokazni predmet P01320d, Presretni razgovor, 23. juli 1995. godine u 21:20 sati.

²⁵⁵² Hamdija Torlak, T. 9732–9733 (30. mart 2007. godine).

²⁵⁵³ *Ibid.*, T. 9732–9733 (30. mart 2007. godine). V. Esmā Palić, T. 6918 (6. februar 2007. godine).

²⁵⁵⁴ Hamdija Torlak, T. 9733 (30. mart 2007. godine). Smith je u svom svjedočenju rekao da je shvatio da se Torlak našao između dvije vatre, i da je [...] rješenje za to bilo da potpiše dokument koji mu je predočen." Rupert Smith, T. 17549–17550 (6. novembar 2007. godine).

²⁵⁵⁵ Hamdija Torlak, T. 9733 (30. mart 2007. godine).

²⁵⁵⁶ Među stanovnicima, bosanskim Muslimanima, bilo je ranjenih, bolesnih, žena, djece i muškaraca mlađih od 18 ili starijih od 55 godina starosti. Dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a koji je pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 3; Hamdija Torlak, T. 9814 (2. april 2007. godine), T. 9861 (3. april 2007. godine). Pored toga, prema tom sporazumu, ranjeni muškarcu mogli su slobodno napustiti Žepu. Dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a koji je pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 3; Hamdija Torlak, T. 9814 (2. april 2007. godine).

²⁵⁵⁷ Hamdija Torlak, T. 9733 (30. mart 2007. godine), T. 9861 (3. april 2007. godine). Torlak je u svom svjedočenju rekao da su među "vojno sposobnim" muškarcima bili pripadnici Žepske brigade ABiH, kao i drugi ljudi koji nisu bili pripadnici te brigade. *Ibid.*, T. 9865 (3. april 2007. godine).

Par. 2 Avdo Palić će smjesta izdati naređenje svojim jedinicama da se povuku s odbrambenih linija i da se pomaknu, zajedno sa stanovništvom, u središta naseljenih područja – sela; oni ne smiju pokušati da ilegalno prođu kroz teritoriju "Republike Srpske".

Par. 3 Civilno stanovništvo, kao i sve vojno sposobno stanovništvo, koncentrisaće se oko UNPROFOR-ovih baza u Žepi. To će biti signal VRS-u da su jedinice pod komandom Avde Palića prihvatile Sporazum i da ga neće zloupotrebjavati.

Par. 4 Svi pripadnici UNPROFOR-a u Žepi biće momentalno pušteni i deblokirani. Sve njihovo naoružanje biće im vraćeno kako bi mogli posredovati u provođenju Sporazuma.

Par. 5 Avdo Palić će smjesta nastaviti s razoružavanjem svojih jedinica. Sve oružje iz enklave biće predato predstavnicima VRS-a u UNPROFOR-ovoj bazi Žepi.

Par. 6 Avdo Palić će obilježiti minirana područja kako na karti tako i na terenu. Razminiranje gore navedenih područja biće obavljeno ili obavice se u prisustvu zajedničke komisije i UNPROFOR-a.

Par. 7 Civili iz Žepe uživaće slobodu izbora mjesta za život i boravak u skladu s Ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949. godine i Dopunskim protokolima iz 1977.

Par. 8 Sve vojno sposobno stanovništvo Žepe biće registrovano i smješteno u zbirne centre pod kontrolom VRS-a i MKCK, i tamo će ostati sve dok se ne puste svi zarobljeni pripadnici VRS-a, i Srbi iz zatvora, na teritoriji pod kontrolom vojske pod kontrolom Rasima Delića.

Par. 9 MKCK će transportovati sve vojno sposobno osoblje iz zbirnih centara na teritoriju pod kontrolom vojske pod komandom Rasima Delića, a istovremeno će biti pušteni i prebačeni na teritoriju RS-a svi zatočeni pripadnici VRS-a i Srbi iz zatvora na teritorijima pod kontrolom vojske pod kontrolom Rasima Delića.

Par. 10 UNPROFOR, MKCK i ostale međunarodne humanitarne organizacije u saradnji sa VBS-a omogućice transport civilnog stanovništva iz Žepe na teritorije pod kontrolom vojske Rasima Delića, ili treće zemlje po njihovom izboru, i u skladu sa Ženevskim konvencijama od 12. avgusta 1949. godine.

Par. 11 Sporazum stupa na snagu odmah po potpisivanju.²⁵⁵⁸

704. Torlak je rekao Mladiću da, kada se radi o predaji vojno sposobnih bosanskih Muslimana, on nije ovlašten da išta potpisuje u ime ABiH.²⁵⁵⁹ Mladić je rekao da će "evakuacija" biti organizovana i provedena u centru Žepe od strane Tolimira i Palića.²⁵⁶⁰ Nije bilo govora o slobodi izbora mjesta za život i boravak.²⁵⁶¹ U 18:30 sati, Torlak, Mladić i Kušić iz VRS-a i Dudnik iz

²⁵⁵⁸ Dokazni predmeti 5D01440, 6D00030, Sporazum o razoružavanju vojno sposobnog stanovništva u enklavi Žepa, 24. juli 1995. godine; dokazni predmet P02800, Izvještaj Rogatičke brigade, 24. juli 1995. godine. V. takođe dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a koji je pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 2; dokazni predmeti P02872, 5D00417, Memorandum UNPROFOR-a za Sektor Sarajevo u vezi s pregovorima o Žepi, 25. juli 1995. godine, str. 1–2.

²⁵⁵⁹ Hamdija Torlak, T. 9733 (30. mart 2007. godine), T, 9811, 9823 (2. april 2007. godine).

²⁵⁶⁰ *Ibid.*, T. 9736 (30. mart 2007. godine). Torlak je trebalo da ode na kontrolni punkt 2 Ukrajinske čete i ostane tamo sve vrijeme kako bi jamčio za Tolimirovu bezbjednost budući da vojnici VRS-a nisu ušli u centar Žepe. *Ibid.*, T. 9736–9737, 9764–9765 (30. mart 2007. godine).

²⁵⁶¹ Hamdija Torlak, T. 9736 (30. mart 2007. godine) (gdje je izjavio da "o tome nije uopšte bilo rasprave u daljem razvoju događaja, niti je ko spominjao dalje tu mogućnost, ali moram da kažem da je to bila jedna posebna atmosfera među narodom, među stanovništvom Žepe i strah. Tako da, ovaj paragraf je tu tekstualno, ali u praksi u tom vremenu, na tom mjestu, nije značio ništa.").

Ukrajinske čete potpisali su Sporazum od 24. jula 1995. godine.²⁵⁶² Njegovo provođenje ovisilo je o tome da li će vojnici ABiH položiti oružje i prihvatiti zarobljenički status, kao i o tome da li će političko rukovodstvo BiH u Sarajevu prihvatiti uslove za razmjenu zarobljenika.²⁵⁶³

705. Poslije Sporazuma od 24. jula 1995. godine, Tolimir je uputio Glavnom štabu izvještaj koji je bio upućen na ličnost "Miletića ili Gvere" lično i u kom se napominje da su oni primili tekst tog sporazuma.²⁵⁶⁴ Tolimir je takođe izvijestio da postoji rizik da bi, ukoliko UNPROFOR u Žepu pošalje generala umjesto pukovnika, može doći do ponavljanja scenarija iz proljeća 1993. godine: VRS je pristao da dozvoli prisustvo UN-a u Srebrenici radi organizovanog premještanja civila, bosanskih Muslimana, što je dovelo do stvaranja stalne zaštićene zone.²⁵⁶⁵

706. Torlak je prosljedio Sporazum od 24. jula 1995. godine Ratnom predsjedništvu Žepe i političkom rukovodstvu BiH u Sarajevu.²⁵⁶⁶ Stanovnici, bosanski Muslimani, takođe su bili obaviješteni da "onaj ko želi da može doći, taj naredni dan 25. juli, u centar Žepe kako bi bio evidentiran prije ulaska u autobuse i transportovan na teritoriju van Žepe, tamo u Kladanj, Olovo, gdje je već bio dogovor."²⁵⁶⁷ Zbog granatiranja, neki od bosanskih Muslimana iz Žepe već su bili otišli u brda ili na područja udaljena nekoliko kilometara od centra, dok su ostali stanovnici ostali u svojim domovima.²⁵⁶⁸ Tada su već kružile glasine o "strašnim događanjima" u Srebrenici, koje su

²⁵⁶² Hamdija Torlak, T. 9733 (30. mart 2007. godine), T. 9823 (2. april 2007. godine); dokazni predmet 6D00030, Sporazum o razoružavanju u enklavi Žepa, 24. juli 1995. godine, str. 2. V. takođe dokazni predmet. P02800, Izvještaj Rogatičke brigade, 24. juli 1995. godine.

²⁵⁶³ Hamdija Torlak, T. 9814–9815 (2. april 2007. godine); dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a koji je pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 1. Torlak je potvrdio da je rekao Smithu da ne raspolaže nikakvim pojedinostima u vezi s predajom oružja i da to treba provjeriti s Avdom Palićem i da bi se, da su bosanski Muslimani u žepskoj enklavi sigurniji u to da će Vlada BiH pristati na razmjenu zarobljenika, atmosfera straha promijenila. Torlak je u svom svjedočenju rekao da je negdje 26. jula 1995. godine postalo jasno da Vlada BiH neće ispoštovati svoj dio dogovora u vezi s muškarcima, bosanskim Muslimanima. Hamdija Torlak, T. 9814–9815 (2. april 2007. godine).

²⁵⁶⁴ Dokazni predmet P00191, Dokument u vezi sa Sporazumom o razoružavanju Žepe, upućen Gveri ili Miletiću, s otkucanim Tolimirovim potpisom, 25. juli 1995. godine, str. 1–2. V. takođe dokazni predmet P6D00183, "Izjava Ruperta Smitha, 13. juli 2006. godine", str. 26.

²⁵⁶⁵ Dokazni predmet P00191, Dokument u vezi sa Sporazumom o razoružavanju Žepe, upućen Gveri ili Miletiću, s otkucanim Tolimirovim potpisom, 25. juli 1995. godine", str. 1–2. V. takođe dokazni predmet P6D00183, Izjava Ruperta Smitha, 13. juli 2006. godine, str. 26.

²⁵⁶⁶ Hamdija Torlak, T. 9737 (30. mart 2007. godine). I Kulovac je bio obaviješten o Sporazumu od 24. jula 1995. godine i on je sljedećeg dana organizovao transport ranjenika koji je 13. ili 14. jula 1995. godine krenuo iz centra Žepe. *Ibid.*, T. 9738 (30. mart 2007. godine).

²⁵⁶⁷ Hamdija Torlak, T. 9737 (30. mart 2007. godine).

²⁵⁶⁸ *Ibid.*, T. 9733, 9744–9745 (30. mart 2007. godine); Esmā Palić, T. 6916–6918, 6953–6955 (6. februar 2007. godine) (gdje je posvjedočila da je približno 2.500 civila, bosanskih Muslimana iz Žepe - uglavnom žena, djece i starijih ljudi - krenulo prema brdima). Svjedok PW-155 je u svom svjedočenju rekao da je sve vrijeme intenzivnih napada na Žepu granatiranjem on na dobrovoljnoj osnovi učestvovao u odbrani na kontrolnom punktu Stublić. On je nadgledao kanjon Drine, veoma blizu srpskih linija - 20 do 50 metara dalje - "[g]ledao da ne bi upali četnici Drinom u selo i da ne bi napravili pokolj stanovništva." Srbi su provocirali bosanske Muslimane riječima poput ovih: "Doći ćemo u vaše selo, silovat ćemo vam bule, vas ćemo pobit, gledat ćete šta radimo od vas, i tako, balije, i tako." Svjedok PW-155, T. 6831–6853 (5. februar 2007. godine). Potpukovnik Svetozar Kosorić iz Odjeljenja za obavještajno-bezbjednosne poslove Komande Drinskog korpusa izvijestio je 24. jula 1995. godine da je ABiH četiri dana otvarala vatru iz teških protivavionskih mitraljeza na VRS i koristila zaplijenjenju opremu i naoružanje UNPROFOR-a, kao i da je ABiH izmjestila stanovnike, bosanske Muslimane, iz borbene zone snaga BiH. Mirko Trivić, T. 11905–11906 (22. maj 2007. godine); dokazni predmet 6D00082, Dokument u vezi s obavještajnim saznanjima o neprijatelju u enklavama Žepa i Goražde iz Komande Drinskog korpusa, Odjeljenje za obavještajno-bezbjednosne poslove upućen Glavnom štabu VRS-a s potpisom Svetozara Kosorića, 24. juli 1995. godine, str. 1–2.

doprinijele opštoj atmosferi straha među stanovništvom.²⁵⁶⁹ Opšta atmosfera u Žepu bila je blizu panici.²⁵⁷⁰

707. U međuvremenu, Krstić je na sljedeći način procijenio situaciju u Žepi:

[N]ajveći deo nenaoružanog dela stanovništva pristupi[će] organizovanoj evakuaciji iz Žepe u Kladanj, kako je to regulisano i utanačeno na pregovorima[...]. Jedan deo naoružanih formacija verovatno će pristati na razoružanje i organizovanu evakuaciju. A deo vojnika (500-700) će se organizovano probijati iz enklave, verovatno prema Kladnju, a nije isključeno na drugim pravicima. Manji delovi oružanih formacija ostaće u bivšoj enklavi i pružati oružani otpor.”²⁵⁷¹

Imajući ovo u vidu, Krstić je brigadama Drinskog korpusa izdao naređenje da pretresu i “očist[e]” teren u Žepi.²⁵⁷²

708. Poslije potpisivanja Sporazuma od 24. jula 1995. godine, borbe najvećeg intenziteta su prestale.²⁵⁷³ Sljedećeg jutra, UNPROFOR je kontaktirao ministra BiH Muratovića, raspitujući se da li Vlada BiH prihvata Sporazum od 24. jula 1995. godine kao valjan.²⁵⁷⁴ Muratović je negirao da Torlak ima ovlaštenje da pregovara u ime Vlade BiH i ustvrdio da će Vlada prihvatiti “potpunu evakuaciju”, pod uslovom da je provede UNPROFOR.²⁵⁷⁵

709. U 12:30 sati 25. jula 1995. godine, Smith se sastao s Mladićem, **Gverom** i Tolimirom u restoranu "Jela" u Han-Pijesku.²⁵⁷⁶ Smith, koji je smatrao da se njegova uloga sastoji u tome “da pokuša ublažiti posljedice pada” enklave,²⁵⁷⁷ upitao je Mladića da li su potpisnici Sporazuma od 24. jula 1995. godine govorili u ime cjelokupnog stanovništva po ovlaštenju Vlade BiH.²⁵⁷⁸ Mladić je

²⁵⁶⁹ Hamdija Torlak, T. 9733–9734 (30. mart 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 9812–9814, 9821–9822 (2. april 2007. godine).

²⁵⁷⁰ *Ibid.* T. 9734 (30. mart 2007. godine).

²⁵⁷¹ Dokazni predmet P02789, Naređenje Drinskog korpusa, s otkucanim potpisom Radislava Krstića, 24. juli 1995. godine, str. 1.

²⁵⁷² *Ibid.*, str. 1–2.

²⁵⁷³ Hamdija Torlak, T. 9767 (30. mart 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P03021, Dokument Glavnog štaba VRS-a, s potpisom Radivoja Miletića, 25. juli 1995. godine, str. 3 (“[O]ko enklave Žepa dejstva su trenutno stala zbog potpisanog dogovora o predaji Muslimana.”).

²⁵⁷⁴ Dokazni predmeti P02872, 5D00417, Memorandum za sektor Sarajevo u vezi s pregovorima u Žepi, 25. juli 1995. godine, str. 2.

²⁵⁷⁵ *Ibid.* Ministar Muratović je 25. jula 1995. godine takođe napomenuo da je “sporazum vjerovatno još jedan srpski trik, poput onog od prošle sedmice, kada su rekli generalu Smithu, na posljednjem sastanku s njim, da se Žepa predala.” Poslije podne 25. jula 1995. godine na sarajevskom aerodromu održan je sastanak na visokom nivou u vezi s evakuacijom Žepe, na kom su obje strane postigle okvirni sporazum o evakuaciji Žepe i razmjeni ratnih zarobljenika “široj zemlje.” V. dokazni predmet P03251, Zbirka memoranduma Davida Harlanda, 20. juli 1995. godine –3. avgust 1995. godine, tab. 8, str. 2.

²⁵⁷⁶ Rupert Smith, T. 17713 (8. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02747, Izvještaj UN-a o sastanku između Smitha i Mladića, 25. juli 1995. godine, str. 1; Emma Sayer, T. 21117, 21119 (6. februar 2008. godine). Smithova prevoditeljica Emma Sayer je takođe bila prisutna na tom sastanku. *Ibid.*, T. 21081, 21117 (6. februar 2008. godine). V. takođe dokazni predmet 6D00108, Dokument UN-a u vezi sa situacijom u Žepi koji je pripremio J.R.J. Baxter, str. 2. V. takođe dolje, par. 1785.

²⁵⁷⁷ Rupert Smith, T. 17556 (6. novembar 2007. godine).

²⁵⁷⁸ Dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa Žepom koji je pripremio J.R.J. Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 2.

odgovorio da nije spreman da razgovara s Vladom BiH i da je uvjeren da će potpisnici učiniti sve što je u njihovoj moći “da izbave” stanovništvo, bosanske Muslimane.²⁵⁷⁹

7. Prevoz civila, bosanskih Muslimana, iz Žepe

710. Dana 25. jula, ekipa u čijem su sastavu bili pripadnici UNPROFOR-a upućena je u Žepu kako bi nadgledala prevoz.²⁵⁸⁰ Ta grupa je došla na kontrolni punkt 2 Ukrajinske čete u Bokšanići gdje su bili prisutni Mladić i Tolimir, kao i osoblje MKCK-a.²⁵⁸¹ Nakon što su se toga dana sastali u restoranu "Jela", Mladić i Smith otputovali su odvojeno za Žepu i ponovo su se vidjeli na kontrolnom punktu 2 oko 16:00 sati.²⁵⁸² Oni su se sastali s predstavnicima MKCK-a i Odjeljenja za civilne poslove UNPROFOR-a, tima za vezu UNPROFOR-a i Ukrajinske čete radi razgovora o situaciji na terenu i nadgledanja prevoza ranjenika.²⁵⁸³ Nakon što su dobili Mladićevo dopuštenje, osoblje MKCK-a i grupa iz UNPROFOR-a krenuli su dolje, u centar Žepe.²⁵⁸⁴ U centru Žepe, Palić i Tolimir su razgovarali o nekim tehničkim pojedinostima u vezi s prevozom.²⁵⁸⁵ Prisutni su bili i neki vojnici VRS-a.²⁵⁸⁶

²⁵⁷⁹ Dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa Žepom koji je pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 2 (gdje se dalje napominje da je Mladić “[i]zrazio [...] izvjesnu iritaciju taktikom Vlade, a naročito ministra Muratovića koji, kako je tvrdio, pokušava da pogrešno prikaže njegove stavove i dobre namjere prema ljudima iz Žepe.”).

²⁵⁸⁰ Thomas Dobb, T. 16272, 16276, 16327, 16340–16341, 16354 (15. oktobar 2007. godine); Edward Joseph, T. 14173–14174, 14181–14182 (23. avgust 2007. godine). Dobb je u svom svjedočenju rekao da vjeruje da je cilj misije bio da se obezbijedi da se stvari odvijaju drugačije nego u Srebrenici, ali nije bio siguran da li je do te pretpostavke došao i kasnije ili je tako u to vrijeme obaviješten. Thomas Dobb, T. 16275–16276 (15. oktobar 2007. godine). V. takođe dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa Žepom koji je pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 1, koji u relevantnom dijelu glasi: “UNPROFOR preduzima sljedeće: a. UNPROFOR je poslao na teren mješovitu civilno-vojnu ekipu, poslao Ukrajinskoj četi pojačanje u vojnicima iz Sektora Sarajevo i obezbijedio prisustvo Međunarodnog komiteta Crvenog krsta i novinara u džepu radi posmatranja, te kako bi naše prisustvo osujetilo bilo kakve ekscese od strane bosanskih Srba. b. Priznanje Mladićevog ‘svršenog čina’ i popisivanje izbjeglica koje žele da napuste džep i obezbjeđivanje pratnje za njih. c. UNPROFOR će nastaviti da djeluje kao posrednik između strana u nastojanju da doprinese ostvarenju razmjene utvrđene Sporazumom od [24. jula 1995. godine]”.

²⁵⁸¹ Thomas Dobb, T. 16277 (15. oktobar 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P03074, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Radislava Krstića, 25. juli 1995. godine, str. 2 (gdje se izvještava da su vozila i vojnici UNPROFOR-a, službenici Odjeljenja za civilne poslove UNPROFOR-a, službenici MKCK-a i general Smith otišli u Bokšaniću). Dana 25. jula, Krstić je obavijestio relevantne brigade da je Glavni štab odobrio kretanje predstavnika UNPROFOR-a i konvoja na putnom pravcu Sarajevo-Podromanija-Rogatica-Žepa. Dokazni predmet 5D01117, Izvještaj Drinskog korpusa upućen Romanijskoj motorizovanoj brigadi i 1. rogičkoj brigadi, s potpisom Radislava Krstića, 25. juli 1995. godine; dokazni predmet 5D01118, Obavještenje Drinskog korpusa u vezi s odobrenim kretanjem ekipe UNPROFOR-a upućeno Romanijskoj i Rogatičkoj brigadi, s potpisom Radislava Krstića, 25. juli 1995. godine.

²⁵⁸² Rupert Smith, T. 17544–17545 (6. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02747, Izvještaj UN-a o sastanku između Smitha i Mladića, 25. juli 1995. godine, str. 1; dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa Žepom koji je pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 2.

²⁵⁸³ Rupert Smith, T. 17544–17546 (6. novembar 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 17713 (8. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02747, Izvještaj UN-a o sastanku između Smitha i Mladića, 25. juli 1995. godine, str. 1; dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa Žepom, koji je pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 2.

²⁵⁸⁴ Thomas Dobb, T. 16278–16279 (15. oktobar 2007. godine). V. takođe Hamdija Torlak, T. 9738, 9765, 9767–9768 (30. mart 2007. godine).

²⁵⁸⁵ Hamdija Torlak, T. 9738, 9764 (30. mart 2007. godine). Torlak je identifikovao Avdu Palića (odjevenog u vojnu košulju) na dokaznom predmetu P02491 (povjerljivo). *Ibid.*, T. 9757 (30. mart 2007. godine).

²⁵⁸⁶ Esma Palić, T. 6919 (6. februar 2007. godine). Dobb je u svom svjedočenju rekao da je prilikom odlaska u centar Žepe sa kontrolnog punkta 2 Ukrajinske čete na putu vidio mnogo vojnika VRS-a i jedan tenk okrenut prema dolini s ispaljenom granatom koja je ležala pored njega i “okolo je letjelo dosta starog novca”; na putu je bila jedna barijera, koja je po svemu sudeći predstavljala granicu do koje je vojnicima VRS-a bilo dopušteno da uđu u selo budući da, nakon što je on prošao tu barijeru, više nije bilo vojnika VRS-a u samom selu; Dobb nije znao ko je zabranio vojnicima VRS-a da uđu u grad. Thomas Dobb, T. 16279–16280 (15. oktobar 2007. godine).

711. Oko 50 do 80 civila, bosanskih Muslimana, okupilo se ispred baze Ukrajinske čete u Žepi; među njima nije bio nijedan vojno sposoban bosanski Musliman.²⁵⁸⁷ Prvi autobusi su stigli u Žepu oko podneva 25. jula.²⁵⁸⁸ Samo nekoliko civila je odlučilo da napusti Žepu toga dana.²⁵⁸⁹ Prvi konvoj s ranjenicima i u pratnji dr Kulovca otišao je u Sarajevo,²⁵⁹⁰ a drugi konvoj je odveo civile u Kladanj.²⁵⁹¹ Žepu je toga dana napustilo dvadesetak vozila s civilima.²⁵⁹² Palić je bio s Tolimirom u jednom vozilu, prateći posljednji konvoj; u tom konvoju su bile Palićeva supruga i kćerke.²⁵⁹³

712. Sva vozila potrebna za prevoz - civilne autobuse i kamione - nabavio je VRS.²⁵⁹⁴ Imena ljudi koji su se ukrcavali u autobuse zabilježena su na jednom spisku, koji je predat osoblju MKCK-a.²⁵⁹⁵ MKCK je odbio da pomaže u registrovanju onih koji se prevoze zato što bi se u tom slučaju "smatralo da oni učestvuju u etničkom čišćenju".²⁵⁹⁶ UNHCR je takođe odbio da učestvuje u prevozu iz istog razloga.²⁵⁹⁷ Vojnici UNPROFOR-a pomagali su u prevozu, dok vojnici VRS-a toga

²⁵⁸⁷ Thomas Dibb, T. 16281–16282 (15. oktobar 2007. godine). Svjedok PW-155 je u svom svjedočenju rekao da je, kada su odbrambene linije ABiH Žepe probijene, čuo da će doći do "evakuacije" od strane UNPROFOR-a ili MKCK-a, zajedno s UNHCR-om. On je sa porodicom otišao u selo [titkov Do, sjeverno od Žepe, gdje se već bilo okupilo oko 1.000 žena, djece i starijih ljudi. Svjedok PW-155, T. 6832–6833 (5. februar 2007. godine). Svjedok PW-155 je negirao da je u izjavi koju je dao tužilaštvu rekao da se "sprovodila planska evakuacija staraca, djece određene dobi i žena." On je htio reći da će "UNHCR i Crveni krst [...] vršiti evakuaciju, ali to nije bila njihova volja. Oni su tu, nije bio plan, mislim da nije njihov bio plan evakuacija, nego to je bio plan, prisilni plan četnika, jer oni su diktirali situaciju na terenu i Crvenom krstu, i UNHCR-u, i UNPROFOR-u, i svima." *Ibid.*, T. 6858–6860 (5. februar 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 6889 (5. februar 2007. godine) (gdje je izjavio da je pretpostavljao da će se prevoz vršiti uz pomoć međunarodnih organizacija, dodajući sljedeće: "[A]li nisam bio siguran s obzirom da je sve kontrolisano od strane četnika, i UNHCR, i Crveni krst, i UNPROFOR, i svi.").

²⁵⁸⁸ Hamdija Torlak, T. 9738 (30. mart 2007. godine), T. 9866 (3. april 2007. godine); Thomas Dibb, T. 16288–16289, 16291 (15. oktobar 2007. godine). Pretresno vijeće napominje da postoje dokazi o suprotnom. Meho Džebo je u svom iskazu rekao da je evakuacija stanovništva počela 24. jula i nastavila se do 27. jula 1995. godine. Meho Džebo, dokazni predmet P02486, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (23. mart 2007. godine), str. 3; Meho Džebo, T. 9679 (29. mart 2007. godine). Esmā Palić je takođe izjavila da je autobus u koji se ona ukrcala napustio Žepu 24. jula naveče. Esmā Palić, T. 6920–6923, 6964 (6. februar 2007. godine). Pošto je razmotrilo ukupno izvedene dokaze, a posebno Torlakovo direktno učestvovanje u pregovorima s VRS-om, Pretresno vijeće se, međutim, uvjerilo da je prevoz počeo 25. jula 1995. godine.

²⁵⁸⁹ Hamdija Torlak, T. 9745 (30. mart 2007. godine).

²⁵⁹⁰ Hamdija Torlak, T. 9745 (30. mart 2007. godine), T. 9812 (2. april 2007. godine); Thomas Dibb, T. 16283 (15. oktobar 2007. godine); dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa Žepom koji je pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 4. V. takođe Esmā Palić, T. 6921, 6964 (6. februar 2007. godine); dokazni predmet 6D00029, Izvještaj UNPROFOR-a za sektor Sarajevo, 26. juli 1995. godine, str. 1. Tolimir je dao odobrenje za premještanje ranjenika u oklopnom transporteru Ukrajinske čete pod pratnjom Kulovca, ljekara i člana Ratnog predsjedništva Žepe. U odsustvu dr Kulovca, "hodža" je bio osoba za kontakt sa civilnim stanovništvom i pomagao je da se pripreme ljudi koji su odlazili. Thomas Dibb, T. 16287–16288 (15. oktobar 2007. godine). Pretresno vijeće vjeruje da je taj "hodža" bio Mehmed Hajrić. V. gore, par. 680.

²⁵⁹¹ Hamdija Torlak, T. 9745 (30. mart 2007. godine). V. takođe Esmā Palić, T. 6921, 6964 (6. februar 2007. godine); dokazni predmet 6D00029, Izvještaj za sektor Sarajevo, 26. juli 1995. godine, str. 2. Civilni, bosanski Muslimani, prevezeni su iz Žepe u autobusima i otvorenim kamionima na kontrolni punkt 2 u Bokšanici; zatim su oni koji su bili u otvorenim kamionima ukrcani u autobuse i svi su autobusima prebačeni u pravcu Kladnja. Hamdija Torlak, T. 9740–9741, 9747, 9764 (30. mart 2007. godine).

²⁵⁹² Thomas Dibb, T. 16284 (15. oktobar 2007. godine).

²⁵⁹³ Hamdija Torlak, T. 9739, 9768 (30. mart 2007. godine); Esmā Palić, T. 6921–6922 (6. februar 2007. godine). Esmā Palić je u svom svjedočenju rekla da pošto "Avdo [Palić] nije vjerovao u sigurnost evakuacije, Tolimir mu je rekao da sjedne s njim u njegovo auto, da sjedne pozadi, da zadrži svoj pištolj i ako mu išta bude sumnjivo da odmah puca u njegovu glavu, da ga ne pita što je, da će oni ići prvi na čelu kolone civila." Esmā Palić je upozorila Avdu Palića da ne vjeruje Tolimiru, ali on je rekao da je to neophodno kako bi se spasili civilni. Esmā Palić, T. 6919–6920 (6. februar 2007. godine). Istoga dana u 04:00 sata, porodica Avde Palića i drugi u konvoju odvojeni su od Avde Palića koji se vratio u Žepu, a oni su nastavili pješice dok nisu došli do Kladnja. Esmā Palić, T. 6921–6923, 6945 (6. februar 2007. godine); Hamdija Torlak, T. 9739 (30. mart 2007. godine).

²⁵⁹⁴ Hamdija Torlak, T. 9740 (30. mart 2007. godine); Thomas Dibb, T. 16286 (15. oktobar 2007. godine) (gdje je izjavio da je mislio da su vozači bili civilni).

²⁵⁹⁵ Hamdija Torlak, T. 9738–9739 (30. mart 2007. godine).

²⁵⁹⁶ Thomas Dibb, T. 16282–16283, 16303–16304 (15. oktobar 2007. godine).

²⁵⁹⁷ Joseph je u svom svjedočenju rekao da su, prije odlaska u Žepu, on i Bezručenko najprije posjetili UNHCR na Palama kako bi pokušali utvrditi zašto UNHCR ne želi učestvovati u prevozu stanovništva iz Žepe i dobili smjernice o tome kako trebaju postupati. UNHCR je objasnio da oni ne žele da budu optuženi za pomaganje u etničkom čišćenju Žepe. UNHCR je rekao

dana nisu ni učestvovali ni pomagali u tom procesu.²⁵⁹⁸ Vojnici UNPROFOR-a takođe su se ukrkali u vozila, udovoljavajući zahtjevu bosanskih Muslimana da im se zajamči bezbjednost.²⁵⁹⁹

713. Prema Torlakovim riječima, prevoz se odvijao nesmetano i u skladu sa Sporazumom od 24. jula 1995. godine.²⁶⁰⁰ Dibb je u svom svjedočenju rekao da niko nije primoravan da se ukrcava u autobuse i da je evakuacija bila dobro organizovana s obzirom na okolnosti.²⁶⁰¹ Tokom prevoza nije bilo znakova aktivnog zastrašivanja u Žepi.²⁶⁰² Nije bilo zlostavljanja bosanskih Muslimana koji su se ukrcavali u vozila, ali sve se odvijalo sa puno emocija.²⁶⁰³ Oni koji su trebali biti prevezeni iz Žepe strahovali su šta će se desiti s ljudima koji tamo ostanu.²⁶⁰⁴

714. Esma Palić, koja je odvezena iz Žepe, u svom svjedočenju je rekla da je vjerovala da su civili, bosanski Muslimani, imali samo dvije opcije: “[N]apustiti Žepu pod vrlo, vrlo okrutnim, ponižavajućim uslovima [...] [ili] ostati i da nas biraju: ubiti, patiti.”²⁶⁰⁵ Svjedoku PW-155 je supruga rekla da je, prilikom njenog prevoza iz Žepe,²⁶⁰⁶ situacija bila “haotičn[a]”.²⁶⁰⁷ Svjedok PW-155 je izjavio da on i njegova porodica nisu napustili Žepu dobrovoljno.²⁶⁰⁸ Dibb je u svom svjedočenju rekao da je u Žepi vladao veći strah od onoga šta će se desiti kada borbe prestanu nego od samih borbi.²⁶⁰⁹ Torlak je izjavio sljedeće:

Civili su otišli iz Žepe zato što se plašili, ako ostanu, za svoj život. I to je jedini razlog njihovog odlaska. [...] Situacija je bila takva da vi ni nad kim lično niste mogli imati taj uticaj kod tog izbora i sigurno tvrdim, odgovorno, jer sam bio tamo, da nije bilo nikakve prisile, u smislu da svi napuste Žepu. Jer, prvo 25-og, od početka evakuacije, bilo je iz tog straha zbog same evakuacije da se sjeda u autobuse, ide preko teritorije pod kontrolom bosanskih Srba, da se izrazim tom terminologijom, ljudi je bilo i to strah [...].

Josephu i Bezručniku da, kako bi se utvrdilo da li se stanovništvo prisilno raseljava, UNPROFOR treba utvrditi da li civili, bosanski Muslimani, iz Žepe odlaze svojom voljom. Edward Joseph, T. 14174–14176 (23. avgust 2007. godine).

²⁵⁹⁸ Hamdija Torlak, T. 9740 (30. mart 2007. godine).

²⁵⁹⁹ *Ibid.*, T. 9860 (3. april 2007. godine), T. 9808–9809 (2. april 2007. godine). Vojnici UNPROFOR-a su tamo boravili sve vrijeme dok je trajao prevoz. *Ibid.*, T. 9765 (30. mart 2007. godine). V. takođe Esma Palić, T. 6958–6959 (6. februar 2007. godine) (gdje je izjavila dalje da nije vidjela vozila MKCK-a ili UNHCR-a).

²⁶⁰⁰ Hamdija Torlak, T. 9746 (30. mart 2007. godine). V. takođe Thomas Dibb, T. 16313–16314 (15. oktobar 2007. godine).

²⁶⁰¹ Thomas Dibb, T. 16313–16314 (15. oktobar 2007. godine). Dibb je situaciju s prevozom u Žepi uporedio sa situacijama u Groznom 1999. godine i u Libanu 2006. godine, i izjavio da ljudi uglavnom odlaze u posljednjem sigurnom momentu, što je u slučajevima Groznog i južnog Libana bilo prije nego što je mjesto zauzeto, dok je u slučaju Žepe to bilo kada su borbe stvarno prestale, a VRS se spremao da uđe u selo. *Ibid.*, T. 16285–16286 (15. oktobar 2007. godine).

²⁶⁰² Thomas Dibb, T. 16310–16312 (15. oktobar 2007. godine). Na civile, bosanske Muslimane, nije pucano dok su čekali da budu prevezeni iz Žepe. *Ibid.*, T. 16309 (15. oktobar 2007. godine).

²⁶⁰³ Hamdija Torlak, T. 9740, 9746, 9764–9765 (30. mart 2007. godine).

²⁶⁰⁴ *Ibid.*, T. 9746 (30. mart 2007. godine). Torlak je u svom svjedočenju dalje rekao da su neki od vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su bili naoružani, došli da se oproste sa svojim porodicama. *Ibid.*, T. 9766–9767 (30. mart 2007. godine).

²⁶⁰⁵ Esma Palić, T. 6923 (6. februar 2007. godine).

²⁶⁰⁶ Svjedok PW-155, T. 6844 (5. februar 2007. godine).

²⁶⁰⁷ *Ibid.*, T. 6844 (5. februar 2007. godine).

²⁶⁰⁸ *Ibid.*, T. 6845 (5. februar 2007. godine) (gdje je izjavio da je “to [...] bilo prisilno istjeravanje. To je dovršavanje etničkog čišćenja istočne Bosne, jer Žepa enklava je bila zaštićena zona i četnici su zapalili sela oko, zauzeli teritoriju i nije bilo šanse da se oстане. Ja mislim, da niko od tih ljudi, žena, koji su prevezeni nije pričao da je neko pitao da li žele da ostanu u enklavi Žepe, znači da je bilo prisilno, s obzirom da je pobijeno dosta ljudi i to je bilo prisilno premještanje ostatka živih u druge krajeve Bosne i Hercegovine.”).

²⁶⁰⁹ Thomas Dibb, T. 16311 (15. oktobar 2007. godine).

A sama činjenica da je 25-og sve to uspješno prošlo i dobijene povratne informacije da nema nikakvih problema niti maltretiranja, onda je, znači, bio veliki pritisak svog civilnog stanovništva da što prije ode iz Žepe. [...] [L]judi su obavješteni o tome šta je dogovoreno i na svakome je bilo da odluči šta će uraditi, a samo znam kako je svako gledao tu stvar, i njihove emocije i strah od eventualnog ostanka. Mislim da ta opcija eventualnog ostanka u glavama ljudi, u njihovoj psihi, uopšte nije postojala tih dana u Žepi.²⁶¹⁰

715. Ujutro 26. jula 1995. godine,²⁶¹¹ Torlak se u u samom gradu Žepi sastao s Avdom Palićem, koji se vratio iz pratnje konvoja u Kladanj od prethodne noći.²⁶¹² Žene, djeca i starci²⁶¹³ došli su sljedećeg dana u velikom broju u grad, vjerovatno sa više samopouzdanja zbog uspješnog prevoza prethodnog dana.²⁶¹⁴ Tolimir je došao u centar grada i nadgledao ukrcavanje u autobuse. Torlak je putovao s prvim konvojem do kontrolnog pukta u Bokšanici kako bi jamčio Tolimirovu bezbjednost.²⁶¹⁵ Prevoz je najvećim dijelom proveden 26. jula.²⁶¹⁶

716. Torlak je atmosferu tokom prevoza čitavog 26. jula opisao kao “relaksiranu”.²⁶¹⁷ Prema riječima Josepha, bilo je jasno da je pitanje izbora već “odavno prošlo” i da žene odlaze pod prinudom.²⁶¹⁸ Pripadnici UNPROFOR-a pomagali su ženama, bosanskim Muslimankama, da se ukrcaju u autobuse i vodili spiskove s njihovim imenima.²⁶¹⁹ Na upite pripadnika UNPROFOR-a, oko 15 do 19 žena su rekle da odlaze po vlastitom izboru,²⁶²⁰ ali je jedna žena rekla: “Ne, ja ne odlazim dobrovoljno. Želim da ostanem, [...] ali ko će me zaštititi?”²⁶²¹ Žene su bile prestravljene zbog toga što bi bile ubijene da ostanu u Žepi.²⁶²² Vozilo VRS-a na kojem je bila “srpska” zastava

²⁶¹⁰ Hamdija Torlak, T. 9821–9822 (2. april 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 9812–9813 (2. april 2007. godine) (gdje je izjavio da su “ljudi plašeći se normalno za svoj život birali onu opciju koja im je sigurnija, a to je da napuste to područje. [...] siguran sam da su ljudi intuitivno osjećali [...] da im se ništa ružno neće desiti, da bi oni ostali. [A]li, znači, ljudi reaguju po svom osjećaju”), T. 9863 (3. april 2007. godine) (gdje je izjavio da “[u] trenutku kad [...], se krenulo sa evakuacijom, ta stvar više uopšte nije bila aktuelna. O tome je iskren ili neiskren, činjenica je da nije bilo u tom trenutku nikakve mogućnosti da iko ostane da živi u Žepi. To je ono što je realno i to je bila i posledica svih prethodnih događanja, znači, otpora i tako dalje. Znači, trenutak kad se krenulo sa evakuacijom 25. juli, to nije bila realna opcija, niti je ko o njoj razmišljao”).

²⁶¹¹ Dana 26. jula, Karadžić je odobrio UNHCR-u prolazak u Žepu “radi evakuacije civilnog stanovništva”, napominjući sljedeće: “To je u najboljem interesu [RS] jer se tada evakuacija odvija pod pokroviteljstvom UNHCR-a kao jedine međunarodne institucije zadužene za to”. Dokazni predmet 5D00478, Naređenje Glavnog štaba VRS-a, s potpisom Radovana Karadžića, 26. juli 1995. godine.

²⁶¹² Hamdija Torlak, T. 9744 (30. mart 2007. godine).

²⁶¹³ Dibb je u svom svjedočenju rekao da se ne sjeća da je vidio ijednog muškarca starosti od tinejdžerskih do pedesetih godina. Thomas Dibb, T. 16281 (15. oktobar 2007. godine).

²⁶¹⁴ Thomas Dibb, T. 16284–16285, 16287 (15. oktobar 2007. godine). V. takođe Hamdija Torlak, T. 9744 (30. mart 2007. godine); Edward Joseph, T. 14183 (23. avgust 2007. godine). Torlak je u svom svjedočenju rekao da su civili odlučili da odu ne zato što ih je rukovodstvo BiH u Sarajevu prisililo da to učine, nego zato što su vidjeli da se 25. jula 1995. godine prevoz odvija nesmetano. Hamdija Torlak, T. 9822 (2. april 2007. godine).

²⁶¹⁵ Hamdija Torlak, T. 9744 (30. mart 2007. godine); dokazni predmet P04537, Snimak iz Bokšanice – video-snimak sa kontrolnog punkta UN-a u Bokšanici 26. jula 1995. godine.

²⁶¹⁶ Hamdija Torlak, T. 9745 (30. mart 2007. godine).

²⁶¹⁷ *Ibid.*, T. 9747 (30. mart 2007. godine).

²⁶¹⁸ Edward Joseph, T. 14290 (24. avgust 2007. godine).

²⁶¹⁹ *Ibid.*, T. 14186 (23. avgust 2007. godine).

²⁶²⁰ *Ibid.*, T. 14184 (23. avgust 2007. godine).

²⁶²¹ *Ibid.*, T. 14184 (23. avgust 2007. godine) (gdje je izjavio da je jedna žena počela plakati i da su zatim sve žene oko nje to isto učinile, nakon čega su Joseph i Bezručenko prestali s ispitivanjem). V. takođe *ibid.*, T. 14336 (24. avgust 2007. godine).

²⁶²² *Ibid.*, 14184 (23. avgust 2007. godine), T. 14291–14295, 14318, 14336 (24. avgust 2007. godine).

prolazilo je s vremena na vrijeme kroz grad, što je ulijevalo strah stanovništvu, bosanskim Muslimanima.²⁶²³

717. Vojnici Ukrajinske čete i VRS-a²⁶²⁴ vozili su vozila kojima su prevoženi bosanski Muslimani,²⁶²⁵ od kojih su neka pratili francuski pripadnici UNPROFOR-a.²⁶²⁶ Mladić, **Gvero**, **Pandurević**, Krstić, Kušić i Dudnik iz Ukrajinske čete bili su prisutni na kontrolnom punktu 2 u Bokšanici dok su tamo zaustavljani autobusi.²⁶²⁷ Mladić²⁶²⁸ je ulazio u svaki pojedini autobus koji je stizao na kontrolni punkt 2 u Bokšanici, više puta se hvališući pred bosanskim Muslimanima da im je spasio živote i dozvolio im da napuste enklavu.²⁶²⁹ Poslije odlaska autobusa, Mladić, **Gvero** i Krstić sastali su se s Torlakom.²⁶³⁰

718. Teške ranjenike, bosanske Muslimane, prevozili su francuski UNPROFOR i MKCK.²⁶³¹ MKCK je registrovao ranjenike i dao im legitimacije rekavši im da su oni ratni zarobljenici.²⁶³² Međutim, Palić im je naredio da pocijepaju legitimacije i rekao im da još ne mogu biti prevezeni.²⁶³³ Kada su oklopni transporter UNPROFOR-a pokušali da odu s novim ranjenicima,

²⁶²³ *Ibid.*, T. 14184–14185 (23. avgust 2007. godine).

²⁶²⁴ U izveštaju Glavnog štaba VRS-a, s potpisom Miletića koji je zastupao načelnika štaba, **Miletić** obavještava Karadžića i korpuse Glavnog štaba VRS-a o situaciji u zoni odgovornosti Drinskog korpusa, ističući da “[a]nagažovanje jedinice na Žepi obezbjeđuju sigurnost evakuacije muslimanskog stanovništva”. Dokazni predmet P03022, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a o stanju na ratištu upućen predsjedniku RS-a, s potpisom Radivoja Miletića, 26. juli 1995. godine, str. 4.

²⁶²⁵ Joseph je u svom svjedočenju rekao da su ljudi prevoženi ne samo autobusima, nego i vozilima bilo koje vrste koja su mogla poslužiti. Edward Joseph, T. 14188 (23. avgust 2007. godine).

²⁶²⁶ Edward Joseph, T. 14188 (23. avgust 2007. godine). Jedan francuski vojni kontingent UNPROFOR-a stigao je u Žepu kasnije toga dana. *Ibid.*, T. 14185–14186 (23. avgust 2007. godine). Fortin je u svom svjedočenju rekao da je, u jednom trenutku, kamion s 50 ljudi u kom su bili i mladi i stari zaustavljen od strane UNPROFOR-a zbog toga što u njemu nije bilo nijednog vojnika UNPROFOR-a. Poslije napetih pregovora s vojnicima VRS-a, odlučeno je da se u kamion ukrca i jedan vojnik Ukrajinske čete. Louis Fortin, T. 18278–18279 (27. novembar 2007. godine). Fortin je takođe raspoređen u Žepu kako bi se obezbijedilo da u svakom autobusu bude jedan vojnik UN-a. To je imalo za cilj da obezbijedi da Srbi ne skidaju ljude s autobusa prije nego što dođu do Kladnja, zbog toga što je UNPROFOR raspolagao informacijama “da je mnogo hiljada bosanskih muškaraca [iz Srebrenice] nestalo i [da su oni] ubijeni.” *Ibid.*, T. 18243–18244 (26. novembar 2007. godine), T. 18277–18278 (27. novembar 2007. godine). Prilikom unakrsnog ispitivanja, Fortin je priznao da se ne može sjetiti kako je došao do tih informacija o Srebrenici, odnosno kada ih je počeo dobijati. *Ibid.*, T. 18330 (27. novembar 2007. godine).

²⁶²⁷ Dokazni predmet P04537, Video-snimak Bokšanice s kontrolnog punkta UN-a u Bokšanici 26. jula 1995. godine.

²⁶²⁸ Dibb je u svom svjedočenju rekao da je Mladić bio pretpostavljeni starješina na toj lokaciji i kontrolisao šta se događa u Žepi u to vrijeme. Thomas Dibb, T. 16278–16279 (15. oktobar 2007. godine).

²⁶²⁹ Hamdija Torlak, T. 9747–9748 (30. mart 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P04537, Video-snimak iz Bokšanice s kontrolnog punkta UN-a u Bokšanici 26. jula 1995. godine, str. 11 (Mladić je rekao sljedeće: “Ja sam vašu decu spasio i vas. A vaši nisu našu devedeset druge.”), str. 13–14 (Mladić je rekao sljedeće “[A] vašu decu i vas spašavam. A naša decu su pobijena devedeset druge u kanjonu Žepe. [...] Nemojte vi vojno sposobni ponovo na front! Nema više opraštanja. Sad vam poklanjam život. [...] Ja sam general Mladić. Među vama ima i vojno sposobnih koji ste do sad na mene pucali. Svima vam opraštam i poklanjam život. Nemojte više dolaziti preda me na front. Sljedeći put nema opraštaja. [...] Ja sam prema vama milostiv, a vi prema našoj deci niste bili devedeset druge godine u kanjonu Žepe. [...]”). V. takođe *ibid.*, str. 15–16.

²⁶³⁰ Hamdija Torlak, T. 9747–9748 (30. mart 2007. godine); dokazni predmet P04537, Video-snimak iz Bokšanice s kontrolnog punkta UN-a u Bokšanici, 26. juli 1995. godine.

²⁶³¹ Edward Joseph, T. 14186–14188, 14234 (23. avgust 2007. godine). Timovi MKCK-a otišli su na kontrolni punkt 2 u Bokšanici i 26. jula 1995. godine. Dokazni predmet P03075, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Radislava Krstića, 26. juli 1995. godine.

²⁶³² Svjedok PW-111, T. 7019, 7066 (djelimično zatvorena sjednica) (7. februar 2007. godine).

²⁶³³ Video-snimak iz Bokšanice s kontrolnog punkta UN-a u Bokšanici 26. jula 1995. godine, T. 7019 (7. februar 2007. godine). Svjedok PW-111 je u svom svjedočenju takođe rekao da je Avdo Palić pregovarao o prevozu ranjenika. Istog dana, Avdo Palić i Tolimir bili su u bazi Ukrajinske čete u Žepi. Tolimir je zatražio od Avde Palića da naredi svojim vojnicima da predaju oružje kako bi bili prebačeni helikopterom u Tuzlu. Ali, Avdo Palić se s tim nije složio. *Ibid.*, T. 7018 (7. februar 2007. godine). Prije nego što je svjedok PW-111 prevezen iz Žepe, Palić mu je rekao da ne želi otići dok i posljednji civili i posljednji ranjenik ne napuste Žepu i da je spreman da bude uhapšen i ubijen. *Ibid.*, T. 7020–7021 (7. februar 2007. godine).

civili, bosanski Muslimani su ih blokirali strahujući da i UN odlazi.²⁶³⁴ Od Mladića je zatraženo da pošalje još jednu skupinu vozila kako bi se pokazalo da se ne radi o posljednjem prevozu.²⁶³⁵

719. S prevozom je nastavljeno. Većina civila, bosanskih Muslimana prevezena je iz Žepe do 27. jula.²⁶³⁶ Iz Žepe je prevezeno oko 4.000–5.000 civila i ranjenika, bosanskih Muslimana.²⁶³⁷

720. Dvanaestorica ranjenika i bolesnika, bosanskih Muslimana, prevezena su 27. jula 1995. posljednjim autobusom koji je napustio Žepu.²⁶³⁸ U tom autobusu su bila dvojica vojnih policajaca VRS-a,²⁶³⁹ a u pratnji su bili francuski UNPROFOR i Ukrajinska četa.²⁶⁴⁰ Taj autobus je najprije zaustavljen na kontrolnom punktu 2 u Bokšanici, gdje je u autobus ušao Mladić, pitajući neke od putnika za imena.²⁶⁴¹ Autobus je na kraju krenuo kasno te večeri i stigao u Tišću rano ujutro 28. jula, gdje je od muškaraca zatraženo da se ukrcaju u autobus sa starijim ljudima.²⁶⁴² Zatim su ih odveli u zatočenički logor Rasadnik u predgrađu Rogatice.²⁶⁴³ Bosanskim Muslimanima je u tom logoru²⁶⁴⁴ rečeno da njihov daljnji prevoz ovisi o puštanju na slobodu oko 48 pripadnika VRS-a

²⁶³⁴ Thomas Dibb, T. 16285, 16287 (15. oktobar 2007. godine). V. takođe Edward Joseph, T. 14187 (23. avgust 2007. godine).

²⁶³⁵ Thomas Dibb, T. 16287 (15. oktobar 2007. godine).

²⁶³⁶ Dokazni predmeti P02873, 5D00419, Izvještaj UNPROFOR-a za sektor Sarajevo, 27. juli 1995. godine, str. 1; dokazni predmet 6D00089, Izvještaj o stanju Zaštitnih snaga UN-a, 28. juli 1995. godine, str. 3 (gdje se izvještava o sljedećem: [Č]ini se da u Žepi više nema ljudi za evakuaciju, ali tamo se i dalje nalaze pripadnici snaga BiH (njih oko 1.500); dokazni predmet 5D00468, Memorandum Zaštitnih snaga UN-a, 26.–27. juli 1995. godine (gdje se izvještava da je većina civilnog stanovništva evakuisana 27. jula). V. takođe Esma Palić, T. 6964–6965 (6. februar 2007. godine) (gdje je izjavila da je prevoz okončan 27. jula). Joseph je u svom svjedočenju rekao da u vrijeme njegovog odlaska 27. jula u žepskoj enklavi više nije bilo bosanskih Muslimana, izuzev muškaraca iz Žepe koji su bili u brdima. Edward Joseph, T. 14209–14210 (23. avgust 2007. godine). Dana 27. jula 1995. godine, Vlado Marković iz SJB-a Rogatica (Stanica javne bezbjednosti) informisao je CJB Sarajevo (Centar javne bezbjednosti) da je “[...] dana 26.07.1995. godine od 07,00 časova pa do 27.07.1995. godine do 07,00 časova kroz naše područje prošlo je bezbedno 5 konvoja koji evakušu civile i ranjenike iz enklave Žepa. U ovim konvojima ukupno je bilo 40 autobusa, 8 kamiona i 7 kamiona “UN”. U toku današnjeg dana nastaviće se evakuacija stanovništva iz enklave Žepa [...]”. Dokazni predmet 5D01381, Izvještaj Stanice javne bezbjednosti Rogatica upućen Centru javne bezbjednosti Sarajevo, s potpisom Vlade Markovića, 27. juli 1995. godine.

²⁶³⁷ Dokazni predmet 6D00089, Izvještaj UN-a o stanju kopnenih operacija, 28. juli 1995. godine, str. 3; Thomas Dibb, T. 16288–16289, 16291 (15. oktobar 2007. godine) (gdje je izjavio da je 4.000 civila, bosanskih Muslimana, prevezeno tokom 26. i 27. jula 1995. godine i da je 400 civila, bosanskih Muslimana, prevezeno 28. jula). V. takođe dokazni predmet 5D00468, Memorandum Zaštitnih snaga UN-a, 26.–27. juli 1995. godine (gdje se izvještava za dan 27. juli da je “približno 5.000 ljudi sada evakuisano (Broj treba potvrditi)”).

²⁶³⁸ Meho Džebo, dokazni predmet P02486, 23. mart 2007. godine, str. 3. Svjedok PW-111 je u svom svjedočenju rekao da su, prije nego što su ga prevezli, njega i ostale ranjenike u bazi UNPROFOR-a u Žepi najprije pregledali i registrovali jedan francuski ljekar i jedan ljekar VRS-a koji je bio odjeven u maskirnu uniformu. U Žepi su bili vojnici VRS-a, koji su evakuisali mnoge žene, djecu i starije ljude, koji su neprestano pristizali iz okolnih sela. Civili, bosanski Muslimani, evakuisani su autobusima i kamionima u Kladanj. Nakon što su ga pregledala oba ljekara, svjedok PW-111 se zajedno s ostalim ranjenicima ukrcao na autobus radi prevoza. Međutim, u taj autobus je ušao ljekar VRS-a i rekao svjedoku PW-111 da napusti autobus i da će biti prevezen helikopterom. Svjedok PW-111 je pretpostavio da je skinut s autobusa zato što je na sebi imao maskirne pantalone koje je pronašao u šumi ispred skladišta u Kravici. Poslije toga je svjedok PW-111 čekao u Žepi još dvije noći prije nego što je prevezen. Svjedok PW-111, T. 7016–7018, 7020, 7022 (7. februar 2007. godine).

²⁶³⁹ Meho Džebo, dokazni predmet P02486, Izjava na osnovu pravila 92ter (23. mart 2007. godine), str. 3, gdje se navodi da je jedan od vojnih policajaca bio “Đordo Samaržić iz Rogatice.” V. takođe svjedok PW-111, T. 7024 (7. februar 2007. godine).

²⁶⁴⁰ Svjedok PW-111, T. 7024 (7. februar 2007. godine), 7068 (7. februar 2007. godine).

²⁶⁴¹ Meho Džebo, dokazni predmet P02486, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (23. mart 2007. godine), str. 3. V. takođe svjedok PW-111, T. 7022 (7. februar 2007. godine). Kušić, komandant Rogatičke brigade, takođe je ušao u autobus, pitajući ih za njihova imena i druge lične podatke. On je takođe pitao starije ljude da li imaju sinove i gdje se oni nalaze. *Ibid.* V. takođe svjedok PW-111, T. 7022–7023 (7. februar 2007. godine).

²⁶⁴² Meho Džebo, dokazni predmet P02486, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (23. mart 2007. godine), str. 3–4.

²⁶⁴³ *Ibid.*, str. 4. V. takođe svjedok PW-111, T. 7024 (7. februar 2007. godine).

²⁶⁴⁴ U zatočeničkom logoru Džebo je vidio, između ostalih, Hamdiju Torlaka, hodžu Mehmeda Hajrića i Amira Imamovića. Meho Džebo, dokazni predmet P02486, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (23. mart 2007. godine), str. 5.

zarobljenika iz Tuzle.²⁶⁴⁵ Oni su registrovani od strane MKCK-a, a razmijenjeni su u januaru 1996. godine.²⁶⁴⁶

721. Kada je posljednji autobus s civilima, bosanskim Muslimanima, napustio Žepu 27. jula,²⁶⁴⁷ pješadija VRS-a brzo je stigla u Žepu i na okolna brda.²⁶⁴⁸ Dvojica vojnika VRS-a odvela su komandanta Palića iz baze Ukrajinske čete, rekavši mu da Mladić želi s njim da razgovara.²⁶⁴⁹ Sljedećeg jutra, službenik Odjeljenja za civilne poslove UNPROFOR-a, Joseph, raspitivao se kod Mladića o Paliću putem radija i shvatio je da Mladić kaže da je Palić “pobjegao i da je ubijen”.²⁶⁵⁰ Na sastanku između Tolimira i predstavnika UNPROFOR-a toga dana, Tolimir je upitan da li je Mladićeva napomena o Palićevoj smrti tačna.²⁶⁵¹ On je odgovorio da ta informacija predstavlja propagandu u svrhu slabljenja morala neprijatelja.²⁶⁵² Vojinović je u svom svjedočenju rekao da je on Palića ispitivao dva puta tokom nekoliko dana krajem jula ili početkom avgusta 1995. godine u hotelu "Borike" u Rogatici.²⁶⁵³ Palić se od tada vodi kao nestao.²⁶⁵⁴

722. Dana 28. jula 1995. godine, Tolimir je održao sastanak s predstavnicima UNPROFOR-a.²⁶⁵⁵ Kada je riječ o ranjenicima, bolesnicima i starim ljudima koji su 27. jula zatočeni u zatočeničkom

²⁶⁴⁵ Meho Džebo, dokazni predmet P02486, Izjava prihvaćena na osnovu pravila 92ter (23. mart 2007. godine), str. 4.

²⁶⁴⁶ *Ibid.*, str. 4–5; svjedok PW-111, T. 7025 (7. februar 2007. godine).

²⁶⁴⁷ Dana 27. jula 1995. godine, Krstić je javio komandama Romanijske motorizovane brigade i Rogatičke brigade da je Glavni štab VRS-a odobrio kretanje jednog konvoja UNPROFOR-a na putnom pravcu Sarajevo-Žepa. Dokazni predmet 5D01120, Izvještaj Drinskog korpusa upućen Romanijskoj motorizovanoj brigadi i Rogatičkoj brigadi, s potpisom Radislava Krstića, 27. juli 1995. godine. Kosovac je u svom svjedočenju rekao da je postojao kontinuitet u implementaciji odluka Savjeta bezbjednosti UN-a u vezi s UNPROFOR-om, UNHCR-om i MKCK-om. Slobodan Kosovac, T. 30177 (15. januar 2009. godine). V. takođe dokazni predmet 5D00468, Memorandum Zaštitnih snaga UN-a, 26.–27. juli 1995. godine, str. 2 (gdje se izvještava da je konvoj ušao u Žepu).

²⁶⁴⁸ Edward Joseph, T. 14197 (23. avgust 2007. godine).

²⁶⁴⁹ *Ibid.*, T. 14197–14198 (23. avgust 2007. godine).

²⁶⁵⁰ *Ibid.*, T. 14207 (23. avgust 2007. godine) (gdje je izjavio da, međutim, nije siguran da li je Mladić upotrijebio srpsku riječ za “killed” ili “escaped” i da je on pitao Mladićevog prevodioca, koji je potvrdio da je Mladić rekao “killed”). Joseph je takođe izjavio da su riječi “to kill”, “poginuti”, i “to escape”, “pobjeći” zvučale slično. *Ibid.* V. takođe dokazni predmet P03251, Zbirka memoranduma Davida Harlanda, 20. juli 1995. godine.–3. avgust 1995. godine, separator 12, str. 2.

²⁶⁵¹ Dokazni predmet P02969, Zabilješke o sastanku između Gobilliarda i Tolimira, 28. juli 1995. godine, str. 5. Izvještaj Tolimira od 28. jula ukazuje na to da je razgovarao s Avdom Palićem o lokacijama mina koje je postavila Žepska brigada ABiH. Dokazni predmet P02793, Izvještaj Rogatičke brigade, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 28. juli 1995. godine.

²⁶⁵² Dokazni predmet P02969, Zabilješke o sastanku između Gobilliarda i Tolimira, 28. juli 1995. godine, str. 5.

²⁶⁵³ Milan Vojinović, T. 23728, 23730–23731 (21. juli 2008. godine). V. takođe dokazni predmet P03523 Izvještaj Resora državne bezbjednosti MUP-a RS, s otkucanim potpisom Dragana Kijca, 28. juli 1995. godine (koji sadrži informacije o razgovoru koji je Vojinović vodio s Palićem). Tokom tih razgovora, Palić je rekao da je iz Sarajeva primio naređenja da se probije kroz teritoriju RS-a kako bi se povezao s drugim brigadama ABiH. Milan Vojinović, T. 23730–23731, 23742–23743 (21. juli 2008. godine). V. takođe dokazni predmet P03523 Izvještaj Resora državne bezbjednosti MUP-a RS, s otkucanim potpisom Dragana Kijca, 28. juli 1995. godine (u kom se govori o broju vojnosposobnih muškaraca iz žepske enklave, o tome koliko njih je naoružano i o planiranom probou, ali ništa o istrazi za ratne zločine).

²⁶⁵⁴ Vojinović je u svom svjedočenju rekao da je primio nezvanične informacije da će Palić biti razmijenjen za jednog visokog oficira VRS-a koga je zarobila ABiH, ali nije znao šta se dogodilo s Palićem poslije tih razgovora. Milan Vojinović, T. 23729, 23732, 23746 (21. juli 2008. godine). Esma Palić je u svom svjedočenju rekla da je Avdo Palić posljednji put viđen “u raznim zatvorima”. Esma Palić, T. 6924, 6961 (6. februar 2007. godine).

²⁶⁵⁵ Louis Fortin, T. 18289 (27. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02969, Zabilješke o sastanku između Gobilliarda i Tolimira, 28. juli 1995. godine, str. 1.

logoru Rasadnik, Tolimir je predstavnicima UNPROFOR-a rekao da se tu radilo o vojno sposobnim muškarcima koji su lagali o svojoj starosnoj dobi kako bi pobjegli iz Žepe.²⁶⁵⁶

723. Dok je vršen prevoz, neki vojnici VRS-a učestvovali su u pljačkanju²⁶⁵⁷ i paljenju kuća u Žepi.²⁶⁵⁸ Uništena je i džamija u Žepi.²⁶⁵⁹ S druge strane, izviješteno je da su bosanski Muslimani, po svemu sudeći, takođe palili kuće po okolnim brdima.²⁶⁶⁰

724. Iako Žepa nije granatirana tokom prevoza,²⁶⁶¹ postoje dokazi da su borbe na području Žepe nastavljene poslije potpisivanja Sporazuma od 24. jula 1995. godine i poslije prevoza civila i ranjenika, bosanskih Muslimana.²⁶⁶²

²⁶⁵⁶ Louis Fortin, T. 18289–18290 (27. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02969, Zabilješke o sastanku između Gobilliarda i Tolimira, 28. juli 1995. godine, str. 2. Tolimir je takođe rekao da će oni biti odvedeni u Rogaticu, registrovani od strane MKCK-a i razmijenjeni kao ratni zarobljenici. *Ibid.* Ujutro 28. jula, Tolimir se složio da još jedna grupa ranjenih muškaraca, bosanskih Muslimana, može otići iz Žepe, ali nije dopustio jednom čovjeku da ode zajedno s civilima, bosanskim Muslimanima, zato što je bio vojno sposoban. Thomas Dibb, T. 16291–16292, 16297 (15. oktobar 2007. godine).

²⁶⁵⁷ Thomas Dibb, T. 16292–16295 (15. oktobar 2007. godine) (gdje je izjavio da je vidio Kušića, komandanta Rogatičke brigade, kako učestvuje u pljačkanju 25. jula, napominjući da je “više vozila išlo gore-dolje od [kontrolnog punkta] 2 u samo selo Žepu, pri čemu je g. Kušić lično išao gore-dolje u pratnji vozila koja su se vraćala natovarena stokom, namještajem i svačim drugim.”); Louis Fortin, T. 18285–18286 (27. novembar 2007. godine) (gdje je izjavio da je 27. jula vidio kako “prolaze kamioni s frižiderima, s kravama u stražnjem dijelu” i pretpostavio da su vojnici VRS-a “išli po kućama i odnosili sve što je bilo vrijedno odnijeti.”); dokazni predmet P03251, Zbirka memoranduma Davida Harlanda, 20. juli 1995. godine –3. avgust 1995. godine, separator 16, str. 1 (gdje se navodi da, prema stanju od 2. avgusta 1995. godine, selo Žepa “pljačkaju srpski vojnici (koji su viđeni kako odvoze frižidere, domaće životinje itd.) i da je većina kuća spaljena.”). Tokom unakrsnog ispitivanja, **Gvero** je pokazao Dibbu Mladićevo naređenje od 30. jula 1995. godine, u kom je Mladić zabranio odnošenje materijalnih dobara iz ratnih zona bez specijalnog odobrenja pozadinskog organa komandi korpusa, kao i klanje ili odvođenje stoke iz ratnih zona. U tom naređenju se dalje navodi da će protiv osoba koje ne izvršavaju dužnosti iz ovog naređenja biti pokrenut krivični postupak pred nadležnim vojnim sudom. Dokazni predmet 6D00166, Naređenje o obavezama komandi, jedinica i ustanova VRS-a u uslovima proglašenog ratnog stanja u RS upućeno Drinskom korpusu, s Mladićevim potpisom, 30. juli 1995. godine. Dibb je ponovo naglasio da je bilo pljačkanja. *Ibid.*, T. 16343–16346 (15. oktobar 2007. godine).

²⁶⁵⁸ Thomas Dibb, T. 16292 (gdje je izjavio da je s paljevinom nastavljeno sve vrijeme evakuacije na području Žepe), T. 16347–16348 (15. oktobar 2007. godine) (gdje je izjavio da su vojnici VRS-a rekli Dibbu da su podmetali požare u kuće u Žepi zbog toga što su borbe bile završene). Dibb je u svom svjedočenju rekao da je 25. jula jedan vojnici tvrdio da zvuk pucketanja vatre i pucanja drveta prouzrokovan minama u kućama, što je Dibb okarakterisao kao potpunu besmislicu. Dibb nije mogao vidjeti nijedan taktički razlog za paljenje kuća. Prema Dibbovim riječima, bilo je apsolutno nezamislivo da su kuće palili bosanski Muslimani koji su se povlačili. *Ibid.*, T. 16348–16350 (15. oktobar 2007. godine). Dana 28. jula, Dibb nije vidio nikoga kako podmeće požar, ali je rekao da je bilo “kristalno jasno” da to čine vojnici VRS-a i da su sasvim izvjesno svi civili, bosanski Muslimani, u to vrijeme već bili otišli. *Ibid.*, T. 16292–16293 (15. oktobar 2007. godine). Esma Palić je negirala da su bosanski Muslimani prije napuštanja Žepe palili svoje kuće. Esma Palić, T. 6944 (6. februar 2007. godine). Svjedok PW-155 je izjavio: “Sva su sela [u žepskoj enklavi] popaljena. Ko je god nađen nije u enklavi Žepe poslije pada stignut, on je bio ubijen. Masa ljudi ubijena. Znači da je bilo planirano sa strane četnika da se pobije i ukloni stanovništvo, nesrpsko stanovništvo, sa teritorije istočne Bosne.” Svjedok PW-155, T. 6860 (5. februar 2007. godine). Svjedok PW-155 je dalje izjavio da, prilikom napuštanja žepske enklave, bosanski Muslimani nisu nanosili nikakvu štetu svojoj imovini kako bi spriječili pljačkanje od strane bosanskih Srba i da su kuću njegovih roditelja uništili “četnici”. *Ibid.*, T. 6868–6869 (5. februar 2007. godine). Zamoljen da opiše pljačkanje koje je vidio, Fortin je u svom svjedočenju rekao da je vidio kuće u plamenu i čuo povremene pucnjeve u pozadini. Louis Fortin, T. 18286 (27. novembar 2007. godine) (u vezi s 27. julom 1995. godine).

²⁶⁵⁹ Hamdija Torlak, T. 9867 (3. april 2007. godine); Thomas Dibb, T. 16297–16298 (15. oktobar 2007. godine). Dibb je to pitanje pokrenuo s Indićem, koji je bio Dibbova osoba za kontakt sa VRS-om i koji je vrdajući izjavio da je ona uništena zbog toga što je izgledala kao projektil na fotografiji iz vazduha, iz čega je Dibb shvatio da Indić dovodi u pitanje i to da li je potrebno bilo kakvo opravdanje. *Ibid.*, T. 16298–16299 (15. oktobar 2007. godine).

²⁶⁶⁰ Dokazni predmet 6D00029, Izvještaj UNPROFOR-a za sektor Sarajevo, 26. juli 1995. godine, str. 1 (“Bosanci - izuzev vojno sposobnih muškaraca - silazili su iz svojih zaselaka u brdima u sela pod kontrolom Srba i čekali da budu prevezeni srpskim autobusima na liniju sukoba u blizini Kladnja. Mnoge kuće u brdima su gorjele, po svemu sudeći, zapaljane od strane Bosanaca u odlasku”).

²⁶⁶¹ Thomas Dibb, T. 16309 (15. oktobar 2007. godine). U jednom vanrednom borbenom izvještaju koji je potpisao Krstić i koji je datiran 25. jula 1995. godine, navodi se sljedeće “Neprijatelj danas nije dejstvovao osim pojedinačnih grupica . [...] 2. Naše snage danas nisu borbeno dejstvovale. Pridržavale su se naređenja o prekidu vatre radi obezbeđenja organizovane evakuacije neprijateljskih ranjenika i stanovništva Žepe u duhu postignutog sporazuma između predstavnika muslimanske vojske, vojske RS i UNPROFOR-a. 3. Odluka za dalja dejstva: Stvoriti uslove za evakuaciju civilnog stanovništva i vojnika neprijatelja koji

8. Sudbina vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe

725. Naveče 25. jula 1995. godine održan je sastanak između Mladića, Torlaka i Smitha.²⁶⁶³ Torlak je Smithu izrazio zabrinutost u vezi s provođenjem Sporazuma od 24. jula 1995. godine, odnosno izlaskom muškaraca, bosanskih Muslimana, iz enklave u sklopu razmjene zarobljenika po sistemu "svi za sve".²⁶⁶⁴ U to vrijeme, UNPROFOR je izvijestio da će "[bosanski Muslimani] pregovarati ozbiljno i brzo o razmjeni zarobljenika po sistemu 'svi za sve' ili će vojno sposobni muškarci iz Žepe biti ubijeni ili zarobljeni."²⁶⁶⁵ Međutim, Torlak je izjavio da ne zna da li će Vlada BiH pristati na razmjenu zarobljenika po sistemu "svi za sve".²⁶⁶⁶ Mladić je izjavio da se ne može smatrati odgovornim ako bosanski Muslimani pokušaju da pređu Drinu i probiju se iz enklave.²⁶⁶⁷

-
- polože oružje, a nakon toga pristupiti pretresu i čišćenju bivše enklave Žepa od zaostalih naoružanih dijelova neprijatelja." Dokazni predmet 5D01116, Vanredni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Radislava Krstića, 25. juli 1995. godine. V. takođe dokazni predmet P03074, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Radislava Krstića, 25. juli 1995. godine, str. 2 (gdje se izvještava da su snage Drinskog korpusa koje su vodile ofanzivna dejstva prema Žepi zaustavljane na dostignutim položajima "zbog predaje i transporta muslimanskog živilja sa te teritorije na teritoriju pod muslimanskom kontrolom."). Marinko Jevđević je u svom svjedočenju rekao da, dok se on nalazio na području Žepe do 25. ili 26. jula 1995. godine, nije primao daljnja naređenja za borbe. Marinko Jevđević, T. 23862–23863 (23. juli 2008. godine).
- ²⁶⁶² Mirko Trivić, T. 11908–11910 (22. maj 2007. godine), T. 11968 (23. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je Trivićeva jedinica dobila zadatak da se probije do Žepskih koliba i da je on ranjen 29. jula 1995. blizu centra veze na Zlovruhu); Milenko Jevđević, T. 29556–9557 (11. decembar 2008. godine) (gdje je izjavio da je, poslije prevoza, VRS ponovo bio u poziciji da nastavi s borbenim dejstvima i da je pružan žestok otpor kod Zlovraha i Žepskih koliba, te da je Trivić bio ranjen u tamošnjim borbama); dokazni predmet 1D00019, Izvještaj Generalštaba ABiH upućen komandantu ABiH, 23. februar 1996. godine, str. 6 (gdje se navodi da je 30. jula 1995. godine, VRS probio linije odbrane Žepске brigade ABiH na Žepskoj plaanini iz pravca Bukovika i preuzeo kontrolu nad kotom Zlovrh); dokazni predmet P03075, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Radislava Krstića, 26. juli 1995. godine (gdje se izvještava da jedinice Drinskog korpusa angažovane u borbenim operacijama u Žepi "vrše razoružavanje neprijateljskih snaga i obezbjeđuju sigurnost evakuacije muslimanskog stanovništva" i naređuje jedinicama angažovanim na tom zadatku da nastave svoj borbeni zadatak).
- ²⁶⁶³ Dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a koji je pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 3. Pretresno vijeće napominje da, iako je datum ovog izvještaja 26. juli, kako je objasnio **Gvero**, on obuhvata događaje koji su se desili 25. jula. V. Rupert Smith, T. 17548 (6. novembar 2007. godine). Iste večeri, Sektor Glavnog štaba za bezbjednosno-obavještajne poslove uputio je Rogatičkoj brigadi i Tolimiru lično izvještaj, u kom ih izvještava da su predstavnici Komisije za razmjenu RS-a prisustvovali sastanku s predstavnicima strane bosanskih Muslimana na sarajevskom aerodromu, da Vlada bosanskih Muslimana "prihvata u celosti predloženi (potpisani) sporazum, pod uslovom da se i civili i vojno sposobni muškarci iz enklave Žepa zajedno evakušu" i "da je bitno da civili, razoružani vojnici i vojno sposobna lica budu zajedno evakuisani iz Žepe, te zahtevaju garancije da neće biti ubijeni". U tom izvještaju dalje se napominje da su **Miletić** i potpukovnik Jovica Karanović iz sektora za obavještajno-bezbjednosne poslove obavili razgovor s Bulajićem iz Komisije za razmjene RS-a i da je Bulajiću rečeno da "mi nećemo odstupiti od sporazuma koji je potpisao Kušić sa muslimanskom stranom, bez obzira što je muslimanska delegacija Bulajiću rekla da ne znaju ko je Torlak. Bulajić kaže da ni on na sastanku nije odstupao od već potpisanog sporazuma, ali da muslimani traže garancije da zarobljeni vojnici neće biti ubijeni. Bulajiću smo još jednom objasnili da nećemo odstupiti od potpisanog sporazuma, te da će se razoružavanje i evidentiranje vršiti pod nadzorom UNPROFOR-a i MKCK, kako je sporazumom predviđeno". Dokazni predmet P00190, Obavještajno-bezbjednosni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s otkucanim potpisom Jovice Karanovića, 25. juli 1995. godine. V. takođe Richard Butler, T. 19942 (17. januar 2008. godine).
- ²⁶⁶⁴ Hamdija Torlak, T. 9813–9814 (2. april 2007. godine); dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a koji je pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 3.
- ²⁶⁶⁵ Dokazni predmet 6D00029, Izvještaj za sektor Sarajevo, 26. juli 1995. godine, str. 1; dokazni predmet P03251, Zbirka memoranduma Davida Harlanda, 20. juli 1995. godine –3. avgust 1995. godine, separator 9, str. 3.
- ²⁶⁶⁶ Hamdija Torlak, T. 9814–9815 (2. april 2007. godine); dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a koji je pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 3. Emma Sayer je u svom svjedočenju rekla da je Torlak, kada ga je Smith upitao da li iko želi ostati u Žepi, izjavio da niko ne želi ostati u enklavi zato što su svi uplašeni. Emma Sayer, T. 21084 (6. februar 2008. godine).
- ²⁶⁶⁷ Dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a koji je pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 3. Istog dana, Mladić je izdao naređenje u vezi sa sprečavanjem otkicanja tajnih vojnih podataka u zoni izvođenja borbenih dejstava. On je naredio sljedeće: "1. Organizovanom i potpunom kontrolom sprečiti ulazak svim nepozvanim licima u zonu izvođenja borbenih dejstava u širem rejonu Žepe. [...] 3. Zabraniti i sprečiti davanje informacija i izjava sredstvima javnog informisanja o toku, stanju i rezultatima borbenih dejstava u ovom području i ukupnim aktivnostima vezanim za ovo područje, posebno o ratnim zarobljenicima, evakuisanim civilima, prebezima i slično." Dokazni predmet P00182, Naređenje Glavnog štaba VRS-a, s potpisom Ratka Mladića, 25. juli 1995. godine, str. 1.

726. Kasnije te večeri, Smith se sastao s predsjednikom BiH Izetbegovićem, ministrom Muratovićem i Amorom Mašovićem, predsjednikom Državne komisije za razmjenu ratnih zarobljenika, bosanskih Muslimana.²⁶⁶⁸ Izetbegović je rekao da je Vlada BiH spremna da razmijeni 500 ratnih zarobljenika VRS-a za 2.000 vojno sposobnih bosanskih Muslimana iz Žepe, ali se pribojavao da se Mladić neće pridržavati tog dijela sporazuma.²⁶⁶⁹ Muratović je protestovao zbog toga što je UNPROFOR pomagao u prevozu civila bez dopuštenja Vlade BiH i rekao da oni trebaju biti odgovorni za sastavljanje spiskova izbjeglica u autobusima, njihovo bezbjedno sprovođenje u Kladanj i upoređivanje podataka i imena po dolasku u Kladanj.²⁶⁷⁰

727. Dana 26. jula 1995. godine,²⁶⁷¹ Torlak se sastao sa Smithom na kontrolnom punktu 2 Ukrajinske čete u Bokšanici kako bi razmotrili razne opcije vezane za sudbinu vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana.²⁶⁷² Torlak je u svom svjedočenju rekao da je poslije sastanka sa Smithom shvatio da, iako se on nadao da će političko rukovodstvo BiH u Sarajevu pristati na razmjenu zarobljenika,²⁶⁷³ taj sporazum nikada neće biti postignut.²⁶⁷⁴ U to vrijeme, vojno sposobni bosanski Muslimani, i dalje su bili u planinama oko grada Žepe.²⁶⁷⁵

728. Dana 27. jula 1995. godine održan je još jedan sastanak između Mladića i trojice predstavnika bosanskih Muslimana iz Žepe, tj. Torlaka, “hodže” Mehmeda Hajrića²⁶⁷⁶ i Amira

²⁶⁶⁸ Rupert Smith, T. 17550–17551 (6. novembar 2007. godine); dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a o Žepi koji je pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 3–4. U izvještaju se navodi: “[General] Smith je naglasio da su njegova dva najvažnija zahtjeva bila da se na teren dovedu agencije i osoblje UN-a radi praćenja situacije, što je i postigao, te da se utvrdi kakav bi sporazum mogao da se postigne u vezi sa razmjenom ratnih zarobljenika.” *Ibid.*, str. 4.

²⁶⁶⁹ Dokazni predmet 6D00108, Izvještaj UNPROFOR-a koji je pripremio J.R.J Baxter, 26. juli 1995. godine, str. 4.

²⁶⁷⁰ *Ibid.*

²⁶⁷¹ Istog dana, održan je odvojeni sastanak na visokom nivou na sarajevskom aerodromu, na kom su obje zaraćene strane “objavile da nisu postigle sporazum, ali da su veoma blizu toga i da se nadaju da će ujutro potpisati sporazum. [...] Bosanci neće pristati, međutim, da muškarci iz Žepe ikada padnu u ruke Srbima. Oni prihvataju da ih MKCK može registrovati kao zarobljenike, s tim da, u provođenju razmjene po sistemu ‘svi za sve’ napuste džep pre nego što dođu pod nadzor Srba.” Dokazni predmet P03251, Zbirka memoranduma Davida Harlanda, 20. juli 1995. godine –3. avgust 1995. godine, separator 10, str. 2.

²⁶⁷² Hamdija Torlak, T. 9747 (30. mart 2007. godine). Torlak je označio mjesto sastanka sa Smithom na jednoj mapi. Dokazni predmet PIC00082, Mapa Žepe i okolnog područja (Brezova Ravan i Bokšanica), s oznakama koje je unio Hamdija Torlak; Hamdija Torlak, T. 9742 (30. mart 2007. godine). Dibb je u svom svjedočenju rekao da su, jednom ili dvaput, kada je otišao na kontrolni punkt 2, Smith i Avdo Palić i bosanski Srbi razgovarali o pitanju razmjene navodnih 2.000 vojnika ABiH u brdima za 500 vojnika VRS-a koje su držali bosanski Muslimani i, da je izgledalo da bi Avdo Palić bio zadovoljan sa lokalnom razmjenom zarobljenika, dok je Sarajevo bilo više zainteresovano za veliku razmjenu zarobljenika, kao i da je, po njegovom mišljenju, jasno da je ministar Muratović “kamen spodbijanja.” Dibb je bio u Žepi od 25. jula do 2. avgusta 1995. godine Thomas Dibb, T. 16305, 16354 (15. oktobar 2007. godine), T. 16371–16373 (16. oktobar 2007. godine).

²⁶⁷³ Hamdija Torlak, T. 9816–9817 (2. april 2007. godine).

²⁶⁷⁴ *Ibid.*, T. 9817–9818 (2. april 2007. godine). V. takođe dokazni predmet 6D00098, Dokumenti ABiH, 26. juli 1995. godine.

²⁶⁷⁵ Dokazni predmet 6D00029, Izvještaj za sektor Sarajevo, 26. juli 1995. godine, str. 1 (gdje se navodi da su “[v]ojno sposobni muškarci, Bosanci, još uvijek u brdima I, po svemu sudeći, čekaju garancije da mogu pobjeći i pridružiti se svojim porodicama.”). V. takođe Hamdija Torlak, T. 9766–9767 (30. mart 2007. godine).

²⁶⁷⁶ Torlak je identifikovao hodžu Mehmeda Hajrića (odjevenog u plavu košulju) u dokaznom predmetu P02491 (povjerljivo); Hamdija Torlak, T. 9757–9758 (30. mart 2007. godine). Joseph je identifikovao Torlaka i Hajrića na dokaznom predmetu P02489 (povjerljivo) i dokaznom predmetu P02491 (povjerljivo); Edward Joseph, T. 14210, 14212 (23. avgust 2007. godine). Joseph je u svom svjedočenju rekao da su vojnici VRS-a u jednom trenutku odveli Hajrića i drugu dvojicu predstavnika bosanskih Muslimana na “neki sastanak” i da je, poslije toga, Hajrić nestao. *Ibid.*, T. 14206, 14208–14209, 14212–14213 (23. avgust 2007. godine).

Imamovića.²⁶⁷⁷ Predstavnicima bosanskih Muslimana sada su s Mladićem pregovarali o “sporazumu o predaji”, bez konsultacija s političkim rukovodstvom BiH u Sarajevu.²⁶⁷⁸ Tokom sastanka su upućivane “prikrivene prijetnje” predstavnicima bosanskih Muslimana.²⁶⁷⁹ Smith je stigao na sastanak i odveo na stranu predstavnike bosanskih Muslimana kako bi im rekao da ne potpisuju budući da UNPROFOR ne može ponuditi neke od garancija sadržanih u predloženom sporazumu.²⁶⁸⁰ Ključne odredbe su bile sljedeće:

1. Svi muškarci starosti od 18 do 55 godina predaću oružje [VRS-u].
2. MKCK će ih popisati[;] a onda će biti držani pod stražom pripadnika [VRS-a] vojske bosanskih Srba uz prisustvo UNPROFOR-a, do momenta potpisivanja sporazuma o razmjeni.
3. Nakon potpisivanja sporazuma o razmjeni ratnih zarobljenika i nakon što ratni zarobljenici budu razmijenjeni, muškarci pritvoreni u Žepi biće pod pratnjom UNPROFOR-a evakuirani na teritoriju po sopstvenom izboru.²⁶⁸¹

729. Sporazum je ipak potpisan.²⁶⁸² Smith je upozorio Mladića da je malo vjerovatno da će političko rukovodstvo BiH prihvatiti ovaj sporazum budući da ono u njemu nije direktno učestvovalo, a da je upravo političko rukovodstvo BiH to koje drži ratne zarobljenike VRS-a.²⁶⁸³ Mladić je odgovorio da je ministar Muratović više puta odbio da se sa njim sastane i zatražio je od Smitha da obavijesti političko rukovodstvo BiH da je sporazum potpisan i da će oni koji odbiju da predaju svoje oružje do 18:00 sati 27. jula biti “likvidirani”.²⁶⁸⁴ Smith je razgovarao s trojicom predstavnika bosanskih Muslimana iz Žepe, koji su “izrazili razočarenje time što je [...] Vlada [BiH] imala 13 ili 14 dana da zaključi pregovore o razmjeni ratnih zarobljenika, a to nije uspjela da

²⁶⁷⁷ Louis Fortin, T. 18282–18283 (27. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02946, Memorandum o situaciji u Žepi, s potpisom J.R.J. Baxtera, 28. juli 1995. godine, str. 1.

²⁶⁷⁸ Edward Joseph, T. 14204–14205 (23. avgust 2007. godine); dokazni predmeti P02873, 5D00419, Izvještaj za sektor Sarajevo, 27. juli 1995. godine, str. 2. Joseph je sumnjao da predaju umjesto vojnog može izvršiti civilno rukovodstvo bosanskih Muslimana i skrenuo je na to pažnju Smithu. Edward Joseph, T. 14205–14206 (23. avgust 2007. godine).

²⁶⁷⁹ Louis Fortin, T. 18282–18283 (27. novembar 2007. godine).

²⁶⁸⁰ Rupert Smith, T. 17553–17554 (6. novembar 2007. godine); Louis Fortin, T. 18285 (27. novembar 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P02946, Memorandum o situaciji u Žepi, s potpisom J.R.J. Baxtera, 28. juli 1995. godine, str. 1. Smith je rekao i Mladiću i trojici predstavnika bosanskih Muslimana iz Žepe da UNPROFOR ni na koji način ne može biti naveden u sporazumu ni kao učesnik ni kao garant. Dokazni predmet P02946, Memorandum u vezi sa situacijom u Žepi, s potpisom J.R.J. Baxtera, 28. juli 1995. godine, str. 1. U tom pogledu, Smith je u svom svjedočenju rekao da nije imao namjeru “prihvatiti odgovornost za provođenje bilo kojeg od tih sporazuma. Ja nisam imao ovlaštenje za to, inače ne bismo došli u situaciju u kojoj smo se našli u Žepi da jesam. Prema tome, potpisati da će se provesti nešto drugo što nijedna strana vjerovatno ionako nije bila spremna da učini, znate, u bilo kakvom međusobnom sporazumu, to nije bilo nešto što sam ja bio spreman da učinim.” Rupert Smith, T. 17556 (6. novembar 2007. godine).

²⁶⁸¹ Dokazni predmet P02946, Memorandum u vezi sa situacijom u Žepi, s potpisom J.R.J. Baxtera, 28. juli 1995. godine, str. 1. V. takođe dokazni predmet 6D00089, Izvještaj o stanju Zaštitnih snaga UN-a, 28. juli 1995. godine, str. 3.

²⁶⁸² Dokazni predmet P02946, Memorandum u vezi sa situacijom u Žepi, s potpisom J.R.J. Baxtera, 28. juli 1995. godine, str. 1. V. takođe dokazni predmet 5D00468, Memorandum Zaštitnih snaga UN-a, 26.–27. juli 1995. godine, str. 2.

²⁶⁸³ Dokazni predmet P02946, Memorandum u vezi sa situacijom u Žepi, s potpisom J.R.J. Baxtera, 28. juli 1995. godine, str. 1.

²⁶⁸⁴ Rupert Smith, T. 17555 (6. novembar 2007. godine) (gdje je izjavio da “dolazimo do kulminacije niza [...] ovih pregovora, kada strane koje ga stvarno mogu provesti zapravo nisu strane u konsultacijama.”); Emma Sayer, T. 21085 (6. februar 2008. godine); dokazni predmet P02946, Memorandum u vezi sa situacijom u Žepi, s potpisom J.R.J. Baxtera, 28. juli 1995. godine, str. 1.

učini.”²⁶⁸⁵ U to vrijeme, VRS je zastupao stav da muškarci iz Žepe moraju predati svoje oružje nakon čega bi došlo do razmjene zarobljenika po sistemu "svi za sve," dok je Vlada BiH ostala pri stavu da bi trebalo da se izvrši “razmjena ratnih zarobljenika 'svi-za-sve', ali da se muškarci iz Žepe moraju evakuisati odmah nakon što predaju oružje tako da ni u jednom momentu stvarno ne dospiju Srbima u ruke.”²⁶⁸⁶ Taj Sporazum nije nikada proveden.²⁶⁸⁷ U tom trenutku, otprilike 1.500 vojnika ABiH ostalo je u šumama oko grada Žepe.²⁶⁸⁸

730. Torlak, Hajrić i Imamović - predstavnici bosanskih Muslimana iz Žepe - nalazili su se u posljednjem konvoju koji je otišao 27. jula 1995. godine.²⁶⁸⁹ Mladić je odbio da propusti konvoj da prođe kroz kontrolni punkt 2 u Bokšanići dok se ne “preda vojska [ABiH]”, zahtijevajući da jedan od predstavnika bosanskih Muslimana ode u planine blizu Žepe gdje su bili okupljeni “vojno sposobni” muškarci, bosanski Muslimani, i kaže im da se predaju.²⁶⁹⁰ Taj zadatak dodijeljen je Hajriću.²⁶⁹¹ Kasnije te večeri, Torlak i Imamović su odvedeni u jednu sobu s vojnicima UNPROFOR-a u bazi UNPROFOR-a u Žepi.²⁶⁹² U prisustvu četvorice–petorice vojnika UNPROFOR-a i komandanta Ukrajinske čete Dudnika, vojnici VRS-a liscama su vezali Torlaka i Imamovića i rekli im da su ratni zarobljenici.²⁶⁹³ Sljedećeg jutra, Torlak i Imamović su odvedeni natrag u Bokšaniću gdje je Torlak vidio Mladića i gdje su ga ispitivali oficiri bezbjednosti.²⁶⁹⁴ Ubrzo poslije toga, Torlak i Imamović vraćeni su u vozilo VRS-a i ponovo odvedeni u hotel "Borike" gdje su proveli narednih nekoliko dana.²⁶⁹⁵ Dibb je lično vidio da Hajriću nije dopušteno da ode i da su ga odveli natrag na kontrolni punkt 2 u Bokšanići.²⁶⁹⁶ Negdje oko 30. jula, Torlak i Imamović, koji su bili pod “stražom Vojne policije VRS-a”, i Hajrić, stavljeni su u istu ćeliju u zatvoru u Rogatici.²⁶⁹⁷ Sredinom avgusta 1995. godine, Imamović i Hajrić izvedeni su iz ćelije.²⁶⁹⁸

²⁶⁸⁵ Dokazni predmet P02946, Memorandum u vezi sa situacijom u Žepi, s potpisom J.R.J. Baxtera, 28. juli 1995. godine, str. 1.

²⁶⁸⁶ Dokazni predmet P02946, Memorandum u vezi sa situacijom u Žepi, s potpisom J.R.J. Baxtera, 28. juli 1995. godine, str. 1.

²⁶⁸⁷ Hamdija Torlak, T. 9819–9819 (2. april 2007. godine).

²⁶⁸⁸ Dokazni predmet 6D00089, Izvještaj o stanju UN-a u vezi s kopnenim operacijama, 28. juli 1995. godine, str. 3. Torlak je potvrdio ovu informaciju i dodao da svi vojnici ABiH vjerovatno nisu naoružani. V. takođe Hamdija Torlak, T. 9818–9819 (2. april 2007. godine).

²⁶⁸⁹ Hamdija Torlak, T. 9748–9749 (30. mart 2007. godine).

²⁶⁹⁰ *Ibid.*, (gdje je izjavio da je Mladić zahtijevao da se “vojska” preda).

²⁶⁹¹ *Ibid.*, T. 9749 (30. mart 2007. godine).

²⁶⁹² *Ibid.*, T. 9748–9752 (30. mart 2007. godine).

²⁶⁹³ *Ibid.*, T. 9749–9750 (30. mart 2007. godine).

²⁶⁹⁴ *Ibid.*, T. 9750–9751 (30. mart 2007. godine).

²⁶⁹⁵ *Ibid.*, T. 9749–9750, 9751–9752 (30. mart 2007. godine).

²⁶⁹⁶ Thomas Dibb, T. 16291–16292, 16297 (15. oktobar 2007. godine).

²⁶⁹⁷ Hamdija Torlak, T. 9748–9752 (30. mart 2007. godine).

²⁶⁹⁸ *Ibid.*, T. 9748–9752 (30. mart 2007. godine). Milan Vojinović, koji je tokom rata radio u Resoru državne bezbjednosti MUP-a RS, u svom svjedočenju je rekao da je krajem jula 1995. godine u Rogatici razgovarao s Hamdijom Torlakom kako bi se informisao o oružanim formacijama izbjeglica iz Žepe koje su ugrožavale bezbjednost civila u okolnim selima. Milan Vojinović, T. 23727–23728 (21. juli 2008. godine).

Torlak je kasnije saznao da su Hajrić i Imamović ubijeni i da su njihova tijela kasnije pronađena u Vragolovima.²⁶⁹⁹

731. Dana 29. jula 1995. godine,²⁷⁰⁰ ministar Muratović je obavijestio UNPROFOR o svojoj namjeri da nastavi pregovore u vezi s preostalim vojno sposobnim muškarcima, bosanskim Muslimanima, iz Žepe.²⁷⁰¹ VRS se najprije složio da se sastane sa stranom bosanskih Muslimana na sarajevskom aerodromu, ali je kasnije otkazao taj sastanak.²⁷⁰² VRS je saopštio UNPROFOR-u da bosanski Muslimani trebaju prihvatiti Sporazum od 24. jula 1995. godine u vezi s muškarcima, bosanskim Muslimanima, iz Žepe; tek onda će VRS biti spreman da razmotri mogućnost razgovora o sudbini muškaraca iz Žepe.²⁷⁰³ Toga dana, **Miletić** je izvijestio potčinjene jedinice Glavnog štaba i Karadžića da muškarci, bosanski Muslimani, iz Žepe pokušavaju da se probiju u Donje Štitarevo kako bi prešli u Srbiju.²⁷⁰⁴ Tolimir je prosljedio uputstva kako bi se obezbijedilo da se borbena dejstva protiv Žepske brigade ABiH nastave “sve dok muslimani ne izvrše dogovorenu razmenu i poštovanje sporazuma od 24. jula o njihovom razoružavanju i predaji.”²⁷⁰⁵

²⁶⁹⁹ Hamdija Torlak, T. 9751–9752 (30. mart 2007. godine) (gdje je izjavio da je 1996. godine pušten na slobodu). V. takođe dokazni predmet P04494 (povjerljivo); dokazni predmet P03479 (povjerljivo).

²⁷⁰⁰ UNPROFOR je izvijestio da je 29. jula 1995. godine pojačano granatiranje u Žepi. Dokazni predmet 6D00136, Izvještaj o stanju Vojnih posmatrača UN-a za sektor, 30. juli 1995. godine, str. 3 (“Tim je izvijestio da je čuo intenzivno granatiranje 29. JULA (23 eksplozije, 8 rafala iz teških mitraljeza i 4-6 izlazna minobacačka projektila), ali nije mogao potvrditi tačke ispaljivanja i područja udara.”).

²⁷⁰¹ Dokazni predmet P02498, Memorandum UNPROFOR-a u vezi s pregovorima o Žepi, 29. juli 1995. godine, str. 1.

²⁷⁰² Dokazni predmet P02498, Memorandum UNPROFOR-a u vezi s pregovorima o Žepi, 29. juli 1995. godine, str. 1.

²⁷⁰³ *Ibid.* Torlak je u svom svjedočenju rekao da stav bosanskih Srba nije bio u skladu sa Sporazumom od 24. jula 1995. godine, koji je iziskivao da muškarci, bosanski Muslimani, budu predati UNPROFOR-u i smjesta registrovani od strane MKCK-a. Hamdija Torlak, T. 9870, 9873 (3. april 2007. godine). Kasnije toga dana, UNPROFOR je izvijestio da VRS planira da zarobi vojnike, bosanske Muslimane, i da “Srbi izgleda koriste UNPROFOR-a kako bi namamili Bosance da predaju oružje i da možda koriste UNPROFOR kako bi kod Bosanaca izazvali lažni osjećaj sigurnosti.” Dokazni predmet P02498, Memorandum UNPROFOR-a u vezi s pregovorima o Žepi, pripremio David Harland, 29. juli 1995. godine, str. 2.

²⁷⁰⁴ Dokazni predmet P03023, Dokument Glavnog štaba VRS-a, s potpisom Radivoja Miletića, 29. juli 1995. godine, str. 4 (gdje se navodi da je “ova formacija [...] razbijena, okružena i pristupilo se njenom uništenju”). V. takođe dokazni predmet P03024, Dokument Glavnog štaba VRS, s potpisom Radivoja Miletića, 31. juli 1995. godine, str. 4 (“[D]obijen je podatak da neprijatelj pravi splavove u rejonu Crnog Potoka i bježi na desnu obalu Drine.”). Istog dana, kapetan Dragomir Pećanac poslao je izvještaj, pored ostalih, Tolimiru i Krstiću, u kom je ponovio informacije koje je **Miletić** poslao tog istog dana. Dokazni predmet P02792, Izvještaj Podrinjske brigade upućen Glavnom štabu VRS-a u vezi sa sastankom s UNPROFOR-om vezanim za evakuaciju civila iz Žepe, s otkucanim potpisom Dragomira Pećanca, 29. juli 1995. godine, str. 5 (“Raspolažem neprovjerenim podacima da dio muslimanskih vojnih snaga iz bivše enklave Žepa pokušava da se probije na desnu obalu rijeke Drine u rejon sela Jagošnice i sela Zemljice vjerovatno u namjeri da se predaju snagama MUP-a Srbije”). V. takođe Richard Butler, T. 19945 (17. januar 2008. godine). Torlak je u svom svjedočenju rekao da je čuo da je dio vojnika, bosanskih Muslimana iz Žepe, uspio da ode sa svojim oružjem i probije se do Olova i Kladnja kroz teritoriju pod kontrolom bosanskih Srba. Drugi su stigli u Srbiju, gdje su bili tretirani kao ratni zarobljenici i kasnije pušteni na slobodu ili razmijenjeni i dopušteno im je da odu u treće zemlje. Hamdija Torlak, T. 9824–9825 (2. april 2007. godine).

²⁷⁰⁵ Dokazni predmet P00186, Obavještajno-bezbjednosni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 29. juli 1995. godine, str. 2 (gdje se dalje navodi sljedeće: “[P]reduzmite sve potrebne mere da sprečite njihovo izvlačenje iz okruženja. Lica koja zarobite do prekida vatre ne evidentirajte i ne prikazujte međunarodnim organizacijama. Čuvaćemo ih za razmenu u slučaju da muslimani ne ispoštuju dogovor, ili se probiju iz našeg okruženja.”). Obradović je u svom svjedočenju rekao da je taj pasus predstavljao Tolimirovo naređenje. Ljubomir Obradović, T. 28292–28293 (17. novembar 2008. godine). Kosovac je u svom svjedočenju rekao da termin “probijanje iz okruženja” ne predstavlja vojni termin i da je ono što je Tolimir mislio kada je rekao “probijanje iz okruženja” predstavljalo uputstvo ili zahtjev upućen komandantu kako bi se problem u okruženju razriješio s njegovom vlastitom jedinicom. Kosovac je takođe izjavio da se ti paragrafi nisu ticali civilnog stanovništva nego isključivo vojnog osoblja. Slobodan Kosovac, T. 30183–30184 (15. januar 2009. godine).

732. U jednom izvještaju Generalštaba ABiH zabilježeno je da su se negdje 30. jula 1995. godine, nakon što je VRS probio linije odbrane, sve jedinice Žepske brigade ABiH okupile u sektoru Vukolin Stan.²⁷⁰⁶ Ramo Čardaković, načelnik štaba Žepske brigade ABiH, predložio je da vojska krene u pravcu Poljanica, gdje će preći Drinu u Srbiju i predati se tamošnjim vlastima.²⁷⁰⁷ U tom izvještaju se dalje napominje sljedeće: “[O]ko 700 do 800 boraca [...], nakon duže rasprave, prihvatilo je ovaj prijedlog i predvođeni Čardakovićem i pomoćnikom komandanta brigade za bezbjednost Hasanović Salihom se uputilo u ovom pravcu.”²⁷⁰⁸ U izvještaju se dalje napominje da su se ti vojnici predali srpskim vlastima i pripadnicima JNA.²⁷⁰⁹ Takođe se navodi sljedeće:

[P]rema izjavama dijela starješinskog kadra Komande brigade koji su se 2. augusta 1995. godine uspjeli probiti sa grupom od oko 150 boraca na slobodne teritorije, nije dao pravce izvlačenja tom djelu Komande brigade, iako je u vezi s tim dobio instrukcije od Komande 2. korpusa. Nakon navedene odluke načelnika Štaba brigade, u jedinici nastaje haotično stanje, jedinica se cijepa na manje grupe koje zasebno donose odluke u kom pravcu će se pokušati probiti do prvih slobodnih teritorija. Jedna veća grupa od 200 boraca, koju je predvodio Šahić Hurem, odlučila je da se probije do Kladnja (grupa je 2. augusta 1995. godine uspjela doći do Kladnja), druga grupa od oko 50 boraca, porijeklom iz Višegrada, predvođena Cocalić Samirom, uputila se prema Goraždu ili Priboju u Srbiji. Treća grupa od 250 do 300 boraca iz Srebrenice, koji su nakon pada Srebrenice došli u Žepu, uputila se ka Srebrenici s namjerom da se istom maršrutom, kuda se izvlačila 28. divizija, probije do Tuzle. Četvrta grupa, ekvivalenta jedne čete, predvođena Zejnilović Šefkom se uputila u pravcu Sušice, u rejonu Crnog Potoka, gdje se namjeravala zadržati duže vrijeme, obzirom da su tu imali sakrivene veće zalihe hrane. Jedna manja grupa od 7 boraca se uspjela probiti 2. augusta 1995. godine na slobodne teritorije u zoni odgovornosti 243. Mpbr. 2. korpusa, a druga grupa od 14 boraca je 3. augusta 1995. godine uspjela doći u Goražde. Prema izjavama boraca iz ove grupe, isti nisu imali većih problema na putu do Goražda, niti su se susretali sa četnicima.²⁷¹⁰

733. Dana 31. jula 1995. godine je održan sastanak između Smitha, **Gvere** i Mladića u hotelu "Balkana" u Mrkonjić Gradu kod Banje Luke.²⁷¹¹ Do tog vremena, cjelokupna komanda VRS-a, uključujući Mladića, **Gveru**, Milovanovića i Tolimira, prešla je sa područja Srebrenice i Žepe u Banju Luku.²⁷¹² Na tom sastanku, Mladić je tvrdio da se bosanski Muslimani, u brdima oko grada Žepe pokušavaju probiti u tri pravca - prema Kladnju, prema Srbiji preko Drine i prema

²⁷⁰⁶ Dokazni predmet 1D00019, Izvještaj Generalštaba ABiH upućen komandantu ABiH, 23. februar 1996. godine, str. 6.

²⁷⁰⁷ *Ibid.*

²⁷⁰⁸ Dokazni predmet 1D00019, Izvještaj Generalštaba ABiH upućen komandantu ABiH, 23. februar 1996. godine, str. 6.

²⁷⁰⁹ *Ibid.*

²⁷¹⁰ *Ibid.*, str. 6–7. V. takođe dokazni predmet 4D00010, Vanredni izvještaj Generalštaba ABiH, 4. avgust 1995. godine, str. 1–2 (gdje se izvještava da je “održan [...] dana 29. jula 1995. godine sastanak Komande i komandira četa [Žepske brigade ABiH], na kojem je odlučeno da se starješine i borci podjele u manje grupe i krenu u proboj prema Goraždu, Sarajevu, Kladnju i Tuzli.”).

²⁷¹¹ Rupert Smith, T. 17558 (6. novembar 2007. godine); Emma Sayer, T. 21090, 21136 (6. februar 2008. godine); dokazni predmet P02947, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom između Smitha i Mladića, 31. juli 1995. godine, str. 1.

²⁷¹² Dokazni predmet P02948, Memorandum za sektor Sarajevo, 31. juli 1995. godine, str. 3.

Goraždu”.²⁷¹³ Smith je u svom svjedočenju rekao da je otprilike u to vrijeme saznao da su se vojno sposobni muškarci, bosanski Muslimani, probili preko Drine, umjesto u druga dva pravca, i da je Carl Bildt, specijalni izaslanik Evropske unije za bivšu Jugoslaviju, vršio pripreme za njihov odgovarajući prijem po prelasku rijeke.²⁷¹⁴

734. UNPROFOR je izvijestio da su, prema stanju od 31. jula 1995. godine, pregovori u vezi s vojno sposobnim muškarcima, bosanskim Muslimanima iz Žepe, po svemu sudeći, prestali na svim nivoima, i da se “[č]ini [...] da to znači da su Srbi odustali od ideje o evakuaciji kao rezultatu pregovora i da namjeravaju 'čistiti' teren svojim tempom.”²⁷¹⁵ U izvještaju od 1. avgusta koji je organ za bezbjednosno-obavještajne poslove Bratunačke brigade uputio Upravi za obavještajne poslove i Upravi za bezbjednost Glavnog štaba, **Miletiću** i drugima, navedeno je da se “još 100 balija ” očekuje u Bajinoj Bašti, a da “najveća grupacija balija ” (oko 1.000 ljudi) pokušava da se prebaci na desnu obalu Drine u rejonu Crnog Potoka.²⁷¹⁶

735. Jedan presretnuti razgovor od 1. avgusta 1995. godine između “Jevtića iz Srbije”, Steve i kasnije **Beare**²⁷¹⁷ predstavlja razgovor o bjekstvu bosanskih Muslimana preko Drine.²⁷¹⁸ Dva presretnuta razgovora od 2. avgusta 1995. godine pokazuju da je Krstić dao uputstva **Popoviću** da ode u Srbiju radi rješavanja pitanja bosanskih Muslimana iz Žepe.²⁷¹⁹ U drugom razgovoru održanom u 13:00 sati, **Popović** je rekao Krstiću da je **Beara** upravo nazvao **Popovića** i rekao mu da je **Beara** javio **Miletiću** da se 500 do 600 bosanskih Muslimana nalazi u Srbiji, ali da srpske vlasti neće nikome da dozvole da sa njima razgovara.²⁷²⁰ UNPROFOR je 2. avgusta izvijestio da je

²⁷¹³ *Ibid.* V. takođe dokazni predmet P02947, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom između Smitha i Mladića, 31. juli 1995. godine, str. 2.

²⁷¹⁴ Rupert Smith, T. 17560 (6. novembar 2007. godine).

²⁷¹⁵ Dokazni predmet P02948, Memorandum za sektor Sarajevo, 31. juli 1995. godine, str. 2.

²⁷¹⁶ Dokazni predmet P03036, Dokument upućen Glavnom štabu VRS-a, Miletiću, Krstiću, i Drinskom korpusu u vezi s kretanjem neprijateljskih grupa u enklavi Žepa, s otkucanim potpisom Zorana Carkića, 1. avgust 1995. godine, str. 2. Butler je u svom svjedočenju rekao da su tih 1.000 muškaraca bilo vojno sposobno i da su “i te kako mogli” biti i pripadnici Žepske brigade. Richard Butler, T. 19948 (17. januar 2008. godine). Kosovac je u svom svjedočenju rekao da Carkić u čitavom tom dokumentu govori o pripadnicima ABiH. On je dalje izjavio da Uprava za operativno-nastavne poslove nije imala nikakvog uticaja na obavještajne aktivnosti ili zarobljenike. Slobodan Kosovac, T. 30184–30187 (15. januar 2009. godine). Imajući u vidu blizinu Brloške planine Žepi, kao i događaje i izvještaje od tog dana, Pretresno vijeće je uvjeren da se taj razgovor odnosi na bjekstvo bosanskih Muslimana sa područja Žepe i da je “Panorama” **Miletić**.

²⁷¹⁷ Dokazni predmet P01378a (povjerljivo).

²⁷¹⁸ *Ibid.* U jednom drugom presretnutom razgovoru, **Beara** je razgovarao o aktivnostima MUP-a Srbije. Dokazni predmet P01380a (povjerljivo). Približno 20 minuta poslije tog razgovora, **Beara** je razgovarao sa Stevom, koji je rekao **Beari** za pisanje zahtjeva srpskim vlastima. **Beara** mu kaže da su mu srpske vlasti rekly da je zabadava došao u Srbiju zbog toga što je naređenje u vezi s Muslimanima došlo “od najvišeg, a znaš ko im je najviši”. Dokazni predmet P01381a (povjerljivo). V. takođe dolje, par. 1291.

²⁷¹⁹ Dokazni predmet P01392d, Presretnuti razgovor, 2. avgust 1995. godine, 12:40 sati; Dokazni predmet P01395g, Presretnuti razgovor, 2. avgust 1995. godine, 13:00 sati. V. takođe dolje, par. 1292.

²⁷²⁰ Dokazni predmet P01395g, Presretnuti razgovor, 2. avgust 1995. godine, 13:00 sati.

Žepa prazna, ako se izuzme nekoliko vojnika VRS-a,²⁷²¹ i da su neki od vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, prešli Drinu.²⁷²²

736. Dana 2. avgusta 1995. godine, Služba državne bezbjednosti ABiH u Sektoru Goražde izvijestila je da su neke grupe vojnika ABiH iz Žepe prešle preko granice u Srbiju i da je izdato naređenje pograničnoj policiji da bude maksimalno mobilna jer se “navodno, očekuje dolazak naoružanih grupa iz Žepe”.²⁷²³ U jednom izvještaju Generalštaba ABiH od 4. avgusta 1995. godine navodi se sljedeće: “[U] Žepi se nalazilo oko 1.260 boraca i 250 civila, odnosno vojno sposobnih i 650 boraca iz Srebrenice. Na slobodnu teritoriju do danas je pristiglo 163 boraca u Kladanj, dok je u zonu odgovornosti 81. divizije [Armije] – Goražde pristiglo 14 boraca. Oko 1.000 boraca i dalje se nalazi u planinama Žepe, čekajući povoljne uslove za izvlačenje.”²⁷²⁴ Neke od bosanskih Muslimana koji su pokušavali da se probiju na teritoriju pod kontrolom ABiH ubili su pripadnici VRS-a.²⁷²⁵

737. Sredinom avgusta 1995. godine s ratnim zarobljenicima u zatvoru u Foči - bivšim vojnicima Žepske brigade ABiH - obavljani su razgovori u vezi s istragama o ratnim zločinima počinjenim na

²⁷²¹ Dokazni predmet P03251, Zbirka memoranduma Davida Harlanda, 20. juli 1995.–3. avgust 1995. godine, separator 16, str. 1. V. takođe *ibid.*, separator 17, str. 3 (gdje se navodi sljedeće: “[P]reostalo stanovništvo Žepe moraće se brinuti samo za sebe. Većina će navjerovatnije pokušati da pobjegne. A najveći dio njih će vjerovatno biti ubijen ili zarobljen”).

²⁷²² UNPROFOR je izvijestio da, prema nepotvrđenim informacijama VRS-a, bosanskih Muslimana, UNHCR-a i MKCK-a, “grupe Bosanaca pokušavaju pobjeći iz [...] bosanske enklave. Juče je bilo izvještaja o tome da se jedna grupa u kojoj je bilo do 600 ljudi pokušava probiti na teritoriju pod kontrolom Bosanaca u srednjoj Bosni. Prijavljeno je da je jedna grupa presretnuta blizu Luke dok je pokušavala da napusti džep. Prijavljeno je da se jedna grupa od možda 250 ljudi probija preko Drine u Srbiju.” Dokazni predmet P03251, Zbirka memoranduma Davida Harlanda, 20. juli 1995.–3. avgust 1995. godine, separator 16, str. 1. U jednom drugom izvještaju UNPROFOR-a od 3. avgusta 1995. godine navodi se da su posredstvom UNHCR-a primljene informacije od vlasti SRJ-a da je “grupa od oko 500 Bosanaca sa područja Žepe, od kojih mnogi u uniformama, prešla Drinu i ušla u Srbiju”. [...] SRJ je mišljenja da to predstavlja vojno pitanje, ali da će UNHCR-u biti omogućen pristup na to područje radi popisa muškaraca izbjeglica.” Dokazni predmet P03251, Zbirka memoranduma Davida Harlanda, 20. juli 1995.–3. avgust 1995. godine, separator 18, str. 1.

²⁷²³ Dokazni predmet 5D01373, Izvještaj Službe državne bezbjednosti ABiH, s potpisom Midhata Šehovića, 2. avgust 1995. godine, str. 2. Kosovac je u svom svjedočenju rekao da navod “neke naše grupe boraca” u tom izvještaju upućuje na zaključak da se on odnosi “isključivo na vojnike” ABiH. Kada je upitan da li su ti vojnici predstavljali opasnost za VRS i za civilno stanovništvo na teritoriji RS, Kosovac je u svom svjedočenju rekao da se to “pre svega odnosi na razbijene grupe boraca, [koje] su opasnost za sve vojske i za sve stanovništvo, jer njihovo ponašanje u principu je neusmereno, nekontrolisano ako pri sebi imaju naoružanje i vojnu opremu. [...] U svim takvim situacijama prvo se upozore svi organi na terenu, sve komande jedinica vojske, zatim se upozoruje MUP i sve jedinice MUP-a, i upozore se lokalne vlasti koje mogu bilo šta da preduzmu kako o obaveštavanju, tako o bilo čemu drugome. Sve snage na terenu pokušavaju te grupe da registruju i da ih zarobe, odnosno razoružaju i onda kasnije predaju nadležnim organima. Sa takvim grupama se postupa izuzetno oprezno, jer se ne zna kako će one postupiti.” Slobodan Kosovac, T. 30187–30189 (15. januar 2009. godine). V. takođe Mirko Trivić, T. 11868–11869 (21. maj 2007. godine), T. 11997 (23. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da se dio Žepske brigade ABiH Žepa na organizovan način povukao preplivavši Drinu, a da su ostali dijelovi krenuli u pravcu Kladnja).

²⁷²⁴ Dokazni predmet 4D00010, Vanredni izvještaj Generalštaba ABiH, 4. avgust 1995. godine, str. 1–2 (taj izvještaj takođe upućuje na jedan sastanak održan 29. jula između Komande Žepske brigade ABiH i komandira četa, na kom je odlučeno da se “starješine i borci podjele u manje grupe i krenu u proboj prema Goraždu, Sarajevu, Kladnju i Tuzli.”).

²⁷²⁵ Dokazni predmet P00209, Dnevni borbeni izvještaj Rogatičke brigade, s otkucanim potpisom Rajka Kušića, 8. avgust 1995. godine, str. 1 (gdje se izvještava da je “[d]ana 7. avgusta 1995. godine u popodnevnim časovima u kanjonu rijeke Prače likvidirano [...] pet preostalih balija koji su se posle pada Žepe kretali pravcem Luka – prevozili se preko Drine čamcom – Kamenički Potok – Babina Gora – Gradina – Kapetanovići – prevezli se na svom drveću preko Drine – Crni vrh – Kopito – iznad Međeđe – Ustiprača – na Dubu sišli na prugu i prugom pokušali proći za Renovicu. Grupa je bila samostalna i putovala 10 dana. Istog dana u neposrednoj blizini Luke likvidiran je ustaša rodnom iz Srebrenice bez oružja star 24 godine. Prije izumiranja izjavio da je zaostao iza sviji i da traži hrane.”).

teritoriji RS-a.²⁷²⁶ Prema tim razgovorima, poslije pada žepske enklave, 800 do 1.000 vojnika Žepske brigade ABiH odlučilo je da se preda JNA prelazeći preko Drine u Srbiju, a 400 do 500 vojnika odlučilo je da se probije preko teritorije RS-a kako bi se povezali sa ABiH.²⁷²⁷

738. Svjedok PW-155 je sa velikom grupom muškaraca, bosanskih Muslimana, preplivao Drinu, a u Srbiji je zarobljen oko 2. avgusta 1995. godine.²⁷²⁸

²⁷²⁶ Milan Vojinović, T. 23684–23685 (21. juli 2008. godine).

²⁷²⁷ *Ibid.*, T. 23687–23688 (21. juli 2008. godine). V. takođe dokazni predmet 2D00524, Informacija o uslovima života i boravka pripadnika MOS-a u prihvatnim centrima Mitrovo Polje i Braneško Polje, 8. mart 1996. godine (gdje se navodi sljedeće: "U vremenu od 31. jula - 25. oktobra 1995. godine, povređujući državnu granicu SRJ, ulazile su veće i manje grupe pripadnika [muslimanskih oružanih snaga] iz žepskog kraja, tako da ih je bilo ukupno 799 lica. Državnu granicu su prelazili na potezu sela Jagoštica, opština Bajina Bašta, a iz pravca Crnog Potoka, odnosno teritorije bivše BiH, prelazeći reku Drinu čamcima, improvizovanim splavovima i sl."). Vojinović je u svom svjedočenju rekao da neki od tih pojedinaca identifikovani kao učesnici u zločinima protiv čovječnosti i ratnim zločinima nisu bili tamo zatočeni i da je istražni tim zaključio da su se oni ili probili na teritoriju pod kontrolom ABiH ili prešli u Srbiju i predali se JNA. Uprava bezbjednosti VRS-a naknadno je podnijela Vojnom tužilaštvu u Bijeljini krivične prijave protiv 149 pojedinaca za zločine protiv čovječnosti i ratne zločine. Milan Vojinović, T. 23696–23699, 23725–23726 (21. juli 2008. godine). V. takođe dokazni predmet 2D00528, Krivična prijava Sektora za bezbjednosno-obavještajne poslove Glavnog štaba VRS-a, 23. avgust 1995. godine (koji sadrži krivičnu prijavu protiv Avde Palića). Prema Vojinovićevim riječima, grupa koja je prešla preko Drine u Srbiju poslije pada enklave bila je sastavljena isključivo od vojnika. Milan Vojinović, T. 23703, 23706–23708, 23711, 23748–23749 (21. juli 2008. godine).

²⁷²⁸ Svjedok PW-155, T. 6836–6838 (5. februar 2007. godine). Svjedok PW-155 je označio lokaciju na kojoj je prešao Drinu. Dokazni predmet PIC00061, Mapa koju je označio svjedok PW-155; svjedok PW-155, T. 6841 (5. februar 2007. godine). Pretresno vijeće ima u vidu **Gverinu** tvrdnju da se na iskaz svjedoka PW-155 ne može osloniti kako bi se van razumne sumnje utvrdila civilna komponenta među muškarcima za koje se navodi da su deportivani. Gverin završni podnesak, par. 122–123. Međutim, imajući u vidu pravne zaključke o prisilnom premještanju i deportaciji, Pretresno vijeće smatra nepotrebnim da utvrdi status svjedoka PW-155. V. dolje, par. 906–913; ali v. Suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje, fusnota 6416.

IV. PRAVNI ZAKLJUČCI

A. Član 3: opšti uslovi

1. Mjerodavno pravo

739. Član 3 Statuta se odnosi na sva teška kršenja zakona ili običaja ratovanja. On takođe služi kao rezidualna odredba koja obuhvata sva teška kršenja humanitarnog prava koja nisu obuhvaćena članovima 2, 4 ili 5 Statuta.²⁷²⁹ Postoje dva preliminarna uslova za primjenu člana 3: mora postojati stanje oružanog sukoba i zločin za koji se optuženi tereti mora biti u bliskoj vezi s tim oružanim sukobom (dalje u tekstu: uslov postojanja neksusa).²⁷³⁰ Pored toga, kao što će biti više riječi dolje, da bi Međunarodni sud bio nadležan za neki zločin na osnovu člana 3, moraju biti ispunjena i četiri uslova izložena u Odluci o nadležnosti u predmetu Tadić (dalje u tekstu: četiri uslova iz predmeta Tadić).²⁷³¹

740. U vezi s preliminarnim uslovom postojanja stanja oružanog sukoba, Žalbeno vijeće je zaključilo sljedeće:

[O]ružani sukob postoji svuda gde se pribeglo oružanoj sili između država ili produženom oružanom nasilju između vlasti i organizovanih naoružanih grupa, ili pak između takvih grupa unutar jedne države.²⁷³²

Kada se optuženi tereti za kršenje zakona ili običaja ratovanja po članu 3 Statuta, nebitno je da li je oružani sukob bio međunarodnog karaktera ili nije.²⁷³³

741. U vezi s uslovom postojanja neksusa, Žalbeno vijeće je zaključilo sljedeće:

Ne traži se uzročno-posljedična veza između oružanog sukoba i počinjenja zločina, ali se u najmanju ruku traži da je postojanje oružanog sukoba u znatnoj mjeri utjecalo na sposobnost počinioca da počinji zločin, njegovu odluku da ga počinji, način počinjenja zločina ili cilj s kojim je počinjen.²⁷³⁴

²⁷²⁹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 91. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 68; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 125.

²⁷³⁰ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 67–70. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 342; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 55.

²⁷³¹ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 94. V. takođe, npr., Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 66.

²⁷³² Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 70. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 341.

²⁷³³ Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 137. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 120.

²⁷³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 58. Da bi utvrdilo da li je neko djelo u dovoljnoj mjeri povezano s oružanim sukobom, Pretresno vijeće može uzeti u obzir, između ostalog, da li je počinitelj bio borac, da li je žrtva bila neborac, da li je žrtva pripadala protivničkoj strani, da li se može smatrati da je to djelo bilo u funkciji ostvarenja krajnjeg cilja vojne kampanje i da li činjenje zločina proizlazi iz službenih dužnosti izvršioca ili spada u njihov okvir. Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 59.

Ovaj uslov je ispunjen kada je zločin za koji se optuženi tereti počinjen u službi, ili barem pod okriljem, situacije koja je stvorena oružanim sukobom.²⁷³⁵

742. Da bi neki zločin bio kažnjiv po članu 3 Statuta, pored uslova o kojima je bilo riječi gore, moraju biti ispunjena i četiri uslova iz predmeta Tadić. Žalbeno vijeće u predmetu Tadić zaključilo je sljedeće:

- (i) kršenje mora predstavljati povredu pravila međunarodnog humanitarnog prava;
- (ii) pravilo mora biti dio običajnog prava ili, ako spada u ugovorno pravo, ugovor nesumnjivo mora biti obavezujući za strane u vrijeme činjenja krivičnog djela za koje se optuženi tereti i ne smije biti u suprotnosti s imperativnim normama međunarodnog prava, odnosno iz njih izuzet;
- (iii) kršenje mora biti teško, odnosno mora predstavljati povredu pravila koje štiti važne vrijednosti, i ta povreda mora rezultirati teškim posljedicama po žrtvu;
- (iv) kršenje pravila mora, u skladu s običajnim pravom ili na osnovu konvencionog prava, povlačiti individualnu krivičnu odgovornost osobe koja ga je prekršila.²⁷³⁶

743. U ovom predmetu, optužbe za ubistvo po članu 3 zasnovane su na zajedničkom članu 3 Ženevskih konvencija iz 1949. godine (dalje u tekstu: zajednički član 3). Kada su optužbe za neki zločin kažnjiv po članu 3 zasnovane na zajedničkom članu 3, žrtve kršenja zakona i običaja ratovanja za koje se optuženi tereti moraju biti osobe koje, u vrijeme kad je počinjen zločin, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.²⁷³⁷ Takve žrtve uključuju i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje, kao i osobe koje su van borbenog stroja zbog bolesti, ranjavanja, lišenja slobode ili bilo kojeg drugog razloga.²⁷³⁸ Pored toga, Pretresno vijeće se mora uvjeriti da je "osoba koja je

²⁷³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 58–59.

²⁷³⁶ V. Odluka o nadležnosti u predmetu *Tadić*, par. 94 i 143. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 66; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 20.

²⁷³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420.

²⁷³⁸ Zajednički član 3, u relevantnom dijelu, predviđa sljedeće:

"U slučaju oružanog sukoba koji nema karakter međunarodnog sukoba i koji izbije na teritoriji jedne od Visokih strana ugovornica, svaka od strana u sukobu biće dužna da primjenjuje bar sljedeće odredbe:

1. Prema licima koja ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima, podrazumijevajući tu i pripadnike oružanih snaga koji su položili oružje i lica onesposobljena za borbu uslijed bolesti, rane, lišenja slobode ili iz kojeg bilo drugog uzroka, postupaće se, u svakoj prilici, čovječno [...].

U tom cilju zabranjeni su i zabranjuju se, u svako doba i na svakom mjestu, prema gore navedenim licima sljedeći postupci:

(a) povrede koje se nanose životu i tjelesnom integritetu, naročito sve vrste *ubistva*, sakaćenja, svireposti i mučenja;

[...]" (naglasak dodat)

V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 420.

počinila zločin za koji se tereti na osnovu zajedničkog člana 3 znala ili je trebalo da bude svjesna da, u vrijeme kad je taj zločin počinjen, žrtva nije aktivno učestvovala u neprijateljstvima".²⁷³⁹

2. Konstatacije

744. Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da je u istočnoj Bosni postojao oružani sukob između Republike Bosne i Hercegovine i njenih snaga, s jedne strane, i Republike Srpske i njenih snaga, s druge.²⁷⁴⁰ Na osnovu gore izloženih dokaza u vezi s činjeničnim kontekstom u ovom predmetu,²⁷⁴¹ Pretresno vijeće konstatuje da je u periodu na koji se odnosi Optužnica u istočnoj Bosni postojao oružani sukob.

745. Žrtve ubistva za koje se optuženi terete u ovom predmetu bile su bosanski Muslimani koje su snage bosanskih Srba zarobile u toku ili po okončanju borbenih dejstava.²⁷⁴² Na osnovu gore izloženih dokaza u vezi s navodima o zarobljavanju, zatočenju i ubijanju muškaraca, bosanskih Muslimana,²⁷⁴³ Pretresno vijeće konstatuje da su zločini u osnovi krivičnih djela za koja se optuženi terete u Optužnici bili u bliskoj vezi s oružanim sukobom.

746. U praksi Međunarodnog suda dosljedno je zastupan stav da kršenja zajedničkog člana 3 Ženevskih konvencija iz 1949. godine spadaju u okvir člana 3 Statuta. Žalbeno vijeće je zaključilo da zajednički član 3 čini dio međunarodnog običajnog prava i da su, ako su ta kršenja teška, četiri uslova iz predmeta Tadić automatski ispunjena.²⁷⁴⁴ S obzirom na svoju konstataciju da je počinjeno ubistvo masovnih razmjera,²⁷⁴⁵ Pretresno vijeće konstatuje da su četiri uslova iz predmeta Tadić ispunjena.

747. Žrtve ubistva za koje se optuženi terete bile su osobe koje, u vrijeme kad su počinjeni relevantni zločini, nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima.²⁷⁴⁶ Na osnovu gore izloženih dokaza u vezi sa zarobljavanjem, zatočenjem i ubijanjem bosanskih Muslimana,²⁷⁴⁷ Pretresno vijeće konstatuje da je taj dodatni uslov iz zajedničkog člana 3 ispunjen.

748. Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da su ispunjeni opšti uslovi za primjenu člana 3.

²⁷³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 66.

²⁷⁴⁰ V. gore, poglavlje III, odjeljci A, C i D. V. takođe Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, činjenice br. 8, 17, 19, 21, 46, 50, 65–68, 93, 97, 100–101, 103, 106–107, 109; Odluka po Popovićevom zahtjevu u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, činjenice br. 20–22, 36, 40, 44, 47. Pandurević je prihvatio da je sve vrijeme na koje se odnosi Optužnica u Bosni i Hercegovini postojalo ratno stanje. Pandurevićev pretpretresni podnesak, par. 14.

²⁷⁴¹ V. gore, poglavlje III, odjeljci A, C i D.

²⁷⁴² V. gore, poglavlje III, odjeljci E, F, G i H.

²⁷⁴³ V. gore, poglavlje III, odjeljci E, F, G i H.

²⁷⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 68. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 133–136.

²⁷⁴⁵ V. dolje, par. 793–796.

B. Član 5: opšti uslovi**1. Mjerodavno pravo**

749. Član 5 Statuta se odnosi na razna konkretno navedena krivična djela, "kada su počinjena u oružanom sukobu, bilo međunarodnog bilo unutrašnjeg karaktera, i usmjerena protiv civilnog stanovništva".

750. Uslov da krivična djela moraju biti "počinjena u oružanom sukobu" je uslov za vršenje nadležnosti,²⁷⁴⁸ za koji je potrebno dokazati da je postojao oružani sukob i da su djela optuženog prostorno, kao i vremenski, objektivno povezana s tim oružanim sukobom.²⁷⁴⁹

751. Opšti uslovi koji se traže za primjenu člana 5 su sljedeći: (1) mora postojati napad; (2) napad mora biti usmjeren protiv civilnog stanovništva; (3) napad mora biti rasprostranjen ili sistematski; (4) djela izvršioca moraju činiti dio napada; i (5) izvršilac mora znati da njegova djela čine dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.²⁷⁵⁰

(a) Mora postojati napad

752. Žalbeno vijeće je objasnilo da, u kontekstu zločina protiv čovječnosti, pojam "napad" nije ograničen na upotrebu oružane sile, već obuhvata svaki oblik zlostavljanja civilnog stanovništva.²⁷⁵¹ "Napad na civilno stanovništvo" i "oružani sukob" su dva zasebna pojma.²⁷⁵² Napad može prethoditi oružanom sukobu, trajati duže od oružanog sukoba ili trajati tokom tog sukoba, no ne mora činiti njegov dio.²⁷⁵³ Prilikom utvrđivanja da li je postojao napad na neko konkretno civilno stanovništvo, svaki eventualni sličan napad protivničke strane smatraće se irelevantnim.²⁷⁵⁴

(b) Napad mora biti usmjeren protiv civilnog stanovništva

753. Može se smatrati da je neki napad bio usmjeren protiv civilnog stanovništva ako je civilno stanovništvo bilo "primarni, a ne uzgredni cilj napada".²⁷⁵⁵ Žalbeno vijeće u predmetu *Kunarac* je potvrdilo da "upotreba riječi 'stanovništvo' ne znači da je napadnuto cijelo stanovništvo neke

²⁷⁴⁶ V. gore, poglavlje III, odjeljci E, F, G i H.

²⁷⁴⁷ V. gore, poglavlje III, odjeljci E, F, G i H.

²⁷⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 249; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 83.

²⁷⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 83. Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 249, 251.

²⁷⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 85.

²⁷⁵¹ *Ibid.*, par. 86.

²⁷⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 251.

²⁷⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 86.

²⁷⁵⁴ *Ibid.*, par. 87, gdje se potvrđuje zaključak iz Prvostepene presude u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 580.

²⁷⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi* par. 91–92. V. Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 421.

geografske cjeline u kojoj je došlo do napada".²⁷⁵⁶ Dovoljno je da se Pretresno vijeće uvjeri da je napad bio usmjeren protiv dovoljnog broja pojedinaca, odnosno da je bio usmjeren protiv njih na takav način da se vidi da je uzimao na metu civilno stanovništvo, "a ne ograničeni i nasumce odabrani broj pojedinaca".²⁷⁵⁷

754. Da bi se ciljano stanovništvo moglo okvalifikovati kao civilno stanovništvo za potrebe člana 5, ono mora da bude pretežno civilnog karaktera.²⁷⁵⁸ U sudskoj praksi je prihvaćen stav da prisustvo među civilnim stanovništvom osoba koje nisu obuhvaćene definicijom civila ne lišava to stanovništvo njegovog civilnog karaktera.²⁷⁵⁹

755. Član 50(1) Dopunskog protokola I predviđa sljedeće: "Civil je svako lice koje ne pripada jednoj od kategorija lica navedenih u članu 4.A(1), (2), (3) i (6) III konvencije i u članu 43. ovog protokola."²⁷⁶⁰ Žalbeno vijeće je zaključilo da iz toga proizlazi da pripadnici oružanih snaga, kao i pripadnici milicija i dobrovoljačkih jedinica koji ulaze u sastav tih oružanih snaga, ne mogu polagati pravo na civilni status.²⁷⁶¹ Civilni, odnosno necivilni status žrtve nije nužno određen

²⁷⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 90.

²⁷⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 95; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 105; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 90.

²⁷⁵⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 186; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 143; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 235; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 180; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac*, par. 425; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 638.

²⁷⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 50. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 186; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 235; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 180; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 425; Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 54; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 638. V. Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 214; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 549. Žalbeno vijeće je napomenulo da prisustvo pripadnika grupa otpora ili bivših boraca koji su položili oružje ne mijenja civilni karakter stanovništva. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113.

²⁷⁶⁰ Član 4(A) III ženevske konvencije predviđa da su ratni zarobljenici, u smislu Konvencije, lica koja pripadaju jednoj od sljedećih kategorija, a pala su pod vlast neprijatelja:

(1) pripadnici oružanih snaga jedne strane u sukobu, kao i pripadnici milicija i dobrovoljačkih jedinica koji ulaze u sastav tih oružanih snaga;

(2) pripadnici ostalih milicija i pripadnici ostalih dobrovoljačkih jedinica, podrazumijevajući tu i pripadnike organizovanih pokreta otpora, koji pripadaju jednoj strani u sukobu i koji djeluju izvan ili u okviru svoje sopstvene teritorije, čak i da je ta teritorija okupirana, pod uslovom da te milicije ili dobrovoljačke jedinice, podrazumijevajući tu i ove organizovane pokrete otpora, ispunjavaju sljedeće uslove: a) da na čelu imaju lice odgovorno za svoje potčinjene; b) da imaju određen znak za razlikovanje koji se može uočiti na odstojanju; c) da otvoreno nose oružje; d) da se, pri svojim dejstvima, pridržavaju ratnih zakona i običaja;

(3) pripadnici redovnih oružanih snaga koji izjavljuju da pripadaju jednoj vladi ili vlasti koju nije priznala sila pod čijom se vlašću nalaze; [...]

(6) stanovništvo neokupirane teritorije koje se, uslijed približavanja neprijatelja, dobrovoljno diže na oružje da bi pružilo otpor neprijateljskoj najezdi a koje nije imalo vremena da se organizuje kao redovna oružana sila, ako ono otvoreno nosi oružje i ako poštuje ratne zakone i običaje.

Član 43 Dopunskog protokola I predviđa sljedeće:

(1) Oružane snage strane u sukobu se sastoje od svih organizovanih oružanih snaga, grupa i jedinica, stavljenih pod komandu koja je odgovorna toj strani za rukovođenje svojim potčinjenima, čak kada je ta strana zastupljena vladom ili nekom vlašću koju protivnička strana ne priznaje. Ovakve oružane snage podliježu internom sistemu discipline koji obezbjeđuje, između ostalog, poštovanje pravila međunarodnog prava koja se primjenjuju u oružanim sukobima.

(2) Pripadnici oružanih snaga strane u sukobu (osim medicinskog osoblja i sveštenika obuhvaćenih članom 33 III konvencije) su borci, što znači da imaju pravo da direktno učestvuju u neprijateljstvima.

(3) Kad god strana u sukobu uključi paramilitarnu organizaciju ili oružanu službu za održavanje reda u svoje oružane snage, ona je dužna da o tome obavijesti druge strane u sukobu.

²⁷⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 50; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 113.

njenom posebnom situacijom u vrijeme činjenja zločina i činjenica da neki pripadnik oružane organizacije, u vrijeme kad je počinjen zločin, nije bio naoružan ili nije učestvovao u borbi ne daje takvoj osobi civilni status.²⁷⁶² Pojam "civil" ne treba definisati tako široko da obuhvata i osobe van borbenog stroja.²⁷⁶³ Međutim, iako se pojam "civil" mora tumačiti restriktivno, osobe van borbenog stroja ipak mogu biti žrtve nekog djela koje predstavlja zločin protiv čovječnosti, pod uslovom da su ispunjeni svi drugi potrebni uslovi, konkretno, da to djelo čini dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.²⁷⁶⁴ U praksi Žalbenog vijeća sada je zapravo prihvaćen stav da civilni status žrtava zločina u osnovi nije ni uslov koji se postavlja za zločine protiv čovječnosti ni njihovo obilježje.²⁷⁶⁵

(c) Napad mora biti rasprostranjen ili sistematski

756. U sudskoj praksi je utvrđeno da napad mora biti ili rasprostranjen ili sistematski.²⁷⁶⁶ Izraz "rasprostranjen" se odnosi na velike razmjere napada i veliki broj žrtava, dok se izraz "sistematski" odnosi na organizovani karakter djela nasilja i malu vjerovatnoću da su ona počinjena nasumično.²⁷⁶⁷ Uobičajeni izraz sistematskog napada je obrazac zločina, to jest "redovito ponavljanje, koje nije slučajno, sličnog kriminalnog ponašanja".²⁷⁶⁸ Dokaz da je iza napada stajao neki plan ili politika može u dokaznom postupku poslužiti da se pokaže da je napad bio usmjeren protiv civilnog stanovništva, odnosno da je bio rasprostranjen ili sistematski, ali postojanje plana ili politike nije pravno obilježje iz člana 5.²⁷⁶⁹ Samo jedno djelo ili ograničen broj djela mogu se okvalifikovati kao zločin protiv čovječnosti, pod uslovom da se ne može reći da su ta djela izolovana ili nasumična i da su ispunjeni svi drugi uslovi.²⁷⁷⁰

(d) Djela izvršioca moraju činiti dio napada

757. Djela optuženog moraju činiti dio napada na civilno stanovništvo, mada ne moraju biti počinjena u toku tog napada.²⁷⁷¹ Ovaj uslov se ponekad izražava u smislu postojanja nekusa između djela optuženog i napada.²⁷⁷² Zločin koji je počinjen prije ili poslije glavnog napada na civilno stanovništvo ili čije je činjenje bilo udaljeno od tog napada i dalje može, ukoliko za to

²⁷⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 114.

²⁷⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 302; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 144.

²⁷⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 313.

²⁷⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 32. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 307.

²⁷⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 93.

²⁷⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 94; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 94.

²⁷⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 94.

²⁷⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 120; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 98, 101.

²⁷⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 94; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 96.

²⁷⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 100.

²⁷⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 99, 101.

postoji dovoljna veza, biti dio tog napada.²⁷⁷³ Međutim, ako je djelo toliko udaljeno od napada da se, s obzirom na kontekst i okolnosti u kojima je počinjeno, ne može razumno zaključiti da je bilo dio tog napada, ono se ne može okvalifikovati kao krivično djelo po članu 5.²⁷⁷⁴

(e) Mens rea i postojanje znanja

758. Da bi optuženi bio kriv za neko krivično djelo iz člana 5, on mora imati traženu namjeru da poćini djelo ili djela u osnovi za koje/koja se tereti i mora znati da postoji napad na civilno stanovništvo i da njegova djela ćine dio tog napada.²⁷⁷⁵ Optuženi ne mora biti upućen u pojedinosti napada.²⁷⁷⁶ Njegovi motivi za ućešće u napadu su nebitni.²⁷⁷⁷ Optuženi ne mora dijeliti svrhu ili cilj napada i može poćiniti zloćin protiv ćovjećnosti iz ćisto lićnih pobuda.²⁷⁷⁸

2. Konstataćije

(a) Oružani sukob

759. Pretresno vijeće podsjećća na svoju konstataćiju da je u periodu na koji se odnosi Optužnica u istoćnoj Bosni postojao oružani sukob.²⁷⁷⁹ Pretresno vijeće nadalje konstataćuje da su djela za koja se optuženi terete poćinjena u tom oružanom sukobu.

(b) Rasprostranjen ili sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, ćiji dio moraju ćiniti djela izvršilaca

760. Pretresno vijeće konstataćuje da je van razumne sumnje dokazano da je postojao rasprostranjen i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva Srebrenice i Źepe, bosanskih Muslimana, koji je zapoćeo izdavanjem Direktive br. 7. Taj napad je imao razne komponente,²⁷⁸⁰ ukljućujući gušenje enklava putem ogranićavanja dostave humanitarne pomoći, postepeno slabljenje i onesposobljavanje UNPROFOR-a i planirani voćni napad na enklave, a kulminirao je uklanjanjem hiljada ljudi iz Srebrenice i Źepe. Taj napad je bio rasprostranjen zbog

²⁷⁷³ *Ibid.*, par. 100.

²⁷⁷⁴ *Ibid.*

²⁷⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Ćerkez*, par. 99; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 124. Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 102; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248.

²⁷⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 102.

²⁷⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 103.

²⁷⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 103. Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 248, 252.

²⁷⁷⁹ V. gore, par. 744.

²⁷⁸⁰ "Napad" u kontekstu zloćina protiv ćovjećnosti može imati razne komponente. Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 550-552; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 482; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 570-578.

svojih velikih razmjera i velikog broja žrtava; a bio je sistematski zbog organizovanog karaktera radnji preduzetih protiv žrtava i male vjerovatnoće da su one bile nasumične.²⁷⁸¹

761. Predmetni napad je, u svojim raznim komponentama, bio usmjeren protiv enklava pod zaštitom Ujedinjenih nacija, koje su uspostavljene upravo zato da bi postojala zona u kojoj će civilno stanovništvo biti bezbjedno.²⁷⁸² Stoga ne može biti nikakve sumnje da je stanovništvo tih enklava bilo pretežno i zapravo u najvećem broju civilno i Pretresno vijeće konstatuje da je to bio slučaj.²⁷⁸³ Mada je Pretresno vijeće konstatovalo da je u enklavama prije i u toku napada bilo pripadnika ABiH,²⁷⁸⁴ to ni na koji način ne mijenja činjenicu da je fundamentalni status enklava bio civilni.

(i) Početak napada – plan prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz enklava

762. Direktiva br. 7 označila je početak napada na civilno stanovništvo. U sklopu realizacije cilja VRS-a da dobije rat i stvori srpsku državu, Direktivom br. 7 je Drinskom korpusu dat zadatak da stvori "uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života mještana u Srebrenici i Žepi".²⁷⁸⁵ Pretresno vijeće primjećuje da je, iako ta direktiva sadrži legitimne vojne ciljeve, istovremeno očigledno da je u njoj izložen protivpravni plan za napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, u obliku mjera kojima je bio cilj da se stanovništvo Srebrenice i Žepe prisili da napusti enklave.

763. Pretresno vijeće podsjeća da u Direktivi Glavnog štaba br. 7/1 nije ponovljen tekst iz Direktive br. 7 o stvaranju nepodnošljivih uslova za stanovništvo Srebrenice i Žepe. Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da je dio Direktive br. 7 u kojem je Drinskom korpusu dat zadatak da "stvor[i] uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života mještana u Srebrenici i Žepi" bio "nelogič[an]" i da to "nije vojnički zadatak".²⁷⁸⁶ Komandant VRS-a je izdavanjem Direktive br. 7/1 vojnički preformulisao zadatak Drinskog

²⁷⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 94; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 94.

²⁷⁸² V. gore, par. 92–95.

²⁷⁸³ V. gore, par. 213, 667, 670.

²⁷⁸⁴ V. gore, par. 204, 209, 246, 666, 670.

²⁷⁸⁵ Dokazni predmet P00005, Direktiva Vrhovne komande RS-a br. 7, 8. mart 1995. godine, str. 10. Upor. dokazni predmet P00203, Naređenje Drinskog korpusa za odbranu i aktivna borbena dejstva, op. br. 7, s potpisom Milenka Živanovića, 20. mart 1995. godine, str. 6. V. takođe gore, par. 199.

²⁷⁸⁶ Slobodan Kosovac, T. 30473-30474 (21. januar 2009. godine). V. takođe *ibid.*, T. 30100-30101 (14. januar 2009. godine); dokazni predmet 5D00759, Izvještaj S. Kosovca o funkcionisanju VRS-a, 2008. godina, par. 139.

korpusa,²⁷⁸⁷ čime su, prema iznesenim tvrdnjama, zadaci koji su tom korpusu dati u Direktivi br. 7 korigovani i poništeni.²⁷⁸⁸

764. Pretresno vijeće je razmotrilo te dokaze, ali ne prihvata tumačenje koje se u njima predlaže, i to iz sljedećih razloga. Kad je riječ o zadacima Drinskog korpusa, Direktiva br. 7 je u skladu sa politikom definisanom u ranijim dokumentima, između ostalog, u Direktivi Glavnog štaba br. 4, u kojoj se takođe pominje uklanjanje stanovnika, bosanskih Muslimana, iz enklava Srebrenice i Žepe.²⁷⁸⁹ Po mišljenju Pretresnog vijeća, u Direktivi br. 7 taj zadatak se razrađuje i daju uputstva o tome kako ga izvršiti: stvaranjem "uslov[a] totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života mještana u Srebrenici i Žepi".²⁷⁹⁰ Pretresno vijeće takođe napominje da se u Direktivi br. 7/1 ni na jednom mjestu ne kaže da zamjenjuje Direktivu br. 7, već se ona na tu direktivu direktno poziva. Tako se, između ostalog, kaže da su zadaci VRS-a definisani na osnovu Direktive br. 7.²⁷⁹¹ Pored toga, tekst iz Direktive br. 7 vezan za zadatke Drinskog korpusa preuzeo je i sam Drinski korpus, u svom naređenju za odbranu i aktivna vojna dejstva op. br. 7 od 20. marta, koje je potpisao Živanović.²⁷⁹²

765. Na osnovu tih dokaza, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Direktiva br. 7 i dalje bila mjerodavna i važeća u pogledu definisanja ciljeva i strategija VRS-a, uključujući plan protjerivanja stanovništva Srebrenice i Žepe. Posmatrana u tom kontekstu, Direktiva br. 7/1 je naprosto bila sljedeći korak u napadu usmjerenom protiv civilnog stanovništva Srebrenice i Žepe. Naređenje Drinskog korpusa od 20. marta, u kojem je ponovljen inkriminirajući tekst iz Direktive br. 7,²⁷⁹³ takođe je, samo za sebe, bilo dalji korak u smislu realizacije napada i činilo je još jednu komponentu tog napada.

(ii) Ograničavanje dostave humanitarne pomoći u enklave i popune zaliha UNPROFOR-a

766. Plan da se stanovništvo Srebrenice i Žepe prisili da napusti enklave izložen je, kao što je gore konstatovano, u Direktivi br. 7. U toj direktivi se eksplicitno kaže da to treba postići, između ostalog, "planskim i nenametljivim restriktivnim odobravanjem zahteva" kako bi se "smanji[la] i

²⁷⁸⁷ Slobodan Kosovac, T. 30473-30474 (21. januar 2009. godine).

²⁷⁸⁸ *Ibid.*, T. 30483 (21. januar 2009. godine). V. takođe Manojlo Milovanović, T. 12277 (30. maj 2007. godine) (koji je posvjedočio da Direktiva br. 7/1 nije "preuzela zadatke Drinskog korpusa u obliku u kom ih je definisala Vrhovna komanda" i da je Mladić "amortiz[ovao] odluku vrhovnog komandanta"; Mirko Trivić, T.11929 (22. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da nijedna direktiva, uključujući Direktivu br. 7, nije bila obavezujući dokument, već su tom vrstom dokumenata samo davane smjernice, odnosno sugerisalo se da se razmišlja o tome da se problemi koji postoje na određenom dijelu ratišta rješavaju).

²⁷⁸⁹ V. gore, par. 91.

²⁷⁹⁰ Dokazni predmet P00005, Direktiva Vrhovne komande RS-a br. 7, 8. mart 1995. godine, str. 10.

²⁷⁹¹ Dokazni predmet 5D00361, Direktiva Glavnog štaba VRS-a br. 7/1, s Mladićevim potpisom, 31. mart 1995. godine.

²⁷⁹² V. gore, par. 201.

²⁷⁹³ *Ibid.*

ograniči[la] logističk[a] podršk[a] snaga UNPROFOR-a u enklavama i dotur materijalnih sredstava muslimanskom žvlju, i [njih] učini[lo] ovisnim od naše dobre volje, a istovremeno izbe[gl]a] osud[a] međunarodne zajednice i svetskog javnog mnjenja".²⁷⁹⁴ Pretresno vijeće konstatuje da je ovdje riječ o jasnoj politici VRS-a da ograniči dostavu humanitarne pomoći u enklave, čiji je krajnji cilj bio da se bosanski Muslimani prisile da odu. Pretresno vijeće se takođe uvjerilo da je ta politika uključivala ograničavanje popune zaliha UNPROFOR-a, s ciljem da se on onemogući u obavljanju svojih zadataka, od kojih je primarni bio zaštita tih enklava.

767. Pretresno vijeće se uvjerilo da se nakon izdavanja Direktive br. 7 humanitarna situacija u enklavama pogoršala. Na osnovu dokaza nije moguće pouzdano zaključiti kada je nastupilo to pogoršanje. Na primjer, iz podataka Nizozemskog bataljona slijedi da se sve manji i manji broj odobrenih konvoja i pogoršanje situacije bilježe od marta, dok iz podataka UNHCR-a proizlazi da u periodu od marta do maja nije bilo većih promjena u dostavi humanitarne pomoći.²⁷⁹⁵ Međutim, u svjetlu svih predočenih dokaza, Pretresno vijeće se uvjerilo da je najkasnije u junu došlo do osjetnog pada u dostavi humanitarne pomoći, uslijed čega je humanitarna situacija u enklavama Srebrenici i Žepi postala veoma teška. Pretresno vijeće se uvjerilo da je takva situacija bila posljedica ograničavanja kretanja konvoja s humanitarnom pomoći, koja je VRS nametnuo u skladu s planom izloženim u Direktivi br. 7.²⁷⁹⁶ Pretresno vijeće se isto tako uvjerilo da je, u skladu s politikom definisanom u Direktivi br. 7, VRS ograničavao popunu zaliha UNPROFOR-a. Ono se takođe uvjerilo da je to ograničavanje dostave humanitarne pomoći bilo jedna od komponenata napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.

(iii) Vojna dejstva koja su prethodila padu enklava

768. Pretresno vijeće napominje da je prije operacije "Krivaja-95" civilno stanovništvo Srebrenice i Žepe ponekad nasumično uzimano na metu i da je pritom bilo žrtava.²⁷⁹⁷ Konkretno, Bratunačka brigada je, kao odgovor na to što je NATO bombardovao položaja VRS-a na Palama, po naređenju Drinskog korpusa, 25. maja 1995. godine granatirala srebreničku enklavu.²⁷⁹⁸ Pretresno vijeće nadalje napominje – iako se tu ne radi o dejstvima kojima je direktno uzimano na

²⁷⁹⁴ Dokazni predmet P00005, Direktiva Vrhovne komande RS-a br. 7, 8. mart 1995. godine, str. 14.

²⁷⁹⁵ V. gore, poglavlje III, odjeljak C.5.

²⁷⁹⁶ V. gore, par. 199. Pretresno vijeće skreće pažnju na činjenicu da je nakon izdavanja Direktive br. 7 prošlo neko vrijeme prije nego što je došlo do većeg ograničavanja kretanja konvoja. Po njegovom mišljenju, to govori u prilog zaključku da se kretanje konvoja ograničavalo u skladu s politikom definisanom u Direktivi br. 7, u kojoj se kaže da ograničavanje dostave humanitarne pomoći stanovništvu i popune zaliha UNPROFOR-a treba postići planskim i "nenametljivim" restriktivnim odobravanjem zahtjeva kako bi se izbjegla osuda međunarodne zajednice. Dokazni predmet P00005, Direktiva Vrhovne komande RS-a br. 7, 8. mart 1995. godine, str. 14. Pretresno vijeće stoga zaključuje da je ograničavanje dostave humanitarne pomoći u enklave koje je vršio VRS činilo dio napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.

²⁷⁹⁷ V. gore, par. 210, 666.

²⁷⁹⁸ V. gore, par. 207.

metu stanovništvo srebreničke enklave – da je 3. juna 1995. godine izvršen napad na Nizozemski bataljon, jedinicu UN-a koja je imala zadatak da zaštiti civilno stanovništvo Srebrenice, u toku kojeg je VRS, po Živanovićevom naređenju, uz upotrebu sile preuzeo posmatrački položaj Echo tog bataljona u Zelenom Jadru.²⁷⁹⁹ VRS je, u međuvremenu, počev od juna 1995. godine intenzivirao sporadično granatiranje enklave Žepa, što je dovelo do civilnih žrtava i razaranja u nekim selima u toj enklavi.²⁸⁰⁰

(iv) Vojni napad na enklave

769. Dana 2. jula, Živanović je izdao naređenja u skladu s planom "Krivaja-95", što je označilo početak vojnog napada na enklave.²⁸⁰¹ Cilj dejstava je bio "iznenadnim napadom potpuno razdvojiti i suziti enklave Žepa i Srebrenica, popraviti taktički položaj snaga u dubini zone i stvoriti uslove za eliminisanje enklava".²⁸⁰² Kod definisanja zadataka Drinskog korpusa, oba naređenja se izričito pozivaju na Direktivu br. 7 i Direktivu br. 7/1.²⁸⁰³ U borbenom naređenju se kaže da je jedan od ciljeva napada "stvoriti uslove za eliminisanje enklava".²⁸⁰⁴ Dana 9. jula, Karadžić je izdao naređenje kojim su dejstava proširena na zauzimanje grada Srebrenice.²⁸⁰⁵ VRS je zauzeo grad Srebrenicu 11. jula.²⁸⁰⁶

770. U toku ove vojne operacije, VRS je napao i onesposobio snage UNPROFOR-a koje su imale zadatak da zaštite civilno stanovništvo i neselektivno otvarao vatru i granatirao enklavu, uključujući, u završnim fazama, i grad Srebrenicu.²⁸⁰⁷ Na primjer, u jutarnjim satima 10. jula u neposrednu okolinu bolnice u gradu Srebrenici, u koju se sklonilo 2.000 civila, pale su dvije velikokalibarske granate, vjerovatno ispaljene iz artiljerijskog oruđa kalibra 155 mm, uslijed čega je šest civila poginulo.²⁸⁰⁸ Dana 11. jula, granatirane su baza čete Bravo Nizozemskog bataljona u Srebrenici i baza Nizozemskog bataljona u Potočarima, u kojima se tada nalazio velik broj

²⁷⁹⁹ V. gore, par. 208.

²⁸⁰⁰ V. gore, par. 666.

²⁸⁰¹ V. gore, par. 244–245.

²⁸⁰² Dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa br. 04/156-2, Naređenje za borbeno dejstva br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine, par. 4.

²⁸⁰³ Dokazni predmet 5DP00106, Naređenje Drinskog korpusa br. 01/04-156-1, Pripremno naređenje br. 1, s otkucanim potpisom Milenka Živanovića, 2. juli 1995. godine, str. 1; dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa br. 04/156-2, Naređenje za borbeno dejstva br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine, str. 3.

²⁸⁰⁴ Dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa br. 04/156-2, Naređenje za borbeno dejstva br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine, str. 3.

²⁸⁰⁵ V. gore, par. 252.

²⁸⁰⁶ V. gore, par. 260.

²⁸⁰⁷ V. gore, par. 249–251, 253, 255, 257.

²⁸⁰⁸ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica 106; Joseph Kingori, T. 19223–19224 (13. decembar 2007. godine); dokazni predmet P00501, Izvještaj Vojnih posmatrača UN-a, 10. juli 1995. godine, 10:25 sati. Upor. Robert Franken, T. 2646–2647 (18. oktobar 2006. godine) (Na pitanje Miletićevog branioca da li je moguće da je VRS prilikom granatiranja grada Srebrenice 10. jula za cilj imao vojnike ABiH i štab 28. divizije ABiH, Robert Franken je odgovorio: "Da, moguće je, ali jednu stvar moram da primijetim: onda su bili jako loši strijelci jer, umjesto te dvije lokacije, pogodili su čitav grad".).

bosanskih Muslimana koji su tamo potražili zaštitu.²⁸⁰⁹ Pretresno vijeće takođe podsjeća na svoju konstataciju da su snage bosanskih Srba pucale na bosanske Muslimane i granatirale ih čak i dok su ovi bježali iz svojih domova putem od Srebrenice ka Potočarima.²⁸¹⁰ Nema nikakve sumnje da je ovaj vojni napad VRS-a bio usmjeren protiv civilnog stanovništva i Pretresno vijeće konstatuje da je to bio slučaj.

771. Ohrabrene uspjehom u Srebrenici, snage bosanskih Srba počele su postepeno napredovati prema Žepi.²⁸¹¹ Nakon što je propao prvi krug pregovora, VRS je izveo slične vojne akcije i protiv enklave Žepa.²⁸¹² Uslijedila su još dva kruga pregovora, ali VRS je i nakon drugog kruga ponovo izveo vojne napade na enklavu.²⁸¹³ Po završetku trećeg kruga pregovora, potpisan je Sporazum od 24. jula, nakon čega su veće borbe prestale.²⁸¹⁴

772. Kao i u Srebrenici, civilno stanovništvo žepske enklave bilo je izloženo vojnom napadu VRS-a. Početkom jula, VRS je izveo petodnevnu akciju u kojoj je došlo do ranjavanja civila minobacačkim granatama i razaranja kuća u okolnim selima.²⁸¹⁵ Na grad Žepu i okolna sela otvarana je i sporadična artiljerijska, minobacačka i mitraljeska vatra.²⁸¹⁶ Nedugo nakon prvog kruga pregovora, VRS je ponovo napao žepsku enklavu, a u okviru tih dejstava je granatirao i naseljena područja.²⁸¹⁷ Nakon neuspjeha drugog kruga pregovora, napad VRS-a na Žepu je intenziviran, pri čemu su na metu uzimani i javni i stambeni objekti.²⁸¹⁸ Ponovo, nema nikakve sumnje da je ovaj niz vojnih napada VRS-a na Žepu bio usmjeren protiv civilnog stanovništva i Pretresno vijeće konstatuje da je to bio slučaj.

773. Akcije protiv Srebrenice i Žepe činile su dio istog napada. Akcije preduzete protiv obje enklave bile su činjenično, prostorno i vremenski blisko povezane. U Direktivi br. 7 se eksplicitno govori o Srebrenici i Žepi i, nakon njenog izdavanja, protiv obje enklave je primijenjena slična strategija.²⁸¹⁹

²⁸⁰⁹ V. gore, par. 257, 266.

²⁸¹⁰ V. gore, par. 257, 265. Ali V. gore, Izdvojeno mišljenje sudije Kwona, fusnota 849.

²⁸¹¹ V. gore, par. 672–674. V. takođe dokazni predmet P00114, Naredenje Komande Drinskog korpusa u vezi sa Žepom, s Krstićevim potpisom, 13. juli 1995. godine, str. 1 ("Odlučio sam, koristeći efekte dejstva u enklavi Srebrenica, odmah preći u napad i razbiti neprijatelja u enklavi Žepa [...]"); Mirko Trivić, T. 11841–11842, 11876–11877 (21. maj 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 30883–30885 (30. januar 2009. godine).

²⁸¹² V. gore, poglavlje III, odjeljci K.2–3.

²⁸¹³ V. gore, poglavlje III, odjeljci K.4–5.

²⁸¹⁴ V. gore, poglavlje III, odjeljak K.6.

²⁸¹⁵ V. gore, par. 671.

²⁸¹⁶ V. gore, par. 672.

²⁸¹⁷ V. gore, par. 680.

²⁸¹⁸ V. gore, par. 696.

²⁸¹⁹ V. gore, par. 199; poglavlje III, odjeljci C.5, D, K.

774. Pretresno vijeće napominje da je nesporno da enklave Srebrenica i Žepa nisu nikad u potpunosti demilitarizovane.²⁸²⁰ Pored toga, izvedeni su dokazi da je ABiH koristila neke "civilne" lokacije u Srebrenici za svoj štab i u druge vojne svrhe,²⁸²¹ kao i da je iz enklave vojno djelovala po okolnim selima.²⁸²² Pretresnom vijeću su takođe predloženi dokazi da su enklave bile od velikog strateškog značaja za VRS.²⁸²³ S obzirom na te okolnosti, i tužilaštvo je prihvatilo da su vojni napadi na enklave imali "dvojaku svrhu", od kojih je jedna bila ostvarivanje legitimnih vojnih ciljeva.²⁸²⁴

775. Međutim, nema potrebe da Pretresno vijeće nagada koje su vojne akcije VRS-a u vezi s enklavama eventualno bile opravdane i izvedene radi ostvarivanja tih legitimnih vojnih ciljeva. Kakve god te mjere bile, sveobuhvatni, neselektivni i nesrazmjerni napad koji je VRS izvršio na te civilne enklave pod zaštitom Ujedinjenih nacija²⁸²⁵ nije bio jedna od njih. Pretresno vijeće se uvjerilo da su okolnosti pod kojima je izvedena vojna akcija, kao što je ranije istaknuto,²⁸²⁶ bile takve da je ta akcija već sama za sebe predstavljala rasprostranjen i sistematski protivpravni napad usmjeren protiv civilnog stanovništva. Taj vojni napad na enklave ujedno je činio dio šireg napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva Srebrenice i Žepe, koji je započeo izdavanjem Direktive br. 7.

(v) Odlazak žena, djece i staraca iz enklava

776. Uzroci odlaska žena, djece i staraca iz Potočara 12. i 13. jula leže u njihovom prethodnom zlostavljanju od strane snaga bosanskih Srba, to jest, ograničavanju dostave humanitarne pomoći, vojnoj akciji, zauzimanju srebreničke enklave, teškoj humanitarnoj situaciji i aktima zastrašivanja izvršenim nad tim ljudima.²⁸²⁷ Ti faktori koji su doveli do odlaska žena, djece i staraca iz Potočara činili su dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva, koji je započeo izdavanjem Direktive br. 7. Sam fizički čin prevoženja žena, djece i staraca iz Srebrenice takođe je činio dio rasprostranjenog i sistematskog napada i bio njegova kulminacija.

777. Uslovi nametnuti stanovništvu Žepe bili su slični onima koji su nametnuti stanovništvu Srebrenice i uključivali su ograničavanje dostave humanitarne pomoći i popune zaliha

²⁸²⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 98. V. takođe Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, činjenice br. 49–50. V. takođe gore, par. 197, 204, 666.

²⁸²¹ V. gore, par. 246.

²⁸²² V. gore, par. 204.

²⁸²³ Dokazni predmet P03307, Zapisnik i magnetofonski snimak sa 53. sjednice Narodne skupštine Republike Srpske, 28. avgust 1995. godine, str. 69 (gdje je Karadžić u vezi s određenim područjima, uključujući Srebrenicu, Zvornik, Vlasenicu i Rogaticu, izjavio da su "zbog strateške važnosti moral[a] [...] postati naš[a]").

²⁸²⁴ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 279.

²⁸²⁵ V. gore, poglavlje III, odjeljci D.1–3, K.1–6.

²⁸²⁶ V. gore, poglavlje III, odjeljci D.1–3, K.1–6.

²⁸²⁷ V. dolje, poglavlje IV, odjeljak G.2.(a)(i).

UNPROFOR-a, terorisanje stanovništva, te vojne akcije i zauzimanje enklave.²⁸²⁸ Pored toga, Žepom su za vrijeme trećeg kruga pregovora kružile priče o "strašnim događanjima" koji su se desili u Srebrenici.²⁸²⁹ Kao što je konstatovano, ti uslovi su kumulativno doveli do odlaska žena, djece i staraca iz Žepe u periodu od 25. do 27. jula, koji je činio dio rasprostranjenog i sistematskog napada.²⁸³⁰

778. U diskusiji koja slijedi biće riječi o neksusu između tog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva i radnji koje su kasnije preduzete protiv stanovnika Srebrenice i Žepe, bosanskih Muslimana.

(vi) Odvajanje muškaraca i dječaka i njihovo kasnije pogubljenje

779. Pretresno vijeće podsjeća da su muškarci stari otprilike između 15 i 65 godina odvojeni u Potočarima, zatim prevezeni i držani u zatočeništvu u nepodnošljivim uslovima, a kasnije pogubljeni.²⁸³¹ Budući da pripadnici ABiH i ogromna većina vojno sposobnih muškaraca nisu bili u Potočarima, već su otišli u koloni koja se kretala u pravcu Tuzle,²⁸³² Pretresno vijeće se uvjerilo da su ti ljudi bili pretežno civili i da je među njima bilo dječaka i starijih. Činjenica da su ti ljudi potražili zaklon u Potočarima bila je, kao i u slučaju žena, djece i staraca, direktna posljedica vojnog napada na enklavu. Ti muškarci i dječaci nisu odvojeni zbog toga što se smatralo da su pripadnici ABiH ili nekih drugih oružanih snaga²⁸³³ niti su uloženi ikakvi stvarni naponi da se izvrši provjera i utvrdi da li među njima ima ratnih zločinaca, odnosno da se odvajanje ograniči na takve ljude.²⁸³⁴ Pretresno vijeće stoga konstatuje da su djela počinjena nad tim muškarcima i dječacima bila neraskidivo povezana s rasprostranjenim i sistematskim napadom usmjerenim protiv civilnog stanovništva i da su činila njegov dio.

(vii) Odlazak muškaraca iz Srebrenice u koloni i djela počinjena nad tim muškarcima

780. Nakon što je izvršen vojni napad na enklavu, muškarci iz Srebrenice su, kao i ostalo stanovništvo, pobjegli iz svojih domova.²⁸³⁵ U večernjim satima 11. jula, kad se većina muškaraca

²⁸²⁸ V. gore, poglavlje III, odjeljci C.5., K.

²⁸²⁹ Hamdija Torlak, T. 9733–9734 (30. mart 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 9812–9814, 9821–9822 (2. april 2007. godine).

²⁸³⁰ V. dolje, poglavlje IV, odjeljak G.2.(b)(ii).

²⁸³¹ V. gore, poglavlje III, odjeljci E.6.(a)–(b), (d), E.7.(a)–(b), F.5., F.6(b)(v)d., G. V. takođe dolje, , poglavlje V, odjeljak B.1.

²⁸³² V. gore, poglavlje III, odjeljak D.4.

²⁸³³ V. gore, poglavlje III, odjeljak E.6.(a)–(b), (d). Postoje dokazi da su u Potočarima, osim muškaraca, odvajani i dječaci. Joseph Kingori, T. 19245, 19248 (13. decembar 2007. godine); Leendert van Duijn, T. 2289, 2291 (27. septembar 2006. godine), T. 2347 (28. septembar 2006. godine); Paul Groenewegen, dokazni predmet P02196, Transkript na osnovu pravila 92ter, BT. 1025–1026 (10. juli 2003. godine), T. 3001–3002 (25. oktobar 2006. godine); Pieter Boering, T. 2010, 2012 (22. septembar 2006. godine). Među odvojenim muškarcima bilo je i invalida i ljudi koji su se pri hodanju pomagali štapom. Svjedok PW-169, T. 17313 (1. novembar 2007. godine).

²⁸³⁴ V. gore, poglavlje III, odjeljak E.6.(a)–(b), (d).

²⁸³⁵ V. gore, par. 267.

okupila u Šušnjarima, postalo je jasno da više ne mogu da se vrata u Srebrenicu.²⁸³⁶ Kasnije te večeri formirana je kolona muškaraca, bosanskih Muslimana, koja je oko ponoći polako krenula u pravcu Tuzle.²⁸³⁷

781. Kao što je ranije detaljno objašnjeno, ta kolona je bila mješovita i sastojala se od civilne i vojne komponente.²⁸³⁸

782. Do formiranja kolone i odlaska muškaraca doveli su isti oni uslovi koji su nagnali žene, djecu i starce da pobjegnu iz Potočara, uključujući katastrofalnu humanitarnu situaciju izazvanu ograničavanjem dostave humanitarne pomoći i vojnim napadom na enklavu.²⁸³⁹ Prema tome, to je također činilo neraskidiv dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva. Što se tiče vojne komponente kolone, premda je konstatovano da se bježanje tih ljudi sa ostatkom kolone ne može okvalifikovati kao dio prisilnog premještanja,²⁸⁴⁰ Pretresno vijeće konstatuje da nema sumnje da je ono bilo direktna posljedica vojnog napada VRS-a na enklavu, koji je, sam za sebe, predstavljao rasprostranjen i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva.

783. Kad su saznale za formiranje i odlazak te kolone, snage bosanskih Srba su se gotovo odmah dale u energičnu potragu za ljudima iz kolone, s ciljem da ih zarobe ili nagovore na predaju, i da ih na kraju pobiju.²⁸⁴¹ Na osnovu činjenica iz ovog predmeta, nema nikakvih dokaza da su snage bosanskih Srba među ljudima koje su zarobile ili koji su se predali izvršile ikakav izbor na osnovu sumnje u pripadnost snagama bosanskih Muslimana. Za razliku od činjenica iz predmeta *Mrkšić i Šljivančanin*,²⁸⁴² za metu je neselektivno uzeta čitava kolona i nije uložena nikakva namera da se utvrdi da li su žrtve pripadnici oružanih snaga (odnosno da li su učestvovali u neprijateljstvima) ili su civili.²⁸⁴³ S tim u vezi, također nema nikakvih dokaza da su pripadnici snaga bosanskih Srba koji su učestvovali u toj akciji postupali u uvjerenju da pod nadzor uzimaju samo vojnike. Naprotiv, niko ko je vidio te ljude kako silaze s brda ili na raznim mjestima gdje su bili zatočeni nije mogao

²⁸³⁶ V. gore, par. 267–268; v. dolje par. 926–930.

²⁸³⁷ V. gore, par. 269.

²⁸³⁸ V. gore, par. 270–271.

²⁸³⁹ V. dolje, par. 926–930. U vezi s odlaskom civilne komponente kolone, Pretresno vijeće je, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatovao da je on činio dio prisilnog premještanja stanovništva Srebrenice. V. dolje, par. 926–931. V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2–14.

²⁸⁴⁰ V. dolje, par. 927.

²⁸⁴¹ V. gore, poglavlje III, odjeljak F. V. također dolje, par. 1055.

²⁸⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 35–44. (Žalbeno vijeće u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* složilo se s Pretresnim vijećem u tom predmetu da su žrtve zločina na Ovčari bile izdvojene zbog toga što se smatralo da pripadaju hrvatskim oružanim snagama i da se s njima, kao takvima, postupalo drugačije nego s civilnim stanovništvom.)

²⁸⁴³ Dokazi da je civilima u nekoliko slučajeva bilo dopušteno da odu iz Sandića ne potiru činjenicu da je napad bio neselektivan, posebno s obzirom na ogroman broj žrtava. V. gore, par. 385.

tako nešto zabunom pomisliti.²⁸⁴⁴ Svakom je bilo jasno da se među ljudima koji su zarobljeni ili su se predali nalazi i velik broj civila. S obzirom na te okolnosti, a posebno imajući u vidu direktnu vremensku i blisku prostornu vezu s događajima u Srebrenici, Pretresno vijeće se uvjerilo da su djela počinjena nad tim ljudima iz kolone činila dio kontinuiranog rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva srebreničke enklave.

(viii) Odlazak vojno sposobnih muškaraca iz Žepe

784. Uporedo s prisilnim odvoženjem civila, bosanskih Muslimana, autobusima iz Žepe, vojno sposobni muškarci počeli su da bježe iz enklave u okolne šume.²⁸⁴⁵ Njima su bili nametnuti isti životni uslovi i bili su izloženi istim vojnim napadima kao i ostatak stanovništva enklave.²⁸⁴⁶ Pored toga, VRS je u raznim krugovima pregovora uporno odbijao da dopusti da ijedan vojno sposobni muškarac – civil ili vojnik – bude premješten iz enklave zajedno s ostatkom stanovništva.²⁸⁴⁷ Pretresno vijeće se stoga, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona,²⁸⁴⁸ uvjerilo da je bježanje muškaraca iz Žepe, dijelom i preko Drine, bilo direktna posljedica i produžetak napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva Srebrenice i Žepe.

(ix) Zaključak

785. Na osnovu svega gorenavedenog, Pretresno vijeće konstatuje da zločini navedeni u Optužnici ispunjavaju uslov postojanja neksusa koji se traži za primjenu člana 5 Statuta.

(c) Uslov znanja za krivična djela iz člana 5 Statuta

786. Pitanjem da li su pojedini optuženi znali da postoji rasprostranjen i sistematski napad i da njihova djela čine dio tog napada Pretresno vijeće će se baviti, tamo gdje to potrebno, u odjeljku o individualnoj krivičnoj odgovornosti.

²⁸⁴⁴ V. dokazni predmet P02011, Video-snimak koji je napravio Zoran Petrović, verzija Studija B, 12:43–14:48. V. takođe gore poglavlje III, odjeljak F.3.

²⁸⁴⁵ V. gore, par. 732–738.

²⁸⁴⁶ V. gore, poglavlje III, odjeljci C.5., K.1.–6. V. takođe dolje, par. 955.

²⁸⁴⁷ V. gore, poglavlje III, odjeljci K.2., 4., 6. V. takođe dolje, par. 955.

²⁸⁴⁸ V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2–6, 15–20.

C. Ubistvo

(a) Mjerodavno pravo

787. Obilježja krivičnog djela ubistva su ista bilo da se njime tereti po članu 3 bilo po članu 5.²⁸⁴⁹ smrt žrtve, to da je smrt nastupila kao posljedica ponašanja optuženog i *mens rea* izvršioca.²⁸⁵⁰

788. Krivično djelo ubistva se može smatrati izvršenim kada je smrt žrtve nastupila kao posljedica nečinjenja, odnosno djela optuženog ili jedne ili više osoba za koje je optuženi krivično odgovoran.²⁸⁵¹ Optužba za ubistvo se može smatrati dokazanom kada je ponašanje optuženog bitno doprinijelo smrti žrtve.²⁸⁵² *Mens rea* ubistva može imati formu namjere lišavanja života²⁸⁵³ ili namjere nanošenja teške tjelesne povrede za koju je optuženi razumno trebalo da zna da može imati smrtnu posljedicu.²⁸⁵⁴

789. Da bi dokazalo smrt žrtve, tužilaštvo ne mora da pokaže da je pronađeno tijelo umrlog.²⁸⁵⁵ Ono smrt žrtve može dokazati i posrednim dokazima, pod uslovom da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz tih dokaza taj da je žrtva mrtva.²⁸⁵⁶

(b) Optužbe

790. U tačkama 4 i 5 Optužnice, tužilaštvo tereti svu sedmoricu optuženih za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, po članovima 3 i 5(a) Statuta.

791. Navodi po kojima se optuženi terete obuhvataju masovno i sistematsko ubijanje izvršeno u periodu od 13. do 16. jula na području Bratunca i Zvornika,²⁸⁵⁷ u periodu od 19. do 22. jula 1995. godine ili otprilike tog datuma u blizini Nezuka i Snagova²⁸⁵⁸ i negdje u julu ili avgustu u blizini Trnova.²⁸⁵⁹ Optužbe uključuju ubijanje bosanskih Muslimana koje je Zvornička brigada držala zatočene u kasarni u preduzeću "Standard" a kasnije su "nestali", konkretno, četvorice ljudi koji su preživjeli pogubljenje koje je, prema navodima, izvršeno na Vojnoj ekonomiji Branjevo i pacijenata

²⁸⁴⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 556, gdje se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Krnjelac*, par. 323; Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 248.

²⁸⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 261; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 37.

²⁸⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 260; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 149. Na primjer, ubistvo može biti posljedica hotimičnog propusta da se pruži ljekarska pomoć. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 270.

²⁸⁵² Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 382; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 424.

²⁸⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 261; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 37; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 423.

²⁸⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 261.

²⁸⁵⁵ *Ibid.*, par. 260.

²⁸⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 260.

²⁸⁵⁷ Optužnica, par. 30.1–30.12.

²⁸⁵⁸ *Ibid.*, par. 30.13, 30.15.1.

²⁸⁵⁹ *Ibid.*, par. 30.16.

iz bolnice u Milićima.²⁸⁶⁰ U Optužnici se navodi da je, u periodu od 12. do 15. jula 1995. godine, u Potočarima, Bratuncu, supermarketu u Kravici i školi u Petkovicima izvršeno ubijanje za koje tužilaštvo koristi naziv "situaciono uslovljeno" ubijanje.²⁸⁶¹ Iako se Radivoje Miletić i Milan Gvero ne terete odgovornošću za masovno i sistematsko ubijanje, tužilaštvo navodi da su oni odgovorni za pomenuto "situaciono uslovljeno" ubijanje.

792. Pretresno vijeće će sada razmotriti da li su ta ubistva počinjena onako kako je navedeno u Optužnici. Pitanje da li optuženi snose krivičnu odgovornost za ta ubistva koja im se stavljaju na teret biće detaljno razmotreno za svakog optuženog posebno.

(c) Konstatacije

793. Pretresno vijeće je konstatovalo da je u periodu od 12. jula do kraja jula 1995. godine pogubljeno nekoliko hiljada muškaraca, bosanskih Muslimana.²⁸⁶²

794. Pretresno vijeće konstatuje da su dole navedeno ubijanje izvršile snage bosanskih Srba.²⁸⁶³ Ono nadalje konstatuje da su žrtve tog ubijanja bile muškarci, bosanski Muslimani, koji su se predali ili su bili zarobljeni dok su se s kolonom muškaraca povlačili iz srebreničke enklave ili koji su bili odvojeni u Potočarima.

1. Dana 12. i 13. jula 1995. godine, između 40 i 80 zarobljenika, bosanskih Muslimana, odvedeno je iz hangara iza osnovne škole "Vuk Karadžić" u Bratuncu i ubijeno.²⁸⁶⁴
2. Dana 13. jula 1995. godine, na polju blizu potoka na otprilike 500 metara udaljenosti od baze Nizozemskog bataljona u Potočarima ubijeno je devet muškaraca, bosanskih Muslimana,²⁸⁶⁵ a jedan muškarac, bosanski Musliman, odveden je iza jedne zgrade u blizini "bijeće kuće" u Potočarima i ubijen.²⁸⁶⁶
3. Dana 13. jula 1995. godine, na rijeci Jadar ubijeno je 15 bosanskih Muslimana,²⁸⁶⁷ u dolini Cerske ubijeno je 150 bosanskih Muslimana,²⁸⁶⁸ na livadi u Sandićima ubijeno je između 10 i 15 bosanskih Muslimana,²⁸⁶⁹ a otprilike 22 bosanska Muslimana, koja su bila zatočena u školi u selu Luke, odvedena su na livadu u Rašića gaju i strijeljana.²⁸⁷⁰ Dana 13. jula 1995.

²⁸⁶⁰ Optužnica, par. 30.14-30.15.

²⁸⁶¹ *Ibid.*, par. 31.1-31.4.

²⁸⁶² Pretresno vijeće je konstatovalo da je u pogubljenjima koja su izvršena nakon pada Srebrenice ubijeno najmanje 5.336 identifikovanih osoba, a lako je moguće da broj ubijenih dostiže 7.826. V. gore, par. 664.

²⁸⁶³ V. gore, poglavlje III.

²⁸⁶⁴ V. gore, par. 452-455.

²⁸⁶⁵ V. gore, par. 354-359.

²⁸⁶⁶ V. gore, par. 360-361. Pretresno vijeće napominje da je tužilaštvo povuklo dvije optužbe za ubistvo vezane za ubijanje u Potočarima, navedene u par. 31.1.b i 31.1.c Optužnice. V. *Corrigendum* Završnog pretresnog podneska tužilaštva, par. 8.

²⁸⁶⁷ V. gore, par. 408-409.

²⁸⁶⁸ V. gore, par. 410-414.

²⁸⁶⁹ V. gore, par. 421-423.

²⁸⁷⁰ V. gore, par. 351-353.

- godine ili poslije tog datuma, nakon ispitivanja u štabu Bratunačke brigade, ubijeno je pet muškaraca, bosanskih Muslimana.²⁸⁷¹
4. Dana 13. jula 1995. godine, jedan mentalno zaostali muškarac, bosanski Musliman, izveden je iz autobusa parkiranog ispred škole "Vuk Karadžić" i ubijen.²⁸⁷²
 5. Dana 13. i 14. jula 1995. godine, u skladištu u Kravici ubijeno je najmanje 1.000 bosanskih Muslimana.²⁸⁷³
 6. Dana 13. i 14. jula 1995. godine, ubijen je nepoznat broj zarobljenika, bosanskih Muslimana, koji su držani zatočeni u kamionima kod supermarketa u Kravici.²⁸⁷⁴
 7. U periodu od 13. do 15. jula 1995. godine, u školi "Vuk Karadžić" u Bratuncu i ispred te škole ubijen je nepoznat broj muškaraca, bosanskih Muslimana.²⁸⁷⁵
 8. Dana 14. jula 1995. godine, u Orahovcu je ubijeno između 800 i 2.500 bosanskih Muslimana.²⁸⁷⁶
 9. Dana 14. jula 1995. godine, ubijeno je nekoliko muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su bili zatočeni u školi u Petkovcima.²⁸⁷⁷
 10. Dana 15. jula 1995. godine, muškarci, bosanski Muslimani, koji su bili zatočeni u školi u Petkovcima dovedeni su na branu kod Petkovaca, gdje je ubijeno više od 800 bosanskih Muslimana.²⁸⁷⁸
 11. Dana 15. jula 1995. godine, u Kozluku je ubijeno više od 1.000 bosanskih Muslimana.²⁸⁷⁹
 12. Dana 14. i 15. jula 1995. godine, ubijeno je deset muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su bili zatočeni u školi u Kuli, u Pilici.²⁸⁸⁰
 13. Dana 16. jula, u Domu kulture u Pilici i na Vojnoj ekonomiji Branjevo ubijeno je između 1.000 i 2.000 bosanskih Muslimana.²⁸⁸¹
 14. Dana 19. jula 1995. godine, u Baljkovici, kod Nezuka, ubijena su četiri bosanska Muslimana.²⁸⁸²
 15. Negdje poslije 23. jula 1995. godine, četvorica muškaraca koja su preživjela pogubljenja na Vojnoj ekonomiji Branjevo držana su u zatočeništvu u kasarni u preduzeću "Standard", pod nadzorom Zvorničke brigade i VRS-a. Ti muškarci su kasnije odvedeni i više ih niko nije vidio. Pretresno vijeće se uvjerilo, posebno s obzirom na okolnosti njihovog nestanka, da je

²⁸⁷¹ V. gore, par. 450–451. **Izdvojeno mišljenje sudije Kwona:** Bojim se da ova konstatacija predstavlja dupliranje zaključka. Kao što je Pretresno vijeće već konstatovalo, tih pet muškaraca, bosanskih Muslimana, odvedeno je, nakon ispitivanja u štabu Bratunačke brigade 13. jula, u školu "Vuk Karadžić" u Bratuncu. V. gore, par. 391. Po mom mišljenju, ubijanje tih pet muškaraca obuhvaćeno je jednim od slučajeva masovnog ubijanja iz konstatacija koje su ovdje izložene, i to najvjerojatnije ubijanjem od 15. jula u Kozluku, budući da su njihovi posmrtni ostaci pronađeni u primarnoj grobnici u Kozluku i s njom povezanim sekundarnim grobnicama. V. gore, par. 450–451; dolje, par. 794–11.

²⁸⁷² V. gore, par. 456–457.

²⁸⁷³ V. gore, par. 424–445.

²⁸⁷⁴ V. gore, par. 446–449. Ali v. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 40–46. Pretresno vijeće napominje da je tužilaštvo povuklo optužbu za ubistvo vezanu za pogubljenje jednog muškarca kod supermarketa u Kravici, navedenu u par. 31.3 Optužnice. V. *Corrigendum* Završnog pretresnog podneska tužilaštva, par. 9.

²⁸⁷⁵ V. gore, par. 460–463.

²⁸⁷⁶ V. gore, par. 479–492.

²⁸⁷⁷ V. gore, par. 494–498.

²⁸⁷⁸ V. gore, par. 499–503.

²⁸⁷⁹ V. gore, par. 517–524.

²⁸⁸⁰ V. gore, par. 527–531.

²⁸⁸¹ V. gore, par. 532–550.

²⁸⁸² V. gore, par. 565–569.

jedini razuman zaključak do kojeg se može doći na osnovu dokaza da su oni ubijeni.²⁸⁸³ S tim u vezi, Pretresno vijeće podsjeća da se ne traži dokaz da su pronađena njihova tijela.²⁸⁸⁴

16. Dana 23. jula 1995. godine ili nedugo nakon tog datuma, deseterica ranjenih bosanskih Muslimana koja su iz bolnice u Milićima prebačena pod nadzor Zvorničke brigade i VRS-a u kasarni u preduzeću "Standard", odvedena su i "nestala" i više ih niko nije vidio. Pretresno vijeće zaključuje, posebno s obzirom na okolnosti njihovog nestanka, da je jedini razuman zaključak do kojeg se može doći na osnovu dokaza da su oni ubijeni.²⁸⁸⁵
17. Dana 22. jula 1995. godine ili otprilike tog datuma, kod Snagova je ubijeno pet muškaraca, bosanskih Muslimana.²⁸⁸⁶
18. Negdje u julu 1995. godine, u blizini grada Trnova je ubijeno šest muškaraca i dječaka, Bosanaca.²⁸⁸⁷

795. Pretresno vijeće se uvjerilo da je to ubijanje bilo namjerno. Muškarci, bosanski Muslimani, koji su se predali ili su bili zarobljeni dok su se s kolonom muškaraca povlačili iz srebreničke enklave ili koji su bili odvojeni u Potočarima, držani su u zatočeništvu. Oni su kasnije ubijeni na mjestu gdje su bili zatočeni ili odvedeni na mjesto pogubljenja, gdje su postrojani i strijeljani. Mnoga pogubljenja su izvršena pucanjem iz apsolutne blizine. Prije, u toku ili poslije takvih pogubljenja, na mnogim mjestima pogubljenja korištena je teška mehanizacija kako bi se u zemlji iskopala jama za uklanjanje tijela. Na najmanje jednom mjestu pogubljenja, proces ubijanja svih zarobljenika trajao je satima.

796. Pretresno vijeće je već konstatovalo da su svi gorepomenuti slučajevi ubijanja činili dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.²⁸⁸⁸ U vrijeme kad su ubijene, žrtve tog ubijanja nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima i to je bilo jasno onima koji su u tome učestvovali.²⁸⁸⁹ Pretresno vijeće se uvjerilo da gorepomenuti slučajevi ubijanja predstavljaju ubistvo i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona ili običaja ratovanja.²⁸⁹⁰ O odgovornosti svakog od optuženih za te zločine biće riječi u odjeljku V ove Presude.

²⁸⁸³ V. gore, par. 584–589.

²⁸⁸⁴ V. gore, par. 789.

²⁸⁸⁵ V. gore, par. 570–577. Pretresno vijeće konstatuje da je ranjavanje pacijenata iz Milića bilo posljedica napada na Srebrenicu. Dokazni predmet 6DP01880, Zabilješka u vezi s prebacivanjem ranjenika iz bolnice u Milićima u bolnicu u Zvorniku, s potpisom Radomira Davidovića, 20. juli 1995. godine. U izvještaju pod naslovom "Sanitetsko obezbeđenje akcije Srebrenica '95" kaže se sljedeće: "Ukazana je neophodna hirurška pomoć u 18 ranjenika, neprijatelja, koji su po naredbi GŠ prevezeni u bolnicu u Zvornik.", *ibid.*, str. 2; dokazni predmet P03159a (povjerljivo); v. takođe dokazni predmet P00693, Osmo poglavlje: Analitička dopuna Iskaza o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija). V. gore, par. 570–577.

²⁸⁸⁶ V. gore, par. 578–583.

²⁸⁸⁷ V. gore, par. 597–599. Konstatovano je da su ovo ubijanje izvršili pripadnici jedinice "Škorpioni".

²⁸⁸⁸ V. gore, par. 760–761.

²⁸⁸⁹ V. gore, par. 747.

²⁸⁹⁰ V. Optužnica, par. 46–47.

797. Kao što je gore rečeno, Pretresnom vijeću nije predočeno dovoljno dokaza da bi moglo van razumne sumnje zaključiti da su 14. jula 1995. godine dva bosanska Muslimana, koja su skinuta s kamiona u Bratuncu, ubijena u jednoj obližnjoj garaži.²⁸⁹¹

798. Pretresno vijeće se takođe nije uvjerilo da dokazi koji su izvedeni u vezi s ubijanjem u blizini Nove Kasabe odgovaraju incidentu opisanom u paragrafu 30.3.1. Optužnice.²⁸⁹² Shodno tome, ono se nije uvjerilo da je taj incident dokazan van razumne sumnje.

D. Istrebljivanje

1. Mjerodavno pravo

799. Krivično djelo istrebljivanja ima ista osnovna obilježja kao krivično djelo ubistva.²⁸⁹³

800. *Actus reus* istrebljivanja uključuje "svaku radnju, propust ili kombinaciju radnji činjenja i nečinjenja koje neposredno ili posredno doprinose lišavanju života velikog broja osoba",²⁸⁹⁴ ali se kao obilježje tog krivičnog djela ne traži "opsežna zamisao kolektivnog ubistva".²⁸⁹⁵ Iako se za istrebljivanje postavlja uslov da ubijanje mora biti masovno, čvrsto je uvriježeno da to ne znači da je zadat minimalni broj žrtava.²⁸⁹⁶ Ocjenu o tome da li je ispunjen uslov masovnosti treba donositi za svaki slučaj pojedinačno.²⁸⁹⁷

801. *Mens rea* koja se traži za istrebljivanje jeste "namjera optuženog da svojim radnjama ili propustima doprinese lišavanju života u velikim razmjerama ili podvrgavanju velikog broja ljudi odnosno sistematskom podvrgavanju određenog broja ljudi uslovima života koji će dovesti do njihove smrti".²⁸⁹⁸ Ne traži se namjera da se prilikom ubistva pređe određeni brojčani prag žrtava²⁸⁹⁹ i nije potrebno da optuženi ima "namjeru da uništi grupu ili dio grupe kojoj žrtve pripadaju".²⁹⁰⁰

²⁸⁹¹ V. gore, par. 458–459. Optužnica, par. 31.2.(b).

²⁸⁹² V. gore, par. 415–420. Optužnica, par. 30.3.1.

²⁸⁹³ Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 716; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 571.

²⁸⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 189, gdje se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 389; Prvostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 229.

²⁸⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 258. Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 225.

²⁸⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 471; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 260, gdje se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 516.

²⁸⁹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 573; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 640.

²⁸⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 259, gdje se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 522.

²⁸⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 260.

²⁹⁰⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 639; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 227.

1. Konstatacije

802. Optuženi se u Optužnici terete za istrebljivanje, kao zločin protiv čovječnosti, počinjeno putem ubistva hiljada muškaraca i dječaka, bosanskih Muslimana, iz srebreničke enklave.²⁹⁰¹

803. Pretresno vijeće je konstatovalo da su snage bosanskih Srba ubile hiljade vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, na području Srebrenice, Potočara, Bratunca i Zvornika.²⁹⁰² To ubijanje je izvršeno u okviru rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva.²⁹⁰³ Ono je činilo dio zajedničkog cilja UZP-a ubistva ili bilo njegova prirodna i predvidljiva posljedica.

804. Sistematičnost ubijanja koje su izvršile snage bosanskih Srba jasno se vidi iz efikasnog obrasca po kom je ono vršeno. Odmah nakon vojnog zauzimanja srebreničke enklave, snage bosanskih Srba počele su zarobljavati vojno sposobne muškarce, bosanske Muslimane. Muškarci u Potočarima su odvojeni i držani u zatočeništvu.²⁹⁰⁴ Mnogi ljudi iz kolone su zarobljeni i držani u zatočeništvu duž puta Bratunac-Milići, gdje su neki od njih i ubijeni.²⁹⁰⁵ Na kraju je veliki broj ljudi iz obje grupe doveden u Bratunac, odakle je prevezen na mjesta zatočenja na području Zvornika.²⁹⁰⁶ S tih mjesta, ti ljudi su prevezeni na druge obližnje lokacije i tamo pogubljeni. Njihove grobnice su iskopane prije, u toku ili poslije pogubljenja.²⁹⁰⁷ U roku od nekoliko dana, snage bosanskih Srba pogubile su hiljade ljudi.²⁹⁰⁸

805. S obzirom na blisku vremensku i prostornu povezanost raznih slučajeva ubijanja, njihovu sličnost i organizovani i koordinirani način na koji su snage bosanskih Srba izvršile to ubijanje, Pretresno vijeće konstatuje da su ti slučajevi činili dio jedne jedinstvene operacije. Iz dokaza je jasno da su snage bosanskih Srba namjeravale da ubijanje vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice bude masovno.

806. Shodno tome, Pretresno vijeće se uvjerilo da je nad vojno sposobnim muškarcima, bosanskim Muslimanima, koji su odvojeni u Potočarima ili koji su se predali ili bili zarobljeni dok su se s kolonom muškaraca povlačili iz srebreničke enklave počinjeno krivično djelo istrebljivanja.

²⁹⁰¹ Optužnica, str. 45.

²⁹⁰² V. gore, poglavlje III, odjeljci E–J.

²⁹⁰³ V. gore, par. 760–761.

²⁹⁰⁴ V. gore, poglavlje III, odjeljak E.

²⁹⁰⁵ V. gore, poglavlje III, odjeljak F, 1–4.

²⁹⁰⁶ V. gore, poglavlje III, odjeljci F–G.

²⁹⁰⁷ V. gore, poglavlje III, odjeljak G.

²⁹⁰⁸ V. gore, poglavlje III, odjeljci G–J.

E. Genocid

1. Mjerodavno pravo

807. Krivično djelo genocida kažnjivo je po članu 4 Statuta, koji preuzima definiciju genocida i spisak kažnjivih djela iz članova II i III Konvencije o genocidu.²⁹⁰⁹ Opšte je prihvaćeno da ti članovi Konvencije o genocidu čine dio međunarodnog običajnog prava.²⁹¹⁰ Prema tome, u vrijeme kad su počinjena djela navedena u Optužnici, genocid je, po međunarodnom običajnom pravu, bio krivično djelo koje podliježe kazni.²⁹¹¹

808. Kao i Konvencija o genocidu, član 4(2) Statuta predviđa da se sljedeća djela u osnovi smatraju genocidom kad su počinjena s namjerom da se u cijelosti ili djelimično uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa kao takva:

- (a) ubijanje pripadnika grupe;
- (b) nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe;
- (c) smišljeno nametanje pripadnicima grupe životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja;
- (d) uvođenje mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar grupe;
- (e) prisilno premještanje djece grupe u drugu grupu.²⁹¹²

Pored dokaza o namjeri da se počini djelo u osnovi, za genocid se traži i dokaz o posebnoj namjeri potpunog ili djelimičnog uništenja ciljane grupe.²⁹¹³

(a) Ciljana grupa

809. I uslov *actus reus* i uslov *mens rea* iz člana 4 odnose se na uzimanje na metu zaštićene grupe. Genocid je "izvorno zamišljen kao uništenje rase, plemena, nacije ili neke druge grupe

²⁹⁰⁹ Uporedi član 4(2)–(3) Statuta s Konvencijom o genocidu, članovi II, III. V. također Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 45.

²⁹¹⁰ Presuda MSP-a o Bosni, par. 142, 161 (gdje se prenose ranija mišljenja Međunarodnog suda pravde, u kojima je prihvaćeno da su "principe koji su temelj Konvencije [o genocidu] civilizovane nacije priznale kao obavezujuće za sve države, čak i bez konvencionalnog prihvatanja tih obaveza" i "da su norme koje zabranjuju genocid nesumnjivo imperativne norme međunarodnog prava (*jus cogens*)") (gdje se citira dokument *Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide*, Savjetodavno mišljenje MSP-a, str. 23, i poziva na presudu MSP-a u predmetu *Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application 2002)*, par. 64).

²⁹¹¹ V. Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 541 (gdje se daje pregled stanja o oblasti međunarodnog običajnog prava u vrijeme ubijanja u Srebrenici 1995. godine); Konvencija o genocidu, članovi I, III-V; Presuda MSP-a o Bosni, par. 142, 161. V. također Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija br. 96(I), usvojena 11. decembra 1946. godine; *United States v. Altstoetter et al.* (1947.), Vojni sud Sjedinjenih Država III, Opinion and Judgment, u: *Trials of War Criminals Before the Nuremberg Military Tribunals Under Control Council Law No. 10*, tom III (U.S. Government Printing Office, 1951.).

²⁹¹² Član 4(2)(a)–(e) Statuta.

²⁹¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 20. V. također Presuda MSP-a o Bosni, par. 186.

određenog pozitivnog identiteta, a ne kao uništenje raznih ljudi koji nemaju neki određeni identitet".²⁹¹⁴ U definiciju grupe iz Konvencije o genocidu, koja se odražava u članu 4, ugrađeno je shvatanje da je genocid uništavanje posebnih ljudskih grupa s konkretnim identitetom, kao što su "osob[e] zajedničkog nacionalnog porijekla" ili "bilo koja vjerska zajednica okupljena oko jedinstvenog duhovnog ideala".²⁹¹⁵ Grupu određuju "konkretno pozitivne karakteristike – nacionalne, etničke, rasne ili vjerske – a ne neposjedovanje tih karakteristika".²⁹¹⁶ U tu definiciju se, stoga, ne uklapa grupa koja je definisana negativno, na primjer, svi "nesrbi" s datog područja.²⁹¹⁷

(b) Djela u osnovi

(i) Član 4(2)(a): ubijanje pripadnika grupe

810. Obilježja ubijanja, koja su ekvivalentna obilježjima ubistva, detaljno su opisana u poglavlju IV, odjeljak C(a).²⁹¹⁸

(ii) Član 4(2)(b): nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe

811. Član 4(2)(b) se odnosi na namjerno djelo ili propust kojima se pripadnicima ciljane grupe nanosi "teška tjelesna ili duševna povreda". Za djela iz člana 4(2)(b) – isto kao i za ona iz člana 4(2)(a) – traži se dokaz o posljedici.²⁹¹⁹ Povreda mora biti "teža od privremene ojađenosti, nelagode ili poniženja" i prouzrokovati "dugotrajno i teško oštećenje sposobnosti osobe da vodi normalan i konstruktivan život".²⁹²⁰ Uslov težine ne podrazumijeva da povreda mora biti "trajna" i neizlječiva.²⁹²¹ Kao što je zaključeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Seromba*, "[d]a bi tjelesna ili duševna povreda nanosena pripadnicima grupe mogla da posluži kao osnova za izricanje osuđujuće presude za genocid, ona mora biti toliko teška da prijete potpunim ili djelimičnim uništenjem te grupe".²⁹²² Ocjena o tome šta se može smatrati teškom povredom zavisi od

²⁹¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 21.

²⁹¹⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 22, 24 (gdje se analizira istorija sastavljanja Konvencije o genocidu i citira tumačenje zaštitnih odredbi iz Konvencije o genocidu koje je dato u Studiji Ekonomskog i socijalnog savjeta UN-a o genocidu iz 1978. godine, par. 59, 78).

²⁹¹⁶ Presuda MSP-a o Bosni, par. 193. Takođe Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 21.

²⁹¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 19–20, 28.

²⁹¹⁸ V. gore, par. 787–789. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 859(i); Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 642; Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 63. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 317; Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 319; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 155.

²⁹¹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 688; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 514.

²⁹²⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 513; v. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 645.

²⁹²¹ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 513; v. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 516; Prvostepena presuda u predmetu *Muvunyi*, par. 487; Prvostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 664; Prvostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 634; Prvostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 59; Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 108; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 502.

²⁹²² Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 46. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 862.

okolnosti.²⁹²³ Za uslov *mens rea* za ovo krivično djelo u osnovi traži se da je povreda nanesena namjerno.²⁹²⁴

812. Neki od primjera djela kojima se nanose teške tjelesne ili duševne povrede su "mučenj[e], nečovječn[o] ili ponižavajuć[e] postupanj[e], seksualn[o] nasilj[e] uključujući silovanje, ispitivanj[e] praćen[o] premlaćivanjem, prijetnj[e] smrću, te povrede kojima je narušeno zdravlje, uzrokovana nakaznost ili teška ozljeda pripadnika ciljane nacionalne, etničke, rasne ili vjerske grupe".²⁹²⁵

813. Žalbeno vijeće je zaključilo da prisilno premještanje "samo po sebi ne čini genocidno djelo".²⁹²⁶ Međutim, u nekim slučajevima prisilno premještanje može biti djelo u osnovi kojim se nanosi teška tjelesna ili duševna povreda, posebno ako su okolnosti pod kojima se vrši operacija prisilnog premještanja takve da mogu dovesti do smrti cjelokupnog stanovništva koje se raseljava ili jednog njegovog dijela.²⁹²⁷

(iii) Član 4(2)(c): smišljeno nametanje pripadnicima grupe životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja

814. Član 4(2)(c) obuhvata metode uništavanja kojima se "pripadnici grupe ne ubijaju direktno, ali čiji je krajnji cilj njihovo fizičko uništenje".²⁹²⁸ Metodi uništavanja obuhvaćeni članom 4(2)(c) su oni kojima je cilj fizičko ili biološko uništenje grupe.²⁹²⁹ Za razliku od djela u osnovi iz člana 4(2)(a) i (b), za koja se traži dokaz o posljedici, za djela iz ovog člana nije nužno dokazati da je nastupila posljedica.²⁹³⁰

²⁹²³ Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 646; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 513.

²⁹²⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 645; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 690; Prvostepena presuda u predmetu *Muvunyi*, par. 487; Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 112.

²⁹²⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 690. V. takođe Presuda MSP-a o Bosni, par. 319 (gdje je konstatovano da je sistematskim "masovnim zlostavljanjem, [uključujući] premlaćivanje, silovanje i mučenje, putem kojeg su u toku sukoba [u Bosni], a posebno u zatočeničkim logorima, žrtvama nanesene teške tjelesne i duševne povrede" ostvarno objektivno obilježje iz člana II(b) Konvencije o genocidu, čiji tekst je ponovljen u članu 4(2)(b) Statuta).

²⁹²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 33; v. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 123. Međunarodni sud pravde je zaključio da se ni namjera stvaranja etnički homogenih područja ni operacije preduzete radi provođenja takve politike ne "mogu kao takvi smatrati genocidom: namjera koja je svojstvena genocidu je namjera da se 'u cijelosti ili djelimično uništi' određena grupa, a deportacija i raseljavanje pripadnika grupe, čak i kad se vrše uz primjenu sile, nisu nužno ekvivalentni uništavanju te grupe". Presuda MSP-a o Bosni, par. 190 (naglasak u originalu).

²⁹²⁷ Nacrt Konvencije o genocidu, U.N. Doc. E/447; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 650, 654. V. takođe Presuda Okružnog suda u Jerusalimu u predmetu *Eichmann*, par. 186.

²⁹²⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 505; v. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 691; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 517–518; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 157; Prvostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 52.

²⁹²⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 580. Takođe Presuda MSP-a o Bosni, par. 344 (Dajući tumačenje člana II(c) Konvencije o genocidu, na kojem počiva član 4(2)(c) Statuta, Međunarodni sud pravde je zaključio da se "uništavanje historijske, kulturne i vjerske baštine ne može smatrati smišljenim nametanjem životnih uslova koji su sračunati da dovedu do fizičkog uništenja grupe".).

²⁹³⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 691; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 517. Takva razlika je napravljena još u Presudi Okružnog suda u Jerusalimu u predmetu *Eichmann*, gdje je optužba za nametanje Jevrejima životnih

815. Neki od primjera metoda uništavanja koji se često pominju u prvostepenim presudama su uskraćivanje ljekarske pomoći i "stvaranje uslova koji postepeno mogu dovesti do smrti, kao što su odsustvo odgovarajućih uslova stanovanja, odjeće i higijene, ili prekomjerni rad, odnosno fizičko iznurivanje".²⁹³¹ Kao mogući način nametanja životnih uslova koji su sračunati da dovedu do uništenja pominjano je i "sistematsko istjerivanje iz domova".²⁹³²

816. U nedostatku neposrednih dokaza o tome da li su "životni uslovi" koji su nametnuti pripadnicima ciljane grupe bili sračunati da dovedu do njenog fizičkog uništenja, pretresna vijeća su se "usredsredil[a] na pitanje da li je objektivno postojala vjerovatnoća da bi takvi uslovi doveli do djelimičnog fizičkog uništenja grupe" i ocjenjivala faktore kao što su karakter nametnutih uslova, dužina perioda tokom kojeg su im pripadnici grupe bili podvrgnuti i karakteristike ciljane grupe, na primjer, njena ranjivost.²⁹³³

817. Uslov *mens rea* za osnovno djelo "smišljenog nametanja pripadnicima grupe životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja" eksplicitno je definisan pridjevom "smišljeno".²⁹³⁴

(iv) Član 4(2)(d): uvođenje mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar grupe

818. Pretresna vijeća su zauzela stav da mjere kojima je cilj sprečavanje rađanja uključuju djela kao što su prisilno odvajanje muškaraca i žena.²⁹³⁵ Pored toga, mjere kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar grupe pritom mogu biti fizičke, ali i psihološke.²⁹³⁶

819. Da bi se moglo smatrati da je datim djelom počinjen genocid, dokazi moraju pokazati da je ono izvršeno s namjerom sprečavanja rađanja unutar grupe i krajnjom namjerom potpunog ili djelimičnog uništenja grupe kao takve.²⁹³⁷

uslova koji su bili sračunati da dovedu do njihovog fizičkog istrebljenja ograničena na progon Jevreja koji su preživjeli holokaust gdje je zaključeno da ona ne treba da obuhvata Jevreje koji nisu spašeni "jer bi ispalo da su, u njihovom slučaju, postojale dvije zasebne akcije: prvo, podvrgavanje životnim uslovima koji su bili sračunati da dovedu do njihovog fizičkog uništenja i, kasnije, samo fizičko uništavanje". Presuda Okružnog suda u Jerusalimu u predmetu *Eichmann*, par. 196. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 905).

²⁹³¹ V., npr., Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 691, 906; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 517; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 157; Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 115–116.

²⁹³² V., npr., Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 691; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 517; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 506.

²⁹³³ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 906; Prvostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 115, 548; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 505. Pretresno vijeće u predmetu *Krajišnik* je zaključilo da "[ž]ivotni uslovi, koji su možda po svim standardima neodgovarajući, mogu, uprkos tome, biti dovoljni za opstanak te grupe". Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 863.

²⁹³⁴ V. Presuda MSP-a o Bosni, par. 186 ("Subjektivna obilježja su eksplicitno definisana u stavovima (c) i (d) člana II, izrazima 'smišljeno' i 'kojima je cilj' [. . .]. Kako navodi KMP [Komisija za međunarodno pravo], ta djela su po samoj svojoj prirodi svjesna, namjerna ili voljna.").

²⁹³⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 53; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 507.

²⁹³⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 53; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 508.

(c) Genocidna namjera

820. Krivično djelo genocida jedinstveno je po uslovu postojanja genocidne namjere – "namjere da se u cijelosti ili djelimično uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa kao takva".²⁹³⁸ Ocjena o postojanju genocidne namjere donosi se na osnovu "svi[h] dokaz[a], uzeti[h] zajedno".²⁹³⁹

(i) Namjera da se uništi ciljana grupa kao takva

821. Izrazom "kao takva" ističe se da se za genocid traži nešto više od diskriminatorne namjere; mora postojati namjera potpunog ili djelimičnog uništenja zaštićene grupe²⁹⁴⁰ "kao izdvojenog i zasebnog entiteta".²⁹⁴¹ Krajnja žrtva krivičnog djela genocida je grupa.²⁹⁴²

822. U međunarodnom običajnom pravu, izraz "uništiti" označava fizičko ili biološko uništavanje i ne obuhvata pokušaje da se zatru kulturni ili sociološki elementi.²⁹⁴³ Međutim, fizičko i biološko uništavanje često prate napadi na kulturnu i vjersku baštinu, kao i simbole ciljane grupe, i oni se "s punim pravom mogu smatrati dokazom namjere da se grupa fizički uništi".²⁹⁴⁴

823. "Namjeru, zbog same njene prirode, obično nije moguće dokazati neposredno" jer "[j]edino sam optuženi ima informacije iz prve ruke o stanju svoje svijesti, a malo je vjerovatno da će on posvjedočiti da je posjedovao genocidnu namjeru".²⁹⁴⁵ U nedostatku neposrednih dokaza, zaključak o namjeri uništenja može se izvesti iz niza činjenica i okolnosti, kao što su opšti kontekst, činjenje drugih kažnjivih djela koja su sistematski usmjeravana protiv iste grupe, razmjere počinjenih zlodjela, sistematsko uzimanje žrtava na metu na osnovu pripadnosti određenoj grupi ili višekratno činjenje destruktivnih i diskriminatornih djela.²⁹⁴⁶ Pored toga, dokaz o stanju svijesti u odnosu na

²⁹³⁷ Upor. Presuda MSP-a o Bosni, par. 355–356, 361. Odgovarajući na tvrdnje podnosioca tužbe, između ostalog, tvrdnju da je "prisilno odvajanje muškaraca i žena, Muslimana, u Bosni i Hercegovini, koje je sistematski vršeno u raznim opštinama koje su pale u ruke srpskih snaga ... najvjerojatnije izazvalo pad stope nataliteta grupe, budući da između njih mjesecima nije bilo fizičkog kontakta" i da su "silovanje i seksualno nasilje nad ženama prouzrokovali fizičku traumu koja je izazvala oštećenje reproduktivne funkcije žrtava, a u nekim slučajevima i neplodnost", Međunarodni sud pravde je konstatovao da nisu predočeni nikakvi dokazi na osnovu kojih bi "mogao da zaključi da su snage bosanskih Srba počinile djela koja se mogu okvalifikovati kao uvođenje mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar zaštićene grupe, u smislu člana II(d) Konvencije". *Ibid.*

²⁹³⁸ V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 134.

²⁹³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 55. Analizu vezanu za genocidnu namjeru ne treba segmentirati tako da se pitanje postojanja posebne namjere uništenja razmatra za svako od genocidnih djela navedenih u članu 4(1)(a), (b) i (c) posebno. *Ibid.*

²⁹⁴⁰ V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 53; Presuda MSP-a o Bosni, par. 187.

²⁹⁴¹ V., npr., Prvostepena presuda u predmetu *Brdanin*, par. 698; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 665.

²⁹⁴² V., npr., Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 656, 665; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 521, gdje se poziva na Presudu po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude u predmetu *Sikirica i drugi*, par. 89; Prvostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 485, 521. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 108.

²⁹⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 25 i fusnota 39. V. takođe Presuda MSP-a o Bosni, par. 344.

²⁹⁴⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 580. V. takođe Presuda MSP-a o Bosni, par. 344.

²⁹⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 40. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 159; Drugostepena presuda u predmetu *Rutaganda*, par. 525.

²⁹⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 47. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 123 (gdje se navodi da se zaključak o genocidnoj namjeri može izvesti iz "dokaza o drugim kažnjivim djelima koja su sistematski usmjeravana protiv iste grupe" i da su, stoga, "operacija prisilnog premještanja, razdvajanje, i zlostavljanje i ubistva u Bratuncu relevantni za ocjenu o tome da li su glavni počinioци imali genocidnu namjeru"); Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par.

činjenje osnovnih djela može poslužiti kao pokazatelj iz kojeg se može izvesti daljnji zaključak da je optuženi posjedovao posebnu namjeru uništenja.²⁹⁴⁷

824. Prisilno premještanje samo po sebi nije dovoljna osnova za izvođenje zaključka o namjeri uništenja.²⁹⁴⁸ Namjera da se neka grupa raseli s datog područja razlikuje se od namjere da se ona uništi i stoga prisilno premještanje može poslužiti kao pokazatelj namjere raseljenja, a ne uništenja.²⁹⁴⁹ Međutim, prisilno premještanje je ipak relevantan faktor za ocjenu o postojanju genocidne namjere.²⁹⁵⁰ Isto tako, situaciono uslovljeno ubijanje predstavlja vrlo ograničenu osnovu za izvođenje zaključka o genocidnoj namjeri.²⁹⁵¹

825. Postojanje ličnih motiva ne smije se izjednačiti s namjerom, ali ono ne isključuje mogućnost zaključka o postojanju genocidne namjere.²⁹⁵² Razlog iz kojeg je optuženi želio uništiti grupu koja je žrtva "nema uticaja na krivicu".²⁹⁵³

826. **Nikolić** tvrdi da je državna politika obilježje koje se traži za krivično djelo genocida.²⁹⁵⁴ **Nikolić** tu svoju tvrdnju zasniva na članku profesora Williama A. Schabasa koji je priložen kao dodatak njegovom Završnom podnesku.²⁹⁵⁵ Odbacujući tezu da je u teoriji moguće da genocid počinio pojedinac "bez podrške sveukupne državne politike" (teorija "izolovanog počinioca genocida"), profesor Schabas dovodi u pitanje praksu MKSJ-a, u kojoj je zaključeno da se "iz pripremnog rada za Konvenciju iz 1948. vidi [...] da predumišljaj [...] nije zadržan kao pravni element zločina genocida" i da "[i]z tog izostavljanja proizlazi da autori Konvencije nisu smatrali da

33, 35 (gdje se potvrđuje da druga kažnjiva djela koja su sistematski usmjeravana protiv iste grupe, uključujući prisilno premještanje, predstavljaju relevantan faktor i zaključuje da razmjere ubijanja na području Srebrenice, "kao i svijest Glavnog štaba VRS-a o pogubnim posljedicama koje će ono imati po zajednicu bosanskih Muslimana iz Srebrenice, te druge aktivnosti Glavnog štaba preduzete da se obezbijedi fizičko nestajanje te zajednice", dopuštaju da se izvede zaključak da je ubijanje muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice počinjeno s genocidnom namjerom); Drugostepena presuda u predmetu *Muhimana*, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 262.

²⁹⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 20.

²⁹⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 123.

²⁹⁴⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 133 (gdje je zaključeno da Krstić nije imao genocidnu namjeru jer je njegova namjera bila ograničena na prisilno raseljavanje, dok su drugi "imali [...] istu namjeru da se obavi prisilno premještanje, ali oni su to premještanje vidjeli samo kao korak u postizanju svog genocidnog cilja"); Presuda Okružnog suda u Jerusalimu u predmetu *Eichmann*, par. 186 ("Kad je riječ o protjerivanju Jevreja, u čijem je organizovanju optuženi učestvovao [...]: Konstatovali smo da ga je optuženi organizovao ne vodeći ni najmanje računa o zdravlju i životima deportovanih Jevreja. Tako je i za smrt velikog broja Jevreja dokazano da je nastupila kao posljedica protjerivanja iz okruga Nisko, Stettin i Warthe. Nema nikakve sumnje da se tu radilo o okrutnosti koja je graničila sa smišljenom brutalnošću i s velikom pažnjom smo razmotrili pitanje da li je optuženi mogao da predvidi ubilačke posljedice tih deportacija i da li ih je želio. Međutim, na kraju se i dalje sa sumnjom pitamo da li je postojala ta posebna namjera istrebljivanja, koja se traži za dokazivanje zločina protiv jevrejskog naroda, te ćemo ta nehumana djela tretirati kao zločine protiv čovječnosti.").

²⁹⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 123. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 33.

²⁹⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 123.

²⁹⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 49. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 52–53; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 161. V. generalno Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 268–269 (gdje se navodi da je u krivičnom pravu motiv irelevantan).

²⁹⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 45.

²⁹⁵⁴ Nikolićev završni podnesak, par. 77.

²⁹⁵⁵ Nikolićev završni podnesak, Dodatak E, "State Policy as an Element of the Crime of Genocide", profesor William A. Schabas, 30. april 2008. godine (dalje u tekstu: Schabasov članak), str. 10–17.

je postojanje neke organizacije ili sistema u službi ostvarivanja genocidnog cilja pravni element tog zločina".²⁹⁵⁶ Profesor Schabas tvrdi da je takvo tumačenje Konvencije pogrešno, budući da se autori Konvencije nikada nisu direktno bavili pitanjem da li je državna politika obilježje krivičnog djela genocida, i to zato što su smatrali da se to podrazumijeva.²⁹⁵⁷

827. Nadalje, prema riječima profesora Schabasa, formulacija iz Obilježja krivičnih djela iz Statuta MKS-a (dalje u tekstu: Obilježja krivičnih djela MKS-a) – kojom se za genocid postavlja uslov da se "ponašanje odvijalo u kontekstu očiglednog obrasca sličnog ponašanja usmjerenog protiv te grupe ili je to bilo ponašanje koje je samo po sebi moglo prouzrokovati takvo uništenje" – implicitno govori u prilog uslovu postojanja državne politike, čime se odbacuje teorija izolovanog počinioca genocida.²⁹⁵⁸ Profesor Schabas takođe tvrdi da uvrštavanje dodatnog uslova "očiglednog obrasca" u tekst Obilježja krivičnih djela MKS-a "predstavlja jak dokaz da je to implicitni dio međunarodnog običajnog prava".²⁹⁵⁹

828. Pretresno vijeće napominje da, u prilog svojoj tvrdnji da se državna politika traži kao obilježje krivičnog djela genocida, **Nikolić** iznosi argumente koji su već razmotreni u praksi MKSJ-a i MKSR-a. U toj praksi je jasno pokazano da plan ili politika nisu statutarna obilježja krivičnog djela genocida.²⁹⁶⁰ Pretresno vijeće podsjeća na zaključak Žalbenog vijeća u predmetu Krstić da

²⁹⁵⁶ Schabasov članak, str. 11, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 100. V. takođe Nikolićev završni podnesak, par. 77, 80–84. **Nikolić** nadalje tvrdi da Žalbeno vijeće, koje je potvrdilo taj zaključak Pretresnog vijeća, "nije dalo nikakvu dublju analizu niti uvid u to pitanje". Nikolićev završni podnesak, par. 83; Schabasov članak, str. 13, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Jelisić*, par. 48. **Nikolić** takođe tvrdi da jedina odluka Žalbenog vijeća MKSR-a na koju se Žalbeno vijeće pozvalo kada je potvrdilo predmetni zaključak u predmetu *Jelisić* predstavlja pokazatelj "važnosti državne politike u pravnoj istrazi o genocidu, a ne izvor u prilog tvrdnji da ona nije 'obilježje'". Nikolićev završni podnesak, par. 83, gdje se upućuje na Schabasov članak, str. 14–15.

²⁹⁵⁷ Schabasov članak, str. 12–13; Nikolićev završni podnesak, par. 80–82. Profesor Schabas upućuje na raspravu vođenu u Šestom odboru Generalne skupštine u vezi s pitanjem da li u definiciji genocida treba pominjati predumišljaj; na kraju je dogovoreno da se taj koncept izostavi. On pominje stav Belgije (koja je rekla da u definiciji ne treba pominjati predumišljaj jer je pojam namjere dovoljan) i Haitija (koji je rekao da se predumišljaj podrazumijeva jer će činjenje genocida uvijek obuhvatati i pripreme radnje). Profesor Schabas tvrdi da "[k]onačni tekst Konvencije predstavlja kompromis kojim se nastojao postići konsenzus između država s donekle različitim videnjima svrhe Konvencije". *Ibid.*, str. 13.

²⁹⁵⁸ Schabasov članak, str. 15–16, gdje se upućuje na Obilježja krivičnih djela iz Rimskog statuta Međunarodnog krivičnog suda, koja su stupila na snagu 9. septembra 2002. godine, UN Doc. ICC-ASP/1/3 (dio II-B), član 6 (a), Obilježje 3 (dalje u tekstu: Obilježja krivičnih djela MKS-a); v. takođe Nikolićev završni podnesak, par. 84. Profesor Schabas tvrdi da je intencija ta da "očigledan obrazac sličnog ponašanja" bude "kontekstualna okolnost" za koju, prema članu 30 Statuta MKS-a, optuženi mora da zna. Schabasov članak, str. 15–16. U prilog svojoj teoriji, profesor Schabas se poziva i na Izvještaj o Darfuru iz 2005. godine i Presudu MSP-a o Bosni iz 2007. godine, navodeći da se u njima "analizira da li je postojala državna politika, a ne traga se za izolovanim pojedincem s genocidnom namjerom". *Ibid.*, str. 24–29, gdje se upućuje na Izvještaj Međunarodne komisije za istragu o kršenjima međunarodnog humanitarnog prava i prava o ljudskim pravima u Darfuru, 25. januar 2005. godine, UN Doc. S/2005/60; Presuda MSP-a o Bosni; v. takođe Nikolićev završni podnesak, par. 88–90.

²⁹⁵⁹ Schabasov članak, str. 17. Profesor Schabas je iznio kritiku u vezi sa zaključkom Žalbenog vijeća u predmetu *Krstić* da definicija genocida koja je usvojena u Obilježjima krivičnih djela "nije bila odraz običajnog prava kakvo je postojalo u trenutku kad je Krstić počinio zločine". *Ibid.*, str. 16, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 224. Profesor Schabas tvrdi da se međunarodno običajno pravo brka s doslovnim tumačenjem člana 2 Konvencije o genocidu. On takođe navodi činjenicu da su se članovi Odbora za pripremu Konvencije o genocidu složili da tekst Obilježja krivičnih djela MKS-a treba uzeti kao korisnu smjernicu za tumačenje Konvencije, te kao pokazatelj suštine međunarodnog običajnog prava. *Ibid.* Međutim, profesor Schabas priznaje da ni Konvencija o genocidu ni Obilježja krivičnih djela MKS-a ne potkrepljuju tezu da je državna politika obilježje krivičnog djela. *Ibid.*

²⁹⁶⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 223; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 48. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 138.

"[k]rivično djelo genocida, kako je definirano u Statutu i u običajnom međunarodnom pravu, ne zahtijeva dokazivanje da je počinitelj genocida učestvovao u rasprostranjenom i sistematskom napadu usmjerenom protiv civilnog stanovništva".²⁹⁶¹ Nadalje, Pretresno vijeće odbacuje kao spekulativno mišljenje profesora Schabasa da se autori Konvencije nisu bavili pitanjem uslova postojanja državne politike zato što se to podrazumijeva.

829. Pretresno vijeće napominje da se u članu 6 Statuta MKS-a, u kojem se daje definicija genocida, ne postavlja uslov "očiglednog obrasca" koji je uveden u tekstu Obilježja krivičnih djela MKS-a.²⁹⁶² Pretresno vijeće prihvata da su uslovom sadržanim u tekstu iz Obilježja krivičnih djela MKS-a da djela genocida moraju biti počinjena u kontekstu očiglednog obrasca sličnog ponašanja implicitno isključena nasumična i izolovana genocidna djela.²⁹⁶³ Međutim, Pretresno vijeće napominje da je Žalbno vijeće u predmetu *Krstić* zaključilo da "[o]slanjanje [...] na tu definiciju genocida iz [obilježja] krivičnih djela MKS-a nije primjereno".²⁹⁶⁴ Žalbno vijeće je nadalje pojasnilo da Obilježja krivičnih djela MKS-a "nisu obavezujuća pravila, nego samo pomoćno sredstvo tumačenja" Statuta.²⁹⁶⁵ Naposljetku, u praksi je jasno utvrđeno da uslov da zabranjeno ponašanje mora biti dio rasprostranjenog ili sistematskog napada "nije zadan u međunarodnom običajnom pravu".²⁹⁶⁶

830. U svjetlu gorenavedenog, Pretresno vijeće konstatuje da postojanje plana ili politike nije pravno obilježje krivičnog djela genocida i, u skladu s tim, odbacuje **Nikolićevu** tvrdnju.²⁹⁶⁷ Međutim, Pretresno vijeće smatra da postojanje plana ili politike može biti važan faktor za izvođenje zaključka o genocidnoj namjeri. Ako su djela i ponašanje optuženog izvršeni u skladu s postojećim planom ili politikom vršenja genocida, oni postaju dokaz koji je relevantan za znanje optuženog o tom planu; takvo znanje predstavlja daljnji dokaz u prilog zaključku o postojanju namjere.

(ii) Znatnost dijela ciljane grupe

²⁹⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 223.

²⁹⁶² Statut MKS-a, član 6 ("Za svrhe ovog Statuta, 'genocid' predstavlja bilo koje od sljedećih djela, počinjeno s namjerom da se u cijelosti ili djelimično uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa kao takva."). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 224, fusnota 366.

²⁹⁶³ Obilježja krivičnih djela MKS-a, član 6.

²⁹⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 224.

²⁹⁶⁵ *Ibid.*, par. 224, fusnota 366.

²⁹⁶⁶ *Ibid.*, par. 224.

²⁹⁶⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 225; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 48. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 138.

831. Ako je grupa "djelimično" uzeta na metu, taj ciljani segment mora predstavljati znatan dio grupe, budući da "mora biti dovoljno značajan da utječe na grupu u cjelini".²⁹⁶⁸

832. Brojčana veličina ciljanog dijela grupe, iskazana u apsolutnim iznosima i u odnosu na ukupnu veličinu grupe, "nužna je i važna polazna tačka" pri donošenju ocjene o tome da li je ciljani dio dovoljno znatan, ali to "nije nužno i kraj ispitivanja".²⁹⁶⁹ Drugi faktori – koji "nisu svi faktori, niti [...] faktori [koji] predstavljaju definitivno rješenje" – uključuju važnost ciljanog dijela u okviru grupe, pitanje da li ciljani dio grupe "na ovaj ili onaj način predstavlja čitavu grupu ili [...] je ključan za njen opstanak" i područje djelovanja i kontrole počinitelaca, kao i granice njihovog mogućeg dosega.²⁹⁷⁰ Primenjivost pojedinih faktora i njihov eventualni značaj varira u zavisnosti od okolnosti predmeta.²⁹⁷¹

833. Ciljana grupa može obuhvatati i vojna lica: "zahtijevana namjera kod genocida nije ograničena na situacije kada počinitelj nastoji da uništi samo civile".²⁹⁷² Osuđujuća presuda za genocid može se, na primjer, izreći "u slučaju kada je počinitelj ubio zatočeno vojno osoblje koje pripada zaštićenoj grupi zbog činjenice da pripadaju toj grupi", ukoliko su ispunjeni uslov namjere i uslov znatnosti.²⁹⁷³

2. Optužbe

834. U Optužnici se navodi da su **Pandurević, Beara, Popović, Nikolić i Borovčanin**

s namjerom da unište dio muslimanskog naroda u Bosni kao nacionalnu, etničku ili vjersku grupu:

a. lišili [...] života pripadnike te grupe pogubljenjem po kratkom postupku, što je uključivalo kako planirana tako i situaciono uslovljena pogubljenja po kratkom postupku, kako je opisano u ovoj Optužnici; i

b. nanijeli [...] teške tjelesne i duševne povrede stanovnicima Srebrenice i Žepe kako muškog tako i ženskog pola, između ostalog, odvajanjem vojno sposobnih muškaraca od njihovih porodica i prisilnim iseljavanjem stanovništva iz njihovih domova na područja izvan RS.²⁹⁷⁴

835. U Optužnici se dalje navodi:

²⁹⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 8. Takođe Presuda MSP-a o Bosni, par. 198 ("Kao prvo, namjera mora biti takva da se uništi barem znatan dio određene grupe. To je zahtjev koji proizlazi iz same prirode genocida: budući da je cilj i svrha Konvencije uopšte sprečavanje namjernog uništenja grupa, ciljani dio mora biti dovoljno značajan da utiče na grupu u cjelini.").

²⁹⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 12.

²⁹⁷⁰ *Ibid.*, par. 12; v. takođe par. 13–14.

²⁹⁷¹ *Ibid.*, par. 14.

²⁹⁷² *Ibid.*, par. 226.

²⁹⁷³ *Ibid.*, par. 226.

²⁹⁷⁴ Optužnica, par. 26.

Prisilno premještanje žena i djece iz Srebrenice i Žepe opisano u ovoj Optužnici stvorilo je uslove za koje su optuženi znali da će doprinijeti zatiranju cjelokupnog muslimanskog stanovništva istočne Bosne, između ostalog, tako što je tom stanovništvu onemogućen normalan život i reprodukcija.²⁹⁷⁵

836. Prema tome, u Optužnici se navodi da je genocid počinjen putem ubijanja i nanošenja teške tjelesne ili duševne povrede, kao i putem djela pobrojanih u članu 4(2)(c) i članu 4(2)(d) Statuta. Pretresno vijeće napominje da su činjenični navodi na kojima se temelje optužbe iz paragrafa 33 Optužnice ograničeni na prisilno premještanje žena i djece iz Srebrenice i Žepe.

3. Konstatacije

837. U roku od nekoliko dana, snage bosanskih Srba su sistematski pogubile nekoliko hiljada muškaraca, bosanskih Muslimana, od kojih je 5.336 identifikovano.²⁹⁷⁶ Za stanovništvo Srebrenice i Žepe, ta pogubljenja su predstavljala kulminaciju terorisanja kojem su bili izloženi tokom dužeg vremena. Kad je rat zahvatio njihove gradove i sela, muslimansko stanovništvo istočne Bosne povuklo se u enklave, u nadi da će tamo pronaći zaštitu; s padom enklava, ostalo je prepušteno na milost i nemilost snagama bosanskih Srba.

838. Tužilaštvo navodi da je donesena odluka da se muslimansko stanovništvo istočne Bosne uništi, i da je ona provedena najprije odvajanjem i prisilnim premještanjem, a na kraju i ubijanjem pripadnika te grupe.²⁹⁷⁷ Iako je Pretresno vijeće, da bi utvrdilo da li je počinjen genocid, razmotrilo sve relevantne dokaze zajedno, ono će u okviru analize koja slijedi ponoviti samo najvažnije od njih.

(a) Grupa

839. Kao što je rečeno u Optužnici i dodatno razjašnjeno u završnoj riječi tužilaštva, tužilaštvo navodi da su ciljana grupa "Muslimani iz istočne Bosne", kao "dio" muslimanskog naroda u Bosni.²⁹⁷⁸

840. Pretresno vijeće napominje da je Ustavom Jugoslavije iz 1963. godine bosanskim Muslimanima priznat status "naroda"²⁹⁷⁹ i da su i druga vijeća smatrala da bosanski Muslimani čine

²⁹⁷⁵ Optužnica, par. 33.

²⁹⁷⁶ V. gore, par. 664.

²⁹⁷⁷ Optužnica, par. 26, 27, 33, 34; Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 20; Završni podnesak tužilaštva, par. 461, 500.

²⁹⁷⁸ Optužnica, par. 26, 33; Završna riječ tužilaštva, T. 34276 (4. septembar 2009. godine) (gdje se objašnjava da "grupu čine Muslimani iz istočne Bosne, koji su definisani kao Muslimani iz Srebrenice i Žepe, čemu treba pridodati Goražde, ali radi se prvenstveno o Srebrenici i Žepi, mada je i Goražde dio istočne Bosne i kampanja etničkog čišćenja je bila usmjerena i protiv njegovog stanovništva").

²⁹⁷⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 559.

zaštićenu grupu u smislu člana 4 Statuta.²⁹⁸⁰ Pretresno vijeće se slaže s tom analizom i prihvata njene zaključke.

(b) Djela u osnovi

(i) Ubijanje pripadnika grupe

841. Pretresno vijeće je konstatovalo da su, u periodu od 12. jula do kraja jula 1995. godine, snage bosanskih Srba ubile nekoliko hiljada bosanskih Muslimana koji su otprije živjeli u Srebrenici ili u njoj potražili utočište.²⁹⁸¹ Prema tome, navod o ubijanju pripadnika zaštićene grupe dokazan je van razumne sumnje.

(ii) Nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe

842. Tužilaštvo navodi da su Muslimanima iz istočne Bosne nanesene teške tjelesne i duševne povrede, između ostalog, odvajanjem vojno sposobnih muškaraca od njihovih porodica i prisilnim iseljavanjem stanovništva iz njihovih domova na područja izvan RS-a.²⁹⁸²

843. Pretresno vijeće podsjeća da prisilno premještanje samo po sebi ne predstavlja djelo u osnovi genocida.²⁹⁸³ Ono napominje da su, prema navodima tužilaštva, prisilno uklanjanje stanovništva i operacija ubijanja izvršeni putem dva zasebna UZP-a i da se ne tvrdi da su u svakom od tih UZP-a učestvovali svi optuženi. Pretresno vijeće smatra da ga razlozi pravičnosti obavezuju da svoje konstatacije o genocidu, generalno gledano, ograniči tako da poštuje te razlike, a ipak ostane dosljedno praksi Međunarodnog suda. Iz tog razloga, Pretresno vijeće će se ograničiti na analizu teških tjelesnih i duševnih povreda koje su nanesene operacijom ubijanja.²⁹⁸⁴

844. Pretresno vijeće konstatuje da su Muslimanima iz istočne Bosne operacijom ubijanja nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Muškarci u Potočarima morali su najprije pretrpjeti bolan proces odvajanja, a potom strepnju zbog činjenice da nisu znali šta će biti s njihovim porodicama. Kad su im, po zatočenju, oduzete lične stvari – uključujući lične karte i pasoše²⁹⁸⁵ – neizvjesnost koju su osjećali pri pomisli na to šta ih na kraju čeka prerasla je u strah i užas. Ti ljudi su držani u zatočeništvu u nepodnošljivim uslovima: objekti su bili pretrpani, hrane nije bilo, vode

²⁹⁸⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 667; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 560. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 15.

²⁹⁸¹ Pretresno vijeće je konstatovalo da je u pogubljenjima koja su izvršena nakon pada Srebrenice ubijeno najmanje 5.336 identifikovanih osoba, a lako je moguće da broj ubijenih dostiže 7.826. V. gore, par. 664, 793–796.

²⁹⁸² Optužnica, par. 26–27; Završni podnesak tužilaštva, par. 1106, 1128.

²⁹⁸³ V. gore, par. 813.

²⁹⁸⁴ Da bude jasnije, Pretresno vijeće neće uzeti u obzir prisilno premještanje iz Srebrenice, odnosno Žepe.

²⁹⁸⁵ V. gore, par. 331.

malo ili nimalo, a sanitarni uslovi su bili očajni.²⁹⁸⁶ U mnogim slučajevima, izvrgavani su uvredama i fizički zlostavljani.²⁹⁸⁷ Slični rudimentarni i okrutni uslovi čekali su i muškarce koji su zarobljeni iz kolone.²⁹⁸⁸ Svakom od tih ljudi posljednji tračak nade da će preživjeti ugasio se u stravičnim trenucima kad su dovedeni na mjesta pogubljenja, koja su u mnogim slučajevima već bila puna leševa, i tu shvatili kakva im je sudbina.²⁹⁸⁹ Pretresno vijeće konstatuje da su operacijom zatočavanja i ubijanja muškarcima nad kojima je izvršen ovaj ubilački poduhvat nanesene teške tjelesne i duševne povrede.

845. Pretresno vijeće takođe konstatuje da su ljudima koji su preživjeli operaciju ubijanja nanesene teške tjelesne i duševne povrede. Oni malobrojni koji su preživjeli često su bili fizički ozlijeđeni, a svi ti ljudi pretrpjeli su krajnji užas i stravu susreta oči u oči s nasilnom smrću. Nekoliko ljudi je zbog datih okolnosti bilo prisiljeno da se pretvara da je mrtvo i sakriva pod leševima i između leševa onih koji su ubijeni oko njih.²⁹⁹⁰ Oni su potom pretrpjeli strahote pokušavajući da pobjegnu.²⁹⁹¹ Pretresno vijeće nema nikakve sumnje da su ti preživjeli pretrpjeli veliku fizičku patnju i duševnu bol, koji su bili direktna posljedica provođenja plana ubijanja.

846. Pretresno vijeće nadalje konstatuje da su preživjelim članovima porodica ubijenih i njihovim bližnjima operacijom ubijanja i pogubljenjima nanesene teške duševne povrede. Ti preživjeli su i sami morali izdržati proces odvajanja u Potočarima, što je samo pojačalo strepnje stanovnika, bosanskih Muslimana.²⁹⁹² Ženama, djeci i starcima – koji su bili otrgnuti od svojih domova i svega što im je bilo poznato – potom su odveli braću, očeve, muževe i sinove. Oni nisu znali kakva ih sudbina čeka i strahovali su za sudbinu svojih bližnjih.

847. Dokazi nadalje pokazuju da su ubistva ostavila duboke posljedice na ženama, djeci i starcima. Izbjeglice koje su stigle u Tuzlu otprilike 12. ili 13. jula bile su izbezumljene od jada zbog sudbine muškaraca,²⁹⁹³ mnogi i dalje žive u stanju stalne neizvjesnosti. Pretresnom vijeću su predloženi dokazi preživjelih koji još uvijek nisu uspjeli da se trajno oporave. Pored osjećaja tuge i gubitka, preživjelima je strašnu psihičku traumu ostavila činjenica da ne znaju pouzdano šta se dogodilo s muškarcima. Mnoge preživjele progoni osjećaj krivice i ponašaju se autodestruktivno;

²⁹⁸⁶ V. gore, par. 329–330, 400–403.

²⁹⁸⁷ V. gore, par. 326–328.

²⁹⁸⁸ V. gore, par. 385, 389, 393, 398, 473, 478, 496, 529.

²⁹⁸⁹ V. gore, par. 484, 500, 519, 538.

²⁹⁹⁰ V. gore, par. 485, 500, 539.

²⁹⁹¹ V. gore, par. 408, 435.

²⁹⁹² V. gore, par. 316–324.

²⁹⁹³ Edward Joseph, T. 14151–14152 (22. avgust 2007. godine).

nekima bi bilo draže da su umrli s muškarcima.²⁹⁹⁴ Pretresno vijeće se uvjerilo da su tim preživjelima operacijom ubijanja nanesene duboke fizičke i psihičke povrede.

(iii) Smišljeno nametanje pripadnicima grupe životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja i uvođenje mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar grupe

848. Budući da se tvrdnje tužilaštva u vezi s činjenjem djela u osnovi iz člana 4(2)(c) i 4(2)(d) Statuta u znatnoj mjeri preklapaju, Pretresno vijeće će ih razmotriti zajedno.

849. Pretresno vijeće podsjeća da su navodi tužilaštva u vezi s članom 4(2)(c) i 4(2)(d) Statuta eksplicitno ograničeni na prisilno premještanje žena i djece iz Srebrenice i Žepe.²⁹⁹⁵ Shodno tome, prilikom razmatranja da li su ta konkretna djela u osnovi dokazana, Pretresno vijeće je ograničeno na analizu okolnosti nastalih samo prisilnim premještanjem, a ne zajedničkim učinkom ubijanja i prisilnog premještanja; zaključak Pretresnog vijeća mora se posmatrati u tom kontekstu.

850. Tužilaštvo tvrdi da je prisilno premještanje žena i djece stvorilo uslove koji su doprinijeli uništenju Muslimana iz istočne Bosne, između ostalog, tako što je tom stanovništvu onemogućen normalan život i reprodukcija.²⁹⁹⁶

851. Tužilaštvo precizira da su zajednice bosanskih Muslimana u Srebrenici i Žepi bile tradicionalne patrijarhalne zajednice u kojima su muškarci imali vodeću ulogu kako u javnom tako i u privatnom životu. Muškarci su, u principu, imali višu naobrazbu od žena i bili hranitelji, zaštitnici i donosioci odluka u svojim porodicama.²⁹⁹⁷ Uklanjanje muških članova zajednice, uz istovremeno istjerivanje žena, djece i staraca iz njihovih domova, dovelo je, stoga, do "potpunog uništenja predratne porodične strukture i strukture zajednice srebreničkih Muslimana".²⁹⁹⁸ U prilog tim navodima, tužilaštvo se poziva na svjedočenja preživjelih koji se još uvijek bore s posljedicama prisilnog premještanja: neki od njih imaju nedefinisani bračni status, poteškoće s brigom za svoju preživjelu djecu, žive u krajnjoj bijedi i nezaposleni su.²⁹⁹⁹

²⁹⁹⁴ V. Hafiza Salihović, dokazni predmet P03232, Izjava na osnovu pravila 92bis (17. juni 2000. godine); svjedok DD, dokazni predmet P02226, Zapečaćeni transkript na osnovu pravila 92bis (26. juli 2000. godine); Hanifa Hafizović, dokazni predmet P03230, Izjava na osnovu pravila 92bis (16. juni 2000. godine); Rahima Maklić, dokazni predmet P03229, Izjava na osnovu pravila 92bis (17. juni 2000. godine).

²⁹⁹⁵ V. gore, par. 836; Optužnica, par. 33.

²⁹⁹⁶ Optužnica, par. 33; Završni podnesak tužilaštva, par. 1105, 1128.

²⁹⁹⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 1116.

²⁹⁹⁸ *Ibid.*, par. 1117.

²⁹⁹⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 1118–1124.

852. Tužilaštvo tvrdi da je, uslijed toga, u zajednici "izgleda došlo do pada" nataliteta.³⁰⁰⁰ Pored toga, preživjeli često ne mogu ili ne žele da se vrate u svoje nekadašnje domove zato što im je, kad su prisilno premješteni, uništena imovina ili zato što ne mogu da se suoče sa traumom povratka na mjesto gdje su nestali njihovi bližnji.³⁰⁰¹

853. Prema navodima tužilaštva, **Pandurević, Beara, Popović, Nikolić i Borovčanin** su bili svjesni toga kakva je socijalna struktura Muslimana iz istočne Bosne i bilo im je jasno da u porodicama bosanskih Muslimana muškarci imaju ključnu ulogu, zbog čega su morali znati da će njihovo postupanje imati za posljedicu uništenje grupe.³⁰⁰²

854. Izgleda da tužilaštvo u suštini tvrdi da uništenje socijalne strukture zajednice i nemogućnost ljudi koji su prisilno premješteni da ponovo vode normalan život predstavljaju životne uslove koji su smišljeno nametnuti s ciljem da dovedu do fizičkog uništenja grupe. Međutim, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da su to oni uslovi koje je trebalo zabraniti članom 4(2)(c) Statuta.³⁰⁰³ Pored toga, Pretresno vijeće ima u vidu da predmetni navod tužilaštva ne uključuje posljedice koje je po socijalnu strukturu bosanskih Muslimana imalo ubijanje i stoga se nije uvjerilo da su uslovi nastali samo prisilnim premještanjem bili smišljeno nametnuti s ciljem da dovedu do fizičkog uništenja grupe; zapravo, Pretresno vijeće smatra da objektivno nije vjerovatno da bi takvi uslovi doveli do uništenja grupe.³⁰⁰⁴ Isto tako, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je dokazano da je prisilno premještanje samo za sebe bilo mjera koja je imala za cilj sprečavanje rađanja unutar grupe.

855. U svjetlu izložene diskusije Pretresno vijeće konstatuje da predloženi dokazi nisu dovoljni za zaključak da su prisilnim premještanjem stvoreni životni uslovi sračunati da dovedu do uništenja muslimanskog stanovništva istočne Bosne ili da tom stanovništvu onemoguće normalan život i reprodukciju.

(c) Genocidna namjera

856. Pretresno vijeće je konstatovalo da su pripadnici snaga bosanskih Srba ubili nekoliko hiljada muškaraca, bosanskih Muslimana.³⁰⁰⁵ Razmjere i karakter operacije ubijanja, izbor žrtava, sistematski i organizovan način na koji je ona izvršena i očigledna namjera da se likvidira svaki bosanski Musliman koji je zarobljen ili se predao dokazuju van razumne sumnje da su pripadnici

³⁰⁰⁰ *Ibid.*, par. 1120.

³⁰⁰¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 1123–1125.

³⁰⁰² *Ibid.*, par. 1127.

³⁰⁰³ V. gore, par. 815.

³⁰⁰⁴ V. Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 863 (gdje se kaže da "[ž]ivotni uslovi, koji su možda po svim standardima neodgovarajući, mogu, uprkos tome, biti dovoljni za opstanak te grupe").

³⁰⁰⁵ V. gore, par. 664.

snaga bosanskih Srba, uključujući članove Glavnog štaba i pripadnike organa bezbjednosti VRS-a, posjedovali namjeru da unište Muslimane iz istočne Bosne kao grupu.

857. Dokazi pokazuju da su se, od trenutka kad je izrađen plan da se vojno sposobni muškarci okupljeni u Potočarima pobiju, obim i razmjere operacije ubijanja postepeno povećavali.³⁰⁰⁶ Krug žrtava koje su uzete na metu tom operacijom se od ljudi koji su odvojeni u Potočarima proširio i na one koji su se predali ili su zarobljeni tokom potjere koju su snage bosanskih Srba preduzele dok su oni pokušavali da pobjegnu na teritoriju pod kontrolom bosanskih Muslimana.³⁰⁰⁷ Jasno se vidi da su se planovi i namjere pripadnika snaga bosanskih Srba, uključujući članove Glavnog štaba i pripadnike organa bezbjednosti VRS-a, proširili kad su pod njihovu kontrolu došle hiljade muškaraca, bosanskih Muslimana, i kad su se događaji počeli odvijati.

858. Pretresno vijeće podsjeća da su prije pogubljenja muškarci držani u zatočeništvu na više lokacija u okolini Potočara, Bratunca i Zvornika i da su, isto tako, ubijani na više različitih mjesta.³⁰⁰⁸ Vrlo često muškarci su s mjesta na kom su bili zatočeni premješteni na neka druga mjesta kako bi tamo bili pogubljeni, što ukazuje na to da ubijanje nipošto nije bilo spontano. Pogubljenja je vršio veliki broj različitih ljudi iz sastava raznih jedinica snaga bosanskih Srba.³⁰⁰⁹ Da je organizacija bila podređena tome da se obuhvati najveći mogući broj žrtava vidi se i iz uslova u kojima su žrtve držane u zatočeništvu, gdje se, u principu, nije vodilo računa čak ni o tome da im se obezbijedi minimum za preživljavanje, kao što su hrana i voda.³⁰¹⁰

859. Ubijanje je izvršeno u zapanjujućem broju pogotovo 13. jula, što ukazuje na koordinaciju a ne slučajnost. Samo 13. jula ubijanje zarobljenika, bosanskih Muslimana, vršeno je na rijeci Jadar, u dolini Cerske, u skladištu u Kravici, na livadi u Sandićima i u školi u selu Luke.³⁰¹¹ Ubijanje se nastavilo tokom više dana, što pokazuje da je postojala mračna riješenost da se obezbijedi da zarobljenici u Orahovcu, na brani kod Petkovaca, u školi u Ročeviću, u školi u Kuli, u Kozluku, na Vojnoj ekonomiji Branjevo, u Domu kulture u Pilici, u Baljkovici (kod Nezuka), iz bolnice u Milićima, u Snagovu i u Trnovu budu pobijeni do posljednjeg.³⁰¹²

³⁰⁰⁶ V. gore, poglavlje V, odjeljak B.1.(d).

³⁰⁰⁷ V. gore, par. 380–382. V. takođe gore poglavlje V, odjeljak B.1.(d).

³⁰⁰⁸ V. gore, poglavlje III, odjeljak E.6(b) i 7; poglavlje III, odjeljak F.4, 5, 6; poglavlje III, odjeljak G.3; poglavlje III, odjeljak H.3,5. V. dolje, poglavlje V, odjeljak B.1(d).

³⁰⁰⁹ V. gore, poglavlje III, odjeljak E.7; poglavlje III, odjeljak F.6; poglavlje III, odjeljak G.3; poglavlje III, odjeljak H.3,5. V. dolje, poglavlje V, odjeljak B.1(d).

³⁰¹⁰ V. gore, par. 330, 385, 389, 393, 398, 473, 478, 496, 529. V. dolje, par. 1053.

³⁰¹¹ V. gore, par. 353, 409, 414, 423, 445.

³⁰¹² V. gore, par. 492, 503, 524, 531, 550, 577, 583, 589, 599. Sudija Kwon se, uz dužno poštovanje, ne slaže s konstatacijom da ubijanje u Trnovu spada u okvir UZP-a ubistva. V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 36–39.

860. Pretresno vijeće konstatuje da dokazi pokazuju da ubijanje muškaraca, bosanskih Muslimana, nije bilo rezultat panike koja je izbila uslijed zarobljavanja hiljada muškaraca ni odgovor na bilo kakvu vojnu prijetnju koju su oni predstavljali; naprotiv, na metu su uzeti muškarci koji su se već predali. Jasno je da su oni uzeti na metu zbog toga što su bili pripadnici grupe bosanskih Muslimana. Nadalje, nije uloženi čak ni najmanji napor da se napravi razlika između civila i vojnika, a Pretresno vijeće napominje da je među ubijenima bio i određeni broj djece, starijih i nemoćnih.³⁰¹³ U danima nakon pada Srebrenice vršen je pretres terena kako bi se obezbijedilo da Glavnom štabu i organima bezbjednosti VRS-a ne promakne nijedan muškarac, bosanski Musliman.³⁰¹⁴

861. Pretresno vijeće konstatuje da je operacija ubijanja – od odvajanja preko zatočenja do pogubljenja i pokopavanja – bila pažljivo orkestrirana strategija uništavanja usmjerena protiv muslimanskog stanovništva istočne Bosne. Kao što je već konstatovano, putem tog ubilačkog poduhvata počinjena su osnovna djela ubijanja i nanošenja teških tjelesnih i duševnih povreda. Pretresno vijeće se van svake razumne sumnje uvjerilo da su ta djela izvršena s genocidnom namjerom.

862. Dalju potvrdu za svoj zaključak Pretresno vijeće nalazi u "drugim kažnjivim djelima koja su sistematski usmjeravana protiv iste grupe"³⁰¹⁵ u istom periodu, konkretno, u operaciji prisilnog premještanja i okolnostima kojima je zbog njenog provođenja bilo izloženo stanovništvo u Potočarima. Mahnita nastojanja da se, dok su muški članovi zajednice bili izdvojeni za ubijanje, ostatak stanovništva prisilno ukloni predstavljaju dalji dokaz da je namjera bila da se to stanovništvo uništi.

863. Shodno tome, Pretresno vijeće se uvjerilo da su pripadnici snaga bosanskih Srba, uključujući članove Glavnog štaba VRS-a i pripadnike organa bezbjednosti VRS-a, kao što su **Popović** i **Beara**, počinili genocid nad Muslimanima iz istočne Bosne, kao dijelom bosanskih Muslimana.³⁰¹⁶

(i) Znatnost grupe

³⁰¹³ V. gore, par. 320, 401, 405, 408, 413, 478, 490, 523, 543. V. dolje, par. 1053.

³⁰¹⁴ V. gore, par. 380–382, 562–564.

³⁰¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 123.

³⁰¹⁶ V. dolje, par. 1181, 1318.

864. Pošto je konstatovalo da su pripadnici snaga bosanskih Srba, uključujući članove Glavnog štaba i pripadnike organa bezbjednosti VRS-a, posjedovali namjeru da unište dio zaštićene grupe, Pretresno vijeće mora razmotriti da li taj ciljani dio predstavlja znatan segment zaštićene grupe.³⁰¹⁷

865. Pretresno vijeće konstatuje da Muslimani iz istočne Bosne predstavljaju znatan segment čitave grupe, bosanskih Muslimana. Kao što je konstatovalo Žalbena vijeće, iako je muslimansko stanovništvo Srebrenice, prije njenog pada u ruke VRS-a, predstavljalo mali postotak ukupnog muslimanskog stanovništva BiH u to vrijeme, značaj zajednice ne određuje samo njena veličina.³⁰¹⁸ Srebrenička enklava je bila od ogromnog strateškog značaja za rukovodstvo bosanskih Srba, i to iz sljedećih razloga: (1) bez Srebrenice bi etnički srpska država koju su oni željeli stvoriti ostala podijeljena i odvojena od Srbije; (2) budući da se većina muslimanskih stanovnika te regije u relevantno vrijeme sklonila u srebreničku enklavu, eliminacija enklave bi omogućila da se postigne cilj eliminacije muslimanskog prisustva u čitavoj regiji; i (3) eliminacija enklave, uprkos garancijama bezbjednosti od strane međunarodne zajednice, pokazala bi bosanskim Muslimanima koliko su nezaštićeni i njena sudbina poslužila bi "kao jasan pokazatelj" onog što čeka sve bosanske Muslimane.³⁰¹⁹ Pretresno vijeće se slaže s tom analizom i prihvata njen zaključak.

866. Pretresno vijeće takođe konstatuje da ubijanje svih muških članova nekog stanovništva predstavlja dovoljnu osnovu za izvođenje zaključka o postojanju namjere biološkog uništenja čitave grupe. Pretresno vijeće napominje da su ubijeni i neki dječaci, stariji i nemoćni ljudi i da među muškarcima nije pravljen nikakva razlika između civila i vojnika.³⁰²⁰ Prema tome, obim ubijanja je bio širi od prostog ubijanja muškaraca koji su predstavljali vojnu prijetnju. Nadalje, razmjere ubijanja su se nesumnjivo štetno odrazile na fizički opstanak Muslimana iz istočne Bosne. Vijeće konstatuje van razumne sumnje da je pripadnicima snaga bosanskih Srba, uključujući članove Glavnog štaba i pripadnike organa bezbjednosti VRS-a, moralo biti jasno da će ubijanje imati poguban uticaj na zajednicu, i da su oni to i namjeravali.³⁰²¹

³⁰¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 8.

³⁰¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 15.

³⁰¹⁹ *Ibid.*, par. 15–16.

³⁰²⁰ V. gore, par. 320, 401, 405, 408, 413, 478, 490, 523, 543.

³⁰²¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 27: "Ubijanje vojno sposobnih muškaraca predstavljalo je bez sumnje fizičko uništenje i, s obzirom na razmjere ubijanja, zaključak Pretresnog vijeća da je njihovo istrebljenje bilo motivirano genocidnom namjerom je legitiman."

F. Udruživanje radi vršenja genocida

1. Mjerodavno pravo

867. Krivično djelo udruživanja radi vršenja genocida kažnjivo je po članu 4(3)(b) Statuta. Iako se ovaj Međunarodni sud nikada nije bavio krivičnim djelom udruživanja radi vršenja genocida, vijeća MKSR-a su se njime bavila u nekoliko navrata.³⁰²²

868. MKSR je definisao udruživanje radi vršenja genocida kao "dogovor između dviju ili više osoba da izvrše krivično djelo genocida".³⁰²³ Čin sklapanja dogovora da se izvrši genocid predstavlja *actus reus* krivičnog djela udruživanja radi vršenja genocida.³⁰²⁴ Učesnici udruživanja moraju posjedovati istu *mens rea* koja se traži za genocid, to jest posebnu namjeru da se u cijelosti ili djelimično uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa kao takva.³⁰²⁵ Budući da je u pitanju nedovršeno krivično djelo, kažnjiv je sam dogovor – krivično djelo je ostvareno u trenutku sklapanja dogovora – bez obzira na to da li je on zaista doveo do vršenja genocida.³⁰²⁶ Pretresno vijeće se slaže s definicijom krivičnog djela udruživanja radi vršenja genocida koju je dao MKSR.

869. Što se tiče dokaza, "za dokazivanje optužbe za udruživanje nije nužno postojanje formalnog ili izričitog dogovora".³⁰²⁷ *Actus reus* se može dokazivati zaključivanjem na osnovu posrednih dokaza, pod uslovom da je postojanje udruživanja radi vršenja genocida jedini razuman zaključak do kojeg se može doći na osnovu tih dokaza.³⁰²⁸ Konkretno, zaključak o postojanju dogovora može

³⁰²² V. Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 207–225; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 893–912; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 90–93; Prvostepena presuda u predmetu *Bagosora i drugi*, par. 2084–2113; Prvostepena presuda u predmetu *Zigiranyirazo*, par. 388–395; Prvostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 344–351; Prvostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 49–52, 70; Prvostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 785–798; Prvostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1040–1055; Prvostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 422–429; Prvostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 797–801, 838–841; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 184–198, 937–941; Prvostepena presuda u predmetu *Kambanda*, par. 40.

³⁰²³ Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 218, 221; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 894; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 92; Prvostepena presuda u predmetu *Bagosora*, par. 2087; Prvostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 787; Prvostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 423; Prvostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 798; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 191.

³⁰²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 218, 221; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 894; Prvostepena presuda u predmetu *Bagosora i drugi*, par. 2087; Prvostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 788.

³⁰²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 894, 896; Prvostepena presuda u predmetu *Bagosora*, par. 2087; Prvostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 423; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 192.

³⁰²⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 423; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 193. Pretresno vijeće skreće pažnju na sljedeću konstataciju Žalbenog vijeća MKSJ-a: "Udruženi zločinački poduhvat i 'udruživanje' su dva različita vida odgovornosti. Dok se za udruživanje traži dokaz da se više pojedinaca dogovorilo da izvrše izvesno krivično delo ili skup krivičnih dela, za udruženi zločinački poduhvat potrebno je [...] dokazati i da su strane u tom dogovoru preduzele neku radnju za sprovođenje tog dogovora u delo." Odluka po žalbi u vezi s nadležnošću u predmetu *Ojdanić*, par. 23.

³⁰²⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1045. Potvrđeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 898.

³⁰²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 221; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 896. Za standard dokazivanja koji se primjenjuje u vezi s posrednim dokazima, v. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 219; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 41; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 120, 131; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 458; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 896; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 306, 399.

se izvesti na osnovu usaglašenog ili koordiniranog djelovanja grupe pojedinaca.³⁰²⁹ Međutim, dokazi moraju van razumne sumnje pokazati da je sklopljen zajednički dogovor za djelovanje, a ne samo da je postojalo slično ponašanje³⁰³⁰ ili da su vođeni pregovori.³⁰³¹

870. **Nikolić** u svom Završnom podnesku tvrdi da udruživanje radi vršenja genocida nije trajno krivično djelo.³⁰³² Prema shvatanju Pretresnog vijeća, srž njegovog argumenta je da u slučaju da, nakon što je sklopljen dogovor, bude izvršen genocid, iz učešća u genocidu proizlazi krivična odgovornost za genocid, a ne za udruživanje radi vršenja genocida.³⁰³³ Konkretno, **Nikolić** tvrdi da se, ako je, kao što se navodi u Optužnici, udruživanje radi vršenja genocida dogovoreno 11. jula uveče ili 12. jula ujutro, on nije mogao naknadno priključiti tom dogovoru.³⁰³⁴ Tužilaštvo na to odgovara da činjenica da krivična odgovornost postoji od trenutka kad se sklopi dogovor da se izvrši genocid ne znači da udruživanje tada prestaje i da krivičnu odgovornost zapravo snose i osobe koje se dogovoru da se izvrši genocid priključe u kasnijoj fazi udruživanja.³⁰³⁵

871. U praksi MKSJ-a i MKSR-a bilo je malo riječi o ovom pitanju. Pretresno vijeće u predmetu *Nahimana* iznijelo je mišljenje da je udruživanje "po svom karakteru trajno i kulminira činjenjem djela koja su cilj udruživanja".³⁰³⁶ U žalbenom postupku, Žalbeno vijeće je odbilo da preispita tu konstataciju,³⁰³⁷ mada jeste odbacilo uporednu konstataciju Pretresnog vijeća da je direktno i javno podsticanje na vršenje genocida trajno krivično djelo.³⁰³⁸ Žalbeno vijeće je napomenulo da su pojmovi "nedovršeno" i "trajno" međusobno nezavisni³⁰³⁹ i zaključilo da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je konstatovalo da podsticanje traje sve dok se ne ostvare djela koja su njegov cilj. Umjesto toga, Žalbeno vijeće je zauzelo stav da je to krivično djelo "ostvareno čim je predmetna izjava izgovorena ili objavljena, iako posljedice podsticanja mogu i dalje da traju".³⁰⁴⁰

³⁰²⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1045. Potvrđeno u Drugostepenoj presudi u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 897.

³⁰³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 898.

³⁰³¹ Prvostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 787.

³⁰³² Nikolićev završni podnesak, par. 322–325.

³⁰³³ V. Nikolićev završni podnesak, par. 158–162, 165–167, 325, 1598–1601; Nikolićeva završna riječ, T. 34549 (9. septembar 2009. godine), 34830–34832 (14. septembar 2009. godine).

³⁰³⁴ Nikolićev završni podnesak, par. 163, 1602–1603; Nikolićeva završna riječ, T. 34538 (9. septembar 2009. godine), 34831 (14. septembar 2009. godine).

³⁰³⁵ Završna riječ tužilaštva, T. 34172–34173 (3. septembar 2009. godine).

³⁰³⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Nahimana*, par. 1044.

³⁰³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana*, par. 318.

³⁰³⁸ *Ibid.*, par. 723, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Nahimana*, par. 1017.

³⁰³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana*, par. 720–721. Žalbeno vijeće je objasnilo da se "kod nedovršenog krivičnog djela kažnjava činjenje određenih radnji koje mogu predstavljati korak u činjenju nekog drugog krivičnog djela, čak i ako to krivično djelo nije zaista i počinjeno". Trajno krivično djelo "podrazumijeva kažnjivo djelovanje koje traje". Žalbeno vijeće se pozvalo na *Black's Law Dictionary*, gdje se kaže da je trajno krivično djelo "1. Krivično djelo koje traje i nakon što je prvobitno protivpravno djelo ostvareno; krivično djelo koje sadrži elemente koji traju [...] 2. Krivično djelo ... koje traje tokom dužeg perioda". Brian A. Garner (ur.), *Black's Law Dictionary*, 8. izdanje (Saint Paul, Minnesota: Thompson West Publishing Company, 2004.), str. 399.

³⁰⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana*, par. 723.

872. **Nikolić** tvrdi da taj stav Žalbenog vijeća MKSR-a govori u prilog zaključku da udruživanje koje, kao i direktno i javno podsticanje na vršenje genocida, spada u kategoriju nedovršenih krivičnih djela nije trajno krivično djelo.³⁰⁴¹ Međutim, Pretresno vijeće napominje da se ta tvrdnja izgleda kosi s pristupom koji se primjenjuje u anglosaksonskom pravu. U Sjedinjenim Državama, udruživanje se smatra trajnim krivičnim djelom.³⁰⁴² Pojedinci se mogu priključiti udruživanju čak i nakon što je prvobitni dogovor sklopljen i smatrati se krivično odgovornim za to udruživanje bez obzira na to što nisu njegovi izvorni učesnici.³⁰⁴³ Priključivanjem novih učesnika ne mijenja se status izvornih učesnika udruživanja niti se stvara novo udruživanje.³⁰⁴⁴ Isti pristup se primjenjuje u Ujedinjenom Kraljevstvu³⁰⁴⁵ i u Kanadi.³⁰⁴⁶

873. Pretresno vijeće napominje da koncepcija kažnjivog udruživanja koja je ugrađena u Konvenciju o genocidu potiče iz anglosaksonske pravne tradicije³⁰⁴⁷ i da je član 4(3) Statuta preuzet direktno iz Konvencije o genocidu. Prema tome, postoji valjan razlog da se slijedi tumačenje krivičnog djela udruživanja koje je uvriježeno u anglosaksonskom pravu.

874. Pretresno vijeće smatra da je pristup koji se primjenjuje u anglosaksonskom pravu uvjerljiv. Kategorija nedovršenih krivičnih djela uvedena je prvenstveno radi toga da se činjenje planiranog krivičnog djela spriječi tako što će se počinioci nedovršenog djela uhapsiti i kazniti prije nego što

³⁰⁴¹ Nikolićeva završna riječ, T. 34830–34832 (14. septembar 2009. godine).

³⁰⁴² V. *United States v. Kissel*, 218 U.S. 601, 607 (1910.) ("Istina je da je definicija krivičnog djela zadovoljena postojanjem protivpravnog dogovora, ali ona time nije iscrpljena. Naravno, isto tako je istina da puko trajanje posljedice krivičnog djela ne produžava trajanje tog krivičnog djela. [...] Ali, ako plan predviđa nastupanje trajne posljedice koja ne može trajati bez trajne saradnje učesnika udruživanja koji će je održavati, i ako takva trajna saradnja postoji, onda je protivno zdravom razumu i normalnom načinu izražavanja da se takva trajna saradnja nazove kinematografskim nizom zasebnih udruživanja, a ne samo jednim udruživanjem."). (Holmes, J.) (reference izostavljene). V. također, npr., *United States v. Noble*, 754 F.2d 1324, 1329 (7th Cir. 1985.) ("strane mogu biti proglašene krivim čak i ako se, u razna vremena, priključe glavnim učesnicima udruživanja, odnosno s njima prekinu odnos"); *United States v. Knight*, 416 F.2d 1181, 1184 (9th Cir. 1969.) (isto).

³⁰⁴³ V., npr., *United States v. Santos*, 541 F.3d 63, 73 (2nd Cir. 2008.) ("okrivljeni se nije morao priključiti udruživanju na samom početku da bi snosio odgovornost za protivpravne radnje tog udruživanja počinjene kako prije tako i nakon što je on postao njegov učesnik"); *United States v. Knight*, 416 F.2d 1181, 1184 (9th Cir. 1969.) ("Neko se može priključiti udruživanju koje je već stvoreno i postoji i snositi odgovornost za sve što se prethodno dešavalo u tom udruživanju.").

³⁰⁴⁴ V., npr., *Marino v. United States*, 91 F.2d 691, 696 (9th Cir. 1937.) ("Ako je stvoreno udruživanje, priključivanjem novih učesnika ne nastaje novo udruživanje niti se mijenja status ostalih učesnika i takav novi učesnik je jednako kriv kao da je izvorni učesnik udruživanja."); v. također, npr., *United States v. Bryant*, 364 F.2d 598, 603 (4th Cir. 1966.) (isto).

³⁰⁴⁵ V. *DPP v. Doot*, [1973.] A.C. 807 ("Ako između dviju ili više osoba postoji dogovor da počine neko protivpravno djelo, stekla su se sva obilježja krivičnog djela i ono je, u tom smislu, ostvareno. Međutim, udruživanje ne prestaje činom sklapanja dogovora. Ono traje sve dok u njemu učestvuju dvije ili više strana koje posjeduju namjeru da izvrše plan. [...] Činjenica da se osobi koja se naknadno priključila udruživanju može izreći osuđujuća presuda za udruživanje pokazuje da je ono, mada je u izvjesnom smislu ostvareno prvobitnim činom udruživanja, ipak trajno krivično djelo."). V. također David Ormerod, ur., *Smith and Hogan: Criminal Law*, 12. izdanje, Oxford University Press, str. 403.

³⁰⁴⁶ V. *Papalia v. R.*, [1979.] 2 S.C.R. 256, str. 276-277 ("Udruživanje je nedovršeno ili preliminarno krivično djelo. [...] Kod optužbe za udruživanje, suština krivičnog djela je u samom dogovoru. [...] *Actus reus* je čin sklapanja dogovora. [...] Dogovor koji su sklopili učesnici udruživanja može predviđati činjenje više radnji ili krivičnih djela. Broj osoba koje mogu znati za dogovor nije ograničen. Planu koji traje mogu se priključiti nove osobe, dok druge mogu da odustanu. Sve dok postoji trajni opšti, dominantni plan, metod djelovanja, učesnici ili žrtve mogu se mijenjati a da udruživanje ne prestane. Ono što je važno ispitati nije da li su djela počinjena u skladu s dogovorom, nego da li je zaista postojao zajednički dogovor s kojim se ta djela mogu dovesti u vezu i za koji su svi navodni prekršitelji znali."). Citirano s odobravanjem u *United States of America v. Dynar*, [1997.] 2 S.C.R. 462, par. 87.

³⁰⁴⁷ V. UN Doc E/AC. 25/SR.16. V. također Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 187.

počine krivično djelo koje su planirali.³⁰⁴⁸ Stoga je kažnjavanje učesnika udruživanja zbog dogovora koji su sklopili prije činjenja krivičnog djela opravdano; međutim, to ne znači da krivično djelo udruživanja tada prestaje.³⁰⁴⁹

875. Pretresno vijeće takođe smatra da analiza direktnog i javnog podsticanja na vršenje genocida koju je Žalbeno vijeće MKSR-a izložilo u predmetu *Nahimana* ne dovodi u pitanje ovaj zaključak. Žalbeno vijeće MKSR-a je izričito navelo da se pojam nedovršenih krivičnih djela razlikuje od pojma trajnih krivičnih djela i iz njegovog obrazloženja ne slijedi zaključak da nijedno nedovršeno krivično djelo ne može ujedno biti i trajno.

876. Shodno tome, Pretresno vijeće zaključuje da je udruživanje trajno krivično djelo i da je, stoga, priključivanje pojedinaca udruživanju moguće i nakon sklapanja prvobitnog dogovora.

2. Optužbe

877. U tački 2 Optužnice se navodi da su se **Popović, Beara, Nikolić, Borovčanin i Pandurević** udružili radi vršenja genocida. Tužilaštvo precizira da su ti optuženi sklopili dogovor s nekoliko osoba, uključujući Mladića, Živanovića i Krstića, da pobiju vojno sposobne muškarce, Muslimane, iz Srebrenice i da preostalo muslimansko stanovništvo Srebrenice i Žepe uklone iz RS-a kako bi se ti Muslimani uništili.³⁰⁵⁰ Teza tužilaštva je da su trajanje i činjenice u osnovi optužbi za udruživanje isti kao i slučaju UZP-a ubistva muškaraca iz Srebrenice.³⁰⁵¹

3. Preliminarno pitanje

878. **Nikolić** tvrdi da je tužilaštvo iznijelo optužbu za konkretan dogovor da se izvrši genocid koji su navedeni učesnici udruživanja sklopili na konkretnom mjestu i u konkretno vrijeme;³⁰⁵² to jest, dogovor koji su između 11. jula uveče i 12. jula ujutro u Bratuncu sklopile osobe među kojima su bili jedan ili više optuženih.³⁰⁵³ Prema **Nikolićevoj** tvrdnji, dokazi moraju pokazati da je sklopljen taj konkretan dogovor.³⁰⁵⁴ **Nikolić** tvrdi da, budući da, prema navodima tužilaštva,

³⁰⁴⁸ V. *Liangsiriprasert v. United States Government*, [1991.] 1 A.C. 225, per Lord Griffiths, gdje se s odobravanjem poziva na *Board of Trade v. Owen*, [1957.] A.C. 602, 626.

³⁰⁴⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, Djelimično suprotno mišljenje sudije Shahabuddeena, 28. novembar 2007. godine, par. 32; *Ngeze i Nahimana protiv tužioca*, predmet br. ICTR 97-27-AR72, Odluka po interlokutornim žalbama, Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, 5. septembar 2000. godine.

³⁰⁵⁰ Optužnica, par. 34.

³⁰⁵¹ T. 34172 (3. septembar 2009. godine).

³⁰⁵² Nikolićev završni podnesak, par. 1607.

³⁰⁵³ *Ibid.*, par. 1608–1612.

³⁰⁵⁴ *Ibid.*, par. 1612.

njegovo učešće u operaciji ubijanja nije počelo do 13. jula uveče,³⁰⁵⁵ tužilaštvo nije ispravno iznijelo navod o njegovom učešću u udruživanju.³⁰⁵⁶

879. Prema shvatanju Pretresnog vijeća, **Nikolić** tvrdi da datum sklapanja dogovora predstavlja pravno relevantnu činjenicu u vezi s optužbom za udruživanje radi vršenja genocida. **Nikolić**, u suštini, tvrdi da, pošto je tužilaštvo navelo da je njegovo učešće u udruživanju počelo nakon datuma kada je, prema navodima, sklopljen dogovor, ono nije dokazalo da on snosi krivičnu odgovornost za udruživanje.

880. Pretresno vijeće, kao prvo, napominje da se u Optužnici navodi da je udruživanje započelo "12. jula 1995. ili otprilike tog datuma"³⁰⁵⁷ i stoga smatra da razlika između 12. i 13. jula nije toliko bitna da bi išla na štetu **Nikoliću** ili drugim optuženima. Budući da je tužilaštvo u Optužnici navelo konkretna djela na osnovu kojih se **Nikolić** tereti krivičnom odgovornošću za udruživanje radi vršenja genocida,³⁰⁵⁸ Pretresno vijeće smatra da je **Nikolić** u dovoljnoj mjeri obaviješten o navodima po kojima ga tužilaštvo tereti u vezi s tačkom 2 Optužnice. Pored toga, s obzirom na konstataciju da je udruživanje radi vršenja genocida trajno krivično djelo, **Nikolićev** argument da se nije mogao naknadno priključiti udruživanju je neodrživ. O **Nikolićevoj** individualnoj krivičnoj odgovornosti za udruživanje radi vršenja genocida biće više riječi dolje u tekstu.³⁰⁵⁹

4. Konstatacije

881. Pretresno vijeće je konstatovalo da je masovna operacija ubijanja muškaraca, bosanskih Muslimana, u Potočarima započela 12. jula i da se 13. jula proširila tako što je obuhvatila i ljude zarobljene iz kolone.³⁰⁶⁰ Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da je kasnije pogubljenje tih bosanskih Muslimana izvršeno s genocidnom namjerom.³⁰⁶¹

882. Ključna činjenica na kojoj je Pretresno vijeće zasnovalo svoj zaključak da je operacija ubijanja izvršena s genocidnom namjerom jeste da je plan proveden uz znatnu koordinaciju. S tim u vezi, Pretresno vijeće podsjeća da ti ljudi nisu naprosto ubijeni po zarobljavanju, već se radilo o jednom ogromnom procesu. Ljudi iz Potočara odvojeni su od ostatka stanovništva, zatočeni na tom području, prebačeni autobusima u Bratunac i tu su ponovo zatočeni na raznim lokacijama. Ubrzo su

³⁰⁵⁵ Nikolićev završni podnesak, par. 1632. V. takođe Optužnica, par. 42(a)(i).

³⁰⁵⁶ V. *ibid.*, par. 1614–1627.

³⁰⁵⁷ Optužnica, par. 36.

³⁰⁵⁸ Optužnica, par. 42.

³⁰⁵⁹ V. dolje, par. 1416.

³⁰⁶⁰ V. dolje, par. 1052, 1072.

³⁰⁶¹ V. gore, par. 863.

im se pridružili ljudi iz kolone. Iako su mnogi pogubljeni na području Bratunca, jedan veliki broj je odveden u Zvornik kako bi tamo bio ubijen.³⁰⁶²

883. Dokazi pokazuju da je iza toga stajala velika sinhronizacija. Odvajanje, prevoz, zatočenje i ubijanje bili su tako velikih razmjera da su iziskivali angažovanje velikog broja ljudi iz raznih jedinica snaga bosanskih Srba, kao i znatne resurse, poput vozila, goriva, municije i mehanizacije za pokopavanje tijela.

884. Pored toga, razne osobe su na različitim lokacijama često izvodile određene dijelove operacije na upadljivo sličan način. Na primjer, velika većina muškaraca po zatočenju nije smjela zadržati lične stvari, koje su često bacane na istu hrpu.³⁰⁶³ Nadalje, kao što će biti riječi dolje, pogubljenja na području Zvornika vršena su, u principu, po istom obrascu: kamioni bi dovezli zarobljenike s mjesta zatočenja na mjesto pogubljenja, koje se obično nalazilo na nekoj obližnjoj izolovanoj lokaciji; za pogubljenje bi bile angažovane geografski najbliže jedinice Zvorničke brigade, zajedno s drugim pripadnicima snaga bosanskih Srba; na mjestu zatočenja su se tokom čitave operacije dopremali gorivo i municija.³⁰⁶⁴ Jedini razuman zaključak koji se može izvući na osnovu tih dokaza jeste da je koordinaciju operacije ubijanja vršilo rukovodstvo snaga bosanskih Srba, uključujući članove Glavnog štaba i pripadnike organa bezbjednosti VRS-a.³⁰⁶⁵

885. U prilog tom zaključku govore i dokazi o aktivnostima pripadnika snaga bosanskih Srba u ključnim trenucima. Pretresno vijeće podsjeća da je 13. jula uveče Mladić izdao naređenje koje upućuje na to da su se pripadnici snaga bosanskih Srba nadali da će od spoljnog svijeta sakriti sve informacije o zarobljenicima.³⁰⁶⁶ U večernjim satima 13. jula vođeni su razgovori o tome gdje bi zarobljenike trebalo odvesti, gdje bi trebalo izvršiti pogubljenja, pa čak i gdje bi trebalo pokopati one koji su već mrtvi.³⁰⁶⁷ Ti razgovori ukazuju ne samo na visok stepen koordinacije radi postizanja zajedničkog cilja, nego i na to da je taj cilj morao biti unaprijed dogovoren.

886. Ukratko, Pretresno vijeće konstatuje da je, s obzirom na organizovani i sistematski način na koji je – tokom više dana – vršeno pogubljenje i na kriterij po kom su žrtve uzimane na metu, morao postojati zajednički dogovor da se Muslimani iz istočne Bosne unište. Ponašanje pripadnika snaga bosanskih Srba nije bilo samo slično, ono je bilo usklađeno i koordinirano. Njihov cilj i ponašanje ne bi mogli biti tako slični da nije bilo prethodnog dogovora. Iz tog razloga, Pretresno

³⁰⁶² V. gore, poglavlje III, odjeljak F.6; poglavlje III, odjeljak G.2,3.

³⁰⁶³ V. gore, par. 331, 385, 389, 390, 392, 395, 401, 402, 427. V. dolje, par. 1056.

³⁰⁶⁴ V. dolje, par. 1064, 1066.

³⁰⁶⁵ V. dolje, par. 1065, 1072.

³⁰⁶⁶ V. dolje, par. 1057–1058.

³⁰⁶⁷ V. dolje, par. 1060.

vijeće konstatuje da je jedini razuman zaključak koji se na osnovu dokaza može izvući taj da su pripadnici snaga bosanskih Srba, uključujući članove Glavnog štaba i pripadnike organa bezbjednosti VRS-a, najkasnije 13. jula 1995. godine, sklopili dogovor i na taj način se udružili radi vršenja genocida.

G. Prisilno premještanje kao nehumano djelo i deportacija

887. U Optužnici se sva sedmorica optuženih terete za prisilno premještanje kao nehumano djelo, zločin protiv čovječnosti po članu 5(i) – koje im se stavlja na teret i kao djelo u osnovi progona, zločina protiv čovječnosti po članu 5(h) – kao i za deportaciju, zločin protiv čovječnosti po članu 5(d).³⁰⁶⁸

1. Mjerodavno pravo

(a) Prisilno premještanje kao nehumano djelo po članu 5(i)

888. Kategorija "drugih nehumanih djela" iz člana 5(i) funkcioniše kao rezidualna kategorija koja obuhvata teška krivična djela, pošto ona nisu iscrpno nabrojana u članu 5.³⁰⁶⁹ Da bi se neko djelo ili propust mogli podvesti pod kategoriju "drugih nehumanih djela" iz člana 5(i), moraju biti ispunjeni sljedeći uslovi: (a) mora postojati djelo ili propust čija je težina slična težini drugih krivičnih djela nabrojanih u članu 5; (b) to djelo ili propust mora imati za posljedicu tešku duševnu ili fizičku patnju ili ozljedu ili predstavljati teški napad na ljudsko dostojanstvo; i (c) optuženi ili izvršilac mora djelo ili propust izvršiti s namjerom da nanese tešku fizičku ili duševnu patnju ili da izvrši teški napad na ljudsko dostojanstvo žrtve/žrtava ili znajući da će njegovo djelo ili propust vjerovatno imati za posljedicu takvu patnju ili teški napad na ljudsko dostojanstvo.³⁰⁷⁰

889. U praksi Međunarodnog suda, prisilno premještanje je definisano kao prisilno raseljavanje osoba koje se može odvijati unutar državnih granica.³⁰⁷¹ Žalbeno vijeće je zaključilo da "djela prisilnog premještanja mogu biti dovoljne težine da predstavljaju druga nehumana djela".³⁰⁷² Stoga je nužno da se za svaki slučaj pojedinačno ocijeni da li su konkretne okolnosti prisilnog premještanja dovoljno teške da predstavljaju "druga nehumana djela" po članu 5(i).³⁰⁷³

³⁰⁶⁸ Optužnica, tačka 7, nehumana djela (prisilno premještanje), i tačka 8, deportacija.

³⁰⁶⁹ V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 315–316.

³⁰⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 165; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 117.

³⁰⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 317.

³⁰⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 331; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 317. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 629; Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 523.

³⁰⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 331; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 317; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 117.

(b) Obilježja prisilnog premještanja i deportacije(i) Actus reus

890. Obilježja krivičnih djela prisilnog premještanja i deportacije su suštinski slična. Vrijednosti koje štiti zabrana ugrađena u definiciju ta dva krivična djela obuhvataju pravo žrtava da ostanu u svom domu i zajednici i pravo da ne budu lišene imovine prisilnim raseljavanjem na neko drugo mjesto.³⁰⁷⁴

891. Prisilno premještanje i deportacija se definišu kao (i) prisilno raseljavanje osoba protjerivanjem ili drugim oblicima prisile (ii) s područja na kojem zakonito borave (iii) bez osnova dopuštenih međunarodnim pravom.³⁰⁷⁵

892. Međutim, kad je riječ o obilježju *actus reus* ta dva krivična djela, postoji jedna bitna razlika. Žalbeno vijeće je utvrdilo da je, za razliku od prisilnog premještanja koje može biti izvršeno unutar državnih granica, za krivično djelo deportacije nužno da osobe budu raseljene preko *de jure* granice između dviju država ili, u određenim okolnostima, *de facto* granice.³⁰⁷⁶ Prema tome, Žalbeno vijeće je jasno definisalo prisilno premještanje i deportaciju kao dva zasebna krivična djela, s tim da deportacija ima i dodatno obilježje. Međutim, do sada još nije bilo govora o tome šta ta razlika zapravo znači u smislu obilježja *actus reus*, osim činjenice da kod deportacije krajnje odredište premještene osobe mora biti preko granice.

893. Pretresno vijeće smatra da i sam pojam *actus reus* podrazumijeva da je kod deportacije nužno ne samo da žrtve budu preseljene preko granice, nego i da njihovo odredište određuje upravo djelo optuženog. Prema tome, bez obzira na to u kom se obliku vrši prisilno raseljavanje, dakle, fizičkom silom, prisilom ili stvaranjem uslova prisile, o čemu će biti riječi dolje, činjenica da su osobe raseljene preko granice mora biti posljedica sile, to jest djela optuženog. Drugim riječima, za krivično djelo deportacije nije dovoljno dokazati da je optuženi upotrijebio silu i da je krajnje odredište žrtava bilo preko granice. Tužilaštvo takođe mora da dokaže da su ta dva obilježja povezana. U protivnom bi ovo konstitutivno obilježje krivičnog djela, umjesto za djela optuženog, ostalo vezano za slučajnost ili, u mnogim slučajevima, izbor koji je napravila žrtva. To ne može biti u skladu s koncepcijom obilježja *actus reus* krivičnog djela.

³⁰⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 277.

³⁰⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 304; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 317; Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, par. 164.

³⁰⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 289–300, 317; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 304. V. takođe, npr., Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 152 (gdje je prihvaćena konstatacija iz Drugostepene presude u predmetu *Stakić*).

894. Pretresno vijeće smatra da u prilog ovoj analizi govori i sama riječ kojom se opisuje kažnjivo djelo optuženog – deportovati – koja u svom uobičajenom značenju nesumnjivo podrazumijeva radnju iseljavanja preko granice.

895. Prema tome, za krivično djelo deportacije se kao dodatno obilježje traži da osobe od strane optuženog budu prisilno raseljene preko *de jure* ili *de facto* granice.

a. Prisilni karakter raseljavanja

896. I za prisilno premještanje i za deportaciju postavlja se uslov da je raseljavanje osoba izvršeno protjerivanjem ili drugim oblicima prisile.³⁰⁷⁷ Prisilni karakter datom raseljavanju daje činjenica da premještene osobe nisu imale stvarnog izbora u vezi sa svojim raseljavanjem.³⁰⁷⁸ Iako osobe koje se raseljavaju mogu dati pristanak ili čak zatražiti da budu preseljene, taj pristanak mora biti dat dobrovoljno i kao rezultat slobodne volje pojedinca, što se ocjenjuje u svjetlu datih okolnosti.³⁰⁷⁹ Izraz "prisilno" nije ograničen na fizičku silu, nego može obuhvatati i prijetnju silom ili prisilu, kao što je strah od nasilja, prinude, zatočenja, psihološkog pritiska ili zloupotrebe vlasti, kao i iskorištavanje okolnosti prisile.³⁰⁸⁰ Djela prisile uključuju "granatiranje civilnih objekata, paljenje imovine civila, te drug[e] zločin[e] koji se vrše ili kojima se prijeti, 'kako bi se stanovništvo zastrašilo i natjeralo da pobjegne sa tog područja [...]'".³⁰⁸¹

897. Pored toga, u praksi Međunarodnog suda je pokazano da sporazum koji su zaključili vojni komandanti ili drugi predstavnici sukobljenih strana ne može sam po sebi dati nekom raseljavanju legitimitet.³⁰⁸² Takav sporazum sam po sebi "nimalo ne utječe na okolnosti u kojima bi premještanje bilo zakonito. Vojni zapovjednici ili politički vođe ne mogu dati pristanak u ime pojedinca."³⁰⁸³ Uz to, činjenica da humanitarne organizacije, kao što su UNPROFOR, MKCK i nevladine organizacije, pružaju pomoć u provođenju raseljavanja ne može sama po sebi inače protivpravno premještanje učiniti legitimnim.³⁰⁸⁴

³⁰⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 279; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 233. Iako je Žalbena vijeće tu govorilo o krivičnom djelu deportacije, Pretresno vijeće napominje da se prisilni karakter raseljavanja postavlja kao uslov i za krivično djelo prisilnog premještanja. V., npr., Prvostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 724.

³⁰⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 279; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 229, 233.

³⁰⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 279.

³⁰⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 319; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 281; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 229, 233.

³⁰⁸¹ Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 126, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 147. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, par. 165.

³⁰⁸² Prvostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 127.

³⁰⁸³ Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić*, par. 523. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 127.

³⁰⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 286; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 180 (u kontekstu prisilnog premještanja kao djela u osnovi progona).

898. Da li je premještena osoba zaista imala stvarnog izbora, treba utvrditi u kontekstu konkretnog predmeta koji se razmatra.³⁰⁸⁵

b. Zakonit boravak

899. Kao što je već navedeno, kao obilježje predmetnog krivičnog djela traži se da žrtve "zakonito borave" na području s kog se vrši prisilno uklanjanje.³⁰⁸⁶ S tim u vezi, **Beara** tvrdi da prisilno premještanje iziskuje da civilno stanovništvo bude raseljeno s područja na kojem "ima zakonito prebivalište".³⁰⁸⁷ **Beara** tvrdi da se "može vidjeti da je u praksi prihvaćeno obrazloženje na osnovu kojeg je u Ženevskim konvencijama i Dopunskim protokolima izrečena zabrana prisilnog raseljavanja, a to je želja da se spriječi premještanje civila iz njihovih domova i zajednica, u kojima su mnogi od njih, i njihove porodice, živjeli decenijama".³⁰⁸⁸ Tužilaštvo tvrdi da se u vezi s tim obilježjem postavlja samo blaži uslov zakonitog boravka, a ne stroži uslov "prebivališta".³⁰⁸⁹

900. Pretresno vijeće je mišljenja da riječima "zakonito borave" treba dati njihovo uobičajeno značenje i da ih ne treba izjednačavati s pravnim konceptom zakonitog prebivališta.³⁰⁹⁰ Jasna namjera zabrane prisilnog premještanja i deportacije jeste da se spriječi istjerivanje civila iz njihovih domova i preduprijedi masovno uništenje zajednica. S tim u vezi, nebitno je da li je neki pojedinac živio na nekom mjestu dovoljno dugo da ispunjava uslove za dobijanje dozvole stalnog boravka, odnosno da li je status osobe s takvom dozvolom ostvario prema zakonu o useljavanju. Naime, ono što je bitno jeste da se zaštita pruži onima koji, iz bilo kog razloga, "žive" u zajednici, bilo stalno bilo privremeno. Zaštitom su se nesumnjivo namjeravala obuhvatiti, na primjer, interno raseljena lica koja su se negdje privremeno nastanila nakon što su istjerana iz svoje matične zajednice. Po mišljenju Pretresnog vijeća, postavljanjem uslova zakonitog boravka namjeravali su se isključiti samo oni slučajevi gdje pojedinci nezakonito ili protivpravno stanuju u kućama ili drugim objektima, a ne tražiti da se dokaže "prebivalište" kao pravna kategorija.

c. Osnove po kojima je u međunarodnom pravu prisilno raseljavanje dopušteno

³⁰⁸⁵ V., npr., Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 282.

³⁰⁸⁶ V. gore, par. 891.

³⁰⁸⁷ Bearin završni podnesak, par. 839 (u vezi s prisilnim premještanjem), 871 (u vezi s deportacijom).

³⁰⁸⁸ *Ibid.*, par. 839–843, gdje se upućuje, između ostalog, na Prvostepenu presudu u predmetu *Simić i drugi*, par. 130, Prvostepenu presudu u predmetu *Krstić*, par. 523, i Komentar uz Dopunski protokol II, član 17, par. 4847.

³⁰⁸⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 2900, fusnota 6088.

³⁰⁹⁰ S tim u vezi, v. Bearin završni podnesak, par. 839–847.

901. U međunarodnom pravu je prihvaćeno da postoje određene osnove po kojima su prisilno raseljavanje/evakuacija dopušteni.³⁰⁹¹ Član 19 Ženevske konvencije III predviđa da se ratni zarobljenici moraju evakuisati iz borbene zone u zatočeničke objekte, za šta moraju biti ispunjeni određeni uslovi.³⁰⁹² Član 49(2) Ženevske konvencije IV³⁰⁹³ i član 17(1) Dopunskog protokola II³⁰⁹⁴ dopuštaju prisilno raseljavanje stanovništva u ograničenim okolnostima, konkretno, u slučaju da to zahtijevaju "razlozi bezbjednosti tog stanovništva ili imperativni vojni razlozi". Prema tome, evakuacija je izuzetna mjera koja je dopuštena, na primjer, kada je neko područje ugroženo zbog borbenih dejstava ili bi moglo biti izloženo žestokom bombardovanju, odnosno kada prisustvo ljudi na tom području ometa borbena dejstva.³⁰⁹⁵ Mjere evakuacije koje se preduzimaju iz imperativnih vojnih razloga nedopušteno je koristiti kao izgovor za uklanjanje stanovništva i ostvarivanje kontrole nad željenom teritorijom.³⁰⁹⁶ Član 49(2) Ženevske konvencije IV propisuje da evakuisane osobe moraju biti vraćene u svoje domove čim prestanu neprijateljstva na datom području.³⁰⁹⁷

³⁰⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 284. V. član 19 Ženevske konvencije III i član 49 Ženevske konvencije IV. U članu 17 Dopunskog protokola II za tu vrstu preseljavanja pojedinaca koristiti se izraz "premještanje".

³⁰⁹² U članu 19 Ženevske konvencije III se kaže sljedeće:

Ratni zarobljenici po svome zarobljavanju imaju biti, u najkraćem mogućem roku, evakuisani u logore dovoljno udaljene od borbene zone kako bi bili van opasnosti. Mogu se, privremeno, zadržati u opasnoj zoni samo oni ratni zarobljenici koji bi, uslijed rana ili bolesti, bili izloženi većoj opasnosti pri evakuisanju nego ako bi ostali tamo gdje su. Dok očekuju svoje evakuisanje iz borbene zone, ratni zarobljenici se ne smiju bespotrebno izlagati opasnosti.

³⁰⁹³ Član 49 Ženevske konvencije IV u stavovima (2) i (3) predviđa sljedeće:

[...] okupirajuća sila može da pristupi potpunoj ili djelimičnoj evakuaciji određene okupirane oblasti ako to zahtijevaju bezbjednost stanovništva ili imperativni vojni razlozi. Takve evakuacije mogu sobom da povuku preseljenje zaštićenih lica samo u unutrašnjost okupirane teritorije, izuzev u slučaju materijalne nemogućnosti. Stanovništvo koje je na taj način evakuisano ima biti vraćeno u svoje domove čim neprijateljstva na tome području prestanu.

Pristupajući tim preseljenjima ili tim evakuacijama, okupirajuća sila je dužna postarati se, u najvećoj mogućoj mjeri, da štice lica budu pristojno smještena, da se preseljenja izvrše pod zadovoljavajućim uslovima u pogledu zdravlja, higijene, bezbjednosti i ishrane, kao i da članovi jedne iste porodice ne budu odvajani jedni od drugih.

Pored toga, član 85 Dopunskog protokola I zabranjuje "premještanje dijelova sopstvenog civilnog stanovništva od strane okupacione sile na teritoriju koju ona okupira, ili deportovanje ili prebacivanje cjelokupnog stanovništva ili dijelova stanovništva sa okupirane teritorije unutar ili izvan te teritorije, kršenjem člana 49. IV konvencije".

³⁰⁹⁴ Član 17 Dopunskog protokola II predviđa sljedeće:

Ne može biti naredeno premještanje civilnog stanovništva iz razloga u vezi sa sukobom ukoliko to ne zahtijevaju razlozi bezbjednosti tog stanovništva ili imperativni vojni razlozi. Ukoliko premještanje mora da se izvrši, preduzeće se sve moguće mjere kako bi civilno stanovništvo moglo biti prihvaćeno pod zadovoljavajućim uslovima smještaja, higijene i zaštite zdravlja, bezbjednosti i ishrane.

Prema Komentaru, zabrana predviđena ovim članom odnosi se na prisilno raseljavanje "iz razloga u vezi sa sukobom". S tim u vezi, u Komentaru uz Dopunski protokol II, str. 1473, kaže se da se "[z]apravo, može pokazati da je raseljavanje neophodno u određenim slučajevima izbijanja epidemija ili elementarnih nepogoda, kao što su poplave ili potresi". Komentar uz Dopunski protokol II, str. 1473.

³⁰⁹⁵ Komentar uz Ženevsku konvenciju IV, str. 280 (u vezi sa članom 49), u kojem se takođe navodi da je evakuacija dopuštena samo kada je imperativna iz prioritarnih vojnih razloga; ona gubi legitimitet ako nije imperativna. *Ibid.*

³⁰⁹⁶ Komentar uz Dopunski protokol II, str. 1473 (u vezi sa članom 17) ("Datu situaciju treba proučiti s najvećom mogućom pažnjom pošto su pridjevom 'imperativni' slučajevi u kojima se može narediti raseljavanje svedeni na minimum. Naravno, imperativni vojni razlozi ne mogu se pravdati političkim motivima. Na primjer, bilo bi zabranjeno preseliti stanovništvo radi uspostavljanja efektivnije kontrole nad odmetničkom etničkom grupom."). V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 597.

³⁰⁹⁷ Ženevska konvencija IV, član 49(2); Komentar uz Ženevsku konvenciju IV, str. 280–281 (u vezi sa članom 49). Evakuacija ne smije uključivati iseljavanje osoba na mjesta van okupirane teritorije, osim u slučaju da je fizički nemoguće učiniti drugačije. Komentar uz Ženevsku konvenciju IV, str. 280 (u vezi sa članom 49).

902. I Ženevskom konvencijom IV i Dopunskim protokolom II predviđene su određene humanitarne zaštitne mjere koje je, u slučaju da se pristupi evakuaciji, dužna preduzeti strana koja je vrši, na primjer, obezbijediti da civilno stanovništvo, u mjeri u kojoj je to moguće i izvedivo, bude na primjeren način zbrinuto u pogledu smještaja, higijene, zaštite zdravlja, sigurnosti i ishrane.³⁰⁹⁸

903. Kao što se navodi u komentaru uz član 17 Dopunskog protokola II, raseljavanje je opravdano ako se vrši iz humanitarnih razloga, kao što su epidemije ili elementarne nepogode.³⁰⁹⁹ Međutim, raseljavanje iz takvih razloga nije opravdano ako je humanitarna kriza koja ga je prouzrokovala rezultat upravo protivpravnog djelovanja fizičkog izvršioca ili samog optuženog.³¹⁰⁰

(ii) Mens rea

904. S obzirom na to da prisilno premještanje i deportacija imaju različit *actus reus*, i *mens rea* ta dva krivična djela se razlikuje. U slučaju prisilnog premještanja, pošto krajnje odredište nije sastavni dio obilježja krivičnog djela, *mens rea* postoji ako se dokaže namjera da se neka osoba prisilno raseli.³¹⁰¹ U slučaju deportacije, pošto je raseljavanje preko granice konstitutivno obilježje krivičnog djela, *mens rea* mora obuhvatati i tu komponentu. Prema tome, tužilaštvo mora da dokaže da je optuženi posjedovao namjeru da žrtve raseli preko *de jure* ili *de facto* granice.³¹⁰²

905. Naposljetku, ni za jedno od tih krivičnih djela nije nužno da optuženi posjeduje namjeru da pojedince raseli trajno.³¹⁰³

(c) Žrtve prisilnog premještanja, odnosno deportacije

906. **Nikolić** i **Gvero** iznose pravnu argumentaciju u vezi sa statusom žrtava prisilnog premještanja, odnosno deportacije. U vezi s prisilnim premještanjem muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice, **Nikolić** iznosi tvrdnju da, pravno gledano, krivično djelo prisilnog

³⁰⁹⁸ V. takođe Komentar uz Ženevsku konvenciju IV, str. 280 (u vezi sa članom 49). Dok član 49(3) Ženevske konvencije IV propisuje da je strana koja vrši evakuaciju dužna da obezbijedi da se, u mjeri u kojoj je to izvedivo, članovi iste porodice ne razdvajaju, član 17 Dopunskog protokola II ne sadrži takvu odredbu. S tim u vezi, u komentaru uz član 49(2) Ženevske konvencije IV, str. 281, kaže se sljedeće: "Ova odredba je, naravno, primjenjiva kako na evakuacije unutar date teritorije tako i na one slučajeve gdje je zbog datih okolnosti nužno da se zaštićene osobe evakušu na neko mjesto izvan okupirane teritorije." V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 599 (gdje je Pretresno vijeće zaključilo da je taj opšti princip primjenjiv i na nemeđunarodne oružane sukobe).

³⁰⁹⁹ Komentar uz Dopunski protokol II, str. 1473. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 287; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 308, fusnota 739; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 600.

³¹⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 287; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 308, fusnota 739.

³¹⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 317. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 164.

³¹⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 300. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 164.

³¹⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 278, 307, 317; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 206.

premještanja ne može biti počinjeno nad zatočenicima u nemeđunarodnom oružanom sukobu.³¹⁰⁴ Napominjući da se položaj zatočenika u nemeđunarodnom oružanom sukobu može uporediti s položajem ratnih zarobljenika u međunarodnom oružanom sukobu,³¹⁰⁵ **Nikolić** tvrdi da, dok član 49 Ženevske konvencije IV zabranjuje prisilno premještanje i deportaciju "zaštićenih lica", član 46 Ženevske konvencije III predviđa mogućnost premještanja ratnih zarobljenika s jedne lokacije na drugu.³¹⁰⁶ On napominje da su u članu 147 Ženevske konvencije IV "nezakonita progonstva i preseljenja" svrstana u kategoriju teških povreda, ali da su u Ženevskoj konvenciji III, koja se odnosi na zaštitu ratnih zarobljenika, oni izostavljeni iz spiska teških povreda.³¹⁰⁷ Prema **Nikolićevoj** tvrdnji, iz člana 5 Dopunskog protokola II, u kom je izložen minimum garancija za "lica koja su lišena slobode iz razloga u vezi s oružanim sukobom, bilo da su internirana ili pritvorena", proizlazi da pravo koje je relevantno za nemeđunarodne oružane sukobe ne daje ocjenu o legitimnosti takvog zatočenja.³¹⁰⁸ Na osnovu te argumentacije, **Nikolić** tvrdi da se, kao što je slučaj i s ratnim zarobljenicima u međunarodnom oružanom sukobu, zatočnici koji su opravdano zatočeni iz razloga u vezi s nemeđunarodnim oružanim sukobom ne mogu smatrati žrtvama prisilnog premještanja kada se premještaju iz jednog zatočeničkog objekta u drugi.³¹⁰⁹ Prema **Nikolićevoj** tvrdnji, žrtve prisilnog premještanja mogu biti samo civili.³¹¹⁰

907. Što se tiče vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe, **Nikolić** tvrdi da se oni ne mogu smatrati žrtvama krivičnog djela deportacije ako su bili "pripadnici ABiH ili su neposredno učestvovali u neprijateljstvima".³¹¹¹ **Nikolić** isti argument iznosi i u vezi s ljudima iz kolone.³¹¹²

908. Povlačeći sličnu paralelu između člana 49 Ženevske konvencije IV i Ženevske konvencije III, **Gvero** tvrdi da se zabrana prisilnog raseljavanja za svrhe člana 49 odnosi samo na "civile", a ne na borce ili osobe koje neposredno učestvuju u neprijateljstvima.³¹¹³ **Gvero** takođe tvrdi da član 85 Dopunskog protokola I i član 17 Dopunskog protokola II isto tako zabranjuju samo prisilno

³¹⁰⁴ Nikolićev završni podnesak, par. 216–231.

³¹⁰⁵ *Ibid.*, par. 218.

³¹⁰⁶ *Ibid.*, par. 219.

³¹⁰⁷ *Ibid.*, par. 220.

³¹⁰⁸ Nikolićev završni podnesak, par. 221.

³¹⁰⁹ *Ibid.*, par. 222.

³¹¹⁰ *Ibid.*, par. 222.

³¹¹¹ *Ibid.*, par. 241–24 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 458, gdje je Pretresno vijeće konstatovalo da "deportacija po članu 5(d) ne može biti počinjena protiv ratnih zarobljenika").

³¹¹² Nikolićev završni podnesak, par. 231.

³¹¹³ Gverin završni podnesak, par. 106.

raseljavanje civilnog stanovništva.³¹¹⁴ Prema njegovoj tvrdnji, zabrana prisilnog raseljavanja je i u praksi Međunarodnog suda definisana kao zabrana koja se odnosi na civile.³¹¹⁵

909. **Gvero** dalje tvrdi da civilni status žrtava, odnosno njihovo pravo na zaštitu kakvu uživaju civili predstavlja konstitutivno obilježje krivičnog djela deportacije i da se to obilježje može smatrati ostvarenim samo ako se pokaže da je izvršilac bio svjestan činjenice da su žrtve civili i da su u vrijeme činjenja zločina uživale zaštitu.³¹¹⁶ Pozivajući se na zaključke Žalbenog vijeća u predmetima *Blaškić* i *Kordić i Čerkez*, **Gvero** tvrdi da su iz definicije civila koju primjenjuje ovaj Međunarodni sud isključeni borci, što je u skladu s definicijom koja je prihvaćena u međunarodnom humanitarnom pravu.³¹¹⁷

910. Po mišljenju Pretresnog vijeća, **Nikolićeva** i **Gverina** argumentacija, koja je usredsređena na "status" žrtava, nije primjerena.³¹¹⁸ Činjenica da Ženevske konvencije i Dopunski protokoli pokazuju da se krivično djelo deportacije – i, po analogiji, krivično djelo prisilnog premještanja – odnose na civilno stanovništvo, prihvaćena je već mjestom koje je za ta krivična djela predviđeno u Statutu. Prisilno premještanje kao nehumano djelo i deportacija inkorporirani su kao zločini protiv čovječnosti, koji po definiciji moraju biti usmjereni protiv civilnog stanovništva. Kao što je nedavno pojasnilo Žalbena vijeće, da li je neki zločin za koji se optuženi tereti činio dio napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva, te se stoga može okvalifikovati kao zločin protiv čovječnosti, utvrđuje se na osnovu ocjene o tome da li su ispunjeni opšti uslovi za primjenu člana 5.³¹¹⁹ Ako je dokazano da je predmetni napad postojao i ako je on bio u dovoljnoj mjeri povezan sa zločinom za koji se optuženi tereti, ne postavlja se dodatni uslov da se mora dokazati da su konkretne žrtve bile civili. Iako je ovaj zaključak ranije donesen u kontekstu navoda o ubistvu,³¹²⁰ nema razloga da se krivična djela prisilnog premještanja ili deportacije tretiraju drugačije. Stoga, suprotno argumentaciji koju su iznijeli **Nikolić** i **Gvero**, civilni status žrtava ne predstavlja obilježje krivičnog djela koje tužilaštvo mora da dokaže van razumne sumnje.

911. Međutim, taj zaključak ne znači da status žrtava nije relevantan za donošenje opšte ocjene o tome da li je dokazano da se dato prisilno premještanje ili deportacija mogu okvalifikovati kao zločin protiv čovječnosti. Kao što je Žalbena vijeće navelo u vezi s drugim krivičnim djelima, status

³¹¹⁴ *Ibid.*

³¹¹⁵ *Ibid.* (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Stakić*, par. 618, i Prvostepenu presudu u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 458).

³¹¹⁶ *Ibid.*, par. 107. V. takođe *ibid.*, par. 108.

³¹¹⁷ *Ibid.*, par. 110–111 (gdje se upućuje, između ostalog, na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 110, 104, i Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 51, 458, 461).

³¹¹⁸ *Ali v. dolje*, Suprotno mišljenje sudije Kwona, fusnota 6416.

³¹¹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 42–43.

³¹²⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 35–44; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, 272–314.

žrtava može biti relevantan za utvrđenje da li su ispunjeni opšti uslovi za primjenu člana 5.³¹²¹ On takođe može biti važan faktor koji treba uzeti u obzir da bi se ocijenilo da li navodi na činjeničnom planu zadovoljavaju definiciju krivičnog djela.

912. Kad je riječ o prisilnom premještanju i deportaciji, dokazi o "statusu žrtava" su, zbog karaktera tih krivičnih djela, možda još relevantniji nego kod drugih krivičnih djela. Naime, budući da djela zatočenja i prisilnog iseljavanja u nekim okolnostima mogu biti sasvim legitimna, status žrtava može biti vrlo relevantan za razlikovanje zakonitih djela od nezakonitih. To važi i za neke od činjeničnih situacija koje su naveli **Nikolić i Gvero**. Opisane radnje ne mogu se okvalifikovati kao krivično djelo prisilnog premještanja ili deportacije zbog toga što nije dokazano da su ostvarena obilježja krivičnog djela, a ne zato što su žrtve imale status "boraca".

913. Shodno tome, po mišljenju Pretresnog vijeća, ni za prisilno premještanje ni za deportaciju kao zločine protiv čovječnosti, pravno gledano, ne postoji uslov da žrtve tih krivičnih djela moraju da budu civili. Međutim, da bi se utvrdilo da li su ispunjeni opšti uslovi i da li je dokazano da su ostvarena obilježja krivičnih djela za koja se optuženi terete potrebno je za svaki slučaj pojedinačno ocijeniti sve činjenice, uključujući dokaze o statusu žrtava.

2. Konstatacije

(a) Srebrenica

914. Tužilaštvo navodi da je prisilno premještanje u Srebrenici počinjeno putem (a) prisilnog odvoženja žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, iz Potočara autobusima na teritoriju pod kontrolom ABiH, (b) prisilnog bjekstva kolone muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su pokušavali da se domognu teritorije pod kontrolom ABiH,³¹²² i (c) prisilnog odvoženja muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su odvojeni u Potočarima ili koji su zarobljeni ili su se predali iz kolone, autobusima u Zvornik, gdje su na kraju pogubljeni.³¹²³

(i) Prisilno odvoženje žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, autobusima iz Potočara

915. Kao što je već opisano, plan da se stanovnici, bosanski Muslimani, prisilno rasele već je postojao i VRS je preduzeo mjere da se on provede prije samog čina odvoženja žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, autobusima iz Potočara.³¹²⁴ Okolnosti od 12. i 13. jula predstavljale su kulminaciju tog plana. To se jasno vidi iz onog što je Mladić rekao u jednom razgovoru koji je

³¹²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 35–44.

³¹²² Optužnica, par. 56; Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 145. Ali v. dalje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2–14.

³¹²³ Optužnica, par. 48(e).

presretnut 12. jula: "[...] evakuirat ćemo sve – i ko hoće [da ide] i ko neće".³¹²⁵ Ta njegova izjava se kosi sa riječima koje je izgovorio na sastanku u hotelu "Fontana" i onima koje je uputio bosanskim Muslimanima okupljenim u Potočarima 12. jula, sugerišući da je bosanskim Muslimanima još uvijek otvorena mogućnost ostanka.³¹²⁶

916. Kakva je zaista bila namjera snaga bosanskih Srba vidi se i iz njihovih postupaka poslije pada Srebrenice. Kada su u kasnim poslijepodnevima 11. jula Mladić i drugi pripadnici VRS-a ušli u grad Srebrenicu, pripadnici 10. diverzantskog odreda pozivali su malobrojne bosanske Muslimane koji su još bili tamo da izađu iz svojih kuća.³¹²⁷ Otprilike 200 civila, bosanskih Muslimana, istjerano je iz svojih domova i upućeno prema fudbalskom igralištu na drugom kraju grada Srebrenice.³¹²⁸ Nekoliko dana kasnije, 13. jula, dok su se posljednji žene, djeca i starci, bosanski Muslimani, ukrcavali u vozila u Potočarima, vojnoj policiji je naređeno da ode u Srebrenicu i provjeri da li tamo još ima bosanskih Muslimana.³¹²⁹ Jasno je da je namjera snaga bosanskih Srba bila da obezbijede da u Srebrenici ne ostane nijedan bosanski Musliman.³¹³⁰

917. Okolnosti koje su prethodile odvoženju autobusima žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, predstavljaju dodatni pokazatelj prisilnog karaktera njihovog odlaska. Zbog vojnog napada na enklavu, stanovništvo Srebrenice je pobjeglo iz svojih domova i na kraju se, u potrazi za sigurnošću, okupilo u Potočarima. Situaciju u kojoj se ono našlo i atmosferu koja je tamo vladala karakterisali su panika, strah i očajanje.³¹³¹ U neposrednoj blizini baze Nizozemskog bataljona, gdje su se bosanski Muslimani okupili, 11. jula su tokom čitavog dana padale granate i pucalo se.³¹³² Ionako teška humanitarna situacija, poprimila je između 11. i 13. jula katastrofalne razmjere.³¹³³ Na okolnim brdima su se vidjele kuće i stogovi sijena u plamenu.³¹³⁴ Stvarni slučajevi zlostavljanja – fizičkog i psihičkog – izmiješani s prijetnjama, izrugivanjem i neprestanim pričama o nasrtajima, silovanju i ubistvima doveli su stanovništvo u situaciju nepodnošljivog užasa.³¹³⁵ Osjećaj bespomoćnosti i ranjivosti dosegao je vrhunac kad su bosanski Muslimani okupljeni u Potočarima na svoje oči vidjeli kako je onеспособljen Nizozemski bataljon, jedinica UN-a čiji je zadatak bio da

³¹²⁴ V. gore, par. 762–775, 1085–1087.

³¹²⁵ Dokazni predmet P01113a, Presretnuti razgovor, 12. juli 1995. godine, 12:50 sati.

³¹²⁶ V. gore, par. 290, 318.

³¹²⁷ V. gore, par. 261.

³¹²⁸ V. gore, par. 261. V. takođe Nura Efendić, dokazni predmet P03238, Izjava na osnovu pravila 92bis (21. juni 2000. godine), str. 2 (gdje je izjavila da su u julu 1995. godine pripadnici snaga bosanskih Srba ušli u njeno selo i naredili seljanima da odu u bazu Nizozemskog bataljona u Potočarima, što su oni morali učiniti).

³¹²⁹ V. gore, par. 324.

³¹³⁰ V. gore, par. 1085–1087.

³¹³¹ V. gore, par. 312–315.

³¹³² V. gore, par. 266, 272.

³¹³³ V. gore, par. 309–311.

³¹³⁴ V. gore, par. 303.

³¹³⁵ V. gore, par. 303.

ih zaštititi.³¹³⁶ Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da su uslovi i atmosfera u Potočarima bili takvi da su prisilili žene, djecu i starce, bosanske Muslimane, da odu.

918. Kad se, po dolasku vozila, pristupilo samom činu iseljavanja žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, uslovi prisile su se nastavili. Pored toga što je za ukrcavanje ljudi u prepune autobuse, u nekim slučajevima stvarno korištena sila, čitav proces ukrcavanja se odvijao u prisustvu i pod nadzorom snaga bosanskih Srba, koji su tim ljudima ulijevali strah.³¹³⁷ Atmosferu su još opresivnijom činili korištenje njemačkih ovčara i drugi akti zastrašivanja.³¹³⁸ Dok su se ukrcavali u autobuse, žene, djeca i starci iz Srebrenice su istovremeno prolazili proces prisilnog i bolnog odvajanja od muških članova svojih porodica.³¹³⁹ Proces odvoženja autobusima 12. i 13. jula, kao završni čin, predstavljao je potvrdu da civilnom stanovništvu Srebrenice nije preostalo ništa drugo nego da ode.³¹⁴⁰

919. Iznesena je tvrdnja da su stanovnici, bosanski Muslimani, zapravo željeli da napuste enklavu i da to pobija navode o prisilnom premještanju.³¹⁴¹ Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da je, zbog uslova života, dio stanovništva u raznim trenucima želio da napusti Srebrenicu.³¹⁴² Vlasti BiH su se tome protivile i postoje primjeri mjera koje su primijenjivane da se to spriječi.³¹⁴³ Međutim, za razliku od vlasti BiH, koje su sve do nekoliko dana pred pad Srebrenice odbijale da dopuste stanovništvu da napusti enklavu, srebreničke opštinske vlasti već su bile razmatrale mogućnost evakuacije, kao "posljednji nepopularan korak na spašavanju stanovništva".³¹⁴⁴

920. Želja pojedinih bosanskih Muslimana da napuste enklavu u mjesecima koji su prethodili padu Srebrenice ne pobija prisilni karakter konačnog uklanjanja cjelokupnog stanovništva. Do masovnog egzodusa 11. i 13. jula nije došlo zbog dobrovoljnog zahtjeva stanovništva, kojem su snage bosanskih Srba onda udovoljile. On je bio posljedica smišljenog plana koji je proveden tokom nekoliko mjeseci, a kulminirao je vojnim napadom i stvaranjem katastrofalnih uslova koji su prisilili cjelokupno stanovništvo da napusti svoje domove.³¹⁴⁵ Stoga dokazi da su neki ljudi željeli

³¹³⁶ V. gore, par. 306–308.

³¹³⁷ V. gore, par. 316–324.

³¹³⁸ V. gore, par. 317.

³¹³⁹ V. gore, par. 319–324.

³¹⁴⁰ V. gore, par. 1085–1087.

³¹⁴¹ V. Nikolićev završni podnesak, par. 136, 228; Borovčaninov završni podnesak, par. 113.

³¹⁴² Dokazni predmeti 1D00495, 5D00509, Izvještaj o sastanku s Kenom Biserom koji je Komanda 2. korpusa ABiH u Tuzli podnijela Rasimu Deliću, s potpisom Seada Delića, 9. decembar 1994. godine, str. 2–3; dokazni predmet 5D00244, Naređenje 28. divizije ABiH izdato 285. žepskoj brigadi, Ramiz Bećirović, 27. maj 1995. godine.

³¹⁴³ V. dokazni predmet 5D00244, Naređenje 28. divizije ABiH izdato 285. žepskoj brigadi, Ramiz Bećirović, 27. maj 1995. godine.

³¹⁴⁴ Dokazni predmet 4DP00009, Obavijest sa sjednice Predsjedništva opštine Srebrenica održane u julu 1995. godine, s potpisom predsjednika Predsjedništva Osmana Suljića, 9. juli 1995. godine; dokazni predmet 1D00035, Dopis Akašija (Štab Zaštitnih snaga UN-a, Zagreb) Ananu u vezi sa situacijom u Srebrenici, 12. juli 1995. godine, str. 2.

³¹⁴⁵ V. gore, par. 762–775, 1085–1087.

da odu, po mišljenju Pretresnog vijeća, ne izazivaju nikakvu sumnju u pogledu prisilnog karaktera premještanja stanovnika bosanskih Muslimana.

921. Isto tako, Karremansovi komentari na sastanku u hotelu "Fontana" da bosanski Muslimani žele da napuste enklavu ne izazivaju nikakvu sumnju u pogledu prisilnog karaktera njihovog kasnijeg uklanjanja.³¹⁴⁶ U vrijeme kad je on to rekao, plan prisilnog uklanjanja bio je maltene ostvaren. Stanovništvo Srebrenice je već masovno pobjeglo u Potočare i već su bili stvoreni uslovi koji su ih na kraju prisilili na odlazak. Karremans je naprosto pretočio u riječi zaključak do kojeg su došli bosanski Muslimani da im, u datim okolnostima, ne preostaje ništa drugo nego da odu. Pored toga, kao što je već pomenuto, ono što dato premještanje čini dobrovoljnim ili nedobrovoljnim je pristanak svakog pojedinca, a ne grupe kao cjeline ili službenih vlasti koje odlučuju u ime grupe.³¹⁴⁷

922. Civilne i vojne vlasti bosanskih Srba nastojale su da prisilnom premještanju žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, daju privid legitimnosti. Primjer jednog takvog pokušaja je i izjava od 17. jula 1995. godine, koju su potpisali Mandžić, Deronjić i Franken, prema kojoj je svaki bosanski Musliman mogao izabrati da li će ostati u Srebrenici ili otići, ali da su oni izabrali da budu evakuisani u Kladanj.³¹⁴⁸ Nakon analize tog dokumenta u svjetlu svih gorepomenutih okolnosti, Pretresno vijeće se uvjerilo da on nije odražavao stvarno stanje stvari i da ne dovodi u sumnju prisilni karakter uklanjanja stanovništva.

923. Što se tiče uslova zakonitog boravka, Pretresno vijeće se, kao što je već rečeno, uvjerilo da je stanovništvo Srebrenice zakonito boravilo na tom području i podsjeća da je Srebrenica sredinom 1995. godine imala otprilike 42.000 stanovnika, od čega su 85 posto činila interno raseljena lica.³¹⁴⁹ Pretresno vijeće konstatuje da je stanovništvo Srebrenice zakonito boravilo na tom području.

924. Pretresno vijeće takođe konstatuje da je u vrijeme kad je izvršeno prisilno raseljavanje žestoka vojna akcija bila okončana, što pobija svaku sugestiju da je ono izvršeno zbog bezbjednosti samih civila ili iz imperativnih vojnih razloga. To raseljavanje je bilo prouzrokovano sukobom i nije bilo nužno iz razloga kao što su epidemije ili elementarne nepogode. Pored toga, humanitarna katastrofa je bila rezultat protivpravnog djelovanja samih bosanskih Srba u mjesecima koji su prethodili napadu na Srebrenicu i tokom tog napada.³¹⁵⁰ Prema tome, uslovi koje su stvorili sami bosanski Srbi ne mogu poslužiti kao opravdanje za raseljavanje. Naposljetku, nije ispunjen uslov

³¹⁴⁶ V. gore, par. 275.

³¹⁴⁷ V. gore, par. 897; Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 128.

³¹⁴⁸ V. gore, par. 292.

³¹⁴⁹ V. gore, par. 899–900.

³¹⁵⁰ V. gore, par. 762–775.

privremenosti, kojim se traži da evakuisane osobe budu vraćene u svoje domove čim prestanu neprijateljstva.³¹⁵¹

925. Iz gorenavedenih razloga i iz razloga koji su već izloženi u okviru diskusije u vezi sa članom 5, Pretresno vijeće konstatuje da se organizovano odvoženje žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, iz Potočara može okvalifikovati kao prisilno premještanje.³¹⁵²

(ii) Muškarci, bosanski Muslimani, iz kolone koja je bježala na teritoriju pod kontrolom ABiH

926. Faktori koji su doprinijeli prisilnom raseljavanju bosanskih Muslimana i činili dio plana da se oni prisilno rasele već su postojali kad je, uveče 11. jula, kolona krenula iz srebreničke enklave.³¹⁵³ Neselektivni vojni napad na Srebrenicu, koji je nagnao dio stanovništva da pobjegne u Potočare, prisilio je i muškarce da odu u okolna sela. Muškarci koji su se okupili oko sela Šušnjari i Jagličići i koji su na kraju 11. jula uveče kroz šumu krenuli na teritoriju pod kontrolom ABiH, bili su istjerani iz svojih domova, baš kao i žene, djeca i starci.³¹⁵⁴ Međutim, ta kolona, sastavljena pretežno od vojno sposobnih muškaraca, razlikovala se utoliko što je bila mješovita: dijelom vojna, a dijelom civilna.³¹⁵⁵ Kao što je ranije rečeno, pravno gledano, ne postoji uslov da se pokaže da su žrtve prisilnog premještanja civili.³¹⁵⁶ Međutim, Pretresno vijeće smatra da su, u pogledu konstitutivnih obilježja prisilnog premještanja, za svaku od tih dviju komponenata kolone relevantni drugačiji činjenični faktori.³¹⁵⁷

927. Prema svjedočenjima raznih svjedoka, bosanskih Muslimana, koje je Pretresno vijeće razmotrilo, muškarci iz kolone zbog straha za svoje živote nisu imali drugog izbora nego da napuste enklavu.³¹⁵⁸ Pretresno vijeće smatra da je zbog užasnih događaja koji su uslijedili i strašne sudbine

³¹⁵¹ V. Mevlida Bektić, dokazni predmet P03245, Izjava na osnovu pravila 92bis (16. juni 2000. godine), str. 5 (gdje je izjavila da bi se oni, kad bi to bilo moguće, vratili u njeno selo); Hana Mehmedović, dokazni predmet P03244, Izjava na osnovu pravila 92bis (17. juni 2000. godine), str. 7 (gdje je izjavila da bi ona voljela da se vrati u svoje selo); Salih Mehmedović, dokazni predmet P03241, Izjava na osnovu pravila 92bis (15. juni 2000. godine), str. 3, 5 (gdje je izjavio da bi on volio da se vrati u svoje selo). V. takođe Senija Suljić, dokazni predmet P03242, Izjava na osnovu pravila 92bis (17. juni 2000. godine), str. 2–3 (gdje je izjavila da se ona "nikad više ne mo[že] vratiti u Srebrenicu"); Amer Malagić, dokazni predmet P03240, Izjava na osnovu pravila 92bis (15. juni 2000. godine), str. 4–5 (gdje je izjavio da on ne planira da se vrati u Bratunac).

³¹⁵² V. gore, par. 762–776.

³¹⁵³ V. gore, par. 762–775, 1085–1087.

³¹⁵⁴ V. gore, par. 267–271, 780–783.

³¹⁵⁵ V. gore, par. 270; v. takođe Samila Salčinović, dokazni predmet P03233, Izjava na osnovu pravila 92bis (18. juni 2000. godine), str. 2–3 (gdje je izjavila da joj je njen muž, koji je bio vojnik ABiH, rekao da mu je, prije nego što je Srebrenica pala, naredeno da ode).

³¹⁵⁶ V. gore, par. 906–913.

³¹⁵⁷ Ali v. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2–14.

³¹⁵⁸ V. Mevlida Bektić, dokazni predmet P03245, Izjava na osnovu pravila 92bis (16. juni 2000. godine), str. 2; Hana Mehmedović, dokazni predmet P03244, Izjava na osnovu pravila 92bis (17. juni 2000. godine), str. 1–3; Salih Mehmedović, dokazni predmet P03241, Izjava na osnovu pravila 92bis (15. juni 2000. godine), str. 1; Hanifa Hafizović, dokazni predmet P03230, Izjava na osnovu pravila 92bis (16. juni 2000. godine), str. 2 (gdje je izjavila da su se njen zet i njegov brat plašili da će biti ubijeni ako odu u bazu Nizozemskog bataljona u Potočarima i da su svi muškarci koji su otišli u Potočare zaista i ubijeni); svjedok PW-119, dokazni predmet P02272, Transkript na osnovu pravila 92ter, KT. 3239 (23. maj 2000. godine) (gdje je izjavio da je otišao u

muškaraca koji su ostali, predali se ili bili zarobljeni sjećanje nekih od saslušanih svjedoka, bosanskih Muslimana, o razlozima iz kojih su u noći 11. jula napustili Srebrenicu iskrivljeno, što je i razumljivo. Iz ove perspektive je jasno da je bježanje muškaraca bilo pitanje života i smrti. Međutim, pitanje koje se postavlja u vezi s pravnim obilježjem prisilnog premještanja jeste da li su oni tada bježali po svom izboru ili su na to bili prisiljeni. S obzirom na ukupne predočene dokaze, Pretresno vijeće smatra da je vojna komponenta kolone, za razliku od civilne, imala i druge opcije osim bježanja. Oni su mogli da izaberu da ostanu i bore se, da se predaju ili da se povuku. Budući da su tragični događaji u Srebrenici bili bez presedana u sukobu, odluka pripadnika ABiH i drugih aktivnih učesnika u neprijateljstvima bila je, vojno gledano, strateška odluka. Iako je njihova odluka da odu možda bila motivisana rizicima koje bi donijela borba i teškim uslovima koji bi čekali ratne zarobljenike, ona je ipak bila stvar izbora i ne može se podvesti pod prisilno premještanje.

928. Međutim, Pretresno vijeće, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje³¹⁵⁹ da je situacija potpuno drugačija kad je u pitanju velika civilna komponenta kolone. Zabrana deportacije i prisilnog premještanja uvedena je upravo zato da se spriječi prisiljavanje civila na odlazak iz svojih domova. U kontekstu oružanog sukoba, civili – muškarci ili žene – ne smiju biti stavljeni pred izbor da li će se boriti, predati ili pobjeći. Za civila je to isto što i potpuno odsustvo izbora. Shodno tome, dok su muškarci, vojnici, iz kolone to veće napustili enklavu dobrovoljno, to se ne može reći i za civile koji su bili s njima.

929. Kao što je već rečeno, ti civili, uglavnom muškarci, pobjegli su iz svojih domova pod istim uslovima straha i panike koji su nagnali i ostalo stanovništvo da ode iz Srebrenice. Prema tome, njih je na odlazak iz njihovih domova prisilila vojna dejstva VRS-a protiv enklave. Međutim, za razliku od žena, djece i staraca, taj segment stanovništva nije otišao u Potočare, već u okolna sela, s namjerom da tamo pričeka dok ne vidi kako će se situacija razvijati.³¹⁶⁰ Iz tog razloga, oni nisu bili izloženi katastrofalnim uslovima koje su iskusili oni koji su potražili utočište u Potočarima i koji su doprinijeli atmosferi prisile koja je dovela do prisilnog premještanja žena, djece i staraca. Uprkos tome, ti muškarci, civili, bili su istjerani iz svojih domova i nisu mogli da se vrate u Srebrenicu jer nisu imali nikog da ih brani. Uveče 11. jula, nakon što su Mladić i drugi pobjedonosno prošetali

šumu zbog toga što je, nakon što su bosanski Srbi zauzeli grad Srebrenicu, situacija bila haotična i bezizlazna i da su oni, budući da nisu imali zaštitu Nizozemskog bataljona, u Potočarima mogli da očekuju samo smrt); v. takođe Samila Salčinović, dokazni predmet P03233, Izjava na osnovu pravila 92bis (18. juni 2000. godine), str. 1–2 (gdje je izjavila da su se muški članovi njene porodice plašili da odu u Potočare); svjedok PW-127, T. 3509, 3537 (2. novembar 2006. godine) (gdje je izjavio da je bilo jasno da je bosanskim Srbima bio cilj "da nas sve pobiju". Svjedok PW-127 je to zaključio "[zbog svega] od početka rata šta nam se sve dešavalo i ono[g] sv[eg] grantiranj[a] u Srebrenici". On je takođe izjavio: "[Z]ato što smo mi bili Muslimani, išli su da nas sve pobiju." Iz tog razloga, on je otišao s kolonom.); svjedok PW-111, T. 6972 (6. februar 2007. godine) (gdje je izjavio da je situacija u Srebrenici bila haotična, da su artiljerski napadi i granatiranje bili žestoki, zbog čega su oni morali da odu i on je otišao sa kolonom).

³¹⁵⁹ V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2–14.

³¹⁶⁰ V. gore, par. 267–271.

gradom Srebrenicom i nakon što su snage VRS-a potom istjerale sve preostale stanovnike, svakom je bilo jasno da su enklava i grad pali pod kontrolu bosanskih Srba i da bosanskim Muslimanima neće biti dopušteno da se vrate tamo u svoje domove.³¹⁶¹ U tim okolnostima, u kontekstu nesumnjivog i nepovratnog pada Srebrenice u ruke bosanskih Srba, kao i odlaska 28. divizije ABiH, koja je tim civilima bila posljednja zaštita, njima nije preostalo ništa drugo nego da napuste svoje domove. Pretresno vijeće se stoga, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona,³¹⁶² uvjerilo da odluka civila iz kolone da odu nije bila rezultat stvarnog izbora. Naprotiv, oni su na to da napuste svoje domove i pobjegnu bili prisiljeni radnjama snaga bosanskih Srba, u okolnostima koje se mogu okvalifikovati kao prisilno premještanje.³¹⁶³

930. Shodno tome, Pretresno vijeće, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona,³¹⁶⁴ konstatuje da je nad civilnom komponentom kolone koja je 11. jula uveče pobjegla iz Srebrenice počinjeno krivično djelo prisilnog premještanja.

931. Pretresno vijeće se poziva na svoju raniju diskusiju o uslovu zakonitog boravka i pitanju da li prisilno premještanje civila iz kolone predstavlja evakuaciju dopustivu po međunarodnom pravu. Ti zaključci su primjenjivi i u ovom slučaju.

(iii) Prisilno odvoženje autobusima u Bratunac i na područje Zvornika muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su odvojeni i zatočeni u Potočarima, odnosno onih koji su se predali ili su bili zarobljeni iz kolone

932. Muškarci, bosanski Muslimani, koji su 12. i 13. jula odvojeni od svojih porodica u Potočarima i oni koji su se 13. jula predali ili su zarobljeni duž puta Bratunac–Konjević Polje prevezeni su u razne privremene zatočeničke centre u gradu Bratuncu.³¹⁶⁵ Kasnije su premješteni na druga mjesta zatočenja na području Zvornika, gdje su na kraju ubijeni.³¹⁶⁶

933. Kao što će biti više riječi dolje, Pretresno vijeće konstatuje da su muškarci, bosanski Muslimani, bili zatočeni i potom premješteni s jednog mjesta zatočenja na drugo u sklopu plana ubijanja. Plan da se muškarci, bosanski Muslimani, pobiju smišljen je već 12. jula ujutro.³¹⁶⁷ Prema tome, u trenutku kad je VRS premještao te muškarce u Bratunac a zatim na područje Zvornika, on

³¹⁶¹ V. gore, par. 260–261.

³¹⁶² V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2–14.

³¹⁶³ V. gore, poglavlje III, odjeljci C–D.

³¹⁶⁴ V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2–14.

³¹⁶⁵ V. gore, par. 338, 340. Prije nego što su prevezeni u Bratunac, muškarci, bosanski Muslimani, koji su se predali ili su zarobljeni duž puta Bratunac–Konjević Polje bili su prvo zatočeni na raznim mjestima, uključujući livadu u Sandićima, Konjević Polje i fudbalsko igralište u Novoj Kasabi. V. gore, par. 384–389, 392–395.

³¹⁶⁶ V. gore, par. 468, 472–473.

³¹⁶⁷ V. dolje, par. 1051.

je to radio u sklopu provođenja plana ubijanja. Pretresno vijeće konstatuje da je namjera VRS-a u tom trenutku bila da muškarce, bosanske Muslimane, pobije, a ne da ih prisilno premjesti.

934. Budući da ne postoji tražena *mens rea*, Pretresno vijeće ne može konstatovati da je prevoženjem u Bratunac a zatim na područje Zvornika nad muškarcima, bosanskim Muslimanima, koji su zatočeni u Potočarima i onima koji su se predali ili su bili zarobljeni duž puta Bratunac–Konjević Polje počinjeno prisilno premještanje.

935. Naposljetku, Pretresno vijeće prima na znanje **Nikolićev** argument da nije ispunjen činjenični uslov koji je tužilaštvo iznijelo u navodima Optužnice, shodno kojem su ti muškarci, bosanski Muslimani, i oni iz kolone, morali biti raseljeni na područja izvan kontrole RS-a.³¹⁶⁸ Pošto nije konstatovano da je nad zatočenim muškarcima počinjeno prisilno premještanje, Pretresno vijeće smatra da ne treba da razmatra ovaj argument. Kad je riječ o muškarcima, civilima iz kolone, činjenica da tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo svoj navod o iseljavanju izvan RS-a – pošto se to ne traži kao obilježje prisilnog premještanja – ne utiče na to da li je dokazano da je počinjeno to krivično djelo.

(iv) Zaključak

936. Pretresno vijeće konstatuje da su u vezi sa ženama, djecom i starcima, bosanskim Muslimanima, koji su odvezeni iz Potočara ostvarena obilježja predmetnog krivičnog djela i da je nad njima počinjeno krivično djelo prisilnog premještanja. Pretresno vijeće nadalje, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona,³¹⁶⁹ konstatuje da su u vezi s civilima iz kolone takođe ostvarena obilježja predmetnog krivičnog djela i da je nad njima isto tako počinjeno krivično djelo prisilnog premještanja.

937. Pored toga, Pretresno vijeće konstatuje da je težina prisilnog premještanja žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, kao i, po mišljenju većine, uz suprotno mišljenje sudije Kwona,³¹⁷⁰ prisilnog premještanja civila iz kolone slična težini drugih djela nabrojanih u članu 5, budući da je ono uključivalo masovno premještanje pod prinudom i u krajnjem strahu. U slučaju žena, djece i staraca, masovno premještanje je takođe bilo sistematsko. Ono se odvijalo u kontekstu

³¹⁶⁸ Nikolićev završni podnesak, par. 224, 231, 1023, 1025; Nikolićeva završna riječ, T. 34514 (9. septembar 2009. godine). V. takođe Argumentacija tužilaštva na osnovu pravila 98bis, T. 21432 (18. februar 2008. godine). Nikolić takođe tvrdi da se zatočenicima u nemeđunarodnom oružanom sukobu koji su opravdano zatočeni iz razloga u vezi s oružanim sukobom ne mogu smatrati žrtvama prisilnog premještanja kada se premještaju iz jednog zatočeničkog objekta u drugi, kao što je slučaj i s ratnim zarobljenicima u međunarodnom oružanom sukobu. Prema Nikolićevoj tvrdnji, žrtve prisilnog premještanja mogu biti samo civili. Nikolićev završni podnesak, par. 216–231; Nikolićeva završna riječ, T. 34508–34510 (9. septembar 2009. godine). V. takođe Borovčaninov završni podnesak, par. 110, 509–518. Pretresno vijeće upućuje na svoju diskusiju o utemeljenosti ovog argumenta izloženu gore u tekstu. V. gore, par. 910–913.

³¹⁶⁹ V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2–14.

neselektivnog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva, u atmosferi velike nesigurnosti i bez ikakvih garancija kada će se i gdje ti ljudi ponovo vidjeti sa svojim porodicama, čime su im nanesene teške duševne povrede. Za žene, djecu i starce ono se pritom odvijalo u kontekstu bolnog odvajanja od muških članova njihovih porodica. Pretresno vijeće konstatuje da su ta djela prisilnog premještanja dovoljno teška da predstavljaju "druga nehumana djela" iz člana 5(i) Statuta.

(b) Žepa

938. Tužilaštvo navodi da je u Žepi počinjeno krivično djelo prisilnog premještanja putem prisilnog odvoženja bosanskih Muslimana autobusima na teritoriju pod kontrolom ABiH i prisilnog iseljavanja vojno sposobnih muškaraca preko Drine u Srbiju, kao i da je počinjeno krivično djelo deportacije putem prisilnog iseljavanja muškaraca, bosanskih Muslimana, preko Drine u Srbiju.³¹⁷¹ Tužilaštvo tereti sve optužene za krivično djelo prisilnog premještanja kao nehumano djelo po tački 7 i za krivično djelo deportacije po tački 8.³¹⁷²

(i) Situacija koja je prethodila vojnom napadu u julu 1995. godine

939. Mada u prvoj polovini 1995. godine humanitarna situacija u Žepi nije bila tako očajna kao u Srebrenici, VRS je sve češće odbijao ili otežavao dostavu humanitarne pomoći u Žepu i spriječavao prevoz goriva.³¹⁷³ Otprilike mjesec dana prije pada Žepe, došlo je do pada dostave humanitarne pomoći.³¹⁷⁴ Uslovi života su uslijed toga do jula 1995. godine postali vrlo teški. VRS je, uporedo s tim, počev od juna 1995. godine intenzivirao sporadično granatiranje enklave, što je dovelo do civilnih žrtava i razaranja u nekim selima u enklavi.³¹⁷⁵

(ii) Prisilno odvoženje civila, bosanskih Muslimana, autobusima

940. Nakon što je izvršio prisilno uklanjanje bosanskih Muslimana iz Srebrenice, VRS je počeo postepeno napredovati prema Žepi. Plan prisilnog uklanjanja stanovnika, bosanskih Muslimana, iz dviju enklava dosegao je kulminaciju prisilnim iseljavanjem bosanskih Muslimana iz Žepe.

941. Prije nego što je vojska stigla do enklave, VRS je inicirao razgovore u vezi s uklanjanjem stanovništva Žepe. Radi razgovora o odvoženju bosanskih Muslimana iz Žepe održana su tri kruga "pregovora". Pretresno vijeće je mišljenja da je tokom pregovora sve vrijeme vladala atmosfera

³¹⁷⁰ V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2–14.

³¹⁷¹ Optužnica, par. 48(e), 71, 84.

³¹⁷² *Ibid.*, par. 71, 84.

³¹⁷³ V. gore, par. 237–241, 665.

³¹⁷⁴ V. gore, par. 234, 241, 767.

³¹⁷⁵ V. gore, par. 666, 671.

prisile.³¹⁷⁶ U svakoj od tih prilika, za iznuđivanje ustupaka od civilnog stanovništva Žepe korištena je vojna sila. Prvom krugu pregovora, održanom 13. jula 1995. godine, prethodio je pad Srebrenice. Ti razgovori su započeti uporedo s nadiranjem VRS-a prema Žepi. Kakav je ton tamo prevladavao najbolje se vidi iz ultimatumu koji je tada postavljen: "kompletn[a] evakuacij[a] cijelog stanovništva ili [...] vojno rješenje".³¹⁷⁷

942. Kada, nakon prvog kruga pregovora, predstavnici bosanskih Muslimana iz Žepe nisu prihvatili prijedlog VRS-a da se stanovništvo ukloni, VRS je pješadijskim napadima i granatiranjem izvršio neselektivni napad na tu enklavu pod zaštitom UN-a,³¹⁷⁸ suprotno Krstićevom naređenju da dejstva ne smiju biti usmjerena protiv civila, bosanskih Muslimana, i UNPROFOR-a.³¹⁷⁹ Napadnuti su kontrolni punktovi Ukrajinske čete i nad najmanje jednim od njih je potpuno preuzeta kontrola.³¹⁸⁰ Uprkos organizovanom otporu koji je pružila ABiH, do 19. jula je svima bilo jasno da se svakog časa može očekivati da žepska enklava padne uslijed vojnog napada VRS-a. U takvim okolnostima, Mladić je 19. jula pozvao na obustavu neprijateljstva kako bi se otvorio drugi krug "pregovora".³¹⁸¹ Predstavnici bosanskih Muslimana u toj fazi više nisu imali drugog izbora nego da pristanu na Mladićev zahtjev da se stanovništvo iseli iz Žepe.³¹⁸² Takvo stanje stvari samo je potvrđeno kada je, nakon neuspjeha drugog kruga razgovora, VRS intenzivirao napad na Žepu, usmjeravajući dejstva na linije odbrane, zgrade i kuće, kao i na Ukrajinsku četu.³¹⁸³

943. U tom presudnom trenutku, Žepom su počele kružiti vijesti o sudbini bosanskih Muslimana iz Srebrenice.³¹⁸⁴ Priče o zvjerstvima, koje je neizvjesnost činila još strašnjijima, povećale su strepnje ionako prestrašenog stanovništva. Uporedo s tim, u enklavi je preko razglasa emitovana poruka da bosanski Muslimani nemaju nikakve šanse jer je to područje pod Mladićevom kontrolom.³¹⁸⁵

944. U takvom kontekstu je održan posljednji krug "pregovora", koji je doveo do potpisivanja Sporazuma od 24. jula 1995. godine. Sagledavši ukupne okolnosti, Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da stanovništvo Žepe u tom trenutku nije imalo drugog izbora nego da napusti enklavu. Ljudi koji su se okupili da ih odvezu nisu tamo došli po svom izboru, već zbog okolnosti

³¹⁷⁶ V. gore, par. 675–679, 689–690, 702–704.

³¹⁷⁷ V. gore, par. 679.

³¹⁷⁸ V. gore, par. 680.

³¹⁷⁹ Dokazni predmet P00114, Naređenje Komande Drinskog korpusa u vezi sa Žepom, s Krstićevim potpisom, 13. juli 1995. godine, str. 4.

³¹⁸⁰ V. gore, par. 683.

³¹⁸¹ V. gore, par. 683–687.

³¹⁸² V. gore, par. 690.

³¹⁸³ V. gore, par. 696.

³¹⁸⁴ Pretresno vijeće se uvjerilo da su vijesti o događajima u Srebrenici – prisilnom premještanju i ubijanju – stigle do Žepe. V. gore, par. 690.

³¹⁸⁵ V. gore, par. 695.

prisile. Kao što je jedna svjedokinja opisala, izbor pred koji su oni stavljeni bio je "napustiti Žepu pod vrlo, vrlo okrutnim, ponižavajućim uslovima [...] [ili] ostati i da nas biraju ubiti, patiti".³¹⁸⁶ Čak i dok je premještanje trajalo, gradom bi se s vremena na vrijeme provezlo jedno vozilo VRS-a s istaknutom "srpskom" zastavom, dajući prestrašenom stanovništvu do znanja koliko je njegov položaj nesiguran.³¹⁸⁷ Stoga, sam čin premještanja, ma kako da je neproblematično protekao,³¹⁸⁸ ne može pobiti činjenicu da je VRS izvršio nemilosrdni pritisak koji je doveo do prisilnog iseljavanja stanovništva Žepe.

945. Postoje dokazi da se premještanje odvijalo u prisustvu predstavnika UNPROFOR-a i MKCK-a. Međutim, ta činjenica ne čini taj prevoz ljudi legitimnim.³¹⁸⁹ Isto tako, Pretresno vijeće se uvjerilo da Sporazum od 24. jula 1995. godine, koji je potpisan u prisustvu komandira Ukrajinske čete, nimalo ne mijenja prisilni karakter premještanja. Sporazum koji postignu sukobljene strane, čak i uz posredovanje međunarodnih organizacija, ne može, sam po sebi, dato prisilno raseljavanje učiniti legitimnim.³¹⁹⁰ Pored toga, činjenica da su "predstavnici" stanovništva u tim konkretnim okolnostima na njega pristali ne može se okarakterisati kao dobrovoljni čin i taj sporazum nipošto nije odražavao stvarno stanje stvari. Pretresno vijeće konstatuje da on nije bio ništa drugo nego pokušaj VRS-a da inače protivpravnom prisilnom premještanju dâ privid legitimiteta.

946. Postoje i dokazi da su, u prvoj polovini 1995. godine, neki bosanski Muslimani iz Žepe željeli da napuste enklavu, ali da su i političke i vojne vlasti bosanskih Muslimana preduzele mjere da spriječe takvo iseljavanje.³¹⁹¹ **Beara i Gvero** tvrde da to pokazuje da je evakuacija stanovništva koja je na kraju izvršena u julu 1995. godine bila stvar izbora stanovništva, a ne prisilno premještanje.³¹⁹²

947. Pretresno vijeće smatra da je činjenica da je dio stanovništva želio da napusti Žepu tek jedan od faktora koje treba uzeti u obzir prilikom donošenja ocjene o tome da li su okolnosti iz jula 1995. godine, uzete zajedno, predstavljale prisilno premještanje. Po mišljenju Pretresnog vijeća, uslovi koji su stvoreni u julu 1995. godine, prije svega vojnim dejstvima, potiskuju u sporedni plan eventualna ranija razmišljanja dijela civilnog stanovništva o napuštanju enklave. Ti dokazi nisu dovoljni da izazovu sumnju u nedobrovoljni karakter premještanja.

³¹⁸⁶ V. gore, par. 714.

³¹⁸⁷ V. gore, par. 716.

³¹⁸⁸ V. gore, par. 713, 716.

³¹⁸⁹ V. gore, par. 712, 716–718.

³¹⁹⁰ V. gore, par. 897.

³¹⁹¹ V. gore, par. 667.

³¹⁹² Bearin završni podnesak, par. 834–838; Gverin završni podnesak, par. 94.

948. Što se tiče uslova zakonitog boravka, Pretresno vijeće podsjeća da je Žepa 1995. godine imala između 6.500 i 8.000 stanovnika, od čega su 65 posto ili dvije trećine činila interno raseljena lica.³¹⁹³ Budući da nema nikakvih dokaza o nezakonitom boravku, Pretresno vijeće se uvjerilo da su bosanski Muslimani zakonito boravili u Žepi.

949. Pored toga, VRS prevoz civila, bosanskih Muslimana, nije izvršio ni zbog bezbjednosti tog stanovništva ni iz imperativnih vojnih razloga. Nakon potpisivanja Sporazuma od 24. jula 1995. godine, žepska enklava je pala i veće borbe su prestale.³¹⁹⁴ Prema tome, nakon pada Žepe nije postojala nikakva vojna prijetnja. Uz to, odvoženje civila, bosanskih Muslimana, iz Žepe nije bilo opravdano humanitarnim razlozima. Humanitarna kriza u Žepi zapravo je bila izazvana postupcima VRS-a, koji su nesumnjivo bili sračunati na to da se bosanski Muslimani istjeraju iz enklave, u skladu s planom izloženim u Direktivi br. 7.³¹⁹⁵ Iako iz nekih dokaza slijedi da su kuće po okolnim brdima možda palili i bosanski Muslimani, to ne pobija činjenicu da je VRS učestvovao u pljačkanju i paljenju kuća u Žepi.³¹⁹⁶ Takvo ponašanje pokazuje da VRS nije imao namjeru da premještene civile, bosanske Muslimane, po okončanju neprijateljstava, vrati tamo gdje su živjeli.

950. Okolnosti pružaju obilje dokaza iz kojih se može izvesti zaključak o postojanju tražene *mens rea* za prisilno uklanjanje stanovništva Žepe. Pregovori između predstavnika bosanskih Muslimana i VRS-a održani su na inicijativu VRS-a, koji je od samog početka dao do znanja da želi da razgovara o uklanjanju bosanskih Muslimana. Razgovori su vođeni u atmosferi zastrašivanja i pod prijetnjom vojne akcije. Svaki put kada pregovorima ne bi bio postignut željeni rezultat, VRS je odgovarao eskalacijom napada na enklavu, u kojima su uzimani na metu civili i kuće.³¹⁹⁷ Mladić se Smithu za pomoć u obezbjeđivanju vozila za prevoz obratio čak i prije nego što je postignut sporazum.³¹⁹⁸ Mada je Sporazumom od 24. jula 1995. godine bilo predviđeno da će civili, bosanski Muslimani, "uživa[ti] slobodu izbora mjesta za život i boravak", u skladu s odredbama međunarodnog humanitarnog prava, o toj mogućnosti se nikada nije raspravljalo.³¹⁹⁹ Pored toga, VRS je svima objavio svoju namjeru kada je putem razglasa emitovao poruke kojima je podsticao stanovništvo da napusti enklavu.³²⁰⁰ Pretresno vijeće se van svake razumne sumnje uvjerilo da je namjera VRS-a bila da stanovništvo, bosanske Muslimane, ukloni iz enklave.

³¹⁹³ V. gore, par. 667, 670.

³¹⁹⁴ V. gore, par. 708.

³¹⁹⁵ V. gore, par. 199.

³¹⁹⁶ V. gore, par. 723.

³¹⁹⁷ V. gore, par. 675–701.

³¹⁹⁸ V. gore, par. 693.

³¹⁹⁹ V. gore, par. 703–704.

³²⁰⁰ V. gore, par. 695.

951. Shodno tome, Pretresno vijeće, iz gorenavedenih razloga, konstatuje da sistematsko odvoženje civila, bosanskih Muslimana, iz enklave Žepa predstavlja krivično djelo prisilnog premještanja.

(iii) Prisilno iseljavanje vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana

a. Preliminarno pitanje: žrtve prisilnog premještanja i deportacije iz navoda Optužnice

952. Pretresno vijeće će se najprije osvrnuti na jedno preliminarno pitanje vezano za vojno sposobne muškarce, bosanske Muslimane, iz enklave i optužbe iz Optužnice.³²⁰¹

953. Jasno je da Optužnica u paragrafu 84 tereti optužene za krivično djelo deportacije u vezi s vojno sposobnim muškarcima, bosanskim Muslimanima, koji su pobjegli u Srbiju i tim navodom su se bavili svi optuženi.³²⁰² Međutim, po mišljenju većine Pretresnog vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Kwona,³²⁰³ takođe je jasno da tužilaštvo za iste činjenične okolnosti alternativno navodi da predstavljaju prisilno premještanje kao nehumano djelo. Taj činjenični navod iznesen je u paragrafu 71 Optužnice, koji glasi kako slijedi:

Transport žena i djece iz Žepe počeo je 25. jula 1995. Otprilike istog dana, stotine većinom vojno sposobnih muškaraca Muslimana krenule su da bježe preko Drine u Srbiju, gdje je Međunarodni komitet Crvenog krsta (MKCK) evidentirao mnoge od njih, da bi na kraju bili pušteni na slobodu. Ti Muslimani su bježali u Srbiju iz straha da će im pripadnici VRS-a nauditi ili da će ih ubiti ako se predaju.³²⁰⁴

Prema tome, po mišljenju većine Pretresnog vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, u Optužnici se navodi da su vojno sposobni muškarci koji su, preplivavši Drinu, otišli u Srbiju bili žrtve krivičnog djela prisilnog premještanja, po tački 7, i krivičnog djela deportacije, po tački 8.

954. Pretresno vijeće će sada razmotriti činjenice u vezi s tim dvjema tačkama koje se tiču vojno sposobnih muškaraca koji su pobjegli preko Drine u Srbiju.

b. Prisilno premještanje, odnosno deportacija vojno sposobnih muškaraca

³²⁰¹ Iako **Nikolić** nije eksplicitno tvrdio da je to slučaj, u njegovim argumentima je pokrenuto pitanje da li se bježanje vojno sposobnih muškaraca preko Drine u Srbiju optuženima stavlja na teret i kao deportacija i kao prisilno premještanje. **Nikolićev** završni podnesak, par. 233–237.

³²⁰² U vezi s drugim vojno sposobnim muškarcima iz Žepe, koji su pobjegli na teritoriju unutar granica BiH, tužilaštvo nije iznijelo optužbu ni za prisilno premještanje ni za deportaciju.

³²⁰³ V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2–6, 15–20.

³²⁰⁴ Optužnica, par. 71.

955. Kao što je ranije opisano,³²⁰⁵ za obilježja prisilnog premještanja, odnosno deportacije nije potrebno utvrditi kakav je bio status vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana.³²⁰⁶ Međutim, u određenim slučajevima, njihov status može na činjeničnom planu uticati na pitanje da li je njihovo iseljavanje bilo prisilno. Vojno sposobni muškarci iz Žepe, uključujući vojnike, krenuli su da bježe iz enklave kad je započelo prisilno odvoženje civila, bosanskih Muslimana, autobusima.³²⁰⁷ Tim muškarcima su u Žepi bili nametnuti isti životni uslovi kao i ostalom dijelu stanovništva i bili su izloženi istim vojnim dejstvima protiv enklave. Za razliku od Srebrenice, vojnici ABiH su u ovom slučaju odlučili da ostanu u šumama oko grada Žepe i da se vojno odupru napadu VRS-a.³²⁰⁸ Međutim, kad je postalo jasno da je enklava pala pod kontrolu bosanskih Srba, muškarci iz Žepe – civili i vojnici – našli su se u sličnoj situaciji kao oni iz Srebrenice. U slučaju muškaraca, civila, iz Žepe, zbog kategoričkog odbijanja VRS-a tokom pregovora da dopusti da oni budu premješteni s ostalim stanovništvom bilo je još jasnije da im neće biti dopušteno da ostanu u Žepi. Kao i muškarci, civili, iz Srebrenice, oni nisu imali drugog izbora nego da pobjegnu.

956. Što se tiče vojnika i osoba koje su učestvovalе u neprijateljstvima, okolnosti su bile bitno drugačije od onih u kojima su se našli ljudi takvog statusa u Srebrenici. Pretresno vijeće se uvjerilo da su do 24. jula 1995. godine ti muškarci morali biti i te kako svjesni izvještaja o masovnom ubijanju koje je izvršeno poslije pada Srebrenice.³²⁰⁹ Za njihovu odluku da bježe ne može se reći da je, vojno gledano, bila strateška odluka. Oni su naprosto bježali iz enklave iz straha za svoje živote.³²¹⁰ Činjenica da je većina izabrala da bježi u Srbiju gdje ih je čekala predaja i ratno zarobljeništvo govori o razmjerama njihovog očaja.³²¹¹ Iako je VRS tvrdio da će oni koji polože oružje biti razmijenjeni za ratne zarobljenike iz redova VRS-a koje je držala ABiH,³²¹² očigledno je da vojno sposobni muškarci nisu vjerovali tim riječima.³²¹³ Pretresno vijeće se uvjerilo da su vojno sposobni muškarci – civili i vojnici – pobjegli iz enklave zato što je to bio jedini stvarni izbor koji su imali. To je bila jedina opcija koju su imali da bi preživjeli.

957. Naposljetku, što se tiče uslova zakonitog boravka vojno sposobnih muškaraca u Žepi, Pretresno vijeće prima na znanje **Miletićevu** tvrdnju da boravak vojno sposobnih muškaraca, "pripadnika muslimanskih oružanih snaga", u enklavi koja je trebalo da bude demilitarizovana nije

³²⁰⁵ V. gore, par. 906–913.

³²⁰⁶ Ali v. dolje Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2–6, 15–20.

³²⁰⁷ V. gore, par. 732–738.

³²⁰⁸ V. gore, par. 724, 727, 729–730, 733.

³²⁰⁹ V. gore, par. 680, 690, 706.

³²¹⁰ V. gore, par. 690, 706.

³²¹¹ V. gore, par. 731–738.

³²¹² V. gore, par. 679–680, 689–690, 694, 697, 699–704, 725, 728–731.

³²¹³ V. gore, par. 690, 706.

bio zakonit.³²¹⁴ Pretresno vijeće je mišljenja da vojnicima kao takvima nije bilo zabranjeno da žive u enklavi. Naime, zabranjeno je bilo naoružanje i stoga nije tačno da je boravak vojnika sam po sebi bio nezakonit. U julu 1995. godine, 1.200-2.000 stanovnika činili su vojno sposobni muškarci.³²¹⁵ Pretresno vijeće nema nikakve sumnje u to da su oni tamo boravili zakonito.

958. Pretresno vijeće stoga, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona,³²¹⁶ konstatuje da iseljavanje vojno sposobnih muškaraca iz enklave Žepa preko Drine predstavlja prisilno premještanje.

959. Kao što je već napomenuto, da bi se dokazalo krivično djelo deportacije, nije dovoljno da se pokaže da je optuženi upotrijebio silu i da je krajnje odredište žrtava bilo preko granice.³²¹⁷ Tužilaštvo takođe mora da dokaže da su ta dva elementa povezana. U ovom slučaju, iako su vojno sposobni muškarci na kraju završili u Srbiji, dokazi ne govore u prilog tome da su djela optuženih razlog koji ih je naveo na to da pređu granicu.³²¹⁸ Zapravo, dokazi pokazuju da je, pored tih ljudi koji su, preplivavši Drinu, otišli u Srbiju, bilo i onih koji su pobjegli na razna područja unutar državnih granica, kao što su Kladanj, Goražde, Tuzla i Sarajevo.³²¹⁹ S obzirom na te okolnosti, iako su muškarci bili prisiljeni da odu iz Žepe, oni koji su otišli u Srbiju bježali su preko granice po svom izboru. Iz tog razloga, ne može se reći da su oni bili deportovani.

960. Pored toga, ne postoje dokazi koji pokazuju da je VRS imao namjeru da muškarce deportuje preko granice. Zapravo, postoje dokazi o suprotnom, utoliko što su pripadnici VRS-a kasnije nastojali da obezbijede da se muškarci koji su prešli u Srbiju vrate.³²²⁰ To govori protiv postojanja bilo kakve namjere da se oni deportuju.

961. Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da prisilno iseljavanje vojno sposobnih muškaraca iz enklave Žepa ne predstavlja krivično djelo deportacije.

(iv) Zaključak

962. Iz gorenavedenih razloga, Pretresno vijeće konstatuje da je u vezi s prisilnim odvoženjem civila, bosanskih Muslimana, autobusima dokazano da su ostvarena obilježja krivičnog djela prisilnog premještanja iz tačke 7. Pored toga, ono takođe, većinom glasova, uz suprotno mišljenje

³²¹⁴ Miletićev završni podnesak, par. 607, 609.

³²¹⁵ V. gore, par. 670.

³²¹⁶ V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2-6, 15-20.

³²¹⁷ V. gore, par. 892-895.

³²¹⁸ V. gore, par. 731-738.

³²¹⁹ V. gore, par. 732-733, 736-737.

³²²⁰ V. gore, par. 735.

sudije Kwona,³²²¹ konstatuje da je krivično djelo prisilnog premještanja dokazano i u vezi s vojno sposobnim muškarcima koji su pobjegli iz enklave Žepa preko Drine. Uz to, krivično djelo prisilnog premještanja izvršeno u Žepi bilo je dovoljno teško da predstavlja nehumano djelo iz člana 5(i). Njime su civilima, bosanskim Muslimana, nanesene teške duševne patnje jer su bili prisiljeni da protiv svoje volje napuste svoje domove. Naposljetku, Pretresno vijeće konstatuje da u vezi s vojno sposobnim muškarcima koji su, preplivavši Drinu, otišli u Srbiju nije dokazano da su ostvarena obilježja krivičnog djela deportacije iz tačke 8.

H. Progon na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi

963. Optuženi se u Optužnici terete za progon na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi, kao zločin protiv čovječnosti, počinjen putem ubistva, okrutnog i nečovječnog postupanja, terorisanja civilnog stanovništva, uništavanja lične imovine, te prisilnog premještanja i deportacije, što predstavlja kršenje člana 5 Statuta.³²²²

1. Mjerodavno pravo

(a) Obilježja krivičnog djela progona

964. U praksi Međunarodnog suda, krivično djelo progona je definisano kao djelo ili propust

(1) koji su de facto diskriminacija i kojima se uskraćuje ili krši neko temeljno pravo definisano međunarodnim običajnim ili ugovornim pravom;³²²³ i

(2) koji su izvršeni s namjerom diskriminacije po jednoj od navedenih osnova, tačnije, na osnovu rasne, vjerske ili političke pripadnosti.³²²⁴

(i) Djela ili propusti u osnovi

965. Krivično djelo progona može biti počinjeno samo jednim ili nizom namjernih djela ili propusta.³²²⁵ Ne postoji iscrpan spisak djela ili propusta koji mogu predstavljati progon³²²⁶ i ocjenu

³²²¹ V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2–6, 15–20.

³²²² Optužnica, str. 26.

³²²³ Za tumačenje uslova "de facto diskriminacije" koje je dalo Žalbeno vijeće, v. Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 185.

³²²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 327 (gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 101; Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 131; Drugostepenu presudu u predmetu *Vasiljević*, par. 113; Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 185); Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 985.

³²²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135 (gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113).

³²²⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 993; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 994; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 735; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 192; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 219; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 567; Prvostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 694. Prema riječima sudije Shahabuddeena, "[č]lan 5 Statuta odnosi se na zločine protiv čovječnosti koji su izvršeni činjenjem određenih djela u osnovi. Shodno stavu (h) te odredbe, relevantno djelo u osnovi je 'progon', dok su radnja ili radnje na kojima se zasniva to djelo samo ono po čemu se vidi da je posrijedi progon". Izdvojeno mišljenje sudije Shahabuddeena, Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 6.

o tome da li se djela u osnovi mogu okvalifikovati kao progon treba donositi za svaki slučaj pojedinačno.³²²⁷ Međutim, iako se progon smatra "krovnim" krivičnim djelom,³²²⁸ tužilaštvo je dužno da u optužnici navede konkretna djela ili propuste koji se stavljaju na teret kao progon.³²²⁹

966. Djela ili propusti koji mogu predstavljati progon uključuju krivična djela nabrojana u članu 5 ili drugim članovima Statuta,³²³⁰ kao i namjerna³²³¹ djela i propuste koji nisu navedeni u Statutu.³²³² Djela ili propusti kojima je počinjen progon ne moraju se nužno smatrati krivičnim djelom po međunarodnom pravu.³²³³ Nije svako uskraćivanje nekog ljudskog prava dovoljno teško da bi se moglo okvalifikovati kao zločin protiv čovječnosti.³²³⁴ Dok se za krivična djela nabrojana u članu 5 Statuta smatra da su po definiciji dovoljno teška da mogu predstavljati progon, krivična djela navedena u drugim članovima Statuta, odnosno djela ili propusti koji nisu navedeni u Statutu moraju ispuniti dodatni uslov. Ta djela ili propusti, posmatrani bilo zasebno bilo zajedno s drugim djelima, treba da budu jednako teški kao krivična djela navedena u članu 5.³²³⁵ Taj uslov jednake težine ispuniće samo grubo ili flagrantno kršenje nekog temeljnog prava,³²³⁶ što se utvrđuje na osnovu "konkretnih činjenica predmeta".³²³⁷

967. Djela progona često mogu činiti dio diskriminatorne politike ili barem diskriminatorne prakse koja slijedi određeni obrazac.³²³⁸ Međutim, za dokazivanje progona nije nužno pokazati da je postojala diskriminatorna politika.³²³⁹ Djelo ili propust smatra se diskriminatornim ako je žrtva

³²²⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 246 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 433; Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 626). V. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 295. V. takođe diskusiju u par. 966 o djelima ili propustima koji mogu predstavljati progon.

³²²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 98.

³²²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 139; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 98, 113–114.

³²³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 219.

³²³¹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 328.

³²³² Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 321; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135, 138; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 199.

³²³³ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 323, 325; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 985.

³²³⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 178; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 580 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 618); Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 995. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 985 (gdje se kaže da "svaki akt diskriminacije ne predstavlja krivično djelo progona").

³²³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 296; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 177; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 574; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 321, 323, 325; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135, 139, 154–155, 160; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 102–103, 672; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 199, 221; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 985–988.

³²³⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 995; Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 48; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 635; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 434; Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 184–185; Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 620–621, 627. V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 103; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 139.

³²³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 295.

³²³⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 615.

³²³⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 582; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 996; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 739; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 435 (gdje se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 625).

odabrana zbog svoje pripadnosti grupi koju izvršilac definiše na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.³²⁴⁰

(ii) Posebna namjera

968. Za progon se traži posebna namjera vršenja diskriminacije na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.³²⁴¹ Taj uslov postojanja diskriminatorne namjere čini krivično djelo progona različitim od ostalih krivičnih djela navedenih u članu 5,³²⁴² jer se za njega traži da je optuženi djelovao s namjerom da naudi nekom ljudskom biću zbog toga što ono pripada određenoj zajednici ili grupi.³²⁴³

969. Diskriminatorna namjera mora postojati u odnosu na svako konkretno djelo ili propust na kojima se temelji optužba za progon.³²⁴⁴ Okolnosti koje se mogu uzeti u obzir obuhvataju sistematski karakter zločina počinjenih nad ciljanom grupom i opšti stav optuženog koji je vidljiv iz njegovog ponašanja.³²⁴⁵ Pored toga, zaključak o postojanju diskriminatorne namjere izvođen je i iz svjesnog učešća optuženog u sistemu ili poduhvatu kojim se vrši diskriminacija na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.³²⁴⁶

(b) Konkretna djela na kojima se temelji optužba za progon

970. Optuženi se u Optužnici terete za progon počinjen putem raznih djela u osnovi.³²⁴⁷ Neka od tih djela u osnovi stavljaju im se na teret i kao zasebna krivična djela (ubistvo, prisilno premještanje i deportacija), o čijim obilježjima se raspravljalo zasebno. Međutim, i dalje je potrebno da se utvrdi da li ta djela zadovoljavaju kriterije koji se traže za krivično djelo progona. O obilježjima onih djela u osnovi koja još nisu analizirana kao zasebne optužbe (djela okrutnog i nečovječnog postupanja, terorisanja civila i uništavanja lične imovine) biće više riječi u nastavku, prije nego što se pređe na analizu vezanu za pitanje da li ona zadovoljavaju i kriterije koji se traže za krivično djelo progona.

³²⁴⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 583; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 636. Iako formulacija iz člana 5(h) glasi "progoni na političkoj, rasnoj i vjerskoj osnovi", te tri osnove su alternativne i dokaz o jednoj od njih čini dovoljnu osnovu za zaključak da je počinjen progon. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 135 (gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 113).

³²⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 327–328.

³²⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 305. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 184.

³²⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 165. Grupa može biti definisana pozitivno ili negativno. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 347, 366; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 186.

³²⁴⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 584; Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 51; Prvostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 249. V. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 164; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 184.

³²⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 366, 460. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac i drugi*, par. 186.

³²⁴⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 51; Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 201, 413(e). Žalbeno vijeće je potvrdilo zaključak Pretresnog vijeća u predmetu *Kvočka i drugi*, ali ga je ograničilo na "konteks[t] [t]og predmeta". Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 347, 367.

³²⁴⁷ Optužnica, par. 48.

(i) Ubistvo

971. U paragrafu 48(a) Optužnice, optuženi se terete za progon počinjen "ubistvom hiljada civila bosanskih Muslimana, uključujući muškarce, žene, djecu i stare osobe, kako je opisano u paragrafima 30 i 31 Optužnice, uz izuzetak **Radivoja Miletića** i **Milana Gvere**, na koje se odnosi isključivo paragraf 31 (Situaciono uslovljeno ubijanje)".

972. Ubistvo je navedeno kao zločin protiv čovječnosti članom 5(a) i, kao takvo, može predstavljati progon.³²⁴⁸ O definiciji ubistva govori se zasebno.

(ii) Okrutno i nečovječno postupanje

973. U paragrafu 48(b) Optužnice, optuženi se terete za progon počinjen "okrutnim i nečovječnim postupanjem prema civilima, bosanskim Muslimanima, uključujući ubistva i teška premlaćivanja u Potočarima i u objektima za zatočavanje u Bratuncu i Zvorniku".

974. Okrutno i nehumano postupanje je definisano kao djelo ili propust kojim je prouzrokovana teška duševna ili tjelesna patnja ili ozljeda, odnosno koji predstavlja težak napad na ljudsko dostojanstvo.³²⁴⁹ Djelo ili propust moraju biti počinjeni s namjerom da se prouzrokuje teška duševna ili tjelesna patnja ili ozljeda, odnosno težak napad na ljudsko dostojanstvo ili sa znanjem da će vjerovatno imati za posljedicu takvu tešku duševnu ili tjelesnu patnju ili ozljedu, odnosno težak napad na ljudsko dostojanstvo.³²⁵⁰

975. Žalbeno vijeće je zaključilo da je pravo osobe na život i pravo da ne bude podvrgnuta okrutnom, nečovječnom ili ponižavajućem postupanju ili kažnjavanju priznato u međunarodnom običajnom pravu i ugrađeno u međunarodne instrumente vezane za ljudska prava.³²⁵¹ Pored toga, u praksi Međunarodnog suda je utvrđeno da su djela nanošenja teške tjelesne i duševne povrede

³²⁴⁸ V. gore, par. 787–789, 966. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 585.

³²⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 39, 524, 546; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 595 (gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 424, 426). Težina patnje ili ozljede mora se ocjenjivati za svaki slučaj pojedinačno, uzimajući u obzir faktore kao što su težina ponašanja za koje se optuženi tereti, karakter predmetnog djela ili propusta, kontekst u kom su se to ponašanje odvijalo, njegovo trajanje i/ili ponavljanje, fizičke i psihičke posljedice koje je ono imalo po žrtvu, a u nekim slučajevima i lične prilike žrtve, uključujući starost, pol i zdravstveno stanje. U predmetima koji su vođeni pred Međunarodnim sudom, vijeća su smatrala da se kao okrutno ili nečovječno postupanje mogu okarakterisati, između ostalih djela, određeni slučajevi premlaćivanja i nehumani uslovi života u zatočeničkom centru. Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 581, 584–585; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 572–573; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 108–112; Prvostepena presuda u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 525, 537–539; Prvostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 146–165; Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 554–558.

³²⁵⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Mrkšić i drugi*, par. 516 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Limaj i drugi*, par. 231; Prvostepenu presudu u predmetu *Strugar*, par. 261).

³²⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 106 (gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 143, kao i članove 6 i 7 Međunarodnog pakta, te članove 2 i 3 Evropske konvencije). V. takođe članovi 3 i 5 Univerzalne deklaracije; članovi 4 i 5 Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda; članovi 4 i 5 Američke konvencije o ljudskim pravima; članovi 5 i 8 Arapske povelje o ljudskim pravima.

dovoljno teška u odnosu na druga krivična djela nabrojana u članu 5 Statuta i da, stoga, mogu predstavljati progon.³²⁵²

(iii) Terorisanje civila

976. U paragrafu 48(c) Optužnice, optuženi se terete za progon počinjen "terorisanjem civila, bosanskih Muslimana, u Srebrenici i Potočarima".

977. Zaštita civila od terorisanja ugrađena je u član 51(2) Dopunskog protokola I i član 13(2) Dopunskog protokola II.³²⁵³

978. Pitanjem zaštite civila od terorisanja bavilo se i Žalbeno vijeće u predmetu *Galić*, koje je zaključilo da "ak[ti] nasilja ili prijetnj[e] nasiljem čiji je glavni cilj terorisanje civilnog stanovništva" – koji su predmet pomenute zabrane ugrađene u član 51(2) Dopunskog protokola I i član 13(2) Dopunskog protokola II – predstavljaju krivično djelo kažnjivo po članu 3 Statuta.³²⁵⁴

979. "Terorisanje civila" je definisano kao krivično djelo akata nasilja ili prijetnji nasiljem koji su usmjereni protiv civilnog stanovništva ili civilnih osoba koje ne učestvuju neposredno u neprijateljstvima s namjerom širenja terora među civilnim stanovništvom.³²⁵⁵ Takvi akti nasilja i prijetnje nasiljem mogu obuhvatati napade ili prijetnje napadima na civilno stanovništvo.³²⁵⁶ Žalbeno vijeće je njihov karakter opisalo kao "situaciju 'velike traume i psihičke povrede' uzrokovane napadima kojima je 'cilj /.../ bio da stanovništvo drže u neprekidnom strahu'",³²⁵⁷ ali "stvarno terorisanje civilnog stanovništva nije obilježje bića predmetnog krivičnog djela".³²⁵⁸

³²⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 106–107; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 143.

³²⁵³ Tim članovima se predviđa sljedeće: "Civilno stanovništvo kao takvo, kao i pojedini civili, neće biti predmet napada. Zabranjeni su akti ili pretnje nasiljem, kojima je glavni cilj da šire teror među civilnim stanovništvom." U Komentar uz Dopunske protokole razjašnjava se da se, iako "nema nikakve sumnje da akti nasilja vezani za ratno stanje gotovo uvijek izazivaju određeni stepen straha među stanovništvom [...], namjera ove odredbe je da se zabrane akti nasilja kojima je glavni cilj da šire teror među civilnim stanovništvom, bez postizanja bitne vojne prednosti". Komentar uz Dopunske protokole, par. 1940, 4774.

³²⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 69, 85, 98.

³²⁵⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 102–104; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 133. V. takođe Komentar uz Dopunske protokole, par. 1938, 4761.

³²⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Milošević*, par. 32–33; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 102. Žalbeno vijeće u predmetu *Galić* je pojasnilo da takvi akti ili prijetnje nisu "ogranič[eni] na direktne napade na civile ili prijetnje takvim napadima, nego mogu da uključuju i neselektivne i nesrazmjerne napade ili prijetnje takvim napadima. Karakter akata nasilja ili prijetnji nasiljem protiv civilnog stanovništva može da varira, [...] prvenstvena karakteristika [...] jeste to da su dotični akti nasilja ili prijetnje nasiljem izvršeni sa specijalnom namjerom terorisanja civilnog stanovništva". Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 102 (gdje se upućuje na član 49(1) Dopunskog protokola I i *travaux préparatoires* za Dopunske protokole).

³²⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 102. Žalbeno vijeće je zaključilo da se "[t]eror [...] može definisati kao 'ekstreman strah'". Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 103, fusnota 320 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 137).

³²⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Milošević*, par. 35; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 103–104 (gdje se upućuje na *travaux préparatoires* za Dopunske protokole).

980. Terorisanje civilnog stanovništva ne mora da bude jedini cilj takvih akata ili prijetnji, ali mora da bude njihov osnovni cilj,³²⁵⁹ što se može dokazati posredno, na osnovu okolnosti akata ili prijetnji, između ostalog, njihovog karaktera, načina, vremena i trajanja.³²⁶⁰ Međutim, to nije konačni spisak faktora koji se obavezno moraju uzeti u obzir, nego naznaka nekih od faktora koji se mogu uzeti u obzir u zavisnosti od okolnosti predmeta.³²⁶¹

981. U praksi Međunarodnog suda je konstatovano da zaštita civila predstavlja načelo međunarodnog običajnog prava.³²⁶² Prihvaćeno je da su napadi usmjereni protiv civila, kao i neselektivni napadi na gradove, naselja i sela dovoljno teški u odnosu na krivična djela nabrojana u članu 5 Statuta i da, stoga, mogu predstavljati progon.³²⁶³ Pretresno vijeće napominje da, pored toga što su akti nasilja ili prijetnje nasiljem predmet zabrane ugrađene u Dopunske protokole, izlaganje terorizmu predstavlja kršenje temeljnog prava na bezbjednost ličnosti, koje je definisano raznim međunarodnim i regionalnim pravnim instrumentima.³²⁶⁴ Shodno tome, terorisanje civila je dovoljno teško da može predstavljati progon.³²⁶⁵

(iv) Uništavanje lične imovine

982. U paragrafu 48(d) Optužnice, optuženi se terete za progon počinjen "uništavanjem lične imovine i stvari u vlasništvu bosanskih Muslimana".³²⁶⁶

983. Pravo na posjedovanje imovine je zaštićeno raznim međunarodnim i regionalnim pravnim instrumentima.³²⁶⁷ Uživanje tog prava, koje nije apsolutno, može podlijegati određenim ograničenjima.³²⁶⁸

³²⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Milošević*, par. 37; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 104; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 591.

³²⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Milošević*, par. 37; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 104.

³²⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Milošević*, par. 37 (naglasak u originalu).

³²⁶² Od postojećih običajnih pravila, Žalbeno vijeće je pomenulo zabranu napada na civile (član 51(2) Dopunskog protokola I i član 13(2) Dopunskog protokola II), zaštitu civila od neselektivnih napada (član 51(3), (4) i (5) Dopunskog protokola I) i zabranu napadanja ili bombardovanja nebranjanih gradova, sela, stambenih ili drugih objekata (član 25 Četvrte haške konvencije iz 1907. godine). Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 157–158.

³²⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 159.

³²⁶⁴ Član 3 Univerzalne deklaracije; član 9 Međunarodnog pakta; član 6 Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda; član 7 Američke konvencije o ljudskim pravima; član 5 Evropske konvencije; član 14 Arapske povelje o ljudskim pravima.

³²⁶⁵ Pretresno vijeće u predmetu *Blagojević i Jokić* je, između ostalih djela, i za terorisanje civilnog stanovništva konstatovalo da predstavlja flagrantno uskraćivanje temeljnih prava koje je imalo teške posljedice po žrtve i da se, stoga, može smatrati progonom. Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 620. Pretresno vijeće u predmetu *Krstić* je konstatovalo da je progon počinjen, između ostalog, putem djela u osnovi - terorisanja civila. Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 537–538. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 159.

³²⁶⁶ Preciznije, tužilaštvo tereti optužene za uništavanje "ličn[e] imovin[e] i stvari zatočenih bosanskih Muslimana, uključujući lične isprave i dragocjenosti". U Optužnici se ne iznosi optužba za uništavanje stambenih objekata, par. 64. V. takođe Pretresni podnesak tužilaštva, par. 200; Završni podnesak tužilaštva, par. 2907.

³²⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 145 (gdje se upućuje na član 17(2) Univerzalne deklaracije; član 14 Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda; član 21 Američke konvencije o ljudskim pravima; član 1 Protokola uz Evropsku konvenciju kojim se uvode određena prava i slobode koja nisu uključena u Odjeljak I Konvencije). V. takođe član 31 Arapske povelje o ljudskim pravima.

984. Međunarodnim običajnim pravom i ugovornim pravom zabranjeni su razni oblici uništavanja imovine. Zabrana uništavanja imovine nije apsolutna. Član 23(g) Haškog pravilnika iz 1907. godine zabranjuje uništavanje imovine neprijatelja, osim u slučaju da takvo uništavanje "imperativno nalažu potrebe rata". Doseg te zabrane ograničen je na uništavanje koje nije opravdano vojnom nuždom.³²⁶⁹

985. Razni oblici uništavanja imovine inkriminirani su i Statutom. Doseg tih krivičnih djela takođe je ograničen na uništavanje koje nije opravdano vojnom nuždom.³²⁷⁰

986. Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da djela u osnovi "uništavanja lične imovine i stvari" putem kojih je počinjen progon obuhvataju samo ono uništavanje koje nije opravdano vojnom nuždom.

987. Žalbeno vijeće je prihvatilo da uništavanje imovine, zavisno od svog karaktera i razmjera, može predstavljati progon.³²⁷¹ Da bi se dato uništavanje moglo okvalifikovati kao djelo u osnovi progona, ono mora biti namjerno i imati teške posljedice po žrtvu.³²⁷² Pritom se moraju uzeti u obzir faktori kao što su karakter i razmjere uništavanja, uključujući i vrstu imovine.³²⁷³

(v) Prisilno premještanje i deportacija

988. Optuženi se u Optužnici terete za prisilno premještanje i deportaciju kao djela u osnovi progona.

³²⁶⁸ Član 29 Univerzalne deklaracije; član 14 Afričke povelje o ljudskim pravima i pravima naroda; član 21 Američke konvencije o ljudskim pravima; član 1 Protokola uz Evropsku konvenciju; član 31 Aropske povelje o ljudskim pravima.

³²⁶⁹ Član 53 Ženevske konvencije IV predviđa sljedeće: "Okupirajućoj sili je zabranjeno da uništava pokretna i nepokretna dobra koja pojedinačno ili zajednički pripadaju privatnim licima, državi ili javnim tijelima, društvenim organizacijama ili zadrugama, izuzev u slučajevima u kojima bi ta uništenja bila apsolutno neophodna radi izvođenja vojnih dejstava." V. takođe član 50 Ženevske konvencije I, član 51 Ženevske konvencije II i član 147 Ženevske konvencije IV (gdje je "uništavanje i prisvajanje imovine koje nije opravdano vojnim potrebama i koje se vrši u velikom obimu na nedopušten i samovoljan način" svrstano u kategoriju teških povreda); članovi 52, 54(5), 67(4) Dopunskog protokola I; član 4(2) i član 11(2) Haške konvencije o zaštiti kulturnih dobara; član 6 Haškog protokola II o zaštiti kulturnih dobara. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 98.

³²⁷⁰ Član 2(d) Statuta zabranjuje "uništavanje i oduzimanje imovine širokih razmjera koje nije opravdano vojnom nuždom i izvedeno je protivpravno i bezobzirno". Član 3(b) Statuta zabranjuje "bezobzirno razaranje gradova, naselja ili sela, ili pustošenje koje nije opravdano vojnom nuždom". Prema shvatanju pretresnih vijeća, zabrana uništavanja vjerskih, dobrotvornih i obrazovnih ustanova, ustanova namijenjenih umjetnosti i nauci, istorijskih spomenika i umjetničkih i naučnih djela, koja je ugrađena u član 3(d) Statuta, ograničena je na imovinu koja se ne koristi u vojne svrhe. Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 96; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 300–301, 310 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 185; Prvostepenu presudu u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 605); Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 596, 598. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 326; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 74, 76; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 581; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 292, 295; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 588, 592; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 578–579; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 346, 362; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 185.

³²⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 108; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 149.

³²⁷² V. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 146.

³²⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 108; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 146 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 631).

989. Prisilno premještanje kao nehumano djelo i deportacija su zločini protiv čovječnosti po članovima 5(i) i (d) i, kao takvi, mogu predstavljati progon.³²⁷⁴

2. Konstatacije

(a) Djela u osnovi

(i) Ubistvo³²⁷⁵

990. Vijeće podsjeća na svoju konstatciju da su u periodu od 12. jula do kraja jula 1995. godine na području Potočara, Bratunca, Zvornika i Trnova ubijene hiljade vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana.³²⁷⁶ Pretresno vijeće konstatuje da je među ubijenima bio i određeni broj žena, djece i staraca.³²⁷⁷ Ubistvo je nabrojano u članu 5 Statuta i po definiciji se smatra dovoljno teškim da može predstavljati progon.

991. Što se tiče posebne namjere, Pretresno vijeće je uzelo u obzir masovne razmjere operacije ubijanja koja je bila usmjerena protiv samo jedne etničke grupe, bosanskih Muslimana, sistematski način na koji je ona izvršena, kao i ponašanje i opšti stav izvršilaca koji su učestvovali u ubijanju.³²⁷⁸ S obzirom na sve te okolnosti, Pretresno vijeće konstatuje da je to ubijanje bosanskih

³²⁷⁴ V. gore, par. 888–889, 966. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 317; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 153; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 221–222.

³²⁷⁵ U paragrafu 48(a) Optužnice, optuženi se terete za progon počinjen "ubistvom hiljada civila bosanskih Muslimana, uključujući muškarce, žene, djecu i stare osobe, kako je opisano u paragrafima 30 i 31 Optužnice, uz izuzetak **Radivoja Miletića** i **Milana Gvere**, na koje se odnosi isključivo paragraf 31 (Situaciono uslovljeno ubijanje)".

³²⁷⁶ V. gore, par. 793–796.

³²⁷⁷ Helge Brunborg, T. 6800 (1. februar 2007. godine); dokazni predmet P02424, Grafikon - "starosna distribucija nestalih i mrtvih osoba u vezi sa Srebrenicom (apsolutni brojevi) (Od osoba sa Spiska nestalih i preminulih iz 2007. godine, 68 su žene, od čega dvije mlade od 16 godina, a 29 starije od 60 godina. Od muškaraca, 78 je mlade od 16 godina, a 668 starije od 60 godina.); dokazni predmet P03159, Izvještaj E. Tabeau i A. Hetland naslovljen "Nestali iz Srebrenice: Izvještaj za 2007. godinu o napretku u identifikaciji na osnovu DNK koju je proveo MKNL", 11. januar 2008. godine, s dodacima I i II, str. 8 (Od osoba sa Spiska nestalih i preminulih iz 2007. godine koje je MKNL identifikovao na osnovu analize DNK, 30 osoba (samo muškarci) mlade je od 16 godina, a 360 (među kojima i jedna žena) starije od 60 godina.). Postoje i drugi dokazi da je među žrtvama ubijanja bilo žena, djece i starijih ljudi. Među leševima koje je Jevto Bogdanović vidio u Domu kulture u Pilici bila su i dva leša koja su pripadala osobama ženskog pola. Jevto Bogdanović, T. 11330–11331 (10. maj 2007. godine). Ahmo Hasić je u svom svjedočenju rekao da se starost muškaraca s kojima je bio zatočen u Pilici kretala u rasponu od 15 do 80 godina. Ahmo Hasić, T. 1194 (6. septembar 2006. godine). Na mjestu pogubljenja u Kozluku, iz vatrenog oružja je ubijen jedan dječak star otprilike 13 godina, unatoč tome što je "[m]olio [...] da ga ostav[e] živa". Veljko Ivanović, T. 18190 (djelimično zatvorena sjednica) (26. novembar 2007. godine).

³²⁷⁸ Bosanski Muslimani su često nazivani imenima koja na pogrđan način označavaju njihovu nacionalnu pripadnost i, prije nego što su ubijeni, prisiljavani su da izvikuju prosrpske parole ili da pjevaju srpske pjesme. V., npr., svjedok PW-116, dokazni predmet P02205, Transkript na osnovu pravila 92bis, KT. 2965 (14. april 2000. godine) (gdje je izjavio da je muškarcima, bosanskim Muslimanima, dok su ulazili u školu u Petkovicima, bilo naređeno da izvikuju prosrpske parole); svjedok PW-111, T. 7006 (7. februar 2007. godine) (gdje je izjavio da su ranjenici koji su bili pozvani da izađu iz skladišta u Kravici bili prisiljeni da pjevaju srpske nacionalističke pjesme i potom ubijeni); svjedok PW-156, T. 7096–7097 (djelimično zatvorena sjednica) (8. februar 2007. godine) (gdje je izjavio da su bosanskim Muslimanima, prije nego što su ubijeni u skladištu u Kravici, psovali "tursku majku" i "islamsko pleme"); svjedok PW-113, dokazni predmet P02280, Transkript na osnovu pravila 92ter, BT. 1386 (gdje je izjavio da su bosanskim Muslimanima, kad su zarobljeni u šumi, psovali "mater [...] balijsku"), BT. 1388 (gdje je izjavio da je bosanskim Muslimanima bilo naređeno da podignu tri prsta u srpski znak pozdrava), BT. 1396–1397 (gdje je izjavio da su bosanski Muslimani bili prisiljeni da legnu potrbuške, s rukama na potiljku, i viču "živio kralj, živjela Srbija"), BT. 1405 (gdje je izjavio da su bosanski Muslimani bili prisiljeni da ponavljaju da je Srebrenica srpska) (21. juli 2003. godine), BT. 1419 (22. juli 2003. godine) (gdje je izjavio da je jednom bosanskom Muslimanu bilo naređeno da govori "Alahu ekber"); svjedok PW-113, T. 3368 (31. oktobar 2006. godine) (gdje je izjavio da su bosanski Muslimani bili prisiljeni da izvikuju srpske

Muslimana, uključujući "situaciono uslovljeno" ubijanje, izvršeno s namjerom vršenja diskriminacije na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.

(ii) Okrutno i nečovječno postupanje³²⁷⁹

992. Situaciju u kojoj se našlo 20.000-30.000 ljudi koji su se okupili u Potočarima kako bi tamo pronašli sigurnost i atmosferu koja je tamo vladala karakterisali su, kao što je gore opisano, panika, strah i očaj.³²⁸⁰

993. Dokazi takođe pokazuju da su muškarci, bosanski Muslimani, u "bijeloj kući" u Potočarima, vozilima u Bratuncu i drugim zatočeničkim objektima u Bratuncu i Zvorniku bili zatočeni u nepodnošljivim uslovima. Zarobljenici su držani u pretrpanim vozilima i zatočeničkim centrima, gdje su dobijali malo hrane, vode i ljekarske pomoći, ako su ih uopšte i dobijali.³²⁸¹ Neki od zarobljenika bili su toliko žedni da su pili sopstvenu mokraću.³²⁸² Klozeta je bilo jako malo i zarobljenici su ponekad bili primorani da vrše nuždu tamo gdje su se nalazili.³²⁸³ Zarobljenici su takođe bili izloženi fizičkom i verbalnom zlostavljanju, uključujući teška premlaćivanja,³²⁸⁴ i često su se mogli čuti krici, jauci i rafalna paljba.³²⁸⁵ Neki od ljudi koji su bili odvedeni sa mjesta zatočenja vraćani su u užasnom stanju kako bi ih pokazali drugim zarobljenicima, a neki se nikada nisu ni vratili.³²⁸⁶

994. Pretresno vijeće konstatuje da su, kao što je gore opisano, bosanski Muslimani zatočeni u Potočarima i na drugim mjestima bili izloženi užasnim i nečovječnim uslovima, kao i fizičkim nasrtajima. Te okolnosti, uzete zajedno, predstavljale su težak napad na njihovo ljudsko dostojanstvo i putem njih su im nanesene teške duševne i fizičke patnje i ozljede. Pored toga, civilno stanovništvo koje se okupilo u Potočarima moralo je da pretrpi prisilan i bolan proces odvajanja, a potom i zastrašujuću neizvjesnost u vezi sa sudbinom muškaraca koje su tamo ostavili. Pretresno vijeće se uvjerilo da su muškarcima, ženama i djeci iz Srebrenice tim okolnostima nanesene teške duševne povrede. Kad je riječ o onim malobrojnim muškarcima koji su na kraju

parole); svjedok PW-118, dokazni predmet P02210, Transkript na osnovu pravila 92ter, KT. 1297 (24. mart 2000. godine) (gdje je svjedok PW-118 izjavio da su ga vojnici, bosanski Srbi, ispsovali prije nego što su počeli da pucaju po njemu). Jedan od vojnika, bosanskih Srba, poslije pogubljenja je rekao: "Napravili smo genocid kao '41 što je bio u Jasenovcu". Ahmo Hasić, T. 1204 (6. septembar 2006. godine).

³²⁷⁹ U paragrafu 48(b) Optužnice, optuženi se terete za progon počinjen "okrutnim i nečovječnim postupanjem prema civilima, bosanskim Muslimanima, uključujući ubistva i teška premlaćivanja u Potočarima i u objektima za zatočavanje u Bratuncu i Zvorniku". Pretresno vijeće se neće dalje baviti ubistvom kao oblikom okrutnog i nečovječnog postupanja jer je ubistvo kao djelo u osnovi progona već razmotreno gore. V. gore, par. 990–991.

³²⁸⁰ V. gore, par. 917–918.

³²⁸¹ V. gore, par. 329–330, 385, 393, 398, 400–403, 427, 436, 478, 495–496, 518, 529, 538.

³²⁸² V. gore, par. 398. V. takođe gore fusnota 1799.

³²⁸³ V. gore, par. 330, 404, 478, 496, 529.

³²⁸⁴ V. gore, par. 326, 351, 353, 388, 390, 402, 404–405, 408, 446–449, 452–454, 460, 495–497, 529.

³²⁸⁵ V. gore, par. 404–405, 446, 453, 460–461, 480, 497, 529.

³²⁸⁶ V. gore, par. 404, 446, 452, 460–461, 480, 497, 529.

preživjeli pogubljenja, nema nikakve sumnje da su njima jezivim okolnostima kroz koje su prošli kad su svojim očima gledali masovno pogubljenje svih ljudi oko sebe i igrom slučaja izbjegli istu sudbinu nanesene teške duševne povrede. Vijeće konstatuje da je to okrutno i nečovječno postupanje jednako teško kao krivična djela navedena u članu 5 i da se može smatrati flagrantnim uskraćivanjem temeljnih prava koje je imalo teške posljedice po žrtve. Shodno tome, Pretresno vijeće zaključuje da ono predstavlja djelo u osnovi progona.

995. Što se tiče posebne namjere, Pretresno vijeće podsjeća da je bosanskim Muslimanima u Potočarima priječeno i da su psovani, i to često zbog njihove nacionalne pripadnosti.³²⁸⁷ Te žrtve su bile podvrgnute okrutnom i nečovječnom postupanju samo zato što su bile bosanski Muslimani. S obzirom na okolnosti podvrgavanja okrutnom i nečovječnom postupanju, Pretresno vijeće zaključuje da nema nikakve sumnje da je ono izvršeno s namjerom vršenja diskriminacije nad bosanskim Muslimanima na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.

(iii) Terorisanje civila³²⁸⁸

996. Pretresno vijeće je konstatovalo da je u mjesecima koji su prethodili padu Srebrenice bilo slučajeva granatiranja i snajperskog djelovanja usmjerenog protiv civilnog stanovništva Srebrenice.³²⁸⁹ Vijeće podsjeća na svoju konstataciju da je 10. jula 1995. godine situacija u gradu Srebrenici bila napeta uz žestoko granatiranje.³²⁹⁰ Granate su pale, između ostalog, u neposrednu okolinu bolnice u koju se sklonilo 2.000 civila, pri čemu je šest civila poginulo.³²⁹¹ Dana 11. jula 1995. godine, iako su pripadnici 28. divizije ABiH tada već bili napustili grad, granatirana je baza čete Bravo Nizozemskog bataljona u gradu Srebrenici, u kojoj su hiljade očajnih ljudi potražile zaštitu.³²⁹² Nekoliko ljudi je ranjeno.³²⁹³ Stanovništvo je bilo izloženo artiljerijskoj i puščnoj paljbi dok je iz Srebrenice išlo putem ka Potočarima.³²⁹⁴ Bilo je ranjenih, duž puta su ležala mrtva tijela, a civili su bili prestravljeni.

997. Pored toga, Pretresno vijeće podsjeća da su snage bosanskih Srba, kao što je gore opisano, u Potočarima stvorile atmosferu straha i opresije.³²⁹⁵ Pored toga, mračna i prijeteća atmosfera u kojoj

³²⁸⁷ V., npr., Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript na osnovu pravila 92ter, KT. 2117–2118 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten, T. 4877 (30. novembar 2006. godine) (gdje je izjavio da je u Potočarima bilo slučajeva izrugivanja i prijetnji); svjedok PW-126, T. 3601 (6. novembar 2006. godine) (gdje je izjavio da su snage bosanskih Srba psovale bosanske Muslimane, govoreći im da "nikad u Srebrenicu više doći neć[e]" ili "vaša je Turska, najbolje bi vam bilo da idete u Tursku").

³²⁸⁸ U paragrafu 48(c) Optužnice, optuženi se terete za progon počinjen "terorisanjem civila bosanskih Muslimana u Srebrenici i Potočarima".

³²⁸⁹ V. gore, par. 207, 210, 249–251.

³²⁹⁰ V. gore, par. 255.

³²⁹¹ *Ibid.*

³²⁹² V. gore, par. 257.

³²⁹³ *Ibid.*

³²⁹⁴ V. gore, par. 265. Ali V. gore, Izdvojeno mišljenje sudije Kwona, fusnota 849.

³²⁹⁵ V. gore, par. 917–918.

su protekli sastanci u hotelu "Fontana" – od kojih su dva održana u prisustvu civilnih predstavnika – doprinijela je sveprisutnom užasu situacije.³²⁹⁶ Možda najbolji dokaz o postojanju smišljene namjere zastrašivanja predstavljaju riječi samog Mladića koji je bosanskim Muslimanima poručio da mogu "opstati ili nestati".³²⁹⁷

998. Shodno tome, Pretresno vijeće definitivno konstatuje da su te radnje protiv civila u Srebrenici i Potočarima preuzete na neselektivan način i da su prouzrokovale veliku traumu i psihičku povredu. Pošto je razmotrilo njihov karakter, način, vrijeme i trajanje, Pretresno vijeće se uvjerilo da je njihov glavni cilj bio širenje terora među civilnim stanovništvom. Pretresno vijeće takođe konstatuje da je goreopisano terorisanje civila jednako teško kao krivična djela navedena u članu 5 i da se može smatrati grubim uskraćivanjem temeljnih prava, između ostalog, prava na bezbjednost. Shodno tome, ono konstatuje da to terorisanje predstavlja djelo u osnovi progona.

999. Što se tiče posebne namjere, Pretresno vijeće podsjeća na neselektivni karakter napada na civile, bosanske Muslimane, u Srebrenici i okolnosti vezane za terorisanje civila u Potočarima, kao što je opisano gore u konstatacijama o okrutnom i nečovječnom postupanju.³²⁹⁸ Pretresno vijeće zaključuje da sve te okolnosti jasno pokazuju da su akti terorisanja izvršeni s namjerom vršenja diskriminacije nad bosanskim Muslimanima na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.

(iv) Uništavanje lične imovine³²⁹⁹

1000. Dokazano je da su muškarci, bosanski Muslimani, koji su odvedeni u "bijelu kuću" bili prisiljeni da svoje lične stvari, uključujući lične karte i pasoše, ostave ispred zgrade i da su sve te stvari kasnije spaljene.³³⁰⁰ Pretresno vijeće nadalje podsjeća na dokaze o hrpi spaljene lične imovine na fudbalskom igralištu kod Nove Kasabe, gdje su bile zatočene stotine bosanskih Muslimana.³³⁰¹ Pretresno vijeće konstatuje da uništavanje tih ličnih stvari nije bilo opravdano vojnom nuždom.

1001. Međutim, Pretresno vijeće smatra da karakter i razmjere tog uništavanja, zajedno s okolnostima u kojima je ono izvršeno, ne idu u prilog konstataciji da je paljenje tih ličnih stvari imalo dovoljno teške posljedice po žrtve da bi doseglo prag težine kakvu imaju djela navedena u članu 5 Statuta.

³²⁹⁶ V. gore, par. 277–279, 289–290.

³²⁹⁷ V. gore, par. 290.

³²⁹⁸ V. gore, par. 992–994, 996.

³²⁹⁹ U paragrafu 48(d) Optužnice, optuženi se terete za progon počinjen "uništavanjem lične imovine i stvari u vlasništvu bosanskih Muslimana".

³³⁰⁰ V. gore, par. 331.

³³⁰¹ V. gore, par. 395. Pretresno vijeće napominje da su mu predočeni i drugi dokazi da su zatočeni bosanski Muslimani bili prisiljeni da ostave svoje lične stvari. V. gore, par. 385, 390, 402, 478. Međutim, ne postoje dokazi da su te lične stvari uništene.

(v) Prisilno premještanje i deportacija³³⁰²

1002. Pretresno vijeće podsjeća na svoju konstataciju da su, iako nije dokazano da je počinjena deportacija, prevoz žena, djece i staraca iz Srebrenice, prisilni odlazak muškaraca, civila, iz Srebrenice u koloni,³³⁰³ prevoz žena, djece i staraca iz Žepe i bježanje muškaraca iz Žepe preko Drine³³⁰⁴ predstavljali prisilno premještanje, zločin protiv čovječnosti kažnjiv po članu 5(i) Statuta.³³⁰⁵

1003. Što se tiče posebne namjere, Pretresno vijeće podsjeća na izdavanje Direktive br. 7, iz koje se jasno vidi da su snage bosanskih Srba posjedovale diskriminatornu namjeru da prisilno uklone bosanske Muslimane iz Srebrenice i Žepe. Pored toga, s obzirom na sve okolnosti vezane za raseljavanje bosanskih Muslimana, Pretresno vijeće se uvjerilo da je prisilno premještanje izvršeno s namjerom vršenja diskriminacije nad bosanskim Muslimanima na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.

(b) Zaključak

1004. Kao što je već rečeno, djela ubistva, okrutnog i nečovječnog postupanja, terorisanja civila i prisilnog premještanja počinjena su nad bosanskim Muslimanima s diskriminatornom namjerom. Pored toga, tokom činjenja tih djela u osnovi progona njihovi učesnici su svoju diskriminatornu namjeru u brojnim prilikama i verbalizirali. Pretresno vijeće podsjeća da je saslušalo iskaze o govorima ili komentarima koji ukazuju na postojanje namjere vršenja diskriminacije, kao što je sljedeća izjava koju je Mladić dao u Srebrenici: "[P]oklanjamo srpskom narodu ovaj grad i, napokon, došao je trenutak da se [...] Turcima osvetimo na ovom prostoru".³³⁰⁶ Pretresno vijeće stoga konstatuje da sve te okolnosti zajedno daju sliku o postojanju opšte zamisli vršenja diskriminacije. Shodno tome, Pretresno vijeće zaključuje da se osnovna djela ubistva, okrutnog i nečovječnog postupanja, terorisanja civila i prisilnog premještanja mogu okarakterisati kao progon, kako je on definisan u članu 5 Statuta. Ta djela u osnovi progona počinjena su u kontekstu rasprostranjenog i sistematskog napada i, shodno tome, predstavljaju zločine protiv čovječnosti.

³³⁰² U paragrafu 48(e) Optužnice, optuženi se terete za progon počinjen prisilnim premještanjem bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Žepe i deportacijom muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe. Ali v. dolje Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2–20.

³³⁰³ Ali v. dolje Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2–14.

³³⁰⁴ Ali v. dolje Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 2–6, 15–20.

³³⁰⁵ V. gore, poglavlje IV, odjeljak G.2.

³³⁰⁶ Dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 11. V. takođe Leendert van Duijn, T. 2292–2293 (27. septembar 2006. godine) (gdje je izjavio da je Mladić rekao da će "za deset godina srpska vojska biti u Nizozemskoj i štiti [Nizozemce] od Muslimana i drugih rasa"); svjedok PW-118, dokazni predmet P02210, Transkript na osnovu pravila 92ter, KT. 1285 (24. mart 2000. godine) (gdje je izjavio da je jedan zarobljenik u školi u selu Luke čuo vojnike kako pričaju o Kravici i o tome da su "rasturili [...] balije"); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2; Momir Nikolić, T. 32918 (21. april 2009. godine) (gdje je izjavio da je **Popović** rekao da "sve balije treba pobiti"); dokazni predmet P00059, Depeša s potpisom Dragomira Vasića, 12. juli 1995. godine; dokazni predmet P01395c, Presretnuti razgovor, 2. avgust 1995. godine, 13:00 sati.

Međunarodni sud za krivično gonjenje
osoba odgovornih za teška kršenja
međunarodnog humanitarnog prava
počinjena na teritoriji bivše
Jugoslavije od 1991. godine

Predmet br. IT-05-88-T
Datum: 10. juni 2010.
Original: engleski

PRED PRETRESNIM VIJEĆEM II

U sastavu: sudija Carmel Agius, predsjedavajući
sudija O-Gon Kwon
sudija Kimberly Prost
sudija Ole Bjørn Støle – rezervni sudija

Sekretar: g. John Hocking

Presuda od: 10. juna 2010.

TUŽILAC
protiv
VUJADINA POPOVIĆA
LJUBIŠE BEARE
DRAGE NIKOLIĆA
LJUBOMIRA BOROVIĆANINA
RADIVOJA MILETIĆA
MILANA GVERE
VINKA PANDUREVIĆA

JAVNA REDIGOVANA VERZIJA

PRESUDA
Tom II

Tužilaštvo

g. Peter McCloskey

Odbrana

g. Zoran Živanović i gđa Mira Tapušковиć za Vujadina Popovića
g. John Ostojić i g. Predrag Nikolić za Ljubišu Bearu
gđa Jelena Nikolić i g. Stéphane Bourgon za Dragu Nikolića
g. Christopher Gosnell i gđa Tatjana Čmerić za Ljubomira Borovčanina
gđa Natacha Fauveau Ivanović i g. Nenad Petrušić za Radivoja Miletića
g. Dragan Krgović i g. David Josse za Milana Gveru
g. Peter Haynes i g. Simon Davis za Vinka Pandurevića

SADRŽAJ**TOM I**

I. UVOD	1
II. RAZMATRANJA U VEZI S DOKAZIMA	3
A. OPŠTI PRINCIPI POSTUPANJA S DOKAZIMA	3
B. KONKRETNA RAZMATRANJA U VEZI S DOKAZIMA	5
(a) Svjedočenje i izjave optuženih	5
(i) Preliminarna pitanja	5
a. Borovčaninova izjava	5
b. Pandurevićev iskaz	6
(ii) Pandurevićeva vjerodostojnost	7
(iii) Izjave optuženih na osnovu pravila 84bis	7
(b) Iskazi osoba koje je Međunarodni sud osudio i iskazi saučesnika	8
a. [REDIGOVANO]	8
b. Momir Nikolić	14
(c) Dokazi vezani za identifikaciju	16
(d) Dokazi vezani za alibi	17
(e) Dokazi prihvaćeni na osnovu pravila 92bis, ter i quater	18
(i) Korištenje izjava prihvaćenih na osnovu pravila 92bis	19
(f) Presretnuti razgovori	20
(g) Izjave prihvaćene samo u svrhu ocjene vjerodostojnosti, a ne zbog istinitosti sadržaja	21
(h) Usaglašene činjenice, činjenice o kojima je presuđeno i stipulacije	21
(i) Usaglašene činjenice i stipulacije	21
(ii) Formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno	22
(i) Snimci iz vazduha	22
(j) Bilježnica Zvorničke brigade	23
(k) Dnevnik IKM-a Zvorničke brigade u Kitovnicama	27
III. ČINJENICE	2
A. KONTEKST (1991.–1994. GODINE)	29
1. Politička situacija u Bosni i Hercegovini 1991.–1992. godine	29
2. “Strateški ciljevi”	30
3. Formiranje VRS-a	30
4. Direktiva br. 4	30
5. Stvaranje “zaštićenih zona”	31
6. Sporazumi o demilitarizaciji i prekidu neprijateljstava	32
B. VOJNE I CIVILNE STRUKTURE	34
1. Vojska Republike Srpske (VRS)	35
(a) Glavni štab	36
(i) Komanda	36
a. Štabni sektor	38
b. Izvještavanje i postupak odlučivanja	39
c. Direktive	40
d. Inspekcije	41
e. Sektor za bezbjednosno-obavještajne poslove	41
i. Funkcije organa bezbjednosti	42
ii. 10. diverzantski odred	44
iii. Vojna policija	44
(ii) 65. zaštitni puk	45
(b) Drinski korpus	46
(i) Komanda	47

(ii) Organ bezbjednosti	47
(iii) Vojna policija	48
(c) Zvornička brigada	48
(i) Komanda	50
(ii) Organ bezbjednosti	51
(iii) Vojna policija	54
(iv) Inžinjerijska četa	55
(v) Podrinjski odred zvani "Vukovi sa Drine"	56
(vi) Operativni dežurni oficir i postupak izvještavanja	56
2. Civilna policija (snage MUP-a)	58
(a) Specijalna brigada policije (SBP)	59
(b) 2. odred iz Šekovića	60
(c) Jahorinski regruti	61
(d) Posebne jedinice policije (PJP-ovi) Centra javne bezbjednosti u Zvorniku (CJB)	61
(e) Prepotčinjavanje jedinica MUP-a VRS-u	62
3. Civilna zaštita	63
C. PERIOD KOJI JE PRETHODIO VOJNOM NAPADU NA SREBRENICU I ŽĚPU (OD JANUARA DO JULA 1995. GODINE)	64
1. Odnosi između UNPROFOR-a i strana u sukobu	64
2. Direktive br. 7 i 7/1	69
3. Gomilanje snaga i sredstava za izvođenje vojne ofanzive	72
4. Regulisanje kretanja konvoja u RS-u	77
(a) Procedure tokom 1993. i 1994. godine	77
(b) Regulisanje kretanja konvoja UNPROFOR-a tokom 1995. godine	78
(c) Regulisanje kretanja humanitarnih konvoja tokom 1995. godine	80
(d) Regulisanje kretanja sanitetskih konvoja tokom 1995. godine	84
(e) Provjera konvoja	84
5. Restrikcije konvoja i humanitarna situacija u enklavama	85
D. VOJNI NAPAD NA SREBRENICU – "KRIVAJA-95"	94
1. Od 28. juna do 9. jula 1995. godine	94
2. Zauzimanje grada Srebrenice	99
3. Odlazak stanovništva iz grada Srebrenice u Potočare	103
4. Formiranje i odlazak kolone	106
E. POTOČARI (10.–13. JULI 1995. GODINE)	109
1. Sastanci u hotelu "Fontana"	110
2. Obezbeđivanje autobusa i goriva za prevoz stanovnika, bosanskih Muslimana	118
3. Snage bosanskih Srba preuzimaju kontrolu nad Potočarima	121
4. Razoružavanje Nizozemskog bataljona	123
5. Humanitarna situacija i atmosfera	124
6. Prevoz bosanskih Muslimana iz Potočara	127
(a) Ukrcavanje u autobuse i odvajanje muškaraca, bosanskih Muslimana, od njihovih porodica	127
(b) Zatočavanje muškaraca, bosanskih Muslimana, u "bijeloj kući"	131
(c) Prevoz žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, na teritoriju pod kontrolom ABiH	134
(d) Prevoz muškaraca, bosanskih Muslimana, u Bratunac	136
(e) Zaključak	137
(f) Prevoz ranjenika iz Srebrenice	138
7. Ubijanje	140
(a) Škola u selu Luke blizu Tišće	140
(b) "Situaciono uslovljeno" ubijanje u Potočarima	142
(i) Ubijanje devet muškaraca, bosanskih Muslimana, čija su tijela pronađena 13. jula u blizini baze Nizozemskog bataljona	142
(ii) Ubijanje muškarca, bosanskog Muslimana, kod "bijeke kuće" 13. jula	144

F. BRATUNAČKO PODRUČJE (11.–15. JULI 1995. GODINE)	144
1. Uvod	144
2. Raspoređivanje snaga bosanskih Srba na bratunačkom području (11.–12. juli)	145
(a) Sastanak u Komandi Bratunačke brigade	146
(b) Dodatno raspoređivanje snaga bosanskih Srba na bratunačkom području (12.–13. juli)	150
3. Pretres terena u potrazi za muškarcima, bosanskim Muslimanima iz kolone (12.–13. juli)	151
4. Zatočavanje muškaraca, bosanskih Muslimana, iz kolone, koji su se predali ili bili zarobljeni duž puta Bratunac – Konjević Polje i puta Nova Kasaba - Konjević Polje (13. juli)	152
(a) Livada u Sandićima	153
(b) Konjević Polje	155
(c) Štab Bratunačke brigade	157
(d) Fudbalsko igralište u Novoj Kasabi	158
(e) Kamioni kod supermarketa u Kravici	160
5. Zatočavanje muškaraca, bosanskih Muslimana u Bratuncu (12.–14. juli)	160
6. Ubijanje muškaraca, bosanskih Muslimana (12.–14. juli)	165
(a) Okolina Konjević Polja	165
(i) Rijeka Jadar (13. juli)	165
(ii) Dolina Cerske (13. juli)	166
(iii) Nova Kasaba (13. juli)	168
(b) Duž puta Bratunac - Konjević Polje	171
(i) Livada u Sandićima (13. juli)	171
(ii) Skladište u Kravici (13.–14. juli)	172
(iii) "Situaciono uslovljeno" ubijanje u supermarketu u Kravici	181
(iv) Štab Bratunačke brigade	182
(v) "Situaciono uslovljeno" ubijanje u Bratuncu	183
a. Muškarci, bosanski Muslimani, zatočeni u hangaru (12.–13. juli)	183
b. Mentalno zaostali muškarac, bosanski Musliman, ispred škole "Vuk Karadžić" (13. juli)	184
c. Dvojica muškaraca, bosanskih Muslimana, koja su skinuta sa kamiona i dovedena u garažu	185
d. Muškarci, bosanski Muslimani, u školi "Vuk Karadžić" i ispred nje (13.–15. juli)	185
7. Komunikacija sa Glavnim štabom VRS-a 13. jula 1995. godine	187
8. Sastanci održani u Bratuncu od 13. do 14. jula 1995. godine	188
G. ZVORNIČKO PODRUČJE (13.–17. JULI 1995. GODINE)	189
1. Uvod	189
2. Period koji je prethodio događajima u Zvorniku	189
3. Zatočavanje i ubijanje muškaraca, bosanskih Muslimana (13.–17. juli)	192
(a) Orahovac (13.–16. juli)	192
(i) Zatočavanje – škola u Grbavcima (13.–14. juli)	192
(ii) Ubijanje (14. juli)	193
(iii) Pokopavanje (14.–15. juli)	197
(iv) Forenzički dokazi	197
(b) Petkovci (14.–16. juli)	198
(i) Zatočavanje i "situaciono uslovljeno" ubijanje – škola u Petkovcima (14. juli)	199
(ii) Ubijanje – brana u Petkovcima (15. juli)	201
(iii) Pokopavanje (15.–16. juli)	202
(iv) Forenzički dokazi	202
(c) Škola u Ročeviću i Kozluk (14.–16. juli)	203
(i) Zatočavanje – škola u Ročeviću (14.–15. juli)	203
(ii) Ubijanje – Kozluk (15. juli)	209
(iii) Pokopavanje (16. juli)	210
(iv) Forenzički dokazi	211
(d) Pilica (14.–17. juli)	212

(i) Zatočavanje i ubijanje – škola u Kuli (14.–15. juli)	213
(ii) Ubijanje – Vojna ekonomija Branjevo (16. juli)	215
(iii) Zatočavanje i ubijanje – Dom kulture u Pilici	217
(iv) Pokopavanje (16.–17. jula)	218
(v) Forenzički dokazi	220
H. 16.–27. JULI 1995. GODINE	221
1. 16. juli 1995.godine: Otvaranje koridora za prolazak kolone muškaraca, bosanskih Muslimana	221
(a) Okolnosti koje su dovele do otvaranja koridora	221
(b) Otvaranje koridora	223
(c) Izvještaj i istraga o otvaranju koridora	224
2. Stalni pretres terena	225
3. Ubijanje na Zvorničkom području	226
(a) Baljkovica – blizu Nezuka	226
(b) Ranjeni zarobljenici, bosanski Muslimani, iz bolnice u Milićima	229
(c) Snagovo	232
(d) Četvorica preživjelih s Vojne ekonomije Branjevo	234
4. Prebacivanje u Batković	236
5. Ostali slučajevi ubijanja – okolina Trnova	238
I. PONOVRNO POKOPAVANJE	239
J. UKUPAN BROJ MRTVIH: FORENZIČKI I DEMOGRAFSKI DOKAZI	243
1. Uvod	243
2. Grobnice	244
3. Ekshumacije	244
(a) Prigovori u vezi s vremenskim okvirom	245
(b) Prigovori u pogledu načina i uzroka smrti	246
(c) Minimalan broj osoba u svakoj grobnici	250
4. Demografski dokazi	252
5. Podaci MKNL-a o nestalim osobama	257
6. Izvještaj vještaka Janca	262
(a) Izračunavanje broja preminulih	262
(b) Veze između primarnih i sekundarnih grobnica	263
7. Zaključak	265
K. ŽEPA	266
1. Situacija u Žepi 1995. godine	266
2. Prvi krug pregovora (13. juli 1995. godine)	271
3. Vojni napad VRS-a na Žepu u sklopu operacije "Stupčanica-95" (14.–19. juli 1995. godine)	275
4. Drugi krug pregovora (19. juli 1995. godine)	279
5. Nastavak borbi (20.–24. juli 1995. godine)	282
6. Treći krug pregovora (24. juli 1995. godine)	285
7. Prevoz civila, bosanskih Muslimana, iz Žepe	289
8. Sudbina vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe	297
IV. PRAVNI ZAKLJUČCI	306
A. ČLAN 3: OPŠTI USLOVI	306
1. Mjerodavno pravo	306
2. Konstatacije	308
B. ČLAN 5: OPŠTI USLOVI	309
1. Mjerodavno pravo	309
(a) Mora postojati napad	309
(b) Napad mora biti usmjeren protiv civilnog stanovništva	309
(c) Napad mora biti rasprostranjen ili sistematski	311

(d) Djela izvršioca moraju činiti dio napada	311
(e) <i>Mens rea</i> i postojanje znanja	312
2. Konstatacije	312
(a) Oružani sukob	312
(b) Rasprostranjen ili sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, čiji dio moraju činiti djela izvršilaca	312
(i) Početak napada – plan prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz enklava	313
(ii) Ograničavanje dostave humanitarne pomoći u enklave i popune zaliha UNPROFOR-a	314
(iii) Vojna dejstva koja su prethodila padu enklava	315
(iv) Vojni napad na enklave	316
(v) Odlazak žena, djece i staraca iz enklava	318
(vi) Odvajanje muškaraca i dječaka i njihovo kasnije pogubljenje	319
(vii) Odlazak muškaraca iz Srebrenice u koloni i djela počinjena nad tim muškarcima	320
(viii) Odlazak vojno sposobnih muškaraca iz Žepe	321
(ix) Zaključak	321
(c) Uslov znanja za krivična djela iz člana 5 Statuta	322
C. UBISTVO	323
(a) Mjerodavno pravo	323
(b) Optužbe	323
(c) Konstatacije	324
D. ISTREBLJIVANJE	327
1. Mjerodavno pravo	327
1. Konstatacije	328
E. GENOCID	329
1. Mjerodavno pravo	329
(a) Ciljana grupa	329
(b) Djela u osnovi	330
(i) Član 4(2)(a): ubijanje pripadnika grupe	330
(ii) Član 4(2)(b): nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe	330
(iii) Član 4(2)(c): smišljeno nametanje pripadnicima grupe životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja	331
(iv) Član 4(2)(d): uvođenje mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar grupe	332
(c) Genocidna namjera	333
(i) Namjera da se uništi ciljana grupa kao takva	333
(ii) Znatnost dijela ciljane grupe	337
2. Optužbe	337
3. Konstatacije	338
(a) Grupa	339
(b) Djela u osnovi	339
(i) Ubijanje pripadnika grupe	339
(ii) Nanošenje teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe	339
(iii) Smišljeno nametanje pripadnicima grupe životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja i uvođenje mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar grupe	341
(c) Genocidna namjera	343
(i) Znatnost grupe	345
F. UDRUŽIVANJE RADI VRŠENJA GENOCIDA	346
1. Mjerodavno pravo	346
2. Optužbe	349
3. Preliminarno pitanje	349
4. Konstatacije	350
G. PRISILNO PREMJEŠTANJE KAO NEHUMANO DJELO I DEPORTACIJA	352
1. Mjerodavno pravo	352

(a) Prisilno premještanje kao nehumano djelo po članu 5(i)	352
(b) Obilježja prisilnog premještanja i deportacije	353
(i) <i>Actus reus</i>	353
a. Prisilni karakter raseljavanja	354
b. Zakonit boravak	355
c. Osnove po kojima je u međunarodnom pravu prisilno raseljavanje dopušteno	355
(ii) <i>Mens rea</i>	357
(c) Žrtve prisilnog premještanja, odnosno deportacije	357
2. Konstatacije	360
(a) Srebrenica	360
(i) Prisilno odvoženje žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, autobusima iz Potočara	360
(ii) Muškarci, bosanski Muslimani, iz kolone koja je bježala na teritoriju pod kontrolom ABiH	364
(iii) Prisilno odvoženje autobusima u Bratunac i na područje Zvornika muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su odvojeni i zatočeni u Potočarima, odnosno onih koji su se predali ili su bili zarobljeni iz kolone	366
(iv) Zaključak	367
(b) Žepa	368
(i) Situacija koja je prethodila vojnom napadu u julu 1995. godine	368
(ii) Prisilno odvoženje civila, bosanskih Muslimana, autobusima	369
(iii) Prisilno iseljavanje vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana	372
a. Preliminarno pitanje: žrtve prisilnog premještanja i deportacije iz navoda Optužnice	372
b. Prisilno premještanje, odnosno deportacija vojno sposobnih muškaraca	373
(iv) Zaključak	375
H. PROGON NA POLITIČKOJ, RASNOJ I VJERSKOJ OSNOVI	375
1. Mjerodavno pravo	376
(a) Obilježja krivičnog djela progona	376
(i) Djela ili propusti u osnovi	376
(ii) Posebna namjera	377
(b) Konkretna djela na kojima se temelji optužba za progon	378
(i) Ubistvo	378
(ii) Okrutno i nečovječno postupanje	378
(iii) Terorisanje civila	379
(iv) Uništavanje lične imovine	381
(v) Prisilno premještanje i deportacija	382
2. Konstatacije	382
(a) Djela u osnovi	382
(i) Ubistvo	382
(ii) Okrutno i nečovječno postupanje	383
(iii) Terorisanje civila	385
(iv) Uništavanje lične imovine	386
(v) Prisilno premještanje i deportacija	386
(b) Zaključak	387
TOM II	
V. INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST	388
A. MJERODAVNO PRAVO	388
1. Član 7(1) Statuta	388
(a) Planiranje	388
(b) Podsticanje	388
(c) Naređivanje	389
(d) Pomaganje i podržavanje	390
(e) Činjenje, uključujući učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu	393
(i) Udruženi zločinački poduhvat (UZP)	393

2. Član 7(3) Statuta	397
(i) Odnos nadređeni-podređeni	398
(b) Nadređeni je znao ili je bilo razloga da zna	399
(c) Propust da se preduzmu nužne i razumne mjere	400
B. KONSTATACIJE	401
1. Udruženi zločinački poduhvat ubistva	401
(a) Argumenti tužilaštva	401
(b) Zajednički cilj	402
(c) Izrada i početne faze plana	403
(d) Provođenje plana	404
(e) Obim udruženog zločinačkog poduhvata	410
(f) Treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata	413
2. Udruženi zločinački poduhvat prisilnog uklanjanja stanovništva iz Srebrenice i Žepe	414
3. Vujađin Popović	417
(a) Optužbe protiv Popovića	417
(b) Položaj i funkcija koju je obavljao	417
(c) Postupci i lokacije na kojima se nalazio	419
(i) 11. juli 1995. godine	419
(ii) 12. juli 1995. godine	420
(iii) 13. juli 1995. godine	422
(iv) 14. juli 1995. godine	424
(v) 15. juli 1995. godine	428
a. Petkovci	428
b. Ročević	428
(vi) 16. juli 1995. godine	430
(vii) 17. juli 1995. godine	437
(viii) 23. juli 1995. godine	438
a. Bišina	438
b. Ranjeni zarobljenici, bosanski Muslimani, iz bolnice u Milićima	441
(ix) 2. avgust 1995. godine (Žepa)	443
(x) Septembar 1995. godine	443
(d) Zaključci	444
(i) Učešće u dva udružena zločinačka poduhvata	444
a. Udruženi zločinački poduhvat ubistva	445
i. Prva kategorija udruženog zločinačkog poduhvata	445
ii. Treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata	446
b. Udruženi zločinački poduhvat prisilnog uklanjanja	447
(ii) Tačka 1: genocid	449
(iii) Tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida	451
(iv) Uslov znanja za krivično djelo iz člana 5 Statuta	452
(v) Tačke 4 i 5: ubistvo	452
(vi) Tačka 3: istrebljivanje	453
(vii) Tačka 6: progon	453
(viii) Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)	455
(ix) Tačka 8: deportacija	455
4. Ljubiša Beara	456
(a) Optužbe protiv Beare	456
(b) Položaji i funkcije koje je obavljao	456
(c) Postupci i lokacije na kojima se nalazio	458
(i) Preliminarna pitanja - Bearini argumenti	458
a. Dokazi u vezi s identifikacijom	458
i. Navodi o namjernom lažnom svjedočenju	458
ii. Pouzdanost definitivne identifikacije	463
b. Dokazi u vidu presretnutih razgovora	469

c. Alibi za 13. i 14. juli 1995. godine	474
(ii) Enklava Srebrenica	479
a. Period do pada Srebrenice	479
b. 12.-13. juli 1995. godine	480
i. Deronjić	484
ii. Borovčanin	485
iii. Momir Nikolić	486
iv. Svjedok PW-161	487
v. Svjedok PW-170	487
c. 14. juli 1995. godine	489
d. 15. juli 1995. godine	494
e. 16. - 17. juli 1995. godine	496
(iii) Enklava Žepa	497
(iv) Operacija ponovnog pokopavanja	499
(d) Zaključci	499
(i) Učešće u dva udružena zločinačka poduhvata	499
a. Udruženi zločinački poduhvat ubistva	499
i. Prva kategorija udruženog zločinačkog poduhvata	499
ii. Treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata	501
b. Udruženi zločinački poduhvat prisilnog uklanjanja	502
(ii) Tačka 1: genocid	504
(iii) Tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida	506
(iv) Uslov znanja za krivično djelo iz člana 5 Statuta	507
(v) Tačka 3: istrebljivanje	507
(vi) Tačke 4 i 5: ubistvo	508
(vii) Tačka 6: progon	509
(viii) Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)	510
(ix) Tačka 8: deportacija	510
5. Drago Nikolić	511
(a) Optužbe protiv Nikolića	511
(b) Položaj i funkcija koju je obavljao	511
(i) Ovlasti koje je imao kao načelnik za bezbjednost Zvorničke brigade	511
(ii) Organ bezbjednosti i Vojna policija Zvorničke brigade	513
(c) Postupci i lokacije na kojima se nalazio	513
(i) 12. juli 1995. godine	513
(ii) 13. juli 1995. godine	514
(iii) 14. juli 1995. godine	519
a. Prevoz zarobljenika iz Bratunca u Zvornik	519
b. Škola u Kuli	519
c. Orahovac	520
d. Škola u Petkovicima	522
(iv) 15. juli 1995. godine	522
a. Škola u Ročeviću	522
(v) 16. juli 1995. godine	524
(vi) Iskazi svjedoka PW-102 i svjedoka PW-108 u vezi s Nikolićevim fizičkim učešćem u pogubljenjima	525
(vii) Poslije 17. jula 1995. godine	527
a. Četvorica preživjelih sa Vojne ekonomije Branjevo	527
b. Ranjeni zarobljenici, bosanski Muslimani, iz bolnice u Milićima	528
c. Operacija ponovnog pokopavanja	529
(d) Zaključci	530
(i) Učešće u dva udružena zločinačka poduhvata	530
a. Udruženi zločinački poduhvat ubistva	530
i. Prva kategorija udruženog zločinačkog poduhvata	530
ii. Treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata	532

b. Učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu prisilnog uklanjanja	533
(ii) Tačka 1: genocid	534
(iii) Tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida	539
(iv) Uslov znanja za krivična djela iz člana 5 Statuta	539
(v) Tačke 4 i 5: ubistvo	540
(vi) Tačka 3: istrebljivanje	541
(vii) Tačka 6: progon	541
(viii) Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)	543
(ix) Tačka 8: deportacija	543
6. Ljubomir Borovčanin	544
(a) Optužbe protiv Borovčanina	544
(b) Položaj i funkcija koju je obavljao	544
(c) Postupci i lokacije na kojima se nalazio	546
(i) Dolazak u Bratunac	546
(ii) Napredovanje prema Potočarima	548
(iii) Kontrola kretanja žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, na putu iz Potočara	549
(iv) Obezbjeđenje puta Bratunac-Konjević Polje	550
(v) Skladište u Kravici	553
(vi) 14. – 18. juli 1995. godine	555
(d) Zaključci	556
(i) Preliminarno pitanje u vezi s neodređenošću navoda u Optužnici: optužba za ubistvo u vezi s livadom u Sandićima, tačke 3 do 6 i tačka 8	556
(ii) Prisilno premještanje	558
a. UZP prisilnog uklanjanja	558
i. Navodi tužilaštva	558
ii. Da li je Borovčanin znao za UZP prisilnog uklanjanja	560
b. Drugi vidovi odgovornosti	565
c. Pomaganje i podržavanje	565
(iii) Ubistvo	567
a. Prva kategorija UZP-a ubistva	567
i. Navodi tužilaštva	567
ii. Da li je Borovčanin znao za UZP ubistva	568
iii. Zaključak	581
b. Drugi vidovi odgovornosti	581
c. Pomaganje i podržavanje pogubljenja u skladištu u Kravici	582
i. Nadzor nas zarobljenicima i/ili kontrola nad njima	583
ii. Borovčaninova obaveza da zaštiti zarobljenike	585
iii. Da li je Borovčanin bio u mogućnosti da djeluje	585
iv. Da li je Borovčaninovo nečinjenje značajno doprinijelo zločinima	586
v. Borovčaninova <i>mens rea</i>	587
vi. Zaključak	588
(iv) “Situaciono uslovljeno” ubijanje	588
(v) Odgovornost nadređenog	588
a. Postojanje odnosa nadređeni-podređeni	589
b. Da li je Borovčanin znao ili je “bilo razloga da zna”	590
c. Propust da kazni	590
d. Zaključak	592
(vi) Tačke Optužnice	592
a. Uslov znanja za krivično djelo iz člana 5 Statuta	592
b. Tačke 4 i 5: ubistvo	594
c. Tačka 3: istrebljivanje	594
d. Tačka 1: genocid	595
e. Tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida	596
f. Tačka 6: progon	597
g. Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)	598

h. Tačka 8: deportacija	599
7. Radivoje Miletić	600
(a) Optužbe protiv Miletića	600
(b) Preliminarna pitanja	600
(i) Navodno učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu ubistva	600
(ii) Vremenski okvir Optužnice	601
(iii) Formalno primanje na znanje činjenica u vezi s konvojima humanitarne pomoći i konvojima UNPROFOR-a	602
(iv) Tumačenje riječi "nadzor"	602
(v) Navođenje pravno relevantnih činjenica	603
(vi) Odgovornost za krivična djela koja su počinili podređeni	604
(c) Položaj i funkcija koju je obavljao	605
(i) Ovlaštenja koja je imao kao načelnik Uprave za operativno-nastavne poslove	605
(ii) Miletićeve ovlaštenja 1995. godine	607
(d) Djela	615
(i) Izrada dokumenata i direktiva, uključujući Direktivu br. 7	615
(ii) Uloga u odobravanju konvoja	620
(iii) Uloga u operacijama u Srebrenici i Žepi	622
a. 28. juni do 6. juli 1995. godine	623
b. 7-11. juli 1995. godine	623
c. 12. juli 1995. godine	624
d. 13. juli 1995. godine	625
e. 14. juli 1995. godine	626
f. 15. juli 1995. godine	628
g. 16. juli 1995. godine	629
h. 17- 24. juli 1995. godine	629
i. 25. juli 1995. godine	632
j. 26. juli–1. avgust 1995. godine	633
(e) Konstatacije	636
(i) Učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu prisilnog uklanjanja	636
a. Prva kategorija Udruženog zločinačkog poduhvata	636
i. Navodi tužilaštva	636
ii. Izrada direktiva	637
iii. Ograničavanje dostave humanitarne pomoći i popune zaliha UNPROFOR-a	638
iv. Nadziranje i koordinacija	639
v. Zaključak	640
(ii) Uslov znanja za krivično djelo prema članu 5 Statuta	641
(iii) Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)	642
(iv) Tačka 8: deportacija	642
(v) Tačke 4 i 5: ubistvo	642
(vi) Tačka 6: progon	644
8. Milan Gvero	647
(a) Optužbe protiv Gvere	647
(b) Preliminarna pitanja	648
(c) Položaj i funkcija koju je obavljao	649
(i) Uloga pomoćnika komandanta za moral, vjerske i pravne poslove	649
(d) Djela i ponašanje	655
(i) Upoznatost sa strateškim ciljevima i direktivama	655
(ii) Uključenost u procedure za prolaz konvoja	656
(iii) Uključenost u događaje u Srebrenici	657
(iv) Uključenost u događaje u Žepi	664
(v) Uključenost u odvoženje ranjenika i bolesnika iz RS-a	667
(e) Konstatacije	671
(i) Udruženi zločinački poduhvat prisilnog uklanjanja	671

a. Upoznatost s planom	671
b. Učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu	672
i. Opšta uloga	672
ii. Ograničavanje humanitarne pomoći	673
iii. Odvoženje ranjenih i bolesnih iz RS-a	674
iv. Ratna propaganda, obmanjujuće informacije i prijetnje	675
v. Zaključak	678
(ii) Uslov znanja za krivično djelo iz člana 5 Statuta	679
(iii) Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)	679
(iv) Tačka 8: deportacija	680
(v) Tačke 4 i 5: ubistvo	680
(vi) Tačka 6: progon	681
9. Vinko Pandurević	683
(a) Optužbe protiv Pandurevića	683
(b) Položaj i funkcija	683
(c) Postupci i lokacije na kojima se nalazio	684
(i) 1–10. juli 1995. godine	684
(ii) 11. juli 1995. godine	687
(iii) 12. juli 1995. godine	688
(iv) 13. juli 1995. godine	691
(v) 14. juli 1995. godina	691
(vi) 15. juli 1995. godine	692
(vii) 16. juli 1995. godine	698
(viii) 17. juli 1995. godine	703
(ix) 18. juli 1995. godine	706
(x) 19. juli 1995. godine	708
(xi) 20–23. juli 1995. godine	708
(xii) 26–31. juli 1995. godine	715
(xiii) 3. avgust–15. septembar 1995. godine	716
(xiv) 16–17. septembar 1995. godine	717
(xv) 25–27. septembar 1995. godine	720
(d) Konstatacije	722
(i) Ubistvo	722
a. Udruženi zločinački poduhvat ubistva	722
i. Upoznatost sa zajedničkim ciljem	723
ii. Namjera da se provede u djelo zajednički cilj	735
iii. Doprinos zajedničkom cilju	735
iv. Zaključak	739
b. Drugi vidovi odgovornosti	739
c. Pomaganje i podržavanje ubistva ranjenih zarobljenika iz bolnice u Milićima	739
(ii) Prisilno premještanje	743
a. Udruženi zločinački poduhvat prisilnog uklanjanja	743
i. Upoznatost sa zajedničkim ciljem	743
ii. Namjera da se zajednički cilj provede u djelo	744
iii. Zaključak	750
b. Drugi vidovi odgovornosti	750
c. Pomaganje i podržavanje prisilnog premještanja	750
(iii) "Situaciono uslovljeno" ubijanje	751
(iv) Odgovornost nadređenog	751
a. Krivična djela koja su počinili podređeni	752
b. Odnos nadređeni-podređeni	754
c. Da li je znao ili da li je "bilo razloga da zna"	759
d. Propust da preduzme nužne i razumne mjere	761
i. Obaveza sprečavanja	761
ii. Obaveza kažnjavanja	764

e. Zaključak	769
(v) Tačke Optužnice	770
a. Uslov znanja za krivično djelo iz člana 5 Statuta	770
b. Tačke 4 i 5: ubistvo	771
c. Tačka 3: istrebljivanje	771
d. Tačka 1: genocid	773
e. Tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida	776
f. Tačka 6: progon	776
g. Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)	778
h. Tačka 8: deportacija	779
VI. KONSTATACIJE PRETRESNOG VIJEĆA	780
A. OPTUŽBE PROTIV VUJADINA POPOVIĆA	780
B. OPTUŽBE PROTIV LJUBIŠE BEARE	781
C. OPTUŽBE PROTIV DRAGE NIKOLIĆA	783
D. OPTUŽBE PROTIV LJUBOMIRA BOROVČANINA	784
E. OPTUŽBE PROTIV RADIVOJA MILETIĆA	785
F. OPTUŽBE PROTIV MILANA GVERE	786
G. OPTUŽBE PROTIV VINKA PANDUREVIĆA	787
VII. KUMULATIVNE OSUĐUJUĆE PRESUDE	789
VIII. ODMJERAVANJE KAZNE	795
A. SVRHA KAŽNJAVANJA	795
B. MJERODAVNO PRAVO	795
1. Težina krivičnog djela	796
2. Otežavajuće i olakšavajuće okolnosti	797
3. Opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije	800
C. ODREĐIVANJE KAZNI	801
1. Težina zločina	801
2. Opšta zapažanja relevantna za sve optužene	803
(a) Otežavajuće okolnosti	803
(b) Olakšavajuće okolnosti	803
3. Pojedinačna zapažanja	804
(a) Popović	804
(i) Karakter i obim učešća optuženog	804
(ii) Otežavajuće okolnosti	804
(iii) Olakšavajuće okolnosti	805
(b) Beara	806
(i) Karakter i obim učešća optuženog	806
(ii) Otežavajuće okolnosti	806
(iii) Olakšavajuće okolnosti	807
(c) Nikolić	808
(i) Karakter i obim učešća optuženog	808
(ii) Otežavajuće okolnosti	808
(iii) Olakšavajuće okolnosti	809
(d) Borovčanin	810
(i) Karakter i obim učešća optuženog	810
a. Prisilno premještanje	810
b. Ubistvo	811
(ii) Otežavajuće okolnosti	812
(iii) Olakšavajuće okolnosti	813
(e) Miletić	815
(i) Karakter i obim učešća optuženog	815

(ii) Otežavajuće okolnosti	815
(iii) Olakšavajuće okolnosti	816
(f) Gvero	817
(i) Karakter i obim učešća optuženog	817
(ii) Otežavajuće okolnosti	818
(iii) Olakšavajuće okolnosti	818
(g) Pandurević	819
(i) Karakter i obim učešća optuženog	819
a. Prisilno premještanje	819
b. Ubistvo	820
(ii) Otežavajuće okolnosti	821
(iii) Olakšavajuće okolnosti	822
a. Otvaranje koridora u Baljkovici i vandredni borbeni izvještaji	822
b. Drugi olakšavajući faktori	823
4. Opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije	824
5. Doživotna kazna i mogućnost prijevremenog puštanja na slobodu	824
6. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru	825
IX. DISPOZITIV	826
X. SUPROTNA I IZDVOJENA MIŠLJENJA SUDIJE KWONA	833
A. UVOD	833
B. NEKA PITANJA U VEZI S PRISILNIM PREMJEŠTANJEM	833
1. [ta sve obuhvata pojam žrtava prisilnog premještanja	833
(a) Načela iznošenja navoda u optužnici	833
(b) Bijeg muškaraca iz Srebrenice u koloni	834
(c) Prelazak vojno sposobnih muškaraca iz Žepe preko rijeke Drine	837
2. Predvidljivost situaciono uslovljenog ubijanja i Miletićeva odgovornost	839
3. Borovčaninova odgovornost za prisilno premještanje	841
C. OKVIRI UZP-A UBISTVA: TRNOVO	844
D. UTICAJ ISKAZA NA OSNOVU PRAVILA 92BIS (SUPERMARKET U KRAVICI)	845
E. DVA PITANJA U VEZI S PANDUREVIĆEM	847
1. Efektivna kontrola nad Zvorničkom brigadom tokom operacije "Krivaja-95"	847
(a) Uvod	847
(b) Jednostarješinstvo/jedinstvo komandovanja	848
(c) Situacija u kojoj se nalazio Pandurević	849
(d) Situacija u kojoj se nalazio Obrenović	850
(e) Zaključak	852
2. Pandurevićeva odgovornost za ranjene zarobljenike iz bolnice u Milićima	852
F. O ODMJERAVANJU KAZNE	856
1. Komentar o mojim suprotnim mišljenjima	856
2. Miletić: zloupotreba vlasti i dugotrajno učešće	856
3. Pandurević	858
XI. IZDVOJENO MIŠLJENJE SUDIJE PROST	860
DODATAK 1: GLOSAR	1
A. PODNESCI U OVOM PREDMETU	1
B. PRESUDE I ODLUKE MKSJ-A	3
C. PRESUDE I ODLUKE MKSR-A	10
D. PRESUDE MSP-A	14
E. VOJNI SUDOVI OSNOVANI POSLIJE 2. SVJETSKOG RATA	14
F. PRAKSA DRUGIH SUDOVA	15
G. SPISAK DRUGIH IZVORA	15
1. Domaće zakonodavstvo	15

2. Međunarodni pravni instrumenti i komentari	15
3. Izbor drugih pravnih izvora	16
4. Izvještaji	17
5. Rezolucije UN-a	17
H. SPISAK SKRAĆENIH NAZIVA	17
DODATAK 2: ISTORIJAT POSTUPKA	1
A. PRETPRETRESNI POSTUPAK	1
1. Optužnica i spajanje odnosno razdvajanje predmeta	1
2. Dovođenje, prvo stupanje pred Sud i izjašnjavaње o krivici	4
3. Dodjela branilaca po službenoj dužnosti	6
4. Pretpretresni podnesci	6
5. Vođenje postupka u pretpretresnoj fazi	7
6. Privremeno puštanje na slobodu	7
7. Određivanje vijeća	9
B. PRETRESNI POSTUPAK	9
1. Izvođenje dokaza tužilaštva	9
2. Oslobađajuća presuda	10
3. Izvođenje dokaza odbrane	11
4. Svjedok Vijeća	13
5. Postupak pobijanja i ponovno otvaranje dokaznog postupka	13
6. Završni podnesci i završne riječi	18
7. Usaglašene činjenice, stipulacije i činjenice o kojima je presuđeno	18
8. Postupci u vezi s nepoštovanjem Suda	20
9. Pitanja u vezi s dokazima	21
(a) Borovčaninova izjava	21
(b) Dokumentarni dokazi prihvaćeni bez posredstva svjedoka	22
(c) Vještaci	23
(d) Oспорavanje vjerodostojnosti vlastitog svjedoka	26
(e) Presretnuti razgovori kao dokazi	27
10. Privremeno puštanje na slobodu	27
11. Promjene u sastavu timova odbrane	31
12. Obilazak lica mjesta	32

V. INDIVIDUALNA KRIVIČNA ODGOVORNOST

A. Mjerodavno pravo

1. Član 7(1) Statuta

(a) Planiranje

1005. Za planiranje je potrebno da jedna ili više osoba osmisle kažnjivo ponašanje sankcionisano Statutom kao jedno ili više krivičnih djela koja kasnije budu izvršena,³³⁰⁷ sa sviješću da postoji znatna vjerovatnoća da će prilikom realizacije tog djela ili propusta biti počinjeno krivično djelo.³³⁰⁸ Ovo vrijedi bez obzira na to da li je *mens rea* koja se traži za to krivično djelo opšta ili posebna.³³⁰⁹

1006. Iako u planiranju često učestvuje više ljudi, plan može samostalno osmisлити i jedna osoba koja samostalno djeluje.³³¹⁰ Nije potrebno da se dokaže da dato krivično djelo ne bi bilo počinjeno da nije bilo plana optuženog; međutim, Žalbeno vijeće je bilo mišljenja da plan mora biti faktor "koji je bitno doprinio" "kažnjivo[m] ponašanj[u] sankcionisano[m] Statutom kao jedno ili više krivičnih djela koja kasnije budu izvršena".³³¹¹ Kao što se jasno vidi iz izraza "koja kasnije budu izvršena",³³¹² optuženi se ne može smatrati odgovornim za planiranje ako krivično djelo za čije se planiranje tereti nije zaista i počinjeno.³³¹³

(b) Podsticanje

1007. Za podsticanje je potrebno da tužilaštvo dokaže da je optuženi naveo drugu osobu da počini krivično djelo,³³¹⁴ s namjerom da to krivično djelo bude počinjeno,³³¹⁵ ili da ju je naveo na djelo ili propust, sa sviješću da postoji znatna vjerovatnoća da će prilikom realizacije tog djela ili propusta biti počinjeno krivično djelo.³³¹⁶ Ovo vrijedi bez obzira na to da li je *mens rea* koja se traži za to krivično djelo opšta ili posebna.³³¹⁷

³³⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 26.

³³⁰⁸ *Ibid.*, par. 31.

³³⁰⁹ V. *ibid.*, par. 112, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 166. Žalbeno vijeće u predmetu *Kordić i Čerkez* najprije je razmotrilo kakva se *mens rea* traži da bi se utvrdila odgovornost po članu 7(l) Statuta na osnovu planiranja, a zatim je tu definiciju primijenilo na krivično djelo progona.

³³¹⁰ V. *ibid.*, par. 26.

³³¹¹ *Ibid.*, par. 26.

³³¹² *Ibid.*

³³¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 165. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 269, fusnota 732; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 271; Prvostepena presuda u predmetu *Simić i drugi*, par. 161.

³³¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 312; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 27.

³³¹⁵ *Ibid.*

³³¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 30.

³³¹⁷ *Ibid.*, par. 32, 112. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 166.

1008. Navođenje koje se može okvalifikovati kao podsticanje ne mora da bude direktno ili javno.³³¹⁸ Pored toga, optuženi može podlijegati odgovornosti za podsticanje bez obzira na to što nije imao nikakvu vlast nad osobom koja je počinila krivično djelo.³³¹⁹

1009. Iako tužilaštvo ne mora da dokaže da dato krivično djelo ne bi bilo počinjeno da nije bilo navođenja od strane optuženog,³³²⁰ Žalbeno vijeće je bilo mišljenja da navođenje mora biti faktor "koji je bitno doprinio ponašanju druge osobe koja je počinila krivično djelo".³³²¹ Iz toga logično slijedi zaključak da se optuženi ne može smatrati odgovornim za podsticanje ako krivično djelo za čije se podsticanje tereti nije zaista i počinjeno.³³²²

(c) Naređivanje

1010. Za naređivanje je potrebno da optuženi izda nalog drugoj osobi da počini neko djelo ili propust,³³²³ s namjerom da prilikom realizacije tog djela ili propusta bude počinjeno krivično djelo³³²⁴ ili sa sviješću da postoji znatna vjerovatnoća da će prilikom realizacije tog djela ili propusta biti počinjeno krivično djelo.³³²⁵

1011. Žalbeno vijeće u predmetu Blaškić je zaključilo da "osoba koja naredi djelo sa sviješću da postoji znatna vjerovatnoća da će prilikom izvršenja tog naređenja biti počinjen [progon kao] zločin protiv čovječnosti može biti odgovorna na osnovu člana 7(1) za zločin [progona] ".³³²⁶

1012. Tužilaštvo ne mora da dokaže da je između optuženog i osobe koja je počinila krivično djelo postojao formalni odnos nadređeni-podređeni.³³²⁷ U stvari, ono samo mora da predoči "dokaz da je optuženi bio na nekom položaju vlasti koji bi primorao drugu osobu da,

³³¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Akayesu*, par. 483. (Za razliku od toga, djela podsticanja na vršenje genocida sankcionisana članom 4(3)(c) Statuta moraju da budu direktna i javna.)

³³¹⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 272; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 359; Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 257.

³³²⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 129; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 27.

³³²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 27. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 129.

³³²² Takav zaključak je eksplicitno navelo nekoliko pretresnih vijeća, v., npr., Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 269, fusnota 732; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 267; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 168. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Mpambara*, par. 18.

³³²³ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 176; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 28. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 361.

³³²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 29. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 365.

³³²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 152; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 30; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 41–42.

³³²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 166. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 42;

Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 30.

³³²⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 176. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 361; Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 75. (Za razliku od odgovornosti nadređenog po članu 7(3), optuženi može podlijegati odgovornosti za naređivanje čak i ako nije imao efektivnu kontrolu nad osobom kojoj je izdao naređenje, Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 75.)

izvršavajući njegovo naređenje, počini krivično djelo".³³²⁸ Optuženi naređenje ne mora izdati direktno izvršiocu krivičnog djela³³²⁹ i to naređenje ne mora biti pismeno niti imati neku konkretnu formu.³³³⁰

1013. Iako tužilaštvo ne mora da dokaže da dato krivično djelo ne bi bilo počinjeno da nije bilo naređenja optuženog, Pretresno vijeće se slaže sa Žalbenim vijećem MKSR-a da to naređenje mora imati "direktan i znatan uticaj na počinjenje protivpravnog djela".³³³¹ Iz toga logično slijedi zaključak da se optuženi ne može smatrati odgovornim za naređivanje ako krivično djelo za čije se naređivanje tereti nije zaista i počinjeno.³³³²

(d) Pomaganje i podržavanje

1014. Pomaganje i podržavanje je oblik saučesničke odgovornosti.³³³³ U predmetu *Blagojević i Jokić*, Žalbeno vijeće je ponovilo da

pomagač i podržavalac vrši djela koja su [konkretno] usmjerena ka pomaganju, ohrabivanju ili davanju moralne podrške počinjenju nekog konkretnog krivičnog djela, što ima znatan uticaj na počinjenje tog krivičnog djela. [...] Traženi element svijesti za pomaganje i podržavanje jeste znanje da su izvršena djela pomogla počinjenju konkretnog krivičnog djela glavnog počinioaca.³³³⁴

Međutim, Žalbeno vijeće je primijetilo da "konkretna usmjerenost" nije uvijek navođena kao dio definicije obilježja *actus reus* pomaganja i podržavanja.³³³⁵ Skrenuvši pažnju na kontekstualni karakter te formulacije, ono je potvrdilo da "konkretna usmjerenost" nije ključan element obilježja koje ima *actus reus* pomaganja i podržavanja.³³³⁶

1015. Pomagač i podržavalac doprinosi "počinjenju" krivičnog djela, bez obzira na to da li u počinjenju krivičnog djela pomaže fizičkom izvršiocu ili učesniku udruženog zločinačkog

³³²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 361. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 176; Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 75; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 30.

³³²⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 331; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 270; Prvostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 61; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 388.

³³³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kamuhanda*, par. 76.

³³³¹ *Ibid.*, par. 75. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 332; Prvostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 169.

³³³² Prvostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 441; Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 267; Prvostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 758; Prvostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 378.

³³³³ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

³³³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85–86; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 45; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 370.

³³³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 189, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Krnojelac*, par. 37, gdje se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 229; Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 345, gdje se poziva na Prvostepenu presudu u predmetu *Tadić*, par. 688.

³³³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 185–186, 188–189. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 159.

poduhvata koji nije nužno fizički izvršilac.³³³⁷ Optuženi se ne može smatrati odgovornim za pomaganje i podržavanje ako krivično djelo za čije se pomaganje i podržavanje tereti nije zaista i počinjeno.³³³⁸

1016. Optuženi mora da zna da svojim djelima pomaže počinjenju krivičnog djela za čije se pomaganje i podržavanje tereti, ali on ne mora imati namjeru da počini to krivično djelo.³³³⁹ Pomagač i podržavalac ne mora da zna ko je počinitelj krivičnog djela.³³⁴⁰ Osobi, odnosno osobama koje su počinile krivično djelo ne mora biti suđeno niti moraju biti identifikovane, čak ni kod krivičnih djela za koja se traži posebna namjera.³³⁴¹ Isto tako, osoba, odnosno osobe koje su počinile krivično djelo ne moraju biti svjesne učešća pomagača i podržavaoca.³³⁴² Shodno tome, tužilaštvo, u principu, ne mora da dokaže da je između pomagača i podržavaoca i osobe, odnosno osoba koje su počinile krivična djela postojao plan ili dogovor.³³⁴³

1017. Iako optuženi može da zna da bi njegov doprinos mogao dovesti do činjenja više krivičnih djela, on mora da bude svjestan, u najmanju ruku, osnovnih obilježja krivičnog djela za čije se pomaganje i podržavanje tereti.³³⁴⁴ Optuženi mora da zna da učesnik ili učesnici udruženog zločinačkog poduhvata namjeravaju da počine krivično djelo za čiji se pomaganje i podržavanje on tereti.³³⁴⁵ Kod krivičnih djela za koja se traži posebna namjera, kao što su genocid i progon, optuženi mora da zna da učesnik ili učesnici udruženog zločinačkog poduhvata posjeduju genocidnu, odnosno diskriminatornu namjeru.³³⁴⁶

³³³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 484; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 49; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102.

³³³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 165.

³³³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 484; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 49; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102, 142–143; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

³³⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 143. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 355. Žalbena vijeće je zaključilo da je Krstić odgovoran za pomaganje i podržavanje genocida, bez obzira na činjenicu da osobe koje su počinile genocid nisu identifikovane.

³³⁴¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 143. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 355.

³³⁴² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

³³⁴³ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

³³⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 484; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162.

³³⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 487–488.

³³⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 143; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 142–143. V. Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 127; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 140 (genocid); Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 52 (progon). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 316 (genocid); Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 501 (genocid).

1018. Pomoć, ohrabrenje ili moralna podrška koje pruža pomagač i podržavalac moraju imati znatan uticaj na počinjenje krivičnog djela.³³⁴⁷ Međutim, tužilaštvo ne mora da dokaže da to krivično djelo ne bi bilo počinjeno da nije bilo doprinosa pomagača i podržavaoca.³³⁴⁸

1019. Žalbena vijeće je bilo mišljenja da iz nečinjenja u pravom smislu riječi može prosteći individualna krivična odgovornost po članu 7(1) Statuta ako postoji pravna obaveza da se djeluje.³³⁴⁹ Pored toga, Žalbena vijeće je dosljedno zastupalo stav da, u zavisnosti od okolnosti datog predmeta, *actus reus* pomaganja i podržavanja može biti ostvaren nečinjenjem.³³⁵⁰ U predmetu *Orić*, Žalbena vijeće je zaključilo da bi

ponašanje prekršitelja trebalo [...] u najmanju ruku zadovoljiti osnovna obilježja pomaganja i podržavanja. Prema tome, propust mora biti usmjeren na pomaganje, ohrabrenje ili davanje moralne podrške počinjenju krivičnog djela i imati znatan uticaj na počinjenje krivičnog djela (*actus reus*). [...] Pomagač i podržavatelj mora znati da njegov propust pomaže u počinjenju krivičnog djela glavnog počinioca i mora biti svjestan osnovnih obilježja krivičnog djela koje je, konačno, počinio glavni počinilac (*mens rea*).³³⁵¹

Prema tome, obilježja *actus reus* i *mens rea* pomaganja i podržavanja nečinjenjem ista su kao i kod pomaganja i podržavanja aktivnom radnjom.³³⁵² Ključno pitanje na koje treba da se odgovori jeste da li je, na osnovu konkretnih činjenica u datom predmetu, utvrđeno da je propust da se ispuni pravna obaveza pomogao, ohrabrio ili dao moralnu podršku počinjenju krivičnog djela i imao znatan uticaj na to počinjenje. Konkretno, pitanje da li neko nečinjenje predstavlja "znatan

³³⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 348; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 46; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 352; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 162; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbisi*, par. 140; Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 234.

³³⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 81 (gdje je zaključeno da "[n]ije potreban dokaz o postojanju uzročno-posledične veze između ponašanja pomagača i podržavaoca i počinjenja krivičnog dela ili dokaz da je takvo ponašanje bilo uslov koji je prethodio počinjenju krivičnog dela"); Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 348; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 85; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 48. Žalbena vijeće u predmetu *Brđanin* zaključilo je da "[u] predmetima u kojima je utvrđeno da je prešutno odobravanje ili ohrabriranje osnova za krivičnu odgovornost, upravo hijerarhijski položaj optuženog u kombinaciji s njegovim prisustvom na mjestu zločina (ili u njegovoj neposrednoj blizini), naročito ako se posmatra zajedno sa njegovim prethodnim postupcima, čini temelj na osnovu kojega se, posmatrano zajedno sa svim ostalim, može donijeti zaključak da se postupci optuženog svode na zvanično sankcionisanje zločina te prema tome znatno doprinose njegovom počinjenju". Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 277, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 201; Drugostepenu presudu u predmetu *Akayesu*, par. 706-707; Drugostepenu presudu u predmetu *Furundžija*, par. 207-209; Drugostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 88; Drugostepenu presudu u predmetu *Bagilishema*, par. 36; Drugostepenu presudu u predmetu *Ndindabahizi*, par. 457.

³³⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49, gdje se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Orić*, par. 43, Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 274; Drugostepenu presudu u predmetu *Galić*, par. 175; Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 663; Drugostepenu presudu u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 334, 370. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 188.

³³⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 134, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 47. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 482; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 370.

³³⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 49.

³³⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 146, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Orić*, par. 43; Drugostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 47 ("Žalbena vijeće ostavlja otvorenom mogućnost da u okolnostima nekog određenog predmeta nečinjenje može predstavljati *actus reus* pomaganja i podržavanja.").

doprinos" počinjenju krivičnog djela iziskuje istragu zasnovanu na činjenicama.³³⁵³ Činjenica da je pomoć u počinjenju krivičnog djela koju je pružio optuženi bila ograničenijeg obima od pomoći drugih ne isključuje mogućnost da je njegova pomoć znatno uticala na počinjenje krivičnog djela.³³⁵⁴ Što se tiče standarda dokazivanja, tužilaštvo mora da pokaže (i) da je nečinjenje imalo znatan uticaj na krivično djelo u smislu da je znatno manje vjerovatno da bi ono bilo počinjeno da je optuženi djelovao; i (ii) da je optuženi znao će krivično djelo vjerovatno biti počinjeno i da svojim nedjelovanjem pomaže njegovo počinjenje.³³⁵⁵

1020. Žalbena vijeće u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin* zaključilo je da odgovornost za pomaganje i podržavanje nečinjenjem nužno podrazumijeva da je optuženi imao "mogućnost činjenja, ili drugim rečima, da su optuženom bila na raspolaganju sredstva kojima je mogao da izvrši tu dužnost".³³⁵⁶

(e) Činjenje, uključujući učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu

(i) Udruženi zločinački poduhvat (UZP)

1021. Prije događaja koji su navedeni u Optužnici, u međunarodnom običajnom pravu su postojale tri kategorije UZP-a.³³⁵⁷ Prva kategorija je "osnovni" oblik UZP-a, u koji spadaju slučajevi gdje svi učesnici, djelujući u skladu sa zajedničkim ciljem, posjeduju istu zločinačku namjeru.³³⁵⁸ Druga kategorija je "sistematski" oblik UZP-a, kojem je svojstveno postojanje organizovanog sistema zlostavljanja.³³⁵⁹ Treća kategorija je "prošireni" oblik UZP-a, u kojem učesnik UZP-a snosi odgovornost za krivično djelo koje ne ulazi u okvir zajedničkog cilja, ali je ipak prirodna i predvidljiva posljedica činjenja krivičnih djela koja su dio zajedničkog cilja (dalje

³³⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 146, 200, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 134 ("Žalbena vijeće primjećuje da pitanje da li neko djelo predstavlja znatan doprinos krivičnom djelu zahtijeva istragu zasnovanu na činjenicama."); Drugostepenu presudu u predmetu *Muvunyi*, par. 80.

³³⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 200, gdje se poziva na Drugostepenu presudu u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 134.

³³⁵⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 97, 101; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 43.

³³⁵⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 154, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Niagerura i drugi*, par. 335.

³³⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 363–364; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 95; Odluka po žalbi u predmetu *Milutinović i drugi* iz maja 2003. godine, par. 29; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 195–226.

³³⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 82; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 96–99; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 83–84; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 195–225. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 158; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 463; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 84.

³³⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 82; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 96–99; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 202–203. (Žalbena vijeće u predmetu *Vasiljević* je konstatovalo da je "[r]iječ [...] o varijanti osnovnog vida za koju je svojstveno postojanje organizovanog sistema zlostavljanja. Kao primjer mogu poslužiti logori za istrebljenje ili koncentracioni logori, u kojima se zatvorenici ubijaju ili zlostavljaju u skladu sa zajedničkim zločinačkim poduhvatom". Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 98.)

u tekstu: prošireno krivično djelo).³³⁶⁰ Optuženi se u Optužnici terete odgovornošću na osnovu prve i treće kategorije UZP-a.³³⁶¹

1022. Da bi se optuženom pripisala odgovornost na osnovu prve kategorije UZP-a za krivično djelo koje čini dio zajedničkog cilja, on mora posjedovati namjeru koja se traži za to krivično djelo, uključujući, tamo gdje to relevantno, posebnu namjeru.³³⁶²

1023. Žalbena vijeće je ustanovilo da postoje tri uslova koja moraju biti ispunjena da bi se neko proglasio krivično odgovornim na osnovu doktrine UZP-a. Prvi uslov je učesće više osoba u zajedničkom cilju.³³⁶³ Nije neophodno navesti ime svakog učesnika UZP-a: "nekada je dovoljno da se navedu kategorije ili grupe osoba".³³⁶⁴ Međutim, učesnici ne moraju da budu organizovani ni u kakvu vojnu, političku ili administrativnu strukturu.³³⁶⁵

1024. Drugi uslov je postojanje zajedničkog cilja koji predstavlja ili obuhvata činjenje nekog krivičnog djela sankcionisanog Statutom.³³⁶⁶ Nije potrebno da zajednički cilj bude unaprijed dogovoren ili formulisan, već se "mo[že] [...] improvizovati na licu mjesta, a izvodi se iz činjenice da više osoba složno djeluje kako bi sproveli u djelo zajednički zločinački poduhvat".³³⁶⁷ Pretresno vijeće mora "precizno definisati zajednički zločinački cilj kako u smislu namjeravanog kažnjivog cilja tako i u pogledu domašaja (npr. utvrditi vremenska i geografska ograničenja tog cilja; i opšti identitet namjeravanih žrtava)".³³⁶⁸ Žalbena vijeće je bilo mišljenja da se, ako se navodi da zajednički cilj obuhvata krivična djela počinjena na širokom geografskom području, optuženi može proglasiti krivično odgovornim za učesće u tom poduhvatu čak i ako mu

³³⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 65; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 96–99; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 89; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 202–204.

³³⁶¹ V. Optužnica, par. 27–29, 36.

³³⁶² Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 188. Uključujući ona krivična djela za koja se traži posebna namjera, kao što su genocid i progon. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 65; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 110, 240; Odluka po žalbi u predmetu *Brđanin* iz marta 2004. godine, par. 6 (genocid); Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 111–112 (progon); Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 204.

³³⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 364; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 466.

³³⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 156, gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Limaj i drugi*, par. 99; Drugostepenu presudu u predmetu *Brđanin*, par. 430. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 69.

³³⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

³³⁶⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 364; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 466; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 193.

³³⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 119, gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 418.

³³⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430.

je dopriniosio na mnogo manjem geografskom području.³³⁶⁹

1025. Žalbeno vijeće u predmetu *Brđanin* je zauzelo stav da "za prvu kategoriju UZP-a nije važno da li je osoba koja je izvršila *actus reus* konkretnog zločina učesnik UZP-a, nego da li je dotični zločin dio zajedničkog cilja".³³⁷⁰ Ocjenu o tome da li je dato krivično djelo dio zajedničkog cilja treba donositi "od slučaja do slučaja".³³⁷¹

1026. Treći uslov je učešće optuženog u zajedničkom cilju.³³⁷² Optuženi može dopriniositi zajedničkom cilju UZP-a i pospješivati njegovo ostvarenje raznim djelima, koja ne moraju obuhvatati vršenje ijednog dijela obilježja *actus reus* krivičnog djela koje čini dio zajedničkog cilja, kao uostalom ni bilo kojeg drugog krivičnog djela.³³⁷³ Iako je za podlijevanje odgovornosti na osnovu učešća u UZP-u nužno da krivično djelo zaista bude i počinjeno,³³⁷⁴ tužilac ne mora da dokaže da je učešće optuženog uslov *sine qua non*, bez kog ono ne bi bilo ili ne bi moglo da bude počinjeno.³³⁷⁵ Nije potrebno da optuženi bude prisutan u vrijeme i na mjestu izvršenja krivičnog djela.³³⁷⁶

1027. Žalbeno vijeće je zaključilo da je za podlijevanje odgovornosti na osnovu učešća u UZP-u dovoljno da optuženi vrši djela "koja su na neki način usmjerena na ostvarivanje zajedničkog plana ili svrhe".³³⁷⁷ Učešće optuženog u zajedničku cilju, odnosno njegov doprinos

³³⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 199, fusnota 243, gdje se poziva na dva predmeta Vrhovnog suda za Britansku zonu (okupirane Njemačke) koja su se ticala učešća optuženih u neredima iz Kristalne noći: Predmet br. 66, Strafsenat. Urteil vom 8 Februar 1949 gegen S. StS 120/48, tom II, str. 284-290, i Predmet br. 17, tom I, str. 94-98.

³³⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410.

³³⁷¹ *Ibid.*, par. 413. Zaključak o tome može se izvesti na osnovu raznih faktora, "uključujući činjenicu da je optuženi ili neki drugi učesnik UZP-a usko saradivao sa glavnim izvršiocom kako bi pospješio ostvarenje zajedničkog zločinačkog cilja", a posebno, "kada se učesnik UZP-a za izvođenje *actus reus*-a zločina posluži nekom osobom izvan UZP-a, činjenica da ta osoba zna za postojanje UZP-a – bez potrebe da se utvrđuje da li je i njoj svojstvena *mens rea* na osnovu koje bi se ona mogla smatrati učesnikom UZP-a – može biti faktor koji valja uzeti u obzir prilikom donošenja odluke o tome da li je dotični zločin bio dio zajedničkog zločinačkog cilja. Međutim, to nije uslov *sine qua non* za mogućnost pripisivanja odgovornosti za dotični zločin relevantnom učesniku UZP-a." *Ibid.*, par. 410.

³³⁷² *Ibid.*, par. 364, 427; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 81; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 31; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 466; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 193.

³³⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 215; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 427; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 64; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 99; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227.

³³⁷⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430.

³³⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 98, 193; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 191, 199.

³³⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 81.

³³⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 187; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 102; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 229.

ne moraju biti znatni,³³⁷⁸ ali "bi trebalo da se radi, u najmanju ruku, o značajnom doprinosu krivičnim djelima za koja je optuženi proglašen odgovornim".³³⁷⁹

1028. Zajednički zločinački cilj UZP-a može vremenom i da evoluirao pošto, kao što je zaključilo Žalbena vijeće, "UZP može doći do toga da usvoji proširena kažnjiva sredstva, pod uslovom da dokazi pokazuju da su učesnici UZP-a pristali na to proširenje sredstava".³³⁸⁰ To znači da krivična djela koja čine dio zajedničkog cilja mogu vremenom evoluirati i mijenjati se, zbog čega UZP u različitim periodima može imati različite učesnike. Ključno pitanje je da li je optuženi posjedovao namjeru činjavanja tih dodatnih krivičnih djela i da li su ona postala dio zajedničkog cilja.³³⁸¹

1029. Žalbena vijeće je zaključilo da osobe koje vrše *actus reus* krivičnog djela koje čini dio zajedničkog cilja ne moraju da budu učesnici ili članovi UZP-a.³³⁸² Shodno tome, osobe koje vrše *actus reus* krivičnog djela ne moraju da s učesnicima u zajedničkom cilju dijele namjeru koja se traži za to krivično djelo.³³⁸³ Isto tako, stanje svijesti osoba koje vrše *actus reus* krivičnog djela nije ključno za zaključak da su učesnici UZP-a posjedovali traženu namjeru.³³⁸⁴ Međutim, nužno je da učesnik UZP-a koristi osobu koja nije učesnik UZP-a kao sredstvo za vršenje *actus reus* krivičnog djela koje mu se može pripisati.³³⁸⁵ Ocjena o tome se donosi za svaki slučaj pojedinačno.³³⁸⁶

1030. Da bi se optuženom pripisala odgovornost na osnovu treće kategorije UZP-a, tužilaštvo, kao i kod prve kategorije UZP-a, mora naprije da dokaže da je optuženi posjedovao namjeru koja se traži za krivična djela koja čine dio zajedničkog cilja.³³⁸⁷ Pored toga, optuženom

³³⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 215; Drugostepena presuda u predmetu *Babić*, par. 38; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 99; Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 466; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 100; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 31, 81; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 227(iii).

³³⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 215; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 430. V. takođe zaključak Žalbenog vijeća u predmetu *Kvočka i drugi* da se "mogu [...] javiti posebni slučajevi gdje se, kao izuzetak od opšteg pravila, mora dokazati da je optuženi dao značajan doprinos kako bi se moglo utvrditi njegovo eventualno učestvovanje u udruženom zločinačkom poduhvatu" i da je "[u] praksi, značaj učestvovanja optuženog relevantan [...] da bi se dokazalo da je optuženi dijelio namjeru ostvarivanja zajedničkog cilja". Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 97.

³³⁸⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 163; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 410.

³³⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 164–173.

³³⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413, 419, 430. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 225; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168.

³³⁸³ V. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 362.

³³⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 226.

³³⁸⁵ *Ibid.*, par. 225–226. "Faktori koji ukazuju na postojanje takve veze obuhvataju dokaze o tome da je učesnik UZP-a od osobe koja nije učesnik UZP-a eksplicitno ili implicitno tražio da počini takvo krivično djelo ili da je tu osobu podstaknuo, naredio joj, bodrio je ili je na neki drugi način iskoristio za izvršenje krivičnog djela. Međutim, nije presudno to da li je osoba koja nije učesnik UZP-a dijelila *mens rea* učesnika UZP-a ili da li je bila svjesna postojanja UZP-a; ono što je bitno kod [prve kategorije UZP-a] je to da li je učesnik UZP-a iskoristio osobu koja nije učesnik UZP-a da izvrši *actus reus* krivičnog djela koje čini dio zajedničke svrhe." *Ibid.*, par. 226.

³³⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 226; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 168; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 413.

³³⁸⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 65; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 101; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 32; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 220.

se "odgovornost za krivično djelo koje izlazi iz okvira zajedničkog cilja [...] može pripisati samo ako je, u zavisnosti od okolnosti predmeta, (i) bilo predvidljivo da bi neko od članova grupe mogao izvršiti takvo krivično djelo [³³⁸⁸] i (ii) ako je optuženi svojevolumno prihvatio tu mogućnost".³³⁸⁹ Žalbeno vijeće je pojasnilo da izraz "svojom voljom prihvatio tu mogućnost" znači da je optuženi, koji je bio "svjestan da je taj zločin moguća posljedica provođenja dotičnog poduhvata, odlučio da učestvuje u njemu".³³⁹⁰

1031. Za podlijeganje odgovornosti na osnovu treće kategorije UZP-a nije potrebno da optuženi posjeduje namjeru koja se traži za prošireno krivično djelo, to jest krivično djelo koje izlazi iz okvira zajedničkog cilja.³³⁹¹ To vrijedi i za krivična djela za koja se traži posebna namjera.³³⁹² Stanje svijesti osobe, odnosno osoba koje vrše *actus reus* proširenog krivičnog djela stoga nije relevantno za zaključak o stanju svijesti optuženog, ali je ključno za zaključak o tome koje je prošireno krivično djelo počinjeno, odnosno da li je uopšte počinjeno krivično djelo.

1032. U Optužnici se navodi da je ponovno pokopavanje bilo "prirodna i predvidljiva posljedica plana pogubljenja i primarnog pokopavanja koji je osmišljen u [UZP-u ubistva]".³³⁹³ Međutim, pravno gledano, samo krivično djelo može predstavljati prošireno krivično djelo po trećoj kategoriji UZP-a. Budući da ponovno pokopavanje, samo po sebi, nije krivično djelo sankcionisano Statutom ono, pravno gledano, ne može predstavljati predvidljivu posljedicu UZP-a ubistva za učešće u kojem se optuženi terete.

2. Član 7(3) Statuta

1033. Prema članu 7(3) Statuta, nadređeni može snositi individualnu krivičnu odgovornost zbog propusta da preduzme nužne i razumne mjere bilo da spriječi podređenog u činjenju krivičnog djela iz nadležnosti Međunarodnog suda bilo da ga zbog počinjenog krivičnog djela kazni, ako su ispunjeni sljedeći uslovi: (1) postojao je odnos nadređeni-podređeni; (2) nadređeni je znao ili je bilo razloga da zna da se sprema činjenje krivičnog djela, da se ono čini ili da je već

³³⁸⁸ Krivična djela takođe mogu "izvršiti jedn[a] ili više osoba kojima se [optuženi] (ili neki drugi učesnik UZP-a) poslužio za izvršenje *actus reus*-a za zločine koji su dio zajedničkog cilja". Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 411.

³³⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 365, 411. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 87; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 83; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 101. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 467.

³³⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 411.

³³⁹¹ Odluka po interlokutornoj žalbi u predmetu *Brđanin* iz marta 2004. godine, par. 5–7.

³³⁹² *Ibid.*, par. 6, 9. Žalbeno vijeće u predmetu *Brđanin* je konstatovalo da optuženi može biti proglašen krivično odgovornim za krivično djelo genocida na osnovu treće kategorije UZP-a ako tužilaštvo može "da pokaže da je optuženi razumno mogao predvidjeti da će biti počinjeno djelo navedeno u članu 4(2) [Statuta] i da će ono biti počinjeno s genocidnom namjerom". Ne traži se da optuženi posjeduje genocidnu namjeru. *Ibid.*

³³⁹³ Optužnica, par. 32. Odustvo uporednih podataka navodi Pretresno vijeće na zaključak da se **Popović, Beara, Nikolić, Borovčanin i Pandurević** za to ponovno pokopavanje terete odgovornošću na osnovu treće kategorije UZP-a samo u tačkama 1 i 2.

počinjeno, i (3) propust da se preduzmu nužne i razumne mjere da se spriječi takvo ponašanje ili da se kazne počinioci.³³⁹⁴

1034. Ovaj oblik odgovornosti je u vrijeme događaja za koje se optuženi terete u Optužnici bio čvrsto utemeljen u međunarodnom običajnom pravu.³³⁹⁵ Nadređeni podliježe odgovornosti po članu 7(3) zbog propusta da ispuni obavezu koju pred njega postavlja međunarodno pravo, a ne zbog učešća u krivičnom djelu.³³⁹⁶

1035. Žalbeno vijeće je bilo mišljenja da "odgovornost nadređenog po članu 7(3) Statuta obuhvata sve vidove kažnjivog ponašanja od strane potčinjenih", uključujući "sve druge vidove učestvovanja navedene u članu 7(1)".³³⁹⁷ Shodno tome, odgovornost nadređenog na osnovu nadređenosti može proisteći iz njegovog propusta da podređenog spriječi u fizičkom činjenju, između ostalog, putem učešća u UZP-u, planiranja, podsticanja, naređivanja ili pomaganja i podržavanja krivičnih djela, odnosno propusta da ga zbog toga kazni.³³⁹⁸

1036. Propust da se spriječi i propust da se kazni proizlaze iz različitih pravnih obaveza, pošto se propust da se spriječi odnosi na buduća krivična djela podređenih, dok se propust da se kazni odnosi na krivična djela koja su podređeni već počinili.³³⁹⁹ Iz tog razloga, nadređeni može biti osuđen samo za propust da spriječi ili propust da kazni, kao i za oba ta propusta.

(i) Odnos nadređeni-podređeni

1037. Odnos nadređeni-podređeni postoji kad nadređeni ima "efektivnu kontrolu" nad dotičnim podređenim, to jest stvarnu mogućnost da spriječi njegovo kažnjivo ponašanje ili da ga zbog tog ponašanja kazni.³⁴⁰⁰ Taj kriterij vrijedi za svaku nadređenu osobu, kako vojnu tako i civilnu.³⁴⁰¹

³³⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 18; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 827, 839; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 191–192, 197, 256; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 72. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 143.

³³⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 85; Odluka po žalbi u predmetu *Hadžihasanović i drugi* iz jula 2003. godine, par. 11.

³³⁹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 171. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 293; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 75; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 54.

³³⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 280.

³³⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 21; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 280–282.

³³⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 259; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 83.

³⁴⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 59; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 840; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 67, 375; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 256. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 143; Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 51–52, 56, 61.

³⁴⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 195–197, 240; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 76. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 85; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 50–52, 56.

1038. Odgovornost nadređenog može proisteći iz *de jure* ili *de facto* vlasti koju nadređeni ima nad relevantnim podređenim.³⁴⁰² Činjenica da neko ima *de jure* vlast ne mora biti dovoljna za pripisivanje odgovornosti na osnovu nadređenosti ako se takva vlast ne ogleda u efektivnoj kontroli.³⁴⁰³ U Drugostepenoj presudi u predmetu Orić je zaključeno da "[p]osjedovanje *de jure* vlasti, samo po sebi, predstavlja samo dio dokaza o takvoj efektivnoj kontroli".³⁴⁰⁴ Potrebno je dokazati ne samo da je nadređeni bio u mogućnosti da izdaje naređenja, nego da su njegova naređenja i izvršavana.³⁴⁰⁵ Da li vlast nadređenog dostiže stepen koji se traži za zaključak o postojanju "efektivne kontrole" utvrđuje se na osnovu dokaza predloženih u datom predmetu.³⁴⁰⁶

1039. Prema praksi Žalbenog vijeća, nadređeni ne može snositi odgovornost po članu 7(3) za krivična djela koja je podređeni počinio prije nego što je on postavljen za njegovog nadređenog.³⁴⁰⁷ Međutim, nadređeni može snositi odgovornost na osnovu nadređenosti bez obzira na to koliko se stepenica niže u lancu vlasti podređeni nalazi,³⁴⁰⁸ pa čak i ako je podređeni u krivičnim djelima učestvovao putem posrednika.³⁴⁰⁹ Nije potrebno da odnos između nadređenog i podređenog bude trajan.³⁴¹⁰ Nadređeni ne mora da zna identitet podređenog.³⁴¹¹

(b) Nadređeni je znao ili je bilo razloga da zna

1040. Drugi uslov za podlijevanje odgovornosti na osnovu nadređenosti jeste da je nadređeni znao ili je bilo razloga da zna da se podređeni sprema da počinu krivično djelo, da ga čini ili da ga je već počinio.³⁴¹² Samo na osnovu činjenice da je neko bio na komandnom položaju ne može se pretpostaviti da je imao stvarno znanje.³⁴¹³ Međutim, zaključak o postojanju takvog znanja može se izvesti na osnovu posrednih dokaza.³⁴¹⁴

³⁴⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 191–192, 197. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 143; Drugostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 85; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 50.

³⁴⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 204; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 302.

³⁴⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 92. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 21; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 197.

³⁴⁰⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 256; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 207; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 69.

³⁴⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 206; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 73–74.

³⁴⁰⁷ Odluka po žalbi u predmetu *Hadžihasanović i drugi* iz jula 2003. godine, par. 45–51. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 67.

³⁴⁰⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 67; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 252, 303.

³⁴⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 59.

³⁴¹⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 363, fusnota 1072.

³⁴¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 287.

³⁴¹² V. Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 839; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 57; Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 154; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 241. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 143; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 37.

³⁴¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 57.

³⁴¹⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 171, 180–184; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 57 (gdje se kaže da od pomoći mogu biti sljedeći faktori: "broj, vrsta i obim nezakonitih djela, period u kojem su počinjena, broj i tip vojnika koji su u njima učestvovali, logistička sredstva koja su eventualno upotrebljena, geografsko mjesto djela, rasprostranjenost djela, brzina operacija, *modus operandi* sličnih nezakonitih djela, starješine i ljudstvo koji su upleteni i mjesto gdje se nalazio

1041. Razloga da nadređeni zna bilo je "samo ako je imao informacije koje su ga mogle upozoriti na djela počinjena od strane podređenih".³⁴¹⁵ Da bi se utvrdilo da li je u slučaju nekog nadređenog "bilo razloga da zna" potrebno je uzeti u obzir okolnosti datog predmeta.³⁴¹⁶ Kriterij "bilo je razloga da zna" je zadovoljen ako je nadređeni raspolagao "informacijama koje su dovoljno alarmantne da bi bile razlog za dalju istragu".³⁴¹⁷

1042. Informacije koje su potrebne da bi se moglo smatrati da je nadređeni bio upozoren ne moraju biti konkretne.³⁴¹⁸ U stvari, one ga moraju "upozori[ti] na moguće počinjenje protivpravnih radnji od strane njegovih podređenih".³⁴¹⁹

(c) Propust da se preduzmu nužne i razumne mjere

1043. Da bi se komandantu pripisala odgovornost po članu 7(3), tužilaštvo nadalje mora da dokaže da je on propustio da preduzme "nužne i razumne" mjere bilo da spriječi činjenje krivičnog djela koje mu se Optužnicom stavlja na teret bilo da kazni njegove počinioce.³⁴²⁰ "Nužne" mjere su odgovarajuće mjere koje pokazuju da je nadređeni iskreno pokušao da spriječi ili kazni, a "razumne" mjere su one za koje se razumno može reći da spadaju u okvir njegovih stvarnih ovlaštenja.³⁴²¹ Od nadređenog se ne očekuje da učini nemoguće,³⁴²² ali on mora da preduzme sve što je u granicama njegovih stvarnih mogućnosti, s obzirom na date okolnosti u trenutku kad stekne traženo znanje ili kad se pojave razlozi da zna.³⁴²³

1044. Šta spada u "nužne i razumne mjere" nije materijalno-pravno, nego činjenično pitanje, na koje treba odgovoriti za svaki slučaj pojedinačno.³⁴²⁴ Ta ocjena zavisi od stepena

komandant u trenutku izvršenja djela". *Ibid.*, fusnota 101 (gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Blaškić*, par. 307).

³⁴¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 241, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Čelebići*, par. 393. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 184; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 62; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 42.

³⁴¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 156.

³⁴¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 298. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i drugi*, par. 27–28 (gdje se upućuje na Drugostepenu presudu u predmetu *Čelebići* i kaže sljedeće: "Iz toga proizlazi da je, da bi se dokazalo da je nadređeni imao *mens rea* koja se traži u članu 7(3) Statuta, potrebno dokazati da je on, u okolnostima datog predmeta, raspolagao informacijama koje su bile dovoljno alarmantne da bi opravdavale daljnju istragu."); Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 226, 232, 241 (gdje se kaže sljedeće: "nadređeni će po principima odgovornosti nadređenoga biti krivično odgovoran samo ako je imao informacije koje su ga mogle upozoriti na djela počinjena od strane podređenih. To je u skladu sa standardom *mens rea* u običajnom pravu kakav je važio u trenutku počinjenja djela koja se terete u optužnici.").

³⁴¹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 238.

³⁴¹⁹ *Ibid.* V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 155; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 42.

³⁴²⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 839; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 172. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Gacumbitsi*, par. 143.

³⁴²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 177; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 63.

³⁴²² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 417.

³⁴²³ *Ibid.*, par. 72, 417, 499. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 35.

³⁴²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Bošković i Tarčulovski*, par. 259; Drugostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 177; Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 63; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 206; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 73-74.

efektivne kontrole nadređenog nad podređenim.³⁴²⁵ Pošto član 7(3) ne sadrži uslov kauzaliteta, propust nadređenog da preduzme nužne i razumne mjere da spriječi kažnjivo ponašanje podređenog ne mora da bude uzrok tog ponašanja.³⁴²⁶

1045. "Nužne i razumne" mjere mogu obuhvatiti provođenje istrage,³⁴²⁷ prosljeđivanje informacija kojima nadređeni raspolaže odgovarajućim upravnim ili pravosudnim organima,³⁴²⁸ izdavanje posebnih naređenja s ciljem da se protivpravna praksa podređenih uskladi s pravilima ratovanja³⁴²⁹ i obezbjeđivanje da se ta naređenja poštuju,³⁴³⁰ protivljenje protivpravnom postupanju ili osuda takvog postupanja,³⁴³¹ izricanje disciplinskih mjera kako bi se spriječilo činjenje zvjerstava,³⁴³² prijavljivanje stvari nadležnim organima³⁴³³ i/ili zahtijevanje od nadređene instance da se smjesta preduzmu koraci.³⁴³⁴

1046. Ocjena o tome da li se istraga koju je nadređeni eventualno naredio ili preduzeo može smatrati "nužnom i razumnom" mjerom zavisice od njenog kvaliteta i pitanja da li je dovršena.³⁴³⁵ Da bi se ispunila obaveza na koju se odnosi član 7(3), prijava koju nadređeni podnosi istražnim organima mora biti takva da bi, u normalnim okolnostima, vjerovatno dovela do primjerene istrage po navodima o kažnjivom ponašanju.³⁴³⁶ Čak i u slučaju da preduzeta istraga zapravo nije zadovoljavajuća, ako se propust istražnih organa ne može pripisati nadređenom i ako on tada za njega nije znao ili nije mogao da ga predvidi, nadređeni se ne može smatrati odgovornim po članu 7(3).³⁴³⁷ U tom slučaju se od njega ne traži da podnese dalju prijavu ili da preduzme dalje korake.³⁴³⁸ Pored toga, ako je najviše što je nadređeni mogao da

³⁴²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 230, 231; Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 35; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 302.

³⁴²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 832; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 77. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 78.

³⁴²⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 529; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 97, 99–100; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 376, 416.

³⁴²⁸ V. Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 184. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 1, par. 123; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 173–174, 176; Prvostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 529; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 97, 99, 100; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 376; Prvostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 316.

³⁴²⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 74; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 265.

³⁴³⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 153; Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 74; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 378.

³⁴³¹ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 89; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374.

³⁴³² *Ibid.*

³⁴³³ Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 230; Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 154; Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 329, 335. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 234.

³⁴³⁴ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 89; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 374.

³⁴³⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 175; Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 376.

³⁴³⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 536. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 231, 234.

³⁴³⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 536. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 268, 269, 270.

³⁴³⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 536.

učini bilo da protivpravno ponašanje podređenih prijavi upravo onim osobama koje su takvo ponašanje i naredile, on se ne može smatrati odgovornim po članu 7(3).³⁴³⁹

B. Konstatacije

1. Udruženi zločinački poduhvat ubistva

(a) Argumenti tužilaštva

1047. Tužilaštvo navodi da su **Popović, Beara, Nikolić, Borovčanin i Pandurević** učestvovali u udruženom zločinačkom poduhvatu ubistva vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice u julu 1995. godine (dalje u tekstu: UZP ubistva).³⁴⁴⁰ Prema Optužnici, između 11. jula uveče i 12. jula ujutro, **Popović, Beara, Nikolić, Borovčanin i Pandurević** razradili su plan

ubijanja stotina vojno sposobnih muškaraca pronađenih u masi Muslimana u Potočarima [...].³⁴⁴¹ Provođenje plana ubijanja vojno sposobnih muškaraca iz Srebrenice započelo je u poslijepodnevnom satima 12. jula prisilnim odvajanjem vojno sposobnih muškaraca u Potočarima od njihovih porodica [...].³⁴⁴² U jutarnjim satima 13. jula i tokom cijelog tog dana snage bosanskih Srba stacionirane uz put Bratunac–Konjević Polje–Milići zarobile su više od 6.000 vojno sposobnih muškaraca Muslimana ili su im se oni sami predali. Većina tih zarobljenika transportovana je u Bratunac ili Kravicu, gdje su, zajedno s muškarcima Muslimanima izdvojenim u Potočarima, privremeno zatočeni [...]. Plan ubijanja vojno sposobnih Muslimana iz Srebrenice obuhvatao je ubijanje te grupe od preko 6.000 ljudi.³⁴⁴³

1048. Prema navodima tužilaštva, plan ubijanja vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice proveden je u periodu od 11. jula 1995. do 1. novembra 1995. godine.³⁴⁴⁴ Tužilaštvo navodi da su plan i logistički aspekti operacije ubijanja razrađeni između 11. jula uveče i 12. jula ujutro i da je 12. jula u 10:00 sati plan bio spreman.³⁴⁴⁵

1049. Prema navodima tužilaštva, prva faza plana obuhvatala je odvajanje i pritvaranje vojno sposobnih muškaraca i dječaka, bosanskih Muslimana, u Potočarima. Ti muškarci i dječaci

³⁴³⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 127. Ova konstatacija nije dovedena u pitanje u žalbenom postupku. V. Drugostepena presuda u predmetu *Krnjelac*. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 143, fusnota 250.

³⁴⁴⁰ Optužnica, par. 27–30, 36–44. Tužilaštvo navodi da su među oficirima koji su učestvovali i u UZP-u prisilnog uklanjanja i u UZP-u ubistva bili, između ostalog, sva sedmorica optuženih, kao i sljedeći ljudi: Radovan Karadžić, predsjednik RS-a; general Ratko Mladić, komandant VRS-a; general Milenko Živanović, komandant Drinskog korpusa; general Radislav Krstić, načelnik štaba/zamjenik komandanta i komandant Drinskog korpusa; general Zdravko Tolimir, pomoćnik komandanta Glavnog štaba za obavještajno-bezbjednosne poslove; pukovnik Petar Salapura, načelnik za obavještajne poslove u Glavnom štabu; pukovnik Radoslav Janković, oficir za obavještajne poslove u Glavnom štabu; major Dragomir Pećanac, oficir za bezbjednost u Glavnom štabu; potpukovnik Rajko Krsmanović, načelnik saobraćajne službe Drinskog korpusa; pukovnik Lazar Aćamović, pomoćnik komandanta Drinskog korpusa za pozadinu; pukovnik Vidoje Blagojević, komandant Bratunačke brigade; kapetan Momir Nikolić, načelnik za bezbjednosno-obavještajne poslove Bratunačke brigade; potpukovnik Dragan Obrenović, zamjenik komandanta i načelnik Štaba Zvorničke brigade; i kapetan Milorad Trbić, oficir za bezbjednost u Zvorničkoj brigadi. Optužnica, par. 96–97.

³⁴⁴¹ Optužnica, par. 27.

³⁴⁴² *Ibid.*, par. 28.

³⁴⁴³ Optužnica, par. 29.

³⁴⁴⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 460.

³⁴⁴⁵ *Ibid.*, par. 461–462.

su kasnije iz Potočara prebačeni na razna mjesta zatočenja u Bratuncu.³⁴⁴⁶ Tužilaštvo navodi da je uslijedio niz sistematskih i organizovanih masovnih pogubljenja, počev od onog izvršenog 13. jula u Konjević Polju pa zaključno sa ubijanjem šest muškaraca iz Srebrenice koje su "krajem jula ili u avgustu" izvršili pripadnici jedinice srpskog MUP-a zvane "Škorpioni".³⁴⁴⁷

(b) Zajednički cilj

1050. U roku od nekoliko dana u julu 1995. godine, snage bosanskih Srba pogubile su nekoliko hiljada muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice i njene okoline u okviru sistematske operacije velikih razmjera. Ta operacija je započela 12. jula odvajanjem muškaraca, bosanskih Muslimana, od žena i djece koji su se okupili u Potočarima. Oni su kasnije držani u zatočeništvu u "bijeloj kući", a zatim na raznim mjestima u Bratuncu. Organizovano masovno ubijanje započelo je 13. jula na području Bratunca – u skladištu u Kravici (gdje je ubijeno najmanje 1.000 ljudi) – a nastavilo se od 14. do 16. jula na području Zvornika: u Orahovcu (gdje je ubijeno 800-2.500 ljudi), Petkovcima (gdje je ubijeno više od 800 ljudi), Kozluku (gdje je ubijeno više od 1.000 ljudi) i Pilici (gdje je ubijeno 1.000-2.000 ljudi).

(c) Izrada i početne faze plana

1051. Pretresno vijeće ne može utvrditi kada je tačno izrađen plan ubijanja. Međutim, neposredno prije trećeg sastanka koji je održan otprilike u 10:00 sati 12. jula u hotelu "Fontana", pripadnici organa bezbjednosti već su razgovarali o planiranom pogubljenju muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Potočara.³⁴⁴⁸ Konkretno, Momir Nikolić, načelnik za bezbjednosno-obavještajne poslove Bratunačke brigade, i njegov pretpostavljeni **Popović**, načelnik za bezbjednost Drinskog korpusa, sastali su se ispred hotela, gdje je **Popović** obavijestio Nikolića da će vojno sposobni muškarci koji se nalaze u masi civila, bosanskih Muslimana, biti odvojeni, privremeno zatočeni u Bratuncu i ubrzo nakon toga pobijeni.³⁴⁴⁹ **Popović** je rekao Momiru Nikoliću da je njegov zadatak da pomogne u toj operaciji. **Popoviću** i Nikoliću se pridružio Kosorić, pomoćnik načelnika štaba Drinskog korpusa za obavještajne poslove,³⁴⁵⁰ i oni su nastavili da razgovaraju o nekim logističkim aspektima te operacije, konkretno, o lokacijama koje

³⁴⁴⁶ *Ibid.*, par. 466–467.

³⁴⁴⁷ *Ibid.*, par. 471–487.

³⁴⁴⁸ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2. Za analizu vjerodostojnosti Momira Nikolića, v. gore, par. 48–53, 280–288.

³⁴⁴⁹ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2. Dana 11. jula, Momir Nikolić je sastavio izvještaj o broju muškaraca u Potočarima, koji je proslijedio svojoj Komandi, kao i oficirima za obavještajne poslove i bezbjednost Drinskog korpusa koji su bili prisutni u hotelu "Fontana". Momir Nikolić je sutradan saznao da se broj muškaraca, prema procjenama, kreće između 400 i 700. On je objasnio da su pripadnici njemu potčinjenih jedinica, nakon što su 12. jula ušli u Potočare, mogli da vide koliko se vojno sposobnih muškaraca tamo nalazi. Momir Nikolić, T. 33009–33010 (22. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 1.

³⁴⁵⁰ Svetozar Kosorić, T. 33760 (30. juni 2009. godine).

bi se mogle koristiti za držanje zatočenika i ubijanje.³⁴⁵¹

1052. Odmah nakon tog razgovora između **Popovića**, **Kosorića** i **Momira Nikolića** održan je treći sastanak u hotelu "Fontana". Na tom sastanku, **Mladić** je po prvi put najavio da će svi muškarci, bosanski Muslimani, u Potočarima biti odvojeni kako bi se izvršila provjera i utvrdilo da li među njima ima ratnih zločinaca. On nije naveo nikakve pojedinosti u vezi s logističkim aspektom tog procesa.³⁴⁵² Pretresno vijeće konstatuje da je najavljeni proces odvajanja u Potočarima, koji je započeo kasnije tog dana, označio početak provođenja plana ubijanja muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.³⁴⁵³

1053. Pretresno vijeće takođe napominje da uslovi u kojima su bosanski Muslimani držani u zatočeništvu u Potočarima predstavljaju daljnji dokaz da se pristupilo provođenju plana ubijanja. Ni najmanja pažnja se nije poklanjala bezbjednosti i dobrobiti zatočenih muškaraca, koji su držani u nepodnošljivo pretrpanim objektima, gdje im nije bilo obezbijeđeno ni ono najosnovnije. Predate lične isprave su spaljene³⁴⁵⁴ i izdata je zabrana evidentiranja.³⁴⁵⁵ Da je operacija ubijanja bila u toku dodatno pokazuje i to što je **Mane Đurić** rekao **Leendertu van Duijnu** da tim "ljudima više neće biti potrebni pasoši".³⁴⁵⁶

1054. Kao što je bio slučaj tokom čitave operacije, u ovim njenim početnim fazama – odvajanju i zatočavanju – učestvovali su pripadnici raznih komponenata snaga bosanskih Srba, uključujući **Jahorinske regrute** iz sastava **MUP-a**, pod komandom **Jevića** i **Đurića**, i pripadnike **Vojne policije Bratunačke brigade**, pod nadzorom **Momira Nikolića** iz organa bezbjednosti **Bratunačke brigade**.³⁴⁵⁷

³⁴⁵¹ V. gore, par. 286.

³⁴⁵² Pieter Boering, T. 1969, 1974 (21. septembar 2006. godine).

³⁴⁵³ Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da je bilo nekih pokušaja se izvrši provjera zarobljenika, bosanskih Muslimana: pripadnici Nizozemskog bataljona su posvjedočili da je **Momir Nikolić**, zajedno s pukovnikom **Vukovićem**, zaista uložio određene napore da utvrdi identitet zatočenih muškaraca u Potočarima, pri čemu su se služili spiskom osumnjičenih za ratne zločine koji su imali (gore, par. 320, 323); **Johannes Rutten** je u svom svjedočenju rekao da su 12. jula u "bijeloj kući" pripadnici **VRS-a** muškarcima pregledavali prste kako bi vidjeli da li mirišu na barut i provjeravali da li imaju vojnu odjeću ili lične isprave (**Johannes Rutten**, T. 4853–4855 (30. novembar 2006. godine)). Međutim, ti pokušaji su bili toliko sporadični i lišeni uputstava ili nadzora nadređenih da se na osnovu njih ne može zaključiti da su snage bosanskih Srba imale iskrenu namjeru da izvrše legitiman proces provjere. Iz tog razloga, Pretresno vijeće smatra da neodređene izjave i mjestimični pokušaji da se na osnovu spiska ratnih zločinaca izvrši provjera muškaraca, bosanskih Muslimana, u Potočarima ne mogu dovesti u razumnu sumnju postojanje plana da se muškarci, bosanski Muslimani, iz Srebrenice pobiju.

³⁴⁵⁴ Muškarci, bosanski Muslimani, predali su svoje stvari, uključujući lične karte i pasoše, na livadi ispred "bijele kuće" i ta hrpa dokumenata je, kad su oni odvezeni, spaljena. Gore, par. 331.

³⁴⁵⁵ Kad je u poslijepodnevnom satima 12. jula jedna patrola Nizozemskog bataljona došla pred "bijelu kuću", snage bosanskih Srba koje su držale stražu nisu joj dozvolile da uđe niti da evidentira zarobljenike. V. gore, par. 327.

³⁴⁵⁶ **Leendert van Duijn**, T. 2304 (27. septembar 2006. godine). V. gore, par. 331. V. takođe svjedokinja **PW-126**, T. 3608, 3611 (djelimično zatvorena sjednica) (6. novembar 2006. godine) (gdje je izjavila da joj je **Nenad Đokić** rekao da njenom bratu više neće biti potreban kaput).

³⁴⁵⁷ V. gore, par. 316, 319.

(d) Provođenje plana

1055. Iako je operacija prvobitno bila usredsređena na muškarce iz Potočara, obim plana se ubrzo proširio jer se otkrilo da je veliki broj ljudi, uključujući većinu 28. divizije, već pobjegao iz enklave u koloni. U narednim danima, snage bosanskih Srba su se dale u energičnu potragu za kolonom, nastojeći da – silom ili predajom – uhvate što više zarobljenika.³⁴⁵⁸

1056. Do 13. jula, svi muškarci, bosanski Muslimani, koji su odvojeni u Potočarima odvedeni su na mjesta zatočenja u Bratuncu. Tamo im se pridružio veliki broj ljudi iz kolone koji su se predali snagama bosanskih Srba ili su ih one zarobile.³⁴⁵⁹ Činjenica da je 13. jula pod nadzorom snaga bosanskih Srba oko Srebrenice bio veliki broj muškaraca, bosanskih Muslimana, bila je poznata od nivoa brigade pa sve do predsjednika RS-a.³⁴⁶⁰ Iz jednog presretnutog razgovora proizlazi da je 13. jula u 17:30 sati na području Bratunca bilo zatočeno oko 6.000 zarobljenika, bosanskih Muslimana.³⁴⁶¹ Kao i u slučaju Potočara, uslovi u kojima su ti muškarci držani u zatočeništvu predstavljaju daljnji dokaz da su svi oni bili određeni za pogubljenje.³⁴⁶²

1057. Još neposredniji dokaz o postojanju plana ubijanja potiče od samog Mladića, koji je u večernjim satima 13. jula izdao sljedeće naređenje Drinskom korpusu (jedan prijedlog sličnog sadržaja³⁴⁶³ poslat je u 14:00 sati):

1. planskom i organizovanom kontrolom sprečiti ulazak svim nepozvanim licima u zonu izvođenja b/d u širem rejonu Srebrenice i Žepe;
2. komunikacije Konjević Polje–Kravica–Bratunac i Rogatica–Borike–Višegrad, do

³⁴⁵⁸ V. gore, par. 380–382. Izvještaji od 12. jula pokazuju da se u VRS-u na nivou brigade, korpusa i Glavnog štaba znalo za kolonu bosanskih Muslimana koji bježe iz Srebrenice. Dokazni predmet P00240, Dokument Komande 1. bratunačke lake pješadijske brigade upućen Komandi Drinskog korpusa, na ruke majora Golića, s potpisom kapetana Pećanca, 12. juli 1995. godine; dokazni predmet P00323, Obavještajni izvještaj Obavještajnog organa Komande 1. zborničke pješadijske brigade podnesen Komandi Drinskog korpusa, s potpisom kapetana 1. klase Duška Vukotića, 12. juli 1995. godine; dokazni predmet P00147, Dokument Obavještajnog odjeljenja Komande Drinskog korpusa upućen Glavnom štabu VRS-a, s potpisom majora Pavla Golića, 12. juli 1995. godine; dokazni predmet P00148, Dokument Obavještajnog odjeljenja Komande Drinskog korpusa upućen Sektoru za obavještajno-bezbjednosne poslove Glavnog štaba, s Tolimirovim potpisom, 12. juli 1995. godine (gdje se kaže da je jedan ratni zarobljenik izjavio da je grupa od oko 500 bosanskih Muslimana, zajedno s Komandom ABiH, krenula iz Sućeske s ciljem da se prebaci u Tuzlu). U izvještaju Bratunačke brigade Drinskom korpusu kaže se sljedeće: "Naše snage vrše čišćenje enklave i sprečavaju prodor neprijatelja [...] pravc[em] [Milačevići–Jaglič–Bokčin Potok]." Dokazni predmet P00239, Dnevni borbeni izvještaj Bratunačke brigade, s potpisom pukovnika Vidoja Blagojevića, 12. juli 1995. godine.

³⁴⁵⁹ V. gore, par. 380–383.

³⁴⁶⁰ Iako u izvještajima nisu iznošeni podaci o broju bosanskih Muslimana u koloni i njihovoj lokaciji, kao ni o tome kako napreduje operacija njihovog zarobljavanja, iz njih je jasno da je od nivoa korpusa pa sve do predsjednika RS-a javljeno da se snagama bosanskih Srba predaje veliki broj muškaraca, bosanskih Muslimana (za koje se koristi naziv "neprijatelj" ili "snage"). Dokazni predmet P00136, Redovni borbeni izvještaj Komande Drinskog korpusa, s potpisom general-majora Radislava Krstića, 13. juli 1995. godine; dokazni predmet P00047, Dokument Glavnog štaba VRS-a, s potpisom Radivoja Miletića, 13. juli 1995. godine.

³⁴⁶¹ V. gore, par. 383.

³⁴⁶² Na livadi u Sandićima, zarobljenicima je rečeno da bace svoje stvari na jednu hrpu i predaju novac; u Konjević Polju, muškarci su pretraženi i oduzete su im stvari; na fudbalskom igralištu u Novoj Kasabi, zarobljenici su morali baciti svoje stvari na jednu veliku hrpu i nisu uopšte dobili hranu i vodu; kad su odvezeni, njihove stvari su zapaljane; kad su se, između 17:00 i 18:00 sati, zarobljenici počeli ukrcavati u autobuse, rečeno im je da im stvari više neće biti potrebne; u školi "Vuk Karadžić", zarobljenicima je rečeno da svoje torbe, zajedno sa hranom, ostave napolju, niko ih nije pitao kako se zovu niti s njima obavio razgovor. V. gore, par. 384–396.

³⁴⁶³ Dokazni predmet P00192, Dokument pod naslovom "Postupak sa ratnim zarobljenicima" upućen Mladiću i Gveri, sa Savčićevim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine. V. par. 1671, 1756.

daljeg, zatvoriti za saobraćaj, osim za m/v VRS i jedinica MUP-a angažovanih u b/d;

3. na raskrsnici u Konjević Polju, na izlazu puta iz Bratunca za Kravicu, iz Rogatice za Borike i Višegrad za Borike postaviti rampe i uspostaviti kontrolno-propusnu stanicu za regulisanje i kontrolu saobraćaja;

4. u zoni izvođenja b/d u širem rejonu Srebrenice i Žepe sprečiti ulazak svih domaćih i stranih novinara, osim novinara Press centra GŠ VRS;

5. zabraniti i sprečiti davanje informacija, saopštenja i izjava sredstvima javnog informisanja o toku, stanju i rezultatima b/d u ovom području i ukupnim aktivnostima vezanim za ovo područje, posebno o ratnim zarobljenicima, evakuisanim civilnim licima, prevezima i slično.³⁴⁶⁴

1058. Pretresno vijeće se uvjerilo da su ta uputstva komandanta VRS-a imala samo jednu bezočnu svrhu: stvaranje uslova tajnosti neophodnih da bi se proveo plan da se izvrši masovno ubistvo. Višekratno pozivanje na "borbene" uslove u ovom kontekstu tek je slab pokušaj prikrivanja pravog karaktera predstojeće operacije. Pretresno vijeće pred sobom ima jasan dokaz o unaprijed smišljenom, proračunatom nastojanju da se uvedu mjere kojima će se obezbijediti da planirano ubijanje bude izvršeno u tajnosti, bez eventualnih neželjenih smetnji.

1059. U poslijepodnevnim satima 13. jula, započelo je masovno ubijanje. Do noći je pogubljeno više od 1.000 muškaraca, bosanskih Muslimana.³⁴⁶⁵ Kao što pokazuju događaji na livadi u Sandićima, sudbina muškaraca, bosanskih Muslimana, već je bila zapečaćena: kad je ponestalo autobusa za njihov prevoz na lokacije za pogubljenje, izdato je naređenje da se preostali postrjeljaju na licu mjesta.³⁴⁶⁶ U večernjim satima 13. jula, zatočeni bosanski Muslimani prebačeni su u Bratunac, gdje su proveli noć, a samo mali broj je prebačen u Zvornik.³⁴⁶⁷

1060. U međuvremenu su u Bratuncu načelnik za bezbjednost u Glavnom štabu **Beara** i predsjednik SDS-a Bratunac Miroslav Deronjić vodili niz žučnih prepirki o tome gdje bi trebalo izvršiti preostala masovna pogubljenja.³⁴⁶⁸ Do koje je mjere bio bezosjećajan i proračunat taj plan svjedoči činjenica da glavna tema oko koje su se oni sporili nije bila šta treba da se desi s tim ljudima nego samo gdje treba da se izvrši ta operacija, koja je za svaku osudu. Nakon tih razgovora o lokaciji uslijedio je niz sastanaka na kojima se raspravljalo o logističkoj podršci, prije svega o tome kako da se obezbijedi oprema potrebna za pokopavanje hiljada ljudi.³⁴⁶⁹

1061. U jutarnjim satima 14. jula, za mjesto na kojem će se izvršiti ubijanje izabran je

³⁴⁶⁴ Dokazni predmet 5DP00035, Naređenje Glavnog štaba VRS-a u vezi sa sprečavanjem oticanja tajnih vojnih podataka, s Mladićevim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine.

³⁴⁶⁵ Najmanje 1.000 u skladištu u Kravici, V. gore, par. 443; otprilike 150 u dolini Cerske, V. gore, par. 414; i 15 na rijeci Jadar, V. gore, par. 409.

³⁴⁶⁶ V. gore, par. 421.

³⁴⁶⁷ V. gore, par. 383–396, 467.

³⁴⁶⁸ V. dolje, par. 1264–1271.

³⁴⁶⁹ *Ibid.*

Zvornik i rano tog dana čelni ljudi iz organa bezbjednosti – **Beara, Popović i Nikolić** – sastali su se u kasarni u preduzeću "Standard" kako bi razgovarali o operaciji.³⁴⁷⁰ Nakon tog sastanka bosanski Muslimani prevezeni su na razna mjesta zatočenja u Zvorniku.³⁴⁷¹

1062. Pošto je Mladić izdao naređenje o zabrani pristupa tom području, a **Popović** uputstvo da se ništa ne zapisuje,³⁴⁷² zarobljenici su pomenuti u samo dva izvještaja sastavljena poslije 13. jula: **Pandurevićevim** vandrednim borbenim izvještajima podnesenim Drinskom korpusu, i to u izvještaju od 15. jula, u kom je on rekao da je "veliki broj zarobljenika razmešte[n] po školama u zoni brigade",³⁴⁷³ i izvještaju od 18. jula, u kom je rekao sljedeće: "U proteklih 10-tak dana zvornička opština je bila zatrpana srebreničkim turcima. Neshvatljivo mi je da je neko doveo oko 3.000 vojno sposobnih turaka i razmjestio po školama u opštini, pored oko 7.000 odbjeglih po šumama [...]."³⁴⁷⁴

1063. Prevoz i zatočavanje muškaraca, bosanskih Muslimana, odvijali su se po istom obrascu. Oni su odvođeni iz Bratunca i razmješteni po raznim mjestima zatočenja na području Zvornika. Prevoz je vršen pod pratnjom pripadnika Bratunačke brigade i civilne policije.³⁴⁷⁵ Ljudi su zatočeni po školama.³⁴⁷⁶ Po dolasku na mjesta zatočenja, zarobljenike su čuvali, između ostalog, pripadnici Zvorničke brigade, uključujući Vojnu policiju.³⁴⁷⁷ Način na koji su angažovani bataljoni Zvorničke brigade slijedio je isti obrazac: relevantni komandanti bataljona bili su, u principu, obaviještavani o zatočenju, ali ne nužno i o planu ubijanja.³⁴⁷⁸

1064. U narednim danima, prije svega između 14. i 17. jula, pogubljeno je nekoliko hiljada muškaraca, bosanskih Muslimana.³⁴⁷⁹ Masovna pogubljenja su takođe vršena po usklađenom obrascu. VRS je obezbijedio kamione kojima su zatočeni prevezeni s mjesta zatočenja na mjesta pogubljenja. Za pogubljenje su, u principu, birane izolovane lokacije u blizini mjesta zatočenja, kao što su poljana kod Orahovca, brana kod Petkovaca, šljunkara kod Kozluka i ekonomija u

³⁴⁷⁰ V. gore, par. 472.

³⁴⁷¹ V. gore, par. 478, 495.

³⁴⁷² Dana 15. jula, Jokić je rekao Obrenoviću da su zarobljenike prebacili iz Bratunca i Srebrenice da bi ih postrijeljali i da mu je "Popović naredio da što se tiče tog ništa ne zapisuje i ništa ne radi, ništa ne bilježi i ne koristi nikakav radio-uređaj da bi prenosio te informacije". Za analizu tog iskaza, V. gore, par. 1122.

³⁴⁷³ Dokazni predmet P00329, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 15. juli 1995. godine.

³⁴⁷⁴ Dokazni predmet P00334, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 18. juli 1995. godine.

³⁴⁷⁵ V. gore, par. 476, 505.

³⁴⁷⁶ Muškarci su bili zatočeni u školi u Grbavcima, školi u Petkovcima, školi u Ročeviću i školi u Kuli. V. gore, par. 476–478, 495–496, 505, 528–529.

³⁴⁷⁷ V. gore, par. 476–477, 505, 528. U Grbavcima i Kuli, pripadnici Zvorničke brigade pripremili su škole prije dolaska zarobljenika. V. gore, par. 471, 527.

³⁴⁷⁸ U Petkovcima je, u jutarnjim satima 14. jula, dežurni oficir obavijestio zamjenika komandanta 6. bataljona da će zarobljenici toga dana biti dovedeni u školu u tom selu. V. gore, par. 494. U Ročeviću je, u ranim jutarnjim satima 15. jula, komandant 2. bataljona primio uputstvo da treba da pošalje ljude da izvrše pogubljenje zarobljenika zatočenih u školi u tom selu. V. gore, par. 506–509. U jutarnjim satima 14. jula, zamjenik komandanta 1. bataljona obaviješten je da su zarobljenici na putu za školu u Kuli. V. gore, par. 527.

³⁴⁷⁹ Pretresno vijeće je konstatovalo da je u pogubljenjima koja su izvršena nakon pada Srebrenice ubijeno najmanje 5.336 identifikovanih osoba, a lako je moguće da broj ubijenih dostigne i 7.826. V. gore, par. 664.

Pilici. Za čuvanje, prevoz i pogubljenje muškaraca, bosanskih Muslimana, angažovane su razne jedinice VRS-a, uključujući pripadnike Bratunačke brigade,³⁴⁸⁰ bataljona Zvorničke brigade,³⁴⁸¹ Vojne policije Zvorničke brigade³⁴⁸² i 10. diverzantskog odreda Glavnog štaba VRS-a.³⁴⁸³ Učešće tako velikog broja različitih jedinica pokazuje do koje je mjere taj proces bio isplaniran i koordiniran, a učešće 10. diverzantskog odreda konkretno pokazuje da je u tu operaciju bio direktno umiješan Glavni štab VRS-a.³⁴⁸⁴

1065. Pretresnom vijeću je predočeno obilje dokaza na osnovu kojih se može zaključiti da se radilo o koordiniranom naporu, od komandanta VRS-a i nekih članova Glavnog štaba, preko Drinskog korpusa i MUP-a, pa sve do Zvorničke i Bratunačke brigade i njima potčinjenih bataljona. Iako na osnovu predočenih dokaza nije moguće tačno utvrditi ko su bili učesnici a ko su bili izvršioc, jasno je da su pojedinačne jedinice iz čitavog VRS-a djelovale zajedno na ostvarivanju zajedničkog cilja.

1066. Angažovani su i pripadnici Inžinjerijske čete Zvorničke brigade, koji su bili zaduženi za kopanje jama prije, u toku i poslije pogubljenja, kao i za pokopavanje tijela. Inžinjerijska četa Zvorničke brigade bila je prisutna u Orahovcu,³⁴⁸⁵ na brani kod Petkovaca³⁴⁸⁶ i u Kozluku.³⁴⁸⁷ Grobnice su ponekad kopane prije pogubljenja, kao što je bio slučaj u Orahovcu.³⁴⁸⁸ Pripadnici Inžinjerijske čete radili su u isto vrijeme dok je vršeno ubijanje.³⁴⁸⁹ Tokom čitave kampanje ubijanja, pripadnici Zvorničke brigade su bili angažovani na dostavi goriva i municije na mjesta zatočenja.³⁴⁹⁰

1067. Pretresno vijeće napominje da činjenica da je u septembru i oktobru 1995. godine izvedena operacija ponovnog pokopavanja³⁴⁹¹ govori u prilog njegovoj konstataciji da su masovna pogubljenja koja su izvršena poslije pada Srebrenice bila planirana i organizovana i da su činila dio unaprijed smišljene operacije ubijanja širokih razmjera. Kao što je plan ubijanja izrađen u redovima Glavnog štaba VRS-a i prenesen dalje preko organa bezbjednosti, tako je i

³⁴⁸⁰ Pripadnici Bratunačke brigade, uključujući pripadnike Vojne policije, čuvali su zarobljenike u školi u Ročeviću. V. gore, par. 505.

³⁴⁸¹ Pripadnici 1. bataljona Zvorničke brigade učestvovali su u zatočavanju u školi u Kuli, pripadnici 2. bataljona Zvorničke brigade učestvovali su u zatočavanju u Ročeviću, pripadnici 4. bataljona Zvorničke brigade učestvovali su u zatočavanju u Orahovcu, pripadnici 6. bataljona Zvorničke brigade učestvovali su u zatočavanju u Petkovcima i najmanje jedan pripadnik Zvorničke brigade učestvovala je u ubijanju u Kozluku. V. gore, par. 476–478, 479–480, 495–496, 505, 519, 528–529.

³⁴⁸² Pripadnici Vojne policije Zvorničke brigade čuvali su zarobljenike u školi u Grbavcima i školi u Ročeviću, te prevozili zarobljenike na mjesto pogubljenja u Orahovcu. V. gore, par. 477, 481, 515.

³⁴⁸³ Pripadnici 10. diverzantskog odreda učestvovali su u pogubljenjima u Pilici (na Vojnoj ekonomiji Branjevo i u Domu kulture u Pilici). V. gore, par. 535–536, 540–541.

³⁴⁸⁴ V. gore, par. 127.

³⁴⁸⁵ V. gore, par. 489–490.

³⁴⁸⁶ V. gore, par. 501.

³⁴⁸⁷ V. gore, par. 521–522.

³⁴⁸⁸ V. gore, par. 479, 489.

³⁴⁸⁹ V. gore, par. 489, fusnota 1773.

³⁴⁹⁰ V. gore, par. 517, 533; dolje par. 1129.

³⁴⁹¹ V. gore, par. 600.

plan prikrivanja dokaza o postojanju tog plana potekao iz Glavnog štaba VRS-a i prenesen je preko organa bezbjednosti.³⁴⁹² Dokazi o operaciji ponovnog pokopavanja podudaraju se s izradom i koordinacijom plana ubijanja vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice, čak su im i analogni.³⁴⁹³ Po mišljenju Pretresnog vijeća, ti dokazi dodatno potkrepljuju zaključak da je plan ubijanja obuhvatao i plan da se prikrije činjenica da je ono izvršeno.

1068. Iako su u operaciju ubijanja bili umiješani ljudstvo i jedinice od Glavnog štaba do korpusa i brigada, svuda se vidi čvrsta ruka organa bezbjednosti. **Beara** je, s **Popovićem**, igrao centralnu ulogu na operativnom nivou i oni su zajedno bili zaduženi za cjelokupno planiranje i provođenje operacije: organizovanje logističke podrške, izbor lokacija i angažovanje ljudstva. Oni su takođe organizovali oficire za bezbjednost da im u tome pomognu.³⁴⁹⁴ Prije svega, radi pružanja pomoći u svojim sferama odgovornosti angažovani su Momir Nikolić i **Drago Nikolić**.³⁴⁹⁵ Momir Nikolić je bio u velikoj mjeri uključen u odvajanje i zarobljavanje ljudi u neposrednoj blizini Srebrenice, da bi, kad je zvrničko područje izabrano za lokaciju na kojoj će biti izvršena većina pogubljenja, odigrao ključnu ulogu u organizaciji zatočenja i pogubljenja.³⁴⁹⁶ **Beara, Popović i Nikolić** su u Zvorniku zajedno proveli u djelo plan ubijanja, pri čemu su, prema potrebi, angažovali razne pripadnike i jedinice VRS-a.³⁴⁹⁷ Riječi Dragana Jokića, kako su prenesene, u tom su kontekstu bile potpuno na mjestu: "**Beara [i] Popović [...]** vodaju kud god kog hoće."³⁴⁹⁸

1069. Pored toga, djelovanje organa bezbjednosti bilo je krajnje koordinirano. Sastanci, postupci i kretanje **Popovića, Beare i Nikolića** od 14. jula ujutro nadalje, kao i lokacije na kojima su se oni nalazili, svjedoče da su oficiri iz organa bezbjednosti tijesno saradivali i bili u vezi dok se plan odvijao. Na primjer, u ranim jutarnjim satima 15. jula, **Nikolić** je više puta od Aćimovića telefonom tražio da kasnije tog jutra ode u školu u Ročeviću, gdje je Aćimovića, po dolasku, dočekao **Popović**.³⁴⁹⁹ Aćimović je rekao da se **Popović** žalio da nema dovoljno ljudi da završi operaciju.³⁵⁰⁰ Sat vremena kasnije, **Beara** je tražio od Krstića da mu pošalje ljude za operaciju ubijanja, žaleći se da je to već trebalo biti urađeno.³⁵⁰¹

1070. Shodno tome, Pretresno vijeće se uvjerilo da je, iako su u plan, kao učesnici i

³⁴⁹² V. gore, par. 601.

³⁴⁹³ V. gore, par. 601–606.

³⁴⁹⁴ V. dolje, par. 1097–1098, 1104.

³⁴⁹⁵ V. dolje, par. 1097–1098, 1104. Momir Nikolić je bio načelnik za bezbjednosno-obavještajne poslove Bratunačke brigade, a Drago Nikolić načelnik za bezbjednost Zvrničke brigade. V. gore, par. 139; dolje par. 1137.

³⁴⁹⁶ V. gore, par. 1266–1269, 1354.

³⁴⁹⁷ V. dolje, par. 1105–1135, 1272–1288, 1345–1371.

³⁴⁹⁸ Svjedok PW-168, T. 15871 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). Za analizu tog iskaza, v. dolje par. 1122.

³⁴⁹⁹ V. gore, par. 510–511.

³⁵⁰⁰ V. gore, par. 511.

³⁵⁰¹ V. dolje, par. 1285.

izvršio, bili uključeni razni komandanti, ljudstvo i pojedinačni pripadnici bataljona, brigada i korpusa, koji su mu doprinosili na različite načine, to bila operacija koja se sve vrijeme odvijala u organizaciji i pod rukovodstvom organa bezbjednosti VRS-a.

1071. Pored toga, iz dokaza koji su predočeni Pretresnom vijeću jasno je da jedna tako masovna operacija, u kojoj je učestvovalo mnoštvo pripadnika VRS-a, od Glavnog štaba naniže, ne bi mogla biti preduzeta bez odobrenja i naređenja komandanta VRS-a Mladića. S obzirom na njegovu ulogu u vojnoj strukturi, kao i njegove postupke i izjave iz tog perioda, uključujući njegovo direktno učešće u ključnim fazama operacije, svaki drugi zaključak je nezamisliv.³⁵⁰² Njegov pečat – koji je ostavio svojom retorikom,³⁵⁰³ prijetnjama,³⁵⁰⁴ govorima,³⁵⁰⁵ naređenjima³⁵⁰⁶ i fizičkim prisustvom³⁵⁰⁷ – može se kontinuirano pratiti kroz sve ključne trenutke ovog poduhvata ubijanja. Pretresno vijeće se uvjerilo da je Mladić bio centralna, pokretačka sila plana ubijanja i njegovog provođenja.

1072. Pretresno vijeće skreće pažnju na razmjere operacije, broj jedinica koje su u njoj učestvovala, činjenicu da su te jedinice pokrivala čitav spektar hijerarhije VRS-a, ograničen vremenski okvir u kom je operacija izvršena, sam broj različitih lokacija i njihovu relativnu prostornu različitost. Jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz predočenih dokaza je da je operacija ubijanja izvedena u skladu s unaprijed smišljenim, koordiniranim planom ubijanja. Taj plan je potekao iz najviših ešalona Glavnog štaba VRS-a, uključujući komandanta VRS-a

³⁵⁰² V., na primjer, svjedok PW-168, T. 15948–15950 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine) (gdje je izjavio da mu je 23., 24. ili 25. jula Pandurević prepričao svoj razgovor s Mladićem o situaciji u Zvorniku poslije pada Srebrenice. Pandurević je rekao: "Zna se [...], Mladić je to naredio ... sa Mladićem gore, mi smo svi propali.").

³⁵⁰³ Na video-snimku je zabilježeno kako Mladić tokom svoje pobjedonosne šetnje ulicama Srebrenice 11. jula, između ostalog, kaže: "I, napokon, došao je trenutak da se, posle bune protiv dahija, Turcima osvetimo na ovom prostoru."; "[P]oklanjamo srpskome narodu ovaj grad."; "Ajde brzo! Uzimate i napred, prema Bratuncu! [...] Mi idemo pravac Bratunac, čoveče! Odavde pravo za Potočare!"; i kako jednoj Srпкиnji iz Srebrenice koju je sreo kaže: "E, pa da ti je onda srećan grad!". Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 11.

³⁵⁰⁴ Na trećem sastanku u hotelu "Fontana", održanom 12. jula oko 10:00 sati, Mladić je izjavio: "Nema potrebe da ginu vaši, ni vaš muž, ni vaša braća, ni vaše komšije. Dovoljno je da kažete šta želite. I sinoć sam rekao gospodinu: možete opstati ili nestati. Za vaš opstanak tražim da svi vaši muškarci koji su pod oružjem – makar i da su zločine pravili, a i jesu mnogi, protiv našeg naroda – predaju oružje Vojsci Republike Srpske." Dokazni predmet P01995, Insert iz video-snimka trećeg sastanka u hotelu "Fontana", preuzet iz dokaznog predmeta P02047; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 51.

³⁵⁰⁵ Na drugom sastanku u hotelu "Fontana", održanom 11. jula oko 23:00 sata, Mladić je održao sljedeći govor: "Ja vas molim da zapišete: pod broj jedan, trebete da položite oružje, i svima koji polože oružje garantujem život ... Treba da dobijem jasan stav predstavnika vašeg naroda: da li želite da opstanete, ostanete ili nestanete. I spreman sam sutra primiti delegaciju odgovornih ljudi muslimanske strane u 10 sati na ovome mestu, sa kojima mogu razgovarati o spasu izbjavljenja vašeg naroda iz enklave, bivše enklave Srebrenica. Do 10 sati narediću sutra obustavu operacija. [...] Prema borcima koji, vašim borcima koji polože oružje, postupaćemo u duhu međunarodnih konvencija i svakome garantujemo život. Čak i onima koji su počinili zločine prema našem narodu. Da li ste me razumeli? Nesibe, i u vašim je rukama sudbina vašeg naroda. [...] [D]ovedite ljude koji mogu obezbediti predaju oružja i spasiti vaš narod od uništenja." Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 47–48.

³⁵⁰⁶ Na primjer, naređenje za sprečavanje pristupa zvorničkom području. V. gore, par. 1057.

³⁵⁰⁷ Mladić se neprestano kretao po Potočarima dok je vršeno odvajanje, a viđen je i u "bijeloj kući". V. gore, par. 330, 343. Dana 13. jula, Mladić se obratio zarobljenicima na livadi u Sandićima, na fudbalskom igralištu kod Nove Kasabe i u hangaru iza škole "Vuk Karadžić". V. gore, par. 387, 394, 402. Pretresno vijeće napominje da je na livadi u Sandićima Mladić rekao zarobljenicima da će biti razmijenjeni. Međutim, s obzirom na događaje koji su opisani u ovom odjeljku, a posebno Mladićeve postupke prije i nakon davanja te izjave, Pretresno vijeće je mišljenja da je on zarobljenike na livadi u Sandićima lagao i da nije imao nikakvu namjeru da ih razmijeni.

Mladića. Operaciju ubijanja isplanirali su, organizovali i proveli organi bezbjednosti VRS-a. U njoj su učestvovali i Drinski korpus, MUP, Bratunačka brigada i Zvornička brigada, zajedno s drugim jedinicama pomenutim gore u tekstu.³⁵⁰⁸ Shodno tome, Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da je postojao plan, u kom je učestvovalo više osoba, da se vojno sposobni muškarci, bosanski Muslimani, iz Srebrenice pobiju i da su te osobe učestvovala u zajedničkom cilju i dijelile namjeru ubijanja.

(e) Obim udruženog zločinačkog poduhvata

1073. Pretresno vijeće konstatuje da je zajednički cilj obuhvatao činjenje ubistva, dakle, krivičnog djela sankcionisanog Statutom,³⁵⁰⁹ i da je ono počinjeno u razmjerama koje su dovoljne da se utvrdi da je počinjeno istrebljivanje, takođe krivično djelo sankcionisano Statutom.³⁵¹⁰ Pretresno vijeće se takođe uvjerilo da je okrutno i nečovječno postupanje bilo dio zajedničkog cilja.³⁵¹¹ Prema tome, prvi i drugi uslov za podlijevanje odgovornosti na osnovu učešća u UZP-u su ispunjeni. O trećem uslovu koji mora biti ispunjen da bi se dokazalo učešće u UZP-u – učešću optuženog u zajedničkom cilju – raspravljaće se u vezi sa svakim od optuženih u odjeljku o odgovornosti, dolje u tekstu.

1074. Pretresnom vijeću nisu za svako mjesto ubijanja predloženi dokazi na osnovu kojih bi moglo da utvrdi da li su fizički izvršiocu svakog masovnog pogubljenja i sami bili učesnici UZP-a. Iz tog razloga, ono će razmotriti da li je svako ubijanje činilo dio zajedničkog cilja, čak i ako su zločine počinile osobe koje nisu bile učesnici UZP-a ili nepoznati učesnici UZP-a. Pretresno vijeće podsjeća da je ubijanje na rijeci Jadar,³⁵¹² u dolini Cerske,³⁵¹³ u skladištu u Kravici³⁵¹⁴ i na livadi u Sandićima³⁵¹⁵ izvršeno na području Bratunca. Elementi koji su zajednički tim događajima – uključujući jedinice koje su učestvovala u ubijanju (Bratunačka brigada), metode i sredstva kojima je ono izvršeno i njegov vremenski okvir – stavljaju ih u okvir zajedničkog cilja. Takođe je važno da između žrtava ubijanja u Bratuncu i Zvorniku postoji veza, utoliko što su sve bile iz

³⁵⁰⁸ Što se tiče učešća organa bezbjednosti, Jokić je 15. jula rekao Obrenoviću da su **Beara** i **Popović** doveli zarobljenike iz Bratunca i Srebrenice da bi ih postreljali. On mu je konkretno rekao da "Beara [i] Popović [...] vodaju kud god kog hoće". V. dolje, par. 1122, 1283.

³⁵⁰⁹ Pretresno vijeće se uvjerilo da su učesnici UZP-a znali da se vrše ubistva, kao dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva. Shodno tome, Pretresno vijeće se uvjerilo da je zadovoljen element svijesti koji se traži za krivično djelo ubistva kao ratnog zločina (član 3) i kao zločina protiv čovječnosti (član 5(a)). V. gore, par. 796.

³⁵¹⁰ Pretresno vijeće se uvjerilo da su učesnici UZP-a znali da se vrši istrebljivanje, kao dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva. Shodno tome, Pretresno vijeće se uvjerilo da je zadovoljen element svijesti koji se traži za krivično djelo istrebljivanja kao zločina protiv čovječnosti (član 5(b)). V. gore, par. 806.

³⁵¹¹ Pretresno vijeće se uvjerilo da je to djelo u osnovi počinjeno nad muškarcima, bosanskim Muslimanima, dok su, prije pogubljenja, držani u zatočeništvu na području Bratunca i Zvornika. V. gore, par. 995. Da bi dokazalo progon, kao zločin protiv čovječnosti, tužilaštvo mora da pokaže da je izvršilac posjedovao diskriminatornu namjeru. To pitanje se analizira u vezi sa svakim od optuženih u odjeljcima o odgovornosti, dalje u tekstu. V. dolje, par. 1194, 1331, 1426.

³⁵¹² V. gore, par. 408–409.

³⁵¹³ V. gore, par. 410–414.

³⁵¹⁴ V. gore, par. 424–445.

³⁵¹⁵ V. gore, par. 421–423.

Srebrenice i što su bile ili zatočene u Potočarima ili zarobljene iz kolone.³⁵¹⁶ Ubijanje u školi u selu Luke kod Tišće takođe je povezano sa zajedničkim ciljem, utoliko što su ubijeni muškarci, bosanski Muslimani, dovedeni iz Potočara, a jedna od namjeravanih žrtava se, u trenutku kad je odvojena od žena i djece i odvedena u obližnju školu, nalazila u autobusu koji se kretao ka teritoriji pod kontrolom Muslimana. Taj čovjek je u toj školi bio zatočen s drugim bosanskim Muslimanima koji su kasnije ubijeni.³⁵¹⁷

1075. Ubijanje u Orahovcu, na brani kod Petkovaca, u školi u Ročeviću, školi u Kuli, Kozluku, na Vojnoj ekonomiji Branjevo i u Domu kulture u Pilici bilo je dobro organizovano i slijedilo je isti obrazac: ljudi bi bili zatočeni, prevezeni na odgovarajuću lokaciju i pogubljeni po kratkom postupku. Prije pogubljenja zarobljenike je čuvala Vojna policija Zvorničke brigade; učestvovali su i razni bataljoni Zvorničke brigade, a pokopavanje tijela je izvršila Inženjerijska četa Zvorničke brigade.³⁵¹⁸ Sva ta pogubljenja velikih razmjera izvršena su između 14. i 16. jula na prostorno koncentrisanom području. Pretresno vijeće se uvjerilo da su svi ti incidenti bili dio zajedničkog cilja UZP-a.

1076. U periodu od 16. do 27. jula, na području Zvornika vršeno je i dodatno ubijanje. Do tih incidenata došlo je u Baljkovici (kod Nezuka)³⁵¹⁹ i Snagovu,³⁵²⁰ a sljedeća dva slučaja mogu se dovesti u vezu s kasarnom u preduzeću "Standard": ubijanje deseterice pacijenata iz bolnice u Milićima³⁵²¹ i četvorice ljudi koji su preživjeli pogubljenje na Vojnoj ekonomiji Branjevo.³⁵²² Pretresno vijeće se uvjerilo da su ubijanje u Snagovu, ubijanje muškaraca iz bolnice u Milićima i ubijanje četvorice preživjelih s Vojne ekonomije Branjevo u znatnoj mjeri prostorno i vremenski povezani sa zajedničkim ciljem UZP-a ubistva. Vremenski okvir tog ubijanja i lokacija na kojoj je ono izvršeno isti su kao i u slučaju većih masovnih pogubljenja na području Zvornika,³⁵²³ a sve žrtve su bile muškarci, bosanski Muslimani, iz Srebrenice.³⁵²⁴ S obzirom na te faktore, Pretresno vijeće se uvjerilo da su ubijanje u Snagovu, ubijanje muškarca iz bolnice u Milićima i ubijanje četvorice preživjelih s Vojne ekonomije Branjevo činili dio zajedničkog cilja UZP-a ubistva.

1077. Ubijanje u Baljkovici, kod Nezuka, izvršeno je 19. jula, svega nekoliko dana nakon masovnog pogubljenja na Vojnoj ekonomiji Branjevo, žrtve su bile iz Srebrenice i u njihovom

³⁵¹⁶ V. gore, par. 325–331, 383.

³⁵¹⁷ V. gore, par. 351–353.

³⁵¹⁸ V. dolje, par. 1064, 1066.

³⁵¹⁹ V. gore, par. 565–569.

³⁵²⁰ V. gore, par. 578–583.

³⁵²¹ V. gore, par. 570–577.

³⁵²² V. gore, par. 584–588.

³⁵²³ Ubijanje u Snagovu izvršeno je 22. jula ili otprilike tog datuma. V. gore, par. 583. Muškarci iz bolnice u Milićima i preživjeli s Vojne ekonomije Branjevo ubijeni su negdje nakon 23. jula, a posljednji put su viđeni u kasarni u preduzeću "Standard". Pored toga, potonje žrtve su preživjele pogubljenje velikih razmjera izvršeno na Vojnoj ekonomiji Branjevo. V. gore, par. 573, 589.

³⁵²⁴ V. gore, par. 565–588.

zarobljavanju je učestvovala jedna jedinica koja je bila prepotčinjena Zvorničkoj brigadi.³⁵²⁵ Pretresno vijeće se uvjerilo da je taj incident u dovoljnoj mjeri prostorno i vremenski povezan s UZP-om da bi se moglo smatrati da spada u njegov okvir. Kad je pogubljenje počelo, putem radio-veze je primljeno naređenje da te ljude ne treba pogubiti jer mogu biti upotrijebljeni za razmjenu zarobljenika.³⁵²⁶ To pokazuje da se polazilo od pretpostavke da će zarobljeni ljudi biti ubijeni, što dodatno potkrepljuje zaključak Pretresnog vijeća da je pogubljenje tih konkretnih ljudi izvršeno u okviru UZP-a ubistva.

1078. Tužilaštvo takođe navodi da je pogubljenje šest muškaraca i dječaka, bosanskih Muslimana, koje su kod grada Trnova izvršili pripadnici jedinice "Škorpioni" činilo dio zajedničkog cilja da se svi vojno sposobni muškarci, bosanski Muslimani, iz Srebrenice pobiju.³⁵²⁷ Tužilaštvo tvrdi da to ubijanje spada u UZP ubistva zato što su ti ljudi bili iz Srebrenice i uhvaćeni su u zoni odgovornosti Drinskog korpusa, kao i zato što je logistika koja je bila potrebna za njihov prevoz iziskivala angažovanje Glavnog štaba VRS-a.³⁵²⁸ Tužilaštvo traži da Pretresno vijeće zaključi da su ti ljudi prevezeni autobusima i kamionima koji su korišteni u operaciji prisilnog premještanja, odnosno ubijanja zbog toga da bi se žrtve razasule i prikrili tragovi ubijanja.³⁵²⁹ Tužilaštvo takođe tvrdi da "Škorpioni" ne bi mogli ništa preduzeti da nisu dobili naređenje od snaga bosanskih Srba i MUP-a Trnovo.³⁵³⁰

1079. Međutim, Pretresnom vijeću nisu predloženi dokazi koji pokazuju da su ta šestorica ljudi bila zatočena u zoni odgovornosti Drinskog korpusa niti su mu predloženi dokazi o njihovom putovanju od Srebrenice do područja Trnova. Isto tako, nisu predloženi nikakvi dokazi koji pokazuju da je Glavni štab VRS-a bio na bilo koji način umiješan u to što su ta šestorica ljudi završila pod nadzorom jedinice "Škorpioni". Svaki zaključak da je postojala koordinacija s Glavnim štabom VRS-a bio bi spekulacija.

1080. Uprkos tome, to ubijanje je izvršeno u julu 1995. godine, nakon pada Srebrenice, a žrtve su bile muškarci, bosanski Muslimani, iz Srebrenice. Iz tog razloga, većina članova Pretresnog vijeća smatra, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, da su ti faktori dovoljni da se ubijanje u Trnovu dovede u vezu sa zajedničkim ciljem UZP-a ubistva, tj. ubistvom vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice. Čak i bez dokaza kako su ti ljudi došli na tu lokaciju ili pod nadzor "Škorpiona", većina članova Pretresnog vijeća smatra da bi bilo nerazumno zaključiti da je otprilike u istom periodu, na susjednom području, postojala zasebna,

³⁵²⁵ Pješadijska četa 16. krajiške motorizovane brigade bila je prepotčinjena Zvorničkoj brigadi. V. gore, par. 565–569.

³⁵²⁶ V. gore, par. 568.

³⁵²⁷ Optužnica, par. 30.16.

³⁵²⁸ Završna riječ tužilaštva, T. 34277–34278 (4. septembar 2009. godine).

³⁵²⁹ *Ibid.*, T. 34277 (4. septembar 2009. godine).

³⁵³⁰ *Ibid.*, T. 34278 (4. septembar 2009. godine).

odvojena operacija ubijanja kojom su baš iste žrtve uzete na metu. S obzirom na ukupne okolnosti, Pretresno vijeće stoga, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje³⁵³¹ da ubijanje u Trnovu spada u okvir UZP-a ubistva.

(f) Treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata

1081. Osim što optužene tereti odgovornošću na osnovu prve kategorije UZP-a, tužilaštvo navodi da petorica optuženih (**Popović, Beara, Nikolić, Borovčanin i Pandurević**) snose krivičnu odgovornost na osnovu treće kategorije UZP-a za takozvano "situaciono uslovljeno" ubijanje. Prema njegovim navodima, dana 12. i 13. jula, više bosanskih Muslimana koji su se predali ili bili zarobljeni iz kolone ili odvojeni u Potočarima, ubijeno je u blizini baze UN-a u Potočarima,³⁵³² u gradu Bratuncu,³⁵³³ u školi u Petkovicima³⁵³⁴ i u supermarketu u Kravici.³⁵³⁵ Tužilaštvo tvrdi da to "situaciono uslovljeno" ubijanje, koje je po svom karakteru bilo manje organizovano, nije činilo dio zajedničkog cilja ubijanja vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice, ali je bilo njegova predvidljiva posljedica.³⁵³⁶

1082. Pretresno vijeće je konstatovalo da je u bazi UN-a u Potočarima,³⁵³⁷ u gradu Bratuncu³⁵³⁸ i u školi u Petkovicima³⁵³⁹ izvršeno ubijanje. Pretresno vijeće je, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatovalo da je ubijanje izvršeno i u supermarketu u Kravici.³⁵⁴⁰ Pretresno vijeće smatra da su, s obzirom na plan da se veliki broj vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice, pobije, učesnici UZP-a mogli da predvide da bosanski Muslimani neće biti ubijani samo na lokacijama koje je VRS izabrao za vršenje pogubljenja u skladu s planom, već da će do ubijanja dolaziti i u toku njihovog zatočavanja i zarobljavanja. Pretresno vijeće se uvjerilo da je ubijanje koje su vojnici VRS-a izvršili u Potočarima, Bratuncu, školi u Petkovicima i supermarketu u Kravici bilo predvidljiva posljedica plana da se svi vojno sposobni muškarci, bosanski Muslimani, iz Srebrenice pobiju.

1083. Tužilaštvo takođe navodi da je operacija ponovnog pokopavanja bila prirodna i predvidljiva posljedica UZP-a ubistva vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.³⁵⁴¹ Pretresno vijeće napominje da se, budući da ponovno pokopavanje nije krivično djelo sankcionisano Statutom, nijedan od optuženih ne može smatrati krivično odgovornim za tu

³⁵³¹ V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 36–39.

³⁵³² Optužnica, par. 31.1.

³⁵³³ *Ibid.*, par. 31.2.

³⁵³⁴ Optužnica, par. 31.4.

³⁵³⁵ *Ibid.*, par. 31.3.

³⁵³⁶ *Ibid.*, par. 31; Završna riječ tužilaštva, T. 34178 (3. septembar 2009. godine).

³⁵³⁷ V. gore, par. 354–361.

³⁵³⁸ V. gore, par. 452–463.

³⁵³⁹ V. gore, par. 497.

³⁵⁴⁰ V. gore, par. 749. Ali v. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 40–46.

³⁵⁴¹ Optužnica, par. 32.

operaciju na osnovu treće kategorije UZP-a.

2. Udruženi zločinački poduhvat prisilnog uklanjanja stanovništva iz Srebrenice i Žepe

1084. Tužilaštvo navodi da su sva sedmorica optuženih, zajedno s drugim oficirima i jedinicama VRS-a i MUP-a, kao i funkcionerima RS-a, u periodu od 8. marta 1995. ili otprilike tog datuma do kraja avgusta 1995. godine, bili članovi i svjesni učesnici udruženog zločinačkog poduhvata čiji je zajednički cilj bio protjerati muslimansko stanovništvo iz enklava Srebrenice i Žepe na područja izvan kontrole RS-a.³⁵⁴²

1085. Kao što je Pretresno vijeće konstatovalo i detaljno izložilo u odjeljku o opštim uslovima za primjenu člana 5 Statuta, postojao je napad usmjeren protiv civilnog stanovništva enklava Srebrenice i Žepe.³⁵⁴³ Pretresno vijeće konstatuje da djela koja su bila komponente tog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva, tj. izdavanje Direktive br. 7, koja je označila početak napada, ograničavanje dostave humanitarne pomoći u enklave i popune zaliha UNPROFOR-a, te vojne akcije, uključujući neselektivno granatiranje civila,³⁵⁴⁴ koje su dovele do pada dviju enklava, ujedno pokazuju da je političko i vojno rukovodstvo bosanskih Srba imalo namjeru da stanovnike, bosanske Muslimane, prisilno ukloni iz enklava Srebrenice i Žepe.

1086. Pretresno vijeće podsjeća da je plan koji je izložen u Direktivi br. 7 i naređenju Drinskog korpusa od 20. marta bio stvoriti "uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života mještana u Srebrenici i Žepi".³⁵⁴⁵ Taj plan je proveden najprije ograničavanjem dostave humanitarne pomoći u enklave, a potom i vojnim napadima. Provođenje plana je na kraju kulminiralo terorisanjem ljudi u gradu Srebrenici,³⁵⁴⁶ kao i terorisanjem i okrutnim i nečovječnim postupanjem prema ljudima koji su se okupili u Potočarima.³⁵⁴⁷ Pretresno vijeće se uvjerilo da su sva ta djela predstavljala bitne korake ka krajnjem cilju da se stanovnici, bosanski Muslimani, prisile da napuste enklave.³⁵⁴⁸ Taj zajednički cilj, koji je na kraju postignut samim činom odvoženja ljudi autobusima iz enklava, predstavljao je prisilno premještanje civilnog stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice i bosanskih Muslimana iz Žepe.³⁵⁴⁹

³⁵⁴² *Ibid.*, par. 49.

³⁵⁴³ V. gore, par. 760–761. V. takođe gore poglavlje IV, odjeljak B.2.(b).

³⁵⁴⁴ V. gore, poglavlje IV, odjeljak B.2.(b).

³⁵⁴⁵ Dokazni predmet P00005, Direktiva Vrhovne komande RS-a br. 7, 8. mart 1995. godine, str. 10. Upor. dokazni predmet P00203, Naređenje Drinskog korpusa za odbranu i aktivna borbena dejstva, operativni br. 7, s potpisom Milenka Živanovića, 20. mart 1995. godine, str. 6. V. takođe gore par. 199, 201.

³⁵⁴⁶ V. gore, par. 920, 924, 996, 998.

³⁵⁴⁷ V. gore, par. 917–918, 992–994, 997, 998.

³⁵⁴⁸ V. gore, par. 760. V. takođe gore poglavlje IV, odjeljak B.2.(b).

³⁵⁴⁹ V. gore, par. 936, 962. V. takođe gore poglavlje IV, odjeljak G.2.

1087. Shodno tome, Pretresno vijeće se uvjerilo da je političko i vojno rukovodstvo bosanskih Srba učestvovalo u udruženom zločinačkom poduhvatu prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice i Žepe. UZP je formiran najkasnije izdavanjem Direktive br. 7. Kao što je gore konstatovano, terorisanje i okrutno i nečovječno postupanje prema stanovnicima, bosanskim Muslimanima u Srebrenici, bili su inherentne komponente provođenja plana prisilnog uklanjanja stanovnika, bosanskih Muslimana, i stoga su činili dio zajedničkog cilja UZP-a.

1088. Pretresno vijeće napominje da je tužilaštvo optuženima "situaciono uslovljeno" ubijanje stavilo na teret ne samo kao prirodnu i predvidljivu posljedicu UZP-a ubistva, nego i kao prirodnu i predvidljivu posljedicu UZP-a prisilnog uklanjanja.³⁵⁵⁰ Pretresno vijeće se, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, uvjerilo da se u okolnostima ovog prisilnog iseljavanja cjelokupnog stanovništva, koje je brojilo na hiljade ljudi, moglo predvidjeti da će doći do "situaciono uslovljenog" ubijanja. To je posebno slučaj tamo gdje je iseljavanje bilo popraćeno djelima okrutnog i nečovječnog postupanja i terorisanja. Shodno tome, Pretresno vijeće se uvjerilo da je "situaciono uslovljeno" ubijanje bilo prirodna i predvidljiva posljedica UZP-a prisilnog uklanjanja. Međutim, budući da se optuženi u ovom predmetu terete za učešće u dva UZP-a i da je Pretresno vijeće konstatovalo da je zatočenje muškaraca činilo dio UZP-a ubistva, ono je mišljenja da je samo ono ubijanje koje je izvršeno u Potočarima bilo predvidljiva posljedica prisilnog uklanjanja stanovništva. Pretresno vijeće će se pitanjem predvidljivosti "situaciono uslovljenog" ubijanja u kontekstu prisilnog premještanja baviti i u vezi s odgovornošću pojedinačnih optuženih za koje je konstatovano da su bili učesnici UZP-a prisilnog uklanjanja.³⁵⁵¹

³⁵⁵⁰ Optužnica, par. 31, 83.

³⁵⁵¹ V. dolje, par. 1724–1727, 1732–1735, 1828–1831, 1834. V. takode dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 21–28.

3. Vujadin Popović(a) Optužbe protiv Popovića

1089. Tužilaštvo tereti **Popovića** odgovornošću po članu 7(1) Statuta za planiranje, podsticanje, naređivanje, činjenje i na drugi način pomaganje i podržavanje krivičnih djela genocida, udruživanja radi vršenja genocida, istrebljivanja, ubistva, progona, prisilnog premještanja i deportacije.³⁵⁵² Tužilaštvo konkretno navodi da je **Popović** bio učesnik udruženog zločinačkog poduhvata pogubljenja po kratkom postupku vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice (dalje u tekstu: UZP ubistva), i udruženog zločinačkog poduhvata prisilnog premještanja i deportacije stanovnika Srebrenice i Žepe, bosanskih Muslimana (dalje u tekstu: UZP prisilnog uklanjanja).³⁵⁵³

(b) Položaj i funkcija koju je obavljao

1090. **Vujadin Popović** je bio referent u Odjeljenju za bezbjednosno-obavještajne poslove 2. krajiškog korpusa VRS-a do novembra 1992. godine, kada je, poslije njegovog formiranja, raspoređen u Drinski korpus.³⁵⁵⁴ Godine 1995., **Popović** je bio načelnik za bezbjednost Drinskog korpusa³⁵⁵⁵ i imao je čin potpukovnika.³⁵⁵⁶ Bio je neposredno potčinjen komandantu korpusa, a to je do 13. jula 1995. godine bio general-major Milenko Živanović, a poslije toga general-major Radislav Krstić.³⁵⁵⁷ U komandnom lancu po stručnoj liniji, **Popović** je bio potčinjen načelniku za bezbjednost u Glavnom štabu, **Beari**.³⁵⁵⁸ I **Beara** i pukovnik Petar Salapura, načelnik za obavještajne poslove u Glavnom štabu, bili su neposredno potčinjeni Zdravku Tolimiru, pomoćniku komandanta za obavještajno-bezbjednosne poslove.³⁵⁵⁹

³⁵⁵² Optužnica, par. 26–37, 41, 45–71, 79, 83–84, 88. **Popović** se u tački 1 Optužnice tereti za krivično djelo genocida kažnjivo po članu 4(3)(a); u tački 2 za udruživanje radi vršenja genocida kažnjivo po članu 4(3)(b); u tački 3 za istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(b); u tačkama 4 i 5 za ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(a) odnosno kao kršenje zakona i običaja ratovanja, kažnjivo po članu 3; u tački 6 za progon kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(h); u tački 7 za nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(i); i u tački 8 za deportaciju kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(d).

³⁵⁵³ Optužnica, par. 41, 79.

³⁵⁵⁴ Mikajlo Mitrović, T. 25066 (2. septembar 2008. godine); Odluka po Zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Činjenica br. 75.

³⁵⁵⁵ V. gore, par. 139.

³⁵⁵⁶ Dokazni predmet P00149, Dokument koji je Obavještajno odjeljenje Komande Drinskog korpusa uputilo organima za obavještajno-bezbjednosne poslove, s Tolimirovim potpisom, 12. juli 1995. godine, str. 1; dokazni predmet 1D01180, Potvrda hotela "Fontana", str. 1; dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, str. 143, 149, 150, 177; dokazni predmet P03033, Naređenje načelnicima organa za obavještajno-bezbjednosne poslove s Popovićevim potpisom, 20. april 1995. godine, str. 2. Svjedok PW-109 i Gordan Bjelanović nazivali su **Popovića** pukovnikom. Svjedok PW-109, T. 14589–14590 (djelimično zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine); Gordan Bjelanović, T. 22065 (10. juni 2008. godine). Međutim, Pretresno vijeće konstatuje da je on imao čin potpukovnika, s obzirom na to da veliki broj dokaza, posebno dokumentarnih, ukazuje na to da je to bio njegov stvarni čin.

³⁵⁵⁷ V. gore, par. 136–137.

³⁵⁵⁸ V. gore, par. 139; Milorad Birčaković, T. 11012 (7. maj 2007. godine). Priroda stručnog komandnog lanca objašnjena je gore. V. gore, par. 136–138.

³⁵⁵⁹ V. gore, par. 119.

1091. U stručnom komandnom lancu, **Popović** je bio pretpostavljen organima bezbjednosti brigada iz sastava Drinskog korpusa, među kojima su bili **Drago Nikolić**, načelnik za bezbjednost Zvorničke brigade, i Momir Nikolić, načelnik za obavještajno-bezbjednosne poslove Bratunačke brigade.³⁵⁶⁰ Bataljon Vojne policije Drinskog korpusa, kojim je komandovao poručnik Ratko Vujović, bio je neposredno potčinjen komandantu korpusa, dok je **Popović**, kao načelnik za bezbjednost, bio u stručnom smislu pretpostavljeni bataljonu Vojne policije.³⁵⁶¹

1092. **Popovićeve** funkcija kao načelnika za bezbjednost bila je otkrivanje i sprečavanje neprijateljskih dejstava usmjerenih protiv VRS-a, što je obuhvatalo otkrivanje, praćenje i sprečavanje obavještajne djelatnosti neprijatelja.³⁵⁶² Kontraobavještajni rad činio je otprilike 80 posto zadataka organa za bezbjednost i obuhvatao je sprečavanje da informacije o VRS-u dopru do neprijateljske strane.³⁵⁶³ Kao primjer toga kako je **Popović** vršio svoju kontraobavještajnu funkciju može poslužiti jedno uputstvo koje je u aprilu 1995. godine izdao načelnicima organa za obavještajno-bezbjednosne poslove svih brigada i 5. inženjerskog bataljona u vezi sa zarobljavanjem i zatočavanjem ratnih zarobljenika i drugih lica.³⁵⁶⁴

1093. U periodu na koji se odnosi Optužnica, **Popović** je bio jedini starješina u organu za bezbjednost Drinskog korpusa.³⁵⁶⁵ Na čelu Odjeljenja za obavještajne poslove Drinskog korpusa bio je Svetozar Kosorić.³⁵⁶⁶ Odjeljenje za bezbjednost i Odjeljenje za obavještajne poslove Drinskog korpusa radili su odvojeno jedno od drugog, ali su razmjenjivali informacije koje su bile od međusobnog interesa.³⁵⁶⁷

³⁵⁶⁰ V. gore, par. 139. V. i Zlatan Čelanović, T. 6654 (31. januar 2007. godine) (gdje je izjavio da je **Popović** često posjećivao Momira Nikolića); Momir Nikolić, T. 33030–33031 (22. april 2009. godine) (gdje je izjavio da su on i **Popović** imali “profesionalan, služben i korektan odnos” i da je on poštovao **Popovića** kao kolegu oficira i kao svog pretpostavljenog, ali da nisu bili prijatelji u smislu da bi mu on činio usluge poput pripremanja obroka).

³⁵⁶¹ V. gore, par. 140. U planu rada Komande Drinskog korpusa za decembar 1994. godine, organima za obavještajne i bezbjednosne poslove izdati su zadaci vezani za formiranje i opremanje bataljona vojne policije u sastavu korpusa i kontrolu rada tog bataljona “i ostalih četa i vodova po brigadama”. Dokazni predmet 5D00989, Plan rada Komande Drinskog korpusa za decembar 1994. godine, s potpisom Radislava Krstića, str. 7.

³⁵⁶² V. gore, par. 120.

³⁵⁶³ Dokazni predmet P02741, Instrukcija o rukovođenju i komandovanju bezbjednosno-obavještajnim organima VRS-a, s Mladićevim potpisom, 24. oktobar 1994. godine; Petar Vuga, T. 23090–23091 (1. juli 2008. godine); V. gore, par. 120.

³⁵⁶⁴ Dokazni predmet P00196, Uputstvo Odjeljenja za bezbjednost Komande Drinskog korpusa, s Popovićevevim potpisom, 15. april 1995. godine, str. 2, tačke 1 i 2 (gdje se predviđa sljedeće: “Sve zarobljenike, pripadnike neprijateljske vojske, odmah po zarobljavanju vezati liscama ili priručnim sredstvima, izvršiti pretres i oduzeti sve predmete osim odjeće i obuće, o čemu sačiniti zabilješku. Nakon pretresa, na mjestu zarobljavanja, a prije početka sprovođenja vezati oči da bi se spriječilo osmatranje. [...] Mjesto prikupljanja ratnih zarobljenika mora da obezbjeđuje potpunu bezbjednost zarobljenika kao i lica iz organa bezbjednosti-obavještajnih organa-organa vojne policije, koji vrše saslušavanje i obezbeđenje ratnih zarobljenika.”). Upor. dokazni predmet P03014, Naređenje načelnicima za obavještajno-bezbjednosne poslove u vezi s postupanjem prema ekipi novinara, s Popovićevevim potpisom, 18. juli 1995. godine, dokazni predmet P03033, Naređenje načelnicima za obavještajno-bezbjednosne poslove, s Popovićevevim potpisom, 20. april 1995. godine.

³⁵⁶⁵ V. gore, par. 139. Odjeljenje za bezbjednost Drinskog korpusa sastojalo se od načelnika Odjeljenja za bezbjednost i jednog civila koji je služio kao tehnički referent na obradi dokumenata; ostale pozicije u tom Odjeljenju nisu bile popunjene. Petar Vuga, T. 23193 (2. juli 2008. godine); dokazni predmet 1D01296, Ratna (lična i materijalna) formacija, Komanda Drinskog korpusa, 1993. godina, str. 24.

³⁵⁶⁶ Svetozar Kosorić, T. 33760 (30. juni 2009. godine).

³⁵⁶⁷ *Ibid.*, T. 33786 (30. juni 2009. godine).

1094. Činjenica da je **Popović** u stručnom smislu vodio brigu o svim jedinicama Vojne policije u sastavu Drinskog korpusa, kako na nivou korpusa tako i na nivou brigada, vidi se iz raznih naređenja koja je izdavao. Na primjer, **Popović** je u jednom naređenju tražio da mu se dostave svakojake informacije o Vojnoj policiji u Drinskom korpusu.³⁵⁶⁸ U jednom dokumentu je jedinicama Drinskog korpusa prosljedio instrukciju za rad Vojne policije na kontrolnim punktovima koju je izdao Glavni štab VRS-a.³⁵⁶⁹ U jednom drugom naređenju je, opet, naredio organima vojne policije da pojačaju kontrolu lica i vozila na svim kontrolnim punktovima Vojne policije.³⁵⁷⁰

1095. Deseti diverzantski odred je bio specijalna jedinica Glavnog štaba neposredno potčinjena Odjeljenju za obavještajne poslove.³⁵⁷¹ **Popović** je posjećivao 10. diverzantski odred u Vlasenici da bi razgovarao s njenim komandantom, Mominom Pelemišem, koji je bio iz istog kraja kao i on.³⁵⁷² Jednom prilikom u junu 1995. godine, Krstić je **Popoviću** izdao uputstvo da Momir Pelemiš “[p]od hitno [...] dođe ovde sa jedinicom.”³⁵⁷³

(c) Postupci i lokacije na kojima se nalazio

(i) 11. juli 1995. godine

1096. **Popović** je uveče 10. ili 11. jula 1995. godine, bio s **Bearom** i još nekim starijima, bio pred zgradom u kojoj se nalazio Štab Bratunačke brigade.³⁵⁷⁴ **Popović**, **Beara** i Miroslav Deronjić su 11. jula 1995. godine bili na IKM-u u Pribićevcu, kada su avioni NATO-a

³⁵⁶⁸ Dokazni predmet P03032, Naređenje organima za obavještajno-bezbjednosne poslove, s Popovićevim potpisom, 7. februar 1995. godine.

³⁵⁶⁹ Dokazni predmet 3D00436, Instrukcija Komande Drinskog korpusa, s Popovićevim potpisom, 6. juli 1995. godine.

³⁵⁷⁰ Dokazni predmet 7D00978, Naređenje o postupku sa pripadnicima UNPROFOR-a i drugih međunarodnih organizacija, s Popovićevim potpisom, 30. avgust 1995. godine.

³⁵⁷¹ Deseti diverzantski odred je imao po jedan vod u Vlasenici i Bijeljini i svaki je brojao po otprilike 30 pripadnika, a na njegovom čelu je bio pukovnik Petar Salapura, načelnik za obavještajne poslove u Glavnom štabu. Dražen Erdemović, T. 10931–10932, 10934 (4. maj 2007. godine); Manojlo Milovanović, T. 12165–12166 (29. maj 2007. godine).

³⁵⁷² Dragan Todorović, T. 13993–13994, 14013 (21. avgust 2007. godine). Todorović je izjavio da **Popović** nikad nije izdavao naređenja nijednom pripadniku 10. diverzantskog odreda i da, koliko mu je poznato, nije imao nikakvog uticaja na odred, ali da je možda Pelemišu prenosio poruke u svojim razgovorima s njim. Dragan Todorović, T. 14013–14014 (21. avgust 2007. godine). Iako je jedan od dva voda iz sastava 10. diverzantskog odreda bio stacioniran u Vlasenici, gdje je bila stacionirana i Komanda Drinskog korpusa, nema dokaza da su se vod i Komanda zapravo nalazili na istoj lokaciji u Vlasenici.

³⁵⁷³ Dokazni predmet P01090a, Presretnuti razgovor između Popovića i Krstića, 25. juni 1995. godine, 14:46 sati. Krstić izdaje uputstvo Popoviću u vezi s Pelemiševom jedinicom zbog “velikih problema”. Krstić takođe traži od **Popovića** da “prenese ovom njegovom [Pelemiševom] [malom] da sam ga ja zamolio”. **Popović** kasnije kaže da je “ovaj mali njegov kod mene baš sad”; Krstić od njega traži da s njim razgovara, a ubrzo potom Krstić kaže: “Daj mi Cvetkovića sada.” Dokazni predmet P01090a, Presretnuti razgovor između Popovića i Krstića, 25. juni 1995. godine, 14:46 sati. Jedan od pripadnika 10. diverzantskog odreda zvao se Aleksandar Cvetković. Dražen Erdemović, T. 10967 (4. maj 2007. godine). Pretresno vijeće smatra da je on bio osoba na koju je **Popović** mislio kad je rekao “Pelemišev mali”.

³⁵⁷⁴ Zlatan Čelanović, T. 6654–6655 (31. januar 2007. godine). Zlatan Čelanović, referent u Bratunačkoj brigadi, nije bio siguran o kojem se tačno datumu radilo. *Ibid.* Čelanović je rekao da je prepoznao **Popovića**, koga je identifikovao kao “oficira za bezbednost korpusa”, zbog toga što je često dolazio kod Nikolića. Zlatan Čelanović, T. 6654 (31. januar 2007. godine). Pretresno vijeće zaključuje da se ovdje misli na Momira Nikolića, s obzirom na položaj na kojem je on bio u Bratunačkoj brigadi.

bombardovali tu lokaciju.³⁵⁷⁵ Takođe 11. jula 1995. godine, **Popović** je bio s generalom Mladićem i drugim visokim oficirima VRS-a dok su šetali pustim ulicama grada Srebrenice.³⁵⁷⁶

(ii) 12. juli 1995. godine

1097. Prije trećeg sastanka u hotelu "Fontana" održanog u jutarnjim satima 12. jula, Momir Nikolić³⁵⁷⁷ se ispred hotela sastao s **Popovićem** i Svetozarom Kosorićem, pomoćnikom načelnika Štaba Drinskog korpusa za obavještajne poslove.³⁵⁷⁸ Momir Nikolić je imao utisak da je **Popović** uznemiren, nervozan i ljut.³⁵⁷⁹ **Popović** je rekao Momiru Nikoliću da će hiljade žena i djece, bosanskih Muslimana, koji su se nalazili u Potočarima, biti prevezene na teritoriju koju je držala ABiH, ali da će vojni sposobni muškarci, bosanski Muslimani, u Potočarima biti odvojeni od ostalih i da će se nad njima izvršiti provjera kako bi se među njima identifikovali oni koji se sumnjiče za ratne zločine.³⁵⁸⁰ Kada je Nikolić upitao zbog čega će ti ljudi biti odvojeni, **Popović** je odgovorio: "Sve balije treba pobiti."³⁵⁸¹ **Popović** je Nikoliću rekao i da je njegov zadatak da "pomogne koordinirati i [...] organizovati ovu operaciju",³⁵⁸² kao i da prije pogubljenja muškarce treba privremeno staviti u pritvor u Bratuncu.³⁵⁸³ **Popović**, Kosorić i Nikolić su razgovorali o mogućim lokacijama za zatočenje i pogubljenje izvan grada Bratunca.³⁵⁸⁴ Nikolić je predložio

³⁵⁷⁵ Božo Momčilović, T. 14085, 14088, 14116 (22. avgust 2007. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, činjenica br. 113. Momčilović nije bio sasvim precizan u vezi s datumom **Popovićeve** i **Bearine** posjete, ali ju je doveo u vezu s bombardovanjem položaja bosanskih Srba od strane NATO-a. Božo Momčilović, T. 14088, 14116 (22. avgust 2007. godine). To se desilo 11. jula 1995. godine. Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, činjenica br. 113 (gdje se navodi da je NATO u otprilike 14:30 sati 11. jula bombardovao tenkove VRS-a koji su se kretali prema gradu Srebrenici). Tog dana bombardovanje je izvršeno u dva naleta, od kojih je jedan bio oko 14:00 ili 15:00 sati, a Momčilović smatra da su **Popović**, **Beara** i Deronjić došli između tih naleta. Božo Momčilović, T. 14114, 14116, 14128–14129 (22. avgust 2007. godine). Momčiloviću nije bila poznata svrha njihove posjete, ali smatra da su "dolazili da pogledaju kakva je panorama [Srebrenice] sa Pribičevca". Božo Momčilović, T. 14085 (22. avgust 2007. godine).

³⁵⁷⁶ Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 00:30:31–00:30:35, 00:31:13–00:31:14; Jean René Ruez, T. 1330 (8. septembar 2006. godine); Vinko Pandurević, T. 30876–30879, 30882 (30. januar 2009. godine); svjedok PW-109, T. 14583–14585 (zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine). Kako je izjavio svjedok PW-109, to se desilo "oko 11 časova ili u podne"; međutim, Pandurević je naveo da je to bilo oko 15:00 ili 16:00 sati. Svjedok PW-109, T. 14584 (zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 30876 (30. januar 2009. godine). Upor. Dražen Erdemović, T. 10947–10948 (4. maj 2007. godine).

³⁵⁷⁷ Analiza vjerodostojnosti Momira Nikolića, generalno, kao i u vezi s ovim pitanjem, nalazi se gore u par. 48–53, 280–288.

³⁵⁷⁸ Momir Nikolić, T. 33040–33042 (22. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2. Upor. dokazni predmet P01936, Stop-fotografije preuzete iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 29 (na kojima se vidi **Popović** kako s drugim pripadnicima VRS-a stoji pred hotelom "Fontana" uoči trećeg sastanka). Kosorić je izjavio da se ne sjeća da je 12. jula ujutro vidio **Popovića** u blizini hotela "Fontana", kao i da se ne sjeća da je **Popović** prisustvovao trećem sastanku. Svetozar Kosorić, T. 33768, 33785–33786 (30. juni 2009. godine). Međutim, on je identifikovao **Popovića** na video-snimku ispred hotela "Fontana" kratko prije trećeg sastanka i za vrijeme samog sastanka. Svetozar Kosorić, T. 33787–33790 (30. juni 2009. godine); dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 01:42:50, 01:44:38.

³⁵⁷⁹ Momir Nikolić, T. 32921 (21. april 2009. godine).

³⁵⁸⁰ *Ibid.*, T. 32917–32918, 32921 (21. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2.

³⁵⁸¹ Momir Nikolić, T. 32918 (21. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2. Nikolić je u svom svjedočenju rekao da je tokom razgovora s **Popovićem** prvi put shvatio da će muškarci, bosanski Muslimani, biti ubijeni. Momir Nikolić, T. 32920–32921 (21. april 2009. godine).

³⁵⁸² Momir Nikolić, T. 33040–33042 (22. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2.

³⁵⁸³ *Ibid.*

³⁵⁸⁴ *Ibid.*

konkretne lokacije u Bratuncu za zatočenje zarobljenika, među kojima su bile osnovna škola "Vuk Karadžić", stara škola u Bratuncu i jedan hangar u Bratuncu.³⁵⁸⁵

1098. Svjedok PW-109 je u jednom trenutku tog jutra takođe vidio **Popovića** pred hotelom "Fontana" i slučajno je čuo Krstića koji je s Kosorićem, pukovnikom Krsmanovićem, načelnikom saobraćajne službe Drinskog korpusa,³⁵⁸⁶ i **Popovićem** razgovarao o autobusima.³⁵⁸⁷ Takođe u jutarnjim satima 12. jula, **Popović** je prisustvovao trećem i posljednjem sastanku u hotelu "Fontana".³⁵⁸⁸ **Popović** je, u stvari, prenoćio u hotelu "Fontana" 11. i 12. jula.³⁵⁸⁹

1099. Dana 12. jula, **Popović** se nalazio u Potočarima sa snagama bosanskih Srba.³⁵⁹⁰ **Popović** je takođe vidio izvještaje o tome da se veliki broj bosanskih Muslimana okupio u Potočarima.³⁵⁹¹ Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da je **Popović** bio svjestan toga da se među ljudima koji su se 11. i 12. jula okupili u Potočarima nalazio veliki broj muškaraca, bosanskih Muslimana. U večernjim satima 12. jula, Tolimir je u vezi s kretanjem kolone uputio dvije depeše raznim starješinama, uključujući i **Popovića**, koji se u to vrijeme nalazio u Bratuncu.³⁵⁹²

³⁵⁸⁵ Momir Nikolić, T. 32918 (21. april 2009. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2. Momir Nikolić je za svoj sastanak s **Popovićem** rekao da nije bio "zvaničan". Prema Nikolićevim riječima, **Popović** mu je samo rekao šta će se sljedeće desiti. Momir Nikolić, T. 33032–33034 (22. april 2009. godine).

³⁵⁸⁶ V. gore, par. 137, fusnota 330.

³⁵⁸⁷ Svjedok PW-109, T. 14589–14591, 14607 (zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine).

³⁵⁸⁸ V. gore, par. 289. Na tom sastanku Mladić je rekao da za opstanak bosanskih Muslimana zahtijeva da svi njihovi naoružani muškarci predaju naoružanje VRS-u, da će on obezbijediti vozila za prevoz bosanskih Muslimana i da će svi muškarci, bosanski Muslimani, biti odvojeni i provjereni kako bi se identifikovali ratni zločinci među njima. Gore, par. 289–290.

³⁵⁸⁹ Dokazni predmet 1D01180, Potvrda hotela "Fontana" (iz koje se vidi da je **Popoviću** odobreno korištenje sobe u hotelu "Fontana" od 11. do 13. jula); Gordana Bjelanović, T. 22111–22112 (11. juni 2008. godine). Pored toga, dana 15. jula izdat je račun za dva **Popovićeve** noćenja u hotelu "Fontana", ali nije jasno na koje se dvije noći taj račun odnosi. Dokazni predmet P00457, računi hotela "Fontana", str. 7; Gordana Bjelanović, T. 22097–22098 (10. juni 2008. godine).

³⁵⁹⁰ U jednom trenutku, **Popović** je snimljen video-kamerom kako govori pripadnicima snaga bosanskih Srba da prestanu dijeliti hljeb bosanskim Muslimanima. Dokazni predmet P04536, Video-snimak iz Potočara, 12. juli 1995. godine, 28:33–28:36, 30:13–30:14 (iz kojeg se vidi da je **Popović** bio prisutan dok se dijelio hljeb). Dokazni predmet P04536 takođe sadrži transkript na engleskom jeziku dijaloza koji je vođen na tom video-snimku i na stranici 11 tog transkripta zabilježeno je da je **Popović** rekao sljedeće: "Ne, dobro je, dobro je, prekini! Još to, i prekini!" V. takođe dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 2:04:05–2:04:08 (na kojem se vidi **Popović** kako hoda iza Krstića dok Krstić daje intervju); Dragoslav Trišić, T. 27160–27164 (21. oktobar 2008. godine) (gdje je izjavio da mu se "više čini" da je 12. jula vidio **Popovića** u Potočarima, iako ga je možda naknadno vidio na video-snimku).

³⁵⁹¹ U večernjim časovima 11. jula, Momir Nikolić je Odjeljenju za bezbjednost i Odjeljenju za obavještajne poslove Drinskog korpusa poslao izvještaj u kojem je iznio procjenu da se u Potočarima nalazi 1.000 do 2.000 vojno sposobnih muškaraca. Momir Nikolić, T. 32914–32915 (21. april 2009. godine). Budući da je taj izvještaj upućen Odjeljenju za bezbjednost Drinskog korpusa, Pretresno vijeće je uvjeren da ga je **Popović** vidio. Momir Nikolić je svoju procjenu prenio i usmeno štapkim oficirima Komande Drinskog korpusa koje su se nalazile u Štabu Bratunačke brigade. *Ibid.* Ova procjena je narednog dana revidirana na 400 do 700 muškaraca. Momir Nikolić, T. 33009–33010 (22. april 2009. godine).

³⁵⁹² Dokazni predmet P00149, Dokument koji je Obavještajno odjeljenje Komande Drinskog korpusa uputilo organima za obavještajno-bezbjednosne poslove, s Tolimirovim potpisom, 12. juli 1995. godine (radi se o depeši koju je, po svemu sudeći, general Tolimir u večernjim satima 12. jula 1995. godine poslao, pored ostalih, "IKM Bratunac, na ličnost potpukovnika Popovića", i u kojoj izvještava da je praćena radio-mreža "dijelova 28. muslimanske divizije" i da se smatra da se korisnici te mreže nalaze u rejonu između Cerske i komunikacije Zvornik-Šekovići); dokazni predmet P00148, Dokument koji je Obavještajno odjeljenje Komande Drinskog korpusa uputilo Sektoru za obavještajno-bezbjednosne poslove Glavnog štaba, s Tolimirovim potpisom, 12. jula 1995. godine (radi se o depeši koju je, po svemu sudeći, general Tolimir u večernjim satima 12. jula 1995. godine poslao, pored ostalih, "IKM DK Bratunac, na ličnost potpukovnika Popovića", i u kojoj se prosljeđuju dodatne informacije dobijene od jednog zarobljenog Muslimana, a komandama Bratunačke, Zvorničke i Miličke brigade se

(iii) 13. juli 1995. godine

1100. **Popović** je ujutro 13. jula 1995. godine prisustvovao sastanku u Štabu Bratunačke brigade zajedno s Mladićem, Vasićem i Krstićem.³⁵⁹³ Vasić je u svom izvještaju MUP-u RS-a na sljedeći način rezimirao o čemu se na tom sastanku razgovaralo: o evakuaciji preostalih civila iz Srebrenice u Kladanj, potrebi da se obezbijedi 10 tona nafte za tu evakuaciju i o “likvidaciji oko 8.000 muslimanskih vojnika koje smo blokirali u šumi oko Konjević Polja.”³⁵⁹⁴ Pretresno vijeće smatra da se o posljednjem pitanju raspravljalo u vojnom kontekstu.³⁵⁹⁵ Otprilike u vrijeme održavanja tog sastanka, Mladić je ljutito napao **Popovića** ispred Štaba Bratunačke brigade zbog toga što je smatrao da **Popović** ne radi svoj posao.³⁵⁹⁶

1101. Istog dana, Popović se pred Štabom Bratunačke brigade sastao s Momiom Nikolićem i oni su se uputili prema nekoliko bijelih oklopnih transportera Nizozemskog bataljona s oznakama UN-a koji su bili parkirani u blizini.³⁵⁹⁷ Ubrzo nakon toga, Momir Nikolić se, zajedno sa Mirkom Jankovićem, komandirima voda Vojne policije iz Bratunca, i Miletom Petrovićem, pripadnikom Vojne policije, uputio putem Bratunac - Konjević Polje u oklopnom transporteru Nizozemskog bataljona.³⁵⁹⁸ Na tom putu, Nikolić, Janković i Petrović su zarobljavali bosanske Muslimane.³⁵⁹⁹

naređuje da u saradnji sa SJB-ovima tokom noći regulišu saobraćaj na komunikacijama Bratunac-Milići-Vlasenica i Zvornik-Konjević Polje-Vlasenica).

³⁵⁹³ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 3.

³⁵⁹⁴ Dokazni predmet P00886, Dokument CJB-a Zvornik upućen MUP-u RS, s otkucanim Vasićevim potpisom, 13. juli 1995. godine. U relevantnom dijelu tog dokumenta stoji sljedeće:

Jutros smo na sastanku s generalom Mladićem obavješteni da VRS nastavlja operacije prema Žepi, a sav ostali posao prepušta MUP-u. A to je:

1. Evakuacija preostalog civilnog stanovništva iz Srebrenice autobusima za Kladanj (oko 15.000 ljudi). Nedostaje nam 10 tona nafte-hitno;
2. Likvidacija oko 8.000 muslimanskih vojnika koje smo blokirali u šumi oko Konjević Polja. Borbe se vode. Taj posao odrađuju samo jedinice MUP-a;
3. Obezbeđenje svih ključnih objekata u gradu Srebrenici i kontrola ulaza i izlaza ljudi i robe na tri postavljena punkta;
4. Uputiti odred specijalne Srbinje ili Doboj u Konjević Polje.

O daljnjim saznanjima bit ćete obavješteni.

Dokazni predmet P00886, Dokument CJB-a Zvornik upućen MUP-u RS, s otkucanim Vasićevim potpisom, 13. juli 1995. godine, str. 1.

³⁵⁹⁵ Richard Butler, bivši vojni analitičar u vojsci SAD, svjedočio je kao vještak tužilaštva i izjavio da smatra da je Vasić pominjao ove događaje u “strogo vojnom kontekstu” i da izraz “likvidacija oko 8.000 muslimanskih vojnika” nije imao “mračno značenje”. Richard Butler, T. 19870 (17. januar 2008. godine).

³⁵⁹⁶ Mladić je vikao na **Popovića**: “Šta se motaš tu po krugu, što nešto ne radiš, samo se motaš oko ženskih suknji!”, ili je rekao **Popoviću** da se “mota kao ženska suknja”, a onda je pokušao da ga šutne. Svjedok PW-138, T. 3813–3814 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine). Svjedok PW-138 je rekao da ne zna da li su se događaji koji su ovdje opisani odigrali 13. jula 1995. godine. Svjedok PW-138, T. 3813 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine). Međutim, svjedočenje Momira Nikolića dokazuje da jesu. Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 4–5.

³⁵⁹⁷ Svjedok PW-138, T. 3813–3814, 3817 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine). Upor. Momir Nikolić, T. 33029 (22. april 2009. godine).

³⁵⁹⁸ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 5. Upor. svjedok PW-138, T. 3815 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine).

³⁵⁹⁹ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 5 (gdje je izjavio da se s dvojicom pripadnika Vojne policije u oklopnom transporteru Nizozemskog bataljona uputio putem Bratunac - Konjević Polje, pozivajući bosanske Muslimane da se predaju, te da su im se predala šestorica bosanskih Muslimana, koje su u oklopnom

1102. Jedan presretnuti razgovor pokazuje da je **Popović** i sam 13. jula išao putem Bratunac -Konjević Polje. Dio tog razgovora glasi kako slijedi: "Ma, nisu se javili. Evo, uzmi ti poruku. Pitanje: Koju? Odgovor: Traže Jankovića i Popovića. Reci da je Janković otrpao ove do Kladnja, a Popović je otišao sa transporterima tamo prema Konjević Polju".³⁶⁰⁰ Pretresno vijeće konstatuje da je **Popović** znao za operaciju zarobljavanja i zatočavanja bosanskih Muslimana koja je izvođena duž puta prema Konjević Polju i da je u određeno vrijeme 13. jula išao tim putem.³⁶⁰¹

1103. Johannes Rutten je u svom iskazu prepoznao Popovića na jednoj fotografiji, što ukazuje na to da je Popović 13. jula bio u "bijeloj kući".³⁶⁰² Rutten je rekao da je čovjeka koji mu je pokazan na fotografiji vidio na asfaltiranom putu ispred "bijele kuće", s udaljenosti od 30–50 metara³⁶⁰³ i opisao ga je rekavši da nije izgledao kao "običan vojnik", zbog toga što nije razgovarao samo s vojnicima VRS-a, nego i s drugim bosanskim Srbima koji su dolazili pred "bijelu kuću".³⁶⁰⁴ Obratio se nekolicini ljudi koji su se tu nalazili, među kojima su bili vojnici u maskirnim uniformama, vojnici u crnim uniformama i vojnici u privatnim automobilima.³⁶⁰⁵ Rutten nije znao kako se taj čovjek zvao.³⁶⁰⁶ Rutten priznaje da u svojoj izjavi iz oktobra 1995. godine nije pominjao postupke tog čovjeka, ali je to pripisao tome što mu nije bilo postavljeno relevantno pitanje.³⁶⁰⁷ U pripremnom razgovoru koji je s njim obavljen prije njegovog svjedočenja u ovom predmetu, Rutten se nije mogao sjetiti kakvu je uniformu taj čovjek nosio, a kada mu je pokazana njegova fotografija, rekao je "nisam siguran da bih ga sada prepoznao", ali kada mu je to pomenuto tokom njegovog svjedočenja, Rutten je ostao pri svojoj tvrdnji da se radi

transporteru odvezli u Konjević Polje); svjedok PW-138, T. 3823–3824 (8. novembar 2006. godine) (gdje je izjavio da su se na tom putu u oklopi transporter ukrcala dvojica oficira Nizozemskog bataljona i dva civila koji su "vjerovatno" bili bosanski Muslimani).

³⁶⁰⁰ Dokazni predmet P01133g, Presretnuti razgovor u vezi s Popovićem i Jankovićem, 13. juli 1995. godine, 10:30 sati. Operater koji je presreo ovaj razgovor, svjedok PW-140, rekao je da se sjeća kako je zapisivao ovaj presretnuti razgovor i prokomentarisao da su u to vrijeme informacije koje se pominju u tom razgovoru bile vrlo važne za njega i njegove kolege jer se odnosio na "probleme u Srebrenici". Svjedok PW-140, T. 5296 (11. decembar 2006. godine).

³⁶⁰¹ Prilikom donošenja ovog zaključka, Pretresno vijeće takođe ima u vidu **Popoviće** razgovor s Momiro m Nikolićem 12. jula u vezi s planom da se žene prevezu, a muškarci pobiju, kao i sljedeće dokaze u vezi s 13. julom: izvještaj o sastanku koji je sačinio Vasić, operaciju na putu Bratunac–Konjević Polje u kojoj su učestvovali Nikolić, Janković i Petrović, te **Popoviće** prisustvo u okolini Konjević Polja.

³⁶⁰² Johannes Rutten, T. 4822–4825 (30. novembar 2006. godine) (gdje je izjavio da je, kada je 13. jula otišao u bijelu kuću, tamo bio čovjek u smeđoj majici na lijevoj strani fotografije, koji se može identifikovati kao **Popović**); dokazni predmet P01936, Stop-fotografije iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, poglavlje 5, str. 9 (koji je identičan dokaznom predmetu 1D00102, fotografija iz separatora 6 u knjizi fotografija koje je identifikovao svjedok Tužilaštva J. Rutten i dokaznom predmetu P02324, Stop-fotografije Popovića u Srebrenici). **Popović** tvrdi da su i on i Živanović - druga osoba koja se navodno nalazi na toj fotografiji - bili u potpunosti angažovani na pripremama za svečanost u Vlasenici povodom primopredaje dužnosti između Živanovića i Krstića, te da, stoga, 13. jula nisu mogli da budu u bijeloj kući. Popoviće završni podnesak, par. 527. S obzirom na to da su Potočari geografski veoma blizu Vlasenice, **Popović** je 13. jula sasvim lako mogao da bude na oba ta mjesta.

³⁶⁰³ Johannes Rutten, T. 5218 (7. decembar 2006. godine).

³⁶⁰⁴ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript na osnovu pravila 92ter, KT. 2152–2153 (5. april 2000. godine); Johannes Rutten, T. 4822–4825 (30. novembar 2006. godine); dokazni predmet P01936, Stop-fotografije iz video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, poglavlje V, str. 9. Tokom svjedočenja u ovom predmetu, Rutten je izjavio da je dotični čovjek izdao konkretna uputstva ostalim srpskim vojnicima, ali je priznao da to nije rekao ni na suđenju u predmetu *Krstić*, niti tokom pripremnog razgovora koji je s njim obavljen prije svjedočenja u ovom predmetu. Johannes Rutten, T. 4823 (30. novembar 2006. godine), T. 5221 (7. decembar 2006. godine). Upor. Popoviće završnu riječ, T. 34360 (7. septembar 2009. godine).

³⁶⁰⁵ Johannes Rutten, dokazni predmet P02178, Transkript na osnovu pravila 92ter, KT. 2152–2153 (5. april 2000. godine).

³⁶⁰⁶ Johannes Rutten, T. 4825–4826 (30. novembar 2006. godine).

³⁶⁰⁷ *Ibid.*, T. 4992–4995 (4. decembar 2006. godine).

o Popoviću.³⁶⁰⁸ Čovjeka na toj fotografiji moguće je identifikovati kao Popovića. Međutim, s obzirom na to da Rutten nije bio siguran u pogledu njegove identifikacije i da nema potkrepljujućih dokaza o tome da je Popović tog dana bio u "bijeloj kući", Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je čovjek kojeg je Rutten vidio bio Popović.

1104. U popodnevnim satima 13. jula, **Popović** je prisustvovao svečanosti pred zgradom Drinskog korpusa u Vlasenici, na kojoj je Mladić objavio da se general Živanović penzionise i da je za novog komandanta Drinskog korpusa imenovan general Krstić.³⁶⁰⁹ U otprilike 19:00 ili 20:00 sati, **Popović** je nazvao **Dragu Nikolića** i obavijestio ga da će iz Bratunca u Zvornik biti doveden veliki broj zarobljenika da bi tu bio ubijen, te zatražio **Nikolićevu** pomoć u tome.³⁶¹⁰ **Nikolić** je potom nazvao Obrenovića i obavijestio ga o svom razgovoru s **Popovićem**.³⁶¹¹ **Nikolić** je rekao da će zarobljenike dovesti **Beara** i **Popović**, koji su dobili zadatak da organizuju i izvedu tu operaciju, te da je **Popović** tražio od **Nikolića** da pomogne u tome.³⁶¹²

(iv) 14. juli 1995. godine

1105. Dana 14. jula 800 do 2.500 bosanskih Muslimana odvezeno je iz Bratunca, zatočeno u školi u Grbavcima u Orahovcu, a potom pogubljeno na jednoj obližnjoj poljani.³⁶¹³

1106. Oko 08:00 sati ili malo kasnije **Nikolić**, **Popović** i **Beara** su se na 15-20 minuta sastali u kasarni u preduzeću "Standard" da bi razgovarali o toj operaciji ubijanja.³⁶¹⁴

³⁶⁰⁸ Johannes Rutten, T. 5212–5213 (7. decembar 2006. godine). Rutten je priznao da je, kad mu je ista ta fotografija po prvi put pokazana tokom pripremnog razgovora za svjedočenje u predmetu *Krstić*, prvo rekao "to su ljudi koje sam vjerovatno vidio u bijeloj kući", ali da je kasnije, nakon što je pregledao druge fotografije i ponovo pogledao istu, prepoznao čovjeka koji se na njoj nalazi. Johannes Rutten, T. 5210–5212 (7. decembar 2006. godine). **Popović** tvrdi da to što ga je Rutten naizgled identifikovao predstavlja primjer opšte tendencije postepenog slabljenja pamćenja kombinovanog sa jačanjem pouzdanja u to pamćenje, koju je opisao Erwin Wagenaar. Popovićeve završna riječ, T. 34359–34360 (7. septembar 2009. godine); Erwin Wagenaar, T. 25371 (8. septembar 2008. godine).

³⁶⁰⁹ Svjedok PW-109, T. 14598, 14600 (djelimično zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine); Gordan Bjelanović, T. 22067–22068, 22083 (10. juni 2008. godine). Svjedok PW-109 je naveo da je ta svečanost održana oko 17:00 ili 18:00 sati, dok je Gordan Bjelanović rekao da je održana oko podneva. Svjedok PW-109, T. 14598–14599 (djelimično zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine); Gordan Bjelanović, T. 22067–22068 (10. juni 2008. godine). Kada su mu predočeni dokazi (a) da je general Mladić u 14:00 sati bio na livadi u Sandićima (dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom 11. i 12. marta 2002. godine) i (b) da je svečanost primopredaje dužnosti održana u 18:00 sati (zastupnik tužilaštva (Nicholls) je uputio na svjedočenje svjedoka PW-109), Bjelanović je izjavio: "Ne mogu se ja sad tačno sjetiti, sad nakon ovog vremena, uglavnom znam da je bio taj dan, da je bio u Vlasenici znam. Sad, da li je prije podne ili poslije podne, ali ja se mislim da je oko podne. E sad, tačno baš ja ne mogu to da kažem. [...] Jer ne mogu baš da se sjetim sve tačno sad nakon toliko vremena, dana, da li je bilo prije podne ili posle podne, jer je od tad prošlo mnogo godina, tako da ne mogu se baš sjetiti tačno, mogu se sjetiti da je u toku dana." Gordan Bjelanović, T. 22108–22109 (11. juni 2008. godine).

³⁶¹⁰ Svjedok PW-168, T. 15830–15833 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). Svjedok PW-168 je u svom svjedočenju rekao da je **Drago Nikolić** nazvao Obrenovića i rekao mu da "ga je upravo nazvao potpukovnik **Popović**". Svjedok PW-168, T. 15830 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). V. dolje, par. 1345–1356, gdje se daje analiza dokaza koji su predočeni u vezi s ovim razgovorom.

³⁶¹¹ Svjedok PW-168, T. 15830–15833 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). V. dolje, par. 1345–1356.

³⁶¹² *Ibid.*, T. 15830–15831 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). V. dolje, par. 1345–1356.

³⁶¹³ V. gore, par. 476–492.

³⁶¹⁴ Milorad Birčaković, T. 11014–11017 (7. maj 2007. godine); 11090–11091 (8. maj 2007. godine). Analizu ovog dokaza pogledaj gore, u par. 472.

1107. Nešto poslije tog sastanka **Popović**, koji je bio u Bratuncu, naredio je svjedoku PW-138, koji je bio pripadnik Vojne policije, da uzme oklopni transporter UN-a, odveze se na raskršnicu u blizini autobuske stanice u Bratuncu i parkira se tako da bude okrenut u pravcu Konjević Polja.³⁶¹⁵ **Popović** se na tom mjestu sastao sa svjedokom PW-138 i rekao mu da pomjeri oklopni transporter naprijed i uzme gorivo iz obližnjeg kamiona-cisterne za prevoz goriva.³⁶¹⁶ **Popović** je potom rekao svjedoku PW-138 da vozi naprijed, a iza oklopnog transportera se formirala kolona vozila.³⁶¹⁷ U vozilima u toj koloni bili su ukrcani muškarci, bosanski Muslimani, i u svakom od vozila je bio po jedan vojnik.³⁶¹⁸

1108. **Popović** je potom u svom automobilu, tamnoplavom golfu, pratio konvoj koji je išao prema školi u Grbavcima.³⁶¹⁹ Naredio je svjedoku PW-138 da s oklopnim transporterom UN-a prati njegov automobil.³⁶²⁰ Konvoj se kretao iza njih, kroz Konjević Polje prema Zvorniku.³⁶²¹ Na tom putu se zaustavio u hotelu "Vidikovac" u Diviču, gdje su čekali **Drago Nikolić** i **Birčaković**.³⁶²² Konvoj je iz Diviča nastavio put prema Karakaju, a zatim do škole u Grbavcima, gdje su zarobljenici iskrcani iz vozila.³⁶²³

1109. Kad je konvoj stigao na odredište, **Popović** je izašao iz svog vozila i razgovarao s dvojicom muškaraca pored puta, ispred škole.³⁶²⁴ Dok je svjedok PW-138 odlazio odatle u

³⁶¹⁵ Svjedok PW-138, T. 3811, 3837–3843 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine). Svjedok PW-138 nije izričito rekao da je iz Bratunca krenuo u konvoju. On je izjavio da je zaustavio vozilo kod raskršnice gdje se put odvaja prema štabu. S obzirom na njegov položaj u vodu Vojne policije Bratunačke brigade i na kontekst njegovog svjedočenja u vezi s ovim pitanjem, Pretresno vijeće konstatuje da je svjedok PW-138 u oklopnom transporteru UN-a predvodio konvoj vozila.

³⁶¹⁶ Svjedok PW-138, T. 3839 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine).

³⁶¹⁷ *Ibid.*, T. 3840 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine).

³⁶¹⁸ *Ibid.*, T. 3842 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine).

³⁶¹⁹ *Ibid.*, T. 3842–3844 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine), T. 3849–3851 (9. novembar 2006. godine). Orić je u svom svjedočenju rekao da se na čelu konvoja koji je išao prema Konjević Polju nalazio oklopni transporter UNPROFOR-a. Mevludin Orić, T. 934–938 (29. avgust 2006. godine). Birčaković je u svom svjedočenju rekao da se konvoj sastojao od 15-20 autobusa, ili čak manje, koji su prevozili zarobljenike, da je na njegovom čelu bio jedan oklopni transporter UN-a i da je u pratnji konvoja bio i jedan visoki oficir VRS-a. Stanoje Birčaković, T. 10741, 10745–10746, 10766 (1. maj 2007. godine).

³⁶²⁰ Svjedok PW-138, T. 3796 (djelimično zatvorena sjednica), 3837–3838, 3840–3843 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine). Birčaković, koji se pridružio konvoju nakon što je pređen određeni dio puta, nije u svom iskazu rekao da je **Popović** predvodio konvoj. Milorad Birčaković, T. 11151–11153 (8. maj 2007. godine). Pored toga, Momir Nikolić je izjavio da je konvoj predvodio neko drugi i u tom kontekstu nije pomenuo **Popovića**. Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 7. V. takođe Popovićev završni podnesak, par. 489. Pretresno vijeće ima ove dokaze u vidu, ali smatra da to što ovi svjedoci nisu pomenuli **Popovića** u tom kontekstu nije dovoljno da bi izazvalo razumnju sumnju. Pretresno vijeće konstatuje da je **Popović** putovao s konvojem iz Bratunca do Orahovca i da je odigrao vodeću ulogu u operaciji prevoženja muškaraca.

³⁶²¹ Svjedok PW-138, T. 3843 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine). Milorad Birčaković je 14. jula vozio opel rekord. Milorad Birčaković, T. 11014 (7. maj 2007. godine). U Putnom radnom listu Zvorničke brigade za vozilo opel rekord navodi se da se 14. jula 1995. godine to vozilo kretalo na relaciji "Standard" - Orahovac - Divič - Orahovac - Ročević - Orahovac - Zvornik - "Standard"- Loko. Dokazni predmet P00296, Putni radni list za vozilo opel rekord P-4528, str. 4. Milorad Birčaković je potvrdio da je 14. jula bio u Orahovcu, Diviču i kasarni u preduzeću "Standard". Milorad Birčaković, T. 11052–11053 (7. maj 2007. godine).

³⁶²² Milorad Birčaković, T. 11017–11019 (7. maj 2007. godine). Birčaković u svom iskazu nije bio dosljedan u vezi s pitanjem kada je konvoj stigao na odredište. Prvo je izjavio da je konvoj stigao otprilike u 8:30 ili 9:00 sati. Milorad Birčaković, T. 11018 (7. maj 2007. godine). Međutim, kada mu je predočena jedna ranija izjava, rekao je da mu nije poznato tačno vrijeme dolaska konvoja i da je to moglo biti između 10:00 i 11:00 sati ili sat ranije ili kasnije. Milorad Birčaković, T. 11083–11085 (8. maj 2007. godine).

³⁶²³ Svjedok PW-138, T. 3838, 3842–3844 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine).

³⁶²⁴ Milorad Birčaković, T. 11024 (7. maj 2007. godine); Tanacko Tanić, T. 10337–10338 (23. april 2007. godine).

oklopnom transporteru UN-a, zarobljenike su uvodili u školu.³⁶²⁵ **Popović** je zaustavio svjedoka PW-138 i tražio da ostane u školi, međutim, svjedok PW-138 je rekao **Popoviću** da ne može da ostane jer mu je Momir Nikolić naredio da se vrati.³⁶²⁶

1110. Dana 14. jula u otprilike 14:00 sati, na radio-vezi se čulo kako dežurni operativni oficir traži dvojicu rukovalaca mašina iz Inženjerske čete Zvorničke brigade da “idu da prave neki put”. Tražilo se da ti rukovaoci mašina dođu u Orahovac “u vezi sa poslom koji obavljaju **Beara i Popović**”.³⁶²⁷

1111. U popodnevnim satima 14. jula, jedan oficir kojeg je svjedok PW-101 opisao kao “potpukovnika, najviše pukovnika” nalazio se na poljani u blizini Orahovca dok su vršena pogubljenja ljudi koji su bili zatočeni u školi u Grbavcima.³⁶²⁸ Svjedok PW-101 je u svom svjedočenju rekao da su **Drago Nikolić** i taj drugi oficir rukovodili ljudima koji su sproveli zarobljenike od kamiona do mjesta pogubljenja, pri čemu nisu vikali na njih nego su im jednostavno govorili šta da rade.³⁶²⁹ Dok su pogubljenja bila u toku, iz hrpe leševa se pojavio jedan dječak i počeo da doziva svog oca.³⁶³⁰ Onaj “potpukovnik ili pukovnik” je upitao vojnike šta čekaju i rekao “završavajte to”; međutim, vojnici su odbili to naređenje.³⁶³¹ Prema riječima svjedoka PW-101, taj “potpukovnik ili pukovnik” je bio visok, imao je brkove, bio je zgodan i dobro građen. Nosio je oficirsku uniformu s oznakama čina i imao je pištolj.³⁶³² Kao što će biti pokazano dolje, Pretresno vijeće konstatuje da je taj “potpukovnik ili pukovnik” bio **Popović**.

1112. **Popović** je jutro 14. jula proveo u društvu **Nikolića**, prevozeći zarobljenike iz Bratunca u školu u Grbavcima. Pretresnom vijeću su predloženi dokazi da je **Popović**, u saradnji s **Bearom i Nikolićem**, odigrao ulogu koordinatora operacije koja je tog dana izvršena u Orahovcu. Njih trojica su se ujutro sastala u kasarni u preduzeću "Standard", a potom su **Nikolić i Popović** išli u pratnji prilikom prevoza zarobljenika iz Bratunca u Orahovac.³⁶³³ U ranim popodnevnim satima, iz Inženjerske čete Zvorničke brigade zatražena je mehanizacija u vezi s poslom koji su obavljali **Beara i Popović** u Orahovcu.³⁶³⁴ **Popović** je bio uključen u više važnih aspekata operacije koja je tog dana izvođena u Orahovcu, a sektor za bezbjednost je očigledno bio nadležni

³⁶²⁵ Svjedok PW-138, T. 3850 (9. novembar 2006. godine).

³⁶²⁶ *Ibid.*, T. 3850–3851 (9. novembar 2006. godine). Svjedok PW-138 je rekao da je **Popoviću** dao lažni razlog za svoj odlazak iz škole u Grbavcima i da nije htio da ostane tu jer nije vidio nikakvog razloga za svoj daljnji boravak na tom mjestu. *Ibid.*

³⁶²⁷ Svjedok PW-168, T. 15844–15846, 15853–15857 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

³⁶²⁸ Svjedok PW-101, T. 7581–7582 (22. februar 2007. godine). Svjedok PW-101 je o tom oficiru rekao sljedeće: “Taj oficir, mislim da je potpukovnik bio, ubeđen sam da je potpukovnik, najviše pukovnik.” *Ibid.*, T. 7581.

³⁶²⁹ *Ibid.*, T. 7590 (22. februar 2007. godine). Svjedok PW-101 je rekao da su **Nikolić** i taj drugi oficir bili jedini koji su mogli da izdaju naređenja na mjestu pogubljenja i da su imali najviše činove od svih koji su se tu nalazili. *Ibid.*, T. 7581–7582, 7586, 7589–7590.

³⁶³⁰ Svjedok PW-101, T. 7581–7582 (22. februar 2007. godine). V. gore, par. 487–488.

³⁶³¹ *Ibid.*, T. 7581–7582, 7586, 7590 (22. februar 2007. godine). V. gore, par. 487–488.

³⁶³² Svjedok PW-101, T. 7586 (22. februar 2007. godine).

³⁶³³ V. gore, par. 472–474, 478.

³⁶³⁴ V. gore, par. 482.

organ koji je vršio koordinaciju pogubljenja.³⁶³⁵ **Popović** odgovara opisu oficira koji je bio “potpukovnik ili pukovnik”. U julu 1995. godine imao je brkove³⁶³⁶ i čin potpukovnika.³⁶³⁷ Pretresnom vijeću nisu predloženi dokazi, ni od strane svjedoka PW-101 ni bilo kojim drugim putem, koji bi ukazivali na to da se u to vrijeme na mjestu pogubljenja nalazio bilo koji drugi visoki oficir. Pretresno vijeće se uvjerilo da se na osnovu predloženih dokaza ne može izvući nijedan drugi razuman zaključak nego da je oficir koji je s **Nikolićem** rukovodio pogubljenjima u Orahovcu, u stvari, bio **Popović**.

1113. U večernjim satima 14. jula, nakon što je lično posjetio školu u Ročeviću, Srećko Aćimović, komandant 2. bataljona Zvorničke brigade, nazvao je Komandu Zvorničke brigade u kasarni u preduzeću "Standard" i dežurni oficir mu je rekao da su **Pandurević** i **Obrenović** odsutni, ali da je upravo stigao **Popović**.³⁶³⁸ Aćimović je izvijestio **Popovića** da su zarobljenici zatočeni u školi u Ročeviću i da ima dojava da su neki ubijeni. **Popović** je rekao Aćimoviću da ne pravi dramu jer će zarobljenici biti razmijenjeni sljedećeg jutra.³⁶³⁹

1114. Na osnovu iskaza Gordana Bjelanovića, **Popović** se pozvao na alibi.³⁶⁴⁰ Gordan Bjelanović je u svom svjedočenju naveo da je vidio **Popovića** na IKM-u u Krivačama dan poslije svečanosti primopredaje dužnosti između generala Živanovića i Krstića, koja je održana 13. jula;³⁶⁴¹ međutim, on nije naveo koliko je vremena **Popović** tog dana proveo na IKM-u.³⁶⁴² Bjelanović je kasnije izjavio da se ne može tačno sjetiti da li je na IKM u Krivačama došao jedan ili dva dana poslije svečanosti primopredaje dužnosti.³⁶⁴³

1115. Pretresno vijeće ima u vidu sudsku praksu ovog Međunarodnog suda, u kojoj je uvriježeno da alibi ne čini “odbranu” u uobičajenom značenju te riječi.³⁶⁴⁴ Tužilaštvo i dalje snosi teret dokazivanja van razumne sumnje da su, uprkos alibiju, činjenice koje se navode u Optužnici

³⁶³⁵ V. dolje, par. 1068.

³⁶³⁶ Jean René Ruez, T. 1330 (8. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 00:31:13.

³⁶³⁷ V. gore, par. 1090.

³⁶³⁸ Srećko Aćimović, T. 12937, 12939–12940 (20. juni 2007. godine); Mitar Lazarević, T. 13372–13373, 13392 (27. juni 2007. godine). Aćimović je nazvao iz Kozluka, iz svoje “bivše pozadinske jedinice”. Srećko Aćimović, T. 12937 (20. juni 2007. godine).

³⁶³⁹ Srećko Aćimović, T. 12940–12941 (20. juni 2007. godine); T. 13008–13009 (21. juni 2007. godine). Premda nije naveo da je **Popović** bio osoba s kojom je Aćimović razgovarao, Mitar Lazarević je rekao da je Aćimović razgovarao s “nekim bezbjednjakom” iz Korpusa. Mitar Lazarević, T. 13372–13373, 13392 (27. juni 2007. godine).

³⁶⁴⁰ Popovićev završni podnesak, par. 513–518.

³⁶⁴¹ Svjedok PW-109, T. 14598, 14600 (djelimično zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine) (gdje je posvjedočio da je svečanost primopredaje dužnosti održana 13. jula).

³⁶⁴² Gordan Bjelanović, T. 22072–22073, 22067, 22084 (10. juni 2008. godine). Bjelanović je u svom svjedočenju rekao sljedeće: “Pa ja sam išao, ovaj, do IKM-a, koji se, prema Žepi [...] Ne znam tačno kako se zove mjesto da li Kusača ili Krivača, tako nešto, nisam baš siguran. Bilo je prošlo dugo vremena da, ja se ne sjećam tačno.” *Ibid.*, T. 22072–22073. Pretresno vijeće smatra da je Bjelanović zacijelo mislio na IKM u Krivačama.

³⁶⁴³ Gordan Bjelanović, T. 22108–22110 (11. juni 2008. godine). Bjelanovićev iskaz o njegovoj posjeti IKM-u sadrži i jednu nedosljednost u vezi s Krstićem: Bjelanović u jednom trenutku kaže da je otišao na IKM oko podneva i da je tamo ostao do večeri, kada “smo mi dovezli” Krstića, a u drugom navodi da je on dovezao Krstića na IKM. Gordan Bjelanović, T. 22073, 22084 (10. juni 2008. godine).

³⁶⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 581; Drugostepena presuda u predmetu *Zigiranyirazo*, par. 17.

ipak istinite.³⁶⁴⁵ Pretresno vijeće takođe ima u vidu da se IKM u Krivačama nalazio između Han-Pijeska i Žepe,³⁶⁴⁶ otprilike 40 kilometara od Zvornika. S obzirom na to da se IKM u Krivačama nalazio u blizini Zvornika i da Bjelanović nije siguran u pogledu vremena i datuma, Pretresno vijeće konstatuje da Bjelanovićevo svjedočenje ne pobuđuje razumnu sumnju da se **Popović** 14. jula nalazio na području Zvornika.

(v) 15. juli 1995. godine

a. Petkovci

1116. U ranim jutarnjim satima 15. jula, više od 800 bosanskih Muslimana koji su bili zatočeni u školi u Petkovcima, prevezeno je na jednu poljanu kod brane u Petkovcima i tu pogubljeno.³⁶⁴⁷ Jedan pripadnik 6. bataljona primijetio je jedan tamnoplavi golf koji je dan uoči pogubljenja bio parkiran pored autobusa i kamiona ispred škole u Petkovcima.³⁶⁴⁸ Bilo je opšte poznato da je **Popović** u julu 1995. godine vozio tamnoplavi golf,³⁶⁴⁹ a vozio ga je i 13. jula kada se pridružio konvoju koji je zarobljenike prevezio u Orahovac.³⁶⁵⁰ Međutim, Pretresno vijeće ne može samo na osnovu ovog dokaza biti uvjereno da je **Popović** 15. jula bio u školi u Petkovcima.

b. Ročević

1117. Dana 14. i 15. jula, otprilike 1.000 bosanskih Muslimana zatočeno je u školi u Ročeviću. Dana 15. jula oni su odvedeni u Kozluk i pogubljeni.³⁶⁵¹

1118. U otprilike 09:00 ili 10:00 sati 15. jula, Aćimović, komandant 2. bataljona Zvorničke brigade,³⁶⁵² odveo se u školu u Ročeviću, gdje je vidio da na zemlji leži najmanje desetak leševa.³⁶⁵³ Aćimović je sreo **Popovića** pred školom.³⁶⁵⁴ **Popović** je vikao na Aćimovića, pitajući

³⁶⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Zigiranyirazo*, par. 17–18.

³⁶⁴⁶ Milenko Jevđević, T. 29610 (12. decembar 2008. godine).

³⁶⁴⁷ V. gore, par. 503.

³⁶⁴⁸ Marko Milošević, T. 13305 (26. juni 2007. godine).

³⁶⁴⁹ Svjedok PW-138, T. 3838, 3843 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine). Golf koji je koristio **Popović** bio je dodijeljen organu za bezbjednost, pa su ga koristili i drugi. Gordan Bjelanović, T. 22071–22072 (10. juni 2008); svjedok PW-172, T. 32589 (10. mart 2009. godine). V. gore, par. 474, 1108, fusnota 329.

³⁶⁵⁰ Svjedok PW-138, T. 3838, 3843 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine).

³⁶⁵¹ V. gore, par. 524.

³⁶⁵² Srećko Aćimović, T. 12930–12931 (20. juni 2007. godine). V. takođe *ibid*, T. 13035–13036 (21. juni 2007. godine). Aćimovićev iskaz se detaljno analizira gore, u par. 506, gdje je Pretresno vijeće zaključilo da Aćimovićev iskaz mora pažljivo ispitati u vezi sa svakim važnim pitanjem kako bi utvrdilo koliko mu eventualnu težinu treba pridati, a onda je to i učinilo u analizi koja potom slijedi.

³⁶⁵³ Srećko Aćimović, T. 12957–12958 (20. juni 2007. godine); Mitar Lazarević, T. 13379 (27. juni 2007. godine) (gdje je u svom svjedočenju rekao da je Aćimović otišao sam u školu u Ročeviću da bi one koji su se nalazili u školi obavijestio da neće poslati nijednog od svojih ljudi da učestvuju u pogubljenjima); Dragan Jović, T. 18049, 18050 (21. novembar 2007. godine) (gdje je u svom svjedočenju rekao da je čuo da je 14. jula kod škole u Ročeviću bilo leševa); Mitar Lazarević, T. 13367 (26. juni 2007. godine) (gdje je u svom svjedočenju rekao da mu je Aćimović rekao da su zarobljenici ubijani u školi).

³⁶⁵⁴ Srećko Aćimović, T. 12957–12958 (20. juni 2007. godine); Dragan Jović, T. 18055–18056 (21. novembar 2007. godine). V. gore, par. 511.

ga zašto nije doveo ljude kao što mu je bilo naređeno.³⁶⁵⁵ **Popović** je zaprijetio Aćimoviću da će biti pozvan na odgovornost zbog neizvršavanja naređenja.³⁶⁵⁶ **Popović** je pitao Aćimovića zna li neka pogodna mjesta za pogubljenje i takođe je vršio pritisak na Aćimovića da od vojnika koji su se nalazili u školskom dvorištu traži da pronađu dobrovoljce koji bi htjeli da učestvuju u pogubljenjima.³⁶⁵⁷

1119. Dok je 15. jula ujutro bio s Aćimovićem, **Popović** je nazvao Komandu Zvorničke brigade u kasarni u preduzeću "Standard" i tražio da se u Ročević pošalju kamioni.³⁶⁵⁸ Takođe je tražio da mu se hitno pošalje jedan od dvojice ljudi koji su se nalazili u Petkovcima ili Orahovcu.³⁶⁵⁹ Aćimoviću je kasnije Milorad Trbić, oficir za bezbjednost u Zvorničkoj brigadi, rekao da je **Popović** vjerovatno mislio da kaže da bi ili Trbić ili Miomir Jasikovac, komandir Vojne policije Zvorničke brigade, trebali da dođu u školu.³⁶⁶⁰ Jasikovac je došao u školu oko 11:00 sati ili oko podneva.³⁶⁶¹

1120. **Popović** je bio ljut kada je stigao samo jedan kamion i rekao je da će zarobljenici morati da budu pobijeni blizu škole.³⁶⁶² **Popović** je pokušao da nabavi dodatne kamione tako što je angažovao vozače civile.³⁶⁶³ U jednom trenutku, jedan vojnik je rekao da se neko dobrovoljno javio da učestvuje u pogubljenjima.³⁶⁶⁴ Taj dobrovoljac nije bio pripadnik Zvorničke brigade i **Popović** mu je rekao da ide i nađe još dobrovoljaca.³⁶⁶⁵

1121. Zarobljenike su, po Jasikovčevim naređenjima, čuvali pripadnici Vojne policije Zvorničke brigade.³⁶⁶⁶ Pripadnici 2. bataljona Zvorničke brigade i pripadnici Vojne policije Zvorničke brigade učestvovali su u prevozu zarobljenika na jednu šljunkaru kod Kozluka, gdje su ti zarobljenici potom ubijeni.³⁶⁶⁷

1122. U otprilike 11:00 sati 15. jula u kasarni u preduzeću "Standard", Obrenovića, koji je išao da se sastane sa Vasićem i **Borovčaninom** u njegovoj kancelariji, zaustavio je Dragan Jokić,

³⁶⁵⁵ Srećko Aćimović, T. 12958–12959, 12964–12965 (djelimično zatvorena sjednica) (20. juni 2007. godine).

³⁶⁵⁶ *Ibid.*

³⁶⁵⁷ *Ibid.*, T. 12959–12961, 12964–12965 (20. juni 2007. godine). Aćimović je u svom svjedočenju rekao sljedeće: "[Popović] je vršio pritisak na mene i dalje vršio pritisak, što se tiče da ja pokušam da siđem da razgovaram s nekim, ispred u školskom dvorištu, s obzirom da je doli bilo puno kojekakvih vojnika. Rekao sam mu to kad sam dolazio doli, ja sam rekao da neću tražit ni od koga, ovaj da neću nikoga pitat' na takvo nešto. Ali on je insistirao." *Ibid.*, T. 12960 (20. juni 2007. godine).

³⁶⁵⁸ *Ibid.*, T. 12965–12966 (20. juni 2007. godine).

³⁶⁵⁹ *Ibid.*, T. 12986 (21. juni 2007. godine).

³⁶⁶⁰ Srećko Aćimović, T. 12986–12988 (21. juni 2007. godine).

³⁶⁶¹ Svjedok PW-142, T. 6463 (djelimično zatvorena sjednica) (29. januar 2007. godine); Dragoje Ivanović, T. 14553–14555 (30. avgust 2007. godine). Detalje o dolasku Jasikovca V. gore, u par. 512.

³⁶⁶² Srećko Aćimović, T. 12968–12969 (djelimično zatvorena sjednica) (20. juni 2007. godine).

³⁶⁶³ *Ibid.*, T. 12967–12970 (djelimično zatvorena sjednica) (20. juni 2007. godine). Detalje o ovom angažovanju V. gore, u par. 513.

³⁶⁶⁴ *Ibid.*, T. 12971 (djelimično zatvorena sjednica) (20. juni 2007. godine).

³⁶⁶⁵ *Ibid.*, T. 12971–12972 (djelimično zatvorena sjednica) (20. juni 2007. godine). Aćimović je rekao da tog dobrovoljca nikad prije nije vidio i opisao ga je kao mladića od 17 ili 18 godina, u civilnoj odjeći. *Ibid.*, T. 12971 (djelimično zatvorena sjednica) (20. juni 2007. godine); T. 13118 (djelimično zatvorena sjednica) (22. juni 2007. godine).

³⁶⁶⁶ V. gore, par. 515.

³⁶⁶⁷ V. gore, par. 517–520.

koji je bio dežurni oficir u kasarni u preduzeću "Standard".³⁶⁶⁸ Jokić je rekao Obrenoviću da su **Beara** i **Popović** doveli zarobljenike iz Bratunca i Srebrenice da bi ih postreljali i da ima "ogromnih problema" sa čuvanjem zarobljenika i njihovim pokopavanjem.³⁶⁶⁹ Jokić je Obrenoviću rekao i da "**Beara** i **Popović** vodaju kud kog hoće, da mu je **Popović** naredio da, što se tiče toga, ništa ne zapisuje i ništa ne radi, ništa ne bilježi, i ne koristi nikakav radio-uređaj da bi prenosio te informacije".³⁶⁷⁰ **Popoviće**va odbrana je iznijela argument da bi se ovaj iskaz trebao odbaciti na osnovu toga što **Popović** nije bio nadležan da izdaje naređenja Jokiću i što ne postoje dokazi o tome da je na nivou brigade postojala politika da se ne bilježe informacije o zarobljenicima.³⁶⁷¹ Međutim, Pretresno vijeće je mišljenja da **Popović** jeste izdao uputstvo Jokiću da ne bilježi informacije o zarobljenim bosanskim Muslimanima i da ne govori o njima putem radio-veze. Pored toga, pitanje da li je **Popović** bio nadležan da izdaje uputstva te vrste ne utiče na zaključak Pretresnog vijeća, tako da je Pretresno vijeće i dalje uvjereno da je **Popović** iznio te komentare Jokiću, kao što je opisano.

1123. Negdje poslije 18:30 sati, **Popović** i **Beara** su se sastali u kasarni u preduzeću "Standard".³⁶⁷²

(vi) 16. juli 1995. godine

1124. Dana 14. i 15. jula bosanski Muslimani zatočeni su u školi u Kuli u Pilici. Dana 16. jula oni su odvedeni na obližnju Vojnu ekonomiju Branjevo i tu pogubljeni.³⁶⁷³ Tog dana su u Domu kulture u Pilici pogubljeni i drugi bosanski Muslimani. Dana 16. jula na području Pilice pogubljeno je ukupno 1.000 do 2.000 bosanskih Muslimana.

³⁶⁶⁸ Svjedok PW-168, T. 15869–15870 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16515–16517 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine).

³⁶⁶⁹ *Ibid.*, T. 15871 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine); v. takođe *ibid.* T. 16517–16518 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine).

³⁶⁷⁰ *Ibid.*, T. 15871 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

³⁶⁷¹ Popovićev završni podnesak, par. 274.

³⁶⁷² Svjedok PW-165, T. 9961–9962 (4. april 2007. godine). Svjedoku PW-165 su neke osobe u maskirnim uniformama u kasarni u preduzeću "Standard" rekly da su dvojica muškaraca koje je vidio bili **Popović** i **Beara** i da su došli da se sastanu s nekim komandantom. Svjedok PW-165 je u svom svjedočenju rekao da tada **Popovića** ne bi prepoznao, ali da je, nakon što je 1998. ili 1999. godine vidio nalog za njegovo hapšenje, prepoznao **Popovića** kao čovjeka kojeg je te noći vidio. Svjedok PW-165 smatra da je komandant s kojim su se sastali bio Obrenović, ali nije siguran u to. Svjedok PW-165, T. 9962, 9965, 9966, 10001, 10003, 10004 (4. april 2007. godine). Međutim, Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da je Obrenović 15. jula u popodnevnom satima došao u Komandu 4. bataljona u blizini Baljkovice. Svjedok PW-168, T. 15888–15889 (27. septembar 2007. godine); Lazar Ristić, T. 10090–10091 (16. april 2007. godine). Tužilaštvo tvrdi da je taj komandant vjerovatno bio **Pandurević**, jer se on iz Žepe vratio u Zvornik negdje sredinom dana 15. jula. Završni podnesak tužilaštva, par. 867. Na unakrsnom ispitivanju, tužilaštvo **Pandureviću** nije postavilo pitanje u vezi s tim. Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da je **Pandurević** u popodnevnom satima 15. jula bio na IKM-u u Kitovnicama. V. dolje, par. 1864. Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza da bi došlo do zaključka o identitetu komandanta s kojim su se sastali **Popović** i **Beara**.

³⁶⁷³ V. gore, par. 550.

1125. Negdje oko podneva 16. jula, **Popović** je s **Bearom** došao u školu u Kuli u Pilici.³⁶⁷⁴ Poslije njih stigao je i jedan kombi s nekih deset do dvanaest vojnika, a za njim je išao jedan prazan autobus.³⁶⁷⁵ Čim je **Popović** stigao, zarobljenike su odvezli odatle.³⁶⁷⁶ Zarobljenici su odvedeni na Vojnu ekonomiju Branjevo i pogubljeni.³⁶⁷⁷

1126. U 13:58 sati 16. jula, dežurni oficir Zvorničke brigade rekao je dežurnom oficiru Drinskog korpusa da **Popović** hitno traži da se u Pilicu dostavi 500 litara goriva “ili će mu stati pos'o koji odraduje”.³⁶⁷⁸ U 14:00 sati, u Bilježnicu dežurnog oficira Zvorničke brigade unesena je sljedeća zabilješka: “Traži **Popović** da mu se pošalje autobus pun goriva i da mu pošalje 500 litara D-2”.³⁶⁷⁹

1127. Zabilješka u Bilježnici dežurnog oficira Zvorničke brigade od 16:40 sati ukazuje na to da je **Popović** u to vrijeme bio na području sela Pilica i Vojne ekonomije Branjevo. Ta zabilješka glasi kako slijedi: “Javljeno sa Zlatara da potpukovnik Popović ode do Vinka

³⁶⁷⁴ Slavko Perić, T. 11414 (11. maj 2007. godine). Perić je nerado priznao da je dva muškarca koje je 16. jula vidio u školi u Kuli ranije identifikovao kao **Bearu** i **Popovića**, ali da sada nije siguran ko su ta dvojica bila. Slavko Perić, T. 11414 (11. maj 2007. godine); T. 11429 (14. maj 2007. godine). Perić je rekao da je bio na 50 metara udaljenosti od zarobljenika kada su ih odvodili iz škole, ali nije sasvim jasno da li je takođe bio na 50 metara od ta dva oficira. Slavko Perić, T. 11415 (11. maj 2007. godine). Willem Wagenaar je bio mišljenja da bi identifikacija sa 50 metara udaljenosti bila “izuzetno rizična” bez dodatne provjere. Willem Wagenaar, T. 25363–25364 (8. septembar 2008. godine). Perić je rekao da mu tužilaštvo nikad nije pokazalo nikakve fotografije, ni tokom razgovora koje je s njim vodilo, ni u bilo kom drugom trenutku. Slavko Perić, T. 11437 (14. maj 2007. godine). Međutim, Pretresno vijeće smatra da Perićevo držanje tokom svjedočenja ukazuje na to da se u njegovu identifikaciju **Beare** i **Popovića** može pouzdati. Od posebnog značaja za njegovu identifikaciju **Popovića** je to što je tokom svjedočenja izjavio da se neki vojnik obratio jednom od dvojice oficira koje je vidio u školi u Kuli oslovivši ga sa “Pope”. Slavko Perić, T. 11409, 14411, 14115 (11. maj 2007. godine). Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da je **Popovićev** nadimak bio Pop. Svetozar Kosorić, T. 33801 (30. juni 2009. godine); dokazni predmet P01204a, Presretnuti razgovor između Trbića i osobe X, 16. juli 1995. godine, 22:33 sati; dokazni predmet P02437d, Presretnuti razgovor između Popovića i Nikolića, 19. januar 1995. godine, 10:57 sati; dokazni predmet P02391a, Presretnuti razgovor između Popovića i Nikolića, 22. septembar 1995. godine, 18:44 sati; dokazni predmet P02352a, Presretnuti razgovor između Popovića i Nikolića, 20. april 1995. godine, 19:10 sati. Upor. dokazni predmet P01218a, Presretnuti razgovor između Golića i Zlatara 1, 17. juli 1995. godine, 12:42 sati; dokazni predmet P01219a, (povjerljivo); Mile Janjić, T. 17960, 17982, (20. novembar 2007. godine). Perić je u svom svjedočenju rekao da je Pop skraćena verzija **Popovićevog** prezimena, ali da se tako mogu nazivati i sveštena lica. Slavko Perić, T. 11415, 11424 (11. maj 2007. godine). Perić je priznao da bi, kada bi čuo nekog vojnika da se nekome obraća nadimkom Pop, to bio pokazatelj da osoba s tim nadimkom nije pomoćnik komandanta korpusa. Slavko Perić, T. 11426 (11. maj 2007. godine). Gordan Bjelanović je u svom svjedočenju rekao da su se svi vojnici VRS-a obraćali **Popoviću** kao “gospodinu pukovniku” i da mu se nijedan obični vojnik ne bi obratio nadimkom, za razliku od njegovih kolega oficira. Gordan Bjelanović, T. 22070–22071 (10. juni 2008. godine). Međutim, **Drago Nikolić**, koji je bio oficir, ali nižeg čina, obraćao se **Popoviću** nadimkom Pop. Dokazni predmet P02437d, Presretnuti razgovor između Popovića i Nikolića, 19. januar 1995. godine, 10:57 sati; dokazni predmet P02352a Presretnuti razgovor između Popovića i Nikolića, 20. april 1995. godine, 19:10 sati; dokazni predmet P02391a, Presretnuti razgovor između Popovića i Nikolića, 22. septembar 1995. godine, 18:44 sati. Nakon što je ocijenilo sve dokaze, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Perić vidio **Bearu** i **Popovića** u školi u Kuli.

³⁶⁷⁵ Slavko Perić, T. 11409–11410 (11. maj 2007. godine).

³⁶⁷⁶ *Ibid.*, T. 11415 (11. maj 2007. godine). Na pitanje da li je oficir kojeg je vojnik nazvao Pop bio prisutan kad su zarobljenike odvodili iz škole, Perić je odgovorio sljedeće: “Ja ne mogu sad precizno odgovoriti o samom redoslijedu događaja. Znači, rekao sam sa samim njihovim dolaskom oni su otpočeli odmah sa utovaranjem i odvoženjem zatvorenika. A gdje se ko od njih nalazio u kom trenutku, mislim da zaista ne mogu govoriti.” Slavko Perić, T. 11415 (11. maj 2007. godine).

³⁶⁷⁷ V. gore, par. 532–539.

³⁶⁷⁸ Dokazni predmet P01189a, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 13:58 sati. V. takođe dokazni predmet P00291, Materijalni list Zvorničke brigade za slanje dizel goriva D-2, 16. juli 1995. godine (gdje je zabilježeno da je 500 litara goriva isporučeno Popoviću u Zvornik i da je vraćeno 140 litara). Upor. dokazni predmet P00286, Interna dostavna knjiga (gdje se navodi da je Komandi Drinskog korpusa 16. jula 1995. godine dodijeljeno 500 litara dizel-goriva D-2); dokazni predmet P00685, Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenica – operacija “Krivaja -95”, 15. maj 2000. godine, str. 75. Pandurević nije znao ništa o tom zahtjevu za izdavanje goriva, niti je ijedan takav zahtjev odobrio. Vinko Pandurević, T. 31014 (2. februar 2009. godine). **Pandurević** je napomenuo da su takve isporuke goriva među jedinicama bile uobičajena pojava. Vinko Pandurević, T. 31318–31323 (12. februar 2009. godine).

³⁶⁷⁹ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, str. 148.

Pandurevića na teren u 16:40. Javljeno preko **I p/b** /pješađijskog bataljona/ da se javi Popović dežurnom operativnom radi odlaska na zadatak po naređenju Zlatara” (naglasak dodat).³⁶⁸⁰ Zona odgovornosti 1. bataljona obuhvatala je selo Pilicu i Vojnu ekonomiju Branjevo.³⁶⁸¹

1128. U 19:12 sati, presretnut je sljedeći razgovor između izvjesnog Baševića i nepoznatog sagovornika:

B Pa benzin je otiš'o sav. Miki, ja sam rek'o Miletiću kad sam se čuo sa njim, ovaj, u vezi ovih zahtjeva što... što je Zvornik posl'o i Šekovići.

Y Zvornik je rešen.

B Ja sam rek'o benzina nemam, nafte imam.

Y Rešen ti je Zvornik.

B Pa znam, vidio sam ... znaš, ali problem je to što se dešava ... ide se preko Šekovića ovamo ... ne možete, ovaj put je tamo u prekidu i sad moram odma', ja sam danas posl'o 600 litara benzina tamo.³⁶⁸²

Pretno vijeće se uvjerilo da se navod o Zvorniku odnosi na isporuku goriva.

1129. Branko Bogičević je 16. jula 1995. godine iz kasarne u preduzeću "Standard" prevezao 500 litara goriva u Pilicu.³⁶⁸³ Vojnici VRS-a su pomoću crijeva i kanistera preuzeli gorivo koje je Bogičević dovezao.³⁶⁸⁴ Bogičević se maglovito sjeća okolnost tog putovanja.³⁶⁸⁵ U putnom radnom listu za njegovo vozilo stoji da je 16. jula koristio vozilo od 07:00 do 21:30 sati i da je tri puta prešao relaciju "Standard"-Klisa-Pilica-Zvornik-"Standard".³⁶⁸⁶ Bogičević je potvrdio da je u putnom radnom listu tačno navedeno vrijeme kada se vratio u kasarnu u preduzeću "Standard".³⁶⁸⁷ Bogičević je prvobitno izjavio da je u Pilicu krenuo u 19:00 sati, ali se to ne vidi iz zabilješki u putnom radnom listu, a njegov iskaz u vezi s ovim pitanjem nije bio sasvim jasan.³⁶⁸⁸ Uprkos tome, Pretno vijeće konstatuje da Bogičevićev iskaz potkrepljuje dokaze da je 16. jula gorivo dostavljeno u Pilicu.³⁶⁸⁹

³⁶⁸⁰ *Ibid.*, str. 149. "Zlatar" je bio šifrovani naziv Komande Drinskog korpusa. Vinko Pandurević, T. 31046 (3. februar 2009. godine).

³⁶⁸¹ Dokazni predmet 7DP02109, Mapa zone odgovornosti Drinskog korpusa; Richard Butler, T. 20019–20020 (18. januar 2008. godine).

³⁶⁸² Dokazni predmet P01199a, Presretnuti razgovor između Baševića i osobe Y, 16. juli 1995. godine, 19:12 sati.

³⁶⁸³ Branko Bogičević, T. 22360–22361 (18. juni 2008. godine); dokazni predmet P00291, Materijalni list Zvorničke brigade za slanje dizel goriva D-2, 16. juli 1995. godine.

³⁶⁸⁴ Branko Bogičević, T. 22364–22365 (18. juni 2008. godine).

³⁶⁸⁵ *Ibid.*, T. 22361–22364, 22371–22372, 22394–22395 (18. juni 2008. godine). Bogičević se nije mogao sjetiti da li je preuzeo gorivo u kasarni ili na benzinskoj pumpi, ko mu je izdao naređenje da preveze gorivo, da li mu je izdat ikakav posebni dokument za taj transport, kao ni da li mu je rečeno da gorivo isporuči nekoj konkretnoj osobi.

³⁶⁸⁶ Dokazni predmet P00295, Putni radni list Zvorničke brigade iz jula 1995. godine.

³⁶⁸⁷ Branko Bogičević, T. 22367 (18. juni 2008. godine).

³⁶⁸⁸ *Ibid.*, T. 22389–22391 (18. juni 2008. godine).

³⁶⁸⁹ Na osnovu predloženih dokaza ne može se izvući zaključak o tome u koje je doba dana dostavljeno gorivo.

1130. Zahtjev za izdavanje goriva podnesen je istog dana kad su izvršena pogubljenja na Vojnoj ekonomiji Branjevo.³⁶⁹⁰ Sljedećeg dana tamo su pokopani leševi.³⁶⁹¹ Pretresno vijeće se uvjerilo da su **Popovićev** zahtjev za gorivo i isporuka traženog goriva povezani s operacijom pogubljenja i pokopavanja zarobljenika.

1131. Brano Gojković je komandovao jednom jedinicom koju su činili pripadnici 10. diverzantskog odreda Glavnog štaba.³⁶⁹² U jutarnjim satima 16. jula, Gojković je osmorici ljudi iz svoje jedinice naredio da izvrše pogubljenje bosanskih Muslimana koji su trebali da stignu autobusima na Vojnu ekonomiju Branjevo. Ta osmorica su se uputila u Štab Zvorničke brigade u kasarni u preduzeću "Standard", gdje su im se pridružili izvjesni "potpukovnik" i dva pripadnika Vojne policije.³⁶⁹³ Zatim su svi zajedno nastavili put prema Vojnoj ekonomiji Branjevo, međutim onaj "potpukovnik" i pripadnici Vojne policije su negdje otišli čim su bosanski Muslimani počeli da stižu.³⁶⁹⁴

1132. U otprilike 15:00 ili 16:00 sati, "potpukovnik"³⁶⁹⁵ se vratio na Vojnu ekonomiju Branjevo i naredio vojnicima VRS-a koji su bili tamo raspoređeni da odu u Dom kulture u Pilici kako bi izvršili pogubljenje 500 bosanskih Muslimana koji su tamo bili zatočeni.³⁶⁹⁶ Pripadnici 10. diverzantskog odreda odbili su da idu,³⁶⁹⁷ međutim, vojnici iz Bratunca koji su tog dana takođe bili na Vojnoj ekonomiji Branjevo dobrovoljno su se javili za taj zadatak i otišli su s

³⁶⁹⁰ Dražen Erdemović, T. 10972 (4. maj 2007. godine); Branko Bogičević, T. 22360–22361 (18. juni 2008. godine); dokazni predmet P00291, Materijalni list Zvorničke brigade za slanje dizel goriva D-2, 16. juli 1995. godine; V. gore, par. 532–539.

³⁶⁹¹ V. gore, par. 546–547. Određenoj količini goriva koje je iskorišteno za vozila kojima je izvršeno pokopavanje može se ući u trag. Za kamion TAM kojim je Milenko Tomić prevezao leševe iz Pilice na Vojnu ekonomiju Branjevo izdato je 17. jula 40 litara goriva. Milenko Tomić, T. 21001–21003 (5. februar 2008. godine); dokazni predmet P00295, Putni radni list Zvorničke brigade iz jula 1995. godine, str. 583–584. Tomić je izjavio da je procedura bila takva da su se prvo izdavali putni radni nalog i gorivo, pa onda zadaci. Milenko Tomić, T. 20999 (5. februar 2008. godine). U Dnevnoj zapovijesti Inženjerske čete zabilježeno je da su 17. jula mašine BGH-700 i ULT 220 bile na radu u Branjevu. Damjan Lazarević, T. 14472 (29. avgust 2007. godine); dokazni predmet P00297, Knjiga dnevnih zapovesti Inženjerske čete Zvorničke brigade, str. 128. Dana 17. jula 1995. godine, mašina ULT-220 radila je osam i po sati za potrebe VRS-a na "iskop[uj] rovova" u Branjevu i izdato joj je 170 litara goriva. Dokazni predmet P00302, Putni radni list Zvorničke brigade za građevinsku mašinu ULT 220 iz preduzeća "Birač-Holding". Međutim, Damjan Lazarević je u svom svjedočenju rekao da ta mašina 17. jula 1995. godine nije bila u Branjevu i da se u Branjevu nalazila druga mašina ULT-220 koja je bila vlasništvo kamenoloma u Jošanici. Damjan Lazarević, T. 14481 (29. avgust 2007. godine).

³⁶⁹² V. Dražen Erdemović, T. 10963 (4. maj 2007. godine).

³⁶⁹³ Dražen Erdemović, T. 10962–10966 (4. maj 2007. godine). Taj "potpukovnik" se vozio u sivomaslinastom opel-kadetu, koji su Erdemović i ostali pratili do Vojne ekonomije Branjevo. Dražen Erdemović, T. 10967–10969 (4. maj 2007. godine). Erdemović je tu lokaciju identifikovao na dva dokazna predmeta: dokaznom predmetu P01915, Fotografiji kasarne u preduzeću "Standard", i dokaznom predmetu P01916, Fotografiji kasarne u preduzeću "Standard". Dražen Erdemović, T. 10964–10965 (4. maj 2007. godine). Nema dokaza koji potkrepljuju navod da te fotografije zaista prikazuju kasarnu u preduzeću "Standard". Međutim, Stevo Kosorić je na jednoj drugoj fotografiji, koja očigledno prikazuje istu zgradu, prepoznao da se radi o Štabu Zvorničke brigade. Dokazni predmet 3D00497, Fotografija iz preduzeća "Standard"; Stevo Kosorić, T. 25996 (22. septembar 2008. godine).

³⁶⁹⁴ Dražen Erdemović, T. 10969–10971 (4. maj 2007. godine). Erdemović je u svom svjedočenju rekao da su oni otišli na jednu ekonomiju koja je bila na pola puta između Zvornika i Bijeljine. *Ibid.*, T. 10969 (4. maj 2007. godine).

³⁶⁹⁵ Dražen Erdemović, T. 10966–10967, 10970–10971, 10982 (4. maj 2007. godine). V. dolje, par. 1134–1135, u vezi s identitetom tog potpukovnika.

³⁶⁹⁶ *Ibid.*, T. 10982 (4. maj 2007. godine). Ova procjena broja zarobljenika slaže se sa svjedočenjem Jevte Bogdanovića, koji je u julu 1995. godine u Domu kulture u Pilici i oko njega vidio otprilike 550 leševa. Jevto Bogdanović, T. 11333 (10. maj 2007. godine).

³⁶⁹⁷ Dražen Erdemović, T. 10982 (4. maj 2007. godine).

“potpukovnikom” i dvojicom pripadnika Vojne policije.³⁶⁹⁸ Putevi iz pravca Pilice bili su pod obezbjeđenjem i tog popodneva u Pilici se čula pucnjava i eksplozije, koji su dopirali iz pravca Doma kulture.³⁶⁹⁹

1133. Dražen Erdemović, pripadnik 10. diverzantskog odreda, slijedeći uputstvo koje mu je izdao “potpukovnik”, otišao je u 15:00 ili 16:00 sati u jedan kafić tačno prekoputa Doma kulture u Pilici, odakle je mogao da vidi više leševa oko Doma.³⁷⁰⁰ Ispred Doma kulture je postavljen kontrolni punkt na kojem su dežurali naoružani pripadnici civilne policije.³⁷⁰¹ Ubrzo nakon toga, Radenko Tomić zvani Gargija, vojnik VRS-a koji je učestvovao u pogubljenjima na Vojnoj ekonomiji Branjevo, ušao je u kafić i rekao “potpukovniku” da je “sve završeno”.³⁷⁰² Kasnije, neposredno prije nego što će svi otići iz tog kafića, “potpukovnik” je ustao i objavio: “Ko je ost'o živ, ost'o je”.³⁷⁰³ Kao što će se vidjeti dolje, Pretresno vijeće smatra da je taj “potpukovnik” bio **Popović**.

1134. Kao što je već rečeno, **Popović** je u julu 1995. godine imao čin potpukovnika.³⁷⁰⁴ Bio je u školi u Kuli baš kad je počeo prevoz zarobljenika na mjesto pogubljenja na Vojnoj ekonomiji Branjevo. Kao što je utvrđeno gore, tokom nekoliko dana uoči 16. jula, **Popović** je imao ulogu koordinatora u operacijama u Orahovcu i Ročeviću. Pogubljenja koja su vršena u Pilici bila su dio iste operacije.³⁷⁰⁵ Na osnovu dokaza je takođe utvrđeno da je **Popović** bio uključen u pogubljenja u Pilici. **Popović** je bio u Pilici tokom cijelog dana 16. jula: oko podneva su ga vidjeli u školi u Kuli, iz jednog presretnutog razgovora se vidi da je u 16:40 sati bio na području Pilice - otprilike u vrijeme kad su izvršena pogubljenja na Vojnoj ekonomiji Branjevo³⁷⁰⁶ - a poruke koje su u popodnevnim satima razmijenjene sredstvima veze unutar Zvorničke brigade ukazuju na to da je **Popoviću** u Pilici bilo potrebno isporučiti gorivo u vezi s tamošnjim pogubljenjima i pokopavanjem ili “će mu stati pos'o koji odrađuje”. Pretresnom vijeću nisu predočeni nikakvi dokazi da je u to vrijeme u Pilici bio ijedan drugi potpukovnik. S obzirom na to, Pretresno vijeće se uvjerilo da se na osnovu dokaza ne može izvući nijedan drugi razuman zaključak nego da je potpukovnik kojeg je Erdemović 16. jula vidio na Vojnoj ekonomiji Branjevo i u gradu Pilici bio **Popović**.

³⁶⁹⁸ *Ibid.*, T. 10982, 10966–10967 (4. maj 2007. godine).

³⁶⁹⁹ *Ibid.*, T. 10983–10985 (4. maj 2007. godine). Pucnjava i eksplozije su se čuli oko 15:00 ili 16:00 sati. *Ibid.*

³⁷⁰⁰ *Ibid.*, T. 10983–10986 (4. maj 2007. godine); dokazni predmet P01820, Video-snimak Doma kulture u Pilici, 0:34–0:55.

³⁷⁰¹ Dražen Erdemović, T. 10984 (4. maj 2007. godine). Tu su bila dvojica-trojica naoružanih pripadnika civilne policije u plavim maskirnim uniformama MUP-a RS. *Ibid.*

³⁷⁰² Dražen Erdemović, T. 10984–10985 (4. maj 2007. godine).

³⁷⁰³ *Ibid.*, T. 10986 (4. maj 2007. godine).

³⁷⁰⁴ V. gore, par. 1090.

³⁷⁰⁵ V. gore, par. 1075.

³⁷⁰⁶ Pogubljenja su izvršena od 10:00 do 15:00 ili 16:00 sati. V. gore, par. 536.

1135. Pretresno vijeće je pažljivo razmotrilo činjenicu da Erdemović nije mogao da u nizu fotografija koje su mu pokazane prepozna **Popoviću**.³⁷⁰⁷ Međutim, s obzirom na traumatične okolnosti u kojima je Erdemović sreo **Popovića**, kao i na činjenicu da je od tada prošlo dosta vremena, Pretresno vijeće smatra da to što Erdemović nije uspio da u nizu fotografija koje su mu pokazane prepozna **Popoviću** ne izaziva razumnu sumnju u zaključak Pretresnog vijeća da je čovjek kojeg je Erdemović 16. jula vidio u Pilici doista bio **Popović**.

1136. Kao što je gore navedeno, zabilješka unesena u 16:40 sati u Bilježnicu dežurnog oficira Zvorničke brigade glasi: “Javljeno sa Zlatara da potpukovnik Popović ode do Vinka Pandurevića na teren u 16:40. Javljeno preko I p/b da se javi Popović dežurnom operativnom radi odlaska na zadatak po naređenju Zlatara.”³⁷⁰⁸ U jednom presretnutom razgovoru koji je vođen u 16:43 sati, kaže se da **Popović** ili **Nikolić** trebaju da odu kod “Vinka” da vide “šta se tamo dešava”.³⁷⁰⁹ U jednom drugom razgovoru, koji je vođen u 21:16 sati, rečeno je sljedeće:

Popović: Sad sam bio gore.
 Rašić: Da.
 Popović: Bio sam lično sa šefom.
 Rašić: Da.
 Popović: Ovdje će sam ... znaš će sam?
 Rašić: Znam.
 Popović: E, dobili ste vanredni izvještaj njegov.
 Rašić: Sve.
 Popović: Sve je onako kako je on napisao ... bio sam na licu, uvjerio se, to je dobio brojke neke ... ovako to nije ni bitno ... sutra ću doći tamo, pa prenesi generalu ... pos'o sam završio.
 Rašić: Završio si?
 Popović: Završio sve.
 Rašić: Dobro.
 Popović: Sutra dolazim tamo kad budem siguran da je to sve sređeno, znaš.
 Rašić: Dobro.
 Popović: Dok dovezem još prevoz neki od tamo.
 Rašić: Dobro.
 Popović: A ovaj uglavnom nema većih problema, ali gore su bili strahoviti problemi i ono što je komandant poslo, to je u bobu to.

³⁷⁰⁷ V. dokazni predmet 2D00571, Stipulacija između Tužilaštva i Popovića (gdje se navodi da je Erdemoviću pokazan foto-panel sa fotografijama osam osoba među kojima je bio i **Popović**, ali da on nijednu od tih osoba nije prepoznao kao potpukovnika za kojeg je u svom svjedočenju rekao da ga je 16. jula 1995. godine vidio na Vojnoj ekonomiji Branjevo i u Pilici).

³⁷⁰⁸ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 149.

³⁷⁰⁹ Dokazni predmet P01225f, Presretnuti razgovor između osobe X i osobe Y, 16. juli 1995. godine, 16:43 sati.

Rašić: Dobro.³⁷¹⁰

1137. Pretresno vijeće se uvjerilo da se izraz “šef” odnosi na Pandurevića.³⁷¹¹ Međutim, **Pandurević** poriče da je u bilo kom trenutku 16. jula vidio **Popovića**.³⁷¹² S obzirom na ovaj presretnuti razgovor i imajući u vidu vrijeme koje je prošlo od tih događaja, kao i to da je **Pandurević** prihvatio da se izraz “šef” vjerovatno odnosi na njega, Pretresno vijeće se uvjerilo da se **Popović** 16. jula sastao s **Pandurevićem** na području Zvornika.

1138. U prvom dijelu ovog presretnutog razgovora **Popović** prenosi informacije iz Vanrednog borbenog izvještaja Zvorničke brigade od 16. jula, koji je potpisao **Pandurević** i koji sadrži podatke o borbenim dejstvima na tom području, kao i **Pandurevićevu** odluku da otvori koridor kako bi se moglo evakuisati civilno stanovništvo.³⁷¹³ Razgovor je skrenuo sa te teme kada je **Popović** rekao “ovako to nije ni bitno ... sutra ću doći tamo, pa prenesi generalu ... pos'o sam završio”. **Popović** je ovaj razgovor vodio nazvavši iz kasarne u preduzeću "Standard" u 21:16 sati, a do 22:33 sata već je otišao iz kasarne.³⁷¹⁴ Uzevši u obzir sve dokaze, kao i **Popovićeve** aktivnosti u danima koji su prethodili ovom razgovoru, Pretresno vijeće je mišljenja da je jedino razumno tumačenje ovog dokaza to da se izraz “pos'o” odnosio na operaciju ubijanja.

1139. **Popovićeva** odbrana nudi suprotno tumačenje **Popovićevog** prisustva u Zvorniku poslije 12. jula. **Popovićeva** odbrana tvrdi da je, počev od 12. jula nadalje, kolona “prijeti[la] da će napasti Zvornik u sadejstvu sa 2. koprusom ABiH”.³⁷¹⁵ Petar Vuga, vještak odbrane i penzionisani pukovnik JNA,³⁷¹⁶ u svom je svjedočenju izjavio da je kontraobavještajni rad glavni zadatak organa za bezbjednost. Kako tvrdi Vuga, **Popović** je lično vršio sve dužnosti organa za bezbjednost Drinskog korpusa.³⁷¹⁷ S obzirom na potrebu da se u tim okolnostima obavlja kontraobavještajni rad, kao i na to da je **Popović** bio jedina osoba zadužena za kontraobavještajni rad,³⁷¹⁸ dok je zadatke u vezi sa zarobljenicima mogao da obavlja “bilo koji oficir”, **Popovićeva**

³⁷¹⁰ Dokazni predmet P01201a, Presretnuti razgovor između Popovića i Rašića, 16. juli 1995. godine, 21:16 sati.

³⁷¹¹ **Pandurević** je priznao da se izraz “šef” vjerovatno odnosio na njega. Vinko Pandurević, T. 32244–32245 (27. februar 2009. godine).

³⁷¹² Vinko Pandurević, T. 32247 (27. februar 2009. godine).

³⁷¹³ Dokazni predmet 7DP00330, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s Pandurevićevim potpisom, 16. juli 1995. godine.

³⁷¹⁴ Dokazni predmet P01201a, Presretnuti razgovor između Popovića i Rašića, 16. juli 1995. godine, 21:16 sati; Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, činjenica br. 87 (gdje se navodi da se šifra “Palma” odnosi na Zvorničku brigadu); dokazni predmet P01204a, Presretnuti razgovor između Trbića i osobe X, 16. juli 1995. godine, 22:33 sati (gdje se navodi da je **Popović** bio u Štabu Zvorničke brigade, ali da je tada već bio otišao odatle (“Jeste, i otišao je.”)).

³⁷¹⁵ Popovićev završni podnesak, par. 581.

³⁷¹⁶ Petar Vuga, T. 23034 (30. juni 2008. godine).

³⁷¹⁷ Dokazni predmet ID01175, Ekspertski nalaz, pukovnik u penziji Petar Vuga, 31. mart 2008. godine, par. 4.17–4.20. Vuga je procijenio da “organi bezbednosti treba da [se] angažuju na kontraobavještajnim poslovima u zavisnosti [od] situacije i do 80% od ukupnih radnih mogućnosti”. *Ibid.*, par. 4.17. V. gore, par. 1092.

³⁷¹⁸ V. gore, par. 1093.

odbrana tvrdi da je u periodu poslije 12. jula **Popović** bio u Zvorniku strogo u svrhu obavljanja kontraobavještajnih zadataka.³⁷¹⁹

1140. Nadalje, **Popoviće**va odbrana ukazuje na činjenicu da je Drinski korpus 15. jula 1995. godine izdao hitan zahtjev za mobilizaciju i naređenje vojnim obveznicima da se jave u Zvorničku brigadu.³⁷²⁰ Vještak tužilaštva Richard Butler je u svom svjedočenju rekao da može zamisliti situaciju u kojoj bi se od organa za bezbjednost tražilo da prikupi informacije od potencijalnih regruta kako bi utvrdio da li bi neki od njih mogli da predstavljaju potencijalnu prijetnju u bezbjednosnom ili kontraobavještajnom smislu.³⁷²¹

1141. Pretresno vijeće primjećuje da su argumenti koje u vezi s ovim pitanjem iznosi **Popoviće**va odbrana zasnovani na nagađanju. Čak i kad bismo, argumenta radi, zaključili da je **Popović** poslije 12. jula u Zvorniku bio angažovan na legitimnim operacijama - bilo da se radilo o kontraobavještajnim poslovima ili provjeri regruta - to ne bi imalo apsolutno nikakvog uticaja na njegovo dokazano učešće u aktivnostima vezanim za zarobljenike iz Srebrenice. Nakon što je razmotrilo sve dokaze, Pretresno vijeće se uvjerilo van razumne sumnje da je **Popović** u periodu od 14. do 16. jula bio prisutan u Orahovcu, Ročeviću i Pilici. Argumenti **Popoviće**ve odbrane ne dovode u razumnu sumnju to da je **Popović** bio prisutan na tim lokacijama ili da je u danima poslije 12. jula učestvovao u aktivnostima vezanim za zarobljenike, uključujući i njihovo ubijanje.

(vii) 17. juli 1995. godine

1142. Sredinom dana 17. jula, u rasponu od nekoliko minuta presretnuta su tri telefonska razgovora, a sva tri su se odnosila na poruku koju je trebalo prenijeti **Popoviću**. U prvom razgovoru, koji je vođen u 12:42 sati, major Golić saopštava generalu Krstiću da je **Popović** u Zvorniku, ali da očekuju da će se tog popodneva vratiti na IKM. Krstić je rekao sljedeće: “Goliću, da se nađe ovaj **Popović** i da se javi na IKM [...] Znači, da se pronade i odmah da se javi.”³⁷²² Dvije minute kasnije, Trbić, oficir za bezbjednost u Zvorničkoj brigadi, kaže da je **Popović** “otiš'o tamo na, prema onom zadatku” i da se taj zadatak obavlja sjeverno od mjesta na kojem je Trbić.³⁷²³ Pet minuta kasnije, jedan nepoznat sagovornik Trbiću kaže sljedeće: “Evo, sad opet drugačije. [...] Ovaj, ako stupiš u kontakt sa njim, nek on završi te poslove [...] I odma' da ide

³⁷¹⁹ Popovićev završni podnesak, par. 581–582.

³⁷²⁰ Dokazni predmet 1D00698, Zahtjev Drinskog korpusa za mobilizaciju neraspoređenih vojnih obveznika, sa Krstićevim potpisom, 15. juli 1995. godine; dokazni predmet 1D00697, Naređenje Ministarstva odbrane Republike Srpske, s potpisom sekretara Stevana Ivanovića, 15. juli 1995. godine.

³⁷²¹ Richard Butler, T. 20139–20142 (22. januar 2008. godine).

³⁷²² Dokazni predmet P01218a, Presretnuti razgovor između Golića i Zlatara 1, 17. juli 1995. godine, 12:42 sati. "Zlatar 1" je šifrovani naziv za komandanta Drinskog korpusa, koji je u to vrijeme bio general Krstić. Vinko Pandurević, T. 31047 (3. februar 2009. godine).

³⁷²³ Dokazni predmet P01219a, (povjerljivo).

gore [...] Ali, znači, nek' završi te poslove na čemu radi, a odma ovde da se javi [...]”.³⁷²⁴ Kasnije, u 16:22 sati, **Popović** je jednom nepoznatom sagovorniku, koga je oslovio kao “šefa”, rekao sljedeće: “sve u redu, onaj pos'o odrađen, gotovo... sve u redu... sve je privedeno kraju, nema nikakvih problema [...] u bazi sam... u bazi, bazi [...]. Jel' bi mog'o malo da se odmorim, da se malo odmorim, da se okupam, e pa misliću posle ponovo, e... uglavnom ono je sve za pet... za pet... tu ocenu pet, sve okej.”³⁷²⁵ U svjetlu svih predočenih dokaza koji se odnose na **Popovićeve** postupke i lokacije na kojima se nalazio tokom nekoliko dana uoči ovog razgovora, Pretresno vijeće konstatuje da se “pos'o” koji **Popović** pominje u ovom presretnutom razgovoru odnosi na operaciju ubijanja i pokopavanja muškaraca, bosanskih Muslimana, u Zvorniku u periodu od 13. do 17. jula 1995. godine.

(viii) 23. juli 1995. godine

a. Bišina

1143. Dana 7. aprila 2008. godine, dva mjeseca nakon što je dokazni postupak tužilaštva okončan,³⁷²⁶ tužilaštvo je podnijelo zahtjev za ponovno otvaranje dokaznog postupka kako bi predočilo dokaze u vezi s masovnim pogubljenjem koje je navodno izvršeno na području poznatom pod nazivom Bišina, u koje je **Popović** navodno bio umiješan.³⁷²⁷ Pretresno vijeće je odobrilo taj zahtjev tužilaštva, konstatujući sljedeće:

[...] budući da pogubljenja u Bišini nisu navedena u Optužnici, nije moguće da Popović, ili bilo koji od ostale šestorice optuženih, bude proglašen krivično odgovornim za ta pogubljenja. Zapravo, ono na šta se ovi su dokazi odnose i u vezi s čim imaju dokaznu vrijednost jeste Popovićovo znanje, namjera i “dosljedan način ponašanja” tokom perioda u kojem su izvršena pogubljenja koja jesu navedena u Optužnici i u vezi s kojima je tužilaštvo već izvelo dokaze.³⁷²⁸

1144. U jutarnjim satima 23. jula 1995. godine, jedan pripadnik bataljona vojne policije Drinskog korpusa u Han-Pijesku je, zajedno s još dvojicom ljudi, dobio zadatak da u vojnom kamionu ode po neke zarobljenike u vojnom zatvoru u Sušici u Vlasenici.³⁷²⁹³⁷³⁰ Kad su

³⁷²⁴ Dokazni predmet P01220a, (povjerljivo).

³⁷²⁵ Dokazni predmet P01224a, Presretnuti razgovor između Popovića i osobe Y, 17. juli 1995. godine, 16:22 sati.

³⁷²⁶ Tužilaštvo je svoj dokazni postupak okončalo 7. februara 2008. godine. T. 21222 (7. februar 2008. godine).

³⁷²⁷ Zahtjev za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva, sa dva dodatka (povjerljivo), 7. april 2008. godine.

³⁷²⁸ Odluka po Zahtjevu za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva, 9. maj 2008. godine, par. 39. Pravilo 93(A) predviđa sljedeće: “Dokazi o dosljednom načinu ponašanja relevantnom za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava obuhvaćena Statutom mogu biti prihvaćeni u interesu pravde”.

³⁷²⁹ Nikodin Jovičić, koji je u julu 1995. godine bio zamjenik komandira sektora uniformisane policije u policijskoj stanici u Han-Pijesku, u svom je svjedočenju izjavio da je u Vlasenici bio neki vojni zatvor koji se zvao Sušica, ali se nije mogao sjetiti u kom je to periodu bilo. Nikodin Jovičić, dokazni predmet P04438, Izjava na osnovu pravila 92ter (17. mart 2007. godine), par. 6, 12.

³⁷³⁰ Svjedok PW-172, T. 32566–32568 (djelimično zatvorena sjednica), 32570; 32575–32578 (djelimično zatvorena sjednica), 32578–32580 (10. mart 2009. godine); dokazni predmet P04425, (povjerljivo). Svjedok PW-172 je prepoznao putni radni list za kamion TAM koji je korišten tog dana, a zabilješka u tom listu ukazuje na to da je taj kamion korišten 23. jula u periodu od 8:30 do 15:00 sati.

zarobljenici ukrncani u taj kamion, on se uputio u pravcu sjeverozapada prema Šekovićima i negdje usput su mu se pridružili još jedan kamion i jedan minibus.³⁷³¹

1145. Negdje na glavnom putu između Tišće i Šekovića vozila su se zaustavila kod nekog restorana, gdje se u minibus ukrcalo pet-šest vojnika, od kojih su neki imali oznake 10. diverzantskog odreda.³⁷³² Bili su naoružani automatskim puškama i nosili su maske i kape; neki su imali rukavice bez prstiju; neki su bili u maskirnim uniformama, a neki u civilnim majicama.³⁷³³ Na tom istom mjestu kamione je ukrcano još nekoliko zarobljenika, a potom su nastavili put u pravcu Bišine.³⁷³⁴

1146. Negdje usput, tim vozilima se pridružio **Popović**, koji se vozio u automobilu.³⁷³⁵ Taj konvoj vozila zaustavio se na oko 200 do 300 metara od Komande bataljona Bišina.³⁷³⁶ U blizini Komande stajala su tri-četiri uniformisana muškarca sa žutim ili bijelim opasačima.³⁷³⁷

1147. Vojnici 10. diverzantskog odreda su nakratko porazgovarali s **Popovićem**, koji je od svih prisutnih imao najviši čin.³⁷³⁸ Vojnici su potom otvorili zadnja vrata jednog od kamiona, odveli petoricu zarobljenika otprilike 30 metara od mjesta na kojem su bili parkirani kamioni i strijeljali ih.³⁷³⁹ Ovaj postupak se nastavio istim tempom: zarobljenike su u grupama od po pet ljudi odvodili iz kamiona i vrlo brzo ih strijeljali, a **Popović** je bio prisutan.³⁷⁴⁰ Svjedok PW-172 je prišao **Popoviću** i, zanemariivši protokol, oslovio ga nadimkom i pitao šta se dešava; **Popović** nije odgovorio. Svjedok PW-172 je tu njihovu komunikaciju opisao na sljedeći način: “Nego sam

³⁷³¹ Svjedok PW-172, T. 32570 (10. mart 2009. godine); svjedok PW-175, T. 32782–32789 (25. mart 2009. godine); dokazni predmet P04432, Putni radni list za minibus, str. 2.

³⁷³² Svjedok PW-172, T. 32571, T. 32575 (10. mart 2009. godine), svjedok PW-175, T. 32783–32784 (25. mart 2009. godine). Svjedok PW-172 je za 10. diverzantski odred čuo u razgovorima koje je vodio s drugim vojnicima, konkretno, čuo je da je taj odred smješten u blizini Vlasenice. Svjedok PW-172, T. 32575–32576 (10. mart 2009. godine). Dana 23. jula 1995. godine u 10:30 sati, Momo Amović, načelnik materijalno-finansijskog organa u Štabu Drinskog korpusa, izdao je jednom pripadniku Drinskog korpusa zadatak da doveze neke ljude. Taj je pripadnik odvezao minibus iz Vlasenice u Dragačevac, gdje je pokupio petoricu-šesticu muškaraca. Kad se minibus približio Šekovićima, putnici su vozaču rekli da vozi u Bišinu umjesto u Šekoviće. Svjedok PW-175, T. 32782–32786 (25. mart 2009. godine). U relevantnoj bilješci u putnom radnom listu za taj minibus stoji da je vozilo korišteno 23. jula 1995. godine od 10:30 sati do podneva, na relaciji “Vlasenica-Šekovići-Bišina-Šekovići”, da je u njemu ukupno bilo osam osoba, i da je prešlo 48 kilometara. Dokazni predmet P04432, Putni radni list za minibus; svjedok PW-175, T. 32793–32794 (25. mart 2009. godine).

³⁷³³ Svjedok PW-175, T. 32784, T. 32788 (25. mart 2009. godine); svjedok PW-172, T. 32588 (10. mart 2009. godine). Međutim, v. iskaz svjedoka PW-175, koji je u svom svjedočenju prvobitno rekao da je samo kod dvojice putnika vidio oružje, jer ga je bilo strah da ih gleda. Svjedok PW-175, T. 32784 (25. mart 2009. godine).

³⁷³⁴ Svjedok PW-172, T. 32571 (10. mart 2009. godine).

³⁷³⁵ Svjedok PW-172, T. 32572 (10. mart 2009. godine).

³⁷³⁶ *Ibid.*, T. 32572 (10. mart 2009. godine). Svjedok PW-172 je u svom svjedočenju rekao da mu to mjesto nije bilo poznato. *Ibid.* Svjedok PW-175, T. 32786–32788 (25. mart 2009. godine).

³⁷³⁷ PW-175, T. 32788 (25. mart 2009. godine). V. takođe svjedok PW-175, T. 32787 (25. mart 2009. godine), gdje je posvjedočio da su na tom području bila dva-tri civila.

³⁷³⁸ Svjedok PW-172, T. 32575, 32588–32589 (10. mart 2009. godine). U tom razgovoru nije bilo nikakvih naredenja; **Popović** im nije izdavao nikakva direktna naredenja. *Ibid.*, T. 32572–32573, 32588–32589 (10. mart 2009. godine).

³⁷³⁹ *Ibid.*, T. 32572–32573 (10. mart 2009. godine).

³⁷⁴⁰ *Ibid.*, T. 32573, 32598 (10. mart 2009. godine). Svjedok PW-172 je izjavio da je **Popović** bio prisutan dok su vršena pogubljenja, ali da smatra da nije imao nikakve veze s prevozom zarobljenika iz Šekovića u Bišinu. *Ibid.*, T. 32598 (10. mart 2009. godine). Vozač minibusa je u svojoj bilješci o korištenju vozila za 23. juli 1995. godine, pored relacije “Vlasenica-Šekovići-Bišina-Šekovići”, upisao “potpukovnik Popović” i izjavio je da je to učinio jer mu je saopšteno da je **Popović** glavni, ali nije bio sasvim jasan u vezi s tim, kao ni u vezi s relevantnim okolnostima. Dokazni predmet P04432, Putni radni list br. 28/3-202 za minibus; svjedok PW-175, T. 32794–32799 (25. mart 2009. godine).

mu prišao jednostavno i rekao, Pope, šta je ovo? Ništa mi nije odgovorio. Vidio sam mu suze u očima. Samo je se okrenio od mene.”³⁷⁴¹ Iz jedne masovne grobnice na području Bišine ekshumirana su tijela, među kojima su identifikovani posmrtni ostaci Himze Mujića.³⁷⁴² U jednom presretnutom razgovoru koji je vođen dan nakon što su ti zarobljenici ubijeni, navodi se da **Popović** zna gdje se nalazi Himzo Mujić i šta se desilo s njim.³⁷⁴³

1148. Kasnije je na tu lokaciju dovezena jedna građevinska mašina, utovarivač, pomoću kojeg je iskopana jama.³⁷⁴⁴ Rukovalac te mašine je zamolio pripadnike bataljona Vojne policije iz Han-Pijeska da utovare leševe.³⁷⁴⁵ Jedan od njih je odbio; **Popović** je potom drugoj dvojici pripadnika Vojne policije rekao da to učine “ako hoće i ako mogu”.³⁷⁴⁶ Oni su to prihvatili i utovarili leševe.³⁷⁴⁷

1149. Na osnovu izjava Slaviše Vlačića,³⁷⁴⁸ Dragiša Čojića³⁷⁴⁹ i Milenka Kojića,³⁷⁵⁰ **Popović** se pozvao na alibi u vezi sa svojim učešćem u ubijanju u Bišini.³⁷⁵¹ Ti svjedoci su dali sljedeće izjave.

1150. Slaviša Vlačić je svjedočio o jednom svom susretu s **Popovićem** u jutarnjim satima, negdje u julu 1995. godine u fabrici "Vezionica" u Zvorniku. U jednom trenutku **Popović** je nekog nazvao telefonom i vičući postavio nekoliko pitanja, kao što su “kada”, “gdje” i “zašto”. Odmah poslije toga, **Popović** je rekao da “hitno mora da se vrati”. **Popović** je u fabrici ostao nekih pola sata. Vlačić je rekao da je **Popović** došao nekoliko dana nakon što je 18. jula zarobljen

³⁷⁴¹ Svjedok PW-172, T. 32573–32574 (10. mart 2009. godine).

³⁷⁴² Dokazni predmet P03517 (povjerljivo); dokazni predmet 1D01366 (povjerljivo); dokazni predmet 1D01389 (povjerljivo); dokazni predmet 1D01330 (povjerljivo); dokazni predmet P04494 (povjerljivo); dokazni predmet 1D01392, Federacija Bosne i Hercegovine, Kantonalno tužilaštvo Tuzlanskog kantona, Zapisnik o ekshumaciji, 1. juni 2006. godine; Thomas Parsons, T. 33463–33467, 33468–33470 (djelimično zatvorena sjednica) (29. april 2009. godine).

³⁷⁴³ Dokazni predmet P01324a, Presretnuti razgovor između osobe X i osobe Y, 24. juli 1995. godine, 12:50 sati (jedan od učesnika u tom razgovoru tražio je od drugog da kaže Kanetu da se “Himzo [Mujić] ne nalazi više u zatvoru ovdje” i da treba da nazove potpukovnika **Popovića** u Drinskom korpusu, te da **Popović** “jedini zna gdje je on odavde otiš'o i šta je s njim bilo”). U jednom razgovoru koji je presretnut ranije istog dana, jedan od učesnika, koji je identifikovan kao Kane, kaže da da bi Himzo Mujić “volio da razgovara s Jovičićem, jer je za njega radio”. Njegov sagovornik kasnije u tom razgovoru kaže: “Vidi i provjeri, znaš ti, dolje. Možda će onaj **Popović**, bezbjednjak.” Dokazni predmet P01323a, Presretnuti razgovor između osobe X (Kane) i osobe Y, 24. juli 1995. godine, 11:32 sati. Nikodin Jovičić je u svom svjedočenju rekao da je Himzo Mujić prije rata bio jedan od njegovih “operativnih kontakata”, ali se nije mogao sjetiti da li mu je bilo poznato gdje je Mujić bio u julu 1995. godine. Jovičić je kasnije čuo da su Mujić i njegova braća otišli u Srebrenicu i da su poginuli. Nikodin Jovičić, dokazni predmet P04438, Izjava na osnovu pravila 92ter (17. mart 2007. godine), par. 6–7, 8, 10.

³⁷⁴⁴ Svjedok PW-172, T. 32573–32574 (10. mart 2009. godine).

³⁷⁴⁵ *Ibid.*, T. 32574 (10. mart 2009. godine).

³⁷⁴⁶ *Ibid.*

³⁷⁴⁷ *Ibid.* Svjedok PW-172 je izjavio da nije bilo “ono nešto u smislu vojničke komande, naredbe, ne”, nego da im je **Popović** jednostavno rekao “ako hoćete i ako možete”. *Ibid.*, T. 32603 (10. mart 2009. godine). Svjedok PW-172 je, pored toga, izjavio da mu **Popović** nikad nije izdao nikakvo naređenje, “ni tada, ni prije toga ni poslije toga”. Svjedok PW-172, T. 32588 (10. mart 2009. godine).

³⁷⁴⁸ Slaviša Vlačić, dokazni predmet 1D01438, Izjava na osnovu pravila 92ter (20. april 2008. godine).

³⁷⁴⁹ Dragiša Čojić, dokazni predmet 1D01439, Izjava na osnovu pravila 92ter (28. decembar 2008. godine).

³⁷⁵⁰ Milenko Kojić, dokazni predmet 1D01446, Izjava na osnovu pravila 92ter (25. decembar 2008. godine).

³⁷⁵¹ Popovićev završni podnesak, par. 650–656; T. 34383–34390 (7. septembar 2009. godine).

Popovićev rođak, Đorđije Popović.³⁷⁵² Postoje i dokumentarni dokazi da je **Popović** 23. jula u 09:00 sati otišao u Zvornik.³⁷⁵³ Dragiša Čojić je rekao da je negdje u julu 1995. godine **Popović** došao na gradilište kasarne u Bišini i pitao ga da li je tu njegov zet Milenko Kojić, na šta je on odgovorio da jeste i pozvao je Kojića. Čojić je rekao da je dva sata prije **Popovićevog** dolaska vidio dva kamiona koji su se provezli tuda.³⁷⁵⁴ Milenko Kojić je izjavio da je vidio **Popovića** na gradilištu kasarne u Bišini nekoliko dana nakon što je saznao da je Đorđije Popović zarobljen. Rekao je da je **Popovića** vidio između 13:00 i 14:00 sati. **Popović** ga je pitao da li je vidio da su tuda prošli neki vojni kamioni. On je odgovorio da ih je vidio dva-tri sata ranije. **Popović** je tu ostao samo samo nekoliko minuta, a onda se odvezao u istom pravcu u kojem su ranije otišla pomenuta vozila. Pola sata kasnije, vratio se na gradilište i djelovao je “umorno i neraspoloženo”.³⁷⁵⁵ **Popović** tvrdi da je na mjesto pogubljenja došao nakon što su ona već bila izvršena.³⁷⁵⁶

1151. Pretresno vijeće podsjeća na svoja zapažanja u vezi s alibijem.³⁷⁵⁷ Pretresno vijeće smatra da dokazi o alibiju koje je predočio **Popović** ne izazivaju razumnu sumnju u dokaze tužilaštva koji pokazuju da je **Popović** bio na licu mjesta dok su vršena pogubljenja. Za to postoji nekoliko razloga. Kao prvo, Pretresno vijeće smatra da je svjedok PW-172 vjerodostojan. Kao drugo, Vlačić, Čojić i Kojić nisu bili precizni u pogledu datuma kad su vidjeli **Popovića**.³⁷⁵⁸ Kao treće, vojni kamioni za koje su Čojić i Kojić rekli da su ih vidjeli mogli su u tom trenutku umjesto prevoza zarobljenika u Bišinu obavljati bilo koju od nekoliko mogućih funkcija, posebno kad se ima u vidu da je Bišina bila u blizini linije sukoba. Na osnovu dokaza koji su predočeni Pretresnom vijeću, jedini razuman zaključak jeste taj da je **Popović** bio uključen u pogubljenja koja su vršena u Bišini i da je bio prisutan dok su ona vršena.

1152. Međutim, **Popović** se u Optužnici ne tereti za krivična djela u vezi s ovim incidentom. Pretresno vijeće prihvata dokaze koje je u vezi s pogubljenjima u Bišini predočilo tužilaštvo i konstatuje da oni potkrepljuju zaključke koje je Pretresno vijeće već donijelo u vezi s **Popovićevim** učešćem u operaciji ubijanja, kao što se navodi u Optužnici.

b. Ranjeni zarobljenici, bosanski Muslimani, iz bolnice u Milićima

³⁷⁵² Slaviša Vlačić, dokazni predmet 1D01438, Izjava na osnovu pravila 92ter (20. april 2008. godine), str. 2-3; dokazni predmet P00141, Redovni borbeni izvještaj koji je Komanda Drinskog korpusa podnijela Glavnom štabu VRS-a, sa Krstićevim potpisom, 18. juli 1995. godine, str. 2.

³⁷⁵³ Dokazni predmet P00197, Putni radni list Vojne pošte 7111 za period od 1. do 31. jula 2008. godine, str. 4.

³⁷⁵⁴ Dragiša Čojić, dokazni predmet 1D01439, Izjava na osnovu pravila 92ter (28. decembar 2008. godine), str. 2-3.

³⁷⁵⁵ Milenko Kojić, dokazni predmet 1D01446, Izjava na osnovu pravila 92ter (25. decembar 2008. godine), str. 3-4.

³⁷⁵⁶ Popovićev završni podnesak, par. 654; T. 34388 (7. septembar 2009. godine).

³⁷⁵⁷ V. gore, par. 1115.

³⁷⁵⁸ Slaviša Vlačić, dokazni predmet 1D01438, Izjava na osnovu pravila 92ter (20. april 2008. godine), str. 2-3; Milenko Kojić, dokazni predmet 1D01446, Izjava na osnovu pravila 92ter (25. decembar 2008. godine), str. 3-4; Dragiša Čojić, dokazni predmet 1D01439, Izjava na osnovu pravila 92ter (28. decembar 2008. godine), str. 2-3.

1153. Negdje u julu 1995. godine, deseterica ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, su iz bolnice u Milićima premješteni u kasarnu u preduzeću "Standard", gdje su ostali do otprilike 23. jula.³⁷⁵⁹ Dva presretnuta razgovora od 23. jula 1995. godine ukazuju na to da je **Pandurević** tražio uputstva u vezi s ranjenim bosanskim Muslimanima i da mu je saopšteno da će doći **Popović** da riješi to pitanje. U prvom razgovoru, koji je vođen u 08:00 sati, **Pandurević** je pukovniku Ceroviću, pomoćniku komandanta Drinskog korpusa za moral, pravne i vjerske poslove, rekao da ima neke ranjene zarobljenike s kojima ne zna šta da radi i raspitivao se u vezi s mogućnošću njihove razmjene.³⁷⁶⁰ Drugi razgovor je vođen pet minuta poslije prvog i tom prilikom je Cerović izdao uputstvo dežurnom oficiru da kaže **Pandureviću** da će **Popović** doći u 17:00 sati "i prenijeće šta treba uraditi o poslu što smo razgovarali".³⁷⁶¹

1154. Nešto kasnije, Obrenović je od dežurnog oficira Zvorničke brigade saznao da su ranjeni zarobljenici rano ujutro odvezeni iz kasarne u preduzeću "Standard".³⁷⁶² Kasnije, istog dana kad je Obrenović saznao da su zarobljenici negdje odvezeni, **Pandurević** je rekao Obrenoviću da je **Popović** došao s Mladićevim naređenjem da se ranjeni bosanski Muslimani likvidiraju i oni su potom odvezeni.³⁷⁶³

1155. Dana 23. jula u putnom radnom listu za automobil koji je dodijeljen **Popoviću** zabilježeno je da je taj automobil putovao na relaciji od Vlasenice do Zvornika.³⁷⁶⁴ U jednoj grobnici u Liplju identifikovani su posmrtni ostaci jednog od deseterice ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, koji su bili premješteni u kasarnu u preduzeću "Standard",³⁷⁶⁵ a u novembru 2007. godine ostala devetorica su se još uvijek vodila kao nestala lica.³⁷⁶⁶

1156. Pretresno vijeće se uvjerilo da su deseterica ranjenih bosanskih Muslimana ubijena negdje oko 23. jula.³⁷⁶⁷ Pretresno vijeće se, nadalje, na osnovu gorepomenutih dokaza uvjerilo da su oni predati pod **Popovićev** nadzor otprilike 23. jula. S obzirom na te dokaze, kao i na ranije ispitane dokaze u vezi s **Popovićevim** učešćem u masovnim pogubljenjima izvršenim u julu na

³⁷⁵⁹ V. gore, par. 572–573.

³⁷⁶⁰ Dokazni predmet P01309a, Presretnuti razgovor, 23. juli 1995. godine, 8:00 sati; Vinko Pandurević, T. 31146 (9. februar 2009. godine) (gdje je izjavio da smatra da je drugi učesnik u tom razgovoru bio Cerović).

³⁷⁶¹ Dokazni predmet P01310a, Presretnuti razgovor 23. juli 1995. godine, 8:05 sati. Svjedok PW-168, T. 16025 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine) (gdje je, na osnovu njegovih saznanja u vezi s tim incidentom i na osnovu pregleda transkripta tog presretnutog razgovora, izjavio da je "Ljubo" koji se u njemu pominje major Ljubo Bojanović, koji je tog dana dežurni); v. takođe dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 177 (gdje se navodi sljedeće: "08:30 – potpukovnik Cerović javio za komandanta da će potpukovnik **Popović** doći do 17:00"); Vinko Pandurević, T. 32262–32263 (27. februar 2009. godine); V. gore, par. 1904.

³⁷⁶² Svjedok PW-168, T. 15915 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

³⁷⁶³ Svjedok PW-168, T. 15915–15916 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). **Pandurević** poriče da je odobrio pogubljenje zarobljenih bosanskih Muslimana i u svom je svjedočenju, suprotno iskazu svjedoka PW-168, izjavio da ga je Obrenović izvjestio da su ranjeni zarobljenici, bosanski Muslimani, odvedeni u zatočenički centar u Batkoviću u Bijeljini. Vinko Pandurević, T. 31170 (10. februar 2009. godine).

³⁷⁶⁴ Dokazni predmet P00197, Putni radni list za VW golf P-7065, koje je od 1. do 31. jula bilo dodijeljeno Vujadinu Popoviću, str. 4.

³⁷⁶⁵ Dokazni predmet P04494, (povjerljivo), str. 163; V. gore, par. 576.

³⁷⁶⁶ Dokazni predmet P03159a, (povjerljivo).

³⁷⁶⁷ V. gore, par. 577.

području Zvornika, Pretresno vijeće konstatuje da je **Popović** ubio ili omogućio ubijanje deseterice ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Milićima.

(ix) 2. avgust 1995. godine (Žepa)

1157. **Popović** je drugom polovinom jula, tokom operacije u Žepi, dvaput razgovarao s generalom Krstićem.³⁷⁶⁸ Dva presretnuta razgovora od 2. avgusta pokazuju da je Krstić izdao uputstvo **Popoviću** da ode u Srbiju kako bi riješio pitanje muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe.³⁷⁶⁹ Drugi razgovor, koji je vođen u 13:00 sati, ukazuje na to da MUP Srbije nije dozvolio predstavnicima VRS-a da razgovaraju s bosanskim Muslimanima koji su prešli u Srbiju preko rijeke Drine, niti da ih odvedu nazad u zarobljeništvo.³⁷⁷⁰ U istom razgovoru, **Popović** je rekao Krstiću da ga je upravo nazvao **Beara** saopštivši mu da je izvijestio **Miletića** da se u Srbiji nalazi 500 do 600 bosanskih Muslimana, ali da srbijanske vlasti ne dopuštaju nikome da razgovara s njima.³⁷⁷¹

(x) Septembar 1995. godine

1158. U Septembru 1995. godine, **Popović** je Momiru Nikoliću, načelniku za obavještajno-bezbjednosne poslove Bratunačke brigade, izdao uputstvo da premjesti i ponovo pokopa leševe bosanskih Muslimana iz Glogove.³⁷⁷² On je Momiru Nikoliću rekao i da je naređenje za premještanje leševa došlo od Glavnog štaba VRS-a i da je “Komand[a] Drinskog korpusa, odnosno orga[n] bezbjednosti Drinskog korpusa” dobio zadatak da obezbijedi neophodne količine goriva za izvođenje te operacije.³⁷⁷³

1159. Negdje oko 14. septembra,³⁷⁷⁴ Obrenović je počeo da zastupa komandanta Zvorničke brigade, kada je obaviješten o jednom telegramu u kojem se tražila neobično velika količina goriva za kapetana Trbića.³⁷⁷⁵ Obrenović je nazvao dežurnog oficira u Drinskom korpusu da se

³⁷⁶⁸ Svjedok PW-109, T. 14603 (djelimično zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine).

³⁷⁶⁹ Dokazni predmet P01392d, Presretnuti razgovor, 2. avgust 1995. godine, 12:40 sati; dokazni predmet P01395g, Presretnuti razgovor, 2. avgust 1995. godine, 13:00 sati.

³⁷⁷⁰ Dokazni predmet P01395g, Presretnuti razgovor, 2. avgust 1995. godine, 13:00 sati.

³⁷⁷¹ *Ibid.*

³⁷⁷² Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 7; Momir Nikolić, T. 32960–32962 (21. april 2009. godine). V. takođe svjedok PW-138, T. 3865, 3867 (djelimično zatvorena sjednica) (9. novembar 2006. godine) (gdje je posvjedočio da je Momir Nikolić učestvovao u operaciji ponovnog pokopavanja leševa i da je naređenje za to dobio od svojih pretpostavljenih u komandnom lancu organa za bezbjednosne poslove).

³⁷⁷³ Momir Nikolić, T. 32960–32962 (21. april 2009. godine).

³⁷⁷⁴ Dokazni predmet P00041, Dokument koji je Glavni štab VRS-a uputio Drinskom korpusu, s potpisom Ratka Mladića, 14. septembar 1995. godine; dokazni predmet 3D00217, Izvod iz dokaznog predmeta P379 - knjiga dežurnog oficira - zabilješka za 14. septembar 1995. godine (gdje je evidentiran strogo povjerljivi telegram br. 03/4-2341 od 14. septembra 1995. godine). To je naređenje Glavnog štaba za izdavanje goriva Trbiću (dokazni predmet P00041). Svjedok PW-168, T. 15921-15922 (27. septembar 2007. godine), T. 17006–17012 (zatvorena sjednica) (26. oktobar 2007. godine).

³⁷⁷⁵ Svjedok PW-168, T. 15921–15922 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); T. 17006 (zatvorena sjednica) (26. oktobar 2007. godine). Obrenović je u to vrijeme počeo da zastupa komandanta Zvorničke brigade jer je **Pandurević** bio odsutan, što je dokumentovano u zvaničnom naređenju koje je Krstić izdao 8. avgusta. Svjedok PW-168, T. 15923–15924 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); T. 16621–16622 (zatvorena sjednica) (19. oktobar 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 31191–

raspita o tome, ali dotični “nije imao pojma o tome”.³⁷⁷⁶ Nekoliko minuta kasnije, **Popović** je nazvao Obrenovića i pitao ga odakle zna za pomenuto gorivo, na šta je Obrenović odgovorio da je to čuo od dežurnog oficira Zvorničke brigade.³⁷⁷⁷ **Popović** je reagovao rekavši da su “dežurni zeznuli stvar i da pojma nemaju”, nakon čega je taj razgovor završen.³⁷⁷⁸ Kasnije istog dana, Zvornička brigada jeste dobila naređenje od Glavnog štaba kojim je odobreno da se kapetanu Trbiću izda 5.000 litara goriva dizel D-2 za inženjerske radove.³⁷⁷⁹

1160. Dana 22. septembra, **Popović** se u jednom presretnutom razgovoru s “Mihalićem” raspitivao o toj isporuci goriva i tražio je Trbića.³⁷⁸⁰ Mihalić je odgovorio da je Trbić otišao, na šta je **Popović** rekao: “Radi ono, je li?”.³⁷⁸¹ Dana 26. septembra, **Popović** je s jednom velikom mapom došao u Zvorničku brigadu da se sastane s **Pandurevićem** i **Dragom Nikolićem**.³⁷⁸²

1161. Pretresno vijeće konstatuje da dokazi koji su gore izloženi o **Popovićevoj** uključenosti u operaciju ponovnog pokopavanja potkrepljuju gorenavedene zaključke u vezi s njegovom uključenosti u masovna pogubljenja izvršena u julu 1995. godine na području Zvornika.

(d) Zaključci

1162. Iako se u vezi s dolje navedenim zaključcima daju konkretne reference na dokazne predmete, Pretresno vijeće napominje da su ti zaključci zasnovani na svim relevantnim dokazima.

(i) Učešće u dva udružena zločinačka poduhvata

1163. Težište navoda kojima tužilaštvo tereti **Popovića** je njegovo činjenje krivičnih djela putem učešća u dva udružena zločinačka poduhvata, kao što je izloženo u Optužnici. Pretresno vijeće će, stoga, započeti s analizom **Popovićevog** učešća u tim udruženim zločinačkim poduhvatima za koje je okrivljen.

31193 (10. februar 2009. godine); dokazni predmet 5D00452 (povjerljivo). U tom telegramu se tražilo izdavanje pet hiljada litara goriva i to je bilo neobično jer je brigada normalno u rezervi imala samo dvije tone goriva. Svjedok PW-168, T. 15921–15922 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

³⁷⁷⁶ Svjedok PW-168, T. 15921 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); T. 17006 (zatvorena sjednica) (26. oktobar 2007. godine).

³⁷⁷⁷ *Ibid.*

³⁷⁷⁸ *Ibid.*, T. 15921 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

³⁷⁷⁹ *Ibid.*; dokazni predmet P00041, Naređenje Glavnog štaba za izdavanje goriva, s otkucanim potpisom Ratka Mladića, 14. septembar 1995. godine (gdje se navodi da je Trbić odgovoran za precizno vođenje evidencije o broju sati rada inženjerskih mašina i, shodno tome, za pravdanje utroška goriva). Iako se u tom dokumentu navodi da gorivo treba dostaviti “kapetanu Miloradu Trpiću” u kasarnu u preduzeću “Standard” u Zvorniku, svjedok PW-168 je potvrdio da je to vjerovatno bila tipografska greška operatera na teleprinteru i da je trebalo da stoji kapetan Milorad Trbić. Svjedok PW-168, T. 15922 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Tužilaštvo je takođe primijetilo grešku u prevodu dokaznog predmeta P00041 na engleski jezik: prva dva reda tog naređenja prevedena su kao “Generalštab Vojske Republike Srpske”, a trebalo ih je prevesti kao “Glavni štab Vojske Republike Srpske”. Svjedok PW-168, T. 15922 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

³⁷⁸⁰ Dokazni predmet P02391a, Presretnuti razgovor između Popovića i Nikolića, 22. septembar 1995. godine, 18:44 sati.

³⁷⁸¹ Dokazni predmet P02391a, Presretnuti razgovor između Popovića i Nikolića, 22. septembar 1995. godine, 18:44 sati.

³⁷⁸² Svjedok PW-168, T. 15926 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

a. Udruženi zločinački poduhvat ubistvai. Prva kategorija udruženog zločinačkog poduhvata

1164. Pretresno vijeće je konstatovalo da je u julu 1995. godine, više osoba djelovalo radi pružanja podrške zajedničkom cilju ubistva vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.³⁷⁸³ Stoga su ispunjena dva prva uslova koja se traže za donošenje zaključka o odgovornosti putem učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu. Pretresno vijeće će sada razmotriti treći uslov: učešće optuženog u ostvarenju zajedničkog cilja.

1165. Pretresno vijeće podsjeća da je **Popović**, da bi mu se pripisala odgovornost na osnovu prve kategorije udruženog zločinačkog poduhvata, morao učestvovati u zajedničkom cilju UZP-a, tj. ubistvu vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice. Da bi ovaj uslov bio ispunjen, **Popović** je morao da pruži značajan doprinos zajedničkom cilju i da s drugim članovima UZP-a ubistva dijeli namjeru za ostvarenje tog zajedničkog cilja.

1166. Najkasnije 12. jula ujutro, **Popović** je bio svjestan plana da se ubiju muškarci, bosanski Muslimani,³⁷⁸⁴ a u danima koji u uslijedili, kada su obim i razmjere tog plana prošireni, pomogao je da se utvrdi okvir u skladu s kojim će taj plan biti proveden u djelo. **Popović** je odigrao istaknutu ulogu u raznim aspektima provođenja tog plana, kao i na više ključnih lokacija. Za pružanje pomoći u operaciji ubijanja vrbovao je pripadnike VRS-a, među kojima su bili Momir Nikolić 12. jula, **Drago Nikolić** 13. jula³⁷⁸⁵ i Srećko Aćimović 15. jula.³⁷⁸⁶ **Popović** je bio u Potočarima, gdje su se okupili civili, kao i muškarci za koje je znao da će biti odvojeni u svrhu pogubljenja.³⁷⁸⁷ Bio je na svim lokacijama, osim jedne, na području Zvornika gdje su izvršena masovna zatočavanja i pogubljenja,³⁷⁸⁸ a u jednom slučaju je bio prisutan i dok su vršena pogubljenja.³⁷⁸⁹ Organizovao je prevoz zarobljenih bosanskih Muslimana na mjesto gdje će biti zatočeni neposredno prije njihovog pogubljenja³⁷⁹⁰ i vršio je logističku koordinaciju "na licu

³⁷⁸³ V. gore, par. 1073.

³⁷⁸⁴ **Popović** je Momira Nikolića obavijestio o toj operaciji neposredno prije nego što će prisustvovati trećem sastanku u hotelu "Fontana". V. gore, par. 1097–1099.

³⁷⁸⁵ V. gore, par. 1104.

³⁷⁸⁶ V. gore, par. 1118.

³⁷⁸⁷ V. gore, par. 1099.

³⁷⁸⁸ Masovna pogubljenja na području Zvornika u periodu od 14. do 16. jula 1995. godine vršena su na četiri lokacije (Orahovac, Petkovci, Ročević/Kozluk i Pilica). **Popović** je pratio konvoj vozila do škole u Grbavcima u Orahovcu, gdje su muškarci, bosanski Muslimani, zatočeni i kasnije tog dana je bio na obližnjoj poljani dok su vršena njihova pogubljenja. V. gore, par. 1107–1115. **Popović** je 15. jula bio prisutan u školi u Ročeviću dok su muškarci, bosanski Muslimani, bili tu zatočeni, i vršio je logističku organizaciju za njihov prevoz na mjesto pogubljenja u Kozluku. V. gore, par. 1117–1122. **Popović** je 16. jula takođe bio prisutan u školi u Kuli u Pilici gdje su bili zatočeni muškarci, bosanski Muslimani, kao i na Vojnoj ekonomiji Branjevo i u selu Pilici, gdje je vrbovao ljude koji će učestvovati u pogubljenjima. V. gore, par. 1131–1135.

³⁷⁸⁹ **Popović** je 14. jula bio na jednoj poljani u Orahovcu dok su tu vršena pogubljenja muškaraca, bosanskih Muslimana. V. gore, par. 1111–1115.

³⁷⁹⁰ **Popović** je jednom pripadniku Vojne policije naredio da odveze oklopni transporter UN-a na raskršnicu kod autobuske stanice u Bratuncu i parkira se tako da bude okrenut prema Konjević Polju. Kad su stigli na autobusku stanicu, **Popović** je izdao daljnja uputstva u vezi sa sipanjem goriva i rekao onom pripadniku Vojne policije da okloni transporter pomjeri tako da se iza njega

mjesta” za dva masovna pogubljenja.³⁷⁹¹ Cijelim tokom te operacije **Popović** je saradivao i sastajao se s drugim učesnicima u operaciji ubijanja, uključujući **Dragu Nikolića** i **Ljubišu Bearu**.³⁷⁹² **Popović** učešće u UZP-u ubistva takođe je potkrijepljeno njegovim prisustvom na mjestu pogubljenja u Bišini³⁷⁹³ i njegovim učešćem u operaciji ponovnog pokopavanja.³⁷⁹⁴

1167. Dana 17. jula, presretnut je razgovor u kojem **Popović** o operaciji ubijanja izvještava nekog nepoznatog sagovornika kojeg oslovljava kao “šefa” i kojem kaže sljedeće: “sve u redu, onaj pos'o odrađen, gotovo... sve u redu... sve je privedeno kraju, nema nikakvih problema [...] uglavnom, ono je sve za pet... za pet... tu ocenu pet”.³⁷⁹⁵ Riječi koje je **Popović** lično izgovarao cijelim tokom ovog presretnutog razgovora ilustruju njegovu predanost zajedničkom cilju. Čak i nakon što je objavio da je “sve [...] privedeno kraju”, nastavio je da ulaže napore i otprilike 23. jula odigrao je ključnu ulogu u organizovanju ubistva deseterice ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz kasarne u preduzeću "Standard".³⁷⁹⁶

1168. Na osnovu obilja dokaza koji su mu predočeni, Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da je **Popović** dao značajan doprinos UZP-u ubistva i da je dijelio namjeru za ostvarenje zajedničkog cilja. To je očigledno iz ključne uloge koju je odigrao organizovanju, koordinaciji i izvođenju operacije ubijanja. Pretresno vijeće, stoga, konstatuje da je **Popović** bio učesnik UZP-a ubistva.

ii. Treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata

može formirati kolona vozila. Potom su taj oklopni transporter i kolona vozila pratili **Popovića** do Orahovca, gdje su zarobljenici ubijeni. V. gore, par. 1107–1112.

³⁷⁹¹ U školi u Ročeviću, **Popović** je nazvao Komandu Zvorničke brigade i tražio da se u Ročević hitno pošalju kamioni i ljudstvo. **Popović** je takođe pokušao da angažuje civilne vozače da pomognu u prevozu zarobljenika na mjesto pogubljenja. V. gore, par. 1120. U Pilici, **Popović** je tražio da se dostavi gorivo za potrebe pogubljenja i pokopavanja zarobljenika, bosanskih Muslimana. V. gore, par. 1126–1130.

³⁷⁹² **Popović** se u jutarnjim satima 14. jula u kasarni u preduzeću "Standard" sastao sa **Bearom** i **Nikolićem**. V. gore, par. 1106. **Popović** se sa **Bearom** u kasarni u preduzeću "Standard" sastao i 15. jula uveče. V. gore, par. 1123. **Popović** učešće u ostvarivanju zajedničkog cilja potkrepljeno je u jednom razgovoru o operaciji ubijanja koji su 15. jula vodili Jokić i Obrenović. V. gore, par. 1122.

³⁷⁹³ Ovaj događaj nije naveden u Optužnici. Stoga se nijedna konstatacija u vezi s tim događajem ne može uzeti kao osnova za osuđujuću presudu po bilo kojoj od tačaka Optužnice. Međutim, dokazi o ubijanju u Bišini uvršteni su u spis na osnovu toga što su relevantni za **Popović**ovo znanje, namjeru i "dosljedan način ponašanja" tokom perioda u kojem su izvršena pogubljenja koja se navode u Optužnici i što u tom smislu imaju dokaznu vrijednost. Okolnosti **Popović**evog učešća u događajima u Bišini u znatnoj su mjeri slične okolnostima njegovog učešća u događajima u školi u Grbavcima, školi u Ročeviću, školi u Kuli, Vojnoj ekonomiji Branjevo i u Domu kulture u Pilici. **Popović** je bio uključen u ubijanje u Bišini na istom području i u istom periodu kao i kod ostalih navedenih događaja i u svakom takvom slučaju učestvovao je u procesu koji je rezultirao ubijanjem zarobljenika od strane snaga bosanskih Srba. Stoga je Pretresno vijeće mišljenja da **Popović**evi postupci u Bišini potkrepljuju ionako čvrste dokaze o njegovom učešću u UZP-u ubistva. V. Zahtjev za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva, 9. maj 2008. godine.

³⁷⁹⁴ Dokazano je da su organi bezbjednosti na nivou korpusa i brigada bili odgovorni za organizovanje operacije ponovnog pokopavanja na području Bratunca i Zvojnika i da je **Popović** učestvovao u toj operaciji u septembru 1995. godine. V. gore, par. 1161.

³⁷⁹⁵ V. gore, par. 1142.

³⁷⁹⁶ V. gore, par. 1156.

1169. Tužilaštvo navodi da je, shodno trećoj kategoriji odgovornosti putem učešća u UZP-u, **Popović** mogao da predvidi da će u sklopu UZP-a ubistva snage bosanskih Srba vršiti “situaciono uslovljeno ubijanje”.³⁷⁹⁷ Pretresno vijeće je već konstatovalo da su u periodu od 12. do 15. jula 1995. godine u u Potočarima, Bratuncu i u školi u Petkovicima počinjeno “situaciono uslovljeno ubijanje”.³⁷⁹⁸ Pretresno vijeće je, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatovalo da je “situaciono uslovljeno ubijanje” počinjeno i u supermarketu u Kravici.³⁷⁹⁹ Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak gore u tekstu da je **Popović** bio aktivan učesnik UZP-a ubistva. Ta operacija je izvršena u vrijeme haosa, a u njoj su učestvovali vojnici koji su bili motivisani ličnom osvetom. Ogroman broj muškaraca je prevezen i zatočen s namjerom da se pobije. Pretresno vijeće konstatuje da je **Popović** mogao da predvidi da će, pored masovnih pogubljenja, doći i do “situaciono uslovljenog ubijanja” i da je to “situaciono uslovljeno ubijanje” bilo vjerovatna posljedica UZP-a ubistva. Učešćem u UZP-u ubistva, **Popović** je voljno preuzeo taj rizik.

b. Udruženi zločinački poduhvat prisilnog uklanjanja

1170. Pretresno vijeće je konstatovalo da je postojao UZP prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice i Žepe.³⁸⁰⁰

1171. Jedno naređenje Drinskog korpusa od 20. marta 1995. godine sadrži formulacije slične onima iz Direktive br. 7, jer se navodi da je zadatak Drinskog korpusa “stvoriti uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života meštana u Srebrenici i Žepi”.³⁸⁰¹ Ovo naređenje izdala je Komanda Drinskog korpusa i ono sadrži odjeljak pod naslovom “Bezbednosno obezbeđenje”, u kojem se u osnovnim crtama navode radnje koje treba da preduzme organ bezbjednosti u okviru podrške borbenim dejstvima.³⁸⁰² To naređenje se odnosi na **Popovićevu** stručnu oblast i, s obzirom na njegov položaj načelnika za bezbjednost Drinskog korpusa, Pretresno vijeće smatra da je **Popović** znao za njega.

1172. U vrijeme kad je razgovarao s Mommirom Nikolićem uoči trećeg sastanka u hotelu "Fontana" u jutarnjim satima 12. jula, **Popović** je bio svjestan toga da će hiljade žena i djece, bosanskih Muslimana, koje su se nalazile u Potočarima, biti prevezene na teritoriju pod kontrolom

³⁷⁹⁷ Optužnica, par. 31. U Optužnici se navodi da su ta “situaciono uslovljena ubijanja” vršena na lokacijama u Potočarima, lokacijama u Bratuncu, u supermarketu u Kravici i u školi u Petkovicima. *Ibid.*

³⁷⁹⁸ V. gore, par. 359, 361, 455, 457, 459, 463, 497.

³⁷⁹⁹ V. gore, par. 449. V. Suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje, par. 36–39.

³⁸⁰⁰ V. gore, par. 1087. Pretresno vijeće podsjeća na svoju raniju konstataciju da prevoz muškaraca na mjesta zatočenja i pogubljenja ne predstavlja prisilno premještanje. *Ibid.* Stoga, Pretresno vijeće neće razmatrati navodno **Popovićevu** učešće u prisilnom premještanju putem njegove uključenosti u prevoz muškaraca.

³⁸⁰¹ Dokazni predmet P00203, Zapovest za odbranu i aktivna borbena dejstva, op. br. 7, Komanda Drinskog korpusa, s potpisom Milenka Živanovića, 20. mart 1995. godine, str. 6.

³⁸⁰² *Ibid.*, str. 17–18. V. takođe gore, par. 1092–1093.

ABiH.³⁸⁰³ **Popović** je tokom dana 12. jula bio i fizički prisutan u Potočarima.³⁸⁰⁴ Iz video-snimka tog događaja jasno je da je **Popović** mogao da vidi očajnu situaciju u kojoj su bili ljudi okupljeni na tom mjestu i da osjeti atmosferu prisile koja je tog dana vladala u Potočarima, zbog čega tu okupljeni ljudi nisu imali mogućnost stvarnog izbora po pitanju svog premještanja. Ovaj zaključak potkrepljuje činjenica da je **Popović** prisustvovao trećem sastanku u hotelu "Fontana", gdje se razgovaralo o situaciji u kojoj su se našli ljudi okupljeni u Potočarima.³⁸⁰⁵ Pretresno vijeće stoga konstatuje da je tokom cijelog dana 12. jula **Popović** znao da se iz srebreničke enklave namjerava izvršiti prisilno premještanje žena i djece, bosanskih Muslimana, koji su tada bili u Potočarima.

1173. Pitanje da li je **Popović** doprinio prisilnom premještanju iz Srebrenice nije tako jednostavno. Pretresno vijeće napominje da postoje neki dokazi u prilog zaključku da on tome jeste doprinio. Dana 12. jula, **Popović** je o planu za premještanje žena i djece koji su se okupili u Potočarima na teritoriju pod kontrolom ABiH razgovarao s Momikom Nikolićem,³⁸⁰⁶ a istog dana je i bio u Potočarima i izdao je uputstva jednom pripadniku VRS-a koji se tu nalazio.³⁸⁰⁷ Naređenje Drinskog korpusa od 20. marta sadrži bezbjednosne mjere i uputstva kojih je **Popović** bio svjestan,³⁸⁰⁸ a 13. jula je prisustvovao sastanku na kojem se razgovaralo o premještanju žena i djece.³⁸⁰⁹ Međutim, premda ima dokaza da je **Popović** znao za operaciju prisilnog premještanja, u kontekstu ukupnih dokaza, rijetki su oni koji ukazuju na to da je on preduzeo bilo kakve radnje radi podrške tom cilju. To što je obavijestio Momira Nikolića o planu da se ukloni stanovništvo sa te teritorije i što je jednom pripadniku VRS-a rekao da prestane dijeliti hljeb ne predstavlja značajan doprinos UZP-u prisilnog premještanja kakav se zahtijeva u sudskoj praksi. Pretresno vijeće je, stoga, mišljenja da nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da je **Popović** dao značajan doprinos UZP-u, tako da njegovi postupci u vezi sa stanovništvom u Srebrenici ne ukazuju na to da je on bio učesnik UZP-a prisilnog premještanja.³⁸¹⁰

1174. Nadalje, Pretresno vijeće smatra da **Popović** nije doprinio prisilnom premještanju stanovništva Žepe. Jedini dokaz o njegovom angažovanju na području Žepe sastoji se od dva presretnuta razgovora od 2. avgusta 1995. godine, koji se odnose na njegove napore da na teritoriju RS-a vrati muškarce, bosanske Muslimane, iz Žepe, koji su preko rijeke Drine prešli u

³⁸⁰³ V. gore, par. 1097–1099.

³⁸⁰⁴ V. gore, par. 1099.

³⁸⁰⁵ V. gore, par. 1098.

³⁸⁰⁶ V. gore, par. 1097–1098.

³⁸⁰⁷ **Popović** se vidi na video-snimku kako daje uputstva u vezi s podjelom hljeba ljudima koji su se okupili u Potočarima. V. gore, par. 1099, fusnota 3590.

³⁸⁰⁸ V. gore, par. 1092–1093.

³⁸⁰⁹ Taj sastanak je održan u Štabu Bratunačke brigade i prisustvovali su mu i Mladić, Vasić i Krstić, a razgovaralo se, pored ostalog, o "evakuaciji" preostalih civila iz Srebrenice u Kladanj i o tome da je za to potrebno 10 tona goriva. V. gore, par. 1100.

³⁸¹⁰ V. gore, par. 1026–1027.

Srbiju.³⁸¹¹ Pretresno vijeće smatra da ti dokazi, sami po sebi, nisu dovoljni da bi se utvrdilo da je **Popović** dao značajan doprinos UZP-u prisilnog uklanjanja u vezi sa Žepom. Iako je **Popović**, kao što se navodi gore u tekstu, znao ukupne razmjere plana za prisilno premještanje, to jest da je taj plan obuhvatao bosanske Muslimane, stanovnike i Žepe i Srebrenice,³⁸¹² nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da je on značajno doprinio ijednom od ta dva aspekta operacije prisilnog premještanja. Stoga nije dokazano da je **Popović** bio učesnik UZP-a prisilnog premještanja.

(ii) Tačka 1: genocid

1175. Pretresno vijeće je konstatovalo da je **Popović** bio učesnik UZP-a ubistva.³⁸¹³ **Popović** je, stoga, počinio djelo u osnovi ubijanja pripadnika grupe, i tim ubijanjem je nanio teške tjelesne i duševne povrede članovima porodica žrtava i osobama koje su preživjele pogubljenja, kao što je definisano u članu 4(2)(a) i (b) Statuta. Pretresno vijeće će se sada usredotočiti na pitanje da li je **Popović** izvršio ta djela u osnovi s namjerom da izvrši genocid.

1176. Kao što je često slučaj, ne postoje neposredni eksplicitni dokazi da je **Popović** posjedovao posebnu namjeru koja je uslov za genocid.³⁸¹⁴ Stoga Pretresno vijeće mora da sagleda sve relevantne okolnosti, uključujući **Popovićeve** riječi i djela, kao i zaključke koji se iz njih mogu izvući, kako bi utvrdilo da li je dokazano postojanje namjere za vršenje genocida.

1177. Tužilaštvo tvrdi da je animozitet koji je **Popović** na nacionalnoj osnovi gajio prema bosanskim Muslimanima dokaz da je posjedovao genocidnu namjeru.³⁸¹⁵ Kao što će se vidjeti dolje, Pretresno vijeće konstatuje da je **Popović** djelovao s posebnom namjerom vršenja diskriminacije na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.³⁸¹⁶ Međutim, zaključak da je **Popović** učestvovao u operaciji ubijanja s posebnom namjerom vršenja diskriminacije nije sam po sebi dovoljan da bi se utvrdilo postojanje posebne namjere genocida, to jest “namjere da se u cijelosti ili djelimično uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa kao takva”.³⁸¹⁷ Pretresno vijeće podsjeća da ovdje riječi “kao takva” naglašavaju da se za genocid traži nešto više od diskriminatorne namjere, da namjera “mora da bude uništenje te grupe kao izdvojenog i zasebnog entiteta” i da krajnja žrtva krivičnog djela genocida jeste ta grupa.³⁸¹⁸ Pretresno vijeće konstatuje da **Popović** očito nije gajio nikakve simpatije prema bosanskim Muslimanima, ali da to što je

³⁸¹¹ V. gore, par. 1157.

³⁸¹² **Popović** je bio svjestan toga jer mu je bilo poznato naređenje Drinskog korpusa od 20. marta. Dokazni predmet P00203, Zapovest za odbranu i aktivna borbena dejstva op. br. 7, Komanda Drinskog korpusa, s potpisom Milenka Živanovića, 20. mart 1995. godine.

³⁸¹³ V. gore, par. 1168.

³⁸¹⁴ V. gore, par. 823.

³⁸¹⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 2585–2589.

³⁸¹⁶ V. dolje, par. 1194.

³⁸¹⁷ Član 4(2) Statuta.

³⁸¹⁸ V. gore, par. 821–822.

koristio pogrdne nazive, kao što je izraz "balija", ni na koji način ne dokazuje da je posjedovao posebnu namjeru za vršenje genocida koja mu se stavlja na teret, premda jeste relevantno za tu namjeru.

1178. Međutim, analiza okolnosti u kojima je vršeno ubijanje i **Popovićevog** znanja i učešća pruža jasnu sliku o njegovom stanju svijesti. **Popović** je za plan ubijanja znao od samog njegovog začetka i bio je upućen u svaku njegovu fazu, od razgovora koji su vođeni u Bratuncu prije nego što je počelo izvođenje operacije,³⁸¹⁹ preko zarobljavanja bosanskih Muslimana iz kolone,³⁸²⁰ do masovnog ubijanja izvršenog u Zvorniku.³⁸²¹ **Popović** je imao uvid u puni raspon operacije ubijanja. Konkretno, bio mu je poznat obim tog plana, kao i činjenica da on obuhvata ubijanje ljudi koji su bili odvojeni u Potočarima, a kasnije i potragu za onima koji su bježali u koloni s ciljem da se oni zarobe i pogube. Obišao je gotovo sva glavna mjesta na kojima je vršeno ubijanje dok su zarobljenici držani u zatočeništvu, tako da je i lično vidio hiljade ljudi koji su bili određeni za pogubljenje. I samo na osnovu ovih činjenica **Popović** je znao da namjera nije bila samo da se ubiju oni koji su pali u ruke snagama bosanskih Srba, nego i da se ubije što je moguće više njih u cilju uništavanja grupe. **Popovićevu** ustrajno učešće u svim aspektima plana koje je potom uslijedilo pokazuje da on nije samo znao za tu namjeru da se uništi grupa, nego da ju je i dijelio.

1179. **Popović** nije bio neki sporedni učesnik UZP-a ubistva. Dokazi pokazuju da je bio do grla umiješan u više aspekata te operacije i da je u njoj učestvovao sa čvrstom riješenošću. Nalazio se posvuda na području Zvornika i bio je prisutan na svim glavnim lokacijama na kojima je vršeno ubijanje, izuzev jedne. Riječi koje je lično izgovorio na početku operacije, kada je Momiru Nikoliću rekao da "sve balije treba pobiti" (naglasak dodat),³⁸²² takođe predstavljaju dokaz njegove genocidne namjere. Čak i nakon što su pogubljene hiljade ljudi i masovno ubijanje završeno, **Popović** je i dalje bio riješen da nastavi - došao je u kasarnu u preduzeću "Standard" da bi organizovao ubistvo ranjenih bosanskih Muslimana koji su tu držani u bolnici. Dokazi potkrepljuju zaključak da je **Popovićev** cilj bio da ne poštedi nijednog bosanskog Muslimana do kojeg je mogao doći, čak ni ako se radilo o dječaku.³⁸²³

1180. Faktori koje Pretresno vijeće smatra odlučujućim za donošenje zaključka da je **Popović** posjedovao traženu posebnu namjeru za genocid jesu razmjere počinjenih zvjerstava za koje je znao, njegovo energično učešće u više aspekata operacije masovnog ubijanja, a posebno

³⁸¹⁹ **Popović** je u jutarnjim satima 12. jula razgovarao s Momikom Nikolićem o planu da se ubiju bosanski Muslimani i odmah poslije toga je prisustvovao trećem sastanku u hotelu "Fontana". V. gore, par. 1097–1098.

³⁸²⁰ V. gore, par. 1100–1103.

³⁸²¹ V. gore, par. 1107–1115, 1118–1122, 1125–1138.

³⁸²² V. gore, par. 1097.

³⁸²³ V. gore, par. 1111–1122.

njegovo neposredno učešće u organizovanju masovnih ubistava u školi u Grbavcima (gdje je ubijeno 800 do 2.500 bosanskih Muslimana), u školi u Ročeviću (gdje je ubijeno otprilike 1.000 bosanskih Muslimana) i u Pilici (gdje je ubijeno 1.000 do 2.000 bosanskih Muslimana).³⁸²⁴ Sistematsko uzimanje na metu isključivo bosanskih Muslimana i **Popović** ponavljanje destruktivnih i diskriminatornih djela predstavljaju dokaz njegove genocidne namjere.³⁸²⁵ Pored toga, to što je u tom ubijanju učestvovao znajući da će ono doprinijeti uništenju grupe takođe pokazuje da je posjedovao genocidnu namjeru. Čak i njegove vlastite riječi, kojima je uspjeh izvedene operacije ocijenio najvišom ocjenom,³⁸²⁶ pokazuju njegovo opredjeljenje za uništenje grupe. Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da je **Popović** učestvovao u UZP-u ubistva s genocidnom namjerom. On je, stoga, kriv za genocid.

1181. Tužilaštvo navodi da je **Popović** “počinio, planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržao planiranje, pripremu i izvršenje [krivičnih djela za koja se tereti]”.³⁸²⁷ Pretresno vijeće konstatuje da **Popović**, putem svog učešća u UZP-u ubistva, nije samo počinio, nego je i planirao i naredio ubistvo muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice, i da je pritom posjedovao genocidnu namjeru. Međutim, Pretresno vijeće je mišljenja da je njegovo ponašanje najprimjerenije opisati kao vršenje genocida putem učešća u UZP-u ubistva, s genocidnom namjerom.

(iii) Tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida

1182. Udruživanje radi vršenja genocida, kažnjivo po članu 4(3) Statuta, definisano je kao dogovor između dvije ili više osoba da počine krivično djelo genocida³⁸²⁸, a da bi se neka osoba proglasila krivom za udruživanje radi vršenja genocida, ona mora da posjeduje istu posebnu namjeru koja se traži za vršenje genocida, to jest, namjeru da se u cijelosti ili djelimično uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa, kao takva.³⁸²⁹

1183. Kao što je izloženo gore u tekstu, **Popović** je svjesno saradivao s drugim učesnicima UZP-a ubistva, dijelio je njegov zajednički cilj i radio na ostvarenju zajedničkog cilja. Pretresno vijeće je konstatovalo i da je **Popović** posjedovao posebnu namjeru za genocid.

³⁸²⁴ V. gore, par. 1105–1115, 1117–1141.

³⁸²⁵ V. Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 47.

³⁸²⁶ V. gore, par. 1142; dokazni predmet P01224a, Presretnuti razgovor između Popovića i osobe Y, 17. juli 1995. godine, 16:22 sati (gdje je zabilježeno da je **Popović** rekao: “uglavnom, ono je sve za pet ...pet ... tu ocenu pet sve okej”).

³⁸²⁷ Optužnica, par. 88.

³⁸²⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 191. V. i Prvostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1041; Prvostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 787; Prvostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 70; Prvostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 423; Prvostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 798.

³⁸²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 894; Prvostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 423; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 192; Prvostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 799(i)–(ii). V. takođe gore, par. 821–830.

1184. *Actus reus* krivičnog djela udruživanja radi vršenja genocida je čin sklapanja dogovora da se izvrši genocid.³⁸³⁰ Zaključak o udruživanju radi vršenja genocida može se izvući iz koordiniranih postupaka pojedinaca koji dijele zajednički cilj i djeluju unutar nekog jedinstvenog okvira.³⁸³¹ Već su ispitani dokazi o koordiniranim postupcima i jedinstvenom okviru u kojem su djelovale one osobe, među kojima je bio i **Popović**, koje su u julu 1995. godine učestvovala u operaciji ubistva vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.³⁸³² Na osnovu tih dokaza, Pretresno vijeće konstatuje da je očito da je **Popović** najkasnije od 13. jula 1995. godine sklopio dogovor da se izvrši genocid i da je i sam posjedovao posebnu namjeru za vršenje genocida. On je, stoga, krivično odgovoran za udruživanje radi vršenja genocida.³⁸³³

(iv) Uslov znanja za krivično djelo iz člana 5 Statuta

1185. **Popović** je odgovoran za zločin protiv čovječnosti po članu 5 Statuta ako su njegova djela bila dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva i ako je u to vrijeme znao za taj napad i za to da njegova djela čine dio tog napada.³⁸³⁴

1186. Pretresno vijeće je konstatovalo da je postojao rasprostranjeni i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, pri čemu je više komponenti toga napada kulminiralo u vojnoj operaciji protiv Srebrenice. Kao što je gore utvrđeno, **Popović** je znao za naređenje Drinskog korpusa od 20. marta,³⁸³⁵ u skladu s kojim je trebalo da se provede plan premještanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz enklava Srebrenice i Žepe.³⁸³⁶ Znao je i za vojni napad na Srebrenicu.³⁸³⁷ **Popovićeve** djela ubistva su očigledno vezana za napad na Srebrenicu³⁸³⁸ i **Popović** je, imajući puni uvid u operaciju ubijanja od samog njenog začetka, znao da je to tako. Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da je **Popović** ispunio uslov znanja koji se traži za činjenje nekog krivičnog djela iz člana 5 Statuta.

(v) Tačke 4 i 5: ubistvo

1187. Pretresno vijeće je konstatovalo da su snage bosanskih Srba u periodu od 12. do 27. jula 1995. godine pobile hiljade bosanskih Muslimana koji su od početka boravili u Srebrenici ili

³⁸³⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 894.

³⁸³¹ Prvostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1047.

³⁸³² V. gore, par. 1164–1168.

³⁸³³ Ali, v. dolje, par. 2120–2127.

³⁸³⁴ V. gore, par. 751.

³⁸³⁵ Dokazni predmet P00203, Zapovest za odbranu i aktivna borbena dejstva op. br. 7, Komanda Drinskog korpusa, s potpisom Milenka Živanovića, 20. mart 1995. godine.

³⁸³⁶ V. gore, par. 1171.

³⁸³⁷ *Ibid.*

³⁸³⁸ V. gore, par. 779.

su u njoj potražili utočište i da to ubijanje predstavlja ubistvo, kako kao zločin protiv čovječnosti tako i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.³⁸³⁹ Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da su ta ubistva počinjena u sklopu zajedničkog cilja UZP-a ubistva ili su bila prirodna i predvidljiva posljedica tog cilja.³⁸⁴⁰ **Popović** je učestvovao u UZP-u ubistva i ispunio je uslov znanja koji se traži za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti. Takođe je znao da žrtve nisu aktivno učestvovalе u neprijateljstvima kada su ubistva počinjena. On je, stoga, krivično dogovoran za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti, a snosi odgovornost i za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i to kako za ubistva za koja je utvrđeno da su počinjena u sklopu UZP-a ubistva, tako i za “situaciono uslovljeno” ubijanje.³⁸⁴¹

1188. Tužilaštvo navodi da je **Popović** “počinio, planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržao planiranje, pripremu i izvršenje [krivičnih djela za koja se tereti]”.³⁸⁴² Pretresno vijeće konstatuje da **Popović**, putem svog učešća u UZP-u ubistva, nije samo počinio, nego je i planirao i naredio ubistvo bosanskih Muslimana iz Srebrenice. Međutim, Pretresno vijeće je mišljenja da je njegovo ponašanje najprimjerenije opisati kao činjenje ubistva putem učešća u UZP-u ubistva.

(vi) Tačka 3: istrebljivanje

1189. Pretresno vijeće je konstatovalo da su ubistva širokih razmjera muškaraca i dječaka iz Srebrenice predstavljala istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5. Ta ubistva su bila ili dio zajedničkog cilja UZP-a ubistva ili su predstavljala njegovu prirodnu i predvidljivu posljedicu. **Popović** je učestvovao u UZP-u ubistva i ispunio je uslov znanja koji se traži za zločin protiv čovječnosti. On, stoga, snosi krivičnu odgovornost za istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti.

1190. Tužilaštvo navodi da je **Popović** “počinio, planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržao planiranje, pripremu i izvršenje [krivičnih djela za koja se tereti]”.³⁸⁴³ Pretresno vijeće konstatuje da **Popović**, putem svog učešća u UZP-u ubistva, nije samo počinio, nego i planirao i naredio istrebljivanje muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice. Međutim, Pretresno vijeće je mišljenja da je njegovo ponašanje najprimjerenije opisati kao činjenje istrebljivanja putem njegovog učešća u UZP-u ubistva.

(vii) Tačka 6: progon

³⁸³⁹ V. gore, par. 796.

³⁸⁴⁰ V. gore, par. 796, 1081–1083.

³⁸⁴¹ V. gore, par. 1074–1083. Ali, v. Suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje, par. 36–46.

³⁸⁴² Optužnica, par. 88.

³⁸⁴³ *Ibid.*

1191. Pretresno vijeće je konstatovalo da je progon, kao zločin protiv čovječnosti, počinjen, pored ostalog, putem ubistva više hiljada bosanskih Muslimana (uključujući “situaciono uslovljeno” ubijanje) i okrutnog i nečovječnog postupanja prema ljudima koji su bili zatočeni u Bratuncu i Zvorniku.³⁸⁴⁴ Pretresno vijeće je konstatovalo da ta djela spadaju u okvir UZP-a ubistva ili da su bila njegova prirodna i predvidljiva posljedica.³⁸⁴⁵

1192. Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da je **Popović** bio učesnik UZP-a ubistva, te da je putem tog svog učešća odgovoran za ubistvo širokih razmjera, uključujući “situaciono uslovljeno” ubijanje, koje je bilo prirodna i predvidljiva posljedica UZP-a ubistva.³⁸⁴⁶

1193. Pretresno vijeće je saslušalo iskaze svjedoka koji su posvjedočili da **Popović** nije ispoljavao nikakve znake netrpeljivosti prema pripadnicima drugih nacionalnih grupa.³⁸⁴⁷ Međutim, **Popović** je u nekoliko navrata bosanske Muslimane nazvao “balijama”.³⁸⁴⁸ To je pogrdan izraz i kao takav neprimjeren,³⁸⁴⁹ premda korištenje takvih izraza u VRS-u nije bilo neuobičajeno.³⁸⁵⁰

1194. Pretresno vijeće je mišljenja da to što je **Popović** znao za plan da se izvrši ubistvo jedne nacionalne grupe i što je voljno učestvovao u tom planu jasno pokazuje da je posjedovao diskriminatornu namjeru. Njegovo korištenje pogrđnih izraza za bosanske Muslimane je takođe, u određenoj mjeri, dokaz da je posjedovao takvu namjeru. Iz svih tih razloga, Pretresno vijeće konstatuje da je **Popović** učestvovao u UZP-u ubistva s posebnom namjerom da izvrši diskriminaciju na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi i da je, stoga, počinio progon putem ubistva i okrutnog i nečovječnog postupanja.³⁸⁵¹

1195. Da bi neki optuženi bio proglašen krivično odgovornim na osnovu treće kategorije UZP-a za neko krivično djelo za koje se traži posebna namjera, tužilaštvo mora da dokaže da je optuženi mogao razumno da predvidi da će neko prošireno djelo biti počinjeno, kao i da će biti počinjeno s traženom posebnom namjerom.³⁸⁵² Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Popović** mogao

³⁸⁴⁴ V. gore, par. 990–995.

³⁸⁴⁵ V. gore, par. 1074–1083. V. takođe Optužnica, par. 83.

³⁸⁴⁶ V. gore, par. 1164–1169, 1188.

³⁸⁴⁷ Milan Vojinović, T. 23681, 23712, 23719 (21. juli 2008. godine) (gdje je izjavio da je redovno saradivao s **Popovićem** dok je bio oficir za bezbjednost u Drugoj romanijskoj brigadi i da **Popović** nikad nije ispoljio animozitet prema drugim nacionalnim grupama, izuzev neprijateljskih vojski); Mikajlo Mitrović, T. 25067–25069 (2. septembar 2008. godine) (gdje je izjavio da je radio s **Popovićem** u Odjeljenju za bezbjednosno-obavještajne poslove 2. krajiškog korpusa i da **Popović** u 2. krajiškom korpusu nije pokazivao nikakve znakove netrpeljivosti prema pripadnicima drugih nacionalnih grupa).

³⁸⁴⁸ Momir Nikolić, T. 33032 (22. april 2009. godine); dokazni predmet P03497, Dokument Odjeljenja za bezbjednost Komande Drinskog korpusa koji je potpisao Popović, 29. april 1995. godine; dokazni predmet 1D01076, Dokument Odjeljenja za bezbjednosno-obavještajne poslove Komande Drinskog korpusa koji je potpisao Popović, 11. februar 1995. godine.

³⁸⁴⁹ Petar Vuga, T. 23412, 23416 (7. juli 2008. godine); Lazar Ristić, T. 10183 (17. april 2007. godine).

³⁸⁵⁰ Momir Nikolić, T. 33032 (22. april 2009. godine) (gdje je posvjedočio da je 95% oficira VRS-a u to vrijeme bosanske Muslimane nazivalo “balijama”).

³⁸⁵¹ V. gore, par. 990–995. Ali, v. Suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje, par. 36–39.

³⁸⁵² V. gore, par. 1030–1031.

da predvidi da će “situaciono uslovljeno” ubijanje biti izvršeno s namjerom vršenja progona. Svojim učešćem u UZP-u ubistva, **Popović** je voljno preuzeo taj rizik. On je, stoga, putem svog učešća u UZP-u ubistva, na osnovu treće kategorije UZP-a, odgovoran za progon kao zločin protiv čovječnosti koji je izvršen putem “situaciono uslovljenog” ubijanja.³⁸⁵³

1196. Tužilaštvo navodi da je **Popović** “počinio, planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržao planiranje, pripremu i izvršenje [krivičnih djela za koja se tereti]”.³⁸⁵⁴ Pretresno vijeće konstatuje da **Popović**, putem svog učešća u UZP-u ubistva, nije samo počinio, nego je i planirao i naredio progon muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice. Međutim, Pretresno vijeće je mišljenja da je njegovo ponašanje najprimjerenije opisati kao činjenje krivičnog djela progona putem ubistva i okrutnog i nečovječnog postupanja, počinjenog u sklopu UZP-a ubistva s namjerom da se izvrši diskriminacija.

(viii) Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)

1197. Pretresno vijeće je konstatovalo da **Popović** nije učestvovao u UZP-u prisilnog uklanjanja.³⁸⁵⁵ Isto tako, nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se utvrdilo da je on pomagao i podržavao prisilno premještanje bilo u Srebrenici bilo u Žepi, a ni izvedeni dokazi ne pokazuju da on snosi neki drugi vid odgovornosti za prisilno premještanje. Pretresno vijeće, stoga, konstatuje da **Popović** nije krivično odgovoran za prisilno premještanje (nehumana djela) kao zločin protiv čovječnosti.

(ix) Tačka 8: deportacija

1198. Pretresno vijeće je konstatovalo da odlazak muškaraca, bosanskih Muslimana, u Srbiju ne predstavlja deportaciju. Budući da je odlazak muškaraca, bosanskih Muslimana, u Srbiju jedina osnova koja se u Optužnici navodi za optužbu za deportaciju, **Popović** nije krivično odgovoran za deportaciju kao zločin protiv čovječnosti.

³⁸⁵³ V. gore, par. 1073–1083. Ali, v. Suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje, par. 40–46.

³⁸⁵⁴ Optužnica, par. 88.

³⁸⁵⁵ V. gore, par. 1171–1174.

4. Ljubiša Beara(a) Optužbe protiv Beare

1199. Tužilaštvo tereti **Bearu** odgovornošću po članu 7(1) Statuta za planiranje, podsticanje, naređivanje, činjenje i na drugi način pomaganje i podržavanje krivičnih djela genocida, udruživanja radi vršenja genocida, istrebljivanja, ubistva, progona, prisilnog premještanja i deportacije.³⁸⁵⁶ Tužilaštvo konkretno navodi da je **Beara** bio učesnik udruženog zločinačkog poduhvata pogubljenja vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice (dalje u tekstu: UZP ubistva), po kratkom postupku i udruženog zločinačkog poduhvata prisilnog premještanja i deportacije stanovnika Srebrenice i Žepe, bosanskih Muslimana (dalje u tekstu: UZP prisilnog uklanjanja).³⁸⁵⁷

(b) Položaji i funkcije koje je obavljao

1200. **Beara** je rođen 14. jula 1939. godine u Sarajevu, u Bosni i Hercegovini.³⁸⁵⁸ Godine 1962., **Beara** je diplomirao na Vojno-pomorskoj akademiji Jugoslovenske narodne armije.³⁸⁵⁹ Godine 1964. radio je na Brionima kao komandir straže, a potom je stupio u Službu bezbjednosti JNA.³⁸⁶⁰ **Beara** je 1971. godine prekomandovan u Split, a 1979. godine u Kumbor u Crnoj Gori.³⁸⁶¹

1201. Godine 1985., **Beara** je bio pomoćnik načelnika Odjeljenja za bezbjednost vojno-pomorske oblasti i ujedno zamjenik načelnika 8. vojno-pomorskog sektora, sa činom kapetana bojnog broda.³⁸⁶² **Beara** je nastavio da služi u organu za bezbjednost Vojno-pomorske oblasti. Komanda te Vojno-pomorske oblasti je 1992. godine iz Splita premještena u Kumbor.³⁸⁶³ U to vrijeme, **Beara** je bio Tolimirov pretpostavljeni.³⁸⁶⁴

³⁸⁵⁶ Optužnica, par. 26–37, 40, 45–71, 78, 83–84, 88–91. **Beara** se u tački 1 Optužnice tereti za krivično djelo genocida, kažnjivo po članu 4(3)(a); u tački 2 za udruživanje radi vršenja genocida, kažnjivo po članu 4(3)(b); u tački 3 za istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(b); u tačkama 4 i 5 za ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(a), odnosno kao kršenje zakona i običaja ratovanja, kažnjivo po članu 3; u tački 6 za progon kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(h); u tački 7 za nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(i); i u tački 8 za deportaciju kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(d).

³⁸⁵⁷ Optužnica, par. 40, 78.

³⁸⁵⁸ Predmet br. IT-02-58-I, Prvo stupanje optuženog pred Sud, T. 6 (9. novembar 2004. godine); Mikajlo Mitrović, T. 25047 (2. septembar 2008. godine).

³⁸⁵⁹ Nadežda Beara, dokazni predmet 2D00664, Izjava na osnovu pravila 92bis (17. mart 2008. godine), str. 1.

³⁸⁶⁰ *Ibid.*

³⁸⁶¹ *Ibid.*; Spiridon Alacov, T. 23551 (10. juli 2008. godine).

³⁸⁶² Mikajlo Mitrović, T. 25040–25041 (2. septembar 2008. godine), T. 25154–25155 (3. septembar 2008. godine).

³⁸⁶³ Svjedok 2DPW-19, T. 25623 (11. septembar 2008. godine).

³⁸⁶⁴ Mikajlo Mitrović, T. 25046 (2. septembar 2008. godine).

1202. Potkraj 1992. godine, **Beara** je postao član Glavnog štaba VRS-a u Crnoj Rijeci u svojstvu načelnika Uprave za bezbjednost,³⁸⁶⁵ sa činom pukovnika.³⁸⁶⁶ Na tom položaju je ostao tokom perioda na koji se odnosi Optužnica.³⁸⁶⁷ **Bearin** neposredni pretpostavljeni bio je Tolimir, pomoćnik komandanta Glavnog štaba VRS-a za bezbjednosno-obavještajne poslove.³⁸⁶⁸

1203. Tokom rata, **Beara** je imao dobre profesionalne odnose s Mladićem, koji je imao povjerenja u njega.³⁸⁶⁹ **Beara** je prisustvovao jutarnjem referisanju Glavnog štaba zajedno s Mladićem, pomoćnicima komandanta Glavnog štaba i **Miletićem**.³⁸⁷⁰

1204. **Bearina** funkcija na položaju načelnika Uprave za bezbjednost obuhvatala je nadzor nad organima bezbjednosti VRS-a i Vojnom policijom Glavnog štaba, kao i kontraobavještajne poslove.³⁸⁷¹ On je komandantu Glavnog štaba davao prijedloge u vezi s korištenjem bataljona Vojne policije 65. zaštitnog puka.³⁸⁷²

1205. U komandnom lancu po stručnoj liniji, **Beara** je bio pretpostavljen **Popoviću**, koji je bio pretpostavljen organima bezbjednosti brigada u sastavu Drinskog korpusa, uključujući **Dragu Nikolića** i Momira Nikolića.³⁸⁷³

1206. Kao oficir koji je bio pretpostavljen organima bezbjednosti u VRS-u, **Beara** je morao da bude izvještavan o radu organa bezbjednosti kako bi mogao da im daje smjernice i ocjenjuje i nadzire njihov rad.³⁸⁷⁴ **Beara** je potčinjenim organima bezbjednosti izdavao uputstva, uključujući i uputstva u vezi s hapšenjem i zatočavanjem ratnih zarobljenika.³⁸⁷⁵

³⁸⁶⁵ Manojlo Milovanović, T. 12153 (29. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je **Beara** postao član Glavnog štaba u septembru 1992. godine); Spiro Pereula, T. 24151 (28. juli 2008. godine) (gdje je izjavio da je **Beara** postao član Glavnog štaba u novembru 1992. godine); Ljubomir Mitrović, T. 24279 (29. juli 2008. godine) (gdje je izjavio da je **Beara** imenovan za načelnika bezbjednosti “negde [u] novembr[u] – decembr[u] 1992. godine”); Mikajlo Mitrović, T. 25047 (2. septembar 2008. godine) (gdje je izjavio da je **Beara** postavljen na taj položaj “krajem 1992. ili početkom ili sredinom 1993. godine”).

³⁸⁶⁶ Manojlo Milovanović, T. 12153 (29. maj 2007. godine); dokazni predmet P00480, Članak Sredoja Simića, str. 2.

³⁸⁶⁷ V. Manojlo Milovanović, T. 12212 (30. maj 2007. godine); Momir Nikolić, T. 32903 (21. april 2009. godine). Određeni pripadnici VRS-a izrazili su nezadovoljstvo zbog toga što je **Beara** imenovan za načelnika bezbjednosti jer su smatrali da je orijentisan više jugoslovenski nego prosrpski. Srđa Trifković, T. 25218–25219 (4. septembar 2008. godine). V. takođe *ibid.*, T. 25223 (4. septembar 2008. godine). Za **Bearu** su često mislili da je hrvatske nacionalnosti zbog njegovog dalmatinskog akcenta. Mikajlo Mitrović, T. 25047 (2. septembar 2008. godine). V. takođe Branimir Grulović, T. 23783–23784 (22. juli 2008. godine); Ljuban Mrković, T. 24309 (29. juli 2008. godine).

³⁸⁶⁸ Manojlo Milovanović, T. 12153 (29. maj 2007. godine); Ljubomir Obradović, T. 28249 (14. novembar 2008. godine). Jedan od oficira koji su služili u sektoru bezbjednosnih poslova bio je pukovnik Radoslav Janković. Dokazni predmet P00692, Struktura Glavnog štaba. V. gore, par. 119.

³⁸⁶⁹ Mikajlo Mitrović, T. 25108 (2. septembar 2008. godine), T. 25127–25128 (3. septembar 2008. godine).

³⁸⁷⁰ Manojlo Milovanović, T. 12188–12189 (29. maj 2007. godine). V. gore, par. 113.

³⁸⁷¹ Petar Vuga, T. 23327–23329 (4. juli 2008. godine).

³⁸⁷² Milomir Savčić, T. 15240 (12. septembar 2007. godine). V. gore, par. 113.

³⁸⁷³ Svetozar Kosorić, T. 33760 (30. juni 2009. godine); Richard Butler, T. 19646–19647 (14. januar 2008. godine). V. takođe Mile Janjić, T. 17967 (20. novembar 2007. godine). V. gore, par. 122.

³⁸⁷⁴ Petar Vuga, T. 23109 (1. juli 2008. godine). V. takođe dokazni predmet P02741, Instrukcija o rukovođenju i komandovanju bezbjednosno-obavještajnim organima VRS, s Mladićevim potpisom, 24. oktobar 1994. godine, str. 1 (“2. Bezbjednosno-obavještajnim organima neposredno komanduje komandant jedinice-ustanove u čijem se sastavu nalaze, s tim da sa njima u stručnom pogledu centralizovano rukovode bezbjednosno-obavještajni organi pretpostavljene komande.”), str. 2 (“4. Bezbjednosno-obavještajni organi svih nivoa obavezni su pretpostavljenom organu po stručnoj liniji blagovremeno i u propisanoj formi dostavljati obavještajne izvještaje u skladu sa Pravilom službe i Uputstvom o primjeni metoda i sredstava rada

(c) Postupci i lokacije na kojima se nalazio(i) Preliminarna pitanja - Bearini argumenti

1207. **Beara** tvrdi da u periodu od 10. do 16. jula nije bio u istočnoj Bosni na lokacijama i u vrijeme koje navodi tužilaštvo i da nije bio uključen u masovna pogubljenja koja su izvršena tokom tog perioda.³⁸⁷⁶ Prema **Bearinim** tvrdnjama, četrnaest svjedoka koji su posvjedočili da je on u tom periodu bio u istočnoj Bosni namjerno su lažno svjedočili da bi ga inkriminirali ili su ga pogrešno identifikovali.³⁸⁷⁷ On nadalje tvrdi da su svi presretnuti razgovori i dokumentarni dokazi koji pokazuju da je bio na tom području pogrešno pripisani njemu ili su namjerno krivotvoreni da bi ga inkriminirali.³⁸⁷⁸ On na koncu tvrdi da su njegovi svjedoci i dokumenti koje je predočio u vezi s događajima od 13. i 14. jula pouzdani i da im stoga treba pridati puni značaj.³⁸⁷⁹ S obzirom na opsežne argumente koje je iznio **Beara**, Pretresno vijeće će ih razmotriti kao preliminarno pitanje.

a. Dokazi u vezi s identifikacijomi. Navodi o namjernom lažnom svjedočenju

1208. **Beara** prvo osporava iskaze Miroslava Deronjića, svjedoka PW-161, svjedoka PW-162, Ljubisava Simića i Zlatana Čelanovića, koji su u svojim svjedočenjima rekli da se **Beara** nalazio na području Bratunca i da je učestvovao u nizu sastanaka koji su tamo održani 13. i 14. jula 1995. godine. **Beara** tvrdi da su ti svjedoci lažno svjedočili o tome gdje se on u tom periodu

OB [obavještajnog organa] VRS.”), str. 3 (“6. Svi bezbjednosno-obavještajni organi, organi komadi jedinica i ustanova, dužni su i obavezni da detašovanim i razmještenim organima 410. OBC-a /Obavještajno-bezbjednosni centar/ i KOG-a /Kontraobavještajna grupa/ VRS u njihovim zonama pružaju svu neophodnu pomoć u obavljanju operativnih poslova i zadataka.”). V. gore, par. 122.

³⁸⁷⁵ Uprava bezbjednosti Glavnog štaba VRS-a uputila je 1. aprila 1994. godine Odjeljenju za bezbjednost Drinskog korpusa telegram koji je sadržao instrukcije u kojima se detaljno opisuje procedura za hapšenje i sprovođenje ratnih zarobljenika koji su prekršili pravila i propise. V. dokazni predmet P00196, Instrukcija Odjeljenja bezbjednosti Drinskog korpusa s Popovićevim potpisom, 15. april 1995. godine (kojom se u potpunosti prenose instrukcije koje je Odjeljenju bezbjednosti Drinskog korpusa izdala Uprava bezbjednosti VRS-a i zahtijeva se da se s njima upoznaju jedinice Vojne policije i da postupaju u skladu s navedenim odredbama. Odredbe koje se navode počev od stranice br. 2 tog dokumenta sadrže detaljna uputstva, a prva glasi: “Sve zarobljenike, pripadnike neprijateljske vojske, odmah po zarobljavanju vezati liscama ili priručnim sredstvima, izvršiti pretres i oduzeti sve predmete osim odjeće i obuće, o čemu sačiniti zabilješku. Nakon pretresa, na mjestu zarobljavanja, a prije početka sprovođenja vezati oči da bi se spriječilo osmatranje”).

³⁸⁷⁶ V. Bearin završni podnesak, par. 377–378, 404.

³⁸⁷⁷ Bearina završna riječ, T. 34462–34464 (8. septembar 2009. godine); Bearin završni podnesak, par. 105–249.

³⁸⁷⁸ Bearin završni podnesak, par. 252–354.

³⁸⁷⁹ *Ibid.*, par. 78–104.

nalazio, s namjerom da priкриju svoje učešće u zločinima za koje se tereti u Optužnici i da na njega svale odgovornost.³⁸⁸⁰ **Beara** tvrdi sljedeće:

Grupa nižih, ali tijesno povezanih lokalnih zvaničnika iz civilnih organa, koji su bili prijatelji i ostali u bliskoj vezi i nakon tih događaja, neistinito je prikazala gdje se **Ljubiša Beara** nalazio 13. i 14. jula. [...] Deronjićevo svjedočenje je unaprijed smišljena konstrukcija koja je, po njegovom vlastitom priznanju, puna prethodno izrečenih laži, a on i njegovi saradnici su, zbog svoje lične umiješanosti, imali jak motiv da odgovornost svale na nekog drugog, u ovom slučaju na **Ljubišu Bearu**.³⁸⁸¹

1209. **Beara** iznosi tvrdnju da su se Deronjić i “njegovi bliski saradnici” dogovorili da sa Deronjića i lokalnih civilnih zvaničnika iz Bratunca odgovornost za zločine prebace na njega.³⁸⁸²

Beara tvrdi da su Ljubisav Simić, svjedok PW-161, svjedok PW-162 i Čelanović lažno potkrijepili Deronjićevo izmišljenu priču.³⁸⁸³ S tim u vezi, **Beara** navodi da je Ljubisav Simić Deronjićev školski drug i da je poznao ostale lokalne civilne zvaničnike iz Bratunca, te da su, baš kao i Čelanović, ti zvaničnici i dalje “u tijesnoj vezi i međusobno su saradivali prije, za vrijeme i poslije rata”.³⁸⁸⁴ Kako navodi **Beara**, Deronjić je razgovarao sa Simićem kako bi usaglasili svoje buduće izjave, tako da one potkrijepe hronologiju događaja koju je iznio Deronjić.³⁸⁸⁵ **Beara** nadalje tvrdi da Simić nije vjerodostojan svjedok jer je njegov iskaz u vezi sa sastankom između Deronjića i **Beare** bio konfuzan i to zbog toga što je Simić iznio protivrječne navode u vezi s pitanjem da li je on bio prisutan.³⁸⁸⁶ [to se tiče iskaza svjedoka PW-161 i svjedoka PW-162, pored toga što osporava da su ga stvarno prepoznali, o čemu će biti riječi kasnije,³⁸⁸⁷ **Beara** tvrdi da su oni bili do grla umiješani u zločine nad bosanskim Muslimanima u Srebrenici i da su se pridružili njegovom inkriminisanju kako bi izbjegli svoju ličnu krivičnu odgovornost.³⁸⁸⁸

1210. Pretresno vijeće je razmotrilo **Bearin** navod da je ovih pet svjedoka iskonstruisalo svoje iskaze u vezi s njim kako bi odgovornost za ta krivična djela sa sebe i sa civilnih organa vlasti prebacilo na njega i VRS. **Beara** nije ukazao ni na jedan konkretan dokaz da je tih pet svjedoka, kao grupa, bilo u dosluhu. Konkretno, njegovi navodi o tijesnoj saradnji prije, za vrijeme i poslije rata, kao i njegova sugestija da je Deronjić razgovarao sa Simićem u cilju

³⁸⁸⁰ Bearin završni podnesak, par. 105–123, 132–166. U ovom kontekstu, **Beara** takođe napominje da je svjedok 2DPW-19 u svom svjedočenju rekao da su lokalni organi vlasti bili ti koji su 1992. godine organizovali zločine nad nesrbima u Bratuncu i da su lokalni nacionalisti organizovali paravojne grupe, kao i da su za događaje iz jula 1995. godine, po njegovom mišljenju, bili odgovorni isti ti počinioci, isti taj program i isti taj sistem. *Ibid.*, par. 166, gdje se pominje svjedok 2DPW-19, T. 25630–25631 (11. septembar 2008. godine).

³⁸⁸¹ *Ibid.*, par. 105. V. takođe *ibid.*, par. 137, 139.

³⁸⁸² Bearin završni podnesak, par. 139. **Beara** takođe tvrdi da se učešće lokalnih civilnih zvaničnika iz Bratunca u zločinima jasno vidi iz činjenice da su Deronjić, Ljubisav Simić i Davidović prisustvovali sastanku koji je održan 12. jula u 10:00 sati u hotelu “Fontana”, na kojem se “raspravljalo o sudbini muslimanskog stanovništva”. *Ibid.*, par. 152.

³⁸⁸³ Bearin završni podnesak, par. 110–119.

³⁸⁸⁴ *Ibid.*, par. 133–135 (citirano iz par. 135).

³⁸⁸⁵ *Ibid.*, par. 139–140.

³⁸⁸⁶ *Ibid.*, par. 142. **Beara** nadalje tvrdi da Simić nije prisustvovao tom sastanku jer je spavao ispred Deronjićeve kancelarije. *Ibid.* **Beara** takođe osporava to da ga je Simić identifikovao. S tim u vezi, v. dolje, par. 1264.

³⁸⁸⁷ V. dolje, par. 1222–1224.

³⁸⁸⁸ Bearin završni podnesak, par. 148–155.

usklađivanja njihovih budućih iskaza, nemaju nikakvu potporu u dokazima. Stoga je Pretresnom vijeću preostalo da ove uopštene navode ocijeni tako što je razmotrilo iskaze tih svjedoka na pojedinačnoj i kumulativnoj osnovi. Postupivši tako, Pretresno vijeće konstatuje da jednostavno nema nikakvih dokaza da su ovi svjedoci tako nešto iskonstruisali da bi se dovela u razumnu sumnju pouzdanost njihovih iskaza. Svjedoci su svjedočili o različitim, premda povezanim događajima. Iako su u nekim slučajevima oni potkrepljivali međusobne iskaze, značajni dijelovi iskaza svakog od njih nisu međusobno povezani. Nadalje, ni u sadržaju ni u karakteru njihovih iskaza ne postoji ništa što bi ukazalo na to da su oni tako nešto iskonstruisali.³⁸⁸⁹ Stoga Pretresno vijeće konstatuje da nema nikakvih dokaza koji bi ukazali na to da su ovi svjedoci sarađivali kako bi svoje iskaze iskonstruisali u cilju svaljivanja krivice na **Bearu**, tako da po toj osnovi nema razumne sumnje u vezi s pouzdanošću njihovih iskaza.

1211. U vezi s tim, ali kao zasebno pitanje, **Beara** iznosi argument da su svjedoci PW-161 i PW-162, koji su bili prijatelji prije, za vrijeme i poslije rata,³⁸⁹⁰ imali priliku da usklade svoje iskaze s obzirom na to da su zajedno doputovali kako bi svjedočili pred Međunarodnim sudom, a takođe su tokom svjedočenja odsjeli u istom hotelu.³⁸⁹¹ Pretresno vijeće napominje da ta dva svjedoka jesu prijatelji i da su uoči svog svjedočenja bili u kontaktu, ali da su obojica porekli da su na bilo koji način zajedno iskonstruisali svoje iskaze.³⁸⁹² Pored toga, oba svjedoka su svjedočila o zasebnim sastancima i različitim događajima, tako da u njihovim iskazima ima malo preklapanja koje bi omogućavalo konstruisanje ili čak “osvježavanje” pamćenja.³⁸⁹³ Pretresno vijeće konstatuje da je i ovaj navod neosnovan.

1212. Što se tiče njihove ukupne vjerodostojnosti, svjedoka PW-161, svjedoka PW-162 i Zlatana Čelanovića pozvalo je tužilaštvo, a Ljubisava Simića je pozvao **Borovčanin** i svi oni su pred Pretresnim vijećem svjedočili o svojim sastancima s **Bearom** u kancelarijama SDS-a 13. i 14. jula, osim Čelanovića koji je u svom svjedočenju govorio o svoja dva susreta s **Bearom** u Bratuncu.³⁸⁹⁴ Pretresno vijeće je imalo priliku da tokom njihovog svjedočenja ocijeni kvalitet njihovih iskaza, preciznost njihovog pamćenja, kao i njihovo držanje. Vijeće je takođe razmotrilo nedosljednosti u iskazima pojedinih svjedoka, kao i razlike u iskazima više njih³⁸⁹⁵ kako bi ocijenilo pouzdanost i vjerodostojnost njihovog svjedočenja. Simić, svjedok PW-161 i svjedok

³⁸⁸⁹ S tim u vezi, konkretni navodi koji se tiču Deronjića, čiji je iskaz prihvaćen na osnovu pravila *92quater*, biće razmotreni zasebno dolje u tekstu. V. dolje, par. 1213–1215.

³⁸⁹⁰ Bearin završni podnesak, par. 133.

³⁸⁹¹ *Ibid.*, par. 147.

³⁸⁹² Svjedok PW-162, T. 9268–9269 (djelimično zatvorena sjednica) (22. mart 2007. godine); svjedok PW-161, T. 9405–9406 (djelimično zatvorena sjednica) (26. mart 2007. godine), T. 9513–9514, 9517 (djelimično zatvorena sjednica) (27. mart 2007. godine).

³⁸⁹³ V. dolje, par. 1267, 1274.

³⁸⁹⁴ V. dolje, par. 1256, 1262, 1264, 1267, 1274.

³⁸⁹⁵ U vezi s njihovim pojedinačnim iskazima, v. dolje, *ibid.*

PW-162 prisustvovali su sastancima s Bearom,³⁸⁹⁶ a Čelanović je vidio **Bearu** u Štabu Bratunačke brigade, gdje su dovedena šestorica zarobljenih bosanskih Muslimana.³⁸⁹⁷ Kasnije su otišli u grad Bratunac, gdje su zarobljeni bosanski Muslimani zatočeni.³⁸⁹⁸ Pretresno vijeće, kao što je ranije konstatovano, ne smatra da su ovi svjedoci uskladili svoje iskaze kako bi “izbjegli svoju ličnu umiješanost u zločine”.³⁸⁹⁹ Isto vrijedi i za Čelanovića i Pretresno vijeće smatra da nema dokaza koji ukazuju na to da je on iskonstruisao svoj iskaz kako bi potkrijepio iskaz koji je dao Deronjić. Pretresno vijeće će o individualnoj vjerodostojnosti ovih svjedoka diskutovati dolje u tekstu, gdje se razmatraju njihovi iskazi. Na kraju, što se tiče **Bearinog** osporavanja Simićeve vjerodostojnosti, Pretresno vijeće je mišljenja da Simićev iskaz nije konfuzan i da je on jasno izjavio da je otišao u kancelarije SDS-a, gdje je sreo nekog “višeg oficira” za kojeg su mu kasnije rekli da je **Beara**, premda u trenutku kad ga je sreo nije znao kako se zove.³⁹⁰⁰ Kao što će se vidjeti iz kasnije diskusije, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Simić vidio **Bearu**.³⁹⁰¹

1213. Pored toga što je iznio uopšteni navod o konstruisanju iskaza, **Beara** tvrdi da se izjavi koju je Deronjić dao u okviru svog svjedočenja u predmetu *Blagojević i Jokić*, koja je u tekućem predmetu uvrštena u spis na osnovu pravila 92*quater*, ne bi trebala pridati nikakva težina, te da bi oslanjanje na iskaz svjedoka kojeg **Beara** nije unakrsno ispitao dovelo do sudske greške. **Beara** takođe tvrdi da je Deronjićeva izjava nepouzdana zbog toga (i) što su njegov opis i pamćenje događaja iz 1995. godine nesigurni, budući da je u predmetu *Blagojević i Jokić* priznao da se konsultovao ili “iskoristio neke prijateljske veze”, uključujući, pored ostalih, Ljubisava Simića, Davidovića i Vasića, kako bi se prisjetio hronologije događaja, kao i zbog toga (ii) što Deronjić u svojoj prvoj izjavi koju je tužilaštvu dao 1997. godine nije pomenuo da je navodno vidio **Bearu** ni da se sastao s njim.³⁹⁰²

1214. Pretresno vijeće prvo napominje da je u svojoj odluci na osnovu pravila 92*quater*, koju je donijelo 21. aprila 2008. godine,³⁹⁰³ potvrdilo da Deronjićev iskaz sadrži više nedosljednosti, priznanja o prethodnim lažnim izjavama i nepotkrijepljenih tvrdnji.³⁹⁰⁴ Vijeće takođe ima u vidu da je potkrijepljenost Deronjićevog iskaza faktor koji treba uzeti u obzir

³⁸⁹⁶ V. dolje, par. 1264, 1267, 1274.

³⁸⁹⁷ V. dolje, par. 1256.

³⁸⁹⁸ V. dolje, par. 1262.

³⁸⁹⁹ V. Bearin završni podnesak, par. 137.

³⁹⁰⁰ Ljubisav Simić, dokazni predmet 4D00606, Transkript na osnovu pravila 92*ter*, BT. 7626–7627 (15. april 2004. godine). V. takođe dolje, par. 1264.

³⁹⁰¹ V. dolje, par. 1264.

³⁹⁰² Bearin završni podnesak, par. 137–138, 143 (citata se nalazi u par. 138). **Beara** takođe tvrdi da svjedok PW-161, svjedok PW-162 i Simić u svojim prvim izjavama koje su dali tužilaštvu nisu pomenuli njega, kao što to nije učinio ni Deronjić. Bearin završni podnesak, par. 143–144.

³⁹⁰³ Odluka po Zahtjevu tužilaštva za uvrštavanje u spis dokaznih predmeta na osnovu pravila 92*quater*, 21. april 2008. godine.

³⁹⁰⁴ *Ibid.*, par. 61.

prilikom ocjenjivanja njegove pouzdanosti.³⁹⁰⁵ U predmetu *Krstić*, Žalbeno vijeće je takođe iznijelo stav da su “nepodudarnosti u iskazu gospodina Deronjića i nejasnoće u vezi s nekim od njegovih izjava [...] upozorenje Žalbenom vijeću da se ne osloni samo na njegovo svjedočenje”.³⁹⁰⁶

1215. Pored gore izloženih problema, optuženi u ovom predmetu nisu imali mogućnost da unakrsno ispitaju Deronjića zbog procedure predviđene pravilom 92*quater*.³⁹⁰⁷ S obzirom na kombinaciju tih okolnosti, Pretresno vijeće je zbog procedure predviđene pravilom 92*quater* bilo oprezno prilikom ocjenjivanja i pridavanja težine ovom iskazu i tražilo je potkrepu onih njegovih dijelova koji se odnose na ključna pitanja.

1216. Sve u svemu, Pretresno vijeće konstatuje da iskazi ovih svjedoka ne upućuju na to da su ih oni iskonstruisali ili da su u njima lagali u vezi s **Bearom**. Prema tome, Pretresno vijeće se uvjerilo da se iskazi tih svjedoka, kad se ocjenjuju zajedno s ukupnim dokazima, međusobno potkrepljuju u vezi s **Bearinim** prisustvom na području Bratunca i na sastancima održanim u kancelariji SDS-a.

1217. **Beara** je takođe osporio da su ga Marko Milošević i Ostoja Stanišić, zamjenik komandanta, odnosno komandant 6. bataljona Zvorničke brigade, pouzdano identifikovali.³⁹⁰⁸ **Beara** tvrdi da su Milošević i Stanišić izmislili jedan incident i da su “lažno” tvrdili da je Milošević prenio jednu poruku **Beari** po Stanišićevom naređenju, a da su to učinili zbog toga što su znali da je tužilaštvu poznato da je Stanišić bio uključen u zločine koji su počinjeni u Petkovicima.³⁹⁰⁹ **Beara** napominje da u Bilježnici dežurnog oficira Zvorničke brigade nema zabilješke ni potvrde koja bi potkrijepila tvrdnju da su se njih dvojica sastali ili da mu je navodna poruka ikad prenesena.³⁹¹⁰ **Beara** nadalje tvrdi da su iskazi Miloševića i Stanišića sumnjivi i nepouzdati.³⁹¹¹ On nadalje ističe da razgovori koje je Stanišić vodio s Obrenovićem poslije tih događaja, kao i činjenica da su Stanišić i Milošević imali priliku da usklade svoje iskaze, dodatno umanjuju pouzdanost njihovih iskaza.³⁹¹²

³⁹⁰⁵ *Ibid.*, par. 62.

³⁹⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 94.

³⁹⁰⁷ Međutim, Deronjić je bio podrobno unakrsno ispitivan u predmetu *Blagojević i Jokić*.

³⁹⁰⁸ Bearin završni podnesak, par. 177–186.

³⁹⁰⁹ *Ibid.*, par. 185.

³⁹¹⁰ *Ibid.*, par. 182.

³⁹¹¹ *Ibid.*, par. 183. **Beara** tvrdi da su se Stanišić i Milošević 2002. godine zajedno odvezli u Banju Luku da bi i jedan i drugi dali izjave tužilaštvu; međutim, Milošević je izjavio da na tom putovanju nisu razgovarali o događajima od 14. jula 1995. godine; **Beara** tvrdi da je ta izjava “nelogična i otkriva Miloševićevu nevjerođostojnost”, da je Miloševićeva i Stanišićeva priča nedosljedna jer je, iako su potvrdili da su 2002. godine zajedno putovali, Stanišić izjavio da su “jedan drugom pomogli da se prisjete događaja” prije nego što je s njima obavljen razgovor. *Ibid.*, par. 183–184.

³⁹¹² Bearin završni podnesak, par. 184–186. Iako je Wagenaar u svom svjedočenju rekao da je Milošević možda samo tražio osobu s najvišim činom ili jedinu osobu sa činom pukovnika (Willem Wagenaar, T. 25449 (9. septembar 2008. godine); dokazni predmet P03704 (povjerljivo); dokazni predmet P03669c (povjerljivo), Pretresno vijeće smatra da je to čisto nagadanje. Pored

1218. Pretresno vijeće smatra da u iskazima Stanišića i Miloševića, kao zapravo ni bilo gdje drugdje, nema ničega što bi ukazalo na izmišljanje dokaza u cilju da se izbjegne samoinkriminisanje i da se krivica lažno prebaci na **Bearu**. Po mišljenju Pretresnog vijeća, oba svjedoka su spremno svjedočila o svom ličnom učešću u operaciji u Petkovicima. Pretresno vijeće je imalo priliku da sasluša i posmatra obojicu svjedoka i da ocijeni njihove odgovore, posebno jer su bili podvrgnuti opsežnoj provjeri tokom unakrsnog ispitivanja. Pretresno vijeće je konstatovalo da su oba svjedoka iskreno i otvoreno odgovarala na pitanja i kategorički odbila navode da su izmislila svoje iskaze. Nadalje, Pretresno vijeće prihvata da su okolnosti u kojima je vođen razgovor između Obrenovića i Stanišića bile onakve kao što su opisane, da Stanišiću nije prijećeno i da nije zastrašivan, nego mu je samo savjetovano da ne govori ništa o događajima u školi u Petkovicima,³⁹¹³ i smatra da to ne umanjuje vjerodostojnost Stanišićevog iskaza. Pored toga, premda je tačno da su Stanišić i Milošević imali priliku da razgovaraju o ovim pitanjima dok su zajedno putovali na zakazani razgovor, Pretresno vijeće, nakon što je ocijenilo njihove iskaze u cijelosti, ne smatra da to umanjuje pouzdanost ili vjerodostojnost bilo jednog bilo drugog svjedoka.

ii. Pouzdanost definitivne identifikacije

1219. **Beara** osporava pouzdanost svoje identifikacije od strane mnogih svjedoka. S tim u vezi, on se u velikoj mjeri oslanja na iskaz stručnjaka za identifikaciju Willema Wagenaara. U sklopu svoje ocjene dokaza o **Bearinom** prisustvu u istočnoj Bosni u periodu od 10. do 16. jula 1995. godine Pretresno vijeće će sada razmotriti Wagenaarov iskaz. Wagenaar je u svom svjedočenju rekao da pravilna procedura prilikom identifikacije obično nalaže da se svjedoku pokaže niz fotografija različitih osoba, ali da takva procedura nije primijenjena kod mnogih svjedoka koji su izjavili da su identifikovali **Bearu**.³⁹¹⁴ Premda se Pretresno vijeće slaže s tim da upotreba niza fotografija može doprinijeti pouzdanosti identifikacije,³⁹¹⁵ dokazi takve vrste moraju se razmatrati na pojedinačnoj osnovi i to što za identifikaciju nije korišten niz fotografija različitih osoba ne nužno umanjuje dokaznu vrijednost te identifikacije. S obzirom na to, Pretresno vijeće je analiziralo sve okolnosti u kojima su izvršene relevantne identifikacije **Beare** i s oprezom ocijenilo njihovu pouzdanost.

toga, iako bi predloženo korištenje niza fotografija različitih osoba u svrhu identifikacije možda pružilo Pretresnom vijeću dodatne dokaze, to što to nije učinjeno ne umanjuje vjerodostojnost ili pouzdanost predočenih dokaza.

³⁹¹³ Ostoja Stanišić, T. 11619, 11636–11639 (16. maj 2007. godine).

³⁹¹⁴ Willem Wagenaar, T. 25325, 25331–25332, 25337–25338 (8. septembar 2008. godine); dokazni predmet 2D00574, Izvještaj Willema A. Wagenaara, str. 10; v. takođe Bearin završni podnesak, par. 229–249.

³⁹¹⁵ Wagenaar je u vezi s više svjedoka priznao da bi korištenje niza fotografija za identifikaciju bilo neprimjereno, zbog činjenice da su oni kasnije putem sredstava javnog informisanja bili izloženi **Bearinim** slikama. Willem Wagenaar, T. 25407 (9. septembar 2008. godine).

1220. **Beara** prvo osporava da ga je identifikovao oficir Nizozemskog bataljona Egbers kod škole, u blizini fudbalskog igrališta u Novoj Kasabi, u jutarnjim satima 14. jula.³⁹¹⁶ **Beara** tvrdi da ima izvjesnih neodređenosti u Egbersovoj tvrdnji da ga je prepoznao, tako da je, prema tome, njegovo sjećanje nepouzđano.³⁹¹⁷ Prema Egbersovim riječima, **Beara** nije dobro govorio engleski, ali jeste rekao kako se zove.³⁹¹⁸ Egbersov prevodilac rekao Egbersu da je čovjek s kojim se sastao **Beara**.³⁹¹⁹ Egbers je **Bearu** opisao kao visokog čovjeka sijede kose “s držanjem pukovnika”, u maskirnoj uniformi s oznakama čina pukovnika.³⁹²⁰ Tokom unakrsnog ispitivanja Egbers je izjavio da je **Beara** “izgledao kao stariji čovjek, između 45 i 50 godina”, sa sijedom ili prosijedom kosom, i da je bio visok 190 centimetara.³⁹²¹ Tužilaštvo je tokom razgovora koji je s Egbersom obavilo 30. aprila 2000. godine sedam-osam puta prikazalo video-snimak jedne smotre jedinica koju je izvršio Mladić i on je tek tada identifikovao **Bearu**.³⁹²² Egbersu je tokom njegovog svjedočenja prikazan video-snimak smotre jedinica koju je izvršio Mladić i on je osobu koja se nalazila iza Mladića identifikovao kao pukovnika **Bearu**.³⁹²³ Wagenaar je u svom svjedočenju naveo da su neodređenosti u vezi s tim koga je Egbers vidio mogle biti riješene pomoću testa u kojem bi se Egbersu pokazao niz fotografija različitih osoba.³⁹²⁴ Pretresno vijeće je razmotrilo sve dokaze, posebno u svjetlu činjenice da je Egbersu njegov prevodilac rekao da je čovjek s kojim se sastao **Beara** i smatra da neke neodređenosti koje su gore navedene ne bacaju sumnju u Egbersovu identifikaciju **Beare**. Pored toga, Egbersov susret s **Bearom** tog dana zabilježen je u izvještaju koji je on napisao po svom povratku u Potočare 15. jula 1995. godine:

Na dan 13. jula organizovan je transport iz Potočara u pravcu Kladnja.

Izvjestan broj incidenata dogodio se između Potočara i Nove Kasabe. Oduzimana su vozila, šljemovi i pancirni prsluci [...]

³⁹¹⁶ Bearin završni podnesak, par. 167–173. V. takođe *ibid.*, par. 239–242 (u vezi s Wagenaarovim iskazom), 246 (gdje se iznosi argument da je Egbers propustio da decidno izjavi da je vidio **Bearu** s naočalima ili da on nije stalno nosio naočale).

³⁹¹⁷ Bearin završni podnesak, par. 169.

³⁹¹⁸ Vincent Egbers, T. 2821 (19. oktobar 2006. godine) (gdje je, pored toga, izjavio da “pukovnik Beara i ja tada nismo razgovarali na engleskom jeziku. Tu je uvijek bio prevodilac koji je govorio engleski i srpskohrvatski”).

³⁹¹⁹ Vincent Egbers, T. 2820–2821 (19. oktobar 2006. godine).

³⁹²⁰ *Ibid.*, T. 2776 (19. oktobar 2006. godine).

³⁹²¹ Vincent Egbers, T. 2822, 2824, 2831 (19. oktobar 2006. godine) (citaj iz T. 2822). V. takođe Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Izjava na osnovu pravila 92bis (24. i 25. oktobar 1995. godine, 12. maj 2000. godine), str. 15–16, 18 (12. maj 2000. godine) (gdje je izjavio da je u jutarnjim časovima 14. jula vidio kako na školski parking dolazi neki plavi privatni automobil koji je vozio nenaoružani vozač. Jedan oficir VRS-a, koji je izgledao kao da ima neki visok čin, ali čiju oznaku čina Mulder nije mogao da vidi, izašao je sa stražnjeg sjedišta tog automobila. Mulder ga je opisao kao visokog čovjeka (otprilike 190 cm), krupne građe i povelikog trbuha, starog otprilike 50 godina. Bio je u tamnoj maskirnoj uniformi i nosio je čudnu kapu. Mulderu je prikazan jedan video-snimak (dokazni predmet P02025) i on je, nakon što ga je još par puta pregledao, i dalje imao utisak da je treći čovjek iza Mladića na tom snimku bio onaj čovjek kojeg je vidio kod škole 14. jula ujutro, osim što je na tom video-snimku nosio sunčane naočale, a kad ga je Mulder vidio 14. jula 1995. godine u Novoj Kasabi, nije ih imao. Mulder je svoje zaključke zasnovao na karakterističnoj visini tog čovjeka, te na njegovom držanju i trbuhu. U dodatku svojoj izjavi, od 25. septembra 2007. godine, Mulder je precizirao da je čovjek kojeg je 14. jula vidio kod škole bio visok oko 180 centimetara).

³⁹²² Vincent Egbers, T. 2849–2850 (20. oktobar 2006. godine).

³⁹²³ *Ibid.*, T. 2777 (19. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P2D00021, Egbersova izjava, 30. april 2000. godine; dokazni predmet P02025, Video-snimak Mladića i Beare u Potočarima.

³⁹²⁴ Willem Wagenaar, T. 25323 (8. septembar 2008. godine).

Na povratku, u smjeru Bratunca, naše vozilo je bilo prisiljeno da se zaustavi otprilike na geografskim koordinatama JNA 88229622.

[...]

U jednoj staroj školskoj zgradi, koja je privremeno korištena kao kasarna, potražio sam lokalnog komandanta majora Zorana Malinića (rođenog 1961. godine) i rekao mu da je pratnja konvoja organizovana po naređenju generala Mladića.

[...]

8. Dok se okupljala velika grupa boraca BiH, nadiralo je nekoliko jedinica [VRS-a]. Nisu nam mogli garantovati bezbjednost jer major Zoran nije bio u kontaktu s njima. Njegov pretpostavljeni, pukovnik Beara, vidjeće šta može da učini.

9. Upoznao sam se s pukovnikom. Nosio je oznake svog čina i vozio je skup automobil.

10. Ispričao sam šta nam se dogodilo i to je zapisano. Original je u posjedu pukovnika Beare, a postoji i kopija, koja je u posjedu odjela 2/3.³⁹²⁵

S obzirom na gorenevadno, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Egbers tačno identifikovao **Bearu**.

1221. **Beara** potom osporava da ga je identifikovao Birčaković, koji je svjedočio o njegovom prisustvu i sastanku s **Nikolićem** i **Popovićem** u kasarni u preduzeću "Standard" u jutarnjim satima 14. jula 1995. godine.³⁹²⁶ Wagenaar je u svom svjedočenju rekao da Birčaković nije sa sigurnošću prepoznao **Bearu** budući da je u izjavi koju je dao prije nego što je svjedočio izrazio sumnju da je sreo **Bearu**.³⁹²⁷ Birčaković je u svom svjedočenju rekao da su **Bearu**, kada je s **Popovićem** došao u kasarnu u preduzeću "Standard", "vidjeli svi", i da je on vidio **Bearu** i **Popovića** kako ulaze u kasarnu.³⁹²⁸ Birčaković je potvrdio da u svojoj prethodnoj izjavi nije pomenuo da je tog dana vidio **Bearu** zbog toga što mu tokom razgovora prilikom uzimanja te izjave nije ni postavljeno pitanje da li ga je vidio.³⁹²⁹ Na osnovu njegovog svjedočenja i uzevši u obzir činjenicu da je u julu 1995. godine Birčaković već znao **Bearu**,³⁹³⁰ Pretresno vijeće nema nikakvih sumnji u vezi s Birčakovićevom identifikacijom **Beare**.

1222. **Beara** osporava i vjerodostojnost i pouzdanost iskaza svjedoka PW-161 i svjedoka PW-162.³⁹³¹ On vjerodostojnost svjedoka PW-161 pobija primjedbom da je taj svjedok naveo razne verzije datuma kada se sastao s njim.³⁹³² U vezi s pouzdanošću svjedoka PW-161, **Beara** ističe da je taj svjedok prije opisanih relevantnih sastanaka imao ograničen kontakt s njim i

³⁹²⁵ Dokazni predmet 2D00024, Izjava data Ministarstvu odbrane Nizozemske u okviru referisanja, str. 6.

³⁹²⁶ Bearin završni podnesak, par. 243. V. takođe *ibid.*, par. 175.

³⁹²⁷ Willem Wagenaar, T. 25339 (8. septembar 2008. godine) (gdje je u svom svjedočenju rekao i to da se ne znaju okolnosti Birčakovićevog poznanstva sa **Bearom**, pa je neizvjesno i to da li je mogao da ga prepozna), T. 25480 (9. septembar 2008. godine).

³⁹²⁸ Milorad Birčaković, T. 11097, 11102 (8. maj 2007. godine).

³⁹²⁹ *Ibid.*, T. 11103, 11105–11107 (8. maj 2007. godine). Pored toga, Birčaković je negirao sugestiju da nije rekao istinu u vezi s **Bearom**. *Ibid.*, T. 11113 (8. maj 2007. godine).

³⁹³⁰ *Ibid.*, T. 11012 (7. maj 2007. godine).

³⁹³¹ Bearin završni podnesak, par. 116, 245.

³⁹³² *Ibid.*, par. 111.

ukazuje na iskaz vještaka u vezi sa slabostima u njegovoj identifikaciji.³⁹³³ Isto tako, on iznosi argument da je identifikacija koju je izvršio svjedok PW-162 nepouzdana zbog toga što je on priznao da danas ne bi mogao da prepozna **Bearu** kad bi ga “sreo na ulici”³⁹³⁴ i da je bio u stanju da ga identifikuje u sudnici jer ga je vidio na televiziji u prenosima suđenja iz Haaga.³⁹³⁵

1223. Iako svjedok PW-161 jeste iznio protivrječne verzije redoslijeda događaja u vezi s njegovim sastankom s **Bearom**,³⁹³⁶ Pretresno vijeće smatra da on jednostavno nije bio u stanju da se jasno prisjeti redoslijeda događaja koje je opisivao. Međutim, njegov iskaz o samom sastanku, to jest o mjestu na kojem je sastanak održan, o okolnostima, učesnicima i temama razgovora, bio je jasan. Pored toga, njegov iskaz se generalno podudara s iskazima drugih svjedoka o sastancima s **Bearom** koji su održani u kancelariji SDS-a u noći 13. jula.³⁹³⁷ Što se tiče identifikacije **Beare**, Pretresno vijeće ima u vidu da je svjedok PW-161 pozvan u prostorije SDS-a baš zbog toga da bi se sastao s “pukovnikom Bearom”.³⁹³⁸ Kada je došao, rekao je da je tu da bi vidio pukovnika Bearu, a potom je pozvan u jednu kancelariju, gdje je vidio pukovnika Bearu.³⁹³⁹ Znao je da je **Beara** visoki oficir VRS-a i vidio ga je i prije toga.³⁹⁴⁰ Na osnovu tog iskaza, Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da se svjedok PW-161 u noći 13. jula sastao s **Bearom** u prostorijama SDS-a i da su njih dvojica vodila razgovor koji je svjedok PW-161 opisao tokom svog svjedočenja.

1224. Pretresno vijeće se, takođe, na osnovu iskaza svjedoka PW-162 uvjerilo da se on s **Bearom** sastao u jutarnjim satima 14. jula i da je taj sastanak takođe održan u prostorijama SDS-a. S obzirom na to da se **Beara** i svjedok PW-162 nisu nikad prije toga sreli, **Beara** se po dolasku u tu prostorije predstavio.³⁹⁴¹ S obzirom na te okolnosti i na ukupne dokaze u vezi s **Bearinim** prisustvom u prostorijama SDS-a, Pretresno vijeće nema nikakvih sumnji da se svjedok PW-162 sastao s **Bearom** i da je s njim razgovarao kao što je opisao u svom iskazu.

1225. **Beara** potom osporava da ga je identifikovao svjedok PW-104 u popodnevним satima 14. jula.³⁹⁴² On ističe da je svjedok PW-104 priznao da je, kada je vidio **Bearu** na televiziji

³⁹³³ Bearin završni podnesak, par. 245 (gdje se napominje da se Wagenaar pozvao na činjenicu da svjedok PW-161 nije pomenuo **Bearine** naočale).

³⁹³⁴ *Ibid.*, par. 116 (gdje se upućuje na iskaz svjedoka PW-162, T. 9267 (22. mart 2007. godine)).

³⁹³⁵ *Ibid.*, par. 116 (gdje se upućuje na iskaz svjedoka PW-162, T. 9268 (22. mart 2007. godine)).

³⁹³⁶ Konkretno, svjedok PW-161 je u svom iskazu bio nedosljedan u vezi s pitanjem da li je taj sastanak održan istog dana kada su se odigrali događaji u skladištu u Kravici kojima je bio očevidac, ili prethodnog dana. Svjedok PW-161, T. 9362–9362, 9365–9366 (23. mart 2007. godine), T. 9415–9417, 9445–9447 (26. mart 2007. godine). Kakav god da je bio tačan redoslijed događaja, Pretresno vijeće se na osnovu drugih dokaza i samog sadržaja razgovora uvjerilo da je sastanak s **Bearom** održan u noći 13. jula.

³⁹³⁷ V. dolje, par. 1264–1266, 1268.

³⁹³⁸ Svjedok PW-161, T. 9362 (23. mart 2007. godine). V. takođe dolje, , par. 1267.

³⁹³⁹ Svjedok PW-161, T. 9365–9366 (23. mart 2007. godine).

³⁹⁴⁰ *Ibid.*, T. 9362 (23. mart 2007. godine).

³⁹⁴¹ Svjedok PW-162, T. 9230 (22. mart 2007. godine).

³⁹⁴² Bearin završni podnesak, par. 223–225, 246.

prilikom prenosa postupka pred Međunarodnim sudom, pomislio (i još uvijek misli) da taj **Beara** nije ličio (i ne liči) na čovjeka kojeg je on sreo u julu 1995. godine.³⁹⁴³ Wagenaar je u svom svjedočenju rekao da ne vidi razlog zbog kojeg su istražitelji tužilaštva propustili da identifikaciju od strane svjedoka PW-104 podvrgnu testu pomoću niza fotografija različitih osoba, premda je tokom unakrsnog ispitivanja priznao da bi takav test bio nedjelotvoran od trenutka kad je svjedok PW-104 vidio **Bearine** slike u sredstvima javnog informisanja.³⁹⁴⁴ Pretresno vijeće primjećuje da Wagenaarov iskaz u datim okolnostima nije od pomoći da ocijeni koliko je pouzdano svjedok PW-104 identifikovao **Bearu**. Svjedok PW-104 prije tog susreta nikad nije sreo **Bearu** niti razgovarao s njim, ali je važno je to da se, kada je došao u prostorije SDS-a, u njima bio jedan oficir koji se predstavio kao “pukovnik Beara”.³⁹⁴⁵ Svjedok PW-104 je tog čovjeka opisao kao visokog i snažno građenog, sjedokosog i starog oko 50-55 godina, u maskirnoj uniformi.³⁹⁴⁶ Pretresno vijeće se uvjerilo da ovaj opis otprilike odgovara **Bearinom** fizičkom izgledu iz 1995. godine i da je sličan drugim opisima **Bearinog** izgleda iz vremena na koje se odnosi Optužnica. Svjedok PW-104 je priznao da mu je, neposredno prije nego što je došao u Haag kako bi svjedočio pred Međunarodnim sudom, **Beara** izgledao drugačije na slikama koje je vidio u sredstvima javnog informisanja.³⁹⁴⁷ Međutim, s obzirom na vrijeme koje je proteklo i u kontekstu cjelokupnih dokaza, a posebno činjenice da se **Beara** predstavio na tom sastanku, Pretresno vijeće smatra da to ne baca nikakvu sumnju na to što je **Beara** identifikovan kao učesnik tog sastanka. Na kraju, Pretresno vijeće ima u vidu da su okolnosti vezane za taj sastanak i tema o kojoj se na njemu razgovaralo slični okolnostima i temama drugih sastanaka s **Bearom** koji su održani u to vrijeme, kao što su opisali razni svjedoci. Stoga tu identifikaciju potkrepljuju i druga svjedočenja. Prema tome, imajući u vidu ukupne dokaze u vezi s ovim pitanjem, Pretresno vijeće se uvjerilo da se svjedok PW-104 u julu 1995. godine jeste sastao s **Bearom** i da je sadržaj njihovog razgovora bio onakav kako ga je svjedok PW-104 opisao.

1226. **Beara** osporava da ga je Perić identifikovao oko podneva 16. jula 1995. godine u školi u Kuli, zajedno s **Popovićem**.³⁹⁴⁸ Pretresno vijeće je već diskutovalo o pitanju njihove identifikacije u odjeljku koji se odnosi na **Popovićeve** postupke i lokacije na kojima je on bio.³⁹⁴⁹ Kao što je već konstatovalo, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Perić tačno identifikovao **Bearu** na toj lokaciji.

³⁹⁴³ Svjedok PW-104, T. 8015 (1. mart 2007. godine).

³⁹⁴⁴ Willem Wagenaar, T. 25459 (9. septembar 2008. godine).

³⁹⁴⁵ Svjedok PW-104, T. 7941 (28. februar 2007. godine).

³⁹⁴⁶ *Ibid.*, T. 8014 (1. mart 2007. godine).

³⁹⁴⁷ Svjedok PW-104, T. 8015 (1. mart 2007. godine).

³⁹⁴⁸ Bearin završni podnesak, par. 422–425.

³⁹⁴⁹ V. gore, par. 1125.

1227. Na kraju, **Beara** osporava da ga je identifikovao svjedok PW-165, koji je u svom svjedočenju rekao da je on, zajedno s **Popovićem**, 15. jula 1995. godine u 18:30 sati bio u kasarni u preduzeću "Standard".³⁹⁵⁰ Tužilaštvo je predočilo iskaz svjedoka PW-165 kako bi dodatno potkrijepilo druge vjerodostojne dokaze o tome da je **Beara** bio do grla umiješan u organizovanje pogubljenja preostalih muškaraca, Muslimana, koji su još uvijek držani na području Zvornika.³⁹⁵¹ Svjedok PW-165 je u svom svjedočenju rekao da se "gore, uza stepenice kretalo par osoba, i, 'nako, s leđa u maskirnim uniformama, ja sam upitao 'ko je ovo', jedan je rekao, kao, 'to je komandant, ima sastanak sa **Popovićem** i **Bearom**'".³⁹⁵² Svjedok PW-165 je izjavio da tada nije vidio **Bearu** i da ga nije poznao,³⁹⁵³ kao ni da ga nije vidio ni prije ni poslije tog događaja u kasarni u preduzeću "Standard".³⁹⁵⁴ **Beara** tvrdi da iskaz svjedoka PW-165 ne može da dosegne vrijednost dokaza o identifikaciji budući da je on dotičnu osobu vidio samo s leđa, a da **Bearu** nikad prije toga nije vidio.³⁹⁵⁵ Wagenaar je doveo u pitanje to da je svjedok PW-165 prepoznao **Bearu**, izjavivši u svom svjedočenju da je tužilaštvo moglo da provede test prepoznavanja u vrsti; međutim, priznao je da bi se taj test mogao provesti samo pod uslovom da svjedok PW-165 poslije njihovog mogućeg susreta nije vidio **Bearu** na potjernici.³⁹⁵⁶

1228. Pretresno vijeće je već konstatovalo da je to što je svjedok PW-165 kasnije identifikovao **Popovića** kao jednog od ljudi koje je vidio, zajedno s njegovim iskazom o onome što mu je rečeno, dovoljno da se uvjeri da je **Popović** bio prisutan.³⁹⁵⁷ Isto ne vrijedi kad je u pitanju **Beara**, budući da ga je svjedok PW-165 tada vidio samo s leđa i da kasnije nije mogao da ga identifikuje, tako da svjedok PW-165 nije direktno identifikovao **Bearu** kao prisutnog. Međutim, ostaje činjenica da je svjedoku PW-165 rečeno da su to **Beara** i **Popović** i da je ta informacija djelimično potvrđena time što je on kasnije identifikovao **Popovića**.³⁹⁵⁸ Uzevši to u obzir zajedno s drugim dokazima, posebno onima koji pokazuju da je **Beara** u to vrijeme bio na tom području, Pretresno vijeće se uvjerilo da je u ranim večernjim satima 15. jula 1995. godine **Beara**, zajedno s **Popovićem**, bio u kasarni u preduzeću "Standard".

1229. Konačno, Pretresno vijeće primjećuje da je **Beara** osporio da ga je identifikovao Rajko Babića, koji je u svom svjedočenju rekao da je u popodnevnim satima 15. jula 1995. godine

³⁹⁵⁰ V. gore, par. 1123. V. takođe dolje, , par. 1284.

³⁹⁵¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 2274.

³⁹⁵² Svjedok PW-165, T. 9962 (4. april 2007. godine).

³⁹⁵³ *Ibid.*, T. 9965 (4. april 2007. godine).

³⁹⁵⁴ *Ibid.*, T. 9979 (4. april 2007. godine).

³⁹⁵⁵ Bearin završni podnesak, par. 247. V. takođe *ibid.*, par. 246 (gdje se navodi da je svjedok PW-165 propustio da decidno izjavi da je vidio **Bearu** s naočalama ili da on nije stalno nosio naočale).

³⁹⁵⁶ Willem Wagenaar, T. 25334, 25337–25338, 25353–25355 (8. septembar 2008. godine), T. 25408–25422 (9. septembar 2008. godine); dokazni predmet 2D00574, Izvještaj Willema A. Wagenaara. V. takođe Bearin završni podnesak, par. 248.

³⁹⁵⁷ V. gore, par. 1123.

³⁹⁵⁸ *Ibid.*

neki “visoki oficir” kojeg nije poznao bio u školi u Kuli u Pilici.³⁹⁵⁹ Tog oficira su oslovljavali kao pukovnika ili potpukovnika, a on je bio visok i imao je plavu kosu sa zaliscima koju je češljao na stranu, bio je obrijan, nije imao brkove i nije nosio naočale.³⁹⁶⁰ Na suđenju nije bilo pokušaja da Babić identifikuje **Bearu**. **Beara** tvrdi da je jasno da ga Rajko Babić nije prepoznao, tako da on nije osoba o kojoj je govorio u svom iskazu.³⁹⁶¹ Wagenaar je iscrpno ispitivan o tome da li su Rajku Babiću pokazane fotografije **Beare**,³⁹⁶² što je tema koja se u najboljem slučaju čini marginalnom, budući da na suđenju identifikacija nije izvršena i uopšte nije pokušana. Zapravo, iako tužilaštvo jeste pomenulo iskaz Rajka Babića, ono nije tvrdilo da je oficir kojeg je Rajko Babić vidio bio **Beara** ili bilo koji drugi optuženi.³⁹⁶³ Iz tih razloga Pretresno vijeće smatra da nema dovoljno dokaza za konstataciju da je oficir kojeg je Rajko Babić vidio bio **Beara**. Stoga se Pretresno vijeće neće osloniti na Babićevu identifikaciju **Beare**.

b. Dokazi u vidu presretnutih razgovora

1230. **Beara** osporava pouzdanost dokaza u vidu presretnutih razgovora koji se odnose na njega i to po sljedećim osnovama: presretnuti razgovori se ne mogu koristiti da bi se zaključilo sa koje je lokacije zvaao;³⁹⁶⁴ presretnuti razgovori su podložni greškama u transkripciji zbog neiskustva operatera i lošeg kvaliteta zvuka;³⁹⁶⁵ datumi i vremena koji su zabilježeni na presretnutim razgovorima mogu biti nepouzdana;³⁹⁶⁶ presretnuti razgovori su samo selektivno transkribovani;³⁹⁶⁷ operateri koji su vršili presretanje nisu mogli sa sigurnošću da prepoznaju njegov glas;³⁹⁶⁸ i moglo je doći do manipulacije i neovlaštenog mijenjanja dokumentacije u vezi s presretnutim razgovorima.³⁹⁶⁹

1231. Osparavajući analizu vještaka koji su svjedočili kao svjedoci tužilaštva, **Beara** se poziva na iskaz Remetića, vještaka iz oblasti lingvistike, tvrdeći da Pretresno vijeće ne bi trebalo pripisati nikakvu težinu presretnutim razgovorima.³⁹⁷⁰ Remetić se sa **Bearom** sastao dva puta u aprilu 2008. godine i, na osnovu svojih zapažanja u vezi s **Bearinim** idiolektom do kojih je tom prilikom došao, analizirao je 18 transkripata presretnutih razgovora za koje se navodi da je u

³⁹⁵⁹ Bearin završni podnesak, par. 222, 235–236. V. takođe *ibid.*, par. 425.

³⁹⁶⁰ Rajko Babić, T. 10237–10241, 10247 (18. april 2007. godine). Babić je još izjavio da je taj oficir bio snažan, krupne građe, da je izgledao vojnički i da je nosio maskirnu uniformu. *Ibid.*, T. 10240 (18. april 2007. godine).

³⁹⁶¹ Bearin završni podnesak, par. 222.

³⁹⁶² Willem Wagenaar, T. 25195–25196 (3. septembar 2008. godine), T. 25332–25334, 25366–25367 (8. septembar 2008. godine), T. 25425–25429 (9. septembar 2008. godine), T. 25523–25525 (10. septembar 2008. godine); dokazni predmet 2D00574, Izvještaj Willema A. Wagenaara, str. 10.

³⁹⁶³ Završni podnesak tužilaštva, par. 918.

³⁹⁶⁴ Bearin završni podnesak, par. 257.

³⁹⁶⁵ V., pored ostalog, Bearin završni podnesak, par. 252–273.

³⁹⁶⁶ V., pored ostalog, Bearin završni podnesak, par. 269–273.

³⁹⁶⁷ V., pored ostalog, *ibid.*, par. 272–273, 282.

³⁹⁶⁸ V., pored ostalog, *ibid.*, par. 274–293.

³⁹⁶⁹ V. *ibid.*, par. 252–332.

³⁹⁷⁰ V., pored ostalog, *ibid.*, par. 294–332.

njima učestvovao **Beara**.³⁹⁷¹ Remetić je u svom svjedočenju rekao da od tih 18 presretnutih razgovora samo jedan, dokazni predmet P01387a,³⁹⁷² odgovara **Bearinom** sadašnjem idiolektu.³⁹⁷³ Prilikom ocjenjivanja dokaza o **Bearinom** prisustvu u istočnoj Bosni u periodu od 10. do 16. jula 1995. godine, Pretresno vijeće je uzelo u obzir Remetićeve iskaz, koji se detaljnije razmatra na relevantnim mjestima dolje u tekstu. Međutim, Pretresno vijeće ima u vidu da je Remetićevo mišljenje formirano poslije dotičnih događaja, na osnovu ograničenog kontakta s **Bearom** za vrijeme suđenja. Pored toga, on je svoju analizu presretnutih razgovora izvršio a da nije imao pogodnost da presluša audio-snimke relevantnih presretnutih razgovora, u kojima bi se idiolekt učesnika dao najlakše primijetiti. Stoga, Remetićeve iskaz u svom generalnom kontekstu nije takve prirode da bi izazvao sumnju u pozdanost cjelokupnih dokaza u vidu presretnutih razgovora. Uprkos tome, prilikom ocjenjivanja dokaza u vidu presretnutih razgovora, posebno onih vezanih za **Bearino** prisustvo u istočnoj Bosni u periodu od 10. do 16. jula 1995. godine, Pretresno vijeće je dolje u tekstu, gdje je to bilo relevantno, razmotrilo Remetićeve iskaz o konkretnim presretnutim razgovorima.

1232. Pretresno vijeće je o svom opštem pristupu dokazima u vidu presretnutih razgovora govorilo gore u tekstu.³⁹⁷⁴ Prilikom razmatranja svakog konkretnog osporenog presretnutog razgovora, Pretresno vijeće se oslonilo na opštu proceduru koju su primjenjivali operateri koji su vršili presretanje.³⁹⁷⁵ Razgovori su prvobitno simultano transkribovani, a potom je taj transkript provjeravan, pri čemu su operateri neke presretnute razgovore često preslušavali nekoliko puta kako bi ih zabilježili što je moguće tačnije. U mnogim slučajevima su tražili pomoć drugih operatera koji su vršili presretanje kako bi osigurali da transkripti budu tačni.³⁹⁷⁶ Pored toga, Pretresno vijeće ima u vidu da su operateri bili itekako svjesni značaja obavještajnih podataka prikupljenih presretanjem razgovora i mogućih ozbiljnih posljedica do kojih je pogrešno transkribovanje tih razgovora moglo dovesti. Pretresno vijeće je saslušalo obimne iskaze brojnih operatera koji su opisali napore koji su preduzimani kako bi se osiguralo da transkripti budu što je moguće precizniji kada se radi o učesnicima u razgovoru i sadržaju razgovora.³⁹⁷⁷ Pretresno vijeće je, prema tome, uzelo u obzir vjerodostojnost procesa presretanja razgovora prilikom ocjenjivanja

³⁹⁷¹ Slobodan Remetić, T. 24568, 24577, 24595 (25. avgust 2008. godine).

³⁹⁷² Dokazni predmet P01387a, Presretnuti razgovor od 2. avgusta 1995. godine, 09:50 sati.

³⁹⁷³ Dokazni predmet 2D00551, Jezička analiza navodno presretnutih razgovora koji se dovode u vezu sa imenom Ljubiše Beare, str. 22. V. takođe Slobodan Remetić, T. 24596 (25. avgust 2008. godine).

³⁹⁷⁴ V. gore, par. 64–66.

³⁹⁷⁵ V. gore, par. 65.

³⁹⁷⁶ V. svjedok PW-132, T. 4283 (21. novembar 2006. godine) (gdje je izjavio da su operateri koji su vršili presretanje ponovo preslušavali razgovore zajedno s drugim operaterima); svjedok PW-157, T. 7191 (9. februar 2007. godine) (kada svjedok PW-157 nije bio siguran u vezi s nečim što je izgovoreno u presretnutom razgovoru, tražio je pomoć od svojih kolega, kako bi zajedno mogli da odgonetnu šta je rečeno); svjedok PW-136, T. 6230 (23. januar 2007. godine) (kada svjedok PW-136 nije mogao da razumije neku izgovorenu riječ, pozivao je druge, uključujući i svog pretpostavljenog, da poslušaju audio-snimak i daju svoje mišljenje); svjedok PW-145, dokazni predmet P02430 (povjerljivo), str. 2 (svjedok PW-145 se s drugim operaterima koji su vršili presretanje ponekad konsultovao kao s "dodatnim slušaocima").

³⁹⁷⁷ V. gore, par. 64–65.

težine koju treba pridati pojedinačnim razgovorima. Pored toga, Pretresno vijeće je pažljivo analiziralo sadržaj svakog presretnutog razgovora i iskaz svakog pojedinog operatera koji je vršio presretanje kada je ocjenjivalo koliku je težinu potrebno pridati svakom od presretnutih razgovora.

1233. U hronološkom smislu, prvi presretnuti razgovor koji **Beara** konkretno osporava jeste dokazni predmet P01130a.³⁹⁷⁸ Remetić je u svom svjedočenju rekao da se taj presretnuti razgovor ne može pripisati **Beari** jer sadrži nedovoljno elemenata na osnovu kojih bi se moglo doći do tog zaključka.³⁹⁷⁹ Svjedok PW-124, inače operater koji je presreo taj razgovor, jednog od učesnika u tom razgovoru identifikovao je kao **Bearu** “zato što se predstavio tako”.³⁹⁸⁰ Pored toga, opisujući zbog čega je taj razgovor pripisao **Beari**, izjavio je: “U ovom slučaju, jedan sagovornik, to jest **Beara** se vrlo dobro čuo, tako da nisam imao sumnje da je to on.”³⁹⁸¹ **Beara** je takođe osporio pouzdanost ovog presretnutog razgovora zbog toga što je operater precrtao veliki dio njegovog transkripta i ponovo ga napisao, unijevši neke bitne izmjene.³⁹⁸² U stvari, Pretresno vijeće smatra da ta ispravka od strane operatera samo povećava pouzdanost zabilježenih riječi. Na pitanje zbog čega je unio te izmjene, operater je odgovorio: “Zato što nisam bio zadovoljan, ovaj, što sam čuo, pa sam ponovio, ovaj, ponovno preslušao razgovor i ponovio tekst.”³⁹⁸³ U tim okolnostima, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Beara** učestvovao u tom razgovoru, kao i da je izgovorio riječi koje mu se pripisuju. Vijeće smatra da Remetićeve iskaz u vezi s jezičkim elementima ne dovodi ovaj zaključak ni u kakvu sumnju.

1234. Drugi presretnuti razgovor koji **Beara** konkretno osporava jeste dokazni predmet P01164a.³⁹⁸⁴ **Beara** tvrdi da je taj presretnuti razgovor netačno transkribovan i da on nije učestvovao u njemu i iznosi argument da nema logičnog objašnjenja zbog čega mu ne bi bilo poznato kome je dodijeljen broj 155.³⁹⁸⁵ Po Remetićeve mišljenju, taj presretnuti razgovor sadrži vrlo malo lingvističkih podataka na osnovu kojih bi se mogao pripisati **Beari**.³⁹⁸⁶ Svjedok PW-132, operater koji je presreo taj razgovor, u svom svjedočenju je izjavio da je na osnovu toga što je jedan od učesnika tog presretnutog razgovora rekao “daj mi Bearu”,³⁹⁸⁷ kao i “iz daljnjeg

³⁹⁷⁸ Dokazni predmet P01130a, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 10:09 sati. **Beara** je tokom svjedočenja svjedoka PW-124 iznio argument da je veliki dio tog razgovora pogrešno pripisan **Beari** umjesto Lučiću. V. svjedok PW-124, T. 5825–5832 (12. januar 2007. godine).

³⁹⁷⁹ Slobodan Remetić, T. 24631–24632 (26. avgust 2008. godine).

³⁹⁸⁰ Svjedok PW-124, T. 5771–5772 (11. januar 2007. godine) (citirano u T. 5772).

³⁹⁸¹ *Ibid.*, T. 5831–5832 (12. januar 2007. godine) (citirano u T. 5831).

³⁹⁸² *Ibid.*, T. 5834 (12. januar 2007. godine).

³⁹⁸³ *Ibid.*, T. 5767 (11. januar 2007. godine).

³⁹⁸⁴ Dokazni predmet P01164a, Presretnuti razgovor od 14. jula 1995. godine, 21:02 sata.

³⁹⁸⁵ Bearin završni podnesak, par. 299, 304.

³⁹⁸⁶ Slobodan Remetić, T. 24641 (26. avgust 2008. godine). Remetić je takođe istakao grešku od strane operatera, koji je slovom B označio **Bearu** umjesto pozivnu šifru "Badem". Remetić je izjavio da je do ovog zapažanja došao u svojstvu vještaka iz oblasti lingvistike. *Ibid.*, T. 24722–24723 (27. avgust 2008. godine).

³⁹⁸⁷ Svjedok PW-132, T. 4322 (21. novembar 2006. godine).

toka razgovora” i toga što ga je “ovaj oslovio [...] činom”, zaključio da učesnik u tom razgovoru, “gospodin Jović, priča sa osobom koju je tražio”.³⁹⁸⁸ Što se tiče sadržaja tog razgovora, svjedok PW-132 je u svom svjedočenju rekao da je bilo teško sačiniti transkript i naveo da je taj razgovor preslušao “drugi puta, treći puta i koliko puta već, dok nisam saznao koliko učesnika ima, koji su učesnici u razgovoru”, objasnivši da je to bio jedini razlog iz kojeg je u bilježnicu unio nekoliko ispravki.³⁹⁸⁹ Pretresno vijeće smatra da te ispravke pojačavaju pouzdanost identifikacije učesnika i sadržaja tog presretnutog razgovora. Svjedok PW-132 je objasnio da slova “B”, “J” i “BE” označavaju učesnike u tom razgovoru, to jest Jokića,³⁹⁹⁰ **Bearu**³⁹⁹¹ i nekoga sa pozivne šifre “Badem”.³⁹⁹² Svjedok PW-132 je takođe izjavio da je među učesnike tog razgovora trebalo dodati **Bearino** ime, ali da to greškom nije učinjeno zbog “brzine”, jer je taj presretnuti razgovor trebalo hitno proslijediti.³⁹⁹³ Pretresno vijeće se, na osnovu identifikujućih informacija koje se navode u tom razgovoru, objašnjenja koja je dao svjedok PW-132 i samog razgovora, uvjerilo da je **Beara** učestvovao u tom razgovoru.

1235. Treći presretnuti razgovor koji **Beara** konkretno osporava jeste dokazni predmet P01178a.³⁹⁹⁴ **Beara** tvrdi da nije učestvovao u tom razgovoru i poziva se na Remetićev zaključak da nema dovoljno lingvističkih pokazatelja na osnovu kojih bi se ovaj i drugi razgovori pripisali **njemu**.³⁹⁹⁵ Svjedok PW-157, koji je sačinio transkript tog razgovora, u svom svjedočenju je izjavio da je prepoznao **Bearin** glas i da je čuo kako **Beara** zove Živanovića, koji je bio drugi učesnik u tom razgovoru.³⁹⁹⁶ Svjedok PW-157 je detaljno ispitan i unakrsno ispitan u vezi s tim na osnovu čega je identifikovao **Bearu** kao učesnika u ovom razgovoru. On je izjavio da isprva, kad je tek počeo da radi kao operater, nije mogao da raspozna glasove ako se govornici ne bi predstavili,³⁹⁹⁷ ali već 1993. godine “sam mog'o, ovaj, da prepoznam po boji glasa, počev od [...] Beare, Kristića, Živanovića, Borovčanina”.³⁹⁹⁸ U vezi s procedurom koju je primjenjivao prilikom transkribovanja presretnutih razgovora, svjedok PW-157 je naveo da je, u slučajevima kada nije bio siguran u vezi s nečim, zvao kolege “jedn[og], pa drug[og], pa treć[eg]” u pomoć; međutim, u

³⁹⁸⁸ *Ibid.*, T. 4345–4346 (22. novembar 2006. godine).

³⁹⁸⁹ *Ibid.*, T. 4361 (22. novembar 2006. godine).

³⁹⁹⁰ *Ibid.*, T. 4341 (22. novembar 2006. godine). Svjedok PW-132 je izostavio ime osobe koja govori u prvom i trećem redu transkripta, premda iz samog razgovora postaje jasno da se radilo o Jokiću. *Ibid.*, T. 4498–4499 (djelimično zatvorena sjednica) (24. novembar 2006. godine).

³⁹⁹¹ *Ibid.*, T. 4345 (22. novembar 2006. godine). Svjedok PW-132 je u svom svjedočenju rekao da se slova “BE” nalaze u tekstu presretnutog razgovora, ali ne i u samom redu u kojem se navode učesnici u tom razgovoru. Svjedok PW-132 je objasnio da se Bearino ime ne pojavljuje u dijelu koji je sačinila njegova jedinica: “[d]a je to bilo B, da je dodano E. Da je to puno puta slušano i to je sve na kraju, kad se završilo, ispalo je ovako kako jest”. [...] Cijelo vrijeme ja sam imao centralistu ovdje, pod ovo Badem, svaki put, a poslije toga je nastupila neka druga osoba u razgovoru koju ja nisam čuo i kad je on njega prozvao i po toku razgovora koji je vodio Jokić za mene je to dalje bio Beara.” *Ibid.*, T. 4455–4456 (23. novembar 2006. godine).

³⁹⁹² *Ibid.*, T. 4323 (djelimično zatvorena sjednica) (21. novembar 2006. godine).

³⁹⁹³ *Ibid.*, T. 4457 (23. novembar 2006. godine).

³⁹⁹⁴ Dokazni predmet P01178a, Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 9:54 sati.

³⁹⁹⁵ Slobodan Remetić, T. 24651–24652 (26. avgust 2008. godine), T. 24718 (27. avgust 2008. godine).

³⁹⁹⁶ Svjedok PW-157, T. 7170–7171 (9. februar 2007. godine).

³⁹⁹⁷ Svjedok PW-157, T. 7224 (9. februar 2007. godine).

³⁹⁹⁸ *Ibid.*, T. 7223–7224 (9. februar 2007. godine).

tom kontekstu je izjavio da “[nisam govorio njima] šta sam ja čuo”, pa su, kad bi preslušali taj dio razgovora, zajedno “don[ijeli] zaključak” šta je izgovoreno.³⁹⁹⁹ U svjetlu iskaza svjedoka PW-157, Pretresno vijeće se uvjerilo da se ovaj presretnuti razgovor može pripisati **Beari** i da je isti pouzdan u pogledu sadržaja.

1236. Sljedeći presretnuti razgovor koji **Beara** konkretno osporava jeste dokazni predmet P01179, koji su od 09:55 sati do 10:00 sati 15. jula 1995. godine snimila tri različita operatera na tri različite lokacije.⁴⁰⁰⁰ Remetić je u svom svjedočenju rekao da su tri operatera koja su vršila presretanje snimila jedan te isti razgovor, ali da nema dovoljno lingvističkih pokazatelja da bi se ovaj i drugi razgovori pripisali **Beari**.⁴⁰⁰¹ Sva tri operatera koja su nezavisno jedan od drugog transkribovala ovaj razgovor tada su kao jednog od učesnika u njemu identifikovala **Bearu**. Svjedok PW-136 je u svom svjedočenju rekao da je transkript tog razgovora sačinio u 21:55 sati.⁴⁰⁰² Svjedok PW-136 je izjavio da je prepoznao glas čovjeka kojeg je identifikovao kao “pukovnik[a] Ljub[u]”.⁴⁰⁰³ Iako tada nije zabilježio prezime tog čovjeka, znao je da je “Ljubomir Beara” bio jedan od učesnika u tom razgovoru.⁴⁰⁰⁴ On je u svom svjedočenju naveo da je svoju identifikaciju **Beare** zasnovao na informacijama o pozivnim znacima koje je dobio, kao i na tome što mu je prepoznao glas.⁴⁰⁰⁵ Svjedok PW-157, koji je transkript ovog razgovora sačinio u 21:57 sati, u svom je svjedočenju izjavio da je u tom razgovoru mogao da čuje samo **Bearinu** stranu jer je postojao jedan kanal za jednu, a drugi kanal za drugu stranu.⁴⁰⁰⁶ Svjedok PW-157 je utvrdio da je **Beara** bio učesnik u tom razgovoru na osnovu toga što je prepoznao njegov glas i činjenice da se **Beara** predstavio.⁴⁰⁰⁷ Svjedok PW-133, koji je transkript tog razgovora sačinio u 10:00 sati, u svom svjedočenju je izjavio da je prepoznao **Bearin** glas jer ga je često čuo.⁴⁰⁰⁸ Sva tri svjedoka su prepoznala i Krstića.⁴⁰⁰⁹ S obzirom na iskaze trojice operatera koji su vršili presretanje uzete zajedno i na sam sadržaj tog presretnutog razgovora, Pretresno vijeće konstatuje da su njih trojica presrela i snimila isti razgovor, koji se može pripisati **Beari**.

³⁹⁹⁹ *Ibid.*, T. 7191 (9. februar 2007. godine).

⁴⁰⁰⁰ Bearin završni podnesak, par. 307. Dokazni predmet P01179(a)(b), Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 10:00 sati i Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 09:55 sati; dokazni predmet P01179(c), Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 10:00 sati; dokazni predmet P01179(k)(l), Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 09:57 sati.

⁴⁰⁰¹ Slobodan Remetić, T. 24651–24652 (26. avgust 2008. godine), T. 24723–24726 (27. avgust 2008. godine). V. takođe Bearin završni podnesak, par. 308.

⁴⁰⁰² Svjedok PW-136, T. 6220–6221 (23. januar 2007. godine).

⁴⁰⁰³ Dokazni predmet P02383 (povjerljivo), str. 6.

⁴⁰⁰⁴ Svjedok PW-136, dokazni predmet P02383 (povjerljivo), str. 6; svjedok PW-136, T. 6220 (23. januar 2007. godine).

⁴⁰⁰⁵ Svjedok PW-136, T. 6220–6223 (23. januar 2007. godine).

⁴⁰⁰⁶ Svjedok PW-157, dokazni predmet P02440 (povjerljivo), str. 5.

⁴⁰⁰⁷ Svjedok PW-157, T. 7171 (9. februar 2007. godine).

⁴⁰⁰⁸ Svjedok PW-133, T. 5476 (13. decembar 2006. godine). V. takođe *ibid.*, T. 5569–5570 (14. decembar 2006. godine).

⁴⁰⁰⁹ Svjedok PW-136, dokazni predmet P02383 (povjerljivo), str. 6; svjedok PW-133, dokazni predmet P02333, Povjerljivo - izjava na osnovu pravila 92ter, BT. 4141 (11. novembar 2003. godine); svjedok PW-157, dokazni predmet P02439, Povjerljivo - izjava na osnovu pravila 92ter, KT. 4514 (zatvorena sjednica) (22. juni 2000. godine).

1237. Na kraju, **Beara** tvrdi da je presretnuti razgovor koji je transkribovan 1. avgusta u 22:45 sati i koji se odnosi na **Bearu** i Žepu, nepouzdan.⁴⁰¹⁰ Remetić je u svom svjedočenju rekao da se jezik koji je korišten u razgovoru transkribovanom 1. avgusta u 22:45 sati ne podudara s jezikom koji je korišten u razgovoru koji je vođen ranije tog jutra, u 10:02 sati,⁴⁰¹¹ i da se, stoga, taj razgovor ne može dovesti u vezu s **Bearom**.⁴⁰¹² **Beara** iznosi argument da se ne može zaključiti da se to što je u tom razgovoru pomenuto ime “Ljubo” odnosi na **Bearu**.⁴⁰¹³ Svjedok PW-145, koji je sačinio transkript ovog razgovora, u svom svjedočenju je izjavio da je **Bearu** identifikovao na osnovu toga što se Stevo, učesnik u tom razgovoru, obratio **Beari** nazvavši ga po imenu, Ljubo.⁴⁰¹⁴ Svjedok PW-145 je objasnio razne parametre i pokazatelje koje je koristio da bi identifikovao učesnike u razgovorima, uključujući identifikacione informacije koje se daju po uspostavljanju veze i upoređivanje s drugim presretnutim razgovorima. On je u više navrata objasnio koje je korake preduzimao kako bi bio siguran u identifikaciju učesnika⁴⁰¹⁵ i kako je prepoznavao učesnike u razgovorima.⁴⁰¹⁶ Stoga se Pretresno vijeće na osnovu njegovog iskaza uvjerilo da je **Beara** bio osoba koja je učestvovala u ovim razgovorima.

c. Alibi za 13. i 14. juli 1995. godine

1238. **Beara** se pozvao na alibi za 13. i 14. juli 1995. godine, tvrdeći da se tada nalazio u Beogradu povodom proslave svog rođendana. **Beara** se pozvao na tri svjedoka, i to Miroslavu Čekić, Svetlanu Gavrilović i Milana Kerkeza, koji su svi u svom svjedočenju rekli da se on tih datuma nalazio u Beogradu.

1239. Miroslava Čekić je u svom svjedočenju navela da je u večernjim satima 13. jula **Beara** bio u Beogradu, na večeri u jednom restoranu zajedno sa svojom suprugom, svjedokinjom

⁴⁰¹⁰ Bearin završni podnesak, par. 390–394 (u vezi s dokaznim predmetom P01380a, Presretnuti razgovor od 1. avgusta 1995. godine, 22:45 sati). U vezi s dokaznim predmetom P01378a, Presretnuti razgovor od 1. avgusta 1995. godine, 10:02 sati, **Beara** priznaje da se, na osnovu Remetićeveog mišljenja, jezik koji je korišten u ovom presretnutom razgovoru podudara s načinom na koji on sada govori i tvrdi da taj razgovor ne pokazuje njegovu kažnjivu namjeru. *Ibid.*, par. 321, 392. Pretresno vijeće smatra da **Beara** ne osporava da je učestvovao u tom razgovoru.

⁴⁰¹¹ Slobodan Remetić, T. 24602–24603 (25. avgust 2008. godine) (gdje se upućuje na dokazni predmet P01378a, Presretnuti razgovor od 1. avgusta 1995. godine, 10:02 sati).

⁴⁰¹² *Ibid.*, T. 24605 (25. avgust 2008. godine) (gdje je izjavio da “jedna osoba ne može izgovoriti u jednom danu, u roku od jednih 13, kol’ko li, sati, ovako različite tekstove”).

⁴⁰¹³ Bearin završni podnesak, par. 393. S tim u vezi, **Beara** iznosi argument da tužilaštvo pokušava da mu pripíše određene razgovore zbog toga što se u njima pominje dosta uobičajeno ime “Ljubo”. Konkretnije, **Beara** tvrdi da se, uprkos tome što se u dva presretnuta razgovora (dokazni predmet P01310a, Presretnuti razgovor od 23. jula 1995. godine, 08:05 sati i dokazni predmet P01328a, Presretnuti razgovor od 25. jula 1995. godine, 07:09 sati) pominje ime “Ljubo”, ti razgovori ne mogu pripisati **Beari**. S obzirom na to da tužilaštvo ne tvrdi da je Ljubo koji se pominje u tim razgovorima bio **Beara**, Pretresno vijeće se u ovom odjeljku neće baviti razmatranjem njihove pouzdanosti.

⁴⁰¹⁴ Svjedok PW-145, T. 7287 (19. februar 2007. godine).

⁴⁰¹⁵ Svjedok PW-145, dokazni predmet P02430, Povjerljivo - izjava na osnovu pravila 92ter, par. 6 (gdje je izjavio da su operateri koji su vršili presretanje uvijek nastojali da potvrde identitet učesnika u razgovoru tako što su slušali da li se učesnici sami identifikuju ili da li ih identifikuju njihovi sagovornici, ili tako što bi prepoznali glas učesnika, kao i to da u slučajevima kada nisu bili sigurni u identitet učesnika, nisu zapisivali njihova imena).

⁴⁰¹⁶ Svjedok PW-145, T. 7287 (19. februar 2007. godine) (gdje je izjavio sljedeće: “Maloprije sam taj način objasnio zbog čega smo bili sigurni da se radi o tim osobama. Znači da je prilikom samih početaka, odnosno spajanja sagovornika, bilo pozivanja od strane njihovih potčinjenih i onda oni spajaju ove visoke oficire i oni nastavljaju razgovor.”).

Čekić i njenim pokojnim suprugom Tomom Božinovićem.⁴⁰¹⁷ Svjedokinja Čekić je izjavila da je istog dana oko podneva, **Beara**, koji je bio kod kuće, nazvao njenog pokojnog supruga i da su se njih dvojica dogovorila da se te večeri nađu na večeri.⁴⁰¹⁸ Tokom te večere, koja je trajala do 23:00 ili 23:30 sati, Nada Beara, **Bearina** supruga, rekla je Čekićima da je narednog dana **Bearin** rođendan. Iz tog razloga svjedokinja Čekić je pozvala **Bearu** i njegovu suprugu u svoju kuću u Beogradu da, zajedno sa Svetlanom i Đorđem Gavrilovićem, proslave rođendan 14. jula uveče.⁴⁰¹⁹ Svjedokinja Čekić je izjavila da se sjeća datuma **Bearinog** rođendana jer “kad nešto već se kaže, onda mogu i da zapamtim”.⁴⁰²⁰ Miroslava Čekić je u svom svjedočenju rekla da na proslavi rođendana nisu razgovarali o zbivanjima u Bosni, jer **Beara** nije htio da razgovara o tim stvarima.⁴⁰²¹ Kao objašnjenje za to što se sjeća koje je to godine bilo, ona navodi razgovor koji je vođen te večeri. Ona kaže da su, pored ostalog, razgovarali o 25. godišnjici braka Svetlane i Đorđa Gavrilovića i njihovom planu da putuju "Orijent ekspresom".⁴⁰²² Svjedokinja Čekić je izjavila da se mogla sjetiti te teme razgovora jer je putovati "Orijent ekspresom" ekstravagantno i neobično.⁴⁰²³ Ona je rekla da se **Beara** šalio da će društvo koje je bilo tu na večeri odvesti na željezničku stanicu da gledaju voz,⁴⁰²⁴ a da se neko - vjerovatno jedan od supružnika Gavrilović - našalio u vezi s odlaskom u jedan novootvoreni restoran smješten u jednom starinskom željezničkom vagonu, umjesto putovanja "Orijent ekspresom".⁴⁰²⁵

1240. Svetlana Gavrilović je dala iskaz sličan iskazu svjedokinje Čekić, rekavši da se sjeća datuma **Bearinog** rođendana zbog toga što je njen rođendan istog mjeseca i što su se šalili u vezi s tim da su isti znak u horoskopu.⁴⁰²⁶ Ona je takođe izjavila da se konkretno sjeća koje je to godine bilo jer je te godine bila 25. godišnjica njenog braka, tačnije 4. januara 1995. godine.⁴⁰²⁷ Ona se sjetila da je suprug svjedokinje Čekić zbijao šale u vezi s njihovim neuspjelim pokušajem da za tu godišnjicu planiraju putovanje "Orijent ekspresom" i novootvorenim restoranom u Beogradu koji je nazvan “Orijent ekspres”.⁴⁰²⁸ Prema riječima svjedokinje Gavrilović, Miroslava Čekić se sjeća te šale.⁴⁰²⁹

⁴⁰¹⁷ Miroslava Čekić, T. 24835, 24841 (28. avgust 2008. godine).

⁴⁰¹⁸ Miroslava Čekić, T. 24835, 24841 (28. avgust 2008. godine).

⁴⁰¹⁹ *Ibid.*, T. 24831–24833, 24847–24848, 24850 (28. avgust 2008. godine).

⁴⁰²⁰ *Ibid.*, T. 24886 (29. avgust 2008. godine).

⁴⁰²¹ *Ibid.*, T. 24851 (28. avgust 2008. godine).

⁴⁰²² Miroslava Čekić, T. 24852–24853 (28. avgust 2008. godine).

⁴⁰²³ *Ibid.*, T. 24853 (28. avgust 2008. godine).

⁴⁰²⁴ *Ibid.*, T. 24851 (28. avgust 2008. godine). V. takođe *ibid.*, 24875–24876 (29. avgust 2008. godine).

⁴⁰²⁵ *Ibid.*, T. 24853–24855 (28 Aug 2008). V. takođe *ibid.*, 24874–24876 (29. avgust 2008. godine).

⁴⁰²⁶ Svetlana Gavrilović T. 24760–24761 (27. avgust 2008. godine).

⁴⁰²⁷ *Ibid.*, T. 24760–24761 (27. avgust 2008. godine).

⁴⁰²⁸ Svetlana Gavrilović, T. 24761–24762, 24770–24771 (27. avgust 2008. godine), T. 24851 (28. avgust 2008. godine). Svjedokinja Gavrilović je insistirala na tome da se sjeća da je proslava bila tog dana jer su se šalili u vezi s njenom srebrnom godišnjicom braka i "Orijent ekspresom" i zbog toga što je istakla kako je **Beara** bio zgodan. *Ibid.*, T. 24774–24776 (27. avgust 2008. godine), T. 24786–24791 (28. avgust 2008. godine).

⁴⁰²⁹ *Ibid.*, T. 24761–24762, 24770–24771, 24851 (27. avgust 2008. godine).

1241. Kerkez, koji je prijatelj **Bearinog** sina, u svom svjedočenju je izjavio da je oko 14:00 časova 14. jula posjetio **Bearinog** sina u njegovom porodičnom stanu u Beogradu kako bi razgovarali o ljetovanju na koje su uskoro trebali da krenu.⁴⁰³⁰ Kada je došao u stan Bearinih, Kerkez je vidio i pozdravio **Bearu**, s kojim su bili njegova supruga i još neki ljudi.⁴⁰³¹ Kerkez jer izjavio da su on i njegovi prijatelji otišli na ljetovanje 15. jula uveče, što je bila subota, a vratili se dvije sedmice kasnije, 31. jula, kako bi on mogao da u ponedjeljak, 1. avgusta, počne sa svojim rukometaškim treningom.⁴⁰³² Kerkez je rekao da je s prijateljima razgovarao o pojedinostima vezanim za to ljetovanje, dok su se jedne noći u aprilu 2008. godine uz piće prisjećali starih vremena.⁴⁰³³ Kerkez tvrdi da se bolje sjećao detalja nego njegovi prijatelji - dijelom zbog toga što je te godine on organizovao ljetovanje.⁴⁰³⁴

1242. **Beara** tvrdi da iskaze ovih svjedoka dodatno potkrepljuju dokumentarni dokazi, to jest ratni dnevnik koji je sačinio Bob Đurđević.⁴⁰³⁵ Kako se navodi u Đurđevićevom dnevniku, kada je 13. jula 1995. godine zaustavljen na bosanskoj strani rijeke Drine, Đurđević je čuo kako grupa pripadnika Vojne policije koja je tu stražarila obavještava Miloša Tomovića, **Bearinog** vozača, da je put preko Kasabe i Konjević Polja zatvoren.⁴⁰³⁶ Na osnovu te zabilješke u dnevniku, **Beara** tvrdi da ga je Tomović u jutarnjim časovima 13. jula vozio za Beograd kada su ih, zajedno sa Đurđevićem, zaustavili pripadnici Vojne policije.⁴⁰³⁷ **Beara** dalje tvrdi da tačnost navoda u Đurđevićevom dnevniku potkrepljuju i iskaz Srđe Trifkovića, novinara slobodnjaka koji pominje sastanak sa Đurđevićem u julu 1995. godine,⁴⁰³⁸ kao i bilješke u bilježnici Radovana Karadžića s rasporedom sastanaka za juli 1995. godine, gdje se Trifkovićevo ime pojavljuje 13. i 14. jula.⁴⁰³⁹

1243. Pretresno vijeće podsjeća da, u slučajevima kada optuženi iznese dokaze o alibiju, tužilaštvo i dalje ima obavezu da otkloni svaku razumnu mogućnost da je taj alibi istinit.⁴⁰⁴⁰ U ovom slučaju, prilikom ocjenjivanja da li je alibi na koji se pozvao **Beara** "istinit koliko je to u razumnoj mjeri moguće" ili da li je tužilaštvo otklonilo svaku razumnu mogućnost da je on istinit, Pretresno vijeće je razmotrilo kumulativni učinak svih relevantnih dokaza koje su izvele obje strane. Pretresno vijeće podsjeća da "ukupnost" relevantnih dokaza, uključujući faktore poput iskrenosti i pouzdanosti svjedoka i kvalitet svake eventualne identifikacije, jeste ono što se mora

⁴⁰³⁰ Milan Kerkez, T. 24911–24914 (29. avgust 2008. godine).

⁴⁰³¹ *Ibid.*, T. 24911–24912 (29. avgust 2008. godine).

⁴⁰³² *Ibid.*, T. 24909, 24949, 24956 (29. avgust 2008. godine).

⁴⁰³³ *Ibid.*, T. 24912–24914, 24922, 24925–24930, 24944–24952 (29. avgust 2008. godine).

⁴⁰³⁴ *Ibid.*, T. 24945–24948 (29. avgust 2008. godine) (Kerkez je pretpostavio da je **Bearina** odbrana s njim u vezu stupila jer im je Branko Beara dao njegovo ime i zamolio ih da ga kontaktiraju u vezi s detaljima koji se odnose na ljetovanje).

⁴⁰³⁵ Bearin završni podnesak, par. 90–91.

⁴⁰³⁶ *Ibid.*, par. 91.

⁴⁰³⁷ *Ibid.*, par. 91–92, gdje se upućuje na dokazni predmet 2D00531, Ratni dnevnik Boba Đurđevića, str. 18–19, 31.

⁴⁰³⁸ Srđa Trifković, T. 25230, 25240, 25243, 25270, 25284 (4. septembar 2008. godine).

⁴⁰³⁹ *Ibid.*, T. 25235 (4. septembar 2008. godine); dokazni predmet P02905, Izvod iz bilježnice s rasporedom sastanaka Radovana Karadžića za 13. i 14. juli 1995. godine.

⁴⁰⁴⁰ V. gore, par. 57.

ocijeniti prilikom utvrđivanja da li je tužilaštvo otklonilo svaku razumnu mogućnost da je alibi istinit.⁴⁰⁴¹

1244. Prema mišljenju Pretresnog vijeća, svjedokinje Čekić i Gavrilović se neobično živo sjećaju datuma, konkretnih tema razgovora, šala i drugih detalja sa proslave **Bearinog** rođendana 14. jula 1995. godine, o čemu su dale identične iskaze, što se kosi sa činjenicom da im je pamćenje maglovito u vezi s drugim relevantnim pitanjima. Svjedokinja Čekić se nije mogla sjetiti koliko je rođendana proslavila s Bearama, a nije se mogla sjetiti ni datuma rođendana Nade Beare, koju poznaje od 1985. godine.⁴⁰⁴² Svjedokinja Gavrilović je u svom svjedočenju rekla da je bila na još jednoj proslavi **Bearinog** rođendana negdje 1993. godine, ali se nije mogla sjetiti tačnog datuma niti konkretnih tema o kojima se tada razgovaralo.⁴⁰⁴³

1245. Okolnosti u kojima su se svjedokinje Čekić i Gavrilović sastajale s **Bearinim** timom odbrane prije nego što su svjedočile pokreću i druga pitanja u vezi s pouzdanošću. Svjedokinja Čekić je izjavila da su joj razgovori s **Bearinim** timom odbrane pomogli da se prisjeti datuma **Bearinog** rođendana.⁴⁰⁴⁴ Tužilaštvo je svjedokinji Čekić postavilo pitanje zbog čega u sažetku njene izjave na osnovu pravila 65ter nema podataka o razgovoru vezanom za "Orijent ekspres" ni o konkretnim datumima kad su Čekićeви bili na večeri s **Bearom** i njegovom suprugom. Miroslava Čekić je odgovorila da konkretni datumi dviju večera i razgovor o "Orijent ekspresu" nisu navedeni u sažetku vjerovatno zbog toga što je **Bearin** tim odbrane možda propustio da zabilježi datume ili zbog toga što se ona tih datuma možda sjetila kasnije.⁴⁰⁴⁵ Svjedokinja Čekić je u svom svjedočenju takođe navela i da se nekoliko dana poslije sastanka s **Bearinim** timom odbrane sastala sa svjedokinjom Gavrilović i da su jedna drugu podsjetile na događaje od večeri 14. jula 1995. godine.⁴⁰⁴⁶ Kako navodi svjedokinja Čekić, Svetlana Gavrilović joj je rekla približan datum rođendanske proslave u julu 1995. godine, ali svjedokinja Čekić nije svjedokinji Gavrilović nikad rekla tačan datum rođendanske večere, niti su njih dvije ikad o svojim razgovorima govorile **Bearinoj** supruzi ili **Bearinom** timu odbrane.⁴⁰⁴⁷ Svjedokinja Čekić je takođe izjavila da su ona i svjedokinja Gavrilović o šali u vezi s "Orijent ekspresom" razgovarale tek nakon što se svjedokinja Čekić u avgustu 2009. godine sastala s **Bearinim** timom odbrane.⁴⁰⁴⁸ Kako navodi svjedokinja Gavrilović, dan nakon što je u martu ili aprilu 2008. godine **Bearin** tim

⁴⁰⁴¹ V. gore, par. 58.

⁴⁰⁴² Miroslava Čekić, T. 24827, 24841–24842 (28. avgust 2008. godine).

⁴⁰⁴³ Svetlana Gavrilović, T. 24776–24778 (27. avgust 2008. godine) (međutim, svjedokinja Gavrilović se sjetila kako je **Beara** bio odjeven na proslavi).

⁴⁰⁴⁴ Miroslava Čekić, T. 24886 (29. avgust 2008. godine). Svjedokinja Čekić je takođe navela da može da se sjeti onoga što joj se kaže i da je možda kasnije pribilježila o kojem se datumu radilo. *Ibid.*

⁴⁰⁴⁵ *Ibid.*, T. 24887, 24892–24893 (29. avgust 2008. godine).

⁴⁰⁴⁶ *Ibid.*, T. 24900 (29. avgust 2008. godine).

⁴⁰⁴⁷ Miroslava Čekić, T. 24887, 24899–24903 (29. avgust 2008. godine).

⁴⁰⁴⁸ *Ibid.*, T. 24896–24898 (29. avgust 2008. godine).

odbrane obavio razgovor s njom, ona je nazvala svjedokinju Čekić i obavijestila je da joj je **Bearin** tim odbrane postavljao pitanja o proslavi rođendana 14. jula 1995. godine.⁴⁰⁴⁹ Oko dvije sedmice kasnije, svjedokinja Gavrilović je sa svjedokinjom Čekić razgovarala o sastanku s **Bearinim** timom odbrane, a nekoliko dana prije nego što su otputovale u Haag da bi svjedočile pred Međunarodnim sudom, svjedokinje Gavrilović i Čekić su telefonom razgovarale o neophodnim pripremama.⁴⁰⁵⁰ Svetlana Gavrilović je izjavila da s **Bearinom** suprugom nije razgovarala o proslavi **Bearinog** rođendana.⁴⁰⁵¹

1246. Pretresno vijeće ne smatra da su svjedokinja Gavrilović i svjedokinja Čekić namjerno isfabrikovale iskaze. Međutim, njihovi detaljni i gotovo identični prikazi događaja od 14. jula 1995. godine su u tolikoj mjeri neobični - posebno u poređenju s njihovim sjećanjem na druge događaje - da im vjerodostojnost nedostaje i u individualnom i u kumulativnom pogledu. Pored toga, okolnosti u kojima su informacije prenesene odbrani, posebno informacije o datumu i razlozima iz kojih je on ostao tako jasno zabilježen u njihovom pamćenju, dodatno narušavaju pouzdanost ovih iskaza. Pored toga, česti razgovori koje su ove dvije svjedokinje vodile i način na koji su poboljšavale svoje sjećanje na taj događaj još više slabe vjerodostojnost njihovih iskaza. Shodno tome, po mišljenju Pretresnog vijeća, sjećanja svjedokinje Gavrilović i svjedokinje Čekić su jednostavno nepouzdana i Pretresno vijeće im ne može pridati nikakav značaj.

1247. Uprkos tome što se Milan Kerkez jasno sjećao tačnih datuma svog ljetovanja 1995. godine, nije se mogao sjetiti kada je išao na ljetovanje 1996. godine, a nije se mogao sjetiti ni datuma, pa čak ni dana u sedmici kada ga je u aprilu 2008. godine pozvala **Bearina** odbrana prije nego što je svjedočio u avgustu 2008. godine.⁴⁰⁵² Kerkezovo pamćenje je takođe bilo slabo kad su mu postavljali pitanja o drugim pojedinostima vezanim za juli 1995. godine, kao što su kako je tada izgledala **Bearina** kuća, kako je **Beara** bio odjeven 14. jula 1995. godine i ko se još nalazio u **Bearinoj** kući. Kerkez je odgovorio na samo neka od ovih pitanja.⁴⁰⁵³ Pored toga, kao što je primijetilo tužilaštvo, 1. avgust 1995. godine je bio utorak, suprotno tvrdnji koju je Kerkez iznio tokom svog svjedočenja da je s treninzima započeo u ponedjeljak.⁴⁰⁵⁴ Po mišljenju Pretresnog vijeća, Kerkez nije namjerno lagao u svom iskazu i događaj koji je opisao možda se jeste desio negdje tokom 1995. godine. Međutim, s obzirom na manjkavosti u njegovom sjećanju, posebno u vezi s pitanjem kojeg dana su mu počeli treninzi (koji se ne podudara s 1. avgustom 1995.

⁴⁰⁴⁹ Svetlana Gavrilović, T. 24786 (28. avgust 2008. godine).

⁴⁰⁵⁰ *Ibid.*, T. 24788–24789 (28. avgust 2008. godine).

⁴⁰⁵¹ *Ibid.*, T. 24791 (28. avgust 2008. godine).

⁴⁰⁵² Milan Kerkez, T. 24923, 24940 (29. avgust 2008. godine).

⁴⁰⁵³ *Ibid.*, T. 24918–24924, 24940–24941, 24954–24957 (29. avgust 2008. godine).

⁴⁰⁵⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 2316.

godine),⁴⁰⁵⁵ Kerkezov iskaz nije vjerodostojan u pogledu datuma kada je u Beogradu 1995. godine vidio **Bearu**.

1248. Na kraju, što se tiče ratnog dnevnika, Pretresno vijeće napominje da je sama zabilješka - Đurđevićeva izjava iz druge ruke - neodređena u pogledu vremena i okolnosti tog susreta. Ono što je najvažnije, ona takođe ne dokazuje da se **Beara** 13. jula nalazio na tom kontrolnom punktu. Pretresno vijeće ovom dokaznom predmetu može pripisati malu dokaznu vrijednost u pogledu lokacije na kojoj je tada bio **Beara**, te konstatuje da ovaj dokazni predmet ne potkrepljuje navod da je on 13. i 14. julaeogradu.

1249. Kao što je razmotreno u paragrafima koji slijede,⁴⁰⁵⁶ Pretresnom vijeću su predloženi uvjerljivi dokazi da je **Beara** 13. i 14. jula bio na području Bratunca i Zvornika. Iz svih ovih razloga i u svjetlu ukupnih dokaza, Pretresno vijeće konstatuje da alibi na koji se pozvao **Beara** ne može biti objektivno prihvatljiv i ne izaziva razumnu sumnju u to da je on 13. i 14. jula bio u Bratuncu i Zvorniku.

1250. U svjetlu ovog zaključka, Pretresno vijeće će sada razmotriti **Bearine** postupke i lokacije na kojima je bio tokom perioda na koji se odnosi Optužnica.

(ii) Enklava Srebrenica

a. Period do pada Srebrenice

1251. Tokom perioda od marta do juna 1995. godine, **Beara** je barem dva puta došao u Srebrenicu kako bi se kod Nizozemskog bataljona raspitao za položaje ABiH u toj enklavi.⁴⁰⁵⁷

1252. Dana 5. jula 1995. godine **Beara** je prisustvovao jednom od mjesečnih sastanaka s organima bezbjednosti Sarajevsko-romanijskog korpusa u Ilijašu, zapadno od Sarajeva, na kojem se razgovaralo o vojnoj i političkoj situaciji u RS-u i na sarajevskom ratištu.⁴⁰⁵⁸ Jedan presretnuti razgovor upućuje na to da je **Beara** na toj lokaciji ostao više dana.⁴⁰⁵⁹ **Beara** je potom otišao u Krajinu, u zapadnoj Bosni.⁴⁰⁶⁰

⁴⁰⁵⁵ Milan Kerkez, T. 24940, 24956 (29. avgust 2008. godine) (gdje je izjavio da je 1. avgust 1995. godine bio vikend i da je on s treninzima započeo u ponedjeljak). Međutim, Pretresno vijeće napominje da je 1. avgust 1995. godine bio utorak.

⁴⁰⁵⁶ V. dolje, par. 1255–1280.

⁴⁰⁵⁷ Pieter Boering, T. 1875–1877, 1902 (19. septembar 2006. godine).

⁴⁰⁵⁸ Ljuban Mirković, T. 24280–24281, 24283–24284 (29. juli 2008. godine).

⁴⁰⁵⁹ *Ibid.*, T. 24296, 24498–24299 (29. juli 2008. godine). V. takođe *ibid.*, T. 24290–24298 (29. juli 2008. godine).

⁴⁰⁶⁰ *Ibid.*, T. 24288, 24290–24299 (29. juli 2008. godine); dokazni predmet 2D00557, Audio-snimak presretnutih razgovora između Ljubana Mrkovića i nepoznate osobe muškog pola.

1253. Dana 11. jula 1995. godine⁴⁰⁶¹ **Beara** je došao u Pribićevac na IKM Drinskog korpusa, zajedno s **Popovićem** i Deronjićem.⁴⁰⁶² Oni su se po dolasku javili Krstiću, koji je već bio tu.⁴⁰⁶³

1254. U večernjim satima 10. ili 11. jula 1995. godine Zlatan Čelanović, referent za moral, vjerske i pravne poslove u Bratunačkoj brigadi, vidio je **Bearu** sa **Popovićem** ispred Štaba Bratunačke brigade.⁴⁰⁶⁴

b. 12.-13. juli 1995. godine

1255. Dana 12. jula 1995. godine **Borovčanin** je vidio **Bearu** u jednom rejonu prema Potočarima.⁴⁰⁶⁵ Istog dana u popodnevnim satima, **Borovčanin** je vidio **Bearu** s Deronjićem u centru Bratunca.⁴⁰⁶⁶ **Beara** je rekao da se prema Zvorniku kreće jedna velika kolona i da će biti potrebna pomoć.⁴⁰⁶⁷

1256. U večernjim satima 12. jula ili u jutarnjim satima 13. jula Čelanović se sastao s **Bearom** ispred Štaba Bratunačke brigade.⁴⁰⁶⁸ **Beara** ga je zamolio da provjeri da li se neko od bosanskih Muslimana koje je zarobila Vojna policija “ogriješio” o srpski narod tako što je tokom prethodnih godina palio srpska sela ili ubijao srpske civile.⁴⁰⁶⁹ **Beara** je rekao Čelanoviću da u takvim slučajevima obavijesti jednog od organa bezbjednosti kako bi se dotični slučaj mogao

⁴⁰⁶¹ Momčilović je u svom svjedočenju rekao da su otprilike 11. jula avioni NATO-a bombardovali područje oko Pribićevca. Božo Momčilović, T. 14088 (22. avgust 2007. godine). V. gore, par. 1096.

⁴⁰⁶² Božo Momčilović, T. 14114–14117 (22. avgust 2007. godine) (gdje je izjavio da je bombardovanje izvršeno u dva navrata s par sati razmaka i da su **Popović**, **Beara** i Deronjić došli između njih); *ibid.*, T. 14085 (22. avgust 2007. godine) (gdje je Momčilović izjavio da mu nije bila poznata svrha njihove posjete). Momčilović je u svom svjedočenju rekao da nije znao ko su **Popović** i **Beara** i da su mu neki vojnici koji su tu bili rekli da su oni oficiri za bezbjednost. Kasnije je **Popovića** i **Bearu** vidio na televiziji i prepoznao ih je. *Ibid.*, T. 14085–14088, 14110–14111 (22. avgust 2007. godine). V. gore, par. 1096.

⁴⁰⁶³ Božo Momčilović, T. 14122 (22. avgust 2007. godine). V. takođe svjedok PW-138, T. 3799–3801 (djelimično zatvorena sjednica) (8. novembar 2006. godine). Grulović, šef biroa novinske agencije *Reuters* za Balkan u Beogradu, u svom svjedočenju je izjavio da je 11. jula ili otprilike tog datuma, kad je pala Srebrenica, **Bearu** vidio na jednom IKM-u “u zoni 2. krajiškog korpusa” i da je **Beara** prisustvovao jednom sastanku održanom na tom IKM-u, kojem su takođe prisustvovali **Gvero**, Milovanović i još neke osobe. Branimir Grulović, T. 23776–23778, 23812–23816 (22. juli 2008. godine). Ovaj iskaz ne mijenja mišljenje Pretresnog vijeća da se **Beara** 11. jula nalazio na IKM-u u Pribićevcu. Svjedok PW-161 je u svom svjedočenju rekao da je **Beara** nekoliko dana prije 13. jula bio u hotelu “Fontana” ili u njegovoj blizini. Svjedok PW-161, T. 9362 (23. mart 2007. godine). Kada je na unakrsnom ispitivanju suočen s onim što je izjavio 2000. godine u svom prethodnom razgovoru s tužilaštvom, to jest da je **Bearu** prvi put vidio “te godine” ili 1995., (v. dokazni predmet 2D1D00167 (povjerljivo), str. 9), svjedok PW-161 je rekao da mora da je mislio da je taj prvi put bio u julu 1995., a ne ranije 1995. godine. *Ibid.*, T. 9500–9501 (27. mart 2007. godine).

⁴⁰⁶⁴ Zlatan Čelanović, T. 6654–6655 (31. januar 2007. godine).

⁴⁰⁶⁵ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 14–15. Trišić, pomoćnik komandanta za pozadinu u Bratunačkoj brigadi, u svom je svjedočenju izjavio da, iako se u njegovoj prethodnoj izjavi tužilaštvu navodi da je **Beara** 12. jula bio u Potočarima, on ne može da potvrdi da ga je 12. jula vidio u Potočarima. Dragoslav Trišić, T. 27159–27164, 27180–27183, 27185–27186 (21. oktobar 2008. godine). Pretresno vijeće smatra da Trišićev iskaz nije pouzdan.

⁴⁰⁶⁶ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 76.

⁴⁰⁶⁷ *Ibid.*, str. 77.

⁴⁰⁶⁸ Zlatan Čelanović, T. 6628–6631 (31. januar 2007. godine).

⁴⁰⁶⁹ *Ibid.*, T. 6628–6631 (31. januar 2007. godine). Nakon što je **Beara** zatražio informacije o počiniocima zločina nad Srbima, Čelanović mu je rekao da su ti zločini detaljno dokumentovani u knjizi *Hronika našeg groblja* autora Milivoja Ivaniševića. *Ibid.*, T. 6631–6632 (31. januar 2007. godine).

proslijediti nadležnom tužiocu.⁴⁰⁷⁰ **Beara** se potom pješke uputio u zgradu u kojoj je bio Štab Bratunačke brigade, udaljenu oko 30 do 50 metara.⁴⁰⁷¹ Oko 10:00 ili 11:00 sati 13. jula, nakon što se Čelanović prvi put sastao **Bearu**, u jednom vozilu su dovezli petoricu zarobljenih Muslimana, koje su u Čelanovićevu kancelariju doveli “pripadnici neke specijalne jedinice, ili policije ili vojne jedinice”, a kasnije je Momir Nikolić doveo jednog bosanskog Muslimana.⁴⁰⁷² Nakon što su ta šestorica ispitana, pripadnici specijalne policije ili specijalnog voda VRS-a su ih odveli u školu "Vuk Karadžić" u gradu Bratuncu.⁴⁰⁷³

1257. U jednom razgovoru koji je presretnut 13. jula u 10:09 sati, **Beara** je rekao Lučiću, zamjeniku komandanta bataljona Vojne policije 65. zaštitnog puka,⁴⁰⁷⁴ da je “u Konjević Polju izašlo 400 ovih balija”.⁴⁰⁷⁵ **Beara** je Lučiću izdao sljedeće uputstvo: “Sve ih nagurajte na igralište, ko ih jebe.”⁴⁰⁷⁶ **Beara** je potom upitao: “A jel' ima mesta toliko kod vas?” i primijetio: “Pa to kod vas i nije pritvor, to je onako. [...] Ma ja, slažite ih u 4–5 redova”.⁴⁰⁷⁷ Kasnije u tom razgovoru, **Beara** je govorio sa “Zokom”, to jest Zoranom Malinićem,⁴⁰⁷⁸ koji je rekao: “[u]bijaju se [...] ima i dosta ranjenih ...”. **Beara** je odgovorio: “Šta, oni sami, između sebe? [...] Ma, odlično. Samo nek' nastave tako, jebi ga.”⁴⁰⁷⁹

1258. Dana 13. jula 1995. godine u 11:25 sati presretnut je još jedan razgovor⁴⁰⁸⁰ u kojem se čuje **Beara** kako govori da “šalje u Kasabu četiri autobusa, dva kamiona i šleper za prevoz zarobljenih Muslimana” i da će “[i]sti biti otpremljeni u logor u selu Batkovići, gdje će se izvršiti ‘selekcija’ na ratne zločince i obične vojnike”.⁴⁰⁸¹ **Beara** iznosi argument da je u tom presretnutom razgovoru izdao uputstvo da se 1.300 zarobljenika preveze u logor u Batkoviću i da se izvrše pripreme za njihov dolazak.⁴⁰⁸² **Beara** tvrdi da to dokazuje da je u to vrijeme namjeravao i ulagao napore da organizuje prevoz zarobljenika u zatočenički objekat i da, shodno tome, u tom trenutku nije znao ni za kakav plan da se izvrši ubistvo.⁴⁰⁸³

⁴⁰⁷⁰ Zlatan Čelanović, T. 6628–6632, 6649 (31. januar 2007. godine); dokazni predmet PIC00060, dokazni predmet P02103 s oznakom koju je unio Zlatan Čelanović (gdje je Čelanović mjesto sastanka s Bearom označio kao B1).

⁴⁰⁷¹ Zlatan Čelanović, T. 6627–6628, 6649, 6699 (31. januar 2007. godine); dokazni predmet PIC00060, dokazni predmet P02103 s oznakom koju je unio Zlatan Čelanović.

⁴⁰⁷² V. gore, par. 391.

⁴⁰⁷³ *Ibid.*

⁴⁰⁷⁴ Milomir Savčić, T. 15236 (12. septembar 2007. godine).

⁴⁰⁷⁵ Dokazni predmet P01130a, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 10:09 sati.

⁴⁰⁷⁶ *Ibid.*

⁴⁰⁷⁷ Dokazni predmet P01130a, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 10:09 sati.

⁴⁰⁷⁸ V. gore, par. 133. Milomir Savčić je u svom svjedočenju rekao da je nadimak Zorana Malinića bio Zoka, što je uobičajeni skraćeni oblik imena Zoran. Milomir Savčić, T. 15274–15278 (12. septembar 2007. godine). Pretresno vijeće konstatuje da je Zoka koji se pominje u ovom presretnutom razgovoru bio Zoran Malinić.

⁴⁰⁷⁹ Dokazni predmet P01130a, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 10:09 sati.

⁴⁰⁸⁰ Ovaj razgovor su presreli organi vlasti Hrvatske. V. Završni podnesak tužilaštva, par. 2216; Bearin završni podnesak, par. 435, fusnota 970.

⁴⁰⁸¹ Dokazni predmet 7D2D00642, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 11:25 sati.

⁴⁰⁸² Bearin završni podnesak, par. 440.

⁴⁰⁸³ Bearin završni podnesak, par. 441–442.

1259. Pretresno vijeće, kao prvo, ima u vidu da je transkript dotičnog presretnutog razgovora dat u sažetoj formi i da se u njemu ne navodi stvarni sadržaj razgovora ni identitet drugog učesnika u razgovoru. Isto tako, nije jasno u kojem je kontekstu prenesena informacija o prevozu zarobljenika u logor. Iako postoje neki dokazi da su tog dana vršene pripreme za dolazak 1.300 zarobljenika u logor u Batkoviću, Pretresno vijeće ima u vidu da su one bile uzaludne jer je stiglo samo nekoliko zarobljenika.⁴⁰⁸⁴ U ovom kontekstu, Pretresno vijeće ima u vidu i tajni karakter operacije ubijanja, kao i to da je **Beara** bio svjestan da se telefonski razgovori mogu lako presretati.⁴⁰⁸⁵ Takođe upada u oči to što njegovo pominjanje zatočeničkog logora odražava ono što je Mladić rekao u govoru koji je u to vrijeme održao zarobljenicima koji su bili držani na livadi u Sandićima.⁴⁰⁸⁶ Pretresno vijeće je konstatovalo da su te Mladićeve izjave bile hotimične laži.⁴⁰⁸⁷ Kao što se navodi gore, nema dokaza da je do 18. jula ijedan zarobljeni bosanski Musliman prevezen u Batković.⁴⁰⁸⁸ Naprotiv, ima dokaza da su bosanski Muslimani koji su držani na fudbalskom igralištu u Novoj Kasabi ili koji su 13. jula zarobljeni na putu za Novu Kasabu, bili zatočeni na raznim lokacijama i na kraju pogubljeni.⁴⁰⁸⁹ Uzevši ovaj sažetak presretnutog razgovora u obzir u kontekstu ukupnih dokaza, uključujući i raniji presretnuti razgovor koji je opisan gore, Pretresno vijeće konstatuje da taj presretnuti razgovor ne održava **Bearinu** iskrenu namjeru ni njegova stvarna nastojanja da se zarobljenici prevezu u zatočenički logor. Pretresno vijeće se uvjerilo da je taj razgovor predstavljao hotimičnu obmanu u pogledu sudbine koja će snaći te bosanske Muslimane i pokušaj da se sakriju prave namjere učesnika u tom razgovoru.

1260. Istog dana, vojnici VRS-a su zarobili pet oficira Nizozemskog bataljona koji su pokušavali da otprate konvoje sa ženama, djecom i starim ljudima, bosanskim Muslimanima, iz Potočara na teritoriju pod kontrolom ABiH.⁴⁰⁹⁰ Odveli su ih u jednu školsku zgradu u blizini fudbalskog igrališta u Novoj Kasabi u kojoj je bila stacionirana Vojna policija 65. zaštitnog puka.⁴⁰⁹¹ Vincent Egbers, jedan od pomenutih oficira Nizozemskog bataljona, tu se sastao sa

⁴⁰⁸⁴ V. gore, par. 590.

⁴⁰⁸⁵ Dokazni predmeti P01033, 5DP00035, Naredenje Glavnog štaba VRS-a u vezi sa sprečavanjem oticanja tajnih vojnih podataka s otkucanim Mladićevim potpisom, 13. juli 1995. godine. V. gore, par. 1057–1058. U vezi s činjenicom da se telefonski razgovori mogu lako presretati, v. dokazni predmet P01179(a)(b), Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 10:00 sati i Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 09:55 sati; dokazni predmet P01179(c), Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 10:00 sati; dokazni predmet P01179(k)(l), Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 09:57 sati; dokazni predmet P01178(e) (povjerljivo).

⁴⁰⁸⁶ V. gore, par. 387.

⁴⁰⁸⁷ V. gore, par. 1071.

⁴⁰⁸⁸ V. gore, par. 591.

⁴⁰⁸⁹ V. gore, poglavlje III, odjeljci F.4(d), 5–6, G3. H3.

⁴⁰⁹⁰ Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Izjava na osnovu pravila 92bis (24. i 25. oktobar 1995. godine, 12. maj 2000. godine), str. 5 (24. i 25. oktobar 1995. godine), str. 5 (12. maj 2000. godine); Vincent Egbers, T. 2756–2757 (19. oktobar 2006. godine). V. gore, par. 396.

⁴⁰⁹¹ Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Izjava na osnovu pravila 92bis (24. i 25. oktobar 1995. godine, 12. maj 2000. godine), str. 4–5 (24. i 25. oktobar 1995. godine); Bojan Subotić, T. 24976, 24984 (1. septembar 2008. godine); Vincent Egbers, T. 2758 (19. oktobar 2006. godine); dokazni predmet P01688, Fotografija škole u Novoj Kasabi. V. gore, par. 396.

Zoranom Malinićem,⁴⁰⁹² koji je bio zadužen za tu školu, i požalio mu se na to kako vojnici VRS-a postupaju prema oficirima Nizozemskog bataljona.⁴⁰⁹³ Malinić je rekao Egbersu da oficiri Nizozemskog bataljona ne mogu otići prije nego što dođe **Beara**, jer im se u suprotnom ne može garantovati bezbjednost na putu natrag za Srebrenicu.⁴⁰⁹⁴ Sljedećeg jutra, Egbers se na 10-15 minuta sastao s **Bearom** ispred škole, u blizini fudbalskog igrališta u Novoj Kasabi.⁴⁰⁹⁵ Kako navodi Egbers, **Beara** je uzeo Egbersovu pismenu pritužbu i otišao u školu da se sastane s Malinićem.⁴⁰⁹⁶ **Beara** je tu ostao pola sata i, nekoliko sati nakon njegove posjete, Malinić je organizovao povratak Nizozemskog bataljona u bazu Nizozemskog bataljona u Potočarima u jednom oklopnom transporteru VRS-a.⁴⁰⁹⁷ Kao što će se vidjeti dalje u tekstu, istog jutra 14. jula, **Beara** je otišao u Ciglanu u Bratunac.⁴⁰⁹⁸ S obzirom na to da su ove lokacije vrlo blizu jedna drugoj, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Beara** tokom tog perioda mogao da bude i na jednom i na drugom mjestu.

1261. Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade sadrži jednu zabilješku koja je unesena 13. jula, najvjerovatnije poslije 16:00 sati,⁴⁰⁹⁹ a glasi: “Predsjednik opštine Mitrović⁴¹⁰⁰ zvaao da se vučni voz (~~pukovnik Beara~~) pošalje u Bratunac da doveze buldožer 1000. Prenio pukovnik Beara.”⁴¹⁰¹

1262. U večernjim satima 13. jula, negdje u sumrak, Čelanović se ponovo sastao s **Bearom** ispred zgrade u Bratuncu u kojoj je bila Čelanovićeva kancelarija.⁴¹⁰² Čelanović je izjavio da je u zgradu Vojne policije dovedeno samo nekoliko ljudi i da on, nakon što je pregledao njihove lične

⁴⁰⁹² Vincent Egbers, T. 2758, 2784, 2787–2788, 2799–2800 (19. oktobar 2006. godine); dokazni predmet 2D00024, Izjava data Ministarstvu odbrane Nizozemske u okviru referisanja, str. 6. Egbers je detaljno ispitan u vezi s izgledom majora Malinića. Uprkos manjim nedosljednostima u opisu Malinićeve kose, Pretresno vijeće prihvata da se Egbers sastao s Malinićem.

⁴⁰⁹³ Bojan Subotić, T. 24995, 25014 (1. septembar 2008. godine); Vincent Egbers, T. 2757–2758 (19. oktobar 2006. godine). Mulder, koji je takođe bio vojnik Nizozemskog bataljona, tada je bio zajedno s Egbersom i žalio se da ga je jedan bosanski Srbin natjerao da u oklopnom transporteru Nizozemskog bataljona ide kroz šumu i, predstavljajući se kao pripadnik mirovnih snaga UN-a, poziva bosanske Muslimane govoreći im da je bezbjedno da izađu iz šume. Pored toga što je razgovarao s Malinićem uz pomoć prevodioca, Egbers mu je podnio i pismenu pritužbu u vezi s tim incidentom, krađom vozila i drugim primjerima nedoličnog postupanja prema vojnicima Nizozemskog bataljona. Vincent Egbers, T. 2757–2760 (19. oktobar 2006. godine). Egbers je prvobitno opisao **Bearu** kao Malinićevog pretpostavljenog. *Ibid.*, T. 2759 (19. oktobar 2006. godine). On je kasnije izjavio da je tada imao utisak da “među njima dvojicom postoji nekakav odnos”. *Ibid.*, T. 2854–2856 (20. oktobar 2006. godine).

⁴⁰⁹⁴ Vincent Egbers, T. 2760 (19. oktobar 2006. godine), T. 2856 (20. oktobar 2006. godine). V. takođe Milomir Savčić, T. 15249 (12. septembar 2007. godine).

⁴⁰⁹⁵ Vincent Egbers, T. 2775–2776, 2817, 2826–2827 (19. oktobar 2006. godine). **Beara** se dovezao u, kako je Egbers opisao, “luksuznom automobilu [...]”. *Ibid.*, T. 2776 (19. oktobar 2006. godine).

⁴⁰⁹⁶ Vincent Egbers, T. 2779 (19. oktobar 2006. godine).

⁴⁰⁹⁷ *Ibid.*, T. 2778–2779 (19. oktobar 2006. godine); Martijn Anne Mulder, dokazni predmet P02199, Izjava na osnovu pravila 92bis (24. i 25. oktobar 1995. godine, 12. maj 2000. godine), str. 5–6 (24. i 25. oktobar 1995. godine), str. 13 (12. maj 2000. godine) (gdje je izjavio da im je poslije pregovora između Egbersa i tog majora VRS-a rečeno da na sopstveni rizik mogu da odu u Kladanj).

⁴⁰⁹⁸ V. dolje, par. 1275.

⁴⁰⁹⁹ Tužilaštvo tvrdi da je ova zabilješka “morala biti unesena poslije 14:45 sati, a vjerovatno poslije 16:00 sati 13. jula”, na osnovu str. 122–123 dokaznog predmeta P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine. Završni podnesak tužilaštva, par. 2220, fusnota 4911.

⁴¹⁰⁰ Mitrović je bio predsjednik opštine Zvornik. V. Vinko Pandurević, T. 31810 (19. februar 2009. godine).

⁴¹⁰¹ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 124.

⁴¹⁰² Zlatan Čelanović, T. 6638, 6641 (31. januar 2007. godine). Čelanović je izjavio da **Beara** tokom dva njegova susreta s njim nije govorio pogrdno o bosanskim Muslimanima i da se ponašao kao oficir. *Ibid.*, T. 6683 (31. januar 2007. godine).

karte i ispitao ih, nije došao ni do kakvih novih informacija.⁴¹⁰³ U to vrijeme, u ulici koja je vodila prema školi "Vuk Karadžić" i na stadionu u Bratuncu bio je parkiran veliki broj autobusa i kamiona u kojima su bili muškarci, bosanski Muslimani.⁴¹⁰⁴ Čelanović je izrazio zabrinutost za bezbjednost grada, s obzirom na veliki broj zarobljenih bosanskih Muslimana koje su tu držali, na šta je **Beara** odgovorio: "Valjda će izdržati oni i mi jednu noć, svakako idu sutra za Kladanj."⁴¹⁰⁵ Zatim su se njih dvojica pješke uputila prema školi "Vuk Karadžić"; **Beara** je usput gledao vozila i čuvare, ali se nije obraćao zarobljenicima.⁴¹⁰⁶ Kada je Čelanović upitao zbog čega zarobljenike koji su u tim vozilima ne voze odmah iz Bratunca, **Beara** je odgovorio da to nije bezbjedno jer ima premalo vozila za njihov prevoz, tako da da će morati da sačekaju dok se vrate druga vozila, kojima su prevezeni žene i djeca, pa će sljedećeg jutra te ljude prevesti u Kladanj.⁴¹⁰⁷ Njih dvojica su potom otisla pješke do stadiona,⁴¹⁰⁸ gdje su bila vozila sa zatočenim bosanskim Muslimanima.⁴¹⁰⁹ **Beara** i Čelanović su potom otišli pješke do škole, a zatim do zgrade policije.⁴¹¹⁰ Kada su došli pred zgradu policije, **Beara** je otišao u dvorište Štaba Bratunačke brigade.⁴¹¹¹

1263. Nekoliko svjedoka je u svojim svjedočenjima izjavilo da je **Beara** u periodu od 13. do 14. jula 1995. godine bio u Bratuncu i da je učestvovao u neformalnim sastancima koji su održani u prostorijama SDS-a. Pretresno vijeće će stoga prvo razmotriti iskaze svakog od tih svjedoka.

i. Deronjić

1264. Dana 13. jula u otprilike 20:00 sati Deronjića je u njegovoj kancelariji u prostorijama SDS-a nazvao Karadžić i izdao mu uputstvo da "sva roba mora biti smještena u magacine prije dvanaest sutra".⁴¹¹² Deronjić je izjavio da je to protumačio tako da zarobljene bosanske Muslimane treba prevesti izvan Bratunca i smjestiti u vojni zatvor.⁴¹¹³ Karadžić je rekao da će o

⁴¹⁰³ *Ibid.*, T. 6639 (31. januar 2007. godine).

⁴¹⁰⁴ V. gore, par. 407.

⁴¹⁰⁵ Zlatan Čelanović, T. 6640–6641 (31. januar 2007. godine).

⁴¹⁰⁶ Zlatan Čelanović, T. 6640–6641 (31. januar 2007. godine). Čelanović je označio kuda su išli. *Ibid.*, T. 6650 (31. januar 2007. godine); dokazni predmet PIC00060, dokazni predmet P02103 s oznakama koje je unio Zlatan Čelanović.

⁴¹⁰⁷ Zlatan Čelanović, T. 6641 (31. januar 2007. godine). Kada su Čelanović i **Beara** došli do ulice koja se spuštala prema školi, **Beara** je nastavio da ide prema školi, a kad se vratio, rekao je Čelanoviću da nije sasvim bezbjedno, ali da smatra da neće biti nikakvih problema. *Ibid.*, T. 6640–6641 (31. januar 2007. godine).

⁴¹⁰⁸ Zlatan Čelanović, T. 6641–6642 (31. januar 2007. godine) (gdje je izjavio da je **Beara** sa kapije bacio pogled na stadion, dok je on ostao iza njega). V. gore, par. 407.

⁴¹⁰⁹ Zlatan Čelanović, T. 6652 (31. januar 2007. godine). Čelanović je stavio oznaku "0" na mjesto gdje je mogao da vidi dio njih. *Ibid.*, T. 6653 (31. januar 2007. godine); dokazni predmet PIC00060, Dokazni predmet P02103 s oznakama koje je unio Zlatan Čelanović. V. gore, par. 407.

⁴¹¹⁰ Zlatan Čelanović, T. 6643 (31. januar 2007. godine).

⁴¹¹¹ *Ibid.*

⁴¹¹² Dokazni predmet P01149a, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 20:10 sati; Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 6438, 6441–6443 (22. januar 2004. godine).

⁴¹¹³ Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 6441–6443 (22. januar 2004. godine).

tom svom uputstvu obavijestiti i Mladića.⁴¹¹⁴ Ubrzo poslije Deronjićevog razgovora sa Karadžićem, u njegovu kancelariju je došao **Beara**.⁴¹¹⁵ Rekao je da je tu, na području Bratunca, kako bi “pobio sve bosanske Muslimane koji su smješteni u školama i autobusima u Bratuncu”,⁴¹¹⁶ dodavši da je to naređenje dobio “odozgo”.⁴¹¹⁷ **Beara** je bio “prilično pijan”.⁴¹¹⁸ Deronjić je odgovorio da neće dozvoliti da se to ubijanje izvrši u Bratuncu s obzirom na naredbe koje je dobio od Karadžića.⁴¹¹⁹ On je rekao **Beari** da namjerava da sljedećeg jutra ode kod Karadžića i obavijesti ga o njihovom razgovoru.⁴¹²⁰ **Beara** je potom ljutit napustio taj sastanak.⁴¹²¹

ii. Borovčanin

1265. Dana 13. jula u otprilike 20:00 sati **Borovčanin** je otišao u Štab Bratunačke brigade i razgovarao sa Krstićem preko telefona.⁴¹²² Tu je slučajno čuo kako se Deronjić i **Beara** prepiru oko toga da li će zarobljeni bosanski Muslimani biti dovedeni u Bratunac.⁴¹²³ **Beara** je bio za to, ali Deronjić nije.⁴¹²⁴ Deronjić je rekao da su gradonačelnici Milića i Zvornika nastojali da se

⁴¹¹⁴ *Ibid.*, BT. 6439, 6441–6465 (22. januar 2004. godine). Ovaj razgovor između Karadžića i Deronjića je presretnut, tako da je potkrijepljen. V. dokazni predmet P01149a, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 20:10 sati. Pretresno vijeće stoga prihvata Deronjićev iskaz u vezi s ovim razgovorom.

⁴¹¹⁵ Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 6440–6441 (22. januar 2004. godine).

⁴¹¹⁶ *Ibid.*, BT. 6226 (20. januar 2004. godine).

⁴¹¹⁷ *Ibid.*, BT. 6447, 6449 (22. januar 2004. godine). Deronjić je u svom svjedočenju rekao da nije znao na koga je tačno **Beara** mislio i da činjenica da **Beara** nije konkretno pomenuo nijedno ime ukazuje na to da je namjeravao da sačuva povjerljivost informacije u vezi s identitetom osobe ili osoba koje su mu izdale to naređenje. Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 6447 (22. januar 2004. godine).

⁴¹¹⁸ Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 6449 (22. januar 2004. godine). V. takođe *ibid.*, BT. 6452 (22. januar 2004. godine). Deronjić je u svom svjedočenju rekao da je se njegov sekretar, Sofir, i Simić, predsjednik opštine Bratunac, sjećaju **Bearinog** dolaska i da je razgovor bio prekidan, pa je on rekao ljudima da izađu iz sobe, kako bi mogao da nasamo razgovara s **Bearom**. *Ibid.*, BT. 6441, 6448 (22. januar 2004. godine). Ljubisav Simić, koji je 1995. godine bio predsjednik opštine Bratunac, u svom je svjedočenju izjavio da mu je tokom dana 13. jula 1995. godine Davidović, predsjednik Izvršnog odbora u Bratuncu, saopštio da su tokom večeri 12. jula neki autobusi koji su prevozili ljude došli u Bratunac i da odlaze prema Konjević Polju. Davidović je sugerisao da Simić ode u hotel "Fontana" ili u kancelariju SDS-a da bi se kod nekog ko je na dužnosti raspitao o ovom događaju. On se prvo zaputio u kancelariju SDS-a, gdje je sreo nekog višeg oficira, za kojeg su mu kasnije rekli da je bio **Beara**, ali čije mu ime tada nije bilo poznato. Ljubisav Simić, dokazni predmet 4D00606, Transkript na osnovu pravila 92*ter*, BT. 7625–7627 (15. april 2004. godine). Simić je ponovio da mu je kasnije neko rekao da je oficir s kojim je razgovarao “vjerovatno bio **Beara**”, ali ni do danas ne zna da li je to stvarno bio **Beara**. Ljubisav Simić, T. 27238–27239, 27245 (22. oktobar 2008. godine). S obzirom na ukupne dokaze, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Simić vidio **Bearu**.

⁴¹¹⁹ Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 6274, 6278 (20. januar 2004. godine). Deronjić je u svom svjedočenju rekao da je rekao **Beari** da to “ne može” i njegovu je reakciju okarakterisao kao ljudski gest, a ne kao naređenje. Deronjić je smatrao da je do kraja sastanka uspio da postigne sporazum s **Bearom** da osigura da u Bratuncu te noći ne bude vršeno ubijanje: “[p]ored toga što smo se donekle i dogovorili oko toga i ja sam stekao utisak da on neće u Bratuncu ništa više raditi sa zatvorenicima, već da će postupiti po naredbi Karadžića onako kao sam je ja razumio i prenio Beari”. *Ibid.*, BT. 6226, 6278 (20. januar 2004. godine), BT. 6450 (22. januar 2004. godine).

⁴¹²⁰ Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 6448 (22. januar 2004. godine).

⁴¹²¹ *Ibid.*, BT. 6277 (20. januar 2004. godine).

⁴¹²² Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 35–36, 75–76, 79–80; dokazni predmet P00993a, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 20:40 sati.

⁴¹²³ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 83.

⁴¹²⁴ *Ibid.*, str. 83, 92.

otarase zarobljenika sa područja svojih opština.⁴¹²⁵ **Borovčanin** se potom vratio u policijsku stanicu u Bratuncu.⁴¹²⁶

iii. Momir Nikolić

1266. Dana 13. jula u otprilike 20:30 sati Momir Nikolić je u centru Bratunca vidio **Bearu**,⁴¹²⁷ koji mu je naredio da ode u Zvorničku brigadu i obavijesti **Dragu Nikolića** da u Bratuncu drže hiljade bosanskih Muslimana i da će ih te večeri poslati u Zvornik.⁴¹²⁸ **Beara** je takođe rekao da ih treba zatočiti na području Zvornika i pogubiti.⁴¹²⁹ Momir Nikolić se potom preko Konjević Polja odvezao u Zvornik.⁴¹³⁰ Nakon što je **Bearina** naređenja prenio **Dragi Nikoliću** na IKM-u u Kitovnicama, Momir Nikolić se oko ponoći odvezao natrag u Bratunac i podnio izvještaj **Beari** u hotelu "Fontana".⁴¹³¹ Poslije toga, Momiru Nikoliću je rečeno da ode u prostorije SDS-a.⁴¹³² U to vrijeme, Bratunac je bio prepun zarobljenih bosanskih Muslimana i nije bilo dovoljno vozila za njihov prevoz u Zvornik.⁴¹³³ Momir Nikolić je u prostorijama SDS-a vidio **Bearu**, Deronjića⁴¹³⁴ i Dragomira Vasića.⁴¹³⁵ Deronjić i **Beara** su se prepirali⁴¹³⁶ i bili su pijani za vrijeme tog sastanka.⁴¹³⁷ Deronjić je bio zabrinut jer je smatrao da zarobljenici predstavljaju prijetnju bezbjednosti i nije htio da budu pobijeni u Bratuncu ili njegovoj okolini.⁴¹³⁸ Deronjić se pozivao na Karadžićeva uputstva o tome kako da se postupi sa zarobljenicima u Bratuncu i onima koji su uskoro trebali da stignu iz Konjević Polja i insistirao da ih treba premjestiti u Zvornik.⁴¹³⁹ **Beara** se pozivao na drugačija uputstva koja je dobio od "svog šefa".⁴¹⁴⁰ Momir Nikolić je u svom svjedočenju rekao da se "otvoreno razgovaralo operaciji ubijanja".⁴¹⁴¹ Odluke su

⁴¹²⁵ *Ibid.*, str. 92.

⁴¹²⁶ *Ibid.*, str. 83 (gdje je izjavio da je tu svratio i Deronjić i požalio se da VRS smješta veliki broj zarobljenika u Bratunac).

⁴¹²⁷ Momir Nikolić je izjavio da je u Štabu Bratunačke brigade dobio poziv s porukom da se javi **Beari**. Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 6.

⁴¹²⁸ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 6.

⁴¹²⁹ *Ibid.* Momir Nikolić je rekao da je tada prvi put čuo za premještanje zarobljenika u Zvornik. Momir Nikolić, T. 32937 (21. april 2009. godine).

⁴¹³⁰ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 6.

⁴¹³¹ *Ibid.*; Momir Nikolić, T. 32937–32939 (21. april 2009. godine). Momir Nikolić je u svom svjedočenju rekao da je na povratku u Bratunac vidio autobuse između Drinjače i Konjević Polja, na putu prema Zvorniku. On je to mjesto označio na jednoj mapi. *Ibid.*, T. 33256–33257 (27. april 2009. godine); dokazni predmet 3DIC00247, Mapa s oznakama koje je unio Momir Nikolić.

⁴¹³² Momir Nikolić, T. 32939 (21. april 2009. godine).

⁴¹³³ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 6. V. takođe Momir Nikolić, T. 33180 (24. april 2009. godine).

⁴¹³⁴ Nikolić je u svom svjedočenju rekao da je Deronjić bio oženjen njegovom rodicom. Momir Nikolić, T. 33083–33084 (23. april 2009. godine).

⁴¹³⁵ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 6 (gdje je izjavio da su svi učesnici tog sastanka rekli da podnose izvještaj svojim različitim komandnim lancima).

⁴¹³⁶ Momir Nikolić, T. 32940 (21. april 2009. godine).

⁴¹³⁷ Momir Nikolić, T. 33193–33194 (24. april 2009. godine).

⁴¹³⁸ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 6.

⁴¹³⁹ Momir Nikolić, T. 32942–32943 (21. april 2009. godine), T. 33176 (24. april 2009. godine).

⁴¹⁴⁰ *Ibid.*, T. 32943 (21. april 2009. godine). Kada je od njega zatraženo da razjasni stavove Deronjića i **Beare** u vezi sa zarobljenicima u Bratuncu, Nikolić je izjavio da se **Beara** "poziv'o na sasvim druge instrukcije koje ima on u vezi sa zarobljenim licima koji su se tada nalazili u Bratuncu i koji su iz časa u čas pristizali sa pravca Konjević Polje – Bratunac". *Ibid.*, T. 32941–32942 (21. april 2009. godine).

⁴¹⁴¹ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 6; Momir Nikolić, T. 32944–32945 (21. april 2009. godine).

neprekidno donošene i mijenjane zbog haotične situacije koja je tada vladala u Bratuncu.⁴¹⁴² Na kraju je odlučeno da sve zarobljenike treba brzo prebaciti u Zvornik⁴¹⁴³ i da muškarce, bosanske Muslimane, koji su bili u Bratuncu i njegovoj okolini, do tog prebacivanja treba i dalje da nastave čuvati elementi Vojne policije Bratunačke brigade, razne snage iz sastava MUP-a i naoružani dobrovoljci iz grada Bratunca.⁴¹⁴⁴

iv. Svjedok PW-161

1267. Dana 13. jula u otprilike 21:00 sati,⁴¹⁴⁵ svjedok PW-161 je pozvan da prisustvuje sastanku s **Bearom** u prostorijama SDS-a.⁴¹⁴⁶ On je u prostorije SDS-a došao u otprilike 21:30 sati.⁴¹⁴⁷ Dan-dva prije toga vidio je **Bearu** u Bratuncu, u hotelu "Fontana" ili u njegovoj blizini, ali je znao samo to da je **Beara** visoki oficir u VRS-u.⁴¹⁴⁸ **Beara** je bio u Deronjićevoj kancelariji s još dvojicom oficira VRS-a, ali Deronjić je bio odsutan.⁴¹⁴⁹ **Beara** je svjedoku PW-161 postavljao pitanja o raspoloživosti mehanizacije i ljudstva i rekao mu da ode u Miliće, gdje je bilo mnogo leševa koje je trebalo pokopati.⁴¹⁵⁰ Takođe je rekao da će svjedok PW-161 kasnije dobiti daljnja naređenja.⁴¹⁵¹ U ranim časovima 14. jula, u otprilike 1:00 ili 2:00 sata, svjedoka PW-161 su ponovo pozvali u prostorije SDS-a da bi mu izdali daljnja uputstva.⁴¹⁵² **Beara** je bio tamo⁴¹⁵³ i naredio mu je da s jednim pripadnikom Vojne policije pronađe mjesto za pokopavanje.⁴¹⁵⁴

v. Svjedok PW-170

⁴¹⁴² Momir Nikolić, T. 33182 (21. april 2009. godine) (kada je od njega zatraženo da razjasni stavove Deronjića i **Beare** u vezi sa zarobljenicima u Bratuncu, Nikolić je izjavio da se **Beara** "poziv'o na sasvim druge instrukcije koje ima on u vezi sa zarobljenim licima koji su se tada nalazili u Bratuncu i koji su iz časa u čas pristizali sa pravca Konjević Polje-Bratunac". Momir Nikolić je u svom svjedočenju dalje rekao sljedeće: "Situacija koja je vladala 11., 12. i 13., pa zar vi stvarno možete i da povjerujete da se radi o koegzistentnim odlukama, o nečemu gdje vlada red, o neprikosnovenim naređenjima? Pa, jednostavno [...] su se odluke, razmišljanja, šta treba da se radi, kako treba da se radi, mjenjala [...], svakih deset minuta, odnosno intervenisali su, ono što ja znam. Znači, dolazile su instrukcije, naređenja, naravno, ne govorim o pisanim naređenjima, ali dolazile su, znači, telefonski razgovori, kontakti preko sredstava veze i intenzivno su dolazili informacije, instrukcije, mjenjala se mišljenja o tome šta treba dalje raditi. Ja pokušavam vama da predočim kakva je situacija bila u Bratuncu. U Bratuncu je bilo na hiljade ljudi na ulici koji su dovedeni sa tog pravca i oni ljudi koji su došli da ih obezbjeđuju su se udaljili, pobjegli, otišli. [...] Ista situacija je bila i vezano za ovu situaciju oko donošenja odluke šta sa tim ljudima dalje. Bez obzira što je tu bila masa angažovanih ljudi iz vojske, iz policije, vojne i civilne, i rezervi...odnosno onih koji nisu pripadali vojsci uopšte, koji su bili u rezervnom, odnosno radnoj obavezi, znači, i civila je bilo koji su nosili puške, znači, jedno užasno stanje u kome su u vezi sa stanjem zarobljenika jednostavno mjenjali odluke svakih, ne znam koliko, hajde sad... ali nikada posle pola sata [...]").

⁴¹⁴³ Momir Nikolić, T. 33180 (24. april 2009. godine).

⁴¹⁴⁴ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 6. Sljedećeg dana, Momir Nikolić se vratio u Bratunac i obavijestio Blagojevića o sastanku u prostorijama SDS-a i o činjenici da će, prema **Bearinim** uputstvima, svi zarobljeni bosanski Muslimani biti prebačeni u Zvornik, zatočeni i ubijeni. Blagojević se tome nije usprotivio. *Ibid.*, str. 6–7.

⁴¹⁴⁵ Svjedok PW-161, T. 9358–9365 (23. mart 2007. godine), T. 9433–9434, 9446, 9449 (26. mart 2007. godine).

⁴¹⁴⁶ *Ibid.*, T. 9362 (23. mart 2007. godine).

⁴¹⁴⁷ *Ibid.*, T. 9459 (26. mart 2007. godine).

⁴¹⁴⁸ Svjedok PW-161, T. 9362 (23. mart 2007. godine).

⁴¹⁴⁹ *Ibid.*, T. 9366 (23. mart 2007. godine) (gdje je izjavio da nije prepoznao tu drugu dvojicu oficira i da u kancelariji nije bilo nikog drugog), T. 9433 (26. mart 2007. godine).

⁴¹⁵⁰ *Ibid.*, T. 9367–9369 (23. mart 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 9432 (26. mart 2007. godine).

⁴¹⁵¹ Svjedok PW-161, T. 9369 (23. mart 2007. godine). Sastanak je trajao 30 do 40 minuta. *Ibid.*, T. 9460 (26. mart 2007. godine).

⁴¹⁵² *Ibid.*, T. 9369–9370 (23. mart 2007. godine).

⁴¹⁵³ *Ibid.*, T. 9370 (23. mart 2007. godine) (gdje je izjavio da je pred **Bearom** bila boca viskija i čaša i da su druga dvojica oficira koje je prethodno vidio bila u susjednoj kancelariji).

⁴¹⁵⁴ *Ibid.*, T. 9369 (23. mart 2007. godine). Svjedok PW-161 nije znao kako se zvao taj pripadnik Vojne policije i izjavio je da on nije iz Bratunca. *Ibid.*, T. 9486–9488 (27. mart 2007. godine).

1268. Otprilike u isto vrijeme kada je svjedok PW-161 u večernjim satima 13. jula otišao u prostorije SDS-a da se sastane s **Bearom**, svjedok PW-170 je takođe pozvan da se javi u prostorije SDS-a,⁴¹⁵⁵ gdje je sreo Deronjića i dvojicu uniformisanih oficira.⁴¹⁵⁶ Iako svjedok PW-170 nije naveo da je **Beara** prisustvovao tom sastanku, Pretresno vijeće smatra da njegov iskaz dodatno pokazuje da je te večeri održan niz sastanaka na kojima su razni učesnici bez izuzetka razgovarali o istim temama, to jest o pogubljenju ili pokopavanju zarobljenika. U ovom slučaju, tema razgovora zasebnih sastanaka kojima su prisustvovali svjedok PW-161 i svjedok PW-170 bila je ista - pojedinosti vezane za organizovanje operacije pokopavanja leševa u Kravici.⁴¹⁵⁷ Nešto iza ponoći, svjedoka PW-170 su ponovo pozvali u prostorije SDS-a, gdje se opet sastao s Deronjićem i istom onom dvojicom oficira i s njima dalje razgovarao o istom pitanju pokopavanja leševa.⁴¹⁵⁸ Momir Nikolić je prisustvovao jednom od ta dva sastanka.⁴¹⁵⁹

1269. Pretresno vijeće je pažljivo razmotrilo iskaz Momira Nikolića u kojem je on opisao svoje postupke i taj niz sastanaka od 13. i 14. jula. Pretresno vijeće napominje da je Momir Nikolić srž svog iskaza⁴¹⁶⁰ već iznio u svojoj prvobitnoj Izjavi o činjenicama i prihvatanju krivice iz maja 2003. godine i da je tokom svjedočenja ostao dosljedan navodima iz te izjave.⁴¹⁶¹ Njegov iskaz u vezi s ovim pitanjima, posebno onaj dio u kojem je istaknuta uloga koju je odigrao u prenošenju informacija o operaciji ubijanja **Dragi Nikoliću**, izrazito je samoinkriminišući, što ga čini još pouzdanijim.⁴¹⁶² Razni dijelovi njegovog iskaza potkrijepljeni su iskazima drugih svjedoka.⁴¹⁶³ Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da je iskaz Momira Nikolića pouzdan i prihvata njegov opis raznih događaja i sastanaka od 13. i 14. jula, kao što je gore opisano.⁴¹⁶⁴

⁴¹⁵⁵ Svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92ter, BT. 7873 (zatvorena sjednica) (20. april 2004. godine).

⁴¹⁵⁶ *Ibid.*, BT. 7873, 7901 (zatvorena sjednica) (20. april 2004. godine) (gdje je izjavio da nije prepoznao te oficire).

⁴¹⁵⁷ Na tom sastanku, Deronjić je rekao da su mnogi zarobljeni bosanski Muslimani ubijeni u Kravici, a zatim su ona dva oficira rekla da tijela ubijenih treba premjestiti u rudnik boksita koji se nalazi u Rupovom Brdu u Milićima i da će radnici civilne zaštite koji rade na "asanaciji" i "jedinica radne obaveze" utovariti leševe na vozila. Na kraju tog sastanka, odlučeno je da oficiri nađu vozila koja su potrebna za prevoz leševa i da se sljedećeg jutra radnici civilne zaštite jave u Kravicu. Svjedok PW-170, Ex. P02960, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92ter, BT. 7873-7874 (zatvorena sjednica) (20. april 2004. godine); svjedok PW-170, T. 17909 (zatvorena sjednica) (19. novembar 2007. godine).

⁴¹⁵⁸ Svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92ter, BT. 7876, 7902 (zatvorena sjednica) (20. april 2004. godine).

⁴¹⁵⁹ *Ibid.*; PW-170, T. 17862 (zatvorena sjednica) (19. novembar 2007. godine). Svjedok PW-170 je obaviješten da je Rajko Dukić, direktor rudnika boksita u Milićima, odbio da primi leševe i da je radnike civilne zaštite ujutro trebalo uputiti u Glogovu, gdje su morali da se jave Momiru Nikoliću i pomognu da se iskopa jedna velika grobnica. Svjedok PW-170, dokazni predmet P02960, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92ter, BT. 7876-7877 (zatvorena sjednica) (20. april 2004. godine).

⁴¹⁶⁰ Konkretno, da ga je **Beara** pozvao oko 20:30 sati i naredio mu da ode u Zvorničku brigadu i obavijesti **Dragu Nikolića** da će hiljade zarobljenih bosanskih Muslimana biti premještene iz Bratunca u Zvornik, gdje će se izvršiti njihovo pogubljenje; da je Momir Nikolić potom otišao u kasarnu u preduzeću "Standard" i na IKM Zvorničke brigade, gdje je tu informaciju prenio **Dragi Nikoliću**; da je održan sastanak kojem su prisustvovali on, Deronjić, **Beara** i Vasić i na kojem se razgovaralo o pogubljenju zarobljenika. V. gore, par. 1266.

⁴¹⁶¹ Pretresno vijeće napominje da Momir Nikolić jeste nastojao da istakne ograničenu ulogu koju je odigrao na sastancima održanim te noći, ali da je ostao dosljedan svom opisu sadržaja razgovora koji su na njima vođeni.

⁴¹⁶² V. takođe dolje, , par. 1354.

⁴¹⁶³ Svjedok PW-170 je potvrdio da je Momir Nikolić te večeri bio u prostorijama SDS-a; **Borovčanin** je potvrdio da su se Deronjić i **Beara** prepirali oko zatočavanja zarobljenika u Bratuncu; Deronjić je potvrdio da su se on i **Beara** prepirali u vezi s tim da li je

1270. Pretresno vijeće je takođe pažljivo analiziralo Deronjićev iskaz u vezi sa njegovim sastankom s **Bearom** od 13. jula. S obzirom na to da je navod o temi razgovora na tom sastanku potkrijepljen presretnutim razgovorom,⁴¹⁶⁵ kao i od strane svih svjedoka koji su govorili o raznim sastancima održanim te večeri, te od strane **Borovčanina** i Momira Nikolića,⁴¹⁶⁶ Pretresno vijeće prihvata Deronjićev iskaz u vezi s razgovorom koji je vođen i u vezi s njegovom prepirkom s **Bearom** u pogledu pitanja na kojoj lokaciji je zarobljenike trebalo ubiti.

1271. Nakon što je razmotrilo gorenavedene dokaze, Pretresno vijeće se uvjerilo da postoji obilje međusobno potkrepljujućih dokaza koji pokazuju da je **Beara** bio na području Bratunca i, konkretno, da je prisustvovao nizu sastanaka koji su u prostorijama SDS-a održavani tokom večeri 13. jula, pa sve do ranih jutarnjih sati 14. jula.⁴¹⁶⁷ Pretresno vijeće se, pored toga, uvjerilo da je tema razgovora na tim sastancima bila logistička podrška planiranoj operaciji ubijanja, što je obuhvatalo lokaciju za ubijanje zarobljenika i njihovo pokopavanje, kao i prevoz i opremu. Pretresno vijeće konstatuje da je **Beara** tokom cijele večeri aktivno učestvovao u organizovanju i koordinaciji prevoza zarobljenika iz Bratunca i Zvornika i da je bio u potpunosti svjestan konačnog cilja - da se izvrši njihovo pogubljenje. Pretresno vijeće je utvrdilo da je **Beara** odigrao ključnu ulogu u koordinaciji lokalnih civilnih organa vlasti, Bratunačke brigade i Zvorničke brigade, kao i u omogućavanju prevoza, pogubljenja i pokopavanja zarobljenika.

c. 14. juli 1995. godine

1272. Dana 14. jula u otprilike 07:00 sati, **Popović** i **Beara** su došli u kasarnu u preduzeću "Standard", gdje su tražili **Nikolića**.⁴¹⁶⁸ **Nikolić** je u otprilike 08:00 sati došao u kasarnu u preduzeću "Standard" i sastao se na 15-20 minuta s **Popovićem** i **Bearom**.⁴¹⁶⁹ Zatim se **Beara**

zarobljenike trebalo ubiti u Bratuncu; a svjedok PW-161 i svjedok PW-170 su potvrdili da su te večeri u prostorijama SDS-a održani sastanci u vezi s povezanom temom pokopavanja leševa.

⁴¹⁶⁴ V. gore, par. 1266.

⁴¹⁶⁵ Dokazni predmet P01149a, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 20:10 sati. V. takođe gore, par. 1264.

⁴¹⁶⁶ Pretresno vijeće je razmotrilo Deronjićev iskaz, gdje je on opisao razgovor koji je u PJUN-u vodio s Momirom Nikolićem u vezi sa sastankom Deronjića i **Beare**, u kojem je Nikolić navodno izjavio da nije bio na tom sastanku i da je pojedini o njemu i srž tog razgovora saznao direktno od **Beare**. Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92ter, BT. 6139–6140 (zatvorena sjednica) (19. januar 2004. godine), BT.6476–6478 (djelimično zatvorena sjednica) (22. januar 2004. godine). Međutim, pošto je razmotrilo sve okolnosti i dokaze, Pretresno vijeće prihvata verziju Momira Nikolića da je on prisustvovao tom sastanku.

⁴¹⁶⁷ Premda iskazi o kojima se diskutuje gore u tekstu nisu u svakom pogledu dosljedni i premda postoje neke nepodudarnosti u vezi s onim o čemu se diskutovalo na tim sastancima i ko je bio prisutan, tema razgovora na njima u suštini ostaje ista, kao što ostaje i činjenica da je **Beara** prisustvovao tim diskusijama i da je aktivno učestvovao u njima.

⁴¹⁶⁸ Milorad Birčaković, T. 11011, 11013–11014 (7. maj 2007. godine), T. 11088, 11102, 11118 (8. maj 2007. godine). Birčaković je izjavio da su, kada je došao u kasarnu u preduzeću "Standard", tu došli i **Popović** i **Beara** i da ih je on "vidio" kad su "ušli u kasarnu [u preduzeću "Standard"]". Milorad Birčaković, 11102 (8. maj 2007. godine).

⁴¹⁶⁹ Milorad Birčaković, T. 11014–11017, 11052–11054 (7. maj 2007. godine), T. 11090–11091 (8. maj 2007. godine). Dokazni predmet P00296, Putni radni list za vozilo opel rekord, reg. br. P-4528, str. 4. V. gore, par. 472.

vratio u Bratunac.⁴¹⁷⁰ Kao što je već konstatovano, **Beara, Popović i Nikolić** su na tom sastanku razgovarali o organizovanju i koordinaciji operacije ubijanja.⁴¹⁷¹

1273. Tog jutra oko 09:00 sati, svjedok PW-161 i jedan pripadnik Vojne policije otišli su u Glogovu.⁴¹⁷² Taj pripadnik Vojne policije pokazao je jedno mjesto kod Glogove za kopanje grobnica.⁴¹⁷³ Nakon što su na to mjesto stigli utovarivač i njegov rukovalac, iskopana je “zajednička grobnica”.⁴¹⁷⁴ Radilo se o utovarivaču marke ULT, a ne o rovokopaču s kašikom, tako da se pomoću njega nije mogla na odgovarajući način iskopati grobnica.⁴¹⁷⁵ Svjedok PW-161 je o tome izvijestio **Bearu**, koji je obećao da će poslati rovokopač.⁴¹⁷⁶ Zatim je iz pravca Kravice ili Konjević Polja na prikolici koju je vukao kamion FAP-18 dovezen jedan žuti rovokopač.⁴¹⁷⁷

1274. Istog dana oko 09:30 sati, svjedok PW-162 je pozvan da dođe u prostorije SDS-a u Bratuncu jer ga “čeka jedan čovjek”.⁴¹⁷⁸ Tamo je on prvi put vidio **Bearu**, koji je sjedio u prvoj kancelariji.⁴¹⁷⁹ **Beara** je zamolio svjedoka PW-162 da ode u drugu kancelariju, rekavši mu da su tamo neki ljudi koji bi htjeli da razgovaraju s njim.⁴¹⁸⁰ Oficiri koji su bili u toj drugoj kancelariji pitali su svjedoka PW-162 koja preduzeća u opštini Bratunac imaju građevinske mašine.⁴¹⁸¹ Svjedok PW-162 im je rekao da Ciglana ima jedan utovarivač ULT, a da komunalno preduzeće ima jedan SKIP, to jest jednu vrlo malu mašinu za kopanje.⁴¹⁸² Svjedok PW-162 je nazvao

⁴¹⁷⁰ V. dolje, par. 1274.

⁴¹⁷¹ V. gore, par. 472.

⁴¹⁷² Svjedok PW-161, T. 9370–9371 (23. mart 2007. godine), T. 9485–9487 (27. mart 2007. godine).

⁴¹⁷³ *Ibid.*

⁴¹⁷⁴ *Ibid.*, T. 9371 (23. mart 2007. godine).

⁴¹⁷⁵ *Ibid.*

⁴¹⁷⁶ *Ibid.* Tokom unakrsnog ispitivanja od strane **Bearine** odbrane, Momir Nikolić je izjavio da je u pripremnom razgovoru koji je tužilaštvo s njim obavilo 2007. godine naveo da, koliko mu je poznato, **Beara** nije imao nikakve veze s pokopavanjem leševa u Glogovi 1995. godine i da je svjedok PW-161 u svojoj izjavi lagao u vezi s tim. Momir Nikolić, T. 33127–33129 (djelimično zatvorena sjednica) (23. april 2009. godine). Nikolić je, pored toga, u svom svjedočenju rekao da je saznao šta je svjedok PW-161 rekao u vezi s **Bearinim** učestvovanjem u događajima u Glogovi tako što je pročitao njegovu izjavu i da mu svjedok PW-161 nije nikad lično priznao da **Beara** nije učestvovao u tom događaju. Nikolić je do svog zaključka došao na osnovu svojih ličnih saznanja u vezi sa situacijom koja je vladala na tom području 1995. godine. Momir Nikolić, T. 33129–33130 (djelimično zatvorena sjednica) (23. april 2009. godine). Kada je od njega zatraženo da objasni zbog čega je siguran da **Beara** uopšte nije učestvovao u tom događaju, Momir Nikolić je izjavio da **Beara** nije imao nikakve veze s mehanizacijom koja je došla iz Zvornika i koja je upotrijebljena za pokopavanje leševa i da nije bio u mogućnosti da obezbijedi njen dolazak. *Ibid.*, T. 33355 (28. april 2009. godine). S obzirom da je svjedok PW-161 posjedovao saznanja iz prve ruke, za razliku od iskaza Momira Nikolića, koji u vezi s ovim pitanjem predstavlja nagađanje, Pretresno vijeće konstatuje da je iskaz svjedoka PW-161 pouzdan.

⁴¹⁷⁷ Svjedok PW-161, T. 9371–9372 (23. mart 2007. godine), T. 9553 (djelimično zatvorena sjednica) (27. mart 2007. godine). Rukovalac rovokopača bio je Rade Đurković, pri čemu su i on i mašina bili iz društvenog preduzeća Ciglana iz Bratunca. *Ibid.*, T. 9371–9372 (23. mart 2007. godine).

⁴¹⁷⁸ Svjedok PW-162, T. 9230 (22. mart 2007. godine).

⁴¹⁷⁹ *Ibid.* V. takođe *ibid.*, T. 9267–9268 (djelimično zatvorena sjednica) (22. mart 2007. godine). U vezi s identifikacijom **Beare** od strane svjedoka PW-162, V. gore, par. 1222, 1224.

⁴¹⁸⁰ Svjedok PW-162, T. 9231 (22. mart 2007. godine).

⁴¹⁸¹ *Ibid.*, T. 9231–9232 (22. mart 2007. godine).

⁴¹⁸² *Ibid.*, T. 9232 (22. mart 2007. godine).

Ciglanu i obećao oficirima da će ta mehanizacija biti na raspolaganju.⁴¹⁸³ **Beara** je tokom tog sastanka ostao u prvoj kancelariji i nije sa svjedokom PW-162 razgovarao o temi tog sastanka.⁴¹⁸⁴

1275. Tog jutra **Beara** je lično otišao u Ciglanu u Bratuncu.⁴¹⁸⁵ Deronjić je obaviješten da **Beara** traži Ciglanu u opštini Bratunac kako bi tamo smjestio neke zarobljenike s namjerom da budu zatočeni i pobijeni.⁴¹⁸⁶ On se potom odvezao u Ciglanu i rekao **Beari** da tu neće biti zatočavanja ni ubijanja.⁴¹⁸⁷ **Beara** se naljutio i otišao iz Ciglane.⁴¹⁸⁸

1276. U Bilježnici dežurnog oficira Zvorničke brigade nalazi se jedna zabilješka koju je 14. jula unio dežurni oficir Jokić.⁴¹⁸⁹ Ona glasi: “Zvao pukovnik Salapura - Drago i **Beara** da se jave kod Golića.”⁴¹⁹⁰ Pomenuti Salapura je bio Petar Salapura, načelnik Uprave za obavještajne poslove Glavnog štaba, a Golić je bio major Pavle Golić, oficir u Odjeljenju za obavještajne poslove Drinskog korpusa.⁴¹⁹¹ Pretresno vijeće se uvjerilo da je pomenuti Drago bio **Drago Nikolić**. U toj Bilježnici stoji i to da u 15:00 sati “Dolazi pukovnik Beara da se Orovoc [to jest, Orahovac] Petkovci Ročević Pilica.”⁴¹⁹²

1277. Dana 14. jula 1995. godine u otprilike 14:00 sati Obrenović je preko radio-veze čuo kako dežurni oficir traži dvojicu rukovalaca građevinskih mašina iz Inženjerske čete Zvorničke brigade da “idu da prave neki put” i, kada se raspitao o tom zahtjevu, rekli su mu da ta dvojica rukovalaca građevinskih mašina moraju da idu u Orahovac “u vezi sa poslom koji obavljaju **Beara i Popović**”.⁴¹⁹³ Nada Stojanović, svjedok na osnovu pravila 92quater, izjavila je u svom svjedočenju da je 14. jula vidjela **Bearu** u školi u Grbavcima u Orahovcu.⁴¹⁹⁴ **Beara** tvrdi da svjedokinja Stojanović samo nagađa.⁴¹⁹⁵ Svjedokinja Stojanović je u svojoj izjavi navela da je, kada je 14. jula prije 10:00 sati došla u Orahovac, vidjela jednog “oficira [...] sijede kose, iz

⁴¹⁸³ *Ibid.*, T. 9235 (22. mart 2007. godine).

⁴¹⁸⁴ Svjedok PW-162, T. 9233–9234 (22. mart 2007. godine). S obzirom na iskaz svjedoka PW-162 u vezi sa Ciglanom i na konstataciju Pretresnog vijeća u vezi s **Bearim** učešćem u organizovanju ubijanja i pokopavanja, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Deronjićev iskaz u vezi s ovim pitanjem pouzdan.

⁴¹⁸⁵ Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92quater, BT. 6275, 6278 (20. januar 2004. godine).

⁴¹⁸⁶ *Ibid.*, BT. 6275 (20. januar 2004. godine).

⁴¹⁸⁷ *Ibid.*, BT. 6278 (20. januar 2004. godine).

⁴¹⁸⁸ *Ibid.*, BT. 6279 (20. januar 2004. godine) (gdje je izjavio da je kasnije vidio da se konvoji kreću prema Zvorniku). Deronjić se kasnije sastao s Karadžićem na Palama i obavijestio ga o sastanku s **Bearom**. *Ibid.*, BT. 6448–6449 (22. januar 2004. godine).

⁴¹⁸⁹ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 126. V. takođe Kathryn Barr, T. 13181 (25. juni 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P02846, Izvještaj Kathryn Barr o analizi rukopisa, 16. juli 2003. godine; Ex. P02847, Izvještaj Kathryn Barr o analizi rukopisa, 22. avgust 2003. godine.

⁴¹⁹⁰ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 126.

⁴¹⁹¹ V. gore, par. 127, 138.

⁴¹⁹² Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 128. Tužilaštvo tvrdi da “Orovoc” predstavlja pogrešno napisan naziv za Orahovac. Završni podnesak tužilaštva, par. 2244. I Pretresno vijeće je uvjereno da se ova zabilješka odnosi na Orahovac.

⁴¹⁹³ Svjedok PW-168, T. 15844–15846, 15853–15857 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁴¹⁹⁴ Iako nije navela doba dana, Nada Stojanović je rekla Tužilaštvu da je 14. jula vidjela **Bearu** u Orahovcu kako stoji pored ulaza u školsko dvorište. Nada Stojanović, dokazni predmet 3D00511, Izjava na osnovu pravila 92quater (1. juli 2002. godine), str. 39, 43–45.

⁴¹⁹⁵ Bearin završni podnesak, par. 415.

Vlasenice”, za koga je mislila da je potpukovnik ili da definitivno ima neki visoki čin. Nada Stojanović je znala da je taj oficir bio iz Vlasenice jer ga je ranije vidjela u kasarni u preduzeću "Standard". Međutim, nije znala kako se on zove.⁴¹⁹⁶ Svjedokinji Stojanović je kasnije postavljeno pitanje da li joj je išta poznato o sastanku **Nikolića, Popovića i Beare** u štabu u jutarnjim satima 14. jula 1995. godine.⁴¹⁹⁷ Ona je izjavila da nije znala za taj navodni sastanak, ali da se na pomen **Bearinog** imena prisjetila da je sjedokosi čovjek kojeg je prethodno pomenula zapravo bio **Beara**.⁴¹⁹⁸ Pretresno vijeće priznaje da izjava svjedokinje Stojanović na osnovu pravila 92*quater* nije bila predmet unakrsnog ispitivanja. Međutim, ono je mišljenja da iskaz svjedoka PW-168 i Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade potkrepljuju izjavu Nade Stojanović. Pretresno vijeće se, prema tome, uvjerilo da se **Beara** u to vrijeme nalazio u školi u Grbavcima u Orahovcu.

1278. Tog dana, negdje poslije 15:00 sati,⁴¹⁹⁹ svjedok PW-104 je pozvan na informativni razgovor kod **Beare** u kasarnu u preduzeću "Standard".⁴²⁰⁰ Na tom sastanku **Beara** je rekao: “Imamo mnogo zatvorenika koje teško držimo pod kontrolom, koji su raspoređeni po određenim mjestima na zvorničkoj opštini i treba da ih se riješimo i očekujem pomoć od opštine.”⁴²⁰¹ Svjedok PW-104 je ovo protumačio kao da je **Beari** bila potrebna pomoć opštine u pokopavanju leševa.⁴²⁰² **Beara** mu je rekao i to da je to naređenje došlo od “dvojice predsednika” i da on komanduje kasarnom, te da bi svjedok PW-104 trebao da se povinuje njegovim naređenjima.⁴²⁰³

1279. Negdje u popodnevniim satima 14. jula⁴²⁰⁴ Dragan Jokić je nazvao Stanišića, komandanta 6. bataljona, i izdao mu uputstvo da obavijesti **Bearu** - za kojeg je rekao da se nalazi kod škole u Petkovicima - da treba da se javi u kasarnu u preduzeću "Standard".⁴²⁰⁵ Poslije tog poziva, negdje između 18:00 i 19:00 sati, Stanišić je poslao Marka Miloševića, zamjenika

⁴¹⁹⁶ Nada Stojanović, dokazni predmet 3D00511, Izjava na osnovu pravila 92*quater* (1. juli 2002. godine), str. 27–28.

⁴¹⁹⁷ *Ibid.*, pp. 38–39.

⁴¹⁹⁸ *Ibid.*

⁴¹⁹⁹ Svjedok PW-104 se nije mogao sjetiti tačnog datuma i sata kada je održan taj sastanak. Međutim, sjetio se da su ga nazvali telefonom i rekli da dođe u kasarnu u preduzeću "Standard". Svjedok PW-104, T. 7941 (djelimično zatvorena sjednica) (28. februar 2007. godine), T. 8011 (djelimično zatvorena sjednica) (1. mart 2007. godine). Iz Bilježnice dežurnog oficira Zvorničke brigade se vidi da je 14. jula 1995. godine poslije 15:03 sati neko obaviješten da nazove svjedoka PW-104. PW-104, T. 7938–7939 (djelimično zatvorena sjednica) (28. februar 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 32406–32407 (djelimično zatvorena sjednica) (3. mart 2009. godine). V. takođe dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj–27. juli 1995. godine, str. 131. Ova zabilješka nije unesena u Dnevnik operativnog dežurnog (dokazni predmet 7DP00378, Dnevnik dežurnog oficira Zvorničke brigade, 12. februar 1995. godine -3. januar 1996. godine).

⁴²⁰⁰ Svjedok PW-104, T. 7941 (28. februar 2007. godine), T. 8011 (djelimično zatvorena sjednica), 8014–8015 (1. mart 2007. godine).

⁴²⁰¹ Svjedok PW-104, T. 7942 (28. februar 2007. godine).

⁴²⁰² *Ibid.*, T. 7944 (28. februar 2007. godine), T. 8013 (1. mart 2007. godine).

⁴²⁰³ *Ibid.*, T. 7942, 7944 (28. februar 2007. godine).

⁴²⁰⁴ Milošević je izjavio da mu je Stanišić rekao za taj drugi Jokićev poziv negdje oko 16:00 ili 17:00 sati. Marko Milošević, T. 13302 (26. juni 2007. godine). Kasnije u svom svjedočenju, Milošević je rekao da je to bilo u 15:00 sati. *Ibid.*, T. 13336 (26. juni 2007. godine).

⁴²⁰⁵ *Ibid.*, T. 13302–13303 (26. juni 2007. godine) (gdje je rekao da su mu rekli da prenese poruku **Beari** da se javi u “komandu brigade”); Ostoja Stanišić, T. 11601 (16. maj 2007. godine) (gdje je rekao da mu je Jokić, na pitanje u koju “komandu” se Beara treba javiti, rekao: “Zna on u koju komandu treba da se javi.”), *Ibid.*, T. 11604 (16. maj 2007. godine), T. 11703–11705, 11725–11726 (17. maj 2007. godine).

komandanta 6. bataljona, da prenese tu poruku, a Milošević je na raskrsnici na oko 70-80 metara od škole u Petkovcima sreo **Nikolića**.⁴²⁰⁶ Milošević je prenio poruku **Beari** nakon što mu ga je **Nikolić** pokazao.⁴²⁰⁷ Milošević je prišao **Beari**, pozdravio ga i prenio mu poruku da treba da se javi u “brigadu”.⁴²⁰⁸ Međutim, **Beara** nije uopšte reagovao.⁴²⁰⁹ Ovaj susret s **Bearom** trajao je oko minut ili dva.⁴²¹⁰ Stanišić je potom obavijestio dežurnog operativnog oficira Zvorničke brigade da je **Beari** prenesena poruka.⁴²¹¹ Dva dana kasnije, Stanišić je rekao Obrenoviću da je “**Beara** doveo dole u školu u Petkovce zarobljenike i da je ta posljednja grupa tamo postreljana, tu kod te škole, i da su ta tijela streljanih tu ostala”.⁴²¹² Na osnovu tih dokaza Pretresno vijeće konstatuje da je **Beara** 14. jula bio u Petkovcima i da je nadgledao i koordinirao zatočavanje, prevoz, pogubljenje i pokop zarobljenika koji su tu bili zatočeni.

1280. Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade sadrži zabilješku koju je dežurni oficir Jokić unio negdje poslije 20:00 sati.⁴²¹³ Ta zabilješka glasi: “Na 155 - Beara da se javi”,⁴²¹⁴ što je lokal koji se dovodi u vezu s Odjeljenjem za operativne poslove Glavnog štaba,⁴²¹⁵ i dalje: “od Beare - Drago da se javi Mane - Đukići 09:00 Beara dolazi”.⁴²¹⁶ Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Beara** sljedećeg jutra trebao doći u kasarnu u preduzeću “Standard”. Dana 14. jula u 21:02 sati, Jokić je nazvao Štab Bratunačke brigade da bi razgovarao s **Bearom**.⁴²¹⁷ Jokić je rekao da **Beara**

⁴²⁰⁶ Ostoja Stanišić, T. 11604–11606 (16. maj 2007. godine); Marko Milošević, T. 13302–13304 (26. juni 2007. godine). Premda Milošević nije konkretno naveo u koje je vrijeme sreo **Nikolića** i **Bearu** u školi, Stanišić je rekao da je Miloševića tamo poslao između 18:00 i 19:00 sati. Ostoja Stanišić, T. 11604–11606 (16. maj 2007. godine).

⁴²⁰⁷ Marko Milošević, T. 13303 (26. juni 2007. godine). V. takođe Ostoja Stanišić, T. 11604–11606 (16. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da mu je Marko Milošević rekao da je sreo **Bearu** na raskrsnici manjeg puta koji vodi prema staroj školi u Petkovcima i glavnog puta Zvornik-Sapna. S **Bearom** su tada bili **Drago Nikolić**, neki nepoznati vojnici i pripadnici Vojne policije).

⁴²⁰⁸ Marko Milošević, T. 13303 (26. juni 2007. godine).

⁴²⁰⁹ *Ibid.*, T. 13305 (26. juni 2007. godine).

⁴²¹⁰ *Ibid.*, T. 13319 (26. juni 2007. godine).

⁴²¹¹ Ostoja Stanišić, T. 11605 (16. maj 2007. godine). Premda dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, pod datumom 14. jula 1995. godine ne sadrži zabilješku o tome da je “poruka prenesena”, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Milošević prenio tu poruku **Beari**.

⁴²¹² Svjedok PW-168, T. 1597–15898 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Iako Stanišić tokom svog svjedočenja nije direktno potvrdio da je ovo rečeno, priznao je da mu je stavljeno na znanje da je **Beara** doveo zarobljenike u školu u Petkovcima i da su leševi zarobljenika tu ostavljeni. V. Ostoja Stanišić, T. 11601, 11604–11605, 11610–11611 (16. maj 2007. godine).

⁴²¹³ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 133. V. takođe Kathryn Barr, T. 13181 (25. juni 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P02846, Izvještaj Kathryn Barr o analizi rukopisa, 16. juli 2003. godine; dokazni predmet P02847, Izvještaj Kathryn Barr o analizi rukopisa, 22. avgust 2003. godine. V. takođe gore, par. 82.

⁴²¹⁴ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 133. Tužilaštvo tvrdi da je, na osnovu zabilješki na prethodnim stranicama, ova zabilješka morala biti unesena poslije 20:00 sati 14. jula. Završni podnesak tužilaštva, par. 2249, fusnota 4971. Pretresno vijeće je uvjereno da je ta zabilješka unesena otprilike u navedeno vrijeme.

⁴²¹⁵ Manojlo Milovanović, T. 12209, 12215, 12272–12274 (30. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je lokalni broj Milovanovićeve kancelarije bio “155” i da je taj lokal bio povezan i sa Operativnim centrom Uprave za operativno-nastavne poslove, te da je, kako tvrdi Milovanović, vrlo brzo nakon što je priključen, postao “javni telefon” u Glavnom štabu). V. takođe dolje, par. 1624.

⁴²¹⁶ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 134. Pretresno vijeće konstatuje da je “Mane - Đukići” bio Mendeljev Đurić, zamjenik načelnika CJB-a Zvornik. V. Mendeljev Đurić, T. 10892 (3. maj 2007. godine); Slaviša Simić, T. 27493 (28. oktobar 2008. godine).

⁴²¹⁷ Dokazni predmet P01164a, Presretnuti razgovor od 14. jula 1995. godine, 21:02 sati. Ovaj razgovor su ispočetka vodili Jokić i operater na centrali u Bratunačkoj brigadi, koji je potom spojio **Bearu** i Jokića.

treba hitno da nazove lokal 155,⁴²¹⁸ da "[ima] ogromnih problema. Pa, sa ljudima, ovaj, sa paketom".⁴²¹⁹ Jokić je dalje rekao: "Pa, nema Draga nigdje."⁴²²⁰ Kada je **Beara** upitao Jokića: "Pa zašto 155, gde je to?", Jokić je odgovorio: "Pa, ne mogu vam govorit' ovom vezom, znate. Imate tu kod vezista ko je [...]."⁴²²¹

d. 15. juli 1995. godine

1281. Ujutro 15. jula, u 09:52 sati, **Beara** je "tražio generala Živanovića, ali ga nije bilo i rekao je da ga nazove na lokal 139".⁴²²² Lokal 139 je bio **Nikolićev** lokal u kasarni u preduzeću "Standard".⁴²²³ Nekoliko minuta kasnije **Beara** je razgovarao sa Živanovićem.⁴²²⁴ **Beara** je rekao da "Furtula onaj dan, ja sam o tome izvijestio komandanta, nije poslao onaj interventni vod Lukićev".⁴²²⁵ **Beara** je zatim rekao da Furtula nije ispoštovao "naređenje šefa".⁴²²⁶ **Beara** je zatražio polovinu vojnika iz sastava Lukićevog voda, ali Živanović je odgovorio da više nije u mogućnosti da izda takvo naređenje jer više nije komandant Drinskog korpusa.⁴²²⁷ Živanović je uputio **Bearu** da nazove lokal 385, Zlatar,⁴²²⁸ što je bio Krstićev lokal.⁴²²⁹

1282. Dana 15. jula u 10:00 sati, **Beara** je nazvao Krstića,⁴²³⁰ koji se tada nalazio na IKM-u Drinskog korpusa, i razgovarao s njim.⁴²³¹ Taj presretnuti razgovor glasio je kako slijedi (B = Beara/ K = Krstić):

B: Generale, Furtula nije ispoštovao naređenje šefa.

K: Slušaj, on je njemu naredio da tenk se izvodi, a ne voz.

⁴²¹⁸ *Ibid* (Jokić je rekao **Beari**: "Bili smo zajedno, gospodine pukovniče. 155-ti je vas nazvao da se javite hitno njemu"; "155-ti. To je gore, ovaj, viša kuća, nazovite, pa ćete, imate, da ne govorim ovako"; "Molim? Nazovite gore 155-tog u višu kuću i eto tako. Dobro, šefe.").

⁴²¹⁹ *Ibid.*

⁴²²⁰ *Ibid.*

⁴²²¹ *Ibid.*

⁴²²² Dokazni predmet P01177a, Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 09:52 sati. V. takođe Dragan Todorović, T. 14029 (21. avgust 2007. godine).

⁴²²³ Vinko Pandurević, T. 32183–32184 (26. februar 2009. godine) (gdje je izjavio da je lokal **Drage Nikolića** bio 139). Svjedok PW-157 je u svom svjedočenju u predmetu *Krstić* rekao da je učesnik u ovom presretnutom razgovoru bio **Beara**, uglavnom zbog toga što se **Beara** predstavio centrali, a svjedok PW-157 je takođe prepoznao njegov glas. Svjedok PW-157, na osnovu toga što je izbrojao dane između ovog i sljedećeg razgovora, smatra da je ovaj razgovor vođen 15. jula 1995. godine. Svjedok PW-157, dokazni predmet P02439, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92ter, KT. 4544 (zatvorena sjednica) (22. juni 2000. godine); Svjedok PW-157, T. 7220–7221, 7163, 7170, 7195, 7197 (9. februar 2007. godine).

⁴²²⁴ Dokazni predmet P01178a, Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 09:54 sati. V. takođe svjedok PW-157, T. 7171 (9. februar 2007. godine) (gdje je izjavio da je na osnovu toga što je prepoznao **Bearin** glas utvrdio da je on učestvovao u ovom razgovoru).

⁴²²⁵ Dokazni predmet P01178a, Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 09:54 sati.

⁴²²⁶ *Ibid.* Furtula koji se ovdje pominje je potpukovnik Radomir Furtula, koji je komandovao 5. podrinjskom brigadom.

⁴²²⁷ *Ibid.*

⁴²²⁸ *Ibid.*

⁴²²⁹ Vinko Pandurević, T. 32188 (26. februar 2009. godine); Milenko Jevđević, T. 29828 (16. decembar 2008. godine).

⁴²³⁰ Dokazni predmet P01179(a)(b), Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 10:00 sati, i Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 09:55 sati; dokazni predmet P01179(c), Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 10:00 sati; dokazni predmet P01179(k)(l), Presretnuti razgovor od 15. jula 1995. godine, 09:57 sati (operater koji je presreo ovaj razgovor čuo je kako se **Beara** predstavio i pitao da li je tu Krstić).

⁴²³¹ Vinko Pandurević, T. 30940–30941 (30. januar 2009. godine), T. 30947–30948 (2. februar 2009. godine); Milenko Jevđević, T. 29620 (12. decembar 2008. godine).

B: Ma, treba mi 30 ljudi, kao što je naređeno.

K: Uzmi od Nastića ili od Blagojevića, ne mogu ti ja odavde ništa izvuć'.

B: Al' nemam ovdje, trebaju mi danas i vraćam ih noćas. Krle, shvati, ne mogu da ti objašnjavam ovako.

K: Ma, sve ću poremetiti na njegovom pravcu ako to izvučem, a od njega mnogo zavisi.

B: Ne mogu da riješim ništa bez 15 do 30 ljudi sa Bobanom Indićem.

K: Ljubo, ovo nije zaštićeno.

B: Znam, znam.

K: Vidjeću šta mogu, a mnogo ću poremetiti. Pogledaj dole kod Nastića i Blagojevića.

B: Ma, nemam. Da imam, ne bi tražio već treći dan.

K: Vidi kod Blagojevića, uzmi njegove "Crvene beretke".

B: Ma, nema, ostalo ih samo četvorica. Oni su zdimili, jebi ih, nema ih više tamo.

K: Vidjeću šta mogu.

B: Vidi i neka dođu kod Draga.

K: Ne mogu ništa garantovati.

B: Krle, ja ne znam više šta da radim.

K: Ljubo, uzmi onda one gore iz MUP-a.

B: Ma, neće oni ništa da rade. Pričao sam, i nema drugog rješenja nego 15 do 30 sa Indićem. Ono što je trebalo doći trinaestog, a nije.

K: Ljubo, ti mene razumi, vi ste meni uradili svašta, u pičku materinu.

B: Razumijem, ali razumi i ti mene. Da je to tada ispoštovano, ne bi se sada prepirali.

K: Jebi ga, sad ću ja za to biti kriv.

B: Ja ne znam šta da radim, Krle, najozbiljnije ti kažem. Ima još 3.500 "paketa" koje moram da razdijelim, a nemam rješenja.

K: Jebi ga, vidiću šta mogu.

U tom trenutku, u školi u Ročeviću je držano otprilike 1.000 zarobljenika, a u školi u Kuli i Domu kulture u Pilici još 1.000–2.000 zarobljenika, koje je tek trebalo pogubiti.⁴²³² Jedini zaključak do kojeg Pretresno vijeće može doći na osnovu ovog razgovora je taj da je **Beara** organizovao vojnike za pomoć u vezi s operacijom ubijanja na ovom području.

1283. Dana 15. jula u otprilike 11:00 sati Dragan Jokić je u kasarni u preduzeću "Standard" zaustavio Obrenovića i obavijestio ga da su **Beara** i **Popović** doveli zarobljenike "iz Bratunca i Srebrenice da ih tu streljaju".⁴²³³ Jokić je Obrenoviću rekao i da "ima ogromnih problema sa čuvanjem zarobljenika i sa pokopavanjem", te da **Beara** i **Popović** "vodaju kud god hoće".⁴²³⁴

⁴²³² V. gore, par. 504–550.

⁴²³³ Svjedok PW-168, T. 16517–16518 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 15871 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁴²³⁴ *Ibid.*, T. 15871 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 16517–16518 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine).

1284. Negdje poslije 18:30 sati **Beara i Popović** su se sastali u kasarni u preduzeću "Standard".⁴²³⁵

e. 16. - 17. juli 1995. godine

1285. Jedna zabilješka u Bilježnici dežurnog oficira Zvorničke brigade od 16. jula 1995. godine glasi: "Beara da se javi na Panoramu 155 u 9:30."⁴²³⁶ Dana 16. jula u 11:11 sati presretnut je razgovor u kojem su učestvovali osoba X, a to je bio Milorad Trbić, te **Beara i Cerović**,⁴²³⁷ pomoćnik komandanta Drinskog korpusa za moral, vjerske i pravne poslove, koji je tada bio na dužnosti kao dežurni oficir u Štabu Drinskog korpusa u Vlasenici.⁴²³⁸ Ovaj presretnuti razgovor glasio je kako slijedi (C = Cerović, X = Trbić, B = Beara):

C: E, slušaj me. Trijaž izvršiti danas koji ...? ...zarobljeni.

X: Da.

C: ...

Da se izvrši trijaž.

C: Da se izvrši trijaž zarobljenih.

E, kod mene je ovde pukovnik Beara.

C: Daj mi Bearu.

X: Izvolite.

B: Molim?

C: Ljubo.

B: Slušam.

C: Alo! Cerović ovde.

B: Slušam.

C: Trkulja ovde je bio sad kod mene i baš tražio je tebe. Ne znam.

B: Da.

C: Pa, on mi reče ...? ...ima instrukcije od veće.

B: Da.

C: Da se izvrši trijaž ovih (prekida ga sagovornik).

B: Neću da razgovaram o tome telefonom.

C: Dobro.

B: Ajde, živio.

C: Zdravo.⁴²³⁹

⁴²³⁵ Svjedok PW-165, T. 9961–9965 (4. april 2007. godine).

⁴²³⁶ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 145.

⁴²³⁷ Dokazni predmet P01187a, Presretnuti razgovor od 16. jula, 11:11 sati.

⁴²³⁸ Dokazni predmet P01187a, Presretnuti razgovor od 16. jula, 11:11 sati.

⁴²³⁹ Dokazni predmet P01187a, Presretnuti razgovor od 16. jula, 11:11 sati.

Beara tvrdi da se izraz “trijaž” iz ovog razgovora odnosi na “onu vrstu selekcije koja se obično primjenjuje kad se govori o bolesnima i ranjenima” i da dovođenje tog izraza u vezu s pogubljenjem “nije najrazumniji zaključak do kojeg se može doći na osnovu dokaza”.⁴²⁴⁰ Međutim, otprilike u vrijeme kad je taj razgovor vođen, u školi u Kuli u Pilici i u Domu kulture u Pilici držano je 1.000-2.000 zarobljenih bosanskih Muslimana.⁴²⁴¹ Nema nikakvih dokaza koji bi potkrijepili tvrdnju da je izvršena kakva legitimna medicinska trijaža tih zarobljenih bosanskih Muslimana u Zvorniku.⁴²⁴² Pretresno vijeće se, stoga, uvjerilo da se u ovom razgovoru na šifrovan i prikriven način govorilo o operaciji ubijanja.

1286. Razgovor između **Beare** i Cerovića je gotovo istovremeno zabilježen u Bilježnici dežurnog oficira Zvorničke brigade u 11:15 sati 16. jula, i ta zabilješka glasi kako slijedi: “Javljeno sa Zlatara da se izvrši trijaž ranjeni i zarobljeni (javljeno **Beari**)”.⁴²⁴³ Tog dana, dežurni oficir u Zvorničkoj brigadi bio je Trbić.⁴²⁴⁴

1287. Negdje oko podneva 16. jula **Beara** i **Popović** su stigli u školu u Kuli.⁴²⁴⁵ Kasnije je stigao i jedan kombi u kojem su bila deseterica ili dvanaestorica vojnika, a iza kombija je došao jedan prazan autobus.⁴²⁴⁶

1288. U ranim jutarnjim satima 17. jula 1995. godine Pandurević je razgovarao s Obrenovićem.⁴²⁴⁷ Obrenović je izjavio da mu je Trbić, koji je bio dežurni oficir, rekao da je **Beara** bio na području Pilice i Ročevića i da je “rukovodio tim poslom” - smještajem i pogubljenjem zarobljenika u školama u Pilici i Ročeviću.⁴²⁴⁸

(iii) Enklava Žepa

⁴²⁴⁰ Bearin završni podnesak, par. 310–313 (citirano se nalazi u par. 310).

⁴²⁴¹ V. gore, par. 525–550.

⁴²⁴² S tim u vezi, upućuje se na dokazni predmet P01200a, Presretnuti razgovor od 16. jula 1995. godine, 19:48 sati (u kojem izvjesni Đurđić i izvjesna Jelena razgovaraju o organizovanju prevoza ranjenih bosanskih Muslimana iz Bratunca i Potočara. Đurđić je rekao sljedeće: “[...] tamo su danas dogovorili da iz Potočara UNPROFOR do Bratunca sve na jedno mjesto /prevezu/, a odatle najkraćim putem u Ljuboviju i onom desnom tamo obalom. A gdje će se vršiti selekcija i trijaž, ko će za Beograd ko za Tuzlu, il' će sve za Tuzlu to da ide?”), **Beara** tvrdi da se izraz trijaža iz dokaznog predmeta P01187a “odnosi na onu vrstu selekcije koja se obično primjenjuje kad se govori o bolesnima i ranjenima” i da, stoga, tvrdnja tužilaštva da se taj izraz odnosi na pogubljenje “nije najrazumniji zaključak”, Bearin završni podnesak, par. 310. Po mišljenju Pretresnog vijeća, ova dva presretnuta razgovora odnose se na različite stvari i lokacije i ne može se po analogiji zaključiti da se sadržaj dokaznog predmeta P01187a treba tumačiti na isti način kao i sadržaj dokaznog predmeta P01200a. V. takođe dolje, par. 1793.

⁴²⁴³ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 146. Zlatar je bila šifra Komande Drinskog korpusa.

⁴²⁴⁴ V. dokazni predmet P01204a, Presretnuti razgovor od 16. jula 1995. godine, 22:33 sati.

⁴²⁴⁵ Slavko Perić, T. 11414 (11. maj 2007. godine).

⁴²⁴⁶ *Ibid.*, T. 11409–11410 (11. maj 2007. godine).

⁴²⁴⁷ Vinko Pandurević, T. 31083–31084 (9. februar 2009. godine).

⁴²⁴⁸ *Ibid.*

1289. Nekoliko dana prije pada Grahova i Glamoča 27. i 28. jula 1995. godine **Beara** je došao u jednodnevnu posjetu u zonu odgovornosti 2. krajiškog korpusa.⁴²⁴⁹

1290. Za vrijeme operacije u Žepi, koja je počela 14. jula i trajala 15-16 dana,⁴²⁵⁰ samo je jedan svjedok, svjedok PW-109, u svom svjedočenju rekao da je lično vidio **Bearu**. Svjedok PW-109 je izjavio da je za vrijeme operacije u Žepi samo jednom vidio **Bearu**⁴²⁵¹ “na kontrolnom punktu UN-a” u Žepi, i to kada se ta operacija bližila kraju.⁴²⁵²

1291. Tri presretnuta razgovora u kojima je učestvovao **Beara** transkribovana su 1. avgusta 1995. godine. Dana 1. avgusta u 10:02 sati, prvo je izvjesni “**Stevo**”, koji se predstavio kao **Bearin** potčinjeni, a zatim i **Beara**, razgovarao s Jevtićem, oficijom srbijanske vojske (dalje u tekstu: VJ /Vojska Jugoslavije/).⁴²⁵³ Jevtić je Stevi i **Beari** rekao da su VJ i MUP Srbije zarobili muškarce, bosanske Muslimane, i predali ih RS-u.⁴²⁵⁴ **Beara** je rekao Jevtiću da će doći da se vidi s njim da “probamo nešto da napravimo”, ali je dodao da “sad ne govorim telefonom”.⁴²⁵⁵ Te večeri u 22:45 sati, **Beara** je razgovarao sa Stevom.⁴²⁵⁶ **Beara** je rekao da je u Srbiji zbog “paketa”.⁴²⁵⁷ **Beara** je rekao da su predstavnici MKCK-a i UNHCR-a snimili “gomilu paketa” koje će prikazati na televiziji. **Beara** i “**Stevo**” su razgovarali o teškoćama vezanim za sprečavanje Muslimana da pobjegnu preko rijeke. **Beara** je primijetio: “Mi nismo nameravali da ih ubijemo, [...] nego da ih menjamo.”⁴²⁵⁸ Nekih 20 minuta kasnije, “**Stevo**” je ponovo razgovarao s **Bearom**, rekavši mu da je “sad zvao šefa”.⁴²⁵⁹ **Stevo** je rekao **Beari** da napiše zahtjev organima vlasti Srbije. **Beara** je odgovorio da su mu organi vlasti Srbije rekli da je uzalud došao u Srbiju jer je “naređenje” u vezi s bosanskim Muslimanima došlo “od najvišeg”.⁴²⁶⁰

1292. Dana 2. avgusta 1995. godine u 13:00 sati **Popović** je obavijestio Krstića da ga je poslije njihovog posljednjeg razgovora nazvao **Beara** i rekao mu da je izvijestio **Miletića** da “ih tamo ima oko 500 - 600”.⁴²⁶¹

⁴²⁴⁹ Mikajlo Mitrović, T. 25057–25058, 25065 (2. septembar 2008. godine).

⁴²⁵⁰ Svjedok PW-109, T. 14601 (zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine).

⁴²⁵¹ *Ibid.*, T. 14603–14604 (zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine).

⁴²⁵² Svjedok PW-109, T. 14604 (zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine). Svjedok PW-109 je u to vrijeme poznao **Bearu**. *Ibid.*, T. 14603 (zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine). **Beara** je osporio izjavu koju je svjedok PW-109 dao tokom svjedočenja zbog toga što ona nije potkrijepljena. Bearina završna riječ, T. 34454–34455 (8. septembar 2009. godine). Pretresno vijeće prihvata iskaz svjedoka PW-109 kao iskren i vjerodostojan.

⁴²⁵³ Dokazni predmet P01378a (povjerljivo). V. gore, par. 735.

⁴²⁵⁴ Dokazni predmet P01378a (povjerljivo).

⁴²⁵⁵ *Ibid.*

⁴²⁵⁶ Dokazni predmet P01380a (povjerljivo). V. gore, par. 735.

⁴²⁵⁷ Dokazni predmet P01380a (povjerljivo).

⁴²⁵⁸ *Ibid.*

⁴²⁵⁹ Dokazni predmet P01381a (povjerljivo). V. gore, par. 735.

⁴²⁶⁰ Dokazni predmet P01381a (povjerljivo) (**Beara** je odlučio da sljedećeg dana pošalje zahtjev vlastima Srbije da mu dostave spisak zarobljenih i da ih predaju VRS-u, čak i pod pratnjom UNPROFOR-a ukoliko je to potrebno, kako bi se oni mogli razmijeniti za zarobljene Srbe).

⁴²⁶¹ Dokazni predmet P01395g, Presretnuti razgovor od 2. avgusta 1995. godine, 13:00 sati. V. gore, par. 735, 1157.

1293. Dana 16. avgusta 1995. godine **Beara** je vojnom sudu i vojnom tužilaštvu RS-a poslao izvještaj u kojem ih je obavijestio da će istražni tim VRS-a ispitati ratne zarobljenike iz “balijske enklave Žepa” koji su držani u Srbiji kako bi dokumentovao zločine protiv čovječnosti i ratne zločine.⁴²⁶² Ta dokumentacija će, objasnio je **Beara**, omogućiti timu da traži da se ratni zarobljenici izruče VRS-u.⁴²⁶³

(iv) Operacija ponovnog pokopavanja

1294. O **Bearinom** učešću u operaciji ponovnog pokopavanja govori se i u Pretpresnom podnesku tužilaštva i u Završnom podnesku tužilaštva.⁴²⁶⁴ Tužilaštvo je tokom završne riječi, u odgovor na zahtjev Pretresnog vijeća za razjašnjenje u vezi s **Bearinim** učešćem u operaciji ponovnog pokopavanja, priznalo da Optužnica ne sadrži ništa što ukazuje na to da je **Beara** učestvovao u ponovnom pokopavanju i navelo da se on, prema tome, “na osnovu navoda iz Optužnice ne može smatrati odgovornim za to”.⁴²⁶⁵ Pretresno vijeće stoga neće razmatrati nijedan dokaz koji je tokom suđenja predodčen u vezi s **Bearinim** učešćem u operaciji ponovnog pokopavanja.⁴²⁶⁶

(d) Zaključci

1295. Iako se dolje u tekstu navode konkretne reference u vezi sa zaključcima, Pretresno vijeće napominje da su oni zasnovani na svim relevantnim dokazima.

(i) Učešće u dva udružena zločinačka poduhvata

1296. Težište navoda tužilaštva protiv **Beare** je njegovo činjenje zločina putem učešća u dva udružena zločinačka poduhvata, kao što je izloženo u Optužnici. Pretresno vijeće će stoga započeti s razmatranjem **Bearinog** navodnog učešća u tim udruženim zločinačkim poduhvatima.

a. Udruženi zločinački poduhvat ubistva

i. Prva kategorija udruženog zločinačkog poduhvata

1297. Pretresno vijeće je konstatovalo da je u julu 1995. godine više osoba djelovalo radi pružanja podrške zajedničkom cilju ubijanja vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana,

⁴²⁶² Dokazni predmet P00539, Izvještaj Uprave za bezbjednost Glavnog štaba VRS-a, s potpisom Ljubiše Beare, 16. avgust 1995. godine.

⁴²⁶³ *Ibid.*

⁴²⁶⁴ Pretpresni podnesak tužilaštva, par. 302; Završni podnesak tužilaštva, par. 2282–2283.

⁴²⁶⁵ Završna riječ tužilaštva, T. 34287 (4. septembar 2009. godine), T. 34321 (7. septembar 2009. godine).

⁴²⁶⁶ V. *ibid.*, T. 34321 (7. septembar 2009. godine).

iz Srebrenice.⁴²⁶⁷ Prva dva uslova koja se traže za donošenje zaključka o odgovornosti putem učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu su, prema tome, ispunjena. Pretresno vijeće će sada razmotriti treći uslov: učešće optuženog u zajedničkom cilju.

1298. Pretresno vijeće podsjeća da je **Beara**, da bi snosio odgovornost na osnovu prve kategorije udruženog zločinačkog poduhvata, morao učestvovati u zajedničkom cilju UZP-a, odnosno ubijanju vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice. Da bi taj uslov bio ispunjen, **Beara** je morao da pruži značajan doprinos zajedničkom cilju i da s drugim članovima UZP-a ubistva dijeli namjeru za ostvarenje tog zajedničkog cilja.

1299. Najkasnije u jutarnjim satima 12. jula, formulisan je plan ubistva i organi bezbjednosti VRS-a zaduženi su da odigraju centralnu ulogu koordinatora provođenja tog plana.⁴²⁶⁸ Pretresno vijeće napominje da mu nisu predočeni nikakvi neposredni dokazi da je **Beara** prije 13. jula učestvovao u toj operaciji ubijanja.⁴²⁶⁹ Međutim, Pretresnom vijeću su predočeni jasni dokazi da je **Popović, Bearin** potčinjeni u organima bezbjednosti, od jutarnjih sati 12. jula znao za plan da se izvrši ubijanje i da su za taj plan tada znali i Momir Nikolić i Kosorić.⁴²⁷⁰ Pored toga, Pretresno vijeće je konstatovalo da je naređenja u vezi s ovom operacijom izdao Mladić.⁴²⁷¹ U tim okolnostima, kao i s obzirom na **Bearine** dužnosti u svojstvu načelnika za bezbjednost u Glavnom štabu VRS-a, te činjenicu da mu je **Popović** bio potčinjen i ulogu koju su od početka igrali pripadnici organa bezbjednosti, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Beara** najkasnije u jutarnjim satima 12. jula znao za plan da se izvrši ubijanje i da je bio uključen u taj plan.⁴²⁷² Od tog trenutka nadalje dokazi jasno pokazuju da je **Beara** odigrao ključnu ulogu u orkestriranju operacije ubijanja tako što je planirao, koordinirao i nadzirao zatočavanje, prevoz, pogubljenje i pokopavanje vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana.⁴²⁷³

1300. Prvi **Bearin** postupak u vezi s kojim su predočeni dokazi jasno pokazuje ključnu i istaknutu ulogu koju je on odigrao u operaciji ubijanja. On je 13. jula došao u kancelariju predsjednika SDS-a u Bratuncu s naređenjem “odozgo” da sa pobiju svi bosanski Muslimani koji su bili smješteni u Bratuncu i okolini.⁴²⁷⁴ Njegov dolazak je uslijedio ubrzo nakon što je Deronjić sa Karadžićem razgovarao o pitanju zarobljenika, poslije čega je Karadžić trebao da nazove Mladića u vezi s istim pitanjem.⁴²⁷⁵ Od tog trenutka, **Beara** je dao višestruk doprinos zajedničkom

⁴²⁶⁷ V. gore, par. 1072.

⁴²⁶⁸ V. gore, par. 1051–1072.

⁴²⁶⁹ V. gore, par. 1251–1256.

⁴²⁷⁰ V. gore, par. 1051–1052.

⁴²⁷¹ V. gore, par. 1051–1072.

⁴²⁷² V. gore, par. 1204–1206.

⁴²⁷³ V. gore, par. 1253–1258, 1262–1268, 1271.

⁴²⁷⁴ V. gore, par. 1264.

⁴²⁷⁵ *Ibid.*

planu, upravljajući i rukovodeći njegovim provođenjem u svim fazama. Njegov uticaj se protezao preko više komponenti VRS-a do nadležnih civilnih organa vlasti.⁴²⁷⁶ On je bio uključen u pronalaženje lokacija, obezbjeđenje ljudstva i opreme, kao i za nadzor nad praktičnim provođenjem plana na pojedinačnim lokacijama na kojima je vršeno ubijanje.⁴²⁷⁷ Kao što je na indikativan način zabilježeno u Bilježnicu dežurnog oficira Zvorničke brigade: “Dolazi pukovnik Beara da se Orovoc [to jest, Orahovac] Petkovci Ročević Pilica.”⁴²⁷⁸ On je saradivao i sastajao se s drugim učesnicima operacije ubijanja, uključujući **Popovića** i Dragu **Nikolića**,⁴²⁷⁹ i bio je prisutan svuda na području Zvornika, na kojem je vršeno masovno ubijanje.⁴²⁸⁰

1301. Dokazi pokazuju da je tokom cijelog kritičnog perioda od 13. do 16. jula **Beara** snosio sveukupnu odgovornost za operaciju ubijanja, kao i da je učestvovao u toj operaciji, koja je provedena u svrhu ostvarenja zajedničkog cilja, to jest ubistva vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana.⁴²⁸¹ Njegov doprinos ovom zajedničkom cilju može se okvalifikovati jedino kao značajan, a na osnovu njegovih postupaka i riječi ne može biti nikakve sumnje da je on dijelio namjeru za izvršenje masovnog ubistva.

1302. Na osnovu obilja dokaza koji su mu predloženi, Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da je **Beara** pružio značajan doprinos UZP-u ubistva i da je dijelio namjeru za ostvarenje zajedničkog cilja. Pretresno vijeće, stoga, konstatuje da je **Beara** bio učesnik UZP-a ubistva.

ii. Treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata

1303. Tužilaštvo navodi da je, shodno trećoj kategoriji odgovornosti putem učešća u UZP-u, **Beara** mogao da predvidi da će u sklopu UZP-a ubistva snage bosanskih Srba u određenoj mjeri vršiti i “situaciono uslovljeno ubijanje”.⁴²⁸² Pretresno vijeće je već konstatovalo da je “situaciono uslovljeno” ubijanje izvršeno u Potočarima, Bratuncu i školi u Petkovcima u periodu od 12. do 15. jula 1995. godine.⁴²⁸³ Pretresno vijeće je većinom glasova, uz suprotno mišljenje

⁴²⁷⁶ V. gore, par. 1271.

⁴²⁷⁷ *Ibid.*

⁴²⁷⁸ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 128. V. gore, par. 1272.

⁴²⁷⁹ V. gore, par. 1272.

⁴²⁸⁰ V. gore, par. 1272–1288. Pogubljenja širokih razmjera na području Zvornika izvršena su na četiri lokacije od 14. do 16. jula 1995. godine (Orahovac, Petkovci, Ročević/Kozluk i Pilica). V. gore, par. 1227, 1249, 1266.

⁴²⁸¹ V. gore, par. 1286–1287.

⁴²⁸² Optužnica, par. 31. Navodi se da je ovo “situaciono uslovljeno” ubijanje vršeno u Potočarima, na nekim lokacijama u Bratuncu, u supermarketu u Kravici i u školi u Petkovcima. *Ibid.*

⁴²⁸³ V. gore, poglavlje III, odjeljci E.7(b), F.6(b)(v), G.3(b).

sudije Kwona, konstatovalo da je “situaciono uslovljeno” ubijanje izvršeno i u supermarketu u Kravici.⁴²⁸⁴

1304. Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak gore u tekstu da je **Beara** bio aktivan učesnik UZP-a ubistva. Ta operacija je provedena u periodu u kojem je vladao kaos i u njoj su učestvovali vojnici koji su bili motivisani ličnom osvetom.⁴²⁸⁵ Veliki broj muškaraca je prevezen i zatočen s namjerom da se izvrši ubijanje. Pretresno vijeće konstatuje da je **Beara** mogao da predvidi da će, pored pogubljenja širokih razmjera, biti vršeno i “situaciono uslovljeno” ubijanje i to “situaciono uslovljeno” ubijanje bilo je vjerovatna posljedica UZP-a ubistva. Kada je učestvovao u UZP-u ubistva, **Beara** je voljno preuzeo taj rizik.

b. Udruženi zločinački poduhvat prisilnog uklanjanja

1305. Pretresno vijeće je konstatovalo da je postojao UZP prisilnog uklanjanja stanovnika, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice i Žepe.⁴²⁸⁶

1306. Direktiva br. 7 i njen cilj, to jest, da se “stvore uslovi totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života meštana u Srebrenici i Žepi”,⁴²⁸⁷ provedeni su u djelo putem dva naređenja poznata pod nazivom “Krivaja-95”,⁴²⁸⁸ koja je 2. jula 1995. godine izdao Živanović. Ta naređenja izričito upućuju na direktive br. 7 i 7/1 (koje su u Mladićevo ime izdate 31. marta 1995. godine). U borbenoj zapovijesti “Krivaja-95”, brigadama Drinskog korpusa izdaje se sljedeće konkretno uputstvo: “Iznenadnim napadom potpuno razdvojiti i suziti enklave Srebrenica i Žepa, popraviti taktički položaj snaga u dubini zone i stvoriti uslove za eliminisanje enklava.”⁴²⁸⁹ Kopija ove borbene zapovijesti je 2. jula 1995. godine dostavljena Glavnom štabu. S obzirom na njegov položaj načelnika za bezbjednost Glavnog štaba VRS-a, Pretresno vijeće konstatuje da je **Beara** znao za direktive br. 7 i 7/1 i za borbenu zapovijest “Krivaja-95”.

1307. Jedini dokaz u kojem se navodi da je **Beara** bio fizički prisutan u Potočarima je razgovor s **Borovčaninom**, koji je izjavio da je 12. jula vidio **Bearu** “u rejonu prema Potočarima”.⁴²⁹⁰ Ovaj dokaz, sam po sebi, nije dovoljan da bi se izveo zaključak da je **Beara** znao

⁴²⁸⁴ V. gore, poglavlje III, odjeljak E.6(b); v. suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje, par. 40–46.

⁴²⁸⁵ V. gore, poglavlje V, odjeljak B.1.

⁴²⁸⁶ V. gore, poglavlje V, odjeljak B.2.

⁴²⁸⁷ V. gore, par. 199.

⁴²⁸⁸ Dokazni predmet 5DP00106, Drinski korpus, br. 01/04-156-1, Pripremno naređenje br. 1, s otkucanim potpisom Milenka Živanovića, 2. juli 1995. godine; dokazni predmet P00107, Komanda Drinskog korpusa, br. 04/156-2, Zapovijest za aktivna borbena dejstva, op. br. 1, “Krivaja-95”, 2. juli 1995. godine.

⁴²⁸⁹ Dokazni predmet P00107, Komanda Drinskog korpusa, br. 04/156-2, Zapovijest za aktivna borbena dejstva, op. br. 1, “Krivaja-95”, 2. juli 1995. godine, par. 4.

⁴²⁹⁰ V. gore, par. 1255.

za prisilno premještanje žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice. Međutim, tokom cijelog dana 12. jula, **Popović, Bearin** potčinjeni u organima bezbjednosti, znao je za namjeru da se sve žene i djeca, bosanski Muslimani, koji su bili u Potočarima, prisilno premjeste iz Srebrenice.⁴²⁹¹ Pored toga, vojnici VRS-a su 13. jula zarobili petoricu oficira Nizozemskog bataljona koji su pokušali da otprate konvoje sa ženama, djecom i starcima, bosanskim Muslimanima, iz Potočara na teritoriju pod kontrolom ABiH i zatočili ih u jednu školsku zgradu u blizini fudbalskog igrališta u Novoj Kasabi.⁴²⁹² Kada se Egbers požalio Maliniću zbog ovog zatočavanja, saopšteno mu je da oficiri Nizozemskog bataljona ne mogu otići prije nego što se vrati **Beara**, jer im se ne može garantovati bezbjednost.⁴²⁹³ Pored toga, tokom razgovora sa Čelanovićem o odvoženju zarobljenika vozilima iz Bratunca te večeri **Beara** je izjavio da će morati da sačekaju dok se ne vrate druga vozila, kojima su prevezeni žene i djeca.⁴²⁹⁴ Stoga, u ovim okolnostima uzetim zajedno, Pretresno vijeće konstatuje da je **Beara** znao za namjeru da se sve žene, djeca i starci, bosanski Muslimani, koji su bili u Potočarima, prisilno premjeste iz srebreničke enklave.

1308. Međutim, da bi se van razumne sumnje dokazalo da je **Beara** bio član UZP-a prisilnog uklanjanja žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, mora se pokazati da je on dao značajan doprinos provođenju plana prisilnog uklanjanja. Iako ima dokaza da je **Beara** znao za tu operaciju, dokazi da je radi pružanja podrške tom cilju preduzeo bilo kakve radnje su rijetki. Pretresno vijeće je, stoga, mišljenja da nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da je **Beara** dao *značajan* doprinos ovom UZP-u, tako da njegovi postupci u vezi sa stanovništvom u Srebrenici ne ukazuju na to da je on bio učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja.⁴²⁹⁵

1309. Nadalje, Pretresno vijeće konstatuje da **Beara** nije doprinio prisilnom premještanju stanovnika, bosanskih Muslimana, iz Žepe. Jedini dokazi o njegovom učešću u događajima na području Žepe sastoje se od nekih presretnutih razgovora koji su transkribovani u periodu od 1. do 2. avgusta 1995. godine i jednog izvještaja od 16. avgusta 1995. godine, kojim on pokušava da u RS vrati muškarce, bosanske Muslimane, koji su preko Drine prešli u Srbiju.⁴²⁹⁶ Pretresno vijeće smatra da ti dokazi sami za sebe nisu dovoljni da bi se dokazalo da je **Beara** dao značajan doprinos UZP-u prisilnog uklanjanja u vezi sa Žepom. Premda je **Beara**, kao što je navedeno gore u tekstu, znao ukupne razmjere plana za prisilno uklanjanje, to jest da je taj plan obuhvatao bosanske Muslimane, stanovnike i Žepe i Srebrenice, nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da

⁴²⁹¹ V. gore, par. 1099, 1166.

⁴²⁹² V. gore, par. 1260.

⁴²⁹³ *Ibid.*

⁴²⁹⁴ V. gore, par. 1260.

⁴²⁹⁵ V. gore, par. 1027.

⁴²⁹⁶ V. gore, par. 1291–1293.

je on značajno doprinio ijednom od ta dva aspekta operacije prisilnog uklanjanja. Stoga nije dokazano da je **Beara** bio učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja.

(ii) Tačka 1: genocid

1310. Pretresno vijeće je konstatovalo da je **Beara** bio učesnik UZP-a ubistva.⁴²⁹⁷ On je, stoga, počinio djelo u osnovi ubijanja pripadnika grupe i tim ubijanjem je nanio teške tjelesne i duševne povrede porodicama žrtava i osobama koje su preživjele pogubljenja, kao što je definisano u članu 4(2)(a) i (b) Statuta. Pretresno vijeće će se sada usredotočiti na pitanje da li je **Beara** izvršio ova djela u osnovi s genocidnom namjerom.

1311. Ne postoje neposredni eksplicitni dokazi da je **Beara** posjedovao posebnu namjeru koja je uslov za genocid. Stoga Pretresno vijeće mora da sagleda sve relevantne okolnosti, uključujući **Bearine** riječi i djela, kao i zaključke koji se iz njih mogu izvući, kako bi utvrdilo da li je dokazano postojanje genocidne namjere.

1312. Tužilaštvo je iznijelo tvrdnju da je dokaz **Bearine** genocidne namjere to što je postojao genocidni plan i što je on bio ključni učesnik u tom planu.⁴²⁹⁸ Pretresno vijeće je dolje u tekstu konstatovalo da je **Beara** djelovao s posebnom namjerom vršenja diskriminacije na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.⁴²⁹⁹ Međutim, zaključak da je **Beara** učestvovao u operaciji ubijanja s posebnom namjerom vršenja diskriminacije nije sam po sebi dovoljan da bi se utvrdilo postojanje posebne namjere za genocid, to jest “namjere da se u cijelosti ili djelimično uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa, kao takva”.⁴³⁰⁰ Pretresno vijeće podsjeća da riječi “kao takva” ovdje naglašavaju da se za genocid traži nešto više od diskriminatorne namjere, da namjera mora da bude “uništenje te grupe kao izdvojenog i zasebnog entiteta” i da krajnja žrtva krivičnog djela genocida jeste ta grupa.⁴³⁰¹ Kao i u slučaju **Popovića**, to što je **Beara** koristio pogrdne nazive, kao što je izraz “balija”, ni na koji način ne dokazuje da je on posjedovao posebnu namjeru za vršenje genocida koja mu se stavlja na teret, premda jeste relevantno za to pitanje.⁴³⁰²

1313. Daleko više govore zaključci koji se mogu izvući iz toga što je **Beara** bio podrobno upoznat sa samom operacijom ubijanja i što je njegovo učešće u toj operaciji bilo na visokom

⁴²⁹⁷ V. gore, par. 1302.

⁴²⁹⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 2303–2303.

⁴²⁹⁹ V. dolje, par. 1331.

⁴³⁰⁰ Član 4(2) Statuta.

⁴³⁰¹ V. gore, par. 821.

⁴³⁰² Presretnut je razgovor u kojem je **Beara** Lučiću, zamjeniku komandanta bataljona Vojne policije 65. zaštitnog puka, rekao da “je u Konjević Polju izašlo 400 ovih balija”. Dokazni predmet P01130a, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 10:09 sati. V. gore, par. 1257.

nivou i dalekosežno. Kao najviši oficir u organima bezbjednosti, koji su bili entitet zadužen da odigra centralnu rukovodeću ulogu, imao je možda najjasniju ukupnu predodžbu o masovnim razmjerama i obimu operacije ubijanja. Pored toga, s obzirom na činjenicu da je u noći 13. jula šetao po Bratuncu i da je lično obišao razna mjesta pogubljenja, te imajući u vidu značajne logističke izazove s kojima se suočavao tokom cijele operacije,⁴³⁰³ imao je vrlo ličan uvid u zapanjujući broj žrtava koje su bile određene za pogubljenje.

1314. Prožet ovim saznanjima, **Beara** je postao pokretačka sila ovog poduhvata ubistva. Svi njegovi energični naponi na organizovanju lokacija i mjesta, regrutovanju ljudstva, obezbjeđenju opreme i nadziranju pogubljenja⁴³⁰⁴ predstavljaju dokaz njegovog nepokolebljivog opredjeljenja da se u što kraćem roku pobije što je moguće više ljudi. Njegovi susreti s Deronjićem tokom noći 13. jula predstavljaju jezivu ilustraciju jednog uma usredsređenog na uništavanje.⁴³⁰⁵ On je najavio svoju namjeru da “pobije sve” zarobljene ljude i, ne zastavši ni na trenutak da razmisli ili prokomentariše užasni karakter svojih “naređenja”, upustio se u niz oštrih prepirki o lokaciji koja bi bila najbolja za poduhvat ovaj koji je za svaku osudu.⁴³⁰⁶

1315. **Bearine** vlastite riječi predstavljaju dodatni dokaz njegove namjere. On je 13. jula izjavio sljedeće:

Sve nagurajte na igralište, ko ih jebe.

Šta, oni sami između sebe [se ubijaju]? Ma, odlično. Samo nek' nastave tako, jebi ga.⁴³⁰⁷

Beara je, pored toga, 14. jula izjavio sljedeće:

Imamo mnogo zatvorenika koje teško držimo pod kontrolom, koji su raspoređeni po određenim mjestima na izvorničkoj opštini i treba da ih se riješimo i očekujem pomoć od opštine.⁴³⁰⁸

1316. A onda slijede zapanjujuće riječi koje je uputio Krstiću dok ga je preklinjao da mu pošalje još ljudi za izvršenje ovog bezočnog zločina: “Ja ne znam šta da radim, Krle, najozbiljnije ti kažem. Ima još 3.500 ‘paketa’ koje moram da razdijelim, a nemam rješenja.”⁴³⁰⁹ Ove riječi jasno i jezgrovito odslikavaju stanje svijesti čovjeka koji je čvrsto odlučio da uništi jednu grupu tako što će pobiti sve pripadnike te grupe do kojih može doći.

1317. Na osnovu njegovog znanja, postupaka i riječi, Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da je **Beara** posjedovao genocidnu namjeru.

⁴³⁰³ V. gore, par. 407, 1256–1257, 1260–1262, 1264, 1272–1275, 1278, 1281–1283.

⁴³⁰⁴ V. gore, par. 1271.

⁴³⁰⁵ V. gore, par. 1264.

⁴³⁰⁶ V. gore, par. 1264.

⁴³⁰⁷ Dokazni predmet P01130a, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 10:09 sati.

⁴³⁰⁸ Svjedok PW-104, T. 7942 (28. februar 2007. godine); v. takođe gore, par. 1278.

⁴³⁰⁹ V. gore, par. 1282.

1318. Faktori koje Pretresno vijeće smatra odlučujućim za donošenje zaključka da je **Beara** posjedovao traženu posebnu namjeru za genocid jesu razmjere i obim operacije ubijanja koja je provedena uz njegovo znanje, u skladu s njegovim uputstvima i pod njegovim nadzorom, zatim njegovo sveobuhvatno i agresivno učešće u svim komponentama operacije ubijanja, njegova pokazana riješenost da pobije što više ljudi, kao i njegov ključni doprinos prevladavanju prepreka i izazova koji su stajali na putu djelotvornom provođenju operacije. Pored toga, sistematsko i isključivo uzimanje na metu bosanskih Muslimana, zatim **Bearino** ponavljanje destruktivnih i diskriminatorskih djela i riječi koje je izgovorio, sve to zajedno predstavlja dokaz njegove genocidne namjere.⁴³¹⁰ Nadalje, to što je u tom ubijanju učestvovao sa sviješću da će ono doprinijeti uništenju te grupe takođe pokazuje njegovu genocidnu namjeru. Shodno tome, Pretresno vijeće se uvjerilo van razumne sumnje da je **Beara** učestvovao u UZP-u ubistva s genocidnom namjerom. On je, prema tome, kriv za genocid.

1319. Tužilaštvo navodi da je **Beara** “planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje [krivičnih djela za koja se tereti]”.⁴³¹¹ Pretresno vijeće konstatuje da **Beara**, putem svog učešća u UZP-u ubistva, nije samo počinio, nego je i planirao i naredio ubistvo muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice i da je pritom posjedovao genocidnu namjeru. Međutim, Pretresno vijeće je mišljenja da je njegovo ponašanje najprimjerenije opisati kao vršenje genocida putem učešća u UZP-u ubistva, sa genocidnom namjerom.

(iii) Tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida

1320. Udruživanje radi vršenja genocida, kažnjivo po članu 4(3) Statuta, definisano je kao dogovor dviju ili više osoba da izvrše krivično djelo genocida,⁴³¹² a da bi se neka osoba proglasila krivom za udruživanje radi vršenja genocida, potrebno je da posjeduje istu posebnu namjeru koja se traži i za vršenje genocida, to jest namjeru da se u cijelosti ili djelimično uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa, kao takva.⁴³¹³

1321. Kao što je navedeno gore u tekstu, **Beara** je svjesno sarađivao s drugim učesnicima UZP-a ubistva, dijelio njihov zajednički cilj i radio na ostvarenju zajedničkog cilja. Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da je **Beara** posjedovao posebnu namjeru za genocid.

⁴³¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 47.

⁴³¹¹ Optužnica, par. 88. V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 2301.

⁴³¹² V. gore, par. 868.

⁴³¹³ *Ibid.*

1322. *Actus reus* krivičnog djela udruživanja radi vršenja genocida je čin sklapanja dogovora da se izvrši genocid.⁴³¹⁴ Zaključak o udruživanju radi vršenja genocida može se izvući na osnovu koordiniranih postupaka pojedinaca koji dijele zajednički cilj i djeluju unutar nekog jedinstvenog okvira.⁴³¹⁵ Već su ispitani dokazi o jedinstvenom okviru i koordiniranim postupcima onih osoba, uključujući i **Bearu**, koje su u julu 1995. godine učestvovala u operaciji ubistva vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.⁴³¹⁶ Na osnovu tih dokaza, Pretresno vijeće zaključuje da je **Beara** sklopio dogovor da se izvrši genocid, te da je on lično posjedovao posebnu namjeru za vršenje genocida. On je, stoga, krivično odgovoran za udruživanje radi vršenja genocida.⁴³¹⁷

(iv) Uslov znanja za krivično djelo iz člana 5 Statuta

1323. **Beara** je odgovoran za zločin protiv čovječnosti po članu 5 jedino ako je u relevantno vrijeme znao da postoji rasprostranjen ili sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva i ako je znao da njegovi zločini čine dio tog napada protiv tog stanovništva.⁴³¹⁸

1324. Pretresno vijeće je konstatovalo da je postojao rasprostranjeni sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, pri čemu je više komponenti kulminiralo u vojnoj operaciji protiv Srebrenice. Kao načelnik bezbjednosti u Glavnom štabu VRS-a od 1992. godine, **Beara** je znao za strateški cilj rukovodstava RS-a i VRS-a da se stanovnici, bosanski Muslimani, uklone iz Srebrenice i Žepe.⁴³¹⁹ Njegov položaj je iziskivao da bude detaljno obaviješten o Direktivi br. 7, Direktivi br. 7/1, operaciji “Krivaja-95” i svim naređenjima koja su izdata u svrhu provođenja Direktive br. 7 i koja su prosljeđena podređenim organima bezbjednosti.⁴³²⁰ Na osnovu toga, Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da je **Beara** bio i te kako svjestan svrhe protivpravnog cilja Direktive br. 7, Direktive br. 7/1, operacije “Krivaja-95”, kao i vojnih dejstava usmjerenih protiv civilnog stanovništva. Na toj osnovi, Pretresno vijeće konstatuje da je **Beara** ispunio uslov znanja koji se traži za činjenje nekog krivičnog djela iz člana 5 Statuta.

(v) Tačka 3: istrebljivanje

⁴³¹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 894; Prvostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 788.

⁴³¹⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1047.

⁴³¹⁶ V. gore, par. 1060–1072, 1299–1302.

⁴³¹⁷ Ali, v. dolje, par. 2111–2127.

⁴³¹⁸ V. gore, par. 751, 758.

⁴³¹⁹ Božo Milovanović, T. 12188–12189 (gdje je izjavio da je **Beara** redovno prisustvovao dnevnim sastancima Glavnog štaba VRS-a). Pored toga, **Beara** je imao saznanja iz prve ruke o vojnoj i bezbjednosnoj situaciji u Drinskom korpusu. V. dokazni predmet P02741, Instrukcija o rukovođenju i komandovanju bezbjednosno obavještajnim organima VRS-a, s Mladićevim potpisom, 24. oktobar 1994. godine, par. 4, 6; Pieter Boering T. 1876–1877, 1902–1904 (19. septembar 2006. godine), 2109–2111, 2121 (25. septembar 2006. godine).

⁴³²⁰ V. gore, par. 1200–1206.

1325. Pretresno vijeće je konstatovalo da su ubistva širokih razmjera bosanskih Muslimana iz Srebrenice predstavljala istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5.⁴³²¹ Ta ubistva su bila ili dio zajedničkog cilja UZP-a ubistva ili su predstavljala njegovu prirodnu i predvidljivu posljedicu. **Beara** je učestvovao u UZP-u ubistva i ispunio je uslov znanja koji se traži za zločin protiv čovječnosti. On, stoga, snosi krivičnu odgovornost za istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti.

1326. Tužilaštvo u Optužnici navodi da je **Beara** “počinio, planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje [krivičnih djela za koja se tereti]”.⁴³²² Pretresno vijeće konstatuje da **Beara**, putem svog učešća u UZP-u ubistva, nije samo počinio, nego i planirao i naredio istrebljivanje muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice. Međutim, Pretresno vijeće je mišljenja da je njegovo ponašanje najprimjerenije opisati kao činjenje istrebljivanja putem učešća u UZP-u ubistva.

(vi) Tačke 4 i 5: ubistvo

1327. Pretresno vijeće je konstatovalo da su snage bosanskih Srba u periodu od 12. do 27. jula 1995. godine pobile hiljade bosanskih Muslimana koji su od početka boravili u Srebrenici ili su u njoj potražili utočište. Za pomenuto ubijanje je konstatovano da predstavlja ubistvo, i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.⁴³²³ Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da su ta ubistva počinjena u sklopu zajedničkog cilja UZP-a ubistva vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice ili su bila prirodna i predvidljiva posljedica tog cilja.⁴³²⁴ **Beara** je učestvovao u UZP-u ubistva i ispunio je uslov znanja koji se traži za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti. Takođe je znao da žrtve nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima kad su ta ubistva počinjena. On je, stoga, krivično odgovoran za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti, a snosi i odgovornost za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i to kako za ubistva za koja je utvrđeno su počinjena u sklopu UZP-a ubistva, tako i za “situaciono uslovljeno” ubijanje.⁴³²⁵

1328. Tužilaštvo navodi da je **Beara** “počinio, planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje [krivičnih djela za koja se tereti]”.⁴³²⁶ Pretresno vijeće konstatuje da **Beara**, putem svog učešća u UZP-u ubistva, nije samo počinio, nego je i planirao i naredio ubijanje bosanskih Muslimana iz Srebrenice. Međutim, Pretresno

⁴³²¹ V. gore, par. 802–806.

⁴³²² Optužnica, par. 88.

⁴³²³ V. gore, par. 793–796.

⁴³²⁴ V. gore, par. 1050–1082.

⁴³²⁵ V. gore, par. 1050–1082. Ali, v. Suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje, par. 36–46.

⁴³²⁶ Optužnica, par. 88; Završni podnesak tužilaštva, par. 2300.

vijeće je mišljenja da je njegovo ponašanje najprimjerenije opisati kao činjenje ubistva putem učešća u UZP-u ubistva.

(vii) Tačka 6: progon

1329. Pretresno vijeće je konstatovalo da je progon, kao zločin protiv čovječnosti, počinjen, pored ostalog, putem ubijanja više hiljada bosanskih Muslimana (uključujući i “situaciono uslovljeno” ubijanje), i okrutnog i nečovječnog postupanja prema muškarcima koji su bili zatočeni u Bratuncu i Zvorniku.⁴³²⁷ Pretresno vijeće je konstatovalo da ova djela spadaju u djelokrug UZP-a ubistva ili da su bila njegova prirodna i predvidljiva posljedica.⁴³²⁸

1330. Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da je **Beara** bio učesnik UZP-a ubistva i da je putem tog svog učešća odgovoran za ubistva širokih razmjera, kao i za takozvano “situaciono uslovljeno” ubijanje, koje je bilo prirodna i predvidljiva posljedica UZP-a ubistva.⁴³²⁹

1331. Dana 13. jula presretnut je razgovor u kojem je **Beara** bosanske Muslimane nazvao “balijama”.⁴³³⁰ Taj izraz je “blago pogrdan” i njegova upotreba je bila neprimjerena, premda ne i neuobičajena.⁴³³¹ Pretresno vijeće je saslušalo i iskaze svjedoka koji su izjavili da **Beara** nije pokazivao nikakve znakove netrpeljivosti prema pripadnicima drugih nacionalnih grupa.⁴³³² Pretresno vijeće je mišljenja da to što je **Beara** znao za plan da se izvrši ubijanje jedne nacionalne grupe i što je voljno učestvovao u tom planu, kao i, u ograničenoj mjeri, to što je bosanske Muslimane nazivao pogrđnim imenima, predstavlja dokaz da je djelovao s namjerom da izvrši diskriminaciju. Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da je **Beara** učestvovao u UZP-u ubistva s posebnom namjerom da izvrši diskriminaciju na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi. On je, stoga, počinivši ubistvo i nečovječno postupanje putem svog učešća u UZP-u ubistva, počinio progon kao zločin protiv čovječnosti.

1332. Da bi neki optuženi bio proglašen krivično odgovornim na osnovu treće kategorije UZP-a za neko krivično djelo za koje se traži posebna namjera, tužilaštvo mora da dokaže da je optuženi mogao razumno da predvidi da će neko prošireno krivično djelo biti počinjeno, kao i da

⁴³²⁷ V. gore, par. 990–995.

⁴³²⁸ V. gore, par. 1050–1082. V. takođe Optužnica, par. 83.

⁴³²⁹ V. gore, par. 1301–1302.

⁴³³⁰ Dokazni predmet P01130a, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 10:09 sati.

⁴³³¹ V. gore, par. 1193.

⁴³³² V. svjedok ZDPW-19, T. 25633–23635, 25640 (11. septembar 2008. godine); Mikajlo Mitrović, T. 25042, 25044, 25054 (2. septembar 2008. godine); Milan Alaica, T. 24809, 24811–24812 (28. avgust 2008. godine); Alajica Boško, dokazni predmet 2D00665, Izjava na osnovu pravila 92bis (15. juni 2008. godine), str. 2; Slobodan Makivić, dokazni predmet 2D00658, Izjava na osnovu pravila 92bis (27. mart 2008. godine), str. 4; Dragan Beara, dokazni predmet 2D00661, Izjava na osnovu pravila 92bis (15. mart 2008. godine), str. 1; Marina Beara, dokazni predmet 2D00662, Izjava na osnovu pravila 92bis (15. mart 2008. godine), str. 1; Mirsad Tokić, dokazni predmet 2D00655, Izjava na osnovu pravila 92bis (11. april 2007. godine), str. 1; Rajko Jelušić, dokazni predmet 2D00652, Izjava na osnovu pravila 92bis (14. decembar 2006. godine), str. 2.

će ono biti počinjeno s traženom posebnom namjerom.⁴³³³ Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Beara** mogao da predvidi da će “situaciono uslovljeno” ubijanje biti izvršeno s namjerom da se izvrši progon. Svojim učešćem u UZP-u ubistva, **Beara** je voljno preuzeo taj rizik. On je, stoga, putem svog učešća u UZP-u ubistva, na osnovu treće kategorije UZP-a, odgovoran za progon kao zločin protiv čovječnosti koji je izvršen putem “situaciono uslovljenog” ubijanja.⁴³³⁴

1333. Tužilaštvo navodi da je **Beara** “počinio, planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje [krivičnih djela za koja se tereti]”.⁴³³⁵ Pretresno vijeće konstatuje da **Beara**, putem svog učešća u UZP-u ubistva, nije samo počinio, nego je i planirao i naredio progon muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice. Međutim, Pretresno vijeće je mišljenja da je njegovo ponašanje najprimjerenije opisati kao činjenje krivičnog djela progona kao zločina protiv čovječnosti putem ubistava i nečovječnog postupanja, počinjenog u sklopu učešća u UZP-u ubistva s namjerom da se izvrši diskriminacija.

(viii) Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)

1334. Pretresno vijeće je konstatovalo da **Beara** jeste znao za zajednički plan da se prisilno uklone stanovnici, bosanski Muslimani, ali da mu nije pružio značajan doprinos.⁴³³⁶ Isto tako, nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da je **Beara** pomagao i podržavao prisilno premještanje u Srebrenici ili u Žepi, niti izvedeni dokazi pokazuju da snosi neki drugi vid odgovornosti za prisilno premještanje. Pretresno vijeće, stoga, konstatuje da **Beara** nije krivično odgovoran za prisilno premještanje kao zločin protiv čovječnosti.

(ix) Tačka 8: deportacija

1335. Pretresno vijeće je konstatovalo da odlazak muškaraca, bosanskih Muslimana, u Srbiju ne predstavlja krivično djelo deportacije. Budući da je odlazak muškaraca, bosanskih Muslimana, u Srbiju jedina osnova koja se u Optužnici navodi u vezi s optužbom za deportaciju, **Beara** nije krivično odgovoran za deportaciju kao zločin protiv čovječnosti.

⁴³³³ V. gore, par. 1030–1031.

⁴³³⁴ V. gore, par. 1302. Ali, v. Suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje, par. 40–46.

⁴³³⁵ Optužnica, par. 88; Završni podnesak tužilaštva, par. 2300.

⁴³³⁶ V. gore, par. 1307, 1309.

5. Drago Nikolić(a) Optužbe protiv Nikolića

1336. Tužilaštvo tereti **Nikolića** odgovornošću po članu 7(1) Statuta za planiranje, podsticanje, naređivanje, činjenje i na drugi način pomaganje i podržavanje krivičnih djela genocida, udruživanja radi vršenja genocida, istrebljivanja, ubistva, progona, prisilnog premještanja i deportacije.⁴³³⁷ Konkretno, tužilaštvo navodi da je **Nikolić** bio učesnik udruženog zločinačkog poduhvata pogubljenja po kratkom postupku vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice (dalje u tekstu: UZP ubistva) i udruženog zločinačkog poduhvata prisilnog premještanja i deportacije stanovnika Srebrenice i Žepe, bosanskih Muslimana (dalje u tekstu: UZP prisilnog uklanjanja).⁴³³⁸

(b) Položaj i funkcija koju je obavljao(i) Ovlasti koje je imao kao načelnik za bezbjednost Zvorničke brigade

1337. U julu 1995. godine, **Nikolić** je bio načelnik za bezbjednost Zvorničke brigade⁴³³⁹ i imao je čin potporučnika u VRS-u.⁴³⁴⁰ Rad organa bezbjednosti Zvorničke brigade detaljnije je opisan u drugom odjeljku ove Presude.⁴³⁴¹

1338. **Nikolić** je bio potčinjen komandantu Zvorničke brigade **Pandureviću** (po komandnoj liniji), ali, kad su u pitanju bezbjednosni poslovi, bio je potčinjen pomoćniku komandanta Drinskog korpusa za bezbjednost **Vujadinu Popoviću** (po stručnoj liniji).⁴³⁴² **Nikolić** nije bio obavezan da izvještava komandanta brigade **Pandurevića** o pitanjima vezanim za

⁴³³⁷ Optužnica, par. 26–37, 42, 45–74, 80, 83–84, 88. **Nikolić** se u tački 1 Optužnice tereti za krivično djelo genocida, kažnjivo po članu 4(3)(a); u tački 2 za udruživanje radi vršenja genocida, kažnjivo po članu 4(3)(b); u tački 3 za istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(b); u tačkama 4 i 5 za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(a), i kao kršenje zakona i običaja ratovanja, kažnjivo po članu 3; u tački 6 za progon kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(h); u tački 7 za nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(i); i u tački 8 za deportaciju kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(d).

⁴³³⁸ Optužnica, par. 42, 80.

⁴³³⁹ Svjedok PW-142, T. 6440–6441 (djelimično zatvorena sjednica) (29. januar 2007. godine); svjedok PW-143, T. 6526 (djelimično zatvorena sjednica) (30. januar 2007. godine); Lazar Ristić, T. 10036 (16. april 2007. godine), T. 10123, 10183 (17. april 2007. godine); Nebojša Jeremić, T. 10418, 10447 (24. april 2007. godine); Milorad Birčaković, T. 11011 (7. maj 2007. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12562 (13. juni 2007. godine); Srećko Aćimović, T. 12931–12932 (20. juni 2007. godine), T. 13041 (21. juni 2007. godine), T. 13066–13067 (22. juni 2007. godine); Dragoje Ivanović, T. 14538 (30. avgust 2007. godine); Sreten Milošević, T. 33960 (15. juli 2009. godine); Stevo Kostić, T. 25988 (22. septembar 2008. godine); svjedok PW-168, T. 15753, 15760 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine).

⁴³⁴⁰ Dokazni predmet P00373, Podaci o profesionalnom vojnom licu, Drago Nikolić.

⁴³⁴¹ V. gore, poglavlje III, odjeljak B.1(c).

⁴³⁴² Svjedok PW-168, T. 15758, 15767–15768 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine), T. 16213–16215 (zatvorena sjednica) (11. oktobar 2007. godine). “Bezbjednosno-obavještajnim organima neposredno komanduje komandant jedinice – ustanove u čijem se sastavu nalaze, s tim da sa njim u stručnom pogledu centralizovano rukovode bezbjednosno-obavještajni organi predpostavljene komande, što ukazuje na njihovu punu samostalnost u realizaciji obavještajnih i kontra-obavještajnih zadataka i operativnom kombinovanju [...]”. Dokazni predmet P02741, Instrukcija o rukovođenju i komandovanju bezbjednosno obavještajnim organima VRS-a, s Mladićevim potpisom, 24. oktobar 1994. godine, par. 2.

bezbjednost.⁴³⁴³ Međutim, bio je dužan da **Pandureviću** dostavlja informacije u vezi s bilo čim što bi moglo da predstavlja prijetnju Zvorničkoj brigadi i da ga savjetuje u pogledu mjera koje se mogu preduzeti kako bi se ta prijetnja uklonila.⁴³⁴⁴

1339. Za razliku od svih ostalih pripadnika brigade, kada je svom pretpostavljenom organu u Drinskom korpusu slao zvanične dopise, **Nikolić** nije morao da traži dozvolu komandanta brigade.⁴³⁴⁵ Svi dopisi koji su stizali u brigadu, a bili su naslovljeni na načelnika za bezbjednost ili na **Nikolića** lično, imali su povjerljivi status; komandant brigade nije bio ovlašten da čita te dopise.⁴³⁴⁶ **Nikolić** je imao vozilo i vozača na raspolaganju.⁴³⁴⁷ To vozilo nije bilo dodjeljeno Štabu brigade, nego ga je **Nikoliću** na raspolaganje stavio “pretpostavljeni” organ bezbjednosti.⁴³⁴⁸

1340. Načelnik za bezbjednost je uživao i neke druge privilegije u brigadi. **Nikolić** je imao pravo da koristi teleprintersku stanicu, koja je bila jedino sredstvo za komunikaciju sa “pretpostavljenim” organom bezbjednosti.⁴³⁴⁹ Niko drugi u brigadi nije to mogao činiti bez izričitog odobrenja komandanta brigade.⁴³⁵⁰ Konačno, načelnik za bezbjednost nije morao da obavlja dužnost dežurnog oficira.⁴³⁵¹

1341. U zimu 1994. godine, **Pandurević** je pokušao da privilegije koje je imao **Nikolić** izjednači s privilegijama ostalih pomoćnika komandanta brigade. Konkretno, **Pandurević** je naredio da mu se mora objelodaniti sva vanjska komunikacija s drugim organima bezbjednosti, kao i da on mora da je odobri, da se **Nikolićevo** vozilo rasporedi u Štab Zvorničke brigade, da **Nikoliću** više nije dopušteno da koristi kriptozastitu, te da takođe mora da obavlja dužnost dežurnog oficira.⁴³⁵² **Pandurević** je takođe naredio **Nikoliću** da u redovne borbene izvještaje koje je Zvornička brigada podnosila pretpostavljenoj komandi uvrsti odjeljak o organu bezbjednosti, što je **Nikolić** odbio da učini.⁴³⁵³

1342. Ubrzo poslije ovog **Pandurevićevog** naređenja, Komanda Drinskog korpusa je, prepisavši Mladićeve instrukcije o rukovođenju i komandovanju organima bezbjednosti, izdala

⁴³⁴³ Svjedok PW-168, T. 16237–16238 (zatvorena sjednica) (11. oktobar 2007. godine).

⁴³⁴⁴ *Ibid.*, T. 15768 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine).

⁴³⁴⁵ *Ibid.*

⁴³⁴⁶ *Ibid.*, T. 15762 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine).

⁴³⁴⁷ *Ibid.*, T. 15761 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine), T. 16234 (zatvorena sjednica) (11. oktobar 2007. godine); dokazni predmet P00904, Putni radni list za opel rekord registarski broj P-4528. U julu 1995. godine, **Nikolić** je imao jedan maslinastozeleni opel karavan koji je koristio po svom nahođenju. Vinko Pandurević, T. 32395 (3. mart 2009. godine).

⁴³⁴⁸ Svjedok PW-168, T. 15761 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine) (gdje je izjavio da je **Nikolić** svoje vozilo dobio preko “pretpostavljenog organa”, koji je u ovom kontekstu, čini se, bio Drinski korpus.)

⁴³⁴⁹ Svjedok PW-168, T. 15762 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine).

⁴³⁵⁰ *Ibid.*

⁴³⁵¹ *Ibid.*, T. 15762 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine), T. 17053 (zatvorena sjednica) (29. oktobar 2007. godine).

⁴³⁵² Svjedok PW-168, T. 15762–15765 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine), T. 17053 (zatvorena sjednica) (29. oktobar 2007. godine). V. takođe Vinko Pandurević, T. 30779–30780 (28. januar 2009. godine), T. 31346 (12. februar 2009. godine).

⁴³⁵³ Miodrag Dragutinović, T. 12563 (13. juni 2007. godine).

naređenje u kojem je izložila privilegije načelnika za bezbjednost.⁴³⁵⁴ Shodno tom naređenju, **Pandurević** je morao da povuče svoju naredbu kojom je **Nikoliću** oduzeo privilegije. Međutim, **Nikolić** više nije bio izuzet od obavljanja dužnosti dežurnog oficira.⁴³⁵⁵

(ii) Organ bezbjednosti i Vojna policija Zvorničke brigade

1343. Kao što je detaljnije izloženo gore u tekstu,⁴³⁵⁶ Vojnom policijom Zvorničke brigade rukovodio je i komandovao komandant Zvorničke brigade.⁴³⁵⁷ Komandir Vojne policije Zvorničke brigade bio je Miomir Jasikovac.⁴³⁵⁸ On je komandatu brigade **Pandureviću** davao savjete o korištenju Vojne policije “za određene svrhe [...] za pojedine operacije, u smislu broja [...]”.⁴³⁵⁹ Međutim, kao načelnik za bezbjednost brigade, **Nikolić** je bio glavni savjetodavni organ komandanta brigade u vezi s pitanjem korištenja Vojne policije.⁴³⁶⁰ Po “komandnoj liniji”, Vojna policija je bila odgovorna komandantu brigade **Pandureviću**;⁴³⁶¹ međutim, po “stručnoj liniji” ili “profesionalnoj liniji”, **Nikolić** je mogao da izdaje naređenja direktno komandantu Vojne policije.⁴³⁶²

(c) Postupci i lokacije na kojima se nalazio

(i) 12. juli 1995. godine

1344. **Nikolić** je u danima nakon pada Srebrenice 11. jula viđen u kasarni u preduzeću "Standard" i oko nje.⁴³⁶³ U jutarnjim satima 12. jula Komanda Zvorničke brigade je od Komande Drinskog korpusa dobila naređenje da u Konjević Polje pošalje jednu saobraćajnu patrolu u sastavu od četiri-pet pripadnika Vojne policije koja će u 16:30 sati posjesti raskrnicu Konjević Polje i regulisati saobraćaj, pri čemu će prioritet davati autobusima iz Srebrenice.⁴³⁶⁴ Svjedok PW-168 je u svom svjedočenju rekao da su dežurni oficir ili **Nikolić** izvršili to naređenje tako što

⁴³⁵⁴ V. gore, par. 124, fusnota 301.

⁴³⁵⁵ Svjedok PW-168, T. 15765–15766 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine), T. 16218 (zatvorena sjednica) (11. oktobar 2007. godine). Upor. Miodrag Dragutinović, T. 12563–12564 (13. juni 2007. godine).

⁴³⁵⁶ V. gore, poglavlje III, odjeljak B.1(c)(iii).

⁴³⁵⁷ Dokazni predmet P00707, Pravilo službe Vojne policije Oružanih snaga SFRJ, 1985. godina, par. 12.

⁴³⁵⁸ Nebojša Jeremić, T. 10418 (24. april 2007. godine); Stevo Kostić, T. 25982 (22. septembar 2008. godine).

⁴³⁵⁹ Miodrag Dragutinović, T. 12777 (18. juni 2007. godine).

⁴³⁶⁰ *Ibid.*

⁴³⁶¹ *Ibid.*, T. 12567–12571 (13. juni 2007. godine), T. 12777 (18. juni 2007. godine).

⁴³⁶² Svjedok PW-168, T. 16239, 16240 (zatvorena sjednica) (11. oktobar 2007. godine); dokazni predmet 7D00539, Sastav brigade pješadije, shema. V. takođe Vinko Pandurević, T. 30764 (28. januar 2009. godine). **Pandurević** je dodao da se Vojna policija nije mogla koristiti u borbenim dejstvima bez dozvole komandanta brigade ili načelnika štaba brigade, osim u vanrednim situacijama. *Ibid.*, T. 31685 (18. februar 2009. godine).

⁴³⁶³ Nebojša Jeremić, T. 10426 (24 Apr 2007).

⁴³⁶⁴ Svjedok PW-168, T. 15823 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16150–16151 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine), T. 16500 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine); dokazni predmet 7DP00157, Naređenje Komande Drinskog korpusa s potpisom Milenka Živanovića, 12. juli 1995. godine.

su poslali jedno putničko vozilo sa četvoricom-peticom pripadnika Vojne policije.⁴³⁶⁵ Pretresno vijeće iz ovog dokaza nije izvuklo nikakve zaključke, jer se i dalje ne zna ko je izvršio to naređenje.

(ii) 13. juli 1995. godine

1345. Dana 13. jula, između 19:00 i 20:00 sati **Nikolić**, koji je bio na IKM-u u Kitovnicama, nazvao je Dragana Obrenovića.⁴³⁶⁶ **Nikolić** je rekao Obrenoviću da ga je te večeri nazvao **Popović**. **Popović** je **Nikoliću** rekao da izvrši pripreme za dolazak velikog broja zarobljenih bosanskih Muslimana iz Bratunca u “rejon Zvornika”⁴³⁶⁷ i saopštio mu da će oni biti streljani po Mladićevom naređenju.⁴³⁶⁸ **Popović** je **Nikoliću** rekao i to da će zarobljenike dovesti **Beara** i **Popović**, koji će “to organizovati, izvoditi”, i zatražio je od **Nikolića** da “se i on priključi”.⁴³⁶⁹ **Nikolić** je rekao Obrenoviću da je o tome obaviještena “pretpostavljena komanda”, kao i **Pandurević**.⁴³⁷⁰ **Nikolić** je Obrenoviću rekao i da će **Popović** “nekoga poslati da usmeno prenese informaciju oko toga.”⁴³⁷¹ **Nikolić** je potom zatražio od Obrenovića da bude oslobođen dužnosti na IKM-u i insistirao je da mu se za izvršenje zadatka koji mu je dat “stavi na raspolaganje” komandir Vojne policije Zvorničke brigade Miomir Jasikovac i barem jedna četa Vojne policije.⁴³⁷² Obrenović je **Nikoliću** odobrio korištenje jednog voda Vojne policije i oslobodio ga je dužnosti na IKM-u Zvorničke brigade. Obrenović je potom naredio komandantu Vojne policije Jasikovcu da se sa svojim vodom vojne policije vrati sa Širokog puta⁴³⁷³ u Zvornik.⁴³⁷⁴ Jasikovac je obaviješten da će zarobljenici biti dovedeni iz Bratunca i da on i njegov vod u kojem su bila četvorica-petorica pripadnika Vojne policije treba da ostanu u kasarni u preduzeću “Standard” i čekaju da im **Nikolić** izda naređenja.⁴³⁷⁵

1346. **Nikolić** je žestoko osporio iskaz u kojem je svjedok PW-168 opisao navodni razgovor između Obrenovića i njega u večernjim satima 13. jula. On tvrdi da je svjedok PW-168, motivisan osvetom, izmislio svoj iskaz kako bi ga lažno implicirao.⁴³⁷⁶

⁴³⁶⁵ Svjedok PW-168, T. 15823 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16500 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine); dokazni predmet P00322, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, 12. juli 1995. godine, str.1 (tačka 2) (gdje se vidi da je jedno odjeljenje Vojne policije u skladu s tim naređenjem upućeno u Konjević Polje).

⁴³⁶⁶ Svjedok PW-168, T. 15830 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁴³⁶⁷ *Ibid.*, T. 15830–15831 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁴³⁶⁸ *Ibid.*

⁴³⁶⁹ *Ibid.*, T. 15831 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁴³⁷⁰ *Ibid.*

⁴³⁷¹ *Ibid.*, T. 15830–15831 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁴³⁷² *Ibid.*, T. 15830–15832 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁴³⁷³ Široki put je brdo koje se nalazi na području Širokog Polja. Svjedok PW-168, T. 15828, 15835 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁴³⁷⁴ Svjedok PW-168, T. 15831–15833, 15835–15837 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁴³⁷⁵ Svjedok PW-168, T. 15836–15837 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁴³⁷⁶ [REDIGOVANO]

1347. Kao što je već navedeno, Pretresno vijeće u načelu smatra da je svjedok PW-168 vjerodostojan.⁴³⁷⁷ Međutim, s obzirom na dužinu i obim njegovog svjedočenja, ono je također pažljivo ocijenjivalo pojedinačne dijelove njegovog iskaza, uzimajući u obzir argumente odbrane. Tako je postupilo i u vezi s navodim razgovorom od 13. jula, s obzirom na njegov značaj i na činjenicu da ga je odbrana osporila. Pretresno vijeće smatra da u vezi s ovim iskazom postoji nekoliko stvari koje idu u prilog njegovoj vjerodostojnosti.

1348. [REDIGOVANO]^{4378 4379}

1349. Važno je istaći da su bitna pitanja iz opisa ovog razgovora koji je dao svjedok PW-168 potkrijepljena drugim dokazima. Svjedok PW-168 navodi da je **Nikolić** tražio da ga Obrenović oslobodi dužnosti na IKM-u, a iskaz Mihajla Galića, kao i zabilješka koju je Galić tada unio u Dnevnik operativnog dežurnog oficira na IKM-u Zvorničke brigade, predstavljaju dokaz da je to zaista tako bilo.⁴³⁸⁰

1350. Pored toga, svjedok PW-168 je u svom svjedočenju rekao da je Obrenović odobrio **Nikoliću** da koristi jedinicu Vojne policije za taj kriminalni zadatak i da je naredio komandiru Vojne policije Zvorničke brigade Jasikovcu i pripadnicima Vojne policije Zvorničke brigade da čekaju **Nikolićeva** naređenja u vezi sa zadatkom čuvanja zarobljenika. On je u svom svjedočenju rekao da su **Nikolić**, Jasikovac i neki pripadnici njegovog odjeljenja Vojne policije kasnije te večeri i sljedećeg dana učestvovali u pripremi mjesta za zatočenje. I taj iskaz je potkrijepljen. U dnevniku taktičkog elektronskog izviđanja zabilježeno je da je u 20:50 sati 13. jula vođen razgovor u kojem je Dragan Obrenović naredio da dva voda Vojne policije dođu do kasarne u

⁴³⁷⁷ V. gore, par. 28–47.

⁴³⁷⁸ [REDIGOVANO]

⁴³⁷⁹ [REDIGOVANO]

⁴³⁸⁰ Nakon što je **Nikolić** zatražio da bude oslobođen dužnosti na IKM-u u Kitovnicama, Mihajlo Galić je oko 22:00 ili 23:00 sata dobio naređenje da zamijeni **Nikolića**. Kada je Galić stigao na IKM, **Nikolić** je već bio otišao odatle. Galić je zvanično preuzeo dužnost od **Nikolića** te večeri u 23:00 sata. U Dnevniku operativnog dežurnog na IKM-u 13. jula je rukopisom Mihajla Galića unesena sljedeća zabilješka: “Dužnost primio vanredno od poručnika **Drage Nikolića** u 23:00 časova.” Mihajlo Galić, T. 10498, 10501 (25. april 2007. godine); dokazni predmet P00347, Dnevnik operativnog dežurnog na IKM-u Zvorničke brigade u Kitovnicama, 7. juli – 5. oktobar 1995. godine, str. 6. I Mihajlo Galić i svjedok PW-168 su prepoznali Galićev rukopis. Mihajlo Galić, T. 10500–10501 (25. april 2007. godine); svjedok PW-168, T. 15835 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). Pretresno vijeće napominje da je Dragan Stojkić u svom svjedočenju rekao suprotno, to jest da Mihajlo Galić 13. jula uveče nije došao da zamijeni **Nikolića** i da su **Nikolić** i on ostali na IKM-u do 8:00 sati 14. jula 1995. godine. Kada mu je pokazan Dnevnik operativnog dežurnog na IKM-u s Galićevom zabilješkom da je 13. jula u 23:00 sata zamijenio **Nikolića** na dužnosti, Dragan Stojkić je počeo da okoliša i izjavio je da to što je Galić zabilježio “nije istina”. Stojkić je u svom svjedočenju rekao i da je Galić, nekoliko godina poslije tih događaja, došao kod njega i pokušao da ga ubijedi da je 13. jula uveče zamijenio **Nikolića** na dužnosti, na šta mu je Stojkić odgovorio da laže. Tužilaštvo je predočilo vjerodostojne dokaze da je Stojkić bio pripadnik Taktičke grupe 1, te da se kasno uveče 13. jula i rano ujutro 14. jula Taktička grupa 1 nalazila u Rijeci. Posebno s obzirom na Dnevnik operativnog dežurnog na IKM-u i iskaz Mihajla Galića u kojem je potvrdio zabilješke koje je unio u njega, te imajući u vidu da se uveče 13. jula 1995. godine Stojkić nalazio u Rijeci, Pretresno vijeće konstatuje da je Dragan Stojkić pogriješio ili slagao kada je u svom svjedočenju rekao da Mihajlo Galić nije bio na IKM-u uveče 13. jula 1995. godine. Dragan Stojkić, T. 21993–21994, 21999–22000 (9. juni 2008. godine); dokazni predmet P00347 Dnevnik operativnog dežurnog na IKM-u Zvorničke brigade u Kitovnicama, 7. juli – 5. oktobar 1995. godine; Završna riječ tužilaštva, T. 31460–34161 (3. septembar 2009. godine) (gdje se upućuje na iskaz Miodraga Dragutinovića, T. 12591–12592 (14. juni 2007. godine)). V. također dokazni predmet P03396, Komanda taktičke grupe, komandant potpukovnik Vinko Pandurević (gdje se potvrđuje da je da je Stojkić pripadnik Taktičke grupe 1).

preduzeću "Standard" i da dalja uputstva čekaju pred kasarnom.⁴³⁸¹ Nekoliko svjedoka je potkrijepilo navod da je Jasikovac pripadnicima čete Vojne policije Zvorničke brigade naredio da odu u školu u Grbavcima, u Orahovcu, i da pripreme školu za dolazak zarobljenika.⁴³⁸² Svjedok PW-143 je u svom svjedočenju rekao da je **Nikolić** bio taj koji je njega i još neke pripadnike Vojne policije rasporedio da tu noć provedu iza škole u Grbavcima i čuvaju zarobljenike.⁴³⁸³ Dva svjedoka su potvrdila da su Miomir Jasikovac i **Nikolić** tokom noći 13. jula i ujutro 14. jula 1995. godine bili u školi u Grbavcima. Svjedok PW-143 je u svom svjedočenju rekao da je u noći 13. jula 1995. godine vidio **Nikolića** i Jasikovca u školi u Grbavcima.⁴³⁸⁴ Ivanović je u svom svjedočenju rekao da je **Nikolića** i Jasikovca u školi u Grbavcima vidio u ranim jutarnjim satima 14. jula 1995. godine.⁴³⁸⁵ Pored toga, postoje dokumentarni dokazi koji potkrepljuju navode da je **Nikolić** bio u školi u Grbavcima. Putni radni list jednog vozila Zvorničke brigade takođe potkrepljuje navod da je **Nikolić** bio prisutan⁴³⁸⁶ u toj školi 13. jula 1995. godine, a Otpremna

⁴³⁸¹ Dokazni predmet P02232, Dokazni predmet P-121/a u predmetu br. IT-02-60-T - radna verzija prevoda na engleski koja pokriva period od 11. do 20. jula 1995. godine - dnevnik taktičkog elektronskog izviđanja, str. 3 ("U 20:50 sati Lovac 1 je javio Lovcu da se kolona kreće ispred Zlatnog kamena. Odmah su javili da se skupe još dva voda vojske i da sačekaju pred Standardom, da ne izlaze iz kamiona. Tu će ih čekati načelnik"). Pozivni znak Dragana Obrenovića bio je Lovac 1, a pozivni znak centra veze Zvorničke brigade je bio Lovac, v. na primjer, Vinko Pandurević, T. 31039 (3. februar 2009. godine), T. 31833 (19. februar 2009. godine), T. 31920 (20. februar 2009. godine).

⁴³⁸² Dragoje Ivanović, T. 14539–14541 (30. avgust 2007. godine); Stanoje Birčaković, T. 10741–10744, 10764 (1. maj 2007. godine); svjedok PW-143, T. 6527 (30. januar 2007. godine). Svjedok PW-143 je u svom svjedočenju prvobitno rekao da su to naređenje izdali **Nikolić** ili Miomir Jasikovac zbog toga što je tokom tog perioda primao naređenja samo od njih dvojice. Svjedok PW-143, T. 6527–6528 (djelimično zatvorena sjednica) (30. januar 2007. godine). Prilikom unakrsnog ispitivanja svjedok PW-143 je rekao da je pomenuo ta dva imena jer nije siguran koji od njih dvojice je izdao to naređenje. Svjedok PW-143, T. 6599 (djelimično zatvorena sjednica) (30. januar 2007. godine). Svjedok PW-143 je rekao i to da mu činjenica da je svjedok PW-142, koji je takođe bio pripadnik Vojne policije, izjavio da mu je Miomir Jasikovac naredio da ode u Orahovac nije pomogla da osvježi pamćenje. *Ibid.*, T. 6600–6601 (djelimično zatvorena sjednica) (30. januar 2007. godine). Na dodatnom ispitivanju, svjedok PW-143 je izjavio da se sjetio da mu je naređenje izdao **Nikolić**, kao što je rekao i u jednoj prethodnoj izjavi. Svjedok PW-143, T. 6611–6612 (djelimično zatvorena sjednica) (30. januar 2007. godine). Međutim, dva druga svjedoka su navela da je naređenje izdao Jasikovac. Stevo Kostić je izjavio da je komandir Jasikovac 13. jula sve raspoložive pripadnike Vojne policije iz kasarne u preduzeću "Standard" poslao u Orahovac. Stevo Kostić, T. 26003 (22. septembar 2008. godine). Stanoje Birčaković je u svom svjedočenju takođe rekao da su ga u kasnim popodnevnim ili ranim večernjim satima 13. jula 1995. godine postrojili zajedno s drugima i da im je komandir čete Miomir Jasikovac naredio da odu u Orahovac i čuvaju "ratne zarobljenike". Birčaković se u Orahovac nije odvezao Nikolićevim automobilom; ukrao se u minibus čete Vojne policije. U tom minibusu je bilo 10 do 15 pripadnika čete Vojne policije. Stanoje Birčaković, T. 10741–10742, 10743, 10744, 10764, 10765 (1. maj 2007. godine). Pretresno vijeće prihvata navod da je Birčaković otišao u Orahovac po Jasikovčevom naređenju.

⁴³⁸³ Svjedok PW-143, T. 6533 (30. januar 2007. godine).

⁴³⁸⁴ *Ibid.*, T. 6532, 6611–6612 (djelimično zatvorena sjednica) (30. januar 2007. godine). Nakon što je sagledalo cjelokupan iskaz svjedoka PW-143, Pretresno vijeće odbacuje **Nikolićev** argument da je svjedočenje svjedoka PW-143 "potpuno nepouzdanost" zbog toga što nije mogao da se sjeti određenih činjenica vezanih za noć 13. jula 1995. godine, kao što su koliko je tačno spavao tokom svoje stražarske dužnosti ili u kakvom se vozilu dovezao u Orahovac. V. Nikolićev završni podnesak, par. 1166.

⁴³⁸⁵ Dragoje Ivanović, T. 14544 (30. avgust 2007. godine). Ivanović je u svom svjedočenju, pored toga, izjavio da je, ubrzo po **Nikolićevom** dolasku, stiglo 20 do 30 vojnika. Dragoje Ivanović, T. 14544 (30. avgust 2007. godine). Ivanovićev iskaz da je **Nikolić** "došao" oko 8:00 sati ne utiče na konstataciju Pretresnog vijeća da je **Nikolić** tokom noći 13. jula 1995. godine bio u školi u Grbavcima, niti umanjuje vjerodostojnost iskaza svjedoka PW-143 da je tokom noći 13. jula 1995. godine vidio **Nikolića**.

⁴³⁸⁶ U bilješci za dan 13. juli u Putnom radnom listu za **Nikolićevo** vozilo opel rekord stoji sljedeće: "Standard, IKM, Zvornik loko; Orahovac–Zvor–Orahovac, Standard–Bratunac–Orahovac." Dokazni predmet P00904, Putni radni list za vozilo opel rekord, reg. broj P-4528. Kada mu je pokazan Putni radni list, **Nikolićev** vozač Milorad Birčaković je rekao da se ne sjeća da je 13. jula 1995. godine išao u Orahovac, Milorad Birčaković, T. 11054 (7. maj 2007. godine). On je u svom svjedočenju rekao i to da, u načelu, putni radni list nije uvijek tačan. *Ibid.*, T. 11052–11053 (7. maj 2007. godine). Birčakovićev iskaz ne utiče na konstataciju Pretresnog vijeća u vezi s **Nikolićevim** prisustvom u Orahovcu 13. jula 1995. godine.

knjiga potkrepljuje navod da je Vojna policija bila u Orahovcu u kasnim večernjim satima 13. jula i u jutarnjim satima 14. jula.⁴³⁸⁷

1351. Uloga koju su na kraju odigrali **Nikolić**, Jasikovac i neki pripadnici njegovog odjeljenja u čuvanju zarobljenika tokom noći 13. jula i u jutarnjim satima 14. jula dodatno potkrepljuje iskaz o razgovoru između Obrenovića i **Nikolića** i o njoj će biti više riječi dolje u tekstu.

1352. [REDIGOVANO]^{4388 4389}

1353. [REDIGOVANO]

1354. Momir Nikolić je takođe svjedočio o događajima tokom noći 13. jula 1995. godine koji su relevantni za iskaz svjedoka PW-168. Iste te večeri, **Beara** je rekao Momiru Nikoliću da će zarobljeni bosanski Muslimani biti zatočeni na području Zvornika i pogubljeni.⁴³⁹⁰ **Beara** je Momiru Nikoliću izdao uputstvo da ode u Zvorničku brigadu i proslijedi tu informaciju **Dragi Nikoliću**. Momir Nikolić je otišao u kasarnu u preduzeću "Standard" u Zvorniku, a odatle je odveden na IKM, gdje je **Drago Nikolić** u večernjim satima 13. jula bio na dužnosti dežurnog oficira.⁴³⁹¹ Momir Nikolić je prenio pomenutu informaciju **Dragi Nikoliću**, koji je odgovorio da će proslijediti **Bearino** naređenje svojoj komandi.⁴³⁹² Pretresno vijeće je pažljivo razmotrilo iskaz Momira Nikolića u vezi s ovim pitanjem i smatra da je on pouzdan.⁴³⁹³ Iako se iskaz Momira Nikolića ne podudara u svim pojedinostima s iskazom svjedoka PW-168, Pretresno vijeće se uvjerilo da je srž iskaza oba svjedoka u suštini slična. Premda se iskaz Momira Nikolića i iskaz svjedoka PW-168 razlikuju posebno u pogledu vremenskog okvira, Pretresno vijeće se uvjerilo da

⁴³⁸⁷ Zabilješke iz Otpremne knjige, knjige u kojoj pozadinski sektor vodi evidenciju o pošiljkama, takođe potkrepljuju navode da je u kasnim večernjim satima 13. jula ili već u 1:00 sat ujutro 14. jula u Orahovcu bilo pripadnika Vojne policije Zvorničke brigade. Sreten Milošević, T. 34013–31015 (15. juli 2009. godine); dokazni predmet P00289, Otpremna knjiga Kp-6 saobraćajne službe u kojoj je bilježeno kretanje vozila od 2. decembra 1994. do 31. decembra 1995. godine, str. 8. Premda se u Otpremnoj knjizi navodi samo riječ "policija", Pretresno vijeće konstatuje da se, kad se ta zabilješka čita zajedno sa Pregledom angažovanja ljudstva Vojne policije Zvorničke brigade i kad se uzmu u obzir iskazi svjedoka PW-143, Dragoja Ivanovića i Steve Kostića, ta riječ iz Otpremne knjige odnosi na pripadnike vojne policije. Stevo Kostić je priznao da je izmijenio zabilješke u Pregledu angažovanja ljudstva Vojne policije Zvorničke brigade tako da one ne pokazuju da su pripadnici Vojne policije bili u Orahovcu, iako, zapravo, jesu bili tamo. Kod imena određenih pripadnika Vojne policije Kostić je izbrisao slovo "O", koje je označavalo Orahovac, i umjesto njega upisao slovo "T", kojim se uopšteno označavalo da se dotični vojnik nalazio na terenu. Stevo Kostić, T. 26025, 26043, 26054–26057 (22. septembar 2008. godine); dokazni predmet P00354, Pregled angažovanja ljudstva jedinice Vojne policije Zvorničke brigade za juli 1995. godine.

⁴³⁸⁸ [REDIGOVANO]

⁴³⁸⁹ [REDIGOVANO]

⁴³⁹⁰ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 6.

⁴³⁹¹ *Ibid.*; Momir Nikolić, T. 32937, 32938 (21. april 2009. godine).

⁴³⁹² Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 6.

⁴³⁹³ V. gore, par. 1266. Pored toga, Pretresno vijeće je uzelo u obzir da iskaz Momira Nikolića o njegovom sastanku sa **Dragom Nikolićem** potkrepljuje obilje dokaza koji pokazuju da je **Drago Nikolić** te večeri bio na dužnosti na IKM-u dok ga nije zamijenio Mihajlo Galić. Prilikom donošenja ovog zaključka Pretresno vijeće je uzelo u obzir iskaz Sretena Miloševića da te večeri u kasarni u preduzeću "Standard" nije vidio Momira Nikolića. Sreten Milošević, T. 33971 (15. juli 2009. godine). Međutim, Pretresno vijeće smatra da je Milošević u svom svjedočenju jako okolišao dok je odgovarao na pitanja tužilaštva u vezi s njegovim prisustvom, tako da njegov iskaz nema vjerodostojnosti. Pored toga, ima dokaza koji upućuju na to da on nije sve vrijeme bio na svom položaju. Sreten Milošević, T. 34009–340011 (15. juli 2009. godine). Stoga Pretresno vijeće konstatuje da njegov iskaz ne baca sumnju na to kako je Momir Nikolić opisao svoj sastanak sa **Dragom Nikolićem** na IKM-u 13. jula.

se njihovi prikazi događaja u svakom drugom pogledu poklapaju. U suštini, **Drago Nikolić** je za planirano ubijanje vjerovatno saznao od **Popovića** telefonom, a od Momira Nikolića lično. Po sadržaju, iskazi obojice svjedoka su identični u pogledu navoda (i) da je **Drago Nikolić** o operaciji ubijanja obaviješten u večernjim satima 13. jula 1995. godine, (ii) da se, kad je obaviješten o toj operaciji, nalazio na IKM-u i (iii) da je uputstva dobio od pretpostavljenih po stručnoj liniji (**Beara-Popović-Nikolić**). Pored toga, **Drago Nikolić** je takođe Obrenoviću rekao da će **Popović** “nekoga poslati da usmeno prenese informaciju oko toga”.⁴³⁹⁴ To se možda odnosilo na kasniji dolazak Momira Nikolića. Iako je Momir Nikolić u svom svjedočenju rekao da je **Drago Nikolić** bio “iznenađen” kada je čuo **Bearina** uputstva,⁴³⁹⁵ to je bio samo njegov utisak i ne umanjuje ukupnu podudarnost iskaza obojice svjedoka. Stoga Pretresno vijeće konstatuje da se iskazi svjedoka PW-168 i Momira Nikolića u vezi sa znanjem i postupcima **Drage Nikolića** tokom noći 13. jula 1995. godine međusobno potkrepljuju i da su pouzdani.

1355. Rémi Landry, vještak za vojna pitanja kojeg je pozvao **Nikolić**, u svom je iskazu bio kritičan u pogledu pitanja šta je Obrenović učinio, a šta je propustio da učini tokom večeri 13. jula. On je u suštini izjavio da s vojnog stanovišta ne može da objasni kako Obrenović nije uspio da dođe do dodatnih informacija poslije telefonskog razgovora koji je 13. jula uveče preko nezaštićene linije vodio s **Nikolićem**.⁴³⁹⁶ Landry je to rekao u prilog navodu odbrane da je nemoguće da svjedok PW-168 govori istinu. Richard Butler je dao svoju ocjenu⁴³⁹⁷ **Nikolićevih** postupaka i lokacija na kojima je on bio u večernjim satima 13. jula 1995. godine. Po mišljenju Pretresnog vijeća, i Landry i Butler su ovim svojim konkretnim iskazima otišli daleko izvan djelokruga svjedoka vještaka. Landryjev iskaz je zasnovan na hipotezi o tome kako bi neko vojno lice trebalo da reaguje u vanrednim okolnostima kada su mu pružene nedovoljne informacije o nekoj operaciji ubijanja zarobljenika. Landryjevi komentari se, kao takvi, mogu posmatrati samo kao puko nagađanje, a ne kao komentari zasnovani na bilo kakvoj vojnoj ekspertizi. Što se tiče Butlera, **Nikolićevi** postupci i lokacije na kojima je on bio jesu činjenična pitanja o kojima odlučuje Pretresno vijeće, a ne pitanja koja spadaju u domen njegove ekspertize ili u vezi s kojima je Pretresnom vijeću potrebno mišljenje vještaka. Stoga Pretresno vijeće ne pridaje nikakvu težinu iskazima Landryja i Butlera u vezi s ovim pitanjima.

1356. Razmotrivši sve dokaze koji su mu predočeni, Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da je razgovor između Obrenovića i **Nikolića**, onako kako ga je opisao svjedok PW-168, vođen u večernjim satima 13. jula.

⁴³⁹⁴ Svjedok PW-168, T. 15830–15833 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁴³⁹⁵ Momir Nikolić, T. 33211–33212 (24. april 2009. godine).

⁴³⁹⁶ Rémi Landry, T. 26260–26261, 26265–26267, 26268 (25. septembar 2008. godine). Upor. dokazni predmet 3D00409, Izvještaj vještaka za vojna pitanja Rémiya Landryja, par. 133, 140, 160.

⁴³⁹⁷ Richard Butler, T. 20446–20449 (25. januar 2008. godine).

(iii) 14. juli 1995. godinea. Prevoz zarobljenika iz Bratunca u Zvornik

1357. Dana 14. jula oko 8:00 sati, **Nikolić, Popović i Beara** su se na 15-20 minuta sastali u kasarni u preduzeću "Standard" kako bi razgovarali o operaciji ubijanja.⁴³⁹⁸ Poslije tog sastanka **Nikolić** je bio tmuran i "neraspoložen"⁴³⁹⁹ i nije mnogo govorio.⁴⁴⁰⁰

1358. Ubrzo poslije tog sastanka **Nikolić** i **Birčaković** su otišli u hotel "Vidikovac" u Diviču, koji se nalazi na oko dva kilometra udaljenosti od Zvornika, i tu su čekali autobuse.⁴⁴⁰¹ Negdje tokom tog jutra⁴⁴⁰² u Divič je stiglo pet do deset vozila⁴⁴⁰³ u kojima su bili zarobljeni bosanski Muslimani i "pripadnici obezbjeđenja" koji su ih čuvali.⁴⁴⁰⁴ **Nikolić** je naredio **Birčakoviću** da se ukrca u jedno od vozila i odveze se u Orahovac.⁴⁴⁰⁵

b. Škola u Kuli

1359. U jutarnjim satima 14. jula Slavko Perić, pomoćnik komandanta 1. bataljona Zvorničke brigade za obavještajno-bezbjednosne poslove, dobio je obavijest od zamjenika komandanta bataljona Momira Pelemiša da će stići grupa od otprilike 200 zarobljenih bosanskih Muslimana, koja će biti smještena u školsku zgradu u blizini Kule.⁴⁴⁰⁶ Ubrzo poslije toga, 1. bataljon je primio telegram s naređenjem da se škola u Kuli pripremi za dolazak tih zarobljenika. Otprilike sat vremena kasnije Perić je telefonom razgovarao s **Nikolićem**.⁴⁴⁰⁷ **Nikolić** mu je

⁴³⁹⁸ Milorad Birčaković, T. 11014–11017 (7. maj 2007. godine), T. 11090–11091 (8. maj 2007. godine). Analizu ovog iskaza V. gore, par. 472.

⁴³⁹⁹ Milorad Birčaković, T. 11015 (7. maj 2007. godine).

⁴⁴⁰⁰ *Ibid.*, T. 11017 (7. maj 2007. godine). Prilikom unakrsnog ispitivanja, Birčaković je potvrdio da je u prethodnoj izjavi rekao da je **Nikolić**, kada je izašao sa tog sastanka, bio vrlo ljut zato što "niko ga nije pit'o ništa [...] već jednostavno je njemu naredeno da te ljude, kao, smjesti" jer oni trebaju da budu razmijenjeni. *Ibid.*, T. 11120 (8. maj 2007. godine).

⁴⁴⁰¹ *Ibid.*, T. 11017 (7. maj 2007. godine), T. 11121 (8. maj 2007. godine).

⁴⁴⁰² *Ibid.*, T. 11018 (7. maj 2007. godine).

⁴⁴⁰³ *Ibid.*, T. 11017–11019 (7. maj 2007. godine). Svjedok PW-110, zarobljeni bosanski Musliman, izjavio je da je 20–30 vozila sa zarobljenicima krenulo iz Bratunca i prošlo kroz Konjević Polje, Drinjaču, Joševac, Divič, gdje je "neko vidio, ja nisam vidio, kaže, uključi se transporter Ujedinjenih nacija ispred hotela "Vidikovac", to je možda još jedno 800 metara od hotela "Vidikovac". On je u svom svjedočenju takođe rekao da su prošli kroz Divič i Zvornik i nastavili prema Karakaju, gdje su skrenuli u pravcu Tuzle i 14. jula stigli u školsko dvorište u Grbavcima, u Orahovcu. Svjedok PW-110, T. 675–679 (24. avgust 2006. godine). Svjedok PW-110 nije znao da li je svih 20–30 vozila koje je vidio u tom konvoju došlo u školu u Grbavcima ili su neka od tih vozila otišla na druga mjesta. *Ibid.*, T. 761 (25. avgust 2006. godine). Svjedok PW-169, koji je 13. jula prevezen iz Bratunca u Orahovac, u svom je svjedočenju izjavio da je bio u konvoju koji se sastojao od šest vozila. Svjedok PW-169, T. 17324, 17326–17327 (1. novembar 2007. godine). Mevludin Orić, koji je prevezen u Orahovac 14. jula, u svom svjedočenju je rekao da je bio u konvoju koji se sastojao od šest autobusa i četiri kamiona. Mevludin Orić, T. 933–934 (29. avgust 2006. godine).

⁴⁴⁰⁴ Milorad Birčaković, T. 11019 (7. maj 2007. godine). Birčaković je prilikom unakrsnog ispitivanja potvrdio da su obezbjeđenje u autobusu vršili pripadnici civilne policije u plavim uniformama. Poslije ispitivanja od strane **Borovčanina**, Birčaković je u svom svjedočenju rekao da nije siguran da li su obezbjeđenje vršili pripadnici civilne ili Vojne policije. *Ibid.*, T. 11085, 11122, 11149–11150 (8. maj 2007. godine), T. 11158–11159 (9. maj 2007. godine).

⁴⁴⁰⁵ *Ibid.*, T. 11018, 11054–11055 (7. maj 2007. godine). Birčaković je u svom svjedočenju naveo da je školu u Grbavcima u Orahovcu došao konvoj u kojem su bila najmanje četiri autobusa. Milorad Birčaković, T. 11019–11020 (7. maj 2007. godine).

⁴⁴⁰⁶ Slavko Perić, T. 11375–11376 (11. maj 2007. godine).

⁴⁴⁰⁷ V. gore, par. 527.

ponovio sadržaj telegrama⁴⁴⁰⁸ i naredio mu da ode u školu “da ne bi bilo nikakvih problema sa okolnim stanovništvom”.⁴⁴⁰⁹ Pretresno vijeće odbacuje **Nikolićev** argument⁴⁴¹⁰ da je naređenje koje je izdao Periću da vrši obezbjeđenje zarobljenika u školi u Kuli bilo samo “sugestija”. Perić je u svom svjedočenju prvobitno rekao da ono što mu je **Nikolić** rekao nije predstavljalo naređenje. Međutim, ubrzo poslije toga je uputstvo koje mu je izdao **Nikolić** okvalifikovao kao naređenje⁴⁴¹¹ i Pretresno vijeće ga je protumačilo kao takvo. Sat-dva nakon što je telefonom razgovarao s **Nikolićem**, Perić je otišao u školu u Kuli i tamo vršio obezbjeđenje.⁴⁴¹²

1360. Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Nikolić** naredio Periću, pripadniku 1. bataljona Zvorničke brigade, da vrši obezbjeđenje zarobljenika u školi u Kuli i da je pritom znao da će ti zarobljenici biti pogubljeni. S obzirom na to, nebitno je to što je **Nikolić** 16. jula 1995. godine, kada su ti zarobljenici pobijeni na Vojnoj ekonomiji Branjevo, otišao na neku sahranu.⁴⁴¹³

c. Orahovac

1361. Veći dio dana 14. jula **Nikolić** je bio u školi u Grbavcima u Orahovcu.⁴⁴¹⁴ Tokom dana izdavao je uputstva pripadnicima Vojne policije i sarađivao s Jasikovcem i drugim oficirima VRS-a ispred škole u Grbavcima.⁴⁴¹⁵ U nastojanju da obezbijedi da vojnici 4. bataljona budu tu

⁴⁴⁰⁸ Slavko Perić, T. 11376 (11. maj 2007. godine).

⁴⁴⁰⁹ *Ibid.*, T. 11376 (11. maj 2007. godine).

⁴⁴¹⁰ V. Nikolićev završni podnesak, par. 1176–1177.

⁴⁴¹¹ Slavko Perić, T. 11376, 11378, 11380 (11. maj 2007. godine). Po stručnoj liniji, **Nikolić** je takođe mogao da izdaje naređenja Slavku Periću. V. gore, par. 121–124.

⁴⁴¹² Slavko Perić, T. 11380–11381 (11. maj 2007. godine). Perić je u svom svjedočenju rekao da je otišao u školu u Kuli zajedno s Rajkom Babićem i Draganom Pantićem i “da li je skupa s nama krenulo desetak vojnika ili će oni doći nešto kasnije, o tome ne mogu precizno da kažem”. Slavko Perić, T. 11380 (11. maj 2007. godine). Rajko Babić je u svom svjedočenju takođe rekao da je s njima u školu u Kuli došlo dvanaest vojnika kako bi obezbijedila sve ulaze u školu i izvršila bezbjednosnu procjenu školske zgrade. Rajko Babić, T. 10220 (18. april 2007. godine).

⁴⁴¹³ U ranim popodnevrim satima 16. jula 1995. godine, **Nikolića** su nazvali iz Komande Zvorničke brigade u vezi sa sahranom njegovog preminulog rođaka, Dušana Nikolića. Od popodneva 16. jula do večeri 17. jula, **Nikolić** je učestvovao u obredima vezanim za sahranu, V. dolje, par. 1373.

⁴⁴¹⁴ Dragoje Ivanović, koji je bio vojnik u saobraćajnoj službi Vojne policije Zvorničke brigade, u svom svjedočenju izjavio je da je **Nikolić** u otprilike 8:00 sati došao u školu u Grbavcima, a da je ubrzo poslije njega došlo 20 do 30 vojnika. Dragoje Ivanović, T. 14544 (30. avgust 2007. godine). Milorad Birčaković, **Nikolićev** vozač, izjavio je da je **Nikolić** u školu u Grbavcima došao oko 11:00 sati i to iz pravca Zvornika. Milorad Birčaković, T. 11022 (7. maj 2007. godine), T. 11124–11125 (8. maj 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P00904, Putni radni list za vozilo opel rekord, registarski broj P-4528. Negdje u popodnevrim satima Tanacko Tanić, koji je bio blagajnik u Zvorničkoj brigadi, vidio je **Nikolića** u školskom dvorištu ispred fiskulturne sale škole u Grbavcima. Tanacko Tanić, T. 10334, 10337–10338 (23. april 2007. godine). Stanoje Birčaković, pripadnik Vojne policije, u svom je svjedočenju rekao da je vidio **Nikolića** negdje između podneva i 14:00 sati u dvorištu ispred fiskulturne sale škole u Grbavcima ili “gore, bliže putu”. Stanoje Birčaković, T. 10748–10750 (1. maj 2007. godine). Stanoje Birčaković je na jednoj fotografiji i skici označio mjesto na kojem je vidio **Nikolića**. Stanoje Birčaković, T. 10749, 10776–10777 (1. maj 2007. godine); dokazni predmet PIC00095, Fotografija P01691 s oznakama koje je unio svjedok; dokazni predmet 3DIC00097, Skica 3D84 s oznakama koje je unio svjedok. Svjedok PW-142, pripadnik Vojne policije Zvorničke brigade, izjavio je da je vidio **Nikolića** pred školom u Grbavcima negdje između podneva i 14:00 ili 15:00 sati, te da ga je istog dana još dvaput vidio u školi. Svjedok PW-142, T. 6451–6452 (29. januar 2007. godine). Svjedok PW-143, pripadnik Vojne policije Zvorničke brigade, u svom svjedočenju izjavio je da je tog dana vidio **Nikolića** u školi u Grbavcima. Svjedok PW-143, T. 6536 (djelimično zatvorena sjednica), 6538 (30. januar 2007. godine). Sreten Milošević, pomoćnik komandanta Zvorničke brigade za pozadinu, nije vidio **Nikolića** u Orahovcu 14. jula, ali su mu oni koji su bili u Orahovcu rekli da je **Nikolić** tokom tog dana bio tamo. Sreten Milošević, T. 3973, 33985 (15. juli 2009. godine).

⁴⁴¹⁵ Prema riječima Dragoja Ivanovića, **Nikolić** “se obratio Jasikovcu da smo mi slobodni, ali tu moramo ostati u pripravnosti, znači po minibusu ili negdje”. Dragoje Ivanović, T. 14544 (30. avgust 2007. godine). Svjedok PW-143 je u svom svjedočenju rekao da mu je **Nikolić** naredio da čuva zarobljenike u školi u Grbavcima. Svjedok PW-143, T. 6531–6533, 6612 (30. januar 2007. godine). Tanacko Tanić je vidio **Nikolića** u školskom dvorištu ispred fiskulturne sale škole u Grbavcima. Vidio je i Sretna

kako bi pomogli u pogubljenjima, **Nikolić** je pokušao spriječiti Lazara Ristića da ih odvede odatle tako što im je ponudio nove uniforme ne bi li ostali.⁴⁴¹⁶ Te uniforme im je ponudio preko Sretena Miloševića, tako da su ti vojnici 4. bataljona su na kraju ostali u Orahovcu i učestvovali u pogubljenjima.⁴⁴¹⁷

1362. U popodnevnim satima 14. jula pripadnici Zvorničke brigade, među kojima su bili i pripadnici 4. bataljona, pozadinske čete Zvorničke brigade i Vojne policije Zvorničke brigade, ukrkali su zarobljenike koji su držani u školi u Grbavcima u kamione marke TAM.⁴⁴¹⁸ **Nikolić** je išao unaokolo posvuda dok su kamioni odlazili puni zarobljenika i vraćali se prazni.⁴⁴¹⁹ **Nikolić** se takođe ukrcao u jedan vojni automobil, karavan metalik sive boje, i odvezao se u pravcu u kojem su odlazili kamioni koji su odvozili zarobljenike na poljanu na kojoj su bivali pogubljeni.⁴⁴²⁰ Kada je svjedok PW-101 oko 20:30 sati došao na poljanu u Orahovcu na kojoj su vršena pogubljenja zarobljenika, tu je vidio **Nikolića**.⁴⁴²¹ **Nikolić** i **Popović** su izdavali uputstva

Miloševića i jednog čovjeka kojeg je jedan pripadnik Vojne policije prepoznao kao **Vujadina Popovića**. Tanacko Tanić, T. 10334, 10337–10338 (23. april 2007. godine). Svjedok PW-143 je vidio **Nikolića** kako razgovara s Mimirom Jasikovcem i "jednim visokim oficijom" u školi u Grbavcima. Svjedok PW-143, T. 6535–6538 (djelimično zatvorena sjednica) (30. januar 2007. godine).

⁴⁴¹⁶ Svjedok PW-168, T. 15887–15888 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine) (gdje je izjavio da mu je Ristić rekao da je **Nikolić** spriječio Ristića da odvede vojnike 4. bataljona iz Orahovca jer je htio da oni učestvuju u ubijanju). Svjedok PW-168 je takođe izjavio da je **Nikolić** vojnicima 4. bataljona preko Sretena Miloševića ponudio nove uniforme pod uslovom da ostanu tu. *Ibid.*, T. 15888 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Ristić je negirao da je vodio taj razgovor sa svjedokom PW-168, kao i to da je uopšte mogao da odvede svoje ljude iz Orahovca. Lazar Ristić, T. 10072, 10076, 10101–10102, 10104 (16. april 2007. godine). Prema riječima Sretena Miloševića, Zvornička brigada nije imala novih uniformi i koristila je postojeće - stare uniforme JNA i uniforme M77. Sreten Milošević, T. 33988, 34032 (15. juli 2009. godine). Milošević je u vezi s ovim pitanjem okolišao i izbjegavao da odgovori, posebno kad su mu predloženi dokazi tužilaštva u vezi s novim uniformama za njegov bataljon. Sreten Milošević, T. 33997–33999, 34001–34003, 34032–34033 (15. juli 2009. godine); dokazni predmet P04602, Zahtjev Komandi Drinskog korpusa za izdavanje navedene opreme Vojnoj pošti 7469, s potpisom Sretena Miloševića, 2. juli 1995. godine; dokazni predmet P04600, Zvornička brigada, Materijalni list za prijem maskiranih uniformi, s potpisom Sretena Miloševića, 17. juli 1995. godine. Pretresno vijeće napominje da je iskaz svjedoka PW-168 potkrijepljen dokaznim predmetom P04600, Zvornička brigada, Materijalni list za prijem maskiranih uniformi, s potpisom Sretena Miloševića, 17. juli 1995. godine (u kojem stoji da je 17. jula Zvorničkoj brigadi isporučeno 19 novih uniformi), kao i dokazima da su poslije toga pripadnici 4. bataljona učestvovali u ubijanju. V. dolje, par. 1362. Pored toga, nakon što je posmatralo vladanje svjedoka PW-168, Ristića i Sretena Miloševića dok su svjedočili pred Sudom, Pretresno vijeće smatra da je iskaz svjedoka PW-168 u vezi s ovim pitanjem pouzdan. Stoga se Pretresno vijeće uvjerilo da je **Nikolić** ponudio nove uniforme pripadnicima 4. bataljona ne bi li ih podstaknuo da učestvuju u pogubljenjima o Orahovcu, što su oni i učinili. V. takođe gore, par. 479–484.

⁴⁴¹⁷ Svjedok PW-168, T. 15888 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Sreten Milošević je bio pomoćnik komandanta Zvorničke brigade za pozadinu. Sreten Milošević, T. 33959 (15. juli 2009. godine).

⁴⁴¹⁸ V. gore, par. 481.

⁴⁴¹⁹ Svjedok PW-143, T. 6540 (30. januar 2007. godine).

⁴⁴²⁰ *Ibid.*, T. 6540, 6607, 6614 (djelimično zatvorena sjednica) (30. januar 2007. godine). Tokom unakrsnog ispitivanja, svjedok PW-143 je dopustio mogućnost da su **Nikolićevo** vozilo ponekad koristili i drugi, i da **Nikolić** možda nije bio u tom vozilu kad je svjedok vidio kako ono prati kamione. Svjedok PW-143, T. 6606–6607 (djelimično zatvorena sjednica) (30. januar 2007. godine). Na dodatnom ispitivanju, svjedok PW-143 se složio s tužilaštvom da je u jednom trenutku tog dana vidio **Nikolića** kako ulazi u automobil i odvozi se u pravcu u kojem su išli kamioni. Svjedok PW-143, T. 6614 (djelimično zatvorena sjednica) (30. januar 2007. godine).

⁴⁴²¹ Svjedok PW-101, T. 7624, 7581–7582, 7586, 7589–7590 (22. februar 2007. godine). **Nikolić** je svjedoka PW-101 suočio s činjenicom da, kada se sastao s tužilaštvom 2005. i 2006. godine, nije pomenuo da je **Nikolić** bio prisutan na mjestu pogubljenja. *Ibid.*, T. 7686 (djelimično zatvorena sjednica), T. 7686–7690 (23. februar 2007.). Pretresno vijeće, koje je imalo priliku da ocijeni vladanje svjedoka PW-101 tokom svjedočenja, smatra da je svjedok PW-101 u svom svjedočenju bio dosljedan u pogledu navoda da je **Nikolić** bio prisutan na mjestu pogubljenja, kao i da njegov iskaz nije bio poljuljan na unakrsnom ispitivanju. Ovaj zaključak Pretresnog vijeća ne narušava činjenica da svjedok PW-101 nije pomenuo **Nikolićevo** prisustvo na mjestu pogubljenja kada se 2005. i 2006. godine sastao s tužilaštvom.

vojnici na mjestu pogubljenja, pri čemu nijedan od njih “nije vikao na te ljude”, nego im je “samo govorio [...] kako i šta”.⁴⁴²²

1363. Milorad Birčaković je rekao da je, kada je uveče vozio **Nikolića** iz škole u Grbavcima na IKM, u odrazu svjetala automobila vidio pedesetak leševa na lijevoj strani puta, možda na nekih pet metara od samog puta.⁴⁴²³

1364. Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Nikolić** aktivno učestvovao u organizovanju zatočenja zarobljenika koji su držani u školi u Grbavcima, u Orahovcu i da je bio lično prisutan na mjestu pogubljenja.

1365. Pretresno vijeće napominje da je **Nikolić** u svojoj završnoj riječi potvrdio da je 14. jula 1995. godine bio u školi u Grbavcima:

- a. Jasno mi je da snosim određeni dio odgovornosti jer sam se u određenim trenucima 14. jula nalazio u školi u Orahovcu, ali vas molim da uzmete u obzir da su moje mogućnosti u vezi s događajima koji su se desili bile ograničene. Nisam mogao ni na koji način da utičem na te događaje.⁴⁴²⁴

d. Škola u Petkovicima

1366. U kasnim popodnevnim satima 14. jula, **Nikolić** i **Beara** su bili na raskrsnici na nekih 70-80 metara od škole u Petkovicima,⁴⁴²⁵ u kojoj su držani zarobljenici.⁴⁴²⁶

(iv) 15. juli 1995. godine

a. Škola u Ročeviću

1367. Dana 15. jula **Nikolić** je bio dežurni oficir u kasarni u preduzeću "Standard".⁴⁴²⁷ Negdje između 1:00 i 2:00 sata 15. jula komandant 2. bataljona Zvorničke brigade Aćimović

⁴⁴²² *Ibid.*, T. 7590 (22. februar 2007. godine). Svjedok PW-101 je u svom svjedočenju rekao da je vidio **Nikolića** i još jednog oficira kako rukovode pogubljenjima na jednoj poljani u Orahovcu. Svjedok PW-101 je izjavio da je taj oficir bio potpukovnik ili najviše pukovnik. Svjedok PW-101 je rekao i to da su taj “potpukovnik” i **Nikolić** bili jedini koji su mogli da izdaju naredjenja na mjestu pogubljenja i da su imali najviše činove od svih koji su se tu nalazili. *Ibid.*, T. 7581–7582, 7586, 7589–7590 (22. februar 2007. godine). Pretresno vijeće se uvjerilo da na osnovu dokaza ne postoji nijedan drugi razuman zaključak osim da je taj oficir koji je s **Nikolićem** rukovodio vojnicima na mjestu pogubljenja u Orahovcu u stvari bio **Popović**. V. gore, par. 1111.

⁴⁴²³ Milorad Birčaković, T. 11038, 11042 (7. maj 2007. godine). Birčaković je u svom svjedočenju rekao da je to bilo vjerovatno na nekih 50 metara udaljenosti od fontane u školi u Grbavcima. *Ibid.*, T. 11042 (7. maj 2007. godine).

⁴⁴²⁴ Nikolićeva završna riječ, T. 34899 (15. septembar 2009. godine).

⁴⁴²⁵ Marko Milošević, zamjenik komandanta 6. bataljona Zvorničke brigade i bivši **Nikolićev** pomoćnik, sreo je **Nikolića** na toj raskrsnici, gdje ga je vidio s **Bearam**. Ostoja Stanišić, T. 11604–11606 (16. maj 2007. godine); Marko Milošević, T. 13302–13304 (26. juni 2007. godine).

⁴⁴²⁶ V. gore, par. 494–495.

⁴⁴²⁷ Svjedok PW-168, T. 17210 (zatvorena sjednica) (31. oktobar 2007. godine), gdje se upućuje na dokazni predmet 7DP00378, Dnevnik operativnog dežurnog oficira Zvorničke brigade, 12. februar 1995. godine -3. januar 1996. godine. U ovom dnevniku je u 6:30 sati 15. jula upisano “**Drago Nikolić**” i svjedok PW-168 je prepoznao **Nikolićev** potpis. Svjedok PW-168, T. 17210 (zatvorena sjednica) (31. oktobar 2007. godine). Todor Gavrić, pripadnik artiljerije u Bratunačkoj brigadi, negdje između 8:00 i 9:00 sati vidio je **Nikolića**, zajedno sa Duletom Nikolićem i Mićom Gavrićem, pred hangarom u kasarni u preduzeću “Standard”. **Nikolić** je bio u vojnoj uniformi. Todor Gavrić, T. 26449, 26452–26454 (29. septembar 2008. godine). Dušica

dobio je telegram od Komande Zvorničke brigade da treba da pošalje jedan vod vojnika koji će pogubiti zarobljenike kod škole u Ročeviću.⁴⁴²⁸

1368. Tog jutra oko 02:30 sati Aćimovića je nazvao **Nikolić**, koji mu je rekao da je naređenje došlo “odozgo” i da mora biti izvršeno.⁴⁴²⁹ **Nikolić** ga je ponovo nazvao oko 07:00-08:00 sati kako bi saznao da li je Aćimović izvršio naređenje.⁴⁴³⁰ Aćimović je rekao **Nikoliću** da neće nikoga rasporediti na pogubljenje zarobljenika.⁴⁴³¹ **Nikolić** se razljutio i naredio je Aćimoviću da ga istog jutra dočeka u školi u Ročeviću.⁴⁴³² **Nikolić** je 14. jula uveče obaviješten da **Beara** dolazi u kasarnu u preduzeću "Standard" u 09:00 sati 15. jula 1995. godine.⁴⁴³³

1369. Oko 09:00-10:00 sati 15. jula Aćimović se odvezao u školu u Ročeviću, gdje je vidio barem desetak leševa kako leže na zemlji.⁴⁴³⁴ Umjesto **Nikolića**, Aćimović je ispred škole zatekao **Popovića**,⁴⁴³⁵ koji je upitao Aćimovića zbog čega nije doveo nijednog vojnika kao što mu je naređeno i zaprijetio mu da će snositi odgovornost zbog neizvršavanja naređenja.⁴⁴³⁶

Sikimić, supruga Dušana Nikolića, **Nikolićevog** rođaka, nazvala je oko 10:00 sati 15. jula **Nikolića** u kasarni u preduzeću "Standard". Dušica Sikimić, T. 25962–25964, 25969 (18. septembar 2008. godine). Kathryn Barr, vještak za analizu rukopisa, u svom svjedočenju je izjavila da se za pet zabilješki od 15. jula u Dnevniku operativnog dežurnog oficira i pripadajuće potpise može zaključiti da se radi o **Nikolićevom** rukopisu i potpisu, kao i da se za pet stranica zabilješki od 15. jula u Dnevniku operativnog dežurnog oficira takođe može zaključiti da se radi o **Nikolićevom** rukopisu. Dokazni predmet 7DP00378, Dnevnik operativnog dežurnog oficira Zvorničke brigade, 12. februar 1995. godine - 3. januar 1996. godine; Kathryn Barr, T. 13183–13184, 13185, 13259 (25. juni 2007. godine); dokazni predmet P02845, Izvještaj o analizi rukopisa Milorada Trbića, Drage Nikolića i Ljubislava Štrpca, 29. juni 2006. godine, str. 8–10; dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine. Iz zabilješki upisanih **Nikolićevim** rukopisom u Dnevnik dežurnog oficira vidi se da je on u tu knjigu unio pet zabilješki, i to u 4:40, 6:30, 13:45, 13:50 i 16:45 sati. Zabilješke upisane **Nikolićevim** rukopisom u Dnevnik operativnog dežurnog oficira pokazuju da je on unosio zabilješke u vezi s događajima koji su se desili od 11:45 do 15:50 sati. Dokazni predmet 7DP00378, Dnevnik operativnog dežurnog oficira Zvorničke brigade, 12. februar 1995. - 3. januar 1996. godine; dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine. V. takođe Vinko Pandurević, T. 31360 (12. februar 2009. godine).

⁴⁴²⁸ V. gore, par. 508.

⁴⁴²⁹ V. gore, par. 509–510.

⁴⁴³⁰ V. gore, par. 510.

⁴⁴³¹ *Ibid.*

⁴⁴³² *Ibid.*

⁴⁴³³ Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade sadrži jednu zabilješku koju je dežurni oficir Jokić unio negdje poslije 20:00 sati. Ta zabilješka glasi: “od Beare - Drago da se javi Mane – Đukići 09:00 Beara dolazi”. Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 133–134. Jedan presretnuti razgovor od 22:18 sati 14. jula ukazuje na to da je “načelnik Centra bezbjednosti” u Vlasenici, koji se prezivao “Đukić”, pokušao da nazove **Dragu Nikolića** u kasarni u preduzeću "Standard", ali nije uspio, pa je tražio da **Nikolić** nazove njega. “Đukić” je tražio i da **Nikolić** bude obaviješten, rekavši: “Dobro, reci mu, vidimo se tu, tu gdje si ti, ujutro u 09:00.” Dokazni predmet P01165a, Presretnuti razgovor od 14. jula 1995. godine, 22:18 sati. Pretresno vijeće konstatuje da se imena “Mane” i “Đukić” odnose na Maneta Đurića, zamjenika načelnika CJB Zvornik. V., pored ostalog, Mendeljev Đurić, koji je u svom svjedočenju takođe rekao da to nije bio on. Mendeljev Đurić, T. 10892 (3. maj 2007. godine), v. takođe T. 7348 (20. februar 2007. godine) (gdje su se strane složile da Mane Đurić, koji se pominje u presretnutom razgovoru, dokazni predmet P01165a, i svjedok Mendeljev Đurić, nisu ista osoba); Slaviša Simić, T. 27493 (28. oktobar 2008. godine).

⁴⁴³⁴ Srećko Aćimović, T. 12957–12958 (20. juni 2007. godine). Mitar Lazarević je u svom svjedočenju rekao da je Aćimović sam otišao u školu u Ročeviću kako bi obavijestio one koji su se tamo nalazili da neće poslati nijednog vojnika da učestvuje u pogubljenjima. Mitar Lazarević, T. 13379 (26. juni 2007. godine). Jović je čuo da je 14. jula u školi u Ročeviću bilo leševa. Dragan Jović, T. 18049, 18050 (21. novembar 2007. godine). Aćimović je rekao Lazareviću da su zarobljenici ubijeni u školi. Mitar Lazarević, T. 13367 (26. juni 2007. godine).

⁴⁴³⁵ Srećko Aćimović, T. 12957–12958 (20. juni 2007. godine). Dragan Jović je vidio Aćimovića kako ispred gola na obližnjem fudbalskom igralištu razgovara s nekim “krupnim” čovjekom, okrugla lica, bez brade i brkova, koji je nosio uniformu bez oznake čina, i nije imao ni pištolj ni kapu. Jović ga nije prepoznao kao nekoga iz Zvorničke brigade. Dragan Jović, T. 18055–18056 (21. novembar 2007. godine).

⁴⁴³⁶ Srećko Aćimović, T. 12958–12959, 12964–12965 (20. juni 2007. godine).

1370. Pretresno vijeće je već konstatovalo da je četa Vojne policije Zvorničke brigade bila u školi u Ročeviću i njenoj okolini i da je nekoliko njenih pripadnika obavljalo razne dužnosti.⁴⁴³⁷ Dana 15. jula 1995. godine⁴⁴³⁸ Miomir Jasikovac je svjedoka PW-165, pripadnika Vojne policije Zvorničke brigade, s jednim kolegom poslao na kontrolni punkt u Ročeviću, koji je bio “glavni seoski put koji vodi sa glavnog puta, jedno 400 metara prema školi”,⁴⁴³⁹ i on je na tom mjestu ostao od otprilike 11:30 do 17:00 sati.⁴⁴⁴⁰ Tokom te svoje smjene u Ročeviću svjedok PW-165 je vidio dva vozila koja su tuda prošla. Kolega je svjedoku PW-165 rekao da su stigli “bezbjednjaci”, misleći na Trbića i **Nikolića**, premda svjedok PW-165 nije lično vidio da je **Nikolić** bio taj koji je stigao.⁴⁴⁴¹ S obzirom na protivrječno i nesigurno svjedočenje svjedoka PW-165 u vezi s ovim pitanjem, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je njegov iskaz dovoljan da bi se dokazalo da je **Nikolić** 15. jula 1995. godine bio fizički prisutan u školi u Ročeviću.

1371. Pretresno vijeće podsjeća da su 15. jula 1995. godine zarobljenici koji su bili zatočeni u školi u Ročeviću kasnije s povezima preko očiju odvedeni na jednu šljunčaru u Kozluku, gdje su pogubljeni.⁴⁴⁴²

(v) 16. juli 1995. godine

1372. Tužilaštvo tvrdi da je **Nikolić** ujutro 16. jula 1995. godine bio dežurni oficir u kasarni u preduzeću "Standard"⁴⁴⁴³ i da je između 04:00 i 06:00 sati u Bilježnicu dežurnog oficira Zvorničke brigade unio zabilješku da 1. bataljon traži 50 litara nafte i 20 litara benzina za “odvod ljudstva na Kulu”, kao i 10 sanduka municije.⁴⁴⁴⁴ U daljnjoj bilješci od 06:00 sati u istoj Bilježnici navodi se da je stanje u vezi s 1. bataljonom “pod kontrolom”.⁴⁴⁴⁵ Tužilaštvo tvrdi (1) da se navod o odvodu ljudstva “mogao odnositi samo na zatočavanje zarobljenika u školi u Kuli”, (2) da “u to vrijeme nije bilo borbenih dejstava u zoni 1. bataljona” i (3) da je municija “morala biti korištena

⁴⁴³⁷ V. gore, par. 505.

⁴⁴³⁸ Svjedok PW-165 je u svom svjedočenju rekao da je to naređenje dobio 11. jula. Nakon što je svjedok PW-165 na glavnom ispitivanju rekao da je 11. jula bio u Ročeviću, podsjetili su ga da je u izjavi koju je dao tužilaštvu 2005. godine rekao da ne zna kojeg je datuma bio u Ročeviću i da je to moralo biti ubrzo poslije pada Srebrenice. Svjedok PW-165 je, uprkos tome, ostao pri tome da je u Ročeviću bio 11. jula. Svjedok PW-165, T. 9916 (3. april 2007. godine). Međutim, na osnovu svjedočenja svjedoka PW-142 i svjedoka PW-143, koji su izjavili da su taj zadatak dobili dan nakon što su bili stacionirani u školi u Grbavcima, kao i na osnovu podataka iz Pregleda angažovanja ljudstva Vojne policije Zvorničke brigade o kojima se detaljno govori dolje u tekstu, Pretresno vijeće konstatuje da je svjedok PW-165 pogriješio u pogledu datuma i da je, u stvari, zajedno s drugima bio u školi u Ročeviću 15. jula. V. gore, par. 516, fusnota 1887.

⁴⁴³⁹ Svjedok PW-165, T. 9910, 9911 (3. april 2007. godine). V. takođe svjedok PW-165, T. 9919–9920 (3. april 2007. godine).

⁴⁴⁴⁰ Svjedok PW-165, T. 9905, 9909–9913, 9923 (3. april 2007. godine).

⁴⁴⁴¹ Svjedok PW-165, T. 9923 (3. april 2007. godine), T. 9961 (4. april 2007. godine). Svjedok PW-165 je rekao da su u julu 1995. godine oficiri za bezbjednost u Zvorničkoj brigadi bili Milorad Trbić i **Nikolić**, premda je uz to dodao da nije siguran da je Trbićevo ime Milorad. Svjedok PW-165, T. 9906 (3. april 2007. godine). Svjedok PW-165 je u svom svjedočenju prvobitno rekao da on nije lično vidio Trbića i **Nikolića**. Svjedok PW-165, T. 9923 (3. april 2007. godine). Međutim, kasnije, odgovarajući na pitanje koje mu je postavila sudija Prost, on je izjavio da je Trbića vidio, a da je čuo da je **Nikolić** došao, ali da nije lično vidio da je baš **Nikolić** bio osoba koja je došla. *Ibid.*, T. 9961 (4. april 2007. godine).

⁴⁴⁴² V. gore, par. 517–520.

⁴⁴⁴³ Završni podnesak tužilaštva, par. 2780.

⁴⁴⁴⁴ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 143. Deset sanduka municije sadrže otprilike 11.000 metaka. Vinko Pandurević, T. 31304–31305 (11. februar 2009. godine).

⁴⁴⁴⁵ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 144.

za masovna pogubljenja koja su za taj dan planirana na Vojnoj ekonomiji Branjevo”.⁴⁴⁴⁶ Pozivajući se na istu Bilježnicu dežurnog oficira, **Nikolić** tvrdi da je u Zvorničkoj brigadi bio od jutarnjih sati 15. jula do jutarnjih sati 16. jula 1995. godine, tako da je priznao da je on unio tu zabilješku.⁴⁴⁴⁷ Međutim, tužilaštvo nije izvelo nikakve dokaze u prilog svojoj tvrdnji da “u to vrijeme nije bilo borbenih dejstava u zoni 1. bataljona”.⁴⁴⁴⁸ S obzirom na teret dokazivanja koji snosi tužilaštvo, u nedostatku takvih dokaza, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je jedini razuman zaključak do kojeg se može doći na osnovu zabilješki u Bilježnici dežurnog oficira Zvorničke brigade taj da je dotični materijal bio potreban za operaciju ubijanja.

1373. U ranim popodnevnim satima 16. jula 1995. godine **Nikolića** su nazvali u Komandu Zvorničke brigade u vezi sa smrću njegovog rođaka, Dušana Nikolića.⁴⁴⁴⁹ Od popodneva 16. jula 1995. do večeri 17. jula 1995. godine **Nikolić** je bio s porodicom svog rođaka i učestvovao je u obredima vezanim za sahranu.⁴⁴⁵⁰

(vi) Iskazi svjedoka PW-102 i svjedoka PW-108 u vezi s Nikolićevim fizičkim učešćem u pogubljenjima

1374. Tužilaštvo je predočilo iskaze svjedoka PW-102 i svjedoka PW-108 u vezi s jednim sastankom između svjedoka PW-102 i **Nikolića** koji je održan negdje u julu 1995. godine. Na tom sastanku **Nikolić** je svjedoku PW-102 rekao da je lično učestvovao u ubijanju koje je vršeno tog dana. Ključni dio iskaza svjedoka PW-108 čini ono što je u vezi s tim sastankom čuo od svjedoka PW-102. Iskaz svjedoka PW-102 predočen je na osnovu pravila 92quater.

1375. Svjedok PW-102 je u svom svjedočenju rekao da je “sredin[om] jula 1995. godine” (nije naveo tačan datum) školsko dvorište u Ročeviću “bilo napunjeno autobusima i nekom

⁴⁴⁴⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 2781.

⁴⁴⁴⁷ Nikolićev završni podnesak, par. 1258, 1269, 1275.

⁴⁴⁴⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 2781.

⁴⁴⁴⁹ Mara Milošević je izjavila da je 16. jula 1995. godine u 14:00 sati nazvala **Nikolića** koji je bio u Komandi Zvorničke brigade. Mara Milošević, dokazni predmet 3D00476, Izjava na osnovu pravila 92ter, str. 2 (28. april 2008. godine). Miloševićeva je **Nikolića** nazvala od Dušice Sikimić. Mara Milošević, T. 25957 (18. septembar 2008. godine); Dušica Sikimić, T. 25965 (18. septembar 2008. godine). Dragan Milošević, suprug **Nikolićeve** rodice, izjavio je da se našao s **Nikolićem** negdje između 15:00 i 16:00 sati 16. jula u kasarni u preduzeću "Standard". Dragan Milošević, dokazni predmet 3D00475, Izjava na osnovu pravila 92ter, str. 2 (23. april 2008. godine). Na unakrsnom ispitivanju Dragan Milošević je izjavio da je teško znati tačno vrijeme. On je procijenio da je bilo između 15:00 i 16:00 sati, “po sata ranije, po kasnije”. *Ibid.*, T. 25945 (18. septembar 2008. godine).

⁴⁴⁵⁰ Mara Milošević, dokazni predmet 3D00476, Izjava na osnovu pravila 92ter, str. 2–3 (28. april 2008. godine); Dušica Sikimić, T. 25962–25966 (18. septembar 2008. godine); dokazni predmet 3D00462, Smrtnica Dušana Nikolića; Dragan Milošević, T. 25948 (18. septembar 2008. godine); Milorad Birčaković, T. 11141–11142, 11144 (8. maj 2007. godine). Pogrebna povorka Dušana Nikolića krenula je iz Zvornika oko podneva 17. jula 1995. godine, Dragan Milošević, T. 25947 (18. septembar 2008. godine). Poslije sahrane održan je vjerski obred u crkvi u Bratuncu. Dušica Sikimić, T. 25966 (18. septembar 2008. godine); Dragan Milošević, T. 25948 (18. septembar 2008. godine). Milorad Birčaković je u svom svjedočenju rekao da se u kasnim popodnevnim satima 17. jula 1995. godine zajedno s **Nikolićem** i svim pripadnicima Vojne policije kombijem odvezao u Kravicu, gdje je održana sahrana. Milorad Birčaković, T. 11141–11142, 11144 (8. maj 2007. godine). V. takođe Vinko Pandurević, T. 31084 (9. februar 2009. godine). Na unakrsnom ispitivanju, **Nikolić** je postavio sljedeće pitanje: “U svom ste svjedočenju rekli da je Trbić vjerovatno rekao svjedoku PW-168 da **Drago** nije tu jer mu je umro zet ili rođak. Sjećate li se da ste to rekli?” **Pandurević** je na to odgovorio: “Da, jesam.” *Ibid.* T. 31360–31361 (12. februar 2009. godine).

vojskom”.⁴⁴⁵¹ Svjedok PW-102 je tu obaviješten o ubijanju koje se vrši u školi u Ročeviću.⁴⁴⁵² Svjedok PW-102 je potom otišao odatle da vidi svjedoka PW-108 na njegovom radnom mjestu.⁴⁴⁵³ Svjedok PW-108 i svjedok PW-102 zajedno su se uputili u Komandu Zvorničke brigade.⁴⁴⁵⁴ Svjedok PW-108 se nije mogao sjetiti tačnog datuma njihovog odlaska.⁴⁴⁵⁵ Kad su došli u kasarnu u preduzeću "Standard", nisu mogli da pronađu komandanta brigade.⁴⁴⁵⁶ Kako navode svjedok PW-102 i svjedok PW-108, na prvom spratu kasarne u preduzeću "Standard" sreli su **Nikolića**.⁴⁴⁵⁷ Svjedok PW-102 i **Nikolić** ušli su u jednu kancelariju da razgovaraju, dok je svjedok PW-108 ostao u hodniku.⁴⁴⁵⁸

1376. Prema riječima svjedoka PW-102, **Nikolić** mu je tokom sastanka rekao “da je **Beara** naredio da za pet dana ima da nestane 6.900 ljudi [...]”.⁴⁴⁵⁹ Svjedok PW-102 je izjavio da su **Nikolićeve** ruke bile čađave i da je rekao: “Mor'o sam ja da uzimam oružje i da pucam.”⁴⁴⁶⁰ Prema riječima svjedoka PW-102, **Nikolić** je izgledao “uznemiren [...], u nekoj žurbi”⁴⁴⁶¹ i rekao je da je došao s jednog mjesta pogubljenja na kojem su ubijali ljude.⁴⁴⁶²

⁴⁴⁵¹ Svjedok PW-102, dokazni predmet P03128, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92*quater*, MT. 21040, 21043 (djelimično zatvorena sjednica), T. 21091 (22. maj 2003. godine). On je takođe izjavio da je u školu u Ročeviću otišao po privatnom poslu s jednim rođakom. Svjedok PW-102, dokazni predmet P03128, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92*quater*, MT 21043, 21095–21096 (djelimično zatvorena sjednica) (22. maj 2003. godine).

⁴⁴⁵² Svjedok PW-102, dokazni predmet P03128, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92*quater*, MT. 21040–21041 (djelimično zatvorena sjednica) (22. maj 2003. godine). Mještani u školi koji su protestovali i nisu to odobrivali rekli su svjedoku PW-102 da “tu ubijaju ljude iz Srebrenice”. Svjedok PW-102 je čuo česte rafale iz vatrenog oružja. *Ibid.*, MT. 21040–21042 (djelimično zatvorena sjednica) (22. maj 2003. godine). Svjedok PW-102 se sjetio sljedećeg: “Jedna žena je protestovala i taj vojnik je krenuo na nju s puškom. Rekli su da su tu dovezli nekoliko autobusa i da ih tu iza škole ubijaju.” *Ibid.*, MT. 21042 (djelimično zatvorena sjednica) (22. maj 2003. godine).

⁴⁴⁵³ Svjedok PW-108, T. 14982 (djelimično zatvorena sjednica) (7. septembar 2007. godine). Svjedok PW-108 je u svom svjedočenju rekao sljedeće: “Mislim da je bio radni dan.” *Ibid.* T. 14982 (djelimično zatvorena sjednica) (7. septembar 2007. godine).

⁴⁴⁵⁴ *Ibid.*, T. 14757 (djelimično zatvorena sjednica) (4. septembar 2007. godine).

⁴⁴⁵⁵ *Ibid.*, T. 14982 (djelimično zatvorena sjednica) (7. septembar 2007. godine).

⁴⁴⁵⁶ Svjedok PW-102 je u svom svjedočenju rekao da su tražili “komandanta brigade [...], g. Obrenovića”. Kasnije u svom svjedočenju, svjedok PW-102 precizira da je on bio “načelnik brigade”. Svjedok PW-102, dokazni predmet P03128, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92*quater*, MT. 21094–21096 (djelimično zatvorena sjednica) (22. maj 2003. godine). Prema riječima svjedoka PW-108, tražili su **Pandurevića**. Svjedok PW-108, T. 14747 (djelimično zatvorena sjednica) (4. septembar 2007. godine). Ćinilo se da u Zvorničkoj brigadi nema nikog, svjedok PW-108, T. 14757 (djelimično zatvorena sjednica) (4. septembar 2007. godine).

⁴⁴⁵⁷ Svjedok PW-102, dokazni predmet P03128, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92*quater*, MT. 21041 (djelimično zatvorena sjednica) (22. maj 2003. godine); svjedok PW-108, T. 14757–14758 (djelimično zatvorena sjednica) (4. septembar 2007. godine), T. 14993–14994 (djelimično zatvorena sjednica) (7. septembar 2007. godine). Pretresno vijeće ima u vidu da ni svjedok PW-102 ni svjedok PW-108 u prvim izjavama koje su dali tužilaštvu 1995. godine nisu pomenuli da su išli u Zvorničku brigadu. Dokazni predmet P03134 (povjerljivo); dokazni predmet 3D00197, Informativni izvještaj Tužilaštva o svjedoku PW-108, 27. novembar 1992. godine.

⁴⁴⁵⁸ Svjedok PW-108, T. 14747, 14758, 14762 (djelimično zatvorena sjednica) (4. septembar 2007. godine). Svjedok PW-108 je, prije nego što su se vrata zatvorila, mogao samo da čuje kako svjedok PW-102 pita: “Šta to radite? Šta to radite?”, *ibid.*, T. 14762 (djelimično zatvorena sjednica) (4. septembar 2007. godine). Svjedok PW-102 u svojoj izjavi nije precizirao da je svjedok PW-108 ostao da čeka pred kancelarijom, dokazni predmet P03133, Izjava koju je svjedok PW-102 dao Tužilaštvu, 11. februar 2003. godine, str. 10–11.

⁴⁴⁵⁹ Svjedok PW-102, dokazni predmet P03128, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92*quater*, MT. 21041 (djelimično zatvorena sjednica) (22. maj 2003. godine).

⁴⁴⁶⁰ Svjedok PW-102, dokazni predmet P03128, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92*quater*, MT. 21041 (djelimično zatvorena sjednica) (22. maj 2003. godine).

⁴⁴⁶¹ *Ibid.*

⁴⁴⁶² *Ibid.*

1377. Pretresno vijeće ističe da ni svjedok PW-102 ni svjedok PW-108 nisu mogli da kažu kojeg su se tačno datuma odigrali događaji koje su opisali. Iskazi u vezi s datumom kad su sreli **Nikolića** protivrječni su i sadrže nekoliko nedosljednosti.⁴⁴⁶³

1378. Izjava svjedoka PW-102 u vezi s **Nikolićevim** fizičkim učešćem u ubijanju uvrštena je u spis na osnovu pravila 92quater, što znači da **Nikolić** nije imao priliku da unakrsno ispita tog svjedoka. Svjedok PW-108 je u svom svjedočenju rekao da je samo čuo od svjedoka PW-102 da je **Nikolić** lično učestvovao u ubijanju. Iz ovih razloga, kao i zbog nekoliko važnih nepodudarnosti u iskazima svjedoka PW-102 i svjedoka PW-108 i protivrječnih izjava u vezi sa (1) datumom njihovog odlaska u Komandu Zvorničke brigade i (2) zločinačkog djelovanja u kojem je **Nikolić** navodno učestvovao, Pretresno vijeće konstatuje da iskazi svjedoka PW-102 i svjedoka PW-108 nisu dovoljni da bi se donio zaključak da je **Nikolić** vršio pogubljenja zarobljenika.

(vii) Poslije 17. jula 1995. godine

a. Četvorica preživjelih sa Vojne ekonomije Branjevo

1379. Pretresno vijeće je već konstatovalo da su četiri bosanska Muslimana, koji su preživjeli pogubljenja na Vojnoj ekonomiji Branjevo, ubijeni negdje poslije 23. jula 1995. godine.⁴⁴⁶⁴ Dana 23. jula oni su bili u pritvoru u Službi za suzbijanje kriminaliteta Zvorničke brigade u kasarni u preduzeću "Standard".⁴⁴⁶⁵ Negdje između 19. i 23. jula **Nikolić** je ispitivao i kaznio Neška i Slobodana Đokića, inače oca i sina, koji su priznali da su četvorici preživjelih

⁴⁴⁶³ Na primjer, neki od njihovih navoda upućuju na to da je do susreta s **Nikolićem** došlo 14. jula 1995. godine (u Komandi Zvorničke brigade, uopšteno govoreći, nije bilo ljudstva i "bio je radni dan" [14. juli 1995. godine je bio petak]. Svjedok PW-108, T. 14757 (djelimično zatvorena svednica) (4. septembar 2007. godine), T. 14982 (djelimično zatvorena svednica) (7. septembar 2007. godine)). Međutim, kako navodi svjedok PW-108, Srebrenica je bila "u okruženju" (svjedok PW-108, T. 14751 (4. septembar 2007. godine), iako 14. jula više nije bila u okruženju, što je činjenica koje su i svjedok PW-102 i svjedok PW-108 morali biti svjesni. Pored toga, Pretresno vijeće je saslušalo i svjedočenja Steve Kostića i Nebojše Jeremića, koji su izjavili da se ne sjećaju da su 14. jula, dok su bili na stražarskoj dužnosti kod prijavnice na kapiji kasarne u preduzeću "Standard", vidjeli **Nikolića** ili bilo kakve civile da prolaze tuda. Stevo Kostić, koji je bio pripadnik Vojne policije, izjavio je da nijedan civil nije mogao da uđe u kasarnu u preduzeću "Standard" bez znanja Vojne policije jer su pripadnici Vojne policije obezbjeđivali jedini ulaz u kasarnu. Kako tvrde Jeremić i Kostić, njih dvojica su 14. jula 1995. godine bili jedini pripadnici Vojne policije koji su bili u kasarni u preduzeću "Standard". Kostić se ne sjeća da je tog dana vidio **Nikolićevog** vozača Milorada Birčakovića, samog **Nikolića** ili bilo kog drugog posjetioca. Jeremić je u svom svjedočenju rekao da niko u civilnoj odjeći tog dana nije došao u kasarnu u preduzeću "Standard", Nebojša Jeremić, T. 26092 (23. septembar 2008. godine). I svjedok PW-102 i svjedok PW-108 su bili u civilnoj odjeći, svjedok PW-108, T. 14997 (7. septembar 2007. godine). Ima i dokaza koji upućuju na to da su njih dvojica došla u Zvorničku brigadu 16. jula 1995. godine, s obzirom na činjenicu da je, konkretno, (i) svjedok PW-102 u svom svjedočenju rekao da je obišao školu u Ročeviću i da je obaviješten o ubijanju koje je tu vršeno, pri čemu je ono započelo tek u popodnevним satima 14. jula, da je (ii) **Nikolić** 16. jula popodne bio u kasarni u preduzeću "Standard", i da je (iii) svjedok PW-108 vidio konvoj vozila nekoliko dana prije nego što su njih dvojica otišli u Zvorničku brigadu. Svjedok PW-108, T. 14755 (4. septembar 2007. godine), T. 14983-14984 (djelimično zatvorena svednica) (7. septembar 2007. godine). Na osnovu iskaza svjedoka PW-102 i svjedoka PW-108, Pretresno vijeće ne može van razumne sumnje konstatovati kojeg je dana došlo do tog susreta i da li se tu radilo o zločinima počinjenim u Orahovcu ili u Ročeviću. Stevo Kostić, T. 25987, 26000-26001, 26004, 26006-26007 (22. septembar 2008. godine); Nebojša Jeremić, T. 26092 (23. septembar 2008. godine); svjedok PW-108, T. 14755 (4. septembar 2007. godine), T. 14983-14984 (djelimično zatvorena svednica), 14997 (djelimično zatvorena svednica) (7. septembar 2007. godine).

⁴⁴⁶⁴ V. gore, par. 584-588.

⁴⁴⁶⁵ V. gore, par. 586.

bosanskih Muslimana dali hranu i čistu odjeću.⁴⁴⁶⁶ Nema nikakvih dokaza da je **Nikolić** imao ikakvog direktnog dodira sa četvoricom preživjelih; međutim, Pretresno vijeće je konstatovalo da je on znao da se oni tu nalaze i da je bio svjestan činjenice da su preživjeli masovno ubijanje. Konkretno, Pretresno vijeće je konstatovalo da je **Nikolić** pomenuo te zarobljenike **Pandureviću**, rekavši mu da su oni pobjegli sa jednog mjesta pogubljenja u Pilici.⁴⁴⁶⁷ U odgovor na to, **Pandurević** je rekao **Nikoliću** da ostane poslije jutarnjeg referisanja kako bi mogli da razgovaraju o toj situaciji.⁴⁴⁶⁸ Pretresnom vijeću nisu predočeni nikakvi daljnji dokazi o tom razgovoru između **Pandurevića** i **Nikolića** niti o tačnim okolnostima u kojima su ta četvorica ubijena. Stoga, premda je **Nikolić** bio taj koji je obavijestio **Pandurevića** o zarobljavanju te četvorice, po mišljenju Pretresnog vijeća, moguće je izvesti više od jednog razumnog zaključka o tome šta je **Nikolić** potom preduzeo u vezi s tom četvoricom zarobljenika. S obzirom na odsustvo takvih dokaza, Pretresno vijeće se nije van razumne sumnje uvjerilo da je **Nikolić** bio umiješan u ubistvo četvorice preživjelih sa Vojne ekonomije Branjevo. Međutim, ono odgovornost za ta ubistva pripisuje učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata ubistva.⁴⁴⁶⁹

b. Ranjeni zarobljenici, bosanski Muslimani, iz bolnice u Milićima

1380. Od jedanaest bosanskih Muslimana koji su 14. jula došli iz bolnice u Milićima u bolnicu u Zvorniku deseterica su kasnije odvedena u kasarnu u preduzeću "Standard", gdje su ih čuvali pripadnici Vojne policije Zvorničke brigade.⁴⁴⁷⁰ Ti ranjeni zarobljenici, bosanski Muslimani, ostali su u kasarni u preduzeću "Standard" pet do sedam dana.⁴⁴⁷¹ Tokom tog perioda **Pandurević** je tražio pomoć od pretpostavljene komande kako bi riješio problem šta da radi s tim ranjenim zarobljenicima.⁴⁴⁷² Pretresno vijeće je već konstatovalo da je tu desetericu ranjenih zarobljenika na kraju odveo **Popović** i da je on organizovao njihovo ubistvo. Međutim, dokazi o tačnim okolnostima u kojima je to učinjeno su oskudni. Još je manje dokaza u vezi s eventualnom ulogom koju je u tome odigrao **Nikolić**. Jedini dokaz u vezi ovim pitanjem potiče od svjedoka PW-168 koji je rekao da je, nakon što su ranjeni zarobljenici odvedeni iz brigade, **Pandurević** rekao **Obrenoviću** da je došao **Popović** sa **Mladićevim** naređenjem da se ranjeni bosanski

⁴⁴⁶⁶ Nebojša Jeremić, T. 10417–10418, 10427, 10428 (24. april 2007. godine).

⁴⁴⁶⁷ V. dolje, par. 1911.

⁴⁴⁶⁸ *Ibid.*

⁴⁴⁶⁹ V. gore, par. 1076. V. dolje, par. 1387–1392, gdje Pretresno vijeće konstatuje da je **Nikolić** bio učesnik UZP-a ubistva.

⁴⁴⁷⁰ V. gore, par. 570. Jedan čovjek, koji se zvao Aziz Bećirević, preminuo je u bolnici u Milićima. Radivoje Novaković, dokazni predmet P02480, Izjava na osnovu pravila 92ter (6. mart 2003. godine), str. 2; Radivoje Novaković, T. 9039–9041, 9075, 9084 (20. mart 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P01884 (povjerljivo), str. 34. U bilješci od 16. jula 1995. godine iz Bilježnice dežurnog oficira Zvorničke brigade stoji: "U bolnici izumro Bećirević Aziz. Javljeni da komunalno završi posao. Javio D. Novaković". Dokazni predmet 7D00169, Stranica iz Bilježnice dežurnog oficira Zvorničke brigade, 16. juli 1995. godine. Novaković je u svom svjedočenju rekao da se ne sjeća da je ovo javio, niti da je Zvornička brigada bila obaviještena o smrti Aziza Bećirevića. Radivoje Novaković, T. 9081–9082 (20. mart 2007. godine). To što se Novaković nije mogao sjetiti da li je Bećirovićeva smrt prijavljena ne utiče na zaključak Pretresnog vijeća da je on, u stvari, preminuo u bolnici u Zvorniku.

⁴⁴⁷¹ Zoran Begović, dokazni predmet P02481, Izjava na osnovu pravila 92ter (2. april 2003. godine), str. 3.

⁴⁴⁷² Svjedok PW-168, T. 15914 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); dokazni predmet P01309a, Presretnuti razgovor od 23. jula 1995. godine, 08:00 sati.

Muslimani likvidiraju “i da su ranjenici izuzeti od Drage **Nikolića** i odveženi”.⁴⁴⁷³ Svjedok PW-168 nije mogao da navede nikakve dodatne pojedinosti, a nije obrazložio ni ovaj neodređeni navod o **Nikoliću**. U tim okolnostima Pretresno vijeće nije moglo da se uvjeri u kojoj je mjeri **Nikolić** bio umiješan u vezi s tom desetoricom ranjenih zarobljenika i, konkretnije, kakvu je ulogu imao u vezi s njihovim pritvorom. Pretresno vijeće se, prema tome, nije uvjerilo van razumne sumnje da je **Nikolić** bio umiješan u ubistvo deseterice ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Milićima. Međutim, ono odgovornost za ta ubistva pripisuje učesnicima udruženog zločinačkog poduhvata ubistva.⁴⁴⁷⁴

c. Operacija ponovnog pokopavanja

1381. Dana 14. septembra 1995. godine, Glavni štab VRS-a je odobrio isporuku pet tona dizel-goriva Miloradu Trbiću, **Nikolićevom** potčinjenom u organu bezbjednosti Zvorničke brigade.⁴⁴⁷⁵ Dana 22. septembra 1995. godine **Popović** je nazvao **Nikolića** i pitao ga da li je gorivo stiglo, na šta je **Nikolić** odgovorio da nije. Pomenuli su Milorada Trbića, koji je radio na “isporuci goriva”.⁴⁴⁷⁶ Pretresno vijeće se uvjerilo da se “isporuka goriva” odnosila na operaciju masovnog ponovnog pokopavanja koja je u to vrijeme izvođena na području Zvornika.⁴⁴⁷⁷

1382. Krajem novembra 1995. godine, **Nikolić** je rekao Draganu Obrenoviću da je “većina tijela iz tih grobnica gde su bila sahranjena odvezena na druge lokacije i da tamo u grobnicama

⁴⁴⁷³ Svjedok PW-168, T. 15914 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Dana 20. novembra 2009. godine, Pretresno vijeće je od Prevodilačke službe Međunarodnog suda (dalje u tekstu: CLSS) zahtijevalo da potvrdi tačnost prevoda redova 20-23 na T. 15914, koji glase: “A. (...) *He told [Obrenović] that Lieutenant-Colonel arrived with Mladić's order for them to be liquidated and that the wounded were taken from Drago Nikolić and driven away, taken away. That's all I know about that.*” CLSS je na ovaj zahtjev odgovorio 1. decembra 2009. godine, potvrđivši tačnost prevoda, uz napomenu da je “original na b/h/s dvosmislen. Premda je prevod na engleski tačan, original je moguće protumačiti i tako da znači... da je ranjenike odveo Drago Nikolić [...]” CLSS je dodatno obrazložio da “nedostaje ime potpukovnika” i da original treba da glasi kako slijedi: A. (...) I on [Obrenović] mi je rekao da je potpukovnik Popović došao sa Mladićevim naređenjem da se oni likvidiraju i da su ranjenici izuzeti od Drage Nikolića i odveženi. To je bilo to što ja znam oko toga.” Interni memorandum u vezi s potvrdom tačnosti prevoda u predmetu br. IT-05-88-T, pretres od 27. septembra 2007. godine, povjerljivo, 4. decembar 2009. godine.

⁴⁴⁷⁴ V. gore, par. 1076. V. dolje, par. 1387–1392, gdje Pretresno vijeće konstatuje da je **Nikolić** bio učesnik UZP-a ubistva.

⁴⁴⁷⁵ Dokazni predmet P00041, Dokument koji je Glavni štab VRS-a uputio Komandi Drinskog korpusa, s potpisom Ratka Mladića, 14. septembar 1995. godine. Premda u tom dokumentu stoji da će gorivo biti dostavljeno u kasarnu u preduzeću “Standard” u Zvorniku, “kapetanu Miloradu Trpiću”, svjedok PW-168 je potvrdio da se najvjerovatnije radilo o tipografskoj grešci operatera na teleprinteru, tako da bi trebalo da stoji “kapetanu Miloradu Trbiću”, sa slovom “b” umjesto slova “p”. Svjedok PW-168, T. 15922 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁴⁴⁷⁶ U jednom presretnutom razgovoru od 22. septembra zabilježeno je kako **Popović** pita neku osobu s nadimkom “Nidžo” i prezimenom “Mihalić” da li je gorivo stiglo, na šta je dobio određen odgovor. **Popović** i “Nidžo” su pomenuli Trbića koji je radio na isporuci goriva. Iz jednog drugog presretnutog razgovora koji je predočilo tužilaštvo vidi se da je “Nidžo” nadimak kojim je **Popović** zvao **Nikolića**. Na osnovu tog drugog presretnutog razgovora Pretresno vijeće se uvjerilo da je taj Nidžo u stvari **Nikolić**. Dokazni predmet P02391e, Presretnuti razgovor od 22. septembra 1995. godine, 18:44 sata; dokazni predmet P02437a, Presretnuti razgovor od 19. januara 1995. godine, 10:57 sati, str. 1 (“[N: Nikolić. P: Popović. N: Kako je, Pope? P: Zdravo Nidžo, puško stara [...]”). Pretresno vijeće je saslušalo i iskaz o tome da je **Popović** 26. septembra 1995. godine došao u Zvorničku brigadu s jednom velikom mapom i pitao da li su tu **Pandurević** i “Drago”. Nije predočen nijedan daljnji dokaz o tome da li su se **Popović** i **Nikolić** zaista sastali tog dana i, ako jesu, šta je bila tema tog sastanka. Svjedok PW-168, T. 15925-15926 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁴⁴⁷⁷ V. gore, poglavlje III, odjeljak I.

praktično ništa nije ostalo”.⁴⁴⁷⁸ **Nikolić** nije mnogo zalazio u detalje,⁴⁴⁷⁹ ali su u kasarni u preduzeću "Standard" kružile priče o ponovnom pokopavanju.⁴⁴⁸⁰

1383. **Nikolić** je iznio argument da je operacija ponovnog pokopavanja izvedena u periodu od 14. do 20. septembra 1995. godine pošto je, prema iskazu Damjana Lazarevića, ona trajala najviše šest dana⁴⁴⁸¹ i da je prvo naređenje u vezi s njom izdato 14. septembra 1995. godine.⁴⁴⁸² Kako je **Nikolić** tokom tog perioda bio odsutan, on nije mogao biti umiješan u operaciju ponovnog pokopavanja. Pretresno vijeće se ne slaže s tim da naređenje Glavnog štaba VRS-a od 14. septembra 1995. godine dokazuje da je ponovno pokopavanje fizički započeto baš tog dana ni da je završeno tačno 20. septembra 1995. godine.

1384. Međutim, iako se Pretresno vijeće uvjerilo da je **Nikolić** posjedovao neka saznanja o operaciji ponovnog pokopavanja u septembru 1995. godine i poslije toga, o njegovom učešću u toj operaciji nema nikakvih dokaza osim njegovog razgovora s **Popovićem** o isporuci goriva.

(d) Zaključci

1385. Iako se u vezi s doljenavedenim zaključcima daju konkretne reference na dokazne predmete, Pretresno vijeće napominje da su ti zaključci zasnovani na svim relevantnim dokazima.

(i) Učešće u dva udružena zločinačka poduhvata

1386. Tužilaštvo **Nikolića** tereti da je počinio zločine putem učešća u dva udružena zločinačka poduhvata. Pretresno vijeće će sada ispitati **Nikolićevo** učešće u tim poduhvatima.

a. Udruženi zločinački poduhvat ubistva

i. Prva kategorija udruženog zločinačkog poduhvata

1387. Pretresno vijeće je konstatovalo da je u julu 1995. godine više osoba djelovalo pružajući podršku zajedničkom cilju ubijanja vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana,

⁴⁴⁷⁸ Svjedok PW-168, T. 15927 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁴⁴⁷⁹ *Ibid.*

⁴⁴⁸⁰ *Ibid.*, T. 15927–15928 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁴⁴⁸¹ Damjan Lazarević, T. 14510 (30. avgusta 2007. godine).

⁴⁴⁸² **Nikolić** je predočio dokaze da u periodu od 14. do 19. septembra 1995. godine nije bio u zoni odgovornosti Zvorničke brigade, nego da se, u stvari, nalazio u Krajini, u sastavu jedne nove brigade koju je formirao Radislav Krstić. Miodrag Dragutinović je potvrdio da je vidio **Nikolića** “na terenu” u Krajini, ali se ne navodi kada. Nikolićev završni podnesak, par. 1317; dokazni predmet 7DP02925, Evidencija prisustva ljudstva za septembar 1995. godine, Komanda Zvorničke brigade, str. 1; Miodrag Dragutinović, T. 12780 (18. juni 2007. godine). Pretresno vijeće je mišljenja da pitanje da li je **Nikolić** tokom tog perioda bio u Krajini nije relevantno pošto se Pretresno vijeće, u kontekstu svih dokaza vezanih za operaciju ponovnog pokopavanja, uvjerilo da je jedini razuman zaključak do kojeg je moguće doći na osnovu dokaza taj da se dotična “isporuka goriva” odnosila na gorivo koje je bilo neophodno za operaciju ponovnog pokopavanja i da je **Nikolić** bio umiješan u to.

iz Srebrenice.⁴⁴⁸³ Stoga su ispunjena dva prva elementa koja su uslov za donošenje zaključka o odgovornosti putem učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu. Pretresno vijeće će sada razmotriti treći element: učešće optuženog u ostvarenju zajedničkog cilja.

1388. Pretresno vijeće podsjeća da je **Nikolić**, da bi snosio odgovornost na osnovu prve kategorije udruženog zločinačkog poduhvata, morao učestvovati u zajedničkom cilju UZP-a, koji je bio ubijanje vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice. Da bi taj uslov bio ispunjen, **Nikolić** je morao da pruži značajan doprinos zajedničkom cilju i da s drugim učesnicima UZP-a ubistva dijeli namjeru za ostvarenje tog zajedničkog cilja.

1389. U večernjim satima 13. jula 1995. godine **Nikolić** je znao da će vojno sposobni muškarci, bosanski Muslimani, iz Srebrenice, biti dovedeni iz Bratunca u Zvornik da bi tu bili ubijeni. Od **Nikolića** je zatraženo da pruži pomoć u toj operaciji ubistva i on je u tu svrhu tražio da bude oslobođen dužnosti na IKM-u. Kada je zatražio da bude oslobođen dužnosti dežurnog oficira na IKM-u kako bi organizovao zatočavanje i ubijanje zarobljenika, **Nikolić** je postao aktivan učesnik UZP-a čiji je cilj bio ubijanje vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.

1390. Tokom večeri 13. jula 1995. godine **Nikolić** je izvršio pripreme za zatočavanje zarobljenika u Orahovcu i bio je u Orahovcu, gdje je izdavao uputstva pripadnicima Vojne policije Zvorničke brigade kojima je prije toga naredio da dođu na to mjesto. U jutarnjim satima 14. jula **Beara**, **Popović** i **Nikolić** su se sastali u kasarni u preduzeću "Standard" da bi organizovali i koordinirali operaciju ubijanja.⁴⁴⁸⁴ Poslije tog sastanka **Nikolić** je otišao u hotel "Vidikovac" u Diviču, gdje je čekao zarobljene bosanske Muslimane koji su tu dovoženi autobusima iz Bratunca.⁴⁴⁸⁵ **Nikolić** je veći dio dana 14. jula 1995. godine bio u školi u Grbavcima u Orahovcu i koordinirao je i rukovodio ubijanjem koje je kasnije izvršeno na mjestu pogubljenja u Orahovcu.⁴⁴⁸⁶ Dana 14. jula **Nikolić** je naredio Slavku Periću iz 1. bataljona da se pobrine za obezbjeđenje zarobljenika u školi u Kuli, znajući da će oni biti pogubljeni.⁴⁴⁸⁷ Dana 15. jula 1995. godine **Nikolić** je, u tijesnoj saradnji sa **Bearom** i **Popovićem**, bio uključen u organizovanje zatočenja i pogubljenja zarobljenika u školi u Ročeviću.⁴⁴⁸⁸

1391. Prema tome, **Nikolić** je bio uključen u tu operaciju na mnogim mjestima na području Zvornika na kojima su bosanski Muslimani bili zatočeni i pogubljeni. On je učestvovao u raznim

⁴⁴⁸³ V. gore, par. 1072.

⁴⁴⁸⁴ V. gore, par. 472, 1357.

⁴⁴⁸⁵ V. gore, par. 1358.

⁴⁴⁸⁶ V. gore, par. 1361–1364.

⁴⁴⁸⁷ V. gore, par. 1359–1360.

⁴⁴⁸⁸ V. gore, par. 1367–1369.

aspektima te operacije – planiranju, fizičkim pripremama i obezbjeđenju ljudstva. U Orahovcu je izdavao uputstva na mjestu pogubljenja.⁴⁴⁸⁹ Tokom cijele operacije **Nikolić** je saradivao s drugim učesnicima operacije ubijanja, uključujući **Popovića** i **Bearu**, i sastajao se s njima. **Nikolićevo** učešće u UZP-u ubistva takođe je potkrijepljeno njegovim učešćem, premda ograničenim, u operaciji ponovnog pokopavanja.⁴⁴⁹⁰

1392. Kao što je izloženo gore u tekstu, Pretresnom vijeću je predočena znatna količina dokaza da je **Nikolić** bio uključen u razne aspekte UZP-a ubistva. On je odigrao važnu ulogu u organizovanju operacije putem koje je ostvaren zajednički cilj i svojim djelovanjem u pozadini i na više mjesta zatočenja i pogubljenja u Zvorniku na više načina doprinio je tom zajedničkom cilju. Ponajprije, organizovao je ljudstvo koje je čuvalo zarobljenike i izvršilo njihovo pogubljenje i bio je lično, u svojstvu organizatora, prisutan u Orahovcu na mjestu zatočenja i na mjestu pogubljenja, u vrijeme dok je vršeno pogubljenje. Tim postupcima dao je značajan doprinos operaciji ubijanja, a iz njegovog nepokolebljivog i odlučnog pristupa zadatku koji mu je dodijeljen u toj operaciji jasno je da je dijelio namjeru za ostvarenje zajedničkog cilja. Pretresno vijeće stoga konstatuje da je **Nikolić** pružio značajan doprinos UZP-u ubistva i da je dijelio namjeru za ostvarenje zajedničkog cilja. Pretresno vijeće stoga konstatuje da je **Nikolić** bio učesnik UZP-a ubistva.

ii. Treća kategorija udruženog zločinačkog poduhvata

1393. Tužilaštvo navodi da su, shodno trećoj kategoriji odgovornosti putem učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu, učesnici tog UZP-a mogli da predvide da će u sklopu UZP-a ubistva snage bosanskih Srba u određenoj mjeri vršiti i “situaciono uslovljeno ubijanje”.⁴⁴⁹¹ Pretresno vijeće je već konstatovalo da je “situaciono uslovljeno” ubijanje vršeno u Potočarima, Bratuncu i školi u Petkovcima u periodu od 12. do 15. jula 1995. godine.⁴⁴⁹² Pretresno vijeće je, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatovalo da je “situaciono uslovljeno” ubijanje izvršeno i u supermaketu u Kravici.⁴⁴⁹³ Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak u tekstu gore da je, počev od večernjih sati 13. jula 1995. godine, **Nikolić** postao aktivan učesnik UZP-a ubistva. **Nikolić** je od tada bio svjestan da će veliki broj zarobljenika biti doveden u Zvornik da bi tu bio zatočen i pogubljen. Sljedećeg dana **Nikolić** je lično posmatrao prevoz velikog broja zarobljenika, a poslije toga je bio u školi u Grbavcima kako bi vidio uslove u kojima

⁴⁴⁸⁹ V. gore, par. 1362.

⁴⁴⁹⁰ Dokazano je da su organi bezbjednosti na nivou korpusa i brigada bili odgovorni za organizovanje operacije ponovnog pokopavanja na području Bratunca i Zvornika i da je **Nikolić** u septembru 1995. godine učestvovao u toj operaciji. V. gore, par. 1381–1384, 1390 i poglavlje III, odjeljak I.

⁴⁴⁹¹ Optužnica, par. 31. Navodi se da je to “situaciono uslovljeno” ubijanje vršeno na lokacijama u Potočarima, na lokacijama u Bratuncu, zatim u supermarketu u Kravici i u školi u Petkovcima. *Ibid.*

⁴⁴⁹² V. gore, par. 497.

⁴⁴⁹³ V. gore, par. 446–449; v. Suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje, par. 40–46.

se zarobljenici drže u zatočenju. Ta operacija je provedena u periodu u kojem je vladao kaos i u njoj su učestvovali vojnici koji su bili motivisani ličnom osvetom. Pretresno vijeće smatra da je, s obzirom na te ukupne okolnosti, jasno da je **Nikolić** mogao da predvidi da će, pored pogubljenja širokih razmjera, biti vršeno i “situaciono uslovljeno” ubijanje muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su držani na području Zvornika. Međutim, s obzirom na vrijeme kada je **Nikolić** učestvovao u UZP-u, kao i činjenicu da je opseg njegovih saznanja bio ograničen na područje Zvornika, dokazi ne pokazuju da je mogao da predvidi zatočavanje i ubijanje koje je vršeno u Bratuncu. Za razliku od toga, mogao je da predvidi “situaciono uslovljeno” ubijanje zarobljenika zatočenih u školi u Petkovicima koje je vršeno 14. jula 1995. godine.⁴⁴⁹⁴ Prema tome, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Nikolić** mogao da predvidi ta ubistva i da je voljno preuzeo rizik da će ona biti izvršena. Pretresno vijeće stoga konstatuje da je **Nikolić**, kao učesnik UZP-a ubistva, odgovoran i za to ubijanje u školi u Petkovicima.

b. Učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu prisilnog uklanjanja

1394. Pretresno vijeće je konstatovalo da je postojao UZP da se prisilno uklone stanovnici, bosanski Muslimani, iz Srebrenice i Žepe.⁴⁴⁹⁵ Pretresno vijeće podsjeća na svoj raniji zaključak da prevoz muškaraca na mjesta zatočenja i pogubljenja ne predstavlja prisilno premještanje.⁴⁴⁹⁶ Stoga se Pretresno vijeće neće baviti **Nikolićevim** navodnim učešćem u prisilnom premještanju putem njegovog učešća u prevozu muškaraca iz Bratunca.

1395. Shodno proceduri, **Nikoliću** je trebalo da bude poznat sadržaj naređenja od 20. marta 1995. godine.⁴⁴⁹⁷ Međutim, bez obzira na to da li je **Nikolić** znao za plan da se prisilno uklone stanovnici, bosanski Muslimani, iz Srebrenice i Žepe, Pretresno vijeće smatra da nema dokaza da je on učestvovao u UZP-u prisilnog uklanjanja. Iz tog razloga, ono konstatuje da nema dokaza da je **Nikolić** doprinio UZP-u prisilnog uklanjanja.

1396. Pretresno vijeće, pored toga, konstatuje da nema dokaza da je **Nikolić** “mogao jasno da predvidi”,⁴⁴⁹⁸ kao što navodi tužilaštvo, da će njegovo učešće u ubistvu muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice, “doprinijeti atmosferi straha u Žepi koja je za posljedicu imala prisilno uklanjanje muslimanskog stanovništva sa tog područja”.⁴⁴⁹⁹

⁴⁴⁹⁴ V. gore, par. 1345–1356, 1366.

⁴⁴⁹⁵ V. gore, poglavlje III, odjeljak G.2.

⁴⁴⁹⁶ V. gore, par. 934.

⁴⁴⁹⁷ U skladu s pravilom 131 Pravila brigada, **Pandurević** je članove Komande Zvorničke brigade, uključujući i **Nikolića** kao načelnika za bezbjednost, trebao da upozna sa zadatkom sadržanim u naređenju od 20. marta. V. dokazni predmet 7DP00408, Pravilo brigada JNA, 1984. godina, pravila 131 i 132. **Pandurević** je u svom svjedočenju potvrdio da je primio naređenje od 20. marta. Vinko Pandurević, T. 30822 (29. januar 2009. godine).

⁴⁴⁹⁸ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 2790.

⁴⁴⁹⁹ *Ibid.*

(ii) Tačka 1: genocid

1397. Pretresno vijeće je konstatovalo da je **Nikolić** dijelio namjeru da se ostvari zajednički cilj UZP-a ubistva, to jest da se pobiju vojno sposobni muškarci, Muslimani, iz Srebrenice, kao i da je dao značajan doprinos činjenju zločina koji spadaju u okvir tog UZP-a. Putem svog učešća u UZP-u ubistva **Nikolić** je počinio ubistvo. Pretresno vijeće je, pored toga, konstatovalo da je **Nikolić** planirao i naredio ubistvo.⁴⁵⁰⁰ Međutim, ono što se mora uzeti u obzir kad je u pitanju genocid jeste to da li su njegovo učešće u UZP-u ubistva i njegova djela planiranja i činjenja izvršena s genocidnom namjerom.

1398. Kao što je ranije navedeno, rijetki su neposredni dokazi o postojanju genocidne namjere. Umjesto na osnovu njih, zaključak o postojanju genocidne namjere mora se izvesti iz postupaka, ponašanja i znanja optuženog, kao i iz ostalih relevantnih okolnosti. Tužilaštvo je u prilog svom navodu da je **Nikolić** posjedovao genocidnu namjeru ukazalo na razne faktore. Ono ističe pogrdne izraze kojima je **Nikolić** nazivao bosanske Muslimane, s posebnim naglaskom na zabilješkama koje je 15. jula 1995. godine unio u Bilježnicu dežurnog oficira i Dnevnik operativnog dežurnog, gdje Muslimane naziva “Turci[ma]”.⁴⁵⁰¹ Tužilaštvo tvrdi da to što je **Nikolić** takve izraze koristio samo dan nakon ubijanja u Orahovcu i istog dana kad je vršeno ubijanje u Ročeviću i Kozluku jasno pokazuje da je na nacionalnoj osnovi gajio mržnju prema muslimanskom stanovništvu.⁴⁵⁰² Tužilaštvo je takođe aludiralo na druge slučajeve u kojima su za Muslimane i druge nacionalne grupe korišteni pogrdni izrazi.⁴⁵⁰³

1399. Kao što je navedeno gore u tekstu, premda korištenje pogrdnih izraza može biti relevantno u vezi s genocidnom namjerom, ono samo po sebi i za sebe ne predstavlja dokaz o postojanju takve namjere.⁴⁵⁰⁴ Ovo posebno vrijedi ako se ima u vidu da je u VRS-u i Zvorničkoj brigadi vladala kultura u kojoj je korištenje takvih izraza bilo uobičajeno. Pored toga, Pretresno vijeće je uzelo u obzir blizinu trenutka kada je **Nikolić** koristio te izraze i vršenja krivičnih djela, ali nije uvjereno da to daje dodatnu težinu dokazima kao pokazatelj genocidne namjere. Njegove riječi su zabilježene u to vrijeme jer je on tokom relevantnog perioda bio na dužnosti dežurnog

⁴⁵⁰⁰ V. dolje, par. 1421.

⁴⁵⁰¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 2802. V. dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 140, 142; dokazni predmet 7DP00378, Dnevnik operativnog dežurnog oficira Zvorničke brigade, 12. februar 1995- 3. januar 1996. godine, str. 3.

⁴⁵⁰² Završni podnesak tužilaštva, par. 2802–2803. Tužilaštvo je takođe uputilo na dokaze o njegovim predrasudama na nacionalnoj osnovi prema drugim nacionalnim grupama. U jednom presretnutom razgovoru između **Nikolića** i **Popovića** od 20. aprila 1995. godine, **Nikolić** je govorio o dvojici Poljaka dobrovoljaca, nazvavši ih “seljacima katolicima” i zaprijetivši da će ih “poklati i baciti u Drinu”. **Nikolićeva** odbrana tvrdi da ovaj presretnuti razgovor ne dokazuje genocidnu namjeru optuženog. Njegova odbrana ističe **Nikolićev** dobar odnos sa snahom (koja je Hrvatica i katolkinja) i tvrdi da su takvi izrazi korišteni u ratu i da je **Nikolić** u tom presretnutom razgovoru bio posebno “iznerviran” zbog bezbjednosnih problema vezanih za dolazak dobrovoljaca pod njegovu odgovornost. Završni podnesak tužilaštva, par. 2804; dokazni predmet P02352a, Presretnuti razgovor između **Popovića** i **Nikolića**, 20. april 1995. godine, 19:10 sati; **Nikolićev** završni podnesak, par. 1580–1584

⁴⁵⁰³ Završni podnesak tužilaštva, par. 2804.

⁴⁵⁰⁴ V. gore, par. 1117.

oficira i tu ponovo nema ničega što bi ukazivalo na činjenicu da se radilo o bilo čemu drugom do o odrazu jedne neprihvatljive, ali uobičajene prakse.

1400. Što je još značajnije, tužilaštvo ističe sistematsku i koordiniranu prirodu operacije ubijanja i razne vidove i obim **Nikolićevog** učešća u provođenju plana ubijanja, uključujući njegovu ulogu u planiranju, organizovanju i koordinaciji. Pored toga, tužilaštvo naglašava spremnost koju je **Nikolić** pokazao za učešće u zajedničkom planu.

1401. Polazna tačka analize je **Nikolićevo** poznavanje detalja i obilježja operacije ubijanja koji dokazuju da je ona izvođena s genocidnom namjerom. **Nikolić** iznosi argument da on jeste saznao za ubijanje u Orahovcu, ali da nikad nije saznao za zajedničku genocidnu namjeru i da je nije dijelio.

1402. **Nikolićevo** znanje o operaciji ubijanja bilo je drugačijeg karaktera od **Bearinog** i **Popovićevog**. **Nikolić** je o planu ubijanja prvi put obaviješten 13. jula uveče.⁴⁵⁰⁵ Dokazi koji se predočeni Pretresnom vijeću pokazuju da je dobio samo oskudne informacije: veliki broj zarobljenika dovodi se iz Bratunca u Zvornik da bi bio pogubljen.⁴⁵⁰⁶ Značajno je i to kada je **Nikolić** obaviješten. Do tada je operacija ubijanja već bila u punom zamahu, ogromna većina žrtava već je bila zatočena, a u skladištu u Kravici i na livadi u Sandićima više od 1.000 njih je već bilo pogubljeno ili samo što nije bilo pogubljeno.⁴⁵⁰⁷

1403. Sudeći po dokazima koji su predočeni Pretresnom vijeću, **Nikolić** nije znao za te događaje. Osim što mu je bilo načelno poznato da je hvatanje tih zarobljenika bilo posljedica napada na srebreničku enklavu i njenog pada, on nije imao nikakvih informacija o okolnostima u kojima su oni završili u zarobljeništvu VRS-a. Nije znao za neselektivno odvajanje u Potočarima ni za energičnu potjeru za žrtvama na putu za Konjević Polje.⁴⁵⁰⁸ Prema tome, on nije znao da je taj ubilački poduhvat obuhvatao daleko više od ubijanja onih koje je zarobio VRS i da je u stvari predstavlja operaciju smišljenu tako da se proizvede najveći mogući broj žrtava s ciljem uništenja grupe.⁴⁵⁰⁹ Pored toga, s obzirom na to da u tom trenutku još uvijek nije imao neposrednog dodira sa zarobljenicima, iako je bilo očigledno da su zarobljenici bosanski Muslimani, nema nikakvih dokaza da je znao da značajan dio namjeravanih žrtava čine civili.⁴⁵¹⁰ Prema tome, Pretresno vijeće konstatuje da je **Nikolić** 13. jula, kada se pridružio zajedničkom planu, bio svjestan plana

⁴⁵⁰⁵ V. gore, par. 1345–1356.

⁴⁵⁰⁶ *Ibid.*

⁴⁵⁰⁷ V. gore, par. 1299, gdje se napominje da Pretresnom vijeću nisu predočeni nikakvi neposredni dokazi o tome da je **Beara** prije 13. jula učestvovao u operaciji ubijanja, ali da su Vijeću predočeni jasni dokazi da je **Popović**, **Bearin** potčinjeni u organima bezbjednosti, od jutarnjih sati 12. jula znao za plan ubistva).

⁴⁵⁰⁸ V. gore, poglavlje III, odjeljci E.6 i F.4.

⁴⁵⁰⁹ V. gore, poglavlje III, odjeljak E.6.

⁴⁵¹⁰ V. gore, par. 760–761.

ubijanja širokih razmjera, ali nije znao za neka ključna obilježja te operacije koja bi predstavljala dokaz o genocidnoj namjeri. U tom smislu, tužilaštvo je u pravu kada tvrdi da je **Nikolić** svojom voljom tražio da bude oslobođen dužnosti dežurnog oficira na IKM-u kako bi učestvovao u ovoj operaciji. Međutim, s obzirom na saznanja kojima je u tom trenutku raspolagao, to dokazuje samo da je bio voljan da postupi u skladu s ovim očigledno protivpravnim naređenjima i da učestvuje u ubistvu. U tom kontekstu, ovo samo po sebi ne pokazuje da je posjedovao genocidnu namjeru.

1404. Međutim, čak i ako se prihvati da su to bila **Nikolićeva** početna saznanja, ono što se desilo ubrzo nakon toga bilo mu je više nego dovoljno da zaključi da plan nije bio samo da se ubije, nego i da se uništi. U jutarnjim satima 14. jula, **Nikolić** je stekao jasniju sliku te operacije. Prvo se sastao s **Bearom** i **Popovićem** i razgovarao s njima o detaljima operacije ubijanja.⁴⁵¹¹ Jedini razuman zaključak koji se može izvući na osnovu tog sastanka na kojem je sačinjen plan jeste taj da su **Nikoliću**, kada je tog jutra otišao iz kasarne u preduzeću "Standard", bili poznati detalji tog plana: na više lokacija na području Zvornika biće izvršena pogubljenja, a žrtava će biti stotine, pa i hiljade.⁴⁵¹² Kasnije tog jutra, vidio je konvoj autobusa, a nakon toga je putem svojih zapažanja u Orahovcu stekao saznanja iz prve ruke o sastavu žrtava: vojnici i civili, muškarci, dječaci i starci.⁴⁵¹³ Takođe je bilo očito da ti nenaoružani bosanski Muslimani koje je VRS već držao u zarobljeništvu ne predstavljaju nikakvu vojnu prijetnju.

1405. To što je na drugim mjestima već bio ubijen veliki broj bosanskih Muslimana ne umanjuje činjenicu da je ubijanje koje je uslijedilo i u kojem je i on učestvovao bilo dovoljno da **Nikolić** spozna razmjere i obim te operacije ubijanja. **Nikolić** je iz prve ruke stekao uvid u sistematski i organizovan način na koji je operacija ubijanja isplanirana i provedena i, štaviše, odigrao je aktivnu ulogu u njoj. Vidio je dokaze o čvrstoj riješenosti da se ubije svaki zarobljeni bosanski Musliman, uključujući i incident kada je **Popović** naredio vojnicima na mjestu pogubljenja da pucaju u jednog dječaka.⁴⁵¹⁴

1406. Zaključak o tome da je **Nikoliću** bila poznata genocidna priroda tog plana može se izvući i na osnovu njegove tijesne saradnje i interakcije s **Bearom** i **Popovićem**, za koje je Pretresno vijeće konstatovalo da su posjedovali genocidnu namjeru. Dokazi pokazuju da njegova interakcija s pomenutom dvojicom nije završena 14. jula sastankom u kasarni u preduzeću

⁴⁵¹¹ V. gore, par. 1357.

⁴⁵¹² V. gore, par. 1345–1356.

⁴⁵¹³ V. gore, par. 478–488, 1358.

⁴⁵¹⁴ V. gore, par. 486–488.

"Standard". On je tokom operacije ubijanja nastavio da se sastaje i radi s njima i Pretresno vijeće se uvjerilo da mu je kroz tu interakciju bilo poznato postojanje genocidne namjere.⁴⁵¹⁵

1407. Prema tome, na osnovu svih ovih dokaza zajedno, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Nikolić**, ubrzo nakon što je počeo s učešćem u operaciji ubijanja, a sigurno u vrijeme kad su vršena pogubljenja u Orahovcu, znao da se radi o operaciji masovnog ubijanja koja se izvodi s genocidnom namjerom. On je svoj ključni doprinos UZP-u ubistva dao u vrijeme kad je stekao to saznanje, kao i poslije toga.

1408. Pretresno vijeće je gore u tekstu konstatovalo da je **Nikolić** odigrao važnu ulogu u UZP-u ubistva u vidu planiranja i organizovanja zatočavanja i pogubljenja. Njegov doprinos tom UZP-u može se na najbolji način opisati kao ustrajan i odlučan. Međutim, ključno pitanje je da li su ti njegovi postupci, zajedno s činjenicom da je znao za genocidnu namjeru drugih, kad se uzmu u obzir u odnosu na ukupne dokaze, dovoljni da se Pretresno vijeće van razumne sumnje uvjeri da **Nikolić** nije samo znao za tu namjeru, nego i da ju je dijelio. Prilikom donošenja zaključka po tom pitanju Pretresno vijeće podsjeća da se "[t]ežina genocida ogleda u strogim zahtjevima koji se moraju zadovoljiti prije no što se donese osuđujuća presuda za to krivično djelo".⁴⁵¹⁶ U tom kontekstu, "uslov postojanja dokaza posebne namjere" jedan je od sigurnosnih mehanizama čija je svrha da se osigura da se osuđujuća presuda za to krivično djelo ne izriče olako.⁴⁵¹⁷

1409. Iz dokaza se vidi da je **Nikolić** pokazao riješenost da izvrši zadatke koji su mu dodijeljeni u toj ubilačkoj operaciji. Prilikom pogubljenja u Orahovcu on je odigrao značajnu ulogu u organizovanju stražarskog obezbjeđenja zarobljenika i bio je prisutan na samom mjestu pogubljenja, gdje je izdavao uputstva.⁴⁵¹⁸ Čak je preduzeo i jedan dodatni korak nudeći vojnicima Zvorničke brigade nove uniforme kako bi ih podstakao da ostanu na tom mjestu i vrše pogubljenja.⁴⁵¹⁹ U Ročeviću je vršio pritisak na Aćimovića da obezbijedi ljudstvo za pogubljenja nakon što je on odbio prvobitni zahtjev za pomoć.⁴⁵²⁰ Što se tiče obima **Nikolićevog** učešća, on je bio aktivno uključen u mnoge aspekte pogubljenja u Orahovcu. Tragao je za ljudstvom koje će vršiti pogubljenja u Ročeviću i obezbjeđivati zarobljenike u školi u Kuli, premda dokazi ne pokazuju da je bio fizički prisutan na tim lokacijama. Pored toga, bio je s **Popovićem** u blizini

⁴⁵¹⁵ V. gore, par. 486–488, 1366. V. takođe gore, par. 1368–1369.

⁴⁵¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 37.

⁴⁵¹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 37.

⁴⁵¹⁸ V. gore, par. 1362.

⁴⁵¹⁹ V. gore, par. 1361.

⁴⁵²⁰ V. gore, par. 1367–1368.

Petkovaca dok su tamo držani zarobljenici. Prema tome, njegovi postupci i učešće pružaju neke dokaze na osnovu kojih se može izvući zaključak o njegovoj genocidnoj namjeri.⁴⁵²¹

1410. Istovremeno, dok se **Beara** i **Popović** mogu adekvatno opisati kao arhitekta ove genocidne operacije, **Nikolić** je u nju uključen kako bi izvršio konkretne zadatke koji su mu dodijeljeni u sklopu provođenja montruoznog plana koji su osmislili drugi. Njegova krivična djela, premda užasnog karaktera, bila su ograničena na njegovu sferu odgovornosti – na neka konkretna mjesta zatočavanja i pogubljenja u Zvorniku. Njegovo učešće i uloga u operaciji, kad se posmatraju u ovom kontekstu, nisu bili sveopštog karaktera. On nije učestvovao u zarobljavanju i nije bio uključen u proces izbora zarobljenika. Iako je imao neke dužnosti u vezi s pratnjom zarobljenika, nije bio uključen u organizaciju njihovog premještanja iz Bratunca u Zvornik. Nije učestvovao u regrutovanju ljudstva izvan sastava Zvorničke brigade. Nije učestvovao u obezbjeđenju opreme i nema dokaza da je učestvovao u organizaciji pokopavanja. Pored toga, njegova povezanost s operacijom ponovnog pokopavanja je minimalna. Njegovo učešće u operaciji ubijanja bilo je vremenski ograničeno i počelo je tokom noći 13. jula, a iznenada se završilo oko podneva 16. jula. Prema tome, on nije bio neposredno uključen u ubijanje na Vojnoj ekonomiji Branjevo ili u Domu kulture u Pilici.

1411. Pretresno vijeće takođe podsjeća da su ranjene zarobljenike iz bolnice u Milićima nekoliko dana čuvali pripadnici Zvorničke brigade. Pretresno vijeće raspolaže nekim dokazima da je **Nikolić** odigrao određenu ulogu u njihovom čuvanju, tako da je, prema tome, imao mogućnost da pospiješi provođenje genocidnog plana utoliko što bi sam organizovao njihovo pogubljenje. Ipak, oni su bili sigurni sve dok su se nalazili pod nadzorom **Nikolića** i Zvorničke brigade, a ubijeni su tek nakon što je kontrolu nad njima preuzeo **Popović**.

1412. **Nikolićevi** postupci se takođe moraju posmatrati u kontekstu ukupnih dokaza i u tom smislu su njegove lične prilike i položaj na kojem je u to vrijeme bio u VRS-u vrlo relevantni. **Nikolić** je bio potporučnik, što je bio najniži oficirski čin, nije nikad pohađao vojnu akademiju, a bio je na položaju načelnika za bezbjednost, što je položaj koji je obično rezervisan za čin majora ili neki viši čin.⁴⁵²² Očigledno je da on nije bio visoki oficir i, u kontekstu operacije kojom su upravljali **Beara** i **Popović**, lično je mogao da ima malo ovlasti. **Nikolića** su u ovu operaciju uključili njegovi pretpostavljeni u organima bezbjednosti, koji su mu naredili da izvrši logističke pripreme za zatočavanje i ubijanje velikog broja zatočenika na području Zvornika. Pored toga, on

⁴⁵²¹ Pretresno vijeće je takođe razmotrilo argument tužilaštva da uloga koju je **Nikolić** odigrao u organizovanju ubistva četvorice preživjelih predstavlja dodatni dokaz **Nikolićeve** genocidne namjere. Međutim, budući da je Pretresno vijeće konstatovalo da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se **Nikolić** doveo u neposrednu vezu s ubistvom tih zarobljenika, argument tužilaštva je u tom smislu neutemeljen.

⁴⁵²² Vinko Pandurević, T. 31340–31342 (12. februar 2009. godine).

je bio svjestan da se ta operacija izvodi u skladu s naređenjima komandanta VRS-a, Mladića. Naravno, to su bila očigledno protivpravna naređenja i ne može biti nikakve sumnje u to da je **Nikolić** bio dužan da odbije da ih izvrši. Međutim, u smislu procjenjivanja njegove lične namjere da uništi grupu, relevantno je smjestiti njegovo učešće u kontekst u kojem se ono očito odvijalo.

1413. Riječi kojima je **Vinko Pandurević** opisao **Nikolićeve** radne rezultate i njegov karakter kao oficira takođe dosta govore. On je izjavio da je **Nikolić** bio disciplinovan oficir, ali da je “šinjel službe bezbednosti kojim je bio zaogrnut [...] bio za njega preveliki [...] služba bi ga vremenom [...] progutala. On je bio posvećen tom poslu i on je uvek više verovao u tu službu nego što je verovao meni”.⁴⁵²³

1414. Nakon što je individualno i kumulativno razmotrilo i odvagnulo sve gorenavedene faktore, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je jedini razuman zaključak koji se može izvući iz **Nikolićevih** postupaka taj da je on dijelio genocidnu namjeru. Drugi razuman zaključak bio bi da je **Nikolića** njegova slijepa posvećenost Službi bezbjednosti navela da ustrajno radi na efikasnom izvršavanju zadataka koji su mu dodijeljeni u toj operaciji, uprkos njenom ubilačkom karakteru i genocidnom cilju njegovih pretpostavljenih. U tim okolnostima nije ispunjen najstroži uslov za postojanje posebne namjere tako da Pretresno vijeće konstatuje da **Nikolić** u UZP-u ubistva nije učestvovao sa genocidnom namjerom.

1415. Međutim, s obzirom na to da je Pretresno vijeće konstatovalo da je **Nikolić** znao da drugi posjeduju tu namjeru, njegovo učešće u raznim aspektima operacije ubijanja ne predstavlja samo značajan doprinos UZP-u ubistva, nego i znatan doprinos vršenju genocida. Pretresno vijeće stoga konstatuje, da je **Nikolić** pomagao i podržavao genocid.

(iii) Tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida

1416. Pretresno vijeće je konstatovalo da **Nikolić** nije posjedovao posebnu namjeru za genocid. Prema tome, **Nikolić** nije imao *mens rea* za udruživanje radi vršenja genocida. Pretresno vijeće stoga konstatuje da **Nikolić** nije krivično odgovoran za udruživanje radi vršenja genocida.

(iv) Uslov znanja za krivična djela iz člana 5 Statuta

1417. **Nikolić** snosi odgovornost za zločin protiv čovječnosti po članu 5 Statuta ukoliko su njegova djela činila dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv nekog

⁴⁵²³ Vinko Pandurević, T. 31342–31343 (12. februar 2009. godine).

civilnog stanovništva i ukoliko je u to vrijeme znao za taj napad i za to da njegova djela čine dio tog napada.⁴⁵²⁴

1418. Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da je postojao rasprostranjen i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, koji se sastojao iz nekoliko komponenti i koji je kulminirao vojnom operacijom protiv Srebrenice. Kao načelnik za bezbjednost Zvorničke brigade, čiji je komandant učestvovao u napadu na Srebrenicu, **Nikolić** je znao za vojni napad usmjeren protiv zaštićene enklave Srebrenice.⁴⁵²⁵ On je, pored toga, znao da se zarobljeni bosanski Muslimani prevoze iz Bratunca u Zvornik. Prema tome, on je znao da se radi o zarobljenicima čije je zarobljavanje od strane VRS-a bilo posljedica napada na civilnu enklavu Srebrenicu.⁴⁵²⁶ **Nikolić** je vidio da zarobljeni bosanski Muslimani koji su bili zatočeni u školi u Grbavcima i pogubljeni u Orahovcu nisu samo vojnici nego i civili i da niti je pravljena bilo kakva razlika niti je vršen bilo kakav izbor u vezi s tim ko će od njih biti pogubljen. **Nikolićeva** djela ubistva su jasno povezana s napadom na Srebrenicu⁴⁵²⁷ i **Nikolić** je to znao.

1419. Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da je **Nikolić** ispunio uslov znanja koji se traži za činjenje zločina protiv čovječnosti po članu 5 Statuta.

(v) Tačke 4 i 5: ubistvo

1420. Pretresno vijeće je konstatovalo da su snage bosanskih Srba u periodu od 12. do 27. jula 1995. godine pobile hiljade bosanskih Muslimana iz Srebrenice i da to ubijanje predstavlja ubistvo i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.⁴⁵²⁸ Pretresno vijeće je konstatovalo i da su ta ubistva počinjena u sklopu zajedničkog cilja UZP-a ubistva vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice ili su bila prirodna i predvidljiva posljedica tog cilja.⁴⁵²⁹ **Nikolić** je učestvovao u UZP-u ubistva i ispunio je uslov znanja koji se traži za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti. On je takođe znao da žrtve nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima u vrijeme kad su ta ubistva počinjena. Prema tome, on je krivično odgovoran za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti, a snosi i odgovornost za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja, i to kako za ubistva za koja je utvrđeno da su činila dio UZP-a ubistva, tako i za “situaciono uslovljeno” ubijanje.⁴⁵³⁰

⁴⁵²⁴ V. gore, par. 751, 757–758.

⁴⁵²⁵ V. gore, par. 1841–1850.

⁴⁵²⁶ V. gore, par. 120–124, 153–157, 1345.

⁴⁵²⁷ V. gore, par. 779.

⁴⁵²⁸ V. gore, par. 793–798.

⁴⁵²⁹ V. gore, par. 1081–1082. Pretresno vijeće podsjeća da je konstatovano da je, kad je u pitanju “situaciono uslovljeno” ubijanje, **Nikolić** odgovoran samo za ona ubistva koja su izvršena u školi u Petkocima. V. gore, 1393.

⁴⁵³⁰ V. *ibid.* V. takođe Suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje, par. 36–46.

1421. Tužilaštvo navodi da je **Nikolić** “počinio, planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje [krivičnih djela za koja se tereti]”.⁴⁵³¹ Pretresno vijeće konstatuje da **Nikolić** putem svog učešća u UZP-u ubistva nije samo počinio nego i planirao i naredio ubistvo vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, što se vidi iz njegovog učešća u ubijanju u Orahovcu, njegovih sastanaka sa **Bearom** i **Popovićem** na kojima su oni planirali i koordinirali operaciju ubistva, njegovog razgovora s Acimovićem u vezi s ubijanjem zarobljenika koji su držani u školi u Ročeviću, kao i njegovog razgovora s Obrenovićem tokom noći 13. jula 1995. godine. Međutim, Pretresno vijeće je mišljenja da je njegovo ponašanje najprimjerenije opisati kao činjenje ubistva putem učešća u UZP-u ubistva.

(vi) Tačka 3: istrebljivanje

1422. Pretresno vijeće je konstatovalo da su ubistva širokih razmjera muškaraca i dječaka iz Srebrenice predstavljala istrebljenje kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5.⁴⁵³² Ta ubistva su bila ili dio zajedničkog cilja UZP-a ubistva ili su predstavljala njegovu prirodnu i predvidljivu posljedicu. **Nikolić** je učestvovao u UZP-u ubistva, a naredio je i planirao ubistvo kao zločin protiv čovječnosti. Ta ubistva su bila masovna, sa hiljadama žrtava, što je **Nikoliću** bilo poznato. Stoga je **Nikolić** počinio, naredio i planirao ubistvo širokih razmjera. Na osnovu ovih ukupnih okolnosti Pretresno konstatuje da je **Nikolić** kriv za istrebljivanje. S obzirom na to da je ispunjen uslov znanja koji se traži kod krivičnih djela iz člana 5, **Nikolić** snosi krivičnu odgovornost za istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti.

1423. Tužilaštvo navodi da je **Nikolić** “počinio, planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje [krivičnih djela za koja se tereti]”.⁴⁵³³ Pretresno vijeće konstatuje da **Nikolić**, putem svog učešća u UZP-u ubistva, nije samo počinio, nego je i planirao i naredio istrebljivanje vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.⁴⁵³⁴ Međutim, Pretresno vijeće je mišljenja da je njegovo ponašanje najprimjerenije opisati kao činjenje istrebljivanja putem učešća u UZP-u ubistva.

(vii) Tačka 6: progon

1424. Pretresno vijeće je konstatovalo da je progon, kao zločin protiv čovječnosti, počinjen, pored ostalog, putem ubijanja više hiljada muškaraca, bosanskih Muslimana (uključujući i “situaciono uslovljeno” ubijanje), i okrutnog i nečovječnog postupanja prema

⁴⁵³¹ Optužnica, par. 88.

⁴⁵³² V. gore, par. 802–805.

⁴⁵³³ Optužnica, par. 88.

⁴⁵³⁴ V. gore, par. 1421.

ljudima koji su bili zatočeni u Bratuncu i Zvorniku.⁴⁵³⁵ Pretresno vijeće je konstatovalo da ova djela spadaju u djelokrug UZP-a ubistva ili da su bila njegova prirodna i predvidljiva posljedica.⁴⁵³⁶

1425. Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da je **Nikolić** bio učesnik UZP-a ubistva i da je putem tog svog učešća odgovoran za okrutno i nečovječno postupanje i ubistvo širokih razmjera, uključujući takozvano “situaciono uslovljeno” ubijanje u školi u Petkovcima, koje je bilo prirodna i predvidljiva posljedica UZP-a ubistva.⁴⁵³⁷

1426. **Nikolić** je učestvovao u operaciji ubijanja s posebnom namjerom da izvrši diskriminaciju na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi. Pretresno vijeće je mišljenja da **Nikolićeva** uključenost u organizaciju i koordinaciju ubistva masovnih razmjera jedne etničke grupe, bosanskih Muslimana, pokazuje njegovu diskriminatornu namjeru. Pored toga, njegovo aktivno učešće u zatočavanju, ubijanju i ponovnom pokopavanju, u okolnostima i na način koji, kao što je već konstatovalo Pretresno vijeće, jasno pokazuje diskriminatornu namjeru,⁴⁵³⁸ predstavlja dodatni dokaz **Nikolićeve** namjere. Pretresno vijeće stoga konstatuje da je **Nikolić** učestvovao u UZP-u ubistva s posebnom namjerom da izvrši diskriminaciju na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi i da je, prema tome, počinio progon putem ubistva i okrutnog i nečovječnog postupanja.

1427. Da bi neki optuženi bio proglašen krivično odgovornim na osnovu treće kategorije UZP-a za neko krivično djelo za koje se traži posebna namjera, tužilaštvo mora da dokaže da je optuženi mogao razumno da predvidi da će neko prošireno djelo biti počinjeno, kao i da će biti počinjeno s traženom posebnom namjerom.⁴⁵³⁹ Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Nikolić** mogao da predvidi da će u školi u Petkovcima biti izvršeno “situaciono uslovljeno” ubijanje s namjerom vršenja progona. Svojim učešćem u UZP-u ubistva **Nikolić** je voljno preuzeo taj rizik. Prema tome, on je putem svog učešća u UZP-u ubistva, na osnovu treće kategorije UZP-a, odgovoran za progon kao zločin protiv čovječnosti koji je izvršen putem “situaciono uslovljenog” ubijanja.⁴⁵⁴⁰

1428. Tužilaštvo navodi da je **Nikolić** “počinio, planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje [krivičnih djela za koja se tereti]”.⁴⁵⁴¹ Pretresno vijeće konstatuje da je **Nikolić** planirao, naredio i počinio progon. Međutim, ono je mišljenja da je **Nikolićevo** ponašanje najtačnije opisati kao činjenje krivičnog djela progona kao

⁴⁵³⁵ V. gore, par. 990–995.

⁴⁵³⁶ V. gore, par. 1081–1083. V. takođe Optužnica, par. 83.

⁴⁵³⁷ V. gore, par. 1387–1393, 1420–1421.

⁴⁵³⁸ V. gore, par. 990–995.

⁴⁵³⁹ V. gore, par. 1021.

⁴⁵⁴⁰ V. gore, par. 1420, fusnota 1428.

⁴⁵⁴¹ Optužnica, par. 88.

zločina protiv čovječnosti putem ubistva i okrutnog i nečovječnog postupanja počinjenog u sklopu učešća u UZP-u ubistva s namjerom da se izvrši diskriminacija.

(viii) Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)

1429. Pretresno vijeće je konstatovalo da **Nikolić** nije učestvovao u UZP-u prisilnog uklanjanja.⁴⁵⁴² Isto tako, nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da je on pomagao i podržavao prisilno premještanje bilo u Srebrenici bilo u Žepi, a ni izvedeni dokazi ne pokazuju da snosi neki drugi vid odgovornosti za prisilno premještanje.⁴⁵⁴³ Pretresno vijeće stoga konstatuje da **Nikolić** nije krivično odgovoran za prisilno premještanje kao zločin protiv čovječnosti.

(ix) Tačka 8: deportacija

1430. Pretresno vijeće je konstatovalo da odlazak muškaraca, bosanskih Muslimana, u Srbiju ne predstavlja deportaciju. Budući da je odlazak muškaraca, bosanskih Muslimana, u Srbiju jedina osnova koja se u Optužnici navodi u vezi s optužbom za deportaciju, **Nikolić** nije krivično odgovoran za deportaciju kao zločin protiv čovječnosti.

⁴⁵⁴² V. gore, par. 1394–1396.

⁴⁵⁴³ *Ibid.* Pretresno vijeće nije izvelo nikakav zaključak iz iskaza svjedoka PW-168 da je “dežurni oficir ili **Nikolić**” izvršio naređenje da se izvrši regulisanje saobraćaja i da se pritom prioritet da autobusima iz Srebrenice, kao i da se u 16:30 sati zaposjedne raskrsnica u Konjević Polju. Svjedok PW-168, T. 15823 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16150-16151 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine), T. 16500 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine); dokazni predmet 7DP00157, Naređenje Komande Drinskog korpusa s potpisom Milenka Živanovića, 12. juli 1995. godine.

6. Ljubomir Borovčanin(a) Optužbe protiv Borovčanina

1431. Tužilaštvo tereti **Borovčanina** odgovornošću po članu 7(1) Statuta za planiranje, podsticanje, naređivanje, činjenje i na drugi način pomaganje i podržavanje krivičnih djela genocida, udruživanja radi vršenja genocida, istrebljivanja, ubistva, progona, prisilnog premještanja i deportacije.⁴⁵⁴⁴ Konkretno, tužilaštvo navodi da je **Borovčanin** bio učesnik UZP-a ubistva vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice, i UZP-a prisilnog uklanjanja.⁴⁵⁴⁵

1432. **Borovčanin** se, za djela svojih potčinjenih,⁴⁵⁴⁶ takođe tereti odgovornošću kao komandant za ista, gorenavedena krivična djela, po članu 7(3) Statuta.⁴⁵⁴⁷

(b) Položaj i funkcija koju je obavljao

1433. **Ljubomir** (zvani Ljubiša) **Borovčanin** rođen je 27. februara 1960. godine u Han-Pijesku, u BiH.⁴⁵⁴⁸ Diplomirao je 1982. godine na Fakultetu Političkih nauka Univerziteta u Sarajevu.⁴⁵⁴⁹ Od novembra 1990. do maja 1992. godine, **Borovčanin** je bio komandir Stanice milicije u Kladnju.⁴⁵⁵⁰ U avgustu 1992. godine prešao je u Stanicu milicije u Bratuncu, takođe na položaj komandira, na kojem je ostao do februara 1994. godine, kada je postavljen za zamjenika komandanta Specijalne brigade policije (SBP) MUP-a RS, stacionirane u štabu SBP-a u Janji, selu u blizini Bijeljine.⁴⁵⁵¹ U decembru 1995. godine **Borovčanin** je postavljen za načelnika Uprave policije u MUP-u RS i na tom položaju je ostao do februara 1998. godine, kada je postao savjetnik ministra unutrašnjih poslova RS-a za Javnu bezbjednost.⁴⁵⁵²

⁴⁵⁴⁴ Optužnica, par. 88–89. **Borovčanin** se u tački 1 Optužnice tereti za krivično djelo genocida, kažnjivo po članu 4(3)(a); u tački 2 za udruživanje radi vršenja genocida, kažnjivo po članu 4(3)(b); u tački 3 za istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(b); u tačkama 4 i 5 za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(a), odnosno kao kršenje zakona i običaja ratovanja, kažnjivo po članu 3; u tački 6 za progona kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(h); u tački 7 za nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(i); i u tački 8 za deportaciju kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(d).

⁴⁵⁴⁵ Optužnica, par. 43, 49–71, 81, 84, 90–92. **Borovčanin** se u tački 7 Optužnice tereti za nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(i); a u tački 8 za deportaciju kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5(d).

⁴⁵⁴⁶ Optužnica, par. 93, 95.

⁴⁵⁴⁷ *Ibid.*, par. 26–29, 30.4, 30.4.1, 31, 33–37, 43, 45–49, 60–64, 72–73, 81, 83–84.

⁴⁵⁴⁸ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 4; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 1.

⁴⁵⁴⁹ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 5.

⁴⁵⁵⁰ *Ibid.*, str. 6, 10; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 154.

⁴⁵⁵¹ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 6; svjedok PW-160, T. 8571 (9. mart 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 116.

⁴⁵⁵² Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 8–9.

1434. Tokom perioda na koji se odnosi Optužnica **Borovčanin** je bio zamjenik komandanta SBP-a u MUP-u RS.⁴⁵⁵³ Dana 10. jula 1995. godine **Borovčanin** je imenovan za komandanta združenih snaga jedinica MUP-a koje su upućene u Bratunac.⁴⁵⁵⁴ Relevantni dio naređenja kojim je postavljen na taj položaj glasi kako slijedi:

2. U sastav jedinice ulaze drugi specijalni odred policije iz Šekovića, prva četa PJP CJB, Zvornik, mješovita četa združenih snaga MUP-a RSK-a, Srbije i Republike Srpske i četa iz kampa centra za obuku na Jahorini.

[...]

4. [...] Okupljanje jedinice izvršiti 11.07.1995. godine do 12 časova u Bratuncu ispred SJB, osim drugog specijalnog odreda policije koji će pokret ka odredištu izvršiti 11.07.1995. godine u popodnevnom satima.

5. Komandant jedinice je dužan po dolasku na odredište stupiti u vezu sa načelnikom štaba korpusa generalom Krstićem.⁴⁵⁵⁵

Borovčanin je to naređenje, koje je izdao Tomislav Kovač, zamjenik ministra unutrašnjih poslova,⁴⁵⁵⁶ primio u popodnevnom satima 10. jula, dok je bio angažovan u borbama u Trnovu, na sarajevskom ratištu.⁴⁵⁵⁷

1435. Naređenje je izdato u skladu sa “Zakonom o primeni zakona o unutrašnjim poslovima za vreme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja”, koji je bio na snazi u RS-u i na osnovu kojeg su snage MUP-a mogle da budu prepotčinjene VRS-u.⁴⁵⁵⁸ Ovim naređenjem su **Borovčanin** i njegove jedinice stavljeni pod komandu Drinskog korpusa.⁴⁵⁵⁹ **Borovčaninu** je naređeno je da stupi u vezu sa Krstićem, koji je u to vrijeme bio načelnik štaba Drinskog korpusa.⁴⁵⁶⁰ Snage MUP-a pod **Borovčanin**ovom komandom koje su se okupile u Bratuncu 11. jula i u ranim jutarnjim časovima 12. jula 1995. godine sastojale su se od 1. čete Posebne jedinice

⁴⁵⁵³ Dokazni predmet P02857, Dokument koji je Borovčanin donio na razgovor 20. februara 2002. godine i koji je označen kao Dokument 3: Rješenje kojim je Borovčanin privremeno raspoređen na poslove i zadatke zamjenika komandanta Specijalne brigade policije RS-a, 24. februar 1994. godine; dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 6.

⁴⁵⁵⁴ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 20–21; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 3; dokazni predmeti P00057, P00094, 4D00337 Naređenje br. 64/95 Ministarstva unutrašnjih poslova RS-a jedinicama MUP-a, s otkucanim potpisom Tomislava Kovača, 10. juli 1995. godine.

⁴⁵⁵⁵ Dokazni predmet P00057, Naređenje br. 64/95 Ministarstva unutrašnjih poslova RS-a jedinicama MUP-a, s otkucanim potpisom Tomislava Kovača, 10. juli 1995. godine.

⁴⁵⁵⁶ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 15; svjedok PW-160, T. 8574 (9. mart 2007. godine); Mendeljev Đurić, T. 10797 (1. maj 2007. godine).

⁴⁵⁵⁷ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 20–21; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 3.

⁴⁵⁵⁸ Dokazni predmeti 4D00413, 4DP00725, P00422 Zakon o primeni zakona o unutrašnjim poslovima za vreme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja RS-a, 29. novembar 1994. godine. Stanje neposredne ratne opasnosti u RS-u je proglašeno u aprilu 1992. i u junu 1995. godine. Dokazni predmet 4D00527, Odluka Predsjedništva RS-a o proglašenju neposredne ratne opasnosti, 15. april 1992. godine; dokazni predmeti 4DP00001, 4DP00726, 5D01341, 5D01342, Naređenje predsjednika o mobilizaciji.

⁴⁵⁵⁹ Dokazni predmeti P00057, P00094, 4D00337 Naređenje br. 64/95 Ministarstva unutrašnjih poslova RS-a jedinicama MUP-a, s otkucanim potpisom Tomislava Kovača, 10. juli 1995. godine.

⁴⁵⁶⁰ *Ibid.* V. gore, par. 184–185.

policije (PJP) iz Zvornika,⁴⁵⁶¹ pod komandom Radomira Pantića,⁴⁵⁶² 2. odreda SBP-a iz Šekovića,⁴⁵⁶³ na čijem je čelu bio komandant tog odreda Rado Čuturić zvanu Oficir,⁴⁵⁶⁴ kao i od regruta iz Objekta za obuku na Jahorini,⁴⁵⁶⁵ pod komandom Duška Jevića zvanog Staljin⁴⁵⁶⁶ i njegovog zamjenika i ujedno komandira 1. čete Jahorinskih regruta, Mendeljeva Đurića zvanog Mane.⁴⁵⁶⁷ U skladu s odredbama zakona RS-a, snage MUP-a su zadržale svoj unutrašnji komandni lanac, pri čemu su bile prepotčinjene komandantu snaga VRS-a u čijoj su zoni odgovornosti obavljale borbene zadatke.⁴⁵⁶⁸

(c) Postupci i lokacije na kojima se nalazio

(i) Dolazak u Bratunac

1436. Po prijemu tog naređenja **Borovčanin** je u večernjim satima 10. jula 1995. godine krenuo u Bratunac.⁴⁵⁶⁹ Usput se zaustavio na Jahorini i o svom zadatku u Srebrenici razgovarao sa svojim komandantom SBP-a Goranom Sarićem.⁴⁵⁷⁰

1437. **Borovčanin** je u Stanicu milicije u Bratuncu stigao oko podneva 11. jula i uputio se na IKM u Pribičevac da bi razgovarao s Krstićem.⁴⁵⁷¹ Kada je oko 15:00 sati stigao na IKM, dali

⁴⁵⁶¹ Prva četa PJP-a iz Zvornika stigla je u Bratunac u ranim večernjim satima 11. jula. Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 47–48; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 5; Nenad Filipović, T. 26992, 26995 (10. oktobar 2008. godine); Žarko Zarić, T. 26912–26914 (9. oktobar 2008. godine).

⁴⁵⁶² V. gore, par. 182.

⁴⁵⁶³ Drugi odred SBP-a iz Šekovića stigao je oko 3:00 sata ujutro 12. jula. Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 63–64.

⁴⁵⁶⁴ Milenko Pepić, T. 13539 (9. juli 2007. godine). V. gore, par. 178; fusnota 1236.

⁴⁵⁶⁵ Prva četa jahorinskih regruta stigla je u Bratunac u popodnevnom satima 11. jula. Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 40, 44; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 5; dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o angažovanju snaga MUP-a u Srebrenici, 5. septembar 1995. godine, str. 2; Mendeljev Đurić, T. 10799 (1. maj 2007. godine).

⁴⁵⁶⁶ V. gore, par. 180.

⁴⁵⁶⁷ Iako se u naređenju pominje “mješovita četa združenih snaga MUP-a RSK-a /Republika Srpska Krajina/, Srbije i Republike Srpske”, Pretresno vijeće smatra da nema nikakvih dokaza o tome gdje se ta četa nalazila, osim Borovčaninovog navoda da nije došla u Bratunac. Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 26–27, 33. V. dokazni predmet P00057, Naređenje br. 64/95 Ministarstva unutrašnjih poslova RS-a jedinicama MUP-a, s otkucanim potpisom Tomislava Kovača, 10. juli 1995. godine.

⁴⁵⁶⁸ Dokazni predmet 4D00413, Zakon o primeni zakona o unutrašnjim poslovima za vreme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja RS-a, 29. novembar 1994. godine, član 14, par. 2; dokazni predmet P00008, Naređenje Glavnog štaba VRS-a, 22. april 1995. godine; Milomir Savčić, T. 15287–15288 (12. septembar 2007. godine); Dobrisav Stanojević, T. 12873 (19. juni 2007. godine).

⁴⁵⁶⁹ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 20–21, 26; dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o angažovanju snaga MUP-a u Srebrenici, 5. septembar 1995. godine, str. 1.

⁴⁵⁷⁰ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 26; dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o angažovanju snaga MUP-a u Srebrenici, 5. septembar 1995. godine, str. 1.

⁴⁵⁷¹ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 26–28, 30; Dragan Nesković, T. 27425 (27. oktobar 2008. godine); Slaviša Simić, T. 27500–27501 (28. oktobar 2008. godine).

su mu na telefon Mladića, koji mu je naredio da istog dana sa svojim snagama MUP-a krene iz pravca Žutog Mosta prema Potočarima i Milačevićima.⁴⁵⁷²

1438. Kada se oko 17:00 sati vratio u Stanicu milicije u Bratuncu, **Borovčanin** se sastao sa svojim potčinjenim komandirima Jevićem, Manetom i Pantićem.⁴⁵⁷³ Tu su svratili i Dragomir Vasić, načelnik CJB-a Zvornik, i Danilo Zoljić, komandant PJP-a Zvornik.⁴⁵⁷⁴

1439. Otprilike u to vrijeme, u kasnim popodnevnim ili ranim večernjim satima 11. jula, **Borovčanin** je naredio da se izvrši izviđanje područja Potočara, uključujući i bazu Nizozemskog bataljona i prilazni put koji je vodio prema Srebrenici.⁴⁵⁷⁵ **Borovčanin** je izviješten da se civili, bosanski Muslimani, okupljaju u rejonu baze Nizozemskog bataljona.⁴⁵⁷⁶

1440. Oko 19:00 sati 11. jula Mladić je pozvao **Borovčanina** u hotel "Fontana", gdje su Mladić, Krstić i drugi oficiri večerali.⁴⁵⁷⁷ Kada je **Borovčanin** saopštio Mladiću da njegove jedinice još nisu stigle i da još nije počeo da ih premješta prema Potočarima i Milačevićima, Mladić mu je ljutito rekao da ide, poslije čega se **Borovčanin** vratio u Stanicu milicije u Bratuncu.⁴⁵⁷⁸

1441. Oko 22:00 sata **Borovčanin** je otišao u Žuti Most, u blizini Potočara, kako bi izvršio izviđanje na području gdje su njegove jedinice trebale biti razmještene da bi pretražile rejon oko puta Bratunac-Srebrenica.⁴⁵⁷⁹ Tu su bili pukovnik Slobodan Cerović, pomoćnik komandanta Drinskog korpusa za moral, vjerske i pravne poslove,⁴⁵⁸⁰ zatim Momir Nikolić, načelnik za bezbjednosno-obavještajne poslove Bratunačke brigade, kao i veliki broj oficira i vojnika VRS-a.⁴⁵⁸¹

1442. U to vrijeme snage bosanskih Srba su, reagujući na dobijene informacije o kretanju 28. divizije ABiH, dobile naređenje da blokiraju povlačenje vojnika ABiH iz srebreničke enklave

⁴⁵⁷² Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 30–32, 38–41, 44–45; dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o angažovanju snaga MUP-a u Srebrenici, 5. septembar 1995. godine, str. 2.

⁴⁵⁷³ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 45; svjedok PW-160, T. 8574–8575 (9. mart 2007. godine).

⁴⁵⁷⁴ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 44–45; svjedok PW-160, T. 8574 (9. mart 2007. godine).

⁴⁵⁷⁵ Svjedok PW-160, T. 8579 (9. mart 2007. godine), T. 8655, 8657 (12. mart 2007. godine). V. Momir Nikolić, T. 33220 (24. april 2009. godine).

⁴⁵⁷⁶ Svjedok PW-160, T. 8579 (9. mart 2007. godine).

⁴⁵⁷⁷ Dokazni predmet P02852, Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 45–46.

⁴⁵⁷⁸ *Ibid.*

⁴⁵⁷⁹ *Ibid.*, str. 51; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 5; Žarko Zarić, T. 26917–26918 (9. oktobar 2008. godine); Milenko Pepić, T. 13544–13545 (9. juli 2007. godine).

⁴⁵⁸⁰ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 52; Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, Činjenica br. 80.

⁴⁵⁸¹ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 52–53.

tako što će osigurati kontrolu nad teritorijom duž odbrambenih linija VRS-a na području Bratunca.⁴⁵⁸² U jednom trenutku **Borovčanin** je vidio kako sa tog područja odlaze pripadnici Nizozemskog bataljona i neki civili, bosanski Muslimani, a Cerović ga je obavijestio da odlaze na neki sastanak.⁴⁵⁸³ **Borovčanin** je kasnije saznao za ishod sastanaka održanih u hotelu "Fontana", to jest da će bosanski Muslimani biti odvezeni iz Potočara, kao i da su predstavnici bosanskih Muslimana potpisali dokumente u vezi s tim.⁴⁵⁸⁴

1443. Kasno te večeri, dok je **Borovčanin** bio u Stanici milicije u Bratuncu, Momir Nikolić, koji je upravo došao sa sastanka u hotelu "Fontana",⁴⁵⁸⁵ prenio mu je Mladićevo naređenje da u ranim jutarnjim satima pojača liniju od Žutog Mosta prema Potočarima jer se tamo okuplja masa bosanskih Muslimana, među kojima su bili i civili i pripadnici ABiH.⁴⁵⁸⁶ Te večeri **Borovčanin** je Jahorinskim regrutima izdao uputstvo da se sljedećeg jutra upute u Potočare kako bi pomogli u prevozu civila, bosanskih Muslimana i da čekaju na daljnja naređenja.⁴⁵⁸⁷

(ii) Napredovanje prema Potočarima

1444. U otprilike 5:00 sati 12. jula **Borovčanin** je otišao u Žuti Most.⁴⁵⁸⁸ Odatle su se Jahorinski regruti i 1. četa PJP-a iz Zvornika, kojima se kasnije pridružio i 2. odred SBP-a iz Šekovića,⁴⁵⁸⁹ uputili prema Potočarima i uspjeli da zauzmu posmatrački položaj Papa, kontrolni punkt UN-a u Žutom Mostu, a da pripadnici Nizozemskog bataljona uopšte nisu reagovali.⁴⁵⁹⁰ Na kraju je stiglo naređenje VRS-a da se sva vojna dejstva obustave kako bi se sačekao ishod sastanka u hotelu "Fontana".⁴⁵⁹¹ Jahorinski regruti i 1. četa PJP-a iz Zvornika ipak su ušli u

⁴⁵⁸² V. gore, par. 364.

⁴⁵⁸³ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 51–52. Pretresno vijeće napominje da je to bio drugi sastanak u hotelu "Fontana".

⁴⁵⁸⁴ Svjedok PW-160, T. 8579 (9. mart 2007. godine).

⁴⁵⁸⁵ Pretresno vijeće napominje da je to bio drugi sastanak u hotelu "Fontana".

⁴⁵⁸⁶ Dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o angažovanju snaga MUP-a u Srebrenici, 5. septembar 1995. godine, str. 2; dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februara 2002. godine, str. 55, 59–61.

⁴⁵⁸⁷ Mendeljev Đurić, T. 10804, 10855–10856 (2. maj 2007. godine); svjedok PW-160, T. 8579–8580, 8607 (9. mart 2007. godine), T. 8719–8720 (13. mart 2007. godine). Ali, v. dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 50–52, 65–66.

⁴⁵⁸⁸ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 63.

⁴⁵⁸⁹ Milenko Pepić, T. 13545 (9. juli 2007. godine); Predrag Čelić, T. 13465 (28. juni 2007. godine); Dobrisav Stanojević, T. 12875, 12905 (19. juni 2007. godine).

⁴⁵⁹⁰ Dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o angažovanju snaga MUP-a u Srebrenici, 5. septembar 1995. godine, str. 2; dokazni predmet P03789, Borovčaninov izvještaj SBP-u i drugim štabovima policije, 13. juli 1995. godine, str. 1; svjedok PW-160, T. 8657–8659, 8589 (9. mart 2007. godine), T. 8657–8658 (12. mart 2007. godine), T. 8725 (13. mart 2007. godine); Mendeljev Đurić, T. 10805–10807, 10856–10858 (2. maj 2007. godine); dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 61, 63–64; Nenad Filipović, T. 26994, 26996–26997 (10. oktobar 2008. godine); Robert Franken, T. 2588 (17. oktobar 2006. godine); Johannes Rutten, T. 4962 (4. decembar 2006. godine).

⁴⁵⁹¹ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 64–65. Borovčanin se ne sjeća ko je izdao to naređenje, ali je rekao da ga je neko izdao usmeno. Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 65. Pretresno vijeće napominje da je to bio treći sastanak u hotelu "Fontana".

Potočare i zajedno s drugim pripadnicima snaga bosanskih Srba zauzeli su položaje u rejonu oko baze Nizozemskog bataljona.⁴⁵⁹²

1445. **Borovčanin** je tog jutra takođe otišao u bazu Nizozemskog bataljona u Potočarima i ostao je u prostoru odvojenom trakom, gdje su bili okupljeni bosanski Muslimani.⁴⁵⁹³ Dok je Mladić bio ondje, **Borovčanin** je, zajedno s još nekim oficirima i vojnicima, bosanskim Srbima, dijelio hljeb i slatkiše bosanskim Muslimanima.⁴⁵⁹⁴ Negdje oko podneva **Borovčanin** je spazio da je došla jedinica Vojne policije Bratunačke brigade s Mominom Nikolićem; imali su spiskove pomoću kojih će izvršiti provjeru vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana.⁴⁵⁹⁵ Prema njegovom shvatanju, to je nešto što je bilo dogovoreno dan ranije na sastancima u hotelu "Fontana".⁴⁵⁹⁶ U jednom trenutku **Borovčanin**, Jević i jedan oficir Nizozemskog bataljona otišli su u bazu Nizozemskog bataljona kako bi provjerili da li u njoj ima vojnika ABiH.⁴⁵⁹⁷

(iii) Kontrola kretanja žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, na putu iz Potočara

1446. Nešto kasnije **Borovčanin** je primijetio kako u Potočare dolaze autobusi i kamioni.⁴⁵⁹⁸ U cilju izvršenja naređenja koje mu je ranije tog dana izdao Mladić - **Borovčanin** je prije toga sreo Mladića na putu između Potočara i Žutog Mosta i Mladić mu je naredio da neke od svojih ljudi ostavi u Potočarima, a da s ostalima ode na put Bratunac-Konjević Polje kako bi obezbjedio to područje.⁴⁵⁹⁹ - **Borovčanin** je oko 40 do 45 ljudi⁴⁶⁰⁰ iz 1. čete Jahorinskih regruta, na čelu s njihovim komandirima Jevićem i Manetom,⁴⁶⁰¹ ostavio u Potočarima.⁴⁶⁰² Pretresno vijeće je

⁴⁵⁹² V. gore, par. 302, 304.

⁴⁵⁹³ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 13, 18–19, 143.

⁴⁵⁹⁴ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 13–14, 143; dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 1:57:27–1:57:42.

⁴⁵⁹⁵ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 10–12, 21.

⁴⁵⁹⁶ *Ibid.*, str. 10; Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 6; Momir Nikolić, dokazni predmet C00002, Dopunska izjava Momira Nikolića na zahtjev Pretresnog vijeća, 16. april 2009. godine, str. 3; T. 33033 (22. april 2009. godine), T. 33269, (djelimično zatvorena sjednica) (27. april 2009. godine).

⁴⁵⁹⁷ Svjedok PW-160, T. 8583, 8585 (9. mart 2007. godine), T. 8672 (12. mart 2007. godine).

⁴⁵⁹⁸ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 23.

⁴⁵⁹⁹ Pretresno vijeće napominje da je pitanje koje je pokrenulo tužilaštvo u vezi s nepodudarnostima između **Borovčanin**ovih izvještaja i izjava da mu je Mladić naredio da ode "u" Zvornik ili "prema" Zvorniku, kojim je nastojalo da ospori **Borovčanin**ovu vjerodostojnost, nije od značaja za događaje koji su se desili tog dana, niti za **Borovčanin**ovu vjerodostojnost. V. Završni podnesak tužilaštva, par. 2070–2102; v. takođe Završnu riječ tužilaštva, T. 34218–34219 (4. septembar 2009. godine).

⁴⁶⁰⁰ Mendeljev Đurić, T. 10800 (1. maj 2007. godine), T. 10857 (2. maj 2007. godine); svjedok PW 160, T. 8580, 8587, 8604 (9. mart 2007. godine), T. 8637–8638 (djelimično zatvorena sjednica), 8639, 8654–8655, 8657–8658, 8683 (12. mart 2007. godine), T. 8725 (13. mart 2007. godine).

⁴⁶⁰¹ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 70; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 24, 125; svjedok PW-160, T. 8580, 8586–8587, 8604 (9. mart 2007. godine), T. 8637–8638 (djelimično zatvorena sjednica), 8639, 8654–8655, 8657–8658, 8683 (12. mart 2007. godine), T. 8725 (13. mart 2007. godine).

⁴⁶⁰² Dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o angažovanju snaga MUP-a u Srebrenici, 5. septembar 1995. godine, str. 3; dokazni predmet P03789, Borovčaninov izvještaj SBP-u i drugim štabovima policije, 13. juli 1995. godine, str. 1–2.

već konstatovalo da su Jahorinski regruti pomagali da se koordinira ukrcavanje žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, u autobuse, kao i odvajanje muškaraca.⁴⁶⁰³

1447. U večernjim satima 12. jula, nakon što je prevoz bosanskih Muslimana iz Potočara obustavljen oko 22:00 ili 23:00 sata, Jević je podnio izvještaj **Borovčaninu** u Stanici milicije u Bratuncu.⁴⁶⁰⁴ **Borovčanin** je rekao Jeviću da sljedećeg dana nastavi.⁴⁶⁰⁵

1448. U popodnevnim satima 13. jula, negdje između 14:30 i 15:30 sati, **Borovčanin** je ponovo bio u Potočarima.⁴⁶⁰⁶ Dok je bio tamo, traktor Crvenog krsta koji je korišten za dopremu vode u Potočare je odvezen, a kada je oficir Nizozemskog bataljona Van Duijn zatražio da se vrati, **Borovčanin** je intervenisao i traktor je zaista vraćen.⁴⁶⁰⁷ Kingori, vojni posmatrač UN-a, koji je s **Borovčaninom** stajao pored "bijeke kuće", požalio mu se takođe na uslove u toj kući jer je bila pretrpana.⁴⁶⁰⁸ **Borovčanin** je u Potočarima ostao otprilike pola sata.⁴⁶⁰⁹

(iv) Obezbjedenje puta Bratunac-Konjević Polje

1449. Postupajući u skladu s naređenjem koje mu je Mladić izdao 12. jula, **Borovčanin** je otišao iz Potočara oko 13:30 sati i uputio se u Stanicu milicije u Bratuncu da bi organizovao raspoređivanje 1. čete PJP-a iz Zvornika i 2. odreda SBP-a iz Šekovića.⁴⁶¹⁰ Kao što je opisano gore u tekstu, negdje u sumrak, 1. četa PJP-a iz Zvornika i 2. odred SBP-a iz Šekovića raspoređeni su na putu Bratunac-Konjević Polje na potezu Kravica-Sandići-Pervani sve do Hrnčića.⁴⁶¹¹ Njihov zadatak je bio da pomognu da se put Bratunac-Konjević Polje obezbijedi od kolone koja je pokušavala da se probije kroz linije odbrane VRS-a.⁴⁶¹² Kasnije te noći duž puta Bratunac-Konjević Polje angažovani su i neki pripadnici 1. čete Jahorinskih regruta.⁴⁶¹³

⁴⁶⁰³ V. gore, par. 316, 319, 323.

⁴⁶⁰⁴ Svjedok PW-160, T. 8607–8608 (9. mart 2007. godine).

⁴⁶⁰⁵ *Ibid.*, T. 8607 (9. mart 2007. godine). **Borovčanin** je noć 12. jula proveo u svom stanu u Bratuncu. Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 84.

⁴⁶⁰⁶ V. gore, par. 329; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 84–85; dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 2:27:41–2:28:01; 2:28:22–2:28:25; 2:28:30–2:28:32; 2:29:51–2:30:01; Zoran Petrović, T. 18852 (6. decembar 2007. godine).

⁴⁶⁰⁷ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 85, 126; Zoran Petrović, T. 18850–18851 (6. decembar 2007. godine); Leendert van Duijn, T. 2301 (27. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 2:27:41–2:28:01; 2:28:22–2:28:25; 2:28:30–2:28:32; 2:29:51–2:30:01.

⁴⁶⁰⁸ Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:29:45–02:30:00 (na kojem se vidi **Borovčanin** kako sa Josephom Kingorijem i prevodiocem Mikijem stoji ispred bijele kuće).

⁴⁶⁰⁹ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 87–88; Zoran Petrović, T. 18855 (6. decembar 2007. godine).

⁴⁶¹⁰ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 24, 27; dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o angažovanju snaga MUP-a u Srebrenici, 5. septembar 1995. godine, str. 3; dokazni predmet P03789, Borovčaninov izvještaj SBP-u i drugim štabovima policije, 13. juli 1995. godine, str. 1–2.

⁴⁶¹¹ Hrnčići leže u pravcu Konjević Polja. V. dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o angažovanju snaga MUP-a u Srebrenici, 5. septembar 1995. godine, str. 3.

⁴⁶¹² Mendeljev Đurić, T. 10812–10813, 10819, 10865–10866, 10869–10870 (2. maj 2007. godine); dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 70–71, 73; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 27–28; dokazni

1450. **Borovčanin** je ostatak dana 12. jula proveo u Bratuncu, ali je održavao radio-vezu sa svojim jedinicama koje su tokom većeg dijela noći bile na putu Bratunac-Konjević Polje.⁴⁶¹⁴ Tokom te noći kolona je napala snage bosanskih Srba koje su se tu nalazile i uslijedile su žestoke borbe.⁴⁶¹⁵

1451. Dana 13. jula 1. četa PJP-a iz Zvornika i 2. odred SBP-a iz Šekovića i dalje su bili angažovani duž puta Bratunac-Konjević Polje.⁴⁶¹⁶ Istog dana ka putu Bratunac-Konjević Polje upućeno je još pripadnika 1. čete Jahorinskih regruta.⁴⁶¹⁷ Otprilike u 07:00 sati **Borovčanin** je otišao u Sandiće nakon što su ga obavijestili da je jedan pripadnik 1. čete PJP-a iz Zvornika poginuo i da ima ranjenih.⁴⁶¹⁸ **Borovčanin** je razgovarao sa svojim potčinjenim komandnirom Pantićem i sa Milošem Stuparom, bivšim komandantom 2. odreda SBP-a iz Šekovića,⁴⁶¹⁹ i s njima dvojicom je nekih sat ili sat i po putovao putem Bratunac-Konjević Polje.⁴⁶²⁰

1452. Nakon što je u popodnevnom satima 13. jula obišao Potočare, **Borovčanin** se vratio na put Bratunac-Konjević Polje.⁴⁶²¹ Zaustavio se na livadi u Sandićima, gdje je vidio veliki broj bosanskih Muslimana koji su se predali i još uvijek su se predavali snagama bosanskih Srba, među kojima su bili pripadnici 1. čete Jahorinskih regruta,⁴⁶²² 1. čete PJP-a iz Zvornika⁴⁶²³ i 2.

predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o angažovanju snaga MUP-a u Srebrenici, 5. septembar 1995. godine, str. 3; dokazni predmet P03789, Borovčaninov izvještaj SBP-u i drugim štabovima policije, 13. juli 1995. godine, str. 1–2. V. takođe gore, par. 377–378.

⁴⁶¹³ Dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o angažovanju snaga MUP-a u Srebrenici, 5. septembar 1995. godine, str. 3; dokazni predmet P00060, Izvještaj CJB-a Zvornik, 13. juli 1995. godine; Mendeljev Đurić, T. 10812–10813, 10819, 10865–10866, 10869–10870 (2. maj 2007. godine); Nenad Filipović, T. 26998–26999, 27015 (10. oktobar 2008. godine) (kada mu je na unakrsnom ispitivanju postavljeno pitanje da li je dobio naređenje da ode u Zvornik ili da se rasporedi na tom putu na području Sandića, odgovorio je: “Samo da se rasporedimo duž puta u Sandićima.”); Žarko Zarić, T. 26931–26933 (9. oktobar 2008. godine). Ali, v. dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 35. Pretresno vijeće konstatuje da je 1. četa jahorinskih regruta u večernjim satima 12. jula bila raspoređena na putu Bratunac-Konjević Polje. V. gore, par. 377.

⁴⁶¹⁴ Dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 79, 87; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 33–34.

⁴⁶¹⁵ Milenko Pepić, T. 13594–13595 (9. juli 2007. godine); Nenad Filipović, T. 27001, 27003 (10. oktobar 2008. godine); dokazni predmet 4DP03113, Bilten dnevnih događaja Centra javne bezbjednosti Zvornik za dane 13/14. juli 1995. godine, s potpisom Vlade Kovačevića, 14. juli 1995. godine; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 33–34, 41.

⁴⁶¹⁶ Dokazni predmet P00062, Dokument CJB-a Zvornik s potpisom Dragomira Vasića, 13. juli 1995. godine; dokazni predmet P00886, Dokument CJB-a Zvornik upućen MUP-u RS, s otkucanim Vasićevim potpisom, 13. juli 1995. godine; dokazni predmet P03112, Depeša CJB-a Zvornik u vezi s aktivnostima raznih jedinica PJP-a, Dragomir Vasić, 14. juli 1995. godine; Mendeljev Đurić, T. 10822, 10870–10871 (2. maj 2007. godine); dokazni predmet P01937, (povjerljivo), str. 62, 64, 67–69; dokazni predmet P02985, Transkript Petrovićevog video-snimka, str. 10–14.

⁴⁶¹⁷ Mendeljev Đurić, T. 10822, 10870–10871 (2. maj 2007. godine); svjedok PW-100, T. 14822, 14824–14826, 14908–14909 (5. septembar 2007. godine).

⁴⁶¹⁸ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 40–41; Milenko Pepić, T. 13594–13595 (9. juli 2007. godine).

⁴⁶¹⁹ Predrag Čelić, T. 13458–13459 (28. juni 2007. godine).

⁴⁶²⁰ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 41.

⁴⁶²¹ *Ibid.*, str. 5; Zoran Petrović, T. 18746 (4. decembar 2007. godine), T. 18764, 18782–18784, 18786, 18795–18796 (5. decembar 2007. godine), T. 18855, 18857–18858 (6. decembar 2007. godine); Joseph Kingori, T. 19292–19293 (14. decembar 2007. godine) (Kingori je prepoznao **Borovčanina** kao jednog od viših oficira s kojima je razgovarao o pitanju pretrpanosti bijele kuće); dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:47:45 – 02:48:12.

⁴⁶²² Svjedok PW-100, T. 14824–14826, 14839 (5. septembar 2007. godine) (gdje je, pored ostalog, izjavio da su se bosanski Muslimani predavali pripadnicima 1. čete jahorinskih regruta i da su starješine njegovog voda izdali regrutima uputstva da, u slučaju da im se bilo ko preda, obavijeste pretpostavljene i prosljede zarobljenike); svjedok PW-160, T. 8586 (9. mart 2007.

odreda SBP-a iz Šekovića.⁴⁶²⁴ Komandir 3. voda (zvanog Skelanski vod)⁴⁶²⁵ 2. odreda SBP-a iz Šekovića, Milenko Trifunović zvan Čop,⁴⁶²⁶ pozivao je bosanske Muslimane koji su bili u šumi, da se predaju.⁴⁶²⁷ **Borovčaninove** jedinice su takođe čuvali bosanske Muslimane na livadi u Sandićima.⁴⁶²⁸

1453. Dok je bio na livadi u Sandićima **Borovčanin** je razgovarao sa svojim potčinjenim komandantima, njihovim potčinjenim oficirima i komandirima vodova, uključujući Pantića, Čturića i Stupara, koji su mu se požalili na to da im se predaje sve veći broj bosanskih Muslimana i izrazili su zabrinutost u vezi s tim kako da zatoče zarobljenike tokom noći.⁴⁶²⁹ Negdje oko 16:00 sati na livadu u Sandićima je došao Mladić s nekoliko oficira i održao govor bosanskim Muslimanima koji su tu bili zatočeni, rekavši im da je prevoz na teritoriju pod kontrolom ABiH u toku i da će biti razmijenjeni kao ratni zarobljenici.⁴⁶³⁰ U svom razgovoru s tužilaštvom **Borovčanin** je izjavio da je mislio da je Mladić bio iskren kada je to rekao.⁴⁶³¹ On je

godine); dokazni predmet P02000, Video-snimak koji je snimio Zoran Petrović tokom jula 1995., dostavljen od strane BBC-ja, 0:18:45-0:21:32 (na kojem se vidi pripadnik jahorinskih regruta koga je identifikovao svjedok PW-160, T. 8642 (12. mart 2007. godine) i svjedok PW-100, T. 14843-14844 (5. septembar 2007. godine); dokazni predmet P02985, Transkript Petrovićevog video-snimka, str. 12-14; v. takođe dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 53-54 (gdje je izjavio da je moguće da su se predavali i pripadnicima MUP-a).

⁴⁶²³ Dokazni predmet P02000, Video-snimak koji je snimio Zoran Petrović tokom jula 1995., dostavljen od strane BBC-ja, 0:22:25-0:24:05 (na kojem se vidi Predrag Krstić, pripadnik 1. čete PJP-a iz Zvornika); Dobrisav Stanojević, T. 12897 (19. juni 2007. godine) (gdje je identifikovao Predraga Krstića). V. takođe dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 53-54 (gdje je izjavio da je moguće da su se predavali i pripadnicima policije).

⁴⁶²⁴ Predrag Čelić, T. 13460, 13489-13490 (28. juni 2007. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 53-56, 129-130; svjedok PW-111, T. 6796 (6. februar 2007. godine); svjedok PW-160, T. 8586 (9. mart 2007. godine); Zoran Petrović, T. 18795-18796 (5. decembar 2007. godine), T. 18857-18858 (6. decembar 2007. godine); dokazni predmet P02000, Video-snimak koji je snimio Zoran Petrović tokom jula 1995., dostavljen od strane BBC-ja, 0:09:45-0:10:47; 0:18:45-0:21:32; dokazni predmet P02985, Transkript Petrovićevog video-snimka, str. 8, 11-15; dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:47:45-02:48:12, 02:50:45-02:52:56; dokazni predmet P03789, Borovčaninov izvještaj SBP-u i drugim štabovima policije, 13. juli 1995. godine, str. 2. V. takođe dokazni predmet P03112, Depeša CJB-a Zvornik u vezi s aktivnostima raznih jedinica PJP-a, Dragomir Vasić, 14. juli 1995. godine.

⁴⁶²⁵ Milenko Pepić, T. 13541 (9. juli 2007. godine).

⁴⁶²⁶ Predrag Čelić, T. 13460, 13489-13490 (28. juni 2007. godine) (gdje je izjavio i da je dobro poznao Trifunovića jer ga je često viđao kad je Trifunović dolazio u bazu u Šekoviće).

⁴⁶²⁷ Predrag Čelić, T. 13489-13490 (28. juni 2007. godine) (gdje je identifikovao Trifunovića kako Rami Osmanoviću, bosanskom Muslimanu, daje uputstvo da pozove bosanske Muslimane koji su se krili u šumi da se predaju).

⁴⁶²⁸ Dokazni predmet P02000, Video-snimak koji je snimio Zoran Petrović tokom jula 1995., dostavljen od strane BBC-ja, 0:09:39-0:10:50, 0:12:15-0:12:18, 0:22:10-0:23:52 (na kojem se, pored ostalog, vide Predrag Krstić, pripadnik 1. čete PJP-a iz Zvornika, koga je identifikovao Dobislav Stanojević na T. 12897 (19. juni 2007. godine) i Milenko Trifunović, pripadnik 2. odreda SBP-a iz Šekovića, koga je identifikovao Predrag Čelić na T.13489-13490 (28. juni 2007. godine) kako čuvaju zarobljenike); dokazni predmet P01937, (povjerljivo), str. 56-57, 60, 72-73; svjedok PW-100, T. 14822, 14830-14832 (5. septembar 2007. godine) (gdje je izjavio da su jahorinski regruti čuvali zarobljenike); svjedok PW-160, T. 8586 (9. mart 2007. godine) (gdje je izjavio da su jahorinski regruti čuvali zarobljenike); Milenko Pepić, T. 13541 (9. juli 2007. godine) (gdje je opisao jednodijelnu maskirnu uniformu zelene boje i boje kafe, sa zastavom na crnoj oznaci na lijevom rukavu, koju su nosili pripadnici 2. odreda iz Šekovića).

⁴⁶²⁹ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 56-57.

⁴⁶³⁰ *Ibid.*, str. 58-59. V. gore, par. 387.

⁴⁶³¹ *Ibid.*

otišao odatle prije nego što je Mladić završio svoj govor i nastavio je put prema Konjević Polju.⁴⁶³²

(v) Skladište u Kravici

1454. Dana 13. jula popodne, oko 16:50 sati, **Borovčanin**, koji se nalazio u automobilu na putu Bratunac-Konjević Polje, pitao je nekog nepoznatog sagovornika preko radio-veze za “kolonu [...] tu, na cesti” i obaviješten je da “kolona ide”.⁴⁶³³ Nekoliko sekundi kasnije **Borovčanin** je pozvao Čturića, komandanta 2. odreda SBP-a iz Šekovića, i naredio mu da “obustavi saobraćaj” iza njega.⁴⁶³⁴

1455. Milenko Pepić, pripadnik 2. voda potčinjenog komandantu 2. odreda SBP-a iz Šekovića, na kraju je dobio naređenje od Čturića da zaustavi konvoj autobusa koji su prevozili žene, djecu i starce, bosanske Muslimane, iz Potočara za Konjević Polje, kako bi zarobljeni bosanski Muslimani koje su držali na livadi u Sandićima mogli neometano da prođu do skladišta u Kravici.⁴⁶³⁵

1456. Neko vrijeme nakon što je Pepić zaustavio konvoj, on i Čelić, jedan drugi pripadnik 2. voda 2. odreda SBP-a iz Šekovića, sa svog položaja na putu Bratunac-Konjević Polje čuli su glasnu i intenzivnu jednostranu paljbu iz vatrenog oružja koja je dopirala iz pravca skladišta u Kravici.⁴⁶³⁶ On je takođe čuo razgovore koji su vođeni preko radio-veze, između ostalih i Čturića kako zove pozivni znak “Bor”, što je bio kodni naziv za **Borovčanina**,⁴⁶³⁷ i obavještava ga “da se desila šnala”, što je značilo da je neko poginuo ili bio povrijeđen.⁴⁶³⁸

1457. U međuvremenu, dok je **Borovčanin** bio u automobilu na putu Bratunac-Konjević Polje, preko svog radio-uređaja Motorola čuo je pucnjavu i detonacije, kao i glas Miloša Stupara, bivšeg komandanta 2. odreda SBP-a iz Šekovića.⁴⁶³⁹ **Borovčanin** je pozvao Stupara preko svog

⁴⁶³² *Ibid.*, str. 59, 62; dokazni predmet P02000, Video-snimak koji je snimio Zoran Petrović tokom jula 1995., dostavljen od strane BBC-ja, 16:55–17:30; dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 2:54:58–2:55:27; dokazni predmet P02986, Knjiga puta – stop-fotografije iz Petrovićevog video-snimka i slike lokacija prikazanih na Petrovićevom video-snimku, str. 38.

⁴⁶³³ Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:45:25–02:45:53; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 70; dokazni predmet P02054, Kopija snimljenog materijala Zorana Petrovića u rolni od 8 mm, 00:13:50; dokazni predmet P02985, Transkript Petrovićevog video-snimka, str. 10–11.

⁴⁶³⁴ Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:45:31–02:45:53; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 70; dokazni predmet P02054, Kopija snimljenog materijala Zorana Petrovića u rolni od 8 mm, 00:13:50; dokazni predmet P02985, Transkript Petrovićevog video-snimka, str. 10–11.

⁴⁶³⁵ Milenko Pepić, T. 13538–13539, 13555–13557, 13559, 13561–13562, 13595–13596 (9. juli 2007. godine).

⁴⁶³⁶ Milenko Pepić, T. 13560–13561 (9. juli 2007. godine). V. takođe Predrag Čelić, T. 13479 (28. juni 2007. godine).

⁴⁶³⁷ Milenko Pepić, T. 13558 (9. juli 2007. godine).

⁴⁶³⁸ *Ibid.*, T. 13561 (9. juli 2007. godine).

⁴⁶³⁹ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 63; Zoran Petrović, T. 18797–18798 (5. decembar 2007. godine).

radio-uređaja, a ovaj mu je rekao da se “dešava nešto strašno” i da hitno ode u skladište u Kravici.⁴⁶⁴⁰ To je bilo negdje između 17:00 i 17:15 sati.⁴⁶⁴¹

1458. **Borovčanin** je u skladište u Kravici stigao negdje između 17:15 i 17:30 sati.⁴⁶⁴² Zaustavio se u skladištu u Kravici, gdje su, kako je naveo, bili okupljeni vojnici Milana Lukića,⁴⁶⁴³ kao i pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića, koji su prethodno bili razmješteni duž puta Bratunac-Konjević Polje i među kojima je bio i Stupar.⁴⁶⁴⁴ **Borovčanin** je vidio “veći broj [...] više desetina” leševa u dvorištu ispred zapadne i centralne prostorije skladišta u Kravici.⁴⁶⁴⁵ Vrata zapadne prostorije skladišta u Kravici bila su zatvorena.⁴⁶⁴⁶ Na spoljnim zidovima skladišta u Kravici mogao se vidjeti i veliki broj rupa od metaka.⁴⁶⁴⁷ **Borovčaninov** dolazak u skladište u Kravici i scena koju je tu zatekao zabilježeni su na Petrovićevom video-snimku.⁴⁶⁴⁸

1459. **Borovčanin** je rekao da je na raskrsnici i prilazu skladišta u Kravici ostao samo toliko koliko je trajao njegov kratki razgovor sa Stuparom.⁴⁶⁴⁹ Stupar mu je rekao da je jedna nepoznata vojna jedinica dovela zarobljene bosanske Muslimane u skladište u Kravici, da je jedan zarobljenik ubio jednog policajca iz puške i da su pripadnici te iste vojne jedinice potom pobili

⁴⁶⁴⁰ *Ibid.*

⁴⁶⁴¹ Pretresno vijeće konstatuje da je, na osnovu toga što kadar 2:34:26 dokaznog predmeta P02047, Video-snimka prikazanog na suđenju u vezi sa Srebrenicom, sadrži vremensku oznaku koja pokazuje da je snimljen u 16:49 sati, zatim toga što je u evidenciji Doma zdravlja u Bratuncu navedeno da je prijem prve žrtve incidenta “opečenih ruku” u skladištu u Kravici izvršen u 17:30 sati, kao i na osnovu stvarnog trajanja video-snimka i poznatih razdaljina između snimljenih lokacija, to vjerovatno bilo otprilike tačno vrijeme. **Borovčanin** se u načelu slaže s ovim hronološkim prikazom. Borovčaninova završna riječ, T. 34563 (9. septembar 2009. godine).

⁴⁶⁴² **Borovčanin** se u načelu slaže s ovim hronološkim prikazom, uz napomenu da je na tom mjestu vjerovatnije bio od 17:20 do 17:30 sati. Borovčaninova završna riječ, T. 34563 (9. septembar 2009. godine). V. takođe dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 65, 72 (gdje doba opisuje kao “poslijepodne, ali dan je još bio” i navodi da je to bilo “najviše pola sata, do 40 minuta” poslije Mladićevog govora).

⁴⁶⁴³ Pretresno vijeće napominje da nema nikakvih drugih dokaza koji bi potkrijepili **Borovčaninovu** izjavu da su tamo bili Lukićevi ljudi. V. takođe dokazni predmet P01147a, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 19:19 sati (gdje se navodi da se autobus koji je prevezio vojnike iz Višegrada pokvario).

⁴⁶⁴⁴ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 63–65.

⁴⁶⁴⁵ Završna riječ tužilaštva, T. 34233 (4. septembar 2009. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 64, 66; dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:56:14–02:56:17, 02:56:24–02:56:49; dokazni predmet P02011, Video-snimak koji je napravio Zoran Petrović, verzija Studija B, 18:08–18:11.

⁴⁶⁴⁶ Tužilaštvo je u svojoj završnoj riječi ponudilo sporazum o prihvatanju činjenice da su vrata skladišta u Kravici koja se vide na video-snimku bila zatvorena kad je **Borovčanin** bio tamo. Završna riječ tužilaštva, T. 34232 (4. septembar 2009. godine). V. Borovčaninov završni podnesak, par. 150.

⁴⁶⁴⁷ Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:56:14–02:56:17, 02:56:24–02:56:49; dokazni predmet P02011, Video-snimak koji je napravio Zoran Petrović, verzija Studija B, 18:08–18:11.

⁴⁶⁴⁸ V. dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:56:14–02:56:17, 02:56:24–02:56:49; dokazni predmet P02011, Video-snimak koji je napravio Zoran Petrović, verzija Studija B, 18:08–18:11. Zoran Petrović, novinar iz Srbije, pridružio se **Borovčaninu** 13. i 14. jula 1995. godine. Petrović je, putujući unaokolo s **Borovčaninom**, snimio dokumentarni film o događajima vezanim za pad Srebrenice. Taj film sadrži snimke događaja u Potočarima i na putu Bratunac-Konjević Polje, uključujući livadu u Sandićima i skladište u Kravici. Inerti iz Petrovićevog filma uvršteni su u video-snimak koji je prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom. V. Zoran Petrović, T. 18745 (4. decembar 2007. godine), T. 18754–18757 (5. decembar 2007. godine); dokazni predmet P02054, Kopija snimljenog materijala Zorana Petrovića u rolni od 8 mm, 08:58:4; 10:15; 23:21; 24:10.

⁴⁶⁴⁹ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 64–65.

zarobljene bosanske Muslimane iz vatrenog oružja.⁴⁶⁵⁰ **Borovčanin** je izjavio da mu je Stupar rekao da nijedan pripadnik MUP-a nije učestvovao u tom ubijanju.⁴⁶⁵¹

1460. Nakon što je otišao u bolnicu da posjeti Čturića, koji je bio povrijeđen u incidentu "opečenih ruku", **Borovčanin** se vratio u Stanicu milicije u Bratuncu primjetno ljut i uznemiren i čuli su ga kako govori: "Šta se ovo dešava, šta se radi? Dajte mi hitno telefon da zovem brigadu."⁴⁶⁵² U jednom trenutku su ga obavijestili da je u rejon u kojem su bile razmještene njegove jedinice duž puta Bratunac-Konjević Polje došla neka vojna jedinica, pa je sa položaja duž puta Bratunac-Konjević Polje povukao 1. četu PJP-a iz Zvornika i 1. i 2. vod 2. odreda SBP-a iz Šekovića i poslao ih da se odmore.⁴⁶⁵³

1461. U jednom presretnutom razgovoru koji su **Borovčanin** i Krstić vodili u 20:40 sati zabilježeno je da je Krstić pitao **Borovčanina**: "Kako ide?", na šta je ovaj odgovorio: "Dobro ide" i rekao da nema problema, dodavši: "To ćemo sutra nastaviti."⁴⁶⁵⁴

(vi) 14. – 18. juli 1995. godine

1462. **Borovčanin** je gotovo cijeli dan 14. jula proveo u Srebrenici s Vasićem i zamjenikom ministra unutrašnjih poslova Kovačem, koji je bio u posjeti.⁴⁶⁵⁵ Otišli su da vide novoosnovanu policijsku stanicu u Srebrenici i posjetili su jednu fabriku u Zelenom Jadru.⁴⁶⁵⁶ **Borovčanin** se kasno popodne vratio u Bratunac i ostatak dana proveo kod kuće.⁴⁶⁵⁷

1463. U jutarnjim satima 15. jula **Borovčanin** se iz Bratunca uputio automobilom u Zvornik.⁴⁶⁵⁸ Prvo je svratio u policijsku stanicu, gdje se sastao s Vasićem i Stuparom.⁴⁶⁵⁹ Kasnije tog jutra njih trojica su se nešto prije podneva sastala u kasarni Zvorničke brigade u preduzeću "Standard".⁴⁶⁶⁰ Obrenović ih je primio, izvijestio o stanju na terenu i saopštio im da mu je

⁴⁶⁵⁰ *Ibid.*

⁴⁶⁵¹ *Ibid.*

⁴⁶⁵² Dragan Nesković, T. 27436-27437 (2. oktobar 2008. godine); Slaviša Simić, T. 27506-27507 (2. oktobar 2008. godine); dokazni predmet 4D00620, Raspored službe, CJB Bratunac, juni - avgust 1995. godine; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 74; v. takođe Borovčaninov Završni podnesak, par. 297 (gdje se navodi da **Borovčanin** nije lično odveo Čturića u bolnicu, nego ga je posjetio u bolnici).

⁴⁶⁵³ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 74-75 (gdje je izjavio da ne zna koja ih je vojna jedinica zamijenila niti u koje je to tačno vrijeme bilo, možda u večernjim satima ili tokom noći); Predrag Čelić, T. 13471, 13480, 13505 (28. juni 2007. godine); Milenko Pepić, T. 13567, 13572-13573, 13600 (9. juli 2007. godine). Nema nikakvih dokaza o tome gdje su te noći bili pripadnici 3. voda, to jest Skelanskog voda.

⁴⁶⁵⁴ Dokazni predmet P00993a, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 20:40 sati; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 75-76.

⁴⁶⁵⁵ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 95; Zoran Petrović, T. 18821-18823 (5. decembar 2007. godine), T. 18861 (6. decembar 2007. godine).

⁴⁶⁵⁶ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 95.

⁴⁶⁵⁷ *Ibid.*

⁴⁶⁵⁸ *Ibid.*, str. 101-102.

⁴⁶⁵⁹ *Ibid.*, str. 102.

⁴⁶⁶⁰ *Ibid.*; svjedok PW-168, T. 15869-15873 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16524 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine), T. 16527-16528 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine).

naređeno da pojača liniju u rejonu Baljkovice kako bi spriječio bosanske Muslimane da se probiju prema teritoriji koju je držala ABiH.⁴⁶⁶¹ **Borovčanin** ili Vasić su iznijeli prijedlog da bi možda bilo bolje otvoriti liniju i pustiti kolonu bosanskih Muslimana da prođe, ali ta zamisao je na kraju odbijena.⁴⁶⁶² Neko vrijeme nakon što je počeo sastanak, stigao je **Pandurević**.⁴⁶⁶³

1464. Na tom sastanku **Borovčanin** je rekao da je zarobljen veliki broj bosanskih Muslimana i da on ne želi da civilna policija, to jest jedinice MUP-a pod njegovom komandom,⁴⁶⁶⁴ “čuva te zarobljenike kad oni se smjeste u objekte i kad se dovezu na određište”.⁴⁶⁶⁵

1465. Sastanak je trajao trideset-četdeset minuta i **Borovčanin** je potom, oko podneva ili 13:00 sati, nastavio put prema Baljkovici.⁴⁶⁶⁶ U to vrijeme **Borovčanin** je bio pod komandom Zvorničke brigade i sa VRS-om je komunicirao preko lokalnog komandanta bataljona.⁴⁶⁶⁷

1466. Kad je stigao u Baljkovicu, **Borovčanin** je vidio da su njegove jedinice - 1. četa PJP-a iz Zvornika i 2. odred SBP-a iz Šekovića - na udaru jake vatre.⁴⁶⁶⁸ **Borovčanin** je ostao s njima do 18. jula.⁴⁶⁶⁹ Dana 18. jula **Borovčanin** je napustio područje Bratunca i Zvornika i vratio se u Štab SBP-a u Janji.⁴⁶⁷⁰

(d) Zaključci

1467. Iako se u vezi s doljenavedenim zaključcima daju reference na konkretne dokazne predmete, Pretresno vijeće napominje da su ti zaključci zasnovani na svim relevantnim dokazima.

(i) Preliminarno pitanje u vezi s neodređenošću navoda u Optužnici: optužba za ubistvo u vezi s livadom u Sandićima, tačke 3 do 6 i tačka 8

⁴⁶⁶¹ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 102. V. takođe dokazni predmet 4D5D01346, Komanda Drinskog korpusa, dokument br. 03/157-7, naređenje, Krstić. Dana 15. jula 1995. godine, Krstić je naredio da do povratka određenih dijelova Zvorničke brigade jedinice MUP-a preduzmu sve mjere kako bi blokirale i zarobile “muslimanske formacije” iz Srebrenice i spriječile njihovo spajanje sa snagama iz Tuzle. *Ibid.*

⁴⁶⁶² Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 102–103, 105. V. gore, par. 552.

⁴⁶⁶³ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 104.

⁴⁶⁶⁴ Svjedok PW-168, T. 15877 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁴⁶⁶⁵ *Ibid.*

⁴⁶⁶⁶ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 105–106; svjedok PW-168, T. 15876–15877 (zatvorena sjednica).

⁴⁶⁶⁷ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 103–104, 106 (gdje je takođe izjavio da nije bio konkretno pod Obrenovićevo komandom, premda mu je Obrenović mogao narediti da ode u Baljkovicu).

⁴⁶⁶⁸ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 106.

⁴⁶⁶⁹ *Ibid.*, str. 110, 116; svjedok PW-160, T. 8706, 8735–8736 (13. mart 2007. godine). Razdaljina između Bratunca i Zvornika je otprilike otprilike 40 do 50 km. Svjedok PW-160, T. 8706 (13. mart 2007. godine).

⁴⁶⁷⁰ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 116.

1468. **Borovčanin** iznosi argument da se u paragrafima 30.4.1 i 95 Optužnice navod o odgovornosti nadređenog odnosi samo na ubistva na livadi u Sandićima, da je Optužnica neprecizna u pogledu toga da li to takođe predstavlja dio navodnog UZP-a ubistva, kao i da je još nepreciznija u vezi s pitanjem koja od njegovih djela i propusta zadovoljavaju *actus reus* ili *mens rea* element krivičnog djela koje mu se stavlja na teret.⁴⁶⁷¹ **Borovčanin** tvrdi da on paragraf 30.4.1 Optužnice tumači kao da se u njemu tereti samo odgovornošću nadređenog i, ukoliko tužilaštvo bude tvrdilo da ga je okrivilo da je to krivično djelo počinio, bilo neposredno ili putem UZP-a, onda on ulaže prigovor da navodima u Optužnici nije bio u dovoljnoj mjeri obaviješten o optužbama koje mu se stavljaju na teret.⁴⁶⁷²

1469. Pored toga, **Borovčanin** ulaže prigovor na tačke 3 do 6 Optužnice (istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti, ubistvo kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja i progon kao zločin protiv čovječnosti) i na tačku 8 Optužnice (deportacija kao zločin protiv čovječnosti) zato što u njima nije navedeno po kojim se vidovima odgovornosti tereti shodno članu 7(1) ni koje pravno relevantne činjenice potkrepljuju te vidove odgovornosti.⁴⁶⁷³ Što se tiče skladišta u Kravici, **Borovčanin** priznaje da navodi u Optužnici u dovoljnoj mjeri obavještavaju o UZP-u ubistva, odgovornosti nadređenog, pomaganju i podržavanju, podsticanju i “odgovornosti za pomaganje i podržavanje nečinjenjem iz predmeta Blaškić”,⁴⁶⁷⁴ tako da on formulacije iz tačaka 3 do 6 tumači u užem smislu, kao da one obuhvataju samo te vidove odgovornosti.⁴⁶⁷⁵ Konkretno, on Optužnicu tumači kao da se njome ne tereti za pomaganje i podržavanje u vezi s ijednim krivičnim djelom počinjenim u Potočarima, uključujući prisilno premještanje i druge oblike progona.⁴⁶⁷⁶

1470. Tužilaštvo tvrdi da je vrijeme za ulaganje prigovora na formu Optužnice prošlo i da se u paragrafu 88 za sve optužene u vezi sa svim događajima za koje se terete u Optužnici izlažu svi oblici odgovornosti, kao i da se u paragrafu 92 dalje obrazlaže vid **Borovčaninove** odgovornosti za skladište u Kravici.⁴⁶⁷⁷ Tužilaštvo je u svojoj završnoj riječi takođe iznijelo tvrdnju da Optužnica tereti za pomaganje i podržavanje i da iznosi sve oblike odgovornosti, kao i da pokriva sve aspekte “pomaganja i podržavanja”, uključujući i standard iz Drugostepene presude u predmetu Mrkšić i Šljivančanin⁴⁶⁷⁸ koji je razvijen kasnije, nakon što je Optužnica sačinjena, a ne samo “odgovornost za pomaganje i podržavanje nečinjenjem iz predmeta

⁴⁶⁷¹ Borovčaninov završni podnesak, par. 399.

⁴⁶⁷² Borovčaninov završni podnesak, par. 399.

⁴⁶⁷³ Borovčaninov završni podnesak, par. 411.

⁴⁶⁷⁴ Borovčaninov završni podnesak, par. 411–412 (gdje se upućuje na “odgovornost za pomaganje i podržavanje nečinjenjem, iz predmeta *Blaškić*”).

⁴⁶⁷⁵ Borovčaninov završni podnesak, par. 412.

⁴⁶⁷⁶ *Ibid.*, par. 413.

⁴⁶⁷⁷ Završna riječ tužilaštva, T. 34305–34306 (4. septembar 2009. godine), T. 34318–34319 (7. septembar 2009. godine).

⁴⁶⁷⁸ V. gore, par. 1019–1020.

Blaškić”.⁴⁶⁷⁹ Konkretno, tužilaštvo takođe tvrdi da **Borovčaninova** odgovornost obuhvata i pomaganje i podržavanje prisilnog premještanja.⁴⁶⁸⁰

1471. Pretresno vijeće navodi da je već rješavalo po istim ili vrlo sličnim prigovorima na Optužnicu koje je **Borovčanin** uložio ranije tokom ovog postupka.⁴⁶⁸¹ Pretresno vijeće podsjeća da je već zauzelo stav da je Optužnica jasna u pogledu optužbi kojima se u tačkama 3 do 8 tereti **Borovčanin** i da paragrafi 88 do 95 konkretno pokrivaju sve razne oblike individualne odgovornosti kojima se terete optuženi.⁴⁶⁸²

1472. Pretresno vijeće konstatuje da se optuženi u Optužnici jasno terete svim vidovima odgovornosti za sva navedena krivična djela, uključujući ubistva na livadi u Sandićima, i da je **Borovčanin** u dovoljnoj mjeri obaviješten o tim optužbama. Pored toga, Vijeće napominje da će, s obzirom na to da tužilaštvo optužene tereti za “pomaganje i podržavanje”, primijeniti pravo u skladu sa najnovijim tumačenjem Žalbenog vijeća, koje obuhvata standard iz Drugostepene presude u predmetu Mrkšić i Šljivančanin u vezi s pomaganjem i podržavanjem putem nečinjenja.⁴⁶⁸³

(ii) Prisilno premještanje

1473. Pretresno vijeće napominje da je ključni navod tužilaštva protiv **Borovčanina** u vezi s prisilnim premještanjem taj da je on ovo krivično djelo počinio putem učešća u UZP-u koje mu se stavlja na teret u Optužnici. Pretresno vijeće će stoga svoje razmatranje započeti analizom **Borovčaninog** učešća u UZP-u prisilnog uklanjanja za koje je optužen.

a. UZP prisilnog uklanjanja

1474. Pretresno vijeće je konstatovalo da je postojao UZP prisilnog uklanjanja stanovnika, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice i Žepe.⁴⁶⁸⁴

i. Navodi tužilaštva

⁴⁶⁷⁹ Završna riječ tužilaštva, T. 34289–34290 (4. septembar 2009. godine).

⁴⁶⁸⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 2035.

⁴⁶⁸¹ V. Odluka po podnescima kojima se osporava Optužnica na osnovu pravila 72 Pravilnika, 31. maj 2006. godine; Odluka u vezi s daljnjim izmjenama i prigovorima na Optužnicu, 13. juli 2006. godine.

⁴⁶⁸² V. Odluka po podnescima kojima se osporava Optužnica na osnovu pravila 72 Pravilnika, 31. maj 2006. godine, par. 94; Odluka u vezi s daljnjim izmjenama i prigovorima na Optužnicu, 13. juli 2006. godine, par. 25–27.

⁴⁶⁸³ Upor. Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 113; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 670; Odluka po prigovoru Dragoljuba Ojdanića na nenadležnost - udruženi zločinački poduhvat, IT-99-37-AR72, 21. maj 2003. godine, par. 37–39.

⁴⁶⁸⁴ V. gore, par. 1087. Pretresno vijeće podsjeća na svoju raniji zaključak da prevoz muškaraca na mjesta zatočenja i pogubljenja ne predstavlja prisilno premještanje. *Ibid.* Stoga Pretresno vijeće neće razmatrati **Borovčaninovo** učešće u prisilnom premještanju koje mu se stavlja na teret zbog njegove uključenosti u prevoz muškaraca.

1475. **Borovčanin** se tereti za prisilno uklanjanje bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Žepe zbog toga što je (i) u jutarnjim satima 12. jula vojno onesposobio snage UN-a uspostavljanjem “vojne kontrole nad Potočarima i Nizozemskim bataljonom čija je baza bila tamo” i što je 12. i 13. jula “komandovao snagama MUP-a [...] koje su pomagale VRS-u da razoruža jedinice Nizozemskog bataljona u Potočarima i okolini”, kao i što je (ii) 12. i 13. jula vršio kontrolu iseljavanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz ovih enklava tako što je komandovao snagama MUP-a [...] koje su snagama VRS-a pomagale u organizaciji prevoza” žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, “autobusima i kamionima” na područja izvan RS-a.⁴⁶⁸⁵

1476. Tužilaštvo tvrdi da je **Borovčanin** bio potpuno svjestan plana VRS-a da se stanovništvo, bosanski Muslimani, ukloni iz Potočara i njegove okoline.⁴⁶⁸⁶ **Borovčaninu** je bio poznat ratni historijat enklave i znao je za plan bosanskih Srba, koji je bio očigledan od 1992. godine, da se civili, bosanski Muslimani, uklone iz istočne Bosne, a budući da i sam potiče iz tog kraja, znao je da će bosanski Muslimani iz Srebrenice otići odatle jedino ako nemaju nikakvu drugu opciju.⁴⁶⁸⁷ Tužilaštvo tvrdi da je **Borovčanin** najkasnije u večernjim satima 11. jula znao da VRS namjerava da prisilno ukloni bosanske Muslimane koji su se nalazili u Potočarima i da se od njega i njegovih jedinica očekuje da odigraju ključnu ulogu u tome.⁴⁶⁸⁸ Kako navodi tužilaštvo, **Borovčanin** je vjerovatno bio potpuno svjestan toga da snage bosanskih Srba bosanskim Muslimanima nisu ostavile nikakvu mogućnost izbora.⁴⁶⁸⁹

1477. Tužilaštvo tvrdi da su **Borovčaninovi** postupci, to jest njegovo komandovanje snagama MUP-a koje su pomagale VRS-u u kontrolisanju stanovništva, bosanskih Muslimana, omogućili ostvarenje cilja VRS-a da se prisilno ukloni stanovništvo, bosanski Muslimani, iz Srebrenice.⁴⁶⁹⁰ **Borovčanin** je komandovao snagama MUP-a koje su pomagale VRS-u u organizovanju prevoza žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, na područja izvan kontrole VRS-a.⁴⁶⁹¹

1478. Tužilaštvo takođe tvrdi da je razoružavanje Nizozemskog bataljona izvršeno kako bi se olakšalo odvajanje i prisilno premještanje.⁴⁶⁹² Ono tvrdi da su snage MUP-a pod **Borovčaninovom** komandom, nadirući prema Potočarima, zauzele posmatrački položaj Papa i

⁴⁶⁸⁵ Optužnica, par. 81; Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 197–198.

⁴⁶⁸⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 1877, 1891.

⁴⁶⁸⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 1877, 1892.

⁴⁶⁸⁸ *Ibid.*, par. 1877, 1891.

⁴⁶⁸⁹ *Ibid.*, par. 1893.

⁴⁶⁹⁰ *Ibid.*, par. 1891.

⁴⁶⁹¹ *Ibid.*, par. 1894–1901.

⁴⁶⁹² Završna riječ tužilaštva, T. 34224 (4. septembar 2009. godine).

nasilno ušle u bazu Nizozemskog bataljona.⁴⁶⁹³ Tužilaštvo nadalje tvrdi da su te snage razoružale pripadnike Nizozemskog bataljona u Potočarima i okolini.⁴⁶⁹⁴ Na kraju, ono iznosi argument da je zauzimanje Potočara, gdje su se okupili bosanski Muslimani, predstavljalo značajan korak u pravcu samog protjerivanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Potočara.⁴⁶⁹⁵

1479. Konačno, tužilaštvo tvrdi da je **Borovčanin**, odigrao ulogu u neutralisanju Nizozemskog bataljona i ostvarivanju kontrole nad stanovništvom, bosanskim Muslimanima, sigurno bio svjestan značajne uloge koju je imao u protjerivanju stanovništva, bosanskih Muslimana, i da su tako on i njegove snage odigrali značajnu ulogu u ostvarivanju cilja UZP-a prisilnog uklanjanja.⁴⁶⁹⁶

ii. Da li je **Borovčanin** znao za UZP prisilnog uklanjanja

1480. Dokazi ne pokazuju da je **Borovčanin** bio uključen u izradu plana da se stanovništvo, bosanski Muslimani, prisilno ukloni iz RS-a ni u korake koji su na provođenju tog plana preduzeti prije 10. jula 1995. godine. Isto tako, dokazi ne potkrepljuju zaključak da je **Borovčanin** prije nego što je došao u Bratunac saznao za taj plan ili za njegovo postepeno provođenje.

1481. Konkretno, nema dovoljno dokaza za konstataciju da je **Borovčanin** znao za Direktivu br. 7 ili Direktivu br. 7/1 ili da mu je bilo jasno da je u tim direktivama izložen napad na civilno stanovništvo u enklavama.⁴⁶⁹⁷ Što se tiče postepenih napora da se stanovnici, bosanski Muslimani, prisile da odu iz enklava, nema dokaza da je **Borovčanin** znao za politiku VRS-a da se dostavljanje humanitarne pomoći enklavama ograniči ni za činjenicu da je humanitarna situacija u enklavama pogoršana nakon što je izdata Direktiva br. 7.⁴⁶⁹⁸ Nema dokaza ni da je **Borovčanin** znao da je civilno stanovništvo bilo meta granatiranja i snajperskog djelovanja prije pada Srebrenice ili da su isto tako na meti bili i pripadnici Nizozemskog bataljona.⁴⁶⁹⁹ Takođe nema dokaza da je **Borovčanin** znao za naređenja u skladu s operacijom "Krivaja-95" da se preduzmu vojna dejstva protiv enklava ili, konkretno, da su ta naređenja imala protivotpravni cilj, to jest da je civilno stanovništvo, bosanski Muslimani, prisilno ukloni iz enklava.⁴⁷⁰⁰

⁴⁶⁹³ Optužnica, par. 81; Završni podnesak tužilaštva, par. 1880–1900.

⁴⁶⁹⁴ Optužnica, par. 81; Završni podnesak tužilaštva, par. 1890.

⁴⁶⁹⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 1884, 1888.

⁴⁶⁹⁶ Završni podnesak tužilaštva, par. 1893.

⁴⁶⁹⁷ V. gore, par. 762–765.

⁴⁶⁹⁸ V. gore, par. 766–767.

⁴⁶⁹⁹ V. gore, par. 770.

⁴⁷⁰⁰ V. gore, par. 769, 774–775.

1482. Pretresno vijeće napominje da je **Borovčanin** uključen u operaciju u Srebrenici djelimično zbog toga što je poznao područje Bratunca.⁴⁷⁰¹ Dokazi o tome da je **Borovčanin** poznao istorijat tog područja i da je imao kontakte s lokalnim stanovništvom nisu dovoljni da bi se konstatovalo da je on morao doći do zaključka da postoji plan da se prisilno premjeste stanovnici, bosanski Muslimani. Štaviše, zaključak da su Mladić, Krstić ili neki drugi pripadnik VRS-a obavijestili **Borovčanina** o planu da se prisilno ukloni stanovništvo, bosanski Muslimani, prije nego što je on došao u Bratunac ili nakon što je prepotčinjen Drinskom korpusu, nije jedini razuman zaključak do kojeg je moguće doći.

1483. Međutim, Pretresno vijeće ima u vidu da je **Borovčanin** bio prisutan u Bratuncu i Potočarima od 11. do 13. jula, kada je plan za prisilno uklanjanje kulminirao stvarnim prisilnim premještanjem žena, djeca i staraca, bosanskih Muslimana.⁴⁷⁰² **Borovčanin** je bio stacioniran u Bratuncu, u policijskoj stanici,⁴⁷⁰³ koja je bila centar aktivnosti. Dokazi pokazuju da je **Borovčanin** tokom tog perioda dobijao uputstva i informacije od Mladića i njegovih potčinjenih oficira, među kojima su bili Krstić, Cerović i Momir Nikolić.⁴⁷⁰⁴ Premda je moguće da je **Borovčanin** iz tih komunikacija saznao za plan prisilnog uklanjanja, mogući su i drugi zaključci, uključujući i taj da mu to jednostavno nije saopšteno.

1484. Pretresno vijeće će stoga sada razmotriti da li se na osnovu **Borovčanin**ovih postupaka tokom perioda od 11. do 13. jula može zaključiti da je on saznao za plan prisilnog uklanjanja stanovništva ili da li je na osnovu tih postupaka, naređenja koja je dobio i onoga što je vidio sigurno bio svjestan tog plana.

1485. Uveče 11. jula **Borovčanin** je znao da se u Potočarima, oko baze Nizozemskog bataljona, okuplja mnoštvo bosanskih Muslimana, koji su ondje tražili zaštitu poslije napada na Srebrenicu i njenog pada ranije tog dana.⁴⁷⁰⁵

1486. U ranim jutarnjim satima 12. jula **Borovčanin** i njegove jedinice došli su u Potočare nakon što su bez borbe zauzeli posmatrački položaj Papa.⁴⁷⁰⁶ **Borovčanin** i jedinice MUP-a raspoređeni su na to područje kako bi pomogli u vojnoj operaciji koja je u to vrijeme vođena. Ta vojna operacija imala je dvojaku svrhu - od kojih je jedna bila legitiman cilj da se izvrši demilitarizacija

⁴⁷⁰¹ V. Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92^{quater}, BT. 6376–6377, 6384 (21. januar 2004. godine), BT. 6407–6408, 6432–6435 (22. januar 2004. godine).

⁴⁷⁰² V. gore, par. 1437–1448.

⁴⁷⁰³ V. gore, par. 1437–1438, 1440, 1443, 1447, 1449.

⁴⁷⁰⁴ V. gore, par. 1437, 1440–1441, 1443, 1446–1447.

⁴⁷⁰⁵ V. gore, par. 1439, 1443; dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 39.

⁴⁷⁰⁶ V. gore, par. 1444.

enklave i da se vojnim sredstvima odgovori na postupke ABiH.⁴⁷⁰⁷ U tim okolnostima napredovanje prema Potočarima u cilju obezbjeđenja tog područja u vrijeme kada VRS-u nije bilo poznato gdje se nalazi 28. divizija ABiH ne pokazuje da je **Borovčaninu** tada morao biti poznat protivpravni zajednički cilj tog UZP-a. Isto tako je razuman zaključak da je **Borovčanin** u tom trenutku jednostavno učestvovao u sasvim legitimnim vojnim borbenim dejstvima i da je vjerovao da je to tako, uprkos tome što je znao da su Potočari puni bosanskih Muslimana koji su tamo potražili sigurnost.⁴⁷⁰⁸ Pretresno vijeće konstatuje da **Borovčaninovo** učešće u napredovanju prema Potočarima i obezbjeđenju Potočara i baze Nizozemskog bataljona u ranim jutarnjim satima 12. jula ne dokazuje da je on znao za plan prisilnog uklanjanja ni da mu je na osnovu tog učešća plan postao očigledan.

1487. Zaključci izloženi u sljedećim paragrafima doneseni su većinom glasova članova Vijeća, dok je sudija Kwon imao suprotno mišljenje.⁴⁷⁰⁹

1488. Kasnije tog jutra 12. jula **Borovčanin** je bio u Potočarima sa svojim ljudima, koji su zauzeli položaje među bosanskim Muslimanima prije nego što je započelo odvajanje muškaraca i odvoženje žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, iz Potočara.⁴⁷¹⁰ On je u tom trenutku bio svjestan da će stanovništvo koje se ondje okupilo biti odvezeno sa tog područja i da će Jahorinski regruti učestvovati u tom procesu. Video-snimci jasno pokazuju šta je u tom trenutku **Borovčanin** morao vidjeti u Potočarima - ljudsku patnju i očajno i prestravljeno stanovništvo, bosanske Muslimane, okupljeno u haotičnim okolnostima.⁴⁷¹¹ **Borovčanin** je, suočen s realnošću strašne humanitarne situacije na terenu, čak i da mu je rečeno da će civilno stanovništvo biti evakuisano na vlastiti zahtjev, tada morao znati da bosanski Muslimani ne odlaze dobrovoljno iz enklave.⁴⁷¹² Atmosferu prisile u Potočarima mogao je jasno da osjeti, a užas na licima stanovnika, mladih i starih, muškaraca i žena, bio je uočljiv i opipljiv u tolikoj mjeri da je jedini razuman zaključak do kojeg je moguće doći taj da je on znao da je stanovništvo Srebrenice tim napadom bilo prisiljeno da napusti svoje domove i okupi se na tom mjestu u očajnim uslovima.

1489. Pretresno vijeće smatra da **Borovčanin** nije učestvovao u početnim fazama vojnog napada na enklavu, a nisu mu predočeni ni dokazi o tome da je bio svjestan razmjera tog napada ili metoda koji su u njemu primijenjeni, posebno u vezi sa civilnim stanovništvom. Ipak, kada je vidio stanovništvo, bosanske Muslimane - žene, djecu, novorođenčad, starce, okupljene u metežu, kako nose ono malo stvari koje su imali - moralo mu je biti jasno da se ne radi o dobrovoljnoj

⁴⁷⁰⁷ V. gore, par. 774–775.

⁴⁷⁰⁸ V. gore, par. 1439, 1443.

⁴⁷⁰⁹ V. Suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje, par. 29–35

⁴⁷¹⁰ V. gore, par. 304–305, 1445.

⁴⁷¹¹ V. gore, par. 317–318, 320, 325.

⁴⁷¹² V. gore, par. poglavlje III, odjeljak E.5.

evakuaciji stanovnika Srebrenice. Tada mu je takođe bilo jasno da je događaj koji je predstavljao neposredan povod za taj masovni odlazak stanovništva vojni napad na enklavu koji je izveo VRS. U toj fazi nije bilo ni traga od ABiH u Potočarima i vojna dejstva su prestala. Prema tome, **Borovčanin** nije mogao gajiti iluziju da se premještanje stanovnika vrši u cilju njihove sigurnosti. Pretresno vijeće se uvjerilo da je, s obzirom na sve te okolnosti, jedini razuman zaključak taj da je **Borovčanin**, dok se 12. jula nalazio u Potočarima, bio svjestan da prisustvuje prisilnom premještanju.

1490. **Borovčanin** je Jahorinske regrute ostavio pod komandom svojih potčinjenih komandira Jevića i Maneta, naredivši im da sa, pored ostalih, pripadnicima Vojne policije Bratunačke brigade, učestvuju u procesu u kojem će stanovništvo, bosanski Muslimani, koje se nalazilo u Potočarima, biti uklonjeno s tog područja i prevezeno na teritoriju koju je držala ABiH. Tokom tog dana, Jević, Mane i Jahorinski regruti pomagali su pri ukrcavanju žena, djece i staraca u autobuse.⁴⁷¹³ Takođe su učestvovali u odvajanju muškaraca od njihovih porodica, iako Pretresnom vijeću nisu predočeni nikakvi dokazi da je **Borovčanin** 12. jula bio svjestan da će odvajanje biti vršeno na tako masovnoj osnovi. Na osnovu dokaza koji su predočeni Pretresnom vijeću, on je otišao odatle prije nego što je počelo odvajanje i ukrcavanje. Jević, koji je bio na terenu u Potočarima, podnio je izvještaj **Borovčaninu** u večernjim satima 12. jula.⁴⁷¹⁴ Nema nikakvih dokaza u vezi s pojedinostima koje je taj izvještaj sadržavao, a **Borovčanin** je rekao Jeviću da sljedećeg dana nastavi ono što je radio prethodnog dana.⁴⁷¹⁵ Prema tome, **Borovčanin** je bio potpuno svjestan činjenice da su njegovi ljudi 12. jula učestvovali u premještanju stanovništva i naredio je da u tome učestvuju i 13. jula.

1491. Međutim, nema dokaza da je Jević izvijestio **Borovčanina** o ijednom slučaju zlostavljanja bosanskih Muslimana toga dana ili posebno o procesu odvajanja.⁴⁷¹⁶ Nadalje, nema dokaza da je **Borovčanin** naredio ili znao za postupke Jahorinskih regruta, koji su 12. jula pritvorili i razoružali oficira Nizozemskog bataljona Ruttena i njegove ljude i koji su tokom noći 12. jula prijetili vojnicima Nizozemskog bataljona i opljačkali ih.⁴⁷¹⁷

1492. **Borovčaninov** povratak u Potočare u popodnevnim satima 13. jula djelimično je zabilježen na Petrovićevom video-snimku.⁴⁷¹⁸ **Borovčanin** je vidio ukrcavanje i prevoz preostalih

⁴⁷¹³ V. gore, par. 316, 321, 323.

⁴⁷¹⁴ V. gore, par. 321, 1447.

⁴⁷¹⁵ V. gore, par. 321, 1447.

⁴⁷¹⁶ V. gore, par. 321, 1447.

⁴⁷¹⁷ V. gore, par. 307–308.

⁴⁷¹⁸ V. gore, par. 329, 1448.

žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, koji se još uvijek odvijao dok je on bio ondje.⁴⁷¹⁹ **Borovčanin** poriče da je vidio stvarni proces odvajanja, mada je vidio rezultat tog procesa.⁴⁷²⁰ Na pretrpane uslove u "bijeloj kući", gdje su odvojeni muškarci držani u zatočenju, posebno mu je skrenuo pažnju vojni posmatrač UN-a Kingori i on je na video-snimku uhvaćen kako tokom tog razgovora stoji ispred "bijeke kuće".⁴⁷²¹ Sa mjesta na kojem je stajao **Borovčanin** je mogao da vidi i hrpu ličnih stvari ispred "bijeke kuće".⁴⁷²² Ipak, Pretresnom vijeću nisu predočeni nikakvi dokazi da je on vidio bilo kakvo zlostavljanje, napade ili maltretiranje dok je bio u Potočarima ili da su ga o takvim postupcima izvijestili njegovi potčinjeni komandiri, Jević i/ili Mane.

1493. Prema tome, ono čemu je **Borovčanin** bio svjedok 13. jula bilo je dovršavanje procesa prisilnog premještanja žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, za koji je on već znao.⁴⁷²³ Pored toga, on je tada znao da je veliki broj muškaraca bio odvojen od ostalog stanovništva i zatočen u pretrpanim i nečovječnim uslovima. Ova nova informacija je veoma relevantna za pitanje **Borovčaninovog** znanja za UZP ubistva i Pretresno vijeće će je u tom kontekstu ocijeniti dolje u tekstu. Međutim, kad je u pitanju plan za prisilno uklanjanje, Pretresno vijeće smatra da ova dodatna saznanja o zatočavanju muškaraca i o uslovima tog zatočavanja predstavljaju daljnju potvrdu da je **Borovčanin** znao da je premještanje preostalog stanovništva bilo prisilno. U tom kontekstu, Pretresno vijeće takođe smatra da je nemoguće da **Borovčanin** nije znao da žene, djeca i starci ne bi dobrovoljno izabrali da odu odatle bez muških članova svojih porodica i da su, prema tome, bili prisiljeni da napuste enklavu. Pretresno vijeće smatra da je ovo jedini razuman zaključak do kojeg se može doći u datim okolnostima.

1494. Stoga Pretresno vijeće konstatuje da je **Borovčanin**, iako nije imao prethodnih saznanja o tome, zahvaljujući svom prisustvu u Potočarima 12. jula i onom što je tada vidio, saznao da se tamo vrši prisilno uklanjanje civilnog stanovništva Srebrenice. Svestan toga, **Borovčanin** je dvojici svojih potčinjenih komandira i Jahorinskim regrutima koji su bili pod njegovom komandom naredio da pomognu u toj operaciji prisilnog premještanja. On je, pored toga, odobrio njihovo daljnje učešće u toj operaciji 13. jula.

1495. Međutim, Pretresno vijeće ima u vidu da je, sudeći po dokazima, **Borovčanin** znao samo to da je prisilno premještanje u toku. On nije znao za plan nadiranja prema enklavi, za pojedinosti napada, terorisanje stanovništva, pa ni za konkretne pojedinosti vezane za uslove

⁴⁷¹⁹ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 85–86.

⁴⁷²⁰ *Ibid.*, str. 127–128.

⁴⁷²¹ Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:28:33–02:30:37; v. takođe dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:30:39–02:30:50; Zoran Petrović, T. 18852 (6. decembar 2007. godine).

⁴⁷²² Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:29:45–02:30:37.

⁴⁷²³ *Ibid.*

kojima je stanovništvo bilo izloženo tokom noći s 11. na 12. juli. U tim okolnostima, Pretresno vijeće se uvjerilo da **Borovčanin** jeste znao za operaciju prisilnog premještanja u Potočarima, ali da nema dovoljno dokaza da bi se pokazalo da je on i sam dijelio namjeru prisilnog premještanja. S tim u vezi, Pretresno vijeće napominje da su **Borovčaninu** iste one okolnosti koje su mu pokazale da se radi o prisilnom iseljavanju takođe morale jasno pokazati da se stanovništvo Srebrenice u tom trenutku suočava sa katastrofalnom humanitarnom situacijom. Prema tome, iako je razuman zaključak na osnovu njegovih postupaka kojima je odobrio učešće svojih ljudi taj da je posjedovao namjeru za prisilno premještanje, jednako bi razuman bio i zaključak da je zbog tih užasnih uslova namjeravao da pruži pomoć u premještanju stanovništva. Kao daljnju potkrepu ovom drugom zaključku Pretresno vijeće napominje da nema nikakvih dokaza da je **Borovčanin** znao za bilo kakvo nasilničko ponašanje prema stanovništvu ni da je odobrio takvo ponašanje. U stvari, jedini dokaz koji je predložen Pretresnom vijeću pokazuje da je **Borovčanin** pružio pomoć kako bi obezbijedio da se kamion-cisterna s vodom vrati za potrebe snabdijevanja civila. Prema tome, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je **Borovčanin** dijelio zajednički cilj UZP-a prisilnog uklanjanja ili da je posjedovao namjeru prisilnog uklanjanja. Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da on nije bio učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja.

b. Drugi vidovi odgovornosti

1496. Tužilaštvo takođe **Borovčanina** okrivljuje da je počinio (ne putem učešća u UZP-u, nego na drugi način), planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje krivičnih djela za koja se tereti.⁴⁷²⁴ Pretresno vijeće je konstatovalo da **Borovčanin** nije posjedovao namjeru za prisilno premještanje. Pored toga, Pretresnom vijeću nisu predloženi nikakvi dokazi o bilo kakvim njegovim djelima ili propustima koji bi činili neki drugi vid odgovornosti po članu 7(1) osim odgovornosti za pomaganje i podržavanje o kojoj se diskutuje dolje u tekstu u vezi s krivičnim djelom prisilnog premještanja.

c. Pomaganje i podržavanje

1497. Da bi počinio pomaganje i podržavanje nekog krivičnog djela, optuženi mora da izvrši neku radnju, bilo da se radi o nekoj aktivnoj radnji ili propustu, putem koje pomaže, podstiče ili pruža moralnu podršku izvršenju nekog krivičnog djela, pri čemu ta podrška ima znatan uticaj na izvršenje tog krivičnog djela.⁴⁷²⁵ Traženi element svijesti jeste znanje da radnje

⁴⁷²⁴ Optužnica, par. 88–89, 92.

⁴⁷²⁵ V. gore, par. 1014–1015.

koje izvrši onaj ko pomaže i podržava pomažu činjenju konkretnog krivičnog djela od strane glavnog izvršioca.⁴⁷²⁶

1498. Na početku, Pretresno vijeće podsjeća da **Borovčanin** nije bio uključen u napad na enklavu Žepa. Što se tiče enklave Srebrenica, **Borovčanin** je 12. jula ostavio 1. četu Jahorinskih regruta u Potočarima da pomogne u prisilnom premještanju. On im je odobrio da 13. jula i dalje pružaju praktičnu pomoć. Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o ulozi **Borovčanin**ovih potčinjenih komandira Jevića i Maneta i Jahorinskih regruta u pružanju pomoći prilikom ukrcavanja žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, u autobuse i kamione, odvajanja muškaraca od njihovih porodica, prebrojavanja ljudi prilikom njihovog ukrcavanja u autobuse i patroliranja područjem na kojem su bili okupljeni bosanski Muslimani do završetka njihovog prisilnog premještanja.⁴⁷²⁷ Vijeće konstatuje da su oni doprinijeli provođenju stvarnog, fizičkog prisilnog premještanja iz Potočara i da su u tome odigrali ključnu ulogu. Pretresno vijeće konstatuje da su oni tim postupcima dali značajan doprinos činjenju ovog krivičnog djela.

1499. Pretresno vijeće podsjeća na gorenavedeno mišljenje većine svojih članova da je **Borovčanin**, počev od 12. jula, kada se nalazio u Potočarima, znao da se vrši prisilno premještanje civilnog stanovništva.⁴⁷²⁸ Kada je svojim potčinjenim komandirima i jedinicama naredio da učestvuju u operaciji premještanja stanovništva, **Borovčanin** je znao da će to u značajnoj mjeri pomoći izvršenju krivičnog djela prisilnog premještanja. To znanje je samo moglo biti učvršćeno u večernjim satima 12. jula, kad ga je Jević izvijestio o tome šta je jedinica tokom tog dana radila.⁴⁷²⁹

1500. Kao što je konstatovano gore, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je **Borovčanin** posjedovao bilo kakvu namjeru za prisilno premještanje. Pored toga, nema dovoljno dokaza koji pokazuju da je namjeravao da pomaže u prisilnom premještanju. Međutim, shodno dosadašnjoj praksi ovog Međunarodnog suda, da bi se optuženom pripisala odgovornost za pomaganje i podržavanje, ne samo da se ne traži da on dijeli namjeru za krivično djelo, nego čak ne mora da ima namjeru da pomaže to krivično djelo.⁴⁷³⁰ Dovoljno je da optuženi zna da će neki postupak pomoći činjenju tog krivičnog djela od strane glavnog izvršioca.⁴⁷³¹ Pretresno vijeće napominje da se, u ogromnoj većini slučajeva, na osnovu postupaka optuženog, uz traženo znanje da se njima pomaže neko krivično djelo, ne može doći ni do kakvog drugog razumnog zaključka osim da je optuženi posjedovao namjeru da pomogne činjenju nekog krivičnog djela. Međutim, ovdje

⁴⁷²⁶ V. gore, par. 1016–1017.

⁴⁷²⁷ V. gore, par. 316, 319–323.

⁴⁷²⁸ V. gore, par. 1494.

⁴⁷²⁹ V. gore, par. 321, 1447.

⁴⁷³⁰ V. gore, par. 1016–1017.

⁴⁷³¹ V. gore, par. 1016–1017.

se na radi o takvom slučaju, jer učešće **Borovčaninovich** ljudi jeste u značajnoj mjeri pomoglo izvršenju krivičnog djela, ali je u isto vrijeme pomoglo u pružanju pomoći stanovništvu koje je bilo suočeno s humanitarnom katastrofom. Međutim, mjerodavno pravo Međunarodnog suda ne dopušta da se na ovoj osnovi prave razlike u smislu krivične odgovornosti.

1501. S obzirom na to da je znao za prisilno premještanje, Pretresno vijeće većinom članova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje da **Borovčaninov** postupak kojim je dozvolio da se njegovi ljudi - njegovi potčinjeni komandiri i Jahorinski regruti - angažuju na pružanju pomoći u premještanju žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, iz Potočara predstavlja pomaganje i podržavanje krivičnog djela prisilnog premještanja. Pretresno vijeće će gorenavedene okolnosti vezane za **Borovčaninovu** namjeru uzeti u obzir za ublažavanje kazne.

(iii) Ubistvo

1502. Pretresno vijeće napominje da je ključni navod tužilaštva motiv **Borovčanina** u vezi s ubistvom, istrebljivanjem i genocidom taj da je on počinio ova krivična djela putem učešća u UZP-u ubistva koje mu se stavlja na teret u Optužnici. Pretresno vijeće će stoga svoje razmatranje započeti analizom **Borovčaninogovog** učešća u UZP-u ubistva za koje je optužen.

a. Prva kategorija UZP-a ubistva

1503. Pretresno vijeće je konstatovalo da je u julu 1995. godine više osoba djelovalo radi pružanja podrške zajedničkom cilju ubijanja vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.⁴⁷³² Prema tome, ispunjena su dva uslova koji se traže za donošenje zaključka o odgovornosti putem učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu. Pretresno vijeće će sada razmotriti treći uslov: učešće optuženog u ostvarenju zajedničkog cilja.

1504. Pretresno vijeće podsjeća da je **Borovčanin**, da bi mu se pripisala odgovornost na osnovu prve kategorije udruženog zločinačkog poduhvata, morao učestvovati u zajedničkom cilju UZP-a, tj. ubijanju vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice. Da bi taj uslov bio ispunjen, **Borovčanin** je morao da pruži značajan doprinos zajedničkom cilju i da s drugim članovima UZP-a ubistva dijeli namjeru za ostvarenje tog zajedničkog cilja.

i. Navodi tužilaštva

⁴⁷³² V. gore, par. 1049–1080.

1505. Tužilaštvo tvrdi da je **Borovčanin** bio učesnik u udruživanju radi vršenja genocida i u UZP-u ubistva.⁴⁷³³ Do kraja dana 12. jula **Borovčanin** i njegovi komandiri morali su biti u potpunosti svjesni namjera VRS-a da se izvrši odvajanje i ubijanje muškaraca i dječaka, bosanskih Muslimana, u Potočarima.⁴⁷³⁴ Pored toga, u popodnevnim satima 13. jula 1995. godine **Borovčanin** je dobio naređenje od svoje pretpostavljene komande u VRS-u da pogubi najmanje 1.000 bosanskih Muslimana koje su njegove jedinice držale zatočene na livadi u Sandićima.⁴⁷³⁵

1506. Tužilaštvo navodi (i) da je 12. i 13. jula 1995. godine **Borovčanin** komandovao snagama MUP-a koje su, zajedno s pripadnicima VRS-a, odvajale, zatočavale i prevozile muškarce i dječake, bosanske Muslimane, koji su se nalazili u Potočarima, znajući da će oni biti pogubljeni,⁴⁷³⁶ (ii) da je 13. jula 1995. godine **Borovčanin** bio na putu Bratunac-Konjević Polje, kao i u skladištu u Kravici, zajedno sa svojim jedinicama koje su pomagale u zarobljavanju, zatočavanju, prevozu i pogubljenju više stotina vojno sposobnih muškaraca i dječaka, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice i da je pritom bio potpuno svjestan da će ti bosanski Muslimani biti pogubljeni,⁴⁷³⁷ (iii) da je 13. jula 1995. godine **Borovčanin** bio prisutan u skladištu u Kravici kada je po kratkom postupku više stotina zarobljenih bosanskih Muslimana pogubljeno u prisustvu njegovih jedinica ili od strane njegovih jedinica, između ostalog i od pripadnika skelanskog voda 2. odreda SBP-a iz Šekovića,⁴⁷³⁸ (iv) da je **Borovčanin**, kao komandant, bio odgovoran da obezbijedi sigurnost i elementarne potreštine svih zarobljenih bosanskih Muslimana koji su bili pod njegovim nadzorom i/ili kontrolom; što se tiče, konkretno, skladišta u Kravici, njegovo prisustvo u tom skladištu ili u njegovoj blizini, zajedno s njegovim propustom da interveniše kako bi zaštitio zarobljenike na tom mjestu, predstavlja hotimičan propust da izvrši svoju zakonsku dužnost i zaštititi zatočenike koji su tada bili pod njegovim nadzorom i/ili kontrolom, da taj propust da izvrši tu zakonsku dužnost povlači odgovornost za nečinjenje po članu 7(1),⁴⁷³⁹ kao i (v) da je 13. jula zamjenik komandira voda Jahorinskih regruta iz sastava SBP-a, koji je bio pod **Borovčanin**ovom komandom i rukovodstvom, izdao naređenje da se po kratkom postupku pogubi preostalih 10-15 zarobljenih bosanskih Muslimana na livadi u Sandićima.⁴⁷⁴⁰

ii. Da li je **Borovčanin** znao za UZP ubistva

1507. Kao što se navodi gore u tekstu, **Borovčanin** je bio u Potočarima, u Bratuncu i na putu Bratunac-Konjević Polje kada je plan za ubistvo razrađen i proveden, a pored toga,

⁴⁷³³ Optužnica, par. 27–37, 43.

⁴⁷³⁴ *Ibid.*, par. 43(a)(ii); Završni podnesak tužilaštva, par. 1878,1914.

⁴⁷³⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 1861, 1988, 2006, 2008.

⁴⁷³⁶ Optužnica, par. 43(a)(i); Završni podnesak tužilaštva, par. 1856.

⁴⁷³⁷ Optužnica, par. 43(a)(ii).

⁴⁷³⁸ *Ibid.*, par. 30.4, 43(iii), Završni podnesak tužilaštva, par. 1861–1862.

⁴⁷³⁹ Optužnica, par. 43(iv), 92; Završni podnesak tužilaštva, par. 1852, 2036–2043.

⁴⁷⁴⁰ Optužnica, par. 30.4.1, 43(a).

komunicirao je s Mladićem, Krstićem i Momiro Nikolićem, koji su svi, u različitoj mjeri, bili uključeni u UZP ubistva za koji tereti u Optužnica.⁴⁷⁴¹ **Borovčanin** je mislio da se provjera muškaraca u Potočarima vrši kako bi se među njima otkrili pripadnici ABiH.⁴⁷⁴² On je smatrao da je to dogovoreno na sastancima u hotelu "Fontana" i vidio je kako pripadnici Vojne policije Bratunačke brigade i Momir Nikolić dolaze sa spiskovima za koje je mislio da su u tu svrhu sačinjeni.⁴⁷⁴³ Pored toga, **Borovčanin** je u jednom trenutku i sam otišao u bazu Nizozemskog bataljona da provjeri da li u masi ljudi ima vojnika ABiH.⁴⁷⁴⁴

1508. Pretresno vijeće je konstatovalo da je odvajanje muškaraca, bosanskih Muslimana, u Potočarima bilo prvi korak u provođenju plana njihovog ubistva.⁴⁷⁴⁵ U danima poslije 12. jula plan ubistva je proširen tako da obuhvati sve bosanske Muslimane pod nadzorom VRS-a.⁴⁷⁴⁶ Do popodnevnih sati 13. jula **Borovčanin** je bio svjestan da su muškarci, bosanski Muslimani, u Potočarima odvojeni od ostalog stanovništva i da se drže zatočeni u pretrpanoj "bijeloj kući".⁴⁷⁴⁷ Vidio je i mnogo autobusa punih bosanskih Muslimana kako te večeri odlaze na stadion u Bratuncu.⁴⁷⁴⁸ Međutim, Pretresnom vijeću nisu predloženi nikakvi dokazi da je on lično vidio stvarni proces odvajanja ni da su mu bile poznate njegove razmjere. Nadalje, Pretresnom vijeću nisu predloženi nikakvi dokazi o tome da su **Borovčanina** o tome izvijestili njegovi potčinjeni komandiri Jević i Mane. Isto tako, osim uslova koji su vladali u "bijeloj kući", Pretresnom vijeću nisu predloženi nikakvi dokazi da su mu vojni posmatrači UN-a ili vojnici Nizozemskog bataljona koji su tu bili skrenuli pažnju na slučajeve zlostavljanja, napada ili maltretiranja.

1509. Pretresno vijeće je te okolnosti razmotrilo na individualnoj i kumulativnoj osnovi i nije se uvjerilo da je jedini razuman zaključak koji se može izvući na osnovu tih činjenica taj da je **Borovčanin** znao za plan ubistva. On je isto tako razumno mogao da misli da su muškarci, bosanski Muslimani, u Potočarima i u gradu Bratuncu zatočeni radi zakonitog procesa provjere i da je namjera bila da zatočenje u kom su boravili u pretrpanim uslovima traje samo jedan kraći period dok se ne obavi taj proces provjere.

⁴⁷⁴¹ V. gore, par. 1437–1453.

⁴⁷⁴² Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 10–11, 21.

⁴⁷⁴³ V. gore, par. 323, 1442, 1445. V. takođe dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 10–11, 21.

⁴⁷⁴⁴ V. gore, par. 305, 1445.

⁴⁷⁴⁵ V. gore, par. 1052, 1055.

⁴⁷⁴⁶ V. gore, par. 1056–1064.

⁴⁷⁴⁷ Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:29:45–02:30:37 (na kojem se vidi **Borovčanin** kako sa Josephom Kingorijem i prevodiocem Mikijem stoji ispred bijele kuće); Zoran Petrović, T. 18852 (6. decembar 2007. godine); dokazni predmet P02986, Knjiga puta – stop-fotografije iz Petrovićevog video-snimka i slike lokacija prikazanih na Petrovićevom video-snimku, str. 10.

⁴⁷⁴⁸ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 82–83.

1510. **Borovčanin** je 13. jula pored mjesta u blizini "bijeke kuće" na kom je stajao vidio gomilu ličnih stvari. Samo na osnovu toga i u odsustvu dokaza da je tu vidio i lične isprave moguće je izvesti više od jednog zaključka.⁴⁷⁴⁹ Pretresno vijeće takođe ima u vidu da je Mane, **Borovčaninov** potčinjeni, rekao oficiru Nizozemskog bataljona da muškarcima, bosanskim Muslimanima, više neće biti potrebni pasovi.⁴⁷⁵⁰ Mane je, za razliku od **Borovčanina**, tokom ta dva dana bio neprestano na terenu u Potočarima.⁴⁷⁵¹ Međutim, Pretresno vijeće ne može samo na osnovu tih dokaza zaključiti da je, ako je Mane znao da će ti zarobljenici biti ubijeni, **Borovčanin**, kao njegov pretpostavljeni, takođe morao da to zna. Nema dokaza ni da je **Borovčanin** čuo Manetovu napomenu Nizozemskom oficiru. Pretresno vijeće ne može da konstatuje ni da je Jević znao za to ili da je o tome prethodne večeri obavijestio **Borovčanina**.⁴⁷⁵² Sagledavši sve dokaze koji su mu predočeni, Pretresno vijeće smatra da oni nisu dovoljni da bi se konstatovalo da je jedini razuman zaključak do kojeg je moguće doći na osnovu **Borovčaninovog** prisustva i postupaka u Potočarima, onoga što je tamo vidio i izvještaja koje je dobio od svojih potčinjenih komandira Jevića i Maneta, taj da je on znao da će zarobljeni bosanski Muslimani koji su držani u Potočarima biti ubijeni.

1511. Što se tiče uključenosti **Borovčanin**ovih jedinica u obezbjeđenje puta Bratunac-Konjević Polje, **Borovčanin** je bio svjestan činjenice da se njegove jedinice, zajedno s drugim jedinicama iz sastava snaga bosanskih Srba 13. jula nisu samo borile protiv kolone vojnim sredstvima, nego i da su zarobljavale i čuvale zatočene zarobljenike, bosanske Muslimane, na livadi u Sandićima.⁴⁷⁵³ Ipak, Pretresnom vijeću nije predočeno dovoljno dokaza da bi ono zaključilo da je **Borovčanin** u to vrijeme znao da će zatočeni bosanski Muslimani biti ubijeni. **Borovčanin** je sredinom popodneva 13. jula bio prisutan na livadi u Sandićima kada je Mladić rekao zarobljenicima da će biti razmijenjeni kao ratni zarobljenici.⁴⁷⁵⁴ Nije imao nikakvog razloga da tada ne vjeruje Mladiću jer je upravo vidio kako se u Potočarima autobusima prevoze žene, djeca i starci, bosanski Muslimani. Bilo je objektivno moguće da je on vjerovao da će oni zaista biti razmijenjeni nakon što se završi njihova provjera.⁴⁷⁵⁵

⁴⁷⁴⁹ Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:28:33–02:30:00 (na kojem se vidi **Borovčanin** kako sa Josephom Kingorijem i prevodiocem Mikijem stoji ispred bijele kuće); Zoran Petrović, T. 18770–18771 (5. decembar 2007. godine), T. 18847 (6. decembar 2007. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 85–86; dokazni predmet P02011, Video-snimak koji je napravio novinar Zoran Petrović, verzija Studija B, koja sadrži dva kadra koja se ne nalaze na originalnom video-snimku (V000-0550).

⁴⁷⁵⁰ V. gore, par. 331.

⁴⁷⁵¹ V. gore, par. 316, 319–321, 323.

⁴⁷⁵² V. gore, par. 321, 1447.

⁴⁷⁵³ V. gore, par. 386–387, 1451–1453.

⁴⁷⁵⁴ V. gore, par. 387, 1453.

⁴⁷⁵⁵ V. gore, par. 305, 1445.

1512. Pretresnom vijeću nisu predloženi nikakvi dokazi na osnovu kojih bi konstatovalo da je **Borovčanin**, dok je bio na livadi u Sandićima, vidio da zarobljenike tuku ili ubijaju ili da je bio obaviješten o tome. Ima dokaza da je, dok je bio na livadi u Sandićima, nekim ženama, djevojčicama i dječacima dozvoljeno da odu odatle i ukrcaju se u autobuse koji su išli prema teritoriji pod kontrolom ABiH.⁴⁷⁵⁶ Iako je **Borovčanin** vjerovatno shvatio da masi zarobljenika zatočenih na livadi u Sandićima nije dato dovoljno hrane i vode, to, samo po sebi, ne može biti dovoljno da se zaključi da je znao za plan ubistva, posebno zato što je smatrao da je zatočenje bilo samo privremena mjera.

1513. Što se tiče **Borovčaninovog** znanja o ubistvima, Pretresno vijeće primjećuje da je već ranije konstatovalo da su pripadnici Jahorinskih regruta koji su čuvali zarobljene bosanske Muslimane izvršili ubistva na livadi u Sandićima po naređenju izvjesnog "Alekse", zamjenika komandira voda jedne čete SBP-a.⁴⁷⁵⁷ Na osnovu dokaza koji su predloženi Pretresnom vijeću, ono konstatuje da su ubijanje zarobljenih bosanskih Muslimana izvršili pripadnici jedne jedinice koja je bila pod **Borovčaninovom** komandom pošto tog dana na livadi u Sandićima nije bilo drugih jedinica SBP-a, za razliku od drugih jedinica MUP-a.⁴⁷⁵⁸ Uprkos tome, Pretresnom vijeću nisu predloženi nikakvi dokazi o tome da je **Borovčanin** znao za ta ubistva ni da ih je naredio.

1514. Pretresno vijeće će sada razmotriti **Borovčaninova** saznanja o onome što se desilo u skladištu u Kravici, o ulozi 2. odreda SBP-a iz Šekovića, jedne od jedinica koje su mu bile potčinjene, kao i njegova kasnija saznanja i postupke. Tužilaštvo navodi da je svrha **Borovčaninovog** naređenja da se zatvori put Bratunac-Konjević Polje bila da se omogući ubijanje zarobljenih bosanskih Muslimana u skladištu u Kravici.⁴⁷⁵⁹ Pretresno vijeće je razmotrilo dokaze o okolnostima u kojima je zatvoren put Bratunac-Konjević Polje. Premda je moguće doći do zaključka da je to učinjeno kako bi se omogućila ubistva, jednako je razuman zaključak da je put Bratunac-Konjević Polje zatvoren zbog toga što se njime kretala kolona iz Sandića prema skladištu u Kravici.⁴⁷⁶⁰ U stvari, prema Pepićevim riječima, Čturić je tada upravo to naveo kao razlog za zatvaranje puta. Put Bratunac-Konjević Polje bio je prometan i trebalo ga je obezbijediti kako bi njime mogla proći kolona zarobljenika.⁴⁷⁶¹ U ovim okolnostima, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je jedini razuman zaključak do kojeg je moguće doći u vezi sa zatvaranjem puta Bratunac-Konjević Polje taj da je **Borovčanin** znao za plan da se izvrši ubijanje zarobljenih bosanskih Muslimana. S obzirom da drugi dokazi ne postoje, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da

⁴⁷⁵⁶ Zoran Petrović, T. 18793 (5. decembar 2007. godine); V. gore, par. 385.

⁴⁷⁵⁷ V. gore, par. 387, 1453.

⁴⁷⁵⁸ V. gore, par. 386.

⁴⁷⁵⁹ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 1988.

⁴⁷⁶⁰ V. gore, par. 424, 454.

⁴⁷⁶¹ Milenko Pepić, T. 13555–13557, 13559 (9. juli 2007. godine).

je **Borovčanin**, prije nego što su ubistva izvršena, znao za opšti plan ubistva ni za onaj njegov konkretni dio koji se odnosio na skladište u Kravici.

1515. Tužilaštvo navodi da su ubrzo poslije toga snage MUP-a pod **Borovčanin**ovom komandom, među kojima su bili skelanski vod 2. odreda SBP-a iz Šekovića i barem jedan pripadnik "Crvenih beretki" Bratunačke brigade, učestvovala u ubijanju otprilike 500 Muslimana koji su bili zatočeni u zapadnoj prostoriji skladišta u Kravici.⁴⁷⁶² Potom su prešli u istočnu prostoriju i pobili "preostalih 500 zarobljenih Muslimana".⁴⁷⁶³ Tužilaštvo dalje navodi da su, s obzirom na to da se na Petrovićevom video-snimku čuje paljba iz automatskog naoružanja, pogubljenja u istočnoj prostoriji bila u toku kada je **Borovčanin** stigao u skladište u Kravici.⁴⁷⁶⁴ Pored toga, tužilaštvo navodi da se incident "opečenih ruku" desio dvadeset minuta nakon što su pogubljenja već bila u toku.⁴⁷⁶⁵

1516. Na osnovu obilja dokaza, Pretresno vijeće se uvjerilo da se incident "opečenih ruku" odigrao otprilike deset do petnaest minuta prije nego što je **Borovčanin** stigao u skladište u Kravici, a da je ispred zapadne i centralne prostorije izgleda već je bio postrijeljan pun autobus zarobljenih bosanskih Muslimana.⁴⁷⁶⁶ Međutim, Pretresnom vijeću nije predloženo dovoljno dokaza za konstataciju da su dotad već bili pobijeni i oni zarobljeni bosanski Muslimani koji su držani u zapadnoj prostoriji.⁴⁷⁶⁷ Iskaz svjedoka PW-156 donekle potkrepljuje argument da je ubijanje započeto u zapadnoj prostoriji i da je teklo kontinuirano, bez znatnijih prekida.⁴⁷⁶⁸ Međutim, kao što se detaljnije razmatra dolje u tekstu, Pretresno vijeće konstatuje da taj iskaz, posebno kad se posmatra zajedno s iskazom svjedoka PW-111, nije dovoljan da bi se Pretresno vijeće uvjerilo da je ubijanje izvršeno kao jedno veliko masovno pogubljenje, bez znatnijih prekida. Isto tako, taj iskaz nije dovoljan da bi se pokazalo da su, kada je **Borovčanin** stigao, zarobljenici u zapadnoj prostoriji već bili pobijeni i da su pogubljenja bila u toku.

1517. Pretresno vijeće je pažljivo proučilo Petrovićev video-snimak u vezi s ovim pitanjem. Iako se na snimku koji prikazuje skladište u Kravici ispred kojeg leže leševi istovremeno čuje paljba iz vatrenog oružja, Pretresno vijeće ne može da zaključi odakle dolazi ta

⁴⁷⁶² Optužnica, par. 43(a)(iii); Završni podnesak tužilaštva, par. 1989.

⁴⁷⁶³ Završni podnesak tužilaštva, par. 1989.

⁴⁷⁶⁴ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 625–627, 1989, 1993. Tužilaštvo je u svojoj završnoj riječi ponudilo sporazum u pogledu činjenice da su vrata skladišta u Kravici koja se vide na video-snimku bila zatvorena kad je **Borovčanin** bio tamo i da se ne može tako lako zaključiti da su zarobljenici u zapadnoj prostoriji već bili ubijeni. Završna riječ tužilaštva, T. 34232–34233 (4. septembar 2009. godine). V. Borovčaninov završni podnesak, par. 150.

⁴⁷⁶⁵ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 2151, 2153–2154, 2156–2160.

⁴⁷⁶⁶ Na osnovu kadra iz Petrovićevog video-snimka na kojem se vide parkirani autobus i gomila leševa koji leže ispred skladišta u Kravici, Pretresno vijeće procjenjuje da je ustrijeljeno otprilike 50 zarobljenika, to jest otprilike jedan pun autobus. V. dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:56:14-02:56:17, 02:56:24-02:56:49; dokazni predmet P02011, Video-snimak koji je napravio Zoran Petrović, verzija Studija B, 18:08-18:11.

⁴⁷⁶⁷ V. gore, par. 428–433.

⁴⁷⁶⁸ V. gore, par. 428.

vatra, a posebno ne može da konstatuje da je u tom trenutku vršeno pogubljenje.⁴⁷⁶⁹ Pretresno vijeće primjećuje da se na video-snimku ne vidi da je iko u to vrijeme pucao u krugu skladišta. Stoga taj video-snimak ne dokazuje da je pogubljenje bilo u toku kada je stigao **Borovčanin**.

1518. Pretresno vijeće je takođe razmotrilo iskaz svjedoka Pepića, koji je u svom svjedočenju rekao da se, kada se u otprilike 17:30 sati na putu prema Domu zdravlja u Bratuncu Čturić zaustavio na kontrolnom punktu na kojem je bio Pepić, još uvijek čula “jednostrana” paljba i da je Čturić prokomentarisao da “se puca po Muslimanima” u skladištu.⁴⁷⁷⁰ Premda Pepićev iskaz u određenoj mjeri potkrepljuje argument tužilaštva da je u trenutku kad je **Borovčanin** stigao pucnjava bila u toku, Pretresno vijeće iz dolje izloženih razloga smatra da to nije dovoljno da bi se ova činjenica dokazala van razumne sumnje.

1519. Nakon što je sve ove dokaze procijenilo na individualnoj i kumulativnoj osnovi, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da su, u vrijeme kad je **Borovčanin** stigao, bili pogubljeni ikakvi drugi zarobljenici osim onih čiji su se leševi vidjeli ispred skladišta u Kravici, kao ni da je u tom trenutku vršeno pogubljenje.

1520. Pretresno vijeće će sada razmotriti ko je učestvovao u ubijanju punog autobusa zarobljenika nakon incidenta “opečenih ruku”. Pretresno vijeće napominje da mu nisu predloženi nikakvi neposredni dokazi o tome koje su jedinice ili pripadnici snaga bosanskih Srba pobili iz vatrenog oružja pun autobus zarobljenika koji su viđeni ispred skladišta u Kravici. Dokazi koji su predloženi Pretresnom vijeću su posredni i stoga je Pretresno vijeće razmotrilo ovo pitanje sagledavši razumne zaključke koje je moguće izvesti na osnovu okolnosti na koje se ti dokazi odnose.

1521. **Borovčanin** iznosi argument da ti dokazi ne pokazuju da su pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića čuvali skladište u Kravici.⁴⁷⁷¹ Premda postoje neposredni dokazi da su tu bila dva pripadnika tog odreda, **Borovčanin** tvrdi da su oni tu možda bili iz ličnih razloga, a ne da bi čuvali zarobljenike.⁴⁷⁷² On takođe tvrdi da nema nikakvih dokaza o njihovom učešću u činjenju zločina i da dokazi upućuju na to da njegove jedinice nisu držale skladište u Kravici pod kontrolom, nego da su bile raspoređene duž puta Bratunac-Konjević Polje.⁴⁷⁷³

⁴⁷⁶⁹ V. gore, par. 432.

⁴⁷⁷⁰ V. gore, par. 433.

⁴⁷⁷¹ Borovčaninov završni podnesak, par. 181–221.

⁴⁷⁷² Borovčaninov završni podnesak, par. 190–195; Borovčaninova završna riječ, T. 34595–34596 (10. septembar 2009. godine), T. 34877 (15. septembar 2009. godine). V. takođe Miloš Đukanović, T. 11759, 11786 (18. maj 2008. godine); Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 5.

⁴⁷⁷³ Borovčaninov završni podnesak, par. 166–180. V. takođe *ibid.*, par. 181–221.

1522. Drugi odred SBP-a iz Šekovića je, zajedno s drugim jedinicama MUP-a, doveden na to područje neposredno nakon pada Srebrenice kako bi pomogao u velikoj operaciji obezbjeđivanja puta Bratunac-Konjević Polje, a 13. jula mu je konkretno povjeren zadatak čuvanja zarobljenih bosanskih Muslimana koji su bili uhvaćeni ili su se predali na tom području.⁴⁷⁷⁴ Pretresno vijeće konstatuje da je malo vjerovatno da bi tokom te važne operacije, u kritičnom trenutku kada je pod nadzorom u skladištu u Kravici držano otprilike hiljadu zarobljenika, komandant 2. odreda SBP-a iz Šekovića, Čturić, otišao s jednim od svojih ljudi u to skladište po nekom ličnom poslu. Pretresno vijeće konstatuje da nije realna mogućnost da su ti pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića bili u skladištu u Kravici iz ličnih razloga i sa zadnjim namjerama, a ne da bi čuvali zarobljenike.

1523. Pretresnom vijeću nisu predloženi neposredni dokazi da je u samom skladištu u Kravici bilo više od dva pripadnika pomenutog odreda. Međutim, pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića bili su dio združenih snaga koje su cijelog dana čuvale zarobljenike na livadi u Sandićima i duž puta Bratunac-Konjević Polje.⁴⁷⁷⁵ Pošto je najveći dio tih zarobljenika premješten u skladište u Kravici, jedini razuman zaključak je taj da su se s njima morali premjestiti i pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića. Nadalje, Čturić, komandant 2. odreda SBP-a iz Šekovića je bio prisutan u skladištu i u stvari je povrijeđen u incidentu "opečenih ruku". Nakon što mu je ukazana prva pomoć, odmah se vratio u blizinu skladišta u Kravici.⁴⁷⁷⁶ Pretresno vijeće se uvjerilo da je jedini razuman zaključak do kojeg se može doći na osnovu toga što je komandant ispočetka bio na tom mjestu i što se na njega vratio taj da su njegovi ljudi - pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića-oba puta bili prisutni u skladištu i čuvali zarobljenike. Nakon što je razmotrilo ove dokaze zajedno, Pretresno vijeće se uvjerilo da su ondje, u vrijeme kad se desio incident "opečenih ruku", pored Krste Dragičevića i Čturića, bili i drugi pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića i da su čuvali skladište u Kravici.

1524. Što se tiče samog strijeljanja zarobljenika, dokazi su i u ovom slučaju posredni. Međutim, ne samo da su pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića bili među onima koji su čuvali zarobljenike, nego su zapravo baš pripadnici tog odreda neposredno učestvovali u incidentu "opečenih ruku" - Dragičević je ubijen, a Čturić, njihov komandant, je povrijeđen.⁴⁷⁷⁷ Shodno tome, pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića imali su jak motiv da se osvete zarobljenicima.

⁴⁷⁷⁴ V. gore, par. 377–378, 386, 1449–1453.

⁴⁷⁷⁵ V. gore, par. 377–378, 386, 1449–1453.

⁴⁷⁷⁶ V. gore, par. 434.

⁴⁷⁷⁷ Pretresno vijeće napominje da je i Miroslav Stanojević, pripadnik "Crvenih beretki" Bratunačke brigade, povrijeđen u incidentu "opečenih ruku". V. gore, par. 433.

1525. Pretresno vijeće je razmotrilo i iskaze iz svjedoka PW-100 i svjedoka PW-168 druge ruke u vezi s ubijanjem zarobljenika u skladištu u Kravici.⁴⁷⁷⁸ Vijeće ih smatra pouzdanim, posebno kad se posmatraju kumulativno, a i zbog toga što su ti svjedoci relevantna saznanja stekli u vrijeme dotičnih događaja. Što se tiče incidenta “opečenih ruku”, iskaz svjedoka PW-168 je posebno relevantan.⁴⁷⁷⁹ Svjedok PW-168 je tu informaciju dobio od Stupara dva dana nakon ubijanja u skladištu u Kravici, a Stupar je u vrijeme kad se desio incident “opečenih ruku” bio u skladištu u Kravici ili dovoljno blizu skladištu.⁴⁷⁸⁰ Informacija koju je dao Stupar bila je, pored toga, samoinkriminišuća, pošto on odgovornost pripisuje jedinicama MUP-a kojima je i sam pripadao. Kako je izjavio Stupar, na zarobljenike su pucali i pripadnici policije i pripadnici vojske koji su se tu nalazili.⁴⁷⁸¹

1526. Na kraju, Pretresno vijeće je razmotrilo **Borovčaninov** prikaz onoga što mu je Stupar ispričao - da je zarobljenike iz vatrenog oružja pobila jedna jedinica VRS-a i da MUP nije bio uključen - ali ga ne smatra vjerodostojnim u svjetlu ostalih dokaza koji su mu predloženi.⁴⁷⁸² Posmatrajući sve te dokaze kumulativno, jedini razuman zaključak do kojeg se može doći jeste taj da su pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića neposredno nakon incidenta “opečenih ruku” učestvovali u ubijanju zarobljenih bosanskih Muslimana iz vatrenog oružja, kojih je bio pun autobus, i Pretresno vijeće konstatuje da je tako i bilo.

1527. Već je dosta rečeno o onome što se desilo u skladištu u Kravici nakon incidenta “opečenih ruku”. Ono što proizilazi iz dokaza je da je nakon što su zarobljenici, kojih je bio pun autobus, pobijeni iz vatrenog oružja, uslijedilo kompletno pogubljenje svih zarobljenih bosanskih Muslimana koji su bili zatočeni u skladištu u Kravici. Tačno vrijeme kada je to pogubljenje izvršeno postalo je značajno u svjetlu **Borovčaninovih** tvrdnji da se to desilo tek kasnije te večeri, nakon što je s tog područja povučen 2. odred SBP-a iz Šekovića.⁴⁷⁸³ S obzirom na to, utvrđivanje

⁴⁷⁷⁸ Svjedok PW-100 je u svom svjedočenju rekao da je od jednog jahorinskih regruta čuo da su svi zarobljenici koji su trebali da budu razmijenjeni u Tuzli pobijeni u nekom “skladištu” od strane “regularnih snaga specijalne policije”. Svjedok PW-100, T. 14835 (5. septembar 2007. godine), T. 14888 (6. septembar 2007. godine). Svjedok PW-168 je u svom svjedočenju rekao da je čuo kako Stupar priča o tome kako je jedan od zarobljenika u skladištu u Kravici zgrabio pušku i njome ubio jednog pripadnika njegove jedinice. Nakon toga je došlo do incidenta u kojem su “ti tu vojnici, policajci koji su bili otvorili vatru na te zarobljenike i poubijali ih”. Svjedok PW-168, T. 15877–15878 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T.16527–16528 (zatvorena sjednica) (18.oktobar 2007. godine).

⁴⁷⁷⁹ Iskaz svjedoka PW-100 nije detaljan i u njemu se ne pominje “incident opečenih ruku”. Pored toga, za razliku od iskaza svjedoka PW-168, svjedok PW-100 se nije mogao sjetiti izvora informacija, usljed čega je teško utvrditi da li je prvobitni izvor informacija bio u poziciji da zna. V. svjedok PW-100, T. 14835 (5. septembar 2007. godine), T. 14888 (6. septembar 2007. godine).

⁴⁷⁸⁰ Stupar je bio u mogućnosti da odmah poslije incidenta obavijesti **Borovčanina** o onome što se dešava. V. gore, par. 432, 1457. V. takođe Momir Nikolić, Ex. C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 5; svjedok PW-168, T. 15877–15878 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16527–16528 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine).

⁴⁷⁸¹ Svjedok PW-168, T. 15877 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁴⁷⁸² V. gore, par. 1459.

⁴⁷⁸³ Borovčaninov završni podnesak, odjeljak V. (c)–(d).

kada je masovno pogubljenje izvršeno moglo bi pomoći da se dokaže ko su bili počinioci masakra u skladištu u Kravici, što je neophodan korak ka razmatranju **Borovčaninove** odgovornosti.

1528. Pretresno vijeće je konstatovalo da su pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića bili na licu mjesta i da su učestvovali u prvim ubistvima. Međutim, **Borovčanin** je u svojoj izjavi rekao da je, prije nego što je otišao iz skladišta u Kravici, tražio od svojih ljudi da ostanu na putu Bratunac-Konjević Polje, rekavši im da će čim prije tražiti da ih sklone sa tog područja.⁴⁷⁸⁴ Štaviše, ima dokaza da su pripadnici 1. i 2. voda 2. odreda SBP-a iz Šekovića povučeni s tog područja oko 20:30 ili 21:00 sati.⁴⁷⁸⁵ Tako je Pretresno vijeće suočeno s jednom nerazjašnjenom prazninom od oko tri sata, od trenutka kada je **Borovčanin** došao na lice mjesta do trenutka kada su dva voda 2. odreda SBP-a iz Šekovića povučena odande. Što se tiče pripadnika 3. voda, takozvanog Skelanskog voda, čiji je pripadnik Krsto Dragičević poginuo u incidentu “opečenih ruku”, nema nikakvih dokaza o tome gdje su oni bili i da li su ostali u skladištu u Kravici.

1529. Pretresno vijeće je pažljivo analiziralo svjedočenja dvojice preživjelih. Premda je iskaz svjedoka PW-111 detaljniji, Pretresno vijeće smatra da su oba svjedoka vjerodostojna i pouzdana. Nadalje, premda u njihovim iskazima ima razlika, oni nisu nužno protivrječni, posebno kad se uzme u obzir da su oni bili u dvjema zasebnim prostorijama i da su tamo došli u različito vrijeme. Razumljivo, njihova sjećanja nisu uvijek jasna, posebno kad je u pitanju doba dana ili noći i slijed događaja. Dvojica preživjelih u svojim iskazima navode donekle različita vremena i slijed događaja u vezi s tim kada je i na koji način započeto masovno pogubljenje. Svjedok PW-111 je u svom svjedočenju rekao da se prva epizoda, to jest incident “opečenih ruku”, desila još za vidjela, premda se smrkavalo, a da su kasnije otvorili vatru na zarobljenike u istočnoj prostoriji, dakle da je započelo masovno pogubljenje.⁴⁷⁸⁶ Međutim, po njegovoj procjeni, od početnog otvaranja vatre do drugog talasa ubijanja nije proteklo mnogo vremena, otprilike pola sata.⁴⁷⁸⁷ No, svjedok PW-111 je kasnije u svom svjedočenju rekao da je prvi incident, to jest incident “opečenih ruku”, započeo uz bacanje bombi nakon što je pao mrak i da je to vjerovatno bilo oko 20:30 ili 21:00 sati, čime je bacio određenu sumnju na svoju pouzdanost u vezi s tim kad su se ta dva događaja zbila.⁴⁷⁸⁸ Za razliku od njega, svjedok PW-156 nije pomenuo incident “opečenih ruku”, nego je opisao kako je pucnjava u zapadnoj prostoriji počela proizvoljno.⁴⁷⁸⁹ Svjedok PW-156 je rekao da je pucnjava, s prekidima, trajala dok se nije smračilo.⁴⁷⁹⁰ Na osnovu ovog iskaza može se zaključiti da se radilo o samo jednom incidentu pogubljenja koje je izvršeno

⁴⁷⁸⁴ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 73.

⁴⁷⁸⁵ V. gore, par. 1460.

⁴⁷⁸⁶ V. gore, par. 1460.

⁴⁷⁸⁷ V. gore, par. 429–430.

⁴⁷⁸⁸ Svjedok PW-111, T. 6999–7000, 7060–7061 (7. februar 2007. godine).

⁴⁷⁸⁹ Svjedok PW-111, T. 6999–7000, 7060–7062 (7. februar 2007. godine).

⁴⁷⁹⁰ V. gore, par. 428.

bez značajnijih prekida. Međutim, nakon što je ocijenilo iskaz svjedoka PW-156 pojedinačno, kao i zajedno s iskazom svjedoka PW-111, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je to jedini razuman zaključak do kojeg je moguće doći. Isto je tako moguće da u haotičnim i užasnim okolnostima svjedok PW-156 nije čuo početnu pucnjavu ili da je se ne može sjetiti. Prilikom ocjenjivanja ovog iskaza Pretresno vijeće je uzelo u obzir da su svjedoci tada bili u mračnim i pretrpanim prostorijama i u ekstremnim uslovima. S obzirom na te faktore i na sadržaj iskaza, Pretresno vijeće konstatuje da se ne može isključivo ili u velikoj mjeri osloniti na iskaze preživjelih u pogledu pitanja kada i na koji način se odvijalo to pogubljenje do posljednjeg čovjeka. Prema tome, Pretresno vijeće, nakon što je s izuzetnom pažnjom analiziralo njihove iskaze, nije se van razumne sumnje uvjerilo da je to ubijanje izvršeno u okviru jedne neprekinute radnje ili da je masovno pogubljenje započelo u ranim večernjim satima, prije nego što su 1. i 2. vod 2. odreda SBP-a iz Šekovića povučeni sa te lokacije.

1530. Pretresno vijeće je takođe razmotrilo iskaze svjedoka koji su te večeri bili u blizini i koji su svjedočili o tome šta su vidjeli i čuli na obližnjoj livadi u Sandićima i oko skladišta u Kravici. Iskaz Miloša Đukanovića donekle ide u prilog verziji da se radilo o dvije epizode ubijanja, pri čemu se druga odvijala u sumrak.⁴⁷⁹¹ Međutim, njegov iskaz ne sadrži nikakva daljnja objašnjenja u vezi s tim koliko je vremena prošlo između ta dva događaja. Pretresno vijeće je razmotrilo i svjedočenja Mevludina Orića i svjedoka PW-117.⁴⁷⁹² Ni iskaz Mevludina Orića ni iskaz svjedoka PW-117 nisu bili od pomoći Pretresnom vijeću prilikom utvrđivanja kada je izvršeno to pogubljenje do posljednjeg čovjeka i koliko je ono trajalo.⁴⁷⁹³

1531. Pretresno vijeće ima u vidu iskaz svjedoka Pepića, koji je bio raspoređen na putu Bratunac-Konjević Polje u blizini skladišta u Kravici i koji je čuo intenzivnu jednostranu paljbu iz skladišta ubrzo nakon što je kolona zarobljenih bosanskih Muslimana prešla put Bratunac-

⁴⁷⁹¹ Miloš Đukanović je čuo dva kratka rafala iz vatrenog oružja i rekli su mu da je "specijalac" kojem je donio vodu ubijen iz vatrenog oružja, a da je jedan drugi ranjen. Onda je ponovo čuo pucnjavu koja je trajala deset-petnaest minuta, a dopirala je direktno iz skladišta. Predveče je iz istog pravca čuo detonacije koje su zvučale više kao eksplozije bombi. V. Miloš Đukanović, T. 11767–11769, 11791 (18. maj 2007. godine).

⁴⁷⁹² Orić nije vidio nikakve leševa i ne sjeća se da je čuo paljbu iz pravca skladišta u Kravici kada se u sumrak, negdje oko 21:00 ili 22:00 sata, autobus u kojem je bio zaustavio da pokupi zarobljene bosanske Muslimane na livadi u Sandićima, u blizini skladišta u Kravici. Mevludin Orić, T. 890–891, 897–898 (28. avgust 2006. godine), T. 1061–1062 (30. avgust 2006. godine). Dok je u sumrak bio kod skladišta u Kravici, svjedok PW-117 je čuo pucnjavu koja je dopirala iz pravca iza skladišta, a kod ulaza u skladište vidio je četiri-pet leševa. Svjedok PW-117, dokazni predmet P02207, Transkript na osnovu pravila 92bis, KT. 3025–3027 (14. april 2000. godine).

⁴⁷⁹³ I Perica Vasović i Miladin Jovanović su rekli da su čuli pucnjavu kada su te večeri, svaki za sebe, otišli u skladište u Kravici, jedan otprilike uotprilike 20:00, a drugi oko 22:00 sata. Obojica su u svom svjedočenju rekla da nisu sigurna iz kog je pravca dopirala pucnjava. Vasović je samo pomenuo nekog vojnika u crnoj odjeći koji se pojavio iz mraka i tražio od njega da pomogne čuvati skladište. S druge strane, Jovanović je čuo kako ljudi iz skladišta zapomažu i psuju. Pretresno vijeće konstatuje da su njihova svjedočenja vrlo ograničena u pogledu konkretnih informacija i da, generalno, nisu od pomoći za utvrđivanje vremena tih dešavanja i identiteta osoba koje su učestvovala u masovnom pogubljenju u skladištu u Kravici. V. Perica Vasović, dokazni predmet 2D00555, Izjava Perice Vasovića na osnovu pravila 92ter, 23. april 2007. godine, str. 1; Perica Vasović, T. 24229–24233, 24250–24251, 24256, 24258–24259, 24261–24262 (29. juli 2008. godine); Miladin Jovanović, dokazni predmet 2D00554, Izjava na osnovu pravila 92ter (24. april 2007. godine), str. 1; Miladin Jovanović, T. 24214, 24223–24224 (28. juli 2008. godine); dokazni predmet P03592, Zapisnik o saslušanju svjedoka Miladina Jovanovića, Centar za istraživanje ratnih zločina, Državna agencija za istrage i zaštitu, Ministarstvo sigurnosti, Bosna i Hercegovina, 21. septembar 2005. godine, str. 5.

Konjević Polje.⁴⁷⁹⁴ Pepić je u svom svjedočenju prvo rekao da se ta jednostrana paljba još uvijek čula kada se tu zaustavio povrijeđeni Čturić na putu za Dom zdravlja u Bratuncu.⁴⁷⁹⁵ Takođe je rekao da se paljba i dalje čula nakon što je Čturić nastavio put prema Domu zdravlja, ali da je prestala “otprilike” nakon što je Čturić u povratku ponovo tuda prošao.⁴⁷⁹⁶ Kada je od njega zatraženo da navede kada je pucnjava prestala, on je rekao: “[p]red mrak, pre možda... Poslepodne je bilo, uglavnom. Malo kasnije poslepodne.”⁴⁷⁹⁷ Na unakrsnom ispitivanju iznio je navode protivrječne nekim svojim ranijim izjavama, od kojih je naznačajniji taj da je jednostrana paljba prestala kada se Čturić, na putu za Bratunac, prvi put zaustavio.⁴⁷⁹⁸ S obzirom na nedosljednosti u njegovom iskazu i na to što je i sam priznao da nije stanju da se prisjeti tačne hronologije događaja, Pretresno vijeće se nije moglo van razumne sumnje uvjeriti kada je došlo do pucnjave koju je Pepić čuo. Shodno tome, Pretresno vijeće na osnovu ovih iskaza, posmatranih individualno ili kumulativno s iskazima preživjelih, ne može konstatovati da li je pucnjava koju je čuo Pepić bila reakcija na incident “opečenih ruku” ili je bilo u toku pogubljenje do posljednjeg čovjeka.⁴⁷⁹⁹

1532. Pretresno vijeće je razmotrilo i iskaze svjedoka PW-100 i svjedoka PW-168 o njihovim saznanjima iz druge ruke. Iskaz svjedoka PW-100, premda nije detaljan, potkrepljuje navod da je SBP bio uključen u to pogubljenje do poslednjeg čovjeka jer navodi da su svi zarobljenici koji su trebali biti razmijenjeni u Tuzli pobijeni u jednom “skladištu” od strane “redovnih snaga specijalne policije”.⁴⁸⁰⁰ On ne pominje neki zaseban događaj izazvan pogibijom i ranjavanjem nekih pripadnika policije koji su bili na toj lokaciji, tako da njegova izjava potkrepljuje verziju da je SBP učestvovao u masovnom pogubljenju. Ipak, kao što je već napomenuto, sadržaj ove izjave je neprecizan, a izvor informacija iz druge ruke nije identifikovan, osim što se navodi da je to bio neki pripadnik Jahorinskih regruta. Na drugoj strani, svjedok PW-168 je o svojim saznanjima iz druge ruke dao detaljniji iskaz u kojem je identifikovao izvor informacija. On je rekao da je Stupar opisao kako je jedan od zarobljenika zgrabio pušku i njome ubio jednog pripadnika njegove jedinice. Zatim je došlo do incidenta “da su ti tu vojnici, policajci koji su bili, otvorili vatru na te zarobljenike i poubijali ih”.⁴⁸⁰¹ Međutim, sadržaj te izjave je dvosmislen. On se može protumačiti kao da su pobijeni oni zarobljenici koji su bili u neposrednoj blizini, to jest u blizini mjesta na kom se desio incident “opečenih ruku”, ili kao da su pobijeni svi

⁴⁷⁹⁴ V. gore, par. 431, 1456.

⁴⁷⁹⁵ Milenko Pepić, T. 13562–13564 (9. juli 2007. godine).

⁴⁷⁹⁶ *Ibid.*, T. 13566–13567 (9. juli 2007. godine).

⁴⁷⁹⁷ *Ibid.*, T. 13567 (9. juli 2007. godine).

⁴⁷⁹⁸ Milenko Pepić, T. 13598 (9. juli 2007. godine).

⁴⁷⁹⁹ V. takođe gore, par. 431, 1456.

⁴⁸⁰⁰ Svjedok PW-100, T. 14835 (5. septembar 2007. godine), T. 14888 (6. septembar 2007. godine).

⁴⁸⁰¹ Svjedok PW-168, T. 15877–15878 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16527–16528 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine).

zarobljenici u skladištu u Kravici, to jest da se radilo o pogubljenju do posljednjeg čovjeka. Premda se Pretresno vijeće, kao što je prethodno rečeno, uvjerilo u pouzdanost ovih iskaza, s obzirom na to da iskaz svjedoka PW-100 ne sadrži detalje o sadržaju i izvoru informacija koje je prenio svjedok PW-100 i da je izjava koju je čuo svjedok PW-168 dvosmislena, kao i na činjenicu da oba iskaza sadrže neprovjerene informacije iz druge ruke, Pretresno vijeće konstatuje da ovi iskazi nisu dovoljni da bi se dokazalo da je 2. odred SBP-a iz Šekovića učestvovao u totalnom masakru u skladištu u Kravici.

1533. Na osnovu ukupnih dokaza koji su predočeni Pretresnom vijeću, ono konstatuje da je te večeri u skladištu u Kravici, nakon što se desio incident “opečenih ruku”, izvršeno pogubljenje do posljednjeg čovjeka.⁴⁸⁰² Premda ima dokaza da je u strijeljanju bilo pauza, nije jasno koliko su one trajale.⁴⁸⁰³ Mogle su da traju od samo pola sata do tri sata. Pored toga, Pretresno vijeće na osnovu predočenih dokaza ne može utvrditi kada je započelo to pogubljenje do posljednjeg čovjeka.

1534. Što se tiče pitanja ko je izvršio pogubljenje zarobljenih bosanskih Muslimana, dokazi su još manje jasni. Pretresno vijeće smatra da je, kad se dokazi posmatraju kumulativno, jedini razuman zaključak do kojeg je u datim okolnostima moguće doći taj da su pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića, a posebno 3. voda, to jest Skelanskog voda, ostali u skladištu u Kravici nakon što je **Borovčanin** otišao odatle, te da su zajedno s pripadnicima Bratunačke brigade nastavili da pucaju po zarobljenim bosanskim Muslimanima dok ih praktično nisu sve pobili. S tim u vezi, Pretresno vijeće se uvjerilo da su pripadnici 3. voda, to jest Skelanskog voda, bili prisutni u skladištu u Kravici i da su čuvali zarobljenike, što jasno pokazuje pogibija Dragičevića, koji je bio iz tog voda. Pored toga, Pretresnom vijeću nisu predočeni nikakvi dokazi da je taj 3. vod, to jest Skelanski vod, te večeri povučen zajedno s preostalim pripadnicima 2. odreda SBP-a iz Šekovića.

1535. Međutim, na osnovu dokaza koji su mu predočeni, Pretresno vijeće smatra da je druga razumna mogućnost ta da je **Borovčanin**, nakon što je vidio pun autobus leševa, naredio svojim ljudima da se povuku na put Bratunac-Konjević Polje dok ih u sumrak nije izvukao odatle, kako sam tvrdi. Što se tiče pripadnika 3. voda, to jest Skelanskog voda, oni su možda bili poslani kući, što je bio običaj kada bi neki pripadnik tog voda poginuo i zbog toga nisu te noći bili smješteni zajedno s druga dva voda 2. odreda SBP-a iz Šekovića.⁴⁸⁰⁴ Podsjećajući da teret

⁴⁸⁰² V. gore, par. 428–445.

⁴⁸⁰³ V. gore, par. 1527–1532.

⁴⁸⁰⁴ V. Predrag Čelić, T. 13481 (28. juni 2007. godine); Dragan Nesković, T. 27435–27439 (27. oktobar 2008. godine); Slaviša Simić, T. 27513–27514 (29. oktobar 2008. godine); Miodrag Dragutinović T. 12886 (19. juni 2007. godine).

dokazivanja snosi tužilaštvo, a s obzirom na to da nema dokaza gdje su se pripadnici tog voda nalazili, svaka sumnja u vezi s ovim pitanjem mora se riješiti u korist optuženog.

1536. U zaključku, Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza da bi van razumne sumnje utvrdilo koje su jedinice iz sastava snaga bosanskih Srba bile uključene u ovo pogubljenje do posljednjeg čovjeka. Iako su pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića prije i poslije incidenta "opečenih ruku" bili nekoliko sati prisutni u skladištu u Kravici i u njegovoj blizini, nema dovoljno dokaza da bi se zaključilo da su ondje bili i u vrijeme kad je izvršeno pogubljenje do posljednjeg čovjeka i da su učestvovali u tome.

1537. Osvrćući se ponovo na **Borovčaninove** postupke, Pretresno vijeće napominje da je njegov jedini značajan postupak nakon što se iz skladišta u Kravici vratio u Stanicu milicije u Bratuncu bio taj da je 1. četu PJP-a iz Zvornika i 1. i 2. vod 2. odreda SBP-a iz Šekovića povukao sa tog područja i poslao ih na odmor.⁴⁸⁰⁵ Po mišljenju Pretresnog vijeća, taj postupak, zatim njegove riječi - "Šta se ovo dešava, šta se radi? Dajte mi hitno telefon da zovem brigadu!"⁴⁸⁰⁶ - zajedno s dokazima da je bio uzrujan,⁴⁸⁰⁷ pokazuju da nije bio upoznat s planom ubistva zarobljenih bosanskih Muslimana u skladištu u Kravici. Njegovi postupci takođe pokazuju da je htio da sebe i svoje ljude distancira od onoga što se tamo već desilo i što bi se moglo desiti kasnije.

1538. Razgovor koji su te večeri vodili **Borovčanin** i Deronjić takođe potkrijepljuje ovo mišljenje. **Borovčanin** je obavijestio Deronjića o onome što se te večeri desilo u skladištu u Kravici.⁴⁸⁰⁸ Razgovarali su o činjenici da su mnogi zarobljeni bosanski Muslimani zatočeni u Bratuncu i obojica su bila zabrinuta da će, kako VRS bude napredovao prema Žepi, odgovornost za sudbinu zarobljenih bosanskih Muslimana pasti na civilne vlasti i MUP.⁴⁸⁰⁹ **Borovčanin** je rekao da je zabrinut da će on i njegove jedinice biti umiješani u to.⁴⁸¹⁰ **Borovčaninova** namjera da sebe i svoje ljude distancira od čuvanja zarobljenih bosanskih Muslimana vidljiva je i iz sastanka

⁴⁸⁰⁵ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 74–75; Predrag Čelić, T. 13480, 13505 (28. juni 2007. godine); Milenko Pepić, T. 13567, 13572–13573, 13600 (9. juli 2007. godine). Pretresnom vijeću nisu predočeni nikakvi dokazi o tome šta se desilo sa Skelanskim vodom, čiji je pripadnik poginuo u incidentu "opečenih ruku".

⁴⁸⁰⁶ Dragan Nesković, T. 27436-27437 (28. oktobar 2008. godine).

⁴⁸⁰⁷ *Ibid.*; Slaviša Simić, T. 27506–27507 (2. oktobar 2008. godine); dokazni predmet 4D00620, CJB Bratunac, Knjiga - raspored službe, juni - avgust 1995. godine.

⁴⁸⁰⁸ Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92ter, BT. 6226 (22. januar 2004. godine), BT. 6461 (22. januar 2004. godine).

⁴⁸⁰⁹ Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92ter, BT. 6418–6420 (22. januar 2004. godine) (gdje je potvrdio odlomak iz izjave koju je dao tužilaštvu 19. juna 2003. godine, koji mu je pročitao branilac). Deronjić je takođe izjavio da bi sudbina zarobljenih bosanskih Muslimana možda bila drugačija da se to desilo. Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92ter, BT. 6419–6420 (22. januar 2004. godine). V. takođe dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 82–83.

⁴⁸¹⁰ Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivo - transkript na osnovu pravila 92ter, BT. 6418–6419 (22. januar 2004. godine). Pretresno vijeće smatra da je Deronjićev iskaz vjerodostojan jer su Borovčaninove riječi u skladu s njegovim kasnijim postupkom povlačenja svojih jedinica, a nešto slično je rekao i na sastanku održanom 15. jula u kasarni u preduzeću "Standard".

održanog 15. jula u kasarni u preduzeću "Standard", kada je on izričito rekao da ne želi da njegove jedinice MUP-a čuvaju zarobljenike koji su uhvaćeni ili su se predali iz kolone.⁴⁸¹¹

1539. Tužilaštvo ukazuje na presretnuti razgovor između **Borovčanina** i Krstića koji je vođen u 20:40 sati 13. jula kao dokaz da je **Borovčanin** znao za plan.⁴⁸¹² Pretresno vijeće je razmotrilo taj presretnuti razgovor, koji dijelom glasi kako slijedi: "K: Kako ide? B: Dobro ide. K: Nemoj mi reći da imaš problema. B: Nemam, nemam [...] B: To ćemo sutra nastaviti."⁴⁸¹³ Vijeće smatra da je ovaj razgovor isuviše nejasan da bi se konstatovalo da je jedini razuman zaključak koji se može izvući taj da je **Borovčanin** s Krstićem razgovarao o planu ubijanja i da su obojica znala za ubistva u skladištu u Kravici. Jednako je razuman zaključak da su razgovarali o patrolama duž puta Bratunac-Konjević Polje ili o blokiranju kolone, što su i bili zadaci koje su tog dana obavljale **Borovčaninove** jedinice.⁴⁸¹⁴

1540. Nema dovoljno dokaza da je prije incidenta u skladištu u Kravici **Borovčanin** znao za plan o ubijanju bosanskih Muslimana. Njegovo znanje i kasniji postupci biće razmotreni dolje u tekstu u kontekstu pomaganja i podržavanja ubistva.⁴⁸¹⁵

iii. Zaključak

1541. Pretresno vijeće, stoga, konstatuje da **Borovčanin** nije s ostalim učesnicima UZP-a dijelio namjeru da doprinese zajedničkom cilju i da nije bio učesnik UZP-a ubistva. To da **Borovčanin** nije posjedovao namjeru takođe se vidi iz njegovog prijedloga ili saglasnosti da se 15. jula otvori koridor.⁴⁸¹⁶

b. Drugi vidovi odgovornosti

1542. Tužilaštvo takođe navodi da je **Borovčanin** počinio (ne putem učešća u UZP-u, nego na drugi način), planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje krivičnih djela za koja se tereti.⁴⁸¹⁷ Pretresno vijeće je gore u tekstu zaključilo da **Borovčanin** nije znao za plan ubijanja ni za njegovo provođenje. Nije posjedovao ni namjeru za ubistvo. Osim za pomaganje i podržavanje, o čemu će biti riječi dolje u tekstu,

⁴⁸¹¹ V. gore, par. 1464.

⁴⁸¹² Završni podnesak tužilaštva, par. 2022-2030. V. takođe Borovčaninov završni podnesak, par. 389-390.

⁴⁸¹³ Dokazni predmet P00993a, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 20:40 sati. V. takođe dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 35-36, 75-76, 78.

⁴⁸¹⁴ V. dokazni predmet P00993a, Presretnuti razgovor od 13. jula 1995. godine, 20:40 sati; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 79-80. V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 2022-2023; Borovčaninov završni podnesak, par. 389-390.

⁴⁸¹⁵ V. dolje, par. 1543-1563.

⁴⁸¹⁶ V. gore, par. 552, 1463.

⁴⁸¹⁷ Optužnica, par. 88-89, 92.

Pretresnom vijeću nisu predloženi dokazi ni o kakvim **Borovčanin**ovim djelima ili propustima koji bi povlačili neki drugi oblik odgovornosti po članu 7(1) u vezi s krivičnim djelom ubistva.

c. Pomaganje i podržavanje pogubljenja u skladištu u Kravici

1543. U slučaju **Borovčanina**, Pretresnom vijeću nisu predloženi dokazi ni o kakvim konkretnim postupcima s njegove strane koji bi mogli da predstavljaju pomaganje i podržavanje zločina počinjenih u skladištu u Kravici. Međutim, Pretresno vijeće mora da razmotri i to da li se s pravom može smatrati da njegovo ponašanje predstavlja pomaganje i podržavanje nečinjenjem. Pretresno vijeće podsjeća da sudska praksa dopušta mogućnost pomaganja i podržavanja nečinjenjem.⁴⁸¹⁸ Ako neka osoba propusti da izvrši svoju pravnu obavezu i tim nečinjenjem pomogne ili podstakne na činjenje nekog krivičnog djela ili mu pruži moralnu podršku i ako ima znatan uticaj na činjenje tog krivičnog djela, onda se ona može smatrati krivično odgovornom.⁴⁸¹⁹ Ta osoba mora da bude u mogućnosti da djeluje i takođe mora znati ključna obilježja tog krivičnog djela, kao i činjenicu da svojim nečinjenjem pomaže počinjenje krivičnog djela.⁴⁸²⁰

1544. Pretresno vijeće analizu ovog pitanja započinje razmatranjem dužnosti zaštite zarobljenika koju nameću zakoni i običaji ratovanja. [to se tiče pravne obaveze da se djeluje, Žalbena vijeće u predmetu Mrkšić i Šljivančanin detaljno je objasnilo dužnost da se ratni zarobljenici zaštite i da se s njima postupa čovječno. Žalbena vijeće je konstatovalo da se

Ženevskom konvencijom III na sve agente Sile koja drži ratne zarobljenike, a pod čiji su nadzor došli ti ratni zarobljenici prenosi obaveza njihove zaštite na osnovu položaja tih agenata. Nije potrebno nikakvo dodatno konkretno prenošenje odgovornosti na agente u pogledu ratnih zarobljenika. Žalbena veće smatra da su svi agenti države, koji se nađu u poziciji da imaju nadzor nad ratnim zarobljenicima, dužni da zaštite te zarobljenike bez obzira na to da li im je odgovornost prenesena izričitim delegiranjem, na primer, putem zakonskih propisa ili naređenja nadređenog, ili je proizašla iz situacije u kojoj se agent države našao u poziciji da ima de facto nadzor nad ratnim zarobljenicima zato što su mu se, na primer, oni predali.⁴⁸²¹

1545. Žalbena vijeće u predmetu Mrkšić i Šljivančanin je takođe smatralo da neizvršavanje obaveze zaštite ratnih zarobljenika koju nameću zakoni i običaji ratovanja može rezultirati individualnom krivičnom odgovornošću.⁴⁸²²

1546. Pretresno vijeće napominje da se komandantova obaveza zaštite zarobljenika po ovom obliku odgovornosti na osnovu člana 7(1) takođe javlja i onda kada su u zločinima učestvovala druge jedinice ili pojedinci, a ne samo jedinice i pojedinci koji su mu potčinjeni.⁴⁸²³

⁴⁸¹⁸ V. gore, par. 1019.

⁴⁸¹⁹ *Ibid.*

⁴⁸²⁰ V. gore, par. 1020. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 335.

⁴⁸²¹ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 73.

⁴⁸²² *Ibid.*, par. 151.

i. Nadzor nas zarobljenicima i/ili kontrola nad njima

1547. Dosta pažnje je bilo posvećeno pitanju prisustvu **Borovčaninovog** 2. odreda SBP-a iz Šekovića u samom skladištu u Kravici u kasnim popodnevnim satima 13. jula.⁴⁸²⁴ Kao što je razmotreno gore u tekstu, to je, naravno, značajno pitanje, koje je od posebne važnosti da bi se utvrdilo ko su bili fizički izvršioi zločina koji su na tom mjestu izvršeni, kao i za diskusiju o njegovoj komandnoj odgovornosti.⁴⁸²⁵ Međutim, to nije jedino relevantno pitanje za ovu analizu. Ono što se takođe mora uzeti u obzir jeste ko je tog dana imao nadzor nad zarobljenim bosanskim Muslimanima koje je zadesila tragična sudbina u skladištu u Kravici. Pretresno vijeće je mišljenja da se u ovom predmetu pitanje nadzora mora posmatrati u kontekstu cijele operacije koju su 13. jula duž puta Bratunac-Konjević Polje izvele snage bosanskih Srba.⁴⁸²⁶ Ocjena Pretresnog vijeća o tome ko je imao nadzor i/ili kontrolu nad zarobljenicima ne može se po obimu svesti isključivo na skladište u Kravici ili razdijeliti na odvojene i zasebne dijelove. Iako se završni čin možda odigrao u skladištu u Kravici, lanac nadzora nad zarobljenicima do njihovog ubijanja pokriva šire geografsko područje, uključujući livadu u Sandićima, skladište u Kravici i dio puta Bratunac-Konjević Polje između te dvije lokacije. Pretresno vijeće je razmotrilo **Borovčaninove** argumente u vezi s ovim pitanjem, ali ih u svjetlu činjenica u ovom predmetu i ukupnih dokaza koji su mu predočeni ne smatra uvjerljivim.⁴⁸²⁷

1548. Neosporno je da su **Borovčaninove** jedinice bile raspoređene na put Bratunac-Konjević Polje kao dio snaga zaduženih da pretraže teren, da po potrebi djeluju vojnim sredstvima po koloni, kao i da zarobe i zatoče pripadnike kolone.⁴⁸²⁸ Na tom konkretnom relevantnom području nalaze se tri glavne lokacije na kojima su bile angažovane snage bosanskih Srba-duž puta Bratunac-Konjević Polje i na odabranim mjestima zatočenja, to jest na livadi u Sandićima i u skladištu u Kravici.⁴⁸²⁹ Ono što ilustruju video-snimci, zajedno sa popratnim dokazima u vidu svjedočenja, jeste da je tog dana izvedena samo jedna operacija koja je dovela do predaje ili zarobljavanja više stotina bosanskih Muslimana iz kolone.⁴⁸³⁰ Nakon što bi bili

⁴⁸²³ V. gore, par. 1019.

⁴⁸²⁴ V. gore, par. 1526–1527.

⁴⁸²⁵ V. gore, par. 1526–1527, 1534–1536; v. dolje, par. 1565–1566, 1568.

⁴⁸²⁶ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 214; Završni podnesak tužilaštva, par. 1926–1929.

⁴⁸²⁷ V. Borovčaninov završni podnesak, par. 360–382, Borovčaninova završna riječ, T. 34580–34581, 34599–34601 (10. septembar 2009. godine). **Borovčanin** iznosi argument da nema dokaza da je iko iz 2. odreda SBP-a iz Šekovića bio u pratnji bosanskih Muslimana ili da ih je čuvao nakon što su došli u skladište u Kravici. To što su ondje bila dva pripadnika neke jedinice ne predstavlja posebno uvjerljiv dokaz da su ondje bili i drugi pripadnici te jedinice. On tvrdi da su zarobljenici, kad su pod pratnjom išli od livade u Sandićima do skladišta u Kravici ili otprilike u to u vrijeme, bili pod nadzorom pripadnika Bratunačke brigade ili drugih vojnih snaga, tako da, prema tome, više nisu bili pod njegovim nadzorom. *Ibid*; Borovčaninov završni podnesak, par. 181–203, 221; Borovčaninova završna riječ, T. 34579 (10. septembar 2009. godine).

⁴⁸²⁸ V. gore, par. 377, 386, 1449, 1451–1453.

⁴⁸²⁹ V. gore, par. 377, 386, 1449, 1451–1453.

⁴⁸³⁰ V. gore, par. 384–386.

uhvaćeni, zarobljenici, bosanski Muslimani, pod pratnjom su odvođeni na livadu u Sandićima.⁴⁸³¹ Tu su držani tokom jutarnjih sati 13. jula i tokom većeg dijela popodneva i ranih večernjih sati.⁴⁸³² Ogromna većina njih je kasnije, pod oružanom pratnjom, pješke i autobusima, prevezena u skladište u Kravici, gdje je zatočena prije pogubljenja.⁴⁸³³ Pretresno vijeće se na osnovu dokaza uvjerilo da nisu postojala tri mjesta na kojima su zarobljenici bili pod nadzorom zasebnih snaga, već da se radilo o jedinstvenom geografskom području duž puta Bratunac-Konjević Polje, između livade u Sandićima, uključujući i samu livadu, i skladišta u Kravici, uključujući i samo skladište, na kojem su bile pomiješane razne jedinice iz sastava snaga bosanskih Srba koje su imale zajednički nadzor nad zarobljenicima.⁴⁸³⁴ To je, i u pogledu trajanja, bila kompaktna operacija.

1549. Pretresnom vijeću je predočeno obilje dokaza koji pokazuju da su **Borovčaninove** jedinice, to jest Jahorinski regruti, 1. četa PJP-a iz Zvornika⁴⁸³⁵ i 2. odred SBP-a iz Šekovića,⁴⁸³⁶ bile dio tih združenih snaga i da su čuvale i premještale zarobljene bosanske Muslimane po cijelom tom geografskom području.⁴⁸³⁷ **Borovčaninove** jedinice bile su razmještene duž puta Bratunac-Konjević Polje, čuvale su zarobljenike na livadi u Sandićima i pomagale su u premještanju zarobljenika iz Sandića u skladište u Kravici tako što su obezbjeđivale put Bratunac-Konjević Polje.⁴⁸³⁸ Neki pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića takođe su čuvali zarobljene bosanske Muslimane u skladištu u Kravici.⁴⁸³⁹ Da je to bila svrha prisustva pripadnika 2. odreda SBP-a iz Šekovića u skladištu u Kravici i da se nije radilo ni o kakvim skrivenim namjerama ili ličnim razlozima jasno se vidi iz činjenice da je u skladištu u Kravici bio prisutan i komandant 2. odreda SBP-a iz Šekovića, Čturić.⁴⁸⁴⁰ Pored toga, on se na taj dio puta Bratunac-Konjević Polje vratio odmah nakon što su mu u bolnici ukazali pomoć zbog povreda koje je tamo zadobio.⁴⁸⁴¹ U blizini je bio i bivši komandant, Stupar.⁴⁸⁴² Ne može biti nikakve sumnje da su **Borovčaninove** jedinice bile među snagama bosanskih Srba koje su 13. jula imale nadzor i/ili kontrolu nad zarobljenim bosanskim Muslimanima, kako prije, tako i za vrijeme njihovog ubijanja u skladištu u Kravici.

1550. Stoga, Pretresno vijeće konstatuje da su 2. odred SBP-a iz Šekovića, Jahorinski regruti i 1. četa PJP-a iz Zvornika imali zajednički nadzor nad zarobljenim bosanskim

⁴⁸³¹ V. gore, par. 383–386.

⁴⁸³² V. gore, par. 388, 421, 424–425.

⁴⁸³³ V. gore, par. 425–426.

⁴⁸³⁴ V. gore, par. 383–384, 386, 388, 1449–1454.

⁴⁸³⁵ V. gore, par. 386.

⁴⁸³⁶ V. gore, par. 386.

⁴⁸³⁷ V. gore, par. 377, 386, 1449, 1451–1453.

⁴⁸³⁸ V. gore, par. 377, 424, 386, 1449, 1451–1454.

⁴⁸³⁹ V. gore, par. 1523.

⁴⁸⁴⁰ V. gore, par. 433, 1459–1460.

⁴⁸⁴¹ V. gore, par. 434.

⁴⁸⁴² V. gore, par. 1459.

Muslimanima koji su na kraju zatočeni i ubijeni u skladištu u Kravici i da je **Borovčanin**, koji je veći dio tog dana išao gore-dolje putem Bratunac-Konjević Polje, bio potpuno svjestan te nadzorne uloge koju su igrale jedinice pod njegovom komandom.⁴⁸⁴³

ii. Borovčaninova obaveza da zaštiti zarobljenike

1551. Pretresno vijeće podsjeća da svi agenti države pod čiji su nadzor došli zarobljenici imaju obavezu da te zarobljenike zaštite.⁴⁸⁴⁴ Pretresno vijeće napominje da ta obaveza ne prestaje kada se nadzor prenese na druge jedinice, što je važno s obzirom na činjenice u ovom predmetu. Oni kojima je povjerena odgovornost za zarobljenike imaju trajnu obavezu da se prilikom svakog prenošenja te dužnosti uvjere da zarobljenicima niko neće nauditi.⁴⁸⁴⁵ **Borovčanin** je, prema tome, bio dužan da štiti te zarobljenike i da prema njima postupa čovječno, a ta dužnost nije prestala s povlačenjem njegovih jedinica iz operacije kojom su stvoreni uslovi za zajednički nadzor nad zarobljenicima.⁴⁸⁴⁶

iii. Da li je Borovčanin bio u mogućnosti da djeluje

1552. S obzirom na to da je **Borovčanin** bio dužan da zaštiti zarobljenike, Pretresno vijeće kao sljedeći korak mora razmotriti da li je on u datim okolnostima bio u mogućnosti da djeluje, to jest, da li je, u suštini, imao na raspolaganju sredstva da tu svoju dužnost izvrši.

1553. Pretresno vijeće ima u vidu okolnosti u kojima se desio incident “opečenih ruku” i **Borovčaninovu** mogućnost da zaštiti zarobljenike koji su tada ubijeni. **Borovčanin** nije mogao da predvidi incident koji je bio neposredan povod za početni niz ubistava. On nije bio prisutan kad je incident započeo i Pretresno vijeće je konstatovalo da nema dokaza da je paljba trajala i kada je on došao na lice mjesta.⁴⁸⁴⁷ Stoga se ne može reći da je on imao stvarnu mogućnost da spriječi ili zaustavi ubijanje koje je izvršeno neposredno poslije incidenta “opečenih ruku”.

1554. Međutim, okolnosti su se značajno promijenile kad je **Borovčanin** došao u skladište u Kravici i suočio se s užasnim prizorom koji je ondje zatekao, prizorom koji je zabilježen na Petrovićevom video-snimku, tako da ga svako može vidjeti.⁴⁸⁴⁸

⁴⁸⁴³ V. dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 43–44.

⁴⁸⁴⁴ V. gore, par. 1544.

⁴⁸⁴⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 74.

⁴⁸⁴⁶ V. gore, par. 1544.

⁴⁸⁴⁷ V. gore, par. 1519.

⁴⁸⁴⁸ V. gore, par. 1458.

1555. Pretresno vijeće konstatuje da je **Borovčanin** u tom trenutku imao sredstva pomoću kojih je mogao da izvrši obavezu koju je imao prema zarobljenicima pod svojim nadzorom. **Borovčanin** je na lice mjesta došao kao pretpostavljeni komandant. To što su tu možda bili prisutni komandanti drugih jedinica ne mijenja činjenicu da je on mogao da izdaje naredjenja svojim potčinjenima i da svojim autoritetom i uticajem izvrši pritisak na druge jedinice koje sueventualno bile prisutne. [taviše, Pretresno vijeće primjećuje da je on sam izjavio da nije htio da se miješa u “tuđe stvari”,⁴⁸⁴⁹ što podrazumijeva da je mogao preduzeti mjere, ali da je odlučio da to ne učini.

iv. Da li je **Borovčaninovo** nečinjenje značajno doprinijelo zločinima

1556. Pretresno vijeće konstatuje da **Borovčanin** tada nije preduzeo ništa da bi izvršio svoju obavezu prema zarobljenim bosanskim Muslimanima uprkos tome što je bio u mogućnosti da to učini. On je propustio da preduzme osnovni korak i provjeri u kakvom su stanju zarobljenici koji se vide na video-snimku ili ostali zarobljenici koji su bili u skladištu u Kravici.⁴⁸⁵⁰ Najmanje što je mogao da učini da bi zaštitio zarobljenike koji su već bili povrijeđeni bilo je da im pruži prvu pomoć. On nije potražio druge komandante ili oficire koji su bili ondje. U stvari, nema nikakvih dokaza da se na bilo koji način angažovao. Njegov razgovor sa Stuparom, u kojem je prihvatio Stuparevo neprovjereno poricanje da su njegovi ljudi učestvovali u ubijanju, ne može se okvalifikovati ni kao površna istraga o onome što se desilo.⁴⁸⁵¹ On svojim jedinicama nije izdao naredjenje da više ne otvaraju vatru ili da zaštite zarobljenike od takvih postupaka vojnika VRS-a koji su se tu nalazili. Isto tako, nije se obratio drugim jedinicama VRS-a u nastojanju da zaštiti zarobljenike od daljnjih stradanja.

1557. Umjesto toga, naredivši Stuparu da ne pušta svoje ljude u skladište u Kravici i da se vrati na put Bratunac-Konjević Polje,⁴⁸⁵² **Borovčanin** je zarobljenike ostavio u rukama jedinica koje su nad njima činile zločine, uključujući i ubistvo. Što je možda još značajnije, on je otišao s lica mjesta za nekoliko minuta a da nije odredio nijednu mjeru zaštite preostalih zarobljenih bosanskih Muslimana. Ubrzo poslije toga organizovao je povlačenje svojih jedinica s tog područja, prepuštajući zarobljenike njihovoj tragičnoj sudbini.⁴⁸⁵³

⁴⁸⁴⁹ Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 69.

⁴⁸⁵⁰ V. gore, par. 1458; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 72.

⁴⁸⁵¹ V. gore, par. 1459.

⁴⁸⁵² Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 65, 72.

⁴⁸⁵³ V. gore, par. 1460.

1558. Uprkos tome što je tokom svog hitnog telefonskog poziva u Komandu Bratunačke brigade i razgovora koji je vodio s Krstićem imao priliku da uključi svoje pretpostavljene u MUP-u ili VRS-u u nastojanja da se zaštite zarobljenici, **Borovčanin** je i to propustio da učini.

1559. Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Borovčaninov** propust da zaštiti zarobljenike bosanske Muslimane koji su tada još uvijek bili zatočeni značajno doprinio pogubljenju do posljednjeg čovjeka koje je kasnije izvršeno u skladištu u Kravici.

v. Borovčaninova mens rea

1560. Da bi snosio krivičnu odgovornost za pomaganje i podržavanje putem nečinjenja, **Borovčanin** je morao da zna ključne elemente zločina koji će biti počinjen, kao i to da će njegovo nečinjenje pomoći počinjenju tog zločina.⁴⁸⁵⁴ Pretresno vijeće je konstatovalo da mu nije predočeno dovoljno dokaza da bi van razumne sumnje utvrdilo da je **Borovčanin** imao ikakvih prethodnih saznanja o planu da se izvrši ubijanje zarobljenih bosanskih Muslimana u skladištu u Kravici.⁴⁸⁵⁵ Međutim, okolnosti su bile sasvim drugačije nakon **Borovčaninovog** dolaska u skladište poslije incidenta “opečenih ruku”.

1561. Pretresno vijeće se uvjerilo da je gomila leševa zarobljenih bosanskih Muslimana, kojih je, izgleda, bio pun autobus i koje je **Borovčanin** mogao da vidi odmah kad je došao, sama po sebi bila očigledan dokaz da su ostali zarobljenici pod njegovim nadzorom u opasnosti. Na osnovu te bitno nesrazmjerne reakcije na incident “opečenih ruku”, to jest pogubljenja većeg broja nenaoružanih zarobljenika, **Borovčanin** je mogao znati da će vjerovatno biti ubijeno još zarobljenika. Tu vjerovatnoću je još više povećavala činjenica da je prvobitni incident koji je bio neposredan povod, to jest pogibija jednog policajca, bosanskog Srbina, i ranjavanje drugog, i dalje predstavljao motiv za osvetu.

1562. Ipak, možda najznačajniji dokaz o **Borovčaninovom** znanju predstavljaju njegovi postupci koji su potom uslijedili. Prvi i jedini korak koji je **Borovčanin** preduzeo nakon što je vidio dokaze o pogubljenju zarobljenika bio je da sebe i svoje ljude premjesti iz skladišta u Kravici što brže može.⁴⁸⁵⁶ Jedini razuman zaključak do kojeg Pretresno vijeće može doći na osnovu njegovih riječi i postupaka jeste taj da je **Borovčanin** tada znao ne samo da će ti zarobljenici vjerovatno biti pobijeni, nego i da je to izvjesno. Da **Borovčanin** nije znao za to, ne bi bilo razloga za njegove brze postupke kojima je kasnije te noći sebe i svoje jedinice nastojao distancirati od operacije koja je provedena u skladištu u Kravici. Isto tako, riječi koje su neki

⁴⁸⁵⁴ V. gore, par. 1019.

⁴⁸⁵⁵ V. gore, par. 1540–1541.

⁴⁸⁵⁶ V. gore, par. 1460.

svjedoci slučajno čuli, a koje je on 13. jula uveče izgovorio u Stanici milicije u Bratuncu kada je ljutito pitao šta se dešava i tražio da hitno nazove Štab Bratunačke brigade, daju dodatnu težinu dokazima koji idu u prilog ovom zaključku.⁴⁸⁵⁷ To se takođe vidi i iz toga što je dva dana kasnije izrazio svoje jasno protivljenje bilo kakvom učešću njegovih ljudi u čuvanju zarobljenika.⁴⁸⁵⁸

Borovčanin nije izvršio svoju stalnu obavezu da zaštiti zarobljenike koji su bili pod njegovim nadzorom, znajući da će biti počinjeno ubistvo i da će povlačenje njegovih jedinica i propust da interveniše pomoći činjenje tog zločina. Prema tome, ispunjen je uslov *mens rea*.

vi. Zaključak

1563. Na osnovu ukupnih dokaza koji su predloženi Pretresnom vijeću, ono konstatuje da je **Borovčaninov** propust da izvrši svoju zakonsku obavezu i zaštiti zarobljene bosanske Muslimane pomogao izvršenje ubistva i drugih zločina počinjenih u skladištu u Kravici nad zarobljenim bosanskim Muslimanima koji su ondje bili zatočeni i da je imao značajan uticaj na ostvarenje pomenutih zločina. Prema tome, **Borovčanin** je nečinjenjem pomagao i podržavao ubistvo.

(iv) “Situaciono uslovljeno” ubijanje

1564. Tužilaštvo navodi da je, shodno trećoj kategoriji krivične odgovornosti putem učešća u UZP-u, **Borovčanin** mogao da predvidi da će snage bosanskih Srba u sklopu UZP-a ubistva i UZP-a prisilnog uklanjanja izvršiti i neka “situaciono uslovljena” ubistva.⁴⁸⁵⁹ Budući da **Borovčanin** nije bio učesnik UZP-a ubistva ili UZP-a prisilnog uklanjanja, ne može se smatrati odgovornim za “situaciono uslovljeno” ubijanje po trećoj kategoriji odgovornosti za UZP.⁴⁸⁶⁰

(v) Odgovornost nadređenog

1565. Jedino pitanje koje je Pretresnom vijeću preostalo da riješi jeste da li se **Borovčanin** može smatrati krivično odgovornim za to što nije kaznio pripadnike Jahorinskih regruta koji su ubili 10-15 muškaraca na livadi u Sandićima i pripadnike 2. odreda SBP-a iz Šekovića koji su učestvovali u ubijanju punog autobusa zarobljenih bosanskih Muslimana poslije incidenta “opečenih ruku”.⁴⁸⁶¹ Rješavajući to pitanje, Pretresno vijeće će prvo ispitati da li je između

⁴⁸⁵⁷ V. gore, par. 1460. Pretresno vijeće je uzelo u obzir činjenicu da mu nisu predloženi nikakvi dokazi da je **Borovčanin** tada uspio da stupi u vezu s Bratunačkom brigadom, kao i to da je, kao što se navodi gore u tekstu, presretnuti razgovor koji je kasnije te večeri vodio s Krstićem dvosmislen, ali smatra da to ne podriva njegov zaključak o tadašnjoj **Borovčanin**ovoj *mens rea*.

⁴⁸⁵⁸ V. gore, par. 1464.

⁴⁸⁵⁹ Optužnica, par. 31, 37. Navodi se da je ovo “situaciono uslovljeno” ubijanje vršeno na lokacijama u Potočarima, na lokacijama u Bratuncu, u supermarketu u Kravici i u školi u Petkovcima. *Ibid*.

⁴⁸⁶⁰ V. gore, par. 1495–1541.

⁴⁸⁶¹ Pretresno vijeće smatra da, s obzirom na to da je konstatovalo da je **Borovčanin** odgovoran za pomaganje i podržavanje prisilnog premještanja po članu 7(1), ne mora da razmatra njegovu odgovornost po članu 7(3). Pored toga, kao što se razmatra gore u

Borovčanina i pomenutog 2. odreda SBP-a iz Šekovića u relevantno vrijeme postojao odnos nadređeni-podređeni, a potom će razmotriti da li je **Borovčanin** znao ili je bilo razloga da zna za činjenje tih zločina, a ako jeste, da li je preduzeo ikakve nužne i razumne mjere da kazni počinioca dotičnih zločina.

a. Postojanje odnosa nadređeni-podređeni

1566. Ministarskim naređenjem od 10. jula 1995. godine **Borovčanin** je postavljen za komandanta snaga MUP-a koje su se sastojale od 2. odreda SBP-a iz Šekovića, 1. čete PJP-a iz Zvornika i Jahorinskih regruta.⁴⁸⁶²

1567. **Borovčanin** iznosi argument da nije imao efektivnu kontrolu nad Jahorinskim regrutima koji su bili u Potočarima.⁴⁸⁶³ Međutim, Pretresno vijeće napominje da su Jević, Mane i pripadnici 1. čete Jahorinskih regruta ostali u Potočarima po njegovom naređenju i da je on bio taj kome je Jević 12. jula u večernjim satima podnio izvještaj.⁴⁸⁶⁴ Kao što se vidi na video-snimku, dok je bio u Potočarima, **Borovčanin** se ponašao kao komandant, hodajući odlučno u masi ljudi i izvršavajući svoje dužnosti autoritativno, što su i Kingori i Van Duijn primijetili kada su mu se obratili kako bi razgovarali o pitanju pretrpanosti "bijeke kuće", odnosno nestanku traktora koji je pripadao Crvenom krstu.⁴⁸⁶⁵ Na osnovu toga, kao i na osnovu načela jedinstva komandovanja snagama MUP-a prepotčinjenim VRS-u,⁴⁸⁶⁶ Pretresno vijeće konstatuje da su Jahorinski regruti bili pod **Borovčaninovima** efektivnim rukovođenjem i komandom dok su 12. i 13. jula bili u Potočarima.⁴⁸⁶⁷

1568. Nije sporno da je 2. odred SBP-a iz Šekovića bio pod **Borovčaninovima** rukovođenjem i komandom.⁴⁸⁶⁸ Dokazi jasno pokazuju da je **Borovčanin** bio komandant čija su naređenja izvršavali njegovi potčinjeni komandiri i jedinice.⁴⁸⁶⁹ Pored toga, Pretresno vijeće podsjeća na načelo jedinstva komandovanja prema kojem su snage MUP-a koje su bile prepotčinjene VRS-u zadržavale svoj unutrašnji komandni lanac.⁴⁸⁷⁰

tekstu, s obzirom na to da nema dovoljno dokaza da su **Borovčaninovi** potčinjeni učestvovali u pogubljenju do posljednjeg čovjeka koje je izvršeno u skladištu u Kravici, **Borovčanin** ne može da snosi odgovornost po članu 7(3). V. gore, par. 1536.

⁴⁸⁶² V. gore, par. 1434.

⁴⁸⁶³ Borovčaninov završni podnesak, par. 92–102.

⁴⁸⁶⁴ V. gore, par. 321, 1443, 1446–1447.

⁴⁸⁶⁵ V. gore, par. 305, 1445, 1448.

⁴⁸⁶⁶ V. gore, par. 184. V. takođe Momir Nikolić. T. 32926 (21 Apr 2009).

⁴⁸⁶⁷ Pretresno vijeće ima u vidu **Borovčaninovu** tvrdnju da Jahorinski regruti nisu bili u sastavu SBP-a nego MUP-a. Borovčaninov završni podnesak, par. 28. V. takođe gore, fusnota 447. U svjetlu te konstatacije, Pretresno vijeće smatra da nije neophodno razmatrati ovo pitanje.

⁴⁸⁶⁸ V., na primjer, dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 27–28.

⁴⁸⁶⁹ V., na primjer, gore, par. 1439, 1443, 1446, 1448.

⁴⁸⁷⁰ V. gore, par. 184. V. takođe Momir Nikolić. T. 32926 (21. april 2009. godine).

1569. Iz tih razloga Pretresno vijeće konstatuje da je 13. jula odnos nadređeni-podređeni postojao između **Borovčanina** i Jahorinskih regruta na livadi u Sandićima, kao i između njega i pripadnika 2. odreda SBP-a iz Šekovića, uključujući i potčinjene komandante Čturića i Stupara, koji su se 12. i 13. jula nalazili duž puta Bratunac-Konjević Polje, a koji su 13. jula konkretno bili u skladištu u Kravici. Pretresno vijeće konstatuje da je **Borovčanin** imao efektivnu kontrolu nad tim jedinicama.

b. Da li je Borovčanin znao ili je “bilo razloga da zna”

1570. Pretresno vijeće je već konstatovalo da su ubistvo 10-15 muškaraca, bosanskih Muslimana, na livadi u Sandićima izvršili pripadnici Jahorinskih regruta po naređenju “Alekse,” zamjenika komandira voda jedne čete SBP-a koja je bila pod **Borovčaninovom** komandom.⁴⁸⁷¹ Uprkos tome, Pretresnom vijeću nisu predloženi nikakvi dokazi za zaključak da je **Borovčanin** znao ili je “bilo razloga” da zna za ta ubistva, kao ni dokazi da je tokom relevantnog perioda on saznao za njih.

1571. Što se tiče skladišta u Kravici, Pretresno vijeće je konstatovalo da su pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića, zajedno s drugim pripadnicima snaga bosanskih Srba, dana 13. jula pobili pun autobus zarobljenih bosanskih Muslimana u skladištu u Kravici poslije incidenta “opečenih ruku”.⁴⁸⁷² Kao što je opširno razmotreno gore u tekstu, **Borovčanin** je posjedovao stvarna saznanja o ubistvu tih zarobljenika, kao i dovoljno informacija na osnovu kojih je bio upozoren na to da će pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića izvršiti ubistvo.⁴⁸⁷³

c. Propust da kazni

1572. Pretresno vijeće će sada razmotriti da li je **Borovčanin** propustio da preduzme nužne i razumne mjere kako bi kaznio počinioca ovog zločina. Pretresno vijeće napominje da dužnost kažnjavanja obuhvata, u najmanju ruku, obavezu da se utvrde činjenice, provede istraga o eventualnim zločinima ili naloži provođenje istrage i, ako pretpostavljeni nema ovlaštenja da izriče sankcije, da se počinioci prijave nadležnim organima.⁴⁸⁷⁴

1573. Prema odredbama “Zakona o primeni zakona o unutrašnjim poslovima za vreme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja”, kojim se regulišu organizacija, dužnosti i ovlasti pripadnika MUP-a u situaciji njihovog prepotčinjavanja VRS-u, pretpostavljeni oficir, što uključuje i oficire MUP-a, dužan je da, pored ostalog, preduzme korake kako bi osobu koja je

⁴⁸⁷¹ V. gore, par. 423.

⁴⁸⁷² V. gore, par. 1526, 1528.

⁴⁸⁷³ V. gore, par. 1516, 1560–1562.

⁴⁸⁷⁴ V. Drugostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 182; Prvostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 446.

počinila neko krivično djelo spriječio da pobjegne ili da se sakrije, a da vojnog tužioca obavijesti, neposredno ili posredno, o krivičnom djelu ili djelu koje bi moglo da bude krivično djelo.⁴⁸⁷⁵

1574. Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Borovčanin** imao načina da provede istragu i kazni pripadnike 2. odreda SBP-a iz Šekovića u skladištu u Kravici i da je propustio da preduzme mjere kako bi to učinio.⁴⁸⁷⁶ Kao prvo, Pretresno vijeće ima u vidu da je **Borovčanin** prihvatio Stuparovo neprovjereno poricanje da su njegovi ljudi učestvovali u ubijanju, a da ni od Stupara ni od bilo koga drugog ko je bio prisutan na licu mjesta nije zatražio da mu podnese izvještaj.⁴⁸⁷⁷ **Borovčanin** se oslonio na Stuparevo neuvjerljivo objašnjenje da niko iz 2. odreda SBP-a iz Šekovića nije u tome učestvovao, uprkos tome što je bio suočen s gomilom leševa koja je ležala pred njim i činjenicom da je jedan od njegovih ljudi poginuo, a da je i sam komandant bio povrijeđen. Svojim prihvatanjem tog objašnjenja nije ni blizu izvršio svoje dužnosti da utvrdi činjenice i provede istragu o mogućim zločinima. Bilo je neophodno i razumno da **Borovčanin**, kao komandant, dodatno ispita Stuparevu priču i da razgovara s drugim ljudima koji su ondje bili.

1575. Pored toga, nema nikakvih dokaza da je **Borovčanin** svojim pretpostavljenim u VRS-u i/ili MUP-u prijavio ono što je vidio u skladištu u Kravici kako bi nadležni organi mogli da provedu punu istragu o tome.⁴⁸⁷⁸ Pretresno vijeće napominje da je dotični incident bio ubistvo punog autobusa zarobljenih bosanskih Muslimana poslije incidenta “opečenih ruku”. **Borovčanin** nije imao prethodna saznanja o planu da se izvrši ubistvo. Prema tome, u to vrijeme nije znao niti je bilo razloga da zna da je u to bio umiješan Krstić, njegov neposredni pretpostavljeni u operaciji u Srebrenici. Ipak, uprkos tome što je imao priliku, **Borovčanin** uopšte nije pokrenuo to pitanje kada je u večernjim satima 13. jula telefonom razgovarao s Krstićem. Čak i da je utvrdio da su Mladić, Krstić i drugi u VRS-u bili umiješani u to i da je smatrao da nema nikakve koristi od toga da njima prijavljuje te zločine, imao je mogućnost i obavezu da to prijavi preko svog komandnog lanca u MUP-u.⁴⁸⁷⁹ **Borovčanin** je poslije operacije u Srebrenici takođe mogao da o tome izvijesti Sarića, svog komandanta u MUP-u. On je 13. jula MUP-u poslao najmanje jedan izvještaj, tako

⁴⁸⁷⁵ Dokazni predmeti P00422, 4DP725, Zakon o primeni zakona o unutrašnjim poslovima za vreme neposredne ratne opasnosti ili ratnog stanja, Republika Srpska, 29. novembar 1994. godine, članovi 13–14; dokazni predmet 4D00503, Izvještaj Branislava Ristivojevića, par. 5.3–5.6; dokazni predmet 4D00234, Zakon o vojnim sudovima, član 65. V. takođe dokazni predmet 4D00136, Zakon o unutrašnjim poslovima, *Službeni glasnik RS-a*, br. 16/95; dokazni predmet 4D00212, *Službeni glasnik RS-a*, godina III, br. 6; Zakon o unutrašnjim poslovima – prečišćeni tekst, predsednik Zakonodavno-pravne komisije, Mirko Mijatović, 25. mart 1994. godine.

⁴⁸⁷⁶ V., na primjer, gore, par. 1555–1556.

⁴⁸⁷⁷ V. gore, par. 1459; dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 69.

⁴⁸⁷⁸ V. dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 69–70.

⁴⁸⁷⁹ Dokazni predmet 4D00503, Izvještaj Branislava Ristivojevića, par. 5.7–5.8; Branislav Ristivojević, T. 27962–27963 (7. novembar 2008. godine), T. 28073–28074 (12. novembar 2008. godine). Pretresno vijeće napominje da, ako neki oficir iz nekog razloga nije u mogućnosti da nadležnim organima prijavi da je počinjeno neko krivično djelo, on ipak mora da izvrši svoju dužnost tako što će o tome izvijestiti neki drugi organ koji zvanično nije nadležan, ali koji onda ima obavezu i mogućnost da te informacije prosljedi nadležnim organima. V. *ibid.*

da bi daljnji kontakt bio moguć i razuman.⁴⁸⁸⁰ U njegovim tadašnjim izvještajima koje je podnio svojim pretpostavljenim u MUP-u upadljivo je to što se ubistva u skladištu u Kravici uopšte ne pominju.⁴⁸⁸¹ Glasine o onome što se desilo u skladištu u Kravici brzo su se širile u danima poslije 13. jula i bilo je jasno da je potrebno provesti odgovarajuću istragu o onome što se tamo desilo.⁴⁸⁸² To je **Borovčaninu**, kao profesionalni policajac s izuzetnim ugledom, sigurno bilo potpuno očigledno. Pored toga, bilo je nužno i razumno da se pobrine da izvijesti o onome što zna kako bi nadležni organi mogli provesti daljnju istragu.

d. Zaključak

1576. Pretresno vijeće stoga konstatuje da je **Borovčanin**, kao pretpostavljeni starješina 2. odreda SBP-a iz Šekovića, posjedovao dovoljno saznanja koja bi ga upozorila da su njegovi potčinjeni počinili krivično djelo ubistva. Kao njihov pretpostavljeni, **Borovčanin** je bio dužan da to krivično djelo prijavi nadležnim organima koji su odgovorni za provođenje istrage o kažnjivom ponašanju kako bi se o tome mogla provesti puna istraga i kazniti eventualni počinioci. **Borovčanin** nije ništa nikome prijavio. On je, prema tome, propustio da preduzme nužne i razumne mjere koje su bile potrebne da bi se odgovorni pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića kaznili za ubistvo punog autobusa zarobljenih bosanskih Muslimana u skladištu u Kravici. Prema tome, **Borovčanin** snosi krivičnu odgovornost po članu 7(3) za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti i za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

(vi) Tačke Optužnice

a. Uslov znanja za krivično djelo iz člana 5 Statuta

1577. **Borovčanin** je odgovoran za zločin protiv čovječnosti po članu 5 Statuta ako su njegova djela bila dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva i ako je u to vrijeme znao za taj napad i za to da njegova djela čine dio tog napada.⁴⁸⁸³

1578. Pretresno vijeće je konstatovalo da je postojao rasprostranjeni i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, pri čemu je više komponenti kulminiralo u vojnoj operaciji

⁴⁸⁸⁰ V. dokazni predmet P03789, Borovčaninov izvještaj SBP-u i drugim štabovima policije, 13. juli 1995. godine.

⁴⁸⁸¹ Dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o angažovanju snaga MUP-a u Operaciji "Srebrenica 95", 5. septembar 1995. godine, str. 3. U svom izvještaju od 5. septembra 1995. godine, Borovčanin u vezi sa skladištem u Kravici navodi sljedeće: "U borbama protiv neprijatelja poginuo je jedan pripadnik 2. SOP iz voda Skelani." *Ibid.* U izvještaju od 13. jula 1995. godine, svojim pretpostavljenim u MUP-u, Borovčanin nije izvijestio o pogubljenju u skladištu u Kravici, ali Pretresno vijeće napominje da je to možda bilo zbog toga što je taj izvještaj sastavljen ranije tog dana. V. dokazni predmet P03789, Borovčaninov izvještaj SBP-u i drugim štabovima policije, 13. juli 1995. godine, str. 2. V. takođe dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 70–71.

⁴⁸⁸² V. gore, par. 1525, 1532.

⁴⁸⁸³ V. gore, par. 751.

protiv Srebrenice. Na osnovu dokaza koji su mu predočeni, Pretresno vijeće napominje da je **Borovčanin**, barem neposredno pred svoj dolazak u Bratunac 11. jula, znao za napad na srebreničku enklavu.⁴⁸⁸⁴ U popodnevnim satima 11. jula on je bio na IKM-u u Pribićevcu, gdje je izviješten o vojnoj operaciji i ulozi učesnika u njoj, uključujući i ulogu njegovih jedinica.⁴⁸⁸⁵ Takođe je bio u Bratuncu, na nekoliko kilometara od grada Srebrenice kada je VRS trijumfalno ušao u taj grad i znao je da je stanovništvo iz Srebrenice izbjeglo u Potočare, gdje se okupilo tokom noći 11. jula.⁴⁸⁸⁶ Stoga je on od 11. jula bio svjestan vojnog napada na tu civilnu enklavu, kao i toga da je i sam grad osvojen, što je bila komponenta ukupnog napada i što je, samo po sebi, predstavljalo rasprostranjen i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva. Takođe je znao da se civili masovno okupljaju u Potočarima. Kada je 12. jula shvatio da se vrši prisilno premještanje,⁴⁸⁸⁷ znao je da je to krivično djelo sastavni dio napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva s obzirom na to da je ta lokacija u vremenskom i geografskom smislu bila blizu stvarnog vojnog napada na enklavu.

1579. Otprilike u isto vrijeme, **Borovčanin** je takođe saznao za veliku kolonu koja je usljed napada krenula iz Srebrenice u nastojanju da pobjegne na teritoriju pod kontrolom ABiH. Shodno njegovim naređenjima, jedinice koje su bile pod njegovom komandom potom su činile dio snaga bosanskih Srba koje su češljale teren duž puta Bratunac-Konjević Polje i zarobljavale, zatočavale i čuvale zarobljenike iz te kolone. Na osnovu vlastitih zapažanja od 13. jula, **Borovčanin** je bio svjestan i toga da u toj koloni postoji i civilna komponenta.⁴⁸⁸⁸ Na osnovu tih činjenica, jasno je da je on bio svjestan da njegova djela ili propusti, usmjereni protiv pripadnika kolone koji su bili zarobljeni ili su se predali, čine dio napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva. Konkretno, on je vjerovatno znao da to što svojim nečinjenjem nije zaštitio ljude koji su pobjegli iz Srebrenice usljed napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva predstavlja nastavak tog napada, kao i njegov sastavni dio.

1580. Iz gorenavednih razloga, Pretresno vijeće konstatuje da je **Borovčanin** znao za rasprostranjeni i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, kao i za to da prisilno premještanje u Potočarima⁴⁸⁸⁹ i krivična djela ubistva, istrebljivanja i progona koja su počinjena u skladištu u Kravici nad pripadnicima kolone koji su pobjegli iz Srebrenice, čine dio tog napada.

⁴⁸⁸⁴ V. gore, par. 1436.

⁴⁸⁸⁵ V. dokazni predmet P02852, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 20. februar 2002. godine, str. 31–33; dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o angažovanju snaga MUP-a u Operaciji "Srebrenica 95", 5. septembar 1995. godine, str. 1–2.

⁴⁸⁸⁶ V. gore, par. 1437, 1439–1443.

⁴⁸⁸⁷ Ali, v. Suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje, par. 29–35.

⁴⁸⁸⁸ V. gore, par. 1451–1453; v. takođe dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 02:50:02–02:50:31; 02:51:41–02:52:27.

⁴⁸⁸⁹ Ali, v. Suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje, par. 29–35.

Pretno vijeće stoga zaključuje da je **Borovčanin** ispunio uslov znanja koji se traži za počinjenje krivičnog djela iz člana 5 Statuta.

b. Tačke 4 i 5: ubistvo

1581. Pretresno vijeće je konstatovalo da su snage bosanskih Srba u periodu od 12. do 27. jula 1995. godine pobile hiljade bosanskih Muslimana koji su od početka boravili u Srebrenici ili su u njoj potražili utočište i da to ubijanje predstavlja ubistvo i kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.⁴⁸⁹⁰ Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da su ta ubistva počinjena u sklopu zajedničkog cilja UZP-a ubistva vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice ili su bila njegova prirodna i predvidljiva posljedica.⁴⁸⁹¹

1582. Pretresno vijeće je konstatovalo da je **Borovčanin**, iako nije bio učesnik UZP-a ubistva, nečinjenjem pomagao i podržavao ubistvo u skladištu u Kravici.⁴⁸⁹² U vrijeme tog nečinjenja takođe je znao da žrtve ne učestvuju aktivno u neprijateljstvima. **Borovčanin** je pomagao i podržavao ubistvo kao zločin protiv čovječnosti,⁴⁸⁹³ posjedovao je znanje koje se traži za zločin protiv čovječnosti i za ratni zločin, tako da je, stoga, krivično odgovoran za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti, kao i za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja.⁴⁸⁹⁴

1583. Pored toga, Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da je **Borovčanin**, kao komandant, propustio da preduzme nužne i razumne mjere koje su bile potrebne da bi se odgovorni pripadnici 2. odreda SBP-a iz Šekovića kaznili za ubistvo punog autobusa zarobljenih bosanskih Muslimana u skladištu u Kravici.⁴⁸⁹⁵ Pretresno vijeće takođe konstatuje da je **Borovčanin** odgovoran po članu 7(3) zbog propusta da kazni počinioce.

c. Tačka 3: istrebljivanje

1584. Pretresno vijeće je konstatovalo da je u skladištu u Kravici ubijeno najmanje 1.000 muškaraca i dječaka iz Srebrenice.⁴⁸⁹⁶ Pretresno vijeće je zaključilo da je **Borovčanin** 13. jula bio na putu Bratunac-Konjević Polje i da je onuda patrolirao.⁴⁸⁹⁷ **Borovčanin** je znao da su se ranije tog dana stotine zarobljenika predale ili su uhvaćene na livadi u Sandićima, tako da je skladište u Kravici uveče bilo prepuno zarobljenih bosanskih Muslimana.⁴⁸⁹⁸ Nadalje, njegov propust u vezi s

⁴⁸⁹⁰ V. gore, par. 744–748, 779–785.

⁴⁸⁹¹ V. gore, par. 1073–1083.

⁴⁸⁹² V. gore, par. 1541, 1563.

⁴⁸⁹³ V. gore, par. 1577–1580.

⁴⁸⁹⁴ V. gore, par. 1577–1580.

⁴⁸⁹⁵ V. gore, par. 1576.

⁴⁸⁹⁶ V. gore, par. 443.

⁴⁸⁹⁷ V. gore, par. 1451–1454.

⁴⁸⁹⁸ V. gore, par. 1453.

obavezom da zaštiti odnosio se na taj veliki broj zarobljenika zatočenih u skladištu u Kravici. Stoga je njegov postupak značajno doprinio ne samo ubistvu, nego ubistvu širokih razmjera. Na osnovu tog velikog broja žrtava Pretresno vijeće konstatuje da je **Borovčanin** pomagao i podržavao istrebljivanje jer je znao da će njegov propust da zaštiti zarobljenike u skladištu u Kravici dovesti do ubijanja širokih razmjera.⁴⁸⁹⁹

1585. Budući da je **Borovčanin** pomagao i podržavao istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti i da je posjedovao znanje koje se traži za zločin protiv čovječnosti, on snosi krivičnu odgovornost za istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti.⁴⁹⁰⁰

1586. Pretresno vijeće podsjeća na svoj zaključak da **Borovčanin** po članu 7(3) snosi odgovornost za ubistvo u vezi s ubijanjem punog autobusa zarobljenika poslije incidenta "opečenih ruku". Pretresno vijeće je razmotrilo prirodu, razmjere i konkretne okolnosti vezane za to ubijanje i nije se uvjerilo da **Borovčanin**, u vezi s ovim konkretnim incidentom, snosi odgovornost po članu 7(3) za krivično djelo istrebljivanja.

d. Tačka 1: genocid

1587. Tužilaštvo tvrdi da se najbolji dokaz **Borovčaninove** genocidne namjere može izvesti iz njegovih postupaka kojima je pomagao UZP ubistva i iz njegovog svjesnog laganja tužilaštvu koje je bilo strateški smišljeno da bi prikrilo njegove namjere u skladištu u Kravici i na livadi u Sandićima.⁴⁹⁰¹ Pored toga, zaključak da je **Borovčanin** posjedovao namjeru za vršenje genocida može se izvesti, pored ostalih činjenica, i iz dokaza o drugim kažnjivim postupcima koji su bili sistematski usmjereni protiv iste grupe.⁴⁹⁰² Njegovo poznavanje istorije bratunačke regije i planova RS-a i VRS-a da se 1992. i 1993. godine iz istočne Bosne uklone bosanski Muslimani, kao i događaji koji su stvorili klimu mržnje na nacionalnoj osnovi i politika koju je VRS osmislio kako bi stvorio nepodnošljive životne uslove za bosanske Muslimane na području na kojem je **Borovčanin** bio komandir policije, ne mogu se odvojiti od onoga što se tamo dešavalo 1995. godine.⁴⁹⁰³

1588. Pretresno vijeće je konstatovalo da **Borovčanin** nije bio učesnik UZP-a ubistva i da sa učesnicima UZP-a ubistva nije dijelio namjeru za ubistvo.⁴⁹⁰⁴ Nije bio umiješan u planiranje i nije imao udjela u sistematskom i organizovanom načinu na koji je provedena operacija ubistva.

⁴⁸⁹⁹ V. gore, par. 1563.

⁴⁹⁰⁰ V. gore, par. 1577–1580.

⁴⁹⁰¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 2046–2066.

⁴⁹⁰² *Ibid.*, par. 2052.

⁴⁹⁰³ *Ibid.*, par. 2053.

⁴⁹⁰⁴ V. gore, par. 1541.

Isto tako, nema dokaza da je **Borovčanin** znao za razmjere i prirodu operacije ubijanja, uključujući i planirano ubijanje u Zvorniku i Bratuncu. Njegova saznanja su bila ograničena na događaje u skladištu u Kravici. Nadalje, premda **Borovčanin** svojim nečinjenjem snosi odgovornost za pomaganje i podržavanje ubistva i istrebljivanja u vezi s pogubljenjem u skladištu u Kravici,⁴⁹⁰⁵ ne postoji nijedan dokaz koji pokazuje da je to njegovo nečinjenje pratila genocidna namjera. U stvari, na osnovu toga što je svoje ljude povukao s tog područja, kao i na osnovu njegovog stava o otvaranju koridora,⁴⁹⁰⁶ vidi se da on nije posjedovao nikakvu genocidnu namjeru. Njegova saznanja su bila ograničena na ono što se tada desilo u skladištu u Kravici. Iako **Borovčaninovo** poznavanje istorije sistematskog prisilnog premještanja i zločina počinjenih na tom području predstavlja relevantan faktor, ono samo po sebi ne može biti dovoljno da bi se konstatovalo da je **Borovčanin** posjedovao posebnu namjeru za genocid, s obzirom na to da nije znao ni za operaciju ubijanja.⁴⁹⁰⁷

1589. Pretresno vijeće konstatuje da **Borovčanin**, u vrijeme kad je svojim nečinjenjem pomagao i podržavao ubistvo i istrebljivanje, nije posjedovao genocidnu namjeru. Pored toga, nema nikakvih dokaza da je u vrijeme tog nečinjenja bio svjestan genocidne namjere drugih. Razmotrivši dokaze na individualnoj i kumulativnoj osnovi, Pretresno vijeće konstatuje da nema nikakvih indicija o **Borovčaninovo**j genocidnoj namjeri. Na osnovu toga, Pretresno vijeće se uvjerilo da **Borovčanin** nije kriv za genocid.

e. Tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida

1590. Udruživanje radi vršenja genocida, kažnjivo po članu 4(3) Statuta, definisano je kao dogovor između dvije ili više osoba da izvrše krivično djelo genocida.⁴⁹⁰⁸ Da bi se neka osoba proglasila krivom za udruživanje radi vršenja genocida, potrebno je da posjeduje istu posebnu namjeru koja se traži za vršenje genocida, to jest, namjeru da se u cijelosti ili djelimično uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa kao takva.⁴⁹⁰⁹

⁴⁹⁰⁵ V. gore, par. 1541, 1563, 1584.

⁴⁹⁰⁶ V. gore, par. 1460, 1463.

⁴⁹⁰⁷ V. dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 112.

⁴⁹⁰⁸ V. Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 191. V. takode Prvostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1041; Prvostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 787; Prvostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 70; Prvostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 423; Prvostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 798.

⁴⁹⁰⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 894; Prvostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 423; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 192; Prvostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 799(i)–(ii). V. takode par. 821–830.

1591. Kao što je navedeno gore, **Borovčanin** nije posjedovao posebnu namjeru za genocid.⁴⁹¹⁰ Još je manje dokaza da je **Borovčanin** sklopio dogovor da se izvrši genocid. **Borovčanin**, stoga, nije kriv za udruživanje radi vršenja genocida.

f. Tačka 6: progon

1592. Pretresno vijeće je konstatovalo da je progon, kao zločin protiv čovječnosti, počinjen, pored ostalog, putem prisilnog premještanja, ubistva više hiljada bosanskih Muslimana (uključujući “situaciono uslovljeno” ubijanje), okrutnog i nečovječnog postupanja prema bosanskim Muslimanima koji su bili zatočeni na području Potočara i Bratunca, kao i putem terorisanja civila.⁴⁹¹¹

Pretresno vijeće je takođe većinom glasova konstatovalo da je **Borovčanin** pomagao i podržavao prisilno premještanje žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana.⁴⁹¹² Takođe je konstatovalo da je on svojim nečinjenjem pomagao i podržavao ubistvo u skladištu u Kravici.⁴⁹¹³

1593. **Borovčanin** je znao da je cilj napada na srebreničku enklavu bilo muslimansko stanovništvo koje je bilo u njoj i da su 12. i 13. jula prisilno premješteni samo Muslimani.⁴⁹¹⁴ Međutim, s obzirom na prirodu njegovih postupaka pomaganja i podržavanja, kao i na njihov kontekst, nema dokaza da je **Borovčanin** lično posjedovao posebnu namjeru da izvrši diskriminaciju. Uprkos tome, većina članova Pretresnog vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, uvjerala se da su okolnosti prisilnog premještanja - premještanje cjelokupnog stanovništva enklave - bile takve da je **Borovčanin** nesumnjivo znao da to prisilno premještanje vrše drugi, koji posjeduju namjeru da vrše diskriminaciju. Pored toga, većina članova Pretresnog vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje da, s obzirom na postupke Jahorinskih regruta koji su u Potočarima tokom dvodnevnog perioda generalno pomagali prilikom fizičkog premještanja stanovništva, doprinos koji je **Borovčanin** dao time što ih je ondje ostavio predstavlja značajan doprinos činjenju krivičnog djela progona. Pored toga, **Borovčanin** je znao da tim svojim postupkom pomaže i podržava progon.

1594. Premda je **Borovčanin** znao da je otprilike 1.000 ljudi u skladištu u Kravici iste nacionalne pripadnosti, to jest da se radi o Muslimanima,⁴⁹¹⁵ okolnosti njegovog pomaganja i podržavanja putem nečinjenja su takve da nema dokaza da je on imao namjeru da diskriminiše

⁴⁹¹⁰ V. gore, par. 1589.

⁴⁹¹¹ V. gore, par. 991, 995, 999, 1002–1003.

⁴⁹¹² V. gore, par. 1501.

⁴⁹¹³ V. gore, par. 1563.

⁴⁹¹⁴ V. gore, par. 1436, 1443, 1494–1495, 1579.

⁴⁹¹⁵ V. gore, par. 1584.

kada je propustio da ih zaštititi. Međutim, baš kao što je znao da će pripadnici snaga bosanskih Srba koji su bili ondje vjerovatno ubiti te zarobljenike,⁴⁹¹⁶ znao je i da će to biti učinjeno s namjerom diskriminacije. Budući da je **Borovčanin** bio uključen u zarobljavanje, zatočavanje i čuvanje tih zarobljenika i da je potom propustio da ih zaštititi znajući da drugi imaju diskriminatornu namjeru, Pretresno vijeće se uvjerilo da je on dao značajan doprinos krivičnom djelu progona. Takođe je znao da svojim nečinjenjem pomaže i podržava progon.⁴⁹¹⁷

1595. Što se tiče okrutnog i nečovječnog postupanja kao djela u osnovi, postoje dvije lokacije na kojima se okrutno i nečovječno postupalo prema bosanskim Muslimanima - Potočari i livada u Sandićima - koje su relevantne za pitanje **Borovčaninove** odgovornosti. On je znao da je "bijela kuća" pretrpana, ali nema nikakvih dokaza da je pomagao i podržavao okrutno i nečovječno postupanje ili da mu je na bilo koji način doprinio.⁴⁹¹⁸ Ima dokaza o suprotnom - da je vratio traktor Crvenog krsta koji je korišten da bi se masi ljudi dijelila voda, a koji su odvezle snage bosanskih Srba.⁴⁹¹⁹ Što se tiče livade u Sandićima, nema nikakvih dokaza da je **Borovčanin** znao za okrutno i nečovječno postupanje prema zarobljenim bosanskim Muslimanima koje je ondje vršeno. Iz tih razloga, Pretresno vijeće konstatuje da **Borovčanin** nije krivično odgovoran za progon putem okrutnog i nečovječnog postupanja.

1596. Konačno, što se tiče terorisanja civila kao djela u osnovi, nema dokaza da je **Borovčanin** bio prisutan tokom napada na Srebrenicu ni da su mu bili poznati detalji u vezi s faktorima koji čine terorisanje civila. Premda je **Borovčanin** znao za atmosferu straha i opresije u Potočarima, nisu mu bile poznate okolnosti koje su dovele do toga, nije znao za užas tokom noći 11. i 12. jula, kao ni za to da su u tome u izvjesnoj mjeri učestvovali Jahorinski regruti. Pretresno vijeće konstatuje da nema dokaza da je **Borovčanin** znao da se vrši progon putem terorisanja civila.

1597. U zaključku, većina članova Pretresnog vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje da je **Borovčanin** pomagao i podržavao progon kao zločin protiv čovječnosti putem pomaganja i podržavanja prisilnog premještanja. Nadalje, Pretresno vijeće se uvjerilo da je on pomagao i podržavao progon kao zločin protiv čovječnosti tako što je svojim nečinjenjem pomagao i podržavao ubistvo. U svjetlu ovih zaključaka, Pretresno vijeće smatra da nije potrebno razmatrati **Borovčaninovu** odgovornost po članu 7(3).

g. Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)

⁴⁹¹⁶ V. gore, par. 1560–1562

⁴⁹¹⁷ V. gore, par. 1016.

⁴⁹¹⁸ V. gore, par. 329, 1448, 1508.

⁴⁹¹⁹ V. gore, par. 1448.

1598. Pretresno vijeće je, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, već konstatovalo da je **Borovčanin** pomagao i podržavao prisilno premještanje kao zločin protiv čovječnosti.⁴⁹²⁰ Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da je djelo prisilnog premještanja žena, djece i staraca dovoljno teško da predstavlja “druga nehumana djela” iz člana 5(i) Statuta.⁴⁹²¹ S tim u skladu, većina članova Pretresnog vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, smatra da **Borovčanin** snosi krivičnu odgovornost za pomaganje i podržavanje nehumanog djela prisilnog premještanja kao zločina protiv čovječnosti.

h. Tačka 8: deportacija

1599. Pretresno vijeće je konstatovalo da odlazak muškaraca, bosanskih Muslimana, u Srbiju ne predstavlja deportaciju. Pošto je odlazak muškaraca, bosanskih Muslimana, u Srbiju jedina osnova koja se u Optužnici navodi za optužbu za deportaciju, **Borovčanin** nije krivično odgovoran za deportaciju kao zločin protiv čovječnosti.

⁴⁹²⁰ V. gore, par. 1501.

⁴⁹²¹ V. gore, par. 937.

7. Radivoje Miletić(a) Optužbe protiv Miletića

1600. Tužilaštvo tereti **Radivoja Miletića** odgovornošću na osnovu člana 7(1) Statuta za planiranje, podsticanje, naređivanje, činjenje i na drugi način pomaganje i podržavanje krivičnih djela ubistva, progona, nehumanih djela (prisilno premještanje) i deportacije.⁴⁹²² Tužilaštvo konkretno navodi da je **Miletić** bio jedna od ključnih ličnosti u UZP-u prisilnog uklanjanja stanovništva Srebrenice i Žepe, bosanskih Muslimana.⁴⁹²³

1601. Navodi se da je **Miletić** izradio Direktivu br. 7 i imao centralnu ulogu u organizovanju i provođenju mjera stvaranja nepodnošljivih uslova besperspektivnosti opstanka bosanskih Muslimana u enklavama.⁴⁹²⁴ **Miletić** je, osim toga, nadzirao stanje i predaju muslimanskih snaga, kao i aktivnosti jedinica VRS-a prije, tokom i poslije napada na Srebrenicu i Žepu.⁴⁹²⁵ Tužilaštvo takođe navodi da je **Miletić** nadzirao tok premještanja civila iz Srebrenice i Žepe od strane VRS-a i pretraživanje Žepe od strane VRS-a u potrazi za preostalim Muslimanima i da je primao obavijesti o bježanju bosanskih Muslimana iz Žepe u Srbiju.⁴⁹²⁶ **Miletić** je o svemu tome obavještavao svoje pretpostavljene, uključujući predsjednika Karadžića i Mladića, i potčinjene jedinice.⁴⁹²⁷

(b) Preliminarna pitanja(i) Navodno učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu ubistva

1602. **Miletić** tvrdi da navod tužilaštva u paragrafu 97 Optužnice i Završnom podnesku da je on bio učesnik UZP-a ubistva "ne uzima u obzir nijedno načelo krivičnog prava, nepomirljiv je sa bilo kakvim pravnim rasuđivanjem i nije dopustiv".⁴⁹²⁸

1603. Pretresno vijeće napominje da tužilaštvo nije navelo da je **Miletić** krivično odgovoran za ijedno krivično djelo kao učesnik UZP-a ubistva. Pretresno vijeće će ocijeniti

⁴⁹²² Optužnica, par. 46–47, 48–71, 75, 83–84, 88.

⁴⁹²³ Završni podnesak tužilaštva, par. 1663.

⁴⁹²⁴ Optužnica, par. 75(a); Završni podnesak tužilaštva, par. 1663, 1669, 1679.

⁴⁹²⁵ Optužnica, par. 75(b); Završni podnesak tužilaštva, par. 1686–1687.

⁴⁹²⁶ Optužnica, par. 75(c); Završni podnesak tužilaštva, par. 1686–1687, 1726.

⁴⁹²⁷ Optužnica, par. 75(b)–75(c); Završni podnesak tužilaštva, par. 1686–1687.

⁴⁹²⁸ Miletićeva završna riječ, T. 34609–34611 (10. septembar 2009. godine) (gdje se iznosi argument da "optuženi nije učesnik UZP-a zato što se tako navodi u Optužnici", već to mora biti dokazano; i gdje se takođe tvrdi da paragrafe u Završnom podnesku tužilaštva u kojima se govori o **Miletićevom** navodnom učešću u ubistvima u Nezuku i bolnici u Milićima treba zanemariti i da se oni ne mogu uzeti u obzir pri utvrđivanju **Miletićeve** namjere jer nisu obuhvaćeni optužbama protiv njega. V. Završni podnesak tužilaštva, par. 1003–1019, 1032–1038). U prilog svojoj tvrdnji **Miletić** upućuje na Odluku po Prigovorima na Optužnicu na osnovu pravila 72 Pravilnika, koju je Pretresno vijeće donijelo 31. maja 2006. godine i prema kojoj se on tereti samo za učešće u UZP-u prisilnog uklanjanja stanovništva iz enklava Srebrenica i Žepa, bosanskih Muslimana. *Ibid.*, par. 47; Miletićeva završna riječ, T. 34609 (10. septembar 2009. godine).

dokaze s obzirom na konkretne navode tužilaštva protiv **Miletića**, a ti navodi ne uključuju odgovornost za ubistvo, osim za "situaciono uslovljeno" ubijanje putem treće kategorije UZP-a.

(ii) Vremenski okvir Optužnice

1604. **Miletić** na početku tvrdi da "formalno gledano, izrada Direktive br. 7 nije obuhvaćena periodom na koji se odnosi Optužnica", kao i "da je general **Miletić** optužen za ulogu koju je imao u sastavljanju Direktive br. 7, premda je ona napisana prije relevantnog perioda".⁴⁹²⁹

1605. Pretresno vijeće napominje da je u paragrafu 49 Optužnice jasno rečeno da se **Miletić** tereti za učešće u UZP-u čiji je zajednički cilj bio prisilno uklanjanje stanovništva iz Srebrenice i Žepe u periodu od 8. marta 1995. godine, ili otprilike tog datuma, do kraja avgusta 1995. godine.⁴⁹³⁰ U Optužnici se kaže da je UZP stvoren 8. marta ili otprilike tog datuma, a ne da je stvoren 8. marta. Takva formulacija ne pokazuje da izrada Direktive br. 7 nije obuhvaćena periodom na koji se odnosi Optužnica.

1606. U svakom slučaju, Pretresno vijeće napominje da treba razlikovati krivična djela koja se navode u Optužnici i dokaze koje je tužilaštvo izvelo kako bi ta krivična djela dokazalo. Pretresno vijeće smatra da tužilaštvo može koristiti dokaze koji izlaze iz vremenskog okvira Optužnice kako bi potkrijepilo svoje navode.⁴⁹³¹ S tim u vezi, Pretresno vijeće smatra da **Miletićeva** uloga u izradi Direktive br. 7 predstavlja dokaz koji je relevantan za njegovo navodno učešće u UZP-u, koje je jasno navedeno u Optužnici. Osim toga, Pretresno vijeće napominje da se u paragrafu 75 Optužnice izričito kaže da je **Miletić** "sastavio [...] Direktivu op. br. 7, koju je predsjednik Karadžić potpisao". Prema tome, **Miletić** je bio obaviješten o tom navodu.

1607. **Miletić**, osim toga, iznosi argumente koji se generalno odnose na korištenje dokaza iz vremenskog perioda za koji on tvrdi da nije obuhvaćen periodom na koji se odnosi Optužnica. **Miletić** tvrdi da nije dokazana relevantnost činjenica iz perioda koji je prethodio stvaranju zaštićenih zona, o kojima se govori u Optužnici,⁴⁹³² u vezi s događajima u julu 1995. godine.⁴⁹³³ On takođe tvrdi da tužilaštvo ne može zaključivati o njegovoj namjeri na osnovu njegove navodne upoznatosti s djelima i ponašanjem prije 8. marta 1995. godine zato što je to trebalo jasno navesti u Optužnici, a to nije rečeno ni u Optužnici, ni u Pretpretresnom podnesku, ni u uvodnoj riječi.⁴⁹³⁴

⁴⁹²⁹ Miletićev završni podnesak, par. 97.

⁴⁹³⁰ V. takođe Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 269.

⁴⁹³¹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 116–121; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 88–89.

⁴⁹³² Optužnica, par. 19–21 (gdje se govori o događajima 1992. godine).

⁴⁹³³ Miletićev završni podnesak, par. 350–351. Međutim, **Miletić** priznaje da su događaji koji su uslijedili po stvaranju zaštićenih zona, o kojima se govori u paragrafima 22–23 Optužnice, relevantni za događaje u julu 1995. godine. *Ibid*, par. 350.

⁴⁹³⁴ Miletićeva završna riječ, T. 34611 (10. septembar 2009. godine).

1608. Pretresno vijeće napominje da se u paragrafima 19-23 Optužnica konkretno govori o događajima iz 1992., 1993. i 1994. godine kao dokazima relevantnim za okolnosti i kontekst optužbi, tako da je optuženi bio obaviješten o tome.

1609. Osim toga, stav Pretresnog vijeća je da se dokazi iz vremenskih perioda koji prethode krivičnim djelima koja se navode u Optužnici, ako se smatraju relevantnim za navode iznesene u njoj, mogu koristiti za izvođenje zaključaka o znanju i namjeri optuženog. S obzirom na to, Pretresno vijeće odbija **Miletićev** argument.

(iii) Formalno primanje na znanje činjenica u vezi s konvojima humanitarne pomoći i konvojima UNPROFOR-a

1610. **Miletić** tvrdi da ga je Pretresno vijeće formalnim primanjem na znanje činjenica u vezi sa konvojima humanitarne pomoći i konvojima UNPROFOR-a dovelo u nepovoljan položaj jer je na njega prebacilo teret dokazivanja.⁴⁹³⁵

1611. Kao što je bilo riječi gore, prihvatanje činjenica o kojima je presuđeno ne utiče na teret dokazivanja.⁴⁹³⁶ Kada se jednom činjenice o kojima je presuđeno uvrste u spis, stvara se osporiva pretpostavka o njihovoj istinitosti. Jedina razlika u odnosu na bilo koju drugu vrstu činjenica utvrđenih na osnovu dokaza jeste način na koji su one utvrđene. Stoga će Pretresno vijeće razmatrati činjenice o kojima je presuđeno u tom kontekstu i uzimajući u obzir sve eventualne izvedene dokaze. Prema tome, što se tiče tereta dokazivanja, on ostaje, kao i uvijek, na tužilaštvu, koje svoju tezu mora dokazati van razumne sumnje.

(iv) Tumačenje riječi "nadzor"

1612. **Miletić** iznosi argument u vezi s prijevodom i tumačenjem formulacije "nadzirao je", koja se pojavljuje u paragrafima 75(b) i (c) Optužnice. Prema **Miletićevim** riječima, engleska riječ "*monitoring*" se na b/h/s može prevesti bilo kao "nadzor", bilo kao "praćenje". Međutim, u verziji Optužnice na b/h/s-u taj izraz se dosljedno prevodi kao "nadzirati", zbog čega **Miletić** tvrdi da je to tačno tumačenje.⁴⁹³⁷

1613. **Miletić** upućuje na pretres 26. novembra 2008. godine, kada je tužilaštvo iznijelo tvrdnju da riječ "*monitoring*" u Optužnici na engleskom jeziku treba shvatiti kao "praćenje" i da b/h/s nije službeni jezik Međunarodnog suda. **Miletić** tvrdi da je tužilaštvo tom izjavom dvije

⁴⁹³⁵ Miletićev završni podnesak, par. 179–182, 213–217.

⁴⁹³⁶ V. gore, poglavlje II, odjeljak B(h)(ii).

⁴⁹³⁷ Miletićeva završna riječ, T. 34614–34615 (10. septembar 2009. godine).

godine poslije početka suđenja uvelo novi izraz ne zatraživši odobrenje za izmjenu Optužnice i da to što je tužilaštvo upotrijebilo dvosmislen izraz ne smije ići na štetu optuženog.⁴⁹³⁸

1614. Pretresno vijeće smatra da se engleska riječ "*monitoring*" može tumačiti u širem značenju koje uključuje i "*nadzor*" i "*praćenje*". Štaviše, to potvrđuju formulacije u odgovarajućim paragrafima francuske verzije Optužnice, u kojima se "*he monitored*" prevodi na tri različita načina: "*il a observé*", "*il a suivi*" i "*il a surveillé*". Pretresno vijeće smatra da se **Miletićevi** postupci u Optužnici dovoljno jasno opisuju i stoga konstatuje da je **Miletić** bio obaviješten o prirodi optužbi protiv njega. Pretresno vijeće smatra da kasnije razjašnjenje tumačenja riječi "*monitoring*" od strane tužilaštva ne predstavlja promjenu teze i ne nanosi štetu **Miletiću**.

(v) Navođenje pravno relevantnih činjenica

1615. **Miletić** takođe u više navrata tvrdi da su nedovoljni navodi tužilaštva o pravno relevantnim činjenicama u vezi s njegovim navodnim učešćem u krivičnim djelima. **Miletić** tvrdi da Optužnica ne sadrži navode u vezi s njegovim učešćem (1) u ograničavanju popune zaliha UNPROFOR-u;⁴⁹³⁹ (2) u nadziranju kolone Muslimana;⁴⁹⁴⁰ (3) u rekviziciji autobusa za prevoz stanovništva, bosanskih Muslimana;⁴⁹⁴¹ (4) u dostavi oružja Drinskom korpusu tokom operacije "Krivaja-95"⁴⁹⁴² i (5) u izradi naređenja od 10. i 13. jula.⁴⁹⁴³ **Miletić** tvrdi da ti navodi predstavljaju pravno relevantne činjenice, zbog čega ih je trebalo izričito iznijeti u Optužnici.⁴⁹⁴⁴

1616. Pretresno vijeće napominje da se **Miletić** tereti za učešće u UZP-u čiji je zajednički cilj bio prisilno premještanje i deportacija stanovništva Srebrenice i Žepe u periodu od 8. marta 1995. godine, ili otprilike tog datuma, do kraja avgusta 1995. godine i da se navodi da je počinio niz djela u cilju realizacije toga UZP-a.⁴⁹⁴⁵

⁴⁹³⁸ *Ibid.*

⁴⁹³⁹ Miletićev završni podnesak, par. 286–288. V. Završni podnesak tužilaštva, par. 1679–1685 (gdje se navodi da je **Miletić** učestvovao u ograničavanju konvoja za popunu zaliha).

⁴⁹⁴⁰ Miletićeva završna riječ, T. 34611–34612 (10. septembar 2009. godine). V. Završni podnesak tužilaštva, par. 1700 (gdje se navodi da je **Miletić** učestvovao u "praćenju napredovanja kolone Muslimana"). **Miletić**, osim toga, tvrdi da je tužilaštvo u Završnoj riječi iznijelo novi stav kojim tu kolonu i ljude u njoj smješta u okvire prisilnog premještanja. *Ibid.* V. Završna riječ tužilaštva, T. 34146, 34184–34185 (3. septembar 2009. godine).

⁴⁹⁴¹ Miletićeva završna riječ, T. 34612–34613 (10. septembar 2009. godine). V. Završni podnesak tužilaštva, par. 1694–1695 (gdje se navodi da je **Miletić** učestvovao u rekviziciji vozila za prevoz civila, bosanskih Muslimana).

⁴⁹⁴² Miletićeva završna riječ, T. 34612–34613 (10. septembar 2009. godine). V. Završni podnesak tužilaštva, par. 1699 (gdje se navodi da je **Miletić** učestvovao u dostavi municije Drinskom korpusu).

⁴⁹⁴³ Miletićeva završna riječ, T. 34612–34613 (10. septembar 2009. godine). V. Završni podnesak tužilaštva, par. 1692, 1703 (gdje se iznose navodi o **Miletićevoj** ulozi u izradi dva naređenja: dokazni predmeti P01059, P00045, Naređenje Glavnog štaba VRS-a za sprečavanje prolaska muslimanskih grupa ka Tuzli i Kladnju upućeno Drinskom korpusu, s Gverinim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine; i dokazni predmet P00181, Naređenje Glavnog štaba VRS-a upućeno Komandi Drinskog korpusa i 65. zaštitnom motorizovanom puku, s potpisom Ratka Mladića, 10. juli 1995. godine).

⁴⁹⁴⁴ Miletićeva završna riječ, T. 34612–34613 (10. septembar 2009. godine).

⁴⁹⁴⁵ Optužnica, par. 49–71, 75.

1617. Što se tiče argumenta u vezi s **Miletićevim** učešćem u ograničavanju popune zaliha UNPROFOR-a, Pretresno vijeće napominje da se u paragrafu 75(a)(i) Optužnice jasno navodi da je **Miletić** naredio "nadležnim državnim i vojnim organima" da "smanj[e] i ogranič[e] logističku podršku snaga UNPROFOR-a", a da se u paragrafu 75(a)(ii) govori o **Miletićevoj** ulozi u ograničavanju dostave humanitarne pomoći stanovništvu Srebrenice i Žepe, bosanskim Muslimanima.⁴⁹⁴⁶ Isto tako, Pretresno vijeće smatra da tvrdnju u vezi s **Miletićevim** učešćem u nadziranju "kolone Muslimana" treba podvesti pod paragraf 75(b), "Vojno poražavanje muslimanskih snaga".⁴⁹⁴⁷ Konkretno, u Optužnici se kaže da je **Miletić** "nadzirao [...] stanje muslimanskih snaga" i "nadzirao [...] predaju muslimanskih snaga".⁴⁹⁴⁸

1618. Pretresno vijeće, osim toga, smatra da je tvrdnja koju tužilaštvo iznosi u svom Završnom podnesku u vezi s **Miletićevim** učešćem u rekviziciji autobusa za prevoz stanovništva, bosanskih Muslimana, obuhvaćena navodom da je **Miletić** vršio "[k]ontrolu iseljavanja muslimanskog stanovništva iz enklava" i, još konkretnije, da je nadzirao tok premještanja civila iz Srebrenice i Žepe, što se navodi u paragrafu 75(c)(i) Optužnice.⁴⁹⁴⁹ Štaviše, u vezi sa tvrdnjama tužilaštva o **Miletićevom** učešću u dostavi oružja Drinskom korpusu tokom operacije "Krivaja-95" i izradi naređenja od 10. i 13. jula, Pretresno vijeće smatra da te tvrdnje treba podvesti pod paragraf 75(b) Optužnice, koji sadrži navod o **Miletićevoj** ulozi u "[v]ojnom poražavanju muslimanskih snaga".

1619. Pretresno vijeće konstatuje da su pravno relevantne činjenice ispravno navedene i da je, prema tome, **Miletić** bio obaviješten o tim navodima. Iz tih razloga Pretresno vijeće odbija **Miletićev** argument.

(vi) Odgovornost za krivična djela koja su počinili podređeni

1620. **Miletić** tvrdi da mu, za potrebe utvrđivanja njegovog učešća u UZP-u, ne smije ići na štetu to što su oficiri koji su mu bili podređeni počinili krivična djela jer tužilaštvo mora dokazati da je on **Miletić** lično doprinio UZP-u svojim ličnim i individualnim djelima.⁴⁹⁵⁰

⁴⁹⁴⁶ V. takođe Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 270 (gdje se navodi da je "Miletić imao centralnu ulogu u organizovanju i provođenju mjera stvaranja nepodnošljivih uslova za preživljavanje. Od marta 1995. do jula 1995. godine VRS je počeo provoditi mjere za uklanjanje muslimanskog stanovništva dviju enklava tako što je namjerno ograničavao dostavu humanitarne i druge pomoći").

⁴⁹⁴⁷ Optužnica, par. 75(b). V. takođe Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 271 (gdje se navodi da je "Miletić nadzirao stanje muslimanskih snaga prije, kao i poslije njihovog poraza, i o tome obavještavao svoje nadređene, uključujući predsjednika Karadžića, i svoje podređene".).

⁴⁹⁴⁸ Optužnica, par. 75 (b)(i), odnosno (ii).

⁴⁹⁴⁹ Optužnica, par. 75(c). V. takođe Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 272 (gdje se navodi da je "**Miletić** pokazao da kontroliše iseljavanje iz srebreničke enklave tako što je nadzirao tok premještanja civila od strane VRS-a").

⁴⁹⁵⁰ Miletićeva završna riječ, T. 34613–34614 (10. septembar 2009. godine).

1621. Pretresno vijeće napominje da se **Miletić** tereti po članu 7(1) Statuta zato što je "počinio, planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje" krivičnih djela za koja se tereti; i da se izraz "počinio" u Optužnici koristi u značenju koje uključuje UZP kao oblik saizvršilaštva.⁴⁹⁵¹ Pretresno vijeće nadalje napominje da se **Miletić** ne tereti odgovornošću nadređenog po članu 7(3) i zbog toga se slaže s njegovim argumentom utoliko što je on, da bi snosio odgovornost, morao učestvovati u UZP-u dijeleći zajednički cilj i postupajući u cilju njegove realizacije. Međutim, s obzirom na praksu ovog Međunarodnog suda, osoba može biti odgovorna za UZP putem djela koje je fizički izvršila neka druga osoba, pod uslovom da su zadovoljeni određeni uslovi.⁴⁹⁵²

(c) Položaj i funkcija koju je obavljao

(i) Ovlaštenja koja je imao kao načelnik Uprave za operativno-nastavne poslove

1622. **Miletić** se priključio Glavnom štabu VRS-a u Crnoj Rijeci u julu 1992. godine.⁴⁹⁵³ Imenovan je za načelnika za artiljerijsko raketne jedinice protivvazdušne odbrane, koje su bile u sastavu Uprave za vazduhoplovstvo i protivvazdušnu odbranu.⁴⁹⁵⁴ U tom svojstvu, pomagao je osnivanje artiljerijsko-raketnog bataljona protivvazdušne odbrane 65. zaštitnog puka.⁴⁹⁵⁵ **Miletić** je odmah pokazao sklonost ka operativnom radu i često je pomagao načelniku Glavnog štaba, Milovanoviću. Ubrzo je izdvojen kao "vrlo uzoran radnik" i "dobar operativac".⁴⁹⁵⁶ **Miletić** je premješten u Upravu za operativno-nastavne poslove.⁴⁹⁵⁷ Ne zna se tačan datum premještanja, kao ni njegova funkcija u toj Upravi poslije premještanja. Međutim, utvrđeno je da je bio u Upravi za operativno-nastavne poslove najkasnije od 1. maja 1993. godine,⁴⁹⁵⁸ da je bio načelnik te Uprave najkasnije od 1. septembra 1994. godine i da je bio na tom položaju u periodu na koji se odnosi ova Optužnica.⁴⁹⁵⁹ U junu 1995. godine unaprijeđen je u čin generala.⁴⁹⁶⁰

1623. Uprava za operativno-nastavne poslove planirala je operacije na strateškom nivou, konkretno one operacije koje su uključivale cijelu vojsku ili snage dva ili više korpusa. Kao

⁴⁹⁵¹ Optužnica, par. 88.

⁴⁹⁵² V. Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 362, 410; Drugostepena presuda u predmetu *Tadić*, par. 192.

⁴⁹⁵³ Manojlo Milovanović, T. 12158 (29. maj 2007. godine); Milomir Savčić, T. 15260 (12. septembar 2007. godine).

⁴⁹⁵⁴ Manojlo Milovanović, T. 12158 (29. maj 2007. godine); Milomir Savčić, T. 15260–15621 (12. septembar 2007. godine).

⁴⁹⁵⁵ Milomir Savčić, T. 15621 (12. septembar 2007. godine).

⁴⁹⁵⁶ Manojlo Milovanović, T. 12158 (29. maj 2007. godine); Milomir Savčić, T. 15261 (12. septembar 2007. godine).

⁴⁹⁵⁷ Manojlo Milovanović, T. 12158 (29. maj 2007. godine).

⁴⁹⁵⁸ V. dokazni predmet P02742, Borbeno naređenje Glavnog štaba VRS-a za oslobađanje Žepe i Goražda, s Milovanovićevim potpisom, 1. maj 1993. godine, str. 15 (u tom naređenju se kaže da ga je izradio **Miletić**).

⁴⁹⁵⁹ Manojlo Milovanović, T. 12158 (29. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je **Miletić** u julu 1993. godine došao na mjesto Ilića, koji je prema odjeljenju za personalne poslove Glavnog štaba bio načelnik Uprave za operativno-nastavne poslove.); Novica Simić, T. 28484 (19. novembar 2008. godine) (gdje je izjavio da je **Miletić** postao načelnik Uprave za operativno-nastavne poslove 1993. godine); dokazni predmet P03178, Kadrovska evidencija Glavnog štaba VRS-a, str. 4 (u kojoj se **Miletić** navodi kao načelnik Uprave za operativno-nastavne poslove, imenovan ukazom br. 01-21-195/93. U rubrici "Primjedbe" piše "010994"). V. takođe *ibid.*, str. 6 (gdje se **Miletić** pominje kao načelnik Odjeljenja za nastavne poslove sa činom pukovnika. U rubrici "Primjedbe" piše "200692" i "310894", što su možda datumi).

⁴⁹⁶⁰ Manojlo Milovanović, T. 12158–12159 (29. maj 2007. godine).

načelnik te Uprave, **Miletić** je bio direktno potčinjen Manojlu Milovanoviću, koji je, opet, bio direktno potčinjen Mladiću.⁴⁹⁶¹ Uprava za operativno-nastavne poslove bila je podijeljena u tri odjeljenja: Odjeljenje za operativne poslove, Odjeljenje za nastavne poslove i Operativni centar.⁴⁹⁶²

1624. Uloga Odjeljenja za operativne poslove sastojala se od planiranja borbenih aktivnosti koordiniranjem rada drugih organa i izradom borbenih dokumenata.⁴⁹⁶³ Operativni centar je bio najveća prostorija u montažnim kućama u kojima su bile prostorije Glavnog štaba u Crnoj Rijeci, "nadzemnom komandnom mestu".⁴⁹⁶⁴ U Operativnom centru je uvijek bio dežurni tim na čelu s **Miletićem** ili jednim od njegovih pomoćnika, sastavljen od operativaca koji su zastupali pomoćnike komandanata i načelnika raznih uprava, koji su predstavljali sve sektore i uprave Glavnog štaba.⁴⁹⁶⁵ **Miletić** je rijetko napuštao Glavni štab jer je praktično uvijek bio na dužnosti u Operativnom centru.⁴⁹⁶⁶

1625. U funkciji načelnika Odjeljenja za operativno-nastavne poslove **Miletić** je čitao sve izvještaje koje su podnosili korpusi i 65. zaštitni puk.⁴⁹⁶⁷ **Miletiću** je 65. zaštitni puk umjesto redovnih pismenih izvještaja ujutro i uveče telefonski podnosio dnevne borbene izvještaje.⁴⁹⁶⁸ **Miletić** je zajedno s Milovanovićem pregledao izvještaje i utvrđivao koji su dijelovi relevantni za pojedina odjeljenja.⁴⁹⁶⁹

1626. **Miletićeva** dužnost bila je da komandantove odluke uobličiti na odgovarajući način, poput naređenja i drugih dokumenata.⁴⁹⁷⁰ Načelnik Štaba je pregledao dokumente koje je sastavila Uprava za operativno-nastavne poslove prije nego što bi ih komandant odobrio i potpisao.⁴⁹⁷¹ Po potpisivanju, **Miletić** je prosljeđivao komandantova naređenja relevantnim jedinicama i putem

⁴⁹⁶¹ *Ibid.*, T. 12159 (29. maj 2007. godine), T. 12303 (31. maj 2007. godine); Mirko Trivić, T. 11936 (22. maj 2007. godine).

⁴⁹⁶² Petar Škrbić, T. 15502 (17. septembar 2007. godine); Ljubomir Obradović, T. 28210 (14. novembar 2008. godine).

⁴⁹⁶³ Ljubomir Obradović, T. 28287, 28295–28296 (17. novembar 2008. godine).

⁴⁹⁶⁴ Manojlo Milovanović, T. 12210 (30. maj 2007. godine). Prema Pajićevim riječima, u maju 1995. godine, tokom bombardovanja Jahorinskog Potoka od strane NATO-a, Operativni centar je preseljen pod zemlju. Velo Pajić, T. 28792 (25. novembar 2008. godine).

⁴⁹⁶⁵ Manojlo Milovanović, T. 12210–12211, 12272 (30. maj 2007. godine). U odsustvu Mladića, Milovanovića, **Miletića** ili Mladićevih pomoćnika, dežurni tim je mogao rješavati tekuće probleme na liniji fronta. *Ibid.*, T. 12211 (30. maj 2007. godine).

⁴⁹⁶⁶ Novica Simić, T. 28515 (19. novembar 2008. godine), T. 28564 (20. novembar 2008. godine); Manojlo Milovanović, T. 12305 (31. maj 2007. godine), T. 12210, 12272 (30. maj 2007. godine); Vojislav Babić, T. 29188 (3. decembar 2008. godine). Operativni centar je imao isti lokal kao i Milovanovićeva kancelarija: 155. Manojlo Milovanović, T. 12209, 12215, 12272–12274 (30. maj 2007. godine); Ljubomir Obradović, T. 28306 (17. novembar 2008. godine).

⁴⁹⁶⁷ Novica Simić, T. 28564 (20. novembar 2008. godine); Manojlo Milovanović, T. 12313–12314 (31. maj 2007. godine).

⁴⁹⁶⁸ Dokazni predmet 5D01205. Naređenje 65. zaštitnog puka u vezi pisanjem redovnih borbenih izvještaja, s potpisom Milomira Savčića, 23. decembar 1993. godine; Ljubomir Obradović, T. 28222, 28251, 28273 (14. novembar 2008. godine), T. 28322–28324 (17. novembar 2008. godine).

⁴⁹⁶⁹ Manojlo Milovanović, T. 12187–12188 (29. maj 2007. godine); Ljubomir Obradović, T. 28322–28324 (17. novembar 2008.).

⁴⁹⁷⁰ Manojlo Milovanović, T. 12159–12160 (29. maj 2007. godine). Milovanović je za **Miletićev** posao rekao da je bio "tehničko-španske prirode", a za **Miletića** da je bio "čovjek koji piše". *Ibid.*

⁴⁹⁷¹ Ljubomir Obradović, T. 28284, 28287, 28295–28296 (17. novembar 2008. godine).

dnevnih izvještaja pratio njihovo izvršavanje.⁴⁹⁷² **Miletić** je, osim toga, bio odgovoran za izradu direktiva.⁴⁹⁷³

1627. Milovanović, koji je u tom periodu bio **Miletićev** pretpostavljeni, opisao je na sljedeći način **Miletićevu** ulogu u primanju i izradi dokumenata, poput izvještaja, naređenja i direktiva:

- a. [n]ajvažniji zadatak u ratu je očuvati rov za koji ste zaduženi. Prema tome Miletićev rov je bilo osmišljavanje dokumenata, pravljenje planova, koordinacija rada potčinjenih jedinica [...] Miletić je to radio kao oficir štaba. Dužnost operativca u svakoj komandi je nemerljiva. Za operativca kažu da je duša komande, odnosno duša jedinice u kojoj je operativac, a u ovom slučaju duša VRS, koji sve zna, u stanju je svakome da da savet, da da podatak.⁴⁹⁷⁴

1628. Kao načelnik za operativno-nastavne poslove, **Miletić** nije mogao samostalno izdavati naređenja nikome osim svojim neposredno potčinjenim.⁴⁹⁷⁵ Međutim, **Miletić** je imao određenu ulogu u procesu komandantovog odlučivanja da korpus izvrši određenu operaciju: ako su dokumenti bili pravovremeno podneseni, njegova Uprava je bila zadužena za pregledanje naređenja, ucrtavanje odluka i naređenja u mapu i davanje komentara načelniku štaba, što se prosljeđivalo Mladiću na odobrenje.⁴⁹⁷⁶

1629. Premda **Miletić** u julu 1995. godine nije imao nikakva ovlaštenja u vezi s ratnim zarobljenicima,⁴⁹⁷⁷ bio je zadužen za evidentiranje njihovog broja i broja zarobljenih pripadnika VRS-a.⁴⁹⁷⁸

(ii) Miletićeva ovlaštenja 1995. godine

1630. Milovanović je bio odsutan iz Glavnog štaba krajem 1994. godine i tokom većeg dijela 1995. godine, posebno u periodu od 29. maja 1995. godine do kraja oktobra 1995. godine.⁴⁹⁷⁹ U tom periodu **Miletić** je preuzeo određene Milovanovićeve dužnosti.⁴⁹⁸⁰ Pošto je

⁴⁹⁷² Manojlo Milovanović, T. 12161, 12181 (29. maj 2007. godine), T. 12313–12314 (31. maj 2007. godine).

⁴⁹⁷³ Ljubomir Obradović, T. 28472–28474 (19. novembar 2008. godine); Manojlo Milovanović, T. 12274–12275 (30. maj 2007. godine).

⁴⁹⁷⁴ Manojlo Milovanović, T. 12309 (31. maj 2009. godine).

⁴⁹⁷⁵ Nedeljko Trkulja, T. 15101 (10. septembar 2007. godine); Manojlo Milovanović, 12307 (31. maj 2007. godine). V. Ljubomir Obradović, 28370 (18. novembar 2007. godine).

⁴⁹⁷⁶ Ljubomir Obradović, T. 28287, 28295–28296 (17. novembar 2008. godine).

⁴⁹⁷⁷ Manojlo Milovanović, T. 12315 (31. maj 2007. godine); Slobodan Kosovac, T. 30103 (14. januar 2009. godine), T. 30187 (15. januar 2009. godine).

⁴⁹⁷⁸ Manojlo Milovanović, T. 12315 (31. maj 2007. godine).

⁴⁹⁷⁹ *Ibid.*, T. 12159, 12181 (29. maj 2007. godine). Krajem 1994. godine, u vrijeme operacije "Bihać", Milovanović je otišao na zapadni front u Bosanskoj Krajini. Po završetku te operacije, Milovanović je premješten na glamočki front, takođe u zapadnoj Bosni. *Ibid.*, T. 12156, 12159 (29. maj 2008. godina). Od 29. maja do kraja oktobra 1995. godine, Milovanović je još uvijek bio na zapadnom frontu, u Drvaru i u Banjoj Luci. U tom periodu, u Crnu Rijeku se vratio samo jednom, na svečanost povodom Živanovićevo odlaska u penziju 19. i 20. jula 1995. godine. *Ibid.*, T. 12181, 12185 (29. maj 2007. godine).

Milovanović bio prisutan na ratištu u zapadnoj Bosni, ostao je načelnik Glavnog štaba.⁴⁹⁸¹ Kada Milovanović nije bio u Glavnom štabu, bio je često u kontaktu s **Miletićem**. **Miletić** je, osim toga, često imao ulogu posrednika u njegovoj komunikaciji s drugim članovima Glavnog štaba, često čak i sa Vrhovnom komandom.⁴⁹⁸² Po Milovanovićevom povratku u Glavni štab VRS-a, **Miletićeva** dužnost je bila da ga usmeno informiše i referiše mu o opštoj situaciji na linijama fronta.⁴⁹⁸³

1631. Pretresnom vijeću su predočeni brojni dokumenti koje je **Miletić** potpisao⁴⁹⁸⁴ uz naznaku "zastupa načelnika štaba",⁴⁹⁸⁵ kao i dokazi da to što je Miletić imao praksu da se potpisuje sa "zastupa načelnika štaba" nije bilo u skladu s procedurama VRS-a i da je riječ o administrativnoj grešci ili zabuni.⁴⁹⁸⁶

1632. Tužilaštvo tvrdi da je **Miletić** bio Milovanovićev zamjenik i da je prirodno da je u Milovanovićevoj odsutnosti preuzimao neke od njegovih dužnosti, kao i da je "zastupao" Milovanovića.⁴⁹⁸⁷ **Miletić** tvrdi da nikad nije formalno "zastupao" Milovanovića i da se na osnovu

⁴⁹⁸⁰ Manojlo Milovanović, T. 12308 (31. maj 2007. godine); Nedeljko Trkulja, T. 15075 (10. septembar 2007. godine); Bogdan Sladojević, T. 14359 (27. avgust 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P04160, Zapisnik Sektora za sistemska pitanja Personalne uprave Generalštaba Vojske Jugoslavije o obavljenom službenom razgovoru s Miletićem povodom prestanka njegove profesionalne vojne službe, s potpisom Milana Bige, 31. januar 2000. godine, str. 2.

⁴⁹⁸¹ Manojlo Milovanović, T. 12172, 12182 (29. maj 2007. godine); Mirko Trivić, T. 11935–11936 (22. maj 2007. godine); Petar Škrbić, T. 15505–15506 (17. septembar 2007. godine); Novica Simić, T. 28561 (20. novembar 2008. godine).

⁴⁹⁸² Manojlo Milovanović, T. 12317–12318 (31. maj 2007. godine).

⁴⁹⁸³ *Ibid.*, T. 12303 (31. maj 2007. godine); dokazni predmet 5D01278, Sažetak presretnutog razgovora u kom su učestvovali Milovanović i Miletić, 18. april 1995. godine, 9:46 sati. V. takođe Dragiša Masal, T. 29068 (1. decembar 2008. godine).

⁴⁹⁸⁴ U ovom kontekstu, izraz "potpis" uključuje i otkucani i svojeručni potpis.

⁴⁹⁸⁵ Manojlo Milovanović, T. 12183–12185 (29. maj 2007. godine). Milovanović je u svom svjedočenju rekao da **Miletićevo** ime na dokumentu znači da je **Miletić** preuzeo njegovu dužnost izvještavanja Vrhovne komande putem izvještaja Glavnog štaba VRS-a, dok Milovanovićevo ime na izvještaju vrhovnom komandantu znači da je Milovanović privremeno u Glavnom štabu i vrši svoje dužnosti. Milovanović je, osim toga, izjavio da je pregledao izvještaje Glavnog štaba Vrhovnoj komandi iz 1995. godine koji su u posjedu tužilaštva i da mnogi od njih u potpisu imaju otkucani Miletićev potpis s dodatkom "zastupa načelnika Štaba". Milovanović je takođe izjavio da su mnogi od izvještaja iz 1995. godine podneseni u njegovo vlasništvo ime. Premda nije naveo tačan broj izvještaja koje su potpisali on ili **Miletić**, potvrdio je izjavu tužilaštva o "stotinama izvještaja koji su izdati u **Miletićevo** ime". Milovanović je u svom svjedočenju rekao da je našao samo jedan dokument koji sadrži **Miletićev** potpis, vjerovatno zato što nije poslat teleprinterom, nego telefaksom ili po kuriru. Događalo se takođe da se na dokumente stavlja **Miletićev** otkucani potpis kad je Milovanović u Glavnom štabu VRS-a. *Ibid.* Osim toga, bilo je situacija kada je na neke dokumente stavljan **Miletićev**, a na druge Milovanovićev otkucani potpis, npr. dokazni predmet P02522, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Drinskom korpusu, s Miletićevim potpisom, 6. mart 1995. godine; dokazni predmet 5D00620, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Komandi Drinskog korpusa, s potpisom Manojla Milovanovića, 6. mart 1995. godine.

⁴⁹⁸⁶ Nedeljko Trkulja, 15076–15077 (10. septembar 2007. godine); Manojlo Milovanović, T. 12182 (29. maj 2007. godine), T. 12301 (31. maj 2007. godine); Petar Škrbić, T. 15510 (17. septembar 2007.) (gdje je izjavio da su dokumenti trebali biti izdati pod Milovanovićevim imenom i da je **Miletić** trebao napisati "za" ispred Milovanovićevog imena prije nego što bi se sâm potpisao); Bogdan Sladojević, T. 14392 (27. avgust 2007. godine) (gdje je izjavio da bi se **Miletić** mogao potpisivati kao neko ko "zastupa" samo ako je postojalo naređenje o takvom njegovom imenovanju); Ljubomir Obradović, T. 28235 (14. novembar 2008. godine) (gdje je izjavio da je, ubrzo nakon što je Milovanović izrazio svoje nezadovoljstvo zbog toga što je na IKM-u iz Glavnog štaba VRS-a dobivao izvještaje sa svojim imenom u potpisu, uvedena nova praksa po kojoj su dokumenti potpisivani sa "zastupa načelnika Štaba, general major Radivoje Miletić". Prema Obradovićevim riječima, bilo bi primjerenije i uskladenije s propisima da su dokumenti potpisivani sa "po odobrenju načelnika Štaba".) Postoje dokazi da je **Miletić** već 1993. godine u potpisu dokumenata pisao "zastupa". V. dokazni predmet P04219, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi sa odobrenjem ulaza i kretanja po RS-u upućeno Drinskom korpusu, s Miletićevim potpisom, 8. oktobar 1993. godine. Prema "Pravilu: Službena prepiska i kancelarijsko poslovanje u Vojski Jugoslavije", dokumente koji nastaju u komandi jedinice potpisuje starješina komande jedinice. U njegovom odsustvu dokumente može potpisati formacijski zamjenik. Starješina komande može tu dužnost prenijeti na osobu u svojoj komandi na koju je prenio određene poslove iz svoje nadležnosti. Dokazni predmet 5D01194, Pravilo: Službena prepiska i kancelarijsko poslovanje u Vojski Jugoslavije, par. 65. Ta pravila su se još uvijek primjenjivala 1995. godine. V. Ljubomir Obradović, T. 28237 (14. novembar 2008. godine).

⁴⁹⁸⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 1635, 1641.

toga što je na neke dokumente ispod naznake "zastupa načelnika štaba" stavljao svoj (otkucani) potpis ne može izvesti definitivni zaključak u vezi s njegovom nadležnošću, dužnostima i ovlaštenjima.⁴⁹⁸⁸

1633. Pretresnom vijeću su predočeni protivrječni dokazi u vezi s pitanjem da li je **Miletić** bio zamjenik načelnika Glavnog štaba VRS-a i da li je ta funkcija postojala u Glavnom štabu.⁴⁹⁸⁹ Nakon što je proučilo te dokaze, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je **Miletić** bio zamjenik načelnika štaba. Što se tiče pitanja da li je **Miletić** "zastupao" Milovanovića, to je u VRS-u bila pravno definisana kategorija, regulisana naređenjem.⁴⁹⁹⁰ Takvo imenovanje je značilo veću odgovornost u zamjenu za određene pogodnosti.⁴⁹⁹¹ Naređenje kojim se **Miletić** određuje kao osoba koja "zastupa" načelnika štaba 1995. godine nikad nije izdato.⁴⁹⁹² Pretresno vijeće stoga ne konstatuje da je **Miletić** bio formalno određen kao osoba koja "zastupa" u smislu u kojem se taj izraz koristi u zakonu i propisima. Međutim, bez obzira na to da li je praksa prema kojoj je **Miletić** potpisivao dokumente kao osoba koja "zastupa načelnika štaba" bila u skladu s odgovarajućom procedurom VRS-a, Pretresno vijeće smatra da je ta praksa dokaz **Miletićevih**

⁴⁹⁸⁸ Miletićev završni podnesak, par. 49.

⁴⁹⁸⁹ Milovanović je u svom svjedočenju rekao da je, u njegovom odsustvu njegove zadatke preuzimao **Miletić** kao najstariji oficir u štabnom sektoru Glavnog štaba. Opisujući zadatke koje je **Miletić** imao dok ga je "zastupao", Milovanović je o **Miletiću** govorio kao o zamjeniku načelnika štaba. Manojlo Milovanović, T. 12173 (29. maj), T. 12305–12306 (31. maj 2007. godine). Obradović je u svom svjedočenju rekao da načelnik Uprave za operativno-nastavne poslove formacijski nije bio zamjenik ni zastupnik, ali je načelnik štaba imao pravo da prenese svoje dužnosti i obaveze, posebno pravo potpisivanja dokumenata, na najstarijeg oficira. Ljubomir Obradović, T. 28238 (14. novembar 2008. godine) (kada mu je predočen dokazni predmet 5D01194, Pravilo: Službena prepiska i kancelarijsko poslovanje u Vojsci Jugoslavije, 1994. godine, član 65). Obradović je takođe izjavio da dokazni predmet 7DP00410, Pravilnik o nadležnostima komande korpusa kopnene vojske u miru, 1990. godine, u kojem se u članu 11.13 predviđa da načelnika štaba u njegovom odsustvu zastupa načelnik organa za operativno-nastavne poslove, nije bio primjenjiv na Glavni štab VRS-a. *Ibid.*, T. 28227–28228 (14. novembar 2008. godine). Obradović je izjavio da je **Miletić** "zamjenjivao" Milovanovića kada je ovaj bio odsutan, objašnjavajući da je **Miletić** Milovanovića zamjenjivao u organizaciji rada na komandnom mjestu zato što su oklopne jedinice bile neposredno potčinjene Milovanoviću, kao što je to bila i Uprava za operativno-nastavne poslove i da je **Miletić**, kao najstariji oficir u Štabu poslije načelnika Štaba, davao zadatke i bio zadužen za red i disciplinu u dijelu Štaba u kojem su se nalazile te jedinice. *Ibid.*, T. 28374–28375 (18. novembar 2008. godine). Prema Škrbićevim riječima, Milovanović je imao pravo da izabere bilo kojeg starješinu iz svog sektora da ga mijenja kad je bio odsutan s komandnog mjesta, ali on nije iskoristio tu mogućnost da odredi nekog drugog umjesto **Miletića**. Petar Škrbić, T. 15596–15597 (18. septembar 2007. godine). Prema Kosovčevim riječima, načelnika štaba je u njegovom odsustvu zastupao najstariji oficir. Slobodan Kosovac, T. 30016 (13. januar 2009. godine). Prema Babićevim riječima, Milovanovića je u njegovom odsustvu zastupao **Miletić**, ali o **Miletiću** se nije govorilo kao o zamjeniku načelnika Štaba. Vojislav Babić, T. 29214 (3. decembar 2008. godine). Prema Lazićevim riječima, načelnik Uprave za operativno-nastavne poslove u Glavnom štabu VRS-a nije automatski zastupao načelnika Štaba, kao što je to bio slučaj na nivou korpusa. Milenko Lazić, T. 21753 (4. juni 2008. godine). U dokaznom predmetu P03178, Kadrovska evidencija Glavnog štaba VRS-a, ne piše da je načelnik Uprave za operativno-nastavne poslove zamjenik načelnika Štaba, ali piše da je načelnik Štaba zamjenik komandanta (str. 3), kao i da je načelnik Odjeljenja za operativne poslove zamjenik načelnika za operativno-nastavne poslove (str. 4). U dokaznom predmetu 5D00431, Pregled dužnosti po jedinicama i formacijskim elementima Glavnog štaba VRS-a, str. 3–4, ne piše da je načelnik Uprave za operativno-nastavne poslove zamjenik načelnika Štaba, ali piše da je načelnik Štaba zamjenik komandanta i da je načelnik Odjeljenja za operativne poslove zamjenik načelnika za operativno-nastavne poslove. U dokaznom predmetu 5D00758, Naređenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s ratnom formacijom Glavnog štaba VRS-a na osnovu Odluke Predsjedništva RS-a, s potpisom Ratka Mladića, 16. juni 1992. godine, ne piše da je načelnik Uprave za operativno-nastavne poslove zamjenik načelnika Štaba, ali piše da je načelnik Štaba zamjenik komandanta i da je načelnik Odjeljenja za operativne poslove zamjenik načelnika Uprave za operativno-nastavne poslove.

⁴⁹⁹⁰ Manojlo Milovanović, T. 12182 (29. maj 2007. godine); Slobodan Kosovac, T. 30321–30322 (19. januar 2009. godine), T. 30509–30510 (22. januar 2009. godine); Milenko Lazić, T. 21799 (5. juni 2008. godine). V. dokazni predmet 5D00753, Zakon o vojsci – *Službeni glasnik srpskog naroda u BiH*, br. 7, 1. juni 1992. godine, član 156 (gdje se u paragrafu 1 kaže sljedeće: "Starješini koji je privremeno spriječen da vrši dužnost određuje se zastupnik." Paragraf 3 glasi: "Zastupanje može trajati najduže šest mjeseci, a po odluci drugopostavljenog starješine – do jedne godine.").

⁴⁹⁹¹ Bogdan Sladojević, T. 14392 (27. avgust 2007. godine); Ratko Miljanović, T. 28887–28888 (26. novembar 2008. godine).

⁴⁹⁹² Petar Škrbić, T. 15510 (17. septembar 2007. godine); Milenko Lazić, T. 21799 (5. juni 2008. godine). V. takođe Manojlo Milovanović, T. 12308 (31. maj 2007. godine).

ovlaštenja u Glavnom štabu i njegove upoznatosti s informacijama sadržanim u dokumentima koji nose njegovo ime.

1634. Pretresno vijeće je, osim toga, uvjeren da je **Miletić** kao najstariji oficir u štabnom sektoru, u Milovanovićevom odsustvu iz Glavnog štaba preuzimao neke njegove zadatke.⁴⁹⁹³ Međutim, ono smatra da nije dokazano da je **Miletić** to činio automatski, u skladu sa svojom funkcijom načelnika Uprave za operativno-nastavne poslove. Prema tome, Pretresno vijeće će utvrditi **Miletićevu** ulogu i dužnosti, uključujući one koje je vršio umjesto Milovanovića, na osnovu činjeničnih dokaza koji su mu predočeni, a ne na osnovu bilo kakvih pretpostavki proizašlih iz formata potpisa koji se koristio.

1635. Kada bi Milovanović bio odsutan, **Miletić** je radio u njegovoj kancelariji.⁴⁹⁹⁴ **Miletić** bi preuzeo Milovanovićeve zadatke u štabnom sektoru,⁴⁹⁹⁵ uključujući primanje dnevnih borbenih izvještaja od potčinjenih jedinica; informisanje komandanta, pri čemu mu je skretao pažnju na probleme i predlagao rješenja; primanje prijedloga i sugestija potčinjenih komandanata i njihovo prenošenje komandantu; dostavljanje dnevnih izvještaja Glavnog štaba predsjedniku RS-a; distribuiranje informacija po raznim odjeljenjima; organizovanje rada Štaba na komandnom mjestu u Crnoj Rijeci; i koordiniranje rada odjeljenja u štabnom sektoru.⁴⁹⁹⁶ **Miletić** je takođe koordinirao rad pomoćnika komandanata, ali samo u "savjetodavnom" smislu.⁴⁹⁹⁷ **Miletić** je preuzimao dužnost potpisivanja određenih dokumenata, uključujući dnevne izvještaje Glavnog štaba za predsjednika RS-a i obavještenja o konvojima, u Milovanovićevo ime.⁴⁹⁹⁸

1636. U Komandi Glavnog štaba odluke u smislu planiranja i izvođenja borbenih operacija donosile su se na osnovu izvještaja potčinjenih jedinica. Jedinice su podnosile izvještaje neposredno pretpostavljenim komandama, a komandanti korpusa su podnosili izvještaje Glavnom štabu VRS-a.⁴⁹⁹⁹ U Milovanovićevom odsustvu **Miletić** je primao te dnevne, ali i vanredne izvještaje i, kao inače, utvrđivao koji su dijelovi relevantni za pojedino odjeljenje.⁵⁰⁰⁰ U

⁴⁹⁹³ Upor. Manojlo Milovanović, T. 12173 (29. maj 2007. godine), T. 12305–12306 (31. maj 2007. godine); Bogdan Sladojević, T. 14359 (27. avgust 2007. godine); Ljubomir Obradović, T. 28374–28375 (18. novembar 2008. godine). V. takođe dokazni predmet 7DP00417, Privremeni propisi o službi u Vojsci Srpske Republike, avgust 1992. godine, član 17 (gdje se kaže da su pripadnici Vojske, u odsustvu pretpostavljenog starješine, dužni da izvršavaju naređenja najstarijeg prisutnog starješine); Richard Butler, T. 20826 (31. januar 2008. godine) (gdje je rekao da su Privremeni propisi o službi bili na snazi 1995. godine).

⁴⁹⁹⁴ Manojlo Milovanović, T. 12209, 12272 (30. maj 2007. godine).

⁴⁹⁹⁵ *Ibid.*, T. 12308 (31. maj 2007. godine); Ljubomir Obradović, T. 28251 (14. novembar 2008. godine).

⁴⁹⁹⁶ Manojlo Milovanović, T. 12159–12161, 12173–12174, 12185, 12187–12188 (29. maj 2007. godine), T. 12308, 12311 (31. maj 2007. godine); Bogdan Sladojević, T. 14364–14365 (27. avgust 2007. godine); Nedeljko Trkulja, T. 15075–15076, 15080–15081 (10. septembar 2007. godine); Dragiša Masal, T. 29074 (1. decembar 2008. godine); Ljubomir Obradović, T. 28222 (14. novembar 2008. godine).

⁴⁹⁹⁷ Manojlo Milovanović, T. 12305–12308 (31. maj 2007. godine).

⁴⁹⁹⁸ Bogdan Sladojević, T. 14364–14365 (27. avgust 2007. godine); Nedeljko Trkulja, T. 15091, 15096 (10. septembar 2007. godine); Slobodan Kosovac, T. 30584 (22. januar 2009. godine); Slavko Kralj, T. 29260–29261 (4. decembar 2008. godine).

⁴⁹⁹⁹ V. gore, par. 113.

⁵⁰⁰⁰ Manojlo Milovanović, T. 12187–12188 (29. maj 2007. godine); Ljubomir Obradović, T. 28322–28324 (17. novembar 2008. godine).

Milovanovićevom odsustvu **Miletić** nije dobivao samo izvještaje korpusa, nego mu je i 67. puk veze direktno usmeno referisao.⁵⁰⁰¹ **Miletić** je Mladića lično obavještavao o svim tim izvještajima.⁵⁰⁰²

1637. Svakog jutra u 7:00 sati Mladić se sastajao s pomoćnicima komandanta, a redovno su im se pridruživali **Miletić**, **Beara** i načelnik za obavještajne poslove. Obično bi Mladić otvorio sastanak i dao riječ Milovanoviću ili, u njegovom odsustvu **Miletiću**, koji bi sve prisutne informisao o problemima na ratištu.⁵⁰⁰³ U Milovanovićevom odsustvu, **Miletić** je sudjelovao u diskusijama, komandantu prenosio prijedloge i objašnjavao situaciju na terenu s kojom je bio upoznat putem izvještaja koje je dobijao od korpusa i putem razgovora s Milovanovićem.⁵⁰⁰⁴ Pomoćnici komandanta i načelnici uprava proučavali su pojedinosti na koje im je skretana pažnja i, na osnovu svog stručnog znanja, davali su Mladiću prijedloge.⁵⁰⁰⁵ Kada su Mladić ili Milovanović bili odsutni, sastankom je predsjedavao najstariji general, a **Miletić** je i tada bio zadužen za objašnjavanje situacije.⁵⁰⁰⁶ U svojstvu načelnika za operativno-nastavne poslove, **Miletić** je na tim sastancima takođe vodio zapisnik.⁵⁰⁰⁷

1638. **Miletić** je Vrhovnu komandu o svim relevantnim promjenama u borbenoj situaciji obavještavao i putem dnevnih izvještaja Glavnog štaba.⁵⁰⁰⁸ Te izvještaje je zasnivao na dnevnim i vanrednim izvještajima koje su Glavnom štabu VRS-a slali Drinski korpus i druge jedinice.⁵⁰⁰⁹ Procedura je bila takva da su se informacije iz primljenih izvještaja uveče kompilirale u jedinstveni izvještaj Uprave za operativno-nastavne poslove. To je bio zadatak koji je **Miletić** obavljao u svojoj funkciji načelnika za operativno-nastavne poslove.⁵⁰¹⁰ U Milovanovićevom odsustvu, **Miletić** je te izvještaje takođe pregledao i potpisivao prije njihovog šifrovanja i slanja predsjedniku RS-a, komandama korpusa, Vazduhoplovstvu i protivvazdušnoj odbrani, Centru vojnih škola, 2. IKM-u Sarajevsko-romanijskog korpusa i IKM-u Glavnog štaba VRS-a.⁵⁰¹¹

⁵⁰⁰¹ Vojislav Babić, T. 29188–29189, 29211–29214 (3. decembar 2008. godine).

⁵⁰⁰² Manojlo Milovanović, T. 12311 (31. maj 2007. godine).

⁵⁰⁰³ *Ibid.*, T. 12188–12189 (29. maj 2007. godine).

⁵⁰⁰⁴ *Ibid.*, T. 12319 (31. maj 2007. godine).

⁵⁰⁰⁵ *Ibid.*, T. 12189 (29. maj 2007. godine).

⁵⁰⁰⁶ *Ibid.*, T. 12189 (29. maj 2007. godine).

⁵⁰⁰⁷ Ljubomir Obradović, T. 28248 (14. novembar 2008. godine).

⁵⁰⁰⁸ Manojlo Milovanović, T. 12174 (29. maj 2007. godine).

⁵⁰⁰⁹ *Ibid.*, T. 12313–12314 (31. maj 2008. godine); dokazni predmet 5D01205, Naredenje 65. zaštitnog puka u vezi s pisanjem redovnih borbenih izvještaja br. 7/354, s potpisom Milomira Savčića, 23. decembar 1993. godine; Ljubomir Obradović, T. 28273 (14. novembar 2008. godine); Vojislav Babić, T. 29188–29189, T. 29211–29213 (3. decembar 2008. godine). Izvedeni su dokazi koji pokazuju da izvještaji potčinjenih jedinica nisu uvijek tačno odražavali situaciju na terenu. Međutim, s obzirom na ukupne dokaze, uključujući dokaze koji pokazuju da je **Miletić** direktno telefonskim putem obavještavan o razvoju događaja, Pretresno vijeće se uvjerilo da se on starao da uvijek bude u potpunosti obaviješten.

⁵⁰¹⁰ Bogdan Sladojević, T. 14364–14365 (27. avgust 2007. godine); Nedeljko Trkulja, T. 15091, 15096 (10. septembar 2007. godine).

⁵⁰¹¹ Bogdan Sladojević, T. 14365 (27. avgust 2007. godine); Nedeljko Trkulja, T. 15091, 15096 (10. septembar 2007. godine). Kao primjere izvještaja, v., npr., dokazni predmet P02889, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim otkucanim potpisom, 2. juli 1995. godine; dokazni predmet P02890, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim otkucanim potpisom, 3. juli 1995.

Zahvaljujući tim izvještajima, predsjednik je uvijek bio upoznat s razvojem događaja na ratištu.⁵⁰¹² Znatno broj izvještaja iz 1995. godine sadrži **Miletićev** otkucani potpis, uz naznaku "zastupa načelnika Štaba".⁵⁰¹³ **Miletić** tvrdi da su prvu stranicu tih izvještaja parafirali drugi oficiri iz štabnog sektora Glavnog štaba VRS-a i da to znači da te izvještaje nije sastavljao **Miletić**.⁵⁰¹⁴

1639. Pretresno vijeće se na osnovu dokaza uvjerilo da je **Miletić** od potčinjenih jedinica primao dnevne i vanredne izvještaje i da su on i njegovi saradnici bili zaduženi da suštinu primljenih informacija uključe u dnevne izvještaje Glavnog štaba za predsjednika. Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić**, već samo zahvaljujući toj dužnosti, uvijek bio upoznat s aktivnostima potčinjenih jedinica i pitanjima vezanim za te jedinice. Osim toga, kao što je rečeno gore, ti izvještaji su često odlazili pod njegovim imenom. Pretresno vijeće smatra da je u tim slučajevima **Miletić** preuzimao na sebe dodatni zadatak pregledanja i odobravanja izvještaja prije njihovog šifrovanja i slanja predsjedniku i drugim primaocima. Pretresno vijeće prima na znanje važnost tih izvještaja ne samo u pogledu informacija koje su u njima bile sadržane, nego i zbog njihove centralne uloge u obavještavanju predsjednika i Vrhovne komande o najnovijim aktivnostima VRS-a. Prema tome, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić**, kada su izvještaji pod njegovim imenom, sa njegovim svojeručnim ili otkucanim potpisom, prosljeđeni, između ostalog, predsjedniku, bio u potpunosti upoznat sa sadržajem tih izvještaja Glavnog štaba i bio

godine; dokazni predmet P03166, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a o stanju, s Miletićevim otkucanim potpisom, 5. juli 1995. godine; dokazni predmeti P00044, P02748, Dnevni borbeni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, 12. juli 1995. godine.

⁵⁰¹² Manojlo Milovanović, T. 12175–12177 (29. maj 2007. godine). Kada mu je postavljeno pitanje da li je bilo bitno da Karadžić dobije informacije iz tih izvještaja, Milovanović je odgovorio: "Da." On je u svom svjedočenju rekao da ne zna da li je Vrhovna komanda svoje odluke dijelom zasnivala na informacijama iz tih izvještaja, ali je dodao da se "povremeno oglašavao vrhovni komandant, odnosno Vrhovna komanda, dajući zadatke Vojsci Republike Srpske i moglo se zaključiti da su reagovali na neke od izvještaja". *Ibid.* V. takođe Petar Škrbić, T. 15510 (17. septembar 2007. godine).

⁵⁰¹³ Manojlo Milovanović, T. 12184–12185 (29. maj 2007. godine). Milovanović je izjavio da je bio u prilici da pregleda sve izvještaje Glavnog štaba VRS-a iz 1995. godine koji su u posjedu tužilaštva i da je na svakom dokumentu označio da li ga je potpisao on ili **Miletić**. Potvrdio je da je na izvještaje stavljan **Miletićev** otkucani potpis od 31. maja do 4. septembra, od 9. septembra do 18. novembra, kao i u decembru. Milovanović je u svom svjedočenju pominjao dokument tužilaštva u kojem su navedeni svi ti datumi, ali nije naveden broj dokaznog predmeta. V. međutim, jedan dokazni predmet P03163, Izjava svjedoka Manojla Milovanovića Tužilaštvu, 28. maj 2007. godine (prema kojoj su Milovanoviću pokazani dokumenti Glavnog štaba VRS-a, uglavnom dnevni izvještaji Glavnog štaba VRS-a o stanju i on je rekao ko ih je potpisao, tj. da su na dokumente stavljeni Milovanovićevi otkucani potpisi od 28. januara do 2. februara; od 12. februara do 4. marta; od 11. marta do 13. aprila; 19. aprila; od 22. aprila do 3. maja; od 9. maja do 14. maja; od 19. maja do 30. maja; od 19. do 22. novembra; od 27. novembra do 24. decembra. Na dokumente su stavljeni **Miletićevi** otkucani potpisi 4., 5. i od 7. do 27. januara; od 3. do 5. i od 7. do 11. februara; od 5. do 10. marta; od 14. do 18. i od 20. do 21. aprila; od 4. do 8. i od 15. do 18. maja; od 31. maja do 4. septembra (osim 8. avgusta); od 9. septembra do 18. novembra; od 23. do 26. novembra; od 25. do 31. decembra). Događalo se takođe da se na dokumente stavlja **Miletićev** otkucani potpis kad je Milovanović bio u Glavnom štabu VRS-a. Manojlo Milovanović, T. 12185 (29. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je primijetio da je **Miletić** potpisivao dokumente do decembra, premda je Milovanović bio u Glavnom štabu od sredine novembra). Osim toga, bilo je dana kada je na neke dokumente stavljan **Miletićev**, a na druge Milovanovićev otkucani potpis, npr., dokazni predmet P02522, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Drinskom korpusu, s Miletićevim potpisom, 6. mart 1995. godine; dokazni predmet 5D00620, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Komandi Drinskog korpusa, s Milovanovićevim potpisom, 6. mart 1995. godine. Milovanović je našao samo jedan dokument koji sadrži **Miletićev** potpis, jer vjerovatno nije poslat teleprinterom, nego telefaksom ili po kuriru. Manojlo Milovanović, T. 12183 (29. maj 2007. godine). V. takođe Ljubomir Obradović, T. 28235 (14. novembar 2008. godine) (gdje je izjavio da je poslije decembra 1994. godine uvedena nova praksa vezana za potpisivanje borbenih izvještaja u Milovanovićevom odsustvu, nakon čega se u potpisu dokumenta pisalo "zastupa načelnika štaba, general-major Radivoje Miletić", umjesto da se naprosto stavi štambilj Milovanovićevim potpisom).

⁵⁰¹⁴ Miletićev završni podnesak, par. 447.

odgovoran za njega. To je vjerovatno bilo tako čak i kada su te izvještaje parafirali drugi i kad **Miletić** nije bio taj koji bi ih fizički izradio. Kumulativno, njegova uključenost u izradu i podnošenje tih izvještaja pokazuje da je **Miletić** bio jedan od najbolje informisanih članova Glavnog štaba u vezi sa tekućim operacijama VRS-a.

1640. Milovanović je bio zamjenik komandanta VRS-a i preuzimao je komandu u Mladićevom odsustvu. Formalno gledano, **Miletić** nije mogao komandovati ili izdavati zapovijesti pomoćnicima komandanta kao što je to mogao Milovanović u Mladićevom odsustvu. U odsustvu Mladića i Milovanovića pomoćnici komandanta nisu podnosili izvještaje **Miletiću** nego najstarijem prisutnom generalu.⁵⁰¹⁵ Međutim, Milovanović je u svom svjedočenju rekao da je "Glavni štab bio jedna harmonična celina. Razumevali smo se među sobom i ja ne verujem da bi ikada generalu Gveri palo na pamet da odbije zahtev ili informaciju generala Miletića niti bi to palo na pamet bilo kom od pomoćnika komandanata. Jednostavno, nismo imali takve incidentne situacije."⁵⁰¹⁶

1641. Mladić je, kao komandant, donosio odluke o pojačanjima i premještanju ljudstva iz jednog korpusa u drugi, a **Miletićeva** uloga se obično sastojala od prosljeđivanja tih odluka.⁵⁰¹⁷ Tužilaštvo tvrdi da je **Miletić** u nekoliko prilika imao aktivniju ulogu u premještanju jedinica.⁵⁰¹⁸ Konkretno, kada je Mladić 15. jula proveo dio dana u Beogradu,⁵⁰¹⁹ **Miletić** je poslao obavještenje o upućivanju jedne jedinice 1. krajiškog korpusa za ispomoć Zvorničkoj brigadi.⁵⁰²⁰ Ta jedinica je pomagala Zvorničkoj brigadi od 16. do 20. jula.⁵⁰²¹ **Miletić** je 21. jula izdao naređenje o upućivanju te iste jedinice u Trnovo⁵⁰²² i lično ga je potpisao.⁵⁰²³ Premda se

⁵⁰¹⁵ Petar Škrbić, T. 15515 (17. septembar 2007. godine); Manojlo Milovanović, T. 12182 (29. maj 2007. godine), T. 12305–12308 (31. maj 2007. godine).

⁵⁰¹⁶ Manojlo Milovanović, T. 12307–12308 (31. maj 2007. godine).

⁵⁰¹⁷ Ljubomir Obradović, T. 28377–28882 (18. novembar 2008. godine) (gdje komentariše dokazni predmet P01198b, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 18:47 sati); Slobodan Kosovac, T. 30180–30182 (15. januar 2009. godine).

⁵⁰¹⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 1718–1720.

⁵⁰¹⁹ V. dokazni predmet P02942, Izlazni šifrovani telegram – sastanak u Beogradu između predstavnika UNPROFOR-a, Miloševića, Mladića i Smitha, 15. juli 1995. godine; sastanak između Gvere i predstavnika UNHCR-a u hotelu "Jahorina" 16. jula 1995. godine – upućeno Ananu iz Štaba UNPROFOR-a u Zagrebu.

⁵⁰²⁰ Dokazni predmet P02754, Dokument Glavnog štaba VRS-a u vezi s upućivanjem jedne pješadijske čete, s Miletićevim otkucanim potpisom, 15. juli 1995. godine. V. takođe dokazni predmet P01198b, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 18:47 sati (gdje se kaže: "Na zahtjev gen. Mladića a preko Miletića puk. Cerović tražio od Blagojevića [...] da se pošalje neko ljudstvo-jedinica. U 20:06 Blagojević izvještava da je prije pet minuta ili pola sata otišlo 50 ljudi, a da on dole u Kovačevićima ima još 60 ljudi."). Prema Milovanovićevim i Obradovićevim riječima, **Miletić** nije izdao to naređenje nego je prosljedio jedno od Mladićevih naređenja. Manojlo Milovanović, T. 12373–12374 (1. juni 2007. godine); Ljubomir Obradović, T. 28377–28378 (18. novembar 2008. godine).

⁵⁰²¹ Dokazni predmet P03923, Naređenje Glavnog štaba VRS-a o upućivanju motorizovane čete iz 16. krajiške motorizovane brigade u rejon Trnova, s Miletićevim potpisom, 21. juli 1995. godine, str. 1; Vinko Pandurević, T. 32240 (27. februar 2009. godine) (gdje je izjavio da mu je 16. jula stavljena pod komandu jedna jedinica Krajiškog korpusa). V. takođe dokazni predmet P00405, Naređenje 1. krajiškog korpusa o upućivanju jedne pješadijske čete u rejon Zvornika, s potpisom Momira Talića, 16. juli 1995. godine.

⁵⁰²² Dokazni predmet P03923, Naređenje Glavnog štaba VRS-a o upućivanju motorizovane čete iz 16. krajiške motorizovane brigade u rejon Trnova, s Miletićevim potpisom, 21. juli 1995. godine. V. takođe Ljubomir Obradović, T. 28391–28392 (18. novembar 2008. godine); dokazni predmet P01294g, Presretnuti razgovor, 21. juli 1995. godine, 13:05 sati; dokazni predmet P01295c, Presretnuti razgovor, 21. juli 1995. godine, 13:23 sati; svjedok PW-168, T. 16020–16021 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine).

dokument od 15. jula zove obavještenje, Pretresno vijeće se na osnovu njegovog sadržaja uvjerilo da je riječ o naređenju, s **Miletićevim** otkucanim potpisom. Pretresno vijeće dalje napominje da je ta jedinica doista upućena u Zvorničku brigadu. Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić**, po Mladićevom ovlaštenju, u te dvije prilike, 15. i 21. jula,⁵⁰²⁴ izdao naređenje za upućivanje jedinica.⁵⁰²⁵ Pretresno vijeće to smatra dokazom o **Miletićevom** položaju i ovlaštenjima u Glavnom štabu.

1642. Saradnja s UNPROFOR-om nije bila obuhvaćena uobičajenim zadacima koje je **Miletić** imao kao načelnik za operativno-nastavne poslove.⁵⁰²⁶ Kad bi Milovanović bio odsutan, načelnik štaba UNPROFOR-a general Nicolai nije komunicirao s **Miletićem** nego s drugim članovima Glavnog štaba.⁵⁰²⁷ Međutim, **Miletić** je učestvovao u proceduri odobravanja konvoja i potpisivao je određene dokumente u vezi s konvojima UNPROFOR-a.⁵⁰²⁸ On je također UNPROFOR-u prosljeđivao odobrenja i odbijanja u vezi s konvojima i s vremena na vrijeme bio je u direktnom kontaktu s UNPROFOR-om.⁵⁰²⁹

1643. **Miletić** je prisustvovao sastanku s generalom Smithom u vezi s provođenjem Okvirnog sporazuma, održanom 19. septembra 1995. godine. Zaštitne snage UN-a smatrale su da

⁵⁰²³ Dokazni predmet P03923, Naređenje Glavnog štaba VRS-a o upućivanju motorizovane čete iz 16. krajiške motorizovane brigade u rejon Trnova, s Miletićevim potpisom, 21. juli 1995. godine. U tom dokumentu, poslije štambilj s Miletićevim potpisom "zastupa načelnika Štaba" piše "s.r.". Skraćenica "s.r." uz potpis znači da je ta osoba svojeručno potpisala dokument. Manojlo Milovanović T. 12267–12268 (30. maj 2007. godine); svjedok PW-168, T. 17178 (zatvorena sjednica) (30. oktobar 2007. godina).

⁵⁰²⁴ Manojlo Milovanović, T. 12304–12305 (31. maj 2007. godine) (gdje je izjavio sljedeće: "Niko od nas, izuzev komandanta Glavnog štaba, nije mogao izdavati izvršna naređenja potčinjenim jedinicama. Izuzev ako komandant nekoga od nas nije ovlastio za jedan deo fronta, kao što je mene ovlastio, o čemu smo juče govorili, za operaciju 'Lukavac 93', za protivudar ka Bihaću i za izvođenje odbrane protiv hrvatske operacije 'Oluja'. Samo u takvim situacijama neko od njegovih pomoćnika je dobijao komandnu ulogu, ali ne za Vojsku Republike Srpske u celini nego samo za određeni prostor, odnosno određeni sektor fronta.").

⁵⁰²⁵ **Izdvojeno mišljenje sudije Kwona:** Konstatacije većine da je u gorenavedena dva dokumenta, s Miletićevim otkucanim potpisom, riječ o naređenju i da je **Miletić** naredio upućivanje jedinica navode na pogrešan zaključak. Kao što je Pretresno vijeće konstatovalo, **Miletić** nije mogao samostalno izdavati naređenja jedinicama koje su bile potčinjene Glavnom štabu, tj. korpusima. Upor. gore, par. 1628 i fusnota 4975. Osim što dokument od 15. jula nosi naslov "obavještenje", u njemu se jasno kaže da se upućivanje jedinica vrši "na osnovu dogovora s komandantom 1. kk". Premda se dokument od 21. jula zove "naređenje", takvo naređenje je bilo moguće samo na osnovu dogovora s komandantom 1. krajiškog korpusa. Upućivanje tih jedinica ne bi bilo moguće bez ranijeg dogovora s odgovarajućim komandantom korpusa. Po mom mišljenju, premda su ti dokumenti dokaz da je **Miletić** imao ulogu koordinatora, oni ne predstavljaju **Miletićeva** naređenja, kao što to smatra većina.

⁵⁰²⁶ Slobodan Kosovac, T. 30102 (14. januar 2009. godine).

⁵⁰²⁷ Cornelis Nicolai, T. 18448–18449 (29. novembra 2007. godine). Nicolai je u svom svjedočenju rekao da je za njegovu osobu za kontakt u VRS-u određen Milovanović. Kada njega nije bilo, razgovarao bi s Mladićem ili, ponekad, s Tolimirom ili Gverom. Nije se sjećao da je razgovarao s bilo kojim drugim oficirima u Glavnom štabu VRS-a. *Ibid.* V. također dokazni predmet 5D01306, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen C.H. Nicolaju, Komanda UNPROFOR-a Sarajevo, s Miletićevim potpisom, 6. mart 1995. godine (gdje se predlaže odgoda određenog sastanka zbog Milovanovićeve odsutnosti).

⁵⁰²⁸ V. dolje, par. 1655–1660.

⁵⁰²⁹ Dokazni predmet P01399a, Presretnuti razgovor, 3. avgust 1995. godine, 15:20 sati (**Miletića** su pozvali iz kancelarije načelnika štaba UNPROFOR-a da se raspitaju u vezi s jednim konkretnim konvojem. **Miletić** je osobi koja je zvala rekao kada se očekuje dolazak konvoja i potvrdio je broj vozila u njemu). Pretresno vijeće, štaviše, raspolaže dokazima da je **Miletić** jednom direktno učestvovao u medicinskim evakuacijama od strane UNPROFOR-a. Dokazni predmet 5D01281, Presretnuti razgovor između Miletića i Nicolaija, 12. avgust 1995. godine, 11:47 sati; Ljubomir Obradović, T. 28293–28294 (17. novembar 2008. godine).

je sastanak bio "produktivan i zadovoljavajući" i da je **Miletić** "inteligentan sagovornik" i "čovjek s kojim se može obaviti posao".⁵⁰³⁰

(d) Djela

(i) Izrada dokumenata i direktiva, uključujući Direktivu br. 7

1644. Sve pismene dokumente u vezi s borbenim djelovanjem koje je izdao Glavni štab izrađivala je Uprava za operativno-nastavne poslove.⁵⁰³¹ Za to je bio zadužen **Miletić** kao načelnik te Uprave.

1645. **Miletić** je izrađivao direktive Vrhovne komande. Pošto Vrhovna komanda nije bila tehnički osposobljena za bavljenje vojnim pitanjima, zadatak izrade direktiva prenesen je na Glavni štab VRS-a. Prema tome, članovi Glavnog štaba VRS-a sastavili su većinu direktiva.⁵⁰³² U sklopu Glavnog štaba VRS-a, organ zadužen za izradu dokumenata bila je Uprava za operativno-nastavne poslove.⁵⁰³³ Za takve direktive, vrhovni komandant bi komandantu ili vođi tima zaduženom za izradu direktive davao pismena ili usmena uputstva. Vođa tima bi potom uobličio direktivu u skladu s dobijenim uputstvima, koristeći svoje znanje i sposobnosti.⁵⁰³⁴

1646. Sam proces izrade direktive Vrhovne komande zavisio je od korištenog metoda, što je bila diskreciona odluka vrhovnog komandanta.⁵⁰³⁵ Većina direktiva izrađena je takozvanim "potpunim" metodom, koji je uključivao rad svih organa komande u Glavnom štabu.⁵⁰³⁶ Svaki organ komande je davao elemente iz vlastite nadležnosti.⁵⁰³⁷ Uprava za operativno-nastavne poslove je integrisala sve te elemente, po odobrenju komandanta Glavnog štaba VRS-a, i inkorporirala ih u jedinstvenu direktivu.⁵⁰³⁸ Sastavljač bi izradio direktivu u skladu s odlukama vrhovnog komandanta; nije joj mogao mijenjati sadržaj, ali je, izrađujući nacrt, imao uticaj na njenu formu i formulacije.⁵⁰³⁹ Po završetku, načelnik Štaba je obično odobravao direktivu prije

⁵⁰³⁰ Dokazni predmet P02908, Telefaks UNPROFOR-a kojim se izvještava o nekoliko sastanaka i koji sadrži sažeti prikaz sastanka između Smitha, Bacheleta, Miletića i Miloševića, 20. septembar 1995. godine. V. takođe dokazni predmet P02952, Zabilješke sa sastanka između Smitha, Bacheleta, Miletića i Miloševića, 19. septembar 1995. godine (gdje se navodi da je "Miletić Mladićev zamjenik načelnika štaba i danas smo ga prvi put vidjeli uživo").

⁵⁰³¹ Manojlo Milovanović, T. 12275 (30. maj 2007. godine).

⁵⁰³² *Ibid.*, T. 12193 (29. maj 2007. godine). V. takođe gore par. 115.

⁵⁰³³ Novica Simić, T. 28512 (19. novembar 2008. godine); Manojlo Milovanović, T. 12275 (30. maj 2007. godine).

⁵⁰³⁴ Manojlo Milovanović, T. 12193 (29. maj 2007. godine).

⁵⁰³⁵ Slobodan Kosovac, T. 30247–30248 (16. januar 2009. godine).

⁵⁰³⁶ Ljubomir Obradović, T. 28304 (17. novembar 2008. godine), T. 28472–28473 (19. novembar 2008. godine). V. takođe gore, par. 116. Dokazni predmet 5DP00699, Uputstvo JNA za rad komandi - štabova, 1983. godina, str. 52–62, gdje se opisuju tri metoda donošenja odluka: potpuni metod, skraćeni metod i odluke komandanta bez prethodnog konsultovanja komande. Taj dokument se još uvijek primjenjivao u VRS-u. Ljubomir Obradović, T. 28465 (19. novembar 2008. godine). U vezi s različitim metodima v. takođe *ibid.*, T. 28465–28466 (19. novembar 2008. godine); Dragiša Masal, T. 29072 (1. decembar 2008. godine).

⁵⁰³⁷ Ljubomir Obradović, T. 28472 (19. novembar 2008. godine).

⁵⁰³⁸ *Ibid.*, T. 28305 (17. novembar 2008. godine), T. 28475 (19. novembar 2008. godine); Novica Simić, T. 28512 (19. novembar 2008. godine). Richard Butler, T. 20584–20585 (29. januar 2008. godine).

⁵⁰³⁹ Manojlo Milovanović, T. 12274–12275 (30. maj 2007. godine); Slobodan Kosovac, T. 30053–30054 (13. januar 2009. godine); Novica Simić, T. 28512 (19. novembar 2008. godine); Mirko Trivić, T. 11926–11927 (22. maj 2007.); Ljubomir Obradović, T.

nego što bi je on, ili u njegovom odsustvu **Miletić**, poslao komandantu kako bi ovaj odobrio njeno prosljeđivanje vrhovnom komandantu,⁵⁰⁴⁰ koji bi potom zajedno s Vrhovnom komandom, pregledao direktivu i potpisivao je. U slučaju da se vrhovni komandant ne bi složio s tekstom, mogao je brisati ili dodavati dijelove, davati primjedbe i vratiti nacrt s uputstvima za preradu.⁵⁰⁴¹ Po unošenju izmjena, konačna verzija bi se vraćala vrhovnom komandantu na potpisivanje i Vrhovna komanda bi direktivu nakon toga slala Glavnom štabu na daljnje postupanje.⁵⁰⁴²

1647. **Miletić** je 1993. godine izradio Direktivu br. 6 Vrhovne komande, u kojoj je formulisan zadatak VRS-a da stvori objektivne uslove za postizanje strateških ciljeva rata, uključujući "a) oslobađanje Sarajeva; b) definisanje granica RS na r. Neretva i izbijanje na obalu mora u sektoru Neum – Zaton i Cavtat – Prevlaka; c) definisanje granica RS u slivu r. Une i d) proširenje granica RS u njenom severoistočnom delu i čvršće povezivanje sa Srbijom",⁵⁰⁴³ čime se upućuje na "šest strateških ciljeva".⁵⁰⁴⁴

1648. **Miletić** je sastavio plan dvodnevnog referisanja o borbenoj gotovosti 29. i 30. januara 1995. godine, u kojem je i sam učestvovao.⁵⁰⁴⁵ Tokom tog referisanja Karadžić je informisao učesnike o "definisanj[u] daljnjih političkih i vojnih ciljeva i strategij[i] vođenja rata i mirovnih pregovora".⁵⁰⁴⁶ Referisanju su, osim **Miletića**, prisustvovali Karadžić, predsjednik Vlade, ministar odbrane, Mladić sa "svojim saradnicima", komandanti korpusa i komandanti jedinica koje su bile neposredno povezane s Glavnim štabom.⁵⁰⁴⁷ **Miletićev** zadatak tokom referisanja bio je, između ostalog, da na osnovu diskusije učesnika izdvoji ono najvažnije i izvede zaključke. Na osnovu tih zaključaka, pod uslovom da ih Karadžić prihvati, izrađivala se

28305 (17. novembar 2008. godine). Masal, koji je izradio Direktivu br. 9, u svom svjedočenju je rekao da nije imao nikakvog uticaja na njen sadržaj. Direktiva br. 9 je izrađena skraćenim postupkom. Masal je izjavio da se taj postupak u principu nije razlikovao od potpune metode. "Jedina razlika što u potpunoj metodi svi organi komande Štaba izrađuju svoje priloge za direktivu. Dostavljaju onome ko piše, ko sastavlja, ko izrađuje. Tako da jedina razlika u skraćenoj metodi sastavljač mora sve da piše, a u potpunoj metodi dobija napisane priloge koje uključuje u sadržaj direktive. Jednom rečenicom, lakše je sastavljaču u potpunoj metodi." Dragiša Masal, T. 29071–29072 (1. decembar 2008. godine).

⁵⁰⁴⁰ Ljubomir Obradović, T. 28318, 28320 (17. novembar 2008. godine). Obradović je bio odsutan iz Glavnog štaba u vrijeme izrade Direktive br. 7. Njegovi odgovori su se zasnivali na njegovom iskustvu u VRS-u i njegovom znanju o tome kako su stvari išle u tim vremenima. Ljubomir Obradović, T. 28312, 28319–28320 (17. novembar 2008. godine).

⁵⁰⁴¹ Ljubomir Obradović, T. 28305, 28321 (17. novembar 2008. godine); Slobodan Kosovac, T. 30089 (14. januar 2009. godine); Richard Butler, T. 20586 (29. januar 2008. godine); Petar Škrbić, T. 15523–15524 (17. septembar 2007. godine). V. takođe Manojlo Milovanović, T. 12193 (29. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je Vrhovna komanda mogla brisati ili dodavati dijelove nacrtu).

⁵⁰⁴² Manojlo Milovanović, T. 12193 (29. maj 2007. godine).

⁵⁰⁴³ Dokazni predmet P03919, Direktiva br. 6 Vrhovne komande RS-a, 11. novembar 1993. godine, par. 3. Prema Obradovićevim riječima, par. 3 te Direktive "radi se u Štabu. Predlog upotrebe sopstvenih snaga rade, određene dijelove operativno-nastavni organ, ali rade i organi rodova". Ljubomir Obradović, T. 28331 (17. novembar 2008. godine). Direktiva br. 7 upućuje direktno na Direktivu br. 6 sljedećim riječima: "U pripremi ostalih oblika obezbeđenja b/d, preduzeti sve mere kako je dato u Direktivi op br. 6." Dokazni predmet P00005, Direktiva br. 7 Vrhovne komande RS-a, 8. mart 1995. godine, par. 6.1.

⁵⁰⁴⁴ Dokazni predmet P02755, Odluka o strateškim ciljevima srpskog naroda u Bosni i Hercegovini, 12. maj 1992. godine, objavljena u *Službenom glasniku Republike Srpske*, tom II, broj 22, član 386, 26. novembar 1993. godine. V. gore, par. 89.

⁵⁰⁴⁵ Dokazni predmet 5D00967, Plan referisanja o borbenoj gotovosti u 1994. godini, 29. i 30. januar 1995. godine, s Mladićevim potpisom. Taj plan je potpisao **Miletić**, uz naznaku "zastupa načelnika štaba" (str. 5), a odobrio ga je Mladić (str. 1).

⁵⁰⁴⁶ *Ibid.*, str. 3.

⁵⁰⁴⁷ Novica Simić, T. 28498–28499 (19. novembar 2008. godine).

direktiva.⁵⁰⁴⁸ Isto tako, u vezi s analizom borbene gotovosti, Mladić je svim korpusima naredio da pripremljene analize borbene gotovosti dostave direktno **Miletiću**.⁵⁰⁴⁹ Rezultat referisanja o borbenoj gotovosti u januaru bila je Direktiva br. 7.⁵⁰⁵⁰ Pretresno vijeće konstatuje da je **Miletić**, učestvujući u analizi borbene gotovosti, stekao široko i suštinski važno znanje o strategijama i ciljevima RS-a.

1649. Pretresno vijeće je saslušalo protivvrječne iskaze u vezi s metodom izrade Direktive br. 7.⁵⁰⁵¹ Da je izrađena primjenom "potpunog" metoda, svi sektori i uprave Glavnog štaba VRS-a bi bili dužni **Miletiću** dostaviti svoje priloge.⁵⁰⁵² Na osnovu analize svih dokaza koji su mu predočeni, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić** izradio Direktivu br. 7 Vrhovne komande primjenom potpunog metoda. Bez obzira na to da li je od organa komande Glavnog štaba dobijen sam tekst Direktive br. 7, Pretresno vijeće se uvjerilo da su ti organi dali znatan doprinos.

⁵⁰⁴⁸ *Ibid.*, T. 28503–28504 (19. novembar 2008. godine). Simić je Miletićev zadatak opisao kao "sekretarski". *Ibid.*

⁵⁰⁴⁹ Dokazni predmet 5D01206, Naređenje Glavnog štaba VRS-a uz pripremu, organizaciju i izvođenje referisanja o borbenoj gotovosti u 1994. godini, s Mladićevim otkucanim potpisom, 23. januar 1995. godine, str. 6. Komanda Drinskog korpusa u analizi borbene gotovosti za 1995. godinu predlaže, kao jedan od svojih glavnih zadataka u 1995. godini, "da iznađe rešenje za potpuno zatvaranje enklava Srebrenica i Žepa." Osim toga, predlaže se sljedeće: "Na nivou Glavnog štaba i Vrhovne komande rešiti sledeće: Da se iznađu rešenja za eliminisanje enklava [Srebrenica i Žepa]. Mi rešenje vidimo na dva načina: ili vojničkim porazom neprijateljskih snaga u enklavama ili političko-diplomatskim putem." Dokazni predmet 5D01394, Analiza borbene gotovosti Drinskog korpusa za 1994. godinu, s potpisom Milenka Živanovića, str. 22–23.

⁵⁰⁵⁰ Novica Simić, T. 28659–28660 (21. novembar 2008. godine); Ljubomir Obradović, T. 28319–28320 (17. novembar 2008. godine); dokazni predmet 5D00759, Izveštaj S. Kosovca o funkcionisanju VRS-a, 2008. godine, str. 51, par. 109; Slobodan Kosovac, T. 30058 (13. januar 2009. godine), T. 30096–30097 (14. januar 2009. godine). Osim toga, u Direktivi br. 7 se pominje naređenje Glavnog štaba VRS-a da se preduzmu mjere za poboljšavanje nivoa borbene gotovosti komandi i jedinica u periodu četveromjesečnog primirja od 5. februara 1995. godine, koje je izdato poslije referisanja o borbenoj gotovosti u januaru. Dokazni predmet P00005, Direktiva br. 7 Vrhovne komande RS-a, 8. mart 1995. godine, str. 7; dokazni predmet 5D00969, Naređenje Glavnog štaba VRS-a za preduzimanje mjera za poboljšavanje nivoa borbene gotovosti komandi i jedinica u periodu četvoromjesečnog primirja, s Mladićevim potpisom, 5. februar 1995. godine. Kosovac je, upućujući na dokazni predmet 5D01394, Dokument Drinskog korpusa: Analiza borbene gotovosti Drinskog korpusa za 1994. godinu, s Živanovićevim potpisom, u svom svjedočenju rekao da je prijedlog sadržan u tom izvještaju "Na nivou Glavnog štaba i Vrhovne komande rešiti sledeće: Da se iznađu rešenja za eliminisanje enklava [Srebrenica i Žepa]. Mi rešenje vidimo na dva načina: ili vojničkim porazom neprijateljskih snaga u enklavama ili političko-diplomatskim putem" neobičan i ne uklapa se u vojni kontekst jer je Drinski korpus još 1993. godine dobio naređenje za potpunu blokadu enklava Žepa i Srebrenica. Kosovac je isključio mogućnost da je taj prijedlog u vezi s Direktivom br. 7. Slobodan Kosovac, T. 30071–30073 (13. januar 2009. godine); dokazni predmet 5D01394, Analiza borbene gotovosti Drinskog korpusa za 1994. godinu, s potpisom Milenka Živanovića. V. takođe dokazni predmet 5D00988, Plan rada Komande Drinskog korpusa za novembar 1994. godine, sa Živanovićevim potpisom, 29. oktobar 1994. godine.

⁵⁰⁵¹ Milovanović i Lazić su u svom svjedočenju rekli da je Direktivu br. 7 izradio **Miletić** primjenjujući potpunu metodu. Manojlo Milovanović, T. 12275 (30. maj 2007. godine); Milenko Lazić, T. 21763 (4. juni 2008. godine). Pomoćnik komandanta Škrbić je u svom svjedočenju rekao da Direktivu br. 7 nije vidio dok mu je tužilaštvo nije pokazalo 2005. godine, a kamoli da je sudjelovao u njoj izradi. Petar Škrbić, T. 15517–15518 (17. septembar 2007. godine). Kosovac je u svom svjedočenju rekao da u samoj Direktivi br. 7 nema ničeg što bi ukazivalo na metod kojom je izrađena. Slobodan Kosovac, T. 30256–30258 (16. januar 2009. godine). Miljanović, načelnik Organa za operativno-pozadinske poslove, koji je imenovan da zastupa Đukića u njegovom odsustvu od kraja marta, u svom svjedočenju je rekao da se ne sjeća da je Đukić krajem marta od njega zatražio da izradi bilo kakvu direktivu ili mu dao uputstvo da pripremi prijedloge za direktivu. Ratko Miljanović, T. 28957 (27. novembar 2008. godine).

⁵⁰⁵² Manojlo Milovanović, T. 12275 (30. maj 2007. godine); Petar Škrbić, T. 15519–15521 (17. septembar 2007. godine). Na pitanje da li se **Miletić** obraćao raznim sektorima tražeći njihove priloge, Škrbić je odgovorio da je bio dužan da to učini ako mu je "komandant Glavnog štaba naredio da konsultuje neke sektore i da traži priloge". Petar Škrbić, T. 15517–15518 (17. septembra 2007. godine). Međutim, Škrbić je izjavio da Direktivu br. 7 nije vidio dok mu je tužilaštvo nije pokazalo 2005. godine, a kamoli da je sudjelovao u njoj izradi. *Ibid.*

1650. Direktivu br. 7 je potpisao Karadžić i ona nosi datum 8. mart 1995. godine.⁵⁰⁵³ Milovanović je tu Direktivu proslijedio korpusima dopisom od 17. marta 1995. godine.⁵⁰⁵⁴ Pretresno vijeće prima na znanje vrijeme koje je proteklo od datuma izdavanja Direktive br. 7 do datuma njenog prosljeđivanja korpusima. Međutim, ono takođe napominje da ne postoje uvjerljivi dokazi o tome šta se dogodilo u tom periodu.⁵⁰⁵⁵ U Karadžićevom kabinetu je 16. marta održan sastanak kojem su prisustvovali Milovanović i Tolimir.⁵⁰⁵⁶ Nema dokaza da je **Miletić** prisustvovao tom sastanku. S obzirom na to ko je prisustvovao sastanku, sasvim je moguće da se na sastanku razgovaralo o Direktivi br. 7. Međutim, Pretresno vijeće ne raspolaže ničim na osnovu čega bi moglo zaključivati o samom sadržaju razgovora na tom sastanku. Pretresno vijeće, osim toga, konstatuje da se na osnovu raspoloživih dokaza ne može utvrditi stvarni datum izdavanja Direktive br. 7. Bez obzira na to, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Direktiva bila završena najkasnije 17. marta 1995. godine zato što je toga dana prosljeđena korpusima.

1651. U paragrafu 5 Direktive br. 7 govori se o zadacima jedinica, a Drinskom korpusu se naređuje: "što pre izvršiti potpuno fizičko odvajanje Srebrenice i Žepe, čime sprečiti i pojedinačno komuniciranje između ovih enklava" i "planskim i osmišljenim borbenim aktivnostima stvoriti uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka života mještana Srebrenice i Žepe".⁵⁰⁵⁷ Pretresno vijeće se uvjerilo da je taj paragraf bio u nadležnosti Uprave za operativno-nastavne poslove i da je, shodno tome, **Miletić**, kao načelnik

⁵⁰⁵³ Dokazni predmet P00005, Direktiva br. 7 Vrhovne komande RS-a, 8. mart 1995. godine, str. 2. V. takođe Manojlo Milovanović, T. 12290 (31. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je Direktiva br. 7, koliko se on sjeća, izdata 8. marta 1995. godine).

⁵⁰⁵⁴ V., npr., dokazni predmet P00005, Direktiva br. 7 Vrhovne komande RS-a, 8. mart 1995. godine, str. 1; dokazni predmet 5D01326, Dopis kojim je Direktiva br. 7 prosljeđena Hercegovačkom korpusu, s Milovanovićevim potpisom, 17. mart 1995. godine; dokazni predmet 5D01327, Dopis kojim je Direktiva br. 7 prosljeđena Sarajevsko-romanijskom korpusu, s Milovanovićevim potpisom, 17. mart 1995. godine.

⁵⁰⁵⁵ Prema Kosovčevim riječima, sudeći po datumu na Direktivi br. 7 i prema vojnoj praksi, ta direktiva je Karadžiću mogla biti dostavljena najkasnije 7. marta "da se rezerviše broj". Karadžić je održao sastanak s generalom Đukićem i ministrom Ninkovićem 7. marta u 14:00 sati. S obzirom na to da je Direktiva br. 7 bila označena kao državna tajna, zbog čega ju je trebalo prosljeđiti u skladu s važećim pravilima, postoji mogućnost da ju je Đukić odnio Karadžiću, premda je Kosovac u svom svjedočenju rekao da je moguće da je dostavljena i na neki drugi način. Osim toga, u zabilješkama od 7. marta u Karadžićevom dnevniku pominje se da treba nazvati Mladića. Kosovac je izjavio da bi, u normalnim okolnostima, nakon što je Glavni štab sastavio dokument koji je Karadžić trebao odobriti, komandant VRS-a bio o tom nacrtu obavjestio vrhovnog komandanta. Prema Kosovčevim riječima, može se "pretpostaviti sa velikom vjerovatnoćom da je Direktiva poslata i da je telefonom rečeno da je poslata i ako bilo šta treba da je komandant Vojske Republike Srpske spreman da da dopunska objašnjenja". Slobodan Kosovac, T. 30082–30084 (14. januar 2009. godine); dokazni predmet 5D01322, Dnevnik sekretarice Radovana Karadžića za 1995. godinu, str. 26–27. Prema Masalovim riječima, period od 8. do 17. marta je predug s obzirom na to da je taj dokument bio strogo povjerljiv i vrlo važan za daljnja borbena dejstva VRS-a. Dragiša Masal, T. 29055 (1. decembar 2008. godine). Simić je u svom svjedočenju rekao da je to odgađanje "začudujuće". On je u svom svjedočenju naveo da je moguće da neko nije bio zadovoljan tim dokumentom, pa je on preformulisao, ili da nije bilo nikoga ko bi ga mogao prosljeđiti. Novica Simić, T. 28513 (19. novembar 2008. godine). Kosovac je u svom svjedočenju rekao da postoji vrlo velika vjerovatnoća da je Direktiva br. 7 od 8. do 17. marta bila kod predsjednika ili vrhovnog komandanta VRS-a i da ju je Glavni štab VRS-a primio bilo neposredno prije daljnog prosljeđivanja korpusima bilo toga ili sljedećeg dana. On je izjavio da nije postojao zadati rok za prosljeđivanje hitne direktive korpusima. Slobodan Kosovac, T. 30084 (14. januar 2009. godine).

⁵⁰⁵⁶ Dokazni predmet 5D01322, Dnevnik sekretarice Radovana Karadžića za 1995. godinu, str. 31. Kosovac je u svom svjedočenju rekao da su svi učesnici pomenuti u dnevniku koji je vodila Karadžićeva sekretarica kao osobe koje su prisustvovale sastanku 16. marta bili potrebni, odnosno neophodni, za sastavljanje Direktive br. 7. Slobodan Kosovac, T. 30240–30242 (16. januar 2009. godine). V. takođe *ibid.*, T. 30086–30087 (14. januar 2009. godine).

⁵⁰⁵⁷ Dokazni predmet P00005, Direktiva br. 7 Vrhovne komande RS-a, 8. mart 1995. godine, par. 5.

Uprave za operativno-nastavne poslove, odigrao određenu ulogu u pružanju informacija na kojima se taj paragraf zasniva.⁵⁰⁵⁸

1652. Da bi izradio Direktivu br. 7, **Miletić** je morao biti temeljito upoznat s vizijom uloge VRS-a u realizaciji strateških ciljeva VRS-a. Pretresno vijeće podsjeća da se **Miletić** priključio Glavnom štabu u julu 1992. godine i da je premješten u upravu za operativno-nastavne poslove najkasnije 1. maja 1993. godine. Postao je načelnik te Uprave najkasnije 1. septembra 1994. godine i na tom položaju je bio odgovoran za izradu naređenja i direktiva.⁵⁰⁵⁹ Pretresno vijeće se uvjerilo da je, zahvaljujući svojoj funkciji i položaju u Glavnom štabu, **Miletić** stekao traženo poznavanje šireg političkog i vojnog konteksta sukoba, kao i ciljeva i strategija RS-a. Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić** koristio to znanje pri izradi Direktive br. 7.

1653. Pretresno vijeće konstatuje da je **Miletić** bio dobro upoznat s konačnom verzijom Direktive br. 7, uključujući dio u kojem se iznosi zločinački cilj prisilnog uklanjanja bosanskih Muslimana iz enklava.⁵⁰⁶⁰ Pretresno vijeće takođe konstatuje da se **Miletić** kroz proces izrade nacrtu i konačnog dokumenta, čiju je kopiju držao u svojoj kasi u Glavnom štabu,⁵⁰⁶¹ temeljito upoznao s vizijom koju je političko rukovodstvo imalo u vezi s ulogom VRS-a u realizaciji svojih strateških ciljeva. S obzirom na to da je Direktiva br. 7 prosljeđena korpusima 17. marta 1995. godine, Pretresno vijeće je uvjeren da je **Miletić** bio upoznat s konačnom verzijom Direktive br. 7 najkasnije od 17. marta.

1654. Po izdavanju Direktive br. 7, **Miletiću** je povjeren zadatak izrade Direktive br. 7/1 Glavnog štaba VRS-a.⁵⁰⁶² Direktiva br. 7/1 se zasnivala na Direktivi br. 7 i u njoj je iznesen niz

⁵⁰⁵⁸ Prema Obradovićevim riječima, paragraf 5 su sastavile Uprava za operativno-nastavne poslove i "organi rodova" i **Miletić** je morao imati određenu ulogu u tome. On je u svom svjedočenju takođe rekao da je **Miletić** bio upoznat s konačnom verzijom Direktive br. 7. Ljubomir Obradović, T. 28346, 28352 (17. novembar 2008. godine). Prema riječima pomoćnika komandanta za organizaciju, mobilizaciju i personalne poslove Škrbića, nijedan od odjeljaka te Direktive nije bio iz **Miletićeve** nadležnosti. On je u svom svjedočenju rekao da bi Karadžić bio taj koji bi dao zadatke iz paragrafa 5. Petar Škrbić, T. 15519–15521, 15523 (17. septembar 2007. godine). Kosovac je bio istog mišljenja u vezi s paragrafom 5, ali je dodao da je, koliko je njemu poznato, "Vojska Republike Srpske [...] imala standard da maksimalno komandante korpusa uključi u proces donošenja odluke kada im to dozvoljavaju mogućnosti". Slobodan Kosovac, T. 30099–30102 (14. januar 2009. godine). Pretresno vijeće se, uzevši u obzir da paragraf 5 govori o borbenim operacijama, uvjerilo da taj paragraf spada u **Miletićeve** nadležnost. Osim toga, Pretresno vijeće prihvata Obradovićev iskaz u vezi s tim pitanjem. Obradović je mnogo znao o tome jer je 1995. godine bio načelnik Odjeljenja za operativne poslove u Upravi za operativno-nastavne poslove. Pretresno vijeće smatra da su iskazi Kosovca i Škrbića u vezi s tim pitanjem spekulativni.

⁵⁰⁵⁹ V. gore, par. 1622, 1626. Prije Direktive br. 7, **Miletić** je, na primjer, izradio borbeno naređenje za operaciju "Proljeće-93" s ciljem "oslobađanja Žepe i Goražda" i Direktivu br. 6, u kojoj se pominju strateški ciljevi. Dokazni predmet P02742, Borbeno naređenje Glavnog štaba VRS-a za oslobađanje Žepe i Goražda, s Milovanovićevim potpisom, 1. maj 1993. godine, str. 15; dokazni predmet P03919, Direktiva br. 6 Vrhovne komande RS-a, 11. novembar 1993. godine, str. 8.

⁵⁰⁶⁰ V. gore, par. 199, 762.

⁵⁰⁶¹ V. gore, par. 200.

⁵⁰⁶² Dokazni predmet 5D00361, Direktiva br. 7/1 Glavnog štaba VRS-a, s Mladićevim potpisom, 31. mart 1995. godine.

vojno- tehničkih naređenja i uputstava koje su korpusi trebali izvršiti i u njoj se direktno upućuje na Direktivu br. 7.⁵⁰⁶³ Direktiva br. 7/1 se mogla dobiti na uvid u Glavnom štabu.⁵⁰⁶⁴

(ii) Uloga u odobravanju konvoja

1655. Kao što je ranije objašnjeno, konvoji nisu mogli proći kroz RS bez obavještenja, premda se procedura za konvoje UNPROFOR-a razlikovala od procedure za konvoje humanitarne pomoći.⁵⁰⁶⁵

1656. Zahtjevi za prolaz konvoja UNPROFOR-a upućivani su VRS-u i o njima su obično odlučivali Mladić ili Milovanović, koji bi na vrhu stranice originalnog zahtjeva napisali "da" ili "ne" zajedno sa svojim parafom, iz čega se vidjelo da li je zahtjev odobren ili odbijen.⁵⁰⁶⁶ **Miletić** je povremeno takođe parafirao zahtjeve.⁵⁰⁶⁷ **Miletić** je takođe potpisivao dokumente – obavještenja – koji bi kasnije bili sastavljeni i poslani UNPROFOR-u.⁵⁰⁶⁸

1657. U periodu od 1. januara do 28. aprila 1995. godine **Miletić** je parafirao najmanje 82 zahtjeva UNPROFOR-a priložena dopisima Glavnog štaba VRS-a, koji se uglavnom odnose na 12. i 16. januar, kao i na 18. i 19. april.⁵⁰⁶⁹ Pedeset tih parafiranih dokumenata je odobreno, a 32 su odbijena.⁵⁰⁷⁰ Od ukupno 1.413 nađenih parafa na zahtjevima za konvoje UNPROFOR-a, Mladićeve parafi se nalaze na 652 (481 odobrenja i 163 odbijanja), Milovanovićeve na 302 (131 pozitivno rješenje i 165 negativnih rješenja), Tolimirovi na 293 (242 odobrenja i 47 odbijanja), a

⁵⁰⁶³ *Ibid.*, str. 2. U Direktivi br. 7/1 ne ponavlja se tekst iz Direktive br. 7 u vezi sa stvaranjem nepodnošljivih uslova za stanovništvo Srebrenice i Žepe. V. gore, par. 202–203, 763–765.

⁵⁰⁶⁴ Ljubomir Obradović, T. 28331 (17. novembar 2008. godine).

⁵⁰⁶⁵ V. gore, par. 214–215, 217, 222.

⁵⁰⁶⁶ V. gore, par. 216.

⁵⁰⁶⁷ Dokazni predmet 5D01447, Stipulacije u vezi s dokumentima koji se odnose na konvoje, 2. juni 2009. godine, str. 3. V. takođe Bogdan Sladojević, T. 14398 (27. avgust 2007. godine); dokazni predmet P02952, Zabilješke sa sastanka između Smitha, Bacheleta, Miletića i Miloševića, 19. septembar 1995. godine, str. 3, par. 5 (gdje se kaže da je Miletić, govoreći o pitanju konvoja za Goražde, rekao da će "on dati odobrenje ako se uloži zahtjev za konvoj za Goražde"); dokazni predmet P02438a, Presretnuti razgovor, 28. oktobar 1995. godine, 11:20 sati (razgovor u kojem je Milovanović zatražio da ga spoje sa 155, na kojem se javila neidentifikovana osoba. Milovanović je potom rekao: "Trebao mi je Miletić ili neko od ovih što daju ove dozvole." Pretresno vijeće smatra da su zabilješke sa sastanka između Smitha, Bacheleta, **Miletića** i Miloševića i presretnuti razgovor od 28. oktobra 1995. godine dodatan dokaz **Miletićevih** ovlaštenja u proceduri odobravanja konvoja.

⁵⁰⁶⁸ Ljubomir Obradović, T. 28464–28465 (19. novembar 2008. godine) (gdje je izjavio da je Đurđić izrađivao dokumente o odobrenju ili odbijanju na osnovu naređenja Mladićevog osoblja. Te dokumente, obavještenja, potpisivao je **Miletić**, jer Đurđić nije bio ovlašten da ih potpisuje); dokazni predmet 5D01447, Stipulacije u vezi s dokumentima koji se odnose na konvoje, 2. juni 2009. godine, str. 2 (stipulacija da je **Miletić** potpisao 109 od 353 dokumenta Glavnog štaba VRS-a koji se odnose na konvoje i koji su upućeni UNPROFOR-u ili jednom od korpusa, iz perioda od 1. januara do 28. aprila 1995. godine. Ima 67 otkucanih potpisa s njegovim imenom); Slavko Kralj, T. 29259–29261 (4. decembar 2008. godine) (gdje je izjavio da se samo u iznimnim slučajevima i pod uslovom da je konvoj bio zaista važan, **Miletić** mogao nagovoriti na potpisivanje. To nije bila uobičajena praksa. Alternativno, **Miletić** bi od konvoja zatražio da sačeka dok se ne vrate njegovi pretpostavljeni ili dok od Milovanovića ne dobije odobrenje za potpisivanje dokumenta).

⁵⁰⁶⁹ Dokazni predmet 5D01447, Stipulacije u vezi s dokumentima koji se odnose na konvoje, 2. juni 2009. godine, str. 2 i Dodatak 3.

⁵⁰⁷⁰ *Ibid.*, Dodatak 3.

parafi drugih na 84 dokumenta.⁵⁰⁷¹ Pretresno vijeće nema u spisu parafirane zahtjeve UNPROFOR-a iz perioda poslije 28. aprila.

1658. Zahtjevi za prolaz konvoja humanitarne pomoći (izuzev UNPROFOR-ovih) podnosili su se Državnom komitetu za saradnju sa Ujedinjenim nacijama i međunarodnim humanitarnim organizacijama i njegovom koordinacionom tijelu za humanitarne operacije.⁵⁰⁷² Vojska RS-a je informisana o mišljenju Državnog komiteta.⁵⁰⁷³ Pretresno vijeće je konstatovalo da je VRS ipak uticao na konačnu odluku o odobrenju konvoja humanitarne pomoći.⁵⁰⁷⁴

1659. Kao što je ranije objašnjeno, Glavni štab VRS-a je UNPROFOR-u slao obavještenja u vezi sa odobrenim i odbijenim konvojima UNPROFOR-a. Glavni štab je takođe slao obavještenja potčinjenim jedinicama u vezi s odobrenim konvojima UNPROFOR-a i drugim konvojima humanitarne pomoći.⁵⁰⁷⁵ U Milovanovićevom odsustvu ta obavještenja je potpisivao **Miletić**.⁵⁰⁷⁶

1660. Od 353 obavještenja Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima upućenih UNPROFOR-u ili jednom od korpusa iz perioda od 1. januara do 28. aprila 1995. godine, koji su predmet stipulacija između **Miletića** i tužilaštva, **Miletić** ih je potpisao 109. Na njih 67 stoji njegov otkucani potpis.⁵⁰⁷⁷ Pretresno vijeće, osim toga, u spisu ima šest obavještenja Glavnog štaba u vezi s konvojima UNPROFOR-a koja su poslata poslije aprila 1995. godine.⁵⁰⁷⁸ Svih šest

⁵⁰⁷¹ Dokazni predmet 5D01447, Stipulacije u vezi s dokumentima koji se odnose na konvoje, 2. juni 2009. godine, str. 2–3.

⁵⁰⁷² V. gore, par. 220–221.

⁵⁰⁷³ V. gore, par. 221.

⁵⁰⁷⁴ V. gore, par. 223.

⁵⁰⁷⁵ V. gore, par. 216–217, 222. Povremeno bi se u tim obavještenjima pominjalo i ono što je odbijeno.

⁵⁰⁷⁶ Slobodan Kosovac, T. 30190 (15. januar 2009. godine), T. 30480-300481 (21. januar 2009. godine); Slavko Kralj, T. 29272 (4. decembar 2008. godine). V. takođe dokazni predmet 5D00759, Ekspertski izvještaj o funkcionisanju VRS-a, koji je sastavio vojni ekspert Slobodan Kosovac, 30. mart 2008. godine, par. 190–191 ("190. General-major Miletić Radivoje sudelovao u donošenju odluka za odobravanje humanitarne pomoći i prolaz konvoja. 191. Dokumenti koje je General Miletić potpisivao su obavještenja koja nemaju karakter naredjenja." Na pitanje šta je mislio kada je napisao da je " Miletić [...] sudelovao u donošenju odluka", Kosovac je izjavio da se to odnosi na **Miletićevu** ulogu u prosljeđivanju informacija. Slobodan Kosovac, T. 30480 (21. januar 2009. godine)). V. takođe dokazni predmet 5D01447, Stipulacije u vezi s dokumentima koji se odnose na konvoje, 2. juni 2009. godine, Dodatak, Tabela 3.

⁵⁰⁷⁷ Dokazni predmet 5D01447, Stipulacije u vezi s dokumentima koji se odnose na konvoje, 2. juni 2009. godine, str. 2. Milovanovićevo ime se pojavljuje 232 puta kao otkucani potpis i 125 puta kao potpis; Tolimirovo ime se pojavljuje dva puta kao otkucani potpis i četiri puta kao potpis; Mladićevo ime se pojavljuje 24 puta kao otkucani potpis i 17 puta kao potpis; otkucanih potpisa i potpisa drugih ima 28, odnosno 96. *Ibid.* Dokumenti koji su predmet Stipulacija uglavnom su prepiska Glavnog štaba VRS-a s UNPROFOR-om u vezi sa rješavanjem po zahtjevima vezanim za konvoje, kao i obavještenja i uputstva s tim u vezi koje je Glavni štab VRS-a izdao potčinjenim korpusima. *Ibid.*, str. 1. Pretresno vijeće u spisu ima još tri obavještenja iz perioda od 1. januara do 28. aprila s otkucanim **Miletićevim** potpisom, koja nisu obuhvaćena Stipulacijama. Dokazni predmet P02651a, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen Vojnoj pošti 7111, s Miletićevim potpisom, 14. april 1995. godine (gdje se obavještava da su odobrena četiri konvoja UNPROFOR-a i da nije odobreno 13 konvoja UNPROFOR-a); dokazni predmet P02652b, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima upućeno komandama vojnih pošta 7111 i 7102, s Miletićevim potpisom, 14. april 1995. godine (gdje se obavještava da je odobreno sedam humanitarnih konvoja); dokazni predmet P03989, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a upućeno komandama vojnih pošta 7111 i 7598, s Miletićevim potpisom, 18. april 1995. godine (gdje se obavještava da je odobreno sedam konvoja UNPROFOR-a, djelimično odobren jedan konvoj UNPROFOR-a, a nije odobreno 11 konvoja UNPROFOR-a).

⁵⁰⁷⁸ Dokazni predmet P02497, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a za Žepu, Goražde i Srebrenicu upućeno raznim brigadama, Miletićevim potpisom, 18. juni 1995. godine (tri odobrenja); dokazni predmet P02554, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a upućeno Sarajevsko-romanijskom i Drinskom korpusu, s Miletićevim potpisom, 1. juli 1995. godine (odobreno je osam konvoja, od čega dva uslovno, a dva konvoja nisu odobrena);

obavještenja je potpisao **Miletić**. Pretresno vijeće takođe ima dokaze da je Glavni štab poslije 28. aprila potčinjenim jedinicama poslao 11 obavještenja u vezi s humanitarnim konvojima (koji nisu bili konvoji UNPROFOR-a).⁵⁰⁷⁹ Od tih 11 obavještenja, njih sedam je potpisao **Miletić**.

(iii) Uloga u operacijama u Srebrenici i Žepi

1661. Kao što je ranije podrobno objašnjeno, **Miletić** je obavještavao predsjednika RS-a o pripremama i vojnim aktivnostima u zoni odgovornosti Drinskog korpusa putem dnevnih i vanrednih izvještaja Glavnog štaba.⁵⁰⁸⁰ Njegovi izvještaji su se zasnivali na dnevnim i vanrednim izvještajima koje su Drinski korpus i druge jedinice podnosili Glavnom štabu VRS-a.⁵⁰⁸¹ Osim toga, tokom dnevnih jutarnjih referisanja u Glavnom štabu, Miletić je, kao "najbolje [...] informisan [oficir] o borbenim dejstvima na ratištu", informisao sve prisutne o eventualnim problemima.⁵⁰⁸²

1662. **Miletićeva** djela i njegova uključenost u operacije vezane za Srebrenicu i Žepu dodatni su pokazatelji njegovih ovlaštenja, njegove uloge koordinatora u Glavnom štabu i stepena njegovog znanja. Kao što se dolje podrobno navodi, **Miletić** je bio informisan o pojedinostima tih

dokazni predmet P02556, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a upućeno Drinskom korpusu, s Miletićevim potpisom, 3. juli 1995. godine (odobren je odlazak ljudstva iz Srebrenice, ali nije odobren povratak konvoja u Srebrenicu); dokazni predmet P02558, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a upućeno vojnim poštama 7598 i 7111, 5. juli 1995. godine, s Miletićevim potpisom (dva odobrenja, dva djelimična odobrenja, uključujući konvoj ljudstva za koji je odobren odlazak, ali ne i povratak); dokazni predmet P02565, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a upućeno Vojnoj pošti 7111, s Miletićevim potpisom, 12. juli 1995. godine (jedno odobrenje); dokazni predmet P02586, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s odobrenim kretanjem ljudstva UNPROFOR-a upućeno Vojnoj pošti 7111, s Miletićevim potpisom, 27. juli 1995. godine (jedno odobrenje).

⁵⁰⁷⁹ Dokazni predmet 5D00856, Dokument Glavnog štaba VRS-a upućen vojnim poštama 7102, 7111, 7161 i 7001 u vezi s konvojima humanitarne pomoći, s otkucanim potpisom Manojla Milovanovića, 12. maj 1995. godine (odobreni su konvoji za 13., 15-16., 18. maj); dokazni predmet 5D00903, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima, s potpisom Manojla Milovanovića, 12. maj 1995. godine (odobreni su konvoji za 13-14., 16-18. maj); dokazni predmet 5D00905, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a upućeno Drinskom korpusu i Istočnobosanskom korpusu u vezi s konvojima humanitarne pomoći, s potpisom Manojla Milovanovića, 19. maj 1995. godine (odobreni su konvoji za 20-21., 23-26. maj; nije odobren zahtjev u vezi sa satelitskom opremom); dokazni predmet 5D00907, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima upućeno vojnim poštama 7111 i 7102, s Milovanovićevim potpisom, 21. maj 1995. godine (odobren jedan konvoj za 30. maj); dokazni predmet P02714, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNHCR-a, s otkucanim Miletićevim potpisom, 2. juni 1995. godine (odobreni su konvoji za 3-4., 6-8. jun; nije odobreno da švedski projekt izgradnje dođe u Srebrenicu, kao ni jedan kamion sa školskim priborom i 60 litara ulja za testere); dokazni predmet P02717, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima upućeno Drinskom korpusu, s otkucanim Miletićevim potpisom, 12. juni 1995. godine (odobren je jedan konvoj za odlazak osoblja MSF-a 13. juna; odlazak je odobren, ali nije odobrena rotacija); dokazni predmet 5D01429, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s humanitarnim konvojima upućeno Drinskom i Istočnobosanskom korpusu, s otkucanim Miletićevim potpisom, 12. juni 1995. godine (odobreni su konvoji za 13-15. jun, nije odobren jedan kamion sa školskim priborom i 60 litara ulja za testere); dokazni predmet P04062, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s odobrenjem konvoja humanitarne pomoći upućeno Drinskom korpusu, koje je sastavio Miletić, 30. juni 1995. godine (odobreni su konvoji 4-5. jula; nije odobren jedan kamion sa školskim priborom); dokazni predmet P02570, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s kretanjem MKCK-a i UNHCR-a upućeno raznim vojnim poštama, s Miletićevim potpisom, 18. juli 1995. godine (odobreno je kretanje osoblja MKCK-a i UNHCR-a za 19-21. juna); dokazni predmet P02551, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s kretanjem civilnih posmatrača UN-a upućeno Vojnoj pošti 7111, s otkucanim Miletićevim potpisom, 29. juni 1995. godine (odobreno je kretanje civilnih posmatrača UN-a 30. juna); dokazni predmet P02661a, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a upućeno Istočnobosanskom korpusu, Drinskom korpusu, Sarajevsko-romanijskom korpusu i Hercegovačkom korpusu, s Miletićevim potpisom, 26. juli 1995. godine (data su odobrenja za kretanje timova MKCK-a radi posjete prihvatnim centrima i zatvorima, 26-29. juli).

⁵⁰⁸⁰ V. gore, par. 1638-1639.

⁵⁰⁸¹ *Ibid.*

⁵⁰⁸² Manojlo Milovanović, T. 12311 (31. maj 2007. godine). T. 12188-12189 (29. maj 2007. godine). V. takođe, gore par. 1637.

operacija i o njihovom izvršenju, bio je u direktnom kontaktu s potčinjenim jedinicama, uključujući jedinice na nivou brigade, i bio je osoba od koje su se tražili savjeti.

a. 28. juni do 6. juli 1995. godine

1663. Karadžić je 28. juna 1995. godine otišao u Komandu Drinskog korpusa u Vlasenici, gdje se sastao s Krstićem. Karadžić je Krstića pitao koliko mu vremena treba da krene za Srebrenicu i rekao mu je da nastoji da pripreme budu što je moguće kraće.⁵⁰⁸³

1664. Nakon Karadžićeve posjete Komandi Drinskog korpusa, Glavni štab ga je redovno obavještavao o borbenoj gotovosti snaga za operaciju Srebrenica. Naime, u izvještajima Glavnog štaba od 2. i 3. jula, s **Miletićevim** otkucanim potpisom, kaže se da se sa slobodnim snagama izvode pripreme za "predstojeća aktivna b/d".⁵⁰⁸⁴ Karadžić je 4. jula obaviješten da se jedinice korpusa nalaze "u naređenom stepenu b/g" i da se vrši "pregrupisanje snaga u cilju potpunog zatvaranja enklave Srebrenica".⁵⁰⁸⁵ U izvještaju od 5. jula kaže se da su "izvršena [...] grupisanja snaga".⁵⁰⁸⁶ U izvještaju Glavnog štaba Karadžiću od 6. jula, s Miletićevim otkucanim potpisom, kaže se da je izvršena priprema Drinskog korpusa za aktivna borbena dejstva prema područjima Srebrenice i Žepe.⁵⁰⁸⁷

b. 7-11. juli 1995. godine

1665. **Miletić** tvrdi da je od 7. do 11. jula 1995. godine bio u Beogradu.⁵⁰⁸⁸ Tužilaštvo ni na koji "način ne osporava kvazi-alibi generala Miletića koji tvrdi da je bio u Beogradu od 7. do 11.". ⁵⁰⁸⁹ Pretresno vijeće smatra da nije utvrđeno da je Miletić tokom tog perioda bio u Glavnom štabu.⁵⁰⁹⁰

⁵⁰⁸³ V. gore, par. 242.

⁵⁰⁸⁴ Dokazni predmet P02889, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim otkucanim potpisom, 2. juli 1995. godine, str. 3 ("[s]a slobodnim snagama izvodi se priprema za predstojeća aktivna b/d"); dokazni predmet P02890, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim otkucanim potpisom, 3. juli 1995. godine, str. 4 ("[s]lobodnim snagama izvode se pripreme za predstojeća aktivna b/d").

⁵⁰⁸⁵ Dokazni predmet P03164, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a o stanju, s Miletićevim otkucanim potpisom, 4. juli 1995. godine, str. 3 ("Jedinice korpusa nalaze se u naređenom stepenu b/g, čvrsto drže posednute odbrambene položaje, vrše pregrupisanje snaga u cilju potpunog zatvaranja enklave Srebrenica.").

⁵⁰⁸⁶ Dokazni predmet P03166, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a o stanju, s Miletićevim otkucanim potpisom, 5. juli 1995. godine, str. 3.

⁵⁰⁸⁷ Dokazni predmet P02895, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a o stanju, s Miletićevim otkucanim potpisom, 6. juli 1995. godine, str. 4.

⁵⁰⁸⁸ Miletićev završni podnesak, par. 450–451.

⁵⁰⁸⁹ Završna riječ tužilaštva, T. 34072 (2. septembar 2009. godine). Tužilaštvo tvrdi da bi **Miletić** morao biti informisan tokom boravka u Beogradu, ili barem poslije povratka u Crnu Rijeku. *Ibid.*, T. 34072–34073 (2. septembar 2009. godine).

⁵⁰⁹⁰ Pretresno vijeće se uvjerilo da je u subotu, 8. jula, **Miletić** bio u Beogradu kako bi proslavio kćerkin rođendan i svoje nedavno unapređenje u čin generala. Maja Spiroski, T. 29414–29419 (9. decembar 2008. godine); Zoran Matejić, dokazni predmet 5D01393, Izjava na osnovu pravila 92ter, str. 1–2 (30. maj 2008. godine); Ivan Đokić, dokazni predmet 5D01392, Izjava na osnovu pravila 92ter (29. maj 2008. godine), str. 1; Ranko Klačar, T. 29430–29431, 29437–29438 (9. decembar 2008. godine).

1666. Krstić je 9. jula sa IKM-a Drinskog korpusa podnio izvještaj Glavnom štabu i Komandi Drinskog korpusa u kojem je rekao da su jedinice "stvorile uslove za produženje napada ka Srebrenici".⁵⁰⁹¹ Karadžić je istoga dana izdao naređenje kojim odobrava zauzimanje grada Srebrenice.⁵⁰⁹² U 11:50 sati, Tolimir je komandantu Drinskog korpusa poslao telegram, u kojem kaže da je Karadžić "[u]poznat [da se] uspješno izvode b/d oko Srebrenice" i da je "saglasan [...] da se nastave dejstva radi zauzimanja Srebrenice, razoružanja muslimanskih terorističkih bandi i potpune demilitarizacije enklave Srebrenica".⁵⁰⁹³ U izvještaju Glavnog štaba od 9. jula, s **Miletićevim** otkucanim potpisom, kaže se da snage za izvođenje aktivnih borbenih dejstava oko enklave Srebrenica napreduju po planu.⁵⁰⁹⁴ Osim toga, u izvještaju Glavnog štaba od 11. jula, s **Miletićevim** otkucanim potpisom, kaže se da su snage VRS-a ušle u grad Srebrenicu i da će vanredni izvještaj biti naknadno dostavljen.⁵⁰⁹⁵ Nije utvrđeno da je **Miletić** bio u Glavnom štabu kada su ti izvještaji izdati. Prema tome, ne može se pretpostaviti da je **Miletić** bio upoznat sa sadržajem gorenavedenih dokumenta u trenutku kada su oni izdati.

c. 12. juli 1995. godine

1667. **Miletića** je 12. jula ujutro pokupljen u Beogradu i odvezen natrag u Glavni štab u Crnoj Rijeci.⁵⁰⁹⁶ Po povratku, **Miletić** ne bi bio u stanju da efikasno vrši svoje dužnosti kao načelnik za operativno-nastavne poslove, kao i eventualne zadatke preuzete od načelnika Štaba, da nije bio u potpunosti informisan o najnovijim događanjima i trenutnoj situaciji u ključnim vojnim akcijama, od kojih su u tom trenutku sigurno najvažniji bili napad na Srebrenicu i njen

⁵⁰⁹¹ Dokazni predmet 7D00762, Vanredni borbeni izvještaj s Isturenog komandnog mjesta Drinskog korpusa, s potpisom Radislava Krstića, 9. juli 1995. godine, par. 2.

⁵⁰⁹² Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, ^injenica br. 101. V. takođe dokazni predmeti P00033, P00849, Dopis Glavnog štaba VRS-a u vezi s borbenim dejstvima oko Srebrenice upućen Komandi Drinskog korpusa, s Tolimirovim potpisom, 9. juli 1995. godine; Miroslav Deronjić, dokazni predmet P03139a, Povjerljivo – izjava na osnovu pravila 92^{quater}, BT. 6132 (19. januar 2004. godine).

⁵⁰⁹³ Dokazni predmet P00033, Dopis Glavnog štaba VRS-a u vezi s borbenim dejstvima oko Srebrenice upućen Komandi Drinskog korpusa, s Tolimirovim potpisom, 9. juli 1995. godine, par. 1–2. Karadžić je tim telegramom naredio da se u daljnjim dejstvima pripadnicima UNPROFOR-a i civilnom muslimanskom stanovništvu pruži maksimalna zaštita (par. 3). V. takođe Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, ^injenica br. 101.

⁵⁰⁹⁴ Dokazni predmet P03170, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a o stanju, s Miletićevim potpisom, 9. juli 1995. godine. U tom izvještaju se ne navode pojedinosti iz dokaznog predmeta 7D00762, Vanredni borbeni izvještaj s Isturenog komandnog mjesta Drinskog korpusa, s potpisom Radislava Krstića, 9. juli 1995. godine, premda je, sudeći po pečatima na tim dokumentima, dokazni predmet P03170 primljen poslije vanrednog izvještaja Drinskog korpusa. Pretresno vijeće se uvjerilo da su informacije iz vanrednog borbenog izvještaja Drinskog korpusa došle do Glavnog štaba. S obzirom na svoju konstataciju da je **Miletić** u to vrijeme bio odsutan iz Glavnog štaba, Pretresno vijeće smatra manje relevantnim pitanje da li su te informacije došle do oficira u Upravi za operativno-nastavne poslove koji su izradili izvještaj Glavnog štaba poslat Karadžiću toga dana ili su, kao što to **Miletić** tvrdi, one bile poslate direktno Tolimiru i on ih je primio. Kao što se konstatuje dolje, Pretresno vijeće je uvjereno da je **Miletić** informisan po povratku u Glavni štab.

⁵⁰⁹⁵ Dokazni predmet P03019, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a o stanju na ratištu, s Miletićevim otkucanim potpisom, 11. juli 1995. godine, str. 3-4.

⁵⁰⁹⁶ Maja Spiroski, T. 29416 (9. decembar 2008. godine). V. takođe Zoran Matejić, dokazni predmet 5D01393, Izjava na osnovu pravila 92ter, str. 2 (30. maj 2008. godine); Velo Pajić, T. 28793–28794 (25. novembar 2008. godine).

pad. Prema tome, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić** detaljno informisan o svim događajima i situaciji u Srebrenici čim se vratio u Crnu Rijeku.⁵⁰⁹⁷

1668. Kao što je detaljno opisano dolje, po povratku u Glavni štab i u Milovanovićevom odsustvu, **Miletić** je i dalje bio zadužen za primanje dnevnih i vanrednih (borbenih) izvještaja i izradu dnevnih izvještaja Glavnog štaba kojima se predsjednik obavještavao o najnovijim događajima. Te informacije su uključivale podatke o stanju na ratištu, odvoženju civilnog stanovništva iz Srebrenice i Žepe i zarobljavanju ratnih zarobljenika. **Miletić** je, osim toga, imao određenu ulogu u nadzoru nad kretanjem kolone bosanskih Muslimana.

1669. U večernjim satima 12. jula predsjednik je izvještajem Glavnog štaba VRS-a, s **Miletićevim** otkucanim potpisom, u vezi s enklavom Srebrenica obaviješten da "neprijatelj pokušava da se izvuče sa ženama i djecom prema Ravnom Buljinu i Konjević Polju".⁵⁰⁹⁸ U tom izvještaju se također kaže sljedeće: "[a]nagažovanje jedinica na izvršenju zadataka 'Krivaja-95' planski izvršavaju sve borbene zadatke. U toku dana oslobodile su naselje Potočari i dalje napreduju u cilju oslobađanja svih mesta u enklavi Srebrenica. [...] Deo naših jedinica i jedinica MUP-a organizovale su zasedna dejstva u cilju uništenja muslimanskih ekstremista koji se nisu predali i koji pokušavaju proboj iz enklave prema Tuzli."⁵⁰⁹⁹ U izvještaju od 12. jula se također kaže da se "[u] z/o dk iz enklave Srebrenica organizovano [...] prevozi stanovništvo prema Kladnju. U toku dana procenjuje se da za prevoz ima oko 10.000 Muslimana".⁵¹⁰⁰ Informacije sadržane u tom izvještaju bile su dobro poznate Glavnom štabu.⁵¹⁰¹

d. 13. juli 1995. godine

1670. Krstić je 13. jula izdao naređenje za početak vojnog napada na enklavu Žepa.⁵¹⁰² U dnevnom izvještaju Glavnog štaba upućenom predsjedniku, s **Miletićevim** otkucanim potpisom, kaže se da se "[i]z ostalih jedinica korpusa b/g vrše poslednje pripreme za rešavanje pitanja enklave Žepa".⁵¹⁰³ U tom izvještaju se također govori o situaciji u Srebrenici. U njemu se kaže da

⁵⁰⁹⁷ **Miletić** je bio dužan da Milovanoviću referiše tokom njegovog odsustva i po njegovom povratku u Glavni štab VRS-a. Manojlo Milovanović, T. 12303 (31. maj 2007. godine). V. također Dragiša Masal, T. 29068 (1. decembar 2008. godine); dokazni predmet 5D01278, Sažetak presretnutog razgovora u kom su učestvovali Milovanović i Miletić, 18. april 1995. godine, 9:46 sati (razgovor tokom kojeg je **Miletić** izvijestio Milovanovića o najnovijem razvoju situacije na bojištima). Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić**, da bi to mogao učiniti, morao i sam biti potpuno informisan.

⁵⁰⁹⁸ Dokazni predmeti P00044, P02748, Dnevni borbeni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, 12. juli 1995. godine, str. 3.

⁵⁰⁹⁹ *Ibid.*, str. 4.

⁵¹⁰⁰ Dokazni predmeti P00044, P02748, Dnevni borbeni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, 12. juli 1995. godine, str. 4.

⁵¹⁰¹ Nedeljko Trkulja, T. 15096–15098 (10. septembar 2007. godine).

⁵¹⁰² Dokazni predmet P00114, Naređenje Drinskog korpusa, s Krstićevim potpisom, 13. juli 1995. godine, str. 1.

⁵¹⁰³ Dokazni predmet P00047, Dnevni borbeni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine, str. 3. V. također dokazni predmet P00049, Dnevni borbeni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim otkucanim potpisom, 15. juli 1995. godine, str. 3; dokazni predmet P00050, Dnevni borbeni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim otkucanim potpisom, 16. juli 1995. godine, str. 4 ("Deo jedinica korpusa i dalje izvode ofanzivna b/d oko enklave Žepe o čemu će slediti vanredni izvještaj."); dokazni predmet P03057, Dnevni borbeni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim potpisom, 17. juli 1995. godine, str. 4 ("glavne snage izvode b/d u rejonu Žepe"); dokazni predmet P03061, Dnevni borbeni

se "[n]eprijatelj iz bivše enklave Srebrenica nalazi se u totalnom rasulu, gde vrši masovno predavanje VRS. Jedna grupa jačine 200 do 300 vojnika se uspela prebaciti u širi rejon planine Udrž, gde želi da se probije na teritoriju pod kontrolom Muslimana."⁵¹⁰⁴ U tom izvještaju se, osim toga, kaže da se "[o]rganizovano i planski vrši [...] prebacivanje stanovništva iz Srebrenice na teritoriju pod kontrolom Muslimana".⁵¹⁰⁵

1671. Takođe 13. jula, oko 15:00 sati, Tolimir je izdao naređenje Komandi bataljona Vojne policije Zaštitnog puka, koje uključuje prijedloge za postupanje s ratnim zarobljenicima. Mladiću i **Gveri** je poslat primjerak tog naređenja.⁵¹⁰⁶ U posljednjem paragrafu naređenja kaže se da će komandant bataljona Vojne policije po prijemu naređenja "stupi[ti] u vezu sa generalom Miletićem i od njega dobiti dopunska naređenja i tražiti provjeru da li je ovo što je predloženo i odobreno od strane [Mladića]".⁵¹⁰⁷ Kasnije toga dana, Mladić je izdao naređenja koje je uključivalo više Tolimirovih prijedloga.⁵¹⁰⁸

1672. U vezi s tim Tolimirovim naređenjem **Miletić** je imao ulogu posrednika, informisao je Mladića o tom naređenju i prenio je Mladićevu odluku o prijedlozima.⁵¹⁰⁹ Pretresno vijeće napominje da se u naređenju **Miletić** lično pominje kao osoba s kojom treba stupiti u kontakt. Pretresno vijeće konstatuje da to pokazuje ključnu koordinatorsku ulogu u protoku informacija u Glavnom štabu.

e. 14. juli 1995. godine

1673. Tolimir je 14. jula poslao Glavnom štabu zahtjev, naslovljen na **Mladića** lično, u kojem se kaže da je, da bi mogao pratiti borbena dejstva oko Žepe i imati puni uvid u radio-mrežu Komande Drinskog korpusa sa komandama brigada, potrebno da Glavni štab VRS-a bude uključen u plan rada veze Drinskog korpusa jednim radio-uređajem i uređajem za

izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Mladićevim potpisom, 18. juli 1995. godine, str. 6 ("angažovan[...] je [...] deo snaga u aktivnim dejstvima u rejonu Žepe, pretres terena i blokiranju i uništavanju razbijenih muslimanskih formacija").

⁵¹⁰⁴ Dokazni predmet P00047, Dnevni borbeni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Mladićevim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine, str. 3.

⁵¹⁰⁵ *Ibid.* Istoga dana, Drinski korpus je podnio izvještaj u kojem kaže da je "[d]o sada [...] iz enklave Srebrenica organizovano preveženo od Potočara prema Kladnju oko 15.000 muslimanskog življa". Dokazni predmet P00136, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s Krstićevim potpisom, 13. juli 1995. godine, str. 1.

⁵¹⁰⁶ Dokazni predmet P00192, Postupak sa ratnim zarobljenicima, dokument upućen Mladiću i Gveri, sa Savčićevim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine.

⁵¹⁰⁷ *Ibid.*, str. 2. Savčić se ne sjeća da je izradio taj izvještaj i uvjeren je da ga nije izradio jer izvještaj ne izgleda kako bi trebao izgledati. On je u svom svjedočenju rekao da on Mladiću nije mogao slati prijedloge (pitao se zašto taj izvještaj nije poslat u Tolimirovo ime s obzirom na to da se radi o njegovim prijedlozima); u zaglavlju piše "Borike", a on nije organizovao komandno mjesto u Borikama; i dokument nije datiran. Međutim, Savčić nije isključio mogućnost da je on taj dokument napisao tako što mu ga je Tolimir izdiktirao. Milomir Savčić, T. 15262–15263 (12. septembar 2007. godine). Na osnovu rukom pisanih zabilješki na tom dokumentu, Simić je u svom svjedočenju rekao da je poslat (premda na njemu nema pečata). Međutim, samo na osnovu tog dokumenta on nije mogao zaključiti da li je **Miletić** znao da je pod kontrolom VRS-a najmanje 1.000 zarobljenika. Novica Simić, T. 28726–28727 (24. novembar 2008. godine).

⁵¹⁰⁸ Dokazni predmet 5DP00035, Naređenje Glavnog štaba VRS-a u vezi sa sprečavanjem oticanja tajnih vojnih podataka, s Mladićevim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine.

⁵¹⁰⁹ Petar Škrbić, T. 15616–15617 (19. septembar 2007. godine); Novica Simić, T. 28726–28728 (24. novembar 2008. godine); Milomir Savčić, T. 15313 (13. septembar 2007. godine).

kriptozaštitu.⁵¹¹⁰ Tolimir je taj zahtjev poslao **Miletiću**, jer je ovaj zamjenjivao Milovanovića u organizaciji rada na komandnom mjestu. Pošto su oklopne jedinice, u čijem sastavu su bili oficiri za vezu, bile neposredno potčinjene Milovanoviću, u njegovom odsustvu je **Miletić** izvršavao zadatke i bio zadužen za red i disciplinu u tim jedinicama.⁵¹¹¹

1674. Istoga dana u 22:27 sati presretnut je jedan razgovor, u kojem je jedna osoba identifikovana kao "Vilotić" nazvala Palmu⁵¹¹² i zatražila da razgovara s Obrenovićem.⁵¹¹³ Pošto je Obrenović bio na terenu, Vilotić je tražio da razgovara s dežurnim oficirima i spojen je s Jokićem. U tom razgovoru Jokić je potvrdio da je njegov načelnik na terenu i da ima problema na Perunici jer "jedna velika grupa ide ovamo prema [...] prema asfaltu".⁵¹¹⁴ Jokić je osim toga izjavio da im je obećano pojačanje "plavaca", koje još nije stiglo.⁵¹¹⁵ Vilotić je odgovorio: "Pa daj, vidite sa tim Vasićem, sunce mu jebem, pa daj nek se kupi sve živo ... to sve morate podići, Jokiću, dajte uzbunu tu u gradu" i "Sve što može da nosi pušku da ide gore."⁵¹¹⁶ Nakon toga, rekao je: "uraditi po mom naređenju".⁵¹¹⁷ Jokić je Vilotiću rekao da je Obrenović stvarno "maksimalno angažovan", a Vilotić je odgovorio: "Dobro. Nemoj mi to."⁵¹¹⁸ Vilotić je potom rekao Jokiću da stupi u kontakt s Vasićem i blokira grupu.⁵¹¹⁹ Na osnovu konteksta događaja 14. jula i pominjanja Obrenovića, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Jokić koji se u tom razgovoru pominje Dragan Jokić, dežurni oficir Zvorničke brigade, a da je Vasić Dragomir Vasić, načelnik SJB-a Zvornik. Pretresno vijeće se takođe uvjerilo da je "Vilotić" iz razgovora optuženi **Miletić**.⁵¹²⁰

⁵¹¹⁰ Dokazni predmet P00183, Dokument 1. podrinske pješadijske lake brigade u vezi s uređajem za vezu upućen Miletiću u Glavnom štabu VRS-a, s otkucanim potpisom Zdravka Tolimira, 14. juli 1995. godine. Babić je u svom svjedočenju rekao da je bio u Glavnom štabu u julu 1995. godine i da ta mreža još nije bila formirana. Vojislav Babić, T. 29190 (3. decembar 2008. godina). On je, osim toga, izjavio da dokazni predmet P00183 sadrži nekoliko tehničkih nepravilnosti. Tokom unakrsnog ispitivanja, tužilaštvo je Babiću predložilo dokument koji je nazvalo "originalom" iz zbirke dokumenata Drinskog korpusa, a Babić je potvrdio da i on sadrži više tehničkih nepravilnosti. Priznao je da su se u ratu ponekad zanemarivala pravila. *Ibid.*, T. 29190–29192, 29214–29218 (3. decembar 2008. godine). Pajić je u svom svjedočenju takođe rekao da je bio u Crnoj Rijeci u julu 1995. godine, ali da se ne sjeća se nikakve zapovijesti u vezi s formiranjem jedne takve mreže, kao i da ona, koliko je njemu poznato, nije formirana. Velo Pajić, T. 28787, 28790 (25. novembar 2008. godine). Pretresno vijeće ne smatra da Babićevo i Pajićevo svjedočenje utiče na vjerodostojnost tog dokumenta. Osim toga, za potrebe ocjene **Miletićeve** uključenosti, Pretresno vijeće pridaje tek ograničenu važnost tome da li je radio-mreža doista formirana. **Miletić** nije bio zadužen za odlučivanje po tom zahtjevu. **Miletićeva** uloga se sastojala u prosljeđivanju informacija nadležnim osobama i davanju savjeta, čime je primatelju omogućavao donošenje upućene konačne odluke.

⁵¹¹¹ Ljubomir Obradović, T. 28374–28375 (18. novembar 2008. godine).

⁵¹¹² "Palma" je bilo šifrovano ime Zvorničke brigade. Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, ^injenica br. 87.

⁵¹¹³ Dokazni predmet P01166a, Presretnuti razgovor, 14. juli 1995. godine, 22:27 sati, str. 1; svjedok PW-168, T. 15998–15999 (28. septembar 2007. godine).

⁵¹¹⁴ Dokazni predmet P01166a, Presretnuti razgovor, 14. juli 1995. godine, 22:27 sati, str. 1.

⁵¹¹⁵ *Ibid.*

⁵¹¹⁶ Dokazni predmet P01166a, Presretnuti razgovor, 14. juli 1995. godine, 22:27 sati, str. 1.

⁵¹¹⁷ *Ibid.*

⁵¹¹⁸ *Ibid.*, str. 1–2.

⁵¹¹⁹ *Ibid.*, str. 2.

⁵¹²⁰ V. svjedok PW-168 T. 15997 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine) (gdje je izjavio da ne zna nijednog generala VRS-a koji se zove Vilotić, kao i da nikad nije čuo za nekog po imenu Vilotić); Richard Butler, T. 19973–19974 (18. januar 2008. godine) (gdje je izjavio da je, kada je prvi put vidio taj presretnuti razgovor i prepoznao ime, ponovo pregledao materijal VRS-a da utvrdi da li je u VRS-u postojao general Vilotić. Nije našao nikoga po s prezimenom Vilotić.).

1675. U Izvještaju Glavnog štaba VRS-a od 14. jula podnesenom predsjedniku, s **Miletićevim** otkucanim potpisom, pominje se "veća koncentracija neprijateljskih snaga", čiji je cilj "najvjerovatnije" bio spojiti se sa snagama koje se izvlače iz Srebrenice. U istom izvještaju se kaže da se predaje veći broj odbjeglih bosanskih Muslimana.⁵¹²¹

f. 15. juli 1995. godine

1676. Mladić je 15. jula bio u Beogradu na pregovorima sa Smithom.⁵¹²² **Miletić** se nalazio u Glavnom štabu VRS-a.

1677. Načelnik štaba i zamjenik komandanta Zvorničke brigade Dragan Obrenović je nazvao **Miletića** na lokal 155 i zatražio njegovu dozvolu da otvori odbrambene linije VRS-a kako bi omogućio koloni bosanskih Muslimana da prođe.⁵¹²³ **Miletić** je taj zahtjev odbio i naredio je da se sva raspoloživa oprema i ljudstvo upotrebi za borbu protiv kolone i njeno uništenje.⁵¹²⁴ Pretresno vijeće se uvjerilo da je to dodatni dokaz da je **Miletić** znao za kolonu i da je imao uvid u njeno kretanje. Pretresno vijeće smatra da se na tom primjeru jasno vide njegov položaj i ovlaštenja, kao i njegova uključenost u događaje na terenu.

1678. U večernjim satima istoga dana presretnut je razgovor Bakija i jedne neidentifikovane osobe, u kojem je bilo riječi o "sredstv[u] i zna se šta ide uza njega" za koje je "naredio Miletić general" da se pošalje Pandureviću.⁵¹²⁵ Nekoliko minuta kasnije presretnut je još jedan razgovor, u kojem se takođe govorilo o Miletiću i rečeno je da je on "insistirao da to mora da ode u toku noći da dođe do Vinka".⁵¹²⁶ Premda nije utvrđeno o kakvom je sredstvu riječ u tom razgovoru, Pretresno vijeće se uvjerilo da se u tom razgovoru govori o optuženima **Miletiću** i **Pandureviću**. Pretresno vijeće smatra da su i ti presretnuti razgovori dokaz da je **Miletić** imao ulogu koordinatora u Glavnom štabu i da je bio u direktnom kontaktu sa Zvorničkom brigadom.

⁵¹²¹ Dokazni predmet P00048, Dnevni borbeni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim otkucanim potpisom, 14. juli 1995. godine, str. 3.

⁵¹²² Dokazni predmet P02942, Izlazni šifrovani telegram – sastanak u Beogradu između predstavnika UNPROFOR-a, Miloševića, Mladića i Smitha, 15. juli 1995. godine; sastanak između Gvere i predstavnika UNHCR-a u hotelu "Jahorina" 16. jula 1995. godine – upućeno Ananu iz Štaba UNPROFOR-a u Zagrebu, str. 1.

⁵¹²³ V. gore, par. 553; svjedok PW-168, T. 15873 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁵¹²⁴ Svjedok PW-168, T. 15874 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). Prema riječima svjedoka PW-168, **Miletić** je na kraju razgovora pitao zašto se Obrenović služi nezaštićenom opremom i zalupio mu slušalicu. Svjedok PW-168 se složio s odbranom da je to čudan komentar jer Zvornička brigada nije imala zaštićenu telefonsku liniju, što je **Miletić**, kao načelnik za operativne poslove, morao znati. Svjedok PW-168 je, osim toga, izjavio da je, po njegovom shvatanju, u tom razgovoru **Miletić** Obrenoviću izdao naređenje u Mladićevo ime. *Ibid.*, T. 16643–16644 (19. oktobar 2007. godine).

⁵¹²⁵ Dokazni predmet P02367c, Presretnuti razgovor, 15. juli 1995. godine, 22:26 sati (taj razgovor je zabilježen i u dokaznom predmetu P01182a, Presretnuti razgovor, 15. juli 1995. godine, 22:25 sati, str. 2–3). Svjedok PW-168 je u svom svjedočenju rekao "[m]i smo dobili jedan višecijevni bacač raketa, jedno borbeno sredstvo. Možda je to u nekoj vezi sa ovim razgovorom. Ja mislim da se radi o tom borbenom sredstvu." Međutim, nije bio siguran u to. Svjedok PW-168, T. 16004 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine).

⁵¹²⁶ Dokazni predmet P02368c, Presretnuti razgovor, 15. juli 1995. godine, 22:28 sati (taj razgovor je zabilježen i u dokaznom predmetu P01182a, Presretnuti razgovor, 15. juli 1995. godine, 22:25 sati, str. 3).

1679. U Dnevnom borbenom izvještaju Glavnog štaba VRS-a od 15. jula podnesenom predsjedniku, s **Miletićevim** otkucanim potpisom, opet se govori o borbenim dejstvima i kretanju kolone u zoni odgovornosti Drinskog korpusa. U tom izvještaju se takođe kaže da se tokom dana predalo više neprijateljskih grupa.⁵¹²⁷

g. 16. juli 1995. godine

1680. **Pandurević** je 16. jula izvijestio Komandu Drinskog korpusa da je otvorio koridor za prolaz civila, bosanskih Muslimana, i da se još uvijek bori s 28. divizijom.⁵¹²⁸ Ta informacija je u izvještajima uz komandni lanac došla do Glavnog štaba i do predsjednika.⁵¹²⁹ **Miletić** je očigledno dobio tu informaciju jer je naredio Nedeljku Trkulji i Bogdanu Sladojeviću da odu u štab Zvorničke brigade, kasarnu u preduzeću "Standard", da provedu istragu o otvaranju koridora.⁵¹³⁰ Po povratku u Crnu Rijeku 18. jula Trkulja je **Miletiću** usmeno podnio izvještaj o otvaranju koridora.⁵¹³¹

h. 17- 24. juli 1995. godine

1681. **Miletić** je tokom operacije u Žepi nastavio da predsjedniku RS-a podnosi dnevne izvještaje Glavnog štaba VRS-a o borbenoj situaciji u Žepi.⁵¹³² Te izvještaje su izrađivali **Miletić** lično, Obradović ili možda Krsto Đerić, ako je bio prisutan.⁵¹³³ **Miletić** je primao informacije o bojištu kod Žepe putem sistema izvještavanja, a uloga Uprave za operativno-nastavne poslove u pregovorima u vezi sa Žepom sastojala se od prosljeđivanja informacija nadležnim osobama.⁵¹³⁴ Tokom operacije Žepa **Miletić** je takođe izdavao uputstva jedinicama na terenu i imao je ulogu koordinatora Glavnog štaba sa snagama na terenu.

1682. Mladić je Krstiću 17. jula, oko 20:00 sati, tokom jednog presretnutog razgovora rekao: "[o]dbio sam ove turske uslove". Rekao je Krstiću "[r]adi punom parom" i "[č]uj se s

⁵¹²⁷ Dokazni predmet P00049, Dnevni borbeni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim otkucanim potpisom, 15. juli 1995. godine, str. 3.

⁵¹²⁸ Svjedok PW-168, T. 16013 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine); dokazni predmet P01188a, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 13:55 sati.

⁵¹²⁹ Dokazni predmet P00050, Dnevni borbeni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim otkucanim potpisom, 16. juli 1995. godine, str. 4. V. takođe dokazni predmet P01195a, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 16:15 sati (gdje je zabilježen razgovor između dežurnog oficira Glavnog štaba VRS-a i Mladića, u kojem se kaže da je Karišik obavijestio predsjednika da je Pandurević dogovorio prolaz bosanskih Muslimana).

⁵¹³⁰ Nedeljko Trkulja, T. 15114-15116 (10. septembar 2007. godine); Bogdan Sladojević, T. 14366-14368 (27. avgust 2007. godine). V. takođe gore, par. 559-561.

⁵¹³¹ Nedeljko Trkulja, T. 15114-15117 (10. septembar 2007. godine); Bogdan Sladojević, T. 14379 (27. avgust 2007. godine).

⁵¹³² V., npr., dokazni predmet P00050, Dnevni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim otkucanim potpisom, 16. juli 1995. godine; dokazni predmet P03057, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a o stanju, s Miletićevim potpisom, 17. juli 1995. godine; dokazni predmet P03061, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a o stanju, s Miletićevim potpisom, 18. juli 1995. godine.

⁵¹³³ Ljubomir Obradović, T. 28270 (14. novembar 2008. godine), T. 28290 (17. novembar 2008. godine).

⁵¹³⁴ *Ibid.*, T. 28270 (14. novembar 2008. godine), T. 28290-28292 (17. novembar 2008. godine), T. 28367, 28393-28394 (18. novembar 2008. godine).

Miletićem zaštićenom linijom, punom parom radi".⁵¹³⁵ S obzirom na kontekst tekućih događaja i učesnike razgovora, Pretresno vijeće se uvjerilo da je u tom razgovoru riječ o Žepi i da je Miletić koji se pominje optuženi **Miletić**. Osim toga, i taj presretnuti razgovor pokazuje da je **Miletić** u Glavnom štabu imao ključnu ulogu koordinatora, između ostalog, između Krstića i Mladića tokom operacije Žepa.

1683. Dana, 17. jula presretnut je i razgovor Trivića i pukovnika Jankovića. Trivić je nazvao Badem⁵¹³⁶ i tražio da razgovara s Jankovićem. Rekao je Jankoviću da je **Miletić** rekao da on (Janković) napiše šta želi da uradi i da to hitno šifrovano pošalje Tolimiru. Komandant je potom zajedno s Tolimirom trebao donijeti odluku i poslati svoj odgovor Jankoviću.⁵¹³⁷

1684. Dana 19. jula izdato je naređenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s prevozom stanovništva i izvlačenjem ratnog plijena iz Žepe. Prema tom naređenju, načelnik Intendantskog odjeljenja Sektora za pozadinu Glavnog štaba VRS-a pukovnik Milisav Jovanović⁵¹³⁸ rukovodio je prikupljanjem i izvlačenjem ratnog plijena. Jovanović je, ako se za to ukaže potreba, trebao da preko **Miletića** obezbijedi jedinicu policije.⁵¹³⁹

1685. Krstić je 20. jula **Miletiću** "n/l" postao zahtjev za angažovanje Bataljona Vojne policije Glavnog štaba VRS-a na čelu s majorom Malinićem radi prikupljanja ratnog plijena i sprečavanja pljačke u enklavi Žepa.⁵¹⁴⁰

1686. Tokom operacije Žepa, i Drinski korpus i Tolimir, koji je bio jedan od pomoćnika komandanta Glavnog štaba i imao viši čin od **Miletića**, svoje zahtjeve i izvještaje slali su naslovljene na **Miletića** lično.⁵¹⁴¹ Iz toga se vidi da je bilo opštepoznato i da se prihvatilo da u Glavnom štabu **Miletić** ima centralnu ulogu u primanju informacija i da se on stara da nadležne osobe budu upoznate s njima. Tolimir je 21. jula podnio izvještaj Glavnom štabu VRS-a,

⁵¹³⁵ Dokazni predmet P01231a, Presretnuti razgovor, 17. juli 1995. godine u 19:50 sati.

⁵¹³⁶ "Badem" je bilo šifrovano ime Bratunačke brigade. Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, ^injenica br. 87. V. takođe svjedok PW-168, T. 15993 (28. septembar 2007. godine); svjedok PW-131, T. 4634 (27. novembar 2006. godine).

⁵¹³⁷ Dokazni predmet P01237a, Presretnuti razgovor, 17. juli 1995. godine, 20:55 sati. S obzirom na okolnosti i kontekst tog razgovora, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Janković u tom razgovoru Radislav Janković iz Uprave za obavještajne poslove Glavnog štaba i da se u tom razgovoru govori o evakuaciji osoblja MSF-a iz Srebrenice.

⁵¹³⁸ Ratko Miljanović, T. 28939 (27. novembar 2008. godine).

⁵¹³⁹ Dokazni predmet 5D01113, Dokument Glavnog štaba VRS-a u vezi s prevoženjem civila iz Žepe, potpis nečitak, 19. juli 1995. godine. Ratko Miljanović, T. 28938–28939 (27. novembar 2008. godine), T. 28985 (28. novembar 2008. godine).

⁵¹⁴⁰ Dokazni predmet P03015, Dokument Komande Drinskog korpusa kojim se traži angažovanje bataljona Vojne policije Glavnog štaba VRS-a, s Krstićevim otkucanim potpisom, 20. juli 1995. godine. S obzirom na pominjanje Malinića, Pretresno vijeće se uvjerilo da se zahtjev odnosi na bataljon Vojne policije 65. zaštitnog puka, kojim je komandovao Zoran Malinić.

⁵¹⁴¹ V., npr., dokazni predmet P03015, Dokument Komande Drinskog korpusa kojim se traži angažovanje bataljona Vojne policije Glavnog štaba VRS-a, s Krstićevim otkucanim potpisom, 20. juli 1995. godine; dokazni predmet P02794, Dokument Rogatičke brigade "Stanje u Žepi", upućen Miletiću lično, s Tolimirovim otkucanim potpisom, 21. juli 1995. godine. Milovanović je u svom svjedočenju rekao da je taj izvještaj "potpuno legalan". Poslat je **Miletiću** jer Tolimir nije mogao stupiti u kontakt s komandantom Glavnog štaba VRS-a, a znao je da je **Miletić** sigurno u Glavnom štabu VRS-a i da te informacije može prenijeti Mladiću, koji će donijeti odluku. Od **Miletića** se nije tražio odgovor, on je samo posredovao između Tolimira i komandanta. Manojlo Milovanović, T. 12378, 12386–12387, 12390 (1. juni 2007. godine).

naslovljen na Miletića **lično**, u vezi sa situacijom u Žepi.⁵¹⁴² U tom izvještaju se, između ostalog, kaže "[m]išljenja smo da je povoljnije obavljanje neposrednih pregovora nakon nanošenja gubitaka neprijateljskoj živoj sili" i "[n]ajpogodnije bi bilo [...] uništenje [neprijatelja] upotrebom hemijskih sredstava, ili aerosolnih mina i bombi. Upotrebom ovih sredstava ubrzali bi pad Žepe i predaju Muslimana".⁵¹⁴³ U zaključku izvještaja piše "[m]išljenja smo da bi se uništavanjem zbjegova muslimanskog stanovništva iz pravca Stublića, Radave i Brloške planine, Muslimani prinudili na brzu predaju".⁵¹⁴⁴

1687. Istoga dana, 21. jula, predsjednik je izvještajem Glavnog štaba, s **Miletićevim** otkucanim potpisom, obaviješten da snage Drinskog korpusa nastavljaju ofanzivna djestva vršeći borbene zadatke oko enklave Žepa.⁵¹⁴⁵

1688. Dana 23. jula presretnut je razgovor između **Miletića** i jedne neidentifikovane osobe koja ga je pozvala.⁵¹⁴⁶ Ta osoba je pozdravila **Miletića** riječima "Mićo, zdravo" i potom ga obavijestila "otvoreno je".⁵¹⁴⁷ Osoba koja je pozvala pitala je da li je sve u redu i da li je došao "Tošo". **Miletić** je tu osobu obavijestio da je "Tošo" čeka na dogovorenom mjestu. Ona je **Miletića** pitala ima li nešto za potpis, a on joj je odgovorio da su neke stvari došle, ali da sve može čekati. **Miletiću** je potom naloženo da tu osobu sačeka na "272" i da donese njenu tašnu.⁵¹⁴⁸ S obzirom na kontekst, sadržaj i okolnosti razgovora, kao i na to da je očigledno da je **Miletić** razgovarao s nekim ko mu je bio pretpostavljen u komandnom lancu, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić** razgovarao s Mladićem i da je "Tošo" Tolimir. Pretresno vijeće smatra taj presretnuti razgovor dodatnim dokazom o **Miletićevoj** ulozi koordinatora. Taj razgovor takođe dokazuje da je **Miletić** bio u direktnom kontaktu s Mladićem i da su ga zvali "Mićo".

1689. Dana 24. jula je presretnut razgovor između "general" i Tolimira.⁵¹⁴⁹ Tolimir je generalu rekao: "[p]lita vas hoćete li vi dolaziti ovde".⁵¹⁵⁰ General je odgovorio da neće dolaziti, ali da kaže "(Dinku?) da bude sa onom jedinicom spreman u gotovosti, da ne kreću bez mog

⁵¹⁴² Dokazni predmet P02794, Dokument Rogatičke brigade "Stanje u Žepi", upućen Miletiću lično, s Tolimirovim otkucanim potpisom, 21. juli 1995. godine. Obradović je u svom svjedočenju rekao da je taj izvještaj stigao u Glavni štab VRS-a naslovljen na **Miletića** i da je to izvještaj o stanju u Žepi, ali da ne razumije zašto je naslovljen na **Miletića**. Prihvatio je kao moguće objašnjenje da je Miletić 21. jula možda imao veća ovlaštenja nego obično (jer su drugi oficiri bili na terenu); međutim, nije smatrao da je logično da jedan pomoćnik komandanta postupa kao da je potčinjen **Miletiću**. Ljubomir Obradović, T. 28391–28392 (19. novembar 2008. godine).

⁵¹⁴³ Dokazni predmet P02794, Dokument Rogatičke brigade "Stanje u Žepi", upućen Miletiću lično, s Tolimirovim otkucanim potpisom, 21. juli 1995. godine.

⁵¹⁴⁴ *Ibid.* Pretresno vijeće nema dokaza koji bi ukazivali na to da je Tolimirov prijedlog da se upotrebi hemijsko oružje razmotren ili realizovan. Međutim, Pretresno vijeće smatra da to ima tek ograničenu važnost za ulogu koju je **Miletić** imao kao posrednik. **Miletić** nije bio nadležan za odlučivanje po tom zahtjevu. Njegova uloga je bila da se postara da informacije dođu do nadležnih osoba, kako bi one mogle donijeti upućene odluke.

⁵¹⁴⁵ Dokazni predmet P03020, Izvještaj o stanju Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim otkucanim potpisom, 21. juli 1995. godine.

⁵¹⁴⁶ Dokazni predmet P01315a, Presretnuti razgovor, 23. juli 1995. godine, 13:59 sati.

⁵¹⁴⁷ *Ibid.*

⁵¹⁴⁸ *Ibid.*

⁵¹⁴⁹ Dokazni predmet P01327a, Presretnuti razgovor, 24. juli 1995. godine, 19:24 sati.

⁵¹⁵⁰ *Ibid.*

naređenja".⁵¹⁵¹ Tolimir je potvrdio da je razumio, ali je rekao da mu je "Miletić rekao da bi mora[o] da ide[...] dole da reguliše[...] ovo sutra, strogo da mogu proći svi oni za Goražde što treba da prolaze jer danas je bilo puno problema na tom planu, ali rešili smo" i da mora da "reguliše[...] dole sa ovima oko tih konvoja".⁵¹⁵² General je odgovorio Tolimiru: "[n]emaš ti ništa s tim" i "[z]amjenjuješ me tu u potpunosti u komandi".⁵¹⁵³ Uzimajući u obzir tekuće događaje, predmet razgovora i pominjanje "generala", Pretresno vijeće se uvjerilo da je riječ o razgovoru između Mladića i Tolimira u kojem se govori o uklanjanju bosanskih Muslimana iz Žepe. Pretresno vijeće nadalje smatra da taj presretnuti razgovor pokazuje da je **Miletić** imao ovlaštenje da Tolimiru prenosi uputstva i da iz Glavnog štaba koordinira različite dijelove VRS-a.

i. 25. juli 1995. godine

1690. Tolimir, koji je učestvovao u pregovorima o Žepi kao predstavnik VRS-a, podnio je 25. jula Glavnom štabu izvještaj u vezi sa sporazumom o razoružanju Žepe, naslovljen na **Miletića** ili **Gveru** lično.⁵¹⁵⁴ U tom izvještaju se između ostalog predlaže da se tekst tog sporazuma prosljedi Državnoj komisiji za razmjenu ratnih zarobljenika. U njemu se kaže da su bosanski Muslimani u Žepi prihvatili sporazum i pristali na status ratnih zarobljenika dok se ne izvrši razmjena svih ratnih zarobljenika iz sastava VRS-a. U njemu se preporučuje da Komisija traži da se svi ratni zarobljenici iz sastava VRS-a oslobode u periodu od 25. do 28. jula jer bi bosanski Muslimani mogli da zloupotrijebe potpisani sporazum "pod pritiskom iz Sarajeva".

⁵¹⁵¹ *Ibid.*

⁵¹⁵² *Ibid.*

⁵¹⁵³ *Ibid.*

⁵¹⁵⁴ Dokazni predmet P00191, Dokument u vezi sa Sporazumom o razoružavanju Žepe, upućen Gveri ili Miletiću, s Tolimirovim otkucanim potpisom, 25. juli 1995. godine. Prema Milovanovićevim riječima, taj dokument je bio naslovljen "n/l gen. Gvere ili gen. Miletića" jer Tolimir nije znao koji je od njih u Glavnom štabu VRS-a, a slao je dokument u Glavni štab VRS-a da ga kurir uruči onome koga od te dvojice nađe. Manojlo Milovanović, T. 12377 (1. juni 2007. godine). Jovanović je u svom svjedočenju rekao da nikad prije nije vidio taj dokument. Izjavio je da je moguće da je taj dokument naslovljen na **Gveru** ili **Miletića** zato što su oni bili jedini oficiri prisutni u Operativnom centru Glavnog štaba VRS-a. To je zaključio na osnovu prve rečenice u dokumentu, "Predlažemo da ga prosledite Komandi Sarajevsko-romanijskog korpusa", što im je dalo "kurirski posao". Saša Jovanović, T. 33949 (6. juli 2009. godine). Prema Obradovićevim riječima, osoba na koju je dokument bio naslovljen trebala ga je prosljediti, nije trebala donositi nikakve odluke jer je sporazum već bio postignut na terenu. Na pitanje da li zadaci iz tog dokumenta odgovaraju zadacima koje je **Miletić** imao dok je zastupao Milovanovića, Obradović je odgovorio da bi **Miletić** "morao da poseti ako dođe akt do njega i traži se, ili bi nosio komandantu ili bi tražio saglasnost od lica koje zamjenjuje komandanta, upoznao ga s tim ako nije upoznao i postupao po ovom aktu". On se ne sjeća da je Odjeljenje za operativne poslove radilo na tome da se izbjegne odlazak generala Smitha u Žepu. Isto tako, on nije sastavljao zahtjeve za UNPROFOR. Za kontakte s UNPROFOR-om vezano za njihove zahtjeve u vezi s konvojima bio je zadužen pukovnik Miloš Đurić i s njim je na tome radio **Miletić**. Ne zna ko je radio na toj konkretnoj stvari. Ljubomir Obradović, T. 28397–28400 (18. novembar 2008. godine), T. 28463–28465 (19. novembar 2008. godine). Na dokumentu je rukom pisana zabilješka koja glasi "potvrđen prijem". Obradović nije prepoznao taj rukopis. *Ibid.*, T. 28477 (19. novembar 2008.). Pretresno vijeće smatra da to što je **Miletić** uz **Gveru**, jednog od pomoćnika komandanta, naveden kao adresat dokumenta takođe pokazuje da su njegova ovlaštenja i uloga koordinatora bili opšte poznati i prihvaćeni. V. takođe dokazni predmet P01328a, Presretnuti razgovor, 25. juli 1995. godine, 07:09 sati (razgovor između "Ljube" i neidentifikovane osobe X. U tom razgovoru, X je Ljubi rekao "oni su taj sporazum kao prihvatili i potpisali [...] Sinoć sam ja poslao ovaj tekst sporazuma, [...] kod Milića ima i to sam ja naknadno telegram jutros... Miletića ili Gvere vezano za UNPROFOR i MK CK pa neka Miloš ode pa izuzme pa neka te upoznaju sa tim telegramom."). Pretresno vijeće smatra taj presretnuti razgovor dokazom da je **Miletić** stalno bio podrobno informisan o razvoju događaja u Žepi.

Komisija je bila dužna da dostavi spisak ratnih zarobljenika koje je VRS tražio i da komisiji druge strane kaže da su sva druga pitanja u nadležnosti pregovarača VRS-a i predstavnika iz Žepe.⁵¹⁵⁵

1691. U večernjim satima 25. jula general Smith se sastao s Mladićem, predsjednikom Izvršnog odbora Žepe Torlakom i jednim članom Ratnog predsjedništva Žepe.⁵¹⁵⁶ Komisija RS-a za razmjenu se iste večeri sastala sa muslimanskom stranom na sarajevskom aerodromu. Poslije tog sastanka Glavni štab je telefonski obaviješten o razvoju događaja i informisan da Vlada bosanskih Muslimana prihvata "u celosti predloženi (potpisani) sporazum, pod uslovom da se i civili i vojno-sposobni muškarci iz enklave Žepa zajedno evakušu", da naglašava da je bitno da civili, razoružani vojnici i vojno sposobni muškarci budu zajedno evakuisani iz Žepe i da traži garanciju da neće biti ubijeni.⁵¹⁵⁷ Tokom istog telefonskog razgovora **Miletić** i potpukovnik Jovica Karanović iz Sektora za obavještajno-bezbjednosne poslove u Glavnom štabu razgovarali su s predsjednikom Komisije za razmjenu ratnih zarobljenika Bulajićem.⁵¹⁵⁸ Razgovarali su o pojedinostima sporazuma i **Miletić** i Karanović su insistirali na tome da VRS neće odstupiti od potpisanog sporazuma od 24. jula.⁵¹⁵⁹

1692. Kasnije toga dana predsjedniku je dnevnim izvještajem Glavnom štaba, s **Miletićevim** otkucanim potpisom, preneseno da su "[o]ko enklave Žepa dejstva [...] trenutno stala zbog potpisanog dogovora o predaji Muslimana".⁵¹⁶⁰

j. 26. juli–1. avgust 1995. godine

1693. Dnevnim izvještajem Glavnog štaba VRS-a od 26. jula, s **Miletićevim** otkucanim potpisom, predsjednik je informisan da "[j]edinice na Žepi obezbeđuju sigurnost evakuacije muslimanskog stanovništva".⁵¹⁶¹

1694. Dana 28. jula presretnut je razgovor između Dragana i jedne neidentifikovane osobe koja ga je nazvala.⁵¹⁶² Dragan je sagovorniku tokom razgovora rekao: "[t]ražio te general Miletić.

⁵¹⁵⁵ Dokazni predmet P00191, Dokument u vezi sa Sporazumom o razoružavanju Žepe, upućen Gveri ili Miletiću, s Tolimirovim otkucanim potpisom, 25. juli 1995. godine.

⁵¹⁵⁶ Dokazni predmet 6D00108, Dokument UN-a u vezi sa situacijom u Žepi, koji je sastavio pukovnik Baxter, str. 3.

⁵¹⁵⁷ Dokazni predmet P00190, Obavještajno-bezbjednosni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s otkucanim potpisom Jovice Karanovića, 25. juli 1995. godine.

⁵¹⁵⁸ *Ibid.*; dokazni predmet 6D00007, *Službeni glasnik RS-a*, godina IV, br. 3, Odluka o obrazovanju državnog komiteta za saradnju sa Ujedinjenim nacijama i međunarodnim humanitarnim organizacijama, s Karadžićevim potpisom, 14. mart 1995. godine, str. 3, član 2(4) (gdje se Dragan Bulajić imenuje za predsjednika Komisije za razmjenu ratnih zarobljenika).

⁵¹⁵⁹ Dokazni predmet P00190, Obavještajno-bezbjednosni izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s otkucanim potpisom Jovice Karanovića, 25. juli 1995. godine.

⁵¹⁶⁰ Dokazni predmet P03021, Izvještaj o stanju Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim otkucanim potpisom, 25. juli 1995. godine, str. 3.

⁵¹⁶¹ Dokazni predmet P03022, Izvještaj o stanju Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim otkucanim potpisom, 26. juli 1995. godine, str. 4.

⁵¹⁶² Dokazni predmet P01370c, Presretnuti razgovor, 28. juli 1995. godine, 17:30 sati; svjedok PW-168, T. 16025 (28. septembar 2007. godine).

Pita zašto to nije krenulo?", a sagovornik mu je odgovorio: "[k]renuće, reci, za pola sata. Zato što nije deo jedinice doš'o" i "[k]renuće u 6 [...] E tako neka jave gore."⁵¹⁶³ Prema riječima svjedoka PW-168, riječ je o razgovoru Dragana Obrenovića i dežurnog oficira Drinskog korpusa, u kojem oni govore o slanju jedne jedinice Zvorničke brigade u 2. krajiški korpus po naređenju Glavnog štaba VRS-a.⁵¹⁶⁴ Na osnovu dokaza koji su mu predloženi, vremena i sadržaja presretnutog razgovora, Pretresno vijeće se uvjerilo da je to presretnuti razgovor između Dragana Obrenovića i dežurnog oficira Komande Drinskog korpusa i da je Miletić koji se tu pominje optuženi **Miletić**. Pretresno vijeće se uvjerilo da se u tom razgovoru govori o slanju jedne jedinice Zvorničke brigade u 2. krajiški korpus. Pretresno vijeće smatra taj presretnuti razgovor dokazom **Miletićevih** ovlaštenja i njegove uključenosti u aktivnosti vezane za upućivanje jedinica na druge dužnosti.

1695. Glavni štab VRS-a je 29. jula primio izvještaj Rogatičke brigade u kojem se kaže da raspoložu "neprovjerenim podacima da dio muslimanskih vojnih snaga iz bivše enklave Žepa pokušava da se probije na desnu obalu rijeke Drine u rejon sela Jagostice i sela Zemljice vjerovatno u namjeri da se predaju snagama MUP-a Srbije".⁵¹⁶⁵ Preduzeti su koraci da se te informacije provjere.⁵¹⁶⁶ U dnevnom izvještaju Glavnog štaba, s **Miletićevim** otkucanim potpisom, koji je toga dana podnesen predsjedniku, pisalo je da je neprijatelj "[i]z enklave Žepa pokušao [...] proboj u reonu s.d. Štitarevo sa namerom prebacivanja na teritoriju RSJ. Ova formacija je razbijena, okružena i pristupilo se njenom uništenju".⁵¹⁶⁷ Jedinice Drinskog korpusa su "zasednim dejstvima sprečava[le] prolaz neprijateljskim grupama iz bivših enklava Žepa i Srebrenica i spajanje sa snagama na frontu".⁵¹⁶⁸

1696. Dana 30. jula oko 22:15 sati presretnut je jedan razgovor.⁵¹⁶⁹ Prvi dio presretnutog razgovora je razgovor između Save i Rajka. Rajko je izjavio: "Zastava je gore naša na 'Ž', [...] ali nije još kraj." Rajko je dalje obavijestio Savu da je general UNPROFOR-a Smith zatražio sastanak sljedećeg dana u vezi sa Žepom, Sarajevom i upotrebom "snaga za brzu intervenciju". Rajko je rekao Savi da će preusmjeriti njegov poziv Mići da "mu prenes[e] sve".⁵¹⁷⁰ Poslije toga na vezi je bio Mićo, koji je Savi rekao da sve ide dobro i "ono uglavnom ide tamo, gde je bio šef

⁵¹⁶³ Dokazni predmet P01370c, Presretnuti razgovor, 28. juli 1995. godine, 17:30 sati.

⁵¹⁶⁴ V. svjedok PW-168, T. 16025–16026 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine); dokazni predmet P03078, Naređenje Glavnog štaba VRS-a za izdvajanje jedne brigade i njeno upućivanje na ispomoć, s potpisom Ratka Mladića, 26. juli 1995. godine. V. takođe dokazni predmet P03077, Naređenje Drinskog korpusa za formiranje lake pješadijske brigade i njeno upućivanje na borbeni zadatak, s potpisom Radislava Krstića, 20. juli 1995. godine; dokazni predmet 7DP00351, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 28. juli 1995. godine.

⁵¹⁶⁵ Dokazni predmet P02792, Izvještaj Rogatičke brigade o sastanku s UNPROFOR-om u vezi s evakuacijom civila iz Žepe podnesen Glavnom štabu VRS-a, s otkucanim potpisom Dragomira Pećanca, 29. juli 1995. godine, str. 2.

⁵¹⁶⁶ Dokazni predmet P02792, Izvještaj Rogatičke brigade o sastanku s UNPROFOR-om u vezi s evakuacijom civila iz Žepe podnesen Glavnom štabu VRS-a, s otkucanim potpisom Dragomira Pećanca, 29. juli 1995. godine, str. 3.

⁵¹⁶⁷ Dokazni predmet P03023, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a o stanju, s Miletićevim otkucanim potpisom, 29. juli 1995. godine, str. 4.

⁵¹⁶⁸ *Ibid.*, str. 4–5.

⁵¹⁶⁹ Dokazni predmet P01376d, Presretnuti razgovor, 30. juli 1995. godine, 22:15 sati.

⁵¹⁷⁰ *Ibid.*, str. 1.

Mladić, danas je došlo... i to polako stavljamo u džep i nadam se da će već jednom da se završi".⁵¹⁷¹ Savo je poslije toga Mićin poziv preusmjerio Mladiću, koji je Miću pozdravio sljedećim riječima: "Šta ima novo, burazeru?" Mićo je odgovorio "[o]vo gde ste vi bili juče, ide dobro". Mladić je pitao da li je zastava tamo gdje je naredio, što je Mićo potvrdio. Mladić je Mići potom rekao: "pratite situaciju, ovamo pojačavaj, situacija se menja onako kako ja želim" i "[o]vamo ti znaš šta treba". Mićo je to potvrdio i rekao je Mladiću: "[o]n traži sutra sastanak sa vama" u vezi sa Žepom, Sarajevom i upotrebom snaga za brzu intervenciju. Mladić je onda rekao Mići da "mu" kaže da će "ga" on [Mladić] čekati u Mrkonjić-Gradu i da dođe helikopterom.⁵¹⁷² S obzirom na događaje od 30. jula i oko tog datuma, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Mićo **Miletić** koji obavještava Mladića o razvoju događaja. Taj razgovor pokazuje da su Mladić i **Miletić** blisko saradivali i da je **Miletić** koordinirao i prenosio informacije između različitih dijelova VRS-a. Pretresno vijeće se, osim toga, uvjerilo da je sastanak koji Mladić traži da **Miletić** organizuje Mladićev sastanak sa Smithom.

1697. Dnevnim izvještajem Glavnog štaba, s Miletićevim otkucanim potpisom, predsjednik je 31. jula ponovo obaviješten o pokušajima bosanskih Muslimana da pobjegnu. U izvještaju se kaže da je dobijen podatak da "neprijatelj pravi splavove u rejonu Crnog potoka i bježi na desnu obalu Drine", što je blizu Žepe,⁵¹⁷³ pokušavajući da preko Drine pobjegne u Srbiju.⁵¹⁷⁴ Osim toga, tim izvještajem se predsjednik obavještava da snage Drinskog korpusa postavljaju zasjede grupama iz enklava Srebrenica i Žepa i vrše pretres terena u enklavi Žepa.⁵¹⁷⁵

1698. Načelnik organa za bezbjednost Rogatičke brigade kapetan Carkić je 1. avgusta 1995. godine Glavnom štabu podnio izvještaj o kretanju "razbijenih neprijateljskih grupa u enklavi Žepa", naslovljen na **Miletića** lično.⁵¹⁷⁶ U tom izvještaju je rekao da se VRS-u i MUP-u "predalo [...] oko 25 Žepljaka. Tokom noći i danas, broj se povećao na 53. Danas u Bajinoj Bašti se očekuje još 100 balija. Istovremeno u ss/r Crnog Potoka registrovana je najveća grupacija balija (oko 1.000). Po svemu sudeći svi oni pokušavaju da se prebace na desnu obalu. [...] Broj

⁵¹⁷¹ *Ibid.*, str. 1.

⁵¹⁷² Dokazni predmet P01166a, Presretnuti razgovor, 14. juli 1995. godine, 22:27 sati, str. 2.

⁵¹⁷³ Svjedok PW-111, T. 7012 (7. februar 2007. godine).

⁵¹⁷⁴ Dokazni predmet P03024, Izvještaj o stanju Glavnog štaba VRS-a, s Miletićevim otkucanim potpisom, 31. juli 1995. godine, str. 4.

⁵¹⁷⁵ *Ibid.*

⁵¹⁷⁶ Dokazni predmet P03036, Dokument u vezi s kretanjem neprijateljskih grupa u enklavi Žepa upućen Glavnom štabu VRS-a, Miletiću, Krstiću i Drinskom korpusu, s otkucanim potpisom Zorana Carkića, 1. avgust 1995. godine. Carkić u izvještaju kaže da su "muslimanske snage u s/r Žepe su [...] razbijene u više manjih ili većih grupacija koje pokušavaju da se probiju iz obruča na različitim pravcima". Rekao je na kojim pravcima se očekuju neprijateljske grupe i na kojim pravcima se, prema nedavnoj sugestiji Sarajeva, probija vojska. *Ibid.*, str. 2.

balija [će] ostati prikriven u s/r Žepe. A posebno u prostoru bivšeg 'koridora' Žepa – Srebrenica".⁵¹⁷⁷

1699. Dana 2. avgusta presretnut je razgovor između Krstića i **Popovića**. **Popović** je Krstića obavijestio da ga je upravo nazvao **Beara**, koji mu je rekao da se toga jutro vratio "otud". **Popović** je, osim toga, rekao Krstiću da **Beara** "kaže da je Miletiću podnio izvještaj" i da "tamo ih ima oko 500-600".⁵¹⁷⁸ Pretresno vijeće smatra taj presretnuti razgovor dokazom da je **Miletić** stalno bio detaljno informisan o situaciji u vezi s muškarcima, bosanskim Muslimanima, koji su bježali iz Žepe i da je **Miletić** bio taj kome su se podnosili izvještaji o tom pitanju.

(e) Konstatacije

1700. Iako se u vezi s doljenavedenim konstatacijama upućuje na konkretne dokumente, Pretresno vijeće napominje da se te konstatacije zasnivaju na svim relevantnim dokazima.

(i) Učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu prisilnog uklanjanja

a. Prva kategorija Udruženog zločinačkog poduhvata

i. Navodi tužilaštva

1701. Stav tužilaštva je da je **Miletić** doprinio UZP-u prisilnog uklanjanja izradom Direktive br. 7 i učešćem u njenom provođenju.⁵¹⁷⁹ Tužilaštvo tvrdi da je **Miletić**, potpisivanjem obavještenja potčinjenim jedinicama o odobrenim konvojima, koja su navodno uključivala detaljna uputstva i imala snagu naređenja, odigrao ključnu ulogu u organizovanju i provođenju "politike navedene u Direktivi op. br. 7, koja je imala za cilj ograničavanje dostave humanitarne pomoći muslimanskom stanovništvu u Srebrenici i Žepi".⁵¹⁸⁰

1702. Tužilaštvo takođe tvrdi da je **Miletić** doprinio UZP-u prisilnog uklanjanja nadgledanjem stanja muslimanskih snaga i njihove predaje, kao i nadziranjem aktivnosti jedinica VRS-a u enklavama.⁵¹⁸¹ Osim toga, **Miletić** je djelovao u cilju realizacije UZP-a tako što je nadgledao premještanje civilnog stanovništva i nadzirao pretraživanje Žepe od strane VRS-a i njeno čišćenje od preostalih Muslimana.⁵¹⁸² Navodi se da je **Miletić** takođe "primao [...] obavijesti o bježanju muškaraca Muslimana iz Žepe u Srbiju".⁵¹⁸³ Prema riječima tužilaštva,

⁵¹⁷⁷ *Ibid.*, str. 2.

⁵¹⁷⁸ Dokazni predmet P01395c, Presretnuti razgovor, 2. avgust 1995. godina, 13:00 sati.

⁵¹⁷⁹ Optužnica, par. 75(a)(i)–75(a)(ii); Završni podnesak tužilaštva, par. 1663, 1669–1685.

⁵¹⁸⁰ Optužnica, par. 75(a)(ii); Završni podnesak tužilaštva, par. 219, 222, 1680.

⁵¹⁸¹ Optužnica, par. 75(b)(i)–75(b)(iii).

⁵¹⁸² *Ibid.*, par. 75(c)(i)–75(c)(ii).

⁵¹⁸³ *Ibid.*, par. 75(c)(iii).

Miletić je sve dobijene informacije prosljeđivao Mladiću, Karadžiću i drugima.⁵¹⁸⁴ Prema navodima, **Miletićeva** djela su predstavljala ključnu komponentu i doprinos UZP-u prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz enklava. Njegova saznanja, koja je on prenosio Mladiću, Karadžiću i drugim učesnicima UZP-a, omogućavala su im da u vođenju operacije i provođenju politike prisilnog uklanjanja bosanskih Muslimana iz enklava donose upućene odluke.⁵¹⁸⁵

1703. Pretresno vijeće je već konstatovalo da je postojao UZP sa zajedničkim ciljem prisilnog uklanjanja civilnog stanovništva iz enklava Srebrenica i Žepa i da su, u skladu s tim planom, u julu i avgustu 1995. godine hiljade civila, bosanskih Muslimana, prisilno uklonjene iz enklava.⁵¹⁸⁶ Pretresno vijeće je, osim toga, konstatovalo da je plan prisilnog uklanjanja civilnog stanovništva iz enklava Srebrenica i Žepa iznesen u Direktivi br. 7.⁵¹⁸⁷

ii. Izrada direktiva

1704. Pretresno vijeće je već konstatovalo da je **Miletić** izradio Direktivu br. 7 i da se pritom oslonio na svoje detaljno poznavanje šireg političkog i vojnog konteksta sukoba, kao i ciljeva i strategija RS-a. Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da je **Miletić** bio dobro upoznat s konačnom verzijom Direktive, uključujući inkriminišuće dijelove.⁵¹⁸⁸ Osim što je izradio Direktivu, **Miletić** je jedan primjerak čuvao u svojoj "kasi" u Glavnom štabu.⁵¹⁸⁹ **Miletić** je isto tako izradio i Direktivu br. 7/1, čija je konačna verzija takođe bila dostupna u Glavnom štabu.⁵¹⁹⁰ Prema tome, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić** već u ranoj fazi bio u potpunosti upoznat sa zajedničkim planom prisilnog uklanjanja civilnog stanovništva, bosanskih Muslimana, iz enklava Srebrenica i Žepa, iznesenim u Direktivi br. 7.

1705. **Miletić** u Direktivi br. 7 posebno razrađuje ulogu VRS-a u ostvarivanju strateških ciljeva. Ta Direktiva je bila naslovljena na sve korpuse i poslata im je preko Glavnog štaba. Prema tome, bez obzira na to da li je on fizički izradio Direktivu ili ubacio riječi u inkriminišuće dijelove,⁵¹⁹¹ **Miletić** je naslovljenima, zahvaljujući svojoj centralnoj ulozi u procesu izrade, a po ovlaštenju vrhovnog komandanta, dao prikaz šire vizije političkog rukovodstva. To je uključivalo i ciljeve u vezi sa enklavama Srebrenica i Žepa i kako ih treba ostvariti. Drugim riječima, **Miletić**

⁵¹⁸⁴ *Ibid.*, par. 75(b)(i)–75(b)(iii), 75(c)(i)–75(c)(ii).

⁵¹⁸⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 1687.

⁵¹⁸⁶ V. gore, poglavlje V, odjeljak B.2; poglavlje IV, odjeljak G.2.

⁵¹⁸⁷ V. gore, par. 1085–1086.

⁵¹⁸⁸ V. gore, par. 1653.

⁵¹⁸⁹ V. gore, par. 200.

⁵¹⁹⁰ V. gore, par. 1654.

⁵¹⁹¹ V. gore, par. 199, 762, 1651.

je naslovljene obavijestio o tom planu. Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić** time doprinio UZP-u prisilnog uklanjanja.

1706. Direktiva br. 7/1 Glavnog štaba predstavlja nastavak politike i ciljeva iznesenih u Direktivi br. 7, bez obzira na to da li se u njoj ponavljaju inkriminišuće formulacije iz Direktive br. 7.⁵¹⁹² U Direktivi br. 7/1, u kojoj se upućuje na Direktivu br. 7, posebno se razrađuju i konkretizuju operacije u vezi sa enklavama Srebrenica i Žepa, koje su trebale uključivati, što je **Miletić** znao, protivpravno uklanjanje stanovnika enklava, bosanskih Muslimana. Prema tome, **Miletić** je izradom te Direktive dodatno doprinio planu uklanjanja bosanskih Muslimana iz enklava.

iii. Ograničavanje dostave humanitarne pomoći i popune zaliha UNPROFOR-a

1707. U Direktivi br. 7 se kaže da, kao jedan od načina za postizanje cilja prisilnog uklanjanja civilnog stanovništva, treba smanjiti i ograničiti logističku podršku snaga UNPROFOR-a i dostavu materijalnih sredstava muslimanskom stanovništvu u enklavama "planskim i nenametljivim restriktivnim odobravanjem zahtjeva".⁵¹⁹³ Pretresno vijeće je već konstatovalo da je VRS, u okviru ostvarivanja plana iznesenog u Direktivi br. 7, namjerno ograničavao dostavu humanitarne pomoći u enklave i popunu zaliha UNPROFOR-a, stvarajući time vrlo teške uslove za stanovništvo, bosanske Muslimane, u tim enklavama i onesposobljavajući UNPROFOR.⁵¹⁹⁴

1708. Pretresno vijeće podsjeća da je **Miletić** nekoliko dana u aprilu parafirao zahtjeve UNPROFOR-a za konvoje, obilježavajući ih kao odobrene ili odbijene.⁵¹⁹⁵ **Miletić** je, osim toga, potpisao veliki broj obavještenja upućenih UNPROFOR-u i potčinjenim jedinicama u periodu od januara do jula 1995. godine, uključujući uputstva u vezi s odobrenim konvojem i, povremeno, u vezi s odbijenim stavkama.⁵¹⁹⁶ Ta obavještenja su bila obavezujuća, nijedan konvoj nije mogao proći bez prethodnog obavještenja, što je **Miletić** znao.⁵¹⁹⁷

1709. Pretresno vijeće je konstatovalo da se uputstvo iz Direktive br. 7 "smanjiti i ograničiti logističku podršku snaga UNPROFOR-a u enklavama i dotur materijalnih sredstava muslimanskom življu" "planskim i nenametljivim restriktivnim odobravanjem zahteva"⁵¹⁹⁸

⁵¹⁹² V. gore, par. 763–765.

⁵¹⁹³ V. gore, par. 199, 766.

⁵¹⁹⁴ V. gore, par. 767.

⁵¹⁹⁵ V. gore, par. 1657.

⁵¹⁹⁶ V. gore, par. 1660.

⁵¹⁹⁷ V. gore, par. 214–215, 227, 222.

⁵¹⁹⁸ Dokazni predmet P00005, Direktiva Vrhovne komande RS-a br. 7, 8. mart 1995. godine, par. 6.1.

izvršavalo u periodu od marta do jula 1995. godine, posebno u kasnijim fazama.⁵¹⁹⁹ Pretresno vijeće se uvjerilo da su nadležne organe, uključujući one u VRS-u, postepeno ograničavale dostavu humanitarne pomoći stanovništvu i uskraćivale UNPROFOR-u dozvole za materijalna sredstva i ljudstvo. Kao što je ranije rečeno, ustanovljene procedure za odobravanje konvoja humanitarnih organizacija i UNPROFOR-a bile su složene i uključivale su razne civilne i vojne organe i osoblje.⁵²⁰⁰ Na osnovu dokaza koji su mu predočeni i koji su navedeni gore, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić** bio jedna od ovlaštenih osoba s određenom ulogom u odobravanju konvoja i proceduri obavještanja. Osim toga, Pretresno vijeće konstatuje da je **Miletić**, učestvujući u tom procesu, izvršavao uputstva iz Direktive br. 7 u vezi s humanitarnom pomoći i UNPROFOR-om, potpuno svjestan cilja svih tih ograničenja. Pretresno vijeće uzima za primjer dva obavještenja koja je **Miletić** potpisao i poslao neposredno prije početka vojnog napada na Srebrenicu, kojima se potčinjene jedinice obavještaavaju da je određenim službenicima UNPROFOR-a odobren odlazak, ali ne i povratak.⁵²⁰¹

1710. Na osnovu toga, Pretresno vijeće konstatuje da **Miletićevo** učešće u proceduri odobravanja konvoja i obavještanja i korištenje te procedure kako bi se stvorili uslovi za prisilno premještanje predstavljaju dodatni doprinos zajedničkom cilju UZP-a.

iv. Nadziranje i koordinacija

1711. Kao načelnik za operativno-nastavne poslove, koji je u vrijeme na koje se odnosi Optužnica preuzeo i određene Milovanovićeve zadatke, **Miletić** je odigrao ključnu ulogu u Glavnom štabu prije, za vrijeme i poslije napada na Srebrenicu i Žepu. Međutim, Pretresno vijeće neće ocjenjivati njegovu krivičnu odgovornost na osnovu njegove funkcije nego na osnovu njegovih postupaka u tom svojstvu.

1712. Pretresno vijeće se, s obzirom na razmjere i opseg vojnog napada i operacija prisilnog uklanjanja civilnog stanovništva, bosanskih Muslimana, iz enklava Srebrenica i Žepa, uvjerilo u nužnost koordinacije iz Glavnog štaba. **Miletić**, koji je bio temeljito upoznat sa strategijama i ciljevima VRS-a, imao je centralnu ulogu u toj koordinaciji.

1713. **Miletić** je primao i čitao sve izvještaje korpusa i 65. zaštitnog puka.⁵²⁰² Bio je u direktnom kontaktu sa snagama na terenu. Redovno je obavještan o svim događanjima na

⁵¹⁹⁹ V. gore, par. 767.

⁵²⁰⁰ V. gore, poglavlje III, odjeljci C.4.(a)-(c).

⁵²⁰¹ Dokazni predmet P02556, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a upućeno Drinskom korpusu, s Miletićevim potpisom, 3. juli 1995. godine; dokazni predmet P02558, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s konvojima UNPROFOR-a upućeno vojnim poštama 7598 i 7111, 5. juli 1995. godine, s Miletićevim potpisom.

⁵²⁰² V. gore, par. 1625, 1635-1636, 1639.

terenu i izvršavanju Mladićevih naređenja i, konkretnije, o toku operacije.⁵²⁰³ Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić** stečena saznanja prosljeđivao Mladiću, Karadžiću i drugima, kao i da su oni zahvaljujući tome mogli donositi upućene odluke.

1714. Tokom jutarnjih referisanja u Glavnom štabu **Miletić** je Mladića i prisutne pomoćnike komandanta obavještavao o najnovijim događajima. On je, osim toga, dnevnim izvještajima Glavnog štaba informisao predsjednika RS-a.⁵²⁰⁴ **Miletićeva** obavještenja su bila sveobuhvatna i uključivala su podatke o stanju na frontu, odvoženju civilnog stanovništva iz Srebrenice i Žepe, kao i o zarobljavanju ratnih zarobljenika.⁵²⁰⁵ Na osnovu informacija dobijenih od **Miletića** pomoćnici komandanta i načelnici uprava bi proučavali pitanja na koja im je ukazivano i davali Mladiću prijedloge iz svojih stručnih oblasti.⁵²⁰⁶ Zbog svog sveobuhvatnog znanja **Miletić** je bio Milovanovićev najvažniji savjetnik, a u Milovanovićevom odsustvu direktno je savjetovao Mladića.⁵²⁰⁷ Istovremeno, **Miletić** je bio zadužen za prosljeđivanje Mladićevih odluka i naređenja relevantnim jedinicama i tako se starao za protok informacija od Glavnog štaba do potčinjenih jedinica. **Miletić** je bio "duša [Glavnog štaba] Vojske Republike Srpske",⁵²⁰⁸ kao i "najbolje u Štabu informisan o borbenim dejstvima na ratištu".⁵²⁰⁹

1715. Na osnovu predočenih dokaza, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić**, vršeći svoje dužnosti, imao važan uticaj na funkcionisanje i rad Glavnog štaba i VRS-a u cjelini. Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić** bio u potpunosti upoznat sa situacijom u enklavama Srebrenica i Žepa prije, za vrijeme i poslije napada. Pretresno vijeće prihvata da je **Miletić** bio odsutan iz Glavnog štaba tokom glavnog dijela napada na srebreničku enklavu. Međutim, nakon što je razmotrilo kumulativne dokaze, ono konstatuje da to ne umanjuje njegovu koordinatorsku ulogu u cijelom periodu ostvarivanja plana protivpravnog uklanjanja bosanskih Muslimana iz enklava – od marta do avgusta. Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić** i tim djelima doprinio prisilnom premještanju bosanskih Muslimana iz enklava Srebrenica i Žepa.

v. Zaključak

1716. Na osnovu dokaza koji su predočeni Pretresnom vijeću utvrđeno je van razumne sumnje da je **Miletić**, od samog početka, preko provođenja do ostvarenja, igrao ključnu ulogu u planu prisilnog uklanjanja bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Žepe. **Miletić** je kontinuirano doprinio tom planu u svim fazama. Izradio je Direktivu br. 7, u kojoj je iznesen zajednički plan.

⁵²⁰³ *Ibid.*

⁵²⁰⁴ V. gore, par. 1635, 1638.

⁵²⁰⁵ V. gore, par. 1638. V. takođe gore, poglavlje V, odjeljak B.7.(d)(iii).

⁵²⁰⁶ V. gore, par. 1637.

⁵²⁰⁷ V. gore, par. 1625, 1627–1628, 1630, 1636–1637.

⁵²⁰⁸ Manojlo Milovanović, T. 12309 (31. maj 2007. godine).

⁵²⁰⁹ *Ibid.*, T. 12311 (31. maj 2007. godine).

Učestvovao je u procesima kojima su enklave u sve većoj mjeri lišavane dovoljne humanitarne pomoći i kojima su iscrpljene zalihe i prorijeđeno ljudstvo Nizozemskog bataljona, stvarajući time nepodnošljive uslove za stanovništvo i onesposobljavajući UNPROFOR.⁵²¹⁰ Osim toga, **Miletić** je bio u samom jezgru Glavnog štaba i bio je osoba kod koje su se "stjecale" sve informacije. Imao je ključnu ulogu u razmjeni – primanju i distribuciji – informacija među relevantnim akterima, kako potčinjenim tako i pretpostavljenim, uključujući i predsjednika RS-a. Prema tome, tokom priprema za napad na Srebrenicu,⁵²¹¹ tokom kritičnih dana kada je stanovništvo odande fizički iseljavano, kao i tokom kampanje na **Žepu**, **Miletić** je vješto i efikasno koristio svoju jedinstvenu informisanost da obavijesti i posavjetuje druge. U toj funkciji je omogućio donošenje odluka kojima se plan uspješno provodio, što je dovelo do prisilnog uklanjanja hiljada bosanskih Muslimana iz enklava. Uzimajući kumulativno u obzir sva pojedinačna djela i doprinose, Pretresno vijeće konstatuje da je **Miletić** dao značajan doprinos zajedničkom planu.

1717. Upoznat s tim planom, **Miletić** je izvršavao svoje zadatke u vezi sa UZP-om prisilnog uklanjanja sposobno i efikasno i tokom različitih faza plana. Pretresno vijeće je mišljenja da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz toga i iz svih dokaza koji su mu predočeni da je **Miletić** dijelio zajedničku namjeru UZP-a.

1718. U zaključku, Pretresno vijeće konstatuje da je **Miletić** učestvovao u UZP-u prisilnog uklanjanja civila, bosanskih Muslimana, iz enklava Srebrenica i **Žepa**, da njegova djela kumulativno predstavljaju značajan doprinos UZP-u, kao i da je dijelio zajedničku zločinačku namjeru s drugim učesnicima UZP-a.

(ii) Uslov znanja za krivično djelo prema članu 5 Statuta

1719. **Miletić** je odgovoran za zločin protiv čovječnosti po članu 5 Statuta ako su njegova djela bila dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva i ako je u to vrijeme znao za taj napad i za to da njegova krivična djela čine dio tog napada.⁵²¹² Kao što je već ukratko rečeno, **Miletić** je bio dobro upoznat s napadom na civilno stanovništvo u enklavama od njegovog početka i imao je širok uvid u njega, tako da je bio u potpunosti svjestan njegove rasprostranjenosti i sistematičnosti.⁵²¹³ Osim toga, **Miletićeva** djela, koja su predstavljala

⁵²¹⁰ V. gore, poglavlje III, odjeljak C.5.

⁵²¹¹ Pretresno vijeće napominje da je **Miletić** bio odsutan iz Glavnog štaba od 7. do 11. jula 1995. godine. Međutim, Pretresno vijeće se uvjerilo da to ne utiče na njegovu konstataciju u vezi s **Miletićevom** opštom ulogom.

⁵²¹² V. gore, par. 751, 757–758.

⁵²¹³ Kao što se iznosi u poglavlju IV, odjeljak B.2.(b), napad je počeo Direktivom br. 7 i sastojao se od nekoliko elemenata, između ostalog, od ograničavanja dostave humanitarne pomoći i popune zaliha UNPROFOR-a, vojnog napada na enklave, odvoženja civila iz Potočara i **Žepe** autobusima. Kao što se gore podrobno opisuje, **Miletić** je bio potpuno upoznat s tim elementima: izradio je Direktivu br. 7, bio je osoba u Glavnom štabu koju je trebalo kontaktirati za bilo koju vrstu informacija u vezi s

doprinos UZP-u, bila su očigledno povezana s napadom i bila su takvog karaktera da je on morao znati da ona doprinose napadu na civilno stanovništvo i da su njegov dio. Prema tome, Pretresno vijeće zaključuje da je **Miletić** znao za rasprostranjeni i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva Srebrenice i Žepe i da je takođe znao da njegova djela čine dio tog napada. S obzirom na to, Pretresno vijeće konstatuje da je **Miletić** ispunio uslov znanja koji se traži za činjenje nekog krivičnog djela iz člana 5 Statuta.

(iii) Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)

1720. Pretresno vijeće je već konstatovalo da su hiljade bosanskih Muslimana prisilno premještene iz Srebrenice i Žepe.⁵²¹⁴ Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da to prisilno premještanje predstavlja "druga nehumana djela" i zločin protiv čovječnosti.⁵²¹⁵

1721. **Miletić** je bio aktivni učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja i ispunjava uslov znanja za zločin protiv čovječnosti.⁵²¹⁶ Pretresno vijeće konstatuje da je **Miletić**, učestvujući u UZP-u prisilnog uklanjanja, počinio prisilno premještanje, nehumano djelo, kao zločin protiv čovječnosti kažnjiv prema članu 5(i) Statuta.

1722. Osim toga, Pretresno vijeće konstatuje da je **Miletić** planirao prisilno premještanje imajući u vidu bosanske Muslimane iz Srebrenice i Žepe. Međutim, Pretresno vijeće smatra da je njegovo ponašanje najprimjerenije opisati kao činjenje nehumanih djela (prisilno premještanje) putem učešća u UZP-u prisilnog uklanjanja.

(iv) Tačka 8: deportacija

1723. Pretresno vijeće je konstatovalo da odlazak muškaraca, bosanskih Muslimana, u Srbiju ne predstavlja krivično djelo deportacije. **Miletić** se stoga ne može smatrati odgovornim za deportaciju kao zločin protiv čovječnosti. Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da **Miletić** nije kriv za krivično djelo deportacije.

(v) Tačke 4 i 5: ubistvo

napadom na Srebrenicu i Žepu i pratio je odvoženje civilnog stanovništva iz enklava autobusima. V. gore, par. 1649, 1661–1699.

⁵²¹⁴ V. gore, par. 936, 962. Ali v. dolje par. 2–20, Suprotno mišljenje sudije Kwona.

⁵²¹⁵ V. gore, par. 937, 962.

⁵²¹⁶ V. gore, par. 1719.

1724. Tužilaštvo navodi da je, shodno trećoj kategoriji odgovornosti putem učešća u UZP-u, **Miletić** mogao predvidjeti da će snage bosanskih Srba u sklopu UZP-a prisilnog uklanjanja izvršiti i neka "situaciono uslovljena" ubijanja.⁵²¹⁷

1725. Pretresno vijeće je već konstatovalo da je "situaciono uslovljeno" ubijanje vršeno u Potočarima, Bratuncu i školi u Petkovicima od 12. do 15. jula 1995. godine.⁵²¹⁸ Pretresno vijeće je većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatovalo da je "situaciono uslovljeno" ubijanje takođe vršeno u supermarketu u Kravici.⁵²¹⁹ Pretresno vijeće je konstatovalo da to "situaciono uslovljeno" ubijanje predstavlja ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.⁵²²⁰ Pretresno vijeće je, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, takođe konstatovalo da je "situaciono uslovljeno" ubijanje u Potočarima bilo prirodna i predvidljiva posljedica UZP-a prisilnog uklanjanja.⁵²²¹

1726. Pretresno vijeće podsjeća na svoju konstataciju da je **Miletić** bio aktivni učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja.⁵²²² **Miletić** je bio jedna od najupućenijih osoba u Glavnom štabu kada je riječ o operacijama VRS-a, uključujući ovu operaciju prisilnog uklanjanja. Imao je takođe ulogu jednog od ključnih koordinatora. Pretresno vijeće većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje da je **Miletić**, zbog mjere u kojoj je bio uključen, zbog toga što je imao širok uvid u tu operaciju masovnih razmjera i zbog svoje upoznatosti s događajima kao što je gore opisano, vjerovatno više od svih mogao predvidjeti da će to prisilno iseljavanje stanovništva velikih razmjera dovesti do "situaciono uslovljenog" ubijanja u Potočarima.

1727. Prema tome, Pretresno vijeće se većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, van razumne sumnje uvjerilo da je **Miletić** mogao predvidjeti da će pripadnici VRS-a tokom operacije prisilnog premještanja u Potočarima vršiti "situaciono uslovljeno" ubijanje i da je, učestvujući u tom UZP-u, voljno preuzeo taj rizik. **Miletić** takođe ispunjava uslov znanja za zločine protiv čovječnosti.⁵²²³ S obzirom na to, Pretresno vijeće većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, zaključuje da je **Miletić** krivično odgovoran za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti prema trećoj kategoriji UZP-a.⁵²²⁴ Pretresno vijeće napominje da se **Miletić** takođe tereti za ubistvo kao ratni zločin. Međutim, Pretresno vijeće smatra da je, u situaciji "situaciono uslovljenog" ubijanja proizašlog iz UZP-a prisilnog uklanjanja, koji obuhvata prisilno

⁵²¹⁷ Optužnica, par. 31, 48, 83.

⁵²¹⁸ V. gore, par. 359, 361, 455, 457, 463, 497.

⁵²¹⁹ V. gore, par. 449; v. Suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje par. 40–46.

⁵²²⁰ V. gore, par. 796.

⁵²²¹ V. gore, par. 1088; v. Suprotno mišljenje sudije Kwona, dolje par. 21–26.

⁵²²² V. gore, par. 1716–1718.

⁵²²³ V. gore, par. 1719.

⁵²²⁴ V. dolje, par. 27–28, Suprotno mišljenje sudije Kwona.

premještanje kao druga nehumana djela koja čine zločin protiv čovječnosti, on krivično odgovoran za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti, a ne kao ratni zločin.

(vi) Tačka 6: progon

1728. Pretresno vijeće je konstatovalo da je progon počinjen, između ostalog, prisilnim premještanjem hiljada bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Žepe, okrutnim i nečovječnim postupanjem i terorisanjem civila, bosanskih Muslimana, kao i da ta djela predstavljaju zločine protiv čovječnosti.⁵²²⁵ Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da su ta djela bila suštinski dio zajedničkog plana prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz enklava.⁵²²⁶

1729. Pretresno vijeće je već konstatovalo da je **Miletić** dijelio zajednički cilj i bio aktivan učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja. Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da je **Miletić** učestvujući u UZP-u prisilnog uklanjanja počinio prisilno premještanje. Međutim, da bi bio proglašen krivično odgovornim za progon, **Miletić** je morao djelovati sa posebnom namjerom da izvrši diskriminaciju na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.⁵²²⁷ Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić** imao takvu posebnu namjeru u vezi s prisilnim premještanjem. Operacija uklanjanja stanovništva iz Srebrenice i Žepe bila je usmjerena konkretno protiv stanovništva, bosanskih Muslimana. To je jasno izraženo u planu izloženom u Direktivi br. 7. Kao što je gore konstatovano, **Miletić** je bio potpuno upoznat s tom Direktivom, s planom sadržanim u njoj, kao i s tim ko je uzet na metu. Na osnovu toga i svih drugih dokaza koji su mu predočeni, Pretresno vijeće konstatuje da je **Miletić** činio djela vezana za prisilno premještanje s posebnom namjerom da izvrši diskriminaciju na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.

1730. Pretresno vijeće takođe konstatuje da je **Miletić** svojim učešćem u UZP-u prisilnog uklanjanja počinio djela okrutnog i nečovječnog postupanja i terorisanja civila. Kao što je gore izneseno, krivična djela dogovorena u okviru zajedničkog plana bila su usmjerena konkretno protiv stanovništva enklava, bosanskih Muslimana. S obzirom na to, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Miletić** imao traženu namjeru progona u vezi s okrutnim i nečovječnim postupanjem prema civilima i njihovim terorisanjem.

1731. Pretresno vijeće je već konstatovalo da **Miletić** je ispunio uslov znanja za zločine protiv čovječnosti. Pretresno vijeće, shodno tome, konstatuje da je **Miletić**, putem učešća u UZP-u prisilnog uklanjanja, planirao i počinio progon prisilnim premještanjem, okrutnim i nečovječnim postupanjem i terorisanjem civila, bosanskih Muslimana. Međutim, Pretresno vijeće

⁵²²⁵ V. gore, par. 994–995, 998–999, 1002–1003.

⁵²²⁶ V. gore, par. 1086–1087.

⁵²²⁷ V. gore, par. 964, 968–969.

smatra da je njegovo ponašanje najprimjerenije opisati kao činjenje progona putem osnovnih djela prisilnog premještanja, okrutnog i nečovječnog postupanja i terorisanja civila, koja je počinio učešćem u UZP-u prisilnog uklanjanja s namjerom progona. S obzirom na to da je Pretresno vijeće optužbe protiv **Miletića** za progon drugim sredstvima osim "situaciono uslovljenog" ubijanja ocijenilo u vezi s odgovornošću za prvu kategoriju UZP-a,⁵²²⁸ nije potrebno da o tim djelima govori i u vezi s trećom kategorijom UZP-a.

1732. Pretresno vijeće će sada govoriti o progonu putem "situaciono uslovljenog" ubijanja. Budući da ne postoje dokazi da je **Miletić** planirao, podsticao ili naredio progon putem "situaciono uslovljenog" ubijanja, Pretresno vijeće će razmotriti može li se **Miletić** proglašiti krivično odgovornim za ta djela prema trećoj kategoriji UZP-a.

1733. Prije svega, Pretresno vijeće smatra da nije potrebno da neki optuženi ima posebnu namjeru za prošireno krivično djelo da bi se proglasio krivično odgovornim prema trećoj kategoriji UZP-a za krivično djelo s posebnom namjerom..⁵²²⁹ Ono što tužilaštvo mora pokazati jeste da je optuženi mogao razumno predvidjeti da će prošireno krivično djelo biti počinjeno i da će biti počinjeno s traženom posebnom namjerom.⁵²³⁰

1734. Pretresno vijeće je već konstatovalo da su "situaciono uslovljeno" ubijanja vršena u Potočarima, Bratuncu i u školi u Petkovicima od 12. do 15. jula 1995. godine.⁵²³¹ Pretresno vijeće je većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatovalo da je "situaciono uslovljeno" ubijanje takođe vršeno u supermarketu u Kravici.⁵²³² Pretresno vijeće je konstatovalo da to "situaciono uslovljeno" ubijanje predstavlja progon kao zločin protiv čovječnosti.⁵²³³ Pretresno vijeće je većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, takođe konstatovalo da je "situaciono uslovljeno" ubijanje u Potočarima bilo prirodna i predvidljiva posljedica UZP-a prisilnog uklanjanja.⁵²³⁴

1735. Pretresno vijeće je većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, takođe već konstatovalo da je **Miletić** mogao predvidjeti da će pripadnici VRS-a tokom operacije prisilnog premještanja vršiti "situaciono uslovljeno" ubijanje u Potočarima i da je voljno preuzeo taj rizik.⁵²³⁵ Pretresno vijeće se većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, takođe uvjerilo da je **Miletić** mogao predvidjeti da će se to ubijanje vršiti s namjerom progona. Svojim

⁵²²⁸ V. gore, par. 1728–1730.

⁵²²⁹ V. gore, par. 1031.

⁵²³⁰ V. gore, par. 1030–1031.

⁵²³¹ V. gore, par. 359, 361, 455, 457, 463, 497.

⁵²³² V. gore, par. 449; v. dolje, par. 40–46, Suprotno mišljenje sudije Kwona.

⁵²³³ V. gore, par. 991.

⁵²³⁴ V. gore, par. 1088; v. dolje, par. 21–26, Suprotno mišljenje sudije Kwona.

⁵²³⁵ V. gore, par. 1727; v. dolje, par. 21–26, Suprotno mišljenje sudije Kwona.

učešćem u UZP-u **Miletić** je voljno preuzeo taj rizik. Pretresno vijeće je već konstatovalo da je **Miletić** ispunio uslov znanja za zločine protiv čovječnosti. Prema tome, Pretresno vijeće, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona,⁵²³⁶ konstatuje da je **Miletić** odgovoran za progon putem "situaciono uslovljenog" ubijanja kao zločin protiv čovječnosti prema trećoj kategoriji UZP-a.

⁵²³⁶ V. dolje, par. 27–28, Suprotno mišljenje sudije Kwona.

8. Milan Gvero(a) Optužbe protiv Gvere

1736. Tužilaštvo tereti **Milana Gveru** odgovornošću po članu 7(1) Statuta za planiranje, podsticanje, naređivanje, činjenje i na drugi način pomaganje i podržavanje krivičnih djela ubistva, progona, nehumanih djela (prisilno premještanje) i deportacije.⁵²³⁷ Tužilaštvo konkretno navodi da je **Gvero** bio učesnik udruženog zločinačkog poduhvata prisilnog premještanja i deportacije stanovništva Srebrenice i Žepe, bosanskih Muslimana (dalje u tekstu: UZP prisilnog uklanjanja).⁵²³⁸

1737. Tužilaštvo navodi da je **Gvero** pomagao prilikom napada na Srebrenicu znajući da je jedan od glavnih ciljeva napada prisiljavanje muslimanskog stanovništva da napusti enklavu.⁵²³⁹ Kao osoba zadužena za propagandu, samozaštitu i saradnju s UNPROFOR-om u Glavnom štabu VRS-a, davao je lažne izjave u vezi s napadima na enklave sredstvima javnog informisanja, međunarodnim organizacijama i javnosti kako bi pomogao da se srebrenička enklava osvoji⁵²⁴⁰ i obavještavao je Karadžića o svojim kontaktima s međunarodnim snagama.⁵²⁴¹

1738. Osim toga, navodi se da je **Gvero** radio na sprečavanju i kontrolisanju međunarodne zaštite enklava spolja tako što je uskraćivao pristup međunarodnim organizacijama i pomagao u ograničavanju dostave i konvoja humanitarne pomoći za stanovništvo Srebrenice i Žepe.⁵²⁴² Prijetio je UNPROFOR-u i na njega vršio pritisak da zaustavi vazdušne napade tokom operacije.⁵²⁴³

1739. Tužilaštvo navodi da je **Gvero** aktivno učestvovao u iseljavanju ljudi iz enklava i vršio kontrolu nad tim iseljavanjem tako što je organizovao i koordinirao zarobljavanje i zatočenje muškaraca, Muslimana, iz Srebrenice i omogućio odlazak ranjenih Muslimana iz te enklave.⁵²⁴⁴

⁵²³⁷ Optužnica, par. 46–47, 48, 49–71, 76, 83, 84, 88. **Gvero** se u tačkama 4 i 5 Optužnice tereti za ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti kažnjiv prema članu 5(a) Statuta i kao kršenje zakona i običaja ratovanja kažnjivo prema članu 3 Statuta; u tački 6 Optužnice za progone, zločin protiv čovječnosti kažnjiv prema članu 5(h) Statuta; u tački 7 Optužnice za nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti kažnjiv prema članu 5(i); i naposljetku u tački 8 Optužnice za deportaciju kao zločin protiv čovječnosti kažnjiv prema članu 5(d) Statuta.

⁵²³⁸ Optužnica, par. 76.

⁵²³⁹ *Ibid.*, par. 76(a)(ii), 76(b)(i); Završni podnesak tužilaštva, par. 1770–1777.

⁵²⁴⁰ Optužnica, par. 76(a)(i), 76(b)(i); Završni podnesak tužilaštva, par. 1778–1780.

⁵²⁴¹ Optužnica, par. 76(b)(ii); Završni podnesak tužilaštva, par. 1789.

⁵²⁴² Optužnica, par. 76(c)(ii); Završni podnesak tužilaštva, par. 1765–1769.

⁵²⁴³ Optužnica, par. 76(c)(i); Završni podnesak tužilaštva, par. 1781–1793.

⁵²⁴⁴ Optužnica, par. 76(d)(i) i (ii); Završni podnesak tužilaštva, par. 1794–1816.

(b) Preliminarna pitanja

1740. **Gvero** tvrdi da su se tokom ovog suđenja dokazi predočeni u vezi s njegovom navodnom ulogom u Žepi promijenili, čime su optužbe protiv njega u značajnoj mjeri proširene. Tužilaštvo je time znatno proširilo opseg svojih navoda.⁵²⁴⁵

1741. Pretresno vijeće podsjeća na svoju "Odluku po Drugom zahtjevu tužilaštva za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka i/ili prihvatanje dokaza u postupku pobijanja", 8. maj 2009. godine (dalje u tekstu: Odluka), u kojoj se prihvataju dokazi o **Gverinom** prisustvu u Žepi u vrijeme na koje se odnosi Optužnica i kaže se da se "tim dokazom ne proširuju optužbe protiv **Gvere**" pošto je on, između ostalog, već optužen da je bio učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja navedenog u Optužnici.⁵²⁴⁶ **Gvero** je 15. maja 2009. godine od Pretresnog vijeća zatražio odobrenje za ulaganje žalbe na tu Odluku;⁵²⁴⁷ ali je njegov zahtjev odbijen.⁵²⁴⁸ Pretresno vijeće stoga konstatuje da je pitanje **Gverine** navodno proširene uloge u Žepi već razmotreno i odbacuje **Gverin** argument.

1742. **Gvero** takođe tvrdi da navod o njegovoj ulozi u ograničavanju humanitarnih konvoja UN-a za Srebrenicu i Žepu nije ispravno iznesen i da on, prema tome, nije bio obaviješten o tom navodu.⁵²⁴⁹

1743. Pretresno vijeće konstatuje da taj navod ne izlazi iz okvira optužbi protiv **Gvere** iznesenih u Optužnici, posebno optužbe za "[s]prečavanje i kontrolisanje međunarodne zaštite enklava spolja, uključujući vazdušne napade i međunarodne posmatrače".⁵²⁵⁰ Pretresno vijeće, osim toga, napominje da se o **Gverinom** odnosu s UNPROFOR-om i njegovoj pomoći u ograničavanju dostave humanitarne pomoći govori u Pretpretresnom podnesku tužilaštva.⁵²⁵¹ Prema tome, **Gvero** je bio obaviješten o tom navodu. Shodno tome, Pretresno vijeće odbacuje **Gverin** argument.

1744. **Gvero** takođe tvrdi da je navod o njegovoj upoznatosti sa strateškim ciljevima i Direktivom br. 4 i koracima preduzetim u cilju njihove realizacije prije 8. marta 1995. godine primjer "štetnog iznenađenja" jer nije iznesen u Optužnici, Pretpretresnom podnesku tužilaštva,

⁵²⁴⁵ Gverin završni podnesak, par. 399.

⁵²⁴⁶ Odluka, par. 78. V. takođe Optužnica, par. 76.

⁵²⁴⁷ V. Zahtjev u ime Milana Gvere za odobrenje da uloži žalbu na Odluku Pretresnog vijeća po Drugom zahtjevu tužilaštva za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka, 15. maj 2009. godine.

⁵²⁴⁸ V. Odluka po zahtjevu Gvere za odobrenje da uloži žalbu na drugi zahtjev tužilaštva za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka, 3. juni 2009. godine.

⁵²⁴⁹ Gverina završna riječ, T. 34702 (11. septembar 2009. godine).

⁵²⁵⁰ Optužnica, par. 76(c).

⁵²⁵¹ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 279.

kao ni u uvodnim riječima. **Gvero** tvrdi da se ta pitanja mogu smatrati relevantnim isključivo za opšte okolnosti i kontekst navoda iz Optužnice pošto ne ulaze u njene vremenske okvire.⁵²⁵²

1745. Pretresno vijeće slijedi sudsku praksu ovog Međunarodnog suda, prema kojoj je tužilaštvo dužno iznijeti pravno relevantne činjenice na kojima se zasnivaju optužbe u Optužnici, dok takva obaveza ne postoji za dokaze koji će se izvoditi kako bi se te dokazale činjenice.⁵²⁵³ Pri utvrđivanju da li su iznesen pravno relevantne činjenice, optužnica se mora čitati kao integralni tekst.⁵²⁵⁴ **Gvero** je optužen da je bio učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja muslimanskog stanovništva iz Srebrenice i Žepe, od 8. marta 1995. godine, ili otprilike tog datuma, do kraja avgusta 1995. godine.⁵²⁵⁵ Zajednički cilj predstavlja pravno relevantnu činjenicu u vezi s postojanjem UZP-a i ona, kao takva, mora biti navedena u Optužnici.⁵²⁵⁶

1746. U ovom predmetu, zajednički cilj UZP-a jasno se iznosi u paragrafu 49 Optužnice. Postojanje strateških ciljeva i Direktive br. 4 iz 1992. godine predstavljaju dokaze relevantne za navodni UZP i upoznatost optuženog sa zajedničkim ciljem. S obzirom na to, nije bilo potrebe da se iznosi navod o tome.⁵²⁵⁷

(c) Položaj i funkcija koju je obavljao

(i) Uloga pomoćnika komandanta za moral, vjerske i pravne poslove

1747. U vrijeme na koje se odnosi Optužnica, **Milan Gvero** je bio pomoćnik komandanta za moral, vjerske i pravne poslove Glavnog štaba VRS-a (dalje u tekstu: pomoćnik komandanta za moral).⁵²⁵⁸ **Gvero** je bio na tom položaju od aprila 1992. godine do kraja rata.⁵²⁵⁹ Bio je neposredno potčinjen komandantu Glavnog štaba VRS-a Mladiću.⁵²⁶⁰ Baza Sektora za moral,

⁵²⁵² Gverina završna riječ, T. 34702–34703 (11. septembar 2009. godine).

⁵²⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 116. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 88 (gdje se kaže da "pitanje da li je stepen konkretnosti navoda u optužnici dovoljan zavisi od toga da li su činjenice pravno relevantne za teze tužioca u optužnici navedene sa dovoljno pojedinosti da optuženi bude jasno obaviješten o optužbama protiv njega tako da može pripremiti svoju odbranu").

⁵²⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 117. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić*, par. 89 (gdje se kaže da se o "pravnoj relevantnosti pojedine činjenice ne može odlučiti *in abstracto*. To zavisi od prirode teza tužioca. Odlučujući faktor o kojem ovisi kakav će se stepen konkretnosti u navođenju činjeničnih pojedinosti u optužnici od tužioca očekivati jeste priroda navedenog kažnjivog ponašanja za koje se optuženi tereti").

⁵²⁵⁵ Optužnica, par. 49, 76.

⁵²⁵⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 118; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka*, par. 42.

⁵²⁵⁷ V. za daljnju diskusiju gore, par. 1607–1609.

⁵²⁵⁸ Manojlo Milovanović, T. 12242 (30. maj 2007. godine); Božo Momčilović, T. 14081, 14087 (22. avgust 2007. godine). **Gvero** je imenovan za pomoćnika za moral, vjerske i pravne poslove 25. aprila 1992. godine. Dokazni predmet P02739, Obavještenje o Mladićevom i Gverinom postavljenju ukazom od 25. aprila 1992. godine, str. 1.

⁵²⁵⁹ Gverina uvodna riječ, T. 615 (23. avgust 2006. godine); dokazni predmet P02739, Obavještenje o Mladićevom i Gverinom postavljenju ukazom od 25. aprila 1992. godine.

⁵²⁶⁰ Manojlo Milovanović, T. 12152–12154 (29. maj 2007. godine), T. 12304–12305 (31. maj 2007. godine); Novica Simić, T. 28593 (21. novembar 2008. godine).

vjerske i pravne poslove (dalje u tekstu: Sektor za moral) bila je u Han-Pijesku. Međutim, **Gvero** je redovno putovao u Crnu Rijeku, gdje je bio Glavni štab VRS-a.⁵²⁶¹

1748. Kada je riječ o ovlaštenjima, pomoćnici komandanta su u načelu uticali na proces odlučivanja u Glavnom štabu VRS-a tako što su iznosili prijedloge, stavove ili mišljenja. Međutim, bez Mladićevog odobrenja nisu mogli izdavati borbena naređenja potčinjenim jedinicama.⁵²⁶² Kao pomoćnik komandanta za moral, **Gvero** je bio ovlašten samo za izdavanje izvršnih naređenja iz djelokruga svog Sektora.⁵²⁶³

1749. Tužilaštvo navodi da je **Gvero** "kontrolisao Informativni centar Glavnog štaba" na čijem čelu je bio Milovan Milutinović.⁵²⁶⁴ **Gvero** tvrdi da je tužilaštvo pomiješalo "Odjeljenje za informisanje i političko-propagandnu djelatnost Sektora za moral", koji je nadzirao on, i "Informativni centar Glavnog štaba VRS-a", na čijem čelu je bio Milutinović, koji je bio neposredno potčinjen Mladiću. **Gvero** tvrdi da je riječ o dva zasebna organa.⁵²⁶⁵ S obzirom na sve predočene dokaze, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Sektor za moral imao Odjeljenje za informisanje i političko-propagandna dejstva (dalje u tekstu: Centar za informisanje i propagandu), na čijem čelu je bio Milovan Milutinović.⁵²⁶⁶

⁵²⁶¹ Bogdan Sladojević, T. 14404 (27. avgust 2007. godine); Nedeljko Trkulja, T. 15082-15085 (10. septembar 2007. godine).

⁵²⁶² Manojlo Milovanović, T. 12242-12243, 12249 (30. maj 2007. godine), T. 12304 (31. maj 2007. godine); Nedeljko Trkulja, T. 15141 (10. septembar 2007. godine). V. takođe Novica Simić, T. 28593, 28596-28599 (21. novembar 2008. godine). V. takođe gore, par. 107.

⁵²⁶³ Novica Simić, T. 28598-28599 (21. novembar 2008. godine). Simić je u svom svjedočenju rekao da je u Sektoru za moral radilo pet do šest ljudi. *Ibid.* Manojlo Milovanović, T. 12242-12243, 12249 (30. maj 2007. godine), T. 12304 (31. maj 2007. godine). Nekoliko svjedoka je posvjedočilo da **Gvero** nikad nije komandovao nekom vojnom jedinicom i da nije imao uticaja na to kako će Glavni štab upotrijebiti jedinice. Nedeljko Trkulja, T. 15141-15142 (10. septembar 2007. godine); Slavko Čulić, T. 33875 (2. juli 2009. godine); Petar Škrbić, T. 15638 (19. septembar 2007. godine).

⁵²⁶⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 1750.

⁵²⁶⁵ Gverina završna riječ, T. 34730-34731 (11. septembar 2009. godine).

⁵²⁶⁶ Slobodan Kosovac, T. 30386-30387 (20. januar 2009. godine); dokazni predmet 5D00759, Izvještaj S. Kosovca o funkcionisanju VRS-a, 2008. godine, str. 18-19; Nedeljko Trkulja, T. 15140 (10. septembar 2007. godine). Osim saslušanih svjedočenja koja idu u prilog zaključku da je **Gverin** Sektor za moral imao odjeljenje za informisanje i propagandnu djelatnost, takav zaključak potkrepljuje nekoliko dokumenata. V. dokazni predmet P03178, Kadrovska evidencija Glavnog štaba VRS-a, str. 11-12 (gdje se odjeljenje za informisanje i propagandna dejstva navodi kao pododjeljenje **Gverinog** Sektora za moral, na čelu s Milovanom Milutinovićem); dokazni predmet P03179, Izvještaj o stanju morala u VRS-u podnesen Drinskom korpusu, s Gverinim potpisom, 8. februar 1993. godine (gdje **Gvero** pominje "centre za IPPD /informisanje i psihološko-propagandna dejstva/"; dokazni predmet P04154, Prijedlog Komande Drinskog korpusa u vezi s "Pravilnošću informisanja javnosti o izvođenju borbenih dejstava" upućen pomoćniku komandanta za moral, vjerske i pravne poslove, s Živanovićevim potpisom, 8. juli 1995. godine (gdje Živanović predlaže **Gveri** da "neposrednije uključi [...] Pres centar GŠ VRS"; dokazni predmet 5DP00035, Naređenje Glavnog štaba VRS-a u vezi sa sprečavanjem oticanja tajnih vojnih podataka, s Mladićevim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine (gdje se pominje "Press centar" Glavnog štaba VRS-a; među primaocima naređenja je i Sektor za moral); dokazni predmet P03097, "Deveti krug informativnog pakla", Gverin članak o knjizi koju je napisao Milovan Milutinović "Kako sam vodio medijski rat", str. 6-7 (gdje je **Gvero** izjavio da je Milovan Milutinović bio načelnik "Informativne službe i Centra za informativno-propagandnu delatnost" Glavnog štaba od 1992. godine). V. takođe dokazni predmet P02788, Naređenje u vezi sa prebacivanjem razglasnog sistema iz Press centra Krajiškog korpusa u garnizonu Rogatici, s Tolimirovim otkucanim potpisom, 15. juli 1995. godine (gdje se kaže da je Milovan Milutinović načelnik "Centra infor. propagandne djelatnosti" Glavnog štaba VRS-a). Pretresno vijeće napominje da postoji određena nedosljednost u terminologiji koja se u gorenavedenim dokumentima koristi u vezi s odjeljenjem za informisanje i propagandu u **Gverin**oj nadležnosti. Radi jasnoće, Pretresno vijeće će u cijeloj ovoj Presudi govoriti o "Centru za informisanje i propagandu". Pretresno vijeću su takođe predočeni dokazi koji ukazuju na mogućnost da je postojao još jedan centar za informisanje, potčinjen neposredno komandantu Glavnog štaba. V. Novica Simić, T. 28585-28586 (20. novembar 2008. godine) (gdje je izjavio da je postojao "centar za informativno-propagandno djelovanje" VRS-a, koji je bio zaseban organ Glavnog štaba VRS-a, potčinjen neposredno komandantu Glavnog štaba, i da taj centar nije bio u sastavu Sektora za moral). Međutim, Simića je, kada je dao taj iskaz,

1750. **Gvero** je prvenstveno bio zadužen za podizanje i praćenje stanja morala vojnika VRS-a, što je bio važan element borbene gotovosti.⁵²⁶⁷ **Gverina** dužnost je bila da ocjenjuje razne faktore koji utiču na moral kako bi se osiguralo da borbeni duh ostane na najvišem nivou.⁵²⁶⁸ To je, između ostalog, uključivalo praćenje situacije u jedinicama, uključujući psihičko i fizičko opterećenje kojem su ljudi izloženi, gubitke u ljudstvu i tehnici, kao i uticaj takvih gubitaka na borbeni moral. Osim toga, jedan od **Gverinih** zadataka bilo je i učestvovanje u odlučivanju o borbenim dejstvima tako što je starješinama jedinica predlagao mjere moralno-psihološkog usmjeravanja i obezbjeđenja radi održavanja borbenog morala jedinica i pojedinaca.⁵²⁶⁹

1751. **Gvero** su takođe povremeno slali na teren kako bi ocijenio situaciju u jedinicama i dizao moral. Na primjer, po Mladićevom naređenju od 12. maja 1995. godine, "[u] cilju efikasnijeg izvršavanja zadataka iz Direktive br. 7/1 i realizacije planiranih operacija 'Spreča-95' i 'Plamen-95'", trebalo je od starješina iz Glavnog štaba VRS-a formirati tri ekipe koje će se "angažovati u pružanju pomoći, objedinjavanju borbenih dejstava i utvrđivanju stanja" u Bratunačkoj brigadi.⁵²⁷⁰ **Gvero** je bio u sastavu jedne od tih ekipa kojima je zadatak, između ostalog, bio "sagledati stanje u jedinicama angažovanim po planu 'Plamen-95' i pružiti potrebnu pomoć za produžetak operacije".⁵²⁷¹

1752. Jedan od zadataka koji je **Gvero imao** kao pomoćnik komandanta za moral bilo je širenje informacija i propagande među vojnicima kao podršku ciljevima rata, tokom priprema za borbena dejstva i tokom borbenih dejstava. To je uključivalo analizu međunarodnog političkog konteksta u kojem je političko i vojno rukovodstvo bosanskih Srba donosilo odluke.⁵²⁷² Te

Gvero ispitivao u vezi s dokaznim predmetom P03178, Kadrovska evidencija Glavnog štaba VRS-a. Kao što je gore rečeno, Pretresno vijeće se uvjerilo, čak uzimajući u obzir Simićevo svjedočenje, da se iz dokaznog predmeta P03178 vidi da je na čelu pododjeljenja za informisanje i propagandna dejstva Sektora za moral bio Milovan Milutinović. Pretresno vijeće stoga smatra da taj dokaz ne potkrepljuje zaključak da je u sklopu Glavnog štaba VRS-a postojao još jedan centar za informisanje i propagandu i ono se uvjerilo da taj dokaz ne utiče na konstataciju da je Centar za informisanje i propagandu na čelu s Milutinovićem bilo u **Gverinoj** nadležnosti.

⁵²⁶⁷ Manojlo Milovanović, T. 12245–12246 (30. maj 2007. godine); Novica Simić, T. 28591, 28593 (21. novembar 2008. godine). V., npr., dokazni predmet P03179, Izvještaj o stanju morala u VRS-u podnesen Drinskom korpusu, s Gverinim potpisom, 8. februar 1993. godine; dokazni predmet P04208, Plan moralno-psihološkog obezbjeđenja operacije, s Gverinim potpisom i Mladićevim odobrenjem.

⁵²⁶⁸ Novica Simić, T. 28699 (24. novembar 2008. godine). V. takođe dokazni predmet P03182, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Gverinim potpisom, 4. avgust 1995. godine; dokazni predmet P03184, Izvještaj o karakteristikama borbene situacije u zapadnom dijelu RS-a, s Gverinim potpisom, 21. septembar 1995. godine.

⁵²⁶⁹ V. dokazni predmet P04208, Plan moralno-psihološkog obezbjeđenja operacije, s Gverinim potpisom i Mladićevim odobrenjem, str. 4. V. takođe dokazni predmet P03182, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Gverinim potpisom, 4. avgust 1995. godine; dokazni predmet P03184, Izvještaj o karakteristikama borbene situacije u zapadnom dijelu RS-a, s Gverinim potpisom, 21. septembar 1995. godine.

⁵²⁷⁰ Dokazni predmet 5D00714, Naređenje Glavnog štaba VRS-a, s Mladićevim potpisom, 12. maj 1995. godine.

⁵²⁷¹ *Ibid.*, str. 1–2. V. takođe Slavko Čulić, T. 33865–33868 (2. juli 2009. godine) (gdje je izjavio da je **Gvero** 27. jula 1995. godine otišao u štab i na IKM Šipovske brigade, čiji komandant je bio Čulić, radi praćenja situacije u toj jedinici, nivoa borbenog morala, aktivnosti, neriješenih pitanja s civilnim vlastima i drugih pitanja od važnosti za tu jedinicu).

⁵²⁷² Petar Škrbić, T. 15567–15571 (18. septembar 2007. godine); dokazni predmet P04208, Plan moralno-psihološkog obezbjeđenja operacije, s Gverinim potpisom i Mladićevim odobrenjem; dokazni predmet P03097, "Deveti krug informativnog pakla", Gverin članak o knjizi koju je napisao Milovan Milutinović "Kako sam vodio medijski rat", str. 3–4; dokazni predmet P02764, Izvještaj vještaka o komandnoj odgovornosti u Glavnom štabu VRS-a, koji je sastavio R. Butler, 9. juni 2009. godine, par. 2.10-2.11; Slobodan Kosovac, T. 30386–30389 (20. januar 2009. godine); dokazni predmet 5D00759, Izvještaj S. Kosovca o

informacije su se prosljeđivale niz komandni lanac i vojnicima bi ih objašnjavale njihove starije i pomoćnici za moral na nivou korpusa.⁵²⁷³ Na primjer, u borbenom naređenju u vezi s operacijom "Krivaja-95" od 2. jula, u odjeljku pod naslovom "Moralno-psihološka priprema ljudstva za izvršenje zadataka", stoji sljedeće uputstvo Komande Drinskog korpusa komandantima brigada: "[t]ežište imati na podizanju borbenog morala ističući uspehe naših jedinica u slamanju neprijateljske ofanzive u proteklih mjesec dana. Ukazati na značaj presecanja i sužavanja enklave Srebrenica za bezbednost srpskih sela i civilnog stanovništva u srednjem Podrinju. Jedinice što bolje snabdeti borbenim potrebama za izvršenje ovog zadatka".⁵²⁷⁴

1753. Što se tiče spoljne propagande, **Gverina** uloga je uključivala praćenje predodžbe o VRS-u u međunarodnim sredstvima javnog informisanja.⁵²⁷⁵ Međutim, dokazi ukazuju na to da su **Gverine** mogućnosti djelovanja u vezi sa sredstvima javnog informisanja u praksi bile ograničene jer je sredstva javnog informisanja RS-a i njihove resurse kontrolisao državno rukovodstvo.⁵²⁷⁶ Tokom rata je postojao Međunarodni press-centar na čelu s Karadžićevom kćerkom, smješten na Palama, koji je kontrolisao sredstva javnog informisanja.⁵²⁷⁷

1754. **Gverine** dužnosti u vezi s pravnim poslovima bile su uglavnom administrativne.⁵²⁷⁸ **Gvero** je takođe imao izvjesne dužnosti u vezi sa vojnim sudovima, vojnim tužilaštvom i vojnim disciplinskim sudom.⁵²⁷⁹ Osim toga, u **Gverinoj** nadležnosti su bili i vjerski poslovi.⁵²⁸⁰

funkcionisanju VRS-a, 2008. godine, str. 18–19. V., npr., dokazni predmet P03180, članak pod naslovom "Gvero opisuje pravednu borbu Srba u Bosni", objavljen u *Srpskoj vojsci*, 15. juli 1993. godine. Simić je u svom svjedočenju rekao da je takve informacije o međunarodnoj situaciji dobivao putem izvještaja koje je slao **Gvero** i da je te informacije potom uključivao u borbena naređenja "da bi vojnici shvatili u kojim okolnostima se ovo izvodi". Novica Simić, T. 28695–28698 (24. novembar 2008. godine). V. dokazni predmet 5D00974, Naređenje Komande Istočnobosanskog korpusa, 25. mart 1995. godine, str. 5–6.

⁵²⁷³ Dokazni predmet P04208, Plan moralno-psihološkog obezbeđenja operacije, s Gverinim potpisom i Mladićevim odobrenjem. Novica Simić, T. 28697–28698 (24. novembar 2008. godine). V., npr., dokazni predmet P03179, Izvještaj o stanju morala u VRS-u podnesen Drinskom korpusu, s Gverinim potpisom, 8. februar 1993. godine, str. 11; dokazni predmet P03184, Izvještaj o karakteristikama borbene situacije u zapadnom dijelu RS-a, s Gverinim potpisom, 21. septembar 1995. godine; dokazni predmet P03182, Izvještaj Glavnog štaba VRS-a, s Gverinim potpisom, 4. avgust 1995. godine. V. takođe dokazni predmet 5D00974, Naređenje Komande Istočnobosanskog korpusa, 25. mart 1995. godine, str. 5–6 (gdje se pod naslovom "Moralno-psihološke pripreme" kaže da prije početka operacije nadležni organ na nivou korpusa treba sve pripadnike uključenih komandi i jedinica upoznati s "ciljem, značajem i zadacima ove operacije", pri čemu treba posebno istaći međunarodne okolnosti u kojima se izvodi operacija; stanje na ratištu RS-a; politički, ekonomski i vojni značaj tog prostora za RS; snage i sredstva koji učestvuju u operaciji i sistem rukovođenja i komandovanja; kao i druge mjere preduzete radi motivacije i podizanja borbenog morala).

⁵²⁷⁴ Dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa 04/156-2: Naređenje za borbena dejstva br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine, str. 8. Druga borbena naređenja su imala slične dijelove u vezi s moralno-psihološkim pripremama za izvođenje zadataka. V., npr., dokazni predmet 1D01294, Naređenje Komande Bratunačke brigade za aktivna borbena dejstva poslato komandama 1., 2., 3. i 4. pješadijskog bataljona, s Blagojevićevim potpisom, 5. juli 1995. godine, str. 6.

⁵²⁷⁵ V., npr., dokazni predmet 6D00129, Dokument Glavnog štaba VRS-a u vezi sa sprečavanjem odmazde i postupaka sa novinarima i predstavnicima međunarodnih organizacija, 20. juni 1992. godine. V. takođe dokazni predmet P03097, "Deveti krug informativnog pakla", Gverin članak o knjizi koju je napisao Milovan Milutinović "Kako sam vodio medijski rat"; dokazni predmet P04148, Zahtjev Komande Drinskog korpusa upućen Sektoru za moral, vjerske i pravne poslove Glavnog štaba VRS-a, sa Živanovićevim potpisom, 13. april 1993. godine.

⁵²⁷⁶ Milomir Savčić, T. 15341 (13. septembar 2007. godine); Petar Škrbić, T. 15555–15556 (18. septembar 2007. godine).

⁵²⁷⁷ Branimir Grulović, T. 23766, 23791–23793 (22. juli 2008. godine); Petar Škrbić, T. 15556 (18. septembar 2007. godine); dokazni predmet P03540, Presretnuti razgovor između Sonje Karadžić i pukovnika Stevanovića, 5. avgust 1995. godine, 18:30 sati, str. 2 (gdje je zabilježeno kako Sonja Karadžić kaže da, u skladu s naređenjem predsjednika RS-a, dozvole za prolaz novinara može izdavati samo Međunarodni press centar).

⁵²⁷⁸ Manojlo Milovanović, T. 12247 (30. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je **Gverina** uloga bila da se pobrine za negativnosti u vojsci koje ne podležu krivičnom gonjenju, poput disciplinskih prekršaja među jedinicama, ukoliko su bile relevantne za moral);

1755. Postoje dokazi iz kojih se vidi da je u **Gverine** dužnosti spadala i saradnja s međunarodnim organizacijama.⁵²⁸¹ U julu 1995. godine **Gvero** je imao razne kontakte s UNPROFOR-om, MKCK-om i UNHCR-om vezane za situaciju u srebreničkoj enklavi, ratne zarobljenike i prevoz ranjenih i bolesnih.⁵²⁸² Međutim, Pretresno vijeće konstatuje da održavanje kontakata s UNPROFOR-om i međunarodnim humanitarnim organizacijama nije spadalo u dužnosti koje je **Gvero** imao kao pomoćnik komandanta za moral; to je zapravo bila dužnost višeg starješine, Mladića ili Milovanovića, koji bi **Gveru** ili druge generale izričito ovlastili da stupe u kontakt s takvim organizacijama.⁵²⁸³ Bilo je takođe prilika u kojima je **Gvero** u pratnji Mladića ili drugih oficira VRS-a prisustvovao sastancima s Nizozemskim bataljonom.⁵²⁸⁴

1756. U Mladićevom i Milovanovićevom odsustvu iz Glavnog štaba VRS-a drugi pomoćnici komandanta su podnosili izvještaje "najstarijem oficiru" koji je bio prisutan.⁵²⁸⁵ Znalo se dogoditi da **Gvero** bude najstariji oficir u Glavnom štabu VRS-a i u toj situaciji je mogao, po Mladićevom odobrenju, imati ulogu koja je izlazila iz okvira njegovih uobičajenih dužnosti.⁵²⁸⁶ Na primjer, 13. jula 1995. godine Glavni štab VRS-a je izdao naređenje, s **Gverinim** otkucanim potpisom, u vezi

-
- Richard Butler, T. 19607 (14. januar 2008. godine). V. takođe dokazni predmet P04208, Plan moralno-psihološkog obezbeđenja operacije, s Gverinim potpisom i Mladićevim odobrenjem, str. 4 (gdje se u odjeljku 2.c kaže) da je jedna od dužnosti pomoćnika komandanta za moral "brzo i energično reagovanje na pojave dezorganizovanosti, narušavanja sistema komandovanja, discipline, pojave panike i dr. i preduzimanje odgovarajućih mera").
- 5279 Manojlo Milovanović, T. 12246–12247 (30. maj 2007. godine). Milovanović je u svom svjedočenju rekao da su vojni sudovi od početka rata trebali biti u sklopu Ministarstva odbrane, ali da to u praksi nisu bili zato što Ministarstvo odbrane nije za to bilo opremljeno. V. takođe Richard Butler, T. 19607 (14. januar 2008. godine). V. takođe gore, par. 108.
- 5280 Manojlo Milovanović, T. 12246–12247 (30. maj 2007. godine); dokazni predmet P04208, Plan moralno-psihološkog obezbeđenja operacije, s Gverinim potpisom i Mladićevim odobrenjem, str. 7. V. takođe dokazni predmet 6DP02516, Zahtjev Sektora za moral, vjerske i pravne poslove Glavnog štaba VRS-a za analizu obilježavanja Vidovdana, s Gverinim potpisom, 16. juli 1995. godine. **Gverini** zadaci su uključivali uspostavljanje kontakata sa vjerskim zajednicama i predlaganje mjera i aktivnosti za obilježavanje vjerskih praznika. *Ibid.*
- 5281 Novica Simić, T. 28606 (21. novembar 2008. godine); Milenko Jevđević, T. 29797 (16. decembar 2008. godine); Petar Škrbić, T. 15568–15571 (18. septembar 2007. godine).
- 5282 V. Novica Simić, T. 28605–28606 (21. novembar 2008. godine); Cornelis Nicolai, T. 18448 (29. novembar 2007. godine), T. 18550 (30. novembar 2007. godine). V. takođe, npr., dokazni predmet P02906, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Gvere, 11. juli 1995. godine, 16:15 sati; dokazni predmet P02968, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Gobillarda i Gvere, 11. juli 1995. godine, 18:10 sati; dokazni predmet P02907, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Gvere, 12. juli 1995. godine, 14:45 sati; dokazni predmet P02947, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom Smitha i Mladića, 31. juli 1995. godine, str. 1; dokazni predmet P04156, najnovije informacije MKCK-a br. 9 u vezi sa aktivnostima u bivšoj Jugoslaviji, 17. juli 1995. godine, str. 3; dokazni predmet P04157, Intervju koji je MKCK dao televizijskoj kući *Deutsche Welle*, 20. juli 1995. godine; dokazni predmet P02942, Izlazni šifrovani telegram – sastanak u Beogradu između predstavnika UNPROFOR-a, Miloševića, Mladića i Smitha, 15. juli 1995. godine; sastanak između Gvere i predstavnika UNHCR-a u hotelu "Jahorina" 16. jula 1995. godine – upućeno Ananu iz Štaba UNPROFOR-a u Zagrebu; dokazni predmet P02978, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Markovića, 16. juli 1995. godine, 15:00 sati.
- 5283 Slobodan Kosovac, 30436–30437 (21. januar 2009. godine); Milomir Savčić, T. 15356 (13. septembar 2007. godine); Manojlo Milovanović, T. 12248 (30. maj 2007. godine). V. dokazni predmet P02947, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom Smitha i Mladića, 31. juli 1995. godine, str. 1 (gdje se kaže da je "Mladić [...] postavio generala Gveru kao osobu odgovornu za humanitarna pitanja i za problem izbjeglica"). V. takođe dokazni predmet, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa sastancima u Sarajevu i na Palama - 20. april 1995. godine, 22. april 1995. godine; dokazni predmet P02950, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom Smitha i Mladića, 25. avgust 1995. godine.
- 5284 V. dokazni predmet P02936, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa sastancima u Sarajevu i na Palama - 20. april 1995. godine, 22. april 1995. godine; dokazni predmet P02950, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa sastankom Smitha i Mladića, 25. avgust 1995. godine.
- 5285 Manojlo Milovanović, T. 12305 (30. maj 2007. godine). V. takođe *ibid.*, T. 12367–12372 (1. juni 2007. godine). V. takođe gore, par. 106.
- 5286 Manojlo Milovanović, T. 12203–12205 (29. maj 2007. godine), T. 12305 (30. maj 2007. godine). Trkulja je, ne dajući vremenske okvire, rekao da je **Gvero** bio najstariji u Glavnom štabu i da je potpisivao naređenja koja je **Miletić** izradio, po uputstvima komandanta na Isturenom komandnom mjestu. Nedeljko Trkulja, T. 15098–15101 (10. septembar 2007. godine), T. 15151, 15183–15184 (11. septembar 2007. godine).

sa sprečavanjem prolaza bosanskih Muslimana u pravcu Tuzle i Kladnja;⁵²⁸⁷ **Gvero** je od Tolimira takođe dobio dva prijedloga u vezi s postupanjem sa ratnim zarobljenicima i njihovim smještajem, kao i Mladićevo naređenje u vezi sa sprečavanjem oticanja tajnih vojnih podataka o ratnim zarobljenicima, koje je bilo naslovljeno na njega u Glavnom štabu VRS-a.⁵²⁸⁸ Načelnik štaba VRS-a Milovanović je 19. jula, po dolasku u Glavni štab VRS-a u Crnoj Rijeci, podnio izvještaj direktno **Gveri**.⁵²⁸⁹ Tolimir je 25. jula 1995. godine poslao **Gveri** ili **Miletiću** u Glavni štab VRS-a jedan dokument, u kojem predlaže da se od UNPROFOR-a zatraži da u Žepu ne šalje generala nego pukovnika.⁵²⁹⁰ Ti dokazi pokazuju da je **Gvero** obavljao zadatke koji nisu bili uobičajeni zadaci pomoćnika komandanta za moral. Pretresno vijeće stoga zaključuje da je **Gvero** bio najstariji oficir u Glavnom štabu VRS-a barem jedan dio dana 13. jula, 19. jula i 25. jula 1995. godine.

1757. **Gvero** je bio jedan od četiri generala koji su osnovali VRS, po godinama je bio najstariji oficir u Glavnom štabu VRS-a i uživao je veliko poštovanje.⁵²⁹¹ **Gveru** su smatrali "jugonostalgičarem" i zagovornikom ideje "bratstva i jedinstva". Međutim, **Gvero** je došao u sukob s Karadžićem i taj sukob je tokom rata eskalirao.⁵²⁹² Karadžić je **Gveru** smatrao komunistom i zvao ga je "kočničar Glavnog štaba, crvena guba, đavo Glavnog štaba".⁵²⁹³

⁵²⁸⁷ Dokazni predmet P00045, Naređenje Glavnog štaba VRS-a za sprečavanje prolaza muslimanskih grupa ka Tuzli i Kladnju izdato Drinskom korpusu, s Gverinim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine. Trkulja je u svom svjedočenju rekao da **Gvero** nije imao vještine ni znanja koji su potrebni za izradu vrlo složenog borbenog naređenja kao što je to naređenje. Trkulja je izjavio da **Gvero** nije izrađivao dokumente "ni otprilike ovakvog tipa" kao to naređenje i da **Gvero** nije imao iskustva s takvim dokumentima. Prema tome, **Gvero** nije bio ni djelimično odgovoran za to naređenje i moguće je da ga je neko drugi potpisao u njegovo ime. Prema Trkuljinim riječima, to naređenje je sigurno izradio **Miletić**. Nedeljko Trkulja, T. 15150–15154, 15182–15185 (11. septembar 2007. godine). V. takođe Manojlo Milovanović, T. 12371–12372 (1. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da izdavanje tog borbenog naređenja samo po sebi ne bi bilo u skladu sa zakonom ako Mladić **Gveru** nije prethodno ovlastio za potpisivanje izvršnih naređenja). U datim okolnostima Pretresno vijeće se uvjerilo da je to naređenje, bez obzira na to da li je ga je izradio **Gvero**, izdato po Mladićevom ovlaštenju, kao i da je **Gvero** bio upoznat s njegovim sadržajem.

⁵²⁸⁸ Dokazni predmet P00192, Postupak sa ratnim zarobljenicima, dokument upućen Mladiću i **Gveri**, sa Savčićevim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine (taj dokument je naslovljen **Gveri** "na znanje"); dokazni predmet P00131, Obavještenje u vezi sa smještajem ratnih zarobljenika, koje je Tolimir uputio **Gveri** lično, 13. juli 1995. godine; dokazni predmet 5DP00035, Naređenje Glavnog štaba VRS-a u vezi sa sprečavanjem oticanja tajnih vojnih podataka, s Mladićevim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine (to naređenje je naslovljeno, između ostalog, na Sektor za moral). U vezi s dokaznim predmetom P00131, Milovanović je u svom svjedočenju rekao da je **Gvero** primio taj dokument zato što je bio "najstariji general" u Komandi toga dana. Manojlo Milovanović, T. 12367–12369 (1. juni 2007. godine).

⁵²⁸⁹ Manojlo Milovanović, T. 12203–12205 (29. maj 2007. godine). Milovanović je izjavio da se tom prilikom, "kao disciplinovan vojnik", javio direktno **Gveri** zato što je on bio najstariji prisutni oficir u Glavnom štabu VRS-a. *Ibid.*

⁵²⁹⁰ Dokazni predmet P00191, Dokument u vezi sa Sporazumom o razoružavanju Žepe, upućen **Gveri** ili **Miletiću**, s Tolimirovim otkucanim potpisom, 25. juli 1995. godine, str. 2. Prema Milovanovićevim riječima, taj dokument je bio naslovljen "n/1 gen. Gvere ili gen. Miletića", jer Tolimir nije znao koji je od njih u Glavnom štabu VRS-a i slao je dokument u Glavni štab VRS-a da ga kurir uruči onome koga od te dvojice nađe. Manojlo Milovanović, T. 12377 (1. juni 2007. godine). Jovanović je u svom svjedočenju rekao da nikad prije nije vidio taj dokument. Izjavio je da je moguće da je taj dokument naslovljen na **Gveru** ili **Miletića** zato što su oni bili jedini prisutni oficiri u Operativnom centru Glavnog štaba VRS-a. To je zaključio na osnovu prve rečenice u dokumentu: "Predlažemo da ga prosledite Komandi Sarajevsko-romanijskog korpusa", čime im je povjeren "kurirski posao". Saša Jovanović, T. 33948–33949 (6. juli 2009. godine).

⁵²⁹¹ Novica Simić, T. 28600 (21. novembar 2008. godine), T. 28691 (24. novembar 2008. godine); Nedeljko Trkulja, T. 15098 (10. septembar 2007. godine); Manojlo Milovanović, T. 12152 (29. maj 2007. godine); dokazni predmet P03938 (povjerljivo).

⁵²⁹² Milomir Savčić, T. 15346–15347 (13. septembar 2007. godine). V. takođe dokazni predmet 6D00137, Karadžićev dopis upućen **Gveri**, 18. decembar 1994. godine (gdje Karadžić **Gveri** kaže da je njegovo ponašanje potvrda da "uopšte ne uvažava [...] instituciju predsednika Republike i vrhovnog komandanta"); dokazni predmet P02756, Dopis predsjednika RS-a upućen **Gveri**, 17. juli 1995. godine (gdje Karadžić upozorava **Gveru** da je postupao suprotno nekim njegovim naređenjima u vezi s

(d) Djela i ponašanje(i) Upoznatost sa strateškim ciljevima i direktivama

1758. Skupština srpskog naroda u BiH usvojila je strateške ciljeve u maju 1992. godine.⁵²⁹⁴ Pretresno vijeće nema dokaza da je **Gvero** tom prilikom bio prisutan. Međutim, **Gvero** je 2. septembra 1992. govorio na jednom sastanku održanom u Bijeljini, na kojem su izneseni ti "ciljevi rata, odnosno strategijski ciljevi".⁵²⁹⁵ Tom sastanku su, između ostalog, prisustvovali Karadžić, Krajišnik i Mladić.⁵²⁹⁶ Što se tiče Direktive br. 4, nisu predloženi dokazi u vezi s tim da je **Gvero** bio uključenu u njeno izdavanje. Međutim, on je prisustvovao vojno-političkom savjetovanju koje je, po Mladićevom naređenju, održano u Zvorniku nekoliko dana po izdavanju Direktive br. 4, na kojem se govorilo o nekim zadacima Drinskog korpusa u skladu s tom Direktivom.⁵²⁹⁷

1759. Početkom 1995. godine **Gvero** prisustvovao i govorio na referisanju o borbenoj gotovosti, na kojem je bilo riječi o "definisaniu daljnih političkih i vojnih ciljeva i strategije vođenja rata i mirovnih pregovora", konkretno, o političkim i vojnim prioritetima RS-a, "već usvojenim strategijskim ciljevima" i "težišnim zadacima [VRS-a] u 1995. godini".⁵²⁹⁸ Pretresno vijeće konstatuje da je **Gvero**, učestvujući u tom referisanju o borbenoj gotovosti, stekao široko i suštinski važno znanje o strategijama i ciljevima političkog rukovodstva RS-a.

1760. Referisanje o borbenoj gotovosti u januaru dovelo je do izdavanja Direktive br. 7.⁵²⁹⁹ Direktiva br. 7, koja nosi datum 8. mart i koja je izrađena u skladu sa "potpunom metodom",⁵³⁰⁰

kontaktima s međunarodnim organizacijama, kao i da je donosio odluke u vezi s bolesnima i ranjenima, što nije u njegovoj nadležnosti). V. dolje, par. 1797.

⁵²⁹³ Petar Škrbić, T. 15555 (18. septembar 2007. godine). Na jednom sastanku 14. jula 1995. godine, Karadžić je Škrbiću rekao "da on nije baba da će on da smeni generala" **Gveru**. *Ibid.*, T. 15487 (17. septembar 2007. godine). Prema Škrbićevim riječima, Mladić je zbog stalnih razmirica između **Gvere** i Karadžića "stavio [...] na marginu generala Gveru da bi ga zaštitio od tih neprijatnosti, tako da general Gvero nije obavljao ni deo dužnosti koje su bile u njegovoj nadležnosti". Škrbić je takođe izjavio da je **Gvero** u jednom momentu premješten iz Crne Rijeke u Han-Pijesak. Osim toga, Škrbić je izjavio da mu je **Gvero** pomenuo svoju ostavku, ali ga je Škrbić upozorio da jedan general ne daje ostavku. *Ibid.*, T. 15562–15564 (18. septembar 2007. godine). Savčić je takođe posvjedočio da je **Gvero** vjerovatno jednom, ili čak više puta, razriješen dužnosti. Milomir Savčić, T. 15346–15347 (13. septembar 2007. godine). V. takođe Manojlo Milovanović, T. 12255–12256 (30. maj 2007. godine) (gdje je u načelu posvjedočio da je u aprilu 1995. godine postojao otvoreni sukob između Glavnog štaba VRS-a i Vrhovne komande, premda nije znao da li je **Gvero** lično došao u sukob s Karadžićem).

⁵²⁹⁴ V. gore, par. 89.

⁵²⁹⁵ Novica Simić, T. 28649–28654 (21. novembar 2008. godine); dokazni predmet P03927, Ratni dnevnik Novice Simića, januar 1992. do januara 1993. godine, str. 35.

⁵²⁹⁶ Novica Simić, T. 28649–28654 (21. novembar 2008. godine).

⁵²⁹⁷ Dokazni predmet P04402, Izvod iz bilježnice koju su zaplijenile snage NATO-a tokom pretresa mjesta stanovanja porodice Radovana Karadžića 25-26. maja 2005. godine, str. 1; dokazni predmet P04221, Naređenje Glavnog štaba VRS-a izdato Komandi Drinskog korpusa, s Mladićevim potpisom, 20. novembar 1992. godine; dokazni predmet P04222, Plan izvođenja vojno-političkog savjetovanja u Drinskom korpusu za 23. novembar 1992. godine, koje je odobrio Mladić, s Milovanovićevim potpisom (gdje se kaže da se na savjetovanju razgovaralo o "stanju, rezultatima, daljnjim zadacima i mogućnostima" Drinskog korpusa na području, između ostalog, Višegrada, Goražda, Bratunca i Zvornika); Vinko Pandurević, T. 32073–32080 (25. februar 2009. godine).

⁵²⁹⁸ Dokazni predmet 5D00967, Plan referisanja o borbenoj gotovosti u 1994. godini, 29. i 30. januar 1995. godine, s Mladićevim potpisom.

⁵²⁹⁹ V. gore, par. 1648.

sadrži odjeljak o "moralno-psihološkom obezbeđenju", pod naslovom "Obezbeđenje borbenih dejstava", čiji relevantni dio glasi:

[p]lanskim, organizovanim i sa državnog nivoa koordiniranim informativno-propagandnim delovanjem, na spoljnjem planu, obezbediti ofanzivni propagandno-informativni nastup u cilju pridobijanja saveznika, produbljivanja raskola unutar koalicije, razobličavanja pristrasnog i neprijateljskog delovanja pojedinaca i dela snaga UNPROFOR-a i određenih humanitarnih organizacija i podriivanje borbenog morala neprijatelja.⁵³⁰¹

U nastavku piše:

[p]reko nadležnih državnih i vojnih organa, zaduženih za rad sa UNPROFOR-om i humanitarnim organizacijama, planskim i nenametljivim restriktivnim odobravanjem zahteva, smanjiti i ograničiti logističku podršku snaga UNPROFOR-a u enklavama i dotur materijalnih sredstava muslimanskom življu, i učiniti ih ovisnim od naše dobre volje, a istovremeno izbeći osudu međunarodne zajednice i svetskog javnog mnjenja.⁵³⁰²

1761. U Direktivi br. 7/1, izdatoj krajem marta, u relevantnom dijelu odjeljka o "moralno-psihološkom obezbeđenju" piše:

[p]lanskim i koordinarnim informativno-propagandnim aktivnostima sa državnim organima i informativnim kućama razobličiti pristrasnost UNPROFOR-a i Međunarodne zajednice koji su dozvolili da se neprijatelji nesmetano naoružavaju i stalno napadaju srpske odbrambene položaje iz "zaštićene zone" Tuzla.⁵³⁰³

U nastavku se kaže:

[i]nformisanje javnosti o borbenim dejstvima u operaciji i psihološko-propagandnu aktivnost prema neprijatelju koordinirati preko CIPD GŠ VRS.⁵³⁰⁴

(ii) Uključenost u procedure za prolaz konvoja

1762. **Gvero** je krajem 1994. godine i početkom 1995. godine u nekim slučajevima bio uključen u proceduru u vezi sa prolazom konvoja UNPROFOR-a i humanitarne pomoći preko

⁵³⁰⁰ V. gore, par. 1649. Kosovac je u svom svjedočenju rekao da se taj odjeljak Direktive br. 7 ne može pripisati Sektoru za moral. Izjavio je sljedeće: "Neke rečenice koje bi mogle biti tema i metod ovoga sektora, ali dominiraju rečenice i miks onog što je nadležnost vrhovnog komandanta vlade i organa Republike Srpske na realizaciji zadataka." Slobodan Kosovac, T. 30377-30379 (20. januar 2009. godine). Međutim, kao odgovor na **Gverino** pitanje, Kosovac nije mogao potvrditi da "nije [bilo] neophodno" da pomoćnik komandanta za moral, vjerske i pravne poslove učestvuje u sastavljanju Direktive br. 7, jer bi to "značilo [...] omalovažiti jedan vrlo važan sektor". *Ibid.*, T. 30241-30242 (16. januar 2009. godine). Kosovac je, na osnovu događaja koji su se odigrali i pojednosti iz dnevnika Karadžićeve sekretarice, zaključio da su sastanku u kabinetu predsjednika Karadžića održanom 16. marta 1995. godine prisustvovali svi ljudi koji su bili bitni za sastavljanje Direktive br. 7, ali "i više osoba ne bi smetalo". *Ibid.*; dokazni predmet 5D01322, Dnevnik sekretarice Radovana Karadžića za 1995. godinu, str. 31. V. takođe Slobodan Kosovac, T. 30086-30087 (14. januar 2009. godine).

⁵³⁰¹ Dokazni predmet P00005, Direktiva br. 7 Vrhovne komande RS-a, 8. mart 1995. godine, str. 14, par. 6.1.

⁵³⁰² Dokazni predmet P00005, Direktiva br. 7 Vrhovne komande RS-a, 8. mart 1995. godine, str. 14, par. 6.1.

⁵³⁰³ Dokazni predmet 5D00361, Direktiva br. 7/1 Glavnog štaba VRS-a, s Mladićevim potpisom, 31. mart 1995. godine, par. 6.1.

⁵³⁰⁴ *Ibid.*

teritorije RS-a.⁵³⁰⁵ Na primjer, **Gvero** je 8. decembra 1994. godine obavijestio Komandu Drinskog korpusa da je ekipi Ljekara bez granica odobreno kretanje na potezu Beograd-Zvornik-Bratunac-Srebrenica, kao i povratak.⁵³⁰⁶ U vezi sa nekoliko obavještenja o odobrenom prolazu konvoja UNPROFOR-a ili o odobrenim helikopterskim misijama u periodu od januara do aprila 1995. godine Pretresno vijeće se uvjerilo da je na svakom od njih **Gverin** rukom pisani paraf.⁵³⁰⁷

1763. Pretresnom vijeću nisu predloženi dokazi o **Gverinoj** uključenosti u odobravanju konvoja UNPROFOR-a ili humanitarnih konvoja poslije aprila 1995. godine. Međutim, postoje dokazi iz kojih se vidi da se na sastanku kojem su prisustvovali Karadžić, Koljević, Krajišnik, **Gvero**, Akaši i Smith, održanom 20. aprila 1995. godine, Smith **Gveri** požalio u vezi s ograničenjima dostave goriva. **Gvero** je odgovorio da ima obavještajne podatke da UNPROFOR, a posebno jedinice UNPROFOR-a u Srebrenici, dostavljaju ABiH gorivo. **Gvero** je, osim toga, rekao da mu je poznato da UNPROFOR ima dovoljne rezerve.⁵³⁰⁸

(iii) Uključenost u događaje u Srebrenici

1764. U aprilu 1995. godine, Živanović je od **Gvere** i njegovih "organa" zatražio da se "angažuj[u] oko prodora informacija muslimanima Srebrenice o načinu njihove bezbjedne evakuacije iz zone borbenih dejstava", skrećući **Gveri** pažnju na situaciju u kojoj su se našle neprijateljske snage u Srebrenici i na veliki broj civila koji su tamo pobjegli.⁵³⁰⁹ Dok je napad na Srebrenicu još bio u toku, 8. jula 1995. godine,⁵³¹⁰ Živanović je **Gveri** u Glavni štab VRS-a poslao prijedlog da "neposrednije uključ[i]" Centar za informisanje i propagandu i da radio-stanice u Milićima i Bratuncu stave pod svoju nadležnost zato što događaji vezani za Srebrenicu zaslužuju "propagandnu obradu što je moguće sa višeg nivoa".⁵³¹¹ Živanović je nadalje naveo da "[m]uslimanski živalj u enklavi Srebrenica pomno prati obe pomenute radio-stanice, što je više

⁵³⁰⁵ V. gore, par. 214–226.

⁵³⁰⁶ Dokazni predmet P04153, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a o saglasnosti da se realizuje odobrenje Koordinacionog tijela za helikopterski let upućeno Komandi Drinskog korpusa, s Gverinim otkucanim potpisom, 8. decembar 1994. godine.

⁵³⁰⁷ Dokazni predmet P04039, Odobrenje Glavnog štaba VRS-a za medicinsku evakuaciju upućeno UNPROFOR-u, s Miletićevim potpisom, 4. februar 1995. godine; dokazni predmet P03999, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s odobrenim konvojima, s Milovanovićevim otkucanim potpisom, 22. februar 1995. godine (koje sadrži 15 odobrenja, od kojih je na svakom **Gverin** rukom pisani potpis); dokazni predmet P04040, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s odobrenim konvojima, s Milovanovićevim otkucanim potpisom, 21. april 1995. godine (koje sadrži 11 odobrenja, od kojih je na svakom **Gverin** rukom pisani potpis). V. takođe dokazni predmet P04036, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s odobrenim helikopterskim misijama upućeno UNPROFOR-u u Sarajevu, s Milovanovićevim potpisom, 6. januar 1995. godine, str. 4; dokazni predmet P04028, Zahtjev UNPROFOR-a za helikoptersku misiju upućen Glavnom štabu VRS-a, s potpisom generala Brinkmana, 20. januar 1995. godine, str. 7 (premda se ne vidi **Gverin** rukom pisani potpis, na oba ta dokumenta je rukom pisana zabilješka neidentifikovane osobe da ih trebaju vidjeti "Tošo i Gvero").

⁵³⁰⁸ Dokazni predmet P02936, Izvještaj UNPROFOR-a u vezi sa sastancima u Sarajevu i na Palama - 20. april 1995. godine, 22. april 1995. godine, par. 9; Rupert Smith, T. 17492–17493 (5. novembar 2007. godine).

⁵³⁰⁹ Dokazni predmet P04148, Zahtjev Komande Drinskog korpusa upućen Sektoru za moral, vjerske i pravne poslove Glavnog štaba VRS-a, sa Živanovićevim potpisom, 13. april 1993. godine.

⁵³¹⁰ V. gore, par. 249–250.

⁵³¹¹ Dokazni predmet P04154, Prijedlog Komande Drinskog korpusa u vezi s "Pravilnošću informisanja javnosti o izvođenju borbenih dejstava" upućen pomoćniku komandanta za moral, vjerske i pravne poslove, sa Živanovićevim potpisom, 8. juli 1995. godine.

nego dobra prilika da se medijski sa naše strane pomenuta enklava obrađuje".⁵³¹² Pretresno vijeće napominje da nisu predloženi dodatni dokazi da se Glavni štab VRS-a tokom operacije "Krivaja-95" doista služio tim radio-stanicama.

1765. Dana 9. jula 1995. godine, oko podneva, **Gvero** je zajedno s pomoćnikom komandanta za pozadinu Bratunačke brigade Trišićem otišao na IKM Drinskog korpusa u Pribićevcu, gdje je neformalno razgovarao s Momčilovićem, koji je bio potčinjen Trišiću, i predsjednikom Izvršnog odbora Bratunca Davidovićem.⁵³¹³ Postoje dokazi koji navode na zaključak da je **Gvero** na putu za Beograd i iz Beograda svratio na IKM da provjeri situaciju u jedinici i da podijeli novine.⁵³¹⁴

1766. **Gvero**, Trišić i Davidović su otišli kod Krstića.⁵³¹⁵ Pretresno vijeće je saslušalo protivrječne iskaze u vezi s konkretnim mjestom **Gverinog** susreta s Krstićem⁵³¹⁶ i nije se uvjerilo da je **Gvero** s Krstićem otišao na posmatrački položaj da posmatra borbena dejstva. Ubrzo poslije toga, **Gvero**, Krstić, Trišić, Davidović, pukovnik Vukota⁵³¹⁷ i Jevđević⁵³¹⁸ su zajedno sjedili za stolom oko sat i po.⁵³¹⁹ Prema Trišićevim riječima, razgovarali su o "vojnim dejstvima koja su tada bila u toku" premda se "[n]ije [...] puno govorilo o operaciji Srebrenica".⁵³²⁰ Iako su konkretne pojedinosti razgovora nepoznate, Pretresno vijeće je uvjereno da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti, s obzirom na datum, lokaciju i učesnike tog sastanka, da se

⁵³¹² Dokazni predmet P04154, Prijedlog Komande Drinskog korpusa u vezi s "Pravilnošću informisanja javnosti o izvođenju borbenih dejstava" upućen pomoćniku komandanta za moral, vjerske i pravne poslove, sa Živanovićevim potpisom, 8. juli 1995. godine.

⁵³¹³ Božo Momčilović, T. 14080–14082, 14095 (22. avgust 2007. godine); svjedok PW-162, T. 9184 (djelimično zatvorena sjednica) (21. mart 2007. godine), T. 9194–9196 (djelimično zatvorena sjednica) (22. mart 2007. godine), T. 9332 (23. mart 2007. godine); Milenko Jevđević, T. 29701–29702 (15. decembar 2008. godine); Dragoslav Trišić, T. 27116–27119, 27138–27139 (21. oktobar 2008. godine). Kada je **Gvero** stigao u Pribićevac, selo smješteno oko 20 kilometra od Bratunca, otišao je prvo u pozadinski sektor 3. bataljona Bratunačke brigade, gdje je sjeo da popije kafu s Dragoslavom Trišićem i Srbislavom Davidovićem. **Gvero** je potom zajedno s Trišićem otišao na IKM Drinskog korpusa, udaljen oko 250 do 300 metara. Dragoslav Trišić, T. 27116–27119 (21. oktobar 2008. godine); svjedok PW-162, T. 9332 (23. mart 2007. godine).

⁵³¹⁴ V. Božo Momčilović, T. 14093–14094 (22. avgust 2007. godine) (gdje je izjavio da je **Gvero** vjerovatno došao iz Beograda zato što je donio časopise i dnevne novine koje je tamo lako naći, a koji su poslije podijeljeni vojnicima na IKM-u); svjedok PW-162, T. 9332 (23. mart 2007. godine) (gdje je izjavio da je **Gvero** bio na putu za Beograd ili iz Beograda, da je svratio na IKM da se vidi s Krstićem i obide brigadu ili bataljon); Nedeljko Zoranović, T. 33902–33906 (3. juli 2009. godine) (gdje je izjavio da je on **Gvero** jednom prilikom vozio u Beograd i iz Beograda i da se, na povratku, zaustavio negdje između Zvornika i Vlasenice; složio se da je moguće da je to bilo 9. jula 1995. godine).

⁵³¹⁵ Božo Momčilović, T. 14083 (22. avgust 2007. godine); Milenko Jevđević, T. 29701 (15. decembar 2008. godine).

⁵³¹⁶ Jevđević je u svom svjedočenju rekao da je **Gvero** otišao da se vidi s Krstićem na posmatračkom položaju, s kojeg su se mogla posmatrati borbena dejstva na potezu od Zelenog Jadra do objekta Bojna. Milenko Jevđević, T. 29701 (15. decembar 2008. godine). Ali v. Božo Momčilović, T. 14094 (22. avgust 2007. godine), gdje je izjavio da **Gvero**, dok je bio na IKM-u, nije išao na kote da posmatra Srebrenicu. V. takođe Dragoslav Trišić, T. 27118 (21. oktobar 2008. godine), koji je u svom svjedočenju rekao da su "[s]vo vrijeme [...] bili na jednom mjestu i tu je taj razgovor obavljan".

⁵³¹⁷ Vukota je bio pukovnik u brigadi Skelani. Momir Nikolić, T. 33269 (27. april 2009. godine); Mirko Trivić, T. 11803 (18. maj 2007. godine).

⁵³¹⁸ Jevđević je bio komandant Bataljona veze Drinskog korpusa. Milenko Jevđević, T. 29480 (10. decembar 2008. godine).

⁵³¹⁹ Božo Momčilović, T. 14083–14084, 14095–14096 (22. avgust 2007. godine); svjedok PW-162, T. 9332 (23. mart 2007. godine).

⁵³²⁰ Dragoslav Trišić, T. 27117–27119, 27138–27139 (21. oktobar 2008. godine).

razgovaralo o vojnim dejstvima u vezi sa Srebrenicom. Poslije tog sastanka, **Gvero**, Trišić i Davidović su otišli u pravcu Bratunca.⁵³²¹

1767. U kasnim satima 9. jula, Karadžić je izdao naređenje kojim ovlašćuje VRS da zauzme grad Srebrenicu, koje je Tolimir poslao iz Glavnog štaba na IKM u Pribićevcu putem telegrama naslovljenog na **Gveru** i Krstića lično.⁵³²² Predočeni su dokazi koji navode na zaključak da je **Gvero** otišao sa IKM-a prije nego što je taj telegram stigao.⁵³²³ Bez obzira na to da li je **Gvero** primio taj telegram na IKM-u, činjenica je da je on bio naslovljen na njega lično, što po mišljenju Pretresnog vijeća pokazuje da je obavještanje **Gvere** bilo važno, kao i da je Tolimir znao gdje se on nalazi.

1768. Dana 10. jula, dok je VRS napredovao prema gradu Srebrenica, Nicolai je obavijestio VRS da je kao odgovor na njihove napade odobrena vazдушna podrška NATO-a.⁵³²⁴ Istoga dana, Glavni štab VRS-a je izdao saopštenje u kojem je rečeno da je **Gvero** "[p]ovodom posljednjih događaja oko Srebrenice" izjavio sljedeće: "Sadašnje naše borbene aktivnosti usmerene su samo na neutralisanje muslimanskih terorista, a nikako nisu usmerene protiv civila i pripadnika UNPROFOR-a. [...] Civili iz Srebrenice, koji to žele, mogu organizovano i bezbedno da napuste naselje. U celini, nema nikakvog razloga da se mediji i stranci uključuju u muslimansku ratnu propagandu."⁵³²⁵

1769. U jutarnjim satima 11. jula, poslije granatiranja baze čete Bravo, Nizozemski bataljon je NATO-u uputio hitne zahtjeve za vazдушnu podršku u odbrani grada Srebrenice, ali pomoći nije bilo do oko 14:30 sati 11. jula, kada je NATO bombardovao tenkove VRS-a koji su

⁵³²¹ Božo Momčilović, T. 14083–14084 (22. avgust 2007. godine); Dragoslav Trišić, T. 27118 (21. oktobar 2008. godine).

⁵³²² Dokazni predmeti P00033, P00849, Dopis Generalnog štaba VRS-a u vezi s borbenim dejstvima oko Srebrenice upućen Komandi Drinskog korpusa, s Tolimirovim potpisom, 9. juli 1995. godine (gdje se kaže da je Karadžić "saglasan [...] da se nastave dejstva radi zauzimanja Srebrenice, razoružanja muslimanskih terorističkih bandi i potpune demilitarizacije enklave Srebrenica". V. takođe gore par. 252.

⁵³²³ Dokazni predmeti P00033, P00849, Dopis Generalnog štaba VRS-a u vezi s borbenim dejstvima oko Srebrenice upućen Komandi Drinskog korpusa, s Tolimirovim potpisom, 9. juli 1995. godine (gdje se vidi da je dokument primljen u 23:50 sati). V. Božo Momčilović, T. 14133 (22. avgust 2007. godine), gdje je izjavio da je taj dopis sigurno primljen na IKM-u nakon što je **Gvero** otišao. Milovanović je takođe u svom svjedočenju rekao da je Tolimir, budući da je dokument naslovljen na **Gveru** i Krstića lično, znao da se oni nalaze na IKM-u, jer bi, da je mislio da su u Glavnom štabu, naslovio dokument na Glavni štab. Međutim, Milovanović nije znao reći da li je **Gvero** doista bio na IKM-u kad je taj dokument stigao. Manojlo Milovanović, T. 12362–12363 (31. maj 2007. godine). Jevđević je u svom svjedočenju rekao da je taj telegram vjerovatno stigao dok su svi spavali; takođe je moguće da je došao 10. jula. Milenko Jevđević, T. 29704 (15. decembar 2008. godine).

⁵³²⁴ Joseph Kingori, T. 19233–19235 (13. decembar 2007. godine); Robert Franken, T. 2473–2474 (16. oktobar 2006. godine); Cornelis Nicolai, T. 18482–18485 (29. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02976, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Štaba VRS-a, 10. juli 1995. godine u 19:20 sati. Vojni posmatrači UN-a izvijestili su da je od jutra do 12:30 sati potvrđeno više od 100 detonacija u Srebrenici, kao i da je od 12:50 sati do 13:53 sata takođe zabilježeno 49 granata. Osim toga, u 11:00 sati, dvije veće granate, vjerovatno artiljerijske granate kalibra 155mm, pogodile su neposredni krug bolnice, gdje se sklonilo 2.000 civila, od kojih je šest poginulo. Dokazni predmet P00505, Izvještaj Vojnih posmatrača UN-a, 10. juli 1995. godine, str. 3; dokazni predmet P00501, Izvještaj Vojnih posmatrača UN-a, 10. juli 1995. godine, 10:25 sati; Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, ^injenica br. 106.

⁵³²⁵ Dokazni predmet P02753, Srebrenica–muslimanski ratni džoker, Gverina izjava, 10. juli 1995. godine, str. 2. V. Milenko Jevđević, T. 29687 (15. decembar 2008. godine), gdje je izjavio da je znao da su se neki vojnici UNPROFOR-a predali i da je VRS s njima korektno postupao, kao što se opisuje u dokaznom predmetu 6D00022, Dokument IKM-a Drinskog korpusa upućen Glavnom štabu, 9. juli 1995. godine.

se kretali prema gradu Srebrenici.⁵³²⁶ Ubrzo poslije početka vazdušne podrške, Franken je čuo poruku, koju mu je jedan od njegovih oficira u zatočeništvu VRS-a saopštio preko radija oklopnog transportera Nizozemskog bataljona u Bratuncu, da vazdušnu podršku treba smjesta prekinuti i da će VRS u protivnom granatirati položaje Nizozemskog bataljona, uključujući mjesta na kojima su izbjeglice, kao i da će zarobljeni vojnici biti ubijeni.⁵³²⁷

1770. Kasnije toga poslijepodneva **Gvero** je nazvao štab UNPROFOR-a u Sarajevu i rekao da će se, ako se vazdušna podrška smjesta ne prekine, "general Nikolai, u funkciji zamjenika komandanta [...] smatrati odgovornim za svaki dalji razvoj događaja i sudbinu svojih ljudi i civilnog stanovništva u Srebrenici".⁵³²⁸ Tokom tog telefonskog razgovora **Gvero** je negirao napade na Nizozemski bataljon tvrdeći da položaje UNPROFOR-a zapravo napada ABiH i da on stoga ne može ništa napraviti da zaustavi borbe jer VRS ne napada ni UNPROFOR ni civilno stanovništvo Srebrenice.⁵³²⁹

1771. Oko jedan sat poslije tog razgovora, otprilike u 17:30 sati, **Gvero** je u Glavnom štabu VRS-a izdao upozorenje "Odnos prema pripadnicima UNPROFOR-a u enklavi Srebrenica", naslovljeno na Drinski korpus. U tom dokumentu se kaže sljedeće: "U odnosu na celokupnu situaciju u enklavi Srebrenica [...] u centru interesovanja je odnos pripadnika VRS prema pojedincima i snagama UNPROFOR-a u enklavi Srebrenica. U tom smislu komanda DK će preko niže potčinjenih komandi obezbediti krajnje korektan odnos prema pripadnicima UNPROFOR-a [...] i sprečiti bilo kakvo dejstvo i provokacije snaga UNPROFOR-a u enklavi".⁵³³⁰

1772. Odmah poslije telefonskog razgovora između **Gvere** i Nicolaija 11. jula poslijepodne presretnuta su još dva poziva iz Glavnog štaba VRS-a i tokom tih razgovora čuo se samo jedan od sagovornika.⁵³³¹ Pretresno vijeće se uvjerilo da je to bio **Gvero**.

⁵³²⁶ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, ^injenica br. 113. V. takođe gore, par. 253.
⁵³²⁷ Robert Franken, T. 2845–2846 (16. oktobar 2006. godine); Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, ^injenica br. 95; Pieter Boering, T 1920 (19. septembar 2009. godine).
⁵³²⁸ Dokazni predmet P02906, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Gvere, 11. juli 1995. godine, 16:15 sati; dokazni predmet P02374a (povjerljivo); Cornelis Nicolai, T. 18486–18488, 18512 (29. novembar 2007. godine). Prema riječima Nicolaija, **Gverina** poruka je značila da će, ukoliko se vazdušna podrška ne prekine, baza Nizozemskog bataljona u Potočarima i okolno područje biti granatirani. Tokom unakrsnog ispitivanja, Nicolai je potvrdio da se iz zabilješki o njegovom i **Gverinom** telefonskom razgovoru ne vidi da je baza u Potočarima trebala biti granatirana. Međutim, on je ustrajao u svom stavu rekavši da "u trenutku kada je taj razgovor vođen, kada je general Gvero ukazao na posljedice, ja sam to shvatio kao prijetnju da će baza biti granatirana". Nicolai je osim toga izjavio da je u štabu u Sarajevu ta prijetnja vrlo ozbiljno shvaćena. Cornelis Nicolai, T. 18486–18487, 18509–18517 (29. novembar 2007. godine). Butler je u svom svjedočenju rekao da nije očekivao da je bilo ko s činom nižim od Mladića bio ovlašten da uputi takvu prijetnju. Richard Butler, T. 19801 (16. januar 2008. godine).
⁵³²⁹ Dokazni predmet P02906, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Gvere, 11. juli 1995. godine, 16:15 sati; dokazni predmet P02374a (povjerljivo); Cornelis Nicolai, T. 18488 (29. novembar 2007. godine).
⁵³³⁰ Dokazni predmet 6D00207, Upozorenje Glavnog štaba VRS-a u vezi sa odnosom prema pripadnicima UNPROFOR-a u enklavi Srebrenica upućeno Komandi Drinskog korpusa i IKM-u, s Gverinim potpisom, 11. juli 1995. godine.
⁵³³¹ Dokazni predmet P01096a (povjerljivo); dokazni predmet P02375a (povjerljivo). Iz dokaznog predmeta P02375a se vidi da se "u štabu Vrhovne komande nalazi[o] samo" **Gvero**. Pretresno vijeće smatra da se pod "Vrhovnom komandom" zapravo misli na Glavni štab. V. svjedok PW-145, T. 7268–7270 (19. februar 2007. godine), gdje je izjavio da je moguće da je to što je napisano na dokumentu greška.

1773. Tokom prvog razgovora, koji je počeo u 16:23 sata, **Gvero** je ponovio ono što je upravo rekao Nicolaiju, da VRS nije napao UNPROFOR, a "UN ako je uopšte gađan, onda su ih gađali oni koje oni štite – Muslimani". Osim toga, izvijestio je da je od Nicolaija zatražio da "prekine dejstvo i sklone avione s našeg neba".⁵³³² Na kraju telefonskog razgovora, **Gvero** je rekao: "[s]ve ide po planu i budite bez brige."⁵³³³

1774. U drugom presretnutom razgovoru, koji je snimljen 20 minuta kasnije, **Gvero** je rekao: "Predsedniče, srpsko srebro, srpska crkva, srpska zastava. [...] Oni su u vazduhu ponovo. Podmeću ko i ranije ponovo."⁵³³⁴

1775. **Gvero** osporava navod tužilaštva da mu je sagovornik u drugom razgovoru bio Karadžić.⁵³³⁵ U prilog toj tvrdnji on ukazuje na svoj loš odnos s Karadžićem u tom periodu, što nije u skladu s tonom i sadržajem tog razgovora, kao i na činjenicu da je bilo više osoba koje je **Gvero** mogao osloviti sa "predsedniče".⁵³³⁶ Pretresno vijeće je pažljivo razmotrilo ta dva presretnuta razgovora s obzirom na njihov sadržaj i s obzirom na druge relevantne dokaze. Pretresno vijeće⁵³³⁷ se uvjerilo da su to dva razgovora između Karadžića i **Gvere**.⁵³³⁸ Konstatujući to, Pretresno vijeće iznosi ocjenu da ti razgovori ne pokazuju prijateljski odnos, nego uvažavanje. Kakvi god da su problemi u to vrijeme možda postojali u odnosu **Gvere** i Karadžića, takav

⁵³³² Dokazni predmet P01096a (povjerljivo). V. takođe dokazni predmet P02906, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Gvere, 11. juli 1995. godine, 16:15 sati; dokazni predmet P02374a (povjerljivo).

⁵³³³ Dokazni predmet P01096a (povjerljivo).

⁵³³⁴ Dokazni predmet P02375a (povjerljivo).

⁵³³⁵ Gverin završni podnesak, str. 193–202, par. 260–279.

⁵³³⁶ Gverin završni podnesak, str. 193–196, par. 260–265. Prilikom ispitivanja u vezi s dokaznim predmetom P01096a (povjerljivo), Škrbić se složio s **Gverom** da "[o]va prijateljska komunikacija i odnos punog uvažavanja i poštovanje između sagovornika, to svakako ne reflektuje odnos među predsjednika Karadžića i generala Gvere u julu 1995.". Petar Škrbić, T. 15565–15566 (18. septembar 2007. godine). Ali v. svjedok PW-145, T. 7239–7241 (9. februar 2007. godine), gdje je izjavio da, premda ne može identifikovati Karadžića kao jednog od učesnika razgovora, sudeći po načinu na koji se **Gvero** obraća sagovorniku, pretpostavlja i zaključuje da je to u stvari bio Karadžić.

⁵³³⁷ **Izdvojeno mišljenje sudije Kwona:** Uz dužno poštovanje, ne slažem se s konstatacijom većine da **Gvero** u presretnutim razgovorima od 11. jula 1995. podnosi izvještaj Karadžiću. Napominjem da se u vrijeme prisluškivanja tih razgovora mogao čuti samo **Gvero**, kao i da se u tim razgovorima ne pominje ime "Karadžić". Svjedok PW-145 je u svom svjedočenju rekao da je zaključio da se **Gvero** obraća Karadžiću na osnovu tona kojim mu se obraćao i činjenice da je rekao "predsedniče". Svjedok PW-145, T. 7239–7241 (9. februar 2007. godine). Međutim, ja to smatram nagađanjem. Pretresno vijeće je zapravo tokom pretresa preslušalo audio-snimak tih razgovora. Svjedok PW-145, T. 7263–7264 (19. februar 2007. godine). Raspoloženje tokom tih razgovora izgledalo je prilično opušteno i u jednom trenutku se mogao čuti smijeh. Podsjećajući na konstataciju Pretresnog vijeća da su **Gvero** i Karadžić bili u ličnom sukobu i da je njihov odnos tokom rata bio sve gori, v. gore, par. 1757, oslanjam se na Škrbićevo svjedočenje da "prijateljska komunikacija" u presretnutim razgovorima ne odražava problematičan odnos **Gvere** i Karadžića u julu 1995. godine. V. gore, fusnota 5336; Petar Škrbić, T. 11556 (18. septembar 2007. godine). Osim toga, Karadžić nije bio jedini koga su mogli oslovljavati sa "predsedniče" na teritoriji RS-a u julu 1995. godine. Pretresnom vijeću su predočeni dokazi da je **Gvero** oslovljavao druge osobe s "predsedniče" u presretnutim razgovorima. V. dokazni predmet 6D00043, Presretnuti razgovor između Gvere i Krajišnika, 28. april 2004. godine; dokazni predmet 6D00021, Dokument od 14. oktobra 1994. godine u vezi s predajom dokumentacije Međunarodnom sudu, uključujući presretnuti razgovor. S obzirom na gore navedeno, nisam uvjeren da **Gvero** u gorenavedenim presretnutim razgovorima razgovara s Karadžićem. Međutim, moj zaključak ne utiče na karakter tog razgovora, koji ostaje podnošenje izvještaja nekome na višem nivou. S obzirom na to, moj zaključak ne utiče na konstataciju Pretresnog vijeća u vezi s **Gverinim** učešćem u UZP-u prisilnog uklanjanja.

⁵³³⁸ Dokazni predmet P01096a (povjerljivo); dokazni predmet P02375a (povjerljivo). Pretresno vijeće jednoglasno konstatuje da postoji dovoljno dokaza koji povezuju prvi razgovor (dokazni predmet P01096a) s drugim razgovorom (dokazni predmet P02375a) da bi se uvjerilo da su ih vodile iste osobe. Pri donošenju tog zaključka, Pretresno vijeće je uzelo u obzir da je u dokaznom predmetu P02375a rečeno da je "[n]akon dvadeset minuta uslijedio [...] novi razgovor između istih sagovornika. Ponovo smo čuli samo **Gveru**, dok se Karadžić nije čuo". Pretresno vijeće osim toga napominje da se **Gvero** u oba presretnuta razgovora obraća "predsedniku".

uljudan ton bio je primjeren za razgovor s predsjednikom, a **Gvero** je pokazao slično uvažavanje čak i u odgovoru na oštru kritiku koju mu je Karadžić uputio u vezi sa evakuacijom ranjenih i bolesnih.⁵³³⁹ Premda postoje dokazi o postojanju više osoba koje je u tom trenutku bilo moguće adekvatno osloviti sa "predsedniče",⁵³⁴⁰ to oslovljavanje se u ovim presretnutim razgovorima ne može tumačiti nezavisno od sadržaja i konteksta razgovora. Ti pozivi su upućeni gotovo odmah poslije važnog razgovora između **Gvere** i načelnika štaba UNPROFOR-a generala Nicolaija u vezi sa situacijom u Srebrenici i vazдушnim napadima NATO-a. **Gvero** u osnovnim crtama prepričava razgovor i poruku koju je prenio Nicolaiju u vezi s prekidom vazдушnih napada. S obzirom na to kada su ti pozivi upućeni, na sadržaj razgovora i na činjenicu da je Karadžić jedini predsjednik koji je bio direktno umiješan u srebreničku kampanju, zbog čega mu je odmah trebalo prenijeti takve informacije, Pretresno vijeće⁵³⁴¹ se uvjerilo da je **Gvero** razgovarao s Karadžićem o svom razgovoru s UNPROFOR-om. Osim toga, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Gvero** govorio o planu zauzimanja srebreničke enklave i prisilnog uklanjanja civilnog stanovništva kada je rekao: "[s]ve ide po planu i budite bez brige".⁵³⁴² S obzirom na kontekst razgovora, Pretresno vijeće se i u ovom slučaju uvjerilo da je to jedini razumni zaključak koji se može izvesti u datim okolnostima.

1776. Uveče 11. jula, **Gvero** je telefonom razgovarao s generalom Gobillardom u Štabu UNPROFOR-a.⁵³⁴³ **Gvero** je ponovio da VRS nije napao ni UNPROFOR ni civile, već je samo odgovorio na napade muslimanskih "naoružanih terorista [...], koji su trebali biti razoružani u skladu sa sporazumom između sukobljenih strana sklopljenim pod pokroviteljstvom UNPROFOR-a".⁵³⁴⁴ Osim toga, **Gvero** je iznio tvrdnju da je ABiH ukrala veliki broj vozila UN-a i da se ona koriste protiv VRS-a.⁵³⁴⁵ **Gvero** je Gobillardu obećao da će učiniti "sve da situaciju držimo pod kontrolom" i da će se preduzeti koraci "da se uspostavi kontakt sa komandantom jedinice UN-a i izvrši dogovor o daljim merama", i zajamčio je bezbjednost vojnika UN-a i

⁵³³⁹ V. dolje, par. 1797; dokazni predmet P02757, Dopis upućen predsjedniku RS-a, s Gverinim potpisom, 18. juli 1995. godine.

⁵³⁴⁰ V. Petar Škrbić, T. 15564–15565 (18. septembar 2007. godine); Momčilo Krajišnik, T. 21581 (2. juni 2008. godine); dokazni predmet 6D00007, *Službeni glasnik RS-a*, godina IV, br. 3, Odluka o obrazovanju državnog komiteta za saradnju sa Ujedinjenim nacijama i međunarodnim humanitarnim organizacijama, s Karadžićevim potpisom, 14. mart 1995. godine (gdje se kaže da je Nikola Koljević imenovan za predsjednika Državne komisije za saradnju s UN-om). V. takođe Gverin završni podnesak, par. 262–264.

⁵³⁴¹ Ali V. gore, fusnota 5337, Izdvojeno mišljenje sudije Kwona.

⁵³⁴² V. gore, par. 1773; dokazni predmet P01096a (povjerljivo).

⁵³⁴³ Dokazni predmet P02968, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Gobillarda i Gvere, 11. juli 1995. godine, 18:10 sati, str. 1; dokazni predmet P02379c, Presretnuti razgovor, 11. juli 1995. godine, 18:00 sati. Fortin je u svom svjedočenju rekao da je general Gobillard 11. jula nazvao Glavni štab kako bi razgovarao s Mladićem, ali mu je rečeno da je tamo dostupan samo **Gvero**. Louis Fortin, T. 18427, 18384 (28. novembar 2007. godine).

⁵³⁴⁴ Dokazni predmet P02968, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Gobillarda i Gvere, 11. juli 1995. godine, 18:10 sati, str. 1; dokazni predmet P02379c, Presretnuti razgovor, 11. juli 1995. godine, 18:00 sati. V. takođe Louis Fortin, T. 18254–18256 (26. novembar 2007. godine).

⁵³⁴⁵ Dokazni predmet P02968, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Gobillarda i Gvere, 11. juli 1995. godine, 18:10 sati, str. 2; dokazni predmet P02379c, Presretnuti razgovor, 11. juli 1995. godine, 18:00 sati. Prema Fortinovima riječima, to nije bilo tačno jer su ta vozila koristili vojnici Nizozemskog bataljona na položajima za blokiranje. Louis Fortin, T. 18256–18257 (26. novembar 2007. godine), T. 18426 (28. novembar 2007. godine).

muslimanskih civila u enklavi.⁵³⁴⁶ Završavajući taj razgovor, **Gvero** je rekao da će sljedećeg jutra imati potpun uvid u situaciju u Srebrenici i predložio je Gobillardu da tada ponovo razgovaraju telefonom, kao i da se u međuvremenu ne angažuje avijacija.⁵³⁴⁷ Tokom tog razgovora Gobillard je **Gveri** skrenuo pažnju na činjenicu da dok oni razgovaraju nad područjem Srebrenice nema aviona. **Gvero** je dalje rekao da je odluka da se pozovu avioni bila "nerazumna [...], to je odluka koja nije ni vojnički, ni ljudski razumna. Međutim, razumno je naređenje da se prekine sa bombardovanjem".⁵³⁴⁸

1777. U noći s 11. na 12. juli kolona muškaraca, bosanskih Muslimana, krenula je iz srebreničke enklave u pravcu Tuzle pokušavajući da probije odbrambene linije VRS-a na području Bratunca.⁵³⁴⁹ Dana 13. jula VRS je izdao naređenje da se kolona blokira u zonama odgovornosti Bratunac, Zvornik i Vlasenica.⁵³⁵⁰ Jedno od tih naređenja sadrži **Gverin** otkucani potpis i u njemu se komande Drinskog korpusa, Zvorničke brigade, Birčanske brigada i Vlaseničke brigade upućuju da spriječe prolaz bosanskih Muslimana u pravcu Tuzle i Kladnja.⁵³⁵¹ Kao pomoćnik komandanta za moral, **Gvero** je mogao izdavati naređenja potčinjenim jedinicama samo po odobrenju komandanta Glavnog štaba VRS-a.⁵³⁵² To naređenje počinje sljedećim riječima: "Na osnovu dobijenih instrukcija, posle pretrpljenog poraza u enklavi Srebrenica, vojno sposobno ljudstvo iz enklave ima zadatak da se po grupama i sa naoružanjem prebacuje ka Tuzli i Kladnju." Potom je jedinicama naređeno da se angažuju na "otkrivanju, blokiranju, razoružavanju i zarobljivanju uočenih muslimanskih grupa, kao i njihovom sprečavanju prolaska na muslimansku teritoriju".⁵³⁵³ Ta upustva su se prosljeđivala niz komandni lanac.⁵³⁵⁴

1778. U ranim poslijepodnevnim satima 13. jula, Tolimir je Komandi bataljona Vojne policije Zaštitnog puka izdao naređenje, koje je uključivalo prijedloge za postupanje sa ratnim

⁵³⁴⁶ Dokazni predmet P02379c, Presretnuti razgovor, 11. juli 1995. godine, 18:00 sati; dokazni predmet P02968, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Gobillarda i Gvere, 11. juli 1995. godine, 18:10 sati, str. 2.

⁵³⁴⁷ Dokazni predmet P02968, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Gobillarda i Gvere, 11. juli 1995. godine, 18:10 sati, str. 2; dokazni predmet P02379c, Presretnuti razgovor, 11. juli 1995. godine, 18:00 sati; Louis Fortin, T. 18260 (27. novembar 2007. godine).

⁵³⁴⁸ Dokazni predmet P02379c, Presretnuti razgovor, 11. juli 1995. godine, 18:00 sati; dokazni predmet P02968, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Gobillarda i Gvere, 11. juli 1995. godine, 18:10 sati, str. 2. V. takođe Louis Fortin, T. 18260 (27. novembar 2007. godine).

⁵³⁴⁹ V. gore, par. 268.

⁵³⁵⁰ V. gore, par. 379.

⁵³⁵¹ Dokazni predmet P00045, Naređenje Glavnog štaba VRS-a za sprečavanje prolaza muslimanskih grupa ka Tuzli i Kladnju izdato Drinskom korpusu, s Gverinim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine. V. takođe dokazni predmet P00686, Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (Revizija) – operacija "Krivaja 951, 1. novembar 2002. godine, str. 120.

⁵³⁵² V. gore, par. 1748. V. takođe gore, par. 107.

⁵³⁵³ Dokazni predmet P00045, Naređenje Glavnog štaba VRS-a za sprečavanje prolaza muslimanskih grupa ka Tuzli i Kladnju poslato Drinskom korpusu, s Gverinim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine, str. 1.

⁵³⁵⁴ V., npr., dokazni predmet P00117, Naređenje Drinskog korpusa za sprečavanje prolaza muslimanskih grupa ka Tuzli i Kladnju, sa Živanovićevim potpisom, 13. juli 1995. godine. U naređenju Drinskog korpusa se ponavljaju formulacije iz dokaznog predmeta P00045, Naređenje Glavnog štaba VRS-a za sprečavanje prolaza muslimanskih grupa ka Tuzli i Kladnju poslato Drinskom korpusu, s Gverinim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine.

zarobljenicima. Mladiću i **Gveri** je poslata kopija naređenja.⁵³⁵⁵ To naređenje sadrži zabranu snimanja zarobljenika i uputstvo da se zarobljenici smjeste u "zatvorene prostorije ili na prostore koji su zaštićeni od osmatranja sa zemlje i vazduha".⁵³⁵⁶ Uveče 13. jula, otprilike u 22:30 sati, Tolimir je poslao još jedan dokument u vezi sa "smještajem r/z" **Gveri** lično u Glavni štab,⁵³⁵⁷ kojim ga obavještava da, ukoliko nije u mogućnosti da adekvatno smjesti sve ratne zarobljenike iz Srebrenice, "na Sjemeču u objektima [Rogatičke brigade] ima uređen smještaj [...] za 800 ratnih zarobljenika".⁵³⁵⁸

1779. Kasnije te večeri Mladić je izdao naređenje Drinskom korpusu u skladu s Tolimirovim prijedlogom i naložio je da se preduzmu određene mjere radi "sprečavanja oticanja poverljivih podataka koji predstavljaju vojnu tajnu".⁵³⁵⁹ U njemu se naređuje uzdržavanje od davanja informacija o ratnim zarobljenicima i evakuisanim civilima, kao i sprečavanje ulaska domaćih i inostranih novinara, osim novinara Centra za informisanje i propagandu.⁵³⁶⁰ Među primaocima tog naređenja bio je Sektor za moral.⁵³⁶¹ Prema tome, **Gvero** je bio dobro upoznat s njim.

(iv) Uključenost u događaje u Žepi

1780. Kada je Milovanović 19. jula 1995. godine stigao u Glavni štab VRS-a u Crnoj Rijeci, nešto prije nego što se smračilo, pitao je **Gveru** gdje je Mladić, a **Gvero** mu rekao da "Mladić pregovara s nekim vezano za Žepu i najverovatnije srpske snage [bosanskih Srba] ulaze i u Žepu".⁵³⁶²

1781. **Gvero** je sljedećeg dana bio u restoranu "Jela" na proslavi povodom Živanovićevog odlaska u penziju i Krstićevog unapređenja u komandanta Drinskog korpusa.⁵³⁶³ Tokom ručka, komandant Romanijske brigade Mirko Trivić je od **Gvere** zatražio da interveniše i sarađuje s

⁵³⁵⁵ Dokazni predmet P00192, Postupak sa ratnim zarobljenicima, dokument upućen Mladiću i Gveri, sa Savčićevim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine.

⁵³⁵⁶ *Ibid.*

⁵³⁵⁷ Dokazni predmet P00131, Obavještenje u vezi sa smještajem ratnih zarobljenika, koje je Tolimir uputio Gveri lično, 13. juli 1995. godine. V. takođe Manojlo Milovanović, T. 12368 (1. juni 2007. godine).

⁵³⁵⁸ Dokazni predmet P00131, Obavještenje u vezi sa smještajem ratnih zarobljenika, koje je Tolimir uputio Gveri lično, 13. juli 1995. godine, str. 1.

⁵³⁵⁹ Dokazni predmet 5DP00035, Naređenje Glavnog štaba VRS-a u vezi sa sprečavanjem oticanja tajnih vojnih podataka, s Mladićevim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine.

⁵³⁶⁰ *Ibid.*, par. 4–5. V. gore, fusnota 5266.

⁵³⁶¹ Dokazni predmet 5DP00035, Naređenje Glavnog štaba VRS-a u vezi sa sprečavanjem oticanja tajnih vojnih podataka, s Mladićevim otkucanim potpisom, 13. juli 1995. godine.

⁵³⁶² Manojlo Milovanović, T. 12203–12205 (29. maj 2007. godine).

⁵³⁶³ *Ibid.*, T. 12204 (29. maj 2007. godine); Mirko Trivić, T. 11874–11875, 11878–11879 (21. maj 2007. godine).

Krstićem po pitanju zamjene ljudstva u njegovoj jedinici jer to utiče na moral i stoga spada u **Gverin** djelokrug.⁵³⁶⁴

1782. Istoga dana, 20. jula, u enklavi Žepa je preko razglasa emitovana poruka da je stanovništvo, bosanski Muslimani, u bezizglednoj situaciji i da je to područje sada pod Mladićevom kontrolom.⁵³⁶⁵ Nekoliko dana ranije, 15. jula, Tolimir je izdao naređenje Odjeljenju bezbjednosti 1. krajiškog korpusa da prebaci razglasni sistem snage 5.000 vati u Garnizon Rogatica.⁵³⁶⁶ Kapetan Boško Guduraš iz Press centra 1. krajiškog korpusa trebao se dogovoriti s Milovanom Milutinovićem, načelnikom Centra za informisanje i propagandu, koji je nadzirao **Gvero**.⁵³⁶⁷

1783. Pukovnik UNPROFOR-a Baxter je 23. jula nazvao **Gveru** i zatražio od njega da što prije organizuje sastanak Smitha i Mladića kako bi razgovarali o situaciji u Žepi.⁵³⁶⁸ **Gvero** se složio da će "taj susret biti koristan i [on je] pretpostav[io] da bi do njega moglo doći ako ne bude nekih vanrednih događaja u tom vremenu", poput "bezrazložnog i bezumnog bombardovanja, napada na naše snage [VRS-a], podrške Muslimana i slično".⁵³⁶⁹ Sastanak je potom održan 25. jula u restoranu "Jela" i o njemu će se govoriti dolje u tekstu.

1784. U ranim jutarnjim satima 25. jula, poslije potpisivanja Sporazuma od 24. jula 1995. godine,⁵³⁷⁰ Tolimir je Glavnom štabu VRS-a poslao sporazum o razoružanju Žepe naslovljen na **Gveru** ili **Miletića**, u kojem predlaže da se od UNPROFOR-a zatraži da u Žepu pošalje pukovnika a ne generala kako bi se izbjegao scenario sličan onom kada je general Morillon otišao u Srebrenicu 1993. godine.⁵³⁷¹ U tom dokumentu Tolimir dalje govori o tome da postoji opasnost da bi bosanski Muslimani mogli da "zloupotrebe potpisani sporazum pod pritiskom iz Sarajeva,

⁵³⁶⁴ Mirko Trivić, T. 11870, 11872, 11879 (21. maj 2007. godine), T. 11900 (22. maj 2007. godine). Trivić je u svom svjedočenju rekao da je tada jedini put vidio **Gveru** i razgovarao s njim tokom operacije u Žepi. *Ibid.* Pretresno vijeće napominje da je Trivićev iskaz u vezi s tim kada se taj razgovor održao nedosljedan. Trivić je prvo izjavio da je taj razgovor uslijedio poslije "primirja", pet - šest dana poslije 19. jula 1995. godine. Potom je rekao da je vođen 20. ili 21. jula 1995. godine. *Ibid.*, T. 11870–11872 (21. maj 2007. godine). Tokom glavnog ispitivanja od strane tužilaštva, Trivić je izjavio da se ne sjeća gdje se vodio taj razgovor, ali se tokom unakrsnog ispitivanja složio da je moguće da je s **Gverom** i Krstićem razgovarao na ručku u restoranu "Jela" tokom proslave povodom Živanovićevog odlaska u penziju i Krstićevog unapređenja u komandanta korpusa 20. jula 1995. godine. *Ibid.*, T. 11872, 11878–11879 (21. maj 2007. godine).

⁵³⁶⁵ V. gore, par. 943.

⁵³⁶⁶ Dokazni predmet P02788, Naređenje u vezi sa prebacivanjem razglasnog sistema iz Press centra Krajiškog korpusa u garnizon u Rogatici, s Tolimirovim otkucanim potpisom, 15. juli 1995. godine.

⁵³⁶⁷ Dokazni predmet P02788, Naređenje u vezi sa prebacivanjem razglasnog sistema iz Press centra Krajiškog korpusa u garnizon u Rogatici, s Tolimirovim otkucanim potpisom, 15. juli 1995. godine; Slobodan Kosovac, T. 30386–30387 (20. januar 2009. godine); dokazni predmet 5D00759, Izvještaj S. Kosovca o funkcionisanju VRS-a, 2008. godine, str. 18–19. V. gore, par. 1749.

⁵³⁶⁸ Dokazni predmet P01320d, Presretnuti razgovor, 23. juli 1995. godine, 21:20 sati, str. 1.

⁵³⁶⁹ *Ibid.*, str. 1–2.

⁵³⁷⁰ Dokazni predmet 6D00030, Sporazum o razoružavanju vojno sposobnog stanovništva u enklavi Žepa, 24. juli 1995. godine. V. gore, par. 771.

⁵³⁷¹ Dokazni predmet P00191, Dokument u vezi sa Sporazumom o razoružavanju Žepe, upućen Gveri ili Miletiću, s Tolimirovim otkucanim potpisom, 25. juli 1995. godine, str. 2. V. takođe dokazni predmet P01328a, Presretnuti razgovor, 25. juli 1995. godine, 07:09 sati, str. 2 (gdje se vidi da je već ujutro 25. jula **Gvero** imao tekst Sporazuma); dokazni predmet 6D00030, Sporazum o razoružavanju vojno sposobnog stanovništva u enklavi Žepa, 24. juli 1995. godine.

što su već pokušali uključivanjem problema zarobljenih iz Srebrenice".⁵³⁷² Istoga jutra u presretnutom razgovoru s izvjesnim "Šubarom" **Gvero** je, govoreći iz Glavnog štaba VRS-a,⁵³⁷³ u vezi sa sporazumom potpisanim prethodne noći rekao "sve ćemo dozvoliti".⁵³⁷⁴ Izjavio je, osim toga, da "neće ovi vojno sposobni moći da idu, nego će ići u prihvatne centre, biće evidentirani, sve mi radimo po međunarodnom ratnom pravu".⁵³⁷⁵ Pretresno vijeće se uvjerilo da je u nekim dijelovima dana 25. jula 1995. godine **Gvero** bio najstariji oficir u Glavnom štabu VRS-a.

1785. Smith, Mladić, **Gvero** i Tolimir sastali su se 25. jula u 12:30 sati u restoranu "Jela" u Han-Pijesku kako bi razgovarali o situaciji u Žepi. **Gvero** je na taj sastanak došao s Mladićem i nije mnogo govorio.⁵³⁷⁶ Poslije toga, Smith i Mladić su odvojeno otputovali u Žepu.⁵³⁷⁷ **Gvero** toga dana nije otišao u Žepu.⁵³⁷⁸

1786. Konvoji s civilima, bosanskim Muslimanima, koji su odlazili iz grada Žepe zaustavili su se 26. jula na kontrolnom punktu UNPROFOR-a na Bokšanici, gdje je Mladić ušao u svaki od autobusa.⁵³⁷⁹ **Gvero** je otišao tamo da bi od Mladića dobio dozvolu da otputuje u Krajinu.⁵³⁸⁰ Na tom kontrolnom punktu su takođe bili **Pandurević**, **Krstić**, **Tolimir** i predstavnici bosanskih Muslimana.⁵³⁸¹ Nakon što je Mladić završio pregled autobusa, uslijedio je njegov

⁵³⁷² Dokazni predmet P00191, Dokument u vezi sa Sporazumom o razoružavanju Žepe, upućen Gveri ili Miletiću, s Tolimirovim otkucanim potpisom, 25. juli 1995. godine, str. 1.

⁵³⁷³ Dokazni predmet P01334a (povjerljivo). Pretresno vijeće napominje da je taj presretnuti razgovor snimljen na frekvenciji "836,000 mHz", što je ista frekvencija na kojoj su snimljeni i razgovori između **Gvere** i **Nicolaija** i **Gvere** i **Gobillarda** 11. jula, kada je **Gvero** bio u Glavnom štabu VRS-a. Dokazni predmet P02374a (povjerljivo); dokazni predmet P02379c, Presretnuti razgovor, 11. juli 1995. godine, 18:00 sati. V. gore, par. 1770, 1776. Pretresno vijeće se stoga uvjerilo da je **Gvero** bio u Glavnom štabu VRS-a kada je razgovarao sa "Šubarom" 25. jula 1995. godine.

⁵³⁷⁴ Dokazni predmet P01334a (povjerljivo).

⁵³⁷⁵ Dokazni predmet P01334a (povjerljivo).

⁵³⁷⁶ Dokazni predmet P02747, Izvještaj UN-a o sastanku između Smitha i Mladića, 25. juli 1995. godine, str. 1; Rupert Smith, T. 17544–17545 (6. novembar 2007. godine), T. 17722 (8. novembar 2007. godine); Emma Sayer, T. 21081, 21117, 21119 (6. februar 2008. godine). Sastanku je prisustvovala i Smithova prevoditeljica Emma Sayer. *Ibid.*, T. 21081, 21116 (6. februar 2008. godine). V. takođe dokazni predmet 6D00108, Dokument UN-a u vezi sa situacijom u Žepi, koji je sastavio pukovnik Baxter, str. 2; Saša Jovanović, T. 33948 (6. juli 2009. godine); dokazni predmet P01339a, Presretnuti razgovor, 25. juli 1995. godine, 10:44 sati (gdje "X" kaže "Y" "[p]renesite **Gveri** da bude u 11:30 tamo [...] gdje treba da primi Smita").

⁵³⁷⁷ Rupert Smith, T. 17545 (6. novembar 2007. godine); Emma Sayer, T. 21083 (6. februar 2008. godine).

⁵³⁷⁸ V. Nedeljko Zoranović, T. 33890 (3. juli 2009. godine).

⁵³⁷⁹ Hamdija Torlak, T. 9747 (30. mart 2007. godine). V. gore, par. 717.

⁵³⁸⁰ Svjedok 6DPW-02, T. 33844 (2. juli 2009. godine); Saša Jovanović, T. 33917 (3. juli 2009. godine); dokazni predmet P04537, Video-materijal sa Bokšanice, koji sadrži snimke Mladića, **Gvere**, **Krstića**, **Pandurevića**, **Hamdije Torlaka** i izbjeglica iz Žepe na kontrolnom punktu UN-a na Bokšanici, 26. juli 1995. godine. **Gvero** je krenuo iz Han-Pijeska oko podneva i putovanje je trajalo otprilike jedan sat. Nedeljko Zoranović, T. 33891 (3. juli 2009. godine); svjedok 6DPW-02, T. 33844 (2. juli 2009. godine). Kada je stigao na kontrolni punkt, **Gvero** je morao pričekati jer je Mladić ulazio u autobuse i razgovarao s putnicima. Saša Jovanović, T. 33919 (3. juli 2009. godine). Jovanović je u svom svjedočenju rekao da je **Gvero** u jednoj prostoriji čekao da razgovora s Mladićem jer je Mladić morao da završi "važnija posla". On je takođe izjavio da je **Gvero** prije toga nekoliko dana pokušavao stupiti u kontakt s Mladićem, ali Mladić je izbjegavao kontakte s oficirima koji nisu radili "za Bokšanicu". *Ibid.*, T. 33919–33920 (3. juli 2009. godine). V. takođe svjedok 6DPW-02, T. 33850, 33858 (2. juli 2009. godine); Milenko Jevđević, T. 29696–29699 (15. decembar 2008. godine); dokazni predmet P01311a, Presretnuti razgovor, 23. juli 1995. godine, 08:29 sati.

⁵³⁸¹ Dokazni predmet P04537, Video-materijal sa Bokšanice, koji sadrži snimke Mladića, **Gvere**, **Krstića**, **Pandurevića**, **Hamdije Torlaka** i izbjeglica iz Žepe na kontrolnom punktu UN-a na Bokšanici, 26. juli 1995. godine; dokazni predmet P02491 (povjerljivo). V. takođe Saša Jovanović, T. 33917 (3. juli 2009. godine).

"malo žučniji" razgovor s **Gverom**.⁵³⁸² Mladić je na kraju **Gveri** dao usmenu dozvolu da ode u Krajinu.⁵³⁸³

1787. **Gvero** je sa šoferom i pratiocem odmah krenuo za Han-Pijesak,⁵³⁸⁴ gdje se vrlo kratko zadržao prije nego što je krenuo za Banju Luku.⁵³⁸⁵ Tokom puta je svratio u štab Drinskog korpusa u Vlasenici.⁵³⁸⁶ **Gvero** je u Banjoj Luci ostao 15 do 20 dana.⁵³⁸⁷

1788. Pretresno vijeće napominje da postoje neki protivrječni dokazi u vezi s **Gverinim** prisustvom u Žepi. Smith je u svom svjedočenju rekao da se 27. jula, poslije sastanka s Mladićem, odvezao sa Bokšanice i na ulasku u Žepu sreo **Gveru**.⁵³⁸⁸ **Gvero** je Smithu rekao da je on sada zadužen za Žepu.⁵³⁸⁹ Svjedočenje Emme Sayer djelimično potvrđuje navodni Smithov susret s **Gverom**.⁵³⁹⁰

1789. S obzirom na podudarnost svjedočenja Smitha i i Emme Sayer i na osnovu svih predočenih dokaza,⁵³⁹¹ Pretresno vjeruje misli da je do susreta između Smitha i **Gvere** uistinu došlo, ali smatra da dokazi nisu dovoljni da bi se utvrdio datum susreta i sadržaj razgovora. Prema tome, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je **Gvero** bio u Žepi 27. jula 1995. godine.

(v) Uključenost u odvoženje ranjenika i bolesnika iz RS-a

⁵³⁸² Saša Jovanović, T. 33920 (3. juli 2009. godine); svjedok 6DPW-02, T. 33850 (2. juli 2009. godine). **Gvero** je već nekoliko dana znao za krizu na liniji fronta u Krajini, ali nije mogao otići iz Glavnog štaba bez Mladićevog dopuštenja, tako da je od Mladića zatražio da ga pusti da ode u Mrkonjić-Grad. U jednom trenutku **Gvero** je rekao da "gubi vreme ovde sa desetak, dvanaest muslimanskih sela, a dva najsrpskija grada su mu pala", odnosno "padaju". Mladić je poslije tog razgovora bio ljut. Saša Jovanović, T. 33920–33921 (3. juli 2009. godine), T. 33928–33929 (6. juli 2009. godine). Jovanović je, osim toga, izjavio da su "[d]ogađaji u Krajini [...] bili sve alarmantniji i [**Gvero**] je odlučio da lično pređe u deo Republike Srpske, da lično sagleda situaciju koja se dešavala i da reši tu situaciju, znači, da se povrate ta dva grada". *Ibid.*, T. 33921 (3. juli 2009. godine).

⁵³⁸³ Saša Jovanović, T. 33921 (3. juli 2009. godine). Mladić je **Gveri** rekao: "Spakuj se i idi, javi se Milovanoviću." *Ibid.*

⁵³⁸⁴ Nedeljko Zoranović, T. 33892–33893, 33897 (3. juli 2009. godine); Saša Jovanović, T. 33921 (3. juli 2009. godine).

⁵³⁸⁵ Nedeljko Zoranović, T. 33893 (3. juli 2009. godine). Zoranović je u svom svjedočenju rekao da je putovanje trajalo oko tri do četiri sata i da je **Gvero** stigao u Banju Luku u poslijepodnevnim satima. *Ibid.*, T. 33894 (3. juli 2009. godine). Ali v. svjedok 6DPW-02, koji je u svom svjedočenju rekao da je putovanje trajalo šest do osam sati i da su u Banju Luku stigli kasno uveče. Svjedok 6DPW-02, T. 33850–33851 (2. juli 2009. godine). Pretresno vijeće smatra da ta nepodudarnost ne utiče na njegov zaključak da je **Gvero** 26. jula otišao u Banju Luku.

⁵³⁸⁶ Nedeljko Zoranović, T. 33893–33894 (3. juli 2009. godine); dokazni predmet 6D00346, Zapisnik o primopredaji vozila, 26. juli 1995. godine; svjedok 6DPW-02, T. 33850, 33855 (2. juli 2009. godine).

⁵³⁸⁷ Nedeljko Zoranović, T. 33894 (3. juli 2009. godine); svjedok 6DPW-02, T. 33851 (2. juli 2009. godine).

⁵³⁸⁸ Rupert Smith, T. 17556–17557 (6. novembar 2007. godine).

⁵³⁸⁹ *Ibid.*, T. 17556–17557 (6. novembar 2007. godine), T. 17827 (9. novembar 2007. godine). Smith je, osim toga, izjavio da se taj razgovor vodio uz pomoć prevodioca. *Ibid.*

⁵³⁹⁰ Emma Sayer, T. 21133, 21137–21138 (6. februar 2008. godine). Sayerova je u svom svjedočenju rekla da se sjeća susreta s **Gverom** na ulazu u Žepu i da su se ona i Smith vraćali u Sarajevo, dok su pukovnik Coiffet i kapetan Dibb ostali. Međutim, ona se ne sjeća da je **Gvero** rekao da on sad komanduje operacijom u Žepi ili da je zadužen za nju. Imala je utisak da **Gvero** ide k pukovniku Coiffetu i kapetanu Dibbu i da "ide da vidi šta je ostalo, znate, šta se događa, kakva je situacija u tom trenutku u Žepi", što je, prema njenom shvatanju, značilo da ide da vidi ima li još osoblja UNPROFOR-a u enklavi. *Ibid.*, T. 21089, 21091 (6. februar 2008. godine).

⁵³⁹¹ V. Nedeljko Zoranović, T. 33892–33893, 33899 (3. juli 2009. godine); Saša Jovanović, T. 33921–33923 (3. juli 2009. godine). V. takođe Petar Škrbić, T. 15594 (18. septembar 2007. godine) (gdje je izjavio da je 27. jula išao prema zapadnom dijelu RS-a i da je **Gvero** već bio tamo); Slavko Čulić, T. 33866–33868 (2. juli 2009. godine) (gdje je izjavio da je 27. jula vidio **Gveru** u Krajini).

1790. Oficiri Nizozemskog bataljona su 11. jula 1995. godine odvezli dio ranjenika i bolesnika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Srebrenici u Potočare.⁵³⁹² Pripadnici VRS-a su prijetili da će pobiti ranjenike i bolesnike koji su ostali u bolnici u Srebrenici ako ih Vojni posmatrači UN-a ne premjeste.⁵³⁹³ General Nizozemskog bataljona Nicolai je 12. jula rano poslijepodne kontaktirao s Glavnim štabom VRS-a.⁵³⁹⁴ Nicolai je razgovarao s **Gverom** i obavijestio ga o sastanku komandanta Nizozemskog bataljona i Mladića održanom toga jutra u hotelu "Fontana" u vezi s "evakuacijom izbjeglica" iz Srebrenice.⁵³⁹⁵

1791. Nicolai i **Gvero** se nisu složili u vezi s vazdušnim prevozom ranjenika.⁵³⁹⁶ Nicolai je izjavio da će štabu VRS-a biti upućen zvaničan zahtjev u vezi sa slanjem helikoptera u Srebrenicu i da traži **Gverinu** saradnju po tom pitanju.⁵³⁹⁷ **Gvero** je izjavio da upotreba helikoptera u toj zoni nije dozvoljena ni opravdana jer niko ne može garantovati bezbjednost nijednoj letjelici. **Gvero** je predložio da svi budući koraci budu u skladu s onim što su komandant Nizozemskog bataljona i Mladić dogovorili u Srebrenici.⁵³⁹⁸ Pretresno vijeće smatra da je **Gvero** govorio o trećem sastanku u hotelu "Fontana", održanom 12. jula, otprilike u 10:00 sati.⁵³⁹⁹ Na tom sastanku je dogovoreno da će evakuaciju civilnog stanovništva, bosanskih Muslimana, izvršiti VRS i policija RS-a pod nadzorom i u pratnji UNPROFOR-a. Međutim, "ranjenici i bolesnici" nisu bili izričito pomenuti. **Gvero** je ponovio da je ponuđeno da se ranjenici liječe u "našim bolnicama", predložio je evakuaciju kopnenim putem i zajamčio da će ona biti bezbjedna.⁵⁴⁰⁰ Na kraju razgovora, **Gvero** je Nicolaiju rekao da će njegov dodatni zahtjev za dolazak konvoja s gorivom/hranom u Srebrenicu biti razmotren.⁵⁴⁰¹

1792. Dana 15. jula u Beogradu je održan sastanak kojem su, između ostalog, prisustvovali Smith, Milošević i Mladić i na kojem se razgovaralo o situaciji u srebreničkoj enklavi.⁵⁴⁰² Pri

⁵³⁹² Robert Franken, T. 2628–2629 (18. oktobar 2006. godine); Vincent Egbers, T. 2717–2718 (18. oktobar 2006. godine), T. 2918, 2929 (20. oktobar 2006. godine); Pieter Boering, T. 1940 (21. septembar 2006. godine); Joseph Kingori, T. 19265 (14. decembar 2007. godine). Kingori je takođe posvjedočio da su neki ranjenici iz Srebrenice prebačeni direktno u Bratunac, "ali to je bilo mnogo kasnije". *Ibid.*

⁵³⁹³ Joseph Kingori, T. 19264–19266, 19269–19270 (14. decembar 2007. godine). Kingori je takođe posvjedočio da je 13. jula u bolnici u Srebrenici još bilo ranjenih i bolesnih. *Ibid.*, T. 19269 (14. decembar 2007. godine).

⁵³⁹⁴ Cornelis Nicolai, T. 18493 (29. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02907, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Gvere, 12. juli 1995. godine, 14:45 sati, str. 1; dokazni predmet P01119a, (povjerljivo).

⁵³⁹⁵ Cornelis Nicolai, T. 18494–18495 (29. novembar 2007. godine); dokazni predmet P02907, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Gvere, 12. juli 1995. godine, 14:45 sati, str. 1; dokazni predmet P01119a (povjerljivo).

⁵³⁹⁶ Dokazni predmet P02907, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Gvere, 12. juli 1995. godine, 14:45 sati, str. 1; dokazni predmet P01119a (povjerljivo); Cornelis Nicolai, T. 18554 (30. novembar 2007. godine).

⁵³⁹⁷ Dokazni predmet P02907, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Gvere, 12. juli 1995. godine, 14:45 sati, str. 1; dokazni predmet P01119a (povjerljivo).

⁵³⁹⁸ Dokazni predmet P02907, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Gvere, 12. juli 1995. godine, 14:45 sati, str. 1; dokazni predmet P01119a (povjerljivo); Cornelis Nicolai, T. 18554 (30. novembar 2007. godine).

⁵³⁹⁹ V. gore, par. 289.

⁵⁴⁰⁰ Dokazni predmet P01119a (povjerljivo); dokazni predmet P02907, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Gvere, 12. juli 1995. godine, 14:45 sati, str. 1.

⁵⁴⁰¹ Dokazni predmet P02907, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Gvere, 12. juli 1995. godine, 14:45 sati, str. 2.

⁵⁴⁰² Dokazni predmet P02942, Izlazni šifrovani telegram – sastanak u Beogradu između predstavnika UNPROFOR-a, Miloševića, Mladića i Smitha, 15. juli 1995. godine; sastanak između Gvere i predstavnika UNHCR-a u hotelu "Jahorina" 16. jula 1995.

kraju sastanka je odlučeno da se **Gvero** sljedećeg dana u podne sastane s UNHCR-om u hotelu "Jahorina" radi dogovora o prevozu ranjenih bosanskih Muslimana.⁵⁴⁰³

1793. **Gvero** i predstavnici MKCK-a i UNHCR-a postigli su 16. jula usmeni dogovor da će Nizozemski bataljon dio ranjenika i bolesnika u Potočarima odvesti u Bratunac 17. jula ujutro vozilima koja će obezbijediti UNHCR i MKCK. Osim toga, dogovoreno je da će ekipe MKCK-a 17. jula evakuisati oko 100 ranjenih Muslimana iz Bratunca u Tuzlu,⁵⁴⁰⁴ dok će vojno sposobni muškarci biti izdvojeni iz te grupe i zadržani u bolnici u RS-u.⁵⁴⁰⁵ **Gvero** je predstavnicima MKCK-a takođe zajamčio da će "MKCK-u biti omogućen pristup svim zatočenicima kada bezbjednosna situacija na tom području to dozvoli".⁵⁴⁰⁶

1794. Vojni posmatrači UN-a i oficir Nizozemskog bataljona Franken sastali su se 17. jula s obavještajnim oficijom iz Glavnog štaba pukovnikom Radislavom Jankovićem, Momiom Nikolićem i Miroslavom Deronjićem kako bi se raspravilo pitanje ranjenih bosanskih Muslimana koji su ostali u bazi Nizozemskog bataljona u Potočarima i u bolnici u Bratuncu.⁵⁴⁰⁷ Delegacija bosanskih Srba je Frankenu rekla da im preda ranjenike, ali je Franken smatrao da to nije dobra ideja.⁵⁴⁰⁸ Odlučeno je da se ranjenici moraju pregledati prije nego budu odvezeni.⁵⁴⁰⁹ Momir

godine – upućeno Ananu iz Štaba UNPROFOR-a u Zagrebu, str. 1–2; Rupert Smith, T. 17530–17532 (6. novembar 2007. godine).

⁵⁴⁰³ Dokazni predmet P02942, Izlazni šifrovani telegram – sastanak u Beogradu između predstavnika UNPROFOR-a, Miloševića, Mladića i Smitha, 15. juli 1995. godine; sastanak između Gvere i predstavnika UNHCR-a u hotelu "Jahorina" 16. jula 1995. godine – upućeno Ananu iz Štaba UNPROFOR-a u Zagrebu, str. 3. Smith misli da je taj sastanak održan. Rupert Smith, T. 17533 (6. novembar 2007. godine). Nicolai je, naprotiv, u svom svjedočenju rekao da nije obaviješten da se **Gvero** doista sastao s UNHCR-om 16. jula ili otprilike tog datuma. Cornelis Nicolai, T. 18498–18499 (29. novembar 2007. godine). Ali v. dokazni predmet P02978, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Markovića, 16. juli 1995. godine, 15:00 sati (gdje se vidi da je Marković Nicolaiju rekao da **Gvero** tog dana ima sastanak s UNPROFOR-om); dokazni predmet P01191a (povjerljivo) (gdje se kaže da je Gvero na sastanku s predstavnicima UNHCR-a u vezi s dogovorom o evakuaciji).

⁵⁴⁰⁴ Dokazni predmet P02567, Dokument Glavnog štaba VRS-a u vezi s medicinskom evakuacijom, s Miletićevim otkucanim potpisom, 16. juli 1995. godine. V. takođe dokazni predmet P04157, Intervju koji je MKCK dao televizijskoj kući *Deutsche Welle*, 20. juli 1995. godine, str. 1 (gdje se kaže da je s **Gverom** početkom te sedmice na Palama postignut usmeni dogovor); dokazni predmet P04156, Najnovije informacije MKCK-a br. 9 u vezi sa aktivnostima u bivšoj Jugoslaviji, 17. juli 1995. godine, str. 3 (gdje se kaže da je 16. jula na Jahorini održan sastanak s vojnim vlastima bosanskih Srba). Pretresno vijeće se uvjerilo da je u gorenavedenim dokumentima riječ o sastanku **Gvere**, UNHCR-a i MKCK-a 16. jula u hotelu "Jahorina". V. takođe dokazni predmet 6D00320, Obavještenje MKCK-a upućeno Državnom komitetu za saradnju sa međunarodnim organizacijama, 16. juli 1995. godine; dokazni predmet P01200a, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 19:48 sati.

⁵⁴⁰⁵ Dokazni predmet P02567, Dokument Glavnog štaba VRS-a u vezi s medicinskom evakuacijom, s Miletićevim otkucanim potpisom, 16. juli 1995. godine, str. 1.

⁵⁴⁰⁶ Dokazni predmet P04156, Najnovije informacije MKCK-a br. 9 u vezi sa aktivnostima u bivšoj Jugoslaviji, 17. juli 1995. godine, str. 3. V. dokazni predmet P04157, Intervju koji je MKCK dao televizijskoj kući *Deutsche Welle*, 20. juli 1995. godine (u kojoj je glasnogovornik Kancelarije MKCK-a u Beogradu rekao da je na sastanku održanom prije nekoliko dana na Palama postignut usmeni dogovor s **Gverom**, prema kojem je delegatima MKCK-a "u principu "odobreno da običu" bosanske Muslimane iz Srebrenice koje je VRS zatočio. On je, osim toga, rekao da se **Gvero** složio s uobičajenim uslovima za posjetu MKCK-a zatočeničkim centrima").

⁵⁴⁰⁷ Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno, Dodatak, ^injenica br. 224; Robert Franken, T. 2514-2515 (16. oktobar 2006. godine). Franken je izjavio da je Janković bio na čelu delegacije bosanskih Srba. *Ibid.* V. takođe dokazni predmet P00453, Izjava koju su Franken, Deronjić i Mandžić potpisali 17. jula 1995. godine, str. 2.

⁵⁴⁰⁸ Robert Franken, T. 2515 (16. oktobar 2006. godine).

⁵⁴⁰⁹ Dokazni predmet P00524, Izvještaj o stanju vojnih posmatrača UN-a, 17. juli 1995. godine.

Nikolić je insistirao da s predstavnicima MKCK-a ode u ambulantu baze Nizozemskog bataljona u Potočarima⁵⁴¹⁰ jer je vjerovao da među ranjenicima ima onih koji su počinili ratne zločine.⁵⁴¹¹

1795. U poslijepodnevnom satima 17. jula održan je drugi sastanak kako bi se razgovaralo o pojedinostima u vezi sa prevozom ranjenika.⁵⁴¹² Uz učesnike prvog sastanka prisutni su bili i predstavnici Ljekari bez granica i MKCK-a.⁵⁴¹³ Odlučeno je da će ranjenici iz baze Nizozemskog bataljona u Potočarima nakon pregleda biti odvezeni u Bratunac i da će onda u bolnici u Bratuncu ostati sedam ranjenih muškaraca, dok će MKCK ostale odvesti u Tuzlu.⁵⁴¹⁴

1796. U izvještaju od 17. jula 1995. godine MKCK pominje otprilike 100 ranjenika i bolesnika u Potočarima i Bratuncu koje "treba hitno premjestiti".⁵⁴¹⁵ Ta premještanja su izvršena.⁵⁴¹⁶ U jednom saopštenju za štampu MKCK je rekao da su, uz **Gverinu** saglasnost, 17. i 18. jula tri medicinske ekipe evakuisale 88 ranjenih osoba iz Bratunca i Potočara u Tuzlu, kao i da su neke od tih osoba u "vrlo teškom stanju".⁵⁴¹⁷ Osim toga, prema riječima MKCK-a, bosanski Srbi su odbili dati odobrenje za odlazak 23 ranjena vojno sposobna muškarca. Oni su zadržani u bolnici u Bratuncu i MKCK ih je smatrao ratnim zarobljenicima.⁵⁴¹⁸

1797. Karadžić je 17. jula upozorio **Gveru** da je postupao suprotno nekim Karadžićevim naređenjima u vezi s kontaktima s međunarodnim organizacijama, kao i da je "donosi[o] odluke o evakuaciji bolesnih i ranjenih, što je nadležnost Državnog komiteta za saradnju sa UN i međunarodnim humanitarnim organizacijama".⁵⁴¹⁹ Odgovarajući na to upozorenje, **Gvero** je sljedećeg dana Karadžiću poslao dopis u kojem kaže: "Sve aktivnosti o kojima je reč u vašem aktu realizovao sam po naređenjima mog prvopretpostavljenog" – komandanta Glavnog štaba.

⁵⁴¹⁰ Robert Franken, T. 2516 (16. oktobar 2006. godine). Franken je u svom svjedočenju rekao da su otišli u "bolnicu". Franken je takođe izjavio da su oficiri Nizozemskog bataljona bili s Nikolićem za vrijeme tih pregleda. *Ibid.* Pretresno vijeće konstatuje da Franken govori o bolnici u Potočarima.

⁵⁴¹¹ Robert Franken, T. 2516 (16. oktobar 2006. godine).

⁵⁴¹² Dokazni predmet P00524, Izvještaj o stanju vojnih posmatrača UN-a, 17. juli 1995. godine.

⁵⁴¹³ *Ibid.*

⁵⁴¹⁴ *Ibid.*, str. 1 (gdje se takođe kaže da su ranjenici, prije nego što im je dozvoljeno da odu, pregledani u prisustvu Vojnih posmatrača UN-a i jednog predstavnika MKCK-a).

⁵⁴¹⁵ Dokazni predmet P04156, Najnovije informacije MKCK-a br. 9 u vezi sa aktivnostima u bivšoj Jugoslaviji, 17. juli 1995. godine, str. 2. V. takođe dokazni predmet 6D00320, Obavještenje MKCK upućeno Državnom komitetu za saradnju sa međunarodnim organizacijama, 16. juli 1995. godine.

⁵⁴¹⁶ Dokazni predmet P04157, Intervju koji je MKCK dao televizijskoj kući *Deutsche Welle*, 20. juli 1995. godine, str. 2. V. takođe dokazni predmet P02570, Naređenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s kretanjem međunarodnih humanitarnih organizacija, s Miletićevim potpisom, 18. juli 1995. godine (gdje se pominje ekipa UNHCR-a koja 19. jula putuje u Bratunac "radi praćenja medicinske evakuacije").

⁵⁴¹⁷ Dokazni predmet P00536, Izjava MKCK-a za štampu br. 95/32, 18. juli 1995. godine; dokazni predmet P04157, Intervju koji je MKCK dao televizijskoj kući *Deutsche Welle*, 20. juli 1995. godine, str. 2 (gdje se pominje 87 ranjenih osoba koje su "evakuisane" uz **Gverinu** saglasnost). V. takođe gore, par. 349.

⁵⁴¹⁸ Dokazni predmet P00536, Izjava MKCK-a za štampu br. 95/32, 18. juli 1995. godine; dokazni predmet P02567, Dokument Glavnog štaba VRS-a u vezi s medicinskom evakuacijom, s Miletićevim otkucanim potpisom, 16. juli 1995. godine.

⁵⁴¹⁹ Dokazni predmet P02756, Dopis predsjednika RS-a upućen Gveri, 17. juli 1995. godine.

"Sve su bile motivisane i ostvarene potrebama uspešnosti i borbe srpskog naroda i vojske, o čemu govore i uspesi VRS u Srebrenici, Žepi i na drugim frontovima."⁵⁴²⁰

1798. U sporazumu između Smitha i Mladića potpisanom 19. jula pisalo je, između ostalog, da će predstavnicima MKCK-a do kraja 20. jula biti odobren pristup prihvatnim punktovima.⁵⁴²¹ Dana 26. jula 1995. godine zarobljenike u Batkoviću je evidentirao MKCK, koji je imao neograničeni pristup tom zatočeničkom centru.⁵⁴²²

(e) Konstatacije

1799. Iako se u vezi s doljenavedenim konstatacijama upućuje na konkretne dokumente, Pretresno vijeće napominje da se te konstatacije zasnivaju na svim relevantnim dokazima.

(i) Udruženi zločinački poduhvat prisilnog uklanjanja

1800. Pretresno vijeće napominje da je centralna optužba tužilaštva protiv **Gvere** optužba za počinjenje krivičnih djela učešćem u UZP-u prisilnog uklanjanja, kao što se navodi u Optužnici.⁵⁴²³ Pretresno vijeće će stoga započeti s analizom **Gverinog** navodnog učešća u tom UZP-u.

a. Upoznatost s planom

1801. Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Gvero** bio upoznat sa strateškim ciljevima i Direktivom br. 4, kao i da je kroz njih bio upoznat s planovima rukovodstva RS-a, koji su imali za cilj stvaranje zasebne države za srpski narod u BiH. Konkretno, **Gvero** je kroz Direktivu br. 4 upoznat sa zadacima VRS-a kako bi se ti ciljevi postigli: u prvom redu, trebalo je poraziti snage bosanskih Muslimana i ukloniti civilno stanovništvo iz enklava Srebrenica i Žepa.⁵⁴²⁴

1802. U Direktivi br. 7 ti zadaci se razrađuju. Pretresno vijeće je gore konstatovalo da se u Direktivi br. 7 iznosi zajednički plan prisilnog uklanjanja civilnog stanovništva iz Srebrenice i Žepe.⁵⁴²⁵ U Direktivi br. 7/1 definiše se uloga VRS-a u provođenju tog plana.⁵⁴²⁶ Nije utvrđeno da su **Gvero** ili njegov Sektor sastavili neke od dijelova Direktive br. 7. Međutim, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Gvero**, koji je bio upoznat s kontekstom strategija još od 1992. godine, kao i preko

⁵⁴²⁰ Dokazni predmet P02757, Dopis upućen predsjedniku RS-a, s Gverinim potpisom, 18. juli 1995. godine.

⁵⁴²¹ Dokazni predmet P02265, Sporazum između Smitha i Mladića, 19. juli 1995. godine.

⁵⁴²² Dokazni predmet 2D00522, Najnovije informacije MKCK-a u vezi s aktivnostima MKCK-a u bivšoj Jugoslaviji; Ahmo Hasić, T. 1282–1283 (7. septembar 2006. godine); Ljubomir Mitrović, T. 23646 (11. juli 2008. godine); Novica Simić, T. 28568–28569 (20. novembar 2008. godine); svjedok PW-139, T. 3687 (7. novembar 2006. godine). V. takođe gore, par. 595.

⁵⁴²³ Optužnica, par. 76.

⁵⁴²⁴ V. gore, par. 89, 91.

⁵⁴²⁵ V. gore, par. 1085.

⁵⁴²⁶ V. gore, par. 1086.

potpunog metoda kojim je Direktiva br. 7 izrađena, dao doprinos iz svog područja odgovornosti.⁵⁴²⁷ Na osnovu ukupnih dokaza, Pretresno vijeće se uvjerilo da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti taj da su Direktiva br. 7 i njen sadržaj **Gveri** bili dobro poznati. Pri donošenju tog zaključka Pretresno vijeće je uzelo u obzir važnost Direktive br. 7, koja je bila dokument koji je sadržao glavne političke činjenice, znanje koje je **Gvero** imao od ranije u vezi sa strategijama RS-a, kao i njegovo učešće u tim strategijama. Osim toga, kao pomoćnik komandanta za moral, **Gvero** je bio zadužen za ostvarivanje ciljeva u vezi s "moralno-psihološkim obezbeđenjem" iznesenih u Direktivi br. 7.⁵⁴²⁸

1803. S obzirom na gore navedeno, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Gvero** od početka bio upoznat s planom prisilnog uklanjanja stanovništva iz Srebrenice i Žepe. Prema tome, **Gvero** je znao i shvatao ulogu VRS-a u provođenju te politike, kao i dogovorene metode, poput ograničavanja pristupa humanitarnoj pomoći i vojnih napada na enklave.

b. Učešće u udruženom zločinačkom poduhvatu

i. Opšta uloga

1804. Prije razmatranja konkretnih navoda tužilaštva o **Gverinom** doprinosu UZP-u, važno je razmotriti opštu ulogu koju je on imao u Glavnom štabu VRS-a tokom operacija "Krivaja-95" i operacije u Žepi.

1805. Prema Direktivi br. 7, provođenje strategije prisilnog uklanjanja stanovništva iz enklava Srebrenica i Žepa u velikoj mjeri je ovisilo o učešću VRS-a. Osim toga, uloga VRS-a je bila takva da su članovi Glavnog štaba imali ključnu ulogu u nadziranju tog provođenja. **Gvero** je bio jedan od najviših oficira u Glavnom štabu VRS-a i postoje dokazi da je u tom smislu odigrao važnu ulogu. **Gverina** uključenost od početka do kraja operacije "Krivaja-95" i operacije u Žepi je primjetna: dobijao je ključne informacije i bio je uključen u kritičnim momentima. Na primjer, **Gvero** je lično bio na IKM-u u Pribićevcu 9. jula 1995. godine s tadašnjim komandantom Drinskog korpusa Krstićem, koji je vodio napad VRS-a prema Srebrenici.⁵⁴²⁹

1806. Kao pomoćnik komandanta za moral, **Gvero** je imao važnu ulogu u operacijama VRS-a, a tako je bilo i sa operacijama "Krivaja-95" i operacijom u Žepi. Da bi valjano vršio svoje dužnosti, **Gvero** je morao biti informisan o glavnim događanjima u kampanji kako bi, po potrebi, mogao intervenirati po eventualnim pitanjima morala ili u slučaju potrebe širenja informacija. Iz

⁵⁴²⁷ V. gore, par. 1758–1760. V. takođe gore, par. 116.

⁵⁴²⁸ V. gore, par. 1760. V. takođe gore par. 116.

⁵⁴²⁹ V. gore, par. 1765–1766.

dokaza se jasno vidi da su ključni dokumenti bili naslovljeni na **Gveru** lično i da je on uglavnom bio informisan o napredovanju vojne akcije. Na primjer, telegram od 9. jula kojim je Tolimir prosljeđivao Karadžićevo naređenje za zauzimanje grada Srebrenice poslat je Krstiću i **Gveri** na IKM. Bez obzira na to da li ga je **Gvero** primio ili nije, to pokazuje da je pomoćnik komandanta za obavještajno-bezbjednosne poslove Tolimir smatrao da je važno da **Gvero** bude upoznat s takvim ključnim razvojem događaja. Isto tako, Tolimir i Mladić su 13. jula poslali uputstva u vezi s ratnim zarobljenicima u Glavni štab VRS-a, naslovljena na **Gveru** lično.⁵⁴³⁰ Što se tiče Žepe, **Gvero** je pravovremeno informisan o napretku pregovora.⁵⁴³¹

1807. **Gvero** je morao biti informisan o razvoju događaja u vezi s centralnim aspektima kampanje i svim relevantnim odlukama o načelnoj politici tim prije što je uz redovne dužnosti ponekad bio najstariji oficir prisutan u Glavnom štabu VRS-a.⁵⁴³² Drugi pomoćnici komandanta bi mu, dok je bio u tom svojstvu, podnosili izvještaje i moglo se dogoditi da bude pozvan da direktno interveniše u tekućoj vojnoj akciji. Konkretno, u nekim dijelovima dana 13., 19. i 25. jula 1995. godine, **Gvero** je bio najstariji prisutni oficir u Glavnom štabu VRS-a. Na primjer, Glavni štab je 13. jula izdao naređenje s **Gverinim** otkucanim potpisom kojim se traži zarobljavanje ljudi iz kolone. Premda taj dokaz nije direktno relevantan za operaciju prisilnog premještanja,⁵⁴³³ on pokazuje da je **Gveri** u Glavnom štabu VRS-a bila povjerena važna uloga.

1808. Imajući na umu opšte faktore, Pretresno vijeće će sada preći na razmatranje konkretnih navoda tužilaštva u vezi s **Gverinim** doprinosom UZP-u.

ii. Ograničavanje humanitarne pomoći

1809. Tužilaštvo navodi da je **Gvero** učestvovao u UZP-u prisilnog uklanjanja tako što je UN i druge međunarodne organizacije sprečavao da dođu u Srebrenicu.⁵⁴³⁴ Pretresno vijeće je gore konstatovalo da je VRS ograničavao dolazak humanitarne pomoći u enklave u skladu sa politikom iznesenom u Direktivi br. 7.⁵⁴³⁵ Dokazi predloženi Pretresnom vijeću pokazuju da je **Gvero** imao određenu ulogu u postupku odobravanja humanitarnih konvoja.⁵⁴³⁶ Međutim, Pretresnom vijeću je predloženo premalo dokaza da je on u tome igrao bilo kakvu značajnu ulogu poslije izdavanja Direktive br. 7. Osim toga, nema dokaza da je **Gvero**, postepeno ili na bilo koji drugi način, doprinio ograničenjima jer jedini dokument koji je parafirao poslije Direktive br. 7

⁵⁴³⁰ V. gore, par. 1778–1779.

⁵⁴³¹ V. gore, par. 1780, 1783–1785.

⁵⁴³² V. gore, par. 1756.

⁵⁴³³ Gore je konstatovano da premještanje zatočenih muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su odvojeni u Potočarima ili koji su se predali i/ili su zarobljeni iz kolone ne predstavlja prisilno premještanje. V. gore, par. 934.

⁵⁴³⁴ Optužnica, par. 76(c)(ii).

⁵⁴³⁵ V. gore, par. 767.

⁵⁴³⁶ V. gore, par. 1762–1763.

sadrži odobrenja za prolaz konvoja.⁵⁴³⁷ U datim okolnostima, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je **Gverina** uključenost u opšti postupak u vezi s humanitarnom pomoći značajno ili u bilo kojoj mjeri doprinijela UZP-u.

iii. Odvoženje ranjenih i bolesnih iz RS-a

1810. Tužilaštvo takođe navodi da je **Gvero** bio uključen u omogućavanje i nadziranje odvoženja ranjenih osoba u sklopu UZP-a prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz enklava.⁵⁴³⁸ Pretresno vijeće je konstatovalo da je **Gvero** bio uključen u premještanje grupe ranjenih i bolesnih iz Srebrenice u Tuzlu 17. i 18. jula 1995. godine i da ga je omogućio.⁵⁴³⁹ Tu grupu ranjenih i bolesnih su činili civili, jer je VRS odvojio vojno sposobne muškarce i držao ih u bolnici u RS-u.⁵⁴⁴⁰ Civili su Ženevskim konvencijama zaštićeni od prisilnog uklanjanja.⁵⁴⁴¹ Osim toga, za ranjene ili bolesne, bili oni civili ili ne, vrijede posebni obziri.⁵⁴⁴² Međutim, ranjene i bolesne osobe se po zakonu mogu premjestiti bez njihove saglasnosti iz medicinskih razloga, ali ne smije se praviti razlika ni po kojem drugom osnovu.⁵⁴⁴³ Shodno tome, na tužilaštvu je da pokaže da je u datim okolnostima premještanje ranjenih i bolesnih bilo protivpravno tako što će dokazati da to premještanje nije izvršeno iz medicinske nužde nego iz drugih razloga.

⁵⁴³⁷ Dokazni predmet P04040, Obavještenje Glavnog štaba VRS-a u vezi s odobrenim konvojima, s Milovanovićevim otkucanim potpisom, 21. april 1995. godine. V. gore, par. 1762.

⁵⁴³⁸ V. Optužnica, par. 76(d)(ii).

⁵⁴³⁹ V. gore, par. 1790–1798.

⁵⁴⁴⁰ V. gore, par. 1793–1796.

⁵⁴⁴¹ Ženevska konvencija IV, članovi 49, 147; Dopunski protokol II, član 17.

⁵⁴⁴² Član 3 zajednički Ženevskim konvencijama (gdje se u par. 2 kaže sljedeće: "Ranjenici i bolesnici biće prihvaćeni i njegovani"); Dopunski protokol II, član 7 (gdje se u par. 1 kaže sljedeće: "Svi ranjenici, bolesnici i brodolomnici, bilo da su učestvovali u oružanom sukobu ili da nisu učestvovali, biće poštovani i zaštićeni.") U Komentaruz Dopunski protokol II se u vezi sa članom 7(1) objašnjava da je "pojam poštovanja i zaštite preuzet iz [Ženevskih] Konvencija, pri čemu je prvi pojam uveden u sklopu izmjena i dopuna iz 1906. godine, a drugi 1929. godine. Glagol 'poštovati' znači poštovati, 'ne napadati'; to je obaveza uzdržavanja od svakog neprijateljskog čina, kojoj je pridodata obaveza zaštite. 'Zaštiti' znači 'odbraniti nekoga, pružiti pomoć i podršku'. [...] To podrazumijeva preduzimanje mjera da se, ako je to moguće, ranjenici, bolesnici i brodolomci sklone s mjesta borbe i da se zaštite, da se obezbijedi se oni stvarno poštuju, tj. da niko ne koristi njihovu slabost kako bi ih maltretirao, krao njihovu imovinu ili im na neki drugi način naudilo. Obaveza poštovanja i zaštite je odgovornost svih, kako pripadnika oružanih snaga ili oružanih grupa tako i civilnog stanovništva". Komentaruz Dopunske protokole, par. 4635. Osim toga, u tom Komentaruz se kaže da se "ne pravi razlika između pripadnika oružanih snaga i civila ili na osnovu toga kojoj od zainteresovanih strana pripadaju; obaveza poštovanja i zaštite je opšta i apsolutna". *Ibid.*, par. 4642. U paragrafu 2 člana 7 se kaže "[u] svakoj prilici sa njima će se postupati humano i pružice im se, u najvećoj mogućoj mjeri i u najkraćem roku, medicinska njega i pomoć koju zahtijeva njihovo stanje. Neće se praviti razlika među njima zasnovana na bilo kom drugom kriterijumu osim na medicinskom." V. takođe Dopunski protokol I, član 10. U Komentaruz Dopunski protokol II u vezi s članom 7(2) se objašnjava da je "humano postupanje opšti princip primjenjiv uvijek i svugde; on proizlazi iz poštovanja i zaštite. To je dodatna potvrda, u ovom konkretnom kontekstu, principa koji je već sadržan u članu 4 (Osnovne garancije), paragraf 1. Komentaruz Dopunske protokole, par. 4644.

⁵⁴⁴³ V. član 3 zajednički Ženevskim konvencijama; Dopunski protokol II, članovi 7, 17. U članu 17(1) se kaže: "Ne može biti naredeno premještanje civilnog stanovništva iz razloga u vezi sa sukobom ukoliko to ne zahtijevaju razlozi bezbjednosti tog stanovništva ili imperativni vojni razlozi. Ukoliko premeštanje mora da se izvrši, preduzeće se sve moguće mjere kako bi civilno stanovništvo moglo biti prihvaćeno pod zadovoljavajućim uslovima smještaja, higijene i zaštite zdravlja, bezbjednosti i ishrane." U Komentaruz Dopunski protokol II u vezi s članom 7(2) se objašnjava da "jedini faktori zbog kojih se u medicinskoj njezi može davati prednost jesu hitnost i medicinska etika". Komentaruz Dopunske protokole, par. 4647.

1811. Međunarodni komitet Crvenog krsta izvršio je prevoz ranjenih i bolesnih civila tokom 17. i 18. jula, u dogovoru s **Gverom**.⁵⁴⁴⁴ Pretresno vijeće je razmotrilo kontekst u kojem je to premještanje izvršeno; uključenost međunarodnih organizacija u izvršenje tog premještanja; izvještaje MKCK-a u kojima se kaže da je to premještanje trebalo hitno izvršiti jer je dio stradalih imao teške povrede; kao i nedostatak drugih dokaza u vezi s razlozima za to premještanje. S obzirom na to, Pretresno vijeće konstatuje da tužilaštvo nije dokazalo da je premještanje ranjenih i bolesnih u Tuzlu bilo motivisano razlozima koji nisu bili medicinske prirode i da je zbog toga bilo protivpravno. Nisu predloženi dokazi o tome šta se dogodilo s ranjenim i bolesnim osobama koje su eventualno ostale u bolnicama u Srebrenici i Bratuncu i u bazi Nizozemskog bataljona u Potočarima. Osim toga, **Gverin** prijedlog Nicolaiju 12. jula da se medicinska evakuacija izvrši kopnenim a ne vazdušnim putem može se protumačiti na više načina.⁵⁴⁴⁵ Tužilaštvo tvrdi da je taj prijedlog imao za cilj sprečavanje pristupa međunarodnih organizacija enklavi ili da je doprinio tom sprečavanju.⁵⁴⁴⁶ Vijeće smatra da se ta izjava može tumačiti kao korak u cilju sprečavanja pristupa međunarodnih organizacija enklavi, ali drugi razumni zaključak jeste taj da evakuacije vazdušnim putem u tom trenutku nisu bile bezbjedne i da stoga nisu mogle biti odobrene, kao što je to u istom razgovoru **Gvero** rekao Nicolaiju. Pretresno vijeće napominje da je Nizozemski bataljon bio na licu mjesta tokom premještanja civila iz Potočara 12. i 13. jula. Stoga je nategnut i spekulativan argument da je sprečavanje pristupa drugih međunarodnih organizacija tom području doprinijelo ili omogućilo prisilno premještanje. U datim okolnostima, Pretresno vijeće smatra da **Gverino** angažovanje u vezi s ranjenim i bolesnim osobama ne predstavlja doprinos UZP-u prisilnog uklanjanja.

iv. Ratna propaganda, obmanjujuće informacije i prijetnje

⁵⁴⁴⁴ V. gore, par. 1796.

⁵⁴⁴⁵ V. gore, par. 1791.

⁵⁴⁴⁶ Optužnica, par. 76(c)(ii); Završni podnesak tužilaštva, par. 1808.

1812. Tužilaštvo je iznijelo navode u vezi s **Gverinom** ulogom u davanju lažnih informacija sredstvima javnog informisanja i direktno međunarodnim organizacijama.⁵⁴⁴⁷ Osim toga, tužilaštvo tvrdi da je **Gvero** prijetio komandantu UNPROFOR-a Nicolajju i vršio pritisak na njega da zaustavi bombardovanje od strane NATO-a.⁵⁴⁴⁸ Premda su ti konkretni navodi prikazani kao zasebni doprinosi, Pretresno vijeće će ih razmotriti zajedno zbog njihove međusobne povezanosti.

1813. Bez obzira na to da li je to bilo dio njegovih redovnih dužnosti,⁵⁴⁴⁹ dokazi jasno pokazuju da su **Gveri** tokom operacije "Krivaja-95" i operacije u Žepi povjerene ključne dužnosti u vezi sa spoljnom propagandom i interakcijom s međunarodnim organizacijama u cilju podrške planu prisilnog premještanja stanovništva Srebrenice i Žepe.

1814. Dana 10. jula 1995. godine, nakon što je VRS započeo vojni napad na enklavu, preuzeo kontrolu nad posmatračkim položajima UN-a i krenuo u osvajanje samog grada Srebrenice, **Gvero** je sredstvima javnog informisanja dao izjavu u vezi s napadom na enklavu u kojoj je objasnio da su borbene aktivnosti VRS-a usmjerene na neutralisanje muslimanskih terorista i da nisu usmjerene protiv civila ili pripadnika UNPROFOR-a. Zaključio je da "[n]ema nikakvog razloga da se mediji i stranci uključuju u muslimansku ratnu propagandu".⁵⁴⁵⁰

1815. S obzirom na to da je **Gvero** znao za plan zauzimanja srebreničke enklave i prisilnog uklanjanja civilnog stanovništva, kao i za akciju koja je preduzeta da se taj plan realizuje, nema sumnje da je ta izjava za štampu pružala lažnu sliku. Premda davanje lažnih informacija sredstvima javnog informisanja i međunarodnim tijelima, naravno, ne predstavlja krivično djelo, svrha tog saopštenja nije bila bezazlena. Jedini razumni zaključak koji se može izvesti jeste da je cilj tog saopštenja za javnost bila obmana, posebno međunarodnih tijela zainteresovanih za zaštitu enklave, kako bi se odgodili njihovi eventualni koraci koje bi mogli osujetiti vojne akcije VRS-a.

1816. Sljedećeg dana, nakon što je NATO započeo s vazдушnim napadima na snage VRS-a koje su napredovale prema gradu, **Gvero** je bio uključen u usklađeni odgovor VRS-a u cilju zaustavljanja bombardovanja. **Gvero** je nazvao Štab UNPROFOR-a u Sarajevu i razgovarao s generalom Nicolajjem. Primijenio je istu taktiku kao i ranije i iznio lažnu tvrdnju da VRS samo odgovara na napade.⁵⁴⁵¹ **Gvero** je u tom trenutku znao i to da je VRS već preuzeo kontrolu nad gradom Srebrenicom i da su bosanski Muslimani pobjegli u bazu Nizozemskog bataljona u

⁵⁴⁴⁷ Optužnica, par. 76(a)(i), 76(b)(i).

⁵⁴⁴⁸ *Ibid.*, par. 76(c)(i).

⁵⁴⁴⁹ V. gore, par. 1747–1757.

⁵⁴⁵⁰ Dokazni predmet P02753, Srebrenica – muslimanski ratni džoker, Gverina izjava, 10. juli 1995. godine, str. 2. V. gore, par. 1768.

⁵⁴⁵¹ V. gore, par. 1770.

Potočarima.⁵⁴⁵² Naoružan tom informacijom, **Gvero** je Nicolaiju rekao da će se, ukoliko se vazдушna podrška smjesta ne zaustavi, Nicolai "smatrati odgovornim za svaki dalji razvoj događaja i sudbinu svojih ljudi i civilnog stanovništva u Srebrenici".⁵⁴⁵³ Istina je da nisu izrečene otvorene prijetnje i da se ne pominju izričito moguće mjere odmazde nad ljudima okupljenim u Potočarima. Bez obzira na to, Nicolai je to protumačio i shvatio kao prijetnju u vezi s pripadnicima UNPROFOR-a i civilnim stanovništvom koje se okupilo u Potočarima. S obzirom na sve okolnosti, a posebno s obzirom na vrijeme poziva, na **Gverinu** upoznatost sa stanjem na terenu i na relevantne akcije VRS-a da se zaustavi bombardovanje, Pretresno vijeće se uvjerilo da je ta izjava data s namjerom da bude prijetnja i da je i predstavljala prijetnju. **Gvero** je, u osnovi, upozorio da bi propust da se zaustave vazdušni napadi NATO-a mogao dovesti do ozbiljnih posljedica po UNPROFOR i civile u Potočarima, kao i da će Nicolai snositi odgovornost za te ljude.

1817. Ubrzo poslije tog razgovora **Gvero** je izdao strateško upozorenje pripadnicima VRS-a u vezi sa odnosom prema osoblju UNPROFOR-a.⁵⁴⁵⁴ Pretresno vijeće se, na osnovu vremena izdavanja i sadržaja tog dokumenta, uvjerilo da je svrha tog upozorenja bila da se obezbijedi da se ne preduzimaju daljnji koraci u odnosu na UNPROFOR koji bi mogli izazvati reakciju i uticati na nastojanja da se zaustave vazdušni napadi NATO-a.

1818. Pretresno vijeće ne može zaključiti da je **Gverina** rasprava s Nicolaijem bila presudni faktor za odluku NATO-a da prekine vazдушnu podršku jer je VRS i ranije pokušavao zaustaviti bombardovanje.⁵⁴⁵⁵ Bez obzira na to, Pretresno vijeće se uvjerilo da je upravo to bila **Gverina** namjera. štaviše, Pretresno vijeće smatra da su u toj fazi vojnog napada, kada snage ABiH više nisu imale nikakvog uticaja a UNPROFOR je bio pregažen, vazdušni napadi NATO-a predstavljali zapravo jedino sredstvo da se zaustavi napredovanje VRS-a prema enklavi i spriječi njeno zauzimanje. Iz perspektive VRS-a, bila je to posljednja značajna prepreka izvršenju plana zauzimanja srebreničke enklave i prisilnog uklanjanja njenih stanovnika.

1819. Dodatni dokaz važnosti **Gverinih** postupaka može se naći u presretnutim razgovorima između **Gvere** i Karadžića⁵⁴⁵⁶, koji su uslijedili ubrzo po **Gverinom** razgovoru s Nicolaijem.⁵⁴⁵⁷ **Gvero** u osnovnim crtama prepričava raspravu s načelnikom štaba UNPROFOR-a

⁵⁴⁵² V. gore, par. 253–255, 263.

⁵⁴⁵³ Dokazni predmet P02906, Zabilješke o telefonskom razgovoru između Nicolaija i Gvere, 11. juli 1995. godine, 16:15 sati. V. gore, par. 1770.

⁵⁴⁵⁴ V. gore, par. 1771.

⁵⁴⁵⁵ V. gore, par. 1770. V. takođe Louis Fortin, T. 18261 (27. novembar 2007. godine) (gdje je izjavio da je vazдушna podrška prekinuta, "ako se dobro sjeća", zato što je VRS prijetio da će pobiti neke vojnike Nizozemskog bataljona u svom zatočeništvu).

⁵⁴⁵⁶ Ali V. gore, fusnota 5337, Izdvojeno mišljenje sudije Kwona.

⁵⁴⁵⁷ V. gore, par. 1772–1775.

i uvjerava predsjednika da "[s]ve ide po planu i budite bez brige".⁵⁴⁵⁸ Budući da dokazi predloženi Pretresnom vijeću ne pokazuju da je **Gvero** generalno bio zadužen za komunikaciju s Karadžićem, taj razgovor pokazuje da je sadržaj njegovih rasprava s Nicolajem bio dovoljno značajan da se posebno prenese predsjedniku RS-a.

1820. Na osnovu tih djela posmatranih zajedno, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Gvero** odigrao ograničenu ali važnu ulogu u podržavanju vojne akcije VRS-a, koja je bila od ključne važnosti za uspjeh plana prisilnog premještanja. **Gvero** je, kao stariji pomoćnik komandanta, s ovlaštenjima koje je dobio s najviših nivoa, preduzeo mjere da spriječi zaštitnu akciju međunarodnih tijela, posebno UNPROFOR-a i NATO-a, u korist enklave. Pretresno vijeće se uvjerilo da je širenjem lažnih informacija i upućivanjem ozbiljne prijetnje, bez obzira na to jesu li se ti postupci na kraju pokazali efikasnim, **Gvero** UZP-u dao doprinos koji je po svom karakteru nesumnjivo značajan.

1821. U vezi s operacijom u Žepi, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Gvero** znao za napredovanje VRS-a prema Žepi i za pregovore koji su vođeni s predstavnicima bosanskih Muslimana, kao i za odvoženje žena, djece i staraca autobusima iz enklave.⁵⁴⁵⁹ Pretresno vijeće to zaključuje na osnovu **Gverinog** razgovora s Milovanovićem 19. jula,⁵⁴⁶⁰ činjenice da je **Gvero** primio Sporazum od 24. jula,⁵⁴⁶¹ presretnutog razgovora između **Gvere** i "Šubare" 25. jula,⁵⁴⁶² kao i na osnovu **Gverinog** prisustva na sastanku u restoranu "Jela" 25. jula i na kontrolnom punktu na Bokšanići 26. jula.⁵⁴⁶³ Međutim, kada se razmotre ukupni dokazi, premda je **Gvero** očigledno raspolagao brojnim saznanjima i informacijama u vezi s protivpravnim ciljem i razvojem događaja u vezi sa kampanjom na Žepu od njenog početka do kraja, Pretresnom vijeću nisu predloženi dokazi o njegovim postupcima koji su tome direktno doprinijeli.

v. Zaključak

1822. Pretresno vijeće je mišljenja da je **Gvero**, koji je bio temeljito upoznat sa strateškim ciljem uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz enklava, dao značajan doprinos zajedničkom cilju UZP-a svojim nastojanjima da odgodi i spriječi međunarodnu zaštitnu intervenciju. Pretresno vijeće nadalje napominje da, kao što to pokazuju **Gverini** postupci i

⁵⁴⁵⁸ V. gore, par. 1773; dokazni predmet P01096a (povjerljivo).

⁵⁴⁵⁹ V. gore, poglavlje III, odjeljak K.

⁵⁴⁶⁰ V. gore, par. 1789.

⁵⁴⁶¹ V. gore, par. 1784.

⁵⁴⁶² *Ibid.*

⁵⁴⁶³ V. gore, par. 1785–1786. Pretresno vijeće smatra da dokazi u vezi s upotrebom razglasnog sistema nisu dovoljni da se utvrdi da je zvučnik od 5.000 vati doista odvezen i upotrijebljen u enklavi ili da je **Gvero** znao za to. V. gore, par. 1782.

energičnost s kojom je postupao, jedini razuman zaključak koji se može izvesti jeste da je i on dijelio tu namjeru. Osim toga, **Gverine** vlastite riječi tokom presretnutog razgovora – "[s]ve ide po planu i budite bez brige" – jasno pokazuju njegove namjere, odnosno zajedničku namjeru, a ne samo njegovo znanje.⁵⁴⁶⁴ Prema tome, Pretresno vijeće konstatuje da je **Gvero** učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja.

(ii) Uslov znanja za krivično djelo iz člana 5 Statuta

1823. **Gvero** je odgovoran za zločin protiv čovječnosti po članu 5 Statuta ako su njegova djela bila dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva i ako je u to vrijeme znao za taj napad i za to da njegova djela čine dio tog napada.⁵⁴⁶⁵

1824. Pretresno vijeće je već konstatovalo da je postojao rasprostranjeni i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, pri čemu su u vojnoj operaciji protiv Srebrenice neke njegove komponente kulminirale.⁵⁴⁶⁶ Kao što je gore utvrđeno, **Gvero** je znao za Direktivu br. 7, u kojoj je taj napad izložen kao dio zajedničkog plana prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice i Žepe.⁵⁴⁶⁷ Prema tome, **Gvero** je znao za napad usmjeren protiv civilnog stanovništva. Osim toga, **Gverina** djela i ponašanje, opisana gore u tekstu, očigledno su vezana s napadima na Srebrenicu i Žepu i on je, imajući puni uvid u operaciju prisilnog premještanja od njenog početka, znao da je to tako. Pretresno vijeće konstatuje da je **Gvero** ispunio uslov znanja za zločine protiv čovječnosti iz člana 5 Statuta.

(iii) Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)

⁵⁴⁶⁴ Dokazni predmet P01096a (povjerljivo). V. gore, par. 1773.

⁵⁴⁶⁵ V. gore, par. 757–758.

⁵⁴⁶⁶ V. gore, par. 760.

⁵⁴⁶⁷ V. gore, par. 1802–1803, 1805–1807.

1825. Već je konstatovano da je VRS u julu 1995. godine izvršio prisilno premještanje žena, djece i staraca iz Srebrenice i Žepe.⁵⁴⁶⁸ Utvrđeno je da je **Gvero** bio učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja.⁵⁴⁶⁹ Osim toga, kao što je gore konstatovano, **Gvero je** ispunio uslov znanja za primjenu člana 5.⁵⁴⁷⁰ Pretresno vijeće stoga konstatuje da je **Gvero** krivično odgovoran za činjenje prisilnog premještanja bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Žepe⁵⁴⁷¹ putem svog učešća u UZP-u prisilnog uklanjanja.⁵⁴⁷²

1826. Pretresno vijeće konstatuje da je **Gvero** kriv za nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti kažnjiv po članu 5(i) Statuta.

(iv) Tačka 8: deportacija

1827. Pretresno vijeće je konstatovalo da obilježja krivičnog djela deportacije nisu ostvarena.⁵⁴⁷³ Prema tome, **Gvero** se ne može smatrati odgovornim i konstatuje se da nije kriv za deportaciju kao zločin protiv čovječnosti kažnjiv po članu 5(d) Statuta.

(v) Tačke 4 i 5: ubistvo

1828. Tužilaštvo tvrdi da je **Gvero** učešćem u UZP prisilnog uklanjanja, prema trećoj kategoriji UZP-a, počinio ubistvo putem "situaciono uslovljenog" ubijanja u Potočarima, Bratuncu, supermarketu u Kravici i školi u Petkovicima u periodu od 12. do 15. jula 1995. godine.⁵⁴⁷⁴

1829. Pretresno vijeće je već konstatovalo da je "situaciono uslovljeno" ubijanje vršeno u Potočarima, Bratuncu i školi u Petkovicima u periodu od 12. do 15. jula 1995. godine.⁵⁴⁷⁵ Pretresno vijeće je većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatovalo da je to "situaciono uslovljeno" ubijanje počinjeno i u supermarketu u Kravici.⁵⁴⁷⁶ Pretresno vijeće je konstatovalo da to "situaciono uslovljeno" ubijanje predstavlja ubistvo kao zločin protiv čovječnosti i kršenje zakona i običaja ratovanja.⁵⁴⁷⁷ Pretresno vijeće je, većinom glasova, uz

⁵⁴⁶⁸ V. gore, poglavlje IV, odjeljak G.2.(a)(i), (iv) i (b)(ii), (iv).

⁵⁴⁶⁹ V. gore, par. 1822.

⁵⁴⁷⁰ V. gore, par. 1824.

⁵⁴⁷¹ Pretresno vijeće napominje da je **Gvero**, premda je gore (u paragrafu 1821) konstatovano da nije direktno doprinio operaciji prisilnog premještanja u Žepi, zbog svog učešća u UZP-u prisilnog uklanjanja krivično odgovoran za operacije prisilnog premještanja u Srebrenici i Žepi.

⁵⁴⁷² V. gore, poglavlje V, odjeljak B.8.(e)(i)b.

⁵⁴⁷³ V. gore, par. 962.

⁵⁴⁷⁴ Optužnica, par. 31, 46–47, 83. U Optužnici se dalje razjašnjava da riječi "situaciono uslovljena" podrazumijevaju "ubistva i druga krivična djela koja su izvršili vojnici pojedinci, djelujući samostalno i vjerovatno ne po naređenju svojih starijeh". *Ibid.* par. 83.

⁵⁴⁷⁵ V. gore, par. 359, 361, 455, 457, 463, 497.

⁵⁴⁷⁶ V. gore, par. 449. V. dolje, par. 40–46, Suprotno mišljenje sudije Kwona.

⁵⁴⁷⁷ V. gore, par.796.

suprotno mišljenje sudije Kwona, takođe konstatovalo da je "situaciono uslovljeno" ubijanje u Potočarima bilo prirodna i predvidljiva posljedica UZP-a prisilnog uklanjanja.⁵⁴⁷⁸

1830. Utvrđeno je **Gvero** bio učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja od samog njegovog začetka.⁵⁴⁷⁹ Međutim, nije pokazano da je bio uključen u bilo koji logistički aspekt operacije prisilnog premještanja, kao ni da je bio u Potočarima da bi mogao vidjeti kakva je tamo situacija. Njegova djela pokazuju da je u UZP bio uključen u fazama planiranja i razvoja, kao i kasnije, u ulozu koju je imao kao najstariji oficir u Glavnom štabu i svojim intervencijama u vezi s međunarodnim organizacijama i tijelima. Prema tome, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je jedini razumni zaključak koji se može izvesti taj da je **Gvero**, zahvaljujući svom znanju i stepenu uključenosti u operaciju prisilnog premještanja, sigurno predvidio da će pripadnici VRS-a tokom prisilnog premještanja vršiti "situaciono uslovljeno" ubijanje. Prema tome, Pretresno vijeće se nije uvjerilo ni u to da je u on toj konkretnoj situaciji svjesno prihvatio taj rizik.

1831. Pretresno vijeće konstatuje da **Gvero** nije kriv za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti kažnjiv po članu 5(a) Statuta i ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja kažnjivo po članu 3 Statuta.

(vi) Tačka 6: progon

1832. Pretresno vijeće je konstatovalo da je progon kao zločin protiv čovječnosti počinjen, između ostalog, prisilnim premještanjem hiljada bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Žepe, okrutnim i nečovječnim postupanjem i terorisanjem civila, bosanskih Muslimana.⁵⁴⁸⁰ Vijeće je takođe konstatovalo da su ta djela bila obuhvaćena zajedničkim ciljem UZP-a prisilnog uklanjanja.⁵⁴⁸¹

1833. Gore je već konstatovano da je **Gvero** bio učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja i da je ispunio uslov znanja za zločine protiv čovječnosti.⁵⁴⁸² Međutim, da bi bio proglašen krivično odgovornim za progon, potrebno je dokazati da je djelovao s posebnom namjerom da izvrši diskriminaciju na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.⁵⁴⁸³ Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Gvero** imao takvu posebnu namjeru. Operacija uklanjanja stanovništva Srebrenice i Žepe i zločini dogovoreni u okviru zajedničkog plana bili su konkretno usmjereni protiv stanovništva tih enklava, bosanskih Muslimana. To je bilo jasno izneseno u planu izloženom u Direktivi br. 7. Kao

⁵⁴⁷⁸ V. gore, par. 1088. V. dolje, par. 21–26, Suprotno mišljenje sudije Kwona.

⁵⁴⁷⁹ V. gore, poglavlje V, odjeljak B.8.(e)(i).

⁵⁴⁸⁰ V. gore, par. 992–999, 1002–1003.

⁵⁴⁸¹ V. gore, par. 1086–1087.

⁵⁴⁸² V. gore, par. 1822, 1824.

⁵⁴⁸³ V. gore, par. 968–969.

što je gore konstatovano, **Gvero** je bio u potpunosti upoznat s tom Direktivom, strategijom koja je u njoj bila sadržana i sa ciljanim stanovništvom.⁵⁴⁸⁴ Na osnovu toga i ukupnih dokaza koji su mu predočeni, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Gvero** svoja djela izvršio s posebnom namjerom da izvrši diskriminaciju na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi. Pretresno vijeće stoga konstatuje da je Gvero krivično odgovoran za počinjenje progona osnovnim djelima prisilnog premještanja, okrutnog i nehumanog postupanja i terorisanja civila, koja su počinjena putem njegovog učešća u UZP-u s namjerom progona.⁵⁴⁸⁵

1834. U vezi sa "situaciono uslovljenim" ubijanjem, Pretresno vijeće podsjeća na svoju konstataciju u kontekstu ubistva, da **Gvero** nije mogao predvidjeti da će "situaciono uslovljeno" ubijanje biti vjerovatna posljedica UZP-a prisilnog uklanjanja.⁵⁴⁸⁶ Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da se **Gvero** ne može smatrati odgovornim za progon putem "situaciono uslovljenog" ubijanja kao zločin protiv čovječnosti.

1835. Tužilaštvo takođe tvrdi da je, shodno odgovornosti u trećoj kategoriji za učešće UZP-u, **Gvero** mogao predvidjeti da će snage bosanskih Srba izvršiti određene "radnje progona" u sklopu UZP-a prisilnog uklanjanja.⁵⁴⁸⁷ S obzirom na to da je Pretresno vijeće već ocijenilo optužbe za progon, izuzev progona "situaciono uslovljenim" ubijanjem u vezi sa odgovornošću za učešće u prvoj kategoriji UZP-a, nije potrebno govoriti o **Gverinoj** navodnoj odgovornosti za "radnje progona" prema trećoj kategoriji UZP-a.

1836. Pretresno vijeće konstatuje da je **Gvero** kriv za progon kao zločin protiv čovječnosti kažnjiv po članu 5(h) Statuta.

⁵⁴⁸⁴ V. gore, par. 1802–1803.

⁵⁴⁸⁵ V. gore, poglavlje V, odjeljak B.8.(e)(i)b.

⁵⁴⁸⁶ V. gore, par. 1830.

⁵⁴⁸⁷ Optužnica, par. 83.

9. Vinko Pandurević(a) Optužbe protiv Pandurevića

1837. Tužilaštvo tereti **Pandurevića** odgovornošću prema članu 7(1) Statuta za planiranje, podsticanje, naređivanje, činjenje i na drugi način pomaganje i podržavanje krivičnih djela genocida, udruživanja radi vršenja genocida, istrebljivanja, ubistva, progona, prisilnog premještanja i deportacije.⁵⁴⁸⁸ Tužilaštvo konkretno navodi da je **Pandurević** bio učesnik udruženog zločinačkog poduhvata pogubljenja po kratkom postupku i pokopavanja vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice (dalje u tekstu: UZP ubistva) i udruženog zločinačkog poduhvata prisilnog premještanja i deportacije stanovništva Srebrenice i Žepe, bosanskih Muslimana (dalje u tekstu: UZP prisilnog uklanjanja).⁵⁴⁸⁹

1838. **Pandurević** se, prema članu 7(3) Statuta takođe tereti, kao komandant, za djela svojih potčinjenih, za ista krivična djela koja su gore nabrojana.⁵⁴⁹⁰

(b) Položaj i funkcija

1839. **Vinko Pandurević** je rođen 25. juna 1959. godine, u selu Jasiku, opština Sokolac, u BiH.⁵⁴⁹¹ U julu 1982. godine, nakon što je diplomirao na vojnoj akademiji, **Pandurević** je postao potporučnik i poslat je da služi kao komandir voda u Školi za rezervne oficire u Ljubljani, u Sloveniji.⁵⁴⁹² **Pandurević** je 1989. godine magistrirao humanističke nauke na Fakultetu za sociologiju, političke nauke i novinarstvo u Sloveniji.⁵⁴⁹³ Od juna do druge polovine decembra 1992. godine, **Pandurević** je bio komandant Višegradske brigade.⁵⁴⁹⁴ **Pandurević** je preuzeo komandu nad Zvorničkom brigadom u decembru 1992. godine, premda je formalno imenovan za komandanta te brigade tek u oktobru 1993. godine.⁵⁴⁹⁵ **Pandurević** je 7. januara 1993. godine stekao čin majora. U čin potpukovnika unaprijeđen je 23. juna 1994. godine, a u čin pukovnika u

⁵⁴⁸⁸ Optužnica, par. 26–37, 39, 45–71, 77, 83–84, 88–91. **Pandurević** se u tački 1 Optužnice tereti za krivično djelo genocida, kažnjivo prema članu 4(3)(a); u tački 2 Optužnice za udruživanje radi vršenja genocida, kažnjivo prema članu 4(3)(b); u tački 3 Optužnice za istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti kažnjiv prema članu 5(b); u tačkama 4 i 5 Optužnice za ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti kažnjiv prema članu 5(a) odnosno kao kršenje zakona ili običaja ratovanja kažnjivo prema članu 3; u tački 6 Optužnice za progon kao zločin protiv čovječnosti kažnjiv prema članu 5(h); u tački 7 Optužnice za nehumana djela (prisilno premještanje) kao zločin protiv čovječnosti kažnjiv prema članu 5(i); i u tački 8 za deportaciju kao zločin protiv čovječnosti kažnjiv prema članu 5(d).

⁵⁴⁸⁹ Optužnica, par. 39, 77.

⁵⁴⁹⁰ *Ibid.*, par. 93, 94. **Pandurević** se tereti odgovornošću za krivična djela svojih podređenih opisana u paragrafima 30.6-30.15, 31.4, 32, 39, 42, 44, 54, 67, 77, 80 i 82 Optužnice. V. Optužnica, par. 94.

⁵⁴⁹¹ Vinko Pandurević, T. 30662 (27. januar 2009. godine).

⁵⁴⁹² *Ibid.*, T. 30667–30668 (27. januar 2009. godine).

⁵⁴⁹³ *Ibid.*

⁵⁴⁹⁴ *Ibid.*, T. 30678–30679 (27. januar 2009. godine).

⁵⁴⁹⁵ Dokazni predmet 7DP00372, Podaci o profesionalnom vojnom licu za Vinka Pandurevića, str. 4, 14-15; Vinko Pandurević, T. 30693–30694 (27. januar 2009. godine).

decembru 1995. godine. U junu 1997. godine, stekao je čin general-majora VRS-a, a u martu 2001. godine dodijeljen mu je čin generala Vojske Jugoslavije.⁵⁴⁹⁶

1840. **Pandurević** je otišao iz Zvorničke brigade u aprilu 1996. godine,⁵⁴⁹⁷ kada je imenovan za zamjenika načelnika Odjeljenja za operativne poslove Uprave za operativno-nastavne poslove Glavnog štaba.⁵⁴⁹⁸ **Pandurević** je na tom položaju ostao mjesec dana, a onda je dobio dozvolu da ode na studijski dopust, nakon čega je najveći dio vremena proveo na doktorskom studiju u Beogradu, gdje je ostao do novembra 1996. godine.⁵⁴⁹⁹ U novembru 1996. godine na jednom sastanku na Palama, predsjednica Biljana Plavšić je **Pandurevića** obavijestila da je izabran za "pomoćnika [...] za moral, verska i pravna pitanja" u Generalštabu (Glavni štab je u međuvremenu preimenovan u Generalštab).⁵⁵⁰⁰ Međutim, ubrzo nakon toga **Pandurević** je preraspoređen i imenovan za "zamenika načelnika Generalštaba".⁵⁵⁰¹ **Pandurević** je na tom položaju ostao do septembra 1997. godine, kada je otišao da bi pohađao Školu narodne odbrane u Beogradu, koju je završio početkom 1999. godine.⁵⁵⁰² **Pandurević** je 2002. godine iz Vojske Jugoslavije otišao u penziju.⁵⁵⁰³

1841. U vrijeme na koje se odnosi Optužnica, **Pandurević** je bio komandant Zvorničke brigade.⁵⁵⁰⁴

(c) Postupci i lokacije na kojima se nalazio

(i) 1–10. juli 1995. godine

1842. **Pandurević** je 1. jula 1995. godine prvi put informisan o operaciji "Krivaja-95"⁵⁵⁰⁵ na jednom sastanku sa nekoliko komandanata brigada koji je sazvaio Krstić u Pribičevcu, gdje se nalazio IKM Drinskog korpusa.⁵⁵⁰⁶ **Pandurević** je kasnije 1. jula predsjedavao sastankom u

⁵⁴⁹⁶ Dokazni predmet 7DP00372, Podaci o profesionalnom vojnom licu za Vinka Pandurevića; Vinko Pandurević, T. 30669 (27. januar 2009. godine); Vinko Pandurević, T. 30669 (27. januar 2009. godine). **Pandurević** je u julu 1983. godine unaprijeđen u čin poručnika, 1987. godine u čin kapetana, a 1991. godine u čin kapetana prve klase. Vinko Pandurević, T. 30668–30669 (27. januar 2009. godine).

⁵⁴⁹⁷ Vinko Pandurević, T. 31247 (11. februar 2009. godine).

⁵⁴⁹⁸ *Ibid.*

⁵⁴⁹⁹ *Ibid.*, T. 31248–31249 (11. februar 2009. godine).

⁵⁵⁰⁰ Vinko Pandurević, T. 31250–31252 (11. februar 2009. godine); Bogdan Sladojević, T. 14411 (27. avgust 2007. godine).

⁵⁵⁰¹ *Ibid.*, T. 31255 (11. februar 2009. godine).

⁵⁵⁰² *Ibid.*, T. 31255–31259 (11. februar 2009. godine). **Pandurević** je stekao čin general-majora VRS-a 28. juna 1997. godine. Vinko Pandurević, T. 30669 (27. januar 2009. godine).

⁵⁵⁰³ Vinko Pandurević, T. 31259 (11. februar 2009. godine).

⁵⁵⁰⁴ V. dolje, par. 2027–2031. Ali v. dolje, par. 47–59, Izdvojeno mišljenje sudije Kwona.

⁵⁵⁰⁵ V. gore, par. 242–245.

⁵⁵⁰⁶ Vinko Pandurević, T. 30839–30840 (29. januar 2009. godine). Osim **Pandurevića**, tom sastanku su prisustvovali komandanti Birčanske brigade (odnosno Šekovičke brigade), Miličke brigade, Sokolačke brigade, Goraždanske brigade, Vlaseničke brigade i Bratunačke brigade. Milenko Lazić, T. 21728, 21748–21749 (4. juni 2008. godine) (gdje opisuje kako su komandanti brigada informisani o toj operaciji, ali ne iznosi konkretne datume). Po dolasku u Pribičevac, **Pandurević** i drugi komandanti brigada obišli su nekoliko područja s kojih se izvršili izviđanje za potrebe operacije "Krivaja-95". Vinko Pandurević, T. 30839–30841 (29. januar 2009. godine). Otrprike u to vrijeme 1995. godine, izvan zone odgovornosti Zvorničke brigade već je bilo angažovano oko 955 vojnika. Vinko Pandurević, T. 30840 (29. januar 2009. godine); dokazni predmet 5D00351, Redovni

kasarni u preduzeću "Standard", na kojem je rekao da ide u Srebrenicu s jednim brojem ljudi i da će u njegovom odsustvu Obrenović preuzeti komandu.⁵⁵⁰⁷

1843. **Pandurević** je 2. jula primio naređenja u vezi s operacijom "Krivaja-95".⁵⁵⁰⁸ Osim toga, Krstić je **Pandureviću** 2. jula, u okviru operacije "Krivaja-95", dao usmeno naređenje da komanduje TG-1,⁵⁵⁰⁹ koji je trebao biti spreman za polazak 4. jula.⁵⁵¹⁰ Zamjenik komandanta TG-1 bio je Milan Jolović, s nadimkom "Legenda", komandant "Vukova sa Drine", čiji pripadnici su bili u sastavu TG-1.⁵⁵¹¹

1844. **Pandurević** je 4. jula sa otprilike 400 ljudi, koji su činili TG-1, krenuo iz kasarne u preduzeću "Standard".⁵⁵¹² Prvi i drugi ešalon TG-1, odnosno pješadijski segment, na čelu s **Pandurevićem** marširao je pravcem Zvornik-Bratunac-Bjelovac-Skelani-Zeleni Jadar, dok se 3.

borbeni izvještaj 1. zvojničke pješadijske brigade podnesen Komandi Drinskog korpusa, s Pandurevićevim potpisom, 20. juni 1995. godine. S obzirom na to, **Pandurević** nije očekivao da će se od njega tražiti da još više iscrpi brigadne resurse. Vinko Pandurević, T. 30840 (29. januar 2009. godine). Osim toga, u redovnom borbenom izvještaju od 1. jula kaže se da brigada treba da formira četu koja će biti poslata u 2. krajiški korpus, na glamočko područje, gdje su borbe bile u toku, tako da je **Pandurević** smatrao da je "neverovatno" da će dobiti novi zadatak 1. jula. Vinko Pandurević, T. 30842–30843 (29. januar 2009. godine); dokazni predmet 7D01022, Redovni borbeni izvještaj 1. zvojničke pješadijske brigade podnesen Komandi Drinskog korpusa, s Pandurevićevim potpisom, 1. juli 1995. godine, par. 2. S obzirom na to da je izviđanje izvršeno samo dan prije operacije, **Pandurević** je takođe rekao da se čini da je operacija "Krivaja-95" bila "ad hoc" operacija; izviđanje je obično bilo tako kratko samo na nivou bataljona ili čete. Vinko Pandurević, T. 30841–30842 (29. januar 2009. godine).

⁵⁵⁰⁷ Lazar Ristić, T. 10041–10042 (16. april 2007. godine). V. takođe Milan Marić, dokazni predmet P03138, BT. 11559 (6. juli 2004. godine).

⁵⁵⁰⁸ Vinko Pandurević, T. 30843–30844 (29. januar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15807 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine); dokazni predmet 5DP00106, Naređenje Drinskog korpusa br. 01/04-156-1: Pripremno naređenje br. 1, s otkucanim potpisom Milenka Živanovića, 2. juli 1995. godine; dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa br. 04/156-2: Naređenje za borbeno dejstva br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine. V. takođe gore, par. 244–245.

⁵⁵⁰⁹ Vinko Pandurević, T. 31441–31443 (13. februar 2009. godine). Obrenović je s bolovanja pozvan da se vrati u brigadu kako bi pomogao u formiranju TG1. Miodrag Dragutinović, T. 12671 (15. juni 2007. godine); svjedok PW-168, T. 15794–15795 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine).

⁵⁵¹⁰ Dokazni predmet P00318, Naređenje Zvojničke brigade izdato načelniku za bezbjednost, s Pandurevićevim potpisom, 2. juli 1995. godine, par. 3. V. takođe Vinko Pandurević, T. 30846 (29. januar 2009. godine); Lazar Ristić, T. 10041 (16. april 2007. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12575 (13. juni 2007. godine), T. 12671 (15. juni 2007. godine); svjedok PW-168, T. 15807 (26. septembar 2007. godine).

⁵⁵¹¹ Vinko Pandurević, T. 30848 (29. januar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15807–15808 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine); dokazni predmet P00318, Naređenje Zvojničke brigade izdato načelniku za bezbjednost, s Pandurevićevim potpisom, 2. juli 1995. godine, par. 2.1. U julu 1995. godine, jedan dio "Vukova sa Drine" je bio angažovan u operaciji "Krivaja-95" kao komponenta TG-1, dok je drugi dio bio angažovan na sarajevskom ratištu. Miodrag Dragutinović, T. 12673–12674 (15. juni 2007. godine); svjedok PW-168, T. 15807–15808 (26. septembar 2007. godine); dokazni predmet P00318, Naređenje Zvojničke brigade izdato načelniku za bezbjednost, s Pandurevićevim potpisom, 2. juli 1995. godine, par. 2.2.

⁵⁵¹² Vinko Pandurević, T. 30851 (29. januar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15810 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12671–12672 (15. juni 2007. godine). V. takođe dokazni predmet 7D00242, Naređenje Taktičke grupe Zvojničke brigade za marš, s Pandurevićevim potpisom, 3. juli 1995. godine. U **Pandurevićevoj** pratnji je bila ekipa od oko četvero ljudi, u kojoj su vjerovatno bila dva policajca i dva šofera. Svjedok PW-168, T. 16430 (zatvorena sjednica) (16. oktobar 2007. godine). U periodu od 4. do 15. jula 1995. godine, jedan od njegovih šofera je vjerovatno bio Dragan Stević. Svjedok PW-168, T. 16430 (zatvorena sjednica) (16. oktobar 2007. godine). **Pandurević** je sa sobom poveo i svog operativnog oficira, Miodraga Dragutinovića. Svjedok PW-168, T. 16430–16431 (zatvorena sjednica) (16. oktobar 2007. godine). Dragutinović je u sudnici označio maršrutu TG-1. Miodrag Dragutinović, T. 12675–12678 (15. juni 2007. godine); dokazni predmet 7DIC00123, Mapa 7D64 s oznakama koje je unio svjedok, 15. juni 2007. godine; dokazni predmet 7DIC00126, Mapa 7D64 s oznakama koje je unio svjedok. Svjedok PW-168 je potvrdio maršrutu koju je Miodrag Dragutinović ucrtao na mapi 7D64. Svjedok PW-168, T. 16433–16434 (zatvorena sjednica) (16. oktobar 2007. godine). V. takođe Ostoja Stanišić, T. 11598–11599 (16. maj 2007. godine), T. 11710–11711 (17. maj 2007. godine).

ešalon, koji je činila oklopna mehanizovana četa, na čelu s majorom Milutinovićem, kretala pravcem Zvornik-Bratunac-Bjelovac-Pribićevec.⁵⁵¹³

1845. Prvi i drugi ešalon TG-1 raspoređen je 5. jula uz rijeku Zeleni Jadar.⁵⁵¹⁴ **Pandurević** je, zajedno s drugim komandantima, podnio izvještaj Krstiću na IKM-u Drinskog korpusa u rejonu Pribićeveca, gdje je svaki od njih dobio svoje konkretno naređenje u vezi s operacijom "Krivaja-95".⁵⁵¹⁵ **Pandurević** se 5. jula poslužio radio-relejnim uređajem RU-1 na IKM-u Drinskog korpusa u Pribićevcu da stupi u kontakt s Komandom Zvorničke brigade i zatraži da se "tenkovskoj četi" dostave granate koje nedostaju.⁵⁵¹⁶

1846. Napad na Srebrenicu počeo je 6. jula u ranim jutarnjim satima, prije zore.⁵⁵¹⁷ Taktička grupa 1 toga dana uopšte nije napredovala jer su snage 28. divizije pružile snažan otpor.⁵⁵¹⁸ **Pandurević** je 7. jula nazvao Komandu Zvorničke brigade kako bi zatražio da se dio nastavnog materijala fotokopira i dostavi studentima Tehničkog fakulteta.⁵⁵¹⁹

1847. Borbe su se nastavile 8. jula i TG-1 je uspješno zauzeo objekte Biljeg i Tri sise, na kojima su bili položaji 28. divizije.⁵⁵²⁰ Na objektu Biljeg nalazio se i posmatrački položaj

⁵⁵¹³ Vinko Pandurević, T. 30852–30853 (29. januar 2009. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12675–12678 (15. juni 2007. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, dokazni predmet 7D01058 tačno prikazuje kretanje TG-1 u periodu od 4. do 14. jula, dok dokazni predmet 7D01059 tačno prikazuje kretanje samog **Pandurevića** u periodu od 4. do 14. jula. Vinko Pandurević, T. 30918–30919 (30. januar 2009. godine); dokazni predmet 7D01058, Video-snimak kretanja TG-1 u operacijama "Krivaja-95" i "Stupčanica-95" (Dodatak 12 Izvještaju vojnog vještaka 7D00891); dokazni predmet 7D01059, Video-snimak kretanja komandanta Zvorničke pješadijske brigade u periodu od 4. do 17. jula 1995. godine (Dodatak 13 Izvještaju vojnog vještaka 7D00891). V. takođe dokazni predmet 7D01066, Mapa angažovanja TG-1 u akcijama (Dodatak 20 Izvještaju vojnog vještaka 7D00891). Prema **Pandurevićevim** riječima, na toj mapi (dokazni predmet 7D01066), žute strelice označavaju početne položaje jedinica koje su trebale biti angažovane u operaciji "Krivaja-95". Vinko Pandurević, T. 30853 (29. januar 2009. godine). Ružičaste strelice označavaju kretanje jedinica. Vinko Pandurević, T. 30853 (29. januar 2009. godine). Plave strelice označavaju položaje snaga 28. divizije ABiH. Vinko Pandurević, T. 30853 (29. januar 2009. godine). Narančaste strelice prikazuju dublje prodore snaga VRS-a sjeverozapadno od Srebrenice. Vinko Pandurević, T. 30853 (29. januar 2009. godine).

⁵⁵¹⁴ Vinko Pandurević, T. 30852 (29. januar 2009. godine). V. takođe Mirko Trivić, T. 11800–11801 (18. maj 2007. godine).

⁵⁵¹⁵ Mirko Trivić, T. 11801–11803, 11809 (18. maj 2007. godine). Trivić se sjeća da je toga dana na IKM-u u Pribićevcu vidio potpukovnika Kosorića, koji ih je informisao o situaciji i iznio procjenu brojnosti neprijateljskih snaga prema svojim obavještajnim saznanjima, i pukovnika Vičića, operativca, koji im je dodijelio zadatke. Mirko Trivić, T. 11808 (18. maj 2007. godine), T. 11930 (22. maj 2007. godine). Vičić nije izdavao naređenja jer je, kao operativni oficir, isključivo prenosio naređenja koja je izdao komandant. Mirko Trivić, T. 11930 (22. maj 2007. godine).

⁵⁵¹⁶ Vinko Pandurević, T. 30919–30920 (30. januar 2009. godine); dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 96 (gdje se pominju tenkovske granate); dokazni predmet 7D01075, Bilježnica dežurnog operativnog oficira, 4 – 7. juli 1995. godine, prijevod, str. 1 (gdje se vidi da je **Pandurević** u 17:00 sati zvao i tražio municiju). **Pandurević** je rekao da je, kada se nalazio izvan zone odbrane brigade, Komandu brigade zvao tako što bi nazvao dežurnog operativnog oficira zato što je za njega uvijek znao da će biti tamo, a nikad nije znao da li je tamo načelnik štaba. Vinko Pandurević, T. 31457 (13. februar 2009. godine).

⁵⁵¹⁷ Vinko Pandurević, T. 30855 (29. januar 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12679 (15. juni 2007. godine); Lazar Ristić, T. 10042 (16. april 2007. godine). V. takođe gore, par. 249.

⁵⁵¹⁸ Vinko Pandurević, T. 30856 (29. januar 2009. godine); dokazni predmet 7D00761, Vanredni borbeni izvještaj Isturenog komandnog mjesta Drinskog korpusa, s potpisom Radislava Krstića, 6. juli 1995. godine.

⁵⁵¹⁹ Vinko Pandurević, T. 30919, 30921–30922 (30. januar 2009. godine); dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 101 (gdje se vidi da je **Pandurević** nazvao sa Zelenog Jadra i razgovarao o materijalu koji je trebalo odnijeti na fakultet); Upor. dokazni predmet 7DP00378, Dnevnik dežurnog oficira Zvorničke brigade, od 12. februara 1995. godine - 3. januar 1996. godine, str. 84. **Pandurević** je u periodu od 4. do 14. jula 1995. godine, kada nije bio u Zvorniku, dvaput nazvao Komandu Zvorničke brigade, jednom tada, 7. jula, i jednom 5. jula. Vinko Pandurević, T. 30919 (30. januar 2009. godine). Osim ta dva poziva, **Pandurević** nije imao drugih kontakata s Komandom Zvorničke brigade. Vinko Pandurević, T. 30922–30923 (30. januar 2009. godine).

⁵⁵²⁰ Vinko Pandurević, T. 30856–30857 (29. januar 2009. godine).

UNPROFOR-a.⁵⁵²¹ **Pandurević** je lično bio na posmatračkom položaju Biljeg, na kojem je susreo neke vojnike Nizozemskog bataljona.⁵⁵²² Vojnicima Nizozemskog bataljona je naloženo da krenu prema Bratuncu i sprovedeni su tamo.⁵⁵²³ **Pandurevićeve** snage su se takođe srele s osobljem UNPROFOR-a u sektoru Zeleni Jadar i rekli im da krenu prema Bratuncu.⁵⁵²⁴

1848. Dana 9. jula, borbe su se nastavile, zauzeta su još dva objekta i TG-1 je stigao do planirane linije,⁵⁵²⁵ tako da je VRS mogao da u potpunosti kontroliše granice enklave i spriječi svaku komunikaciju između Srebrenice i Žepe.⁵⁵²⁶ **Pandurević** je zbog toga vjerovao da je TG-1 izvršio zadatak koji mu je dodijeljen u okviru operacije "Krivaja-95".⁵⁵²⁷

1849. Dana 10. jula bilo je borbi u selu Pasmulići i moglo se vidjeti kako se dim diže iz kuća.⁵⁵²⁸ Toga dana **Pandurević** i TG-1 su bili okupljeni u rejonu sela Bojna,⁵⁵²⁹ kada je Krstić snagama izdao naređenje da nastave s napadom i sljedećeg dana zauzmu grad Srebrenicu.⁵⁵³⁰ To Krstićevo naređenje bilo je u skladu s ranijim naređenjem koje je Karadžić izdao 9. jula, kojim se odobrava zauzimanje grada Srebrenice od strane VRS-a.⁵⁵³¹ **Pandurević** je snagama TG-1 prenio Krstićevo naređenje da ne razaraju i ne oštećuju građevinske objekte na srebreničkom području.⁵⁵³²

(ii) 11. juli 1995. godine

⁵⁵²¹ *Ibid.*, T. 30857–30858 (29. januar 2009. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12687 (15. juni 2007. godine). Dragutinović je u svom svjedočenju rekao: "Vatra na Holandski bataljon u svakom slučaju nije otvarana, međutim, da je uz sam položaj Holandskog bataljona, da su bile jedinice 28 divizije, moguće je da se njima činilo da se deštuje po njima, međutim, nijedan projektil ili bilo šta drugo nije oštetio objekte Holandskog bataljona." Miodrag Dragutinović, T. 12687–12688 (15. juni 2007. godine). V. takođe Vinko Pandurević, T. 30857 (29. januar 2009. godine) (gdje je izjavio da su položaji 28. divizije i posmatrački položaj UNPROFOR-a bili u liniji); Milenko Jevđević, T. 29605–29606 (12. decembar 2008. godine) (gdje se kaže da "Krstiću nije bilo ni u kakvom interesu da se ta situacija sa UNPROFOR-om iskomplikuje, pa je upozoravao svoje komandante, da na svaki način ih moraju zaobići i vatrom i pješadijom. Međutim, potčinjeni komandanti su se u jednom trenutku žalili da su se formacije 28. divizije, koje su se branile na tom prostoru, bukvalno, ovaj, ubacile u improvizovane zaklone samog UNPROFOR-a i da odatle, ovaj, vrše dejstvo po našim jedinicama. Što je značajno komplikovalo razvoj borbene situacije".

⁵⁵²² Vinko Pandurević, T. 30858 (29. januar 2009. godine).

⁵⁵²³ Vinko Pandurević, T. 30857–30858 (29. januar 2009. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12688 (15. juni 2007. godine). Prema Krstićevom naređenju, snage UNPROFOR-a je trebalo uputiti da krenu prema Bratuncu. Vinko Pandurević, T. 30858 (29. januar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, on je naredio da se vojnici Nizozemskog bataljona sprovedu i zabranio svojim vojnicima da uzimaju imovinu UNPROFOR-a. Vinko Pandurević, T. 30858 (29. januar 2009. godine).

⁵⁵²⁴ Vinko Pandurević, T. 30857–30858 (29. januar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, snage "Vukova sa Drine" iz TG-1, u kojima je bio i Legenda, izvijestile su da su vojnici [Nizozemskog bataljona] tamo, "i njima je preneseno naređenje isto da se upute na Pribičevac, a potom u Bratunac". Vinko Pandurević, T. 30858 (29. januar 2009. godine). Prema Dragutinovićevim riječima, nakon što su zauzeti položaji 28. divizije u rejonu Biljega i Tri sise, "vojnici koji su prvi ušli u položaje za odbranu 28. divizije su stupili u vezu sa vojnicima Holandskog bataljona" i vojnicima Nizozemskog bataljona je "predloženo da sa svojom jedinicom se povuku pravcem Zeleni Jadar-Pribičevac" i da će im snage VRS-a "omogućiti" da preko Pribičevca i Sasa se vrate u centar u Potočare". Miodrag Dragutinović, T. 12688 (15. juni 2007. godine).

⁵⁵²⁵ Vinko Pandurević, T. 30858–30859 (29. januar 2009. godine); dokazni predmet 7D00762, Vanredni borbeni izvještaj s Isturenog komandnog mjesta Drinskog korpusa, s Krstićevim popisom, 9. juli 1995. godine, par. 2.

⁵⁵²⁶ Vinko Pandurević, T. 30859 (29. januar 2009. godine).

⁵⁵²⁷ *Ibid.*, T. 30860 (29. januar 2009. godine).

⁵⁵²⁸ *Ibid.*, T. 30864 (29. januar 2009. godine).

⁵⁵²⁹ Grad Srebrenica na jugu graniči s Bojnom. Dokazni predmet P02116, Mapa "Krivaja-95" – Srebrenica i Bratunac.

⁵⁵³⁰ Miodrag Dragutinović, T. 12573, 12577 (13. juni 2007. godine), T. 12686–12687, 12689 (15. juni 2007. godine). V. takođe Vinko Pandurević, T. 30866 (29. januar 2009. godine).

⁵⁵³¹ V. gore, par. 252.

⁵⁵³² Miodrag Dragutinović, T. 12688 (15. juni 2007. godine).

1850. U jutarnjim satima 11. jula, Krstić je **Pandureviću** usmeno dao konkretne zadatke za daljnje napredovanje prema gradu Srebrenici.⁵⁵³³ Kada je Krstić 11. jula na objektu Bojna dijelio zadatke, **Pandurević** je po prvi put primijetio da su tu vojnici 10. diverzantskog odreda.⁵⁵³⁴ U skladu s Krstićevim naređenjem, **Pandurević** i TG-1 su se pripremali za nastavak napada i ulazak u grad Srebrenicu iz pravca sela Bojne, duž puta Zeleni Jadar-Srebrenica.⁵⁵³⁵ Prema **Pandurevićevim** riječima, njegov zadatak je bio da nastavi operaciju duž tog puta, dođe do grada i zauzme sva okolna brda.⁵⁵³⁶ **Pandurević** je smatrao da je bitno da zauzmu položaje na brdima oko grada Srebrenice kako bi bili sigurni da 28. divizija ne može s tih objekata napasti njihove snage kad TG-1 uđe u grad. Otprilike u 16:00 sati, TG-1 je preuzeo kontrolu nad tim objektima.⁵⁵³⁷

1851. **Pandurević** i TG-1 su 11. jula 1995. godine, oko 16:00 sati, ušli u grad Srebrenicu i smjestili komandu u policijsku stanicu.⁵⁵³⁸ U poslijepodnevnim satima, dok su Mladić, Krstić i drugi oficiri VRS-a, uključujući **Popovića**, hodali praznim srebreničkim ulicama,⁵⁵³⁹ **Pandurević** se sastao s njima i s njima išao jedan dio puta.⁵⁵⁴⁰ Nakon što se vidio s Mladićem, **Pandurević** je rasporedio svoje ljude u skladu s taktičkom situacijom i nastavio da ide kroz grad do centra.⁵⁵⁴¹ **Pandurević** je proveo noć 11. jula u policijskoj stanici u Srebrenici.⁵⁵⁴²

(iii) 12. juli 1995. godine

1852. Postoje protivrječni dokazi u vezi s navodnim sastankom **Pandurevića** i Obrenovića u jutarnjim satima 12. jula. Prema riječima svjedoka PW-168, 12. jula rano ujutro, oko 7:45 sati,

⁵⁵³³ Vinko Pandurević, T. 30867 (29. januar 2009. godine), T. 30874–30875 (30. januar 2009. godine). **Pandurević** nije bio siguran da li je to naređenje dobio 10. jula uveče, ali bio je siguran da su sve angažovane jedinice dobile pojedinosti u vezi s napadom 11. jula ujutro. Vinko Pandurević, T. 30866 (29. januar 2009. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12577 (13. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da je to naređenje izdato 10. jula, ali su zadaci dati jedinicama 11. jula).

⁵⁵³⁴ Vinko Pandurević, T. 30867 (29. januar 2009. godine), T. 30880 (30. januar 2009. godine).

⁵⁵³⁵ Miodrag Dragutinović, T. 12577 (13. juni 2007. godine), T. 12689 (15. juni 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 30866–30867 (29. januar 2009. godine).

⁵⁵³⁶ Vinko Pandurević, T. 30867 (29. januar 2009. godine). **Pandurević** je izjavio da su dijelovi grada koji su se mogli vidjeti s položaja TG-1 bili potpuno prazni. Vinko Pandurević, T. 30867–30868 (29. januar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, u radio-porukama je rečeno da se 28. divizija povlači i odlazi iz grada prema sjeveru. Vinko Pandurević, T. 30867–30868 (29. januar 2009. godine).

⁵⁵³⁷ Vinko Pandurević, T. 30875–30876 (30. januar 2009. godine).

⁵⁵³⁸ *Ibid.*, T. 30879 (30. januar 2009. godine); Mirko Trivić, T. 11995–11996 (23. maj 2007. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12689 (15. juni 2007. godine); dokazni predmet P01577, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 00:30:36, 00:31:12–00:31:15.

⁵⁵³⁹ Mirko Trivić, T. 11825–11826 (21. maj 2007. godine); svjedok PW-109, T. 14883–14585 (zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine); Jean-René Ruez, T. 1326–1327 (7. septembar 2006. godine); dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 00:20:30–00:20:33, 00:25:02; dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 00:18:35–00:33:15.

⁵⁵⁴⁰ Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 00:30:36, 00:31:12–00:31:15; Jean-René Ruez, T. 1330 (8. septembar 2006. godine). Dokazni predmet P02047, Video-snimak prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, 00:31:13. V. takođe Mirko Trivić, T. 11996 (23. maj 2007. godine); svjedok PW-109, T. 14584–14585 (zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 30876–30879 (30. januar 2009. godine).

⁵⁵⁴¹ Vinko Pandurević, T. 30882 (30. januar 2009. godine). **Pandurević** u gradu nije vidio nijednog civila, osim nekoliko starijih ljudi u bazi UNPROFOR-a. Vinko Pandurević, T. 30882 (30. januar 2009. godine).

⁵⁵⁴² Miodrag Dragutinović, T. 12689–12690 (15. juni 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 30885, 30888 (30. januar 2009. godine).

Pandurević je nakratko "odnekud navratio" u Komandu Zvorničke brigade.⁵⁵⁴³ Dok je bio tamo, prema riječima svjedoka PW-168, **Pandurević** je s Obrenovićem razgovarao u hodniku i Obrenović mu je tokom tog razgovora podnio izvještaj o situaciji u vezi sa probojem 28. divizije kroz linije Zvorničke brigade.⁵⁵⁴⁴ Međutim, prema **Pandurevićevim** riječima, on 12. jula ujutro nije bio u kasarni u preduzeću "Standard" i nije toga dana razgovarao s Obrenovićem.⁵⁵⁴⁵ Prema **Pandurevićevim** riječima, on je toga jutra u 7:55 sati bio u Srebrenici.⁵⁵⁴⁶ S obzirom na protivrječne dokaze i teret dokazivanja, Pretresno vijeće konstatuje da ti dokazi nisu dovoljni da se utvrdi da je **Pandurević** 12. jula otišao u kasarnu u preduzeću "Standard" i sastao se s Obrenovićem.

1853. **Pandurević** se 12. jula javio u Bojnu, gdje je prisustvovao sastanku u oko 9:00 sati, koji je sazvao Krstić.⁵⁵⁴⁷ Pukovnik Vičić, pukovnik Andrić i pukovnik Trivić su takođe

⁵⁵⁴³ Svjedok PW-168, T. 15984–15986 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine), T. 16461 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine). Svjedok PW-168 je to izjavio kada mu je predočen presretnuti razgovor od 12. jula u kojem se pominje da je "komandant" u kasarni u preduzeću "Standard". V. dokazni predmet P01102a, Presretnuti razgovor, 12. juli 1995. godine, 07:40 sati. U tom presretnutom razgovoru (između dviju osoba koje nisu jasno identifikovane), prva osoba kaže "Obrenović..." i potom pita: "Gdje vam je komandant?" Druga osoba mu odgovara: "Koliko sam ja čuo, tu je". Poslije toga, prva osoba kaže: "Nije se javljao. Slušajte, molim vas. Preнесите mu ovako. [Nazvace ga Mane], Lacin zamjenik, da milicija u Konjević Polju ima zadataka da radi isto što radi inženjerski bataljon i da joj može narediti preko komandanta Inženjerskog bataljona." Druga osoba na to odgovara "U redu". Dokazni predmet P01102a, Presretnuti razgovor, 12. juli 1995. godine, 07:40 sati. Svjedok PW-168 je rekao da je to razgovor Obrenovića i dežurnog oficira iz Komande korpusa. Svjedok PW-168, T. 16458–16460 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine). U vezi s tim presretnutim razgovorom, svjedok PW-168 je u svom svjedočenju rekao da je, poslije poziva dežurnog oficira iz Komande korpusa, Obrenović, koji je od nekoga iz Zvorničke brigade (moguće dežurnog oficira ili kurira) saznao da je **Pandurević** tamo, potražio **Pandurevića** i našao ga u prizemlju Komande brigade i prenio mu ono što mu je rečeno, a **Pandurević** je rekao da će on riješiti problem. Svjedok PW-168, T. 15986 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine) (gdje je izjavio da je dežurni oficir Zvorničke brigade rekao Obrenoviću da je **Pandurević** u kasarni u preduzeću "Standard"), T. 16461, 16471, 16476–16477 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine) (gdje je kasnije izjavio da se ne sjeća ko je tačno obavijestio Obrenovića da je **Pandurević** tamo), T. 16824–16825 (zatvorena sjednica) (23. oktobar 2007. godine) (gdje je ponovio da se ne sjeća ko je Obrenoviću rekao za **Pandurevićevo** prisustvo u Komandi 12. jula). Međutim, **Pandurević** je protumačio razgovor koji je presretnut 12. jula u 07:40 sati ujutro kao razgovor neidentifikovane osobe koja je nazvala Obrenovićevo broje u Komandi brigade i dobila dežurnog operativnog oficira, jer je Obrenović bio odsutan, tako da riječ "komandant" ovdje označava Obrenovića. Vinko Pandurević, T. 30894–30895 (30. januar 2009. godine); dokazni predmet P01102a, Presretnuti razgovor, 12. juli 1995. godine, 07:40 sati. Osim toga, suprotno verziji svjedoka PW-168, u Bilježnici dežurnog oficira Zvorničke brigade, Dnevniku ili Ratnom dnevniku Zvorničke brigade nigdje nije pomenuto ni zabilježeno da je **Pandurević** bio u Komandi Zvorničke brigade 12. jula. V. dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 113–119; dokazni predmet 7DP00378 Dnevnik dežurnog oficira Zvorničke brigade, 12. februar 1995. godine - 3. januar 1996. godine; dokazni predmet 7DP00384, Ratni dnevnik Zvorničke brigade, 12. maj – 15. oktobar 1995. godine, str. 3-4. Pomoćnik načelnika Štaba za personalne poslove brigade Mihajlo Galić u svom svjedočenju je rekao da nije vidio **Pandurevića** na zvorničkom području u periodu od 4. do 15. jula, kao i da ni od kog nije čuo da je **Pandurević** bio tamo u tom periodu. Mihajlo Galić, T. 10579–10580, 10626 (26. april 2007. godine). I Milan Marić i Ljubo Bojanović, koji su toga dana bili dežurni oficiri, nalazili su se u kasarni u preduzeću "Standard", ali nijedan od njih nije pomenio da je 12. jula tamo vidio **Pandurevića**. V. Ljubo Bojanović, dokazni predmet P03135, povjerljivo – transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11688–11689 (8. juli 2004. godine). Dana 12. jula, između 08:00 i 09:00 sati, Milan Marić je u Obrenovićevo prisustvu preuzeo dužnost dežurnog operativnog oficira. Milan Marić, dokazni predmet P03138, transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11561, 11565 (6. juli 2004. godine); v. takođe Ljubo Bojanović, dokazni predmet P03135, povjerljivo – transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11689 (8. juli 2004. godine) (gdje je rekao da misli da je 12. jula Marić bio dežurni oficir).

⁵⁵⁴⁴ Svjedok PW-168, T. 16472, 16475 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine). Prema riječima svjedoka PW-168, Obrenović nije izrazio zabrinutost zbog 28. divizije zato što su Mladić, komandant korpusa i svi drugi komandanti bili "gore" i da "znaju šta rade". Svjedok PW-168, T. 15986 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine), T. 16471–16472, 16475 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine).

⁵⁵⁴⁵ Vinko Pandurević, T. 30896–30897 (30. januar 2009. godine).

⁵⁵⁴⁶ *Ibid.*, T. 30896 (30. januar 2009. godine).

⁵⁵⁴⁷ Mirko Trivić, T. 11832–11836 (21. maj 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 30897 (30. januar 2009. godine) (gdje je izjavio da je pozvan da se javi u Bojnu "neposredno pred sam, sam sastanak").

prisustvovali tom sastanku.⁵⁵⁴⁸ Krstić je naredio da jedinice krenu prema pravcu Srebrenica-Viogor-Sučeska, da pretraže teren kako bi se utvrdilo gdje se na tom pravcu nalazi 28. divizija i da potom postepeno krenu prema Žepi.⁵⁵⁴⁹

1854. **Pandurević** se 12. jula oko 18:00 sati sastao s Krstićem, kada je ovaj došao da izvrši inspekciju jedinica.⁵⁵⁵⁰ Krstić je rekao da TG-1 treba da se pripremi za borbena dejstva u rejonu Žepe, uputio je **Pandurevića** da sljedećeg dana nastavi s maršom i rekao mu da će dobiti konkretnije zadatke za borbena dejstva u vezi sa Žepom.⁵⁵⁵¹

1855. **Pandurević** je kasnije te večeri 12. jula 1995. godine prisustvovao sastanku zajedno s Mladićem, Krstićem, Živanovićem i drugim komandantima VRS-a u Štabu Bratunačke brigade.⁵⁵⁵² Mladić je na tom sastanku naredio da jedinice sljedećeg dana krenu prema Žepi.⁵⁵⁵³ Tokom sastanka, Trivić i **Pandurević** su zatražili zamjenu jedinica za izvršenje operacije Žepa jer je njihovim jedinicama trebao odmor, ali Mladić je taj zahtjev odbio.⁵⁵⁵⁴ **Pandurević** je Mladiću takođe rekao da bi, što je prije moguće, trebali stupiti u kontakt s 28. divizijom i odrediti snage koje će biti angažovane u borbi s njom, dok bi ostatak snaga trebalo ostaviti u Srebrenici i Bratuncu kako bi stabilizovale situaciju na terenu.⁵⁵⁵⁵ Prema **Pandurevićevim** riječima, Mladić je

⁵⁵⁴⁸ Vinko Pandurević, T. 30896–30897 (30. januar 2009. godine); Mirko Trivić, T. 11835 (21. maj 2007. godine). Mirko Trivić je 12. jula 1995. godine bio komandant Romanijske brigade. Mirko Trivić, T. 11795 (18. maj 2007. godine). Svetozar Andrić je 12. jula 1995. godine bio komandant Birčanske brigade. Dokazni predmet P00692, Shema strukture Glavnog štaba VRS-a – juli 1995. godine. Obrad Vičić je 12. jula 1995. godine bio načelnik za operativno-nastavne poslove Drinskog korpusa. Dokazni predmet P00692, Shema strukture Glavnog štaba VRS-a – juli 1995. godine. **Pandurević** se nije sjećao da li je bio prisutan pukovnik Blagojević. Vinko Pandurević, T. 30897 (30. januar 2009. godine).

⁵⁵⁴⁹ Vinko Pandurević, T. 30898–30899 (30. januar 2009. godine); Mirko Trivić, T. 11835–11836 (21. maj 2007. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, u poslijepodnevnom satima 12. jula njegove jedinice više nisu bile na srebreničkom području. Napredovale su, u skladu s planom, u pravcu Žepe i stigle do područja Viogora i Jahorine. Vinko Pandurević, T. 30899–30901 (30. januar 2009. godine). V. takođe dokazni predmet P00886, Dokument CJB-a Zvornik upućen Kabinetu ministra, MUP Republike Srpske, Pale, Resor javne bezbjednosti Bijeljina, Štabu policijskih snaga Bijeljina, s potpisom Dragomira Vasića, 13. juli 1995. godine.

⁵⁵⁵⁰ Vinko Pandurević, T. 30901 (30. januar 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12583 (13. juni 2007. godine); svjedok PW-109, T. 14593–14594 (zatvorena sjednica) (31. avgust 2007. godine) (gdje je izjavio da je 12. jula oko 16:00 ili 17:00 sati odveo Krstića "do jednog mjesta na jednom obronku između Bratunca i Srebrenice", gdje se Krstić sastao s komandantima potčinjenih brigada, među kojima je bio i Pandurević, i obratio im se); Mirko Trivić, T. 11836–11837 (21. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je u poslijepodnevnom satima 12. jula "dobio zadatak od generala Krstića u rejonu sela Viogor" da te večeri ode na sastanak u Komandu Bratunačke brigade).

⁵⁵⁵¹ Miodrag Dragutinović, T. 12583 (13. juni 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 30904 (30. januar 2009. godine). Međutim, prema Dragutinovićevim riječima, 12. jula uveče nisu prenjeta nikakva konkretna naređenja. Miodrag Dragutinović, T. 12584 (13. juni 2007. godine).

⁵⁵⁵² V. gore, par. 376.

⁵⁵⁵³ Milenko Jevđević, T. 29607–29608 (12. decembar 2008. godine); Mirko Trivić, T. 11841–11842 (21. maj 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 30884–30885 (30. januar 2009. godine). V. takođe Mirko Trivić, T. 11876–11877 (21. maj 2007. godine); dokazni predmet P04309, Lični dnevnik Mirka Trivića, str. 29. **Pandurević** je za taj sastanak rekao da je više ličio na "monolog jednog čoveka [Mladića] i izdavanje zadataka" i da nije dugo trajao. Vinko Pandurević, T. 30884 (30. januar 2009. godine). **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da na tom sastanku nisu pominjani zarobljenici ni plan ubijanja vojno sposobnih muškaraca, Muslimana, i da se o njima nije razgovaralo. Vinko Pandurević, T. 30888 (30. januar 2009. godine), T. 31855 (20. februar 2009. godine). V. takođe Mirko Trivić, T. 11848 (21. maj 2007. godine).

⁵⁵⁵⁴ Mirko Trivić, T. 11842–11843 (21. maj 2007. godine).

⁵⁵⁵⁵ Vinko Pandurević, T. 30885 (30. januar 2009. godine). V. takođe Milenko Jevđević, T. 29608 (12. decembar 2008. godine).

naprosto odgovorio: "Čuli ste naređenje i zadatke, pripremite jedinice i čim pre krenite prema Žepi."⁵⁵⁵⁶

(iv) 13. juli 1995. godine

1856. U jutarnjim satima 13. jula Mladić i Krstić su otišli u Viogor, gdje se Mladić obratio jedinicama i komandantima, među kojima su bili **Pandurević** i Trivić.⁵⁵⁵⁷ Mladić je naredio da taktičke grupe budu spremne za marš prema Žepi u skladu sa zadatkom zauzimanja enklave Žepa.⁵⁵⁵⁸

1857. **Pandurević** i TG-1 su istoga dana izvršili marš duž zadatim pravcem prema Žepi i na putu naišli na probleme, uključujući antitenkovske mine.⁵⁵⁵⁹ **Pandurević** i njegove snage su se oko ponoći zaustavili u Vlasenici kako bi natočili gorivo, nakon čega su nastavili prema Han-Pijesku i zaustavili se 14. jula oko 2:00 sata u selu Rijeka, gdje su prenoćili.⁵⁵⁶⁰ **Pandurević** cijelu noć nije bio u kontaktu sa Zvorničkom brigadom.⁵⁵⁶¹

(v) 14. juli 1995. godina

1858. Dana 14. jula, oko 10:00 sati, **Pandurević** je Krstiću podnio izvještaj na IKM-u Drinskog korpusa u Krivačama i dobio borbeno naređenje u okviru operacije "Stupčanica-95".⁵⁵⁶² Prema tom naređenju, **Pandurevićev** zadatak je bio da napadne neprijatelja i napreduje prema

⁵⁵⁵⁶ *Ibid.*

⁵⁵⁵⁷ Vinko Pandurević, T. 30904–30905 (30. januar 2009. godine); Mirko Trivić, T. 11853–11854 (21. maj 2007. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12586–12588 (13. june 2007. godine).

⁵⁵⁵⁸ Miodrag Dragutinović, T. 12587 (13. juni 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P04309, Lični dnevnik Mirka Trivića, str. 31 ("General Mladić se obraća borcima - zadatak jasan oslobađanje Žepe"). V. takođe dokazni predmet 7D00941, Naređenje Komande 1. zvorničke pješadijske brigade za marš br. 4, s potpisom Vinka Pandurevića, 13. juli 1995. godine, str. 1-2. **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da je to naređenje izdao usmeno i da je pismeno naređenje, koje je sastavio Dragutinović, prvi put vidio u sudnici. Premda taj dokazni predmet sadrži **Pandurevićev** potpis, on je izjavio da ne misli da ga je potpisao. Vinko Pandurević, T. 30906–30907 (30. januar 2009. godine). V. takođe Mirko Trivić, T. 11862–11863 (21. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da je 13. jula 1995. godine ujutro već imao zaduženje da djeluje kao podrška elementima Zvorničke brigade, koji su bili pod **Pandurevićevom** komandom u operaciji Žepa).

⁵⁵⁵⁹ Vinko Pandurević, T. 30907–30908 (30. januar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15994 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine); Mirko Trivić, T. 11862–11863 (21. maj 2007. godine). Dana 13. jula, prije odlaska u Snagovo, svjedok PW-168 nije znao gdje se **Pandurević** nalazi. Svjedok PW-168 je u ranim večernjim satima 13. jula znao da se **Pandurević** i njegove snage kreću prema Žepi, ali nije znao gdje se tačno nalaze. Svjedok PW-168, T. 15754 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine), T. 15825, 15841 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 15993–15994 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine); dokazni predmet 7D00091, Putni radni list za Nissan za juli 1995. godine. **Pandurević** je objasnio zabilješke u dokaznom predmetu 7D00091 za datume u periodu od 11. do 14. jula, rekavši da je njegov šofer, Stević, ponekad upisivao stvarne relacije, dok bi ponekad "upisivao da bi opravdao kilometražu koju je prošao u toku dana". Dakle, prema **Pandurevićevim** riječima, te zabilješke "vrlo malo" odražavaju stvarne relacije koje je prešao. On 13. jula nije išao iz Srebrenice u Bratunac i 14. jula nije išao iz Srebrenice u Han-Pijesak. Vinko Pandurević, T. 30912–30913 (30. januar 2009. godine).

⁵⁵⁶⁰ Vinko Pandurević, 30907–30908, 30911 (30. januar 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12589 (13. juni 2007. godine); dokazni predmet 7D00091, Putni radni list za nisan za juli 1995. godine.

⁵⁵⁶¹ Miodrag Dragutinović, T. 12590 (13. juni 2007. godine).

⁵⁵⁶² Vinko Pandurević, T. 30913 (30. januar 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12591–12592 (13. juni 2007. godine); dokazni predmet P00114, Naređenje Komande Drinskog korpusa u vezi sa Žepom, s Krstićevim potpisom, 13. juli 1995. godine. V. takođe par. 682.

Žepi.⁵⁵⁶³ **Pandurević** je u skladu s tim naređenjem rasporedio jedinice i krenuo u napad sa položaja otprilike 10 km od Žepe.⁵⁵⁶⁴ Toga dana su se vodile sporadične borbe i položaji se nisu mijenjali.⁵⁵⁶⁵

(vi) 15. juli 1995. godine

1859. U jutarnjim satima 15. jula, **Pandurević** je jedinicama TG-1 naredio da nastave s borbenim aktivnostima podrške operaciji "Stupčanica-95".⁵⁵⁶⁶ **Pandurevića**, koji je tada bio u okolini Podžepnja, nazvao je Milenko Jevđević i rekao mu da se javi Krstiću na IKM-u Drinskog korpusa u Krivačama.⁵⁵⁶⁷ S obzirom na izvještaje o problemima na borbenim linijama Zvorničke brigade i Obrenovićev hitan zahtjev za pojačanje,⁵⁵⁶⁸ Krstić je **Pandureviću** i njegovim snagama naredio da se vrate u zonu odgovornosti Zvorničke brigade kako bi blokirali ili razbili kolonu, "spreč[ili] posledic[e] od eventualnog napada na Zvornik"⁵⁵⁶⁹ i spajanje kolone sa snagama 2. korpusa ABiH.⁵⁵⁷⁰

1860. Ubrzo poslije sastanka s Krstićem, **Pandurević** je stupio u kontakt s Komandom Zvorničke brigade, prvo u 08:55 sati, a zatim u 09:10 sati, i razgovarao je sa Sretenom Miloševićem, pomoćnikom komandanta za pozadinu Zvorničke brigade, i još jednim pripadnikom pozadinskog organa Zvorničke brigade, Miladinom Mijatovićem,⁵⁵⁷¹ u vezi s borbenom situacijom na tom području.⁵⁵⁷² Otprilike u isto vrijeme, 15. jula ujutro, **Pandurević** je na IKM-u

⁵⁵⁶³ Vinko Pandurević, T. 30914 (30. januar 2009. godine). V. takođe dokazni predmet P00114, Naređenje Komande Drinskog korpusa u vezi sa Žepom, s Krstićevim potpisom, 13. juli 1995. godine. Prema **Pandurevićevim** riječima, on je shvatio da mu je zadatak da neutrališe ili uništi Žepsku brigadu ABiH, ali da cilj napada nisu ni civili ni UNPROFOR. Vinko Pandurević, T. 30915–30917 (30. januar 2009. godine); dokazni predmet P00114, Naređenje Komande Drinskog korpusa u vezi sa Žepom, s Krstićevim potpisom, 13. juli 1995. godine, par. 9(c). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12592 (13. juni 2007. godine). V. takođe gore, par. 682.

⁵⁵⁶⁴ Vinko Pandurević, T. 30917–30918 (30. januar 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12592 (13. juni 2007. godine).

⁵⁵⁶⁵ Vinko Pandurević, T. 30918 (30. januar 2009. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12592–12593 (13. juni 2007. godine).

⁵⁵⁶⁶ Vinko Pandurević, T. 30940 (30. januar 2009. godine).

⁵⁵⁶⁷ *Ibid.*, T. 30940–30941 (30. januar 2009. godine); T. 30947–30948 (2. februar 2009. godine); Milenko Jevđević, T. 29620 (12. decembar 2008. godine). **Pandurević** je otišao na IKM Drinskog korpusa u 8:00 sati i vratio se u 9:00 sati. Miodrag Dragutinović, T. 12596–12597 (14. juni 2007. godine).

⁵⁵⁶⁸ V. gore, par. 551. Krstić je **Pandureviću** rekao da "izgleda da Obrenović paniči suviše bez razloga". Vinko Pandurević, T. 31483 (16. februar 2009. godine). **Pandurević** je rekao da je Krstić vjerovao da se tamo nalaze neprijateljske snage koje predstavljaju opasnost, ali i to da Obrenović preuveličava tu opasnost zato što ga je "obuzeo strah". Vinko Pandurević, T. 31483 (16. februar 2009. godine).

⁵⁵⁶⁹ Dokazni predmet 5D7D00686, Naređenje za povratak elemenata Zvorničke brigade, s Krstićevim potpisom, 15. juli 1995. godine.

⁵⁵⁷⁰ *Ibid.*; Vinko Pandurević, T. 30942–30943 (30. januar 2009. godine), T. 30947, 30952–30954, 30961 (2. februar 2009. godine), T. 31481–31483 (16. februar 2009. godine); Milenko Jevđević, T. 29620 (12. decembar 2008. godine). V. gore, par. 551. Prema **Pandurevićevim** riječima, od Krstića je dobio isti zadatak koji je Komanda korpusa prethodno dala Obrenoviću, da zaustavi, blokira, razoruža, zarobi ili uništi kolonu. Vinko Pandurević, T. 31482–31483 (16. februar 2009. godine); V. takođe dokazni predmet 5D7D00686, Naređenje za povratak elemenata Zvorničke brigade, s Krstićevim potpisom, 15. juli 1995. godine. Prema riječima svjedoka PW-168, Obrenoviću je Živanović već bio naredio da zaustavi kolonu. Svjedok PW-168, T. 15840–15841 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁵⁵⁷¹ Svjedok PW-168, T. 15999–16000 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine); Zvonko Bajagić, T. 32487–32488 (9. mart 2009. godine) (gdje je rekao da je Mijatović bio "pozadinac", kao i da je Mijatović, koliko je njemu poznato, "u Zvorničkoj brigadi").

⁵⁵⁷² Dokazni predmet P01172c, Presretnuti razgovor, 15. juli 1995. godine, 08:55 sati (gdje je zabilježen razgovor u kojem **Pandurević** razgovara prvo s Miloševićem, a poslije s Mijatovićem); dokazni predmet P01174c, Presretnuti razgovor, 15. juli

Drinskog korpusa obaviješten da je komandant 24. divizije 2. korpusa ABiH u Nezuku pokušao da s njim stupi u kontakt i da mu je ostavio frekvenciju na kojoj bi mogli komunicirati.⁵⁵⁷³

1861. Poslije sastanka s Krstićem, **Pandurević** je sa svojom jedinicom TG-1 krenuo prema Zvorniku i oko podneva je stigao u kasarnu u preduzeću "Standard".⁵⁵⁷⁴ Kada je stigao u kasarnu u preduzeću "Standard" 15. jula, **Pandurević** je kratko razgovarao s Obrenovićem u hodniku.⁵⁵⁷⁵ Obrenović je **Pandurevića** tom prilikom obavijestio da su **Beara** i **Popović**, u skladu s Mladićevim naređenjem, doveli veliki broj zarobljenika iz rejonu Bratunca u rejon Zvornika, gdje vrše njihova pogubljenja i da, prema Jokićevim riječima, ima ogromnih problema sa čuvanjem, pogubljenjem i pokopavanjem zarobljenika.⁵⁵⁷⁶ **Pandurević** je potom pitao zašto pokopavanje ne vrši civilna zaštita.⁵⁵⁷⁷ Obrenović nije znao odgovor na to pitanje i samo je slegao ramenima.⁵⁵⁷⁸ **Pandurević** je potom pitao šta se dogodilo sa 4. i 7. bataljonom, a Obrenović mu je dao najnovije

-
1995. godine, 09:10 sati (gdje je zabilježen razgovor između **Pandurevića** i Mijatovića); Vinko Pandurević, T. 30949–30950 (2. februar 2009. godine), T. 31485–31486 (16. februar 2009. godine), T. 31820–31822 (19. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15999 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine). Tokom prvog razgovora u 8:55 sati, Milošević je **Pandurevića** izvjestio da je toga jutro oko 5:00 sati izvršen napad, ali da je situacija "sada [...] dobra" i rekao mu je da ima problema na području gdje se nalazi Obrenović. Stoga je razgovor prepustio Mijatoviću koji je znao više o toj situaciji. Mijatović je potom izvjestio **Pandurevića** da ima nestalih i ranjenih, kao i da nema većih problema na liniji, ali da oni koji postavljaju zasjede imaju problema. Mijatović je **Pandurevića** takođe obavijestio da raspolažu saznanjima da je "Naser ušao od Križevića sa jednom grupom" i da "ide u susret ovima što idu iz Srebrenice". **Pandurević** je na tu informaciju reagovao tako što je Mijatoviću naložio da provjeri stanje i javi šta se dešava. Dokazni predmet P01172c, Presretnuti razgovor, 15. juli 1995. godine, 08:55 sati. Ubrzo poslije toga, **Pandurević** je ponovo nazvao i Jokić ga je spojio s Mijatovićem. Dokazni predmet P01174c, Presretnuti razgovor, 15. juli 1995. godine, 09:10 sati. Mijatović je **Pandurevića** obavijestio da je na liniji sve u redu i stabilno, kao i da je razgovarao s "načelnikom", koji je Mijatoviću rekao da oni "imaju ogromne snage, procjenjuje se 4 do 5.000 ovde u ovom okruženju" i predložio da se "naši vratite ako mogu". Dokazni predmet P01174c, Presretnuti razgovor, 15. juli 1995. godine, 09:10 sati. Mijatović je **Pandurevića** takođe izvjestio da je "ogromna kolona Turaka" u "reonu Snagova, Planinaca i Dovedove (do Vedove) glave" i ponovio da je Naser u Križevićima s jednom grupom. Dokazni predmet P01174c, Presretnuti razgovor, 15. juli 1995. godine, 09:10 sati.
- ⁵⁵⁷³ Vinko Pandurević, T. 30948–30949 (30. januar 2009. godine), T. 30976–30977 (2. februar 2009. godine). V. takođe dokazni predmet P01171c, Presretnuti razgovor, 15. juli 1995. godine, 08:34 sata (gdje je u 8:34 zabilježeno sljedeće: "Šemso Muminović da mu se javi V. Pandurević na 144. 985 MHz"). Kada je **Pandurević** kasnije tog dana došao na IKM brigade, dobio je tu istu informaciju. Vinko Pandurević, T. 30976–30977 (2. februar 2009. godine).
- ⁵⁵⁷⁴ Svjedok PW-168, T. 15886 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 30954–30955 (2. februar 2009. godine). U 9:39, dežurni oficir u Štabu Drinskog korpusa obavijestio je dežurnog oficira u kasarni u preduzeću "Standard" Dragana Jokića da se **Pandurević** i njegove jedinice TG-1 iz Žepe vraćaju u kasarnu u preduzeću "Standard". Dokazni predmet P01176a, Presretnuti razgovor, 15. juli 1995. godine, 09:39 sati; Vinko Pandurević, T. 30956–30957 (2. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15869 (26. septembar 2007. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12599 (14. juni 2007. godine); Mirko Trivić, T. 11863 (21. maj 2007. godine).
- ⁵⁵⁷⁵ Svjedok PW-168, T. 15879 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). Pretresno vijeće napominje da postoje protivrječni dokazi o tome da li su Obrenović i **Pandurević** razgovarali u hodniku oko podneva 15. jula. Nakon što je razmotrilo sve dokaze koji su relevantni za to pitanje, Pretresno vijeće dolje konstatuje da se taj razgovor dogodio kao što ga je opisao svjedok PW-168. V. dolje, par. 1934–1959.
- ⁵⁵⁷⁶ Svjedok PW-168, T. 15879 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 15886 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 16538–16539 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine). Svjedok PW-168 je u svom svjedočenju rekao da je 15. jula, ranije ujutro, Obrenovića po povratku u kasarnu u preduzeću "Standard" oko 11:00 sati, dok je išao prema svojoj kancelariji, zaustavio Dragan Jokić koji mu je tom prilikom rekao da su **Beara** i **Popović** doveli zarobljenike "iz Bratunca, odozgor iz Bratunca i Srebrenice, da ih tu streljaju", da "ima ogromnih problema sa čuvanjem zarobljenika i pokopavanjem", kao i da **Beara**, **Popović** i **Nikolić** "vodaju kud, kud god kog hoće". Svjedok PW-168, T. 15868–15871 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16517–16518 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine). Jokić je Obrenoviću takođe rekao da je **Popović** Jokiću zabranio da zapiše bilo šta u vezi s tim događajima ili da o tome podnese izvještaj. Svjedok PW-168, T. 15871 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). V. takođe PW-168, T. 16551 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine).
- ⁵⁵⁷⁷ Svjedok PW-168, T. 15879 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 15886 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).
- ⁵⁵⁷⁸ *Ibid.*, T. 15879 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

informacije o borbenoj situaciji.⁵⁵⁷⁹ Obrenović mu je rekao da su ta dva bataljona tu, da snage 28. divizije broje do 10.000 ljudi, u dvije kolone, da "drobe sve pred sobom" i da su već ušle u zonu odbrane ta dva bataljona.⁵⁵⁸⁰ Poslije tog referisanja Obrenović je **Pandureviću** rekao da ga **Borovčanin** i Vasić s još nekim oficirima čekaju u njegovoj kancelariji.⁵⁵⁸¹

1862. Poslije toga, **Pandurević** se u kancelariji načelnika štaba sastao s Obrenovićem, **Borovčaninom**, Vasićem, Danilom Zoljićem i Milošem Stuparom.⁵⁵⁸² **Pandurević** je na tom sastanku tražio informacije o situaciji na frontu, a Obrenović ga je obavijestio da 28. divizija namjerava nastaviti preko Crnog vrha i Planinaca i izbiti kod Nezuka.⁵⁵⁸³ Obrenović je objasnio da je od Komande korpusa dobio naređenje da zaustavi napredovanje kolone.⁵⁵⁸⁴ **Borovčanin** je na sastanku takođe izvjestio **Pandurevića** o stanju i razmještanju svojih jedinica MUP-a.⁵⁵⁸⁵

1863. Na tom sastanku je iznesen prijedlog da se snagama 28. divizije u koloni dopusti da prođu.⁵⁵⁸⁶ **Pandurević** je taj prijedlog odbio jer je mislio da su mu potrebne dodatne informacije o borbenoj situaciji. On je stoga, u skladu s Krstićevim naređenjem, naredio blokadu kolone kako bi se neutralisale snage 28. divizije.⁵⁵⁸⁷ Prema **Pandurevićevim** riječima, na sastanku se osjećala urgentnost situacije i on je trajao dvadesetak minuta.⁵⁵⁸⁸ Na kraju sastanka **Pandurević** je

⁵⁵⁷⁹ *Ibid.*

⁵⁵⁸⁰ Svjedok PW-168, T. 15879 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16535 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine).

⁵⁵⁸¹ *Ibid.*, T. 15879–15880 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁵⁵⁸² Vinko Pandurević, T. 30959 (2. februar 2009. godine), T. 31486 (16. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15872–15873, 15878–15880 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Ljubomirom Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 50, 102–103, 105. Svjedok PW-168 se nije sjećao da li je tom sastanku prisustvovao i Danilo Zoljić, ali je pomenuo da je na sastanku bio neki kapetan zvani Zlaja. Svjedok PW-168, T. 16523–16524 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine). **Pandurević** i **Borovčanin** nisu pomenuli da je sastanku prisustvovala osoba po imenu "Zlaja".

⁵⁵⁸³ Vinko Pandurević, T. 30959–30960 (2. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15883–15884 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁵⁸⁴ Vinko Pandurević, T. 31487–31488 (16. februar 2009. godine). Prema riječima svjedoka PW-168, bilo je očigledno da je **Pandurević** od Drinskog korpusa ili Glavnog štaba dobio naređenje da blokira kolonu. Svjedok PW-168, T. 15883 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 16532, 16541, 16542 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine).

⁵⁵⁸⁵ Vinko Pandurević, T. 30962 (2. februar 2009. godine). Prema riječima svjedoka PW-168, **Pandurević** je **Borovčanina** pitao hoće li njegove jedinice učestvovati u borbi s 28. divizijom. **Borovčanin** je odgovorio da je dobio odobrenje da njegove jedinice učestvuju u borbama i da je "jedan [...] odred tu, jedan je na putu, uskoro će doći iz Bijeljine i Janje". Svjedok PW-168, T. 15883–15884 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁵⁸⁶ Vinko Pandurević, T. 30963 (2. februar 2009. godine), T. 31486 (16. februar 2009. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Ljubomirom Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 102–105; svjedok PW-168, T. 15883–15884 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Taj prijedlog su podržali Obrenović, Vasić i **Borovčanin**. Svjedok PW-168, T. 15873–15874 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 15883–15884 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Ljubomirom Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 102–105.

⁵⁵⁸⁷ Vinko Pandurević, T. 30962–30963 (2. februar 2009. godine), T. 31498–31499 (16. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15883–15884 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 104–105. Prema **Pandurevićevim** riječima, "opšti plan je bio pojačati prednji kraj odbrane, odnosno položaje 4. i 7. bataljona i pod svaku cenu sprečiti prodor snaga sa fronta, a zatim blokadom snaga 28. divizije i bočnim i unakrsnim dejstvima pristupiti neutralisanju 28. divizije". Vinko Pandurević, T. 30962 (2. februar 2009. godine).

⁵⁵⁸⁸ Vinko Pandurević, T. 31980 (23. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15883–15884 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, na tom sastanku 15. jula ni u jednom trenutku nisu pomenuti ratni zarobljenici i Obrenović ni u jednom trenutku nije rekao da je zadužio bilo koji dio brigade Vojne policije da pomogne **Nikoliću**. Vinko Pandurević, T. 30964 (2. februar 2009. godine), T. 31486, 31494 (16. februar 2009. godine). **Pandurević** nije mogao objasniti zašto mu Obrenović tada nije ništa rekao o zarobljenicima. Vinko Pandurević, T. 32058–32059 (25. februar 2009. godine).

Obrenoviću naredio da preuzme komandu nad snagama 4. bataljona u Baljkovici, **Borovčanin** je poveo svoje snage u rejon Paraloga i Baljkovice, a **Pandurević** je otišao na IKM u Kitovnicama.⁵⁵⁸⁹ **Pandurević** je takođe izdao naređenje o tome kako treba upotrijebiti "Vukove sa Drine" i "dva odreda policije"⁵⁵⁹⁰ i podijelio zadatke.⁵⁵⁹¹

1864. **Pandurević** je na IKM u Kitovnicama stigao 15. jula oko 13:00 sati ili nešto kasnije.⁵⁵⁹² Po dolasku na IKM, **Pandurević** je otišao na posmatrački položaj, koji je od IKM-a bio udaljen oko 300 metara i sa kojeg je mogao posmatrati cijelu zonu borbenih dejstava.⁵⁵⁹³

1865. Dana 15. jula poslijepodne, otprilike u 14:00 sati, predsjednik SDS-a Zvornik Branko Grujić posjetio je **Pandurevića** na IKM-u.⁵⁵⁹⁴ Prema **Pandurevićevim** riječima, Grujić se nije dugo zadržao, samo ga je pitao "odakle zarobljenici u nekim školama na području opštine Zvornik", pominjući škole u Petkovicima i Pilici.⁵⁵⁹⁵ Grujić je takođe rekao da su "njegovi aktivisti, stranački, koje je on imao u mesnim zajednicama, preneli takve informacije i da postoji

⁵⁵⁸⁹ Vinko Pandurević, T. 30964 (2. februar 2009. godine). V. takođe svjedok PW-168, T. 16541–16542 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine). Prema riječima svjedoka PW-168, **Pandurević** je rekao Obrenoviću da će komandovati sa IKM-a u Kitovnicama i naredio je Obrenoviću da komanduje 4. bataljonom sa *ad hoc* komandnog mjesta bataljona u Baljkovici. Kasnije tog poslijepodneva, dok je **Pandurević** još bio na IKM-u u Kitovnicama, a Obrenović u Baljkovici, razgovarali su o uređajima za vezu. Svjedok PW-168, T. 16541–16542 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine). Istureno komandno mjesto u Kitovnicama je od kasarne u preduzeću "Standard" bilo udaljeno 15 kilometara, u pravcu sela Orahovac. Milorad Birčaković, T. 11013 (7. maj 2007. godine); Lazar Ristić, T. 10167 (17. april 2007. godine), koji je unio oznake u dokazni predmet 3DIC00087, Mapa 3D94 s oznakama koje je unio svjedok, 18. april 2007. godine (gdje se vidi lokacija IKM-a u Kitovnicama). Dana 15. jula oko podneva **Pandurević** iz kasarne u preduzeću "Standard" nije išao u Kitovnice preko Orahovca pošto taj put nije bio bezbjedan, nego je išao putem Zvornik-Jordan-Cer-Kitovnice, koji je tada bio bezbjedniji. Vinko Pandurević, T. 30965 (2. februar 2009. godine); dokazni predmet P02232, Radna verzija prijevoda na engleski jezik za period od 11. do 20. jula 1995. godine – Bilježnica sa presretnutim strateškim razgovorima za period od 1. jula do 24. novembra 1995. godine, str. 12 (gdje je zabilježeno da ljude ne bi trebalo slati preko Križevica, koji su blizu Orahovca).

⁵⁵⁹⁰ Ovdje se vjerovatno misli na 1. četvu PJP-a iz Zvornika i 2. odred SBP-a iz Šekovića, koji su učestvovali u borbama s 28. divizijom u Baljkovici. V. dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 106; svjedok PW-160, T. 8706 (13. mart 2007. godine); dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o borbenom angažovanju snaga MUP-a u operaciji "Srebrenica-95", 5. septembar 1995. godine, str. 4 ("Ofanzivna borbeno grupa MUP-a sastava II i IV SOP sa jednim tenkom, jednom pragom, BOV(20/3), i vod MB i prva četa PJP Zvornik upućene su u popodnevnim satima [15. jula] u pravcu Donje Baljkovice i Crnog vrha radi blokade terena i sprečavanja proboja ka Zvorniku jake neprijateljske kolone koja se kreće iz Cerske.").

⁵⁵⁹¹ Svjedok PW-168, T. 15883 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 105 (gdje se kaže da je **Pandurević** "rekao [...] da se mora raditi onako kako je već naređeno" i da je **Borovčanin** poslji toga otišao na teren); dokazni predmet 4D00510, Borovčaninov izvještaj o borbenom angažovanju snaga MUP-a u operaciji "Srebrenica-95", 5. septembar 1995. godine, str. 4 (gdje izvještava da je u poslijepodnevnim satima 15. jula jedna "ofanzivna borbeno grupa MUP-a" upućena u pravcu Baljkovice i Crnog vrha radi blokade terena i sprečavanja proboja neprijateljske kolone ka Zvorniku).

⁵⁵⁹² Vinko Pandurević, T. 30968 (2. februar 2009. godine).

⁵⁵⁹³ *Ibid.* Ljubo Bojanović je u svom svjedočenju rekao da misli da su s **Pandurevićem** na IKM-u bili i pomoćnik komandanta za bezbjednost, pomoćnik načelnika štaba za vezu, kao i referent za obavještajno-izviđačke podatke Mića Petković. Ljubo Bojanović, dokazni predmet P03135, povjerljivo – transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11723 (8. juli 2004. godine)

⁵⁵⁹⁴ Vinko Pandurević, T. 30983 (2. februar 2009. godine). V. takođe svjedok PW-168, T. 16552–16553 (18. oktobar 2007. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12805 (18. juni 2007. godine). Dragutinović je za razgovor između **Pandurevića** i Grujića 15. jula saznao od Ljube Bojanovića, koji je 15. jula bio s **Pandurevićem** na IKM-u, nakon što se ovaj vratio u kasarnu u preduzeću "Standard". Miodrag Dragutinović, T. 12805 (18. juni 2007. godine). Prema riječima Bojanovića, od kojeg potiču Dragutinovićeve saznanja, **Pandurevića** je o zarobljenicima koje drže u raznim školama na zvorničkom području i njihovom broju obavijestio Grujić 15. jula na IKM-u. Miodrag Dragutinović, T. 12806 (18. juni 2007. godine).

⁵⁵⁹⁵ Vinko Pandurević, T. 30983 (2. februar 2009. godine). **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da misli da je Grujić pomenuo školu u Petkovicima i školu u Pilici. *Ibid.*, T. 30983 (2. februar 2009. godine), T. 31521 (16. februar 2009. godine).

određena zabrinutost lokalne zajednice, gde su ti ljudi bili smešteni".⁵⁵⁹⁶ **Pandurević** je odgovorio da "nema [...] konkretnih informacija i saznanja o tome" i da će "proveriti o čemu je reč".⁵⁵⁹⁷

1866. Niko od prisutnih na IKM-u nije **Pandureviću** mogao dati nikakve informacije o zarobljenicima, tako da se on raspitao kod oficira iz organa za operativne poslove Zvorničke brigade majora Ljube Bojanovića kada je ovaj stigao kasnije toga dana.⁵⁵⁹⁸ Prema **Pandurevićevim** riječima, Bojanović je izjavio da "zna da su prolazili autobusi sa zarobljenicima pored Komande i da su išli u pravcu Bijeljine", ali ne zna "da li su se zadržavali u nekim školama na području Zvornika ili ne", kao ni "da je Komanda Zvorničke brigade dobila bilo kakav zadatak u vezi sa njima, tj. sa ratnim zarobljenicima".⁵⁵⁹⁹

1867. U poslijepodnevnom satima 15. jula **Pandurević** je kontaktirao Muminovića da vidi zašto je ovaj pokušao s njim stupiti u kontakt ranije tog jutra.⁵⁶⁰⁰ Muminović je htio da **Pandurević** omogući prolaz cijele kolone 28. divizije na području Nezuka.⁵⁶⁰¹ **Pandurević** je odgovorio da je voljan razgovarati o situaciji i pustiti da prođu civili i nenaoružani muškarci u koloni, ali da se oni koji su naoružani moraju predati.⁵⁶⁰² Prema **Pandurevićevim** riječima, Muminović je to odbio.⁵⁶⁰³ Ubrzo poslije toga **Pandurević** je ponovo nazvao Muminovića i predložio mu da odredi mjesto na kojem će se civili okupiti kako bi mogli proći i rekao mu je da mogu proći i oni koji su naoružani, ali tek nakon što polože oružje.⁵⁶⁰⁴ **Pandurević** je vjerovao da će na taj način izvršiti naređenja koja je dobio od Komande korpusa jer će neutralisati 28. diviziju.⁵⁶⁰⁵ Muminović je to odbio i prekinuo je razgovor.⁵⁶⁰⁶

⁵⁵⁹⁶ Vinko Pandurević, T. 30983 (2. februar 2009. godine).

⁵⁵⁹⁷ *Ibid.*, T. 30983–30984 (2. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, Grujić je potom pitao "kakva je situacija na terenu, pošto je njegovo rodno selo Baljkovica i nakon toga je otišao". Vinko Pandurević, T. 30984 (2. februar 2009. godine).

⁵⁵⁹⁸ Vinko Pandurević, T. 30984 (2. februar 2009. godine). **Pandurević** se složio da prije Bojanovićevo dolaska na IKM nije pokušao stupiti u kontakt ni sa kim kako bi došao do tih informacija, premda je to mogao učiniti. Vinko Pandurević, T. 31567 (16. februar 2009. godine). V. takođe Ljubo Bojanović, dokazni predmet P03135, povjerljivo – transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11716, 11724 (8. juli 2004. godine) (gdje je izjavio da je, u saradnji s dežurnim operativnim oficirima, vršio dužnosti koje su utvrđene prije **Pandurevićevog** odlaska i da je 15. jula poslijepodne otišao na IKM u Kitovnicama).

⁵⁵⁹⁹ Vinko Pandurević, T. 30984 (2. februar 2009. godine).

⁵⁶⁰⁰ Vinko Pandurević, T. 30977 (2. februar 2009. godine). Zbog Muminovićevo ranijeg pokušaja da s njim stupa u kontakt, **Pandurević** je mislio da Muminović ima nešto da mu ponudi i da postoji mogućnost da se situacija razriješiti mirnim putem. *Ibid.*, T. 30974 (2. februar 2009. godine).

⁵⁶⁰¹ *Ibid.*, T. 30977 (2. februar 2009. godine).

⁵⁶⁰² *Ibid.*, T. 30978 (2. februar 2009. godine); dokazni predmet 7D00656, Snimak razgovora između Šemse Muminovića i Vinka Pandurevića 15. jula 1995. godine.

⁵⁶⁰³ Vinko Pandurević, T. 30978 (2. februar 2009. godine).

⁵⁶⁰⁴ *Ibid.*, T. 30978 (2. februar 2009. godine); dokazni predmet 7D00656, Snimak razgovora između Šemse Muminovića i Vinka Pandurevića 15. jula 1995. godine.

⁵⁶⁰⁵ Vinko Pandurević, T. 30979 (2. februar 2009. godine). **Pandurević** je za tu ponudu Muminoviću dao sljedeće objašnjenje: "Zadatak mogu da izvršim i na ovakav način i da se poštede mnogi životi, a mogu da izvršim zadatak uz upotrebu, uz upotrebu, vatrenih borbenih sredstava i ja sam se odlučio za ovu drugu varijantu, a znao sam da Šemso takođe dobro zna da što je veći pritisak njegovih snaga sa linije fronta da će moje dejstvo biti želeće po blokiranim snagama 28. divizije i da se i on rukovodio tim principom kada je tražio razgovor sa mnom". Vinko Pandurević, T. 30981–30982 (2. februar 2009. godine). **Pandurević** je rekao da je slično postupao i ranije, posebno 1993. godine. Vinko Pandurević, T. 30982 (2. februar 2009. godine), T. 32094–32097 (25. februar 2009. godine) (gdje je opisao jednu situaciju 1993. godine kada je otvoren koridor kako bi se omogućio prolaz muslimanskim civilima). V. takođe dokazni predmet P04229, Redovni borbeni izvještaj 1. zvorničke pješadijske brigade podnesen Komandi Drinskog korpusa, s Pandurevićevim potpisom, 31. januar 1993. godine.

1868. **Pandurević** je 15. jula, otprilike u 19:25 sati, izdao vanredni borbeni izvještaj.⁵⁶⁰⁷

Pandurević je taj izvještaj izdiktirao Bojanoviću na posmatračkom položaju na IKM-u u Kitovnicama.⁵⁶⁰⁸

1869. U prva tri paragrafa tog izvještaja **Pandurević** iznosi prikaz stanja neprijateljskih snaga, nastojanja snaga brigade da obezbijede to područje, intenziteta neprijateljskih napada i gubitaka nanesenih brigadi.⁵⁶⁰⁹

1870. Poslije toga, **Pandurević** u četvrtom i petom paragrafu izvještaja kaže:

- a. Dodatno opterećenje nam predstavlja veliki broj zarobljenika razmeštenih po školama u zoni brigade kao i obaveze obezbeđenja i asanacije terena.
- b. Ova komanda više ne može brinuti o ovim problemima jer za to nema ni materijalnih ni drugih snaga. Ukoliko niko ne preuzme ovu brigu biću prinuđen da ih pustim.⁵⁶¹⁰

⁵⁶⁰⁶ Vinko Pandurević, T. 30978 (2. februar 2009. godine). **Pandurević** je rekao da je s Muminovićem 15. jula razgovarao putem radio-veze ukupno pet ili šest puta i da je dokazni predmet 7D00656 audio-snimak trećeg razgovora. Vinko Pandurević, T. 30979–30980 (2. februar 2009. godine).

⁵⁶⁰⁷ Dokazni predmet P00329, Vanredni dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 15. juli 1995. godine; Vinko Pandurević, T. 30986–30990 (2. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 16551 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine).

⁵⁶⁰⁸ Vinko Pandurević, T. 30985 (2. februar 2009. godine); Ljubo Bojanović, dokazni predmet P03135, povjerljivo – transkript na osnovu pravila 92^{quater}, BT. 11725–11726, 11728 (8. juli 2004. godine). V. takođe Mihajlo Galić, T. 10503 (25. april 2007. godine) (gdje je izjavio da prepoznaje potpis na izvještaju kao **Pandurevićev** "skraćeni potpis" i rukopis kojim je izvještaj napisan kao rukopis Ljube Bojanovića). **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da izvještaj, nakon što ga je izdiktirao, nije pročitao, samo ga je parafirao i poslao u centar za vezu u Zvorniku kako bi bio šifrovan i poslat u Komandu korpusa. Vinko Pandurević, T. 30986 (2. februar 2009. godine).

⁵⁶⁰⁹ Dokazni predmet P00329, Vanredni dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 15. juli 1995. godine. U tom izvještaju je borbena situacija prikazana prilično dramatično, sa žestokim napadom neprijatelja na snage brigade i potpunim angažovanjem svih snaga brigade. Po nekim verzijama događaja, opis u tim paragrafima tačno odražava situaciju na terenu u tom trenutku. V., npr., dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 138–142 (u nekim zabilješkama se pominju žestoki napadi i traži pojačanje); Eileen Gilleece, T. 6730–6731 (1. februar 2007. godine); dokazni predmet P02408, "Zabilješke istražitelja o razgovoru s Milenom Živanovićem i Vinkom Pandurevićem, 2. oktobar 2001. godine, str. 4; svjedok PW-168, T. 15837 (zatvorena sjednica), 15840–15841 (zatvorena sjednica), 15864–15866 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 15994–15995 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine); dokazni predmet P01150a (povjerljivo); dokazni predmet P01166d, Presretnuti razgovor, 14. juli 1995. godine, 22:27 sati. V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 1428. U prilog tom gledištu, tužilaštvo upućuje na druge izvještaje iz Zvorničke brigade u tom vremenskom periodu, presretnute razgovore, bilježnicu dežurnog operativnog oficira i svjedočenja raznih svjedoka, uključujući svjedoka PW-168. Osim toga, navod o poginulima i ranjenima u tom izvještaju potvrđuje Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade od 15. jula i Bilježnica dežurnog operativnog oficira, u kojoj su zapisana imena pet vojnika koji su poginuli toga dana. V. dokazni predmet 5DP00328, Dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade br. 06-217; dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 137, 140, 142, 144. Međutim, prema **Pandurevićevim** riječima, neki dijelovi tog izvještaja ne odgovaraju stvarnoj vojnoj situaciji u kojoj se našla Zvornička brigada. Vinko Pandurević, T. 30968–30969, 30988 (2. februar 2009. godine) (gdje u svom svjedočenju takođe kaže da je borbena situacija 15. jula zapravo bila mirna i da je bilo malo borbi). V. takođe neke zabilješke u dokaznom predmetu P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 136–143 (zabilješke u kojima se za situaciju kaže da je normalna ili pod kontrolom). Prema **Pandurevićevim** riječima, on je u tom izvještaju bitno smanjio broj ljudi u koloni. V. takođe Pandurevićev završni podnesak, par. 11.2.5. Premda je Obrenović **Pandureviću** na sastanku održanom ranije toga dana naveo broj veći od 3.000, **Pandurević** je za potrebe izvještaja umanjio taj procijenjeni broj. Vinko Pandurević, T. 30987 (2. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, koliko je njemu poznato, informacije u paragrafu 3 tog izvještaja tačno odražavaju vojnu situaciju. Vinko Pandurević, T. 30990–30991 (2. februar 2009. godine).

⁵⁶¹⁰ Dokazni predmet P00329, Vanredni dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 15. juli 1995. godine. V. dolje, par. 1943–1948, 1962–1964. U vezi s prijevodom ovog izvještaja, Služba za konferencijske i jezične usluge je objasnila formulacije "*throughout the schools*" i "*obligations of security and restoration of the terrain*". Formulacija na b/h/s-u "po školama", može se parafrazirati kao "po raznim školama" ili "u nekoliko škola", ali iz nje se ne vidi da li se to odnosi na sve škole na tom području. Na osnovu formulacije "obaveze obezbeđenja i asanacije terena" ne može se utvrditi da li se

(vii) 16. juli 1995. godine

1871. U ranim jutarnjim satima 16. jula, 2. korpus ABiH je napao položaje 4., 6. i 7. bataljona Zvorničke brigade, koji su bili raspoređeni na liniji fronta na području Baljkovice.⁵⁶¹¹ U 7:06 sati, **Pandurević** je sa IKM-a u Kitovnicama obavijestio jednu neidentifikovanu osobu da se cijelo jutro vode borbe.⁵⁶¹²

1872. Dana 16. jula, između 9:00 i 10:00 sati, Obrenović, koji se nalazio na području komandnog mjesta 4. bataljona, stupio je u kontakt s **Pandurevićem** kako bi ga obavijestio da je od jednog ranjenog oficira iz 28. divizije, Šemsudina Salihovića, dobijena informacija o toj diviziji; taj oficir je konkretno naveo da je 28. divizija u vrlo teškoj situaciji.⁵⁶¹³ Salihović je rekao da je u sastavu njegovih snaga 7.000 vojnika, od kojih je njih 3.000 naoružano, ali da je tokom borbi zapravo izgubio uvid u tačan broj.⁵⁶¹⁴ Po **Pandurevićevom** naređenju, Salihoviću je dozvoljeno da se vrati u 28. diviziju i prenese da će on stupiti u kontakt radi pregovora o prolasku kolone.⁵⁶¹⁵ Međutim, kada se Salihović vratio svojim snagama, 28. divizija je izvršila još jedan napad.⁵⁶¹⁶

1873. Otprilike u 10:00 sati, **Pandurević** je uspostavio kontakt sa Šemsom Muminovićem i na kraju su se, negdje između podneva i 13:00 sati, dogovorili da se otvori koridor i omogućiti prolaz kolone preko teritorije Zvorničke brigade na teritoriju pod kontrolom 2. korpusa ABiH.⁵⁶¹⁷

"obezbeđenje" odnosi na teren, na ranije pomenute zarobljenike ili nešto potpuno drugo; izraz "asanacija" odnosi se neposredno na teren. Interni memorandum u vezi s mišljenjem o dokaznom predmetu P00329, 11. septembar 2009. godine.

⁵⁶¹¹ Vinko Pandurević, T. 31012 (2. februar 2009. godine), T. 31022–31023 (3. februar 2009. godine); Lazar Ristić, T. 10097 (16. april 2007. godine); svjedok PW-168, T. 15891 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine) (gdje je izjavio da su borbe eskalirale 16. jula otprilike u to vrijeme). Svjedok PW-168 je u svom svjedočenju rekao da su snage Zvorničke brigade bile opkoljene i nisu mogle nikud otpremiti ranjenike, kao i da je otprilike u isto to vrijeme jedna četa Bratunačke brigade od oko 60 vojnika naprosto nestala. Svjedok PW-168, T. 15891 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 16833 (zatvorena sjednica) (23. oktobar 2007. godine). Prema riječima svjedoka PW-168, 2. korpus ABiH tog jutra nije birao sredstva u napadima na snage Zvorničke brigade, tako da su se okolna sela našla pod vatrom i sukobljene snage su u jednom trenutku bile udaljene svega 30 metara. Svjedok PW-168, T. 15891 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, napadi toga dana nisu probili odbrambene linije bataljona brigade. Vinko Pandurević, T. 31030 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶¹² Dokazni predmet P01183c, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 07:06 sati; svjedok PW-168, T. 16012–16013 (28. septembar 2007. godine). Pandurević je u tom razgovoru obavijestio neidentifikovanu osobu (dalje u tekstu: "X") da je najveći dio neprijateljskih snaga u rejonu Baljkovice u okruženju. **Pandurević** je takođe izjavio da su vojnici VRS-a pobjegli "masa kad je nagrnula" u dubokoj pozadini teritorije pod kontrolom Zvornika, tako da su neprijateljske snage uspjele uzeti dvije samohotke. Dokazni predmet P01183c, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 07:06 sati. **Pandurević** je, osim toga, pomenuo da "dole" ima nešto ranjenih i da ih ne može izvući odande; "X" je potom obavijestio **Pandurevića** da mu pomoć stiže sa zapada i da je upotrijebi po svom nahodanju. Dokazni predmet P01183c, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 07:06 sati.

⁵⁶¹³ Vinko Pandurević, T. 31031–31032 (3. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15890–15893 (zatvorena sjednica), 15897 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); Lazar Ristić, T. 10155–10156 (17. april 2007. godine).

⁵⁶¹⁴ Svjedok PW-168, T. 15892 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Prema procjeni svjedoka PW-168, u sastavu snaga 28. divizije bilo je između 7.000 i 10.000 ljudi, od kojih je polovina bila naoružana. Svjedok PW-168, T. 15897 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁶¹⁵ Vinko Pandurević, T. 31031 (3. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15892 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 16565–16566 (18. oktobar 2007. godine); Lazar Ristić, T. 10155–10156 (17. april 2007. godine).

⁵⁶¹⁶ Svjedok PW-168, T. 15892 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). V. takođe Lazar Ristić, T. 10156 (17. april 2007. godine).

⁵⁶¹⁷ Vinko Pandurević, T. 31031–31032, 31034 (3. februar 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12707–12708 (15. juni 2007. godine); svjedok PW-168, T. 15893–15894 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); dokazni predmet 4D00510,

Osim toga, dogovoreno je da neki pripadnici 2. korpusa ABiH mogu ući u koridor i pomoći u evakuaciji ranjenih.⁵⁶¹⁸ Dogovor je realizovan oko 13:00 ili 14:00 sati 16. jula i prolazak 28. divizije se nastavio dok nije pao mrak.⁵⁶¹⁹ **Pandurević** je za to vrijeme bio u gotovo stalnom kontaktu s Muminovićem.⁵⁶²⁰ **Pandurević** je svojim očima vidio kolonu kako prolazi kroz koridor i ocijenio je da je prošlo 5.000 do 6.000 ljudi,⁵⁶²¹ dok je svjedok PW-168 ocijenio da je kroz koridor prošlo 7.000 do 10.000 ljudi, od kojih je polovina bila naoružana.⁵⁶²²

1874. Dogovor da se otvori koridor za prolazak kolone bio je u suprotnosti s narednjima koje je **Pandurević** dobio od svojih pretpostavljenih⁵⁶²³ i **Pandurević** u početku nije pokušavao stupiti u kontakt ni sa kim iz pretpostavljene komande u vezi s tim dogovorom.⁵⁶²⁴ Dana 16. jula u 13:55 sati **Pandurević** je Komandi Drinskog korpusa saopštio da je uspostavio koridor za prolaz civila, bosanskih Muslimana, i da se još uvijek bori protiv 28. divizije.⁵⁶²⁵ U poslijepodnevnom satima 16. jula Glavni štab i Komanda Drinskog korpusa su u više navrata bezuspješno pokušali stupiti u kontakt s **Pandurevićem**.⁵⁶²⁶ Međutim, on je Komandi Drinskog korpusa poslao izvještaj tek kasnije te večeri.⁵⁶²⁷

Borovčaninov izvještaj o borbenom angažovanju snaga MUP-a u operaciji "Srebrenica-95", 5. septembar 1995. godine, str. 5 ("U 13, 00 između komandanta Zvorničke brigade **Vinka Pandurevića** i komandanta muslimanske strane Šemse Muminovića dogovoreno je da se otvori koridor širine 1km u rejonu Parloga i Baljkovice i da kroz njega izađu svi muslimanski vojnici."). Ljudima u koloni 28. divizije je dozvoljeno da prođu sa svim što su nosili i dozvoljeno im je da izaberu mjesto gdje će proći kroz linije. Svjedok PW-168, T. 16542–16543 (zatvorena sjednica), 16563 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine).

⁵⁶¹⁸ Vinko Pandurević, T. 31034 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶¹⁹ *Ibid.*, T. 31034–31035 (3. februar 2009. godine); svjedok PW-168 15894 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). V. takođe Lazar Ristić, T. 10157 (17. april 2007. godine). Realizaciju dogovora su nadzirale obje strane, koje su se složile da će se borbe, u slučaju da jedna strana prekrši dogovor, nastaviti. Period od 24 sata, na koliko je koridor prvobitno otvoren, produžen je do 17:00 ili 18:00 sati 17. jula kako bi prošli svi bosanski Muslimani na tom području. Vinko Pandurević, T. 31034–31035 (3. februar 2009. godine); T. 31088, 31093 (9. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15904–15905 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 16543 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine). V. takođe Ostoja Stanišić, T. 11719 (17. maj 2007. godine) (gdje je posvjedočio da je prestanak vatre, koji je trajao oko 32 sata, dogovoren kako bi se omogućilo da kolona prođe). Poslije toga, ponovo su utvrđene odbrambene linije. Vinko Pandurević, T. 31093–31094 (9. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, trebalo je otvoriti koridor "da bi se spasili životi", ali otvaranje koridora u tom trenutku nije bila njegova jedina vojna opcija. Vinko Pandurević, T. 31041 (3. februar 2009. godine). Na primjer, mogao je, alternativno, "izigrati sporazum", sačekati da ljudi stignu u koridor i otvoriti vatru. Vinko Pandurević, T. 31041 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶²⁰ Vinko Pandurević, T. 31042 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶²¹ *Ibid.*, T. 31075 (3. februar 2009. godine). **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da je su ljudi koji su prolazili kroz koridor dijelom bili "obučeni u uniforme, delom u civilnu odeću, jedni su naoružani, drugi nenaoružani". Vinko Pandurević, T. 31075 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶²² Svjedok PW-168, T. 15897 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁶²³ V. gore, par. 1859.

⁵⁶²⁴ Vinko Pandurević, T. 31044 (3. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, on nije prvo nazvao Krstića kako bi zatražio dozvolu da otvori koridor zato što mu je Krstić već dao jasan zadatak i ne bi dobio dozvolu. Vinko Pandurević, T. 32023–32024, 32026 (23. februar 2009. godine).

⁵⁶²⁵ Svjedok PW-168, T. 16012–16014 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine); dokazni predmet P01188a, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 13:55 sati (razgovor između Pandurevića ("Palma 1") i Komande Drinskog korpusa ("Zlatar 1")). U tom presretnutom razgovoru, Pandurević obavještava Komandu Drinskog korpusa da su "[n]apravili [...] mali koridor da se civili izvlače" i da se VRS još uvijek bori. Dokazni predmet P01188a, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 13:55 sati. Svjedok PW-168 je objasnio da su te **Pandurevićeve** izjave bile laž jer u tom trenutku nisu samo civili prolazili kroz koridor, nego se i vojska nije borila protiv 28. divizije. Svjedok PW-168, T. 16014–16015 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine). Prema riječima svjedoka PW-168, **Pandurević** je lažno prikazao situaciju kako bi umirio pretpostavljenu komandu jer mu je bilo naređeno da zaustavi i uništi kolonu. Svjedok PW-168, T. 16014–16015 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine).

⁵⁶²⁶ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 148–149 (zabilješka u 15:25 sati iz koje se vidi da Zlatar (Komanda Drinskog korpusa) traži da se **Pandurević** javi, odnosno da referiše o

1875. U 16:40 sati u Bilježnicu dežurnog oficira Zvorničke brigade je zapisano da je sa Zlatara poručeno da **Popović** ode do **Pandurevića** na teren.⁵⁶²⁸ Osim toga, u razgovoru koji je presretnut 16. jula u 16:43 sati jedna neidentifikovana osoba kaže da "gazda" traži da **Popović** ili Drago Nikolić odu do "Vinka" da vide "šta se tamo dešava".⁵⁶²⁹ Kasnije, u razgovoru koji je presretnut u 21:16, **Popović** kaže da jeste posjetio **Pandurevića** ranije toga dana i navodi sljedeće: "sad sam bio gore", "[b]io sam lično sa šefom".⁵⁶³⁰ **Popović** je Rašiću takođe rekao da je on, Rašić, "dobi[...] vanredni izvještaj njegov".⁵⁶³¹ U vezi s tim presretnutim razgovorom, **Pandurević** se složio da postoji mogućnost da **Popović** ovdje govori o njegovom vanrednom borbenom izvještaju od 16. jula i da **Popović** vjerovatno misli na njega kad kaže "gazda".⁵⁶³² Međutim, **Pandurević** negira da je 16. jula vidio **Popovića** ili da se s njim sastao.⁵⁶³³ Uprkos njegovom negiranju, Pretresno vijeće se na osnovu dokaza uvjerilo da je jedini razumni zaključak koji se može izvesti taj da je **Popović** posjetio **Pandurevića** u kasnim poslijepodnevnim satima 16. jula.

1876. **Pandurević** je načelniku za vezu kapetanu Milisavu Petroviću diktirao vanredni borbeni izvještaj za 16. juli otprilike u 17:00 sati.⁵⁶³⁴ Premda je taj izvještaj sastavljen do 18:10, on zapravo nije poslat prije 20:00 sati.⁵⁶³⁵ **Pandurević** u tom izvještaju kaže da je, s obzirom na situaciju, odlučio da "otvori [...] koridor civilnom stanovništvu koga je bilo oko 5.000 hiljada [...] Vjerovatno je među civilima izašao i određeni broj vojnika, ali sve što je prošlo, prošlo je nenaoružano".⁵⁶³⁶ Izvještaj završava sljedećom rečenicom: "Smatram da operacija Krivaja 95 nije završena sve dok se iza linije fronta nalazi i jedan neprijateljski vojnik ili civil."⁵⁶³⁷

stanju; slične zabilješke u 16:20, 16:40 i 17:05 sati); dokazni predmet P01192b, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 15:29 sati (gdje je uslijedio sličan poziv Glavnog štaba); dokazni predmet P01194a, Presretnuti razgovor, 16. juli 199. godine, 16:02 sati (gdje se vidi da je Krstiću rečeno da je **Pandurević** nedostupan); dokazni predmet P01195a (povjerljivo); Vinko Pandurević, T. 31044–31046, T. 31048–31050 (3. februar 2009. godine), T. 31085 (9. februar 2009. godine). Premda je **Pandurević** znao da iz Komande Drinskog korpusa i Glavnog štaba traže da referiše toga poslijepodneva, nije se odazvao. Vinko Pandurević, T. 31044, 31047 (3. februar 2009. godine). V. takođe svjedok PW-168, T. 16544, 16546–16547 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine) (gdje se vidi da je **Pandurević** u početku pokušavao izbjeći kontakt s pretpostavljenom komandom zato što je otvaranje koridora bilo u suprotnosti s naređenjima koja je dobio).

⁵⁶²⁷ Dokazni predmet 7DP00330, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 16. juli 1995. godine; Vinko Pandurević, T. 31051–31062 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶²⁸ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 149.

⁵⁶²⁹ Dokazni predmet P01225f, Presretnuti razgovor između X i Y, 16. juli 1995. godine, 16:43 sati.

⁵⁶³⁰ Dokazni predmet P01201a, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 21:16 sati (razgovor između **Popovića** i dežurnog oficira Drinskog korpusa Ljube Rakića); Ljubo Rakić, T. 22187–22188 (16. juni 2008. godine) (gdje je izjavio da je shvatio da **Popović** kaže da je posjetio **Pandurevića** u zoni borbenih dejstava na području Baljkovice). V. takođe Richard Butler, T. 20019–20022 (18. januar 2008. godine).

⁵⁶³¹ Dokazni predmet P01201a, Presretnuti razgovor, 16. juli 1995. godine, 21:16 sati.

⁵⁶³² Vinko Pandurević, T. 32244 (27. februar 2009. godine).

⁵⁶³³ *Ibid.*, T. 31050 (3. februar 2009. godine). V. takođe Pandurevićev završni podnesak, par. 830.

⁵⁶³⁴ Vinko Pandurević, T. 31051–31052, 31064 (3. februar 2009. godine). Dokazni predmet 7DP00330, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 16. juli 1995. godine.

⁵⁶³⁵ Vinko Pandurević, T. 31052 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶³⁶ Dokazni predmet 7DP00330, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 16. juli 1995. godine.

⁵⁶³⁷ *Ibid.*

1877. Prema **Pandurevićevim** riječima, taj vanredni borbeni izvještaj ne odražava u potpunosti događaje koji su se odigrali i namjerno je netačno prikazao mnoge stvari.⁵⁶³⁸ Konkretno, **Pandurević** je napisao "sve što je prošlo, prošlo je nenaoružano".⁵⁶³⁹ Prema **Pandurevićevim** riječima, to nije bilo tačno zato što je među ljudima koji su prolazili kroz koridor bilo i naoružanih i to je bio njegov lični pokušaj da se zaštititi, zato što je otvaranje koridora bilo u suprotnosti s naređenjima koje je primio 15. jula i želio je izbjeći kaznu za svoje postupke.⁵⁶⁴⁰ Osim toga, netačno je prikazao borbenu situaciju "da [bi] kroz izvještaj predočio [K]omandi [Drinskog] korpusa situaciju dramatičnijom i težom nego što jeste u nadi da će oni razumeti [njegove] postupke koji su potom usledili, a odnose se na prekid borbi i otvaranje koridora".⁵⁶⁴¹ Isto tako, svjedok PW-168 je u svom svjedočenju rekao da je **Pandurević** u izvještaju Drinskom korpusu u vezi s otvaranjem koridora preuveličao gubitak rovova kako bi opravdao svoju odluku da otvori koridor, kao i da je lagao u vezi s činjenicom da je koridor bio otvoren i za naoružane osobe.⁵⁶⁴²

1878. **Pandurević** nije vidio Obrenovića 16. jula, prije nego što je izdiktirao izvještaj za taj dan, zato što je Obrenović bio angažovan u borbenim dejstvima.⁵⁶⁴³ Obrenović je, u skladu s **Pandurevićevim** naređenjem, zajedno s Milanom Jolovićem zvanim Legenda, podnio izvještaj **Pandureviću** na IKM-u u Kitovnicama 16. jula u 18:00 sati.⁵⁶⁴⁴

1879. Prema **Pandurevićevim** riječima, nakon što mu je Obrenović podnio izvještaj o situaciji na terenu, razgovarao je s njim i pitao ga za ratne zarobljenike u Zvorniku u vezi sa informacijom koju je dobio od Grujića.⁵⁶⁴⁵ Prema **Pandurevićevim** riječima, Obrenović je rekao da je **Drago Nikolić** 13. jula uveče prenio informaciju dobijenu od organa bezbjednosti da zarobljenike, u skladu s naređenjem Glavnog štaba VRS-a, treba prebaciti u Zvornik radi provjere, a da će oni za koje se sumnja da su počinili ratne zločine biti poslani u Batković, dok će ostali biti razmijenjeni.⁵⁶⁴⁶ Obrenović je **Pandureviću** saopštio da je **Nikolić** rekao da je njegova, **Nikolićeva**, dužnost da sačeka zarobljenike, kao i da će oni doći u pratnji obezbjeđenja.⁵⁶⁴⁷ **Nikolić** je rekao da je potrebno da mu Obrenović da određeni broj vojnih policajaca, tako da je

⁵⁶³⁸ Vinko Pandurević, T. 31055–31059 (3. februar 2009. godine); dokazni predmet 7DP00330, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 16. juli 1995. godine.

⁵⁶³⁹ Vinko Pandurević, T. 31059 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶⁴⁰ *Ibid.*, T. 31059–31060 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶⁴¹ Vinko Pandurević, T. 31059 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶⁴² Svjedok PW-168, T. 15898–15900 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁶⁴³ Vinko Pandurević, T. 31064 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶⁴⁴ *Ibid.*, T. 31064 (3. februar 2009. godine), T. 31375 (12. februar 2009. godine). U tom trenutku, Obrenović je bio "sa Legendom negde na prostoru koridora". *Ibid.*, T. 31375–31376 (12. februar 2009. godine).

⁵⁶⁴⁵ *Ibid.*, T. 31065 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶⁴⁶ Vinko Pandurević, T. 31066–31067 (3. februar 2009. godine), T. 32362 (2. mart 2009. godine).

⁵⁶⁴⁷ *Ibid.*, T. 31067 (3. februar 2009. godine).

mu Obrenović stavio na raspolaganje Jasikovca i još pet - šest policajaca.⁵⁶⁴⁸ Prema **Pandurevićevim** riječima, Obrenović nije rekao da je **Nikolić** pominjao pogubljenja.⁵⁶⁴⁹

1880. U **Pandurevićevoj** verziji razgovora vođenog 16. jula Obrenović je takođe rekao da je od Dragana Jokića 14. jula uveče čuo da je **Beara** s još nekim ljudima bio u komandi brigade i od predstavnika "vlasti" tražio mašineriju za pokopavanje ljudi koji su strijeljani u Orahovcu.⁵⁶⁵⁰ Jokić je rekao da su neke mašine mobilisane i upotrijebljene za pokopavanje mrtvih.⁵⁶⁵¹ Obrenović je Jokiću tom prilikom takođe postavio pitanja u vezi sa dva inženjera koji su povučeni s terena da bi upravljali tim mašinama.⁵⁶⁵² **Pandurević** je Obrenovića pitao da li je još nekog obavijestio o tome, a Obrenović mu je rekao da nije s obzirom na ono što je čuo od **Nikolića**, kao i s obzirom na činjenicu da se to desilo po naređenju Glavnog štaba.⁵⁶⁵³ **Pandurević** je Obrenovića pitao da li je neki od pripadnika Zvorničke brigade učestvovao u događajima u Orahovcu, a Obrenović mu je rekao da nema saznanja da je bilo koji pripadnik, uključujući **Nikolića**, učestvovao u pogubljenjima.⁵⁶⁵⁴ **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da nije zvao **Nikolića** da se raspita o zarobljenicima zato što je poslao Obrenovića da prikupi informacije i zato što je više vjerovao Obrenoviću nego **Nikoliću**.⁵⁶⁵⁵

1881. Obrenović je **Pandureviću** takođe pomenuo da mu je ranije 16. jula, dok je Obrenović bio s 6. bataljonom, komandant tog bataljona Ostoja Stanišić rekao da su zarobljenici bili smješteni u školi u Petkovcima, a da su pogubljeni na brani Crvenog Mulja i u blizini same škole.⁵⁶⁵⁶ Obrenović je naveo da mu je Stanišić rekao da nijedan pripadnik 6. bataljona nije učestvovao u pogubljenjima, ali da su neki pripadnici 6. bataljona, na zahtjev seljana, pokupili

⁵⁶⁴⁸ *Ibid.*, T. 31067 (3. februar 2009. godine), T. 31307 (11. februar 2009. godine).

⁵⁶⁴⁹ *Ibid.*, T. 31380 (12. februar 2009. godine).

⁵⁶⁵⁰ *Ibid.*, T. 31067–31068 (3. februar 2009. godine). **Pandurević** je rekao da Obrenović nije ništa rekao o zarobljenicima koji su još uvijek bili držani u školi u Orahovcu. *Ibid.*, T. 31520 (16. februar 2009. godine).

⁵⁶⁵¹ Vinko Pandurević, T. 31068 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶⁵² *Ibid.*, T. 31383 (12. februar 2009. godine).

⁵⁶⁵³ *Ibid.*, T. 31068 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶⁵⁴ *Ibid.*, T. 31068 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶⁵⁵ Vinko Pandurević, T. 31542 (16. februar 2009. godine). **Pandurević** nije pokušao lično nazvati **Dragu Nikolića** da bi se raspitao o tome, premda se složio da je **Nikoliću** mogao narediti da mu se javi radi razgovora o toj situaciji. Vinko Pandurević, T. 31539–31540 (16. februar 2009. godine). On je takođe rekao da **Nikolić**, ako je znao za zarobljenike, nije morao čekati njegovo naređenje da se javi, nego mu se sam trebao javiti. Vinko Pandurević, T. 31541 (16. februar 2009. godine). Rekao je da je tako bilo zato što je, prema njegovim saznanjima, ta operacija vođena "sa najvišeg nivoa" i nije mogao "voditi selektivnu istragu da utvrdi [...] šta je radio jedan X-Y policajac, a da ne utvrdi [...] šta je radio i Drago **Nikolić** i Trbić i drugi ljudi po čijim su oni naređenjima tad postupali". Vinko Pandurević, T. 31543 (16. februar 2009. godine). Kada mu je postavljeno pitanje da li je izdao "bilo kakvo naređenje da osigura da pripadnici [njegove] čete Vojne policije ne budu angažovani u vezi sa zarobljenicima, kao stražari ili na druge načine", **Pandurević** je izjavio da nije izdao takvo naređenje. Vinko Pandurević, T. 31543 (16. februar 2009. godine). **Pandurević** je nadalje rekao da nije naredio Jasikovcu da mu se javi radi referisanja zato što je "to već bilo, prema informacijama koje [je] imao 16-og uveče, na tim lokacijama na kojima je bilo, završeno, završeno i [...] smatrao [je] da ti policajci nisu više nigdje ni angažovani". Vinko Pandurević, T. 31543 (16. februar 2009. godine). Osim toga, **Pandurević** je rekao da su u tom trenutku "informacije [...] bile da niko od pripadnika Zvorničke brigade nije učestvovao u egzekucijama". Vinko Pandurević, T. 31544 (16. februar 2009. godine). **Pandurević** je takođe rekao da se 18. jula ujutro sastao s Jokićem i postavio mu pitanja u vezi s upotrebom inženjerskih resursa u pokopavanjima. Vinko Pandurević, T. 31544 (16. februar 2009. godine).

⁵⁶⁵⁶ Vinko Pandurević, T. 31069–31070 (3. februar 2009. godine), T. 31521 (16. februar 2009. godine).

tijela oko škole i odvezli ih na branu.⁵⁶⁵⁷ Prema **Pandurevićevim** riječima, on je Obrenovića poslije tog navodnog razgovora na IKM-u u Kitovnicama poslao u Štab Zvorničke brigade da prikupi više informacija o tom ubijanju.⁵⁶⁵⁸

1882. Pretresno vijeće je razmotrilo **Pandurevićev** iskaz u vezi s tim da je između njega i Obrenovića u večernjim satima 16. jula vođen taj razgovor, kao i koji je bio njegov sadržaj. [REDIGOVANO]. Kao što Pretresno vijeće dolje konstatuje,⁵⁶⁵⁹ **Pandurevićev** prikaz tog razgovora vođenog 16. jula ne dovodi u razumnu sumnju činjenicu da je za operaciju ubijanja prvi put saznao od Obrenovića 15. jula. S obzirom na tu konstataciju, Pretresno vijeće ne prihvata **Pandurevićevu** verziju Obrenovićeve izjave o razgovoru s **Nikolićem**, konkretno da u njemu nisu pomenuta pogubljenja. Osim toga, Pretresno vijeće ne smatra vjerodostojnom **Pandurevićevu** tvrdnju da je Obrenović izričito negirao uključenost Zvorničke brigade i **Nikolića** u pogubljenjima u Orahovcu. Međutim, Pretresno vijeće inače prihvata da je **Pandurević** 16. jula razgovarao s Obrenovićem i da je **Pandurević**, kao što je opisao, tom prilikom došao do dodatnih informacija u vezi s operacijom.⁵⁶⁶⁰

(viii) 17. juli 1995. godine

1883. Prema **Pandurevićevim** riječima, dana 17. jula, između 5:00 i 5:30, Obrenović je došao na IKM.⁵⁶⁶¹ Obrenović je tom prilikom rekao **Pandureviću** da se sastao s dežurnim oficijom Trbićem, koji je "potvrdio činjenice da se desilo ubistvo u Orahovcu i u Petkovicima" i rekao da su zarobljenici bili smješteni u školama u Pilici i Ročeviću i da su ondje pogubljeni.⁵⁶⁶²

⁵⁶⁵⁷ *Ibid.*, T. 31069–31070 (3. februar 2009. godine), T. 31521–31522 (16. februar 2009. godine). **Pandurević** je priznao da nije zvao 1. bataljon da im kaže da se ne uključuju i ne učestvuju ni u kakvim pogubljenjima u Pilici, premda je u tom trenutku znao da su na drugim mjestima na kojima su držani zarobljenici izvršena pogubljenja. *Ibid.*, T. 31534–31535 (16. februar 2009. godine). On je takođe rekao da nije zvao Stanišića u 6. bataljon, premda je od Obrenovića čuo da su pripadnici 6. bataljona pomogli u odnošenju tijela. *Ibid.*, T. 31536–31537 (16. februar 2009. godine). On je ustrajao u tvrdnji da nije stupio u kontakt sa 6. bataljonom zato što je ono što se dogodilo u Petkovicima, šta god da je to bilo, bilo "završeno". *Ibid.*, T. 31538 (16. februar 2009. godine). Kada je od njega zatraženo da objasni svoj odgovor i kaže da li je tada možda mislio da postoji mogućnost da su neki zarobljenici u Petkovicima još živi, **Pandurević** je rekao da je poslije Stanišićevog razgovora s Obrenovićem 16. jula "to [...] znao da nema". *Ibid.*, T. 31539 (16. februar 2009. godine)

⁵⁶⁵⁸ Vinko Pandurević, T. 31070 (3. februar 2009. godine).

⁵⁶⁵⁹ V. dolje, par. 1958.

⁵⁶⁶⁰ V. takođe dolje, fusnota 5875.

⁵⁶⁶¹ Vinko Pandurević, T. 31083 (9. februar 2009. godine). Pretresno vijeće napominje da postoje protivrječni dokazi o tome da li je Obrenović ili, alternativno, **Pandurević** 16. jula prenočio na IKM-u. Prema riječima svjedoka PW-168, Obrenović je 16. jula prenočio na IKM-u u Kitovnicama, dok je **Pandurević** te noći otišao kući i vratio se na IKM 17. jula ujutro. Svjedok PW-168, T. 15901 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Međutim, **Pandurević** je u svom svjedočenju, suprotno verziji svjedoka PW-168, rekao da je 16. jula prenočio na IKM-u i da je Obrenović otišao s IKM-a te večeri, oko 19:00 sati. Vinko Pandurević, T. 31071, 31077 (3. februar 2009. godine). Drugi dokazi takođe pokazuju da Obrenović 16. jula nije prenočio na IKM-u, nego je otišao sa IKM-a i bio angažovan sa jednom prepotčinjenom jedinicom iz Krajine u večernjim satima 16. jula na određenoj udaljenosti od IKM-a, dok je **Pandurević** cijelu noć bio na IKM-u. Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 151, 153, 154. U Bilježnici dežurnog oficira Zvorničke brigade je takođe zapisano da je Obrenović te noći bio kod kuće i da ga je trebalo probuditi 17. jula ujutro, u 4:30 sati. Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 154. S obzirom na te dokaze, Pretresno vijeće smatra da je svjedok PW-168 pogriješio u vezi s tim pitanjem. Međutim, Pretresno vijeće napominje da pitanje da li je na IKM-u prenočio Obrenović ili **Pandurević**, generalno gledano, nije značajno ni relevantno. V. takođe gore, par. 33.

⁵⁶⁶² Vinko Pandurević, T. 31084 (9. februar 2009. godine), T. 31548–31549 (16. februar 2009. godine).

Trbić je rekao da je **Beara** na tom području i "rukovodio [...] tim poslom".⁵⁶⁶³ Trbić je Obrenoviću takođe rekao da je vidio **Popovića** u Zvorniku.⁵⁶⁶⁴

1884. Prema **Pandurevićevim** riječima, Obrenović je u tom razgovoru takođe pomenuo da je dio mašinerije Inženjerske čete Zvorničke brigade upotrijebljen za pokopavanje mrtvih tijela, kao i da su izvršena pogubljenja "ovih koji su bili u Ročeviću smešteni u blizini reke Drine kod Kozluka, a da su ovi iz Pilice streljani na Branjevu" i "da su egzekucije izvršili vojnici iz 10. diverzantskog odreda i neki vojnici koji su došli iz Bratunca".⁵⁶⁶⁵

1885. Osim toga, prema **Pandurevićevoj** verziji, Obrenović ga je takođe obavijestio da su Komanda korpusa i Glavni štab VRS-a više puta zvali komandu brigade i da je čak i predsjednik pokazao interes u vezi sa otvaranjem koridora i prolazom kolone.⁵⁶⁶⁶ **Pandurević** je rekao Obrenoviću da će razgovor o zarobljenicima i pogubljenjima nastaviti kada kolona prođe.⁵⁶⁶⁷

1886. Pretresno vijeće je razmotrilo **Pandurevićevu** verziju njegovog goreopisanog razgovora s Obrenovićem u jutarnjim satima 17. jula.⁵⁶⁶⁸ Na kraju, bez obzira na to da li je **Pandurević**, kao što kaže, tom prilikom dobio tu informaciju od Obrenovića, Pretresno vijeće se uvjerilo da je do 17. jula on već imao ta dodatna saznanja u vezi s operacijom ubijanja na zvorničkom području, kao i da je tada već znao za učestvovanje Zvorničke brigade.

1887. Dana 17. jula u 8:45 sati na IKM-u u Kitovnicama sa **Pandurevićem** su se sastala tri oficira iz Glavnog štaba VRS-a: pukovnik Nedeljko Trkulja, pukovnik Bogdan Sladojević i pukovnik Milovan Stanković.⁵⁶⁶⁹ Oficiri iz Glavnog štaba VRS-a razgovarali su s **Pandurevićem** o borbenoj situaciji, razlozima za otvaranje koridora i pitanju da li bi se snage VRS-a mogle odbraniti u slučaju da 2. korpus ABiH sljedećeg dana izvrši napad.⁵⁶⁷⁰ Oficiri iz Glavnog štaba su došli kako bi istražili i ispitali **Pandurevićeve** postupke u vezi s otvaranjem koridora za prolaz

⁵⁶⁶³ Vinko Pandurević, T. 31084 (9. februar 2009. godine).

⁵⁶⁶⁴ *Ibid.*, T. 31701 (18. februar 2009. godine). Obrenović je od Jokića takođe čuo da je Popović bio u kasarni u preduzeću "Standard". *Ibid.*, T. 31700–31701 (18. februar 2009. godine).

⁵⁶⁶⁵ *Ibid.*, 31084 (9. februar 2009. godine), T. 31549, 31552–31553 (16. februar 2009. godine).

⁵⁶⁶⁶ Vinko Pandurević, T. 31085 (9. februar 2009. godine).

⁵⁶⁶⁷ *Ibid.*, T. 31085–31086 (9. februar 2009. godine).

⁵⁶⁶⁸ [REDIGOVANO]

⁵⁶⁶⁹ Vinko Pandurević, T. 31090–31092 (9. februar 2009. godine), T. 31555–31556 (16. februar 2009. godine); dokazni predmet 7DP00378, Dnevnik dežurnog oficira Zvorničke brigade, 12. februar 1995. godine - 3. januar 1996. godine, str. 4 ("0845 h – Ekipa starešina na čelu sa pukovnikom Trkuljom boravila u brigadi – IKM povodom sagledanja stanja u novonastaloj situaciji, ista se vratila u 15:00 časova."); Miodrag Dragutinović, T. 12709–12710 (15. juni 2007. godine); Bogdan Sladojević, T. 14369–14370, 14372–14373 (27. avgust 2007. godine). V. takođe dokazni predmet P00927, Naređenje Glavnog štaba br. 03/4-1670 u vezi sa objedinjavanjem dejstava na razbijanju zaostalih muslimanskih snaga, s Mladićevim potpisom, 17. juli 1995. godine, par. 1 (u kojem se kaže da će biti poslata tri oficira iz Glavnog štaba, pukovnici Neđo Trkulja, Milovan Stanković i Bogdan Sladojević). Ti ljudisu poslani da istraže otvaranje koridora za prolazak kolone bosanskih Muslimana. V. gore, par. 560–561.

⁵⁶⁷⁰ Svjedok PW-168, T. 15910–15911 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Tim oficirima iz Glavnog štaba je Obrenović objasnio i da je moral vojnika vrlo nizak, da su umorni, da su pretrpjeli brojne gubitke i da se ne bi mogli odbraniti. Svjedok PW-168, T. 15911 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Za vrijeme posjeta tih oficira **Pandurević** je takođe rekao Stankoviću da "uspostavlja vezu sa muslimanskom stranom da riješe problem poginulih i mrtvih". Bogdan Sladojević, T. 14375–14376 (27. avgust 2007. godine); v. takođe Vinko Pandurević, T. 31092 (9. februar 2009. godine).

kolone.⁵⁶⁷¹ Sladojević i Trkulja su otišli s IKM-a u poslijepodnevni satima 17. jula 1995. godine, između 15:00 i 16:00 sati.⁵⁶⁷² **Pandureviću** nikad nisu izrečene disciplinske mjere za njegove postupke u vezi s propuštanjem kolone.⁵⁶⁷³

1888. **Pandurević** je 17. jula ponovo bio u kontaktu sa Šemsom Muminovićem i složili su se da koridor treba da ostane otvoren duže, do 18:00 sati,⁵⁶⁷⁴ tako da je kolona toga dana nastavila da prolazi kroz koridor.⁵⁶⁷⁵ **Pandurević** je takođe naredio Miladinu Mijatoviću da preko zvučnika pozove pripadnike 28. divizije i uputi ih prema koridoru, jer je Muminović s većinom njih izgubio kontakt.⁵⁶⁷⁶

1889. Postoje dokazi da su se kasnije toga dana, 17. jula, Obrenović i **Pandurević** odvezli s IKM-a Zvorničke brigade u Orahovac.⁵⁶⁷⁷ Dok su se vozili kroz rejon Orahovca, prošli su pored livade na kojoj je bilo desetak tijela pobijenih ljudi.⁵⁶⁷⁸ Obrenović je **Pandureviću** tada rekao da mu je 15. jula "neki čovjek"⁵⁶⁷⁹ u Baljkovici rekao da je **Nikolić** bio u Orahovcu i tamo učestvovao u "pucnjavi".⁵⁶⁸⁰ **Pandurević** na to nije ništa rekao.⁵⁶⁸¹ Tada je jedan od vojnika koji su se vozili u automobilu zajedno s Obrenovićem i **Pandurevićem** prokomentarisao da su gore u Konjević Polju, odakle je on došao, "vođene još žešće borbe i da tamo oko puta su ti prizori još strašniji nego to što smo tu vidjeli".⁵⁶⁸² Međutim, **Pandurević** je negirao da se s Obrenovićem 17. jula provezao kroz Orahovac, kao i da mu je Obrenović tada rekao da je **Nikolić** bio uključen u

⁵⁶⁷¹ Vinko Pandurević, T. 31091 (9. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15911–15912 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 16543–16544 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine); Bogdan Sladojević, T. 14373, 14406–14407 (27. avgust 2007. godine).

⁵⁶⁷² Bogdan Sladojević, T. 14377–14378 (27. avgust 2007. godine).

⁵⁶⁷³ Vinko Pandurević, T. 31950 (23. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 16659 (zatvorena sjednica) (19. oktobar 2007. godine) (gdje je izjavio da ni Obrenović ni **Pandurević** nikad nisu kažnjeni za otvaranje koridora). **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da je iz izjave pukovnika Sladojevića, jednog od tri pukovnika koji su 17. jula došli na IKM radi istrage, kasnije saznao da je postojao prijedlog da se on razriješi dužnosti, ali od toga nije bilo ništa. Vinko Pandurević, T. 31950 (23. februar 2009. godine). Premda nikad nije formalno kažnjen, kasnije u karijeri bio je "osporavan" "zbog zabrane školovanja i postavljenja na odgovarajuće dužnosti od strane mog pretpostavljenog u vojsci". Vinko Pandurević, T. 31950 (23. februar 2009. godine).

⁵⁶⁷⁴ Vinko Pandurević, T. 31088, 31093 (9. februar 2009. godine). U razgovoru s Muminovićem putem radio-veze 17. jula **Pandurević** je govorio i o razmjeni zarobljenika. Vinko Pandurević, T. 31136–31137 (9. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15901 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12712 (15. juni 2007. godine).

⁵⁶⁷⁵ Vinko Pandurević, T. 31085 (9. februar 2009. godine).

⁵⁶⁷⁶ *Ibid.*, T. 31089 (9. februar 2009. godine); dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 156.

⁵⁶⁷⁷ Svjedok PW-168, T. 15902 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Prema riječima svjedoka PW-168, pošto je Obrenović izgubio vozilo u borbi, **Pandurević** ga je povezao do Orahovca, gdje je Obrenović trebao okupiti jedinice koje su poslate da im pomognu i formirati bataljon "da se prokrči onaj asfaltni put Orahovac, tamo Crni vrh i prema Šekovićima, jer praktično je čitavo područje bilo odsječeno". *Ibid.*, T. 15902 (27. septembar 2007. godine).

⁵⁶⁷⁸ *Ibid.*, T. 15902–15903 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁶⁷⁹ Prema riječima svjedoka PW-168, 15. jula 1995. godine, kasno poslijepodne, dok je Obrenović stajao ispred komande 4. bataljona u Baljkovici, jedan stariji vojnik, koji je "možda [...] bio jedan od tih pozadinaca koji su nešto tu pomagali", pitao je Obrenovića u vezi s "dovedeni[m] zarobljenici[ma], tamo usred sela [Orahovca]". *Ibid.*, T. 15888–15889 (zatvorena sjednica), 15902 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 17001 (zatvorena sjednica) (26. oktobar 2007. godine).

⁵⁶⁸⁰ *Ibid.*, T. 15902 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁶⁸¹ Svjedok PW-168, T. 15903 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁶⁸² Svjedok PW-168, T. 15902 (27. septembar 2007. godine).

pogubljenja u Orahovcu.⁵⁶⁸³ Prema **Pandurevićevim** riječima, on se 17. jula uveče zapravo provezao kroz Orahovac i vidio prekopanu zemlju uz put na jednom mjestu između sela Križevići i Orahovac.⁵⁶⁸⁴

1890. Uprkos **Pandurevićevom** negiranju, Pretresno vijeće se, ocijenivši dokaze u vezi s vožnjom kroz Orahovac, uvjerilo da su se Obrenović i **Pandurević** 17. jula provezli kroz Orahovac i da je on tom prilikom dobio informacije, kao što je to opisano u gorenavedenoj verziji događaja.⁵⁶⁸⁵

1891. Premda je korpus tražio vanredni borbeni izvještaj, **Pandurević** je odlučio da ga ne šalje 17. jula.⁵⁶⁸⁶ **Pandurević** je s Obrenovićem u večernjim satima 17. jula na IKM-u razgovarao o tome da vanredni borbeni izvještaj pošalje sljedećeg dana i zaključili su da bi taj izvještaj trebao uključivati njihova saznanja o pogubljenjima na zvrničkom području.⁵⁶⁸⁷

(ix) 18. juli 1995. godine

1892. Nakon što je koridor zatvoren, 18. jula i narednih nekoliko dana elementi Zvrničke brigade učestvovali su u pretraživanju terena u potrazi za vojnicima ABiH.⁵⁶⁸⁸ Tokom tih pretresa terena neki vojnici ABiH su ubijeni, dok su drugi zarobljeni.⁵⁶⁸⁹ U skladu s jednim **Pandurevićevim** naredjenjem, u tom periodu je vojnike bosanske Muslimane koji su se predali trebalo predati Vojnoj policiji Zvrničke brigade.⁵⁶⁹⁰ Vojna policija je zarobljenike držala

⁵⁶⁸³ Vinko Pandurević, T. 31368–31369 (djelimično zatvorena sjednica) (12. februar 2009. godine).

⁵⁶⁸⁴ *Ibid.*, T. 31113 (9. februar 2009. godine), T. 31369–31370 (djelimično zatvorena sjednica) (12. februar 2009. godine). Ali v. dokazni predmet 7D00091, Putni radni list za nisan za juli 1995. godine, str. 2 (u kojem su, po svemu sudeći, 17. jula zabilježena dva putovanja između 07:00 i 23:00 sata).

⁵⁶⁸⁵ Međutim, **Pandurević** je priznao, a Pretresno vijeće se uvjerilo, da je on putu kroz Orahovac, nakon odlaska s IKM-a u večernjim satima 17. jula, vidio da je zemlja uz put prekopana. Vinko Pandurević, T. 31113 (9. februar 2009. godine). Prema njegovim riječima, kada je to vidio "shvatio [je] da je ono što m[u] je Obrenović ispričao [u vezi sa pogubljenjima], da je to bila istina". Vinko Pandurević, T. 32434 (3. mart 2009. godine). Osim toga, **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da je to što mu je Obrenović rekao za pogubljenje zarobljenika u Orahovcu shvatio tako kako mu je Obrenović rekao i da mu je Obrenović objasnio da se to odigralo u večernjim satima 14. jula. Vinko Pandurević, T. 32434 (3. mart 2009. godine). **Pandurević** je, osim toga, izjavio da je što se tiče vjerovatne sudbine svih tih zarobljenika zaključio da je "već sa tim svim nesrećnicima koji su se našli tu, bilo završeno". Vinko Pandurević, T. 32434 (3. mart 2009. godine).

⁵⁶⁸⁶ Vinko Pandurević, T. 31089–31090 (9. februar 2009. godine).

⁵⁶⁸⁷ *Ibid.*, T. 31095 (9. februar 2009. godine).

⁵⁶⁸⁸ *Ibid.*, T. 31099, 31133–31134 (9. februar 2009. godine) (gdje je rekao da su među angažovanim jedinicama bili Podrinjski odred, Istočnobosanski korpus, 4. i 7. bataljon i njihovi interventni vodovi); dokazni predmet 7D00093, Redovni borbeni izvještaj Zvrničke brigade podnesen Drinskom korpusu, s Pandurevićevim potpisom, 20. juli 1995. godine; svjedok PW-168, T. 15905 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine) (gdje je izjavio da je Zvrnička brigada u prva tri-četiri dana po zatvaranju koridora intenzivno "pretraživala" teren kako bi ga očistila od zaostalih neprijateljskih snaga koje su predstavljale opasnost za jedinice); Ljubo Bojanović, dokazni predmet P03135, povjerljivo – transkript na osnovu pravila 92^{quater}, BT. 11734–11735 (8. juli 2004. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12603–12604 (14. juni 2007. godine). Dragutinović je rekao da je "[o]stalo [...] poprilično naoružanih vojnika 28. divizije koji su permanentno pokušavali da prođu". Miodrag Dragutinović, T. 12710–12711 (15. juni 2007. godine).

⁵⁶⁸⁹ Dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvrničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 164 (gdje se kaže da je "likvidirano još 28, zarobljeno 3"); Vinko Pandurević, T. 31130 (9. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, 18. jula je dozvoljeno dodatnim grupama iz kolone da prođu. Vinko Pandurević, T. 31097–31098 (9. februar 2009. godine).

⁵⁶⁹⁰ Vinko Pandurević, T. 32438 (3. mart 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12711, 12740 (15. juni 2007. godine). V. takođe gore, par. 592.

zatočene u vojnom zatvoru kasarne u preduzeću "Standard" do njihovog prebacivanja u Batković.⁵⁶⁹¹

1893. **Pandurević** je 18. jula tokom dana bio na privremenoj lokaciji Komande 4. bataljona, između Parloga i Baljkovice.⁵⁶⁹² U jutarnjim satima 18. jula **Pandurević** je u Baljkovici održao kratke sastanke s Obrenovićem i Jokićem. Jokić je **Pandureviću** potvrdio "angažovanje inženjerske mašine BGH-700 iz Inženjerske čete i jedne mašine iz preduzeća 'Birač holding' i jedn[e] mašin[e] iz kamenoloma iz Jošenice" u pokopavanju tijela.⁵⁶⁹³

1894. Poslije sastanaka s Obrenovićem i Jokićem, **Pandurević** je napisao Vanredni borbeni izvještaj od 18. jula.⁵⁶⁹⁴ Taj izvještaj je oko podneva izdiktiran Miomiru Tinoviću u kasarni u preduzeću "Standard" i izdat u 13:17 sati.⁵⁶⁹⁵

1895. U četvrtom paragrafu tog izvještaja kaže se sljedeće:

U proteklih 10-ak dana Zvornička opština je bila zatrpana srebreničkim Turcima. Neshvatljivo mi je da je neko doveo oko 3.000 vojno sposobnih Turaka⁵⁶⁹⁶ i razmjestio po školama na opštini pored oko 7.000 odbjeglih po šumama, čime je stvorena krajnje složena situacija i mogućnost potpune okupacije Zvornika zajedno sa snagama na frontu. Među narodom je veliko nezadovoljstvo izazvano ovakvim postupcima⁵⁶⁹⁷ i opšte je mišljenje da se Srebrenica prelomila preko leđa Zvornika.⁵⁶⁹⁸

1896. Prema riječima svjedoka PW-168, **Pandurevićeva** formulacija "veliko nezadovoljstvo" bila je preblaga, jer mnogi ljudi i vojnici na zvorničkom području nisu shvatali zašto su "ti ljudi" dovedeni na njihovo područje i ubijeni, kao ni zašto su dovedeni na naseljena

⁵⁶⁹¹ Miodrag Dragutinović, T. 12711–12712, 12740 (15. juni 2007. godine), T. 12818 (18. juni 2007. godine). V. takođe Vinko Pandurević, T. 31818 (19. februar 2009. godine). V. takođe gore, par. 592.

⁵⁶⁹² Vinko Pandurević, T. 31097 (9. februar 2009. godine). V. takođe *ibid.*, T. 31039–31040 (3. februar 2009. godine), T. 31080 (9. februar 2009. godine) (u vezi s privremenom lokacijom Komande 4. bataljona).

⁵⁶⁹³ *Ibid.*, T. 31099, 31110–31112 (9. februar 2009. godine).

⁵⁶⁹⁴ *Ibid.*, T. 31099 (9. februar 2009. godine); dokazni predmet P00334, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s Pandurevićevim potpisom, 18. juli 1995. godine.

⁵⁶⁹⁵ Vinko Pandurević, T. 31101, 31122 (9. februar 2009. godine); dokazni predmet P00334, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s Pandurevićevim potpisom, 18. juli 1995. godine. V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12603 (14. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da je vidio **Pandurevića** u Komandi).

⁵⁶⁹⁶ **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da je formulacija "3.000 vojno sposobnih Turaka" smještenih u škole u opštini, premda namjerno nejasna, bila dovoljno eksplicitna da bi Komanda korpusa znala o čemu govori. Vinko Pandurević, T. 31104–31105 (9. februar 2009. godine), T. 32206 (27. februar 2009. godine).

⁵⁶⁹⁷ Prema **Pandurevićevim** riječima, formulacija "ovakvi postupci" odnosila se na ubijanje muškaraca, bosanskih Muslimana, u Zvorniku. Vinko Pandurević, T. 3225–32206 (27. februar 2009. godine).

⁵⁶⁹⁸ Dokazni predmet P00334, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s Pandurevićevim potpisom, 18. juli 1995. godine, par. 4. Prema **Pandurevićevim** riječima, on je, kad je diktirao taj izvještaj, mislio da Krstić posjeduje "određene informacije" u vezi s tim ubijanjem, ali nije znao koliko Krstić zna. Vinko Pandurević, T. 31106, 31111 (9. februar 2009. godine). **Pandurević** je u svom svjedočenju, u vezi sa svojim tadašnjim znanjem o postupanju sa zarobljenicima u Zvorniku, rekao da je znao ono što mu je Obrenović prethodno rekao. Znao je da su ti ratni zarobljenici bili zarobljenici Glavnog štaba i da su njihov prevoz u Zvornik organizovali organi bezbjednosti. Znao je "da su [zarobljenici] bili smešteni u objekte koji nisu vojni objekti, odnosno objekti koji nisu u nadležnosti Zvorničke brigade"; osim toga, znao je "da neće biti streljani, nego da će biti izvršen trijaž, a potom razmena", kao i "da je to streljanje iznenada počelo". Vinko Pandurević, T. 31109–31111 (9. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, s obzirom na uključenost viših komandi organa bezbjednosti, bilo bi besmisleno da organu bezbjednosti prijavio da sumnja da su počinjena krivična djela u vezi sa zarobljenicima. Vinko Pandurević, T. 31111–31112 (9. februar 2009. godine). Stoga mu je preostala samo jedna mogućnost, odnosno da obavijesti komandanta korpusa, a on je mislio da je Krstić Vanrednim borbenim izvještajem od 18. jula dovoljno informisan o tom pitanju. Vinko Pandurević, T. 31112 (9. februar 2009. godine).

područja.⁵⁶⁹⁹ Osim toga, prema riječima svjedoka PW-168, **Pandurević** je nakon otvaranja koridora bio "u jednoj nemilosti", što je vjerovatno uticalo na njegov prikaz situacije u gorenavedenom izvještaju.⁵⁷⁰⁰

(x) 19. juli 1995. godine

1897. **Pandurević** je 19. jula bio u kasarni u preduzeću "Standard" cijeli dan.⁵⁷⁰¹ U jednom borbenom izvještaju s **Pandurevićevim** otkucanim potpisom od 19. jula, poslatom Komandi Drinskog korpusa, kaže se da su tokom pretresa terena zarobljena dva vojnika, bosanska Muslimana, dok ih je 13 likvidirano.⁵⁷⁰² Osim toga, u zabilješci od 19. jula u Bilježnici dežurnog oficira kaže se da je "[l]ikvidirano još 28 zarobljeno 3".⁵⁷⁰³ Prema **Pandurevićevim** riječima, ta zabilješka pokazuje da je tokom čišćenja terena došlo do borbe, pri čemu je poginulo 28 neprijateljskih vojnika, a trojica su zarobljena.⁵⁷⁰⁴

(xi) 20–23. juli 1995. godine

1898. Čišćenje terena od vojnika ABiH je 20. jula još uvijek bilo u toku⁵⁷⁰⁵ i **Pandurević** je ponovo bio u kasarni u preduzeću "Standard".⁵⁷⁰⁶ Redovni borbeni izvještaj za 20. juli sadrži napomenu da bataljon R obezbjeđuje komunikaciju puta Orahovac-Crni vrh, dok jedinice "Vukova sa Drine", 4. i 7. bataljona i 16. čete Krajiške brigade, zajedno s jedinicama PJP-a CJB-a Zvornik, pod komandom Dragomira Vasića, vrše pretres terena.⁵⁷⁰⁷ U tom periodu je, prema **Pandurevićevim** riječima, na snazi bilo jasno naređenje da svi zarobljenici zarobljeni tokom pretresa terena "trebaju doći živi u 'Standard'".⁵⁷⁰⁸ Brigada je do 20. jula već imala više zarobljenika i **Pandurević** je tražio da se oni razmijene.⁵⁷⁰⁹

⁵⁶⁹⁹ Svjedok PW-168, T. 15951–15952 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷⁰⁰ *Ibid.*, T. 15952 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷⁰¹ Vinko Pandurević, T. 31131 (9. februar 2009. godine).

⁵⁷⁰² Dokazni predmet P00336, Dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s otkucanim potpisom Vinka Pandurevića, 19. juli 1995. godine, par. 2.

⁵⁷⁰³ Vinko Pandurević, T. 31130 (9. februar 2009. godine); dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 164.

⁵⁷⁰⁴ Vinko Pandurević, T. 31130 (9. februar 2009. godine). Prema riječima svjedoka PW-168, od 17. do 29. jula 1995. godine, 2. korpus ABiH je napadao svakoga dana, kao i noću, u sadejstvu s ljudima koji su pokušavali otići s područja Zvorničke brigade. Svjedok PW-168, T. 15905 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷⁰⁵ Vinko Pandurević, T. 31133 (9. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15905 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷⁰⁶ Vinko Pandurević, T. 31134 (9. februar 2009. godine).

⁵⁷⁰⁷ *Ibid.*, T. 31981–31982 (23. februar 2009. godine); dokazni predmet 7D00093, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade upućen Drinskom korpusu, s Pandurevićevim potpisom, 20. juli 1995. godine. V. takođe dokazni predmet 4D00652, Naređenje Odjeljenja kriminalističke policije CJB-a Zvornik, s potpisom komandanta štaba CJB-a Zvornik, 19. juli 1995. godine, par. 2; Vinko Pandurević, T. 31134 (9. februar 2009. godine).

⁵⁷⁰⁸ Vinko Pandurević, T. 32258 (27. februar 2009. godine). V. takođe Vinko Pandurević, T. 32438 (3. mart 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12711, 12740 (15. juni 2007. godine); gore, par. 1892. **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da se to naređenje poštovalo i da ne zna ni za kakva kršenja. Vinko Pandurević, T. 32258–32259 (27. februar 2009. godine). Nakon što je koridor zatvoren, jednom prilikom su vojnici 28. divizije koji su se predali snagama Zvorničke brigade detonirali bombu i tako pobili neke vojnike Zvorničke brigade. Svjedok PW-168, T. 15906 (zatvorena sjednica), 15908 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). **Pandurević** je zbog tog incidenta, prema riječima svjedoka PW-168, izdao naređenje da se "ništa ne

1899. Dana 20. jula ili otprilike toga datuma, deset ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, premješteno je iz zborničke bolnice u stacionar Zborničke brigade.⁵⁷¹⁰ Prisustvo tih ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, u Zborničkoj brigadi izazvalo je probleme zato što su u tom stacionaru bili i ranjeni Srbi.⁵⁷¹¹ Kada je obaviješten o mogućim problemima s kojima bi se mogli suočiti ranjeni bosanski Muslimani, **Pandurević** je Obrenoviću naredio da uvede mjere za sprečavanje mogućih problema i naredio da se vojnicima Zborničke brigade ne dozvoli pristup u stacionar.⁵⁷¹²

1900. U skladu s **Pandurevićevim** naređenjem, Obrenović je provjerio bezbjednosnu situaciju u vezi s ranjenim bosanskim Muslimanima i naložio dr Begoviću da niko osim medicinskog osoblja ne ulazi u sobu u kojoj su bili zarobljenici.⁵⁷¹³ Ranjene bosanske Muslimane je takođe čuvala zbornička Vojna policija.⁵⁷¹⁴

rizikuje" u konfrontaciji sa takvim zaostalim vojnicima. Svjedok PW-168, T. 15906 (zatvorena sjednica), 15908 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Svjedok PW-168 je rekao da su poslije toga neke jedinice zarobljavale, dok su druge pucale na "sve, na sve šta su vidjeli" tokom pretresa terena, što je dovelo do ubijanja bez opravdanja. Svjedok PW-168, T. 15906 (zatvorena sjednica), 15908 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). **Pandurević** je kasnije, 20. ili 21. jula 1995. godine, insistirao da zarobljenici budu zarobljeni po propisanoj proceduri. Svjedok PW-168, T. 15909 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Po tom naređenju, jedinice koje su češljale teren "[i]mal[e] s[u] malo više zarobljenika nego prethodno". Svjedok PW-168, T. 15909 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷⁰⁹ Vinko Pandurević, T. 31137 (9. februar 2009. godine); dokazni predmet 7D00969, Vanredni izvještaj Komande 1. zborničke pješadijske brigade u vezi s razmjenom poslat Komandi Drinskog korpusa, 20. juli 1995. godine; V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12817–12818 (18. juni 2007. godine). V. takođe gore, par. 592.

⁵⁷¹⁰ V. gore, par. 570–572. Svjedok PW-168 je u svom svjedočenju rekao da je 20. jula 1995. godine ili otprilike tog datuma, grupa bosanskih Muslimana premještena iz Doma zdravlja Zbornik u stacionar Zborničke brigade. Svjedok PW-168, T. 15913 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, on je za postojanje ranjenih zarobljenika koji su iz bolnice u Milićima premješteni u brigadu saznao kada se vratio s IKM-a, 18. ili 19. jula. Vinko Pandurević, T. 31169 (10. februar 2009. godine). Prema riječima dr Begovića, **Pandurević** nije bio u stacionaru brigade u periodu u kojem su tamo bili ranjeni zarobljenici i Begović je **Pandurevića** prvi put vidio tek nakon što su odvedena ta deseterica ranjenika. Zoran Begović, dokazni predmet P02481, Izjava na osnovu pravila 92ter (2. april 2003. godine), str. 3; Zoran Begović, T. 9135–9136 (21. mart 2007. godine).

⁵⁷¹¹ Svjedok PW-168, T. 15913–15914 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷¹² Svjedok PW-168, T. 15912–15914 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Osim toga, prema **Pandurevićevim** riječima, on je takođe naložio da se sa tim ranjenim bosanskim Muslimanima postupa na isti način kao sa bilo kojim drugim ranjenikom. Vinko Pandurević, T. 31169 (10. februar 2009. godine).

⁵⁷¹³ Vinko Pandurević T. 31169 (10. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15914 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); Zoran Begović, T. 9134 (21. mart 2007. godine), dokazni predmet P02481, Izjava na osnovu pravila 92ter (2. april 2003. godine), str. 2–3. Osim toga, na vratima je uvijek stajao stražar. Svjedok PW-168, T. 15914 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Obrenović je takođe obavijestio dr Begovića da nema potrebe da te pacijente evidentira u knjigu dežurstava, kao i da će sva sačinjena medicinska dokumentacija otići sa zarobljenicima kada oni odu iz stacionara u kasarni u preduzeću "Standard". Zoran Begović, T. 9144, 9155–9156 (21. mart 2007. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, on nije naredio da se ranjeni zarobljenici ne evidentiraju i to je Obrenović napravio na vlastitu inicijativu. Vinko Pandurević, T. 31713 (18. februar 2009. godine). Drugi dokazi sugeriraju da je moguće da Obrenović s Begovićem nije razgovarao o evidentiranju pacijenata. Svjedok PW-168, T. 16737–16738 (zatvorena sjednica) (22. oktobar 2007. godine). **Pandurević** je rekao da je cijeli taj postupak u vezi s ranjenim Muslimanima neobičan i, ako je Obrenović Begoviću, kao što je to ovaj u svom svjedočenju rekao, doista rekao da ne evidentira imena tih Muslimana, to bi bilo neprimjereno "direktno mešanje" u "procedure i rad struke". Vinko Pandurević, T. 31710–31713 (18. februar 2009. godine).

⁵⁷¹⁴ Zoran Begović, T. 9140 (21. mart 2007. godine); svjedok PW-168, T. 15914 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). V. gore, par. 572.

1901. Po dolasku ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, **Pandurević** je razgovarao s pretpostavljenom komandom i tražio da oni riješe problem tih ranjenih zarobljenika zato što brigada nije osposobljena da se brine za njih i da ih čuva.⁵⁷¹⁵

1902. Dana 22. jula, zatočenički objekt u kasarni u preduzeću "Standard" već je bio pun i **Pandurević** je htio da se izvrši razmjena i da se zarobljenici odvezu iz brigade.⁵⁷¹⁶ U Vanrednom borbenom izvještaju od 22. jula **Pandurević** obavještava Komandu Drinskog korpusa da je brigada zarobila 23 vojnika, bosanska Muslimana, i traži uputstvo što da radi s njima, kao i da Komisija za razmjenu što prije počne s radom.⁵⁷¹⁷

1903. Zvornička brigada je 23. jula 1995. godine još uvijek čistila teren.⁵⁷¹⁸ **Pandurević** je 23. jula u 8:00 sati obavijestio pukovnika Cerovića, pomoćnika komandanta za moral, pravne i vjerske poslove Drinskog korpusa, da "hvata [...] još Turke".⁵⁷¹⁹ **Pandurević** je i u tom razgovoru pokrenuo pitanje zarobljenika i toga gdje ih treba poslati.⁵⁷²⁰ Konkretno, **Pandurević** je pukovniku Ceroviću rekao da brigada ima zarobljenike od kojih su neki ranjeni i da ne zna šta da radi s njima.⁵⁷²¹ **Pandurević** se raspitivao mogu li se oni razmijeniti za stotinjak zarobljenika iz

⁵⁷¹⁵ Svjedok PW-168, T. 15914 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). V. takođe Vinko Pandurević, T. 31137 (9. februar 2009. godine) (gdje je izjavio da je 20. jula brigada već imala više zarobljenika i da je tražio način da oni budu razmijenjeni). Prema svjedočenju svjedoka PW-168, ubrzo poslije dolaska zarobljenika, "[n]ekoliko dana za redom komandant, kada bi se javljao pretpostavljenoj komandi, on je tražio da oni riješe pitanje tih zarobljenika, objašnjavajući im upravo kao što sam ja ovo rekao da brigada nije ni nadležna ni osposobljena da čuva zarobljenike, još manje da se brine o ranjenicima. Tu, na onim jutarnjim, prije jutarnjih referisanja, na onim jutarnjim javljanjima bilo je obavezno da se jedan od nas dvojice javlja pretpostavljenoj komandi, kad je on bio tu, on se javljao, naravno". Svjedok PW-168, T. 15914 (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷¹⁶ Vinko Pandurević, T. 31141–31142, 31144–31146 (9. februar 2009. godine). V. takođe gore, par. 592. U jutarnjim satima 23. jula Ljubo Bojanović, dežurni oficir Zvorničke brigade toga dana, rekao je Krstiću da je zatočenički objekt brigade pun. Dokazni predmet P01307a, Presretnuti razgovor, 23. juli 1995. godine, 06:40 sati. V. takođe dokazni predmet 7DP00340, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade br. 06-229, s Pandurevićevim potpisom, 22. juli 1995. godine.

⁵⁷¹⁷ Vinko Pandurević, T. 31142, 31146 (9. februar 2009. godine); dokazni predmet 7DP00340, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s Pandurevićevim potpisom, 22. juli 1995. godine, par. 3; dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 176. V. takođe gore, par. 592. Dragutinović je potvrdio da je rukopis kojim je taj izvještaj napisan njegov, da ga je on napisao, premda je to "dokumentat [...] komandantov". Miodrag Dragutinović, T. 12712 (15. juni 2007. godine). Što se tiče pominjanja razmjene zarobljenika u tom izvještaju, Dragutinović je izjavio da je prilikom "borbenih dejstava u rejonu Baljkovice, Memića, bilo je nestalih i zarobljenih naših vojnika. Iz veza koje su bile između protivničke strane i naše komande, putem ovih, malopre što smo govorili, Muminovića i komandanta[...], **Pandurevića**, bilo je naznaka da bi oni vršili direktno razmjenu za neke vojnike koje oni znaju da su zarobljeni i da su ostali na našoj strani. A za naše vojnike koji su bili zarobljeni i nalazili se na drugoj strani, sticajem okolnosti su saznale porodice, pa su vršile veoma veliki pritisak na nas da se vrši direktna razmjena sa protivničkom stranom. Međutim, obzirom da mi to nismo mogli i da nemamo zato ni odobrenje, onda smo zahtijevali od komande korpusa, ovaj, da da instrukcije šta ili da komisiju koju oni imaju i, i da ta komisija počne da radi i da izvrši tu zamjenu, odnosno razmjenu. U suprotnom, šta da radimo sa tim zarobljenima ili da ih prosledimo u, da čekamo ovu komisiju ili da prosledimo u Batkoviće". Miodrag Dragutinović, T. 12712–12713 (15. juni 2007. godine). U vezi s pominjanjem "komisije za razmjenu" u izvještaju, **Pandurević** je objasnio: "Mi smo već tada imali određen broj zarobljenih i već smo tada razmišljali i tražili rešenje da se izvrši njihova razmena, odnosno da se odredi mesto gde da se šalju". Vinko Pandurević, T. 31137 (9. februar 2009. godine). Što se tiče borbene situacije, 2. korpus ABiH je 21. jula u 5:00 sati izvršio napad i snage ABiH angažovane na frontu bile su toga dana mnogo jače nego 16. jula. Vinko Pandurević, T. 31138 (9. februar 2009. godine). Napad 21. jula trajao je do podneva i brigada je držala odbrambene linije. Vinko Pandurević, T. 31139 (9. februar 2009. godine). Dana 22. jula izvršeno je još napada. Vinko Pandurević, T. 31140–31141 (9. februar 2009. godine).

⁵⁷¹⁸ Svjedok PW-168, T. 16023 (zatvorena sjednica) (28 septembar 2007. godine).

⁵⁷¹⁹ Vinko Pandurević, T. 31131, 31146 (9. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 16016 (zatvorena sjednica), 16023 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine); dokazni predmet P01309a, Presretnuti razgovor, 23. juli 1995. godine, 8:00 sati.

⁵⁷²⁰ Dokazni predmet P01309a, Presretnuti razgovor, 23. juli 1995. godine, 8:00 sati. V. takođe Vinko Pandurević, T. 31170 (10. februar 2009. godine).

⁵⁷²¹ Dokazni predmet P01309a, Presretnuti razgovor, 23. juli 1995. godine, 8:00 sati.

Istočnobosanskog korpusa koje je 2. korpus ABiH zarobio na Lisači i ukazao na mogućnost slanja zarobljenika u Batković.⁵⁷²²

1904. **Pandurević** je u tom razgovoru Ceroviću takođe rekao da je dobio dopis s uputstvom da se ranjeni zarobljenici pošalju u zborničku bolnicu, ali je rekao da s tim u vezi postoji problemi i zato je zatražio da se nađe neko rješenje tog pitanja.⁵⁷²³ Nekoliko minuta nakon što su završili razgovor, Cerović je ponovo nazvao i naložio dežurnom oficiru Zvorničke brigade Ljubi Bojanoviću da **Pandureviću** prenese sljedeću poruku: "Ovo što smo ja i Vinko malo pre razgovarali doći će do 17. 00 tu kod vas i stići će šef p. puk. **Popović** i pren[ij]eće šta treba uraditi o poslu šta smo razgovarali."⁵⁷²⁴ Istoga dana, 23. jula, u putnom radnom listu za automobil dodijeljen **Popoviću** zabilježeno je da je on toga dana putovao na relaciji Vlasenica-Zvornik.⁵⁷²⁵

1905. Nešto kasnije, Obrenović je od dežurnog oficira Zvorničke brigade saznao da su ranjeni zarobljenici odvezeni rano ujutro.⁵⁷²⁶ Prema riječima svjedoka PW-168, Obrenović je kasnije istoga dana kada je saznao za odvođenje zarobljenika **Pandureviću** postavio pitanje u vezi s ranjenim zarobljenicima.⁵⁷²⁷ **Pandurević** je odgovorio da je **Popović** stigao s Mladićevim naređenjem da se zarobljenici "likvidiraju", da su ranjenici oduzeti Nikoliću i odvezeni.⁵⁷²⁸ Prema riječima svjedoka PW-168, taj razgovor između Obrenovića i **Pandurevića** u vezi s **Popovićevim** dolaskom da se riješi pitanje ranjenih zarobljenika odvijao se tek nakon što su ti ranjeni ljudi odvedeni iz brigade.⁵⁷²⁹

1906. **Pandurević** se nije sjećao da je dobio poruku da će **Popović** doći u kasarnu u preduzeću "Standard" i nije ga ondje vidio 23. jula.⁵⁷³⁰ Takođe je rekao da nije nikad dao

⁵⁷²² *Ibid.* V. takođe svjedok PW-168, T. 16024–16025 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine).

⁵⁷²³ Dokazni predmet P01309a, Presretnuti razgovor, 23. juli 1995. godine, 8:00 sati.

⁵⁷²⁴ *Ibid.*, v. takođe dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj – 27. juli 1995. godine, str. 177 (gdje se kaže "08:30. – p.puk. Cerović javio za k-danta da će p.puk. **Popović** doći do 17:00"); Vinko Pandurević, T. 32262–32263 (27. februar 2009. godine), svjedok PW-168, T. 15915 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷²⁵ Dokazni predmet P00197, Putni radni list za golf P-7065, dodijeljen Vujadinu Popoviću na period od 1. do 31. jula 1995. godine, str. 4.

⁵⁷²⁶ Svjedok PW-168, T. 15914–15916 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). V. takođe Zoran Begović, dokazni predmet P02481, Izjava na osnovu pravila 92ter (2. april 2003. godine), str. 3; Zoran Begović, T. 9134–9135, 9147 (21. mart 2007. godine) (gdje je izjavio da su ti muškarci odvedeni rano ujutro bez pratnje medicinskog osoblja, što nije bilo u skladu sa uobičajenom praksom prilikom transfera pacijenata, kao i da je njihova medicinska dokumentacija ostavljena u stacionaru). Pretresno vijeće napominje da je se ne zna tačan datum kada su ranjeni zarobljenici odvedeni iz brigade, ali se zna da su odvedeni veoma rano ujutro.

⁵⁷²⁷ Svjedok PW-168, T. 15915 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷²⁸ Svjedok PW-168, T. 15915–15916 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Pretresno vijeće je konstatovalo da je deset ranjenih muškaraca, bosanskih Muslimana, ubijeno. V. gore, par. 577. Svjedok PW-168 je u svom svjedočenju rekao da su ti muškarci oduzeti "od Drage Nikolića i odveženi". Svjedok PW-168, T. 15915 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Nejasno je da li je u transkriptu napravljena pogreška i da li bi zapravo trebalo stajati "od strane Drage Nikolića" ili je Nikolić bio zadužen za zarobljenike koji su predati **Popoviću**. U memorandumu Službe za konferencijske i jezičke usluge, potvrđen je engleski usmeni prijevod "od Drage Nikolića", ali se takođe kaže da je original na b/h/s-u nejasan i da bi se takođe mogao shvatiti kao da je "[...] ranjenike odveo Drago Nikolić". Interni memorandum u vezi s utvrđivanjem tačnosti usmenog prijevoda u predmetu br. IT-05-88-T, pretres od 27. septembra 2007. godine, povjerljivo, 4. decembar 2009. godine.

⁵⁷²⁹ Svjedok PW-168, T. 15915 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷³⁰ **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da je znao da je prevoz ranjenika odobren, ali se ne sjeća da je od Ljube Bojanovića dobio Cerovićevu poruku u vezi s **Popovićevim** dolaskom. Vinko Pandurević, T. 31148–31149 (9. februar 2009. godine), T.

odobrenje za pogubljenje zarobljenika, bosanskih Muslimana.⁵⁷³¹ Prema njegovim riječima, Obrenović ga je ujutro 24. jula 1995. godine izvijestio da su ranjeni bosanski Muslimani s drugim zarobljenicima odvedeni u zatočenički centar Batković u Bijeljini.⁵⁷³²

1907. Pretresno vijeće je uvjeren da je **Pandurević** 23. jula obaviješten da će **Popović** doći kasnije toga dana kako bi riješio pitanje ranjenih zarobljenika držanih u Zvorničkoj brigadi. Pri donošenju tog zaključka Pretresno vijeće smatra da su posebno relevantni dokazi presretnuti razgovori iz kojih se vidi njihov redosljed, kao i relevantna zabilješka u Bilježnici dežurnog oficira. Osim toga, s obzirom na važnost poruke da će **Popović** doći da riješi pitanje ranjenih zarobljenika, Pretresno vijeće je uvjeren da ta poruka toga dana jeste prenesena **Pandureviću**.

1908. **Pandurević** je 23. jula u 10:00 sati u kasarni u preduzeću "Standard" održao referisanje kojem su prisustvali Obrenović, Dragutinović i komandanti bataljona i divizionara brigade.⁵⁷³³ Na tom referisanju **Pandurević** je zatražio da se "dio zarobljenih koji su bili u tom našem pritvoru [u Zvorničkoj brigadi], što prije evakušu u Batkoviće".⁵⁷³⁴ Referisanje je trajalo najmanje jedan sat, a **Pandurević** i Obrenović su kasnije u **Pandurevićevoj** kancelariji raspravljali o nedavnim događajima, posebno o operaciji ubijanja koja je izvršena na zvorničkom području.⁵⁷³⁵

1909. **Pandurević** je svoj razgovor s Obrenovićem te večeri opisao kako slijedi. On i Obrenović su razgovarali o tome zašto niko iz Komande korpusa nije zatražio dodatne informacije u vezi sa zarobljenicima i zašto nijedan od komandanata bataljona nije na referisanju

32262–32264 (27. februar 2009. godine). **Pandurević** je izjavio da 23. jula nije vidio **Popovića** u kasarni u preduzeću "Standard", kao i da nije znao da li je **Popović** odveo zarobljenike. Vinko Pandurević, T. 31149 (9. februar 2009. godine), T. 32265–32269 (27. februar 2009. godine). Međutim, Pandurević je 23. jula već znao da je **Popović** na tom području i da je uključen u pogubljenje zarobljenika. Vinko Pandurević, T. 32261–32262 (27. februar 2009. godine).

⁵⁷³¹ Vinko Pandurević, T. 31170 (10. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, na jutarnjem referisanju 23. jula, čuo je da "prva grupa zarobljenika" poslata u Batković. Vinko Pandurević, T. 31160 (10. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, zarobljenici dovedeni u kasarnu u preduzeću "Standard" evidentirani su u dokumentaciji brigade; broj zarobljenika je navođen u redovnim borbenim izvještajima svakoga dana i u bilježnici dežurnog oficira; i zarobljenici su uredno odvoženi u Batković. V. Pandurevićev završni podnesak, par. 861.

⁵⁷³² Vinko Pandurević, T. 31170 (10. februar 2009. godine). Novaković je od jednog vojnika u kasarni u preduzeću "Standard" saznao da su ti muškarci, bosanski Muslimani, odvedeni na razmjenu u okolinu Patkovače u Bijeljini. Radivoje Novaković, dokazni predmet P02480, Izjava na osnovu pravila 92ter (6. mart 2003. godine), str. 3. Prema Begovićevim riječima, Obrenović mu je rekao da će te ljude razmijeniti u Bijeljini. Begović je od jednog vojnog policajca saznao da su ti ljudi odvezeni autobusom, ali nije znao u kakvim okolnostima. Zoran Begović, dokazni predmet P02481 Izjava na osnovu pravila 92ter (2. april 2003. godine), str. 3; Zoran Begović, T. 9134, 9144, 9164–9165 (21. mart 2007. godine). Prema Begovićevoj verziji događaja, stigla je još jedna grupa od četiri-pet ranjenih zarobljenika, Muslimana, njima je takođe pružena lijekarska pomoć i oni su takođe ubrzo poslije toga poslani u Bijeljini na razmjenu. Zoran Begović, T. 9136, 9148–9149 (21. mart 2007. godine). Imena tih muškaraca nisu na spisku osoba razmijenjenih u zatočeničkom centru Batković. V. dokazni predmet P03522 (povjerljivo). V. takođe gore, par. 576.

⁵⁷³³ Svjedok PW-168, T. 16592–16593 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12740 (15. juni 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 31149–31150 (9. februar 2009. godine); dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, str. 177.

⁵⁷³⁴ Miodrag Dragutinović, T. 12740 (15. juni 2007. godine) (gdje je takođe dodao da je **Pandurević** "to [...] tražio od Komande korpusa").

⁵⁷³⁵ Vinko Pandurević, T. 31151–31153 (9. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15948 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 16593–16594 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine) (gdje je izjavio da je Obrenović poslije sastanka razgovarao s **Pandurevićem** o pogubljenju zarobljenika u školama u opštini Zvornik).

pomenuo zarobljenike ni pogubljenja.⁵⁷³⁶ Obrenović o tim pitanjima nije imao više informacija nego prilikom njihovih ranijih razgovora. Obrenović je takođe rekao da ne razumije šta se dogodilo.⁵⁷³⁷ U tom razgovoru **Pandurević** je rekao da je iznenađen što nije reagovao niko iz korpusa i njih dvojica su se složila "da je u tome trenutku i u to vreme to što [...] mo[gu] preduzeti".⁵⁷³⁸ **Pandurević** je Obrenoviću takođe rekao da je pitanje dana kada će se vratiti u Žepu i o tome razgovarati s Krstićem lično.⁵⁷³⁹ Osim toga, prema **Pandurevićevoj** verziji događaja, njih dvojica su tom prilikom razgovarala o tome da li da provedu istragu, ali su zaključili da je **Pandurevićev** Vanredni borbeni izvještaj od 18. jula "najviše što mo[gu] uraditi" i da će oni, nakon što se on lično sastane s Krstićem, znati može li se još nešto napraviti.⁵⁷⁴⁰ Prema **Pandurevićevim** riječima, zaključili su to jer su shvatili da bi bilo iluzorno provoditi istragu na uobičajeni način, kao i da "ponekad istina ako suviše rano stigne može imati veće negativne efekte nego ako malo zakasni".⁵⁷⁴¹

1910. Svjedok PW-168 je takođe iznio jednu verziju razgovora vođenog između **Pandurevića** i Obrenovića 23. jula. Prema njegovim riječima, Obrenović je u jednom trenutku upitao **Pandurevića** zašto se zarobljenici dovode u Zvornik i "šta mi u tom smislu, što tu su ti ljudi postreljani, šta, šta mi treba u tom smislu da radimo".⁵⁷⁴² **Pandurević** je odgovorio da je napisao "vanredni izvještaj"⁵⁷⁴³ i takođe je rekao da "[š]ta, zna se, kaže, Mladić je to naredio, zna se ovi koji su to izvodili, ko god bude pročitao one izvještaje, jasno će mu biti".⁵⁷⁴⁴ Obrenović je

⁵⁷³⁶ Vinko Pandurević, T. 31151–31152 (9. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, to je bio njihov treći ili četvrti razgovor u vezi sa zarobljenicima i njihovom sudbinom od 18. jula. Vinko Pandurević, T. 31153 (9. februar 2009. godine). Što se tiče njegovog raspoloženja u vrijeme razgovora s Obrenovićem 23. jula, **Pandurević** je rekao da je teško opisati "ljutnju, bes, mučninu koju čovek oseća u takvim situacijama". Vinko Pandurević, T. 31153 (9. februar 2009. godine). **Pandurević** je nadalje izjavio "koji je mozak tako nešto mogao da odluči, ali smo prema informacijama koje smo imali znali da je to naređenje došlo od generala Mladića". Vinko Pandurević, T. 31154 (9. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, on je u razgovoru toga dana dao oduška gnjevu rekavši nešto u smislu "[K]o je ovo smestio nama? Ko je ovo smestio Zvorniku? Jer kad se takva vrsta zločina pomene da se desila na području Zvornika, svi će logički smatrati da je to uradila Zvornička brigada, na stranu samu težinu zločina samog po sebi". Vinko Pandurević, T. 31154 (9. februar 2009. godine).

⁵⁷³⁷ Vinko Pandurević, T. 31153 (9. februar 2009. godine).

⁵⁷³⁸ *Ibid.*

⁵⁷³⁹ *Ibid.* Cerović je, počev od 23. jula, **Pandureviću** svakog dana govorio da se spremi za povratak na žepsko područje. Vinko Pandurević, T. 31175 (10. februar 2009. godine); dokazni predmet 7D00604, Presretnuti razgovor između Cerovića i generala Krstića. Međutim, major Jevđević je **Pandureviću** 26. jula rekao da vjerovatno neće morati u Žepu "jer puške čute već drugi dan". Vinko Pandurević, T. 31175–31176 (10. februar 2009. godine); dokazni predmet P01353a, Presretnuti razgovor, 26. juli 1995. godine, 08:00 sati.

⁵⁷⁴⁰ Vinko Pandurević, T. 31154 (9. februar 2009. godine).

⁵⁷⁴¹ *Ibid.* **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da je svjesno odlučio da na referisanju s okupljenim komandantima ne pokreće pitanje zarobljenika ni ubijanja. **Pandurević** izjavio da iz Komande korpusa nije dobio nikakve informacije kao odgovor na njegov vanredni borbeni izvještaj od 18. jula, kao i da "ni[je] mogao tako krupno pitanje pred tako velikim brojem ljudi pokrenuti iz više razloga, a jedan od tih razloga je da se o takvim stvarima kada je moguće i prikrivanje dokaza, kada su moguće razne druge radnje, i ne pokreće nego da se pokrene u užem krugu i na drugi način". Vinko Pandurević, T. 31155 (9. februar 2009. godine).

⁵⁷⁴² Svjedok PW-168, T. 15949 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷⁴³ *Ibid.*

⁵⁷⁴⁴ *Ibid.*, T. 15949–15950 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Prema riječima svjedoka PW-168, **Pandurević** je govoreći o "tim izvještajima" rekao Obrenoviću da je naredio da se "izvještaji /naređenja?/" prepisu u "ratni dnevnik, a mislio je na ove vanredne izvještaje koje je tih dana slao 15., 16., zaključno sa 18." julom 1995. godine. *Ibid.*, T. 15950 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

potom rekao, "pa ipak je to sve se tu dešavalo kod nas",⁵⁷⁴⁵ na šta je **Pandurević** odgovorio: "to je sve zona Drinskog korpusa i to je još više zona Glavnog štaba. On je naredio, oni su uradili. Ko god pročitava izvještaj, biće mu jasno."⁵⁷⁴⁶ **Pandurević** je završio primjedbom, "sa Mladićem gore, mi smo svi propali".⁵⁷⁴⁷

1911. Razmotrivši dokaze, Pretresno vijeće se uvjerilo da se taj razgovor između Obrenovića i **Pandurevića** doista vodio, kao i da su oni razgovarali o svojoj frustraciji i o tome kako ne razumiju zašto su zarobljenici dovedeni u Zvornik, o pitanju kako su trebali reagovati i kako bi trebali reagovati na situaciju u vezi sa zarobljenicima i pogubljenjima, kao i o **Pandurevićevom** Vanrednom izvještaju od 18. jula. U suštini, Pretresno vijeće je uvjereno da su obje verzije razgovora vođenog 23. jula, kako su gore prikazane, tačne.

1912. Četiri bosanska Muslimana, koji su preživjeli pogubljenje na Vojnoj ekonomiji Branjevo i kasnije se predali jednom srpskom vojniku, dovedeni su, nakon što ih je uhapsio 1. bataljon Zvorničke brigade 23. jula 1995. godine, u zatočenički objekt u kasarni u preduzeću "Standard".⁵⁷⁴⁸ U kasarni u preduzeću "Standard" Jeremić je uzeo izjave trojice tih zarobljenika, Muslimana,⁵⁷⁴⁹ a Jeremićev kolega u Službi za suzbijanje kriminaliteta Čedo Jović je uzeo izjavu četvrtog zarobljenika, Fuada Dozića.⁵⁷⁵⁰ Ta četiri Muslimana su otkrila da su im pomogla dva vojnika VRS-a.⁵⁷⁵¹ Postoje dokazi da je **Nikolić** razgovarao o toj četvorici Muslimana s **Pandurevićem** i rekao mu da su oni pobjegli s mjesta pogubljenja.⁵⁷⁵² **Pandurević** je reagovao tako što je rekao **Nikoliću** da ostane poslije referisanja.⁵⁷⁵³ Međutim, prema **Pandurevićevim** riječima, do tog njegovog razgovora s **Nikolićem** nikad nije došlo.⁵⁷⁵⁴ Dva dana kasnije, ta

⁵⁷⁴⁵ *Ibid.*, T. 15950 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷⁴⁶ *Ibid.*

⁵⁷⁴⁷ *Ibid.* **Pandurević** je 23. jula u 20:00 sati otišao iz kasarne u preduzeću "Standard" i više se tog dana nije vraćao. Vinko Pandurević, T. 31159 (10. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, Obrenović je ostao s uputstvom koje je dobio od njega da s Komandom korpusa počne rješavati pitanje prevoza zarobljenika u Batković. Vinko Pandurević, T. 31160 (10. februar 2009. godine).

⁵⁷⁴⁸ Svjedok PW-168, T. 15916–15917 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); dokazni predmet P00392, Dokument Vojne policije Zvornik: Izjava Almira Halilovića, str. 1–2; dokazni predmet P00389, Dokument Vojne policije Zvornik: Izjava Sakiba Kivirića, str. 1; dokazni predmet P00390, Dokument Vojne policije Zvornik: Izjava Emina Mustafića, str. 1; dokazni predmet P00391, Dokument Vojne policije Zvornik: Izjava Fuada Dozića, str. 1. V. gore, par. 584–586. Prema **Pandurevićevim** riječima, on nije znao da je 1. bataljon Zvorničke brigade zarobio tu četvoricu Muslimana, za to je saznao tek iz svjedočenja svjedoka PW-168. Vinko Pandurević, T. 32324–32325 (2. mart 2009. godine).

⁵⁷⁴⁹ Nebojša Jeremić, T. 10430–10433 (24. april 2007. godine); dokazni predmet P00392, Dokument Vojne policije Zvornik: izjava Almira Halilovića; dokazni predmet P00389, Dokument Vojne policije Zvornik: Izjava Sakiba Kivirića; dokazni predmet P00390, Dokument Vojne policije Zvornik: Izjava Emina Mustafića; dokazni predmet P00391, Dokument Vojne policije Zvornik: Izjava Fuada Dozića. V. gore, par. 586.

⁵⁷⁵⁰ Nebojša Jeremić, T. 10418–10419, 10433 (24. april 2007. godine). V. gore, par. 586.

⁵⁷⁵¹ Svjedok PW-168, T. 15916–15917 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷⁵² *Ibid.*, T. 15916–15917, 15925 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Prema riječima svjedoka PW-168, taj razgovor se vodio nakon što je koridor zatvoren 17. jula 1995. godine. Svjedok PW-168, T. 15916 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷⁵³ Svjedok PW-168, T. 15916–15917, 15925 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷⁵⁴ Vinko Pandurević, T. 32347 (2. mart 2009. godine). **Pandurević** je, osim toga, izjavio da je bilo još mnogo neprijateljskih vojnika u zatočeničkom objektu Zvorničke brigade i da su svi prevezeni u logor Batković. "Nikakvog razloga nije bilo da se prema ovima na drugačiji način postupa. Ja sam ovde u toku proučavanja materijala video tu krivičnu prijavu koju je podnio Drago Nikolić i video sam izjave tih ljudi. Iz tih izjava se uopšte ne vidi da su oni preživeli streljanje, nego da su zalutali i

četvorica Muslimana su jednostavno "nestala".⁵⁷⁵⁵ Pretresno vijeće je ocijenilo dokaze i, uprkos **Pandurevićevom** negiranju, uvjereni su da su **Nikolić** i on razgovarali o toj četvorici, kao što opisuju svjedok PW-168.

1913. Od 23. do 26. jula, u Batković je prebačeno 140-150 ratnih zarobljenika koje je zarobila Zvornička brigada.⁵⁷⁵⁶

(xii) 26–31. juli 1995. godine

1914. **Pandurević** i **Legenda** su 26. jula 1995. otišli na Bokšanicu, gdje su od **Mladića** dobili naređenje da odu na drugi dio fronta.⁵⁷⁵⁷ Osim **Mladića**, na kontrolnom punktu na Bokšanici su 26. jula također bili **Gvero**, **Krstić**, **Tolimir** i **Hamdija Torlak**.⁵⁷⁵⁸ Linija fronta je u to vrijeme bila negdje između **Grahova** i **Drvara** i **Mladić** im je naredio da krenu prema tom području.⁵⁷⁵⁹ Dok je **Pandurević** bio na kontrolnom punktu na Bokšanici, stizali su autobusi s Muslimanima iz **Žepe**.⁵⁷⁶⁰

zarobljeni. Ja nisam imao nikakav razlog da prema njima postupim na drugi način nego prema ostalim." Vinko Pandurević, T. 32324–32325 (2. mart 2009. godine).

⁵⁷⁵⁵ Svjedok PW-168, T. 15916–15917 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Svjedok PW-168 je izjavio da je za to saznao otprilike u vrijeme kada se to dogodilo, ali nije rekao kako je to saznao. Za tu četvoricu bosanskih Muslimana je prijavljeno da su nestali poslije pada Srebrenice, do danas nisu identifikovani i njihova smrt nije utvrđena analizom DNK. Dokazni predmet P03159a (povjerljivo), str. 39, 52, 93, 126; dokazni predmet P02413, Ažurirani izvještaj Helgea Brunborga - Nestali i mrtvi iz Srebrenice: Izvještaj i spisak iz 2005. godine, str. 1. Pretresno vijeće se van razumne sumnje uvjerilo da su ta četvorica bosanskih Muslimana ubijena negdje poslije 23. jula 1995. godine. V. gore, par. 589.

⁵⁷⁵⁶ Vinko Pandurević, T. 31163–31169 (10. februar 2009. godine); T. 32325 (2. mart 2009. godine); dokazni predmet P03522 (povjerljivo); dokazni predmet 3DP00344, Redovni borbeni izvještaj Komande Zvorničke brigade podnesen Komandi Drinskog korpusa, s potpisom komandanta potpukovnika Vinka Pandurevića, 25. juli 1995. godine, par. 3; dokazni predmet 3DP00346, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s Pandurevićevim otkucanim potpisom, 26. juli 1995. godine, par. 2. V. također gore, par. 593. Prema **Pandurevićevim** riječima, sa svim tim ratnim zarobljenicima se prije premještanja korektno postupalo. Vinko Pandurević, T. 31168–31169 (10. februar 2009. godine).

⁵⁷⁵⁷ Saša Jovanović, T. 33915, 33918–33919 (3. juli 2009. godine). V. također dokazni predmet P04537, Video-materijal sa Bokšanice, koji sadrži snimke **Mladića**, **Gvere**, **Krstića**, **Pandurevića**, **Hamdije Torlaka** i **izbjeglica iz Žepe** na kontrolnom punktu UN-a na Bokšanici, 26. juli 1995. godine. V. također putni radni list za Pandurevićevo vozilo u kojem je zabilježeno putovanje na relaciji Zvornik – Rogatica (blizu Žepe) 26. jula, dokazni predmet 7D00091, Putni radni list za nisan za juli 1995. godine, str. 4. Jovanović je 26. jula vidio **Gveru**, kao i **Krstića**, **Tolimira**, **Pandurevića** i **Legendu**. Saša Jovanović, T. 33917 (3. juli 2009. godine). Jovanović je jedino tada vidio **Pandurevića** na Bokšanici. Saša Jovanović, T. 33925 (3. juli 2009. godine).

⁵⁷⁵⁸ Saša Jovanović, T. 33915, 33917–33918 (3. juli 2009. godine); dokazni predmet P04537, Video-materijal sa Bokšanice, koji sadrži snimke **Mladića**, **Gvere**, **Krstića**, **Pandurevića**, **Hamdije Torlaka** i **izbjeglica iz Žepe** na kontrolnom punktu UN-a na Bokšanici, 26. juli 1995. godine.

⁵⁷⁵⁹ Saša Jovanović, T. 33919 (3. juli 2009. godine). Jovanović je u svom svjedočenju rekao da je čuo odlomke **Mladićevih** naređenja. Saša Jovanović, T. 33919 (3. juli 2009. godine). Zbog krize na dijelu linije fronta prema **Drvaru** u **Bosanskoj Krajini**, **Mladić** je **Pandureviću** i **Legendi** naredio da premjeste elemente Zvorničke brigade kako bi zaustavili napredovanje Hrvatske vojske i ponovo zauzeli **Grahovo**. Saša Jovanović, T. 33919 (3. juli 2009. godine). V. također Vinko Pandurević, T. 31186 (10. februar 2009. godine).

⁵⁷⁶⁰ Dokazni predmet P04537, Video-materijal sa Bokšanice, koji sadrži snimke **Mladića**, **Gvere**, **Krstića**, **Pandurevića**, **Hamdije Torlaka** i **izbjeglica iz Žepe** na kontrolnom punktu UN-a na Bokšanici, 26. juli 1995. godine, 14:24, 14:50. U tom video-materijalu se može vidjeti **Pandurević** zajedno s **Mladićem**, **Krstićem** i **Gverom** 26. jula na kontrolnom punktu UN-a na Bokšanici neposredno prije i tokom prevoženja muslimanskih civila preko kontrolnog punkta. Dokazni predmet P04537, Video-materijal sa Bokšanice, koji sadrži snimke **Mladića**, **Gvere**, **Krstića**, **Pandurevića**, **Hamdije Torlaka** i **izbjeglica iz Žepe** na kontrolnom punktu UN-a na Bokšanici, 26. juli 1995. godine. Taj video-materijal sadrži **Mladićevu** najavu: "Dolaze Turci. Dodite ovamo, momci." Dokazni predmet P04537, Video-materijal sa Bokšanice, koji sadrži snimke **Mladića**, **Gvere**, **Krstića**, **Pandurevića**, **Hamdije Torlaka** i **izbjeglica iz Žepe** na kontrolnom punktu UN-a na Bokšanici, 26. juli 1995. godine. **Mladić**, **Gvero**, **Krstić** i **Pandurević** su se potom poredali uz put na kontrolnom punktu i nekoliko sekundi kasnije pored njih su prošli autobusi s Muslimanima iz **Žepe**. Dokazni predmet P04537, Video-materijal sa Bokšanice, koji sadrži snimke **Mladića**, **Gvere**, **Krstića**, **Pandurevića**, **Hamdije Torlaka** i **izbjeglica iz Žepe** na kontrolnom punktu UN-a na Bokšanici, 26. juli 1995. godine, 14:24, 14:50. Prema **Pandurevićevim** riječima, u to vrijeme u **Žepi** nije bilo borbenih dejstava, a on je mislio da je u toku

1915. **Pandurević** je 27. jula otišao na IKM u Gođenju i sastao se s Krstićem, u skladu s naređenjem koje je dobio prethodnog dana.⁵⁷⁶¹ **Pandurević** je s Krstićem želio da razgovara o naređenju Zvorničkoj brigadi za raspoređivanje snaga u jedinicu Drinskog korpusa koja će biti poslata u 2. krajiški korpus.⁵⁷⁶² Taj sastanak je takođe smatrao prilikom da s Krstićem razgovara o vanrednim borbenim izvještajima Zvorničke brigade od 15., 16. i 18. jula.⁵⁷⁶³ **Pandurević** se na IKM-u sastao s Krstićem nasamo, pomenuo mu je svoje vanredne borbene izvještaje i pitao ga da li ima konkretnije informacije u vezi sa zarobljenicima pogubljenim na zvorničkom području.⁵⁷⁶⁴ Prema **Pandurevićevim** riječima, Krstić mu je u suštini rekao da to nije njegova briga i da će on taj problem riješiti kako treba.⁵⁷⁶⁵

1916. **Pandurević** je od 29. jula obilazio bataljone brigade i vršio njihovu inspekciju u sklopu priprema za upućivanje dijela ljudstva brigade na područje 2. krajiškog korpusa u skladu s naređenjem Drinskog korpusa.⁵⁷⁶⁶ **Pandurević** je ostao u zoni odbrane Zvorničke brigade do 31. jula ili 1. avgusta.⁵⁷⁶⁷

(xiii) 3. avgust–15. septembar 1995. godine

1917. **Pandurević** je 3. avgusta 1995. godine imenovan za komandanta brigade sa zadatkom da ode u Krajinu.⁵⁷⁶⁸ Obrenović je imenovan za vršioca dužnosti komandanta Zvorničke brigade u **Pandurevićevom** odsustvu, što je dokumentirano u formalnom naređenju koje je Krstić izdao 8. avgusta.⁵⁷⁶⁹ Od 3. do 7. avgusta **Pandurević** je radio na formiranju i pripremi 2. drinske brigade koja je trebala otići u Krajinu.⁵⁷⁷⁰

evakuacija civilnog stanovništva iz Žepe, ali nije imao konkretna saznanja o načinu na koji se ona vrši. Vinko Pandurević, T. 31180 (10. februar 2009. godine).

⁵⁷⁶¹ Vinko Pandurević, T. 31172–31173, 31176–31177 (10. februar 2009. godine). V. takođe dokazni predmet 7D00609, Presretnuti razgovor, 23.20 sati, Pandurević – DKZO – Palma – Zlatar – Uran – IKM DK.

⁵⁷⁶² Vinko Pandurević, T. 31177 (10. februar 2009. godine).

⁵⁷⁶³ *Ibid.*

⁵⁷⁶⁴ *Ibid.*, T. 31178–31179 (10. februar 2009. godine).

⁵⁷⁶⁵ *Ibid.*, T. 31179 (10. februar 2009. godine).

⁵⁷⁶⁶ *Ibid.*, T. 31186 (10. februara 2009. godine); dokazni predmet 7DP00124, Naređenje Drinskog korpusa, s Krstićevim potpisom, 29. juli 1995. godine ("vrlo hitno" naređenje za prevođenje jedinica korpusa u "pun[u] B/G". **Pandurević** je objasnio da je zbog napada Hrvatske vojske na RS tokom operacije "Oluja" postojala kritična situacija zbog koje je bilo potrebno izdati to hitno naređenje za borbenu gotovost. Vinko Pandurević, T. 31186 (10. februar 2009. godine). V. dokazni predmet 7D00729, Naređenje Komande Zvorničke brigade za marš, s Pandurevićevim potpisom, 28. juli 1995. godine.

⁵⁷⁶⁷ Miodrag Dragutinović, T. 12605–12607 (14. juni 2007. godine).

⁵⁷⁶⁸ Vinko Pandurević, T. 31187 (10. februar 2009. godine); dokazni predmet 7D00615, Naređenje Komande Drinskog korpusa, s Krstićevim potpisom, 3. avgust 1995. godine.

⁵⁷⁶⁹ Svjedok PW-168, T. 15923–15924 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); T. 16621–16622 (19. oktobar 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 31191–31193 (10. februar 2009. godine); dokazni predmet 5D00452 (povjerljivo). Prema riječima svjedoka PW-168, kada je Obrenović vršio dužnost komandanta brigade u periodu od 7. avgusta 1995. do 26. septembra 1995. godine, on je praktički bio komandant brigade. Svjedok PW-168, T. 15924 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 16053–16054 (zatvorena sjednica) (9. oktobar 2007. godine), T. 16176 (zatvorena sjednica), 16189–16190 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine), T. 16596 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine).

⁵⁷⁷⁰ Vinko Pandurević, T. 31188 (10. februar 2009. godine); dokazni predmet 7D00611, Dokument Komande Zvorničke brigade u vezi s pripremom jedinica i komandi za formiranje 2. drinske lake pješadijske brigade, s Pandurevićevim potpisom, 3. avgust 1995. godine.

1918. **Pandurević** je s novom brigadom 7. avgusta krenuo iz Kozluka prema zoni 2. krajiškog korpusa u Drvaru, udaljenoj otprilike 600-700 kilometara od Zvorničke brigade.⁵⁷⁷¹ Učestvovao je u borbenim dejstvima do 16. septembra, kada se sa svojom novom brigadom vratio u Zvornik.⁵⁷⁷² U tom periodu je nekoliko puta nazvao Zvorničku brigadu kako bi izvijestio o gubicima ili opisao događaje u Krajini.⁵⁷⁷³ Takođe je bio u kontaktu s Drinskim korpusom. Međutim, prema njegovim riječima, on u tom periodu nije čuo ni za kakav plan iskopavanja i ponovnog pokopavanja tijela u Zvorniku i nije bio obaviješten o dostavljanju goriva Zvorničkoj brigadi 14. septembra.⁵⁷⁷⁴

(xiv) 16–17. septembar 1995. godine

1919. **Pandurević** se u Zvorničku brigadu vratio 16. septembra u 11:30 sati.⁵⁷⁷⁵ Ostao je u Zvorničkoj brigadi dva dana, tokom kojih se bavio poslovima u vezi sa 2. drinskom brigadom, sa kojom je prethodno bio u Krajini, uključujući rasformiranje te jedinice i vraćanje opreme i jedinica na mjesta na kojima su se ranije nalazili.⁵⁷⁷⁶

⁵⁷⁷¹ Vinko Pandurević, T. 31196–31197 (10. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15923 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T.16053–16054 (zatvorena sjednica) (9. oktobar 2007. godine), T. 16175–16178 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine), T. 16596 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine), T. 17193–17194 (zatvorena sjednica) (31. oktobar 2007. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12613–12614 (14. juni 2007. godine), T. 12721–12722 (15. juni 2007. godine); Milomir Savčić T. 15348–15349 (13. septembar 2007. godine). V. takođe Damjan Lazarević, T. 14526 (30. avgust 2007. godine); dokazni predmet 7D00252, Naređenje Drinskog korpusa, s Pandurevićevim otkucanim potpisom, 6. avgust 1995. godine.

⁵⁷⁷² Sugestija tužilaštva je da se **Pandurević** vratio iz Krajine u Zvornik u večernjim satima 15. septembra. Završni podnesak tužilaštva, par. 1520 (gdje se poziva na jednu zabilješku u putnom radnom listu za **Pandurevićevo** vozilo u kojoj se kaže da taj automobil 15. septembra išao u Zvornik, v. dokazni predmet 7D00770, Putni radni list za nisan T-2175 za septembar 1995. godine, str. 3). Međutim, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da se **Pandurević** prije 16. jula vratio u Zvornik i to na osnovu sljedećih dokaza: v. Vinko Pandurević, T. 31202 (10. februar 2009. godine); dokazni predmet 7DP00379, Bilježnica dežurnog operativnog oficira Zvorničke brigade, 27. juli 1995. - 29. oktobar 1995. godine, str. 119 (gdje je 16. septembra zabilježeno "Vinko **Pandurević** vratio se u 11:30"); Miodrag Dragutinović, T. 12722–12724, 12727–12728 (15. juni 2007. godine); dokazni predmet 7DP00378, Dnevnik dežurnog oficira Zvorničke brigade, 12. februar 1995. godine - 3. januar 1996. godine, str. 121–122 (koji sadrži zabilješku za 16. septembar 1995. godine u kojoj se kaže "Danas u 11:30 vratila se 2. DB u Zvornik na čelu sa potpukovnikom Vinkom **Pandurevićem** iz zone odgovornosti 2. KK Z/O 2. KK"); svjedok PW-168, T. 15921–15923 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 17190–17191 (zatvorena sjednica) (31. oktobar 2007. godine). V. takođe dokazni predmet 7D00439, Izvještaj, s Pandurevićevim potpisom, 23. oktobar 1995. godine (za pojedinosti u vezi s njegovim kretanjem u periodu tokom kojeg je komandovao jedinicom u Krajini).

⁵⁷⁷³ Vinko Pandurević, T. 31203 (10. februar 2009. godine).

⁵⁷⁷⁴ *Ibid.*, T. 31204–31206 (10. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, on je 14. septembra bio "u selu Velagići na raskrsnici puteva između Bosanskog Petrovca i Ključa", otprilike 500 kilometara od Zvornika. *Ibid.*, T. 32270 (27. februar 2009. godine).

⁵⁷⁷⁵ Dokazni predmet 7DP00379, Bilježnica dežurnog operativnog oficira Zvorničke brigade, 27. juli 1995. - 29. oktobar 1995. godine, str. 119; dokazni predmet 7DP00378, Dnevnik dežurnog oficira Zvorničke brigade, 12. februar 1995. godine - 3. januar 1996. godine, str. 121–122; svjedok PW-168, T. 15921–15923 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 17190–17191 (zatvorena sjednica) (31. oktobar 2007. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12721–12723, 12727–12728 (15. juni 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 31202 (10. februar 2009. godine).

⁵⁷⁷⁶ Svjedok PW-168, T. 15924 (27. septembar 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 31208–31209 (10. februar 2009. godine). **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da se, po povratku, nije bavio poslovima u vezi sa Zvorničkom brigadom. Vinko Pandurević, T. 31208–31209 (10. februar 2009. godine). Osim toga, prema **Pandurevićevim** riječima, on 16. septembra nije komandovao Zvorničkom brigadom zato što je još uvijek bio komandant 2. drinske brigade. Vinko Pandurević, T. 32302–32303 (2. mart 2009. godine).

1920. **Pandurević** je 16. septembra razgovarao s Krstićem i složili su se da on toga dana ode u Vlasenicu kako bi podnio izvještaj.⁵⁷⁷⁷

1921. Prema riječima svjedoka PW-168, Obrenović je 14. septembra, prije **Pandurevićevog** povratka u Komandu Zvorničke brigade, saznao za telegram u vezi s dostavljanjem pet tona goriva za Milorada Trbića.⁵⁷⁷⁸ To je bio neobičan postupak jer je brigada obično imala samo dvije tone goriva u rezervi.⁵⁷⁷⁹ Obrenović je stoga nazvao dežurnog oficira u Drinskom korpusu da vidi o čemu se radi, ali ovaj "nije imao pojma" o tome.⁵⁷⁸⁰ Nekoliko minuta kasnije, Obrenovića je nazvao **Popović**, koji ga je pitao kako je saznao za gorivo, a Obrenović mu je odgovorio da je za to saznao od dežurnog oficira Zvorničke brigade.⁵⁷⁸¹ **Popović** je odgovorio da su "dežurni zeznuli stvar i da to, da pojma nemaju", nakon čega su završili razgovor.⁵⁷⁸² Kasnije toga dana Zvornička brigada je od Glavnog štaba dobila naređenje kojim se odobrava izdavanje 5.000 litara dizel-goriva D-2 kapetanu Trbiću za izvođenje inženjerskih radova.⁵⁷⁸³ Postoje dokazi da je Obrenović 16. septembra razgovarao s **Pandurevićem** i obavijestio ga o naređenju u vezi s gorivom za Milana Trbića od 14. septembra,⁵⁷⁸⁴ na šta je **Pandurević** odgovorio da će to ispitati kada ode u Komandu Drinskog korpusa u Vlasenici kasnije toga dana.⁵⁷⁸⁵ Prema toj verziji događaja, **Pandurević** je po povratku iz Komande Drinskog korpusa kasnije toga dana rekao Obrenoviću da će **Popović** "i ti njegovi" vršiti ponovno pokopavanje i da je gorivo namijenjeno za taj zadatak.⁵⁷⁸⁶ Međutim, prema **Pandurevićevim** riječima, on 16.

⁵⁷⁷⁷ Vinko Pandurević, T. 32273–32274 (27. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, Krstić mu u tom razgovoru nije ništa rekao o operaciji ponovnog pokopavanja pogubljenih zarobljenika. Vinko Pandurević, T. 32276–32277 (27. februar 2009. godine).

⁵⁷⁷⁸ Svjedok PW-168, T. 15921–15922 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 17006 (zatvorena sjednica) (26. oktobar 2007. godine).

⁵⁷⁷⁹ *Ibid.*, T. 15921 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷⁸⁰ *Ibid.*, T. 15921 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 17006 (zatvorena sjednica) (26. oktobar 2007. godine).

⁵⁷⁸¹ *Ibid.*

⁵⁷⁸² *Ibid.*, T. 15921 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷⁸³ *Ibid.*, T. 15921 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 17006 (zatvorena sjednica) (26. oktobar 2007. godine); dokazni predmet P00041, Naređenje Glavnog štaba u vezi s dodjelom goriva, s Mladićevim otkucanim potpisom, 14. septembar 1995. godine; dokazni predmet P00042, Naređenje br. 10/34/2-3-701 Glavnog štaba VRS-a za izdavanje 5.000 litara dizel goriva D-2, s otkucanim potpisom Žarka Ljuboječića, 14. septembar 1995. godine, 14. septembar 1995. godine. V. takođe dokazni predmet 3D00217, Izvod iz dokaznog predmeta P379 – Bilježnica dežurnog oficira, 27. juli - 29. oktobar, zabilješka za 14. septembar 1995. godine (u kojoj je zabilježeno da su primljeni telegrami u vezi s naređenjem za izdavanje goriva). Premda se u naređenju Glavnog štaba (dokazni predmet P00041) kaže da će gorivo biti dostavljeno u kasarnu u preduzeću "Standard" u Zvorniku, "kapetanu Miloradu Trpiću", svjedok PW-168 je potvrdio da je najvjerovatnije riječ o štamparskoj grešci operatera na teleprinteru i da bi umjesto toga trebalo pisati "kapetanu Miloradu Trbiću". Svjedok PW-168, T. 15922 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). Tužilaštvo je takođe ukazalo na pogrešan prijevod u engleskoj verziji dokaznog predmeta P00041: prva dva reda glase "General Staff of the Army of Republica Srpska", a trebalo bi da glase "Main Staff of the Army of Republica Srpska". Svjedok PW-168, T. 15922 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷⁸⁴ Svjedok PW-168, T. 15921 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁷⁸⁵ *Ibid.*, T. 15921–15922 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine); T. 17006–17007 (zatvorena sjednica) (26. oktobar 2007. godine).

⁵⁷⁸⁶ *Ibid.*, T. 15922 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). V. takođe dokazni predmet 7D00770, Putni radni list za nisan T-2175 (gdje je zabilježeno putovanje iz Zvornika u Vlasenicu 16. septembra). U vezi s tom zabilješkom u putnom radnom listu **Pandurević** je rekao: "Ja kad sam stigao 16. u Zvornik, ja sam se čuo sa generalom Krstićem i bio je dogovor da taj dan odem do Vlasenice, da njega izvestim o tome šta je brigada radila i zato je vozač upis'o relaciju, a kad pogledate kilometražu, videćete da nema još 100 kilometara kol'ko bi bilo da sam išao Vlasenica Zvornik i nazad. I nisam išao taj dan u Vlasenicu." Vinko Pandurević, T. 32274 (27. februar 2009. godine).

septembra nije sa Obrenovićem razgovarao ni o čemu takvom i toga dana nije bio u Vlasenici.⁵⁷⁸⁷ Prema **Pandurevićevoj** verziji događaja, on je u večernjim satima 16. septembra vidio Obrenovića u Komandi brigade, ali mu Obrenović tom prilikom nije pomenuo nikakvo gorivo.⁵⁷⁸⁸ Pretresno vijeće napominje da postoje protivrječni dokazi o tome da li se taj razgovor između Obrenovića i **Pandurevića** u vezi s gorivom odigrao, kao i u vezi s tim da li je **Pandurević** 16. jula otišao u Vlasenicu. Što se tiče operacije ponovnog pokopavanja, Pretresno vijeće podsjeća na svoju konstataciju da ponovno pokopavanje nije krivično djelo prema Statutu.⁵⁷⁸⁹ Po mišljenju Pretresnog vijeća, zbog toga nije potrebno donositi zaključak o tome da li su se ti događaji odigrali.

1922. **Pandurević** je u jutarnjim satima 17. septembra otišao u kasarnu u preduzeću "Standard".⁵⁷⁹⁰ Prema njegovim riječima, planirao je da Krstiću toga dana u Vlasenici podnese izvještaj, ali kada je 17. jula ujutro stigao u kasarnu u preduzeću "Standard", dežurni oficir mu je rekao da nazove Krstića telefonom prije nego što krene za Vlasenicu.⁵⁷⁹¹ Poslije toga, oko 9:00 sati, **Pandurević** je Krstiću podnio izvještaj preko telefona, zatražio deset dana dopusta i rekao mu da, ako nije neophodno, radije ne bi išao u Vlasenicu.⁵⁷⁹² Krstić je odobrio oba zahtjeva.⁵⁷⁹³

⁵⁷⁸⁷ Vinko Pandurević, T. 31209–31210 (10. februar 2009. godine); T. 32273–32274, 32276–32277 (27. februar 2009. godine). **Pandurević** takođe tvrdi da Obrenović nije bio u kasarni u preduzeću "Standard" kada se Pandurević sa svojom jedinicom vratio iz Krajine pošto je Obrenović cijelog dana obilazio bataljone. Vinko Pandurević, T. 31211, 31223 (10. februar 2009. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12724 (15. juni 2007. godine); 7DP00379, Bilježnica dežurnog operativnog oficira Zvorničke brigade, 27. juli 1995. - 29. oktobar 1995. godine, str. 120 (gdje je zabilježeno "Obren u 7 a ekipa st. u 2 pb"); dokazni predmet 7D00261, Rad vozila, mašine i agregata (gdje je zabilježeno putovanje u mercedesu koji je vozio Ljubiša Danojlović iz Zvornika u Memiće i natrag u Zvornik); dokazni predmet 7D00670 (povjerljivo) (u tom Redovnom borbenom izvještaju Zvorničke brigade za 16. septembar 1995. godine kaže se da se "[e]kipa starješina iz Komande brigade nalazi [...] u obilasku 2. pb u cilju utvrđivanja kompletnog stanja u jedinici, a posebno funkciji RiK-a. Komandant brigade obišao je položaje 7. pb reon odbrane u Starom Selu"). U vezi s tom zabilješkom u Bilježnici dežurnog oficira Zvorničke brigade, Pandurević je izjavio sljedeće: "7. bataljon je u Memićima bio, a Obrenovića su često zvali Obren". Vinko Pandurević, T. 31212 (10. februar 2009. godine). U vezi s putnim radnim listom vozila, napominje se da je Ljubiša Danojlović tokom rata bio Obrenovićev vozač. Svjedok PW-168, T. 16770 (zatvorena sjednica) (23. oktobar 2007. godine), T. 16607 (zatvorena sjednica) (19. oktobar 2007. godine). Svjedok PW-168 je, tumačeći citirani dio borbenog izvještaja za 16. septembar, potvrdio da je Obrenović komandant brigade koji se pominje u citiranoj bilješci. Svjedok PW-168, T. 17191–17192 (31. oktobar 2007. godine).

⁵⁷⁸⁸ Vinko Pandurević, T. 31209–31210 (10. februar 2009. godine), T. 32271 (27. februar 2009. godine) (djelimično zatvorena sjednica). **Pandurević** je rekao da mu nije ništa rečeno o gorivu "jer to je posao koji se i nije ni ticao Zvorničke brigade". Vinko Pandurević, T. 32277 (27. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevoj** verziji, čini se da je on saznao za naređenje za izdavanje goriva i razgovarao o pitanju ponovnog pokopavanja s Obrenovićem u novembru, kada se Obrenović vratio u Zvorničku brigadu nakon što je komandovao jedinicom u Krajini. Vinko Pandurević, T. 31243 (11. februar 2009. godine), T. 32315 (2. mart 2009. godine).

⁵⁷⁸⁹ V. gore, par. 1032.

⁵⁷⁹⁰ Vinko Pandurević, T. 31210–31211 (10. februar 2009. godine). V. takođe svjedok PW-168, T. 15924 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). **Pandurević** je 16. jula prenoćio u Čelopeku. Vinko Pandurević, T. 31209 (10. februar 2009. godine).

⁵⁷⁹¹ Vinko Pandurević, T. 31210 (10. februar 2009. godine). V. takođe dokazni predmet 7DP00379, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 27. juli 1995. - 29. oktobar 1995. godine, str. 122 (gdje je zabilježeno "p.puk. **Pandurević** da se pre odlaska u Vlasenicu javi generalu Krstiću, a da popodne ne treba ići u Vlasenicu"). Objašnjavajući tu zabilješku u bilježnici, **Pandurević** je rekao: "Radi se o tome da sam je trebao ići 17. u Vlasenicu kod generala Krstića. Ali da je general ili neko u ime njega, al' ovdje piše, javio general, da se javim generalu pre nego što pođem i da ne trebam popodne ići, znači da sam obavio razgovor, al' da nisam išao taj dan u Vlasenicu." Vinko Pandurević, T. 31214 (10. februar 2009. godine).

⁵⁷⁹² Vinko Pandurević, T. 31210–31211 (10. februar 2009. godine). V. takođe svjedok PW-168, T. 15924 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). **Pandurević** je referisao Krstiću tokom telefonskog razgovora s njim i obavijestio ga "da je brigada završila svoj posao, da je izvršeno razvođenje jedinica u njihove matične garnizone". Vinko Pandurević, T. 31210 (10. februar 2009. godine).

⁵⁷⁹³ Vinko Pandurević, T. 31210 (10. februar 2009. godine). V. takođe dokazni predmet 7DP00379, Bilježnica dežurnog operativnog oficira Zvorničke brigade, 27. juli 1995. - 29. oktobar 1995. godine, str. 122.

Poslije tog telefonskog razgovora s Krstićem **Pandurević** se vratio u Čelopek, rezervirao smještaj u Crnoj Gori i 18. septembra ujutro otputovao s djevojkom.⁵⁷⁹⁴

(xv) 25–27. septembar 1995. godine

1923. Prema riječima tužilaštva, **Pandurević** se vratio u Komandu Zvorničke brigade i ponovo preuzeo svoje dužnosti 25. septembra.⁵⁷⁹⁵ Prema toj verziji, **Pandurević** je 25. septembra otišao u Komandu Drinskog korpusa u Vlasenici, sastao se s Krstićem i održao referisanje s komandantima bataljona Zvorničke brigade i "užim delom Komande".⁵⁷⁹⁶

1924. Suprotno verziji tužilaštva, **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da u kasarnu u preduzeću "Standard" nije otišao 25. septembra, nego se u nju vratio 26. septembra 1995. godine.⁵⁷⁹⁷ Prema **Pandurevićevim** riječima, on je 25. septembra nazvao Komandu brigade i dobio poruku da mu je Krstić naredio da prekine dopust i da se vrati.⁵⁷⁹⁸ Nakon što je dobio tu

⁵⁷⁹⁴ Vinko Pandurević, T. 31211 (10. februar 2009. godine).

⁵⁷⁹⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 1524. Svjedok PW-168 je u svom svjedočenju rekao da se **Pandurević** vratio u Zvorničku brigadu 25. septembra 1995. godine. Svjedok PW-168, T. 16608-16610 (zatvorena sjednica) (19. oktobar 2007. godine). U prilog svojoj tvrdnji da se **Pandurević** vratio toga dana, tužilaštvo takođe upućuje na sljedeće: dokazni predmet P02926, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade br. 06-298, s otkucanim potpisom Vinka Pandurevića, 25. septembar 1995. godine (gdje je zabilježeno da je "komandant" bio na referisanju u Komandi Drinskog korpusa); dokazni predmet P02929, Presretnuti razgovor, 25. septembar 1995. godine, 15:40 sati (presretnuti razgovor u kojem **Pandurević** kaže da se fizički nalazi u Komandi Zvorničke brigade). Postoji i presretnuti razgovor od 23. septembra u kojem kapetan Petrović iz Zvorničke brigade saopštava Krstiću da se **Pandurević** vraća u Zvorničku brigadu u ponedjeljak uveče (25. septembar) i u kojem Krstić Petroviću naređuje da Pandureviću kaže da dođe k njemu (Krstiću) u sedam sati u ponedjeljak (25. septembar). Dokazni predmet P04294, Presretnuti razgovor, 23. septembar 1995. godine, 19:25 sati.

⁵⁷⁹⁶ Dokazni predmet P02926, Redovni borbeni izvještaj 1. zvorničke pješadijske brigade podnesen Komandi Drinskog korpusa, s Pandurevićevim potpisom, 25. septembar 1995. godine; svjedok PW-168 T. 16607–16608 (zatvorena sjednica) (19. oktobar 2007. godine) (gdje je izjavio da je Obrenović 25. septembra prisustvovao referisanju koje je **Pandurević** održao u Komandi korpusa u Vlasenici). Redovni borbeni izvještaj za 25. septembar sadrži napomenu da je u 15:00 sati "komandant brigade po povratku sa referisanja iz korpusa održao [...] sastanak sa [...] užim delom komande". Dokazni predmet P02926, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade podnesen Komandi Drinskog korpusa, s Pandurevićevim potpisom, 25. septembar 1995. godine. Međutim, prema **Pandurevićevim** riječima, ta tvrdnja u izvještaju se odnosi na Obrenovića, koji je toga dana bio u Vlasenici. Vinko Pandurević, T. 32350 (2. mart 2009. godine); dokazni predmet 7D00261, Putni radni list vozila za septembar – Ljubiša Danojlović, mercedes (zabilješka za 25. septembar, Zvornik-Vlasenica-Zvornik); svjedok PW-168, T. 16607 (zatvorena sjednica) (19. oktobar 2007. godine) (gdje se potvrđuje da je Obrenović 25. septembra doista otišao u Vlasenicu). Tužilaštvo tvrdi da se iz dokumentacije o vozilima Zvorničke brigade vidi da su 25. septembra dva vozila Komande Zvorničke brigade išla u Vlasenicu. V. dokazni predmet 7D00261, Putni radni list vozila za septembar – Ljubiša Danojlović, mercedes; dokazni predmet P04405, Putni radni list za mercedes P-4687 za 17-30. septembar 1995. godine. Tužilaštvo stoga tvrdi da su 25. septembra i **Pandurević** i Obrenović, išli u Vlasenicu. Obrenović je 25. septembra otputovao u Vlasenicu u okviru priprema za preuzimanje komande nad novom jedinicom, 2. drinskom brigadom. Vozio ga je njegov šofer, Ljubiša Danojlović. Svjedok PW-168, T. 16607–16608 (zatvorena sjednica) (19. oktobar 2007. godine); dokazni predmet 7D00261, Putni radni list vozila za septembar – Ljubiša Danojlović, mercedes – verzija na b/h/s-u.

⁵⁷⁹⁷ Vinko Pandurević, T. 31229–31230 (10. februar 2009. godine). V. takođe dokazni predmet 7DP02925. Evidencija prisustva ljudstva Komande Zvorničke brigade za septembar 1995. godine (gdje se **Pandurević** navodi pod brojem 31 u verziji na b/h/s-u). U toj evidenciji prisustva ljudstva u Komandi Zvorničke brigade za septembar 1995. godine za sve dane od 17. do 25. septembra za **Pandurevića** piše "S" (slobodan). Dokazni predmet 7DP02925, Evidencija prisustva ljudstva Komande Zvorničke brigade za septembar 1995. godine; Vinko Pandurević, T. 31234 (11. februar 2009. godine). U evidenciji za 26. septembar stoji krstić, što je znak da se **Pandurević** vratio u komandu i bio na svom radnom mjestu. Dokazni predmet 7DP02925, Evidencija prisustva ljudstva Komande Zvorničke brigade za septembar 1995. godine (gdje se **Pandurević** navodi pod brojem 31 u verziji na b/h/s-u); Vinko Pandurević, T. 31234 (11. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, njegov pretpretresni podnesak je netačan u dijelu u kojem se čini da on tvrdi da je bio u Komandi Zvorničke brigade 25. septembra. Vinko Pandurević, T. 32302–32303 (2. mart 2009. godine). U prilog svojoj verziji događaja, prema kojoj se nije vratio u Komandu 25. septembra, **Pandurević** ističe zabilješku u Bilježnici dežurnog oficira iz koje se, kako tvrdi, vidi da je poslije 15:00 sati od prijatelja nazvao Komandu brigade i ostavio broj telefona. Vinko Pandurević, T. 32350–32352 (2. mart 2009. godine); dokazni predmet 7DP00379, Bilježnica dežurnog operativnog oficira Zvorničke brigade, 27. juli 1995. – 29. oktobar 1995. godine, str. 137.

⁵⁷⁹⁸ Vinko Pandurević, T. 31223 (10. februar 2009. godine).

poruku, **Pandurević** je napustio Crnu Goru i vratio se u Zvornik.⁵⁷⁹⁹ Pandurević je poslijepodne nazvao Krstića telefonom iz stana jednog prijatelja u Zvorniku i spojen je s njim preko centrale u kasarni u preduzeću "Standard" kako bi se stvorio utisak da je u Komandi brigade.⁵⁸⁰⁰ **Pandurević** je rekao da se u tom razgovoru pretvarao da je Legenda s njim.⁵⁸⁰¹ **Pandurević** nije htio da toga dana putuje u Vlasenicu pa se pretvarao da se vratio u kasarnu u preduzeću "Standard" i da ima posla.⁵⁸⁰²

1925. Nakon što je ocijenilo sve dokaze, Pretresno vijeće konstatuje da se **Pandurević** u kasarnu u preduzeću "Standard" vratio 25. septembra. Pretresno vijeće za tu konstataciju smatra posebno relevantnim dokaz da je Krstić **Pandureviću** naredio da se vrati u brigadu 25. septembra, kao i razgovor između **Pandurevića** i Krstića presretnut 25. septembra. Prema mišljenju Pretresnog vijeća, **Pandurević** ne bi lagao Krstiću u vezi sa svojim prisustvom u Komandi brigade. Međutim, Pretresno vijeće napominje da datum **Pandurevićevog** povratka u kasarnu u preduzeću "Standard" u septembru ima mali značaj za konačno utvrđivanje njegove odgovornosti.

1926. **Pandurević** je 26. septembra oko 9:00 sati otišao u kasarnu u preduzeću "Standard".⁵⁸⁰³ Sastao se nakratko s Obrenovićem, koji se pripremao za komandovanje novom brigadom.⁵⁸⁰⁴ Obrenović je otišao 26. septembra oko podneva, zajedno s jedinicom Drinskog korpusa kojom je trebao komandovati u Krajini.⁵⁸⁰⁵ **Pandurević** je poslije toga preuzeo redovne dužnosti komandanta, uključujući razgovore sa štabnim oficirima i operativcima, kao i informisanje o situaciji u brigadi.⁵⁸⁰⁶

⁵⁷⁹⁹ *Ibid.*

⁵⁸⁰⁰ *Ibid.*, T. 31225–31227 (10. februar 2009. godine), T. 32295–32297 (2. mart 2009. godine); dokazni predmet P02929, Presretnuti razgovor, 25. septembar 1995. godine, 15:40 sati.

⁵⁸⁰¹ Vinko Pandurević, T. 31229 (10. februar 2009. godine), T. 32297–32298 (2. mart 2009. godine).

⁵⁸⁰² *Ibid.*, T. 31229 (10. februar 2009. godine), T. 32299 (2. mart 2009. godine). Iz razgovora između Krstića i načelnika za vezu Zvorničke brigade, kapetana Milisava Petrovića, presretnutog 23. septembra, vidi se da je Krstić htio da **Pandurević** dođe k njemu 25. septembra u 07:00 sati. *Ibid.*, T. 32279–32281 (27. februar 2009. godine); dokazni predmet P04294, Presretnuti razgovor, 23. septembar 1995. godine, 19:25 sati. **Pandureviću** su pokazani putni radni listovi vozila za koje tužilaštvo tvrdi da pokazuju da je 25. septembra otputovao u Vlasenicu. **Pandurević** je objasnio zašto to nije pravilno tumačenje putnih radnih listova vozila, rekavši: "Vidite da je rukopis na celoj stranici [putnog radnog lista] u svim relacijama isti i ovo je rukopis Ljubiše Danojlovića, evo vidite ovamo u potpisu korisnika da je ovo potpis Dragana Obrenovića skačeni, a ne moj. I nigde nemate na ovom putnom radnom listu potpis Bogdana Pandurevića. On je stavljen tu bio kao mogući rezervni vozač." Vinko Pandurević, T. 32301–32302 (2. mart 2009. godine); dokazni predmet 7D00261, Rad vozila, mašine i agregata; dokazni predmet P04405, Putni radni list vozila za mercedes P-4687, 17–30. septembar 1995. godine.

⁵⁸⁰³ Vinko Pandurević, T. 31229–31230 (10. februar 2009. godine).

⁵⁸⁰⁴ *Ibid.*, T. 31230 (10. februar 2009. godine); dokazni predmet 7DP00378, Dnevnik dežurnog oficira Zvorničke brigade, 12. februar 1995. godine - 3. januar 1996. godine, str. 127. General Krstić je Obrenoviću 26. septembra 1995. godine naredio da ode u Krajinu. Formirana je jedna jedinica Drinskog korpusa, Krstić je odredio Obrenovića za njenog komandanta i poslao ga u Krajinu u sastav 1. krajiškog korpusa. Svjedok PW-168, T. 15925 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 16788 (zatvorena sjednica) (23. oktobar 2007. godine); dokazni predmet 7DP00158, Naređenje Komande Drinskog korpusa, s Krstićevim potpisom, 26. septembar 1995. godine.

⁵⁸⁰⁵ Vinko Pandurević, T. 31230 (10. februar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15925 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 16610 (zatvorena sjednica) (19. oktobar 2007. godine), T. 17193–17195 (zatvorena sjednica) (31. oktobar 2007. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12732–12734 (15. juni 2007. godine); dokazni predmet 7DP00158, Naređenje Komande Drinskog korpusa, s Krstićevim potpisom, 26. septembar 1995. godine.

⁵⁸⁰⁶ Vinko Pandurević, T. 31238–31240 (11. februar 2009. godine). U brigadi su održana dva referisanja, jedno 26. septembra, a drugo 27. septembra. Dokazni predmet P7D00680, Redovni borbeni izvještaj Komande Zvorničke brigade podnesen Komandi

1927. Postoje dokazi da je 26. septembra u Zvorničku brigadu došao **Popović** s velikom mapom i da je tražio **Pandurevića** i **Nikolića**.⁵⁸⁰⁷ Obrenović je potvrdio da su prisutni i **Popović** je otišao na gornji sprat.⁵⁸⁰⁸ S obzirom na vrijeme posjete i činjenicu da je, kako tvrdi svjedok PW-168, **Pandurević** Obrenoviću 16. septembra rekao da će ponovna pokopavanja voditi **Popović**, svjedok PW-168 je pretpostavio da je **Popović** došao u Štab Zvorničke brigade kako bi razgovarao o tome.⁵⁸⁰⁹ Međutim, Pretresno vijeće ne može donijeti zaključak u vezi s tim da li se **Popović** toga dana sastao s **Pandurevićem**, a ako jeste, o čemu su tom prilikom razgovarali.

(d) Konstatacije

1928. Iako se u vezi s doljenavedenim konstatacijama upućuje na konkretne dokumente, Pretresno vijeće napominje da se one zasnivaju na svim relevantnim dokazima.

(i) Ubistvo

a. Udruženi zločinački poduhvat ubistva

1929. Pretresno vijeće će prvo ispitati **Pandurevićevo** navodno učešće u UZP-u ubistva. Pretresno vijeće je konstatovalo da je u julu 1995. godine više osoba djelovalo sa zajedničkim

Drinskog korpusa, s Pandurevićevim potpisom, 26. septembar 1995. godine, par. 2 (gdje se kaže da je komandant brigade održao referisanja sa komandantima bataljona i artiljerijskih divizionara); dokazni predmet 7DP00379, Bilježnica dežurnog operativnog oficira Zvorničke brigade, 27. juli 1995. - 29. oktobar 1995. godine, str. 140 (gdje je zabilježeno da je **Pandurević** 27. septembra održao referisanje sa komandantima bataljona i artiljerijskih divizionara); Vinko Pandurević, T. 31239–31240 (11. februar 2009. godine), T. 32304 (2. mart 2009. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12733–12734 (15. juni 2007. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, nekoliko dana poslije njegovog povratka u brigadu 26. septembra, saznao je "da su prolazili kamioni kroz Zvornik koji su vozili neki materijal koji je ostavljao nesnošljiv smrad". Vinko Pandurević, T. 31242 (11. februar 2009. godine), T. 32304–32305 (2. mart 2009. godine). Razgovarao je o toj informaciji s Dragutinovićem, koji mu je rekao da su tim kamionima vjerovatno prevoženi leševi, da je to bilo tokom noći i da je uznemirilo mještane. Vinko Pandurević, T. 31242 (11. februar 2009. godine), T. 32304–32305 (2. mart 2009. godine). Dragutinović je rekao da je ta operacija trajala pet - šest dana. Vinko Pandurević, T. 31244 (11. februar 2009. godine), T. 32304–32305 (2. mart 2009. godine). **Pandurević** je pitao da li je brigadi dodijeljen bilo kakav zadatak ili izdato bilo kakvo naređenje u vezi s tim prevozom, ali Dragutinović je negirao bilo kakvo učešće Zvorničke brigade u toj operaciji. Vinko Pandurević, T. 31243 (11. februar 2009. godine), T. 32278 (27. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, on je takođe pitao Dragana Jokića da li je u ponovno pokopavanje bila uključena inženjerska jedinica Zvorničke brigade ili bilo koja druga jedinica Zvorničke brigade, ali Jokić je rekao da Zvornička brigada nije bila uključena u to, kao i da je vidio kamione preduzeća "Autotransport" kako voze tijela. Vinko Pandurević, T. 32278 (27. februar 2009. godine). **Pandurević** nije o tom pitanju detaljnije raspravljao ni sa kim drugim i nije preduzeo nikakve istražne radnje. Vinko Pandurević, T. 31243 (11. februar 2009. godine). Osim toga, prema **Pandurevićevim** riječima, nakon što se Obrenović krajem oktobra 1995. godine vratio iz Krajine, **Pandurević** ga je pitao da li je bio obaviješten o ponovnim pokopavanjima. Vinko Pandurević, T. 31243 (11. februar 2009. godine). Prema **Pandurevićevim** riječima, Obrenović mu je rekao da je neposredno prije **Pandurevićevog** povratka iz Krajine bio u Komandi korpusa u Vlasenici i shvatio da je Mladić lično odobrio gorivo za premještanje leševa, kao i da je u tome učestvovao Inženjerski bataljon Drinskog korpusa. Vinko Pandurević, T. 31243 (11. februar 2009. godine), T. 32315 (2. mart 2009. godine). Obrenović je **Pandureviću** takođe rekao da se ta operacija "vodi sa najvišeg vrha i da brigada u vezi sa time nije dobila nikakav zadatak". Vinko Pandurević, T. 31243 (11. februar 2009. godine), T. 32315 (2. mart 2009. godine). **Pandurević** nije dalje istraživao. Vinko Pandurević, T. 31243–31244 (11. februar 2009. godine). **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da je smatrao da mu je bolje da se "u bilo šta u vezi sa time ne miješa[...]". Vinko Pandurević, T. 31243–31244 (11. februar 2009. godine). **Pandurević** nije imao nikakva neposredna saznanja u vezi s tim ko je bio zadužen za iskopavanja i ponovna pokopavanja, ali zaključio je da su to bili organi bezbjednosti, zato što, kao što je **Pandurević** rekao u svom svjedočenju, "nije izdat zadatak nijednoj komandi da ona svojim naredbodavnim i komandnim putem rešava te stvari". Vinko Pandurević, T. 31244 (11. februar 2009. godine).

⁵⁸⁰⁷ Svjedok PW-168, T. 15925–15926 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁸⁰⁸ *Ibid.*, T. 15926 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁵⁸⁰⁹ *Ibid.*, T. 15921–15922 (zatvorena sjednica), 15926 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

ciljem ubijanja vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.⁵⁸¹⁰ Stoga su zadovoljena prva dva uslova za zaključak o odgovornosti putem učešća u udruženom zločinačkom poduhvatu. Pretresno vijeće će sada razmotriti treći uslov: učešće optuženog u zajedničkom cilju.

1930. Pretresno vijeće podsjeća da je **Pandurević**, da bi snosio krivičnu odgovornost prema prvoj kategoriji UZP-a, morao učestvovati u zajedničkom cilju UZP-a, tj. ubijanju vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice. Da bi taj uslov bio zadovoljen, **Pandurević** je s drugim učesnicima UZP-a ubistva morao dijeliti namjeru da ostvari taj zajednički cilj i morao mu je dati značajan doprinos.

i. Upoznatost sa zajedničkim ciljem

1931. Pretresno vijeće će prvo ispitati da li je **Pandurević** znao za zajednički cilj. Pretresno vijeće je konstatovalo da je plan ubijanja vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice postojao od jutra 12. jula 1995. godine, a da je u danima poslije 12. jula proširen.⁵⁸¹¹ **Pandurević** je 12. jula uveče prisustvovao sastanku u Štabu Bratunačke brigade na kojem su bili i Mladić, Krstić, Živanović i drugi komandanti VRS-a.⁵⁸¹² Tužilaštvo navodi da je **Pandurević** na tom sastanku sigurno saznao za plan ubijanja vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su odvojeni u Potočarima i koji su tada bili zatočeni u Bratuncu.⁵⁸¹³ Međutim, predočeni dokazi nisu dovoljni da Pretresno vijeće konstatuje da je na tom sastanku pomenuta operacija ubijanja ili da se o njoj raspravljalo.⁵⁸¹⁴ Osim toga, nema dokaza da je plan ubijanja tada saopšten **Pandureviću** na neki drugi način. Prema tome, tužilaštvo nije dokazalo da je **Pandurević** bio upoznat sa zajedničkim ciljem na tom sastanku 12. jula.

1932. Tužilaštvo, osim toga, navodi da je **Pandurević** 13. jula uveče znao da plan ubijanja uključuje hiljade muškaraca, bosanskih Muslimana, koji su dotad zarobljeni.⁵⁸¹⁵ Taj navod se zasniva na jednom telefonskom razgovoru od 13. jula uveče, u kojem je **Nikolić** rekao Obrenoviću da je **Pandurević** već obaviješten o planu da se velik broj zarobljenih bosanskih Muslimana dovede u Zvornik, gdje će biti pogubljeni u skladu s Mladićevim naređenjem.⁵⁸¹⁶ Nema drugih dokaza iz kojih bi se vidjelo da je **Pandurević** tada znao za taj plan. Pretresno vijeće

⁵⁸¹⁰ V. gore, par. 1072.

⁵⁸¹¹ V. gore, par. 1051–1052.

⁵⁸¹² V. gore, par. 1855.

⁵⁸¹³ Završni podnesak tužilaštva, par. 1355-1356, 1387-1388. Generalno, jedini predočeni dokaz u vezi sa sadržajem tog sastanka jeste taj da je Mladić tada pohvalio komandante za uspjeh u Srebrenici i naredio jedinicama da nastave prema Žepi. V. gore, par. 1855.

⁵⁸¹⁴ V. gore, par. 1855.

⁵⁸¹⁵ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 1389-1392.

⁵⁸¹⁶ Gore, par. 470, 1345. V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 1390.

konstatuje da je ta izjava, zbog većeg broja posrednika koji su je prenosili, nedovoljno pouzdana da bi se utvrdilo da je **Pandurević** tada znao za zajednički plan ubijanja.

1933. **Pandurević** se u jutarnjim satima 15. jula na IKM-u u Krivačama sastao s Krstićem, koji mu je naredio da se vrati u Zvornik.⁵⁸¹⁷ Tužilaštvo navodi da je Krstić na tom sastanku sigurno obavijestio **Pandurevića** da operaciju ubijanja na zvorničkom području izvode, između ostalog, elementi Zvorničke brigade.⁵⁸¹⁸ Tužilaštvo tvrdi da je Krstić tada znao za operaciju ubijanja i da je znao da su zarobljenici dovedeni u Zvornik kako bi bili pogubljeni.⁵⁸¹⁹ Prema riječima tužilaštva, u sklopu informisanja o situaciji s kojom se suočava Zvornička brigada Krstić **Pandurevića** sigurno ne bi informisao samo o opasnosti koju je predstavljala kolona bosanskih Muslimana nego i o "opasnosti za bezbjednost i potrebom za resursima Zvorničke brigade, kako u pogledu ljudstva, tako i u materijalnim sredstvima, nastalih uslijed operacije ubijanja".⁵⁸²⁰ Premda se **Pandurević** složio da je Krstić u vrijeme njihovog sastanka 15. jula vjerovatno znao za pogubljenje zarobljenih bosanskih Muslimana, negirao je da mu je bilo šta rekao u vezi s tim zarobljenicima.⁵⁸²¹ Premda bi se na osnovu vremena održavanja tog sastanka i učesnika mogao izvesti razuman zaključak da se razgovaralo o ubijanju, to nije jedini mogući razuman zaključak. S obzirom na urgentnost situacije u vezi s kolonom, moguće je da su doista razgovarali isključivo o toj vojnoj akciji. To je ono što je **Pandurević** tvrdio u svom svjedočenju.⁵⁸²² S obzirom na ukupne dokaze, uključujući njegovo svjedočenje, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je **Pandurević** za zajednički cilj saznao na tom sastanku održanom 15. jula.

1934. Postoje protivrječni dokazi o tome da li su **Pandurević** i Obrenović razgovarali poslije **Pandurevićevog** povratka u kasarnu u preduzeću "Standard" 15. jula oko 12:00 sati. Pretresno vijeće je razmotrilo predočene dokaze u vezi s tim šta je Obrenović eventualno rekao **Pandureviću** 15. jula u vezi s čuvanjem, pogubljenjem i pokopavanjem zarobljenika u opštini Zvornik. To pitanje je značajno zato što se direktno odnosi na to šta je **Pandurević** 15. jula znao o pogubljenju zarobljenika. Za to pitanje je relevantno nekoliko dokaza, uključujući dvije verzije događaja o kojima su svjedočili svjedok PW-168 i **Pandurević**, Borovčaninovu izjavu, iskaz Eileen Gilleece i njenu zabilješku istražitelja o razjašnjenjima, svjedočenje Ljube Bojanovića na osnovu pravila 92^{quater} i **Pandurevićev** Vanredni borbeni izvještaj od 15. jula. Pretresno vijeće

⁵⁸¹⁷ Gore, par. 1859.

⁵⁸¹⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 1393-1404.

⁵⁸¹⁹ Završni podnesak tužilaštva, par. 1393, 1403-1404.

⁵⁸²⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 1398.

⁵⁸²¹ Vinko Pandurević, T. 31476–31477 (13. februar 2009. godine), T. 32194 (26. februar 2009. godine). U vezi s tim sastankom s Krstićem, **Pandurević** je nadalje izjavio da u tom trenutku više nije bilo ni taktičkih ni vojnih razloga da ga informišu o takvim aktivnostima koje nisu bile u vezi s borbenim operacijama. *Ibid.*, T. 32195–32196 (26. februar 2009. godine).

⁵⁸²² V. Vinko Pandurević, T. 31476–31477 (13. februar 2009. godine), T. 32194–3296 (26. februar 2009. godine).

je pomno proučilo ukupne dokaze, imajući na umu da je teret dokazivanja na tužilaštvu i da je dovoljno da **Pandurević** izazove razumnu sumnju u vezi sa svojom upoznatošću.

1935. Iskaz svjedoka PW-168 direktno se kosi s **Pandurevićevim** iskazom. Prema riječima svjedoka PW-168, po **Pandurevićevom** dolasku u kasarnu u preduzeću "Standard", Obrenovića su nazvali sa prijavnice Zvorničke brigade da ga obavijeste da je **Pandurević** ušao u zgradu.⁵⁸²³ Obrenović je potom izašao iz svoje kancelarije, gdje je već bio u toku njegov sastanak s drugim oficirima, i presreo **Pandurevića** u hodniku na prvom spratu.⁵⁸²⁴ Pozdravili su se i razgovarali negdje na pola hodnika, prekoputa operativne sale.⁵⁸²⁵ Obrenović je **Pandureviću** prvo prenio da su **Beara** i **Popović**, u skladu s Mladićevim naređenjem, dovezli veliki broj zarobljenika iz Bratunca u rejon Zvornika, gdje vrše njihova pogubljenja.⁵⁸²⁶ Obrenović je takođe rekao **Pandureviću** da ga je, kada se vratio s terena, Jokić obavijestio da postoje ogromni problemi sa čuvanjem, pogubljenjem i pokopavanjem zarobljenika.⁵⁸²⁷ **Pandurević** je potom pitao zašto pokopavanje ne vrši Civilna zaštita.⁵⁸²⁸ Obrenović nije znao odgovor na to pitanje i samo je slegao ramenima.⁵⁸²⁹ Obrenović je potom rekao **Pandureviću** da ga **Borovčanin** i Vasić s još nekim oficirima čekaju u njegovoj kancelariji, tako da su, umjesto u **Pandurevićevu**, otišli u Obrenovićevu kancelariju.⁵⁸³⁰

1936. Međutim, suprotno verziji događaja koju je iznio svjedok PW-168, **Pandurević** tvrdi da u hodniku nije vođen nikakav razgovor te vrste.⁵⁸³¹ Prema **Pandurevićevim** riječima, kada je 15. jula stigao u kasarnu u preduzeću "Standard", on je zapravo direktno otišao u kancelariju načelnika štaba Obrenovića, a nije ga vidio ni razgovarao s njim u hodniku.⁵⁸³²

1937. Osim toga, premda nisu izneseni dokazi u vezi s predmetom razgovora, prema Bojanovićevom svjedočenju, prihvaćenom na osnovu pravila 92*quater*, Obrenović i **Pandurević** su 15. jula razgovarali na IKM-u u Kitovnicama, neposredno prije izrade vanrednog borbenog

⁵⁸²³ Svjedok PW-168, T. 15878–15879 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁵⁸²⁴ *Ibid.*, T. 15879 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁵⁸²⁵ *Ibid.*, T. 15879 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁵⁸²⁶ Svjedok PW-168, T. 15879 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 15886 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 16538–16539 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine).

⁵⁸²⁷ *Ibid.*, T. 15879 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 15886 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 16538–16539 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine).

⁵⁸²⁸ *Ibid.*, T. 15879 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁵⁸²⁹ *Ibid.*

⁵⁸³⁰ *Ibid.*, T. 15879–15880 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine).

⁵⁸³¹ Vinko Pandurević, T. 31366–31367 (12. februar 2009. godine). **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da se, po dolasku u kasarnu u preduzeću "Standard", "uputio [...] odmah na prvi sprat gde se nalazi [njegova] kancelarija i kancelarija načelnika štaba". Vinko Pandurević, T. 30958 (2. februar 2009. godine). **Pandurević** je u vezi sa svojim dolaskom takođe rekao sljedeće: "Ispred mene je išao policajac, odnosno vojnik u pratnji, i on se obično kod stepeništa, ispred kancelarije operativnog dežurnog, zaustavlja, ja produžavam kroz hodnik prema mojoj kancelariji, [...]. Drugi niko na hodniku nije bio u tom momentu. Zbog hitnosti posla i obaveze zbog koje sam se vratio, otišao sam pravo u kancelariju načelnika štaba." *Ibid.*, T. 30958 (2. februar 2009. godine).

⁵⁸³² Vinko Pandurević, T. 30958, 30964 (2. februar 2009. godine), T. 31486 (16. februar 2009. godine).

izvještaja.⁵⁸³³ Međutim, i **Pandurević** i Obrenović su negirali takav sastanak ili razgovor⁵⁸³⁴ i ne postoje dokazi koji bi u tom pogledu potkrepljivali Bojanovićevo neprovjereno svjedočenje. **Pandurević** je to objasnio rekavši da je s Obrenovićem na tom IKM-u zapravo razgovarao 16. jula i da se Bojanović sigurno zabunio u pogledu datuma.⁵⁸³⁵ **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da su tada, u večernjim satima 16. jula, on i Obrenović prvi put razgovarali o zarobljenicima i pogubljenjima.⁵⁸³⁶ Međutim, **Pandurevićev** prikaz sadržaja tog razgovora znatno se razlikuje od onoga što svjedok PW-168 tvrdi da je Obrenović rekao **Pandureviću** 15. jula.⁵⁸³⁷

1938. Imajući u vidu teret dokazivanja, Pretresno vijeće će prvo razmotriti tezu tužilaštva u vezi s **Pandurevićevim** znanjem o zarobljenicima na zvrničkom području 15. jula, koja se u značajnoj mjeri zasniva na iskazu svjedoka PW-168.

1939. [REDIGOVANO]^{5838 5839 5840}

1940. Kontekstualno gledano, verzija razgovora koju je iznio svjedok PW-168 i vrijeme razgovora koje on navodi mogući su u datim okolnostima s obzirom na važnost te informacije zbog implikacija za bezbjednost Zvrničke brigade. Teško je zamisliti da bi iskusan načelnik štaba, što je Obrenović bio, propustio da komandantu koji se upravo vratio poslije perioda odsustva odmah pomene zatočenje i pogubljenje zarobljenika, čak i ako tu operaciju vode organi bezbjednosti. Čak i ako je kolona 28. divizije ABiH bila ključni prioritet i ako je angažovanje Zvrničke brigade u vezi sa zarobljenicima bilo ograničeno, već i sama opasnost po bezbjednost koju su predstavljali ti zarobljenici koji su čekali na pogubljenje bila je nešto čemu je komandant hitno morao pokloniti pažnju i nešto s čim je morao hitno biti upoznat. To potvrđuje i sam

⁵⁸³³ V. Ljubo Bojanović, dokazni predmet P03135, povjerljivo – transkript na osnovu pravila *92quater*, BT. 11724, 11728 (8. juli 2004. godine) (gdje je prvo izjavio da je razgovor između **Pandurevića** i Obrenovića trajao između 30 i 45 minuta, da bi to kasnije promijenio u 45 minuta do sat vremena).

⁵⁸³⁴ V. Vinko Pandurević, T. 31586–31587 (17. februar 2009. godine) (gdje objašnjava da je Bojanović bio starija osoba, da je volio piti i da je naprosto pogriješio u pogledu datuma razgovora); svjedok PW-168, T. 17002–17004 (zatvorena sjednica) (26. oktobar 2007. godine) (gdje je izjavio da je Bojanović pogriješio i da je Obrenović 15. jula poslijepodne i uveče bio na komandnom mjestu 4. bataljona u Baljkovici, a ne na IKM-u).

⁵⁸³⁵ Vinko Pandurević, T. 31586–31587 (17. februar 2009. godine).

⁵⁸³⁶ *Ibid.*, T. 31375 (12. februar 2009. godine).

⁵⁸³⁷ V. gore, par. 1879–1881. Konkretno, prema verziji svjedoka PW-168, Obrenović je **Pandureviću** 15. jula dao samo kratku obavijest, konkretno da su zarobljenici dovezeni na to područje u skladu s Mladićevim naređenjem kako bi bili pogubljeni i da ima problema u vezi sa zatočenjem, pogubljenjem i pokopavanjem tih zarobljenika. Za razliku od toga, prema **Pandurevićevom** prikazu razgovora od 16. jula, on je od Obrenovića saznao nekoliko podataka u vezi sa operacijom ubijanja, uključujući pojedinosti o nekoliko lokacija na kojima je čuo drže zarobljenike i vrše njihova pogubljenja, o određenom učešću Zvrničke brigade u pokopavanjima i o **Nikolićevom** zahtjevu da mu Vojna policija pomogne da sačeka zarobljenike u večernjim satima 13. jula. Osim toga, prema **Pandurevićevim** riječima, Obrenović mu je izričito rekao da ne zna da je bilo koji pripadnik Zvrničke brigade učestvovao u tim pogubljenjima. V. gore, par. 1879–1881.

⁵⁸³⁸ [REDIGOVANO]

⁵⁸³⁹ [REDIGOVANO]

⁵⁸⁴⁰ [REDIGOVANO]

Pandurević u Vanrednom borbenom izvještaju od 15. jula u dijelu u kojem aludira na probleme koji proizlaze iz zatočenja zarobljenika na zvojničkom području.⁵⁸⁴¹

1941. **Pandurević** je opovrgavao iskaz svjedoka PW-168 izjavama drugih navodnih⁵⁸⁴² učesnika sastanka održanog 15. jula, koji nisu rekli da je Obrenović otišao iz kancelarije kako bi se sastao s njim u hodniku kada se on tog dana oko podneva vratio u kasarnu u preduzeću "Standard". Međutim, svjedok PW-168 je u više navrata odlučno ponovio svoju verziju događaja.⁵⁸⁴³ Nijedan od svjedoka čije izjave su predočene svjedoku PW-168 nije pozvan da svjedoči *viva voce* pred Pretresnim vijećem i njihove izjave ili transkripti nisu predloženi kao dokazi na osnovu pravila 92bis.⁵⁸⁴⁴ Pretresno vijeće je takođe razmotrilo verziju koju je **Borovčanin** dao u razgovoru koji je s njim obavljen, ali smatra da je ta verzija neprecizna i ambivalentna u odnosu na sporno pitanje.⁵⁸⁴⁵ S obzirom na tu kombinaciju okolnosti, Pretresno vijeće smatra da mu nisu predočeni dokazi koji bi izazvali razumnu sumnju u tvrdnju svjedoka PW-168 da se Obrenović s **Pandurevićem** sastao u hodniku prije nego što su obojica došli na sastanak s drugima koji je bio u toku u Obrenovićevoj kancelariji.

1942. Pretresno vijeće takođe napominje da postoje dva ključna dokaza koji potkrepljuju iskaz svjedoka PW-168 da je Obrenović **Pandureviću** prenio ključne informacije u vezi sa zarobljenicima i pogubljenjima 15. jula, prije sastavljanja vanrednog borbenog izvještaja. Ta dva dokaza su **Pandurevićev** Vanredni borbeni izvještaj od 15. jula i iskaz Eileen Gilleece.

1943. Pretresno vijeće je pomno pregledalo cijeli Vanredni borbeni izvještaj od 15. jula, paragraf po paragraf. Pretresno vijeće je takođe razmotrilo iskaze raznih svjedoka koji su komentarisali taj izvještaj, uključujući i samog **Pandurevića**.

1944. U četvrtom paragrafu Vanrednog borbenog izvještaja od 15. jula **Pandurević** kaže: "Dodatno opterećenje nam predstavlja veliki broj zarobljenika razmeštenih po školama u zoni

⁵⁸⁴¹ Pretresno vijeće se uvjerilo da se prvi dio rečenice u četvrtom paragrafu tog izvještaja, izjava "[d]odatno opterećenje nam predstavlja veliki broj zarobljenika razmeštenih po školama u zoni brigade", odnosi na bezbjednosne probleme koji proizlaze iz zatočenja zarobljenika. V. dokazni predmet P00329, Vanredni dnevni borbeni izvještaj Zvojničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 15. juli 1995. godine.

⁵⁸⁴² Svjedok PW-168 je potvrdio da je Vasić prisustvovao sastanku, ali nije se mogao sjetiti da li je i Zoljić bio prisutan. Svjedok PW-168, T. 15872 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine), T. 16523–16524 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine). **Borovčanin** je rekao da je Zoljić bio prisutan. Dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 105.

⁵⁸⁴³ V. svjedok PW-168, T. 16528–16538 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine).

⁵⁸⁴⁴ V. dokazni predmet 7D00699 (povjerljivo); dokazni predmet 7D00693 (povjerljivo).

⁵⁸⁴⁵ V. dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Ljubomirom Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 103, 104. **Borovčanin** je objasnio da su 15. jula, on, Vasić, Obrenović i neki oficiri Zvojničke brigade prisustvovali sastanku u kasarni u preduzeću "Standard". Prema **Borovčanin**ovim riječima, na tom sastanku su on i drugi "pitali [Obrenovića] može li kontaktirati s nekim ko mu je tako naredio da pokuša predočiti neki novi plan [u vezi s kolonom]. [Obrenović] je nekom telefonirao. [**Borovčanin** ga je] [čuo] da je dao ovakav prijedlog kako smo to mi... međutim [Obrenović se] vratio [...] i rekao da ima izričitu naredbu da se linije zatvore. I u toku tog razgovora je stigao potpukovnik **Pandurević**". *Ibid.*, str. 103. **Borovčanin** je kasnije takođe izjavio da se **Pandurević** "pojavió" na tom sastanku. *Ibid.*, str. 104. Pretresno vijeće smatra te izjave iz razgovora s **Borovčaninom** nejasnim i nepreciznim u vezi s konkretnim pitanjem da li je Obrenović u bilo kom trenutku izašao iz sobe i da li je to učinio da dočeka Pandurevića.

brigade kao i obaveze obezbeđenja i asanacije terena."⁵⁸⁴⁶ Tužilaštvo tvrdi da Pandurevićeva formulacija "dodatno opterećenje" u ovom paragrafu obuhvata, prvo, teret čuvanja i obezbeđenja zarobljenika u školama ("obaveze obezbeđenja") i, drugo, teret pokopavanja mrtvih zarobljenika ("asanacija terena").⁵⁸⁴⁷

1945. **Pandurević** je osporavao takvo značenje vanrednog borbenog izvještaja i ponudio je alternativno objašnjenje za njegov sadržaj. **Pandurević** tvrdi da se "dodatno opterećenje", pomenuto u vezi sa zarobljenicima koji su smješteni u školama po cijelom području, ne odnosi na kasnije pomenute "obaveze obezbeđenja i asanacije terena", tako da se u tom paragrafu ne govori o teretu čuvanja i pokopavanja zarobljenika.⁵⁸⁴⁸ Prema **Pandurevićevim** riječima, formulacija "dodatno opterećenje" odnosi se na zabrinutost lokalnog srpskog stanovništva zbog toga što su zarobljenici bili među njima i mogućnost da će oni stupiti u kontakt s vojnicima na linijama fronta.⁵⁸⁴⁹ Osim toga, **Pandurević** je iznio argument da postoji gramatička veza između riječi "obezbeđenje" i riječi "terena", zbog čega te riječi u izvještaju treba pročitati kao "obezbeđenje terena", što označava operaciju na terenu, a ne čuvanje zarobljenika.⁵⁸⁵⁰ Prema **Pandurevićevim** riječima, taj izraz u Vanrednom borbenom izvještaju od 15. jula odnosi se na "dodatno ljudstvo potrebno za operacije čišćenje bojišta, kao i za podršku i zaštitu njegovih jedinica na terenu".⁵⁸⁵¹ Osim toga, prema **Pandurevićevim** riječima, izraz "asanacija" se u tom izvještaju ne odnosi na pokopavanje zarobljenika, nego na obavezu zaštite i sanacije zone borbenih dejstava, što bi uključivalo "spašavanje i uklanjanje ranjenih tokom borbe, uklanjanje mrtvih tijela tokom borbe, kao i uklanjanje mrtvih i ranjenih po završetku borbe, kao i čišćenje štetnog i opasnog otpada".⁵⁸⁵² Prema **Pandurevićevim** riječima, taj izraz se, prema tome, odnosi na aktivnosti te vrste koje su se odnosile na borbenu situaciju u vezi s kolonom Muslimana koja se tada nalazila na području Baljkovice.⁵⁸⁵³

1946. Pretresno vijeće je pažljivo ocijenilo taj dokaz s obzirom na temeljni princip da je dovoljno samo to da **Pandurević** iznese drugu razumnu interpretaciju, a da je teret dokazivanja na tužilaštvu.

⁵⁸⁴⁶ Dokazni predmet P00329, Vanredni dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 15. juli 1995. godine.

⁵⁸⁴⁷ Završni podnesak tužilaštva, par. 1434–1436.

⁵⁸⁴⁸ Vinko Pandurević, T. 30992 (2. februar 2009. godine), T. 32208–33209 (27. februar 2009. godine).

⁵⁸⁴⁹ *Ibid.*

⁵⁸⁵⁰ Pandurevićev završni podnesak, par. 763–764.

⁵⁸⁵¹ *Ibid.*, par. 765. **Pandurević** tvrdi da se izraz "obaveze obezbeđenja" terena upotrijebljen u izvještaju odnosi konkretno na one borbene aktivnosti koje je vršio bataljon R, a ne na obezbeđenje zarobljenika. Vinko Pandurević, T. 31008 (2. februar 2009. godine). V. takođe Pandurevićev završni podnesak, par. 766–771.

⁵⁸⁵² Pandurevićev završni podnesak, par. 752, 756. V. takođe Vinko Pandurević, T. 30994 (2. februar 2009. godine).

⁵⁸⁵³ Pandurevićev završni podnesak, par. 753–756. V. takođe Vinko Pandurević, T. 30994 (2. februar 2009. godine). S tim u vezi, **Pandurević** je takođe rekao da za evakuaciju jednog ranjenog vojnika s bojišta trebaju "najmanje dvojica ili trojica zdravih koji će ga odneti u četnu sanitetsku stanicu i vi time automatski imate manje vojnika za borbu i to je svakako opterećenje". *Ibid.*, T. 30994–30995 (2. februar 2009. godine).

1947. Pretresno vijeće prihvata, da, kao što to **Pandurević** tvrdi, predočeni lingvistički dokazi pokazuju da posljednju formulaciju iz četvrtog paragrafa, za koju u engleskoj verziji piše "obligations of security", treba tumačiti zajedno s riječju "asanacija", odnosno da se i "obaveze obezbeđenja" i "asanacija" odnose na riječ "teren". Prema tome, u skladu s takvim tumačenjem, cijela formulacija "obaveze obezbeđenja i asanacije terena" opisuje aktivnost koja se odnosi na teren, na odnosno zemljište. Premda prihvata takvo gramatičko tumačenje te rečenice u četvrtom paragrafu, Pretresno vijeće ne prihvata da se ta formulacija, "obaveze obezbeđenja i asanacije terena", u kontekstu ovog izvještaja odnosi na operacije u vezi s bojištem, kao što to **Pandurević** tvrdi.

1948. Pretresno vijeće se uvjerilo da je četvrti paragraf Vanrednog borbenog izvještaja od 15. jula zaseban dio posvećen pitanju zarobljenika. Po mišljenju Pretresnog vijeća, ne postoje druga razumna tumačenja tog paragrafa. Treći i četvrti paragraf su potpuno odvojeni i govore o dvije zasebne teme: o borbenoj situaciji u vezi s kolonom (treći paragraf) i o zarobljenicima (četvrti paragraf). Čak i na osnovu prijevoda četvrtog paragrafa koji bi najviše išao u korist optuženog naprosto nije realno zaključiti da se paragraf koji počinje riječima o dodatnom opterećenju koje predstavljaju zarobljenici nekako vraća, usred rečenice, na obaveze obezbjeđenja i potrebnu asanaciju terena u vezi s borbenom situacijom. Pretresno vijeće konstatuje da **Pandurević** u prvom dijelu te rečenice u četvrtom paragrafu Vanrednog borbenog izvještaja od 15. jula uvijeno govori o dodatnom opterećenju brigade zbog čuvanja zarobljenika, kao i o zabrinutosti vezanoj za bezbjednost zbog njihovog prisustva u Zvorniku.⁵⁸⁵⁴ Pretresno vijeće, osim toga, konstatuje da u drugom dijelu te rečenice u pomenutom paragrafu **Pandurević** govori o tome da je brigada opterećena zato što pomaže u pokopavanju zarobljenika koje su drugi doveli na zvorničko područje radi pogubljenja.⁵⁸⁵⁵ Sam Vanredni borbeni izvještaj od 15. jula je, prema tome, po svemu sudeći, jak dokaz da je **Pandurević** 15. jula znao ne samo za zarobljenike nego i za pogubljenja na zvorničkom području.

1949. Po mišljenju Pretresnog vijeća, osim što Vanredni borbeni izvještaj od 15. jula pokazuje **Pandurevićevu** upoznatost sa situacijom, on potvrđuje i iskaz svjedoka PW-168 u vezi s informacijama koje je Obrenović 15. jula prenio **Pandureviću**. Prema riječima svjedoka PW-168, Obrenović je ispričao da su zarobljenici dovedeni na zvorničko područje radi pogubljenja i da je Jokić, načelnik za inženjeriju Zvorničke brigade, izvijestio da postoje problemi u vezi s obezbjeđenjem i pokopavanjem zarobljenika. To su ujedno i glavna pitanja u četvrtom paragrafu

⁵⁸⁵⁴ V. dokazni predmet P00329, Vanredni dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 15. juli 1995. godine ("Dodatno opterećenje nam predstavlja veliki broj zarobljenika razmeštenih po školama u zoni brigade [...]").

⁵⁸⁵⁵ V. dokazni predmet P00329, Vanredni dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 15. juli 1995. godine ("[...] kao i obaveze obezbeđenja i asanacije terena").

Vanrednog borbenog izvještaja od 15. jula, osim što se u njemu pominju i škole, što je u skladu s tezom da je Obrenović bio glavni premda ne i jedini izvor informacija za ključni paragraf. Što se tiče informacije o školama, prema riječima svjedoka PW-168, ona nije došla od Obrenovića.⁵⁸⁵⁶ S tim u vezi, izgleda da se **Pandurević** i svjedok PW-168 slažu da je ta konkretna informacija došla iz drugog izvora i to, konkretno, prema **Pandurevićevim** riječima, od predsjednika SDS-a Zvornik Branka Grujića, kada ga je ovaj posjetio na IKM-u u poslijepodnevni satima 15. jula.⁵⁸⁵⁷

1950. Uz Vanredni borbeni izvještaj od 15. jula, tu je i iskaz Eileen Gilleece. Očigledno je da je razgovor koji je Gilleece vodila bio nepropisan i po mnogo čemu nije vođen u skladu s odgovarajućim pravilima postupanja.⁵⁸⁵⁸ S tim u vezi, Pretresno vijeće napominje da taj razgovor nije sniman na audio ili video-traku, da je moguće da je tokom razgovora bilo poteškoća s usmenim prevodiocem i ispravnošću prijevoda, kao i da **Pandureviću** nikad nije omogućeno da pročita, prokomentariše, ispravi ili potpiše zabilješke gđe Gilleece, bilo u vrijeme vođenja razgovora, bilo u vrijeme kada je razgovor pretvoren u zabilješke istražitelja s razjašnjenjima (dalje u tekstu: Zabilješka istražitelja Eileen Gilleece).⁵⁸⁵⁹ Osim toga, u Zabilješci istražitelja Eileen Gilleece postoje očigledne pogreške u terminologiji, načinu na koji se govori o nekim pitanjima, kao i pogreške u vezi s datumima.⁵⁸⁶⁰ Zbog toga sve izjave sadržane u tim zabilješkama treba pažljivo ispitati u kontekstu okolnosti razgovora.

1951. Međutim, ostaje iznenađujuća činjenica da Eileen Gilleece nije znala praktično ništa o činjeničnom kontekstu istrage o Srebrenici.⁵⁸⁶¹ Ona je izjavila da u to vrijeme nije znala ništa o ključnim osobama u VRS-u ili Zvorničkoj brigadi, o njihovim funkcijama ili odnosima. Upravo iz tog njenog potpunog neznanja proizlazi uvjerljivost sljedeće rečenice u Zabilješci istražitelja Eileen Gilleece kao dokaza sa dokaznom vrijednošću: "Na dan 15. jula, Pandurević je dobio

⁵⁸⁵⁶ Svjedok PW-168, T. 16552 (18. oktobar 2007. godine).

⁵⁸⁵⁷ Vinko Pandurević, T. 30983 (2. februar 2009. godine). V. takođe svjedok PW-168, T. 16552–16553 (18. oktobar 2007. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12805 (18. juni 2007. godine). Konkretno, Grujić je tokom te posjete pitao **Pandurevića** "odakle zarobljenici u nekim školama na području opštine Zvornik", pominjući škole u Petkovicima i Pilici. Vinko Pandurević, T. 30983 (2. februar 2009. godine); V. gore, par. 1865.

⁵⁸⁵⁸ V. Vinko Pandurević, T. 31268–31270, 31282–31283 (11. februar 2009. godine); Eileen Gilleece, T. 6736, 6744, 6748, 6751–6752 (1. februar 2007. godine).

⁵⁸⁵⁹ V. Vinko Pandurević, T. 31268–31271, 31282–31283 (11. februar 2009. godine). Gilleece je sastavila Zabilješku istražitelja na osnovu rukom pisanih zabilješki, koje su za vrijeme sastanka sa Živanovićem i **Pandurevićem** istovremeno bilježili Eileen Gilleece i vojni analitičar Robert Cooper. Eileen Gilleece, T. 6736–6737 (1. februar 2007. godine).

⁵⁸⁶⁰ V. Eileen Gilleece, T. 6755–6757 (1. februar 2007. godine). V. takođe Vinko Pandurević, T. 31274–31279, 31382, 31285–31287 (11. februar 2009. godine). Očigledno netačna i pogrešna mjesta u njenoj zabilješci su, na primjer, da je zabilježila da je **Pandurević Bearu** nazvao "načelnik bezbednosti Glavnog štaba korpusa" i da je **Pandurević** rekao "da zona obaveštajne odgovornosti nema drugu zonu napada", premda je to očigledno besmisleno. Dokazni predmet 7D01154a, Zabilješka istražitelja o razgovoru s Milenkom Živanovićem i Vinkom Pandurevićem (redigovano), str. 3-4.

⁵⁸⁶¹ V. Eileen Gilleece, T. 6726, 6744 (1. februar 2007. godine).

informaciju od načelnika štaba da su Vrhovna komanda i Korpus u opštinu Zvornik smestili jedan broj ratnih zarobljenika.⁵⁸⁶²

1952. [REDIGOVANO]^{5863 5864}

1953. Pretresno vijeće te dokaze, kada se uzmu zajedno s neposrednim svjedočenjem svjedoka PW-168, smatra zadovoljavajućim dokazima o tome da je **Pandurević** posjedovao to znanje 15. jula. Kao što će biti riječi dolje, **Pandurevićevo** svjedočenje o suprotnom, kada se pomnije prouči, ne izaziva razumnu sumnju s tim u vezi.

1954. **Pandurević** je u svom svjedočenju ponudio alternativnu verziju događaja.⁵⁸⁶⁵ Pretresno vijeće je pažljivo razmotrilo taj dokaz imajući na umu teret dokazivanja. Iz razloga koji se dolje navode, Pretresno vijeće konstatuje da u vezi s **Pandurevićevim** iskazom postoje značajni problemi zbog kojih, kada se oni uzmu zajedno, taj iskaz ne izaziva razumnu sumnju u njegovu upoznatost.

1955. Prvo, tu je **Pandurevićevo** svjedočenje u vezi sa izvorom i karakterom informacija na kojima je zasnovao četvrti paragraf Vanrednog borbenog izvještaja od 15. jula. **Pandurević** tvrdi da je za zarobljenike u školama prvi put saznao od Grujića 15. jula poslijepodne.⁵⁸⁶⁶ Čak i kad bi izabralo prijevod, odnosno tumačenje koje **Pandureviću** najviše ide u prilog,⁵⁸⁶⁷ Pretresno vijeće napominje da **Pandurević** u svom izvještaju iznosi više informacija nego što ih je navodno dobio od Grujića, iako je, prema **Pandurevićevoj** verziji, Grujić u suštini bio njegov jedini izvor informacija o kojima se govori u Vanrednom borbenom izvještaju od 15. jula. **Pandurević** je u svom svjedočenju takođe rekao da je kasnije toga dana, 15. jula, oko sat vremena prije izrade izvještaja, o zarobljenicima razgovarao i s Bojanovićem.⁵⁸⁶⁸ Po mišljenju Pretresnog vijeća, čak i kad bi ono prihvatilo tu **Pandurevićevu** verziju, Bojanović na kraju nije ništa dodao onome što je Grujić ranije rekao, samo je potvrdio da su autobusi sa zarobljenicima barem prošli preko zvorničkog područja.⁵⁸⁶⁹

1956. Prema **Pandurevićevim** riječima, Grujić je rekao da je od svojih partijskih aktivista u mjesnim zajednicama saznao da se nekim školama na teritoriji opštine Zvornik nalaze

⁵⁸⁶² Dokazni predmet 7D01154a, Zabilješka istražitelja o razgovoru s Milenom Živanovićem i Vinkom Pandurevićem (redigovano), str. 3.

⁵⁸⁶³ [REDIGOVANO]

⁵⁸⁶⁴ [REDIGOVANO]

⁵⁸⁶⁵ V. gore, par. 1936–1937.

⁵⁸⁶⁶ V. Pandurevićev završni podnesak, par. 114.

⁵⁸⁶⁷ V. gore, fusnota 5610.

⁵⁸⁶⁸ V. gore, par. 1866.

⁵⁸⁶⁹ V. gore, par. 1866.

zarobljenici i to je u lokalnim zajednicama izazvalo zabrinutost.⁵⁸⁷⁰ Međutim, Grujić nije pominjao nikakve brojeve osim što je pomenuo dvije škole,⁵⁸⁷¹ tako da se nameće pitanje odakle informacija o "velikom broju zarobljenika", koji se pominje u Vanrednom borbenom izvještaju od 15. jula. Osim toga, Grujić je bio mjesni političar, civil, koji nije imao saznanja iz prve ruke i koji je prenio oskudne informacije koje je dobio od drugih u vezi sa "zarobljenicima" na tom području. Nije iznio nikakve pojedinosti u vezi sa okolnostima njihovog zatočenja i, što je najvažnije, on, po svemu sudeći, nije ništa rekao o ulozi Zvorničke brigade u vezi s njima. Prema tome, kako je onda **Pandurević**, na osnovu ograničenih informacija dobijenih od Grujića i Bojanovića, zaključio da zarobljenici predstavljaju "dodatno opterećenje" za njega i njegove ljude, kao što kaže u svom izvještaju.⁵⁸⁷²

1957. Osim toga, Pretresno vijeće napominje da je **Pandurević** iskusan, inteligentan vojni komandant, disciplinovan i upoznat sa svojim dužnostima prema pretpostavljenoj komandi. Pisanje Vanrednog borbenog izvještaja od 15. jula bilo je, prema njegovim vlastitim riječima, čin hrabrosti i prije njegovih vanrednih borbenih izvještaja od 15. i 18. jula niko se nije usudio pomenuti zarobljenike u pismenom dokumentu.⁵⁸⁷³ Ton četvrtog paragrafa Vanrednog borbenog izvještaja od 15. jula je odlučan i kritičan. S obzirom na to, po mišljenju Pretresnog vijeća, izuzetno je teško povjerovati da bi se **Pandurević** na takav način suprotstavio svojim pretpostavljenim na osnovu jednog jedinog izvještaja iz druge ruke, bez većih pojedinosti, koji je dobio od predstavnika iz civilne vlasti kao što je to bio Grujić. Osim toga, prema **Pandurevićevom** vlastitom iskazu, on je znao samo to da su neki zarobljenici zatočeni u školama na zvorničkom području. Tekst i ton tog izvještaja, prema svim tumačenjima, izražavaju mnogo veću zabrinutost za bezbjednost i opterećenje resursa od one koju bi izazvala takva ograničena informacija. Prema tome, Pretresno vijeće zaključuje da **Pandurevićev** iskaz, posmatran u vezi sa Vanrednim borbenim izvještajem od 15. jula, nije dovoljan da izazove razumnu sumnju u izvor ili karakter njegovog znanja 15. jula.

⁵⁸⁷⁰ V. gore, par. 1865. Kada mu je postavljeno pitanje o tome kako je shvatio prisustvo zarobljenika u školama, **Pandurević** je izjavio: "Pa njihovo prisustvo u školama mi je bilo poznato na osnovu onoga što mi je rekao gospodin Grujić i ja sam to razumeo da je to njihovo provremeno zadržavanje, posebno kad mi je Ljubo Bojanović dopunio tu informaciju da zna da su prolazili autobusi pored kasarne, al' da Zvornička brigada nije dobila nikakav zadatak vezano za njih." Vinko Pandurević, T. 32433–32434 (3. mart 2009. godine).

⁵⁸⁷¹ Prema **Pandurevićevim** riječima, Grujić je pomenuo škole u Petkocima i Pilici. V. gore, par. 1865.

⁵⁸⁷² U uvodnom dijelu paragrafa o situaciji vezanoj za zarobljenike kaže se da "nam" to predstavlja dodatno opterećenje i Pretresno vijeće zaključuje da je se tu misli na **Pandurevića** i njegovu brigadu. V. dokazni predmet P00329, Vanredni dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 15. juli 1995. godine.

⁵⁸⁷³ V. Pandurevićev završni podnesak, par. 804–806. Pretresno vijeće podsjeća da je svjedok PW-168 u svom svjedočenju rekao da je Jokić rekao Obrenoviću da je **Popović** naredio da se u vezi sa zarobljenicima ništa ne zapisuje i da se ni o čemu u vezi s njima ne podnose izvještaji. Svjedok PW-168, T. 16550–16551 (zatvorena sjednica) (18. oktobar 2007. godine), T. 15871 (26. septembar 2007. godine). V. takođe Richard Butler, T. 20819 (31. januar 2008. godine) (gdje je, u vezi s **Pandurevićevim** vanrednim borbenim izvještajima od 15. i 18. jula, rekao da su "ti dokumenti izuzetno eksplicitni kada se govori o zarobljenicima" i potvrdio da nije pronašao druge pismene izvještaje koji bi bili sastavljeni prije 23. jula 1995. godine i koji bi toliko izričito govorili o zarobljenicima kao što je to slučaj sa ova dva **Pandurevićeva** izvještaja).

1958. [REDIGOVANO]^{5874 5875}

1959. Kumulativnom ocjenom dokaza, Pretresno vijeće se na kraju uvjerilo van svake razumne sumnje da je Obrenović **Pandureviću** 15. jula rekao za zatočenje, pogubljenje i pokopavanje zarobljenika na zvorničkom području, kao što je to opisao svjedok PW-168.

1960. Prema tome, na osnovu informacija koje mu je dao Obrenović, **Pandurević** je znao da su **Beara** i **Popović**, u skladu s Mladićevim naređenjem, doveli veliki broj zarobljenika iz Bratunca u Zvornik, gdje se vrše njihova pogubljenja, kao i da, prema Jokićevim riječima, postoje ogromni problemi u vezi sa čuvanjem, pogubljenjem i pokopavanjem tih zarobljenika.⁵⁸⁷⁶ S obzirom na ta **Pandurevićeva** saznanja, Pretresno vijeće konstatuje da je on u tom trenutku 15. jula znao za plan ubijanja vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.

1961. U vezi s razgovorom između Obrenovića i **Pandurevića** 15. jula, Pretresno vijeće napominje da je, prema verziji svjedoka PW-168, **Pandurević** na Obrenovićevo obavještenje o operaciji ubijanja reagovao pitanjem zašto pokopavanje ne vrši Civilna zaštita.⁵⁸⁷⁷ Tužilaštvo tvrdi da ta **Pandurevićeva** reakcija pokazuje da je **Pandurević** i prije povratka u Zvornik 15. jula znao za operaciju ubijanja.⁵⁸⁷⁸ Međutim, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da ne postoje drugi razumni zaključci koji se mogu izvesti iz te **Pandurevićeve** reakcije, zbog čega na osnovu **Pandurevićeve** reakcije na Obrenovićeve riječi neće izvesti zaključak o takvom **Pandurevićevom** ranijem znanju.

1962. Tužilaštvo takođe tvrdi da **Pandurevićeva** izjava "biću prinuđen da ih pustim"⁵⁸⁷⁹ u Vanrednom borbenom izvještaju od 15. jula pokazuje da je on 15. jula znao da su neki zarobljeni bosanski Muslimani na zvorničkom području još uvijek živi i da je "imao mogućnost i priliku da ih spasi, ali je namjerno izabrao da to ne učini".⁵⁸⁸⁰ Međutim, prema **Pandurevićevim** riječima, njegove riječi "da ih pustim" u tom izvještaju odnose se na kolonu 28. divizije ABiH i izrazi "ovi problemi" i "ova brigada" odnose se isključivo na kolonu, a ne na zarobljenike.⁵⁸⁸¹

⁵⁸⁷⁴ [REDIGOVANO]

⁵⁸⁷⁵ [REDIGOVANO]

⁵⁸⁷⁶ V. gore, par. 1861.

⁵⁸⁷⁷ V. gore, par. 1861.

⁵⁸⁷⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 1415.

⁵⁸⁷⁹ U petom paragrafu Vanrednog borbenog izvještaja od 15. jula kaže se sljedeće: "Ova komanda više ne može brinuti o ovim problemima jer za to nema ni materijalnih ni drugih snaga. Ukoliko niko ne preuzme ovu brigadu biću prinuđen da ih pustim." Dokazni predmet P00329, Vanredni dnevni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 15. juli 1995. godine.

⁵⁸⁸⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 1442. V. takođe Završni podnesak tužilaštva, par. 1421, 1423.

⁵⁸⁸¹ Vinko Pandurević, T. 31009–30010 (2. februar 2009. godine); v. takođe *ibid.*, T. 32213–32214 (27. februar 2009. godine). **Pandurević** je u svom svjedočenju takođe rekao da u vrijeme kada je pisao taj vanredni borbeni izvještaj nije znao broj zarobljenika, kao ni broj škola u kojima su zarobljenici bili smješteni. *Ibid.*, T. 31010 (2. februar 2009. godine).

1963. Razmotrivši Vanredni borbeni izvještaj od 15. jula i dokaze koji su relevantni za njega, Pretresno vijeće konstatuje da se riječi "da ih pustim" u **Pandurevićevom** izvještaju odnose na kolonu 28. divizije ABiH, a ne na zarobljenike.⁵⁸⁸² Donoseći taj zaključak, Pretresno vijeće napominje da se ta rečenica nalazi u petom paragrafu izvještaja, odvojeno od samostalnih napomena u četvrtom paragrafu, za koje je Pretresno vijeće konstatovalo da se odnose na situaciju u vezi sa zarobljenicima. Na početku petog paragrafa kaže se da se Komanda više ne može brinuti o tim "problemima".⁵⁸⁸³ Po mišljenju Pretresnog vijeća, u toj rečenici se rezimiraju sve prethodno iznesene informacije, od kojih se većina odnosi na borbenu situaciju i kolonu. Osim toga, neposredno poslije izjave "biću prinuđen da ih pustim" u petom paragrafu slijedi rečenica u šestom paragrafu o **Pandurevićevoj** ponudi Muminoviću u vezi s kolonom.⁵⁸⁸⁴ Po mišljenju Pretresnog vijeća, rečenica u kojoj se kaže "da ih pustim" stoga je povezana sa sljedećom rečenicom, u kojoj se očigledno govori o koloni, i mora se tumačiti zajedno s njom.

1964. Osim toga, bez obzira na to koja su bila **Pandurevićeva** eventualna zaduženja u odnosu na zarobljenike, postoje brojni dokazi da je njih na zborničko područje doveo jedan drugi segment VRS-a, organi bezbjednosti, tako da je **Pandurević** mogao imati tek ograničenu neposrednu kontrolu nad zarobljenicima. Okolnosti u vezi s borbenom situacijom i kolonom bile su bitno drukčije. Pretresno vijeće takođe podsjeća na **Pandurevićevo** svjedočenje da je "ceo izvještaj intonirao tako, da mo[že] na kraju da kaže[...], da ć[e] biti prinuđen da pusti[...] kolonu, posebno poslije razgovora koje [je] vodio sa Šemsom Muninovićem".⁵⁸⁸⁵ Ocijenivši Vanredni borbeni izvještaj od 15. jula u cijelosti, Pretresno vijeće smatra da je **Pandurevićeva** namjera bila da u tom izvještaju iznese uvjerljivu argumentaciju kojom će opravdati svoj plan da otvori koridor za bezbjedan prolaz kolone. U datim okolnostima, riječi "da ih pustim" su logična izjava koja se odnosi na kolonu. Na osnovu ovih faktora, Pretresno vijeće se uvjerilo da se peti paragraf odnosi na kolonu, a ne na zarobljenike. S obzirom na tu konstataciju, Pretresno vijeće odbacuje navod tužilaštva u vezi s **Pandurevićevom** navodnim znanjem, koji se zasniva na toj izjavi u tom paragrafu Vanrednog borbenog izvještaja od 15. jula .

1965. U danima koji su uslijedili nakon njegovog povratka 15. jula, **Pandurević** je, između ostalog od Obrenovića i Jokića, dobio dodatne informacije o tome šta se na zborničkom području dogodilo u vezi sa zatočenjem, pogubljenjem i pokopavanjem zarobljenih bosanskih Muslimana,

⁵⁸⁸² V. gore, par. 1870.

⁵⁸⁸³ Dokazni predmet P00329, Vanredni dnevni borbeni izvještaj Zborničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 15. juli 1995. godine.

⁵⁸⁸⁴ U šestom paragrafu Vanrednog borbenog izvještaja od 15. jula kaže se sljedeće: "Komandantu sa suprotne strane sam predlagao da se izdvoje civili, a ostali predaju što je odbijeno, tražeći da pustimo sve skupa." Dokazni predmet P00329, Vanredni dnevni borbeni izvještaj Zborničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 15. juli 1995. godine.

⁵⁸⁸⁵ Vinko Pandurević, T. 31011 (2. februar 2009. godine) (gdje je to izjavio objašnjavajući zašto je, u svom izvještaju, zaprijetio da će pustiti 28. diviziju ABiH da ode).

kao i o uključenosti elemenata Zvorničke brigade u te događaje.⁵⁸⁸⁶ Na osnovu informacija koje je dobio u tom periodu, **Pandurević** je saznao za zatočenja, pogubljenja i pokopavanja u Pilici, Petkovicima, Ročeviću, Orahovcu i na Vojnoj ekonomiji Branjevo.⁵⁸⁸⁷ **Pandurević** je znao više o razmjerama operacije ubijanja najkasnije u kasnim poslijepodnevnim satima 18. jula, kao što pokazuje njegovo pominjanje 3.000 bosanskih Muslimana koji su dovedeni na zvorničko područje i aluzija na njihovo pogubljenje na tom području u Vanrednom borbenom izvještaju od 18. jula.⁵⁸⁸⁸ Na kraju, s obzirom na količinu informacija kojima je **Pandurević** tada raspolagao, Pretresno vijeće je uvjeren da je on 18. jula bio upoznat s razmjerama operacije ubijanja. Pretresno vijeće napominje da sadržaj **Pandurevićevog** kasnijeg razgovora s Obrenovićem vođenog 23. jula dodatno potvrđuje u kojoj mjeri je on bio upoznat s operacijom ubijanja.⁵⁸⁸⁹

ii. Namjera da se provede u djelo zajednički cilj

1966. Nakon što je konstatovalo da je **Pandurević** bio upoznat sa zajedničkim ciljem UZP-a ubistva, Pretresno vijeće će sada razmotriti da li je on imao traženu namjeru da provede u djelo taj zajednički cilj. Pretresno vijeće konstatuje da naprosto nema dokaza da je **Pandurević** s drugim učesnicima UZP-a dijelio namjeru da se počine zločini koji su bili cilj tog UZP-a. Ne samo što nema **Pandurevićevih** djela i propusta, kao ni drugih dokaza, iz kojih bi se mogao izvesti zaključak o namjeri, već postoje i dokazi koji ukazuju na to da je pogrešna sugestija o bilo kakvoj **Pandurevićevoj** namjeri da provede u djelo taj zajednički cilj. Konkretno, Pretresno vijeće smatra da su **Pandurevićevo** otvaranje koridora za prolaz kolone bosanskih Muslimana kod Baljkovice, suprotno naređenju pretpostavljene komande, i njegova nastojanja da se uhvaćeni zarobljenici pošalju u zatočenički centar Batković ili da se razmijene, djela koja protivrječe postojanju takve namjere.⁵⁸⁹⁰

1967. Premda Pretresno vijeće konstatuje da **Pandurević** nije imao namjeru da provede u djelo zajednički cilj UZP-a, ono će se ipak ukratko osvrnuti na pitanje njegovog eventualnog navodnog doprinosa tom cilju.

iii. Doprinos zajedničkom cilju

⁵⁸⁸⁶ V. gore, par. 1879–1884, 1889, 1893.

⁵⁸⁸⁷ V. gore, par. 1879–1881, 1883–1884, 1889.

⁵⁸⁸⁸ V. gore, par. 1895.

⁵⁸⁸⁹ V. gore, par. 1908–1911.

⁵⁸⁹⁰ V. gore, par. 1873–1874, 1892, 1898, 1902–1903, 1913.

1968. Što se tiče **Pandurevićevog** doprinosa zajedničkom cilju, tužilaštvo tvrdi da je on po povratku u Zvornik 15. jula bio u potpunosti informisan o učešću pripadnika njegove brigade u zatočenju, čuvanju, prevozu, ubistvu i pokopavanju zarobljenih bosanskih Muslimana na zvorničkom području.⁵⁸⁹¹ Tužilaštvo stoga navodi da je **Pandurević**, imajući ta saznanja, odobrio daljnje učešće elemenata Zvorničke brigade u operaciji ubijanja u danima koji su uslijedili.⁵⁸⁹² Tužilaštvo takođe tvrdi da je **Pandurević** ubistvom jedne grupe Muslimana u blizini Nezuka, koje je izvršila jedinica 16. krajiškog korpusa pod njegovom komandom, svojom ulogom u ubistvu ranjenih zarobljenika iz bolnice u Milićima i svojim sudioništvom u ubistvu četvorice preživjelih s Vojne ekonomije Branjevo doprinio zajedničkom cilju.⁵⁸⁹³

1969. Pretresno vijeće podsjeća da **Pandurević** nije bio u Zvorniku od 4. do 15. jula. U tom periodu Obrenović ga je zamjenjivao, primao naređenja od Komande korpusa i postupao po njima, kao i izdavao naređenja jedinicama Zvorničke brigade, ne tražeći pritom njegovo odobrenje ni mišljenje.⁵⁸⁹⁴ U periodu odsustva iz Zvornika **Pandurević** je imao malo kontakata s brigadom i nema dokaza da je znao za događaje na zvorničkom području, uključujući operaciju ubijanja, a kamoli da je doprinio tim događajima.⁵⁸⁹⁵

1970. Što se tiče perioda po **Pandurevićevom** povratku u Zvorničku brigadu, od 15. do 23. jula, tokom kojeg je velika većina preostalih žrtava pogubljena i pokopana, Pretresnom vijeću nisu predočeni dokazi da je on lično učestvovao u operaciji ubijanja ni da je naredio, odobrio ili na drugi način dozvolio učešće svojih potčinjenih u operaciji ubijanja.

1971. Tužilaštvo tvrdi da se zbog **Pandurevićevog** znanja o operaciji ubijanja i angažovanja njegove brigade 15. jula može smatrati da je on "odobrio" daljnje učešće svojih vojnika i da to predstavlja značajan doprinos UZP-u.⁵⁸⁹⁶ Pretresno vijeće je razmotrilo taj argument. Prema sudskoj praksi, takvo odobrenje može nastati činjenjem ili nečinjenjem.⁵⁸⁹⁷ S obzirom na to da ne postoje dokazi ni o kakvoj aktivnoj radnji kojom je **Pandurević** odobrio angažovanje svojih vojnika, Pretresno vijeće je taj argument ocijenilo u svjetlu pitanja da li njegovo znanje i nepreduzimanje koraka predstavljaju činjenje nečinjenjem u smislu doprinosa UZP-u.

⁵⁸⁹¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 1413, 1415, 1421.

⁵⁸⁹² Završni podnesak tužilaštva, par. 1480, 1494. V. takođe *ibid.*, par. 1423, 1489–1491, 1495, 1496–1497.

⁵⁸⁹³ *Ibid.*, par. 1498–1515. V. takođe Optužnica, par. 30.13–30.15, 39(c).

⁵⁸⁹⁴ Svjedok PW-168, T. 16185–16186 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12702 (15. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da **Pandurević**, dok je bio odsutan iz Zvorničke brigade i komandovao TG-1, nije izdao nijedno naređenje Zvorničkoj brigadi i nije obavještavan o naređenjima koje je Zvorničkoj brigadi izdavala pretpostavljena komanda); svjedok PW-168, T. 16049 (zatvorena sjednica) (9. oktobar 2007. godine), T. 16191–16193 (10. oktobar 2007. godine) (gdje je izjavio da je Obrenović, tokom **Pandurevićevog** odsustva, bio u potpunosti odgovoran za zvorničke jedinice koje su ostale na svojim uobičajenim položajima, tj. u zoni odbrane u Zvorniku). V. takođe gore, par. 1842, 1844, 1861.

⁵⁸⁹⁵ V. gore, par. 1845–1846, 1960.

⁵⁸⁹⁶ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 1468, 1480, 1494, 1540.

⁵⁸⁹⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 663–664.

1972. Pretresno vijeće podsjeća da se **Pandurević** u Štab Zvorničke brigade vratio 15. jula u podne i da je tada stekao neka saznanja o operaciji ubijanja.⁵⁸⁹⁸ Konkretno, saznao je da su pripadnici organa bezbjednosti VRS-a na to područje dovezli veliki broj zarobljenika radi pogubljenja. Osim toga, on je indirektno obaviješten o tome da je u tu operaciju u izvjesnoj mjeri uključen jedan dio Zvorničke brigade. Međutim, nakon što je razmotrilo upravo one informacije koje mu je Obrenović dao 15. jula, Pretresno vijeće nije uvjeren o tome da je to samo po sebi, ili zajedno s informacijama dobivenim od Grujića, dovoljno za konstataciju da je **Pandurević** u tom trenutku znao da pripadnici Zvorničke brigade čine ili pomažu i podržavaju zločine. Treba istaći da njemu nisu rečene pojedinosti o uključenosti Zvorničke brigade u operaciju ubijanja, o znanju pripadnika brigade o pogubljenjima ili o konkretnim dužnostima njegovog načelnika za bezbjednost u toj operaciji, kao i da ih on nije ni tražio. Premda je zbog tih informacija nesumnjivo trebao postupiti u skladu sa svojim obavezama koje proizlaze iz odgovornosti nadređenog, kao što će biti riječi dolje, za potrebe ocjene njegovog učešća u krivičnim djelima i doprinosa UZP-u, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je zadovoljen uslov znanja za činjenje nečinjenjem. U suštini, ne može se reći da je **Pandurević** tada znao da njegovi ljudi čine krivična djela i da je prešutno odobrio njihovo daljnje učešće.

1973. Pretresno vijeće napominje da je **Pandurević**, prema vlastitim riječima, 16. jula uveče, tokom razgovora s Obrenovićem na IKM-u u Kitovnicama, postao svjestan činjenice da su pripadnici Zvorničke brigade učestvovali u čuvanju zarobljenika zatočenih na zvorničkom području, kao i da su učestvovali u pokopavanju pogubljenih zarobljenika.⁵⁸⁹⁹ Međutim, u trenutku kada je on to saznao, 16. jula uveče, pripadnici Zvorničke brigade više nisu bili angažovani na aktivnostima u vezi sa zatočenjem i pogubljenjem zarobljenika na zvorničkom području.⁵⁹⁰⁰

1974. Što se tiče ubistva četvorice bosanskih Muslimana u blizini Nezuka 19. jula, Pretresno vijeće je već konstatovalo da nema dovoljno dokaza da van razumne sumnje utvrdi da su pripadnici 16. krajiške brigade, koji su bili prepotčinjeni Zvorničkoj brigadi, bili uključeni u ubijanje njih četvorice.⁵⁹⁰¹ Nadalje, nema dokaza da je **Pandurević** znao za ta ubijanja ili da je na bilo koji način planirao, podsticao, naredio ili na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu ili izvršenje ubistva te četvorice kod Nezuka.

⁵⁸⁹⁸ V. gore, par. 1861.

⁵⁸⁹⁹ V. gore, par. 1879–1882. Pretresno vijeće podsjeća da je prihvatilo **Pandurevićevu** verziju o tome da je razgovor između njega i Obrenovića vođen 16. jula uveče, kao i o sadržaju tog razgovora, i da je konstatovalo da je on tada dobio dodatne informacije, koje su se nadovezivale na informacije koje je dobio ranije, 15. jula, u vezi s operacijom ubijanja koja je provedena u Zvorniku.

⁵⁹⁰⁰ V. gore, par. 475–534.

⁵⁹⁰¹ V. gore, par. 569.

1975. Što se tiče četvorice preživjelih s Vojne ekonomije Branjevo, Pretresno vijeće podsjeća da je konstatovalo da je **Nikolić** obavijestio **Pandurevića** o hapšenju te četvorice i o tome da su oni preživjeli pogubljenja.⁵⁹⁰² Osim toga, Pretresno vijeće je uvjeren da su se **Pandurević** i **Nikolić** poslije referisanja sastali kako bi razgovarali o tim zarobljenicima.⁵⁹⁰³ Međutim, kao što je to slučaj s **Nikolićem**, u nedostatku dokaza o sadržaju njihovog kasnijeg razgovora ili o bilo kakvom **Pandurevićevom** postupku, moguće je izvesti više zaključaka u vezi s **Pandurevićevom** uključenošću u to ubijanje.⁵⁹⁰⁴ Stoga, premda je Pretresno vijeće konstatovalo da su četvorica preživjelih s Vojne ekonomije Branjevo ubijena,⁵⁹⁰⁵ nije se van razumne sumnje uvjerilo da je **Pandurević** bio uključen u njihovo ubistvo.

1976. Pretresno vijeće dolje, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje da je **Pandurević** odgovoran za pomaganje i podržavanje, nečinjenjem, ubistva deset ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Milićima otprilike 23. jula. Pretresno vijeće je konstatovalo da je **Pandurević** odgovoran zato što je propustio da preduzme mjere kojima bi spriječio **Popovića** da odvede zarobljenike, iako je znao da je **Popović** uključen u operaciju ubijanja i da će zarobljenici stoga vjerovatno biti ubijeni.⁵⁹⁰⁶ Međutim, Pretresno vijeće smatra da **Pandurevićev** propust u tom pogledu ne predstavlja njegov značajan doprinos zajedničkom cilju UZP-a.

1977. Što se tiče **Pandurevićevog** navodnog doprinosa zajedničkom cilju UZP-a, Pretresno vijeće takođe podsjeća na svoju konstataciju da ponovno pokopavanje nije krivično djelo prema Statutu. Štaviše, konkretno u **Pandurevićevom** slučaju, nema dovoljno dokaza za konstataciju da je on bio uključen u operaciju ponovnog pokopavanja koja je izvršena u septembru i oktobru 1995. godine.⁵⁹⁰⁷

⁵⁹⁰² V. gore, par. 1912.

⁵⁹⁰³ V. gore, par. 1912.

⁵⁹⁰⁴ V. gore, par. 1912. S tim u vezi, Pretresno vijeće takođe napominje da nema dokaza koji bi povezivali **Pandurevića** s disciplinskim mjerama koje su pokrenute protiv dvojice ljudi, Neška i Slobodana Đokića, koji su pomogli toj četvorici bosanskih Muslimana. Što se tiče tih disciplinskih mjera, Pretresno vijeće podsjeća da su ta dva čovjeka dovedena u kasarnu u preduzeću "Standard" radi ispitivanja o pomoći koju su pružili toj četvorici zarobljenika i da je **Nikolić** kasnije naredio Jeremiću da izradi naređenje u ime komandanta brigade u kojem toj dvojici izriče kaznu u trajanju od 60 dana vojnog zatvora. V. gore, par. 587. Postoji i dokument s **Nikolićevim** potpisom u vezi s pritvorom Neška i Slobodana Đokića u trajanju od tri dana, počevši od 24. jula 1995. godine. V. dokazni predmet P00385, Rješenje protiv Neška i Slobodana Đokića (zbog pružanja pomoći četvorici bosanskih Muslimana). Međutim, nema dokumenta koji bi direktno povezivali **Pandurevića** s tim hapšenjem i disciplinskim mjerama. Osim toga, što se tiče **Nikolićevih** ovlaštenja da odredi takav pritvor, prema **Pandurevićevim** riječima, "organ bezbednosti [je], postupajući po službenoj dužnosti i obavezama koje mu nalaže njegovo pravilo, procenio da je to bila saradnja sa neprijateljem, kaznio ovu dvojicu ljudi sa tri dana pritvora, odnosno zadržao ih je, podnio krivičnu prijavu vojnom optužiocu. Da opšte nije bila potrebna autorizacija komandanta niti bilo koga drugog". Vinko Pandurević, T. 32333 (2. mart 2009. godine). **Pandurević** je, osim toga, rekao: "Ja se uopšte ne sećam da sam bilo koga kaznio zbog saradnje sa neprijateljem, pa ni ovu dvojicu ljudi. Ako postoji kakva naredba o kažnjavanju, ja bih volio da je vidim, ali ja se ne sećam da sam tako nešto uradio." *Ibid.*

⁵⁹⁰⁵ V. gore, par. 589.

⁵⁹⁰⁶ V. dolje, par. 1988–1991.

⁵⁹⁰⁷ V. gore, par. 1921, 1927, fusnota 5806.

1978. Uzimajući u obzir da **Pandurević** nije bio uključen u operaciju ubijanja, Pretresno vijeće konstatuje da on nije u značajnoj mjeri doprinio zajedničkom cilju ubijanja vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.

iv. Zaključak

1979. S obzirom na to da **Pandurević** nije imao namjeru da doprinese ostvarenju zajedničkog cilja UZP-a i da nije dao značajan doprinos, Pretresno vijeće konstatuje da on nije bio učesnik UZP-a ubistva vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.

b. Drugi vidovi odgovornosti

1980. Tužilaštvo takođe tvrdi da je **Pandurević** počinio, planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje krivičnih djela za koja se tereti.⁵⁹⁰⁸ Pretresno vijeće je konstatovalo da **Pandurević** nije imao namjeru da ubije. Osim toga, Pretresnom vijeću nisu predloženi dokazi o njegovim djelima ili propustima koji bi za sobom povlačili drugi oblik odgovornosti prema članu 7(1) u vezi sa krivičnim djelom ubistva, osim pomaganja i podržavanja, o kojem se govori dolje.

c. Pomaganje i podržavanje ubistva ranjenih zarobljenika iz bolnice u Milićima

1981. Tužilaštvo tvrdi da je **Pandurević** pomagao u pogubljenju deset ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Milićima i navodi da je odvođenje tih zarobljenika iz stacionara Zvorničke brigade i njihovo kasnije pogubljenje po kratkom postupku otprilike 23. jula izvršeno s **Pandurevićevim** znanjem i odobrenjem.⁵⁹⁰⁹ Konkretno, tužilaštvo tvrdi da je **Pandurević** propustio da preduzme mjere kojima bi spriječio da **Popović** odvede ranjene zarobljenike koji su bili pod njegovim nadzorom, premda je znao da su oni u životnoj opasnosti, s obzirom na njegovo saznanje da je **Popović** bio uključen u operaciju ubijanja.⁵⁹¹⁰ Tužilaštvo tvrdi da je **Pandurević** namjerno prekršio svoju obavezu da zaštiti ranjene zarobljenike i da je "postupio u skladu" s naređenjima da se oni ubiju.⁵⁹¹¹

1982. Pretresno vijeće podsjeća da je tokom perioda u kojem su pripadnici Zvorničke brigade pretraživali teren 18. jula i tokom narednih nekoliko dana **Pandurević** vršio pripreme za premještanje ili razmjenu zarobljenika koje su njegovi ljudi lišili slobode.⁵⁹¹² **Pandurević** je 23. jula bio u kontaktu s Drinskim korpusom i tražio je uputstva gdje da pošalje ranjene zarobljenike,

⁵⁹⁰⁸ Optužnica, par. 88–90.

⁵⁹⁰⁹ Optužnica, par. 30.15, 39(c)(vi).

⁵⁹¹⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 1507–1508.

⁵⁹¹¹ *Ibid.*, par. 1511.

⁵⁹¹² V. gore, par. 1892, 1898, 1902–1903, 1913.

bosanske Muslimane, koji su bili pod njegovim nadzorom, odnosno šta da s njima učini.⁵⁹¹³ Pretresno vijeće je već zaključilo da je **Pandurević** kasnije tog dana obaviješten da će **Popović** doći da riješi problem ranjenih zarobljenika držanih u Zvorničkoj brigadi.⁵⁹¹⁴ Kao što je već konstatovano, Pretresno vijeće se takođe uvjerilo da su ti ranjenici stavljeni pod **Popovićev** nadzor 23. jula i da je **Popović** odgovoran za smrt tih deset ljudi.⁵⁹¹⁵

1983. Nakon što je razmotrilo dokaze o **Pandurevićevom** ponašanju prije odvođenja ranjenih zarobljenika, Pretresno vijeće je uvjerenom da je **Pandurević** tražio uputstva i pomoć u vezi s tim ranjenim zarobljenicima kako bi organizovao da se oni, kao i drugi zarobljenici, razmijene ili prevezu u logor. Okolnosti u vezi s tim njegovim zahtjevom, posebno otvorenost s kojom je on rješavao to pitanje, ne ukazuju na to da je tražio pomoć u organizovanju ubistva tih zarobljenika. Pri donošenju tog zaključka Pretresno vijeće smatra posebno relevantnim dokaz da se **Pandurević** kod Komande Drinskog korpusa raspitivao mogu li se ti zarobljenici razmijeniti ili prebaciti u Batković.⁵⁹¹⁶ Pretresno vijeće stoga nije uvjerenom da je **Pandurević** imao namjeru da ubije deset ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana.

1984. S obzirom na to da nije imao namjeru u tom pogledu, Pretresno vijeće će sada preći na pitanje da li je **Pandurević** pomogao i podržao ubistvo deset ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana. Pretresnom vijeću u slučaju **Pandurevića** nisu predloženi dokazi ni o kakvoj aktivnoj radnji kojom je on eventualno pomogao ili podržao ubistvo tih ranjenika. Pretresno vijeće napominje da ništa u dokazima ne pokazuje da je on bio u stacionaru kada su oni odvedeni, kao ni da je on naredio da se predaju **Popoviću**.⁵⁹¹⁷ U stvari, u dokazima predloženim Pretresnom vijeću nema nikakvih pojedinosti u vezi s okolnostima pod kojima su ti ljudi odvedeni iz Zvorničke brigade. Međutim, Pretresno vijeće mora takođe razmotriti može li se **Pandurevićevo** ponašanje s pravom smatrati pomaganjem i podržavanjem nečinjenjem.

1985. Pretresno vijeće podsjeća na sudsku praksu kojom je regulisano pomaganje i podržavanje nečinjenjem.⁵⁹¹⁸ Konkretno, neka osoba se može smatrati krivično odgovornom kada ne ispuni pravnu obavezu i tim propustom pomogne, ohrabri ili da moralnu podršku počinjenju krivičnog djela ili ima značajan uticaj na počinjenje krivičnog djela.⁵⁹¹⁹ Ta osoba mora imati

⁵⁹¹³ V. gore, par. 1903–1904.

⁵⁹¹⁴ V. gore, par. 1907.

⁵⁹¹⁵ V. gore, par. 1156.

⁵⁹¹⁶ V. gore, par. 1903.

⁵⁹¹⁷ V. gore, par. 1899–1901, 1903–1905.

⁵⁹¹⁸ V. gore, par. 1019.

⁵⁹¹⁹ V. gore, par. 1019.

mogućnost da djeluje i mora znati osnovna obilježja krivičnog djela, kao i to da svojim nečinjenjem pomaže počinjenje krivičnog djela.⁵⁹²⁰

1986. Pretresno vijeće će prvo razmotriti da li je **Pandurević** imao pravnu obavezu da zaštiti tu desetericu ranjenih zarobljenika. Kao što je gore bilo riječi, tih deset ljudi je dovedeno u stacionar Zvorničke brigade otprilike 20. jula, o čemu je **Pandurević** bio obaviješten, i oni su nekoliko dana držani u brigadi.⁵⁹²¹ Pretresno vijeće takođe podsjeća da je po njihovom dolasku **Pandurević** naredio Obrenoviću da provjeri bezbjednosnu situaciju u vezi sa zarobljenicima i uvede mjere za njihovo obezbjeđenje.⁵⁹²² Osim toga, te ranjene zarobljenike je u danima kad su držani u brigadi takođe čuvala Vojna policija Zvorničke brigade.⁵⁹²³ Na osnovu tih činjenica, Pretresno vijeće se uvjerilo da je Zvornička brigada 23. jula imala pod svojim nadzorom i kontrolom deset ranjenih zarobljenika iz bolnice u Milićima, koji su držani u brigadi. Pretresno vijeće podsjeća da su, u skladu sa zakonima i običajima ratovanja, svi agenti države koji imaju nadzor nad ratnim zarobljenicima dužni da zaštite te zarobljenike.⁵⁹²⁴ Pretresno vijeće nadalje napominje da ta obaveza zaštite ne prestaje kada druge jedinice preuzmu nadzor, jer agent zadužen za zarobljenike ima trajnu obavezu da se prilikom predaje uvjeri da zarobljenicima niko neće nauditi.⁵⁹²⁵ Prema tome, kao komandant Zvorničke brigade **Pandurević** je bio dužan da te zarobljenike zaštititi i s njima postupa humano i ta obaveza nije prestala kada je **Popović** preuzeo nadzor nad njima.⁵⁹²⁶

1987. Pretresno vijeće će sada razmotriti da li je **Pandurević**, u datim okolnostima, imao mogućnost da djeluje, odnosno da li je imao načina da izvrši tu svoju obavezu. Po mišljenju Pretresnog vijeća, nakon što je saznao da će **Popović** doći da riješi problem zarobljenika, **Pandurević** je mogao intervenisati da ih zaštiti. Imao je nekoliko opcija. **Pandurević** je, prije **Popovićevog** dolaska, mogao sam organizovati premještanje zarobljenika i njihovo prebacivanje u logor ratnih zarobljenika ili na neku drugu lokaciju za razmjenu. Mogao ih je čak privremeno premjestiti u neki drugi objekt kako bi **Popoviću** mogao reći da više nisu u brigadi. Jedan od koraka koje je **Pandurević** mogao preduzeti bilo je i da nazove MKCK kako bi se oni evidentirali. **Pandurević** je 23. jula tokom cijelog dana bio u kasarni u preduzeću "Standard", tako da je mogao uputiti vojne policajce da ga obavijeste kada **Popović** dođe i tada mu reći da ti ljudi više nisu tamo, ili naprosto, koristeći se svojim ovlaštenjima i položajem vlasti koje je imao

⁵⁹²⁰ V. gore, par. 1019–1020. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 335.

⁵⁹²¹ V. gore, par.1899, 1905.

⁵⁹²² V. gore, par. 1899.

⁵⁹²³ V. gore, par. 1900.

⁵⁹²⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 73. Pretresno vijeće takođe podsjeća da kršenje obaveze zaštite ratnih zarobljenika, predviđene zakonima i običajima ratovanja, može za sobom povući individualnu krivičnu odgovornost. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 151. V. takođe gore, par. 1019.

⁵⁹²⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 74.

⁵⁹²⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 74.

kao komandant brigade, spriječiti **Popovića** da preuzme nadzor nad zarobljenicima. Na osnovu tih razmatranja, Pretresno vijeće konstatuje da je **Pandurević** imao načina da izvrši svoju obavezu prema zarobljenicima pod njegovim nadzorom.

1988. Pretresno vijeće konstatuje da **Pandurević** 23. jula nije preduzeo ništa kako bi izvršio svoju obavezu prema ranjenim zarobljenicima, premda je imao mogućnost da to učini. **Pandurević** je pomogao da **Popović** kasnije pobije te zarobljenike tako što nije ništa preduzeo nakon što je saznao za njegov skori dolazak, čime mu je omogućio da odvede zarobljenike. Pretresno vijeće stoga konstatuje da je **Pandurević** svojim propustom da izvrši pravnu obavezu zaštite ranjenih zarobljenika pomogao ubistvo tih deset ljudi i znatno mu doprinio. Pretresno vijeće se stoga uvjerilo da su zadovoljeni uslovi za *actus reus* pomaganja i podržavanja nečinjenjem.

1989. Pretresno vijeće će sada razmotriti da li je **Pandurević** imao *mens rea* koja se traži za pomaganje i podržavanje ubistva deset ranjenih zarobljenika. Da bi bio krivično odgovoran za pomaganje i podržavanje nečinjenjem, **Pandurević** je morao znati osnovna obilježja krivičnog djela koje će biti počinjeno, kao i to da će njegov propust pomoći u činjenju tog krivičnog djela.⁵⁹²⁷ **Pandurević** je već 23. jula znao da je **Popović** imao ključnu ulogu u pogubljenju bosanskih Muslimana zatočenih na zvorničkom području. **Pandurević** je dobio te informacije od Obrenovića 15. i 17. jula.⁵⁹²⁸ S obzirom na to da je **Pandurević** znao za **Popovićevo** učešće u operaciji ubijanja, Pretresno vijeće većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje da je **Pandurević**, kada je saznao da će **Popović** doći da riješi pitanje zarobljenika, znao da postoji vjerovatnoća da će ranjeni zarobljenici biti ubijeni kada **Popović** preuzme nadzor nad njima.

1990. Osim toga, s obzirom na to da je **Pandurević** znao da će to što je **Popović** preuzeo nadzor nad zarobljenicima vjerovatno dovesti do njihovog ubijanja, Pretresno vijeće većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje da je on takođe morao biti svjestan da će, ako kao osoba odgovorna za zarobljenike ne preduzme ništa kako bi obezbijedio njihovu daljnju zaštitu, time pomoći **Popoviću** da izvrši ta ubistva. Pretresno vijeće stoga većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje da je jedini razumni zaključak koji se može izvesti taj da je **Pandurević** znao da postoji vjerovatnoća da će zarobljenici biti ubijeni i da će, ako ne bude djelovao, njegovo nečinjenje pomoći u ubistvu tih zarobljenika. Shodno tome, zadovoljeni su uslovi za *mens rea* pomaganja i podržavanja.

⁵⁹²⁷ V. gore, par. 1019.

⁵⁹²⁸ V. gore, par. 1861, 1883.

1991. S obzirom na gorenavedeno, Pretresno vijeće većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje da je **Pandurević** svojim nečinjenjem pomogao i podržao ubistvo deset ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Milićima.

(ii) Prisilno premještanje

a. Udruženi zločinački poduhvat prisilnog uklanjanja

1992. Pretresno vijeće će prvo razmotriti navod o **Pandurevićevom** učešću u udruženom zločinačkom poduhvatu prisilnog uklanjanja. Pretresno vijeće je već konstatovalo da je postojao UZP prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice i Žepe.⁵⁹²⁹

i. Upoznatost sa zajedničkim ciljem

1993. Pretresno vijeće će prvo ocijeniti da li je **Pandurević** bio upoznat sa zajedničkim ciljem prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz obje enklave. **Pandurević** je znao za Živanovićevo naređenje od 20. marta 1995. godine upućeno komandama brigada Drinskog korpusa, uključujući konkretno i Komandu Zvorničke brigade.⁵⁹³⁰ U tom naređenju od 20. marta sljedećim riječima se ponavlja zločinački cilj opisan u Direktivi br. 7: "planskim i osmišljenim borbenim aktivnostima stvoriti uslove totalne nesigurnosti, nepodnošljivosti i besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života meštana u Srebrenici i Žepi."⁵⁹³¹

1994. Osim toga, **Pandurević** je kao komandant TG-1 dobio i pročitao dva naređenja u vezi s operacijom "Krivaja-95" izdata komandama brigada, u kojima su definisani ciljevi i opšti zadaci jedinice kojom je trebao komandovati u sklopu operacije "Krivaja-95".⁵⁹³² U tim naređenjima se u opisu zadataka borbenih grupa uključenih u operaciji izričito pominju Direktiva br. 7 i Direktiva br. 7/1.⁵⁹³³ Uz to, u borbenom naređenju za operaciju "Krivaja-95" navodi se da je jedan od ciljeva operacije "stvoriti uslove za eliminisanje enklava",⁵⁹³⁴ pri čemu je Pretresno vijeće ranije konstatovalo da se to odnosi na cilj prisilnog uklanjanja civilnog stanovništva iz enklava stvaranjem uslova "besperspektivnosti daljnjeg opstanka i života mještana u Srebrenici i Žepi" naveden u Direktivi br. 7.⁵⁹³⁵ Prema tome, premda je moguće da **Pandurević** nije bio

⁵⁹²⁹ V. gore, par. 1087.

⁵⁹³⁰ Vinko Pandurević, T. 30822 (29. januar 2009. godine). V. takođe gore, par. 201.

⁵⁹³¹ Dokazni predmet P00203, Naređenje Drinskog korpusa za odbranu i aktivna borbeno dejstva op. br. 7, s potpisom Milenka Živanovića, 20. mart 1995. godine, str. 6. V. takođe Vinko Pandurević, T. 30822 (29. januar 2009. godine) (gdje potvrđuje da je u proljeće 1995. godine dobio to naređenje Drinskog korpusa). Bez obzira na to da li je **Pandurević** bio upoznat s Direktivom br. 4 ranije, 1992. ili 1993. godine, Pretresno vijeće je uvjeren da je relevantno pitanje da li je znao za tu operaciju od marta 1995. godine.

⁵⁹³² V. gore, par. 1843.

⁵⁹³³ V. gore, par. 244–245.

⁵⁹³⁴ Dokazni predmet P00107, Naređenje Komande Drinskog korpusa br. 04/156-2: Naređenje za borbeno dejstva br. 1 "Krivaja-95", 2. juli 1995. godine, par. 4.

⁵⁹³⁵ Dokazni predmet P00005, Direktiva br. 7 Vrhovne komande RS-a, 8. mart 1995. godine, str. 10.

upoznat konkretno s Direktivom br. 7 i njenim sadržajem, može se zaključiti da je, bez obzira na to, bio upoznat sa zločinačkim ciljem opisanim u tom dokumentu zato što je bio upoznat s Naređenjem od 20. marta 1995. godine, kao i sa naređenjima u vezi s operacijom "Krivaja-95".

1995. Na osnovu gorenavedenih dokaza, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Pandurević** znao za plan prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz enklava Srebrenica i Žepa.

ii. Namjera da se zajednički cilj provede u djelo

1996. Nakon što je konstatovalo da je **Pandurević** bio upoznat sa zajedničkim ciljem UZP-a, Pretresno vijeće će sada razmotriti da li je on s drugim učesnicima UZP-a dijelio namjeru da provede u djelo zajednički cilj uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice i Žepe. Pretresno vijeće će prvo razmotriti može li se iz **Pandurevićevog** učešća u napadu na enklave izvesti zaključak o njegovoj namjeri da provede u djelo zajednički cilj. Pri ocjeni njegove namjere Pretresno vijeće mora imati na umu dva cilja operacije "Krivaja-95", kao i vojni kontekst u kojem je on djelovao u sklopu operacije usmjerene protiv Srebrenice. S jedne strane, operacija "Krivaja-95" je djelimično ostvarila zajednički plan UZP-a tako što je stvorila okolnosti koje su dovele do prisilnog raseljavanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice. Međutim, ta operacija je imala i legitiman vojni cilj da se osigura demilitarizacija enklave. Stoga je **Pandurević** svojim postupcima tokom napada učestvovao u operaciji koja je imala i legitiman vojni cilj, dok je istovremeno podržavao plan prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz te dvije enklave.

1997. Pretresno vijeće će sada razmotriti **Pandurevićeve** postupke kako bi ocijenilo njegovu namjeru. Pretresno vijeće podsjeća da je Pandurević početkom jula 1995. godine, u skladu s naređenjima u vezi s operacijom "Krivaja-95", komandovao TG-1 u vojnom napadu na Srebrenicu.⁵⁹³⁶ Tokom tih borbenih dejstava, u danima koji su prethodili zauzimanju enklave **Pandurević** i jedinice TG-1 zauzeli su nekoliko lokacija u okolini Srebrenice, pomažući tako VRS-u u kontrolisanju granica enklava i sprečavanju svake komunikacije između Srebrenice i Žepe.⁵⁹³⁷ Osim toga, tokom tih događaja, snage pod **Pandurevićevom** komandom uklonile su vojnike UNPROFOR-a s njihovih posmatračkih položaja, uključujući vojnike na posmatračkom položaju na Biljegu i druge u rejonu Zelenog Jadra.⁵⁹³⁸ Pretresno vijeće konstatuje da onesposobljavanje tih posmatračkih položaja UNPROFOR-a predstavlja još jedan korak u omogućavanju VRS-a da zauzme srebreničku enklavu i ukloni civilno stanovništvo Srebrenice.

⁵⁹³⁶ V. gore, par. 1843–1851.

⁵⁹³⁷ V. gore, par. 1847–1848.

⁵⁹³⁸ V. gore, par. 1847.

1998. Krstić je **Pandureviću** 10. i 11. jula naredio da krene prema Srebrenici i preuzme kontrolu nad njom. **Pandurević** i TG-1 su u skladu s tim naređenjima nastavili s napadom i zauzeli objekte na brdima u neposrednoj okolini grada Srebrenice.⁵⁹³⁹ Premda su snage VRS-a u tom periodu granatirale civilne ciljeve u samoj Srebrenici,⁵⁹⁴⁰ Pretresnom vijeću nisu predloženi dokazi na osnovu kojih bi se odgovornost za neselektivno granatiranje civila mogla pripisati konkretno **Pandurevićevim** jedinicama.⁵⁹⁴¹ Konačno, **Pandurević** i TG-1 su ušli u grad Srebrenicu u poslijepodnevnim satima 11. jula, i **Pandurević** je išao gradom koji je u to vrijeme bio prazan jer ga je stanovništvo napustilo i sigurno je vidio kako grad izgleda.⁵⁹⁴²

1999. Što se tiče vojne operacije protiv Žepe, **Pandureviću** je 12. jula rečeno da krene prema Žepi.⁵⁹⁴³ Mladić je 13. jula u obraćanju vojnicima naredio snagama, uključujući **Pandurevićeve**, da zauzmu enklavu Žepa.⁵⁹⁴⁴ U skladu s Krstićevim naređenjem za operaciju "Stupčanica-95", vojnu operaciju protiv enklave Žepa, **Pandurević** i njegove snage izvršili su 14. jula napad na neprijateljske snage nekoliko kilometara od mjesta Žepa.⁵⁹⁴⁵ Ta borbena dejstva su se nastavila sljedećeg jutra.⁵⁹⁴⁶ Međutim, **Pandureviću** je u kasnijim jutarnjim satima 15. jula Krstić naredio da se vrati u Zvornik, tako da se on sa svojim ljudima povukao s tog područja i prekinuo učešće u operaciji protiv Žepe.⁵⁹⁴⁷ U tom smislu, **Pandurevićevo** učešće u napadu na Žepu bilo je vrlo ograničeno.

2000. Kada se gorenavedeni postupci razmotre kumulativno, jedan od razumnih zaključaka koji se može izvesti jeste da je **Pandurević** učestvovao u vojnoj operaciji protiv Srebrenice kako bi doprinio zajedničkom cilju prisilnog uklanjanja stanovništva srebreničke enklave, bosanskih Muslimana. Međutim, kada se uzima u obzir legitimni vojni aspekt operacije "Krivaja-95", jednako razuman zaključak jeste da je **Pandurević**, kao komandant na taktičkom nivou, izvršavao dobijena naređenja i preduzima gorenavedene korake u namjeri da ostvari vojni cilj poražavanja 28. divizije ABiH u obje enklave. Onesposobljavanje posmatračkih položaja u te svrhe, iako protivpravno, moglo bi se možda smatrati objektivno potrebnim za ostvarivanje legitimnog vojnog cilja te operacije.⁵⁹⁴⁸ S obzirom na to, Pretresno vijeće takođe napominje da je najveći dio **Pandurevićevih** vojnih aktivnosti u sklopu operacije "Krivaja-95" proveden prije Karadžićevog

⁵⁹³⁹ V. gore, par. 1849–1850.

⁵⁹⁴⁰ V. gore, par. 253, 255, 257.

⁵⁹⁴¹ Međutim, Pretresno vijeće je uvjeren da je Pandurević na svom položaju sigurno znao za granatiranje grada i za razmjere tog granatiranja.

⁵⁹⁴² V. gore, par. 1851.

⁵⁹⁴³ V. gore, par. 1853–1855.

⁵⁹⁴⁴ V. gore, par. 1856.

⁵⁹⁴⁵ V. gore, par. 1858.

⁵⁹⁴⁶ V. gore, par. 1859.

⁵⁹⁴⁷ V. gore, par. 1859.

⁵⁹⁴⁸ Pretresno vijeće podsjeća da postoje dokazi da su snage ABiH bile na položajima u neposrednoj blizini ili pored posmatračkih položaja UN-a. V. gore, fusnota 5521.

naređenja snagama VRS-a da zauzmu grad Srebrenicu.⁵⁹⁴⁹ Imajući u vidu te faktore, Pretresno vijeće konstatuje da se iz **Pandurevićevog** učešća u operaciji "Krivaja-95" ne može izvesti zaključak o namjeri da se zajednički cilj provede u djelo.

2001. Osim tih vojnih aktivnosti tokom operacije, kako je gore opisano, nema drugih **Pandurevićevih** postupaka iz kojih bi se mogao izvesti zaključak o njegovoj namjeri da doprinese zajedničkom cilju prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice i Žepe. Konkretno, Pretresno vijeće podsjeća da nema dokaza o **Pandurevićevoj** uključenosti u planiranje prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz enklava. Pretresno vijeće takođe napominje da nema dokaza da su **Pandurević** i njegove snage u sastavu TG-1 tokom učešća u napadu na Srebrenicu konkretno uzimale na metu civile. Osim toga, **Pandurević** nije učestvovao u samom premještanju ljudi, bosanskih Muslimana, iz Potočara. Isto tako, nema dovoljno dokaza da su vojnici TG-1 pod **Pandurevićevom** komandom učestvovali u operaciji premještanja u Potočarima. Nekoliko svjedoka je u svojim svjedočenjima reklo da su 12. jula u Potočarima vidjeli vojnike iz jedinice "Vukovi sa Drine".⁵⁹⁵⁰ Međutim, jedini dokaz predočen Pretresnom vijeću koji sugeriše da su oni bili angažovani na zadacima u vezi sa "transport[om] žena i djece za Kladanj, te izdvajanje[m] i pritvaranje[m] vojno sposobnih muslimanskih muškaraca" u Potočarima⁵⁹⁵¹ potiče od Momira Nikolića.⁵⁹⁵² S obzirom na to da je njegovo svjedočenje s tim u vezi nepotkrepljeno i prilično neprecizno, Pretresno vijeće smatra da taj dokaz nije dovoljan za konstataciju da su pripadnici "Vukova sa Drine" pomagali u odvajanju i prevozu bosanskih Muslimana u Potočarima.

2002. Osim što tvrdi da se na osnovu **Pandurevićevih** postupaka može zaključiti da je imao zločinačku namjeru, tužilaštvo takođe ukazuje na izvještaj iz aprila 1995. godine s njegovim potpisom kao na dodatni dokaz da je s rukovodstvom RS-a i VRS-a dijelio namjeru prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz dijelova istočne Bosne.⁵⁹⁵³ Relevantni dijelovi tog izvještaja glase:

⁵⁹⁴⁹ V. gore, par. 252, 1846–1848.

⁵⁹⁵⁰ V. Momir Nikolić, T. 33012–33013 (22. april 2009. godine); dokazni predmet P02853, Transkript razgovora koji je tužilaštvo obavilo s Borovčaninom, 11. i 12. mart 2002. godine, str. 18 (gdje je rekao da je vidio neke pripadnike "Vukova sa Drine", ali je imao utisak da su u prolazu i da je kasnije saznao da su imali zadatak drugdje); svjedok PW-100, T. 14810–14811 (5. septembar 2007. godine) (gdje je rekao da je vidio pripadnike "Vukova sa Drine" u bazi Nizozemskog bataljona i da su "Vukovi sa Drine" na lijevom rukavu uniforme imali oznaku na kojoj je bila glava vuka); Dragoslav Trišić, T. 27069 (20. oktobar 2008. godine), T. 27110, 27119–27120 (21. oktobar 2008. godine) (gdje je rekao da je na osnovu amblema na rukavima na kojima je pisalo "Vojska Republike Srpske" i stajala oznaka "Vukova sa Drine" zaključio da je jedan manji broj vojnika bio iz Zvorničke brigade. Međutim, kada mu je pokazan dokazni predmet 7D00063, Fotografija vojnih oznaka, nije u tom dokumentu prepoznao tu oznaku).

⁵⁹⁵¹ Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, str. 2. V. takođe Momir Nikolić, T. 33012 (22. april 2009. godine).

⁵⁹⁵² V. gore, fusnota 1156.

⁵⁹⁵³ V. dokazni predmet P02920, Izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 25. april 1995. godine; Završni podnesak tužilaštva, par. 1320-1322.

Došao je trenutak kada se odlučnom i uspješnom akcijom naših snaga konačno rešava pitanje oslobađanja Srpske zemlje od poturica.⁵⁹⁵⁴ [...] Ne treba biti kratkovid pa ne vidjeti da su nam upravo time dali neponovljivu šansu da ih, kada to traže, za sva vremena od nas odbacimo [...]. Adekvatan odgovor naših snaga značio je da smo shvatili da nema mira i sigurnosti u Semberiji i Donjem Podrinju, dok se poturice potpuno ne poraze i otjeraju sa ovih prostora. U borbi za jedinstven Srpski prostor kao odgovor na neprijateljsku ofenzivu, već mesec dana traju neprijateljska borbena dejstva u zoni odgovornosti naše brigade. [...] Zato odlučno priberimo našu snagu i istu usmerimo najvažnijem cilju u ovom trenutku, da neprijatelja zauvek otjeramo sa ovih prostora, da ga porazimo.⁵⁹⁵⁵

2003. Premda je **Pandurević** priznao da je potpisao taj dokument, on je u svom svjedočenju takođe rekao da je taj dokument napisao Nenad Simić, pomoćnik komandanta za moral, vjerske i pravne poslove Zvorničke brigade.⁵⁹⁵⁶ Prema **Pandurevićevim** riječima, on je prije potpisivanja samo bacio pogled na taj dokument, nije ga cijelog pročitao.⁵⁹⁵⁷ **Pandurević** je objasnio da je taj dokument samo pogledao zato što se tako postupalo s dokumentima koji nisu bili u direktnoj vezi s borbenim aktivnostima.⁵⁹⁵⁸ Konačno, **Pandurević** je formalno odgovoran za taj dokument kao potpisnik dokumenta i, generalno gledano, kao komandant brigade koja ga je proizvela.⁵⁹⁵⁹ Međutim, u nedostatku dodatnih informacija, **Pandurević** je izazvao razumnu sumnju u vezi s tim da li je on doista napisao taj dokument, odnosno da li taj dokument konkretno odražava njegove lične stavove. Osim toga, Pretresno vijeće smatra da je taj izvještaj propagandni dokument, napisan u svrhu podizanja morala ljudstva, tako da ga ne smatra uvjerljivim dokazom o **Pandurevićevoj** navodnoj namjeri u tom pogledu. Shodno tome, za potrebe ocjene krivične odgovornosti, Pretresno vijeće smatra da taj izvještaj nije dovoljan da bi se na osnovu njega zaključilo da je **Pandurević** imao traženu zločinačku namjeru da zajednički cilj provede u djelo.

2004. Tužilaštvo takođe tvrdi da su **Pandurevićeve** djela prije jula 1995. dodatni dokaz njegove namjere da provede u djelo zajednički cilj UZP-a.⁵⁹⁶⁰ S tim u vezi, tužilaštvo je iznijelo tvrdnje u vezi s **Pandurevićevim** otvaranjem koridora za prolaz civila u februaru 1993. godine u Kamenici,⁵⁹⁶¹ navodnim granatiranjem civila od strane **Pandurevićevih** snaga 1993. godine,⁵⁹⁶²

⁵⁹⁵⁴ "Poturice" je pogrdni naziv za slovenske Muslimane.

⁵⁹⁵⁵ Dokazni predmet P02920, Izvještaj Zvorničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 25. april 1995. godine, str. 1, 3.

⁵⁹⁵⁶ Vinko Pandurević, T. 30832 (29. januar 2009. godine).

⁵⁹⁵⁷ *Ibid.*, T. 30833 (29. januar 2009. godine). U svom svjedočenju, **Pandurević** je takođe rekao da taj dokument nikad nije trebao biti napisan i da ga on nije smio potpisati zato što "ima pojedinih delova koji sami po sebi nikako ne bi trebali da se nađu u ovakvoj vrsti informacije". *Ibid.*

⁵⁹⁵⁸ Vinko Pandurević, T. 32046 (25. februar 2009. godine).

⁵⁹⁵⁹ V. *ibid.*, T. 32046–32047 (25. februar 2009. godine) ("Pošto je moj potpis na njoj, onda sam odgovoran ja. [...] Pa komandant je odgovoran u principu [za sadržaj dokumenta]").

⁵⁹⁶⁰ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 1281, 1285-1306, 1317-1319.

⁵⁹⁶¹ Završni podnesak tužilaštva, par. 1285-1288. Tužilaštvo tvrdi da je **Pandurević** početkom 1993. godine učestvovao u vojnim operacijama VRS-a na području Kamenice, Cerske i Konjević Polja u skladu s Direktivom br. 4 i Naređenjem od 24. novembra 1992. godine. Završni podnesak tužilaštva, par. 77. V. takođe dokazni predmet P04226, Borbeno naređenje Komande Drinskog korpusa za oslobađanje Kamenice, Cerske i Konjević Polja, sa Živanovićevim potpisom, 11. februar 1993. godine; dokazni predmet P03029, Odluka Drinskog korpusa za daljnja dejstva upućena Zvorničkoj lakoj pješadijskoj brigadi, sa Živanovićevim potpisom, 24. novembar 1992. godine; Milenko Lazić, T. 21831 (5. juni 2008. godine) (gdje je izjavio: "[o]čito da sadržaj ove prve tačke proizlazi iz, reklo bi se, iz direktive"); Richard Butler, T. 19681 (15. januar 2008. godine). Tužilaštvo, osim toga, tvrdi da je "ta kampanja počela napadom na Kamenicu, gdje je otvoren koridor da se omogući uklanjanje muslimanskog civilnog stanovništva", kao i da je otvaranje tog koridora doprinijelo izvršenju Direktive br. 4 i Naređenja od 24. novembra 1992. godine. Završni podnesak tužilaštva, par. 77, 1287. **Pandurević** je 1. februara 1993. godine tokom borbenih dejstava

navodnim rušenjem džamije u Konjević Polju⁵⁹⁶³ i učešćem **Pandurevićevih** snaga u paljenju kuća u proljeće 1993. godine,⁵⁹⁶⁴ kao i navodnim učešćem **Pandurevićeve** brigade u ograničavanju konvoja humanitarne pomoći u aprilu 1995. godine.⁵⁹⁶⁵

muslimanskim snagama ponudio da dozvoli civilnom stanovništvu u Kamenici da slobodno napusti zonu borbenih dejstava i, nakon što je dobio tu poruku, veliki broj civila je otišao iz zone borbenih dejstava. Dokazni predmet 7D01006, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke lake pješadijske brigade, s potpisom majora Vinka Pandurevića, 1. februar 1993. godine, par. 2; Vinko Pandurević, T. 30794 (28. januar 2009. godine), T. 30799 (29. januar 2009. godine); Milenko Jevđević, T. 29892 (17. decembar 2008. godine). V. takođe dokazni predmet P04253, Redovni borbeni izvještaj 1. zvorničke pješadijske brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 2. februar 1993. godine. Tužilaštvo tvrdi da je u trenutku kada je donesena odluka da se otvori taj koridor VRS znao da je stanovništvo, bosanski Muslimani, na tom području suočeno s nestašicom hrane, "nemogućnošću brze dostave humanitarne pomoći, nemogućnošću normalnog života zbog stalne paljbe artiljerije [VRS-a]". Završni podnesak tužilaštva, par. 1286. V. dokazni predmet P04226, Borbeno naređenje Komande Drinskog korpusa za oslobađanje Kamenice, Cerske i Konjević Polja, sa Živanovićevim potpisom, 11. februar 1993. godine, par. 1. V. takođe dokazni predmet P04232, Redovni borbeni izvještaj Drinskog korpusa, s potpisom Milenka Živanovića, 1. februar 1993. godine, par. 3. Tužilaštvo stoga tvrdi da je u datim okolnostima i s obzirom na Direktivu br. 4 i Naređenje od 24. novembra 1992. godine, otvoren koridor kod Kamenice "u okviru koordinirane kampanje prisilnog uklanjanja muslimanskog civilnog stanovništva". Završni podnesak tužilaštva, par. 1286. Međutim, prema **Pandurevićevim** riječima, on je otvaranje koridora za prolaz civila predložio iz humanitarnih razloga i nije mu bilo naređeno da natjera civilno stanovništvo da se iseli iz Kamenice. Vinko Pandurević, T. 30799 (29. januar 2009. godine), T. 32096–32097 (25. februar 2009. godine). V. takođe Milenko Jevđević, T. 29892–29893 (17. decembar 2008. godine). V. takođe Pandurevićeva završna riječ, T. 34768 (14. septembar 2009. godine) (gdje se tvrdi da je tužilaštvo "potpuno pogrešno shvatilo" Kamenicu).

⁵⁹⁶² Završni podnesak tužilaštva, par. 1289-1297. Dana 12. marta 1993. godine, u izvještaju UNPROFOR-a se navodi da su snage VRS-a granatirale muslimanske civile i snage UNPROFOR-a u Konjević Polju i da je u 14:24, istoga dana, jedan oficir UN-a u Konjević Polju zatražio "da se od majora Pandorovića (lokalni komandant VRS-a u Zvorniku, koordinate CQ4816) zatraži da prekine s granatiranjem jer su se civili našli pod vatrom". Dokazni predmet P04252, Izvještaj o situaciji (Glavne) Komande za BiH, Štab UNPROFOR-a u Kiseljaku, za 12. mart 1993. godine, str. 2. V. takođe dokazni predmet P00486, Izvještaj Ekonomskog i socijalnog savjeta UN-a br. E/CN.4/1994/3, koji je napisao specijalni izvjestitelj Tadeusz Mazowiecki, 5. maj 1993. godine, par. 21-24. Ubrzo nakon toga pala je još jedna granata i, prema izvještaju, ubila dva civila i ranila troje djece. Premda je UN kasnije tog poslijepodneva dobio informaciju da VRS "obustavlja vatru", ispaljeno je još granata, oštetivši jedno vozilo UN-a, a u jednom drugom incidentu je ubijeno deset civila. Dokazni predmet P04252, Izvještaj o situaciji (Glavne) Komande za BiH, Štab UNPROFOR-a u Kiseljaku za 12. mart 1993. godine, str. 2. Tužilaštvo tvrdi da je **Pandurević** znao za taj napad na muslimanske civile 12. marta i da je bio uključen u njega. Završni podnesak tužilaštva, par. 1296-1297. Međutim, **Pandurević** je negirao da je Zvornička brigada odgovorna za to granatiranje muslimanskog stanovništva i vojnika UNPROFOR-a u Konjević Polju. Vinko Pandurević, T. 32125–32126 (26. februar 2009. godine). Reagujući na izvještaj UN-a u vezi s granatiranjem 12. marta 1993. godina, **Pandurević** je izjavio da "artiljerija Zvorničke brigade nije mogla osmatrati svoje dejstvo sa onih pozicija na kojima je bila, a da gađamo nasumce i otrprike, to nikada nismo radili. [...] Mi nikad nismo dejstvovali bez osmatranja, a taj prostor niodkud nismo mogli osmatrati. Prema tome, ja ove detalje ne znam." *Ibid.*, T. 32125 (26. februar 2009. godine). V. takođe *Ibid.*, T. 32126 (26. februar 2009. godine) (gdje odbacuje tvrdnju tužilaštva da je namjera upravo bila da te granate padnu na civile, uz objašnjenje "ne radi se o ciljanoj paljbi [...]. Jer kako ja mogu znati gde se ko nalazi na tom širokom prostoru ako ne vidim uopšte taj prostor? I nemam informacija nikakvih. [...] I oni [UN] meni nikakav protest nisu tada uputili").

⁵⁹⁶³ Završni podnesak tužilaštva, par. 1305-1306. Džamija u Konjević Polju uništena je 1993. godine, nekoliko dana nakon što su jedinice VRS-a pod **Pandurevićevom** komandom došle na to područje. Vinko Pandurević, T. 32129 (26. februar 2009. godine). Gotovo godinu dana kasnije, u februaru 1994. godine, u skladu s jednim naređenjem Drinskog korpusa, Inžinjerijska četa Zvorničke brigade uklonila je ostatke srušene džamije. Dokazni predmet P04288, Naređenje Komande Drinskog korpusa za uklanjanje ostataka srušene džamije u Konjević Polju, s potpisom načelnika štaba, pukovnika Milutina Skočajića, 24. februar 1994. godine; dokazni predmet P04291, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s otkucanim potpisom majora Vinka Pandurevića, 28. februar 1994. godine, par. 9; Vinko Pandurević, T. 32132–32134 (26. februar 2009. godine) (gdje takođe objašnjava da je Drinski korpus "računa[o] da Inžinjerijska četa Zvorničke brigade ima više mašina nego što ima Bratunačka brigada, pa je onda Zvorničkoj brigadi da[o] taj zadatak"). **Pandurević** negira da su on i njegove snage odgovorni za rušenje te džamije. Vinko Pandurević, T. 32129 (26. februar 2009. godine). Tužilaštvo se slaže da je identitet osoba koje su srušile džamiju nepoznat, ali tvrdi da rušenje džamije u Konjević Polju i kasnije "odnošenje ostataka na deponiju 'otpadnog materijala' pokazuju namjeru VRS-a da trajno ukloni muslimansko civilno stanovništvo s tog područja, kao i to da je **Pandurević** bio upoznat s tim procesom i uključen u njega." Završni podnesak tužilaštva, par. 83, 1306.

⁵⁹⁶⁴ Završni podnesak tužilaštva, par. 1298-1304. Tužilaštvo tvrdi da je **Pandurević** znao za strategiju paljenja muslimanskih kuća i sela i da je učestvovao u toj strategiji, što se vidlji iz informacija sadržanih u borbenim izvještajima Zvorničke brigade početkom 1993. godine, uključujući konkretno izvještaje za 4. i 10. mart 1993. godine. Završni podnesak tužilaštva, par. 82, 1298, 1302-1303. V. dokazni predmet P04245, Redovni borbeni izvještaj 1. zvorničke lake pješadijske brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 4. mart 1993. godine, str. 1 (gdje se kaže da su "zauzeti [...] Duga Njiva i Glodi i popaljeni objekti u Glodi"); dokazni predmet P04247, Redovni borbeni izvještaj 1. zvorničke lake pješadijske brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 10. mart 1993. godine (gdje se kaže "predlažemo da se pri ovladavanju Konjević Polja kuće ne pale, već da se nasele stanovništvom iz Tuzle i drugih krajeva"). U vezi s izvještajem iz marta, tužilaštvo tvrdi da je "jednostavno tumačenje tog izvještaja da su **Pandurevićeve** jedinice dotad palile sela nakon što bi muslimansko stanovništvo pobjeglo". Završni podnesak tužilaštva, par. 82. Međutim, **Pandurević** je negirao da su snage pod njegovom komandom palile domove civila u

2005. U vezi s tim argumentima tužilaštva Pretresno vijeće prvo napominje da **Pandurevićevi** postupci iz 1993. godine nemaju veliki uticaj, ili uopšte ne utiču, na ocjenu **Pandurevićeve** namjere iz 1995. godine, u periodu na koji se odnosi Optužnica. Pretresno vijeće je ipak razmotrilo i ocijenilo dokaze i argumente tužilaštva i **Pandurevića** u vezi sa svakim od tih pitanja.

2006. Što se tiče otvaranja koridora kod Kamenice, Pretresno vijeće smatra da taj događaj nije naročito koristan za ocjenu **Pandurevićeve** namjere s obzirom na različita stanovišta u vezi s motivacijom koja je bila u osnovi odluke da se dozvoli prolaz civila i, generalno, na ograničenost dokaza u vezi s tim pitanjem. Pretresno vijeće takođe konstatuje da nema dovoljno dokaza za zaključak da je **Pandurević** odgovoran za granatiranje civila u aprilu 1993. godine, kao što to navodi tužilaštvo.⁵⁹⁶⁶ Što se tiče uništavanja džamije, Pretresno vijeće ne smatra argumentaciju tužilaštva uvjerljivom, čak ni relevantnom, i napominje da nema dokaza iz kojih bi se vidjelo da su u to uništavanje bile uključene **Pandurevićeve** snage. Što se tiče paljenja kuća civila, Pretresno vijeće konstatuje da predočeni dokazi nisu dovoljni da bi se dokazalo da su u Glodima paljene kuće, posebno kada se ima na umu **Pandurevićevo** objašnjenje informacija sadržanih u tom izvještaju.⁵⁹⁶⁷ Osim toga, Pretresno vijeće konstatuje da dokazi na koje se tužilaštvo poziva u vezi s drugim sličnim incidentima ne pokazuju da su **Pandurević** i njegove snage učestvovali u takvim aktivnostima, nego naprosto da su, generalno, neke kuće spaljene. Naposljetku, po mišljenju Pretresnog vijeća, dokazi u vezi s navodnim ograničavanjem konvoja humanitarne pomoći od

muslimanskim selima. Vinko Pandurević, T. 32114, 32117–32120 (26. februar 2009. godine) (gdje je takođe rekao: "Ukoliko je bilo vatreno dejstvo iz pojedinih utvrđenih zgrada, moglo je doći do paljenja tih objekata, i usred vatrene dejstva i u tom smislu ne isključujem mogućnost da je neki, neka kuća u tom smislu i zapaljena."). *Ibid.* T. 32120 (26. februar 2009. godine). Što se tiče njegovog prijedloga u izvještaju iz marta da se te kuće ne pale, **Pandurević** je objasnio da to nije predložio zato što su njegove snage dotad palile kuće, nego zato što je, na mjestu na koje je došao sa svojim snagama, vidio da su lokalni povratnici srpske nacionalnosti, civili, spalili kuće. *Ibid.*, T. 32121–32122 (26. februar 2009. godine).

⁵⁹⁶⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 1317-1319. Tužilaštvo tvrdi da je Zvornička brigada, pod **Pandurevićevom** komandom, postupala u skladu sa smjernicom iznesenom u Direktivi br. 7 da se ograniče konvoji humanitarne pomoći. V. *ibid.*, par. 1317–1319. Prema riječima tužilaštva, premda "**Pandurević** možda nije opstruirao prolaz konvoja isključivo 'na vlastitu inicijativu', sigurno je znao da se gorenavedenim naređenjima želi ograničiti dostava pomoći u enklave i omogućiti taj protivpravni cilj". *Ibid.*, par. 1319. V. dokazni predmet 5D00320, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade podnesen Drinskom korpusu, s Pandurevićevim potpisom, 2. april 1995. godine, str. 2 (gdje se izvještava da je Zvornička brigada oduzela jedan "sterlizator 'veld'" jednom konvoju UNROFOR-a na putu prema Srebrenici); dokazni predmet 5D00321, Redovni borbeni izvještaj 1. zvorničke pješadijske brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 4. april 1995. godine, par. 10 (gdje se izvještava da je brigada konvoju MSF-a oduzela četiri tone deterdženta za rublje, 1.500 boca deterdženta za pod, 744 litra šampona za kosu, peškire, alkoholna pića, kafu, cigarete, upaljače i cigaretni papir). U vezi s tim oduzetim materijalom, **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da je njegovoj brigadi bilo naređeno da ga oduzme. Vinko Pandurević, T. 32142 (26. februar 2009. godine). U vezi s konvojima, generalno, **Pandurević** je izjavio da je "na osnovu naredbe pretpostavljene komande i ustaljene procedure vršena [...] kontrola i pregled sadržine konvoja u skladu sa dokumentacijom koju su posedovali", da "brigada nije imala nikakvu nadležnost da dozvoli ili ne dozvoli prolaz konvoju" i "ukoliko bi se pojavila određena roba i sredstva koja nisu dozvoljena da budu u konvoju, onda bi ta sredstva zadržavana, izveštavana bi bila pretpostavljena komanda koja bi donosila odluku šta dalje sa tim". *Ibid.*, T. 30809–30810 (29. januar 2009. godine).

⁵⁹⁶⁶ Pretresno vijeće takođe posebno napominje i to da se iz raspoloživih dokaza ne vidi da je **Pandurević** doista dobio zahtjev od oficira UN-a. Prema tome, nema dovoljno dokaza koji bi pokazivali da je on znao da se granatiraju civili, tako da se ne može zaključiti da mu je to bila namjera.

⁵⁹⁶⁷ **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da kuće u Glodima nisu paljene, a u vezi s tvrdnjom iz izvještaja istakao je da ne zna "za koje objekte se ovde govori da su popaljeni, ja stvarno ne znam". Vinko Pandurević, T. 32118–32119 (26. februar 2009. godine). **Pandurević** je, osim toga, objasnio "kad se kaže objekat u vojnom smislu, onda se misli na objekte za vatreno dejstvo i zaštitu, a kuća je kuća, a vojni pojam je objekat, a misli se na objekte za vatreno dejstvo i zaštitu. Mogu biti skloništa, mogu biti bunker, a i bilo je takvih objekata na Glodanskom Brdu i u Glodima". *Ibid.*, T. 32119 (26. februar 2009. godine).

strane Zvorničke brigade nisu naročito značajni ni relevantni kao dokazi o djelima iz kojih bi se mogao izvesti zaključak o **Pandurevićevoj** navodnoj namjeri da provede u djelo zajednički cilj UZP-a.

iii. Zaključak

2007. Sve u svemu, Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza da van razumne sumnje zaključi da je **Pandurević** namjeravao provesti u djelo zajednički cilj prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice i Žepe. Prema tome, nije dokazano da je **Pandurević** bio učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja.

b. Drugi vidovi odgovornosti

2008. Tužilaštvo takođe navodi da je **Pandurević** počinio, planirao, podsticao, naredio i na drugi način pomagao i podržavao planiranje, pripremu i izvršenje krivičnih djela za koja se tereti.⁵⁹⁶⁸ Pretresno vijeće je konstatovalo da **Pandurević** nije imao namjeru da izvrši prisilno premještanje. Osim toga, Pretresnom vijeću nisu predočeni dokazi ni o kakvim njegovim djelima ili propustima koji bi za sobom povlačili druge oblike odgovornosti prema članu 7(1) u vezi sa krivičnim djelom prisilnog premještanja, osim pomaganja i podržavanja, o kojem se govori u nastavku.

c. Pomaganje i podržavanje prisilnog premještanja

2009. Nakon što je konstatovalo da **Pandurević** nije imao namjeru da doprinese zajedničkom cilju UZP-a, Pretresno vijeće će sada razmotriti njegov doprinos prisilnom premještanju isključivo u kontekstu pomaganja i podržavanja. Na početku, Pretresno vijeće podsjeća da je **Pandurevićevo** učešće u vojnom napadu na enklavu Žepa bilo veoma ograničeno s obzirom na činjenicu da mu je 15. jula naređeno da se vrati u Zvornik.⁵⁹⁶⁹ S obzirom na njegovo minimalno učešće u tom napadu, Pretresno vijeće smatra da to učešće ne predstavlja znatan doprinos prisilnom premještanju i stoga konstatuje da **Pandurević** nije pomogao i podržao prisilno premještanje stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Žepe.

2010. Pretresno vijeće će sada razmotriti da li je **Pandurević** odgovoran za pomaganje i podržavanje prisilnog premještanja putem učešća u vojnom napadu na srebreničku enklavu i u njenom zauzimanju. Pretresno vijeće podsjeća da je **Pandurević** znao za zajednički plan prisilnog uklanjanja civilnog stanovništva iz enklava. Pretresno vijeće je već konstatovalo da je

⁵⁹⁶⁸ Optužnica, par. 88–89, 91.

⁵⁹⁶⁹ V. gore, par. 1858–1859.

Pandurević znao za taj zločinački cilj zato što je bio upoznat s naređenjem od 20. marta 1995. godine, kao i s naređenjima u vezi s operacijom "Krivaja-95". Pretresno vijeće je stoga uvjereni da je **Pandurević** u vrijeme kada je učestvovao u napadu na Srebrenicu u okviru operacije "Krivaja-95" znao da tim učešćem pomaže počinjenju prisilnog premještanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz srebreničke enklave.

2011. Pretresno vijeće podsjeća da **Pandurević** i njegove snage nisu samo onesposobili dva posmatračka položaja u okolini te enklave, nego su bili uključeni i u samo zauzimanje enklave. Te radnje u okviru vojne operacije omogućile su VRS-u da kontroliše enklavu i tako iz nje ukloni civilno stanovništvo. Premda je **Pandurevićeva** namjera možda bila da ostvari legitimne vojne ciljeve te operacije, Pretresno vijeće se uvjerilo da su njegovi postupci ipak imali znatan učinak na provođenje prisilnog premještanja i da je on znao da svojim učešćem u napadu na enklavu pomaže počinjenju tog krivičnog djela. Pretresno vijeće se stoga uvjerilo da **Pandurevićevo** učešće u vojnom napadu i zauzimanju srebreničke enklave predstavlja znatan doprinos prisilnom premještanju civilnog stanovništva iz Srebrenice.

2012. S obzirom na te konstatacije, Pretresno vijeće stoga konstatuje da je **Pandurević** pomogao i podržavao krivično djelo prisilnog premještanja.

(iii) "Situaciono uslovljeno" ubijanje

2013. Tužilaštvo navodi da je, shodno trećoj kategoriji krivične odgovornosti putem učešća u UZP-u, **Pandurević** mogao da predvidi da će snage bosanskih Srba, u sklopu UZP-a ubistva i UZP-a prisilnog uklanjanja, vršiti i neka "situaciono uslovljena" ubijanja.⁵⁹⁷⁰ Budući da **Pandurević** nije bio učesnik UZP-a ubistva ili UZP-a prisilnog uklanjanja, ne može se smatrati odgovornim za "situaciono uslovljeno" ubijanje po trećoj kategoriji odgovornosti za UZP.⁵⁹⁷¹

(iv) Odgovornost nadređenog

2014. Tužilaštvo takođe, ili alternativno, navodi da je **Pandurević**, prema članu 7(3) Statuta, krivično odgovoran kao nadređeni zato što je propustio da preduzme nužne i razumne mjere kako bi spriječio zločine svojih podređenih ili kaznio počiniocce tih zločina.⁵⁹⁷²

2015. Pretresno vijeće će prvo govoriti o krivičnim djelima u osnovi koja je, kako navodi tužilaštvo, **Pandurević** kao nadređeni bio dužan da spriječi i/ili da kazni njihove počiniocce.

⁵⁹⁷⁰ Optužnica, par. 31, 37. Navodi se da je "situaciono uslovljeno" ubijanje vršeno na lokacijama u Potočarima, na lokacijama u Bratuncu, u supermarketu u Kravici i u školi u Petkovicima. *Ibid.*

⁵⁹⁷¹ V. gore, par. 1979, 2007.

⁵⁹⁷² Optužnica, par. 93; Završni podnesak tužilaštva, par. 1238, 1631-1633.

Pretresno vijeće će potom ocijeniti da li su zadovoljeni drugi traženi uslovi za odgovornost nadređenog kako bi utvrdilo da li je **Pandurević** krivično odgovoran prema članu 7(3) Statuta. Pretresno vijeće će s tim u vezi konkretno ispitati da li je između **Pandurevića** i navedenih počinitelaca u relevantnom periodu postojao odnos nadređeni-podređeni. Ako ustanovi postojanje takvog odnosa, Pretresno vijeće će utvrditi da li je **Pandurević** znao ili da li je bilo razloga da zna da njegovi podređeni čine zločine i, ako jeste, da li je preduzeo nužne i razumne mjere da spriječi te zločine ili kazni njihove počinioce.

a. Krivična djela koja su počinili podređeni

2016. Tužilaštvo navodi da **Pandurević**, zbog odgovornosti nadređenog prema članu 7(3) Statuta, odgovoran za krivična djela koja su počinili pripadnici Zvorničke brigade tokom operacije ubijanja na zvorničkom području.⁵⁹⁷³ Ta krivična djela konkretno uključuju njihovo učešće u zatočenju, pogubljenju i pokopavanju zarobljenika, bosanskih Muslimana, od 13. do 17. jula, pogubljenje četvorice preživjelih s Vojne ekonomije Branjevo otprilike 23. jula, pogubljenje ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Milićima otprilike 23. jula i operaciju ponovnog pokopavanja provedenu između avgusta i novembra 1995. godine.⁵⁹⁷⁴ Osim toga, tužilaštvo navodi da **Pandurević** snosi odgovornost za učešće pripadnika 16. krajiške brigade u pogubljenju četvorice bosanskih Muslimana 19. jula kod Nezuka.⁵⁹⁷⁵

2017. Pretresno vijeće je konstatovalo da su u periodu od 13. jula do jutra 16. jula pripadnici Zvorničke brigade učestvovali u čuvanju zarobljenika, bosanskih Muslimana, i njihovom prevozu zarobljenika na mjesta pogubljenja na zvorničkom području.⁵⁹⁷⁶ Na osnovu ukupnih dokaza u vezi s učešćem pripadnika Zvorničke brigade, Pretresno vijeće se uvjerilo da su oni u tom periodu pružali praktičnu pomoć koja je imala znatan uticaj na počinjenje pogubljenja zarobljenika. Ta djela pružanja pomoći konkretno su uključivala čuvanje zarobljenika u školi u Grbavcima u Orahovcu, školi u Kuli i školi u Ročevatu, kao i prevoz i sprovođenje zarobljenika

⁵⁹⁷³ V. Optužnica, par. 93, 94.

⁵⁹⁷⁴ *Ibid.*, par. 30.6-30.12, 30.14-30.15, 31.4, 32, 39, 42, 44, 80, 82, 94. Što se tiče slučaja ponovnog pokopavanja, Pretresno vijeće ponavlja da je tužilaštvo, prilikom iznošenja završne riječi, prihvatilo da ponovno pokopavanje samo po sebi ne predstavlja krivično djelo kažnjivo prema Statutu. Završna riječ tužilaštva, T. 34279 (4. septembar 2009. godine). Tužilaštvo takođe navodi da je operacija ponovnog pokopavanja bila prirodna i predvidljiva posljedica UZP-a ubistva vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice. Optužnica, par. 32. Međutim, Pretresno vijeće je konstatovalo da ponovno pokopavanje nije krivično djelo prema Statutu, te se nijedan optuženi ne može smatrati krivično odgovornim za ponovno pokopavanje prema trećoj kategoriji udruženog zločinačkog poduhvata. V. gore, par. 1032.

⁵⁹⁷⁵ Optužnica, par. 30.13, 94. Tužilaštvo takođe navodi da je **Pandurević** prema članu 7(3) odgovoran za kažnjivo ponašanje snaga TG-1 pod svojom komandom u napadima na enklave Srebrenica i Žepa, kao i za učešće svojih podređenih u prisilnom premještanju. *Ibid.*, par. 54, 67, 77, 80, 82, 94. Međutim, Pretresno vijeće smatra da, budući da je konstatovalo da je **Pandurević** odgovoran za pomaganje i podržavanje prisilnog premještanja prema članu 7(1), ne mora razmatrati njegovu odgovornost prema članu 7(3) s tim u vezi. V. gore, par. 2012. Osim toga, Pretresno vijeće je, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudija Kwona, već konstatovalo da je prema članu 7(1) **Pandurević** krivično odgovoran za ubistvo deset ranjenih zarobljenika iz bolnice u Milićima. V. gore, par. 1991. V. dolje, par. 60-66, Suprotno mišljenje sudije Kwona.

⁵⁹⁷⁶ V. gore, par. 476-478, 481, 483, 514-520, 522, 527-528, 531, 534.

do mjesta pogubljenja u Orahovcu i Kozluku.⁵⁹⁷⁷ Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da je barem jedan pripadnik Zvorničke brigade učestvovao u strijeljanju zarobljenika 14. jula na mjestu pogubljenja u Orahovcu⁵⁹⁷⁸ i da je barem jedan pripadnik Zvorničke brigade učestvovao u strijeljanju zarobljenika na mjestu pogubljenja u Kozluku 15. jula.⁵⁹⁷⁹ Prema tome, Pretresno vijeće konstatuje da su postojeći dokazi dovoljni da se utvrdi da su najmanje dva pripadnika Zvorničke brigade počinila ubistvo i da su pripadnici Zvorničke brigade pomagali i podržavali ubistvo zarobljenih bosanskih Muslimana koji su dovedeni iz Bratunca na zvorničko područje i pogubljeni između 14. i 16. jula. Pretresno vijeće, osim toga, podsjeća na svoje konstatacije u vezi s **Nikolićevom** uključenošću u operaciji ubijanja.⁵⁹⁸⁰

2018. Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da su u periodu od 14. do 17. jula ljudstvo i resursi Zvorničke brigade mobilisani za potrebe kopanja grobnica i pokopavanja tijela.⁵⁹⁸¹ Pretresno vijeće podsjeća na svoju raniju konstataciju, da su u poslijepodnevnim satima 14. jula pripadnici Inženjerske čete Zvorničke brigade učestvovali u kopanju velike jame na polju u blizini škole u Grbavcima u Orahovcu i da su nastavili kopati grobnice tokom cijelog poslijepodneva i večeri dok se ondje toga dana vršilo ubijanje.⁵⁹⁸² Na osnovu ukupnih dokaza o učešću pripadnika Zvorničke brigade, Pretresno vijeće se uvjerilo da su oni pružili praktičnu pomoć koja je imala znatan uticaj na počinjenje pogubljenja u Orahovcu i da su, prema tome, pomagali i podržavali ubistvo zarobljenih bosanskih Muslimana pogubljenih u Orahovcu 14. jula.

2019. Što se tiče ubistva četiri bosanska Muslimana u blizini Nezuka 19. jula, Pretresno vijeće je već konstatovalo da nema dovoljno dokaza na osnovu kojih bi van razumne sumnje moglo utvrditi da su pripadnici 16. krajiške brigade bili uključeni u ubijanje te četvorice.⁵⁹⁸³ Pretresno vijeće takođe podsjeća da je konstatovalo da nema dovoljno dokaza za zaključak da je **Nikolić** van razumne sumnje odgovoran za ubistvo četvorice preživjelih s Vojne ekonomije Branjevo i deset ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Milićima.⁵⁹⁸⁴ Shodno tome, **Pandurević** za ta ubistva ne može snositi odgovornost prema članu 7(3) jer nije dokazano da su ta krivična djela počinili njegovi podređeni.

2020. S obzirom na te konstatacije, Pretresno vijeće će se u svom razmatranju ograničiti samo na **Pandurevićevu** navodnu odgovornost nadređenog za ona krivična djela koja su počinili

⁵⁹⁷⁷ V. gore, par. 476–478, 481, 483, 514–520, 522, 527–528, 531, 534.

⁵⁹⁷⁸ V. gore, par. 484.

⁵⁹⁷⁹ V. gore, par. 519.

⁵⁹⁸⁰ V. gore, par. 1389–1392, 1415, 1420, 1422, 1426.

⁵⁹⁸¹ V. gore, par. 479, 489–490, 501, 521–522, 542–543, 545–547..

⁵⁹⁸² V. gore, par. 489.

⁵⁹⁸³ V. gore, par. 569.

⁵⁹⁸⁴ V. gore, par. 1379–1380.

pripadnici Zvorničke brigade tokom operacije ubijanja između 13. i 16. jula 1995. godine, kao što je gore navedeno i konstatovano.⁵⁹⁸⁵

b. Odnos nadređeni-podređeni

2021. Da bi se **Pandurević** smatrao individualno odgovornim prema članu 7(3) Statuta, potrebno je prvo utvrditi da je u to vrijeme između **Pandurevića** i počinioca postojao odnos nadređeni-podređeni. Pretresno vijeće će sada razmotriti da li je između **Pandurevića** i pripadnika Zvorničke brigade postojao takav odnos u vrijeme kada su oni činili zločine tokom operacije ubijanja.

2022. U praksi Međunarodnog suda, pri utvrđivanju odgovornosti nadređenog prema članu 7(3) Statuta naglasak se stavlja na postojanje efektivne kontrole. Pretresno vijeće napominje da se efektivna kontrola u ovom kontekstu ocjenjuje kako bi se utvrdilo postojanje odnosa nadređeni-podređeni između relevantnih osoba. Kao što je Žalbena vijeće već iznijelo, "[t]emelj odnosa nadređeni-podređeni jeste moć nadređenog da kontroliše postupke svojih podređenih".⁵⁹⁸⁶

2023. Prema tome, kriterijum efektivne kontrole tiče se odnosa između osoba i ne ograničava se na razmatranje da li je u bilo kom trenutku vršena stvarna kontrola. U protivnom bi pojam odgovornosti bilo značajno sužen i ograničen samo na one koji su vršili kontrolu i ne bi obuhvatao one koji su imali mogućnost da preuzmu kontrolu, spriječe ta krivična djela ili kazne počinioce. Stoga, kada se efektivna kontrola ocjenjuje u te svrhe, pitanje nije da li je nadređeni u bilo kom trenutku komandovao ili vršio kontrolu nego da li je imao stvarnu mogućnost da spriječi ili kazni počinioce krivičnih djela. Upravo ta mogućnost je pokazatelj odnosa nadređeni-podređeni. Kao što je to Žalbena vijeće još preciznije reklo, "neophodno [je] da nadređena osoba ima efektivnu kontrolu nad osobama koje su počinile prvobitna kršenja međunarodnog humanitarnog prava, u smislu da je imala stvarnu mogućnost da spriječi i kazni izvršenje tih prekršaja".⁵⁹⁸⁷

2024. Osim toga, premda bi se te tri komponente – da je postojao odnos nadređeni-podređeni, da je optuženi znao ili da je bilo razloga da zna i da je propustio preduzeti mjere – trebale zasebno razmatrati, Pretresno vijeće napominje da ima faktora koji bi mogli biti relevantni za sve njih. Lokacija na kojoj se nadređeni nalazio, njegove dužnosti u tom trenutku, protok informacija, mogućnosti za komunikaciju s podređenima, sve su to faktori koji mogu uticati na mogućnost kontrole, na znanje i ono što u kritičnom trenutku predstavlja raspoloživu razumnu

⁵⁹⁸⁵ V. gore, par. 2017–2018.

⁵⁹⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 840.

⁵⁹⁸⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 378.

mjeru. Međutim, kada se ti faktori razmatraju u odnosu na efektivnu kontrolu, pitanje nije samo to da li ti faktori utiču na mogućnost kontrole, nego i da li su na nju uticali na takav način ili u tolikoj mjeri da su izmijenili postojeći odnos subordinacije između relevantnih strana.

2025. Neophodno je takođe razlikovati vojni pojam "jednostarješinstva" od ocjene efektivne kontrole. Da bi neka vojska pravilno funkcionisala, može postojati samo jedna osoba koja komanduje određenom jedinicom u svakom trenutku. Međutim, s obzirom na to da je za postojanje odnosa nadređeni-podređeni kriterijum mogućnost efektivne kontrole a ne vršenje te kontrole, pri utvrđivanju efektivne kontrole nema isključivosti. Iz sudske prakse je jasno da odnos nadređeni-podređeni može biti neposredan i posredan. Prema tome, "[u]slov je da se utvrdi efektivna kontrola nad podređenim, bez obzira na to da li je taj podređeni neposredno odgovoran dotičnom nadređenom ili se nalazi dalje pod njegovom komandom".⁵⁹⁸⁸ Isto tako, u predmetu *Strugar* je prihvaćeno da kriterijum efektivne kontrole podrazumijeva da se "za isto krivično djelo koje je počinio podređeni može pozvati na odgovornost više osoba".⁵⁹⁸⁹ Prema tome, efektivna kontrola očigledno ni u jednom trenutku nije ograničena na jednu osobu.

2026. Osim toga, s obzirom na osnovnu svrhu prava koje se odnosi na odgovornost nadređenog, nadređeni se, da bi izbjegao dužnosti vezane za suzbijanje najtežih zločina, ne može pozvati na princip jednostarješinstva smišljen kako bi se obezbijedila efikasnost vojske. U suštini, ta odgovornost, da bi bila efektivna, ne može biti rezervisana isključivo za one koji su vršili kontrolu ili "komandovali" i koji su zahvaljujući tome imali mogućnost da spriječe ili kazne, ona mora obuhvatati i one koji su imali stvarnu mogućnost da to učine.

2027. Pretresno vijeće će sada preći na analizu pitanja **Pandurevićeve** odgovornosti nadređenog, počevši s pitanjem njegovog odnosa nadređeni-podređeni. Pretresno vijeće konstatuje⁵⁹⁹⁰ da je **Pandurević** tokom cijelog relevantnog perioda u julu 1995. godine, uključujući period od 4. do 15. jula, bio komandant Zvorničke brigade, u suštini, a i po svojoj funkciji. Nije postojalo naređenje za njegovu privremenu ili trajnu smjenu. **Pandurevićevo** odsustvo, kada mu je dodijeljen drugi vojni zadatak od 4. do 15. jula, nije uticalo na njegovu efektivnu kontrolu nad Zvorničkom brigadom. Premda je Obrenović "komandovao" onim dijelovima Zvorničke brigade koji su ostali na zvorničkom području, on je, kao zamjenik komandanta, u komandantovom odsustvu preuzeo dužnosti komandanta kao što bi to učinio u

⁵⁹⁸⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Halilović*, par. 63.

⁵⁹⁸⁹ Prvostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 365. Takođe, Prvostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 303, gdje se upućuje na Prvostepenu presudu u predmetu *Aleksovski*, par. 106.

⁵⁹⁹⁰ Ali v. dolje, par. 47–59, Izdvojeno mišljenje sudije Kwona.

slučaju njegovog bilo kakvog privremenog odsustva.⁵⁹⁹¹ Treba reći da, za razliku od **Pandurevićevog** odsustva u avgustu 1995. godine, u julu nije izdato nikakvo formalno naređenje kojim se Obrenović imenuje za vršioca dužnosti komandanta Zvorničke brigade.⁵⁹⁹² Osim toga, u avgustu 1995. godine, u periodu tokom kog je Obrenović bio vršilac dužnosti komandanta brigade, zbog čega nije mogao vršiti uobičajene dužnosti načelnika štaba, jedna osoba je određena na funkciju vršioca dužnosti načelnika štaba brigade.⁵⁹⁹³ Za razliku od toga, za taj period u julu nije imenovan vršilac dužnosti načelnika štaba.⁵⁹⁹⁴ Osim toga, i sam **Pandurević** je potvrdio da je tokom cijelog perioda formalno ostao komandant Zvorničke brigade.⁵⁹⁹⁵ Prema tome, Pretresno vijeće se uvjerilo⁵⁹⁹⁶ da je **Pandurević** tokom cijelog jula 1995. godine imao *de jure* vlast nad pripadnicima Zvorničke brigade.

2028. Međutim, Pretresno vijeće podsjeća da, premda posjedovanje *de jure* ovlaštenja može ukazivati na stvarnu mogućnost sprečavanja krivičnih djela podređenih ili kažnjavanja počinitelaca, takva ovlaštenja, sama za sebe, predstavljaju tek djelimičan dokaz takve efektivne kontrole.⁵⁹⁹⁷ Pretresno vijeće stoga mora takođe razmotriti da li je **Pandurević** u tom periodu imao *de facto* vlast nad Zvorničkom brigadom. Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Pandurević**, opšte uzevši, u cijelom periodu službe na položaju komandanta brigade imao nesumnjivu *de facto* vlast koja je proizlazila iz njegove funkcija komandanta. Premda je stigao u nedisciplinovanu brigadu, koja je pokazivala izrazito nepoštovanje prema autoritetu, pod njegovom komandom i, sasvim sigurno do 1995. godine, Zvornička brigada je bila pod nesumnjivom **Pandurevićevom** vlašću.⁵⁹⁹⁸

2029. Pretresno vijeće će sada preći na konkretne okolnosti u julu 1995. godine, posebno u periodu od 4. do 15. jula, tokom kojeg je **Pandurević** bio fizički odsutan sa zvorničkog područja i

⁵⁹⁹¹ Svjedok PW-168 je u svom svjedočenju rekao da je "kao načelnik štaba, ujedno zamjenik, kada je komandant otišao sa komandnog mjesta, [Obrenović] po automatizmu [...] postao zamjenik komandanta". Svjedok PW-168, T. 15810 (zatvorena sjednica) (26. septembar 2007. godine). "U julu 95., [Obrenović] ni[je] bio na dužnosti komandanta, bio [je] [...] na dužnosti načelnika štaba, ujedno zamjenika, i sa te pozicije vršio komandovanje dijelom jedinica Zvorničke brigade koje su bile u zoni odbrane u Zvorniku." Svjedok PW-168, T. 16049 (zatvorena sjednica) (9. oktobar 2007. godine). Prema riječima svjedoka PW-168, "komandant, zvanični, faktički komandant po postavljenju je bio potpukovnik Vinko Pandurević. On je bio komandant. [Obrenović je] bio načelnik štaba, faktička situacija, zato što je komandant bio otišao sa jedinicom 4. gore u Srebrenicu, [Obrenović je] kao načelnik štaba komandovao dijelom Zvorničke brigade koja je ostala na svojim standardnim položajima." Svjedok PW-168, T. 16467–16468 (zatvorena sjednica) (17. oktobar 2007. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12701 (15. juni 2007. godine) (gdje potvrđuje da je Obrenović komandovao Zvorničkom brigadom u **Pandurevićevom** odsustvu od 4. do 15. jula 1995. godine), T. 12612–12613 (14. juni 2007. godine) (gdje je izjavio da u komandantovom odsustvu, načelnik štaba, kao zamjenik komandanta, preuzima njegove dužnosti i podnosi izvještaje pretpostavljenoj komandi).

⁵⁹⁹² V. gore, par. 1917.

⁵⁹⁹³ V. dokazni predmet 5D00452 (povjerljivo).

⁵⁹⁹⁴ V. svjedok PW-168, T. 16617 (zatvorena sjednica) (19. oktobar 2007. godine).

⁵⁹⁹⁵ V. Vinko Pandurević, T. 31437 (13. februar 2009. godine).

⁵⁹⁹⁶ Ali v. dolje, par. 47–59, Izdvojeno mišljenje sudije Kwona.

⁵⁹⁹⁷ V. gore, par. 1038.

⁵⁹⁹⁸ V., na primjer, Vinko Pandurević, T. 30706–30708 (27. januar 2009. godine); svjedok PW-168, T. 15740–15743 (zatvorena sjednica) (25. septembar 2007. godine), T. 16060–16063, 16071–16073, 16083–16084 (zatvorena sjednica) (9. oktobar 2007. godine). V. takođe Pandurevićev završni podnesak, par. 339–344, 353.

vršio dužnosti komandanta u Srebrenici i Žepi. Pretresno vijeće se uvjerilo⁵⁹⁹⁹ da **Pandurevićevo** odsustvo nije ni na koji način izmijenilo mogućnost da on kontroliše brigadu u smislu odnosa nadređeni-podređeni, premda je zbog tog odsustva nesumnjivo manje znao o akcijama svoje brigade i premda mu je zbog njega, u određenoj mjeri, na raspolaganju stajalo manje razumnih mjera. Bilo da se fizički nalazio u kasarni u preduzeću "Standard" ili negdje drugdje, **Pandurević** je u svakom trenutku imao mogućnost da vrši kontrolu nad Zvorničkom brigadom. Njegova odluka da tako postupi ili ne postupi i eventualni problemi u komunikaciji nisu nimalo izmijenili postojeći odnos subordinacije. Konkretno, premda je s brigadom tokom odsustva bio u vrlo ograničenom kontaktu i razgovarao o marginalnim temama, ta komunikacija pokazuje da nije oklijevao da iskoristi svoj položaj vlasti u odnosu na brigadu kada je smatrao da je to potrebno.⁶⁰⁰⁰

2030. Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da je Obrenović kao zamjenik komandanta u tom istom periodu komandovao Zvorničkom brigadom, odnosno jedinicama koje su u tom periodu ostale na zvorničkom području.⁶⁰⁰¹ Međutim, Pretresno vijeće takođe konstatuje⁶⁰⁰² da ta situacija nije uticala na **Pandurevićev** odnos sa pripadnicima brigade, uključujući samog Obrenovića. Kao što je gore navedeno, Obrenović je preuzeo komandu kao zamjenik komandanta i kao što bi to učinio u bilo kojoj drugoj prilici. Vršeci dužnost komandanta, Obrenović je izdavao naređenja i primao zapovijesti, ne obraćajući se pritom **Pandureviću** i bez ikakve njegove intervencije. Međutim, to samo pokazuje da je Obrenović u tom trenutku komandovao i bio odgovoran za postupke ljudi pod svojom komandom. Međutim, to ne mijenja činjenicu da je Obrenović i dalje bio podređen **Pandureviću**, kao što su to bili svi pripadnici Zvorničke brigade. [REDIGOVANO]⁶⁰⁰³

2031. **Pandurević** je mogao ponovo preuzeti komandu u bilo kom trenutku, kao što je očigledno učinio po povratku 15. jula. Premda Pretresno vijeće konstatuje da nije bilo značajnijeg kontakta između **Pandurevića** i brigade u njegovom odsustvu,⁶⁰⁰⁴ on je svejedno, kao komandant, u bilo kom trenutku mogao iskoristiti svoj položaj vlasti. Pritom bi morao uzeti u obzir princip jednostarješinstva, ali to ne mijenja njegovu potpunu vlast i kontrolu nad njegovim ljudima. Premda nerado, **Pandurević** je tokom unakrsnog ispitivanja od strane tužilaštva i sam priznao da je u izvjesnoj mjeri tako kada je rekao da je "mogao da izda[...] naređenja" pripadnicima Zvorničke brigade sa kojima je razgovarao telefonom 15. jula ujutro, prije nego što se vratio u

⁵⁹⁹⁹ Ali v. dolje, par. 47–59, Izdvojeno mišljenje sudije Kwona.

⁶⁰⁰⁰ V. gore, par. 1845–1846.

⁶⁰⁰¹ V. gore, par. 2027.

⁶⁰⁰² Ali v. dolje, par. 47–59, Izdvojeno mišljenje sudije Kwona.

⁶⁰⁰³ [REDIGOVANO]

⁶⁰⁰⁴ V. gore, par. 1844–1860, 1969.

kasarnu u preduzeću "Standard".⁶⁰⁰⁵ Prema **Pandurevićevim** riječima, on u tom trenutku, prije svog povratka, ipak nije izdao naređenja jer "ni[je] komandovao brigadom" i "to bi onda bilo dvostarešinstvo, ne bi bilo jednostarešinstvo, jer je već zadatke izdao Dragan Obrenović koje on[e] izvršavaju, to bi bila pometnja".⁶⁰⁰⁶ Premda se **Pandurević** mogao uzdržati od naređivanja u tim konkretnim okolnostima poštujući princip jednostarješinstva, to ne bi bio slučaj da je iz informacija koje je tada dobio saznao za kažnjive aktivnosti jednog dijela svoje brigade. U suštini, bez obzira na to da li je **Pandurević** odlučio da vrši kontrolu nad svojom brigadom, Pretresno vijeće se uvjerilo⁶⁰⁰⁷ da je on zadržao *de facto* i *de jure* vlast tokom perioda od 4. do 15. jula.

2032. Naposljetku, u vezi s pitanjem efektivne kontrole treba razmotriti još jedan argument. **Pandurević** tvrdi da u periodu operacije ubijanja u julu više nije imao efektivnu kontrolu, barem kada je riječ o **Nikoliću**, zato što su u operaciji ubijanja glavnu ulogu imali organi bezbjednosti. **Pandurević** prihvata da je, generalno govoreći, kao komandant Zvorničke brigade imao *de jure* vlast nad **Nikolićem**.⁶⁰⁰⁸ Međutim, on tvrdi da je u praksi i s obzirom na funkcionalni komandni lanac organa bezbjednosti njegova mogućnost efektivne kontrole nad organom bezbjednosti brigade i **Nikolićem** konkretno bila ograničena u određenim situacijama, između ostalog posebno tokom operacije ubijanja u julu 1995. godine.⁶⁰⁰⁹

2033. Pretresnom vijeću nisu predočeni dokazi na osnovu kojih bi se moglo konstatovati da je **Pandurević** zbog uloge organa bezbjednosti i pretpostavljene komande izgubio *de facto* vlast nad **Nikolićem** ili bilo kojim drugim pripadnikom Zvorničke brigade. S tim u vezi, Pretresno vijeće napominje da je **Nikolić** u trenutku kada se uključio u operaciju ubijanja još uvijek priznavao i poštovao komandni lanac Zvorničke brigade. On je u noći 13. jula tražio Obrenovićevo odobrenje ne samo u vezi sa svojim tadašnjim zadatkom u brigadi, odnosno svojom dužnošću dežurnog oficira, nego i u vezi s angažovanjem Vojne policije da mu pomogne. Takođe, što se tiče samog **Pandurevića**, premda možda nije mogao kontrolisati postupke **Popovića** i **Beare** koji mu nisu bili podređeni, nema dokaza da više nije imao tu mogućnost u vezi s **Nikolićem**. Pretresno vijeće se uvjerilo da uključenost organa bezbjednosti i pretpostavljene komande nije izmijenila **Pandurevićevu de facto** kontrolu nad **Nikolićem** ili nad bilo kojim drugim pripadnikom Zvorničke brigade.⁶⁰¹⁰

⁶⁰⁰⁵ Vinko Pandurević, T. 31438 (13. februar 2009. godine).

⁶⁰⁰⁶ *Ibid.*

⁶⁰⁰⁷ Ali v. dolje, par. 47–59, Izdvojeno mišljenje sudije Kwona.

⁶⁰⁰⁸ Pandurevićev završni podnesak, par. 272.

⁶⁰⁰⁹ *Ibid.*, par. 272, 275–277, 315.

⁶⁰¹⁰ Ali v. dolje, par. 47–59, Izdvojeno mišljenje sudije Kwona.

2034. Prema tome, Pretresno vijeće se uvjerilo⁶⁰¹¹ da je tokom jula 1995. godine između **Pandurevića** i pripadnika Zvorničke brigade u svakom trenutku postojao odnos nadređeni-podređeni. Pretresno vijeće na osnovu toga konstatuje⁶⁰¹² da je u vezi s **Pandurevićem** i pripadnicima Zvorničke brigade utvrđeno da je prvi uslov za odgovornost nadređenog zadovoljen tokom jula 1995. godine, uključujući period od 4. do 15. jula, kada je **Pandurević** bio fizički odsutan.

2035. Od avgusta do sredine septembra 1995. godine, dok je bio odsutan i na zadatku u Krajini, **Pandurević** je privremeno zamijenjen kao komandant Zvorničke brigade.⁶⁰¹³ Konkretno, Obrenović je imenovan za vršioca dužnosti komandanta za taj period.⁶⁰¹⁴ Pretresno vijeće stoga konstatuje da **Pandurević** u tom periodu nije imao *de jure* i *de facto* vlast nad pripadnicima Zvorničke brigade.⁶⁰¹⁵

c. Da li je znao ili da li je "bilo razloga da zna"

2036. Nakon što je utvrdilo da je **Pandurević** imao efektivnu kontrolu nad pripadnicima Zvorničke brigade u vrijeme na koje se odnosi Optužnica, Pretresno vijeće će sada preći na razmatranje pitanja da li je on imao traženu *mens rea* zbog koje je morao postupiti u skladu sa svojom obavezom da spriječi i/ili kazni prema članu 7(3) Statuta. Da bi se neki nadređeni smatrao odgovornim prema članu 7(3), mora se utvrditi da je znao ili da li je bilo razloga da zna da se njegovi podređeni spremaju da počine ili da čine krivična djela koja su u nadležnosti Međunarodnog suda.⁶⁰¹⁶ Prije svega, Pretresno vijeće podsjeća da se može konstatovati da je bilo razloga da nadređeni to zna samo ako su mu bile dostupne informacije koje su ga mogle upozoriti na krivična djela počinjena od strane njegovih podređenih.⁶⁰¹⁷ Pretresno vijeće takođe podsjeća da informacije koje se traže kao upozorenje nadređenom ne moraju biti konkretne, one nadređenog zapravo moraju upozoriti na moguća protivpravna djela njegovih podređenih.⁶⁰¹⁸

2037. Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza da je **Pandurević** prije povratka u kasarnu u preduzeću "Standard" 15. jula znao ili da je bilo razloga da zna da su njegovi podređeni počinili ili da čine krivična djela u vezi sa zatočenjem, pogubljenjem i pokopavanjem zarobljenika, bosanskih Muslimana, na zvorničkom području. Pretresno vijeće stoga konstatuje da nije zadovoljen uslov znanja da bi postojala odgovornost nadređenog prema članu 7(3) za period

⁶⁰¹¹ Ali v. dolje, par. 47–59, Izdvojeno mišljenje sudije Kwona.

⁶⁰¹² *Ibid.*

⁶⁰¹³ V. gore, par. 1917–1918.

⁶⁰¹⁴ V. gore, par. 1917.

⁶⁰¹⁵ Međutim, Pretresno vijeće takođe napominje da se ne navodi da su u tom periodu njegovog odsustva pripadnici Zvorničke brigade činili krivična djela zbog kojih bi morao postupiti u skladu sa svojom eventualnom odgovornošću nadređenog.

⁶⁰¹⁶ V. gore, par. 1040.

⁶⁰¹⁷ V. gore, par. 1041.

⁶⁰¹⁸ V. gore, par. 1042.

do 12:00 sati 15. jula. Međutim, Pretresno vijeće je ranije konstatovalo da je **Pandurevića**, po njegovom povratku u kasarnu u preduzeću "Standard", 15. jula u otprilike 12:00 sati Obrenović obavijestio o operaciji ubijanja koja je bila u toku na zborničkom području. Konkretno, **Pandureviću** je tom prilikom rečeno da su **Beara i Popović**, u skladu s Mladićevim naredjenjem, doveli veliki broj zarobljenika iz Bratunca u rejon Zvornika gdje vrše njihova pogubljenja, kao i da je Jokić obavijestio Obrenovića da postoje ogromni problemi u vezi sa čuvanjem, pogubljenjem i pokopavanjem tih zarobljenika.⁶⁰¹⁹ Na osnovu tih dokaza, Pretresno vijeće je takođe već konstatovalo da je **Pandurević** znao za operaciju ubijanja na zborničkom području.⁶⁰²⁰

2038. Osim toga, po mišljenju Pretresnog vijeća, informacije koje je Obrenović saopštio **Pandureviću** bile su dovoljne da ovoga upozore na to da postoji mogućnost da pripadnici Zborničke brigade pružaju praktičnu pomoć u operaciji ubijanja, na primjer tako što čuvaju i pokopavaju zarobljenike, i da ga, prema tome, obavijeste o tome da su njegovi podređeni eventualno počinili zločine. Donoseći taj zaključak, Pretresno vijeće smatra posebno relevantnim to što je **Pandureviću** izričito rečeno da je upravo Jokić obavijestio Obrenovića o postojanju problema u vezi s čuvanjem, pogubljenjima i pokopavanjem zarobljenika. Već samo to što je izvor informacija bio Jokić, načelnik za inženjeriju Zborničke brigade, bilo je dovoljno da upozori **Pandurevića** na moguće učešće pripadnika Zborničke brigade u tim kažnjivim aktivnostima. Drugi faktor koji je Pretresno vijeće uzelo u obzir jeste činjenica da je načelnik Štaba brigade Obrenović presreo **Pandurevića** u hodniku neposredno poslije njegovog povratka u kasarnu u preduzeću "Standard" kako bi mu prenio te informacije, premda su postojala druga hitna pitanja, kao što je prisustvo 28. divizije ABiH u okolini Zvornika, koje je **Pandurević** morao hitno razmotriti. Po mišljenju Pretresnog vijeća, u tim konkretnim okolnostima, to je **Pandureviću** sigurno bio znak da su i pripadnici brigade, a ne samo pojedinci koji nisu bili u sastavu brigade, vjerovatno bili uključeni u operaciju ubijanja, odnosno da su učestvovali u protivpravnim djelima, što bi opravdalo njegovu daljnju istragu radi utvrđivanja da li su takva djela počinjena i da li se doista čine.

2039. Pretresno vijeće takođe napominje da **Pandurevićeva** formulacija "dodatno opterećenje nam predstavlja" u njegovom Vanrednom borbenom izvještaju od 15. jula pokazuje da je u vrijeme pisanja tog izvještaja 15. jula bio u određenoj mjeri obaviješten ili upoznat sa tim da je Zbornička brigada uključena u obezbjeđenje zarobljenika na području Zvornika.⁶⁰²¹

⁶⁰¹⁹ V. gore, par. 1861.

⁶⁰²⁰ V. gore, par. 1960.

⁶⁰²¹ Dokazni predmet P00329, Vanredni dnevni borbeni izvještaj Zborničke brigade, s potpisom Vinka Pandurevića, 15. juli 1995. godine. V. takođe gore, par. 1870.

2040. Prema tome, na osnovu ukupnih dokaza, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Pandurević** 15. jula oko podneva imao informacije koje su bile dovoljno zabrinjavajuće da su ga morale upozoriti na rizik od toga da su njegovi podređeni počinili ili da se spremaju da počine krivična djela i koje su opravdavale daljnju istragu ili preduzimanje mjera. Pretresno vijeće stoga van razumne sumnje konstatuje da je **Pandurević** 15. jula oko podneva znao ili je bilo razloga da zna da su njegovi podređeni počinili, da čine ili da se spremaju da počine krivična djela u vezi sa zatočenjem, pogubljenjem i pokopavanjem zarobljenika, bosanskih Muslimana, na zborničkom području.

d. Propust da preduzme nužne i razumne mjere

2041. Nakon što je konstatovalo da je bilo razloga da **Pandurević** zna da se njegovi podređeni spremaju da počine krivična djela protiv zarobljenih bosanskih Muslimana na zborničkom području ili da su ih već počinili, Pretresno vijeće će sada utvrditi da li je **Pandurević** propustio da preduzme nužne i razumne mjere da spriječio takva djela ili kaznio počinioce.

i. Obaveza sprečavanja

2042. Pretresno vijeće će prvo razmotriti da li je **Pandurević** propustio da preduzme nužne i razumne mjere kako bi spriječio podređene da počine krivična djela tokom operacije ubijanja na zborničkom području. Pretresno vijeće je konstatovalo da je bilo razloga da **Pandurević** zna za kažnjivo ponašanje svojih podređenih od oko 12:00 sati 15. jula, kada ga je po njegovom povratku u kasarnu u preduzeću "Standard" Obrenović obavijestio o problemu zarobljenika u Zvorniku. **Pandurević** je, dakle, bio dužan da postupi u skladu sa svojom obavezom da spriječi krivična djela svojih podređenih od momenta kada mu je 15. jula Obrenović saopštio te informacije.

2043. Pretresno vijeće podsjeća na svoje konstatacije da su pripadnici Zborničke brigade u poslijepodnevnim satima 15. jula pomagali u prevozu i sprovođenju zarobljenika iz škole u Ročeviću na mjesto pogubljenja kod šljunkare blizu Kozluka i da je, tokom pogubljenja na tom lokalitetu, najmanje jedan pripadnik Zborničke brigade učestvovao je strijeljanju.⁶⁰²² Osim toga, Pretresno vijeće je konstatovalo da su pripadnici Zborničke brigade 15. i 16. jula u školi u Kuli čuvali zarobljenike, koji su potom pogubljeni na Vojnoj ekonomiji Branjevo.⁶⁰²³ Prema tome, Pretresno vijeće je konstatovalo da su pripadnici Zborničke brigade pomagali i podržavali ubistvo, kao i da je najmanje jedan pripadnik te brigade počinio ubistvo u periodu u kojem je bilo

⁶⁰²² V. gore, par. 518–520.

⁶⁰²³ V. gore, par. 531, 534.

razloga da **Pandurević** zna, odnosno u periodu u kojem je morao postupiti u skladu sa svojom obavezom da spriječi.

2044. Pretresnom vijeću nisu predočeni dokazi koji bi pokazivali da je u poslijepodnevним satima 15. jula ili tokom 16. jula **Pandurević** preduzeo bilo kakve korake kako bi spriječio ili zaustavio učešće pripadnika Zvorničke brigade u zatočenju, pogubljenju i pokopavanju zarobljenika. Konkretno, nakon što mu je 15. jula Obrenović u hodniku saopštio te informacije, nema dokaza da ga je on tom prilikom pitao da li su u to bili uključeni pripadnici Zvorničke brigade. **Pandurević** je, umjesto toga, pitao Obrenovića zašto pokopavanje ne vrše civilne vlasti. Isto tako, nema dokaza da se **Pandurević** 15. jula u kasarni u preduzeću "Standard" pokušao kod nekog drugog raspitati o učešću Zvorničke brigade u operaciji ubijanja.

2045. Pretresno vijeće podsjeća na **Pandurevićevu** verziju prema kojoj je u kasnim poslijepodnevним satima 15. jula, kada je na IKM stigao Bojanović, pitao Bojanovića ima li bilo kakve informacije o situaciji sa zarobljenicima koji su dovedeni na zvorničko područje.⁶⁰²⁴ Prema **Pandurevićevim** riječima, Bojanović je rekao da "ne zna da je Komanda Zvorničke brigade dobila bilo kakav zadatak u vezi sa njima, tj. sa ratnim zarobljenicima".⁶⁰²⁵ **Pandurević** je priznao da prije Bojanovićevog dolaska na IKM 15. jula nije pokušao stupiti u kontakt ni sa kim drugim kako bi se raspitao o zarobljenicima, premda je to mogao učiniti.⁶⁰²⁶ Osim toga, **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da brigadnog dežurnog oficira, a to je u tom trenutku bio **Nikolić**, nije ništa pitao u vezi sa zarobljenicima.⁶⁰²⁷

2046. **Pandurević** se, postupajući na osnovu zabrinjavajućih informacija koje je dobio od Obrenovića, kao prvo, mogao barem raspitati i pokušati utvrditi da li su pripadnici Zvorničke brigade bili uključeni u operaciju ubijanja. Dokazi pokazuju da se on 15. jula nije raspitivao o tome, osim što je kasno poslijepodne razgovarao s Bojanovićem. Međutim, Pretresno vijeće smatra taj **Pandurevićev** pokušaj da sazna nešto više o tom pitanju potpuno nedovoljnim s obzirom na njegovu obavezu da spriječi prema pravilu 7(3). Pretresno vijeće smatra da je **Pandurević** u najmanju ruku bio dužan da se odmah nakon što je od Obrenovića 15. jula dobio te informacije raspita i da, između ostalog, konkretno u toj prilici reaguje postavljanjem dodatnih pitanja Obrenoviću o eventualnoj uključenosti pripadnika brigade u tu operaciju. Osim toga, **Pandurević** je, osim Obrenovića, s obzirom na konkretne informacije koje je dobio, toga dana mogao i trebao ispitati Jokića.

⁶⁰²⁴ V. gore, par. 1866.

⁶⁰²⁵ V. gore, par. 1866.

⁶⁰²⁶ V. gore, fusnota 5598.

⁶⁰²⁷ Vinko Pandurević, T. 31574 (17. februar 2009. godine).

2047. Prema **Pandurevićevoj** verziji, on je uveče 16. jula pitao Obrenovića da li je u događajima na zborničkom području učestvovao neko od pripadnika Zborničke brigade i potom od Obrenovića zatražio da mu prikupi više informacija o ubijanju izvršenom na tom području.⁶⁰²⁸ Međutim, kao što je Pretresno vijeće konstatovalo, **Pandurević** je to učinio tek nakon što su njegovi podređeni završili s činjenjem zločina, pa je taj njegov postupak stoga irelevantan za razmatranje mjera koje je **Pandurević** preduzeo kako bi izvršio svoju obavezu da spriječi prema članu 7(3).

2048. Čak i ako **Pandurević** nije znao tačne pojedinosti u vezi s konkretnim djelima svojih podređenih ili u kojoj mjeri su učestvovali u operaciji ubijanja 15. jula, on se ipak mogao ne samo raspitati nego i postarati da nijedan pripadnik brigade ne pomaže i ne učestvuje u tim krivičnim djelima. Na primjer, **Pandurević** je 15. jula mogao i trebao odmah izdati naređenja komandantima bataljona Zborničke brigade kojim se pripadnicima Zborničke brigade naređuje da prestanu učestvovati ili da se uzdrže od učešća u bilo kom segmentu pogubljenja koja su vršena na tom području. Po mišljenju Pretresnog vijeća, takvo povlačenje njegovih snaga bilo je nužna i razumna mjera koja je očigledno bila u okvirima **Pandurevićevih** ovlaštenja i mjera koju je on mogao preduzeti kako bi spriječio svoje podređene da čine krivična djela u toj operaciji ubijanja.

2049. Pretresno vijeće na kraju podsjeća da nadređeni mora preduzeti sve mjere u granicama svojih stvarnih mogućnosti u zavisnosti od situacije u trenutku kada stekne tražena saznanja o tome da su njegovi potčinjeni počinili krivična djela ili u trenutku kada bude razloga da zna za to.⁶⁰²⁹ **Pandurević** nije zadovoljio taj kriterijum. Dokazi predočeni Pretresnom vijeću pokazuju da **Pandurević** u granicama svojih stvarnih mogućnosti nije istinski pokušao preduzeti mjere da spriječi svako eventualno buduće ili daljnje učešće svojih podređenih u operaciji ubijanja.

2050. Pretresno vijeće nadalje napominje da je **Pandurević** kao komandant Zborničke brigade imao potrebna ovlaštenja i mogućnost da pripadnicima brigade zabrani da učestvuju u operaciji ubijanja. Štaviše, u vrijeme kada je stekao saznanja zbog kojih je morao postupiti u skladu sa svojom obavezom da spriječi prema članu 7(3), **Pandurević** se fizički nalazio u kasarni u preduzeću "Standard". Prema tome, očigledno je da je imao mogućnost da efikasno komunicira sa svojim ljudima, da dobije dodatne informacije o lokaciji i djelima pripadnika Zborničke brigade, kao i da im naredi da se povuku i vrate u kasarnu u preduzeću "Standard". S obzirom na to, Pretresno vijeće smatra da su mjere poput gorenavedenih bile u granicama njegovih stvarnih materijalnih mogućnosti u trenutku kada je 15. jula stekao ta saznanja. Međutim, **Pandurević** nije

⁶⁰²⁸ V. gore, par. 1880–1881.

⁶⁰²⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72, 417, 499. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 35.

preduzeo ni te ni bilo koje druge nužne i razumne mjere u granicama svojih stvarnih mogućnosti kako bi spriječio pripadnike Zvorničke brigade da čine krivična djela tokom operacije ubijanja u poslijepodnevnim satima 15. i 16. jula.

2051. Pretresno vijeće prihvata i uvažava činjenicu da su, s obzirom na borbenu situaciju na području Baljkovice, nesumnjivo postojala pitanja koje je **Pandurević** morao hitno riješiti po povratku u Zvornik 15. jula.⁶⁰³⁰ Međutim, bez obzira na druga pitanja koja je trebalo razmotriti, **Pandurević** je, kao nadređeni u smislu člana 7(3), imao pravnu obavezu djelovanja u cilju sprečavanja kažnjivog ponašanja svojih podređenih. Osim toga, kao što je gore ukratko izneseno, Pretresno vijeće konstatuje da je bilo nužnih i razumnih mjera koje je **Pandurević** mogao smjesta da preduzme kako bi spriječio krivična djela svojih podređenih čim mu je Obrenović prvi put dao one zabrinjavajuće informacije. Pretresno vijeće takođe napominje da mjere koje su **Pandureviću** stajale na raspolaganju, kao što je gore ukratko izneseno, ne bi zahtijevale dugotrajnu i intenzivnu aktivnost koja bi ga spriječila ili omela u izvršavanju njegovih drugih dužnosti. On je takođe imao mogućnost da na nekog podređenog delegira svoju dužnost da provede istragu ili preduzme hitne korake. Pretresno vijeće stoga konstatuje da je **Pandurević** propustio da preduzme nužne i razumne mjere da spriječi krivična djela koja su počinili pripadnici Zvorničke brigade u poslijepodnevnim satima 15. i 16. jula.

ii. Obaveza kažnjavanja

2052. Pretresno vijeće je konstatovalo da je od 15. jula bilo razloga da **Pandurević** zna za moguće kažnjivo ponašanje svojih podređenih tokom operacije ubijanja. Pretresno vijeće će sada razmotriti da li je **Pandurević** poslije toga preduzeo nužne i razumne mjere kako bi kaznio te podređene za njihovo kažnjivo ponašanje i tako izvršio svoju obavezu prema članu 7(3).

2053. Pretresnom vijeću nisu predočeni dokazi da je **Pandurević** kaznio nekog podređenog ili preduzeo bilo kakve disciplinske mjere protiv nekog podređenog za kažnjivo ponašanje u vezi sa zatočenjem i pogubljenjem bosanskih Muslimana na zvorničkom području u julu 1995. godine.⁶⁰³¹ Pretresno vijeće takođe podsjeća na to da je **Pandurevićev tokom** vlastitog

⁶⁰³⁰ U vezi s tim pitanjem, Pretresno vijeće prima na znanje sljedeće **Pandurevićevo** svjedočenje: "A ono što vi treba da razumete [...] jesu potpuno dve odvojene operacije koje se dešavaju na prostoru Zvornika. Jedna je operacija ili zadatak koji je u direktnoj mojoj nadležnosti, zbog kojeg sam vraćen u Zvornik, a to je borba sa 28. divizijom. I to je osnovni zadatak Zvorničke brigade. I druga aktivnost, koja se mogla odvijati na bilo kom drugom mestu van mog znanja i mog uticaja, a to je operacija dovođenja, zatočenja i pogubljenja ratnih zarobljenika. To što su prostorno dovedeni ti ljudi i pogubljeni na tom mestu, prostorna bliskost sa zonom odbrane Zvorničke brigade, ne nameće moju obavezu i odgovornost da se ja o tome brinem. I zato se sa time nisam ni pobrinuo, jer sam imao prioritetan zadatak zbog kog sam vraćen." Vinko Pandurević, T. 31577 (17. februar 2009. godine). V. takođe *ibid.*, T. 31011–31012 (2. februar 2009. godine) (gdje objašnjava jedan od razloga iz kojih nije pokušao da sazna više o zarobljenicima za koje mu je Grujić rekao 15. jula: "Prvo, general Krstić me je uputio nazad sa jasnim zadatkom. Nije mi dao nijednu alternativnu informaciju ili informaciju neke druge vrste osim borbenog zadatka.").

⁶⁰³¹ Pretresno vijeće podsjeća da je Lazar Ristić u svom svjedočenju rekao da nije vidio da se u njegovom bataljonu ili na nivou Zvorničke brigade vodi istraga o događajima u Orahovcu 14. jula i da ne zna ni za kakvo **Pandurevićevo** naređenje za

svjedočenja izjavio da nije kaznio nijednog podređenog za djela protiv bosanskih Muslimana tokom rata.⁶⁰³² Međutim, nije potrebno da kaznu izrekne nadređeni lično, on svoju obavezu kažnjavanja može izvršiti tako što će pokrenuti istragu ili podnijeti prijavu nadležnim organima.⁶⁰³³

2054. Nema dokaza koji bi pokazivali da je **Pandurević** od Vojnog tužilaštva zatražio pokretanje istrage ni da je Službi za suzbijanje kriminaliteta Zvorničke brigade naložio da provede istragu i vojnom tužiocu pošalje izvještaj o mogućim krivičnim djelima pripadnika brigade. Međutim, **Pandurević** tvrdi da je, bez obzira na to, izvršio svoju obavezu da kazni tako što je o tom pitanju govorio u svojim vanrednim borbenim izvještajima od 15. i 18. jula, kao i na sastanku s Krstićem 27. jula.⁶⁰³⁴ Prema njegovim riječima, on je tim izvještajima pretpostavljenim "delegirao obavezu kažnjavanja za krivična djela".⁶⁰³⁵ Osim toga, on tvrdi da je u okolnostima predmeta "preduzeo sve što je bilo razumno da ispuni obavezu izvještavanja" i da "nije realno očekivati da o toj stvari izvjesti nekog na višem položaju od svog neposredno pretpostavljenog u situaciji u kojoj vjeruje da su organi Korpusa i Glavnog štaba umiješani u počinjenje krivičnih djela".⁶⁰³⁶

2055. Na početku, Pretresno vijeće napominje da je, generalno govoreći, podnošenje prijave vojnom tužiocu razumna i nužna mjera koju nadređeni treba da preduzme u slučaju da sazna ili posumnja da je neko krivično djelo počinjeno. Prema pravu mjerodavnom za vojne sudove, komandant brigade koji otkrije da je neko krivično djelo počinjeno dužan je da podnese prijavu vojnom tužiocu ili brigadnom organu bezbjednosti.⁶⁰³⁷ U strukturi brigade VRS-a su, opšte uzevši, za provođenje istraga u vezi s krivičnim djelima bili odgovorni organ bezbjednosti i vojna policija.⁶⁰³⁸ U Zvorničkoj brigadi je za vođenje istraga o teškim krivičnim djelima, sakupljanje dokumentacije i prosljeđivanje tih informacija vojnom tužiocu bila zadužena Služba za suzbijanje kriminaliteta, koja je bila u sastavu čete Vojne policije brigade.⁶⁰³⁹ Prema riječima

provođenje istrage o tim događajima ili pokretanje disciplinskog postupka protiv nekog vojnika uključenog u te događaje. Lazar Ristić, T. 10203–10204 (18. april 2007. godine). [REDIGOVANO]. Nebojša Jeremić je takođe izjavio da ne zna da je neko iz Zvorničke brigade od Vojnog tužilaštva zatražio provođenje istrage u vezi s glasinama o pogubljenjima u Orahovcu i Pilici i da, koliko je njemu poznato, ni on ni bilo ko drugi u službi za suzbijanje kriminaliteta nikad nisu dobili uputstvo da provedu istragu o tim pogubljenjima. Nebojša Jeremić, T. 10439–10440 (24. april 2007. godine).

⁶⁰³² Vinko Pandurević, T. 32066 (25. februar 2009. godine).

⁶⁰³³ Drugostepena presuda u predmetu *Boškosi i Tarčulovski*, par. 230; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 154. V. takođe gore, par. 1045.

⁶⁰³⁴ Pandurevićev završni podnesak, par. 1101.

⁶⁰³⁵ *Ibid.*, par. 1102.

⁶⁰³⁶ Pandurevićev završni podnesak, par. 1104.

⁶⁰³⁷ Branislav Ristivojević, T. 28078 (12. novembar 2008. godine).

⁶⁰³⁸ *Ibid.*, T. 28075 (12. novembar 2008. godine)

⁶⁰³⁹ Nebojša Jeremić, T. 10419–10420, T. 10471–10472 (24. april 2007. godine), T. 10485 (25. april 2007. godine). U vezi s opštom procedurom za takvu istragu, Jeremić je u svom svjedočenju rekao da su pripadnici službe za suzbijanje kriminaliteta sakupljali dokumentaciju koja se morala priložiti krivičnim prijavama, poput izjava vojnika Zvorničke brigade i svjedoka. Kada se radilo o težem krivičnom djelu, kao što je to ubistvo, pripadnici službe bi saradivali sa civilnom policijom. Služba za suzbijanje kriminaliteta bi potom slala svu dokumentaciju u Vojno tužilaštvo u Bijeljini, zajedno s krivičnom prijavom. Nebojša Jeremić,

Nebojša Jeremića, koji je u relevantnom periodu radio u toj službi, da je Službi za suzbijanje kriminaliteta bilo naređeno da provede istragu, na primjer u vezi s operacijom ubijanja, takvo naređenje bi po pravilu izdao načelnik za bezbjednost Zvorničke brigade **Nikolić**.⁶⁰⁴⁰

2056. S obzirom na to da je **Pandurević** bio informisan o **Nikolićevoj** uključenosti u operaciju ubijanja,⁶⁰⁴¹ Pretresno vijeće konstatuje da u datim okolnostima ne bi bilo razumno da je o tome podnio prijavu organu bezbjednosti. Alternativno, **Pandurević** je imao mogućnost da lično izda naređenje za provođenje istrage direktno Službi za suzbijanje kriminaliteta. Međutim, Pretresno vijeće smatra da to, premda je formalno bilo moguće, u datim okolnostima zapravo nije bila realna opcija, posebno s obzirom na činjenicu da je Služba za suzbijanje kriminaliteta bila u nadležnosti organa bezbjednosti.

2057. Prema tome, **Pandureviću** je u to vrijeme na raspolaganju stajala još jedna mogućnost: da sam podnese prijavu o tome direktno vojnom tužiocu. Međutim, među predloženim dokazima u ovom predmetu ima veoma malo dokaza o vojnom tužiocu VRS-a i njegovom radu u relevantnom periodu 1995. godine, posebno u vezi s pitanjem njegovog funkcionalnog odnosa sa Glavnim štabom i njegove nezavisnosti u odnosu na Glavni štab. Neki od dokaza pokazuju da vojni tužilac zapravo nije bio nezavisan od Glavnog štaba.⁶⁰⁴² Pretresnom vijeću u krajnjoj liniji nije predloženo dovoljno dokaza koji bi pokazali da je vojni tužilac bio nezavisan i da je podnošenje prijave tom organu za **Pandurevića** predstavljalo realnu opciju u situaciji u kojoj se radilo o operaciji Glavnog štaba koju je odobrio Mladić.⁶⁰⁴³ Stoga Pretresno vijeće, nakon što je

T. 10420–10420 (24. april 2007. godine). Kada je postojala sumnja da je počinjeno krivično djelo, nije bilo disciplinskog postupka u okvirima Zvorničke brigade. Ako je brigada već pokrenula disciplinski postupak, taj postupak bi bio privremeno prekinut zbog sumnje da je počinjeno krivično djelo i predmet bi bio prosljeđen nadležnom vojnom tužilaštvu. *Ibid.*, T. 10471 (24. april 2007. godine). Vojno tužilaštvo ili vojni sud bi bili obaviješteni o mogućim krivičnim djelima vojnika Zvorničke brigade putem obavještenja u vidu izvještaja službe za suzbijanje kriminaliteta. Nebojša *Ibid.*, T. 10485 (25. april 2007. godine). Služba za suzbijanje kriminaliteta je vojnom tužilaštvu prosljeđivala krivične prijave, zajedno s izjavama i drugim relevantnim materijalom. *Ibid.*, T. 10471–10472 (24. april 2007. godine).

⁶⁰⁴⁰ Nebojša Jeremić, T. 10440 (24. april 2007. godine). **Nikolić** je u službi za suzbijanje kriminaliteta bio direktno pretpostavljen Jeremiću. *Ibid.*, T. 10447 (24. april 2007. godine).

⁶⁰⁴¹ V. gore, par. 1879, 1889.

⁶⁰⁴² Prema Butlerovim riječima, Vojnim tužilaštvom je 1992. godine upravljao VRS, i to konkretno **Gvero**. Richard Butler, T. 19607–19608 (14. januar 2008. godine). U kasnijoj fazi rata, 1993. ili 1994. godine, vojni sudovi su prešli u nadležnost Ministarstva odbrane. *Ibid.*, T. 20209–20210 (22. januar 2008. godine). Međutim, postoje dokazi da je **Gvero** zadržao određeni stepen kontrole i nadzora nad radom vojnih sudova čak i poslije 1993. godine. V. Manojlo Milovanović, T.12246-12247 (30. maj 2007. godine) (gdje je izjavio da **Gvero** treba da "direktno radi[o] sa vojnim sudovima, sada [...]sa Ministarstvom odbrane, odnosno sa pravnim odeljenjem Ministarstvo Odbrane").

⁶⁰⁴³ Pretresno vijeće takođe napominje da je u martu i aprilu 1996. godine, Karadžić naredio da se provedu istrage o eventualnim krivičnim djelima počinjenim tokom rata. U martu 1996. godine, Karadžić je naredio Glavnom štabu VRS-a i Ministarstvu unutrašnjih poslova da "formira[ju] mešovitu stručnu komisiju po tri člana u cilju potpunog ispitivanja i utvrđivanja činjenica oko navodnog pronalaženja dva leša u raspadanju na poprištu ranijih borbi sa muslimanskom stranom na području Pilice – opština Zvornik". Dokazni predmet P00022, Naređenje Glavnog štaba VRS-a, s potpisom Radovana Karadžića, 23. mart 1996. godine (u naređenju se, osim toga, kaže da će ta komisija sastaviti pismeni izvještaj o svojim zaključcima i dostaviti ga Karadžiću). V. takođe Richard Butler, T. 20959–20960 (1. februar 2008. godine) (gdje je izjavio da je Karadžić pokrenuo istragu u vezi s događajima u Srebrenici krajem 1995. godine ili početkom 1996. godine i da je Vojno tužilaštvo pokrenulo još jednu istragu negdje u martu ili aprilu 1996. godine. Moguće je da su se te dvije istrage vodile kao jedna istraga.) Osim toga, Karadžić je u aprilu 1996. godine naredio "da se izvrši detaljan pregled lokacija na kojima [se mogu naći] žrtve oružanih sukoba oko i u Srebrenici" kako bi se utvrdilo "da li je bilo namernog ubijanja civila, ranjenika ili ratnih zarobljenika ili drugih zlodela koja znače kršenje Haških ili Ženevskih konvencija". Dokazni predmet P00021, Naređenje predsjednika Republike i vrhovnog

razmotrilo raspoložive dokaze na način koji ide u korist optuženom, konstatuje da tužilaštvo nije pokazalo da je podnošenje prijave vojnom tužiocu u to vrijeme za Pandurevića bilo realna opcija.

2058. Pri ocjeni koraka koje je **Pandurević** preduzeo, Pretresno vijeće naglašava da nadređeni nema obavezu da uradi nemoguće⁶⁰⁴⁴ i da su mjere koje on mora da preduzme ograničene na ono što je izvedivo u datim okolnostima i što je u njegovoj moći.⁶⁰⁴⁵ Bez obzira na to, nadređeni u datim okolnostima ipak mora da preduzme sve mjere u okviru svojih stvarnih mogućnosti kada postoje razlozi da zna za krivična djela koja su počinili njegovi podređeni.⁶⁰⁴⁶

2059. Prema **Pandurevićevoj** vlastitoj verziji, on se kod Obrenovića u večernjim satima 16. jula na IKM-u raspitivao o situaciji vezanoj za zarobljenike na zborničkom području. Obrenović mu je tom prilikom dao detaljnije informacije u vezi s operacijom ubijanja i uključenošću pripadnika Zvorničke brigade u zadatke čuvanja i pokopavanja.⁶⁰⁴⁷ Poslije tog razgovora **Pandurević** je poslao Obrenovića u Štab Zvorničke brigade da prikupi još informacija o ubijanju.⁶⁰⁴⁸ Osim toga, **Pandurević** je u jutarnjim satima 18. jula u Baljkovici održao kratke sastanke s Obrenovićem i Jokićem, na kojima mu je Jokić potvrdio da je građevinska mehanizacija Zvorničke brigade upotrijebljena za pokopavanje tijela pogubljenih zarobljenika.⁶⁰⁴⁹ Po mišljenju Pretresnog vijeća, **Pandurević** je tako preduzeo izvjesne mjere kako bi proveo istragu i prikupio dodatne informacije u vezi sa krivičnim djelima počinjenim na zborničkom području i s eventualnim učešćem njegovih podređenih u počinjenju tih krivičnih djela.

2060. Kao što je rečeno gore, u **Pandurevićevim** vanrednim borbenim izvještajima od 15. i 18. jula pominju se zatočenja i pogubljenja zarobljenih bosanskih Muslimana dovedenih na zborničko područje.⁶⁰⁵⁰ Prema **Pandurevićevim** riječima, posebno kada je diktirao Vanredni borbeni izvještaj od 18. jula, vjerovao je da Krstić raspolaže određenim informacijama u vezi s

komandanta Oružanih snaga dr Radovana Karadžića, 1. april 1996. godine (u naređenju se takođe napominje da treba "istražiti [...] ko su eventualni počinioci takvih zločina, kako bi se protiv takvih lica pokrenuli krivični postupci u skladu sa zakonom i to bez odlaganja"). Naređenje su trebali izvršiti "GŠ Vojske Republike Srpske; ministri: odbrane, unutrašnjih poslova i pravosuđa i uprave, Vrhovni sud, Vrhovni vojni sud, Republički javni tužilac i tužilac Vojske Republike Srpske". Dokazni predmet P00021, Naređenje predsjednika Republike i vrhovnog komandanta Oružanih snaga dr Radovana Karadžića, 1. april 1996. godine. U septembru 1996. godine MUP je izdao izvještaj o rezultatima svoje istrage po Karadžićevom naređenju iz aprila 1996. godine i u suštini zaključio da je za ubistva Muslimana u "periodu oslobađanja Srebrenice" odgovorna muslimanska vojska, dok su druge smrti samoubistva. Dokazni predmet P00023, Izvještaj Ministarstva unutrašnjih poslova koji se odnosi na saznanja vezana za period oslobađanja Srebrenice, s potpisom ministra Dragana Kijca, 23. septembar 1996. godine. V. takođe Richard Butler, T. 20960 (1. februar 2008. godine). Pretresno vijeće smatra da taj dokaz ukazuje na to da istraga vojnog tužioca ne bi proizvela istinske rezultate, tako da je malo vjerovatno da bi **Pandurevićeva** prijava vojnom tužiocu dovela do istrage ili kažnjavanja pripadnika Zvorničke brigade za njihovo učešće u operaciji ubijanja.

⁶⁰⁴⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 417.

⁶⁰⁴⁵ V. Prvostepena presuda u predmetu *Krnjelac*, par. 95.

⁶⁰⁴⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 72, 417, 499. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Bagilishema*, par. 35.

⁶⁰⁴⁷ V. gore, par. 1879–1881.

⁶⁰⁴⁸ V. gore, par. 1881.

⁶⁰⁴⁹ V. gore, par. 1893.

⁶⁰⁵⁰ V. gore, par. 1870, 1895, 1948, 1965.

tim ubijanjem, ali nije tačno znao koliko o tome zna.⁶⁰⁵¹ Osim toga, po **Pandurevićevom** mišljenju, bilo je besmisleno prijavljivati organu bezbjednosti da sumnja na neko eventualno krivično djelo u vezi sa zarobljenicima zato što je znao za umiješanost "organ[a] bezbednosti prvopretpostavljene i drugopretpostavljene komande", zbog čega mu je jedino preostalo da o toj stvari obavijesti komandanta Korpusa.⁶⁰⁵² Pretresno vijeće takođe podsjeća na verziju svjedoka PW-168, prema kojoj je **Pandurević** u razgovoru s Obrenovićem iznio sljedeći indikativan i upečatljiv komentar: "Sa Mladićem gore, mi smo svi propali."⁶⁰⁵³

2061. Kada su Obrenović i **Pandurević** 23. jula razgovarali o pogubljenjima izvršenim na zvorničkom području i o tome kako je trebalo i kako bi trebalo reagovati na to što se desilo, **Pandurević** je rekao da je napisao izvještaj od 18. jula.⁶⁰⁵⁴ Po mišljenju Pretresnog vijeća, kada se taj razgovor posmatra zajedno s ostatkom **Pandurevićevog** svjedočenja, može se donijeti razuman zaključak da je njegova namjera bila da tim izvještajem svojim pretpostavljenim prenese informacije o događajima u Zvorniku, kao i da je smatrao da njime izražava svoje neodobravanje i prijavljuje počinjena krivičnih djela.

2062. Nakon što je razmotrilo sve relevantne dokaze, Pretresno vijeće se uvjerilo da su **Pandurevićevi** vanredni borbeni izvještaji od 15. i 18. jula bili sredstvo, možda jedino stvarno sredstvo te vrste koje je **Pandureviću** stajalo na raspolaganju da komunicira s nadležnim organima i da ih obavijesti o krivičnim djelima počinjenim na zvorničkom području.⁶⁰⁵⁵ Pretresno vijeće takođe podsjeća da je **Pandurević** 27. jula u razgovoru s Krstićem lično pokrenuo pitanje pogubljenja zarobljenika u Zvorniku.⁶⁰⁵⁶ **Pandurević** je konkretno pitao Krstića da li ima

⁶⁰⁵¹ Vinko Pandurević, T. 31106, 31111 (9. februar 2009. godine). **Pandurević** je, u svom svjedočenju, osim toga izjavio da misli da je Vanredni borbeni izvještaj od 18. jula bio Krstiću dovoljna informacija o toj stvari. *Ibid.*, T. 31112 (9. februar 2009. godine). U vezi s izvještavanjem pretpostavljenih u Izvještaju od 18. jula, **Pandurević** je takođe objasnio: "[P]oslao sam izvještaj Korpusu gde sam pomenuo zarobljenike i očekivao sam da, ako Korpus ništa o tome ne zna, tražiće od mene dodatne informacije ili će mi narediti šta da radim. Međutim, ja nikad nikakvu povratnu informaciju u vezi sa time od strane korpusa nisam dobio." *Ibid.*, T. 31012 (2. februar 2009. godine).

⁶⁰⁵² Vinko Pandurević, T. 31111–31112 (9. februar 2009. godine). **Pandurević** je, osim toga, izjavio: "Ja sam imao obavezu kao komandant, po saznanju o počinjenju krivičnog dela, da obavestim pretpostavljenog, a on da obavesti nadležnog tužioca i sud. Imao sam i mogućnost da angažujem organe bezbednosti, odnosno znao sam da organi bezbednosti imaju uputstvo koje im je propisao vojni tužilac kako da postupaju u krivičnopravnim stvarima kada je reč o počinjenju krivičnog dela iz nadležnosti vojnog suda i to je bila njihova službena obaveza. I oni su mogli pokrenuti i sprovesti istragu. [...] A ja nisam bio nadležan za istragu oficira meni pretpostavljenih i oficira iz viših komandi. Jedino što sam imao na raspolaganju to je da izvestim komandanta Korpusa i da očekujem da on pokrene odgovarajuće mehanizme i da se počne sa istragom ovih zločina." *Ibid.*, T. 31111–31112 (9. februar 2009. godine).

⁶⁰⁵³ Svjedok PW-168, T. 15950 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). V. gore, par. 1910.

⁶⁰⁵⁴ V. gore, par. 1910.

⁶⁰⁵⁵ Pretresno vijeće posebno prima na znanje svjedočenje vještaka Branislava Ristivojevića da zakon ne predviđa i ne daje smjernice za to kome komandant brigade treba podnijeti izvještaj u slučaju da se sumnja da je dotično krivično djelo počinio neko iz organa bezbjednosti ili vojne policije, ili vojni tužilac. Prema Ristivojevićevim riječima, komandant brigade bi u takvoj situaciji izvršio svoju dužnost tako što bi krivično djelo prijavio komandantu svog korpusa. Branislav Ristivojević, T. 28079–28082 (12. novembar 2008. godine).

⁶⁰⁵⁶ V. gore, par. 1915.

konkretnije informacije o tome, na šta mu je Krstić odgovorio da to nije njegova briga i da će on taj problem riješiti kako treba.⁶⁰⁵⁷

2063. Pretresno vijeće je takođe uzelo u obzir da je u datim okolnostima bilo razloga da **Pandurević** zna za učešće pripadnika Zvorničke brigade u operaciji ubijanja. Konkretno, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Pandurević**, kao što se to vidi iz njegovih razgovora s Obrenovićem 15., 16. i 23. jula, znao da je zatočenje, pogubljenje i pokopavanje bosanskih Muslimana na zvorničkom području izvršeno u skladu s naređenjima Glavnog štaba, posebno Mladića i organa bezbjednosti. S obzirom na to, Pretresno vijeće smatra da su **Pandurevićeve** opcije u pogledu izvršenja obaveze kažnjavanja za krivična djela počinjena tokom te operacije, u smislu razumnih mjera koje su mu stajale na raspolaganju i bile u okviru njegovih stvarnih mogućnosti, bile ograničene. Uobičajeni modaliteti koji komandantu stoje na raspolaganju u njegovoj situaciji zapravo nisu bili realni. Konkretno, to pitanje radi istrage i kažnjavanja očigledno nije bilo moguće na uobičajen način proslijediti organima bezbjednosti, njegovom neposredno pretpostavljenom, čak ni komandantu VRS-a jer su svi oni bili umiješani u planiranje, naređivanje i izvršavanje tih strašnih zločina.

2064. Kao što je gore podrobno izneseno, nema dokaza da je **Pandureviću** na raspolaganju stajao neki alternativni, nezavisni put. Bez obzira na ta očigledna ograničenja, on jeste preduzeo određene mjere u vezi sa počinjenim krivičnim djelima tako što je napisao vanredne borbene izvještaje od 15. i 18. jula i pokrenuo to pitanje u razgovoru s Krstićem lično 18. jula. U većini slučajeva to bi bilo nedovoljno da se izvrši obaveza kažnjavanja koju ima nadređeni. Međutim, Pretresno vijeće se uvjerilo da **Pandureviću** u tim vrlo specifičnim i vanrednim okolnostima nisu na raspolaganju stajale druge razumne mjere koje bi bile u okviru njegovih stvarnih mogućnosti, a koje je mogao preduzeti radi kažnjavanja za krivična djela počinjena u operaciji ubijanja. Osim toga, Pretresnom vijeću nisu predočeni dokazi da se situacija kasnije, do kraja **Pandurevićeve** službe na položaju komandanta Zvorničke brigade, u tolikoj mjeri promijenila da je on imao drugih opcija u pogledu nužnih i razumnih mjera.

2065. S obzirom na gorenavedeno, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je tužilaštvo van razumne sumnje dokazalo da je **Pandurević** propustio da preduzme nužne i razumne mjere da kazni svoje podređene, što je morao učiniti kako bi izvršio svoju obavezu prema članu 7(3) Statuta.

e. Zaključak

⁶⁰⁵⁷ V. gore, par. 1915.

2066. Prema tome, na osnovu tih konstatacija, Pretresno vijeće konstatuje da je bilo razloga da **Pandurević** zna da njegovi podređeni čine krivična djela tokom operacije ubijanja. Kao nadređeni u smislu člana 7(3), **Pandurević** je, stoga, imao pravnu obavezu da preduzme nužne i razumne mjere kako bi spriječio pripadnike Zvorničke brigade da počine krivična djela. Međutim, on nije preduzeo takve mjere kako bi spriječio krivična djela ubistva i pomaganja i podržavanja ubistva.⁶⁰⁵⁸ Pretresno vijeće stoga van razumne sumnje konstatuje da je **Pandurević** krivično odgovoran prema članu 7(3) Statuta.

(v) Tačke Optužnice

a. Uslov znanja za krivično djelo iz člana 5 Statuta

2067. **Pandurević** je odgovoran za zločin protiv čovječnosti prema članu 5 Statuta ako su njegova bila djela dio rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva i ako je u to vrijeme znao za taj napad i da njegova djela čine dio tog napada.⁶⁰⁵⁹

2068. Pretresno vijeće je konstatovalo da je postojao rasprostranjeni i sistematski napad usmjeren protiv civilnog stanovništva, pri čemu su u vojnoj operaciji protiv Srebrenice neke komponente tog napada kulminirale.⁶⁰⁶⁰ Kao što je ranije utvrđeno, **Pandurević** je znao za naređenje Drinskog korpusa od 20. marta,⁶⁰⁶¹ putem kojeg je trebalo provesti plan premještanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz enklava Srebrenica i Žepa.⁶⁰⁶² Osim toga, **Pandurević** je učestvovao u operaciji "Krivaja-95" i zauzimanju srebreničke enklave, tako da je znao za vojni napad na Srebrenicu, zaštićenu civilnu enklavu. U datim okolnostima, očigledno je da je znao da njegova djela čine dio napada.

2069. Što se tiče ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Milićima, Pretresno vijeće je konstatovalo da je do ranjavanja tih ljudi došlo uslijed napada na Srebrenicu.⁶⁰⁶³ **Pandurević** je znao da su ti ljudi, koji su dovedeni u Zvorničku brigadu, bosanski Muslimani i da su ranjeni. Imajući u vidu kada se to dogodilo, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Pandurević** znao da su ti ranjeni zarobljenici iz bolnice u Milićima žrtve napada na zaštićenu enklavu.

⁶⁰⁵⁸ V. gore, par. 2043.

⁶⁰⁵⁹ V. gore, par. 758.

⁶⁰⁶⁰ V. gore, par. 785.

⁶⁰⁶¹ Dokazni predmet P00203, Komanda Drinskog korpusa, Zapovest za odbranu i aktivna borbena dejstva op. br. 7, s potpisom Milenka Živanovića, 20. mart 1995. godine.

⁶⁰⁶² V. gore, par. 1993.

⁶⁰⁶³ V. gore, par. 577.

2070. Na osnovu dokaza, Pretresno vijeće se uvjerilo da su **Pandurevićeva** djela i propusti bili povezani s napadom na Srebrenicu i da je **Pandurević** znao da je tako. Pretresno vijeće stoga konstatuje da je zadovoljen uslov znanja za počinjenje krivičnog djela iz člana 5 Statuta.

b. Tačke 4 i 5: ubistvo

2071. Pretresno vijeće je konstatovalo da su snage bosanskih Srba u periodu od 12. do 27. jula 1995. godine pobile hiljade bosanskih Muslimana iz Srebrenice i da to ubijanje predstavlja ubistvo, kako kao zločin protiv čovječnosti, tako i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.⁶⁰⁶⁴ Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da su ta ubistva počinjena u sklopu zajedničkog cilja UZP-a ubistva ili su bila njegova prirodna i predvidljiva posljedica.⁶⁰⁶⁵

2072. Pretresno vijeće je konstatovalo da **Pandurević** nije bio učesnik UZP-a ubistva. Međutim, ono je većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatovalo da je **Pandurević** nečinjenjem pomogao i podržao ubistvo deset ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Milićima.⁶⁰⁶⁶ On je u vrijeme tog nečinjenja takođe znao da žrtve nisu aktivno učestvovala u neprijateljstvima. **Pandurević** je posjedovao znanje koje se traži za zločin protiv čovječnosti i za ratni zločin.⁶⁰⁶⁷ Prema tome, Pretresno vijeće većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje da je **Pandurević** krivično odgovoran za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti, kao i za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

2073. Pored toga, Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da je **Pandurević** kao nadređeni u smislu člana 7(3) Statuta propustio da preduzme nužne i razumne mjere koje su bile potrebne kako bi se pripadnici Zvorničke brigade spriječili da učestvuju u ubistvu zarobljenih bosanskih Muslimana na zvorničkom području 15. i 16. jula.⁶⁰⁶⁸ **Pandurević** stoga snosi krivičnu odgovornost po članu 7(3) za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti, kao i za ubistvo kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

c. Tačka 3: istrebljivanje

2074. Pretresno vijeće je konstatovalo da su ubistva širokih razmjera muškaraca i dječaka iz Srebrenice predstavljala istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti, kažnjiv po članu 5. Ta ubistva su bila dio zajedničkog cilja UZP-a ubistva ili su bila njegova prirodna i predvidljiva posljedica.

⁶⁰⁶⁴ V. gore, par. 744–748, 759–789.

⁶⁰⁶⁵ V. gore, par. 1050, 1082.

⁶⁰⁶⁶ V. gore, par. 1991.

⁶⁰⁶⁷ V. gore, par. 748, 2068–2070.

⁶⁰⁶⁸ V. gore, par. 2051.

2075. Pretresno vijeće je konstatovalo da **Pandurević** nije bio učesnik UZP-a ubistva zato što nije posjedovao namjeru i nije u značajnoj mjeri doprinio zajedničkom cilju. Nema dokaza koji bi navodili na zaključak da je **Pandurević** počinio, planirao, podsticao ili naredio ubistva muškaraca i dječaka iz Srebrenice širokih razmjera, kao ni dovoljno dokaza na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da je imao *mens rea* koja se traži za krivično djelo istrebljivanja.

2076. Pretresno je većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatovalo da je **Pandurević** nečinjenjem pomogao i podržao ubistvo deset ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Milićima.⁶⁰⁶⁹ Po mišljenju Pretresnog vijeća, ima dovoljno dokaza za zaključak da je **Pandurević** znao da se vrši zločin istrebljivanja u trenutku kada je 23. jula propustio da djeluje u vezi s deset ranjenih zarobljenika. Po povratku u Zvornik 15. jula, **Pandurević** je saznao da je iz Bratunca u Zvornik doveden veliki broj zarobljenika i da su u toku njihova pogubljenja, u skladu s jednim Mladićevim naređenjem.⁶⁰⁷⁰ **Pandurević** kasnije, u svom Vanrednom borbenom izvještaju od 18. jula, pominje 3.000 bosanskih Muslimana koji su dovedeni na zvorničko područje i pogubljeni.⁶⁰⁷¹ Stoga se na osnovu tog izvještaja Pretresno vijeće uvjerilo da je **Pandurević** najkasnije 18. jula znao za ubistva muškaraca i dječaka iz Srebrenice širokih razmjera.

2077. Ubistvo deset ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Milićima užasan je i neoprostiv zločin. **Pandurevićeva** odgovornost za ta ubistva, premda proizlazi iz njegovog pomaganja i podržavanja nečinjenjem, zavređuje samo bezrezervnu osudu. Međutim, **Pandurevićevu** odgovornost za ubistvo zarobljenika iz bolnice u Milićima treba razmotriti i rješavati isključivo u kontekstu provedenog istrebljivanja u ovom predmetu. U toj tački Optužnice **Pandurević** se ne tereti za ta ubistva izolovano, nego u kontekstu i s ciljem istrebljivanja. Njegova odgovornost mora se ocijeniti upravo u tom kontekstu.

2078. Pretresno vijeće naglašava da je svaki ljudski život dragocjen i da ubistvo deset zarobljenika u bilo kojim okolnostima ima najveću moguću težinu. Međutim, za potrebe te tačke Optužnice, Pretresno vijeće mora odlučiti da li je **Pandurević** pomaganjem i podržavanjem ubistva te deseterice bosanskih Muslimana nečinjenjem dao znatan doprinos počinjenju istrebljivanja. Svaki dodatni slučaj ubijanja ne može se automatski smatrati znatnim doprinosom istrebljivanju. Pretresno vijeće smatra da to nije naprosto pitanje broja. Potrebno je razmotriti sve okolnosti istrebljivanja i posljedice navedenih ubistava u tom kontekstu. Iz dokaza se vidi da je 23. jula operacija masovnog ubijanja bila uglavnom završena i da je istrebljivanje već bilo

⁶⁰⁶⁹ V. gore, par. 1991.

⁶⁰⁷⁰ V. gore, par. 1861.

⁶⁰⁷¹ V. dokazni predmet P00334, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s Pandurevićevim potpisom, 18. juli 1995. godine, par. 4. V. takođe gore, par. 1895, 1965.

ostvareno. Ubistvom deset ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, još deset žrtava je očigledno dodato hiljadama već ubijenih muškaraca i dječaka, bosanskih Muslimana. Međutim, s obzirom na druge okolnosti, ne može se reći da to ubistvo, samo za sebe, u ovom predmetu predstavlja znatan doprinos istrebljivanju koje je već bilo ostvareno. Pretresno vijeće se nije uvjerilo da **Pandurevićev** doprinos nečinjenjem koji je doveo do ubistva još deset bosanskih Muslimana predstavlja znatan doprinos počinjenju istrebljivanja. Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da **Pandurević** nije pomogao i podržao krivično djelo istrebljivanja.

2079. Prema tome, Pretresno vijeće konstatuje da **Pandurević** nije krivično odgovoran za istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti. Osim toga, Pretresno vijeće podsjeća na svoju konstataciju da je **Pandurević** odgovoran prema članu 7(3) za ubistvo, a ta konstatacija odnosi se na ubijanje zarobljenih bosanskih Muslimana na zvorničkom području 15. i 16. jula. S obzirom na konstataciju da je "bilo razloga da zna" i, prema tome, na očiglednu ograničenost njegovog znanja, kao i na činjenicu da je bio dužan da postupi u skladu sa svojom odgovornošću prema članu 7(3) u kasnoj fazi operacije ubijanja, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je **Pandurević** odgovoran prema članu 7(3) za krivično djelo istrebljivanja.

d. Tačka 1: genocid

2080. Pretresno vijeće je konstatovalo da su članovi Glavnog štaba VRS-a i pripadnici organa bezbjednosti VRS-a, uključujući **Bearu i Popovića**, počinili genocid nad Muslimanima iz istočne Bosne kao dijelom bosanskih Muslimana.⁶⁰⁷² Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da je genocid počinjen ubijanjem i nanošenjem teških tjelesnih i duševnih povreda uslijed operacije ubijanja i tokom te operacije.⁶⁰⁷³

2081. Pretresno vijeće je većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatovalo da je **Pandurević** nečinjenjem pomogao i podržao ubistvo deset ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Milićima.⁶⁰⁷⁴ Prema tome, **Pandurević** je pomogao i podržao djelo u osnovi ubijanja pripadnika te grupe, kako je formulisano u članu 4(2)(a) Statuta. Pretresno vijeće će stoga sada ispitati da li je **Pandurević** pomogao i podržao ubistvo s genocidnom namjerom.

2082. Tužilaštvo tvrdi da je **Pandurevićeva** genocidna namjera vidljiva iz postojanje genocidnog plana i **Pandurevićeve** uključenosti u taj plan, uključujući konkretno njegovo učešće

⁶⁰⁷² V. gore, par. 863.

⁶⁰⁷³ V. gore, par. 861.

⁶⁰⁷⁴ V. gore, par. 1991.

u napadu na enklave Srebrenica i Žepa, kao i njegova djela i propuste u vezi s operacijom ubijanja koja je provedena na zvorničkom području.⁶⁰⁷⁵

2083. Kao dodatni dokaz **Pandurevićeve** genocidne namjere, tužilaštvo navodi da je "**Pandurević** jasno dao do znanja da zna za genocidni plan ubijanja muškaraca, Muslimana" kada je u razgovoru s Obrenovićem 15. jula "izrazio svoje nezadovoljstvo zbog toga što jedinice civilne zaštite ne vrše pokopavanja".⁶⁰⁷⁶ Međutim, Pretresno vijeće je konstatovalo da se iz te **Pandurevićeve** reakcije ne može izvući zaključak o njegovom znanju. Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da dokaz o toj **Pandurevićevoj** reakciji nije dovoljan da bi se na osnovu njega zaključilo da je on znao za genocidni plan i da je imao genocidnu namjeru.⁶⁰⁷⁷

2084. Tužilaštvo takođe navodi da **Pandurevićeve** riječi "da ih pustim" u Vanrednom borbenom izvještaju od 15. jula pokazuju da je on znao da su neki od zarobljenih bosanskih Muslimana na zvorničkom području još uvijek živi i da je "imao mogućnost i priliku da ih spasi, ali je namjerno odlučio da to ne učini".⁶⁰⁷⁸ Prema riječima tužilaštva, "time što je savjesno izabrao da te zarobljenike ne pusti na slobodu i time što je, umjesto toga, zatražio da neko drugi dođe i preuzme operaciju ubijanja kako bi se on sa svojim resursima mogao usredsrediti na borbu s kolonom Muslimana, **Pandurević** je potvrdio svoju namjeru da uništi te muškarce, Muslimane".⁶⁰⁷⁹ Međutim, Pretresno vijeće je ranije konstatovalo da se riječi "da ih pustim" u **Pandurevićevom** Izvještaju od 15. jula odnose na kolonu 28. divizije ABiH a ne na zarobljenike⁶⁰⁸⁰ i ono, shodno tome, odbacuje tvrdnju tužilaštva u vezi s **Pandurevićevom** navodnom genocidnom namjerom.

2085. Tužilaštvo takođe tvrdi da se zaključak o postojanju **Pandurevićeve** genocidne namjere može izvesti iz njegovih formulacija u brigadnim izvještajima i dokumentima.⁶⁰⁸¹ Konkretno, tužilaštvo tvrdi da je česta upotreba pogrđnih naziva, poput naziva "poturice", i retoričkih izraza u **Pandurevićevim** izvještajima dodatna potvrda zaključka da je on s rukovodstvom RS-a i VRS-a dijelio cilj uklanjanja muslimanskog stanovništva iz istočne Bosne i da se zalagao za taj cilj.⁶⁰⁸² Tužilaštvo tvrdi da, uopšte uzevši, to što je **Pandurević** imao naviku da koristi pogrđne nazive za Muslimane, kao što pokazuje redovna upotreba tih naziva u službenim dokumentima, izvještajima i drugoj komunikaciji u periodu od aprila do jula 1995.

⁶⁰⁷⁵ Završni podnesak tužilaštva, par.1545–1551.

⁶⁰⁷⁶ *Ibid.*, par. 1549.

⁶⁰⁷⁷ V. gore, par. 1861, 1961.

⁶⁰⁷⁸ Završni podnesak tužilaštva, par. 1442. V. takođe *ibid.*, par. 1421, 1423.

⁶⁰⁷⁹ *Ibid.*, par. 1550.

⁶⁰⁸⁰ V. gore, par. 1963–1964.

⁶⁰⁸¹ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 1553–1567.

⁶⁰⁸² *Ibid.*, par. 1554–1559, 1561–1567.

godine, predstavlja dodatan dokaz njegovih etničkih predrasudama prema Muslimanima.⁶⁰⁸³ Osim toga, tužilaštvo napominje da je **Pandurevićeva** upotreba pogrdnog etničkog naziva, kao što je "Turci", za žrtve ubistva u Vanrednom borbenom izvještaju od 18. jula "jasan i nesumnjiv pokazatelj" njegove etničke mržnje "ne samo prema Muslimanima, nego konkretno prema onima koji [su] ubijeni s njegovim znanjem i učešćem".⁶⁰⁸⁴

2086. Pretresno vijeće konstatuje da, premda **Pandurević** možda nije suosjećao sa bosanskim Muslimanima, upotreba pogrdnih naziva i retorike u brigadnim dokumentima ili postojanje kulture etničke netrpeljivosti prema Muslimanima u Zvorničkoj brigadi⁶⁰⁸⁵ ni u kom slučaju ne mogu biti odlučujući za njegovu navodnu posebnu namjeru da poćini genocid. Posebno ako se ima u vidu nedostatak drugih dokaza, kao što djela iz kojih bi se mogao izvesti zaključak o postojanju takve namjere, Pretresno vijeće konstatuje da puka upotreba takvih formulacija sama za sebe nije dovoljan dokaz da je **Pandurević** imao traženu genocidnu namjeru.

2087. Konačno, uzimajući u obzir dokaze o **Pandurevićevim** djelima, propustima, riječima i ponašanju, pojedinačno i kumulativno, Pretresno vijeće konstatuje da mu naprosto nisu predoćeni dokazi o njegovoj genocidnoj namjeri.

2088. Pretresno vijeće takođe konstatuje da tužilaštvo nije van razumne sumnje dokazalo da je **Pandurević** u vrijeme svog propusta znao da drugi pripadnici VRS-a imaju traženu posebnu namjeru da poćine genocid. Pretresno vijeće je konstatovalo da je **Pandurević** 15. jula znao za zajednički cilj UZP-a ubistva i da je najkasnije 18. jula znao za ubistva zarobljenih bosanskih Muslimana širokih razmjera na zvorničkom području u skladu s narednjima i uputstvima Glavnog štaba VRS-a i organa bezbjednosti, uključujući **Popovića**. **Pandurević** je takođe imao dovoljno informacija iz kojih je mogao izvesti zaključak o njihovoj diskriminatornoj namjeri u odnosu na bosanske Muslimane. Međutim, Pretresnom vijeću nisu predoćeni dokazi da je on u relevantnom periodu saznao za odvajanje u Potoćarima, zarobljavanje ljudi duž puta Bratunac-Konjević Polje, veliku civilnu komponentu zarobljenika, pojedinosti u vezi s pogubljenjima ili za sistematski karakter te operacije, kao ni za druge pokazatelje genocida u vezi s operacijom ubijanja. U datim okolnostima, premda je **Pandurević** očigledno znao za ubilaćku namjeru drugih pripadnika VRS-a, Pretresno vijeće se nije van razumne sumnje uvjerilo da je on raspolagao dovoljnim informacijama da bi znao za njihovu posebnu namjeru da se uništi muslimansko stanovništvo iz istoćne Bosne kao takvo.

⁶⁰⁸³ Završni podnesak tužilaštva, par. 1564–1567.

⁶⁰⁸⁴ *Ibid.*, par. 1566.

⁶⁰⁸⁵ V. Završni podnesak tužilaštva, par. 1568–1576.

2089. Štaviše, Pretresno vijeće konstatuje da **Pandurević** svojim propustom u pogledu deset ranjenih zarobljenika iz bolnice u Milićima nije znatno doprinio počinjenju genocida. Po mišljenju Pretresnog vijeća, njegov propust da izvrši svoju obavezu zaštite ranjenih zarobljenika ne predstavlja znatan doprinos s obzirom na razmjere genocidne operacije i činjenicu da je ona u vrijeme njegovog propusta 23. jula bila u završnoj fazi.

2090. Pretresno vijeće konstatuje da nema dokaza na osnovu kojih bi se moglo zaključiti da je **Pandurević** pomogao i podržao ubistvo s genocidnom namjerom. Osim toga, Pretresno vijeće takođe ne može konstatovati da je **Pandurević** svojim propustom u pogledu ranjenih zarobljenika pomogao i podržao genocid jer njegov propust ne predstavlja znatan doprinos počinjenju genocida i nema dovoljno dokaza da je znao za genocidnu namjeru **Popovića** i drugih. Pretresno vijeće stoga konstatuje da **Pandurević** nije krivično odgovoran za genocid.

e. Tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida

2091. Udruživanje radi vršenja genocida, kažnjivo po članu 4(3) Statuta, definisano je se kao dogovor između dvije ili više osoba da počine krivično djelo genocida,⁶⁰⁸⁶ a da bi se neka osoba proglasila krivom, ona mora da posjeduje istu posebnu namjeru koja se traži za vršenje genocida, to jest namjeru da se u cijelosti ili djelimično uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa, kao takva.⁶⁰⁸⁷

2092. Nema dokaza da je **Pandurević** sklopio dogovor da se počini genocid i, kao što je bilo riječi gore, Pretresno vijeće je konstatovalo da on nije posjedovao traženu posebnu namjeru da počini genocid. Pretresno vijeće stoga konstatuje da **Pandurević** nije krivično odgovoran za udruživanje radi vršenja genocida.

f. Tačka 6: progon

2093. Pretresno vijeće je konstatovalo da je progon, kao zločin protiv čovječnosti, počinjen putem ubistva, okrutnog i nečovječnog postupanja, terorisanja civila i prisilnog premještanja.⁶⁰⁸⁸

2094. Pretresno vijeće je konstatovalo da **Pandurević** nije bio učesnik nijednog udruženog zločinačkog poduhvata. Međutim, ono je većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatovalo da je **Pandurević** nečinjenjem pomogao i podržao ubistvo deset ranjenih

⁶⁰⁸⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 191. V. takođe Prvostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1041; Prvostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 787; Prvostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 70; Prvostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 423; Prvostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 798.

⁶⁰⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 894; Prvostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 423; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 192; Prvostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 799(i)–(ii). V. takođe gore, par. 820.

⁶⁰⁸⁸ V. gore, par. 991–1003.

zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Milićima i pomogao i podržao prisilno premještanje stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.⁶⁰⁸⁹ Nakon što je razmotrilo sve dokaze koji su relevantni za **Pandureviću** namjeru, Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza da je on pomogao u počinjenju bilo kog od tih krivičnih djela u osnovi s diskriminatornom namjerom.

2095. Pretresno vijeće u tom kontekstu prima na znanje navod tužilaštva da **Pandurevićeva** česta upotreba pogrdnih naziva za Muslimane, na primjer u brigadnim izvještajima, predstavlja očigledan dokaz njegovih etničkih predrasuda prema Muslimanima.⁶⁰⁹⁰ Međutim, po mišljenju Pretresnog vijeća, ta upotreba pogrdnih naziva nije dovoljan dokaz da je **Pandurević** posjedovao diskriminatornu namjeru, posebno kada se uzme u obzir da nema drugih dokaza koji bi potkrijepili tu njegovu navodnu namjeru. Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza o djelima koje je **Pandurević** počinio ili o njegovom ponašanju iz kojih bi se mogao izvesti zaključak o njegovoj diskriminatornoj namjeri. Pretresno vijeće s tim u vezi takođe podsjeća na svoje ranije konstatacije da **Pandurević** nije znatno doprinio zajedničkom cilju UZP-a ubistva, kao i da nije imao namjeru da provede u djelo zajedničke ciljeve UZP-a ubistva i UZP-a prisilnog uklanjanja. Osim toga, po mišljenju Pretresnog vijeća, **Pandurevićevo** otvaranje koridora za prolaz kolone bosanskih Muslimana, čin kojim su u krajnjoj liniji pošteđeni životi brojnih bosanskih Muslimana, pokazuje da on nije posjedovao namjeru progona.

2096. Prema tome, s obzirom na to da nema dovoljno dokaza o **Pandurevićevoj** diskriminatornoj namjeri, Pretresno vijeće se stoga nije uvjerilo da je on pomagao i podržavao krivično djelo ubistva i prisilnog premještanja s posebnom namjerom da izvrši diskriminaciju na političkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi. Pretresno vijeće zbog toga konstatuje da **Pandurević** nije počinio progon.

2097. Pretresno vijeće će sada razmotriti da li je **Pandurević** pomagao i podržavao progon. Pretresno vijeće podsjeća da sudija Kwon stoji na stanovištu da **Pandurević** nije odgovoran za pomaganje i podržavanje ubistva deset ranjenih zarobljenika iz bolnice u Milićima nečinjenjem zato što nije imao traženi *mens rea*.⁶⁰⁹¹ Sudija Prost smatra da taj **Pandurevićev** propust ne predstavlja znatan doprinos krivičnom djelu progona.⁶⁰⁹² S obzirom na to, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je **Pandurević** pomagao i podržavao progone tako što je nečinjenjem pomogao i podržao ubistvo deset ranjenih zarobljenika iz bolnice u Milićima.

⁶⁰⁸⁹ Pretresno vijeće konstatuje da nema dokaza da je **Pandurević** bio uključen u okrutno i nečovječno postupanje ili terorisanje civilnog stanovništva.

⁶⁰⁹⁰ Završni podnesak tužilaštva, par. 1560–1567.

⁶⁰⁹¹ V. dolje, par. 60–66, Suprotno mišljenje sudije Kwona. V. takođe gore par. 1989–1991.

⁶⁰⁹² V. dolje, par. 1–4, Izdvojeno mišljenje sudije Prost.

2098. Što se tiče prisilnog premještanja, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Pandurević** u vrijeme učešća u vojnom napadu na srebreničku enklavu i njenog zauzimanja znao za diskriminatornu namjeru s kojom je počinjeno prisilno premještanje. Pri donošenju tog zaključka, Pretresno vijeće podsjeća da je **Pandurević** bio upoznat sa zajedničkim ciljem UZP-a prisilnog uklanjanja i da je, kao učesnik u zauzimanju Srebrenice, znao za neselektivni napad na bosanske Muslimane, stanovnike srebreničke enklave.⁶⁰⁹³ Budući da je učestvovao u napadu na tu enklavu, **Pandurević** je takođe znao da time pomaže počinjenju progona. Osim toga, Pretresno vijeće napominje da je vojni napad na enklavu bio konkretno usmjeren na stvaranje uslova i okolnosti potrebnih za uklanjanje stanovništva, bosanskih Muslimana, iz srebreničke enklave. S obzirom na to, **Pandurevićeva** djela u sklopu te vojne operacije očigledno su pomogla u uzimanju stanovništva, bosanskih Muslimana, na metu. Pretresno vijeće se stoga uvjerilo da su **Pandurevićeva** djela kojima je on pomagao i podržavao prisilno premještanje znatno doprinijela počinjenju progona.

2099. Prema tome, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Pandurević** pomagao i podržavao progon tako što je pomagao i podržavao prisilno premještanje civilnog stanovništva, bosanskih Muslimana, iz srebreničke enklave. Pretresno vijeće stoga konstatuje da je **Pandurević** krivično odgovoran za progon kao zločin protiv čovječnosti.

2100. Nakon što je u vezi s prisilnim premještanjem konstatovalo da je **Pandurević** odgovoran za progon prema članu 7(1), Pretresno vijeće konstatuje da nema potrebe razmatrati njegovu odgovornost prema članu 7(3). Što se tiče djela u osnovi ubistva, s obzirom na ograničenost **Pandurevićevog** znanja o mogućim krivičnim djelima i uključenosti njegovih potčinjenih, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je bilo razloga da on zna da će ta krivična djela biti počinjena s diskriminatornom namjerom. U datim okolnostima, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je **Pandurević** odgovoran za krivično djelo progona prema članu 7(3).

g. Tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)

⁶⁰⁹³ V. gore, par. 1995, 1997–1998.

2101. Pretresno vijeće je konstatovalo da **Pandurević** nije učestvovao u UZP-u prisilnog uklanjaanja jer nije imao namjeru da provede u djelo zajednički cilj.⁶⁰⁹⁴ Generalno govoreći, nema dokaza da je **Pandurević** počinio, planirao, podsticao ili naredio prisilno premještanje. Međutim, Pretresno vijeće je konstatovalo da je on pomagao i podržavao prisilno premještanje civilnog stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice svojim učešćem u vojnom napadu na srebreničku enklavu i u njenom zauzimanju.⁶⁰⁹⁵ Pretresno vijeće stoga konstatuje da je **Pandurević** krivično odgovoran za prisilno premještanje kao zločin protiv čovječnosti.

h. Tačka 8: deportacija

2102. Pretresno vijeće je konstatovalo da odlazak muškaraca, bosanskih Muslimana, u Srbiju ne predstavlja deportaciju. Budući da se optužba za deportaciju u Optužnici zasniva isključivo na odlasku muškaraca, bosanskih Muslimana, u Srbiju, **Pandurević** nije krivično odgovoran za deportaciju kao zločin protiv čovječnosti.

⁶⁰⁹⁴ V. gore, par. 2007.

⁶⁰⁹⁵ V. gore, par. 2012.

VI. KONSTATACIJE PRETRESNOG VIJEĆA

2103. Pretresno vijeće će za svakog od optuženih najprije navesti svaku tačku Optužnice, a zatim svoje konstatacije.

A. Optužbe protiv Vujadina Popovića

2104. U vezi s optužbama protiv **Vujadina Popovića**, Pretresno vijeće konstatuje kako slijedi:

- **tačka 1: genocid**, za koji se tereti po članovima 4(3)(a) i 7(1) Statuta, počinjen (a) ubijanjem **pripadnika** grupe, (b) nanošenjem teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe, (c) smišljenim nametanjem pripadnicima grupe životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja i (d) uvođenjem mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar grupe

Vujadin Popović je **kriv** za planiranje, naređivanje i činjenje genocida, po članovima 4(3)(a) i 7(1) Statuta, počinjenog ubijanjem pripadnika grupe i nanošenjem teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe.

- **tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida**, za koje se tereti po članovima 4(3)(b) i 7(1) Statuta

Vujadin Popović je **kriv** za udruživanje radi vršenja genocida.

- **tačka 3: istrebljivanje**, za koje se tereti po članovima 5(b) i 7(1) Statuta

Vujadin Popović je **kriv** za planiranje, naređivanje i činjenje istrebljivanja, kao zločina protiv čovječnosti.

- **tačka 4: ubistvo**, za koje se tereti po članovima 5(a) i 7(1) Statuta, kako je navedeno u paragrafima 30-31 Optužnice
- **tačka 5: ubistvo**, za koje se tereti po članovima 3 i 7(1) Statuta, kako je navedeno u paragrafima 30-31 Optužnice

Vujadin Popović je kriv za planiranje, naređivanje i činjenje ubistva, kao zločina protiv čovječnosti i kao kršenja zakona i običaja ratovanja.⁶⁰⁹⁶

- **tačka 6: progon**, za koji se tereti po članovima 5(h) i 7(1) Statuta, počinjen (a) ubistvom hiljada civila, bosanskih Muslimana, (b) okrutnim i nečovječnim postupanjem prema civilima, bosanskim Muslimanima, (c) terorisanjem civila, bosanskih Muslimana, (d) uništavanjem lične imovine i stvari u vlasništvu bosanskih Muslimana i (e) prisilnim premještanjem bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Žepe i deportacijom muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe

Vujadin Popović je kriv za planiranje, naređivanje i činjenje progona, kao zločina protiv čovječnosti, počinjenog ubistvom i okrutnim i nečovječnim postupanjem.

- **tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)**, za koja se tereti po članovima 5(i) i 7(1) Statuta

Vujadin Popović nije kriv za nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti.

- tačka 8: deportacija, za koju se tereti po članovima 5(d) i 7(1) Statuta

Vujadin Popović nije kriv za deportaciju, kao zločin protiv čovječnosti.

B. Optužbe protiv Ljubiše Beare

2105. U vezi s optužbama protiv **Ljubiše Beare**, Pretresno vijeće konstatuje kako slijedi:

- **tačka 1: genocid**, za koji se tereti po članovima 4(3)(a) i 7(1) Statuta, počinjen (a) ubijanjem pripadnika grupe, (b) nanošenjem teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe, (c) smišljenim nametanjem pripadnicima grupe životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja i (d) uvođenjem mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar grupe

Ljubiša Beara je kriv za planiranje, naređivanje i činjenje genocida, po članovima 4(3)(a) i 7(1) Statuta, počinjenog ubijanjem pripadnika grupe i nanošenjem teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe.

⁶⁰⁹⁶ Pretresno vijeće podsjeća na svoju konstataciju da optužbe za ubistvo iznesene u paragrafima 30.3.1 i 31.2.b Optužnice nisu dokazane i da su optužbe za ubistvo iznesene u paragrafima 31.1.b i 31.1.c. Optužnice povučene.

- **tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida**, za koje se tereti po članovima 4(3)(b) i 7(1) Statuta

Ljubiša Beara je kriv za udruživanje radi vršenja genocida.

- **tačka 3: istrebljivanje**, za koje se tereti po članovima 5(b) i 7(1) Statuta

Ljubiša Beara je kriv za planiranje, naređivanje i činjenje istrebljivanja, kao zločina protiv čovječnosti.

- **tačka 4: ubistvo**, za koje se tereti po članovima 5(a) i 7(1) Statuta, kako je navedeno u paragrafima 30-31 Optužnice
- **tačka 5: ubistvo**, za koje se tereti po članovima 3 i 7(1) Statuta, kako je navedeno u paragrafima 30-31 Optužnice

Ljubiša Beara je kriv za planiranje, naređivanje i činjenje ubistva, kao zločina protiv čovječnosti i kao kršenja zakona i običaja ratovanja.⁶⁰⁹⁷

- **tačka 6: progon**, za koji se tereti po članovima 5(h) i 7(1) Statuta, počinjen (a) ubistvom hiljada civila, bosanskih Muslimana, (b) okrutnim i nečovječnim postupanjem prema civilima, bosanskim Muslimanima, (c) terorisanjem civila, bosanskih Muslimana, (d) uništavanjem lične imovine i stvari u vlasništvu bosanskih Muslimana i (e) prisilnim premještanjem bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Žepe i deportacijom muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe

Ljubiša Beara je kriv za planiranje, naređivanje i činjenje progona, kao zločina protiv čovječnosti, počinjenog ubistvom i okrutnim i nečovječnim postupanjem.

- **tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)**, za koja se tereti po članovima 5(i) i 7(1) Statuta

Ljubiša Beara nije kriv za nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti.

- **tačka 8: deportacija**, za koju se tereti po članovima 5(d) i 7(1) Statuta

Ljubiša Beara nije kriv za deportaciju, kao zločin protiv čovječnosti.

⁶⁰⁹⁷ Pretresno vijeće podsjeća na svoju konstataciju da optužbe za ubistvo iznesene u paragrafima 30.3.1 i 31.2.b. Optužnice nisu dokazane i da su optužbe za ubistvo iznesene u paragrafima 31.1.b. i 31.1.c. Optužnice povučene.

C. Optužbe protiv Drage Nikolića

2106. U vezi s optužbama protiv **Drage Nikolića**, Pretresno vijeće konstatuje kako slijedi:

- **tačka 1: genocid**, za koji se tereti po članovima 4(3)(a) i 7(1) Statuta, počinjen (a) ubijanjem pripadnika grupe, (b) nanošenjem teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe, (c) smišljenim nametanjem pripadnicima grupe životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja i (d) uvođenjem mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar grupe

Drago Nikolić je **kriv** za pomaganje i podržavanje genocida, po članovima 4(3)(a) i 7(1) Statuta, počinjenog ubijanjem pripadnika grupe i nanošenjem teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe.

- **tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida**, za koje se tereti po članovima 4(3)(b) i 7(1) Statuta

Drago Nikolić nije kriv za udruživanje radi vršenja genocida.

- **tačka 3: istrebljivanje**, za koje se tereti po članovima 5(b) i 7(1) Statuta

Drago Nikolić je **kriv** za planiranje, naređivanje i činjenje istrebljivanja, kao zločina protiv čovječnosti.

- **tačka 4: ubistvo**, za koje se tereti po članovima 5(a) i 7(1) Statuta, kako je navedeno u paragrafima 30-31 Optužnice
- **tačka 5: ubistvo**, za koje se tereti po članovima 3 i 7(1) Statuta, kako je navedeno u paragrafima 30-31 Optužnice

Drago Nikolić je **kriv** za planiranje, naređivanje i činjenje ubistva, kao zločina protiv čovječnosti i kao kršenja zakona i običaja ratovanja.

- **tačka 6: progon**, za koji se tereti po članovima 5(h) i 7(1) Statuta, počinjen (a) ubistvom hiljada civila, bosanskih Muslimana, (b) okrutnim i nečovječnim postupanjem prema civilima, bosanskim Muslimanima, (c) terorisanjem civila, bosanskih Muslimana, (d) uništavanjem lične imovine i stvari u vlasništvu bosanskih Muslimana i (e) prisilnim premještanjem bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Žepe i deportacijom muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe

Drago Nikolić je kriv za planiranje, naređivanje i činjenje progona, kao zločina protiv čovječnosti, počinjenog ubistvom i okrutnim i nečovječnim postupanjem.

- **tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)**, za koja se tereti po članovima 5(i) i 7(1) Statuta

Drago Nikolić nije kriv za nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti.

- **tačka 8: deportacija**, za koju se tereti po članovima 5(d) i 7(1) Statuta

Drago Nikolić nije kriv za deportaciju, kao zločin protiv čovječnosti.

D. Optužbe protiv Ljubomira Borovčanina

2107. U vezi s optužbama protiv **Ljubomira Borovčanina**, Pretresno vijeće konstatuje kako slijedi:

- **tačka 1: genocid**, za koji se tereti po članovima 4(3)(a), 7(1) i 7(3) Statuta, počinjen (a) ubijanjem pripadnika grupe, (b) nanošenjem teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe, (c) smišljenim nametanjem pripadnicima grupe životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja i (d) uvođenjem mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar grupe

Ljubomir Borovčanin nije kriv za genocid.

- **tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida**, za koje se tereti po članovima 4(3)(b), 7(1) i 7(3) Statuta

Ljubomir Borovčanin nije kriv za udruživanje radi vršenja genocida.

- **tačka 3: istrebljivanje**, za koje se tereti po članovima 5(b), 7(1) i 7(3) Statuta

Ljubomir Borovčanin je kriv za pomaganje i podržavanje istrebljivanja, kao zločina protiv čovječnosti.

- **tačka 4: ubistvo**, za koje se tereti po članovima 5(a), 7(1) i 7(3) Statuta, kako je navedeno u paragrafima 30-31 Optužnice
- **tačka 5: ubistvo**, za koje se tereti po članovima 3, 7(1) i 7(3) Statuta, kako je navedeno u paragrafima 30-31 Optužnice

Ljubomir Borovčanin je **kriv** za pomaganje i podržavanje ubistva, kao zločina protiv čovječnosti i kao kršenja zakona i običaja ratovanja.⁶⁰⁹⁸

Ljubomir Borovčanin je **kriv** za ubistvo po članu 7(3) Statuta, kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.⁶⁰⁹⁹

- **tačka 6: progon**, za koji se tereti po članovima 5(h), 7(1) i 7(3) Statuta, počinjen (a) ubistvom hiljada civila, bosanskih Muslimana, (b) okrutnim i nečovječnim postupanjem prema civilima, bosanskim Muslimanima, (c) terorisanjem civila, bosanskih Muslimana, (d) uništavanjem lične imovine i stvari u vlasništvu bosanskih Muslimana i (e) prisilnim premještanjem bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Žepe i deportacijom muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe

Ljubomir Borovčanin je **kriv** za pomaganje i podržavanje progona, kao zločina protiv čovječnosti, počinjenog pomaganjem i podržavanjem ubistva i pomaganema i podržavanjem prisilnog premještanja.⁶¹⁰⁰

- **tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)**, za koja se tereti po članovima 5(i), 7(1) i 7(3) Statuta

Ljubomir Borovčanin je, po mišljenju većine članova Pretresnog vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, **kriv** za pomaganje i podržavanje nehumanih djela (prisilnog premještanja), kao zločina protiv čovječnosti.

- **tačka 8: deportacija**, za koju se tereti po članovima 5(d), 7(1) i 7(3) Statuta

Ljubomir Borovčanin nije kriv za deportaciju, kao zločin protiv čovječnosti.

E. Optužbe protiv Radivoja Miletića

2108. U vezi s optužbama protiv **Radivoja Miletića**, Pretresno vijeće konstatuje kako slijedi:

- **tačka 4: ubistvo**, za koje se tereti po članovima 5(a) i 7(1) Statuta, kako je navedeno u paragrafu 31 Optužnice

⁶⁰⁹⁸ Optužba za ubistvo temelji se na činjeničnom navodu iznesenom u paragrafu 30.4 Optužnice. V. takođe gore, par. 1559, 1561–1563.

⁶⁰⁹⁹ Optužba za ubistvo temelji se na činjeničnom navodu iznesenom u paragrafu 30.4 Optužnice. V. takođe gore, par. 1526, 1571 i 1576.

⁶¹⁰⁰ Ali v. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 29–35.

Radivoje Miletić je, po mišljenju većine članova Pretresnog vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, **kriv** za činjenje ubistva, kao zločina protiv čovječnosti.

- **tačka 5: ubistvo**, za koje se tereti po članovima 3 i 7(1) Statuta, kako je navedeno u paragrafu 31 Optužnice

Radivoje Miletić nije kriv za činjenje ubistva, kao kršenja zakona i običaja ratovanja.

- **tačka 6: progon**, za koji se tereti po članovima 5(h) i 7(1) Statuta, počinjen (a) ubistvom, kako je navedeno u paragrafu 31 Optužnice, (b) okrutnim i nečovječnim postupanjem prema civilima, bosanskim Muslimanima, (c) terorisanjem civila, bosanskih Muslimana, (d) uništavanjem lične imovine i stvari u vlasništvu bosanskih Muslimana i (e) prisilnim premještanjem bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Žepe i deportacijom muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe

Radivoje Miletić je kriv za činjenje i planiranje progona, kao zločina protiv čovječnosti, počinjenog prisilnim premještanjem, okrutnim i nečovječnim postupanjem, terorisanjem civila i ubistvom.⁶¹⁰¹

- **tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)**, za koja se tereti po članovima 5(i) i 7(1) Statuta

Radivoje Miletić je kriv za činjenje i planiranje nehumanih djela (prisilnog premještanja), kao zločina protiv čovječnosti.

- **tačka 8: deportacija**, za koju se tereti po članovima 5(d) i 7(1) Statuta

Radivoje Miletić nije kriv za deportaciju, kao zločin protiv čovječnosti.

F. Optužbe protiv Milana Gvere

2109. U vezi s optužbama protiv **Milana Gvere**, Pretresno vijeće konstatuje kako slijedi:

- **tačka 4: ubistvo**, za koje se tereti po članovima 5(a) i 7(1) Statuta, kako je navedeno u paragrafu 31 Optužnice

Milan Gvero nije kriv za ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti.

⁶¹⁰¹ Ali v. dolje Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 27–28.

- **tačka 5: ubistvo**, za koje se tereti po članovima 3 i 7(1) Statuta, kako je navedeno u paragrafu 31 Optužnice

Milan Gvero nije kriv za ubistvo, kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

- **tačka 6: progon**, za koji se tereti po članovima 5(h) i 7(1) Statuta, počinjen (a) ubistvom, kako je navedeno u paragrafu 31 Optužnice, (b) okrutnim i nečovječnim postupanjem prema civilima, bosanskim Muslimanima, (c) terorisanjem civila, bosanskih Muslimana, (d) uništavanjem lične imovine i stvari u vlasništvu bosanskih Muslimana i (e) prisilnim premještanjem bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Žepe i deportacijom muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe

Milan Gvero je kriv za činjenje progona, kao zločina protiv čovječnosti, počinjenog prisilnim premještanjem, okrutnim i nečovječnim postupanjem i terorisanjem civila.

- **tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)**, za koja se tereti po članovima 5(i) i 7(1) Statuta

Milan Gvero je kriv za činjenje nehumanih djela (prisilnog premještanja), kao zločina protiv čovječnosti.

- **tačka 8: deportacija**, za koju se tereti po članovima 5(d) i 7(1) Statuta

Milan Gvero nije kriv za deportaciju, kao zločin protiv čovječnosti.

G. Optužbe protiv Vinka Pandurevića

2110. U vezi s optužbama protiv **Vinka Pandurevića**, Pretresno vijeće konstatuje kako slijedi:

- **tačka 1: genocid**, za koji se tereti po članovima 4(3)(a), 7(1) i 7(3) Statuta, počinjen (a) ubijanjem pripadnika **grupe**, (b) nanošenjem teške tjelesne ili duševne povrede pripadnicima grupe, (c) smišljenim nametanjem pripadnicima grupe životnih uslova koji su sračunati da dovedu do njenog potpunog ili djelimičnog fizičkog uništenja i (d) uvođenjem mjera kojima je cilj sprečavanje rađanja unutar grupe

Vinko Pandurević nije kriv za genocid.

- **tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida**, za koje se tereti po članovima 4(3)(b), 7(1) i 7(3) Statuta

Vinko Pandurević nije kriv za udruživanje radi vršenja genocida.

- **tačka 3: istrebljivanje**, za koje se tereti po članovima 5(b), 7(1) i 7(3) Statuta

Vinko Pandurević nije kriv za istrebljivanje, kao zločin protiv čovječnosti.

- **tačka 4: ubistvo**, za koje se tereti po članovima 5(a), 7(1) i 7(3) Statuta, kako je navedeno u paragrafima 30-31 Optužnice
- **tačka 5: ubistvo**, za koje se tereti po članovima 3, 7(1) i 7(3) Statuta, kako je navedeno u paragrafima 30-31 Optužnice

Vinko Pandurević je, po mišljenju većine članova Pretresnog vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, **kriv** za pomaganje i podržavanje ubistva, kao zločina protiv čovječnosti i kao kršenja zakona i običaja ratovanja.⁶¹⁰²

Vinko Pandurević je **kriv** za ubistvo po članu 7(3) Statuta, kao zločin protiv čovječnosti i kao kršenje zakona i običaja ratovanja.

- **tačka 6: progon**, za koji se tereti po članovima 5(h) i 7(1) Statuta, počinjen (a) ubistvom hiljada civila, bosanskih Muslimana, (b) okrutnim i nečovječnim postupanjem prema civilima, bosanskim Muslimanima, (c) terorisanjem civila, bosanskih Muslimana, (d) uništavanjem lične imovine i stvari u vlasništvu bosanskih Muslimana i (e) prisilnim premještanjem bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Žepe i deportacijom muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe

Vinko Pandurević je **kriv** za pomaganje i podržavanje progona, kao zločina protiv čovječnosti, počinjenog pomaganjem i podržavanjem prisilnog premještanja.

- **tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje)**, za koja se tereti po članovima 5(i), 7(1) i 7(3) Statuta

Vinko Pandurević je **kriv** za pomaganje i podržavanje nehumanih djela (prisilnog premještanja), kao zločina protiv čovječnosti.

- **tačka 8: deportacija**, za koju se tereti po članovima 5(d) i 7(1) Statuta

Vinko Pandurević nije kriv za deportaciju, kao zločin protiv čovječnosti.

⁶¹⁰² Optužba za ubistvo temelji se na činjeničnom navodu iznesenom u paragrafu 30.15 Optužnice.

VII. KUMULATIVNE OSUĐUJUĆE PRESUDE

2111. Kumulativne osuđujuće presude su višestruke osuđujuće presude izrečene po različitim odredbama Statuta na osnovu istog ponašanja. Prema praksi Međunarodnog suda, one su dopustive ako svaka od tih odredbi Statuta uključuje neki materijalno različit element koji druge odredbe ne sadrže (dalje u tekstu: kriterijum iz predmeta *Čelebići*).⁶¹⁰³ Neki element je materijalno različit od drugih ako se za njega traži dokazivanje neke činjenice čije se dokazivanje za druge elemente ne traži.⁶¹⁰⁴ Ako ovaj kriterijum nije zadovoljen, osuđujuća presuda se izriče samo po užoj odredbi. Uže definisano krivično djelo obuhvata ono šire definisano jer činjenje prvog nužno povlači činjenje potonjeg.⁶¹⁰⁵

2112. Izricanje osuđujućih presuda za isto ponašanje po članu 3 i članu 5 je dopustivo.⁶¹⁰⁶ Za član 3 traži se bliska veza između djela optuženog i oružanog sukoba; taj element se ne traži za član 5. S druge strane, za član 5 se traži dokaz da je djelo činilo dio rasprostranjenog ili sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva; taj element se ne traži za član 3.⁶¹⁰⁷ Shodno tome, dopustivo je izreći kumulativne osuđujuće presude za ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja kažnjivo po članu 3 (tačka 5), s jedne strane, a za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti kažnjivo po članu 5(a) (tačka 4); istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti kažnjivo po članu 5(b) (tačka 3); i progon kao zločin protiv čovječnosti, s ubistvom kao djelom u osnovi, po članu 5(h) (tačka 6), s druge strane.

2113. Osuđujuće presude za progon kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(h) Statuta i za neko drugo krivično djelo iz člana 5 Statuta izrečene na osnovu istih djela nisu nedopustivo kumulativne.⁶¹⁰⁸ Prema tome, dopustivo je izreći kumulativne osuđujuće presude za progon kao zločin protiv čovječnosti (tačka 6), s jedne strane, a za zločine protiv čovječnosti kao što su istrebljivanje (tačka 3), ubistvo (tačka 4) i prisilno premještanje kao druga nehumana djela (tačka 7), s druge strane.⁶¹⁰⁹

2114. Međutim, osuđujuće presude za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(a) (tačka 4) i istrebljivanje kao zločin protiv čovječnosti po članu 5(b) (tačka 3) izrečene na osnovu

⁶¹⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1033; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 218; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 412.

⁶¹⁰⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 218; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 412.

⁶¹⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 163; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 218.

⁶¹⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 165; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1036; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 176; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 82.

⁶¹⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 165; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1036; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 82.

⁶¹⁰⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 589.

⁶¹⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 391; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 589; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 359–364; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1041–1042.

istog djela nedopustivo su kumulativne. Ta krivična djela ne sadrže materijalno različite elemente: svako od njih uključuje ubijanje u kontekstu rasprostranjenog i sistematskog napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva, a jedini element po kojem se razlikuju jeste da se za istrebljivanje traži da ubijanje bude velikih razmjera.⁶¹¹⁰

2115. Osuđujuća presuda za genocid po članu 4(3)(a) Statuta (tačka 1) nije nedopustivo kumulativna u odnosu na osuđujuću presudu za neki od zločina protiv čovječnosti po članu 5 Statuta (tačke 3, 4, 6 i 7) jer svako od tih krivičnih djela sadrži elemente koji su međusobno materijalno različiti. Dok se za osuđujuću presudu za genocid traži dokaz o postojanju namjere da se u cijelosti ili djelimično uništi neka nacionalna, etnička, rasna ili vjerska grupa, za osuđujuću presudu za zločine protiv čovječnosti traži se dokaz o rasprostranjenom ili sistematskom napadu usmjerenom protiv civilnog stanovništva na nacionalnoj, političkoj, etničkoj, rasnoj ili vjerskoj osnovi.⁶¹¹¹

2116. Pretresno vijeće konstatuje da iz toga slijedi da osuđujuća presuda za genocid po članu 4(3)(a) (tačka 1) nije nedopustivo kumulativna u odnosu na osuđujuću presudu za ubistvo kao kršenje zakona ili običaja ratovanja kažnjivo po članu 3 (tačka 5). Dok se za osuđujuću presudu za genocid traži dokaz o postojanju gorepomenute posebne namjere, on se za osuđujuću presudu po članu 3 ne traži. Za primjenu člana 3 traži se dokaz o bliskoj vezi između djela optuženog i oružanog sukoba, što nije uslov za primjenu člana 4.⁶¹¹²

2117. Pored toga, budući da je tražena namjera za udruživanje radi vršenja genocida po članu 4(3)(b) (tačka 2) ista kao namjera koja se traži za genocid po članu 4(3)(a),⁶¹¹³ Vijeće takođe konstatuje da izricanje osuđujuće presude za udruživanje radi vršenja genocida zajedno s osuđujućom presudom za krivična djela bilo po članu 3 (tačka 5) bilo članu 5 (tačke 3, 4, 6 i 7) ne predstavlja nedopustivu kumulaciju.

2118. Pretresno vijeće podsjeća da je kriterijum iz predmeta *Čelebići* primjenjiv kada se na osnovu istog djela ili propusta mogu izreći osuđujuće presude za više od jednog krivičnog djela sankcionisanog Statutom. U slučaju udruživanja radi vršenja genocida i genocida, kriterijum iz predmeta *Čelebići* nije primjenjiv jer će djela ili propusti kojima su počinjena ta dva krivična djela uvijek biti potpuno različiti. Da je riječ o dva zasebna krivična djela vidi se iz djela

⁶¹¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 366. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Ntakirutimana i Ntakirutimana*, par. 542.

⁶¹¹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 222–223, 226–227. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1029; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 426; Drugostepena presuda u predmetu *Semanza*, par. 318; Drugostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 366–367.

⁶¹¹² Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 681.

⁶¹¹³ Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 894; Prvostepena presuda u predmetu *Bagosora i drugi*, par. 2087; Prvostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 423; Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 192.

optuženih u ovom predmetu,⁶¹¹⁴ kao i iz Statuta: *actus reus* udruživanja radi vršenja genocida je čin sklapanja dogovora da se izvrši genocid,⁶¹¹⁵ dok je *actus reus* genocida činjenje jednog od djela nabrojanih u členu 4(2).⁶¹¹⁶

2119. Prema tome, kriterijum iz predmeta *Čelebići* pomoću kojeg se utvrđuje da li je dopustivo izreći višestruke osuđujuće presude ovdje nije primjenjiv. Iako bi to inače značilo da je izricanje višestrukih osuđujućih presuda dopustivo, Pretresno vijeće smatra da ga, zbog specifičnog karaktera krivičnog djela udruživanja, razlozi pravičnosti obavezuju da razmotri da li je kumulacija tih osuđujućih presuda u ovom predmetu primjerena.

2120. MKSJ se nije izričito bavio pitanjem da li optuženi može biti osuđen kako za genocid tako i za udruživanje radi vršenja genocida. MKSR se tim pitanjem bavio u dva navrata. U predmetu *Musema* Pretresno vijeće je konstatovalo da je neodrživo izricanje osuđujuće presude kako za genocid tako i za udruživanje radi vršenja genocida:

U ovom predmetu, Vijeće je usvojilo definiciju udruživanja koja je najviše išla u prilog Musemi, prema kojoj optuženi ne može, na osnovu istih djela, biti osuđen i za genocid i za udruživanje radi vršenja genocida. Takva definicija je u skladu s namjerom Konvencije o genocidu. U stvari, "*Travaux Préparatoires*" pokazuju da je krivično djelo udruživanja uključeno da bi se kaznila djela koja, sama za sebe, ne predstavljaju genocid. To podrazumijeva i suprotnu situaciju, to jest da nema nikakve svrhe da se optuženi, koji je već proglašen krivim za genocid, na osnovu istih djela osudi i za udruživanje radi vršenja genocida.⁶¹¹⁷

Međutim, u predmetu *Nahimana* Pretresno vijeće je konstatovalo da je dopustivo izreći kumulativne osuđujuće presude za genocid i za udruživanje radi vršenja genocida.⁶¹¹⁸ Ni u Drugostepenoj presudi u predmetu *Musema* ni u Drugostepenoj presudi u predmetu *Nahimana* nije se raspravljalo o tom pitanju.⁶¹¹⁹ Vijeća u drugim predmetima MKSR-a to pitanje nisu razmatrala ili su odbila da ga razmatraju.⁶¹²⁰

⁶¹¹⁴ V. gore, par. 1310, 1322, 1175, 1184.

⁶¹¹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Seromba*, par. 221; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 894, 896; Prvostepena presuda u predmetu *Bagosora i drugi*, par. 2087.

⁶¹¹⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 6. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 492.

⁶¹¹⁷ Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 198. Pretresno vijeće napominje da je taj zaključak donesen prije izricanja Drugostepene presude u predmetu *Čelebići* 20. februara 2001. godine.

⁶¹¹⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 1043.

⁶¹¹⁹ V. generalno Drugostepena presuda u predmetu *Musema*; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 912, 1023 (gdje su osuđujuće presude koje su Nahimani, Barayagwizi i Ngezeu izrečene za udruživanje radi vršenja genocida poništene i shodno tome je konstatovano da je pitanje kumulativnog osuđivanja irelevantno).

⁶¹²⁰ V. Prvostepena presuda u predmetu *Kambanda*, par. 3; Drugostepena presuda u predmetu *Kambanda* (Kambanda se izjasnio krivim za udruživanje radi vršenja genocida i za genocid; o pitanju kumulativnog osuđivanja nije se raspravljalo ni u prvostepenom ni u žalbenom postupku); Prvostepena presuda u predmetu *Niyitegeka*, par. 420, 429, 480; Drugostepena presuda u predmetu *Niyitegeka* (Niyitegeka je osuđen i za genocid i za udruživanje radi vršenja genocida, ali o pitanju kumulativnog osuđivanja nije se raspravljalo ni u prvostepenom ni u žalbenom postupku); Prvostepena presuda u predmetu *Kajelijeli*, par. 789–793 (Kajelijeli je proglašen krivim za genocid, ali je oslobođen krivice za udruživanje radi vršenja genocida; shodno tome, Pretresno vijeće je u vezi s pitanjem kumulativnog osuđivanja konstatovalo sljedeće: "S obzirom na konkretne okolnosti predmeta koji ovdje razmatramo, ne osjećamo se pozvanim da se izjasnimo o tome da li se treba prikloniti pristupu koji je primijenjen u predmetu *Musema* ili onom koji je primijenjen u predmetu *Niyitegeka*.").

2121. Prema tome, praksa MKSR-a je dvosmislena. Pored toga, iako *travaux préparatoires* uz Konvenciju o genocidu u određenoj mjeri govore u prilog tvrdnji iz Prvostepene presude u predmetu *Musema* da nije bila namjera da se zajedno izriču osuđujuće presude za udruživanje radi vršenja genocida i za samostalno krivično djelo genocida, to se pitanje, kako izgleda, nije izričito razmatralo.⁶¹²¹

2122. Uz to, Pretresno vijeće napominje da je u Konvenciji o genocidu udruživanje definisano u skladu sa značenjem koje taj koncept ima u anglosaksonskom pravu.⁶¹²² U većini zemalja u kojima se primjenjuje anglosaksonsko pravo osuđujuća presuda se može izreći i za udruživanje i za samostalno krivično djelo čije vršenje je cilj udruživanja,⁶¹²³ ali takav pristup je bio predmet žestoke kritike.⁶¹²⁴ Pretresno vijeće takođe napominje da u zemljama u kojima se primjenjuje kontinentalno pravo nije moguće izreći osuđujuće presude kako za udruživanje tako i za krivično djelo čije vršenje mu je cilj.⁶¹²⁵ Budući da se stavovi razlikuju,⁶¹²⁶ Pretresno vijeće smatra da je oslanjanje na nacionalno zakonodavstvo od ograničene pomoći.⁶¹²⁷

⁶¹²¹ V. UN Doc. E/794. Na sastanku *ad hoc* komisije raspravljalo se o prijedlogu da se uvede kategorija "pripremljenih radnji". U toku rasprave se javio problem definicije i kao rješenje je zabilježeno da bi se "u najtežim slučajevima, gdje bi bilo poželjno kazniti osobe koje su osmislile pripremljene radnje, to moglo postići podvođenjem tih radnji pod kategoriju 'udruživanja radi vršenja genocida' ili pod kategoriju 'saučesništva'. Na primjer, u slučaju izrade krematorijskih peći ili modifikovanja motornih vozila za potrebe ubijanja ljudi izduvnim gasovima takve radnje koje iziskuju saradnju određenog broja ljudi potpale bi, dakle, pod kategoriju 'udruživanja radi vršenja genocida' čak i ako na kraju nije počinjen genocid, a pod kategoriju 'saučesništva' ako je počinjen genocid." To pokazuje da je bilo zamišljeno da se udruživanje primjenjuje u slučaju kada genocid nije stvarno počinjen, a da, kada je počinjen, odgovarajuća optužba bude ona za saučesništvo. V. takođe UN Doc. A/C.6/SR.87. Ovdje je *ad hoc* komisija raspravljala o pitanju saučesništva u genocidu. U jednom trenutku jugoslavenski predstavnik je postavio hipotetičko pitanje u vezi s ubistvom u pokušaju kako bi ilustrovao svoju tezu da, prema trenutnom nacrtu Konvencije, saučesnik ne bi podlijegao odgovornosti u slučaju da ubistvo nije dovršeno. U odgovor na to, iranski predstavnik je rekao da "kažnjavanje saučesništva treba biti ograničeno na djelo koje zovemo genocid". Po njegovom mišljenju, "uvođenjem odredbe vezane za udruživanje radi vršenja genocida [...] obezbijedilo bi se kažnjavanje u slučaju koji je naveo jugoslavenski predstavnik", to jest, u slučaju da genocid nije zaista i počinjen. Izgleda da se smatralo da je koncept udruživanja koristan tamo gdje nije izrečena osuđujuća presuda za samostalno djelo genocida.

⁶¹²² V. gore, par. 873.

⁶¹²³ V., npr., *Pinkerton v. U.S.*, 328 U.S. 640, 643–644 (1946.) (Vrhovni sud SAD-a); *Sheppe v. The Queen*, [1980.] 2 S.C.R. 22 (Vrhovni sud Kanade); *Verrier v. DPP* [1967.] 2 AC 195, [1966.] 3 All ER 568 (Gornji dom parlamenta Ujedinjenog Kraljevstva).

⁶¹²⁴ U SAD-u, v., npr., P. Johnson, "The Unnecessary Crime of Conspiracy", 61 Cal. L. Rev. 1137 (1973.); *Model Penal Code* §1.07(1)(b) (u predlošku zakonskog teksta koji je izradio Američki pravni institut zabranjuje se istovremeno izricanje osuđujuće presude za nedovršeno krivično djelo udruživanja i samostalno krivično djelo čije vršenje mu je cilj); *ibid.*, 5.05(1) (gdje se predviđa da kazna za udruživanje ne može biti veća od kazne za samostalno krivično djelo). U Kanadi, v., npr., Don Stuart, *Canadian Criminal Law: A Treatise*, 4. izdanje, (2001.), str. 698–700 (budući da je udruživanje preventivno i nedovršeno krivično djelo, "iz tog neminovno slijedi da, kad se počini dovršeno krivično djelo, nema opravdanja za kažnjavanje i onog koje je nedovršeno"). U Ujedinjenom Kraljevstvu, v., npr., C.M.V. Clarkson i H.M. Keating, *Criminal Law: Text and Materials*, 4. izdanje (1998.), str. 512, fusnota 97 (gdje je izneseno mišljenje da je "loša praksa" istovremeno izricati osuđujuće presude za udruživanje i krivično djelo čije vršenje je cilj udruživanja); Andrew Ashworth, *Principles of Criminal Law*, 2. izdanje (1997.), str. 455–456, fusnota 54.

⁶¹²⁵ Prvostepena presuda u predmetu *Musema*, par. 196.

⁶¹²⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 406 ("Stav nacionalnih zakonodavstava prema kumulativnim osudama varira. Neke zemlje dozvoljavaju takve osude, kako bi svako kršenje do kojeg je došlo bilo u potpunosti dokumentirano u spisu, i sklonije su tome da se eventualnim navodima o nepravdičnosti bave u fazi odmjeravanja kazne. Druge zemlje takve osude čuvaju za djela koja predstavljaju najgore zločine, a neke opet za izricanje kumulativnih osuda postavljaju uslov da se normativni elementi razlikuju.").

⁶¹²⁷ V. Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, Izdvojeno i različito mišljenje sudije Davida Hunta i sudije Mohameda Bennoune, par. 20 ("[P]ribjegavanje nacionalnim pravnim sistemima takođe je veoma problematično s obzirom da nema jedinstvenog pristupa ovom pitanju, koje je kompleksno čak i u visoko razvijenim nacionalnim sistemima i iziskuje rješenja tipična za pojedini sistem. Iz velikih pravnih sistema svijeta ne može se iščitati nijedno jasno i korisno *zajedničko* načelo." (naglasak u originalu)).

2123. Prema tome, relevantni pravni izvori o ovom pitanju su dvosmisleni. Međutim, kao smjernice u određenoj mjeri mogu poslužiti temeljna načela. Iako je Pretresno vijeće konstatovalo da kriterijum iz predmeta *Čelebići* nije primjenjiv, ono podsjeća da je fundamentalno načelo zbog kog se i postavilo pitanje dopustivosti izricanja višestrukih osuđujućih presuda na osnovu istog djela načelo pravičnosti postupanja prema optuženom.⁶¹²⁸ Pretresno vijeće skreće pažnju na to da kumulativne osuđujuće presude, ako se dopuste, mogu imati za posljedicu realnu opasnost od povrede prava optuženog, uključujući kaznu i društvenu stigmatu inherentnu činjenici da je neko osuđen za krivično djelo, kao i mogući uticaj na trajanje kazne koja će na kraju biti izdržana.⁶¹²⁹

2124. Pretresno vijeće takođe smatra da je u ovom kontekstu posebno važan specifičan karakter krivičnog djela udruživanja. Svrha inkriminisanja nedovršenih krivičnih djela poput udruživanja jeste sprečavanje činjenja samostalnih krivičnih djela.⁶¹³⁰ Kad se jednom samostalno krivično djelo počini, razlozi koji opravdavaju kažnjavanje prethodnog udruživanja postaju manje uvjerljivi.⁶¹³¹ To je tim prije slučaj ako je činjenica da je počinjeno samostalno krivično djelo ujedno i glavni dokaz na osnovu kog je izveden zaključak o postojanju prethodnog protivpravnog dogovora i na kom se temelji osuđujuća presuda za udruživanje.

2125. Okolnosti su takve i u ovom predmetu. Učešće optuženih u UZP-u ubistva, s genocidnom namjerom, predstavlja osnovu za izricanje osuđujuće presude za genocid. Isto tako, učešće optuženih, zajedno s drugima, u UZP-u ubistva, s tom istom genocidnom namjerom, čini osnovu iz koje je izveden zaključak da je sklopljen dogovor da se izvrši genocid. Drugim riječima, osnova na kojoj počivaju obje osuđujuće presude jeste učešće optuženih, s traženom namjerom, u dogovoru da se izvrši ubistvo.

2126. Imajući posebno u vidu te okolnosti, Pretresno vijeće smatra da izricanje osuđujuće presude za samostalno krivično djelo genocida čini osuđujuću presudu za udruživanje

⁶¹²⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 173 (gdje se kaže da će Žalbeno vijeće pažljivo ispitati višestruke osuđujuće presude, rukovodeći se "brigom za pravdu u odnosu na optužene"); Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 412.

⁶¹²⁹ V. Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 169 ("Test iz predmeta *Čelebići* valja, međutim, oprezno primjenjivati, jer [...] kumulacija presuda 'može imati za posljedicu [...] veoma realnu opasnost od povrede' prava optuženog."), gdje se citira Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, Izdvojeno i različito mišljenje sudije Davida Hunta i sudije Mohameda Bennoune, par. 23.

⁶¹³⁰ V. Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 678 (u okviru diskusije o nedovršenom krivičnom djelu direktnog i javnog podsticanja na vršenje genocida Žalbeno vijeće je napomenulo da je namjera autora Konvencije o genocidu bila da se preduprijedi činjenje genocida); Prvostepena presuda u predmetu *Kalimanzira*, par. 510 (u okviru diskusije o nedovršenom krivičnom djelu direktnog i javnog podsticanja na vršenje genocida, Pretresno vijeće je napomenulo da "[č]injenica da je ovo krivično djelo po svom karakteru nedovršeno omogućava da se interveniše u ranoj fazi kako bi se spriječilo činjenje genocidnih djela"). V. takođe UN Doc. A/C.6/SR.85, UN Doc. A/C.6/SR.84 (u *travaux préparatoires* za Konvenciju o genocidu se kaže da je "cilj Konvencije da se genocid spriječi, a ne da se kazni").

⁶¹³¹ V., npr., Don Stuart, *Canadian Criminal Law: A Treatise*, 4. izdanje, (2001.), str. 698–700 (budući da je udruživanje preventivno i nedovršeno krivično djelo, "iz tog neminovno slijedi da, kad se počini dovršeno krivično djelo, nema opravdanja da se kažnjava i ono koje je nedovršeno"); *Model Penal Code* §1.07(1)(b) (u predlošku zakonskog teksta zabranjuje se istovremeno izricanje osuđujuće presude za udruživanje i samostalno krivično djelo čije vršenje je cilj udruživanja); Mark Kelman, "Interpretive Construction in the Substantive Criminal Law", 33 *Stan. L. Rev.* 591 (1981.), str. 656–658 (gdje se govori u prilog spajanju kažnjivog djela udruživanja i samostalnog krivičnog djela u slučaju da su počinjena oba).

redundantnom. Pretresno vijeće je svjesno činjenice da su autori Konvencije o genocidu smatrali da je udruživanje radi vršenja genocida dovoljno teško da opravdava inkriminisanje samog dogovora, bez pripremnih radnji, kao zasebnog krivičnog djela u odnosu na sam genocid.⁶¹³² Međutim, zaključak da izricanje osuđujuće presude za oba krivična djela može biti neodrživo ne dovodi u pitanje takav stav niti umanjuje učinak odvratanja koji se želio postići inkriminisanjem udruživanja radi vršenja genocida.

2127. Pretresno vijeće slijedi pristup usvojen u Prvostepenoj presudi u predmetu Musema da se prvenstvo mora dati pristupu koji najviše ide u prilog optuženom. Pretresno vijeće je mišljenja da osuđujuća presuda za genocid u potpunosti odražava krivičnu odgovornost optuženih i smatra da bi dodavanje osuđujuće presude za nedovršeno krivično djelo udruživanja predstavljalo dupliciranje i bilo nepravično prema optuženima.

⁶¹³² V., npr., UN Doc. E/AC.25/W.4.

VIII. ODMJERAVANJE KAZNE

A. Svrha kažnjavanja

2128. Glavne svrhe kažnjavanja za krivična djela iz nadležnosti Međunarodnog suda su retribucija i odvracanje.⁶¹³³ Retribucija nije želja za osvetom, nego izraz gnušanja međunarodne zajednice nad tim zločinima.⁶¹³⁴ Shodno tome, retribuciju treba smatrati

objektivnim, obrazloženim i odmjerenim utvrđivanjem primjerene kazne koja na odgovarajući način odražava [...] krivicu počinioca, pri čemu se u obzir uzimaju svjesno preuzimanje rizika od strane počinioca, šteta koju je time nanio, te normativni karakter ponašanja počinioca. Štaviše, za razliku od osvete, retribucija u sebi sadrži načelo suzdržanosti; retribucija zahtijeva izricanje pravedne i primjerene kazne i ništa više od toga.⁶¹³⁵

2129. Što se tiče odvracanja, ono ima kako individualnu tako i opštu svrhu.⁶¹³⁶ Dok kazne koje izriče Međunarodni sud treba da budu primjerene kako bi osuđenog odvratile od eventualnog budućeg kršenja, njima se i drugi potencijalni izvršioци moraju obeshrabriti kako ne bi činili iste ili slične zločine.⁶¹³⁷ Međutim, Žalbeno vijeće je zaključilo da odvracanju ne treba pridavati "preveliku važnost" prilikom određivanja kazne.⁶¹³⁸

2130. Još jedna svrha kažnjavanja je rehabilitacija.⁶¹³⁹ S obzirom na težinu počinjenih krivičnih djela iz nadležnosti Međunarodnog suda, ona nije imala dominantnu ulogu u kažnjavanju.⁶¹⁴⁰

B. Mjerodavno pravo

2131. Odmjeravanje kazne je regulisano članovima 23 i 24 Statuta i pravilima 87(C) i 100-106 Pravilnika. Shodno članu 24(1) Statuta, krivične sankcije koje se izriču u slučaju osuđujuće presude ograničene su na kaznu zatvora, a pravilom 101(A) Pravilnika je predviđeno da je najveća kazna na koju može biti osuđena osoba koja je proglašena krivom doživotna kazna zatvora. Pravilo 87(C) Pravilnika daje pretresnom vijeću diskreciono ovlaštenje da odluči da li će izreći kaznu za svaku od optužbi po kojoj je optuženi proglašen krivim i navesti da li će se kazne

⁶¹³³ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 415; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 803; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 806; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 185.

⁶¹³⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 804; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1075.

⁶¹³⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1075 (gdje se upućuje na presudu Vrhovnog suda Kanade u predmetu *R. v. M. (C.A.)* [1996.] 1 S.C.R. 500, par. 80 (naglasak u originalu)).

⁶¹³⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 805; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1076.

⁶¹³⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 805; Drugostepena presuda u predmetu *Kordić i Čerkez*, par. 1077–1078.

⁶¹³⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 415; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 805; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 801.

⁶¹³⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 802, 806; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 402. U Drugostepenoj presudi u predmetu *Krajišnik* je takođe zaključeno da "[svrhe kažnjavanja treba da budu i] individualno i opšte odvracanje [kao i] javna osuda i stigmatizacija od strane međunarodne zajednice". Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 802, 807.

⁶¹⁴⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 806; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 806.

izdržavati konsektivno ili uporedno ili će izreći jedinstvenu kaznu koja odražava ukupno kažnjivo ponašanje optuženog.⁶¹⁴¹

2132. Prilikom izricanja kazne, pretresno vijeće je dužno da uzme u obzir sljedeće faktore: (1) težinu krivičnog djela;⁶¹⁴² (2) lične prilike osuđenog, uključujući otežavajuće i olakšavajuće okolnosti;⁶¹⁴³ (3) opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije;⁶¹⁴⁴ (4) eventualno vrijeme koje je osuđena osoba već izdržala od kazne za isto djelo koju je eventualno izrekao nacionalni sud,⁶¹⁴⁵ i (5) eventualno vrijeme provedeno u pritvoru u očekivanju predaje Međunarodnom sudu ili u očekivanju suđenja, koje se uračunava u izdržavanje kazne.⁶¹⁴⁶ Međutim, taj spisak nije iscrpan i pretresna vijeća imaju široka diskreciona ovlaštenja prilikom određivanja primjerene kazne.⁶¹⁴⁷

2133. Odluke o odmjeravanju kazne u drugim predmetima Međunarodnog suda mogu da posluže Pretresnom vijeću kao smjernica ako se odnose na isto krivično djelo počinjeno u okolnostima koje su u znatnoj mjeri slične, ali korist od toga je ograničena budući da Pretresno vijeće ima imperativnu obavezu da izrekne kaznu koja predstavlja odraz težine zločina i ličnih prilika osuđenog.⁶¹⁴⁸ Iz tog razloga praksa Međunarodnog suda u vezi s odmjeravanjem kazni samo je jedan od faktora koje pretresno vijeće mora da uzme u obzir prilikom određivanja kazne, pri čemu ga ona ne obavezuje.⁶¹⁴⁹

1. Težina krivičnog djela

2134. Težina krivičnog djela je od primarnog značaja za određivanje primjerene kazne i smatra se da u tom smislu predstavlja "lakmus test".⁶¹⁵⁰ Prilikom ocjenjivanja težine krivičnog djela inherentna težina zločina i kažnjivog ponašanja osuđenog mora se utvrditi u svjetlu konkretnih okolnosti predmeta i oblika i stepena učešća osuđenog.⁶¹⁵¹ Releventni faktori koje

⁶¹⁴¹ Pravilo 87(C).

⁶¹⁴² Član 24(2) Statuta.

⁶¹⁴³ Član 24(2) Statuta; pravilo 101(B)(i)–(ii).

⁶¹⁴⁴ Član 24(1) Statuta; pravilo 101(B)(iii).

⁶¹⁴⁵ Pravilo 101(B)(iv).

⁶¹⁴⁶ Pravilo 101(C).

⁶¹⁴⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 336; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 302; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 127.

⁶¹⁴⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 376; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 348; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 333; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Momir Nikolić*, par. 38.

⁶¹⁴⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Milošević*, par. 326; Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 348–349; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 248; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 757.

⁶¹⁵⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 375; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 442; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Momir Nikolić*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 442; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 182.

⁶¹⁵¹ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 375, 407; Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 350; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 409; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 731.

treba uzeti u obzir prilikom ocjenjivanja težine zločina uključuju prirodu krivičnih djela⁶¹⁵² – s tim da ratni zločini nisu po svojoj prirodi manje teški od zločina protiv čovječnosti⁶¹⁵³ – razmjere i brutalnost zločina,⁶¹⁵⁴ broj žrtava i posljedice zločina po ciljanoj grupi u širem smislu,⁶¹⁵⁵ posljedice zločina po žrtve koje su neposredno oštećene, to jest "razmjer[e] dugotrajne tjelesne, psihičke i emocionalne patnje [...] žrtava",⁶¹⁵⁶ posljedice po rodbinu neposrednih žrtava,⁶¹⁵⁷ ranjivost žrtava⁶¹⁵⁸ i položaj vlasti osuđene osobe.⁶¹⁵⁹

2135. Kad je riječ o težini počinjenih krivičnih djela koja se stavljaju na teret na osnovu člana 7(3) Statuta, Žalbeno vijeće je zaključilo da se, pored težine ponašanja samog osuđenog koji nije spriječio djelo u osnovi ili kaznio počinioca, u obzir mora uzeti i težina djela u osnovi koje su počinili njegovi podređeni.⁶¹⁶⁰

2. Otežavajuće i olakšavajuće okolnosti

2136. S obzirom na obavezu pretresnog vijeća da individualizira kaznu za svakog osuđenog, lične prilike osuđenog se moraju sagledati u svjetlu eventualnih otežavajućih i olakšavajućih okolnosti.⁶¹⁶¹ Ni Statut ni Pravilnik ne daju iscrpni spisak faktora koji mogu predstavljati otežavajuće ili olakšavajuće okolnosti, osim što se traži da se svaka eventualna značajna saradnja osuđenog s tužilaštvom uzme u obzir kao olakšavajući faktor.⁶¹⁶² Pretresno vijeće ima diskreciono ovlaštenje da odluči koji faktori predstavljaju otežavajuće i olakšavajuće okolnosti, kao i koliku će težinu pridati takvim faktorima.⁶¹⁶³ Kada neki faktor koji je za potrebe odmjeravanja kazne otežavajući ujedno predstavlja obilježje krivičnog djela, on se ne može uzeti u obzir i kao otežavajući faktor.⁶¹⁶⁴

2137. Samo one okolnosti koje su konkretno predočene pretresnom vijeću, bilo u optužnici bilo tokom suđenja, mogu se smatrati otežavajućim,⁶¹⁶⁵ dok olakšavajući faktori mogu biti i oni

⁶¹⁵² Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 400; Prvostepena presuda u predmetu *Boškoski i Tarčulovski*, par. 588; Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 729; Presuda o kazni u predmetu *Rajić*, par. 83.

⁶¹⁵³ Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 171; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Tadić*, par. 69.

⁶¹⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 400.

⁶¹⁵⁵ *Ibid.*, par. 411. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 410.

⁶¹⁵⁶ *Ibid.*, par. 400; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683.

⁶¹⁵⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 683; Drugostepena presuda u predmetu *Krnojelac*, par. 260.

⁶¹⁵⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 400; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 352.

⁶¹⁵⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 353; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 609–613, 625–626.

⁶¹⁶⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 313; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 732, 741.

⁶¹⁶¹ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 717.

⁶¹⁶² Pravilo 101(B)(ii). V. takođe Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Momir Nikolić*, par. 96.

⁶¹⁶³ Drugostepena presuda u predmetu *Milošević*, par. 297; Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 352; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Zelenović*, par. 11; Drugostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 500; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 780.

⁶¹⁶⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 693; Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 172–173.

⁶¹⁶⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Simba*, par. 82; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 763, 789.

koji nisu u direktnoj vezi sa zločinom.⁶¹⁶⁶ Pored toga, za razliku od olakšavajućih okolnosti koje treba dokazati samo na osnovu ocjene vjerovatnoće,⁶¹⁶⁷ postojanje otežavajućih okolnosti mora se dokazati van razumne sumnje.⁶¹⁶⁸

2138. Da li će određene faktore uzeti u obzir kao faktore koji doprinose težini zločina ili kao otežavajuće okolnosti stvar je slobodnog nahođenja Pretresnog vijeća.⁶¹⁶⁹ Međutim, faktori koji su uzeti u obzir prilikom ocjenjivanja težine zločina ne mogu se ponovo uzeti u obzir kao zasebne otežavajuće (ili olakšavajuće) okolnosti, i obrnuto.⁶¹⁷⁰

2139. Okolnosti koje su dosadašnjoj praksi smatrane otežavajućim uključuju zloupotrebu nadređenog, odnosno rukovodećeg položaja osuđenog,⁶¹⁷¹ trajanje kažnjivog ponašanja,⁶¹⁷² aktivno i neposredno kažnjivo učešće na osnovu člana 7(1) Statuta ako je povezano s visokim komandnim položajem,⁶¹⁷³ aktivno učešće nadređenog u krivičnim djelima podređenih u kontekstu člana 7(3) Statuta,⁶¹⁷⁴ predumišljaj i motiv,⁶¹⁷⁵ zdušnost s kojom je počinjen zločin,⁶¹⁷⁶ diskriminatorno stanje svijesti kada diskriminacija nije obilježje krivičnog djela,⁶¹⁷⁷ ranjivost žrtava⁶¹⁷⁸ – žena, mlađih i staraca,⁶¹⁷⁹ zatočenika ili ranjenika,⁶¹⁸⁰ broj žrtava,⁶¹⁸¹ njihov status⁶¹⁸² i posljedice koje su na njih ostavili zločini,⁶¹⁸³ sistematski karakter zločina,⁶¹⁸⁴ zastrašivanje

⁶¹⁶⁶ Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 3, par. 1150; Prvostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 920; Prvostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 850.

⁶¹⁶⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 302; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Zelenović*, par. 11; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Bralo*, par. 8; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 697.

⁶¹⁶⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 763.

⁶¹⁶⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 317. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 157.

⁶¹⁷⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Milošević*, par. 306, 309; Drugostepena presuda u predmetu *Limaj i drugi*, par. 143; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Momir Nikolić*, par. 58; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Deronjić*, par. 106.

⁶¹⁷¹ Drugostepena presuda u predmetu *Milošević*, par. 302–303; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 320; Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 324; Drugostepena presuda u predmetu *Galić*, par. 412; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 411; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 80.

⁶¹⁷² Drugostepena presuda u predmetu *Milošević*, par. 304; Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 814; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 356.

⁶¹⁷³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686.

⁶¹⁷⁴ *Ibid.*, par. 686; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 736–737; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 183.

⁶¹⁷⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686, 694. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 258.

⁶¹⁷⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686; Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. 86; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 351.

⁶¹⁷⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Vasiljević*, par. 172–173; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 357.

⁶¹⁷⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 814; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686.

⁶¹⁷⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 815; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 355.

⁶¹⁸⁰ Prvostepena presuda u predmetu *Orić*, par. 732; Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 844.

⁶¹⁸¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 814–815; Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 310, 317; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686. Ali v. Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 841 (gdje se kaže da je faktor broja žrtava već sadržan u krivičnim djelima za koja je svakom od optuženih izrečena osuđujuća presuda, konkretno, krivičnim djelima saučesništva u genocidu i istrebljivanja).

⁶¹⁸² Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686; Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 3, par. 1151. Ali v. Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 843 (gdje se kaže da status žrtava, to jest činjenica da su žrtve bile pretežno civili i da je među njima bilo žena, djece i starijih, predstavlja element definicije krivičnih djela za koja je optuženima izrečena osuđujuća presuda).

⁶¹⁸³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686.

⁶¹⁸⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 349–353.

svjedoka⁶¹⁸⁵ i opšte okolnosti zločina.⁶¹⁸⁶ Odsustvo nekog olakšavajućeg faktora ne može samo po sebi poslužiti kao otežavajući faktor.⁶¹⁸⁷ Pored toga, odluka optuženog da iskoristi svoje pravo na šutnju ne može se smatrati otežavajućom okolnošću.⁶¹⁸⁸

2140. S druge strane, sljedeće okolnosti su smatrane olakšavajućim faktorima: saradnja s tužilaštvom,⁶¹⁸⁹ priznanje krivice ili potvrdno izjašnjavanje o krivici,⁶¹⁹⁰ izražavanje iskrenog kajanja,⁶¹⁹¹ saosjećanje, samilost ili ožalošćenost zbog žrtava zločina,⁶¹⁹² dobrovoljna predaja,⁶¹⁹³ dobro vladanje u pritvoru,⁶¹⁹⁴ lične i porodične prilike osuđenog,⁶¹⁹⁵ ponašanje osuđenog poslije sukoba,⁶¹⁹⁶ prinuda pod kojom je djelovao,⁶¹⁹⁷ posredno ili ograničeno učešće u činjenju zločina,⁶¹⁹⁸ smanjena uračunljivost,⁶¹⁹⁹ starost,⁶²⁰⁰ pomoć žrtvama,⁶²⁰¹ puno poštovanje određenih obaveza kao što su uslovi za privremeno puštanje na slobodu⁶²⁰² i sprečavanje drugih u činjenju zločina.⁶²⁰³ Slabo zdravstveno stanje osuđenog uzima se u obzir kao olakšavajući faktor samo u izuzetnim slučajevima.⁶²⁰⁴ Pored toga, činjenica da je osuđeni bio na relativno niskom nivou unutar cjelokupne komandne strukture ne povlači nužno nižu kaznu.⁶²⁰⁵

2141. Da li će se prilikom odmjerenja kazne određeni faktori vezani za karakter osuđenog smatrati otežavajućom ili olakšavajućom okolnošću u velikoj mjeri zavisi od okolnosti

⁶¹⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 789.

⁶¹⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 686.

⁶¹⁸⁷ *Ibid.*, par. 687.

⁶¹⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 783.

⁶¹⁸⁹ Pravilo 101(B)(ii); Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 344. Spremnost optuženog na razgovor s tužilaštvom može se smatrati značajnom saradnjom. Prvostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 1054. Što se tiče ocjene saradnje, Žalbeno vijeće je zauzelo stav da pretresno vijeće treba da uzme u obzir stav tužilaštva o tom pitanju. Ako se pretresno vijeće na kraju ne složi s ocjenom tužilaštva, dužno je da navede dovoljne razloge za odstupanje od te ocjene. Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Momir Nikolić*, par. 96.

⁶¹⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Jelisić*, par. V. takođe Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 51 (gdje se kaže da tom faktoru ne treba pridavati pretjeranu težinu).

⁶¹⁹¹ Prvostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 1053; Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 3, par. 1152; Presuda o kazni u predmetu *Jokić*, par. 89; Presuda o kazni u predmetu *Banović*, par. 71; Presuda o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 16(iii). Iako osuđeni može da izrazi iskreno žaljenje a da ne prizna učešće u zločinima, kajanje mora da uključi prihvatanje određene moralne krivice za sopstvena nedjela. Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 365.

⁶¹⁹² Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 366.

⁶¹⁹³ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696.

⁶¹⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 816; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696.

⁶¹⁹⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 816; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 362, 408.

⁶¹⁹⁶ Presuda o kazni u predmetu *Jokić*, par. 90–91, 103; Presuda o kazni u predmetu *Plavšić*, par. 94 (gdje se kaže da je tom faktoru pridata znatna težina). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 330 (gdje se kaže da se ponašanje optuženog koje doprinosi pomirenju u bivšoj Jugoslaviji smatra olakšavajućom okolnošću bez obzira na to što je direktno povezano sa zlom koje je on uzrokovao).

⁶¹⁹⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696; Presuda o kazni u predmetu *Erdemović*, par. 17 (gdje se kaže da se prinuda "može uzeti u obzir samo kao olakšavajuća okolnost").

⁶¹⁹⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 273.

⁶¹⁹⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 590.

⁶²⁰⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 816; Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 696.

⁶²⁰¹ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 816–817.

⁶²⁰² Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 342. V. takođe Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Jokić*, par. 82.

⁶²⁰³ Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 342. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 430.

⁶²⁰⁴ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 43; Presuda o kazni u predmetu *Simić*, par. 98. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 392 (gdje se kaže da je pogoršanje zdravlja osuđenog poslije suđenja uzeto u obzir kao olakšavajuća okolnost).

⁶²⁰⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 847; Drugostepena presuda u predmetu *Aleksovski*, par. 184.

svakog predmeta.⁶²⁰⁶ Dok se u nekim slučajevima dobar karakter osuđenog, uključujući prethodno nekažnjavanje, može smatrati olakšavajućom okolnošću,⁶²⁰⁷ u drugim može biti pokazatelj posebno gnusnog karaktera počinjenih zločina.⁶²⁰⁸ Isto tako, inteligencija i obrazovanost mogu predstavljati kako otežavajuće tako i olakšavajuće okolnosti.⁶²⁰⁹ Dobro vladanje ili neprimjereno ponašanje tokom suđenja takođe su smatrani olakšavajućom, odnosno otežavajućom okolnošću.⁶²¹⁰

3. Opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije

2142. Pretresno vijeće nije dužno da se pridržava prakse izricanja kazni u bivšoj Jugoslaviji, ali je mora uzeti u obzir prilikom određivanja primjerene kazne.⁶²¹¹ Izvori koje treba konsultovati obuhvataju ne samo sudsku praksu bivše Jugoslavije nego i relevantne zakonske odredbe koje su bile na snazi u vrijeme činjenja predmetnih zločina.⁶²¹²

2143. Poslije raspada SFRJ Republika Srpska je, bez ikakvih bitnih izmjena i dopuna, usvojila Krivični zakon bivše SFRJ, uključujući i odredbe o zločinima protiv čovječnosti.⁶²¹³ Taj zakon je bio na snazi u vrijeme činjenja zločina navedenih u Optužnici.⁶²¹⁴

2144. Glava XVI Krivičnog zakona SFRJ nosi naslov "Krivična dela protiv čovečnosti i međunarodnog prava". Član 141, koji se odnosi na genocid, predviđa kako slijedi:

⁶²⁰⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 328; Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 49.

⁶²⁰⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Krajišnik*, par. 816. V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 325–326 (gdje se kaže da to predstavlja potencijal za rehabilitaciju); Prvostepena presuda u predmetu *Furundžija*, par. 284 (gdje se kaže da to nema značajnu težinu).

⁶²⁰⁸ Prvostepena presuda u predmetu *Lukić i Lukić*, par. 1056; Presuda o kazni u predmetu *Simić*, par. 103–105; Prva presuda o kazni u predmetu *Tadić*, par. 59. V. takođe Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 51 (gdje se kaže da raniji dobar karakter osuđenog nije uzet u obzir kao olakšavajuća okolnost).

⁶²⁰⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Hadžihasanović i Kubura*, par. 328–329 (gdje je takođe konstatovano da je to olakšavajuća okolnost); Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 416 (gdje se kaže da se ne smatra da karijera osuđenog predstavlja otežavajući faktor); Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 3, par. 1151 (gdje se kaže da je zauzet stav da to mogu biti otežavajući faktori); Prvostepena presuda u predmetu *Brđanin*, par. 1114 (gdje se kaže da je to otežavajući faktor, ali mu nije pridana prevelika težina).

⁶²¹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 788.

⁶²¹¹ Član 24(1); pravilo 101(B)(iii). V. Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 260; Drugostepena presuda u predmetu *Kunarac i drugi*, par. 348–349; Drugostepena presuda u predmetu *Čelebići*, par. 813.

⁶²¹² Prvostepena presuda u predmetu *Milutinović i drugi*, tom 3, par. 1154. V. takođe Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 85; Drugostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 261 (gdje se kaže da je, pored relevantnih zakona bivše Jugoslavije koji su bili na snazi u vrijeme činjenja zločina, Pretresno vijeće s pravom moglo da uzme u obzir i kako su se ti zakoni kasnije razvijali).

⁶²¹³ Dokazni predmeti P00419, 4D00375, Zakon o izmjenama i dopunama Krivičnog zakona SFRJ (gdje se kaže da je ime tog zakona promijenjeno u "Krivični zakon Republike Srpske"); dokazni predmet P00411, Krivični zakon SFRJ, glava XVI; Branislav Ristivojević, T. 27916–27919 (5. novembar 2008. godine); dokazni predmet 4D00503, Izvještaj Branislava Ristivojevića, par. 3.3–3.4. V. takođe dokazni predmet P00028, Vojno tužilaštvo pri Glavnom štabu VRS-a, Smjernice za određivanje kriterijuma krivičnog gonjenja, par. 3; dokazni predmet P00409, Propisi o primeni pravila međunarodnog ratnog prava u oružanim snagama SFRJ, 1988. godina, par. 19–22.

⁶²¹⁴ Richard Butler, T. 19605 (14. januar 2008. godine) (gdje je izjavio da je taj zakon bio mjerodavan za pripadnike VRS-a utoliko što su te starije i vojnici, generalno govoreći, podlijegali zakonima RS-a). V. takođe Branislav Ristivojević, T. 28059–28068, 28083–28088, 28097–28098 (12. novembar 2008. godine) (gdje je izjavio da su, prema zakonima Republike Srpske, VRS i MUP bili dužni da se pridržavaju pravila međunarodnog ratnog prava i opštih načela međunarodnog ratnog prava u oružanim sukobima); dokazni predmet 4D00503, Izvještaj Branislava Ristivojevića, par. 4.1–4.2, 4.8.

Ko u nameri da potpuno ili delimično uništi neku nacionalnu, etničku, rasnu ili versku grupu naredi da se vrše ubistva ili teške povrede tela ili teško narušavanje fizičkog ili duševnog zdravlja članova grupe ili prinudno raseljavanje stanovništva, ili da se grupa stavi u takve životne uslove koji dovode do potpunog ili delimičnog istrebljenja grupe, ili da se primene mere kojima se sprečava rađanje između pripadnika grupe, ili da se vrši prinudno preseljavanje dece u drugu grupu, ili ko u istoj nameri izvrši neko od navedenih dela, kazniće se zatvorom najmanje pet godina ili smrtnom kaznom.⁶²¹⁵

2145. Nadalje, član 142(1), koji se odnosi na ratne zločine, predviđa kako slijedi:

Ko kršeći pravila međunarodnog prava za vreme rata, oružanog sukoba ili okupacije naredi da se izvrši napad na civilno stanovništvo, naselje, pojedina civilna lica ili lica onesposobljena za borbu, koji je imao za posledicu smrt, tešku telesnu povredu ili teško narušavanje zdravlja ljudi, napad bez izbora cilja kojim se pogađa civilno stanovništvo; da se prema civilnom stanovništvu vrše ubistva, mučenja, nečovečna postupanja, [...] nanošenje velikih patnji ili povreda telesnog integriteta ili zdravlja; raseljavanje ili preseljavanje, [...] silovanja; primenjivanje mera zastrašivanja i terora, uzimanje talaca, kolektivno kažnjavanje, protivzakonito odvođenje u koncentracione logore i druga protivzakonita zatvaranja, lišavanje prava na pravilno i nepristrasno suđenje; prisiljavanje na službu u oružanim snagama neprijateljske sile ili u njenoj obavještajnoj službi ili administraciji; prisiljavanje na prinudni rad, izgladnjivanje stanovništva, konfiskovanje imovine, pljačkanje imovine stanovništva, protivzakonito i samovoljno uništavanje ili prisvajanje u velikim razmerama imovine koje nije opravdano vojnim potrebama, uzimanje nezakonite i nesrazmerno velike kontribucije i rekvizicije, smanjenje vrednosti domaćeg novca ili protivzakonito izdavanje novca, ili ko izvrši neko od navedenih dela, kazniće se zatvorom najmanje pet godina ili smrtnom kaznom.⁶²¹⁶

2146. Pored toga, član 38(2) Krivičnog zakona SFRJ predviđa da se umjesto smrtne kazne može izreći i kazna zatvora u trajanju od 20 godina. Godine 1998. Federacija BiH je ukinula smrtnu kaznu i zamijenila je kaznom zatvora u trajanju od 20 do 40 godina za najteža krivična djela. U međuvremenu je, u oktobru 2000. godine, i Republika Srpska zamijenila smrtnu kaznu doživotnom kaznom zatvora.

C. Određivanje kazni

2147. Prilikom određivanja kazni koje treba izreći u ovom predmetu Pretresno vijeće je proučilo dokaze iz sudskog spisa i argumentaciju tužilaštva i optuženih. Tužilaštvo je za svakog od optuženih tražilo doživotnu kaznu zatvora i predložio je da **Popović, Beara, Nikolić, Borovčanin i Pandurević** izdrže 46 godina kazne zatvora prije nego što steknu pravo na prijevremeno puštanje na slobodu, a da **Miletić i Gvero**, prije sticanja takvog prava, izdrže najmanje 30 godina kazne zatvora.⁶²¹⁷

1. Težina zločina

2148. Sračunato uništavanje bosanskih Muslimana iz Srebrenice u julu 1995. godine ističe se kao jedan od najgorih zločina počinjenih u Evropi poslije Drugog svjetskog rata. Istrebljivanje

⁶²¹⁵ Dokazni predmet P00411, Krivični zakon SFRJ, glava XVI, član 141.

⁶²¹⁶ Dokazni predmet P00411, Krivični zakon SFRJ, glava XVI, član 142(1).

⁶²¹⁷ Završni podnesak tužilaštva, str. 850–851, par. 2837–2838, 2841.

muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice, praćeno prisilnim premještanjem i progonom bosanskih Muslimana iz enklava Srebrenice i Žepe, zajedno predstavljaju najteže zločine po međunarodnom krivičnom pravu.

2149. Genocid, istrebljivanje, ubistvo i progon izvršeni su sa sistematskom i hladnokrvnom brutalnošću. Žrtve su bile prisiljene da trpe teške i nehumane uslove tokom prevoza i zatočenja, često tokom dužih perioda.⁶²¹⁸ Tokom masovnih pogubljenja vojnici su pucali u pretrpane prostorije,⁶²¹⁹ pucali su na zarobljenike – koji su, u nekim slučajevima, imali poveze na očima i ruke vezane na leđima⁶²²⁰ – i to satima,⁶²²¹ ili su prozivali ranjene zarobljenike samo da bi ih identifikovali i ubili.⁶²²² Prisilno premještanje bosanskih Muslimana iz Potočara i Žepe bilo je ogroman zahvat, u okviru kog su tokom nekoliko dana uklonjene desetine hiljada ljudi.⁶²²³ Pretresno vijeće podsjeća na potresne dokaze o "provjeri" u Potočarima, tokom koje su stotine muževa, očeva, sinova i braće odvojene od svojih porodica.⁶²²⁴

2150. Kampanja progona na osnovu nacionalne pripadnosti žrtava imala je masovne razmjere i bila je motiv na kojem su počivala oba udružena zločinačka poduhvata. Mnogobrojna djela progona koja su počinjena s diskriminatornom namjerom⁶²²⁵ nisu bila nasumična ili izolovana; ti zločini su vršeni masovno po obrascu i bili su praćeni brutalnošću. Ti faktori povećavaju težinu zločina.

2151. O težini tih zločina nadalje svjedoče njihove stravične posljedice po žrtve i članove njihovih porodica. Za hiljade ljudi koje su izgubile živote na jednom od mnogih mjesta pogubljenja posljedice su bile konačne. Oni malobrojni koji su preživjeli pogubljenja pretrpjeli su krajnju patnju i tešku psihičku i fizičku traumu,⁶²²⁶ da bi neki od njih kasnije bili ponovo zarobljeni i ubijeni.⁶²²⁷ Kao i ti malobrojni ljudi koji su preživjeli pogubljenja, žene, djeca i starci, bosanski Muslimani, koji su prisilno uklonjeni iz Srebrenice pretrpjeli su ne samo sopstvenu fizičku i psihičku traumu izazvanu uslovima života u Potočarima i odvajanjem od muškaraca,⁶²²⁸ već i iznenadni gubitak i nestanak muških članova svojih porodica⁶²²⁹ ili neizvjesnost u vezi sa

⁶²¹⁸ V. gore, par. 309–315, 325–331, 383–407, 475–478, 495–497, 516, 518, 529–531.

⁶²¹⁹ V. gore, par. 427–431, 435.

⁶²²⁰ V. gore, par. 481, 499, 500, 518, 534, 537, 539.

⁶²²¹ V. gore, par. 536–539.

⁶²²² V. gore, par. 436, 537–539.

⁶²²³ V. gore, par. 341, 342, 719.

⁶²²⁴ V. gore, par. 316–324.

⁶²²⁵ Pretresno vijeće podsjeća da je krivično djelo progona "naročito teško zbog toga što obuhvata brojna djela počinjena s diskriminatornom namjerom". V. Prvostepena presuda u predmetu *Blagojević*, par. 834.

⁶²²⁶ V. gore, par. 847.

⁶²²⁷ V. gore, 584–589.

⁶²²⁸ V. Teufika Ibrahimfendić, dokazni predmet P02228, Transkript na osnovu pravila 92bis, KT. 5816 (27. juli 2000. godine). V. takođe, npr., Hanifa Hafizović, dokazni predmet P03230, Izjava na osnovu pravila 92bis (16. juni 2000. godine), str. 3.

⁶²²⁹ V. Teufika Ibrahimfendić, dokazni predmet P02228, Transkript na osnovu pravila 92bis, KT. 5817 (27. juli 2000. godine).

sudbinom ljudi koji još nisu pronađeni. To se danas naziva "srebreničkim sindromom".⁶²³⁰ Ljudi koji su prisilno uklonjeni iz Srebrenice pogođeni su i drastičnim padom životnog standarda, koji je uzrokovan gubitkom domova i imovine uslijed protjerivanja.⁶²³¹

2152. Same razmjere i okrutnost tih zločina i posljedice koje su oni kontinuirano imali i još uvijek imaju po tako velik broj žrtava i članove njihovih porodica strahoviti su.⁶²³²

2. Opšta zapažanja relevantna za sve optužene

(a) Otežavajuće okolnosti

2153. Žrtve predmetnih zločina bile su posebno ranjive. Među hiljadama bosanskih Muslimana koji su odvojeni od svojih bližnjih i prisiljeni da napuste svoje domove u Potočarima i Žepi bili su pretežno žene, djeca i starci.⁶²³³ Bosanski Muslimani koji su pogubljeni prije toga su dovedeni u bespomoćno stanje: bili su nenaoružani, iznureni, pritvoreni i, u nekim slučajevima, ranjeni.⁶²³⁴ Pretresno vijeće smatra da ranjivost žrtava – kako onih koje su preživjele pogubljenja tako i onih koje nisu – predstavlja otežavajući faktor prilikom odmjeravanja kazne.

2154. Tužilaštvo nadalje tvrdi da voljno učešće optuženih u zločinima predstavlja otežavajući faktor koji je relevantan za odmjeravanje kazne.⁶²³⁵ Pretresno vijeće napominje da je voljnost u smislu dobrovoljnosti obavezno obilježje krivičnih djela i stoga ne smatra da ona predstavlja otežavajući faktor.⁶²³⁶

(b) Olakšavajuće okolnosti

2155. Pretresno vijeće uvažava činjenicu da mu je dobro vladanje optuženih tokom suđenja i boravka u PJUN-u pomoglo da vodi suđenje na pravičan i ekspeditivan način. Dobro vladanje optuženih tokom suđenja i za vrijeme privremenog boravka na slobodi generalno je uzeto kao olakšavajuća okolnost.

2156. Isto tako, činjenica da nijedan od optuženih nije prethodno kažnjavan i da su svi prije ovih događaja, po svemu sudeći, bili dobrog karaktera takođe je generalno uzeta kao olakšavajući faktor.

⁶²³⁰ V. *ibid.*

⁶²³¹ V., npr., Hanifa Hafizović, dokazni predmet P03230, Izjava na osnovu pravila 92bis (16. juni 2000. godine), str. 3; Hafiza Salihović, dokazni predmet P03232, Izjava na osnovu pravila 92bis (17. juni 2000. godine), str. 4.

⁶²³² V., npr., Teufika Ibrahimfendić, dokazni predmet P02228, Transkript na osnovu pravila 92bis, KT. 5816 (27. juli 2000. godine).

⁶²³³ V. gore, par. 316, 715–716.

⁶²³⁴ V., npr., par. 518.

⁶²³⁵ Završni podnesak tužilaštva, str. 846, par. 2826.

⁶²³⁶ V. gore, par. 2136.

3. Pojedinačna zapažanja(a) Popović(i) Karakter i obim učešća optuženog

2157. **Popović** je odigrao ključnu ulogu u organizaciji i provođenju genocida. **Popović** je za plan ubijanja znao od samog njegovog začetka i bio je upućen u svaku njegovu fazu: od razgovora koji su vođeni u Bratuncu prije nego što je počelo izvođenje operacije, preko zarobljavanja bosanskih Muslimana iz kolone, do ubijanja velikih razmjera izvršenog u Zvorniku. **Popović** je imao uvid u pune razmjere i obim operacije ubijanja. Obišao je gotovo sva glavna mjesta na kojima je vršeno ubijanje dok su zarobljenici držani u zatočeništvu, tako da je i lično vidio hiljade ljudi koji su bili određeni za pogubljenje. On je zdušno učestvovao gotovo u svim fazama operacije ubijanja.⁶²³⁷

(ii) Otežavajuće okolnosti

2158. Tužilaštvo tvrdi da **Popovićev** visok položaj i činjenicu da je on zloupotrijebio svoja ovlaštenja treba smatrati otežavajućim okolnostima.⁶²³⁸ Pretresno vijeće je konstatovalo da je **Popović** kao načelnik za bezbjednost Drinskog korpusa bio na relativno visokom položaju.⁶²³⁹ Na tom položaju vlasti on je u UZP-u ubistva učestvovao s rukovodećeg nivoa tako što je organizovao ubijanje, obezbjeđivao gorivo za potrebe operacije, koordinirao prevoz žrtava i saradivao s drugim pripadnicima VRS-a. Upravo zloupotreba tog visokog položaja u VRS-u omogućila mu je da resurse koji su mu stajali na raspolaganju upotrijebi za orkestriranje zločina.⁶²⁴⁰ Pretresno vijeće smatra da to predstavlja otežavajući faktor.⁶²⁴¹

2159. Tužilaštvo tvrdi da revnost, odnosno zdušnost koje je optuženi pokazao prilikom činjenja zločina takođe treba smatrati otežavajućim faktorima.⁶²⁴² **Popović** je pokazao posvećenost izvođenju operacije ubijanja putem ustrajnog učešća u masovnim pogubljenjima izvršenim od 14. do 17. jula i riješenost da se ta operacija izvede do kraja putem učešća u pogubljenju pacijenata iz bolnice u Milićima otprilike 23. jula. Revnost s kojom je **Popović** počinio zločine za koje je proglašen krivim vidi se i iz njegovog izvještaja prožetog zdušnošću zbog uspjeha operacije ubijanja, koju je ocijenio najvišom ocjenom.⁶²⁴³ Pretresno vijeće ima u

⁶²³⁷ V. gore, par. 1178–1180.

⁶²³⁸ Završni podnesak tužilaštva, str. 845, par. 2822.

⁶²³⁹ V. gore, par. 1090.

⁶²⁴⁰ V., na primjer, gore, par. 1118–1120, 1126–1130.

⁶²⁴¹ V. Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 709.

⁶²⁴² Završni podnesak tužilaštva, str. 847, par. 2827.

⁶²⁴³ V. gore, par. 1142; dokazni predmet P01224a, Presretnuti razgovor između Popovića i osobe Y, 17. juli 1995. godine, 16:22 sati (gdje je zabilježeno da je **Popović** rekao "uglavnom, ono je sve za pet [...] za pet [...] za ocenu pet, sve okej").

vidu da je **Popović** 14. jula 1995. godine na poljani u blizini Orahovca naredio da se pogubi jedan dječak.⁶²⁴⁴ Iako to naređenje na kraju nije izvršeno, izdavanje jednog takvog naređenja pokazuje da se on bez griže savjesti prepuštao brutalnom ponašanju ne obazirući se na starost ili ranjivost žrtava. Pretresno vijeće smatra da očigledna zdušnost s kojom je **Popović** počinio zločine predstavlja relevantan otežavajući faktor.⁶²⁴⁵

(iii) Olakšavajuće okolnosti

2160. Kao što je napomenuto, dobrovoljna predaja Međunarodnom sudu može predstavljati olakšavajući faktor.⁶²⁴⁶ Tužilaštvo tvrdi da je **Popović**, mada se predao Međunarodnom sudu, to učinio dvije i po godine nakon objavljivanja optužnice.⁶²⁴⁷ S obzirom na to znatno kašnjenje Pretresno vijeće pridaje ograničenu težinu **Popovićevoj** predaji kao olakšavajućem faktoru.

2161. Pretresno vijeće napominje da je **Popović** pozvao više svjedoka da daju iskaz o njegovom karakteru i ponašanju uopšte tokom cijelog sukoba. Ti svjedoci su u svojim svjedočenjima izjavili da je on bio izrazito projugoslovenski orijentisan,⁶²⁴⁸ da nikada nije pokazivao znakove nacionalne netrpeljivosti,⁶²⁴⁹ da je među njegovim bliskim ličnim prijateljima bilo Muslimana i Hrvata,⁶²⁵⁰ da je u brojnim prilikama pokazivao brigu i dobrotu prema svojim poznanicima, Muslimanima,⁶²⁵¹ da je bio porodični čovjek⁶²⁵² i vrlo cijenjen i disciplinovan oficir.⁶²⁵³ Pretresno vijeće prihvata te iskaze ali, s obzirom na zločine za koje je **Popoviću** izrečena osuđujuća presuda, smatra da takvi faktori mogu vrlo malo uticati na ublažavanje težine njegove kazne.

⁶²⁴⁴ V. gore, par. 1111–1112.

⁶²⁴⁵ V. Presuda o kazni u predmetu *Duško Tadić*, 11. novembar 1999. godine, par. 20; Prvostepena presuda u predmetu *Jelisić*, 14. decembar 1999. godine, par. 119.

⁶²⁴⁶ V. gore, par. 2140.

⁶²⁴⁷ Završni podnesak tužilaštva, str. 848, par. 2831.

⁶²⁴⁸ Mićo Vlajsavljević, dokazni predmet 1D01318, Izjava na osnovu pravila 92bis (7. juli 2008. godine), par. 18; Nermin Jusufović, dokazni predmet 1D01317, Izjava na osnovu pravila 92bis (7. juli 2008. godine), par. 8; Boris Mažibrada, dokazni predmet 1D01319, Izjava na osnovu pravila 92bis (7. juli 2008. godine), par. 11, 17.

⁶²⁴⁹ Nermin Jusufović, dokazni predmet 1D01317, Izjava na osnovu pravila 92bis (7. juli 2008. godine), par. 8; Mićo Vlajsavljević, dokazni predmet 1D01318, Izjava na osnovu pravila 92bis (7. juli 2008. godine), par. 18.

⁶²⁵⁰ Nermin Jusufović, dokazni predmet 1D01317, Izjava na osnovu pravila 92bis (7. juli 2008. godine), par. 7; Mićo Vlajsavljević, dokazni predmet 1D01318, Izjava na osnovu pravila 92bis (7. juli 2008. godine), par. 20.

⁶²⁵¹ Mićo Vlajsavljević, dokazni predmet 1D01318, Izjava na osnovu pravila 92bis (7. juli 2008. godine), par. 21 (gdje se pominje da je **Popović** pomogao Muslimanima i Hrvatima da dobiju pasoše kako bi pobjegli iz RS-a); Boris Mažibrada, dokazni predmet 1D01319, Izjava na osnovu pravila 92bis (7. juli 2008. godine), par. 8–10 (gdje je rekao da se **Popović**, kada je otkrio da su dvojica Muslimana iz njegove jedinice uhapšena zbog prodaje oružja Muslimanima, postarao da se protiv njih ne preduzimaju nikakve mjere), 13 (gdje se rekao da je on omogućio prolaz jednom Muslimanu koji je doveden kako bi otklonio kvar na elektrani u Obrovcu).

⁶²⁵² Boris Mažibrada, dokazni predmet 1D01319, Izjava na osnovu pravila 92bis (7. juli 2008. godine), par. 18; Nermin Jusufović, dokazni predmet 1D01317, Izjava na osnovu pravila 92bis (7. juli 2008. godine), par. 6.

⁶²⁵³ Mićo Vlajsavljević, dokazni predmet 1D01318, Izjava na osnovu pravila 92bis (7. juli 2008. godine), par. 17; Boris Mažibrada, dokazni predmet 1D01319, Izjava na osnovu pravila 92bis (7. juli 2008. godine), par. 19; Nermin Jusufović, dokazni predmet 1D01317, Izjava na osnovu pravila 92bis (7. juli 2008. godine), par. 10.

2162. Pretresno vijeće je gore u tekstu napomenulo da i izražavanje kajanja i izražavanje saosjećanja za žrtve⁶²⁵⁴ mogu predstavljati olakšavajuće faktore.⁶²⁵⁵ Iako **Popović** nije izrazio kajanje, svjedočenja svjedoka PW-172 pokazuje da postoje određeni dokazi da je **Popović** bio potresen zločinima koji su izvršeni na mjestu pogubljenja u Bišini.⁶²⁵⁶ Međutim, s obzirom na činjenicu da je **Popović** odigrao značajnu ulogu u orkestriranju operacije ubijanja, Pretresno vijeće smatra da to ima veoma malu težinu kao olakšavajući faktor.

(b) Beara

2163. Pretresno vijeće napominje da **Beara** tvrdi da u slučaju izricanja osuđujuće presude njegova kazna ne bi smjela biti veća od devet godina.⁶²⁵⁷

(i) Karakter i obim učešća optuženog

2164. Beara je bio centralna ličnost u organizovanju i provođenju genocida. Kao najviši oficir u organima bezbjednosti – organu kojem je povjerena glavna rukovodeća uloga – on je imao najjasniju opštu predodžbu o masovnim razmjerama i obimu operacije ubijanja. Pored toga, s obzirom na to da je u noći 13. jula prošetao po Bratuncu i da je obišao razna mjesta pogubljenja, kao i s obzirom na ogromne logističke izazove s kojima se sve vrijeme suočavao,⁶²⁵⁸ on je na vrlo ličnom nivou imao uvid u činjenicu da je za pogubljenje određen zapanjujući broj žrtava. **Beara** je bio pokretačka sila poduhvata ubijanja.⁶²⁵⁹

(ii) Otežavajuće okolnosti

2165. Tužilaštvo tvrdi da je **Beara** zloupotrijebio visok položaj koji je imao kao načelnik za bezbjednost u Glavnom štabu VRS-a i da tu zloupotrebu ovlaštenja treba smatrati otežavajućom okolnošću.⁶²⁶⁰ **Beara** je bio ključni učesnik UZP-a ubistva.⁶²⁶¹ Kao načelnik za bezbjednost u Glavnom štabu VRS-a on je na osnovu ovlaštenja dobijenih od Mladića izdavao uputstva i naređenja potčinjenim jedinicama koje su provodile plan ubijanja. Upravo zloupotreba tog visokog položaja u VRS-u omogućila mu je da resurse koji su mu stajali na raspolaganju upotrijebi za orkestriranje zločina. Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da je **Beara** zloupotrijebio svoj položaj vlasti i uzima to u obzir kao otežavajući faktor.

⁶²⁵⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Strugar*, par. 366.

⁶²⁵⁵ *Ibid.*

⁶²⁵⁶ V. gore, par. 1147 (gdje se pominje da je **Popović** na mjestu pogubljenja u Bišini imao suze u očima).

⁶²⁵⁷ Bearina završna riječ, T. 34465–34466 (8. septembar 2009. godine).

⁶²⁵⁸ V. gore, par. 1313.

⁶²⁵⁹ V. gore, par. 1314.

⁶²⁶⁰ Završni podnesak tužilaštva, str. 845, par. 2823.

⁶²⁶¹ V. gore, par. 1318.

2166. Tužilaštvo tvrdi da revnost, odnosno zdušnost koju je optuženi pokazao prilikom činjenja zločina treba smatrati otežavajućim faktorima.⁶²⁶² Pretresno vijeće konstatuje da za **Bearino** učešće u operaciji ubijanja nije bila karakteristična neka posebna "revnost", ali su njegovi postupci bili hladnokrvni i proračunati. **Bearin** pristup, čak i u ranim fazama operacije ubijanja, vidi se iz razgovora koji je on u noći 13. jula vodio s Deronjićem, kada je najavio svoju namjeru da "pobije sve" zatočene i potom se, ne zastavši ni na trenutak da razmisli ili prokomentariše užasni karakter svojih "naređenja", upustio u niz žučnih prepirki u vezi s pitanjem koja bi lokacija bila najprikladnija za ovaj čin koji zaslužuje svaku osudu.⁶²⁶³

(iii) Olakšavajuće okolnosti

2167. **Beara** tvrdi da njegov dobar karakter prije sukoba u bivšoj Jugoslaviji,⁶²⁶⁴ pomoć koju je tokom rata pružao nesrbima⁶²⁶⁵ i činjenicu da nije imao namjeru vršenja diskriminacije nad drugim etničkim grupama⁶²⁶⁶ treba smatrati olakšavajućim faktorima. Da bi potkrijepio te tvrdnje, **Beara** je pozvao niz svjedoka – uključujući članove svoje porodice – koji su svjedočili o njegovom karakteru, postupcima i stavovima prema drugim etničkim grupama.⁶²⁶⁷ Iako Pretresno vijeće prihvata te iskaze, ostaje činjenica da je **Beara** proglašen odgovornim za činjenje najtežih zločina. Shodno tome, Pretresno vijeće pridaje vrlo ograničenu težinu **Bearinom** navodno dobrom karakteru kao olakšavajućem faktoru.

2168. **Beara** tvrdi da njegovu predaju Međunarodnom sudu treba uzeti u obzir kao olakšavajući faktor,⁶²⁶⁸ ističući da je u oktobru 2004. godine pozvao na predaju i druge bjegunce protiv kojih je bila podignuta optužnica.⁶²⁶⁹ Tužilaštvo napominje da je **Beara** gotovo dvije godine bježao od pravde⁶²⁷⁰ i da se u tom periodu u jednom intervjuu hvalio da se neće predati.⁶²⁷¹ Pretresno vijeće uvažava činjenicu da se **Beara** predao ali joj, s obzirom na dužinu perioda tokom kojeg je on bio bjegunac, pridaje ograničenu težinu kao olakšavajućoj okolnosti.

⁶²⁶² Završni podnesak tužilaštva, str. 847, par. 2827.

⁶²⁶³ V. gore, par. 1264.

⁶²⁶⁴ Bearin završni podnesak, par. 893–894.

⁶²⁶⁵ *Ibid.*, par. 896.

⁶²⁶⁶ *Ibid.*, par. 895, 897–899.

⁶²⁶⁷ V. svjedok 2DPW-19, T. 25633–23635, 25640 (11. septembar 2008. godine); Mikajlo Mitrović, T. 25042, 25054 (2. septembar 2008. godine); Milan Alajica, T. 24807–24821 (28. avgust 2008. godine); Boško Alajica, dokazni predmet 2D00665, Izjava na osnovu pravila 92bis (15. juni 2008. godine), str. 2; Slobodan Makivić, dokazni predmet 2D00658, Izjava na osnovu pravila 92bis (27. mart 2008. godine), str. 4; Dragan Beara, dokazni predmet 2D00661, Izjava na osnovu pravila 92bis (15. mart 2008. godine), str. 1; Marina Beara, dokazni predmet 2D00662, Izjava na osnovu pravila 92bis (15. mart 2008. godine), str. 1; Mirsad Tokić, dokazni predmet 2D00655, Izjava na osnovu pravila 92bis (11. april 2007. godine), str. 1; Rajko Jelušić, dokazni predmet 2D00652, Izjava na osnovu pravila 92bis (14. decembar 2006. godine), str. 2; Branimir Grulović, T. 23784 (22. juli 2008. godine); Marinko Jevđević, T. 23845 (23. juli 2008. godine).

⁶²⁶⁸ Bearin završni podnesak, par. 901. V. takođe *ibid.*, Dodatak A.

⁶²⁶⁹ *Ibid.*, par. 902.

⁶²⁷⁰ Završni podnesak tužilaštva, str. 848, par. 2831.

⁶²⁷¹ *Ibid.*, str. 849, par. 2832.

2169. **Beara** se takođe kratko dotakao pitanja svoje starosti kao olakšavajuće okolnosti, napomenuvši da mu je sada 70 godina.⁶²⁷² Tužilaštvo tvrdi da je činjenica da je **Beara** u poodmaklim godinama "trivijalna" i da ne bi smjela bitno uticati na smanjenje kazne koja bi bila primjerena s obzirom na zločine koje je počinio i ogromnu patnju koju je nanio hiljadama ljudi.⁶²⁷³ Pretresno vijeće uvažava činjenicu da se poodmakle godine mogu uzeti u obzir kao olakšavajući faktor⁶²⁷⁴ i pridaje im minimalnu težinu.

2170. **Beara** takođe tvrdi da je tužilaštvo u predmetu Blagojević navelo da **Beara** "nije mogao da drži svijeću" Blagojeviću i da je "oficir [Glavnog] štaba samo prazan čamac i ima samo ona ovlaštenja koja dâ njegov starješina. Beara je tek [...] prazan čamac, sve dok mu Mladić ne izda ta naređenja".⁶²⁷⁵ **Beara** tvrdi da, iz tog razloga, njegova kazna ne bi smjela biti veća od one koja je izrečena Blagojeviću.⁶²⁷⁶ S obzirom na brojne dokaze koji su Pretresnom vijeću predočeni u vezi s **Bearinim** ovlaštenjima i ulogom u predmetnim događajima, ono tom argumentu ne pridaje nikakav značaj.

(c) Nikolić

(i) Karakter i obim učešća optuženog⁶²⁷⁷

2171. Pretresno vijeće je gore u tekstu konstatovalo da je **Nikolić** odigrao važnu ulogu u UZP-u ubistva u pogledu planiranja i organizovanja zatočenja i pogubljenja. Njegov doprinos bi bilo primjereno opisati kao ustrajan i odlučan; on je pokazao riješenost da izvrši zadatke koji su mu dodijeljeni u toj ubilačkoj operaciji. Međutim, Pretresno vijeće je takođe utvrdilo da **Nikolić** nije dijelio genocidnu namjeru i da je u genocidu učestvovao kao pomagač i podržavalac.⁶²⁷⁸

(ii) Otežavajuće okolnosti

2172. Tužilaštvo tvrdi da je, iako je imao najniži čin od svih optuženih (potporučnik), **Nikolić** visok položaj na kojem je bio kao načelnik za bezbjednost upotrijebio za činjenje gnusnih zločina i pritom svjesno zanemario svoju dužnost da se pridržava vojnih propisa i Ženevskih

⁶²⁷² Bearin završni podnesak, par. 909.

⁶²⁷³ Završni podnesak tužilaštva, str. 850, par. 2835.

⁶²⁷⁴ V., npr., Presuda o kazni u predmetu *Plavšić*, par. 95–106.

⁶²⁷⁵ Bearina uvodna riječ, T. 554 (23. avgust 2006. godine). V. takođe Bearina argumentacija na osnovu pravila 98bis, T. 21226, 21230 (14. februar 2008. godine).

⁶²⁷⁶ Bearin završni podnesak, par. 908; Bearina završna riječ, T. 34465 (8. septembar 2009. godine).

⁶²⁷⁷ Pretresno vijeće napominje da **Nikolić** traži da Pretresno vijeće "prihvati činjenicu da je učešće optuženog u događajima u školi u Orahovcu 14. jula 1995. godine bilo vrlo ograničeno i da njegovu odgovornost utvrdi u skladu s tim". Nikolićev završni podnesak, par. 1685.

⁶²⁷⁸ V. gore, par. 1397–1415.

konvencija.⁶²⁷⁹ **Nikolić** tvrdi da on kao potporučnik "nije značio ništa" i da njegova ovlaštenja nisu bila onako velika kao što tvrdi tužilaštvo.⁶²⁸⁰

2173. Postoje određeni dokazi da je **Nikolić** zloupotrijebio ovlaštenja koja je imao kao načelnik za bezbjednost Zvorničke brigade.⁶²⁸¹ Međutim, on je imao relativno nizak čin i njegova ovlaštenja su bila ograničena.⁶²⁸² S obzirom na ukupne okolnosti, Pretresno vijeće se nije uvjerilo da je u njegovom slučaju zloupotreba ovlaštenja dokazana u skladu s kriterijem koji se u praksi Međunarodnog suda traži za otežavajuće okolnosti.⁶²⁸³

2174. Tužilaštvo takođe tvrdi da revnost, odnosno zdušnost koje je optuženi pokazao prilikom činjenja zločina treba smatrati otežavajućim faktorima.⁶²⁸⁴ Pretresno vijeće napominje da postoje određeni dokazi da je **Nikolić** bio uzrujan zbog onog što se od njega tražilo.⁶²⁸⁵ Iako dokazi pokazuju da je **Nikolić** bio odlučan i ustrajan u organizovanju, planiranju i provođenju operacije ubijanja, Pretresno vijeće ne smatra da je on tu ulogu izvršio s nekom posebnom zdušnošću. Shodno tome, Pretresno vijeće ne smatra da je dokazana revnost kao otežavajući faktor.

(iii) Olakšavajuće okolnosti

2175. U toku ovog suđenja, **Nikolić** je predočio dokaze o svom dobrom karakteru.⁶²⁸⁶ Nekoliko svjedoka, kako tužilaštva tako i odbrane, u svojim svjedočenjima je izjavilo da je **Nikolić** bio privržen i odan svojoj porodici, integrisan u zajednicu i da nikad nije pokazivao nikakve znakove vjerske ili nacionalne netrpeljivosti.⁶²⁸⁷ Iako Pretresno vijeće smatra da **Nikolićev** dobar karakter predstavlja olakšavajuću okolnost, s obzirom na težinu zločina za koje je on proglašen odgovornim, pridaje mu vrlo ograničenu težinu.

⁶²⁷⁹ Završni podnesak tužilaštva, str. 845–846, par. 2822–2823; Završna riječ tužilaštva, T. 34046–34047 (2. septembar 2009. godine).

⁶²⁸⁰ Nikolićeva završna riječ, T. 34541 (9. septembar 2009. godine). **Nikolić** se pozvao na svjedočenje svjedoka PW-104, koji je izjavio: "Ja sam mislio da čin podoficira je nizak čin i da nije u nekoj hijerarhiji značio ništa." *Ibid.*; svjedok PW-104, T. 8018 (1. mart 2007. godine).

⁶²⁸¹ Pretresno vijeće konstatuje da je **Nikolić**, uprkos niskom činu u VRS-u, ipak imao *de facto* položaj vlasti, koji je zloupotrijebio kako bi putem svog učešća u UZP-u ubistva počinio, te kako bi naredio i organizovao zločine za koje ga je Pretresno vijeće proglasilo krivim. Jedan primjer iz kog se to vidi jeste kad je **Nikolić** pripadnicima 4. bataljona Zvorničke brigade ponudio nove uniforme kako bi ih privolio da ostanu u Orahovcu i izvrše pogubljenja. V. gore, par. 1361.

⁶²⁸² V. gore, par. 1412.

⁶²⁸³ V. gore, par. 2137.

⁶²⁸⁴ Završni podnesak tužilaštva, str. 847, par. 2827.

⁶²⁸⁵ Milorad Birčaković, T. 11015–11017 (7. maj 2007. godine). Birčaković je prilikom unakrsnog ispitivanja potvrdio da je u prethodnoj izjavi rekao da je **Nikolić**, kada je izašao s jednog sastanka, bio vrlo ljut zato što ga "niko [...] nije ni pit'o ništa [...] već jednostavno je njemu naredeno da te ljude, kao, smesti" jer oni treba da budu razmijenjeni. *Ibid.*, T. 11120 (8. maj 2007. godine).

⁶²⁸⁶ Nikolićev završni podnesak, par. 416–421; Nikolićeva završna riječ, T. 34542 (9. septembar 2009. godine).

⁶²⁸⁷ Milisav Nikolić, T. 25921, 25941–25942 (18. septembar 2008. godine); Vida Vasić, T. 25936–23937 (18. septembar 2008. godine); Božo Momčilović, T. 14125 (22. avgust 2007. godine); Milan Atlagić, dokazni predmet 3D00465, Izjava na osnovu pravila 92bis (18. mart 2008. godine, 14. april 2008. godine), str. 3; Marinko Milidrag, dokazni predmet 3D00467, Izjava na osnovu pravila 92bis (11. april 2008. godine, 21. maj 2008. godine), str. 3; Dragan Milošević, T. 25942 (18. septembar 2008. godine); Milisav Nikolić, T. 25904–25909 (17. septembar 2008. godine), 25928 (18. septembar 2008. godine). V. takođe Nikolićev završni podnesak, par. 416–420; Nikolićeva završna riječ, T. 34542 (9. septembar 2009. godine).

2176. **Nikolić** tvrdi da je bio dobar vojnik, koji je savjesno izvršavao svoje dužnosti i poštovao svoje starješine.⁶²⁸⁸ S obzirom na njegovo aktivno učešće u činjenju masovnog ubijanja na području Zvornika, Pretresno vijeće tom faktoru ne pridaje nikakvu težinu kao olakšavajućoj okolnosti.

2177. Kao što je napomenuto, dobrovoljna predaja Međunarodnom sudu može predstavljati olakšavajući faktor.⁶²⁸⁹ Iako se **Nikolić** predao Međunarodnom sudu, on je to učinio dvije i po godine nakon objavljivanja optužnice.⁶²⁹⁰ S obzirom na to znatno kašnjenje, Pretresno vijeće pridaje ograničenu težinu **Nikolićevoj** predaji kao olakšavajućem faktoru.

2178. Pretresno vijeće napominje da je **Nikolić** priznao da je "učestvovao" u "događajima" u Orahovcu za koje, prema svojim riječima, snosi "određenu odgovornost".⁶²⁹¹ Iako **Nikolić** nije izrazio kajanje, Vijeće pridaje određenu težinu činjenici da je djelimično prihvatio odgovornost.

(d) Borovčanin

(i) Karakter i obim učešća optuženog

a. Prisilno premještanje

2179. Borovčanin tvrdi da bi, u slučaju da bude proglašen krivim za prisilno premještanje, izrečena kazna trebalo da odražava činjenicu da je njegova uloga bila minimalna, budući da se on prilikom donošenja odluke da se bosanski Muslimani prisilno premjeste nije ništa pitao i da nije imao stvarnu mogućnost da to spriječi.⁶²⁹² Prema njegovoj tvrdnji, tada je izgledalo da postoje brojni legitimni razlozi zbog kojih je svojim jedinicama dopustio da učestvuju u toj operaciji, ako ni zbog čega drugog, onda zato što bi VRS i Nizozemski bataljon premještanje izvršili s njim ili bez njega.⁶²⁹³

2180. Kao što je već bilo riječi, **Borovčanin** nije bio učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja i nije pokazao da ima namjeru da ga počini. On nije unaprijed znao za plan prisilnog uklanjanja i nije učestvovao u planiranju, organizovanju ni u provođenju početnih faza plana. U operaciju je uključen u kasnoj fazi, kad je Srebrenica već bila pala, a plan prisilnog premještanja je bio gotovo u potpunosti ostvaren. Kada je dobio naređenje da pomogne sa samim činom premještanja,

⁶²⁸⁸ Nikolićeva završna riječ, T. 34542 (9. septembar 2009. godine). V. Prvostepena presuda u predmetu *Krstić*, par. 714 (gdje je Pretresno vijeće "dubok osjećaj vojničke dužnosti" uzelo u obzir kao olakšavajuću okolnost).

⁶²⁸⁹ V. gore, par. 2140.

⁶²⁹⁰ V. Završni podnesak tužilaštva, str. 848, par. 2831. V. takođe Nikolićev završni pretresni podnesak, par. 353.

⁶²⁹¹ V. gore, par. 1365.

⁶²⁹² Borovčaninov završni podnesak, par. 531.

⁶²⁹³ *Ibid.*

Borovčanin je bio suočen sa situacijom koja je dosegla razmjere ogromne humanitarne katastrofe nad kojom nije imao nikakvu kontrolu.

2181. Prilikom izricanja osuđujuće presude **Borovčaninu** za pomaganje i podržavanje prisilnog premještanja Pretresno vijeće je imalo u vidu praksu Međunarodnog suda prema kojoj postojanje namjere, čak i u smislu namjere da se pomogne, ne predstavlja relevantan faktor.⁶²⁹⁴ Iako je **Borovčanin** proglašen odgovornim za prisilno premještanje na osnovu pomaganja i podržavanja, zaista je moguće da je njegova jedina namjera bila da pomogne stanovništvu koje se tamo okupilo.⁶²⁹⁵ S tim u vezi, Pretresno vijeće takođe ima u vidu da je u datim okolnostima jedino što je **Borovčanin** mogao da uradi bilo da povuče svoju jedinicu iz Potočara. Iako je, kao što je utvrđeno u sudskoj praksi, bio dužan da tako postupi, istina je da, s obzirom na činjenicu da se uključio kasno, to povlačenje ne bi napravilo nikakvu razliku u pogledu prisilnog premještanja i ne bi olakšalo patnje bosanskih Muslimana koji su se tog dana okupili u Potočarima. S obzirom na te vrlo neuobičajene i posebne okolnosti, Pretresno vijeće smatra da specifična uloga koju je **Borovčanin** imao u prisilnom premještanju umanjuje težinu njegovog učešća i to se uzima u obzir.

b. Ubistvo

2182. Okolnosti u kojima je **Borovčanin** nečinjenjem pomagao i podržavao ubistvo, istrebljivanje i progon najmanje 1.000 bosanskih Muslimana, posebno su strašne. On je bio na licu mjesta kad je pun autobus zarobljenika već bio pobijen i vidio je dovoljno da je mogao znati da će vjerovatno biti počinjeni i dalji zločini stravičnih razmjera. **Borovčaninov** propust da zaštiti otprilike 1.000 zarobljenika, bosanskih Muslimana, koji su 13. jula bili zatočeni u skladištu u Kravici čini posebno teškim činjenica da se radilo o tako velikom broju života koji su na kraju izgubljeni. Svojim izborom da ne preduzme ništa osim da se izvuče s mjesta zločina i da potom povuče svoje ljude on je doprinio zvjerstvu s kojim se skladište u Kravici sada poistovjećuje.

2183. Zločini za koje je **Borovčanin** proglašen odgovornim posebno su gnusni i činili su dio rasprostranjene i sistematske kampanje terora i nasilja. Međutim, kad je riječ o utvrđivanju primjerene kazne, Pretresno vijeće mora da se usredsredi na **Borovčaninovo** konkretno kažnjivo ponašanje i njegovu ulogu u činjenju tih zločina.

2184. U vezi s masovnim ubijanjem u skladištu u Kravici, **Borovčanin** snosi odgovornost za pomaganje i podržavanje nečinjenjem zbog toga što nije zaštitio zarobljenike koji su bili pod

⁶²⁹⁴ V. gore, par. 1016–1017.

⁶²⁹⁵ V. gore, par. 1500.

njegovim nadzorom. Iako Pretresno vijeće prihvata da odsustvo aktivne radnje samo po sebi ne umanjuje težinu kažnjivog ponašanja,⁶²⁹⁶ ono je dužno da razmotri konkretan **Borovčaninov** propust i okolnosti s kojima je on bio suočen.

2185. Pretresno vijeće je konstatovalo da **Borovčanin** nije posjedovao namjeru ubijanja i namjeru vršenja diskriminacije. Njegova *mens rea* temelji se na činjenici da je znao da drugi vjerovatno posjeduju takvu namjeru.

2186. **Borovčanin** nije unaprijed znao za tu stravičnu operaciju ubijanja i nije ni koji način učestvovao u njenom planiranju ili organizovanju.⁶²⁹⁷ On i njegove jedinice došli su tamo neposredno prije predmetnih događaja kako bi učestvovali u vojnoj operaciji, ali su iznenada stavljeni u uloge koje nisu očekivali. Kao što je Pretresno vijeće već konstatovalo, iz **Borovčaninove** perspektive, događaji u skladištu u Kravici desili su se iznenada i bez upozorenja. Odluke koje čine suštinu njegovog kažnjivog propusta donesene su u vrlo kratkom roku i u ekstremnim uslovima. On je takođe bio suočen s izazovima koje je nosila njegova prepotčinjenost i uticajem koji je to imalo na njegovu mogućnost da kontroliše situaciju. Iako nijedna od tih okolnosti ne može da posluži kao opravdanje za njegovo kažnjivo ponašanje, one u izvjesnoj ograničenoj mjeri umanjuju težinu njegovog propusta, zbog čega ih je Pretresno vijeće uzelo u obzir prilikom određivanja primjerene kazne za njegov zločin.

2187. **Borovčanin** je takođe proglašen krivim za prvu epizodu ubijanja u skladištu u Kravici – ubijanje punog autobusa zarobljenika, bosanskih Muslimana – i to na osnovu propusta da kao nadređeni kazni svoje ljude. Težak karakter počinjenih zločina čini taj propust posebno teškim. Međutim, Pretresno vijeće napominje da je do **Borovčaninovog** kažnjivog propusta došlo nakon što su predmetni zločini već počinjeni, što je Pretresno vijeće uzelo u obzir prilikom određivanja primjerene kazne.

(ii) Otežavajuće okolnosti

2188. Tužilaštvo tvrdi da je **Borovčanin** zloupotrijebio visok položaj koji je imao kao zamjenik komandanta Specijalne brigade policije MUP-a RS i da tu zloupotrebu ovlaštenja treba smatrati otežavajućom okolnošću.⁶²⁹⁸ **Borovčanin**, međutim, tvrdi da je 12. i 13. jula 1995. godine pod svojom komandom imao manje od 200 ljudi, da nije učestvovao u donošenju nijedne odluke koja je dovela do izvođenja operacije prisilnog premještanja, odnosno ubijanja i da su

⁶²⁹⁶ V. Drugostepena presuda u predmetu *Blaškić*, par. 663 (gdje je prihvaćeno da činjenje krivičnog djela nečinjenjem predstavlja vid odgovornosti po članu 7(1)).

⁶²⁹⁷ V. gore, par. 1540–1541.

⁶²⁹⁸ Završni podnesak tužilaštva, str. 845, par. 2823.

njegove mogućnosti da zaustavi operacije kojima su rukovodili visoki pripadnici VRS-a bile ograničene.⁶²⁹⁹ Jasno je da je **Borovčanin**, kao zamjenik komandanta SBP-a MUP-a i kao komandant združenih snaga jedinica MUP-a, bio na položaju vlasti. Međutim, Pretresno vijeće se, s obzirom na okolnosti, uključujući ulogu koju su jedinice MUP-a imale u cijeloj operaciji, vrijeme **Borovčaninovog** učešća i karakter njegovih djela i propusta, nije uvjerilo da je on zloupotrijebio svoj visoki položaj u MUP-u kako bi počinio zločine ili podstakao druge da ih čine. Shodno tome, Pretresno vijeće konstatuje da on nije zloupotrijebio svoj položaj, zbog čega to neće smatrati otežavajućim faktorom.

2189. Tužilaštvo tvrdi da dužinu perioda tokom kojeg su činjeni zločini takođe treba smatrati otežavajućim faktorom, napominjući da su unaprijed smišljene i sistematske operacije prisilnog premještanja i ubijanja izvršene velikom brzinom, ali tokom dužeg perioda, kao i da su izvršene s predumišljajem i revnosno.⁶³⁰⁰ S druge strane, **Borovčanin** tvrdi da su se događaji od 13. jula 1995. godine desili iznenada i da su bili brzo gotovi.⁶³⁰¹ S obzirom na karakter i trajanje **Borovčaninovog** učešća, Pretresno vijeće odbacuje tvrdnju tužilaštva da je **Borovčanin** te zločine činio tokom dužeg perioda.

2190. Što se tiče revnosti, odnosno žara, koji mogu da budu relevantni otežavajući faktori,⁶³⁰² Pretresno vijeće konstatuje da nijedan dokaz koji mu je predodčen ne pokazuje da je **Borovčanin** u počinjenim zločinima učestvovao s nekom posebnom revnošću ili žarom. Shodno tome, Pretresno vijeće smatra da to ne predstavlja otežavajući faktor.

(iii) Olakšavajuće okolnosti

2191. Tužilaštvo tvrdi da je **Borovčaninova** saradnja s tužilaštvom u vidu razgovora koje je s njim vođen zanemariva u odnosu na težinu krivičnih djela koja mu se stavljaju na teret.⁶³⁰³ **Borovčanin** tvrdi da njegovu saradnju s tužilaštvom treba smatrati olakšavajućim faktorom, napominjući da je u februaru i martu 2002. godine obavio razgovore s tužilaštvom i da mu je dobrovoljno objelodanio Petrovićev video-snimak.⁶³⁰⁴ S obzirom na dužinu, detaljnost i sadržaj tih razgovora, kao i karakter predodčenog video-snimka, Pretresno vijeće konstatuje da je **Borovčanin** ostvario značajnu saradnju s tužilaštvom i smatra da ona predstavlja olakšavajući faktor, zbog čega joj pridaje određenu težinu.

⁶²⁹⁹ Borovčaninov završni podnesak, par. 530–533.

⁶³⁰⁰ Završni podnesak tužilaštva, str. 847, par. 2827.

⁶³⁰¹ Borovčaninov završni podnesak, par. 533.

⁶³⁰² V. gore, par. 2139.

⁶³⁰³ Završni podnesak tužilaštva, str. 848, par. 2830.

⁶³⁰⁴ Borovčaninov završni podnesak, par. 538.

2192. Kao što je gore napomenuto, dobrovoljna predaja Međunarodnom sudu može predstavljati olakšavajući faktor.⁶³⁰⁵ Tužilaštvo tvrdi da **Borovčaninovu** predaju Međunarodnom sudu ne treba smatrati olakšavajućim faktorom.⁶³⁰⁶ Prema tvrdnji tužilaštva, **Borovčanin** je, prije nego što se konačno predao, dvije i po godine bio bjegunac.⁶³⁰⁷ Pretresno vijeće ima u vidu relativno dug period tokom kog je **Borovčanin** bio bjegunac prije predaje Međunarodnom sudu i stoga njegovoj predaji pridaje malu težinu kao olakšavajućem faktoru.

2193. **Borovčanin** tvrdi da njegov dobar karakter, koji se ogleda i u njegovim postupcima po okončanju rata u BiH, između ostalog, u njegovom doprinosu provođenju Dejtonskog sporazuma, treba smatrati olakšavajućim faktorom.⁶³⁰⁸ **Borovčanin** takođe tvrdi da je u julu 1995. godine i dalje trpio posljedice ranjavanja u jednom ranijem incidentu s minom, zbog čega je primao intravenozne infuzije i da to treba uzeti u obzir prilikom donošenja ocjene o mjerama ili postupcima koje je mogao da preduzme u tom periodu.⁶³⁰⁹ O **Borovčaninovom** dobrom karakteru svjedočilo je više svjedoka – kako odbrane tako i tužilaštva – i izjavilo da je on pošten, dobar i cijenjen čovjek.⁶³¹⁰ Pretresno vijeće prihvata te iskaze i ima u vidu i činjenicu da je **Borovčanin** 12. i 13. jula primao intravenozne infuzije. Međutim, s obzirom na težak karakter zločina za koje je **Borovčanin** proglašen krivim, Pretresno vijeće će pridati samo ograničenu težinu njegovom dobrom karakteru kao olakšavajućem faktoru i neće pridati nikakvu težinu njegovom zdravstvenom stanju.

2194. Pretresno vijeće ima u vidu **Borovčaninovu** namjeru da sebe i svoje ljude distancira od čuvanja zarobljenika, bosanskih Muslimana, što se moglo vidjeti na sastanku održanom 15. jula u kasarni u preduzeću "Standard", na kojem je on izričito rekao da ne želi da jedinice MUP-a pod njegovom komandom čuvaju zarobljenike koji su uhvaćeni ili su se predali iz kolone.⁶³¹¹ **Borovčanin** je 15. jula takođe predložio ili se saglasio s prijedlogom da se otvori koridor na području Baljkovice kako bi se bosanskim Muslimanima omogućio prolaz ka teritoriji pod

⁶³⁰⁵ V. gore, par. 2140.

⁶³⁰⁶ Završni podnesak tužilaštva, str. 848–849, par. 2831–2832.

⁶³⁰⁷ *Ibid.* U izjavi od 20. marta 2006. godine, podnesenoj s Molbom odbrane da joj se odobri ponošenje Replike i replikom odbrane na odgovor tužilaštva na zahtjev kojim se traži privremeno puštanje na slobodu optuženog Ljubomira Borovčanina, **Borovčanin** je naveo da je donio "krajnje nerazumnu odluku" da ne ispoštuje dogovor da se preda u septembru 2002. godine, zbog čega se izvinio. V. Molba odbrane da joj se odobri ponošenje replike i Replika odbrane na odgovor tužilaštva na zahtjev kojim se traži privremeno puštanje na slobodu optuženog Ljubomira Borovčanina, 23. mart 2006. godine, Dodatak I. V. takođe Odluka po molbi odbrane za privremeno puštanje na slobodu optuženog Ljubomira Borovčanina, 10. maj 2006. godine, par. 21–23 (gdje je Pretresno vijeće zaključilo da je **Borovčanin** naveo samo "opšte, nepotvrđene i neuvjerljive razloge za to što se nije predao u septembru 2002., kao ni u periodu od septembra 2002. do aprila 2005.").

⁶³⁰⁸ Borovčaninov završni podnesak, par. 536–537.

⁶³⁰⁹ *Ibid.*, par. 539.

⁶³¹⁰ V. Momir Nikolić, T. 33202 (24. april 2009. godine); Milan Stojčinović, T. 27624 (30. oktobar 2008. godine); Milomir Savčić, T. 15299 (12. septembar 2007. godine); Predrag Čelić, T. 13512 (28. juni 2007. godine); svjedok PW-162, T. 9318 (23. mart 2007. godine); David Grange, dokazni predmet 4D00556, Izjava na osnovu pravila 92bis (8. april 2008. godine), str. 3–6.

⁶³¹¹ V. gore, par. 1464.

kontrolom ABiH.⁶³¹² Pretresno vijeće te činjenice uzima u obzir kao olakšavajući faktor prilikom odmjeravanja kazne.

(e) Miletić

(i) Karakter i obim učešća optuženog

2195. **Miletić** je odigrao ključnu ulogu u planu prisilnog uklanjanja bosanskih Muslimana iz Srebrenice i Žepe i kontinuirano mu je doprinio u svim fazama. Sastavio je Direktivu br. 7, u kojoj je izložen zajednički plan. Učestvovao je u procesima kojima su enklave sve više lišavane dovoljne humanitarne pomoći i kojima su iscrpljene zalihe i proriđeno ljudstvo Nizozemskog bataljona i Ukrajinske čete, čime su stvoreni nepodnošljivi uslovi za stanovništvo, a UNPROFOR onespoban. **Miletić** je imao ključnu ulogu u primanju i distribuiranju informacija između relevantnih aktera, kako potčinjenih tako i pretpostavljenih, uključujući predsjednika RS-a. U toj funkciji on je omogućio uspješno provođenje plana, što je dovelo do prisilnog uklanjanja hiljada bosanskih Muslimana iz enklava.⁶³¹³

(ii) Otežavajuće okolnosti

2196. Tužilaštvo tvrdi da je **Miletić** bio "ključni član" Glavnog štaba VRS-a i da je zločine za koje se tereti počinio sa svog položaja "na vrhu VRS-a".⁶³¹⁴ Iako je Pretresno vijeće konstatovalo da **Miletić** nije bio na komandnom položaju, ono se uvjerilo da je on, zahvaljujući svojoj ključnoj ulozi koordinatora u Glavnom štabu, imao znatan uticaj na funkcionisanje i rad Glavnog štaba, kao i VRS-a u cjelini.⁶³¹⁵ S obzirom na tu ulogu, jasno je da je **Miletić** bio na centralnom položaju vlasti. **Miletić** je vlast koju je uživao na osnovu svog položaja, povjerenje koje su mu ukazali Milovanović i Mladić i uticaj koji mu je to davalo upotrijebio za organizovanje i provođenje zločinačkog plana prisilnog uklanjanja stanovništva bosanskih Muslimana iz enklava. Sva **Miletićeva** djela i doprinosi ostvareni su putem vlasti koju je uživao na osnovu svog položaja i upravo ih je ta vlast činila posebno efikasnim. S obzirom na te okolnosti, Pretresno vijeće većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje da je **Miletić** zloupotrijebio svoj položaj vlasti u Glavnom štabu i VRS-u i smatra da to predstavlja otežavajući faktor.⁶³¹⁶

⁶³¹² V. gore, par. 1463.

⁶³¹³ V. gore, par. 1716.

⁶³¹⁴ Završni podnesak tužilaštva, str. 845, par. 2822–2823.

⁶³¹⁵ V. gore, par. 1711–1715, 1628, 1635. V. takođe gore poglavlje V, odjeljak B.7(c)–(d).

⁶³¹⁶ V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 68–74.

2197. Tužilaštvo nadalje tvrdi da treba smatrati otežavajućim faktorom činjenicu da je činjenje zločina za koje je **Miletić** proglašen krivim bilo dugotrajno, kao i sistematsko, i da su oni činjeni s predumišljajem i revnošću.⁶³¹⁷ Pretresno vijeće je konstatovalo da je **Miletić** bio uključen u operacije u Srebrenici i Žepi od samog početka - sastavio je Direktivu br. 7, koja je bila osnova za preduzimanje napada na enklave.⁶³¹⁸ On je potom nastavio da aktivno učestvuje u svakoj sljedećoj fazi provođenja plana: ograničavanju dostave humanitarne pomoći, koje je dovelo do katastrofalne humanitarne situacije u enklavama; onesposobljavanju snaga UNPROFOR-a; događajima koji su prethodili vojnom napadu na Srebrenicu i uslijedili poslije tog napada; vojnom napadu na Žepu; provođenju konačne faze plana, to jest odvoženju hiljada bosanskih Muslimana autobusima iz enklava Srebrenice i Žepe; i, naposljetku, potrazi za preostalim bosanskim Muslimanima u Žepi. Pretresno vijeće većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatuje da je **Miletićevo** učešće bilo ne samo dugotrajno nego i sistematsko i toj dugotrajnosti i sistematskom karakteru **Miletićevog** kažnjivog ponašanja pridaje određenu težinu kao otežavajućem faktorom.⁶³¹⁹

2198. Kad je riječ o revnosti i zdušnosti koje tužilaštvo pripisuje **Miletiću**, Pretresno vijeće je konstatovalo da je on kao načelnik za operativno-nastavne poslove svoje zadatke izvršavao predano.⁶³²⁰ Međutim, tužilaštvo nije dokazalo da je ta predanost dostizala razmjere žara koji je bio usmjeren konkretno na činjenje zločina za koje je **Miletić** proglašen krivim. Shodno tome, Pretresno vijeće ne smatra da to predstavlja otežavajući faktor.

2199. Naposljetku, Pretresno vijeće podsjeća na dva sastanka održana 1999. i 2000. godine u štabu Zvorničke brigade, na kojima je **Miletić** apelovao na prisutne da MKSJ-u ne daju nikakve informacije u vezi s događajima koji su se desili u Srebrenici.⁶³²¹ Pretresno vijeće smatra da su ti postupci imali za cilj ometanje pravde, a posebno ometanje rada Međunarodnog suda, i pridaje im primjerenu težinu kao otežavajućem faktorom prilikom određivanja **Miletićeve** kazne.

(iii) Olakšavajuće okolnosti

2200. **Miletić** se poziva na svoju porodičnu situaciju, posebno na zdravstveno stanje svoje supruge, kao olakšavajući faktor.⁶³²² Tužilaštvo tvrdi da su **Miletićeve** lične prilike, to jest njegove poodmakle godine i činjenica da ima porodicu, "trivijalne" u odnosu na počinjene zločine

⁶³¹⁷ Završni podnesak tužilaštva, str. 846–847, par. 2826–2827.

⁶³¹⁸ V. gore, par. 199, 762, 1649.

⁶³¹⁹ V. gore, poglavlje V, odjeljak B.7(d). V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 72–74.

⁶³²⁰ V. gore, par. 1716–1717.

⁶³²¹ V. Momir Nikolić, dokazni predmet C00001, Izjava o činjenicama i prihvatanje krivice, 6. maj 2003. godine, par. 15.

⁶³²² Dokazni predmet 5D01442 (povjerljivo). V. takođe Odluka po Miletićevom zahtjevu za prihvatanje relevantnih informacija na osnovu pravila 85(A)(vi), 1. juli 2009. godine; Zahtjev generala Miletića za prihvatanje relevantnih informacija na osnovu pravila 85(A)(vi) Pravidnika o postupku i dokazima, 2. juni 2009. godine, par. 5–6.

i da ne bi smjele bitno uticati na smanjenje njegove kazne.⁶³²³ Pretresno vijeće napominje da se lične prilike i porodična situacija optuženog mogu uzeti u obzir kao olakšavajući faktori.⁶³²⁴ Međutim, s obzirom na težak karakter zločina za koje je **Miletić** proglašen krivim, Pretresno vijeće tim okolnostima pridaje samo ograničenu težinu prilikom određivanja njegove kazne.

2201. Osim toga, **Miletić** je pozvao nekoliko svjedoka koji su u svojim svjedočenjima govorili o njegovoj "blagoj naravi" i opisali ga kao "časnog" čovjeka i "visoko profesionalnog oficira", koji "[n]ikada nije izražavao netrpeljivost prema pripadnicima druge nacije, rase ili vere".⁶³²⁵ S obzirom na okolnosti ovog predmeta i težinu počinjenih zločina, kojima je hiljadama bosanskih Muslimana nanesena nenadoknativa šteta, Pretresno vijeće pridaje vrlo ograničenu težinu **Miletićevom** navodno dobrom karakteru kao olakšavajućem faktoru.

2202. **Miletić** se nadalje poziva na svoju dobrovoljnu predaju Međunarodnom sudu kao olakšavajući faktor,⁶³²⁶ što potkrepljuje službenom potvrdom srpskih vlasti.⁶³²⁷ Tužilaštvo ne osporava činjenicu da se **Miletić** dobrovoljno predao. Pretresno vijeće nadalje napominje da je optužnica protiv **Miletića** objavljena 25. februara 2005.⁶³²⁸ i da je on doveden u Međunarodni sud 28. februara 2005. godine.⁶³²⁹ Pretresno vijeće se uvjerilo da se **Miletić** dobrovoljno predao i uzima to u obzir kao olakšavajući faktor prilikom određivanja njegove kazne.

(f) Gvero

(i) Karakter i obim učešća optuženog

2203. **Gvero** je bio podrobno upoznat sa strateškim ciljem uklanjanja bosanskih Muslimana iz enklava i svojim nastojanjima da odgodi i spriječi zaštitnu intervenciju međunarodnih snaga dao je značajan doprinos zajedničkom cilju UZP-a prisilnog uklanjanja.⁶³³⁰ Međutim, Pretresno vijeće konstatuje da **Gverin** doprinos UZP-u nije bio ključan za provođenje

⁶³²³ Završni podnesak tužilaštva, str. 850, par. 2835.

⁶³²⁴ V. gore, par. 2140.

⁶³²⁵ Maja Spiroski, T. 29416 (9. decembar 2008. godine); Ivan Đokić, dokazni predmet 5D01392, Izjava na osnovu pravila 92ter (29. maj 2008. godine), par. 7; Zoran Matejić, dokazni predmet 5D01393, Izjava na osnovu pravila 92ter (30. maj 2008. godine), par. 8.

⁶³²⁶ Zahtjev generala Miletića za prihvatanje relevantnih informacija na osnovu pravila 85(A)(vi) Pravilnika o postupku i dokazima, 2. juni 2009. godine, par. 5–6.

⁶³²⁷ Dokazni predmet 5D01445, Potvrda da se optuženi Radivoje Miletić dobrovoljno predao, koju je izdala Kancelarija Nacionalnog saveta za saradnju sa MKSJ-om, s potpisom Dušana Ignjatovića, 11. mart 2009. godine (prema kojoj se **Miletić** dobrovoljno predao vlastima RS-a 24. februara 2005. godine).

⁶³²⁸ *Tužilac protiv Zdravka Tolimira, Radivoja Miletića i Milana Gvere*, predmet br. IT-04-80-I, Odluka po zahtjevu tužilaštva za ukidanje daljnjih dijelova naloga o neobjelodanjivanju, 25. februar 2005. godine.

⁶³²⁹ *V. Tužilac protiv Zdravka Tolimira, Radivoja Miletića i Milana Gvere*, predmet br. IT-04-80-I, Odluka po zahtjevu Radivoja Miletića za privremeno puštanje na slobodu, 19. juli 2005. godine, par. 2.

⁶³³⁰ V. gore, poglavlje V, odjeljak B.8(d) i (e)(i).

zajedničkog cilja. **Gverini** doprinosi UZP-u nisu bili mnogobrojni i nema dokaza da je on učestvovao u procesu donošenja odluka o bilo kojoj vojnoj akciji vezanoj za plan.⁶³³¹

(ii) Otežavajuće okolnosti

2204. Tužilaštvo tvrdi da je **Gvero** bio "ključni član" Glavnog štaba VRS-a i da je zločine za koje se tereti počinio sa svog položaja "na vrhu VRS-a", što treba smatrati otežavajućim faktorom prilikom odmjeravanja kazne.⁶³³² Pretresno vijeće je konstatovalo da se u relevantnom periodu događalo da **Gvero** bude najstariji oficir prisutan u Glavnom štabu VRS-a. S obzirom na tu ulogu i ulogu pomoćnika komandanta, jasno je da je on imao vlast. Kao što je Pretresno vijeće konstatovalo, **Gvero** je svoj doprinos udruženom zločinačkom poduhvatu davao obavljajući zadatke koji nisu spadali u njegove uobičajene dužnosti, iako je jasno da je ta djela odobrio Mladić. Čak i ako se prihvati da je on u tim slučajevima imao *ad hoc* vlast, njegova djela po svom obimu i karakteru ne dosežu nivo zloupotrebe vlasti kako je ona definisana u sudskoj praksi.⁶³³³

2205. Tužilaštvo nadalje tvrdi da dugotrajnost i sistematičnost činjenja zločina takođe treba smatrati otežavajućim faktorima.⁶³³⁴ Pretresno vijeće je konstatovalo da je **Gvero** znao za UZP prisilnog uklanjanja i da je u njemu učestvovao od samog početka.⁶³³⁵ Njegovo učešće nije bilo ograničeno na početne faze plana, već je trajalo sve vrijeme provođenja plana.⁶³³⁶ Međutim, imajući posebno u vidu karakter i obim **Gverinog** doprinosa UZP-u, Pretresno vijeće smatra da trajanje njegovog kašnjenog ponašanja ne predstavlja otežavajući faktor prilikom odmjeravanja kazne.

2206. Tužilaštvo takođe tvrdi da revnost i zdušnost mogu biti relevantni faktori prilikom odmjeravanja kazne.⁶³³⁷ Uloga koju je **Gvero** imao kao pomoćnik komandanta za moral, vjerske i pravne poslove bila je uglavnom vezana za propagandno djelovanje. Pretresno vijeće konstatuje da nema dovoljno dokaza iz kojih se vidi da je **Gvero** pokazao neku posebnu revnost ili zdušnost u vezi sa svojim kašnjenim djelovanjem. Pretresno vijeće smatra da to ne predstavlja otežavajući faktor prilikom odmjeravanja kazne.

(iii) Olakšavajuće okolnosti

⁶³³¹ *Ibid.*

⁶³³² Završni podnesak tužilaštva, str. 845, par. 2823.

⁶³³³ V. gore, poglavlje V, odjeljak B.8(d). V. takođe gore, par. 2139.

⁶³³⁴ Završni podnesak tužilaštva, str. 847, par. 2827.

⁶³³⁵ V. gore, poglavlje V, odjeljak B.8(e)(i).

⁶³³⁶ V. gore, poglavlje V, odjeljak B.8(e)(i)b.

⁶³³⁷ Završni podnesak tužilaštva, str. 847, par. 2827.

2207. **Gvero** tvrdi da njegovu dobrovoljnu predaju Međunarodnom sudu treba smatrati olakšavajućom okolnošću.⁶³³⁸ Pretresno vijeće je već napomenulo da se **Gvero** dobrovoljno predao i tužilaštvo to ne osporava.⁶³³⁹ Shodno tome, Pretresno vijeće smatra da **Gverina** dobrovoljna predaja predstavlja olakšavajući faktor prilikom određivanja kazne.

2208. **Gvero** nadalje tvrdi da njegove godine u kombinaciji s lošim zdravstvenim stanjem treba smatrati olakšavajućim faktorom prilikom određivanja kazne.⁶³⁴⁰ Tužilaštvo tvrdi da su **Gverine** lične prilike, to jest njegove godine i činjenica da ima porodicu, "trivijalne" u poređenju s počinjenim zločinima i da ne bi smjele bitno uticati na smanjenje primjerene kazne.⁶³⁴¹ Iako Pretresno vijeće prihvata da se kod odmjeravanja mora voditi računa o težini zločina, ono napominje da se lične prilike optuženog mogu uzeti u obzir kao olakšavajući faktor.⁶³⁴² Pretresno vijeće je uzelo u obzir i **Gverine** poodmakle godine i njegove zdravstvene probleme i tim faktorima pridalo određenu težinu prilikom određivanja kazne.

2209. **Gvero** se takođe poziva na određene dokaze koji su tokom suđenja predloženi u prilog njegovom dobrom karakteru, profesionalizmu i sklonosti saradnji.⁶³⁴³ S obzirom na karakter zločina za koje je **Gvero** proglašen odgovornim, Pretresno vijeće pridaje vrlo ograničenu težinu **Gverinom** navodno dobrom karakteru kao olakšavajućem faktoru.

(g) Pandurević

(i) Karakter i obim učešća optuženog

2210. Pretresno vijeće na početku ističe da su zločini za koje je **Pandurević** proglašen odgovornim ozbiljni i teški. Za takve zločine se obično izriču visoke kazne. Međutim, **Pandurevićev** slučaj u više nego jednom pogledu karakteriše niz neuobičajenih i izuzetnih činjenica i okolnosti. Iz tog razloga Pretresno vijeće prilikom određivanja primjerene kazne mora razmotriti posebne okolnosti predmeta, kao i **Pandurevićevo** kažnjivo ponašanje uopšte i njegovu konkretnu ulogu u činjenju zločina.

a. Prisilno premještanje

⁶³³⁸ Gverina završna riječ, T. 34742–34743 (11. septembar 2009. godine).

⁶³³⁹ V. Odluka po zahtjevu Milana Gvere za privremeno puštanje na slobodu, 19. juli 2005. godine, par. 11; Završni podnesak tužilaštva, par. 2831–2832.

⁶³⁴⁰ Gverina završna riječ, T. 34743 (11. septembar 2009. godine).

⁶³⁴¹ Završni podnesak tužilaštva, str. 850, par. 2835.

⁶³⁴² V. gore, par. 2140.

⁶³⁴³ Gverin završni podnesak, str. 115-117, par. 50-54; Gverina završna riječ, T. 34742 (11. septembar 2009. godine). V. Zvonko Bajagić, T. 32488-32489 (9. mart 2009. godine); Novica Simić, T. 28577-28578 (20. novembar 2008. godine); dokazni predmet 6D00312, Izvještaj Odjeljenja bezbjednosti Komande 1. krajiškog korpusa podnesen Sektoru za bezbjednosno-obavještajne poslove ili Upravi za bezbjednost Glavnog štaba VRS-a, s Bogojevićevim potpisom, 7. februar 1995. godine, str. 1; dokazni predmet 6D00194, Fotografija boce s naljepnicom na kojoj piše "Poklon za general-potpukovnika Milana Gveru".

2211. **Pandurević** nije bio učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja.⁶³⁴⁴ On nije dijelio namjeru ostvarivanja njegovog zajedničkog cilja.⁶³⁴⁵ Tokom operacije premještanja nije bio u Potočarima i ni na koji način nije učestvovao u izradi plana i zamisli te operacije.⁶³⁴⁶ Njegova odgovornost za krivično djelo prisilnog premještanja ne proizlazi iz direktnog učešća u prisilnom premještanju nego iz učešća u vojnoj operaciji "Krivaja-95".

2212. Pretresno vijeće je konstatovalo da je **Pandurević** učestvovao u operaciji "Krivaja-95" znajući da postoji zločinački plan da se bosanski Muslimani prisilno uklone iz enklava i znajući da svojim djelima praktično pomaže da se počini prisilno premještanje bosanskih Muslimana iz srebreničke enklave.⁶³⁴⁷ Međutim, **Pandurević** je u toj vojnoj operaciji takođe učestvovao znajući za njene legitimne vojne ciljeve koji su se odnosili na to da se porazi ABiH.⁶³⁴⁸ S tim u vezi, Pretresno vijeće posebno vodi računa o činjenici da je operacija "Krivaja-95" imala dvojaku svrhu i da se **Pandurevićeva** uloga kao vojnog komandanta na taktičkom nivou sastojala od djelovanja na ostvarivanju vojnih ciljeva za koje se može tvrditi da su legitimni. S obzirom na te faktore, Pretresno vijeće konstatuje da ograničeni karakter **Pandurevićevog** učešća u prisilnom premještanju umanjuje težinu njegovog kažnjivog ponašanja, što je uzeto u obzir prilikom određivanja kazne za njegove zločine.

b. Ubistvo

2213. **Pandurević** nije bio učesnik UZP-a ubistva.⁶³⁴⁹ On nije dijelio namjeru ostvarivanja njegovog zajedničkog cilja niti mu je doprinio u znatnoj mjeri.⁶³⁵⁰ Za tu gnusnu operaciju ubijanja nije unaprijed znao i nije ni na koji način učestvovao u njenom planiranju ni provođenju.⁶³⁵¹ Pretresno vijeće podsjeća da je **Pandurević** u prvoj polovini jula bio odsutan sa zborničkog područja jer je bio angažovan u borbenim dejstvima i da se vratio tek kad je operacija ubijanja koja je izvođena na tom području već uveliko odvijala i kad je znatan broj zarobljenika već bio pogubljen.⁶³⁵²

2214. Pretresno vijeće je većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, konstatovalo da je **Pandurević** odgovoran za krivično djelo ubistva na osnovu jednog slučaja nečinjenja.⁶³⁵³ Njegova odgovornost za to ne proističe iz neke aktivne, namjerne radnje, već iz

⁶³⁴⁴ V. gore, par. 2000.

⁶³⁴⁵ V. gore, par. 2000–2007.

⁶³⁴⁶ V. gore, par. 2001.

⁶³⁴⁷ V. gore, par. 2010–2012.

⁶³⁴⁸ V. gore, par. 1996, 2000.

⁶³⁴⁹ V. gore, par. 1879.

⁶³⁵⁰ V. gore, par. 1967, 1978.

⁶³⁵¹ V. gore, par. 1969–1970, 1972–1973.

⁶³⁵² V. gore, par. 1884, 1861, 1969.

⁶³⁵³ V. gore, par. 1991; dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 60–66.

propusta da ispuni svoju pravnu obavezu da zaštiti ranjene zarobljenike iz bolnice u Milićima.⁶³⁵⁴ Pretresno vijeće napominje da propust da se ispuni određena pravna obaveza predstavlja težak oblik odgovornosti, pogotovo ako se tim propustom doprinosi ubistvu, kao što je ovdje slučaj. Prema tome, **Pandurevićevo** nečinjenje se ne može trivijalizirati. Međutim, Pretresno vijeće je takođe uzelo u obzir okolnosti s kojima je **Pandurević** bio suočen, između ostalog, činjenicu da je iza operacije ubijanja stajalo visoko rukovodstvo, kao i karakter njegovog nečinjenja. Po mišljenju Pretresnog vijeća, ti faktori u nekoj ograničenoj mjeri umanjuju težinu njegovog nečinjenja, što je uzeto u obzir prilikom određivanja kazne za njegov zločin.

2215. Pretresno vijeće je takođe konstatovalo da **Pandurević** kao nadređeni u smislu člana 7(3) Statuta nije preduzeo nužne i razumne mjere da svoje podređene spriječi u činjenju i u pomaganju i podržavanju krivičnog djela ubistva 15. i 16. jula.⁶³⁵⁵ **Pandurevićev** propust da spriječi posebno teškim čini činjenica da se odnosio na učešće njegovih ljudi u operaciji ubijanja velikih razmjera. Pretresno vijeće istovremeno ima u vidu okolnosti vezane za taj propust, konkretno činjenicu da se **Pandurević** malo prije toga vratio na to područje i da je bilo i drugih zadataka kojima se morao hitno posvetiti. Pretresno vijeće je uzelo u obzir sve te faktore prilikom određivanja primjerene kazne.

(ii) Otežavajuće okolnosti

2216. Tužilaštvo tvrdi da je **Pandurević** kao komandant Zvorničke brigade bio na visokom komandnom položaju i da je zloupotrijebio svoja komandna ovlaštenja kako bi počinio zločine za koje se tereti.⁶³⁵⁶ Pretresno vijeće je konstatovalo da je **Pandurević** kao komandant Zvorničke brigade bio na visokom komandnom položaju u VRS-u.⁶³⁵⁷ Međutim, s obzirom na vojni karakter njegovog doprinosa prisilnom premještanju i na vrstu njegove odgovornosti za ubistvo, dokazi ne pokazuju da je on te zločine počinio putem zloupotrebe položaja, zbog čega Pretresno vijeće smatra da to ne predstavlja otežavajući faktor.

2217. Pored toga, tužilaštvo tvrdi da dugotrajno i sistematsko učešće u zločinima za koje se **Pandurević** tereti treba smatrati otežavajućom okolnošću.⁶³⁵⁸ Pošto je razmotrilo karakter i trajanje učešća u zločinima za koje je **Pandurević** proglašen krivim, Pretresno vijeće konstatuje da njegova djela i propusti ni u kom smislu ne predstavljaju dugotrajno ili sistematsko učešće koje bi bilo otežavajući faktor.

⁶³⁵⁴ V. gore, par. 1986–1990.

⁶³⁵⁵ V. gore, par. 2051.

⁶³⁵⁶ Završni podnesak tužilaštva, str. 845, par. 2823.

⁶³⁵⁷ V. gore, par. 1841.

⁶³⁵⁸ Završni podnesak tužilaštva, str. 847, par. 2827.

2218. Tužilaštvo takođe tvrdi da revnost, odnosno zdušnost koje je optuženi pokazao prilikom činjenja zločina treba smatrati otežavajućim faktorima.⁶³⁵⁹ Pretresno vijeće napominje da je konstatovano da **Pandurević** nije imao namjeru ostvarivanja zajedničkog cilja UZP-a ubistva i UZP-a prisilnog uklanjanja i da mu je osuđujuća presuda izrečena na osnovu znanja o namjeri drugih, kao i propusta da zaštiti zarobljenike koji su bili pod njegovim nadzorom i da spriječi kažnjivo ponašanje svojih podređenih.⁶³⁶⁰ Pretresno vijeće konstatuje da, sve u svemu, nema apsolutno nikakvih dokaza da je **Pandurević** u zločinima za koje je proglašen odgovornim učestvovao s žarom, odnosno revnošću. Shodno tome, Pretresno vijeće smatra da to ne predstavlja otežavajući faktor.

(iii) Olakšavajuće okolnosti

a. Otvaranje koridora u Baljkovici i vandredni borbeni izvještaji

2219. Osim činjenice da je **Pandurevićevo** učešće u zločinima bilo ograničenih razmjera, Pretresno vijeće smatra da i njegov čin otvaranja koridora u Baljkovici 16. jula zaslužuje da bude uzet u obzir kao olakšavajući faktor. Snažan utisak ostavlja **Pandurevićeve** odluka da otvori koridor i omogući bezbjedan prolaz hiljadama muškaraca, bosanskih Muslimana, koja je donesena u vrijeme kad su drugi pripadnici VRS-a, bez milosti i u skladu s planom da se izvrši genocid, aktivno učestvovali u hvatanju, zarobljavanju i pogubljenjima bosanskih Muslimana.⁶³⁶¹ Postupivši na taj način, on je možda spasio hiljade života. Tu odluku je donio u suprotnosti s narednjima pretpostavljenih i znajući da bi zbog toga mogao imati problema.⁶³⁶² U jednom periodu koji su obilježili ljudska slabost, okrutnost i izopačenost, ovaj **Pandurevićev** čin se izdvaja kao primjer hrabrosti i čovječnosti.

2220. Tužilaštvo tvrdi da **Pandurevićeve** odluka da otvori koridor kako bi omogućio prolaz koloni nije donesena iz humanitarnih razloga, nego iz vojne nužde.⁶³⁶³ Međutim, po mišljenju Pretresnog vijeća, sve i da su **Pandurevićevi** motivi uključivali vojne razloge i zaštitu srpskih života, to ne mijenja činjenicu da je on, objektivno gledano, spasio hiljade života. Sve u svemu, Pretresno vijeće se uvjerilo da je **Pandurevićev** čin otvaranja koridora jasan i uvjerljiv primjer pružanja pomoći potencijalnim žrtvama.

2221. Pretresno vijeće smatra da, pored **Pandurevićevih** postupaka u Baljkovici, i njegovi vandredni borbeni izvještaji od 15. i 18. jula predstavljaju čin hrabrosti. Kao što je već

⁶³⁵⁹ *Ibid.*

⁶³⁶⁰ V. gore, par. 1979, 1991, 2007, 2012, 2066.

⁶³⁶¹ V. gore, par. 1873.

⁶³⁶² V. gore, par. 1873–1874, 1885, 1887, 1896.

⁶³⁶³ Završni podnesak tužilaštva, par. 1598–1607; str. 849, par. 2833.

konstatovano, ti izvještaji su jedini primjer suprotstavljanja, u pismenom obliku, nekog visoko pozicioniranog pripadnika VRS-a Vrhovnoj komandi u vezi s operacijom ubijanja.⁶³⁶⁴

2222. Na kraju, Pretresno vijeće iz tih razloga pridaje znatnu težinu tim **Pandurevićevim** postupcima kao olakšavajućim faktorima prilikom određivanja kazne.

b. Drugi olakšavajući faktori

2223. **Pandurević** tvrdi da je, osim svojim ponašanjem u Baljkovici u julu 1995. godine, u više drugih prilika tokom rata zaštitio bosanske Muslimane od ozbiljne opasnosti,⁶³⁶⁵ kao i da je u nastupu prema bosanskim Muslimanima bio prilično tolerantan, što pokazuje da "nema predrasuda i da je, generalno, dobrog karaktera".⁶³⁶⁶ U vezi s **Pandurevićevim** argumentom da je pomagao žrtvama, tužilaštvo tvrdi da dokazi koje je predočio "nemaju nikakvu vrijednost" i da ne bi smjeli poslužiti kao osnova za ublažavanje kazne.⁶³⁶⁷ Pretresno vijeće je proučilo te druge dokaze o **Pandurevićevom** dobrom karakteru i prihvata ih, ali im pridaje samo ograničenu težinu kao olakšavajućem faktoru.

2224. Što se tiče dobrovoljne predaje kao mogućeg olakšavajućeg faktora, tužilaštvo tvrdi da je **Pandurević** gotovo tri i po godine bježao od pravde.⁶³⁶⁸ **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da se nije predao odmah kad je saznao za optužnicu zato što je htio pričekati da njegova dva sina budu dovoljno velika da im može objasniti zašto mora da ode.⁶³⁶⁹ Pretresno vijeće podsjeća da je ranije prihvatilo da se **Pandurević** dobrovoljno predao Međunarodnom sudu.⁶³⁷⁰ Međutim, ono smatra je da prilikom odmjeravanja težine koju valja pridati tom faktoru potrebno uzeti u

⁶³⁶⁴ V. gore, par. 1957.

⁶³⁶⁵ V., na primjer, Pandurevićeva završna riječ, T. 34752 (14. septembar 2009. godine) (gdje se tvrdi da je 1992. godine, dok je bio stacioniran u Višegradu, **Pandurević** zaštitio civile, Muslimane, od pripadnika srpskih paravojnih formacija i poslao im hranu), T. 34753 (14. septembar 2009. godine) (gdje se tvrdi da je, nedugo nakon što je postao komandant Zvorničke brigade, **Pandurević** uspostavio kontakt s komandantom protivničkih muslimanskih snaga Šemsudinom Muminovićem, što je dovelo do redovne razmjene zarobljenika i uspostave primirjâ koja su objema stranama omogućila da imaju po dvije sjetve godišnje), T. 34754–34755 (14. septembar 2009. godine) (gdje se tvrdi da je u januaru 1993. godine u Kamenici ili njenoj okolini **Pandurević** odobrio dnevni prolaz civila, bosanskih Muslimana, kako bi ljudima koji zbog borbi nisu mogli izaći s tog područja omogućio da bezbjedno prođu; da je 1993. godine **Pandurević** pristao na evakuaciju kolone civila, bosanskih Muslimana, iz rejona Ustiprače i da je obezbijedio da se ona izvrši; i da je, nakon što se 15. jula 1995. vratio u Zvorničku brigadu, **Pandurević** 18. jula 1995. godine naredio da grupa od sedam do deset zarobljenih mladića, bosanskih Muslimana, bude puštena na slobodu i da ju je vratio na muslimansku stranu). V. takođe, npr., Šemsudin Muminović, dokazni predmet 7D01191, Izjava na osnovu pravila 92bis (11. april 2008. godine), str. 2-3 (gdje je rekao da su 1993. i 1994. godine, dok je bio komandant brigade u ABiH, on i **Pandurević** dogovorili i organizovali razmjenu ratnih zarobljenika i da su nekoliko puta dogovorili primirje, koje je svaki put u potpunosti ispoštovano, što je civilima, bosanskim Muslimanima, omogućilo da obave sjetvu i žetvu i na što je **Pandurević** pristao bez saglasnosti svojih pretpostavljenih); svjedok 7DW-14, dokazni predmet 7D01192, Povjerljivo - izjava na osnovu pravila 92ter (16. maj 2008. godine), par. 3, 6–8, 11 (gdje je rekao da je **Pandurević** 1992. godine dogovorio nekoliko razmjena zarobljenika s Ahmetom Sejdićem, komandantom brigade ABiH, i da je jednom prilikom u znak dobre volje poslao kamion hrane za opkoljeno Goražde).

⁶³⁶⁶ Pandurevićeva završna riječ, T. 34751–34755 (14. septembar 2009. godine).

⁶³⁶⁷ Završni podnesak tužilaštva, str. 849, par. 2833.

⁶³⁶⁸ *Ibid.*, str. 848, par. 2831.

⁶³⁶⁹ Vinko Pandurević, T. 31260–31261 (11. februar 2009. godine).

⁶³⁷⁰ *Tužilac protiv Vujadina Popovića, Ljubiše Beare, Drage Nikolića, Ljubomira Borovčanina, Zdravka Tolimira, Radivoja Miletića, Milana Gvere, Vinka Pandurevića i Milorada Trbića*, predmet br. IT-05-88-PT, Odluka po Pandurevićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, 21. juli 2008. godine, par. 20.

obzir i okolnosti te predaje.⁶³⁷¹ S tim u vezi, Pretresno vijeće ima u vidu dug period tokom kojeg je **Pandurević** ostao na slobodi prije nego što se predao i činjenicu da je postavljao uslove za svoju predaju. Pretresno vijeće nadalje ima u vidu da su **Pandurevićeva** objašnjenja za to što se nije predao prije 2005. godine bila nepotkrijepljena i uopštena.⁶³⁷² S obzirom na to znatno kašnjenje, Pretresno vijeće **Pandurevićevoj** predaji pridaje samo ograničenu težinu kao olakšavajućem faktoru.

2225. Tužilaštvo nadalje tvrdi da je činjenica da **Pandurević** ima porodicu "trivijalna" u odnosu na počinjene zločine i da ne bi smjela bitno uticati na smanjenje njegove kazne.⁶³⁷³ Imajući u vidu težak karakter zločina za koje je **Pandurević** proglašen krivim, Pretresno vijeće pridaje ograničenu težinu **Pandurevićevoj** porodičnoj situaciji kao olakšavajućoj okolnosti.

4. Opšta praksa izricanja zatvorskih kazni na sudovima bivše Jugoslavije

2226. Prilikom određivanja primjerene kazne za svakog od optuženih Pretresno vijeće je uzelo u obzir opštu praksu izricanja zatvorskih kazni na sudovima BiH u vrijeme činjena zločina navedenih u Optužnici. Ono je takođe uzelo u obzir zakonske propise koji su tada bili na snazi, kao i njihov kasniji razvoj.⁶³⁷⁴

5. Doživotna kazna i mogućnost prijevremenog puštanja na slobodu

2227. Tužilaštvo tvrdi da, ako Pretresno vijeće odluči da **Popović, Beara, Nikolić, Borovčanin** i **Pandurević** moraju izdržavati doživotnu kaznu zatvora, ono to mora eksplicitno navesti kako bi se jasno znalo kakva je bila njegova namjera kada jednom optuženi prema pravnim propisima relevantnih država steknu pravo da budu uzeti u razmatranje za prijevremeno puštanje na slobodu.⁶³⁷⁵

2228. Pravilo 101(A) predviđa da pretresna vijeća mogu izreći kaznu, "uključujući i doživotnu kaznu zatvora". Pretresno vijeće napominje da prema propisima Međunarodnog suda pravo na prijevremeno puštanje na slobodu zavisi od važećih pravnih propisa države u kojoj

⁶³⁷¹ V. *Tužilac protiv Vinka Pandurevića i Milorada Trbića*, predmet br. IT-05-86-AR65.1, Odluka po interlokutarnoj žalbi na odluku Pretresnog vijeća kojom se Vinku Pandureviću odbija molba za privremeno puštanje na slobodu, 3. oktobar 2005. godine, par. 7-8 (gdje je Žalbno vijeće zaključilo da Pretresno vijeće nije postupilo nerazumno kada je, na osnovu ocjene okolnosti **Pandurevićeve** predaje, njenu dokaznu vrijednost uzelo s rezervom i veću težinu pridalo činjenici da je on ostao na slobodi više od tri godine).

⁶³⁷² V. *Tužilac protiv Vinka Pandurevića*, predmet br. IT-05-86-PT, Replika odbrane na odgovor tužilaštva na zahtjev za privremeno puštanje Vinka Pandurevića na slobodu, 17. juni 2005. godine, par. 12 (gdje se kaže da je **Pandurević** izjavio da se "nije mogao predati ranije" "zbog okolnosti i brige za bezbjednost svoje porodice").

⁶³⁷³ Završni podnesak tužilaštva, par. 2835.

⁶³⁷⁴ Član 24 Statuta. V. Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 84-85 (gdje je zaključeno da "Međunarodni sud, budući da ima primat nad nacionalnim sudovima u bivšoj Jugoslaviji, nije obavezan postupati u skladu sa zakonom ili praksom odmjeravanja kazni u bivšoj Jugoslaviji. On tu praksu samo mora uzeti u obzir." *Ibid.*, par. 84 (fusnote izostavljene)).

⁶³⁷⁵ Završni podnesak tužilaštva, str. 851, par. 2842.

osuđeni izdržava kaznu zatvora i da ta država o tom pravu mora obavijestiti Međunarodni sud. Odluku o tome da li treba odobriti prijevremeno puštanje na slobodu na kraju donosi predsjednik Međunarodnog suda, poslije savjetovanja sa članovima Vijeća koje je izreklo kaznu i članovima Kolegija.⁶³⁷⁶ Pretresno vijeće odbija da se *a priori* izjasni o eventualnoj budućoj molbi za prijevremeno puštanje na slobodu u skladu s članom 28 Statuta i pravilom 125 Pravilnika.

6. Uračunavanje vremena provedenog u pritvoru

2229. Prema pravilu 101(C), osuđeni imaju pravo da im se u izdržavanje kazne uračuna vrijeme koje su proveli u pritvoru čekajući na suđenje ili tokom suđenja.

⁶³⁷⁶ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Dragan Nikolić*, par. 94–98.

IX. DISPOZITIV

Razmotrivši sve dokaze i argumente strana u postupku, i na osnovu utvrđenog činjeničnog stanja i pravnih zaključaka Pretresnog vijeća u ovoj Presudi, mi, sudije Međunarodnog suda za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine, odlučujemo kako slijedi:

- **Vujadin Popović**

Optuženi **Vujadin Popović** je **KRIV** po članu 7(1) Statuta, na osnovu činjenja, po sljedećim tačkama:

tačka 1: genocid;

tačka 3: istrebljivanje, kao zločin protiv čovječnosti;

tačka 5: ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

tačka 6: progon, kao zločin protiv čovječnosti.

Shodno principima vezanim za kumulativno osuđivanje, Pretresno vijeće **Vujadinu Popoviću NE IZRIČE** osuđujuću presudu po sljedećim tačkama:

tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida;

tačka 4: ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti.

Optuženi **Vujadin Popović NIJE KRIV** po sljedećim tačkama i stoga se oslobađa optužbi po njima:

tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti;

tačka 8: deportacija, kao zločin protiv čovječnosti.

Pošto je pridalo odgovarajuću težinu olakšavajućim faktorima, Pretresno vijeće, s obzirom na težinu izvršenih zločina i znatnu odgovornost koju za njih snosi **Vujadin Popović**, ipak smatra da je u njegovom slučaju primjerena jedino doživotna kazna zatvora.

Popović je doveden u pritvor Međunarodnog suda u vezi s ovom Optužnicom 14. aprila 2005. godine. Prema tome, on je do sada u pritvoru proveo 1.884 dana. Prema pravilu 101(C) Pravilnika, osuđeni ima pravo da mu se to vrijeme uračuna u izdržavanje kazne. Shodno pravilu 103(A), on će

ostati u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne dovrše pripreme za njegovo prebacivanje u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

- **Ljubiša Beara**

Optuženi **Ljubiša Beara** je **KRIV** po članu 7(1) Statuta, na osnovu činjenja, po sljedećim tačkama:

tačka 1: genocid;

tačka 3: istrebljivanje, kao zločin protiv čovječnosti;

tačka 5: ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

tačka 6: progon, kao zločin protiv čovječnosti.

Shodno principima vezanim za kumulativno osuđivanje, Pretresno vijeće **Ljubiši Beari NE IZRIČE** osuđujuću presudu po sljedećim tačkama:

tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida;

tačka 4: ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti.

Optuženi **Ljubiša Beara NIJE KRIV** i po sljedećim tačkama i stoga se oslobađa optužbi po njima:

tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti;

tačka 8: deportacija, kao zločin protiv čovječnosti.

Pošto je pridalo odgovarajuću težinu olakšavajućim faktorima, Pretresno vijeće, s obzirom na težinu izvršenih zločina i ključnu odgovornost koju za njih snosi **Ljubiša Beara**, ipak smatra da je u njegovom slučaju primjerena jedino doživotna kazna zatvora.

Beara je doveden u pritvor Međunarodnog suda u vezi s ovom Optužnicom 10. oktobra 2004. godine. Prema tome, on je do sada u pritvoru proveo 2.070 dana. Prema pravilu 101(C) Pravilnika, osuđeni ima pravo da mu se to vrijeme uračuna u izdržavanje kazne. Shodno pravilu 103(A), on će ostati u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne dovrše pripreme za njegovo prebacivanje u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

- **Drago Nikolić**

Optuženi **Drago Nikolić** je **KRIV** po članu 7(1) Statuta, na osnovu pomaganja i podržavanja, po sljedećoj tački:

tačka 1: genocid.

Optuženi **Drago Nikolić** je **KRIV** po članu 7(1) Statuta, na osnovu činjenja, po sljedećim tačkama:

tačka 3: istrebljivanje, kao zločin protiv čovječnosti;

tačka 5: ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

tačka 6: progon, kao zločin protiv čovječnosti.

Shodno principima vezanim za kumulativno osuđivanje, Pretresno vijeće **Dragi Nikoliću NE IZRIČE** osuđujuću presudu po sljedećoj tački:

tačka 4: ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti.

Optuženi **Drago Nikolić NIJE KRIV** i po sljedećim tačkama i stoga se oslobađa optužbi po njima:

tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida;

tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti;

tačka 8: deportacija, kao zločin protiv čovječnosti.

Pošto je pridalo odgovarajuću težinu olakšavajućim faktorima, Pretresno vijeće, s obzirom na težinu izvršenih zločina i odgovornost koju za njih snosi **Nikolić**, ipak smatra da njegovi postupci zaslužuju tešku kaznu. Pretresno vijeće osuđuje **Dragu Nikolića** na kaznu zatvora u trajanju od 35 godina.

Nikolić je doveden u pritvor Međunarodnog suda u vezi s ovom Optužnicom 17. marta 2005. godine. Prema tome, on je do sada u pritvoru proveo 1.912 dana, uključujući dane za koje mu je odobreno privremeno puštanje iz pritvora. Prema pravilu 101(C) Pravidnika, osuđeni ima pravo da mu se to vrijeme uračuna u izdržavanje kazne. Shodno pravilu 103(A), on će ostati u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne dovrše pripreme za njegovo prebacivanje u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

- **Ljubomir Borovčanin**

Optuženi **Ljubomir Borovčanin** je **KRIV** po članu 7(1) Statuta, na osnovu pomaganja i podržavanja, po sljedećim tačkama:

tačka 3: istrebljivanje, kao zločin protiv čovječnosti;

tačka 5: ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

tačka 6: progon, kao zločin protiv čovječnosti;

tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti, po mišljenju većine članova pretresnog vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Kwona.

Optuženi **Ljubomir Borovčanin** je **KRIV** po članu 7(3) Statuta po sljedećim tačkama:

tačka 4: ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti;

tačka 5: ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja.

Shodno principima vezanim za kumulativno osuđivanje, Pretresno vijeće **Ljubomiru Borovčaninu NE IZRIČE** osuđujuću presudu po članu 7(1) Statuta po sljedećoj tački:

tačka 4: ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti.

Optuženi **Ljubomir Borovčanin NIJE KRIV** po sljedećim tačkama i stoga se oslobađa optužbi po njima:

tačka 1: genocid;

tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida;

tačka 8: deportacija, kao zločin protiv čovječnosti.

Pošto je razmotrilo sve gorepomenute okolnosti, Pretresno vijeće smatra da kazna zatvora u trajanju od 17 godina na primjeren način odražava stepen krivične odgovornosti **Ljubomira Borovčanina**.

Borovčanin je doveden u pritvor Međunarodnog suda u vezi s ovom Optužnicom 1. aprila 2005. godine. Prema tome, on je do sada u pritvoru proveo 1.897 dana, uključujući dane za koje mu je odobreno privremeno puštanje iz pritvora. Prema pravilu 101(C) Pravidnika, osuđeni ima pravo da mu se to vrijeme uračuna u izdržavanje kazne. Shodno pravilu 103(A), on će ostati u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne dovrše pripreme za njegovo prebacivanje u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

- **Radivoje Miletić**

Optuženi **Radivoje Miletić** je **KRIV** po članu 7(1) Statuta, na osnovu činjenja, po sljedećim tačkama:

tačka 4: ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti, po mišljenju većine članova Pretresnog vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Kwona;

tačka 6: progon, kao zločin protiv čovječnosti;

tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti.

Optuženi **Radivoje Miletić NIJE KRIV** po sljedećim tačkama i stoga se oslobađa optužbi po njima:

tačka 5: ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

tačka 8: deportacija, kao zločin protiv čovječnosti.

Pošto je razmotrilo sve gorepomenute okolnosti, Pretresno vijeće smatra da kazna zatvora u trajanju od 19 godina na primjeren način odražava stepen krivične odgovornosti **Radivoja Miletića**.

Miletić je doveden u pritvor Međunarodnog suda u vezi s ovom Optužnicom 28. februara 2005. godine. Nekoliko puta mu je odobravano privremeno puštanje na slobodu.⁶³⁷⁷ Prema tome, on je do sada u pritvoru proveo 1.489 dana. Prema pravilu 101(C) Pravilnika, osuđeni ima pravo da mu se to vrijeme uračuna u izdržavanje kazne. Shodno pravilu 103(A), on će ostati u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne dovrše pripreme za njegovo prebacivanje u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

- **Milan Gvero**

Optuženi **Milan Gvero** je **KRIV** po članu 7(1) Statuta, na osnovu činjenja, po sljedećim tačkama:

tačka 6: progon, kao zločin protiv čovječnosti;

tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti.

Optuženi **Milan Gvero NIJE KRIV** po sljedećim tačkama i stoga se oslobađa optužbi po njima:

tačka 4: ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti;

tačka 5: ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja;

tačka 8: deportacija, kao zločin protiv čovječnosti.

Pošto je razmotrilo sve gorepomenute okolnosti, Pretresno vijeće smatra da kazna zatvora u trajanju od pet godina na primjeren način odražava stepen krivične odgovornosti **Milana Gvere**.

⁶³⁷⁷ V. dolje, Dodatak II, Historijat postupka, par. 12, 60.

Gvero je doveden u pritvor Međunarodnog suda u vezi s ovom Optužnicom 24. februara 2005. godine. Nekoliko puta mu je odobreno privremeno puštanje na slobodu.⁶³⁷⁸ Prema tome, on je do sada u pritvoru proveo 1.494 dana. Prema pravilu 101(C) Pravilnika, osuđeni ima pravo da mu se to vrijeme uračuna u izdržavanje kazne. Shodno pravilu 103(A), on će ostati u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne dovrše pripreme za njegovo prebacivanje u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

- **Vinko Pandurević**

Optuženi **Vinko Pandurević** je **KRIV** po članu 7(1) Statuta, na osnovu pomaganja i podržavanja, po sljedećim tačkama:

tačka 4: ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti, po mišljenju većine članova Pretresnog vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Kwona;

tačka 5: ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja, po mišljenju većine članova Pretresnog vijeća, uz suprotno mišljenje sudije Kwona;

tačka 6: progon, kao zločin protiv čovječnosti;

tačka 7: nehumana djela (prisilno premještanje), kao zločin protiv čovječnosti.

Optuženi **Vinko Pandurević** je **KRIV** po članu 7(3) Statuta po sljedećim tačkama:

tačka 4: ubistvo, kao zločin protiv čovječnosti;

tačka 5: ubistvo, kao kršenje zakona ili običaja ratovanja.

Optuženi **Vinko Pandurević** **NIJE KRIV** po sljedećim tačkama i stoga se oslobađa optužbi po njima:

tačka 1: genocid;

tačka 2: udruživanje radi vršenja genocida;

tačka 3: istrebljivanje, kao zločin protiv čovječnosti;

tačka 8: deportacija, kao zločin protiv čovječnosti.

⁶³⁷⁸ V. dolje, Dodatak II, Historijak postupka, par. 12, 60–61.

Pošto je razmotrilo sve gorepomenute okolnosti, Pretresno vijeće smatra da kazna zatvora u trajanju od 13 godina na primjeren način odražava stepen krivične odgovornosti **Vinka Pandurevića**.⁶³⁷⁹

Pandurević je doveden u pritvor Međunarodnog suda u vezi s ovom Optužnicom 23. marta 2005. godine. Prema tome, on je do sada u pritvoru proveo 1.906 dana, uključujući dane za koje mu je odobreno privremeno puštanje iz pritvora. Prema pravilu 101(C) Pravidnika, osuđeni ima pravo da mu se to vrijeme uračuna u izdržavanje kazne. Shodno pravilu 103(A), on će ostati u pritvoru Međunarodnog suda dok se ne dovrše pripreme za njegovo prebacivanje u državu u kojoj će izdržavati kaznu.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je mjerodavan tekst na engleskom.

/potpis na originalu/

sudija Carmel Agius,
predsjedavajući

/potpis na originalu/
sudija O-Gon Kwon

/potpis na originalu/
sudija Kimberly Prost

Dana 10. juna 2010. godine
U Haagu,
Nizozemska

[pečat Međunarodnog suda]

⁶³⁷⁹ V. dolje, Suprotno mišljenje sudije Kwona, par. 67, 75–81.

X. SUPROTNA I IZDVOJENA MIŠLJENJA SUDIJE KWONA

A. Uvod

1. Pored više raznih izdvojenih mišljenja koja sam dodao u fusnotama u relevantnim dijelovima ove Presude,⁶³⁸⁰ ovdje izlažem svoja bitnija suprotna i izdvojena mišljenja.

B. Neka pitanja u vezi s prisilnim premještanjem

1. Šta sve obuhvata pojam žrtava prisilnog premještanja

2. Većina članova Pretresnog vijeća je u svoju analizu optužbi za prisilno premještanje uključila odlazak kolone bosanskih Muslimana iz Srebrenice, koji su pokušali da pobjegnu na teritoriju pod kontrolom ABiH⁶³⁸¹ i izrekla **Miletiću, Gveri i Pandureviću** osuđujuću presudu za prisilno premještanje u vezi sa civilnom komponentom te kolone.⁶³⁸² Većina članova Pretresnog vijeća je u svoju analizu optužbi za prisilno premještanje takođe uključila vojno sposobne muškarce iz Žepe koji su preplivali rijeku Drinu i prešli u Srbiju,⁶³⁸³ te je izrekla **Miletiću i Gveri** osuđujuću presudu za prisilno premještanje u vezi s odlaskom tih ljudi.⁶³⁸⁴ S dužnim poštovanjem, ne slažem se s većinom članova Pretresnog vijeća ni u vezi s prvim ni drugim navedenim zaključkom, budući da se u Optužnici odlazak tih ljudi nije stavljalo na teret optuženima ili barem navodi o tom odlasku u Optužnici nisu bili dovoljno konkretni.

3. Prvo ću ukratko izložiti načela iznošenja navoda u optužnici. Zatim ću analizirati da li je tužilaštvo odlazak kolone stavilo optuženima na teret kao prisilno premještanje, a potom i da li je ono to učinilo i u vezi s ljudima iz Žepe koji su preplivali rijeku Drinu.

(a) Načela iznošenja navoda u optužnici

4. U skladu sa članom 21(4)(a) Statuta, optuženi ima pravo “da bude pravovremeno i detaljno obaviješten, na jeziku koji razumije, o prirodi i razlozima optužbi protiv njega”. Od tužilaštva se traži da u optužnici iznese sve pravno relevantne činjenice na kojima se temelje optužbe iz te optužnice, kao primarnog optužnog instrumenta.⁶³⁸⁵ Da li su navodi u optužnici dovoljno konkretni zavisi od toga da li su pravno relevantne činjenice na kojima se temelji teza optužbe u optužnici

⁶³⁸⁰ Kad kažem *razna* izdvojena mišljenja, mislim na ona izdvojena mišljenja koja nemaju uticaj na ukupni zaključak Pretresnog vijeća, ali koja se razlikuju od pristupa koji je usvojila većina članova Vijeća. V. gore, fusnote 849, 2303, 2871, 5025, 5337.

⁶³⁸¹ V. gore, par. 914, 926–930, 936.

⁶³⁸² V. gore, par. 1721–1722, 1825–1826, 2012.

⁶³⁸³ V. gore, par. 938, 952–953, 955–958, 962.

⁶³⁸⁴ V. gore, par. 1721–1722, 1825–1826.

⁶³⁸⁵ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 162; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 23; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 88.

navedene s dovoljno pojedinosti da bi optuženi bio jasno obaviješten o optužbama protiv njega tako da može pripremiti svoju odbranu.⁶³⁸⁶

5. U nekim okolnostima, manjkavost optužnice se može “ispraviti” ako tužilac optuženom pruži jasne, pravovremene i dosljedne informacije koje razrješavaju nedoumice ili razjašnjavaju nejasnoće, čime se kompenzira to što optužnica nije sadržala adekvatne informacije o optužbama.⁶³⁸⁷ Takve se informacije mogu, pored ostalog, i zavisno od okolnosti, pružiti i u Pretpretresnom podnesku tužilaštva.⁶³⁸⁸ S druge strane, nejasna ili neprecizna optužnica, koja nije ispravljena pružanjem optuženom, pravovremenih, jasnih i dosljednih informacija, nanosi štetu optuženom. Ovaj nedostatak se može smatrati bezazlenim samo ako se utvrdi da njime nije bitno umanjena mogućnost optuženog da pripremi svoju odbranu.⁶³⁸⁹ Kada propust da se optuženom pruži dovoljno obavještenja o pravnim i činjeničnim razlozima optužbi protiv njega dovede do povrede njegovog prava na pravično suđenje, ne može se izreći osuđujuća presuda.⁶³⁹⁰

6. Načelo da se neki nedostatak u optužnici može ispraviti ima i svoje granice.⁶³⁹¹ Ono ne bi trebalo da vodi ka “radikalnoj transformaciji” navoda tužilaštva protiv optuženog.⁶³⁹² Uvijek treba imati na umu rizik da proširenje optužbi može dovesti do nepravdičnosti i nanijeti štetu optuženom.⁶³⁹³ Shodno tome, propust da se u optužnicu uvrsti neka optužba, za razliku od nejasnih ili nepreciznih navoda u optužnici, ne može se ispraviti pružanjem pravovremenih, jasnih i dosljednih informacija.⁶³⁹⁴

(b) Bijeg muškaraca iz Srebrenice u koloni

7. Po mom mišljenju, tužilaštvo u Optužnici nije teretilo optužene za prisilno premještanje zbog odlaska kolone. Konkretnije rečeno, odlazak kolone se ne pominje u Optužnici u tački 6 (Progon) u paragrafu u kojem se nabrajaju djela prisilnog premještanja kao djela u osnovi

⁶³⁸⁶ Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 20; Drugostepena presuda u predmetu *Stakić*, par. 116; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 88.

⁶³⁸⁷ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 163; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 23; Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 26; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 33–34; Drugostepena presuda u predmetu *Kupreškić i drugi*, par. 114; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 325.

⁶³⁸⁸ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 27; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 325; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 130.

⁶³⁸⁹ Drugostepena presuda u predmetu *Martić*, par. 163; Drugostepena presuda u predmetu *Simić*, par. 24; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 326.

⁶³⁹⁰ Drugostepena presuda u predmetu *Naletilić i Martinović*, par. 26; Drugostepena presuda u predmetu *Kvočka i drugi*, par. 33; Drugostepena presuda u predmetu *Nahimana i drugi*, par. 326; Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 28.

⁶³⁹¹ Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi*, par. 20.

⁶³⁹² *Ibid.*, par. 20, gdje se citira predmet *Tužilac protiv Théoneste Bagosora i drugih*, predmet br. ICTR 98-41-AR73, Odluka Žalbenog vijeća po interlokutornoj žalbi *Aloya Ntabakuze* u vezi s pravnim pitanjima pokrenutim u Odluci Pretresnog vijeća I od 29. juna 2006. godine po Zahtjevu za izuzimanje dokaza, 18. septembar 2006. godine (dalje u tekstu: Odluka Žalbenog vijeća u predmetu *Bagosora i drugi*), par. 30.

⁶³⁹³ *Ibid.*

⁶³⁹⁴ Drugostepena presuda u predmetu *Ntagerura i drugi*, par. 32. V. Drugostepena presuda u predmetu *Muvunyi*, par. 20, gdje se citira Odluka Žalbenog vijeća u predmetu *Bagosora i drugi*, par. 30.

progona.⁶³⁹⁵ U tački 7 (Prisilno premještanje kao nehumana djela), bijeg u koloni se pominje u uvodnom dijelu koji se odnosi na UZP-u prisilnog uklanjanja stanovnika, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice i Žepe.⁶³⁹⁶ Međutim, on nije uvršten u onaj dio Optužnice koji se konkretno odnosi na prisilno uklanjanje stanovništva iz Srebrenice.⁶³⁹⁷ Drugim riječima, odlazak muškaraca u koloni izostavljen je na oba mjesta u Optužnici na kojima se konkretno iznose optužbe za prisilno premještanje stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice.

8. Odsustvo navoda o odlasku kolone u okviru optužbi za prisilno premještanje koje sadrži Optužnica predstavlja nepopravljiv nedostatak Optužnice. Stoga smatram da naknadno uvrštavanje odlaska kolone među optužbe za prisilno premještanje predstavlja proširenje optužbi protiv optuženih u odnosu na one koje se navode u Optužnici. Posljedica toga je *de facto* izmjena i dopuna Optužnice od strane Pretresnog vijeća, što je očigledno nepravično prema optuženima i nanosi im štetu.

9. Moglo bi se tvrditi da reference u Optužnici na odlazak kolone sadrže jedan opšti, nedovoljno konkretan navod u smislu da je odlazak kolone predstavljao prisilno premještanje, što bi se, onda, moglo “ispraviti” tako da se u pretresne dokumente koji su uslijedili dosljedno doda više pojedinosti. Međutim, čak i ako se prihvati da reference na kolonu koje se daju u Optužnici predstavljaju takve uopštene navode, tužilaštvo po mom mišljenju, nije pružilo pravovremene, jasne i dosljedne informacije i, stoga, nije uspjelo da ispravi manjkavosti u Optužnici.

10. U Pretpretresnom podnesku odlazak kolone se opisuje pod naslovom “Napad na enklavu Srebrenica i posljedice pada Srebrenice”.⁶³⁹⁸ Odlazak kolone se takođe pominje u opisu operacije prisilnog uklanjanja muslimanskog stanovništva iz Srebrenice, gdje se iznosi argument da su muškarci koji su odlazili iz Srebrenice bježali prema šumi iz straha da će “Srbi nauditi vojno sposobnim muškarcima iz te enklave”.⁶³⁹⁹ Ovo se može protumačiti kao pokušaj tužilaštva da “ispravi” Optužnicu i navede odlazak kolone kao *actus reus* prisilnog premještanja. Međutim, Završni podnesak tužilaštva ostavlja drugačiji utisak.

11. U Završnom podnesku tužilaštva, kao i u Pretpretresnom podnesku tužilaštva, kolona se pominje u opisu pada enklave Srebrenice.⁶⁴⁰⁰ Pored toga, u odjeljku Završnog podneska tužilaštva u kojem se iznose činjenice u vezi s krivičnim djelom prisilnog premještanja stoji sljedeće: “[v]ojno

⁶³⁹⁵ Optužnica, par. 48(e).

⁶³⁹⁶ *Ibid.*, par. 56.

⁶³⁹⁷ *Ibid.*, par. 61–64.

⁶³⁹⁸ Pretpretresni podnesak tužilaštva, par. 23.

⁶³⁹⁹ *Ibid.*, par 145. Ovaj paragraf je dio poglavlja u kojem se izlaže “Sažetak dokaznog materijala u vezi sa počinjenjem svakog od krivičnih djela”. Vrijedi napomenuti da se u Pretpretresnom podnesku tužilaštva pominje da je zajednički cilj UZP-a bio da se prisilno premjeste i deportuju žene, djeca i stariji ljudi, bosanski Muslimani, iz enklava Srebrenice i Žepe. V. *ibid.*, par. 27.

⁶⁴⁰⁰ Završni podnesak tužilaštva, par 313.

sposobni muškarci koji su pobjegli u šumu i pridružili se koloni ili koji su pobjegli iz enklave Žepa i, preplivavši rijeku Drinu, otišli u Srbiju, takođe su to učinili da bi pobjegli od napada VRS-a na te enklave”.⁶⁴⁰¹ Međutim, upadljivo je to da se u odjeljku koji se konkretno bavi “Prisilnim uklanjanjem muslimanskog stanovništva” opisuje samo odvajanje muškaraca u Potočarima i prisilno premještanje žena, djece i staraca. Izostavljeno je bilo kakvo pominjanje kolone.⁶⁴⁰² Stoga, u skladu s navodima sadržanim u Optužnici, izgleda da Završni podnesak tužilaštva ne sadrži navode o odlasku kolone u sklopu optužbi za prisilno premještanje.

12. Ova neodređenost navoda ne odražava se samo u dokumentima tužilaštva; tužilaštvo je i tokom suđenja davalo dvosmislene izjave u vezi s optužbama koje se odnose na kolonu. Premda je navelo da se ograničilo na “ratne zločine”, tužilaštvo je izjavilo da nikakav napad na kolonu “nije bio predmet Optužnice”.⁶⁴⁰³ Ovo pomanjkanje jasnoće u stavu tužilaštva navelo je moju učenu koleginicu, sudiju Kimberly Prost, da tokom iznošenja završne riječi postavi pitanje tužilaštvu u vezi s optužbama koje se odnose na kolonu.⁶⁴⁰⁴ Tužilaštvo je u svom odgovoru ponovilo da napad na kolonu nije jedna od optužbi u Optužnici, ali je potom izložilo stav da su ljudi iz kolone bili žrtve prisilnog premještanja.⁶⁴⁰⁵ Po mom mišljenju, sve ovo pokazuje da, do kraja suđenja, Optužnica nije bila sasvim jasna po pitanju optužbi vezanih za pripadnike kolone. Ovaj nedostatak se ne može ispraviti nikakvom izjavom zastupnika tužilaštva tokom iznošenja završne riječi na suđenju u ovom predmetu.

13. Što se tiče optuženih, i **Borovčanin** i **Nikolić** tvrde da ne mogu snositi odgovornost za prisilno premještanje kolone.⁶⁴⁰⁶ **Nikolić**, konkretnije, tvrdi da se optužba za prisilno premještanje ne može primijeniti na ljude iz kolone, budući da su oni “uzeti za metu u drugom udruženom zločinačkom poduhvatu [...] ubistva vojno sposobnih muškaraca iz Srebrenice” i “nisu obuhvaćeni onim stanovništvom, bosanskim Muslimanima, koje je, kako se navodi, prisilno premješteno iz Srebrenice”.⁶⁴⁰⁷ Međutim, tekst iz završnih podnesaka odbrane upućuje na to da je ovo pitanje možda razmatrano samo iz pretjeranog opreza.⁶⁴⁰⁸

⁶⁴⁰¹ *Ibid.*, par. 2897.

⁶⁴⁰² *Ibid.*, par. 341–380.

⁶⁴⁰³ T. 7041 (7. februar 2007. godine). Tužilaštvo je, nakon što se g. Lazarević zapitao da li je tužilaštvo spremno da potvrdi da je “to od samog početka bila vojna kolona i [...] da je bila legitiman vojni cilj”, izjavilo da napad na kolonu “nije bio predmet Optužnice i mislim da je to sasvim jasno”. *Ibid.* V. takođe T. 3381–3382 (1. novembar 2006. godine).

⁶⁴⁰⁴ Završna riječ tužilaštva, T. 34260–34261, 34263 (4. septembar 2009. godine).

⁶⁴⁰⁵ *Ibid.*, T. 34261–34263 (4. septembar 2009. godine).

⁶⁴⁰⁶ U Borovčaninovom završnom podnesku stoji: “Navod da je Borovčanin bio odgovoran za prisilno premještanje kolone muslimanskih boraca iz enklave Srebrenice je sa logičkog, činjeničnog i pravnog stanovišta besmislen. Odlazak kolone iz enklave bio je vojna odluka koju je ABiH donijela 11. jula.” Borovčaninov završni podnesak, par. 82. U Nikolićevom završnom podnesku se žrtve prisilnog premještanja dijele na tri grupe koje su identifikovane u podnescima na osnovu pravila 98bis i iznosi argument da odlazak kolone ne predstavlja incident prisilnog premještanja. V. Nikolićev završni podnesak, par. 226–231, 1018.

⁶⁴⁰⁷ **Nikolić** je ovaj argument iznio u fazi postupka koja je vođena na osnovu pravila 98bis i ponovio ga je u svom Završnom podnesku. V. T. 21266 (14. februar 2008. godine); Nikolićev završni podnesak, par. 211–215, 228.

⁶⁴⁰⁸ V. Nikolićev završni podnesak, par. 228; Borovčaninov završni podnesak, par. 82.

14. Po mom mišljenju, stav tužilaštva u vezi s Optužnicom bio je neodređen i dvosmislen i tužilaštvo nije pružilo jasne i dosljedne informacije o tome da li se optuženi terete za prisilno premještanje u vezi s odlaskom kolone. S obzirom na to, tužilaštvo nije uspjelo da “ispravi” Optužnicu i trebalo bi smatrati da navodi o optužbi u vezi s kolonom nisu dovoljno konkretni. Pored toga, to pomanjkanje jasnoće ne može biti ispravljeno time što su dvojica optuženih iz pretjeranog opreza odgovorila na tu optužbu. Po mom mišljenju, optuženi nisu bili jasno obaviješteni o optužbama kojima se terete u vezi s kolonom. Stoga je optuženima nanesena šteta zbog toga što je većina članova Vijeća uključila odlazak kolone u svoju analizu optužbi za prisilno premještanje. Shodno tome, ne slažem se s konstatacijom do koje je u vezi s tim došla većina članova Vijeća, kao ni s njihovom konstatacijom da su **Miletić, Gvero i Pandurević** odgovorni za prisilno premještanje u vezi s civilnom komponentom kolone.⁶⁴⁰⁹

(c) Prelazak vojno sposobnih muškaraca iz Žepe preko rijeke Drine

15. Po mom mišljenju, tužilaštvo u Optužnici nije teretilo optužene za prisilno premještanje zbog odlaska muškaraca iz Žepe koji su preplivali rijeku Drinu.

16. Pod tačkom 7 Optužnice (Prisilno premještanje kao nehumana djela), u paragrafu 71, u dijelu koji se odnosi na prisilno uklanjanje stanovništva, bosanskih Muslimana iz Žepe, u sklopu UZP-a prisilnog uklanjanja, pominje se bijeg bosanskih Muslimana u Srbiju iz straha “da će im pripadnici VRS-a nanijeti zlo ili da će ih ubiti ako se predaju”.⁶⁴¹⁰ To je predstavljalo osnovu za zaključak do kojeg je došla većina članova Pretresnog vijeća da je tužilaštvo iznijelo optužbu protiv optuženih za prisilno premještanje u vezi s muškarcima iz Žepe koji su pobjegli u Srbiju.⁶⁴¹¹

17. Međutim, u paragrafu 84 Optužnice, u kojem se optuženi terete za krivično djelo deportacije, stoji sljedeće:

Krivično djelo deportacije počinjeno je, izvršeno i provedeno na sljedeći način i sljedećim sredstvima:

a. prisilnim iseljavanjem muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe, preko Drine u Srbiju, uslijed stvaranja nepodnošljivih životnih uslova u enklavi ograničavanjem dostave pomoći u enklavu i zastrašivanjem i terorisanjem stanovništva tako što su granatirana civilna područja i vršeni napadi na enklavu, *kako je opisano u paragrafu 71 ove Optužnice.*⁶⁴¹²

⁶⁴⁰⁹ S tim u vezi, čak i ako bi se smatralo da se optuženi u Optužnici terete za odlazak kolone, primjećujem da je većina članova Pretresnog vijeća, po mom mišljenju, primijenila nedosljedan pristup tako što je napravila razliku između civilne i vojne komponente kolone, te bi moj argument bio da bi za sve ljude iz kolone trebalo izvesti isti zaključak, a ne praviti razliku između civilnog i vojnog dijela kolone.

⁶⁴¹⁰ Optužnica, par. 71, koji glasi: Transport žena i djece iz Žepe počeo je 25. jula 1995. Otprilike istog dana, stotine većinom vojno sposobnih muškaraca Muslimana krenule su da bježe preko Drine u Srbiju, gdje je Međunarodni komitet Crvenog krsta (MKCK) evidentirao mnoge od njih, da bi na kraju bili pušteni na slobodu. Ti Muslimani su bježali u Srbiju iz straha da će im pripadnici VRS-a nanijeti zlo ili da će ih ubiti ako se predaju.

⁶⁴¹¹ V. gore, par. 953.

⁶⁴¹² Optužnica, par. 84 (naglasak dodat).

Shodno tome, moje je mišljenje da paragraf 84 ukazuje na to da se bijeg muškaraca preko rijeke Drine pominje u paragrafu 71 Optužnice jednostavno zato što je to mjesto u Optužnici na kojem se opisuje UZP prisilnog uklanjanja, to jest *prisilnog premještanja i deportacije* stanovništva, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice i Žepe.

18. Ovo se dodatno potkrepljuje opisom djela u osnovi krivičnog djela progona koja se optuženima stavljaju na teret u vezi s događajima koji su se desili u Žepi.⁶⁴¹³ Kod djela u osnovi napravljena je razlika između prisilnog premještanja žena i djece i deportacije muškaraca:

[p]risilnim premještanjem bosanskih Muslimana iz [...] Žepe, prisilnim odvoženjem žena i djece autobusima na teritoriju pod kontrolom bosanskih Muslimana [...], te deportacijom muškaraca bosanskih Muslimana iz Žepe, koji su bili prisiljeni da pobjegnu iz svojih domova u Žepi u Srbiju.⁶⁴¹⁴

19. Po mom mišljenju, na osnovu gorenavedenog može se zaključiti da je tužilaštvo namjeravalo da optužene za deportaciju tereti samo u vezi s bijegom muškaraca preko rijeke Drine. Čak i ako se Optužnica smatra dvosmislenom u pogledu pitanja da li su optuženi u vezi s bijegom muškaraca preko rijeke Drine okrivljeni za prisilno premještanje, to je tužilaštvo kasnije "ispravilo". Premda ovde Pretretresni podnesak nije od pomoći, Završni podnesak tužilaštva jasno govori u prilog ograničavanju optužbe za prisilno premještanje iz Žepe na žene, djecu i starce. U Završnom podnesku tužilaštva se navodi sljedeće:

[...] žene, djeca i stariji ljudi, Muslimani iz enklave Žepe prisilno su raseljeni na druga područja u Bosni. Ta krivična djela bi se trebala kvalificirati kao prisilno premještanje.

Muškarci, bosanski Muslimani, koji su iz Žepe preplivali rijeku Drinu i otišli u Srbiju bili su prisilno raseljeni preko državne granice. Shodno tome, ta krivična djela predstavljaju deportaciju.⁶⁴¹⁵

20. Na osnovu gorenavedenog, nema skoro nikakve sumnje da je tužilaštvo u Optužnici jasno namjeravalo da za odlazak muškaraca iz Žepe preko rijeke Drine optužene tereti za deportaciju samo u tački 8 (Deportacija). Uključivanje tih ljudi u analizu optužbi za prisilno premještanje nije ispravno i nanosi štetu optuženima. Shodno tome, ne slažem se s konstatacijom do koje je u vezi s tim došla većina članova Pretresnog vijeća, kao ni s njihovom konstatacijom da **Miletić** i **Gvero** snose krivičnu odgovornost za prisilno premještanje u vezi s odlaskom tih muškaraca.⁶⁴¹⁶

⁶⁴¹³ *Ibid.*, par. 48 (e).

⁶⁴¹⁴ *Ibid.*

⁶⁴¹⁵ Završni podnesak tužilaštva, par. 2909–2910.

⁶⁴¹⁶ Čak i ako se konstatuje da se optuženi terete za krivično djelo prisilnog premještanja u vezi s vojno sposobnim muškarcima koji su preplivali rijeku Drinu iz enklave Žepa, ili ako se, zbog oslobađajuće presude za krivično djelo deportacije, prisilno premještanje analizira u vezi s tim muškarcima, smatram da se njihovo iseljavanje ne može okvalifikovati kao zločin protiv čovječnosti. Po mom mišljenju, jedan od osnovnih uslova iz člana 5 - da djela počinioca moraju činiti dio napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva - nije dokazan u vezi s muškarcima iz Žepe. Kao što je Pretresno vijeće već konstatovalo, za razliku od Srebrenice, vojnici Žepske brigade ABiH u Žepi odlučili su da ostanu u šumi u okolini Žepe i da se vojnim sredstvima odupru napadu VRS-a. V. gore, par. 955. Premda su veće borbe u Žepi prestale nakon što je 24. jula 1995. godine sklopljen

2. Predvidljivost situaciono uslovljenog ubijanja i Miletićeva odgovornost

21. Većina članova Pretresnog vijeća je konstatovala da je “situaciono uslovljeno” ubijanje u Potočarima bilo predvidljiva i prirodna posljedica UZP-a prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz tih enklava.⁶⁴¹⁷ Pored toga, većina članova Pretresnog vijeća je konstatovala da je **Miletić** lično mogao da predvidi da će u Potočarima biti vršeno “situaciono uslovljeno” ubijanje i u skladu s tim ga je na osnovu člana 7(1) Statuta proglasila krivično odgovornim po tački 4 (ubistvo) i tački 6 (progon putem ubistva) kao za zločine protiv čovječnosti na osnovu treće kategorije UZP-a.⁶⁴¹⁸

22. U Optužnici se pravi konkretna razlika između UZP-a ubistva i UZP-a prisilnog uklanjanja. UZP ubistva je obuhvatao plan za ubistvo vojno sposobnih muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Srebrenice, dok je zajednički cilj UZP-a prisilnog uklanjanja bio da se prisilno ukloni stanovništvo, bosanski Muslimani, iz Srebrenice i Žepe.⁶⁴¹⁹ Pretresno vijeće je jednoglasno konstatovalo da su sva “situaciono uslovljena” ubistva za koja se tereti u Optužnici bila predvidljiva i prirodna posljedica UZP-a ubistva.⁶⁴²⁰ Međutim, po mom mišljenju, nijedno od njih nije počinjeno u kontekstu UZP-a prisilnog uklanjanja i kao posljedica tog UZP-a, te “situaciono uslovljeno” ubijanje, kao takvo, nije bilo predvidljiva i prirodna posljedica UZP-a prisilnog uklanjanja.

23. Međutim, “budući da se optuženi u ovom predmetu terete za učešće u dva UZP-a i da je Pretresno vijeće konstatovalo da je zatočenje muškaraca činilo dio UZP-a ubistva”, većina članova Pretresnog vijeća je konstatovala da je samo ono ubijanje koje je izvršeno u Potočarima bilo predvidljiva posljedica prisilnog uklanjanja stanovništva, dok je istovremeno isključila “situaciono

sporazum, i poslije toga je bilo manjih okršaja. V. gore, par. 724. Nakon što je završen prevoz civila, bosanskih Muslimana, pregovori o predaji vojno sposobnih muškaraca koji su se skrivali u šumama nastavljani su do otprilike 29. jula 1995. godine. V. gore, par. 731. Dana 28. jula 1995. godine, UNPROFOR je izvjestio da je u planinama koje okružuju enklavu Žepa ostalo otprilike 1.500 vojnika ABiH. V. gore, par. 729. Iz dokaza se vidi da su i VRS i ABiH smatrale da su vojno sposobni muškarci iz enklave Žepa bili “vojnici” i obje strane su se sve vrijeme pregovarale oko razmjene zarobljenika po principu svi za sve. V. gore, par. 675–681, 689–700, 702–709, 725–731. U izvještajima ABiH se vojnosposobni muškarci u Žepi takođe pominju kao “vojnici”. Na primjer, dana 30. jula 1995. godine ili oko tog datuma, ABiH je izvjestila da se otprilike 700-800 vojnika Žepske brigade ABiH uputilo u pravcu Poljanice u opštini Žepa, gdje su prešli preko rijeke Drine u Srbiju i predali se vlastima Srbije ili JNA. V. gore, par. 732. Početkom avgusta 1995. godine, ABiH je izvjestila da se oko 1.000 “vojnika” još uvijek nalazi u planinama oko Žepe, čekajući pogodan trenutak da se povuku. V. gore, par. 736. Prema razgovorima koji su sredinom avgusta 1995. godine u zatvoru u Foči vođeni s ratnim zarobljenicima, nakon pada enklave Žepa, 800-1.000 vojnika iz Žepske brigade ABiH odlučili su da se predaju JNA tako što su prešli preko rijeke Drine, a 400-500 vojnika je odlučilo da se probije kroz teritoriju RS-a i poveže se s ABiH. V. gore, par. 737. Ovi razgovori takođe ukazuju na to da se grupa koja je prešla preko rijeke Drine u Srbiju sastojala “u cijelosti od vojnika”. V. gore, par. 737. Nakon što sam razmotrio dokaze koji su predloženi Pretresnom vijeću, mišljenja sam da se odlazak vojno sposobnih muškaraca iz Žepe ne može kvalificirati kao zločin protiv čovječnosti, budući da su, u vrijeme kad su borbe u Žepi i premještanje civilnog stanovništva, bosanskih Muslimana, sa tog područja bili okončani, postupci VRS-a bili usmjereni protiv konkretne grupe ljudi, to jest vojnika Žepske brigade ABiH iz Žepe. Stoga su ti postupci odvojeni od napada usmjerenog protiv civilnog stanovništva. v. Drugostepena presuda u predmetu *Mrkšić i Šljivančanin*, par. 42. Mogućnost da je među vojno sposobnim muškarcima koji su preplivali rijeku Drinu bio i određeni broj civila ne mijenja gornji zaključak. Shodno tome, po mom mišljenju, jedan od opštih uslova iz člana 5, to jest uslov postojanja veze između krivičnih djela i oružanih sukoba, nije ispunjen kad su u pitanju muškarci iz Žepe.

⁶⁴¹⁷ V. gore, par. 1088.

⁶⁴¹⁸ V. gore, par. 1726–1727, 1735.

⁶⁴¹⁹ Optužnica, par. 27–30, 36, 49, 72, 89–91.

⁶⁴²⁰ V. gore, par. 1082. Ali, v. Suprotno mišljenje sudije Kwona u vezi s ubijanjem u supermarketu u Kravici. V. dolje, par. 40–46

uslovljeno” ubijanje koje je izvršeno na području Bratunca i Zvornika.⁶⁴²¹ Po mom mišljenju, “situaciono uslovljeno” ubijanje koje je izvršeno u Potočarima ne razlikuje se od “situaciono uslovljenog” ubijanja koje je izvršeno na drugim mjestima jer je i do njega došlo u kontekstu UZP-a ubistva.

24. Pretresno vijeće je konstatovalo da je plan ubijanja muškaraca, bosanskih Muslimana, izrađen najkasnije u jutarnjim satima 12. jula.⁶⁴²² U skladu s tim planom, vojno sposobni muškarci iz Srebrenice koji su zarobljeni ili su se predali iz kolone zatočeni su na raznim lokacijama s konkretnim ciljem da kasnije budu pogubljeni. Isto vrijedi i za muškarce koji su bili u Potočarima. Oni su odvojeni od žena i djece, zatočeni u "bijeloj kući" i kasnije odvedeni na razna mjesta zatočenja u Bratuncu.⁶⁴²³ Kao što je konstatovalo Pretresno vijeće, to odvajanje i zatočavanje bilo je dio plana da se oni pobiju: muškarci u Potočarima su odvojeni i zatočeni s namjerom da budu ubijeni.⁶⁴²⁴ Stoga, premda je “situaciono uslovljeno” ubijanje u Potočarima izvršeno na istoj lokaciji na kojoj je prisilno uklanjanje žena, djece i staraca iz Srebrenice u potpunosti realizovano, jasno je da je to bilo u kontekstu UZP-a ubistva. Stoga se to “situaciono uslovljeno” ubijanje ne može smatrati prirodnom i predvidljivom posljedicom plana prisilnog uklanjanja bosanskih Muslimana iz ovih enklava.

25. Mogao bih da dođem do drugačijeg zaključka jedino da je do navedenog ubijanja došlo u kontekstu prisilnog uklanjanja, kao što je, na primjer, ubijanje kao posljedica neselektivnog granatiranja ili u svrhu terorisanja civilnog bošnjačkog stanovništva kako bi se ono natjeralo da napusti enklavu. Međutim, imajući u vidu činjenice vezane za navedeno “situaciono uslovljeno” ubijanje, s dužnim poštovanjem izražavam svoje neslaganje s konstatacijom većine članova Pretresnog vijeća da je to ubijanje bilo prirodna i predvidljiva posljedica UZP-a prisilnog uklanjanja.

26. Neosnovanost konstatacije većine članova Pretresnog vijeća da je “situaciono uslovljeno” ubijanje u Potočarima bilo prirodna i predvidljiva posljedica UZP-a prisilnog uklanjanja vidi se iz njenog zaključka da **Gvero**, jedan od pomoćnika komandanta u Glavnom štabu VRS-a za kojeg je utvrđeno da je bio učesnik UZP-a prisilnog uklanjanja,⁶⁴²⁵ nije mogao da predvidi to “situaciono uslovljeno” ubijanje, uprkos tome što je većina članova Pretresnog vijeća prije toga donijela opštu konstataciju da je “situaciono uslovljeno” ubijanje u Potočarima bilo predvidljiva i prirodna

⁶⁴²¹ V. gore, par. 1088.

⁶⁴²² V. gore, par. 1051–1054.

⁶⁴²³ V. gore, par. 319–323, 325–331, 338–340, 399.

⁶⁴²⁴ V. gore, par. 1050.

⁶⁴²⁵ V. gore, par. 1830.

posljedica UZP-a prisilnog uklanjanja.⁶⁴²⁶ S dužnim poštovanjem, tvrdim da je ova nedosljednost u pristupu većine članova Pretresnog vijeća dokaz da ni njena konstatacija da je “situaciono uslovljeno” ubijanje u Potočarima bilo predvidljiva i prirodna posljedica UZP-a prisilnog uklanjanja nije osnovana.

27. Kao što je izloženo gore, po mom mišljenju, “situaciono uslovljeno” ubijanje nije vršeno u kontekstu UZP-a prisilnog uklanjanja. S obzirom na to, ono nije bilo predvidljivo **Miletiću**, kao učesniku tog UZP-a. Pored toga, nema nikakvih dokaza da je **Miletić** voljno preuzeo rizik da će “situaciono uslovljeno” ubijanje biti vršeno tokom UZP-a prisilnog uklanjanja.

28. Stoga bih ja **Miletića** oslobodio optužbe za ubistvo kao zločin protiv čovječnosti. Isto tako, ja ne bih **Miletića** proglasio krivim za progon putem osnovnog djela ubistva kao zločina protiv čovječnosti.

3. Borovčaninova odgovornost za prisilno premještanje

29. Većina članova Pretresnog vijeća konstatuje da nema dovoljno dokaza da bi se utvrdilo da je **Borovčanin** dijelio zajednički cilj UZP-a ili da je posjedovao namjeru da prisilno ukloni stanovništvo Srebrenice, ali da je, nakon što je u jutarnjim satima 12. jula vidio haotičnu i očajnu situaciju u Potočarima, saznao da je u toku prisilno premještanje civilnog stanovništva Srebrenice.⁶⁴²⁷ Na osnovu tog zaključka, većina je **Borovčaninu** izrekla osuđujuću presudu za (1) pomaganje i podržavanje prisilnog premještanja (nehumana djela) kao zločin protiv čovječnosti i za (2) pomaganje i podržavanje progona, kao zločina protiv čovječnosti, putem prisilnog premještanja, pri čemu se pozvala na njegov postupak kojim je svojim potčinjenima dozvolio da pomognu pri premještanju žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, iz Potočara. S dužnim poštovanjem, ne slažem se s ovom konstatacijom većine i smatram da **Borovčanin** ne bi trebao biti proglašen krivim po dvjema gorenavedenim optužbama.

30. Pretresno vijeće je jednoglasno konstatovalo da **Borovčanin** nije bio uključen u izradu plana za prisilno uklanjanje stanovništva, bosanskih Muslimana, niti u korake koji su na provođenju tog plana preduzeti prije 10. jula 1995. godine.⁶⁴²⁸ Pored toga, u potpunosti se slažem s konstatacijom većine da **Borovčaninovo** učešće u napredovanju snaga prema Potočarima i operaciji obezbjeđenja grada i baze Nizozemskog bataljona - pri čemu se i jedno i drugo odvijalo u ranim jutarnjim satima

⁶⁴²⁶ V. gore, par. 1088.

⁶⁴²⁷ V. gore, par. 1480–1495.

⁶⁴²⁸ V. gore, par. 1480.

12. jula - ne predstavlja dokaz da je on znao za plan prisilnog uklanjanja, niti da mu je na osnovu tog učešća taj plan postao očigledan.⁶⁴²⁹

31. Uprkos tome, većina članova Preteresnog vijeća je konstatovala da je u jutarnjim satima 12. jula stanje na terenu u Potočarima bilo takvo da je na osnovu raspoloživih dokaza jedini razuman zaključak taj da je **Borovčanin**, nakon što je vidio to stanje, morao znati da je stanovništvo uslijed napada istjerano iz svojih domova i enklave i da se tako našlo u očajnim uslovima, te da je odvoženje stanovništva iz enklave predstavljalo prinudnu, a ne dobrovoljnu evakuaciju.⁶⁴³⁰ Nisam se uvjerio da je to jedini razuman zaključak do kojeg se može doći na osnovu predočenih dokaza. Napominjem da je odvoženje iz enklave izvedeno na osnovu zahtjeva jednog međunarodnog tijela;⁶⁴³¹ da su stanovnici, bosanski Muslimani, izrazili želju da odu iz enklave;⁶⁴³² i da Pretresnom vijeću nisu predočeni dokazi da je bilo očigledne fizičke prisile dok se stanovništvo ukrcavalo u autobuse.⁶⁴³³ Jednako se razumno može zaključiti da je **Borovčanin** to shvatio kao dobrovoljnu evakuaciju stanovništva u skladu sa sporazumom koji su dvije strane sklopile u hotelu "Fontana", te da je na toj osnovi naredio jahorinskim regrutima da pomognu. Prema tome, nisam se uvjerio da je **Borovčanin** 12. jula znao da je u toku prisilno premještanje, niti sam se uvjerio da njegovi postupci i postupci jahorinskih regruta predstavljaju dokaz o njegovom znanju.

32. Budući da nije djelovao uz potpuno poznavanje činjenica u okolnostima koje su dovele do teških uslova u Potočarima, **Borovčanin** se 12. jula, kada je tu došao, suočio s pravom

⁶⁴²⁹ V. gore, par. 1486.

⁶⁴³⁰ V. gore, par. 1488–1495.

⁶⁴³¹ Na sastanku u hotelu "Fontana", Karremans je izjavio sljedeće: "Sa generalom Nikolajem sam razgovarao prije dva sata, takođe sa narodnom vlasti, o zahtjevu u ime populacije, stanovništva ... To je zahtjev jer ja nisam u poziciji da bilo šta ... to je više molba ja nisam u poziciji da bilo šta tražim. Komanda u Sarajevu je rekla da je enklava izgubljena i meni je naređeno od strane komande UNPROFOR-a za BiH da se pobrinem za izbjeglice i u ovom trenutku u logoru Potočari imam deset hiljada, otprilike deset hiljada žena i djece i molba komande BiH, odnosno komande za Bosnu, je da se pregovara o uslovima da se ti ljudi izvuku." Dokazni predmet P02047, Video-snimak koji je prikazan na suđenju vezi sa Srebrenicom, 00:46:30–00:48:21; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka koji je prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 19–20.

⁶⁴³² Na prvom sastanku u hotelu "Fontana", Karremans je izjavio da je zahtjev za povlačenje došao od vlasti BiH i rekao je da su mnoge žene rekle: "Čekamo autobuse da idemo iz enklave.", dokazni predmet P02047, Video-snimak koji je prikazan na suđenju vezi sa Srebrenicom, 00:48:00–00:48:17, 00:48:49–00:48:54; dokazni predmet P02048, Transkript video-snimka koji je prikazan na suđenju u vezi sa Srebrenicom, str. 19–20. Nadalje, jedan izvještaj Ujedinjenih nacija takođe odražava mišljenje da je premještanje izvršeno na zahtjev međunarodne zajednice i da su bosanski Muslimani bili za to. Dokazni predmet 5D00040, UNPF Policy and Information for the Security Council /Politika UNPF-a i informacije za Savjet bezbjednosti, 11. juli 1995. godine, str. 2 (gdje se navodi da je "UNHCR izvjestio da 80% do 90% stanovništva Srebrenice čine raseljena lica koja su još ranije tokom rata pobjegla iz svojih domova, tako da nemaju trajne veze sa domovima i imovinom u enklavi, i vjerovatno će biti zainteresovani da odu u Tuzlu. Jedan član lokalnog osoblja UNHCR-a u Srebrenici danas je izvjestio da praktično svi koji su se nalazili u enklavi žele da odu odatle").

⁶⁴³³ Robert Franken, T. 2651–2652 (18. oktobar 2006. godine) (koji je u svom svjedočenju rekao da su ljudi, kada su autobusi stigli u Potočare 12. jula, žurili da se što prije u njih ukrcaju i nisu se protivili tome da ih odvezu iz grada, i da, iako je sila u određenoj mjeri primijenjena kasnije da bi se tako veliki broj ljudi ukrcao u autobuse, ispočetka dok su se ljudi ukrcavali nije primjenjivana sila); Leendert van Duijn, T. 2381 (28. septembar 2006. godine) (koji je u svom svjedočenju rekao da je muslimanski narod htio da ide i da, osim nekih prijava o zlostavljanju ljudi koji su htjeli da se ukrcaju u autobuse, nije imao informacije o tome da su bosanske Muslimane tjerali da se ukrcaju u autobuse).

humanitarnom katastrofom. Ekstremni karakter tih uslova dobro je dokumentovan drugdje u ovoj Presudi.⁶⁴³⁴ Premda je dopremljeno nešto hrane, to je bila samo "kap u moru".⁶⁴³⁵

33. Ja sam mišljenja da su uslovi u Potočarima bili tako očajni da je jedino izvodljivo rješenje na terenu bilo da se stanovništvo, bosanski Muslimani, što je prije moguće evakuise na teritoriju pod kontrolom ABiH.⁶⁴³⁶ Iz toga slijedi da je **Borovčanin** smatrao da je jedina opcija koja mu je u datim okolnostima stajala na raspolaganju bila ta da u saradnji s Nizozemskih bataljonom dozvoli svojim vojnicima da pomognu u premještanju žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana. U vezi s ovim napominjem da je većina takođe konstatovala da on nije ni posjedovao namjeru za prisilno premještanje.⁶⁴³⁷ Njegov postupak kojim je svojim ljudima naložio da pomognu u tom prevozu olakšao je patnje koje je vidio 12. jula na licu mjesta. Smatram neprihvatljivim stav da je, u skladu s rezonovanjem većine članova Pretresnog vijeća, jedini način na koji je tog dana mogao da postupi u skladu sa zakonom bio da se povuče i ne uradi ništa. Po mom mišljenju, povlačenje njegovih vojnika nije bilo stvarna opcija u datim okolnostima i **Borovčanin** nije imao drugog izbora nego da postupi onako kako je postupio.

34. **Borovčanin** se vratio u Potočare 13. jula i vidio je posljedice odvajanja, kao i zatočavanja u "bijeloj kući". Iako je to veoma bitno za pitanje da li je **Borovčanin** znao za UZP ubistva, što se tiče plana prisilnog uklanjanja ne smatram da su ta dodatna saznanja o zatočavanju muškaraca mogla da navedu **Borovčanina** na zaključak da je premještanje preostalog stanovništva bilo prisilno. Kao što je Pretresno vijeće jednoglasno konstatovalo, **Borovčanin** nije znao za plan ubistva i mogao je razumno da vjeruje da muškarce, bosanske Muslimane, u Potočarima i Bratuncu drže u zatočenju u svrhu provođenja zakonitog procesa njihove provjere.⁶⁴³⁸ Pored toga, u tom trenutku, postupak relevantan za osuđujuću presudu koju mu je izrekla većina članova Pretresnog vijeća, to jest njegovo naređenje ljudima pod njegovom komandom da 12. i 13. jula pomažu prilikom premještanja žena, djece i staraca, bosanskih Muslimana, već je bio praktično dovršen. Stoga konstatujem da ta dodatna saznanja nisu relevantna u vezi s optužbom za prisilno premještanje.

35. Iz gorenavedenih razloga, mišljenja sam da **Borovčanina** nije trebalo proglasiti krivim za pomaganje i podržavanje prisilnog premještanja (nehumana djela) kao zločina protiv čovječnosti, niti ga je trebalo proglasiti krivim za pomaganje i podržavanje progona putem pomaganja i podržavanja prisilnog premještanja.

⁶⁴³⁴ V. gore, par. 309–315.

⁶⁴³⁵ V. gore, par. 310.

⁶⁴³⁶ V. Leendert van Duijn, T. 2380 (28. septembar 2006. godine) ("Tada, kad su se sve izbjeglice okupile u fabrici, od tog trenutka više nije bilo drugog rješenja osim da se one evakušu, zbog toga što [...] je postojala velika vjerovatnoća da izbije epidemija, ljudi nisu imali hrane ni vode i bilo je veoma vruće. Tako da od tog trenutka više nije bilo drugog rješenja [...]").

⁶⁴³⁷ V. gore, par. 1495.

⁶⁴³⁸ V. gore, par. 1507–1509.

C. Okviri UZP-a ubistva: Trnovo

36. Većina članova Pretresnog vijeća je konstatovala da ubijanje šest muškaraca, bosanskih Muslimana, koje su u blizini grada Trnova izvršili pripadnici jedinice "Škorpioni" spada u okvire zajedničkog cilja UZP-a ubistva. Prilikom donošenja tog zaključka, većina je imala u vidu vremensku blizinu tog incidenta i činjenicu da su žrtve bile iz Srebrenice. Većina je takođe primijetila da "[č]ak i bez dokaza kako su ti muškarci došli na tu lokaciju ili pali pod nadzor 'Škorpiona', većina članova Pretresnog vijeća smatra da bi bilo nerazumno zaključiti da je približno u istom periodu, na susjednom području, postojala zasebna, odvojena operacija ubistva u kojoj su baš iste žrtve uzete na metu".⁶⁴³⁹ Smatram da je ovaj zaključak spekulativan.

37. Budući da tužilaštvo nije izvelo nikakve dokaze o okolnostima koje su dovele do tog ubijanja, moguće je izvesti bezbroj zaključaka o tome zašto se to desilo onako kako se desilo. Pored toga, sve osobe za koje je tužilaštvo navelo da su bile učesnici UZP-a ubistva su bile pripadnici snaga bosanskih Srba.⁶⁴⁴⁰ U Optužnici se navodi da je jedinica "Škorpioni" učestvovala u provođenju UZP-a ubistva.⁶⁴⁴¹ Međutim, i u samoj Optužnici se primjećuje da je ta jedinica bila jedinstvena u kontekstu ovih navoda. U Optužnici stoji sljedeće:

Svi entiteti pomenuti u prethodnih pet paragrafa, izuzev onog navedenog pod brojem 12, odnosno jedinice "Škorpioni", bili su jedinice VRS-a ili Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srpske i sve su bile legalno organizovane i funkcionisale su u skladu s odgovarajućim zakonima Republike Srpske [...]⁶⁴⁴²

Ovo izdvajanje jedinice "Škorpioni" je u ovom kontekstu indikativno i, po mom mišljenju, ukazuje na to da ta jedinica nije bila učesnik UZP-a ubistva.

38. S obzirom na to da počinioci nisu bili učesnici UZP-a ubistva, pitanje koje stoji pred Pretresnim vijećem je da li je taj incident u dovoljnoj mjeri povezan sa zajedničkim ciljem UZP-a da bi bio obuhvaćen okvirima tog UZP-a. Po mom mišljenju, tužilaštvo nije uspjelo da dokaže da je između jedinice "Škorpioni" i bilo kojeg elementa snaga bosanskih Srba postojala ikakva veza. Pretresnom vijeću nisu predloženi nikakvi dokazi o tome kako se desilo da ti bosanski Muslimani dođu pod nadzor "Škorpiona". Pored toga, sva druga ubistva za koja je utvrđeno da su počinjena u okviru UZP-a ubistva desila su se u Bratuncu i Zvorniku i njihovoj okolini, dok se Trnovo nalazi na 150 kilometara udaljenosti.⁶⁴⁴³

⁶⁴³⁹ V. gore, par. 1080.

⁶⁴⁴⁰ Optužnica, par. 96–97.

⁶⁴⁴¹ *Ibid.*, par. 98 (gdje se takođe navodi da su nabrojane jedinice, među kojima je i jedinica "Škorpioni", učestvovala u UZP-u prisilnog uklanjanja).

⁶⁴⁴² *Ibid.*, par. 112.

⁶⁴⁴³ Dokazni predmet P03248, Stipulacija u vezi s Trnovom, par. 1.

39. Mišljenja sam da je incident kod Trnova, kad se posmatra zajedno s ostalim slučajevima ubijanja, u oštrom kontrastu s tim incidentima. Nije im blizu u geografskom smislu, a između počinitelja tog incidenta i učesnika u UZP-u ubistva ne postoji nikakva veza. Stoga se nisam van razumne sumnje uvjerio da incident u Trnovu spada u okvire UZP-a ubistva.

D. Uticaj iskaza na osnovu pravila 92bis (supermarket u Kravici)

40. Pretresno vijeće je konstatovalo da je iskaz svjedoka PW-116, koji je uvršten u spis na osnovu pravila 92bis(D),⁶⁴⁴⁴ jedini dokaz koji mu je predočen u vezi s konkretnim premlaćivanjem i ubijanjem u blizini supermarketa u Kravici, koje se navodi u Optužnici.⁶⁴⁴⁵

41. Kao što je Pretresno vijeće jednoglasno konstatovalo, iz prakse ovog Međunarodnog suda je jasno da, kad su u pitanju iskazi svjedoka koji se uvrštavaju u spis na osnovu pravila 92bis i 92quater,⁶⁴⁴⁶ pri čemu se svjedoci koji su ih dali ne pozivaju kako bi se optuženima pružila adekvatna i valjana mogućnost da ospore te iskaze i ispitaju te svjedoke, oni mogu da dovedu do osuđujuće presude jedino ako postoje i drugi potkrepljujući dokazi.⁶⁴⁴⁷ Iskazi koji nisu bili podvrgnuti unakrsnom ispitivanju, a odnose se na djela i ponašanje optuženih ili su od ključnog značaja za tezu tužilaštva, ne mogu da posluže kao jedina osnova za izricanje osuđujuće presude.⁶⁴⁴⁸

42. Međutim, većina članova Pretresnog vijeća je otišla i korak dalje i konstatovalo da se primjena te prakse mora pažljivo sagledati “u kontekstu konkretnih krivičnih djela za koja ovaj Međunarodni sud ima nadležnost i prirode navoda u konkretnom predmetu” i da su osobe kojima se sudi pred ovim Međunarodnim sudom optužene, i na kraju i oslobođene optužbi ili osuđene, za “zločine protiv čovječnosti, ratne zločine ili genocid”.⁶⁴⁴⁹ Većina je takođe konstatovala da su u mnogim predmetima koji su vođeni pred ovim Međunarodnim sudom, kao i u tekućem predmetu, djela u osnovi na kojima se zasniva neka optužba u optužnici po prirodi višestruka, često i višeslojna, tako da zaključak do kojeg se dođe u vezi s jednim djelom ne čini osnovu za osuđujuću presudu optuženom. Većina članova Pretresnog vijeća je, osim toga, primijetila da dotični incident

⁶⁴⁴⁴ Odluka po povjerljivom zahtjevu Tužilaštva za prihvatanje pismenih iskaza umjesto usmenog svjedočenja na osnovu pravila 92bis, 12. septembar 2006. godine (kojom je odobreno uvrštavanje u spis iskaza svjedoka PW-116 bez unakrsnog ispitivanja).

⁶⁴⁴⁵ V. gore, par. 448. V. Optužnica, par. 31.3.

⁶⁴⁴⁶ V. gore, par. 59–63.

⁶⁴⁴⁷ *Tužilac protiv Stanislava Galića*, predmet br. IT-98-29-AR73.2, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s pravilom 92bis(C), 7. juni 2002. godine, par. 12, fusnota 34, gdje se, pored ostalog, upućuje na predmet *Solakov v. FYROM*, Presuda od 31. oktobra 2001. godine, par. 57 (“Konkretno, prava odbrane su ograničena u mjeri koja se kosi sa uslovima iz člana 6 ako je osuđujuća presuda zasnovana isključivo, ili u odlučujućoj mjeri, na vanpretresnom iskazu svjedoka kojeg optuženi ni tokom istrage ni na suđenju nije imao mogućnost ispitati, niti je bilo mogućnosti da on bude ispitan u ime optuženog.”). V. takođe Drugostepena presuda u predmetu *Blagojević i Jokić*, par. 316, 318.

⁶⁴⁴⁸ *Tužilac protiv Prlića i drugih*, predmet br. IT-04-74-AR73.6, Odluka po žalbama na odluku da se transkript ispitivanja Jadranka Prlića uvrsti u spis, 23. novembar 2007. godine, par. 53; *Tužilac protiv Martića*, predmet br. IT-95-11-AR73.2, Odluka po Žalbi na odluku Pretresnog veća u vezi sa iskazom svedoka Milana Babića, 14. septembar 2006. godine, par. 20.

⁶⁴⁴⁹ V. gore, par. 63 (naglasak dodat).

kod supermarketa u Kravici čini jedan od nekoliko navoda o “situaciono uslovljenom” ubijanju sadržanih u Optužnici i adekvatno kategorisanih kao takvi, ti događaji koje opisuje svjedok PW-116 ne bi nikad sami za sebe mogli da čine osnovu za osuđujuću presudu za genocid, zločine protiv čovječnosti ili ratne zločine, kako su navedeni u Optužnici. Na osnovu ovog zaključka i primjedbe, većina članova Pretresnog vijeća je u skladu s tim zauzela stav da se nepotkrijepljeni iskaz svjedoka PW-116 u činjeničnom kontekstu ovog predmeta ne može klasifikovati kao dokaz koji bi mogao da predstavlja jedinu, pa čak ni odlučujuću osnovu za osuđujuću presudu bilo kojem od optuženih i na kraju je iskaz svjedoka PW-116, koji u ovom predmetu nije bio podvrgnut unakrsnom ispitivanju, prihvatila kao osnovu za zaključak da je tužilaštvo dokazalo dotični navod o premlaćivanju i ubijanju.

43. Moram, s dužnim poštovanjem, da izrazim svoje neslaganje: dokazi bi se, u skladu sa sudskom praksom, trebali ocjenjivati u vezi sa svakom zasebnom optužbom⁶⁴⁵⁰ protiv optuženog, a ne u kontekstu svake tačke optužnice, kao što su zločini protiv čovječnosti ili ratni zločini u cjelini, jer bi to generalno obuhvatalo višestruke zasebne optužbe za krivična djela u osnovi. Činjenica da taj iskaz nije jedina osnova za osuđujuću presudu za zločine protiv čovječnosti ili ratne zločine je, po mom mišljenju, u ovom slučaju nebitna.

44. Zaključak većine članova Pretresnog vijeća da se neko konkretno krivično djelo u osnovi koje čini zasebnu optužbu u Optužnici može dokazati samo na osnovu jednog transkripta koji je uvršten u spis na osnovu pravila 92bis i koji nije podvrgnut unakrsnom ispitivanju jednostavno je nerazuman, jer se oslanja na jednu istovremenu okolnost, to jest na pitanje da li je tužilaštvo uspjele dokazati ostala krivična djela u osnovi koja čine dio iste tačke Optužnice. Međutim, po mom mišljenju, uspješno dokazivanje ostalih djela u osnovi ne može se smatrati “potkrepljujućim” dokazom neke konkretne zasebne optužbe u optužnici. Naravno, nivo potkrijepljenosti koji se zahtijeva u ovakvim okolnostima je zasebno pitanje koje treba razmatrati od slučaja do slučaja. Stoga bi, kad je u pitanju optužba u vezi sa supermarketom u Kravici, možda bilo dovoljno potkrepljujuće da je, na primjer, bilo nekih forenzičkih dokaza ili da postoji neki svjedok koji je u večernjim satima 13. i 14. jula 1995. godine vidio kamione parkirane pored puta ispred supermarketa u Kravici. Međutim, ako se primijeni rasuđivanje većine članova Pretresnog vijeća, onda bi se neko osnovno krivično djelo masovnog ubijanja u ovom predmetu, kao što je ono

⁶⁴⁵⁰ Zasebnom optužbom smatram navod koji, u situaciji u kojoj se nijedna druga optužba ne može dokazati, može da predstavlja osnovu za osuđujuću presudu. V., na primjer, *Tužilac protiv Zdravka Tolimira*, predmet br. IT-05-88/2-PT, T. 301 (16. decembar 2009. godine) (gdje se navodi sljedeće: “Pretresno vijeće je konstatovalo da dvije izmjene i dopune koje su odobrene sadrže nove optužbe u vezi s kojima je potrebno izjašnjavanje o krivici, a to su, konkretno, paragraf 21.15.2, koji sadrži navod o pogubljenju otprilike 39 muškaraca, bosanskih Muslimana, u Bišini, koje je izvršeno 23. jula 1995. godine ili oko tog datuma, i paragraf 23.1, koji sadrži navod o pogubljenju i pokopavanju trojice bosanskih vođa iz Žepe, izvršenom 27. jula 1995. godine ili oko tog datuma. Shodno tome, Pretresno vijeće je mišljenja da su te nove optužbe relevantne za tačke 1, 3, 4, 5, 6, i 7 Optužnice, pa ću, stoga, preći na izjašnjavanje o krivici u vezi s tim novim optužbama.”).

izvršeno u skladištu u Kravici ili na vojnoj ekonomiji Branjevo, bilo moguće dokazati pomoću jednog nepotkrijepljenog iskaza svjedoka koji nije bio podvrgnut unakrsnom ispitivanju, i to na osnovu toga što se radi o jednom od mnogih navoda o masovnom ubijanju. Ne mogu se složiti s takvim pristupom.

45. Režim koji je stvoren na osnovu pravila 92*bis* je brižljivo zamišljena mješavina razvijena kroz doktrinu međunarodnog krivičnog prava.⁶⁴⁵¹ Taj režim uspostavlja delikatnu i važnu ravnotežu jer osigurava da suđenje optuženima bude ekspeditivno i pravično. U ovom predmetu, ta ravnoteža je mogla lako da se održi da je tužilaštvo predložilo dokaze koji bi potkrijepili iskaz svjedoka PW-116, ili da je jednostavno pozvalo tog svjedoka da svjedoči *viva voce* ili na osnovu pravila 92*ter*, tako da optuženi mogu da ga unakrsno ispitaju. Pretresno vijeće ne bi trebalo da remeti tu ravnotežu samo zato da bi ispravilo previd ili propust tužilaštva da postupi u skladu sa zahtjevima jurisprudencije. Ovo načelo je previše važno za nešto takvo.

46. Da zaključim, iz gorenavedenih razloga, nisam se uvjerio da je navod iz paragrafa 31.3 Optužnice dokazan.

E. Dva pitanja u vezi s Pandurevićem

1. Efektivna kontrola nad Zvorničkom brigadom tokom operacije "Krivaja-95"

(a) Uvod

47. Većina članova Pretresnog vijeća je konstatovala da je tokom jula 1995. godine, što uključuje period od 4. do 15. jula, između **Pandurevića** i pripadnika Zvorničke brigade sve vrijeme postojao odnos nadređeni-podređeni.⁶⁴⁵² Slažem se da je **Pandurević** imao efektivnu kontrolu nad pripadnicima te brigade u julu, nakon što se 15. jula vratio u Zvornik. Međutim, s dužnim poštovanjem se ne slažem sa stavom većine da je efektivnu kontrolu nad pripadnicima Zvorničke brigade imao tokom perioda od 4. jula do podneva 15. jula, kada je bio odsutan jer je komandovao TG-1.

48. Dana 2. jula, **Pandurević** je postavljen za komandanta TG-1, a dana 4. jula, on se sa TG-1 uputio u Srebrenicu, u sklopu operacije "Krivaja-95".⁶⁴⁵³ Nakon učešća u toj vojnoj operaciji, on se

⁶⁴⁵¹ V. O-Gon Kwon, "The Challenge of an International Criminal Trial as Seen from the Bench", *Journal of International Criminal Justice*, 5 (2007), str. 361–362, gdje sam naveo da je pravilo 92*bis* Pravidnika jedan od primjera onoga što bih nazvao "internacionalizacijom" krivičnog postupka, budući da se u njemu na jedan jedinstven hibridni način, koji nije poznat ni u jednom nacionalnom pravosudnom sistemu na svijetu, kombinuju različite karakteristike *common-law* sistema i sistema građanskog prava.

⁶⁴⁵² V. gore, par. 2027, 2034.

⁶⁴⁵³ V. gore, par. 1843–1844.

sa snagama TG-1, po Krstićevom naređenju, 15. jula vratio u Zvornik.⁶⁴⁵⁴ Većina članova Pretresnog vijeća je smatrala da je on tokom tog perioda od 4. do 15. jula, kada je bio angažovan u operaciji "Krivaja-95", zadržao efektivnu kontrolu nad Zvorničkom brigadom.⁶⁴⁵⁵ U suštini, prema stavu koji je zauzela većina, njegovo odsustvo iz Zvornika i zaseban vojni zadatak na koji je bio raspoređen tokom tog perioda nisu, u krajnoj liniji, izmijenili odnos koji je inače imao sa Zvorničkom brigadom.⁶⁴⁵⁶ Međutim, po mom mišljenju, njegov odnos sa brigadom je u tom periodu bio izmijenjen iz temelja. U toj situaciji, to jest kada je **Pandurević** preuzeo komandu nad jednom zasebnom jedinicom, a Obrenović preuzeo komandu nad Zvorničkom brigadom, **Pandurević** više, ni sa pravnog ni sa praktičnog stanovišta, nije imao mogućnost da vrši efektivnu kontrolu nad brigadom, s obzirom na načelo jedinstva komandovanja ili jedinstva komandovanja.

(b) Jednostarješinstvo/jedinstvo komandovanja

49. U skladu s načelom jedinstva komandovanja ili jedinstva komandovanja, koje je opšte vojno načelo, samo jedna osoba može da komanduje jednom jedinicom ili nizom jedinica u istom sastavu - nemoguće je da jednom brigadom u isto vrijeme komanduju dva komandanta.⁶⁴⁵⁷ Stoga u sastavu jedne brigade može da postoji samo jedan komandant i taj komandant ima isključivo pravo da komanduje svim pripadnicima i jedinicama u sastavu te brigade.⁶⁴⁵⁸ Logika na kojoj se zasniva ovo načelo je sama po sebi jasna, budući da brigada ili neka druga vojna jedinica u suštini ne bi mogle efikasno funkcionisati kad bi imale više komandanata. Po mom mišljenju, Obrenovićevo preuzimanje komande nad Zvorničkom brigadom u **Pandurevićevom** odsustvu u julu mora se posmatrati u kontekstu te ključne vojne doktrine. S tim u skladu, tokom tog perioda Obrenović je bio jedini komandant brigade i u tom smislu je posjedovao isključive nadležnosti.

50. Shodno načelu jedinstva komandovanja ili jedinstva komandovanja, a suprotno zaključku većine,⁶⁴⁵⁹ **Pandurević**, stoga, nije mogao ni u jednom trenutku ponovo preuzeti komandu nad brigadom i nametnuti svoja komandna ovlaštenja. **Pandurević** je komandu nad Zvorničkom brigadom mogao da preuzme tek nakon što ga je Krstić 15. jula poslao natrag u Zvornik i nakon što

⁶⁴⁵⁴ V. gore, par. 1859, 1861.

⁶⁴⁵⁵ V. gore, par. 2027, 2034.

⁶⁴⁵⁶ V. gore, par. 2027–2030.

⁶⁴⁵⁷ V. Richard Butler, T. 20773 (31. januar 2008. godine).

⁶⁴⁵⁸ V. svjedok PW-168, T. 16622 (zatvorena sjednica) (19. oktobar 2007. godine), T. 16791 (zatvorena sjednica) (23. oktobar 2007. godine); Richard Butler, T. 20773 (31. januar 2008. godine); Vinko Pandurević, T. 30726–30727, 30758 (28. januar 2009. godine) (koji je takođe izjavio da komandant brigade, stoga, nije mogao istovremeno da komanduje dvjema jedinicama). Ovo načelo je utjelovljeno u članu 115 Pravila brigada JNA, koji glasi: "Komandant brigade ima isključivo pravo komandovanja svim jedinicama iz sastava brigade i prdatim jedinicama". Dokazni predmet P00694, "Pravilo brigada (pešadijska, motorizovana, brdska, planinska, mornaričke pešadije i laka), Savezni sekretarijat za narodnu odbranu, 1984.", str. 37. V. takođe Vinko Pandurević, T. 30726 (28. januar 2009. godine) (gdje je u svom svjedočenju rekao da je član 115 utemeljen na tom načelu); Richard Butler, T. 19619 (14. januar 2008. godine) (koji je objasnio da je ta odredba u članu 115 značila da, u skladu sa zakonom i propisima, komandant brigade ima isključivo pravo da komanduje i da "[o]sobe izvan te formacije, čak i one s višim činom, nisu ovlaštene da se miješaju u pravo tog konkretnog komandanta da komanduje svojom brigadom").

⁶⁴⁵⁹ V. gore, par. 2031.

se on vratio u kasarnu u preduzeću "Standard" i tog dana zvanično preuzeo dužnost komandanta brigade.⁶⁴⁶⁰ Do tog trenutka, **Pandurević** je bio dužan da svu svoju pažnju usredotoči na komandovanje TG-1 i na operaciju "Krivaja-95", a Obrenović je u međuvremenu preuzeo i imao sva prava i odgovornosti kao vršilac dužnosti komandanta brigade u **Pandurevićevom** odsustvu. U toj situaciji, shodno načelu jedinstva komandovanja, **Pandurević** nije mogao da izdaje naređenja brigadi, da donosi odluke ili na neki drugi način utiče na djelovanje brigade.⁶⁴⁶¹ Dolje u tekstu ću detaljnije razmotriti situaciju kojoj se našao **Pandurević**, a potom i onu u kojoj je bio Obrenović.

(c) Situacija u kojoj se nalazio Pandurević

51. Shodno naređenju da komanduje TG-1 koje mu je izdao Krstić, **Pandurević** je bio dužan da se koncentriše na novu funkciju koja mu je dodijeljena, a to je bila funkcija komandanta TG-1 u okviru operacije "Krivaja-95". Tokom tog perioda, ta dužnost mu je bila isključivi zadatak i on nije mogao niti trebao da se upliće u poslove i zadatke Zvorničke brigade. Kao što je izjavio Dragutinović, **Pandurevićeva** "je dužnost bila da komanduje tom jedinicom [TG-1] i samo tom jedinicom".⁶⁴⁶² Prema tome, u tim okolnostima, **Pandurević** nije bio u mogućnosti da izvršava svoje dužnosti komandanta Zvorničke brigade jer, ne samo da je morao da bude izvan zone odgovornosti brigade,⁶⁴⁶³ nego je bio i dužan da vrši druge, drugačije dužnosti i zadatke kao komandant jedne druge jedinice. Pored toga, u vrijeme kada je sa TG-1 otišao iz Zvornika, nije se znalo koliko će dugo biti odsutan.⁶⁴⁶⁴

52. Štaviše, tokom perioda u kojem je komandovao TG-1 i bio odsutan iz brigade, **Pandurević** nije brigadi izdavao nikakva naređenja, nije bio obavještavan ni o jednom naređenju koje je brigadi izdala pretpostavljena komanda i nije stupao u vezu s brigadom da bi se informisao o njenim

⁶⁴⁶⁰ **Pandurević** je u svom svjedočenju rekao da je 15. jula ponovo preuzeo funkciju komandanta brigade nakon što mu je Obrenović referisao u njegovoj kancelariji, poslije čega je **Pandurević** izjavio da preuzima komandu. Vinko Pandurević, T. 31436 (13. februar 2009. godine). **Pandurević** je objasnio da, nakon što mu je Krstić naredio da se vrati u Zvornik, ali prije nego što se vratio u kasarnu u preduzeću "Standard", on još uvijek nije bio preuzeo komandu nad brigadom. Vinko Pandurević, T. 31436 (13. februar 2009. godine). Shodno tome, kada je u jutarnjim satima 15. jula, prije nego što se uputio natrag u Zvornik, telefonom razgovarao s pripadnicima brigade, on tim pripadnicima nije izdao nikakva naređenja jer još uvijek nije komandovao brigadom i jer bi takav postupak predstavljao "dvostarešinstvo. Ne bi bilo jednostarešinstvo jer je već zadatke izdao Dragan Obrenović koje oni izvršavaju". Vinko Pandurević, T. 31437–31438 (13. februar 2009. godine).

⁶⁴⁶¹ V. Vinko Pandurević, T. 31438 (13. februar 2009. godine). Pored toga, da je Obrenović prije nego što djeluje, morao prvo da traži odobrenje od **Pandurevića**, u situaciji kakva je bila u julu 1995. godine kada je **Pandurević** bio odsutan iz brigade, to bi položaj zamjenika komandanta brigade lišilo njegove osnovne funkcije i uloge.

⁶⁴⁶² Miodrag Dragutinović, T. 12702 (15. juni 2007. godine). V. takođe Vinko Pandurević, T. 31435–31436 (13. februar 2009. godine).

⁶⁴⁶³ Primjećujem da, po mom mišljenju, uzgredna činjenica da **Pandurević** nije bio daleko od područja Zvornika nimalo ne mijenja moju ocjenu o njegovoj efektivnoj kontroli u tom periodu.

⁶⁴⁶⁴ **Pandurević** je, na kraju, odsustvovao iz brigade samo nekih jedanaest dana. Međutim, da mu Krstić nije naredio da se 15. jula vrati u Zvornik zbog borbene situacije s kojom se suočila Zvornička brigada, **Pandurevićevo** odsustvo bi vjerovatno duže potrajalo.

poslovima i dejstvima.⁶⁴⁶⁵

53. Po mom mišljenju, dokazi koji su predloženi Pretresnom vijeću potkrepljuju stav da je **Pandurević** u tom smislu imao ograničene mogućnosti. Na primjer, 13. jula, kada se Mladić obratio taktičkim grupama i izdao im naređenje da se upute prema Žepi, **Pandurević** je izrazio svoje neslaganje s tim zadatkom i istakao zabrinutost da bi 28. divizija mogla da se pregrupiše i probije u pravcu Tuzle, što bi predstavljalo ozbiljnu prijetnju Zvorničkoj brigadi.⁶⁴⁶⁶ U odgovoru, Mladić je **Pandureviću** rekao da je dobio svoj zadatak, misleći na njegov položaj komandanta TG-1 i na operaciju u Žepi, da treba da izvrši ta naređenja i da problem sa 28. divizijom prepusti drugima.⁶⁴⁶⁷ Stoga, iako je **Pandurević** bio zabrinut smatrajući da su vojnici Zvorničke brigade izloženi riziku, i to u tolikoj mjeri da je otvoreno, pred drugima, doveo u pitanje Mladićevo naređenje, na koncu ipak nije imao ovlaštenja ili moć odlučivanja da se vrati u Zvorničku brigadu da bi pomogao u odbrani tog područja od neprijateljskih snaga koje su napredovale, nego je bio dužan da nastavi vojna dejstva u Žepi u skladu sa svojim položajem komandanta TG-1.

54. S tim u vezi, važno je napomenuti i to da, suprotno većini članova Pretresnog vijeća, ne pridajem značaj činjenici da je **Pandurević**, dok je komandovao TG-1, u dva navrata kontaktirao brigadu, i to jednom da bi zatražio dostavu granata za tenkovsku četu koja ih nije imala, a drugi put da bi zatražio da mu se fotokopira i dostavi neki nastavni materijal. Ti kontakti su se očito odnosili samo na neka uzgredna pitanja koja nisu imala nikakve veze sa stvarnim poslovima brigade. Po mom mišljenju, takvi slučajevi kontaktiranja ne predstavljaju **Pandurevićevo** preuzimanje nadležnosti u vezi sa Zvorničkom brigadom. Ta dva marginalna kontakta u krajnjoj liniji ne mijenjaju pravni status njegovog tadašnjeg odnosa s brigadom, niti predstavljaju dokaz da je on bio u poziciji da izdaje naređenja pripadnicima Zvorničke brigade.

(d) Situacija u kojoj se nalazio Obrenović

55. Budući da **Pandurević** nije mogao da obavlja svoje dužnosti komandanta Zvorničke brigade dok je komandovao TG-1, Obrenović je tokom tog perioda preuzeo te dužnosti i zastupao komandanta Zvorničke brigade. Po mom mišljenju, Obrenović je automatski počeo da zastupa komandanta u svojstvu zamjenika komandanta brigade, u skladu s prvobitnom naredbom od 11. aprila 1993. godine kojom je postavljen na tu dužnost.⁶⁴⁶⁸

⁶⁴⁶⁵ V. Vinko Pandurević, T. 30922–30923 (30. januar 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12702 (15. juni 2007. godine) (koji je, nadalje, s tim u vezi izjavio da nije bilo potrebe da **Pandurević** bude izvještavan o situaciji u kojoj se nalazila Zvornička brigada jer su on i TG-1 imali svoje konkretne, zasebne zadatke).

⁶⁴⁶⁶ Miodrag Dragutinović, T. 12587–12588 (13. juni 2007. godine).

⁶⁴⁶⁷ Miodrag Dragutinović, T. 12588 (13. juni 2007. godine), T. 12698 (15. juni 2007. godine).

⁶⁴⁶⁸ Dokazni predmet 7D00462, Naredba komandanta Drinskog korpusa od 11. aprila 1993. godine, s potpisom komandanta pukovnika Milenka Živanovića. Ovom naredbom Obrenović je postavljen za zamjenika komandanta brigade s ovlaštenjima da

56. Prilikom ocjenjivanja **Pandurevićeve** efektivne kontrole tokom tog perioda, većina članova Pretresnog vijeća je primijetila da za period avgust-septembar, tokom kojeg je on bio odsutan jer je komandovao jednom jedinicom u Krajini, postoji naređenje kojim je Obrenović konkretno imenovan da zastupa komandanta brigade, dok za period u julu takvo naređenje ne postoji. Međutim, po mom mišljenju, zvanično naređenje o imenovanju nije bilo neophodno da bi on preuzeo funkciju zastupnika komandanta brigade.⁶⁴⁶⁹ Takvo naređenje je bilo puka formalnost i njegov značaj je vezan samo za naknadu za rad koju je Obrenović primao.⁶⁴⁷⁰ Stoga pravno dejstvo Obrenovićevog preuzimanja komande u **Pandurevićevom** odsustvu u julu ne mijenja činjenica da za taj period nije postojalo takvo naređenje. Pored toga, iako u julu nije bilo izdato takvo zvanično naređenje, ima dokaza da je, prije **Pandurevićevog** odlaska iz Zvornika 4. jula, vojnicima Zvorničke brigade javno saopšteno da Obrenović preuzima komandu od **Pandurevića** i da će komandovati brigadom do **Pandurevićevog** povratka.⁶⁴⁷¹ Prema Marićevim rečima, on je to **Pandurevićevo** saopštenje shvatio kao zvanično prenošenje ovlaštenja.⁶⁴⁷² Stoga, po mom mišljenju, u krajnjoj liniji nema nikakve razlike između perioda u julu, kada je **Pandurević** komandovao TG-1, i perioda avgust-septembar, kada je komandovao 2. drinskim korpusom u Krajini.⁶⁴⁷³

57. Od 4. do 15. jula, dok je **Pandurević** bio odsutan, Obrenović je imao sva prava i dužnosti komandanta brigade i imao je *de jure* nadležnost nad pripadnicima Zvorničke brigade. U svojstvu zastupnika komandanta, Obrenović je obavljao dužnosti komandanta brigade i bio je neposredno

preuzme komandu nad brigadom i automatski zastupa komandanta brigade u **Pandurevićevom** odsustvu. V. takođe Vinko Pandurević, T. 30744–30745 (28. januar 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12613 (14. juni 2007. godine); svjedok PW-168, T. 16620 (zatvorena sjednica) (19. oktobar 2007. godine). S tim u vezi, imam u vidu i član 17 Pravilnika o nadležnosti komande brigade - puka JNA, u kojem stoji da “komandanta u odsutnosti zastupa načelnik štaba, odnosno zamenik komandanta sa svim pravima i dužnostima komandanta”. Dokazni predmet 7D00717, Pravilnik o nadležnosti komande brigade - puka, 1965., str. 2. U vezi s ovom odredbom, **Pandurević** je objasnio da komandanta u odsutnosti “zastupa načelnik štaba, odnosno zamenik komandanta sa svim pravima i dužnostima komandanta, što znači da je on tada u ulozi komandanta i treba da postupi po tački 115 iz Pravila brigada”. Vinko Pandurević, T. 30731 (28. januar 2009. godine).

⁶⁴⁶⁹ Pored toga, ima dokaza koji ukazuju na to da nije bila ustaljena praksa da Komanda korpusa izdaje zvanične naredbe takve vrste. V., na primjer, Vinko Pandurević, T. 30748–30749 (28. januar 2009. godine) (koji je u svom svjedočenju rekao da takva zvanična naredba o Obrenovićevom postavljenju nije bila izdata ni kada je on od februara do marta 1995. godine preuzeo komandu nad brigadom zbog toga što je **Pandurević** tokom tog perioda bio odsutan uz brigade jer se nalazio u Višegradu na fizioterapiji.

⁶⁴⁷⁰ V. Vinko Pandurević, T. 30745, 30749 (28. januar 2009. godine), T. 31192 (10. februar 2009. godine). V. takođe svjedok PW-168, T. 16188 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine). Pored toga, kako je izjavio svjedok PW-168, jedan od razloga iz kojih je Obrenović naredbom Korpusa u avgustu 1995. godine bio zvanično postavljen da zastupa komandanta, a tokom perioda u julu nije, bio je taj što je u avgustu Obrenović sam tražio od Krstića da se njegov status “zvanično reguliše, dakle, da se pošalje naredba i da se zna, da stanje bude čisto, jednostavno”. *Ibid.*, T. 15923 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁶⁴⁷¹ Milan Marić, dokazni predmet P03138, transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11559–11560 (6. juli 2004. godine). Shodno članu 60 Privremenih propisa o službi u VRS-u, “[p]rimopredaja dužnosti komandira odeljenja, vodova, četa (baterija) i komandanata bataljona, pukova, brigada i starješina istog ranga, završava se na svečan način, pred strojem jedinice”. Dokazni predmet 7DP00417, Privremeni propisi o službi u Vojsci RS-a, avgust 1992. godine, str. 18.

⁶⁴⁷² Milan Marić, dokazni predmet P03138, transkript na osnovu pravila 92*quater*, BT. 11560 (6. juli 2004. godine).

⁶⁴⁷³ Pretresno vijeće je zauzelo stav da **Pandurević** nije imao *de jure* ili *de facto* nadležnost nad pripadnicima Zvorničke brigade tokom perioda avgust-septembar 1995. godine. V. gore, par. 2035. Shodno tome, smatram da, kao što je bio slučaj u i periodu avgust-septembar, **Pandurević** od 4. do 15. jula nije imao *de jure* nadležnost nad pripadnicima Zvorničke brigade.

potčinjen Komandi korpusa, a ne **Pandureviću**.⁶⁴⁷⁴ Tokom tog perioda, Obrenović nije samo davao zadatke pripadnicima brigade u skladu s odlukama koje je prethodno donio **Pandurević**. Obrenović je izvršavao naređenja i instrukcije koje je dobijao od Komande korpusa i donosio je odluke na osnovu tih naređenja i po svojoj vlastitoj procjeni. Prilikom donošenja odluka i izvršavanja naređenja nije se konsultovao s **Pandurevićem** niti je tražio njegovo odobrenje,⁶⁴⁷⁵ jer mu **Pandurevićeva** ovlaštenja nisu bila potrebna da bi preduzimao takve radnje.⁶⁴⁷⁶

(e) Zaključak

58. Iz tih razloga, mišljenja sam da **Pandurević** nije posjedovao *de jure* niti *de facto* nadležnost nad pripadnicima Zvorničke brigade dok je komandovao TG-1 u Srebrenici i Žepi od 4. do 15. jula. U formalnom smislu, **Pandurević** je i dalje po naslovu bio komandant brigade. Međutim, Obrenović je tokom tog perioda u svakom pogledu zastupao komandanta i preuzeo je sva prava i dužnosti komandanta, te **Pandurević** tokom svog odsustvovanja iz brigade u svojstvu komandanta TG-1 nije imao ovlaštenja da se miješa u Obrenovićevo komandovanje brigadom. Shodno tome, po mom mišljenju, tokom tog perioda u julu **Pandurević** nije imao stvarnu mogućnost da spriječi postupke pripadnika Zvorničke brigade ili da ih kazni zbog tih postupaka.

59. U zaključku, iz gorenavedenih razloga, nisam se uvjerio da je **Pandurević** tokom perioda od 4. jula do podneva 15. jula imao efektivnu kontrolu nad pripadnicima Zvorničke brigade. Prema tome, po mom mišljenju, tokom tog perioda između **Pandurevića** i pripadnika Zvorničke brigade nije postojao odnos nadređeni-podređeni u smislu člana 7(3) Statuta.

2. Pandurevićeva odgovornost za ranjene zarobljenike iz bolnice u Milićima

60. Većina članova Pretresnog vijeća je konstatovala da je **Pandurević** nečinjenjem pomagao i podržavao ubistvo deseterice ranjenih zarobljenika iz bolnice u Milićima.⁶⁴⁷⁷ Slažem se da je

⁶⁴⁷⁴ V. Vinko Pandurević, T. 30758, 30760 (28. januar 2009. godine) (koji je u svom svjedočenju takođe rekao da je, dok je on bio odsutan kao komandant TG-1, "komandant korpusa, general Živanović, bio pretpostavljeni Draganu Obrenoviću"), T. 30923–30924 (30. januar 2009. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12613 (14. juni 2007. godine), T. 12701 (15. juni 2007. godine).

⁶⁴⁷⁵ Svjedok PW-168, T. 16185–16186 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine), T. 16790 (zatvorena sjednica) (23. oktobar 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 30293 (30. januar 2009. godine). Na primjer, kada se suočio s velikim brojem pripadnika ABiH koji su 14. jula nadirali u blizini područja Zvornika, Obrenović nije kontaktirao **Pandurevića**, nego je stupio u vezu s Komandom korpusa i obavijestio je o toj hitnoj vojnoj situaciji koja ugrožavala odbrambene linije koje su držale snage brigade. V. dokazni predmet 5DP00327, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade od 14. jula 1995. godine; svjedok PW-168, T. 16655 (zatvorena sjednica) (19. oktobar 2007. godine) (gdje je izjavio da je taj izvještaj sačinio Obrenović).

⁶⁴⁷⁶ U suprotnom, Obrenoviću ne bi bilo jasno da li, i u vezi s kojim pitanjima, treba da se konsultuje s **Pandurevićem**. V. Vinko Pandurević, T. 30924 (30. januar 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12613 (14. juni 2007. godine), T. 12701 (15. juni 2007. godine). V. takođe svjedok PW-168, T. 16193 (zatvorena sjednica) (10. oktobar 2007. godine) (koji je u svom svjedočenju rekao da **Pandurević**, tokom svog odsustva početkom jula, nije bio odgovoran za jedinice kojima je komandovao Obrenović, to jest za jedinice iz sastava Zvorničke brigade u odbrambenoj zoni brigade), T. 16788 (zatvorena sjednica) (23. oktobar 2007. godine) (gdje je izjavio da je tokom tog perioda u julu, jedinicama Zvorničke brigade koje su se nalazile na području Zvornika komandovao Obrenović). [REDIGOVANO].

⁶⁴⁷⁷ V. gore, par. 1991.

Zvornička brigada imala nadzor i kontrolu nad tim ranjenim zarobljenicima i da je, shodno tome, **Pandurević** imao zakonsku obavezu da zaštiti te zarobljenike, te da ta njegova dužnost nije prestala onda kada su oni predati pod **Popovićev** nadzor. Međutim, s dužnim poštovanjem, ne slažem se s konstatacijom većine da je **Pandurević** posjedovao traženu *mens rea* za pomaganje i podržavanje nečinjenjem i da je, stoga, odgovoran za ubistvo deseterice ranjenih zarobljenika.

61. Da bi snosio krivičnu odgovornost za pomaganje i podržavanje nečinjenjem, **Pandurević** je morao da zna osnovna obilježja krivičnog djela koje će biti počinjeno, kao i to da će njegov propust da djeluje pomoći činjenju tog krivičnog djela.⁶⁴⁷⁸ Do 23. jula, na osnovu informacija koje mu je 15. i 17. jula prenio Obrenović, **Pandurević** je znao da je **Popović** uključen u operaciju ubistva koja se provodila na području Zvornika.⁶⁴⁷⁹ Većina članova Pretresnog vijeća je konstatovala da je, u svjetlu tog njegovog znanja, jedini razuman zaključak taj da je **Pandurević**, nakon što je dobio poruku da će **Popović** doći da riješi pitanje ranjenih zarobljenika, znao da će ti zarobljenici vjerovatno biti ubijeni kada budu prebačeni pod **Popovićev** nadzor.⁶⁴⁸⁰ Međutim, po mom mišljenju, ne može se zaključiti da je, samo na osnovu tog znanja, **Pandurević** znao da će ranjeni zarobljenici vjerovatno biti ubijeni kad budu prebačeni pod **Popovićev** nadzor. Konkretno, po mom mišljenju, to što je **Pandurević** znao da je **Popović** ranije bio uključen u operaciju ubistva nije dovoljno da kod **Pandurevića** stvori svijest o tome da postoji vjerovatnoća da će ranjeni zarobljenici biti ubijeni, s obzirom na konkretne okolnosti koje su prevladavale u to vrijeme.

62. Na osnovu ukupnih dokaza o njegovom ponašanju prije premještanja tih zarobljenika, Pretresno vijeće je konstatovalo da je **Pandurević**, kada je zatražio pomoć u vezi s ranjenim zarobljenicima, namjeravao da organizuje da oni budu premješteni u neki logor za ratne zarobljenike i razmijenjeni, a ne da budu ubijeni.⁶⁴⁸¹ Kao što se vidi iz njegovih komunikacija sa Komandom korpusa od 23. jula i par dana prije toga, dok je vršeno pretresanje terena, **Pandurević** je u više navrata tražio da se organizuje premještanje i razmjena zarobljenika, uključujući i ranjene muškarce, koje je u tom periodu držala Zvornička brigada.⁶⁴⁸² Na osnovu tih **Pandurevićevih**

⁶⁴⁷⁸ V. gore, par. 1019.

⁶⁴⁷⁹ V. gore, par. 1861, 1883.

⁶⁴⁸⁰ V. gore, par. 1989–1990.

⁶⁴⁸¹ V. gore, par. 1983.

⁶⁴⁸² V. dokazni predmet 7D00969, Vanredni izvještaj u vezi s razmjenom koji je Komanda 1. zvorničke pješadijske brigade uputila Komandi Drinskog korpusa, 20. juli 1995. godine; dokazni predmet P00377, Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade, 29. maj - 27. juli 1995. godine, str. 165-166, 176; dokazni predmet 7DP00340, Vanredni borbeni izvještaj Zvorničke brigade s Pandurevićevim potpisom, 22. juli 1995. godine, par. 3; dokazni predmet P01309a, Presretnuti razgovor 23. juli 1995. godine, 08:00 sati; Miodrag Dragutinović, T. 12712–12713 (15. juni 2007. godine), T. 12817–12818 (18. juni 2007. godine); svjedok PW-168, T. 15914, 15924 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine), T. 16023–16025 (zatvorena sjednica) (28. septembar 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 31137, 31142, 31146 (9. februar 2009. godine). V. takođe Miodrag Dragutinović, T. 12711–12712, 12740 (15. juni 2007. godine), T. 12818 (18. juni 2007. godine); Vinko Pandurević, T. 31818 (19. februar 2009. godine). V. takođe gore, par. 1898, 1901–1904. Pored toga, dokazi pokazuju ne samo da je **Pandurević** pokušavao da organizuje premještanje zarobljenika, nego da je i konkretno naredio da se bosanski Muslimani koji budu zarobljeni tokom pretresanja terena predaju Vojnoj policiji Zvorničke brigade, kako bi onda mogli da budu zatočeni u kasarni u

napora može se, stoga, izvesti razuman zaključak da je on tada iskreno vjerovao da će Komanda korpusa u skladu s uobičajenom procedurom organizovati to premještanje i razmjenu zarobljenika. U prilog tom zaključku govori činjenica da su Pretresnom vijeću predočeni dokazi koji pokazuju da je VRS, generalno, najkasnije 18. jula počeo da šalje zarobljenike u zarobljenički logor u Batkoviću.⁶⁴⁸³ Štaviše, postoje o dokazi da su tokom tog perioda zarobljeni bosanski Muslimani koji su držani u Zvorničkoj brigadi, u stvari, premješteni u Batković.⁶⁴⁸⁴ Pored toga, ima dokaza koji ukazuju na to da su među onim zarobljenicima koji su tokom tog perioda premješteni iz Zvorničke brigade u Batković barem u jednom slučaju bila i dva zarobljena bosanska Muslimana koja su bila ranjena i liječena u bolnici u Zvorniku, te potom upućena u Zvorničku brigadu.⁶⁴⁸⁵ Ta dva konkretna zarobljenika su dovedena u Batković 24. jula,⁶⁴⁸⁶ baš negdje u vrijeme kad su ranjeni zarobljenici iz bolnice u Milićima nestali iz brigade.

63. Pored dokaza o **Pandurevićevim** naporima da se zarobljenici premjeste i razmijene i dokaza o stvarnom premještanju i razmjenama koji su u to vrijeme vršeni, prilikom ocjenjivanja **Pandurevićeve mens rea** mora se uzeti u obzir i to u kojoj je fazi operacija ubistva tada bila. Konkretno, do kraja dana 16. jula, pogubljenja zarobljenih bosanskih Muslimana koji su bili dovedeni iz Bratunca i zatočeni na raznim lokacijama na području Zvornika bila su u suštini završena.⁶⁴⁸⁷ Premda je **Pandurević** po povratku u Zvornik saznao za tu operaciju i za ulogu koju je u njoj odigrao **Popović**, dokazi upućuju na to da je on do večeri 16. jula shvatio da je ta konkretna operacija završena.⁶⁴⁸⁸

preduzeću "Standard" dok ne budu premješteni u Batković. V. Vinko Pandurević, T. 31818 (19. februar 2009. godine), T. 32438 (3. mart 2009. godine); Miodrag Dragutinović, T. 12711–12712, 12740 (15. juni 2007. godine). V. takođe gore, par. 592, 1892.

⁶⁴⁸³ Dokazni predmet P03522 (povjerljivo); dokazni predmet 3D00017 (povjerljivo); Ljubomir Mitrović, T. 23643–23644 (11. juli 2008. godine); Novica Simić, T. 28729–28730 (24. novembar 2008. godine). V. takođe gore, par. 591, 594–596.

⁶⁴⁸⁴ V. dokazni predmet 3DP00344, Redovni borbeni izvještaj koji je Komanda Zvorničke brigade uputila Komandi Drinskog korpusa, s potpisom komandanta, potpukovnika Vinka Pandurevića, 25. juli 1995. godine, par. 3 (gdje se izvještava da je zarobljeno 25 neprijateljskih vojnika koji su uredno premješteni u sabirni centar Batković u Bijeljini); dokazni predmet 3DP00346, Redovni borbeni izvještaj Zvorničke brigade, s otkucanim Pandurevićevim potpisom, 26. juli 1995. godine, par. 2 (gdje se izvještava da su 34 vojnika ABiH zarobljena i upućena u Batković); Vinko Pandurević, T. 31163–31166 (10. februar 2009. godine).

⁶⁴⁸⁵ Konkretno, ima dokaza da su [REDIGOVANO] dvojica bosanskih Muslimana koja su bila uvrštena na spisak zarobljenika koji su razmijenjeni u septembru 1995. godine, prije nego što su premještena u Batković bila pritvorena u Zvorničkoj brigadi. V. dokazni predmet 1DP01891 (povjerljivo), str. 42 (gdje se imena [REDIGOVANO] navode pod brojevima 4904 i 4905 u knjizi pacijenata bolnice u Zvorniku i gdje je pored njih, u koloni za primjedbe, upisana riječ "Standard"); Radivoje Novaković, dokazni predmet P02480, Izjava na osnovu pravila 92ter (6. mart 2003. godine), str. 4 (gdje je u vezi s knjigom pacijenata primijetio da se sjeća te dvojice pacijenata i toga da im je u bolnici ukazana prva pomoć zbog povreda i da su ih potom odveli u "Standard", kao i da su mu vojnici koji su mu bili u pratnji zarobljenika rekli da će ta dvojica zarobljenika uskoro biti razmijenjena); Radivoje Novaković, T. 9053 (20. mart 2007. godine) (gdje je objasnio da se naziv "Standard" odnosio na sanitetsko odjeljenje u kasarni Zvorničke brigade); dokazni predmet P03522 (povjerljivo), str. 2 (gdje je zabilježeno da su [REDIGOVANO] dovedeni u Batković 24. jula 1995. godine, kao i da su obojica razmijenjena i da su napustila logor 12. septembra 1995. godine). Dr Zoran Begović je u svom svjedočenju rekao da je, nakon što su desetorica ranjenih zarobljenika iz bolnice u Milićima odvedena iz Zvorničke brigade, u sanitetsko odjeljenje u kasarni Zvorničke brigade došla još jedna grupa od pet bosanskih Muslimana koja je ubrzo poslije gorepomenute dvojice u Bijeljini razmijenjena. Zoran Begović, T. 9149–9150, 9165–9166, 9170 (21. mart 2007. godine).

⁶⁴⁸⁶ Dokazni predmet P03522 (povjerljivo), str. 2.

⁶⁴⁸⁷ V. gore, poglavlje III, odjeljak G.3.

⁶⁴⁸⁸ V., na primjer, Vinko Pandurević, T. 31538–31539, 31543 (16. februar 2009. godine), T. 32434 (3. mart 2009. godine). V. takođe gore, par. 1909–1910; fusnote 5655, 5685.

64. Stoga, uzevši u obzir sve ove razloge, nisam uvjeren da je samo pominjanje **Popovićevog** imena, čak i uz **Pandurevićevo** znanje o njegovoj prethodnoj uključenosti u operaciju ubistva, moglo da navede **Pandurevića** na zaključak da će ranjeni zarobljenici vjerovatno biti ubijeni. Razmotrivši okolnosti koje su tada prevladavale, mišljenja sam da je **Pandurević**, kada je 23. jula primio poruku da će **Popović** doći da odvede zarobljenike, mogao sasvim razumno da smatra da će ranjeni zarobljenici, nakon što budu odvedeni iz brigade, biti smješteni u logor i/ili razmijenjeni. Shodno tome, a suprotno konstataciji većine, ne mislim da je jedini razuman zaključak koji se može izvesti iz dokaza taj da je **Pandurević** znao da, time što je propustio da djeluje i tako omogućio **Popoviću** da odvede zarobljenike, pomaže njihovo ubistvo.

65. Takođe je važno nakratko razmotriti opis razgovora između Obrenovića i **Pandurevića**, vođenog negdje nakon što je **Popović** odveo ranjene zarobljenike iz brigade, koji je u svom iskazu dao svjedok PW-168. Svjedok PW-168 je u svom svjedočenju rekao da je, nešto kasnije onog dana kad su zarobljenici odvedeni, Obrenović pitao **Pandurevića** šta je učinjeno sa ranjenim zarobljenicima.⁶⁴⁸⁹ Kako je izjavio svjedok PW-168, **Pandurević** je odgovorio da je došao **Popović** sa Mladićevim naređenjem da se zarobljenici “likvidiraju” i da su ranjenici uzeti od **Nikolića** i odvezeni.⁶⁴⁹⁰ Po mom mišljenju, opis ove **Pandurevićeve** izjave koji je dao svjedok PW-168 ne podriva niti pobija moj stav da on nije posjedovao traženu *mens rea* jer nije znao da će oni vjerovatno biti pogubljeni nakon što ih odvede **Popović**. Kao prvo, svjedok PW-168 je tokom svog svjedočenja jasno stavio do znanja da je taj razgovor između Obrenovića i **Pandurevića** o **Popovićevom** dolasku radi rješavanja pitanja ranjenih zarobljenika vođen tek nakon što su ranjeni muškarci već odvedeni iz brigade.⁶⁴⁹¹ Pored toga, iz izjave koju je **Pandureviću** pripisao svjedok PW-168, očigledno je da je **Pandurević** govorio o informacijama do kojih je došao nakon što su zarobljenici odvedeni. S tim u vezi, imam u vidu da je svjedok PW-168 u svom iskazu naveo da je **Pandurević** upotrijebio izraz “došao” sa naređenjem,⁶⁴⁹² kao i činjenicu da nema dokaza da je **Pandurević** bio fizički prisutan kada je **Popović** došao s takvim naređenjem i odveo zarobljenike. S obzirom na to, izgleda da je **Pandurević** prenio Obrenoviću informaciju do koje je došao tek nakon što su zarobljenici već bili odvedeni iz brigade. Nadalje, po mom mišljenju, može se izvesti razuman zaključak da je neko, možda neki pripadnik Zvorničke brigade ili Komande korpusa, kasnije tog jutra, nakon što su zarobljenici odvedeni, obavijestio **Pandurevića** o pojedinostima u vezi s onim što se desilo sa ranjenim muškarcima. Opis tog razgovora koji je dao svjedok PW-168 jednostavno ne pokazuje da je **Pandurević** takva saznanja ili informacije posjedovao prije nego što su zarobljenici odvedeni, to jest onda kada bi još bio u mogućnosti da interveniše i spriječi

⁶⁴⁸⁹ Svjedok PW-168, T. 15915 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). V. gore, par. 1905.

⁶⁴⁹⁰ Svjedok PW-168, T. 15915–15916 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine). V. gore, par. 1905.

⁶⁴⁹¹ Svjedok PW-168, T. 15915 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

⁶⁴⁹² V. svjedok PW-168, T. 15915–15916 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine).

Popovića da ih preuzme pod svoj nadzor. Stoga ovaj iskaz svjedoka PW-168 nema uticaja na ocjenu **Pandurevićeve** *mens rea* u vezi s pomaganjem i podržavanjem ubistva ranjenih muškaraca.

66. Na kraju, iz gore izloženih razloga, smatram da dokazi koji su predloženi Pretresnom vijeću nisu dovoljni da bi se van razumne sumnje utvrdilo da je **Pandurević** znao da će ranjeni zarobljenici vjerovatno biti ubijeni nakon što ih **Popović** odvede iz Zvorničke brigade, te da je, stoga, znao da će njegovo nečinjenje, to jest njegov propust da djeluje, pomoći u činjenju ubistva. Shodno tome, uslov postojanja *mens rea* za pomaganje i podržavanje nečinjenjem nije ispunjen i **Pandurević**, stoga, nije odgovoran za ubistvo deseterice ranjenih zarobljenika iz bolnice u Milićima.

F. O odmjerenju kazne

1. Komentar o mojim suprotnim mišljenjima

67. Kao što je navedeno u prethodnim odjeljcima, imao sam suprotno mišljenje u vezi s osuđujućim presudama koje su **Borovčaninu, Miletiću i Pandureviću** izrečene ponaosob za razna krivična djela. Shodno tome, s obzirom na to da bih ja **Borovčanina, Miletića i Pandurevića** osudio za manji broj krivičnih djela, izrekao bih im i drugačije kazne, srazmjerno težini krivičnih djela za koja bih ih osudio. Međutim, u vezi s odmjerenjem kazni **Miletiću i Pandureviću** postoje i neka dodatna pitanja, koja ću izložiti dalje u tekstu.

2. Miletić: zloupotreba vlasti i dugotrajno učešće

68. Većina članova Pretresnog vijeća je konstatovala da je **Miletić** zloupotrijebio svoj položaj vlasti u Glavnom štabu VRS-a i da je njegovo učešće bilo dugotrajno i te faktore je, shodno tome, uzelo u obzir kao otežavajuće faktore.⁶⁴⁹³ S dužnim poštovanjem, ne slažem se s tim.

69. Većina je konstatovala da je “[**Miletić**] vlast koju je uživao na osnovu svog položaja, povjerenje koje su mu ukazali Milovanović i Mladić i uticaj koji mu je to davalo upotrijebio za organizovanje i provođenje zločinačkog plana prisilnog uklanjanja stanovništva, bosanskih Muslimana, iz enklava; [s]va **Miletiće**va djela i doprinosi ostvareni su putem vlasti koju je uživao na osnovu svog položaja i upravo ih je ta vlast činila posebno efikasnim”, i, shodno tome, zaključila da je on zloupotrijebio svoj položaj vlasti u Glavnom štabu i VRS-u i da mu zbog toga treba izreći strožiju kaznu.⁶⁴⁹⁴

⁶⁴⁹⁴ V. gore, par. 2196.

70. Podsjećam da je u praksi ovog Međunarodnog suda uvriježen stav da zloupotreba vlasti može da iziskuje strožiju kaznu, a ne položaj vlasti sam za sebe. S tim u vezi, ono što je važno prilikom utvrđivanja ovog faktora jeste način na koji se vlast vrši.⁶⁴⁹⁵

71. Po mom mišljenju, sva **Miletićeva** djela bila su dio njegovih redovnih odgovornosti: on nije izašao iz okvira nadležnosti predviđenih njegovim položajem da bi, na primjer, resurse kojima je raspolagao angažovao da se čine zločini ili da bi uticaj koji je proizlazio iz njegovog položaja na neprimjeren način koristio da navede druge ljude da čine zločine. Iako je kao načelnik Uprave za operativno-nastavne poslove igrao centralnu ulogu u procesu sastavljanja Direktive br. 7,⁶⁴⁹⁶ nema dokaza o tome da li je on umetnuo riječi u protivzakonite dijelove Direktive ili inicirao njihovo umetanje. **Miletićeva** uloga i doprinos već su razmatrani prilikom ispitivanja težine krivičnih djela i karaktera njegove umiješanosti, a činjenica da je **Miletić** svoj zadatak izvršio efikasno i djelotvorno, te tako odigrao koordinativnu ulogu u UZP-u prisilnog uklanjanja⁶⁴⁹⁷ ne bi se trebala posmatrati kao zloupotreba ili pogrešna primjena vlasti koja bi predstavljala zaseban otežavajući faktor.

72. Što se tiče dugotrajnog učešća, iako se period od četiri-pet mjeseci od sačinjavanja plana do njegovog konačnog provođenja ne može okarakterisati kao kratak, krivična djela za koja je **Miletić** proglašen krivim su, u krajnjoj liniji, počinjena u sklopu jednog zajedničkog plana da se bosanski Muslimani prisilno uklone s jednog ograničenog područja, to jest iz Srebrenice i Žepe, a njihovo fizičko uklanjanje izvršeno je u jednom relativno kratkom periodu. Stoga se, po mom mišljenju, njegovo učešće u tom krivičnom djelu ili trajanje tog krivičnog djela ne mogu smatrati dugotrajnim u smislu u kojem bi to činilo zaseban otežavajući faktor.

73. Pored toga, primjećujem da Pretresno vijeće nije uzelo u obzir nijednu od tih okolnosti (zloupotreba položaja vlasti i/ili dugotrajno učešće) kada je odmjeravalo kaznu **Gveri**, koji je bio jedan od pomoćnika komandanta Glavnog štaba VRS-a i za kojeg je konstatovano da je bio član UZP-a prisilnog uklanjanja.⁶⁴⁹⁸ I ovdje, s dužnim poštovanjem, tvrdim da ova nedosljednost u pristupu većine članova Pretresnog vijeća predstavlja dokaz da njihova odluka da te otežavajuće okolnosti uzme u obzir prilikom odmjeravanja kazne **Miletiću** nije utemeljena.

74. Stoga, da zaključim, mišljenja sam da prilikom odmjeravanja kazne koja je izrečena **Miletiću**, gorenavedene faktore, to jest zloupotrebu njegovog položaja vlasti i dugotrajno učešće koji mu se stavljaju na teret, nije trebalo uzeti u obzir kao otežavajuće faktore.

⁶⁴⁹⁵ Presuda po žalbi na kaznu u predmetu *Babić*, par. 80; Drugostepena presuda u predmetu *Kayishema i Ruzindana*, par. 358–359.

⁶⁴⁹⁶ V. gore, par. 1649, 1651–1652, 1704–1705.

⁶⁴⁹⁷ V. gore, par. 1716–1717.

⁶⁴⁹⁸ V. gore, par. 1822, 2204–2205.

3. Pandurević

75. Čak i kad bi **Pandurevića** trebalo zbog nečinjenja osuditi za pomaganje i podržavanje ubistva deseterice ranjenih zarobljenika, bosanskih Muslimana, iz bolnice u Milićima, mišljenja sam da je kazna od 13 godina zatvora prestroga u svjetlu karaktera i razmjera njegove uključenosti i nekoliko olakšavajućih faktora.

76. Ovdje ponavljam konstataciju Pretresnog vijeća da ograničeni karakter **Pandurevićevog** učešća u prisilnom premještanju umanjuje težinu njegovog kažnjivog ponašanja, kao i to da je Pretresno vijeće uzelo u obzir okolnosti vezane za njegov propust da preduzme nužne i razumne mjere da spriječi krivična djela koja su počinili pripadnici Zvorničke brigade, što je bio obavezan učiniti shodno članu 7(3) Statuta, a posebno to što se **Pandurević** tada tek vratio na to područje i što je imao drugih hitnih zadataka.⁶⁴⁹⁹

77. Što se tiče olakšavajućih faktora, Pretresno vijeće je prilikom odmjeravanja kazne **Pandurevićev** postupak otvaranja koridora u Baljkovici 16. jula, kao i njegove vanredne borbene izvještaje od 15. i 18. jula, uzelo u obzir i pridalo im znatnu težinu kao olakšavajućim faktorima.⁶⁵⁰⁰ U potpunosti se slažem s načinom na koji je Pretresno vijeće razmotrilo i ocijenilo **Pandurevićeve** postupke u vezi s navedenim. Međutim, po mom mišljenju, ti postupci zaslužuju da im se prida još veća težina u smislu ublažavanja njegove kazne.

78. **Pandurevićeva** odluka da, suprotno naređenjima svojih pretpostavljenih, otvori koridor u Baljkovici i tako omogućiti prolaz kolone, spasila je život hiljadama bosanskih Muslimana. Čak i u normalnim okolnostima borbenih dejstava, takav bi se postupak smatrao neobičnim. Međutim, taj **Pandurevićev** postupak je, u ovom slučaju, još značajniji, s obzirom na okolnosti koje su prevladavale u to vrijeme. Po mom mišljenju, taj **Pandurevićev** postupak je za svaku pohvalu.

79. Pored toga, posebno su me se dojmili **Pandurevićevi** vanredni borbeni izvještaji od 15. i 18. jula. Izrazi koje je upotrijebio u Izvještaju od 18. jula govoreći, konkretno, o pogubljenjima koja su vršena, bili su jaki i prkosni. To je jedini slučaj da se neki potčinjeni starješina tako otvoreno suprotstavi Mladiću u vezi s operacijom ubijanja. Stoga sam mišljenja da hrabrost koju je **Pandurević** iskazao u tim izvještajima takođe zavređuje znatno priznanje.

80. Ukupno uzevši, ti **Pandurevićevi** postupci pokazuju njegov karakter, to jest njegovu čvrstinu i integritet, kao pojedinca i kao komandanta. Konačno, mišljenja sam da se njegovim

⁶⁴⁹⁹ V. gore, par. 2212, 2215.

⁶⁵⁰⁰ V. gore, par. 2219–2222.

postupcima mora pridati mnogo veća težina i da bi se to trebalo adekvatnije odraziti u vidu ublažavanja kazne koja mu je izrečena.

81. Krivična djela za koja je **Pandurević** osuđen normalno povlače visoku kaznu. Međutim, u **Pandurevićevom** slučaju postoji nekoliko olakšavajućih faktora i okolnosti koje se moraju uzeti u obzir prilikom odmjeravanja primjerene kazne koju mu treba izreći. Po mom mišljenju, kazna koju mu je izrekla većina članova Pretresnog vijeća nije adekvatan odraz karaktera i razmjera njegovog učešća i olakšavajućih okolnosti. Stoga bi, po mom mišljenju, **Pandurevićeva** kazna trebala biti dodatno i u znatnoj mjeri smanjena.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je mjerodavan tekst na engleskom.

/potpis na originalu/

O-Gon Kwon,
sudija

Dana 10. juna 2010. godine
U Haagu,
Nizozemska

[pečat Međunarodnog suda]

XI. IZDOJENO MIŠLJENJE SUDIJE PROST

1. Pretresno vijeće je, većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Kwona, **Pandureviću** izreklo osuđujuću presudu za pomaganje i podržavanje ubistva ranjenih zarobljenika iz bolnice u Milićima nečinjenjem kao zločin protiv čovječnosti i ratni zločin.⁶⁵⁰¹ Osim toga, navodi se da je svojim nečinjenjem takođe pomagao i podržavao krivično djelo progona. Sudija Kwon, koji ima suprotno mišljenje u vezi s *mens rea*,⁶⁵⁰² iz tog razloga ga ne osuđuje ni za progona. Sudija Agius bi ga, s druge strane, osudio za to. Uz dužno poštovanje, ne slažem se s njegovim zaključkom u vezi s tim pitanjem.

2. Za pomaganje i podržavanje nečinjenjem potreban je *actus reus* znatnog doprinosa počinjenom krivičnom djelu i traži se *mens rea* znanja da će ono vjerovatno biti počinjeno.⁶⁵⁰³ Uvjerila sam se da je taj potonji uslov zadovoljen. Baš kao što je znao da će ranjeni zarobljenici vjerovatno biti ubijeni kada nadzor nad njima preuzme **Popović, Pandurević** je znao i to da će **Popović** ta ubistva vjerovatno izvršiti s namjerom progona i da će tako počiniti progona.

3. Međutim, moje se neslaganje uglavnom tiče druge komponente znatnog doprinosa. Karakter pomaganja i podržavanja je takav da se optuženi, ako bude osuđen na kraju, proglašava odgovornim za samo krivično djelo. Zbog toga, po mom mišljenju, *actus reus* znatnog doprinosa mora biti doprinos krivičnom djelu u cjelini za koje će optuženi biti osuđen. Srž krivičnog djela progona čini diskriminatorni karakter tog djela i posebna namjera s kojom je počinjeno. Zbog toga svaki navodni doprinos tom krivičnom dijelu treba ocijeniti u tom kontekstu. Po mom mišljenju, nije dovoljno da je **Pandurević** nečinjenjem znatno doprinio krivičnom djelu ubistva znajući da će to krivično djelo vjerovatno biti počinjeno s diskriminatornom namjerom. On je zapravo, isto tako, morao doprinijeti diskriminatornom karakteru krivičnog djela.

4. U ovom slučaju, **Pandurević** nije imao diskriminatornu namjeru. Ono što je u ovom kontekstu još značajnije jeste da on ni na koji način nije učestvovao u okolnostima koje su dovele do toga da pod svojim nadzorom ima desetoricu ranjenih zarobljenika, koji su svi bili bosanski Muslimani. Ti zarobljenici su dovedeni u kasarnu u preduzeću "Standard" po naređenjima drugih⁶⁵⁰⁴ i **Pandurević** nije organizovao njihov izbor, kao ni to da oni budu u kasarni. **Pandurevićevo** nečinjenje je na kraju dovelo zarobljenike u opasnost, on je po toj osnovi znatno doprinio njihovom ubistvu i osuđen je za to krivično djelo. Međutim, nisam se uvjerila da je

⁶⁵⁰¹ V. gore, par. 1991, 2072.

⁶⁵⁰² V. gore, par. 60–66.

⁶⁵⁰³ V. gore, par. 1019.

⁶⁵⁰⁴ V. svjedok PW-168, T. 15913 (zatvorena sjednica) (27. septembar 2007. godine) (gdje je izjavio da su ti ranjenim muškarci dovedeni u brigadu u skladu s naređenjem sanitetskog odjeljenja Glavnog štaba ili Drinskog korpusa).

njegovo nečinjenje na bilo koji način doprinijelo krivičnom djelu progona, kako je to krivično djelo definisano u cjelini. Po mom mišljenju, osuđujuća presuda u datim okolnostima čini diskriminatornu komponentu krivičnog djela progona besmislenom. Prema tome, u datim okolnostima, ja bih **Pandurevića** oslobodila optužbe za progon u vezi s djelom ubistva ranjenih zarobljenika iz bolnice u Milićima, navodno počinjenim u osnovi djela progona.

Sastavljeno na engleskom i francuskom jeziku, pri čemu je mjerodavan tekst na engleskom.

/potpis na originalu/

Kimberly Prost,
sudija

Dana 10. juna 2010. godine,
U Haagu
Nizozemska

[pečat Međunarodnog suda]

DODATAK 1: GLOSAR**A. Podnesci u ovom predmetu**

Bearin završni podnesak	Završni pretresni podnesak okrivljenog Ljubiše Beare (povjerljivo), 30. juli 2009. godine
Bearin usmeni prijedlog za donošenje oslobađajuće presude	Usmeni prijedlog Ljubiše Beare za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98bis, T. 21224-21258, 14. februar 2008. godine
Bearin pretpretresni podnesak	Pretpretresni podnesak optuženog Ljubiše Beare na osnovu pravila 65ter (povjerljivo), 12. juli 2006. godine
Borovčaninov završni podnesak	Završni pretresni podnesak Ljubomira Borovčanina (javno s povjerljivim Dodatkom), 30. juli 2009. godine
Borovčaninov usmeni prijedlog za donošenje oslobađajuće presude	Usmeni prijedlog Ljubomira Borovčanina za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98bis, T. 21287-21302, 14. februar 2008. godine
Borovčaninov pretpretresni podnesak	Odgovor optuženog Borovčanina na osnovu pravila 65ter(F) na pretpretresni podnesak tužilaštva
Gverin završni podnesak	Završni podnesak u ime Milana Gvere (povjerljivo), 30. juli 2009. godine
Gverin usmeni prijedlog za donošenje oslobađajuće presude	Prijedlog Milana Gvere za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98bis, T. 21341-21371, 15. februar 2008. godine
Gverin pretpretresni podnesak	Pretpretresni podnesak generala Gvere, 12. juli 2006. godine
Smjernice	Nalog o smjernicama za izvođenje dokaza i ponašanje strana tokom pretresnog postupka, 14. juli 2006. godine
Optužnica	Optužnica, 4. avgust 2006. godine
Presuda po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude	Presuda po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98bis, 3. mart 2008. godine
Odluka u pretpretresnom postupku iz jula 2006. godine	Odluka u vezi s daljnjim izmjenama i prigovorima na optužnicu, 13. juli 2006. godine
Odluka u pretpretresnom postupku iz maja 2006.	Odluka po podnescima na osnovu pravila 72 Pravilnika kojima se osporava optužnica, 31.

godine	maj 2006. godine
Miletićev završni podnesak	Završni pretresni podnesak odbrane generala Miletića (povjerljivo), 30. juli 2009. godine
Miletićev usmeni prijedlog za donošenje oslobađajuće presude	Usmeni prijedlog Radivoja Miletića za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98bis, T. 21305-21339, 15. februar 2008. godine
Miletićev pretpretresni podnesak	Pretpretresni podnesak odbrane generala Miletića, 12. juli 2006. godine
Nikolićev završni podnesak	Završni pretresni podnesak u ime Drage Nikolića (povjerljivo), 30. juli 2009. godine
Nikolićev usmeni prijedlog za donošenje oslobađajuće presude	Usmeni prijedlog Drage Nikolića za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98bis, T. 21258-21286, 14. februar 2008. godine
Nikolićev pretpretresni podnesak	Pretpretresni podnesak u ime Drage Nikolića na osnovu pravila 65ter(F), 12. juli 2006. godine
Pandurevićev završni podnesak	Završni pretresni podnesak odbrane u ime Vinka Pandurevića (povjerljivo), 30. juli 2009. godine
Pandurevićev usmeni prijedlog za donošenje oslobađajuće presude	Prijedlog Vinka Pandurevića za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98bis, T. 21372-21381, 15. februar 2008. godine
Pandurevićev pretpretresni podnesak	Pretpretresni podnesak odbrane u ime optuženog Vinka Pandurevića (djelimično povjerljivo), 12. juli 2006. godine
Odluka po Popovićevom zahtjevu u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno	Odluka po Popovićevom zahtjevu za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno, s Dodatkom, 2. juni 2008. godine
Popovićev završni podnesak	Završni podnesak Vujadina Popovića (povjerljivo), 30. juli 2009. godine
Popovićev pretpretresni podnesak	Pretpretresni podnesak odbrane Vujadina Popovića, 12. juli 2006. godine
Pretpretresni podnesak tužilaštva	Podnesak tužilaštva s pretpretresnim podneskom na osnovu pravila 65ter i spisom dokaznih predmeta na osnovu pravila 65ter(E)[sic], 28. april 2006. godine
Odluka po zahtjevu tužilaštva u vezi s činjenicama o kojima je presuđeno	Odluka po zahtjevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno, s Dodatkom, 26. septembar 2006. godine

Završni podnesak tužilaštva

Podnesak tužilaštva sa Završnim pretresnim podneskom na osnovu pravila 65ter(E) (povjerljivo), 30. juli 2009. godine

B. Presude i odluke MKSJ-a

Drugostepena presuda u predmetu <i>Aleksovski</i>	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet br. IT-95-14/1-A, Presuda, 24. mart 2000. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Aleksovski</i>	<i>Tužilac protiv Zlatka Aleksovskog</i> , predmet br. IT-95-14/1-T, Presuda, 25. juni 1999. godine
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>Babić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Babića</i> , Presuda po žalbi na kaznu, predmet br. IT-03-72-A, 18. juli 2005. godine
Presuda o kazni u predmetu <i>Banović</i>	<i>Tužilac protiv Predraga Banovića</i> , predmet br. IT-02-65/1-S, Presuda o kazni, 28. oktobar 2003. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Blagojević i Jokić</i>	<i>Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića</i> , predmet br. IT-02-60-A, Presuda, 9. maj 2007. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Blagojević i Jokić</i>	<i>Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića</i> , predmet br. IT-02-60-T, Presuda, 17. januar 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Blaškić</i>	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br. IT-95-14-A, Presuda, 29. juli 2004. godine
Odluka u pretpretresnom postupku u predmetu <i>Blaškić</i> iz aprila 1997. godine	<i>Tužilac protiv Blaškića</i> , predmet br. IT-95-14-PT, Odluka o preliminarnom prijedlogu obrane za odbacivanje Optužnice zbog formalnih nedostataka (nepreciznost/neodgovarajuće informacije o djelima za koja se optuženi tereti), 4. april 1997. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Blaškić</i>	<i>Tužilac protiv Tihomira Blaškića</i> , predmet br. IT-95-14-T, Presuda, 3. mart 2000. godine
Odluka u pretpretresnom postupku u predmetu <i>Boškosi i Tarčulovski</i> iz maja 2006. godine	<i>Tužilac protiv Ljubeta Boškskog i Johana Tarčulovskog</i> , predmet br. IT-04-82-PT, Odluka po zahtjevu tužilaštva za izmjenu optužnice i podnesku s prijedlogom druge izmijenjene optužnice, te podnesku s izmijenjenim pretpretresnim podneskom, 26. maj 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Boškosi i</i>	<i>Tužilac protiv Ljubeta Boškskog i Johana Tarčulovskog</i> , predmet br. IT-04-82-A, Presuda,

<i>Tarčulovski</i>	19. maj 2010. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Boškosi i Tarčulovski</i>	<i>Tužilac protiv Ljubeta Boškskog i Johana Tarčulovskog</i> , predmet br. IT-04-82-T, Presuda, 10. juli 2008. godine
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>Bralo</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Brale</i> , predmet br. IT-95-17-A, Presuda po žalbi na kaznu, 2. april 2007. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Brđanin</i>	<i>Tužilac protiv Radoslava Brđanina</i> , predmet br. IT-99-36-A, Presuda, 3. april 2007. godine
Odluka po interlokutornoj žalbi u predmetu <i>Brđanin</i> iz marta 2004. godine	<i>Tužilac protiv Radoslava Brđanina</i> , predmet br. IT-99-36-A, Odluka po interlokutornoj žalbi, 19. mart 2004. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Brđanin</i>	<i>Tužilac protiv Radoslava Brđanina</i> , predmet br. IT-99-36-T, Presuda, 1. septembar 2004. godine
Odluka u pretpretresnom postupku u predmetu <i>Brđanin i Talić</i> iz juna 2001. godine	<i>Tužilac protiv Radoslava Brđanina i Momira Talića</i> , predmet br. IT-99-36-PT, Odluka o formi dodatno izmijenjene optužnice i zahtjevu tužilaštva za izmjenu optužnice, 26. juni 2001. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Čelebići</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića (zvanog Pavo), Hazima Delića i Esada Landže (zvanog Zenga)</i> , predmet br. IT-96-21-A, Presuda, 20. februar 2001. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Čelebići</i>	<i>Tužilac protiv Zejnila Delalića, Zdravka Mucića (zvanog Pavo), Hazima Delića i Esada Landže (zvanog Zenga)</i> , predmet br. IT-96-21-T, Presuda, 16. novembar 1998. godine
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>Deronjić</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Deronjića</i> , predmet br. IT-02-61-A, Presuda po žalbi na kaznu, 20. juli 2005. godine
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>Dragan Nikolić</i>	<i>Tužilac protiv Dragana Nikolića</i> , predmet br. IT-94-2-A, Presuda po žalbi na kaznu, 4. februar 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Erdemović</i>	<i>Tužilac protiv Dražena Erdemovića</i> , predmet br. IT-96-22-A, 7. oktobar 1997. godine
Presuda o kazni u predmetu <i>Erdemović</i>	<i>Tužilac protiv Dražena Erdemovića</i> , predmet br. IT-96-22-Tbis, Presuda o kazni, 5. mart 1998. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Furundžija</i>	<i>Tužilac protiv Ante Furundžije</i> , predmet br. IT-95-17/1-A, Presuda, 21. juli 2000. godine

Prvostepena presuda u predmetu <i>Furundžija</i>	<i>Tužilac protiv Ante Furundžije</i> , predmet br. IT-95-17/1-T, Presuda, 10. decembar 1998. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Galić</i>	<i>Tužilac protiv Stanislava Galića</i> , predmet br. IT-98-29-A, Presuda, 30. novembar 2006. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Galić</i>	<i>Tužilac protiv Stanislava Galića</i> , predmet br. IT-98-29-T, Presuda i mišljenje, 5. decembar 2003. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Hadžihasanović i Kubura</i>	<i>Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure</i> , predmet br. IT-01-47-A, Presuda, 22. april 2008. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Hadžihasanović i Kubura</i>	<i>Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića i Amira Kubure</i> , predmet br. IT-01-47-T, Presuda, 15. mart 2006. godine
Odluka po žalbi u predmetu <i>Hadžihasanović i drugi</i> iz jula 2003. godine	<i>Tužilac protiv Envera Hadžihasanovića, Mehmeda Alagića i Amira Kubure</i> , predmet br. IT-01-47-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi kojom se osporava nadležnost s obzirom na komandnu odgovornost, 16. juli 2003. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Halilović</i>	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-A, Presuda, 16. oktobar 2007. godine
Odluka u pretpretresnom postupku u predmetu <i>Halilović</i> iz decembra 2004. godine	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-PT, Odluka po zahtjevu tužioca da se odobri izmjena optužnice, 17. decembar 2004. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Halilović</i>	<i>Tužilac protiv Sefera Halilovića</i> , predmet br. IT-01-48-T, Presuda, 16. novembar 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Jelisić</i>	<i>Tužilac protiv Gorana Jelisića</i> , predmet br. IT-95-10-A, Presuda, 5. juli 2001. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Jelisić</i>	<i>Tužilac protiv Gorana Jelisića</i> , predmet br. IT-95-10-T, Presuda, 14. decembar 1999. godine
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>Jokić</i>	<i>Tužilac protiv Jokića</i> , predmet br. IT-01-42/1-A, Presuda po žalbi na kaznu, 30. avgust 2005. godine
Presuda o kazni u predmetu <i>Jokić</i>	<i>Tužilac protiv Miodraga Jokića</i> , predmet br. IT-01-42/1-S, Presuda o kazni, 18. mart 2004. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kordić i Čerkez</i>	<i>Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza</i> , predmet br. IT-95-14/2-A, Presuda, 17. decembar 2004. godine

Prvostepena presuda u predmetu <i>Kordić i Čerkez</i>	<i>Tužilac protiv Darija Kordića i Marija Čerkeza</i> , predmet br. IT-95-14/2-T, Presuda, 26. februar 2001. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krajišnik</i>	<i>Tužilac protiv Momčila Krajišnika</i> , predmet br. IT-00-39-A, Presuda, 17. mart 2009. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krajišnik</i>	<i>Tužilac protiv Momčila Krajišnika</i> , predmet br. IT-00-39-T, Presuda, 27. septembar 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-A, Presuda, 17. septembar 2003. godine
Odluka u pretpretresnom postupku u predmetu <i>Krnojelac</i> iz februara 1999. godine	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-PT, Odluka po preliminarnom podnesku odbrane zbog prigovora na formu optužnice, 24. februar 1999. godine
Odluka u pretpretresnom postupku u predmetu <i>Krnojelac</i> iz maja 2000. godine	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-PT, Odluka o formi druge izmijenjene optužnice, 11. maj 2000. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krnojelac</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Krnojelca</i> , predmet br. IT-97-25-T, Presuda, 15. mart 2002. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Krstić</i>	<i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br. IT-98-33-A, Presuda, 19. april 2004. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Krstić</i>	<i>Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br. IT-98-33-T, Presuda, 2. avgust 2001. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kunarac i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića</i> , predmet br. IT-96-23 i 23/1-A, Presuda, 12. juni 2002. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kunarac i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Dragoljuba Kunarca, Radomira Kovača i Zorana Vukovića</i> , predmet br. IT-96-23 i 23/1-T, Presuda, 22. februar 2001. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića i Vladimira Šantića</i> , predmet br. IT-95-16-A, Presuda po žalbama, 23. oktobar 2001. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kupreškić i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Zorana Kupreškića, Mirjana Kupreškića, Vlatka Kupreškića, Drage Josipovića, Dragana Papića i Vladimira Šantića zvanog Vlado</i> , predmet br. IT-95-16-T, Presuda, 14. januar 2000. godine

Drugostepena presuda u predmetu <i>Kvočka i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Mlađe Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća</i> , predmet br. IT-98-30/1-A, Presuda, 28. februar 2005. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kvočka i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Miroslava Kvočke, Milojice Kosa, Mlađe Radića, Zorana Žigića i Dragoljuba Prcaća</i> , predmet br. IT-98-30/1-T, Presuda, 2. novembar 2001. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Limaj i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua</i> , predmet br. IT-03-66-A, Presuda, 27. septembar 2007. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Limaj i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Fatmira Limaja, Haradina Bale i Isaka Musliua</i> , predmet br. IT-03-66-T, Presuda, 30. novembar 2005. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Lukić i Lukić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Lukića i Sredoja Lukića</i> , predmet br. IT-98-32/1-T, Presuda, 20. juli 2009. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Martić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Martića</i> , predmet br. IT-95-11-A, Presuda, 8. oktobar 2008. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Martić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Martića</i> , predmet br. IT-95-11-T, Presuda, 12. juni 2007. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Milošević</i>	<i>Tužilac protiv Dragomira Miloševića</i> , predmet br. IT-98-29/1-A, Presuda, 12. novembar 2009. godine
Odluka po interlokutornoj žalbi u predmetu <i>Milošević</i> od 1. novembra 2004. godine	<i>Tužilac protiv Slobodana Miloševića</i> , predmet br. IT-02-54-AR73.7, Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Pretresnog veća o dodeli branioca, 1. novembar 2004. godine
Odluka po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude u predmetu <i>Milošević</i>	<i>Tužilac protiv Slobodana Miloševića</i> , predmet br. IT-02-54-T, Odluka po predlogu za donošenje oslobađajuće presude, 16. juni 2004. godine
Odluka u pretpretresnom postupku u predmetu <i>Milutinović i drugi</i> iz jula 2005. godine	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića, Nebojše Pavkovića, Vladimira Lazarevića, Vlastimira Đorđevića i Sretena Lukića</i> , predmet br. IT-05-87-PT, Odluka po preliminarnom podnesku Nebojše Pavkovića u vezi s formom optužnice, 22. juli 2005. godine
Odluka u pretpretresnom postupku u predmetu <i>Milutinović i drugi</i> iz marta 2006. godine	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića, Nebojše Pavkovića, Vladimira Lazarevića, Vlastimira Đorđevića i Sretena Lukića</i> , predmet br. IT-05-

	87-PT, Odluka po Ojdanićevom podnesku kojim se osporava nadležnost: posredno saizvršilaštvo, 22. mart 2006. godine
Odluka po žalbi u predmetu <i>Milutinović i drugi</i> iz maja 2003. godine	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića i Dragoljuba Ojdanića</i> , predmet br. IT-99-37-AR72, Odluka po prigovoru Dragoljuba Ojdanića na nenadležnost – udruženi zločinački poduhvat, 21. maj 2003. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Milutinović i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića, Dragoljuba Ojdanića, Nebojše Pavkovića, Vladimira Lazarevića i Sretena Lukića</i> , predmet br. IT-05-87-T, 26. februar 2009. godine
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>Momir Nikolić</i>	<i>Tužilac protiv Momira Nikolića</i> , predmet br. IT-02-60/1-A, Presuda po žalbi na kaznu, 8. mart 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Mrkšić i Šljivančanin</i>	<i>Tužilac protiv Mileta Mrkšića i Veselina Šljivančanina</i> , predmet br. IT-95-13/1-A, Presuda, 5. maj 2009. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Mrkšić i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Mileta Mrkšića, Miroslava Radića i Veselina Šljivančanina</i> , predmet br. IT-95-13/1-T, Presuda, 27. septembar 2007. godine
Odluka u pretpretresnom postupku u predmetu <i>Mrkšić</i> iz juna 2003. godine	<i>Tužilac protiv Mileta Mrkšića</i> , predmet br. IT-95-13/1-PT, Odluka o formi optužnice, 19. juni 2003. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Naletilić i Martinović</i>	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića</i> , predmet br. IT-98-34-T, Presuda, 31. mart 2003. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Naletilić i Martinović</i>	<i>Tužilac protiv Mladena Naletilića i Vinka Martinovića</i> , predmet br. IT-98-34-A, Presuda, 3. maj 2006. godine
Presuda o kazni u predmetu <i>Obrenović</i>	<i>Tužilac protiv Dragana Obrenovića</i> , predmet br. IT-02-60/2-S, Presuda o kazni, 10. decembar 2003. godine
Odluka o nadležnosti u predmetu <i>Ojdanić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Milutinovića, Nikole Šainovića i Dragoljuba Ojdanića</i> , predmet br. IT-99-37-AR72, Odluka po prigovoru Dragoljuba Ojdanića na nenadležnost – udruženi zločinački poduhvat, 21. maj 2003. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Orić</i>	<i>Tužilac protiv Nasera Orića</i> , predmet br. IT-03-68-A, Presuda, 3. juli 2008. godine

Prvostepena presuda u predmetu <i>Orić</i>	<i>Tužilac protiv Nasera Orića</i> , predmet br. IT-03-68-T, Presuda, 30. juni 2006. godine
Presuda o kazni u predmetu <i>Plavšić</i>	<i>Tužilac protiv Biljane Plavšić</i> , predmet br. IT-00-39 i 40/1-S, Presuda, 27. februar 2003. godine
Odluka u pretpretresnom postupku u predmetu <i>Popović i drugi</i> iz maja 2006. godine	<i>Tužilac protiv Vujadina Popovića, Ljubiše Beare, Drage Nikolića, Ljubomira Borovčanina, Zdravka Tolimira, Radivoja Miletića, Milana Gvere, Vinka Pandurevića i Milorada Trbića</i> , predmet br. IT-05-88-PT, Odluka po podnescima na osnovu pravila 72 Pravilnika kojima se osporava optužnica, 31. maj 2006. godine
Presuda o kazni u predmetu <i>Rajić</i>	<i>Tužilac protiv Ivica Rajića zvanog Viktor Andrić</i> , predmet br. IT-95-12-S, Presuda o kazni, 8. maj 2006. godine
Presuda po prijedlozima za donošenje oslobađajuće presude u predmetu <i>Sikirica i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Duška Sikirice, Damira Došena i Dragana Kolundžije</i> , predmet br. IT-95-8-T, Presuda po prijedlozima odbrane za donošenje oslobađajuće presude, 3. septembar 2001. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Simić</i>	<i>Tužilac protiv Blagoja Simića</i> , predmet br. IT-95-9-A, Presuda, 28. novembar 2006. godine
Presuda o kazni u predmetu <i>Simić</i>	<i>Tužilac protiv Milana Simića</i> , predmet br. IT-95-9/2-S, Presuda o kazni, 17. oktobar 2002. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Simić i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Blagoja Simića, Miroslava Tadića i Sime Zarića</i> , predmet br. IT-95-9-T, Presuda, 17. oktobar 2003. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Stakić</i>	<i>Tužilac protiv Milomira Stakića</i> , predmet br. IT-97-24-A, Presuda, 22. mart 2006. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Stakić</i>	<i>Tužilac protiv Milomira Stakića</i> , predmet br. IT-97-24-T, Presuda, 31. juli 2003. godine
Odluka u pretresnom postupku u predmetu <i>Stakić</i> iz oktobra 2002. godine	<i>Tužilac protiv Stakića</i> , predmet br. IT-97-24, Odluka po prijedlogu za donošenje oslobađajuće presude na osnovu pravila 98bis, 31. oktobar 2002. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Strugar</i>	<i>Tužilac protiv Pavla Strugara</i> , predmet br. IT-01-42-A, 17. juli 2008. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Strugar</i>	<i>Tužilac protiv Pavla Strugara</i> , predmet br. IT-

	01-42-T, Presuda, 31. januar 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-94-1-A, Presuda, 15. juli 1999. godine
Odluka o nadležnosti u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-94-1-AR72, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na nadležnost suda, 20. oktobar 1995. godine
Prva presuda o kazni u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića zvanog Dule</i> , predmet br. IT-94-1-T, Presuda o kazni, 14. juli 1997. godine
Druga presuda o kazni u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića zvanog Dule</i> , predmet br. IT-94-1-Tbis-R117, Presuda o kazni, 11. novembar 1999. godine
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića</i> , predmet br. IT-94-1-A i IT-94-1-Abis, Presuda o žalbi na kaznu, 26. januar 2000. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Tadić</i>	<i>Tužilac protiv Duška Tadića zvanog Dule</i> , predmet br. IT-94-1-T, Mišljenje i presuda, 7. maj 1997. godine
Odluka na osnovu pravila <i>11bis</i> u predmetu <i>Trbić</i>	<i>Tužilac protiv Milorada Trbića</i> , predmet br. IT-05-88/1-PT, Odluka o prosljeđivanju predmeta na osnovu pravila <i>11bis</i> , s povjerljivim Dodatkom, 27. april 2007. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Vasiljević</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Vasiljevića</i> , predmet br. IT-98-32-A, Presuda, 25. februar 2004. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Vasiljević</i>	<i>Tužilac protiv Mitra Vasiljevića</i> , predmet br. IT-98-32-T, Presuda, 29. novembar 2002. godine
Presuda po žalbi na kaznu u predmetu <i>Zelenović</i>	<i>Tužilac protiv Dragana Zelenovića</i> , predmet br. IT-96-23/2-A, Presuda po žalbi na kaznu, 31. oktobar 2007. godine

C. Presude i odluke MKSR-a

Drugostepena presuda u predmetu <i>Akayesu</i>	<i>Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua</i> , predmet br. ICTR-96-4-A, Presuda, 1. juni 2001. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Akayesu</i>	<i>Tužilac protiv Jean-Paula Akayesua</i> , predmet br. ICTR-96-4-T, Presuda, 2. septembar 1998. godine

Drugostepena presuda u predmetu <i>Bagilishema</i>	<i>Tužilac protiv Ignancea Bagilisheme</i> , predmet br. ICTR-95-1A-A, Presuda po žalbi, 3. juli 2002. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Bagilishema</i>	<i>Tužilac protiv Ignancea Bagilisheme</i> , predmet br. ICTR-95-1A-T, Presuda, 7. juni 2001. godine
Presuda o kazni u predmetu <i>Bisengimana</i>	<i>Tužilac protiv Bisengimane</i> , predmet br. ICTR-00-60-T, Presuda i kazna, 13. april 2006. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Bagosora i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Bagosore, Kabiligija, Ntabakuzea i Nsengiyumve</i> , predmet br. ICTR-98-41-T, Presuda i kazna, 18. decembar 2008. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Gacumbitsi</i>	<i>Sylvestre Gacumbitsi protiv tužioca</i> , predmet br. ICTR-2001-64-A, Presuda, 7. juli 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kajelijeli</i>	<i>Juvénal Kajelijeli protiv tužioca</i> , predmet br. ICTR-98-44A-A, Presuda po žalbi, 23. maj 2005. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kajelijeli</i>	<i>Tužilac protiv Juvénala Kajelijelija</i> , predmet br. ICTR-98-44A-T, Presuda, 1. decembar 2003. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kalimanzira</i>	<i>Tužilac protiv Callixtea Kalimanzire</i> , predmet br. ICTR-05-88-T, Presuda, 22. juni 2009. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kambanda</i>	<i>Tužilac protiv Jeana Kambande</i> , predmet br. ICTR-97-23-S, Presuda i kazna, 4. septembar 1998. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kamuhanda</i>	<i>Jean de Dieu Kamuhanda protiv tužioca</i> , predmet br. ICTR-99-54A-A, Presuda po žalbi, 19. septembar 2005. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kamuhanda</i>	<i>Tužilac protiv Jeana de Dieua Kamuhande</i> , predmet br. ICTR-99-54A-T, Presuda i kazna, 22. januar 2004. godine
Odluka po žalbi u predmetu <i>Karemera i drugi</i> iz aprila 2006. godine	<i>Tužilac protiv Karemere, Ngirumpatsea i Nzirorere</i> , predmeti br. ICTR-98-44-AR72.5, ICTR-98-44-AR72.6, Odluka po žalbama u vezi s nadležnošću: udruženi zločinački poduhvat, 12. april 2006. godine
Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s formalnim primanjem na znanje u predmetu <i>Karemera i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Édouarda Karemere, Mathieua Ngirumpatsea i Josepha Nzirorere</i> , predmet br. ICTR-98-44-AR73(C), Odluka po interlokutornoj žalbi tužioca na odluku o formalnom primanju na znanje, 16. juni 2006.

	godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Karera</i>	<i>Tužilac protiv Karere</i> , predmet br. ICTR-01-74-A, Presuda, 2. februar 2009. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Kayishema i Ruzindana</i>	<i>Tužilac protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane</i> , predmet br. ICTR-95-1-A, Presuda (Obrazloženje), 1. juni 2001. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Kayishema i Ruzindana</i>	<i>Tužilac protiv Clémenta Kayisheme i Obeda Ruzindane</i> , predmet br. ICTR-95-1-T, Presuda, 21. maj 1999. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Mpambara</i>	<i>Tužilac protiv Jeana Mpambare</i> , predmet br. ICTR-01-65-T, Presuda, 11. septembar 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Muhimana</i>	<i>Mikaeli Muhimana protiv tužioca</i> , predmet br. ICTR-95-1B-A, Presuda, 27. maj 2007. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Musema</i>	<i>Alfred Musema protiv tužioca</i> , predmet br. ICTR-96-13-A, Presuda po žalbi, 16. novembar 2001. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Musema</i>	<i>Tužilac protiv Alfreda Museme</i> , predmet br. ICTR-96-13-T, Presuda, 27. januar 2000. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Muvunyi</i>	<i>Tharcisse Muvunyi protiv tužioca</i> , predmet br. ICTR-2000-55A-A, Presuda, 29. avgust 2008. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Muvunyi</i>	<i>Tužilac protiv Tharcissea Muvunyija</i> , predmet br. ICTR-2000-55A-T, Presuda i kazna, 12. septembar 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Nahimana i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Ferdinanda Nahimane, Jean-Boscoa Barayagwize i Hassana Ngezea</i> , predmet br. ICTR-99-52-A, Presuda po žalbi, 28. novembar 2007. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Nahimana i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Ferdinanda Nahimane, Jean-Boscoa Barayagwize i Hassana Ngezea</i> , predmet br. ICTR-99-52-T, Presuda, 3. decembar 2003. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Ndindabahizi</i>	<i>Emmanuel Ndindabahizi protiv tužioca</i> , ICTR-01-71-A, Presuda, 16. januar 2007. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Ndindabahizi</i>	<i>Tužilac protiv Emmanuela Ndindabahizija</i> , ICTR-2001-71-I, Presuda i kazna, 15. juli 2004. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Niyitegeka</i>	<i>Eliezer Niyitegeka protiv tužioca</i> , predmet br.

	ICTR-96-14-A, Presuda, 9. juli 2004. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Niyitegeka</i>	<i>Tužilac protiv Eliézera Niyitegeke</i> , predmet br. ICTR-96-14-T, Presuda, 16. maj 2003. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Ntagerura i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Andréa Ntagerure, Emmanuela Bagambikija i Samuela Imanishimwea</i> , predmet br. ICTR-99-46-A, Presuda, 7. juli 2006. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Ntagerura i drugi</i>	<i>Tužilac protiv Andréa Ntagerure, Emmanuela Bagambikija i Samuela Imanishimwea</i> , predmet br. ICTR-99-46-T, Presuda i kazna, 25. februar 2004. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Ntakirutimana i Ntakirutimana</i>	<i>Tužilac protiv Elizaphana Ntakirutimane i Gérarda Ntakirutimane</i> , predmeti br. ICTR-96-10-A i ICTR-96-17-A, Presuda, 13. decembar 2004. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Ntakirutimana i Ntakirutimana</i>	<i>Tužilac protiv Elizaphana Ntakirutimane i Gérarda Ntakirutimane</i> , predmeti br. ICTR-96-10-T i ICTR-96-17-T, Presuda, 21. februar 2003. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Rutaganda</i>	<i>Georges Anderson Nderubumwe Rutaganda protiv tužioca</i> , predmet br. ICTR-96-3-A, Presuda po žalbi, 26. maj 2003. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Rutaganda</i>	<i>Tužilac protiv Georgesa Andersona Nderubumwea Rutagande</i> , predmet br. ICTR-96-3-T, Presuda, 6. decembar 1999. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Rutaganira</i>	<i>Tužilac protiv Vincenta Rutaganire</i> , predmet br. ICTR-95-1C-T, Presuda, 14. mart 2005. godine
Odluka po žalbi u predmetu <i>Rwamakuba</i> iz oktobra 2004. godine	<i>Tužilac protiv Andréa Rwamakube</i> , predmet br. ICTR-98-44-AR72.4, Odluka po interlokutornoj žalbi u vezi s primjenom doktrine udružnog zločinačkog poduhvata na krivično djelo genocida, 22. oktobar 2004. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Semanza</i>	<i>Laurent Semanza protiv tužioca</i> , predmet br. ICTR-97-20-A, Presuda, 20. maj 2005. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Semanza</i>	<i>Tužilac protiv Laurenta Semanze</i> , predmet br. ICTR-97-20-T, Presuda i kazna, 15. maj 2003. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Seromba</i>	<i>Tužilac protiv Athanasea Serombe</i> , predmet br. ICTR-2001-66-A, Presuda, 12. mart 2008. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Seromba</i>	<i>Tužilac protiv Athanasea Serombe</i> , predmet br.

	ICTR-2001-66-I, Presuda, 13. decembar 2006. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Simba</i>	<i>Aloys Simba protiv tužioca</i> , predmet br. ICTR-01-76-A, Presuda, 27. novembar 2007. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Simba</i>	<i>Tužilac protiv Aloyisa Simbe</i> , predmet br. ICTR-01-76-T, Presuda i kazna, 13. decembar 2005. godine
Drugostepena presuda u predmetu <i>Zigiranyirazo</i>	<i>Tužilac protiv Protaisa Zigiranyirazoa</i> , predmet br. ICTR-01-73-A, Presuda, 16. novembar 2009. godine
Prvostepena presuda u predmetu <i>Zigiranyirazo</i>	<i>Tužilac protiv Protaisa Zigiranyirazoa</i> , predmet br. ICTR-01-73-T, Presuda i kazna, 18. decembar 2008. godine

D. Presude MSP-a

Presuda MSP-a u predmetu <i>Oružane aktivnosti – Kongo</i>	<i>Armed Activities on the Territory of the Congo (New Application 2002) (Democratic Republic of the Congo v. Rwanda)</i> , Presuda od 3. februara 2006. godine
Presuda MSP-a o Bosni	<i>Case Concerning the Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro)</i> , Presuda od 26. februara 2007. godine
Rezerve u vezi s Konvencijom o genocidu, Savjetodavno mišljenje MSP-a	<i>Reservations to the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide, Advisory Opinion (28. maj 1951. godine)</i> , 1951 ICJ Rep. 15

E. Vojni sudovi osnovani poslije 2. svjetskog rata

Presuda u predmetu <i>Pohl i drugi</i>	<i>United States v. Oswald Pohl and Others</i> , Presuda od 3. novembra 1947. godine, reprint u: <i>Trials of War Criminals Before the Nüremberg Military Tribunals under Control Council No. 10</i> , tom 5, (1997.), str. 958
Presuda u predmetu <i>Rohde i drugi</i>	" <i>Trial of Werner Rohde et al.</i> ", Britanski vojni sud, Wuppertal, 1. juni 1946. godine, <i>Law Reports of Trials of War Criminals</i> , tom V

Presuda u predmetu <i>Schmidt</i>	"Trial of Max Schmidt", Opšti vojni sud zone SAD-a, Dachau, Njemačka, 19. maj 1947. godine, Law Reports of Trials of War Criminals, tom XIII
Presuda u predmetu <i>Schonfeld i drugi</i>	"Trial of Franz Schonfeld et al.", Britanski vojni sud, Essen, 26. juni 1946. godine, Law Reports of Trials of War Criminals, tom XI

F. Praksa drugih sudova

<i>Blockburger v. United States</i>	<i>Blockburger v. United States</i> , 284 US 299, 304 (1932.)
Presuda Okružnog suda u Jerusalimu u predmetu <i>Eichmann</i>	<i>Attorney-General of the Government of Israel v. Eichmann</i> , Presuda od 11. decembra 1961. godine, reprint u: 36 International Law Reports 18 (1968.)

G. Spisak drugih izvora

1. Domaće zakonodavstvo

Krivični zakon SFRJ, na snazi od 1. jula 1977. godine	Krivični zakon Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije, koji je Skupština SFRJ usvojila na sjednici Saveznog vijeća 28. septembra 1976. godine; proglašen ukazom predsjednika Republike 28. septembra 1976. godine; objavljen u <i>Službenom listu SFRJ</i> br. 44 od 8. oktobra 1976. godine; izmjene i dopune objavljene u <i>Službenom listu SFRJ</i> br. 36 od 15. jula 1977. godine; stupio na snagu 1. jula 1977. godine
---	---

2. Međunarodni pravni instrumenti i komentari

Dopunski protokol I	Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava međunarodnih oružanih sukoba, 8. juni 1977. godine
Dopunski protokol II	Dopunski protokol uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine o zaštiti žrtava nemeđunarodnih oružanih sukoba, 8. juni 1977. godine
Komentar uz Dopunske protokole	Komentar Dopunskih protokola od 8. juna 1977.

	godine uz Ženevske konvencije od 12. avgusta 1949. godine (Yves Sandoz, Christoph Swinarski i Bruno Zimmermann, ur., 1987.)
Komentar uz Ženevsku konvenciju III	Komentar: Ženevska konvencija III o postupanju sa ratnim zarobljenicima (MKCK, Jean S. Pictet, ur., 1960.)
Komentar uz Ženevsku konvenciju IV	Komentar: Ženevska konvencija IV o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata (MKCK, Jean S. Pictet, ur., 1958.)
Nacrt Konvencije o genocidu, U.N. Doc. E/447	Draft Convention on the Crime of Genocide, U.N. Doc. E/447, 26. juni 1947. godine
Evropska konvencija	Evropska konvencija o zaštiti ljudskih prava i osnovnih sloboda, 4. novembar 1950. godine, 213 U.N.T.S. 222
Ženevska konvencija I	Ženevska konvencija (I) za poboljšanje položaja ranjenika i bolesnika u oružanim snagama u ratu, 12. avgust 1949. godine
Ženevska konvencija III	Ženevska konvencija (III) o postupanju sa ratnim zarobljenicima, 12. avgust 1949. godine
Ženevska konvencija IV	Ženevska konvencija (IV) o zaštiti građanskih lica za vrijeme rata, 12. avgust 1949. godine
Konvencija o genocidu	Konvencija o sprečavanju i kažnjavanju zločina genocida iz 1948. godine, 12. januar 1951. godine, 78 U.N.T.S. 277
Međunarodni pakt	Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima, 16. decembar 1966. godine
Univerzalna deklaracija	Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima, 10. decembar 1948. godine
Statut MKSR-a	Statut Međunarodnog krivičnog suda za Ruandu, osnovanog Rezolucijom Savjeta bezbjednosti br. 955
Statut	Statut Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju, osnovanog Rezolucijom Savjeta bezbjednosti br. 827

3. Izbor drugih pravnih izvora

Henckaerts i Doswald-Beck, <i>Customary International Humanitarian Law</i> , tom 1	<i>Customary International Humanitarian Law</i> , tom 1: Rules, Jean-Marie Henckaerts i Louise Doswald-Beck, MKCK, Cambridge University
--	---

	Press, 2005. godina
Lemkin, <i>Axis Rule in Occupied Europe</i>	Raphaël Lemkin, <i>Axis Rule in Occupied Europe</i> 79 (1944.)
Robinson, <i>The Genocide Convention</i>	Nehemiah Robinson, <i>The Genocide Convention: A Commentary</i> (1960.)
Schabas, <i>Genocide in International Law</i>	William A. Schabas, <i>Genocide in International Law</i> (2002. [prvo izd. 2000.]

4. Izvještaji

Studija Ekonomskog i socijalnog savjeta UN-a o genocidu iz 1978. godine	Ekonomski i socijalni savjet UN-a, Study on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (1978.)
---	--

5. Rezolucije UN-a

Rezolucija Generalne skupštine Ujedinjenih nacija br. 96(I), usvojena 11. decembra 1946. godine

H. Spisak skraćenih naziva

2. odred SBP-a iz Šekovića	2. odred Specijalne brigade policije MUP-a RS iz Šekovića
28. divizija	28. divizija Armije Bosne i Hercegovine
ABiH	Armija Bosne i Hercegovine
b/h/s	bosanski/hrvatski/srpski jezik
baza čete Bravo Nizozemskog bataljona	baza čete Bravo Nizozemskog bataljona UNPROFOR-a u Srebrenici
baza Nizozemskog bataljona	baza Nizozemskog bataljona UNPROFOR-a u Potočarima
Bearina odbrana	optuženi Ljubiša Beara i/ili branioci Ljubiše Beare
BiH	Bosna i Hercegovina
Bilježnica dežurnog oficira Zvorničke brigade	bilježnica Zvorničke brigade
Birčanska brigada	Šekovićka brigada
Borovčaninova odbrana	optuženi Ljubomir Borovčanin i/ili branioci Ljubomira Borovčanina

BT.	broj stranice transkripta pretresa u prvostepenom postupku u predmetu Blagojević – Tužilac protiv Vidoja Blagojevića i Dragana Jokića, predmet br. IT-02-60-T
BVP	oklopno borbeno vozilo pješadije
CJB	Centar javne bezbjednosti
CSB	Centar službi bezbjednosti
Dnevnik dežurnog oficira IKM-a Zvorničke brigade	dnevnik Zvorničke brigade
dokazni predmet 1Dxxxx	dokazni predmet odbrane optuženog Vujadina Popovića
dokazni predmet 2Dxxxx	dokazni predmet odbrane optuženog Ljubiše Beare
dokazni predmet 3Dxxxx	dokazni predmet odbrane optuženog Drage Nikolića
dokazni predmet 4Dxxxx	dokazni predmet odbrane optuženog Ljubomira Borovčanina
dokazni predmet 5Dxxxx	dokazni predmet odbrane optuženog Radiovoja Miletića
dokazni predmet 6Dxxxx	dokazni predmet odbrane optuženog Milana Gvere
dokazni predmet 7Dxxxx	dokazni predmet odbrane optuženog Vinka Pandurevića
dokazni predmet Pxxxx	dokazni predmet tužilaštva
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
Gverina odbrana	optuženi Milan Gvero i/ili branioci Milana Gvere
HV	Hrvatska vojska
HVO	Hrvatsko vijeće obrane
IKM	Istureno komandno mjesto
JNA	Jugoslovenska narodna armija (vojska Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije)
kasarna u preduzeću "Standard"	štab Zvorničke brigade

KMP	Komisija za međunarodno pravo
KT.	broj stranice transkripta pretresa u prvostepenom postupku u predmetu <i>Krstić – Tužilac protiv Radislava Krstića</i> , predmet br. IT-98-33-T
Međunarodni sud	v. MKSJ
Miletićeva odbrana	optuženi Radivoje Miletić i/ili branioci Radivoja Miletića
MKCK	Međunarodni komitet Crvenog krsta
MKNL	Međunarodna komisija za nestala lica
MKS	Međunarodni krivični sud
MKSJ	Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji bivše Jugoslavije od 1991. godine
MKSR	Međunarodni sud za krivično gonjenje osoba odgovornih za genocid i druga teška kršenja međunarodnog humanitarnog prava počinjena na teritoriji Ruande i građana Ruande odgovornih za genocid i druga teška kršenja počinjena na teritoriji susjednih država od 1. januara 1994. do 31. decembra 1994. godine
MSF	Médecins sans frontières /Ljekari bez granica/
MSP	Međunarodni sud pravde
MT.	broj stranice transkripta pretresa u prvostepenom postupku u predmetu <i>Slobodan Milošević – Tužilac protiv Slobodana Miloševića</i> , predmet br. IT-02-54-T
MUP	Ministarstvo unutrašnjih poslova Republike Srpske
Nikolićeva odbrana	optuženi Drago Nikolić i/ili branioci Drage Nikolića
Nizozemski bataljon	Nizozemski bataljon UNPROFOR-a
OAT.	broj stranice transkripta pretresa u žalbenom postupku u predmetu <i>Orić – Tužilac protiv Nasera Orića</i> , predmet br. IT-03-68-A
optuženi	Vujadin Popović, pukovnik Ljubiša Beara, Drago Nikolić, Ljubomir Borovčanin, Radivoje

	Miletić, Milan Gvero i Vinko Pandurević
OT.	broj stranice transkripta pretresa u prvostepenom postupku u predmetu <i>Orić – Tužilac protiv Nasera Orića</i> , predmet br. IT-03-68-T
Pandurevićeva odbrana	optuženi Vinko Pandurević i/ili branioci Vinka Pandurevića
par.	paragraf/paragrafi
PJP	Posebne jedinice policije
PJUN	Pritvorska jedinica Ujedinjenih nacija
Popovićeve odbrana	optuženi Vujadin Popović i/ili branioci Vujadina Popovića
Pravilnik	Pravilnik o postupku i dokazima Međunarodnog suda za bivšu Jugoslaviju (IT/32/Rev. 39)
Rogatička brigada	1. podrinjska laka pješadijska brigada
Romanijska brigada	2. romanijska motorizovana brigada
RS	Republika Srpska
SBP	Specijalna brigada policije
SFOR	Stabilizacijske snage (NATO-Bosna)
SFRJ	Socijalistička Federativna Republika Jugoslavija
SJB	Stanica javne bezbjednosti
snage bosanskih Srba	obuhvata snage VRS-a, snage MUP-a i paravojne snage povezane s VRS-om i/ili MUP-om
str.	stranica/stranice
strane u postupku	tužilac i odbrana u predmetu <i>Tužilac protiv Vujadina Popovića, Ljubiše Beare, Drage Nikolića, Ljubomira Borovčanina, Radivoja Miletića, Milana Gvere i Vinka Pandurevića</i>
T.	broj stranice transkripta pretresa u prvostepenom postupku u ovom predmetu
TG	taktička grupa
TO	snage Teritorijalne odbrane

tužilaštvo	Tužilaštvo
Ukrajinska četa	Ukrajinska četa UNPROFOR-a
UN	Ujedinjene nacije
UNHCR	Visoki komesarijat Ujedinjenih nacija za izbjeglice
UNPROFOR	Zaštitne snage Ujedinjenih nacija
vojnici VRS-a	lice na službi u Vojsci Republike Srpske
VRS	Vojska Republike Srpske
"Vukovi sa Drine"	Podrinjski odred ili manevarski odred Drinskog korpusa
Zvornička brigada	1. zvornička laka pješadijska brigada
Žepaska brigada	285. istočnobosanska laka brigada ABiH

DODATAK 2: ISTORIJAT POSTUPKA

1. Ovaj predmet se vodio protiv sedmorice optuženih, a ukupno je imao 315 svjedoka i 5.383 dokazna predmeta, što predstavlja 87.392 numerisane stranice, kao i 34.915 numerisanih stranica transkripta.

A. Prepretresni postupak

1. Optužnica i spajanje odnosno razdvajanje predmeta

2. Protiv optuženih u predmetu *Popović i drugi* prethodno je podignuta optužnica u šest zasebnih predmeta, konkretno u predmetima *Tužilac protiv Vujadina Popovića*,¹ *Tužilac protiv Ljubiše Beare*,² *Tužilac protiv Drage Nikolića*,³ *Tužilac protiv Ljubomira Borovčanina*,⁴ *Tužilac protiv Zdravka Tolimira, Radivoja Miletića i Milana Gvere*⁵ i *Tužilac protiv Vinka Pandurevića i Milorada Trbića*.⁶ Tužilac je 10. juna 2005. godine podnio prijedlog za spajanje postupaka, u kojem je zatražio odobrenje da optužnice u tim predmetima spoji u jedinstvenu konsolidovanu optužnicu.⁷ Pretresno vijeće je 21.

¹ *Tužilac protiv Popovića*, predmet br. IT-02-57-I, Optužnica, 26. mart 2002. godine. Sudija Schomburg je potvrdio Optužnicu i zapečatio je. V. *Tužilac protiv Popovića*, predmet br. IT-02-57-I, Nalog po pregledu Optužnice u skladu sa članom 19 Statuta i nalog za neobjelodanjivanje, 26. mart 2002. godine.

² *Tužilac protiv Beare*, predmet br. IT-02-58-I, Optužnica, 26. mart 2002. godine. Optužnicu je potvrdio sudija Schomburg. V. *Tužilac protiv Beare*, predmet br. IT-02-58-I, Nalog po pregledu Optužnice u skladu sa članom 19 Statuta, 26. mart 2002. godine.

³ *Tužilac protiv Nikolića*, predmet br. IT-02-63-I, Optužnica, 6. septembar 2002. godine. Sudija Schomburg je potvrdio Optužnicu i zapečatio je. V. *Tužilac protiv Nikolića*, predmet br. IT-02-63-I, Nalog kojim se potvrđuje Optužnica u skladu sa članom 19 Statuta, nalog o neobjelodanjivanju i nalog o izdavanju naloga za hapšenje, 6. septembar 2002. godine.

⁴ *Tužilac protiv Borovčanina*, predmet br. IT-02-64-I, Optužnica, 6. septembar 2002. godine. Optužnicu je potvrdio sudija Schomburg. V. *Tužilac protiv Borovčanina*, predmet br. IT-02-64-I, Nalog kojim se potvrđuje Optužnica u skladu sa članom 19 Statuta, nalog o neobjelodanjivanju i nalog o izdavanju naloga za hapšenje, 6. septembar 2002. godine; *Tužilac protiv Borovčanina*, predmet br. IT-02-64-I, Nalog da se otpečati Optužnica, nalog za hapšenje i nalog za neobjelodanjivanje, 27. septembar 2002. godine.

⁵ *Tužilac protiv Tolimira, Miletića i Gvere*, predmet br. IT-04-80-I, Optužnica, 8. februar 2005. godine. Sudija Liu je potvrdio Optužnicu i zapečatio je. V. Odluka po pregledu Optužnice i nalog za neobjelodanjivanje, 10. februar 2005. godine.

⁶ *Tužilac protiv Pandurevića i Trbića*, predmet br. IT-05-86-I, Optužnica, 10. februar 2005. godine. Optužnicu je potvrdio sudija Liu. V. Odluka po pregledu Optužnice i nalog za neobjelodanjivanje, 24. mart 2005. godine; *Tužilac protiv Pandurevića i Trbića*, predmet br. IT-05-86-I, Optužnica, 10. februar 2005. godine. Optužnicu je potvrdio sudija Liu. V. Odluka po pregledu Optužnice i nalog za neobjelodanjivanje, 30. mart 2005. godine. Tužilaštvu je takođe naloženo da povuče prvobitnu Optužnicu protiv Pandurevića, koju je 2. novembra 1998. godine potvrdila sudija Mumba u predmetu *Tužilac protiv Krstića, Pandurevića i Blagojevića*, s izmjenama od 27. oktobra 1999. godine.

⁷ *Tužilac protiv Popovića*, predmet br. IT-02-57-PT, *Tužilaštvo protiv Beare*, predmet br. IT-02-58-PT, *Tužilaštvo protiv Nikolića*, predmet br. IT-02-63-PT, *Tužilaštvo protiv Borovčanina*, predmet br. IT-02-64-PT, *Tužilaštvo*

septembra 2005. godine usvojilo prijedlog za spajanje postupaka.⁸ Žalbeno vijeće je odbilo žalbe **Pandurevića** i **Miletića** na tu odluku.⁹ Predmet je dodijeljen Pretresnom vijeću II 26. septembra 2005. godine¹⁰ i sudija Agius je imenovan za pretpretresnog sudiju 5. oktobra 2005. godine.¹¹

3. Tužilaštvo je 28. juna 2005. godine podnijelo zahtjev za izmjenu optužnica protiv devetorice optuženih, predlažući jedinstvenu konsolidovanu izmijenjenu optužnicu.¹² U skladu s Nalogom Pretresnog vijeća od 13. oktobra 2005. godine,¹³ tužilaštvo je 11. novembra 2005. godine podnijelo konsolidovanu izmijenjenu optužnicu sa jedinstvenim brojem predmeta. Pretresno vijeće je 7. decembra 2005. godine naložilo optuženima da podnesu eventualne preliminarne podneske u vezi s formom Konsolidovane izmijenjene optužnice najkasnije do 9. januara 2006. godine.¹⁴ **Popović, Nikolić, Borovčanin,**

protiv Tolimira, Miletića i Gvere, predmet br. IT-04-80-PT, *Tužilaštvo protiv Pandurevića i Trbića*, predmet br. IT-05-86-PT, Prijedlog tužilaštva za spajanje postupaka, 10. juni 2005. godine.

⁸ *Tužilac protiv Popovića*, predmet br. IT-02-57-PT, *Tužilac protiv Beare*, predmet br. IT-02-58-PT, *Tužilac protiv Nikolića*, predmet br. IT-02-63-PT, *Tužilac protiv Borovčanina*, predmet br. IT-02-64-PT, *Tužilac protiv Tolimira, Miletića i Gvere*, predmet br. IT-04-80-PT i *Tužilac protiv Pandurevića i Trbića*, predmet br. IT-05-86-PT, Odluka po prijedlogu za spajanje postupaka, 21. septembar 2005. godine. Po nalogu predsjednika Suda, prijedlog za spajanje postupaka dodijeljen je na razmatranje Pretresnom vijeću III. V. Nalog kojim se prosljeđuje prijedlog za spajanje postupaka, *Tužilac protiv Popovića*, predmet br. IT-02-57-PT, *Tužilac protiv Beare*, predmet br. IT-02-58-PT, *Tužilac protiv Nikolića*, predmet br. IT-02-63-PT, *Tužilac protiv Borovčanina*, predmet br. IT-02-64-PT, *Tužilac protiv Tolimira, Miletića i Gvere*, predmet br. IT-04-80-PT i *Tužilac protiv Pandurevića i Trbića*, predmet br. IT-05-86-PT, 29. juni 2005. godine i Korigendum Naloga kojim se prosljeđuje Prijedlog za spajanje postupaka, 4. juli 2005. godine.

⁹ *Tužilac protiv Pandurevića i Trbića*, predmet br. IT-05-86-AR73.1, Odluka po interlokutornoj žalbi Vinka Pandurevića na odluku Pretresnog vijeća u vezi sa spajanjem postupaka, 24. januar 2006. godine; *Tužilac protiv Tolimira, Miletića i Gvere*, predmet br. IT-04-80-AR73.1, Odluka po interlokutornoj žalbi Radivoja Miletića na odluku Pretresnog vijeća o spajanju postupaka, 27. januar 2006. godine.

¹⁰ Nalog kojim se predmet dodjeljuje pretresnom vijeću, 26. septembar 2005. godine.

¹¹ Nalog kojim se imenuje pretpretresni sudija, 5. oktobar 2005. godine.

¹² *Tužilac protiv Popovića*, predmet br. IT-02-57-PT, *Tužilac protiv Beare*, predmet br. IT-02-58-PT, *Tužilac protiv Nikolića*, predmet br. IT-02-63-PT, *Tužilac protiv Borovčanina*, predmet br. IT-02-64-PT, *Tužilac protiv Tolimira, Miletića i Gvere*, predmet br. IT-04-80-PT, i *Tužilac protiv Pandurevića i Trbića*, predmet br. IT-05-86-PT, Zahtjev tužilaštva da se odobre izmjene optužnica + Dodatak A, 28. juni 2005. godine. Tužilaštvo je u Zahtjevu, između ostalog, zatražilo da se optužbe za genocid, udruživanje radi vršenja genocida i istrebljivanje dodaju za Tolimira i Trbića; da se doda optužba za udruživanje radi vršenja genocida protiv **Popovića** i **Nikolića**; da se izbriše optužba za saučesništvo radi počinjenja genocida za **Popovića, Nikolića i Borovčanina**; da optužba za prisilno premještanje stanovništva, bosanskih Muslimana, obuhvati prisilno premještanje stanovništva, bosanskih Muslimana, iz enklave Žepa i deportaciju muškaraca, bosanskih Muslimana, iz Žepe u vezi sa **Bearom, Popovićem, Pandurevićem, Trbićem, Borovčaninom i Nikolićem**; da se razjasni da se optužba za prisilno premještanje ne odnosi samo na žene i djecu nego i na muškarce koji su prisilno autobusima odvezeni iz Potočara i na one koji su zarobljeni ili su se predali iz kolone ljudi koji su bježali sa srebreničkog područja. Tužilaštvo je podnijelo *corrigendum*, V. *Corrigendum* Konsolidovane izmijenjene optužnice tužilaštva, povjerljivo, 15. juli 2005. godine.

¹³ Nalog u vezi s Konsolidovanom izmijenjenom optužnicom, 31. oktobar 2005. godine.

¹⁴ Dodatni nalog u vezi s Konsolidovanom izmijenjenom optužnicom, 7. decembar 2005. godine, str. 3. V. Nalog u vezi s Konsolidovanom izmijenjenom optužnicom, 31. oktobar 2005. godine.

Miletić, Gvero, Pandurević i Trbić su podnijeli prigovore na formu Konsolidovane izmijenjene optužnice.¹⁵ U martu 2006. godine, tužilaštvo je podnijelo dva dodatna zahtjeva da se odobri izmjena Konsolidovane izmijenjene optužnice.¹⁶ Pretresno vijeće je 31. maja 2006. godine djelimično usvojilo prigovore optuženih i djelimično odobrilo zahtjev tužilaštva za izmjenu Konsolidovane izmijenjene optužnice, koja je postala Druga konsolidovana izmijenjena optužnica.¹⁷

4. **Popović, Borovčanin** i **Pandurević** su uložili prigovore na formu Druge konsolidovane izmijenjene optužnice.¹⁸ Pretresno vijeće je 13. jula 2006. godine djelimično odobrilo zahtjeve optuženih i naložilo tužilaštvu da unese predložene izmjene

¹⁵ Prigovor Vujadina Popovića na formu Konsolidovane optužnice, 6. januar 2006. godine; Podnesak odbrane u ime Drage Nikolića u kojem se iznose navodi o nedostacima u formi Konsolidovane izmijenjene optužnice, 29. decembar 2005. godine; Preliminarni podnesak odbrane Ljubomira Borovčanina u vezi s formom Konsolidovane izmijenjene optužnice, 9. januar 2006. godine; Preliminarni podnesak generala Miletića u vezi s nedostacima u formi Optužnice, 9. januar 2006. godine (francuski original), 24. januar 2006. (engleski prijevod); Preliminarni podnesak generala Gvere kojim se osporava nadležnost: posredno saizvršilaštvo, 30. decembar 2005. godine; Preliminarni podnesak Vinka Pandurevića u vezi s formom Konsolidovane izmijenjene optužnice, 5. januar 2006. godine; Prigovor okrivljenog Milorada Trbića na Optužnicu na osnovu pravila 72, 8. januar 2006. godine. Tužilaštvo je odgovorilo dostavljanjem podneska na osnovu pravila 72 koji je uključivao predloženu izmijenjenu optužnicu. V. Objedinjeni odgovor na podneske odbrane na osnovu pravila 72, 23. januar 2006. godine.

¹⁶ Zahtjev za izmjenu Optužnice u vezi s Ljubomirom Borovčaninom, 22. mart 2006. godine; Zahtjev za izmjenu Optužnice u vezi s Presudom Žalbenog vijeća u predmetu *Stakić* od 22. marta 2006. godine, 29. mart 2006. godine. Miletić, Nikolić, Gvero, Borovčanin i Trbić su dostavili odgovore. V. Odgovor generala Miletića na Zahtjev tužilaštva za izmjenu Optužnice, 11. april 2006. godine; Objedinjeni odgovor odbrane u ime Drage Nikolića na zahtjeve tužilaštva za izmjenu Optužnice od 22. i 29. marta 2006. godine, 12. april 2006. godine; Preliminarni podnesak generala Gvere kojim se osporava nadležnost: udruženi zločinački poduhvat sa zajedničkim ciljem, 24. april 2006. godine; Obavještenje Borovčaninove odbrane o priključenju Preliminarnom podnesku generala Gvere kojim se osporava nadležnost: udruženi zločinački poduhvat sa zajedničkim ciljem, 12. april 2006. godine. Borovčanin je takođe podnio dodatni odgovor na zahtjev tužilaštva koji se odnosi samo na njega. V. Podnesak Borovčaninove odbrane u vezi sa zahtjevima tužilaštva za izmjenu Optužnice, 7. april 2006. godine; Prigovor okrivljenog Milorada Trbića na osnovu pravila 72 na predloženu optužnicu od 29. marta 2006. godine, 12. april 2006. godine.

¹⁷ Odluka po prigovorima na Optužnicu na osnovu pravila 72 Pravilnika, 31. maj 2006. godine. Osim toga, odobrilo je jedan od zahtjeva tužilaštva da razjasni oblik odgovornosti za koji se **Borovčanin** tereti i naložilo je tužilaštvu da izmijeni odjeljke Konsolidovane izmijenjene optužnice.

¹⁸ Odgovor Vujadina Popovića na Zahtjev tužilaštva na osnovu Odluke Pretresnog vijeća po podnescima kojima se osporava Optužnica na osnovu pravila 72 Pravilnika, povjerljivo, 23. juni 2006. godine; [Popovićev] Preliminarni podnesak u kom se iznosi prigovor na formu Druge konsolidovane izmijenjene optužnice, 30. juni 2006. godine; Preliminarni podnesak Borovčaninove odbrane u vezi s formom Druge konsolidovane izmijenjene optužnice, 30. juni 2006. godine; Odgovor odbrane Vinka Pandurevića na osnovu pravila 72 na tužiočevo podnošenje Druge konsolidovane izmijenjene optužnice, 30. juni 2006. godine.

u Drugu konsolidovanu izmijenjenu optužnicu.¹⁹ Tužilaštvo je 4. avgusta 2006. godine dostavilo novu verziju Druge konsolidovane izmijenjene optužnice.²⁰

5. Predmet Trbić je 26. juna 2006. godine razdvojen od ovog predmeta²¹ i proslijeđen na rješavanje Državnom sudu BiH na osnovu pravila 11*bis*.²² Predmet Tolimir je razdvojen od zajedničkog predmeta jer je on bio na slobodi kada je Druga konsolidovana izmijenjena optužnica stupila na snagu.²³ Tolimir uhapšen 31. maja 2007. godine i doveden u sjedište Međunarodnog suda 1. juna 2007. godine.²⁴ Tužilaštvo je pokušalo spojiti predmet Tolimir s ovim predmetom,²⁵ ali Pretresno vijeće je odbilo taj zahtjev.²⁶

2. Dovođenje, prvo stupanje pred Sud i izjašnjavanje o krivici

6. **Popović** je doveden na Međunarodni sud 14. aprila 2005. godine.²⁷ Prvi put je stupio pred Sud 18. aprila 2005. godine²⁸ i izjasnio se da nije kriv ni po jednoj optužbi.²⁹ **Beara** je doveden na Međunarodni sud 10. oktobra 2004. godine.³⁰ Na prvom stupanju pred Sud 11. novembra 2004. godine, izjasnio se da nije kriv ni po jednoj optužbi.³¹ Nakon izmjene Optužnice, **Beara** se na novom stupanju pred Sud 13. aprila 2005. godine ponovo izjasnio da nije kriv po dodatnim optužbama.³² **Nikolić** se predao 15. marta 2005.

¹⁹ Odluka u vezi s daljnjim izmjenama i prigovorima na Optužnicu, 13. juli 2006. godine.

²⁰ Podnesak na osnovu Odluke Pretresnog vijeća u vezi s daljnjim izmjenama i prigovorima na Optužnicu i zahtjev da se odobre dodatne manje izmjene, djelimično povjerljivo, 4. avgust 2006. godine; Nalog o važećoj Optužnici i izdvajanju predmeta protiv Zdravka Tolimira, 15. avgust 2006. godine.

²¹ Odluka o izdvajanju predmeta protiv Milana Trbića s povjerljivim i *ex parte* dodatkom, 26. juni 2006. godine.

²² *Tužilac protiv Milorada Trbića*, predmet br. IT-05-88/1-PT, Odluka o prosljeđivanju predmeta na osnovu pravila 11*bis* s povjerljivim dodatkom, 27. april 2007. godine.

²³ Nalog o važećoj optužnici i izdvajanju predmeta protiv Zdravka Tolimira, 15. avgust 2006. godine.

²⁴ *V. Tužilac protiv Tolimira*, predmet br. IT-05-88/2-I, Nalog o dodjeli predmeta pretresnom vijeću, 1. juni 2007. godine.

²⁵ Zahtjev tužilaštva za spajanje postupaka, 10. juni 2007. godine.

²⁶ Odluka po zahtjevu za spajanje postupaka, 20. juli 2007. godine.

²⁷ *V. Tužilac protiv Popovića*, predmet br. IT-02-57-I, Nalog o rasporedu za prvo stupanje pred Sud, 15. april 2005. godine. V. takođe *Tužilac protiv Popovića*, predmet br. IT-02-57-I, T. 2 (18. april 2005. godine).

²⁸ *Tužilac protiv Popovića*, predmet br. IT-02-57-I, T. 1–2 (18. april 2005. godine).

²⁹ *Tužilac protiv Popovića*, predmet br. IT-02-57-I, T. 3–6 (18. april 2005. godine).

³⁰ *Tužilac protiv Beare*, predmet br. IT-02-58-I, Nalog o rasporedu za prvo stupanje pred Sud, 11. oktobar 2004. godine. V. takođe *Tužilac protiv Beare*, predmet br. IT-02-58-I, T. 1–4 (12. oktobar 2004. godine).

³¹ *Tužilac protiv Beare*, predmet br. IT-02-58-I, T. 11–12 (11. novembar 2004. godine).

³² *Tužilac protiv Beare*, predmet br. IT-02-58-I, T. 19–20 (13. april 2005. godine).

godine, a doveden je na Međunarodni sud 17. marta 2005. godine.³³ Izjasnio se da nije kriv ni po jednoj optužbi 20. aprila 2005. godine.³⁴ **Borovčanin** se predao i doveden je na Međunarodni sud 1. aprila 2005. godine.³⁵ **Borovčanin** se izjasnio da nije kriv ni po jednoj optužbi 5. maja 2005. godine.³⁶ **Miletić** se predao 24. februara 2005. godine, a doveden je na Međunarodni sud 28. februara 2005. godine.³⁷ Izjasnio se da nije kriv ni po jednoj optužbi 15. aprila 2005. godine.³⁸ **Gvero** se predao i doveden je na Međunarodni sud 24. februara 2005. godine.³⁹ Izjasnio se da nije kriv ni po jednoj optužbi.⁴⁰ **Pandurević** je doveden na Međunarodni sud 23. marta 2005. godine.⁴¹ Izjasnio se da nije kriv ni po jednoj optužbi 3. maja 2005. godine.⁴²

7. Poslije spajanja i konsolidovanja Optužnice,⁴³ **Popović, Beara, Nikolić i Pandurević** ponovo su se 4. aprila 2006. godine izjasnili da nisu krivi ni po jednoj optužbi.⁴⁴ **Borovčanin** se ponovo izjasnio da nije kriv ni po jednoj optužbi 4. aprila 2006., odnosno 13. jula 2006. godine.⁴⁵ **Gvero i Miletić** su se ponovo izjasnili da nisu krivi ni po jednoj optužbi 6. jula 2006. godine.⁴⁶

³³ *Tužilac protiv Nikolića*, predmet br. IT-02-63-I, Nalog o rasporedu za prvo stupanje pred Sud, 21. mart 2005. godine.

³⁴ *Tužilac protiv Nikolića*, predmet br. IT-02-63-I, T. 8 (20. april 2005. godine).

³⁵ *Tužilac protiv Borovčanina*, predmet br. IT-02-64-I, Nalog o rasporedu za prvo stupanje pred Sud, 1. april 2005. godine.

³⁶ *Tužilac protiv Borovčanina*, predmet br. IT-02-64-I, T. 30–32 (5. maj 2005. godine).

³⁷ *Tužilac protiv Tolimira i drugih*, predmet br. IT-04-80-I, Nalog o rasporedu za prvo stupanje pred Sud, 1. mart 2005. godine. U Nalogu o rasporedu naveden je pogrešan datum.

³⁸ *Tužilac protiv Tolimira i drugih*, predmet br. IT-04-80-I, T. 63–64 (15. april 2005. godine).

³⁹ *Tužilac protiv Tolimira i drugih*, predmet br. IT-04-80-I, Nalog o rasporedu za prvo stupanje pred Sud, 1. mart 2005. godine.

⁴⁰ *Tužilac protiv Tolimira i drugih*, predmet br. IT-04-80-I, T. 35–36 (2. mart 2005. godine).

⁴¹ *Tužilac protiv Pandurevića i Trbića*, predmet br. IT-05-86-I, Nalog o rasporedu za prvo stupanje pred Sud, 20. april 2005. godine.

⁴² *Tužilac protiv Pandurevića i Trbića*, predmet br. IT-05-86-I, T. 26–27 (3. maj 2005. godine).

⁴³ Odluka po prijedlogu za spajanje postupaka, 21. septembar 2005. godine; Nalog u vezi s Konsolidovanom izmijenjenom optužnicom, 31. oktobar 2005. godine.

⁴⁴ T. 99–122 (4. april 2006. godine).

⁴⁵ T. 112–119 (4. april 2006. godine), T. 281 (13. juli 2006. godine). V. takođe T. 245–248 (13. juli 2006. godine) (gdje se konstatuje da se optuženi ne moraju ponovo izjašnjavati o krivici u vezi s Drugom konsolidovanom izmijenjenom optužnicom, pri čemu se to ne odnosi na **Borovčanina** u vezi s tačkama Optužnice 1 i 2).

⁴⁶ T. 224–228 (6. juli 2006. godine).

3. Dodjela branilaca po službenoj dužnosti

8. **Popoviću** je za branioca dodijeljen g. Zoran Živanović, počevši od 18. aprila 2005. godine,⁴⁷ a gđa Julie Condon za kobranioca, počevši od 10. jula 2006. godine.⁴⁸ **Beari** je za branioca dodijeljen g. John Ostojić, počevši od 11. novembra 2004. godine,⁴⁹ a g. Christopher Meek za kobranioca, počevši od 3. aprila 2006. godine.⁵⁰ Gospođa Jelena Nikolić je **Nikoliću** dodijeljena kao branilac počevši od 10. maja 2005. godine,⁵¹ a g. Stephane Bourgon mu je dodijeljen kao kobranilac, počevši od 24. avgusta 2005. godine.⁵² **Borovčaninu** je za branioca dodijeljen g. Aleksandar Lazarević, počevši od 4. januara 2006. godine,⁵³ a g. Miodrag Stojanović za kobranioca, počevši od 30. maja 2005. godine.⁵⁴ **Miletiću** je za branioca dodijeljena gđa Natacha Fauveau-Ivanović, počevši od 14. aprila 2005. godine.⁵⁵ **Gveri** je za branioca dodijeljen g. Dragan Krgović, počevši od 16. marta 2005. godine.⁵⁶ **Pandureviću** je za branioca dodijeljen g. Peter Haynes, počevši od 7. marta 2006. godine,⁵⁷ s g. Đorđem Sarapom kao kobraniocem.⁵⁸

4. Pretpretresni podnesci

9. Tužilaštvo je dostavilo svoj Pretpretresni podnesak 28. aprila 2006. godine.⁵⁹ **Borovčanin** je odgovorio na Pretpretresni podnesak tužilaštva 11. jula 2006. godine, a

⁴⁷ *Tužilac protiv Popovića*, predmet br. IT-02-57-I, Odluka zamjenika sekretara, 18. april 2005. godine.

⁴⁸ Odluka sekretara, 10. juli 2006. godine.

⁴⁹ *Tužilac protiv Beare*, predmet br. IT-05-88-PT, Odluka zamjenika sekretara, 11. novembar 2004. godine.

⁵⁰ *Tužilac protiv Beare*, predmet br. IT-05-88-PT, Odluka zamjenika sekretara, 3. april 2006. godine.

⁵¹ *Tužilac protiv Nikolića*, predmet br. IT-02-63-I, Odluka zamjenika sekretara, 10. maj 2005. godine.

⁵² *Tužilac protiv Nikolića*, predmet br. IT-02-63-PT, Odluka zamjenika sekretara, 24. avgust 2005. godine.

⁵³ Odluka sekretara, 4. januar 2006. godine. Gospodin Lazarević je, stupivši na dužnost glavnog branioca, zamijenio g. Alana Newmana (*Tužilac protiv Borovčanina*, predmet br. IT-02-64-PT, Odluka zamjenika sekretara, 9. maj 2005. godine), koji je pak zamijenio gđu Colleen Rohan (*Tužilac protiv Borovčanina*, predmet br. IT-02-64-PT, Odluka sekretara, 6. april 2005. godine).

⁵⁴ *Tužilac protiv Borovčanina*, predmet br. IT-02-64-PT, Odluka sekretara, 30. maj 2005. godine.

⁵⁵ *Tužilac protiv Tolimira i drugih*, predmet br. IT-04-80-I, Odluka zamjenika sekretara, 14. april 2005. godine.

⁵⁶ *Tužilac protiv Gvere*, predmet br. IT-04-80-PT, Odluka sekretara, 16. mart 2005. godine.

⁵⁷ Odluka zamjenika sekretara, 7. mart 2006. godine.

⁵⁸ Odluka zamjenika sekretara, 7. mart 2006. godine.

⁵⁹ Podnesak tužilaštva s Pretpretresnim podneskom na osnovu pravila 65ter i spisom dokaznih predmeta na osnovu pravila 65ter(E)(v)[sic], zapečaćeno, 28. april 2006. godine. Pretresno vijeće je 24. maja 2006. godine odbilo **Miletićev** zahtjev za prijevod Pretpretresnog podneska tužilaštva na b/h/s. V. Odluka po zajedničkim zahtjevima odbrane za prevodenje Pretpretresnog podneska i određenih zahtjeva, 24. maj 2006. godine.

ostala šestorica optuženih su dostavila svoje pretpretresne podneske 12. jula 2006. godine.⁶⁰

5. Vođenje postupka u pretpretresnoj fazi

10. Nakon spajanja postupaka, pretpretresni postupak je trajao 11 mjeseci. U periodu od 10. novembra 2005. do 6. jula 2006. godine održane su četiri statusne konferencije.⁶¹ U periodu od 9. novembra 2005. godine do 6. jula 2006. godine održano je pet konferencija na osnovu pravila 65ter.⁶² Pretpretresna konferencija je održana 13. jula 2006. godine, a suđenje je počelo 14. jula 2006. godine.⁶³

6. Privremeno puštanje na slobodu

11. **Popović** je 22. juna 2005. godine podnio zahtjev za privremeno puštanje na slobodu prije spajanja postupaka.⁶⁴ Pretresno vijeće je odbilo taj zahtjev⁶⁵ i ta odluka je potvrđena u žalbenom postupku.⁶⁶ **Nikolić** je 7. oktobra 2005. godine podnio zahtjev za privremeno puštanje na slobodu,⁶⁷ koji je Pretresno vijeće odbilo.⁶⁸ Ta odluka je potvrđena u žalbenom postupku.⁶⁹ **Borovčanin** je podnio zahtjev za privremeno puštanje

⁶⁰ Pretpretresni podnesak odbrane Vujadina Popovića, 12. jula 2006. godine; Pretpretresni podnesak optuženog Ljubiše Beare na osnovu pravila 65ter, povjerljivo i zapečaćeno, 12. jula 2006. godine; Pretpretresni podnesak u ime Drage Nikolića na osnovu pravila 65ter(F), 12. jula 2006. godine; Odgovor Borovčaninove odbrane na Pretpretresni podnesak tužilaštva, 11. jula 2006. godine; Pretpretresni podnesak odbrane generala Miletića, povjerljivo, 12. jula 2006. godine (francuski original), 21. jula 2006. godine (engleski prijevod); Pretpretresni podnesak generala Gvere, 12. jula 2006. godine; Pretpretresni podnesak odbrane u ime optuženog Vinka Pandurevića, 12. jula 2006. godine.

⁶¹ T. 1–46 (10. novembar 2005. godine), T. 77–139 (4. april 2006. godine), T. 140–174 (19. maj 2006. godine), T. 175–237 (6. juli 2006. godine).

⁶² 7. februar 2005. godine, 28. oktobar 2005. godine, 9. mart 2006. i 28. april 2006. godine.

⁶³ Nalog o rasporedu za statusnu konferenciju i početak suđenja, 6. juni 2006. godine. Međutim, uvodne riječi nisu iznesene do 21. avgusta 2006. godine.

⁶⁴ *Tužilac protiv Popovića*, predmet br. IT-02-57-I, Zahtjev Vujadina Popovića za privremeno puštanje na slobodu, 22. juni 2005. godine.

⁶⁵ *Tužilac protiv Popovića*, predmet br. IT-02-57-PT, Odluka po zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, 22. juli 2005. godine.

⁶⁶ *Tužilac protiv Popovića*, predmet br. IT-02-57-AR65.1. Žalba Vujadina Popovića na odluku u vezi s privremenim puštanjem na slobodu, 22. avgust 2005. godine.

⁶⁷ Zahtjev za privremeno puštanje na slobodu Drage Nikolića do početka pretresne faze postupka, 7. oktobar 2005. godine.

⁶⁸ Odluka po zahtjevu Drage Nikolića za privremeno puštanje na slobodu, 9. novembar 2005. godine.

⁶⁹ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.1, Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Pretresnog vijeća kojom se odbija zahtjev Drage Nikolića za privremeno puštanje na slobodu, 24. januar 2006. godine.

na slobodu 2. marta 2006. godine.⁷⁰ Pretresno vijeće je 10. maja 2006. godine odbilo zahtjev za puštanje na slobodu.⁷¹ **Borovčaninova** žalba na tu odluku je odbijena.⁷²

12. I **Miletić** i **Gvero** su u aprilu 2005. godine podnijeli zahtjeve za privremeno puštanje na slobodu do početka suđenja.⁷³ Pretresno vijeće je odobrilo oba zahtjeva 19. jula 2005. godine.⁷⁴ Tužilaštvo je uložilo žalbu na obje odluke Pretresnog vijeća,⁷⁵ koje je Žalbeno vijeće potvrdilo.⁷⁶ Dana 6. juna 2006. godine, zbog skorog početka suđenja, Pretresno vijeće je donijelo odluku o suspenziji privremenog puštanja na slobodu **Gvere** i **Miletića**, počevši od 29. juna 2006. godine.⁷⁷ Pretresno vijeće je 20. juna 2006. godine **Gveri** i **Miletiću** naložilo da se vrate u PJUN najkasnije 4. jula 2006. godine.⁷⁸ Po zajedničkom zahtjevu,⁷⁹ oba optužena su privremeno puštena na slobodu poslije pretpretresne konferencije tokom ljetnog raspusta u periodu od 14. jula do 14. avgusta 2006. godine.⁸⁰

13. **Pandurević** je podnio zahtjev za privremeno puštanje na slobodu 3. juna 2005.⁸¹ Pretresno vijeće je taj zahtjev odbilo 18. jula 2005. godine.⁸² **Pandurević** je 30. januara

⁷⁰ Molba odbrane za privremeno puštanje na slobodu optuženog Ljubomira Borovčanina s dodacima I, II, III i V, i povjerljivim Dodatkom IV, djelimično povjerljivo, 2. mart 2006. godine.

⁷¹ Odluka po molbi odbrane za privremeno puštanje na slobodu optuženog Ljubomira Borovčanina, 10. maj 2006. godine.

⁷² *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.2, Odluka po interlokutornoj žalbi odbrane na odluku Pretresnog vijeća kojom se odbija zahtjev Ljubomira Borovčanina za privremeno puštanje na slobodu, 30. juni 2006. godine.

⁷³ *Tužilac protiv Tolimira, Miletića i Gvere*, predmet br. IT-04-80-PT, Zahtjev generala Gvere za privremeno puštanje na slobodu, 5. april 2005. godine; *Tužilac protiv Tolimira, Miletića i Gvere*, predmet br. IT-04-80-PT, Zahtjev generala Miletića za privremeno puštanje na slobodu, djelimično povjerljivo, 25. april 2005. godine (francuski original), 4. maj 2005. godine (engleski prijevod).

⁷⁴ *Tužilac protiv Tolimira, Miletića i Gvere*, predmet br. IT-04-80-PT, Odluka po zahtjevu Milana Gvere za privremeno puštanje na slobodu, 19. juli 2005. godine, par. 19; *Tužilac protiv Tolimira, Miletića i Gvere*, predmet br. IT-04-80-PT, Odluka po zahtjevu Radivoja Miletića za privremeno puštanje na slobodu, 19. juli 2005., par. 19.

⁷⁵ *Tužilac protiv Tolimira, Miletića i Gvere*, predmet br. IT-04-80-AR65.1, Konsolidovana žalba tužilaštva na odluku Pretresnog vijeća kojom se odobrava privremeno puštanje na slobodu Radivoja Miletića i Milana Gvere, 22. avgust 2005. godine.

⁷⁶ *Tužilac protiv Tolimira, Miletića i Gvere*, predmet br. IT-04-80-AR65.1, Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Pretresnog vijeća kojima se odobrava privremeno puštanje na slobodu, 19. oktobar 2005. godine.

⁷⁷ Nalog kojim se suspenduje privremeno puštanje na slobodu, 6. juni 2006. godine.

⁷⁸ Odluka po zajedničkom zahtjevu odbrane za izmjenu naloga izdatog 6. juna 2006. kojim se suspenduje privremeno puštanje na slobodu, 20. juni 2006. godine.

⁷⁹ Urgentni Zajednički podnesak odbrane optuženih Radivoja Miletića i Milana Gvere, povjerljivo, 11. juli 2006. godine.

⁸⁰ Odluka po zajedničkom zahtjevu optuženih Miletića i Gvere za privremeno puštanje na slobodu na određeno vrijeme od 15. jula 2006. do nastavka suđenja, 13. juli 2006. godine.

⁸¹ *Tužilac protiv Pandurevića i Trbića*, predmet br. IT-05-86-PT, Zahtjev za privremeno puštanje na slobodu, 3. juni 2005. godine.

2006. godine podnio još jedan zahtjev za puštanje na slobodu do početka pretresne faze postupka,⁸³ koji je takođe odbijen.⁸⁴

7. Određivanje vijeća

14. Dana 30. juna 2006. godine, po nalogu predsjednika Suda, sudija Agius (Malta, predsjedavajući sudija), sudija Kwon (Republika Koreja) i sudija Prost (Kanada) su raspoređeni u predmet.⁸⁵ Sudija Støle (Norveška) je raspoređen u predmet kao rezervni sudija.⁸⁶

B. Pretresni postupak

1. Izvođenje dokaza tužilaštva

15. Tužilaštvo je počelo s izvođenjem dokaza 21. avgusta 2006. godine⁸⁷ i završilo 7. februara 2008. godine.⁸⁸ Tužilaštvo je izvelo dokaze uz pomoć ukupno 182 svjedoka.⁸⁹ Devedeset pet svjedoka je svjedočilo *viva voce*. Pedeset dva svjedoka su svjedočila na osnovu pravila 92ter. Dvanaest vještaka je svjedočilo *viva voce* ili na osnovu pravila 92ter.⁹⁰ Za pet svjedoka su izdati nalozi *subpoena* na osnovu pravila 54.⁹¹ Dva svjedoka su svjedočila putem video-konferencijske veze.⁹² Za šezdeset četiri svjedoka koji su svjedočili *viva voce* ili na osnovu pravila 92ter odobrene su zaštitne mjere. Pretresno

⁸² *Tužilac protiv Pandurevića i Trbića*, predmet br. IT-05-86-PT, Odluka po zahtjevu Vinka Pandurevića za privremeno puštanje na slobodu, 18. juli 2005. godine.

⁸³ Zahtjev Vinka Pandurevića za privremeno puštanje na slobodu do početka pretresne faze postupka i Dodatak A, 30. januar 2006. godine.

⁸⁴ Nalog po obnovljenom Pandurevićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, 6. juni 2006. godine.

⁸⁵ Nalog o imenovanju sudija pred Pretresnim vijećem, 30. juni 2006. godine.

⁸⁶ Nalog kojim se raspoređuje rezervni sudija u predmet koji se rješava pred Pretresnim vijećem, 23. avgust 2006. godine.

⁸⁷ Uvodna riječ, T. 382 (21. avgust 2006. godine).

⁸⁸ T. 21222–21223 (7. februar 2008. godine).

⁸⁹ Taj broj uključuje svjedoke tužilaštva u ponovo otvorenom dokaznom postupku i u postupku pobijanja.

⁹⁰ Od vještaka, Smith i Butler su svjedočili kao vještaci u jednom dijelu svog svjedočenja. V. takođe dolje, par. 48–52.

⁹¹ Odluka po zahtjevu tužilaštva za izdavanje naloga *subpoena*, 18. januar 2007. godine; Odluka po zahtjevu tužilaštva za izdavanje naloga *subpoena*, 19. januar 2007. godine; Odluka po zahtjevu tužilaštva za izdavanje naloga *subpoena*, 21. avgust 2007. godine; Odluka po zahtjevu tužilaštva za izdavanje naloga *subpoena*, 21. avgust 2007. godine; Odluka po zahtjevu tužilaštva za izdavanje naloga *subpoena* Draganu Jokiću i odluka o zaštitnim mjerama, povjerljivo, 29. avgust 2007. godine.

⁹² Odluka po povjerljivom zahtjevu tužilaštva za svjedočenje svjedoka br. 88 putem video linka, povjerljivo, 26. juni 2007. godine; Odluka po zahtjevu tužilaštva za svjedočenje svjedoka br. 167 putem video-konferencijske veze i za zaštitne mjere, 23. avgust 2007. godine.

vijeće je prihvatilo svjedočenja 31 svjedoka na osnovu pravila 92*bis*, od kojih su za njih sedam odobrene zaštitne mjere, kao i svjedočenja četiri svjedoka na osnovu pravila 92*quater*. Tokom izvođenja dokaza tužilaštva, Pretresno vijeće je odobrilo zahtjev optuženih da pozovu zajedničkog vještaka odbrane za presretnute razgovore.⁹³

16. U spis je uvršteno ukupno 2.906 dokaznih predmeta tužilaštva.

2. Oslobađajuća presuda

17. Po završetku izvođenja dokaza optužbe, 14. i 15. februara 2008. godine, šestorica optuženih su iznijela usmene argumente za oslobađajuću presudu na osnovu pravila 98*bis*. **Popović** nije iznio argumente na osnovu pravila 98*bis*.⁹⁴ Tužilaštvo je usmeno odgovorilo na argumente optuženih 15. i 18. februara 2008. godine.⁹⁵ Pretresno vijeće je 3. marta 2008. godine donijelo usmenu odluku kojom je odbilo zahtjeve optuženih u cijelosti. Pretresno vijeće je u toj odluci zauzelo stav da u vezi sa svim tačkama Optužnice za svakog od optuženih postoji dovoljno dokaza kojima se može potkrijepiti eventualna osuđujuća presuda.⁹⁶ Nakon te odluke, Pretresno vijeće je primilo na znanje podnesak tužilaštva od 18. februara 2008. godine, u kojem se tužilaštvo složilo da nisu izvedeni dokazi koji bi potkrepljivali navode sadržane u paragrafima 31.1.b. i 31.1.c Optužnice.⁹⁷ Prema tome, Pretresno vijeće je istaklo da se optuženi neće morati baviti tim navodima.⁹⁸

18. **Nikolić** je 10. marta 2008. godine podnio zahtjev za odobrenje radi ulaganja žalbe na Odluku na osnovu pravila 98*bis*.⁹⁹ Pretresno vijeće je taj zahtjev odbilo.¹⁰⁰

⁹³ T. 9857–9858 (2. april 2007. godine). Đuro Rodić, zajednički vještak odbrane za presretnute razgovore, svjedočio je 24. maja i 12. juna 2007. godine. T. 12059–12130 (24. maj 2007. godine), T. 12452–12525 (12. juni 2007. godine).

⁹⁴ T. 21302 (14. februar 2008. godine).

⁹⁵ T. 21383–21389 (15. februar 2008. godine), T. 21392–21457 (18. februar 2008. godine).

⁹⁶ T. 21461–21473 (3. mart 2008. godine).

⁹⁷ Podnesak tužilaštva u vezi s paragrafima 31.1b i 31.1c Optužnice, 15. februar 2008. godine.

⁹⁸ T. 21473 (3. mart 2008. godine).

⁹⁹ Zahtjev odbrane u ime Drage Nikolića kojim se traži odobrenje za ulaganje žalbe na odluku Pretresnog vijeća na osnovu pravila 98*bis*, 10. mart 2008. godine.

¹⁰⁰ Odluka po zahtjevu za odobrenje žalbe na odluku na osnovu pravila 98*bis*, 15. april 2008. godine.

3. Izvođenje dokaza odbrane

19. Izvođenje dokaza odbrane je počelo s izvođenjem dokaza **Popovićeve** odbrane, koje je počelo 2. juna 2008. godine,¹⁰¹ a završilo se 8. jula 2008.¹⁰² **Popović** je izveo dokaze uz pomoć ukupno 28 svjedoka.¹⁰³ *Viva voce* je svjedočilo 20 svjedoka, od kojih tri zajednička svjedoka i tri vještaka. Dva svjedoka su svjedočila putem video-konferencijske veze.¹⁰⁴ Pretresno vijeće je u spis uvrstilo svjedočenja deset svjedoka na osnovu pravila *92bis*.¹⁰⁵

20. Izvođenje dokaza **Bearine** odbrane počelo je 10. jula 2008. godine,¹⁰⁶ a završilo se 11. septembra 2008. godine.¹⁰⁷ **Beara** je izveo dokaze uz pomoć ukupno 45 svjedoka. *Viva voce* je svjedočilo 25 svjedoka, od kojih šest vještaka i dva zajednička svjedoka, uključujući jednog zajedničkog vještaka. Dva svjedoka su svjedočila na osnovu pravila *92ter*. Pretresno vijeće je u spis uvrstilo svjedočenja 18 svjedoka na osnovu pravila *92bis*.

21. Izvođenje dokaza **Nikolićeve** odbrane počelo je 15. septembra 2008. godine,¹⁰⁸ a završilo se 2. oktobra 2008. godine.¹⁰⁹ **Nikolić** je izveo dokaze uz pomoć ukupno 27 svjedoka.¹¹⁰ *Viva voce* je svjedočilo 14 svjedoka, od kojih četiri vještaka, uključujući tri zajednička vještaka. Za jednog od svjedoka koji su svjedočili *viva voce* odobrene su zaštitne mjere. Na osnovu pravila *92ter* svjedočilo je osam svjedoka, od kojih su dva svjedočila putem video-konferencijske veze.¹¹¹ Pretresno vijeće je u spis uvrstilo svjedočenja četiri svjedoka na osnovu pravila *92bis* i jednog svjedoka na osnovu pravila *92quater*.

¹⁰¹ T. 21555 (2. juni 2008. godine).

¹⁰² T. 23508 (8. juli 2008. godine). V. takođe T. 23515 (10. juli 2008. godine).

¹⁰³ Taj broj uključuje jednog svjedoka kojeg je **Popović** pozvao da svjedoči po ponovnom otvaranju dokaznog postupka.

¹⁰⁴ Nalog u vezi s redosljedom unakrsnog ispitivanja strana u postupku tokom izvođenja dokaza odbrane, 29. maj 2008. godine.

¹⁰⁵ Među tim svjedocima su Oliver Stojković, Dušan Đunjić i Đuro Rodić.

¹⁰⁶ T. 23515 (10. juli 2008. godine).

¹⁰⁷ T. 25648 (11. septembar 2008. godine).

¹⁰⁸ T. 25653 (15. septembar 2008. godine).

¹⁰⁹ T. 26633 (2. oktobar 2008. godine).

¹¹⁰ Taj broj uključuje jednog svjedoka koji je svjedočio tokom ponovnog izvođenja dokaza i jednog svjedoka koji je ranije svjedočio za tužilaštvo.

¹¹¹ Pretresno vijeće je usmeno odobrilo **Nikolićev** zahtjev za svjedočenje dva svjedoka putem video-konferencijske veze. T. 25751–25752 (16. septembar 2008. godine).

22. Izvođenje dokaza **Borovčaninove** odbrane počelo je 6. oktobra 2008. godine,¹¹² a završilo se 13. novembra 2008. godine.¹¹³ **Borovčanin** je izveo dokaze uz pomoć ukupno 15 svjedoka. *Viva voce* je svjedočilo 11 svjedoka, od kojih četiri vještaka, uključujući jednog zajedničkog vještaka. Jedan svjedok je svjedočio na osnovu pravila 92ter. Pretresno vijeće je u spis uvrstilo svjedočenja tri svjedoka na osnovu pravila 92bis.

23. Izvođenje dokaza **Miletićeve** odbrane počelo je 12. novembra 2008. godine,¹¹⁴ a završilo se 22. januara 2009. godine.¹¹⁵ **Miletić** je izveo dokaze uz pomoć ukupno 17 svjedoka. *Viva voce* je svjedočilo 14 svjedoka, od kojih tri zajednička svjedoka i jedan vještak. Dva svjedoka su svjedočila na osnovu 92ter. Pretresno vijeće je u spis uvrstilo svjedočenje jednog svjedoka na osnovu pravila 92bis.

24. **Gvero** je iznio uvodnu riječ prije početka izvođenja dokaza tužilaštva.¹¹⁶ U sklopu izvođenja svojih dokaza, **Gvero** prvobitno uopšte nije izvodio dokaze i iznio je samo uvodnu riječ.¹¹⁷ **Gvero** je kasnije podnio zahtjev za ponovno otvaranje dokaznog postupka, koji je odobren.¹¹⁸ Poslije toga, četiri svjedoka su svjedočila *viva voce*. Pretresno vijeće je u spis uvrstilo svjedočenje jednog svjedoka na osnovu pravila 92quater.¹¹⁹

25. Izvođenje dokaza **Pandurevićeve** odbrane počelo je 27. januara 2009. godine,¹²⁰ a završilo se 12. marta 2009. godine.¹²¹ **Pandurević** je izveo dokaze uz pomoć ukupno devet svjedoka. *Viva voce* je svjedočilo pet svjedoka, uključujući **Pandurevića**, i od njih su tri bila zajednički svjedoci a jedan je bio vještak. Jedan svjedok je svjedočio na osnovu pravila 92ter. Pretresno vijeće je u spis uvrstilo svjedočenja tri svjedoka na osnovu pravila 92bis. Pretresno vijeće je odobrilo **Pandurevićev** zahtjev za pristup braniocu, uz ograničenje da advokat i njegov klijent ni u jednom kontaktu tokom unakrsnog ispitivanja

¹¹² T. 26636 (6. oktobar 2008. godine).

¹¹³ T. 28124 (13. novembar 2008. godine).

¹¹⁴ T. 28173 (13. novembar 2008. godine).

¹¹⁵ T. 30590 (22. januar 200. godine).

¹¹⁶ T. 610–617 (23. avgust 2006. godine).

¹¹⁷ T. 30600–30611 (26. januar 2009. godine).

¹¹⁸ V. dolje, par. 35.

¹¹⁹ Odluka po Gverinom zahtjevu za uvrštavanje u spis dokaza na osnovu pravila 92quater, 3. februar 2009. godine.

¹²⁰ T. 30644 (27. januar 2009. godine).

¹²¹ T. 32690 (12. mart 2009. godine).

ili ponovnog ispitivanja ne mogu govoriti o sadržaju svjedočenja datog tokom glavnog ispitivanja.¹²²

26. U spis su uvrštena ukupno 2.474 dokazna predmeta optuženih.

4. Svjedok Vijeća

27. Pretresno vijeće je 10. marta 2009. godine izdalo nalog da se pozove Momir Nikolić¹²³ da svjedoči kao svjedok Vijeća na osnovu pravila 98, nalažući da se njegovo svjedočenje odvija na osnovu pravila 92ter.¹²⁴ Momir Nikolić je svjedočio od 21. do 28. aprila 2009. godine.¹²⁵ U spis su, zajedno s njegovim svjedočenjem, uvrštena tri dokazna predmeta Vijeća.

5. Postupak pobijanja i ponovno otvaranje dokaznog postupka

28. Tužilaštvo je 7. aprila 2008. godine podnijelo podnesak kojim traži ponovno otvaranje dokaznog postupka protiv **Popovića**, kao i da se uvrste u spis svjedočenja tri svjedoka uz 10 relevantnih dokumenta.¹²⁶ Pretresno vijeće je 9. maja 2008. godine odobrilo taj zahtjev.¹²⁷ Pretresno vijeće je 27. maja 2008. odobrilo **Popovićev** zahtjev za odobrenje radi ulaganja žalbe na tu odluku.¹²⁸ Žalbena vijeće je 24. septembra 2008. godine odbacilo **Popovićevu** žalbu na Odluku Pretresnog vijeća od 9. maja 2008. godine.¹²⁹ Poslije toga su ti svjedoci, od kojih je za jednog izdat nalog *subpoena*,

¹²² T. 30638 (26. januar 2009. godine).

¹²³ Momir Nikolić je prvobitno bio na spisku svjedoka tužilaštva na osnovu pravila 65ter u ovom predmetu, ali ga je tužilaštvo izbrisalo s tog spiska 2. novembra 2007. godine. T. 17398 (2. novembar 2007. godine).

¹²⁴ Nalog da se pozove Momir Nikolić, 10. mart 2009. godine. Pretresno vijeće je takođe naložilo Momiru Nikoliću da pregleda svoju Izjavu o činjenicama, koja je bila priložena njegovom sporazumu sa tužilaštvom o izjašnjavanju o krivici, i Pretresnom vijeću dostavi pismenu izjavu kojom potvrđuje svoju Izjavu o činjenicama ili ukazuje, pružajući za to objašnjenje, na eventualne konkretne dijelove Izjave o činjenicama sa kojima se više ne slaže (dalje u tekstu: Daljnja izjava); i naložilo mu je da potvrdi da njegova Izjava o činjenicama i Daljnja izjava tačno odražavaju ono što bi on rekao da je bio ispitan. *Ibid.*, str. 2–3.

¹²⁵ T. 32895–T. 33364 (21.–28. april 2009. godine).

¹²⁶ Zahtjev za ponovni dokazni postupak tužilaštva, s dva dodatka, povjerljivo, 7. april 2008. godine. Tužilaštvo je, osim toga, od Pretresnog vijeća zatražilo da izda nalog kojim se zabranjuje objelodanjivanje sadržaja razgovora ili imena dotičnih svjedoka bez odobrenja Pretresnog vijeća. Pretresno vijeće je odobrilo taj zahtjev. Nalog po zahtjevu za ponovni dokazni postupak tužilaštva, 8. april 2008. godine.

¹²⁷ Odluka po zahtjevu za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva, 9. maj 2008. godine.

¹²⁸ Odluka po Popovićevom zahtjevu za odobrenje da uloži žalbu na odluku o ponovnom otvaranju dokaznog postupka tužilaštva, 27. maj 2008. godine.

¹²⁹ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR73.5, Odluka po interlokutornoj žalbi Vujadina Popovića na odluku po zahtjevu tužilaštva za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva, 24. septembar 2008. godine.

svjedočili 10., 11. i 25. marta 2009. godine.¹³⁰ Tužilaštvo je 2. marta 2009. godine zatražilo odobrenje da u svrhu pobijanja u spis uvrsti svjedočenja šest svjedoka i još jednom ponovno otvaranje dokaznog postupka kako bi se saslušala svjedočenja *viva voce* dva svjedoka.¹³¹ Tužilaštvo je takođe zatražilo da se popratni dokumentarni dokazni materijal uvrsti u spis i tokom postupka pobijanja i tokom novog izvođenja dokaza.¹³² Pretresno vijeće je donijelo odluku 18. marta 2009. godine i još jednu odluku 27. marta 2009. godine,¹³³ kojima djelimično odobrava taj zahtjev i dozvoljava tužilaštvu da pozove dva svjedoka u svrhu pobijanja¹³⁴ i dva svjedoka u svrhu novog izvođenja dokaza tužilaštva.¹³⁵ Pretresno vijeće je nadalje odobrilo uvrštavanje u spis nekih dokumenata koji potkrepljuju svjedočenje jednog svjedoka. Odbijen je **Nikolićev** zahtjev za odobrenje radi ulaganja žalbe na Odluku od 18. marta 2008. godine.¹³⁶ Ta četiri svjedoka tužilaštva su svjedočila 23. marta, 1., 4.-5. i 29. aprila 2009. godine.

29. Tužilaštvo je 23. aprila 2009. godine podnijelo novi zahtjev za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka i/ili prihvatanje protivdokaza, tražeći pritom odobrenje da predloži za uvrštavanje u spis tri video-snimka i Mladićevu bilježnicu do kojih je tužilaštvo došlo po završetku izvođenja svojih dokaza.¹³⁷ U odluci donesenoj 8. maja 2009. godine, Pretresno vijeće je djelimično odobrilo zahtjev tužilaštva, odobravajući uvrštavanje u spis tri video-snimka, ali odbijajući zahtjev za uvrštavanje u spis dotične

¹³⁰ Od tih svjedoka, za dva su odobrene zaštitne mjere. T. 32562 (10. mart 2009. godine), T. 32777 (25. mart 2009. godine).

¹³¹ Zahtjev tužilaštva za prihvatanje dokaza u postupku pobijanja na osnovu pravila 85(A) i za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva s dodacima A-G, povjerljivo, 2. mart 2009. godine.

¹³² Zahtjev tužilaštva za prihvatanje dokaza u postupku pobijanja na osnovu pravila 85(A) i za ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva s dodacima A-G, povjerljivo, 2. mart 2009. godine, par. 9–11.

¹³³ Parcijalna odluka po zahtjevu tužilaštva za prihvatanje dokaza u postupku pobijanja i ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva, povjerljivo, 18. mart 2009. godine; Nova odluka po zahtjevu tužilaštva za prihvatanje dokaza u postupku pobijanja i ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva, povjerljivo, 27. mart 2009. godine.

¹³⁴ Parcijalna odluka po zahtjevu tužilaštva za prihvatanje dokaza u postupku pobijanja i ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva, povjerljivo, 18. mart 2009. godine.

¹³⁵ Nova odluka po zahtjevu tužilaštva za prihvatanje dokaza u postupku pobijanja i ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva, povjerljivo, 27. mart 2009. godine.

¹³⁶ Odluka po Nikolićevom hitnom zahtjevu za odobrenje radi ulaganja žalbe na Parcijalnu odluku po zahtjevu tužilaštva za prihvatanje dokaza u postupku pobijanja i ponovno otvaranje dokaznog postupka tužilaštva, povjerljivo, 20. mart 2009. godine.

¹³⁷ Drugi zahtjev tužilaštva za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka i/ili prihvatanje dokaza u postupku pobijanja na osnovu pravila 85(A), povjerljivo, 27. mart 2009. godine.

bilježnice.¹³⁸ Pretresno vijeće je odobrilo zahtjeve **Gvere i Popovića** za odobrenje radi ulaganja žalbe na tu odluku.¹³⁹

30. Tužilac je 16. decembra 2009. godine podnio još jedan zahtjev za odobrenje da ponovo otvori svoj dokazni postupak kako bi se, kao odgovor na jedno pitanje Pretresnog vijeća, u spis uvrstila dva dokumenta.¹⁴⁰ Pretresno vijeće je 26. januara 2010. godine djelimično odobrilo taj zahtjev.¹⁴¹

31. Zbog prvog ponovnog otvaranja dokaznog postupka tužilaštva, **Popović** je zatražio odobrenje za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka kako bi pozvao četiri svjedoka i još dva svjedoka u svrhu pobijanja dokaza koje je tužilaštvo izvelo tokom novog izvođenja svojih dokaza.¹⁴² Pretresno vijeće je 14. maja 2008. godine donijelo odluku kojom dopušta svjedočenje *viva voce* jednog svjedoka u svrhu pobijanja svjedočenja svjedoka Vijeća Momira Nikolića.¹⁴³ Pretresno vijeće je 9. juna 2008. godine donijelo novu odluku, u kojoj dopušta da se pozovu četiri svjedoka na osnovu pravila 92ter i uvrste u spis dokazi dobiveni od jednog vještaka.¹⁴⁴ Dana 12. maja 2009. godine, izdat je nalog *subpoena* za Svetozara Kosorića,¹⁴⁵ koji je svjedočio 30. juna 2009. godine. Pretresno vijeće je 22. jula 2009. godine odbilo novi **Popovićev** zahtjev za ponovno otvaranje njegovog dokaznog postupka.¹⁴⁶

32. Nakon što je Pretresno vijeće donijelo odluku u kojoj je odbilo njegov zahtjev kojim od Pretresnog vijeća traži da, koristeći svoja diskreciona ovlaštenja, pozove jednog

¹³⁸ Odluka po drugom zahtjevu tužilaštva za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka i/ili prihvatanje dokaza u postupku pobijanja, povjerljivo, 8. maj 2009. godine.

¹³⁹ Odluka po zahtjevu Gvere za odobrenje da uloži žalbu na drugi zahtjev tužilaštva za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka, 3. juni 2009. godine; Odluka po Popovićevom zahtjevu za odobrenje da uloži žalbu na drugi zahtjev tužilaštva za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka, povjerljivo, 3. juni 2009. godine.

¹⁴⁰ Zahtjev tužilaštva za odobrenje da ponovo otvori svoj dokazni postupak, 16. decembar 2009. godine.

¹⁴¹ Odluka po zahtjevu tužilaštva da ponovo otvori svoj dokazni postupak, 26. januar 2010. godine.

¹⁴² Zahtjev Vujadina Popovića za odobrenje da pozove svjedoke, s dodacima, povjerljivo, 27. april 2009. godine; *Addendum uz Zahtjev Vujadina Popovića za odobrenje da pozove svjedoke*, povjerljivo, 1. maj 2009. godine.

¹⁴³ Parcijalna odluka po Popovićevom zahtjevu za odobrenje da pozove svjedoke, povjerljivo, 14. maj 2009. godine.

¹⁴⁴ Nova odluka po Popovićevom zahtjevu za odobrenje da pozove svjedoke, povjerljivo, 9. juni 2009. godine.

¹⁴⁵ Odluka po zahtjevu Vujadina Popovića za nalog *subpoena ad testificandum*, 14. maj 2009. godine.

¹⁴⁶ Zahtjev Vujadina Popovića za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka, s povjerljivim dodacima, djelimično povjerljivo, 10. juli 2009. godine.

svjedoka na osnovu pravila 98,¹⁴⁷ **Nikolić** je podnio zahtjev kojim od Pretresnog vijeća traži da izda nalog *subpoena* za Sretena Miloševića kako bi ovaj svjedočio pred Međunarodnim sudom.¹⁴⁸ Pretresno vijeće je odobrilo taj zahtjev.¹⁴⁹ Kao svjedok u novom izvođenju **Nikolićevih** dokaza, Milošević je svjedočio *viva voce* 15. jula 2009. godine.¹⁵⁰

33. **Miletić** je 1. aprila 2009. godine zatražio odobrenje da ponovo otvori svoj dokazni postupak kako bi se uvrstili u spis dokazi do kojih je došao nakon što se završilo izvođenje njegovih dokaza.¹⁵¹ Osim toga, **Miletić** je zatražio još jedan mjesec da razmotri želi li izvoditi dodatne dokaze nakon što je tužilaštvo predložilo nove dokaze tokom svog novog izvođenja dokaza.¹⁵² Pretresno vijeće je djelomično odobrilo taj zahtjev.¹⁵³ Pretresno vijeće je Miletiću takođe dalo jednu nedjelju od datuma donošenja odluke da odluči da li želi da izvede dodatne dokaze kako bi pobio dokaze koje je tužilaštvo izvelo tokom svog novog izvođenja dokaza.¹⁵⁴

34. **Miletić** je 28. aprila 2009. godine još jednom zatražio da ponovo otvori svoj dokazni postupak kako bi predložio dokazni video-materijal.¹⁵⁵ Pretresno vijeće je odobrilo taj zahtjev.¹⁵⁶ **Miletić** je 18. maja 2009. godine, na osnovu pravila 92*bis*, takođe

¹⁴⁷ Odluka po Nikolićevom zahtjevu Pretresnom vijeću da iskoristi svoje diskreciono ovlaštenje na osnovu pravila 98, 15. juni 2009. godine.

¹⁴⁸ Hitni zahtjev u ime Drage Nikolića kojim se od Pretresnog vijeća traži da izda nalog *subpoena duces tecum*, 18. juni 2009. godine.

¹⁴⁹ Odluka po hitnom zahtjevu podnesenom u ime Drage Nikolića kojim se od Pretresnog vijeća traži da izda nalog *subpoena duces tecum*, 24. juni 2009. godine.

¹⁵⁰ Sreten Milošević, T. 33953–34040 (15. juli 2009. godine).

¹⁵¹ Zahtjev generala Miletića za ponovno otvaranje dokaznog postupka odbrane, povjerljivo, 1. april 2009. godine (francuski original), 7. april 2009. godine (engleski prijevod).

¹⁵² Zahtjev generala Miletića za ponovno otvaranje dokaznog postupka odbrane, povjerljivo, 1. april 2009. (francuski original), 7. april 2009. godine (engleski prijevod).

¹⁵³ Odluka po zahtjevu generala Miletića za ponovno otvaranje dokaznog postupka odbrane, povjerljivo, 23. april 2009. godine.

¹⁵⁴ Odluka po zahtjevu generala Miletića za ponovno otvaranje dokaznog postupka odbrane, povjerljivo, 23. april 2009. godine. Pretresno vijeće je istoga dana odobrilo još jedan Miletićev zahtjev, kojim je zatražio zaštitu dokumentarnih dokaza koje želi predložiti za uvrštavanje u spis na osnovu pravila 92*bis*. Odluka po zahtjevu generala Miletića za primjenu pravila 70 i za zaštitne mjere, povjerljivo, 23. april 2009. godine.

¹⁵⁵ Drugi zahtjev generala Miletića za ponovno otvaranje dokaznog postupka odbrane, povjerljivo, 28. april 2009. godine (francuski original), 7. maj 2009. godine (engleski prijevod).

¹⁵⁶ Odluka po drugom zahtjevu generala Miletića za ponovno otvaranje dokaznog postupka odbrane, povjerljivo, 15. maj 2009. godine.

zatražio da se u uvrsti u spis izjava jednog zaštićenog svjedoka.¹⁵⁷ Ta izjava je uvrštena u spis.¹⁵⁸ Pretresno vijeće je 22. jula 2009. godine odbilo **Miletićev** treći zahtjev za ponovno otvaranje njegovog dokaznog postupka.¹⁵⁹

35. **Gvero** je 12. juna 2009. godine podnio zahtjev za ponovno pozivanje četiri svjedoka tužilaštva i za ponovno otvaranje svog dokaznog postupka kako bi se saslušali dodatni svjedoci u svrhu pobijanja dokaza predloženih tokom novog izvođenja dokaza tužilaštva.¹⁶⁰ U Odluci od 15. juna 2009. godine, Pretresno vijeće je odbilo zahtjev da se ponovo pozovu svjedoci tužilaštva.¹⁶¹ U novoj Odluci od 24. juna 2009. godine, Pretresno vijeće je **Gveri** dozvolilo da ponovo otvori svoj dokazni postupak i pozove pet od šest svjedoka za koje je to zatražio.¹⁶² Pretresno vijeće je 26. juna 2009. godine odbilo **Gverin** zahtjev u kojem od Pretresnog vijeća traži da ponovo razmotri svoju odluku od 15. juna 2009. godine.¹⁶³ **Gvero** je pozvao pred sud četiri od tih svjedoka 2. i 3. jula 2009. godine.¹⁶⁴

¹⁵⁷ Zahtjev generala Miletića za prihvatanje pismene izjave na osnovu pravila 92bis Pravilnika o postupku i dokazima, povjerljivo, 18. maj 2009. godine (francuski original), 28. maj 2009. godine (engleski prijevod).

¹⁵⁸ Odluka po zahtjevu generala Miletića za prihvatanje pismene izjave na osnovu pravila 92bis, povjerljivo, 9. juni 2009. godine.

¹⁵⁹ Konsolidovana odluka po zahtjevima za prihvatanje dokaza i drugim zahtjevima s tim u vezi, 22. juli 2009. godine.

¹⁶⁰ Zahtjev u ime Milana Gvere kojim se traži ponovno pozivanje nekih svjedoka tužilaštva i ponovno otvaranje dokaznog postupka Milana Gvere, 12. juni 2009. godine.

¹⁶¹ Djelimična odluka po Gverinom zahtjevu za ponovno pozivanje nekih svjedoka tužilaštva i ponovno otvaranje dokaznog postupka, 15. juni 2009. godine.

¹⁶² Daljnja odluka po Gverinom zahtjevu da se ponovo pozovu svjedoci tužilaštva i za ponovno otvaranje dokaznog postupka, povjerljivo, 24. juni 2009. godine, str. 2. Pretresno vijeće je odbilo **Gverin** zahtjev da pozove Zdravka Tolimira da svjedoči, uz obrazloženje da se tužilaštvo tome protivi jer bi to značilo pokretanje suštinskih činjeničnih pitanja koja su u direktnoj vezi s umiješanošću optužnog u kažnjiva djela. *Ibid.*, str. 2–3.

¹⁶³ Odluka po zahtjevu u ime Milana Gvere za ponovno razmatranje ili, alternativno, za odobrenje da uloži žalbu, 26. juni 2009. godine.

¹⁶⁴ Za jednog svjedoka su odobrene zaštitne mjere, T. 33831 (2. juli 2009. godine).

6. Završni podnesci i završne riječi

36. Tužilaštvo i svi optuženi podnijeli su završne podneske 30. jula 2009. godine.¹⁶⁵ Tužilaštvo je iznijelo svoju završnu riječ od 2. do 7. septembra 2009. godine.¹⁶⁶ **Popović** je iznio svoju završnu riječ 7. septembra 2009. godine,¹⁶⁷ a nakon njega su to učinili **Beara** 8. septembra 2009. godine,¹⁶⁸ **Nikolić** 8. i 9. septembra 2009. godine,¹⁶⁹ **Borovčanin** 9. i 10. septembra 2009. godine,¹⁷⁰ **Miletić** 10. i 11. septembra 2009. godine,¹⁷¹ **Gvero** 11. septembra 2009. godine,¹⁷² a **Pandurević** 14. septembra 2009. godine.¹⁷³ **Nikolić** i **Gvero** su dali zasebne izjave tokom iznošenja završenih riječi.¹⁷⁴

7. Usaglašene činjenice, stipulacije i činjenice o kojima je presuđeno

37. Tužilaštvo je 5. maja 2006. godine podnijelo zahtjev kojim od Pretresnog vijeća traži da na osnovu pravila 94(B) formalno primi na znanje 534 činjenice o kojima je presuđeno u Prvostepenoj presudi u predmetu *Krstić* iz novembra 2001. godine, Drugostepenoj presudi u predmetu *Krstić* iz aprila 2004. godine i Prvostepenoj presudi u

¹⁶⁵ Podnesak tužilaštva sa završnim pretresnim podneskom na osnovu pravila 65ter(E), povjerljivo, 30. juli 2009. godine; Završni podnesak Vujadina Popovića, povjerljivo, 30. juli 2009. godine; Završni pretresni podnesak okrivljenog Ljubiše Beare, povjerljivo, 30. juli 2009. godine; Završni pretresni podnesak u ime Drage Nikolića, povjerljivo, 30. juli 2009. godine; Završni pretresni podnesak Ljubomira Borovčanina, javno s povjerljivim Dodatkom, 30. juli 2009. godine; Završni pretresni podnesak odbrane generala Miletića, povjerljivo, 30. juli 2009. godine (francuski original), 24. avgust 2009. godine (engleski prijevod); Završni podnesak u ime Milana Gvere, povjerljivo, 30. juli 2009. godine; Završni pretresni podnesak odbrane u ime Vinka Pandurevića, povjerljivo, 30. juli 2009. godine; Podnesak Pandurevićeve odbrane sa Završnim pretresnim podneskom s numerisanim paragrafima, povjerljivo, 2. septembar 2009. godine. Tužilaštvo je dostavilo javnu redigovanu verziju poglavlja o odmjeravanju kazne iz svog završnog podneska. Zahtjev tužilaštva za odobrenje da podnese javnu redigovanu verziju poglavlja XIV (Odmjeravanje kazne) Završnog pretresnog podneska tužilaštva, javno s povjerljivim dodatkom, 4. septembar 2009. godine. Tužilaštvo i nekoliko optuženih su podnijeli *corrigenda* svojih završnih podnesaka: *Corrigendum* Završnog podneska tužilaštva, 2. septembar 2009. godine; Drugi *corrigendum* Završnog pretresnog podneska tužilaštva, 1. oktobar 2009. godine; *Corrigendum* Završnog podneska Vujadina Popovića, povjerljivo, 7. septembar 2009. godine; *Corrigendum* Završnog pretresnog podneska u ime Drage Nikolića, 15. septembar 2009. godine; *Corrigendum* Završnog pretresnog podneska Borovčaninove odbrane, povjerljivo, 4. septembar 2009. godine. **Borovčanin** je dostavio odgovor na *corrigendum* tužilaštva. Borovčaninov odgovor na Drugi *corrigendum* Završnog pretresnog podneska tužilaštva, 15. oktobar 2009. godine. **Borovčanin** je 23. aprila 2010. godine podnio svoj javni i ispravljeni završni podnesak. Javni i ispravljeni završni pretresni podnesak Ljubomira Borovčanina, 23. april 2010. godine.

¹⁶⁶ T. 34043–34322 (2.–7. septembra 2009. godine).

¹⁶⁷ T. 34322–34400 (7. septembar 2009. godine).

¹⁶⁸ T. 34409–34466 (8. septembar 2009. godine).

¹⁶⁹ T. 34466–34551 (8.–9. septembar 2009. godine).

¹⁷⁰ T. 34551–34605 (9.–10. septembar 2009. godine).

¹⁷¹ T. 34606–34675 (10.–11. septembar 2009. godine).

¹⁷² T. 34676–34743 (11. septembar 2009. godine).

¹⁷³ T. 34745–34835 (14. septembar 2009. godine).

¹⁷⁴ T. 34896–34911 (15. septembar 2009. godine).

predmetu *Blagojević i Jokić* iz januara 2005. godine.¹⁷⁵ Pretresno vijeće je taj zahtjev djelimično odobrilo, formalno primajući na znanje 288 činjenica o kojima je presuđeno.¹⁷⁶ **Popović** i **Nikolić** su, nakon toga, podnijeli zahtjeve za odobrenje radi ulaganja žalbe na tu odluku na osnovu pravila 73(B).¹⁷⁷ Pretresno vijeće je taj zahtjev odbilo.¹⁷⁸

38. **Popović** je 1. maja 2008. godine podnio zahtjev kojim se od Pretresnog vijeća traži da na osnovu pravila 94(B) formalno primi na znanje 66 činjenica o kojima je presuđeno u Prvostepenoj presudi u predmetu *Krajišnik* i u predmetu *Orić*.¹⁷⁹ Pretresno vijeće je taj zahtjev djelimično odobrilo, formalno primajući na znanje 50 činjenica o kojima je presuđeno.¹⁸⁰

39. Tokom suđenja u spis je uvršteno više "stipulacija" strana u postupku.¹⁸¹

40. Tužilaštvo je 21. jula 2006. godine podnijelo zahtjev za formalno primanje na znanje opštepoznatih činjenica na osnovu pravila 94(A), u kojem od Pretresnog vijeća

¹⁷⁵ Zahtjev tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno s dodatkom, 5. maj 2006. godine.

¹⁷⁶ Odluka po zahtjevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno s dodatkom, 26. septembar 2006. godine.

¹⁷⁷ Zahtjev odbrane za odobrenje da uloži žalbu na Odluku po zahtjevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno, 2. oktobar 2006. godine; Zahtjev u ime Drage Nikolića za pridruživanje Popovićevom zahtjevu za odobrenje da uloži žalbu na Odluku po zahtjevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno, 3. oktobar 2006. godine.

¹⁷⁸ Odluka po zahtjevu odbrane za odobrenje da uloži žalbu na odluku po zahtjevu tužilaštva za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je već presuđeno, 20. oktobar 2006. godine.

¹⁷⁹ Zahtjev Vujadina Popovića za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno, 1. maj 2008. godine.

¹⁸⁰ Odluka po Popovićevom zahtjevu za formalno primanje na znanje činjenica o kojima je presuđeno s dodatkom, 2. juni 2008. godine.

¹⁸¹ Stipulacije Tužilaštva i optuženog Ljubiše Beare u vezi sa svjedočenjem Dražena Erdemovića, 7. maj 2007. godine; Stipulacije Tužilaštva i optuženog Vujadina Popovića u vezi sa svjedočenjem Dražena Erdemovića, 14. maj 2007. godine; Stipulacija predstavnika Tužilaštva i optuženog Drage Nikolića u vezi sa svjedočenjem Dražena Erdemovića, 15. maj 2007. godine; dokazni predmet 3D00585 (povjerljivo); Stipulacija Tužilaštva i optuženog Radivoja Miletića u vezi s dokumentima koji se odnose na konvoje s Dodatkom, 2. juni 2009. godine. Tokom postupka 7. februara 2008. godine, prihvaćene su tri stipulacije: stipulacija o prihvatanju takozvanog "Video-snimka 'Škorpiona'"; stipulacija u vezi s uvrštavanjem u spis stop-fotografija sa razgovora s Borovčaninom; i stipulacija u vezi s opisom koji je Ahmo Hasić dao u vezi sa školom u kojoj je bio zatočen u Bratuncu, T. 21188–21191 (7. februar 2008. godine); dokazni predmet P03248, Stipulacija: Izjava o usaglašenim činjenicama u vezi s video-snimkom pogubljenja koja prikazuje ubijanje šestorice bosanskih Muslimana u blizini Trnova; dokazni predmet P03246, Album stop-fotografija sa razgovora s Borovčaninom i stipulacija. Tokom postupka 26. januara 2009. godine, tužilaštvo i **Gvero** su dali obavještenje o svojoj stipulaciji u vezi s Thomasom Dibbom, T. 30599–30600 (26. januar 2009. godine); dokazni predmet 6D00337, Stipulacija Gvere i tužilaštva u vezi s Thomasom Dibbom. Sporazum u vezi s Trivićevim dnevnikom uvrštena je u spis 26. januara 2010. godine Odlukom po zahtjevu tužilaštva da ponovo otvori svoj dokazni postupak, dokazni predmet 7D01240, Stipulacije tužilaštva i odbrane u vezi s dnevnikom Mirka Trivića.

traži da formalno primi na znanje predložene činjenice.¹⁸² Pretresno vijeće je 26. septembra 2006. godine odbilo taj zahtjev.¹⁸³

8. Postupci u vezi s nepoštovanjem Suda

41. Draganu Jokiću, koji je u to vrijeme služio zatvorsku kaznu u trajanju od devet godina zbog osuđujuće presude koju mu je izrekao Međunarodni sud 17. januara 2005. u predmetu *Blagojević i Jokić*, nalogom *subpoena* je 29. avgusta 2007. godine naloženo da usmeno svjedoči u ovom predmetu.¹⁸⁴ Nakon što je 31. oktobra 2007. godine pozvan da dâ svečanu izjavu, Jokić je izjavio da nije u stanju svjedočiti.¹⁸⁵ Pretresno vijeće je uputilo Jokića da dostavi povjerljivi i *ex parte* podnesak u kojem će opravdati navodnu nemogućnost da svjedoči,¹⁸⁶ koji je on dostavio kasnije toga dana.¹⁸⁷ Pretresno vijeće je 1. novembra 2007. odlučilo da u tom podnesku nema nikakvog opravdanja za Jokićevo odbijanje da svjedoči.¹⁸⁸ Pošto je Jokić i dalje odbijao svjedočiti,¹⁸⁹ Pretresno vijeće je konstatovalo da postoje dovoljne osnove da se protiv njega pokrene postupak zbog nepoštovanja Međunarodnog suda.¹⁹⁰ U skladu s pravilom 77(D)(ii), odlučilo je da samo preduzme krivično gonjenje.¹⁹¹

¹⁸² Zahtjev tužilaštva za formalno primanje na znanje opštepoznatih činjenica na osnovu pravila 94(A), 21. juli 2006. godine. Predložena činjenica glasi: "Počevši od aprila 1992. pa sve do 16. aprila 2003., političke i vojne vođe bosanskih Srba provodili su plan spajanja područja nastanjenih Srbima u Bosni i Hercegovini u zajedničku cjelinu, preuzimanja kontrole nad tim područjima i stvaranja zasebne države bosanskih Srba iz koje bi većina nesrba bila trajno uklonjena. Ovaj plan uključivao je prisilno premještanje mnogih bosanskih Muslimana iz njihovih domova primjenom obrasca ponašanja poznatog pod opštim nazivom 'etničko čišćenje'". *Ibid.*, str.1.

¹⁸³ Odluka po zahtjevu tužilaštva za formalno primanje na znanje opštepoznatih činjenica na osnovu pravila 94(A), 26. septembar 2006. godine (gdje se napominje da pravosudni i dokumentarni spisi koje je navelo tužilaštvo nisu dovoljni da se utvrdi da je predložena činjenica notorna i opšteprihvaćena).

¹⁸⁴ Odluka po zahtjevu tužilaštva za izdavanje naloga *subpoena* Draganu Jokiću i odluka o zaštitnim mjerama, povjerljivo, 29. avgust 2007. godine; Nalog, povjerljivo i *ex parte*, 29. avgust 2007. godine; Nalog, povjerljivo i *ex parte*, 26. oktobar 2007. godine.

¹⁸⁵ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-T, T. 17245–17247, 17254, 17268 (zatvorena sjednica) (31. oktobar 2007. godine).

¹⁸⁶ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-T, T. 17263–17264 (zatvorena sjednica) (31. oktobar 2007. godine).

¹⁸⁷ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-T, Podnesak Dragana Jokića u kojem izlaže osnove za svoje odbijanje da se odazove pozivu da se pojavi pred Sudom, povjerljivo i *ex parte*, 31. oktobar 2007. godine (francuski original), 2. novembar 2007. godine (engleski prijevod).

¹⁸⁸ T. 17274 (zatvorena sjednica) (1. novembar 200. godine).

¹⁸⁹ T. 17274–17275, 17279 (djelimično zatvorena sjednica) (1. novembar 2007. godine).

¹⁹⁰ Nakon što je pozvan, Jokić je odbio dati svečanu izjavu kako bi omogućio Pretresnom vijeću da ocjeni njegovu sposobnost, T. 17244–17247 (zatvorena sjednica) (31. oktobar 2007. godine). Nakon sjednice, Jokić je dostavio podnesak u kojem obrazlaže zašto nije mogao svjedočiti. Podnesak Dragana Jokića u kojem izlaže osnove za svoje odbijanje da se odazove pozivu da se pojavi pred Sudom, povjerljivo i *ex parte*, 31. oktobar 2007. godine

42. Postupak u vezi s nepoštovanjem Suda protiv Jokića održan je 19. novembra 2007. godine, 10. decembra 2007. godine i 15. decembra 2008. godine.¹⁹² Jokić se izjasnio da nije kriv.¹⁹³ Pretresno vijeće je 27. marta 2009. donijelo Presudu, u kojoj je konstatovalo da je Jokić, upornim odbijanjem da svjedoči u ovom predmetu bez razumnog opravdanja, dok se nalazio u sudnici u svojstvu svjedoka, svjesno i hotimično ometao provođenje pravde pred Međunarodnim sudom.¹⁹⁴ Jokić je osuđen na kaznu zatvora u trajanju od četiri mjeseca, pri čemu se ta kazna trebala služiti sukcesivno u odnosu na zatvorsku kaznu koju je on tada služio.¹⁹⁵

43. Jokić je 14. aprila 2009. godine uložio žalbu na Presudu Pretresnog vijeća.¹⁹⁶ Žalbeno vijeće je 25. juna 2009. godine podržalo Presudu Pretresnog vijeća.¹⁹⁷

9. Pitanja u vezi s dokazima

(a) Borovčaninova izjava

44. Tužilaštvo je 6. jula 2007. godine podnijelo povjerljivi zahtjev u kojem traži odobrenje da izmijeni svoj spisak dokaznih predmeta na osnovu pravila 65ter tako što će tom spisku dodati dokumente u vezi s Borovčaninovom izjavom i te dokumente uvrstiti u spis.¹⁹⁸ Pretresno vijeće je 25. oktobra 2007. godine uvrstilo u spis Borovčaninovu izjavu

(francuski original), 2. novembar 200. godine (engleski prijevod). Kada je postupak sljedećeg dana nastavljen, Pretresno vijeće je odbacilo Jokićev podnesak kao bilo kakvo opravdanje za odbijanje da svjedoči. T. 17275 (1. novembar 2007. godine).

¹⁹¹ V. takođe *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-T, T. 17279–17281 (1. novembar 200. godine).

¹⁹² Nalog o rasporedu, 9. novembar 2007. godine; *Postupak protiv Dragana Jokića zbog nepoštovanja Suda*, predmet br. IT-05-88-R77.1, T. 1–7 (19. novembar 2007. godine), T. 1–63 (djelimično zatvorena sjednica) (10. decembar 2007. godine), T. 1–70 (djelimično zatvorena sjednica) (15. decembar 2008. godine).

¹⁹³ *Postupak protiv Dragana Jokića zbog nepoštovanja Suda*, predmet br. IT-05-88-R77.1, T. 2 (19. novembar 2007. godine).

¹⁹⁴ *Postupak protiv Dragana Jokića zbog nepoštovanja Suda*, predmet br. IT-05-88-R77.1, Presuda po navodima o nepoštovanju Suda, 27. mart 2009. godine, par. 37.

¹⁹⁵ *Postupak protiv Dragana Jokića zbog nepoštovanja Suda*, predmet br. IT-05-88-R77.1, Presuda po navodima o nepoštovanju Suda, 27. mart 2009. godine, par. 42.

¹⁹⁶ Najava žalbe Dragana Jokića na Prvostepenu presudu, povjerljivo, 14. april 2009. godine (francuski original), 21. april 2009. godine (engleski prijevod).

¹⁹⁷ *Postupak protiv Dragana Jokića zbog nepoštovanja Suda*, predmet br. IT-05-88-R77.1-A, Presuda po navodima o nepoštovanju Suda, 25. juni 2009. godine.

¹⁹⁸ Zahtjev tužilaštva za odobrenje da izmijeni i dopuni spisak dokaznih predmeta na osnovu pravila 65ter sa 18 dokaznih predmeta u vezi s Alistairom Grahamom, povjerljivo, 6. juli 2007. godine; Zahtjev za odobrenje za dopunu Zahtjeva tužilaštva na osnovu pravila 65ter od 6. jula 2007. godine, 12. juli 2007. godine; *Corrigendum* zahtjeva tužilaštva od 6. jula 2007. godine i 12. jula 2007. godine za odobrenje da izmijeni i dopuni spisak dokaznih predmeta na osnovu pravila 65ter, 13. juli 2007. godine.

kao dokaz protiv njega.¹⁹⁹ U vezi s korištenjem Borovčaninove izjave protiv saoptuženih, Pretresno vijeće je konstatovalo, većinom glasova uz suprotno mišljenje sudije Prost, da se taj razgovor, ako **Borovčanin** ne može biti unakrsno ispitan, ne može koristiti kao dokaz o djelima i ponašanju njegovih saoptuženih.²⁰⁰ Pretresno vijeće je stranama u postupku dalo odobrenje da ulože žalbu na tu odluku.²⁰¹

45. Žalbeno vijeće je poništilo odluku Pretresnog vijeća o prihvatljivosti Borovčaninove izjave kao dokaza protiv saoptuženih.²⁰² Pretresno vijeće je 18. januara 2008. godine uvrstilo u spis Borovčaninovu izjavu za sve svrhe.²⁰³

(b) Dokumentarni dokazi prihvaćeni bez posredstva svjedoka

46. Pretresno vijeće je 14. marta 2008. godine odobrilo zahtjev tužilaštva za prihvatanje dokumenata bez posredstva svjedoka.²⁰⁴ Pretresno vijeće je 12. maja 2009. godine djelimično odobrilo **Nikolićev** zahtjev u kojem se traži prihvatanje dokumenata bez posredstva svjedoka.²⁰⁵

47. Od juna do jula 2009. godine, **Popović, Gvero** i tužilaštvo su podnijeli zahtjeve u kojima traže prihvatanje dodatnih dokumentarnih dokaza bez posredstva svjedoka.²⁰⁶

¹⁹⁹ Odluka o prihvatljivosti razgovora s Borovčaninom i izmjenama i dopunama spiska dokaznih predmeta na osnovu pravila 65ter, 25. oktobar 2007. godine.

²⁰⁰ Odluka o prihvatljivosti razgovora s Borovčaninom i izmjenama i dopunama spiska dokaznih predmeta na osnovu pravila 65ter, 25. oktobar 2007. godine, Djelimično protivno mišljenje sudije Kimberly Prost.

²⁰¹ Odluka o prihvatljivosti razgovora s Borovčaninom i izmjenama i dopunama spiska dokaznih predmeta na osnovu pravila 65ter, 25. oktobar 2007. godine.

²⁰² *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR73.1, Odluka po žalbama na odluku o prihvatanju materijala u vezi s Borovčaninovima ispitivanjem, 14. decembar 2007. godine. Žalbeno vijeće je odbacilo podneske optuženih i djelimično usvojilo podnesak tužilaštva u vezi s prihvatljivošću dokaza.

²⁰³ T. 19993 (18. januar 2008. godine).

²⁰⁴ Odluka po zahtjevu tužilaštva za prihvatanje dokaznih predmeta bez posredstva svjedoka, zahtjevu za izmjenu zahtjeva za prihvatanje bez posredstva svjedoka i po usmenom zahtjevu za prihvatanje dodatnog dokaznog predmeta, 14. mart 2008. godine.

²⁰⁵ Odluka po Nikolićevom zahtjevu za prihvatanje dokaza bez posredstva svjedoka, povjerljivo, 12. maj 2009. godine.

²⁰⁶ Zahtjev Vujadina Popovića za odobrenje da izmijeni svoj spisak na osnovu pravila 65ter i za prihvatanje dokumenata bez posredstva svjedoka, s povjerljivim dodacima, djelimično povjerljivo, 23. juni 2009. godine; *Addendum* Vujadina Popovića uz Zahtjev za odobrenje da izmijeni svoj spisak na osnovu pravila 65ter i za prihvatanje dokumenata bez posredstva svjedoka, djelimično povjerljivo, 25. juni 2009. godine; Novi *addendum* Vujadina Popovića uz Zahtjev za odobrenje da izmijeni svoj spisak na osnovu pravila 65ter i za prihvatanje dokumenata bez posredstva svjedoka, povjerljivo, 29. juni 2009. godine; Zahtjev u ime Milana Gvere za prihvatanje pet dokumenata bez posredstva svjedoka, 9. juli 2009. godine; Zahtjev tužilaštva za prihvatanje dokaznih predmeta bez posredstva svjedoka s povjerljivim dodatkom, povjerljivo, 10. juli 2009. godine.

Pretno vijeće je te zahtjeve odbilo.²⁰⁷ **Popović** je zatražio odobrenje da uloži žalbu na tu odluku,²⁰⁸ a **Gvero** je od Pretnog vijeća zatražio ili da ponovo razmotri svoju odluku ili da odobri ulaganje žalbe na nju.²⁰⁹ Pretno vijeće je 30. jula 2009. godine ponovo razmotrilo svoju odluku i djelimično odobrilo zahtjeve **Popovića** i **Gvere**, te uvrstilo u spis dio predloženih dokaza.²¹⁰

(c) Vještaci

48. U ovom predmetu, Pretnom vijeću su predočeni dokazi 12 vještaka koje je pozvalo tužilaštvo i 17 vještaka koje su pozvali optuženi. Pretno vijeće stoga ovdje navodi nekoliko konkretnih pitanja koja su pokrenuta u vezi sa vještacima.

49. Tužilaštvo je 9. juna 2006. godine dostavilo obavještenje o vojnim izvještajima Richarda Butlera.²¹¹ **Popović, Nikolić, Pandurević i Beara** dostavili su podneske u kojima se protive uvrštavanju tog izvještaja u spis i iznose prigovori u vezi s Butlerovim statusom vještaka vojnog analitičara.²¹² Tužilaštvo je 31. oktobra 2006. godine objelodanilo pet povjerljivih dodatnih Butlerovih izvještaja, koji su uvršteni u objelodanjene izjave vještaka tužilaštva.²¹³ Pretno vijeće je 19. septembra 2007. godine dopustilo tužilaštvu da pozove Butlera da svjedoči na suđenju kao vještak,

²⁰⁷ Objedinjena odluka po zahtjevima za prihvatanje dokaza i drugim zahtjevima u vezi s tim, 22. juli 2009. godine.

²⁰⁸ Zahtjev Vujadina Popovića za razjašnjenje "Objedinjene odluke po zahtjevima za prihvatanje dokaza i drugim zahtjevima u vezi s tim" i za odobrenje za ulaganje žalbe, 24. juli 2009. godine.

²⁰⁹ Zahtjev u ime Milana Gvere za ponovno razmatranje odluke Pretnog vijeća kojom se odbija prihvatanje dokumenata bez posredstva svjedoka ili, alternativno, za odobrenje da se uloži žalba na istu, 24. juli 2009. godine.

²¹⁰ Odluka po Popovićevom i Gverinom zahtjevu u vezi s Objedinjenom odlukom po zahtjevima za prihvatanje dokaza i drugim zahtjevima u vezi s tim, povjerljivo, 30. juli 2009. godine.

²¹¹ Obavijest tužilaštva o podnošenju vojnog izvještaja Richarda Butlera, 9. juni 2006. godine. Taj izvještaj je uključivao "Izvještaj o komandnoj odgovornosti Glavnog štaba VRS-a" kao Dodatak A.

²¹² Zahtjev odbrane na osnovu pravila 127(A) za produženje roka za dostavljanje obavijesti na osnovu pravila 94bis u vezi s vještakom tužilaštva Richardom Butlerom, 2. oktobar 2006. godine; Zahtjev u ime Drage Nikolića kojim se pridružuje Zahtjevu odbrane na osnovu pravila 127(A) za produženje roka za podnošenje obavijesti na osnovu pravila 94bis u vezi s vještakom tužilaštva Richardom Butlerom, 11. oktobar 2006. godine; Zahtjev u ime Vinka Pandurevića i Ljubiše Beare kojim se pridružuju Zahtjevu odbrane na osnovu pravila 127(A) za produženje roka za podnošenje obavijesti na osnovu pravila 94bis u vezi s vještakom tužilaštva Richardom Butlerom, 17. oktobar 2006. godine.

²¹³ Obavijest tužilaštva u vezi s objelodanjivanjem izjava vještaka u skladu s pravilom 94bis, povjerljivo 31. oktobar 2006. godine.

dodajući da će odluka o prihvatljivosti Butlerovih izvještaja biti donesena tek po završetku direktnog i unakrsnog ispitivanja tog svjedoka.²¹⁴

50. Dana 26. septembra podnesen je Zajednički zahtjev odbrane za odobrenje da uloži žalbu,²¹⁵ koji je Pretresno vijeće odobrilo 30. oktobra 2007. godine.²¹⁶ Nakon toga, 6. novembra 2009. godine, uložena je zajednička žalba odbrane.²¹⁷ Žalbeno vijeće je 30. januara 2008. godine odbilo tu žalbu.²¹⁸

51. Optuženi su 6. februara 2008. godine podnijeli zajednički zahtjev u kojem traže da se isključe dva iskaza,²¹⁹ koje je Butler sastavio i koje je tužilaštvo predložilo za uvrštavanje u spis, zbog toga što nisu relevantni i nemaju dokaznu vrijednost.²²⁰ Pretresno vijeće je 27. marta 2008. godine odbilo taj zahtjev i uvrstilo u spis te iskaze.²²¹

52. **Gvero i Miletić** su u decembru 2006. godine podnijeli zahtjeve kojima traže da tužilaštvo navede konkretne kvalifikacije Ruperta Smitha i ispuni uslove iz pravila 94bis za pozivanje vještaka da svjedoče.²²² **Gvero** je podnio novi zahtjev 8. januara 2007. godine, u kojem tvrdi da tužilaštvu ne bi trebalo dopustiti da Smith svjedoči na suđenju jer nije ispunilo uslov iz pravila 94bis.²²³ **Gvero** je usto iznio i argument da Smithu ne bi

²¹⁴ Odluka po Obavijesti odbrane na osnovu pravila 94bis u vezi s izvještajem vještaka Richarda Butlera, 19. septembar 2007. godine.

²¹⁵ Zajednički zahtjev odbrane za odobrenje da uloži žalbu na Odluku Pretresnog vijeća po obavijesti odbrane na osnovu pravila 94bis u vezi s izvještajem vještaka Richarda Butlera, 26. septembar 2007. godine; Zahtjev u ime Drage Nikolića kojim se pridružuje Zajedničkom zahtjevu odbrane za odobrenje da uloži žalbu na Odluku Pretresnog vijeća po obavijesti odbrane na osnovu pravila 94bis u vezi s izvještajem vještaka Richarda Butlera, 27. septembar 2007. godine.

²¹⁶ Odluka po zahtjevima za odobrenje ulaganja žalbe na odluku po obavijesti odbrane na osnovu pravila 94bis u vezi s izvještajem vještaka Richarda Butlera, 30. oktobar 2007. godine.

²¹⁷ Zajednička interlokutorna žalba u vezi sa statusom Richarda Butlera kao svjedoka vještaka, djelimično povjerljivo, 6. novembar 2007. godine (koju su uložili **Popović, Beara, Nikolić i Pandurević**).

²¹⁸ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88 AR73.2, Odluka po zajedničkoj interlokutornoj žalbi odbrane u vezi sa statusom Richarda Butlera kao svjedoka vještaka, 30. januar 2008. godine.

²¹⁹ Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici od 15. maja 2000. godine i Iskaz o vojnim događanjima u Srebrenici (revizija) od 1. novembra 2002. godine.

²²⁰ Zajednički podnesak odbrane u kojem se osporava prihvatljivost iskaza koje je sastavio svjedok Richard Butler, 6. februar 2008. godine.

²²¹ Odluka u vezi sa prihvatljivošću iskaza vještaka Richarda Butlera, 27. mart 2008. godine; Poređenje iskaza o vojnim događanjima u Srebrenici Richarda Butlera, 31. mart 2008. godine.

²²² Zahtjev i službena obavijest u skladu s pravilom 94bis u vezi s iskazom generala ser Ruperta Smitha, povjerljivo, 15. decembar 2006. godine; Zahtjev generala Miletića u vezi s iskazom generala ser Ruperta Smitha, povjerljivo, 27. decembar 2006. godine (francuski original), 10. januar 2007. godine (engleski prijevod); Obavijest tužilaštva o objelodanivanju izjava vještaka na osnovu pravila 94bis, povjerljivo, 31. oktobar 2006. godine.

²²³ Zahtjev generala Gvere da se Odgovor tužilaštva odbaci kao neblagovremen ili da se odobri ulaganje replike: Zahtjev u vezi s iskazom generala ser Ruperta Smitha, 8. januar 2007. godine, par. 10.

trebalo dopustiti da svjedoči u svojstvu svjedoka vještaka jer se pojavljuje i u svojstvu svjedoka koji svjedoči o činjenicama.²²⁴ Pretresno vijeće je 30. marta 2007. godine donijelo odluku, u kojoj je **Miletiću i Gveri** naložilo da dostave pismenu argumentaciju kojom će detaljno obrazložiti svoje prigovore na Smithovo svjedočenje u svojstvu vještaka.²²⁵ Optuženi su 20. aprila 2007. godine dostavili zasebne podneske u kojima se protive zahtjevu tužilaštva da se general Smith pozove da svjedoči kao vještak u vezi sa istorijatom, funkcijom i značajem Glavnog štaba uopšte; funkcijom i djelovanjem Glavnog štaba VRS-a; i doktrinom rukovođenja VRS-a.²²⁶ Pretresno vijeće je 11. oktobra 2007. godine dopustilo Smithu da svjedoči kao vještak u vezi s istorijatom, funkcijom i značajem Glavnog štaba uopšte, ali ne i kao vještak u vezi sa funkcijom i djelovanjem Glavnog štaba VRS-a ili u vezi s komandnom doktrinom VRS-a.²²⁷

53. Nakon Smithovog svjedočenja, **Miletić i Gvero** su dostavili podneske u kojima traže da se Smithova izjava izuzme iz dokaza ili, alternativno, da se rediguju neki dijelovi Izjave.²²⁸ Pretresno vijeće je 11. marta 2008. godine odbacilo taj zahtjev i izjavilo da se mišljenjem vještaka neće smatrati oni dijelovi svjedočenja koji sadrže mišljenje koje prevazilazi ranije utvrđene okvire Smithovog svjedočenja u svojstvu vještaka.²²⁹ **Miletić** je potom zatražio odobrenje da uloži žalbu na tu odluku,²³⁰ što je Pretresno vijeće odbilo.²³¹

54. **Popović, Beara, Nikolić, Borovčanin i Pandurević** su 1. maja 2008. godine podnijeli zajedničko obavještenje na osnovu pravila *94bis*, u kojem su objelodanili

²²⁴ Zahtjev generala Gvere da se Odgovor tužilaštva odbaci kao neblagovremen ili da se odobri ulaganje replike: Zahtjev u vezi s iskazom generala ser Ruperta Smitha, 8. januar 2007. godine, par. 11.

²²⁵ Odluka u vezi s iskazom Generala Ruperta Smitha i računanje rokova u skladu s pravilom *126bis*, 30. mart 2007. godine, str. 4.

²²⁶ Podnesak u ime generala Milana Gvere na osnovu pravila *94bis* u vezi s predloženim iskazom vještaka generala ser Ruperta Smitha, 20. april 2007. godine; Argumentacija generala Miletića u vezi sa svjedočenjem generala ser Ruperta Smitha, 20. april 2007. godine (francuski original), 1. maj 2007. godine (engleski prijevod).

²²⁷ Druga odluka u vezi s iskazom generala Ruperta Smitha, 11. oktobar 2007. godine, str. 5.

²²⁸ Prigovor generala Miletića na uvrštavanje u spis iskaza vještaka generala Smitha, 21. novembar 2007. godine (francuski original), 28. novembar 2007. godine (engleski prijevod); Prigovor Milana Gvere na dijelove iskaza vještaka generala Ruperta Smitha, 21. novembar 2007. godine.

²²⁹ Odluka po prigovoru odbrane na prihvatanje iskaza vještaka Generala Ruperta Smitha, 11. mart 2008. godine, str. 2.

²³⁰ Zahtjev generala Miletića za odobrenje da uloži žalbu na Odluku po prigovoru odbrane na prihvatanje iskaza vještaka generala Ruperta Smitha, 18. mart 2008. godine (francuski original), 26. mart 2008. godine (engleski prijevod).

²³¹ Odluka po Miletićevom zahtjevu za odobrenje da podnese žalbu na odluku po prigovoru odbrane na prihvatanje iskaza vještaka generala Ruperta Smitha, 15. april 2008. godine.

izvještaj vještaka profesora Schabasa i zatražili od Pretresnog vijeća da primi na znanje objelodanjivanje tog izvještaja tužilaštvu.²³² Tužilaštvo je 19. maja 2008. dostavilo obavještenje u kojem od Pretresnog vijeća traži da taj izvještaj i predloženo svjedočenje profesora Schabasa ne uvrsti u spis, osporavajući relevantnost sadržaja njegovog izvještaja i predloženog svjedočenja.²³³ Pretresno vijeće je 1. jula 2008. godine zauzelo stav da petorici optuženih neće biti dopušteno da pozovu profesora Schabasa da svjedoči u svojstvu vještaka ni da predoči njegov izvještaj kao izvještaj vještaka, budući da pitanje za koje se nudi njegovo stručno mišljenje u ovom predmetu spada direktno u nadležnost Pretresnog vijeća.²³⁴ Pretresno vijeće je 30. jula 2008. godine odbilo zahtjev petorice optuženih za ponovno razmatranje te odluke.²³⁵

(d) Osporavanje vjerodostojnosti vlastitog svjedoka

55. Tokom rasprave 17. septembra 2007. godine, Pretresno vijeće je većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Agiusa, odlučilo da svaka strana u postupku može osporavati vjerodostojnost vlastitog svjedoka.²³⁶ Pretresno vijeće je odobrilo zahtjev svih optuženih za odobrenje da ulože žalbu na tu odluku.²³⁷ Žalbena vijeće je djelimično usvojilo zajedničku žalbu optuženih, zauzevši stav da je Pretresno vijeće pogriješilo kada je strani koja poziva svjedoka povjerilo odlučivanje o tome da li će osporavati njegovu vjerodostojnost.²³⁸

²³² Zajedničko obavještenje o objelodanjivanju izvještaja vještaka na osnovu pravila 94bis – vještaka za istoriju prava, 1. maj 2008. godine.

²³³ Obavještenje na osnovu pravila 94bis u vezi s izvještajima nevojnih vještaka i izvještajima dva vojna vještaka odbrane, kao i prigovor na Schabaso izvještaj i svjedočenje, povjerljivo, 19. maj 2008. godine.

²³⁴ Odluka o prihvatljivosti izvještaja vještaka i predloženog svjedočenja vještaka profesora Schabasa, 1. juli 2008. godine.

²³⁵ Odluka po zahtjevu za preispitivanje odluke o prihvatljivosti izvještaja vještaka i predloženog svjedočenja vještaka profesora Schabasa, 30. juli 2008. godine.

²³⁶ T. 15457–15458 (17. septembar 2007. godine).

²³⁷ Odluka u vezi s odobrenjem i razjašnjenjem usmene odluke Pretresnog vijeća u vezi s osporavanjem vjerodostojnosti vlastitog svjedoka jedne strane u postupku, 21. novembar 2007. godine.

²³⁸ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR73.3, Odluka po žalbi na odluku u vezi s osporavanjem vjerodostojnosti vlastitog svjedoka jedne strane u postupku, 1. februar 2008. godine. Žalbena vijeće je nadalje zauzelo stav da strana u postupku mora zatražiti dopuštenje Pretresnog vijeća da ospori vjerodostojnost vlastitog svjedoka u pogledu njegove pouzdanosti ili sadržaja njegovog svjedočenja, kao i da Pretresno vijeće mora kontrolisati obim tog osporavanja. *Ibid.*, par. 24–28.

(e) Presretnuti razgovori kao dokazi

56. Pretresno vijeće je 12. septembra 2006. godine odlučilo da odgodi donošenje odluke o prihvatanju presretnutih komunikacija do momenta kada će se to pitanje moći riješiti na sveobuhvatan način.²³⁹ U skladu s nalogom koji je Pretresno vijeće izdalo 17. januara 2007. godine,²⁴⁰ petorica optuženih su dostavila podneske u kojima detaljno opisuju prirodu svojih prigovora na presretnute razgovore kao dokaze.²⁴¹

57. Tužilaštvo je 1. maja 2007. dostavilo podnesak u kojem traži da se presretnuti razgovori ocjene kao prihvatljiv dokazni materijal.²⁴² U svojoj odluci od 7. decembra 2007. godine, Pretresno vijeće je konstatovalo da su svi presretnuti razgovori koje je tužilaštvo predložilo za uvrštavanje u spis *prima facie* pouzdani, te da stoga imaju dokaznu vrijednost i dovoljno su relevantni da bi bili prihvaćeni.²⁴³ Tužilaštvo je tokom suđenja predložilo za uvrštavanje u spis 213 zasebnih presretnutih razgovora VRS-a, nekoliko relevantnih dokumenata i pozvalo 28 nekadašnjih tehničare za presretanje komunikacija da svjedoče u prilog prihvatanju presretnutih razgovora.²⁴⁴

10. Privremeno puštanje na slobodu

58. **Popović** je 25. aprila 2008. godine podnio zahtjev za privremeno puštanje na slobodu "u obliku nadzirane posjete" zasnovan na humanitarnim razlozima,²⁴⁵ koji je

²³⁹ Odluka po povjerljivom zahtjevu tužilaštva za prihvatanje pismenih iskaza umjesto usmenog svjedočenja na osnovu pravila 92*bis*, 12. septembar 2006. godine, par. 103; Zahtjev tužilaštva za prihvatanje pismenih iskaza umjesto usmenog svjedočenja na osnovu pravila 92*bis* sa priloženim dodacima A-D, povjerljivo, 12. maj 2006. godine.

²⁴⁰ Nalog o presretnutim komunikacijama, 17. januar 2007. godine.

²⁴¹ Prigovor odbrane u ime Drage Nikolića u vezi s prihvatljivošću presretnutih razgovora, 2. februar 2007. godine; Argumentacija [Popovićeve] odbrane u vezi sa izuzimanjem presretnutih razgovora kao dokaza na osnovu pravila 95, 2. februar 2007. godine; Argumentacija optuženog Beare u vezi s neprihvatljivošću presretnutih razgovora kao dokaza, 2. februar 2007. godine; Prigovor generala Miletića u vezi sa prihvatljivošću presretnutih razgovora, 2. februar 2007. godine (francuski original), 9. februar 2007. godine (engleski prijevod); Obavještenje Borovčaninove odbrane o pridruživanju drugim preliminarnim podnescima odbrane u predmetu vezanom za Srebrenicu u vezi sa prihvatljivošću presretnutog materijala i dokaza, 5. februar 2007. godine.

²⁴² Podnesak tužilaštva u prilog prihvatljivosti presretnutih razgovora kao dokaza, s povjerljivim dodacima, 1. maj 2007. godine.

²⁴³ Odluka u vezi sa prihvatljivošću presretnutih razgovora, 7. decembar 2007. godine.

²⁴⁴ Odluka u vezi sa prihvatljivošću presretnutih razgovora, 7. decembar 2007. godine.

²⁴⁵ Zahtjev optuženog Vujadina Popovića za privremeno puštanje na slobodu, u obliku nadzirane posjete, zasnovan na humanitarnim razlozima, povjerljivo, 25. april 2008. godine.

odbijen zbog rizika od bjekstva.²⁴⁶ Nakon što je **Popović** podnio žalbu,²⁴⁷ ta odluka je potvrđena.²⁴⁸ **Nikolić** je 9. jula 2008. godine podnio zahtjev za privremeno puštanje na slobodu pod nadzorom iz razloga saosjećajnosti.²⁴⁹ Pretresno vijeće je **Nikoliću** odobrilo privremeno puštanje na slobodu na period od četiri dana (uključujući vrijeme putovanja).

250

59. Pretresno vijeće je 15. decembra 2006. godine odbilo drugi **Borovčaninov** zahtjev za puštanje na slobodu.²⁵¹ Ta odluka je potvrđena u žalbenom postupku.²⁵² Pretresno vijeće je 24. jula 2007. godine **Borovčaninu** odobrilo puštanje na slobodu pod nadzorom na period od sedam dana.²⁵³ Pretresno vijeće je 9. aprila 2008. godine **Borovčaninu** odobrilo puštanje na slobodu pod nadzorom na period od sedam dana.²⁵⁴ Tužilaštvo je uložilo žalbu na tu odluku.²⁵⁵ Žalbeno vijeće je vratilo tu odluku Pretresnom vijeću da ponovno odluči o trajanju privremenog puštanja na slobodu.²⁵⁶ Pretresno vijeće je potom **Borovčaninu** odobrilo privremeno puštanje na slobodu pod nadzorom na period od četiri

²⁴⁶ Odluka po Popovićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, povjerljivo, 28. maj 2008. godine, javna redigovana verzija, 28. maj 2008. godine.

²⁴⁷ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.7, Interlokutorna žalba Vujadina Popovića na Odluku po Popovićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, 4. juni 2008. godine.

²⁴⁸ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.7, Odluka po interlokutornoj žalbi Vujadina Popovića na odluku po Popovićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, 1. juli 2008. godine.

²⁴⁹ Zahtjev u ime Drage Nikolića za privremeno puštanje na slobodu pod nadzorom iz razloga saosjećajnosti, povjerljivo, 9. juli 2008. godine.

²⁵⁰ Odluka po Nikolićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, 21. juli 2008. godine. Pretresno vijeće je 30. jula 2008. godine odobrilo Nikolićev zahtjev za izmjenu uslova njegovog privremenog puštanja na slobodu. Odluka po Nikolićevom zahtjevu za izmjenu uslova njegovog privremenog puštanja na slobodu, 30. juli 2008. godine.

²⁵¹ Odluka po zahtjevu odbrane da se Ljubomir Borovčanin privremeno pusti na slobodu, povjerljivo i *ex parte*, 15. decembar 2006. godine.

²⁵² *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.3, Odluka po interlokutornoj žalbi na odluku Pretresnog vijeća kojom se odbija privremeno puštanje na slobodu Ljubomira Borovčanina, 1. mart 2007. godine; V. takođe *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.3, Interlokutorna žalba odbrane na "Odluku po zahtjevu odbrane da se Ljubomir Borovčanin privremeno pusti na slobodu" od 15. decembra 2006., povjerljivo i *ex parte*, 21. decembra 2006. godine.

²⁵³ Odluka po Borovčaninovom zahtjevu kojim se traži odobrenje za povlačenje zahtjeva za privremeno puštanje na slobodu i odobrenje za podnošenje molbe za "posjetu pod nadzorom ocu na određeno i kratko vrijeme iz humanitarnih razloga", povjerljivo, 24. juli 2007. godine.

²⁵⁴ Odluka po Borovčaninovoj molbi za posjetu pod nadzorom, povjerljivo, 9. april 2008. godine, javna redigovana verzija, 9. april 2008. godine.

²⁵⁵ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR 65.6, Konsolidovana žalba na odluku po Borovčaninovoj molbi za posjetu pod nadzorom i na odluke po Gverinom i Miletićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu tokom pauze u sudskom postupku, povjerljivo, 10. april 2008. godine, javna redigovana verzija, 15. april 2008. godine.

²⁵⁶ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.4, Odluka po Konsolidovanoj žalbi na odluku po Borovčaninovoj molbi za posjetu pod nadzorom i na odluke po Gverinom i Miletićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu tokom pauze u sudskom postupku, 15. maj 2008. godine.

dana u maju 2008. godine.²⁵⁷ Pretresno vijeće je 17. decembra 2008. godine odbilo **Borovčaninov** zahtjev za privremeno puštanje na slobodu pod nadzorom.²⁵⁸ **Borovčaninu** je 3. juna 2010. godine odobren zahtjev za posjetu Ambasadi Republike Srbije u Haagu pod strogim nadzorom.²⁵⁹

60. **Miletić** i **Gvero** su ponovo privremeno pušteni na slobodu tokom zimskog raspusta 2006. i 2007. godine²⁶⁰ i ljetnog raspusta 2007. godine.²⁶¹ Obojici optuženih je odobreno i privremeno puštanje na slobodu tokom pauze prije početka izvođenja dokaza odbrane,²⁶² a tužilaštvo je uložilo žalbu na tu odluku.²⁶³ Žalbena vijeće je 15. maja 2008. godine vratilo odluku u vezi s **Miletićem** Pretresnom vijeću na ponovo odlučivanje i poništilo odluku u vezi s **Gverom**.²⁶⁴ **Miletiću** je odobreno privremeno puštanje na slobodu na period od najviše četiri dana (uključujući vrijeme putovanja).²⁶⁵ Pretresno vijeće je 21. jula 2008. godine odobrilo **Miletićev** zahtjev za privremeno puštanje na slobodu na period od najviše sedam dana (ne računajući vrijeme putovanja).²⁶⁶ Pretresno vijeće je 10. decembra 2008. godine ponovo odobrilo **Miletićev** zahtjev za privremeno puštanje na slobodu na period od najviše sedam dana (ne računajući vrijeme putovanja).²⁶⁷ Pretresno vijeće je 15. oktobra 2009. godine većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Prost, odbilo **Miletićev** zahtjev za privremeno puštanje na slobodu.²⁶⁸

²⁵⁷ Daljnja odluka po Borovčaninovoj molbi za posjetu pod nadzorom, 22. maj 2008. godine.

²⁵⁸ Odluka po Borovčaninovoj molbi za posjetu pod nadzorom, 17. decembar 2008. godine.

²⁵⁹ Odluka po Borovčaninovom zahtjevu za posjetu pod nadzorom, povjerljivo, 3. juni 2010. godine.

²⁶⁰ Odluka po zahtjevima odbrane za privremeno puštanje na slobodu Radivoja Miletića i Milana Gvere, 7. decembar 2006. godine; Odluka po zahtjevima za privremeno puštanje na slobodu tokom zimske pauze u radu suda, 7. decembar 2007. godine.

²⁶¹ Odluka po zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu od 21. jula 2007. do nastavka suđenja, 13. juli 2007. godine.

²⁶² Odluka po Miletićevoj molbi za privremeno puštanje na slobodu tokom pauze u sudskom postupku, 9. april 2008. godine; Odluka po Gverinom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu tokom pauze u sudskom postupku, 9. april 2008. godine.

²⁶³ *Tužilaštvo protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.6, Konsolidovana žalba na odluku po Borovčaninovoj molbi za posjetu pod nadzorom i na odluke po Gverinom i Miletićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu tokom pauze u sudskom postupku, povjerljivo, 10. april 2008. godine, javna redigovana verzija, 15. april 2008. godine.

²⁶⁴ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.5 i predmet br. IT-05-88-AR65.6, Odluka po Konsolidovanoj žalbi na odluku po Borovčaninovoj molbi za posjetu pod nadzorom i na odluke po Gverinom i Miletićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu tokom pauze u sudskom postupku, 15. maj 2008. godine.

²⁶⁵ Daljnja odluka po Miletićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, 22. maj 2008. godine.

²⁶⁶ Odluka po Gverinom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, 21. juli 2008. godine.

²⁶⁷ Odluka po Miletićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, 10. decembar 2008. godine.

²⁶⁸ Odluka po Miletićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, povjerljivo, s javnim Suprotnim mišljenjem sudije Prost, 15. oktobar 2009. godine.

Nakon što je **Miletić** uložio žalbu,²⁶⁹ ta odluka je poništena 19. novembra 2009. godine.²⁷⁰ Pretresno vijeće je 11. februara 2010. godine većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Prost, odbilo novi **Miletićev** zahtjev za privremeno puštanje na slobodu.²⁷¹

61. Pretresno vijeće je 21. jula 2008. godine djelimično odobrilo **Gverin** zahtjev za privremeno puštanje na slobodu, odobrivši mu period od najviše sedam dana (ne računajući vrijeme putovanja) tokom ljetnog raspusta.²⁷² **Gvero** je 25. novembra 2008. godine zatražio privremeno puštanje na slobodu tokom zimskog sudskog raspusta,²⁷³ što mu je odobreno.²⁷⁴ **Gvero** je 1. maja 2009. godine zatražio privremeno puštanje na slobodu tokom perioda za pripremanje završnih riječi,²⁷⁵ što mu je Pretresno vijeće odobrilo.²⁷⁶ Nakon žalbe tužilaštva,²⁷⁷ ta odluka je poništena.²⁷⁸ Dana 28. jula 2009. godine, Pretresno vijeće je, odgovarajući na zahtjev za ponovno razmatranje privremenog puštanja na slobodu,²⁷⁹ **Gveri** odobrilo privremeno puštanje na slobodu.²⁸⁰ Tužilaštvo je i na tu odluku uložilo žalbu i dežurni sudija ju je poništio.²⁸¹ Pretresno vijeće je 17.

²⁶⁹ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.10, Žalba na odluku po zahtjevu generala Miletića za privremeno puštanje na slobodu, povjerljivo, 19. oktobar 2009. godine (francuski original), 27. oktobra 2009. godine (engleski prijevod).

²⁷⁰ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.10, Odluka po žalbi Radivoja Miletića na odluku po Miletićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, povjerljivo, 19. novembar 2009. godine, javna redigovana verzija, 19. novembar 2009. godine.

²⁷¹ Odluka po Miletićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, povjerljivo, 11. februar 2010. godine.

²⁷² Odluka po Gverinom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, 21. juli 2008. godine.

²⁷³ Zahtjev za privremeno puštanje na slobodu Milana Gvere iz humanitarnih razloga tokom sudskog odmora u decembru 2008., povjerljivo, 25. novembar 2008. godine.

²⁷⁴ Odluka po zahtjevu Milana Gvere za privremeno puštanje na slobodu, 10. decembar 2008. godine (na period od najviše sedam dana, ne računajući vrijeme putovanja).

²⁷⁵ Zahtjev za privremeno puštanje na slobodu Milana Gvere iz humanitarnih razloga tokom perioda koji je odobren za pripremanje pretpretresnih podnesaka i završnih riječi, povjerljivo i djelimično *ex parte*, 1. maj 2009. godine.

²⁷⁶ Odluka po Gverinom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, povjerljivo, 15. juni 2009. godine, javna redigovana verzija, 16. juni 2009. godine (na period od najviše 21 dan, ne računajući vrijeme putovanja).

²⁷⁷ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.8, Žalba tužilaštva na Odluku po Gverinom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, povjerljivo, 17. juni 2009. godine.

²⁷⁸ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.8, Odluka po žalbi tužilaštva na odluku po Gverinom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, povjerljivo, 20. juli 2009. godine, javna redigovana verzija, 20. juli 2009. godine.

²⁷⁹ Zahtjev za ponovno razmatranje zahtjeva za privremeno puštanje na slobodu Milana Gvere u svjetlu Odluke Žalbenog vijeća od 20. jula 2009., povjerljivo i hitno, 22. juli 2009. godine.

²⁸⁰ Odluka po zahtjevu za hitno ponovno razmatranje Gverinog zahtjeva za privremeno puštanje na slobodu, povjerljivo, 28. juli 2009. godine, javna redigovana verzija, 28. juli 2009. godine.

²⁸¹ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.9, Žalba tužilaštva na Odluku po Gverinom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, povjerljivo, 29. juli 2009. godine; *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.9, Odluka po žalbi tužilaštva na odluku po Gverinom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, povjerljivo, 6. avgust 2009. godine.

decembra 2009. godine većinom glasova, uz suprotno mišljenje sudije Agiusa, odobrilo **Gverin** zahtjev za privremeno puštanje na slobodu na period od najviše 25 dana (ne računajući vrijeme putovanja).²⁸² Sudija Prost je priložila izdvojenu izjavu.²⁸³ Žalbeno vijeće je poništilo tu odluku 25. januara 2010. godine.²⁸⁴

62. **Pandureviću** je 11. decembra 2007. godine odobreno puštanje na slobodu pod nadzorom na period od 10 dana tokom zimskog raspusta.²⁸⁵ **Pandureviću** je 21. jula 2008. godine odobreno novo puštanje na slobodu pod nadzorom na period od četiri dana tokom ljetnog raspusta.²⁸⁶

11. Promjene u sastavu timova odbrane

63. **Popovićevog** kobranioca gđu Condon je 2. novembra 2007. godine na toj dužnosti zamijenila gđa Mira Tapušковиć.²⁸⁷ **Bearinog** kobranioca gospodina Meeka je 5. juna 2008. godine na toj dužnosti zamijenio g. Predrag Nikolić.²⁸⁸ **Borovčaninovog** kobranioca g. Stojanovića je 25. marta 2008. godine na toj dužnosti zamijenio g. Christopher Gosnell.²⁸⁹ **Borovčaninovog** glavnog branioca g. Lazarevića je 21. januara 2010. godine na toj dužnosti zamijenio g. Gosnell, a g. Gosnella je na dužnosti kobranioca zamijenila gđa Tatjana Čmerić.²⁹⁰ Gospodin Petrušić je imenovan za **Miletićevog** kobranioca 20. februara 2007. godine.²⁹¹ Gospodin David Josse je imenovan

²⁸² Odluka po Gverinom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu s suprotnim mišljenjem sudije Agiusa i izdvojenom izjavom sudije Prost, 17. decembar 2009. godine.

²⁸³ Odluka po Gverinom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu s suprotnim mišljenjem sudije Agiusa i izdvojenom izjavom sudije Prost, 17. decembar 2009. godine.

²⁸⁴ *Tužilac protiv Popovića i drugih*, predmet br. IT-05-88-AR65.11, Odluka po žalbi tužilaštva na odluku po Gverinom dodatnom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, povjerljivo, 25. januar 2010. godine.

²⁸⁵ Odluka po Pandurevićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu iz razloga saosjećajnosti, 11. decembar 2007. godine.

²⁸⁶ Odluka po Pandurevićevom zahtjevu za privremeno puštanje na slobodu, povjerljivo, 21. juli 2008. godine, javna redigovana verzija, 21. juli 2008. godine.

²⁸⁷ Odluka zamjenika sekretara, 2. novembar 2007. godine.

²⁸⁸ Odluka sekretara u vezi sa imenovanjem branioca, 5. juni 2008. godine.

²⁸⁹ Odluka (sekretara u vezi sa povlačenjem i dodjelom kobranioca), 25. mart 2008. godine.

²⁹⁰ Odluka zamjenika sekretara, 22. januar 2010. godine, str. 2–3.

²⁹¹ Odluka sekretara, 23. februar 2007. godine (dodjela g. Petrušića u skladu s Odlukom po trećem zahtjevu za preispitivanje odluke Sekretarijata o dodjeli subranioca Radivoju Miletiću, 20. februar 2007. godine).

za **Gverinog** kobranioca 12. septembra 2006. godine.²⁹² **Pandurevićevog** kobranioca g. Sarapu je 12. juna 2009. godine na toj dužnosti zamijenio g. Simon Davis.²⁹³

12. Obilazak lica mjesta

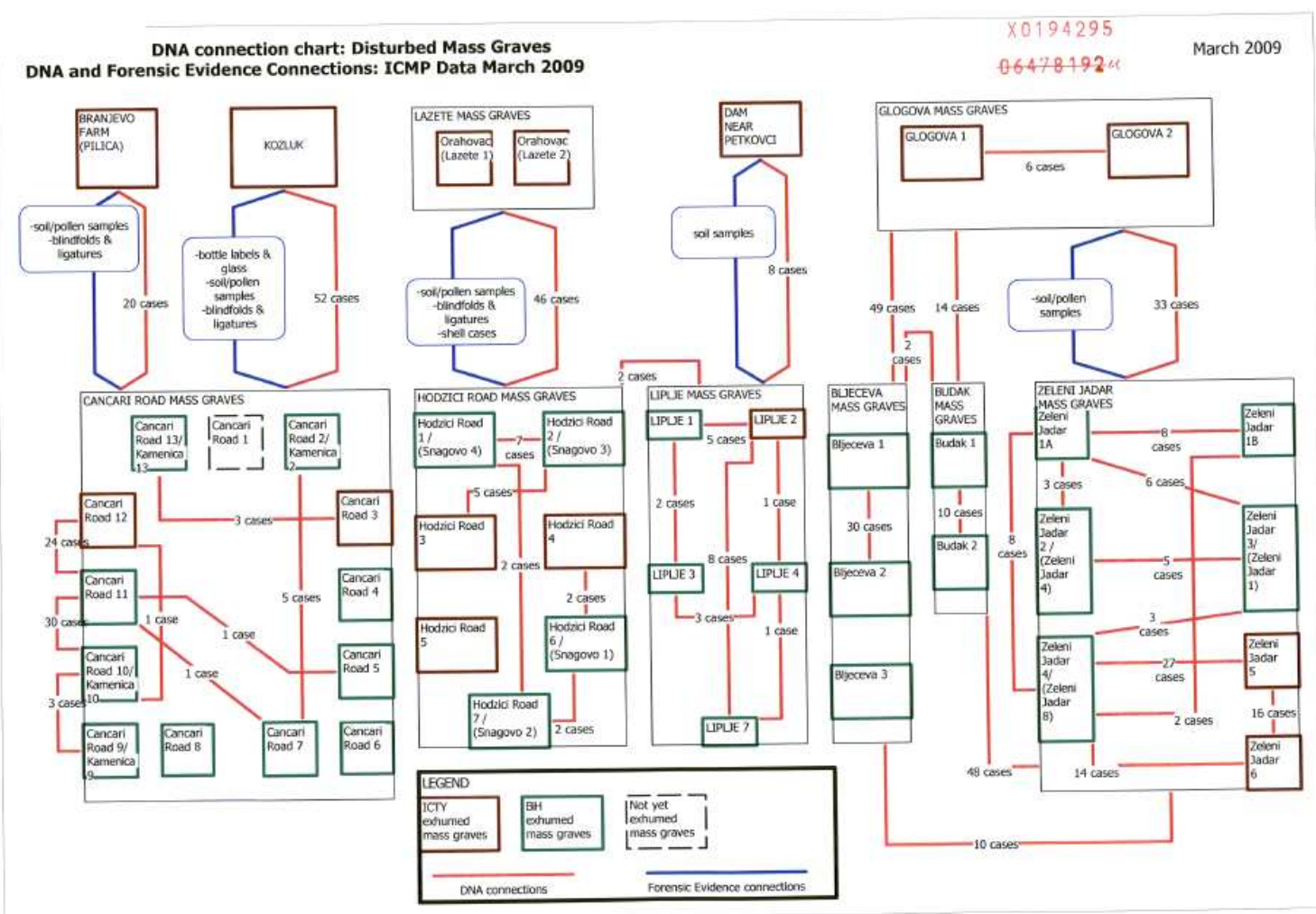
64. Od 2. do 7. oktobra 2006. godine izvršen je obilazak lica mjesta radi pregleda lokacija koje su relevantne za ovaj predmet, uključujući opštine Srebrenica, Bratunac, Zvornik i Vlasenica.²⁹⁴ U tom periodu, sudije su samo pregledale geografske lokacije i nisu im predočeni dokazi ili komentari u vezi s događajima za koje se navodi da su se ondje zbili.²⁹⁵

²⁹² Odluka zamjenika sekretara, 12. septembar 2006. godine.

²⁹³ Odluka sekretara, 15. juni 2009. godine.

²⁹⁴ T. 2426–2427 (16. oktobar 2006. godine).

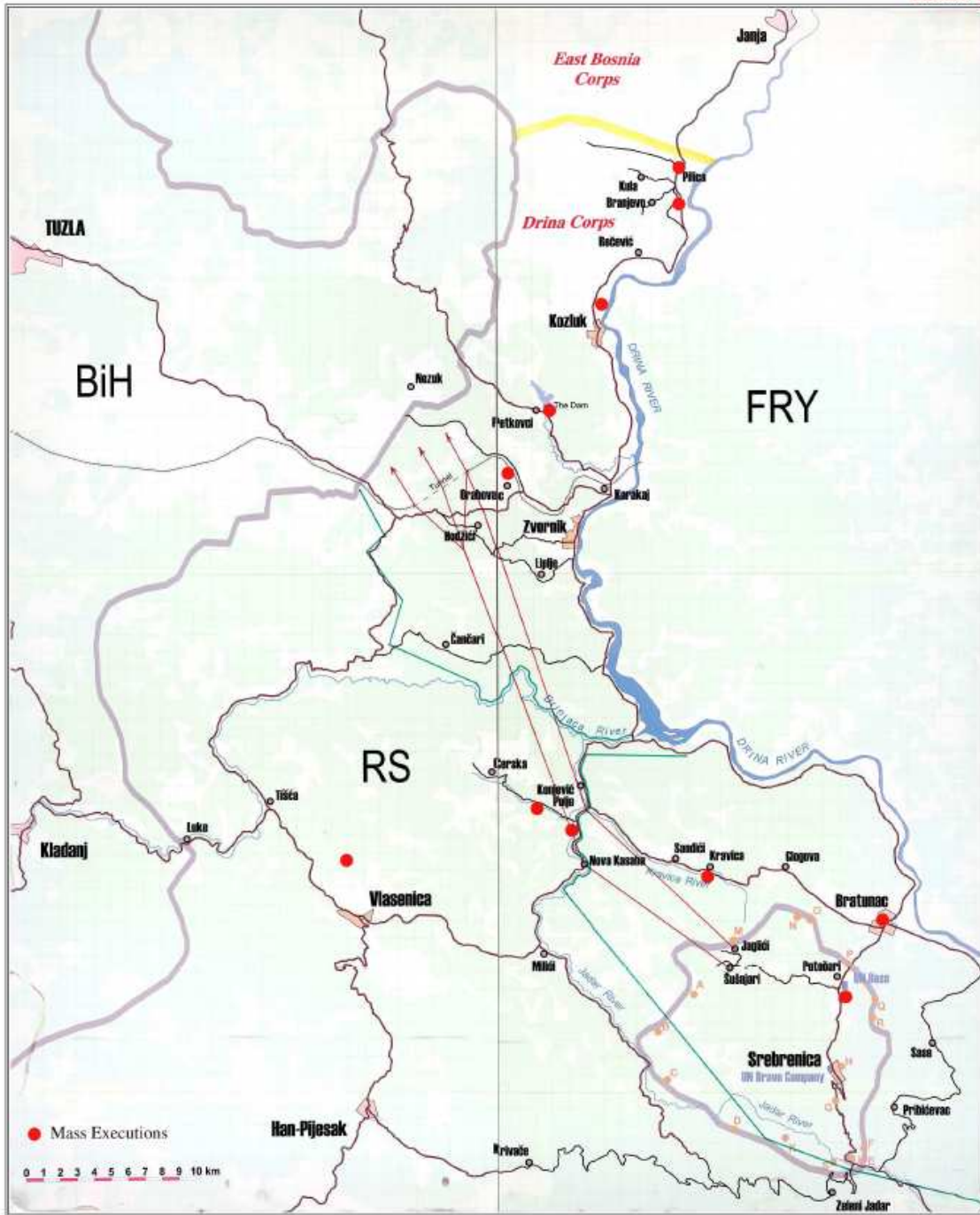
²⁹⁵ T. 2426 (16. oktobar 2006. godine).

IT-05-88-T
34473

P04490

0505-4370

MAP 05 ZVORNİK AREA POPOVIĆ ET AL. COURT BINDER IT-05-88 HRP Aug 2006